PHYSICA TERTIA PHILOSOPHIAE PARS

Digitized by Google

14
10-f
3

E
1371

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

48. 3. 3.

48
e
3.

48
E

14-10, f, 3

Digitized by Google

Digitized by Google

VITT. EMANUELE
12
F
26

Digitized by Google

PHILOSOPHIA ACADEMICA,

QUAM EX SELECTISSIMIS

ILLUSTRIORUM PHILOSOPHORUM,

Præſertim verò

ARISTOTELIS,

ET

DOCTORIS SUBTILIS SCOTI

RATIONIBUS AC SENTENTIIS,

In omnium PHILOSOPHIÆ ſubtilioris & ſolidioris Studioſorum gratiam,

Brevi quidem, ſed perſpicuâ methodô,

Ordinavit F. ac P. CLAUDIUS FRASSEN, Minor Peronenſis, Sacræ Facultatis Pariſienſis Doctor, & Lector bis Jubilatus, totius Ordinis Seraphici Definitor Generalis, & majoris Conventûs, & Collegii Pariſienſis Exguardianus.

TERTIA EDITIO, *prioribus auctior & emendatior.*

BIBL. SEC. COL. ROM. SOC. JESV

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

TOLOSÆ,

Ex Officina GUILLELMI-LUDOVICI COLOMERII, ET HIERONYMI POSÜEL, Regiorum Typograp.

M. DC. LXXXVI.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX

DISPUTATIONUM, SECTIONUM ET Quæſtionum, quæ in Phyſica continentur.

QUÆSTIO PROŒMIALIS.

De exiſtentia, objecto & eſſentia Phyſicæ, pag. 4

PRIMA PARS PHYSICÆ.

De principiis intrinſecis, & extrinſecis corporis naturalis. 9

DISPUTATIO I.

De principiis intrenſecis corporis naturalis. 9

QUÆSTIO PROŒMIALIS.

Quid, qualis & quot ſint intrinſeca principia corporis naturalis. 10

SECTIO PRIMA.

De materia prima. 25

Quæſtio I. *An, quid, quotuplex & qualis ſit materia prima.* 26

Quæſtio II. *Qualiter materia dependeat à forma.* 36

Quæſtio III. *Qualis ſit potentia & appetitus materiæ ad formam.* 43

SECTIO SECUNDA.

De privatione. 52

Quæſtio unica. *Quid & qualis ſit privatio.* 52

SECTIO TERTIA.

De forma ſubſtantiali. 57

Quæſtio I. *An, & quid ſit forma ſubſtantialis.* 58

Quæſtio II. *Qualiter forma dependeat à materia in fieri & conſervari.* 63

Quæſtio III. *An unica forma plures materias, & plures formæ eamdem materiam poſſint informare.* 75

DISPUTATIO SECUNDA.

De cauſis corporis naturalis.

QUÆSTIO PROŒMIALIS.

Quid, quotuplex, & qualis ſit cauſa phyſica. 82

SECTIO PRIMA.

De Cauſa efficiente.

QUÆSTIO COMMUNIS.

Quid & qualis ſit cauſa efficiens. 90

ARTICULUS PRIMUS.

De cauſalitate primæ cauſæ Phyſica.

Quæſtio I. *An, quînam, & quali actione Deus creaturas ſolus producat.* 94

quæſtio II. *An, & qualiter creaturæ à Deo conſerventur.* 104

Quæſtio III. *An & quomodò Deus concurrat cum creatura operante.* 109

Quæſtio IV. *Vnde repetenda ſit cauſarum ſecundarum determinatio.* 117

ARTICULUS SECUNDUS.

De Cauſa ſecunda efficiente.

Quæſtio I. *An creaturæ aliquid agant.* 133

Quæſtio II. *An & quomodò cauſa ſecunda ſubſtantiam & accidens producat.* 136

Quæſtio III. *Quid & qualis ſit cauſa inſtrumentalis.* 143

Quæſtio IV. *An, quid & qualis ſit cauſa exemplaris.* 145

ARTICULUS TERTIUS.

De modo operationis cauſæ ſecundæ efficientis.

Quæſtio I. *An unus numerò effectus produci poſſit à pluribus cauſis totalibus ſimul aut ſucceſſive.* 149

Quæſtio II. *An, & quomodò cauſa efficiens naturalis agere poſſit in paſſum diſtans.* 153

Quæſtio III. *An & quomodò agens creatum agat in ſimile & diſſimile.* 169

Quæſtio IV. *An & quomodò idem agere poſſit in ſeipſum.* 173

Quæſtio V. *De potentia obedientialis.* 178

SECTIO SECUNDA.

De Cauſa finali.

Quæſtio I. *An & qualis ſit cauſa finalis.* 183

Quæſtio II. *An omnia agentia creata agant propter finem.* 190

SECTIO TERTIA.

De Cauſalitate materiæ & formæ.

Quæſtio I. *An, & quæ ſit phyſica cauſalitas materiæ & formæ.* 193

Quæſtio II. *An materia & forma habeant rationem naturæ.* 196

Quæſtio III. *Qualiter ars ſe habeat ad naturam.* 209

Digitized by Google

DISPUTATIO TERTIA.

De Corpore naturali.

Quæſtio I. *An, & qualiter corpus naturale à ſuis partibus diſtinguatur, eaſque includat.* 209
Quæſtio II. *Quænam, & qualiter accidentia corpus naturale immediatè ſuſcipiat.* 216

APPENDIX.

De Cauſis per accidens.

Quæſtio unica. *Quid & quotuplex ſit cauſa per accidens.* 323

SECUNDA PARS PHYSICÆ.

De proprietatibus corporis naturalis.

DISPUTATIO PRIMA.

De motu.

SECTIO PRIMA.

De natura motûs.

Quæſtio I. *Quid ſit motus.* 230
Quæſtio II. *An, & quomodò motus diſtinguatur à termino, ſubjecto, actione & paſſione.* 235
Quæſtio III. *Unde deſumitur unitas & diſtinctio motûs.* 236
Quæſtio IV. *An id quod movetur, ab alio moveri debeat.* 241

SECTIO SECUNDA.

De proprietatibus motûs.

Quæſtio I. *De inceptione & deſitione motûs & mobilis.* 246
Quæſtio II. *An continuitas, & ſucceſſio ſint intrinſecæ motui.* 248
Quæſtio III. *Qualis, & unde proveniat velocitas, & tarditas motûs.* 252

SECTIO TERTIA.

De ſpeciebus motûs.

PRIMA PARS SECTIONIS.

De ſpeciebus intrinſecis motûs. 256
Quæſtio I. *Unde proveniat continuatio motûs projectorum.* 257
Quæſtio II. *De motu gravium & levium.* 263
Quæſtio III. *A quo, & quomodò fiat motus reflexus ſeu reſiliens.* 279

SECUNDA PARS SECTIONIS.

De ſpeciebus extrinſecis motûs.

ARTICULUS PRIMUS.

De motu ad ſubſtantiam.

Quæſtio I. *Quid, quotuplex, & qualis ſit generatio.* 285
Quæſtio II. *An, quid & qualis ſit nutritio.* 291
Quæſtio III. *Quid, & qualis ſit corruptio.* 298

ARTICULUS SECUNDUS.

De motu ad quantitatem.

Quæſtio I. *Quid & qualis ſit augmentatio.* 304
Quæſtio II. *Quid & qualis ſit condenſatio & rareſactio.* 312

ARTICULUS TERTIUS.

De motu ad qualitatem.

Quæſtio I. *Quid, quotuplex & qualis ſit alteratio.* 322
Quæſtio II. *Quid & qualis ſit intentio & remiſſio qualitatis.* 324
Quæſtio III. *An & quomodò ſe habeant qualitates contrariæ.* 329

ARTICULUS QUARTUS.

De motu locali.

Quæſtio I. *An, quid, quotuplex & qualis ſit motus localis.* 332
Quæſtio II. *An, quid, quotuplex & qualis ſit quies.* 334

DISPUTATIO SECUNDA.

De continuo.

SECTIO PRIMA.

De partibus continui.

Quæſtio I. *Utrum partes continui ſint realiter, & actu diſtinctæ.* 337
Quæſtio II. *Utrum continuum conſtet ex partibus diviſibilibus, an indiviſibilibus.* 341
Quæſtio III. *Utrum in continuo præter partes, admittenda ſint indiviſibilia realia.* 348

SECTIO SECUNDA.

De infinito.

Quæſtio unica. *An & quale admitti poſſit infinitum creatis.* 351

SECTIO TERTIA.

De loco & vacuo.

Quæſtio I. *Quid, quotuplex & qualis ſit locus.* 357
Quæſtio II. *An duo corpora poſſint eſſe in eodem loco, & idem corpus in duobus locis, & quomodò.* 361
Quæſtio III. *An dari poſſit vacuum, & qualiter.* 371

DISPUTATIO TERTIA.

De duratione.

Quæſtio I. *Quid, & quotuplex ſit duratio.* 392
Quæſtio II. *Quid & quale ſit tempus.* 394
Quæſtio III. *Quotuplex & qualis ſit temporis diviſio.* 402

TERTIA PARS PHYSICÆ.

De ſpeciebus corporis naturalis.

SECTIO PROŒMIALIS.

De mundo.

Quæſtio I. *Quid, & à quo ſit mundus.* 422
Quæſtio II. *An mundus fuerit formatus, aut potuerit formari ab æterno.* 430
Quæſtio III. *Quandò & quomodò formatus fuerit mundus.* 447

DISPUTATIO PRIMA.

De corpore ſimplici.

Digitized by Google

SECTIO PRIMA.

De corpore cœleſti.

Quid indicat cœli nomen. 458
Quid eſt cœlum. 458
An cœlum conſtet materiâ. 458
Utrum materia cœlorum ſit ejuſdem ſpeciei cum materia corporum ſublunarium. 460
An cœli ſint animati. 461
An cœlum diſtinguatur ab elementis. 462
An cœli ſint fluidi. 463
Quot ſint cœli. 465
Quid ſit aſtrum. 466
An aſtra moveantur. 46-
An ſyſtematis Copernicani falſitas rationibus demonſtrari queat. 468
Copernicum ſyſtema auctoritate Scripturæ ſacræ proſcribitur. 471
Referuntur & ſolvuntur rationes Copernicorum. 476
A quo moveantur aſtra. 478
An aſtra influant in ſublunaria. 481
Per quid influant. 484
In quæ influant. 484
An divinatio aſtrologica ſit licita. 489
An divinatio aſtrologica ſit certa. 492
Unde fit ut non numquam Aſtrologi vera prænuntient. 493
Utrum ex variis ſtellarum aſteriſmis, ſeu combinationibus formentur litteræ & verba, quibus rerum ſublunarium ſtatus, & eventus explicentur. 494
An cœlum & aſtra ſint colorata. 498
Quaſnam aſtra habeant qualitates. 499
Quomodò cœlum & aſtra luceant. 500
De aſtrorum luce ac lumine. 501
Refellitur Carteſii de luce ſententia. 502
Excutitur opinio Gaſſendi de lumine. 504
Propugnatur ſententia Peripateticorum de lumine. 505
Quid ſit lux, & lumen juxta Peripateticorum ſententiam. 508
Quid, & quotuplex ſit radius. 510
Quomodò, & à quo fiant refractio & reflexio. 512

SECTIO SECUNDA.

De corpore elementari. 513
Quid ſit elementum. 514
Quot ſunt elementa. 514
Quid ſentiant Chymici de elementis, & rerum principiis. 519
Refellitur prædicta Chymicorum ſententia. 522
De elementis Carteſianis. 524
Quomodò elementa in mixto remaneant. 527
Quot, & quæ ſint motivæ qualitates elementares. 529
Quot, & quæ ſint qualitates activæ elementorum. 531
Quomodò ſingulæ qualitates ſingulis elementis competant. 533
Quonam in gradu prædictæ qualitates ſingulis elementis conveniant. 535
Confirmatur propoſita Peripateticorum ſententia de calore contra modernos Phyloſophos. 536
An quodlibet elementum tranſmutari poſſit in quodlibet. 538

SECTIO TERTIA.

De elementis in particulari.

ARTICULUS PRIMUS.

De elemento terræ.

An terra ſit elementum ſimplex. 540
Unde miranda terræ fœcunditas proveniat. 541
Unde tanta terrarum diverſitas. 542
Unde & quotuplex terrarum medicinalium virtus. 543
An terra & aqua unicum globum efficiant. 543
Quot, & quæ ſint animalia in terra degentia. 545

De aqua.

An purum detur, & ſimplex aquæ elementum. 547
Quot, & quænam aquæ potu magis ſalubres. 548
Quot ſint aquarum genera. 549
De mari. 552
De ſalſedine maris. 554
De motu maris. 555
De fontium & fluviorum origine. 557

De igne.

An ſit ignea ſphæra ſub cœlo lunæ. 559
An, & quid ſit ignis ſubterraneus. 560
Problemata ignis. 561
Problemata aëris. 563
Problemata aquæ. 564
Problemata terræ. 565

DISPUTATIO SECUNDA.

De corpore mixto inanimato.

SECTIO PRIMA.

De mixto imperfecto. 567
Quæ ſint cauſæ meteorum. 567
De meteoris in prima regione contingentibus. 568
De meteoris ſecundæ regionis. 572
Meteora aquea ſecundæ regionis. 574
Meteora infimæ regionis. 579

SECTIO SECUNDA.

De mixtis perfectis.

De ventis. 581
De mixtis. 586

DISPUTATIO TERTIA.

De corpore animato.

SECTIO PRIMA.

De anima in genere.

Quæſtio I. *An, quid, & quotuplex ſit anima.* 591
Quæſtio II. *An, & quomodò animæ ſint indiviſibiles.* 603
Quæſtio III. *Quid, quot, & qualiter diſtinctæ ſint animæ potentiæ.* 609
Quæſtio IV. *Utrum præter animam detur in*

Digitized by Google

viventibus alia forma ſubſtantialis. 618

SECTIO SECUNDA.

De anima vegetativa.

Quid ſit anima vegetativa, quæve ejus facultates. 626
Quomodò facultates illæ diſtinguantur. 626
Quibuſnam inſtrumentis facultates illæ utantur in ſuis muneribus obeundis. 629
Quid ſit calor naturalis. 629
Quid, qualis & quotuplex ſit ſpiritus vitalis. 631
Quid, & quale ſit humidum. 632
Quid ſit alimentum. 633
Quid ſit fames, & ſitis. 635
Quid ſit ſemen. 636
Vndenam ſit natorum cum parentibus ſimilitudo. 637
Quid ſit vita. 638
Quid, & quotuplex ſit ætas. 641

SECTIO TERTIA.

De anima ſenſitiva.

ARTICULUS PRIMUS.

De ſenſu in communi.

Vtrum detur anima ſenſitiva, atque cognoſcitiva in brutis. 646
Quid, & qualis ſit anima ſenſitiva. 651
Quid ſit ſenſibile. 651
Quotuplex ſit ſenſibile. 652
An ſenſus errare poſſit circa ſenſibile. 653
An vehementer ſenſibile lædat ſenſum. 654
De ſpeciebus intentionalibus. 655
Quot ſint. 655
An ſint admittendæ. 656
Quid ſint. 657
Quænam ſit cauſa materialis ſpecierum, ſeu ſubjectum ex quo educantur. 659
An ſpecies intentionales ſint extenſæ, & diviſibiles. 660
An ſenſibilia communia habeant ſibi propriam ſpeciem. 660
An ſpecies intentionales à ſenſu percipi queant. 661
A quonam conſerventur & deſtruantur. 661

ARTICULUS SECUNDUS.

De ſenſibus externis in particulari.

De viſu. 663
Quid & qualis ſit oculus. 663
In qua oculi parte fiat viſus. 666
Quomodò fiat viſio. 667
Quodnam ſit objectum viſus. 668
An color ſit qualitas à lumine diſtincta. 659

De auditu.

Quodnam ſit ejus organum. 670
Quodnam ſit objectum auditûs. 671
Quot ſint ſpecies ſoni. 672
Quot ſint inſtrumenta ad vocem formandam neceſſaria. 672
Quid, & quomodò fiat echo. 673

De olfactu.

Quodnam ſit ejus organum. 674
Quid ſit odor. 674
Quotuplex ſit odor. 675
Quomodò propagatur odor ad olfactum realiter an intentionaliter. 676

De guſtu. 676

De tactu. 678

Vtrum tactu percipiantur qualitates organo, an rei tactili inexiſtentes. 679

ARTICULUS TERTIUS.

De ſenſibus internis. 680

Qualiter facultates illæ ab invicem diſtinguantur. 681
Quodnam ſit ſenſuum internorum organum. 681

ARTICULUS QUARTUS.

De cæteris animæ ſenſitivæ facultatibus.

De appetitu ſenſitivo. 681
De potentia motrice. 684
De ſomno & vigilia. 684
De noctambulis. 685
De ſomnio. 688

SECTIO QUARTA.

De anima humana. 691

Quid ſit anima. 691

ARTICULUS PRIMUS.

Quæ ſit animæ rationalis origo. 695
An ſit ſpiritualis. 697
An ſit vera forma informans. 698
An anima ſit immortalis. 700

ARTICULUS SECUNDUS.

De facultatibus animæ rationalis.

De intellectu.

Quomodò fiat intellectio.

In quonam formaliter conſiſtat intellectio. 713
Quodnam ſit objectum intellectûs. 714

De voluntate.

Qualiter ab intellectu diſtinguatur. 717
An voluntas intellectu ſit præſtantior. 716

De memoria.

Quid, & qualis ſi recordatio. 718
An ſit admittenda memoria ſenſitiva. 718
An detur memoria intellectiva. 720

ARTICULUS ULTIMUS.

De ſtatu animæ ſeparatæ

Quæ, & an ſit potentia motrix in anima ſeparata. 721
Qualis ſit ſtatus animæ ſeparatæ. 721
Quæ facultates in anima ſeparata remaneant. 722

FINIS.

Digitized by Google

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, à nos amés & féaux Conſeillers les gens tenans nos Cours de Parlemens, Grand Conſeil, Requêtes de nôtre Hôtel & de nos Palais, Baillifs, Senéchaux, Prevoſts, leurs Lieutenans, & à tous autres nos Juſticiers & Officiers qu'il appartiendra ; Salut : Nôtre amé le P. Claude Fraſſen Docteur en Theologie de la Faculté de Paris, & Profeſſeur general au grand Couvent des Peres Cordeliers, nous a fait remontrer qu'il a composé un Livre intitulé *Diſquiſitiones Biblicæ*, &c. qu'il deſireroit faire imprimer & reimprimer trois autres petits Livres, qui ont cy-devant eſté imprimez en conſequence de nos Lettres de permiſſion, intitulez le premier *Philoſophia Academica*; le deuxiéme, *Conduite Spirituelle*; & le troiſiéme, *La Regle du Tiers-Ordre de la penitence*, ce qu'il ne peut faire ſans nos Lettres de permiſſion ſur ce neceſſaires, qu'il nous a tres-humblement fait ſupplier lui vouloir accorder : A CES CAUSES, deſirant favorablement traiter ledit Expoſant, Nous lui avons permis & permettons par ces preſentes de faire imprimer & reimprimer leſdits Livres par tel Libraire & Imprimeur qu'il voudra choiſir, vendre & debiter iceux par tout nôtre Royaume, Païs, Terres, & Seigneuries de nôtre obeïſſance durant le temps de ſix années, à compter du jour que leſd. Livres ſeront achevez d'imprimer & reimprimer ; pendant lequel temps nous faiſons défenſes à tous Libraires, Imprimeurs, & autres perſonnes de quelque qualité & condition qu'elles ſoient, d'imprimer ou faire imprimer leſdits Livres, ſous pretexte de changement, augmentation, ou autrement, en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, vendre ni debiter iceux ſans le conſentement dud. expoſant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de trois mil livres d'amende, applicable un tiers à nous, un tiers à l'Hôpital general, & l'autre tiers à l'Expoſant, confiſcation des exemplaires contrefaits, & de tous dépens, dommages & intereſts au profit dudit Expoſant, à condition de mettre deux exemplaires de chacun deſdits Livres en nôtre Bibliotéque publique, un en celle du cabinet de nos Livres en nôtre Château du Louvre, & un en celle de nôtre tres-cher & féal le Sieur le Tellier Chevalier, Chancelier de France avant que de les expoſer en vente, à peine de nullité des preſentes, du contenu deſquelles vous mandons faire joüir & uſer ledit Expoſant, & ceux qui auront droit de lui pleinement & paiſiblement, ceſſant & faiſant ceſſer tous troubles & empéchemens : au contraire voulons que mettant au commencement ou à la fin de chacun deſdits Livres un extrait des preſentes, elles ſoient tenuës pour bien & duëment ſignifiées à tous ceux qu'il appartiendra ; commandons au premier nôtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, faire pour l'execution des preſentes tous Exploits requis & neceſſaires, ſans pour ce demander autre permiſſion ; CAR tel eſt nôtre plaiſir. DONNE' à Saint

Germain en Laye le deuxiéme jour d'Aouſt, l'an de Grace mil ſix cens ſoixante-dix-neuf, & de nôtre Regne le trente-huitiéme.

Par le Roy en ſon Conſeil.

CADET.

Regiſtré ſur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le 20. Novembre 1681. ſuivant l'Arreſt du Parlement du 8. Avril 1653. & celui du Conſeil privé du Roy du 27. Fevrier 1665.

ANGOT, *Syndic.*

Ledit P. Fraſſen a cedé ſon preſent Privilege pour la nouvelle impreſſion de ſa Philoſophie, à GUILLAUME LOUÏS COLOMIEZ, Imprimeur & Marchand Libraire à Toulouſe, pour en joüir ſeulement dans le temps de ſix ans, & aux conditions dont ils ſont convenus.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois, le 4. May 1686.

Les exemplaires ont été fournis.

PHYSICA
TERTIA
PHILOSOPHIÆ
PARS.

BIBLIOTECA

TERTIA PARS PHILOSOPHIÆ.

Quæ eſt PHYSICA.

POST exantlatos tot improbos labores in perluſtrandis omnibus arduis Logicæ ac Metaphyſicæ regionibus & Provinciis, ex amarioribus dulciora ſugere, & in evincendis tot difficultatum ſcopulis defeſſos animos in amœniſſimo Phyſicæ viridario jam jam recreare licet. Ad cujus profundiora diſciplinæ penetralia ſummis anhelantes deſideriis, ne æquo longiùs limini hæreamus; fuſiorem illius commendationem ſubticendam eſſe judicavimus: ſolúmque hîc præmonendum cenſuimus, veteres Philoſophos hanc ſcientiam præter cæteras coluiſſe, quod omnium artium quaſi parens, naturæ reſeratrix, & humanæ vitæ fovendæ ac propagandæ auctrix videatur. Verùm cum Ariſtoteles hac in tradenda & explicanda diſciplina cæteris ita præcelluerit, ut meritò naturæ genius fuerit appellatus; idcirco eum veluti Ducem ac Principem hac præſertim in Philoſophiæ parte ſequendum duximus: eâ tamen cautione ut ſi quid veriſimilius ab aliis excogitatum occurrat non omittamus: nam ut appoſitè recentior quidam tradit Ariſtotelem in quibuſdam non ſequi, prudentis eſt; paſſim refellere, imprudentis; in ſingula ejus verba jurare, ſimplicis & creduli; paſſim rejicere & carpere, ſtolidi & invidi cenſetur.

Porrò Ariſtoteles univerſam ſuam Phyſicam duplicem in partem dividit, ſcilicet in libros Hiſtoricos, *in quibus animalium proprietates & naturas perſpicuè refert, ut ſolâ lectione percipiantur; & in* Acroamaticos *ſeu* Auſculatorios, *ſic dictos quod ratione ſtili ſubtilioris & ſcientifici, egeant interprete & maxima auditoris at-*

tentione. Quamobrem priores exponebàt horis veſpertinis ſuis auditoribus , utpotè rebus difficilioribus percipiendis minùs idoneis : poſteriores verò horis matutinis , quòd animus liberior ab alienis phantaſmatibus , & negotiis minùs implicitus , aptior eſſet ad expoſita dogmata percipienda , & tenaciùs fovenda.

In iis autem libris tradendis tenuit methodum Compoſitionis , *quâ à ſimplicioribus & univerſalioribus (nam univerſalia ſingularibus ſunt ſimpliciora) ad compoſita & minùs communia proceditur ; non autem ſervavit methodum* Reſolutionis , *quâ à toto compoſito ad principia parteſque quibus conſtat devolvitur conſideratio.*

Hujus doctrinam , methodum , & aliqualem ordinem , ut aſſequamur ; hanc etiam Philoſophiæ partem (ſicut & duas præcedentes) tres alias in partes diſtribuemus : quarum Prima , *corporis naturalis* Principia *cùm* intrinſeca , *tum* extrinſeca *indigitabit.* Secunda , *communes cuilibet corpori naturali* proprietates , *inveſtigabit.* Tertia *tandem , factâ diviſione corporis in* ſimplex *&* mixtum , *de corpore tum* cœleſti , *tum* elementari *primò diſputabit. Deinde poſt declaratum corpus* mixtum *in libris de ortu & interitu , & factâ illius diviſione in* perfectum *&* imperfectum , *primum aperiet diſputatio de* Meteoris : *& poſtmodum diviſione facta mixti perfecti in* expers vitæ *&* animatum : *de utroque diſputabitur. Cum autem hæc Editio plurimis acceſsionibus ſit locupletata ; in iis præſertim quæ cùm veterùm tum recentiorùm Philoſophorum , maximè Carteſianorum , aliorumque Novatorum placita ſpectant , nobiſque in illis dogmatibus proponendis , expendendis , & interdum confutandis aliorum lucubrationes non nihil ſubſidii contulerint ; fatemur præſertim hac in re aliquid juvaſſe Illuſtriorum in Academia Pariſienſi Profeſſorum dictata ; illa potiſsimùm ex quibus Philoſophia Burgundiana typis excuſſa coaluit. Cæterùm cum inſalutato hoſpite domum ingredi dedeceat , ideò ſit.*

Phyſica diviſio.

QUÆSTIO PROEMIALIS.

De exiſtentia , Objecto & Eſſentia Phyſicæ.

PHYSICA ſeu *Phyſiologia* idem ſonat ac ſcientia naturalis φύσις enim Græcè *naturam* Latinè deſignat. Cujus exiſtentia tot Philoſophorum placitis , rationibus, ſcriptis & dictis ita eſt comprobata , ut fuſiori ſtylo inutile ſit eam comprobare. Idcirco.

NOTANDUM I. Nomen *Naturæ* hic rei eſſentiam & quidditatem

Quid ſignificet nomen Natura

non indicare, alioquin omnes ſcientiæ rerum naturas indagantes, eſſent Phyſicæ; Nec pariter *Naturale* hîc ſumitur prout opponitur ſupernaturali, voluntario, aut violento, ut notavimus in Metaphyſica: ſed tantùm prout ab artefacto diſtinguitur: unde *naturale* dicitur, quod habet in ſe principium motus & quietis; *artefactum* verò, quòd non niſi per principium extrinſecum movetur; quales ſunt machinæ, puta horologia quæ dicuntur *automata*, eò quòd vi & ſponte ſuâ moveri videntur, tametſi non ex virtute ſibi intrinſeca, qualis eſt in naturalibus, ſed tantùm ab extrinſeca, nimirùm humanâ induſtriâ, motum obtineant. Alias naturæ ab arte differentias habebis infra, ubi de natura ſpecialis erit ſermo.

Varia Philoſophorum placita de Objecto Phyſica.

Notandum 2. In aſſignando Phyſicæ objecto Philoſophos in hoc convenire, ut omnes fateantur ipſam verſari circa quid materiale à ſingularibus abſtrahens: Sed cùm (teſte Salomone, Eccleſ. 1.) hæc peſſima data ſit filiis hominum occupatio, ut de omnibus contendant, in nullo vix quieſcentes; mirum eſt quantùm inter ſe diſſentiant in hoc objecto determinando. *Quidam* contendunt eſſe ens mobile, *Alii* volunt eſſe ens generabile, & corruptibile, *Aliqui* aliter: Nos verò corpus naturale ut aſſignemus.

Corpus eſt triplex mathematicum vivens, & Phyſicum.

Notandum 3. Corpus eſſe multiplex, ſcilicet 1. *Mathematicum* quod conſtat trina dimenſione, puta longitudine, latitudine, & profunditate. 2. *Animatum* ſeu animabile, eſtque illa pars viventis quæ ab anima informatur. 3. *Artificiale* ut ſtatua. 4. *Phyſicum* ſeu naturale & conſtans materiâ & formâ. In primum ut in ſuum objectum tendit *Mathematica*: circà ſecundum, præſertim humanum, quatenus ſanabile occupatur *Medicina*: circà tertium *Mechanica*: quartum verò ut objectum ſuum ſibi vendicat *Phyſica*: non quidem ſub alia ratione quàm naturalitatis; ſeu præcisè quatenus corpus eſt naturale, & intrinſeca habet principia motûs & quietis: quod ut demonſtretur, ſit.

CONCLUSIO I.

Corpus naturale, ut naturale eſt, rectè ſtatuitur objectum totius Phyſicæ. Colligitur ex Ariſt. qui initio libri 1. de Cœlo aſſerit ſcientiam naturalem verſari circa corpora, & eorum proprietates & principia. Idem edocet ſubtilis Doctor pluribus; ſed præcipuè 6. *Metaph. quæſt.* 1. *n.* 11.

Corpus naturale eſt objectum Phyſicæ

Probatur, iſtud eſt objectum totale & adæquatum Phyſicæ, ultra quod, & ſine quo nihil conſiderat Phyſica: ſed taliter corpus naturale conſiderat. Probo, nihil in Phyſica pertractatur, quod ad corpus naturale non pertineat, aut tanquam quid conſtituens, vel producens, aut tanquam proprietas, aut tanquam quid conferens ad ejus complementum & conſervationem, ut patebit ex ſequentibus. Dixi *naturale ut naturale eſt*, ad ſignificandum, naturalitatem eſſe rationem formalem ſub qua Phyſica inclinat intellectum ad corpus cognoſcendum: & per quam formalitatem ſecernitur ab aliis ſcientiis, quæ circa idem corpus quatenus eſt ens, ut Metaphyſica; vel ſanabile, ut Medicina; vel temperandum & moderandum, ut moralis, &c. verſantur.

Naturalitas *autem eſt ratio formalis ſub qua conſideratur à Phyſica*

Objicies. Plures Ariſt. ſententias, quibus aſſerere videtur corpus mobile, eſſe objectum Phyſicæ; & mobilitatem, eſſe rationem formalem ſub qua Phyſica corpus conſiderat; ſed

præcipuè 2. Phyſ. c. 7. num. 3. ait. *Quæcumque mota movent, ſunt Phyſicæ conſiderationis: quęcumque verò non mota movent, non ſunt ampliùs.* & n. 6. *Duo ſunt* (inquit) *principia moventia naturaliter, quorum alterum non eſt Phyſicum* (Deum intelligit) *quia non habet in ſe principium motus.* ſimilia habet paſſim.

Phyſica conſiderat mobile, ut objectũ partiale non verò ut adæquatum.

Diſtinguit Doctor. *loco cit. n.* 17. Phyſica verſatur circa mobile tanquam circa primigeniam objecti ſui proprietatem, *Concedit*: tanquam circa objectum ſuum adæquatum, *Negat*: mobile enim (inquit) ſeu aptitudo ad motum, eſt quidem prima proprietas fluens ab objecto Phyſicæ, & illud indicans; non verò eſt ipſummet objectum adæquatum & primarium: quia ratio formalis objecti probari non debet à priori ab illa ſcientia quæ iſtud conſiderat: ſed Phyſica probat à priori talem aptitudinem ad motum, nempe per naturam: ideo enim corpus aptum eſt moveri; quia habet naturam, quæ eſt principium motus.

Inſtabis. Phyſica inquirit accidentium naturam, vim & proprietates: ſed accidentia non habent rationem corporis naturalis: igitur corpus naturale non cenſetur objectum adæquatum Phyſicæ.

Accidẽtia Phyſica sũt objecta ſciẽtiarum, & artium Phyſicæ ſubalternatarum.

Diſtinguo majorem, Phyſica occupatur circa accidentia directè & per ſe primò nego: indirectè & ſecundariò quatenus videlicet ſpectant ad vim, operationes, complementum & ornamentum corporis naturalis, concedo: fateor igitur accidentia ſub ratione ſua formali per ſe non conſiderari à Phyſica, ſed tantùm reſpectivè ad corpus naturale; accidentia enim ſuas quaſque artes habent, ac diſciplinas Phyſicæ ſubordinatas, ad quas ſpectant, ut colores ad Picturam; ſoni ad Muſicen, odores ad Unguentariam, ſapores ad Apicinianam artem, numeri ad Arithmeticen, magnitudines ad Geometriam, dimenſiones ſolidorum ad Steremeotriam, lucis & radiorum explicatio ad Opticen, & Catoptricen: vitia denique ac virtutes ad Moralem diſciplinam.

Urgebis. Plura conſiderantur in Phyſica, quæ ad corporis naturalis compoſitionem, cognitionem, & complementum non conferunt. Putà Deus, Angeli, vacuum, &c.

Diſtinguo. Hæc ad corpus naturale, non pertinent per ſe, & tanquam partes aut proprietates illiùs *Concedo.* Non pertinent reductivè ſeu per accidens, & tanquam cauſæ aut contraria, *Nego.* Deus enim & Angeli tantùm à Phyſica conſiderantur, quatenus movent corpora naturalia, juxta illud Boëtii Met. 9. *Terrarum cœlique Sator, qui tempus ab ævo ire jubes, ſtabiliſque manens das cuncta moveri.* Quantùm ad *Vacuum*: dico illud in Phyſica pertractari ut faciliùs intelligatur quid ſit locus; cùm enim corpus naturale moveatur localiter; ad hujus motûs intelligentiam, non incongruè quid & qualis ſit locus, quid vacuum, &c. Phyſica diſputat.

Quare Deus Angeli & Anima rationalis à Phyſica conſiderẽtur

Ex his collige corollaria 1. Ens mobile, ſtatui non poſſe adæquatum objectum Phyſicæ; quia Angeli ſunt entia mobilia ex ſe, cùm de loco in locum tranſeant, aut proprio nutu, aut ad exequenda ſibi à Deo præſcripta: nec tamen ſunt conſiderationis Phyſicæ, ſecundùm eorum entitatem; Phyſica enim verſatur circa res materiales, quales non ſunt Angeli. *Præterea* res meliùs explicatur per genus proximum, quàm per remotum, v. g. meliùs explicatur natura hominis, ſi dicatur *animal rationale*, quàm ſi di-

Ens mobile non poteſt eſſe objectum Phyſicæ

catur *ens rationale*: ergo meliùs aſſignabitur objectum Phyſicæ per *corpus*, quàm per *ens*: iſtud enim eſt remotiſſimum à ratione formali, quam in objecto ſuo adæquato primariò Phyſica ſpeculatur, ſive illa ſit naturalitas, ſive mobilitas: non igitur rectè dicitur ens quolibet addito objectum Phyſicæ: ſed pejor adhuc eſt additio *mobilis* pro ratione formali objecti Phyſicæ. Illud enim aſſignari debet pro ratione formali objecti adæquati alicujus ſcientiæ, quod eſt radix, & principium omnium paſſionum, quæ in ſcientia de objecto conſiderantur: ſed mobilitas non eſt principium quantitatis, nec qualitatum ſubjectis præſertim connaturalium, nec quieſcibilitatis, quæ includitur tamen in definitione *naturæ*, quæ dicitur *principium motus & quietis*; ſed contra mobilitas ſupponit primum ſui ipſius, & horum omnium principium, ſcilicet naturalitatem, ergo,&c. *Deinde*, mobilitas eſt quid accidentale enti, ac proinde ens mobile, eſt ens per accidens, quod nequit eſſe objectum ſcientiæ, ut docet Ariſt. 13. Metap. c. 8. *Denique* ſequeretur Phyſicam ſubalternari Metaphyſicæ; adderet enim tantùm differentiam accidentalem illius objecto, quod eſt *ens*: ſed falſum eſt hoc conſequens, ex communi Philoſophorum ſententiâ. Ergo & id unde ſequitur.

Dices ex Ariſtotele 6. Metaphyſ. ens mobile idem eſt ac naturale; ſed ens naturale eſt objectum Phyſicæ, igitur & ens mobile.

Diſtinguo Majorem, idem eſt realiter; quia eadem ſubſtantia completa, quæ eſt naturalis ſeu principium motûs & quietis, eſt etiam mobilis, quatenus mobile ſignificat aptitudinem ad motum *Concedo*: idem eſt formaliter, ſeu ratio mobilitatis eadem eſt cum naturalitate *Nego*: mobilitas enim oritur à naturalitate; non autem vice verſâ: ſiquidem priùs eſt corpus eſſe naturale formaliter, ſeu eſſe principium intrinſecum motûs, quàm cenſeatur mobile.

Minor etiam negari poteſt, Phyſica namque non tendit præcisè *in ens* ſub ratione entis, ſed duntaxat in ens corporeum, quatenus corporeum eſt & naturale.

Nec etiã corpus mobile.

Collige 2. cum Doctore Subt. 6. *Metaph. q.* 1. *n.* 26. corpus mobile incongruè pariter ſtatui objectum Phyſicæ; quia (inquit Doctor) illud non eſt objectum Phyſicæ, quod à Phyſica demonſtratur à priori: ſed à Phyſica demonſtratur à priori, quare corpus eſt mobile. *Probat.* Corpus eſt mobile aut ſecundùm quantitatem, aut ſecundùm qualitatem, aut ſecundùm locum, *&c.* ſed prius ſupponitur, quòd ſubſtantia ſit affecta quantitate, quàm quòd ſit mobilis ſecundùm quantitatem; quia quantitas in communi abſtrahit à motu. Priùs etiam oſtendi debet qualis ſit, quàm oſtendatur mobilis localiter, oſtendi debet quod habet *ubi* determinatũ, quod ſupponit quantitatem, ſecundùm quam partes diverſæ in diverſis partibus loci moventur. Ergo, &c.

CONCLUSIO II.

PHyſica eſt verè ſcientia: eaque ſpeculativa. Utraque pars eſt Ariſt. 6. *Metaph. c.* 1. Ubi dividit ſcientiam ſpeculativam in Mathematicam, Metaphyſicam & Phyſicam, & probans Phyſicam non eſſe activam nec factivam, concludit. *Quare ſi omnis intellectus aut activus, aut factivus, aut ſpeculativus eſt: Phyſica ſpeculativa profectò eſt.* Idem habet 2. Phyſ. toto c. 2.

Probatur 1. *pars.* Illa cognitio eſt ſcientifica: quæ eſt certa, evidens & rei neceſſariæ ac per demonſtrationem:

Phyſica eſt Sciētia. ſed talis eſt Phyſica. *Major* conſtat ex dictis in fine Logicæ, ubi diximus, quod ad propriè dictam ſcientiam, quinque potiſſimùm requiruntur conditiones. 1. Veritas, ut diſtinguatur ab Errore. 2. Certitudo, ut ab Opinione. 3. Evidentia, ut à Fide. 4. Neceſſitas, ut ab Arte. 5. Diſcurſus, ut ab Intelligentia ſecernatur. *Minor* etiam patet, nam plures de rebus naturalibus formari poſſunt cognitiones, veræ, certæ, evidentes, neceſſariæ & diſcurſivæ; Phyſicus enim verè, certò, evidenter & neceſſariò cognoſcit omne quantum eſſe diviſibile, quia eſt continuum; omne mixtum eſſe corruptibile, quia conſtat contrariis qualitatibus. Plures aliæ ſimiles habentur cognitiones ſcientificæ in Phyſica, ut patebit ex univerſo proceſſu, in quo plures de rebus Phyſicis formabuntur veræ & perfectæ demonſtrationes.

Dices. Phyſica diſputat de ente corruptibili, imò de corruptibilitate, entis corporei. Ergo non eſt cognitio de re neceſſaria.

Diſtinguo antec. Phyſica diſputat de eo quod eſt corruptibile quantùm ad exiſtentiam, *Concedo*, quantùm ad eſſentiam, ſeu neceſſariam connexionem prædicati cum ſubjecto, *Nego.* Licet enim res corporeæ ſecundùm ſuam exiſtentiam poſſint corrumpi; ſecundùm tamen eſſentiam & maximas illas generales quæ de eis formantur, ſunt incorruptibiles, & invariabiles; tam enim certa eſt hæc propoſitio. *Omne compoſitum ex quatuor elementis, eſt ex ſe corruptibile*, ac certa eſt hæc. *Omnis ſubſtantia purè ſpiritualis, eſt ex ſe incorruptibilis*: atqui hæc poteſt eſſe principium demonſtrationis ſcientificæ, ut omnes fatentur: Ergo & illa.

Non diffiteor tamen Phyſicam non *Nō quoad omnes partes.* eſſe ſcientiam ſecundùm omnem ſui partem. Plures enim cognitiones ſolùm probabiles haberi poſſunt de rebus Phyſicis. Patet ex tanta tamque multiplici opinionum diverſitate, quarum etiam poſt tot annorum diligentiſſimum examen à viris peritiſſimis adhuc perſeverat anceps ferendum judicium. Plures pariter habet cognitiones, quæ ſola fide divina aut humana innituntur. Nonnullas etiam involvit, quibus rerum prima principia, non per diſcurſum, ſed per intelligentiam deprehenduntur. Ac proinde quoad aliquas ſui partes poteſt dici opinio, fides, intelligentia, *&c.* Licet communi vocabulo dici debeat ſcientia; à nobiliori enim parte fieri debet denominatio.

Eſt etiā ſpeculativa. *Probatur* 2. *pars.* Illa ſcientia eſt purè ſpeculativa, quæ per ſe circa objectum purè ſpeculabile verſatur; atqui Phyſica verſatur per ſe circa objectum purè ſpeculabile: non enim conſiderat corpus naturale, & quæ iſtud concernunt, ut per ſe ad ea voluntatem, aut aliquam potentiam externam & artefactivam dirigat. Ergo, &c.

Licet per accidens aliquæ ejus partes ſint factivæ Dixi *per ſe*, nam quod aliqua pars Phyſicæ inclinet ad praxim, ut Medicina ad Medicamenta, Chymica ad alterationem plantarum, metallorum tranſmutationem, *&c.* Id fit tantùm per accidens reſpectu ſcientiæ Phyſicæ, quæ nec Medicinam nec Chymicam tanquam nativas, ſed velut accidentarias, & ſibi aliqualiter ſubordinatas partes amplectitur; juxta illud tritum axioma, *ubi deſinit Phyſicus, ibi Medicus incipit.*

Deſcriptio Phyſicæ. Ex his collige Phyſicam totalem rectè deſcribi, *Ordinata congeries ex pluribus ſcientificis & ſpeculativis cogitationibus actualibus, aut habitualibus de corpore naturali, & iis quæ ad id pertinent, comparatis.* Hæc patent ex dictis à ſimili de deſcriptione Philoſophiæ in communi.

PRIMA

PRIMA PARS PHYSICÆ.

De principiis intrinſeciis & extrinſecis corporis naturalis.

A Corporis naturalis principiorum indagatione ſuam orditur Phyſicam Ariſtoteles; propterea quòd (inquit) tunc res ſcire arbitramur, dùm earum cauſas & principia novimus; unde ut evidentiùs appareat corporis natura, hanc primam Phyſicæ partem tres in diſputationes diſtribuemus: quarum prima erit de principiis intrinſecis; ſecunda, de extrinſecis; & tertia, de ipſomet corpore naturali. *Hujus primæ partis diviſio.*

DISPUTATIO PRIMA.

De Principiis intrinſecis corporis naturalis.

Principium tribus modis uſurpetur. Principii nomen variis, ſed præcipuè tribus modis uſurpatur à Philoſophis, ſcilicet 1. *Impropriè*, pro initio cujuſlibet rei in quam nihil penitùs influit, ſic unitas dicitur principium numeri, inſtans principium temporis, *&c.* Vel pro eo omni quod ad alterum præſupponitur, ſic fundamentum eſt principium domus, *&c.* 2. *Propriè*, pro eo unde & à quo eſt aliquid; ſic Pater Æternus dicitur principium Filii, Adamus principium hominum, S. Franciſcus principium Franciſcanorum: qualiter acceptum principium, illud definit Ariſt. 5. de Gener. animalium, c. 7. *De ratione principii eſt, ut ipſum quidem cauſa ſit multorum, ſed ipſius nulla.* 3. Propriiſſimè, qualiter acceptum, illud Ariſtoteles ſic definit, *Id ex quo aliquid eſt, aut ſit, aut cognoſcitur*, quibus verbis tria principiorum genera indigitantur, ſcilicet principia compoſitionis, generationis & cognitionis. De principiis cognitionis egimus in *Tria ſunt principiorum genera.*

Metaphyſica, hic autem de principiis compoſitionis & generationis rerum naturalium diſſerendum eſt.

QUÆSTIO PROEMIALIS.

Quid, qualia & quot ſint intrinſeca principia corporis naturalis.

SUPPONO I. cum cæteris Philoſophis, admittenda eſſe rerum naturalium extrinſeca principia; res enim naturales oriuntur & intereunt, augentur & minuuntur, mutantur & invariatæ ſubſiſtunt, quæ fieri non poſſunt niſi ab aliquo efficiente: Efficiens autem nihil molitur, niſi gratiâ finis. Ergo res naturales habent cauſam efficientem & finalem.

Admittenda ſunt aliqua rerum naturalium principia.

Suppono 2. Dari pariter intrinſeca rerum naturalium principia, quia (ut mox diximus) res naturales oriuntur & intereunt; at dum oriuntur, non tota producitur earum ſubſtantia, quia ex nihilo nihil fit naturaliter, ergo fit ex aliquo; ergo tota ſubſtantia rei non producitur. Dùm verò corrumpuntur, tota earum ſubſtantia non deſinit; quando enim lignum corrumpitur & in ignem vertitur, tota ligni ſubſtantia non deſinit; alioquin eſſet annihilatio, & non ligni in ignem mutatio; nec tota remanet, alioquin in ignem non verteretur. Ergo ſecundùm aliquid ſui, putà ſecundum materiam, non interit, & ſecundùm alteram ſui partem, nempè formam interit. Ergo res naturales conſtant principiis intrinſecis, materiâ ſcilicet & formâ.

Quare aliqua dicantur principia generationis, alia verò principia compoſitionis.

Suppono 3. Principia phyſica poſſe conſiderari vel reſpectu generationis, vel reſpectu rei genitæ. Priori modò dicuntur principia rei in fieri: poſteriori verò, principia rei in facto eſſe. Vel aliis verbis, illa dicuntur principia generationis, hæc principia compoſitionis, illa à quibus res fit: hæc principia ex quibus conſtat, de utriſque eſt præſens quæſtio.

Suppono 4. Generationem poſſe trifariam accipi: 1. pro *reſpectu* & ordine, quem agens dicit ad patiens, & vice versâ: 2. pro *re*, quæ generatur: 3. pro *fluxu* ſeu tranſitu à non eſſe ad eſſe: & hôc ultimò ſenſu tria complectitur, ſcilicet terminum *à quo*, putà privationem formæ quæ educitur & inducitur; terminum *ad quem*, putà formam inductam & eductam; & *ſubjectum*, putà materiam in qua talis fit mutatio: hæc autem tria involvit non quaſi partes eſſentiales aut integrales; accidens enim reale (qualis eſt generatio) non conſtat materiâ & formâ: ſed idcircò ea involvit, quia ſine illis nequit intelligi.

Generatio ſumitur trifariam.

CONCLUSIO I.

PRincipia generationis corporis naturalis rectè definiuntur, *Ea quæ neque ex ſe, neque ex aliis, ſed ex iis omnia fiunt*, ita communiter omnes Philoſophi cum Ariſtot. 1. *Phyſ. c. 6. n.* 2. Explicatur definitio tribus conditionibus ad rationem primi principii deſiderandis, quarum 1. eſt, ut principia non fiant ex ſe invicem; alioquin non eſſent principia, ſed unum foret principium & aliud principiatum: 2. ut non fiant ex aliis, alioquin non eſſent prima: 3. ut ex ipſis fiant (per generationem) omnia corpora naturalia, alioquin non eſſent univerſa-

Definiuntur principia generationis.

Ad rationem principii tres conditiones requiruntur.

Per quas tria à ratione principii excluduntur.

liſſima. Per primam particulam excluduntur ab hac definitione quatuor Elementa, nec non & alia corpora quæ mutuâ tranſmutatione fiunt ex ſeſe invicem. Per ſecundam excluduntur ea omnia quæ principiis conſtant, qualia ſunt omnia corpora naturalia, ſive elementaria, ſive cœleſtia, quæ omnia conſtant materiâ & formâ. Et per tertiam excluduntur res ſpirituales & accidentia quæ non fiunt ex prædictis principiis. Particula autem *ex* diſtinguit principia à cauſis efficiente, finali & exemplari: propriè enim aliquid non dicitur *ex* his eſſe aut fieri, ſed propriè dicitur: efficiens eſt id, à quo; finis, propter quem; & exemplar, ad cujus imitationem aliquid fit. Principium verò dicitur id ex quo res conſtat, vel fit.

Hæc definitio illuſtrari poteſt exemplo deducto ex 24. litt. alphabeti, quæ ſunt omnium dictionum principia: ſicut enim 24. litteræ non fiunt ex aliis litteris, non enim præter eas aliæ aſſignantur, neque fiunt ex ſe invicem: B enim non fit ex A, ſed ex ipſis omnes dictiones formantur: ita principia generationis non fiunt ex aliis principiis, nec fiunt ex ſe invicem tanquam ex partibus componentibus: ſed ex ipſis fiunt omnia entium naturalium genera, quæ ut evidentiùs percipias, & omnes difficultatum hanc adversùs concluſionem nodos diſſolvas:

Quomodo principia dicantur prima.

Adverte 1. Principia phyſica ideò dici omnium prima, non quòd a nullo fiant aut producantur: certum enim eſt materiam & formam à Deo produci; ſimiliter certum eſt formam fieri ex privatione tanquam ex termino à quo, & ex materia tanquam ex ſubjecto. Dicuntur itaque prima non ſimpliciter & in univerſum, ſeu per excluſionem cujuſcumque primi: ſed ſecundùm quid & in genere determinato, ita ut forma ſit primum principium in genere principii formalis, materia ſit primum in genere principii materialis, *&c.* Omnia enim fiunt ex forma tanquam ex parte formali, ex materia tanquam ex parte materiali, & ex privatione tanquam ex termino à quo: ſed principia illa non fiunt ex aliis, vel ex ſe invicem in illo genere & ordine, in quo ipſa ſunt principia: materia enim non fit ex alia materia, nec forma ex alia forma, nec privatio ex illa privatione.

Principia phyſica ſunt ſimpliciа phyſicè, non verò metaphyſicè.

Adverte 2. Principia phyſica eſſe *ſimpliciſſima*, non quidem ita, ut ſint penitùs indiviſibilia; materia enim diviſibilis eſt in ſuas partes entitativas, nec etiam quaſi non haberent partes metaphyſicas, genus ſcilicet & differentiam ex quibus componantur: ſed idcircò dicuntur *ſimplicia*, quia omnem reſpuunt phyſicam compoſitionem; materia enim non componitur ex forma & alia materia, nec forma ex alia forma. Unde licet materia conſtet ſuis partibus entitativis, non tamen ex illis conſtat tanquam ex materia, quia materiæ partes ſunt ipſa materia.

CONCLUSIO II.

Generationis principia ſunt inter ſe aliquo modo contraria; non tamen omnia. Hæc eſt Ariſtot. 1. *Phyſ. c. 6.*

Probatur 1. *pars.* Quodlibet non agit in quodlibet, ſed in ſubjectum determinatum: atqui non poteſt pati ſubjectum, niſi ſit aliquo modo diſſimile agenti. Ergo eſt aliquo modo ipſi contrarium. *Prob. min.* *Principia ge-*

nerationis ſunt oppoſita. Omne agens ideò agit, ut aſſimilet ſibi paſſum: Ergo ut agens agat, neceſſariò requiritur diſſimilitudo in paſſo; ſi enim paſſum jam haberet formam quam agens in illud introducere cupit, agens in id non ageret ad formam ſuam in illo producendam: duo igitur principia contraria in omni generatione reperiri neceſſe eſt, forma ſcilicet & privatio.

Secunda pars eſt evidens: quia in omni generatione, ſubjectum remanet idem ſub utraque forma, ergo illud neutri eſt earum contrarium: nullum enim contrarium poteſt eſſe ſui contrarii ſubjectum. Inſuper contraria ſeſe mutuò expellunt, ſed materia non expellit, imò appetit formam: neque etiam privatio contraria eſt materiæ, ſed formæ per quam deſtruitur ubi ſubjecto advenit. Ergo omnia generationis principia non ſunt contraria.

Dixi *aliquo modo*: una enim forma alteri non eſt propriè & primò ac per ſe contraria, ſed ratione diſpoſitionum contrariarum, ut diximus in Logica agendo de proprietatibus ſubſtantiæ. Unde infero Ariſtotelem, dum dicit *prima principia eſſe contraria*, intelligendum eſſe de contrarietate latè ſumpta: contraria enim duobus modis uſurpantur latè & ſtrictè. *Strictè* definiuntur extrema poſitiva, quæ ſub eodem genere poſita maximè diſtant ab invicem, & ab eodem ſubjecto nata ſunt ſe expellere. *Latè* contraria dicuntur, quæcumque oppoſitionem aliquam & incompoſſibilitatem habent, ut bonum & malum, terminus à quo & terminus ad quem in motu locali, parvitas & magnitudo, forma tandem & privatio. Ariſtoteles autem contrarietatem & oppoſitionem indiſcriminatim plerumque uſurpat,

Non contrariè, ſed privativè.

ideóque dicit hîc motum non fieri niſi à contrario in contrarium, id eſt, à privatione formæ ad formæ habitum; ideò enim aliquid movetur ad aliud, quia caret illo ad quod movetur. Ac proinde præciſa ratio cur moveatur, eſt carentia illius ad quod movetur. *Deinde*, plures ſunt mutationes, quæ dicunt tantùm contrarietatem privativam, ut in cæcitate & viſu, in tenebris & lumine, in morte & reſurrectione, *&c.* Ergo ad generationem non requiritur contrarietas ſeu oppoſitio poſitiva, ſed ſufficit privativa.

Dices. Ergo ex ligno poterit fieri aurum. Materia enim ligni habet privationem formæ auri. *Diſting.* Fieri poterit per multas tranſmutationes, ſi nempè lignum in terram, & terra in aurum concreſcat, *Concedo*: immediatè & per unicam generationem, *Nego*: privatio enim quæ debet eſſe in ſubjecto, ut principium tranſmutationis, debet dicere aptitudinem proximam.

Adverte hîc cum *Monaco* Ariſtotelem meritò aſſerere principia eſſe *prima contraria*, ſeu oppoſita reſpectu tranſmutationis: tùm quia illa ſuam exercent contrarietatem reſpectu materiæ quæ eſt omnium prima: forma enim adveniens materiæ privationem ſui ab ea excludit in generatione; & viciſſim in corruptione, privatio adveniens materiæ formam deſtruit, ita quod materia ſit ſubjectum iſtarum tranſmutationum. Elementa verò ſuam exercent contrarietatem reſpectu compoſiti: pugnant enim inter ſe in corpore naturali, illudque mutuâ illâ pugnâ deſtruunt, ita quod compoſitum ſit ſubjectum talis contrarietatis: materia autem prior eſt compoſito: ergo etiam oppoſitio formæ & privationis

Quare dicantur prima oppoſita.

eſt prior elementorum pugnâ. Tùm præcipuè, quia oppoſitio principiorum generationis eſt privativa, quæ in omni tranſmutatione prima eſt atque potiſſima: ad eam enim quæ liberalia contrarietas quæ in tranſmutatione contingit, reducitur: formæ enim oppoſitæ & diſparatæ dicunt altera alterius privationem, ſicut & qualitates contrariæ, ut calor & frigus; & ſic oppoſitio privativa in omni tranſmutatione, ſive ſubſtantiali, ſive accidentali reperitur; ac proinde cum ſit univerſaliſſima rectè dicitur omnium prima.

CONCLUSIO III.

P*Rincipia naturalis generationis ſeu corporis naturalis in fieri, tria ſunt, putà* materia, forma *&* privatio*: ſed rei genitæ ſeu generationis in facto eſſe, ſunt tantùm* materia *&* forma.

Tria ſunt principia generationis in fieri. *Probatur* 1. *pars*. Illa ſunt principia generationis, ſine quibus generatio nec eſſe, nec intelligi poteſt: ſed ſine materia, formâ & privatione, generatio nec eſſe nec intelligi poteſt. Ergo, *&c.* Major admittitur communiter cum Ariſt.

Minor prob. Generatio eſt mutatio: ſed omnis mutatio neceſſariò tria requirit, ſcilicet ſubjectum in quo fit, terminum à quo incipit, & terminum ad quem deſinit. Primum eſt materia, ſecundum eſt privatio, & tertium eſt forma genita: Ergo hæc tria ſunt generationis principia.

Dixi *generationis naturalis*: *Primò*, ut excludatur creatio, quæ eſt tranſitus à non eſſe ſimpliciter, ad eſſe ſimpliciter; unde in creatione non præſupponitur materia carens formâ, ſed utraque ſimul producitur; ac proinde nulla eſt propriè dicta privatio, nec materiæ mutatio. *Secundò*, ut ab hac ratione ſemoveatur Verbi Divini generatio, quæ nec dici poteſt creatio, cùm non ex nihilo, ſed per indiviſim communicatam Patris naturam, Filius ſit genitus: nec pariter dici poteſt mutatio, quia in productione Filii nihil acquirit natura divina, quo priùs caruerit, ſed ab æterno coæternus Patri Filius extitit: idem dicendum de Spiritûs-Sancti productione. *Creatio & productio divina, nec non & productio formæ cum materia non habent rationem generationis.*

Dices. Agens æquè intrinſecè pertinet ad generationem ac privatio: Ergo vel illa non eſt principium generationis, vel principia erunt plura tribus. *Probatur antecedens.* Ideo privatio eſt de intrinſeca ratione generationis, quia implicat concipi mutationem abſque termino *à quo*: ſed etiam implicat eam concipi ſine termino *ex quo* ſeu agente; quidquid enim movetur, ab alio movetur. Ergo, *&c.*

Nego antec. & ad ejus prob. diſt. min. Generatio concipi nequit abſque agente, conceptu negativo & excluſivo, quaſi aliquid conciperetur generali à ſe & non ab alio, *Concedo*: concipi nequit conceptu abſtractivo & præciſivo, ita ut generatio concipiatur non attendendo ad agens, *Nego*: neutro verò modo concipi poteſt generatio abſque privatione; quæ enim ſunt de intrinſeco conceptu alicujus, neque negativè, neque præciſivè poſſunt præſcindi. *Quare agens non habeat rationem principii in generatione.*

Inſtabis. Generatio eſt actio quædam: ſed actio eſſe non poteſt neque concipi ſine agente & cauſa etiam conſpectu præciſivô; dicit enim intrinſecum & eſſentialem ordinem & reſpectum ad agens. *Diſting. maj.*

Generatio eſt actio, ſi ſpectetur adæquatè, *Concedo*: ſi inadæquatè, & prout præcisè eſt tranſitus à privatione alicujus formæ ad habitum ejuſdem, vel potius à non eſſe ſubſtantiæ alicujus completæ ad eſſe ejuſdem, *Nego, & permiſsâ min. diſt. conſeq.* Agens ſeu cauſa efficiens erit quartum principium generationis ſpectatæ adæquatè, & prout eſt actio propriè dicta, *Concedo*: Spectatæ tantùm, ut eſt tranſitus à non eſſe ſubſtantiæ completæ ad eſſe ejuſdem, quò ſenſu hic conſideratur, *Nego*.

Dices 2. Ens negativum non eſt de intrinſeco conceptu entis poſitivi; ſed privatio eſt ens negativum, generatio verò ens poſitivum: ergo, *&c.* *Deinde*: Mutatio eſt accidens; ſed materia & forma ſunt ſubſtantiæ, ergo hæ non ſunt principia intrinſeca illius. *Denique* principia debent eſſe ſimul, forma autem & privatio nequeunt eſſe ſimul: Ergo, *&c.*

Reſp. Ea eſſe vera de principiis conſtituentibus & componentibus, non autem de principiis terminantibus & ſubjectantibus: Privatio autem & forma dicuntur principia terminantia, quia illa eſt terminus *à quo*, hæc terminus *ad quem*; materia verò eſt principium ſubjectans, quia in ea ſubjectatur & fit mutatio. Non enim requiritur ut principia terminantia ſint ſimul, quia inſtans eſt principium temporis, nec tamen ſimul eſt cum tempore; principium autem in ratione principii, dicit tantùm progreſſionem unius ab alio: eſt enim id à quo quomodocumque, ſive tamquam à termino *à quo*, ſive tamquam à termino *ad quem*, ſive tamquam à ſubjecto neceſſariò procedit, dummodò ab eis illa neceſſariò progredi videatur.

Privatio eſt principium terminans non verò componens.

Inſtabis. Terminus *à quo* alicujus realis & poſitivi debet eſſe realis & poſitivus, ut patet in motu locali, cujus terminus *à quo* eſt locus qui deſeritur: ſed generatio corporis naturalis eſt aliquid poſitivum, ut omnes fatentur; ergo terminus illius debet eſſe realis poſitivus, proindéque privatio non eſt terminus *à quo* generationis.

Nego major. Cùm enim homo tranſit ab uno loco ad alium locum, terminus *à quo* hujus tranſitus eſt ſimul poſitivus & negativus ſub diverſo reſpectu: nam ſi motus ille ſumatur præcisè, ut eſt tranſitus ab uno loco ad alium, tunc terminus *à quo* poſitivus eſt; ſi verò ſumatur, ut eſt acquiſitio alterius *ubi*, terminus ejus *à quo* eſt privatio loci qui acquiritur: tunc enim homo dicitur novum locum acquirere, cùm incipit eſſe in loco, in quo antea non erat.

Idem judicium ferendum eſt de generatione: ſi enim ſumatur pro converſione unius corporis in aliud, *v. g.* ligni in ignem, tunc terminus *à quo* eſt poſitivus; quia terminus ille eſt vel ipſum corpus quod corrumpitur, vel forma quæ recedit: ſi verò generatio ſumatur pro mutatione ſubſtantiali, quâ ſubjectum formam acquirit, quam antea non habebat, tunc terminus *à quo* eſt privatio formæ quæ acquiritur: hôc autem poſteriori modo hìc à nobis ſumitur generatio.

Ubi adverte generationem neceſſariò non exigere terminum *à quo* poſitivum; id eſt, in generatione formam aliquam & compoſitum præexiſtens deſtrui non abſolutè neceſſarium eſſe: tùm, quia Deus poteſt aliquandiu conſervare materiam ſine forma, & poſtea formam in illa producere: tùm, quia inducens unam formam, alteram præexiſtentem cor-

ſervare poteſt in eadem materia: tùm, quia de facto formæ rerum omnium è materia primitùs eductæ fuerunt, ut infra patebit; ſed in his omnibus nullus eſt terminus, *à quo* poſitivus. At verò privatio eſt eſſentialis generationi; neque enim aliqua forma advenire poteſt materiæ, niſi privationem ſui habenti, adeóque privatio negativè ſemper & terminativè ad generationem concurrit, ſive præexiſtat forma, quæ deſtruatur, ſive non præexiſtat aut non deſtruatur præexiſtens.

Vrgebis. Generatio cœli ſatis intelligitur ſine privatione, numquam enim materia cœli fuit ſine forma cœleſti: ergo generatio corporis naturalis ſine privatione concipi poteſt.

Nego anteced. Licet enim materia cœli in nullo inſtanti reali fuerit ſine forma cœleſti, priùs tamen prioritate naturæ creata fuit, quàm educeretur ab ipſâ formâ cœli, & in illo priori inſtanti naturæ habuit privationem formæ, atque inſtanti ſequenti ab illa privatione tranſivit ad habitum formæ.

Inſtabis iterùm: Non poteſt aſſignari, quandò privatio ſit principium generationis; vel enim eſt principium, quando eſt, vel quando non eſt: primum dici nequit; privatio enim ſimul eſſe non poteſt cum generatione & cum forma: ſecundum pariter dici non poteſt, quod enim non eſt, nullum officium exercere poteſt, proindeque privatio nuſquàm principium eſſe poteſt.

Nego anteced. & dico privationem eſſe principium, cùm deſinit eſſe: eſt enim principium generationis, cùm forma accedit: ſed cùm forma accedit, recedit privatio: forma enim & privatio ſeſe mutuò expellunt.

Dices 3. Illud eſt principium generationis, quod eſt principium motûs: ſed materia & forma non ſunt principia motûs. *Probo.* Motus non incipit à materia, ſed fit in materia.

Item: forma non eſt id unde motus incipit, ſed ubi deſinit.

Concedo maj. ſed *nego min.* Privatio enim dicitur principium motûs, quia ab illa incipit; materia autem, quia dum in illa fit, quaſi ab ea educitur; forma verò, quia dùm ipſa fit, ſubjectum mutatur; unde forma eſt principium mutationis materiæ, proindeque principium motûs.

Quomodo materia, forma & privatio dicantur principia motûs.

Inſt. Principium eſt prius principiato, ſed forma eſt poſterior generatione, quia per eam producitur: Ergo non eſt ejus principium.

Reſp. generationem poſſe conſiderari dupliciter. 1. Quatenùs eſt eductiva formæ, & ſic generatio eſt prior formâ. 2. Quatenùs eductâ formâ compoſitum generatur, diciturque formaliter generatio, & ſic forma eſt prior generatione. Aliter forma non eſt prior generatione initiatâ, *Concedo*; generatione conſummatâ & perfectâ, *Nego*: dùm enim forma educitur, eſt quidem initiata generatio, & ſic forma non eſt prior generatione: dùm verò educta forma inducitur & ad formandum genitum concurrit, eſt perfecta generatio, & forma eſt eâ prior.

Generatio conſideratur vel quatenus per eam forma educitur, vel quatenus eductâ formâ fit compoſitum.

Probatur 2. *pars.* Illa ſunt principia corporis geniti, ex quibus illud conſtat & componitur; ſed ex forma & materia corpus genitum phyſicè conſtat & componitur. *Maj patet, min. probat.* Cujuſlibet realis compoſiti duæ ſunt partes reales, ex quibus conſtat, una communis & determinabilis, alia particularis & determinativa; ſed materia eſt pars eſt de-

Materia & forma ſunt principia corporis geniti.

terminabilis, & omnibus corporibus communis: & pars determinabilis eſt forma diverſa pro diverſis corporibus: ergo, *&c.*

Dices. Corpus genitum conſtat unione tamquam à parte rei. Item, conſtat ſuis partibus integrantibus: item, conſtat elementis & eorum qualitatibus. Ergo illius principia ſunt plura duobus.

Unio nō habet rationē principii.

Nego conſeq. & ad 1. nego corpus genitum conſtare unionem tamquam parte reali, quia corpus eſt ſubſtantia; unio verò eſt accidens reſpectivum, ut infra patebit.

Nec partes integrantes; nec etiā elementa.

Ad 2. *&* 3. dico corpus ex iis conſtare ſecundariò, non primariò: priùs enim eſt rem eſſe ſubſtantialiter, quàm affici partibus aut qualitatibus elementaribus, quia partes ſequuntur ad entitatem, & qualitates ad ſubſtantiale compoſitum. Principium autem corporis, eſt quod primum eſt in eo conceptibile, & in quod ultimò reſolvi poteſt; corpus quidem dum deſinit, in elementa reſolvitur: ſed non *ultimò*, quia iterùm in materiam & formam reſolvuntur elementa, neque etiam *immediatè*; corpus enim priùs reſolvitur in materiam primam, quàm in elementa; utpotè cùm non reſolvatur in illa niſi mediante generatione: hæc enim continentur in illo formaliter & actu, ſed virtualiter tantùm.

Quæres: an illa tria principia univocè in ratione principii conveniant.

Reſpondetur communiter quòd non; quia illa ratio communis univoca eſſet ens reale vel non: ſi primum, ergo omnia principia eſſent entia, ſicque privatio eſſet ens: ſi ſecundum, ergo omnia principia eſſent non entia, ſicque materia & forma forent non entia.

Referuntur & refelluntur veterum & modernorum Philoſophorum de principiis ſententiæ.

Varia fuerunt veterum Philoſophorum placita de rerū principiis.

MIrum quantâ invicem contentione pugnaverint veteres Philoſophi in aſſignandis rerum naturalium intrinſecis principiis: Alii enim unicum, alii duo, quidam tria, nonnulli quatuor, nec defuêre qui nullò contenti numerò, infinita ſtatuerunt, quæ omnia refert & refellit Ariſt. 1. *Phyſ. c.* 5. *&* 1. *Metaphyſ. c.* 3. & Doctor *ibidem*,

Quidam dixerūt eſſe unicum nimirùm Ens.

Prima itaque ſententia fuit *Parmenidis* & *Meliſſi*, quibus viſum eſt unicum eſſe principium, nempe *Ens*: in hoc ſolū diſſentientes, quòd prior illud finitum, poſterior verò infinitum aſſereret: communis autem eorum erat hæc ratio; primum principium eſt ex quo eſt quidquid fit, & in quod reſolvitur quidquid interit: ſed quidquid interit in ens reſolvitur, aliàs abiret in nihilum; ſimiliter quidquid fit ex ente fit, ex nihilo enim nihil fit naturaliter. Ergo ens eſt primum rerum omnium principium. Sed eos refellit Ariſt. 1. *Phyſ. c.* 3. hoc modò. Res nihil eſt præter ſua principia: ergo ſi rerum omnium principium ſit unicum, res omnes prorsùs erunt unum; ergo invicem non erunt diſcrepantes, ergo aqua non erit ab igne diſtincta, nec Parmenides & Meliſſus ab equis diverſi. Eorum verò principium, verum quidem eſt de reſolutione, quæ fit per metaphyſicos gradus, non autem de reſolutione rerum in ſua principia phyſica, ex quibus conſtant, & de quibus hîc agimus, ut notat ibidem Ariſtoteles.

Secunda fuit eorum, qui elementa

pro

Alii ſtatuerunt aliqua ex Elementis.

pro primis rerum principiis ſtatuerunt, quorum Anaximenes, ejuſque diſcipulus Diogenes *aërem*, Thales *aquam*, Heraclitus *ignem*, Heſiodus *terram*, Empedocles *quatuor ſimul elementa* aſſignabant, ſi credimus Ariſt. *locô citatô ex Metah.* & ex Doctore Subt. ibidem. *Primi* movebantur ad id aſſerendum (ut notat Ariſt.) ex eo quod aër facilè cedat contrariis, & ratione humiditatis quamlibet formam facilè induat; ſed præſertim quia per aëris reſpirationem vita animalium conſervatur, tandiu enim vivunt quandiu reſpirare poſſunt, & cum reſpirare ceſſant, ceſſant vivere, inquit ibidem Doctor.

Diogenes *aërem.*

Thales *aquam.*

Secundus movebatur: quia omnium viventium nutrimentum eſt humidum, ex iiſdem autem vivimus quibus nutrimur. Item vita conſervatur per calorem naturalem, calor autem naturalis fundatur in humido radicali: item quia generationes viventium fiunt ex ſemine, quod eſt naturâ humidum: item quia omnia corpora facilè liqueſcunt aquis.

Heraclitus *ignem.*

Tertius movebatur ex ſubtilitate & activitate ipſius ignis; ſuâ enim activitate tranſcendit omnia, & intimè omnia pervadit & in ſe reſolvit.

Heſiodus *terram.*

Quartus movebatur ex eô quòd ex terra omnia corpora pendeant, & id eam reſolvantur.

Refelluntur: tùm quia cœli non fiunt ex elementis, tum quia unum elementum non fit ex alio, ac proinde nullum eorum eſt univerſaliſſimum; tùm quia ipſamet elementa iterùm in materiam reſolvuntur.

Prima principia Anaxagoræ materia & mens.

Tertia ſententia fuit Anaxagoræ Clazomenii, qui duo ſtatuebat rerum naturalium principia, *materiam* ſcilicet & *mentem*, ſeu Deum. Per materiam intelligebat congeriem infinitam particularum homœogenearum & heterogenearum, ſeu atomorum ſimilium & diſſimilium naturâ & ſpecie, quarum permixtionem vocabat *Panſpermiam*, id eſt, multitudinem omnium corporum naturalium ſemina continentem. Harum partium coalitione & ſecretione generationem & corruptionem rerum fieri contendebat: cùm enim inquiebat, particulæ ſimiles, propter tenuitatem ſuam, diviſæ ſenſus fugiant; unitæ tamen coaleſcunt in corpora, quæ fiunt ſenſibus obvia: ideòque putantur de novo generari: dùm autem eædem particulæ ſimiles ſejunguntur, corpus, quod priùs apparebat, ſui diſſolutione diſparet; ideòque putatur omninò corruptum.

Unde colligebat primò, nihil propriè generari & corrumpi; ſed omnes rerum naturalium ſpecies, quas oriri & interire cernimus, per congregationem vel ſegregationem atomorum ſimilium, & diſſimilium patere vel latere: quia, inquiebat, quod videtur generari, priùs erat, ſed deliteſcebat propter partium ſuarum diviſionem & tenuitatem: quod autem videtur corrumpi, remanet quidem, ſed per ſolutionem ſui in partes nimirùm exiles ſenſus, ut antea movere non poteſt: ſic ſumi partes collectæ videntur, ſed diſperſæ in auras evaneſcunt.

Colligebat 2. Quodlibet eſſe in quolibet; quia quod videtur generari, priùs erat in eo, ex quo elicitur, atque tandem reſolvitur in idipſum: ſic ex cibo generatur chylus, ex chylo ſanguis, ex ſanguine ſperma, ex ſpermate animal, ex animali cadaver, ex cadavere terra pinguis, ex terra pingui herbæ, ex herbis commeſtis iterùm fit chylus, *&c.*

Colligebat 3 Præter *materiam*, quæ eſt principium internum rerum

omnium, aliud admittendum eſſe externum, nempè *Deum*, corporum omnium & mundi machinæ artificem: cùm enim exiſtimaret particulas illas ſimiles & diſſimiles numerò infinitas, quæ invicem permixtæ volvebantur in cahos, non poſſe ſeipſis cohærere; neceſſum erat, ut per mentem aliquam infinitâ virtute & ſapientiâ pollentem partes ſimiles à diſſimilibus ſecernerentur, & aptè invicem componerentur, atque in corpus coâleſcerent, in quo etſi aliorum corporum haberentur ſemina, illa tamen corpora in eodem individuo ſimul non apparerent, ſed unum, cæteris latentibus, fieret manifeſtum.

At ridiculum hoc figmentum impugnatur: *Primò*, quia inducit infinitum actu; non ſolùm in rerum naturâ, quod omninò repugnare ſuo loco probabitur, ſed etiam illud reperiri in minutiſſimo corpore ſenſibili: quod quàm à recta ratione ſit alienum apparet: quis enim ſanæ mentis infinitas eſſe partes hæterogeneas, putà ignis, auri, lapidis, *&c.* in una aquæ guttula eaſque actu diſtinctas arbitrabitur.

Rejiciuntur.

Secundò: Experientiâ conſtat contraria ſimul non poſſe cohærere in eodem ſubjecto, neque eodem loco conſiſtere: at juxta ſententiam Anaxagoræ omnia contraria deberent ſimul eſſe in omnibus rebus, & ubique ut infinitæ partes ignis in ligno, infinitæ partes aquæ in igne, *&c.* quò ſanè nihil abſurdius.

Tertiò: Corpora homogenea, ut vinum, oleum, *&c.* in quaſcumque partes dividantur, ſemper apparent ſimilia: ergo in illis non ſunt infinitæ partes hæterogeneæ; alioquin cùm plures eſſent particulæ aliarum rerum quàm illius, cujus ſpeciem gerunt, non apparerent procul dubio eô modô quô videntur.

Quartò. Si infinita forent principia, res omnis naturalis eſſet incomprehenſibilis, nec ullatenùs poſſet ſciri: enim verò res ſcientificæ non cognoſcuntur (ait Ariſtoteles Anaxagoram impugnans) niſi omnia principia quibus conſtant, deprehendantur; infinita verò ab humana mente limitata comprehendi non poſſunt. Hoc Anaxagoræ figmentum ſic refert & refellit Lucretius, lib. 1.

Linquitur hìc tenuis latitandi copia quædam
Id quod Anaxagoras ſibi ſumit, ut omnibus omnes
Res putet immiſtas rebus latitare: ſed illud
Apparere unum, cujus ſunt plurîa mixta,
Et magis in promptu, primâque in fronte locata:
Quod tamen à vera longè ratione repulſum eſt;
Conveniebat enim fruges quoque ſæpè minutas
Robore cùm ſaxi franguntur, mittere ſignum
Sanguinis: aut aliquid noſtrô quæ corpore aluntur,
Cùm lapidi lapidem terimus, manare cruorem:
Conſimili ratione herbas quoque ſæpè decebat
Et latices dulces guttas ſimilique ſapore
Mittere lanigeræ quali ſunt ubera lactis:
Scilicet & glebis terrarum ſæpè friatis
Herbarum genera, & fruges, frondeſque videri
Diſpertita, atque in terris latitare minutè;
Poſtremò in lignis cinerem, fumumque videri,

Cum perfracta forent, igneſque latere minutos,
Quorum nil fieri quoniam manifeſta docet res:
Scire licet non eſſe in rebus res ita miſtas:
Verùm ſemina multimodis immixta latere,
Multarum rerum in rebus communia debent.

Objicit 1. *Anaxagoras.* Si aliquid generaretur; vel fieret ex ente, vel ex nihilo. non ex nihilo, quia ex nihilo nihil fit: non etiam ex ente, vel enim fieret ex ente ſimili, ut ignis ex igne, quod repugnat; id enim quod jam ignis eſt, non poteſt fieri ignis per aliud; aliàs bis produceretur, & ſimile poſſet agere in ſimile, quod fieri non poſſe infra demonſtrabimus: fieri etiam non poteſt ex ente diſſimili, niſi partes, quibus conſtare debet, in eo præcontineantur: igitur, *&c.*

2. De cæteris generationibus ratiocinari convenit, ſicut de butyri formatione: ſed butyrum non fit niſi per coagulationem aliquarum partium antea diviſarum: ergo, *&c.*

3. In pluribus corporibus conſpiciuntur formæ aliorum corporum, quæ in ipſis generari debent; ſic in ſeminibus, primas plantæ & arboris partes, jam ſpeciem corporis quod ex ipſis ſuccreſcere debet, præferentes, ut in *faba, tulippa, &c.* conſpicere licet: ſic in ovo fœcundo ante incubationem prima pulli rudimenta deteguntur ope Microſcopii: ſed id aliter explicari non poteſt, quàm dicendo, partes pulli in ovo fœcundo, & partes plantæ in ſemine reverà reconditas eſſe, eaſque paulatim coaleſcere; & quò magis concreſcunt, eò facilius conſpici: igitur, *&c.*

Reſpondeo ad 1. corpora fieri partim ex ente, ſcilicet ex materia præexiſtente & formâ productâ; partim ex non ente, ſcilicet ex privatione formæ, tanquam ex termino *à quo.*

Ad 2. dico butyrum per artem fieri; ars autem extrinſecè dumtaxat poteſt ſolas partes diſperſas congregare, ut fit in domûs ædificio; natura verò per principium intrinſecum, & per propriam formam operatur; ideò fiunt mutationes ſubſtantiales in corporum generatione.

Ad 3. dico, quòd ea quæ percipiuntur ex ovo & ſeminibus, jam pulli aut plantæ ſpeciem habere; non ſunt ejuſdem rationis & formæ cum corpore, quod ex ipſis produci debet, ſed ſunt partes quædam magis alteratæ, & proximiùs diſpoſitæ ad formam ſubſtantialem ſuſcipiẽdam.

Quarta veterum Philoſophorum de rerum principiis ſententia fuit Democriti, ejuſque familiaris Leucippi, quam etiam complexus eſt Epicurus, & verſibus ſuis Lucretius diffamavit. Illi ſtatuebant duo rerum naturalium principia, *plenum* ſcilicet & *vacuum*: per *plenum* intelligebant particulas indiviſibiles, numerô infinitas, ejuſdem naturæ, ſed figurâ diverſas, quas ab indiviſibilitate appellabant *atomos*, ex quibus unum quodque corpus componi cenſebant: putabant tamen eas non eſſe *puncta mathematica*, omni prorſùs extenſione deſtituta, ſed *phyſica* ſuis figuris circumſcripta. Quinque enim ipſis tribuebant affectiones, nimirùm *figuram, ſitum, ordinem, magnitudinem & motum*: quod ſpectat ad *figuras*, eas cenſebant eſſe diverſas; alias enim atomos putabant eſſe leves, alias aſperas, quaſdam hamis & uncis inſtructas nonnullas aduncas. Hinc firmitatem & duritiem

Democriti & Epicuri *plenum & vacuum.*

corporum aut fluiditatem explicari poſſe arbitrabantur; nam inquiebant, hamatæ atomi non facilè poſſunt evolvi, ut in duro contingit.

Porrò ex his atomis (quas volebant eſſe increatas & æternas) omnia corpora & mundum ipſum confectũ eſſe abſque ullâ opificis externi induſtriâ delirabant; fingentes atomos per inane ſpatium infinitum propriò pondere, ſursùm aut deorsùm confusô & temerariò motu ſeſe volventes, & aliquas in unam partem, alias in alteram deflectentes ſibi invicem occurrere, & juxtà ſuam figuram complicari: unde fiebant corpora, ſolis lineamentis externis diverſa, quæ ſomnia atque figmenta his rationibus & conjecturis firmare nitebantur.

Primò. Principia corporis naturalis debent eſſe prima, in quæ corpus poſſit reſolvi, iſta verò ulteriùs non ſint reſolvenda: nam ſi poſſent ulteriùs reſolvi, forent compoſitæ, ac proinde non eſſent prima generationis & compoſitionis principia: ſed ea eſt atomorum proprietas & virtus, utpotè cum ſint indiviſibiles, quæ conditio deficit in materiâ, quam alii Philoſophi primum principium inſtituunt; hæc enim reſolvitur in atomos, ex quibus coaleſcit.

Secundò: Atomorum exiſtentiam & ex eis corporum effectionem ſuadet ſumma rerum varietas, atque in eis naturalis figuræ affectatio: nam ſal marinus figuram cubicam, alumen octaëdricam, ſeu octo facies eaſque triangulares; ſalpetræ pyramidalem naturaliter exigunt; nam eorum partes, ſi per aquam diſſolvantur, eaſdem figuras retinere microſcopiò intueri licebit; quod utiquè indicium eſt, ſales illos confici ex atomis hâc figurâ naturaliter præditis.

Tertiò: Non magis eſt abſimile rerum ſpecies ex vario atomorum contextu emergere, quàm innumerabiles dictiones ex 24. Alphabeti litteris variè diſpoſitis formari: porrò conſtat dictiones omnes ex illarum litterarum diverſo *ryſmò* ſeu variâ figurâ, *diatige*, ſeu ordine ex *trope* ſeu ſitu confici: nam differt A à N figurâ; A N verò à NA ordine; littera autem Z à N ſitu: quin etiam ex iiſdem litteris fiunt diverſæ ſyllabæ, ſic aliter ſonat vox *Roma*, aliter *maro*, aliter *amor*: ſunt tamen in illis eædem litteræ, ſed quia diverſo ordine collocatæ, diverſum efficiunt ſenſum & ſonum.

Alterum Democriti principium erat *vacuum* ſeu *inane*: iſtudque duplex, *coâcervatum* ſcilicet, quale fingebat ſpatium illud infinitum in quo movebantur atomi: & *diſſeminatum* quod in ſingulis corporibus diſperſum erat: cùm enim inquiebat, atomi diverſas habeant figuras, non poſſunt ita uniri, quin aliquid inanitatis intercipiatur; hinc plurima in quolibet corpore vacuola admittebat, quæ poros eſſe dicebat.

At quàm abſurda & erronea ſit iſta Democriti & Epicuri ſententia, apparet fermè ex omnibus illius articulis. *Primò* namque atomorum exiſtentia omninò fictitia eſt, ut infra demonſtrabimus. *Secundò*: Abſurdum eſt atomos capaces eſſe alicujus figuræ; quidquid enim figuratum eſt, etiam diviſibile eſt; quippè cùm figura ſit terminus quantitatis, quæ neceſſariò eſt diviſibilis: at atomos non eſſe diviſibiles ex ipſo earum nomine patet: nihil enim aliud atomus, quàm rem inſecabilem & indiviſibilem ſignificat. *Tertiò*: Erroneum eſt aliquid eſſe increatum præter Deum; quod enim

increatum. eſt, etiam eſt independens à cauſa efficiente, ac ſubinde illimitatum ac infinitum ſimpliciter, & in omni genere perfectionis, quæ de atomis cogitare, & aſſerere impium eſſet, & à ratione omninò alienum. *Quartò*: Abſurdum omninò eſt fingere atomos infinitas: nam hôc admiſſô, pars eſſet æqualis toti; ſiquidem in illa infinitudine, tot eſſent binarii quot millenarii, quippè cùm uterque numerus eſſet infinitus; ſicque binarius æqualis foret millenario, ac proinde pars eſſet æqualis toti. *Quintò*: Falſum eſt atomos moveri poſſe per aliquod inane infinitè patens; nam quæ moventur, definitum locum poſtulant; quippe cum motus ſit tranſitus à termino *à quo* ad terminum *ad quem* per interjacens medium: at in inani infinitè patente non datur certus & definitus locus, falſum pariter quòd moveantur deorsùm: nam, quia quæ moventur deorsùm, habent centrum in quod tendant: in ſpatio autem infinitè patenti nullum datur centrum; tùm quia in inani nec eſt ſursùm nec deorsùm, quæ ſunt habitudines loci repetendæ ex conſtitutione mundi; tùm denique, quia illæ atomi moverentur æquali velocitate aut inæquali: non inæquali, quia ſunt ejuſdem gravitatis & ponderis; cùm omnes ſint indiviſibiles, & in inani nullum ſit medium quod motum retardare poſſit: ſi moverentur æqualiter, non aſſequerentur ſe invicem, nec poſſent ſe invicem comprehendere nec in mutuum complexum venire, proindeque nihil poſſet ex illis adunatis & colligatis coaleſcere. *Denique* ſomnium eſt craſſiſſimum atque figmentum inane, quod ex fortuito atomorum concurſu mundi fabrica omninò miranda reſultare potuerit: perinde ac ſi quis cogitaret Illiadem Homeri & Æneidem Virgilii ex fortuito litterarum & characterum jactu & concurſu coaluiſſe.

Alias hujus abſurdæ ſententiæ appendices fuſiùs & efficaciùs impugnabimus in hujus operis decurſu.

Ad inania autem illius fundamenta reſpondeo: Ad primum quidem materiam in alia principia non reſolvi, ſed in partes entitativas, quæ non ſunt atomi; tùm quia ſunt entitativè diviſibiles in infinitum; tùm quia non habent per ſe extenſionem, impenetrabilitatem & alias affectiones, quæ atomis tribuũtur; ſed eas habent tantùm per quantitatem compoſito advenientem: at verò atomi ſi quæ eſſent in materiam & formam reſolverentur, impoſſibile enim eſt tantam diverſitatem, quanta cernitur in corporum eſſentia, proprietatibus & operationibus, ex ſola varietate figurarum provenire, ut in diſputatione de forma ſubſtantiali probabitur.

Ad 2. dico, quòd licet ſales communiter proprias videantur figuras habere, eas tamen facilè poſſunt amittere; & in eorum partibus tot fieri poſſunt & diſtingui figuræ diverſæ, quot in aliis corporibus: quod autem determinatam aliquam figuram affectent, hoc ipſum formam ſubſtantialem eis ineſſe arguit, quæ conſervationi ſuæ figuram convenientiorem aſſumit.

Ad 3. dico tam abſurdum eſſe innumera corpora naturâ & affectionibus tantoperè diſcrepantia ex atomis ejuſdem ſpeciei potuiſſe formari, quàm dicere ex litteris iiſdem diverſimodè diſpoſitis componi poſſe res plurimas, quibus ineſſent diverſæ virtutes & proprietates. Potiùs ergo

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

dicendum eſt quòd ſicut in pluribus vocabulis ex litteris iiſdem formatis, non alia quàm figuræ ſtatim apparet diverſitas: ita ſi corpora naturalia ex atomis ejuſdem ſpeciei componerentur, una eſſet illorum omnium natura, virtus & operatio, atque diverſa ſolummodò figura: quod quàm à veritate ſit alienum, nemo eſt qui non videat.

Ex dictis manifeſtum eſt diſcrimen, quod inter ſententiam Anaxagoræ & Democriti intercedit: ille enim volebat particulas materiæ hæterogeneas eſſe, hic verò homogeneas: ille contrarietatem inter minimas partes ponebat, iſte verò omnem oppoſitionem tollebat: ille rerum incœptioni & deſitioni præficiebat divinam mentem, hic caſum: ille ex iiſdem principiis ſemper idem totum exſurgere aſſerebat: hic non ita, ſed ex iiſdem atomis diversò ſitu concurrentibus & invicem adunatis diverſas res oriri, ſicut ex iis litteris diverſimodè adunatis varia exiſtunt vocabula.

Sententia Gaſſendi. Hanc Epicuri ſententiam pridem obſoletam & antiquatam, ætate noſtrâ inſtaurare: niſi ſunt viri quidam peritiſſimi, præſertim Gaſſendus, rejectis & reſecatis omnibus placitis, quæ in eâ ſententiâ Chriſtianæ Religioni & Fidei adverſantur. Cenſuit itaque Gaſſendus admittendas quidem eſſe atomos, & vacuum diſſeminatum; ſed fatetur has atomos liberè à Deo creatas, conſervatas, & invicem ab eo coagulatas ad conſtituendam mundi fabricam, & eorum omnium quæ in eo conſpiciuntur: quamobrem negat concurſum atomorum fortuitum, qualem admiſit Epicurus. At hanc ſententiam tametſi hoc ſenſu emendatam, minimè approbamus; utpotè cum plura rationi minus conſona complectatur; maximè dum aſſerit omnia corpora, etiam mundum ipſum ex atomis coaleſcere, nullamque dari formam ſubſtantialem aut accidentalem realiter & actu à materia diſtinctam, alia nunnulla his ſimilia, quæ omninò falſa eſſe ſuis locis demonſtrabimus.

Quod ſpectat ad ſententiam Zenonis, Pythagoræ & Platonis, certum eſt eos in hoc conſenſiſſe quòd admitterent duo rerum naturalium principia, tametſi in illis aſſignandis diſſenſerint. *Iſtoïcorum.* Stoïci namque, quorum Zeno Princeps erat, non alia volebant eſſe rerum principia, quàm *agens* & *patiens*, teſtè Senecâ nobili Stoïcô epiſtolâ 66. Verum agens eſt principium tantùm externum, hic autem ſermo eſt de principiis intrinſecis; quorum unum tantùm non ſufficere ad corporum diſtinctionem, jam demonſtratum eſt.

Pythagoricorum. Pythagorici, qui ex numeris conſtare volebant omnia, teſte Tullio 4. accadem. quæſt. Statuebant duo principia rerum naturalium, ſcilicet *par* & *impar*, ut refert Ariſtoteles 1. *Metaph. cap.* 5. Per vocem *par* intelligebant materiam primam: quia ſicut numerus par eſt diviſibilis, ita & materia prima: voce *impar* ſignificabant formam, quæ ſicut numerus impar indiviſibilis eſt per medium.

Platonicorum. Platonici pro principiis admittebant *magnum* & *parvum*, ita docente Ariſtotele 1. *Metaph. cap.* 6. Per *magnum* ſignificabant materiam, quæ magnam habet capacitatem, cum ſuſceptiva ſit omnium formarum: per *parvum* autem intelligebant formam, quæ ſecundum cauſalitatem parva eſt & valdè limitata: quippè cùm unicum habeat effectum

formalem, unde Pythagorici & Platonici ſolò nomine pugnabant invicem, nec diſſentiebant ab Ariſtotele, niſi quod hic duobus ab illis aſſignatis principiis, etiam privationem adjüngeret.

Ariſtoteles enim & cum eo Peripatetici conſiderantes corpus naturale in duplici ſtatu, ſcilicet in fieri & in facto eſſe, duplicis generis illius principia aſſignant: tria quidem prout eſt in fieri, ſeu dùm fit, ſcilicet materiam, formam & privationem: duo verò tantùm dum factum eſt, nimirum materiam & formam, quibus omnia corpora conſtitui & conſtare affirmant, hanc philoſophandi rationem, quæ utpotè veritati & naturæ magis conſona ab omnibus ſcholis publicis, eo uſque dierum probata & acceptata fuit, hâc ætate noſtrâ Carteſius novitatis ſtudio evertere aggreſſus eſt: cum autem ſtatim alia rerum principia inducere enixus fuerit: ſententiam ejus proponere, & in quibus cum veteribus Philoſophis conveniat, & in quibus differat declarare conſentaneum eſt.

Opinio Carteſii.

Convenit itaque primò, cum Democrito & Epicuro, non alia ſtatuenda eſſe rerum naturalium principia, quàm ea quæ idcircò mechanica dicuntur, quòd artificioſam rerum ſtructuram explicent ex motu, figurâ, & aliis ſenſibus perviis corporis characteribus quos apellat *accidentia*, quia adeſſe & abeſſe poſſunt: *qualitates*, quia rem *talem* denominant: & affectiones quòd materiam certâ ratione afficiunt. Has verò numerat quinque, nimirum *motum*, *quietem*, *figuram*, *ſitum* & *magnitudinem*: quarum affectionum complexus, idem efficere putat in materia quòd apud alios Philoſophos præſtat forma ſubſtantialis corporea: adeo ut in illius ſententia, forma materialis (ſi animam rationalem excipias) nihil ſit præter iſtorum accidentium complexum, quatenus rei conſtituendæ, & certis actionibus exercendis eſt accommodatus. Cum enim, inquit, materia per ſe nullius actionis eliciendæ vim habeat, eam ab iis affectionibus mutuatur; ita ut hæc accidentia non vi materiæ aut ſubſtantiæ, ſed potius ipſa ſubſtantia vi ſuorum accidentium & affectionum operetur.

Porrò inter illas affectiones ex Carteſii mente, primarium locum obtinet *motus*; cui ſuccedit *quies*, quam putat tam eſſe quid reale & poſitivum, quàm motum ipſum: nec magis eam eſſe motus privationem, quàm motus ſit privatio quietis: motus enim (ut ipſe concedit) extrinſecus advenit corpori, quod per ſe otioſum eſt & quieſcit. Deinde ſequitur *figura* ſeu diverſa conſtitutio ipſius materiæ, quam ipſe duplicem diſtinguit; *exteriorem* videlicet, quæ facilè & ſine rei ſubſtantiæ præjudicio poteſt mutari: talis eſt globi cerei figura, quam exuere poteſt citra ſuæ naturæ diſpendium: & *intimam*, quæ eſt conformatio ſubtilium & inſenſibilium partium, ex quibus quælibet res conſtat, quæque ad naturam rei præcisè ſpectat: non enim inquit aliâ ratione ferrum à cera diſtinguitur, quàm quòd inſenſibilium earum partium, alia ſit naturalis magnitudo, & alius ſitus. Putat autem *ſitum* nihil aliud eſſe, quàm poſitionem corporis inter alia corpora, ſive corpus illud ſit majus & ſimpliciter dictum, ſive minus quod corpuſculum appellat: *magnitudinem* verò dicit eſſe rei cujuſlibet extenſionem.

Secundò: Convenit Carteſius cum Democrito, quòd in rebus corporeis ſubſtantiam uniformem ſtatuat, figurâ tantùm aut magnitudine diverſam: putat enim non aliam eſſe corporis ſubſtantiam, quàm materiam trinâ dimenſione extenſam; atque ibi eſſe corpus, ubicumque triplicem illam dimenſionem in longum, latum & profundum reperire eſt: non tamen exiſtimat illam rerum materiam totam eſſe corporis naturam & eſſentiam; nam forma, inquit, ſeu prædictarum affectionum complexio, etiam ad rei naturam & eſſentiam ſpectat: ſic ferrum eſt tota gladii ſubſtantia, ſed non tota illius eſſentia.

Tertiò: Conſentit cum Epicuro artificioſam Mundi machinam ſolâ motûs impreſſione in partes materiæ fieri potuiſſe, nec actuali ſupremi Opificis operâ indigere ad ſui conſervationem.

Sed in pluribus; & *primò* quidem atque maximè differt à Democrito & Epicuro in ſua de poſſibili mundi formatione hipotheſi: licèt enim putet materiam in partes quadratas diviſam per motum iſtarum partium, per angulorum confractionem, & minutiſſimarum partium confuſionem potuiſſe mundum huic ſimilem componere: fidem tamen ducem ſe profitetur ſequi, creditque mirandum hujus mundi opificium, non in fortuitum & temerarium congreſſum atomorum, nec in aliquid aliud eſſe referendum, quàm in ſupremi opificis bonitatem, ſapientiam, potentiam. Loquitur ergò tantùm de poſſibili, non de facto, & inſuper in illa hipotheſi quam dicit poſſibilem, ſupponit materiam à Deo creatam, diviſam in partes, motuque donatam. *Secundò*. Rejicit atomos, aſſeritque corpora conſtare particulis infinitè diviſibilibus, aut potius indefinitè, tametſi nunquam infinita partium diviſio fiat. *Tertiò*, Democritus atomos ita ſolidas eſſe credidit, ut nullâ ratione frangi poſſint: Carteſius verò ſubtilem ſuam materiam magnâ facilitate comminui poſſe cenſet. *Quartò*, nullum vacuum etiam divinitùs induci poſſe affirmat: cùm enim, inquit, ſpatium ſine trinâ dimenſione concipi nequeat, nec trina dimenſio ſine ſubſtantia corporea, ſeu materiâ extensâ; neceſſum eſt quod ubicumque perſpicitur ſpatium, ibi admittatur materia, ac proinde corpus aliquod. Undè colligit non ſolùm intra mundi ambitum nullum contingere poſſe vacuum, ſed etiam ſpatia illa quæ extra cœlos, imaginatione depingi poſſunt, plena eſſe corporibus: cum autem illa nullos habere limites concipiamus, & in immenſum protendi, colligit Carteſius mundum eſſe indefinitum, nec alterum mundum aut minimam materiæ portionem Deum poſſe creare.

Has omnes Carteſianas hypotheſes ſuis locis fuſiùs expendemus & diſcutiemus. Interim verò obiter hîc admonendum eſt illius principia non omni ex parte videri certa; imo plura eſſe abſurda, & aliqua prout etiam ab ipsô Carteſiô explicantur, omninò impoſſibilia, & à Catholicâ Fide aliena. *Primò*: Namque falſum eſt & erroneum corpus phyſicum nihil aliud eſſe præter trinam dimenſionem: ſiquidem corpus Chriſti Domini ſub Speciebus Euchariſticis eſt verum corpus phyſicum, nec tamen trinam ejuſmodi dimenſionem obtinet, cum totum ſit in tota hoſtia conſecrata, atque totum in qualibet illius parte. *Se-*

cundò

cando, Falſum eſt figuram & alias affectiones materiæ, ſi motum exceperis, eſſe qualitates activas; ſunt quidem conditiones ad agendum requiſitæ, non autem actionis ipſius principia; ſunt materiæ apparatus & accidentia, non verò formæ conſtitutivæ & effectrices. Quin etiam qualitates propriè dici non debent, rem quippè non efficiunt *talem*; nam quando quærimus qualis res ſit, non reſponderetur appoſitè eam moveri, aut quieſcere, aut talem habere ſitum. *Tertiò*: Illud etiam minimè ferendum arbitror, vacuum ne quidem à Deo præpotenti poſſe induci; cùm enim Deus potentiſſimus ſit, rerum omnium conditor & librator, eas pro libito conſtituere & ordinare poteſt. Accedit quod nullâ mentis cogitatione percipere poſſumus in hypotheſi Carteſiana, quomodò fieri poſſit; ut minutiſſimæ partes duræ ac ſolidæ materiæ, cum ex globulis ſint exciſæ, nulla inter ſe vacua ſpatioſa intercipiant; quamcumque enim figuram obtineant, inſtar pulveris futuræ ſunt, & nullò modò poterunt moveri, quin inter illas ſpatioſum aliquod intercedat. Neque etiam id probari poteſt quod ait, ſubtilem materiam magnâ facilitate poſſe comminui: quomodò enim fieri poteſt ut corpus ſolidum, nullos poros admittens, tantâ facilitate comminui queat. Similiter improbandum eſt illud medium; quod Carteſius admittit inter finitum & infinitum, ſcilicet *indefinitum*; vel enim hoc univerſum fines habet, atque ita finitum eſt, quamvis ejus fines imaginatione conſequi non poſſimus: vel nullis finibus continetur, & ſic infinitum erit, non autem indefinitum. Cætera Carteſii principia, veriùs dicam inania figmenta commodiùs & opportuniùs occurrentibus locis expendemus, ſicut & principia quæ ſtatuunt Chimici, ubi ſermo erit de Elementis. Igitur his omnibus Novatorum atque Veterum à veritate deflectentium, rejectis placitis, Peripateticorum veſtigiis inſiſtentes, aggredimur explicanda ab eis propoſita tria corporis naturalis formandi principia.

SECTIO PRIMA.

De Materia Prima.

Materiæ primæ nomine, nihil aliud intelligunt Philoſophi, quàm partem aliquam ſubſtantialem, ſive ſubſtantiam phyſicè incompletam, quæ ſit ſubjectum commune indifferens ad quamlibet formam recipiendam. Duplex materia diſtinguitur ſecundùm duplicem ejus conſiderationem; *Prima* ſcilicet, quæ conſideratur prout eſt in ſe, & quatenus nec aliqua forma veſtitur, nec ad formam recipiendam aliquibus præviis diſpoſitionibus afficitur. *Secunda* vero nominatur, dùm aliqua forma aut diſpoſitionibus ad eam recipiendam, induitur. De materia primò modò ſumpta tres hac in ſectione quæſtiones inſtituemus. 1. De illius eſſe, 2. de ejus dependentia, 3. de ipſius appetitu reſpectu formarum.

Quid intelligatur nomine Materiæ primæ.

Duplex eſt materia: alia dicitur prima, alia ſecunda.

QUÆSTIO PRIMA.

An, quid, quotuplex, & qualis ſit Materia Prima.

TRIBUS præſertim nominibus à Peripateticis inſignitur primum naturalis corporis principium. 1. Dicitur *materia*, reſpectu formæ ſubſtantialis ſive præteritæ, ſive futuræ. 2. *Subjectum*, reſpectu formarum accidentalium. 3. *Elementum*, reſpectu totius compoſiti cujus prima pars nominatur: priùs enim eſt materiam eſſe, quàm eſſe privatam; priùs eſſe formâ privatam, quàm eâ informatam; priùs tandem informari, quàm ex utriuſque mutuo nexu compoſitum reſultet. A Platonicis appellatur quid *inviſibile*, quid *informe*; ab aliis dicitur *Sylva, Chaos, Tenebræ, Protheus, Luna, femina, mater, matrix, baſis*, & omnium fulcrum ac fundamentum. Sed nomina Nominalibus diutiùs examinanda relinquimus.

Materia prima triplicē habet appellationem.

Variæ Materiæ primæ nomina.

Notand. 1. Duplicem eſſe definiendi modum, ſcilicet per affirmationem & per negationem. Primò modò, aliquid definitur, dùm illius natura per genus & differentiam aut per aliquid ipſi intrinſecum, innoteſcit: ſecundò verò, dùm de eo negatur omne quod illi non competit: & hæc definitio fit vel propter ſummam rerum perfectionem & entitatem, vel propter ſummam earum exiguitatem & imperfectionem: unde cùm Deus ſit ſummè perfectus, noſtroſque cæcutientes conceptus & balbutientes linguas infinita illius longè ſuperet eſſentia, hinc à nobis meliùs exprimitur dicendo quid non ſit, quàm quid ſit, inquit. D. Dyonſius, *c.* 5. *Myſtica Theologia.* Materia verò prima cùm ſit ita exiguæ entitatis, ut obtutus noſtros penè effugiat, ac propè nihil ab Ariſt. 2. *Metaph. c.* 2. vocitetur: idcircò humana conditio materiam primam ignorando cognoſcit, & cognoſcendo ignorat, ut loquitur D. Auguſt. 12. Confeſſ. c. 5.

Duplex definiendi modus nimirùm per affirmationē & negationem.

Hinc duplex poteſt à nobis de materia prima formari conceptus: negativus ſcilicet, quô concipitur per ſegregationem, ab ea removendo quidquid non eſt ipſa; & affirmativus, concipiendo eam per ordinem ad formas, ad quas ordinatur & quarum eſt ſubjectum: unde duplicem materiæ primæ definitionem protulit Ariſt. negativam quidem, *l.* 7. *Metaph. c.* 3. affirmativam verò, 1. *Phyſ. c.* 10. *n.* 8.

Duplex de Materia prima formari poteſt conceptus, negativus & affirmativus

Notandum 2. materiam in genere diſtingui triplicem; nimirum, materiam, *ex qua, in qua, circa quam.* Materia *ex qua* dicitur id omne, ex quo tamquam ex ſubjecto fit aliquid, ſicut ex auro fit ſtatua, *&c.* Materia *in qua* dicitur id, in quo tamquam in ſubjecto aliquid ineſt, ſic carta in qua aliquid ſcriptum eſt, dici poteſt materia ſcripturæ; paries, materia albedinis ſibi inhærentis. Materia *circa quam* dicitur id omne, circa quòd agens aliquid operatur, ſic lignum dicitur materia, circa quam ignis agit illud comburendo.

Materia triplex ex qua, in qua & circa quam.

Notandum 3. materiam *ex qua* diſtingui rurſus in materiam *alterationis* & *compoſitionis*. Prima dicitur id, ex cujus tranſmutatione aliquid fit ſive mediatè & remotè, ſic ex quatuor elementis dicuntur fieri corpora mixta; ſive proximè &

Materia ex qua, alia eſt cōpoſitionis, alia alterationis.

immediatè, qualiter ex ſemine gignuntur plantæ. Secunda dicitur ex qua, tamquam ex componente ſine tranſmutatione fit aliquid, quomodo lignum dicitur materia ſtatuæ.

CONCLUSIO I.

D*Atur materia prima, ab Elementis realiter diſtincta.* Hæc concluſio duas includit partes, quarum,

Probatur 1. Tranſmutatio fit de oppoſito in oppoſitum, ſive illud oppoſitum contrarium ſit, ſive privativum: ſed utrumque horum neceſſariò ſubjectum poſtulat cui inſit; cùm enim contrarium non ſit alterius ſuſceptivum nec ſuſtentativum, imò potiùs expulſivum & deſtructivum, neceſſariò admittendum eſt ſubjectum aliquod utriuſque capax, & viciſſim utrumque recipiens; ſed hoc ſubjectum dicitur materia prima, ergo datur.

Probatur materiæ primæ exiſtentia.

Probatur 2. Dùm agens naturale, *v. g.* ignis, producit ignem in lignum, vel producitur ignis ſecundùm aliquam partem, vel ſecundùm omnes, vel ſecundùm nullas: non ſecundùm nullas, alioquin non produceretur: non etiam ſecundùm omnes, alioquin crearetur; creatio enim eſt productio rei ſecundùm materiam & formam; nullum autem agens naturale vim habet creativam, quia ex nihilo nihil fit naturæ viribus, ut quotidiana docet experientia: Ergo dicendum eſt ignem produci ſecundùm aliquam ſui partem quam vocamus formam, & ſecundùm aliquam ſui partem non produci, quam materiam appellamus.

Probatur 3. Ignis nequit producere ſubſtantiam ignis in lignum, niſi deſtructâ ligni ſubſtantiâ, nec poteſt ſubſtantiam ligni deſtruere, niſi productâ ignis ſubſtantiâ (idem dicendum de cæteris agentibus naturalibus:) ſed id aliunde non provenit, niſi quia ignis non poteſt producere ſubſtantiam ſecundùm omnes ſuas partes, ſed requirit concurſum alicujus partis ſubſtantiæ corrumpendæ, quæ maneat in ſubſtantia corrupta. Quæro enim cur ignis non poſſit ſuam producere ſubſtantiam abſque deſtructione ſubſtantiæ ligni, niſi quia ſubſtantia ignis producendi dependet à ſubſtantia deſtruenda. Cur autem dependet, niſi quia ſubſtantia producenda nequit eſſe abſque aliqua parte illius ſubſtantiæ quæ deſtruitur: Ergo eſt aliqua pars in corrumpendo, quæ remanebit in in generando; ſed hanc partem nominamus materiam primam, ergo datur.

Nec valet dicere: Ideo ignem ſubſtantiam ligni deſtruere, qui ſunt ſimul incompatibilia: Nam hæc incompatibilitas proveniret vel à ratione ſubjecti, in quo ſimul eſſe nequeunt, vel à ratione loci, ſed neutrum. Non primum, quia formæ ſubſtantiales vel non habent ſubjectum; vel ſi habeant, illud eſt quod materiam primam vocamus. Non etiam ſecundum; quia incompatibilitas proveniens ex loco, non deſtruit, ſed tantùm expellit unum corpus ab eodem loco.

Dices. Ex Ariſt. 5. *Phyſic.* ſubjectum generationis eſt non ens: ſed non ens non eſt, ergo materia non eſt. Deinde id quod caret formâ nihil eſt, quia forma eſt quæ dat eſſe rei: ſed materia ſecundum ſe caret omni formâ, ergo nihil eſt. *Denique* inter ens & non ens non datur medium reale: ſed ex Ariſt. 1.

Phyſ. materia mediat inter purum ens & purum non ens, ergo materia non eſt quid reale ſecundum ſe.

Quomodo Materia prima dicatur non ens.

Reſp. ad 1. Materia eſt non ens completum, ſeu non eſt ens completum & perfectum, *Concedo*: eſt non ens incompletum, ſeu non eſt ens incompletum, *Nego*.

Materia prima non habet formam phyſicā; ſed metaphyſicam

Ad 2. Quod caret omni formâ tum phyſicâ, tum metaphyſicâ, nihil eſt, *Concedo*; quod caret tantùm formâ phyſicâ, & habet ex ſe formam metaphyſicam, putà differentiam & exiſtentiam ſecundum ſe nihil eſt, *Nego*: ad min. Materia ſecundum ſe caret omni formâ phyſicâ, *Concedo*; metaphyſicâ, *Nego*: hæc probabuntur inferiùs.

Aliquid mediat inter ens completum & non ens completum.

Ad 3. Inter ens completum & non ens ſimpliciter nihil mediat, *Nego*: mediat enim ens incompletum, proindeque materia prima: & hanc eſſe Ariſt. mentem in præfatis locis, nullus negabit, qui legerit.

Dices 2. Materia prima admittitur tantùm ut ſit objectum tranſmutationis: ſed poteſt eſſe tranſmutatio ſine omni ſubjecto. *Probo.* Ubi una forma deſtruit aliam, ibi eſt tranſmutatio: ſed calor & frigus juxta ſe poſita abſque ſubjecto, pugnabunt & unum deſtruetur: Ergo, *&c.*

Nego calorem & frigus abſque ſubjecto exiſtentia invicem pugnare; pugnant enim tantùm ut ſeſe ab eodem ſubjecto expellant; calor enim frigus non corrumpit, niſi producendo calorem in ſubjecto.

Urgebis. Species Euchariſticæ corrumpi poſſunt, & ex eis vermes generari: ſed in eis nulla eſt materia, ergo, *&c.*

Reſpondet Doctor in 4. *d. q.* 6. *n.* 11. in tranſmutatione ſeu corruptione ſpecierum, Deum producere ſubſtantiam completam, cui talia accidentia ex ſe convenire poſſunt, & quam etiam afficiunt in inſtanti corruptionis, proindeque hæc corruptio non fit ſine ſubjecto. Hæc à Theologis fuſiùs diſcutiuntur; ſed à nemine efficaciùs & ſubtiliùs, quàm à Doctore locô citatô.

Inſtabis. Plures accidere poſſunt mutationes in Euchariſtia abſque ſubſtantiæ alicujus ſuppoſitæ productione, ut cum ſpecies illæ è frigidis calidæ, ex albis nigræ fiunt, quæ mutationes ſatis notabiles non ſunt; ut ſpecies panis abſolutè dicantur corruptæ, ſed harum tranſmutationum nullum eſt ſubjectum.

Nego min. Quantitas enim, ut eſt aliorum accidentium panis ſubjectum immediatum ante conſecrationem, & præſente adhuc ſubſtantiâ panis: multò magis erit poſt conſecrationem; cum virtute divinâ ſuſtentatur per modum ſubſtantiæ, ac proinde hæc ſubjectum talium mutationum rectè dicitur.

Dices 3. Quod non eſt cognoſcibile, nec poteſt demonſtrari, non eſt: ſed materia non eſt cognoſcibilis ex Ariſt. 1. Phyſ. Ergo non eſt.

Reſp. Doctor in 2. *d.* 12. *q.* 1. *n.* 19. Ariſt. Non dicere materiam non eſſe cognoſcibilem in ſe & ex ſe: ſed quod non cognoſcatur à nobis, niſi ordinem ad formã aut compoſitum: materiam enim cum habeat entitatem abſolutam, cumque omnis entitas abſoluta ex ſe ſit cognoſcibilis, ſequitur materiam eſſe ex ſe cognoſcibilem. Sed quia longè diſtat à noſtris ſenſibus, idcirco à nobis non cognoſcitur niſi diſcurſivè, inferendo ſcilicet tranſmutabile ſeu ſubjectum tranſmutationis ex tranſmutatione. Unde licèt materia prima ſecundum ſe ſit cognoſcibilis, & à Deo & Angelis cognoſcatur, ut entitas abſo-

Quomodo Materia prima ſit cognoſcibilis.

luta: à nobis tamen nonniſi ſub ratione reſpectiva, ſeu per ordinem quem dicit vel ad formam, vel ad compoſitum cognoſcitur.

Materia prima eſt realiter diſtincta ab Elementis.

Secunda pars probatur: Omne principium phyſicum diſtinguitur realiter à principiato: ſed materia prima eſt principium elementorum, ergo ab eis realiter diſtinguitur. *Major patet*: alioquin à ſeipſo produceretur, & ſic eſſet antequam eſſet, ut probavimus in Metaphyſica agendo de exiſtentia Dei. *Minor probatur.* Elementa de novo producuntur & intereunt: ignis enim de novo incipit, & eſſe deſinit: ſed dum producuntur, vel fiũt ex aliquo præſuppoſito ſubjecto, & illud eſt materia prima: vel ex nullo, quod dici non poteſt; alioquin fierent ex nihilo naturæ viribus, quod repugnat, ut infra patebit. Similiter dum deſinunt, vel pereunt ſecundum omnes ſuas partes, & hoc non, quia annihilarentur: & ſic annihilatio fieret naturaliter, quod nullus concedit: vel remanent ſecundum omnes ſuas partes, & hoc aſſidua redarguit experientia: vel deſinunt ſecundum aliquam ſui partem, & hæc pars remanens dicitur materia prima, quæ cum remaneat incorrupta igne corruptô, ab eo realiter diſtinguitur. De his plura, dum elementorum naturam & qualitates inveſtigabimus.

CONCLUSIO II.

Expenditur prima Ariſtotelica Materiæ primæ definitio.

DEfinitur materia prima, 1. negativè ſic: *Materia nec eſt quid, nec quantum, nec quale, nec aliquid eorum quibus ens determinatur; ſed horum omnium eſt commune ſubjectum.* Cujus ſenſus eſt hic: Materia nec eſt ſubſtantia completa, aut forma ſubſtantialis, nec quantitas, nec qualitas, nec alia forma accidentalis, tum abſoluta, cum relativa, nec aliquid eorum in quæ ens prædicamentale dividitur: ſed eorum omnium eſt commune ſubjectum proximum vel remotum.

Triplex eſt ſubjectum.

Ubi adverte quantitatem eſſe ſubjectum commune cæterorum accidentium corporeorum. Subſtantiam eſſe ſubjectum commune omnium prorſùs accidentium; materiam verò primam eſſe ſubjectum commune omnium formarum ſubſtantialium; non quidem ſubjectum cui formæ hæreant, ſed quod informet, ex quo educantur, & in quod ultimò reſolvantur.

Expenditur ejuſdem ſecunda definitio.

2. Materia prima affirmativè definitur. *Subjectum primum quô inſito & inexiſtente fit aliquid per ſe & non per accidens, & ſi corrumpitur aliquid, in hoc abibit ultimum.* Dicitur primò *ſubjectum*, in quo differt à forma, quæ eſt actus. 2. Dicitur *primum*, ut diſtinguatur à toto compoſito, quod eſt ſubjectum accidentium, quæ ſunt tantum actus ſecundarii. Additur 3. *quo inexiſtente*, id eſt, ex quo tanquam ex parte eſſentiali & conſtitutivâ fit compoſitum phyſicum; & ſic excluditur privatio, quæ tantùm eſt terminus *à quo*, qui adveniente formâ diſcedit, nec ineſt compoſito. Dicitur 4. *fit aliquid per ſe & non per accidens*; id eſt, fit compoſitum ſubſtantiale ex materia & forma, tanquàm ex actu & potentiâ, ex determinabili & determinativo. Ponitur ultimò; *& ſi quid corrumpitur, in hoc abibit ultimum*: quibus diſtinguitur materia prima ab elementis, in quæ quidem reſolvuntur mixta; ut lignum quando comburitur in ignem & cineres ſive terram, ſed id non fit niſi mediante novâ generatione & reſolutione prioris compoſiti uſque ad materiam pri-

mam, ut ſuo loco probabitur.

Verùm clariùs & breviùs ſic definiri poteſt: *Materia eſt ſubſtantia phyſicè incompleta à forma ſubſtantiali determinabilis ad faciendum corpus naturale.* Hæc competit omni & ſoli materiæ primæ, eamque tum à duobus aliis principiis, tum à compoſito ſufficienter ſecernit; patent hæc per declarationem, 1. Dicitur *ſubſtantia*, in quo diſtinguitur, tum à privatione cum ab omnibus accidentibus. 2. *Phyſicè incompleta*, quibus à corpore naturali ſeu compoſito phyſico ſecernitur: materia enim phyſicè eſt incompleta, cum ſit pars phyſica; ſed completa eſt metaphyſicè, quia conſtat genere & ſuâ differentiâ. 3. *A forma ſubſtantiali determinabilis*, quibus à forma ſubſtantiali ſegregatur. Cætera verba aperiunt effectum materiæ primæ conjunctæ & unitæ cum forma, & per hoc diſtinguitur ab aliis ſubjectis, quæ cum forma accidentali faciunt unum per accidens.

Carteſii de materiæ & corporis ideâ, & definitione ſententia.

Præfatam materiæ primæ ideam probatam à Pythagoricis, Platonicis, Stoïcis & Peripateticis improbat Carteſius, docens materiam primam nihil aliud eſſe, quàm extenſionem in longum, latum & profundum: à quo non multùm receſſit Gaſſendus, dicens cum Epicuro, materiam eſſe extenſionem ſolidam, & impenetrabilem in longum, latum & profundum: in hoc enim, inquit, materia ſeu corpus à ſpatio diſtinguitur, quòd materia extenſionem habeat ſolidam & impenetrabilem; ſpatium verò, in quo ſunt corpora, ſit penetrabile & permeabile. Hujuſmodi utique definitionem contendit Carteſius potiorem eſſe iis, quas proferunt Peripatetici, utpotè cum ſit acuratior & clarior.

Verùm, quantùm à veritate, imò & Chriſtianâ Fide hâc in aſſertione exorbitet Carteſius, hôc unicô argumentô ſatis ſuperque manifeſtum fit. Illa materiæ definitio & idea non eſt accurata, quæ omni & ſoli materiæ ſeu corpori non convenit: ſed ita eſt de definitione Carteſiana. *Primò*, namque non convenit omni materiæ: ſiquidem adorandum Chriſti Domini corpus in venerando Euchariſtiæ Sacramento, veram habet materiam, eſtque propriè dictum corpus: ſed Carteſiana definitio & idea ipſi non convenit, quippè cùm non ſit extenſum in latum, longum & profundum: totus enim & integer eſt Chriſtus ſub ſpecie panis, & ſub quavis ipſius ſpeciei parte: totus item ſub vini ſpecie, & ſub ejus partibus exiſtit, ut docet Concilium Tridentinum, ſeſſione 13. cap. 3. Quamobrem ait Canone 3. *Si quis negaverit in venerabili Sacramento Euchariſtiæ ſub unaquaque ſpecie, & ſub ſingulis cujuſque ſpeciei partibus ſeparatione factâ, totum Chriſtum contineri, anathema ſit.* Unde in laudem & explicationem hujus ineffabilis Myſterii canit Eccleſia; *Tantum manet ſub fragmento, quantum totô tegitur.* At manifeſtum eſt Chriſti Domini corpus, ſic exiſtens, non eſſe extenſum in longum, latum & profundum; proindeque Carteſiana definitio ipſi non convenit.

Non convenit etiam ſoli materiæ: nam Species Euchariſticæ ſive panis ſive vini conſecrati, remanent extenſæ in longum, latum & profundum; nec tamen remanet ſub eis materia panis aut vini, quæ covertitur in Chriſti Domini corpus & ſanguinem: unde ut tradit Concilium Tridentinum ibidem, *cap.* 4. *& Canone*

2. his verbis, *Si quis dixerit in ſacroſancto Euchariſtiæ Sacramento remanere ſubſtantiam panis & vini unà cum corpore & ſanguine Domini noſtri Jeſu-Chriſti, & negaverit mirabilem illam, & ſingularem converſionem totius ſubſtantiæ panis in corpus, & totius ſubſtantiæ vini in ſanguinem, manentibus dumtaxat ſpeciebus panis & vini; quam quidem converſionem Catholica Eccleſia aptiſſimè Tranſſubſtantiationem appellat, Anathema ſit.* Igitur idea Carteſiana materiæ non ſoli materiæ convenit, ac proinde eſt rejicienda.

Reponit, primò Carteſius, ut hujus argumenti vim elevet, ſibi rem non eſſe cum Theologis, nec Philoſophum docere ad rerum naturam & virtutem explorandam & aperiendam recurrere ad Fidei Myſteria & rationes Theologicas paſſim obtrudere.

Verùm, quàm Philoſophum Chriſtianum hæc reſponſio dedeceat manifeſtum fit ex eo, quòd Fides primaria ſit, & conſtantiſſimæ veritatis regula, à qua quidquid deflexerit, quantumvis rationi conſentaneum videatur, haud dubiè falſum & erroneum cenſeri debet: quamobrem id à Chriſtiano Philoſopho meritò exigitur, ut nihil aſtruat, quod Fidei aliqua ex parte repugnare videatur.

Reponit ſecundò extenſionem aliaſque Species Euchariſticas non eſſe præexiſtentis panis & vini accidentia; quia hæc, inquit, ſine ſubjecto ſubſiſtere impoſſibile eſt: ſed id quod remanet peractâ conſecratione, non aliud eſſe, quàm ſubſtantiam tenüem & aëream, quæ intra panis & vini poros recondita, his deſtructis, remanet; & eaſdem noſtris in ſenſibus producit affectiones ſeu ſenſus, eodem modò afficit, ut afficiebat prius panis & vini ſubſtantia.

Verùm abyſſus abyſſum invocat; & cupiens vitare Charybdim Carteſius, incidit in Scillam, errorem errori adjiciens, atque novô anathemati caput ſuum ſubjiciens: ſiquidem cùm inſtauret erroneum dogma Uviclephi & Joannis Hus, contendentium ſubſtantiam panis & vini in Sacramento Euchariſtiæ remanere; quia impoſſibile putabant accidentia ſine ſubjecto poſſe conſiſtere: unde ajebat Joannes Hus, *Fructus iſtius dementiæ quâ fingitur accidens ſine ſubjecto, foret blaſphemari Deo, ſcandalizare Sanctos, & illudere Eccleſiæ*: hoc, inquam, erroneum dogma renovans Carteſius, iiſdem ſubjacet & fulminatur anathematiſmis, quibus in Concilio Conſtantienſi ſeſſione 8. & 15. proſcripta & protrita fuit hæreſis Joannis Hus & Uviclephi.

Nec dicant Hæreticos illos fuiſſe tantùm in eo damnatos, quòd aſſererent ſubſtantiam panis & vini poſt conſecrationem remanere: etenim Concilium non ſolùm hanc propoſitionem proſcripſit, quàm primam inter articulos Uviclephi retulit; ſed etiam iſtam, quæ eſt veluti prioris fundamentum, quamque ideò ſecundô locô repoſuit: *Accidentia panis non manent ſine ſubjecto*: & iſtam quæ etiam ſecunda eſt inter articulos Joannis Hus: *Securè denuntio modernis Hæreticis quod non poſſunt declarare & intelligere accidens ſine ſubjecto.* Numquid autem pari confidentiâ & temeritate loquitur pluribi Carteſius, ſed præſertim meditationum, *pag. 297.* ubi pronuntiat ſententiam ab omnibus Theologis receptam de Accidentibus Euchariſticis ſine ſubjecto exiſtentibus, eſſe contrariam verbis

conſecrationis parùm tutam in fide rationi repugnantem & planè inintelligibilem : cùm ergo Carteſius dicit Accidentia Euchariſtica nec eſſe nec intelligi poſſe ſine ſubjecto, remanere ſubſtantiam aliquam, quâ ſuſtententur eandem ſuam in aſſertionem convertit condemnationis ſententiam, quæ lata fuit contra prædictos Hæreticos.

Imò : Si hujus opinionis principia penitiùs examinentur, non ſolùm eôdem niti fundamentô, quô iſtorum Hæreticorum dogma, ſed cum eo planè coincidere compertum erit : ſi enim quæramus à Carteſio, quid ſit panis ante conſecrationem, reſpondebit eſſe materiam tali figurâ, ſitu, magnitudine, talibuſque proprietatibus affectam, quibus à quovis alio corpore diſtinguitur : ſed poſt conſecrationem remanet eadem extenſio, ac proinde eadem materia, iiſdem qualitatibus ſenſibilibus affecta, quarum complexio rationem habet formæ ſubſtantialis panis : ergo quod ſupereſt poſt conſecrationem panis eſt; nec juxta ſua principia aſſignare poſſet Carteſius, quid habebat panis ante conſecrationem, quod poſt conſecrationem non retineat : eadem enim reſtat materia ſive extenſio in longum, latum & profundum, eadem forma, ſive eadem affectionum ſenſibiliũ panis complexio.

Reponit 3. Converſâ panis ſubſtantiâ in corpus Chriſti, remanere ſuperficiem panis, ſub quâ deliteſcens Chriſti Domini corpus, ingerit noſtris ſenſibus eaſdem affectiones guſtûs, viſûs, odoratûs, quas ſubſtantia panis imprimebat.

Contra. Hęc reſponſio non ſolùm in Fidem & Religionẽ, ſed etiam in rationem, atque in ipſa Carteſiana principia directè militat. In Fidem quidem & Religionem : enim verò ſi Chriſti Domini corpus ſub ſpeciebus panis & vini deliteſcens, ſupleat utriuſque ſubſtantiæ vices, eaſdemque noſtris ſenſibus affectiones ingerat; conſequens erit quòd quemadmodùm per impreſſionem illarum affectionum ſubſtantia panis & vini dicebatur viſibilis, ſapida & odorifera; ſic & adorandum Chriſti-Domini corpus in Euchariſtia dicetur ſenſibus ſapidum, odoriferum & viſibile, quod quàm alienum ſit à Religione & Fide, nullus Catholicorum eſt qui non videat. Pugnat etiam hæc reſponſio cum ipſiſmet principiis Carteſianis; etenim illa ſuperficies Euchariſtica eſt entitas realis aut nihil; ſi nihil, fruſtra adſtruitur; ſi aliquid, aut eſt ſubſtantia aut accidens : ſubſtantiam aſſerere nullus Carteſianorum Catholicorum audebit, quippè Fidei dogma eſt poſt conſecrationem nullam ſubſtantiam præter corpus Chriſti in Euchariſtia remanere: non admittent etiam eſſe accidens, quippè ratum habent nullum accidens ſine ſubjecto, etiam divinitùs poſſe conſiſtere; certum eſt autem illam ſuperficiem exiſtere ſine ſubſtantia panis & vini, quæ per conſecrationem tranſmutatur in corpus Chriſti : igitur, *&c*.

Reponunt inſuper Carteſii Diſcipuli, quòd etſi Chriſti Domini corpus has affectiones noſtris ſenſibus non ingerat, eas à Deo ipſo imprimi; neque enim quis in dubium poteſt vertere, quin Deus poſſit eaſdem impreſſiones in ſenſuum organis efficere, quas panis ſubſtantia antea procurabat.

Ultrò concedo Deum iſta poſſe exequi; ſed illæ quæ ſic fierent impreſſiones, eſſent tantùm idæales qualitates, non verò reales; eſſent effectus

fectus accidentium, non ipſamet accidentia in rebus ipſis conſiſtentia: porrò certum eſt albedinem, ſaporem, duritiem, & figuram in ipſis Speciebus Euchariſticis, non ſolùm autem in ſenſuum noſtrorum organis conſiſtere, dùm iſta accidentia percipimus. Enim verò illæ Species Euchariſticæ reverà conſiſtunt à parte rei cum Chriſti corpore citra ſenſuum noſtrorum affectiones & impreſſiones, vel non? Si non conſiſtant; igitur falſum eſt, quòd Euchariſtia ſit Sacramentum perſeverans, quippè cùm nullum in ea ſit reale ſignum ſenſibile; quando nulla occurrit actualis ſenſuum apprehenſio: ſi conſiſtant, igitur falſum eſt has ſpecies ſolùm eſſe impreſſiones noſtris ſenſibus divinitùs ingeſtas, cùm abſque ullo ſenſuum officio à parte rei exiſtant. Accedit quòd ſi res ita eſſet, ſequeretur Deum operari miracula, ut nobis illuderet, ingerendo ſpecies repræſentativas rei quæ non adeſſet.

Reponunt alii Carteſiani Chriſti Domini corpus in Euchariſtia verum eſſe corpus veramque habere materiã triplici extenſione conſtantem: non eam quidem quam habebat, dùm cum hominibus converſaretur, quamque æternùm obtinebit, ſedens ad dexteram Patris; ſed eam fortè quam obtinuit in primo ſuæ conceptionis momento, quæ nimirùm ſufficiat ad omnimodam partium confirmationem & organiſationem. Licet enim, inquiunt, extenſio ad naturam corporis & materiæ ſpectare decernatur; attamen illa extenſio certa & definita non exigitur in quolibet corpore: unde quemadmodùm idem homo dicitur puer, vir & ſenex, licet diverſam habeat extenſionem; ſic Chriſti Domini corpus dicetur idem eſſe in Euchariſtia, quod eſt in cœlo; tametſi diverſam habeat extenſionem; majorem quidem in Cœlo, & minimam in Sacramento.

Contra. Ex Carteſianorum ſententia, materiæ & corporis eſſentia conſiſtit in trina extenſione; igitur hâc extenſione mutatâ, etiam mutari debet corporis eſſentia; ac proinde non poteſt idem corpus, & immutatum eſſentialiter habere diverſam extenſionem: igitur neceſſum eſt, aut Carteſiani fidem, aut ſua principia ejurent.

Nec quidquam eos juvat allatum exemplum; neque enim idem homo eſt adæquatè vir & adultus, qui fuit puer & infans, quippè cùm per nutritionem, novæ ſemper adjiciantur partes ſubſtantiales, quæ in ipſo quamdam diſtinctionem numericam inadæquatam efficiunt. Idem autem numerô corpus Chriſti eſſentialiter & adæquatè quod eſt in cœlo, eſt etiam in Altaris Sacramento: igitur ſi illius eſſentia conſiſtat in illa triplici extenſione; eamdem quam obtinet in cœlo etiam in Sacramento, habere debet extenſionem: certum eſt autem extenſionem utrobique non eſſe parem, tametſi idem ſit corpus eademque materia; igitur ratio eſſentialis corporis & materiæ, non conſiſtit in illa triplici corporis extenſione.

Opponunt Carteſiani, in eo conſtituenda eſt materiæ & corporis eſſentia, quod eſt in ea primùm conceptibile: ſed trina dimenſio & extenſio eſt prima ratio conceptibilis in materia & corpore, & ita ipſi intima; ut nequidem cogitatione ab ea ſeparari poſſit: cæteris enim à materia detractis, ut colore, duritie, ſapore, *&c.* dummodò res in longum, latum & profundum protendatur, veram rei

materialis & corporeæ rationem obtinebit: at ſi dimenſiones ab ea ſuſtulerimus, jam non concipietur ut corpus, ſed ut ſpiritus.

Reſpond. diſting. minor. Trina rei dimenſio eſt quod primùm in ea concipitur, quatenus eſt corpus mathematicum, *Concedo*: quatenus eſt corpus phyſicum, *Nego*; nam corpus phyſicum eſt quidem ſubſtantia extenſa, non verò ipſa extenſio; & præterea habet in ſe vim motricem, ac principium agēdi & patiendi, aliiſque proprietatibus & prærogativis donatur, quæ in triplicem dumtaxat extenſionem & dimenſionem non poſſunt refundi.

Urgent. Non aliter de rebus ipſis judicare debemus, quàm juxta ideas quas de illis diſtinctè formare licet; ſed alia diſtinctior & clarior nobis non occurrit idea corporis, quàm ipſius extenſionis, quæ prima noſtris ſenſibus obverſatur; igitur non in alio quàm in hac triplici extenſione conſtituenda eſt ipſiùs idea & exiſtentia.

Reſpondeo ad minorem eandem diſtinctionem recurrere: Etenim alia quidem diſtinctior & clarior nobis non occurrit idea corporis mathematici, quippè cùm tota ipſius ratio in extenſione conſiſtat: ſecùs autem eſt de corpore phyſico, cujus alia aſſignantur principia & aliæ virtutes ab ipſa extenſione omninò diverſæ. Accedit quòd non potiùs nobis ingeratur rei corporeæ ſpecies ſub ratione extenſionis & eâ mediante ipſius ideâ, quàm ejuſdem impenetrabilitas vel diviſibilitas; ideo enim habemus ideam corporis extenſi, quia nullum nobis occurrit corpus, quod non ſit extenſum: ſed nullum etiam percipimus quod non ſit diviſibile, impenetrabile & figurâ comprehenſum: quid ni igitur pari ratione eſſentiam rei corporeæ, & materialis in aliquo eorum, ſicut in extenſione conſtituamus.

Opponunt 2. Ille eſt rei materialis & corporeæ character eſſentialis, quô potiſſimùm à re ſpirituali diſtinguitur: ſed ita diſtinguitur per extenſionem ſeu dimenſionem. *Probatur.* Si enim omni extenſione deſtitueretur indiviſibiliter & modo ſpirituali exiſteret: igitur, *&c.*

Nego minorem. Res enim materialis & corporea etiam ſeclusâ extenſione, habet unde eſſentialiter à ſpiritu differat, ſcilicet per gradum ſubſtantiæ corporeæ, quæ à ſpirituali omninò diſcrepat, quatenùs nimirùm eſt principium intrinſecum operationum ſenſibilium, & capax ſuſcipiendi accidentia ſenſibus noſtris pervia. *Ad minoris probationem* dico, Corpus ſine extenſione tam in ordine ad ſe, quàm in ordine ad locum, exiſteret indiviſibiliter & modo ſpiritali, *tranſeat*: corpus deſtitutum extenſione tantùm in ordine ad locum, & habens extenſionem partium in ordine ad ſe, exiſteret modò ſpirituali, *Nego*; haberet enim partes aliquâ ratione extenſas, & ab invicem diſtinctas, tametſi per reſpectum ad locum, non eſſent ab invicem diſſitæ.

Alia ſunt, ſed leviora Carteſianorum fundamenta, quæ cum facili negotio convelli poſſint, ſupervacaneum duximus in eis referendis & refellendis diutiùs immorari.

CONCLUSIO III.

M*Ateria prima eſt unâ ſpecie in omnibus corporibus, tùm cœleſtibus, tùm ſublunaribus; ſed numerò diſtincta in numerò diverſis corpori-*

bus. Hæc concluſio duas habet partes: utraque ex Doctore colligitur, tum in 2. *d*. 11. q. 3. cum in 4. *d*. 12. *q*. 3.

Probatur 1. *pars*. Nullum eſt indicium & fundamentum certum, ex quo certò inferri poſſit ſpecifica diſtinctio inter materiam cœleſtem & ſublunarem, ergo non eſt admittenda. *Prob. minor*. Si quod ſit tale fundamentum, maximè quia cœlorum materia eſt incorruptibils & inalterabilis: ſed hæc incorruptibilitas, non ex materia, ſed ex forma cœlorum eſt repetenda: forma enim cœli habet qualitates conſervativas ita firmiter impreſſas, & in tantum dominatur materiæ, ut non poſſit ab aliquo alio alterari, recipiendo peregrinas impreſſiones, & per conſequens ab extrinſeco corrumpi: ut loquitur Doctor in 2. *loco cit. n*. 4. & ut probabimus agendo de natura cœlorum.

Materia corporũ cœleſtiũ & ſublunarium non eſt ſpecie diſtincta.

Quod autem omnium corporum ſublunarium materiæ ſint ejuſdem pariter ſpeciei, conſtat ex omnium corporum ſublunarium converſione in ignem; nam ſive ignis ex aëre, ſive ex ligno, ſive alio ex corpore generetur, ſemper eſt ejuſdem ſpeciei, cum ſemper eaſdem habeat proprietates. Si vero materiæ ſpecie diſtinguerentur, ignes ex eis geniti eſſent quoque ſpecie diverſi, quia variatur natura totius ex partium variatione: natura enim totius ex natura partium dependet.

Diſtinguitur tamen numero in ſingulis corporibus.

Probatur ſecunda pars. Illa diſtinguuntur realiter & numerò, quorum unum corrumpi poteſt aliò incorruptô: atqui materia hujus ſcamni, *v. g*. corrumpi poteſt lapide & cæteris non corruptis. *Probo*. Deus poteſt annihilare hoc ſcamnum cæteris entibus ſubſiſtentibus: ſed annihilatio eſt materiæ & formæ corruptio: ergo materia unius corporis corrumpi poteſt, non corruptâ materiâ alterius corporis: ac proindè diſtinguitur realiter ab illa, quatenus eſt materia alterius corporis actualis.

Dico *alterius corporis actualis*: Certum enim eſt materiam eandem ſubeſſe poſſe pluribus formis ſucceſſivè: ac conſequenter illa, quæ nunc eſt ſub forma ligni, poteſt eadem poſtea ſub forma ignis inveniri: ſed eadem nequit eſſe (vi naturæ) ſub diverſis formis, nec proinde in corporibus diverſis actualiter & eòdem tempore.

Dices. Si omnes formæ annihilarentur, vel remanerent plures materiæ numerô diverſæ, vel non: ſi ſic, ergo de facto ſunt plures numerô materiæ primæ: ſi non, ergo non ſunt numerô diverſæ.

Reſp. Hâc factâ hypotheſi, materias omnes nunc numerô diſtinctas, in unam confluere, ſicut & confluunt in omni tranſmutatione: proprium enim eſt rebus homogeneis ſeu ejuſdem prorſus rationis, ſi uniantur, efficere unum individuum: ſi dividantur eſſe plura individua: guttæ enim, quæ ſeparatæ, efficiunt plura aquæ individua: unitæ, unicum individuum conſtituunt.

Si omnes formæ deſinerent, materiæ primæ, quæ numerô ſtinguntur, in unam confluerent.

QUÆSTIO SECUNDA.

Qualiter materia dependeat à forma.

Status quæſtionis proponitur.

TRIPLEX eſt hac in quæſtione reſolvenda difficultas. 1. An materia habeat entitatem. 2. An exiſtentiam independenter à forma. 3. An ſaltem divinitùs abſque omni forma ſubſiſtere queat. Id negant plures *Thomiſtæ*, ſed affirmant omnes *Subtiles* cum ſuo Doctore & melioris notæ Philoſophis; quibus ut ſubſcribamus,

Materia prima non involvit in ſe ullam formam phyſicam ſui conſtitutivam.

Notand. 1. Materiam primam ſecundùm ſe,& in ſe conſideratam, nullam involvere formam phyſicam tanquàm partem eſſentialē, ipſam in eſſe materiæ primæ conſtituentem; alioquin non eſſet primum ſubjectum, quia omnis forma eſt alicujus ſubjecti forma; ergo forma quæ materiam conſtitueret, ſubjectum poſtularet, cum quò materiam conſtitueret;ergo eſſet aliquod ſubjectum formæ ſuſceptivum priùs materiâ: ergo materia non eſſet principiorum omnium primum, cùm ipſa fieret ex alio principio in eodem genere cauſę, in quo omnia ex ea fieri ſupponuntur. Eſt ergo pura potentia phyſica, quia nullum actum phyſicum ſeu formam tanquam ſui partem includit; an verò ſit etiam pura potentia metaphyſica, hîc eſt reſolvendum.

Duplex eſt potentia, Activa *una &* Paſſiva *altera.*

Notand. 2. duplicem eſſe potētiam; *activam* unam, quâ poſſumus aliquid agere, qualis eſt in nobis potentia videndi: alteram *paſſivam*, quâ poſſumus aliquid pati & recipere, qualis eſt potentia aquæ ad percipiendum calorem.

Paſſiva iterum duplex accidētalis *&* ſubſtantialis.

Hæc iterùm duplex, putà *accidentalis*; qualis eſt potentia quantitatis ad recipienda corporea accidentia, quorum eſt ſubjectum quod: & *ſubſtantialis*, qualis eſt potentia alicujus gradûs & entitatis ſubſtantialis ad recipiendum alterum gradum vel entitatem ſubſtantialem.

Subſtantialis rurſus eſt duplex, phyſica *una &* metaphyſica *altera.*

Hæc iterùm duplex, nempè *phyſica*, qualis eſt potentia materiæ ad recipiendam formam: & *metaphyſica*; quæ iterum duplex, ſcilicet *eſſentialis*, qualis eſt potentia gradus generici, ut recipiat formam, putà differentiam, à qua determinetur ad unam ſpeciem conſtituendam; *v. g.* potentia *animalis* ad *rationale*, à quo determinatur, & cum quo hominem eſſentialiter conſtituit: & *objectiva*, qualis eſt potentia rerum non repugnantium ad exiſtentiam realem. Quærimus ergo hîc, an materia prima ſit pura potentia metaphyſica, tùm eſſentialis, cùm objectiva reſpectu formæ.

Metaphyſica etiam duplex eſſentialis *&* objectiva.

Diſcrimen eſt inter actum & eſſe actu: inter eſſe potentiā & eſſe in potentia.

Notand. 3. Hæc duo vocabula eſſe *in potentia*, & eſſe *potentiam* maximè diſcrepare. Illud enim dicitur eſſe *in potentia*, quòd reverà nondum eſt extra ſuas cauſas, nec in rerum natura exiſtit; ſed adhuc eſt in nihili latebris, poteſt tamen ab aliquo agente produci; & hæc à Doctore Subtili vocatur potentia objectiva, ſeu rerum poſſibilitas. Illud verò dicitur *potentia*, quod ex natura ſua eſt perfectibile intrinſecè ab alio, ſic genus, *v. g.* dicitur *potentia metaphyſica*, quia eſt determinabile & perfectibile per ſuam differentiam, & hæc ab eodem Subtili Doctore, potentia ſubjectiva nominatur. Hinc aſſerere poſſumus aliquid eſſe *actu*, & tamen non eſſe *actum*, ſed puram potentiam; & è contra, aliquid eſſe verum actum, & tamen non eſſe

actu, ſed tantùm in potentia. Sic forma poſſibilis actus eſt, & tamen non eſt actu; & materia prima dicitur eſſe actu, quia habet ſuam exiſtentiam; dicitur verò eſſe potentia ſubjectiva ratione ſuæ eſſentiæ, quia ipſi eſſentiale eſt quòd ſit receptiva formæ. Quod ut innoteſcat, ſit

CONCLUSIO I.

M*Ateria prima ſuam habet eſſentiam independenter à forma; ac proinde non eſt pura potentia eſſentialis.* Hæc eſt Doctoris *in 2. d.* 12. *q.* 1.

Probatur. Omne diſtinctum eſſentialiter ab alio, habet eſſentiam ab alio diverſam & independentem: ſed materia diſtinguitur eſſentialiter à forma, ergo, *&c. Major conſtat;* Nihil enim diſtinguitur eſſentialiter niſi per eſſentiam. *Minor prob.* Quæcumque habent diverſa prædicata eſſentialia, diverſam habent eſſentiam: ſed materia habet prædicata eſſentialia diverſa à forma, ut colligi facilè poteſt ex ſuis proprietatibus & muneribus; materia enim quædam in rerum natura exercet munera, quæ formæ non competunt: illa enim eſt pars ſubjectiva compoſiti, eſt ſubjectum ex quo formæ educuntur, eſt primum ex quo fiunt omnia, & in quod ultimò reſolvuntur; circa ipſam verſantur contraria, & ab ea ſeſe expellunt; eſt incorruptibilis & ingenerabilis, *&c.* quæ omnia formæ non conveniunt: ſed cur hæc uni conveniant & non alteri? niſi quia diverſæ ſunt utriuſque entitates & eſſentiæ.

Materia prima habet ſuam eſſentiā independenter à forma.

1. Quia utraque habet diverſa prædicata eſſentialia.

Deinde (inquit Doctor *ibidem n.* 6.) Si materia non habeat diverſam entitatem à forma, nulla eſt generatio ſubſtantialis. *Probat.* ex Ariſt. 5. *Phyſ. textu* 7. Omnis mutatio fit vel de non ſubjecto in ſubjectum, vel de ſubjecto in ſubjectum; quia de non ſubjecto in non ſubjectum, non eſt mutatio, eò quòd mutatio ſit rei aliter ſe habentis quàm erat, quod autem penitus nec fuit nec eſt, aliter eſſe nequit: atqui generatio eſt mutatio de non ſubjecto ad formam ſeu à privatione formæ ad eandem: ſed ſi materia non habeat aliam entitatem à forma, ibi non erit mutatio, nec privatio, quia privatio non eſt niſi in ſubjecto apto nato ad formam. Ergo ſi materia non habeat aliam entitatem à forma, illa non erit ſubjectum commune quod poteſt mutari: nec conſequenter erit mutatio ſubſtantialis, ac proinde nulla generatio.

2. Quia generatio fit in materia ad formam.

Denique (inquit idem) *ibidem n.* 13. Res materiales vel ſunt entitates ſimplices vel compoſitæ: ſed non ſunt ſimplices, ut omnes fatentur. Ergo ſunt compoſitæ: ſed omne compoſitum eſt ex aliquo & aliquo: nihil enim componitur ex aliquo & nihilo, nec ex ſeipſo, quia compoſitio eſt duorum juxta ſe poſitio ſeu potiùs unio: ergo materia, & forma ſunt aliquid & aliquid, ergo habent entiatates diverſas.

3. Quia omnis compoſitio fit ex materia & forma.

Dices. Forma eſt, quæ dat eſſe rei: ergo ſeclusâ formâ, materia nullum habet eſſe, nec proinde eſſentiam: *Diſtinguo antec.* Forma ſive phyſica, ſive mataphyſica dat eſſe rei, ſive phyſicè ſive metaphyſicè, *Concedo:* Forma phyſica ſolùm dat eſſe rei; ita ut ſine eâ res nullum habeat eſſe, nec phyſicum nec metaphyſicum, *Nego:* Sicut enim forma phyſica dat eſſe phyſicum toti compoſito; ita pariter forma metaphyſica ſeu differentia

Sicut duplex eſt forma; ita duplici modo dat eſſe

rei, nimirum vel phyſicè, vel metaphyſicè.

dat eſſe metaphyſicum ſeu eſſentiale cuilibet parti illius compoſitum. *Ad conſeq.* Ergo ſeclusâ formâ phyſicâ, materia nullum habet eſſe phyſicum completum, *tranſeat*; nullum eſſe metaphyſicum, *Nego*; habet enim ſuam differentiam conſtitutivam & diſtinctivam eſſentialiter.

Vel ſic diſtinguo: Forma dat eſſe rei, quam conſtituit, & cujus compoſitionem per modum actûs eſſentialis ingreditur, *Concedo*: dat eſſe rei ſimplici & potentiali, cujus entitatem nullatenùs componit, *Nego*: forma enim non dat eſſentiam, niſi rei, quam conſtituit, ſed materiam in ratione materiæ non conſtituit: entitas enim materiæ ſimplex eſt phyſicè, nec eſſentialiter actum phyſicum involvit; aliàs eſſet jam non compars formæ, ſed corpus ex forma compoſitum.

Inſt. Materia eſt ens phyſicum, ergo debet habere eſſe phyſicum: ſed ex reſponſione, non datur tale eſſe phyſicum ſine forma phyſica: ergo ſine forma, materia non habet eſſe.

Qualiter materia dicatur ens phyſicũ.

Diſtinguo maj. Materia eſt ens phyſicum, prout ens phyſicum ſumitur pro ente conſtante formâ phyſicâ, *Nego*: eſt ens phyſicum prout concurrit cum forma ad conſtituendum corpus phyſicum completum, *Concedo. Ad min.* Non datur ens phyſicum completum ſine forma, *Concedo*: non datur incompletum ſine forma phyſica, *Nego.* Cætera ſolvet

CONCLUSIO II.

Materia ſuam habet exiſtentiam independenter à forma; ac proinde non eſt pura potentia objectiva. Hæc eſt Doctoris in 2. *d.* 12. *q.* 2. *n.* 3.

Materia prima habet exiſtentiam diſtinctam ab exiſtentia formæ.

Probatur 1. Ex iis quæ diximus in Metaphyſica, probando exiſtentiam diſtingui ſolùm ratione ratiocinatâ à re exiſtente: ex quibus ſequitur materiam habere exiſtentiam ſibi peculiarem & diſtinctam ab exiſtentia formæ, ſi habeat quidditatem & eſſentiam à forma diverſam, ut jam oſtendimus,

Probatur 2. Quæ diverſis actionibus producuntur, diverſam habent exiſtentiam: ſed materia & forma diverſis actionibus producuntur. *Minor patet.* Quia materia habet eſſe per creationem, cum non fiat ex præſuppoſito ſubjecto, forma verò generationem: ſed generatio & creatio ſunt actiones realiter diverſæ, cum una ex nihilo, alia ex præexiſtente ſubjecto aliquid producat.

Quæ diverſis actionibus producuntur, diverſas habent exiſtentias.

Major prob. Quælibet actio productiva terminatur ad exiſtentiam rei quam producit: Ergo ubi diverſa erit actio productiva, diverſa pariter erit exiſtentia ad quam terminatur.

Reponunt unum effectum poſſe produci duabus actionibus, & conſequenter materiam & formam (cum ſemper ſimul producantur, ita ut ne divinitùs quidem, ut aiunt, ſeorſim produci valeant) per duas actiones poſſe produci.

Contra. Actiones quibus materia & forma producuntur, vel ſunt eædem vel diverſæ: ſed non ſunt eædem; quia productio materiæ eſt

creatio, cum fiat ex nullo præſuppoſito ſubjecto: actio verò productiva formæ eſt eductio cum fiat ex præſuppoſito ſubjecto, ergo ſunt diverſæ. *Subſumo.* Atqui nequeunt illæ duæ actiones eſſe diverſæ, niſi quia diverſæ habent terminum actu exiſtentem: ideo enim actio productiva materiæ dicitur creatio, ſeu diverſa actio à quacumque alia, quia terminatur ad rem exiſtentem, ſeu ab alio tamquam à ſubjecto independentem: productio verò formæ ideò dicitur eductio, quia terminatur ad rem à ſubjecto dependentem. Ergo entitas & exiſtentia formæ materialis, cum ſit à ſubjecto dependens, terminare non poterit actionem creativam materiæ: ergo materiæ & formæ entitates & exiſtentiæ, cum diverſas terminent actiones, etiam erunt diverſæ.

Agens creatum nequit creare. *Probatur* 3. Agens creatum creare nequit, nec annihilare: ſed ſi materia non haberet diverſam exiſtentiam à forma, agens creatum crearet, & annihilaret: crearet quidem: quia creatio eſt productio rei ſecundum omnes ſuas partes, ſeu ſecundum materiam & formam: atqui ſi materia & forma eandem habeant exiſtentiam, quoties producitur exiſtentia formæ, toties producitur & exiſtentia materiæ. Ergo quoties fiet generatio, toties materia & forma producentur. Annihilaret ſimiliter, quia annihilatio eſt corruptio rei ſecundum omnes ſuas partes: atqui ſi materia & forma eandem habeant exiſtentiam, quando deſtruetur forma, deſtruetur pariter materia: & ſic quando ex ligno, *v. g.* ignis generabitur, lignum ſecundum omnes ſuas partes peribit, ac proinde annihilabitur.

Reponunt materiam non deſtrui, quia una forma non deſtruitur, niſi una introducatur: & conſequenter cùm materia nuſquam ſit ſine forma, nuſquam pariter eſſe poteſt ſine exiſtentia formæ, vel illius quæ corrumpitur, vel illius quæ introducitur.

Contra. Ad rei deſtructionem & productionem ſufficit, ut res amittat eam exiſtentiam, quam antea habuerat; & de novo accipiat exiſtentiam, quam antea non habebat, ſive interim immediatè exiſtentia nova ſuccedat ſive non: enim verò ſi Angelus in inſtanti *A*, ſuam perderet exiſtentiam; & in inſtanti *B*, immediatè ſuccedente, eam reciperet, non minùs diceretur deſtructus & reproductus. Ergo à pari, licet materia recipiat novam exiſtentiam, non minùs dicitur de novo producta, ac ſi nuſquam exiſtentiam habuiſſet.

Reponunt 2. eamdem utriuſque non eſſe paritatem, quia Angelus reproductus ſupponitur caruiſſe exiſtentiâ; materia verò non ita, eò quòd ſemper ſit ſub aliqua forma.

Contra. Vel materia duas habet formas oppoſitas, *v. g.* formam ligni & ignis pro eodem inſtanti *A*, vel habet formam ligni pro inſtanti *A*, & formam ignis pro inſtanti *B*, immediatè ſequente. Non primum, alioquin eadem materia pro eodem inſtanti informaretur naturaliter duabus formis ſubſtantialibus oppoſitis, quod nullus Philoſophorum admiſerit: ſi enim hoc fieri poſſet, una non deberet deſtrui, ut altera introduceretur. Si ſecundum, ergo eſt eadem utriuſque paritas, & ſicut Angelus dicitur periiſſe & reproduci; licet pro inſtanti immediatè ſequente recipiat exiſtentiam, ita dicendum de materia prima. *Deindè*, ſeque-

retur materiam pro eodem inſtanti interire & produci : interire quidem, quia amitteret exiſtentiam, quam anteà habebat; produci verò, quia de novo exiſtentiam accipit. Cæteras rationes quas ibidem congerit Doctor, brevitatis causâ ſubticeo.

Objic. 1. Materia eſt pura potentia, ergo non includit gradum entitativum ſeu exiſtentiam. 2. Exiſtentia eſt ultimus actus naturæ, ergo convenit tantùm ſubſtantiæ completæ: ſed materia prima non eſt ſubſtantia completa, ergo non habet exiſtentiam. 3. Ex duobus entibus in actu non fit unum per ſe, ſed ex materia & forma fit unum per ſe. Ergo utraque non eſt ens in actu, nec proinde habet exiſtentiam. 4. Si materia ſuam habeat exiſtentiam, conſequens eſt ut habeat duplicem; habebit enim ſuam ſimul cum exiſtentiâ formæ, per quam denominari poterit exiſtens. Hæc ſunt præcipua jacula quæ hanc adverſus concluſionem ab adverſariis vibrari ſolent, ſed facilè retunduntur. Reſpondeo enim;

Ad 1. Materia eſt pura potentia phyſica, quia nullam formam phyſicam in ſe includit, *Concedo*: eſt pura potentia objectiva, *Nego*.

Ad 2. Exiſtentia ſive incompleta, ſive completa eſt ultimus actus naturæ ſeu eſſentiæ, *Concedo*: completa tantùm, *Nego*: Eô enim modô res habet exiſtentiam, quô modô entitatem; unde cum materiæ entitas ſit phyſicè incompleta, etiam phyſicè habet exiſtentiam incompletam.

Materia eſt pura potentia phyſica, non verò objectiva.

Ad 3. Ex duobus entibus completis in actu, non fit unum per ſe, *Concedo*: ex incompletis, quales ſunt materia & forma, *Nego*.

Ad 4. Materia habebit duplicem exiſtentiam à quibus intrinſecè & metaphyſicè erit, & denominabitur exiſtens; *Nego*: habebit ſuam, à qua formaliter ac metaphyſicè erit exiſtens; & exiſtentiam formæ, à qua extrinſecè & phyſicè denominabitur exiſtens, *tranſeat*.

Objicies 2. Ex duabus exiſtentiis partialibus, nequit fieri una totalis & completa, niſi aliqua earum ſit potentia, & altera actus illius: ſed neutra exiſtentia eſt potentia reſpectu alterius. Ergo, *&c*.

Nego min. Sicut enim eſſentia materiæ eſt in potentia phyſica reſpectu formæ, à qua determinatur ad faciendam eſſentiam compoſiti; ita exiſtentia materiæ eſt in potentia reſpectu exiſtentiæ formæ, à qua debet determinari ad faciendam exiſtentiam completam compoſiti.

Exiſtentia materiæ eſt paſſiva & determinabilis per formæ exiſtentiam ad conſtituendam compoſiti exiſtentiam.

Urgebunt. Actus facit rem eſſe actu: ergo ſi exiſtentia materiæ ſit in potentia reſpectu exiſtentiæ formæ: exiſtentia formæ efficiet, ut materiæ exiſtentia ſit actualis; ac proinde materia ſine forma non exiſtet actu, ſed tantùm potentiâ.

Diſtinguo antec. Actus facit rem eſſe actu, eò modô quò actuat, *Concedo*: aliô modô quàm actuat, *Nego*. *Ad conſeq.* Exiſtentia formæ efficiet, ut materiæ exiſtentia ſit actualis, in ratione exiſtentiæ materiæ, *Nego anteced.* In ratione exiſtentiæ completæ, *Concedo anteced.* Sicut à ſimili, dicimus eſſentiam formæ efficere, ut eſſentia materiæ ſit eſſentia completi ſeu compoſiti; non tamen facere, ut eſſentia formæ ſit eſſentia materiæ: forma enim & illius exiſtentia non actuant materiam, ut faciant eam eſſe materiam, & exiſtentem, ſed ut cum ea forment eſſentiam & exiſtentiam

Exiſtentia formæ dat eſſe actuale compoſito, non verò materiæ.

exiſtentiam completam compoſiti.

Objicies 3. Oppoſitorum eadem eſt philoſophandi ratio : ergo ſicut in tota latitudine entis datur actus purus nullam includens potentialitatem : item dari debet pura potentia nullam habens actualitatem : ſed hæc eſt materia. Ergo, *&c.*

Nego conſeq. Quæ manifeſtam involvit contradictionem : ſi enim detur in rerum natura pura potentia, ſicut datur actus purus ; neceſſariò admittendum eſt eam exiſtere, & eſſe aliquid reale poſitivum : ſed implicat, aliquid reale & exiſtens nullam includere actualitatem : in hoc ergo tantùm valere debet comparatio, quòd ſicut actus purus nihil includit potentialitatis materiæ ; ita pura potentia nihil habet actualitatis formæ phyſicæ, reſpectu cujus tantummodò dicitur pura potentia. Nec mirum videri debet, ſi admiſſô actu puriſſimô, negetur pura potentia ipſi in extremum oppoſita : nullum enim reale ſic opponi poteſt Deo; quia omne creatum habet participationem eſſe & perfectionum ejus : ſed materia eſt quid reale, ut eſt in confeſſo etiam apud Adverſarios : Ergo, *&c.* Deindè ex actu ſimpliciſſimo potentia abſolutè pura inferri nequit : non repugnat enim dari actum aliquem ita perfectum, ut omni imperfectione ac proinde potentialitate careat; at verò repugnat dari aliquam potentiam realem carentem omni perfectione, ac proinde omni actualitate, quia hæc non eſſet aliquid reale poſitivum, ſed merum nihil.

CONCLUSIO III.

MAteria poteſt, non naturali, ſed divinâ virtute, exiſtere abſque omni forma. *Hæc eſt Doctoris quoad utramque partem locô priùs citatô.*

Probatur 1. *pars*, ex trito illo apud Phyſicos axiomate : *Generatio unius eſt corruptio alterius.* Agens enim naturale nuſquam intendit per ſe corruptionem unius compoſiti, ſine productione alterius, ut quotidiana indigitat experientia ; ſed id non provenit aliunde, quàm quia materia omni formâ naturæ viribus carere non poſſit. Ergo, *&c.*

Dices 1. Cauſa naturalis quandoque deſtruit aliquam cauſam accidentalem, abſque productione alterius incompatibilis cum ipſa ; ut patet in lumine, quod deſtruitur abſque aliqua forma incompatibili : Ergo ſimiliter deſtrui poteſt forma ſubſtantialis abſque forma incompatibili.

Concedo antec. Loquendo de deſtructione formarum accidentalium per ſolam ſubſtractionem concurſûs poſitivi ; non verò per actionem poſitivam, ut patet de luce quæ corrumpitur per ſolam deſitionem cauſæ conſervativæ. At verò formæ ſubſtantiales habent cauſas naturaliter conſervativas, ita ſemper applicatas, ut earum conſervatio ſubſtrahi non poſſit, niſi tollantur diſpoſitiones poſitivæ illarum : hæ autem tolli non poſſunt, niſi per introductionem formarum oppoſitarum. *Formæ Accidētales deſtrui poſſunt abſque introductione alterius: nō verò ſubſtantiales.*

Dices 2. Si cauſa naturalis, ut ignis, *v.g.* intendens producere formam ſuam in ligno, priùs diſpoſitiones oppoſitas expellere poſſet in ipſo, re-

pertas, donec veniret ad gradum, qui requiritur ad conſervationem formæ ligni, nec tamen ſufficerent diſpoſitiones contrariæ ad introductionem formæ ignis; tunc deſtrueretur forma ligni ſine introductione alterius formæ, quia forma ligni deſtrueretur ad deſitionem qualitatum conſervativarum ejus: forma autem ignis non introduceretur, ex eo quòd non ſupponantur introductæ diſpoſitiones ad ipſam in gradu requiſito, ergo poterit materia eſſe in tali ſtatu ſine forma naturaliter.

Materiæ ſemper adjacet aliqua forma.

Reſp. negand. anteced. Quia pro quocunque inſtanti materia denudetur forma ſubſtantiali, quâ afficitur: eſt ſufficienter diſpoſita ad receptionem alterius formæ cujuſcunque, quæ produci poſſit ab agentibus circumſtantibus; & ſic recipere debet aliquam formam, ſi non ignis, ſaltem alterius agentis.

Dices 3. Materia fuit in initio creationis ſine forma, ut conſtat ex divo Auguſt. & ex illo Geneſeos 1. *cap. Terra erat inanis & vacua*, id eſt, materia ſine forma; ſed tunc fuit producta naturaliter, ergo naturaliter poteſt eſſe ſine forma.

Nõ fuit creata ſine ulla forma.

Reſp. negand. maj. Neque enim vult D. Auguſt. materiam fuiſſe ſine forma, ſed priùs naturâ productam fuiſſe, quàm eſſet producta ulla forma: neque etiam Scriptura loquitur de materia prima, ſed de terra quæ tunc erat ſine arboribus & plantis: vel *reſpondeo*, concluſionem intelligendam eſſe de materia prima, quantùm ad actiones cauſarum ſecundarum, non verò quantùm ad actionem primæ cauſæ; quâ materia prima primò produceretur, antequam informaretur ullâ formâ.

Dices 4. Anima rationalis conſervari poteſt ſine corpore, quia eſt incorruptibilis: ſed materia prima eſt etiam incorruptibilis, ut conſtabit infra, ergo naturaliter conſervari poteſt, abſque omni forma.

Nec ſine ea poteſt naturaliter cõſervari.

Nego paritatem: & ratio diſparitatis eſt, quòd agens ſeparans animam à corpore, non ſit naturaliter determinatum ad conjungendum aliud corpus cum ipſa: at agens ſeparans formam à materia, eſt determinatum ad producendam aliam formam in illa; unde corruptio unius eſt generatio alterius.

Dices 5. Agens ſeparans animam à corpore non eſt determinatum ad producendum aliquam formam; ergo falsùm eſt quòd agens ſeparans unam formam, debeat eſſe determinatam ad producendam aliam formam.

Reſp. negand. conſeq. Et ratio diſparitatis eſt, quòd quando ſeparatur anima à corpore, corpus non reperitur diſpoſitum ſufficienter ad ullam aliam formam; retinet enim formam corporeïtatis, quæ non poteſt compati, niſi cum anima, cui ſubordinatur; unde ſeparatâ animâ à corpore, ſubſiſtit forma corporeïtatis uſque ad corruptionem corporis organici & alterius ex ipſo generationẽ.

Dices 6. Ideo forma naturaliter à materia dependet, quia ſine illa nequit eſſe naturaliter; ergo ſi materia non poſſit eſſe naturaliter abſque forma, dependebit ab illa.

Forma depẽdet à materia; non verò materia à forma.

Reſp. negand. præcisè antec. Non enim eſt hæc ratio: ſed quia non valet agens naturale producere formam, niſi dependenter à materia ex qua educitur. Non ſic autem materia, licet ad formam eſſentialiter ordinetur: ſicut potentia viſiva quantumvis eſſentialiter ordinata ad viſionem, tamen non dependet ab influxu viſionis.

Subſumes : Ergo ſequitur materiam eſſe perfectiorem formâ, ſi ſit independens ab illa. *Diſtinguo ſubſumptum*: Materia eſt perfectior formâ, quantum ad independentiam, *tranſeat*; quantùm ad activitatem, *nego*: ſicut quantitas eſt imperfectior qualitate, & tamen illa eſt independens.

Sicque materia eſt perfectior formâ, quantũ ad independentiam, nõ verò quantũ ad activitatẽ.

Probatur 2. *pars*. Materia habet propriam exiſtentiam, & eſt independens ab omni influxu formæ, ut probatum eſt: ergo nihil impedit quominùs conſervari poſſit abſque omni forma. 2. Major eſt dependentia accidentalis formæ à ſubjecto, quàm materiæ à forma ſubſtantiali: ſed forma accidentalis ſeparatim conſervari poteſt abſque omni ſubjecto, ut patet in Accidentibus Euchariſticis, ergo, *&c.* 3. Ex Doctore, quodcumque abſolutum priùs naturâ, quam aliud abſolutum ab ipſo realiter diſtinctum, poteſt abſque contradictione conſervari ſine illo alio abſoluto poſteriori; ſed materia eſt aliquid abſolutum, cùm ſit ſubſtantia; & eſt prior quâcumque forma materiali, ſaltem naturâ; & diſtinguitur ab ipſa realiter, ergo, *&c.*

Materia exiſtere poteſt divinitùs ſine omni forma.

Dices. Quæ ſunt magis unum, ſunt minùs ſeparabilia, quàm quæ ſunt minus unum; ſed materia & forma ſunt magis unum, quàm ſubjectum & proprietas, quæ tamen identificantur realiter, ergo, *&c.*

Reſp. diſt. maj. Quæ ſunt magis unum unitate ejuſdem rationis, *tranſeat*: unitate diverſæ rationis, *nego*. Materia autem & forma habent unitatem tantùm unionis phyſicæ: ſubjectum autem & proprietas habent unitatem unionis metaphyſicæ; hoc eſt, identitatis realis, ac proinde ſunt magis unum; quia unitas metaphyſica ſtrictior eſt unitate phyſicâ.

Unitas metaphyſica ſtrictior eſt unitate phyſicâ.

Dices 2. Non poteſt materia habere exiſtentiam ſine forma, niſi vel corpoream vel ſpiritualem; non corpoream, quia hanc habet à forma ſeu gradu corporeïtatis: non etiam ſpiritualem, quæ ſoli Angelo & animæ rationali competit, ergo, *&c.*

Reſpondeo materiam habere exiſtentiam corpoream, ſicut forma materialis: nam ut ſic eſt diviſibilis in partes entitativas, exigentes vel mediatè vel immediatè quantitatem, quod ſufficit ad corporeïtatem.

Materia habet exiſtentiam corpoream.

Dices 3. Non poteſt eſſe materia ſine dependentia à Deo, nec ſine unione ſuarum partium: neque ſine ubi & relatione diſtinctionis, & diſſimilitudinis ad alias, ergo non poteſt eſſe ſine omni forma.

Reſp. diſting. conſeq. Sine omni forma ſubſtantiali, quæ cum ipſa faciat unum per ſe, ***nego conſequentiam***: ſine aliis formis modalibus ſibi intrinſecis, ***concedo conſequentiam***: ſed nihil contra nos.

QUÆSTIO TERTIA.

Qualis ſit potentia & appetitus materiæ ad formam.

NOTAND. I. Nomine potentiæ intelligi habilitatem quandam ſive aptitudinem, quæ ſi actionem reſpiciat, eſt potentia activa; ſi paſſionem ſeu receptionem, eſt potentia paſſiva: unde potentia materiæ eſt aptitudo ad formam recipiendam. Hæc duplex ſolitò diſtinguitur, *remota* ſcilicet & *proxima*. Prior dicitur prima, univerſalis, indeterminata & confuſa, ſeu indifferens ad

Quid ſit potentia materiæ

Duplex eſt potentia materiæ

remota & proxima. omnes formas; poſterior eſt determinata ad hanc vel illam formam ſuſcipiendam. Illa eſt à materia inſeparabilis, hæc ſeparabilis: illa eſt aptitudo quædam poſitiva, quâ materia prima apta eſt recipere formas ſubſtantiales, tanquam compartes compoſitorum, quæ ſimul conſtituere debent: hæc eſt aptitudo proxima, quâ apta eſt recipere hanc vel illam formam: in ligno viridi & frigido, *v. g.* quòd igni admovetur, eſt potentia remota ad recipiendam formam ignis: poſtquam verò exſiccatum & calidum factum eſt, habet potentiam proximam ad formam ignis, quia calor & ſiccitas, quæ ſunt qualitates ignis, determinant ligni materiam ad formam ignis.

Potentia remota duplex, formalis & radicalis. *Notand.* 2. Materiæ potentiam remotam (de qua ſolùm hìc agimus) iterùm diſtingui poſſe duplicem, ſecundùm duplicem illius acceptionem, ſcilicet *formaliter* & *radicaliter*: Primô modô dicit habitudinem ſeu relationem materiæ ad formas: ſecundô modô eſt ipſius materiæ entitas, quæ eſt fundamentum & radix ipſius habitudinis & relationis. Hic itaque reſolvendum eſt, an & quænam illarum potentiarum ſit materiæ eſſentialis: an ad omnes tùm ſubſtantiales cùm accidentales æqualiter & æquè primò ſeſe extendat, & in quo ab appetitu materiæ diſtinguatur.

Duplex eſt appetitus elicitus & innatus. *Notand.* 3. Ex fuſiùs in Morali dicendis, duplicem eſſe appetitum, *elicitum* videlicet & *innatum*: Iſte eſt principium activum proſecutionis & fugæ. Qui rursùs duplex diſtinguitur ſecundùm duplicem cognitionem à qua dirigitur: prior eſt *ſenſitivus*, qui per phantaſiam ſeu æſtimativam; poſterior verò eſt *rationalis*, qui per rationem dirigitur. *Innatus* eſt mera tendentia alicujus ad ſuum perfectivum naturale; ſic appetitus lapidis eſt ipſamet illius propenſio ad centrum terræ, in quo tanquam in ſuo naturali loco quieſcit; ſic pariter appetitus materiæ, eſt ipſius propenſio ad formas à quibus eſt perfectibilis, unde Ariſtoteles aſſerit materiam appetere formas, ſicut turpe pulchrum appetit.

Notand. 4. Quòd ſicut in appetitu noſtro tria poſſunt diſtingui, putà, 1. amor boni ſive abſentis ſive præſentis, eſtque tendentia & propenſio voluntatis in id quod nobis conveniens videtur. 2. Deſiderium, quod eſt propenſio ad bonum abſens. 3. Gaudium, quod eſt complacentia in bono præſente & poſſeſſo: ita pariter in appetitu materiæ tria diſtingui poſſunt, quaſi per metaphoram & ſimilitudinem ad noſtrum appetitum. *Primò* enim materia amat formas abſolutè prout ad eas ſponte ſuâ propendet, tanquam perfectibile ad perfectivum, ſive interim eæ formæ ſint abſentes ſive præſentes. *Secundò*, propendet in formas abſentes, à quibus eſt perfectibilis. *Tertiò*, veluti delectatur in poſſeſſione earum, quibus afficitur: & ſicut in nobis amor cum gaudio, ſeu cum fruitione rei præſentis perſeverat; ſic illa propenſio, quâ materia dicitur metaphoricè amare formas, perſeverat cum fruitione formarum præſentium. His prænotatis reſolvendum eſt ad quaſnam formas ſeſe extendat. *Sicut appetitus fertur amore in bonum; deſiderio in bonum abſens; gaudio in bonũ præſens.* *Ita materia triplici inclinatione fertur in formas.*

CONCLUSIO I.

POtentia remota materiæ formaliter ſumpta, non eſt ipſi eſſentia-

lis nec accidentalis; *ſed proprietas quartò modò ſumpta*, *ab appetitu indiſtincta.* Hæc concluſio quatuor habet partes, quarum:

Probatur prima. Nullum abſolutum conſtituitur eſſentialiter per reſpectivum: ſed materiæ entitas eſt quid abſolutum, potentia verò quid reſpectivum: ergo illa potentia non eſt materiæ eſſentialis. *Major patet* ex ſæpè dictis: abſolutum enim & reſpectivum ſunt eſſentialiter diverſa, nihil autem conſtituitur per aliquid eſſentialiter à ſe diverſum. *Minor ſimiliter conſtat quoad primam partem.* Tùm, quia tales ſunt partes conſtituentes, quale eſt totum per eas conſtitutum; ſed conſtitutum ex materia & forma, eſt abſolutum, ergo & illæ. Tùm, quia ex materia & forma fit unum per ſe, ex abſoluto autem & reſpectivo, non ſic. Tùm denique, quia omne reſpectivum eſt alicujus reſpectivum; ergo ſi materiæ entitas eſſet reſpectiva, haberet aliquid prius cujus eſſet reſpectiva, quod nullus admiſerit. Quod autem illa potentia ad formas recipiendas ſit quid reſpectivum, quis negaret? cùm ſit habitudo & propenſio materiæ ad formas; omnis autem habitudo eſt alicujus ad aliquid, ergo eſt relatio.

Potentiæ materiæ ad formas non ei eſſentiales.

Deinde. Potentia eſt alicujus ſubjecti potentia, ergo materia priùs debet eſſe, quàm ad formam recipiendam habeat potentiam. *Denique*: Materiæ potentia eſt illius ordinabilitas ad formam, tanquam potentiæ receptivæ & ſuſtentativæ ad effectum quem ſuſtentat & recipit: ſed res quælibet priùs habet eſſe in ſe, quàm ordinari ad aliud tanquam ſubjectum vel cauſa, ut patet diſcurrenti per omnia cauſarum genera: Ergo & materia priùs eſt in ſe conſtituta, quàm ad formam ordinetur. Ergo per potentiam formaliter ſumptam, eſſentialiter non conſtituitur.

Dices. Illud eſt eſſentiale rei, ſine quo res nequit concipi: ſed ſine potentia & ordinabilitate ad formam, materia nequit concipi, ergo talis potentia eſt ei eſſentialis.

Diſting. maj. Sine quo res nequit concipi conceptu adæquato, *Nego maj.* conceptu inadæquato, *Concedo maj.* Ad Min. Materia nequit concipi ſine tali ordinabilitate, conceptu adæquatô, qui nempè complectatur omnia quæ rei intrinſeca ſunt, ſive illa ſint prædicata eſſentialia, ſive proprietates, *Concedo*: conceptu inadæquatô & confuſò exprimente rem, ſed non diſtinctè, *Nego maj.* Conceptâ enim relatione, concipere poſſum fundamentum illius, non attendendo ad relationem; licet fortè exprimere non poſſim, quid ſit tale fundamentum.

Licet ſine ea concipi nequeat conceptu adæquato.

Aliter: Materia non eſt conceptibilis abſque forma quoad nos, propter ſcilicet illius tenuem entitatem & noſtræ mentis imbecillitatem, *Concedo*: quoad ſe, & ab intellectu acutiori, putà Divino aut Angelico, *Nego.*

Inſt. Præciſâ ſive realiter, ſive per intellectum hâc potentiâ à materia, illa adhuc remanebit potens recipere formas, quia remanebit ſubſtantia phyſicè incompleta; nec proinde phyſicè complebilis per formam, & conſequenter dicens ordinem ad formam, à qua eſt complebilis & perfectibilis.

Reſp. Præciſâ hac potentiâ formali, materiam non remanere amplius potens formaliter, ſed tantùm radicaliter; ſicut à pari, præciſò riſibili ab homine, homo non eſt amplius

Præciſâ enim illâ potentiâ formali adhuc in ea remaneret potentia radicalis.

riſibilis formaliter, ſed radicaliter; id eſt, habet eſſentiam & naturam humanam ex qua velut ex radice, riſibile pullulat. *Adrationem*, dico materiam ſecundum ſuam entitatem ſolùm conſideratam, conſiderari ſolùm prout eſt aliqua entitas, conſtans genere & differentiâ, qualiter eſt entitas metaphyſica, ex qua fluunt illius proprietates, putà ordinabilitas ad formam, *&c.*

Nec etiã illa potentia eſt accidentalis materiæ.

Probatur 2. *pars*. Omne ſubjectum poteſt, ſaltem divinitùs, exiſtere abſque forma accidentali: ergo (ſi potentia eſſet forma accidentalis) materia poſſet abſque ipſa exiſtere, & ſic exiſtenti poſſet Deus unire formam ſubſtantialem, cum qua materia efficeret unum ſubſtantiale compoſitum. Ergo ad id talis potentia non eſſet neceſſaria, proindeque fruſtranea; quippè cùm ſine ipſa materia adhuc formam reciperet.

Deinde: Materiâ ſeipsâ poſſet hanc qualitatem accidentalem recipere, vel mediante aliâ potentiâ: ſi primum, formas ſubſtantiales ſeipsâ pariter & nullâ mediâ potentiâ recipere poterit, cum magis ad formas ſubſtantiales, quàm ad accidentales ordinetur: ſi ſecundum, ergo neceſſaria erit alia qualitas, quâ materia potens efficiatur ad recipiendam illam potentiam, & ſic dabitur proceſſus in infinitum.

Replicant illam qualitatem à materia neceſſariò fluere, ſicut riſibilitas à natura humana; ac proinde ad eam recipiendam, nil requiri in materia.

Contra. Illa forma accidentalis fluens, vel eſt realiter diſtincta à materia, vel non: ſi non, dico eam non eſſe accidentalem & extrinſecam, ſed proprietatem intrinſecam, ac proinde diſputatio tantùm erit de nomine: mihi tamen ſubſcribent, quotquot noverunt, quid ſignificent hæc nomina *accidens* & *proprietas*. Si ſit, vel eam ſeipsâ recipit materia vel non, & ſic redit prior ſolvenda noſtra ratio.

Sed eſt proprietas intrinſeca.

3. *Pars* ſequitur ex præcedentibus, cum enim hæc potentia nec ſit eſſentialis, nec accidentalis materiæ: hinc ſequitur eſſe illi intrinſecam proprietatem.

Ab illius appetitu indiſtincta.

4. *Pars* per ſe patet: Primò enim materiæ appetitus & illius potentiæ diſtinctio, nullô principiô poteſt comprobari. 2. Illa duo in idem incidunt; ideo enim materia formas appetit, quia poteſt eas recipere: non eſt enim appetitus innatus & ingenita potentia ad rem obtentu & poſſeſſu impoſſibilem, quia natura nihil fruſtra molitur. Quod ſi appetitus & potentia diverſimodè concipiantur, hic conceptus provenit ex intellectûs fecunditate, non autem ex diverſa utriuſque entitate & formalitate: ſive conceptus ille diverſus eſt ratione potentiæ concipientis, non autem ratione objecti & rei conceptibilis.

Quæres 1. An potentia receptiva materiæ diſtinguatur à potentia ſuſtentativa, quam habet ad ſuſtentandas illas formas, quæ educuntur ex ipſius potentia.

Potentia receptiva formarum non diſtinguitur à ſuſtentativa.

Reſp. Quòd non: quia non occurrit aliquod exemplum illius rei, quæ habeat virtutem ſuſtentativam materialem abſque virtute ſuſceptiva, nec è contra: Licet intelligi poſſit ſub una ratione quin intelligatur ſub alia: ſic enim intelligimus materiam recipere formas ſubſtantiales aliquas, dubitando adhuc an habeat virtutem ſuſtentativam reſpectu illarum.

Quæres 2. An potentia receptiva

formæ ſubſtantialis, & accidentalis inter ſe diſtinguantur.

Reſp. Quòd ſic: quia reperiri poteſt in aliquo potentia receptiva formæ accidentalis, in quo reperiri nequit potentia receptiva formæ ſubſtantialis: nam Angelus recipit formas accidentales & non ſubſtantiales: ſimiliter totum compoſitum ſubſtantiale poteſt recipere formas accidentales, & non ſubſtantiales, ut patet: ergo, *&c.*

Potentia receptiva formæ ſubſtantialis & accidentalis diſtinguitur.

CONCLUSIO II.

M*Ateria appetit omnes prorſus formas appetitu quaſi amoris: ſolas ſibi præſentes appetit, appetitu velut complacentiæ: abſentes verò ſive futuras ſive præteritas appetitu deſiderii.* Hæc quoad tres ſuas partes eſt communis & ſimul.

Probatur. Quælibet res naturali propenſione tendit & appetit id quod eſt ſui perfectivum: ſi fuerit præſens, in eo complacet: ſi verò abſens, ad id veluti ſuſpirans protendit: ſed omnes prorſus formæ ſunt perfectivæ materiæ; ergo eas omnes materia appetit. *Major patet*, diſcurrendo per ſingula corpora ſive ſimplicia ſive mixta: idcirco enim ignis ſurſum, lapis deorſum, & aqua ad mare tendunt, quia ſuum inquirunt centrum & ſinum, unde fuerunt avulſa, ut in eo quieſcant. *Minor prob.* Forma enim materiam exornat, eam ad operandum diſponit, ad ſuum finem (nempè ad corporis naturalis compoſitionem) deducit, *&c.* Ergo forma eſt materiæ perfectiva.

Materia appetit omnes omninò formas.

Dices 1. Si ineſſet materiæ appetitus ad formas, id proveniret, vel quia caret omni prorſus formâ: ſed hoc non, quia nuſquam materia eſt ſine forma: vel quia plures ſimul exoptat habere, at hoc non; materia enim non appetit formas, niſi ut faciat unum totum per ſe: at cum pluribus formis efficeret unum per aggregationem: Vel quia tædio afficitur illius formæ, quam habet, & conſequenter in ea non complacet, ut habetur in concluſione.

Reſp. materiam appetere formam non propter prædictas rationes: ſed præcisè, quia ſunt illius perfectivæ.

Præcisè ſolùm, quia ſunt illius perfectivæ.

Dices 2. Materia conjungi nequit cum forma ut ſic, ergo nequit appetere formam ut ſic.

Reſp. ad anteced. Materia conjungi nequit cum forma ut ſic, non contracta ad aliquas differentias in particulari: *Concedo*: contracta ad differentiam aliquam particularem, *Nego.*

Inſtabis. Materia non poteſt appetere formam quam non habet, niſi appetat deſtructionem formæ quam habet: Ergo vel non complacet in forma quam habet, vel aliam non appetit.

Probatur antec. Quod appetit aliquid, debet appetere media neceſſaria ad acquiſitionem ejus: ſed medium neceſſarium ad formæ abſentis acquiſitionem, eſt deſtructio formæ habitæ, cum utraque forma ſimul ſit incompoſſibilis: Ergo, *&c.*

Nego. maj. & majorem probationis ſic diſtinguo: Quod appetit aliquid appetitu elicito præſertim efficaci, *tranſeat*: quod appetit aliquid appetitu innato, *Nego maj.* Præſertim quandò non appetit illud tantùm, ſed æquè appetit incompoſſibilia cum illo; ut contingit in materia non appetente unam ſolam formam, ſed etiam alias cum illa incompatibiles. Unde non debet ad acqui-

ſitionem unius appetere deſtructionem alterius.

Objic. 3. Si materia appetat omnes formas appetitu innato, debet illas appetere ſimul: ſed hoc falſum eſt, quia deberet habere omnes alias ſimul; ergo, *&c.*

Non tamen eas ſimul, habere poteſt, ſed tantùm ſucceſſivè

Diſting. maj. Debet illas appetere ſimultate actûs, *Nego*: ſimultate potentiæ, *Concedo.* Itaque quando materia dicitur omnes formas appetere appetitu innatò, non ſequitur quòd poſſit omnes formas ſimul habere; ſed quod habeat appetitum, qui ſimul reſpiciat omnes formas: non quidem recipiendas ſimul in ſenſu compoſito, ſed ſolùm in ſenſu diviſo, nempè ex ſuppoſitione, quod ſi in illo inſtanti non haberet illam formam, haberet aliam.

Unde non eſt in ſtatu violento ſub ea quam habet, dum aliam appetit.

Objic. 4. Si materia naturaliter appeteret formam non habitam, eſſet in ſtatu violento ſub forma habita: ſed hoc eſt abſurdum, cùm omnes appetat, ergo, *&c.*

Negat ſequelam Doctor in 1. *d.* 1. *q.* 1. *circa finen.* Quia, inquit, quies violenta nuſquam eſt, niſi quieſcens determinatè inclinetur ad oppoſitum: materia autem prima ad nullam formam determinatè inclinatur, & ideo ſub quacumque queſcit, non violenter, ſed naturaliter.

Objic. 5. Materia ſatiatur quâcumque forma quam habet, ergo non appetit aliam.

Nec ita unâ ſatiatur, ut ad alias non poſſit tendere.

Reſp. negan. conſeq. Quia materiam à forma ſatiari, nihil aliud eſt, quàm ipſam à forma perfici, ſic ut cum ipſa conſtituat unum compoſitum ſubſtantiale; hoc autem eſt compatibile cum eo, quod poſſit per alias formas ſatiari; undè licet materia unâ formâ ſatietur, alias tamen tamquàm ſui perfectivas poteſt adhuc appetere.

Objic. 6. Materia non appetit formam, niſi eam quam poteſt recipere: ſed non poteſt recipere formam corruptam; illa enim non poteſt reproduci, nec ei uniri: ergo eam non appetit.

Etiam in eam qua corrupta eſt, quatenùs ab agente, ſaltem ſupernaturali poteſt reproduci.

Diſt. min. Materia non poteſt eam formam recipere, nec illa forma reproduci poteſt, ab agente naturali & ſecundum ordinarium naturæ curſum, *Concedo*: non poteſt recipere ab agente ſupernaturali, *Nego.* Omnes enim formæ corruptæ poſſunt eædem numerò à Deo reproduci, & materiæ primæ ad idem ſubſtantiale compoſitum efformandum uniri, ut continget in generali noſtrorum corporum reſurrectione.

Inſt. Potentiæ paſſivæ naturali debet correſpondere potentia activa naturalis, ex Ariſt. 3. *de anima c.* 5. Ergo ſi corrupta forma non habeat cauſam naturalem reproductivam, materia ad eam non habebit ampliùs potentiam, nec conſequenter appetitum.

Diſting. antec. Potentiæ paſſivæ debet correſpondere potentia activa naturalis, quoad entitatem & modum informationis, *tranſeat* pro præſenti; hoc aliàs examinabimus, & ſtatuemus potentiam paſſivam naturalem eſſe, reſpectu cujuſcumque formæ, & agentis ſupernaturalis: quoad modum unionis & reproductionis, *Nego.* Forma enim reproducta eſt eadem quoad ſubſtantiam, & eodemmodò materiam informat, ac informabat antequam corrumperetur; licet non reproducatur nec uniatur eâdem virtute, quâ primò fuerat producta.

Quæres 1. *An materia eòdem modò appetat omnes formas.*

Reſp. Eam magis appetere formas perfectiores. *Prob.* Appetitus innatus

Magis tamen appetit formas perfectiores.

tus eſt ordinatus; ſed appetitus ordinatus magis appetit perfectiora, quàm minus perfecta: Ergo materia magis appetit formas perfectiores. *Major patet*: quia appetitus innatus eſt à Deo inditus: ſed quæ Deus indit & efficit, ſunt perfecta ac proinde ordinata. *Minor enim conſtat.* Nam appetitus ordinatus magis appetit, quod magis eſt appetibile; & minus, quod minus eſt appetibile: ſed quod eſt perfectius, magis eſt appetibile, quàm ſit minus perfectum: appetibilitas enim eſt boni proprietas. Ergo majus bonum majorem habet appetibilitatem, & conſequenter magis debet appeti.

Dices 1. Appetitus materiæ eſt potentia paſſiva naturalis ejuſdem: ſed hæc eſt indifferens ad omnes formas; & quantùm eſt ex ſe, non eſt magis determinata ad unam, quàm ad alteram, ergo, *&c.*

Quia magis ab eis perficitur.

Diſting. min. Eſt indifferens ad omnes quantùm ad hoc, ut per illas perficiatur, *Concedo*: eſt indifferens ad omnes, ita ut, non magis appetat unam, quàm alteram, *Nego minorem*; unde licet ſit determinata magis ad unam, quàm ad alteram; hoc non impedit, quin omnes appetat, ut anteà dictum eſt.

Dices 2. Appetere magis, majus bonum eſt proprietas appetentium cognoſcentium: ſed materia non eſt cognoſcitiva: Ergo, *&c.*

Diſting. maj. Appetitu elicitô, *Concedo*: appetitu innatô, *Nego.*

Dices 3. Materia appetit formam ad faciendum unum per ſe cum illa: ſed cum quacumque facit unum per ſe, ergo æqualiter omnes appetit.

Diſting. maj. Facit unum per ſe ejuſdem rationis, & æquè perfectum, *Nego*: diverſæ rationis, *Concedo*: quia licet tantùm appetat facere unum per ſe, magis tamen debet appetere facere illud unum per ſe, quod eſt perfectius.

Dices 4. Sequeretur materiam appetere interitum formaurm minus nobilium, ſi formarum perfectiorem magis appetat.

Nego ſequelam: Quia non obſtante majori appetitu formæ perfectioris, manet appetitus ad formam imperfectiorem, & ſic materia non deſiderat ejus interitum. Illud enim tantùm appetit, quod eſt ſui perfectivum formaliter; ſed deſtructio formæ per ſe & formaliter non eſt perfectiva materiæ, imò privat eam actu ſuo perfectivo: ergo, *&c.*

Quæres 2. *An unico appetitu materia omnes formas appetat.*

Materia omnes formas appetit eodem appetitu ſecundùm entitatem: ſed diverſo ſecùndum tendentiam.

Reſpondet Doctor in 1. *d.* 1. *q.* 1. *n.* 6. tot eſſe appetitus in materia, quot ſunt formæ in ea receptibiles; unde concludit unam formam quamvis perfectiſſimam non poſſe ſatiare omnes appetitus materiæ ad formas, niſi in illa omnes aliæ formæ includerentur.

Crederem tamen eum eſſe intelligendum de diverſo appetitu ſecundùm tendentiam & terminationem; ita ut ille appetitus ſit multiplex, quia tendit ad diverſas formas & à diverſis formis terminatur & ſatiatur; ſicut intellectus dicitur multiplex ratione diverſorum intelligibilium: non autem de appetitu ſecundùm entitatem, alioquin cùm ſint formæ infinitæ ſecundùm ſpeciem & numerum, infiniti pariter eſſent admittendi in materia appetitus.

Vel dico Doctorem intelligendum de materia proximè determinata ad formas per diſpoſitiones ſibi ab agente impreſſas; dùm enim habet diſpoſitiones ad formam ignis, certum eſt:

eam appetere aliò appetitu formam ignis, quàm appetere formam aquæ; nos autem loquimur de materia, ſecundum potentiam remotam & ad omnes formas indifferentem, conſideratâ.

Dices. Appetitus elicitus amoris, deſiderii & complacentiæ, ſunt diverſi: Ergo & appetitus innatus amoris, deſiderii & complacentiæ, quos diximus ineſſe materiæ, erunt diverſi.

Nego conſeq. Quia appetitus elicitus dependet ab objecto ut producatur; ac proinde ſecundum diverſitatem objectorum & conditionem diverſam, diverſificatur: aliò enim modò movetur potentia à bono præſente, aliò à bono abſente, & aliò à bono ſecundum ſe ſpectato; appetitus autem innatus ineſt materiæ independenter ab exiſtentia formæ, unde ad formæ multiplicationem, & diverſam conſtitutionem non debet diverſificari.

Dices 2. Relationes multiplicantur ad multiplicationem terminorum: ſed appetitus materiæ eſt relatio, ergo totuplex eſt, quotuplex eſt ejus terminus: ſed terminus ejus eſt forma, ergo totuplex eſt appetitus, quotuplex eſt forma.

Diſt. maj. Relatio multiplicatur ad multiplicationem terminorum, quando diverſimodè & diversò tempore reſpicit terminos, ita ut unum priùs reſpicere poſſit, quàm aliud, *Concedo*: Quando plures terminos eòdem modò & eodem tempore reſpicit: nec poteſt circa unum verſari, quin ſimul verſetur circa aliud, *Nego.* Materia autem eòdem modò & eodem tempore reſpicit omnes formas, cùm eas reſpiciat tantùm, quatenus ſunt illius perfectivæ: unde neganda eſt utraque conſequentia.

Vel aliter. Relationes cathegoricæ multiplicantur ad multiplicationem terminorum, *concedo*: tranſcendentales & realiter à ſuis ſubjectis indiſtinctæ, *Nego.* Talis autem eſt habitudo materiæ ad formam: eſt enim proprietas ſive modus intrinſecus materiæ, qui proinde non poteſt multiplicari, niſi ad multiplicationem materiæ, à qua dependet intrinſecè: non verò terminorum; quos extrinſecè tantùm connotat.

Quæres 1. *An materia ſit ingenerabilis & incorruptibilis.*

Reſp. affirmativè. Si hæ voces in propria ſignificatione uſurpentur: id enim ſolùm propriè generatur, quod ex præſuppoſitio ſubjecto producitur: ſed materia produci nequit ex præſuppoſito ſubjecto, quippè cùm illa ſit primum omnium ſubjectum: id verò corrumpi dicitur, quod reſolvitur in materiam, ita ut ipſa materia remaneat; ſed materia ſic reſolvi nequit in materiam; ergo nec propriè corrumpi. *Quomodo materia dicatur ingenerabilis & incorruptibilis.*

Si verò *generatio* ſumatur pro inceptione rei, & corruptio pro ejuſdem deſitione, materia dici poteſt generabilis & corruptibilis, quandoquidem poteſt incipere per creationem, & per annihilationem interire.

Dices 1. Omne accidens propriè denominat ſubjectum, cui ineſt: ſed generatio & corruptio inſunt materiæ tanquam ſubjecto: Ergo eam denominat genitam & corruptam, & conſequēter eſt generabilis & corruptibilis.

Diſtinguo maj. Denominat ſubjectum eo modo, quô illi ineſt, *Concedo*, aliô modô, *Nego*: Sed generatio & corruptio inſunt materiæ tanquam ſubjecto, quod generatur & corrumpitur, *Nego*: tanquam ſubjecto quod mutatur, *Con-*

Generatio & corruptio formæ denominant materiam mutatam, non verò genitam aut corruptam.

cedo, & nego utramque conſeq. Generatio enim & corruptio denominant quidem materiam mutatam; formam autem vel compoſitum ad quod primariò terminantur, denominant genita & corrupta.

Dices 2. Propter unumquodque tale, illud magis tale: ſed cætera dicuntur generabilia & corruptibilia propter materiam, juxta illud Ariſt. 1. de gener. *Materia eſt, quâ res poteſt eſſe & non eſſe.*

Reſp. majorem eſſe veram, quando forma denominans convenit cauſæ & effectui; falſam verò, quando utrique non convenit: non enim ſequitur, terra vireſcit & caleſcit propter Solem, ergo Sol magis vireſcit & caleſcit: generabilitas autem non convenit materiæ. *Ad Min.* Materia eſt principium generationis & corruptionis, quaſi per illius generationem aut corruptionem res aliæ dicantur generari aut corrumpi, *Nego*: Eſt principium generationis & corruptionis inquantùm habet appetitum & potentiam ad formam incompatibilem cum ea quam habet, & oblatas ab agente diſpoſitiones pro forma inimica formæ præſenti introducenda non reſpuit, imò facilè amplectitur, *Concedo.* Hôc enim modô materia dat locum corruptioni formæ præſentis, & generationi formæ ſuſcipiendæ.

Qualiter materia dicenda ſit principium generationis & corruptionis.

Dices 3. Quod convenit parti, convenit & toti compoſito: ſed materia eſt pars ſubſtantialis corporis naturalis, ergo ſi hæc ſit incorruptibilis, tale corpus erit.

Non omne quod convenit parti, convenit & toti compoſito.

Nego maj. Alioquin ſicut partes ſunt principia totius, ſic totum eſſet ſui ipſius principium: ſicut partes ſunt entia incompleta, totum pariter eſſet ens incompletum, *&c.* quod eſt falſum.

Dices 4. Incorruptibile perfectius eſt corruptibili: ergo ſi materia ſit incorruptibilis, perfectior erit formâ quæ eſt corruptibilis. *Nego abſolutè antec.* Incorruptibilitas enim non eſt ratio, cur aliquid dici poſſit aliò perfectius; aliàs adamas, ſaxa, metalla, cœlum, *&c.* perfectiora eſſent viventibus, quæ facilè corrumpuntur & intereunt.

Incorruptibilitas non dicit formaliter perfectionem majorem.

Quæres 4. *Qualiter materia & forma invicem conveniant & diſcrepent.*

Reſp. Cum Doctore in 1. *d.* 3. *q.* 3. *n.* 11. eas univocè convenire. *Primò*, in ratione entis & ſubſtantiæ incompletæ: utraque enim veram habet rationem entis & ſubſtantiæ, cùm & à nihilo ac entibus rationis, & ab accidentibus ſecernantur. *Secundò*, ex eodem in 2. *d.* 12. *q.* 2. *n.* 14. utraque eſt pars eſſentialis compoſiti phyſici; omne ſiquidem compoſitum phyſicum intrinſecè conſtat materiâ & formâ. *Tertiò*, ad invicem ordinantur & referuntur: materia quidem ad formam tanquam perfectibile, determinabile & ſuſceptibile; & forma ad materiam, tanquam perfectivum, determinativum & ſuſcipiendum, ac conſequenter habent ad invicem appetitum & naturalem propenſionem.

Quomodo & in quibus materia & forma conveniant.

Diſcrepant autem: *Primò*, quia (inquit) Doctor in 2. *locô citatô n.* 16. Invicem ſunt primò diverſa in ratione conſtitutivi, non autem in ratione entis; & ratio eſt, quia actus & potentia ſunt primò diverſa, alioquin unum non daret eſſe alteri, nec unum eſſet determinativum & aliud determinabile: ſed materia & forma ſunt actus & potentia, cùm concurrant ad faciendum

At diſcrepent.

unum per ſe compoſitum ; compoſitum autem per ſe fieri debet ex duobus entibus, quorum unum ſit actus & aliud potentia, ut aſſerit Ariſt. 8. *Metaph. text.* 15. Unde concludit nihil formæ includi in materia, nec materiæ in forma, ſuple, ſub ratione materiæ & formæ : alioquin illæ non eſſent ſubſtantiæ incompletæ, ſed completæ. *Secundò*, materia eſt ingenerabilis & incorruptibilis, forma non ; alias utriuſque differentias, ipſemet ex dictis facilè colliges.

SECTIO SECUNDA.

De Privatione.

QUONIAM privatio priùs ineſt materiæ, quàm adſit forma (ut aſſerit Doctor in 3. *d.* 3. *q.* 1. *n.* 15.) idcircò præmiſsâ materiæ diſcuſſione, tria ſunt hic de privatione diſcutienda. 1. An privatio ſit quid reale independenter ab intellectûs figmento. 2. An & quomodo ſit principium corporis naturalis. 3. Quomodo à materia ſecernatur. Quæ omnia complectetur, & reſolvet

Proponitur ſtatus quæſtionis.

QUÆSTIO UNICA.

Quid & qualis ſit Privatio.

REVOCANDA ſunt ea, quæ diximus in Logica, *Diſp. de poſtpræd. concl.* 2. quadruplicem nimirum eſſe privationem ; & inſuper hic ;

Notand. 1. Privationem conſiderari poſſe bifariàm, ſcilicet vel fundamentaliter vel formaliter. Priori modò, eſt ipſamet materia, quæ dicitur formâ carere & privari : poſteriori verò, eſt ipſamet formæ carentia & privatio. Utraque, inquit Ariſt. 1. *Phyſic. textu* 98. eſt eadem numerò, ſed ſpecie & ratione diverſa : eadem ſiquidem numerô, quatenus privatio caret omni entitate, ideoque materia & privatio quaſi duo diverſa nequeunt numerari : ſed privatio ſimul cum materia eſſet numeranda ; unde etiam per materiam explicatur, dicendo, *v. g. Tenebras eſſe aërem ſine luce.* Specie verò, non quidem poſitivè ex parte privationis, cùm ipſa non ſit ens poſitivum, ſed negativum, ita ut privatio alium dicat conceptum objectivum, à conceptu materiæ ſecundum ſuam entitatem, & virtutem conſideratæ.

Privatio conſiderari poteſt bifariàm.

Notand. 2. Omnem privationem eſſe negationem, ſed non vice verſâ: negatio enim eſt communis ad contradictionem & privationem : & ad utramque determinata, penès hoc differt, quod in contradictione neget aptitudinem ad formam : in privatione verò ſolùm neget actualem formæ præſentiam in ſubjecto apto ad eam recipiendam. Unde cùm materia duplicem habeat potentiam & aptitudinem ad formam, unam remotam & generalem, aliam proximam & ſpecialem : duplex pariter eſt privatio, una generalis quâ materia ſecundùm ſuam entitatem conſiderata, dicitur formis omnibus privari, quia eas tanquam partes ſuæ entitatis & eſſentiæ non includit. Alia particularis & proxima, quâ materia dicitur carere hac vel illâ formâ, ad quam ſuſcipiendam aliquam diſpoſitiones in ſe

Omnis privatio eſt negatio, ſed non omnis negatio eſt privatio.

Duplex eſt privatio generalis una, ſpecialis altera.

complectitur. Quærimus ergo, quodnam earum privationum generationis principium ſtatuatur.

CONCLUSIO I.

PRivatio formaliter ſumpta, eſt à parte rei nemine cogitante, non tamen eſt quid poſitivum. Hæc eſt communior contra quoſdam Modernos.

Probatur prima pars: Privatio formaliter ſumpta, eſt *Abſentia formæ debitæ ſubjecto, apto ad eam recipiendam*: ſed hæc abſentia eſt à parte rei nemine cogitante: etſi enim nullus cogitet intellectus, cæcitas eſt abſentia viſûs à cæco: malitia eſt abſentia rectitudinis ab actu, *&c.*

Privatio verè eſt à parte rei.

Deinde conſtat ex generatione & corruptione rerum, nunc adeſſe formam, nunc abeſſe: ſed per abſentiam & præſentiam formæ, ponitur & tollitur privatio, ut aſſerit Ariſt. *textu* 82. Non quidem tollitur fundamentaliter, alioquin corrumperetur materia quæ eſt ejus fundamentum: ergo formaliter erat nemine cogitante; nihil enim corrumpitur, niſi quod eſt.

Denique: nemine cogitante, res ita vacuum abhorrent, ut etiam vitæ expertes contra naturalem inclinationem moveantur ad illud vitandum: ſed vacuum eſt negatio, ſeu privatio plenitudinis aut repletionis, ergo dantur illæ negationes à parte rei.

Replitat quidam Modernus: Eôdem modô rebus ineſſe negatiônem, quô modô ineſſet affirmatio: ſed affirmatio tantùm ineſt per intellectum, affirmatio enim non eſt niſi opus potentiæ intellectivæ: ergo & negatio.

Verùm nullus eſt, qui non videat ipſum decipi: negatio enim hîc non ſumitur prout opponitur affirmationi enuntiativæ, ſed quatenùs opponitur enti poſitivo, quod deberet ineſſe ſubjecto, & non ineſt.

Deinde, affirmatio enuntiativa intantùm eſt vera, inquantùm id quod affirmat, eſt à parte rei. Ergo ſi hæc affirmatio *tenebra ſunt carentia lucis*, ſit vera; talis carentia verè erit à parte rei.

Inſtat iterùm: Quidquid eſt actu à parte rei, eſt poſitivum. *Probat*: Ideo lux in aëre dicitur exiſtere poſitivè, quia eſt actu in aëre poſita extra ſuas cauſas: ergo ſi carentia lucis pariter inſit actu aëri, actu pariter erit extra ſuas cauſas: ergo erit poſitivè.

Nego antec. & probationem ejus: Lux enim ideo dicitur eſſe poſitivè, quia eſt qualitas realis ſenſibilis, realiter aëri inhærens, & à cauſa reali poſitivè producta: tenebræ autem nec ſunt reales qualitates, nec aëri inhærentes, nec à cauſa reali poſitivè productæ, ſed tantùm realis & poſitivæ qualitatis abſentia; nullamque aliam habent cauſam productivam, quàm quæ lucem deſtruit.

Urget rursùs: Vel tenebræ exiſtunt, vel non: ſi exiſtant, ergo ſunt reales & poſitivæ; exiſtentia enim eſt modus entis realis poſitivi: ſi non, ergo ſunt purum nihil, proindeque non ſunt.

Reſp. Tenebras eſſe nihil, non ſimpliciter, ſed ſecundùm quid: id eſt, tenebræ ſunt carentia, ſeu nihil lucis; unde non exiſtunt poſitivè, ſed tantùm negativè; ſunt enim realiter lucis carentia.

Tenebræ non ſunt nihil ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm quid.

Secunda pars ſequitur ex precedente: Cùm enim privatio formaliter

ſumpta nihil ſit aliud quàm abſentia formæ à ſubjecto, cumque hæc abſentia nihil ponat, imò aliquid ablatum ſignificet, evidens eſt eam nihil poſitivum ſignificare.

Inſuper, ad rem poſitivam conſtituendam requiritur actio, per quam illa res ponatur in rerum natura; ad privativam autem ſolum requiritur deſitio actionis: atqui in privatione nulla requiritur actio: ergo, *&c.*

Dices 1. Privationes ſentiuntur: nam viſus animalium tenebras percipit, dùm horis ſerotinis ſeſe in ſua latibula recipiunt. *Item*: Aves percipiunt ſuorum pullorum à nido abſentiam; abſentia autem eſt ſpecies quædam privationis, ergo privatio eſt quid poſitivum.

Diſtinguo anteced. Sentiuntur ſenſu externo & per ſe; *Nego*: ſenſu interno & beneficio alicujus rei poſitivæ, *Concedo*. Tenebræ enim non percipiuntur ab animalium viſu, nec propter imminentes tenebras præcisè ſeſe recipiunt in ſua latibula; ſed ideo; vel quia deficiente lumine, deficit in eis ſpirituum vitalium vigor, quô fit ut ad ſomnum provocentur & ad tutò quieſcendum latibula quærant: *Vel* quia abſente luce, cùm nec ad victum neceſſaria invenire queant, nec circumſpicere incurſantes feras, quæ illis poſſent nocere, hinc ſeſe abditis in locis quietis & tutaminis gratiâ recipiunt.

Quantùm autem ad aves, dico eas non percipere ſuorum pullorum abſentiam ſenſu externo, ſed ſolùm interno: cùm enim in nido nihil videant præter nidum, excitantur in earum imaginatione pullorum ſpecies & recordatio, quos in eo nido videre conſueverant; ſicque ratione nidi percipiunt pullorum abſentiam.

Inſtabis. Terminus potentiæ realis debet eſſe realis & poſitivus: ſed ſenſus internus eſt potentia realis: ergo ſi abſentia pullorum ſit ejus terminus, debet eſſe realis & poſitiva.

Diſtinguo antecedens. Terminus primarius & qui per ſe terminat, *Concedo*: terminus ſecundarius & qui terminat ſolùm per aliud, *Nego*. Abſentia autem illa pullorum tantùm terminat ſenſationem ſecundariò & ſolùm beneficiò nidi & ſpecierum in phantaſia avis reconditarum.

CONCLUSIO II.

Sola privatio particularis & proxima eſt principium per ſe generationis. Hæc tres involvit partes: prima quòd ſola proxima. 2. Quòd ſit principium. 3. Quod per ſe.

Probatur 1. Illud non eſt terminus à quo generationis, quod non expellitur per terminum ad quem: ſed privatio remota & generalis non tollitur per terminum ad quem: ergo, *&c.* *Quænam privatio ſit principium generationis.*

Major conſtat. Ideo enim privatio dicitur principium generationis, quia generatio eſt tranſitus materiæ à non forma ad formam. *Minor ſimiliter patet*: Nam dum ex ligno fit ignis, materia ligni quæ informatur formâ ignis, retinet adhuc privationem formæ lapidis, auri, *&c.* & iſtæ privationes remotæ, nihil prorsùs conferunt ad generationem, quippè cùm remaneant etiam in genito: ideo Doctor inquit 4. *d.49. q.6. n.7.* nuſquam tollitur privatio, niſi materiæ adſit forma, quâ privatur.

Probatur 2. pars. Omnis generatio eſt mutatio, & omnis mutatio eſt motus à non eſſe tale ad eſſe tale: ſed

omnis motus tria neceſſariò involvit, ſcilicet *ſubjectum* quod mutatur & movetur, *terminum à quo* movetur, & *terminum ad quem* movetur. Primum eſt materia prima, ſecundum eſt privatio illius formæ, quam materia appetit, & ad quam movetur: ideo enim ad eam movetur, quia ipſam non habet, nullum agens enim movetur ad id conſequendum, quod jam poſſidet. Ergo terminus *à quo* eſt ipſamet formæ carentia.

Probatur 3. pars. Illud eſt principium per ſe generationis, ſine quo nec eſſe, nec concipi poteſt generatio: ſed ſine privatione generatio nec concipi, nec eſſe poteſt; cùm generatio ſit motus à carentia formæ ad formam obtinendam: ergo, *&c.*

Deinde non habet principii rationem, nec principiat beneficiò alterius; immò ab ipſa immediatè incipit motus generationis: ergo eſt principium per ſe, & non per accidens ac ſecundariò.

Dices. Ariſt. 1. *Phyſic. textu* 68. aſſerit privationem eſſe principium per accidens: ergo hæc pars in ipſum militat.

Nego. conſeq. Privatio enim dicitur principium per accidens, non quod non ſit principium per ſe mutationis, ſed quia privatio accidit materiæ ex qua res fit & componitur; ſicut, *v. g.* album fieri dicitur ex non albo, ſi *ex* importet tantùm principium à quo: ſi verò *ex* importet etiam ſubjectum, album fit ex non albo, tanquam per accidens, quia ſubjecto accidit non eſſe album.

Quæres 1. Cum duplex reperiatur in materia privatio, nimirùm formæ accedentis & formæ recedentis, quænam earum dicenda ſit principium generationis.

Reſp. eſſe privationem formæ accedentis. Forma enim recedens pertinet tantùm per accidens ad generationem. *Tum*, quia illud eſt terminus *à quo* generationis, à quo materia tranſit in ea generatione: atqui materia tranſit à privatione formæ accedentis ad ipſammet formam accedentem: ergo, *&c.* *Tum*, quia ſi divinitùs in materia nulla præexiſteret forma, vel ſi præexiſtens non recederet, modò fieret acceſſus formæ novæ, perfecta foret generatio: ergo forma recedens tantùm per accidens pertinet ad generationem. *Sola privatio formæ accedentis dici debet principium generationis.*

Tum denique, quia generatio & corruptio opponuntur: ſed corruptio conſiſtit in formæ recedentis conſtructione; ergo generatio conſiſtere debet in formæ accedentis productione.

Dices. Privatio formæ ſuccedentis nuſquàm eſt in materia: ergo hæc non poteſt eſſe principium generationis. *Probatur antecedens.* Vel reperitur in materia in inſtanti præcedente adventum novæ formæ, vel in eodem inſtanti in quo nova forma advenit. *Non primum*, quia tunc tantùm privatio formæ eſt in materia, quando forma ei debetur: at in inſtanti antecedente, forma non debetur materiæ; tunc enim ſolùm forma materiæ debetur, cùm habet omnes diſpoſitiones ad formam; at ubi materia habet omnes diſpoſitiones ad formam, forma eſt in materia, quia forma ultimam diſpoſitionem comitatur: Ergo privatio formæ ſuccedentis non reperitur in materia in inſtanti antecedente adventum illius formæ. *Non etiam ſecundum*: alioquin forma & privatio formæ ſimul eſſent in ma-

teria pro eodem inſtanti, quod implicat.

Reſpond. ipſam privationem completè reperiri in materia pro eo inſtanti immediatè præcedente adventum formæ, ſive ultima diſpoſitio concipiatur eſſe poſita, ſive non: non enim neceſſe eſt ad hoc, ut forma dicatur debita ſubjecto, & ut ſubjectum dicatur privatum formâ, quòd ultima diſpoſitio ad formam ſit in ſubjecto; aliàs ſequeretur hominem cæcum non poſſe dici privatum viſu, quia homo cæcus non habet ultimam diſpoſitionem ad viſum; quippè cùm ultimâ diſpoſitione poſitâ ponatur infallibiliter forma, niſi Deus illam poſitionem præpediat. Itaque ad rationem privationis ſufficit, quòd ſubjectum dicat aptitudinem ad formam, ſive interim hæc aptitudo ſit proximè implenda ſive remotè. Revocanda ſunt ea quo diximus in Logica agendo de privatione in poſtprædicamentis.

Quæres 2. An privatio ſit actu principium cùm ultimò eſt, an verò cùm primò non eſt.

Reſpond. ipſam principiare cùm primò non eſt. Tunc enim maximè privatio dicitur principiare, cum ejus principiatum incipit eſſe, nimirùm generatio: atqui generatio fit cùm primò non eſt privatio. *Probatur:* Generatio fit cùm forma producitur in ſubjecto, atqui dum forma producitur in ſubjecto, privatio formæ incipit non eſſe in ſubjecto: ergo dicitur formaliter principians, dum primò non eſt, ſed proximè fuit; ſicque primum eſſe formæ, eſt primum non eſſe privationis.

CONCLUSIO III.

Privatio formaliter ſumpta, diſtinguitur realiter à materia. Hæc per ſe patet: omne enim ens poſitivum nequit eſſe idem realiter cum negativo, quia ſunt oppoſita; ſed materia eſt ens poſitivum, & privatio eſt ens negativum, ergo non ſunt idem realiter: ergo ſunt realiter diſtincta. *Privatio formaliter ſumpta diſtinguitur realiter à materia.*

Deinde privatio abeſſe poteſt à materia, dum nempè forma aderit: ergo ſunt ſeparabilia, ergo realiter diverſa.

Corollaria. Ex his collige 1. privationem tantùm præcisè principiare per ſui deſitionem; generatio enim non incipit, niſi dum forma incipit educi: ſed eodem inſtanti, quô forma incipit, privatio deſinit; alioquin forma & illius privatio ſimul eſſent, quod implicat. *Privatio principiat per ſui deſitionem.*

Nec dicas, id quod non eſt, non poſſe principiare: *Reſp.* enim id eſſe verum de principio influente, quale eſt agens, aut conſtituente, quales ſunt materia & forma; non verò de principio ſolum terminante & incipiente; ſicut inſtans dicitur principium temporis, non quod perſeveret cum tempore, ſed quod prætereierit.

Nec dicas iterùm: id quod deſinit, eſt: ſed privatio non eſt in inſtanti generationis, alioquin eodem inſtanti forma & privatio ſimul eſſent. *Reſp.* enim id quod deſinit in inſtanti, non eſſe quando deſinit: nam quemadmodùm id, quod fit in inſtanti, ſimul fit & eſt, lumen enim ſimul eſt, & fit in aëre; ita à contrario, id quod deſinit in inſtanti, ſimul deſinit & non eſt: privatio autem

formæ

formæ deſinit eôdem inſtanti, quô forma incipit eſſe, ac proinde ſimul deſinit, & non eſt: ſed hæc evidentiùs ut percipias,

Tria ſunt inſtantia in generatione diſtinguenda.

Collige 2. cum Doctore 1. *d.* 27. *q.* 3. *n.* 7. in generatione tria diſtingui poſſe naturæ inſtantia, unicô temporis inſtanti incluſa; in quorum primo, materia eſt ſub forma corrumpenda: in 2. materia concipitur ſub nulla forma, eſtque veluti nuda & in potentia proxima ad formam generandam: in 3. concipitur incipiens eſſe ſub forma geniti. Privatio in primo & ſecundo inſtanti ineſt materiæ, ſed in tertio deſinit.

Tot ſunt privationes quot formæ.

Deſcriptio privationis, quatenùs eſt generationis principium.

Collig. 3. totuplicem eſſe privationem, quotuplex eſt forma; entia ſiquidem negativa nonniſi per ordinem ad entia poſitiva quæ negant, à nobis adhuc mortalibus concipi queunt. Unde (inquit Doctor *in* 4. *q. ult. n.*) eô pejor eſt privatio, quô nobilior eſt forma cujus eſt carentia. Hinc privationes à formis quas negant, ſuas accipiunt denominationes, ita quod ſi forma abſens dicatur ſubſtantialis, talis pariter denominabitur privatio: & proinde hanc ſubjicere lubet privationis generationi inſervientis deſcriptionem. *Privatio eſt carentia formæ ſubſtantialis in materia illius capaci.*

SECTIO TERTIA.

De Forma ſubſtantiali.

Varii formæ ſubſtantialis tituli.

FORMA pluribus titulis à Philoſophis illuſtratur. Pythagorici enim eam *unum* appellaverunt, eò quòd vagam & indifferentem materiam ad unam & certam ſpeciem entis phyſicè completi determinet, appetatque unitatem ſicut materia pluralitatem & diviſionem. Unde tritum apud illos effatum, tria ſunt rerum principia, *infinitum*, *unum* & *duo*; id eſt, Deus, forma & materia. A Platonicis vocatur præcipua & magis illuſtris divinæ mentis participatio & expreſſio: apud Peripateticos dicitur *pulchrum & optimum*, quia eſt præcipua perfectio corporis naturalis.

Unde nomen *formæ* ab externa hominis pulchritudine ad deſignandam internam cujuſlibet corporis naturalis perfectionem à Philoſophis traductum eſt. Sicut enim externa hominis perfectio *forma* dicitur, juxta illud de adorando Salvatore, *Specioſus formâ præ filiis hominum:* ita pariter interna corporum perfectio, forma ſeu pulchritudo nominatur. *Hinc* Ariſtoteles ait formam appeti à materia, ſicut pulchrum à turpi.

Multiplex formæ diviſio.

Hæc autem plures ſortitur diviſiones & appellationes: alia enim eſt aſſiſtens extrinſecùs, tales ſunt intelligentiæ orbium cœleſtium motrices; alia intrinſecùs *efficiens* ſeu ſubjectum informans. Hæc iterum dividitur in *artificialem*, qualis eſt forma Cæſaris ex ære; & in *naturalem*, ut anima. Hæc iterum duplex, alia *accidentalis*, quæ advenit corpori naturali conſtituto, ut color; alia *ſubſtantialis*, quæ advenit materiæ, ut cum ea corpus naturale conſtituat, putà forma ignis ex ligno geniti. De ſubſtantiali tantùm hic agitur, de qua ſit

QUÆSTIO PRIMA.

An & quid ſit Forma ſubſtantialis.

FORMAM naturalem, quâ corpus quodlibet in ſuo eſſe ſpecifico conſtituitur, & ab alio quôvis diſtinguitur, omnes Philoſophi cenſuerunt admittendam: corpora quippè cum ſint diverſa, etiam diſtinctas ſpecie debent involvere formas, quæ ſint hujus divérſitatis principium & ratio. At non conveniunt omnes in aſſignanda & explicanda ipſius formæ definitione & eſſentiâ: Plerique enim veterum Philoſophorum putabant nihil aliud eſſe in re naturali præter materiam & varia accidentia: unde colligebant, teſte Philoſopho, *cap.*1. *operis de ortu,* nullam eſſe productionem ſubſtantialem, ſed tantùm accidentalem, quamobrem dicebant generationes omnes fieri aliquo ex quinque modis quos enumerat hìc Philoſophus *cap.* 7. ſcilicet vel *tranſfiguratione*, quomodò ex ligno fit ſtatua; vel *additione*, ſicut augentur corpora: vel *detractione*, ut ex rejectis inutilibus partibus lapidis vel ligni fit mercurius: vel *compoſitione*, uti ex variis corporibus ſimul junctis domus inſtauratur; vel *alteratione*, ut ex aquâ fit glacies.

Hanc philoſophandi de formâ naturali rationem pridem obſoletam & antiquatam è tenebris excitârunt Recentiores nonnulli, quibus ducem ſe præbere voluit Carteſius, affirmans formam ſubſtantialem nihil aliud eſſe, quàm certam complexionem accidentalem modorum materiæ, nimirum motûs, quiëtis, figuræ, ſitûs & magnitudinis, quæ complexio non ſit ipſi materiæ eſſentialis, ſed tantùm corpori. Sunt etiam nonnulli, qui cum Galeno Medicorum principe, *lib.* 2. *de elementis*, aſſerunt formam ſubſtantialem nihil aliud eſſe, quàm certum temperamentum, ſeu temperiem quatuor primarum qualitatum, certamque aliorum accidentium ab eis dependentium combinationem & adunationem, quam *Craſim* appellant; quâ temperie deſtructâ, res quælibet ſuâ ſpecie ſuôque nomine excidit, & per novam earumdem qualitatum combinationem, novum aliud corpus diverſæ ſpeciei efficitur.

Quidam etiam contendunt formam naturalem ſeu corpoream eſſe quoddam ens reſpectivum & per accidens ex variis proprietatibus ad diverſas operationes attinentibus, nec non ex diverſis materiæ affectibus & accidentibus emergens. Quamobrem cenſent illi Philoſophi aurum ab argento non aliter diſtingui, quàm ratione certarum qualitatum ſenſibilium, putà quod ſit flavum, ſeu ſubrubrum, cæteris metallis gravius, omnium maximè ductile, & quod in igne fixum ſit, nec pondere minuatur, nec in aquâ forti exolvatur: quas omnes qualitates, ubi in aliquo metallo peritus faber aurarius deprehenderit, rectè judicabit illud eſſe verum aurum, tametſi de alia forma ſubſtantiali nihil inquirat.

Verùm Peripatetici cum ſuo Principe, imò & Platonici & Pithagorici contendunt in corpore quovis naturali admittendam eſſe formam quandam principem, quæ ſit ſubſtantia incompleta, per generationem de novo producta, ab accidentibus & eorum temperie, necnon & à materia diſtincta, & cum ea concurrens ad conſtitutionem corporis naturalis.

Itaque duo hic ſtatuenda videntur: *primùm*, utrum admittenda ſit in quolibet compoſito naturali, præter materiam & ſenſibilium qualitatum congeriem, aliqua forma princeps, quæ ſit radix proprietatum, affectionum & operationum iſtius corporis, cæteraſque formas poteſtate & in officio contineant. *Secundùm*, quæ ſit iſtius formæ definitio & eſſentia.

CONCLUSIO I.

DAtur forma ſubſtantialis. Hæc eſt communis apud omnes Peripateticos & Chriſtianos. De fide enim eſt animam rationalem eſſe formam ſubſtantialem humani corporis, ut determinatum eſt in Concilio Viennenſi ſub Clemente V. his verbis. *Si quiſquam deinceps aſſerere, defendere, ſeu tenere pertinaciter præſumpſerit, quòd anima rationalis ſeu intellectiva non ſit forma corporis humani per ſe & eſſentialiter, tanquam Hæreticus ſit cenſendus.* Quæ determinatio innovata eſt in Concilio Lateranenſi ultimo, *ſeſſ.* 8. *Inſuper*: Fides edocet poſt verba conſecrationis, perire totam panis ſubſtantiam, remanentibus illius accidentibus: Ergo illa accidentia non ſunt forma panis, alioquin illa non deſineret. Sed rationeprobatur.

Probatur formæ ſubſtantialis exiſtentia.

1. Ex fide.

1. *Ex corporum conſtitutione*: Id quod concurrit cum materia ad conſtituendum compoſitũ ſubſtantiale intrinſecè, illudque diſtinguit eſſentialiter & ſubſtantialiter à quolibet alio debet eſſe ſubſtantia: ſed forma concurrit cum materia ad formandũ corpus naturale,& juxta ſui diverſitatem, corpora ſubſtantialiter diverſa efficit: igitur, *&c. Major conſtat*: *Tùm*, quia corpus naturale eſt totum ſubſtantiale; proindeque ſicut quod tribuit ſpeciem toti accidentali, eſt accidens; ita quod tribuit ſpeciem toti ſubſtantiali eſt ſubſtantia: *tùm*, quia quòd intrinſecè ſpeciem phyſicam tribuit corpori naturali, eſt in eo quid perfectiſſimum; ac proindè ſi materia, ex qua corpus naturale componitur, ut parte determinabili & perfectibili, ſit ſubſtantia: multò magis fatendum eſt id quod perficit materiam, eamque determinat ad conſtitutionem corporis naturalis debere pariter eſſe quid ſubſtantiale. *Min. etiam eſt evidens.* Nemini quippè dubium eſt materiam primam egere conſortio formæ, ut cum ea corpus naturale conſtituat; & formæ beneficio unum corpus ſubſtantialiter ab alio diſcrepare.

2. *Ex corporum diſtinctione* ſic: Quædam corpora ſubſtantialiter diſtinguuntur, ergo per aliquid ſubſtantiale: ſed illud quô diſtinguuntur non eſt materia,quæ ipſis eſt cõmunis.Ergo eſt forma.*Prob.ant.*Corpora viventia diſtinguuntur ab inanimatis: ſed ridiculum eſſet, ea tantùm per accidentia diſtingui. *Confirmatur*: Magis differt homo à lapide, quàm homo albus à ſeipſo nigro accidentaliter. Ergo homo differt à lapide ſubſtantialiter, ergo per formam ſubſtantialem. Ergo illa eſt admittenda.

2. Ex corporum diſtinctione.

Deinde: Magis homo convenit cum equo, quàm cum lapide; uterque enim eſt ſubſtantia vivens vitâ vegetante & ſenſitivâ, cujus lapis eſt expers: ſed non obſtante illâ convenientiâ, homo & equus invicem ſubſtantialiter differunt; ac ſubinde per formam ſubſtantialem, quæ ſit hujus diſtinctionis formale principiũ & character: igitur pari ratione homo & equus diſcrepabunt. *Denique*,

materia eſt quid ſubſtantiale: igitur etiam & forma. *Conſeq. patet:* Forma quippè perfectior eſt materiâ: *tum*, quia actus primus eſt præſtantior purâ potentiâ phyſicâ; forma autem eſt actus, materia verò pura potentia: *tùm*, quia forma determinat materiam ad compoſitionem corporis naturalis: *tùm* denique, quia materia eſt iners & omnis activitatis expers; forma verò eſt per ſe activa & operativa: igitur ſi materia ſit ſubſtantialis, multò magis materia talis eſt cenſenda.

3. Ex corporum generatione & corruptione.

3. *Ex corporum generatione & corruptione.* Experientiâ conſtat quotidiè res aliquas generari & corrumpi: ſed id quod generatur, non acquirit ſolum formam accidentalem; nec id quod corrumpitur, ſolum formam accidentalem amittit: alioquin dùm aqua de frigida fit calida, diceretur generari ſimul & corrumpi; generari quidem, quia acquirit formam accidentalem, putà calorem: corrumpi verò, quia amittit formam accidentalem ſibi ingenitam, putà frigus.

Reponunt Carteſiani mutationem in aliquo corpore contingentem non dici eſſentialem, nec habere rationem generationis & corruptionis propriè dictæ, niſi dùm tanta, tamque notabilis apparet, ut non unum aut alterum tantummodò accidens periiſſe, ſed totam accidentium nativorum complexionem diſſolutam eſſe conſpiciamus; tunc enim inquiunt, res ſuo nomine ſuâque ſpecie excidit. Quandò autem mutatio minor eſt, ita quod ſubjectum penitùs non deſtruat, tunc non cenſetur corruptio, ſed vocatur tantùm alteratio.

Contrà, ex eâ reſponſione ſequeretur generationem & alterationem diſtingui tantùm ſecundùm magis & minùs, & ex eo quòd in alteratione fiat minor, quàm in generatione mutatio, adeò ut utraque mutatio duntaxat eſſet accidentalis: at iſtud repugnat vi & naturæ generationis, quæ per ſe tendit ad generationem corporis ſecundùm illius eſſe ſubſtantiale, in hoc enim illa ab aliis mutationibus diſcrepat.

Deinde falſum eſt corpus naturale conſtitui per complexionem plurium accidentium: *tùm*, quia ſi unum accidens diſtributivè ſumptum non poſſit corporis naturalis eſſentiam inſtituere, ut fatentur adverſarii, qui fieri poſſit ut accidentium connexio eam vim obtineat, cùm per hanc connexionem ab accidentium ratione & virtute non recedant: *tùm*, quia corpus naturale eſt unum per ſe, illa autem accidentium congeries & complexio eſt tantùm unum per accidens.

Denique idem eſſe debet judicium de cæteris corporibus naturalibus ac de aquâ: ſed hæc conſtituitur per formam ſubſtantialẽ, quæ principium & radix eſt aliarum formarũ accidentalium ipſi connaturalium; cujus utique argumentum eſt, quòd quandò igni ſuperpoſita efferbuit, ab eo remota ſponte ſuâ & ſine ullo externo aut interno auxilio recuperat priſtinum frigus: ſed illa recuperatio fieri non poteſt niſi vi formæ ſubſtantialis: neque enim fit, ut volunt aliqui, ab aquæ materiâ; quia cum hæc ſit indifferẽs ad omnes formas, nulla apparet ratio cur calorem expelleret, ut acquireret frigus. Non etiam fit à quibuſdam frigoris partibus, quæ in aqua remanſerint: *tùm*, quia nulla qualitas in proprio ſubjecto ſeipſam augere poteſt: *tùm*, quia ſi in aquâ calidiſſimâ reſtarent aliquæ partes frigoris, illæ forent exiguæ,

proindeque ſummum calorem ab aquâ non poſſent deturbare. Non fit etiam ab aëre frigido ambiente; tum, quia cum calor aquæ ſæpè ſuperet aëris frigus, potiùs debellaret illud frigus, quàm ab eo vinceretur. Tum, quia eo velocius aqua refrigeraretur quo exponeretur aëri frigidiori; ſed illud experientiæ repugnat, quâ conſtat aquam calidam radiis ſolaribus expoſitam promptiùs refrigerari, quàm ſi aëri frigido exponatur; propterea quod calor ſolis ſuperficiem aquæ rarefaciens liberum calori præbeat exitum, quem occludit frigus, aëris illam ſuperficiem condenſans, & coarctans. Igitur fatendum eſt priſtini frigoris recuperationem in aqua, non alteri, quàm formæ ſubſtantiali eſſe tribuendam.

4. Ex operatione. 4. *Ex operatione* ſic: Sola temperies primarum qualitatum non ſufficit animantibus, ut ſuas vitales operationes eliciant, putà ut videant, audiant, moveantur, *&c.* Ergo admittenda eſt forma ſubſtantialis, quæ ſit earum operationum principium. *Probo anteced.* Animal ſtatim moriturum, & animal mortuum plus invicem differunt, quàm differant animal perfectè ſanum, & idem animal vehementer ægrotum: animal ſiquidem ſanum & ægrotans eaſdem elicit operationes, etſi non eliciat æquè perfectè, ut conſtat ex viſione, locutione, *&c.* animal verò ſtatim mortuum, non habet amplius eaſdem operationes quas habebat moribundum: ſed illud diſcrimen refundi nequit in diverſitatem temperamenti.

Probo: Animal perfectè ſanum & vehementer ægrotans, non habent eandem temperiem, & tamen eaſdem habent operationes: animal verò moribundum & ſtatim mortuum eandem habent temperiem; quis enim credat animal ſtatim mortuum eandem quam priùs non habere temperiem, & eam tantillo tempore fuiſſe immutatam? Non tamen eaſdem habet operationes quas priùs: Ergo illæ diverſæ operationes in aliquid aliud, quàm in temperiem ſunt refundendæ. Sed in nihil aliud, quàm in formam, quæ ineſt eadem animali ſano & ægroto, non verò ineſt eadem animali moribundo & mortuo: Ergo, *&c.*

Confirm. Immutari poteſt temperies, immutatâ rei ſubſtantiâ: ſed res non poteſt immutari immutatâ formâ ſubſtantiali, ergo forma ſubſtantialis non eſt eadem cum rerum temperamento. *Probo majorem.* Aquæ temperies eſt frigus ſibi connaturale: ſed aquæ frigus immutari poteſt, ſi nempè aqua igni ſuperimponatur; & iterùm recuperari, ſi ab igne ſemoveatur, aquâ tamen ſubſtantialiter eâdem remanente: Ergo, *&c.*

Hinc habes rationem, quare ferrum ignitum nativa ſibi accidentia recuperat, dum ab igne ſemovetur: palea verò accenſa non ita; ſcilicet quia ferrum ignitum ſuam retinet, palea verò ſuam deperdit formam ſubſtantialem.

Objicit Galenus. Illa eſt forma rerum naturalium, quâ poſitâ res ponitur, & quâ ſublatâ tollitur: ſed poſitò & temperamentò, res ponitur, & eò ſublatò perit. Ergo, *&c.*

Nego maj. Eſt enim abſolutè falſa, ut conſtat hoc exemplò: poſitâ ligni approximatione ad ignem fit combuſtio; & eâdem ſublatâ tollitur combuſtio, nec tamen approximatio eſt forma comburens lignum. *Minor* ſimiliter eſt falſa, quippè cùm ſæpè contingat inſigniter mutari temperiem, imò & penè *Temperamentum non poteſt dici forma ſubſtantialis.*

deleri, nec tamen res perimitur, ut conſtat de aqua calidiſſima, quæ nedum aqua ſemper perſeverat: ſed etiam ſemotò agente calefactivô, priſtinum frigus perſeverat.

Vel diſting. maj. Admiſſò temperamento exſurgit corpus naturale & ſubſiſtit; eô autem everſò deſtruitur conſequenter, *Concedo*: formaliter & præcisè, *Nego*: Fateor igitur quòd poſitô aut ſublatô temperamentô, corpus naturale ſubſiſtit aut perit conſequenter, quia tollitur forma princeps & ſubſtantialis, quæ hanc accidentium collectionem & temperiem fovebat, & conſervabat; unde hâc pereunte neceſſum eſt etiam pereat temperamentum, ac proindè ut corpus deſtruatur.

Objicies 2. Illius exiſtentia non eſt aſſerenda, cujus nulla poteſt haberi cognitio clara & diſtincta: ſed ita eſt de forma ſubſtantiali, igitur, *&c.*

Diſtinguo min. Formæ nulla poteſt haberi diſtincta cognitio clara ſenſitiva per ſpecies ſenſibiles, & quæ facultatem imaginatricem ſpectet, *Concedo*: Quæ fiat per facultatem intellectivam & evidentem diſcurſum, *Nego*. Fateor igitur formam ſubſtantialem materialem non poſſe quidem clarè & diſtinctè percipi à facultate imaginatrice & ſenſu externo; poteſt verò colligi illius exiſtentia per intellectum & diſcurſum: ſicut enim animæ rationalis exiſtentia colligitur ex illius effectibus & proprietatibus; ſic & forma ſubſtantialis corporea infertur ab accidentibus & operationibus, quarum illa radix eſt & principium.

Inſtabis. Si quæ de forma ſubſtantiali corporea haberi poſſet clara & diſtincta cognitio, conciperetur illa, vel ut quid ſpirituale, vel ut aliquid materiale: at neutrum poteſt affirmari; non quidem primum, cùm enim illa forma concurrere debeat cum materia ad conſtituendum corpus naturale, neceſſum eſt quòd illa ſit etiam quid corporeum. Non etiam ſecundum, quia quod eſt materiale, vel eſt materia ipſa, vel conſtans ex materia: ſed forma nec eſt ipſa materia, quippè cùm ſupponatur illius compars in conſtitutione corporis; neque etiam conſtat ex materia, alioquin eſſet non pars corporis conſtitutiva, ſed corpus ipſum; utpotè cùm involveret ſimul materiam & formam: igitur ipſius formæ nullus dari poteſt certus & determinatus conceptus.

Reſpondeo 1. *negari poſſe majorem*: Nam ex mente Carteſianorum, qui hoc argumentum obtrudunt, figura corporis tametſi materialis ab eis cenſeatur, nihilominùs tamen ex eorum mente, nec materia eſt, nec ex materia conſtat: igitur quamvis forma corporea dicatur materialis, non propterea dici debet materia ipſa, vel ex ea conſtare.

Reſpondeo 2. *diſtinguen. min.* Forma illa eſt materialis, quatenùs materiale opponitur ſpirituali, & idem ſignificat ac corporeum, *Concedo*: quatenùs materiale idem denotat ac id quod conſtat materiâ, *Nego*.

Objicies 3. Forma quæ recipitur in ſubjecto, & ab eo pendet, non eſt ſubſtantia, ſed accidens: atqui forma quæcumque corporea recipitur in materiâ tamquàm in ſubjecto, & & ab ea pendet, ut ſubſiſtat: igitur cenſeri non debet ſubſtantialis, quippè cùm per ſe non ſubſiſtat.

Diſtinguo maj. Forma quæ recipitur in ſubjecto ſubſtantialiter completo, nec cum eo concurrit ad conſtituendum totum per ſe in unitate naturæ, non eſt quid ſubſtantiale,

Concedo : ſecùs , *Nego.* Jam verò forma , quam ſubſtantialem dicimus, eſt quidem in materia tanquam in ſubjecto incompletò,& ſimul cum ea conſtituit corpus naturale , quod eſt unum per ſe in unitate naturæ : quod utique ſatis apparet ex proprietatibus & operationibus illius corporis , ex materiæ & formæ conjunctione reſultantibus , quæ nec in ſolam materiam , nec in ſolam formam refundi poſſunt : unde concludendum eſt formam ſubſtantialem eſſe quidem in materia tanquam in ſubjecto informationis , non verò tamquam in ſubjecto inhæſionis.

Urgebis. Illa forma dicenda eſt eſſe in ſubjecto inhæſionis , quæ dependet à ſubjecto in fieri & conſervari : atqui forma illa , quam ſubſtantialem nominamus , dependet à materia in fieri , cum extra eam ſubſiſtere nequeat naturæ viribus. Ergo eſt accidentalis.

Ad hæc multi multa dicunt , ſed quæ manifeſtè petunt principium. Idcircò cenſeo rectiùs eſſe dicendum , hanc formam rectè nominari ſubſtantialem , quia nullam aliam in ſubjecto præſupponit ex qua ſequatur ; & eſt ratio formalis , cur cæteræ formæ accidentales conſervativæ compoſiti , ipſi compoſito conveniant : ſic , *v. g.* forma aquæ idcircò dicitur ſubſtantialis , quia ipſa primò materiam determinat ad compoſitum ſubſtantiale conſtituendum, & eſt ratio cur frigus ſit aquæ connaturale.

Quare forma dicatur ſubſtantialis.

Quod ſi hanc formam etiam accidentalem nominare voluerit , ſola apud nos erit quæſtio de nomine : ſed mecum ſentient (arbitror) melioris notæ Philoſophi , qui nomine formæ ſubſtantialis nihil aliud, quàm quod dixi , intelligunt.

Inſt. Anima rationalis eſt forma ſubſtantialis : ſed ea ſupponit formam corporeïtatis in corpore : ergo noſtra etiam reſponſio deficit.

Diſtinguo min. Supponit formam corporeitatis , ut ſibi ſubordinatam, quâ conſtituatur corpus organicum, aptum ad vitam & animam excipiendam, *Conc.* eam ſupponit, ut formam completam , & non ſibi ſubordinatam , *Nego.* Anima igitur cujuſlibet viventis cùm habeat pro ſubjecto corpus organicum , quod efficere debet vivens , neceſſariò in eô ſubjectô ſupponit formam , quâ ſubjectum iſtud conſtituatur in eſſe corporis organici, cum quô efficit unum per ſe , ut conſtat ex facultatibus , operationibus , & proprietatibus reſultantibus ex earum unione, quæ ex neutrô ſeparatim procederent,ſic nutritio , motus localis, locutio , riſus , *&c.* nec à ſolo corpore, nec ab anima ſola , ſed ab utroque procedunt.

Objicies 4. Forma ſubſtantialis prorsùs eſt inutilis, ſi effectus qui ipſi tribuuntur , congruentiùs in aliud principium quàm in ipſam refundi poſſint : ſed ita eſt : *Probatur.* Idcircô ſentiunt Peripatetici admittendam eſſe formam ſubſtantialem , maximè ut ſit principium & radix operationum corporis naturalis : ſed ſine formis admitti poſſunt alia principia talium operationum : nam illæ actiones quæ merè ſunt corporeæ , refundi poſſunt in alia duo principia , nimirùm vel in Deum ut auctorem motûs corporum in univerſum , quatenùs materiam condidit in motu : nec non & in triplicē materiæ characterem ſeu combinationē Carteſianam, quæ hunc univerſalem materiæ motū ad certos modos determinet, quales ſunt figura,ſitus, & ordo. Sicut enim corpus naturale , ut affectum certis

modis per artem productis, poteſt eſſe principium operandi & movendi in aliquo toto artificiali putà horologiò : quidni complexio modorum ipſius materiæ eandem vim obtinebit.

Reſpondeo 1. Hoc argumentum falſum ſupponere , nimirum quòd omnes actiones corporeæ ſint quidam motus : cognitio namque ſenſitiva non eſt motus, licet ſi corporea : deinde ſupponit Deum eſſe ſolam cauſam omnium quæ fieri cenſentur à creatura, & illas non influere in ſuos effectus, quod falſum eſſe infrà demonſtrabimus. Accedit quòd etſi Deus eſſet principium motûs in genere , & materiæ combinatio, principium determinativum motûs in ſpecie ; nihilominùs inſuper requireretur aliquod principium in corpore naturali, quod exigeret tales operationum & motuum modos, talemque & non aliam materiæ combinationem propter illos operandi modos : neque enim exiſtimandum eſt motus & operationes ità conſtanter & invariatè ab una eademque re procedere, niſi in ea eſſet intrinſecum aliquod principium hujuſmodi motûs & operationis. Porrò principium iſtud non eſt ipſa materia, quę eſt indifferens ex ſe ad quemlibet ſtatum: igitur neceſſum eſt quòd principium iſtud intrinſecum non aliud quàm ipſa forma cenſeatur.

Neque eſt quòd reſpondeant Carteſiani, operationes illas refundi debere in complexionem modorum ipſius materiæ; hi namque modi cum ſint accidentales & variabiles , minus ſunt perfecti, ac proinde minus activi, quàm ipſa ſubſtantia.

Deinde : Quamvis haberent vim activam, non tamen poſſent eſſe primum agendi principium ; ſicuti enim per ſe non exiſtunt, ita propriâ virtute agere non poſſunt, ſed ad ſummum ſunt conditiones ad agendum requiſitæ : ſic rotunditas, *v. g.* cenſeri poteſt diſpoſitio ſeu conditio requiſita, ut corpus moveri poſſit circulariter, non autem eſt principium activum iſtius motûs.

Nec etiam quidquam proficit eis tantoperè decantatum exemplum horologii ; ſiquidem horologium quatenus eſt arte factum, non habet in ſe principium ſui motûs : nam motus qui ab ipſo proficiſcuntur , proveniunt à natura ponderis rerum inſervientium horologio, non autem ab aliquo , quod intrinſecum ipſi horologio ſecundum ſe ſumpto , ſeu quatenus horologium eſt. Fateor equidem diſpoſitionem artificialem horologii efficere , ut materia recipere poſſit diverſos motus , & modificare actiones corporis naturalis : ſed non eſſe earum actionum principium activum; pondus enim, in quod præcipuè refunditur motus horologii, ipſius partibus non convenit, quatenus eſt arte factum, ſed quatenus illæ partes ſunt corpus naturale : unde motus ille requirit auxilium agentis extrinſeci ut conſervetur; itaque præter illam diſpoſitionem mechanicam admittenda eſt in rebus forma ſubſtantialis , quæ ſit principium talis motûs.

CONCLUSIO II.

Forma ſubſtantialis rectè deſcribitur, *Subſtantia phyſicè incompleta materiæ determinativa ad faciendum corpus naturale.* Hæc enim omni & ſoli formæ ſubſtantiali congruit, ut patet ex partium declaratione. 1. Dicitur *ſubſtantia phyſicè incompleta* : *Traditur & expenditur formæ ſubſtantialis definitio.*

incompleta; per quod ſecernitur à corpore, quod eſt phyſicè completum; & ab accidentibus, quæ non ſunt ſubſtantiæ. 2. *Materia determinativa*, quibus ab ipſamet materia diſtinguitur. 3. *Ad faciendum corpus naturale*, quibus primarius formæ ſubſtantialis effectus exprimitur, & per hoc tùm à formis accidentalibus, tùm à modis & proprietatibus corporis naturalis ſegregatur; illa enim corpus naturale conſtituit, hæc verò conſtitutum ſupponunt. Ex his,

Collige 1. Formam ſubſtantialem eſſe ſubſtantiam phyſicè incompletam, ſed completam metaphyſicè; ſuo enim genere conſtat & differentiâ: genere quidem, quia cum materia in ratione *ſubſtantiæ incompletæ* convenit: differentiâ verò, ſcilicet quod ſit *determinativa*, per quod eſſentialiter à materia ſecernitur.

Forma ſubſtantialis ſuam habet entitatem independenter à forma.

Collige 2. Formam ſubſtantialem ſuam habere entitatem & exiſtentiam independenter à forma, quod probari poteſt iiſdem rationibus, quibus materię entitas & exiſtentia priùs fuit probata. Unde poteſt divinitùs independenter à materia exiſtere & conſervari.

QUÆSTIO SECUNDA.

Qualiter forma dependeat à materia in fieri & conſervari.

TRES circà præſentem quæſtionem occurrunt examinandæ ſententiæ, duæ quidem extremæ, & una media. *Prima* fuit Anaxagoræ, aſſerentis formas nullatenùs produci, nec ullam fieri veram generationem, ſed ſemina rerum omnium in quolibet corpore deliteſcere, & per coalitionem in nova concreſcere corpora, quam opinionem cum Scaligero nonnulli recentiores propugnant. *Secunda* huic ſententiæ extremæ oppoſita cenſet formas extrinſecus advenire materiæ, nec ullatenus in eâ præexiſtere, ſed eas vel à ſolo Deo propriè creari, ut viſum eſt Philopono Ariſtotelis interpreti; vel à cœlo proficiſci, ut placuit Fernelio; vel ab Ideis Divinis imprimi, ut Platonici tradiderunt: vel ab intelligentia aliqua procedere, ut perſuaſum habuit Avicennas. *Tertia* inter hæc extrema medium tenens, eſt omnium Peripateticorum, qui docent formas nec actu in materia præexiſtere, nec omninò ab extrinſeco advenire, ſed eas in materiæ potentia virtualiter contineri, & ab ea educi per agens aliquod extrinſecum; ita ut formam non educeret niſi ad id concurreret materia tanquàm ſubjectum illius operationis & productionis: ſiquidem ex nihilo nihil fit naturaliter, quam ſententiam ut propugnemus, tria veniunt hac in quæſtione reſolvenda. 1. An & qualiter forma producatur dependenter à materia? 2. Qualiter fuerit in materia priuſquàm ab ea educeretur? 3. An & quomodo independenter ab ea exiſtat.

Proponitur ſtatus quæſtionis.

Notand. 1. Eductionem eſſe ſpeciem actionis, creationi oppoſitam; ſicut enim ratio formalis creationem conſtituens, eſt fieri independenter à ſubjecto & ex nihilo; ita ratio formalis conſtituens eductionem, eſt fieri ex aliquo tanquàm ex ſubjecto.

Quomodo eductio & creatio differant.

Not. 2. in eductione tria concipi. 1. eſt illud *à quo* fit eductio. 2. illud *cujus* fit eductio. 3. eſt illud *ex quo* fit eductio. Primum eſt agens, ſe-

Tria ſunt in eductione diſtinguenda.

cundum eſt forma, tertium eſt materia. Unde ad eductionem duæ cauſæ concurrunt, ſcilicet efficiens & materialis; illa ut principium activum & productivum, hæc ut principium paſſivum & receptivum: Illa producendo, hæc ſuſtentando; ita ut influxus materiæ in eductione formæ non ſit ſolùm illius receptio; alioquin anima rationalis etiam dici poſſet educi; quia dum producitur, in corpore recipitur: ſed ultra hanc receptionem requiritur dependentia in fieri, eſſe, & conſervari ab influxu materiæ; ita ut, ſine tali influxu, forma nec fieri, nec conſervari poſſit ab agente naturali. Qualis ſit autem hic influxus, infrà patebit agendo de cauſalitate materiæ. Hinc forma producenda dicitur eſſe in duplici potentia, agentis nempè & materiæ; eſt in potentia agentis, quia ab eo poteſt produci; eſt in potentia materiæ, quia ex ea educi poteſt; hìc autem loquimur de ſola potentia materiæ.

Ad eductionem duæ cauſæ concurrunt, efficiens & materialis.

Forma educenda eſt in potentia agentis & materiæ.

Notand. 3. Tres ad eductionem requiri conditiones. 1. ut forma educenda contineatur in potentia illius, ex quo educitur; contineri autem poteſt vel virtualiter vel actualiter.

Contineri *virtualiter* in potentia materiæ dicitur, cùm producta nondùm eſt in materia, ſed poteſt ab aliquo agente produci ipsâ materiâ concurrente tanquàm ſubjectô in quo recipi debet, & ſine quo illa non poſſet produci; ſic forma ignis virtualiter continetur in potentia materiæ ligneæ, quia hæc apta eſt ad illam recipiendam. Contineri verò *actualiter* dicitur, cùm producta eſt in materia cujus potentiam antea vacuam complet, ita ut quæ ante erat poteſtate tantùm, fiat actu in materia. 2. ut res quæ erat in potentia fiat actualis & appareat. 3. ut inter actum & potentiam ſit ordo prioris & poſterioris, ita ut res priùs ſit in potentia, quàm in actu. Hæc autem prioritas poteſt eſſe vel naturæ & præſuppoſitionis, quâ, *v. g.* natura Solis dicitur prior ſplendore ab eo promanante: vel temporis & durationis, quâ unum prius exiſtit, quàm aliud.

Tres ad Eductionem requiruntur conditiones.

Notand. 4. Eductionem varias ſortiri appellationes, & diviſiones. Alia enim eſt *inductiva*, quâ forma educta unitur & recipitur in ſubjecto à quo educitur. *Alia diffuſiva*, quâ forma ab agente naturali inſtantaneè producta, diffunditur per ſubjectum quod eam ſuſtentat & recipit; qualis eſt productio luminis in aëre. Aliqua *expreſſiva*, quæ eſt productio ſpeciei expreſſæ, ſeu actus vitalis à potentia ſenſitiva vel intellectuali; talis eſt viſio, auditio, intellectio, & volitio, *&c.* Aliqua tandem *factiva* ſeu effectiva, quæ eſt productio alicujus formæ artificialis; talis eſt efformatio ſtatuæ Cæſaris.

Eductio ſit quinque modis, & quintuplicem habet appellationem.

CONCLUSIO I.

Omnis forma ſubſtantialis corporea ſive cæleſtis, ſive ſublunaris, educitur de potentia materiæ.

Omnis forma corporum ſublunarium educitur de potentia materiæ.

Probatur 1. *de formis ſublunaribus.* Omnis forma ſublunaris dependet in fieri, eſſe & conſervari à materia: ſed ab ea taliter non dependet, niſi quia ex ea educitur: Ergo, *&c.* *Minor conſtat*: nomine enim eductionis tantùm intelligimus ipſam à ſubjecto dependentiam. *Major conſtat*, quoad dependentiam *in fieri*: Omnis enim forma de novo producitur ab agente: nullum autem agens naturale agere poteſt abſque ſubjec-

Materia enim neceſſariò requiritur ad ejus productionem.

tô, ut quotidiana ſuadet experientia: ſi enim in productione formæ à materia non penderet, poſſet eam extra materiam producere, quod hactenus nullum agens naturale præſtare potuit. Ergo forma dependet à materia in fieri. Dependet ſimiliter *in eſſe* & *conſervari*, dum enim à materia ſeparatur, corrumpitur, ut in ſingulis corruptionibus compertum eſt: dum enim ignis extinguitur, forma ignis à materia ſeparatur, & ſeparata corrumpitur.

Et conſervationem.

Confirmatur. Ex modo operandi rectè colligitur modus eſſendi: ſed omnes operationes formarum materialium pendent à materia: vim quia non habent niſi effectus corporeos & objecta materialia: tum quia nulla poteſt fieri aut concipi operatio illarum formarum ſine materia: ergo formæ materiales pendent à materia in eſſe & conſervari: *Quorum enim principiorum actio eſt corporea, illa ſine corpore eſſe impoſſibile eſt*, inquit Philoſophus, hoc loco.

Repones formam dependere à materia, non quaſi ab influente in ejus eſſe, ſed à preſente & tanquàm à conditione ſine qua non: non ſecùs ac ad animæ rationalis productionem, corpus humanum organiſatum requiritur tanquàm conditio ſine qua non produceretur: quia non producitur, niſi corpus fuerit proximè diſpoſitum ad eam recipiendam.

Non tantum ut conditio ſine qua non, ſed ut cauſa verè in formam influens.

Contra. Conditio ſine qua non, ideò requiritur, vel ut agens approximetur paſſo, vel ut impedimenta ſemoveantur, vel ut ſubjectum diſponat ad formam: Sed præſentia materiæ nullam habet ex ejuſmodi rationibus dum forma producitur, ut patet, ergo non eſt conditio ſine qua non. *Nego etiam paritatem.* Anima enim rationalis, cum à Deo liberè producatur, æquè poteſt extra corpus & independenter à corpore produci: & idcircò ſive in corpore, ſive extra corpus producatur, ſemper creari dicitur, quia corpus ad ejus productionem nequaquam influit: formæ verò ſublunares extra materiam ab agentibus naturalibus produci nequeunt, non aliâ ratione, niſi quia materia ad earum productionem neceſſariò influit.

Repones iterùm formas à materia ſeparatas non perire, ſed alium in locum abire: non ſecùs ac abit anima rationalis ab humano corpore ſegregata.

Unde formæ à materia ſeparatæ verè pereunt, niſi divinitùs conſerventur.

Contra. Primò id gratis fingitur: nulla enim aut ratione aut auctoritate ſuaderi poteſt, ſicut ſuadetur animæ rationalis extra corpus conſervatio & operatio. 2. Formæ ſubſtantiales corporeæ ſunt productivæ accidentium ſenſibilium: forma ignis, *v. g.* eſt productiva caloris & luminis, quæ ſenſu percipiuntur; unde ſi fugeret illa ignis forma dum ille extinguitur, ſequeretur hanc ignis formam fugientem calefacere & illuminare ea corpora, per quæ tranſiret: & ſic illa fugiens perciperetur à noſtris ſenſibus, quod tamen nemini unquam contigit.

Dices eas formas extra ſubjectum non poſſe operari. *Contra.* Vel ideo extra ſubjectum operari nequeunt, quia ab eo ſuſtentantur & conſervantur, vel non. Si primum, ergo ab eo dependent ut conſerventur: ſi ſecundum, cedant rationem quare independenter à ſubjecto non operabuntur, cum (ut aiunt) ab eo non pendeant: ſicut anima rationalis extra corpus æquè ſuas, imò perfectiùs elicit operationes intelligendi & volendi, quàm eliciebat in corpore,

Non autem ſubſiſtunt ſicut anima rationalis ſubſiſtit, etiam à corpore ſejuncta

eò quòd à corpore non pendeat in fieri & conſervari, propterea quod ſit ſpiritualis & incorporea: hæc enim eſt præciſa ratio, cur illa creari, & independenter à corpore conſervari, & operari dicatur.

Objicies primò. Quod educitur ex materia, præexiſtit in ea: ſed formæ ſubſtantiales non præexiſtunt in materia, igitur ex ea non educuntur. *Major conſtat*, & confirmatur exemplo: Gladius enim cum educitur è vagina, ſupponitur in ea præexiſtere. *Minor* patebit ex concluſione ſequenti.

Diſtinguo maj. Præexiſtit, poteſtate, *Concedo* actu, *Nego.* Sicut enim effectus qui à cauſa efficiente producitur, cenſetur in ea præexiſtere, non actu, ſed virtute; ita forma poteſtate duntaxat præexiſtit in materia, quatenus illa concurrit paſſivè ad ipſius formæ productionem: nec quidquam urget exemplum gladii; illius enim è vagina eductio eſt merè localis, quatenùs ſcilicet eſt tranſlatio corporis ab uno loco in alterum locum: eductio autem de qua hìc fit ſermo, eſt phyſica & productiva: proindeque neceſſam non eſt ut forma, quæ producitur, actu præexiſtat in materia, quæ ad ejus productionem concurrit.

Inſtab. Non aliter forma cenſetur educi de materia, quàm quia hæc concurrit ad illius productionem, ut ſtatim dictum eſt: ſed ita non. *Probatur*: Quod eſt nobilius, produci nequit à minùs nobili: ſed forma nobilior eſt materiâ, igitur ab ea non pendet ut producatur & conſervetur.

Nego min. & ad illius probationem dico, primò negari poſſe *majorem.* Plura enim viventia interdum producuntur ab inanimatis, putà rana à ſole & luto, tametſi inanimata imperfectiora ſint animatis. *Dico 2.* diſtingui poſſe *minorem.* Forma ſubſtantialis materialis nobilior eſt materiâ, quatenus eſt actus ipſius materiæ & primum agendi principium, *Concedo*: quatenus eſt forma materialis, *Nego*: hac enim ratione, cùm ex natura ſua ſit exilis entitatis, pendet à materia tamquam à ſubjecto ſuſtentante, adeoque hoc ſenſu non eſt ipsâ nobilior.

Urgebis. Movens nullatenùs dependet à mobili, ſed potiùs mobile à movente: atqui forma materialis movet materiam, eſt enim principium operationum & motûs illius: igitur nullâ ratione pendet à materia.

Diſtinguo maj. Movens quod eſt totum aliquod per ſe ſubſiſtens & intrinſecum, non pendet ab eo quod movetur, *Concedo*: movens quod eſt intrinſecum, & pars alicujus totius corporei, *Nego.* Forma autem corporea eſt intrinſeca, & tantùm pars, quæ non poteſt movere, niſi recipiatur in materiâ, quam debet informare, ut in ea ſit principium activum motûs. Igitur hâc ratione materia pendet.

Probatur 2. de formis cœleſtibus. Formæ cœleſtes fuerunt productæ dependenter à materia, ergo fuerunt eductæ. *Probo antec.* Id producitur dependenter à materia, ad cujus productionem illa concurrit ut ſubjectum ſuſtentans: ſed dum formæ cœleſtes fiebant, materia ad earum productiones concurrebat, ut ſubjectum. *Probo*: nunc concurrit materia ad earum ſuſtentationẽ, ergo & tunc concurrebat. *Probo conſeq.* Forma dum facta eſt, habet perfectiùs eſſe, quàm cum fit: Ergo minùs deberet dependere dum facta eſt, quàm cum fit: ſed dum facta eſt, dependet a

Formæ cœleſtes etiam educuntur è ſinu Materiæ.

materia, ut à ſubjecto ſuſtentante, cum abſque ea naturaliter eſſe nequeat. Ergo multò magis à materia dependebat, dum fiebat: ſicut enim res ſe habet ad eſſe, ita ſe habet ad fieri: ſed formæ cœlorum dependent in eſſe à materia, ergo dependenter ab ea productæ ſunt.

Deinde. Talis fuit productio formæ cœlorum, qualis eſſet jam ipſius deſtructio, ſi Deus pro ſua omnipotentia vellet eam deſtruere conſervatâ cœlorum materiâ; ſed mutatio quæ tunc accideret, non eſſet annihilatio, ſed corruptio, qualis fit in corporibus ſublunaribus: ergo productio formæ cœlorum non fuit creatio, ſed eductio.

Prætereà conſervatio eſt ejuſdem rationis cum productione: conſervatio enim eſt continuata productio: ſed conſervatio formæ cœlorum non reſpondet creationi; quia formæ cœleſtes non conſervantur independenter à materia, nec earum conſervatio dici poteſt continuata creatio; ergo ſicut conſervantur dependenter à materia, etiam cum eâdem dependentia productæ fuerunt.

Forma cœleſtes etiam educuntur è ſinu Materiæ.

Demum forma illius corporis, quod non dicitur creari, nec ipſa creatur; ejuſdem enim productionis forma eſt terminus *quo*, compoſitum verò eſt terminus *qui* producitur: ſed cœli productio non eſt propriè dicta creatio; creatio enim eſt productio rei ex nihilo, cœlum autem non eſt factum ex nihilo; ſed ex materia tanquam ex ſubjecto naturâ priori, & ex forma tanquam ex actu conſtitutivo: ergo cœlum non eſt creatum ex nihilo.

Dices 1. Ad eductionem requiritur, ut id quod educitur ſit priùs in potentia materiæ, & quod per eductionem materia tranſmutetur tranſeatque à potentia ad actum, & à privatione ad habitum formæ: ſed materia cœlorum nunquàm fuit ſine forma cœleſti.

Diſting. min. In aliquo inſtanti temporis, *Concedo*: in aliquo inſtanti naturæ, *Nego*. Sufficit autem ut materia in ratione ſubjecti fuerit prior formâ prioritate naturæ, ut materia concipiatur hoc in inſtanti habuiſſe privationem formæ cœleſtis, & inſtanti ſequenti per ejus eductionem fuiſſe tranſmutatam: nec ad hoc inſtans aliquod temporis neceſſarium eſſe, convincitur ex auctoribus contrariis, docentibus gratiam Angelorum fuiſſe eductam è ſubſtantia eorum, & tamen eam in Angelis receptam in primo creationis eorum inſtanti: ita D. Thomas, 1. *p.q.*62. *art.* 3. & idem 3. *par.q.* 77. *art.* 5. Probabile etiam cenſet, quod corruptis ſpeciebus ſacramentalibus, eodem inſtanti, & producatur materia, & ex ipſa generentur vermes virtute agentis naturalis: ergo non eſt neceſſarium ad eductionem, ut materia præcedat tempore formam, ſed ſufficit ut prioritate naturæ ipſi præſupponatur.

Dices 2. Cœli unicâ eâdemque actione fuerunt producti, ſed fuerunt creati quoad materiam: Ergo & quoad formam: Ergo eorum forma non fuit educta: creatio enim & eductio duæ ſunt actiones oppoſitæ.

Non enim fuerunt cum ea creatæ, ſed ab ea eductæ.

Nego maj. Nam in cœlorum ſicut & aliorum entium productione, duæ fuerunt actiones, una creativa materiæ, altera eductiva formæ, quarum prior ſaltem naturâ, poſteriorem præceſſit; & id fuit congruum (inquit Doctor) *in* 1. *d.* 5. *q.* 2. Ad hoc ut productio cœlorum fieret connaturali modò; veriſimile enim eſt formas cœlorum fuiſſe à Deo pro-

ductas modò ſibi magis connaturali, ac per conſequens fuiſſe eductas è materia, quæ naturaliter eis præſupponitur, eas appetit, & ad earum productionem influit.

Inſt. Si Deus creaſſet formam & materiam ſeorſim (ut potuiſſe nullus diffitebitur qui eum omnipotentem agnoverit,) & deinde formam in materiam induxiſſet, utraque diceretur creata, licet duplex fuerit actio. Ergo cum ſimul produxit materiam & formam per duplicem actionem, exinde una non eſt dicenda creatio & altera eductio.

Nego paritatem. Nam in primo caſu, forma non produceretur dependenter à materia, in qua dependentia formaliter conſiſtit eductionis ratio: in ſecundo autem dependet, & conſequenter educitur.

Dices 3. Scriptura ſacra apertè pronuntiat cœlos fuiſſe creatos; legimus enim Geneſis cap. 2. *In principio creavit Deus Cœlum & Terram*: ergo forma cœlorum ſimul cum materia fuit creata. *Inſuper* Ariſtoteles, *l.*1. *de cœlo, c.*3. *textu* 20. aſſerit nullam in cœlo fieri generationem & corruptionem; quia cœli ſunt ingenerabiles & incorruptibiles: ſed eductio eſt generatio: ergo in cœlis nuſquàm ulla formæ facta fuit eductio.

Reſpondeo ad auctoritatem Scripturæ, cœlum & terram dici creata, vel ratione materiæ; vel quia eòdem inſtanti reali, quô creata eſt materia, forma fuit educta, ipſique unita. *Vel dico* creationem ibi ſumi in latiori ſignificatione pro qualibet productione factâ immediatè à Deo, ſicut aves, piſces & beſtiæ terræ, dicuntur ibidem creata; quamquàm ex terra, aquâ, & aëre præexiſtentibus formata fuerint.

Ad locum citatum ex Ariſtotele dico ipſum non agere de prima cœlorum productione, ſed de eorum natura; quæ talis eſt, ut ab agente naturali, nequeant generari vel corrumpi; quia carent contrario, ſine quo non fit generatio, quæ in objectione incongruè confunditur cum eductione. Eductio enim ut ſic, latiùs patet generatione; quia licet omnis generatio ſit eductio, non tamen omnis eductio eſt generatio: & ratio eſt (inquit Ruvius) quia generatio præcisè & intrinſecè dicit mutationem ſubſtantialem ſubjecti: eductio verò dicit tantùm formam fieri dependenter à ſubjecto.

Non tamen rectè dici poſſunt cœli geniti, quia eductio latius patet creatione.

CONCLUSIO II.

OMnes *formæ quæ educuntur, præfuerunt tantùm virtualiter in materia.*

Probatur. Si præfuiſſent actualiter, vel præfuiſſent ſecundùm ſe totas vel ſecundùm ſui partem vel ſecundùm eſſentiam tantùm: ſed neutrum dici poteſt. *Non quidem primum*: *Tum*, quia in materia ſimul eſſent infinitæ formæ ejuſdem ſpeciei, cum infinitæ ſint poſſibiles. Ergo non eſſet ratio, cur una potiùs educeretur, quàm altera: *Tùm*, quia contraria ſimul eſſent in eodem ſubjecto, putà forma ignis & aquæ: Ergo mutuò pugnarent, & una aliam deſtruet: *Tùm*, quia omnes illæ materiam informarent; quid enim aliud eſt fomam eſſe in materia actualiter, quàm eam informare? Ergo nulla fieret nova generatio, & nova rerum productio, cujus contrarium experimur. Cur enim abſente igne, lignum non comburitur, ſi latentem in ſe ignis formam involvat. Quis ardores compeſcit ne prorumpant? Quæ-

Formæ quæ educuntur non fuerunt actu in materia

Nec ſecundùm ſe totas

nam ipſa in ſtupa ignis latibula, quibus ignea flamma ſemper includatur, nec tamen ſtupæ noceant? Cur præmente æſtu aut frigore, fame aut ſiti, aquam, ignem, panem, & liquorem exoptant, ſi aquæ, ignis, panis, *&c.* formam in ſe complectantur?

Non etiam ſecundum. Quia nulla ratio proferri poteſt, cur unius ejuſdemque formæ partes quædam potius quàm cæteræ ſint expertes ortûs & interitûs. *Deinde* illæ partes de novo naſcentes & productæ, ſunt ejuſdem rationis cum iis quibus adveniunt, vel non. Si ejuſdem rationis, ergo quæ præexiſtunt, ſunt æquè generabiles & corruptibiles, ac ſint illæ quæ ſubſequuntur: Si non, ergo partes præexiſtentes, non ſunt partes illius formæ quæ ſuccedit; eadem enim forma non conſtat partibus diverſæ rationis.

Nec ſecundùm ſui partem.

Non denique tertium: quia eſſentiæ eſſent tantum poteſtate vel actu. Si primum id fatemur, ſi ſecundum, ergo illæ eſſentiæ ſunt exiſtentes; eſſentia enim nequit eſſe actualis, quin ſit exiſtens. Ergo reſtat, ut formæ ſint in materia tantùm virtualiter; ſicut effectus dicitur eſſe in cauſa, quæ habet virtutem eum producendi.

Nec ſecundum eſſentiam.

Sed fuerunt in ea tantum virtualiter.

Dices 1. Quod ex alio educitur, priùs in ipſo erat realiter: ſed formæ ex materia educuntur, ut dictum eſt: Ergo prius in ipſa erant.

Diſting. ut ſupra. Quod educitur tanquam ex loco & per eductionem extractivam, erat priùs in eo realiter, *Concedo*: quod educitur tanquam ex cauſa materiali & per eductionem productivam, *Nego*. Sic autem formæ materiales, è materia educuntur.

Quia non educuntur ex ea tamquam ex loco, ſed tamquam ex cauſa.

Dices 2. Ex nihilo nihil fit naturaliter: Ergo formæ materiales fiunt ex aliquo.

Diſtinguo: Ex aliquo ſui, *Nego*: ex aliquo ſubjecti, *Concedo*: Itaque dum ignis fit ex ligno, nulla pars ignis erat in ligno: ſed tota ligni forma producitur ex præjacente materia.

Unde fiunt ex nihilo ſui non verò ex nihilo ſubjecti.

Dices 3. D. Aug. 3 *de Trinit. c.* 3. ait, omnium quæ naſcuntur occulta quædam ſemina, in mundi elementis latere.

Reſp. Per illa ſemina non intelligi aliquas formæ partes præexiſtentes: ſemen enim non eſt pars rei, ſed aliquas virtutes productivas, & prævias diſpoſitiones ad rerum productionem; nullamque rem fieri, ad quam producendam elementa non concurrant. Poteſt etiam adjici in materia præexiſtere omnium formarum ſemina, quatenùs illa habet potentiam ſubjectivam, ratione cujus omnes formas materiales recipere ac ſuſtentare poteſt, ex quo fit, ut materia propenſionem habeat ad omnes formas. Hinc ſicut homines qui ingenitam habent propenſionem ad aliquam virtutem, dicuntur habere virtutis ſemina; ita ob propenſionem materiæ ad formas dici poteſt, in ea præexiſtere formarum ſemina; non autem inde ſequitur formas ipſas in ipſa actu involvi.

Dices 4. Experientiâ conſtat in ovo fœcundo, etiam ante gallinæ incubationem prima pulli rudimenta conſpici ope Microſcopii: ſicut & prima arboris ſtamina in ipſo germine diſtincta plerúmque cernuntur, quæ in faba, tulippa & pleriſque aliis, etiam citrà microſcopii opem intueri licet: igitur argumentum eſt formam pulli in ovo, & plantæ in ſemine præexiſtere.

Reſpondeo ex iis exemplis probari duntaxat, diſpoſitionem reperiri in materia ad recipiendam formam vi-

ventem, nimirùm in ovo organorum apparatûs, qui inſtar præviæ diſpoſitionis ad animam excipiendam concurrat, ut ſcilicet illa forma ſuas operationes & functiones poſſit exercere; qui quidem organorum apparatus in pullo formatur à ſpiritu ſeminis tanquam ab inſtrumento naturali animalis, ut ſimile ſibi producat. Adjiciunt nonnulli formam pulli non diſtingui ab illo ſpiritu, qui corpus organicum efformat; & contendunt hunc ſpiritum velut ſcintillam quandam eſſe, quæ in majorem flammam paulatim explicatur; unde colligunt formam viventium magis propagatione quâdam & ſui diviſione, quàm ſolâ eductione procreari: quæ utique ſententia fuit Themiſtii, vetuſtiſſimi Ariſtotelis interpretis: at hæc ſententia minùs probanda eſt, utpotè cùm omnem rerum veram generationem & novam productionem excludat: quamobrem in priori ſolutione conſiſtendum eſſe judicamus.

Quod autem de pulli fœcunditate diximus, idipſum de vi ſeminati plantarum dicendum eſt, nimirùm ei ineſſe vim aliquam prolificam & vegetativam, quæ ſubjectum præparet ad recipiendam formam viventis, ad quam illa vis ſeminalis erat prævia diſpoſitio neceſſaria.

CONCLUSIO III.

AD eductionem non requiritur, ut materia præcedat formam tempore.

Probatur ſic: Ut forma educatur, ſufficit ut concipiatur dependere in fieri à materia: ſed ſive materia tempore præcedat formam, ſive non, poteſt forma dependere in fieri ab ea. *Probo.* Dependere in fieri, eſt tantùm ſubjectum concurrere in eodem inſtanti ſeu tempore, quô forma fit ab agente: ſed ad hoc non requiritur anteceſſio temporis in ſubjecto.

Materia non præcedit formam | *educendam tempore.*

Probo. Principium activum eodem inſtanti quô fit; poteſt ſuum producere effectum; Sol enim eodem inſtanti quô eſt, radium & ſplendorem emittit: ergo multò magis principium receptivum ſeu paſſivum eodem inſtanti quo eſt, poterit recipere effectum; plura enim requiruntur ad producendum, quàm ad recipiendum.

Deinde. Eodem inſtanti quô Sol eſt, ſi aër produceretur, illuminaretur: Ergo eodem inſtanti lumen reciperet.

Confir. Eodem inſtanti quô materia exiſtit, eſt potentia paſſiva ordinata ad formam. Ergo quantùm eſt ex ſe, eodem inſtanti poteſt pati & formas recipere, ſi agens productivum materiæ velit & formam comproducere.

Hæc tamen evidentiùs ut pateant, tria (arbitror) eſſe inſtantia naturæ in eodem temporis inſtanti diſtinguenda. 1. In quo materia concipitur creari. 2. In quo ipſa forma educi intelligitur. 3. In quo ex unione formæ cum materia reſultat compoſitum.

Tria inſtantia naturæ in eodem temporis inſtanti ad eductionem diſtinguenda.

Ex his collige. Cum Doctore in 4. *d.* 1. *q.* omnes formas *accidentales* naturales corporeas, educi de potentia ſubjecti cui inſunt; illud enim dicitur educi, quod fit dependenter à ſubjecto cui ineſt: ſed tales formæ fiunt dependenter à ſubjecto cui inſunt, nullum enim accidens naturali virtute producitur, niſi in aliquo ſubjecto. Idem dicendum de formis *artificialibus*; dùm enim formatur ſtatua in lapide, ſtatuarius concurrit equidem ut cauſa efficiens, lapis ve-

rò

rò ut cauſa materialis, & ſicut hæc ſtatua nequit fieri niſi ab agente, ita fieri nequit niſi ex lapide vel alio ſubjecto.

Dices. Ut formæ educantur, debet ſubjectum ad earum productionem concurrere: ſed dantur aliquæ formæ accidentales, ad quas ſubjectum non concurrit. *Probatur.* Subjectum non concurrit ad formam, niſi ad quam habet naturalem inclinationem & potentiam: atqui aqua, *v. g.* non habet inclinationem & potentiam ad calorem. Ergo, *&c.*

Quia ſine ipſo nec fieri, nec conſervari poſſunt ab agente.

Nego min. primi argumenti, & majorem illius probationis. Ad hoc enim ut forma dicatur educi, ſufficit præcisè, ut à ſubjecto ità dependeat; ut ſine ipſo nec fieri, nec ab agente conſervari queat, ſive interim ſubjectum ad eam formam naturaliter inclinetur, ſive non.

Vel minorem ipſius probationis diſtinguo: Subjectum non concurrit efficienter, & phyſicè ad productionem formæ accidentalis ſibi non connaturalis, itaut vi ſuâ eam reſtauret & reproducat, ut aquâ frigus deperditum, *Concedo*: Non concurrit paſſivè & ſubjectivè ad formam ſibi non connaturalem, *Nego*; Ad eam enim propendet naturaliter, ut ad perfectionem, quam poteſt recipere.

CONCLUSIO IV.

F*Orma conſervari poteſt divinitùs abſque omni materia: non eodem, ſed uberiori Dei concurſu.* Hæc concluſio duas habet partes.

Probatur I. Omne abſolutum realiter ab alio diſtinctum exiſtere poteſt divinitùs abſque illo: ſed forma eſt entitas abſoluta realiter à materia diſtincta, ut patet ex dictis, *q. 2. primæ ſectionis*: Ergo, *&c.*

Forma divinitùs conſervari poteſt ſine Materia.

Deinde, ſi forma non poſſit divinitùs abſque materia exiſtere & conſervari, id eſſet vel quia eſt forma, vel quia eſt forma corporea; ſed ex neutro capite repugnat: Non ex *primo*, quippè cùm accidentia quæ veram habent rationem formæ & actùs, verè poſſint conſervari, & de facto cõſerventur & exiſtant independenter ab omni ſubjecto in adorando Euchariſtiæ Sacramento. Non etiam ex *ſecundo*; quia anima rationalis quæ eſt verè forma ſubſtantialis, dùm eſt à corpore ſeparata, independenter ab eo ſubſiſtit. Non denique ex *tertio*; quia Accidentia Euchariſtica, licet ſint formæ corporeæ, rectè ſubſiſtunt abſque omni ſubjecto, quidni & formæ ſubſtantiales corporeæ abſque omni materia, quæ ipſarum eſt ſubjectum.

Dices. Illa forma, ſic independenter à materia exiſtens, deberet eſſe vel materialis vel ſpiritualis. Non foret materialis, cum à materia eſſet ſejuncta, nec quidquam materiæ in ſe complecteretur: non etiam ſpiritualis, alioquin non eſſet amplius eadem, quæ prius erat.

Reſp. cum Doctore in 2. *d.* 12. *circa finem*, eam ſemper eſſe materialem; ſi materiale ſumatur pro eo, quòd educitur à materia, & ad conſtituendum aliquod totum corporeum & materiale ordinatur. Non ſecùs ac quantitas ſemper eſt accidens materiale, ſive ſit in ſubjecto, ſive à ſubjecto ſegregata, ut eſt in Euchariſtia, quia non ordinatur neceſſariò, niſi ad materiale conſtituendum.

Probatur ſecunda pars. Concurſus totalis uberior eſt concurſu partiali: atqui concurſus ille divinus, quô forma extra materiam conſerva-

retur, eſſet totalis; is verò quò in materia conſervatur eſt tantùm partialis. Ergo ille debet eſſe uberior. *Major* evidens eſt ex illo primo principio, *Omne totum eſt majus ſuâ parte. Minor prob.* Forma, dum eſt in materia, conſervatur partim ab influxu materiæ, partim ab influxu Dei: ſi enim ad ejus conſervationem materia nihil influeret, ſequeretur formam à materia non educi, quippè cùm ab ea non dependeret in fieri & conſervari; conſervatio enim eſt continua rei productio. *Deinde*, ſi ab influxu materiæ nullomodo pendeat: Ergo poteſt naturaliter abſque materia exiſtere & conſervari, cujus contrarium aſſidua teſtatur experientia. Ergo dum forma eſt in materia, conſervatur partim à materia, partim à Deo: ergo ut ſic, concurſus Dei eſt tantùm partialis. Dùm verò eſt extra materiam, à ſolo Deo conſervatur; alioquin illa in ipſo ſtatu à Deo adæquatè penderet, & non penderet: non penderet adæquatè, ſi alterum concurſum & influxum conſervativum admitteret: penderet autem adæquatè, quia tunc effectus adæquatè pendet à cauſa, quando ab ea ſola ponitur: ſed forma extra materiam exiſtens à Deo ſolo poneretur: Ergo ab eo penderet adæquatè; ergo concurſus ille divinus, quò materia extra ſubjectum exiſteret, eſſet totalis: Ergo eſſet uberior illo, quò conſervabatur in materia.

Non tamen eodem, ſed uberiori concurſu Dei.

Dices 1. Invariatò principiò & terminò, non variatur actio: ſed forma eſt eadem quæ extra & intra ſubjectum conſervatur; eſt etiam idem principium utrobique conſervativum, nempè Deus; ergo remanet eadem conſervatio.

Diſting. maj. Si principium ſit invariatum ſecundùm omnimodam rationem operandi, *Concedo maj.* ſi non, *Nego maj.* Ad Min. eſt idem utrobique principium conſervativum, ſecundùm ſuam entitatem & rationem principii conſervativi, *Concedo min.* Secundum omnimodam rationem conſervandi, *Nego min.* Dum enim Deus formam conſervat in materia, eſt tantùm principium partiale; dum verò conſervat extra materiam, eſt principium conſervativum totale; ergo non eòdem modo conſervat intra & extra.

Quia eam conſervat; non ut cauſa partialis, ſed ut totalis.

Dices 2. Materia omni formâ denudata eòdem concurſu conſervaretur, ac dum eiſdem eſt ſuperveſtita. Ergo idem dicendum de forma

Nego conſeq. Et ratio diſparitatis eſt: quia materia eſt independens à forma in fieri, eſt enim eâ prior, cùm ſit illius ſubjectum, & conſequenter ab ea independens: forma verò pendet naturaliter in fieri & in conſervari à materia. Unde, inquit Doctor in 2. *d.* 12. *circa finem*, licet entitas formæ ſit perfectior entitate materiæ; non tamen plus eſt independens, & ideo faciliùs materia poteſt exiſtere ſine forma, quàm poſſit exiſtere forma ſine materia. Hæc Doctor.

Quare materia ſine forma conſervari poſſit eodem concurſu, non verò forma ſine materia.

Objiciunt aliqui Doctorem in 4. *d.* 12. *q.* 1. *n.* 3. quaſi nobis adverſantem, dicendo Accidentia Euchariſtica eodem modo conſervari extra ac conſervabantur intra ſubjectum.

Reſp. Id immeritò objici: Doctor enim ibi ſolùm contendit Accidentibus Euchariſticis non ſuperaddi aliquem modum perſeitatis, quò ſine ſubjecto exiſtere dicantur; ſed eodem modo (id eſt, nullo eis modo perſeitatis indito) exiſtere extra, ac exiſtebant intra ſubjectum: non autem loquitur de concurſu vel eodem vel uberiori, ut

His Doctor Subtilis non refragatur.

apertè conſtabit textum ponderanti.

Ex his collige 1. Uberiorem illum Dei concurſum non conſiſtere in aliquo modo perſeitatis formis extra materiam exiſtentibus ſuperaddito. *Tùm*, quia forma ſubſtantialis habet ex ſe entitatem ſubſtantialem, & conſectariè ex ſe formaliter eſt per ſe ſubſiſtens, ergo non eget iſto modò, ut dicatur per ſe ſubſiſtere: *Tùm*, quia modus ille qui ſuperadderetur, eſſet vel ſubſtantialis & intrinſecus formæ, vel accidentalis & extrinſecus: ſed neutrum dici poteſt. Non quidem primum, alioquin forma illa non eſſet eadem extra, quæ fuerat intra ſubjectum, mutaretur enim ſubſtantialiter & intrinſecè: *Inſuper*, cùm ille modus adveniret formæ ab extrinſeco, & ab ea ſeparari poſſet ipſâ invariatâ, dici deberet non ſubſtantialis, ſed accidentalis. Non etiam ſecundum; quia accidens nequit conferre modum exiſtendi ſibi oppoſitum: modus autem exiſtendi *per ſe* eſt oppoſitus modo exiſtendi *per accidens*, qui propriùs eſt accidenti. Ergo concurſus ille non eſt modus aliquis ſubſtantialis formæ ſupperadditus.

Uberior ille concurſus non eſt aliquis modus perſeitatis formis ſuperadditis.

Collige 2. Hunc uberiorem concurſum eſſe ipſammet Dei volitionem, quâ vult conſervare formam extra materiam; non tamen eadem eſt ſecundùm formalitatem: quia hæc volitio concurrit tantùm partialiter ad conſervandam formam in materia: concurrit verò totaliter & adæquatè ad eam extra materiam ſervandam. Unde ſicut in ſententia Doctoris, non eſt idem formaliter decretum, quo Deus vult incarnationem, & quo vult incarnationem fieri in ſtatu paſſibili, licet ſit idem quoad ſubſtantiam & entitatem: ita non eſt idem formaliter concurſus, quô Deus vult formam conſervare dependenter à materia, cum eo quô vult eam conſervare independenter.

Sed eſt ipſamet Dei volitio, quâ vult ſic formam conſervare.

QUÆSTIO TERTIA.

An unica forma plures materias, & plures formæ eamdem materiam poſſint informare.

NULLA eſt de formis accidentalibus hîc dirimenda controverſia; ſiquidem luce meridianâ clariùs eſt, plures diſparatas eidem ſubjecto ineſſe formas accidentales, putà albedinem & dulcedinem lacti: ſolùm itaque lis eſt de formis ſubſtantialibus, quæ ut faciliùs componatur,

Notand. formas ſubſtantiales duplicis eſſe ordinis & gradus; quædam enim ſunt *ſubordinatæ*, quæ ſcilicet non afficiunt ſubjectum, niſi per modum diſpoſitionis ad ulteriorem, & nobiliorem formam ſubſtantialem excipiendam, ſic forma corporeitatis (quam agendo de anima admittendam eſſe demonſtrabimus) materiam primam afficit, ut cum ea corpus conſtituat omnibus partibus abſolutum ad excipiendam animam, quæ non advenit niſi corpori conſtituto. Aliæ ſunt *non ſubordinatæ*, quarum ſcilicet una non ordinatur ad ulteriorem, quales ſunt forma ignis, lapidis, *&c.* De prioribus non eſt præſens difficultas; ſed de poſterioribus, ſit

Formæ ſubſtantiales, aliæ ſunt ſubordinatæ, aliæ non.

CONCLUSIO I.

Duæ formæ ſubſtantiales non poſſunt naturaliter eandem materiam informare.

DUÆ *formæ ſubſtantiales non ſubordinatæ nequeunt eandem materiam naturaliter informare.* Hæc communis eſt, nititurque diurnâ experientiâ; quorſum enim ad unius formæ ſubſtantialis productionem alia deficeret & corrumperetur, ſi concordes eidem ſubjecto ineſſe poſſent. Hinc manavit vulgare illud apud Phyſicos, *generatio unius eſt corruptio alterius.*

Dices 1. In ferro ignito ſimul eſt forma ferri & ignis. Ergo duæ formæ ſubſtantiales non ſubordinatæ eidem materiæ ineſſe poſſunt. *Prob. antec.* Ibi eſt forma ferri; quia ubi deſiit calefactio, ibi reperitur ferrum, non de novo productum; quippè cùm nulla ibi ſit cauſa, à qua poſſit produci, ergò idem ferrum remanet: ibi pariter eſt forma ignis, quia ibidem, æquè ac in accenſo carbone; percipiuntur omnia ignis nativa accidentia, putà calor, ſplendor, *&c.*

In ferro ignito, nedum eſt forma ignis; ſed etiam tota ignis ſubſtantia.

Reſp. 1. Admitti poſſe ibi verè ineſſe, non quidem ſolam formam ignis, ſed totam ignis ſubſtantiam; non per totam ferri ſubſtantiam diffuſam, ſed tantùm in illius ſuperficie & poris deliteſcentem: cùm enim ignis ſit valdè penetrativus & ſubtilis, ſubtiliores illius partes facilè poros ferri pervadunt & ambiunt, ita ut in ferro ſint duo diſtincta corpora, putà ferrum & ignis; non autem ſolæ eorum formæ in unica materia: Non ſecùs ac aqua ſpongiam pervadens, illius materiam non informat, ſed ſolùm intra poros ipſius diffunditur.

Dices 2. Duæ formæ accidentales poſſunt ineſſe eidem ſubjecto: Ergo & ſubſtantiales contrarias diſpoſitiones invicem non habentes, quales ſunt forma ignis & ligni.

Quare duæ formæ accidentales poſſint eidem ineſſe ſubjecto; non verò duæ formæ ſubſtantiales eidem materiæ.

Nego conſeq. Et ratio diſparitatis eſt, quòd duæ formæ ſubſtantiales (licet fortè aliquibus formis accidentalibus imperfectiores) ſecum trahant multas diſpoſitiones & accidentia, ratione quorum in materia majores petunt vires, quàm duæ formæ accidentales exigant; unde materia magis eſt limitata reſpectu duarum formarum ſubſtantialium, quàm accidentalium.

Quòd ſi inquiras, unde cognoverim materiam talem habere limitationem, *Reſp.* cum *P. Ariaga*, me id colligere, tùm ex communi Philoſophorum ſententia, tùm ab experientia, quæ ſuadet materiam excipere poſſe plures formas accidentales, ſubſtantiales verò neutiquàm.

CONCLUSIO II.

Duæ formæ ſubſtantiales non ſubordinatæ poſſunt eandem materiam divinitus informare.

P*Robabiliùs eſt plures formas ſubſtantiales non ſubordinatas divinitùs eandem materiam ſimul informare poſſe.* Hæc eſt communior in noſtra ſchola, & ſubtilis noſtri Doctoris ſententiæ magis conſentanea.

Probatur. Quidquid non implicat, nec contradictionem involvit, fieri poteſt divinitùs; ſed duas formas non ſubordinatas eſſe ſimul in eadem materia, non implicat. *Probo.* Hæc implicantia (ſi quæ eſſet) peteretur vel ex parte formarum, quæ non poſſent ſimul informare; vel ex parte materiæ, quæ non poſſet pluribus formis affici: Sed ex neutra parte implicat; non quidem *ex parte materiæ*, quia materia eas ſimul appetit, & ſimul exciperet, ſi agens

Non enim repugnat ex parte materiæ.

tantæ eſſet virtutis, ut plures ſimul introduceret: vel niſi illæ formæ eſſent diſſidentes invicem & incompoſſibiles; unde præcipua ratio hujus implicantiæ (ſi quæ ſit) ex parte formæ eſſet repetenda.

Neque ex parte formæ.

Sed nec pariter repugnat ex *parte formæ*. *Probo.* Ideo duæ formæ nequeunt eſſe ſimul, quia ſunt incompoſſibiles; & ideò ſunt incompoſſibiles, quia habent effectus formales oppoſitos: Sed hæc effectuum oppoſitio non impedit, quominùs duæ formæ divinitùs eidem materiæ adſint. *Probo.* Duo corpora extenſa habent effectus formales oppoſitos reſpectu loci, unde in eodem loco ſimul ſtare nequeunt naturaliter: ſed illa incompoſſibilitas corporum non impedit, quominùs duo corpora ſimul eſſe poſſint in eodem loco, ut Fide conſtat de adorando corpore Chriſti Domini, ſive uterum beatiſſimæ Virginis naſcendo penetrantis, ſive obſignatum tumulum reſurgendo pervadentis, ſive tandem obſeratâ januâ ad Diſcipulos ingredientis: quidni ergo formarum ſubſtantialium incompoſſibilitas, eâdem operante virtute, poſſet cohiberi.

Confirmatur. Major eſt incompoſſibilitas & repugnantia inter duas qualitates contrarias, ut inter calorem & frigus, quàm inter duas formas ſubſtantiales: ſed calor & frigus poſſunt eſſe ſimul divinitùs in gradibus intenſis, ut probabitur inferiùs: ergo, &c. *Major patet*: Quia calor & frigus ſunt contraria, atque adeò propriè incompoſſibilia; duæ verò formæ ſubſtantiales ſunt tantùm diſparatæ, non verò propriè contrariæ; quia ſubſtantiæ nihil eſt propriè contrarium.

Obji. 1. Implicat contradictionem aliquam formam ineſſe materiæ, & non habere effectum formalem, alioquin eſſet forma & non eſſet: ſed effectus formalis unius formæ, eſt expulſio alterius.

Expulſio enim formæ oppoſitæ non eſt ejus primarius effectus formalis: ſed tantùm ſecundarius.

Diſting. maj. Non habere effectum formalem primarium, qui eſt materiam informare & determinare ad compoſitum, *Concedo*: effectum ſecundarium, *Nego*. Expulſio autem unius formæ ab alia, eſt tantùm illius effectus ſecundarius; quia primariò & per ſe forma ordinatur ad materiam informandam, & tantùm per accidens ad aliam formam expellendam: prior effectus præpediri nequit etiam ſupernaturaliter; quia forma non poteſt uniri materiæ, quin eam informet; informatio enim materiæ nihil eſt aliud, quàm unio formæ cum materia: nec poteſt etiam ſuppleri, quia Deus non poteſt materiam informare, nec corpus conſtituere ſine forma: poteſt autem cohiberi poſterior; cum enim Deus poſſit unam formam deſtruere non introducendo aliam; quidni poſſet utramque ſimul conſervare.

Objic. 2. Implicat aliquam formam eſſe eſſentialem, ſimul & accidentalem: ſed ſi plures formæ ſubſtantiales non ſubordinatæ eandem materiam informarent, eadem forma eſſet accidentalis & ſubſtantialis ſimul: eſſet quidem ſubſtantialis, ut ſupponitur; eſſet accidentalis, quod ſic *probo*. Omnis forma adveniens ſubjecto completo & totali, eſt accidentalis: ſed hæc forma adveniret materiæ determinatæ per priorem formam, & conſequenter adveniret toti compoſito, ergo eſſet accidentalis.

Non tamen forma ſuperveniens foret accidentalis.

Concedo majorem: ſed *nego min.* & *majorem probationis diſting.* Omnis forma naturaliter adveniens

materiæ per aliam formam determinatæ, eſt accidentalis, *Concedo*: adveniens ſupernaturaliter, eſt accidentalis, *Nego*.

Vel aliter diſtinguo. Forma adveniens materiæ completæ per aliam formam ſubſtantialem eſt accidentalis, ſi in ipſo compoſito & ratione formæ illius ſubſtantialis recipiatur, *Concedo*: ſi immediatè in ipſa materia independenter à forma præexiſtente recipiatur, *Nego*: *Minorem ſimiliter nego*. Forma enim ignis, *v. g.* poſitò quòd adveniat materiæ per formam ligni determinatæ, non adveniet ei ut determinatæ; nec unietur toti compoſito ex materia & forma ligni; ſed immediatè ipſa ignis forma in materia recipietur, & immediatè ipſam informabit, ſicut eam immediatè informat forma ligni, ita ut unica materia immediatè duabus illis formis afficeretur, & ad efficiendum duo compoſita, ignis nempè & ligni concurreret.

Inſtabis. Forma ignis adveniens materiæ ligni, non deſtructâ prius formâ ligni, nec eſſet actus primus, nec daret eſſe ſimpliciter materiæ; quia actum priorem, ſcilicet formam ligni ſupponeret in materia, quæ jam haberet eſſe ſimpliciter completum per formam ligni. *Diſtinguo*. Supponeret actum priorem prioritate temporis & inexiſtentiæ in materia ligni, *Concedo*; actum priorem prioritate immediationis & dependentiæ, *Nego*: Tunc enim forma ignis inveniret formam ligni prius tempore inexiſtentem tali materiæ: non immediatiùs tamen & intimiùs afficientem ipſam materiam, in qua non reciperetur mediante priori formâ & compoſitò, ut formæ accidentales, quæ ideò vocantur actus ſecundarii, quia adveniunt materiæ reduplicativè, ut determinatæ per formam ſubſtantialem.

Diſtinguo ſimiliter aliam partem: Non daret eſſe ſimpliciter exiſtentiæ, *Concedo*: neque enim illud eſſe materia mutuatur à forma: non daret eſſe ſimpliciter compoſiti ſubſtantialis, *Nego*. Eam enim determinaret ad aliud compoſitum conſtituendum: unde ad id quod dicitur habens eſſe ſimpliciter, non poſſe ſuſcipere, niſi eſſe ſecundùm quid hoc verbum eſt naturaliter, ſed divinitùs poteſt aliud eſſe ſimpliciter habere, & cum altera forma ſubſtantiali unum per ſe conſtituere.

Urgebis. Implicat eandem omninò rem eſſe de eſſentia plurium ſpecierum: ſed ex hac reſponſione, una eademque materia eſſet de eſſentia ignis & ligni, quæ ſunt ſpecie diverſa: Ergo, &c.

Nego maj. Eadem enim materia naturaliter eſt ſucceſſivè de eſſentia plurium corporum; quidni ſupernaturaliter ſimul de eorum eſſentia fieri poſſet? Eadem pariter anima eſt de eſſentia diverſarum partium viventis, quas ſimul informat: Ergo nulla eſt hæc inſtantia. *Eadem materia poteſt ſimul eſſe de eſſentia plurium rerum.*

Urgebis. Illa compoſita eſſent numerò diverſa vel non? Si ſint, ergo eadem numerò materia non eſſet in utroque; Si non ſint, ergo non eſſent duo compoſita; nec proinde duæ formæ, quia duæ formæ duo compoſita efficiunt.

Reſp. Poſſe dici duo compoſita numerò diverſa; ad quod ſufficit partem determinativam, & magis conſtitutivam eſſe numerò ab alia parte conſtitutiva diverſam; forma autem ligni eſt numerò diverſa à forma ignis, ac proinde diverſa efficerent compoſita. Unde ſicut idem *Quæ eſſent verè compoſita diverſa.*

numerô corpus, eſſe poteſt divinitùs in duobus numerô locis diverſis, quidni eadem materia eſſe poſſet ſub duabus formis numero diverſis.

Dices 3. Si duæ formæ, *v. g.* lapidis & ligni informarent eandem materiam, prædicatio iſta, *lapis eſt lignum*, vera eſſet: ſicut illa *album eſt dulce*, quæ verificatur in lacte & ſaccharo; quia albedo & dulcedô ſunt ſimul in eodem ſubjecto: abſurdum conſequens, ergo & antecedens.

Quare materia poſſit habere plures formas, non verè plures ſubſiſtentias.

Nego maj. Album enim & dulce ſunt denominativa, quæ ſupponunt pro ſubjectis; unde concreta accidentalia non multiplicantur ad multiplicationem formarum; homo enim pluribus ſcientiis ornatus non dicitur plures ſcientes, ſed unus ſciens; cum igitur album & dulce ſupponant pro eodem ſubjecto, rectè dicitur *album eſt dulce*; ſenſus eſt ſubjectum quod eſt album, eſt etiam dulce: at verò cum multiplicentur compoſita ad multiplicationem formarum ſubſtantialium, & concreta ſubſtantialia non ſupponant pro communi ſubjecto illarum formarum ſcilicet pro materia, ſed pro compoſitis diverſis inde reſultantibus; inde fit hanc prædicationem eſſe falſam, *lapis eſt lignum*; ubi enim non eſt unicum, ſed duplex ſuppoſitum.

Inſtabis. Non eſſet in illa hypotheſi duplex, ſed unicum ſuppoſitum: quia quæcumque forma ſubſtantialis in aliquo compoſito intrinſecè includitur, intrinſecè conſtituit ipſum: ſed forma lapidis reperiretur intrinſecè cum forma ligni in compoſito reſultante; quia quod reperitur intrinſecè in materia compoſiti, reperitur intrinſecè in compoſito: ergo duæ illæ formæ unicum efficerent compoſitum.

Diſtinguo: Quod eſt intrinſecè in compoſito tanquam pars conſtituit ipſum, *Concedo*: aliter, *Nego*. Accidentia enim ſunt intrinſecè in compoſito, nec tamen conſtituunt ipſum; quia non ſunt partes ad complementum ejus ſubſtantiale deſiderandæ: ita forma lapidis eſſet quidem in materia ligni, ſed non tanquàm pars conſtitutiva ligni, ſed tanquàm actus ſubſtantialis materiam, determinans ad aliud corpus efficiendum, ſcilicet lapidem.

Urgebis. Materia haberet ſimul duos effectus adæquatos quod repugnat; effectus enim adæquatus materiæ eſt ſuſtentatio unius formæ, & compoſitio unius corporis.

Diſting. Effectus ille eſt adæquatus materia naturaliter, *Concedo*: ſupernaturaliter, *Nego*.

Objicies 3. Una materia non poteſt (etiam divinitùs) affici pluribus ſubſiſtentiis, ut affirmat Doctor in 3. *d.* 1. *q.* 2. Ergo nec pluribus formis.

Quare materia poſſit habere plures formas, non verò plures ſubſiſtentias.

Nego conſeq. Quia cùm (ut diximus in Metaphyſ.) ſubſiſtentia ſit negatio communicabilitatis alteri ſuppoſito; implicat contradictionem duas ſubſiſtentias eidem ineſſe, alioquin idem reſpectu ejuſdem eſſet communicabile & incommunicabile; una autem forma non dicit negationem alterius, proindeque talis non foret contradictio.

Objicies ultimò. Subjectum naturaliter incapax recipiendi plures formas, fieri non poteſt aptum ad eas experiendas, niſi per aliquam virtutem ſupernaturaliter inditam: ſed materia naturaliter eſt incapax plures formas ſubſtantiales ſuſtentandi; nec apparet quâ ratione ad id capax fieri poſſit per impreſſam ſibi divinitùs virtutem: igitur talis in ea capacitas non eſt aſſerenda.

Reſpondeo. Materiam ex ſe & natu-

raliter cenſeri poſſe capacem ad recipiendas plures formas ſubſtantiales, ſi illæ ſimul in eódem ſubjectò eſſent compoſſibiles, & ab agente naturali induci poſſent & ſimul conſervari; itaque quòd plures formæ ſubſtantiales in eadem materia ſubſiſtere nequeant, id non provenit ex defectu capacitatis in materia, ſed ex incompoſſibilitate ipſarum formarum, & ex impotentia agentis naturalis: ſecùs autem eſt de virtute divina; plura namque fieri poſſunt ſupernaturaliter & extraordinariâ Dei potentiâ, quæ naturæ vires & leges exſuperant; ſic duo corpora in eodem loco poſſunt conſiſtere, & unum corpus in duobus locis præter naturæ vires & per miraculum: quidni igitur pari ratione eadem materia abſque ullo ſuperaddito, poterit informari duabus formis, Deo ita volente & ordinante.

CONCLUSIO III.

Una forma poteſt divinitùs plures materias informare.

U*Nnica numerò forma plures numerò materias ſimul informare poteſt divinitùs.*

Probatur. Illud divinitùs fieri poteſt, quod nullam involvit contradictionem: ſed unicam numerò formam plures numerò materias informare, nullam involvit contradictionem. *Probo.* Si quæ foret talis repugnantia, peteretur vel ex parte formæ, quæ non poſſet taliter informare; vel ex parte materiarum, quæ non poſſent informari: ſed ex neutra parte repugnat. Non quidem *ex parte materiarum,* cum ipſæ habeant capacitatem & propenſionem ſuſcipiendi omnes formas quæ ipſis ab agente unientur. Nec video, cur plus repugnet duas materias eandem formam amplexari, quàm duo loca idem corpus complecti; hoc autem fit divinitùs, ut Fides edocet; & illud fieri non poterit.

Quia id non repugnat neque ex parte materiæ

Neque ex parte Formæ.

Non etiam repugnat *ex parte formæ. Probo.* Hæc repugnantia proveniret vel ex eo quòd una forma non poſſet eſſe in duabus materiis; vel ex eo quòd eis ineſſe non poſſet per informationem, ſeu eas informando: ſed primum non repugnat; idem enim corpus eſſe poteſt in duobus locis, quidni & eadem forma in duabus materiis? Non repugnat pariter ſecundum, quia una & eadem anima naturaliter informat plures materias partiales & unitas, quidni divinitùs poſſet informare plures ſegregatas & ſejunctas, cùm poſſit eis præſens effici.

Dices 1. Repugnat eundem effectum pendere à duabus cauſis totalibus in eodem genere cauſæ, ut infrà patebit. Sed duæ materiæ eſſent duæ cauſæ materiales totales, à quibus illa forma in informatione penderet: Ergo id repugnat.

Concedo maj. & nego minorem: Nam illæ duæ materiæ concurrerent tantùm inadæquatè ad hanc informationem terminandam. *Deinde,* poteſt Deus efficere, ut forma à neutrius materiæ influxu dependeret, ſi nempè ſolùm eas cum iis materiis uniret, ſicut unit animam rationalem cum corpore humano. Ergo nulla eſt hæc contradictio.

Dices 2. Si una forma poſſet eſſe in duabus materiis, poterit eſſe in 10. & eâdem ratione in mille, & ſic uſque in infinitum: non enim eſt potior ratio, cur poſſit eſſe in uno determinato numero, quàm in alio; ſed repugnat formam eſſe in infinitis materiis, ergo repugnat pariter eam eſſe in duabus.

Diſtinguo

Quid fieret ſi infinita numerô materiæ eſſent poſſibiles

Diſtinguo min. Repugnat formam eſſe in infinitis materiis; ſi illæ materiæ infinitæ eſſent poſſibiles, *Nego*: ſi non ſint poſſibiles, *Concedo.* Materias autem numerô infinitas non eſſe poſſib les, probabimus agendo de infinito.

Vel dico, quòd etſi materiæ numerô infinitæ eſſent poſſibiles, unicam tamen formam eas omnes non informare: ſed ad aliquem certum numerum à Deo poſſe determinari: ſicut de facto viſio beatifica determinatur ad certum numerum & gradum perfectionum divinarum; licet, ut quidem edocent, in Deo ſint perfectiones infinitè viſibiles.

Tam formæ accidentales quàm ſubſtantiales poſſunt eſſe in pluribus ſubjectis

Dices 3. Doctor in 3. *d.* 1. *q.* expreſsè aſſerit, ita eſſe impoſſibile, ut unum accidens ſit in pluribus ſubjectis, ac impoſſibile eſt unam formam ſubſtantialem eſſe in pluribus materiis: Ergo noſtra ſententia ipſi adverſatur. *Nego conſeq.* Doctor enim ibi non aſſerit alterutram illarum formarum non poſſe eſſe in illis ſubjectis; ſed ſolùm contendit, quòd ſi ſequeretur infinitas unius, ſequeretur & alterius infinitas; & hoc ſufficiebat ipſius propoſito: ibidem enim agit contra Varronem qui unam fore infinitam, alteram verò non, aſſeverabat: cæteras objectiones faciliùs ut diſſolvas;

Nec refragatur ſubtilis Doctor.

Dices ultimò. Partes organicæ viventium, ut cor, jecur & cerebrum, oſſa, nervi, *&c.* differunt numero, & tamen eâdem animâ informantur: ergo eadem forma poteſt non ſolùm ſupernaturaliter, ſed etiam naturaliter diverſas numero materias informare. *Probatur antec.* Hujuſmodi partes diſſimilares viventium habent diverſas ſpecie formas partiales, formam corporëitatis integrantes: ſed quæ differunt ſpecie, non ſunt continua, *ex* 5. *phyſ. cap.* 4. *textu* 40. *&* 41. & quæ non ſunt continua, numerô ſunt diverſa, ut habetur ibidem; ergo partes illæ nec ſunt continuæ, nec unum numerô.

Reſpondeo 1. Difficultatem facili negotio diſſolvi poſſe, excludendo à lege formarum materialium animam rationalem, quæ indiviſa manens, ſimul ineſt pluribus corporis partibus; ſicut Angelus pluribus locis continuatis: loquendo tamen de ipſa ad id quod dicitur partes corporis non eſſe continuas, diſtinguendum eſt in ratione partium integrantium corpus unum ad ſuſcipiendam animam unicam, *Nego*: in ratione talium partium, id eſt, ſi ſpectentur non per ordinem ad totum, quod ex ipſis reſultat, ſed juxta proprias ſuas rationes, *Concedo.* Oſſa enim totius corporis non ſunt continua, nec inter ſe, nec cum nervis & carne, ſed hæc invicem tantùm compacta & contigua dici poſſunt. Sicut igitur plura corpora ſpecie diverſa, quibus præſens ſit Angelus, cenſentur unus locus continuatus; modò ſint inter ſe copulata mediô, cui ſit præſens Angelus: ita partes diſſimiles corporis continuitatem habent unius corporis ſufficientem, ut anima ſpiritualis eas omnes informare queat.

Verùm ſi loquamur tantùm de anima materiali cæterorum viventium, *diſtinguo antec.* Eadem anima indiviſibiliter & per eaſdem ſui partes, *Nego*: eadem anima diviſibiliter & per diverſas numerô partes, *Concedo.* Licet enim una ſit anima cujuſlibet plantæ & animalis, cùm tamen non ſit indiviſibilis, ſed plures habeat partes; una pars formæ ramis, altera trunco ineſt, una pars in capite, altera in pede affixa eſt.

Una forma inanimata duas materias informans unicum efficeret compoſitum.

Adverte 1. Formam inanimatam, quæ duas informaret materias, unicum tantùm efficere compoſitum: Tùm, quia diſtinctio numerica petitur à gradu ſpecialiori & magis conſtitutivo: forma autem eſt gradus magis diſtinctivus & conſtitutivus: Tum, quia diſtinctio numerica compoſitorum, peti nequit à materia, cùm eadem numerò materia poſſit eſſe in diverſis numerò & ſpecie compoſitis, ut patet in generationibus.

Unica verò anima rationalis duo corpora informans efficeret unicum compoſitum & duplex.

Adverte 2. Majorem eſſe difficultatem de formis viventibus, ſive de animabus; quia cùm hæ formæ (ut probabimus) ſupponant formam corporeitatis determinantis materiam ad tale, vel tale corpus efformandum; cumque formæ ſint veluti ultimæ diſpoſitiones ad receptionem talis, vel talis animæ; idcircò arbitror eſſe dicendum, quòd ſi una anima rationalis duo humana corpora informaret, illa compoſita eſſent duo & unicum diverſo reſpectu: duo quidem, ratione corporum animatorum; unicum verò, ratione animæ informantis.

Non eſt probabile animam rationalem poſſe informare corpus equinum.

An autem diverſa ſpecie corpora, *v. g.* humanum & equinum eadem anima rationalis, informare poſſit? *Dico* id mihi non videre probabile, quia forma non informat, niſi totum conſtituat: ſed anima rationalis nequit aliquod totum conſtituere cum corpore equi. *Probo.* Illud totum vel eſſet homo vel equus; ſed neutrum eſſe poteſt: non quidem homo, quia homo non tantùm animâ, ſed & corpore humano tanquam duabus partibus eſſentialibus conſtare debet: atqui corpus equinum non eſt humanum, ergo anima rationalis in corpore equi hominem non conſtitueret. Nec pariter conſtitueret equum, quia equus non conſtituitur, niſi à corpore & formâ equinâ; ſed anima rationalis non eſt forma equina, ergo, *&c.*

DISPUTATIO SECUNDA.

De Cauſis Corporis naturalis.

EGIMUS hactenùs de principiis intrinſecis corporis naturalis; nunc verò de ejuſdem principiis extrinſecis, ſeu cauſis diſſerendum eſt. Quatuor autem cauſarum genera ſolitò numerant Phyſici, *efficientem* videlicet, *finalem*, *materialem* & *formalem*, quas omnes tribus in Sectionibus expendemus: ſed præmittenda eſt

QUÆSTIO PROEMIALIS.

Quid, quotuplex, & qualis ſit Cauſa Phyſica.

Cauſæ nomen trifariam uſurpatur.

NOTAND. I. cauſę nomen variis modis à Philoſophis uſurpari. 1. Quidem *generaliſſimè*, pro eò omni quod neceſſarium eſt, & prærequiſitum ad productionem alicujus effectûs, quò ſenſu, non ſolum rerum principia, ſed etiam conditio-

nes *ſine quibus non*, dicuntur cauſæ. 2. *Strictius*, pro eo à quo aliquid eſt & denominatur effectus, qualiter, nomen cauſæ ſoli efficienti congruit, ab ea ſiquidem præ.ertim nominatur effectus, quaſi ab efficiendo. 3. *Propriè*, pro quolibet principio producente cum reali influxu & dependentia.

Cauſa & principium in quibus differant.

Notand. 2. *Principium & cauſam* in hoc diſcrepare, quod ad rationem principii ſufficiat habitudo unius ab alio; ſive interim in effectum influat, ſive non; ita ut influxus realis ſit indifferens & veluti extrinſecus ad rationem principii; unde quædam principia realiter influunt, putà *materia* & *forma*; quædam verò non, ut *privatio*. Ad rationem verò *cauſa*, tria neceſſariò deſiderantur: 1. *Influxus* realis in effectum. 2. *Dependentia* effectûs à cauſa, non ſolùm dependentia originis & promanationis tantùm: ſed dependentia inferioritatis & ſubordinationis; ita ut omnis cauſa, ut cauſa, nobilior & præſtantior ſit effectu ab ea producto, ut effectus productus eſt; effectus enim ſe habet ad ſuam cauſam, ut paſſivum ad activum; quia ab ea veluti patitur, dum ejus influxum terminat, activum autem paſſivo præſtat. 3. *Diſtinctio* realis inter cauſæ & effectûs entitates; nihil enim ſeipſum cauſare poteſt, & conſectariè omne cauſans, aliud à ſe cauſat: & hinc propter duas poſteriores conditiones, Pater Æternus (inquiunt) dicitur quidem principium, non verò cauſa ſui Filii.

Tria requiruntur ad rationem cauſæ. 1. Influxus in effectum. 2. Dependentia effectûs à cauſa.

Diſtinctio realis inter effectum & cauſam.

Quatuor in cauſa diſtingui poſſunt nimirum; 1. Entitas. 2. Activitas. 3. Influxus. 4. Relatio illius ad ſuum effectum.

Notand. 3. Quatuor in cauſa quaslibet poſſe diſtingui. 1. *Entitatem* illius rei quæ cauſa nominatur. 2. Illius *Activitatem*, ſeu virtutem agendi aut cauſandi. 3. *Influxum*, ſeu id, quô effectus dicitur formaliter produci & à cauſa pendere. 4. *Relationem*, quam habet cauſa ad effectum productum: quærimus ergo in quonam horum præcisè conſiſtat ratio formalis cauſæ, & quæ ſit germana illius definitio.

CONCLUSIO I.

Definitio Cauſæ Phyſicæ traditur & expenditur.

Cauſa phyſica rectè deſcribitur, *Principium per ſe primò influens eſſe in aliud, quod poteſt non exiſtere.* Hæc omni, & ſoli cauſæ phyſicæ propriè dictæ congruit, & patet per declarationem. Primo enim dicitur *principium*, quia principium reſpectu cauſæ tenet locum generis, quippè cùm omnis cauſa phyſica ſit principium: ſed omne principium non ſit cauſa. 2. *Influens eſſe*, id eſt, ad effectum producendum realiter concurrens, & aliquid ipſi communicans, ut à cauſarum ſocietate *privatio* exulet. 3. *Per ſe primò*, id eſt, per virtutem ſibi inditam aut à ſe derivatam, quibus cauſæ per ſe (quæ ſolæ hic deſcribuntur) à cauſis per accidens & inſtrumentariis ſegregantur; malleus enim non cudit enſem, nec Medicus ſanitatem procreat, per virtutem ſibi inditam, ſed ille aſſumi debet ab artifice, hic uti debet medicinâ & potione. 4. *In aliud*, id eſt, in aliquid habens eſſentiam, ſaltem numerô ab eſſentia ſuæ cauſæ diverſam. 5. *Potens non exiſtere*, quibus neceſſaria effectûs à cauſa dependentia indigitatur.

Addunt aliqui per has ultimas particulas Patrem Æternum non habere rationem cauſæ in productione ſui Filii, eò quòd nec aliam à Patre eſſentiam, nec contingentem: ſed ſummè neceſſariam exiſtentiam habeat. Verùm hæc quid ad Philoſo-

phos in ipſis etiam naturæ penetralibus indagandis cæcutientes.

Objic. Chriſtus D. ſeipſum in ultima cœna produxit. 2. Sanitas in intentione, eſt cauſa ſui ipſius in executione, 3. Patres Græci aſſerunt Patrem Æternum eſſe cauſam ſui Filii: Ergo cauſa neceſſariò non influit in aliud.

Chriſtus in Eucharistia non producitur, ſed adducitur.

Reſp. ad 1. Ibi nullam fuiſſe productionem ſed meram adductionem, ſeu ejuſdem in diverſis locis, & ſub diverſo ſtatu poſitionem, ut patebit infrà agendo de loco.

Cauſa finalis non eſt propriè cauſa physica.

Ad 2. Dico illud nihil prorsùs urgere; tùm quia ſanitas eſt quidem cauſa finalis reſpectu effectuum qui fiunt illius: ergo, putà medicinæ, phlebotomiæ, *&c.* non autem ipſa ſanitas propriè fit gratiâ ſui.

Vel dico ſanitatem in intentione habere modum exiſtendi diverſum ab eo quem habet ſanitas obtenta: nam ſanitas recuperata exiſtit realiter & actu: ſanitas verò intenta, exiſtit ſolùm potentiâ & objectivè in intellectu.

Pater Æternus potius dicitur principium, quàm cauſa ſui Filii.

Ad 3. Dico Patres Græcos cauſam ſumere in latiori ſignificatione, ſcilicet pro omni principio realiter influente in productum; ſive illud productum aliam à producente habeat entitatem, ſive non.

CONCLUSIO II.

Cauſa phyſica ſolitò quadruplex ſtatuitur, materialis videlicet, formalis, efficiens & finalis. Hæc eſt Ariſtot. pluribi: ſed præſertim 2. *Phyſic.* contra Platonem, qui tres tantum cauſas admiſit, nempè materiam, efficientem & ideam; & Themiſtium, qui tantùm eſſe contendebat efficientem & finalem.

Probatur quadruplex cauſarum exiſtentia.

Probatur concl. Nihil producitur à ſeipſo, alioquin eſſet antequam eſſet: Ergo quidquid producitur, ab alio producitur, illud autem aliud eſt *efficiens*. *Inſuper*: nullum agens naturale aliquid producit ex nihilo, ergo producit ex præſuppoſito ſubjecto, hoc autem eſt *materia*. *Rursùs*; dùm aliquid producitur in ſubjecto, iſtud ſubjectum realiter mutatur; ergo recipit aliquid reale, quo antea carebat; id verò eſt *forma*. *Præterea*. Omne agens naturale non agit temerè & inordinatè, ſed ob certum aliquem finem; alioquin non conſtanter, non ordinatè, non eodem modo plerumque ageret; quin etiam finis cauſarum nobiliſſima eſt, ad quam cæteræ meritò referuntur: ac propterea Avicennas lib. 6. Metaph. diſputationem *de Finibus* omnium præſtantiſſimam judicavit. Quid enim utilius ac præſtantius, quam planè intelligere, quem ob finem res quæque condita ſit: Ergo admittenda eſt cauſa *finalis*; ac proinde quatuor illæ cauſæ meritò numerantur.

Objic. Plures ſunt aliæ cauſæ phyſicæ, quæ ſub aliquo ex prædictis membris non involvuntur, putà cauſa inſtrumentalis, idea, diſpoſitiones, conditiones ſine quibus non, & objecta: Ergo illa deficit.

Ad quas cætera omnes revocari debent.

Nego antec. Nulla enim eſt ex aſſignatis, quæ ad aliquam ex quatuor prædictis non reducatur: Nam 1. *inſtrumenta* ad efficientem ſpectant; quia dùm cauſant, nullam habent diſtinctam ab agente principiandi cauſalitatem, ut infrà patebit.

Inſtrumentalis enim reducitur ad efficientem.

Dico 2. Cauſam *Idealem* ſeu exemplarem aut nullam eſſe, ut putat Ariſt. aut ſi ſit eam ab efficiente non ſecerni; nam cùm duplex ſit efficiens, unum quod agit ſine prævia cogni-

Idealis exemplaris etiã ad efficientem.

tione, vocaturque agens naturale, *v. g.* ignis; aliud quod agit duce cognitione, *v. g.* homo: ſicut agens naturale habet in ſe formam naturalem per quam, & ad cujus ſimilitudinem effectum producit; ſic agens per intellectum habet in ſe formam intellectualem ejus rei quam effecturum eſt; & contendit pro viribus opus externum facere omnimodò ſimile illi formæ ſeu ideæ quam mente complectitur. *Inſuper*: Sicut forma, quæ eſt in agente naturali pertinet ad cauſalitatem efficientis, nec ſpeciale genus cauſæ conſtituit; ſic forma intellectualis, quæ eſt in agente per intellectum, non conſtituit diſtinctum cauſæ genus à quatuor aſſignatis: ſed pertinet ad completam cauſalitatem effectivam, quæ eſt in agente per intellectum. *Rursùs*: Sicut calor, licet ſit forma reſpectu ignis, eſt tamen efficiens reſpectu caloris in aqua producendi: ſic licet idea ſit forma artificis, ut artifex eſt, tamen eſt efficiens reſpectu operis faciendi.

Diſpoſitiones verò ad materialem vel ad formalem, vel ad efficientem.

Dico 3. Diſpoſitiones ad formæ introductionem prærequiſitas, revocari ad cauſam materialem, quatenùs eam diſponunt ad formam ſuſcipiendam; vel ad cauſam efficientem, quatenùs ſunt ejus inſtrumenta, vel denique ad cauſam formalem, prout ſunt formæ accidentales in ſubjecto recipiendæ.

Dico 4. Objectum poſſe conſiderari, vel prout terminat actionem, vel prout ad eam una cum potentia concurrit: Priori modô, non habet rationem cauſæ; quia terminare aliquid, non eſt illud cauſare, niſi fortè dixeris illud induere rationem cauſæ formalis extrinſecæ, quatenùs denominat & ſpecificat extrinſecè actionem: Poſteriori modò ſortitur rationem cauſæ efficientis, quia movendo potentiam per ſe, vel per ſui ſpeciem, verè cum ea concurrit ad operationem.

Conditiones enim non ſunt cauſa.

Dico 5. Conditiones ſine quibus non ponitur effectus, nullatenùs influere in effectum, nec proinde cauſæ nomen promereri; idcircò impropriè tantùm ad eas cauſas, quarum ſunt conditiones, ſunt revocandæ.

Alia cauſæ diviſio in primam & ſecundam.

Hîc adverte, cauſam aliter & univerſaliùs dividi in *primam & ſecundam*. Prima eſt, quæ à nulla dependens, cæteris cauſandi virtutem tribuit, qualis eſt ſolus Deus. Secunda eſt quælibet cauſa creata, quæ nihil niſi per acceptam à Deo virtutem, & mediante divinô concurſu molitur. *Creata* alia *æquivoca*, quæ ſibi ſimilem effectum in ſpecie non producit, ut ſol reſpectu omnium ad quæ concurrit; alia *univoca*, quæ ſibi ſimilem effectum producit, ut leo leonem.

Secunda alia eſt æquivoca & alia univoca.

Univoca, alia *immediata*, quæ immediatè effectum attingit, ut ignis comburens domum: alia *mediata*, ut incendiarius qui domum igne mediante in cineres redigit.

Univoca alia immediata alia mediata.

Immediata, alia agit *immediatione virtutis*, putà Sol qui virtute ſuâ per *aërem* diffuſâ agit in terram. Alia *immediationis virtutis & ſuppoſiti*, putà Deus, qui nedùm immediatione virtutis: ſed etiam immediatione ſuppoſiti, ſeu præſentiæ ſubſtantialis ubique operatur.

Immediata alia immediatione virtutis alia ſuppoſiti.

Utraque alia *totalis*, quæ ſe ſola effectum in ſuo genere producit, ut ignis comburens lignum: alia *partialis*, quæ nonniſi mediante alterius cauſæ ejuſdem generis & ordinis conſortiô, effectum edit.

Utraque eſt totalis vel partialis.

Totalis iterùm dicitur dupliciter, ſcilicet *totalitate effectûs & totalitate cauſæ*. Illa dicitur totalis totalita-

Totalis alia totalitate

effectûs alia cauſæ.

te effectûs tantùm, cujus virtus ſeſe quidem extendit ad totum effectum: ſed cum totum ſola non producit, requiritque auxilium alterius cauſæ ejuſdem generis & ordinis; *v.g.* dùm duo equi trahunt currum, quilibet eorum totum currum trahit, & ſic quilibet eſt cauſa illius tractionis totalitate effectûs: ſed neuter ſeorſim poteſt totum currum trahere. *Totalis* verò *totalitate cauſæ* ea eſt, quæ vi ſui ſolius influxûs ita totum ſuum effectum producit, ut nullatenùs indigeat conſortio alterius cauſæ ejuſdem generis & ordinis.

Dico (*ejuſdem ordinis*) nam licèt duæ cauſæ ſint ejuſdem generis, putà ambæ efficientes: ſi tamen ſint ſubordinatæ, atque ideò diverſi ordinis, id eſt, ſi una univerſalis, & altera particularis, ambæ dicentur totales. Itemque ſi ſint ejuſdem ordinis, ſed generis diverſi; putà ſi una ſit efficiens & altera formalis, ambæ erunt totales in ſuo genere. Hinc cauſa partialis & totalis totalitate effectûs tantùm, coincidunt.

Totalis alia univerſalis, alia particularis.

Totalis propriè, alia eſt *univerſalis*, penes diverſitatem effectuum, quos poteſt producere; vel penes diverſitatem locorum, in quibus plures effectus ſimul poteſt producere; vel penes diverſitatem temporum, in quibus diverſos poteſt effectus producere: Alia eſt *particularis*, quæ ad certos quoſdam effectus determinatur. Rurſus alia eſt *ſubordinata* inferior, & dependens ab altera in cauſando; quales ſunt creaturæ: alia *ſubordinans*, ſuperior & independens, qualis eſt ſolus Deus.

Item alia eſt ſubordinans & alia ſubordinata.

Rurſùs: Cauſa illa utraque ſubdividitur in ſubordinatam per ſe & in ſubordinatam per accidens, ut deduco ex Doctore in 1. *d.* 2. *q.* 2. *n.* 12. ubi notat tria diſcrimina quæ ſunt inter ſubordinationem cauſarum per ſe efficientium & ſubordinationem per accidens earumdem. Quæ diſcrimina jam retulimus in Metaphyſica agendo de exiſtentia Dei.

Denique alia ſubordinata per ſe, alia per accidens.

Iterùm, alia eſt *moralis*, quæ tantùm moraliter in effectum influit, conſulendo, præcipiendo *&c.* alia *Phyſica*, quæ realiter & phyſicè effectum attingit. *Phyſica* alia eſt *extrinſeca*, quæ ad effectûs productionem, ſed non ad ejus conſtitutionem concurrit: quales ſunt efficiens & finalis: alia *intrinſeca*, quæ ad effectûs productionem & conſtitutionem concurrit, putà materia & forma.

Cauſa alia Moralis, alia Phyſica.

Phyſica alia intrinſeca, alia extrinſeca.

Ex quibus patet, prædictam cauſæ phyſicæ diviſionem in quatuor membra, nec eſſe immediatam; cùm cauſa phyſica priùs dividi poſſit in externam & internam; nec ultimam, cùm quælibet plures adhuc ſortiri poſſint ſubdiviſiones, ut infrà patebit.

CONCLUSIO III.

R*atio formalis cauſæ, ſeu cauſalitas conſiſtit in influxu.* Probatur. In eo formaliter conſiſtit cauſalitas, quò poſitò quibuſcumque ſublatis, res intelligitur actu cauſans; & quò ſublatò quibuſcumque poſitis, non eſt ampliùs formaliter cauſans: ſed poſitò ſolò influxu, aliis ſublatis, res intelligitur actu cauſans; cauſare enim, eſt actu in effectum influere; & ſublatò influxu, quibuſcumque poſitis, non intelligitur actu cauſans. Architectus ſiquidem dùm non ædificat, non cauſat; nec proinde cauſæ rationem obtinet, & tamen ſuam habet entitatem, & cauſandi potentiam & virtutem: ergo poſitâ entitate & cauſandi virtute, ſublatò influ-

Cauſalitas conſiſtit in influxu.

xu, non eſt cauſa. Hæc pariter cauſalitas non conſiſtit in relatione, quia relatio cauſæ ad effectum, cauſalitatem tamquàm proximum ſuum fundamentum ſupponit, ut diximus in Logica agendo de relationibus ſecundi generis. Ergo talis cauſalitas in ſolo influxu conſiſtit.

Dices. Cauſa, ut cauſa eſt, neceſſariò dicit ordinem ad effectum: ſed ille ordo eſt relatio; ergo cauſa, ut cauſa, formaliter importat relationem.

Diſtinguo maj. Cauſa neceſſariò dicit ordinem ad effectum ſecundariò, *Concedo*; primariò, *Nego*. In igne enim calefaciente, *v. g.* duo diſtingui poſſunt, 1. eſt ille influxus quô calor producitur: 2. eſt illa relatio ignis ad calorem productum. Per primum, ignis conſtituitur in ratione cauſæ formaliter. Per ſecundum, ordinatur ad effectum productum.

Quæres 1. *Quis ſtatuendus ſit ordo inter cauſas.*

Quis ſit ordo ſtatuendus inter cauſas. *Reſp.* cauſas poſſe ordinari quatuor modis.

1. *Ad effectum*: & ſic prima eſt forma, ſecunda eſt materia, tertia eſt efficiens, quarta eſt finis; quia effectus intrinſecè conſtat materiâ & formâ, illa quidem tamquam parte communi & determinabili; hâc verò tamquam parte determinativâ & particulari: unde forma dat eſſe determinatum & ſpecificum, materia verò dat eſſe materiale & indeterminatum; utraque tamen dat eſſe intrinſecum, quia utraque intrinſecè conſtituit. Efficiens autem non dat eſſe compoſito ſeu effectui niſi mediatè, inquantùm ſcilicet formam inducit: finis verò non dat eſſe niſi remotè, movendo ipſum agens ad compoſitum producendum.

2. *Per ordinem cauſandi.* Prima, eſt finis, ſecunda efficiens, tertia materia, quarta eſt forma; illa enim ſunt priora, à quibus cætera dependent: ſed forma in ſua cauſalitate dependet à materia, materia ab agente, & agens à fine; quia forma nuſquam cauſat, niſi in materia inducatur: nec materia formam ſuſcipit, niſi priùs ab agente diſponatur: nec agens materiam diſponit, niſi à fine moveatur.

Si ordo quidditatis ſpectetur. Forma eſt prior, quia dat eſſe rei: *Si ordo motionis*, finis eſt prior, quippè cùm ipſe moveat ad agendum: Si deniquè attendatur *ordo eſſendi*, prima eſt efficiens, nempè Deus, qui cuncta cauſavit & formavit; ſecunda materia, quæ primò fuit producta, tertia forma, quarta finis, propter quam hæc omnia fuere formata.

Quæres 2. *Quænam connexio ſit inter cauſas, & quæ ab invicem diſtinctio.*

Quæ ſit cauſarum connexio. *Reſpondeo ad* 1. Quatuor prædictas cauſas neceſſariam habere connexionem reſpectu rerum naturalium, ſeu compoſiti phyſici, quia nuſquam forma poteſt cauſare, niſi informet; nec informare, niſi adſit materia; nec materia formam recipiet, niſi ab agente diſponatur; nec agens formam inducet, niſi propter aliquem finem. Dixi *reſpectu rerum naturalium*: quia plerique ſunt effectus, qui à cauſa efficiente & finali quidem poſſunt pendere, non verò à meteriali & formali, putà productio ſubſtantiæ ſpiritualis, quæ à Deo tamquam à cauſa efficiente propter aliquem finem producitur, abſque ullo materiæ & formæ commercio. Unde efficiens & finalis ita neceſſariò ſunt invicem connexæ, ut nullatenùs ſeorſim cauſare poſſint: idem dicendum de materia & forma.

Et earum ab invicem diſtinctio.

Reſp. ad 2. Has quatuor cauſas ratione cauſalitatis diſtingui realiter reſpectu ejuſdem effectûs ; quia diverſas realiter habent cauſalitates, diverſoſque in eumdem effectum influxus. Dico (*ratione cauſalitatis*, & *reſpectu ejuſdem effectûs*) ; quia certum eſt unam eandemque rem poſſe diverſas habere cauſalitates ; anima enim *v.g.* eſt cauſa formalis reſpectu corporis, efficiens reſpectu ſuarũ operationum, materialis ſeu materiæ vices gerens, reſpectu qualitatum ſpiritualium, quæ ab ea educuntur, finalis pariter reſpectu eorum quæ ipſius gratiâ fiunt; reſpectu tamen ejuſdem effectûs nulla res has quatuor cauſalitates obtinet.

Quæres 3. *Quæ ſit cauſarum dignitas, & prioritas.*

Et earum dignitas.

Reſpondeo ad 1. Cauſarum nobilitatem ſpectari poſſe, vel in ordine ad cauſas, vel in ordine ad effectum. Priori modô, ſi cauſæ extrinſecæ cum intrinſecis conferantur, certum eſt illas eſſe his ſimpliciter nobiliores. Deus enim qui efficiens eſt & finis omnium, longè nobilior eſt materiâ & formâ: inſuper hæ dependent in eſſendo & in cauſando à cauſa efficiente & finali. Si verò efficiens cum fine conferatur, hæc eſt aliquando iſti æqualis, aliquandò nobilior, & aliquando minùs nobilis. Primum patet, quia bonitas divina, propter quam omnipotentia omnia operatur ad extra, eſt finis omnium illarum operationum ; ſed bonitas divina eſt æquè nobilis ac divina omnipotentia, cùm in Deo omnia ſint infinita. Patet etiam ſecundum, quia ipſamet divina bonitas debet eſſe finis omnium noſtrarum operationum ; illa autem his operationibus longè præſtat. Tertium deniquè conſtat : Deus enim etſi omnium finis ultimus, tamen immediatè multa propter hominum naturam, ſalutem & beatificationem operatur : homines autem Deo ſunt longè imperfectiores.

Cauſa ſemper nobilior eſt ſuo effectu in ratione cauſæ.

Poſteriori modô, ſeu per ordinem ad effectus, dico cauſam in ratione cauſæ ſemper eis eſſe perfectiorem ; tùm quia nobiliùs eſt eſſe independens, quàm dependens ; dependentia enim importat inferioritatem & ſubjectionem, ſubjectio autem dicit imperfectionem : ſed omnis effectus à ſua cauſa dependet, illa autem in ſua entitate eſt ab effectu omninò independens : Tùm, quia nobilius eſt dare, quàm accipere, & producere quàm produci ; quia acceptio deſignat indigentiam, & productio dependentiam in eſſendo : ſed omnis cauſa dat & producit, effectus autem recipit & producitur ; ergo cauſa in ratione cauſæ eſt ſuô effectu nobilior. Dico (*in ratione cauſæ*) quia fieri poteſt ut res ſecundùm ſuam entitatem ſit imperfectior entitate ſui effectûs ; Sol enim ſecundùm entitatem, imperfectior eſt homine ad cujus formationem concurrit ; ſimiliter materia & forma cùm ſint ſubſtantiæ incompletæ, ignobiliores ſunt compoſito, quod eſt ſubſtantia completa : ſed omnes cauſæ, ut cauſæ ſunt, nobiliores videntur ſuis effectibus, ut ſunt effectus.

Extra prior ſaltem prioritate naturæ.

Reſp. ad 2. Cauſas ſecundùm ſuam entitatem ſaltem naturâ eſſe priores ſuis effectibus : quia id à quo aliud pendet in eſſe fieri, prius eſt eô, quod taliter dependet : ſed effectus in fieri & eſſe pendet à ſua cauſa, ergo illa eſt eo prior : ſi verò cauſam ſecundùm rationem formalem cauſæ conſideres, nequaquàm eſt ſuô effectu prior : Tùm, quia cauſa & effectus ſunt correlata ſecundi generis :

ris ; correlata autem ſunt ſimul naturâ. Tùm, quia concipi nequit cauſa ut influens, quin ſimul concipiatur effectus incipiens eſſe : omnis enim influxus terminatur ad aliquid ; ergo conceptô influxu, concipitur pariter, & id ad quod terminatur. Hinc vulgare illud effatum, *Poſitâ causâ ponitur effectus, & eâ ſublatâ ille tollitur*. Cujus ſenſus eſt, quando ponitur cauſa formaliter, id eſt, ut influens, ponitur pariter effectus ſaltem in fieri ; ſi verò cauſa non influat, nullus erit effectus.

Tres ſunt præcipuæ cauſarum proprietates.

Quæres 4. *Quænam ſint præcipuæ cauſarum proprietates.*

Reſp. Eas tres ab Ariſt. numerari; tùm 1. *Phyſi. c.*3. cum 4. *Metaphyſ. cap.* 5. & Doctore in commentario illius loci.

1. Cauſæ ſibi invicem aliquando poſſunt eſſe cauſæ.

Prima eſt : *Cauſæ poſſunt eſſe ſibi mutuò cauſæ.* Quod nedum intelligitur quoad neceſſariam connexionem & mutuam dependentiam, quam quatuor cauſæ habent invicem ratione cauſalitatis ; ita ut una nec cauſare nec influere poſſit abſque alia. Nec etiam ſolùm intelligitur quoad mutuam unionem cauſalitatis, quam ſibi mutuò conferunt cauſæ partiales ; quæ cùm non poſſint ſeorſim cauſare, *v. g.* unus equus non poſſit currum trahere ſine alio, videntur quodammodò eſſe ſibi mutuò cauſæ ; quia vim ſuam & activitatem mutuò ſibi conferre videntur, ut effectum producant. Hæc enim dependentia non eſt reſpectu cauſarum, quia ſic una non dat eſſe alteri : ſed reſpectu connexionis cauſalitatum, vel reſpectu effectûs.

Nec ſimiliter ſic intelligitur, quaſi una cauſa poſſet alteram ejuſdem ordinis cauſare, à qua hæc fuit cauſata : *v. g.* filius ſuum patrem producere ; id enim fieri nequit naturæ viribus, quia cùm cauſa debeat ſaltem naturâ eſſe prior ſuo effectu, ut dictum eſt ; eò quòd priùs ſit rem eſſe quàm agere, hinc fit ut effectus ſuam cauſam producere nequeat, alioquin hæc cauſa eſſet prior & poſterior reſpectu ejuſdem.

Dices 1. Ex vapore ſursùm elato, pluvia concreſſit ; ex pluvia verò rursùs vapor in ſublime attollitur, igitur vapor & pluvia ſunt ſibi mutuò cauſæ materiales. *Deinde*, venti flatus & impulſus feneſtram pulſans, ipſius in cubiculum ingreſſus, eſt cauſa cur aperiatur feneſtra ; & viciſſim apertio feneſtræ eſt cauſa, cur ventus ſubeat ad cubiculum : ergo ſunt ſibi invicem cauſæ. *Denique* duæ manus ſeſe mutuò calefaciunt, & duo globi ſeſe mutuò impellunt : duo etiam pondera in libra ſeſe mutuò ſuſtinent in æquilibrio : ergo cauſæ ejuſdem ordinis poſſunt ſibi mutuò eſſe cauſæ.

Nego conſeq. Et ad primum probationis momentum, dico pluviam non eſſe cauſam ejuſdem vaporis, à quo per aëreum frigus coägulato defluxit, ſed alterius ſpecie, aut ſaltem numerô diſtincti. Accedit quòd pluvia & vapor non naturâ, ſed ſtatu duntaxat inter ſe differre videantur ; vapor enim nihil eſt præter aquam, cujus partes & guttulæ inter ſe disjunctæ, per aëreum frigus concreſcunt in pluviam.

Ad ſecundum dico, non ipſum ingreſſum venti eſſe cauſam apertionis feneſtræ ; ſed impulſum, cujus quidem apertio feneſtræ non eſt cauſa, ſed eum ſubſequitur.

Ad tertium reſpondeo, nec calorem unius manûs, nec impetum unius globuli alterum procreare à quo fuerit productus ; ſed duntaxat

unum alterum ſovere, ſibique mutuò præſtare vires. Neque pariter duo pondera ſibi ſunt cauſæ ſuægravitatis, ſed eorum æqualitas efficit ut unum altero non præponderet. Igitur exinde colligere non licet, cauſas in eodem ordine ſibi mutuò cauſas fieri.

Non enim eodem: ſed in diverſo ordine cauſandi.

Reſtat ergo dicendum cum Doctore, hanc Ariſtotelis maximam ſic eſſe intelligendam, ut cauſæ ſint ſibi invicem cauſæ in diverſo ordine, ita quod cauſa efficiens ſit cauſa finis ſeu formæ quantùm ad eſſe, quia efficiens dat eſſe primò formæ: finis autem ſit cauſa efficientis, non quantùm ad eſſe, ſed quantùm ad cauſare; quia efficiens non cauſaret, niſi à fine moveretur; agens enim non agit, niſi ex appetitu finis. Sic ſanitas obtinenda eſt cauſa finalis deambulationis, & deambulatio eſt cauſa ſanitatis reſtitutæ. Similiter materia dat eſſe formæ, quatenùs ad ejus eductionem, conſervationem & ſuſtentationem concurrit, ita ut forma ſine materia ſubſiſtere nequeat; & viciſſim forma dat eſſe materiæ, non quidem eſſe primum & entitativum; ſed ſecundum & determinativum, quatenùs eam perficit & ſpecificat.

2. Quòd poſſint eſſe cauſæ contrariorum.

Secunda: Ut cauſæ ſint cauſæ contrariorum ſecundùm diverſam diſpoſitionem, ſic efficiens, *v. g.* Sol eodem radiò lutum indureſcit & ceram emollit; materia ad formarum contrariarũ eductionem formationem & ſuſtentationem concurrit; forma eadem afficit compoſitum ſimile & diſſimile aliis: Finis iiſdem, *v. g.* divina bonitas illicit ad virtutis amorem & vitii odium.

3. Quòd ſint priores naturâ & nobiliores ſuis effectibus.

Tertia proprietas eſt, ut cauſæ ſint priores naturâ & nobiliores in ratione cauſæ ſuis effectibus, ut declaratum eſt in ſuperiori quæſito.

SECTIO PRIMA.

De Cauſa Efficiente.

Cauſæ efficientis ethimon.

CAUSA efficiens dicitur ab efficiendo. *Efficere* autem ſumitur duobus modis. 1. *Impropriè* pro quolibet influxu cauſæ in id quod cauſatur; & ſic quatuor cauſæ dici poſſunt efficientes, quia ſimul concurrunt ad effectum. 2. *Propriè*, pro illa cauſa quæ per ſe primò agit & efficit: qualiter accepta, duplex diſtinguitur; *Phyſica* ſcilicet, quæ per ſe directè & immediatè attingit & cauſat effectum; & *Moralis*, quæ etſi effectum immediatè non cauſat: ita tamen eſt, ut operis laus aut vituperium in eam refundi poſſit.

Et diviſio.

Phyſica alia eſt *principalis*, cui nimirùm principaliter attribuitur actio; alia *inſtrumentaria*, quæ non operatur, niſi in virtute alterius. Rursùs, principalis alia eſt *prima*, ſcilicet Deus; alia *ſecunda*, nimirùm creaturæ: de utraque duobus in ſequentibus articulis diſſerendum eſt: ſed præmittenda eſt

QUÆSTIO COMMUNIS.

Quid & qualis ſit Cauſa Efficiens.

Probatur cauſæ efficientis exiſtentia.

ADMITTENDAM eſſe cauſam efficientem nullus rationis compos ibit inficias; diebus enim ſingulis novæ res apparent, quæ priùs non erant: ſed illæ non producuntur à ſeipſis; cùm enim nihil produci

poſſit, niſi per actionem, nec agere niſi ſit, ſequeretur res eſſe antequàm eſſent, quod implicat; non ergo fiunt à ſeipſis, ac proinde neceſſum eſt eas fieri ab alio; ſed illud à quo fiunt, dicitur cauſa efficiens, ergo eſt admittenda.

CONCLUSIO I.

Expenditur illius definitio Ariſtotelica.

CAuſa efficiens deſcribitur ab Ariſt. 2. Phyſic. c. 3. *Principium primum & per ſe & extrinſecum, unde oritur motus vel quies.* Dicitur 1. *Principium*, in quo cum aliis tribus cauſis univocè convenit; quælibet enim earum ſuò modò corpus naturale principiat & cauſat.

2. *Primum*, ordine ſcilicet executionis, ut ſecernatur tum à fine, qui prior eſt ordine intentionis; cùm à materia, quæ dici nequit principium primum; illam enim ſemper præcedit agens: & ideo hæc principiat & patitur, quia agens agit. Vel dicitur *primum*, ordine exiſtentiæ, quia inter cauſas exiſtentes, efficiens primas obtinet; finis enim etſi primus cauſet, non tamen cauſat ut exiſtens, ſed ut apprehenſus, nec cauſat motu phyſicô, ſed metaphoricô, ſcilicet motu amoris, deſiderii & illectûs.

3. *Per ſe*, ut excludantur cauſæ per accidens.

4. *Extrinſecum*, quam particulam addidimus, ut à natura diſtinguatur, quæ eſt pariter principium motûs & quietis, ſed internum.

5. *Unde oritur.* Ad diſtinctionem aliarum cauſarum; ſicut enim materia eſt id ex quo & in quo, forma id ad quod, finis id propter quod; ſic efficiens eſt id unde ſeu à quo fit motus.

6. *Motus*, non quod efficiens tantùm faciat motum, formam enim ſubſtantialem etiam producit: ſed vel quia quidquid facit, per motum facit; vel quia effectus neceſſariò non dependet ab agente, niſi dum durat motus, quò ille ab agente producitur; vel ut diſtinguatur efficiens phyſicum à non phyſico. Licet enim Deus dum intelligentias creat, verè dicatur efficiens; non tamen ſic eſt efficiens phyſicum, quia eas non producit per motum; illud enim dici nequit moveri, quod ſimpliciter & non ex præſuppoſito ſubjecto producitur.

7. *Quietis*, per quod indicatur rei conſervatio, quæ permanet & conſervatur in ſuo eſſe per cauſam concurrentem.

Traditur alia cauſæ efficientis definitio.

Verùm, quia paulò obſcurior & fuſior eſt prædicta deſcriptio, idcircò ſequentem, utpotè evidentiorem, & omni cauſæ efficienti competentem ſubjicio. Cauſa efficiens eſt, *Id quod per realem actionem communicat eſſe alteri potenti non exiſtere*: per hæc verba (*quod communicat eſſe alteri potenti non exiſtere*) cauſa efficiens cum cæteris convenit, per alia verò ab eis ſecernitur: finis enim tantùm per motum metaphoricum; forma autem, & materia per mutuam ſui unionem, non verò per realem actionem, eſſe alteri communicant.

CONCLUSIO II.

Ratio formalis denominans & conſtituens cauſam efficientem, eſt actio.

C*Auſalitas cauſæ efficientis creata eſt actio, quæ realiter diſtinguitur à cauſa & effectu, ſive ſigillatim, ſive conjunctim ſumptis.* Hæc concluſio duas complectitur partes, quarum

Probatur prima. Illud eſt cauſalitas cauſæ efficientis, quod formaliter, & actu conſtituit agens in eſſe cauſæ: ſed actio eſt ejuſmodi. *Probo.* Poſitâ actione, quibuſcumque ſublatis, agens verè dicitur agens: ſublatâ verò actione, quibuſcumque poſitis, non eſt ampliùs agens, ut per ſe patet. Ergo in ea conſiſtit efficientis cauſalitas.

Confirm. Nihil eſt aliud à quo denominari poſſit efficiens, quàm actio. Ergo illa eſt ejus cauſalitas. *Probo antec.* Illud aliud eſſet vel quid præcedens, vel quid concomitans actionem, vel quid eam ſubſequens: ſed neutrum dici poteſt. *Non primum*: quia entitas & virtus agendi eſſe poſſunt abſque eo quòd aliquis dicatur agens ſeu efficiens; nihil enim denominatur formaliter efficiens, niſi dum efficit: Artifex ſiquidem non dicitur ædificans dum nihil molitur, licet habeat potentiam ædificandi; nec pugil dicitur currens dum ſtat, licet habeat currendi virtutem & facultatem. *Non etiam ſecundum*: quia id quod actionem comitatur, ſe habet ut accidens reſpectu illius, & ipſò ſecluſò adhuc remaneret actio quæ verè denominaret agens. *Non denique tertium*; quia id quod actionem conſequitur, eſt illius terminus; cauſalitas autem efficientis non reperitur ex termino illius, quippè cùm terminus cauſalitatem ſupponat, tanquam id quô producitur.

Dices 1. Cauſalitas debet eſſe in cauſa: ſed actio eſt in effectu, ergo cauſalitas ab actione diſtinguitur. 2. Actio eſt effectus cauſæ efficientis: ergo non eſt illius cauſalitas. 3. Unius cauſæ una eſt cauſalitas: ſed una cauſa plures habere poteſt actiones, ergo cauſalitas efficientis, non eſt illius actio.

Quomodo actio in agente.

Reſp. ad primum. Majorem communiter ab aliis negari: ſed eâ gratis conceſsâ, minorem nego. Cùm enim actio ſit relatio agentis ad paſſum: & omnis relatio ſit in fundamento quod refert (ut probatum eſt in Logica) idcircò actio in agente reſidet.

Actio eſt effectus quô non effectus qui, cauſæ efficientis.

Ad ſecundum: *Diſtinguo antec.* Actio eſt effectus *quô*, ſeu medium & tendentia ad productionem effectûs, *Concedo*: Eſt effectus *qui*, ſeu totalis terminus productionis, *Nego.* Unde ſicut ipſa cauſalitas (ut concedunt Adverſarii) non producitur, ſed ab ipſa causâ profluit & emanat; ita actio ſeipsâ à causa poteſt egredi, nec ad eam neceſſaria eſt alia actio, ſicut nec differentiæ datur differentia, nec exiſtentia exiſtentiæ.

Tot ſunt numero cauſalitates, quot actiones.

Ad tertium: Dico tot eſſe cauſalitates, quot ſunt actiones; eadem enim eſt ratio multiplicationis utriuſque.

Probatur ſecunda pars, nimirùm quòd actio realiter diſtinguatur à cauſa & effectu. Omnis denominatio realis quæ antea non erat, neceſſariò fieri debet per aliquid reale adveniens ſubjecto: ſed denominatio agentis ſeu producentis, eſt denominatio realis; verè enim & realiter cauſa efficiens producit & cauſat effectum, *v. g.* ignis ignem, homo hominem: igitur admitti debet aliqua forma realis, ſive abſoluta, ſive reſpectiva, unde proveniat hujuſmodi denominatio. At illa forma denominans, nec eſt ipſemet ignis, *v. g.* nec calor ab eo productus; nec utrumque ſeorſim aut conjunctim, igitur debet neceſſariò eſſe aliquid medium ab extremis, nimirùm causâ & effectû realiter diſtinctum.

Maj. eſt evidens: Impoſſibile enim eſt aliquid finitum tranſire de novo à contradictorio in contradictorium, abſque eo quòd interveniat aliqua in eo mutatio realis vel intrinſeca vel extrinſeca; hæc autem mutatio fieri non poteſt, niſi adſit aliquid novum, ratione cujus fiat ille trãſitus qui ante non erat. Porrò quandò ignis producit calorem, tranſit à contradictario in contradictorium, id eſt, à non anteà producente ad jam producens: igitur, *&c. Patet etiam minor ceu ſubſumptum.* Illud enim quod denominat ignem jam producentem calorem, non poteſt eſſe ignis producens, nec calor productus non quidẽ hic, quia calor ille poteſt eſſe productus, tametſi non produceretur ab hoc igne, nimirùm ſi fiat vel à Deo, vel à ſole, aut altero igne. Neque etiam id quod denominat ignem agentem eſt ipſemet ignis, quia reverà ignis poteſt eſſe abſque eo quod ſit agens & producens calorem; igitur neceſſum eſt quòd aliquid medium inter ignem & calorem interveniat, quô ignis reverà denominatur producens.

Reponunt aliqui ignem denominari producentem calorem, denominatione deſumptâ ab ipſo calore.

Contra. Calor ille qui producitur ab igne, poſſet produci à ſolo Deo, & ab ipſo conſervari abſque ullo iſtius ignis influxu: igitur ab illo calore ignis non denominatur producens.

Confirmari poſſunt præfatæ rationes hôc argumentô, deductô ab exemplo Solis & lucis. Illa diſtinguntur realiter, quorum unum poteſt eſſe ſine alio; ſed Sol & lux, ſive ſeparatim ſive conjunctim ſumantur, poſſunt eſſe ſine ea actione, quâ Sol nunc lucem producit; ergo ſol & lux quôcumque ſumantur modô, diſtinguntur realiter ab eâ actione quâ Sol nunc lucem producit. *Minor probatur.* Poteſt Deus ſolus conſervare Solem & lucem in locis in quibus nunc exiſtunt; ita ut tamen hæc lux non amplius producatur, nec conſervetur à Sole, ſed à Deo ſolo ſupplente vices Solis, cui concurſum ad illuminandum neceſſarium denegaret; proindeque Sol & lux quocumque modo ſumantur, ſive ſeparatim, ſive conjunctim, poſſunt eſſe ſine eâ actione, quâ Sol nunc lucem producit.

Urgetur & confirmatur ampliùs eadem ratio, hâc hypoteſi. Si Deus per horam ſolus conſervaret lucem in aëre; ipſi Soli denegatô concurſu divinô ad lucis propagationem: deinde horâ elapsâ, vellet ut Sol cui reddidiſſet concurſum generalem, in hujus lucis conſervationem pariter influeret: Tunc inter Solem & lucem intercederet aliquid reale quod antea non erat, vel nihil: ſi nihil, igitur lux non magis producitur & conſervatur à Sole in ſecunda hora, quàm in prima quod eſt contra ſuppoſitionem: Igitur primum neceſſariò eſt admittendum. Porrò illud reale quod intervenit, nihil aliud eſſe poteſt præter actionem quâ ſol influit in lucem. Igitur actio debet neceſſariò eſſe aliquid medians inter producens & productum.

Repones fortaſſis in illa hora ſubſequente, id quod accedit Soli & luci non eſſe novam actionis entitatem, ſed ſolam voluntatem Dei, quâ vult in illa hora lumen à Sole produci.

Verùm illa Dei voluntas vel adjiciet aliquid in Sole & luce vel non: ſi primùm, illud neceſſariò erit actio, nihil enim aliud cogitari poteſt: ſi ſecundum, lux in ſequente horâ

non magis pendebit à Sole quàm in præcedente; ſicut enim voluntas Dei efficere non poteſt, ut paries ex non albo fiat albus, niſi additâ novâ albedine: ita non poterit efficere ut lux de novo producatur à Sole, niſi adjunctâ novâ productione.

Dices. Ipſa actio profluit ab agente immediatè; ſi enim aliam actionem exigeret, admittendus eſſet proceſſus in infinitum: quidni igitur effectus per ſeipſum à cauſa ſine ulla media actione realiter diſtincta pariter oriatur.

Reſpond. diſparitatem eſſe, quòd effectus eſt id *quod*, ſeu terminus *qui* producitur; actio verò eſt terminus *quo*, ſeu medium quò fit productio: ſubindeque non eget altero, quò mediante procedat à cauſa.

ARTICULUS PRIMUS.

De Cauſalitate primæ Cauſæ.

OMNIS qui Deum novit & confitetur, eum habere veram efficientis cauſalitatem, non diffitetur: *Omnia* ſiquidem *per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil:* ipſæque etiam elingues creaturæ tacitô ſermone pronunciant, *ipſe fecit nos & non ipſa nos.* Unde in probanda ipſius cauſalitatis exiſtentia non immorabor.

Duplex genus actionum Dei: aliæ enim ſunt immanentes & aliæ tranſeuntes

Cùm autem diverſa actionum genera in Deo diſtinguant Theologi, quarum aliquæ ſunt *immanentes*, ſic dictæ, eò quòd terminus per eas productus remaneat intra ſinum divinitatis, quales ſunt Æterni Verbi generatio, Spiritûs-Sancti ſpiratio, divinæ intellectiones, volitiones, *&c.* Aliæ *tranſeuntes*; ſic nominatæ, eò quòd per illas Deus aliquid extra ſe producat.

Tranſeuntes ſunt in ordine vel naturæ, vel gratiæ, vel gloriæ.

Hæ triplicem in ordinem iterùm diſtribuuntur, ſcilicet in ordinem *Naturæ*, quales ſunt mundi creatio, conſervatio, *&c.* In ordinem *Gratiæ*, quales ſunt gratiæ productio, infuſio, *&c.* Et in ordinem *Gloriæ*, quales ſunt beatificatio, *&c.* de duabus poſterioribus agunt Theologi, de prioribus hîc eſt agendum. Quoniam autem tripliciter Deus erga creaturas in ſtatu naturæ conſideratas operatur, ſcilicet vel eas ſolus *producendo*, vel eas jam productas *conſervando*, vel cum eis ad operandum *concurrendo*: idcircò præſens articulus tres quæſtiones involvet, quibus quartam de cauſarum ſecundarum determinatione ad agendum adjiciemus.

Deus triplici modo erga creaturas in ordine Naturæ operatur.

QUÆSTIO PRIMA.

An, quânam & quali actione Deus creaturas ſolus producat.

Proponitur ſtatus quæſtionis.

HIc tria quærimus. 1. An Deus creare poſſit. 2. In quo conſiſtat creatio. 3. An ſoli Deo ita competat, ut virtus creandi non poſſit alteri competere? quæ ut percipiantur:

Creatio ſex modis à generatione phyſica diſcrepat.

Notand. 1. Actionem, quâ Deus res ſolus producit, communiter vocari *creationem*, quæ à generatione ſecundùm ſex potiſſimùm rationes diſcrepat. 1. enim in generatione requiritur *materia*, è cujus potentia, forma naturalis eruatur. 2. *Terminus à quo*, putà privatio ſeu negatio formæ in ſubjecto apto ad eam recipiendam. 3. *Terminus ad quem*, ſcilicet formæ ſubſtantiales corporeæ & cor-

ruptibiles. 4. *Motus* & *tempus*: motus quidem, quia eſt veluti genus ipſius generationis: non enim omnis motus eſt generatio; ſed omnis generatio eſt motus, quia eſt quædam actio ſucceſſiva propter diſpoſitiones quas neceſſario exigit. *Locus*, tùm quia quod generatur, fit ex alio corpore quod eſt in loco; tùm quia omne quod generatur corporeum eſt, & mobile localiter. 6. Generatio fieri debet concurrentibus duabus cauſis, *particulari* ſcilicet & *univerſali*: non enim ſufficit univerſalis, putà Cœlum, Sol, Deus, quia hæc cauſa eſt per ſe indifferens, ut concurrat ad varias productiones.

Creatio verò nihil horum continet, cum enim fiat ex nihilo; neque pro ſubjecto habet ullam materiam, neque pro termino à quo privationem, quæ ſupponit ſubjectum; neque motum, cùm hic ſit actus ſubjecti mobilis, illa autem nullum ſubjectum nec mobile ſupponit; neque tempus, quia prævias diſpoſitiones non exigit; neque fit à cauſa ſecunda, quia hæc nequit operari niſi in ſubjecto, ut infrà patebit.

Notand. 2. cum Doctore in 2. *d.* 1. *q.* 2. *n.* 3. Creationem eſſe productionem totius rei in eſſe, nullâ ipſius parte præſuppoſitâ, ſeu *Productionem rei ex nihilo ſubjecti & termini.* Creatio enim fit ex nihilo non ſolùm *termini* producendi, quia hic pariter generationi congruit: ſed etiam fit ex nihilo *ſubjecti*, ita ut, quemadmodùm in generatione fit tranſitus à non eſſe formæ, ad eſſe ejuſdem dependenter à ſubjecto: ſic in creatione fit tranſitus à non eſſe formæ & materiæ ad eſſe earundem, ſeu potiùs ad eſſe totius compoſiti, ſi totum compoſitum producatur: vel ad eſſe materiæ, ſi ſola materia fiat; vel ad eſſe formæ independenter à ſubjecto, ſi ſola forma per creationem formetur. An autem nihil præſupponi debeat ad creationem, prioritate naturæ, vel durationis: ſeu an aliquid creari potuerit ab æterno; hæc reſolvemus agendo de mundi productione.

Creationis definitio.

Notand. 3. Creationem ſumi poſſe bifariàm, *activè* ſcilicet & *paſſivè*, ſeu creationem aliam eſſe activam, aliam paſſivam: prior eſt, quæ producit aliquid ex nihilo; poſterior eſt, quæ terminat hujuſmodi productionem. Productio creaturæ ut reſpicit Deum Creatorem, dicitur creatio activa; ut verò conſideratur per ordinem ad ipſammet rem creatam, dicitur paſſiva.

Creatio ſumi poteſt activè aut paſſivè.

Notand. 4. Cauſam creantem diſtingui poſſe duplicem, ſcilicet *principalem* & *inſtrumentalem* Prioreſt quę aliquid ex nihilo producit per virtutem ſibi inexiſtentem; ſive illa virtus ſit naturalis & propria, qualis eſt virtus divina; ſive ſit ſuper naturalis & ab alio accepta, qualis eſſet virtus creaturæ, ſi Deus hanc ei inderet. Poſterior eſt, quæ nonniſi per virtutem in alio reſidentem, & quatenùs ab eo aſſumitur ad effectûs productionem concurrit. Hæc iterùm duplex; ſcilicet inſtrumentalis *naturalis*, quæ aliquam habet aptitudinem ad producendum effectum ad quem aſſumitur; & *obedientialis*, quæ tantùm ad effectûs productionem concurrit ratione ſupremi dominii & ordinationis divinæ. Exemplum prioris ſit aqua, quæ aſſumitur ad abluendum & maculas corporis abſtergendas. Exemplum ſecundi, ſit eadem aqua, quæ in Baptiſmate aſſumitur ad expurgandum originale peccatum, & gratiam ſanctificantem procreandam.

Duplex diſtingui poteſt cauſæ creatio.

CONCLUSIO I.

D*Eus creare poteſt, & plura creavit.* Hæc concluſio eſt de de Fide, ut conſtat innumeris Scripturæ ſacræ textibus, ſanctorum Patrum fidis oraculis, & omnium Doctorum fidelium calculis. *Probat* Doctor in 2. *d.* 1. *q.* 2. *n.* 4. Deus poteſt aliquid immediatè cauſare & efficere, ergo poteſt creare. *Antec. conſtat*; Quia Deus eſt primum efficiens, ut omnes fatentur: ergo vel poteſt aliquid immediatè facere, vel non; ſi non poſſit, ergo non erit primum efficiens. Illud enim non eſt primum efficiens, quod operari nequit aliô ſublatô & circumſcriptô: ſi poſſit; ergo producere poteſt aliquid nullô aliô concurrente: ergo poteſt producere aliquid ex nihilo, ergo poteſt creare. *Deinde*, illud mediante quô Deus aliquid produceret, vel eſſet à Deo productum, vel non: ſi non, ergo eſt ens à ſe, independens & æquè primum efficiens ac ipſe Deus, proinde duo erunt Dii; quia nomine *Dei*, nihil aliud intelligimus quàm ens à ſe: imò neuter eſſet omnipotens, quia ſeorſim nihil quidquam poſſent efficere. *Si primum*, illud mediante quô hoc productum fieret, eſſet pariter productum immediatè, vel non: ſi ſit, habemus intentum: ſi non, dabitur proceſſus in infinitum, & ſic nullum erit primum efficiens.

Deus verè habet virtutem creandi.

Denique primum efficiens debet habere aliquam cauſalitatem ſibi ſoli convenientem, & nulli alteri communicabilem; alioquin ratio primi efficientis poſſet pluribus competere, & ſic eſſent plura prima efficientia, quod æquè implicat, ac ipſa Deorum pluralitas: ſed nullam habere poteſt niſi creationem, ergo hæc ei debet competere. *Proba. min.* Omne agens naturale poteſt aliquid producere ex præſuppoſito ſubjecto: ergo ad hoc ut primum efficiens agat modô ſibi propriò, debet agere ex nullo præſuppoſito: ſed ſic agere, eſt creare: ergo creare poteſt.

Dices 1. Implicat aliquid fieri in actu per ſolam potentiam paſſivam abſque activa; ergo etiam implicat aliquid fieri in actu per ſolam potentiam activam abſque paſſiva; ac proinde nulla fieri poteſt productio, niſi in ſubjecto.

Nego paritatem: Quia potentia paſſiva eſt imperfecta, nec tota ſufficit ad ponendum effectum, niſi perficiatur per activam; activa verò concipi poteſt ita perfecta, ut neque ſubjectô, neque potentiâ paſſivâ indigeat.

Quare potentia paſſiva non poſſit eſſe actu abſque activa; activa verò poſſit abſque paſſiva.

Dices 2. Dari nequit actio ſine ſubjecto: ergo non poteſt dari agens ſine ſubjecto, ac proinde nullum eſt agens creans.

Diſting. Dari nequit actio transmutativa ſine ſubjecto, *Concedo*; actio ſolùm productiva, *Nego*. Per creationem enim verum eſt quòd aliquid producatur; ſed falſum eſt quòd aliquid propriè tranſmutetur; quia tranſmutatio eſt mutatio ſubjecti ab una forma in aliam, proindeque hæc actio ſubjectum requirit; creatio verò eſt productio totiùs ex nihilo ſubjecti.

Non poteſt dari actio tranſmutativa *ſine ſubjecto, poteſt verò dari actio* productiva.

Dices 3. Quidquid producitur, poteſt produci; at quod poteſt produci aliquô modô eſt, ergo creaturæ aliquo modo ſunt antequam producantur: Ergo ex nihilo non producuntur, ergo non creantur.

Diſtinguit min. Doctor *locô cita-*

tô

tô, n. 7. Aliquô modô eſt ſecundum eſſe exiſtentiæ aut eſſentiæ, *Negat*: ſecundum eſſe intelligibilitatis, *Concedit. Nihil enim creatur*, inquit, *quod non priùs habuit eſſe, intellectum vel volitum, & in eſſe intellecto fuit poſſibile formaliter, & tunc fuit quaſi in potentia propinqua, ut poſſet eſſe objectum omnipotentiæ, & poni in eſſe ſimpliciter.* Et ſubdit creaturam per intellectum divinũ ab æterno produci in eſſe intelligibilitatis, ex nihilo ſimpliciter, in eſſe verò realitatis producitur ex nihilo eſſentiæ & exiſtentiæ; ſed non ex nihilo ſimpliciter, quia hæc creatio ſupponit illud eſſe intellectum & volitum, quod creaturæ habent in intellectu & voluntate divinâ ab æterno.

Quod creatur prius eſſe ſecundùm ſolum eſſe intelligibile non verò ſecundum eſſe eſſentiæ aut exiſtentiæ.

Dices 4. Si aliquid ex nihilo produceretur produceretur ens inquantùm ens: ſed hoc implicat ergo, *&c. Probatur anteced.* Illud fieret ſecundùm omnem & totam rationem entis, quia nihil entis ſupponeret ex quo fieret. *Minor pariter conſtat.* Si enim ens inquantùm ens eſſet factibile, & conſequenter ipſemet Deus, cùm ſit primum ens, eſſet primum factibile, quod implicat.

Diſting. majorem. Fieret ens inquantùm ens, id eſt, ſecundùm uneverſaliſſimam rationem entis præſcindentem à Deo & creaturis, *Nego*: non enim tale ens eſt terminus creationis, ſecundùm ſpecialem rationem entis creabilis & factibilis, *Concedo*: neque hoc ullam involvit implicantiam.

Quanam ratio entis per creationem producatur.

CONCLUSIO II.

C*Reatio* activa *eſt ſola Dei volitio efficax, quâ vult creaturam ex nihilo nunc fieri, quæ ante non erat.* Paſſiva *autem eſt ipſamet creatura ex nihilo producta, dicens relationem realem dependentiæ ad Deum Creatorem.* Colligitur ex Doctore in 2. *d.* 1. *q.* 3.

Quid ſit creatio activa, & in quo formaliter reponenda.

Probatur 1. *pars.* In illo formaliter eſt reponenda ratio creationis activæ, à quo Deus habet quòd ſit creans; ſed ab efficaci volitione id habet: Ergo, *&c. Probatur min.* Ratio formalis, cur Deus aliquid creat, eſt quia vult; nulla enim alia aſſignari poteſt magis congrua, cur aliquid creavit, niſi quia voluit: ergo creatio eſt ipſamet Dei efficax volitio.

Dices 1. Hinc ſequi volitionem Dei eſſe quidem cauſam creationis, non verò ipſammet creationem. *Nego hanc ſequelam*: talis enim volitio eſt cauſa rei creatæ, non verò ejuſdem creationis.

Volitio divina eſt cauſa rei creatæ, non verò creationis.

Dices 2. Volitio Dei eſt ab æterno; ſed creatio Angeli, *v. g.* non eſt ab æterno: ergo volitio Dei non eſt creatio Angeli.

Diſtinguit maj. Doctor in 2. *d.* 1. *q.* 2. *n.* 7. Volitio Dei eſt ab æterno pro æterno, *negat*: eſt ab æterno pro determinata temporis differẽtia, *concedit*: hoc eſt, Deus quidem vult ab æterno producere Angelum; ſed non vult ut Angelus ſit productus ab æterno.

Quomodo volitio Dei ſit ab æterno, res autem volita tantùm exiſtat in tempore.

Inſtabis. Volitio Dei efficax ſuum ſortitur effectum: ergo ſi volitio Dei ſit efficax ab æterno, effectus volitus pariter erit ab æterno.

Diſtinguit eodem modo: Si ſit efficax ſeu efficiens ab æterno & pro æterno, hoc eſt, ſi Deus velit effectum produci ab æterno, talis effectus erit æternus, *concedit*: ſi ſit efficax ab æterno non pro æterno, ſed pro tempore, effectus erit æternus, *negat. Agens enim liberum* (inquit) *poteſt eâdem volitione antiquâ effec-*

tum novum producere, pro tunc, pro quando vult effectum novum eſſe; non enim ſequitur, ſempiternaliter vult, & non poteſt de novo velle, ergo vult pro ſempiterno; ſicut non eſt neceſſarium in me quòd ſi nunc volo aliquid, quod pro nunc velim illud; ſed poſſum velle illud eſſe pro cras, & ſine omni mutatione à parte voluntatis meæ, poſſum illud cauſare cras, pro quo volo illud.

Urgebis. Implicat eſſe actionem actualem & non eſſe terminum actionis, qui eſt effectus: Ergo implicat eſſe creationem actualem ab æterno, & non eſſe rem creatam ab æterno.

Actio connotans terminum actualem requirit terminum actu exiſtentem: non autem ita, quæ connotat tantùm terminum ut futurum.

Diſting. antec. Implicat eſſe actionem actualem & actualiter connotantem terminum præſentem, dum non eſt talis terminus, *Concedo*: implicat eſſe actionem actualem connotantem terminum, non præſentem, ſed futurum, *Nego.* Volitio autem illa connotat effectum, non quidem præſentem ſed futurum, & idcircò, ex hoc ſolùm ſequitur, illum effectum eſſe quidem actualiter futurum, non verò actualiter exiſtentem & præſentem.

Quomodo idem manens idem ſemper faciat idem.

Urgebis iterùm ex Ariſt. 2. de generatione, textu 56. *Idem manens idem, ſemper natum eſt facere idem*: Ergo ſi creatio ſit æterna, ſuum habebit effectum ab æterno; vel ſi ſolùm habeat in tempore, non erit eadem quæ fuerat ab æterno.

Reſpondet Doctor citatus *n.9.* hoc Ariſtotelicum effatum eſſe ſolùm intelligendum de agente naturali; non verò de agente modo ſupernaturali, qualis eſt Deus, dum creat.

Aliter dico cum eodem *ibidem n.* 7. id eſſe verum, quando agens eodem modo ſe habens, habet etiam objectum eodem modo ſibi correſpondens; falſum verò quando mutatur objectum, ita ut cauſa poſſit aliquem novum effectum producere, abſque aliqua novitate in ipſa recepta. Nam ſi ponatur (inquit) Sol æquè luminoſus, & creetur aliquod medium ipſi approximatum, de novo illuminabit illud; ita tamen, ut Sol nihil novi in ſe recipiat ex tali nova illuminatione, ſed hæc tota novitas in id quod illuminatur eſſet refundenda. Inſuper, ſi poſſet Sol illud medium producere, iſtud produceret & ſimul illuminaret abſque novitate in ipſo receptâ: idem dicendum de creatione, & de effectu creato.

Creatio paſſiva conſiſtit in entitate ipſius creaturæ.

Probatur 2. pars. In eo formaliter conſiſtit creatio paſſiva, à quo creatura habet quod ſit & dominetur creata: atqui id habet fundamentaliter ab entitate ſuâ, formaliter autem à relatione, quam dicit ad creantem. Ergo, *&c. Prob. min.* Eòdem modò ſe habet creatum in ratione creati, quò modò ſe habet genitum in ratione geniti: atqui genitum in ratione geniti dicit tantùm fundamentaliter entitatem productam, formaliter verò relationem ad generantem. Ergo creatum pariter dicet fundamentaliter entitatem productam, formaliter verò relationem ad creantem.

CONCLUSIO III.

PRobabilius eſt nulli creaturæ communicari poſſe divinitùs virtutem creandi, neque principaliter, neque inſtrumentaliter. Hæc eſt communis apud SS. Patres, ut videre eſt apud *D. Cyrillum*, l. 2. in Julianum: & libro 14. Theſauri cap. 6. *Poteſtas creandi divinæ ſolummodò ineſt naturæ, & hæc eſt inter alias Deo convenientes dignitates præcipua.* Cui

conſentiunt *S. Athanaſ.* ſerm. 3. contra Arianos. *Auguſt.* 12. de civit. c. 24. *Damaſc.* l. 2. c. 3. *&c.*

Repones eos eſſe ſic intelligendos, ut velint nullam creaturam poſſe creare virtute propriâ & ſibi naturaliter inditâ; non autem eos negare creaturam id præſtare poſſe virtute divinitùs conceſsâ.

Nullam creaturam ullò modò poſſe creare, probatur auctoritate SS. Patrum.

Contra. SS. Patres agebant contra Arianos negantes divinitatem Verbi; ſic autem eos erroris & hæreſis arguebant. *Ille eſt Deus, qui verè omnia creavit: ſed Verbum Divinum omnia creavit. Ergo eſt Deus.* Stante autem prædictâ reſponſione, nullum fuiſſet tale argumentum, & Ariani illud nullò negotiò diſſolviſſent diſtinguendo majorem: Ille eſt Deus, qui poteſt creare virtute propriâ, concedimus; virtute mutuatâ, negamus: Sed Verbum creare poteſt virtute propriâ, negamus; virtute mutuatâ, concedimus; ſicque nullum fuiſſet SS. Patrum argumentum. Inſuper D. Auguſt. l. 9. de Geneſi ad litteram, c. 22. *Creare naturam* (inquit) *tam nullus Angelus poteſt, quàm nec creare ſeipſum*: ſed etiam virtute divinâ implicat, ut Angelus ſeipſum creet. Ergo & alia.

Et ratione Doctor ſubtilis.

Probat Doctor in 4. *q.* 1. Si creatio alicui creaturæ competere poſſet, maximè ei quæ eſt omnium nobiliſſima: ſed tali competere nequit: Ergo, *&c. Major conſtat.* Nobiliſſima enim actio qualis eſt creatio, nonniſi nobiliſſimo enti tribuenda eſt. *Minor prob.* Subſtantiæ puræ ſpirituales, putà Angeli, ſunt omnium nobiliſſimæ: ſed Angelus creare nequit Angelum.: *Probo.* Crearet vel per ſuam ſubſtantiam, vel per ſuas operationes: ſed creare nequit per ſubſtantiam, ita quod res creanda ab ea promanaret veluti radius à Sole, & rivulus à ſuo fonte; quia hôc poſitô crearet neceſſariò, perfectiſſima autem productio tranſiens, quæ perfectiſſimæ naturæ tribuitur, debet illi non neceſſariò, ſed liberè convenire, & ab ea exire; non inquantùm eſt, ſed inquantùm intelligit & vult: nec pariter creare poterit per ſuas operationes. *Probo.* Sicut duæ ſunt in ſubſtantia ſpirituali facultates productivæ, intellectus nempè & voluntas; ita pariter duæ ſunt operationes, intellectio ſcilicet & volitio: ſed per neutram creare poteſt Angelus. *Probo.* Omnis effectus producendus contineri debet in virtute vel principali vel inſtrumentali, vel obedientiali: ſed intellectio & volitio nullam habent virtutem reſpectu Angeli producendi; non quidem habent principalem, nec inſtrumentalem, quia virtutes illæ ſunt accidentia, Angelus autem eſt ſubſtantia, quæ omnibus accidentibus perfectior eſt in ratione entis: nullum autem accidens producere poteſt ſubſtantiam; quia produceret aliquid ſe perfectius, quod implicat; nemo enim dat quod non habet, ut fuſiùs infrà patebit, *q.* 2. *ſequentis artic.*

1. Quia nulla creatura habere poteſt creandi virtutem ſubſtantialem.

Nec inſtrumentalem aut principalem.

Nec obedientialem.

Non habet etiam virtutem obedientialem; quia illa virtus obedientialis vel eſt nativa, ſeu profluens à principiis intrinſecis, vel eſt accidentalis: ſi accidentalis, recurrit prior difficultas; accidens enim producere nequit ſubſtantiam. Si nativa ſit; vel eſt completa, vel inchoata; non completa, alioquin creatura poſſet cum ſolo ordinario Dei concurſu creare: non etiam incompleta, quia compleretur vel per concurſum cauſæ ſecundæ, vel per concurſum Dei ſuplentis vices cauſæ ſecundæ. Quæ ſi vera eſſent, ſequeretur hanc virtutem jam non eſſe obedientialem, ſed

naturalem; nam concurſus correſpondens nativæ virtuti & reſpectu effectûs naturalis in ſubſtantia, qualis eſſet Angelus creandus, concurſus, (inquam) ille naturalis eſſet.

2. *Quia maxima virtus requiritur ad efficiendum id quod maximè diſtat ab eſſe.*

Deinde. Quo magis res efficienda diſtat ab eſſe, eò major requiritur virtus in efficiente: atqui nihilum maximè diſtat ab eſſe: ergo ut aliquid fiat ex nihilo, maxima virtus requiritur: ſed talis eſt virtus ſolius Dei. Ergo ſolus creare poteſt.

3. *Quia Deus habere debet agendi modum aliquem ſibi peculierem.*

Denique probabiliſſimũ eſt Deum eodem modo ſeſe habere ad creaturas in communicatione ſuarum operationum, quo modo ſe habet in communicatione ſui eſſe & ſuarum perfectionum: ſed Deus ita ſe habet ad creaturas, ut aliquas eis è ſuis perfectionibus tribuat, *v. g.* eſſe, juſtitiam, bonitatem, *&c.* aliquas verò ſibi proprias aſſervet nulli alteri communicabiles, putà omnipotentiam, æternitatem, independentiam, *&c.* aliquas pariter eis è ſuis operationibus largiatur, putà generationem, volitionem, intellectionem, *&c.* Ergo aliquas habet operationes ſibi proprias, & nulli alteri communicabiles: ſed nulla alia aſſignari poteſt, quæ ſummam illius potentiam exigat & indigitet, quàm creatio. Ergo probabiliſſimum eſt illam eſſe Deo propriam, & nulli creaturæ communicabilem.

Hanc concluſionem probare nititur S. Thomas, hâc ratione. Virtus infinita neceſſaria eſt ad productionem effectûs ex nihilo & per creationem: ſed creatura nequit habere virtutem infinitam: igitur nec creare. *Probat majorem.* Tanta requiritur virtus in agente, quanta eſt ſuperanda diſtantia inter non eſſe effectûs, & illius productionem & exiſtentiam: ſed inter eſſe quod recipitur per creationem, & non eſſe quod ipſam creationem antecedit, eſt diſtantia infinita: quippè cùm eſſe & non eſſe ſimpliciter opponantur contradictoriè; quæ autem invicem contradictoriè pugnant, etiam ab invicem diſtant infinitè; ſi quidem impoſſibile eſt, etiam de potentiâ abſolutâ, quòd duo iſta ſimul conciliari poſſint & exiſtere. Igitur ad ſuperandam illam diſtantiam per productionem rei à ſtatu nihili, ad ſtatum realis exiſtentiæ requiritur virtus infinita; quæ cum creaturæ competere non poſſit, etiam ei repugnat creandi virtus.

Negat maj. Doctor. Quia tanta ſolùm eſt diſtantia inter iſta duo extrema, ſeu tantùm unum extremorum exceditur ab alio, quantùm perfectius continet illud, quod excedit ſupra illud extremum à quo diſtinguitur. Sed eſſe exiſtentiæ quod per creationem effectûs accipit, non habet perfectionem infinitam, ſed finitam; igitur non excedit in infinitum, neque diſtat infinitè, ſed tantùm finitè à ſuo non eſſe ante creationem. Accedit ad argumenti confirmationem, quòd Deus longè magis diſtat à non eſſe & nihilò, quàm creatura exiſtens: igitur creatura exiſtens à nihilo non diſtat infinitè: alioqui eandem haberet à Deo diſtantiam, quàm Deus; ſi quidem major diſtantia quàm infinita dari nequit; neque unum infinitum eſt alterò infinitò majus.

Unde in forma. *Nego maj. cum illius probatione.* Quamvis enim eſſe & non eſſe non poſſint eſſe ſimul, inde non ſequitur quòd diſtent infinitè; alioquin privatio etiam infinitè diſtaret à forma; ac ſubinde conſequens eſſet quòd creatura propriâ & nativâ virtute non poſſet ullum ef-

fectum de novo producere, quod omninò abſurdum eſt.

Dices 1. Gratia creatur in anima: ſed Sacramenta ſunt cauſæ inſtrumentales gratiæ: ergo Sacramenta, ſaltem inſtrumentaliter, creare poſſunt.

2. Creatura poteſt elevari ad opera excellentiora creatione, putà ad conſecrandam Chriſti Domini corpus. Ergo à fortiori poteſt elevari ad creandum.

3. Creatura poteſt elevari ad annihilandum, ergo & ad creandum. *Conſequentia patet*: Quia non major eſt diſtantia à nihilo ad aliquid, quàm ſit ab aliquo ad nihilum, ergo ſi unum poſſit, poterit & aliud. *Anteced. prob.* Anima poteſt deſtruere virtutes ſupernaturales, ſcilicet fidem, ſpem, & charitatem per actus eis oppoſitos, putà infidelitatem, deſperationem, & peccatum mortale: ſed deſtructio earum virtutũ eſt annihilatio, ut per ſe patet; quod enim perit nihilo ſui remanente, annihilatur. Sed illæ virtutes, per oppoſita ſibi vitia pereunt. Ergo annihilantur.

Sacramenta non ſunt cauſa phyſica gratiæ, ſed morales.

Reſp. ad 1. Admiſsâ majore, *diſting. min.* Sacramenta ſunt cauſæ gratiæ morales, *Concedo*; phyſicæ, *Nego*. Sacramenta enim nihil penitùs influunt in entitatem gratiæ, ſed ſunt ſigna ad quorum poſitionem Deus ſtatuit gratiam in ritè ſuſcipientibus Sacramenta producere: hìc autem non de moralibus, ſed de phyſicis cauſis agimus.

Ad 2. *diſtinguo* ſimiliter. Cauſa ſecunda elevari poteſt ad conſecrandum ſeu reproducendum Chriſti corpus phyſicè, *nego*: moraliter, & ex pacto à Deo inito, ut quotieſcumque à Sacerdote ritè verba conſecrationis proferentur, toties Chriſti corpus ſub Euchariſticis Speciebus produceretur, *Concedo*. Vel *aliter diſting.* Conſecratio corporis Chriſti fit in ſubjecto; productio autem eò nobilior eſt, quò minus dependet, & quò minus agens exigit ſubjectum. Undè opera artis, imperfectiora ſunt operibus naturæ; quia natura exigit ſubjectum; idcirco creatio omnium productionum eſt nobiliſſima, ac proinde ſoli Deo tribuenda.

Conſecratio corporis Chriſti eſt nobilior creatione in genere moris, non autem in genere actionis.

Ad 3. *Nego paritatem.* Quia illa annihilatio fieret in ſubjecto, id circò minorem requirit virtutem quàm creatio quæ fit independenter à quovis ſubjecto. Vel cum Doctore, *locô citatô n.*33. nego abſolutè creaturam aliquid annihilare poſſe phyſicè; *Quia* (inquit) *annihilare non eſt agere poſitivè; ſed non agere, id eſt, non conſervare; ſolius autem Dei ſic conſervare totam creaturam & totaliter.* Unde cùm creaturæ nequeant committi vices Dei conſervantis, aliàs ei tribui poſſet divina independentia, & ſic creatura foret ens à ſe & independens, proindeque non eſſet amplius creatura; idcircò nec creatura quidquam annihilare poteſt, alioquin adverſus Deum conſervantem prævaleret.

Nulla creatura poteſt phyſicè annihilare.

Dices 2. Deus producere poteſt Angelum perfectiorem iis quos jam creavit; & ei indere virtutem productivam alterius Angeli, ſicut incidit ſingulis viventibus, virtutem productivam ſui ſimilis: ſed ille Angelus alium producens non produceret ex ſubjecto. Ergo ex nihilo. Ergo creabit.

Reſp. Gratis conceſsô antec. negando hunc Angelum alterum producere poſſe ex nullo præſuppoſito ſubjecto; vel enim eum ex propria entitate veluti ex ſpirituali ſemine deduceret: vel ſi nullum prorsùs haberet ſubjectum, nullam pariter haberet vim alterius producendi, quia de

Angelus non poteſt alterum Angelum producere.

ratione creaturæ eſt, ut ſemper agat ex præſuppoſito ſubjecto.

Inſt. Cauſa ſecunda plus poteſt dum elevatur à Deo, quàm cum propriâ virtute operatur: ſed dum propriâ virtute operatur, producit dependenter à ſubjecto. Ergo ut elevata, poterit agere independenter à ſubjecto.

Cauſa ſecunda dum elevatur divinitùs plus poteſt in eodem ordine operandi; non verò in alio.

Diſting. maj. Doctor *ibidem n.* 34. Plus poteſt in eodem ordine operandi, *Concedit*: in alio ordine operandi, *Negat*. Intellectus enim elevatus aliquid intelligere poterit, quod non poterat dum propriâ virtute ageret: non tamen poterit uſquam velle nec ſentire; quia ſi vellet aut ſentiret, jam non eſſet intellectus, ſed voluntas aut ſenſus: ita à pari, creatura elevata perfectiùs operabitur cum ſubjecto, quàm ſi propriis viribus tantùm ageret, *Concedit*: operabitur alio modo, id eſt, abſque ſubjecto. *Negat*: Quia agere cum ſubjecto & ſine ſubjecto, ſunt duo diverſi ordines operandi.

Dices 3. Quidquid manifeſtam contradictionem & repugnantiam non involvit, fieri poteſt divinitùs: at creaturam habere vim creandi, nullam involvit repugnantiam. *Probatur*: Sique foret repugnantia, repetenda eſſet vel ex parte cauſæ creantis, vel ex parte termini creati, vel ex modo agendi qui in creando reperitur: at non repugnat ex parte *cauſæ creantis*; cùm enim cauſa creans tantùm produceret effectus finitos, requireret tantùm virtutem finitam, quæ non repugnat creaturæ. Similiter non repugnat exparte *termini creati*, quia cum hic foret finitus, non excederet vires creaturæ. Non denique ex parte *modi creandi*. Modus enim operandi cauſæ creantis in eo præcisè ſitus eſt, quòd effectum producat independenter à ſubjecto, materiæque concurſum ſuppleat: qui concurſus cum ſit finitus, cur à creatura ſuppleri non poſſet.

Virtus creativa creaturæ unde repugnet?

Reſpondeo hanc repugnantiam ex triplici hoc capite poſſe repeti, at maximè ex modo operandi, qui ſoli cauſæ infinitæ; idcircò videtur competere, quia virtus creandi nullam videtur habere proportionem cum virtute finita: ſicut enim non eſt proportio inter ens & nihil, ita non eſt proportio inter virtutem creativam quæ producit ex nihilo, & virtutem eductivam ſeu finitam, quæ producit aliquid ex præſuppoſito ſubjecto reali.

Inſtabis. Non repugnat virtutem creativam conferri creaturæ, ſi in illius operatione Deus ſupplere poſſit præſentiam & concurſum materiæ: ſed id poteſt exſequi: *Probatur*. Poteſt Deus ſupplere concurſum materiæ, in operatione agentis creati, ſi poſſit efficere, ut agens creatum ſuum producat effectum extra omne ſubjectum; *v. g.* ut ignis producat calorem imò etiam alterum ignem ſine omni ſubjecto: ſed id poteſt efficere. *Probatur*. Poteſt Deus igni conferre vim æqualem ipſi virtuti quam haberet, ſi ignem aut calorem produceret cum ſubjecto, & in ſubjecto: *Tùm*, quia id non repugnat ex parte effectûs producendi; nam ignis & calor poſſet produci à Deo ſolo agente independenter ab omni ſubjecto: *Tùm*, quia non magis repugnat, quin Deus ſuppleat concurſum cauſæ materialis, quàm concurſum cauſæ efficientis: Porrò ipſum poſſe ſupplere concurſum cauſæ efficientis nemo diffitetur; igitur nec revocari debet in dubium ipſum poſſe ſupplere concurſum cauſæ ma-

terialis. *Tum* denique, quia non videtur major repugnantia, quin Deus poſſit ſupplere concurſum cauſæ materialis, aut ſubjecti in productione alicujus effectûs, quàm in illius conſervatione; ſed reverà ſupplet concurſum ſubjecti, in conſervatione Specierum Euchariſticarum, quidni igitur ſupplere poſſet eundem concurſum in earum productione.

Reſpond. negand. min. & ejus probationes diſting. Deus ſupplere poteſt concurſum cauſæ materialis in productione formæ ſubſtantialis & accidentalis, dùm agit ipſe ſolus ratione & virtute ſuæ omnipotentiæ, quæ res pro libito & independenter ab omni lege naturæ, & creaturarum conſortio ac adminiculo, producere & conſervare poteſt, *Concedo*: reſpectivè ad aliquod agens creatum, *Nego*. Cùm enim agens creatum determinatam habeat & limitatam virtutem, non videtur quâ ratione poſſet ipſi Deus conferre vim creativam, ſeu productivam rerum ex nihilo; neque enim minùs impoſſibile apparet, quòd agens naturale ſine ullo ſubjecto producat aliquid, quàm quòd agens artificiale aliquid moliatur ſine ſubjecta materia: porrò hoc nequit ſuum opus perficere ſine ſubjecta materia. Quomodo enim fieri poteſt, ut Architectus domum ſine lapidibus, lignis & aliis ad fabricam neceſſariis inſtauret: igitur nec agens naturale, putà ignis, poterit vim ſuam exerere, ſi nihil ſit quòd ejus influxum excipiat: quippè omne agens creatum producit per influxum realem in effectum; neceſſum eſt ergo ut influxus ille in aliquo ſubjecto recipiatur, ſecùs autem eſt de Deo qui producit cuncta per actum voluntatis; ſubindeque ipſi liberum eſt velle res fieri dependenter aut indepenter à ſubjecto.

Vrgebis. Ita facilè Deus mutare poteſt modum operandi creaturarum, quàm earum modum eſſendi & exiſtendi; ſed efficere poteſt ut formę ſubſtantiales & accidentales exiſtant ſine omni ſubjecto; igitur etiam poteſt efficere, ut ſine ſubjecto operentur.

Deinde: Idcircò ut dictum eſt, accidens putà calor operari nequit ſine ſubjecto, quia neceſſariò poſtulat in ſubjecto exiſtere: igitur calor productus & conſervatus ſine ſubjecto, etiam independenter ab eâ poterit operari. Neque his obſtat, quòd calor ille in eo ſtatu retineret ſemper inclinationem & aptitudinem inhærendi ſubjecto; enim verò tametſi independenter à ſubjecto ageret, eandem nihilominùs inclinationem ſervaret agendi dependenter à ſubjecto, ſi propriis viribus ageret: eſt igitur utrobique paritas.

Diſting. maj. Deus mutare poteſt modum operandi *eſſentialem*, Nego. *connaturalem*, Conced. & conſequentiam utriuſque argumenti ſubdiſtinguo. Accidens divinitùs agere poteſt ſine ſubjecto in quo fit, *Concedo*: Sine ſubjecto in quod & circa quod agat, *Nego*. Calor enim calefaciens eſſentialiter conſtat ſubjectum quod calefiat: & licet calor produci poſſit à Deo independenter à ſubjecto; repugnat tamen quòd taliter ab alio calore, ſive in ſubjecto, ſive extra ſubjectum exiſtente, creetur; quamquàm enim Species Euchariſticæ exiſtant; & ſuam, tùm in ſenſus noſtros, tum in circumjacentia corpora virtutem agendi naturalem exerant ſine ſubjecto inhæſionis, non minùs tamen videtur impoſſibile quòd ſine materia *circa quam* operentur, quàm

cætera accidentia in ſubjecto exiſtentia: modus igitur eſſendi ſine ſubjecto inhæſionis infert quidem modum operandi ſine ullo inhæſionis ſubjecto; non verò independentiam à ſubjecto actionis, ſive à materia ſubjecta, ex qua producatur effectus.

QUÆSTIO SECUNDA.

An, & qualiter creaturæ à Deo conſerventur.

Status quæſtionis proponitur.

TRIA ſunt hac in quæſtione reſolvenda. 1. An creaturas Deus per aliquem influxum conſervet. 2 An influxus conſervativus diſtinguatur à productione. 3. Qualis ſit creaturæ dependentia, an quid abſolutum, an verò relativum, idque cathegoricum aut tranſcendentale.

Cauſa dicitur conſervativa tripliciter.

*Notand.*1. Cauſam dici conſervativam tripliciter. 1. Quia eſt occaſio conſervandi; ſic natura dicitur cauſa conſervativa navis. 2. Quia eſt remotiva contrarii deſtructivi, idque vel ſolùm impediendo ne contrarium in effectum prorumpat; ſic veſtis dicitur cauſa conſervativa caloris; vel expellendo contrarium, ſic unus ignis conſervat calorem ab altero igne productum, abigendo & removendo frigus circumſtans, & eundem calorem per novos caloris gradus productos augendo; iſti autem duo modi ſunt improprii. 3. Modo cauſa conſervans propriè dicitur, quæ continuò in effectum influit, virtute cujus influentiæ ille effectus veluti manu tenetur & ſubſiſtit; ita ut hâc ceſſante influentiâ, effectus pariter eſſe deſineret.

Notandum 2. Unius cauſæ ab altera dependentiam diſtingui poſſe triplicem, nimirùm vel *in fieri*, & quantùm ad exiſtentiam, ut filius à patre; vel *in eſſe*, & penes conſervationem ut lumen à Sole; vel *in operari*, & quoad actionem, ut calamus à manu. Porrò omnibus iis tribus modis creaturæ pendent à Deo, ut à creante, conſervante & coöperante: fundatur enim hæc triplex dependentia, in triplici earumdem creaturarum indigentia & imperfectione. *Primò* namque, cùm res creatæ non ſint puri actus, talis enim ſolus eſt Deus; ac proinde poſſint conſiderari ſub eſſe poſſibili, ſub quo etiam fuerunt ab æterno, & antequam earum exiſtentia à Deo decerneretur futura. Inde ſequitur quòd actualitatem & exiſtentiam obtinere non potuerunt, niſi beneficio & operâ divini ſui artificis, qui per creationem rerum, eas ex nihilo traduxit de non eſſe ad eſſe; & ſic primam earum indigentiam ſupplevit. *Deinde*: poſtquam factæ ſunt etiam indigentes auxilio Dei, ut retineant illud eſſe quod per creationem acceperunt; cùm enim res in illud recurrere propendeant, unde originem duxerunt; in priſtinum nihilum ruerent, niſi divini Opificis manu ſuſtentarentur. Huic ergo earum indigentiæ ſuccurrit Deus per conſervationem. *Tertiò* tandem ſicut res creatæ ſeipſas nequeunt producere, nec ſunt ex ſe ſufficientes, ut perſiſtant in eſſe accepto, ita multò minùs ſufficiunt ut ex ſe & per ſe ſolas operentur; ideoque non minùs in operando quàm in perſiſtendo, aut fiendo à cauſa prima dependent. Cùm autem jam actum ſit de creatione,

tione, ſupereſt, agendum de creaturarum conſervatione & operatione.

Notandum 3. conſervationem rerum diſtingui poſſe duplicem, nimirùm *poſitivam & privativam*, quam alii vocant *negativam*, alii *permiſſivam*: illa fit per influxum realem; hæc conſiſtit in non deſtructione. Porro certum eſt quòd Deus non conſervet creaturas conſervatione dumtaxat permiſſivâ & negativâ; alioqui eas non poſſet annihilare; nam annihilatio privat ſubjectum aliquô poſitivô, omnis enim privatio eſt carentia alicujus poſitivi; at annihilatio non privat rem niſi eô quô conſervabatur in ſuo eſſe: igitur illud quô conſervabatur, erat aliquid poſitivum; ac ſubinde conſervatio eſt aliquis influxus poſitivus.

CONCLUSIO I.

D*Eus res omnes conſervat; idque eâdem actione quâ eas creavit.* Hæc concluſio duas habet partes, 1. Quòd conſervet, 2. Quòd per eundem influxum.

Prob. 1. pars. Primò auctoritate Scripturæ ſacræ, Sapient. 11. *Quomodo poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? aut quod à te vocatum non eſſet, conſervaretur?* Actorum 16. *In ipſo vivimus, movemur & ſumus.*

Idem pariter ſentiunt ſancti Patres, Gregorius 16. *Moral. cap.* 18. ubi hæc habet: *Cuncta quippè ex nihilo facta ſunt, eorumque eſſentia rurſum ad nihilum tenderet, niſi eam Pater omnium manu teneret.* D. Anſelmus libro Monolog. cap. 12. *Sicut nihil factum eſt, niſi per creatricem præſentem eſſentiam; ita nihil viget niſi per ejus ſervatricem potentiam.* Ita edocent cæteri paſſim: Sed

Probatur. Certum eſt creaturas in ſuo eſſe conſervari: Ergo conſervantur, vel à ſeipſis, vel ſolùm ab alia creatura, vel à ſolo Deo: ſed conſervari nequeunt à ſeipſis, alioquin independenter à Deo ſtarent, nec ab alio uſquam poſſent corrumpi; imò nuſquam corrumperentur, quia res quælibet, eſſe naturaliter appetit, & ſui corruptionem pro viribus effugit; utrumque autem abſurdum eſt. Nequeunt pariter conſervari à ſola cauſa ſecunda, quia illa cauſa ſecunda, quatenùs cauſa ſecunda eſt, eſſet à Deo independens in ſuo eſſe, vel dependens; non primum, quia implicat aliquid eſſe à Deo, & ab eo non dependere: ſi ſecundum, eodem jure hæc à Deo in ſuo eſſe depẽdebit: inſuper Deus creaturas pro libito annihilare poterit. *Probatur creaturas à Deo conſervari.*

Deinde modus eſſendi ſequitur modum fiendi; ideoque quemadmodùm creaturæ dependent ex intrinſeca ſui neceſſitate à Deo dum fiunt (nihil enim ſeipſum facere poteſt, ſic enim idem eſſet & non eſſet) ita non minùs dependent à Deo, cùm jam factæ ſunt & exiſtunt: quia tam ſunt entia per participationem, cùm ſunt, quàm cùm fiunt, & quàm parùm ſeipſas facere valent, tùm parùm ſeipſas poſſunt conſervare citra Dei influxum; nam ſi creatura ſeipſam ſe ſola poſſit conſervare, vel quoad horæ quadrantem tantùm, poteſt quoad horam; ſi quoad horã, poteſt quoad diem; ſi quoad diem, poteſt quoad annum; ſi quoad annum, poteſt quoad ſæculum; ſi quoad ſæculum, poteſt quoad plura, & ſic ſe poſſet facere æternam: igitur concludendum eſt nullam creaturam, vel ad momentum tem-

poris, ſubſtrahere ſe poſſe conſervationi divinæ; quia ens omne, ſi ſibi relinquatur, ſtatim in priſtinum nihilum ruit, unde duxit originem.

Denique, Deus poteſt omnes creaturas quas fecit, ad nihilum redigere: ſi quidem ad illius omnipotentiam ſpectat, ut pro arbitratu ſuo opera ſua ſervet quandiu voluerit: at verò res annihilari nequeunt actione poſitivâ; quia actio poſitiva tendit in aliquod eſſe, non verò ad non eſſe quod eſt terminus annihilationis: igitur annihilarii tantùm poſſunt, influxûs poſitivi ſubſtractione & negatione. Sed annihilatio iſta fieri non poſſet per ſolam ſubſtractionem influxûs, niſi res à tali influxu poſitivo penderet; igitur admittendus eſt influxus poſitivus Dei, quô creaturas quandiu ſunt, conſervat in eſſe.

Inſuper, quælibet creatura plus pendet à Deo, quàm aliquæ creaturæ ab aliis pendeant: ſed aliquæ pendent ab aliis non ſolùm in fieri, ſed & in conſervari; *v. g.* lumen à ſole, occidentia à ſuis ſubjectis, *&c.* Ergo multò magis quælibet creatura pendebit à Deo, ut conſervetur.

Dices 1. Opera humanæ artis & virtutis poſt abſolutionem, ſine artifice permanent, nec hominum concurſu ultrà indigent: Ergò multò minùs opera divinæ artis ceſſante Dei conſervatione permanebunt.

Nego conſeq. Creaturæ enim longè magis à Deo pendent, quàm artefacta ab artifice: illæ enim ab eo pendent eſſentialiter, hæc accidentariò: Illæ ſunt veluti rivuli, & radii, qui ſubſtractô fontis & ſolis influxu pereunt; hæc verò ſunt veluti rupes, quæ ad ſui conſervationem nihil creatum requirunt.

Duplex igitur eſt diſparitas inter artificem reſpectivè ad ſuum opus, & Deum reſpectivè ad creaturam à ſe productam, nimirùm ex parte cauſæ, & ex parte effectûs. *Ex parte* quidem *cauſa*; quia Deus habet perfectum in creaturas dominium, ac proinde poteſt ipſas immediatè deſtruere per ſubſtractionem concursûs conſervantis: at verò artifex creatus tale dominium non obtinet reſpectu operis artefacti. *Ex parte* etiam *effectûs* diſparitas eſt, quòd cùm creatura eſſentialiter dependeat à Deo, totumque ſuum eſſe habeat ab illo mutuatum, non poteſt ſine ejus perpetuo influxu conſervari: artefactum verò non ita dependet ab artifice; quippè cùm poſſit à ſolo Deo produci; quapropter quandò ſemel productum eſt, poteſt in rerum natura permanere, abſque eo quod ab artifice perpetuò conſervetur.

Dices 2. Creaturæ quædam ſunt ex ſe incorruptibiles, putà Angeli; igitur illæ ſaltem non egent Dei concurſu.

Diſtinguo anteced. Angeli ſunt incorruptibiles intrinſecè, quia carent materiâ quæ eſt principium diſſolutionis, *Concedo*; ſunt incorruptibiles extrinſecè, *ſubdiſtinguo.* Reſpectivè ad agens creatum, *concedo*: reſpectivè ad Deum, *nego.* Cum enim egeant jugi illius influxu atque ab eò eſſentialiter pendeant, in nihilum abirent; ſi illos conſervare ad momentum deſineret: quæ utique veritas Platonem non latuit; nam de Angelis quos Deos inferiores nominat, Deum omnium rerum opificem & ſupremum rectorem ſic loquentem inducit: *Dii*, inquit, *orti ex Diis, quorum opi-*

ſex ego & pater ſum, hæc attendite. Quæ à me facta ſunt, me ita volente, indiſſolubilia ſunt, omne ſi quidem quod vinctum eſt, ſolvi poteſt: ſed mali eſt, quod pulchrè compoſitum eſt, ſeque habet benè, velle diſſipare. Quapropter quia generati eſtis, immortales quidem & indiſſolubiles non eſtis, nec tamen unquam diſſolvemini, nec mortis fatum ſubibitis. Nam voluntas mea majus perfectiuſque eſt vinculum ad vitæ cuſtodiam, quàm nexus illi, quibus eſtis tum cum gignebamini colligati.

Dices 3. Si creaturæ indigerent continuâ Dei manutenentiâ, maximè quia ex ſe tendunt in nihilum: at id falſum eſt. *Probatur.* Tendere in nihilum, eſt contra rerum naturam; rei enim cuique inſitum eſt naturale deſiderium ſuæ conſervationis & perpetuitatis.

Nego minorem, & *probationem diſtinguo.* Tendere in non eſſe, id eſt, habere ingenitam propenſionem ad non eſſe, eſt contra creaturarum naturam, *Concedo*: tendere in non eſſe, id eſt non ſibi ſufficere; ſed indigere auxilio Dei ſuſtentantis, eſt contra creaturarum naturam, *Nego*: id enim creaturarum naturæ proprium eſt.

Probatur 2. pars: Nimirùm quòd creatio & conſervatio non ſint actiones diſtinctæ. Eò modò, proportione ſervatâ ſe habet conſervatio ad creationem, quo modo permanentia meæ viſionis aut alterius actionis ad illius incœptionem; ſed permanentia meæ viſionis non addit novam entitatem & actionem diſtinctam illius incœptioni: igitur nec conſervatio creationi. *Major conſtat*; nam conſervatio eſt permanentia rei in eodem eſſe, eâdemque exiſtentiâ, quam per creationem obtinuit. *Minor etiam eſt evidens*; cum eadem viſio maneat omninò invariata.

Deinde. Si creatio & conſervatio eſſent actiones diſtinctæ, neceſſum eſſet ut creatio priùs deſineret, quam inciperet conſervatio: at ita fieri nequit; nam vel eodem momentô inciperet actio conſervativa, quô creatura deſineret, vel alio: ſi primum, ergo eodem momentô res crearetur & conſervaretur; & ſic eodem inſtanti res haberet eſſe & non haberet: haberet, inquam, per actionem conſervativam; non haberet verò, quia crearetur. Si ſecundum, cùm illa inſtantia poſſint eſſe diſſita, etiam diſſitæ poterunt eſſe illæ actiones, quâ in hypotheſi, intermedio illo tempore, res nec creabitur nec conſervabitur, quæ omnes conſequentiæ ſunt abſurdæ.

Denique eodem modô proportione ſervatâ, Deus ſe habet ad creaturas à ſe productas, quo modo Sol ſe habet reſpectu luminis ab eo promanantis: atqui Sol eadem actione quâ lumen producit, eadem pariter iſtud conſervat. *Probatur minor*: Actio quâ ſol lumen producit, eſt actio illuminativa, actio verò quâ conſervat, eſt etiam illuminativa, nec alia aſſignari poteſt. Ergo eſt eadem. Similiter actio, quâ Deus creaturas producit, eſt illius volitio efficax; ideo enim creaturæ fiunt, quia Deus vult eas fieri; & ideo conſervantur, quia vult eas ſubſiſtere. Ergo eadem omninò actione producit & conſervat. *Deus conſervat creaturas per eundem influxū quô creavit.*

Dices. Quæ ſeparari poſſunt, realiter diſtinguuntur; ſed productio & conſervatio ſeparari poſſunt; Deus enim creare poteſt animam in inſtanti A, & eam annihilare in inſtanti B immediatè ſequente, & ſic erit quidem creatio, non verò conſerva-

tio. *Diſting. min.* Prima productio poteſt eſſe ſine conſervatione ſpectatâ ſecundùm ſtatum rei quam connotat, *tranſeat*; ſpectata ſecundùm entitatem actionis productivæ, *Nego*: Sicut à pari, eadem illuminatio poteſt ad diverſa ſibi ſucceſſivè præſentia abſque ſui mutatione terminari.

Dices 2. Productio & conſervatio diverſos habent terminos; ſiquidem productio eſt à non eſſe rei ad eſſe; conſervatio verò eſt à non eſſe rei primò producto ad idem eſſe continuatum: igitur diſtinguntur invicem realiter.

Diſting. anteced. Habent diverſos terminos *à quibus*: concedo: *ad quos*, Nego. Siquidem utraque tendit ad eſſe rei, quod idem omninò eſt ſive primò productum ſivè conſervatum.

CONCLUSIO II.

D*Ependentia creaturæ conſiſtit formaliter in relatione indiſtincta realiter à creatura.* Hæc concluſio duas habet partes. 1. Quod in relatione. 2. Quod illa relatio ſit indiſtincta realiter à creatura.

Dependentia eſt formaliter relatio.

Probatur 1. *pars*. Illud formaliter eſt relatiò, quod ordinat unum ad aliud: atqui omnis dnpendentia ordinat id quod dependet, ad id à quo dependet. Ergo eſt formaliter relatio. *Minor conſtat*, quid enim aliud nomine dependentiæ conciperes?

Dices. Fundamentum eſt prius relatione: ſed nihil eſt in creatura quod prius ſit ipsâ dependentiâ. Ergo dependentia non eſt relatio. *Major patet* ex Logica: *Minor probatur*. Illud quod eſſet prius, vel eſſet à Deo dependens formaliter, vel formaliter independens: ſi primùm, ergo dependentia formaliter non conſiſtit in relatione; ſi ſecundùm, ergo datur aliquid quod à Deo non dependet.

Diſting. maj. Fundamentum eſt duratione priùs relatione realiter ab eo diſtinctâ, *tranſeat*: ab indiſtincta, *Nego*. Minor pariter eſt neganda; entitas enim creaturæ eſt ſaltem naturâ prior relatione ipſam ad Deum referente.

Ad probationem min. Dico aliquid eſſe in creatura quod eſt independens formaliter, ſed non independens fundamentaliter; tota enim creaturæ ſubſtantia eſt fundamentum iſtius dependentiæ formalis, ſeu relationis.

Probat ſecundam partem. Doctor 2. *d.* 1. *q.* 4. *n.* 21. Illa non diſtinguntur realiter, quæ nequeunt ab invicem ſeparari; atqui implicat contradictionem creaturam à tali relatione, & relationem à tali creatura ſeparari. *Probo.* Nullâ relatio poteſt ſeparari à ſuo fundamento, quia totum illius eſt, unum ad aliud referre: ergo hæc relatio dependentiæ eſt ſimiliter inſeparabilis à creatura: entitas ſimiliter creaturæ eſt inſeparabilis à tali relatione dependentiæ; alioquin ſine ea ſubſiſtere poſſet, ſicque foret independens. *Indiſtincta realiter à ſuo fundamento.*

Nec valet dicere, tunc creaturam fore dependentem fundamentaliter: hæc enim dependentia fundamentalis, non eſſet niſi remotiſſima & virtualis, non autem proxima & actualis: ſicut, *v. g.* paries albus eſt tantùm virtualiter & remotè, non verò actu & proximè ſimilis alteri parieti albo ab hinc duobus annis producendo; implicat autem, quòd creatura ſit, & non ſit actu dependens.

Petes. An relationes creaturæ productæ, conſervatæ, & operantis, ad Deum producentem, conſervantem & concurrentem, ſint diſtinctæ ab invicem, & à relatione dependentiæ?

Reſp. Veriſimilius mihi videri non eſſe diverſas relationes intrinſecè, ſed eandem diverſimodè terminatam; nulla enim apparet earum diſtinctio, cùm nec ſint ſeparabiles nec una poſſit eſſe abſque alia; implicat enim aliquid produci, conſervari & operari independenter à Deo. Unde eadem relatio dependentiæ, refert creaturam ad Deum à quo dependet in fieri, conſervari, & operari; ut indicabit

QUÆSTIO TERTIA.

An & quomodo Deus concurrat cum creatura operante.

Proponitur ſtatus quæſtionis.

DUo ſunt hac in quæſtione reſolvenda. 1. An Deus immediatè ad cujuſlibet effectûs productionem concurrat per aliquem influxum realem. Utrum concurſus Dei ſit ipſamet actio creaturæ. An verò aliquid ab ea diſtinctum.

Triplex eſt modus quo cauſa immediatè producere poteſt effectum ſuum.

Notandum 1. Cauſam concurrere poſſe trifariam ad effectum producendum. 1. Immediatione *ſuppoſiti*, quoties effectum producit per actionem à ſe immediatè promanantem, *v. g.* dùm ignis ignem generat. 2. Immediatione *virtutis* tantùm, dùm cauſa communicat alteri cauſæ virtutem productivam illius effectûs, ſine qua virtute non fieret talis effectus; ſic *v. g.* ignis communicat aquæ calorem & vim calefaciendi, & cum ea calefacere poſteà dicitur 3. Immediatione *virtutis* & *ſuppoſiti* ſimul, quando aliqua cauſa tribuit alteri virtutem productivam, & inſuper cum ea effectum producit.

Cauſæ particulares aliquando ſuos effectus attingunt immediatione Virtutis & ſuppoſiti.

Aliquando ſolùm immediatione virtutis

Deus autem utroque modo.

Notand. 2. Cauſas particulares attingere ſuos effectus producendos, aliquandò immediatione virtutis & ſuppoſiti, ut dùm ignis calefacit; aliquando autem immediatione virtutis tantùm, ut dum ignis mediante aquâ calidâ, calorem producit: Cauſæ verò univerſales ſecundæ, *v. g.* Cœlum, & Sol, attingunt effectum immediatione virtutis tantùm; dum in hæc inferiora quidpiam producunt, cœli enim & Solis ſuppoſita, terræ in quam influunt, non uniuntur: Deus autem, qui eſt prima & univerſaliſſima cauſa, intimiùs & immediatiùs, quàm omnes cauſæ utrôque modô immediationis attingit effectus, quia rei cuilibet eſt intimè præſens cùm ubique ſit per eſſentiam, præſentiam & potentiam.

Notand. 3. Deum tripliciter habere cauſalitatem in hæc inferiora. 1. Quia dat virtutem operandi aliis cauſis. 2. Quia conſervat eſſe, & virtutem illarum cauſarum, ut operentur. 3. Quia moventur à Deo; priùs enim naturâ Deus movet orbes cœleſtes, cauſaſque particulares ad agendum, quàm agant, quamvis omnes ſimul concurrant ad operationem; neque aliquod datur inſtans in quo Deus ſine cauſis, aut è contra, operetur.

CONCLUSIO I.

D*Eus immediatè concurrit ad omnes effectus cauſarum ſecundarum.* Hæc eſt communis apud

Philoſophos præſertim Catholicos, totque Scripturæ ſacræ teſtimoniis roboratur, ut meritò Durandus, qui contrarium docuit in 2. *d.* 1. *q.* 5. apud omnes Theologos malè audierit.

Deus concurrit immediatè ad omnes effectus cauſarum ſecundarum.

Probatur. Itaque 1. Iſayæ 26. *Omnia opera noſtra operatus es in nobis, Domine*, Pſalmo 146. *Qui producit in montibus fenum.* 1. Corinth. 12. *Omnia operatur in omnibus.* Joann. 1. *Omnia per ipſum facta ſunt & ſine ipſo factum eſt nihil.* Joann. 15. *Sine me nihil poteſtis facere.* Rom. 1. *Ex ipſo, per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.* Miſſas facio S S. Patrum ſententias hanc concluſionem evidenter ſtabilientes, & concluſionem philoſophicam rationibus philoſophicis comprobo.

1. Quia creaturæ eſſentialiter eis ſubordinantur, tam in cauſando, quam in eſſendo.

Primò, in agentibus eſſentialiter ſubordinatis, inferius cauſare non poteſt independenter à ſuperiori, ex Ariſt. 8. *Phyſ. textu* 41. dicente, *quòd prius eſt, magis eſt cauſa movendi, quàm ſequens & movebit magis*; Sed Deus eſt prima cauſa, & primum agens, cui per ſe, & eſſentialiter ſubordinantur cætera agentia, ergo ille debet ad aliorum operationes concurrere. *Major* conſtabit inductione faciendâ in aliis cauſarum generibus per ſe ſic ſubordinatis in quibus poſterior neceſſariò cauſalitatem priorum ſupponit: ſic in formis, eſſe rationale ſupponit eſſe ſenſitivum hoc eſſe vegetativum, hoc eſſe corporeum; ita ut nullli poſſit advenire rationalitas, niſi priùs in eo ſupponantur dictæ formæ: ſic finis remotus ſupponit mediatum, & iſte primum: Ergo à pari, in moventibus & efficientibus per ſe invicem ſubordinatis, poſterioris cauſalitas, cauſalitatem prioris ſupponit. *Minor* pariter conſtat, tum ex communi modo loquendi Philoſophorum, qui non aliâ ratione Deum nominant primum agens, & cauſam primam, niſi quia eſt ſupremus in ratione eſſendi & cauſandi; cætera verò quoad utrumque ipſi ſubduntur & ſubordinantur.

Reponit Durandus, creaturas dependere quidam à Deo quoad modum eſſendi, non verò quoad modum operandi, ita quòd Deus quamlibet condendo creaturam, cuilibet agendi virtutem concedat, quâ utuntur pro libito creaturæ ad effectus ſuos producendos independenter ab ullo novo influxu divino.

Ac proinde agere non poſſunt niſi actu cum eis concurrat.

Contra. Modus operandi ſequitur modum eſſendi: ſed modus eſſendi cujuſlibet creaturæ immediatè à Deo effectivè influente dependet. Ergo & modus operandi taliter dependebit. *Minor* conſtat ex præcedenti quæſt. *Major* ſimiliter patet: quid enim aliud eſt modus operandi, quàm communicatio illius eſſe, ſeu modus quò creatura ſuum eſſe alteri communicat? *Inſuper* quid (quæſo) aliud eſt communicatio, quàm diffuſio, & extenſio illius eſſe? Modus autem communicandi iſtud eſſe poteſt, ne minùs à Deo dependere, quàm ille modus quò iſtud eſſe poſſidetur? *Inſuper*, ſi modus operandi non ſequatur modum eſſendi; quid prohibet cur videri nequeat anima rationalis oculo corporeo? Cur equus nequeat ratiocinari & diſcurrere? Cur arbor operationes animales non eliciat?

Reponis iterùm creaturas dependere quidem proximè à Deo influente, ut habeant eſſe & operandi virtutem, non autem ut operationes illius virtutis eliciant; non ſecùs

ac formæ materiales dependent quidem à materia ut fiant & educantur, non verò ut operentur.

Verùm hæc reſponſio nullatenùs prædictam rationem ſolvit, nec allatum exemplum quidquam proficit; certum enim eſt formas materiales eodem modo à materia dependere in operando, quo modo dependent in eſſendo, ſcilicet tamquàm à ſubjecto & à ſuſtentante, alioquin ſi independenter à materia operarentur: ille modus operandi eſſet vel ſpiritualis vel creativus, nullus enim eſt alius operandi modus independenter à materia.

2. Quia per ſolius ſui concurſus ſubſtractionem earum actionum impedit.

Prob. 2. Deus per ſolam ſui concurſûs ſubſtractionem impedire poteſt quoſcunque effectus cauſarum ſecundarum aliàs ſufficienter ad agendum applicatarum cum omnibus conditionibus requiſitis. Ergo ille concurſus eſt neceſſariò ad operandum prærequiſitus. *Conſeq. patet. Antec. probatur.* Ex illis miraculis in Scriptura ſacra legendis, quæ patrata fuêre per ſubſtractionem concurſûs divini; ſic in fornace Babilonica Innocentes ab igne intacti ſunt; ſic Chriſtus per medias furentes in eum turbas procedebat, nec videbatur: ſic cum duobus Diſcipulis petentibus Emaüs pergebat & colloquebatur, nec agnoſcebatur, eò quòd, inquit Scriptura Lucæ ultimò: *Oculi eorum tenebantur, ne illum agnoſcerent.* Ex quo ſic argumentor; Diſcipuli non agnoſcebant Chriſtum Dominum, vel quia Deus eripuerat eis videndi virtutem, vel quia objectum non erat eis proportionatum, vel quia indiderat aliquam qualitatem contrariam eorum oculis, ne ipſum conſpicientes agnoſcerent: Sed non *primum*, quia illi Diſcipuli ſeipſos conſpiciebant; ergo videndi facultatem habebant. Non etiam *ſecundum*, quia Chriſtus Dominus medius inter eos procedebat, & eum loquentem audiebant. Non denique *tertium*, quia nihil eſt viſioni contrarium, ut cenſent communiter Philoſophi. Ergo reſtat ut defectus ille viſionis ortus fuerit à ſubſtractione divini concurſû.

Idem dicendum de igne Babilonico, cujus urendi virtutem Deus impedivit, per ſolam ſui concurſûs ſubſtractionem: potuit enim prædictam actionem impedire alterutro ex his quatuor modis; ſcilicet *primò*, virtutem agentis deſtruendo: *ſecundo*: removendo patiens ab agente. *Tertiò*, actionem contrariam opponendo: *quartò* denique ſuum denegando concurſum: ſed nec virtutem comburendi in eo igne deſtruxit, quippè cùm plurimos aſtantes hujus impii facinoris Miniſtros cremaverit. Nec patiens etiam removit: nam tres illi pueri comburendi erant in medio fornacis ardentis: neque etiam contrariam actionem oppoſuit, putà frigefactionem, cùm ibi calor fuerit vehementiſſimus. Reſtat igitur, ut Deus actionem illam impediverit ſolâ concurſûs ſubſtractione, ni videlicet ignis vim ſuam combuſtivam exereret in illos innoxios.

Repones Deum impediviſſe illam combuſtionem, non per denegationem concurſûs, ſed permiſſionis; illius enim permiſſio erat neceſſaria, ut ignis ureret; quâ deficiente mirum non eſt, ſi ignis vim ſuam non exercuerit.

Contra. Permiſſio Dei nihil omninò confert ad actionem: igitur illius negatio non ſufficiebat ad perpetiendam illam combuſtionem.

Antecedens patet. Illud enim non confert ad actionem, quod nihil confert ad agendi vel patiendi virtutem, aut ad agentis & patientis debitam applicationem: ſed permiſſio Dei ad neutrum eorum conferre videtur; nam quandò ſupponitur ignis materiæ combuſtivæ applicatus, jam ipſi à Deo conceſſa eſt agendi licentia. Porrò ſufficienter erat applicatus iſtis pueris in fornacem projectis. Igitur qui illam projectionem permiſerat, etiam combuſtionem videtur permiſiſſe, niſi illam per negationem concursûs impediviſſet. Igitur præter negatam permiſſionem divinam, requirebatur concursûs negatio: neque illâ ſine hac potuiſſet colligi.

Probatur 3. ex Doctore in 2. *diſt.* 37. *q.* 2. *n.* 8. Si Deus immediatè non concurreret ad omnes noſtros actus, ſequeretur quòd non eſſet præſcius futurorum nec omnipotens. Probat primam ſequelam ſic: *Deus non habet ſcientiam de futuris contingentibus, niſi quia certitudinaliter novit determinationem voluntatis ſuæ reſpectu eorum, ad quæ voluntas ſua eſt immutabilis & non impedibilis: ſed voluntas creata eſt totalis cauſa reſpectu ſui velle, & ipſa contingenter ſe habet ad illud velle: Ergo quantumcùmque voluntas divina ponatur determinata ad unam partem eorum, quæ dependent à voluntate creata, poterit voluntas creata aliter velle; & ita non ſequitur certitudo ex cognitione determinationis voluntatis divinæ.*

Probat ſecundam conſequentiam. Quidquid omnipotens vult hoc fit: ſed ſi voluntas mea eſſet totalis cauſa ſuæ volitionis, cùm mea voluntas ſit indifferens ad volitionem, poteſt ad eam ſe determinare, vel non, non, & ita contingere poſſet ut id quod determinavit Deus à me fieri, non fieret. Aliàs ibidem habet rationes, quas miſſas facio.

Quid autem hic concurſus ſit immediatus immediatione *virtutis* & *ſuppoſiti*, apertè conſtat. 1. Quidem de immediatione *virtutis*; quia illius virtus eſt omnium ſuprema à nullo mutuata, imò cæteræ agentium virtutes ab eo profluunt & communicantur. 2. De immediatione *ſuppoſiti*: quia inter ipſum & effectum, nullum eſt interpoſitum aliud ſuppoſitum: omnibus enim effectibus eſt intimè præſens: & licet ſecum aſſociet creaturas ad agendum; hæc tamen aſſociatio non impedit, quominus ſit intimè præſens ratione ſuæ immenſitatis, quâ cœlum & terram implens, omnes creaturas intimiùs pervadit & attingit, quàm quælibet cauſa ſecunda ſuum attingat effectum; hæc enim ſolum agit tangendo materiam extrinſecè & ſuperficie tenus producendo ex ea, & in ea ſuum effectum: Deus autem materiam equidem non tangit, quia non eſt corporeus, ſed per ſeipſum intrinſecè omnibus ineſt, tamquam agens in ſuo effectu, ſeu potiùs totus effectus in ſuo agente eſt. *Quare concurſus Dei dicatur immediatus.*

Objic. 1. Poſitô concurſu divinô ad agendum neceſſariô, voluntas creata non foret amplius libera: ſed falſum conſeq. ergo & antec. *Probatur major.* Illa facultas non eſt libera, quæ non poteſt ſe liberè movere ad agendum, ſed poſitô divinô concurſu neceſſariô, voluntas non poſſet ſe movere ad aliquid volendum, niſi ad id moveretur & determinaretur à Deo: quod autem movetur à Deo non poteſt non moveri, quia

quia implicat, ut movens moveat ipſum mobile, & ut ſic mobile non moveatur. Ergo pariter implicat voluntatem à Deo moveri & ipſam eſſe adhuc indifferentem, ut ſeipſam liberè moveat ad agendum: Ergo neceſſariò ſeipſam movebit; ergo non erit libera.

Reſpondent aliqui, voluntatem idcircò liberè moveri, quia Deus eam liberè movet; ſed hæc reſponſio futilis eſt: 1. Quia indicat quidem voluntatem Dei eſſe liberam, non autem creatæ voluntatis libertatem indicat. 2. Sequeretur etiam cœlum liberè moveri, & ignem liberè calefacere, quia Deus ad eos motus liberè concurrit: idcircò

Licet Deus coagat creaturæ liberæ, illa non minus liberè agit.

Reſpond. negan. maj. & min. illius probation. diſting. Quod movetur à Deo, movetur neceſſariò, *tranſeat*, quod movetur à Deo, & ſeipſum pariter movet ad agendum, movetur neceſſariò, *Neg.* Deus enim non ſic movet noſtram voluntatem, quaſi ipſa nullo modo ſeſe moveat nec liberè determinet ad agendum; alioquin omnis ratio meriti ac demeriti, & omnis libertatis ratio periret: ſed eam ſic movet, ut nihilominùs illa ſeſe moveat, & determinet ad agendum hoc, vel illud. Non enim voluntas noſtra ideo dicitur libera, quòd ſit ab omnibus independens in operando, id enim ſoli divinæ voluntati congruit; ſed talis dicitur, eò quòd ſeſe liberè ad agendum determinet, hoc eſt, eligendo, & deliberando id quod agit. Quæ agenti naturali non competunt.

Objic. 2 Cauſæ ſecundæ habent ſufficientem virtutem ad producendos ſuos effectus, *v. g.* calor ad calorem producendum: habent enim vel tantam perfectionem, vel majorem, quam effectus habent, ergo ſolæ producunt effectus abſque concurſu immediato Dei.

Cauſa ſecunda non eſt ſufficiens ad operandum ſine concurſu primæ.

Nego anteced. Nam de ratione cauſæ ſecundæ eſt, ut habeat eſſentialem ſubordinationem ad cauſam primam ſic, ut indigeat illius concurſu juxta rationes concluſionis.

Nec refert quòd habeat tantam vel majorem perfectionem, quia cum hoc ſtare poteſt talis ſubordinatio.

Objic. 3. Si Deus & ignis deberent concurrere ad ignem, deberet aliqua pars ignis correſpondere Deo & alia igni: Sed hoc eſt abſurdum, quia pars correſpondens igni, non minùs eſſet creatura, quàm alia pars, & conſequenter non minùs debet immediatè à Deo dependere.

Nego maj. Nam totus ignis indiviſibiliter ab utroque provenire debet, ſicut intellectio producitur indiviſibiliter ab intellectu, ac objecto aut ſpecie impreſſâ.

Inſt. Deus eſſet cauſa partialis, ergo partialiter produceret effectum. *Conced. antec.* Nec aliquod indè ſequitur inconveniens, cum id accidat ex mera voluntate ſua, poſſetque ſe ſolò effectum illum producere. Ad conſequens dico, Deum partialiter effectum producere, ad partialitate effectûs, ita ut una pars illius produceretur ab illo, & non alia; *Nego*: partialitate cauſæ admittentis conſortium alterius ad productionem talis effectûs, *Concedo*.

Deus dicitur poteſt cauſa partialis effectûs.

Objic. 4. Dari non poſſunt duo fines immediati unius effectûs; ergo nec duæ cauſæ efficientes.

Diſting. antec. Quorum quilibet ſit finis totalis, *concedo*: partialis, *Nego*: Deinde datô antecedente, nego conſequens; quia licet repugnaret dari plures fines unius effectûs: nulla tamen repugnantia ſe-

quitur dari plures efficientes, ut patet experientiâ.

Obji. 5. Stante concluſione, ſequitur Deum concurrere ad actus peccaminoſos, & conſequenter eſſe cauſam peccati.

Non tamen ullatenus dici poteſt cauſa peccati.

Diſtinguo hanc ſequelam. Per modum cauſæ univerſalis, ſine cujus concurſu cauſa ſecunda non committeret talem actum, *Concedo*; per modum cauſæ partialis Phyſicæ & Moralis; cui deberet imputari culpabiliter quod committatur tale peccatum, *Nego.* Vel reſpondeo cum Doctore in 2. *d.* 37. *q.* 2. 14. Deus concurrit ad actus peccaminoſos materialiter & entitativè ſumptos, id eſt, ad actum ipſum, qui malus dicitur, *Concedo*: concurrit ad actus peccaminoſos formaliter ſumptos, id eſt, ad deformitatem, & malitiam illorum actuum, *Nego.* Unde entitas peccati habet Deum pro cauſa efficiente, & deformitas peccati habet creaturam pro cauſa deficiente; nulla enim, ut inquit divus Auguſtinus, eſt cauſa efficiens peccati; ſed potiùs deficiens, cum peccatum ſit defectus potiùs quàm effectus. Quemadmodùm igitur anima non concurrit quidem ad claudicationem formaliter ſumptam, ſed tantùm concurrit ad motum in quo claudicatio reperitur: ita Deus non concurrit ad peccatum formaliter ſumptum, licet tamen concurrat ad actum materialiter ſumptum, id eſt, ad actum qui eſt malitiæ ſubjectum; ille enim actus eſt aliquod poſitivum, proindeque eſſentialiter, phyſicè & immediatè à Deo pendet.

Inſtabis. Eatenùs homo cenſetur cauſa peccati formaliter ſumpti, quatenùs producit actum in qua eſt ipſa peccati malitia; igitur ſi Deus concurrat ad actum in quo eſt peccati malitia, erit etiam cauſa peccati formaliter ſumpti.

Diſting. anteced. Homo cenſetur cauſa peccati, quia voluntariè & à ſeipſo determinatur & concurrit in ratione cauſæ particularis ad exerendum eum actum in quo eſt peccati malitia, *Concedo*; quia determinatur ab alio, ut cauſa univerſalis, *Nego.* Itaque homo exerens actum peccaminoſum, dicitur cauſa illius malitiæ, quia agit ut cauſa particularis, & ſeipſum liberè determinat ad producendum hujuſmodi actum: Deus verò concurrens cum homine peccante, agit ut determinatus ab homine, & ex officio cauſæ primæ: quare dicitur quidem concurrere ad peccatum materialiter ſumptum, non verò ad peccati malitiam & deformitatem.

Urgebis. Deus operans ad extra, non ab alio quàm à ſeipſo determinatur, agit enim liberrimè: igitur quandò agit cum homine peccante, non agit, ut determinatus ab homine.

Diſtinguo anteced. Non agit determinatus ab homine, determinatione phyſicâ, quæ neceſſitatem & dependentiam inferat, *Concedo*: determinatione morali & objectivâ, *Nego.* Determinatur enim Deus moraliter & objectivè à creatura ad conferendum ipſi ſuum concurſum, dùm eam paratam videt ad agendum, & ad eliciendum actum, qui fieri non poteſt abſque divino illius concurſu.

Subſumes. Tametſi unus homo determinetur ſolùm moraliter ab alio homine ad eliciendum aliquem actum peccaminoſum, nihilominùs reus ſit malitiæ ipſius actûs; igitur à ſimili etiamſi Deus determinaretur

tantùm moraliter à voluntate creata, ad producendum actum cui ineſſet malitia, verè cenſendus eſſet reus peccati.

Nego conſeq. Et ratio diſparitatis eſt, quia homo qui ab alio movetur ad producendum actum malum, agit contra debitum & proprium officium; Deus verò, qui determinatur à voluntate creata, agit ex officio cauſæ univerſalis, cujus eſt concurrere cum cauſis ſecundis, quandò paratæ ſunt ad agendum.

Inſt. Homo potens impedire commodè peccatum alterius & non impediens, maximè ſi ſit ejus ſuperior, eſt cauſa illius peccati: ſed Deus eſt ſuperior omnium creaturarum, & impedire poteſt actum peccaminoſum, ergo cenſetur eſſe cauſa moralis ipſius peccati.

Nego paritatem. Quia licet Deus poſſet impedire, tamen ex ratione cauſæ univerſalis debet præſtare concurſum ſuum, & non tenetur ſe gerere ut cauſam particularem; homo verò non habet obligationem cauſæ univerſalis, & propterea tenetur ex præcepto charitatis damnum proximi impedire. Itaque Deus non concurrit ad peccatum in ratione cauſæ particularis, quia ipſemet diſſuadet & prohibet, ne committatur; neque dat auxilia ſpecialia in ordine ad ejus commiſſionem: ſed cauſa ſecunda, non obſtante prohibitione & ſine ulla obligatione cauſæ univerſalis committit ipſum. Non ſic de actibus bonis, ad quos Deus concurrit; non ſolùm per modum cauſæ univerſalis, ſed etiam invitat ordinando & præcipiendo, dandoque auxilia ſpecialia in ratione cauſæ ſpecialis.

Licet illud poſſit impedire.

CONCLUSIO II.

Concurſus divinus eſt ipſamet actio creaturæ quatenus à Deo volita.

COncurſus divinus eſt ipſamet creaturæ actio, prout immediatè à Deo procedit.*

Probatur 1. Nullum eſt ens, quod immediatè & eſſentialiter à Deo non dependeat in fieri & in eſſe: ſed influxus cauſæ ſecundæ in ſuum effectum eſt quid reale; ergo talis influxus pendet à Deo immediatè in fieri, & in eſſe: ſed quod pendet à Deo in fieri, ab eo immediatè procedit; ergo actio cauſæ ſecundæ, ſimul & immediatè à Deo & à creatura emanat, ac proinde rationem habet & concurſus divini & concurſus creati.

Probatur 2. Concurſus Dei eſt influxus, quò attingit immediatè effectum cauſæ ſecundæ: ſed influxus ille eſt idem realiter cum actione cauſæ ſecundæ; quia ſi eſſet aliquid diſtinctum realiter ab ipſa actione, illud iterùm deberet produci per alium concurſum, cùm ſit aliquid creatum, & ſic foret proceſſus in infinitum: Vel eſſet aliquod ens creatum ſine concurſu divino quod repugnat. *Deinde* actio deſumit ſuam unitatem à termino, ita quòd ubi eſt tantùm unicus terminus, ibi ſit unica actio numerò; ſed unus eſt numerò terminus ſeu effectus dependens à prima & à ſecunda cauſa; ergo & unica actio numero.

Adde, quòd ſi eſſent duæ actiones, non diceretur Deus concurrere cum creatura; ſed unam ſe ſolô actionem producere diſtinctam ab actione creaturæ: Igitur concurſus, quò dicitur generare ignem cum igne, *v. g.* eſt eadem actio ignis generantis, ita ut quatenùs eſt à Deo,

dicatur actio & concurſus Dei, prout autem eſt ab igne dicatur actio & concurſus ignis, & ſic de aliis.

Dices 1. Eadem actio non poteſt oriri à duabus cauſis totalibus: ſed Deus & creatura ſunt duæ cauſæ totales; igitur eadem actio non poteſt ſimul ab utroque principio oriri.

Diſting. anteced. Si ejuſmodi cauſæ non ſint ſubordinatæ, quales ſunt duo ignes, *Concedo*: ſi ſubordinatæ ſint, *Nego*. Eadem enim realiter actio procedere poteſt ſimul à cauſa efficiente & finali, propter ſubordinationem quæ reperitur inter utramque cauſam: igitur cum cauſa ſecunda ſit ſubordinata cauſæ primæ, & eſſentialiter ab illa pendeat, eadem actio ab utraque cauſa poteſt oriri.

Inſt. ex Doct. Actio eſt in agente. Ergo ubi ſunt duo agentia, etiam ſubordinatæ erunt duæ actiones. Adde quòd quæ ſubjecto diſtinguntur, realiter diſtinguuntur: ſed quæ ſunt in duobus ſuppoſitis ſubjecto diſtinguuntur. Ergo etiam realiter diſtinguntur.

Reſp. Doctorem loqui de actione metaphyſica & prædicamentali, nos verò hîc ſolùm loquimur de actione phyſica, quæ eſt influxus ab agente & receptus in paſſo. *Adde* quòd cùm illa actio ſit defectibilis, non poteſt recipi in Deo: ſed ſolùm eſt in creatura formaliter, & in Deo connotativè.

Vrgebis. Omnis actio ſuam tribuit denominationem principio à quo profluit: ſed actio creaturæ, *v. g.* deambulatio, non tribuit ſuam denominationem Deo; neque enim quandò homo deambulat, Deus denominatur deambulans: Igitur illa actio non eſt tribuenda Deo & creaturæ.

Diſtinguo maj. Tribuit ſuam denominationem eòdem modò, *Nego*, diverſô modò, *Concedo*. Ad minorem dico, deambulationem denominare quidem Deum concurrentem, non verò deambulantem; quia non oritur à Deo tanquam à cauſa particulari, ſed univerſali determinatâ à cauſa particulari; quamobrem Deo tribuit quidem denominationem agentis in genere, & ut eſt actio; homini verò confert denominationem talis actionis, ſeu deambulationis in particulari, quia provenit ab eo, ut à cauſa particulari.

Dies 2. Concurſus Dei eſt volitio Dei; ſed volitio Dei diſtinguitur ab actione creaturæ, ex Doctore in 2. *d.* 37. *q.* 2. *n.* 21. ubi ait: *Quod eſt formaliter actus voluntatis meæ, quô ſcilicet voluntas mea vult, non eſt actus voluntatis divinæ, ſed effectus ejus.* Ergo concurſus Dei non eſt actio creaturæ.

Diſting. min. Concurſus Dei in actu primo eſt volitio Dei, ſeu Deus volens, *Concedo*; concurſus in actu ſecundo eſt volitio Dei formaliter, *Nego*: ut ſic enim eſt actio creaturæ quatenùs à Deo dependens. *Et ſimiliter diſtinctâ min. neganda eſt conſeq.* Volitio enim Dei non eſt formaliter concurſus divinus, ſed ejus principium & cauſa; quippè cùm ſit cauſa partialis volitionis creaturæ, quæ eſt actus immanens ipſius voluntatis, & qualitas vitalis completa in ratione entis, & mediâ actione producta: actio verò eſt qualitas incompleta ſecundùm entitatem, habens rationem motùs & influxùs, quô potentia ſuum producit actum. Unde ſicut actus ille dicitur ſimul effectus Dei & voluntatis creatæ; ita actio quâ producitur, dicitur ſi-

mul actio, ſeu concurſus Dei & creaturæ.

Inſtabis 3. Eadem actio non poteſt ſimul eſſe finita & infinita, immanens & tranſiens, vitalis & non vitalis: ſed intellectio creata, *v. g.* quatenùs procederet à Deo, eſſet infinita, tranſiens & non vitalis; ut verò procederet à voluntate creata eſſet finita, immanens & vitalis: igitur non poteſt eadem actio ab utroque principio procedere.

Diſtinguo min. quantùm ad primum momentum. Actio, ut proveniens à voluntate Dei, eſſet infinita, ſi Deus ageret ſecundùm omnimodam ſuam virtutem, & reſpectivè ad terminum infinitum, ut ſunt productiones Verbi Divini & Spiritûs-Sancti, *Concedo*: ſecundùm virtutem attemperatam, & commenſuratam cauſæ ſecundæ, ad producendum terminum finitum, *Nego.* Jam verò Deus ſic agit cum cauſa ſecunda, ut virtutem ſuam ipſius activitati attemperet, & concurrat cum ea, juxta illius exigentiam ad producendum effectum finitum. Igitur actio illa ab utroque principio eſt finita; Deus enim agens ad extra ſeu reſpectivè ad creaturas, non agit infinitò, ſed finitô modô; quia illius operatio tendit dumtaxat in terminum finitum.

Similiter actio illa eſt tranſiens & immanens, non reſpectu ejuſdem, ſed diverſi principii; tranſiens quidem reſpectivè ad voluntatem divinam, quæ agit cum creaturis, immanens autem reſpectu voluntatis creatæ.

Ad ſecundum momentum Dico actionem vitalem conſiderari poſſe duobus modis, ſcilicet materialiter & formaliter. Actio vitalis materialiter ſumpta, eſt entitas ipſius actûs, qui elicitur à potentia vitali; formaliter autem ſumpta, eſt ipſemet actus, quatenùs præcisè procedens à principio vitali, & in ipſo recipitur. Priori modo proficiſcitur à Deo tanquam à cauſa prima, quæ concurrit ad entitatem cujuſlibet actûs creati, ſive vitalis, ſive non vitalis. Poſteriori verò tribuitur cauſæ ſecundæ, ſcilicet intellectui creato.

QUÆSTIO QUARTA.

Unde repetenda ſit cauſarum ſecundarum determinatio.

CELEBRIS eſt inter Philoſophos recentiores controverſia; utrum, præter ſimultaneum concurſum, quô Deus ad omnes cauſarum ſecundarum actiones & effectus, immediatè concurrit; requiratur inſuper influxus aliquis, quô eas moveat, impellat, & determinet ad agendum; earumque non tantùm effectus, ſed etiam actiones præveniat prioritate naturæ & cauſalitatis, tanquàm primus motor, primumque agendi principium, à quo cauſæ ſecundæ præmoveri debeant, & applicari ad actionem; non ſolùm in ſpecie &. in communi, ſed etiam in particulari & individuo. Cujus quidem controverſiæ fomitem ſubminiſtrarunt nonnulli Thomiſtæ, qui ab Angelici ſui Doctoris mente deviantes, neſcio quam in ſcholas inducere tentarunt præmotionem phyſicam, quâ Deus præmoveat creaturarum actiones, ſive neceſſarias, ſive liberas; adeò ut niſi adeſſet hæc divinæ præmotio, nulla omninò foret creaturarum actio. Cùm autem hæc opinio ab omnibus *Origo controverſiæ ejuſque ſtatus.*

melioris notæ Philoſophis jam explodatur, ad planiorem & pleniorem illius notitiam & confutationem.

Sicut triplex eſt indifferentia, ita triplex eſt determinatio.

Notandum 1. Quòd quemadmodùm in cauſis creatis præſertim liberis triplex diſtingui poteſt indifferentia. *Quoad actum*, quia poſſunt agere vel non agere. 2. *Quoad ſpecificationem*, quando poſſunt producere effectum hujus aut alterius ſpeciei 1. *Quoad individuationem*, dum hunc vel illum numero effectum volunt producere: ita pariter triplex cogitari & diſtingui poteſt determinatio. *Una* quidem ſecundùm ſpeciem, quâ cauſa indifferens ad plures actus & effectus ſpecies diverſos determinatur à ſe, vel ab alio ad hunc potiùs effectum producendum, quàm alterum ſpecie diverſum: ſic ſol, *v.g.* per diverſas cauſas particulares, & variam diſpoſitionem materiæ determinatur ad varios ſpecie effectus producẽdos, putà ad liquefactionem ceræ, indurationem luti, generationem Leonis cum leone, equi cum equo, *&c.*

Secundum ſpeciem.

Secundum individuum.

Secunda determinatio eſt quoad individuum, quando cauſa indifferens ad varios numerò effectus, ad hunc potiùs quàm ad alterum determinatur. *Tertia* tandem eſt quoad exercitium, dùm cauſa ex ſe habens virtutem agendi, movetur ad operationem, & ad actum exercendum determinatur, idque vel per aliquid prævium eam prædeterminans, vel per aliquid concomitans, eam condeterminans.

Secundum exercitium.

Duplex eſt prædeterminatio moralis & phyſica.

Notand. 2. Duplicem cogitari & diſtingui poſſe prædeterminationem, & præmotionem, nimirùm moralem & phyſicam. Prior dicitur *moralis*, quia fit per modum imperii, conſilii, exhortationis, & aliis motivis, quibus ad aliquid agendum, vel non agendum ſollicitamur. Poſterior verò *phyſica* nominatur, eò quòd fiat per applicationem quamdam phyſicam & realem ad agendum, cui cauſa præmota reſiſtere non poteſt. Certum eſt autem Deum reverà præmovere cauſam liberam moraliter, ſi quidem nos ſuis præceptis, conſiliis & gratiis interiùs exteriùſve ſollicitat, movet, & dirigit ad ſectandam virtutem, & vitia cavenda: ſolùm ſupereſt determinanda controverſia de præmotione & prædeterminatione phyſicâ.

3. Sententiæ circa quidditatem præmotionis.

Notand. 3. In explicanda præmotionis phyſicæ virtute & naturâ, illius Auctores & Aſſertores non invicem convenire: tres enim potiſſimùm ſcinduntur in ſententias, quarum *primam* cum aliis benè multis tradit & tuetur Eſtius in 2. *diſt.* 24. §. 14. dicens, præmotionem nihil aliud eſſe, quàm ipſammet creaturæ actionem, ut procedentem à Deo priùs prioritate naturæ, quàm concipiatur à cauſa ſecunda procedere. *Secunda* eſt Joannis à Sancto-Thomâ, *quæſt.* 24. *phyſices. art.* 2. *concl.* 3. aſſerentis præmotionem phyſicam eſſe qualitatem tranſeuntem cum operatione cauſæ ſecundæ, & ab eadem diſtinctam, quâ prima cauſa movet, determinat, & impellit ſecundam ad agendum. *Tertia* verò eorum eſt qui volunt prædeterminationem illam nec eſſe actionem cauſæ ſecundæ, nec qualitatem activam tribuentem agendi virtutem; ſed aliquod ens incompletum cum operatione cauſæ ſecundæ tranſiens, & ejus virtutem activam complens ad operandum, quid verò ſit illud ens incompletũ diſtinctè non explicant: Porrò quàm inanis ſit & evanida, imò & periculoſa hæc de præ-

motione phyſica quôcumque ſenſu accipiatur ſententia, demonſtrabit

CONCLUSIO I.

R*Ejicienda eſt præmotio phyſica, quâ cauſa prima ſecundas ad agendum impellat & applicet* Ita cenſent omnes melioris notæ Philoſophi contra nonnullos recentiores Thomiſtas.

Probatur univerſim concluſio Ea ſententia à ſcholis eliminanda eſt, quæ adſtruit rem prorsùs inutilem, creatæ libertati nocivam, & divinæ ſanctitati repugnantem: ſed talis eſt ea ſententia quæ præmotionem phyſicam adſtruit; igitur eſt ab omnibus rejicienda. Majorem in confeſſo habent omnes. Minor tribus partibus conſtans, probatur ſigillatim.

Primò quidem, quòd illa præmotio phyſica ſit inutilis. Si quæ eſſet hujus divinæ præmotionis neceſſitas, maximè vel ut cauſa ſecunda proximè compleretur, & potens fieret ad exerendum ſuum actum, vel ut determinaretur & applicaretur ad agendum, vel ut cauſæ primæ dominium & ſecundarum ſubjectio & ſubordinatio adſtruatur: ſed ex neutro capite videtur neceſſaria; non quidem *ex primo*, quia ſine tali præmotione cauſa ſecunda perfectè intelligitur proximè potens ad exerendum ſuum actum cum ordinario Dei concurſu: ſi quid enim obeſſet, maximè quia eſt virtus creata, eſſentialiter ſubordinata primæ, & illius influxum neceſſariò exigens. Porrò dependentia illa ſufficienter intelligitur & explicatur per exigentiam concursûs, neque ullatenùs videtur neceſſarium aliud auxilium prærequirere, quò virtus illa creata intrinſecè compleatur ad eliciendam ſuam operationem: ſi quidem res quælibet activa congenitam habet ſufficientem virtutem ad producendum actum, & fecunditatem ſuam exerendam in ſubjecto diſpoſito, putà ignis ad producendum effectum aut alterum ignem; neque etiam huic rationi inſiſtunt adverſarii.

Præmotio phyſica eſt inutilis.

Sive ad complendam.

Non etiam ex ſecundo. Illud namque non eſt neceſſarium, ut cauſa ſecunda determinetur ad agendum, quô ſublatô non minùs cauſa ſecunda in actum ſuum erumperet: ſed ſublatâ illâ phyſicâ præmotione cauſa ſecunda præſertim neceſſaria terminaretur ad ſuum exerendum actum, vel ex ſe, & ingenitâ ſuâ activitate, vel ex adjunctis circumſtantiis, putà ignis ad ignem produ-cendum ex ligno: Tametſi enim indifferens videatur ad comburendum lignum vel ſtupam, ad emolliendam ceram & lateres coquendos; hæc indifferentia tollitur, vel à cauſa ſecunda lignum vel ſtupam applicante, vel à qualitatibus eorum, quæ igni applicantur: quò fit, ut cera ad ignem liquefiat, & lutum indureſcat: igitur inutilis eſt præmotio, ut cauſæ ſecundæ ad agendum determinentur.

Sive ad determinandam.

Tertiò tandem etiam inutilis cenſetur ad adſtruendam & explicandam ſubordinationem & dependentiam eſſentialem cauſæ ſecundæ à prima, quia ſublatâ hâc præmotione, rectè intelligitur, quomodò cauſa ſecunda ſit ſubordinata primæ, & ab ea eſſentialiter dependens, tùm ratione ſui eſſe, quippè cùm ſit ens dumtaxat per participationem, atque ſuam exiſtentiam à Deo ità neceſſariò accipiat, ut nullatenus exiſteret, niſi Deus ipſe ad illius exiſtentiam & productionem

Sive ad ſubjiciendam Deo virtutem cauſæ ſecundæ.

concurreret; tùm ratione ſuæ virtutis, quam non niſi à Deo mutuatur: tùm denique ratione concurſûs & influxus ſimultanei, ſine quo nihil omninò poſſet efficere. Igitur ad illam ſubordinationem & dependentiam adſtruendam non videtur neceſſaria phyſica præmotio.

Ita ſentiunt Doctores. *Hanc* doctrinam diſertè tradunt Angelicus & Subtilis Doctor, aſſerentes Deum immediatè movere cauſas ſecundas, & abſque ullo medio prævio cum eis concurrere ad earum operationes; ait enim S. Thomas, in 1. ſent. d. 37. q. 1. art. 1. ad 4. *Angelicus.* *Cùm Deus ſit prima cauſa omnium, ſua virtus eſt immediatiſſima omnibus: ſed quia ipſemet eſt ſua virtus, ideò non tantùm eſt immediatum principium operationis in omnibus, ſed immediatè cum omnibus operans.* Quibus verbis cenſet Deum per ſuam virtutem à ſe indiſtinctam, non verò per impreſſam qualitatem, eſſe principium operationis cauſæ ſecundæ. Doctor autem ſubtilis, in 4. ſent. diſt. 1. q. 1. num. 34. ait: *Et Subtilis.* *Cauſa prima in ſecundam non eſt influentia nova, quæ ſit creatio alicujus inhærentis cauſæ ſecundæ, cùm ſimiliter agunt; ſed influentia ibi, eſt determinatus ordo illarum cauſarum in agendo effectum communem.* Et ibidem, diſt. 43. q. 3. num. 11. *Influentia*, inquit, *cauſæ ſuperioris non eſt aliquid receptum in cauſa inferiori; ſed tantummodò ordo ejus in cauſando ad cauſam ſuperiorem continuè; quantùm eſt de ſe coagentem.* Conſtat igitur ex mente utriuſque Doctoris cauſæ ſecundæ ſubordinationem & dependentiam à prima in operando, ſufficienter explicari, per exigentiam divini concurſus, neque ad id neceſſarium eſſe aliquid, quô cauſa ſecunda ad agendum præmoveatur. Quæ adverſus has rationes effugia proferunt Thomiſtæ, proferemus & refellemus in objectionum ſolutionibus.

Probatur 2. pars minoris. Nimirùm quòd *illa præmotio phyſica ſit nociva libertati, eamque perimat.* *Præmotio phyſica eſt nociva libertati.* Creatæ libertatis eſſentia potiſſimùm conſiſtit in indifferentia, quâ voluntas poteſt agere vel non agere, & hunc vel illum actum pro libito & arbitratu exercere, ſed illa prædeterminatio phyſica hanc indifferentiam perimit: Tùm, quia illud aufert à nobis indifferentiam ad agendum vel non agendum, quod voluntati noſtræ imponit neceſſitatem ineluctabiliter agendi, idque antecedenter ad omnem ejus conſenſum, & ita eam determinat ad actionem, ut ab ea ceſſare non valeat: ſed id efficeret prædeterminatio phyſica in ſententia adverſariorum. *Tollit enim indifferentiam actualem.* Igitur adverſatur indifferentiæ voluntatis: tùm, quia illud indifferentiam tollit, quod independenter à nobis, & à noſtra electione, determinatione connexionem habet invincibilem cum aliqua actione, ita ut illo fruſtrari non poſſit: Sed illa prædeterminatio eſt ejuſmodi: igitur nullam in nobis relinqueret indifferentiam & facultatem ad non agendum: tùm denique, quia quod infert voluntati, neceſſitatem antecedentem ejus libertatem & indifferentiam perimit, ut fatentur Theologi cum ſancto Anſelmo, *lib. de concordiâ lib. arbitrii & prædeſtinat. cap.* 1. & 2. *Inducit neceſſitatem antecedentem.* Neceſſitas enim antecedens ea eſt, quæ vel oritur ex cauſa neceſſariò agente, vel ex aliquo antecedente effectum, quô poſitô effectus non poteſt non ſequi: ſed præmotio phyſica illam neceſſitatem

neceſſitatem antecedentem induceret; nam, inquit, S. Thomas, 1. p. q. 82. art. 2. ad 2. *Movens tunc ex neceſſitate cauſat motum in mobili, quando poteſtas moventis excedit mobile; ita quòd tota ejus poſſibilitas moventi ſubdatur.* Sed præmotio phyſica totam ſibi ſubjiceret voluntatem, eamque ita impelleret in actum, ut eum non poſſet ſuſpendere, aut ſeſe determinare in contrarium; igitur neceſſum eſt concludere cum ſancto Chriſoſtomo, homil. 11. ſuper epiſtolam ad Hebræos: *Deum non antecedere noſtras voluntates, ne noſtrum lædatur arbitrium.*

Reponent adverſarii. Ad rationem libertatis non requiri facultatem agendi, aut non agendi in ſenſu compoſito, ſed in ſenſu diviſo. Porrò, inquiunt, hanc facultatem & indifferentiam præmotio phyſica non adimit in ſenſu diviſo, ſed in ſenſu compoſito; adeò ut potentia ad oppoſitum ſemper maneat indifferens, quamvis voluntas per præmotionem phyſicam de facto ad unum determinetur; ſicut qui ſedet aut ambulat, ſtare non poteſt in ſenſu compoſito: ſed in ſenſu diviſo, quia permanet in eo potentia ad ſtandum. Unde inferunt indifferentiam, quam libertas exigit, ſpectare quidem ad actum primum, non autem ad actum ſecundum.

Adimit reſiſtendi potentiam quod Concil. Triden. damnat.

Contra. De ratione libertatis eſt quòd voluntas, poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis, poſſit agere vel non agere: ſed illa præmotio eſt unum ex neceſſario prærequiſitis ad agendum; igitur, hàc admiſſâ, voluntas poteſt non agere. *Minorem admittunt adverſarii, major probatur* ex Concilio Tridentino, *ſeſſ.* 6. *Can.* 4 ubi legimus: *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum... Non poſſe diſſentire ſi velit, anathema ſit.* Poteſt igitur voluntas diſſentire divinæ motioni eam ad agendum vel ad non agendum ſollicitanti: Porrò poſſe diſſentire divinæ motioni, nihil aliud eſt, quàm poſſe agere vel non agere in ſenſu compoſito, ſeu etiam poſitâ ex excitante divinâ motione: igitur voluntas per præmotionem divinam ineluctabiliter non determinatur ad actum.

Non ſufficit ad libertatem potentia faciendi contrarium in ſenſu diviſo.

Deinde, ad libertatem non ſufficit quòd homo retineat potentiam ad agendum vel non agendum in ſenſu diviſo, ſeu citra divinam motionem; igitur debet eam ſervare etiam in ſenſu compoſito, ſeu hàc divinâ motione admiſsâ. *Probatur anteced.* Eodem modô: proportione ſervatâ, ſe habet voluntas ad actum, poſitâ divinâ ineluctabiliter determinante præmotione, quo modo homo vinculis conſtrictus ad ambulandum: ſed homo vinctus, tametſi retineat potentiam ad ambulandum in ſenſu diviſo: nihilominùs reverà non ſervat libertatem ad ambulandum; quia in ſenſu compoſito, & ut vinctus eſt, de facto non poteſt ambulare: igitur à ſimili, tametſi homo poſitâ prædeterminatione, poſſit non ponere actum in ſenſu diviſo, non minus fruſtraretur ſuâ libertate, ſi ejuſmodi actum in ſenſu compoſito ſuſpendere non poſſet.

Reponunt Thomiſtæ diſparem eſſe rationem inter prædeterminationem phyſicam & vincula; maximè quòd vincula naturalem neceſſitatem inducant: non item prædeterminatio quæ voluntatem movet liberè; nam, inquiunt, Deus naturæ rerum ſeſe accommodat, atque

cauſas liberas movet liberè, & neceſſarias neceſſariò.

Contra. Non aliâ ratione vincula cenſentur privare hominem ſuâ libertate ad ambulandum, quàm quòd præter ejus voluntatem injiciantur, & effectum habeant invincibilem; ita ut licèt retineat potentiam ad ambulandum in ſenſu diviſo, hæc tamen potentia libertatem ei non reſtituit, donec à vinculis expeditus, ſeipſum ad ambulationem liberè determinet: ſed ipſa prædeterminatio phyſica extrinſecùs adveniens, & liberum libertatis conſenſum præveniens & antecedens, ita voluntatis indifferentiæ terminos præfigit, ut ei liberum non ſit eos jam à Deo antepoſitos prætergredi; ſiquidem irrita fieri non poteſt illa prædeterminatio in mente adverſariorum. Igitur nulla jam in voluntate remanet indifferentia, ac ſubinde nulla libertas. Quod utique quàm alienum ſit à doctrina Theologorũ, tradit ipſemet ſanctus Thomas, ſcribens in Magiſtrum Sententiarum, diſt. 39. q. 1. art. 1. *Ipſa*, inquit, *potentia voluntatis, quantùm in ſe eſt, indifferens ad plura: ſed quod determinatè extat in hunc actum vel illum, non eſt ab alio determinante, ſed ab ipſâ voluntate*: Et q. 3. *de potentia art.* 7. docens qualiter voluntas à Deo moveatur, non verò ineluctabiliter ad actum determinetur, ait: *Dicendum quòd voluntas dicitur habere dominium ſui actûs, non per excluſionem cauſæ primæ: ſed quia cauſa prima non ita agit in voluntate, ut eam de neceſſitate ad unum determinet, ſicut determinat naturam; & ideò determinatio actûs relinquitur in poteſtate rationis & voluntatis.* Igitur ex mente ſancti Thomæ, etiam admiſsâ divinâ motione & in ſenſu compoſito, voluntas poteſt ſeſe liberè determinare ad actum, vel cum ſuſpendere, ac proinde ineluctabilis illa prædeterminatio ipſius doctrinæ, ſicut & aliorum Theologorum directè adverſatur.

Confirmatur exemplo.

Et Doctrina D. Thomæ.

Probatur tandem minor primi argumenti, quantùm ad tertiam partem; nimirùm quòd *illa prædeterminatio phyſica divina ſanctitati & juſtitiæ repugnet.* Illud conciliari non poteſt cum divina ſanctitate & juſtitiâ, quô admiſſò, ſequitur Deum eſſe auctorem peccati: atqui hac præmotione phyſicâ admiſſâ, ſequitur Deum eſſe auctorem peccati: ille enim auctor ſeu reus peccati cenſendus eſt, qui ſine ullo debito ex parte ſui, & exigentiâ ex parte voluntatis creatæ, eam phyſicè determinat ad actum cui malitia eſt adjuncta: ſed ex præmotione phyſica ſequitur Deum ſine debito ex parte ſui, & exigentiâ ex parte voluntatis creatæ ipſam prædeterminare phyſicè ad producendum actum per ſe malum: igitur, *&c.* *Major conſtat*: Non enim aliâ ratione homo alterum incitans duntaxat moraliter ad actum peccaminoſum cenſetur illius ſceleris reus, quàm quia licèt ex ſe malitiam non intendat, nihilhominùs alterum ſollicitat ad actum, cui per ſe malitia eſt adjuncta: igitur ſi Deus per præmotionem antecedenter ad omnem voluntatis determinationem eam ipſe determinat phyſicè ad actum per ſe malum, multò magis cenſebitur illius auctor peccati. Imò ipſi ſoli peccatum tribuendum eſſet, enim verò quemadmodum homo viribus valentior, qui alterum manu gladium tenentem citra illius voluntatem, & ſine ulla ipſius de-

Præmotio phyſica divinæ ſanctitati repugnat.

Facit enim Deum auctorem peccati.

terminatione impelleret ad jugulationem hominis, reverà dicendus eſſet auctor hujus homicidii, non autem ille qui gladium tenebat. Ita à ſimili, ſi Deus per prædeterminationem phyſicè voluntatis actum antecedentem, & citra illius determinationem illam ineluctabiliter ad actum malum impelleret, ſolus ipſe hujus facinoris auctor eſſet cenſendus, quod ab omni pietatis ſenſu prorſus adhorret.

Reponunt Thomiſtæ. Deum hâc in hypotheſi determinare quidē voluntatem ad actum phyſicum & realem ſeu ad materiale peccati, non autem ad illius pravitatem & malitiam.

Contra. Qui præmovet, efficaciter & ineluctabiliter, impellit aliquem ad actum, cui intrinſecè & neceſſariò conjuncta eſt malitia, & ratio formalis peccati, reverà cenſetur ad peccatum inducere: ſed quod dicitur formale peccati eſt ſæpè neceſſariò connexum cum ipſa entitate actûs, & materiâ peccati: Igitur ſi Deus ad entitatem hujus actûs antecedenter ad omnem voluntatis determinationem eam ineluctabiliter impellat, reverà cenſebitur auctor hujus malitiæ.

Confirmatur. Qui imperat & ſollicitat ad aliquem actum cui annexa eſt malitia, putà furtum vel adulterium, quamvis non intendat peccati malitiam & deformitatem hujus actûs, ſed tantùm id quod in eô utile & delectabile eſt, nihilominis cenſetur reus ipſius peccati: Igitur multò magis qui phyſicè in ineluctabiliter ad eum actum impellit, immunis non erit ab eo crimine.

Reponunt eadem inferri poſſe ex concurſu ſimultaneo; ſiquidem per eum non ſolùm Deus concurrit ad entitatem & materiam peccati, imò voluntatem determinat ad individuum cujuſque actûs etiam mali; ut patebit ex concluſione ſequenti: igitur cùm concurſum ſimultaneum admittamus, prævium rejicere non debemus.

Reſpondeo longè diſparem eſſe rationem inter concurſum ſimultaneum & prævium, quippè in concurſu ſimultaneo voluntas, non tam determinatur, quàm ſeipſam determinat ad actum; atque etiam Deum ut cauſam univerſalem, & paratam ad præbendum concurſum, ſollicitat & determinat ad concurrendum ſecum ad operationem eliciendam: Unde ſi quid in ipſa operatione mali occurrat iſtud imputari non debet cauſæ primæ, quæ quantùm eſt ex ſe malum non intendit, imò ſemper ad bonum præmovet; ſicut quando arbor corrupta & carie exeſa fructus malos procreat, defectus ille non in Solem refunditur; ſicut nec claudicatio pedis brevioris in vim motricem animæ, tametſi calore Solis arbor vegetetur, & fœcundetur, & vi motrice animæ pes moveatur. Nec officit quòd Deus præmoveat & determinet ad individuum actûs; id enim tantùm efficit extrinſecè, cum videlicet ex infinitis individuis, quæ fieri poſſunt ad unum præ alio producendum concurrit & determinat: neque enim peccatum imputari debet ei, qui ad hunc vel alterum numero actum & effectum potiùs quàm ad alios ejuſdem rationis determinat, ſed ei, qui ſeſe determinat ad ſpeciem & exercitium actûs. Igitur idem non eſt cenſendum de concurſu ſimultaneo & prævio.

Deinde, ipſi ſoli tribuenda eſſet peccati malitia, qui ſolus & ſine alterius voluntatis conſultatione im-

pelleret ad actum neceſſariò cum malitiâ connexum: atqui ita ageret Deus per prædeterminationem phyſicam: ex hypoteſi enim, quòd homo gravi tentatione jactatus atque arbitratus inter bonum & malum, conſenſum & diſſenſum à Deo præmovente determinetur ad actum pravum, haud dubiè hæc determinatio non erit adſcribenda humanæ voluntati, quæ ſupponitur indifferens ad agendum vel non agendum. Igitur ſoli Deo conſenſus & determinatio ad hunc actum pravum eſſet adſcribenda, cui repugnat illud Oſeæ 13. *Perditio tua ex te, tantummodò in te auxilium meum.* Denique ex ſancto Thomâ, 1. 2. *q.* 71. *art.* 5. & aliis nobilioribus Theologis, datur peccatum puræ omiſſionis; ſed admiſsâ præmotione phyſicâ, nullum foret ejuſmodi peccatum: quippè nemo peccat in eo quod vitare non poteſt: qui autem aliquod omitteret opus præceptum, non poſſet illud non omittere, quia non haberet prædeterminationem, quæ in ejus poteſtate non eſſet. Igitur illud peccatum non eſſet ipſi imputandum.

Et totũ religionis, & & vitæ civilis ordinem evertit. *His* accedit, quòd ſi Deus ipſe ad omnes actus phyſicè non prædeterminet, fruſtrà fiunt exhortationes & comminationes divinæ; ſiquidem poſſet homo ità Deum compellare, tu mihi præcipis amorem & pietatem; à vitiis me deterres, & nihilominus ad contrarium me determinas; quâ ratione mihi datur optio agendi, id ad quod ſollicitas, aut declinandi à quô deterres, ſi tuum ſit me ad alterutram partem ineluctabiliter determinare: eò me impelle aut applica, quò tu me ferri præcipis, *&c.* Ex iis itaque apparet quàm periculoſa ſit hæc de ineluctabili, phyſicâ prædeterminatione ſententia.

Objiciunt Thomiſtæ, 1. Quidem varios Scripturæ contextus quibus hanc phyſicam determinationem ſtabiliri putant, atque voluntates noſtras à ſolo Deo determinari: Sic Proverbiorum 8. *Præparatur voluntas à Domino:* Et cap. 21. *Cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud*, Eſther 13. *Non eſt qui poſſit reſiſtere voluntati ejus:* & alia his ſimilia.

Reſpondeo his & aliis ejuſdem rationis & ſignificationis ſacris Textibus, nihil aliud ſuaderi, quàm quòd Deus per gratias prævenientes voluntates noſtras flectat quò voluerit; non phyſicè, ſed moraliter; nec ineluctabiliter, ſed voluntariè; ut nimirùm ſollicitet ad id faciendum, quod fieri vult: ita tamen ut homo ſemper ſit ſuæ libertatis compos, & poſſit pro libito actum ponere vel ſuſpendere, ut præclarè docet Eccleſiaſticus, *cap.* 15. ubi cum dixiſſet; *Non dixeris per Deum abeſt: quæ enim odit ne feceris, non dicas ille me implanavit.* Subjicit: *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui. Adjecit mandata & præcepta ſua: ſi volueris mandata ſervare, conſervabunt te, &c.* Vides ergo penes ſemper hominem ſtare, ut poſitis omnibus ad agendum ex parte Dei, actum poſſit exerere, vel eum ſuſpendere. *Nec ullum habet fundamentum in Scriptura ſacra.*

Objiciunt 2. Præfatum Concilii Tridentini Canonem, quem in noſtram ſententiam ſic retorquere nituntur; Concilium loquitur ibi de præmotione quam admittebant Lutherus & Calvinus, & cui voluntatem neceſſariò conſentire dicebant; ſed hæc præmotio non alia

erat, quàm phyſica; igitur cùm dicimus præmotioni phyſicæ voluntatem non poſſe reſiſtere, nec eâ poſitâ ipſius libertatem integram ſervari, eodem anathemate ferimur.

Confirmant id ipſum: Quæ fuerit mens Concilii luculenter apparet ex Catechiſmo illius auctoritate, & ex ipſius dogmatibus & decretis elaborato, ſed hic Catechiſmus præmotionem phyſicam adſtruit; nam parte primâ in explicatione primi articuli fidei ait: *Non ſolùm Deus univerſa quæ ſunt, providentiâ ſuâ tuetur, atque adminiſtrat, verùm etiam quæ moventur & agunt aliquid intimâ virtute, ad motum atque actionem ita impellit, ut quamvis ſecundarum cauſarum efficientiam non impediat, præveniat tamen.* Igitur ex mente Concilii Tridentini admittenda eſt præmotio phyſica.

Nec in conſilio Tridentino.

Reſpondeo ad primum. Concilium Tridentinum per illa verba; *motum & excitatum*, adſtruere liberi arbitrii indifferentiam ad actum, atque voluntatis libertatem; quâ poſſit actum ſuum exercere vel ſuſpendere, poſitô quôcumque divinô auxilio eam ad agendum vel non agendum ſollicitante, ſive interim illud auxilium ſit præveniens, ſive concomitans: quod cum ultrò admittamus, id verò denegent phyſicæ præmotionis aſſertores, videant qualiter Concilii vibrata in ſuam doctrinam fulmina declinare valeant.

Ad confirmationem dico: Primò, Catechiſmi doctrinam eſſe, quòd divina Providentia ità cum cauſis ſecundis ad operationem concurrat, ut interdùm illas ad motum & actionem impellat, aliis mediantibus; ſic movet ſenſus externos per objecta & internos per operationem exteriorum, appetitum ſenſitivum per ſenſuum interiorum illectionem, intellectum per appetitûs phantaſmata, voluntatem per intellectûs ſollicitationem, facultates motrices per voluntatis imperium; ſimiliter movet corpora inferiori per influxum ſuperiorum, cauſas particulares per univerſales, mixta per elementa, elementa per cœlorum virtutem; unde concludit Catechiſmus ſapientiam divinam attingere à fine ad finem fortiter, & diſponere omnia ſuaviter.

Dico ſecundò quòd etſi Catechiſmi ſententia plus æquô recentiorûm Thomiſtarum doctrinæ faveret, non urgere plurimùm hac in re ipſius auctoritatem, utpotè cùm præcipui hujus Catechiſmi auctores fuerint ex Dominicanorum familiâ, cui ſcholæ ſuæ atque proprios & peculiares animi ſenſibus ineſcati, mirum videri non debet, quòd Concilii doctrinam ſuas in partes declinare & traducere ſtuduerint.

Objicies. 3. Varias Angelici & & Subtilis Doctoris ſententias, à quibus præmotionem illam phyſicam aſſertam & propugnatam eſſe contendunt. Omnes autem ex Angelico Doctore collectos Textus ad quinque potiſſimùm capita revocant: *Primò*, quòd cauſa ſecunda ex doctrina ſancti Thomæ non agat, niſi mota à prima. *Secundò*, quòd applicetur ad agendum. *Tertiò*, quôd agat virtute illius. *Quartò*, quòd ad ſuos effectus ab eadem determinetur. *Quintò* denique, quòd cauſa ſecunda accipiat eſſe, poſſe & agere. Similiter ex ſubtili Doctore proferunt nonnulla dicta, maximè ex 1. Sententiarum, *diſt.* 18. *q.* 5. *num.* 20. *& diſt.* 39. ubi contendunt

Doctorem aſſerere cauſam primam priùs influere in effectum, quàm ſecundam, atque hanc non agere niſi ab illa moveatur.

Nec in Doctore Angelico.

Reſpondeo nihil inde patrocinii aſſertoribus præmotionis phyſicæ accedere: non quidem ex ſancto Doctore qui omnibus iſtis locis & Textibus nihil aliud docere & ſignificare intendit, quàm quòd cauſæ ſecundæ omnem agendi virtutem, & propenſionem ac inclinationem in effectus ſibi convenientes acceperint à prima cauſa: atque ideò non agant, niſi virtute illius cauſæ primæ, hoc eſt, per virtutem ab illa acceptam & mutuatam, atque ab illâ conſervatam, & per ſimultaneum concurſum ad agendum roboratam & adjutam. Dum autem ait cauſas ſecundas à prima applicari ad agendum & ab eadem determinari ad effectum, loquitur ſolum vel de determinatione univerſali & quoad ſpeciem, quâ videlicet intellectus determinatur ad verum, voluntas ad bonum, ignis ad calorem, *&c.* Vel determinatione ſimultaneâ, quâ nimirum humana libertas cum concurſu Dei ſimultaneo ſeſe determinat ad hunc vel illum actum, qui concurſus ſi non adeſſet nulla fieret voluntatis determinatio; quamobrem Deus in illa determinatione, ſicut & in omnibus aliis cauſæ ſecundæ operationibus præcipuas partes ſibi vindicat: Quòd ſi interdùm Angelicus Doctor utatur vocibus prædefinitionis & prædeterminationis, intelligendus eſt vel de decreto quò Deus cuncta præordinavit ad ſuos effectus & fines antequam exiſterent, quod utique decretum prius eſt prioritate exiſtentiæ, independentiæ & efficaciæ, quàm ſit operatio cauſæ ſecundæ; non verò priùs eſt prioritate cauſalitatis, quàm ipſa cauſa ſecunda ad operationem & actum ſeſe determinet. Igitur ludunt & illudunt Thomiſtæ, dum hanc doctrinam tantoperè à doctrina Doctoris Angelici alienam ipſe affingere nituntur.

Nec in Doctore ſubtili.

Multò magis in vanum laborant cùm ſubtilem Doctorem ſuas in partes advocare conantur; nam præter quàm quòd in illis locis ab eis prolatis, nihil prorsùs eâ de re ſtatuat: certum eſt illum præſertim ultimò locò laudatò luculenter, & efficaciter demonſtrare, voluntatis libertatem, non poſſe ullatenùs conſiſtere cum prævià neceſſariâ determinatione extrinſecâ: Unde ibidem *num.* 11. & diſt. 2. *q.* 2. *num.* 20. & diſt. 8. *q.* 5. *num.* 20. efficaciter impugnat ſententiam ſancti Thomæ, docentis radicem libertatis & contingentiæ refundendam eſſe in libertatem cauſæ ſecundæ; ita quòd etiam ſi per impoſſibile cauſa prima ageret neceſſariò ad extra, non minùs cauſa ſecunda maneret libera; quam doctrinam impugnat ſubtilis Doctor, contendens non poſſe libertatem cauſæ ſecundæ ſubſiſtere, ſi à cauſa prima neceſſariò determinaretur ad actū: ſubindeque tantùm abeſt, ut ille phyſicæ prædeterminationis ſit aſſertor; quin imò illius eſt impugnator acerrimus.

Objiciunt 4. varias Ariſtotelis ſententias, quibus adſtruere videtur cauſas ſecundas neceſſariò à prima ad actionem præmoveri debere. Sic 8. *phyſ. Textu* 13. docet per ſecundum movens priùs moveri debere à primo, quàm alia moveat: *Utraque*, inquit, *movere dicimus & primum & ultimum moventium, ſed magis primum; illud enim movet ultimum, ſed non hoc primum; & ſine prima*

quidem ultimum non movebit illud autem ſine hoc, ut baculus non movebit non movente homine: & inde colligit iſtud axioma: *Quidquid movetur, ab alio movetur.*

Neque in Ariſtotele.

Reſpondeo has & ſimiles Ariſtotelis ſententias nihil in nos urgere; quippè loquitur de corporibus, alia corpora per localem motum moventibus, quorum unum non movet alterum localiter, quin ipſummet priùs moveatur: non autem agit Ariſtoteles de aliquâ præmotione ex parte cauſæ primæ, quâ Deus priùs influat in virtutem cauſæ ſecundæ, quàm ipſa ſe determinat ad agendū.

Vel aliter reſpondeo ſecundum movens debet moveri à primo per prævium aliquem influxum realem & phyſicum, ut volunt Thomiſtæ, *Nego*: per concurſum ſimultaneum & virtutem agendi, quæ ab ipſa cauſa prima procedat, conſervetur & vegetetur, *Concedo.* Porrò quòd non alia fuerit Ariſtotelis mens conſtat ex eo quòd textu laudato in exemplum proferat motus gravium & levium, quæ à generante moventur: certum eſt autem gravia & levia non aliter moveri à ſuis cauſis productivis, quàm quia ab eis vim ad illum motum acceperunt. Igitur eatenus Ariſtoteles aſſerit ſecundum movens à primo debere moveri, quatenus ab eo virtutem excepit ad motum.

Nec denique in ratione.

Inſtant. Cauſa prima non aliâ ratione dicitur prima quàm quia prior eſt in operando: igitur Deus in ratione cauſæ primæ ſecundas cauſas præmovere debet ad agendum, & prior in actum influere.

Quomodo Deus ſit cauſa prima.

Neg. anteced. Idcircò enim cauſa dicitur prima; vel dignitate, quia cæteris eſt præſtantior; vel fœcunditate, quia cæteris agendi virtutem tribuit; vel neceſſitate, quia cæteræ ipſius auxilio & concurſu egent ad operandum; vel independentiâ, quia cæteræ ab ea pendent, tùm in eſſe, tùm in virtute, tùm in operatione: non autem dicitur prior cauſalitate, quia nec in actionem, nec in effectum cauſæ ſecundæ ipſa prior influit.

Urgent. Actio cauſæ ſecundæ eſt à Deo: ſed determinatio eſt actio; igitur illa determinatio fit à Deo, ac ſubinde Deus cauſam ſecundam determinat.

Diſting. majorem. Actio illa eſt à Deo, tanquam ab unico principio ipſam eliciente, *Nego*: eſt à Deo, tanquàm cum principio, & ſimul agente cum creatura, ſeu ei coöperante, *concedo*; *&* ſic *neganda eſt conſequentia.*

Urgent iterùm, Eò modò res ſe habet ad operari, quo modo ad eſſe; modus enim operandi ſequitur modum eſſendi: ſed Deus omnibus cauſis ſecundis priùs exiſtit, igitur etiam prior operatur.

Diſtinguo maj. Ita ſe res habet ad operari quo modo ad eſſe, eò ſenſu ut ipſius operatio entitatis rationi & modo conformetur; ita quòd ſi entitas ſit corporea aut ſpiritualis, etiam operatio debeat eſſe ſpiritualis aut corporea, *Concedo*: eò ſenſu, ut ſi dependeat unicè in ſuo eſſe à principio productivo, ſimili ratione ab ipſo pendeat in ſuis operationibus, *Nego.* Itaque tametſi cauſa ſecunda exiſtere non poſſit ſine prævio Dei influxu, inde non ſequitur quòd non poſſit operari ſine præviâ operatione. Et ratio diſparitatis eſt, quòd antequam cauſa ſecunda exiſtat, nihil habet quô determinetur ad exiſtendum; proindeque requiritur Dei influxus, quo illa cauſa

producatur : at dùm exiſtit, habet ex ſe, aut ex circumſtantiis aliquid quò determinari poſſit ad agendum : igitur inutilis eſſet ille prævius Dei influxus. Hinc axioma illud vulgare; modus operandi ſequitur modum eſſendi. Probat quidem creaturam pendere à Deo ut operetur, quemadmodùm ab eo pendet, ut exiſtat; ſed non probat neceſſarium eſſe influxum prævium cauſæ primæ, quò determinetur ad agendum, quemadmodum neceſſarius eſt influxus cauſæ primæ quò determinetur ad exiſtendum.

Objiciunt 5. Magis cauſa ſecunda pendet à prima, quàm inſtrumentum ab artifice: ſed inſtrumentum nullam habet ex ſe vim operandi, neque ſeipſum ad operationem determinat, ſed id omne à cauſa principe mutuatur. Igitur, *&c.*

Cauſæ ſecundæ ſunt inſtrumenta naturalia.

Reſpondeo 1. *diſt ng. maj.* Magis pendet in ratione entis, quia videlicet cauſa ſecunda pendet eſſentialiter à prima ut exiſtat, *Concedo:* Magis pendet in ratione operantis, *Nego.* Neque enim cauſæ ſecundæ ſpectandæ ſunt, ut pura inſtrumenta, quæ ex ſe nullam habent virtutem agendi, ſed eam omnem mutuantur à cauſa principe: ſed ſi illæ cauſæ vocentur inſtrumenta reſpectivè ad Deum, ſunt inſtrumenta naturalia, quæ vim agendi ab ipſo acceperunt quidem; eam tamen ex ſe poſſunt exercere cum divino ipſius concurſu.

Minorem ſimiliter diſtinguo. Inſtrumentum inanime & iners nullam habet ex ſe vim agendi, *Concedo*: animatum vivum, & ex ſe activum, non habet talem virtutem, *Nego.* Ignis enim ex ſe, tametſi reſpectu agentis inſtrumentum ſit ad comburendum, & oculus inſtrumentum animæ ad videndum; nihilominus in ſe & ex ſe habent activitatem: Igitur nulla eſt earum cauſarum cum inſtrumentis inertibus comparatio.

Objiciunt 6. Quod eſt ex ſe indifferens & indeterminatum ad operandum, debet ab aliquo determinari: ſed cauſæ ſecundæ præſertim liberæ, ſunt ex ſe indifferentes ad agendum; ergo debent ab aliquo prædeterminari.

Diſting. Quod eſt indifferens paſſivè, eô modo quò materia prima eſt indifferens ad formas, debet ab aliquo determinari, *tranſeat*: quòd eſt indifferens activè, ſeu quod habet poteſtatem producendi hunc vel illum effectum, debet ab aliquo determinari, *Nego.* Tunc enim ſeſe determinare poteſt intrinſecè ad alterutrum ponendum, ſicut Deus; licet indifferens ad hunc vel alium mundum producendum, ſeſe determinavit ad hunc potiùs producendum, quàm aliquem alium ex innumeris poſſibilibus.

Quod eſt indifferens paſſivè, ab alio debet determinari, non verò quod eſt activè indifferens.

Inſtant. Si cauſæ ſecundæ poſſent ſeipſas determinare ad operandum, ſequeretur eas habere aliquid in ſeipſis, quò de potentia reducerentur ad actum; ſed iſtud fieri nequit, alioqui eadem res ſimul eſſet in potentia & in actu reſpectu ejuſdem: in potentia quidem, reſpectu actûs, ad quem determinaretur; in actu verò, quatenùs haberet in ſe aliquid, quò determinaretur, igitur, *&c.*

Nego min. & ad ejus probationem dico: Cauſæ ſecundæ eſſent ſimul in potentia & in actu ſub eodem reſpectu, *Nego:* ſub diverſo, *Concedo.* Itaque cauſæ ſecundæ præſertim liberæ ſunt in potentia, in actu primo, ſeu habent ex ſe vim ſeſe determinandi ad actum ſecundum

dum cum ſimultanea Dei motione, & ejus concurſu; nam ut ait S. Thomas 12. q. 9. art. 4. *Voluntas creata movet ſeipſam inquantùm per hoc quod vult finem, reducit ſeipſam ad volendum ea quæ ſunt ad finem.*

Urgent. Tam Deus eſt primus motor in ordine naturæ, quàm in ordine gratiæ; ſed in ordine gratiæ præmovet in gratiam excitantem; Ergo, *&c.*

Diſting. min. Præmovet per gratiam moraliter, *Concedo*: phyſicè, *Nego*: Gratia enim excitans licèt verè & realiter nos ad operandum excitet, non tamen id præſtat per præmotionem phyſicam, & neceſſariò, ac infallibiliter determinantem ad agendum; ipſi enim divinæ præmotioni reſiſtere poteſt creata voluntas.

Subordinatio cauſæ ſecundæ à prima conſiſtit in eſſentiali dependentia illius ab ea.

Objiciunt 7. Cauſa ſecunda eſſentialiter ſubordinatur primæ: ſed non ita dependet niſi ratione præmotionis: ergo hæc eſt admittenda.

Nego minorem. Hæc enim ſubordinatio ſufficienter colligitur ex eſſentiali dependentia, quâ creatura Deo ita ſubjicitur tùm in eſſendo, tùm in operando, ut ab alio pendere nequeat.

Urgent. Hæc ratio dependentiæ non ſufficit ad ſubordinationem: Ergo, *&c. Probant antec.* Quando duæ cauſæ partiales ſimul concurrunt ad producendum effectum, una non poteſt aliquid moliri ſine alia; nec tamen propter dependentiam una dicitur alteri ſubordinari: Ergo, *&c.*

Cauſa partialis dependet quidem contingenter ab alia: non vero eſſentialiter.

Nego primum antec. & *ad ſecundum dico*, non eſſe paritatem inter duas cauſas partiales, ad cauſam primam & ſecundam; una enim cauſa partialis tantùm contingenter dependet ab altera, cum poſſit cum alia jungi; *v. g.* equus A tantùm contingenter dependet ab equo B, ut currum trahat; quia poſſet cum equè facilè trahere cum equo C, ſi ei adjungeretur. Creatura autem ita dependet à Deo, ut etiam divinitus hæc dependentia tolli nequeat. *Deinde*, cauſa partialis ſemper habet aliquem influxum in effectum independenter ab alia; creatura autem nullum prorſus habere poteſt independenter à Deo. Ergo nulla eſt prædicta paritas.

Inſtant. Hæc etiam neceſſaria dependentia non efficit ſubordinationem, ergo nulla reſponſio. *Nego antec. Probant.* Deus nullatenus eſt ſubordinatus creaturis: ſed tamen ita neceſſariò pendet ab eis in productione aliquorum actuum, *v. g.* actuum vitalium, putà viſionis corporeæ; ut abſque eis tales actus producere nequeat: Ergo, *&c.*

Concedo major. & ad minorem dico, 1. Incertum eſſe an Deus non poſſet producere viſionem ſine oculo. 2. Dico quòd etſi non poſſet, illius tamen dependentia, ſi quæ ſit, à cauſis ſecundis non eſſet ſimilis dependentiæ cauſarum ſecundarum ab eo; tùm quia cauſæ ſecundæ dependent à Deo tam in eſſendo, quàm in operando. Deus autem dependet tantùm in modo operandi; Tùm, quia creatura ita dependet à Deo, ut nullâ vi & ratione poſſit exigere concurſum Dei, ſi Deus illi denegare ſtatuat, proindeque hæc dependentia eſt abſoluta & ſummè ſubdita: Deus autem jus habet, ut præſtetur ille creaturarum ad tales operationes concurſus, ita ut creatura abſolutè reluctari non poſſit.

Deus utitur quidem creaturis in modo operandi: non tamen abſolutè ab eis dependet id operando.

Objiciunt 8. Deus nos excitat ad agendum, ego præmovet.

Diſtinguo conſeq. Præmovet phyſicè & per aliquam qualitatem phyſicam præviam, *Nego*: præmovet moraliter & ad actiones morales & meritorias, per invitationem, ſuaſionem, hortationem, quæ fiunt conſiliis, rationibus, terroribus, interminationibus, exemplis: præmiorum & ſuppliciorum propoſitione, *Concedo*: Hoc modo reſpondendum erit ad omnes auctoritates tum ex SS. Patribus, cum ex Scriptura ſacra objiciendas: intelliguntur enim de præmotione morali, non verò de phyſica.

Deus præmovet moraliter, non verò phyſicè.

CONCLUSIO II.

D*Eterminatio proxima quoad* ſpeciem *&* exercitium, *in utramque cauſam eſt refundenda: utraque verò remota à cauſa ſecunda prius oritur: ſed determinatio quoad individuationem à prima repetenda eſt.*

Determinatio proxima quoad ſpeciem & exercitium ſit ab utraque cauſa.

Probatur prima pars. Determinatio proxima ea eſt, quâ cauſa eſt proximè parata ad effectûs productionem: ſed nulla eſt ratio, cur hæc determinatio uni potiùs, quàm alteri tribuenda ſit. Ergo vel neutri, vel utrique eſt tribuenda: *Probo min.* Ratio cur uni potius quàm alteri tribueretur eſt, quia una magis eſſet determinata ad effectum, quàm alia; ſed utraque eſt æqualiter determinata. *Probo.* Ratio cur ignis ſit productus à cauſa ſecunda, eſt; quia cauſa ſecunda, *v. g.* alius ignis determinatus fuit à circumſtantiis, nempè à materia combuſtibili debitè applicata ad ignem producendum; ſed eâdem ratione ignis productus dependet à cauſa prima; ideo enim eſt productus, quia Deus fuit determinatus à prædictis circumſtantiis; ut cum igne concurreret ad productionem alterius ignis: ergo hæc determinatio non potiùs igni, quàm Deo eſt tribuenda.

Confirm. à ſimili: Eôdem modô cauſa prima & ſecunda ſe habent in productione determinata effectûs, quo modo ſe habent intellectus & objectum in productione determinata intellectionis: ſed intellectio determinata proximè provenit ab utroque. Licet enim intellectus ſecundùm ſe & remotè conſideratus, ſit indifferens, ut concurrat ad productionem intellectionis hujus vel alterius ſpeciei: tamen quando proximè paratus eſt ad producendam aliquam intellectionem, æquè determinatur à circumſtantiis ad hanc intellectionem, & non aliam formandam; ut intellectionem alterius ſpeciei in hoc ſtatu formare nequeat. Ergo hæc intellectio ab utroque determinatè provenit.

Deus tamen propterea dici non debet cauſa moralis peccati.

Dices. Si determinatio proxima effectûs refundatur in Deum, Deus dici poterit cauſa prima peccati: ſed falſum conſequens, ergo & antec. *Diſtinguo*: ſi determinatio tum remota cum proxima utrique tribuatur, Deus dici poſſet auctor peccati, *tranſeat*: ſi proxima tantùm tribuatur, id ſequetur, *Nego*: Ideo enim Deus proximè ſeſe determinat, quia videt cauſam ſecundam, jam jam paratam ad producendum effectum hujus ſpeciei; nec uſquam ſeſe determinaret, niſi cauſam ſecundam taliter eſſe determinatam conſpiceret. *Vel* diſtinguas eodem modo quô ſuprà diſtinximus agendo de concurſu.

Determinatio remota

Probatur ſecunda pars Ideo Deus ſeſe determinat ad producendum ignem cum igne, & non aquam;

oritur à causa secunda: quia videt ignem ex ſibi innata virtute ad productionem ignis, priùs quàm ad productionem aquæ determinari; & ideo ſeſe determinat ad nunc concurrendum cum igne ad ignem nunc producendum, quia videt ignem habere omnia requiſita ad igniendum, putà materiam combuſtibilem debitè applicatam, quam non habebat, antequam Deus cum eo concurreret. Ergo cauſa prima ſeſe determinat ad ſpeciem & exercitium, quia ſecunda ſic eſt determinata; proindeque determinatio primæ à ſecunda provenit.

Adverte tamen, id tantùm eſſe verum, quandò cauſa prima coagit modo naturali; nam Deus poteſt ſeſe determinare ad non concurrendum: etiam ſi cauſa ſecunda jam ſit ad agendum determinata; ſicut contigit in Fornace Babilonica, in qua ignis erat determinatus ad comburendum pueros innocentes; quos tamen non aduſſit, quia Deus noluit cum ipſo ad hanc combuſtionem concurrere. Item, Deus poſſet etiam per potentiam obedientialem talem & taliter determinatam creaturam aſſumere ad producendum effectum contrarium illi ad quem determinatur.

Dices. Quod ab alio determinatur, ab illo dependere & aliquid accipere cenſetur, ut patet exemplô calami, qui à ſcribente determinatur per motum impreſſum: ſed Deus non à creatura neque ab illa aliquid accipere poteſt; igitur Deus non determinatur à cauſa ſecunda, proindeque hæc illam non determinat.

Reſpond. diſting. maj. Quod determinatur ab alio phyſicè, quomodò calamus determinatur à ſcriptore, & ab eo pendet, & ab eo aliquid accipit, *concedo*: qui determinatur ab alio moraliter & objectivè, quomodò qui erogat eleemoſinam determinatur ab inopia pauperis. Porrò cauſa ſecunda primam determinat ſolùm moraliter & objectivè, non verò phyſicè.

Inſtabis. Ubi eſt determinatio moralis, ibi etiam eſt moralis dependentia; ideò enim actus voluntatis moraliter pendet ab intellectu, quia illa ab hoc moraliter determinatur ad agendum: ſed Deus etiam moraliter non dependet à creatura; igitur nec ab ea ſic determinari poteſt.

Diſtinguo majorem. Si cauſa determinetur ab alia tanquàm à ſuperiori & nobiliori, *concedo*: ſi ab alia determinetur tanquàm ſuperior ab inferiori, *Nego.* Jam verò cauſa prima determinatur quidem moraliter & objectivè à ſecunda tanquàm ſuperior ab inferiori, igitur ne quidem moraliter ab ea pendere dicenda eſt: licet autem voluntas ratione libertatis ſit nobilior intellectu, atque hoc reſpectu ab eo pendere non poſſit; tamen ratione operationis ab eo quodam modo dependet, utpotè cùm non poſſit ſuos exerere actus, niſi prævio intellectûs lumine illuſtretur, nihil enim volitum niſi præcognitum. Quamobrem non valet paritas, Deus enim illâ ratione à creatura pendet; & poſſet, ſi vellet actum exerere, etiam ſi ab illa non determinaretur.

Urgebis. Quidquid aliud determinat, debet priùs agere: ſed cauſæ ſecundæ operatio non antecedit actionem cauſæ primæ: quippè cùm eadem ſit realiter actio Dei concurrentis, & creaturæ agentis: Igitur, &c.

Diſting. maj. Si determinet phyſicè & antecedenter, *Concedo*: moraliter & ſimultaneè, *Nego.* Cauſa enim efficiens determinatur à finali, tametſi ſimul concurrat ad effectum, illa efficiendo, hæc movendo; igitur licèt actio cauſæ primæ & ſecundæ eadem ſit realiter & ſimultanea, nihilominùs una poteſt aliam determinare; quia cauſa ſecunda exigit concurſum cauſæ primæ, atque etiam illius determinationem, quandò ad id illa non eſt ſufficiens.

Probatur 3. pars. Illud in cauſam ſecundam refundi non debet, quod ſoli primæ poteſt attribui: ſed determinatio quoad individuationem ſoli cauſæ primæ poteſt attribui; licèt enim cauſa ſecunda per quaſdam circumſtantias determinata ſit ad producendum effectum hujus ſpeciei, *v.g.* ignis ad producendum ignem ex ſubjecta ſibi materia; non tamen determinatur ex ſe ad producendum hunc ignem potiùs quàm alium ex innumeris poſſibilibus. Et ratio eſt, quia creatura non poteſt ſeſe determinare niſi ad id quod eſt in ſua virtute & potentia: ſed nullam habet poteſtatem in res poſſibiles, ut eas actuales pro nutu & libitò efficiat; id enim ſupremo Dei dominio tribuitur, qui vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt: Ergo, *&c.*

Determinatio effectûs quoad individuum provenit à cauſa prima.

Deinde. Si cauſa ſecunda ex ſe determinari poſſet ad unum actum & effectum in individuo potius quàm ad alterum, id proveniret, vel ex ſubordinatione ejuſmodi actuum & effectuum ad invicem, ità ut unus exigeret priùs fieri quàm alter, vel ex majori propenſione cauſæ ad unum numerò effectum & actum, potiùs quàm ad alterum; vel denique ex certa quadam circumſtantiarum complexione: ſed nullum ex his poteſt affirmari; igitur cauſa ſecunda ſeipſam non determinat ad individuum.

Minor, in quâ potiſſimùm eſt difficultas, tribus partibus conſtat, quarum *probatur prima.* Effectus & actus antequàm eliciantur, nullum habent eſſe, niſi vel *poſſibile* in intellectu divino & divinâ omnipotentiâ; vel *virtuale* in cauſa, à qua poſſunt produci: at in neutro ſtatu habent ad invicem neceſſariam ſubordinationem; cùm enim omnes æquè ſint poſſibiles, & eâdem ratione contineantur in virtute ſuæ cauſæ, nulla eſt ratio, cur unus ex ſe potiùs exigeret fieri, quàm alter.

Patet & jam *ſecunda pars*, nimirùm quòd id non proveniat ex majori propenſione cauſæ ad unum effectum quàm ad alterum: Si quidem Sol, *v.g.* majorem non habet habitudinem ad hoc numerò lumen quàm ad aliud numero, lumen; neque voluntas creata majorem habet habitudinem ad hunc numerò actum amoris, quàm ad alium numerò actum amoris: igitur illa determinatio non provenit à majori propenſione cauſæ ſecundæ in unum actum & effectum, potius quàm in alterum.

Neque etiam repeti poteſt à complexione quadam cauſarum & circumſtantiarum; nam poſitò quòd ignis, *v.g.* ſit applicatus ad hoc lignum in hoc loco & in hoc tempore, non eſt adhuc potior ratio, cur hunc numero, potius quàm alterum calorem producat, cùm omnes calores producendi contineantur ex æquo in virtute ignis.

Dices. Complexio cauſarum efficit, ut hic numerò effectus potius

quàm alter producatur, uti patet exemplò equi & aſinæ, quorum complexio facit, ut mulus potiùs quàm aliud animal naſcatur: igitur præfata ratio eſt nulla.

Nego antec. & ad probationem dico, exemplum iſtud non eſſe ad propoſitum: nam ab equo & aſinâ ſimul ſumptis ſemper producitur mulus, ſed ex complexione cauſarum ſecundarum non ſemper producitur idem numerô effectus: neque enim parentes eamdem ſemper producunt numerò prolem, quam intenderent.

Inſtabis. Cauſa ſecunda eſt determinata ad producendum effectum ejuſdem ſpeciei: igitur etiam ad producendum effectum ejuſdem numeri.

Nego conſeq. Et ratio diſparitatis eſt; quod cauſa ſecunda habet ex natura & virtute ſua unde determinetur ad producendum effectum ſibi ſimilem in ſpecie, putà ignis ignem, leo leonem, *&c.* quia ſimile generat ſibi ſimile ſaltem in ſpecie; at non habet ex ſe unde determinetur ad hunc potiùs effectum in individuo, quàm ad alterum ſolô numerô diverſum.

Urgebis. Hæc numerô materia & forma ratione ſuæ ſingularitatis determinantur ad conſtituendum hoc numero compoſitum potiùs quàm aliud; igitur à ſimili hic numero Sol per hanc numerò virtutem illuminandi, determinatur ad producendum hoc numerò lumen, potius quàm aliud.

Nego conſeq. Et ratio diſparitatis eſt, quòd hæc materia & forma ſint cauſæ internæ, & ita determinatæ ad conſtituendum hoc numero cōpoſitum, ut non poſſint aliud efficere: at cauſa efficiens non eſt potiùs determinata ad hunc numerò effectum, quàm ad alterum ejuſdem numerò ſpeciei.

Inſtabis iterùm. Voluntas creata eſt cauſa efficiens amoris: ſed illa ſeſe determinat ad amorem hujus hominis, potiùs quàm alterius in individuo: igitur etiam cauſa efficiens poteſt ſeſe determinare ad actum in individuo.

Diſtinguo min. Poteſt ſeſe determinare ad hunc amorem in individuo, ratione objecti propoſiti, *Concedo*: ratione actûs eliciendi, *Nego.* Unde determinatio quoad individuationem objecti pendere poteſt quidem à cauſa ſecunda; quia voluntas creata ſe determinare poteſt ad amandum hunc potius hominem quàm alterum; non autem determinatio quoad individuationem actûs; quia voluntati liberum non eſt hunc potiùs actum amoris in individuo, quàm alterum elicere.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Cauſa Secunda Efficiente.

QUÆSTIO PRIMA.

An creaturæ aliquid agant.

GABRIEL Biel, cum quibuſdam veteribus Philoſophis docuit in 4. *d.* 1. *q.* 1. ſolum Deum producere quotquot effectus hoc in mundo producuntur, cauſaſque ſecundas nihil agere; ſed ſolum eſſe præſentes ad tales effectus producendos, ita quòd Deus ad præſentiam ignis calorem, ad præſentiam objecti & oculi viſionem, *&c.* producat; quæ ſententia ut explodatur, hic duo ſunt reſol-

Status quæſtionis.

venda. 1. An creaturæ agant. 2. An agant ut cauſæ principales.

CONCLUSIO I.

Creaturas verâ habere operandi virtutem probatur

CReaturæ veram habent operandi virtutem & actionem. Hæc videtur eſſe de fide, ut deducitur ex pluribus Scripturæ ſacræ textibus, quibus creaturis verè tribuuntur operationes. Sic Geneſis 1. *Germinet terra herbam virentem, & lignum pomiferum faciens fructum juxta genus ſuum.* Lucæ xxi. cap. verſ. 30. Chriſtus Dominus Apoſtolos alloquens ait: *Videte ficulneam, & omnes arbores cum producunt jam ex ſe fructum,* &c. Hinc D. Damaſc. 2. de Fide Orthod. c. 9. ait. *Dedit Deus plantis virtutem altricem, auctricem & generatricem.* Si autem Deus ſolus ad præſentiam terræ herbas produceret, hanc productionem non imperaret terræ, ſicut non imperavit aëri, ut produceret lucem quam ſolus ipſe in aëre produxit. Sic Deus Abrahamum alloquitur, *quia feciſti rem hanc.* Caïnum autem objurgans, ait, *quid feciſti?* quæ non poſſunt intelligi de Deo operante ad præſentiam & Abrahami & Caïni: alioquin nec ille prœmium, nec hic pœnam mereretur: ſed Deus ſeipſum laudare & objurgare debuiſſet, qui ad præſentiam Abrahami & Caïni benè vel malè operatus fuiſſet; etenim ut actio pœnam aut vituperium mereatur, debet eſſe libera, qualis non eſſet ſi à ſolo Deo fieret; nam ſi ad præſentiam Pauli decreviſſem laudare Deum, ad præſentiam autem Petri illum odio habere, nec Paulus prœmium, nec Petrus pœnam mereretur; ſed ego qui ad utriuſque præſentiam benè aut malè fuiſſem operatus.

2. Auctoritate.

1. Ratione.

. *Deinde* (inquit Arriaga) ſi creatura nullam habeat operationem, & motum, cur ut progrediantur baculô cædis, canem advocas, equo calcaria admoves? Si enim Deus ipſe has operationes ad earum præſentiam eliciat, potiùs eſſet advocandus, ut has operationes eliceret. *Denique* innumera ſequuntur abſurda ex contraria ſententia; ſi enim creaturæ nihil prorſus agant, nec homo quidquam operabitur, propter paritatem rationis: hinc autem eripitur omnis creaturæ rationalis libertas; ac proinde omnis actionum bonitas & malitia aut eſt nulla, aut in ſolum Deum refundenda; ſicque leges corruunt, tota cauſarum ſubordinatio tollitur; omnes facultates tùm corporeæ, cùm ſpirituales fruſtrà à Deo & natura induntur: quorsùm enim in viventibus tantus organorum apparatus, ſi nihil agunt, ſi nihil viſu, nihil auditu percipiunt, ſi ingeſtos cibos non digerunt, ſi ſui ſimilia non procreant; nihil profectò inter res vitæ compotes, & eas quæ ſunt inanimatæ erit diſcriminis, ſi Deus ſolus ad certæ rei præſentiam operetur; ſi cuncta efficiat, & nihil creaturæ agendum relinquat. Si Deus ſolus cuncta moliatur, omneſque creaturarum operationes ſolus exerat, quidni ad præſentiam ſtatuæ humanæ viſionem, auditionem, &c. producet æquè facilè, ac produceret ad hominis viventis præſentiam? Quid ergo? os habet, & non loquetur? oculos habet, & non videbit? Quod ſi hæc ad emoliendum pervicax cerebrum non ſufficiant, non rationibus & verbis, ſed verberibus & ſuppliciis tandiu ſunt afficiendi adverſarii, quandiu ut ab eis ceſſes obteſ-

3. Ex abſurdis quæ aliàs ſequerentur.

tentur, quos cum audieris, replicabis eos immeritò de te conqueri, quippè cùm non tu, ſed Deus hujus pœnarum inflictionis auctor ab eis cenſeatur.

Objicienda auctoritates explicantur.

Objic. 1. ex Iſayæ, cap. 26. & 1. ad Corinth. c. 22. *Deus omnia operatur in omnibus*. Ergo creaturæ nihil agunt.

Reſpondeo, Deum eſſe cauſam omnium quæ fiunt; *Primò*, quòd ipſe rebus agendi virtutem indiderit, eamque conſervet & foveat: nam ut ait Apoſtolus, *in ipſo vivimus, movemur & ſumus*. Secundò, quòd præcipuas partes habeat in omnibus effectibus productis à cauſis ſecundis, eſt enim cauſa princeps, independens, & præcipuè in effectum influens. *Tertiò*, quòd neceſſariò concurrere & agere debeat cum cauſis creatis, quæ illius influxu & concurſu ita indigent in ſuis operationibus, ut abſque eô nihil quidquam poſſint moliri & operari: unde non ſolùm in ordine gratiæ, ſed etiam in ordine naturæ meritò dicere poteſt: *Sine me nihil poteſtis facere.*

Objic. 2. Fruſtrà fiunt per plura, quæ fieri poſſunt per pauciora: ſed omnia quæ producuntur, à ſolo Deo produci poſſunt, ergo ad id fruſtraneus eſt creaturarum concurſus.

Diſting. maj. Fruſtrà fiunt per plura, quæ fieri poſſunt per pauciora, quando eodem modo & æquè connaturali fiunt per pauciora, ac fiunt per plura, *Concedo maj.* quando per plura fiunt modô connaturali, & per pauciora modo ſupernaturali, *Nego maj.*

Ad min. Quæ producuntur à ſolo Deo produci poſſunt modô ſupernaturali, *Concedo*: modô connaturali, & juxta naturalem rerum ordinem & exigentiam, *Nego*. Rebus enim ſingulis innatum eſt, ut ſimile ſemper ſibi ſimile generare appetat, eò quòd res omnes ſui conſervationem appetant, cum autem eædem numero permanere nequeant, idcircò quidquid activitatis habent, totum conferunt ad ſuam ſpeciem aſſervandam.

Deus ſolus producere poteſt quidquid creatura efficit; ſed non modò æquè connaturali.

Objicies 2. Omnis actio ſaltem corporea vel eſt motus vel non niſi motu peragitur: ſed Deus ſolus auctor eſſe poteſt motûs corporei, neque enim hîc oriri poteſt à corpore, quod cum ſit ex ſe iners & otioſum, nec ſeipſum movere poteſt, nec motum ex ſe fundere: ſed neque natura ſpiritualis finita cenſeri poteſt cauſa præcipua hujuſmodi motûs: illa enim eſſet vel Angelus, vel anima; *non Angelus*, cùm nulla ſit connexio inter voluntatem Angeli & motum corporis, niſi ex Dei voluntate & ordinatione; quæ idcircò cenſeri debet potiſſima cauſa illius motûs qui fit per Angelum. *Non etiam anima*: non enim hæc eſt cauſa princeps motûs corporis quod informat, quippè cùm modum quô ille fiat penitùs ignoret: neque enim novit quomodò ad ſuæ voluntatis nutum manus aut aliæ corporis partes moveantur. Quamobrem ipſi motus ſolùm eſt tribuendus tanquam cauſæ occaſionali; nimirùm quòd Deus eam legem naturæ præſcripſerit, ut animalis corpus ad nutum ipſius animæ moveri debeat; quemadmodùm globus qui in alium impingitur, dicitur cauſa naturalis motûs illius; non quòd in eo ſit vis motrix, aut vim ſuam ipſi communicet; ſed quia naturæ Auctorem & Rectorem quodam modo determinat, ut in ea occaſione & circumſ-

tantiâ motum efficiat: igitur omnis actio creaturæ in ſolum Deum eſt refundenda.

Reſpond. diſting. min. Deus ſolus eſt auctor omnis motûs corporei, ut cauſa princeps & omnium prima, *Concedo*: ut ſola cauſa proxima naturalis, & effectrix motûs, *Nego*; *ſimiliter nego omnes rationes in oppoſitum.* Ex eis enim non aliud elicitur, quàm quòd corpora non habeant in ſeipſis primum ſui motûs principium completum & independens, ſed quòd ultrò egeant alterius cauſæ moventis agitatione, impreſſione, aut influxu. Itaque res omnes quæcumque ſint, vim quidem motricem & actuoſam habent à Deo acceptam, ita ut non ſolùm exiſtant per propriam exiſtentiam, quæ eſt participatio quædam divini *eſſe*, ſed etiam reverà operentur, & moveant ſeſe dependenter; tamen à prima omnium cauſa per participationem divinæ potentiæ; necnon etiam interdùm ab impreſſione alterius cauſæ naturalis.

CONCLUSIO II.

Cauſa ſecunda verè habet rationem cauſæ principalis.

Cauſa ſecunda verè dicenda eſt cauſa princeps.

Prob. Cauſa principalis ea eſt, quæ per innatam ſibi virtutem concurrit ad productionem effectûs; ſed cauſa ſecunda talis eſt, ut patet ex ſuperiori concl. ignis enim ignem, homo hominem, *&c.* producunt per inditam ſibi virtutem à natura. *Deinde* omnis cauſa quæ attingit effectum, eſt principalis vel inſtrumentalis: ſed cauſæ ſecundæ non ſunt inſtrumentales, ergo ſunt principales. *Major* patet ex dictis de diviſione cauſarum: *Minor* etiam conſtat: *Tum*, quia nullum inſtrumentum producit effectum ſibi ſimilem per virtutem ſibi inditam, ſicut producunt cauſæ ſecundæ: *Tum*, quia ſi eſſent inſtrumenta, maximè quia Deus eis uteretur tamquam inſtrumentis; ſed hoc eſt falſum, agens enim per inſtrumentum non attingit effectum niſi mediatè; Deus autem immediatè concurrit immediatione virtutis & ſuppoſiti: Ergo, *&c.*

Licet dicatur inſtrumentum Dei

Quòd ſi creaturæ dicantur inſtrumenta Dei, id intelligendum eſt, vel reſpectu actuum ſupra naturæ vires, ad quos producendos Deus creaturas aſſumit: vel propter quandam analogiam & proportionem; ſicut enim inſtrumentum totam ſuam activitatem mutuatur à cauſa principali, ita creaturæ ſuum eſſe & operandi virtutem acceperunt à Deo: ſicut Artifex operatur per inſtrumenta, ita Deus cum creaturis alias creaturas, præſertim materiales producit; tandem, ſicut per diverſa inſtrumenta Artifex diverſa operatur, ita per diverſas creaturas Deus diverſa efficit.

QUÆSTIO SECUNDA.

An & quomodo cauſa ſecunda ſubſtantiam & accidens producat.

Proponitur ſtatus quæſtionis.

CIRCA præſentem quæſtionem triplex potiſſimùm nunc temporis eſt Philoſophorum ſententia. Prima eſt *Doctoris ſubtilis*, aſſerentis ſolam ſubſtantiam effectivè aliam producere. 2. eſt *Pererij*, affirmantis eam à ſolo accidente eſſe producendam. 3. *D. Thomæ* & ejus ſequacium, contendentium

dentium ſubſtantiam ab alia ſubſtantia tamquam à cauſa principali, & ad accidente tamquàm ab inſtrumentali produci, quarum ſententiarum quæ ſit verior ut appareat.

Notand. 1. Subſtantiam ab agente in ſubjecto non produci, niſi ſubjectum priùs diſponatur per aliqua prævia accidentia; ut infrà patebit, dum reſolvemus formam ſubſtantialem recipi in materia per prævia quædam accidentia ad eam recipiendam diſpoſitâ. Unde hîc non inquirimus, an ſubſtantia indigeat accidentibus ad aliam recipiendam; ſed tantùm, an virtus ſubſtantiæ ita egeat accidentibus, ut nonniſi per eorum virtutem poſſit alteram ſubſtantiam producere.

Quid ſit producere immediatè & mediatè.

Notand. 2. Producere aliquid *immediatè*, nihil aliud eſſe, quàm cauſam dare illi eſſe per actionem immediatè ab ipſa procedentem, & immediatè terminatam ad ſubſtantiam, quæ dicitur produci: producere verò *mediatè*, eſt producere mediante aliquâ cauſâ inſtrumentali.

Notand. 3. *quoad ſecundam difficultatem*, quòd quando ſubſtantia producit accidentia; vel habet in ſe formaliter illa accidentia, quæ in alio producit; ſic ignis formaliter habet calorem ſimilem illi, quem producit in aqua; vel non habet formaliter, ſed ſolùm virtualiter & eminenter; ſic Sol producit calorem, cùm tamen ipſe formaliter non ſit calidus; de utraque reſolvendum eſt an immediatè & per ſuam virtutem immediatè ad productum terminatam, ſubſtantia producat accidens.

Cauſa producens accidentia ea habet vel formaliter vel eminenter.

CONCLUSIO I.

S*Ola ſubſtantia immediatè producit ſubſtantiam.* Hæc eſt Doctoris in 4. *d.* 12. *q.* 3. *n.* 10.

Sola ſubſtantia ſubſtantiam immediatè producit.

Probat ſic. Subſtantia producitur immediatè ab accidente, vel à ſubſtantia non accidente: Ergo ab alia ſubſtantia. *Major patet.* Omnis enim virtus activa eſt ſubſtantia, vel accidens, quia omne ens creatum eſt ſubſtantiale vel accidentale. *Minor probatur.* Accidens nequit producere ſubſtantiam, niſi vel ut cauſa principalis, vel ut cauſa inſtrumentalis: ſed neutrò modò eam poteſt producere; Ergo, &c.

Accidens enim nequit eam producere neque ut cauſa princeps.

Probat. minor. Omnis cauſa totalis debet continere formaliter vel eminenter effectum, nemo enim dat quod non habet: ſed accidens non præcontinet ſubſtantiam, nec formaliter, ſeu ut cauſa univoca; nec eminenter, ſeu ut cauſa æquivoca, quia accidens eſt imperfectius ſubſtantiâ; nullum autem imperfectius continet eminenter nec producere poteſt id quod perfectius eſt: Si (inquit Doctor, *n.* 14.) cauſa æquivoca poſſet producere effectum perfectiorem ſe, maximè Deus, qui eſt ſuprema cauſa æquivoca: ſed id fieri nequit, aliàs aliquid eſſet perfectius Deo.

Deinde, ſi cauſa poſſet producere effectum perfectiorem, non poſſemus ex effectibus cognoſcere perfectionem cauſæ, & ſic nullô mediô colligeremus mundum à Deo (qui eſt cauſa perfectiſſima) fuiſſe conditum; ſed affirmare quis poſſet res omnes eſſe à muſca productas, ſi minùs perfectum perfectius poſſet producere.

Denique effectus eſt participatio quædam eſſe illius cauſæ, cujus eſt: Ergo effectus excedere nequit nobilitatem illius cauſæ, cujus eſt. *Patet antec. conſequentia* pariter: Si enim effectus ſuam cauſam in perfectione excederet, quæro unde proveniant illi gradus perfectionis in quibus cauſam ſuam excellit: non à cauſa, quia nihil dat, quod non habet; cauſa autem hos gradus excellentiæ non habet, cum ſecundùm eos, illa dicatur effectu ſuô imperfectior; non etiam à ſe quia ſicut non habet à ſe ſuam entitatem, nec pariter habebit ſuam perfectionem. Ergo non eſt ponenda in effectu ulla excellentia & perfectio, quæ cauſam excedat & conſequenter ſubſtantia (cùm ſit accidente longè perfectior) nequit eſſe illius effectus.

Replicant accidens poſſe bifariàm comparari cum ſubſtantia; ſcilicet in ratione entis, vel in ratione productivi: priori modô fatentur accidens eſſe imperfectius ſubſtantiâ; poſteriori modò dicunt inter utramque eſſe proportionem.

Contra. Proportio activitatis ſequitur proportionem entitatis; virtus enim activa non eſt realiter ab entitate diſtincta: ergo ſi inter ſubſtantiam & accidens nulla ſit proportio entitatis, nulla pariter erit proportio activitatis. *Patet antec.* *Tùm*, quia quô res habet eſſe nobilius, eô nobilius operatur: *Tùm*, quia recurrunt eædem priores rationes; nam hôc poſitô, ex perfectiori effectu perfectiorem cauſam rimari nequaquàm poſſemus.

Dicunt cauſam partialem poſſe producere effectum ſe nobiliorem: Sol enim ad viventia producenda concurrit, cùm tamen ipſe vitâ careat. Quidni ergo cauſa totalis pariter effectum ſe perfectiorem producere poterit?

Reſp. Non eſſe paritatem; effectus enim productus à duabus cauſis partialibus, quarum una eſt æquivoca, alia univoca, producitur quidem ab utraque, ita ut unâ deficiente, ille non fieret; ſuam tamen ſpeciem, naturam & perfectionem à cauſa univoca accipit, dum autem totaliter ab univoca cauſa fit; ſi cauſa ſit imperfecta, nihil eſt à quo effectus majorem haurire poſſit perfectionem.

Reponunt Thomiſtæ hôc argumentô probari, accidens non poſſe quidem producere ſubſtantiam ut eſt cauſa principalis, & propriâ virtute: ſed nihil obſtare quin eam producat, ut cauſa inſtrumentalis & in virtute ſubſtantiæ.

Neque ut cauſa Inſtrumentalis.

Contra. Aì (in virtute ſubſtantiæ) ita intelligitur, ut accidens tantùm agat per virtutem ſibi à ſubſtantia communicatam, vel quod illud ſit ipſamet virtus ſubſtantiæ: ſed neutrum dici poteſt. *Non primum*, quia illa virtus eſſet ſubſtantia vel accidens: ſi ſubſtantia, habemus intentum; nam ſubſtantia eſt immediatè activa, & alterius ſubſtantiæ productiva: ſi ſit accidens, reſtat ſemper ſolvenda difficultas; nam cum accidens ideò non poſſit producere ſubſtantiam quia eſt illâ imperfectius; nec pariter hæc virtus (ſi ſit accidens) poterit ſubſtantiam producere, cùm longè ſit ipſâ imperfectius.

Nec etiam ſecundum: Quia accidens, dum agit in virtute ſubſtantiæ, vel habet aliquid, quod non haberet, ſi taliter non ageret, vel nihil habet; ſi nihil: ergo agit tantùm ut eſt accidens; ſed accidens nequit producere ſubſtantiam in ratio-

ne accidentis; ergo neque ut eſt illius virtus. Si recipiat aliquid, illud receptum vel eſt ſubſtantia vel accidens, & ſic recurrit eadem difficultas.

Reponunt. Illud recipere aliquid virtuale, quo elevetur ad productionem ſubſtantiæ. *Contra.* Id gratis & ſine fundamento dicitur: ſed hôc gratis conceſſô, quæro, per illud virtuale ſuperadditum, vel accidens remanet ſemper accidens vel non; ſi ſic, ergo ſemper reſtat quod ſit imperfectius ſubſtantiâ, nec conſequenter eam poterit producere: ſi non, ergo fit ſubſtantia, quod eſt abſurdum; & ſi verum eſſet, ſemper haberemus intentum, nam ſubſtantia aliam ſubſtantiam produceret.

Confirmatur. Si ſubſtantia accidentibus tamquàm inſtrumentis indigeret, hoc eſſet vel propter perfectionem, vel propter imperfectionem, ſed neutrum dici poteſt, ergo, &c. *Major patet; Minor prob.* Quô agens eſt perfectius, eò minùs indiget inſtrumentis ad agendum; & idcircò cùm Deus ſit agens perfectiſſimum, immediatè ſuos nobiliores effectus, putà animam rationalem, Angelos, *&c.* ſolus producit: Ergo indigentia inſtrumenti non fit propter perfectionem. Non etiam propter imperfectionem, alioquin accidens cùm ſit imperfectius, ſubſtantia non poſſet immediatè agere, nec conſectariè ſubſtantiam producere.

Fateor equidem accidentia concurrere ad productionem ſubſtantiæ, non effectivè, ita ut attingant ſubſtantiam producendam; ſed diſpoſitivè quatenùs ſubjectum præparant & diſponunt per contrariorum accidentium expulſionem; ſic calor ignis, lignum diſponit ad ſuſcipiendam formam ignis, quatenus ab eo humidum & frigidum expellit, quæ igni ſunt contraria ratione nativi ſui caloris & ſiccitatis.

Objic. 1. Ariſtoteles 2. *de anima textu* 5. ait calorem naturalem eſſe in quô anima agit: item, *de ſenſu & ſenſibili*, dicit ignem non agere ut calidum.

Reſp. Doctor ſupra *n.* 8. Ariſtotelem per has & ſimiles auctoritates nihil aliud velle, quàm quòd accidens, putà calor, ſit inſtrumentum diſpoſitivum; *Quia ſcilicet* (inquit) *calor digerit & alterat nutrimentum, ut in termino illius alterationis poſſit generari ſubſtantia; unde ſunt ibi duæ actiones & duo principia agendi, quia reſpectu alterationis praviæ, principium agendi eſt calor; reſpectu autem carnis inducendæ, principium eſt anima.* Et ſupra *n.* 7. clariùs aperit qualiter accidentia dici poſſint inſtrumenta ſubſtantiæ ad aliam generandam; non quidem *productiva*, quia non attingunt ſubſtantiam nec magis nec minus principaliter, ſed *diſpoſitiva*; quia, inquit, *accidens poteſt cauſare actionem diſpoſitivam ad terminum ſubſtantiæ agentis.* *Accidentia ſunt inſtrumenta ad producendum ſubſtantiam, non productivè: ſed diſpoſitivè.*

Objiciuntur 2. plures experientiæ, quibus ſuadetur ſubſtantiam ab accidentibus produci. Radii ſolares ſunt accidentia: ſed dum in appoſito ſpeculo concavo aut connexo colliguntur, ignem producunt in ſubjecto combuſtibili proximo. Ergo, *&c.* 2. Influxus aſtrorum ſunt accidentia; ſed concurrunt ad productionem omnium ſubſtantiarum ſublunarium, præſertim metallorum, & foſſilium: Ergo, *&c.* 3. Motus eſt accidens: ſed per motum

velociſſimum, ignis producitur in ſagitta emiſſa. Ergo, *&c.*

Reſp. Hæc omnia fieri quidem diſpoſitivè ab accidentibus; efficienter autem à ſubſtantiis vel circumſtantibus vel cœleſtibus, quarum eſt ſuplere defectus ſublunarium cauſarum; vel recurrendum eſſe ad Deum qui cum ſit auctor & rector naturæ, ejus eſt naturalium cauſarum defectus ſuplere; ne præſcriptus ab eo ordo invertatur & deficiat, idque docet Doctor in 4. *d.* 12. *q.* 3. *n.* 16.

Unde aliquando præſentiam accidentium diſpoſitivorum forma ſubſtantialis producitur, vel à cœlis, vel à Deo. Ad quē hoc in caſu recurrere, non eſt à ratione alienum.

Neque hoc durum videri debet ab Adverſariis, cum ipſimet recurrant ad Deum, ut introducatur forma cadaveris in corpus animalis poſtquam eſt exanime. *Item* neceſſariò recurrunt ad Deum ut introducatur anima rationalis in corpus debitè organizatum. *Item*, ut gratia ponatur in anima quotieſcumque homo facit quod in ſe eſt ad eam recipiendam: cur non ergo recurreretur ad ipſum ad introducendam quamlibet formam ſubſtantialem in materiam diſpoſitivam; quando nulla alia cauſa id præſtare poteſt.

Objic. 3. *Potentia & actus ſunt in eodem genere*, ex Ariſtotele, 9. *Met. c.* 8. Sed actus ſive operatio cauſæ ſecundæ eſt in genere accidentis;ergo potentia quæ talem elicit actionem eſt in genere accidentis, ac proindè ſubſtantia immediatè nequid quidquam producere.

Reſp. 1°. cum Doct. *in* 2. *diſt.* 16. *n.* 5. negando abſolutè majorem univerſaliter ſumptam de qualibet potentia & de quocumque actu: nam aliquod accidens immediatè recipitur in ſubſtantia; ſi enim quodlibet accidens aliud ſupponeret, daretur proceſſus in infinitum: ſed tunc potentia & actus non ſunt in eodem genere; deinde ſecundùm adverſarios potentia operativa eſt de genere qualitatis, operatio autem de genere actionis; ergo omnis potentia non eſt ejuſdem generis cum ſuo actu.

Reſp. 2. *diſtinguend. maj.* juxta mentem Ariſtotelis. Actus & potentia, ex quibus fit unum per ſe, ſunt ejuſdem generis, *Concedo*: quæ ad unum per ſe faciendum non ordinantur, *Nego.* Vel aliter actus & potentia reſpectu unius & ejuſdem; ut homo idem prius fuit in potentia, quàm in actu & idem quod eſt actu, fuit ante album potentiâ; actus, inquam, & potentia ſic ſumpta, ſunt ejuſdem generis, *Concedo*: ſecùs, *Nego.*

Objic. 4. Accidentia deſtruunt ſubſtantiam, ergo illam poſſunt producere.

Nego antec. Eſto enim poſſint deſtruere accidentia neceſſaria ad conſervationem formæ, & ſic ſint ratio ob quam cauſa prima ſola defectu cauſæ ſecundæ, deſtruat ipſam formam; non tamen poſſunt attingere deſtructionem ipſius formæ ſubſtantialis, neque principaliter, neque inſtrumentaliter. Ratio eſt, quia nulla forma ſubſtantialis naturaliter deſtruitur, quin introducatur alia etiam ſubſtantialis; eò quòd naturaliter non poſſit materia manere ſine forma ſubſtantiali, quod tamen fieret ſi unâ deſtructâ, alia non introduceretur. Unde docet Doctor citatus, *n.* 20. generationem non poſſe naturaliter à corruptione ſeparari; & ſic nec corruptionem à generatione.

Accidētia nō deſtruūt ſubſtantiam efficiente, ſed ſolùm diſpoſitivè.

Et inde concedit Doctor ibidem n. 21. quòd ſi totus calor poſſibilis eſſet in uno loco ſeparatus ab omni

Hinc una aqua gutta

non poſſet abſumi ab ingente calore praciſo ab omni ſubjecto.

ſubſtantia, & ibi eſſet una gutta aquæ; iſta gutta non poſſet corrumpi à toto iſto calore, propter rationes allatas: veruntamen poſſent deſtrui ab ipſo calore accidentia conſervativa ſubſtantiæ aquæ, & induci in materiam illius aquæ, accidentia diſpoſitiva ad formam ſubſtantialem ignis, compatibilia tamen cum ipſa aqua, *ut notat Doctor*, *n*. 26. quibus inductis ipſa forma ignis & ultima diſpoſitio ad ipſam induceretur in materiam aquæ à cauſa univerſali: ad quam eſt fuga naturalium, ait Doctor, cum deſunt cauſæ particulares, & ab ipſamet cauſa univerſali deſtrueretur ipſa ſubſtantia aquæ.

CONCLUSIO II.

Subſtantia poteſt immediatè producere accidentia tam in ſe, quàm in alio.

SUbſtantia poteſt producere in ſeipſa vel in alio, aliqua accidentia immediatè verâ actione phyſicâ æquivocâ. Sequitur ex Doctore *in* 2. *d*. 16. *q*. 1. *n*. 15. ubi docet Angelos & animas rationales per ſuam ſubſtantiam producere in ſeipſis intellectionem & volitionem, quæ ſunt accidentia, & id etiam docet, in 4. *d*. 12. *q*. 3. *n*. 11. contra Thomiſtas. Hæc concluſio duas habet partes, quarum prima patet.

Tùm, quia conſtat experientiâ, aquam calidam in ſummo reſpuere calorem productum, & reproducere in ſe frigus ſibi naturale; hoc autem fieri nequit, niſi ſubſtantia aquæ producat ipſum frigus, quod eſt accidens. Ad quid enim recurrere ad cauſas univerſales, ubi dabuntur particulares quæ ſunt ſufficientiſſimæ.

Tùm, quia ſubſtantia poteſt producere immediatè ſubſtantiam; Ergo à fortiori & accidens: *Tum*, quia accidens benè producit accidens, ut fatentur Adverſarij, quidni ergo idipſum præſtaret ſubſtantia.

Tum denique, quia id neceſſariò aliquando factum eſt, ut probat *Doctor in* 4. *citat*. Primum enim accidentium à quo dicerent adverſarii alia fuiſſe producta, neceſſariò productum fuit immediatè ab aliqua ſubſtantia, non enim accidens aliquod æternum eſt & independens.

Imo ſimpliciter & abſolutè dicendum eſt quamlibet ſubſtantiam ſtatim ac creata eſt, producere in ſeipſa accidentia ſibi ſympathica & qualitates ſibi naturales; inde fit quòd iſta omnia accidentia dicuntur emanare à ſubſtantia cui inſunt, non quidem emanatione propriè dictâ quâ ea ſolùm emanant, quæ non diſtinguuntur realiter à ſubjecto, à quo profluunt: ſed emanatione impropriâ, qualis eſt productio naturalis alicujus effectûs in ſeipſo realiter tamen diſtincti à ſubjecto producente; ſic ignis in primo ſui eſſe producit in ſeipſo calorem, aqua producit in ſe frigus.

Dices 1. Nihil agit in ſeipſum actione propriè dictâ: Ergo, *&c*.

Agens poteſt agere in ſeipſum actione æquivocâ.

Diſting. antec. Actione univocâ, id eſt, productivâ termini ejuſdem naturæ in ſubjecto, *tranſeat*; actione æquivocâ, id eſt, productivâ termini diverſæ naturæ, *Nego*: actio verò, quâ ſubſtantia producit accidens, ſemper eſt æquivoca, ut patet.

Dices 2. Productio illorum accidentium tribuitur communiter cauſæ efficienti, quæ ſubſtantiam produxit: Ergo, *&c*.

Reſp. cum Doctore in 4. *citat*. 27. *Neg. antec*. Vel *diſtinguo*: mediante formâ ſubſtantiali productâ, *Concedo*: immediatè, *Nego*: ſic avus

meus dicitur cauſa mei, quia me produxit, mediante patre meô.

Secunda pars concluſionis colligitur ex Doctore, in 2. d. 9. q. 2. n. 32. Et patet experientiâ, in omnibus ſubſtantiis, quæ producunt in alieno ſubjecto accidens, quod habent in ſe virtualiter tantùm, & non formaliter; ſic piper & vinum producunt calorem in ſtomacho animalis, non quidem per formalem calorem, cùm eum non habeant; ſed immediatè per ſuam ſubſtantiam, quæ cùm ſit virtualiter calida, ſeipsâ poteſt producere verum calorem, dum occurrit ſubjectum debitè proportionatum.

Patet etiam ratione; tùm quia virtus producendi immediatè accidens in alieno ſubjecto, benè tribuitur accidenti; quidni ergo & ſubſtantiæ. *Tùm*, quia ſubſtantia producit in ſeipsâ accidens. Quidni ergo & in alieno ſubjecto? *Tùm*, quia ſic docent Theologi Scotiſtæ, Angelos producere ſuam intellectionem & volitionem in altero Angelo, nullò alio mediante accidente.

Cum igitur videtur aliquis effectus accidentalis, cujus nulla poteſt dari cauſa præter ſubſtantiam aliquam externam, poteſt ſine ſcrupulo tribui illi ſubſtantiæ, dummodò aliundè illa propter rationem particularem non ſit incapax producendi hunc effectum, videaturque aliqualis convenientia ipſius ſubſtantiæ ad tale accidens.

CONCLUSIO III.

ACcidentia omnia poſſunt producere immediatè in alieno ſubjecto formas accidentales ſibi ſimiles, actione tam reali, quàm intentionali: & hæc ſive ſint unita ſubſtantiæ, ſive ab ea ſeparata. Ita Doctor in 4. d. 22. q. 3. n. 17.

Probatur primò de actione reali accidentium ſeparatorum. Patet enim Accidentia Euchariſtica producere frigus, ſi ſint frigida; calorem, ſi ſint calida, in ſubjecto illis approximato, putà in manu: & certè nulla eſt ratio, cur accidentibus negetur activitas reſpectu effectuum ſibi proportionatorum. Quod autem de Accidentibus Euchariſticis manifeſta experientia demonſtrat, ſimiliter dicendum eſt de omnibus accidentibus tam dum ſunt unita ſubſtantiæ, quàm quando ſunt ſeparata; eò quod dum ſunt unita ſubſtantiæ, exiſtunt modò ſibi connaturali, nempè inhærendo actualiter; & cum ſunt extra ſubſtantiam, exiſtunt modo illi non naturali: quod autem exiſtit modo ſibi connaturali, faciliùs producit ea, quæ ſunt ſibi proportionata. Sic igitur dum ignis manum calefacit, productio caloris in manu, igni non eſt tribuenda, ſed tantùm calori ignis. Qui calor eſt accidens productus ab igne, ſed producens alium calorem in omnibus ſubjectis poſitis intra latitudinem ſui objecti & juxta ſphæram ſuæ activitatis. *Accidens producere poteſt aliud accidens ſibi ſimile in alieno ſubjecto actione reali.*

Probatur 2. de actione intentionali. Patet enim experientiâ quòd Accidentia Euchariſtica extra omne ſubjectum ſubſtantiale cui adhæreant, non minus immittunt ſpecies ſenſibiles, quibus videntur oculo corporeo: ſed hoc eſt agere intentionaliter. Porrò quod faciunt extra ſubjectum, à fortiori faciunt dum ſunt in ſubjecto. Cum enim non habeant alium modum eſſendi, ſive in ſubjecto, ſive extra ſubjectum; ut docet Doctor, *in* 4. *d.* 4. *n.* 24. ita nec habent diverſum modum agendi, *Et intentionali.*

Objicies. Accidentia unita ſubſtantiæ nihil poſſunt producere, ergo nec extra. *Probatur antec.* Quia cum ipſa ſubſtantia ſit capax producendi id omne quod accidentia producere poſſent; & cum actio ſubſtantiæ præcedat actiones accidentium; ſubſtantia producit ſe ſolâ omnem effectum, quem producere poteſt, & ſic nihil relinquit accidentibus producendum.

Non virtute ſubſtantiæ cui inſunt, ſed propriâ. *Reſp. negan. antec.* & ad probationem dico quòd dum accidentia ſunt unita ſubſtantiæ, tunc producunt immediatè effectus accidentales, quos nullò modo attingit ſubſtantia.

Vrgebis. Nulla eſt ratio, cur effectus producatur ab accidentibus, potiùs quàm à ſubſtantia: ergo cùm ſubſtantia æquè ac accidentia poſſit producere, potiùs attribuendus eſt ſubſtantiæ, quàm accidentibus, maximè cùm ipſa ſit magis activa.

Quia ſunt magis determinata ad illam productionem. *Reſp. negan. antec.* Quotieſcumque enim uniuntur duæ cauſæ æquè capaces producendi unum effectum, quarum una cauſa eſt univoca, & altera æquivoca: tunc ordo naturæ poſtulat, ut effectus procedat à cauſa univoca, non verò ab æquivoca: ratio hujus eſt, quòd cauſa univoca, eſt magis determinata ad producendum hunc effectum ſibi ſimilem in natura, quàm cauſa æquivoca ad producendum effectum diſſimilem.

Hinc fit quòd licet Sol dicatur producere ranam, dum materia eſt diſpoſita; tamen in caſu quò altera rana adeſſet illi materiæ, potiùs rana producta attribueretur ipſi ranæ, quàm Soli: ita fit in præſenti, nam accidens eſt æquè producibile à ſubſtantia ac ab accidente; calor enim, *v. g.* æquè poteſt produci in manu à ſubſtantia ignis, ac à calore ipſius ignis. Veruntamen quia ſubſtantia ignis reſpectu caloris, eſt cauſa æquivoca; & quia ipſe calor reſpectu alterius caloris producti in manu, eſt cauſa univoca: idcircò totus calor productus tribuitur ſoli calori ignis, & nullo modo ſubſtantiæ ignis.

QUÆSTIO TERTIA.

Quid, & qualis ſit cauſa inſtrumentalis.

NOTAND. 1. Nomen inſtrumenti ſumi pluribus modis, ut advertit Doctor in 4. *d.* 1. *q.* 5. *n.* 14. Primò enim tribui poteſt cuilibet cauſæ dependenter ab alia operanti; & ſic omnes cauſæ ſecundæ dici poſſunt inſtrumenta, quia non niſi beneficiò concursûs divini operantur. *Inſtrumentum ſumitur variis modis.*

2. Sumi poteſt pro illa parte, aut facultate, per quam aliquid operamur; ſic Ariſt. 3. *de anima textu* 6. & Doctor in 4. *d.* 6. *q.* 5. *n.* 7. organa ſenſuum inſtrumenta nominant.

3. Inſtrumentum ſumitur pro eo quòd concurrit quidem diſpoſitivè, ſed non effectivè ad rei productionem; ſic calor dicitur inſtrumentum ignis ad ignem ex ligno generandum.

4. Inſtrumentum accipi poteſt pro eo quòd eſt aliqualiter diſpoſitio ad formam, ſive illud ſit activum, ſive paſſivum; & ſic Doctor concedit, *ibidem q.* 5. *n.* 12. meritum dici poſſe inſtrumentum reſpectu præmii, Sacramentum reſpectu gratiæ; non quod illa gratiam attingant, ſed quia Deus fœdere ſanxit, ut quoties talia ritè fierent Sacramenta, toties gratiam producerent.

5. Denique, inſtrumentum pro-

priè accipitur pro omni quòd ab agente principali aſſumitur ad producendum effectum, ſine quo agens principale talem effectum non produceret: ſic ſerra, ſecuris, calamus, *&c.* propriè dicuntur inſtrumenta, de quibus quærimus. 1. Quid ſint? 2. An habeant ex ſe aliquam agendi virtutem. 3. An ad cauſam efficientem ſint revocanda.

Status quæſtionis.

cat. *Diſting. antec.* Suam imprimit figuram, ut cauſa inſtrumentalis, *Nego*: ut cauſa principalis, *Concedo.* Nulla enim cauſa inſtrumentalis dicitur, niſi quatenùs ab agente principali aſſumitur ad effectum producendum: cùm autem hoc in caſu nulla foret cauſa aſſumens; ſic nec ſigillum haberet rationem cauſæ inſtrumentalis, ſed principalis.

CONCLUSIO I.

Definitio cauſæ inſtrumentalis.

INſtrumentum rectè definitur *Cauſa, quæ dat eſſe alteri per virtutem alterius illam moventis.* Hæc deducitur ex Doctore, in 4. *d.* 1. *q.*1. *n.*26. & patet; omni enim & ſoli inſtrumento phyſico congruit. Dicitur 1. *Cauſa quæ dat eſſe alteri*, per quod cum aliis cauſis convenit: cætera verba diſcrimen hujus cauſæ à cæteris indicant.

Dices 1. Cauſa inſtrumentalis immota producere poteſt ſuum effectum; nam ſerra immota lignum, quod ſuper ea movetur, ſcindit; ſigillum immotum imprimit figuram ſuam in cera, quæ in id ſuperinfunditur. Ergo prædicta definitio eſt nulla.

Diſting. antec. Cauſa inſtrumentalis producit effectum ſine motu in ea recepto, *Concedo antec.* ſine motu vel in ſe, vel in alio recepto, *Nego antec.* Verum quidem eſt in allatis exemplis, inſtrumentum non moveri directè, ſed ſolùm indirectè, ſeu ratione corporis quod ab agente principali ſuper illud movetur.

Inſt. Sigillum proprio & nativo ſuo pondere ſuper ceram mollem decidens ſuam imprimit figuram; ergo falſum eſt inſtrumentum debere ab alio moveri ut ſuum effectum produ-

CONCLUSIO II.

Inſtrumentum non eſt propriè activum.

PRobabile eſt inſtrumentum ex ſe, propriè non eſſe activum. Hæc eſt Doctoris ſententia in 4. *d.*1.*q.*5.*n* 14. & eam pluribus rationibus comprobat. 1. Inſtrumentum propriè dictum nihil habet ultra quantitatem, figuram, & motum localem: ſed nullum horum eſt activum, reſpectu effectus producendi. *Non quantitas*, aliàs omnis quantitas poſſet aſſumi ad illos effectus producendos: & ſic baculus poſſet ſcindere, clavis ſcribere, &c. *Non etiam figura*; quia figura ſimilis, ſimili ſubjecto applicata, eoſdem effectus produceret; & ſic gladius ex carta compoſitus æquè poſſet ſecare, ac ſi eſſet ferreus, cum uterque eamdem habeant figuram. *Non denique motus localis*: tùm, quia motus localis non eſt cauſa, ſed potius cauſalitas, ſeu tendentia ad effectum: Tum, quia ſequeretur aërem, qui movetur ſuper lapidem, debere eum dividere.

2. Cauſa inſtrumentalis in hoc à principali diſtinguitur, quòd illa non agat ex ſe & innatâ ſibi virtute; hæc verò ſic.

3. Si inſtrumenta aliquam ex ſe virtutem activam haberent, illam haberent vel in eſſe quieto, & dum non aſſumuntur ab agente; vel in

ipſomet

ipſomet motu & operatione, ſed non habent in eſſe; certum enim eſt ea nihil prorſus moliri poſſe, niſi ab agente moveantur, vel aliquid circa ea moveatur; fruſtrà autem daretur illa virtus quæ nullatenus ex ſe reduci poſſet ad actum. Non etiam eam habent in motione locali, quia (inquit Doctor *ibidem n.* 10.) ſequeretur illam virtutem toties acquiri & deperdi, quoties ab agente inſtrumentum aſſumeretur, vel relinqueretur, quod eſt valdè improbabile. Inſtrumentum igitur nullam aliam habet activitatem, quàm inſervire principali agenti ad expellendum aliud corpus à ſuo loco; ſic ſerra eſt activa, quia dum ab agente movetur ſuper lignum, dentes ejus idcircò ligni partes ejiciunt, quia non poſſunt in eodem loco cum ejuſmodi partibus ſubſiſtere.

Cauſa inſtrumentalis revocatur ad efficientem.

Ex his collige, cauſam inſtrumentalem ad efficientem meritò revocari: non enim ſpeciale cauſæ genus conſtituit, cum ipſa ex ſe nullam habeat cauſandi virtutem, ſed tantùm quatenus ab agente aſſumitur & movetur: nec referri poteſt ad materialem aut formalem; illæ enim ſunt cauſæ intrinſecæ, hæc verò extrinſeca, nec pariter ad finalem reducitur; non enim eſt id cujus gratiâ, ſed cujus beneficiò aliquid fit. Ergo reſtat ut ad efficientem revocetur.

QUÆSTIO QUARTA.

An, quid, & qualis ſit cauſa exemplaris.

Artifex quatuor in mente complectitur.

NOTAND. I. In mente artificis reſpectu rei faciendæ quatuor reperiri, ſcilicet Artem, ſpeciem intelligibilem, conceptum formalem, & conceptum objectivum. *Ars* eſt habitus inclinans artificem per quædam præcepta ad judicandum, quâ ratione in executione operis progrediendum ſit. *Species intelligibilis* eſt forma intellectualis & ſpiritualis rem ipſam intellectui repræſentans. *Conceptus formalis* eſt ipſamet intellectio & conceptio rei producendæ, quæ ſecundùm Doctorem dicitur *verbum mentis.* Neque enim ſecundùm ipſum, verbum mentis eſt terminus intellectionis, ſed eſt ipſamet actualis intellectio. *Conceptus objectivus* eſt res ipſa facienda, quatenus mente concipitur & objicitur illi conſideranda.

Idea non eſt Ars nec ſpecies intelligibilis.

Notand. 2. Certum eſſe *ideam* non eſſe artem, nec ſpeciem intelligibilem: non quidem artem; tum, quia per artem traduntur regulæ operis faciendi, per ideam verò minimè: Tum, quia opera quæ ab arte & idea prodeunt; non arti, ſed ſoli ideæ aſſimilantur; non enim artifex tale opus facit, qualem artem habet, ſed qualem ideam in mente gerit. Tum denique, quia ars non eſt illud in quo artifex ſua opera contemplatur, ſed quod regulis & legibus quibuſdam ipſum dirigit, ut eadem rectè conficiat. At idea eſt objectum in quo artifex ſua opera contemplatur. Conſtat ſimiliter ideam non eſſe ſpeciem intelligibilem; ſpecies ſiquidem habitualiter rem aliquam repræſentat, idea verò actualiter: ſpecies intelligibilis remotè excitat agens ad operandum, idea verò proximè; ſpecies eſt id quò intellectus intelligit, non tamen eſt id in quò intelligit: Idea verò eſt objectum in quo ipſe artifex opera ſua priùs intelligit quàm moliatur. Hinc adverte diligentiſſimè diſcrimen quod intereſt inter

ſpeciem intelligibilem & ideam.

Probatur cauſam exemplarium eſſe admittendam.

Notand. 3. Dari cauſam exemplarem, ſeu ideam, ex *auctoritate Ariſtotelis 7. Metaphyſicorum, cap. 7.* conſtituente ſanitatem mentis, exemplar ſanitatis corporis. *Deinde* ex Scriptura ſacra, *Exod. 26. Inſpice & fac ſecundùm exemplar quod tibi in mente monſtratum eſt.* Præterea in omni agente per intellectum, niſi agat temerè & caſu) debet eſſe ſimilitudo operis efficiendi: ſed talis ſimilitudo eſt exemplar; ergo, *&c.* Major eſt certa ſolâ experientiâ, nihil enim facimus, niſi exemplar habeamus in mente, quod dirigat opera artis; & in hoc diſtinguntur agentia per artem ab agentibus naturalibus; quòd agentia per artem habeant exemplar, quod imitentur; naturalia verò non habeant, ſed certò impetu ferantur in ſuum effectum. Ratio hujus diſcriminis eſt, quia agentia naturalia ſunt determinata ad effectum ſuum per formam propriam; at verò agentia per artem, ſunt indifferentia ad varios effectus, & ad eos determinantur per ſua exemplaria.

Porrò quanta ſit cauſæ exemplaris, ſeu idearum utilitas & præſtantia, colligere licet ex eo quòd tres ſunt, quæ humanam ſcientiam abſolvunt, nimirùm Dei, naturæ, & artis cognitio, quæ quidem quærenda eſt homini Philoſopho, quantùm in hac vita fieri poteſt perfecta: perfecta eſt, cùm vera eſt: vera eſt, cùm res cognoſcuntur uti ſunt: ita cognoſcuntur, cùm cognoſcuntur uti factæ ſunt, res autem quælibet facta eſt ad ideam ſuam, id eſt, ad certam quamdam rationem, per quam id eſſe potuit, quod eſt: omnia ergo quæ fiunt, ad ideas fiunt, ſive ſint opera Dei, ſive naturæ, ſive artis: Ars ideas operum ſuorum mutuatur à natura; hæc à Deo, Deus à ſemetipſo; Deus igitur effingendo mundum, ſeipſum effigiat, ut proportionata ſit creatura Creatori; ideæ itaque rerum in Deo ſunt, ut in Archetypo; in natura, ut in ectypo; in arte, ut in antitypo. Hiſce benè cognitis, omnia cognita erunt, quæ naturæ homini cognoſci poſſunt; & circa haſce explicandas, verſandum eſt Philoſopho & Philoſophiæ: quibus prælibatis ſit,

---

CONCLUSIO I.

Illius definitio traditur à S. Auguſtino.

EXemplar ſive idea definitur à S. Auguſtino, l. 12. de civitate Dei cap. 28. *Forma quam effectus imitatur ex intentione agentis determinantis ſibi finem.* Quam definitionem ut intelligas:

Et expenditur.

Dicendum eſt, formam eſſe triplicem, ſcilicet *ex qua*, ut eſt forma quælibet ſubſtantialis reſpectu compoſiti quod ex ea conflatur: *à qua*, ut eſt forma agentis, reſpectu eorum quæ ab ipſo procedunt, ut, *v. g.* forma ignis reſpectu alterius ignis quem producit: & *ad quam*, ut id quod agens operando intuetur & imitatur, ut homo quem pictor ſibi repræſentandum proponit. *Forma ex qua* conſtituit genus cauſæ formalis: *forma à qua*, ad efficientem ſpectat: *forma verò ad quam*, ſecundùm nos, (quamvis aliis negantibus) ad efficientem ſimiliter pertinet.

Triplex eſt forma, ex qua, à qua & ad quā.

Forma igitur ad quam, in hac definitione, tenet locum generis; cæteræ particulæ locum differentiæ.

Additur 2. *Quam effectus imitatur*, ut diſtinguatur ab illis, quas aliqua non imitantur: ut, *v. g.* forma hominis reſpectu equi, equus enim

non imitatur formam hominis.

3. *Ex intentione agentis*, ut diſtinguatur ab illis formis, quibus per accidens aliquid aſſimilatur; non verò ex intentione agentis; ut, *v. g.* ſi quis pingendo hominem ſine intione pingendi Socratem, efficiat imaginem Socrati ſimilem; neque enim tunc Socrates erit cauſa exemplaris hujus imaginis, cum Artifex interpingendum non ſibi propoſuerit eum imitandum.

4. *Denique, determinantis ſibi finem*, ut arceantur agentia naturalia, quæ cum alicujus finis gratiâ operentur, non præſcribunt talem ſibi finem, ſaltem formaliter aut in ratione finis ſimpliciter.

Alia cauſæ exemplaris definitio. *Nota obiter*, aliis terminis optimè definiri exemplar ſeu ideam, *Id ad quod reſpicit cauſa efficiens dum operatur, ut ad ejus imitationem producat effectum.*

CONCLUSIO II.

IDea ſeu exemplar non eſt conceptus formalis, quem habet agens: Sed conceptus objectivus, ad quem terminatur conceptus formalis, quô objectum cognoſcit: Hæc concluſio eſt Doctoris in 1. *d.* 33. quem plures alii ſequuntur.

Cauſa exemplaris, non conſiſtit in conceptu formali, ſed objectivo. *Probatur itaque* 1. *auctoritate Doctoris locô citatô*, ubi habet expreſſis verbis, lapis à Deo intellectus poteſt eſſe idea; & *in* 2. *d.* 1. *q.* 1. domus extra dicitur fieri à domo in mente: atqui domus in mente eſt conceptus objectivus, ergo exemplar eſt conceptus objectivus.

Probatur 2. *auctoritate Ariſt. Metaph. textu* 26. Dicente ſanitatem corporis procedere ex ſanitate quæ eſt in anima: ſed ſanitas quæ eſt in anima, id eſt, illa quam reſpicit Medicus dùm conatur reſtituere infirmo ſanitatem, eſt cauſa exemplaris, & non eſt conceptus formalis; neque enim ullus unquam vocavit conceptum ſeu cognitionem ſanitatis ſanitatem; ſed eſt ipſamet ſanitas objectiva, ergo exemplar eſt cõceptus objectivus & non formalis.

Probatur 3. *ratione*, & confirmatur præcedens probatio. Illud eſt exemplar & idea operis faciendi, quod agens reſpicit & intuetur dum operatur: ſed patet experientiâ quòd non reſpiciat ſuam cognitionem, ſed objectum aliquod aliud; ergo illud objectum, ut repræſentatum in mente, quod vocamus conceptum objectivum, eſt exemplar.

Adverte nihilominùs idem eſſe conceptum formalem terminatum ad conceptum objectivum, ſeu includentem & repræſentantem conceptum objectivum, cum conceptu objectivo incluſo, ſeu repræſentato in conceptu formali; quomodô fortè poteſt conciliari ſententia eorum qui dicunt exemplar ſeu ideam eſſe conceptum formalem.

Objic. Ariſt. locô citatô, docet ideam eſſe formam in anima: ſed conceptus objectivus non poteſt dici forma in anima, ergo ex Ariſtotele idea non eſt conceptus objectivus.

Qui non elicitur ab anima, ſed in ea repræſentatur. *Reſpondeo, conceſſâ majore, negando min.* Conceptus enim objectivus eſt in anima, quamvis non eodem modô, quô formalis; formalis enim elicitur ab ipſa anima; objectivus verò repræſentatur ipſi animæ; namque Ariſtot. intendit docere, ideam non eſſe ipſam rem extra exiſtentem; ſed prout apprehenditur & cognoſcitur ab ipſo intellectu.

Objic. 2. Si exemplar eſſet con-

ceptus objectivus, vel eſſet eadem numerò res cum ipſa quæ producitur, vel alia: non eſt eadem, quia aliquid eſſet cauſa ſui ipſius; non eſt etiam alia numerò diverſa: conſtat enim artificem non neceſſariò, nec ſemper proponere ſibi imitandum aliquid diverſum ab eo quod molitur: ergo non eſt conceptus objectivus.

Et eſt eadem res non entitativè, ſed repræſentativè.

Reſp. eſſe rem eandem & diverſam, eamdem quidem repræſentativè, diverſam verò entitativè.

CONCLUSIO III.

Cauſalitas cauſæ exemplaris in actu primo, eſt Directivitas ejus per judicium intellectûs in opere efficiendo vero: in actu ſecundo, eſt ipſa directio.

Cauſæ Exemplaris cauſalitas conſiſtit in directione.

Patet concluſiò, eò quòd nihil aſſignari poſſit, in quo ſtatuatur hæc cauſalitas, & optimè ſtatuatur in illa directivitate & directione.

Dices. Cauſalitas exemplaris in actu primo ſtatui poteſt in imitabilitate: Ergo aliud aſſignari poteſt in quo conſiſtat illa cauſalitas

Non autem in imitabilitate.

Nego anteced. Quia imitabilitas eſt potentia quædam paſſiva; cauſalitas autem cauſæ exemplaris ſtatui debet in aliquo activo, cùm revocetur ad cauſam efficientem, ut dicetur concl. ſequenti.

Dices 2. Actio realis, quâ cauſa efficiens exemplariter agens producit effectum cum advertentia ad exemplar, poteſt eſſe cauſalitas cauſæ exemplaris in actu ſecundo: ergo aliud aſſignari poteſt pro hac cauſalitate, ab illa directione exemplaris per judicium mentis in opere efficiendo.

Nego anteced. Illa enim actio eſt cauſalitas efficientis exemplantis; non autem cauſalitas ipſius exemplaris: neque advertentia ad exemplar in illa actione poteſt eſſe ejus cauſalitas, cùm præſupponatur ad ipſam cauſalitatem; poteſt enim artifex advertere ad exemplar abſque eo quod operetur ſecundùm ipſum: ſed non poteſt operari ſecundùm ipſum, quin ad idem advertat: unde benè colligitur priorem eſſe advertentiam ad exemplar, quàm ejuſdem cauſalitatem.

Nec in actione Gali.

CONCLUSIO ULTIMA.

Exemplar reduci poteſt ad genus cauſæ efficientis & non formalis. Hæc eſt Doctoris in 1. *d.* 36. *q.* 6. & alibi dicentis cauſam exemplarem, eſſe quoddam efficiens.

Cauſa exemplaris reducitur ad ad cauſam efficientem.

Probatur concl. Cauſa efficiens ut ſic, dividitur in cauſam naturalem & artificialem; ergo ſicut quidquid conſtituit ipſam in eſſe cauſæ naturalis reduci debet ad cauſam efficientem; ita etiam quidquid conſtituit ipſam in eſſe cauſæ artificialis, reduci debet ad cauſam efficientem: ſed exemplar conſtituit cauſam in eſſe artificialis; in hoc enim diſtinguitur à cauſa naturali, quod hæc per propriam formam ad aliquos effectus ſit determinata: iſta verò per formam exemplarem ſeu ideam, quam habet in mente determinetur ad hunc potiùs, quàm ad alium effectum.

Inſuper: Omne agens intendit aſſimilare ſibi paſſum: ſed Artifex non poteſt aſſimilare ſibi artefactum, niſi ſecundùm ideam quam habet in mente; ergo idea illa pertinet ad rationem cauſæ efficientis.

Deinde: Idcircò inſtrumenta reducuntur ad genus cauſæ efficientis, quia applicantur ab ipſa ad ejus

opera conficienda: ſed agens intellectuale utitur pariter ideâ ſuâ ad operandum; nec minus Pictor indiget exemplari, quàm penicillo: ergo: *&c.*

Denique principium univerſale & particulare ad idem genus cauſæ reduci debent: ſed ars eſt principium univerſale plurium effectuum, quod ex communi conſenſu pertinet ad cauſam efficientem, & idea eſt principium particulare & determinatum ad eorum effectum; ergo ad cauſam efficientem rectè reducitur.

ARTICULUS TERTIUS.

De modo operationis cauſæ ſecundæ efficientis.

HOC in articulo plura veniunt reſolvenda ad cauſæ efficientis intelligentiam non parùm proficua, quæ omnia patebunt ſingulis in quæſtionibus infrà ſubjiciendis.

QUÆSTIO PRIMA.

An unus numerò effectus produci poſſit à pluribus cauſis totalibus ſimul, aut ſucceſſivè.

Duplex eſt ordo cauſarum efficientium.

REPETENDUM ex dictis de diviſione cauſarum, cauſas aliquas eſſe *ejuſdem generis*, putà dum omnes ſunt efficientes: Alias *diverſi generis*, putà quatuor cauſarum diverſa genera.

Rurſus, cauſæ efficientes aliquæ ſunt *diverſi ordinis*, *v. g.* homo Sol, Deus. Homo enim eſt ordinis inferioris, & minùs communis; Sol eſt ordinis ſuperioris & communioris: Deus autem eſt ordinis ſupremi & communiſſimi; ad omnes enim effectus cauſarum ſecundarum concurrit.

Aliquæ diverſi ordinis.

Aliæ ſunt *ejuſdem ordinis*, ut duo homines navim trahentes: Quæ iterùm ſunt vel *totales*, vel *partiales*: quarum utraque vel eſt *principales* vel *inſtrumentalis*. Præſens autem quæſtio intelligitur tantùm de cauſis principalibus totalibus ejuſdem ordinis, & generis reſpectu ejuſdem numerò effectus.

Aliæ ejuſdem ordinis.

Certum enim eſt 1. eundem effectum produci poſſe à pluribus cauſis totalibus diverſi generis; quia jam diximus quatuor cauſarum genera ſimul concurrere ad ejuſdem numerô effectûs phyſici productionem. *Rurſùs* certum eſt plures cauſas partiales ejuſdem ordinis producere eumdem numerô effectum; nam Sol, Luna, & cætera aſtra ſæpè comproducunt eundem effectum in his inferioribus: ſimiliter duo homines movere poſſunt idem pondus. *Inſuper*, duæ cauſæ totales poſſunt eundem ſpecie effectum producere; duo enim homines duos alios ejuſdem ſpeciei generant.

Unus effectus produci poteſt à pluribus cauſis totalibus diverſi ordinis.

Certum eſt 2. duas cauſas ejuſdem generis & ordinis poſſe cum effectu pluribus modis comparari quantùm ad totalitatem, aut partialitatem effectûs. *Primò*, ita ut quælibet partem effectûs producat, *v. g.* ſi duæ candelæ in extremitatibus aulæ poſitæ, totam aulam illuminarent, ita ut quælibet ad mediam partem aulæ ſuum lumen diffunderet; tunc enim quælibet candela eſſet cauſa totalis reſpectu luminis

Duplici modo duæ cauſæ totales comparari poſſunt cum eodem effectu producendo.

ab ea producti in ſuo dimidio; ſed partialis eſſet reſpectu totius luminis per aulam effuſi.

Secundò, quælibet comparari poteſt ad totum effectum producendum, ita quod, vel quælibet ſeorſim æquè facilè & perfectè effectum produceret, ac ſi adeſſet concurſus alterius cauſæ ejuſdem ordinis & generis, *v. g.* dum unus equus ferret unam paleam, ad quam ferendam nullatenus indiget influxu & conſortio alterius equi. Vel ita comparari poſſunt, ut una non producat æquè facilè effectum, ac ſi alia adeſſet; ſive quia dum alteri cauſæ jungitur, omnes ſuas vires non explicat, & agit minori conatu, quàm ageret ſi ſola effectum produceret; ſive quia ſeorſim quælibet eſt inſufficiens ad effectum producendum, ut dum duo equi eundem currum trahunt, quem neuter ſeorſim movere poſſet.

Status quæſtionis.

Hoc utrôque modô ſunt cauſæ partiales. Primô verò modô ſunt cauſæ totales, de quibus eſt triplex ſententia. 1. Affirmat eundem numerô effectum produci poſſe à pluribus cauſis totalibus, virtute naturali. 2. Suſtinet id ſolùm fieri poſſe divinitùs. 3. Contendit nequidem divinitùs id uſquam poſſe contingere.

CONCLUSIO I.

U*Nus numerô effectus prôduci nequit, etiam divinitùs, à duabus cauſis totalibus*: Hæc eſt Doct. *in* 1. *d.* 2. *q. n.* 19. & in tract. de primo Principio, *c.* 3. quam ſic probat.

Unus numerus effectus produci nequit à duabus cauſis totalibus.

Illud etiam divinitùs fieri nequit, quod implicat contradictionem: ſed implicat contradictionem unum numero effectum produci à duabus cauſis totalibus. *Probat.* Pendere totaliter ab uno, & non pendere totaliter ab eodem, eſt contradictio: ſed ſi effectus à duabus cauſis totalibus fieret, ab alterutra penderet totaliter, & non penderet: penderet (inquam) quia utraque eſſet cauſa totalis, & totaliter effectum produceret, & ſic effectus eſſentialiter penderet ab illa; in hac enim totali productione, ſtat dependentia eſſentialis effectûs à ſua cauſa: non etiam penderet, quia effectus qui poteſt produci ſine aliqua cauſa, non dependet ab illa: atqui ſi ab una totaliter producatur, poteſt non produci ab altera; ergo non dependebit ab illa. Ergo ſimul dependebit, & non dependebit, quod eſt aperta contradictio.

1. Quia id manifeſtam involvit cōtradictionem; Effectus enim dependeret eſſentialiter ab una cauſa, & non depēderet.

Replicant Moderni, non fore talem contradictionem, quia utraque cauſa contineret virtutem productivam ejus; ita ut, ſi duo ignes, *v. g.* ſimul applicarentur ad eundem calorem producendum, iſte calor ab utroque igne produceretur adæquatè & totaliter; cauſa enim totalis & adæquata non ea dicitur (inquiunt) quæ ſola producit effectum, ſed quæ ex ſe ſufficiens eſt ad producendum talem effectum. Unde fit ut ſi duo ignes eundem calorem producerent; hoc contingeret, quia unus non impediret, nec excluderet concurſum alterius, quod divinitùs fieri poteſt æquè facilè, ac duo corpora poſſunt eſſe ſimul in eodem loco, quia unum corpus per divinam potentiam aliud non expellit.

Contra. Eſt eſſentialis dependentia inter cauſam & effectum: Ergo eſt eſſentialis dependentia inter cauſam totalem & effectum totaliter productum. Ergo poſitâ unâ cauſâ

totali & totaliter operante, produceretur effectus totaliter; & per conſequens ſi alia cauſa totalis applicetur, totaliter non producitur effectus à priori cauſa totali, & ſic illa non erit cauſa totalis; effectus enim non producitur totaliter ab una cauſa, quando alia cauſa influit in ipſum: ſed ſuperadjuncta cauſa influeret in effectum, ergo non produceretur totaliter à priori cauſa totali.

Nec valet id quod proferunt de duobus corporibus, quia cum corpus non dicat eſſentialem, ſed accidentalem dependentiam ad locum; non eſt mirum ſi unum corpus cum altero per divinam potentiam ſimul compati queat: effectus autem dicit eſſentialem dependentiam à cauſa totali, ergo nequit ab alia pendere. Falſum pariter eſt cauſam non minùs eſſe totalem, quando ſola non producit effectum; cauſa enim non dicitur totalis, niſi reſpectu effectûs, quem totaliter producit; ac proinde vel alterius cauſæ conſortium non admittit; vel ſi admittat, non erit totalis.

2. Cauſa una totalis ita totaliter effectum producit, ut nihil producendum alteri cauſæ relinquat.

Probatur 2. Quandocumque aliqua totalis cauſa totaliter effectum producit, ipſa nihil relinquit alteri cauſæ, quod illa poſſit producere in effectu; ſi enim *A*, *v. g.* totaliter produceret, *C*, nihil relinqueret. *B* quod poſſet producere circa illud *C*: Ergo *C* non dependebit à *B*, nec conſequenter *B* erit cauſa totalis *C*.

Deinde, ſi per divinam potentiam removeretur una ex iis cauſis invicem applicatis, antequam ageret; vel aliquid deperderetur in effectu, vel nihil. Si aliquid, ergo non totaliter producitur à cauſa remanente, & ſic illa non eſt totalis. Si nihil, ergo illa quæ removetur, nihil influebat in effectum.

Denique, ſi effectus non minùs fit ablatâ unâ causâ totali, nequaquàm ab illa cauſa pendebat; pendere enim à cauſa, eſt ita egere illâ, ut ipsâ ſublatâ non fieret effectus. Ergo ſi effectus remaneat ſublatâ priori causâ, ab illa non pendebat, nec per conſequens illa in eum influebat, & conſectariè non erat cauſa.

Replicant lumen productum & dependens ab uno corpore luminoſo, poſſe illò corpore ſublato, ab alio conſervari. Ergo falſum eſt omne quod ab alio pendet, debere perire eò pereunte. *Reſp.* hanc replicam non eſſe ad propoſitum; idcircò enim non perit lumen pereunte corpore luminoſo à quo dependebat in fieri & conſervari; quia aliud corpus luminoſum ſubſtituitur loco prioris; hîc autem nihil ſubſtituitur loco illius cauſæ pereuntis quod vices illius gerat. Ergo ſi pereunte tali causâ, non pereat effectus, id provenit, quia illa nullatenus erat cauſa in fieri effectus.

Objiciunt 1. Duo ignes poſſunt virtute divinâ intra ſe invicem poni penetrativè, & elevari ad comburendam eamdem ſtupam. Ergo hæc combuſtio à duabus cauſis totalibus proveniret.

Si duo ignes penetrativè ponerentur, eandem ſtupam comburerent, ut cauſæ partiales.

Reſpondetur communiter, futurum forſitan in hoc caſu, ut neuter eorum agat, eò quòd nec ambo ſimul agere poſſint, nec unus magis quàm alter, propter ſcilicet æqualem in utroque agendi virtutem: ſicut fit dum pondera ſunt in æquilibrio; licet enim unumquodque ex innata ſua propenſione feratur deorſum; quia tamen non eſt potior ratio cur hæc æquilibrii extremitas, potiùs quàm illa deprimatur, idcirco utraque ſtat immota.

Reſpondeo 2. ſtupam in hoc caſu comburendam ab utroque igne, non tanquam à cauſis totalibus, ſed partialibus.

Licet uterque ſeorſim ſufficientem habeat activitatē ad talem combuſtionem.

Nec refert, quòd uterque ſeorſim ſumptus ſufficienter habeat activitatem ad ſtupam comburendam; dum enim unus cum alio ad eandem inflammationem concurrit, vel totam ſuam virtutem non applicat; vel ſi applicet, hæc inflammatio fiet citiùs & à loco minùs approximato à duobus ignibus, quàm fieret ab unico, & ſic non eodem modo uterque aget, ac ſi ſolus operaretur.

Inſtabis. Uterque ignis ageret ſecundùm omnem ſibi inditam activitatem, ergo uterque actione totali. *Probo antec.* Cauſa naturalis & non libera agit inquantùm poteſt, dum aliunde non præpeditur: ſed illi ignes intra ſe invicem penetrativè poſiti, eſſent cauſæ naturales in agendo non præpeditæ. Ergo ſecundùm omnem ſuam virtutem agerent

Diſting. Agerent inquantùm poſſent agere conjunctim, *Concedo*: agerent inquantùm poſſent agere ſeorſim, *Nego*.

Urgebis. Unus ignis nullatenus novit alium ignem ſibi eſſe adjunctum ad eamdem inflammationem: ergo ad præſentiam alterius ardorem ſuum temperare nequit.

Nec etiam ad id requiritur ut unus ignis alterum ſibi adjunctum eſſe noverit.

Reſp. ad id non requiri ut ignis talem habeat cognitionem: ſed ſufficit, ut talis inflammatio ex ſe fieri nequeat à duobus ignibus totaliter agentibus propter rationes ſuperiùs allatas: Cauſæ enim naturales quantumcùmque activæ, non poſſunt aliter ſuum effectum producere, quàm ille ſit producibilis: ſed non eſt producibilis à duabus cauſis totalibus, ergo quælibet earum non influit in effectum ut cauſa totalis, ſed ſi utraque influat, influet tantùm ut partialis.

Urgent iterùm. Sint duo ferrei globi ſinguli ponderis æqualis, quibus communi vinculo, aliqua ſit innexa levis palea, quam delabentes deorſum trahant; illa tractio à duobus globis nihilo velocior erit, quàm foret ab unico: Ergo in hoc caſu ſinguli ſunt cauſæ totales illius tractionis. Ergo nedum virtute divinâ, ſed & naturali, unus effectus produci poteſt à duabus cauſis totalibus.

Nego conſeq. Etſi enim non ſit velocior hæc tractio à duobus globis quàm foret ab unico, non tamen erit eodem modo; ſi enim ab unico traheretur, eâdem quâ ipſe deſcendit lineâ, illa palea etiam raperetur & deorſum tenderet; quia verò à duobus rapitur, non eadem quâ ſinguli, deſcendet; ſed per lineam mediam inter utrumque globum: ſi enim illi deſcendant per lineas *A* & *C*, illa deſcendet per lineam *B*, eò quòd uterque globus intendens rapere hanc paleam per eam lineam, quâ ille deſcendit, nec valens intentum aſſequi, quia refrangitur impetus alterius ab altero: tandem in quemdam motum mixtum conſentient, eamque paleam per lineam mediam trahent, ſicque reſpectu illius tractionis, duo illi globi ſunt cauſæ partiales.

Cauſæ totales diverſi generis, eundem poſſunt producere effectum; non verò ejuſdem generis.

Objic. 2. Ex Camerario, non implicat dari ejuſdem effectûs plures cauſas totales diverſi generis & ordinis. Deus enim, Sol & homo ſunt cauſæ efficientes totales hominis: ergo nec implicat dari cauſas totales ejuſdem ordinis & generis.

Nego conſeq. Quia totales ejuſdem generis, diverſi tamen ordinis, habent ſubordinationem ad invicem;

cem ; unde una aliam non ſemper excludit, quòd maximè intelligitur reſpectu cauſæ primæ & univerſalis. At cauſæ totales ejuſdem ordinis non habent ſubordinationem, & quà totales ſunt, implicitè ſeſe excludunt.

Objic. 3. Ex eodem poteſt poni unum accidens in pluribus ſubjectis, & ab illis pendere tanquam à cauſis adæquatis materialibus. Ergo, *&c.*

Idem accidens in duobus ſubjectis ab eis pēderet partialiter.

Concedo quidem Deum poſſe ponere unum numero accidens in pluribus ſubjectis: ſed nego illud accidens pendere ab illis tanquam à cauſis totaliter ſeorſim ſuſtentantibus, propter rationes prædictas.

CONCLUSIO II.

Unus effectus ſubſiſtēs non poteſt reproduci.

U*Nus & idem numerò effectus jam productus ab una cauſa, & permanens in ſuo eſſe, nullâ potentiâ nec divinâ, poteſt ab alia produci.* Hæc concluſio quoad utramque partem evidens eſt ; & quidem de naturali potentia conſtat: non enim poteſt cauſa applicari ad conferendum de novo eſſe, quod jam per aliam cauſam collatum eſt.

Prob. autem de potentia ſupernaturali & divina ; quia pugnant eſſe extra cauſas, & non eſſe poſitum extra cauſas, ſecundùm idem numero eſſe: ſed ſi idem numero effectus jam productus ab una cauſâ, iterùm produceretur ab altera, eſſet & non eſſet extra cauſas: eſſet quidem, quia producitur ; non eſſet autem, quia produci poſſet. Ergo hoc repugnat omnipotentiæ divinæ. *Præterea* quid poſſet afferre ſecunda cauſa applicata tali effectui jam producto, non materiam, nec formam, nec ſimiliter differentiam individuantem ; quia jam habet iſta omnia à cauſa à qua productus eſt: Ergo, *&c.*

QUÆSTIO SECUNDA.

An, & quomodò cauſa efficiens naturalis agere poſſit in paſſum diſtans.

Duplex eſt rerum contactus ; unus quantitativus, alius Activus

CUM duplex ſit rerum contactus & præſentia ; una Mathematica & quantitativa, ſeu *ſuppoſiti*, qualis eſt, *v. g.* conjunctio localis inter navim & aquam ; alia Phyſica ſeu *virtutis*, quâ ſcilicet ea ſe tangere dicuntur, quorum unum vim ſuam in aliud à ſe remotum emittit ; ut dum ignis ſuum producit calorem per omnes unius aulæ partes, in quibus omnibus non eſt, ſed tantùm in unica. Hîc quærimus an utraque ſemper ſit neceſſaria ad agendum? anvè aliquando ſufficiat contactus virtutis?

Paſſum ſubjicitur agētibiſariam, Proximè, *&* Remotè.

Notand. 1. paſſum ſubjici poſſe agenti bifariàm, ſcilicet proximè & remotè. *Proximè*, dùm inter illud & agens nullum aliud corpus diverſæ rationis mediat ; ut, *v. g.* dùm lignum ſubjicitur igni ſibi immediatè adjacenti. Dixi *aliud corpus diverſæ rationis* ; licèt enim partes remotiores ignis non agant in lignum æquè immediatè ac partes viciniores ; non tamen illæ dicuntur in ipſum agere remotè: Tùm, quia non agunt in lignum mediante aliquo influxu recepto immediatè in partibus vicinioribus ; ſimile enim non agit in ſimile, ut infrà patebit, ſed earum influxus immediatè ; licèt non æquè proximè in lignum per-

tranſit. *Remotè* verò idque dupliciter, nimirùm poſitivè aut negativè: *Poſitivè* quidem, ut dùm inter ipſum & agens interjacet aliud corpus diverſæ rationis: ſic terram inter & Solem mediat aër Solis influxus immediatè recipiens, & ad terram tranſmittens. *Negativè* autem, ut ſi inter ejuſmodi extrema nullum actu exiſtat medium; putà ſi inter cœlum & terram eodem in loco & ſitu conſiſtentia, nec aër nec aliud corpus interjaceat. Prior dicitur diſtantia poſitiva: poſterior negativa appellatur.

Medium interjectum & paſſum diſtans ſunt vel diverſæ, vel ejuſdem rationis.

Notand. 2. cum Doctore in 2. *d.* 9. *q.* 2. *n.* 16. medium interjectum & paſſum diſtans, aliquando eſſe ejuſdem rationis, aliquando verò diverſæ. Sunt *ejuſdem rationis*, dum uterque capax eſt recipiendi eandem agentis actionem; ſic ſuprema & media aëris regio ſunt media capacia ſuſcipiendæ illuminationis à Sole ad infimam regionem per eas transfundendæ. Sunt verò *diverſæ rationis*, dum id quod producitur in diſtante, non producitur in medio; ſic aër per quem Solis influxus ad mineralium productionem emittitur, eſt diverſæ rationis à terra in qua, non verò in aëre, hæc mineralia formantur. Prior agendi modus dicitur uniformis reſpectu medij & diſtantis; poſterior autem difformis ſeu diſſimilis vocitatur.

Agendi modus uniformis eſt duplex, ſcilicet Perfectus & Imperfectus.

Notand. 3. agendi modum uniformem eſſe duplicem; ſcilicet perfectum & imperfectum. Prior fit dum agens medium eadem actione, ſed & eodem modo agit in medio & in diſtanti. Sic, *v. g.* ſi Sol eoſdem gradus luminis produceret in omnes aëris regiones, ageret uniformiter perfectè. Poſterior eſt dum eadem quidem actio fit in medio & in diſtanti, ſed cum differentia perfectionis & graduum; ſic, *v. g.* ignis agit uniformiter imperfectè reſpectu aëris quem calefacit, quia majorem calorem in viciniores, & minorem in remotiores producit. Unde hic agendi modus ſolitò dicitur agere uniformiter difformiter.

CONCLUSIO I.

Agens creatum agere poteſt in diſtans diſtantiâ ſuppoſiti, agendo in medium actione ſimili, aut diſſimili. Hæc duas continet partes quarum.

Agens creatum agere poteſt in diſtans agendo in medium actione ſimili aut diſſimili.

Probatur 1. innumeris experientiis, quibus conſtat Solem illuminare omnes aëris regiones, cum terra concurrere ad metallorum, & viventium generationem: ignem omnes aulæ partes calefacere, etſi ſit in unica; magnetem ferrum remotum ad ſe trahere.

Reponunt aliqui prædicta agentia non agere in diſtans, quia producunt in medio aliquam qualitatem vicariam ſui.

Sol concurrit ad productionem mixtorum per ſuam virtutem ſubſtantialem.

Contra. Hæc qualitas quam Sol produceret in aëre, concurrere nequit efficienter ad formationem mixtorum viventium, aut vitæ expertium; illa enim eſſet accidens quod in ſubſtantiam generandam nequit efficienter influere, ut præced. artic. probavimus. Ergo vel Sol nullò modò concurrit ad has generationes, (quod falſum eſſe patebit infrà agendo de cœlo) vel concurrit per virtutem ſubſtantialem in ſe reſidentem; ac proinde agit ubi non eſt præſens præſentia ſuppoſiti.

Confirmatur. Illa qualitas *vel* immediatè à Sole ad terram proſili-

ret, & ſic Sol eam produceret in paſſum diſtans. *Vel* immediatè reciperetur in viciniori parte aëris, & poſtmodùm in aliam viciniorem laberetur, donec terram pertingeret, at hoc fieri nequit; *Tùm*, quia hæc qualitas ſeipsâ migraret de ſubjecto in ſubjectum naturaliter, quod fieri nequit: *Tum*, quia cum maxima ſit Solis à terra diſtantia, ſi illa qualitas migraret ab una parte aëris in aliam, nonniſi poſt diutiſſimum temporis intervallum ad terram diffluerct quod videtur abſurdum; nam eodem modo diceremus lumen Solis, non niſi diurnâ ſucceſſione ad nos proſilire; quod diurna arguit experientia, ſtatim enim ad Solis præſentiam totus aër lumine perfunditur.

Non autem per ſolam qualitatem diffuſam per medium.

Vel denique hæc qualitas in viciniori parte ſibi ſimilem qualitatem produceret; & hæc iterùm aliam, & ſic ſucceſſivè donec perventum eſſet ad aëris partem terræ viciniorem: ſed hoc poſitô, nonniſi diutiſſimè ad terram pertingeret hæc qualitas. *Deinde* id falſum eſt, nam lumen Solis majus eſt in inferiori parte, quàm in ſuperiori; ergo lumen inferius produci nequit à ſuperiori; quia quod eſt minùs intenſum, producere nequit aliud majus intenſum, nemo enim dat quod non habet. Ergo hoc majus lumen debet provenire à cauſa principali, nempè à Sole.

Dices. Quod non eſt, non poteſt operari, quia operari ſequitur eſſe; & quod nullibi eſt, nullibi poteſt operari. Ergo quod non eſt alicubi, nequit operari alicubi: ergo cauſa non operatur niſi ubi eſt, ac proinde nulla eſt actio in diſtans. *Prob. conſ.* Ita ſe habet operari ſecundùm quid ad eſſe ſecundùm quid, ſicut ſe habet operari ſimpliciter ad eſſe ſimpliciter: ſed quod non eſt ſimpliciter, non poteſt operari ſimpliciter: Ergo quod non eſt ſecundùm quid, non poteſt operari ſecundùm quid. Ergo quod non eſt in loco, non poteſt operari in loco. Ergo quod non eſt in hoc loco, operari nequit in hoc loco.

Diſtinguo has omnes conſequentias: Quod non eſt, neque ſecundùm ſuppoſitum, neque ſecundùm virtutem, non poteſt operari ſimpliciter aut ſecundùm quid, *Concedo*: quod non eſt ſecundùm ſuppoſitum, & eſt alicubi ſecundùm virtutem, non poteſt ibidem operari, *Nego*: hæc autem agentia ſunt in diſtanti ſecundùm virtutem; ac proinde ibi operantur.

Nec opus eſt ut ſit præſens ſecundùm ſuppoſitum ubi operatur.

Nec valet dicere illa debere etiam ibidem eſſe ſecundùm ſuppoſitum; id enim eſt apertè falſum; aliàs ſequeretur nullum agens agere poſſe in ſubjectum ſibi proximum, *v. g.* ignem accendere ſtupam ad quatuor digitos ſibi proximam, non enim eſt in eodem loco, in quo eſt illa prædicta ſtupa.

Licet operari non poſſit in diſtans niſi beneficio medii.

Secunda pars etiam conſtat. 1. Si enim agens in diſtans medio non indigeret, ſequeretur illud poſſe agere in quamlibet diſtantiam. 2. Agere poſſet in diſtans interpoſitô vacuô; quod eſt contra Ariſt. 2. *de anima, textu* 27. ubi vult quòd ſi eſſet vacuum, nihil videretur; quia ſpecies viſibilis cum ſit accidens, requirit ſubjectum cui inhæreat: nullum autem ſupponitur inter objectum & oculum. 3. Si medio non indigeret, quôlibet corpore inter agens & paſſum ſuppoſitô, non minùs fieret actio; quod eſſe falſum ipſa apertè convincit experientia. Si enim objiciatur Soli corpus ſolidum & opacum, medium ampliùs

non illuminabitur: ſed ſi medium non eſſet neceſſarium ad illuminandas inferiores aëris partes, eas pervaderet non obſtante hoc ſolidô & opacô corpore appoſitô; hoc enim non tollit aërem ſequentem à ſphæra activitatis Solis, ergo non deberet impedire actionem Solis in illum aërem. Nec impedit illud lumen retundendo vires agentis, ut ſolet agens contrarium: ſed ſe habet merè negativè, ſcilicet non recipiendo lumen; hoc autem non deberet præpedire communicationem illius luminis, & tamen cum illud impediat, ſignum eſt Solem indigere aëre mediô ad inferiorem aërem illuminandum.

Non ut virtutē principalem transfundat in paſſum per medium ſed ut virtutem præparativam, ſeu minus principalem ad paſſum effundat.

Hîc autem adverte, agens naturale quod agit actione diſſimili in medium & in diſtans, idcircò indigere mediô; non ut ſuam virtutem principalem ad paſſum diſtans transfundat per medium, ſed ut ſuam virtutem minùs principalem ſeu præparativam ad paſſum effundat. Duplex enim eſt in agente virtus; alia *præparativa* & accidentalis, ſic per calorem & lumen Sol præparat materiam ex qua formari debent mineralia: & altera *Productiva*, quæ eſt ipſius virtus ſubſtantialis, quâ producit illam formam ſubſtantialem auri vel argenti in materia per lumen & calorem diſpoſita. Quando enim agens operatur virtute ſuâ principali, talis virtus non egreditur ab ipſo agente in effectum, ſed tantùm per ipſam ſuum producit effectum: unde non requiritur ut talis virtus ſit ſecundùm rem præſens effectui qui producitur, ſed ſolùm terminativè; & ſic Sol per ſuam formam ſubſtantialem producens aurum in viſceribus terræ; non eſt ibi præſens per illam formam, ſed tantùm per operationem & terminativè; quia ejus operatio terminatur ad aurum ibi productum; ibi autem eſt per ſuam virtutem minùs principalem & accidentalem ſeu præparativam.

Objic. 1. Plures experientias, quibus conſtat agens agere in diſtans non agendo per medium. 1. Enim, piſcis ſolitò vocatus à quibuſdam *Torpedo*, ab aliis verò *Tremens*, mortificat manum piſcatoris, non mortificando baculum aut rete. 2. *Magnes* ferrum diſtans attrahit, non attrahendo alia corpora interpoſita. 3. *Baſiliſcus*, ſuo viſu homines diſtantes enecat. 4. *Lupus*, hominem à longè poſitum, raucum & penè elinguem efficit. 5. *Naphta* bituminis genus ignem concipit à longinquo, mediô tamen aëre non inflammatô, *&c.* ſimilia verò in medio non operantur. Ergo agunt in diſtans non agendo in medium.

Solvuntur exempla quibus ſolitò probatur agens agere in diſtans non agendo in medium.

Diſtinguo conſeq. Non agunt in medium eâdem & ſimili actione, *Concedo*: non agunt in medium, aliâ, ſeu diſſimili actione, *Nego*: Ab his enim emittitur virtus aliqua in paſſum, ut rectè notat Doctor in 7. *Phyſic. q.* 3. per quam producuntur hi effectus; quæ virtus etiamſi ſit inſenſibilis in medio, non minùs per illud transfunditur; ſicut cœlorum influxus emittitur per aërem, licèt in eo non percipiatur. Ideò autem qualitas illa ab agente remoto transfuſa eoſdem non producit effectus in medio ac in termino, quia eaſdem in medio non invenit diſpoſitiones; ſic idem Solis calor, qui lutum indurat & liquefacit ceram, eſt in aëre, ſed eoſdem in eo effectus non producit; quia aër non eſt diſpoſitus, & capax talium effectuum. Hæc reſponſio generalis fiet

clarior per ſolutionem ſingularum objectionis partium.

Ad 1. *igitur Dico* Torpedinem immittere qualitatem ſtupefactivam per rete; quod patet ex eo quod non ſtupefaciat manum piſcatoris, niſi reti conjunctam & applicatam; ſicque rete, quod tenet locum medii, eſt manui compatiens; eadem enim ipſi imprimitur qualitas, licèt eandem ſenſationem in ipſo non producat.

Ad 2. *Dico* Magnetem ferrum attrahere propter ſympathiam naturalem, quam habet cum ipſo, & quam exercet mediante qualitate ferri attractivâ, quam per medium ad ferrum uſque diffundit; unde licèt aërem non attrahat defectu ſympathiæ; non minùs tamen virtus illa attractiva immittitur per aërem, ipſique aëri imprimitur.

Ad 3. *Dico* Baſiliſcum immittere venenatos ſpiritus per medium aërem, qui ubi per viſum ejus impelluntur in hominem, enecant ipſum: tranſmittuntur tamen per medium; cujus indicium eſt, quòd ſi baſiliſcum inter & hominem paries, vel etiam vitrum aut criſtallum ſit interpoſitum, ſpiritus illi venenoſi hominem eâ vi pertingere non poſſint, quâ eum occidant.

Ad 4. *Dico*, quòd homo videns lupum improviſo timore percellatur, ita ut ipſius ſpiritus in interiora corporis ſeſe recipientes, hominem penè elinguem vocemque præfocatam efficiant: ſi autem inde aliqui timidiores raucedinem contrahant, hoc non provenit à lupo phyſicè agente, ſed à phantaſiæ interna perturbatione: hinc eſt quòd nec audaces, nec alii minùs timidi, communiter hujuſmodi raucedinem vociſque impedimentum experiuntur.

Ad 5. *Dico*, quòd particulæ ignis diſperſæ, quæ aërem tantùm calidum efficiunt, illud bituminis genus, utpotè ad inflammationem maximè diſpoſitum, accendunt. Ex his patet medium ſemper vel coagere cum cauſa principali, vel compati cum ſubjecto & termino.

Inſt. Ignis calefacit aquam non calefactô fundô lebetis; id enim ſemper reſtat frigidum: Ergo in lebetem non agit. 2. Phantaſia eſt in cerebro, appetitus verò ſenſitivus in corde; & tamen illa hunc movet, abſque eo quod agat in partibus intermediis. 3. *Sagæ* præſtigiant homines etiam in remotiſſimo loco poſitos; ergo agunt in diſtans non agendo in medium.

Quare fundus lebetis frigidus remaneat, dum in eo aqua caleſcit.

Reſp. ad 1. Negando fundum lebetis eſſe frigidum, quando per illum calor ab igne in aquam diffunditur; nec id ullâ evincit experientiâ; dum autem lebes eſt ab igne ſepoſitus, fundus lebetis citò frigeſcit, eò quòd calor illius attrahatur ab aqua, quæ aptior eſt ad recipiendum hunc calorem, quàm ſit iſte fundus; quod ita eſſe inde patet, quia antequam calefiat aqua, fundus lebetis eſt calidior, quàm dum aqua jam eſt calefacta; eò quòd iſte fundus in ſe retineat gradus caloris quibus aqua per ſuum frigus reſiſtit, quaſque idcircò non poteſt ſurſum emittere, quò naturaliter tendunt. Sed quando aqua fervere incipit, ſuperiori ſuperficie rarefactâ; partes aquæ inferiores calore attenuatæ aſcendunt, utpotè leviores frigidioribus; partes verò ſuperiores, utpotè frigidiores deſcendunt in fundum; ubi incaleſcentes, fundum quaſi tepefaciunt; calor enim fundi agendo in ipſas repatitur ex earum frigore. Ex tali autem aſcenſu & deſcenſu inci-

pit motus aquæ, quem ebullitionem appellamus: qui continuatur etiam calefactis omnibus aquæ partibus; quia ſuperiores ſpiritibus calidioribus emiſſi, coguntur cedere locum partibus inferioribus, utpotè fervidioribus & levioribus, quò novum ſibi calorem in fundum abeant comparare: unde iterum exilientes eas aquæ partes à ſuperficie pellunt, quæ per fumum multùm caloris ſui amiſerunt, & ſic partes calidiſſimæ ſuperficiem aquæ ſemper obtinent; minùs calidæ verò devolvuntur continuò in fundum, ut novam ab eo caloris vim mutuentur: unde patet ignem non agere in aquam, niſi mediante lebetis fundo.

Phantaſia non movet appetitum phyſicè, ſed moraliter.

Ad 2. Dico imaginationem hos effectus producere, non immediatè; ſed mediantibus nervis & artubus immittit in cor ſuas impreſſiones ejuſque motus excitat: *Vel aliter dico*, hoc exemplum non eſſe ad rem, quippè cùm phantaſia, non phyſicè, ſed tantum moraliter moveat appetitum, eô ſcilicet modô, quò intellectus voluntatem excitat & movet. Hinc omnes impreſſiones phyſicæ, quæ à phantaſia fiunt in fetum, à ſolo appetitu phyſicè producuntur, ab imaginativa verò ſolùm moraliter.

Ad 3 Dico hos effectus non fieri ab ipſis Sagis immediatè & phyſicè: ſed à dæmonibus, qui tetros ſpiritus & noxias qualitates immittunt in pueros, ut eos maleficiis ſuis vexent: illa itaque & omnis alia ſimilis operatio venefica, non fit in diſtans.

De pulvere ſympathico.

Objicies 2. Pulvis ſympathicus, ſeu unguentum ſympathicum cruori vulneris applicatum, vulnus illud ad notabilem diſtantiam ſanare dicitur: igitur agens phyſicum agere poteſt in diſtans, non agendô per medium. Probant antecedens hujuſmodi ſympathici pulveris Aſſertores: *Primò* quidem variis exemplis & hiſtoriis, quibus affirmant hujus unguenti armis, quibus inflictum fuit vulnus cruore adhuc reſperſis, vel pannis in vulneris ſanguine tinctis applicatione medelam fuiſſe collatam.

Deinde, id ſuadere nituntur ex virtute & efficacia atque ſympathiâ rerum ex quibus unguentum illud, ſeu pulvis componitur: quod ut evincant, duplicem hujuſmodi ſympathicum pulverem diſtinguunt; rariorem unum & magis exquiſitum; communiorem alterum, & magis uſualem. *Rariorem* conficiendum putat *Baptiſta Aporta*: *lib.* 8. magiæ naturalis; & *Glanquennius* in libello de hoc unguento, ex oleo lini terebentina, bolo armeniaca, vitriolo, ac humano adipe ſanguine calente, & oleaginoſo humore ex cranio hominis violentâ morte perempti, maximè ſuſpenſi colligendo, Sole exiſtente in Libra, & & Lunâ in domo Veneris, aut in Piſcibus, vel Tauro vel Librâ: quæ omnia ſimul collecta recludi debent in vitreo vaſe, vel urnâ oblongâ, atque ad Solem exſiccanda exponi, donec in unum coaleſcant. Adjiciunt ultrà hoc unguento deliniendum eſſe ferrum eâ parte, quâ vulnus inflixit, dummodò ſanguine ex jactuſit adhuc inſperſum, atque ita ſingulis diebus ungendum, & eadem arte quâ tractaretur vulnus, tandiu eſſe curandum, donec judicatum fuerit ſufficientem vulneri adhibitam eſſe medelam. Interea verò homo vulneratus plagam inflictam quotidie lavare debet ſuâ urinâ, & erumpentem inde ſaniem ſtudioſè abſtergere; quæ ſi, inquiunt, exactè ſerven-

Duplex dicitur.

Qualiter utrumque cenſeatur confici.

tur, certiſſimè futura eſt plagæ curatio.

At quoniam hæc ſympathici pulveris confectio videtur difficilis, aliam faciliorem ineant alii, hoc ritu. Accipitur vitriolum Cyprinum & Romanum ad Solem exſiccandum, præſertim eò tempore quo fervet Canicularis æſtus, cui adjicitur gummi comminutum; quæ ubi in pulverem redacta ſunt, immittuntur in vas aquâ plenum exponendum radiis ſolaribus, ſi commodè fieri poſſet, vel ſervandum aliquandiu in loco temperato, hoc eſt, nec frigidiori, nec calidiori. His autem ſic præparatis pannus aut linteum vel gladius, vulneris cruore & ſanguine reſperſus immitti debet in aquam delibutam hoc pulvere ſympathico: quò fiat, ut ſi vulnus ſit levè, haud dubiè ſanabitur: ſi verò ſit grave, ſaltem paratum erit ad recipienda ordinaria medicamenta. Si verò vulneris cruor ſit recens, non erit opus aquæ infuſione, ſed ſatis erit recentem hunc cruorem pulvere ſympathico aſpergere.

Cur ita vocetur. *Hunc* autem pulverem idcircò *ſympathicum* appellant, quia ejus effectus per ſympathiam ſolet explicari; ſtatuunt enim corpuſcula quædam in præſenti cruore, aſperſo hoc pulvere ſympathico recidere & ex naturali inclinatione ad ipſum vulnus recurrere, & exceptam ab injecto pulvere vim curativam ſecum deferre, adeo ut ad mutuam ſocietatem cum aliis ſpiritibus & corpuſculis in vulnerato corpore reſidentibus, à quibus fuerant diviſa, refluant, & ipſis poſtmodùm cohæreant beneficiò & virtute ipſius vitrioli, quâ cum benè ſint affecti, eandem vim in vulnus referunt.

Quod autem admitti debeat hic corpuſculorum effluxus & refluxus, probant multis experimentis, maximè verò ex cadaveribus à quibus emiſſa corpuſcula corvos, canes, & alia animalia excitant ad paſtum & comeſtionem cadaverum. *Deinde* ex ſtercoribus à quibus erumpentia corpuſcula fetorem longiùs deferunt, quin etiam vaſa argentea vicinarum domorum, quatumvis incluſa arcis & obvoluta linteis nigredine quadam obducuntur. His accedit etiam experientia quâ conſtat, dum vineæ floreſcunt, vinum ab eis exceptum, tametſi longiſſimè diſtans & incluſum in dolio & caveâ profundiſſimâ, nihilominus ebullire, atque turbari. Quod certè explicari non poteſt, niſi admiſſâ corpuſculorum in longam diſtantiam emiſſione: quidni igitur, inquiunt, colligere licet eandem vim ineſſe pulveri ſympathico, quâ ſuam medelam cum refluentibus ad vulnus [illegible]ibus & corpuſculis in ſanguine & cruore reſidentibus, tráſfundat; igitur hoc admiſſo reverà fieri poteſt actio phyſica in diſtans.

Reſpond. 1. *negand. hanc conſequen.* Exinde enim nihil contra noſtram aſſertionem evincitur, ſiquidem iſti ſympathici pulveris Aſſertores conveniunt ipſum non agere in diſtans medio nec coagente nec compatiente: volunt enim per aërem medium deferri vim virativam per illa ad vulnus refluentia corpuſcula, unde fatentur nimiam diſtantiam impedire, ne vulnus curationis beneficium excipiat, ſicque medium vel eſt pulveri coagens, aut vulneri compatiens.

Dico insuper non omnibus quæ de hoc pulvere ſympathico feruntur fidem eſſe tribuendam, atque illius aſſertores eſſe nugivendulos, qui *Ridentur & improbantur* omnia

de eo commenta. nænias iſtas incautis & nimiùm ſibi credulis ingerunt, ut eorum vel pecuniam emungant, vel ſimplicitati illudant. Adjicio inſuper, quòd ſi quæ ſit in his narrationibus veritas; curationem illam fieri ſolâ naturæ vi & balſamô; habent enim omnes corporis partes à natura inſitum balſamum, quô foventur, & ſibi mutuò vires & opem conferunt; unde per inflictum vulnus ab invicem ſejunctæ, ad priſtinam unionem & nativum conſortium eniuntur, maximè cùm removetur ſanies, & ſordes aſterguntur, quæ huic reſtitutioni erant in impedimentum. Quamobrem unguentum illud ſympathicum ad ſanitatem nihil quidquam confert, ſed inanis eſt cæremonia eorum, qui vulgus decipere conantur. Enim verò ſi ſanguis quo ferrum cruentatum eſt, per ſympathiam valeret curationem, & medelam in vulnus transfundere, multò magis illud conferre poſſet unum [illegible] alteri vulneri in eodem corpore exiſtenti: ſi quidem major eſt ſympathia inter duo vulnera ejuſdem corporis, quàm inter enſem & plagam ab eo inflictam. Porrò contra omnem experientiam & veritatem eſt; quòd unius vulneris medela transfundatur ad alterius curationem. Igitur concludendum eſt vim hujus unguenti omninò commentitiam eſſe.

Accedit ad hujus veritatis demonſtrationem, quòd etſi admittamus ſpirituum & corpuſculorum effluxum & refluxum, cum aër plenus ſit corpuſculis omninò diverſis, percipi nequit, quomodò ſpiritus ſanguinis recreati & vegetati ſpiritibus vitreoli redeant liberè ad hominem vulneratum, nec ab aliis ſpiritibus occurrentibus extinguantur & impediantur, maximè verò ſi magna interſit diſtantia.

Quamobrem fatendum eſt omnia quæ de hoc pulvere ſympathico feruntur, aut omninò commentitia eſſe, aut non niſi Demonis arte fieri. Ea enim eſt Diaboli fraus & aſtutia, ut plerumque ſub medicaminûm obtentu, homines malitiâ ſibi mancipatos, ſtrictiùs ſibi devinciat, & alios in errorem inducat. Quamobrem vir peritus & religioſus oblatam ſibi virtute ſympathici pulveris medelam generosè reſpuit. *Malle ſe Deô jubente mori, quàm Diabolo juvente vivere.* Faceſſant ergo ea omnia, vel inania, vel diabolica commenta.

Objiciunt denique. Figuræ Taliſmanicæ factæ ſub certis conſtellationibus vim excipiunt ad mirabiles producendos effectus etiam in diſtans: igitur operatio in diſtans fieri poteſt naturæ viribus.

Nego ſequelam. & ad antecedens dico, hujuſmodi imagines ſeu figuras certâ cœli conſtitutione confectas, ab omnibus veri & æqui exiſtimatoribus ut vanas & ſuperſtitioſas; à nonnullis verò ut commenta diabolica & magica rejectas eſſe; à paucis autem vanæ curioſitatis indagatoribus propugnatas, de quibus priuſquam judicium feramus, paucula de Taliſmanorum nomine, origine, virtute, & proprietate ſunt præmittenda.

Quod ſpectat ad nomen *Taliſmana*, ſeu propriè *Telzema*, Caldæis *Tſelmenaga* nonnulli derivari putant ab Hebræo צלם Tzelem, quod imaginem notat, II. *Reg.* XI. 18. *Daniel.* II. 31. à quo & Arabicum *Taliſmam* unicâ tantùm litterâ tranſpoſitâ, quaſi *Tzaliſman* etymon acceſſit, nimirùm à græco τελεσμα, ut Taliſmam ſit, quaſi *Quid ſint figuræ Taliſmanicæ.*

τετελεσμενον

τετελεσμένον. Unde ſi Judæorum, Arabum, Perſarum, Græcorum, Indorum, Hæreticorum, Gnoſticorum, & Colabarſi ſuperſtitiones hac in parte conferamus, comperiemus *Tilzema* ſignificare in genere, quemlibet lapidem, gemmam, annulum, laminam, aut quodcumque ſub certo ſyderum poſitu litteris, ſignis, characteribus, ac verbis inciſum.

Quinam primi earum Artifices.

Primi Taliſmanorum Artifices feruntur filii Cham, nefarii patris in arte magica, & pravis ſtudiis diſcipuli; à quibus depravati Chaldæi, & ab his Ægyptii, hujus vanæ curioſitatis, & pravæ diſciplinæ ſemina ad alias nationes idololatras transfuderunt: quamobrem Gentilibus nihil frequentius, quàm inanium ſuorum Deorum ſimulacra, annulorum palis, ſcutis, armis & amuletis exhibere; quam inſaniam Baſilidis Hæreſiarchæ ſectatores, ſicut & Valentiniani, Marcoſiani & Gnoſtici inter Chriſtianos propagarunt; de quibus Athanaſius Kircherius in Oëdipo Ægyptiaco, claſſe 11. c. 6. ita ſcribit *Ægyptiacas ſuperſtitiones, quarum ſe hæredes jactabant, ab inferis ſuſcitantes, totum iis Orientem infecerunt. Erroneis enim eorum dogmatis inſiſtentes, novam characteriſticam artem condiderunt, quâ varia confecerunt amuleta, quæ in variis lapidibus ſculpta characteribus antiquis ægyptiacis circumſcripta, & nominibus potentium Angelorum inſignita, juxta Legum Hieroglyphicarum præcepta, ponebant; quibus mira ſe præſtare poſſe gloriabantur.* Videndi etiam eâ de re *Joſephus Scaliger*, lib. 2. ep. Epiſtolâ. 119. & lib. 3. epiſt. 226. *Claudius Salmaſius*, lib. de Annis Climactericis. *Joannes Seldenus* de Diis Syris, cap. 2. *Joannes Macharius* Abraxas, ſeu de gemmis Baſilidianis. *Jacobus Gaffarellus*, lib. curioſ. inaud. cap. 6. & ejus ampliator Greg. Michaël. *Joannes Chifletius*, Canonicus Tornacenſis in *Tabulas Abraxeas* ſive Soles Baſilidianos, & alii benè multi; *Taliſmanorum* virtutem variam varii jactitant. Ferunt enim ea prodeſſe plurimùm: *Primò* quidem ad conciliandos Principûm & Magnatûm animos, nec non & mulierum affectus. *Deinde* ad proſperam & ridentem in negotiis & luſu fortunam. *Præterea* ad varios morbos pellendos, atque propagandam & reſtituendam ſanitatem. Hinc apud Luſianum in navigio: *Velim Mercurius daret mihi tales annulos, unum iſtâ virtute, ut ſemper corpore benè haberem & invulnerabilis eſſem; alterum ut inviſibilis, cujus virtutis ſunt annuli Gigis*: Unde *Junctinus* ſuper ſphæram Sacroboſci, cap. 2. aſſerit præceptorem ſuum profeſſione Carmelitam, nomine *Julianum Riſtorium à Prato*, rogatum aliquando ab amico, ut ſibi adverſus podagricos dolores & ſpaſma Taliſmanicam figuram conficeret; is morbo ejus & doloribus tactus, rationem conficiendi docuit, quam ſecutus; non unam, ſed plures Lunâ cancerum ſubeunte fabrefecit, ut ſtatim levamen ſentiret. Refert etiam Crollius in *Operibus Chimicis* paracelſum tantâ diligentiâ amuletum fabrefeciſſe, ut eô peſtem & alios morbos averteret. Narrat pariter Joannes Tzetſes Muhamedem in expugnatione Conſtantinopolitana diruiſſe Equitem æneum, qui inſtar amuleti & Taliſmani morbos & peſtilentem aërem ab urbe avertere dicebatur; atque ab eo tempore peſtis ibidem tantoperè ſævijt, ut referente Leunclavio

Quæ jactitentur earum virtutes.

in annal. cum illic ageret, 150. millia hominum abſumpta ſint.

Conferunt præterea Taliſmanicæ figuræ (aïunt illarum Patroni) ad avertenda, & fuganda nociva animalia. Sic præcitatus Joannes Tzetſes refert Apollonium Taliſmanicâ Ciconiæ figurâ, aves iſtas Conſtantinopoli exegiſſe; aliâque culicem referente, culices ab Antiochia avertiſſe. Quin etiam narrat Gregorius Turonenſis, *lib.* 8. *hiſt. cap.* 33. quòd cum Pariſiis pontis cuniculus emundaretur, & cœnum quô repletum fuerat auferretur, ſerpentem, glíremque æreum, & ignis accenſi imaginem ſculptam fuiſſe repertam & extractam; unde inſolitam murium & ſerpentum anteà inviſam, multitudinem invectam fuiſſe in urbem, quæ crebrioribus etiam incendiis obnoxia fuit. Refert etiam Camerarius, *lib.* 3. *cap.* 21. poſt captam Conſtantinopolim à Muhammede II. tractam ibi ſerpentis ænei maxillam inferiorem, cauſam fuiſſe natorum his locis ſerpentûm. Alia innumera his ſimilia prætereo, quæ à Taliſmanorum patronis proferuntur, ut mirandam in eis naturæ vim & energiam explicent.

Exploduntur omnia iſta.

Verùm quantùm à veritate aberrent, quàmque ſtolida, periculoſa, & commentitia ſint ea quæ de hocce mirifico in cœleſtibus ſimiles inciſas aurô vel argentô, aut aliâ materiâ figuras aſtrorum influxu proferuntur, ſatis ſuperque colligitur, ex eo quòd nullæ ſint reverà in cœlo imagines & figuræ, quas exprimere valeant Taliſmanorum artifices; nam quæ repræſentantur ab Aſtronomis imagines & figuræ cœleſtes prorsùs fictitiæ ſunt; neque etiam alium ob finem ab eis delineantur, quàm ut aſtrorum conſtitutionem, ſitum, & ordinem repræſentant: Quis enim neſcit nullas in cœlo eſſe veras urſas, angues, leones, crateres, naves, Pegaſos, & ſimilia, ſed hæc eſſe commentitia ad planiorem rerum cœleſtium explicationem: Porrò fictitiæ figuræ nulla poteſt eſſe efficientia, quâ talis eſt nec cum vera figura ſympathia & conformitas naturalis; id enim quod non eſt, quem effectum edere poteſt in eo quod exiſtit. Nihil ergo fictitiæ cœleſtes figuræ moliri poſſunt, nec ullam vim transfundere in figuras taliſmanicas.

Deinde, ſi aliquis eſſe deberet cœlorum & aſtrorum influxus, in hujuſmodi delineatos characteres, propter eorum conformationem ad cœleſtia, multò major & validior eſſe deberet in ea animalia, quæ hujuſmodi figuram viventem & naturalem repræſentant; ſiquidem major eſt eorum ad ſuppoſititias illas cœleſtes figuras conformatio; verus enim & vivus ſerpens & draco *v. g.* majorem habent & præſtantiorem configurationem cum ſerpente & dracone cœleſti, quàm cum eo qui in metallo, lapide aut ligno delineatur, ac proinde etiam uberiorem & efficaciorem animalia mutuari deberent ab aſtris ſibi in figura conformibus influxum, quàm characteres illi. Quòd cùm experientiâ teſte, non ita ſit; quinimò cernimus pejùs ſe habere animalia ſub dominante influxu aſtrorum, quorum figuram & nomen repræſentant; ſic canes agitantur in rabiem ſub fervente caniculâ; leones ſub prædominante leonis ſignô, *&c.* Igitur fatendum eſt omnem illam vim naturalem in characteribus illis à cœlo expreſſam & acceptam omninò fictitiam eſſe.

Denique, tametſi aliquis eſſet aſ-

trorum in hujuſmodi delineatas figuras influxus, quæro quâ ratione eum noſce potuerint illarum figurarum artifices: cùm enim nullus mortalium ſolô ſtudiô, vel experimentô, intelligentiâque propriâ, iſtud conſequi valeat, neceſſum eſt ut notitiam illam à majoribus acceperint. Quod ſi ità ſit, quæram rursùs à quibus edocti fuerint illi majores? non ab alio ſanè, quàm à Demone, qui hujuſmodi peſſimis occupationibus & ſtudiis homines dementare, & à vero Dei cultu, verâque Religione alienare nititur.

Concludam verbis Gaſparis Puceri: *lib. de generibus divinationum* impreſſ. Vvitemb. *pag.*178. „ Commentitius eſt, *inquit*, ille fucus, „ quod certo cœli poſitu formatos „ characteres vel ſimulachra, illo „ tempore, loco, momento, vi majore & valentiore de cœlo commoveri fabulantur. Agunt aſtra in „ naturam elementarem, in eaque „ cient & miſcent primas qualitates, „ quæ rurſùs mixta ex elementis „ corpora, ſuiſque abſoluta & conformata ſpecificis formis, ſive in „ hoc circumfuſo dudùm ſint verſata aëre, ſive in eum recens exponantur, afficiunt: multòque „ magis recentia, adeo ut temperiem ex ſeminibus propagatam „ non parùm immutent. Et reſpondent effectus, tùm qualitatibus „ ipſis, tùm mixturæ qualitatum, „ quam vocant κρασις corporum: „ imò cum naturâ ipsâ, id eſt, vi „ nativâ ſeminum aſtra moderantur, & gubernant formationem „ corporum. In ea opera, quæ manibus fabricantur, aſtrorum nulla „ vis eſt: non enim nova inſtituitur „ ibi mixtio qualitatum; non materiæ motibus variis præparatæ & „ convenienti qualitatum temperie indutæ, nova & ἐυϛιάδης conficitur & applicatur forma: ſed „ corpori ſua jam antea formato materia & forma, quibus exiſtit & „ conſervatur, ſuaque inſtructo craſi arte accommodatur nova & accidentaria ſpecies, ad quam nihil „ aſtra, nihil qualitates in aëre quæ „ tunc ſunt, conferunt: imò tanta „ illa fictitia ſpecies otioſa eſt & inefficax. Aut ſi omninò talis aliqua „ vis Cœlo excuſſa deſiliit, (quod „ tamen falſiſſimum eſt) cur illa non „ potiùs vivis & vegetis corporibus „ animantium, aut illorum ipſorum, qui tum ſimulachra formant, quam ſculptili ſemiputri, „ aut conflatili, vel cereæ aut lapideæ imagunculæ inhæreſcit. Abſurdiſſimum eſt ſomniare talia, „ niſi fortaſſe aſtra volunt cum „ delectu quodam ſuas diſtribuere „ vires, ut certo judicio vim ſuam „ tunc dirigant ad præſcriptum incantatoris, in hæc potiùs ad ipſorum imaginem compoſita, & „ expolita corpuſcula quàm cætera. „ Sed relinquemus has Incantatorum & Ariolorum præſtigias, „ quæ excogitatæ ſunt, non ut tales „ ſint, quales eſſe apparent, ſed „ ut obſcurent gloriam Dei, & veritatem doctrinæ utriuſque ſacræ & phyſicæ, atque occultent „ & veſtiant veneficas artes Diaboli. Et videntur eſſe incantationes „ prorſùs falſæ æmulationes Sacramentorum, quæ inde uſque ab „ initio Deus in Eccleſia doctrinæ „ addidit, adhibitis externis ſymbolis, cum quibus ſe efficacem „ fore profeſſus eſt in credentibus. „ Hanc efficaciam Diabolus abuſu „ Sacramentorum, & incantationibus imitari conatus eſt.

Hæc ille appoſitè quidem, nam ait Tertulianus libro de præſcriptionibus adversùs Hæreticos: *Diabolus res Sacramentorum divinorum, in Idolorum myſteriis æmulatur. Tingnit & ipſe quoſdam, utique credentes & fideles ſuos expiationem delictorum de lavacro repromittit, & ſic adhuc initiat Mithræ: ſignat illic in frontibus milites ſuos, celebrat & panis oblationem, & imaginem reſurrectionis inducit, & ſub gladio redimit coronam. Quid? quod & Summum Pontificem in unis nuptiis ſtatuit? Habet & Virgines, habet & continentes? Cæterùm ſi Numæ Pompilii ſuperſtitiones revolvamus, ſi ſacerdotalia officia, inſignia, & privilegia; ſi ſacrificalia miniſteria, & inſtrumenta, & vaſa ipſorum ſacrificiorum, ac piaculorum, & votorum curioſitates conſideremus, nonne manifeſtè Diabolus moroſitatem illam Judaïcæ Legis imitatus eſt? Qui ergo ipſas res, de quibus Sacramenta Chriſti adminiſtrantur, tam æmulanter affectavit exprimere in negotiis Idololatriæ, utique & idem & eodem ingenio geſtiit, & potuit inſtrumenta quoque divinarum rerum, & ſanctorum Chriſtianorum, ſenſum de ſenſibus, verba de verbis, parabolas de parabolis, prophana & æmula fidei attemperare.*

CONCLUSIO II.

Agens creatum supernaturaliter agere poteſt in diſtans,

*A*Gens creatum poteſt ſupernaturaliter agere in diſtans, non agendo in medium. Hæc eſt Doctoris locis citatis, & patet: *Tùm*, quia id nullam involvit repugnantiam; *Tum* quia Deus ſuplere poteſt dependentiam à medio; cùm hæc dependentia ſit in genere cauſæ efficientis; *Tum* denique, quia cauſa ſpiritualis id naturaliter præſtat; unus enim Angelus alteri multùm à ſe diſtanti loquitur, ut probat Doctor in 2. *d.* 8. *q.* 2. *n.* 16. nullâ factâ impreſſione in medium; nulla enim qualitas ſpiritualis ab Angelo audiente recipienda, ſubjectari poteſt in medio materiali & corporeo, qualis eſt aër. Ergo creatura materialis ſaltem ſupernaturaliter id præſtare poteſt; cùm talis modus operandi non excedat nec immutet ſpeciem actionis.

non agendo in medium.

Dicet. Si agens agere poſſet in diſtans non agendo in medium, ageret independenter à medio. Ergo agere poſſet in diſtans à ſe per ſpatium infinitum.

Non tamen agere poteſt in diſtans per ſpatium infinitum.

Nego hanc ſequelam. Creaturæ enim activitas eſt limitata & finita; nec proinde poteſt ad quodcunque modo diſtans ſeſe explicare. Angeli enim licèt agant independenter à medio, non propterea poſſunt agere in diſtans in infinitum.

CONCLUSIO III.

Quando medium & diſtans ſunt ſuſceptiva ejuſdem effectûs, agens priùs agit in medium proximũ quàm in diſtans.

*Q*Vando medium & diſtans ſunt ſuſceptiva ejuſdem operationis, agens prius agit in medium primum, quàm in diſtans. Ita Doctor in 2.*d*.9.*q*.9.*n*.16. & patet; *tum* experientiâ, quâ conſtat aërem igni viciniorem, priùs ab igne calefieri, quàm calefiat remotior; *Tum* ratione, quâ evincitur, quòd quando duo ita ſe habent, ut unum non poſſit fieri ſine alio & non vice versâ, illud ſine quo aliud fieri non poteſt, eſt prius eò quòd fit: ſed ita ſe habet actio in diſtans & in medium,

ut fieri non poſſit in diſtans, quin prius fiat in medium; fieri verò poſſit in medium abſque eo quod fiat in diſtans. Ergo, *&c.*

Dices. Tres aëris regiones ſunt ſuſceptivæ ejuſdem luminis: ſed ſuprema non prius illuminatur quàm infima, ergo non prior eſt actio uniformis in medium, quàm in diſtans. *Negabis min.* Eam probo. Si hæc illuminatio eſſet ſucceſſiva, illa ſucceſſio percipi poſſet noſtris ab oculis: cum enim Solem inter & inferiorem aëris regionem ſit ſumma diſtantia, actio nequit fieri in tanta diſtantia, quin ſenſibiliter ejus ſucceſſio percipiatur.

Sol enim priùs illuminat viciniores aëris partes quàm remotas.

Nego primam min. & majorem illius prob. Ratio verò cur lumen in tota diſtantia diffundatur, nec tamen illa ſucceſſio percipiatur, eſt quia hæc ſucceſſio percipi non poteſt niſi à viſu, viſus autem nihil percipit abſque lumine ſibi præſente. Unde cùm lumen non ſit oculo præſens, dum incipit in ſuprema regione diffundi, non mirum eſt ſi ab oculo non percipiatur. Cum autem lumen ſit maximæ activitatis & mobilitatis, eò quòd nihil contrarium inveniat in aëre, quod expellere debeat antequam diffundatur, ſicut calor priùs frigus expellit: idcircò dùm ad infimam aëris regionem pervenit, illud totum ſpatium celerrimè pervadit. Adde, quòd etiam iſta ſucceſſiva aëris diffuſio ſit aliquandò nobis ſenſibilis; cum enim Aurora eſt ſub crepuſculo, videmus majus lumen in partibus Orientalibus, quàm Occidentalibus, quod aliunde non provenit, niſi quia lumen ad remotiores aëris partes nondum pervenit.

CONCLUSIO IV.

Agit etiam majori virtute in proximum quàm in diſtans.

Agens per actionem uniformem diſſimilem in ſubjectum, ubicumque æqualiter diſpoſitum, magis agit in proximum, quàm in diſtans. Hanc ex Ariſtotele ſupponit Doctor in 4. *d.* 12. *q.* 3. *n.* 13. & patet; *tùm* experientiâ, quâ conſtat aërem igni viciniorem plus recipere caloris ab igne, quàm recipiat aër remotior; & quò propiùs ad ignem accedimus eò vehementiùs incaleſcimus. *Tùm* ratione; vis enim activa agentium creatorum, eò magis minuitur, quò longiùs tendit: ſi enim æqualiter ubicumque diffunderetur, poſſet in ſubjectum etiam remotiſſimè æqualiter operari, quod innumeris experientiis apparet eſſe falſum.

Niſi ſit major diſpoſitio in diſtante, quàm in proximo.

Dixi quando ſubjectum eſt ubicumque æqualiter diſpoſitum: Poteſt enim aliquando contingere, ut major ſit diſpoſitio ad formam recipiendam in ſubjecto remoto, quàm in proximo, Ubi enim vis emiſſa ab agente invenit ſubjectum meliùs diſpoſitum, & aptum ad recipiendam actionem, ibi majùs & perfectiùs effectum producit; quia vis actionis non ſolùm dependet à cauſa efficienter, ſed etiam à diſpoſitione paſſi, ut ait Ariſt. 2. *de anima*, *textu* 24. Et Doctor in 4. *d.* 12. *q.* 3. *n.* 19. *Actus activorum ſunt in patiente benè diſpoſito*: aliàs æquè facilè ignis liquefaceret ſilicem, ac liquefacit glaciem. Hinc fit ut viſio, terminata ad objectum moderatè diſtans, ſit perfectior, quàm ſi objectum proximius ad oculos admoveretur. Hinc pariter ſpeculum chalibeum, etiam remotiſſimum,

majùs lumen à Sole excipit, quàm exciperet ſpeculum ferreum proximius poſitum.

QUÆSTIO TERTIA.

An, & quomodò agens creatum agat in ſimile & diſſimile.

Proponitur quæſtionis ſtatus.

TRIA hîc ſunt breviter reſolvenda, 1. An ſimile poſſit aliquid agere in ſimile. 2. An agens poſſit ſibi paſſum perfectè aſſimilare, tam quoad gradus ſpecificos, quàm quoad gradus individuales; id eſt, an ignis poſſit producere in ſubjectum nedum calorem, ſed & omnes gradus caloris quos involvit. 3. An dum agens agit, ipſi paſſum per aliquam actionem reſiſtat: quæ ut percipiantur;

Similitudo agentis & patientis eſt; vel ſecundum formas ſubſtantiales, vel ſecundum accidentales.

Notand. 1. Similitudinem agentis & patientis ſpectari poſſe vel ſecundùm ſuas formas ſubſtantiales; ſic duo ignes ſunt ſimiles, ignis autem & aqua ſunt diſſimilia; vel ſecundùm qualitates, à quibus res propriè dicuntur ſimiles vel diſſimiles. Hæc autem ſimilitudo penes qualitatem, triplex adhuc diſtingui poteſt. 1. In forma tantùm, id eſt, dum agens & patiens habent ejuſdem ſpeciei qualitates, ſed inæqualiter intenſas. 2. In forma & gradibus, ſed non in adjunctis diſpoſitionibus, *v. g.* ſi ignis & aqua habent ambo calorem ut ſex, ſed in igne adjuncta ſit ſiccitas cum raritate, in aqua verò adjuncta ſit humiditas cùm denſitate. 3. In forma, gradu & adjunctis ſimilibus diſpoſitionibus, quomodò ſimilia ſunt duo corpora candentia, æqualiter calida, ſicca, & denſa.

Similitudo ſecundum formas accidendentales eſt triplex.

Agens & paſſum bifariàm invicem poſſunt comparari.

Notand. 2. Agens & paſſum poſſe invicem comparari vel ſecundùm æqualitatem activitatis & reſiſtentiæ; ita ut tanta ſit virtus in paſſo ad reſiſtendum agenti, quanta eſt activitas in agente ad introducendam ſuam formam ſubſtantialem & accidentalem in paſſum. Vel comparari poſſunt ſecundùm inæqualitatem alterutrius, ita ut ſit minor agentis activitatis, quàm ſit virtus in paſſo ad reſiſtendum: Et hæc comparatio dicitur à Philoſophis, comparatio minoris inæqualitatis. Vel ut ſit major activitas in agente, quàm ſit reſiſtentia in paſſo, & hæc dicitur comparatio majoris inæqualitatis.

Reſiſtentia rerum animatarum & inanimatarum quæ ſit.

Notand. 3. Reſiſtentiam reperiri in rebus vel animatis vel inanimatis. Priori modô, eſt conatus ſeu quædam actio poſitiva, quâ ſecundùm omnes vires & nervos animal contendit reſiſtere contrario ſibi nocivo. Poſterior eſt impedimentum, quô agens retardatur ab alio in ſua operatione. Hæc eſt duplex, *privativa* ſcilicet & *poſitiva*. Illa conſiſtit non in actione aliqua, ſed in incompoſſibilitate formæ, quæ eſt in paſſo, cum ea quam agens vult introducere, ſic albedo reſiſtit nigredini: fitque vel ſecundùm æqualitatem, ut dum nigredo ut duo reſiſtit albedini ut duo: vel propter ſtrictiorem unionem cum ſubjecto, ſic nigredo ut duo in corvo, plus reſiſtit albedini, quàm reſiſteret nigredo ut duo in pariete.

Et quotuplex.

Poſitiva eſt duplex, una *effectivas*; quandò ſcilicet paſſum producit aliquid in agens, ratione cujus illius vires minuuntur, nec totam ſuam qualitatem producit in paſſum; ut ſi, *v. g.* aqua produceret aliquos gra-

dus frigoris in agente calido. Alia eſt *formalis*, quâ nihil quidem efficitur in oppoſitum ſubjectum; ſed tantùm impeditur agens à paſſo, ne in illud ſuum producat effectum; vel ſaltem ne producat tam facilè & velociter. An autem hæc reſiſtentia ſit actio, & an agens agendo repatiatur, hîc eſt reſolvendum.

CONCLUSIO I.

Simile non agit in omninò ſimile.

S*Imile nequit agere in ſimile ſecundùm formam & gradus.* Hæc eſt communior & verior, & nititur auctoritate Ariſt. *l. de ortu & interitu, cap.* 70. ubi affirmat agens agere inquantùm eſt in actu reſpectu patientis, & patiens pati inquantùm eſt in potentia reſpectu agentis; ſed ſimile in forma & gradu non eſt in potentia reſpectu ſimilis; eſſe enim in potentia reſpectu alterius, eſt carere aliquo, quod eſt in alio; ſimile autem in forma & gradu non caret aliquô, quod ſit in alio, alioquin illa totaliter non forent ſimilia.

Probatur 1. Omne agens naturale agit ut aſſimilet ſibi paſſum: Ergo quando paſſum eſt omninò ſimile non agit in illud. 2. Si agens ſimile ageret in ſimile, ab eo repateretur, agens enim agendo repatitur, ut patebit concluſione ſequenti. Ergo ſicut agens poſſet producere in paſſo effectum ſibi ſimilem, ita etiam reciperet ſibi ſimilem effectum à paſſo, & ſic utrumque augeretur æqualiter: ſic autem aucta poſſent iterùm in ſe invicem agere, ac conſequenter poſſent iterùm ſeipſos augere, & ſic ſucceſſivè ſeſe augerent uſque ad ultimum gradum: ſed hoc eſt contra omnem prorſus experientiam; duæ enim aquæ, quarum quælibet quatuor habeat gradus caloris, ſi invicem ponantur, non propter eà fient magis calidæ.

3. Unum ſimile non poteſt intendere qualitatem quam habet non à natura, ſed ab extrinſeco: *v. g.* aqua habens quatuor gradus caloris, non poteſt per eundem calorem, unum caloris gradum de novo in ſe producere, aliàs iterùm producere poſſet alium & alium, & ſic aqua calida ut quatuor quôcumque calefaciente ſemotô poſſet fieri calida in ſummo, quod eſt contra omnem experientiam. Ergo nec poteſt aliud ſimile augere per eandem qualitatem; eſt enim utrobique par ratio, ipſum enim non eſt minùs capax ulterioris intenſionis, quàm alterum.

Si dicas non poſſe agere, in ſe actione univocâ, ſed tantùm æquivocâ. *Contra.* Illa actio quâ ageret in ſimile eſſet univoca, ergo eâdem agere poſſet in ſeipſum.

Dixi per qualitatem non innatam, ſed ab extrinſeco inditam; aqua enim ab igne remota, ſuum frigus nativum recuperat, & auget ſucceſſivè per ſuam formam ſubſtantialem, cui frigus eſt connaturale.

Dices 1. Si uni lucernæ in cubiculo poſitæ apponatur altera æqualis, lumen illius cubiculi augebitur. Ergo ſimile aget in ſimile.

Duæ lucernæ in eodem cubiculo non augent invicem ſuum lumen intenſivè, ſed ſolùm extenſivè.

Nego conſeq. Una enim lucerna non augebit intenſivè lumen alterius, addendo illi aliquos gradus: ſed ſolùm illud augebit extenſivè, longius ſcilicet diffundendo lumen, quàm prius diffundebatur, cùm enim agentia per actionem uniformem diſſimilem priùs & magis agant in proximum, quàm in diſtans; idcircò una lucerna magis illuminat partes ſibi viciniores, quàm remotas; & ubi altera apponitur, il-

la pariter magis illuminabit ſibi viciniores partes, quæ tantùm remotè à priori lucerna illuminabantur. Sicque lumen fiet majus extenſivè, non autem intenſivè.

Dices 2. Duo calida, *v. g.* duæ manus calidæ mutuò calorem ſuum augent ac ſervant. Ergo ſimile agit in ſimile.

Neque duæ manus æqualiter calidæ ſuum calorem.

Nego antec. Si illa agentia ſint æqualiter calida; vel enim una manus ampliores gradus caloris continet, quàm habeat altera, vel una non auget calorem alterius: quòd ſi invicem junctæ faciliùs ſuum foveant calorem, quàm ſi eſſent ſejunctæ; id fit non quòd una agat in aliam novos gradus caloris producendo, ſed quia ſic faciliùs reſiſtunt agentibus frigefactivis.

Dices 3. Agens poteſt producere majorem formam in paſſum, quàm in ſe habeat. Ergo multò magis ſimile poterit producere in paſſum ſimilem formam ei, quam in ſe habet. *Probatur antec.* Ferrum candens accendit paleam, cum illud non ſit accenſum; ergo producit majorem calorem in palea, quàm in ſe contineat.

Nullum agens majorem formam in paſſo producit quàm in ſe habeat.

Nego primum antec. & ultimam conſeq. Ferrum enim candens non accendit hanc paleam, ſed ignis latens in illius poris: unde palea, non à ferro, ſed ab igne incenditur. Addo non eſſe neceſſe, ut ferrum candens ſtupæ imprimat ſummum calorem; quia ſummus calor non debet ſemper neceſſariò præcedere advenientem formam ignis; ſed ſufficit, ut præcedat calor excellens, & excedens qualitates igni contrarias.

Urgebis. Aër frigidus aquam congelat: Ergo in aqua producit frigus intenſius frigore, quod continet.

In congelatione, aër non infrigidat aquam.

Nego conſeq. Glacies enim non plures habet gradus frigoris, quàm aër ambiens, licet ad tactum frigidior videatur ratione ſuæ denſitatis, quæ frigoris activitatem acuit ejus partes ſtrictiùs uniendo; qualitatis enim partes eò plus habent activitatis, quò plus conjunctæ ſunt, per denſitatem autem magis uniuntur; ſicque mel ùs eidem parti ſubjecti applicantur, hinc actio fortior eſt & velocior; virtus enim unita fortior eſt ſeipſâ diſperſâ; hinc ferrum candens non poteſt tam leviter attingi, quin urat; cùm tamen per mediam ignis flammam liceat innoxiè manum trajicere: His adde ad congelationem non ſufficere ſummum frigus, aliàs aqua cùm ex ſe ſit ſummè frigida, eſſet ſemper congelata: ſed ultra requiritur admixtio exhalationis ſiccæ & terreſtris, ut dicemus agendo de glacie.

Dices 4. Ubi eſt proportio majoris inæqualitatis, ibi dari poteſt actio, ſed agens ſæpè habet proportionem majoris inæqualitatis ſupra patiens ſimile in forma & gradu. *Probo* hâc factâ hypotheſi, ſit calidum ut ſex prope aquam calidam ut ſex, ibi erit proportio majoris inæqualitatis, quia virtus agentis ſuperat formalem reſiſtentiam patientis; calidum enim agit per ſex gradus caloris; aqua verò calida ut ſex, & frigida ut duo, reſiſtit tantùm ſecundùm unum gradum caloris: quia reſiſtit tantùm ſecundùm id quod impugnatur, impugnatur autem ſecundùm unicum tantùm frigoris gradum: quia agens contrarium non impugnat qualitatem contrariam ſecundùm omnes gradus ſimul, ſed tantùm ſecundùm unicum. Quem priùs conatur expellere, & poſtea alios omnes ſic ſucceſſivè expellet.

Reſp.

Reſp. conceſſâ maj. neg. min. Nec eam ſupradicta hypotheſis ullatenus probat: quia aqua calida ut ſex, ſecundum illos frigoris gradus reſiduos quos adhuc continet, non ſubjicitur activitati ſex graduum caloris alterius corporis, totidem enim in ſe continet; & ſi duo gradus frigoris ſuperſtites non poſſint ſuperari à ſex caloris gradibus aquæ inexiſtentibus, non magis deſtrui poterunt per actionem ſex aliorum graduum alteri ſubjecto inexiſtentium. Illi enim gradus caloris in aqua cùm ſint æquè intenſi, ac illi qui ſunt in calido, non poſſunt pati ab eis; tam enim extenſi ſunt illi gradus in ferro, *v. g.* ac ſunt in aqua; ergo nulla eſt ratio, cur potiùs ferrum calidum ut ſex, ageret in aquam calidam ut ſex, quàm ipſamet aqua in ferrum ageret.

Quid ſit proportio majoris inæqualitatis, & unde repetenda.

Nec proportio majoris inæqualitatis eô modô accipienda eſt, quô accipitur in objectione; talis ſiquidem proportio nihil eſt aliud, quàm exceſſus agentis ſupra patiens in eadem qualitate: ita ut illa qualitas intenſior ſit in agente, quàm in paſſo; ſic calidum ut octo, habet proportionem majoris inæqualitatis ad calidum ut tria; quia illud ſuperat non ſecundùm omnes ſuos gradus caloris, ſed ſecundùm quinque. Hæc autem proportio idcircò requiritur; quia nec ſimile agit in ſimile, nec minùs intenſum in magis intenſum; ideoque agens debet ſuperare paſſum; ut probabit

---

CONCLUSIO II.

O*Mnis cauſa efficiens majorem debet habere activitatem, quàm ſit reſiſtentia paſſi.* Hæc eſt *Phyſica*, communior & verior; patetque experientiâ, quâ conſtat plura agentia tentare, ſuaſque vires explicare, ut formam ſuam in paſſum inducant, quod tamen præſtare nequeunt: ſed id aliunde non provenit quàm à reſiſtentia paſſi. Ergo, *&c. Deinde*, nullum agens inducere poteſt formam ſuam in paſſum diſſimile, niſi expellendo formam ab eodem paſſo: duæ enim formæ oppoſitæ nequeunt eſſe ſimul: ſed id præſtare nequit, niſi vincat reſiſtentiam paſſi, nec poteſt eam vincere, niſi majorem habeat activitatem; nihil enim vincitur, niſi à præſtantiori: Ergo, *&c.*

Quomodo agens agendo repatiatur.

Nec refert quòd agens agendo repatiatur; hæc enim repaſſio non fit ſecundùm eandem conſiderationem, ſed ſecundùm diverſam; ita quòd paſſum non reagat in agens ſecundùm eam omninò rationem, quâ agens in ipſum operatur; licèt enim ferrum candens, *v. g.* merſum in qua, agat in eam ipſam calefaciendo, & aqua ſimiliter agat in ferrum illud frigefaciendo; verùm tamen eſt, quòd dùm calefacit aquam, ejus reſiſtentiam illâ parte vincat, aliàs ſuum calorem in aquam non induceret; nec aqua ſibi inimicum calorem reciperet, niſi ab igne victa, ad hanc ſuſceptionem cogeretur: quia verò calor qui eſt maximè activus in frigus aquæ, eſt minùs reſiſtitivus eidem frigori, non quòd eôdem inſtanti, quo agit etiam repatiatur; ſed quia frigus diffuſum per alias partes aquæ nondum calefactas, ſtatim ſeſe explicet ad illas partes calefactas, ut ab eis calorem expellat; quô fit ut ferrum candens repatietur & frigefiat: idcircò ab eo frigore mutuò vincitur & ſuperatur.

Aliquæ qualitates ſunt minùs reſiſtitivæ. *Hic enim notandum eſt*, aliquas eſſe qualitates, quæ ex natura ſua ſunt minus activæ ad reſiſtendum quàm aliæ; conſtat enim experientiâ humiditatem minùs reſiſtere, quàm ſiccitatem: ſiccitatem minùs quàm frigus; frigus minùs quàm calorem: calidum enim ut duo faciliùs calefaciet frigidum, ut tria, quàm frigidum ut tria, frigefaciet calidum ut duo. *Rurſus* aliquæ ſunt qualitates, quæ ex natura ſua magis activæ ſunt, & minùs reſiſtitivæ reſpectu abundantioris contrarii; ſic calor in ferro candente eſt maximè activus in abundantiorem aquam, & minùs reſiſtitivus frigori ejuſdem abundantioris aquæ propter rationem ſuperius allatam. *Iterùm*, aliquæ ſunt qualitates minùs activæ & magis reſiſtitivæ; ſiccitas enim eſt minùs activa, & maximè reſiſtitiva: in terram enim ſiccam difficiliùs introducitur aliqua forma ſubſtantialis, quàm in quodlibet aliud elementum.

Aliquæ magis activæ & reſiſtitivæ.

Aliæ minùs activæ & magis reſiſtitivæ.

Objic. plures experientias, quibus co ſtat agens minoris activitatis agere in paſſum habens majorem reſiſtentiam: gutta enim ex alto ſæpè decidens ſupra duriſſimos lapides, ipſos cavat. 2. Modica aqua etiam calida ferrum candens tamen extinguit. 3. Formicæ (inquit Plinius, *l.* 2. *naturalis Hiſt. cap.* 30. ſilices duriſſimos ſuis repetitis veſtigiis tandem atterunt, *&c.* Ergo agens non debet habere majorem activitatem, quàm ſit reſiſtentia paſſi.

Satisfit exemplis quibus probari ſolet agens minoris activitatis agere in paſſum majoris reſiſtentiæ. *Reſpondet* Doctor in 4. *d.* 1. *q.* 5. *n.* 5. ex Ariſt. 8. *Phyſ. textu* 23. Primam guttam aquæ non habere quidem majorem activitatem, quàm ſit reſiſtentia lapidis: ſed omnes guttæ aquæ ſimul ſumptæ majorem habent activitatem, quàm ſit reſiſtentia talis lapidis; ita enim ſe habent ad invicem, ut priores lapidem diſponant ad cavationem cum humectando; ſequentes eum emolliant, lapidem tandem cavent. Idem dicendum de formicis. Quantùm autem *ad* 2. *Dico* aquam facilè per ſuam humiditatem ferrum candens extinguere; propterea quòd ferri exteriore parte agglutinatâ per aquæ ſuperficiem, impeditur tranſpiratio ſeu ſpirituum igneorum exitus; unde neceſſe eſt, ut ad interiora ferri ſeſe recipiant, in quibus cum pabulum debitum non habeant, neceſſum eſt eos ſpiritus interire. Si verò *quæras*, cur etiam non extinguantur in carbone cineribus contexto: *Reſpond.* id fieri quia in carbone habet alimentum, in ferro verò non ſic. *Inſuper* cineres cùm ſint ſummè poroſi, non præpediunt igneorum ſpirituum emiſſionem; aqua verò cum ſit denſior, eos impedit, ut dictum eſt.

Quando agens primò ſuô impetu in paſſum nihil producit, nihil producet poſteà. *Ex his collige.* Quòd quando agens nihil penitus circa paſſum molitur primò ſuò impetu & conatu, nihil pariter efficiet per omnes ſequentes conatus ejuſdem rationis; itaut, ſi una gutta aquæ nihil efficeret in ſilice, nec ſecunda pariter ejuſdem rationis quidquid efficeret: *Tum*, quia agens manens idem reſpectu ejuſdem, ſemper natum eſt facere idem: ſed ſecundus impetus ſupponitur æqualis primô; ergo ſi primus nihil molitus eſt, nec ſecundus quidquam molietur: *tùm*, quia ſi prior impetus nihil produxit, ille eſt, quaſi non fuiſſet; itaque nihil diſpoſuit in paſſo, quò mediante ſecundus impetus priori ſimilis, fieret illò efficacior: *tum denique*, quia id a ſidirâ patet experientiâ; ratio enim cur lima ex carta milleſies fa-

per ferrum obducta nihil ipſius ferri milleſimo impetu adimat, eſt quia primus & ſequentes conatus nihil ferro impreſſerant.

Nec refert, quòd aliquando contingat, ut lapis ſupra trabem poſitus qui primo ſui ponderis impetu trabem non depreſſerat, ſucceſſu temporis eam poſtmodùm dejiciat. *Dico* enim hanc trabis ſequentem depreſſionem; non in ſolum lapidis pondus eſſe refundendam, ſed vel in mutationem trabis aut vetuſtate, aut temporum injuriis minoris ſit roboris ad reſiſtendum, vel in ipſius lapidis mutationem, qui per advenientia ſibi externa corporea fit ponderoſior: vel in ſucceſſivam trabis debilitationem & depreſſionem, quam lapis ſuô pondere continuô eò uſque perducit; ut tandem diſſolutô partium nexu frangatur. Lapis tamen trabem tunc non omninò deprimeret, niſi ante talem fracturam præparaſſet paulatim, diſſolvendo intimiorem partium unionem.

Quæres 1. An omne agens inveniat in paſſo reſiſtentiam.

Non omne agens invenit reſiſtentiam in paſſo.

Reſp. quòd non; Quando enim agens agit in ſimile quoad ſubſtantiam, & in diſſimile quoad gradus, tunc nullam habet reſiſtentiam, *v. g.* quando ignis ut quatuor, auget calorem ignis ut duo: non invenit reſiſtentiam in ipſo; quia omnis reſiſtentia oritur vel ex contrarietate, vel ex incompoſſibilitate effectûs agentis cum paſſo; nulla autem inter dictum agens & paſſum eſt contrarietas nec incompoſſibilitas. Itaque agens tantùm habet reſiſtentiam, vel quando agit in ſimile ſecundùm gradus; vel quando agit in diſſimile ſecundùm qualitatem intenſam, ut dum ignis agit in aquam habentem tres aut quatuor gradus frigoris; ſi enim unicus adeſſet frigoris gradus, dum aqua ad ignem maximum apponitur, tunc aut nulla, aut levis eſſet paſſi reſiſtentia.

Quæres 2. An & quomodò agens agendo repatiatur.

Quomodò agens agendo repatiatur.

Reſp. 1. Admittendam eſſe reactionem, ſeu agens agendo in paſſum ab eo pati; non quidem ſemper, ſed ubi ſequentes adſunt in agendo conditiones. 1. Quando agens & paſſum contrariis afficiuntur qualitatibus, quales ſunt calor in igne, & frigus in aqua. 2. Ut utrumque ſit capax utriuſque qualitatis, ſic ferrum calidum ut ſex, poteſt ſucceſſivè ſuſcipere frigus ut ſex, & aqua frigida ut ſex, poteſt ſuſcipere ſex gradus caloris. 3. Ut utrumque ſit intra ſphæram ſuæ activitatis; ferrum enim & quodlibet aliud calidum ut ſex poſſet agere in aquam frigidam ut ſex, ſi nempè tantum juxta aquæ ſuperficiem; non autem intra aquam emitteretur, quia aqua non agit niſi in corpora ſibi contigua; calidum verò agit in diſtantia.

Tres ſunt conditiones ad reactionem.

Quòd autem his poſitis conditionibus inter agens & paſſum admittenda ſit reactio, in primis teſtatur Ariſt. *l. de generatione*, *textu* 51. & Doctore in 4. *d.* 44. *q.* 1. *n.* 8. idemque ſentiunt omnes penè Philoſophi, patetque innumeris experientiis: Ferrum enim candens ſi dejiciatur in aquam, ipſam calefacit & ab ea refrigeratur; vinum agit in aquam eam in vinum convertendo, & ab ea repatitur, vires enim ejus & fervidiores ſpiritus debilitantur, *&c.*

Patet etiam ratione. Quoties enim paſſum eſt capax reſiſtentiæ, toties reſiſtit, ne ab agente conſumatur & pereat, eò quòd omnia appetant eſſe; ſed ſupponimus paſſum eſſe

capax reſiſtentiæ, ergo reſiſtit. Sed ubi eſt inter hoſtes reſiſtentia, mutuis ſeſe plagis impetunt, & ad mutuam internecionem armantur: Ergo mutuò contrarias qualitates imprimunt, ac proinde contingit ut agens agendo repatiatur adverſariamque à paſſa qualitatem rejiciat, dum inimicam in illud emittit. *Deinde*, datur elementorum mixtio: Ergo datur reactio. *Probatur conſeq.* In mixtione miſcibilia debent alterari; ſi enim in ſua intenſione ſumma permaneant, *v. g.* ſi calor ignis non temperetur à frigore, & ſiccitas ab humiditate, ignis cum aqua in corpore mixto non poterit miſceri; quia non alterabitur, nec ad debitum temperamentum reducere. Ergo nulla erit mixtio, quod eſt contra omnem experientiam & omnes Philoſophos.

Dices 1. Si detur reactio, agens non poterit paſſum in quod agit ſibi aſſimilare; nam minuetur virtus calidi & conſequenter perfectum ſuum calorem in aquam inducere non poterit. *Prob. hæc ſequela.* Statuatur calidum, ut quatuor quod agat in frigidum ut duo, ſcopus illius agentis eſt communicare illi frigido quatuor gradus caloris quos continet; ſi autem in calefactione calidum refrigeretur, non habebit ampliùs quatuor gradus caloris, ſed tantùm tres aut duos, ac proinde non poterit paſſum ſibi aſſimilare.

Satisfit objectionibus quibus impugnatur reactio. *Reſp.* veram eſſe hanc ſequelam: nec enim neceſſe eſt, ut agens aſſimilet ſibi paſſum quoad omnes gradus quos continebat antequam ageret; ſed ſufficit ut illud ſibi aſſimilet ſecundùm eos gradus, quos includit dum operatur, eâ lege, ut ſtatim atque priſtinas vires reſumpſerit, paſſique reſiſtentiam omnimodè vicerit, eidem de novo recuperatos gradus imprimat, ſibique omninò ſimile efficiat.

Dices 2. Si daretur reactio, idem ſubjectum moveretur motibus contrariis; ſi enim calidum calefaciat aquam mediante aëre; & ſi aqua refrigeret calidum mediante eodem aëre, aër calefacit & frigefiet ſimul, ſed hoc fieri nequit; contraria enim, ut ſunt calor & frigus, nequeunt eſſe ſimul in eodem ſubjecto.

Reſp. conceſſâ maj. diſtinguendo min. Frigus & calor eſſent in aëre in gradibus intenſis & in eſſe quieto, *Nego*; in gradibus remiſſis & in pugna, *Concedo*. Fateor enim cum Doctore in 2. *d.* 2. *q.* 9. contraria non poſſe eſſe ſimul in gradibus intenſis: *v. g.* ſummus calor & ſummum frigus ſubſiſtere & quieſcere ſimul nequeunt: ſed nulla eſt pugnantia ut calor & frigus in gradibus remiſſis, dum repugnant invicem, eidem ſubjecto velut in eodem certaminis campo exiſtant.

Inſt. Ex Hypotheſi quòd calidum agere poſſit in frigidum diſtans tribus paſſibus, quorum primus paſſus calido vicinior vocetur *A*, ſequens ſit *B*, & poſtremus ſit *C*: tunc vel illi tres paſſus repatientur ſimul, vel tantùm repatietur & infrigerabitur paſſus *C*: non primum, quia ſicut non calefiunt ſimul; ſed unus poſt alium, ita nec ſimul poſſunt repati. Ergo repatietur paſſus *C*, & ſic paſſus *C*, frigefiet ab aqua & calefiet ſimul.

Diſting. Frigefiet & calefiet ſimul in gradibus ſummis, *Nego*: in gradibus intenſis, *Concedo.* Aliter frigefiet & calefiet ſimul in eſſe quieto, *Nego*: in eſſe repugnativo, ſive tempore mutuæ pugnæ, *Conce-*

do: Vel dico paſſum *B* non agere in paſſum *C*, initiò conflictûs: ſed expectare donec aqua non ampliùs reagat in illum paſſum, datò enim quòd aliquid moveri non poſſit motibus contrariis, neceſſum eſt ut patiatur ab eo quod habet majorem activitatem; aqua autem frigida ut octo, majorem habet activitatem reſpectu paſſi *C*, quam habeat paſſus *B*, reſpectu ejuſdem. Ergo non mirum eſt, ſi paſſus *C*, initiò conflictûs frigefiat ſecundùm aliquos gradus, donec paſſus *B* & *A*, qui non fuerunt repaſſi, & qui ſemper coagunt cum paſſu *C*, ad aquam calefaciendam tandem vicerint reſiſtentiam aquæ; quæ ubi non ampliùs reſiſtit nec in paſſum *C*, reagit per ſuum frigus: tunc paſſus *C* priſtinum ſuum calorem à paſſibus *B* & *A* recipit.

Dices 3. Idem nequit eſſe potentiâ & actu reſpectu ejuſdem: ſed ſi fieret reactio, id contingeret. *Probatur.* Si enim calidum agat in aquam ipſam calefaciendo, & ſi ab ea repatiatur frigefiendo; tunc calefaciet & frigefiet, quatenùs calidum eſt. Ergo reſpectu ejuſdem erit actus & potentia, ſeu agens & patiens.

Concedo maj. ſed nego min. Calidum enim agit & patitur reſpectu ejuſdem & eodem modo; patitur enim ut poteſtate eſt frigidum, ſeu ut habet potentiam ſaltem remotam ad recipiendum frigus; agit verò quatenùs eſt actu calidum, & per calorem quem actu continet.

QUÆSTIO QUARTA.

An & quomodò idem agere poſſit in ſeipſum.

NOTAND. 1. *Actionem* ſolitò diſtingui duplicem, aliam *æquivocam*, quâ producitur effectus diverſæ ſpeciei ab agente nec in eo formaliter, ſed eminenter ſolùm continetur, *v. g.* dum Sol aut piper producunt calorem. Aliam *univocam*, quâ effectus ejuſdem ſpeciei cum agente vel ſaltem cum aliquo formaliter in eo reperto producitur; *v. g.* dùm homo hominem generat, ignis calefacit, *&c.* Rursùs alia eſt *perfectiva*, ut dum aqua ſibi nativum frigus auget vel reproducit; & alia corruptiva, quâ res aliqua, aut aliquid ipſi connaturale deſtruitur, ut cùm frigus ab aqua expellitur. Iterùm alia *directa* & per ſe, alia *indirecta* & per accidens; prior eſt quâ terminus primò & per ſe ab agente intenditur, ut dum cor pugione transfoditur, directè exanimatur. Poſterior eſt quâ tantùm per accidens, & ex conſequenti terminus intenditur. *Variæ proponitur actionis diſtinctio.*

Notand. 2. Antiperiſtaſim ſecundùm nominis ethimon ſignificare obſidionem ſeu circumobſiſtentiam contrarij, quâ corpus obſeſſum evadit potentius ad retundendas contrarii vires; ita ut occaſione illius obſeſſionis & actionis oppoſitæ evadat fortius & potentius ad reagendum, & retundendum contrarii obſidentis vires: unde in Antiperiſtaſi non ſufficit ut unum contrarium in aliud agat; ſed præthereà neceſſum eſt, ut alterutrum ad præſen- *Quid ſignificat Antiperiſtaſis.*

tiam ſui contrarii vires colligat, & ſic fortiùs evadat.

Notand. 3. Antiperiſtaſim duplicem ſolitò diſtingui; nam quidem impropriè dictam, alteram verò propriè. Prior eſt ea in quâ corpus obſeſſum evadit quidem magis activum, ſed non fit magis intenſum in ea qualitate per quam pugnat in oppoſitum corpus; talis eſt ea, quâ ignis calidior videtur hyëme quàm æſtate: tunc enim de facto novos gradus caloris non acquirit, neque fit intenſior & calidior; ſed talis apparet, vel quia frigus aëris circumſtantis impedit, ne ſpiritus ignei longiùs effluant; unde fit ut qui remanent, igni cooperentur ad majorem calorem producendum: vel quia idem frigus circumſtans denſat & conſtringit partes ignis, quô fit ut ſint magis activæ; virtutes enim unitæ ſunt fortiores diſperſis. Hinc majoris illius activitatis & antiperiſtaſeos cauſa duplex eſt, retentio videlicet & condenſatio. Antiperiſtaſis verò propriè dicta, ea eſt, quâ agens obſeſſum à circumſtante contrario, non tantùm evadit magis activum, ſed etiam magis intenſum: talis eſt calor ventriculi, qui hyēme ferventior eſt, quàm æſtate; quia nempè extrinſecum frigus ſpiritus igneos introrſùm adigit, & occluſis aditibus impedit ne intrinſecùs exiliant. E contra verò per æſtatem ambiente calore aperiuntur & laxantur pori; ſicque ſpiritibus calidioribus erumpentibus, ventriculus minùs calidus remanet. His prælibatis, ſit

CONCLUSIO I.

IDem ſecundùm idem nequit agere directè in ſeipſum, neque actione univocâ, neque æquivocâ corruptivâ. Poteſt autem id præſtare per actionem æquivocam perfectivam. Hæc eſt Doctoris in 1. *d.* 3. *q.* 7. *n.* 27.

Prima pars clara eſt. Simile enim nequit agere in ſimile, ergo multò minùs in ſeipſum. *Deinde*, ſi agens univocum in ſe ageret, idcircò ageret, vel ut ſuam formam produceret, vel ut eam augeret; *v. g.* ſi ignis per ſuum calorem in ſe quidpiam ageret, id fieret vel producendo ſimpliciter, vel ſaltem augendo ſuum calorem: ſed neutrum dici poteſt; non quidem primum, calor enim jam ſupponitur ineſſe igni: Ergo ut ſic, nequit produci ſimpliciter, alioquin eſſet & non eſſet; eſſet ut ſupponitur; non eſſet verò, quia nondùm ſupponitur productus. Secundum pariter dici nequit: ſi enim ignis poſſet unum gradum caloris producere, poſſet & duos, poſſet & tres; & ſic igniculus nullius beneficio evadere poſſet ſummè calidus, quod omnis dementitur experientia. *Idem nequit agere in ſeipſum actione univoca.*

Secunda pars etiam conſtat. Nihil corrumpit, niſi quod eſt ſibi contrarium; ſed nihil eſt ſibi ipſi contrarium, ergo nihil agere poteſt in ſeipſum actione corruptivâ. *Deinde*, omne agens aliud corrumpens ideò corrumpit, ut in paſſum ſimilem ſibi formam inducat, ſed ſimilis forma non poteſt ſimilem corrumpere; nihil enim poteſt aliud corrumpere, niſi introducendo oppoſitas qualitates; unum autem & idem non habet oppoſitas qualitates, ergo ſeipſum nequit corrumpere. *Deinde* nulla res tendit in ſui perniciem, quia quidquid eſt, appetit eſſe, & illud pro viribus tuetur. Ergo nihil in ſeipſum actione *Neque actione æquivocâ corruptivâ.*

corruptivâ etiam æquivocâ agere poteſt.

Poteſt tamen in ſeipſum agere actione æquivoca perfectivâ.

Tertia pars etiam clara eſt, & patet etiam experientiâ: Aqua enim per ſuam formam ſubſtantialem reproducit in ſe ſuum frigus, homo per ſuam intellectionem ſeipſum intelligit, &c. cætera patent ex primo notabili.

Objic. 1. *Ex Ariſt.* 7. *Phyſic. c.* 1. *& alibi*, quidquid movetur ab alio movetur, id eſt, quidquid mutatur ab alio mutatur; motus enim & mutatio univerſaliter idem ſonant apud Philoſophos: atqui quoties producitur aliquid in aliquo ſubjecto, toties illud ſubjectum mutatur realiter per receptionem rei, quam priùs non habebat: ergo, &c.

Reſp. Doctor in 1. *d.* 3. *q* 7. *n.* 27. *diſtinguen. maj.* Quidquid movetur univocè, *Concedit*; quia nihil poteſt producere in ſeipſo effectum quem jam habet æquivocè, *Negat.* Concluſio autem intelligitur de agentibus æquivocis tantùm.

Vel reſp. Doctor. 2. *Ibidem n.* 1. *diſtinguendo eamdem majorem.* Quidquid movetur totaliter, ab alio movetur, *Concedit*; partialiter, *Negat.* Quando autem aliquid producit effectum in ſeipſo, illud non movetur totaliter, id eſt, non mutatur ſecundùm ſuum totum eſſe, ſed tantùm ſecundùm aliquid ipſi ſuperadditum; unde debet dici moveri partialiter tantùm.

Objic. 2. Nihil poteſt eſſe ſimul actus & potentia; ſed paſſum in quo recipitur effectus & cauſa efficiens, quæ producit illum, ſunt potentia & actus. Ergo, &c.

Reſp. diſtinguen. maj. Nihil poteſt eſſe actus phyſicus, & potentia phyſica, vel actus metaphyſicus ſeu entitativus, & potentia metaphyſica ſeu objectiva, *Concedo*: nihil poteſt eſſe actus producens & potentia recipiens, *Nego*: Id enim falſum eſſe patet ex eo quod iſdem numero intellectus ſit actus producens ſuam intellectionem, & potentia ipſam recipiens, ut concedunt omnes Thomiſtæ.

Objic. 3. Omne agens agit ut aſſimilet ſibi paſſum; ſed nihil poteſt ſibi aſſimilare ſeipſum, ergo, &c.

Reſp. diſtinguen. maj. Omne agens univocum, *Concedo*: æquivocum, *Nego.* Imò nullum agens æquivocum poteſt ſibi aſſimilare paſſum.

Vel reſp. 2. *diſtinguen. maj.* Agens aſſimilat ſibi paſſum, id eſt, agit in paſſum producendo effectum conformem potentiæ productivæ quam habet, *Concedo*: id eſt, aſſimilat ſibi producendo effectum ejuſdem ſpeciei ſecum, *Nego*: Aliàs homo nihil poſſet producere præter hominem, & corruerent omnes artes mechanicæ, juxta quas homines producunt effectus longè à ſe diſpares.

Objic. 4. Datò quòd aliqua cauſa naturalis poſſit agere in ſeipſam, ſequeretur quòd ſemper & neceſſariò ageret; atqui abſurdum eſt cauſam aliquam phyſicam ſemper agere, ergo, &c.

Reſp. negan. ſequelam maj. Quia cauſa æquivoca agens in ſeipſam dependeret ſemper ab aliquo extrinſeco, quod vel eam juvaret, vel auferret impedimentum, vel poneret circumſtantias ad ejus actionem neceſſarias; hæc autem omnia non ſemper ſunt, unde non ſemper agit, etiamſi habeat ſemper vim agendi & vim recipiendi effectum. Sic intellectus agit in ſeipſum producendo intellectionem; & tamen intel-

lectus non agit ſemper ; quia non habet ſemper objecta præſentia , vel ſpecies objectorum vicarias , quibus indiget ad actus ſuos exerendos.

Objic. 5. *ex Ariſt.* 2. *Phyſic.* Cauſa materialis & efficiens nunquam coincidunt , ſed ſi idem ageret in ſeipſum , coinciderent ; idem enim quod eſt ſubjectum materiale, eſſet etiam cauſa efficiens : ergo, *&c.*

Reſp. Doctor citatus, n. 29.*diſtinguen. maj.* Materia prima & efficiens , *Concedit* ; materia ſecunda & efficiens , *Negat.* Etenim materia prima , cùm ex ſe activa non ſit , non poteſt niſi paſſivè concurrere ad productionem formarum ; ideòque dicitur pura potentia phyſica : at verò materia ſecunda ſive totum compoſitum , quod eſt ſubjectum formarum accidentialium , poteſt eas ſimul producere , & productas recipere , quia habet principium agendi ſcilicet formam ſuam, quæ ſicut dat eſſe , ita & operari.

CONCLUSIO II.

Cur ſit admittenda Antiperiſtaſis.

E*St admittenda Antiperiſtaſis.* Hæc eſt communis contra Galenum , Cardanum , *&c.* Et patet , tùm ex ventriculo qui hyëme calidior eſt quàm æſtate ; aqua in puteis hyëme calidior , æſtate verò frigidior eſt , *&c.* ſed hujus rei nulla alia reddi poteſt ratio congruentior, quàm antiperiſtaſis , ſeu circumobſidio contrarii , ratione cujus vires & ſpiritus agentis colliguntur , collecti autem fortiores ſunt & validiores. Ergo , *&c.*

Nec valet dicere cum Galeno, *l.* 3. *de ſimplicibus medicamentis, cap.* 3. aquas puteales non eſſe frigidiores æſtate quàm hyëme ; ſed ita nobis videri , quia eas manibus calidioribus æſtate quàm hyëme tractamus. *Hæc* enim replica eſt omninò puerilis & nugatoria ; ſi enim calefactis manibus aquæ puteales hyëme tractarentur , deberent ſentiri æquè frigidæ ac æſtate percipiuntur : ſed hoc eſt contra omnem experientiam. *Deinde* , cur ita friget in antris & cellis vinariis æſtate, ut in profundioribus,nullus niſi cum evidentiſſima vitæ jactura diutiùs valeat immorari ; hyëme verò ita calet , ut vix frigus etiam ſæviſſimum percipiatur.

CONCLUSIO III.

A*Ntiperiſtaſis fit tùm ab intrinſeco , cùm ab extrinſeco.* Hic eſt facilior , & mihi verior dicendi modus , & patet declaratione. Omnis qualitas , quæ per antiperiſtaſim fit validior , vel eſt connaturalis ſubjecto vel non : ſi ſit , *v. g.* calor igni , & frigus aquæ , certum eſt utrumque roborari ab intrinſeco, non quod illæ qualitates ſeipſas intendant ad præſentiam contrarii , nullum enim agens agit in ſeipſum actione univocâ ; ſed quia forma ſubſtantialis , quæ ſui conſervationem maximè appetit , cùm ſuum eſſe tuëri nequeat , niſi beneficio ſibi nativarum qualitatum ; idcircò dum illæ qualitates ab extrinſeco fortiùs impugnantur , illa novos qualitatis gradus producit , quibus prior qualitas intenditur & magis roboratur ; à forma enim ſubſtantiali (niſi aliunde præpediatur) jugiter propriæ paſſiones effluunt, donec ad congruam & ſubjecto competentem intenſionem perveniant.

Et quomodo fiat.

Provenit

Provenit etiam ab extrinſeco. Calor enim ignis ab obſidente frigidiſſimo aëre repercutitur: unde fit partium illius condenſatio ſeu compreſſio, & plurium igneorum ſpirituum retentio; qui cùm propter aëris frigiditatem effluere & ſurſùm tendere nequeant, retunduntur, & ſic recluſi ignis augent activitatem; etſi fortè illius calorem non intendant. Frigus etiam obſeſſum roboratur ab extrinſeco; non quòd corporis frigidi partes comprimantur, ut contingit in corpore calido obſeſſo, ſed quia à circumſtante calido reſerantur & aperiuntur: unde liberior egreſſus conceditur partibus calidioribus, quæ in corpore frigido priùs includebantur, earum autem egreſſus frigoris vires priùs attemperatas liberas reddit; unde fit ut activiores evadant, & magis quàm anteà roborentur.

Si autem illæ qualitates non ſint connaturales ſubjecto, non minùs augeri poſſunt ab intrinſeco & extrinſeco: ab extrinſeco quidem, quia calori obſeſſo obſtruuntur meatus, ne partes intenſiores effluant: frigori verò partes reſerantur; quô fit, ut dum contrarius calor evaneſcit, frigus ampliores & magis ſolutas vires habeat: poſſunt etiam augeri ab intrinſeco, quia in corpore calido, *v. g.* ſunt aliquæ partes aliis calidiores, ſic in flamma partes ſupremæ ſunt calidiores, quàm mediæ & infimæ, flamma calidior quàm prunæ. Ergo poteſt una pars aliam intendere, dum ſimul includuntur, & exteriùs agere non poſſunt; proindeque augeri poſſunt ab intrinſeco. Idem dicendum de frigore; pulſò enim calore, partes frigidiores alias intendunt.

Quare

Ex his collige, 1. Aquam idcircò eſſe hyëme calidiorem, quàm æſtate; quia vehementiſſimum frigus circumſtans impedit, ne exhalationes calidæ à terra in aquam emiſſas, evaporentur: ſed ubi ad aquæ ſuperficiem pervenerunt, ſtatim à circumſtante frigore detruduntur in inferiores aquæ partes, idcircò eam fovent: compertum enim eſt igneos ſpiritus locis ſubterraneis includi, qui à Sole & ſyderibus excitati ſursùm tendunt: hinc æſtate propter eorum exitum apparent terræ hiâtus; cum autem hyëme propter gelu compreſſam terram & frigus repercutiens, nequeant per terræ poros evaporari, tentant ſurſùm ferri per aquæ meâtus; unde ſeſe attollunt uſque ad illius ſuperficiem, ubi etiam à circumſtante frigore repercutiuntur, indeque intra aquam recluſi eam fovent: æſtate autem cum liberum habeant exitum, citò evolant, & aquam cum ſolo ſuo nativo frigore deſerunt. *Adde*, quòd hyëme frigus circumſtans aquam, attrahit aliquas frigoris illius partes propter ſympathiam; unde fit ut minores frigoris partes in aqua hyëme remaneant; & idcircò minùs eſt frigida quàm erat æſtate, dum omnes frigoris partes complecteretur.

aqua ſit calidior hyëme, quàm æſtate.

Hinc conſtat 1. Cur vinum patenter Soli expoſitum pro aliquo tempore frigidius evadat, quàm antea; id enim fit, quia calidiores ſpiritus in vino recluſi ad radiorum Solis contactum evaporentur, antequam Sol ſuum induxerit calorem in vinum.

Vinum Soli expoſitum aliquandiu frigidius evadat.

2. Cur aqua ſtillatim in loco ſicco effluens ſeſe in globum colligat; ſuas enim partes idcircò replicat, ut contra ſibi adverſariam ſiccitatem validior evadat; donec eam vicerit,

& per ſubjectum humidum ſeſe diffundere poſſit, quod ubi præſtitit, non ampliùs globbatim, ſed diffusè effluit.

5. Cur calx viva propter ſuperinfuſam aquam ferveſcat: hæc enim ex ingenti fornacis incendio, in quo fuit confecta, plures recludit igneos ſpiritus: quòd exinde patet, quia è fornace recenter eductâ, igneſcit aliquandiu & flammas ſpirat: inſuper calx vetuſtior minùs accenditur, eò quòd plures eorum ſpirituum ex natura ſua ſursùm petentes evanuerint. Unde calx benè cocta, & nondùm in coëmentum delibuta vel aquâ extincta, dicitur *calx viva*; quia ſpiritus igneos, quos ex incendio intra poros ſuſceperat, incluſos retinet, veluti latentem & inviſibilem animam, quâ calcis corpus fovetur & incaleſcit. Ubi verò calci affunditur aqua, ſive frigida, ſive calida, ejus ſuperficies extima agglutinatur per aquam, fitque veluti cortex & cruſta, recludens igneos ſpiritus, qui paulatim à calce effluebant: Quamobrem illi ſpiritus ad illam cruſtam alliſi reflectuntur in calcis interiora; & occurrentes aliis ſpiritibus igneis, eos excitant, & invicem adverſus hanc condenſatam ſuperficiem armantur, nativam ſuam raritatem recuperare nitentes, & liberum quærentes exitum. At cum à ſuperficie condenſatâ repellantur; alii in alios recurrunt, ex quo mutuo conflictu calx incaleſcit, & ardorem excitat. Quòd ſi ad aëris frigidi contactum ita calx non ferveſcat, id fit, quia aër non condenſat, imò rarefacit externas calcis partes, & idcircò ipſis igneis ſpiritibus liberum ſemper exitum præbet: hac etiam de cauſa non fervet olei ſuperinfuſione, quia oleum cùm ſit aëreum & calidum, facilè diluïtur & caleſcit vi caloris; unde ſuperficiem calcis non condenſat nec comprimit, ſed in ejus poris facilè imbibitur.

Cur calx viva ad aquæ ſuperinfuſionem ferveſcat.

Collige 2. in antiperiſtaſim idem non agere in ſeipſum; hæc enim qualitatum major activitas & intentio fit, vel ab extrinſeco, vel ab intrinſeco, dum una eademque pars ſeipſam non auget; ſed augetur vel à forma ſubſtantiali, vel à parte intentiori. Hæc dicta ſint juxta communiora Philoſophorum placita: Si tamen mihi, & (ut arbitror) veritati crederes, aſſereres eas qualitates in antiperiſtaſi non intendi, ſed ſolùm extendi; id eſt, in antiperiſtaſi non producuntur novi gradus in qualitate, ſed illa fit magis activa, eò quòd latentes & veluti torpeſcentes ac deſides gradus à reflexis & illiſis gradibus excitentur, & adverſùs inimicam qualitatem obſidentem, invicem armentur.

In Antiperiſtaſi idem non agit in ſeipſum.

QUÆSTIO QUINTA.

De potentia obedientiali.

POST enucleatam naturalem creaturarum agendi virtutem, nunc paucis inveſtiganda eſt earum ſupernaturalis activitas, quàm vulgò obedientialem appellant, quæ ut innoteſcat:

Notandum 1. Potentiam obedientialem ſic poſſe definiri: *Capacitas creaturæ, quâ cum extraordinario Dei concurſu aliquem effectum producere, aut formam aliquam excipere poteſt ultra vires ſuas naturales.* Ex qua definitione

Quid ſit potentia obedientialis.

duplex diſtingui poteſt obedientialis potentia. Una quidem *activa*, quâ creatura à Deo elevatur ad producendos effectus, ad quos nullis umquam naturæ viribus potuiſſet aſſurgere. Altera *paſſiva*, quâ ſubjectum elevatur ad recipiendam aliquam formam, nativas ſuas vires omnimodè excedentem.

Et quotuplex.

Notand. 2. Circa hanc obedientialem potentiam varias eſſe Auctorum ſententias. Quidam enim illam ut vacuum inane figmentum reſpuunt: Qui verò admittendam eſſe ſentiunt, varias adhuc ſcinduntur in ſenſus. Nonnulli enim eam ita extendunt, ut in re qualibet ad quodlibet admittant. Aliqui eum ad certos limites redigunt, voluntque non omnem cauſam, omnem prorsùs effectum poſſe producere, nec omne ſubjectum quamlibet formam excipere poſſe. Cæteri verò concedunt quidem cauſam omnem non poſſe quemlibet effectum edere; ſed contendunt quodlibet ſubjectum quamcumque formam divinitùs poſſe excipere. Tria ſunt itaque hac in quæſtione reſolvenda: 1. An admittenda ſit illa obedientialis potentia. 2. Ad quæ ſeſe extendat. 3. In quo conſiſtat ſeu an ſit aliquid entitati & naturali activitati creaturæ ſupperadditum. An verò tantùm ſimplex non repugnantia fundata in omnimoda dependentia creaturæ reſpectu Dei operantis.

Varia de ipſa Auctorum ſententia.

CONCLUSIO I.

Admittenda eſt in creaturis obedientialis potentia ad actus eliciendos, & formas excipiendas naturalem earum activitatem, & paſſivitatem excedentes.

Probatur 1. auctoritate Scripturæ ſacræ, idque *ex libr. Sapientiæ c.16.* Ubi ſapiens apertè declarat res inimicas & ſeſe naturaliter extinguentes & perimentes, ad Dei imperium nedum mutuò conſenſiſſe, ſed etiam majorem activitatem ex hoc conſenſu habuiſſe. Refert enim quomodò in ſeptima plaga Pharaonis pluviæ, grandini, & novis aquis ignem fuiſſe admixtum; additque *Quòd enim mirabile erat in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat:* quibus denotat illam potentiam fuiſſe activam; non quidem naturalem, ſed obedientialem; unde ſubdit eum aliquando veluti furente impetu ad nutum Dei exarſiſſe, aliquando verò mitiorem fuiſſe. *Quôdam enim*, inquit, *tempore manſuebatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios miſſa erant animalia: ſed ut ipſi videntes ſcirent, quoniam Dei judicio patiuntur perſecutionem. Et quôdam tempore in aqua figura virtutem ignis exardeſcebat undique, ut iniqua terræ nationem exterminaret.* Horum autem preferens rationem ſubdit: *Creatura enim tibi Factori inſerviens exardeſcit in tormentum adverſus injuſtos, & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt.*

Probatur illius exiſtentia.

1. Ex Scriptura.

Simile argumentum deſumitur. 1. Ex facto Moïſis qui, ut legitur, *Exod.* 15. lignum injecit in amaras aquas, & eas dulces effecit; ex quo Eccleſiaſticus colligit, *cap.* 38. lignum hoc habuiſſe divinitùs inditam virtutem ex amaris dulces facere; non enim jam modica ligni quantitas ingentem aquarum copiam potuiſſet naturali virtute in tam modico tempore immutare.

Imo ſi Rabi Salomoni ſit adhibenda fides, lignum illud naturâ ſuâ erat amarum & mortiferum.

Idem probari poteſt ex Joannis cap. 9. ubi legimus Chriſtum Dominum cæco nato viſum dediſſe, obliniendo ejus oculos luto, quaſi divinò quodam collyrio; non quòd, ut explicat S. Chryſoſtomus, *hom.* 56. *in Joannem*, terra illa ex qua Chriſtus lutum confecit, habuerit vim aperiendi oculos; *Sed*, inquit, *illam accepit à Chriſti ſaliva.* Quibus indicat Chriſtum hoc miraculum patraſſe, non quidem ad ſolam luti præſentiam, ſed reverà luto indidiſſe virtutem aliquam mirabilem; & illud ad tantam activitatem elevaſſe, ut tale miraculum verè poſſet operari.

2. Ex SS. Patribus. *Probatur* 2. *auctoritate SS. Patrum Auguſtini*, lib. 6. de Geneſi ad litteram, cap. 14. Ubi quærens an creaturæ ab initio acceperint *cauſales rationes*; id eſt, activitatem non ſolùm ad naturales & ſolitos ſuos effectus, ſed etiam ad ſupernaturales & miraculoſos; concludit affirmativè his verbis: *Reſtat igitur, ut ad utrumque modum habiles creatæ ſint, ſive ad iſtum modum, quô uſi rariſſimè temporalia tranſcurrent; ſive ad illum, quô rara & mirabilia fiunt ſicut Deo placuerit facere.* S. Hieronimi ad illa verba S. Matthæi, ubi *Chriſtus ſurgens imperavit ventis & mari, & facta eſt tranquillitas magna.* Sic ait: *Ex hoc loco intelligimus, quòd omnes creaturæ ſentiant Creatorem; quas enim increpavit, & quibus imperavit, ſentiunt imperantem; non errore hæreticorum, qui omnia putant animantia ſed majeſtate Conditoris, quâ apud nos inſenſibilia, illi ſenſibilia ſunt*, &c.

Probatur etiam hac ratione. Quidquid manifeſtè confert ad demonſtrandum ſupremum Dei in creaturam dominium, admittendum eſt, ſi nullam involvat contradictionem: at potentia obedientialis maximè confert ad adſtruendum ſupremum illud dominium, quod Deus exercet in creaturas, quibus pro libito utitur, etiam ultra ingenitas earum virtutes & contra naturalem earum propenſionem: idque nullam contradictionem involvit; quippè cùm virtus illa obedientialis non removeat creaturam à ſtatu & conditione creaturæ; imo eam maximè creaturam, hoc eſt, ens ſummè dependens demonſtret. Ergo, &c. *3. Ratione.*

Dices 1. Deus habet ſupremum dominium in res poſſibiles; quia ex Apoſtolo, *vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt*: ſed rebus poſſibilibus non poteſt uti ad aliquid præternaturale actu patrandum. Ergo potentia obedientialis activa non rectè colligitur ex ſupremo Dei in creaturas dominio.

Diſt. maj. Deus habet ſupremum dominium in res poſſibiles, ita ut eas producere poſſit, ubi, quandò & quomodò voluerit, *Concedo*; ita ut eis poſſit actu uti ad aliquid operandum, *Nego*: Cùm enim operari ſequatur eſſe; dominium Dei in creaturarum operationes, ſupponit earumdem exiſtentiam. *Non admittitur in rebus poſſibilibus.*

Dices 2. Admiſſâ tali potentiâ obedientiali activâ, ſequitur creaturam habere virtutem infinitam; at conſequens repugnat, ergo & antecedens. *Probatur major.* Virtus & facultas menſuratur ex objecto in quod fertur; in quod eò potentia fit perfectior, quò in plura & præſtantiora objecta tendit: ad objectum *Potentia obedientialis non infert in aliquo virtutem infinitam.*

hujus potentiæ obedientialis eſt infinitæ latitudinis; involvit enim quidquid non implicat contradictionem: Ergo, *&c.*

Nego maj. & ad illius probationem dico hanc virtutem non eſſe infinitam; nec *intenſivè*, cùm ſeipſâ nihil poſſit moliri, ſed tantùm quatenùs movetur à Deo; ac proinde tantùm ſubeſt, ut habeat illam perfectionem infinitam ex ſe & in ſe intrinſecè, imò languet, ſopitur & omninò hebeſcit, niſi à Deo excitetur & elevetur. Nec *extrinſecè*; objecta enim, in quæ hæc potentia tendit, ſunt tantùm infinita ſincathegorematicè, indeterminatè, & potentiâ, non verò cathegorematicè, determinatè & actu.

CONCLUSIO II.

N*On datur in rebus potentia obedientialis paſſiva ad omnem formam, nec activa ad omnem effectum.* Hæc videtur communior, & menti Doctoris conformior.

Probatur prima pars. Ad id non datur potentia obedientialis, quod manifeſtam contradictionem involvit: at omne ſubjectum eſſe cujuſlibet formæ receptivum manifeſtam contradictionem involvit; ſequeretur enim Angelum, *v. g.* eſſe receptivum quantitatis & albedinis, quod Doctor ſubtilis in 4. *d.* 12. *q.* 2. *n.* 8. judicat omninò eſſe impoſſibile: ibi enim reſpondens Ægidio probanti albedinem non poſſe eſſe ſine quantitate, alioquin eſſet ſpiritualis & conſequenter poſſet ineſſe ſpiritui, & ſic ſpiritus dici poſſet albus. Ait Doctor hanc rationem non habere apparentiam: *Quia*, inquit, *ſicut lapis non poteſt eſſe ſapiens, quia nullo modo habet rationem receptivi reſpectu ſapientiæ: ſic Angelus non poteſt eſſe albus, quia nullo modo ſuſceptivus eſt formæ hujus, ſive iſta forma produceretur diviſibilis, ſive non.* Subdit autem: *Nunc quidem duplex eſt ratio quare non poteſt eſſe albus; una eſt extenſio in ipſa forma, & inextenſio Angeli. Alia ratio, quia hæc forma eſt hæc forma, & Angelus eſt Angelus: Et hæc ſecunda ratio eſt eſſentialis ratio impoſſibilitatis; prima verò non.* Quibus apertè fatetur impoſſibile eſſe Angelum eſſe ſuſceptivum alicujus formæ corporeæ. Ac proinde cenſet eum non habere potentiam obedientialem paſſivam ad formam corpoream; ac proinde non omne ſubjectum cujuſlibet formæ eſt ſuſceptivum

Non datur potentia obedientialis paſſiva in omnibus ad omnes formas.

Dices. Non repugnat formas ſpirituales poni in ſubjectis corporeis; Anima enim rationalis, quæ tota ſpiritualis eſt, corpus humanum informat: Ergo nec repugnabit formas corporeas recipi in ſubjecto ſpirituali: ac proinde quævis forma in quovis ſubjecto recipi poterit.

Nego paritatem, & ratio diſparitatis eſt; Quòd cùm forma ſpiritualis ſit longè perfectior ſubjecto corporeo, non videtur ullum inconveniens, quòd in eo ponatur per quandam ſuæ præſentiæ replicationem & multiplicationem in ſingulis ſubjecti partibus; ita ut ſit tota in toto, tota in qualibet parte ſubjecti; eô modô quô anima rationalis eſt in corpore humano; at concipi non poteſt quonam modo forma corporea, *v. g.* quantitas aut albedo recipi poſſent in Angelo. Cum enim, inquit Doctor, hæ formæ naturâ ſuâ ſint diviſibiles

& extenſæ, nullatenus ineſſe poterunt ſubjecto inextenſo & indiviſibili.

Fateor tamen cum eodem Doctore, quod ſi forma ſpiritualis poneretur in ſubjecto corporeo, putà ſcientia habitualis in lapide, non illum denominaret ſcientem. Unde illa forma ibi eſſet realiter & entitativè, non autem ibi eſſet formaliter & denominativè.

Probatur 2. *pars*. Potentia obedientialis activa eſt virtus inchoàta, quam creatura ex natura ſua habet ad aliquem effectum, quæ virtus completur à Deo eam elevante per ſuum extraordinarium concurſum, putà virtus intellectûs creati ad videndum Deum: ſed in pluribus creaturis non datur illa virtus inchoata ad aliquos effectus, quæ enim virtus inchoata in lapide, *v. g.* ad videndum, quæ virtus inchoata in oculo ad percipiendum ſonum, *&c.*

Hæc tamen dicta ſunt juxta tritas & imbecilles mentis humanæ ratiocinationes; non enim diffiteor plura nobis apparere pugnantia, quæ tamen facilè Deus conciliare poſſet; etenim *Brachium Domini cui revelatum eſt.* Iſaiæ 53.

CONCLUSIO III.

Potentia obedientialis creaturæ nihil eſt aliud, quàm ipſamet illius entitas & naturalis activitas, aut paſſivitas, quatenus eſt poſitivè ſubdita divinæ voluntati, ad actus eliciendos vel formam excipiendam, vires ſuas naturales excedentem.

Probatur. In eo formaliter reponenda eſt obedientialis potentia creaturæ, per quod formaliter & præcisè ſubditur Deo, & poteſt ab eo elevari ad effectus inſolitos, aut ad formam extraordinariam; atqui talis eſt per ſuam entitatem & activitatem aut paſſivitatem naturalem, ut indicat D. Auguſtinus, *lib.* 9. de Geneſi ad litteram, *cap.* 17. ubi ait: *Verumtamen aliò modò dedit, ut non hoc haberent in motu naturali; ſed in eo, quô ita creata eſſent, ut eorum natura voluntati potentiori ampliùs ſubjaceret.* Quibus apertè declarat hanc obedientialem potentiam eſſe ipſammet creaturæ entitatem naturalem, quatenùs à Deo extraordinariè agente & concurrente aſſumi poteſt ad effectum præter naturam operandum, aut formam ſuſcipiendam.

SECTIO SECUNDA

De Cauſa Finali.

NOMEN *finis* metaphoricum eſt, deſumiturque ab ipſis agrorum terminis: ut enim limites agrum, ſic finis agentis operationem terminat; quô ſenſu ab Ariſtotele accipitur pro eo, cujus gratiâ aliquid fit, ſeu id quod movet agens ad agendum; ſic ſanitas eſt finis medicinæ, quæ propter ſanitatem amatur & ſumitur: de hoc autem ſit *Cauſa finalis Etimon.*

QUÆSTIO PRIMA.

An, & qualis ſit Cauſa finalis.

Ejus definitio traditur, & expenditur.

NOTAND. I. finem ſolitò rectè deſcribi, *Id cujus gratiâ aliquid fit*; ſeu, *id propter quod aliud fit*. Hæc enim deſcriptio omni & ſoli cauſæ finali competit, ut conſtabit ſingulas particulas ponderanti: unde proprius caracter cauſæ finalis eſt, ut ſit id cujus gratiâ fit aliquid; ſicut enim cauſa efficiens eſt id à quo, materialis id ex quo, formalis id, per quod; ſic cauſa finalis eſt id, cujus gratiâ fit aliquid.

Multiplex ejus diviſio ſtatuitur.

Notand. 2. finem communiter multimodè dividi; in *finem cujus*, & in *finem cui*. Prior eſt propter quem alicui obtinendum operamur; ſic ſanitas eſt finis, cujus gratiâ medicina infirmo proponitur ebibenda. Poſterior eſt illud cui volumus finem cujus; *v. g.* infirmus cui volumus ſanitatem mediante medicinâ.

2. Alius eſt *finis operis*, ſeu phyſicus; alius *finis operantis*, ſeu ex propoſito: In agentibus naturalibus ſeu neceſſariis idem eſt finis operis & operantis; ſed in agentibus liberis ſæpè diverſus eſt; finis enim architecturæ eſt habitatio, architecti verò eſt lucrum.

3. Finis *cujus* iterùm dividitur in *ultimum*, & *non ultimum*: prior eſt, qui ad ulteriorem non ordinatur idque dupliciter; vel enim non ordinatur ab operante, & ſic ſanitas eſt finis ultimus, quem intendit æger qui eam ebibit; vel non ordinatur ex ſe & naturâ ſuâ, ſic Deus eſt verè omnium finis ultimus. Poſterior eſt, qui ad alium tum ab operante, tum ex ſe ordinatur; ſic medicina eſt finis collectionis, compreſſionis & mixtionis herbarum: hæc autem ad ſanitatem ordinatur.

Duplex eſt finis cauſalitas per ordinem ad agens & ad media.

Notand. 2. finem comparari poſſe ad agens propter finem, & ad media quibus finis comparatur; & ſecundùm hanc duplicem comparationem, poſſumus in fine duplicem cauſalitatem conſiderare. *Prima in ordine ad agens*, eſt ipſum movere ad operandum; quaſi finis imprimeret inclinationem quandam ipſi agenti, ratione cujus moveretur ad proſequendum finem; ſic ſanitas movet infirmum ad ſui proſecutionem. *Secunda in ordine ad media*, in eo ſiſtit, ut finis communicet iſtis bonitatem, amabilitatem, menſuram & ordinem; plura enim per ſe non amarentur, quæ tamen amantur ratione finis, & ſic potio amara grata eſt propter ſanitatem: ſimiliter menſura, & ordo mediorum petitur ex fine; licet enim ex Ariſt. *l. 6. Polit. c. 6.* finis non habeat modum aut menſuram, quia tanta comparatur ſanitas, *v. g.* quanta obtineri poteſt: media tamen habent ordinem & menſuram ex fine; quantùm enim quô tempore, quoties, & qualiter medicamentum adhiberi debeat, ex eorum fine, putà ſanitate, repetitur.

Finis habet duo munia reſpectu agentis.

Notand. 3. finem reſpectu agentis habere duo munia, ſcilicet movere illud ad operandum, & terminare illius operationem. Motio autem fieri poteſt dupliciter, ſcilicet vel per ſolam objecti propoſitionem & cognitionem, vel per illectum & abſtractum. *Inſuper* hic illectus fit vel per realem influxum & phyſicum (ut quidam, ſed falsò

putant) vel per metaphoricum & moralem, ut cæteri veriùs edocent. Hinc quæritur, an realis, an intentionalis bonitas finis moveat: ſeu utrum in cognoſcentibus, ipſa cognitio ſit ratio formalis movendi: vel an ſit bonitas illa prout in ſe eſt conveniens appetenti & operanti propter eam.

CONCLUSIO I.

Finis eſt vera cauſa, non ut terminans, ſed ut movens: non phyſicè, ſed metaphoricè. Hæc tres involvit partes, quarum

Eſt vera cauſa. *Primam* probat Doctor in 2.*phyſ. q. 9.* Illud eſt cauſa, propter quod alterum eſt; ſed propter ſanitatem, *v. g.* eſt ſumptio medicinæ; ergo ſanitas eſt cauſa illius ſumptionis. *Minor conſtat.* Non enim amara potio ſumeretur, niſi ad id moveret ſanitas, & illa ad ſanitatem, non autem ſanitas ad potionem ordinatur. *Major etiam patet.* Illud enim eſt cauſa, per quod reſpondetur ad quæſtionem, propter quid res fit. Huic enim quæſtioni reſponderi debet per cauſam finalem, ut compertum eſt. *Confirmatur.* Finis verè movet agens ad operandum, ita quod ſi non moveret, agens non ageret, nec proinde fieret effectus: Ergo verè realiter effectus, ut fiat, dependet à fine. Ergo finis verè habet rationem cauſæ reſpectu illius.

Non ut terminat, ſed ut movet. *Probatur 2. pars.* Omnis cauſa ſub ea ratione quâ cauſa eſt, intelligitur eſſe prior ſuô effectu, ſed finis, ut terminans operationem, non intelligitur eſſe prior illâ operatione: ergo non eſt cauſa prout terminat. *Major conſtat.* Omnis enim cauſa eſt principium; principium autem intelligitur eſſe priùs eo, quod ab eo principiatur. *Minor prob.* Sanitas, *v. g.* prout terminat actiones medicas, eſt aliquid illis poſterius; non enim terminat, niſi quatenus eſt; at non eſt niſi virtute, & beneficio actionum medicarum, proindeque illis eſt poſterior.

Dices ſanitatem eſſe quidem priorem medicinâ, quatenùs ab ea producitur; non verò quatenus eam finit & terminat.

Contra. Sanitas terminat medicinam vel antequàm ſit, vel dum eſt: non primum, quia nihil verè terminat rem actualem, niſi ſit actu: ſed dum ſumitur medicina, nondum eſt ſanitas: Ergo nequit eam terminare. Reſtat igitur ut eam terminet, dum actu eſt: ſed non eſt actu, niſi poſt medicinam: ergo non eſt cauſa medicinæ, ut eſt terminus per eam productus.

Non phyſicè, ſed metaphyſicè. *Probat tertiam partem* Doctor in 2. *d.* 25. *q.* 1. *n.* 24. Finis non influit realiter in effectum, ergo non influit phyſicè. *Probatur antec.* Omne influens realiter debet eſſe realiter, ſed finis ad hoc ut habeat rationem cauſæ finalis, non requirit neceſſariò exiſtentiam. *Patet*: quia ſanitas dum non eſt actu, non minùs movet ægrum, ut medicinam amaram ebibat, *&c.* *Deinde*, quod movet phyſicè, eſt efficiens, & movet ob aliquem finem: Ergo ſi finis moveret phyſicè, eſſet efficiens, & moveret propter aliquem finem; ſicque finis & efficiens idem eſſent; ac proinde res abiret in infinitum.

Eſt tamen cauſa per ſe. *Non tamen* diffiteor finem dici poſſe cauſam *per ſe* effectûs, qui producitur, quatenus cauſa *per ſe* ſignificat id quod per ſe ſuô modô confert ad effectûs productionem; verum

verum enim eſt quòd finis moveat per ſe, & non per aliud, agens ad operandum. Non autem eſt cauſa *per ſe*, quatenùs hæc opponitur cauſæ per influxum alterius in effectum: finis enim proximè, & per ſe realiter in effectum non influit, ſed tantùm per virtutem & influxum agentis: cùm enim ſanitas nondum habeat eſſe reale in ſeipſa, quônam modò realiter influeret in effectum. *Dicendum eſt* ergo eam attingere effectum influxu phyſicò; non quidem propriò, ſed alienò; non immediatè, ſed mediante agente; non per propriam, ſed per agentis operationem.

Movet igitur finis metaphoricè; vel quia procreat agenti deſiderium, & amorem ſui: vel quia cùm finis ſit id cujus gratiâ agens operatur, eodem modo ſe habet, ac ſi per realem influxum agens moveret ad agendum: uſus enim loquendi jam invaluit, ut cùm quidpiam gratiâ alterius facimus, dicamur id feciſſe moti ab illo: Sic quia Mercator lucri faciendi causâ maximos labores ſuſtinet, dicitur lucrô moveri ad eos labores ſubeundos. Id apertè fatetur Doctor *q* 4. *prologi n.* 11. Et in 2. diſt 25. *q.* 1. *n.* 24. dum ait in agentibus dianoëticis *finem non habere rationem cauſæ, niſi inquantùm amatus & deſideratus movet efficiens ad efficiendum*; quibus indicat cauſalitatem finis non quidem attendere voluntatis operationem, ſed eſſe ipſiuſmet volitionem, quatenus media & potentias applicat ad finis conſecutionem Dicere enim *finem movere tantùm, quatenus eſt deſideratus & amatus*: idem eſt ac ſi diceret, finem non cauſare niſi per deſiderium & amorem, quæ ſunt actiones voluntatis. Ita quòd una eademque actio voluntatis, quatenus oritur à voluntate, dicatur *cauſalitas effectiva*; quatenus verò ordinatur & ordinat ad finem, dicatur *cauſalitas finalis*.

Inſuper, prout dependet à voluntate, dicitur *motio realis* & phyſica, eò quòd dependeat à principio reali & phyſico; ſed prout dependet à fine, dicitur *motio metaphorica*, quia fit ab objecto movente & attrahente ad ſe voluntatem: non quòd illa motio non ſit vera & realis, ſed quia non eſt phyſica. Quod enim eſt ens in potentia, id actionem phyſicam edere nequit: motus enim phyſicus fit à movente actu exiſtente; ideòque actio quâ movet finis, cum entis exiſtentis in potentia non poteſt eſſe phyſica, ſed phyſicæ ſimilis; atque ob eam cauſam dicitur metaphorica. Hinc enim advertendum eſt, *cauſam efficientem* & *finalem* movere, ſed cum diſcrimine; nam 1. Illa movet motu propriò & phyſicô; hæc movet motu metaphoricô & per tranſlationem dictô. 2. Iſtius motus eſt actio propriè dicta, hujus verò non niſi impropriè; cauſa enim finalis propriè non eſt activa, aliàs ab efficiente nullatenùs diſcreparet. 3. Efficientis motus neceſſariò requirit exiſtentiam rei quæ movet: motus verò cauſæ finalis requirit tantùm exiſtentiam illius ſecundùm eſſe intentionale. 4. Iſtius motus verè & realiter ſubjectum immutat: motus autem cauſæ finalis nihil aliud eſt, quàm motus, quo aliquid ſui amorem in voluntatem injicit, eamque ad ſe allicit & trahit juxta illud,

Cauſa efficiens & finalis verè movent, ſed diverſimodè.

Trahit ſua quemque voluptas.

Dices 1. Finis eſt una ex quatuor cauſis phyſicis; ut ſupra dictum eſt, ergo cauſat phyſicè. Eô modô enim

aliquid eſt cauſa, quomodò cauſat: ergo ſi cauſet tantùm metaphoricè, & non phyſicè, erit cauſa metaphorica, & non phyſica.

Reſpondet Doctor in 2. d. 25. q. 11. n. 24. Ariſt. Idcircò finem tribus aliis adjunxiſſe, non quòd exiſtimaret finem eſſe cauſam phyſicam & realiter per ſe in effectum influentem; ſed quia cæteræ nullatenus cauſare poterant, niſi finis præmoveret; materia enim non agit, niſi beneficiò cauſæ efficientis; hæc autem nihil molitur, niſi propter aliquem finem. Idcircò omnium prima movet, etſi non realiter, ſed metaphoricè tantùm moveat. Unde etiam prior aliis cauſis dignitate dicitur; non quòd det perfectius eſſe effectui, ſed quia omnes aliæ ad eam ordinantur.

Idcircò finis dicitur cauſa phyſica, quia cæteræ cauſæ phyſicæ ſine eo cauſare non poſſunt.

Dico 2. Sanitas per ſuam bonitatem, verè movet ægrotum ad ſui conſecutionem; ergo veram habet ſibi propriam cauſalitatem.

Diſting. conſeq. Veram habet cauſalitatem phyſicam à ſe, *Nego*: ab agente, *Concedo*: Nam ut ſuprà diximus, finis non influit per virtutem ſibi inſitam & inexiſtentem; ſed phyſicè influit mediante agente, quod movet ad agendum, & quod nullatenus ſine ipſa ageret.

Unde non influit in effectum per virtutem ſibi inexiſtentem, ſed per virtutem agentis.

Dices 3. Voluntas priùs movetur ad agendum, quàm agat: Ergo motio finis præcedit actionem voluntatis, ac proinde eſt ab ea diſtincta.

Diſting. Priùs movetur per aliquem influxum realem, *Nego*: per influxum metaphoricum, *Concedo*: vel ſi mavis, *negabis antec.* Voluntas enim ad agendum quidem movetur, non tamen præmovetur; ſicut Deus cum homine ad agendum concurrit, non tamen præcurrit.

Non per veram realem influxum movet, ſed per metaphoricum.

Inſtabis. Finis dicitur prima cauſarum, ergo priùs cauſat. Ergo priùs movet voluntatem, quàm voluntas agat. *Concedo antec. ſed nego duas conſeq.* Sicut enim Deus dicitur primum agens; non quod priùs agat, ſed quia agit independenter: ita finis dicitur primum movens, non quod primò moveat phyſicè, ſed quod independenter ab aliis moveat metaphoricè, ut inquit Ariſt. 3. de anima textu 54. dicens: *Cæteræ cauſæ cauſant ut mota; finis verò immotus.*

Quare dicitur prima cauſarum.

Urgebis. Cauſa ſub ratione cauſæ, præcedit effectum: ſed actio voluntatis eſt effectus cauſæ finalis, ergo eam præſupponit.

Reſp. Actionem voluntatis ſpectari dupliciter, ſcilicet vel in fieri, vel in facto eſſe & terminativè: priori modo eſt cauſalitas cauſæ finalis; poſteriori verò concedi poteſt eſſe illius effectum.

Actio voluntatis in fieri poteſt dici cauſalitas efficientis & finis; ſed in facto eſſe, eſt illius effectus.

Urgebis iterùm. Actio voluntatis in fieri eſt cauſalitas cauſæ efficientis: ergo non eſt cauſalitas cauſæ finalis.

Reſp. Eſſe cauſalitatem utriuſque ſecundùm diverſos reſpectus, quos dicit ad utramque; eſt enim cauſalitas efficientis, prout ab ea pendet phyſicè tamquam à principio phyſico; eſt verò cauſalitas finis, quatenùs circa eam verſatur, & ab ea pendet tamquam à principio alliciente, & ſui amorem in voluntate procreante.

Quod autem cauſalitas finis non fiat per aliquem influxum realem promanantem à fine in voluntatem, apertè patet: *Tum*, quia cauſæ omnes influunt neceſſariò ſimul, propter neceſſariam dependentiam connexionis inter earum cauſalitates: *Tum*, quia poſitâ illâ præmotione,

Quare cauſalitas finis non conſiſtat in influxu reali.

quæ dicitur præcedere actionem agentis, ſoletque concipi ut ſollicitatio quædam ad agendum; hâc inquam poſitâ, poteſt agens liberum renuere & ſuſpendere actum: at verò fieri nequit ut poſitô influxu proximô alicujus cauſæ in effectum, non ſequatur effectus; influxus enim cauſæ eſt ipſamet effectûs egreſſio.

Unde illa præmotio cauſæ finalis (ſi quæ ſit) conſiſtit in ſola præſentia objectiva finis, qui per intellectum voluntati præſens efficitur: hôc enim ipsô dicitur præmovere, quô ejus bonitas appetitui repræſentatur, ut aperiet

---

CONCLUSIO II.

F*Inis movet formaliter per ſuam bonitatem; non autem per ſuum eſſe intentionale objectivum.* Hæc eſt communior & verior.

Probatur. Per id finis movet ad ſui conſecutionem, per quod delectat, explet, & ſatiat appetitum: atqui ſanitas, *v. g.* ſecundùm ſuum eſſe reale quod habet in ſe, non autem ſecundùm eſſe intentionale quod habet in intellectu, hæc præſtat: nam cujus præſentia deſiderium noſtrum impletur, ejus abſentia ad concupiſcendum incitatur. Sed non adimpletur animus noſter præſentiâ finis intentionalis, ergo neque incitatur animus abſentiâ finis intentionalis; ergo finis ſic non movet. Exemplo rem declaremus: Medicum movet ſanitas ægroti, ut medicinam faciat; ſed quæ? non intentionalis ſanè, ſed realis. Non prodeſt ægroto ſanitas intentionalis, id eſt, cognitio ſanitatis, ſed ſanitas realis cognita, & huic reſtitui cupit,

Finis movet per ſuã bonitatem.

non alteri; hæc, ut poſſibilis, movet eum ad remedia adhibenda, hæc acquiſita voluntatem ſatiat, non verò intentionalis ſanitas, aut cognitio ſanitatis. Quòd ſi aliquando alicujus objecti cognitionem appetimus, ſub ratione finis, veluti cum deſideramus videre Deum, cognitio tum ſpectatur ſecundùm eſſe reale, ſecundùm quod appetitur.

Deinde. Finis formaliter per illud movet, quô adeptô, finis dicitur comparatus, & quô non habitô, agens dicitur fruſtrà laboraſſe; ſed poſitâ bonitatis finis conſequutione, ponitur & finis; poſitâ verò tantùm ejus cognitione, non dicitur comparatus; qui enim ſanitatem novit, anne idcirco ſanus eſt. Accedit, quòd finis in executione, & ut adeptus retinet eſſe intelligibile, & tamen deſinit cauſare: igitur cauſalitas finis non eſt ejus ipſum intelligibile.

Denique, per illud finis movet formaliter, quod agens agendo formaliter intendit: ſed agens agendo, & media applicando, intendit non ſolùm cognitionem finis, ſed præſertim tendit ad illius bonitatem & entitatem conſequendam: quis enim amaram potionem ebibit, venas ſecari patitur, ſævas aduſtiones ſuſtinet, principaliter ut quid ſit ſanitas cognoſcat; non autem ut eam conſequatur & obtineat. An medicus & ægrotus in adhibendis ſumendiſque medicamentis tantoperè laborant propter ſanitatem intentionalem tantùm; neutiquam, jam enim eam habet in animo.

Non verò ſecundùm ſuum eſſe intentionale.

Non inficior cognitionem finis quidem prærequiri ut moveat; cum enim voluntas ex ſe ſit potentia cæca, non fertur, niſi in præcogni-

tum ab intellectu: idcirco hæc cognitio neceſſariò requiritur; non ut movens, ſed ut conditio ſine qua finis non moveret.

Niſi tanquam per conditionem ſine qui non.

Dices 1. Ariſtoteles aſſerit ſanitatem quæ eſt in corpore, eſſe à ſanitate quæ eſt in mente Medici: Ergo ſanitas cauſat ſecundum eſſe intentionale. *Diſtinguo*; eſt tamquam à conditione ſine qua non, ſeu ab exemplari, *Concedo*: tamquam à movente formaliter, *Nego*.

Dices 2. Finis nunquam conſequendus movet; ægrotus ſiquidem movetur ad ſanitatem, quam nunquam conſequetur: Ergo ut ſic non movet ſecundùm ſuum eſſe reale, cùm nullum habeat ſanitas, nec habitura ſit.

Sanitas movet ad ſui conſecutionem per ſuum eſſe reale, ut cognitum.

Reſp. Sanitatem movere ſecundùm ſuum eſſe reale, quod habet ut eſt apprehenſa; ita quod illa apprehenſio & repræſentatio non ſit ratio formalis cur moveat, ſed tantùm conditio ſine qua non fieret præſens, nec proinde moveret finis: Ergo movet objectivè per ſuam realem bonitatem conceptam, non autem per conceptum ſeu cognitionem illius bonitatis.

Dices 3. Mutatâ levi apprehenſione, re interdùm invariatâ, non minùs mutatur actus voluntatis circa finem. Ergo illa mentis apprehenſio per quam bonitas finis repræſentatur, eſt ipſamet finis cauſalitas.

Nego antec. Id enim potiùs præſtat finis bonitas diverſimodè per intellectum repræſentata; ſi enim repræſentetur ut abſens, excitat deſiderium; ſi ut præſens, excitat gaudium, *&c.* Verum quidem eſt illam apprehenſionem eſſe occaſionem & conditionem ſine qua non illius mutationis; non autem eſt cauſa efficiens illius.

Dices 4. Si finis moveat ſecundùm ſuum eſſe reale, idem erit cauſa ſui ipſius. *Probatur.* Finis generationis eſt compoſitum ſubſtantiale: Ergo ſi finis moveat ſecundùm ſuum eſſe reale, illud compoſitum erit cauſa ſuiipſius, quod implicat: idem enim eſſet ſeipſo prius & poſterius.

Diſting. antec. Idem eſſet cauſa ſuiipſius ſecundùm quid, *Concedo*: ſimpliciter & abſolutè, *Nego*, *diſtinguo pariter probationem.* Compoſitum ſubſtantiale quatenus futurum & apprehenſum, eſt cauſa finalis movens, agens ad illud producendum, *Concedo*; quatenus eſt exiſtens taliter movet, *Nego*. Non autem implicat, ut aliquid futurum moveat metaphoricè ad ſui actualem productionem, & ſic diverſimodè terminabit & movebit agentis operationem. Movebit (inquam) ut futurum; terminabit verò, ut actu exiſtens.

Non inde tamen ſequitur idem eſſe cauſam ſui ipſius ſimpliciter, ſed tantùm quid.

Dices 5. Cognitio finis movet cauſam efficientem ad agendum: igitur finis movet tantùm per ſuum eſſe intentionale & objectivum, ſeu per cognitionem ſui.

Diſting. conſeq. Finis movet per cognitionem objectivam, ſeu per bonitatem quam ipſe continet, quatenùs illa repræſentabilis eſt per intellectum, *Concedo*: movet per cognitionem formalem, ſeu præcisè & ratione cognitionis, quam habet de illa bonitate extellectus, *nego*: Cùm enim quæritur cur aliquid fiat, non profertur ipſius finis cognitio, ſed res ipſa, quæ ut finis appetitur: neque enim cognitio ſanitatis, ſed ſanitas ipſa movet nos ad ſui conſtitutionem.

Nec obſtat quòd finis plerúmque non habeat eſſe reale, nec ullam

boni:tatem, ſed tantùm eſſe intentionale. *Reſpond.* enim quòd etſi finis non habeat bonitatem veram, habet ſaltem apparentem objectivam, ratione cujus movet agens ad actionem: unde ſi non habeat eſſe reale, quatenus reale opponitur objectivo: habet tamen quatenus opponitur intentionali & cognitioni.

Ex iis apparet diſcrimen inter cauſam moralem & finalem; nam cauſa moralis movet, aut ſuadendo, aut jubendo, aut impellendo in aliud; finis verò è contra, tantùm illicit & trahit ad ſeipſum. Cauſa moralis plerumque mala eſt, & ita videtur: finalis autem habet ſemper rationem boni, veri aut ſaltem apparentis. Cum effectus producitur, jam non adeſt cauſa moralis, ſed fuit, ut cùm Orator aliquid faciendum perſuaſit: finis autem nondum exiſtit, quando fit effectus, ſed erit; neque enim ſanitate fruor, quandò medicamentum ſumo. Diſcrepant ergo cauſa moralis & finalis: niſi fortè cauſam moralem dixeris eam omnem, quæ non phyſicè influit in ſuum effectum, ſed dumtaxat objectivè, ceu per objectivum influxum ab intellectu repræſentatum, ita ut cognitio ſit velut applicatio ejus cauſæ, & conditio ad agendum requiſita: id enim expeti non poteſt, quod penitus eſt ignotum.

Quære. Quinam ſint effectus finis.

Recenſentur effectus cauſæ finalis. Et expenditur ordo & *Reſp.* 1. Agentia ratione prædita, dum agunt propter finem, hunc ordinem ſervare. 1. Intellectus proponit voluntati rem agenti convenientem. 2. Voluntas illam appetit & deſiderat. 3. Ex appetitu naſcitur intentio eam acquirendi per media 4. Fit conſultatio de mediis. 5. Sequitur mediorum electio. 6. Factâ electione, voluntas ſuô imperiô potentias executivas applicat ad media & ad opus. 7. Ex hac applicatione fit conſecutio finis. 8. Ad conſecutionem ſequitur amor, gaudium, fruïtio & delectatio, quibus voluntas in obtento fine quieſcit. *modus quem ſervant agentia agendo propter finem.*

Reſp. 2. Omnes actus voluntatis ſive elicitos ab ipſa; ſive imperatos & eliciendos ab aliis facultatibus, fieri propter finem: *Tùm*, quia illi actus non fiunt temerè; ergo fiunt alicujus finis gratiâ: *Tum*, quia ſicut nullus eſt effectus qui ab aliquo agente non procedat, ita pariter nullus eſt, qui non ſit propter aliquem finem; nam omne agens agit propter finem. *Tùm* denique, quia voluntas hos actus non producit, niſi quatenus à fine movetur, allicitur & attrahitur. *Omnes actus ſive eliciti, ſive imperati à voluntate fiunt propter finem.*

Objic. 1. Amor & intentio finis non fiunt ex amore finis, alioquin fieret progreſſus in infinitum: ergo non ſunt effectus finis. 2. *Obtento fine quieſcit agens*, ex Ariſt. 1. *de gener. textu* 55. Ergo amor, gaudium, *&c.* non ſunt effectus cauſæ finalis. 3. Finis eſt id cujus gratiâ aliquid fit; ergo gratiâ finis fieri debet aliquid diſtinctum ab ipſa actione quæ tendit ad finem: ſed intentio eſt ipſamet actio, quâ voluntas fertur in finem. Ergo illa non eſt gratiâ finis.

Reſp ad 1. Amorem elicitum circa finem, non fieri ex alio amore elicito; ſed ex amore, ſeu appetitu innato ad finem. *Nec dicas* effectum finis debere procedere ex appetitu elicito; id enim non credam, niſi probaveris. *Amor finis dicitur ex amore innato, non ex elicito.*

Ad 2. Obtento fine, agens quieſcit quoad conſultationem, judicium, electionem & applicationem mediorum, *Concedo*, quod omnem pror- *Quomodò obtentô fine agẽs quieſcat*

ſus actionem, *Nego*. Agens enim circa finem obtentum elicit amorem, gaudium, *&c.* proindeque aliquid circa illud operatur.

Ad 3. Dico agere gratiâ finis non eô modô accipi, quô in objectione ſumitur: ſed ita ut actio fiat propter attractionem, & allectionem finis; id eſt, ut actio elicienda terminetur, & ita tendat ad finem propoſitum, ut ſi finis non alliceret, agens ſuam actionem non eliceret.

QUÆSTIO SECUNDA.

An omnia agentia creata agant propter finem.

Quid ſit agere propter finem.

NOTANDUM I. Agere propter finem idem eſſe, ac habere aliquod bonum præfixum ſuæ operationi, quod movet ad agendum; ſic ovis fugiens lupum, agit propter tutelam ſuæ vitæ. Hoc fit dupliciter, vel formaliter, vel materialiter: *formaliter* agitur propter finem, quando agens intendit finem, eumque novit ſub ratione finis, & propterea novit habitudinem ſeu proportionem mediorum ad finem conſequendum. *Materialiter* agitur propter finem, quando agens tendit in eum ut in bonum ſibi conveniens, non cognoſcendo proportionem mediorum cum fine, ſive in eum propriò motu, ſive alieno dirigatur.

Agitur propter finem vel materialiter vel formaliter.

Notandum 2. Ut agens agat propter finem formaliter, duo deſiderari ex parte intellectûs, ſcilicet cognitionem tum finis, tum mediorum; & proportionis mediorum, tum inter ſe cum ipſo fine. Duô ſimiliter ex parte voluntatis deſiderantur, primum ut velit, intendat & amet finem: ſecundum ut media eligat, quibus finem conſequatur.

Ut agẽs agat propter finem formaliter, duo requiruntur ex parte intellectûs & duo ex parte voluntatis.

Notandum 3. Agentia creata eſſe in triplici differentia: Quædam nullam prorſus habent cognitionem finis nec materialiter nec formaliter, quæ tamen in actiones quaſdam naturaliter prorumpunt, ut lapis deorſum. Alia cognoſcunt quidem finem, ſed materialiter tantùm, ut lupus qui prædam inſequitur; non quod (inquiunt) cognoſcat talem prædam eſſe commodam ad famem ſedendam, ſed quia fertur motus inſtinctu phantaſiæ repræſentantis tale bonum, ita ut, ab illius proſecutione ſe cohibere nequeat. Alia denique apprehendunt finem formaliter, ut omnia rationalia.

Agentia creata ſunt in triplici differentia. Aliqua quæ finem non cognoſcunt. Alia quæ eum cognoſcunt tantùm materialiter. Et alia quæ eum cognoſcunt formaliter.

CONCLUSIO I.

AGentia ſenſu deſtituta agunt propter finem; non formaliter ex ſe, ſed tantùm materialiter & quatenus ab Auctore naturæ procedunt & ordinantur. Hæc tres involvit partes. 1. Quòd agant propter finem. 2. Quod agant materialiter. 3. Quòd Deus per illa formaliter agat propter finem.

Agentia inſenſibilia agunt propter finem.

Probatur 1. *pars*, ab Ariſt. 2. *Phyſ. textu* 77. contra Empedoclem & Anaxagoram; qui omnia caſu & fortuitò, non autem propter finem à natura intentum fieri aſſerebant: *Probat* (inquam) 1. Quæ caſu & fortunâ fiunt, non eodem modo imò temerè contingunt: ſed agentia naturalia eodem modo ſemper operantur; ignis enim ſemper calefacit la-

pis deorſum (ni præpediatur) tendit, *&c.* 2. Monſtra quandoque fieri contingit. Ergo natura ex ſe agit propter finem. *Conſeq. eſt evidens*: Si quidem monſtrum nihil aliud eſt, quàm effectus naturæ aberrantis à fine. 3. Ars agit propter finem. Ergo & natura. *Antecedens conſtabit* evidenter per inductionem: Architectus enim domum edificat propter habitationem, *&c. Conſeq. probatur.* Ars naturam imitatur & perficit, ergo ſi una temerè non agat, ſed propter finem opera ſua moliatur, quidni & alia.

Non formaliter ex ſe.

Secunda pars conſtat ex notab. Quidquid enim formaliter in finem tendit, dirigi debet præviâ ſuâ cognitione: cum autem dicta agentia nullam prorſus cognitionem habeant, nec ſenſitivam nec rationalem, ideò propter finem formaliter operari nequeunt.

Sed tantùm quatenus à Deo diriguntur.

Tertia pars etiam conſtat. Deus enim cum ſit agens præſtantiſſimum, nihil in vanum & temerè operatur ſive per ſe immediatè, ſive cum alio agendo: Ergo dum cum agentibus naturalibus operatur, propter finem aliquem operatur. *Deinde* cuilibet agenti naturali ſpecialem virtutem Deus indidit, quâ poſſent ſuos terminos pertingere; ſic lapidi dedit gravitatem, ut tendat deorſùm, igni vim calefactivam, ut calefaciat, *&c.* ſed hæc non fortuitò & temerè eis indidit; ergo propter aliquem finem à ſe cognitum, non autem ab agentibus illis ſenſu deſtitutis. Id illuſtratur exemplo militiæ ſupremi Ducis, qui eum aliis præcipuis militiæ ducibus novit finem belli, & rerum in eo gerendarum, quem privati milites plerumque ignorant; ſed ut felicem aſſequantur belli exitum, ſufficit, ut à ducibus regantur & ordinentur.

CONCLUSIO II.

Bruta agunt propter finem formaliter.

P*Robabile eſt bruta agere propter finem formaliter.*

Probatur 1. Agere propter finem nihil aliud eſt, quàm agere propter bonum apprehenſum ſeu cognitum, applicando media ad ipſum bonum proſequendum: atqui bruta taliter agunt, ergo. *Major patet*, *minor probatur* innumeris exemplis animalium. Quis enim è ratione tam alienus negaret formicas finem intendere, & ad eum conſequendum debita media applicare, dum opportuno tempore grana congerunt, & ne germinent & vireſcant, illis cor abrodunt; aëri quandoque ventilanda exponunt, ne humore aut calore putreſcant? Quis hominum ſagaciùs & efficaciùs ſibi provideret? Negares araneas muſcarum ſanguinem anhelantes, ſuas caſſes texere in locis in quibus muſcas advertunt volitare, ſi eas ad muſcas capiendas non eſſe neceſſarias cognoſcerent? Quis non miratus eſt gallinæ aſtutiam, quæ advertens pabulum ſeorſim poſitum, ſeſe clam ab aliarum conſortio ſubducit, locum petit: non volitando, ne cæteræ pennarum ſonitum audientes, advertant quò tendat; ſed peditando à locis inferioribus ad ſuperiora paulatim conſcendit, donec ad optatum locum perveniat? Quis hominum idem præſtare cupiens, alia convenientiora media poſſet adhibere? Norunt ergo quæ media ſint neceſſaria ad finem conſequendum. & eadem ſagaciter applicant. Quid ergo bellúas propter finem formaliter agere diffiteris?

Ut probatur exemplo Formicæ.

Araneæ.

Gallinæ.

Quæ tendunt in finem per media debita.

Reponunt aliqui, hæc à belluis non præſtari per cognitionem finis & mediorum utilium ad finem cognoſcendum: ſed per inſtinctum naturalem ferri circa ea, quæ phantaſia eis exhibet eſſe convenientia.

Et non ex ſolo naturæ inſtinctu.

Contra 1. Id gratis replicatur, nam eodem modo aſſererent homines agere tantùm propter finem per inſtinctum & phantaſiam. 2. Quæ fiunt per inſtinctum & impulſum phantaſiæ, non fiunt cum mediorum delectu & applicatione: bruta autem media ad finem conſequendum applicant: Ergo non ex ſolo inſtinctu operatur.

Inſtant. Bruta ita agere ex inſtinctu, quem habent ad vitam per illa pabula ſervandam. *Contra*. Ergo nôrunt ea pabula eſſe media ad vitæ conſervationem neceſſaria: proindeque dum ea appetunt, propter finem agunt.

Urgent. Bruta non poſſunt intendere media, niſi cognoſcant eorum utilitatem: ſed mediorum utilitas non poteſt percipi à ſenſibus brutorum, ſed tantùm per diſcurſum; ergo nequeunt intendere media propter finem.

Reſp. 1. Hoc argumentum eſſe pariter ab adverſariis ſolvendum; dicunt enim ideo canem prorumpere in cibum, quia videt eum ſibi convenientem; unde quæro quonam modo canis hanc cognoſcat convenientiam, an per ſenſus? neutiquam, alioquin nos ipſi talem mediorum utilitatem ſolo viſu poſſemus deprehendere. An per diſcurſum ſaltem imperfectum? Quidni; cum enim belluæ animantes mediæ veluti jaceant homines inter & plantas, quis eas aliquali diſcurſus umbrâ præditas ambigeret. At iſta plenius declarabimus, ubi ſermo erit de Brutorum ſenſu & cognitione.

CONCLUSIO III.

Homines & Angeli agunt propter finem formaliter.

C*Reaturæ rationales, ut ſunt Angelus & Homo, agunt propter finem formaliter*. Hæc eſt communis, & patet: liberè enim finem in quem tendant, eligunt, & ipſum intendunt ſub ratione finis, per media cognita ſub ratione mediorum; ut ſinguli diebus ſingulis experimur. Ergo, *&c.*

CONCLUSIO IV.

Etiam & Deus

D*Eus agit propter finem formaliter: præſertim dum aliquid extra ſe producit*. Hæc etiam eſt communis, & patet; nam illæ actiones ſunt propter finem, quæ aliquam agnoſcunt cauſam finalem; actiones Dei ad extra agnoſcunt aliquam cauſam finalem, nempè Deum ipſum. *Probatur*: Quidquid fit ab agente perfectè rationali & ſapientiſſimo, non fit temerariò, nec inconſultò & fruſtrà, aliàs agens illud non eſſet perfectè rationale; ſed Deus eſt agens ſummè rationale, & omnia operatur ſapienter, juxta illud, *Omnia in ſapientia feciſti*. Ergo nihil fruſtrà operatur, ergo propter ſeipſum; nihil enim eſt proportionatum Deo operanti, niſi Deus ipſe. Ergo Deus agit propter ſe, juxta illud Proverb. 6. *Omnia propter ſemetipſum operatus eſt.*

Dices. Principium alicujus actionis nequit eſſe finis ejuſdem; ſed Deus eſt principium ſuæ actionis, ergo nequit eſſe finis ipſius, & conſequenter non agit propter ſcipſum, tanquam

tanquam propter finem.

Eſt enim principium & finis ſuæ actionis diverſo reſpectu.

Reſp. diſting. maj. Principium nequit eſſe finis ſuiipſius ſecundùm eamdem rationem, *Concedo*: ſecundùm diverſas rationes, *Nego*: In creatis enim poteſt aliquis agere propter ſeipſum perficiendum; Deus verò qui perfici non poteſt, cum infinitè perfectus ſit, agit propter perfectiones ſuas manifeſtandas aliis aut communicandas; ſeu quod idem eſt, propter ſeipſum manifeſtandum aut communicandum, quia perfectiones Dei ſunt ipſemet Deus.

Dices ultimò: Qui agit propter finem, videtur indigere aliquo: ſed indigentia non eſt admittenda in Deo, ergo, *&c.*

Non tamen propterea aliquo indiget.

Reſp diſting. maj. Qui agit propter aliquam perfectionem recipiendam, *Concedo*: qui agit propter ſuam bonitatem communicandam, *Nego*: Deus autem agit propter finem hôc ſecundô modô, ſeu ex fœcunditate, non ex indigentia; unde non ſequitur quod indigeat aliquo.

Urgebis. Deus operatur ad extra propter gloriam ſuam, non quam in ſe ab æterno complectitur; ſed quam extra ſe à creaturis in tempore mutuatur: Ergo operatur propter aliquod bonum, quod in ſe recipit.

Nec aliquam gloriam à creaturis accipit, ſed ſolùm extrinſecam.

Diſting. antec. Operatur propter gloriam recipiendam à creaturis, *Nego*: propter gloriam manifeſtandam creaturis, ut ab eis adoretur, *Concedo*: Duplex enim gloria diſtinguitur, una intrinſeca, quæ conſiſtit in præcellentiis & virtutibus intrinſecè inexiſtentibus. Alia eſt extrinſeca, quæ nihil perfectionis infert: ſed tantùm eſt ſignum & argumentum intrinſecæ perfectionis; ſic honor eſt ſignum reverentiæ propter præclaras dotes in honorato reperiendas. Deus itaque agit propter gloriam extrinſecam, non verò intrinſecam.

SECTIO TERTIA.

De Cauſalitate Materiæ & Formæ.

Proponitur ſtatus Sectionis.

IAM ſatis ſuperque diſſeruimus de entitate & affectionibus materiæ & formæ, quatenùs ſunt principia corporis naturalis; nunc reſtat inveſtigandum, 1. Quæ ſit earum virtus & cauſalitas. 2. An utraque habeat rationem naturæ. 3. Quid & qualis ſit natura. 4. An ars moliri poſſit naturæ opera.

QUÆSTIO PRIMA.

An, & quæ ſit phyſica cauſalitas Materiæ & Formæ.

Quatuor ſunt in materia diſtinguenda.

NOTAND. I. Quatuor in materia reperiri, de quibus dubitari poſſet in quonam ejus ſita ſit cauſalitas. 1. Eſt concurrere paſſivè ad eductionem formarum. 2. Eſt conſervare eaſdem formas jam productas; non tantùm quoad informationem, ſed etiam quoad eſſe; quod ei competit ſolùm ratione formarum corruptibilium; hæ enim ab ea dependent in ſuo eſſe, quia ab ea educuntur; & in conſervari, quia deſtructâ materiâ pereunt: non ſic autem dependent formæ incorruptibiles, ut anima rationalis. 3. Productam formam ſibique unitam conſer-

vare quantùm ad informationem, ita ut forma informare nequeat, niſi dependenter à materia, tamquam à ſubjecto recipiente informationem. 4. Eſt unà cum forma compoſitum conſtituere, ſeu eſſe id ex quo compoſitum, tamquam ex parte intima conſtituitur.

Causalitas formæ conſiderari poteſt vel per reſpectum ad materiam, vel ad compoſitum.

Notand. 2. Formæ cauſalitatem poſſe pariter conſiderari, vel per reſpectum ad materiam, vel ad compoſitum. Priori modò illius munus eſt materiam actuare, ejus informitatem perficere & ornare, eam ad certam ſpeciem & gradum entis determinare, & illius indeterminatam capacitatem limitare; cùm enim materia ex ſe ſit indifferens ad omnes formas, hæc indifferentia determinatur per formam ſupervenientem, & ad certam ſpeciem redigitur: reſpectu verò compoſiti hæc exercet munia. 1. Dat ei eſſe tam eſſentiæ, quàm exiſtentiæ. 2. Illud conſtituit in certo gradu entium, idque ab aliis rebus eſſentialiter diſtinguit. 3. Illud intrinſecè conſtituit & componit.

CONCLUSIO I.

MAteria *eſt verè cauſa phyſica, tam reſpectu formæ quàm reſpectu compoſiti.* Forma *verò eſt cauſa phyſica reſpectu compoſiti; non verò reſpectu materiæ.* Hæc quatuor partes amplectitur, quarum tres priores ſimul

Materia & forma ſunt verè cauſæ phyſicæ.

Probantur. Illud eſt propriè cauſa phyſica, quod communicat eſſe alteri potenti non exiſtere: ſed materia & forma tales ſunt reſpectu compoſiti, & materia etiam reſpectu formæ: Ergo, *&c.* *Major patet* ex ſuperiùs allatâ cauſæ definitione. *Minor prob.* Materia enim & forma per ſuam unionem communicant eſſe corpori, quod abſque eis non exiſteret, ut patet luce clariùs. Materia ſimiliter neceſſariò influit in productionem formæ corporeæ, quæ ex ejus ſinu educitur, ut ſupra docuimus agendo de formarum eductione. Ergo, *&c.*

Non activæ ſed paſſivæ.

Dices 1. Materia & forma non ſunt activæ: Ergo non ſunt cauſæ. *Diſting. antec.* Non ſunt activæ per influxum effectivum, *Concedo*: Materia non eſt activa per influxum ſubjectivum, & forma per influxum informativum, *Nego*, *vel diſting. conſeq.* Non ſunt cauſæ efficientes, *Concedo*: Materialis & formalis, *Nego*: Licèt enim non producant compoſitum agendo, illud tamen producunt componendo & conſtituendo.

Idque maximè reſpectu compoſiti.

Ultima pars eſt evidens. Omnis enim cauſa phyſica debet eſſe prior naturâ ſaltem ſuo effectu: ſed forma non eſt naturâ prior materiâ, ergo non eſt cauſa phyſica reſpectu illius. *Major conſtat*: Quia quidquid dat eſſe, priùs debet habere eſſe quàm det; nemo enim quod non habet, elargitur. *Minor* ſimiliter; quia forma accipit eſſe à materia, ab ea ſiquidem educitur, & dependenter ab ejus influxu producitur.

Dices. Materia eſt cauſa reſpectu formæ: Ergo forma eſt etiam cauſa reſpectu materiæ. *Nego conſeq.* & ratio diſparitatis exinde petitur, quòd materia concurrat ad productionem & conſervationem formæ, tamquam ſubjectum recipiens & eam ſuſtentans; forma verò materiæ tamquam receptum recipienti, conſervatum conſervanti, *&c.* conſervatum autem & ſuſtentatum dependet à ſuſtentante & recipiente, non verò è contra.

CONCLUSIO II.

Cauſalitas materiæ & formæ eſt influxus, quô ſimul unitæ concurrunt ad conſtituendum compoſitum; illa per modum ſubjecti actuati, hæc per modum formæ actuantis. Hic dicendi modus mihi videtur facilior & verior.

Ad quod conſtituendum verè influunt.

Probatur 1. ex Ariſt. 1. Phyſ. c. 9. dicente *Materiam eſſe id quod cuique rei primò ſubeſt, & ex quo inſito aliquid per ſe efficitur.* Quibus duo materiæ munia indicat. Primum quidem reſpectu formæ dicendo eam eſſe id quod cuique rei, id eſt, formæ primò ſubeſt, tum in eductione, tum in conſervatione. 2. *Ex quo inſito aliquid*, id eſt, compoſitum, *per ſe fit*, ſeu ex qua tamquam ex parte intrinſeca actuata fit compoſitum.

Probatur 2. *ratione.* Materia & forma ſunt verè cauſæ phyſicæ: Ergo verè & phyſicè cauſant, ergo per aliquem influxum realem & phyſicum: nulla enim eſt cauſa phyſica, niſi ea quæ phyſicè cauſat; nulla pariter phyſicè cauſat niſi per influxum phyſicum: quod enim in effectum nihil influit, illius cauſa cenſeri nequit.

Replicant quidam ex noſtris, ad id ſufficere ſolam unionem, quia poſitâ unione materiæ cum forma, ponitur compoſitum, & eâ ſublatâ illud tollitur.

Non per unionem

Contra. 1. Illa replica eſt apertè contra Doctorem in 3. *d.* 2. *q.* 2. *n.* 11. ubi aſſerit unionem requiriri tamquam conditionem extrinſecam, ut fiat totum. Ergo ſi ſit conditio extrinſeca, dicitur cauſalitas illius cujus eſt conditio, aliàs ligni combuſtio tribui poſſet approximationi, & non virtuti ignis.

Deinde, ex eorum & etiam communiori Scotiſtarum doctrina: Totum diſtinguitur realiter à partibus etiam unitis: quia, inquiunt, partes non influunt in totum niſi debitè applicentur; & applicatio eſt aliquo modo prior effectu, hæc autem applicatio eſt earum unio. Ergo non cauſant niſi unitæ. *Confirmant.* Partes ut unitæ aliquid cauſant, quod non cauſant ſine unione: ſed non cauſant ſeipſas, neque unionem, quia non ſunt partes ſui, neque unionis. Ergo cauſant aliquid aliud. Ergo ut unitæ cauſant compoſitum. *Ex qua doctrina, ſic argumentor.* Cauſalitas materiæ & formæ eſt id per quod cauſant compoſitum per unionem: Ergo unio non eſt earum cauſalitas. *Major eſt evidens. Probo minorem.* Quod præſupponitur ad aliud, non eſt illud, ad quod præſupponitur: ſed ex ipſis unio materiæ & formæ præſupponitur ad cauſalitatem, priùs enim partes debent uniri, quàm cauſent: Ergo, *&c.* Et quidem non immeritò: quis enim non rideret omnia compoſita phyſica cauſari intrinſecè per ſolam relationem extrinſecùs advenientem, qualem eſſe unionem infrà probabimus.

Sed per influxum.

Dices. Poſitâ unione, ponitur totum compoſitum, & eâ ſublatâ tollitur. Ergo totum habet eſſe per unionem materiæ cum forma.

Concedo antec. ſed *conſeq. diſt.* Poſitâ unione tamquam conditione, ſine qua materia & forma non influerent ſuô modô in totum, ponitur compoſitum, *Concedo*: poſitâ unione tanquam cauſalitate materiæ & formæ, ponitur totum compoſitum, *Nego*: unio ergo eſt conditio

Ad quem neceſſaria eſt unio, ſolùm tamquam conditio.

ſine qua non, nequaquam verò eſt cauſalitas.

Inſtare poſſunt, poſitâ conditione ſine qua non, poteſt divinitùs impediri effectus; poſita verò cauſalitate non poteſt: nam poteſt eſſe approximatio & intima præſentia materiæ combuſtibilis ad ignem combuſtivum: nec tamen fieri combuſtio, ut contigit in fornace Babilonica; dum verò ponitur cauſalitas, neceſſariò eſt effectus, cauſam enim influere, eſt effectum fieri: ſed poſitâ unione neceſſariò fit compoſitum, ita ut etiam divinitùs partes nequeant uniri, quin fiat compoſitum, ergo unio non eſt conditio ſine qua non, ſed compoſitum.

Diſting. maj. Poſitâ conditione extrinſecùs, impediri poteſt effectus à cauſa efficiente & extrinſeca producendus; quique fieri nequit, niſi per actionem aut influxum effectivum ad quem Deus concurrit, *Concedo*: impediri poteſt effectus à cauſa intrinſeca, non per influxum effectivum; ſed ſubjectivum & actuativum producendus; qualis eſt cauſalitas materiæ & formæ, *Nego*. Sicut enim poſitâ approximatione corporis ad locum, non poteſt etiam divinitùs impediri relatio loci ad locatum, quia illa relatio non producitur per influxum effectivum; ita pariter poſitâ unione partium, non poteſt impediri compoſitum, quia non producitur à materia per influxum effectivum, ſed per influxum conſtitutivum.

Licèt eâ poſitâ talis influxus non poſſit impediri.

Ex his collige 1. Cauſalitatem materiæ & formæ eſſe aliquid ab eis diſtinctum: nec eas compoſitum immediatè & per ſuam naturam cauſare, ut quidam autumant; poſſint enim ſimul eſſe, nec tamen cauſabunt, ſi nempè invicem non uniantur.

Collige 2. Influxum, quô materia & forma compoſitum conſtituunt, cùm ſit tenuiſſimæ entitatis, non poſſe aliter à nobis exprimi, quàm per rationem actuati & actuantis. Prior exprimit modum, quô materia formam excipiendo concurrit ad compoſitum formandum; poſterior verò indicat qualiter forma ad eamdem compoſiti formationem concurrat, materiam informando.

QUÆSTIO SECUNDA.

An Materia & Forma habeant rationem naturæ.

NOTAND. 1. Naturæ nomen eſſe æquivocum, & varia deſignare. 1. Uſurpatur ad ſignificandum Auctorem univerſi, Deum nempè, qui dicitur *natura naturans*. 2. Pro ſerie rerum omnium creatarum, quæ dicuntur *natura naturata*; ſic dicimus in natura nihil eſſe otioſum aut inordinatum. 3. Pro cauſis ſecundis, ſic dicitur; *Deus & natura nihil agunt fruſtrà*. 4. Pro inclinatione & naturali propenſione rerum ad aliquid, ſic ignis dicitur ex natura ſua eſſe calidus. 5. Pro rerum eſſentia, ſic animal rationale dicitur natura hominis. 6. Pro eo quod eſt principium internum motûs & quietis, qualiter hîc ab Ariſt. & cæteris uſurpatur.

Nomen naturæ quatuor modis uſurpatur.

Notand. 2. A natura deduci *naturale*, quod variis etiam modis (ut jam pluries præfati ſumus) uſurpatur. 1. Prout opponitur *ſupernaturali*, & definitur id quod fit ab agente, & modò naturali, ac ſecundùm ordinem naturalem. 2. Prout

Naturale *ſumitur quinque modis.*

opponitur *violento*, & definitur id ad quod res habet inclinationem & propenſionem; ſic lapis naturaliter tendit deorſum. 3. Prout opponitur *voluntario*, & definitur id quod fit ſine conſilio & deliberatione; ſic nutriri per acceptum cibum eſt naturale, cibum autem hunc vel illum, hóc vel illo tempore ſumere aut non ſumere, eſt voluntarium. 4. Prout opponitur *fortuito*, & definitur id quod fit, ut plurimùm, ſecundùm intentionem agentis; ſic monſtrum dicitur opus cauſale & fortuitum, non verò naturale & intentum à generante. 5. Prout opponitur *artificiali*, qualiter ab Ariſt. 2. *Phyſ.* definitur id quod habet in ſe principium motûs & quietis. Cùm autem duplex ſit principium motûs, unum quod producit, aliud quod recipit, quæritur quodnam eorum dicatur natura.

Variè ab artificiali diſcrepat.

Notand. 3. Naturale ab artificiali variè diſcrepare. 1. Enim res denominatur artificialis extrinſecè, nimirum ab arte & figura; naturalis verò intrinſecè, putà à materia & forma. 2. Res naturalis eſt ſimilis ſuo agenti ſecundùm eſſe ideale & reale: artificialis verò convenit tantùm ſecundùm eſſe ideale, non verò reale; ſcamnum enim eſt ſimile ideæ ſcamni quam habet Artifex, non autem eſt ſimilis artifici. 3. Omnes partes rei naturalis ſunt à natura: artificialis autem una pars eſt à natura, putà lignum; alia autem eſt ab arte, putà figura ſcamni ex ligno compoſiti. 4. Ab arte nullæ oriuntur formæ ſubſtantiales, ſed tantùm accidentales; item ars præſupponit naturam, tum quia eſt ejus imitatrix, tum quia ſupponit corpus naturale in quod operetur: item formæ artificiales, ut plurimùm hærent corporis ſuperficiei, ut conſtat ex ſtatuis, ſculpturis & picturis; non ſic autem de natura. 5. Denique ex Ariſt. 12. *metaph. cap.* 3. *Natura eſt primum motûs & quietis principium ejus in quo eſt, id eſt, intimum & intrinſecum*: Ait ibidem Doctor: *Ars verò eſt principium agendi in alio*, ſeu extrinſecum. Unde quæ per artem motum obtinent, ut ſunt horologia & aliæ machinæ (quæ *autamata* dicuntur, quòd velut ſuâ ſponte moveantur) eum motum non à principio intrinſeco, ſed extraneo nimirùm humanâ induſtriâ mutuantur. Conveniunt tamen natura & ars, quòd utraque non temerè & fortuitò; ſed ordinatè, diſpoſitè, & cum ratione operetur: utraque etiam effectum ſibi ſimilem molitur: at natura ingenitam & phyſicam ſimilitudinem; ars verò duntaxat idealem inducit.

CONCLUSIO I.

Natura rectè deſcribitur *Principium & cauſa motûs & quietis; primò, per ſe, & non per accidens.* Hæc eſt Ariſt. & omnium ejus ſequacium.

Traditur & expenditur naturæ definitio.

Explicatur 1. Dicitur *principium, & cauſa*; ut intelligatur naturam verè & realiter influere in motum, per quod excluduntur negationes & privationes à ratione naturæ. 2. *Motus*, quô intelligitur ſex ſpecies motûs, ſcilicet generatio, corruptio, accretio, decretio, alteratio & latio, ſive localis motus. Natura ſiquidem dici poteſt principium iſtorum omnium motuum, tametſi propriè & per ſe non ſit principium efficiens motûs corruptivi illius rei in quâ eſt; neque enim natura aquæ

dici debet principium efficiens calefactionis, quia unicuique rei à natura ſua inſitus eſt amor ſuæ conſervationis; proindeque natura non efficit per ſe motum corrumpentem, ſed tantum per accidens, & ut alium finem intendens; ſic bruta animantia catulorum & parvulorum ſuorum vitam intendentes, morti interdum ſeſe exponunt.

Ex iis apparet naturam eſſe principium motûs præſertim *immanentis*; plures ſunt enim hujuſmodi motûs ſpecies, quos natura excitat, quàm alterius rationis, ſeu tranſeuntis: tametſi ſit etiam interdum principium motûs *tranſeuntis*; ignis enim natura, *v.g.* non ſolùm eſt principium caloris in ipſo igne, ſed etiam illius qui ab igne in aquam inducitur. Quin etiam ipſa natura eſt principium motûs localis, qui præſertim in hâc definitione attenditur: quippè qui ſit prior & perfectior aliis, & communis omnibus rebus naturalibus, ac certiſſimus index naturæ. Unde Ariſt. 1. *de cœlo*, *textu* 5. definitionem naturæ præcipuè tribuit motui locali. Ex quo etiam concludit cœlum habere naturam diverſam à corporibus ſublunaribus, propterea quòd habeat diverſum motum localem.

3. Additur *quietis*, non quod natura cauſet motum & quietum ſimul; hæc enim ſunt oppoſita quæ proinde nequeunt eſſe ſimul: idcirco hæc verba *motûs & quietis* ita ſunt accipienda, ut natura cauſet motum & quietem, non ſimul, ſed ſucceſſivè: non utrumque præſtans in omni re naturali, ſed alterutrum; omnes enim res naturales, vel tantùm moventur ut cœli; vel tantùm quieſcunt, ut terra, vel partim moventur & quieſcunt, ut omnia corpora mixta. Per *quietem* autem hîc non intelligas ſolam privationem & ceſſationem motûs; lapis enim in ſuperficiem terræ cadens non movetur, nec tamen ibi quieſcit, quia illius gravitas inferiùs tendit; ideoque per quietem intelligenda eſt permanentia rei in ſuo loco naturali.

Unde quies hîc ſumitur dupliciter: primò, pro privatione & ceſſatione motûs: Secundò, pro retentione & conſervatione formæ, ac perfectionis per motum acquiſitæ, qualis eſt permanentia & retentio, quâ lapis poſſidet centrum, quod ſuo motu locali ſibi comparavit; vel qualis eſt retentio, & quieta poſſeſſio per quam aqua placidè retinet frigus, quod in ſe reſtituit & recuperavit: igitur natura eſt cauſa, cur corpus moveatur, atque etiam, cur quieſcat in ſtatu, & ſub forma ſibi naturali.

4. *Ejus in quo eſt*, ut excludantur principia extrinſeca motûs, ut Angeli moventes orbes cœleſtes, equi trahentes currum, ignis inducens calorem in aquam, in qua non eſt intrinſecè.

5. *Primò*. Id eſt immediatè, ut interpretantur Græci, per quod excluduntur artificialia, quæ licet moveantur, non tamen per ſe moventur; lapis enim cui eſt inſculpta figura, non movetur deorsùm ratione figuræ, ſed figura movetur ratione lapidis. Vel ut Latinis placet. *Primò*: id eſt, ut cauſa principalis & non ut inſtrumentalis; ut à ratione naturæ excludantur accidentia, quæ licèt ſint principia motûs; ut gravitas & levitas motûs localis, calor & frigus motûs alterationis; tamen non ſunt naturæ, quia non ſunt principia primaria, ſed tantùm inſtrumentaria: principium enim principale motûs cujuſlibet eſt forma

ſubſtantialis, quæ ſuis in operationibus utitur accidentibus quaſi inſtrumentis.

6. Per ſe & non per accidens: Ut natura diſtinguatur ab arte, quæ licèt aliquando ſit principium motùs ejus in quo eſt, *v.g.* dum Medicus ſeipſum per ſuam artem curat; ars medica in eo exiſtens, eſt cauſa hujus curationis: ſed non per ſe, quia licèt Medicus per ſe curet ut eſt Medicus, non tamen per ſe curatur ut Medicus, ſed ut ægrotus; unde ars medica ad ipſum non ordinatur, ut eſt Medicus, ſed ut ægrotus.

Corollaria. Ex his collige 1. Privationem non aſſequi naturæ rationem, niſi impropriiſſimè: *Tùm*, quia natura nedum eſt principium, ſed & cauſa realis motûs, qualis nequit eſſe privatio; nullum enim realem habere poteſt influxum, cùm ipſamet nullatenus eſſe reale habeat: *Tùm*, quia natura eſt principium motûs, non cujuſlibet, ſed ſecundùm propenſionem & inclinationem: privatio verò nequit eſſe principium motûs ſecundùm inclinationem rerum, cum illa ſit mera formæ carentia, quæ per generationem & ad formæ præſentiam evaneſcit: *Tùm* denique, quia licèt privatio ſit principium generationis quæ eſt motus ſubſtantialis, non tamen eſt principium intrinſecum corpori naturali, quia ipſi non ineſt, ſed ſoli materiæ antequàm fiat compoſitum; natura autem debet eſſe principium intrinſecum, & per ſe primò, ut dictum eſt.

Privatio non poteſt dici natura.

Collige 2. nullam formam accidentalem ſortiri pariter naturæ nomen, quia natura per ſe primò ineſt enti mobili, nullum autem accidens ineſt per ſe primò, ſed tantùm ſecundariò ipſi enti.

Nec forma accidentalis.

Dices quantitatem euchariſticam moveri naturaliter ad qualitates aliquas, & ad locum deorſum: Ergo eſt principium intrinſecum motùs.

Nego antec. Quantitas enim ex ſe indifferens eſt ad omnes qualitates, nec unam magis, quàm aliam appetit, quia una non inſervit ad ejus conſervationem, magis quàm alia. Motus autem illi qui fiunt aut fieri poſſunt, non quantitati: ſed ſubſtantiæ quæ illis accidentibus ſubeſſe debet, tribuendi ſunt; licèt enim illa ſubſtantia non exiſtat, Deus tamen ad occultandum Euchariſtiæ Myſterium, ſuplet vices illius ſubſtantiæ, ipſoſque motus cauſat & producit.

Collige 3. Quòd quamvis Angeli & animæ ſeparatæ moveantur localiter, non tamen dici poſſunt naturæ; quia motus, ut ſit verè naturalis, & à natura, debet eſſe corporeus, ut patet; tum ex communi Interpretum ſententia; tum ex Ariſtot. mente, qui egit de principio motùs, quod eſt conſiderationis phyſicæ; Angeli autem & animæ ſeparatæ non ſunt conſiderationis phyſicæ; quia eorum naturam phyſica per ſe non inveſtigat, cùm ſolùm agat de corporibus, ſed ſolùm per accidens.

Nec Angeli nec animæ ſeparatæ.

CONCLUSIO II.

N*Atura eſt principium purè paſſivum motûs & quietis.* Hæc eſt Doctoris, *q. 1. prologi.* & in *2. d. 18. q. 1. n. 5.* Et in comment. *5. Metaph. n. 29.* ubi concluſionem ſic

Natura eſt principium purè paſſivũ motûs & quietis.

Pobat. 1. Illud principium motùs eſt natura, à quo motus habet quod ſit naturalis, prout naturale opponitur violento: ſed motus habet quod ſi naturalis tantùm à

principio paſſivo. *Probat. min.* Motus ille eſt naturalis, qui fit ſecundum naturalem inclinationem mobilis; ſed à ſolo principio paſſivo motus habet, quod ſit ſecundùm naturalem inclinationem mobilis: Ergo, *&c. Major conſtat*: *Tùm*, quia Ariſtoteles 8. *phyſic.* aſſignans cauſam quare elementa naturaliter moveantur ad ſua loca, putà levia ſurſùm & gravia deorsùm, dicit hujus cauſam eſſe, quia ſic apta nata ſunt moveri: *Tùm*, quia Ariſt. hic accipit motum naturalem prout naturale maximè opponitur violento. *Min. probat.* Quoties paſſum movetur à principio paſſivo, movetur ſecundùm ſuam inclinationem; quoties verò movetur à principio activo, non movetur ſecundùm ſuam inclinationem: homo enim ſeipſum movens ſurſum per ſuam virtutem motricem, movetur à principio intrinſeco, nec tamen movetur juxta ſuam inclinationem naturalem: homo enim naturaliter non tendit ſurſùm: Unde ut cognoſcatur an aliquis motus ſit naturalis, non ſolent Philoſophi recurrere ad principium productivum illius, ſed an ſit in ſubjecto ſecundùm naturalem ſubjecti propenſionem; aqua enim dicitur moveri naturaliter ad frigus, ſive iſtud frigus producatur à forma ſubſtantiali aquæ, ſive ab agentibus eam circumſtantibus.

Probat. 2. Natura eſt principium per ſe primò motûs & quietis: ſed principium activum eſt tantùm principium per accidens. *Probat.* Illud eſt principium per accidens reſpectu naturalitatis motûs, quô ſublatô, non minùs motus eſt naturalis; & quô poſitô, motus poteſt non eſſe naturalis, ut conſtat de homine ſeipſum movente ſurſum; eô ſimiliter ſublatô poteſt motus eſſe naturalis; motus enim receptus in aliquo juxta illius inclinationem naturalem, quamvis ab illo non productus, dicitur naturalis prout naturale opponitur violento, ut patet de generatione ſubſtantiali recepta in materia ad illius productionem activè non concurrente. Ergo principium activum per accidens ineſt mobili: ac proinde ab eo non habet motus, quòd ſit naturalis.

Objic. 1. plures auctoritates Ariſtotelis, quibus ſignificat principium activum etiam eſſe naturam, ad quas omnes

Reſp. breviter ipſum non unô modô, & ſenſu ſemper capere naturam, ſed aliquando in alio, ut patet *ex* 1. *phyſic. cap.* 6. ubi indicat formam eſſe activam, ſic enim loquitur, (quare aliô modò natura utique erit habentium in ſeipſis motûs principium, forma & ſpecies) non ergo capit ibi naturam prout ipſam definit, *cap.* 1. principium motûs & quietis; ſed quatenùs ſignificat principium activum naturaliter, prout natura diſtinguitur ab arte & propoſito, quas duas naturæ acceptiones advertit Doctor, quæſt. 1. prologi.

Quibus nec Ariſtoteles contradicit.

Objic. 2. Doctorem *eadem q.* 1. *prologi*, dicentem non correſpondet omni paſſivo naturaliter principium activum quod ſit natura prout definitur, 2. *phyſ.* quia multa ſunt naturaliter receptiva alicujus perfectionis, cujus non habent principium intrinſecum activum: Ergo ſupponit aliquod principium activum, quod eſt natura, correſpondere principio paſſivo naturaliter; aliàs non afferret pro ratione quòd multa paſſiva ſunt receptiva alicujus perfectionis, cujus non habent

principium

principium intrinſecum activum, ſed potiùs afferret pro ratione, quia principium activum non eſt natura.

Nec ſubtilis Doctor. *Nego conſeq. & probationem ejus.* Quia ſufficiebat oſtendere non poſſe cuicumque paſſivo naturaliter correſpondere principium activum, quod eſſet natura ex aliquo capite: Neque neceſſe erat id oſtendere ex omni capite, ex quo oſtendi poterat, imò meliùs oſtendit ex alio capite de quo non ita controvertebatur; univerſaliter enim meliùs ſolvitur una difficultas ſine dependentia à controverſia particulari, ſi poteſt ſolvi, quàm cum dependentia ab eadem controverſia.

Objic. 3. Ariſt. hîc, *cap.* 1. excludit medicinam à ratione naturæ, quia per accidens ineſt homini qui ſanatur, non verò quia eſt principium activum; ergo excludit rationem naturæ à principio activo.

Nego antec. pro 2. *parte:* Quia excludit illam quatenùs eſt principium activum, dum excludit ex eo quòd inſit per accidens; nam ut dictum eſt, principium activum quâ taliter ineſt per accidens in ordine ad naturalitatem motûs. *Deinde, dato antec. nego conſeq.* Quia ſufficiebat excludere medicinam à ratione naturæ ex uno capite, nec erat neceſſe ut excluderetur ex omnibus capitibus quibus excludi poſſet.

Objic. 4. Idem Ariſt. diſtinguit naturalia ab artificialibus, quod hæc non habeant principium ſui motûs in ſe, illa verò ſic: ſed non diſtinguntur penes principium paſſivum; ergo Philoſophus per principium motûs, quod eſt natura, intelligit principium activum.

Reſp. Doctor in 2. *d.* 18. naturam ibi diſtingui contra agens à propoſito; & ita diſtingui artificialia à naturalibus ex parte principii activi; quia natura eſt principium intrinſecum ſic determinatum, quô agens naturale agit ſic, & non aliter; ſed ars vel voluntas vel propoſitum, eſt principium quô habens illud, poteſt ſic & aliter agere, ſicut placet ſibi.

Qui pugnantia Ariſtotelis loca explicat. *Vel cum eodem ibidem, diſting.* Non diſtinguntur penes principium paſſivum motûs ſimpliciter, *Concedo*, penes principium paſſivum motûs naturalis. *Nego, & applicatâ diſtinctione ad min. nego conſeq.* Naturalia enim habent principium paſſivum inclinans & tendens in hoc: agentia autem artificialia non habent principium ſic inclinans ad talem inciſionem vel erectionem, ut patet in ædificiis, imò inclinantur ad contrarium. Unde artificialia vel moventur ad formam talem contra inclinationem naturalem, & per conſequens violenter; vel diceretur quòd ſunt in potentia neutra, ſi talis forma artificialis non inſit eis contra inclinationem principii receptivi; vel breviùs dici poteſt artificialia quatenus talia, non habere principium paſſivum motûs naturalis, ſed quatenùs naturalia; ſtatua enim, *v. g.* non deſcendit deorſum, quatenus ſic arte efformata eſt, ſed quatenus ærea aut marmorea eſt.

Objic. 5. Quod eſt principium primum motûs, & quô habet idem motus quod ſit naturalis, prout naturale opponitur violento, vel neutri, illud eſt natura: ſed datur principium activum motûs à quo habet motus, quod ſit naturalis; ergo datur principium activum motûs, quod eſt natura. *Prob. min.* Aliqui motus habent eſſe naturale à forma, quatenus activa eſt; Ergo ab aliquo principio activo habent aliqui motus

eſſe naturales *Prob. anteced.* Nam decenſus lapidis deorsùm quatenùs procedit activè à forma lapidis, eſt naturalis; calefactio quatenùs procedit activè ab igne, frigefactio quâ reducit ſe aqua activè ad frigus, ſunt motus naturales, non enim ſunt violenti vel neutri.

Quomodo forma ſit principium activum motûs naturaliter.

Nego min. & antec. probationis, nec non & ultimam probationem: Quamvis enim illi motus ſint naturales ſimpliciter, prout naturale opponitur violento & neutri; non ſunt tamen ſic naturales præcisè, ut procedunt activè à forma: Quia ut diximus in Metaphyſica, forma dicitur naturalis, vel violenta, vel neutra tantùm per ordinem ad potentiam ſubjecti, non verò per ordinem ad agens; ita ut motus nec violentus, nec neuter dicatur, nec naturalis, prout naturale opponitur violento, *&c.* quatenus activè ab aliquo procedit; ſed solùm quatenus mobile habet repugnantiam, vel inclinationem, vel neutralitatem ad illum: motus itaque naturalis, prout procedit à natura, eſt motus quô movetur mobile ſecundùm inclinationem.

Si quæras, quomodò dicantur naturales illi motus, prout procedunt activè à forma.

Reſp. eſſe naturales, prout naturale opponitur ſupernaturali & libero: item eſſe naturales eô modô, quô illa dicuntur naturalia, quæ aliquâ ratione ſpectant ad corpus naturale.

CONCLUSIO III.

Materia & forma ratio naturæ convenit. Hæc eſt Ariſt. nam 2. *Phyſic. textu.* 4. dividit naturam in eam quæ eſt in ſubjecto, & in eam quæ eſt ſubjectum, hoc eſt, in materiam & formam. Et *textu* 12. poſtquam comparaſſet materiam cum forma, ait, quod licèt materia de utraque dicatur, principaliùs tamen dici de forma. Et 5. *Metaph. textu* 5. exponens ſignificata naturæ, tandem concludit naturam dici de materia & forma.

Materia & forma habent rationem naturæ.

Probatur 1. Utrique convenit allata naturæ definitio; utraque enim eſt principium per ſe primò generationis, quæ eſt motus ſubſtantialis. Materia eſt principium paſſivum ex quo & in quo fit & conſervatur forma; cum enim materia appetat omnes formas, ſubjectivè concurrit cùm agente ad formæ eductionem; & ubi eſt producta, in ea complacet, eam ſuſtentat, & in ejus amplexu quieſcit. Forma ſimiliter eſt principium motûs & quietis ejus in quo eſt; forma enim ſubſtantialis ignis, *v. g.* eſt principium productionis ignis, & ejus perſeverantiæ in materia ligni.

Dices 1. Si materia eſſet natura, ſequeretur nullum motum eſſe violentum, quia numquam eſſet contrarius naturæ ſive materiæ, utpotè ad omnem formam indifferenti: ſed datur violentus motus, ut aſcenſus lapidis & deſcenſus ignis; proindeque materia rationem naturæ participare non poteſt.

Nego maj. Quia ut aliquis motus dicatur violentus, ſatis eſt, quòd ſit formæ contrarius, tanquàm parti conſtitutivæ corporis naturalis: quapropter motus lapidis ſursùm eſt ipſi violentus, quia ipſius formæ contrarius.

Dices 2. Formæ ſubſtantiales Cœlorum & anima rationalis non participant naturæ rationem, ſiqui-

idem formæ cœlorum non ſunt principium motûs vel quietis; utpotè cùm Cœli moveantur ab Angelis, nec unquam quieſcant. Anima rationalis pariter, ut rationalis præcisè, non eſt cauſa alicujus motûs phyſici & corporei, ſed tantùm ſpiritalis; neque etiam alicujus quietis, proindeque forma naturæ rationem non habet.

Nego antec. Nam etiam poſitò quòd Cœli moveantur ab Angelis, ipſorum formæ ſunt principia motûs immanentis & tranſeuntis: Immanentis quidem, quô ſuas proprietates in ſe producunt & conſervant: Tranſeuntis verò, quô plurimæ generationes & corruptiones ſublunares fiunt. Deinde anima rationalis eſt principium locutionis & risûs, quæ actiones corporeæ[1] ſunt & motus phyſici: quapropter quandò Philoſophus ait formam, quæ à materia ſeparatur, non eſſe naturam, loquitur de anima rationali in ſtatu ſeparationis, ſed non in ſtatu conjunctionis cum corpore.

QUÆSTIO TERTIA.

Qualiter Ars ſe habeat ad naturam.

Proponitur ſtatus quæſtionis.

TRIA hîc breviter ſunt reſolvenda. 1. An ars naturam imitetur. 2. An eam perficiat. 3. An opera naturæ moliri poſſit. Circa quod,

Opera naturæ poſſunt fieri duobus modis.

Notandum eſt, opera naturæ fieri poſſe duobus modis, directè ſcilicet & indirectè. Priori modô fiunt, dum nullius externi corporis beneficiô, ſed ſolâ agentis virtute prodit aliquis effectus. Poſteriori verò dum non fiunt immed iatè per virtutem agentis; ſed requiritur applicatio alicujus externi, ut talis ſequatur effectus. Non ſecùs ac, *v. g.* amiſſa ſanitas poteſt reſtitui directè per ſolam virtutem divinam nullô aliô interpoſitô; vel indirectè beneficiô, ſcilicet medicamentorum.

CONCLUSIO I.

ARs naturam imitatur & perficit.

Probatur exemplis naturam ab arte adumbrari.

Prima pars eſt evidens. In hoc enim præſertim Statuarii, Sculptores, Pictores, *&c.* inſudant: Hinc ab antiquis, Phidiæ *Piſces* commendantur, quos (inquit Martialis) natura quaſi efformaſſe videbatur Memorantur pariter *uvæ* Xeuxidis, ad quas aves deceptæ advolabant. *Velum* Parraſii, quod ipſummet Xeuxidem fefellit. *Alexander Magnus*, quem Apelles plana in tabella tantô artificiô effinxit, ut digiti manus illius fulmen tenentes, extra tabellam à conſpicientibus prominere crederentur: opus ſanè tantâ admiratione dignum, ut dici ſoleret duos eſſe Alexandros; unum Philippi filium, quem nulla prorſus humana virtus dejicere: alterum Apellis, quem nulla induſtria ſuperare poſſet.

Quantùm ad agendi modum.

Hæc autem naturæ imitatio fit potiſſimùm duobus modis. 1. *Quantum ad agendi modum*; nam quemadmodùm agentia naturalia agunt in materiam deſtitutam formâ naturali introducendâ, & in ejuſmodi materiam introducunt formam ſibi ſimilem; ita etiam agentia artificialia agunt in materiam deſtitutam formâ artificiali, in eam introducunt formam ſimilem illi formæ,

Et ſimilitudinem effectûs. quam habent in mente. 2. *Quantùm ad effectûs ſimilitudinem*, ita quòd omnia quæ natura molitur, eadem artes ſtudeant adumbrare, & ſuo artificio delineare.

Secunda pars etiam conſtat. Artes enim naturam perficiunt in operando & in eſſendo, ſeu ratione ſubjecti & objecti. Primò quidem, *Ars naturam perficit.* ratione *ſubjecti*: virtutes enim perficiunt ſubjectum cui inſunt; ſed artes ſunt virtutes intellectûs, ut diximus in Logica, & ampliùs dicemus in moralibus, ergo eam perficiunt. 2. Ratione *objecti*; nam Artifex perficit objectum ſuum, introducendo formam artificialem à qua perficitur. Hinc exilis aliquando materia maximi fit ponderis & momenti propter exaratam & impreſſam in ea formam artificialem.

Dices. Omne quod perficit aliud, eſt eo perfectius; ſed ars non eſt perfectior naturâ, ergo eam non perficit. *Diſting. antec.* Quod perficit aliud, eſt eo perfectius ſecundùm quid, *Concedo*: ſimpliciter & ſecundùm totum eſſe, *Nego: ad min.* Ars non eſt perfectior naturâ ſecundùm ſuam entitatem, *Concedo*: quia ars ſecundùm entitatem eſt accidens, natura verò ſeu res naturalis, eſt ſubſtantia: non eſt perfectior ſecundùm ſuperficiem & munus; ſeu non confert aliquid pulchritudinis, utilitatis & facilitatis naturæ, *Nego*.

Ars non non eſt perfectior naturâ ſecundùm entitatem, ſed ſecundùm pulchritudinem.

Inſtabis: Imitans non perficit imitatum, imò è contra: ſed ars naturam imitatur: Ergo, &c.

Diſtinguo, eodem modo quo ſupra: imitans non perficit imitatum ſimpliciter, *Concedo*: ſecundùm quid, *Nego*: Artes enim idcircò naturam perficiunt; non quòd ei conferant omnes perfectiones in natura inveniendas, ſed quia aliquid perfectionis illius perfectionibus adjiciant: ſic ars textrina araneorum telas imitatur aliquid perfectionis, putà ſoliditatem, conſiſtentiam, colorem, &c. adjiciendo, quæ in aranearum telis non ſunt invenienda.

Ex his tamen colligere non licet artem naturâ eſſe præſtantiorem; forma enim quæ per artem inducitur minoris eſt dignitatis & entitatis, quàm ea quæ per naturam efficitur; quippè cùm forma naturalis ſubjecto ſit intrinſeca, & principium rei proprietatum & operationum; artificialis autem tantùm extrinſeca ſit, & prorsùs iners ac otioſa.

Nec obſtat, quòd Ars verſetur circa nobilius ſubjectum, videlicèt circa corpus phyſicum, materiâ & formâ conſtans; natura verò duntaxat occupetur circa materiam, quæ eſt omnium entium imperfectiſſima, id, inquam, non officit; ſiquidem nobilitas agentis non rectè concluditur ex nobilitate ſubjecti in quod agit, alioquin Deus non eſſet agens perfectiſſimum, cùm effectus ſuos ex nihilo producat; imò potiùs quò ignobilius ſubjectum, eò eſt præſtantius agens & fortius; cùm infirmitas ſubjecti per virtutem agentis majorem compenſari debeat: ſed nobilitas agentis rectè concluditur ex modo agendi perfectiori; effectus autem naturæ ſunt præſtantiores effectibus artis.

Neque etiam his præjudicium facit, quòd artis opera plus interdùm æſtimentur, quàm opera naturæ; quia pretium & æſtimatio rei non ſemper ſumitur à dignitate naturæ ipſius rei, ſed ſæpè ab ipſius raritate, vel ab indigentia, vel ab

hominum perverſâ cupiditate. Unde fit quòd cùm ſæpè artis opera vel ſint rariora, vel magis neceſſaria vel libidini adimplendæ utiliora, quàm opera naturæ, pluris etiam æſtimantur.

CONCLUSIO II.

Ars directè naturæ opera moliri nequit, ſed tantùm directivè.

Probatur 1. Quæ fiunt directè ab arte, vel fiunt per *detractionem*, ut ſtatua; vel per *compoſitionem*, ut domus; vel per *additionem*, ut pictura; vel per *transfigurationem*, ut imago cerea: ſed his modis nullum opus naturæ formatur; ſed jam formatum figuratur, ordinatur, & perficitur: Ergo, *&c.*

Ars directè opera naturæ non molitur.

Deinde, ars non aliter cum Artifice concurrit, quàm tradendo ei regulas & præcepta operis faciendi: atqui hujuſmodi regulæ non habent vim aliquid efficiendi, niſi formam artificialem, forma autem artificialis inducta nullam habet vim effectricem; nihil enim aliud eſt, quàm vel ordo vel figura vel compoſitio, *&c.* *Denique*, tota artis ratio ſtat, vel in cognitione quam habemus de re aliqua facienda; vel in facilitate applicandi res illas, quæ alteram cauſare poſſunt: vel in certa corporum diſpoſitione ex qua ſequitur aliquis effectus: ſed nullo ex his modis moliri poteſt naturæ opera: *Non per cognitionem*; quia cùm illa in mente reſideat; non attingit niſi quoſdam mentis actus, qui non ſunt formæ naturales & phyſicæ. *Non etiam per facilitatem*; facilitas enim non efficit quidpiam niſi per modum principii applicantis, res autem applicatæ ſunt quæ alias efficiunt. *Non tandem per ſolam applicationem*: hæc ſiquidem applicatio eſt tantùm corporum diſpoſitio ad invicem, ex qua diſpoſitione ſuas uniunt virtutes ad aliquem effectum producendum, qui aliter non fieret. Diſpoſitio autem illa nihil phyſicè, & directè in effectum influit; ſed ſe habet tantùm, ut conditio ſine qua non.

Nec contrarium plura exempla demonſtrant.

Objic. Plura exempla quibus artifices aliquando naturæ opera patraſſe comprobatur. 1. enim Dædali ſtatuæ (de quibus Ariſt. 1. *Politic. c.* 3.) huc illucque nullo impellente ab intrinſeco, diſcurrebant. 2. Architas (ut refert Favorinus) columbam ligneam effinxit, quæ propter auram & pondera intùs recondita, captato aëre huc illucque volitabat. 3. Notum eſt Archimedem Sphæram vitream confeciſſe, in qua aſtrorum ortus, occaſus & defectus videbantur. Ergo ars naturæ opera moliri poteſt.

Nego conſeq. Hæc enim artefacta non erant eadem, nec omninò ſimilia naturæ operibus; ſed tantùm ad ſimilitudinem, & ad imitationem. Unde erant ſimiles effectibus naturæ ſecundùm imitationem, non verò ſecundùm entitatem. *Deinde.* Illi motus non fiebant per virtutem effectivam artis: ſed per virtutem naturalem eorum corporum, quæ mirô artificiô ſimul connexa, ſuô nativô pondere, vel levitate hinc & inde movebantur.

Directivè tamen Ars opera naturalia efficere poteſt.

Secunda pars eſt evidens. Ars enim dirigit potentiam motricem ad applicanda activa paſſivis, ex qua applicatione aliquis naturæ effectus ſequitur; ſic Medicina in mente Medici, ejus vim motricem dirigit ad applicanda remedia corpori infirmanti, quibus medianti-

bus ſanitas, quæ eſt naturæ opus, reſtauratur: ſic agricultura agricolam dirigit ad ſemina locô & tempore terræ mandanda, ex quibus ſegetes prodeant: ſic ex hominum induſtria pulli naſcuntur ex ovis modico ignis calore coaleſcentibus.

Ut pluribus exemplis ſuadetur. Nam ut refert *Julius Scaliger.* Exercit. 23. juxta Cairum famoſiſſimam totius Ægypti urbem, ſplent incolæ furnos conſtruere; in quorum ſuperiore fornicis planitie multas ovorum centurias diſponunt; deinde ignem in inferiori parte accendunt, cujus major vis caloris per medium foràs exhalat, ne officiat; hinc ſtatis diebus erumpit copioſiſſima pullorum turba. *Sic* Magi dæmonum ope, diverſas formas etiam animantium imperfectorum in materiam inferunt, ventos & tonitrua excitant, tenebras inducunt, tetrum odorem per aërem effundunt, & alia id genus, quæ præſtant per ſuas incantationes & præſtigia. Non quod præſtigiis caracteribus aut aliis ſignis tales valeant effectus producere: ſed id præſtatur Dæmonum induſtriâ, qui talia ex inito tacitô vel expreſsè fœdere, applicant activa paſſivis, ex quorum unione tales effectus oriuntur.

CONCLUSIO III.

Per Artem Chimicam verum aurum fieri non eſt impoſſibile, nec improbabile.

Verum aurum fieri poteſt per Artem Chimicam. *Probatur.* Si eſſet impoſſibile, repugnaret vel ex parte materiæ, vel agentis, vel formæ, vel loci; vel caloris & aliarum diſpoſitionum; ſed ex neutra parte repugnat. Non ex parte *materiæ*; cùm hæc ſic capax formæ auri, æquè ac aliorum. Non etiam ex parte *formæ*, hæc enim cùm ſit corporea, æquè educi poteſt è ſinu materiæ, ac cæteræ; non ex parte *loci*, qui nihil per ſe confert ad generationem; ſed tantùm per accidens, quatenus diſpoſitiones ad formam ſervare poteſt & fovere: Non ex parte *agentis*, non enim deeſt agens, quod poſſit auri formam in materiam inducere; quod enim inducere poteſt diſpoſitiones ad formam, poteſt & ipſam formam inducere: agens autem inducere poteſt diſpoſitiones ad formam auri. Ergo & ipſam auri formam inducere poterit.

Minor conſtat. Tria enim ſunt genera metallorum, quædam *pura & concocta*, ut aurum & argentum: quædam *cocta*, ſed *impura*, ut æs, & ferrum; quædam *cruda & impura*, ut plumbum: ſed impura repurgari, & cruda concoqui poſſunt: igitur ex ære, ferro, & plumbo aurum & argentum fieri poſſunt. *Tria genera metallorum.*

Dices 1. non poſſe concoqui niſi à calore cœleſti, qui non eſt in diſpoſitione Chimici.

Contra. Calor cœleſtis ſupleri poteſt per calorem ignis, tum quia uterque calor eſt ejuſdem ſpeciei; ab eodem enim contrario, frigore nempè, intereunt; ab eadem cauſa, putà lumine in ſpeculo concavo excepto, produci poſſunt: Se invicem intendunt & remittunt, ergo unus poteſt ſuplere vices alterius: Et ſi quid abſit: maximè quia calor cœleſtis cùm ſit temperatus, magis prodeſt generationi; igneus autem cum ſecundùm omnes ſuas vires agat, effectum magis perimit, quàm producat. Verum iſte calor igneus temperari & moderari poteſt, ut conſtat; tum ex multis medicamentis, quæ à calore igneo moderato fiunt; *Quæ transmutari poſſunt per calorem ignis.*

tum quia experientiâ conſtat quædam animalia æquè facilè generari per calorem igneum, ac per cœleſtem, ut ſupra diximus de pullis ex ovis ſuper fornicis planitie poſitis orientibus.

Plura viventia fiunt operâ artis. *Secundò*. Plura fiunt artis induſtriâ, quæ auri formationem longè ſuperant: Sic videmus ob ſolam materiæ præparationem (inquit *Pererius*) ex pulvere ranas generari; ex juvenculo ſtrangulato apes; ex herba vulgò *Baſiliſco*, certo anni tempore terræ ſiccæ reconditâ, ſcorpiones; ex aſinorum inteſtinis veſpas; ex equis, ſcarabeos; ex aquis certis in locis cadentibus, lapides; ex aëre inter duriora corpora concuſſo, ignem: & alia id genus, quæ cùm ſint viventia, ac proinde auri productionem longè tranſcendentia. Quid mirum ſi per applicationem activorum paſſivis, poſſit pariter unum metallum in aliud tranſmutari.

Dices 2. Quæ in quolibet genere perfecta ſunt, non vagam, ſed certam habent ſuæ productionis rationem: ſic ignis qui elementorum eſt perfectiſſimum à ſolo igne producitur: ſed aurum eſt omnium metallorum præſtantiſſimum. Ergò unicô modô, hoc eſt ſolô naturæ partu, fieri poteſt.

Ignis pluribus modis excitari poteſt. *Nego maj.* Ignis enim, elementorum princeps, multis modis poteſt excitari vel produci: nimirùm vel ab altero igne, vel à ſilice cum chalibe, vel à concavo ſpeculo radios ſolares excipiente, & ſuper materiam combuſtibilem refrangente; vel ex velociſſimo & vehementiſſimo motu, *&c.*

Dices 3. Eodem modô ſe habet auri formatio (proportione ſervatâ) reſpectivè ad ſinum terræ, ubi generatur, quo modo ſe habet formatio animalium in ſinu matrum à quibus procreantur: atqui animalia formari nequeunt, niſi in utero materno; ergo nec aurum formari poteſt, niſi in ſinu terræ.

Reſp. diſtinguen. min. Animalia formari nequeunt niſi in utero materno, ut plurimùm, *Concedo*; ſemper, *Nego*. Enim verò tametſi animalia ordinariâ viâ generentur virtute ſeminis; nihilominùs aliâ viâ formari poſſunt, ut patet ex ranis, muribus, vermibus, *&c.* quæ tum à matre, tum ex putrefactione generantur: quin etiam experientiâ conſtat per Artem Chimicam plura generari animalia & pullos ex ovis, gallinarum incubatione formari ſolitos, interdum gigni in furno, & ex ovis excludi temperatô fumi calore.

Inſtabis. Homo, ut præſtantiſſimum animalium, virtute naturali formari non poteſt, niſi in ſinu materno; igitur aurum quod omnium metallorum eſt præſtantiſſimum formari nequit, niſi in viſceribus terræ.

Nego conſeq. & ratio diſparitatis eſt: Quòd homo non ſolùm inter animalia, ſed etiam inter corpora eſt perfectiſſimus; ideoque illius generatio exigit fieri in loco ab auctore naturæ ipſius formationi deſtinato: at licèt aurum inter metalla ſit pretioſiſſimum, tamen non eſt nobiliſſimum inter corpora; ideoque non eſt conſequens, quòd quia homo formari non poteſt, niſi in utero materno de via ordinaria, ità aurum fieri non poſſit extra viſcera terræ: ſi enim animalia quædam, quæ ſunt metallis omnibus præſtantiora in ratione entis, fieri poſſint per artem, quidni & aurum ipſum.

Dices 4. Ut verum aurum per-

artem formaretur, neceſſum eſſet noſce ex qua materia, & quibus circumſtantiis ac diſpoſitionibus eſſet formandum: ſed id omninò compertum non eſt, neque de iſtis convenit inter Chimiſtas; nam alii adhibent ferri ſcoriam, aliqui ovorum putamina, nonnulli ſulphur & mercurium, cæteri auri virtutem ſeminalem quam multò ſed incaſſò labore inquirunt; igitur, &c.

Reſpondeo hoc argumento tantùm probari auri per artem conficiendi legem & circumſtantias plurimis eſſe ignotas, ac proinde hanc confectionem eſſe difficilem; non tamen inde ſequitur illam eſſe impoſſibilem, maximè cum aliundè conſtat, eam notitiam plurimos fuiſſe aſſequutos. Sic inter pretioſam ſuppellectilem Ducis Hetruriæ monſtratur clavus, ferreus media ex parte, & aureus ex altera per Artem Chimicam elaboratus. Habet etiam Angelorum Rex in ſuo theſauro virgam, partim auream, partim ferream eâdem operâ formatam: itaque ſi eadem ars hominibus non affulgeat, id totum tribuendum eſt non artis defectui, ſed Artificum imperitiæ, qui hujus artis regulas & dogmata non habent explorata.

Porrò leges & regulæ de quibus præſertim convenit inter Chimiſtas de auri confectione, hæ ſunt præſertim, quod aurum omnium metallorum ſupponatur præſtantiſſimum ad quod argentum proximè accedit, idcircò aurum Solem, & argentum Lunam appellant, propter eorum inter metalla præſtantiam, ſicut Sol & Luna eminent inter planetas. Supponunt prætereà in auro contineri vim ſeminalem, quæ metallum aliud poſſit in aurum convertere. quæ quidem vis ſeminalis & aurifera extrahi debet ex auro, mundum ignem experto, ut cenſent aliqui, quia in ignis actione, quâ purgatur aurum, exiſtimant illud corpus volatile evaneſcere; ſunt tamen qui contendunt ipſum auri ſemen, ſeu vim ſeminalem ex quolibet auro puriſſimo, tametſi pluriès ignem experto poſſe erui. Conveniunt inſuper hanc vim ſeminalem non poſſe erui, quin aurum, in quo recluditur, reſolvatur in ſua principia, quæ utique reſolutio fieri non poteſt, niſi virtute & beneficio ignis; utpotè agentium naturalium potentiſſimi, cujus calor attemperari debet, ità ut primùm remiſſus, magis ac magis ſucceſſivè augeatur. Statuunt denique ſemen illud rectè præparatum in aliud metallum ignis virtute benè diſpoſitum vim habere expellendi formam ipſius metali, & introducendi formam auri; maximè in Mercurium, qui licèt non ſit metallum propriè, ſed veluti quid medium inter metalla & mineralia, nihilominùs aptiſſimum eſt, quandò conſolidatur ad excipiendam auri & argenti formam. Quæ omnia cum à Chimicis vix poſſint obtineri, indè fit ut plurimùm in vanum laborent, & ſuas crumenas non explentes, ſed evacuantes, nihil aliud, quàm fumum aſſequantur; quamobrem ars illa uti vana, periculoſa, & ſuis cultoribus ingrata & improba, ab omnibus peritis & ſapientibus meritò ridetur & improbatur.

Quid de Alchimiſtis & Alchimia ſentiendum.

Nolo tamen Alchimiam omni ex parte inſimules & laceſſas; nam referente *Cardano*, l. 10. de varietate rerum. c. 51. Alchimiſtæ plura præſtant hominum uſui ſummè proficua, quales ſunt tincturæ, colores, metallorum liquefactiones, purgationes, transfigurationes & alia plura

plura, quæ maximè proſunt hominum uſibus, vitæ, & ſanitati, ut evidenti ac quotidianâ conſtat experientiâ.

Quomodò verum aurum à falſo diſcernatur.

Quæres: Quomodò cognoſci poſſit verum aurum à falſo.

Reſpondeo cognoſci poſſe 1. ex pondere, aurum enim cæteris metallis ponderoſius. eſt Ex eo quòd verum aurum ignis pluriès vim ſuſtineat, falſum verò facilè abit in fumos & in cineres ſolvitur. 3. Falſum aurum in urinam conjectum, ſuum colorem amittit. 4. Non habet veri auri proprietates, quarum potiſſima eſt cor hominis confortare, & corporis vires augere; unde ſæpiùs in condimentis, & pharmacis adhibetur.

DISPUTATIO TERTIA.

De Corpore Naturali.

EXPRESSIS jam corporis naturalis principiis intrinſecis & extrinſecis, hîc remanet aperiendum, qualiter corpus naturale ſe habeat ad partes & ad accidentia. An videlicet à partibus ſuis diſtinguatur, & quomodò. Utrum ſimiliter, & quæ accidentia immediatè ſuſcipiat.

QUÆSTIO PRIMA.

An, & qualiter corpus naturale à ſuis partibus diſtinguatur, eaſque includat.

Status quæſtionis.

TRIA ſunt hac in quæſtione reſolvenda. 1. An corpus naturale ſit tertia entitas realiter diſtincta ab entitatibus partium. 2. An æqualiter partes includat; ſeu an materia æquè ſit de eſſentia corporis naturalis, ac forma. 3. An & quomodò partium unionem involvat. Quæ ut percipiantur:

Multiplex totum.

Notand. 1. Totum eſſe multiplex; aliud enim eſt per *accidens*, ut album; aliud per *aggregationem*, ut cumulus lapidum; aliud per *integritatem*, quod ſcilicet partes habet integrantes; quæ ſi ſint homogeneæ, ſeu ejuſdem naturæ, efficient totum homogeneum; ſic plures guttæ aquæ unicam aquam totalem inſtituunt. Si verò ſint heterogeneæ, ſeu diverſæ naturæ, totum heterogeneum efformabunt; ſic oſſa, nervi, caro, &c. corpus animalis efficiunt. Aliud denique eſt totum *eſſentiale*, quod conſtat partibus eſſentialibus, vel metaphyſicis, ut ſunt genus & differentia, *v. g.* animal & rationale; vel phyſicis, ut ſunt materia & forma, *v. g.* corpus humanum & anima rationalis.

Totum per accidẽs non diſtinguitur realiter à ſuis partibus.

Notand. 2. Totum per accidens, *v. g.* album, non eſſe aliquam tertiam entitatem ab albedine & ſubjecto realiter diverſam, hoc enim totum nihil præſtare poteſt (inquit

Doctor infrà citandus) quòd non præſtent partes, quatenus ſunt unitæ: licet enim albedo, *v. g.* ſubjectum informet; hæc tamen informatio non eſt cauſalitas diſtincta ab ejus unione cum ſubjecto. Idem dicendum de toto per aggregationem, & per integritatem; nihil enim toti competit, quod non ritè tribuatur partibus invicem unitis, ita quod hæc tota ſint potiùs partes invicem unitæ, quàm tertia entitas ab eis diverſa: quantùm autem ad totum univerſale & metaphyſicum, jam conſtat ex Logicis ea non diſtingui realiter; quia ibi probavimus univerſalia eſſe realiter ab inferioribus indiſtincta. Unde ſola remanet difficultas de toto ſeu de corpore phyſico, an videlicet ſit aliqua tertia entitas ab entitate materiæ & formæ realiter diſtincta.

Totum phyſicum confertur cum ſuis partibus bifariàm.

Notand. 3. Corpus naturale poſſe conferri cum partibus. 1. Diviſim ſumptis, quarum ſcilicet una exiſtit aliâ non exiſtente. 2. Cum partibus conjunctim acceptis, ſed non invicem unitis, ſeu quæ ſunt ſibi intimè præſentes; ſed nondum unitæ, ut *v. g.* ſi anima rationalis adeſſet præſens humano corpori abſque eo quòd ipſi uniretur. 3. Cum partibus unitis. Primo & ſecundo modô certiſſimum eſt iſtud ab eis realiter diſtingui, quia taliter poſſunt eſſe partes abſque eo quòd ſit totum. Unde ſola difficultas eſt de toto comparato ad partes invicem unitas.

CONCLUSIO I.

P*Robabilius eſt totum phyſicum eſſe tertiam entitatem realiter à partibus diverſam.* Hæc eſt Doctoris in 3. *d.* 2. *q.* 2. *n.* 7. quam probat pluribus rationibus, quarum hæ mihi videntur eſſe potiſſimæ. *Primò.* Materia & forma (ut ſuprà diximus) ſunt verè cauſæ reales & phyſicæ: Ergo verè realiter & phyſicè aliquid cauſant: non quidem ſeipſas; quia nihil poteſt eſſe cauſa ſui in eodem genere cauſandi, quô cætera cauſat. Ergo cauſant aliud à ſe; ſed illud aliud eſt compoſitum; ergo verè phyſicè compoſitum cauſant. Ergò compoſitum verè & realiter à partibus diſtinguitur.

Eſt tertia entitas realiter à partibus unitis diſtincta.

Replicant aliqui materiam & formam eſſe cauſas & verè cauſare; non ut ſunt unitæ, ſed ut proximè uniendæ, eaſque nihil aliud cauſare, quàm ſuiipſius unionem.

Contra. Nulla cauſa cauſat, niſi debitè applicetur: ſed materia & forma nequeunt debitè applicari ad cauſandum, niſi quatenus unitæ ſunt; ergo aliquid cauſant ut ſunt unitæ, quod non cauſant ut disjunctæ: Ergo non ſolùm cauſant ſui unionem; quia hæc ad earum cauſationem præſupponitur. *Deinde* unio eſt tantùm relatio extrinſecùs adveniens, ut infrà patebit; ſed materia & forma non ſolùm cauſant relationem extrinſecùs advenientem: intantùm enim cauſant, inquantùm influunt in id cujus ſunt partes; ſed non ſunt partes ſuiipſius, neque etiam unionis, ergo neque ſeipſas, neque unionem cauſant. Ergo aliud à ſeipſis & ab unione cauſant. *Denique* partes unitæ ſunt partes alicujus, non ſuiipſius, ergo alterius; ergo datur aliud ab eis.

Quia illud materia & forma, ut duæ cauſæ, producunt.

Replicant alii cum *Pererio* materiam & formam cauſare ipſum compoſitum, propterea quòd illæ ſint ſibi invicem cauſæ, quatenus forma educitur è potentia materiæ & in ea recipitur: forma verò viciſſim eſt cauſa materiæ, quatenùs eam actuat

& perficit, ex qua mutua cauſalitate oritur earum unio, & compoſitum denominantur.

Contra. Materia & forma aliam habent in ſe invicem cauſalitatem, & aliam in compoſitum. Ergo non eò modò compoſitum cauſant, quò ſeipſas. *Patet conſeq. Antec. prob.* Materia ideo dicitur cauſa formæ, quia hæc ab illa educitur, ſuſtentatur & informatur: Non autem eo modo dicitur cauſa compoſiti; nullus enim Philoſophorum dixerit materiam eſſe cauſam totius, eò quòd illud ab ea educatur, ſuſtentetur, & informetur; quia educi, ſuſtentari & informare, non compoſito, ſed formæ conveniunt, idem dicendum de forma. Fateor equidem materiam cauſare compoſitum per receptionem & ſuſtentationem formæ: ſicut ſuprà diximus agendo de cauſalitate materiæ & formæ: ſed nego hanc cauſalitatem eſſe ſolam formæ cum materia unionem.

Homo eſt quid præter animam & corpus.

Secundò. Ex anima rationali & corpore humano, fit alia tertia entitas; ergo & in aliis compoſitis à paritate rationis. *Negant antec.* Illud probo. Dum homo generatur, aliquid generatur, ſed non generatur materia, quia hæc eſt ingenerabilis; neque anima, quia cùm ſit omninò ſpiritualis, à ſolo Deo creatur; non etiam ſola unio, quia illa eſt accidens, quod nequit eſſe terminus actionis ſubſtantialis, qualis eſt generatio; non denique tantùm partes ut unitæ. Tùm, quia ut ſic, nihil dicunt præter materiam, formam & unionem: ergo ſi per generationem nec anima, nec materia, nec unio producantur, neque etiam producentur ut unitæ: Tùm, quia terminus generationis eſt ens per ſe: ſed partes ut unitæ non ſunt ens per ſe; non enim ſunt unum ens, ſed plura entia; Ergo, *&c.*

Objic. 1. Ariſt. 2. de anima, c. 10. ait *Animam & corpus eſſe animal, ſicut pupilla & viſus ſunt oculus.* Idem habet D. Athanaſius in ſymbolo: *Anima rationalis & caro unus eſt homo.* Et D. Dioniſius de cœleſt. Hierarch. c. 4. ait, *Mors in nobis non eſt ſubſtantiæ conſumptio, ſed unitorum ſeparatio.* Ergo totum nihil aliud eſt, quàm partes unitæ.

Nec contradicunt Sancti Patres.

Reſp. Camerarius. Ariſt. & SS. Patres non eſſe intelligendos in ſenſu identico, ſed in ſenſu cauſali; ita quod particula (*eſt*) non importet identitatem prædicati cum ſubjecto, ſeu totius cum partibus: ſed cauſalitatem, ita ut ſit ſenſus, anima & corpus ſunt homo, id eſt, componunt & cauſant hominem.

Objic. 2. Ex Doctore unum abſolutum realiter diſtinctum ab alio, poteſt ab illo ſeparari: ſed totum phyſicum eſt abſolutum, quod tamen à partibus ſeparari non poteſt, ut conſtat; ergo, *&c.*

Diſting. maj. Abſolutum independens eſſentialiter ab alio, *Concedo*: dependens eſſentialiter ab alio, *Nego*: Totum autem dependet eſſentialiter à partibus unitis, tam in eſſe, quàm in fieri, cum ſint ejus partes eſſentiales.

Non tamen totum ſeparari poteſt à partibus

Nec partes unitæ à toto.

Inſt. Ergo partes unitæ ſaltem poſſunt eſſe ſine toto, quia ſunt priores illo, nec ab ipſo dependent eſſentialiter.

Nego hanc illationem, quia non dependent à priori, *Concedo*: à poſteriori, *Nego*: Cùm ipſum agens ut ſic dependeat ab effectu producto per illum, quia actio nequit eſſe ſine termino; ſic materia & foma nequeunt eſſe unitæ ſine cauſalitate earum reſpectu totius.

Objic. 3. Si totum eſſet per ſe entitas diſtincta à partibus, faceret cùm illis compoſitionem, & ſic ex illa & partibus reſultaret tertia entitas, & ex hac etiam altera in infinitum. *Deinde* vel illa entitas eſſet aliquid compoſiti, vel non: ſi primum, ergo pars illius: ſi ſecundum, ergo non ſpectat ad compoſitum.

Nec cum eo faciunt compoſitionem.

Reſp. negando hanc tertiam entitatem, facere compoſitionem cum partibus; ſed dico eſſe quid compoſitum ex illis: Neque etiam eſſe aliquid compoſiti, ſed ipſum formaliter compoſitum; idem autem non eſt aliquid ſuiipſius. Hoc tamen non impedit quominùs illa tertia entitas conſideretur per modum abſtracti metaphyſici à compoſito in ratione concreti diſtincti, ſicut humanitas ſe habet reſpectu hominis; & ſic dici poteſt quòd ſit aliquid ipſius metaphyſicè loquendo.

Objic. 4. Totum conſtat iiſdem partibus, quibus conſtant partes unitæ, ergo ſunt unum & idem. 2. Definitio & definitum non habent diverſas eſſentias: ſed partes ſunt definitio phyſica totius: Ergo, *&c.*

Nec eſſentiam.

Reſp. ad primum, negando antecedens: Quia partes unitæ non conſtant partibus, ſed ſunt ipſæmet partes quibus conſtat totum. *Ad ſecundum diſting. maj.* Definitum & definitio metaphyſica, *tranſeat*, definitum & definitio phyſica, *Nego majorem*; vel datâ majore, *nego minorem*: Quia definitum *homo*, *v. g.* non dicitur, eſt anima rationalis & corpus unita, ſed aliquid conſtans ex illis.

Inſtabis. Partes ſunt de eſſentia totius. Ergo non diſtinguuntur realiter.

Diſt. antec. De eſſentia totius phyſica, *Concedo*: metaphyſica, *Nego*: unde negatur conſequentia.

Objic. 5. Si totum diceret aliquam entitatem præter partes, ſequeretur illam aſſumptam fuiſſe à Verbo Divino, & dimiſſam fuiſſe in triduo mortis: ſed hoc eſt contra *D. Damaſcenum*, dicentem *quòd Deus aſſumpſit, numquam dimiſit.* Ergo, *&c.*

Nego min. Quia ſolùm intendit *D. Damaſcenus* quòd vel nullam partem dimiſit earum, quas aſſumpſit; totum autem non eſt pars ut dictum eſt: vel quod nihil dimiſit eorum, quæ aſſumpſit, ita ut poſt dimiſſionem exiſteret à parte rei; aliàs unionem animæ & corporis, quam aſſumpſit ſaltem *ut quò*, non dimiſiſſet in triduo mortis, quod eſt falſum.

Objic. 6. Tertia illa entitas uniretur partibus: Ergo faceret aliam adhuc entitatem. 2. Vel perficeret partes ſuas, & ſic eſſet actus earum; vel perficeretur à partibus, & ſic perficeretur ab imperfectiori. 3. Entitas reſultans ex anima rationali & corpore, non poſſet eſſe corporea nec ſpiritalis, ut patet. Ergo non eſt aſſerenda.

Reſp. ad primum, non propriè uniri; quia unum alteri in qua includitur, non dicitur propriè unitum; & quamvis hoc eſſet, *negatur conſequentia*; quia ſicut ad unionem non ſequitur unio, ſic ad tertiam illam entitatem non ſequitur alia entitas.

Nec ullam unionem.

Ad ſecundum: Dico totum perfici à partibus tamquam à ſuis conſtitutivis, ſicut perfectius poteſt perfici à minùs perfectis.

Ad tertium: Dico non eſſe abſurdum, quòd hæc entitas ſit partim ſpiritalis, partim corporea; ſicut homo partim corporeus, partim ſpiri-

talis eſt; niſi velis eam dici ſimpliciter corpoream, quia effectus ſequitur debiliorem partem, ratione cujus homo collocatur ſub ſubſtantia corporea.

Objic. 7. Sequeretur totum eſſe accidens partibus, ex eo quòd ipſis adveniret jam conſtitutis in actu. *Deinde*, incluſum non diſtinguitur realiter ab includente: ſed totum includit partes; Ergo, *&c.*

Nec aliquod ens per accidens. *Reſp. ad primum negando ſequelam*; Quia totum non convenit partibus conſtitutis in actu, vel in ratione entis præcisè, niſi cauſaliter; neque advenit ipſis tamquàm forma recepta, ſed tamquam aliquid ex illis pullulans phyſicè, & ipſas partes includens ut ſic. *Ad ſecundum nego majorem*; Saltem de incluſione reali & phyſicâ; diſtinguitur enim totum realiter à partibus per modum includentis & incluſi. *Nec veram incluſionem.* *Hinc ad auctoritates, quæ vel ex Philoſopho vel ex Patribus adduci poſſent adverſus concluſionem*, dicendum eſt, nihil aliud velle, quàm quòd totum nihil aliud dicat præter materiam & formam; vel nihil conſtitutivè dicat præter illas. Si verò dicatur partes illas eſſe ipſummet totum, intelligi debet non realiter, ſed cauſaliter, ſeu quia ſunt cauſæ totius.

Quid ſit illa tertia entitas. *Collige* 1. Tertiam illam entitatem à partibus unitis diſtinctam, eſſe quid compoſitum includens illas partes, aliàs non eſſet totum; nec compoſitum, nec partes illæ eſſent partes illius & cauſæ intrinſecæ, ſicque dicerentur potiùs cauſa efficiens ipſius, quàm cauſa materialis & formalis.

Collige 2. Totum illud phyſicum includere ſuas partes ſecundùm proprias earum rationes; neque verum eſt quod alii dicunt, eas tranſire in tertiam entitatem; aliàs non eſſent partes, neque cauſæ intrinſecæ totius, nec daretur materia prima, nec anima rationalis in homine, *v. g.* ſecundùm proprias rationes, ſi converterentur in tertiam entitatem, quod eſt manifeſtè falſum. Undè ſequitur, quòd præter corpus & animam, homo ſit aliud, nempè compoſitum ex anima & corpore; & quidem reale poſitivum magis perfectum, quàm anima & corpus; etſi quid competat toti ratione partium ſuarum, his convenit ut quo, & compoſito ut quod.

Diſtinctio realis inter totum & partes eſt mutua. *Collige* 3. Diſtinctionem realem inter totum & partes eſſe mutuam; *Tùm*, quia ut diximus de relationibus, nulla eſt diſtinctio quæ non ſit mutua; *Tum*, quia ſicut verum eſt dicere, quòd partes unitæ diſtinguantur realiter à toto, & habeant diſtinctam eſſentiam ab illo; ſic etiam verum eſt, quòd totum ſit diſtinctum realiter à partibus, & habeat eſſentiam diſtinctam ab illis; ergo diſtinguuntur mutuò, diſtinctione reali & eſſentiali. *Deinde*, ex eo quòd partes cauſent, dicuntur diſtingui realiter à toto. Ergo ex eo quòd totum cauſetur, dicitur eſſe diſtinctum realiter à partibus; & conſequenter inter illa datur diſtinctio mutua.

Dices. Totum nequit exiſtere ſine partibus unitis; nec partes unitæ ſine toto; ergo non diſtinguuntur diſtinctione reali mutuâ.

Licet ſeorſim exiſtere nequeant. *Reſp. permiſsô anteced. negando conſeq.* Quod enim totum poſſit, vel non poſſit exiſtere ſine partibus & è contra, hoc non impedit diſtinctionem realem mutuam. Ut patet in divinis, ubi Filius æternus

nequit eſſe ſine Patre, neque Pater ſine Filio, & tamen non minùs diſtinguuntur inter ſe diſtinctione reali mutuâ.

CONCLUSIO II.

Compoſitum involvit materiam & formam, tamquàm partes eſſentiales phyſicas: Unionem verò non tamquam partem eſſentialem, ſed ut conditionem ſine qua non. Hæc tres partes involvit: quarum ſecunda eſt communis apud omnes Philoſophos, quorum àliqui cum Averroẽ contendunt ſolam formam eſſe rerum corporearum eſſentiam, materiam verò eſſe quidem earum partem, ſed non eſſentialem.

Materia & forma ſunt partes eſſentiales phyſicæ totius.

Probatur itaque ſimul utraque pars. Eſſentia fit ex duabus partibus, quarum una eſt potentia, & alia actus: ſed materia eſt potentia & forma eſt actus, ergo utraque eſt pars eſſentialis. *Deinde* eſſentia totius non eſt ſimplex: talis enim eſt res, qualis eſt ejus eſſentia: Ergo cum totum ſit compoſitum, ejus eſſentia eſt etiam compoſita: nulla ſiquidem eſt compoſitio ex uno ſolo, ergo eſſentia compoſiti fit ex materia & forma, ac proinde utraque eſt ejus pars eſſentialis. *Denique*, ſi ſola forma eſſet quidditas rei materialis, ſequeretur hominem eſſentialiter eſſe ſpiritualem & immortalem, quia talis eſt anima rationalis, quæ eſt forma illius; hoc autem conſtat eſſe falſiſſimum: homo enim eſſentialiter corporeus eſt, & in prædicamento ſubſtantiæ infra corpus collocatur. Sequeretur inſuper animam rationalem eſſe ſubſtantiam totalem, completam & adæquatam; eſſentia enim hominis debet eſſe totalis, completa & adæquata; ac proinde ex anima & corpore non fieret unum per ſe, quia ex ente completo, qualis eſſet anima; & ex ente incompleto, qualis eſſet materia, non fit unum per ſe.

Objic. Plures Ariſt. ſententias, quibus formam *quod quid eſt rei*, ſeu quidditatem nominat.

Reſp. Ariſt. ſic formam nominare, non quod arbitretur eam eſſe totam rei quidditatem: ſed quia ſciebat eam eſſe præcipuam & magis determinativam eſſentiæ partem; res enim corporeæ invicem partialiter non differunt per materiam, quæ eſt ejuſdem ſpeciei in omnibus; ſed partialiter differunt per formam, & totaliter per ſuam eſſentiam, quæ præcisè nec materia eſt, nec forma: ſed tertia entitas ab eis reſultans.

Subſtantia quæ per nutritionẽ comparatur, eſt etiam eſſentialis compoſito.

Hic adverte 1. Non ſolam materiam primigeniam ſeu à genitoribus acceptam; ſed & eam quæ per nutritionem comparatur, eſſe de eſſentia compoſiti; eadem enim eſt ratio de iis partibus ac de acceptis per generationem: Tùm quia eâdem animâ informantur, ac proinde ſunt æquè de eſſentia; ideo enim cæteræ ſunt de eſſentia, quia ſcilicet concurrunt per ſe ad totum conſtituendum, & ideo concurrunt ad hanc conſtitutionem, quia ſunt ſubjectum informationis, ergo eadem eſt ratio de utriſque: Tum, quia illæ partes non faciunt unum per accidens; alias homo, *v. g.* non minus eſſet ens per accidens, quàm cumulus lapidum. Ergo faciunt unum per ſe, ergo ingrediuntur conſtitutionem compoſiti, ergo ſunt de illius eſſentia.

Compoſitum eſt nobilius

Adverte 2. compoſitum eſſe nobilius & perfectius ſolâ formâ: tùm quia ens completum & totale præſ-

tantius eſt ente incompletô & partiali; compoſitum autem eſt ens totale, forma verò tantùm eſt ens partiale: Tùm, quia compoſitum nedùm totam formæ perfectionem involvit, ſed & materiæ; ergo plus perfectionis, quàm ſola forma complectitur: Tùm denique, quia anima rationalis (ut communiter docent Theologi) dùm eſt à corpore ſejuncta, appetit ipſi uniri; non propter aliud, niſi quia meliùs eſt totum eſſe hominem, quàm ſolam animam. Ergo, *&c.*

ſolâ formâ.

Nec dicas compoſitum eſſe tantùm perfectum propter formam, ac proinde eam eſſe illô perfectiorem, juxta illud, propter unum quodque tale & illud magis. *Falſum* enim eſt antec. eò quòd, ultra formæ perfectionem, etiam materiæ præcellentias compoſitum includat, ac proinde plus perfectionis, quàm ſola forma complectitur.

Dices. Illud non eſt de eſſentia, ſine quo adæquatè poteſt eſſe eſſentia: ſed ante hanc partem materiæ per nutritionem comparandam, adæquata erat hominis eſſentia. Ergo illa non eſt de eſſentia.

Concedo maj. & min. diſting. Sine hac parte adæquata poteſt eſſe eſſentia metaphyſica, *Concedo*, phyſica, *Nego.* Hæc enim non eſt adæquata niſi habeat omnes partes; ac proinde niſi habeat partem ſubſtantiæ per nutritionem acquirendam. *Vel diſt.* adæquata erat ratione informationis, quia tota præcedens materia à tota anima informabatur, *Concedo*: adæquata erat ratione ſtatûs à natura requiſiti & propoſiti, *Nego.* Natura enim cum corpora viventia non ſtatim perfecta, ſed paulatim perficienda per novæ partis additionem producat; idcircò corpus non eſt adæquatum nec totale, niſi ad præſcriptum à natura ſtatum pervenerit.

Probatur tertia pars. Nullum accidens reſpectivum eſt pars eſſentialis ſubſtantiæ: ſed unio eſt accidens reſpectivum extrinſecùs adveniens: Ergo illa nequit eſſe pars eſſentialis compoſiti ſubſtantialis. *Major conſtat*; ſubſtantia enim & accidens ſunt ſpecies per ſe & eſſentialiter diverſæ. *Minor* eſt expreſsè Doctoris in 3. *d.* 1. *n.* 3. & patet quoad *primam partem.* Relatio eſt cujus totum eſſe eſt ad aliud ſe habere: atqui unio tota eſt ad aliud, ergo eſt relatio. *Minor eſt evidens*: nam ſicut concipi nequit relatio niſi per ordinem ad id cujus eſt relatio; ita nec concipi poteſt unio, niſi per ordinem ad ea quorum eſt unio. *Deinde*, quòcumque abſolutô conceptô in extremis, non tamen (inquit Doctor) concipitur extremorum unio. Ergo illa non eſt quid abſolutum. *Patet antec.* Quia abſolutum concipitur per ordinem ad ſe: unio autem concipi nequit niſi per ordinem ad aliud.

Unio non eſt eſſentialis compoſito.

Quia eſt relatio extrinſecùs adveniens.

Probatur eadem minor quoad ſecundam partem, à Doctore in 4. *d.* 12. *q.* 1. *n.* 21. Illa relatio eſt extrinſecùs adveniens, quæ neceſſariò non oritur poſitis terminis: ſed talis relatio neceſſariò non reſurgit poſitis extremis. *Probat.* Deus poteſt ſeorſim materiam & formam producere, eaſque ſeorſim conſervare abſque eò quòd invicem uniantur. Ergo poſſunt eſſe extrema unionis abſque eo quòd illa oriatur. Ergo non oritur ex natura extremorum. Ergo eſt extrinſecus adveniens.

Dices 1. Compoſitio eſt de eſſentia compoſiti: ſed unio eſt compoſitio. Ergo, *&c.*

Compoſitio fundamentalis eſt de eſſentia compoſiti, non verò formalis.

Diſting. maj. Compoſitio fundamentalis, ſeu res componens, eſt de eſſentia compoſiti, *Concedo*: compoſitio formalis ſeu ipſa unio partium aliquod totum componentium, eſt de eſſentia compoſiti, *Nego*, propter rationes ſuperiùs dictas. *Nego etiam min.* Totum enim dicitur quidem compoſitum, non verò dicitur unitum; partes autem dicuntur unitæ, non verò compoſitæ: Ergo compoſitio & unio non idem ſunt.

Inſt. Non poteſt intelligi compoſitum ſine unione; ergo illa eſt de ejus eſſentia.

Nego antec. Poſſum enim hominem concipere non attendendo neque ad partes ex quibus componitur, neque ad earum unionem. *Nego pariter conſeq.* Nam relatio concipi nequit ſine termino, ſcientia ſine objecto, *&c.* Terminus tamen non eſt de eſſentia relationis, nec objectum de eſſentia ſcientiæ, quia terminus & objectum ſæpiùs ſunt ſubſtantiæ: ſcientia verò & relatio ſunt accidentia.

Urgebis. Compoſitum ſubſtantiale non poteſt intelligi diſtinctum à toto per accidens niſi per unionem: Ergo illa eſt ipſi eſſentialis, quippè cùm illud eſſentialiter diſtinguat ab alio. *Nego antec.* Compoſitum enim ſubſtantiale præciſè diſtinguitur ab accidentali per ſuas partes conſtitutivas, eò quòd ſcilicet illius partes ad invicem eſſentialiter ordinentur tamquam actus & potentia, hujus verò partes talem non habeant ordinabilitatem.

Materia & forma uniūtur nullo abſoluto medio.

Ex his collige, 1. Materiam & formam per cauſam efficientem uniri immediatè; id eſt, nullò mediô glutine & modò ſubſtantiali: Tùm, quia hic modus eſt ſuperfluus; Tùm, quia ille modus, vel eſſet corporeus vel ſpiritualis; ſi corporeus, non poſſet per eum anima rationalis uniri corpori; ſi ſpiritualis, non poſſet corpus uniri animæ; ille enim modus deberet recipi in partibus quæ denominantur unitæ, & per conſequens deberet ſimul recipi in anima & corpore; non poſſet autem, quia nullum corporeum recipitur in ſpiritu, nec ſpirituale recipitur in corpore.

Duplex eſt relatio inter partes unitas.

Collige 2. Hanc relationem eſſe duplicem in materia & forma; utraque enim verè dicitur alteri uniri; non per unicam relationem; nullum enim accidens (præſertim reſpectivum) poteſt eſſe in duobus ſubjectis: materia autem & forma ſunt duo ſubjecta talis unionis: unio enim non eſt unius, ſed duorum.

QUÆSTIO SECUNDA.

Quanam & qualiter accidentia corpus naturale immediatè ſuſcipiat.

Status quæſtionis.

DUo ſunt potiſſimùm in hac quæſtione reſolvenda. 1. An quantitas in corpore naturali, vel in ſola materia prima immediatè excipiatur. 2. An & quaſnam partes totum compoſitum à quantitate recipiat. Quæ ut pateant:

Duplex eſt quātitatis ſubjectum.

Notand. 1. ſubjectum quantitatis ſtatui poſſe duplex. 1. *Inhæſionis*, cuj ſcilicet immediatè illa inhæret. 2. *Denominationis*; quod ſcilicet denominatur quantùm à quantitate quam habet, non ſibi, ſed alteri immediatè inhærentem: ſic albedo & cætera accidentia dicuntur quanta;

ta; non quòd quantitas eis inhæreat, id enim fieri nequit, cùm quantitas ſit prior illis in ſubjecto; ſed taliter nominantur, propterea quòd recipiantur in ſubjecto habente quantitatem, quæ illud ſubjectum extendit, & omnia quæ in eo ſunt. Hîc autem agimus de ſubjecto inhæſionis, non verò de ſolo ſubjecto denominationis.

Quadruplex genus partium in compoſito. *Notand.* 2. quadruplex genus partium diſtingui poſſe in compoſito phyſico, *v. g.* in homine. 1. *Eſt partium metaphyſicarum*, qualia ſunt animal & rationale. 2. *Partium phyſicarum*, quales ſunt materia & forma, putà corpus & anima. 3. *Partium integrantium*, ſeu entitativarum, ut ſunt caput, collum, pectus, & cætera membra, quæ totum corpus humanum integrant. 4. *Partium quantitativarum* & extenſarum. Certum eſt hominem habere poſſe partes metaphyſicas independenter à quantitate: ſed difficultas eſt, an abſque quantitate habere poſſit etiam partes entitativas & quantitativas.

Notand. 3. duplex eſſe totum phyſicum, alterum quod componitur ex corpore & anima, ſive ſpirituali, ſive corporea, *v. g.* planta, brutum, homo. Aliud quod componitur ex materia prima, & formâ ſubſtantiali immediatè in materia prima receptâ; ſive illa forma ſit completa, ut forma lapidis, ignis, terræ, *&c.* ſive incompleta & alteri ſubordinata, ſeu adhuc ad alteram ordinata, qualis eſt forma corporeïtatis quæ ordinatur ad animam in rebus viventibus. De utroque toto compoſito movetur præſens difficultas. *Duplex phyſicū.*

CONCLUSIO I.

Quantitas recipitur immediatè in compoſito. Q*Uantitas immediatè recipitur in toto compoſito.* Hæc colligitur, nedùm ex Doct. in 2. *d.* 3. *q.* 4. *n.* 5. & ſequentibus, ſed & ex Ariſt. 7. *Metaph. textu* 4. ubi apertè edocet ſubſtantiam eſſe priorem omni accidente, & prioritate temporis, durationis & cognitionis: Ariſtoteles autem loquitur non de ſubſtantia incompleta, qualis eſt materia prima, ſed de ſubſtantiali completa, quale eſt compoſitum ſubſtantiale. Ergo compoſito inhæret, non autem materiæ primæ.

Probatur concl. Materia priùs recipit formam ſubſtantialem, quàm quantitatem: Ergo quantitas non materiæ primæ, ſed toti compoſito inhæret. *Probo antec.* Actus per ſe materiæ, qualis eſt forma ſubſtantialis, prior eſt actù per accidens: ſed quantitas eſt actus per accidens: ergo poſterior eſt formâ ſubſtantiali: Ergo priùs materia informatur, ac proinde compoſitum priùs eſt, quàm recipiat quantitatem.

Non autem in materia prima. *Dices* id eſſe verum, ubi accidens non eſt conditio prærequiſita ad recipiendam formam ſubſtantialem, ſecùs verò ubi taliter requiritur: quantitas autem neceſſariò prærequiritur in materia ad formæ receptionem; quia agens non poteſt formam inducere, niſi in ſubjectum ſibi proportionatum; ſubjectum autem non eſt proportionatum agenti corporeo, niſi ſit extenſum; hinc adorandum Chriſti Domini corpus in adorando Euchariſtiæ Sacramento, nec calefieri, nec aliquid pati poteſt, eò quòd ibi non ſit modò corporeô.

Diſting. Subjectum non eſt proportionatum, niſi per quantitatem in materia prima receptam, *Nego*: in compoſito deſtruendo receptam, *Concedo.* Ad hoc enim, ut ſubjectum detur proportionatum agenti, ſufficit ut compoſitum in quod agit, ſit extenſum; & licèt pro eo inſtanti quô ſuam formam inducit, materia ſpolietur quantitate præcedentis compoſiti, non tamen caret omni quantitate; quia ſicut materia nuſquam eſt ſine forma, nec poteſt habere formam ſibi unitam, quin ſit compoſitum, ita pariter nuſquam eſt ſine quantitate; non ſibi, ſed toti compoſito immediatè inhærente. Hæc ut percipias:

Quis ordo ſervetur in generatione.

Adverte hæc per ordinem in generatione ſervari. 1. Agens, *v. g.* ignis inducit qualitates ſuæ formæ conſervativas in lignum, quæ qualitates per ſuum augmentum ſucceſſivum, ſucceſſivè deſtruunt qualitates conſervativas formæ ligni. 2. Ubi perierunt & deſierunt qualitates conſervativæ formæ ligni, ſtatim deſinit illa forma & compoſitum diſſolvitur, ac proinde quantitas, quæ ipſi inerat, deſinit: in inſtanti immediatè ſequenti inducitur forma ignis in materiam formâ ligni ſpoliatam; ita quod aſſignari nequeat inſtans medium inter formæ ligni deſitionem, & formæ ignis receptionem, ſed ſe invicem immediatè ſequuntur. Unde ſicut materia nuſquam eſt ſine forma, ita pariter nuſquam eſt ſine quantitate formæ receptionem conſequente. Hinc fit, ut in genito non remaneat eadem numero quantitas, nec qualitas, quæ fuerat in corrupto; etſi fortè aliquando remaneat eâdem ſpecie.

Ex his igitur conſtat, quòd toto tempore alterationis præcedentis, ſubjectum eſt extenſum & quantum quantitate propriâ; in ipſo autem generationis inſtanti, generans formam novam ſimul comproducit novam quantitatem, per quam ſubſequens compoſitum fit quantum, & ipſa materia redditur extenſa & diviſibilis in partes: ita ut nullo inſtanti reali temporis ſit abſque quantitate; licèt in illo priori naturæ, quô forma intelligitur recipi in materia, & antecedere quantitatem ex ſe pullulantem, tanquam cauſa effectum ſuum, intelligatur materia ipſa nudata, tùm quantitate, tùm omni alio accidente: quia cum materia ſecundùm ſe ſpectata, ſit ſubjectum generationis & formæ ſubſtantialis, non debet in illa quidquam conſiderari, niſi propria ipſius natura, & capacitas ſeu potentialitas quam habet ad formam, quæ ex ea eruitur. Neque id improbabile videri debet adverſariis cùm ipſi ſtatuant quantitatem fieri immediatè ex ipſa materia; etenim ſi quantitas fieri potuit ex materia non quantâ & naturæ inſtanti priore ipsâ quantitate, ac ſubinde indiviſibili quantitativè, quidni etiam forma ſubſtantialis fieri poteſt ex materia ſimiliter, non quantâ actu, ſed tantùm quantâ & diviſibili in potentia mediante quantitate, quam ſimul cum forma ſubſtantiali per generationem accipit in inſtanti naturæ immediatè ſequenti.

Quæres An cætera accidentia immediatè pariter in toto compoſito recipiantur.

Reſp. accidentia abſoluta corporea immediatè recipi in quantitate, & eâ mediante in compoſito. *Prima pars* reſponſi conſtat; tùm quia nulla qualitas corporea reci-

Accidentia corporea abſoluta immediatè

recipiuntur in quantitate. pitur in corpore naturali, niſi quantitatem habente; ſed ſi immediatè recipiatur in corpore naturali, recipi poſſet in corpore quantitatem non habente. Ergo, *&c. Major patet* experientiâ: *Minor prob.* Non aliâ ratione qualitates corporeæ recipi nequeunt in corpore non quanto, niſi quia quantitas eſt immediatum eorum ſubjectum: Tùm, quia ſubjecti attributa quantitati competunt reſpectu qualitatum, nam priùs eſt ipſis; ab eis independens proximè in eſſendo, invariata ſubſiſtit illis variatis; nam quantitas ſemper eadem remanet, dum interdum qualitates mutantur; paries enim habens eandem quantitatem, colorem ſemper variat.

Dices fortè, ſubſtantiam eſſe ſubjectum omnium accidentium.

Diſting. Eſt ſubjectum ultimum & generaliſſimum reſpectu omnium prorſus accidentium, *Concedo*; eſt ſubjectum primum, immediatum reſpectu omnium accidentium, *Nego.* Sicut tabella dicitur ſubjectum omnium colorum, qui à Pictore ei apponuntur, licèt tantùm craſſiores colores immediatè ipſi adhæreant.

CONCLUSIO II.

C*Ompoſitum ſuas habet partes entitativas ſeu integrantes independenter à quantitate.* Hæc eſt Doctoris in 2. *d.* 3. *q.* 4.

Probatur. Si continuum ſuas haberet partes entitativas à quantitate, maximè eas ab ea mutuaretur ut à cauſa formali: ſed hoc fieri nequit, ergo, *&c.* Sequelam admittunt contrarium ſentientes; contendunt enim ſubſtantiam per quantitatem fieri formaliter habenten partes, ſicut fit formaliter alba per albedinem. *Minor patet*: Nam ſi à quantitate tanquam à cauſa formali ſubſtantia habeat partes, illæ partes erunt accidentales; talis enim eſt effectus formalis, qualis eſt forma cujus eſt. Ergo ſi partes illæ ſint à quantitate tanquam à cauſa formali, erunt accidentia. Ergo non erunt partes ſubſtantiæ, aliàs ſubſtantia eſſet accidens; tale eſt enim totum, quales ſunt partes ex quibus conſtat. *Compoſitum ſuas habet partes entitativas ex ſe.*

Deinde ſi compoſitum ſubſtantiale & corporeum, quatenùs ſubſtantia eſt præcisè, non habeat partes, ſequitur illud ſecundùm entitatem ſuam eſſe ſimplex & indiviſibile. *Simplex* enim dicitur ens, quod partibus caret; & *indiviſibile*, quod non habet partes in quas poſſit dividi: ſed compoſitum ſubſtantiale ſecundùm entitatem non eſt ſimplex & indiviſibile, aliàs non diſtingueretur à ſpiritu, nec corpus humanum ab anima rationali, quia ex ſe & denudatâ quantitate, ſpirituum inſtar, nullas omninò habent partes: quod eſt prorsùs abſurdum.

Deinde, quandò duæ guttæ aquæ ſimul uniuntur, & fit una aqua, vel illæ guttæ, quæ ſecundùm entitatem & ſubſtantiam antea ab invicem erant diſtinctæ, coaleſcunt in unam omninò indiviſibilem aquam, vel non; primum dici nequit, quia una non eſt forma alterius, neque uniuntur ad modum formæ & materiæ ad conſtituendum compoſitum ſubſtantiale: ſed ad modum duarum partium quæ ſimul junctæ, totum ſubſtantiale integrale conſtituunt: igitur in illa aqua poſt guttularum junctionem remanent

partes ſubſtantiales ab invicem diſtinctæ, tametſi non ſint invicem diſſitæ.

Quod utique confirmatur, quia ut illæ guttæ invicem per unionem in unam aquam coaluerunt, ſic in duas partes rurſus poſſunt diſtribui; retinent igitur ut unitæ adhuc ſuam diſtinctionem ſecundùm entitatem. Enim verò illa aqua quæ ex duabus guttulis coaluerat, vel dividetur tantùm in duas quantitates, vel in duas partes ſubſtantiales quantitativas: Non primùm, aliàs quantitas eſſet ſine ſubjecto. Si ſecundùm; vel illa aqua habebat illas partes, vel de novo recipit dum dividitur. Si habebat, habemus intentum: ſi de novo eas recipit dum dividitur, vel eas recipit in quantitate, vel à dividente: Non à quantitate, quia illa non eſt activa; & ſi eſſet activa, cùm ſit accidens, non poſſet ſubſtantiam producere, ut ſupra agendo de cauſa efficiente ſecunda demonſtravimus. Non etiam eas recipit à dividente, quia ſicut per diviſionem non producitur quantitas, non etiam producitur ſubſtantia; diviſio enim quantitatis partes non producit, ſed productas dividit. Ergo ſubſtantia ſuas habet partes à ſeipſa.

Et independenter à quantitate.

Adderem ridendas conſequentias contraria ex ſententia inferendas. Si enim ſubſtantia partes ex ſe non haberet, ſequeretur non plus eſſe ſubſtantiæ ſub tota terræ quantitate, quàm ſub quantitate unius grani ſinapi: ſequeretur caput non eſſe diverſum à cæteris membris, quia quantitas cùm ſit ejuſdem rationis in omnibus partibus, unam nón poſſet ab alia ſecernere: ſequeretur inſuper Deum non poſſe conſervare omnes corporis partes, ſeclusâ quantitate, quod falſiſſimum eſſe apparet in adorando Euchariſtiæ Sacramento. Nam omnes Theologi cum Doctore in 4. *d.* 10. *q.* 1. *n.* 22. fatentur vi verborum conſecrationis, poni per ſe caput, pedes, & cæteras adorandi Chriſti Domini corporis partes; quantitatem verò, & alia accidentia poni tantùm per concomitantiam & per accidens: ſed Deus per abſolutam ſuam potentiam poteſt conſervare id quod eſt per ſe, abſque eo quod eſt tantùm per accidens, ergo poteſt illas partes abſque quantitate conſervare: Ergo illæ partes non habent quòd ſint à quantitate.

Conſequentiæ abſurdæ ex oppoſita ſententia ſequentes.

Dices 1. Ariſtoteles definit quantitatem per diviſibilitatem in ea quæ inſunt: ergo ſola ex ſe & in ſe habet partes; aliàs definitio cum definito non converteretur.

Diſting. Dimiſit illam per partes, quæ ipſi inſunt ſenſibiliter, & quæ percipiuntur à ſenſibus, *Concedo*: inſenſibiliter, & quæ à nullo ſenſu percipiuntur, *Nego*. Partes enim quantitatis in hoc diſtinguuntur à partibus ſubſtantiæ, quòd ſubſtantiæ partes ſint inſenſibiles, quantitatis verò partes ſenſibiles eſſe debeant & demonſtrabiles, ut dicit Ariſt. 5. *Metaph. text.* 10. dum ait illas debere eſſe hoc aliquid, ſeu veluti digitò demonſtrabile.

CONCLUSIO III.

Subſtantia, denudatâ quantitate, non habet ampliùs partes quantitativas ſeu extenſas.

Hæc per ſe patet, & *Probatur.* Effectus formalis nuſquam eſt ſine cauſa formali: ſed extenſio partium eſt effectus formalis quantitatis: Ergo ſine quantitate talis extenſio

ſubſiſtere nequit. *Major patet*, quia effectus formalis nihil aliud eſt, quàm communicatio formæ, ubi autem non eſt forma, ibi pariter nequit eſſe illius communicatio. *Confirm.* Subſtantia vel recipit aliquid à quantitate, vel nihil: ſi nihil, ergo fruſtrà talis datur quantitas, quod eſt contra omnium Philoſophorum ſenſum: ſi aliquid, quæro quidnam ſit illud, nihil aliud certè quàm extenſio. Ergo ſubſtantia tantùm ſuam habet extenſionem à quantitate, ac proinde ſeclusâ quantitate, ſubſtantia non foret ampliùs extenſa.

Dices 1. Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur, ut patet de liquore in vas rotundum aut quadratum infuſo, & figuram rotundam aut quadratam recipiente: atqui quantitas eſt extenſa, ergo in ſubjecto extenſo recipi debet: Ergo ſubſtantia ante quantitatem habet partes extenſas.

Non autem ex ſeipſa.

Diſting. maj. Quidquid recipitur ad omnem modum recipientis recipitur, ita ut receptum omninò debeat convenire cum recipiente, *Nego*: debet aliquam habere cum illo convenientiam & proportionem; *Concedo*, & *conceſſâ min. nego utramque conſeq.* Quantitas enim non debet omninò convenire cum ſubſtantia: ſed ſufficit ut utraque ſit corporea, & quòd ſubſtantia ſit extenſa virtualiter, ſeu extenſibilis.

Dices 2. Si Deus ſepararet quantitatem à Petro, remaneret adhuc caput extra collum, collum extra humeros; ergo ſubſtantia ſine quantitate habet partes extra partes.

Reſp. Ex hypotheſi quòd tunc Deus ſubſtantiam Petri adhuc conſervaret ſublatâ quantitate, remanerent adhuc partes entitativæ & ſubſtantiales materiæ, quarum una quidem non eſſet alia: ſed non poſtularent per ſe reſpondere diverſis loci partibus.

Inſtabis. Poteſt Deus ſine quantitate conſervare ſubſtantiam Petri in eodem loco ubi erat cum quantitate: at tunc haberet partes extra partes.

Si Deus ab humano corpore quantitatem auferret.

Reſp. ſublatâ quantitate Deum poſſe conſervare ſubſtantiam Petri dupliciter: 1. Si illam ponat in puncto loci quem elegerit Deus: dixi quem elegerit; quia ſicut ille ſolus poteſt ſubſtantiam denudare quantitate, & illam ſic denudatam conſervare; ſic ſolus poteſt eligere punctum ubi voluerit illam collocare, ſive ejuſdem loci in quo erat priùs, ſive alterius loci in quo non erat priùs; hunc enim loci punctum ſi Deus non eligeret, non eſſet potior ratio, cur ſubſtantia Petri ſtatim atque denudatur quantitate, in unum loci punctum potiùs quàm in alium confluerent.

Poſſet illud conſervare in eodem ſpatio, modo indiviſibili.

2. Poſſe illam conſervare in toto illo ſpatio in quo erat priùs; non tamen ut ſit tota in toto illo ſpatio, & ſingulæ partes illius in ſingulis partibus ſpatii; hoc autem fieri non poteſt niſi beneficiô quantitatis, quæ ex hypotheſi tollitur, ſed ita ut ſit tota in toto ſpatio, & in tota ſingulis partibus ſpatii: hunc autem duplicem modum conſervandi ſubſtantiam Petri ſine quantitate non eſſe impoſſibilem, patet ex venerabili Euchariſtiæ Sacramento, in quo totum Chriſti corpus eſt ſub quolibet puncto ſpecierum, & totum etiam ſub ſingulis partibus earum. Ergo à pari, ſubſtantia Petri poterit eſſe tota in uno puncto loci, & tota quoque poterit eſſe in ſingulis partibus alicujus ſpatii; ſicut anima propor-

tione ſervatâ, eſt in ſingulis partibus corporis.

Vel eam reproducere in puncto.

Utrôvis autem modô fiat hæc conſervatio, non fiet per motum localem & ſucceſſivum, ſed tantùm per poſitionem totius ſubſtantiæ vel in toto ſpatio, vel in puncto illius ſpatii. Quemadmodùm enim ſi Petrus Pariſiis exiſtens per horam integram in ultimo inſtanti, à Deo Romæ poneretur; hæc poſitio non fieret per motum localem, ſed per deperditionem *ubi*, quod habebat Pariſiis, & acquiſitionem *ubi*, quod habet Romæ: ita ut ultimum deperditionis prioris *ubi* eſſet primum acquiſitionis poſterioris *ubi.* Sic etiam primum non eſſe quantitatis in toto, eſſet primum eſſe poſitionis partium illius; vel in toto ſpatio, vel in puncto illius ſpatii.

Non per motum localem ſed per deſitionem.

Vel quemadmodùm anima non retrahit ſe per motum localem à brachio quod abſcinditur; ſed tantùm perdit *ubi diviſibile*, quod habebat in illa parte antequam abſcinderetur: ita quando aufertur à ſubſtantia materiali quantitas, per quam erat extenſa ad ſe & ad locum, ſi confluat in punctum loci; non confluet per motum localem, ſed per inſtantaneam deſitionem eſſendi in loco diviſibili, & inceptionem eſſendi in loco indiviſibili ad inſtar alicujus ſuſtantiæ ſpiritualis.

Unde ſublatâ quantitate hæc ſubſtantia non haberet partes extra partes.

Urgebis. Illa ſubſtantia ſive in punctum confluat, ſive per totum ſpatium ponatur ſublatâ quantitate ſuam ſemper habebit extenſionem, ergo nulla reſponſio. *Probatur antec.* Una pars illius ſubſtantiæ, *v. g.* corporis humani, non erit intra aliam, ergo extra aliam: patet; quia in hoc caſu caput immediatè uniretur collo, & mediante collô, pectori; mediante pectore, cruribus; his mediis, pedibus uniretur, & ſic non immediatè pedibus uniretur: ergo caput eſſet extra pedes: Ergo una pars eſſet extra aliam: Ergo e[illegible] extenſa: eſſe enim extenſum [illegible] aliud eſt, quàm habere partem extra partem.

Nego antec. & ad ejus probationem Dico tunc corporis partes non fore extra ſe invicem, licèt una non ſit alia. Itaque in hoc caſu eſſet quidem inter partes diſtinctio, ita quod una pars eſſet ab alia diſtincta: ſed non eſſet diviſio, ita quod una non eſſet extra aliam diviſibiliter; nam in hoc caſu una pars non poſſet ab alia ſejungi & ſeparari realiter & phyſicè; ſed tantùm mentaliter & per intellectum concipientem unam partem diſtinctam realiter ab altera, & ab eadem virtualiter ſeparabilem, dum ſcilicet habebit quantitatem cujus eſt capax. In quo differret corpus ſic poſitum à ſpiritu, qui nec partes habet realiter diſtinctas, nec virtualiter ſeparabiles, cùm quantitatis omninò ſit capax.

APPENDIX.

De Cauſis per accidens.

EGIMUS hactenus de cauſis *per ſe*, nunc de cauſis *per accidens* quædam ſunt in ſequenti quæſtione delibanda.

QUÆSTIO UNICA.

Quid, & quotuplex ſit cauſa per accidens.

Cauſa per accidens eſt duplex.

NOTAND. 1. Cauſam per accidens eſſe duplicem: Primam quidem ex parte cauſæ, & eſt quæ per accidens ineſt principio cauſanti; ſic aqua dicitur per accidens calefacere. Secundam ex parte effectûs, quæ cauſa, cur effectus per accidens jungatur cum effectu per ſe producto

Effectus per accidens tribus modis nectitur cum effectu per ſe.

Tribus autem modis effectus per accidens nectitur cum effectu per ſe producto. 1. *Neceſſariò & ſemper*; ita ut produci non poſſit effectus per ſe, quin pariter ponatur effectus per accidens: ſic unius formæ generationem, prioris corruptio per accidens neceſſariò comitatur; non quòd prioris formæ corruptio à generante per ſe intendatur, ſolùm enim intendit ſuam formam inducere: ſed cùm utraque ſimul ſtare nequeat, neceſſum eſt ut prior intereat. 2. *Sæpiùs*; ſic frequenter accidit, ut homo generet hominem lachrimantem, qui ſæpiùs accidit ut qui naſcitur, plorans prodeat. 3. *Rarò & indeterminatè*; ſic rarò contingit, ut homo fodiens terram propter hauriendam aquam, aut fundamenta domûs locanda, theſaurum inveniat: & hic ſolus effectus fortuitus fortunæ proprius eſt.

Quid ſit effectus fortuitus.

Notand. 2. Effectus *fortuitos*, & eorum cauſas ſic dici; proptereà quòd non habeant finem determinatum, propter quem illi fiant, & illæ operentur; fortuitum enim dicitur; id quod accidit præter intentionem agentis; ſeu præter finem ſolitò intentum ab agente.

Aliqua actio non fit propter finem tribus modis.

Poteſt autem aliqua actio non fieri propter finem tripliciter; ſcilicet *vel*, quia eſt propter ſe, & non propter aliud; qualis eſt actio, in qua eſt felicitas, *v. g.* amor beatificus. *Vel*, quia fit ab agente non intendente finem; ut ſi quis aliud attentè cogitans, ſibilet, canat, aut barbam fricet; hæ enim actiones non fiunt ab agente ex electione ob aliquem finem, ſed ex ſola virtute imaginativâ. *Vel*, quia accidit ei actioni quæ per ſe intenditur; ſic eſt inventio theſauri à fodiente terram propter aquàm inveniendam, aut fundamenta locanda; & hôc modô effectus fortunæ & caſûs dicuntur non eſſe propter finem.

Diſcrimen inter fortunam & caſum.

Notand. 3. Hoc eſſe diſcrimen *fortunam* inter & *caſum*, quòd illa competat agentibus ex electione; Caſus verò tribuatur cauſis ratione non utentibus, quales ſunt pueri, amentes, belluæ, cæteraque ratione expertia: Unde triplex diſtinguitur intellectus; *Primus*, cujus uſus eſt præpeditus, ut in infantibus, amentibus, *&c.* *Secundus*, cujus uſus eſt perfectiſſimus, conſultatione & deliberatione non egens; ſed omnia præterita, præſentia & futura obtutè percipiens, qualis eſt Divinus.

Triplex eſt intellectus.

Tertius, inter utrumque veluti medius, cujus ſcilicet uſus non eſt præpeditus, ſed nihilominùs errori & conſultationi eſt obnoxius. In primum ſicut non cadit accurata conſultatio, ita nec fortuna, ſed caſus: in ſecundum nec fortuna nec caſus locum inveniunt; quippè cùm Deus nihil temerè nec fortuitò, ſed ſecundùm ſuum decretum æternum, omnia operetur. In tertium non-

nunquam fortuna reperitur, ſed tamen eò minùs, quo eſt ſagacior & prudentior: ubi enim plurimùm prudentiæ eſt, ibi fortunæ parùm; & vice versâ, ubi plurimùm fortunæ, ibi mentis major inopia. Hinc fortuna vix in Angelis, raiò in ſenibus, frequentiùs in juvenibus ſedem habet, ut poſt Ariſt. ait unus ex recentioribus.

CONCLUSIO I.

Quid ſit fortuna.

F*Ortuna eſt cauſa per accidens in iis quæ ex electione fiunt propter finem, & raró contingunt.* Hæc parebit per ſingularum particularum explanationem.

1. Dicitur *cauſa*; licèt enim fortunæ nomen ſæpè ſumatur pro eventu fortuito, qualiter theſauri inventio, optima fortuna dicitur; attamen Ariſtoteles fortunam ſumit pro cauſa eorum fortuitorum effectuum; non quòd ſpeciale cauſæ genus inſtituat, ſpecialem in effectum influxum habens, ſed quod efficienti per accidens adjungatur.

Paganorum de fortuna errores.

Hinc apparet quàm ſtolidi fuêre veteres, qui Fortunæ templa ſtruebant, ſacrificia litabant, eamque veluti Deam venerabantur, quos egregiè redarguit D. Auguſtinus, lib. 4. de civit. Dei, cap. 18. *Quomodò* (inquit) *bona eſt fortuna, quæ ſine ullo judicio venit ad bonos & ad malos? Ut quid colitur, quæ ita cæca eſt, ut ſuos cultores plerumque prætereat, & ſuis contemptoribus hæreat: aut ſi aliquid proficiant cultores ejus, ut ab illa videantur & amentur: jam merita ſequitur, non fortuita venit.* Unde manavit illud poëticum.

Nullum Numen habes ſi ſit prudentia; ſed te
Nos facimus, Fortuna, Deam; cœloque locamus.

2. Additur *per accidens.* Fortuna enim non eſt cauſa per ſe, quia nec certò ſciri poteſt, nec ad unum effectum eſt determinata, nec agit ob aliquem finem à ſe intentum, nec ſemper aut ſaltem, ut plurimùm eodem modo operatur, quæ omnia cauſæ per ſe propria ſunt.

3. *In iis quæ ex electione fiunt*, quibus fortuna à caſu ſecernitur, ut conſtat ex 3. *notabili.*

4. *Propter finem*; non quod effectus fortuitus eliciatur propter finem intentum ab agente; jam enim non eſſet fortuitus, ſed intentus & determinatus: ſed talis dicitur eò quòd ſit accidentariò conjunctus cum effectu per ſe ab agente intento, ut dictum eſt in 2. & 3. *notabili.*

5. *Et raró contingunt*; non ſolùm ratione temporis, ſed ratione cauſæ: aliquid enim raró contingere poteſt duobus modis, ſcilicet vel reſpectu temporis, ſic eclipſis Solis raró contingit; vel reſpectu cauſæ, quia ex tali cauſa poſita raró ſequitur talis effectus; ſicut raró accidit, ut quis fodiendo terram ad locanda fundamenta, theſaurum inveniat. Quod priori modô tantùm raró fit, non eſt fortuitum, imò eſt determinatum, quia poſitâ causâ, neceſſariò evenit; quòd verò raró contingit ſecundô modô fortuitò contingit. Ut autem omnes hanc adversùs concluſionem objiciendæ difficultates faciliùs ſolvantur;

Adverte 1. Effectum fortuitum, ut verè fortuitus ſit, duo neceſſariò involvere. 1. Ut accidat præter agentis intentionem. 2. Ut poſitô effectu per ſe, cui connectitur, raró eveniat. Unde ſi effectus contingat quidem

dem rarò; ſed tamen intendatur; vel è contra, ſi non intendatur quidem, ſed tamen ſæpè contingat, ille effectus non eſt dicendus caſualis ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm quid: ſic, *v.g.* qui ludendo rarò lucratur, hoc lucrum non eſt fortuitum ſimpliciter, quia à ludente intenditur: qui vero hyëme ſolvit è portu, & naufragium facit, hoc naufragium fortuitum non eſt ſimpliciter; quia licèt accidat præter intentionem naufragantis, tamen non rarò contingit.

Ad effectum fortuitum duo requiruntur.

Advertc 2. Effectum pariter non dici fortuitum reſpectu cauſæ primæ, quippè cùm Deus omnes eventus ab æterno præviderit, hominumque ſortes in manibus habeat, juxta illud regium & propheticum effatum: *In manibus tuis ſortes meæ.* Fortuitus ergo effectus dicitur, non reſpectu Dei & cauſæ univerſalis, ſed reſpectu agentium particularium & cauſæ ſecundæ. Et ſicut effectus dicitur materialis & corruptibilis, non propter cauſam primam & univerſalem, ſed propter cauſas ſecundas & particulares: ita pariter dicitur *fortuitus*; non reſpectu cauſæ primæ, ſed reſpectu ſecundæ. Hæc evidenter indigitat D. Thomas exemplò Domini duos ſervos ad diverſa loca mittentis, ad quæ ſcit eos non perventuros per viam præſcriptam, quin ſibi invicem occurrant. Hic occurſus erit quidem fortuitus reſpectu ipſorum, quia illi non præviderunt hunc occurſum, ſuppoſitò quòd unus neſciat alium foràs abiiſſe, & ignoret viam & locum quo tendat; talis verò occurſus non erit fortuitus reſpectu Domini, qui novit tales ſervos ſibi invicem occurſuros. Idem dicendum de effectibus fortuitis, cum enim Deus concurrat cum omnibus cauſis ſecundis, & omnes earum effectus intendat, nihil eſt fortuitum reſpectu illius, ſed ſolùm reſpectu cauſarum ſecundarum, quæ tales eventus non præviderunt.

Nullus eſt effectus fortuitus reſpectu Dei.

Ut exemplo manifeſtatur.

Obſervandum eſt hìc 1. cum doctiſſimo Picolomineo fortunam ſecundùm Peripateticos dici proſperam & adverſam, ob varietatem eorum quæ hominibus hoc in mortali ſtatu accidunt, quæ omnia bona ſunt vel mala: quare illam depingebant duplici fronte præditam, poſteriore nigrâ, & anteriore albâ. Secundùm Stoïcos neutram eſſe: ſed talem evadere, qualis fuerit uſus ejus. Secundùm Theologos quamvis reſpectu noſtri, modò bona, modò mala dici poſſit, abſolutè tamen bona eſt: Imo ſecundùm eos nulla eſſet admittenda fortuna, quia omnia prærordinata ſunt à Deo in bonum finem.

Quid ſit fortuna proſpera & adverſa.

Obſervand. eſt 2. Fortunam pluribus titulis illuſtrari: dicitur enim vaga, volubilis & lubrica; & ex adverſo, conſtans & immutabilis. 1. Volubilis, *&c.* eſt ob conditionem ſuorum munerum in quibus nihil permanentis reperiri, perſpicuum eſt. 2. Ratione modi ejus agendi, cum enim ex eventu res producat, inconſtanter eas efficit. Conſtans autem eſt 1. ratione infortunii; quia mala ſunt frequentiora: quare adverſa fortuna conſtantior, proſpera levior judicatur. 2. Eſt conſtans ratione ſuæ mutabilitatis; eſt enim immutabiliter mutabilis, ut rectè cecinit Ovidius.

Varii fortunæ tituli.

Sors modo læta venit, vultus modò ſumit acerbos:
Et tantùm conſtans in levitate ſua eſt.

Quod confirmavit Boëtius in-

Et Status.

quiens: *Si putas ergo te mutatam eſſe fortunam, erras; hi ſemper mores ejus ſunt: ea naturam ſervavit erga te propriam; potiùs in ſua mobilitate conſtantiam manifeſtavit.* Et interrogatus Apelles cur ſedentem pinxerat fortunam; *Quoniam* (inquit) *ſtare non poteſt.* At rectiùs cum Boëtio reſpondiſſet: *Quia in ſua mobilitate ſedet.* Non enim ſedet, quia ſtare non poteſt, ſed quia conſtanter fluit; ideo pilæ inſidens depingitur. 3. Dicitur *conſtans* in ordine ad primam cauſam, cujus oculis omnia nuda ſunt & aperta. *Latens* eſt & occulta humanæ menti, vel ratione modi operandi, quia agit ex eventu de quo non eſt ſcientia, ac ita eſt latens ob ſui imperfectionem. 2. Eſt latens ob ſui præſtantiam, dum refertur ad primum principium humanæ cognitionis captum excedens. Ex *adverſo eſt notiſſima*, quia in rebus vulgaribus verſatur, & ejus inconſtantia eſt evidentiſſima, ut patet ex continuis hominum de ejus inconſtantia querimoniis.

Et figura. *Obſervand.* 3. Fortunam variè à veteribus fuiſſe depictam, alij *terream* illam fecerunt triplici ratione. 1. Quia vilis eſt conditionis, ſicut terra omnium rerum eſt infima. 2. Quia facilè in pulverem redigitur. 3 Quia munera fortunæ præſertim ex terra prodeunt, ut metalla & pretioſi lapilli. Seneca *vitream* eſſe dixit, ut eam facilè frangi & amitti poſſe oſtenderet: & ſicut vitrum non ex ſe fulget, ſed beneficiô radiorum Solis per illud micantium; ita fortunæ bona non ex ſe, ſed munere virtutis ſplendent, dum eis rectè utimur. Adde quòd fortuna dum ſplendet, frangitur: quia fortunæ munera, dum per uſum fulgent, conſumuntur. Alii eam mulieri alas habenti ſimilem depingebant ad deſignandam ejus mobilitatem, juxta illud vulgare.

Quid levius vento? Fulmen quid
fulmine? Fama
Quid famâ? Mulier quid muliere? nihil.

Alii aliter eam expreſſerunt, ut legere eſt apud Auctores.

Ex his colligitur definitio *Caſûs*, qui eſt *cauſa per accidens in eis quæ agunt ex determinatione naturæ, ad quam raro ſequitur talis effectus.* *Quid ſit caſus.*

Ubi per *determinationem naturæ*, intelligitur agens; non ex electione & liberè, ſed ex naturæ impulſu & neceſſariò. Sic, *v. g.* ſi contingat equum dum ad flumen properat, ut ibi ſitim extinguat, in foveam labi, & pedis fractionem pati; ſitis extinguenda dicitur intendi à natura: lapſus autem in foveam, aut pedis fractio, dicuntur eſſe à caſu; quia non habent neceſſariam & ordinariam connexionem cum properatione ad flumen.

Sunt qui diſtingunt fortunam à caſu, quòd *caſus* in rebus naturalibus, *fortuna* verò in moralibus inveniatur: ſicut enim aliqua eveniunt in natura præter intentionem agentis neceſſarii; ſic in actionibus humanis plæraque accidunt præter opinionem agentis liberi: Illa autem dicuntur eſſe à caſu; hæc è fortuna.

Fatum variè varii à veteribus uſurpaverunt. Quidam enim cenſuerunt eſſe decretum quoddam æternum & immutabile, quod rebus omnibus etiam liberè agentibus neceſſitatem imponeret, quod quidem decretum irrevocabile ab ipſo Jove prolatum eſſe voluerunt, quaſi *Fatum à Fando.* Chaldæi verò fatum non aliunde, quàm à cœlo pe- *Quid ſit fatum.* *Secundû veterum errorem.*

tierunt, à cujus influxu & variâ ſyderum conſtellatione, omnia etiam humana conſilia pendere neceſſariò voluerunt.

Et ſecundum mentem & veritatem Chriſtianorum. Chriſtiani verò, qui fati nomen non adhorrent, dicunt illud eſſe æterni decreti opus, ac Divinæ Providentiæ effectum; quâ ratione deſcribitur à Boëtio, *rebus mobilibus inhærens diſpoſitio, per quam Deus quæque ſuis nectit ordinibus.*

Ex quibus patet varium & multiplex diſcrimen inter Fatum & Providentiam: quòd Divina Providentia ſit in Deo ipſo; Fatum verò ſit in rebus creatis. Illa ab æterno in divina mente: hoc verò in rebus creatis & in tempore exiſtentibus: Illa univerſim ad omnia ſeſe extendit, hoc verò maximè ad res caducas & mortales pertinet, *&c.*

Advertendum tamen, quòd licèt hoc ſenſu piè uſurpari poſſit à Chriſtianis fati nomen; attamen quia impiè hoc nomine veteres abuſi ſunt; idcircò ab eo abſtinendum eſſe meritò monet S. Auguſtinus, *l.* 15. *de Civit. Dei cap.* 1. dicens: *Si propterea res humanas quiſquam fato tribuat, quia ipſam Dei voluntatem, vel poteſtatem fati nomine apellat, ſententiam teneat, linguam corrigat.*

Quid ſit monſtrum. *Quæres. Quid, quotuplex & à quo ſit Monſtrum.*

Reſp. 1. Monſtrum in genere eſſe effectum inſigniter deficientem à lege. Unde cum lex ſit triplex (prout hîc legem ſumimus) ſcilicet lex morum, artis & naturæ; triplex pariter monſtri genus ſtatui poteſt; unum in *moribus*, quale eſt peccatum; alterum in *arte*, cujuſmodi ſunt inſignes Artificum errores: tertium in *natura*, diciturque monſtrum phyſicum, quod ſic rectè deſcribitur.

Monſtrum eſt effectus naturalis à ſolita ſpeciei ſuæ diſpoſitione inſigniter degenerans. Dicitur 1. *effectus naturalis*, ut monſtrum phyſicum à morali & artificiali ſecernatur. 2. *A ſolita ſpeciei diſpoſitione degenerans:* Id eſt, à modo quantitatis aut qualitatis, quem ſolent habere individua ſpeciei cujus eſt. 3. *Inſigniter:* Quia ſi parùm deficeret, potiùs naturæ error, quàm monſtrum cenſeretur.

Varia monſtrorum ſpecies. *Reſp.* 2. Monſtrum eſſe multiplex. 1. Ratione *ſexûs*, dum animal eſt incerti aut utriuſque ſexûs, maſculini ſcilicet & fœminini, ut ſunt Hermaphroditæ.

2. Ratione *figuræ*; dùm animal eſt in forma indebita, ut ſi homo more pecudum curvus, & canis more hominum rectus incederet.

3. Ratione *quantitatis*; dum animal multò majora aut minora habet membra, quàm communiter habeant individua ſuæ ſpeciei.

4. Ratione *qualitatis*; ut ſi nimia ſit craſſities in aliquo membro cum tenuitate alterius; aut ſi animal aliò colore afficiatur, quàm affici ſoleant illius ſpeciei individua, *v. g.* ſi corvus albus, & cignus niger naſceretur, monſtrum cenſeri poſſet.

5. Ratione *ſituationis* partium: ſi, *v. g.* homo haberet brachia non ad latera, ſed ad dorſum.

6. Ratione *multiplicationis*, vel *defectûs* partium; ut ſi homo biceps, aut unô præditus oculô naſceretur. Dùm autem homo biceps apparet, ut innoteſcant an unicus, an verò duo ſint homines, id judicari debet ex corde, inquit Ariſt. 1. *de gener.* ita ut ſi habeat duplex cor, duplex pariter erit homo, eò quòd habeat duo principaliora vitæ principia. Verùm aliter & meliùs arbitratur

Doctor id fore conjiciendum ex diverſis voluntatis & intellectus operationibus. Si enim ſimul plures conceptus de diverſis objectis efformet, etſi diverſa ſimul perfectè velit, aut ſi unum velit & nolit ſimul, in eo procul dubiò duo erunt intellectus & duæ voluntates, ac proinde duæ animæ, & conſectariè duo homines.

7. Ratione *victûs*, & morum efferatorum, ut ſunt Antropophagi.

Unde oriatur monſtrorum diverſitas.

Reſp. 3. Monſtrorum cauſam eſſe variam. Fiunt enim 1. ob *materiæ redundantiam*, *penuriam*, aut *commixtionem*. Redundantia enim materiæ aut membra multiplicat aut auget. Penuria verò aliqua eorum diſtrahit aut minuit. Commixtio autem diverſam ſpeciem refert. Hinc plura ſunt in Africa monſtra, eò quòd cum raræ ibi ſint aquæ; plures ad ſtagnantia loca ferveſcentes belluæ ſimul conveniunt, & invicem commiſcentur.

2. Ex parte *virtutis ſeminalis & formatricis*, quæ aliquando ita debilis eſt & languens, ut perfectum fetum efformare non valeat, unde membra debitè non articulantur, nec ordinantur.

3. Ex parte *ſecundinæ*, quæ eſt pellicula, fetum involvens: aliquando enim propter ejus anguſtiam materia coarctatur, nec ſufficienter extendi poteſt; unde fiunt Mimi. Aliquando verò propter amplitudinem materia nimis extenditur, unde fiunt Gigantes, & ſæpiùs abortivi procurantur; propter enim illius pelliculæ amplitudinem aliquando contingit, ut fetus ab ea excidat, antequàm ritè ſit formatus; exciſus, autem in inteſtinis corrumpitur; unde aliquando contingit mulieres bufones, *&c.* parere.

Quare interdũ mulieres bufones pariant.

4 Ex parte *influentiæ malignantis*, aëris & regionis inclementiæ; cùm enim fetus ante perfectam ſui formationem ſit tenellus, idcircò his malignis impreſſionibus facilè cedit. Id etiam nonnumquam contingit ex diverſa quatuor primarum qualitatum mixtione, quæ per ſuos exceſſus aut defectus, diverſos pariter effectus in fetu imprimunt.

5. Ratione *imaginationis* parientium: Tanta enim eſt imaginationis virtus in fetum, ut nonnunquam ea fetui adhuc tenello imprimat, quæ firmiter apprehenderit, ut innumeris patet exemplis.

6. Et potiſſimùm ratione *juſtitiæ divinæ*, parentum occulta crimina vindicantis, aut ad aliorum emendationem, hæc portenta exhibentis. Unde illi mirandi & inſoliti effectus mihi videntur idcircò *monſtra* fuiſſe nominata, eò quòd iram Dei monſtrent & indigitent.

SECUNDA PARS PHYSICÆ.

De Proprietatibus Corporis Naturalis.

Corporis naturalis proprietates ſecunda noſtræ Phyſicæ pars ſuſcipit evolvendas, partim ſecundùm naturalem earum ordinem; partim juxta Ariſt. diſpoſitionem, qui in aperiendis corporis naturalis partibus. 1. De *Motu*. 2. De *Infinito*. 3. De *Loco*, hinc de *Vacuo* & *Tempore* diſſeruit. Nos autem breviori & faciliori methodo conſulentes; hanc partem tres in diſputationes diſtribuemus; quarum 1. De motu. 2. De continui partibus. 3. De duratione motûs, continui, rerumque omnium diſſerent. *Proponitur ordo hujus partis.*

DISPUTATIO PRIMA.

De Motu.

Inter omnes corporis naturalis proprietates, *motus* primas obtinet: corpus enim *naturale* dicitur à natura, cujus primarius partus eſt motus; illa enim eſt principium motûs & quietis. Unde priùs de motu, quàm de cæteris diſſerendum fuit hac in diſputatioue tribus abſolvenda ſectionibus; quarum 1. naturam motûs, & quæ eam notificant & ſpecificant, aperiet. 2. Illius proprietates, incœptionem nempè, deſitionem, velocitatem, tarditatem, *&c.* enodabit. 3. Denique illius ſpecies, tum eſſentiales, tum accidentales reſerabit *Quæ ſint hæc in diſputatione tractanda.*

SECTIO PRIMA.

De natura motûs.

Statuitur motûs exiſtentia. Motûs exiſtentiam probare ſuperfluum eſſe judico; eam enim adverſus Zenoniſtas aſſidua revincit experientia, quâ conſtat corpora calefieri, & frigefieri, augeri & minui, & de loco ad locum pertranſire, quæ omnia non niſi per motum fieri poſſunt; & quod mirum eſt, ipſimet motûs impugnatores eum impugnando propugnant; impugnant enim vel verbis vel ſcriptis. Quis autem loqueretur ſi labia non moveret, & lingua faucibus adhæreret? Quis ſcriberet immotâ manu & calamo: Motum itaque deſtruendo aſtruunt.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid ſit Motus.

Triplex eſt motûs definitio Ariſtotelica. Triplicem motûs definitionem protulit Ariſt. 3. *Phyſ. text. 6. 16. & 23.* quarum prima eſt; *Motus eſt actus in potentia prout in potentia eſt.* Secunda: *Motus eſt actus mobilis prout mobile.* Tertia. *Motus eſt actus moventis in mobili*; vel ejus quod potentiâ paſſivum, quatenus ejuſmodi ac ſimpliciter. *Prima eſt metaphyſica.* Prima videtur magis metaphyſica, quàm phyſica; illa ſi quidem vocabula *ens*, *actus*, *potentia* Metaphyſicam ſonant. *Secunda phyſica.* Secunda Phyſicam magis ſapit; conſtat enim terminis phyſicis, & exprimit proprium ſubjectum motûs. *Tertia utramque cõplectitur.* Tertia, utramque complectitur & omnia à quibus motus dependet, involvit, ſcilicet, ſubjectum mobile, cauſam moventem; & fluxum formæ quæ producitur, ut rectè notat Pererius, *l.* 13. *c.* 5. Quæ autem earum definitionum ſit potiſſima, hic ut pateat:

Motus dividitur in realem & in intentionalē. *Notand.* 1. Motum in genere dividi in *intentionalem* & *realem*. Prior eſt illa actio, quâ intellectus voluntatem movet eam illuſtrando, aut voluntas intellectum, vel aliam potentiam eis imperando, aut objectum facultates excitat, eas ad ſe alliciendo. Poſterior eſt actio realis & phyſica; quâ quid reale & phyſicum comparatur.

Realis dividitur in materialem, & corporeū. Hic ratione ſubjecti dividitur in motum *materialem*, cujus ſubjectum eſt materia; & in *corporeum*, cujus ſubjectum eſt corpus. Ille dividitur in generationem & corruptionem, quæ fiunt in materia: iſte verò diſtribuitur in alterationem, augmentationem aut diminutionem & lationem ſeu motum localem, hæc enim fiunt in corpore; omne enim quod alteratur, augetur aut minuitur, & locum mutat, eſt corpus. Ille dicitur *mutatio*; hic propriè *motus*.

Qui variè ſubdividitur. Qui iterum dividitur, 1. In *naturalem*, dum corpus movetur ad accidens ſibi connaturale, ut aqua ad frigus. 2. In *violentum*, dum ad accidens ſibi indebitum naturaliter movetur, ut aqua ad calorem. 3. In *neutrum*, dùm nec juxta, nec contra naturalem inclinationem movetur, ut motus cœlorum. 4. In *mixtum*, ut dùm corpora gravia deorſum projiciuntur; moventur enim motu naturali propter ſuam gravitatem; & aliqualiter violentò propter impulſum.

Notand. 2. In motu potiſſimùm ſpectatur mobile ſeu ſubjectum, quod tranſit ab uno ſtatu ad alium: Terminum à quo fit hic tranſitus, terminum ad quem tendit; & movens, ſeu id quod habet vim motum excitandi & continuandi. Si motus *activè* ſumatur, præcisè ſignificat actionem moventis: ſi *paſſivè*, denotat paſſionem in ſubjecto quod movetur, ſeu actionem moventis ut receptam in mobili. 1. Si verò *reſpectivè & relativè* conſideretur, ſignificat tendentiam mobilis à termino à quo ad terminum ad quem. Hìc verò præſertim à nobis ſumitur paſſivè, ſcilicet per reſpectum ad ſubjectum, ſeu mobile.

Notand. 3. Mobile conſiderari poſſe in triplici ſtatu, ſcilicèt in potentia tantùm, in actu tantùm, & in actu ſimul & potentiâ Mobile ante motum eſt in potentia tantùm, poſt motum in actu duntaxat: at in motu eſt partim in actu, partim in potentia, *v. g.* aqua frigida priuſquam calefiat, eſt in potentia ad duo, ſcilicet ad calefactionem & calorem: dum autem planè calida eſt, cenſetur in actu, quia actualiter afficitur calore: dùm verò calefit, partim eſt in actu, & partim in potentia; eſt quidem in actu reſpectu calefactionis, & in potentia, reſpectu complecti & perfecti caloris. His ità præmiſſis, jam ſtatuenda eſt & explicanda motûs natura.

CONCLUSIO I.

Expenditur germana Motûs definitio.

MOtus rectè definitur ab Ariſtotele *actus entis in potentia, prout in potentia*. Hæc definitio quatuor involvit particulas ſigillatim explicandas. 1. Dicitur *actus*; non quidem completus; ſed incompletus, non perficiens præcisè ſubjectum cui ineſt; motus enim *neuter aut violentus* præcisè ſubjectum mobile non perficiunt, ſed ſolùm determinant ad aliquid, quod ſine ipſis ſubjectum non conſequeretur. Unde in re qualibet naturali triplex eſt actus diſtinguendus, unus per quem res fit, & hic eſt verè motus: alius per quem res habet eſſe formaliter, & eſt forma illius rei conſtitutiva. Tertius eſt per quem res agit, & hic eſt actus ſeu operatio. Motus autem dicitur *actus*, non quidem *perfectus* & *completus*, ſed *imperfectus* & *incompletus*, ut diſtinguatur à forma à qua res dicitur agens; quia duplex eſt actus ſubjectum determinans, perfectus ſcilicet & imperfectus. Prior eſt, quia ita ſubjectum conſtituit, ut non tendat ad ulteriorem perfectionem. Poſterior eſt quô poſitô ſubjectum non quieſcit, ſed ad ulteriorem perfectionem tendit. Prior eſt forma, quæ per motum acquiritur; poſterior eſt motus, quô forma comparatur: de hoc in præſenti loquimur, non de illo.

In qualibet re triplex eſt actus.

Duplex eſt actus ſubjectum determinans.

2. *Entis*, ſeu rei mobilis ad aliquid, quod non habet, idcirco autem Ariſt. potiùs poſuit *ens* quàm *mobile*, quia non dùm determinaverat de objecto Phyſicæ, ac proinde ut omnem ab hac definitione difficultatis nodum evelleret, adjecit ea quæ negari non poterant.

3. *In potentia*; Quia motus eſt actus mobilis, quatenùs mobile ad ulteriorem & perfectiorem actum tendit: Non enim repugnat aliquid eſſe in actu imperfecto, & in potentia ad actum perfectiorem; aqua enim quæ calefit, eſt actu calida, quatenùs jam aliquem caloris gradum, quos ſucceſſivè per continua-

tam calefactionem recipiet.

4. *Prout in potentia*; Ut per hanc repetitionem innoteſcat motum eſſe actum entis, non completi, ſed quod remanet iterum in potentia ad ulteriorem actum, nempè ad formam: aliquis enim eſt actus, qui omnem à ſubjecto potentiam tollit, qualis eſt forma ſive accidentalis, ſive ſubſtantialis, ad quam fit motus: alius qui non tollit omnem potentiam, imò neceſſariò ſubjectum ſuum ordinat ad aliud, qualis eſt motus. Unde tria in quolibet ſubjecto quod movetur, poſſunt diſtingui. 1. *Actu* aliquid formæ ad quam fit motus. 2. Eſt *potentia* ad ampliorem illius formæ participationem. 3. Eſt quidam *fluxus*, & veluti tendentia ad illam ampliorem formam. Hoc autem tertium ita neceſſarium eſt; ut ſi ſolùm abſit, motus aberit; aqua enim quæ calefit, ſi removeatur ab igne, habet quidem actu aliquid caloris; habet ſimiliter potentiam ad ampliorem calorem; quia tamen non habet hunc fluxum ſeu tendentiam ad calorem quam habebat, dum ignis ipſi aderat, idcircò non dicitur amplius moveri vel calefieri.

Tria in ſubjecto quod movetur diſtingui poſſunt.

Dices 1. Actus & potentia invicèm opponuntur: igitur ex his non poteſt confici motûs eſſentia.

Diſting. antec. Actus perfectus & potentia pugnant invicèm, *tranſeat*: actus imperfectus & potentia ſic pugnant, ut ſimul in eodem ſubſiſtere non poſſint, *Nego*: Jam verò diximus motum non eſſe actum perfectum, ſed imperfectum, quia eſt tendentia ab uno in aliud; ideòque poteſt ſimul dici actus entis in potentia prout in potentia.

Inſtabis. Omnis actus eſt perfectio ſubjecti cui ineſt: ſed quilibet motus non eſt perfectio; nam calefactio aquam non perficit, utporè cum nativum ipſi frigus deſtruat.

Diſting. min. Quilibet motus non eſt perfectio reſpectu mobilis ſpectati ratione formæ, *Concedo*: ſpectati ratione materiæ, *Nego*. Sic calefactio non eſt perfectio reſpectu aquæ conſideratæ ſecundum formam ſubſtantialem & ingenitas proprietates: ſed eſt perfectio reſpectivè ad aquæ materiam, quæ eſt indifferens ex ſe ad quemlibet motum. Hinc nullus motus dici poteſt violentus reſpectu materiæ, licèt aliquis violentus ſit reſpectu formæ.

Dices 2. Prædicta definitio convenit alteri à motu, ergo non eſt legitima. *Probo antec.* Calor remiſſus in aqua calefiente eam conſtituit in potentia ad ulteriorem gradum caloris, cujus eſt capax.

Nego antec. & prob. ejus diſt. Calor conſtituit aquam in potentia ad ulteriorem gradum, negativè, *Concedo*. Poſitivè, *Nego*: Hoc eſt, primus gradus caloris efficienter, non completè & adæquatè ſubjectum actuat; ſed etiam illud poſitivè non ordinat ad ulteriorem perfectionem: motus verò nedum incompletè ſubjectum actuat, ſed & illud effectivè & poſitivè ordinat ad ulteriorem perfectionem comparandam.

Diſcrimen inter motum & formam quæ ordinatur ad ampliores gradus.

Dices 3. Si motus eſſet actus mobilis in potentia, ad eum motum fieri deberet motus, ut ſubjectum in potentia fieret actu: ſed hoc fieri nequit, alioquin daretur motus ad motum, proindeque fieret progreſſus in infinitum.

Diſting. Si eſſet actus mobilis in potentia ad motum tanquam ad terminum illius potentiæ, *Concedo*. Si eſſet actus mobilis in potentia non ad

Motus non eſt terminus potentiæ, ſed ad quo terminus.

ad motum: ſed vel ad ſubſtantiam vel ad qualitatem, *&c.* *Nego.*

Inſt. Antequam mobile moveatur, eſt in potentia, tùm ad motum actualem, tùm ad terminum per motum acquirendum. Ergo ſemper ad motum dabitur motus.

Mobile non eſt in potentia ad motum: ſed ad terminum.

Diſtinguo antec. Eſt in potentia ad motum actualem, quæ potentia determinetur per alium motum, *Nego*: quæ per eundem motum determinetur, *Concedo.* Sicut enim agens principiat actionem, non per aliam actionem, ſed ipsâmet actione, quâ aliud principiat; ita mobile movetur ad motum, non per alium motum, ſed per eundem quô movetur ad aliud.

Motûs definitio convenit etiã motui corruptivo.

Dices 4. Prædicta definitio non competit motui corruptivo, *Nego antec.* Motus enim quô aliquid movetur à non forma ad formam, eſt actus entis in potentia: an autem prædicta definitio cæteris motibus competat, ut reſolvatur;

Quæres 1. *An prædicta definitio competat etiam mutationi.*

Competit etiam mutationi.

Reſp. affirmativè. Tùm, quia Ariſtoteles 3. *Phyſ. textu 6.* probat prædictam motûs definitionem eſſe legitimam, quia convenit omnibus ſpeciebus motûs, nempè alterationi, augmentationi, lationi & generationi. Generatio autem eſt mutatio: *tùm*, quia hic definit motum, cujus principium eſt natura, ut ipſemet ibidem indicat; natura autem eſt principium generationis & corruptionis æquè ac aliarum ſpecierum motûs, ut patet. *Tùm* denique quia generatio formaliter ſumpta verè eſt actus in potentiâ prout in potentia; ſeu actus ſubjecti in potentia ad ulteriorem formam, quæ ſit terminus iſtius generationis.

Dices 1. Motus conſtituit ſubjectum in potentia ad ulteriorem formam: ſed generatio taliter illud non conſtituit; dum enim generatio eſt, forma eſt, ergo, *&c.*

Motus ordinat ſubjectum ad ulteriorem formam ſive inſtantaneè, ſive ſucceſſivè diſtinctam.

Diſting. maj. Ad ulteriorem formam à motu diſtinctam, & quæ ſit terminus motûs, ita ut ſubjectum adæquatè non actuetur à motu, ſed inſuper ab ulteriori forma debeat actuari, *Concedo*: Ordinatur ad ulteriorem formam, ita ut priùs acquiri debeat una pars formæ, & deinde alia, *Nego.* Id enim proprium eſt quidem motui ſucceſſivo, non autem motui ut ſic, ſeu abſtrahenti à ſucceſſivo intrinſecè, & ſucceſſivo tantùm extrinſecè, quales ſunt generatio & corruptio.

Inſt. Quod conſtituit ſubjectum in potentia ad aliud, priùs debet eſſe in ſubjecto, quàm ſit illud quod conſtituit: ſed generatio non eſt prior forma in ſubjecto; ergo illud ad eam in potentia non conſtituit; ac proinde definitio motûs ipſi non competit.

Generatio ſumitur vel pro introductione formæ, vel pro diſpoſitione prævia.

Diſting. maj. Debet eſſe priùs prioritate naturæ, *Concedo*: prioritate temporis, *Nego*: In eodem quippè inſtanti reali generationis duplex inſtans naturæ diſtinguendum eſt: in primo forma concipitur in fieri, in ſecundo concipitur in facto eſſe: in primo privatio deſinit; in ſecundo forma recipitur: in primo materia concipitur in ultima potentia ad formam, quia eſt in actuali tranſitu à privatione ad formam: in ſecundo materia intelligitur eſſe in primo actu phyſico, ſive tunc primum novam habere formam. Cùm igitur per generationem forma acquiratur, forma habita præſupponit generationem prioritate naturæ nec aliam prioritatem habere motum neceſſe eſt: ſi enim

aqua quæ ſucceſivè fit calida, divinitùs in inſtanti ferveſceret, calefactio illa inſtantanea non minùs cenſeretur motus.

Ariſtoteles uſurpat motum tripliciter.

Urg. Ariſtoteles 5. *Phyſic.* opponit generationem motui. Et 3. *Phyſ.* ait motum eſſe de genere continuorum, nec poſſe eſſe ſine loco & tempore: at generatio ab his abſtrahit, ergo, *&c. Hac inſtantia* eô modô ſolvi poteſt, quô ſolutæ ſunt præcedentes: ſed ad majorem evidentiam;

Reſp. cum Doctore, 5. *Phyſic. q.* 1 Ariſtotelem accipere motum tripliciter. *Primô*, pro omni mutatione ſive inſtantaneâ ſive ſucceſſivâ; ſive ſit ſimul in ſubjecto cum termino, ſive ſit prior terminô, & ſic omnis motus eſt mutatio & omnis mutatio eſt motus. *Secundô modô*, pro omni mutatione ſucceſſiva, ſive ſit ſucceſſiva ratione ſui & intrinſecè, ſive ſit ſucceſſiva ratione alterius & extrinſecè, & hôc modô ſumit motum in poſtprædicamentis aſſignando illius ſpecies; & in 3. *Phyſic.* aſſignat allatam definitionem. Generatio enim dicitur ſucceſſiva, non ratione ſui & intrinſecè, ſed ratione vel agentis, vel ſubjecti vel contrarii. *Tertiô modô* ſumit motum pro mutatione ſucceſſiva, intrinſeca & ratione formæ vel ſpatii., ſeu pro mutatione diviſibili à termino à quo poſitivo ad terminum ad quem poſitivum. Et ſic ait, 5. *Phyſ. textu* 18. Motum inveniri ſolùm in tribus Categoriis, ſcilicet in *Quantitate* per accreſſionem aut minutionem; in *Qualitate* per alterationem, & in *Ubi* per lationem ſeu motum localem. Unde ad objectionem generatio non eſt motus tertiô modô ſumptus, *Concedo*: non eſt motus ſecundô modô ſumptus, *Nego*.

Quæres 2. *An prædicta definitio competat etiam motui violento, artificiali & intentionali.*

Prædicta motûs definitio competit etiã motui violento, artificiali, & intentionali.

Reſp. Eis competere per analogiam & proportionem, quatenùs ſcilicet efficiunt, ut ſubjectum aliter ſe habeat, quàm antea; non verò per identitatem & eſſentiam; Ariſtoteles enim hîc tantùm deſcribit motum, cujus natura eſt principium, ut dictum eſt; natura autem non eſt principium motûs volenti, cùm ipſe ſit contra naturam, ſeu contra naturalem inclinationem; nec artificialis, nec intentionalis, quia natura non eſt principium motûs, niſi in ſubjecto cui ineſt: non autem eſt in artefactis, nec in ſubſtantiis purè ſpiritualibus, ac proinde non poteſt eſſe principium motûs qui in ipſis reperitur.

Quæres 3. *Utrum tranſitus ſit de eſſentia motûs.*

Tranſitus eſt de eſſentia motûs.

Reſp. affirmativè: Tùm, quia motus concipi nequit, niſi quatenus eſt tranſitus ab uno eſſe ad aliud, ſeu ab uno modo eſſendi ad alium. *Tùm*, quia motus eſſentialiter opponitur quieti; ergo per aliquid eſſentiale, ſed non per aliud quàm per tranſitum: Ergo eſt ipſi eſſentialis. Hic autem *tranſitus* neque eſt ſubſtantia neque accidens formaliter: ſed motus qui convenit formæ quæ acquiritur aut deperditur, ideoque reponitur in eo prædicamento, in quo forma reponitur; ita ut ſi ſit tranſitus ſubſtantiæ à non eſſe ad eſſe, vel ab eſſe ad non eſſe, erit ſubſtantialis; ſi ſit tranſitus qualitatis erit qualitas, *&c.*

Ex dictis evidenter patet definitionem motûs, quam his verbis tradidit Carteſius: *Motus eſt tranſlatio unius corporis è vicinio aliorum corporum, quæ ſpectantur in quieſ-*

centia; non eſſe legitimam; quia ad motum localem dumtaxat pertinet; alias enim motús ſpecies non admittit: verùm ne quidem eam motui locali quadrare infrà ubi de alio motu agemus, oſtendetur

QUÆSTIO SECUNDA.

An & quomodò motus diſtinguatur à termino, ſubjecto, actione & paſſione.

Sex ſunt in motu diſtinguenda.

NOTAND. 1. cum Ariſt. & Doctore *in comment. lib.* 11. *Metaph. num.* 93. in motu ſex eſſe diſtinguenda. 1. Eſt *ſubjectum*, quod moveri dicitur. 2. Eſt *forma*, quæ tranſit à non eſſe ſui ad eſſe. 3. Eſt *tranſitus* ad ipſam *formam*. 4. Eſt *duratio* ipſius tranſitus. 5. Eſt ipſemet *tranſitus* prout eſt ab *agente*. 6. Eſt iſdem *tranſitus*, quatenus in *paſſo* recipitur. Subjectum eſt ipſum mobile; forma tranſiens dicitur terminus motûs; tranſiens eſt motus præcisè ſumptus; duratio eſt inſtans, ſi talis motus ſit inſtantaneus; ſi ſit ſucceſſivus tranſitus, ut eſt ab agente, eſt actio; ut verò eſt in patiente, eſt paſſio. Qualiter autem motus formaliter ſumptus ab eis omnibus diſtinguatur, hîc eſt reſolvendum.

Motus ſumitur vel materialiter, vel formaliter.

Notand. 2. Motum dupliciter accipi: 1. *Materialiter*, eſtque forma ipſa quæ acquiritur in ſubjecto. 2. *Formaliter*, & eſt via quâ acquiritur talis forma: id indicat Ariſt. 5. *Phyſic. textu* 9. *&* 10. dùm ait motum duplicem habere conſiderationem: quoniam ſecundùm materiam eſt in genere ej us ad quod e?? ; ſecundùm autem formam eſt in genere paſſionis.

CONCLUSIO I.

MOtus formaliter ſumptus diſtinguitur realiter à ſubjecto, agente & termino, qui per motum acquiritur. Hæc eſt evidens.

Motus diſtinguitur à ſubjecto, agente & termino.

Prob. Illa diſtinguuntur realiter, quorum unum poteſt exiſtere ſine alio: ſed illa poſſunt exiſtere ſine motu. *Probo.* Poteſt eſſe agens motivum, *v. g.* ignis & mobile, putà aqua; & terminus, nempè calor abſque eo quòd ſit motus, ſi nempè aqua igni non approximetur, nec ab eo calefiat: Ergo, *&c. Deinde* motus eſt accidens, mobile autem & agens ſunt ſubſtantiæ: Ergo ab eis realiter diſtinguitur. *Patet etiam de termino*, quia motus eſt fluxus formæ quæ producitur: ſed fluxus formæ ab ea diſtinguitur realiter; ubi enim forma producta eſt, non ampliùs fluit, ac proinde à fluxu realiter diſtinguitur.

Replicabis terminum, ut acquiritur, non poſſe eſſe ſine motu, quia nonniſi per motum acquiritur.

Contra 1. Hæc replica nihil urget, quia hîc loquimur de termino motûs ſpecificativè, non verò reduplicativè. 2. Terminus etiam prout acquiritur, diſtinguitur realiter à motu, quia motus eſt in mobili; illud autem à quo terminus formaliter dicitur acquiri, in ipſomet termino ſubjectatur: terminus autem & mobile diſtinguuntur realiter. Ergo motus & illud quod denominat terminum acquiri, diſtinguuntur realiter; quæ enim ſunt in diverſis rea-

liter ſubjectis, ſunt etiam realiter diverſa.

Dices 1. Quæ diſtinguntur realiter, diverſis actionibus debent produci: ſed terminus & motus diverſis actionibus non producuntur, ergo realiter non diſtinguuntur.

Diſting. maj. Quandò utrumque veram habet rationem producti, & verè terminat actionem productivam, *Concedo*: quando unum eſt productum & aliud eſt ratio, vel medium productionis, *Nego*; *& ſimiliter diſtinctâ minore, neganda eſt conſeq.* Terminus enim verè producitur, motus autem eſt ratio ſeu medium productionis; ac proinde rectius dicitur elici, quàm produci.

Dices 2. Motus eſt forma in fieri: ſed forma in fieri non diſtinguitur realiter à forma in facto eſſe, alioquin idem diſtingueretur à ſeipſo: Ergo, *&c.*

Non omnia realiter diſtincta debēt diverſis actionibus produci.

Nego maj. Quia poteſt eſſe forma in fieri, abſque eo quòd aliquid moveatur, ut ſi produceretur extra ſubjectum. Deinde fieri formæ ſubjectatur in ipſa forma, motus autem in mobili; unde quamvis forma non poſſet eſſe in fieri, quin motus eſſet, adhuc diſtinguetur realiter.

Dices 3. Ergo duplex eſt motus in mobili, alter ad motum, alter ad terminum, ſeu quod idem eſt, mobile requireret duas realitates realiter diſtinctas, & conſequenter moveretur motu duplici.

Nego ſequelam: Quia licèt acquireret duas realitates, una tamen ex illis eſt motus, & altera acquiſitus terminus per motum.

CONCLUSIO II.

Motus formaliter ſumptus diſtinguitur realiter ab actione & paſſione, quatenùs ſunt relationes extrinſecùs advenientes.

Motus diſtinguitur ab actione & paſſione ut ſunt relationes.

Prima pars eſt evidens. Nam accidentia quæ diverſis inſunt ſubjectis, realiter diſtinguuntur; ſed motus & actio diverſis inſunt ſubjectis, ille quidem in mobili, hæc in agente; accidens enim eſt in illo ſubjecto quod denominat: ſed motus denominat mobile, & actio denominat agens, ut dictum eſt in Logica, agendo de prædicamento actionis: Ergo, *&c.*

Nec refert quòd aliquod movens ſeipſum movere poſſit, hoc enim fit per accidens; nam per ſe movens diſtingui debet à motu, hìc autem loquimur de motu univerſim & per ſe accepto.

2. *Pars* etiam conſtat propter eamdem rationem: Motus enim eſt in mobili, paſſio autem formaliter ſumpta eſt in forma, quæ producitur. Si verò ſumas paſſiones pro tranſmutatione, veriſimilius eſt motum & paſſionem idem prorſus eſſe: ſicut etſi ſumas actionem pro influxu moventis in mobile motùs ab actione non diſtinguitur.

QUÆSTIO TERTIA.

Unde deſumitur unitas, & diſtinctio motùs.

Unde repetenda ſit rerum unitas.

NOTAND. 1. Rem quamlibet ſuam habere unitatem & diſtinctionem; cum omne ens ſit verum & idem, aut diver-

ſum à quolibet alio ; ſed quoniam aliquæ ſunt res adeo tenuæ & additæ entitatis, ut vix percipi poſſint ; idcircò earum unitatem & diſtinctionem per habitudines, quas habet ad res externas, cogimur indigitare. Hinc eſt quòd motus unitatem & diſtinctionem, per ordinem quem dicit ad terminos, vel ad ſubjectum, hîc aggredimus aperiendam.

In motu duo requiruntur termini, à quo & ad quem.

Notand. 2. In motu duos requiri terminos, ſcilicet *à quo*, & *ad quem*: Prior eſt qui à movente relinquitur: poſterior eſt, qui ab eodem acquiritur. Uterque nonnumquàm adhuc dividitur in *poſitivum*, & *negativum*. Terminus *à quo* poſitivus eſt forma præcedens quæ amittitur, *v. g.* frigus ab aqua calefaciente. Terminus *ad quem* poſitivus eſt forma quæ acquiritur, *v. g.* calor ab eadem aqua. Negativus à quo eſt negatio ſeu carentia formæ ſubſequentis in ſubjecto mobili; ſi enim eam haberet, ad ipſam nullatenus moveretur. Negativus ad quem eſt negatio formæ præcedentis in ſubjecto mobili, dum aliam formam obtinuit.

Qui ſunt vel poſitivi vel negativi.

Quia aliquando ſimul omnes in motu reperiũtur, aliquando verè non.

Hi quatuor termini nonnumquam in motu reperiuntur non tamen ſemper ; fieri enim poteſt ut acquiratur terminus ad quem, abſque deperditione termini à quo, ut patet in augmentatione, ubi additur nova forma abſque deperditione præcedentis, eò quòd ambæ ſint compoſſibiles. Terminus à quo negativus neceſſariò prærequiritur in motu ; poſitivus verò tantùm per accidens ; quia per accidens eſt quod frigus præcedat in aqua quæ calefit ; etſi enim non præcederet, non minùs calefieret ; ſi verò jam adeſſet calor acquirendus, nullus ad eam fieret calefactionis motus.

Terminus ad quem duobus modis conſideratur.

Notand. 3. Terminum *ad quem* dupliciter ſpectari poſſe. 1. *Materialiter*, ſeu ſecundùm illius entitatem nullâ habitâ ratione oppoſitionis ejus cum termino *à quo*. 2. Formaliter, ut eſt terminus *ad quem* oppoſitus termino *à quo*: *v. g.* dum fit motus ex albo in fuſcum, fuſcum dupliciter ſpectari poteſt. 1. Quatenus fuſcum eſt ſimpliciter, & ſic non opponitur albo, imò ſic ſpectatum, illius naturam participat. 2. Quatenus eſt terminus *ad quem* tendit motus ex albo, & ſic opponitur albo ; tùm, quia non habet rationem coloris medii inter album & nigrum, ſed tantùm rationem termini.

Quid ſit terminus ultimatus.

Notand. 4. Terminum *ad quem* ex quo arguitur eſſentialis diſtinctio motûs, debere eſſe ultimatum, completum, & primò intentum. Dicitur autem *terminus ultimatus* ille, ad quem mobile aptum eſt tendere ex natura ſua, licèt interdùm illum non acquirat propter obſtaculum. Hinc fit ut ille terminus qui eſt ultimatus reſpectu unius motûs, non ſit ultimatus reſpectu alterius: Nam ſi aër, & lapis ſimul à concavo lunæ deorſum moverentur, quantùm moveri poſſent ex natura ſua ; terminus ultimatus aëris eſſet ſuperficies aquæ ; lapidis verò eſſet centrum terræ, etiamſi lapis illud non pertingat propter impedimentum. Unde illi duo motus erunt diverſi ſpecie, quia ſunt diverſi termini ultimati. His prænotatis, reſolvendum eſt à quo repeti debeat diſtinctio eſſentialis, aut numerica motûs.

CONCLUSIO I.

Unitas & diverſitas eſſentialis motûs non rectè colligitur ex Termino ad quem *materialiter ſumpto. Nec ſemper ex eodem formaliter ſumpto; ſed etiam aliquando ex* termino à quo *ex ſpatio, & ex mobili.* Hæc tres præcipuas involvit partes quarum:

Vnde repetenda ſit unitas & diverſitas motûs. Ex termino ad quem.

Probatur 1. Duo motus ſpecie diſtincti poſſunt ad eum terminum materialiter ſumptum terminari; Ergo ex illo non rectè colligitur eſſentialis diſtinctio motûs. *Conſeq.* patet. *Prob. antec.* Accreſſio & decreſſio ſunt motus ſpecie diverſi, eundem tamen terminum habere poſſunt, putà quantitatem quatuor pedum; accreſſio quidem ſi illa quantitas, quæ tantùm erat bipedalis, per accreſſionem duos alios pedes habeat; decreſſio verò, ſi nempè illa quantitas haberet ſex pedes & per decreſſionem duos amitteret: Ergo, *&c.*

Confirm. ex Ariſt. 5. *phyſic.* aſſerente motum ex albo in viride, & ex nigro in viride, eſſe motus ſpecie contrarios, ac proinde diverſos: & tamen ſunt ad unum & eundem terminum ſecundùm entitatem conſideratum; viride enim ſub ratione nigredinis quam participat, terminat motum ex albo; & ſub ratione albedinis cujus pariter eſt particeps, terminat motum ex nigro.

Probatur 2. *pars.* Motus ſurſum & deorſum diſtinguntur ſpecie: ſed illi motus poſſunt eſſe ad eundem terminum formaliter conſideratum. *Probo.* Si aër è viſceribus terræ erumpens, & alius è concavo lunæ emergens, moverentur ſimul ad mediam aëris regionem: ad eundem terminum ſibi naturalem & ultimatum tenderent; proindeque ad eundem terminum formaliter conſideratum: & tamen unus aſcenderet, & alius deſcenderet. Ergo poſſunt eſſe motus ſpecie diverſi ad eundem terminum formaliter conſideratum.

2. Ex termino à quo.

Hæc autem diverſitas aliundè repeti nequit, quàm à termino *à quo*; idcircò enim aër è terra erumpens dicitur aſcendere, quia procedit à loco ſurſum reſpectu mediæ aëris regionis. Ergo diverſitas ſpecifica motûs nonnumquam à termino *à quo* colligitur,

Dices. Uterque ille aër ad centrum motu naturali movebitur: Ergo licèt unus aſcendat, & alter deſcendat, non propterea duplex erit motus ſpecie diverſus.

Concedo antec. & diſting. conſeq. Non propterea erit motus diverſus ſpecie accidentariâ, *Concedo*: ſpecie eſſentiali, *Nego.* Aliqua enim poſſunt habere eamdem ſpeciem accidentariam, *v. g.* Cignus & nix eandem ſpecie albedinem, & tamen differre eſſentialiter; cignus enim eſſentialiter à nive diſcrepat. Aliqua etiam poſſunt differre ſpecie accidentariâ, & convenire ſpecie eſſentiali, ut Æthiops & Gallus differunt per colorem, & tamen in eadem natura humana conveniunt.

Aliqua convenire poſſunt ſpecie accidentariâ & differre eſſentialiter.

Undè ad propoſitum, motus eſſentialiter diverſi poſſunt in eadem ſpecie accidentaria, putà in motu naturali aut violento convenire: naturale enim & violentum accidentaria ſunt motui: unus enim & idem numero motus, poteſt eſſe violentus & naturalis ſimul; ut ſi lapis projiceretur deorſum, moveretur & violenter & naturaliter: *Violenter* quidem propter impulſum projicientis quò citiùs & velociùs deſcenderet,

quàm ex natura ſua appetat. *Naturaliter* verò propter nativam ſuam gravitatem deorſum tendentem. E contra verò duo motus, qui fiunt ad duos ſpecie terminos, ſpecie eſſentiali differunt: convenire tamen poſſunt in eadem ſpecie accidentaria, ſi nempè uterque naturaliter, aut violenter moveatur.

3. Ex parte ſpatii. *Prob. 3. pars.* Motus circularis & rectus ſpecie differunt; ſed illorum diverſitas non repetitur ex parte termini *à quo* nec *ad quem*: Ergo ex parte ſpatii. *Majorem* ſuppono cum cæteris. *Minor patet*; nam ab eodem termino à quo, ad eundem terminum ad quem, aliquid moveri poteſt directè & circulariter. Ergo ex parte ſpatii ſeu medii eſt repetenda diverſitas, ex eo nempè quòd moveatur per lineam directam vel circularem.

Melius tamen colligitur ex termino ad quē. *Adverte* tamen meliùs colligi diverſitatem eſſentialem motûs, ex parte termini ad quem, quàm ex quolibet alio ex aſſignatis; tùm, quia rariùs fit ut diverſi ſpecie motus ſint ad eundem terminum formaliter acceptum; tùm, quia id cenſent communiter Philoſophi cum Ariſtotele, & Doctore noſtro pluribi.

CONCLUSIO II.

SI credimus Ariſtoteli, 5. *Phyſic. text.* 54. & communiori Philoſophorum ſententiæ, *unitas numerica motûs colligi poteſt ex numerica unitate* mobilis, termini & temporis.

Unitas numerica motûs colligitur 1. Ex mobili. *Patet* 1. *de mobili.* Idem numero accidens non poteſt eſſe naturaliter in duobus ſubjectis; ergo ubi eſt idem numerò mobile quod eſt ſubjectum motûs, ibi pariter eſt idem numero motus.

Dices. Si canis ex turri cadens medio in lapſu moriatur, erit unus numerô motus canis viventis & mortui à turri uſque ad terram, quia eſt continuus: ſed canis vivus & canis mortuus non eſt unum & idem mobile: ergo ad unitatem numericam motûs non requiritur unitas numerica mobilis.

Neg. maj. Talis enim motus canis vivi & mortui non eſſet unus numerô, ſed duplex; & ſic illi duo motus contigui quidem eſſent, ſed non continui: quod multò magis apparet verum in eorum ſententia, qui volunt accidentia ſubjectari in toto compoſito quos ſequitur, hoc enim corrupto, omnia quoque accidentia corrumpi neceſſe eſt.

Vel minor diſtingui poſſet: Canis vivus & canis mortuus non ſunt idem mobile ratione compoſiti ex anima & corpore canis, *Concedo*: ratione corporis ſolius, *Nego.* Cùm autem motus canis cadentis ex turri, in corpore ejus non ut animatum, ſed ut terrenum eſt, immediatè reſideat; hinc fit quòd eodem corpore poſt extinctionem animæ remanente, idem motus perſeveret; & ſic non duo erunt, ſed unus motus; ſicut nec duplex, ſed unum mobile, formaliter ſumptum, ut per hujuſcemodi motum à forma corporeïtatis & gravitate potiùs, quàm ab anima ſenſitiva repetendum mobile eſt.

Patet 2. De termino, quia unus & idem motus, nequit diverſos habere terminos formales, hoc eſt, ultimos & naturales. Ergo ab unitate numerica termini rectè colligitur unitas numerica motûs. *2. Ex termino.*

Patet 3. De tempore, quantùm ad motum ſucceſſivum; motus enim nequit eſſe idem numero, niſi fuerit continuus; talis autem non cognoſ- *3. Ex tempore.*

citur niſi ex tempore: illum ſiquidem motum dicimus eſſe continuum, quem totô tempore quô duravit, novimus nuſquam fuiſſe interruptum.

Dices. Motus eſt prior tempore, quippè cùm tempus ſit proprietas motûs, ut habet Ariſtoteles 12. *Metaph. textu* 29. Ergo unitas motûs colligi nequit ex unitate temporis.

Diſtinguo conſeq. Colligi nequit à priori, id eſt, tanquam à cauſa cur ſit, *Concedo*: colligi nequit à poſteriori tamquam à notificante, eô ſcilicet modô, quô eſſentia per proprietatem, & cauſa per effectum, innoteſcit, *Nego.*

Quæres 1. *An & qualiter motus invicem apponantur.*

Reſpondeo 1. Motus reverà invicem interdùm opponi, ſiquidem qualitas motuum petitur à terminis ad quos tendet; proindeque de eorum oppoſitione judicandum eſt juxta terminorum *ad quos* oppoſitionem. Porrò termini motûs interdum opponuntur *privativè*, aut contrariè: Privativè quidem ut accreſſio & decreſſio, intenſio & remiſſio, *&c.* Hæc enim oppoſitio non eſt *contrarietas*, quæ duntaxat reperitur inter res poſitivas invicem pugnantes; neque etiam eſt *contradictio*, quia contradictio eſt inter ens & non ens ſimpliciter, ſed motus non poteſt eſſe inter ens & non ens ſimpliciter, omnis enim motus ſupponit mobile, quod ſit primùm ſub termino, qui deſeritur; moxque ſub termino, qui acquiritur: ſed nullum eſt mobile, quod ſit ſub non ente, & ſub ente, & quod ab uno tranſire poſſit in aliud. Eſſet enim & non eſſet; eſſet quidem, quia mobile debet eſſe reale & exiſtens; non eſſet verò, quia tranſiret à non eſſe ſimpliciter ad eſſe ſimpliciter. Quod autem tranſit ad eſſe, non eſt: aliàs ſi eſſet, non tranſiret ad eſſe, ſed in eſſe permaneret: idem dicendum eſt de tranſitu ad eſſe ſimpliciter ad non eſſe. Unde patet creationem & annihilationem non eſſe motûs ſpecies; eaſque à rebus creatis & annihilatis non diſtingui, ſi paſſivè ſumantur. Non opponuntur etiam *relativè*, quia ad relationem per ſe non datur motus, ſed tantùm per accidens ut infrà probatur. Igitur reſtat ut illa opponantur privativè.

Motus contrarii definiuntur à Philoſopho, 5. phyſ. *Illi quorum unum proficiſcitur à contrario in contrarium: alter verò ab hoc contrariò in illud contrarium tendit*; ſic alterationem opponuntur contrariò, quando earum termini contrariè opponuntur, ut calefactio & frigefactio ſimiliter lationes quædam contrariè pugnant, ut aſcenſus & deſcenſus, qui tendunt ad terminos ſecundùm longitudinem oppoſitos; motus dextrorsùm & ſiniſtrorsùm, qui tendunt ad terminos oppoſitos ſecundùm latitudinem: Motus antrorsùm & retrorsùm, qui fiunt ad terminos oppoſitos ſecundùm profunditatem, ut ibidem docet Philoſophus.

Reſpondeo 2. Idem ſubjectum non poſſe moveri motibus contrariis: contraria enim non poſſunt in eodem ſubjectô ſimul conſiſtere: neque enim idem ſubjectum calefieri poteſt ſimul & frigefieri ſecundùm eaſdem partes: nec moveri poteſt verſus Orientem & Occidentem ſimul, quia aliàs accederet ad Orientem & non accederet: accederet ex hypoteſi, quippè cùm verſus Orientem moveretur; non accederet verò,

ret verò, quia tenderet verſus Occidentem, igitur, *&c.*

Dices. Homo exiſtens in navi, quæ tenderet ad Orientem, etiam in Orientem pergeret: ſi verò à prora ad puppim greſſum faciat, ipſe tendet etiam in Occidentem: igitur homo ille hac in hypotheſi movebitur motibus contrariis.

Diſting. conſeq. Movebitur motibus contrariis, propriis & immediatis, *Nego*: Movebitur motibus quorum unus erit ipſi proprius, is nempè quò pergit versùs puppim, quia illuc tendit motu ſibi proprio: alter verò ſit impropriùs; nimirùm is qui ſit à navi versùs Orientem, *Concedo*: Illuc enim non tendit ratione ſui, neque ſpatium ab ipſo decurritur immediatè, ſed tantùm à navi in qua conſiſtit; ſicque pergens à prora ad puppim, propriè & per ſe movebitur verſus Orientem, quia ipſe decurret ſpatium quô recedit ab Oriente, & ad Occidentem accedit, impropriè verò & ratione alterius tantùm perget in Orientem, ſubindeque illi duo motus in ipſo non erunt propriè contrarii.

Quæres 2. Quale debeat eſſe ſubjectum motùs phyſici.

Reſpondeo 1. Subjectum motùs ſubſtantialis, ut eſt generatio & corruptio, eſſe materiam primam pro rebus inanimatis, quæ fiunt ex materia prima, & ex forma immediatè ab ea accepta, atque in ſui corruptione reſolutionem patiuntur, uſque ad materiam primam: At verò in viventibus ſubjectum generationis & corruptionis eſt corpus organicum, quod materiæ præſupponitur tanquàm ſubjectum, eâque deſtructâ, ſi ſit materialis, vel ſeparata, ſi ſit ſpiritualis adhuc remanet.

Probatur ſimul *utraque pars*: Illud eſt ſubjectum motùs ſubſtantialis, quod eſt ſubjectum formæ acquiſitæ & deperditæ; ſed materia prima in vitæ expertibus, & corpus organicum in viventibus ſunt hujuſmodi, ergo, *&c.*

Reſpondeo 2. motus accidentalis ſubjectum eſſe ſubſtantiam materialem completam. Illud enim eſt ſubjectum motùs ad accidentia, quod eſt ſubjectum ipſorum accidentium phyſicorum: ſed corpus naturale eſt ſubjectum accidentium, ut probatum eſt, ergo, *&c. Deinde,* plerique motus ſupponunt quantitatem, ut motus ad qualitatem motùs localis; ſed quantitas ſoli ſubſtantiæ materiali completæ convenit, ergo, *&c.* Ultimò illud eſt ſubjectum motùs, quod propriè moveri dicitur: ſed ſola ſubſtantia materialis completa propriè moveri dicitur: partes enim & accidentia non moventur niſi per accidens, hoc eſt ad motum ſubjecti, ut indicat Ariſtoteles, 4. *phyſ. textu* 32. & Doctor loco *in* 1. *notab.* ſequentis quæſtionis citando.

QUÆSTIO QUARTA.

An id quod movetur, ab alio moveri debeat.

DUo ſunt hac in quæſtione diſcutienda: 1. An movens & motum ita neceſſariò diſtinguantur, ut nihil ſeipſum movere queat. 2. An omne quod movet, ab alio moveri debeat, ſeu an detur primus motor, qui à nullo motus cætera moveat.

Notand. 1. cum Ariſt. & Docto- *Aliquid*

moveri & movere poteſt tripliciter.

re in 11. *Metaph. n.* 93. aliquid moveri, & movere tripliciter. 1. Per accidens. 2. Secundùm partem. 3. Secundùm totum. Primô modô, Muſicus dicitur ambulare & ædificare; non enim aliquis ambulat nec ædificat quatenus eſt Muſicus, ſed quatenus habet pedes, & eſt Architectus: *Et hoc modo* (inquit Doctor) *forma quacumque movetur ad motum compoſiti; ſic anima movetur moto corpore, pars ad motum totius & contentum ad motum continentis, ut Nauta ad motum navis per accidens moveri dicitur.* Secundô modô, aliquid dicitur *motum*, aut *movens*, propter motum ab aliqua ſui parte productum aut in ea receptum; ſic Petrus dicitur ſanatus, propter ſanatum illius oculum, & jeciſſe lapidem, propterea quòd manu lapidem projecerit. Tertiô modô, aliquid dicitur *motum* & *movens* ſecundùm ſe totum; ſic animal movetur ſecundùm omnes ſui partes, & aqua frigefacit, & ignis calefacit ſecundùm omnes ſui partes.

Notand. 2. Unum ab alio moveri, intelligi poſſe duobus modis: Primò, ita ut movens ſit aliud ſuppoſitum à re mota. Secundò, ita ut movens diſtinguatur à re mota; non tanquam ſuppoſitum à ſuppoſito, ſed tanquam pars à comparte vel alio modo.

Nulla creatura ſeſe movere poteſt ſine Creatore.

Notand 3. Quoad præſens inſtitutum tria eſſe certa. Nullam creaturam movere ſe poſſe, aut ullo modo agere ſine dependentia à Creatore; Creator autem diſtinguitur realiter ab omni creatura, proindeque juxta hunc ſenſum quidquid movetur, ab alio moveri neceſſe eſt. 2. Quod aliquid movere poſſit ſeipſum in ratione cauſæ efficientis partialis; ſic enim intellectus movet ſeipſum partialiter ad intellectionem, ad quam producendam concurrit partialiter cum objecto, aut cum ſpecie objecti, *&c.* 3. Nullam cauſam ſecundam naturalem poſſe ſe movere naturaliter abſque aliqua dependentia ab extrinſeco; aliàs quandoquidem naturaliter agat, deberet æquè effectum producere ante, ac dum ipſum producit de novo; Sic dum grave deſcendit deorsùm, tollitur impedimentum talis motûs, quale non erat antea ablatum: Et quando aqua producit frigus de novo, removentur agentia calefacientia quæ erant anteà applicata, & ſic de cæteris. Ex quibus patet ſenſum difficultatis eſſe, an aliquid poſſit à ſe moveri tanquam à cauſa totali ſecunda, independenter à concurſu effectivo alterius cauſæ ſecundæ, concurrentis cum ipſo immediatè ad efficiendam formam, ad quam movetur ſuppoſitò ſolùm concurſu Dei univerſali; ad cujus reſolutionem,

Aliquid movere ſe poteſt partialiter.

Sed cum dependentia ab extrinſeco.

Proponitur ſtatus quæſtionis.

Notand. 4. Controverſiam examinari poſſe de triplici motu. 1. Eſt intentionalis, quô ſcilicet potentiæ vitales ſe movent ad ſuos actus. 2. Eſt emanativus, quô ſubjectum aliquo modo movetur ad formam quæ reſultat ab illo, non verò propriè producitur. 3. Eſt phyſicus & realis, quô verè & phyſicè, non intentionaliter aut emanativè, ſubjectum movetur ad formam verè & realiter productam.

CONCLUSIO I.

P*Oteſt aliquid movere ſeipſum, tanquam cauſa effectiva totalis ſecunda; idque triplici motu, ema-*

nativo, intentionali & phyſico.

Aliquid poteſt ſe movere effectivè. *1. Motu emanativo.* *Patet* 1. Quia motus emanativus eſt quò ſubjectum ſe movet ad relationem ab ipſo reſultantem poſitò terminò, ſed illa relatio non habet aliam cauſam emanativam, quàm illud ſubjectum; neque enim terminus habet alium influxum in illam, quàm conditionis ſine qua non, ut communiter aſſeritur: Ergo poteſt aliquid movere ſeipſum tanquam cauſa totalis motu emanativò.

2. Motu intentionali. *Patet* 2. Quia voluntas, ut alibi dictum eſt, eſt cauſa totalis efficiens volitionis. Ergo ſe movet motu intentionali tanquam cauſa totalis ſecunda: motus enim ad volitionem eſt intentionalis, ut omnes ſupponunt.

3. Motu phyſico. *Patet* 3. In quo eſt potiſſimùm controverſia: grave tanquam cauſa totalis ſecunda phyſica movet ſe motu locali ſucceſſivò, quando aufertur impedimentum; & aqua tanquàm cauſa totalis movet ſe motu frigefactionis, poſtquam calefacta eſt ſemel, & removentur agentia calefacientia, ut patet experientiâ quotidianâ. Ergo poteſt aliquid ſe movere motu reali phyſico tanquam cauſa totalis efficiens.

Gravia ſeipſis deorſum tendunt. *Prob. antec.* Quia nulla alia cauſa ſecunda poteſt aſſignari, unde proveniant iſti motus, præter cauſas auferentes impedimenta: ſed hæ non habent influxum aliquem poſitivum in illos motus; Tùm, quia non ſunt niſi cauſæ per accidens eorum, ut fatentur; tum, quia licèt deſtruerentur illæ cauſæ & impedimenta, adhuc perſeverarent illi motus; Ergo, *&c.*

Et aqua calida ſuum nativũ frigus *Neque* valet dicere motum gravium attribui generanti tanquam cauſæ principali, & frigus in aqua produci à reſiduo frigoris remanente in ipſa, vel in aëre: Quia dum gravia moventur deorſùm, generans poteſt non exiſtere realiter; & dum aqua redit ad frigus, poteſt vel nihil habere frigoris; vel ſi quid retineat tam exiguum eſt, ut nequeat tantùm frigoris producere, quantùm poſtea producitur. Idem dicatur de aëre, qui non eſt tam frigidus, & quamvis non eſſet frigidus ullâ ratione, modò non eſſet calidus, non minùs aqua frigeſieret; ergo ſunt hæc inſufficientia vel impertinentia ad talem motuum productionem. *ab igne ſemoto recuperat.*

Dices 1. Ex Ariſt. 7. *Phyſ. textu* 33. expreſsè dicente, gravia & levia non à ſeipſis, ſed vel à generante, vel à tollente impedimentum moveri; Ergo hæc concluſio eſt contra Philoſophum.

Reſp. Philoſophum eſſe intelligendum, vel ſic, ut non poſſit aliquid movere ſe de novo ad aliud, ad quod non ſe poterat ante movere abſque dependentia ab aliquo intrinſeco; & hoc ſanè certum eſt, neque contra concluſionem. Vel nihil poſſe moveri à ſe, tanquam à cauſa totali independente ab omni cauſa diſtincta; & hoc etiam eſt verum, ſed non facit ad propoſitum. Vel denique nihil poſſe movere ſe, quin moveatur ab alio priùs, quantùm ad recipiendam virtutem motivam ab illo, & hoc etiam conceditur, neque eſt contra concluſionem. *Quomodo intelligendus ſit Ariſtoteles contrarium indicans.*

Inſtabis. Philoſophus ait 2. *de generatione & corruptione*, gravitatem & levitatem non eſſe activas: Ergo motus non provenit ab ipſis effectivè: *Diſting. antec.* Non ſunt activæ in ordine ad producendas alias ſimiles formas, ſicut eſt calor & frigus, *Concedo*, non ſunt

activæ reſpectu motûs, *Nego*.

Inſtabis. Iterùm Philoſophus ex eo quòd idem non poſſit movere ſe, colligit primum motorem; ergo negat idem à ſe moveri in ſenſu concluſionis.

Reſpond. neg. conſeq. Quia ex eo quòd idem non poſſit movere ſeipſum; tanquàm cauſa totalis & independens ab illo extrinſeco, ſive independentia eſſet tanquam à conditione, aut tanquam à concauſa, primus motor optimè colligi poteſt, ut ſuò locô patebit; Philoſophus autem non colligit primum motorem ex eo quòd idem non poſſit movere ſeipſum in ſenſu noſtræ concluſionis.

Sed quia idem non poſſit movere ſeipſum; niſi ab alio talem virtutem acceperit, ut gravia & levia (quorum exemplum proponit) non moverent ſe, niſi gravitatem & levitatem à generante acciperent: hoc enim modo intelligens ſuum iſtud principium: *Quidquid movetur, ab alio moveri neceſſum eſt*, neceſſariò admittendum eſſe motorem demonſtrabat, qui movendi ſe virtutem omnibus dederit, & à nullo acceperit.

Dices 2. Non poteſt idem eſſe in actu & potentia reſpectu ejuſdem; ſed quod movetur eſt in potentia, & omne quod movet eſt in actu: Ergo nihil eſt reſpectu ejuſdem formæ, movens & motum.

Reſp. diſting. maj. Nihil poteſt eſſe in potentia prout dicit carentiam actûs & in actu ſimul, *Concedo maj.* Nihil eſſe poteſt in potentia virtuali producen ſi, aut ſuſcipiendi actum & ſimul in actu formali, id eſt, ſimul habere actum formalem, *nego maj. ſimiliter diſting. min.* Sed quod movetur eſt in potentia ad illud quod movetur, prout potentia dicit talem carentiam pro illo inſtanti, aut tempore quô movetur: & quod movet eſt in actu; id eſt, habet actum oppoſitum iſti carentiæ, *Nego min.* eſt in potentia, prout potentia non dicit talem carentiam & in actu ſimul, *concedo min. & neg. conſeq.*

CONCLUSIO II.

D*Atur primus Motor, iſque unicus, immobilis & infinitæ virtutis.* Hæc quatuor involvit partes, quas exprimit Ariſt. tùm 12. *Metaphiſ.* tùm 8. *Phyſic.*

Primam partem ſic probat. Non eſt admittendus proceſſus in infinitum in cauſis per ſe ſubordinatis; ſed admitteretur, ſi nullus eſſet primus motor: Ergo eſt admittendus. *Minor conſtat:* Ibi enim proceditur in infinitum, ubi primum non eſt inveniendum. *Probatur maj.* Si procederetur in infinitum, cauſæ ſuperiores non poſſent influere in ultimam, quia ad hoc pertranſiri deberent infinitæ cauſæ, infinitum autem pertranſiri nequit; ſed conſtat cauſam ultimam pendere à ſuperioribus; ipſis enim per ſe ſubordinatur. *Deinde* ex 8. Phyſic. *textu* 14. ſi detur progreſſus in infinitum in moventibus, non daretur primum movens; ſed admitti debet primum movens, ergo, *&c. Probatur min.* Ubi eſt ſecundum movens, ibi eſt primum movens; ſed datur ſecundum movens, quia datur aliquid quod motum ab alio, movet aliud, ergo datur primum, ſecundum enim dicitur reſpectu primi. *Admittendus eſt primus Motor.*

Denique idem proceſſus refellitur ibidem *textu* 37. ſic: Datur motum

non movens; datur motum movens, ergo etiam dari debet movens non motum; ſed illud movens non motum, eſt primus motor; ergo, *&c.* *Antec. patet.* Quia baculus percutiens aërem, movet aërem, & ſic eſt movens & motus; aër autem ipſe nihil aliud movet; & ſic eſt motus non movens. *Conſeq. patet*: Tùm, quia ad poſitionem unius termini contrarii, admittendus eſt neceſſariò alter terminus contrarius; nihil enim eſt ſibi contrarium; ergo alteri, ergo aliud poni debet cui ſit contrarium: Tùm, quia ordinem univerſi ſummè decet: ut cum admittitur maximè imperfectum, admittatur etiam id quod ſummè perfectum eſt: ſed motum non movens eſt ſummè imperfectum; quippè cùm ſe habeat tantùm merè paſſivè, tantùm autem poſſe pati imperfectio eſt; ergo debet admitti movens & non motum, ut ſit ſummè perfectum.

Iſque unicus. *Probat. 2. pars.* Si darentur plures primi motores, vel omnes eſſent independentes & æqualis virtutis; vel aliqui eſſent dependentes, & inæqualis potentiæ: Si primum, nullus eorum eſſet primus motor, quippè cùm ab ipſo cuncta non moverentur; alij enim motores ab eo non movebuntur: Si ſecundum, vel omnes dependebunt ab uno immediatè, vel unus dependebit ab uno & ille ab alio, & ſic uſque dùm perveniatur ad primum; ſed quoquo modo ſumantur, illi motores non haberent rationem primi motoris; primum enim movens iſtud eſt, quod à nullo motum movet cætera.

Et immobilis. *Probatur 3. pars* ex Doctor. *q. 7. in* 8. *Phyſ.* Si primus motus eſſet mobilis, vel moveretur per ſe, vel per accidens: neutro modo moveri poteſt, ergo eſt immobilis. *Major conſtat, probatur minor.* Si moveretur per ſe, vel moveretur eodem motu, quo movet cætera vel alio: Non primum, quia non eſt neceſſe movens moveri eodem motu quo alia movet; alioqui ſequeretur docentem doceri, projicientem projici, & ignem calefacientem calefieri, quod eſt abſurdum: Non etiam ſecundum, alioquin vel ſe moveret per alium motum, & ad hunc motum iterùm ſe moveret per alium, vel non: Si per alium & per alium, fiet progreſſus in infinitum, quod repugnat primo motori: Si ſecundùm, cur non æquè immediatè movens immotus poteſt producere motus cæterorum, ac poteſt producere motum in ſe ſine alio motu.

Non etiam movebitur per accidens. Quod enim taliter movetur, dependet ab ulteriori motore, quippè cùm nec per ſe nec à ſe moveatur: primus autem motor à ſuperiori moveri nequit, alioquin primus motor non eſſet; ergo concludendum eſt cum Boëtio, primum motorem immotum omnia movere. *Et infinitæ virtutis*

Probatur 4. pars. Quod eſt illimitatum in agendo, eſt infinitæ virtutis, ſed primus motor eſt illimitatus in agendo: *Probo.* Si limitaretur, vel à ſe vel ab alio; non à ſe, ſicut enim non dependet à ſe, ita nec à ſe limitatur; omne enim limitatum dicit dependentiam ad id à quo limitatur: non etiam ab alio, quia vel limitaretur ab aliquo ſuperiori, vel inferiori; non à ſuperiori, alioqui non eſſet primus motor, quippè cùm ſuperiorem ſe agnoſceret: non etiam ab aliquo inferiori; quia nullum ſuperius ab inferiori ſuo coërcetur; ergo à nullo limitatur, proin-

deque eſt illiminatæ ſeu infinitæ virtutis.

Plures alias primi motoris proprietates & præcellentias inveſtigat & aperit Ariſtoteles; oſtendens locis citatis, quomodò primus motor ſit indiviſibilis, imperturbabilis, ſummè prudens, cunctis providens, *&c.* Sed quoniam hæc cæcutientis & paganico errore; non autem Chriſtianæ Fidei illuminatæ mentis rationibus comprobat: ideò veniâ dignus, ſi minùs probè, minùs catholicè, imò & minùs philoſophicè hac in parte ratiocinatus fuerit.

SECTIO SECUNDA.

De Proprietatibus motûs.

PRÆCIPUÆ motûs proprietates ſunt illius *incœptio*, *deſitio*, *continuitas* & *ſucceſſio*, *tarditas* & *velocitas*; de quibus omnibus in præſenti ſectione diſſerendum eſt.

QUÆSTIO PRIMA.

De Incœptione ac Deſitione motûs & mobilis.

HIC, nedùm motûs, ſed & aliarum rerum, tùm ſucceſſivarum, cùm permanentium incœptionem & deſitionem aggredimur aperiendam, quæ ut evidenter pateant:

Notand. 1. Hic ſupponi *continuum* conſtare ex partibus diviſibilibus in infinitum; nam ſi componeretur ex indiviſibilibus, omnis res inciperet in inſtanti intrinſeco, in quo verum eſt dicere quòd jam res eſt: vel ſecundùm ſe totam, vel ſecundùm aliquid ſui, & immediatè ante non fuit, neque ſecundùm ſe totam, neque ſecundùm aliquid ſui. Supponitur etiam dari præter partes in continuo indiviſibilia, aliàs non poſſet eſſe verum, quod communiter dicitur, res deſinere vel incipere in inſtanti extrinſeco vel intrinſeco.

Continuum conſtat partibus in infinitum diviſibilibus.

Notand. 2. Res omnes vel eſſe ſucceſſivas, ut motum & tempus, vel eſſe permanentes: & ex permanentibus aliquas habere ſuum eſſe per motum ſucceſſivum, ut calor & frigus: alias ſimul & in inſtanti ut ſubſtantiæ. Rursùs aliquas accipere ſuum eſſe cum expulſione contrarii, ut formæ ſubſtantiales & quædam qualitates: alias verò ſine expulſione, ut lumen & Angeli.

Notand. 3. Duos eſſe modos incipiendi, & totidem deſinendi, unum intrinſecum, alterum extrinſecum. Modi incipiendi ſunt; primum ſui eſſe, & ultimum ſui non eſſe. Primum eſſe rei eſt momentum temporis in quo de re dicitur, *Res nunc eſt & immediatè anteà non erat.* Ultimum ſui non eſſe, ſic explicatur; *Res non eſt & immediatè poſteà erit.* Modi deſinendi ſunt ultimum ſui eſſe & primum ſui non eſſe. Ultimum ſui eſſe: *Res nunc eſt & immediatè poſtea non erit*: Primum ſui non eſſe· *Res non eſt*, *& immediatè antea erat.* Priores idcircò dicuntur intrinſeci, quia ſigna temporis per ipſos importata, includunt eſſe rei, quod à poſterioribus excluditur.

Duo ſunt modi incipiendi & deſinendi.

Quid ſit primum eſſe & non eſſe rerum: & ſidem ultimum eſſe & non eſſe earum.

CONCLUSIO I.

RES *ſucceſſivæ*, ut motus & tempus, *incipiunt extrinſecè per ultimum ſui non eſſe*, *& deſinunt extrinſecè per primum ſui* non eſſe.

Probatur. Ea ſolùm ſic incipiunt & deſinunt, quæ non poſſunt exiſtere in inſtanti, & de quibus dici non poteſt, *nunc eſt*; vel nunc ſunt: ſed continua ſucceſſiva, & ſecundùm omnes partes diviſibilia non poſſunt exiſtere in inſtanti, & de his dici non poteſt, nunc ſunt vel exiſtunt, igitur, *&c. Deinde* hoc ipſò quò ſucceſſiva ſunt, non poteſt fieri, quòd pars aliqua illorum ſimul producatur;& conſequenter dici nequit pro ullo inſtanti de ipſis; *Jam primò ſunt & immediatè ante non fuerunt*; ſed benè aſſignari poteſt inſtans in quo verum ſit dicere; *Jam non ſunt & immediatè poſt erunt.* Et illud inſtans eſt ultimum ex omnibus quibus non acceperunt ſuum eſſe; & eſt extrinſecum durationi illarum, quandoquidem in eo non ſint. Similiter non poteſt pro aliquo inſtanti, quantùm ad modum deſinendi, dici de illis *quòd ſint*; ſed ſolum dici poteſt pro aliquo inſtanti, *Jam non ſunt & immediatè ante erant*: Et illud inſtans eſt primum quò poſt eſſe, non habuerunt eſſe. Ergo res ſucceſſivæ incipiunt & deſinunt eſſe extrinſecè.

Quomodo motus & tempus incipiant & deſinant

Objicitur. Primum indiviſibile initiativum motûs acquiri poteſt in inſtanti, ſicut & ultimum indiviſibile terminativum ejus: Ergo dici poteſt, quòd motus incipiat intrinſecè, inſtanti intrinſeco durationi ejus; in quo nempè ſit verum dicere, *Jam eſt motus, & immediatè ante non fuit*: & poteſt etiam deſinere in inſtanti in quo dicatur, *Jam eſt motus, & immediatè poſt non erit.*

Reſp. diſting. conſeq. Dici poteſt quòd incipiat in tali inſtanti, quatenus aliquid ſpectans ad motum, ſed quod non ſit reverà motus, *Concedo*; & ſic etiam dici poteſt quòd eôdem modô deſinat: poteſt dici quòd motus ſecundùm ſe deſinat, quatenus aliquid ſit reverà motus, aut quaſi ſucceſſivum eſſet in illis inſtantibus, *Nego conſequentiam.*

CONCLUSIO II.

RES *permanentes quæ ſucceſſivè per motum acquiruntur aut deperduntur, eôdem modô incipiunt & deſinunt: Res verò permanentes quæ ſimul & in inſtanti producuntur, incipiunt & deſinunt intrinſecè per primum & ultimum ſui eſſe.* Ratio prioris eſt, quia non poteſt aſſignari inſtans in quo verum ſit dicere *nunc ſunt*, quia ſucceſſivè acquiruntur & deperduntur. Ratio poſterioris eſt, quia de illis verum eſt dicere, nunc ſunt, & immediatè ante non erant; nunc ultimò ſunt, & immediatè poſt non erunt, quia hujuſmodi res habent totum ſuum eſſe ſimul. Idem eſto judicium de mutatis eſſe in motu & inſtantibus temporis, de quibus verum eſt dicere ſunt, & immediatè ante non erant.

Quomodò res permanentes incipiant & deſinant

CONCLUSIO III.

RES *permanentes quæ ſimul & in inſtanti producuntur, cum*

expulſione contrarii, ut formæ ſubſtantiales *incipiunt intrinſecè per primum ſui eſſe, & deſinunt extrinſecè per primum ſui non eſſe.*

Primum patet: Tùm, quia tales formæ ſubſtantiales incipiunt eſſe per generationem; ſed generatio eſt productio inſtantanea: Tùm, quia res illæ producuntur totæ ſimul, non verò ſucceſſivè; & de his dici poteſt *tunc ſunt, & immediatè ante non erant*: igitur, *&c.*

Secundum etiam conſtat; quia omnis forma ſubſtantalis, quæ per aliam formam productam in inſtanti expellitur, hôc modò deſinere debet, ſcilicet in inſtanti extrinſeco, per primum ſui non eſſe; nam in inſtanti in quo producitur forma expellens, non poteſt exiſtere altera forma; aliàs duæ formæ contrariæ ſimul eſſent in eodem inſtanti reali, quod falſum eſt: Ergo debet non eſſe tunc forma expellenda, & debet eadem eſſe in tempore immediatè antecedenti; aliàs materia prima naturaliter eſſet ſine aliqua forma ſubſtantiali pro aliquo tempore.

Objicies. Forma expellens eſt cauſa formalis expulſionis: Ergo priùs eſſe debet in materia, quàm fiat expulſio formæ expellendæ: Ergo pro aliquo priori ſunt ſimul forma expellens & expellenda.

Forma expellens eſt negativè cum forma expellenda in eodem ſubjecto

Reſp. diſting. ſubſumptum. Debet eſſe forma expellenda ante expulſionem negativam ejus in prioritate aliqua naturæ, *tranſeat*: debet eſſe priùs poſitivè, *Nego.* Sicut enim priùs eſt negatio volitionis in potentia volitiva, quàm exerceat actum per quem expelletur illa negatio; cùm tamen certum ſit, quòd negatio non ſit poſitivè in voluntate cum actu, aliàs contradictoria ſimul eſſent vera ſimpliciter loquendo de eodem ſubjecto. *v. g.* habere formam & non habere formam pro aliquo inſtanti temporis; quæ enim ſunt poſitivè in aliquo ſubjecto pro aliquo inſtanti naturæ ſimpliciter, dicuntur de ipſo, pro inſtanti temporis in quo omnia inſtantia naturæ includuntur. Ita forma expellenda poteſt eſſe negativè in materia aut ſubjecto ante expulſionem, licèt non poſſit eſſe poſitivè in illa.

Quid ſit eſſe præſens negativè.

Si verò quæratur quid ſit formam eſſe negativè in materia aut ſubjecto ante expulſionem: *Dico* non eſſe aliud quàm formam eſſe ibi quantùm ex parte materiæ, niſi adveniret impedimentum alterius formæ incompatibilis, cum ſequente forma. Unde non debet propriè loquendo intelligi formam eſſe ibi pro illo inſtanti, quia reverà non eſt tunc: ſed intelligi debet quod eſſet, niſi altera forma poneretur; & in hoc conſiſtit cauſalitas formalis expulſiva, quam exercet forma quæ aliam expellit.

QUÆSTIO SECUNDA.

An continuitas & ſucceſſio ſint intrinſeca motui.

Diviſibilitas motûs oritur ex diviſibilitate.

NOTAND. I. diviſibilitatem motûs oriri & deſumi poſſe: 1. Ex parte *mobilis*; quando nempè illud eſt extenſum & diviſibile, quia cùm quidquid recipitur ad modum recipientis recipi debeat, neceſſum eſt ut accidens in ſubjecto extenſo recipiendum pariter ſit extenſum. 2. Ex parte *agentis*; cùm nempè

1. Mobilis.

2. Agentis.

2. Agentis. nempè agens omnes vires ſuas non explicat; vel ſat virtutis non habet ad evincendam primò impetu omnem reſiſtentiam, quam invenit in paſſo. *3. Spatii.* 3. Ex parte *ſpatii*; cùm mobile nequit unicô gradu & ſecundùm ſe totum illud pervadere & occupare, ut fit in motu locali. *4. Durationis* 4. Ex parte *durationis* temporaneæ; tempus enim cùm ſit menſura motûs ſecundùm prius & poſterius, ac proinde ſecundùm ſucceſſionem, neceſſum eſt ut menſuratum ſit diviſibile ubi menſura eſt diviſibilis; hæ autem omnes ſucceſſiones & diviſibilitates ſunt extrinſecæ motui. *5. Formæ.* 5. Ex parte *formæ*, quæ ex natura ſua poſtulat acquiri partialiter, id eſt, ut unus gradus illius poſt alterum acquiratur. An autem hæc ſucceſſio ſit ita intrinſeca motui in genere, ut nullus poſſit dari verus motus quin fiat in inſtanti, hîc eſt reſolvendum.

Continuitas autem oritur vel ex mobili, vel ex tempore, vel ex ſpatio. *Notand.* 2. Continuitatem deſumi poſſe pariter triplici ex parte: 1. ex parte *mobilis*, cum ſcilicet mobile partes habet continuas quibus ineſt motus: Vel ex parte *temporis ſeu durationis*, quando ſcilicet motus fit abſque interruptione per aliquod tempus. 3. Ex parte *ſpatii*. Hæ autem continuitates ſunt extrinſecæ motui, ſicut & prædictæ ſucceſſiones; unde de ipſis non eſt præſens difficultas, ſed tantùm de continuatione quæ oritur ex forma continuè, & non interruptè producenda.

Diſcrimen inter continuitatem & ſucceſſionem motûs. *Notand.* 3. Hoc eſſe diſcrimen inter continuitatem & ſucceſſionem motûs, quòd omnis *continuatio* ſit ſucceſſiva; omnis autem *ſucceſſio* non eſt continua. Succeſſio motûs provenit à termino ad quem, ſeu à forma quæ non tota ſimul, ſed pars poſt partem acquiritur; unde talis acquiſitio neceſſario eſt ſucceſſiva. Cum autem partes formæ poſſint acquiri ſucceſſivè dupliciter; ſcilicet vel *continuè* & ſine ulla interruptione, itaut unus immediatè poſt alium acquiratur: Vel *interruptè*, itaut unô inſtanti acquirat unum gradum, & paulò poſt interpoſitô aliquô tempore, alius formæ gradus acquiratur; & ſic procedendo uſque dum forma perfectè ſit acquiſita: hæc acquiſitio erit quidem ſucceſſiva, non autem continua, ſed interrupta; his prænotatis, ſit

---

CONCLUSIO UNICA.

Continuitas & ſucceſſio motûs non ſunt neque de eſſentia, neque proprietates intrinſecæ motus, ut ſic *Continuitas & ſucceſſio non ſunt de eſſentia.*

Prob. utraque pars. Illud quod non convenit omni motui, non eſt neque de eſſentia, neque proprietas intrinſeca motûs: ſed continuitas & ſucceſſio non conveniunt omni motui, ergo, &c. *Minor prob.* Dari poteſt motus in inſtanti: ſed motus inſtantaneus non eſt ſucceſſivus, ergo ſucceſſio non convenit omni motui. *Probat. maj.* Doctor in 6. *Phyſ. q. 6.* ſic. Motus eſt mutatio à termino à quo ad terminum ad quem: ſed talis mutatio fieri poteſt in inſtanti, & ſine tempore ac ſucceſſione: Ergo, &c. *Prob. min.* Generatio eſt tranſitus à non eſſe ſubſtantiæ ad eſſe ejuſdem: ſed talis tranſitus fit in inſtanti, ut ſequenti ſectione edocebimus, Ergo, &c. *Neque proprietates intrinſecæ motûs.*

Deinde, omnes partes illius formæ, quæ ſucceſſivè acquiruntur, poſſunt ſimul & in inſtanti à Deo produci. Ergo poteſt earum

acquiſitio eſſe inſtantan a.

Denique, ſi motus aliquis petat neceſſariò & intrinſecè fieri per ſucceſſionem, maximè motus localis: ſed talis non eſt. *Probo.* Motus localis eſt acquiſitio termini ad quem; ſed talis acquiſitio fieri poteſt in inſtanti, ut ait Doctor in 3. *d.* 2. *q.* 3. *n.* 7. Angelus ſiquidem vel per propriam virtutem, vel ſaltem per potentiam divinam poteſt acquirere novum locum in inſtanti: Ergo talis motus fieri poteſt in inſtanti: Ergo non eſt intrinſecè ſucceſſivus, quippè cùm ſine ſucceſſione poſſit eſſe motus.

Motus localis poteſt fieri in inſtanti.

Idem habet in 4. *d.* 43. *q.* 5. *n.* 5. Et in 2. *d.* 2. *q.* 11. hanc ex profeſſo quæſtionem tractans, diſtinguit duplicem mutationem inſtantaneam; quarum prima, inquit, *habet omnia* ubi *intermedia, ſicut haberet, ſi moveretur ſucceſſivè.* Secunda verò concipitur ſolum habere eundem terminum quem obtineret, ſi ad eum motus fuiſſet ſucceſſivus: Hâc autem poſitâ diſtinctione *n.* 6. reſolvit quæſtionem dicens; *Primò modò non video qualiter Angelus virtute naturali poteſt mutari aut moveri in inſtanti; quia non videtur quòd virtute ſuâ naturali poteſt habere plura* ubi *æqualia.*

Secundò modò autem, non videtur inconveniens quin poſſet mutari in inſtanti; quia quòd terminus motus non ſtatim inducatur, hoc eſt ex imperfectione virtutis ipſius moventis, quæ imperfectio non eſt tribuenda Angelo, niſi aliqua neceſſitas appareret: quia dignificanda eſt natura, quantùm apparentia permittunt.

Dices. Motus eſt fluxus ſeu tendentia à termino à quo ad terminum ad quem; ergo eſt neceſſariò ſucceſſivus. *Probatur conſeq.* Fluxus & tendentia nihil aliud ſunt, quàm acquiſitio partis poſt partem: ſed talis acquiſitio eſt ſucceſſiva; ergo, &c.

Nego conſeq. & probation. ejus. Fluxus enim & tendentia dicunt tantùm formaliter tranſitum à termino à quo ad terminum ad quem. Quod ſi interim hic tranſitus fiat ſucceſſivè, vel ratione ſpatii, vel agentis, &c. Hæc ſunt accidentia ad motum.

Dices enim tantùm tranſitum à termino à quo ad terminum ad quem

Dices 2. Motus diſtinguitur à mutatione; ſed non niſi per ſucceſſionem; ergo motus eſt neceſſariò ſucceſſivus. *Diſtinguo anteced.* Motus ut ſic, & in genere diſtinguitur à mutatione, id eſt, ipſi opponitur.

Nego; Motus ut hic & in ſpecie, quatenùs nempè eſt ſucceſſivus, diſtinguitur à mutatione, & ipſi opponitur, *Concedo*: Quæſtio autem non eſt an motus ſucceſſivus opponatur mutationi, quæ eſt inſtantanea, hoc enim eſt extra controverſiam; ſicut enim punctum diſtinguitur à linea, & inſtans à tempore, ita ſucceſſivum ab inſtantaneo.

Non omnis motus diſtinguitur à mutatione.

Dices 3. cum Doctore loco citatô, ex prædicta ſententia plura ſequuntur abſurda: Sequeretur in tempore finito poſſe pertranſiri ſpatium infinitum motu uniformi; ſed conſequens eſt falſum; ergo, &c. *Sequela patet*: Quia ſi in quolibet inſtanti alicujus temporis mobile pertranſeat ſpatium pedale, tunc pertranſitum in fine eſſet infinitum, & tamen fieret motu uniformi, quia in quolibet inſtanti tantùm pertranſitur, quantùm in alio. 2. Si cœlum circumvolveretur ab Oriente in Occidentem, & ab Occidente in Orientem in inſtanti, moveretur & non moveretur: moveretur quidem, quia circumvolvitur; non

Solvuntur abſurda.

moveretur autem, quia quod movetur aliter ſe habet quàm prius; cœlum autem non ſe haberet aliter quàm priùs; ergo non moveretur.

Reſpondet ad 1. Nullum eſſe inconveniens, quod in motu inſtantaneo uniformiter pertranſeatur ſpatium infinitum in tempore finito, ſecùs verò de motu ſucceſſivo. *Ad* 2. Dicit cœlum ſe habere quidem aliter; licèt hæc alietas non poſſit percipi ſecundùm differentiam menſuræ in qua fit reſolutio, ſed ſecundùm differentiam tranſitùs partium cœli ad partes magnitudinis, circa quam volvitur.

Dices 4. Quod movetur, debet aliter ſe habere priùs, quàm poſteriùs (nam ſi eodem modo ſe haberet, eſſet immotum) ſed in inſtanti non datur priùs & poſteriùs, alioquin inſtans divideretur: Ergo, &c.

Quomodo in inſtanti detur priùs & poſterius.

Diſting. minor. In inſtanti non datur prius & poſteriùs ſecundùm durationem temporaneam, *Concedo:* Secundùm naturæ ordinem, *Nego*: In mutatione enim (quæ eſt motus inſtantaneus) datur ordo prioris, & poſterioris ſecundùm naturæ inſtantia, quorum plura ſimul ſtare poſſunt cum eodem temporis momento.

Dices 5. Omne quod movetur, vel eſt in termino à quo, vel in termino ad quem, vel in utroque, vel in neutro: Non *primum*, quia nunc quieſceret, non autem moveretur: non *ſecundum*, quia motum fuiſſet, non verò moveretur: non *tertium*, quia ſimul quieſceret, moveretur & motum eſſet: non *denique quartum*, quia aberraret à ſcopo, ſi medium inter utrumque terminum non eſſet, medium autem non eſſet ſi utriuſque termini non eſſet particeps.

Quomodo quod movetur inſtantaneè partim ſit in termino à quo & ad quem

Reſp. Motum inſtantaneum partim eſſe in termino à quo & partim ad quem; non per ſui diviſionem, ſed per ſuum mutatum eſſe; ita ut deſinat in termino *à quo* per primum ſui non eſſe, & ſit in termino *ad quem* per primum ſui eſſe.

Motus preſcindit à ſucceſſione & inſtantanea duratione.

Ex his collige 1. Motum, ut motus eſt, abſtrahere à ſucceſſione & inſtantaneâ duratione; ita ut neutra earum competat motui ut ſic & in genere: ſed tantùm alterutra conveniat motui ut huic & in ſpecie; omnis enim motus ſpecificè ſumptus, eſt vel inſtantaneus vel ſucceſſivus, ſicut omne animal ſpecificè ſumptum, eſt vel rationale vel irrationale; genericè verò neuter, ſed ab utroque abſtrahit, ſicut animal genericè ſumptum, nec rationale eſt, nec irrationale.

Quomodo adverſæ duæ prædictæ ſententiæ concilientur.

Collige 2. Hanc controverſiam potiùs eſſe nominis, quàm rei; qui enim motum omnem volunt eſſe ſucceſſivum, accipiunt motum ſpecificè ſumptum, ſcilicet pro motu ſucceſsivo qui omnium motuum eſt perfectiſsimus, eò quòd ſenſibilior ſit, & nobis notior. Qui verò contendunt omnem motum non eſſe ſucceſsivum, loquuntur de motu genericè ſumpto, quatenùs nempè abſtrahit à mutatione, & à motu propriè dicto.

Quomodo continuitas, & ſucceſſio conveniant motui.

Collige 3. Continuitatem & ſucceſsionem convenire motui; non quatenus motus eſt, ſed vel ratione agentis, vel ſpatii, vel aliqua alia ex parte, ut dictum eſt in notabili. Succeſsio tamen magis videtur propria motui ſpecificè ſumpto, quàm continuitas, quia motus poteſt eſſe ſucceſsivus & non continuus: nam ſi lapis à concavo Lunæ ad terram deſcenderet, ſucceſsivè laberetur; non tamen continuè, quia ſpatium,

ſcilicet ignis & aër per quæ deſcenderet, non ſunt continua, cum ſint diverſæ rationis; ſed tantùm contigua, & ſe invicem tangentia, non verò ſibi invicem unita.

QUÆSTIO TERTIA.

Qualis & unde proveniat velocitas & tarditas motus.

Velocitas motûs ex duplici capite repetenda.

NOTANDUM I. Motûs velocitatem in genere, duplici ex capite deſumi poſſe. 1. Quidem à poſteriori & extrinſecè, putà ex ſpatio vel tempore; quando, *v. g.* advertimus mobile aliquod per unam horam duas leucas ambulaſſe, velociùs dicimus illud fuiſſe motum, quàm aliud quod duabus horis illas pertranſiſſet. 2. A priori & ſecundùm radicem & cauſam velocitatis & tarditatis motûs. Eſt autem triplex radix majoris vel minoris velocitatis.

Triplex cauſa tarditatis aut velocitatis motûs.

1. Eſt exceſſus unius virtutis activæ ad aliam, cæteris namque paribus, citiùs calefacit major ignis, quàm minor, & velociùs projicit lapidem brachium fortius, quàm debilius. 2. Eſt exceſſus unius reſiſtentiæ majoris alterâ; ubi enim eſt minor reſiſtentia, ibi mobile velociùs movetur; unde fit ut lapis velociùs per aërem, quàm per aquam in terram labatur. 3. Eſt exceſſus virtutis activæ ſuper reſiſtentiam, quô fit ut agens excedens reſiſtentiam paſſi, in tripla proportione velociùs movebit, & formam ſuam inducet, quàm induceret aliud agens ſuperans paſſi reſiſtentiam in dupla proportione.

Status quæſtionis.

Notand. 2. Nos hic agere tantùm de motu ſucceſſivo; ſolus enim ille velox eſſe poteſt; quippè cùm velocitas dicat percurrentiam ſpatii in celeriori vel tardiori duratione: Unde hîc breviter reſolvendum eſt unde deſumenda ſit velocitas motuum ſucceſſivorum, quales ſunt motus localis, augmentationis & intentionis.

Quis dicat motus velocior aut major.

Notand. 3. Motum majorem & velociorem non idem ſignificare; ſicut enim qualitatibus eſt *extenſio*, dùm qualitas eſt in ſubjecto extenſo; & *intentio* dùm eadem qualitas plures habet gradus, in eadem ſubjecti parte, quô fit, ut qualitas *major* & *intentior* non idem ſignificet. Sic pariter differunt motus major & motus velocior: *Velocior* enim eſt quô in minori tempore majus ſpatium pertranſitur, quàm pertranſiretur ab alio mobili in majori tempore; motus verò dicitur *major*, qui majori & diuturniori tempore durat. Hîc ergo habemus reſolvendum, ex quo conjici poſſit unum motum eſſe velociorem aut tardiorem altero.

CONCLUSIO I.

VElocitas motûs in genere faciliùs conjicitur ex ſpatio, & tempore, quàm ex potentia movente aut ex paſſo minùs reſiſtente. Ita Doctor, *in 6. Phyſic. q. 5.*

Velocitas motûs faciliùs col-

Probatur. Per illud faciliùs conjicitur & notificatur velocitas aut tarditas motûs, quod nobis eſt notius, & majorem habet affinitatem cum re notificata: ſed talia ſunt tempus & ſpatium reſpectu velocitatis, aut tarditatis motûs. *Probatur.* Spatium enim nobis eſt notius, quàm ſit potentia motiva; quia illud cognoſcitur intuitivè, hæc autem ſolùm

Colligitur ex tempore, vel ex ſpatio; quàm ex paſſo aut movente. arguitivè & per effectum; major enim illa dicitur potentia, quæ majorem effectum producit, cognitio autem intuitiva perfectior eſt arguitivâ. *Deinde* ſpatium ponitur in definitione velocioris, quia velocius dicitur, quod majus ſpatium decurrit in minori tempore; potentia autem non ponitur in ipſius definitione: Ergo ſpatium habet majorem affinitatem cum velocitate, quàm habeat potentia.

Quibus tribui poſſit ſpatii nomen. *Hic* autem adverte, quòd etſi ſpatium formaliter acceptum tantùm tribui debeat motui locali: tranſumptivè tamen & per appropriationem convenire poteſt etiam cæteris motibus: ſpatium enim eſt diſtantia inter terminos; hæc autem diſtantia eſt vel inter terminos locales, vel inter terminos intentionis, vel augmentationis; diſtant enim quæ ſimul non ſunt. Simul autem eſſe nequeunt termini à quo, & ad quem ineadem re; ac proinde invicem diſtare non incongruè dicuntur.

CONCLUSIO II.

Velocitas motûs localis colligitur non ſolùm. *Velocitas motûs localis non eſt attendenda, penes ſolum ſpatium corporale; Nec tantùm ſecundùm tempus, ſed ſecundùm utrumque ſimul.* Hæc tres involvit partes quarum prior

Ex ſpatio. *Prob.* Penes illud non eſt attendenda velocitas motûs, quô poſitô motus poteſt eſſe velocior aut tardior: ſed in eodem ſpatio poteſt eſſe motus velocior aut tardior; ſi enim lignum & plumbum ab eadem aëris parte ad eandem terræ partem deciderent; certum eſt motum plumbi velociorem eſſe motu, quô lignum moveretur. Ergo in eodem ſpatio poteſt eſſe motus tardior aut velocior; ac proinde motûs velocitas ex eo rectè non colligitur.

Non ſolùm ex tempore. *Probatur* 2. *pars*. In eodem tempore poteſt fieri motus velocior aut tardior; quippè cùm unum mobile velociùs poſſit tranſire è termino à quo ad terminum ad quem, quàm aliud mobile minoris activitatis pertranſiret: Ergo velocitas aut tarditas motûs ex tempore non rectè conjicitur.

Sed ab utroque ſimul. *Probatur* 3. *pars*. Ab eo rectè deſumitur motûs velocitas, ratione cujus poteſt cognoſci eſſe tardior aut velocior: ſed ratione temporis & ſpatii talis cognoſcitur; motus enim ille velocior eſt, quô in minori tempore mobile ſpatium decurrit, quod aliud mobile in majori tempore decurrere non potuit.

Gravis circa motûs velocitatem proponitur difficultas. *Fateor* tamen, quòd etſi primâ fronte hæc videantur aperta; nihilominùs ſi oculatiùs inſpiciantur, ingentem involvunt difficultatem, quæ nobiliſſimorum etiam Philoſophorum ingenia torſit. Cum enim motus quilibet ſit continuus, *v. g.* motus rotæ, nullaque inter ejus partes ſit interruptio: neceſſum eſt ut per quamlibet motûs partem, aliqua ſpatii pars acquiratur; ac proinde vix concipi poteſt quomodò unus motus poſſit eſſe aliô velocior; quippè cùm in motu etiam velociſſimo poſſit tantùm una ſpatii pars decurri per quamlibet motûs partem in quolibet temporis inſtanti: At idipſum facit motus minùs velox, alioquin inter ejus partes eſſet quædam quies & intercapedo: unde nullum apparet inter utrumque diſcrimen. Niſi fortè dixeris per motum velociorem, mobile decurrere duas aut tres partes ſpatii eodem

temporis inſtanti; vel aliquas partes ſpatii tranſilire, nec per eas ad ſequentes partes decurrere. At hoc utrumque fieri non poſſe naturaliter certum eſt; alioquin idem poſſet eſſe ſimul & ſemel in diverſis locis, & tranſire à loco in locum impertranſito mediò, quod naturæ vires excedit.

Et ſolvitur. *Varij* ad hanc difficultatem varia reſpondent, ſed breviter cenſeo eſſe dicendum, motum velociorem præcisè ex eo repeti, quòd per eum mobile in ſingulis morulis temporis novam ſpatii præſentiam acquirat, quam alter motus non ita velox acquirere nequit; ita quod inter motûs velociſſimi partes & novæ ſpatii præſentiæ acquiſitionem nulla intercedat temporis morula: Secùs verò de motu minùs veloci, quô per ſingulas temporis morulas mobile novam non acquirit ſpatii præſentiam; ſed inter acquiſitionem unius & alterius præſentiæ, aliqua intercedit morula temporis, in qua nihil præſentiæ acquiritur.

Dices. Ergo in illis morulis intermediis mobile minùs velox quieſcit; quippè cùm nullam ſpatii præſentiam acquirat.

Diſting. Quieſcit abſolutè & ſimpliciter, id eſt, non tendit à termino à quo ad terminum ad quem, *Nego*: quieſcit ſecundùm quid, & per reſpectùm ad motum velociorem, quô plures ſpatii partes decurruntur, *Concedo*: nec inde quidquam abſurdi ſequitur.

Inſtabis. Si mobile tardius quieſcere dicatur per reſpectum ad mobile velocius, ſequitur globum emiſſum à tormento bellico dici poſſe magis quieſcere, quàm moveri, per reſpectum ad motum primi mobilis: Siquidem globus ille, ut experientiâ conſtat; unò temporis minutô, vix tranſvolat tria milliaria Italica; primum autem mobile tertia parte illius minuti, quæ longè minor eſt pulſus arteriæ, decurrit plura centena millia Germanorum milliarium, quorum quodlibet quatuor Italica milliaria complectitur, juxta Aſtronomorum ſupputationem. Ergo in illo globo bellico erit millecuplus quietis, quàm motùs, per reſpectum ad primum mobile; acproinde magis quieſcere, quàm moveri dicendus eſſet.

Reſpondeo. Hæc quidem dici poſſe, ſi reverà motus illius globi ſenſibiliter cum motu primi mobilis ritè comparari poſſet. Cum autem ita conferri nequeat, ſic nec reſpectu ejus dici poteſt quieſcere: non enim dicitur aliquid alio moveri velociùs, niſi illa quæ moventur, invicem conferantur per ordinem ad terminum à quo recedunt, & ad quem accedunt in eodem vel diſſimili tempore. Cum autem nullum corpus ita celeriter mobile, globo bellico comparari poſſit; hinc fit ut illius quietem, & intermedias morulas non poſſimus detegere; nec conſequenter aſſerere illum globum quieſcere. *Quomodo in motu globi bellici detur quies.* Exemplo res fit clara: ſint duo Equites, quorum unus per aliquas temporis morulas priùs à termino ſtadii pedem moveat, & concitò curſu ad alteram ſtadii partem rapiatur: alter verò valentiori & velociori inſidens equo, deinde laxat habenas; nullas ſanè in eorum præcipiti curſu morulas quietis deprehendimus, niſi dum ſeſe jungunt in medio ſtadii, & qui poſterior exiit, alium præcedit; in eo namque tempore quô ſeſe jungunt, & quô poſterior præcedit priorem Equitem; prior non ita celeriter motus videtur per aliquas morulas quieſcere.

CONCLUSIO III.

Velociter augmentationis & intentionis attenditur penes tempus, & proportionem illius, quod acquirit mobile, cum illo quod priùs habebat. Hæc eſt Doctoris loco citato.

Unde colligenda ſit velocitas motûs augmentationis, aut intentionis.

Probatur. Intentio & augmentatio velociores ſunt, per quas in eodem tempore plures quantitatis & qualitatis partes acquiruntur, quàm acquiri poſſent per aliam augmentationem, aut intentionem diuturniorem: Ergo penes tempus & rem acquiſitam attenditur earum velocitas aut tarditas.

Dixi 1. *Penes tempus:* Quia ſi attendatur tantùm res acquiſita, motus non erit tardior aut velocior. Dixi *ſecundùm rem acquiſitam*; Quia ſi ſolum tempus attendatur, intentio & augmentatio non erunt ſimpliciter velociores aut tardiores; quia intentio illa eſt velocior, quâ plures gradus qualitatis acquiruntur; in æquali autem tempore, plures & pauciores gradus caloris, *v. g.* poſſunt acquiri in aqua, ſi nempè duobus ignibus apponatur, quorum unus erit major altero: Ergo illa velocitas nec ſecundùm tempus ſimpliciter, nec ſecundùm gradus ſeorſim à tempore conſideratos, ſed penes utrumque ſimul eſt attendenda.

Dixi pariter *cum illo quod priùs habebat*: Si enim in eadem hora bos & muſca, *v. g.* ſuſciperent duplò majorem extenſionem cum ea quam priùs habebant; licet bos majorem acquirat extenſionem quàm muſca; æquè tamen velociter dicuntur augeri, quia æqualem acquirunt quantitatem per proportionem ad eam, quam priùs habebant: eſto diverſam & inæqualem acquirant, quatenus unum ad aliud comparatur. Qui plura deſiderat, requirat Doctorem locô citatô, quem ibi propter ſubliminorem & nodoſam magis ſubtilitatem ſequuti non fuimus in omnibus, evidentiorem iſtius doctrinæ explanationem aliis Scotiſtis nobis occulatioribus commendantes.

Quæres 1. Qualis ſit velocitas motûs gravium & levium.

Qualis ſit velocitas motûs gravium & levium.

Reſpond. Illam velocitatem oriri vel à majori gravitate in corporibus gravidis, & à minori levitate in corporibus levibus, vel ex minori ſuperficie, & extenſione. Dixi *ex majori gravitate*; cum enim gravia moveantur ratione ſui ponderis, quò majus fuerit pondus, cô velociùs deorſum movebuntur. Idem dicendum de corpore levi ſurſum petente.

Dixi *vel à minori ſuperficie & extenſione*: Velocitas enim motùs à majori gravitate ſemper non provenit: experientiâ ſiquidem conſtat minorem lapidem unà cum grandiori ab eadem aëris parte, in terram projectum, illum citiùs deſcendere, quàm grandiorem; & ratio eſt, quia licet major lapis plus habeat gravitatis minori lapide, plures etiam habet partes extenſionis, ratione quarum præpeditur ab aëre medio, ne citò decidat. Ubi enim eſt major cadentis ſuperficies, ibi neceſſè eſt ut plures aëris partes corpori cadenti locum cedentes, in ſeipſas revolvantur, & invicem comprimantur: facilis autem fit compreſſio ex paucis, quàm ex pluribus partibus; & hac ratione minor lapis velociùs cadit.

Quæres 2. Qualis ſit velocitas

motûs violenti & animalis, in principio, medio & fine.

Motus projectorum velocior eſt in medio quàm in principio & fine.

Reſpond. 1. Motum projectorum ſeu violentum eſſe velociorem in medio, quàm in principio, & in fine, ut ipſamet bellica teſtatur experientia; conſtat enim ferreum globulum à bellico tormento emiſſum, validiùs ferri & ferire in quadam diſtantia, quàm feriret dum ab ore tormenti proſilit, & dum moveri deſinit. Cujus rei cauſam repetunt ex majori aëris à tergo ipſius concitatâ & condenſatâ copiâ. Vel ab intentiori vigore qualitatis à projiciente ſeu commovente ipſi globulo impreſſæ, quatenus nimirùm initio projectionis dicta qualitas nondum penetravit omnes globuli partes, quas ſtatim atque pervaſit, tunc omnes illas ſimul afficit & concitat.

Qualis ſit motus progreſſivorum.

Reſp. 2. Motum progreſſivum torpeſcere ſub initio, fervere & velociorem fieri in medio, & tandem debilitari in fine; cujus ratio eſt, quia ſpiritus animales & vitales (quibus hic motus agitur) ſub initio ipſius torpeſcunt, & nondum excitati nec per exercitationis calorem expergefacti, in medio excitantur, & veluti evigilantur; circa finem verò propter nimiam eorum conſumptionem deſſiciunt; unde laſſitudo & ſegnities oritur.

SECTIO TERTIA.

De ſpeciebus motûs.

Duplex eſt motûs ſpecies intrinſeca & extrinſeca.

DUPLICEM motûs ſpeciem hîc aggredimur aperiendam, *intrinſecam* ſcilicet & *extrinſecam*. Prior eſt quæ per aliquid intrinſecum conſtituitur, dividiturque in *violentam* & *naturalem*.

Intrinſeca dividitur in violentam & neutram quæ variè ſubdividuntur.

Violenta dividitur ab Ariſtot. 3. *Phyſic. c.* 2. in pulſionem & tractionem, vectionem, & volutationem. *Pulſio* eſt motus, quò movens aliquid à ſe, vel ab alio, per vim propellit vel expellit. *Tractio* eſt motus, quò movens aliquid ad ſe, vel ad aliud trahit. *Vectio* eſt motus, quò aliquid cum alio conjunctum vehitur. *Volutatio* eſt motus, quò aliquid in gyrum vel circuitum agitur. Naturalis dividitur in motum gravium & levium: ut autem ordine convenientiori ſingulas motûs ſpecies expendamus, præſentem ſectionem duas in partes diſtribuemus, quarum *Prima* intrinſecas motûs ſpecies; *ſecunda* verò extrinſecas expendet.

PRIMA PARS SECTIONIS.

De ſpeciebus intrinſecis motûs.

CUM præcipuæ motûs intrinſeci ſpecies duæ ſint, nimirùm *naturalis* & *violentus*, utriuſque cauſæ ſunt ſtatuendæ. Quamobrem quatuor occurrunt hac in prima ſectionis parte diſcutienda: *Primùm*, quæ ſit cauſa continuati motûs projectorum corporum. *Secundum*, à quo proveniat motus gravium & levium. *Tertiùm*, unde & quomodò fiat motus reflexus. *Quartum*, quæ ſit & qualis vis elaſtica corporum.

QUÆSTIO

QUÆSTIO PRIMA.

Unde proveniat continuatio motûs projectorum.

NOTANDUM I. Projecta dici ea corpora, quæ moventur præter naturalem ſuam inclinationem, ſeu motu non naturali, quæque tametſi à motore ſeparata, moveri non deſinunt; talis eſt motus lapidis ſursùm projecti, & globi è tormento bellico ejaculati, qui tantam vim impreſſi motûs excipit, ut illam ad longiſſimè diſtantia corpora exerat & effundat; talis pariter motus rotæ circa ſuum axem agitatæ, quæ licèt à movente dimittatur, nihilominus propter impreſſum ab illo impulſum, plures adhuc gyros agit. Quæritur itaque quæ ſit continuationis motûs hujus cauſa.

Notandum 2. Duplicem diſtingui poſſe cauſam motûs projectorum, principalem videlicet & inſtrumentalem. *Principalis* eſt projiciens, qui corpus mobile à loco in locum cum impetu dirigit. *Inſtrumentaria* verò cauſa ea eſt quæ projectum defert & movet etiam dum à projiciente ſeparatum eſt. De principali cauſa conveniunt omnes, controverſia verò eſt maxima circa inſtrumentariam cauſam continuati motûs in corpore projecto.

Notandum 3. Hujus controverſiæ reſolutionem adeò difficilem ſemper viſam eſſe Philoſophis, ut incerti quid de eâ ſtatuerent, varias ïerint in ſententias. *Primò* namque *Epicurei* recurrunt ad ſuas atomos, quas per ſe mobiles exiſtimant; unde fit ut à motore excitatæ, & in mobile commigrantes, & in ſeſe recurrentes continuè, motum in ipſo mobili excitant. *Plurimi Veteres*, quibus nonnulli moderni conſentiunt, docuerunt cauſam continuati motûs projectorum eſſe medium per quod projiciuntur; ſic dum lapis ſurſum projicitur, cauſa inſtrumentaria continuati motûs in eorum ſententia eſt aër; projiciens enim inquiunt vehementer impellens projectum, proximam aëris partem agitat, quæ concitata viciniorem pellit, eique committit projectum atque illo ſeſe in eam exonerat: hæc verò proximam pariter movet, & in eam trudit projectum, donec deveniatur ad aliquam, quæ ita leviter impellatur, ut nec ſequentem agitare, non projectum in eam transfundere poſſit; eô ferè modô quô, ſi in ſtagnum pacatum projiciatur lapis, excitat primò aliquem circulum, qui ſecundum, & hic tertium & ſic deinceps efficiunt, uſque dum fiat aliquis circulus ita debilis ut alterum non poſſit excitare. *Recentiores autem* aliqui exiſtimant cauſam immediatam hujuſce continuati motûs in projectis eſſe vim elaſticam aëris, qui compreſſus, condenſatus, & diviſus per corpus projectum, illud emittit, ut priori ſitui & conjunctioni ſeſe reſtituat, eô ferè modô quô ceraſi nucleus digitorum preſſione emittitur. *Carteſius* exiſtimat motum illum continuari ex ipſa lege naturæ, quâ cenſet res quaſque in eo ſtatu perſeverare debere in quô conſiſtunt, niſi ex cauſa externa ab eo dimoveantur: unde fit inquit, ut quemadmodùm res in quiete tandiu perſeverat, donec ab aliquo principio externo moveatur; ita ubi ſemel in motu eſt poſita; ſemper eum conſervat, donec per cauſam extraneam in quiete collocetur; quamobrem in ejus ſententia, non eſt alia

cauſa motûs continuati, quàm incœpti, videlicet illud quod motum imprimit. *Cæteri* verò *Philoſophi melioris notæ*, tam Veteres, quàm Recentiores docent, continuationem motûs projectorum fieri per qualitatem impreſſam mobili à projiciente, quæ quandiu perſeverat, tandiu motus continuatur; ita ut illa langueſcente motus langueſcat, & tandem ea deſinente & pereunte, motus etiam pereat. Quæ autem earum ſententiarum ſit probabilior, aperiet

CONCLUSIO I.

C*ontinuatio motûs projectorum non provenit ab aëre concitato; nec à vi elaſtica ipſius aëris; nec à ſolo projiciente ipſum motum conſervante nec à recurrentibus inter ſe & agitatis atomis, ſed à qualitate impreſſa mobili ab ipſo projiciente*. Hæc concluſio conſtat quinque partibus, quarum

Prior conſtat evidentiſſimâ experientiâ plurimis confirmatâ momentis: *Tùm*, quia quando lapis ſursùm projicitur, non ita condenſatur aër infra ipſum exiſtens ut lapidem deferre poſſit, nec ita ſuſtinet ut non ſinat ipſum deſcendere. *Tùm*, quia quò major eſſet motus projecti, eò etiam magis aër deberet agitari, quod ſanè experientiæ repugnat; nam ſi reticulâ pellatur pila, velociùs procedit, quàm ſi tabulâ protrudatur, licèt tamen reticulâ aër, non tam agitetur, quàm ligneâ tabulâ, utpotè cùm aër facilè tranſeat per foramina reticulæ. Pariter quando digitis nucleus emittitur, non videtur aër tantoperè agitari, ut poſſit ipſum in tam longinquum ſpatium deferre; *Tùm*, quia quando aliquis currit, non tantùm ab aëre retrò urgente non juvatur & propellitur; quin imò magnam aëris quem ante ſe propellit, præſertìm ſlante ventô experitur reſiſtentiam: *Tum*, quia quando navis adverſus fluvium & ventum renitentem remigio impellitur, ceſſante actione impellente adhuc aſcendit: porrò hic aſcenſus fieri non poteſt à recurrentibus retrò aquæ aut aëris partibus, quia non habent illæ majorem vim impulſivam, quàm anteriores quæ aſcenſui & progreſſui navis obſiſtunt: Igitur aſcenſus ille qui fit ceſſante remigio, & aërem aut aquam non concitante alteri, quàm aëri aut aquæ retrò ſubeunte tribuendum eſt. *Tum*, quia ex hoc ſequeretur leviora faciliùs & longiùs projici, quàm gravia; illa enim faciliùs ab aëre concitantur; & ſic pluma faciliùs & longiùs projiceretur, quàm lapis, quod falſum eſt: *Tùm* denique, quia ſi ſolus aër haberet illam vim motivam, deberent omnia quæ ſunt in aëre commoto, etiam commoveri & projici, quod tamen apértè falſum eſt; ſagitta enim velociſſimè tranſiens inter mille arboris folia, nullum eorum commovet, ergo impulſus ſagittæ, dum per mediam arborem tranſit, non fit ab aëre commoto circa arborem, quandoquidem arboris folia immota maneant.

Confirmatur. Si talis motus fieret ab aëre, ergo cùm vehementiſſimè perſlante Boreâ, aër ſit maximè concitatus, ſi tunc lapis in ſublime projiceretur, ille ab aëre multò celeriùs & longiùs ferri deberet, quàm cùm manu hominis projicitur; quod omnis redarguit experientia.

Probatur etiam ſecunda pars, nimirùm quòd illa motûs continuatio non preveniat à *vi elaſtica aëris*: Elaſticum enim aëris nihil aliud eſt, quàm vis quædam, quâ

aër preſſus ſeſe reſtituit & dilatat; ſed virtus illa continuationi motûs projectorum non ſufficit: *Tùm*, quia partes aëris in quas globus tormentarius impellitur, non minùs habent elaſterii, quàm priores aëris partes, quibus è tormentario bellico egrediens, ſtatim intercipitur: ergo quâ ratione ab iſtis partibus ulteriùs impellitur, ſimiliter & ab aliis atque aliis quandiu aër occurret, movebitur: ſicque ad unam leucam non modò, ſed ad leucas propemodùm infinitas ferretur, quod eſt falſum: *Tùm*, quia tanta vis eſt aëris in reſiſtendo diviſioni & compreſſioni ſuarum partium, quàm ad emittendum ad earum reſtitutionem & dilatationem; tantùm ergo reſiſtet aër introrſum poſitus, quantùm urgebit aër retrorſum, & à lateribus compreſſus; ſicque conſiſtere, & retardari deberet projectum ab aëre potiùs quàm excitari; *Tùm*; quia elaſterium eam in partem vibrat corpora ſibi obſiſtentia, in qua minor medii occurrit reſiſtentia: ſed æqualis eſt reſiſtentia omnium aëris partium ſuper, ſubter, ante, & poſt lapidem projectum conſiſtentium. Igitur non erit cur lapis ille potiùs in unam partem, quàm in aliam tendat, neque poterit in ſcopum à projiciente intenſum certò dirigi.

Tertia pars etiam ratione & experientiâ conſtat. Falſum enim eſt quòd motus tandiu conſervetur, donec occurrat aliud corpus cui mobile motum ſuum communicet: plura namque moveri deſinunt, tametſi motum ſuum in aliud non effundant; ſic trochus; tametſi ita velociter moveatur, ut dicatur indormiſcere, nihilominus deſinit moveri, etſi alteri adjacenti corpori motum non communicet; neque enim aër circumſtans ullatenus agitari percipitur, dum trochus moveri deſinit, ut patet ex eô quod ſi filum vel palea ibi adjiciatur, vix percipietur agitari. *Deinde* ignorantium eſt & ſtolidorum recurrere ad cauſam primam, quæ ſit conſervativa motûs, & effectiva ſola alicujus operis, dum ſuppetunt cauſæ ſecundæ, quæ cum divino concurſu vim habent ſufficientem illius efficiendi.

Quarta pars videlicet motum projectorum non eſſe referendum in atomos per ſe mobiles & in ſeſe recurrentes ex eo ſufficienter probatur, quòd atomi ſint pura figmenta, & Epicureorum commenta. Deinde quis unquam in mentem induceret illam atomorum mobilitatem & agitatiônem tantam eſſe ut globo bunbardico aut ſagittæ vibratæ etiam velocitatem quâ rapiuntur poſſent imprimere: accedit quòd Angelici citiſſimè movere poſſint corpora, nec tamen ejuſmodi atomos excitare poſſunt, nec ex ſe illas in corpora transfundere.

Ultima pars igitur ex aliarum refutatione ſatis liquido conſtat, nimirùm quòd motus projectorum continuetur per impreſſam qualitatem ſeu impetum ingeſtum ab agente, ſiquidem motus projectorum ei cauſæ tribuendus eſt, quæ ex ſe non repugnat, & quâ admiſſa facilè motus ille explicatur: at impetus ille ab agente impreſſus nulla ex parte repugnat, & eo admiſſo projectorum motus facilè explicatur: nam eadem eſt ratio motûs aliorum projectorum, ac motus trochi in orbem agitati: ſed poſito illo impetu motus trochi facilè explicatur; ideò enim trochus initio ſuæ projectionis errabundus girat, quia errante manu projectus eſt, dormitat autem in medio motûs, quia vigent adhuc in eo

omnes motûs partes ab omnibus funis circumcingentibus partibus productæ; titubat verò ſub finem motûs; quia ſolæ ſuperſunt impetûs partes contractæ ex partibus ultimis funis ad ferrum trochi circumductis, quæ partes motûs molem ipſius trochi firmam & rectam continere non poſſunt. Igitur tota ratio continuati motus optimè explicari poteſt per impreſſum illum impetum.

Dices Ariſtoteles pluribi, ſed præſertim 8. *Phyſic. textu* 8. ubi ſolvit & aperit cauſam motûs projectorum, tribuit eam aëri aut aquæ, ſeu medio per quod fit talis motus; ita quòd projectio primùm fiat à projiciente, qui emittendo projectum, commovet medium, quod per ſui commotionem projectum defert; deinde per medium continuetur.

Reſpond. Ariſtoteles ibidem non agere de qualitate impreſſa corpori projecto, ſed aëri; reſolvit enim ibi projectionem non eſſe unicum motum, eò quòd à diverſis motoribus proveniat; à projiciente ſcilicet, qui projectum emittendo aërem commovet; & ab aëre commoto, qui projectum ſuſtinet. Vel ſi aliter ſenſerit ipſe viderit, amicus enim Plato, ſed magis amica veritas.

Inſtabis. Aër vehementi ventò agitatus, interdum evellit arbores, fruges evertit, naves oneratas impellit: igitur aëris recurrentis agitatio ſufficere poteſt ad continuationem motûs projecti.

Nego parit. Et ratio diſparitatis eſt, quòd aër ventò agitatus, comprimitur contra corpus quod moveri dicitur, & ita vincitur reſiſtentia aëris in parte anterioris poſiti, ſed idem dici non poteſt de aëre à tergo recurrente, & urgente projectum, cui tanta non poteſt ineſſe vis, ut projectum ipſum citiſſimè & longiſſimè impellat.

Urgebis. Globus tormentarius minus ferit è proximo loco, quàm ex diſtantiori; ſed alia hujuſce rei non ſuppetit ratio, quàm quia aër recurrens majorem ipſi impetum imprimit: igitur, *&c.*

Nego min. Id enim contingit, non propter recurrentem & impellentem retrò aërem, ſed quia ob majorem globi diſtantiam à ſcopo, aër motum liberiorem obtinuit, ſicque faciliùs ſeipſum patitur dividi, & ſic minùs reſiſtit, ac motum retardat; unde aër in eo caſu eſt quidem iſtius motus cauſa adjuvans, non autem princeps & adæquata.

Adjicies iterùm. Folliculus aëre inflatus in terram decidens, eâdem penè vi reſilit quâ cecidit: ſed alia hujuſce motûs proferri non poteſt ratio, quàm quòd tanta ſit vis elaſterii in ſui reſtitutione, quanta fuerat in compreſſione: igitur aër à corpore condenſatus à corpore projecto, eadem vi ſe reſtituit, & retrorſum per motum circularem ſubiens, idem corpus projectum propellit, quâ fuit condenſatus.

Nego paritatem. Non enim eadem eſt ratio aëris preſſi in folliculo, quæ liberi: liber enim aër nihil habet neceſſe ut in unam partem vim ſuam omnem exerat, dum preſſus reſtituitur, ſicut neceſſum habet aër incluſus. *Deinde* aër dilatatus non poteſt magis urgere projectum, quàm aër ipſe à projecto corpore preſſus fuerat; ſicque æquatis utrinque viribus nihil erit cauſæ cur ulterius projectum moveatur. Alia ergo eſt aſſignanda cauſa; illa autem alia eſſe non poteſt præter impetum impreſſum à projiciente.

CONCLUSIO II.

I*Mpetus projectorum eſt qualitas primæ ſpeciei, projectô impreſſa ab externo, quæ poteſt ipſum deferre in quamlibet loci differentiam & realiter ab ipſo diſtincta.* Hæc concluſio eſt contra Carteſium, alioſque contendentes impetum quô projectum movetur, nihil aliud eſſe, quàm reſpectum projecti ad diverſa loca in quæ dirigitur.

Patebit veritas hujus concluſionis ex ſingularum partium explicatione. Dicitur primò *qualitas*, quia ſubjectum afficit per modum adjectæ virtutis, & ei vim confert quâ antea carebat. Adjicitur *ab externo impreſſa*, quia producitur in ſubjecto à projiciente, dum projectum adhuc manu deternet. Sequitur *potens deferre ſubjectum in quamlibet loci differentiam*, ut diſtinguatur à levitate & gravitate, quarum quilibet mobile defert vim unam tantùm loci differentiam.

Denique dicitur *realiter à ſubjecto diſtincta, tùm*, quia projectum, *v. g.* lapis poteſt exiſtere ſine tali impetu, & exiſtit de facto, dum eſt in quiete; *tùm*, quia omnis mutatio realis, debet habere cauſam ſui proximam, & fieri à forma realiter diſtincta: ſed projectum dum mutat locum, atque impellitur, reverà mutatur realiter: igitur ab aliqua forma in ſe ſuſcepta; illa autem non eſt alia quàm impetus, ſeu qualitas ipſi impreſſa à movente, igitur impetus ille eſt qualitas & forma realiter à projecto diſtincta. *Tùm* denique, quia motûs continuatio tardior aut velocior eſt, longior aut brevior juxta majorem aut minorem actionem & niſum projicientis: ſed talis non eſſet niſi per eam actionem produceretur qualitas aliqua major & validior, vel minus valida, juxta diverſam actionem agentis; igitur, *&c.*

Dices 1. Non ſunt entia multiplicanda abſque urgente neceſſitate, ſed nulla eſt neceſſitas admittendi hanc qualitatem diſtinctam; quippè qui projicit aliquod corpus, eſt cauſa ſufficiens cur moveatur: igitur, *&c.*

Nego min. & ejus probation. diſting. Projiciens eſt cauſa ſufficiens motûs, remota & principalis, *Concedo*: proxima & inſtrumentalis, *Nego.* Hìc verò agitur de cauſa proxima & inſtrumentali, cujus beneficiô projectum ſeparatum à projiciente movetur: at certè alia non poteſt aſſignari præter illum impetum à projiciente impreſſum. Si enim alia eſſet aſſignanda, maximè Deus, ut vult *Carteſius*; ſed non eſt recurrendum ad Deum, tanquam ad ſolam cauſam alicujus effectûs, quando occurrit aliqua cauſa ſecunda creata, cui effectus ille poſſit attribui. Nec obſtat quòd Deus hunc effectum ſolus poſſit producere; inde enim non eſt conſequens quòd reverà cum ſolus producat, alioqui nulla eſſet cauſa ſecunda, ſiquidem nullus eſt effectus quem Deus non poſſit producere ſolus, ſicque nec ignis calorem, nec Sol lumen effunderet, nec homo hominem generaret, & ſic de cæteris.

Inſtabis. Nulla occurrit cauſa ſecunda quæ poſſit hanc qualitatem producere, & impetum ſeu motum continuatum conſervare: igitur iſta omnia ſunt in ſolum Deum refundenda. *Probatur antecedens.* Si quæ cauſa ſecunda hunc impetum ſeu qualitatem poſſet producere, maximè per motum localem: at iſtud

dici non poteſt, quia motus eſt tantùm actio applicativa, non autem productiva.

Nego antec. & ad ejus probationem Dico, motum quô defertur aliquod corpus, eſſe quidem actionem tantùm applicativam: at motus quô corpus determinatur ut ſeparatum à projiciente poſſit moveri, non eſt actio tantùm applicativa, ſed productiva qualitatis.

Dices 2. Nulla cauſa perimitur, & à ſuo effectu dependet; ſed qualitas illa dependeret à motu, quem efficeret, & per eum perimeretur: dependeret quidem, quia ad deſitionem motûs illa diſſiparetur; deſtrueretur quoque per effectum ſuum, quia ſæpè contingit ut aliquod corpus motum ſuum in alium transfundat & quietum maneat: igitur nulla qualitas dicenda eſt cauſa continuati motûs.

Reſpondeo qualitatem illam non deſinere propter deſitionem motûs; ſed è contra motum deficere propter defectum illius qualitatis, quæ per reſiſtentiam medii deſtruitur: proprium enim eſt huic qualitati ut omnem ſuam vim exorat in corpus occurrens, & eam in ipſum transfundat; quamobrem ad ejus occurſum & reſiſtentiam perit, & ſic ceſſat motus.

Quæres 1. *A quo deſumatur, conſervetur, & quomodo deſinat impreſſa illa qualitas.*

Quæ oritur à projecto per projicientem.

Reſpond. 1. Ipſam oriri à projecto, ſeu mobili, illam enim educit projiciens è potentia, quam habet mobile ad talem impulſum.

Et conſervatur à projicientis virtute.

Reſpond. 2. Ipſam conſervari nedum à cauſis univerſalibus ut cenſent aliqui, ſed etiam ab ipſamet projecti natura, & projicientis virtute, quatenus ſcilicet major projicientis virtus, ſibi magis & perfectiùs projectum ſubjicit; & ſecundùm illius ſubjecti capacitatem in illiuſmet ſeparationem majorem qualitatem ac proinde diuturniorem imprimit.

Et corrumpitur per medium reſiſtens

Reſpond. 3. Hanc qualitatem deſinere, non per contrarium, quippè cùm contrariam qualitatem non habeat; neque ex defectu ſubjecti quandoquidem remanet ſemper idem ſubjectum; ſed deficit poſitivè per medium reſiſtens huic motui; & negativè per negationem concurſûs conſervativi, non ſecùs ac ſonus deſinit, quem nullus dubitat eſſe & deſinere.

Quæres 2. *An totuplex ſit ſpecie diverſa illa qualitas, quotuplex eſt ſpecie diſtinctus motus.*

Eſtque eadem ſpecies intrinſeca in omnibus projectis.

Reſpond. Probabilius mihi videri hanc qualitatem intrinſecè eſſe eamdem ſpecie: ſed extrinſecè diverſam, ſecundùm diverſa nempè connotata, ſecundùm diverſos terminos, & ſecundùm diverſas projicientis & projecti affectiones & circumſtantias; non ſecùs ac oculus diverſus dicitur ſecundùm diverſa objecta viſibilia, licet intrinſecè ſemper idem maneat.

Quæres 3. *Ad quamnam qualitatis ſpeciem revocari debeat prædicta qualitas.*

Et ad diſpoſitionem reducenda vel ad potentiam inſtrumentalem.

Reſpond. Probabilius videri ipſam revocandam eſſe, vel ad diſpoſitionem quatenus nempè à ſubjecto ſuo facilè mobilis eſt; vel ad potentiam non quidem naturalem, cùm hæc non ſit congenita; nec ad principalem, cùm ſeipſa motum non efficiat: ſed ad potentiam inſtrumentalem, quatenùs nempè illa utitur projiciens ad motum continuandum.

QUÆSTIO SECUNDA.

De motu gravium & levium.

Status quæſtionis. NOTANDUM 1. Corpora gravia ea cenſeri, quæ nullo projiciente deorsùm tendunt; levia autem quæ ſurſum feruntur. Quæ verò ſit illa corporum gravitas & levitas, & à quo habeant corpora quod ita moveantur, non conſentiunt Philoſophi: tametſi enim nobilior eorum pars cum *Communior ſententia.* ſubtili Doctore *in 2. diſt. 2. q. 10.* jam conveniat, corpora gravia & levia moveri efficienter à ſua forma ſubſtantiali, tanquam à cauſa principe; à gravitate autem & levitate, ut à cauſa inſtrumentali; nihilominùs tamen plurimi ſunt, qui adversùs hanc perſpicuam & evidentem doctrinam reclamant.

Opinio Thomiſtarum. *Notand.* 2. Inter diſſidentes, & à communi ſententia deviantes Philoſophos circa motum gravium & levium, nonnullos eſſe, qui *Thomiſtis* conſentientes, exiſtimant gravia & levia habere vim movendi ſe deorſum & ſurſum à generante. Aliqui *Empedoclis.* verò cum *Empedocle* putant omnia elementa & mixta à Cœlo moveri; ita quòd rapidiſſimâ ſuâ revolutione & gyratione corpora, quæ ſuo ambitu & ſinu complectitur, in motum agat, ea ad ſe trahendo, alia propulſando. Sunt etiam qui aſſerunt gravia & levia moveri per vim quandam attractivam, & ſympathicam ſui loci & centri, quam explicant per comparationem virtutis magneticæ. *Gaſſendi.* *Gaſſendus* autem exiſtimat corpora gravia trahi deorſum à terra per effluxus ſubſtantiales, & atomos quaſdam aduncas & hamatas ab ea promanantes, atque invicèm veluti concatenatas, quæ ubi corpora arripiunt, illa ſecum ad terram remeantes attrahunt. *Carteſius* verò exiſtimat corpora levia idcircò ſurſum ferri, quia habent plurimùm ſubtilis materiæ; cùm enim, inquit, quæcumque moventur circulariter, à centro ſui motûs recedere conentur, & materia ſubtilis continuò circa terram circulariter agitetur; hinc eſt quòd illa continuò nititur à terra recedere, eamque fugit ut ſui motûs impedimentum: Unde fit ut corpora in quibus plus eſt materiæ ſubtilis, longiùs à terra recedant; quæ verò minùs habent, in eam tendant & deprimantur: ſic ignis qui plus habet materiæ ſubtilis, quàm alia elementa, ea ſibi ſubjicit; ſic pariter aqua terram, & aër aquam ſibi ſubjicit. *Atque Carteſii.*

Cujus opinio fuſius explicatur. *Ut* autem planior fiat Carteſii ſententia, paulò altiùs repetenda eſt. Putat itaque terram, aërem, aquam, & materiam quandam ſubtilem (de qua aliàs) cætera corpora permeantem, continuô motu volvi, gyrare circa centrum ab Occidente ad Orientem, atque communi conatu eniti juxta leges motûs circularis, à centro ſui motûs recedere: attamen cùm aliqua corpora majoris, alia minoris motûs ſint capacia; hinc fit ut alia fortiori conatu & validiori impetu à centro recedere moliantur, & corpora minoris motûs capacia, ac proinde minori vi ad recedendum à centro prædita, in infima detrudant, & terræ, cujus motus eſt tardior, velùt affixa teneant: cùm autem materia ſubtilis motu omnium concitatiſſimô moveatur, & validiùs cæteris à centro motûs recedere conetur, ubi in loco ſuperiori reperit aliquod corpus tantâ velocitate agitatum, illud ſtatim deorsùm depellit, ut ad locum

ipſius aſcendat; ſicut enim aqua in pelvi baculo circumacti pulverem ceræ obſignatoriæ, paleas, & alia hujuſmodi injecta in ipſam, ubi reſedit vehementior impetus, à lateribus vaſis in medium protrudit, ut ad eadem latera circumnitatur diffundi, quia ſcilicet partes aquæ, utpotè velocioris motûs capaces, fortiùs à centro ſui motûs recedere moliuntur: & ſicut in magnis vorticibus, quales occurrunt in mari Caſpio, ſi aliquod corpus vertigine complicetur, per multos gyros ad medium vorticis propellitur; ita materia ſubtilis corpora, in quæ offendit, ad terram quæ turbinato ſed tardiori motu agitata tenet, velut medium vorticis, dejicit.

Notand. 3. Philoſophos etiam non conſentire circa naturam & eſſentiam gravitatis & levitatis; ſunt enim qui affirmant cum *Arriaga, lib. de gener. diſp.* 4. gravitatem & levitatem corporum non eſſe quid diſtinctum ab eorum forma ſubſtantiali, quæ cùm ſit principium immediatum proprietatum & actionum totius compoſiti, etiam ipſa eſt immediatum motûs ſurſum & deorſum principium, ac ſubinde ipſi ſoli adſcribenda eſt ratio, cur corpora dicantur gravia aut levia. Cæteri verò contendunt gravitatem & levitatem eſſe qualitates realiter diſtinctas à corporibus, quibus conveniunt, ita quod forma ſubſtantialis ſit quidem cauſa principalis motûs gravium & levium, gravitas autem & levitas ejuſmodi motuum cauſæ inſtrumentales.

CONCLUSIO I.

M*Otus gravium & levium neque generanti, neque vi expulſiva cœlorum neque vi attractiva terræ; neque atomorum è terra effluxibus; neque ſubtili materiæ; neque ponderi aëris incumbentis, ſed formæ ſubſtantiali, tanquam cauſæ principi atque gravitati & levitati, tanquam cauſis inſtrumentariis tribuendus eſt.* Hæc concluſio ſex habet partes, quarum

Probatur prima pars. Effectus in actu præſertim ille, cujus totum eſſe conſiſtit in fieri, cujuſmodi eſt motus localis ſurſùm aut deorsùm, exigit cauſam præſentem & in actu, ut docet *Ariſtoteles* 2. *Phyſ. cap.* 2. *textu* 37. ſed quando moventur gravia & levia ſæpiùs cauſa illarum productiva abeſt vel interiit: ergo motus illorum tribui non poteſt generanti tanquam cauſa principali. *Deinde*, non magis generans dici debet cauſa principalis motûs gravium & levium, quàm aliorum motuum naturalium ut nutritionis, accreſionis & aliarum actionum vitalium: ſed non dicitur cauſa talium motuum, quia illi principium habent internum, formam ſcilicet ſubſtantialem à qua immediatè procedunt, ut patet ex Ariſtotele, *lib. de animalium motione*; ergo cum fatentibus ipſiſmet Thomiſtis gravia & levia internum habeant principium activum ſuorum motuum ad generantem non eſt recurrendum. *Motus graviū & levium non eſt tribuendus generanti.*

Probatur ſecunda pars: Nimirùm quòd gravium & levium motus ſurſum & deorſum, Cœlo non ſit tribuendus: *Tùm*, quia ille non eſſet naturalis, ſed violentus; eò quòd ab externo agente cum impetu fieret: *Tùm*, quia nulla poſſet dari ratio aſcenſûs levium cum cœlo tantùm vim expulſivam, non verò attractivam concedant: *Tùm*, quia ſic recurrere ad cauſas univerſales ſine neceſſitate, *Neque cœlorum expultrici.*

cauſas

cauſas particulares negare eſt. *Tùm*, quia ſi omnia ſint plena, nec detur vacuum, ut ſuo loco probabitur, non videtur quo poſſit cœlum corpora propellere; & ſi detur vacuum quomodò poſſit iterùm ea propulſare, ſi ea ſemel repulent, nec repulſa ad ſe retraxerit. *Tùm denique*, quia influentia cœli eſt uniformis, & per diverſas cauſas particulares ad diverſos effectus indiget determinari. Ergo influentia cœlorum non poterit alia ſursùm alia deorsùm movere.

Ut hanc difficultatem levent aliqui Recentiores, reponunt cœlum non impellere gravia deorsùm, per aliquem influxum, ſed movendo aërem circumfuſum qui agitatus gravia verſus terram depellit.

Verùm expoſitio illa priorem ſententiam non confirmat, nec difficultatem elevat, imò novas excitat; ex ea enim ſequeretur quòd folium papireum æquali velocitate moveretur in terram, ac tabula marmorea æqualem habens cum ea ſuperficiem; aër enim ille agitatus æqualiter impelleret corpora ſimilem habentia ſuperficiem; ſicut ventus tantùm nititur in velis alicujus navis impellendis, quantùm circa murum aliquem majoris ſoliditatis, ſed æqualis ſuperficiei: ſic pariter pluma tam cito decideret, quàm plumbea lamina ejuſdem magnitudinis, imò & velocius; experientiâ enim conſtat ventum faciliùs movere plumam, quàm laminam metalli.

Inſuper, ſi lapis ex ſe non gravitaret, non poſſet ab aëre ſuperpoſito detrudi in infima, tantùm enim ſuſtentaretur ab aëre ſubter ſe poſito, quantùm premeretur ab alio; ſicut aquæ ſubternatantes vix gravitant, quia aqua ſuperincumbens non validiùs eos deprimit, quàm aqua ſubſtrata eos rejiciat. *Denique*, ſi lapis pondere propriò non dejiceretur, non eſſet gravior parte aëris, cujus occupat locum: ſicut ergo illa aëris pars non pelleretur in terram ab aëre incumbente; non apparet cur lapis magis premeretur, & cogeretur deorsùm tendere, ultrà propriam ſuam inclinationem.

Neque vi terræ attractivæ.

Conſtat etiam tertia pars concluſionis: Videlicet quòd motus gravium & levium non proveniat ex ſola ſympathia & ex vi terræ attractivæ. *Tùm*, quia virtus illa magnetica in cœlo & terra gratis ſupponitur & nullô argumentô probatur. *Tùm*, quia etiamſi admittatur, probabile non eſt eam vim tam latè è terra & cœlo diffundi, ut ex tanta diſtantia gravia à terra deorsùm, & levia ſursùm à cœlo trahantur. Nec reponere juvat illam attractionem fieri per vim ſympathicam terræ & cœlo inexiſtentem: hæc enim vis ſympathica, ſi quæ exiſteret, maximè ſeſe explicaret in ea corpora, in quibus eſſet cum terra & cœlo qualitatum conformitas: at illa qualitatum conformitas non ſufficit, ut res aliqua ab alia attrahatur; nam ferrum unum magis cum alio ferro convenit in qualitatibus, quàm cum terra: porrò experientiâ conſtat non propterea unum ferrum ab alio trahi: igitur hac ratione minùs à terra poteſt attrahi.

Neque atomorum è terra effluxibus ſive ſecundum ſenſum Gaſſendi.

Quarta pars etiam conſtat; nempè motum gravium non fieri per effluxus ſubſtantiales & per emiſſionem corpuſculorum aduncorum. Continua enim illa corpuſculorum hamatorum diffuſio, eſt merum Gaſſendi figmentum, quod utique ſupponit & non probat. Accedit quòd hoc commentum longè intellectu difficilius eſt quàm ſententia Peripateticorum. Quærerem enim unde virtu-

tem habet terra hujuſmodi effluvia ad cœlos uſque diffundendi; & quam vim habeant atomi illæ ſursùm tendendi, & poſteà recidendi? quare datur atomis illis, quod negatur elementis, quæ verè gravia & levia eſſe docet experientia? Verùm tali figmentô etiam gratis admiſsò parùm prodeſſet Gaſſendo ad motum gravium & levium explicandum. Demus enim atomos acutas, aduncas illigatas invicem, & plures quaſi catenulas componentes talis demùm figuræ, qualem voluerit: deſiderabitur adhuc manus aliqua, quæ catenas illas in terram retrahat, ſive aliquid quòd atomos illas ſtatim atque affixæ ſunt corpori in aëre penſili, putà lapidi ſursùm poſito abſque ullo ſuſtentante, deprimat cum tanto impetu, qualem habet in terram tendendo. Id equidem neceſſarium judicavit Gaſſendus, ſed qualiter ab hac difficultate ſeſe extricaret, non invenit: unde, *paginâ 458. impreſſionis Lugdunenſis*, confiteri cogitur ſe prorſus ignorare, qui fieri poſſit, ut iſtæ atomi determinent corpora ad deſcenſum.

Denique ex ejus hypoteſi ſequeretur lapidem, *v. g.* quem ex ſua natura gravitatis expertem ſupponit, in medio aëris poſitum debere potiùs in altum efferri per illa corpuſcula, quàm ab eis in terram pertrahi. Quomodò enim eum in terram deferrent, an recidendo: ſed undenam motus ille retrogradus atomorum, præſertim cùm ſuperiores ab inferioribus cōtinuò à terra emiſſis altiùs impellantur, an fortè decidunt propter congenitam ſibi gravitatem. Sed quid eſt? & unde talis gravitas proficiſcitur? hoc enim quod quæritur. Deinde ſi illæ ex ſe ſint graves, cur contra propriam gravitatem ſursùm petunt, & quid eas ad deſcenſum determinat? An forte atomi offendentes in lapidem penſilem reflectuntur, & in terram reſiliunt, lapidemque ſecum detrahunt? Verùm ut corpus reſiliat, debet offendere in aliud corpus ſibi reſiſtens: ex Gaſſendo autem corpora nihil habent unde reſiſtant motui iſtarum atomorum; igitur illius figmentum prorſùs eſt evanidum.

Sed demus gratis Gaſſendo contra tamen ipſius principia, lapidem illum poſſe reſiſtere impetui illarum atomorum à terra cœlum versùs effluentium. Ideo ne in hoc caſu atomi illæ reſilient? minimè, ſed idem eveniet quod torrenti, aut fluvio lapidi prægrandi occurrenti: ſicut enim propter reſiſtentiam ejus non refluunt aquæ versùs originem, quia per fluctus alios ſibi ſuccedentes impulſæ ulteriùs dividuntur, & circa ſaxi latera præterfluunt; ita effluxus corpuſculorum per lapidis reſiſtentiam in terram non reprimerentur, quia novis ſemper effluviis continuò è terra emiſſis cogerentur quaſi præterfluere, & circa latera lapidis tranſeundo, eum ut priùs immotum relinquere; major enim eſt vis atomorum recenter emiſſarum ad ſeſe efferendum ſursùm & ad atomos ſuperiores impellendas, quàm atomorum relabentium ad ipſas deprimendas: ergo aſcendentes atomi impedient, quominus aliæ diſcendant.

Præterea, ſi corpuſcula ad lapidis occurſum reflectantur, non ei affixæ adhærebunt, nec proindè poterunt eum ſecum devolvere; ſicut enim ſagitta obtuſa non hæret affixa tabulæ ligneæ, quia ab ea reſilit, cùm è contra ſagitta acuta ibi affixa maneat, quia non reſilit; ita ſi emiſſa corpuſcula repercutiantur, non poterunt uncis ſuis apprehendere & trahere lapidem.

Denique cum tanto impetu folliculus, vulgò *un balon*, caderet in ter-

ram, quàm globus ferreus ejuſdem magnitudinis, quia unus tot corpuſculis apprehenderetur quàm alter.

Sive juxta explicationem P. Magnani.

Pater Magnanus Gaſſendi opinionem ſectatur, cum hoc tamen diſcrimine, quòd pro uncis & acuminibus dat atomis ſuis qualitatem ſympathicam & attractivam. At mirum ſanè qui qualitatem negat univerſaliter ut impoſſibilem, ultro eas in atomis admittit ad explicandam vim illam ſympathicam, quam dicit conſiſtere in conformitate qualitatum atomis & gravibus competentium, ſive in ſympathia, quod jam exploſum eſt.

Neque ſubtili materia.

Probatur quinta pars concluſionis contra Carteſium. Corpora gravia deſcendunt in linea recta & perpendiculari, niſi motu violento ab ea dimoveantur: ſed motus ille rectus gravium in hypoteſi Carteſianâ explicari non poteſt; eôdem namque motu materia ſubtilis corpora terreſtria in terram impellit, quô ipſa recedit à terra; cùm enim corpora illa determinationem & motum ſuum à materia ſubtili ſursùm nitente deſumant, ſi receſſus materiæ ſubtilis à terra obliquus fuerit, non videtur quomodo fieri poſſet, ut acceſſus gravium ad terram rectus eſſet & perpendicularis:

1. Quia motus graviũ non eſſet rectus.

Atque materia ſubtilis non niſi obliquè poteſt à terra recedere: falſum etenim eſt principium illud Carteſii univerſaliter ſumptum, quòd omne corpus circulariter motum à centro motûs ſui per lineam rectam recedere conetur: quamquàm enim illud poſſit eſſe verum de corporibus gravibus, in medio fluido circumactis cujuſmodi eſt lapis, qui fundâ circumactus, à centro motûs iſtius circularis per lineam rectam recedit; id tamen omninò falſum videtur de corpore leviſſimo, qualis eſt materia ſubtilis, quæ ex ſe maximè videtur capax motûs circularis; unde ſi recedat à terra, recedet tantùm per motum ſpiralem, ſive per lineas continuas in plures circulos complicatas, quales videntur in vorticis vertigine, cui motum turbinatum terræ & ſubtilis materiæ comparat ipſe Carteſius. Secuti igitur in vortice, ſive in aqua motu circulari circumactâ, palea & alia corpora hæterogenea per lineas ſpirales ad medium vorticis ubi eſt centrum motûs, rapiuntur; ita ſi ſubtilis materia terram ipſam & omnia circumadjacentia terræ verſet, ſuô motu circulari concitatiſſimô, corpora minùs levia terram versùs, quæ tenet medium vorticis illius, impellet quidem, ſed per motum ſpiralem.

Deinde eô modô, inquit Carteſius, materia ſubtilis à terra repellitur, quô modô pulvis ſupra trochum agitatum, aut ſuper rotam velociſſimè verſatam conjectus ab eis reſiliendo diſpergitur: ſed pulvis ſic injectus à turbine numquam rectâ & perpendiculariter, ſed obliquè tantùm & per latera repellitur, ut familiaris docet experientia; ergo materia ſubtilis non motu rectô, ſed obliquô à terra reppelletur: Id ipſum probat lapidis fundâ in circulum ductâ projecti exemplum, quô nititur, ſupra allatum Carteſii principium, licèt enim lapis ille ſolutus à funda, lineam rectam ineat, illa tamen linea non directè reſpondet centro motûs circularis, quô in funda circumactus fuit, (quod centrum manus eſt projicientis) ſed reſpondet directè illi loci puncto, in quo per laxationem fundæ deſiit motus circularis, & incœpit motus ejus rectus; ac proinde ſicut motus lapidis illius non eſt rectus reſpectu manûs, ita motus ſurſùm materiæ ſubtilis non erit rectus & perpendicularis reſpectu centri ſui motûs circularis, & reſpectu terræ.

Sicut ergo cymba à ductore ſuo non movebitur in Orientem, ſi pertica, quâ impelletur ex parte meridionali, terræ cum niſu applicetur, hoc enim impulſu cymba in Septentrionem potiùs moveretur; ita materia ſubtilis per motum ſuum obliquum aut ſpiralem, non poterit gravia in terram depellere, niſi obliquo motu aut ſpirali.

2. Quia materia ſubtilis motus eſt debilior.

Verùm tantùm abeſt ut materia ſubtilis cogere poſſit corpora graviora ad ſuperiorem loculum ſibi cedendum; quin potiùs illa corpora materiam ſubtilem propellendi cum habere dicenda ſunt; ideò enim juxta Carteſii principia, materia ſubtilis corpora craſſiora pellit inferiùs, quia citatiſſimô motû agitatur: ſed ille motus velociſſimus non poteſt cum tanto impetu gravia in terram detrudere: motus enim rectus, quò materiæ ſubtilis pars aliqua à terra recedit idem eſt, ac motus circularis; quô circa terram volvebatur; omnis enim motus (ut docet) eſt per ſe rectus, & per accidens tantùm obliquus aut circularis, ſi nempè à nativa ſua determinatione impediatur; ſed ſive rectus ſive obliquus fuerit, idem remanet cum eadem quantitate & virtute, atque mutatâ tantùm determinatione: motus ergo circularis, quô ſubtilis materia circa terram gyrat, eaſdem habet vires, eumdemque impetum ac motus rectus, quô diſcedit materiæ ſubtilis pars aliqua à terræ ſuperficie: atqui tota materiæ ſubtilis moles motu illô ſuô circulari concitatiſſimô (ut ſupponitur fieri ab Occidente in Orientem) non poteſt arboris folium ne quidem leviſſimè movere, neque lapidem ſupra cacumen mentis in declivium prominentem, aut ferè pendulum ſuper præcipitium, ne minimùm quidem impellere.

Quis igitur ſibi perſuadeat, ut idem motus novâ determinatione nihilò factus velocior, poſſit prægrandem lapidem ex ſe levem & à centro terræ recedere molientem, qualem vult eum eſſe Carteſius, ad terram cum tanto impetu, ſi ab ea remotus inveniatur, deprimere? Et ſanè ut opinio illa defendi poſſet, dicendum eſſet materiam ſubtilem centies millies plus habere impetûs & virtutis ad tendendum ſurſum, quàm habeat ad revolutionem ſuam ab Occidente in Orientem, quod tamen cum ejuſdem Carteſii principiis pugnat. Si ergo motus circularis materiæ ſubtilis nullum effectum nobis ſenſibilem producat, quomodò idem motus factus rectus tot effectus ſenſibiles producet, quot motui gravium & levium tribuuntur? igitur non materia ſubtilis ſuâ levitate deorſum lapidem depellit, ſed lapis ſuâ gravitate materiam ſubtilem potiùs ſurſùm impellit.

3. Quia duriora corpora leviora ſovent & materia ſubtilis omnium graviſſima.

Denique, ut prætereamus quod gratis fingit, atque ſine ullo fundamento ſupponit Carteſius, terram & materiam ſubtilem gyrare continuò ab Occidente in Orientem, manifeſtè falſum eſt illud quod obtrudit, nimirùm materiam ſubtilem velotiùs moveri, quàm cætera corpora, ac proinde majorem vim habere ad recedendum à centro & ad alia ſibi ſubjicienda. Id, inquam, falſum eſt: *Tùm*, quia materia ſubtilis cùm ſit aliis corporibus immixta, & meatus eorum ſubeat, poroſque impleat, evidens eſt eam velociori motu ferri non poſſe aliis corporibus. Verùm hôc omiſsô quid obeſſe poteſt, quominus gravia tanti motûs æquè capacia ſint ac materia ſubtilis? Num fortè illorum gravitas intrinſeca; ſed

omnem gravitatem poſitivam tollit Carteſius; an fortè illorum denſitas. Sed hæc velocitati motuum non repugnat, imò multùm conducit ad validiorem impetum ſuſtinendum, hinc majoris motûs capax eſt lapis, quàm ſpongia, plumbum, quàm lana, *&c.*

Deinde lapis cum tanta velocitate decidit, quantâ ſubtilis materiâ in locum ejus aſcendit: æqualis ergo motûs eſt capax, imò cùm omnia corpora ſint æqualis levitatis ſecundùm ſe cum materia ſubtili, & aliunde major ſit illorum ſoliditas; non ſolùm concludendum erit motum terræ turbinatum eſſe æqualem in velocitate vertigini materiæ ſubtilis circa terram gyrantis; ſed inſuper inferendum erit ſolidiora corpora terræ contigua longiùs & vehementiùs à terra projici & proſilire debere, quàm materia ſubtilis; quia ratione ſoliditatis ſunt capacia fortioris impetûs: ſicut ſuper rotam velociſſimè verſatam, ſi injiciantur corpora, quò ſolidiora erunt, magis reſilient, quò molliora minùs reflectentur; ſic aër tunc leviter repercutitur, & vix penè reflectitur, ſed inſenſibiliter motui rotæ circulari obtemperat, eoque agitatur; aqua verò infuſa motum illum non ſubit, ſed rejicitur; non tamen tantùm reſilit quantùm arena aut lapides, *&c.*

Sed motus gravium & levium à forma ſubſtantiali principaliter procedunt.

Probatur ultima pars contra Peripateticos nobis adverſantes: Et *primò* quidem auctoritate Ariſtotelis 4. *de cœlo, cap.* 3. *textu* 24. *&* 25. *Grave ac leve*, inquit, *in ſeipſis mutationis principium habere videntur.* Non ergo quærenda eſt cauſa externa motûs, ſed intrinſeca, quæ non poteſt eſſe alia, quàm forma ſubſtantialis. Idem patet *ex* 8. *Phyſ. cap.* 4. *textu* 32. ubi expreſsè ait, quòd ſicut frigidum, putà lignum, ſtatim atque in ignem converſum eſt, comburit, niſi aliquid impediat, ita grave ſtatim atque leve factum eſt; ſurſum movetur: *Non ſecus*, inquit, *ſe res habet in gravi & levi, namque ex gravi fit leve, ut ex aqua aër: protinùſque agit, niſi aliquid impediat; actus autem levis eſt alicubi eſſe & ſurſum:* Sed ignis ex indita ſibi à natura virtute comburit: ergo à pari, levia & gravia ex principio intrinſeco locum ſuum petunt.

Secundò. Effectus in actu debet habere aliquam cauſam in actu, ut conſtat ex Ariſtotele, 2. *Phyſ. textu* 37. ſed dùm gravia aut levia moventur, nullam habent aliam cauſam, quàm propriam ſuam formam ſubſtantialem; illa enim eſſet aliqua ex ſuprà aſſignatis: ſed nulla earum rectè dici poteſt propriè dictum motûs ſurſum & deorsùm principium, ut demonſtratum eſt: ergo ſupereſt, ut referatur talis motus ad formam ſubſtantialem.

Et ab innata gravitate aut levitate inſtrumentaliter.

Tertiò. Forma ſubſtantialis ignis habens calorem in actu primô, id eſt, virtutem calefactivam, verè efficienter ſe habet ad calefactionem, quæ eſt effectus ejus ſecundus, ita ignis habens actu levitatem per modum actûs primi efficienter ſe habet ad motum ſurſum, qui eſt effectus ſecundus.

Quartò. Grave dum movetur, ſi inveniat aliquod corpus ipſum à motu removēs, frangit illud ſuppoſitò quòd virtus reſiſtitiva præpedientis non ſit major virtute activâ illius moti: & ſic ſolvendo & removendo hoc impedimentum, grave motum proſequitur: quô poſitô ſic argumentor. Fractio illa continui impedientis eſt motus violentus cauſatus ab aliqua cauſa ipſi extrinſeca: ſed nulla alia aſſignari poteſt hujus fractionis, quàm ipſummet

grave decidens, nec grave continuum hoc diſſolvit, niſi quia intendit obtinere centrum ſuum ad quod movetur; igitur movetur ab eodem principio activo ad ſuum centrum, quò corpus reſiſtens fregit: ſed hoc corpus fregit per gravitatem. Hæc autem gravitas ipſi non ineſt, niſi ratione ſuæ formæ ſubſtantialis: ergo forma ſubſtantialis principium quod, gravitas autem eſt principium quô movet.

Quintò. Motus naturalis tribuendus eſt formæ ſubſtantiali, tanquàm cauſæ principi; nam motus naturalis oritur à cauſa activa: natura autem activa eſt forma ſubſtantialis & cauſa princeps; eſt enim primarium & internum agendi principium. Porrò motus ſeu deſcenſus corporum gravium, eſt motus naturalis; nam ille motus eſt naturalis qui corporum gravium naturæ eſt conſentaneus: ſed iſte motus corporum gravium eſt naturæ conſentaneus. Siquidem hic deſcenſus lapidis illius naturæ eſt conſentaneus: lapis enim per hunc motum centrum acquirit, ad quod naturalem & congenitam propenſionem habet; igitur motus corporum gravium eorum formæ ſubſtantiali tribuendus eſt.

Confirmantur iſta omnia contra recentes Philoſophos: Ubi nulla occurrit cauſa motûs extrinſeca, recurrendum eſt ad principium mobili ipſi innatum: ſed cauſæ extrinſecæ motûs gravium & levium à Carteſio, Gaſſendo, aliiſque aſſignatæ, ſunt chymæricæ, ut ſupra probatum eſt; nec alia inveniri poteſt cauſa extranea quæ gravia deorsùm pellat, & levia à terra rapiat; non quidem preſſio aëris incumbentis, ad quam multi jam confugiunt; quâ enim ratione pondus & gravitas aëri tribuetur, eâdem cæteris concedere oportet.

Preſſio aëris incumbentis non eſt cauſa talis motûs.

Adde, quòd major & minor gravitas corporum explicari ſic non poteſt; nec dici poteſt cur lamina plumbea velociùs plumâ deſcenderet: Deinde ſi aër adeò ſit ponderoſus, ut ſit gravior lapide, cur hunc lapidem ex ſe non gravitantem non potiùs impellit ſurſum ut ejus loco in infima quæ ſunt gravioribus propria, ſeſe demittat. *Inſuper* ſi lapis ex ſe non ſit gravis, unde ſit ut eum, ſi ſit grandior, humeris ferre non poſſimus? unde illi tantum pondus accedit.

Repones fortaſſe id fieri à columna aëris incumbentis deſuper, quæ graviſſima eſt: ſed nonne eadem humeros noſtros premebat, nec tamen inde gravabamur; quomodò igitur communicare poteſt lapidi pondus, quod antea non habeat. *Præterea* duæ tabulæ ligneæ ejuſdem latitudinis & longitudinis & diverſæ ſoliditatis quarum una ſit leviſſima propter tenuitatem, altera graviſſima, propter molem, utraque ſimilem ſuſtentat aëris incumbentis columnam; cur ergo una facilè deferri poteſt, capiti hominis impoſita; alia verò non, cùm ex æquo utrique tabulæ incumbat aër, & eas æqualiter deprimat? Plura alia his non abſimilia momenta habet P. D. *Agrangia* Congregationis Oratorii, in opuſculo gallicè ſcripto adverſus recentiores Philoſophos à Peripateticis deviantes.

Dices. Ariſtoteles 8. *phyſ.* expreſsè docet gravia & levia non moveri à ſe, ergo hæc concluſio ipſi adverſatur.

Aliquid movere ſe 4. modis intelligi poteſt.

Reſpondet Doctor loco citatô, & 8. *Phyſ. q. 6.* aliquid dici à ſe moveri multipliciter. *Primò, quòd ſecundum ſe totum moveat, & moveatur*; ita ut nulla ſit in moto pars

quæ non moveat & non moveatur; & hôc modô nihil poteſt à ſe moveri: *Tùm*, quia ſequeretur idem ſimul eſſe actu & potentiâ, quod impoſſibile eſſe cenſet Ariſtoteles, 9. *Metaphyſ. textu 6. Tùm*, quia ſequeretur idem eſſe nobilius ſeipſo, agens enim eſſe nobilius paſſô; *Tùm* denique, quia omnia quæ moventur, ab aliquo extrinſeco motore moventur, ut cœlum ab intelligentiâ. *Secundò, vel ſecundùm aliquam ſui partem movent, & ſecundùm aliam moventur*; ut animal movetur ſecundùm materiam, & movet ſecundùm formam. *Secundô modô* aliquid dicitur *à ſe moveri*, quod componitur ex principio movente & motu, ſeu à duabus partibus, quarum una eſt movens, & alia mota. *Tertiô modô* aliquid dicitur *à ſe moveri*, quod non indiget motore extrinſeco, ut moveatur poſtquam quievit, & hoc modo omnia animalia moventur localiter: inanimata autem, ſive gravia, ſive levia, nullo ex prædictis modis per ſe moventur. *Quartô denique* aliquid dicitur *à ſe moveri* quod remoto obſtaculo præpediente, propriâ ſuâ formâ & nullo extrinſeco impellente ad ſuum locum naturalem effertur. De prioribus motibus per ſe loquitur Ariſtoteles, nos verò de ſolo quarto hîc loquimur, unde nec ille nobis adverſatur; nec nos illi.

Dices 2. Si motus gravium proveniret ab eorum forma ſubſtantiali, moverentur à ſeipſis, ſicut animalia, ſed falſum conſequens, ergo & antecedens.

In quo differāt motus gravium & levium ab animalium motibus

Diſting. maj. Moventur à ſeipſis eôdem modô quo animalia, *Nego*: diverſo modo, *Concedo*: Animalia enim moventur ex prævia determinatione appetitûs ſenſitivi, aut rationalis, gravia verò ex determinatione appetitûs merè naturalis: Animalia quà quà verſum moventur, gravia ad centrum terræ ſemper tendunt: Animalia in ipſo naturali quietis ſuæ loco voluntariè, & ex partium ſuarum & organorum diſpoſitione incedunt, gravia non moventur ex ſe, niſi ut locum ſibi congruentem repetant, & ubi terræ ſemel incumbunt, non ampliùs movere ſe poſſunt: Ergò magna eſt inter motum animalium, & motum gravium differentia.

Dices 3. Si gravia & levia moverentur à propria forma, moverent ſeipſa per ſe primô; ſed ita movere ſe non poſſunt; igitur, *&c. Major conſtat.* Quia quod ſe movet per ſeipſum principaliter, eſt ſibiipſi cauſa motûs; ac ſubinde motus ei convenit per ſe primo, non verò ratione alterius. *Minor verò prob.* Id quod ſeipſum movet per ſe primò, totum debet moveri per ſe, & totum per ſe quieſcere, non verò ratione alterius; unde animalia non movent ſe per ſe primò, quia moventur tantùm ratione partis, & una pars ratione alterius: at gravia & levia cùm ſint indiviſibilia, non poſſunt tota ſimul moveri, ſed totum movetur ratione partium.

Reſpondet Doctor *in ſecundum diſt. 2 q. 10. num. 13.* Gravia & levia non movent ſeipſa per ſe primò primitate cauſalitatis, *concedit*; primitate totalitatis, *negat*: Primitas totalitatis ea eſt, quâ totum ſecundùm omnes partes ſimul movetur, adeò ut una pars non priùs moveatur quàm altera, nec totum moveri cenſeatur tantùm ratione ullius partis, ſicut animal movetur ratione pedis, quod utique intellexit Ariſtoteles, cum ait 5. *Phyſ. textu* 1. aliquid moveri ex accidenti, aliquid ſecundùm partem, & aliquid primò. Primitas verò cau-

ſalitatis ea dicitur; quâ fit, ut aliquid ita per ſe convenit alteri, ut ei non conveniat per aliud, ſic triangulo convenit primò habere tres angulos duobus rectis æquales, hoc enim convenit ei, ut triangulus eſt, ac proinde omni triangulo. Unde non tollitur ab ipſo, etiam ſi tollatur ab alio, ſive extrinſeco ſibi, ut quadrangulo; ſive intrinſeco, quod non eſt ipſum, ut à parte aliqua ejus, nempè ab aliquo angulo: & ita ſumitur primitas cauſalitatis 1. poſt. textu 2. in explicatione prædicati univerſalis, & *ſecundùm quod ipſum.*

Itaque gravia & levia moventur à ſeipſis; primò primitate totalitatis, quia ſecundùm quamlibet partem movent, & moventur ſimul. Et de hac primitate non loquitur Ariſtoteles, quandò ait, illud quod ſe movet primò, non quieſcere ad quietem alterius, ſive illud alterum ſit aliquid extrinſecum, à quo non movetur; ſive aliqua pars ejus, quæ quieſcat; aliquâ enim quieſcente quieſcit totum grave, non quod totum moveatur ab illa, & non à ſe primò; aut quod ſine illa non habeat vim adæquatam ſe movendi; ſed quia motus totius, cùm conſtet ex motibus omnium partium, non ſubſiſtit parte aliquâ quieſcente.

Hinc ergò fit ut nullum grave poſſit movere ſe primò, duplici hac primitate ſimul; quia propter primitatem cauſalitatis, ſi motus removeretur ab unâ parte, non deberet propterea removeri à toto; removeretur autem propter totalitatis primitatem, & ſic ad quietem illius partis totum quieſceret & non quieſceret; quod eſt contradictorium ab Ariſtotele illatum: ſic Doctorem explicat Vincentius, *tom. 3. lib. 3. q. 4. n. 62.*

Dices 4. Si dùm lapis in aërem projectus eſt, terra annihilaretur aut transferretur in alterum orbem, tunc lapis ille quieſceret, neque enim eſt ratio cur in unam partem aëris potiùs propenderet, quàm in aliam; ac ſubinde non haberet gravitatem, quâ deorsùm tenderet: igitur gravitas ipſi non convenit ab intrinſeco. *Gravitas poteſt eſſe ſine motu & in hoc differt ab impetu.*

Reſp. quòd in eâ hypoteſi lapis ſemper ſervaret gravitatem, tametſi non moveretur, quemadmodùm dùm innititur terræ, licet quieſcat, gravitatem ſuam ſervat; ac ſubinde in eô caſu, ſemper haberet in ſe & ex ſe unde propenderet in terram & in illam caderet, ſi iterùm illa reſtitueretur in ſuum locum: neque neceſſum eſſet ut ab aliquo, vel impellente, vel attrahente determinaretur ad unam partem terræ, potiùs quàm in alteram; quia in eam tenderet tanquam ad ſuum centrum per lineam rectam, quæ cum brevior ſit, eſſet lapidi magis naturalis.

CONCLUSIO II.

P*Robabilius eſt gravitatem & levitatem eſſe qualitates realiter diſtinctas à corporibus quibus conveniunt.*

Probatur 1. Nulla ſubſtantia per ſe ſenſibilis eſt, nec ab aliquo ſenſu poteſt percipi: ſed gravitas & levitas per ſe eſt ſenſibilis & à ſenſu tactùs percipitur, ut experientiâ conſtat; igitur non ſunt idem realiter cum ſubſtantia, ac ſubinde reduci debent ad claſſem & ſeriem accidentium: etenim non ſunt relationes, ut apparet; nec etiam inter quantitatis ſpecies ſunt computandæ, quia quantitas convenit Cœlo, cui nulla ineſt gravitas aut levitas, reſtat igitur ut ad prædicamentum *Gravitas & levitas diſtinguntur realiter à ſuo ſubjecto*

prædicamentum qualitatis revocentur.

Deinde quamvis diverſæ partes ejuſdem compoſiti eâdem formâ informentur, nihilominùs diverſam gravitatem obtinent, ut caro & oſſa, quæ licèt habeant eandem formam corporeïtatis, nihilominùs diverſimodè ſunt gravia; igitur gravitas non eſt idem realiter cum ipſa forma. *Præterea* ſubſtantia non ſumit magis aut minùs, nec intenditur aut remittitur, gravitas autem & levitas utriuſque ſunt capaces: nam aqua tepefacta & in vaporem redacta fit minùs gravis, & ſurſum fertur, aër autem frigore condenſatus fit minùs levis. *Denique* in adorando Euchariſtiæ Sacramento, nulla remanet ſubſtantia panis & vini, ut conſtat ex fide: ſed in eô remanet eadem gravitas ſpecierum, quæ aderat, cum eſſet præſens ſubſtantia: Igitur gravitas illa non eſt eadem cum ſubſtantia.

Dices 1. Fruſtrà multiplicantur entia ſine urgente neceſſitate, ſed gravitas & levitas ſine ullo fundamento diſtinguerentur à forma ſubſtantiali, quippè cùm hæc eoſdem poſſit per ſe edere effectus & motus, qui gravitati & levitati tribuuntur, ſicut forma ſubſtantialis aquæ per ſe recuperat priſtinum frigus; igitur, *&c.*

Nego min. cujus falſitas apparet ex ſupradictis rationibus, quibus gravitatis & levitatis diſtinctio à forma ſubſtantiali demonſtratur. Nec prolatum exemplum quidquàm urget in contrarium, imò noſtram ſententiam confirmat, in eo quòd ſicut aqua non dicitur frigida per ſe primò, ſed tantùm ratione frigoris accidentalis, ita nec ulla ſubſtantia dicitur per ſe gravis & levis, ſed ratione gravitatis aut levitatis accidentalis; & quemadmodùm aquæ ſubſtantia profundit ex ſe frigus, illudque deperditum reſtituit, ità ſubſtantia profundit ex ſe gravitatem aut levitatem, quibus mediantibus, naturaliter fertur deorsùm aut ſursùm.

Dices 2. Si gravitas & levitas inter qualitates eſſent cenſendæ, eſſent vel primæ vel ſecundæ: *Non primæ*, quia elementa quibus primæ qualitates eminentiori gradu conveniunt quàm aliis corporibus, deberent eſſe omnibus aliis graviora aut leviora, quod falſum eſſe experientia demonſtrat. *Non etiam ſecundæ*, quia ſic requirerent mixtionem quatuor primarum qualitatum, ac ſubinde non poſſent reperiri in elementis, in quibus nulla eſt talis mixtio, cujus tamen contrarium apparet, quippè cùm elementa gravia ſint & levia.

Reſpondeo gravitatem & levitatem reduci poſſe ad ſecundas qualitates, nec propterea in ipſis requiri complexionem omnium primarum qualitatum, ſed duntaxat aliquarum; nam ex frigore & ſiccitate, mediante denſitate, oritur ſumma gravitas in terra; levitas verò ſumma in igne ex calore & ſiccitate, mediante raritate, ut declarabimus dum erit ſermo de elementis. *Et reducuntur ad ſecundas qualitates elementorum.*

Ex his apparet quid vero-ſimilius ſentiendum ſit cum nobilioris notæ Philoſophis de motu corporum gravium & levium: utrum autem reverà aliqua corpora ex ſe & poſitivè gravia ſint aut levia, jam ſtatuendum eſt. Sunt enim qui cum Gaſſendo ſentiunt, omnia corpora gravia eſſe, ita tamen ut alia aliis graviora admittant; ſic terrâ aquam, aquâ aërem, aëre ignem minùs tantùm gravem exiſtimant. Alii cum Carteſio volunt omnia levia eſſe, &

hoc tantùm intereſſe diſcriminis inter elementa, ut alia aliis leviora ſint. Quid autem verius ſentiendum ſit, ut appareat:

Quæres 1. Utrùm mixtorum & elementorum alia ſint poſitivè gravia, & alia poſitivè levia.

Elementorum alia eſſe poſitivè gravia, alia poſitivè levia.

Affirmo, quia ibi duplex eſt virtus & facultas admittenda, ubi una non ſufficit: ſed ſola gravitas, aut ſola levitas non ſufficit ad motum naturalem omnium corporum: gravitas enim non poteſt eſſe principium motûs ſursùm, nec levitas principium motûs deorsùm; ergo utraque illa virtus ad explicandos motus naturales adhibenda eſt. Et ſanè cum elementa æqualem judicantur habere inclinationem, alia ad motum ſursùm, alia ad motum deorsùm, quâ ratione iſtis tribuetur gravitas ad deſcenſum, eâdem ratione tribuenda eſt aliis levitas ad aſcenſum.

Deinde illud eſt poſitivè grave, quod ſponte ſuâ & abſque ullo impetu ab externo principio impreſſum, movetur ad mundi centrum, & adnititur uniri terræ, aliiſque corporibus per mundi centrum conjunctis: illud pariter eſt poſitivè leve, quod ſponte ſuâ & ab intrinſeco, recedit à centro, ſeu medio, & sursùm attollitur: atqui dari hujuſmodi corpora, perpetua docet experientia; ergo, &c.

Ignis abſolutè levis eſt.

Inſuper aliud eſt corpus minùs grave, & aliud corpus ſimpliciter & abſolutè leve: atqui non tantùm dantur corpora minùs gravia, ut aqua, pluma, &c. quæ tanti non ſunt ponderis, ac terra, plumbum, &c. ſed etiam dantur corpora poſitivè & abſolutè levia, ut ignis & aër ſaltem calidus; illud enim abſolutè cenſeri debet grave, quod per aliud gravius ſurſum non emittitur; ſed vi propriâ & reluctante etiam medio, viam ſibi ad ſuperiora parat; ſed ignis eſt ejuſmodi: tanta enim eſt vis ignis miſſilis *une fuſée*, ut non ſolum virgam ſurſum rapiat, ſed & prægrandem lapidem ipſi alligatum: ſed motus ille virgæ & lapidis non poteſt tribui gravitati aëris ignem ſurſum pellentis, ſed innato ignis ad tendendum ſurſum impetui: aër enim ſuccedens loco ignis, virgæ & lapidis deberet eis eſſe gravior ad ea ſurſum attollenda; aqua enim, *v. g.* veſicam aëre inflatam, & aquæ violenter immerſam non rejiceret, niſi pars aquæ ejuſdem magnitudinis, quæ in locum ipſius ſe ingerit longè gravior eſſet; ideòque lapidem ſic non tollit ſurſum, quia moles aquæ ejuſdem magnitudinis cum lapide, non tantùm ponderat quantùm lapis. Aër igitur qui longè minùs gravitat quàm virga, & lapis qui per ignem miſſilem rapiuntur ſurſum, non poteſt eſſe cauſa talis motus; ſed ignis ipſe, qui cum tanta vi ſurſum tendit, ut violentiam aëri inferat, quâ aër corporibus ſe gravioribus ſupra ſe raptis locum cedit.

Confirmatur exemplo; ſuber V. *du liége*, qui aquâ tantùm minùs gravis cenſetur, abſolutè levis diceretur, ſi inditâ ſibi à natura propenſione ita ad ſuperficiem aquæ exſurgere contenderet, ut etiam plumbi globum longè graviorem aqua ejuſdem molis quæ locum ipſius replere poſſet, ſecum ad ſuperiorem aquæ partem ſubveheret; tunc enim gravitas aquæ non poſſet cenſeri cauſa motûs illius, non enim ſufficit ad ſuberem, cum affixo plumbo graviorem ſe ſurſum movendum: igitur à pari cùm ignis habeat tantam virtutem ſurſum tendendi, ut ea corpore graviſſimo retardari non poſſit, quinimò illud ſecum rapiat, nullus eſt dubitandi

locus illum eſſe ſimpliciter & abſolute levem.

Aër calidus eſt etiam ſimpliciter levis.

Idem probatur de aëre calido, qui tantâ velocitate ſurſum movetur, ut machinas quaſdam verſandis verubus cum pennis aptatas *un tourne-broche*, ad inſtar piſtrini ventilitati, *un moulin à vent*; & in camino ad auræ inflammatæ aſſenſum poſitas moveat: ſed talis motus ab aëris incumbentis gravitate non provenit, aliàs pennæ illæ in terram potiùs quàm in cœlum verterentur; neque etiam tantâ velocitate moveri poſſent; ergo talis motus ſurſum eſt aëri calido proprius, ac proinde ille abſolutè levis eſt.

Dices 1. Non ſunt multiplicanda entia ſine neceſſitate, ſed nulla eſt neceſſitas diſtinguendi duas qualitates in elementis, quarum alterâ ſurſum, alterâ deorſum ferantur; unâ enim admiſsâ cum inæqualitate motuos mnis corporum facilè explicatur. Poſito enim quòd omnia ſint gravia, alia tamen ſint aliis graviora, minùs gravia ſurſum à gravioribus depellentur; ſicut aqua quæ gravior eſt oleo, ubi in ipſum infunditur, fundum vaſis occupat, oleumque ſupra ſe rejicit.

Respon. 1. Quòd admiſsâ gravitate & levitate in elementis, non multiplicantur entia, quia utraque in quolibet elemento non admittitur, & etiamſi omnia corpora eſſent gravia, tot eſſent entitates quot ſunt, ſi corporum alia ſint gravia & alia levia. Etenim quodlibet corpus ſuam habet inclinationem tendendi in locum naturalem ſibi & convenientem, ſive ſit gravitas, ſive ſit levitas: & ſic non multiplicarentur qualitates ſecundùm numerum, ſed ſecundùm ſpeciem.

Reſpon. 2. neceſſitatem urgere admittendi duas qualitates motrices in elementis, ut conſtat ex argumentis ſupra propoſitis; contra quæ exemplum olei aquæ ſupernatantis nihil convincit; ideo enim oleum non abſolutè, ſed comparativè tantùm ad aquam leve dicitur; quia expirientiâ conſtat, oleum ex inclinatione ſua in terram tendere, etſi fundatur in aëra, ſtatim prolabi, unde infertur motum olei, quo ſurſùm per aquam effertur eſſe violentum: at quis unquam vidit ignem ex nativa propenſione cadentem? nulla ſanè experientia vel minimam ſuſpicionem ingerere poteſt, motum ejus naturalem tendere deorsùm, & violenter tantùm eum ſursùm impelli, ut ſufficienter probatum eſt.

Dices 2. Nullum elementum eſt poſitivè leve; ergo omnia ſunt poſitivè gravia. *Probat. antec.* Illud poſitivè leve cenſetur, quod ſponte ſuâ, & ab intrinſeco recedit à centro, ſeu à medio univerſi: atqui nullum elementum ſponte ſuâ & ab intrinſeco, recedit à mundi centro: nam illud corpus ſponte & ab intrinſeco non recedit à centro, quod ab intrinſeco non refugit conjunctionem cum aliis corporibus, ſed nullum corpus elementare refugit conjunctionem cum aliis; imò eam appetit; etſi ignis, *v. g.* ſuper aërem loco Cœli, vacuum inveniret, non diffunderetur in vacuum, ſed aëri firmiter adhæreret: ergo, *&c.*

Reſpond. diſting. Leve eſt quod ab intrinſeco recedit à centro, & à conjunctione corporum graviorum & inferiores mundi partes tenentium, ut ad loca ſuperiora ſeſe attollat, ibique cum vicinioribus corporibus, magiſque ad levitatem ſuam accedentibus cohæreat, *Concedo*: leve eſt id quod ſimpliciter à centro & à conjunctione quorumvis corporum

refugit, ita ut in ſpatia imaginaria ſi pateret aditus diffunderetur. *Nego.*

Quæres 2. Unde proveniat motus elaſticus.

Vis elaſtica procedit à forma ſubſtantiali.

Reſpondeo elateria dici ea, quæ inflexa in unam partem, in aliam reſiliunt, aut quæ complexa, in ampliorem locum ſeſe explicant; ſic virgulta & ramuſculus viridis in alteram partem oppoſitam inflexa, in priorem figuram reſilit: ſic etiam aër compreſſus in alium locum ſeſe fundere & explicare nititur. Quæritur ergò quæ ſit cauſa talis motûs, quam difficultatem ut breviter expediam:

Dico motum elaſticum rerum figuræ nativæ & diſpoſitioni tribuendum eſſe tanquam cauſæ inſtrumentali; formæ verò ſubſtantiali, tanquam cauſæ principi. Non enim alia quærenda eſt motûs naturalis cauſa, quàm id quod in re qualibet naturæ rationem & vim obtinet: ſed motus elaſticus cenſendus eſt naturalis; quippè cùm fiat ad ſtatum, rerum naturali diſpoſitioni & propenſioni conſentaneum, ſubindeque tribuendus eſt formæ ſubſtantiali tanquam cauſæ principi, quæ in eis corporibus naturæ vim & rationem obtinet, & quæ utitur diſpoſitione corporis elaſtici ad ipſum corpus elaſticum in ſuum priorem ſtatum reſtituendum; unde mutatâ diſpoſitione, mutatur & ipſe motus: quamobrem virga plantæ viridis curvata, ſublato obice in ſuum naturalem ſtatum, facilè reſtituitur; quod utique non contingit, dum illa virga exſiccata eſt, quia nimirùm mutata eſt illius diſpoſitio naturalis, quâ formâ utebatur, tanquam inſtrumento, ad ipſum motum elaſticum.

Non verò à ſubtili materia ut placuit Carteſio.

Hanc ab omnibus Philoſophis Peripateticis pridem receptam doctrinam rident & impugnant Novatores quidam; inprimis verò Carteſius; qui cauſam motûs elatoriorum cenſet petendam eſſe à materia ſubtili; exiſtimatque arcûs tenſi, *v. g.* meatus in ſuperficie convexa ampliari, in concava autem arctari; atque hinc ſubtilis materiæ partes majuſculas tanquam totidem cuneos facilè ſubire per apertiores poros connexæ ſuperficiei; fruſtra verò eniti ſibi parare exitum per arctiores ſuperficiei concavæ poros, quandiu per externam vim arcus tenditur: at verò hâc vi remotâ & eô ſublatô obice cœleſtis ac ſubtilis illa ſubſtantia illicò meatus occluſos ſolvit & dilatando poros ſuperficei concavæ latera ejus diſtendit, arcumque priori ſtatui reſtituit.

Verum commentum iſtud prorsùs inane demonſtrant plura quæ ex eo emergunt abſurda. *Primò* quidem materia ſubtilis Carteſii quamlibet figuram facilè induit, & meatus anguſtiores ſine violentia ſubit & penetrat; tranſibit igitur per poros ſuperficiei concavæ, licèt arctati ſint; nec poterit vim & impetum facere, quibus meatus obſtruſos aperiendo, arcum diſtendat, & priſtinæ figuræ ſuæ reſtituat.

Secundò. Arcus tenſus in quocumque ſitu conſtituatur, eandem habet vim ſeſe reſtituendi; ſed in ſententia Carteſii vim illam non ſervaret in quocumque ſitu; putà ſi ita collocaretur, ut pars ejus concava Occidentem, convexa Orientem reſpiceret; vel ita ut concavitas terram versùs, convexitas in Cœlum poſita eſſet, ut fit quando ſcopus in quem ſagitta arcu vibratur ad Orientem vel ſurſum eſt: etenim in tali ſitu arcum poſitum, materia ſubtilis non ita movebit, ut vim elaſticam ipſi tribuat; motus enim materiæ ſubtilis fit tantùm vel ab Oriente in Occidentem,

vel à terra ſurſum per lineam rectam & perpendicularem, (ita ille Philoſophus :) Materia ſubtilis igitur tunc incurret primùm in poros concavæ ſuperficiei arcûs, & cùm meatus illi longè ſint anguſtiores poris ſuperficiei convexæ, partes materiæ ſubtilis, quæ per anteriores poros, tenſione arcûs arctatatos ſubiére, longè faciliùs per meatus poſteriores egredientur; cùm igitur laxiorem inveniant exitum, quàm aditum non poterunt cuneorum inſtar, per apertiores meatus ingreſſi alios arctiores aperire, contrarium enim contingit, ut evidenter patet in exemplis propoſitis.

Tertiò. Meatus partium concavarum arcûs aperiri aut extendi nequeunt; quin arctentur aut occludantur pori convexarum partium, quò magis enim curvatur arcus, eò major fit ejus convexitas, & concavitas minor, & viciſſim cum arcus diſtenditur, ampliatur concavitas, & reſtringitur convexitas, quod intelligi nequit, etiam juxta Carteſium, niſi per dilatationem & coarctationem meatuum partibus arcûs interceptorum: Atqui materia ſubtilis majores & minores arcûs poros ſubiens & penetrans, tantùm impedit majorum meatuum reſtrictionem, quàm nititur ad arctiorum extenſionem, ut patet exemplo cunei, qui partes interiores divellendo exteriores non conjungit, ſed eò magis à ſe mutuò removet, quò altiùs in lignum infigitur: ergo ſi materia ſubtilis non poſſit dilatare poros concavitatis, niſi conſtringat poros convexitatis; ſi nequeat, inquàm, exitum ſibi parare, niſi aditum ſibi obſtruendo, arcum tenſum eo in ſtatu relinquet; quærenda eſt igitur alia cauſa quâ diſtendatur.

Ultimò tandem opinio Carteſii duplici ſuppoſitione nititur falciſſimâ. Prima eſt poros corporum vi elaſticâ præditorum rectos eſſe, & ab una ſuperficie ad alteram, rectam ſemitam materiæ ſubtili parare; ſi enim meatus illorum corporum curvi eſſent & tortuoſi, materia ſubtilis eos ſubeundo virtutem illos dilatandi amitteret: attamen inter corpora vix unum occurrit, quod partes ita diſpoſitas habeat, ut liberos rectoſque meatus materiæ ſubtili relinquat, & ſi quod foret hujuſmodi corpus, non ſanè lignum cujus partes complicatæ & per modum filaminum intextæ poros flexuoſos & curvos relinquunt, ſed fortè vitrum eſt ejuſmodi: attamen lignum multâ vi elaſticâ, vitrum nullô elateriô donatum eſt. Altera ſuppoſitio eſt materiam ſubtilem virtutem ita intenſam habere, penetrando corpora, ut poſſit ea elateria reſtituere; quibus à ſtatu & figura ſua naturali dimovendis, totum hominis robur non ſufficit: ſed quomodò tantam vim in dilatandis poris compreſſis habebunt partes materiæ in illis inſertæ, ſi quæ unitæ & plenô ſuô impetu nequidem plumæ, aut lanæ filamina movere poſſunt. Addè quòd Carteſius rationem reddere non poteſt, cur arcus diu tenſus manens, vim elaſticam amittat: ſi dixerit enim materiam ſubtilem ſucceſſu temporis poros ſuperficiei concavæ obſtruſos aperire, & arctatos dilatare; tunc fateatur neceſſe eſt, poros ſuperficiei concavæ æquales eſſe poris ſuperficiei convexæ, quomodò igitur tunc explicabit, quâ ratione convexitas maneat major quàm concavitas?

Neque ex reflexione ut viſum eſt Gaſſendo.

Gaſſendus aliam quidem, ſed æque incertam & à *vero* aberrantem viam init, dicens motum elaſticum repeti ab illo, in quod impelluntur corpora elaſtica, & à quo reſiliunt: verùm motus elaſticus non ſemper eſt refle-

xus : tunc enim tantum motus cenſetur propriè reflexus, cum corpus impulſum cum impetu ab alio occurrente repellitur, aliàs quantumvis fuſtem contra murum premam, ſine impreſſo ipſi ex aliqua diſtantia impetu; non reflectetur, licèt fortè preſſione curvatus ſeſe reſtituat: vis autem elaſtica motum producit in corpore cui ineſt; non ſolùm cum illud graviter impingit in aliud, à quo reſilit, ſed etiam cùm flectitur: ut ramus arboris; vel premitur, ut folliculus; vel extenditur, ut contingit in corio, quod manibus protractum, ultra longitudinem ſuam naturalem, ſeſe poſtmodùm colligit. Corpus denique elaſticum, quoquò modò à figura ſua dimoveatur, in eam ſeſe reſtituit, niſi fuerit aliquis obex. Malè ergo confunditur cauſa motùs elaſtici cum cauſa motus reflexi.

Neque ex ipſa corporum omnium eſſentia ut P. Magnanus voluit.

P. Magnanus ab aliis Novatoribus paululùm deflectens, vult elaterium corporibus omnibus eſſentiale eſſe, ſed ſufficiat ad convellendam ejus ſententiam, dicere plura corpora nullâ vi elaſticâ pollere, ut quæ adeò dura ſunt, ut flecti nullatenùs poſſint; cujuſmodi fortè eſt ferrum non paratum, vitrum, &c. vel quæ adeo mollia & flexibilia ſunt, ut quamlibet figuram facilè induant. Advertendum tamen plura corpora quæ ratione duritiei ſuæ inflexibilia videntur, revera flecti, ſed per inſenſibilem partium preſſionem. Sic globulus calibeus in incudem ſebo, aut pinguedine paululùm illitam demiſſus, quò ex altiori loco decidit, hoc majus in incude ſui veſtigium relinquit, quod ex colliſione partes illius incudem tangentes magis complanentur, attamen cum maximè vigeat in illo globulo vis elaſtica, ità celerrimè reſtituuntur partes illæ, ut flexio ſenſus fugeret, niſi veſtigium ejus in incude remaneret: Idem dici poſſet de corporibus duriſſimis, quæ cum aliquos intercipiant poros, alicujus elaterii, licèt inſenſibilis ſunt capacia; ſed quidquid fuerit, habemus adhuc objiciendum contra P. Magnanum plura corpora vim ſuam elaſticam amittere, ut arcus diu tenſus, ramus arboris exſiccatur, &c.

Neque ex aëris pondere ut ſuſtinet D. Duperrault.

D. Duperrault in diſſertatione hac de re nuper edicta tribuit motum elateriorum ponderi aëris incumbentis, aut preſſioni aëris circumfuſi, quò fit ut partes elaterii à ſe invicem divulſæ comprimantur; & rurſùs uniantur, ubi vis externa, ea dimovens reſedit. *Verùm* licèt aëris pondus poſſet duas partes elaterii unitas tenere; eô modò quò plana & polita corpora, unita premuntur in aqua & mercurio, ita ut divelli ſine vi nequeant: ſi ſemel tamen partes elaterii vi externâ abjunctæ ſunt, non poteſt aëris preſſio eas ad priſtinam unionem revocare, quia aër ipſe inter eas irrepſit, eaſque divitas tenet; & eas potiùs ab invicem omnino divelleret, quàm conjungeret; tantùm enim urget aër, partibus elaterii divifis interceptus ad earum reſtitutionem.

Deinde, non magis premuntur partes elaterii ab aëre circumfuſo, quam premebantur illæ aëris partes, quæ anteà eumdem locum, eumdemque ſitum tenebant: ſed non ità premebantur, ut poſſent ab hoc loco preſſione circumfuſi aëris dimoveri; ergo nec magis elaterium premetur & movebitur: nec refert quòd cùm elaterium ad ſtatum violentum reducitur, aliqua pars aëris moveatur, & loco ſuo pellatur; ſubit enim alium locum, ideoque non magis elaterium ab aëre premi-

tur, quando eſt in ſtatu violento, quàm ubi eſt in ſtatu naturali. Sed licèt premeretur magis, ſaltem ex una parte non magis, premeretur quàm ex alia; urget enim & gravitat æqualiter aër ex omni parte circumfuſus: cur ergo pleráque elateria unam potiùs vibrantur in partem, quàm in alteram.

Denique quomodò fieri poteſt, ut eodem aëris pondere arcus nimiùm diſtractus ſive cum vi diſtentus in breviorem locum ſeſe colligat? arcus verò ſtrictiùs tenſus in ampliorem figuram ulnas ſuas dilatet: arcus tandem nullâ vi externâ preſſus aut extenſus, ſed propriæ figuræ relictus, immotus totum aëris pondus, totamque preſſionem ſuſtineat.

Conſtat ex dictis nihil verius & conſtantius inveniri poſſe, quàm quòd unicuique rei inſitum ſit figuram, & ſitum partium naturalem tueri; etſi ab illo ſtatu vi aliquâ receſſerit ad eundem ſeſe reſtituere: nam quæ ſunt ejuſdem ſpeciei, partes ſenſibiles, aut ſaltem inſenſibiles ejuſdem figuræ nacta ſunt; nec in viventibus modò, ſed etiam in rebus vitæ expertibus natura ſemper certam partium ſaltem tenuiſſimarum figuram affectat, ut in ſalibus, gemmis, & pleriſque lapidibus obſervatur; nec ſanè majore vi opus eſt, ut natura illam partium figuram & diſpoſitionem amiſſam reſtituat, quàm ut primùm eas tam concinnè & elaboratè perficiat: ineſt ergo corporibus elaſticis intimum principium, quo vim externam repellere & figuram ſitumque ſuum reparare poſſint.

QUÆSTIO TERTIA.

A quo, & quomodò ſiat motus reflexus ſeu reſiliens.

NOTANDUM I. motum localem duplicem diſtingui, directum videlicet & reflexum. *Directus* ille dicitur, quò mobile tendit directè in aliquem terminum, ut cum pila projicitur in parietem. *Reflexus* verò ille eſt, quò mobile ex occurſu corporis reflectitur, repetitque rectè locum, unde primò prodiit: vel obliquè verſus alterum locum reſiliendo declinat: igitur in motu pilæ in parietem impulſæ atque reflexæ duplex eſt determinatio motûs; prima quâ fertur in parietem, altera quâ recedit à pariete: projicientem eſſe cauſam prioris determinationis motûs jam demonſtratum eſt, ſi illa violenta fuerit; ſi enim naturalis ſit, habet principium mobili intrinſecum unde proveniat: jam verò determinandum eſt, quæ ſit cauſa poſterioris motûs, & utrum inter directum & reflexum aliqua interſit quies. Duplex autem diſtingui poteſt quies, impropria una & momentanea, quæ eſt pura negatio motûs, quia fit in inſtanti indiviſibili, in quo motûs cujus quælibet pars ſucceſſiva eſt, & diviſibilis nequit exiſtere. Altera verò propria, quæ eſt ejuſdem motûs privatio, quâ mobile aliquando moveri deſinit, & quieſcit in aliqua parte temporis in qua poſſet moveri. De prima quiete non eſt quæſtio: hæc enim etiam inter partes motûs continui reperitur; ſed quæſtio eſt, an quies ſecundo modo ſumpta inter motum conti-

nuum, & diſcretum intercipiatur.

Motus directus quatuor modis comparatur cum reſiliente.

Notandum 2. Quatuor modis motum directum compari poſſe cum reſiliente. 1. Ita ut uterque fiat ab innato mobili principio, quales ſunt in homine motus *ſiſtoles* & *diaſtoles* in corde, aſpirationis & reſpirationis in pulmone. 2. Ita ut uterque ſit violentus, & ab externo principio, ut dum pila in parietem projecta in projicientem reſilit. 3. Ut dum directus eſt naturalis, reflexus verò violentus, *v. g.* dum pila propriô pondere cadit in lapidem, à quo repercutitur. 4. Denique ſi reflexus ſit ab innato principio, directus verò ab externo & violento, *v. g.* dùm pila ſursùm violenter impellitur in aliquod corpus ſolidum, & ſuo partim pondere, partim ab impreſſo à corpore cadente impulſu relabitur.

Notandum 3. Ad pleniorem & planiorem notitiam virtutis activæ & modi agendi rerum naturalium, qui ferè ſemper cum motu locali conjunctus eſt, hos obſervandos & diſtinguendos eſſe terminos, nimirùm ſphæram activitatis, centrum, lineam, radium, obicem, reflexionem, fractionem & refractionem. *Sphæra activitatis* dicitur ſpatium, intra quod agens naturale ſuam vim exerit, & effectum producit: cùm autem agentia virtutem ſuam in orbem & circulum diffundant, ut patet ex igne qui calorem per circuitum producit & diffundit, id circò ſpatium iſtud *Sphæra* nominatur. *Centrum* eſt medium actionis, ſeu id in quod propendet agens. *Circumferentia* eſt terminus ultra quem actio non poteſt protendi. *Linea* eſt propagatio, ſeu intenſio virtutis in longitudinem, *Radius* eſt linea ducta à centro ad circumferentiam. *Sterilitas* eſt virtutis activæ imbecillitas in exerendis ſuis actionibus. *Obex* eſt id quod actionis continuationem & propagationem impedit, vel ſimpliciter, ut feneſtra clauſa reſpectu illuminationis & diffuſionis lucis; vel ſecundùm quid, ut nubes levis, oppoſita radiis ſolaribus. *Reflexio* eſt recurſus actionis naturalis verſus ſuam originem, ut recurſus luminis à pariete verſus Solem. *Fractio* eſt inflexio radii, ſeu luminis in obicem obliquè incidentis, & perpendiculariter aſcendentis. *Refractio* eſt inflexio radii in obicem obliquè incidentis, & à perpendiculari recedentis. Porrò hìc non eſt ſermo de reflexione actionis, ſed de reflexione corporum mobilium, quæ projecta in obicem, ab eo repulſantur & reſiliunt. Quærimus itaque quænam ſit cauſa efficiens iſtius repulsûs & reflexionis.

CONCLUSIO I.

Motus reſiliens unde & à quo fiat.

Cauſa efficiens per ſe motûs reflexi, eſt ipſa cauſa motûs directi: Cauſa vero adjuvans, plerumque eſt vis elaſtica corporis reſilientis, aut illius à quo ſit illa reſultantia. Hæc concluſio tres habet partes, quarum

Probatur 1. pars. Omnis motus impulſorum provenit ab impellente; ſed motus reſiliens eſt motus corporis impulſi. Ergo, *&c.* *Probatur major.* Omne quod movet, moveri debet (excepto Deo), ſed ſolum projiciens ſæpè movetur, non autem corpus, quô fit reflexio; quis enim diceret parietem aut rupem aliquam moveri propter reſultantiam pilæ reſilientis. *Deinde*, ab eo per ſe provenit motus, quod eſt cauſa, cur motus reſiliens ſit talis; quô enim mobile fortiùs impellitur, eò fortiùs & velociùs reſilit.

Probatur

Probatur 2. pars. Nam corpora quæ omni vi elaſticâ privantur, quæque partes habent, quæ flecti poſſunt, ſed preſſæ non ſe reſtituunt eadem; nullam penè efficiunt reflectionem, ut ſi globus piceus, aut niveus projiciatur in parietem, ibi affixus remanebit, vel ad fundamentum parietis decidet; quia partes, quæ occurrentes parietem, flexæ & complanatæ ſunt, nullam vim habent ſeſe reſtituendi priori figuræ. Sic pariter plumbum decidens non reſilit; quia figuram ſibi à corpore duriori impreſſam in quod impegit, retinet, neque priorem recuperare enititur. E contra illa corpora in quibus fortius eſt elaſticum, ea quoque vi majore reflectuntur, quia ipſis non tantùm mutatur determinatio impetûs impreſſi, atque motûs directi per corpus occurrens, ſed etiam partes ipſæ compreſſæ, ut priori figuræ ſe reſtituant, removent cum novo impetu mobile, à corpore comprimente; eô penè modô, quò virgula inflexa, cujus extremum unum manu, alterum applicatum ad parietem tenetur & premitur, ſubitò remotâ manu, illicò reſilit à pariete, ut priſtinam rectitudinem recuperet, & quò major eſt in ea vis elaſtica, eò majori impetu removet ſe à pariete: ita quæ validiori pollent elaterio, impulſa in aliud corpus, magis reflectuntur; ſic chalibs temperatus vim elaſticam majorem exerit, cùm in incudem decidens, citiùs reflectitur quàm ferrum: temperatura enim nihil aliud ipſi contulit, quàm duritiei & vis elaſticæ augmentum quô ad reflectionem ſit aptior.

Probatur 3. pars. Scilicet quòd vis elaſtica corporis in quod aliud impellitur aut decidit, ſi contingat illud eſſe flexibile, maximè conferat ad reflectionem motûs; folliculus enim longiùs à reticulo *quàm* à pariete reflectitur; quia offendens in parietem, non niſi proprio elaterio juvatur ad motum reflexum; ſed reticulum percutiens ab eo repercutitur; reticulum enim compreſſum tenſumque nimiùm impetu folliculi, cum velociùs fortiuſque repellit, ut ab hac preſſione ſolvatur.

Confirmatur. Ipſamet enim conſtat experientia corpus à quo motus reſilit, non numquam multùm juvare & augere hanc reſultantiam; ſi enim à projiciente æqualiter pila terminetur ad lanam vel ad ferrum, validiùs & faciliùs reſiliet à ferro, quàm à lana; non propter impulſum projicientis, quippè cùm utrobique ſupponatur æqualis; ergo propter repulſum corporis, à quo fit hæc reſultantia.

Dixi in concluſione vim elaſticam juvare, & conducere ad motum reflexum; non enim tota cauſa motûs illius ab elaterio repetenda eſt, corpora enim duriſſima & inflexibilia in ſe invicem impulſa, ſine dubio reflecterentur; adhuc enim impreſſus in ipſis impetus perſeveraret, & mutatâ determinatione ipſa corpora motum ſuum in partes adverſas abſolverent; ſicut enim plumbum fune-pendulum, aut aliud hujuſmodi ſuſpenſum, ſi una ex parte elevetur, & poſtea dimittatur, non ſolùm deſcendit ad locum quietis; ſed versùs partem contrariam ad eam penè altitudinem, ex qua vibratum eſt aſcendit, pluribuſque itibus & reditibus impetum impreſſum ſequitur; ita corpus duriſſimum in aliud incurrens non quieſcet, ſed motum ſuum juxta naturæ leges in partem contrariam continuabit, manente quippè impetu, motum continuari neceſſe eſt.

Dices 1. Duo motus ſpecie diſtincti, provenire nequeunt ab eadem

cauſa per ſe; ſed motus directus & reſiliens poſſunt eſſe ſpecie diſtincti; ſi nempè motus directus fiat ſurſum & reſiliens deorſum; ergo uterque non cauſatur per ſe à projiciente.

Nego maj. Eadem enim virtus loco motiva, poteſt movere ſurſum & deorſum, quidni & idem impulſus: imò idem impulſus rotæ impreſſus, alias partes ejus ſurſùm, alias deorſum volvit; quidni impetus in projecto factus, etiam poterit eſſe cauſa motûs in partes diverſas. Adde quòd motus directus & reflexus non diſtinguantur ſpecie, idem enim remanet impetus, ſed mutatur tantùm determinatio, quâ mutatione fit ne projectum in contrariam partem feratur.

Dices 2. Reſultantia motûs fieri poteſt à propria projecti forma, putà ſi projectum grave in aërem ſurſùm impellatur, nullum enim ibi eſt corpus, à quo fiat talis reſultantia.

Diſting. Fit à propria forma tantùm, *Nego*; fiet etiam ab aëre repellente hoc corpus, *Concedo.* Aër enim propter ſuam continuitatem non ſolvitur, niſi à corpore violenter impulſo; quo autem magis minuitur hæc violentia impulſus, eò minùs aër ſolvitur, & ſic fit ut deficiente hac violentiâ, aër ſui diviſionem non patiens, hoc corpus repellat.

CONCLUSIO II.

Non eſt neceſſe ut intercedat quies inter duos motus naturales contrarios: v. g. inter calefactionem & frigefactionem à diverſis cauſis in eodem mobili productis. Ita Doctor 8. *Phyſic. q. 8. concl. 2.* & noſter *Pitigianis* ibidem.

Probatur. Motus incipit per ultimum ſui non eſſe, & deſinit per primum ſui non eſſe: Ergo eodem inſtanti poteſt unus motus ab una cauſa deſinere, & ab alia eodem inſtanti alius fieri poteſt; quod quidem inſtans erit ultimum non eſſe motus qui incipit, & primum non eſſe motus qui deſinit: Itaut ſit verum dicere, *v. g.* nunc non eſt motus calefactionis, & immediatè antea erat; verumque ſit pariter dicere in illomet inſtanti, nunc non eſt motus frigefactionis & immediatè poſt hoc erit. Sed hôc datô, nulla intercedit quies inter frigefactionem & calefactionem; ergo inter motus contrarios naturales procedentes à diverſis cauſis naturalibus, non intercedit aliqua quies in ſubjecto mobili. *Non datur quies inter duos motus naturales contrarios.*

Dices 1. Mobile nequit eſſe ſub contrariis motibus ſimul; ergo priùs deſinere debet unus motus, quàm alter incipiat; ac proinde inter utrumque dabitur aliquod inſtans medium, in quo ſub neutro erit, & per conſequens in eo inſtanti quieſcet.

Diſt. antec. Mobile nequit eſſe ſub illis ſimul, ſimultate durationis & perſeverantiæ, *Concedo:* ſimultate deſitionis unius, & inceptionis alterius, ita quod eôdemmet inſtanti, quô unus eſt in ultimo ſui non eſſe, alter ſit in primo ſui non eſſe, *Nego.*

Inſtabis. Motus contrarii nequeunt eſſe continui, ſed ſi unicô tantùm inſtanti intercedente motus directus & reflexus qui ſunt contrarii, dividerentur, eſſent continui; continua enim dicuntur ea, quæ termino communi copulantur; illi autem duo motus terminum unum communem haberent igitur, *&c.*

Reſpondeo 1. negari poſſe majorem; neque enim magis repugnat continuitas in rebus ſucceſſivis contrariis, quàm in permanentibus; partes enim hæterogeneæ, tametſi invi-

cèm oppoſitæ, nihilominùs communi vinculo copulantur. *Reſpondeo* 2. motus illos in ea hypotheſi non forre propriè continuos, ſed potiùs contiguos; contigua enim ſunt ea quorum extrema ſunt ſimul, atque ſeſe jungunt immediatè & abſque medio vinculo communi. Si igitur duo illi motus, directus & reflexus habeant inſtantia terminantia diſtincta, dici poteſt hæc duo inſtantia ſimul eſſe, nec plus temporis intercipere quàm duæ ſuperficies perfectè planæ & unitæ intercipiunt loci; ſicut enim illæ ſuperficies invicem uniuntur, & ſimul exiſtunt nullô interpoſitô mediô; ita duo illa inſtantia, quorum unum motum deſinentem, alterum motum ſubſequentem & incipientem terminat, ſimul exiſtunt & nullam admittunt inter ſe ſucceſſionem.

Urgebis. Inter illa duo inſtantia intercedere debet aliqua pars temporis; non enim illa tangunt ſe mutuò, ſed tantùm partes temporis uniunt & terminant: igitur præfata reſponſio nulla.

Diſting. anteced. Inter duo inſtantia terminativa aut unitiva ejuſdem motûs, debet admitti pars temporis, *Concedo*: inter duo inſtantia terminativa motuum oppoſitorum, *Nego*. Quemadmodùm enim inter privationem & formam in generatione non admittitur media aliqua pars temporis, ſed primum non eſſe privationis eſt primum eſſe formæ; ita primum non eſſe motûs directi eſt primum eſſe motûs reflexi, vel ſaltem ultimum ſui non eſſe.

Dices 2. Unus idemque motus nequit ſibi eſſe contrarius: ſed ſi duæ alterationes contrariæ motum continuum efficerent, unus idemque motus eſſet ſibi ipſi contrarius: igitur alterationes contrariæ eundem motum continuum non efficiunt.

Reſpondeo 1. negari poſſe minorem; nam ut diximus plures motus contrarii poſſunt eſſe continui. *Dico* 2. minorem ſic poſſe diſtingui. Idem motus foret ſibi contrarius abſolutè, & ſecundùm eaſdem partes, *Nego*; ſecundùm partes diverſas, & reſpectivè ad terminos oppoſitos, ſeu qualitates contrarias, *Concedo*. Porro hæc oppoſitio non officit, quin motus ille unus idemque & continuus cenſeatur, nam motus augmentationis eſt unus & continuus: ſed in eo plures fiunt mutationes & alterationes contrariæ; antequam enim augeatur animal, decoquitur & digeritur cibus, deinde vertitur in chilum, poſt hæc in maſſam ſanguineam, rurſus in ſubſtantiam, quæ omnia qualitates habent contrarias: Ergo fiunt per contrarias alterationes: Ergo ſic augmentatio poteſt eſſe unus motus continuus, nonobſtante diverſiate alterationum: Ergo contrarietas mutationum non impedit continuitatem, nec infert quietem in motu.

CONCLUSIO III.

QUando uterque motus eſt violentus, aliquando quietem admittit, aliquando non: quando uterque eſt naturalis, & procedit à principio intrinſeco, quietem aliquando requirunt.

Probatur 1. *pars*. Si non daretur hujuſmodi quies, maximè dum pila prædura projicitur in murum & reſilit: ſed datur quies in hoc caſu. Patet, nam ſi pila ſit ignita aut colorata, relinquit in pariete aliquod ſui veſtigium; hæc autem coloratio cùm ſit vera alteratio, fieri nequit in inſtanti. Ergo in tempore. Ergo datur quies. *Inter duos motus violentos aliquando datur quies, aliquando non.*

Aliquando etiam quies inter utrumque motum non intercipitur, ut patet hac hypotheſi. Si lapis ſurſum projectus occurrat moli aſinariæ decidenti, à qua repercutiatur & reſiliat: ille motus reflexus nullam ſupponet quietem. *Probatur*; quia quando illi occurrit, vel lapis in ipſomet tactu quieſcit vel non; ſi non, habeo intentum; ſi ſic, ergo etiam mola aſinaria quieſcit: nam quæ ſe tangunt, habent ultima ſimul; ergo vel ſimul quieſcunt, vel ſi nul moventur: ſed ridiculum eſt aſſerere molam aſinariam cadentem retardari in aëre propter contactum parvi lapidis in ipſum projecti.

Inſuper, ſi quieſceret in aliquo inſtanti, cur non & quieſceret in inſtanti immediatè ſequenti. Si in ſecundo quieſcat, cur non & in tertio, & cæteris ſimili ratione quieſceret. Ergo concludendum eſt lapidem projectum ſurſum partim naturaliter à propria gravitate, partim violenter a repercutiente molâ aſinariâ, mediam quietem non admittere.

Quando uterque eſt naturalis, quietem admittunt.

Probatur 2. pars. Natura ſimul & ſemel moveri nequit duobus motibus contrariis in eodem inſtanti; ergo motùs dilatationis & compreſſionis cordis, qui ſolitò vocantur *Syſtoles*, & *Diaſtoles*: motus ſimiliter aſpirationis & reſpirationis in pulmone, quietem aliquam mediam admittant, neceſſe eſt.

Id tamen in omnibus verum non eſſe, imò nec neceſſarium non inficior. Quid enim prohibet quominus per eandem vim motivam, poſſim movere brachium ſurſum & deorſum, dextrorſum aut ſiniſtrorſum. Cur moveri non poſſim localiter & progreſſivè uſque ad metam aliquam, & ab ea iterum nullâ intercedente morâ regredi.

Hinc apparet non eſſe pariter neceſſe aliquam intercedere quietem propriam, quando motus directus eſt violentus, & reflexus eſt magis naturalis, quàm violentus: ut *v. g.* dum lapis violenter medium in aërem ſurſum projicitur, & tandiù movetur, quandiù durat impetus à projiciente impreſſus, qui ubi finierit, lapis pondere in terram relabitur. Nulla enim eſt ratio quæ evincat lapidem aliquantulùm immotum permanere, donec relabatur; quippè cùm propriâ formâ naturali (ubi illa non impeditur) deorſum petat: non autem impeditur talis forma niſi ab impreſſo impulſu; ergo eodem inſtanti, quô deſinit hic impulſus, lapis relabitur.

SECUNDA PARS SECTIONIS.

De ſpeciebus extrinſecis motûs.

EXTRINSECAS motûs ſpecies nominamus, quarum diverſitas & diſtinctio non per aliquid eas extrinſecè conſtituens, ſed extrinſecè tantum inquirimus. Unde totuplex eſt intrinſeca motûs ſpecies, quot ſunt diverſa entium genera, quæ per motum oriuntur, aut intereunt. Eas tamen omnes ſub quatuor articulis ſigillatim aperiemus.

ARTICULUS I.

De motu ad ſubſtantiam.

SUBSTANTIAM triplici ſubſtantiali ſubeſſe mutationi fatentur omnes Philoſophi, generationi ſcilicet nutritioni & corruptioni, quas omnes evolvit Ariſtoteles in libris *de or-*

tu & interitu. Nos verò ne ſervatam hactenus methodum deſeramus, tres has mutationes tribus in ſequentibus quæſtionibus evulgabimus.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid, quotuplex, & qualis ſit Generatio.

Generatio ſumitur biſariam. NOTAND. 1. Generationem accipi dupliciter. 1. Pro alteratione prævia diſponente ſubjectum ad formæ ſubſtantialis ſuſceptionem, quales ſunt, *v. g.* calefactio, exſiccatio, *&c.* in ligno comburendo. 2. Pro introductione formæ ſubſtantialis in materia, qualis eſt, *v. g.* unio formæ ignis cum materia ligni. Prior eſt verè motus ſucceſſivus, quia nonniſi per ſucceſſionem fit, poſterior eſt motus inſtantaneus: An autem hæc unio formæ poſſit etiam eſſe ſucceſſiva, hîc eſt reſolvendum.

Quare partes quantitatis dicantur gradus. *Notand.* 2. In formis quoſdam reperiri *gradus*, taliter dictos per tranſumptionem, ſeu metaphoram; quemadmodùm enim per greſſus viator it de uno loco ad alium; ita etiam per iſtos gradus mobile graditur de unâ parte formæ ad aliam: *v. g.* de primo gradu caloris ad ſecundum, & de iſto ad tertium, *&c.*

Quintuplex poteſt eſſe rerum comparatio. *Notand.* 3. Aliquid comparari poſſe cum altero pluribus modis. 1. *Abuſivè*, ut cum dicitur lux eſt clarior tenebris. 2. *Exceſſivè*, ut cum dicitur infinitum majus eſt finito. 3. *Æquivocè*, ut cum dicitur ſubſtantia eſt perfectius ens, quàm accidens.* 5. *Univocè*, ut cum dicitur unus homo magis eſt albus altero; & hæc eſt propria comparatio quæ ſcilicet fit inter duo habentia eâdem ſpecie formam.

CONCLUSIO I.

GEneratio eſt motus; non quidem ſucceſſivus, ſed inſtantaneus. Prima pars colligitur ex *Ariſt.* qui generationem inter ſpecies motûs ſæpiùs enumerat. Et patet ratione. Motus generaliter ſumptus eſt tranſitus à termino à quo ad terminum ad quem: ſed generatio talis eſt, ergo eſt motus. *Minor* patebit in ſequenti concluſione. *Generatio eſt motus.*

Nec refert quòd *Ariſt.* pluribi, & præcipuè *5. Phyſic. textu 8. & 9.* aſſerat impoſſibilem eſſe motum ad ſubſtantiam; dico enim eſſe intelligendum de motu ſucceſſivo & continuo, qualis equidem ad ſubſtantiam non datur ut ſtatim apparebit; non autem loquitur de motu genericè ſumpto, & indifferenti ad inſtantaneum & ſucceſſivum.

Probat. 2. pars. Generatio eſt motus quô ſubſtantia producitur: ſed illa producitur in inſtanti, non autem pars poſt partem: Ergo per motum inſtantaneum producitur, ac proinde generatio eſt motus inſtantaneus, & non ſucceſſivus. *Major conſtat, minor probatur.* Subſtantia non habet gradus, cùm non ſuſcipiat magis nec minùs ratione ſui (ut diximus in prædicamento de ſubſtantia:) ſed tantùm per comparationem ad aliam ſubſtantiam, illa dicitur magis vel minùs perfecta: ergo non acquiritur ſucceſſivè. *Non ſucceſſivus, ſed inſtantaneus.*

Dices ex Ariſtot. *6. Phyſic. c. 6.* Generatio & corruptio dicuntur diviſibiles ratione temporis in quo fiunt. *Deinde* idem *l. 2. de generatione animalium, c. 3.* dicit partes animæ non ſimul acquiri; ſed primò acquiritur pars vegetativa, deinde *Nec repugnat Ariſtoteles.*

ſenſitiva, demum rationalis. Ergo hominis generatio fit acquirendo ſucceſſivè formam propriam.

Reſpondeo ad 1. Ariſtotelem loqui de generatione. Primò modò ſumpta, qualiter ſcilicet involvit alterationes prævias, quæ quoniam ab agente inducuntur, & ordinantur ad generationem propriè dictam, etiam apud Philoſophos nomen generationis obtinuerunt: non loquitur autem de generatione propriè ſumpta, quæ in ſola unione formæ cum materia conſiſtit.

Ad ſecundum dico in generationibus viventium triplicem diſtingui poſſe ſucceſſionem: Prima fit ratione qualitatum; tum expellendarum, tum inducendarum, & hæc propriè vocatur alteratio: 2. Eſt ratione partium integrantium, quarum una formari petit priùs altera; & ſic cor & cerebrũ priùs formatur, quàm cæteræ corporis partes. 3. Ratione ipſiuſmet formationis, quæ velocior eſt in aliquibus quàm in aliis propter diverſam materiæ temperiem & diſpoſitionem, quò fit ut homo generetur quadraginta diebus, fœmina verò ſexaginta propter ſcilicet majorem calorem in maſculo. His poſitis dico Ariſtotelem loqui de alterutra illarum ſucceſſionum, in quibus propriè non ſiſtit generatio, ſed tantùm ſunt diſpoſitiones præviæ ad perfectam generationem complendam. Licet enim partes ſucceſſivè producantur comparatæ ad invicem; quælibet tamen earum formarum partialium in inſtanti inducitur in materia priùs diſpoſita per alterationem, quò fit ut generationes etiam illarum partium ſint inſtantaneæ.

In generatione viventiũ triplex diſtinguitur ſucceſſio.

Inſtabis. Cum una pars poſt aliam producatur, ſequitur totum ſucceſſivè produci; ſed totum illud eſt ſubſtantia, ergo ſubſtantia ſucceſſivè generatur.

Diſting. Totum integrale ſucceſſivè generatur, *Concedo*: totum ſubſtantiale ſucceſſivè generatur, *Nego.* Ibi enim eſt totum ſubſtantiale, ubi eſt unio formæ ſubſtantialis cum materia. Ergo cum quælibet illarum partium diſtinctam formam ſubſtantialem habeat, quælibet faciet compoſitionem cum materia: hæc autem compoſitio inſtantanea eſt, non verò ſucceſſiva.

CONCLUSIO II.

Generatio deſcribitur ab Ariſtotele, lib. *de generatione*, textu 23. *mutatio totius in totum nullò ſenſibili remanente ſubjectò eòdem.*

Ex; editur generationis deſinitio.

Primò, dicitur *mutatio*, ſeu potiùs transmutatio, quâ materia tranſit à forma corrupti ad formam geniti, ut generatio à creatione ſecernatur; illa enim ſupponit ſubjectum præexiſtens, hæc verò non.

2. *Totius in totum*, id eſt, corrupti corporis in genitum, putà ſeminis in equum. Dicitur autem *mutatio in totum*; quia in generatione materia non ſolùm rejicit unam formam, & deſinit conſtituere unum compoſitum; ſed ſimul accipit aliam formam, & aliud compoſitum cum illa conſtituit. Hic ergo *per mutationem totius*, non deſignatur corruptio materiæ & formæ; certum enim eſt materiam eandem remanere in genito, quæ fuerat in corrupto: ſed ſignificatur ſolùm mutatio unius compoſiti in aliud compoſitum; de compoſito enim ligni, *v. g.* per combuſtionem fit per compoſitum ignis.

4. *Nullo ſenſibili ſubjecto rema-*

nente, quibus Ariſtoteles non denegat aliquod ſubjectum remanere in corrupto & genito; quippè cùm eadem materia prima in utroque primarii ſubjecti munùs obeat: ſed negat aliquod ſenſibile quod fuerat in corrupto, remanere ſub ratione ſubjecti ejuſdem, id eſt, ut idem totum quod priùs fuerat. Quibus apertè diſtinguit generationem ab alteratione, eodem enim remanente ſenſibili & ſingulari ſubjecto aliquid alterari poteſt, generari verò non poteſt, quippè cùm generatio ſit productio ſubſtantiæ completæ; alteratio verò ſit tantùm productio alicujus accidentis.

Definitio Ariſtotelica non convenit primæ rerum productioni.

Adverte autem primò Ariſtotelem hîc tantùm generationem, quæ fit viâ naturali & ordinariâ deſcripſiſſe; illa enim definitio non convenit primæ rerum productioni, quæ facta eſt ex materia, ſolâ prioritate naturæ præexiſtente; quamobrem in ea productione non fuit mutatio totius in totum, cùm enim non præſupponatur materia affecta aliquâ formâ ante hujuſmodi primam rerum productionem: conſequens eſt nullam fuiſſe mutationem totius in totum; ſed tantùm mutationem à non eſſe totius, ad eſſe ejuſdem: fuit tamen vera generatio quia ibi facta eſt vera eductio, ut probatum eſt initio Phyſicæ. Non convenit pariter præfata definitio generationi vermium, quæ fieret ex corruptis ſpeciebus euchariſticis: quanquàm enim generatio illa naturalis eſſet ex parte agentis; eſt tamen cenſenda ſupernaturalis, tùm ex parte ſubjecti quod alteratur, nempè ſpecierum euchariſticarum, quæ ſecundùm ſe non ſunt capaces ad recipiendam diſpoſitionem ultimam & prærequiſitam ad generationem, cùm omni ſubjecto ſubſtantiali deſtituantur: tùm ex parte ſubjecti, quod ſubſtituitur, nempè materiæ, quæ à Deo creatur in inſtanti, quo fieri debet ad corruptionem ſpecierum ipſa vermium generatio.

Triplex converſionis genus.

Adverte 2. generationem ex præfata definitione veram habere rationem converſionis: converſio enim eſt tranſitus unius rei in aliam, qui fit tribus modis. Primò quando eôdem ſubjectô manente mutatur forma, ut cùm lignum vertitur in ignem, aut cùm aqua in vinum converſa eſt in nuptiis, *Joannis* 2. In hac enim converſione, inquit *Chriſoſtomus*, *homiliâ* 1. *in Joannem*, non opus fuit novam creare materiam; ſed quæ erat ſub aquæ forma remanſit ſub forma vini: hæc autem converſio dicitur *formalis*. Secundò fit quando eâdem formâ manente, ſubjectum mutatur; ut quando unâ parte corporis humani diffluente, alia per nutritionem ſuccedit, eâdem manente animâ rationali: hæc autem vocatur *materialis*. Tertiò, dum una ſubſtantia tota in aliam vertitur, nullô ſubjectô communi remanente; ſic in adorando Euchariſtiæ Sacramento tota panis ſubſtantia ſecundùm materiam & formam in corpus Chriſti convertitur, & hæc converſio dicitur *totalis*. Generatio prout hîc definitur, convenit cum converſione formali, ſi tamen generaliùs & eſſentialiùs uſurpetur ab omni converſione diſcrepat in hoc potiſſimùm, quòd converſio eſſentialiter exigat eſſe inter terminos poſitivos, quorum unus deſinat, alter verò eſſe incipiat: generatio verò eſſentialiter dicit tantùm productionem alicujus poſitivi ex termino privativo, ſive tranſitum à non eſſe totius ad eſſe ejuſdem; unde per accidens tantùm conjungitur cum

Quomodò generatio conveniat cum converſione & quomodò differat.

corruptione alterius compoſiti præexiſtente.

Adverte 3. definitionem generationis ſuprà laudatam ex Ariſtotele non convenire generationi viventium: ſicùt enim in viventium corruptione remanet ſubjectum ſenſibile, nec aliud compoſitum ſtatim generatur: ità in eorumdem generatione præſupponitur ſubjectum ſenſibile, corpus ſcilicet vitæ recipiendæ capax, nec requiritur immediatè prævia corruptio cujuſcumque ſubjecti ſenſibilis, licèt enim ſemen corrumpi neceſſe ſit, eo tamen corruptò antequàm fiat generatio viventis ſucceſſivè formantur & diſponuntur corporis animandi partes, quæ cùm ſint ſenſibiles & extenſæ atque in ipſa viventis generatione remaneant, falſum eſt generationem viventium fieri abſque ullo ſubjecto ſenſibili remanente. Si quis autem ab omnibus his difficultatibus quas patitur definitio Ariſtotelica expedire ſeſe voluerit, definitionem iſtam illius loco ſubſtituat.

Generatio eſt mutatio quâ aliquid tranſit à non eſſe totius ſubſtantialis ad eſſe ejuſdem eòdem remanente ſubjecto materiali. Dicitur primò *mutatio* per quod genericè convenit cum cæteris mutationibus. 2. Dicitur, *quâ aliquid tranſit*, &c. quò complectuntur generationes quę non fiunt ex corporibus præexiſtentibus, ſed quæ fiunt per ſolam eductionem formæ à materia abſque ulla prævia corruptione, qualis fuit prima productio omnium corporum & generatio vermium, ignis & aliorum corporum ex ſpeciebus euchariſticis. 3. Additur, *eodem manente ſubjecto materiali*, ſive ſenſibili ut in viventium, ſive inſenſibili ut in vitæ expertium generatione ſive præexiterit ſubjectum per aliquod tempus ſive tantùm inſtanti naturæ: per hæc autem generatio à creatione diſtinguitur, quæ fit ex nullo præſuppoſito ſubjecto.

CONCLUSIO III.

Generatio, primò dividitur in generationem vitæ expertium, & in generationem viventium.

Prima eſt productio compoſiti ſubſtantialis inanimati, ab alio ejuſdem ſpeciei compoſito; qualis eſt productio ignis ab igne.

Generatio viventium triplex diſtingui poteſt: accipitur enim

Primò, latiſſimè; pro cujuſlibet viventis productione; ſive interim talis productio fiat à vivente, ſive non; ſive à cauſa ejuſdem naturæ cum effectu, ſive à diverſa: & ſic productio animalium è putri materia, Solis aut ignis beneficiô, dici poteſt generatio. Sic formatio Adami ex limo terræ, & Ævæ ex coſta ipſius Adæ, generationis nomen ſortiri poteſt; terminus enim talium productionum eſt ſubſtantia vivens. *Eſt ejus varia diviſio.*

Secundò, ſtrictiùs generationis nomen accipitur ſcilicet pro productione viventis à vivente, qualiter accepta ſolitò deſcribitur, *Origo viventis à vivente mediante principio vitæ conjuncto in ſimilitudinem naturæ.* Quæ deſcriptio quatuor involvit particulas ad generationem deſiderandas. 1. Ut ſit *origo viventis*; quia nativitas pertinet tantùm ad viventia. 2. *A principio vivente*; ut à perfecta generationis acceptione arceantur productiones viventium ab igne, Sole, & aliis cauſis vitæ expertibus. 3. *A principio vitæ conjuncto*, id eſt, ut id per quod genitum *Generatio viventiũ triplex ſtatuitur.*

Explicatur viventium generationis ſtrictior definitio.

genitum producitur, fuerit aliquando generanti viventi conjunctum; genitum enim fit per ſemen a generante vivente decidens: quibus particulis productio Adæ dici nequit generatio, quia licèt fiat à Deo vivente; non tamen fit per ſubſtantiæ divinæ decisionem & communicationem.

4. *In ſimilitudinem naturæ*, non quidem individuæ; genitum enim nonnumquam genitoris ſui in perfectionibus, tùm ſubſtantialibus cum accidentariis prorſus abſimile cernitur. Illa itaque ſimilitudo debet tantùm eſſe *ſpecifica*, utpotè hominis ab homine, equi ab equo: vel *generica*, qualis eſt generatio muli ex equa; talis enim ſimilitudo nec erit individualis nec ſpecifica, ſed tantùm generica, ſcilicet, origo animalis ab animali. Quibus verbis, hic non comprehenditur Divini Verbi generatio, ut quidam autumant, illa enim non fit tantùm in ſimilitudinem, ſed etiam in identitatem naturæ.

Ad quā duplex conditio desideratur.

Ex his apparet productiones monſtruoſas ex diverſis ſpeciebus ortas; *v. g.* Leopardi, ex leone & pardo; muli, ex aſino & equa, veras eſſe generationes; quia licèt non fiant in ſimilitudinem naturæ ſpecificæ, fiunt tamen in ſimilitudinem naturæ genericæ, per veram ſubſtantiæ deciſionem à generante, & intenditur ab utroque. Duo enim hæc ad generationem præcipuè deſiderantur. 1. Ut fiat per ſubſtantiæ deciſionem à generante. 2. Ut iſta generatio à generante intendatur. Cum enim ens quodlibet innatô deſideriô ſui conſervationem appetat, nec poſſit idem in individuo ſemper ſubſiſtere, eò quòd omnia quæ ſunt ſub Sole perpetuæ mutationi ſint obnoxia: idcircò aliud ſibi ſimile producere intendit, ut ſaltem in ſui ſimilitudine ſubſiſtat & conſervetur. Unde fit ut unaquæque ſpecies ſuæ naturæ ſimilitudinem intendat, licet nonnumquam deficiat ab intento, ſicut contingit in productione muli ex equa & aſino. Ex quibus:

Collige 1. Vermes in animalis ventriculo productos non fieri per propriam generationem; licèt enim fiant ex materia viventi conjuncta, non tamen ab animali intenduntur, nec in illius ſimilitudinem prodeunt. Pari ratione Ævæ productio dici nequit perfecta generatio; quia etiamſi formata fuerit ex coſta ab Adami latere deciſa, Adamus tamen per hanc coſtæ deciſionem, non magis Ævæ, quàm cujuſlibet alterius rei productionem intendebat; unde Æva non fuit, nec dici poteſt Adami filia.

Unde Adami & Ævæ productio non fuit vera generatio.

Collige 2. Demones incubos aut ſuccubos nullatenùs generare; ex hypotheſi quod ex eorum congreſſu cum animalibus aliquid oriatur. Ratio eſt evidens, quia (ut norunt Theologi in tractatu de Angelis,) Demones id non præſtant per aliquam ſuæ ſubſtantiæ partem deciſam, cum ſint ſpirituales & incorporei; ſed per ſemen ab alio animali acceptum. Demon enim incubum animal, *v. g.* equum agens poteſt furari ſemen ab aliquo equo emiſſum, & illius ſeminis virtutem & calorem ſuo artificio conſervare, donec illud equam cum qua congreditur transfundat, ex qua transfuſione orietur & fiet equus: cujus tamen formatio, non Demoni congredienti, ſed illi equo cujus ſemen Demon furatus eſt, adſcribenda eſt.

Nec Demonum ſuccuborum, aut incuborū fœtus verè ſunt ab eis geniti.

An autem Demon ſuccubus ſeu equam agens & cum vero equo congrediens poſſit exceptum ſemen ita fovere, ut exinde equus naſcatur; id

alijs relinquo fuſiùs diſcutiendum. Pars tamen negativa mihi videtur probabilior; quia in formatione equi plura ſuppeditat equa, quam equus; ultra enim ſeminis deciſionem, requiritur illius ſeminis in corpus organicum mutatio, formati fœtûs nutritio, *&c.* quæ omnia fieri poſtulant à virtute vegetativa equæ.

Tertiò. Generatio viventium ſtrictiſſimè ſumpta deſcribi poteſt *Origo viventis intelligentis vitâ intelligente, mediante principio vitæ conjuncto*, quibus comprehenditur generatio omnium hominum, & excluduntur animantium ac plantarum productiones. Ex hac pariter oritur denominatio patris aut matris in principiis generantibus; hæc enim nomina ſolis intellectualibus ſubſtantiis alias generantibus, non autem ratione expertibus propriæ ſunt. Hæc etiam deſcriptio æternæ Verbi Divini generationi congruit, ut colligitur ex Doctore in 1. *d.* 5. *q.* 2. *n.* 13. Licèt enim Pater - Æternus ſuum Filium per ſubſtantiæ ſuæ partem deciſam non generet, ſed per individuam ſuæ naturæ communicationem; non minùs ineffabilis illa productio, vera dicitur generatio, quia hunc adorandum Filium Pater Æternus de ſe producit, *Quemadmodùm* (inquit Doctor) *ſi Pater creatus immediatè decideret à ſe Filium* (id eſt, produceret nullo mediante ſemine, ſed per emanationem, & veluti eruptionem unius ab alio) *verè eſſet pater, quia illud quod eſſet de ſe, verè eſſet terminus actionis.* Hæc tamen obiter dicta ſint; fuſiùs Theologis diſcutienda.

Generationis viventium ſtrictiſſima definitio traditur.

CONCLUSIO IV.

Quis ſit terminus quò generationis.

TErminus quò *generationis eſt forma physica: terminus verò qui & totalis eſt ipſum ſubſtantiale compoſitum ex materia & forma.* Ita Doctor *in* 1. *d.* 3. *q.* 9. *n.* 33.

Probatur 1. *pars.* Illud eſt terminus *quo* & formalis generationis, quò mediante conſtituitur totum compoſitum, eſtque principium ejus formale diſtinctivum ab omni alio: atqui forma eſt ejuſmodi, per eam enim compoſitum conſtituitur, & à quolibet alio diſtinguitur.

Nec refert quòd Ariſtoteles 8. *Physic. c.* 11 aſſerat formam non generari; loquitur enim de termino qui & totali, non autem de termino quo & partiali; ibi enim triplicem diſtinguit ſubſtantiam, ſcilicet materiam, formam & compoſitum, dicitque ſolius compoſiti admitti debere generationem & corruptionem.

Et qui terminus qui.

Probatur 2. *pars.* Ille eſt terminus totalis generationis, quò poſitò, verè ponitur & intelligitur completa ac perfecta generatio: atqui totum compoſitum eſt hujuſmodi. Probatur, productâ ſolâ formâ non eſt genitum, poteſt enim forma produci (ſaltem divinitùs) & conſervari ſeorſim abſque eo quòd uniatur; & ſic erit quidem forma producta, non verò compoſitum. Ergo forma non terminat adæquatè generationem. Ergo terminus illius adæquatus eſt ipſum compoſitum. Id apertè docet Ariſtot. *l.* 7. *Metaphyſic.* & cum eodem Doctor noſter, *à n.* 50. *uſque ad* 62.

Quæres. Quid ſit ſemen animalis ad alterius animalis generationem concurrentis.

Quid ſit ſemen.

Reſp. cum Doctore *in* 2. *d.* 18. *q.* 1. *n.* 8. ſemen non incongruè deſcribi ſic: *Semen eſt corpus quoddam, cujus forma non eſt intenta propter ſe, ſed propter aliud, ut ſcilicet ex illo generetur aliquid ſimile generanti.*

Dicitur 1. *corpus*, quia non eſt ſpirituale, nec etiam accidentale, ſed ſubſtantiale corporeum. Cætera adduntur, ut innoteſcat, ſemen non decidi à generante, niſi propter aliud ſimile generanti formandum: unde fit ut ſemen ſit via ad ulteriores formas. Duplicem enim in formis ſubſtantialibus proceſſum Doctor ibidem inſtituit, unum à formis imperfectioribus ad perfectiores, qualis eſt, *v. g.* aſcenſus à forma ſeminis, ad formam ſanguinis; à forma ſanguinis, ad formam embrionis; & à forma embrionis ad formam geniti. Alius proceſſus eſt à formis perfectioribus ad imperfectiores, reſolvendo ſcilicet formam corpoream geniti, in formam cadaveris; illam in feces, has in elementa; hæc in materiam primam. Semen igitur (ut concludit) eſt via aſcendendi ad ulteriores formas productas. Cætera aperiemus in tertia parte.

Et quomodo ex eo formetur fœtus.

QUÆSTIO SECUNDA,

An quid, & qualis ſit nutritio.

CUM ſubſtantia vivens contrariis & oppoſitis conſtet qualitatibus, mutua invicem pugna ſeſe impetentibus, in qua dimicatione non nihil illa ſubſtantia detrimenti patitur: idcircò ne per hoc inteſtinum bellum vivens corruat & occidat[r], continuò indiget pabulò, ut deperditam ſubſtantiam reſarciat & reſtauret. Id autem fit per *Nutritionem*, de qua tria hîc ſunt reſolvenda. 1. An ſit admittenda. 2. Quæ ſit ejus definitio. 3. Qualiter fiat. Ut autem dicendorum planior fiat notitia:

r Status quæſtionis.

Notandum 1. eam fuiſſe quorumdam veterum Theologorum cum Magiſtro Sententiarum opinionem, quòd in humani corporis nutritione nulla fiat novæ ſubſtantiæ productio & ad priorem aggeneratio. Docet enim *in* 2. *diſt.* 30. veritatem & rationem formalem humani corporis conſiſtere in primigenea ſubſtantia, quam anima rationalis ut materiam ſibi proportionatam & ſufficientem informat, & cui fovendæ & conſervandæ alimentum quidem deſervit; at in ipſam non convertitur: unde putat augmentationem non fieri per adjectionem novæ ſubſtantiæ; ſed per multiplicationem ſeu extenſionem primævæ illius ſubſtantiæ quæ multiplicatur ex ſe, ſicut multiplicati ſunt panes evangelici ſine ulla externæ materiæ abjectione. Vocat autem eam ſubſtantiam *primigeneam*, quia eſt portio ſubſtantiæ corporeæ à parentibus per generationem accepta: ſed etiam quia eſt propagata ab Adami viâ ſeminali. *Omne enim*, inquit, *quod in humanis corporibus naturale eſt, deſcendit à primo parente lege propagationis, & in ſe auctum & multiplicatum eſt nullâ exteriori ſubſtantiâ in illud tranſeunte, & ipſum in futuro reſurget. Fomentum quidem habet à cibis, ſed non convertuntur cibi in humanam ſubſtantiam, quæ ſcilicet per propagationem deſcendit ab Adamo. Tranſmiſit enim Adamus modicum quid de ſubſtantia ſua in corpora filiorum, quando eos procreavit, id eſt, aliquid modicum de maſſâ ſubſtantiæ ejus diviſum eſt, & inde formatum corpus filii, ſuique multiplicatione ſine rei extrinſecæ adjectione auctum eſt: Et de illo ita augmentato aliquid inde ſeparatur, unde formantur poſterorum corpora: & ita progreditur procreationis ordo lege propagationis uſque ad finem humani generis.* Adjicit tamen infrà: *Non*

inficiamur quòd cibi & humores in carnem & ſanguinem tranſeunt : ſed non in veritate humanæ naturæ , quæ à primis deſcendit parentibus : quæ ſola in reſurrectione erit ; reliqua verò caro , in quam cibi tranſeunt tanquàm ſuperflua in reſurrectione deponetur. Hæc ille, quæ paulo longiùs deſcripſi, ut ex verbis ejus conſtet abſurda, & ab omnibus jam improbata ſententia, nimirum quòd in homine duplex ſit caro, una primigenia, & per totam vitam inalterabilis, atque ſola in reſurrectione reſtituenda ; altera adjectitia quæ per nutritionem acquiratur quidem, ſed extranea ſit ad rationem formalem humani corporis.

Notandum 2. Nonnullos Philoſophos (quibus dux fuit Henricus Gandavenſis *quodlib.* 2. *quæſt.* 10.) aliam minùs quidem erroneam, ſed non magis rationi conſentaneam circa hanc eamdem materiam amplexatos eſſe ſententiam, docentes novam quidem in nutritione produci materiam, locò materiæ alimenti ; ſed non effici novam formam carnis ; at novam hanc materiam informari præxiſtente jam in homine formâ carnis, ſicut vivificatur per eandem animam rationalem in homine ipſo præexiſtentem : ita quòd in nutritione plures quidem materiæ priori materiæ corporis adjiciantur, non verò plures formæ partiales, quia forma præexiſtens earum vices implet : quam ſententiam antea docuerant Albertus *lib. de nutritione cap.* 3. Philopponus. 1. *de gener. cap.* 5. &c.

Notandum 3. quòd etſi in omni nutritione fiat quædam generatio, quippè cùm in ea producatur nova materia & nova forma carnis : nihilominùs nutritio differt à generatione in eo maximè, quòd per generationem producatur totum compoſitum; quia per eam fit totalis forma, quæ juncta materiæ totum corpus vivens efficit : in nutritione verò producitur tantùm materia & forma partialis ordinata ex ſe ad alterius integritatem. Unde Doctor *in* 4. *diſt* 44. *quæſt.* 1. *num.* 7. ait: *Nutritio non dicitur generatio ſimpliciter , quia non eſt generatio per ſe entis, prout illud dicitur per ſe eſſe , quod non eſt pars alterius : ſed poteſt dici aggeneratio , quia eſt generatio alicujus , quod per generationem fit idem alicui praexiſtenti , cui aggeneratur : vel poteſt dici ingeneratio , quia eſt generatio partis in toto , cujus non fuit pars.*

CONCLUSIO I.

A*Dmittenda eſt vera nutritio, per quam ſubſtantia alimenti convertitur in propriam ſubſtantiam aliti.* Hæc eſt jam communis apud Philoſophos & Theologos.

Probatur. In nutritione ſubſtantia alimenti corrumpitur & mutatur, ut experientiâ conſtat ; igitur vel abit in nihilum, vel in aliam ſubſtantiam tranſmutatur : ſed primum dici nequit, quia nullâ operatione creaturæ poteſt aliquid annihilari: igitur neceſſum eſt, quòd ſubſtantia alimenti in aliam tranſmutetur ; ſed in nullam aliam converſi poteſt, quàm in ſubſtantiam aliti : igitur, *&c.*

Deinde certum eſt viventia continuò creſcere & foveri per ſuſceptum alimentum, donec deſtinatum ſuæ magnitudinis à natura terminum obtinuerint : at id fieri non poſſet, niſi fieret converſio alimenti in ſubſtantiam aliti, etenim creſcunt tantùm penes quantitatem, vel etiam per adjectionem novæ ſubſtantiæ : at pri-

mum dici requit alio, qui nova quantitas aut eſſet ſine ſubjecto, aut reciperetur in ſubjecto jam affecto alterâ qualitate; adeòque duæ quantitates idem ſubjectũ afficerent, quod repugnat, igitur neceſſum eſt, quòd in nutritione nova ſubſtantia adjiciatur priori ſubſtantiæ viventis, ac ſubinde quòd homo novam carnem ſuſcipiat.

Repones forſan cum Magiſtro Sententiarum id quidem verum eſſe de cæteris viventibus, non autem de homine, qui habet ſubſtantiam primigeneam inalterabilem.

Contra. Vegetativa non magis efficax eſt & perfecta in bruto & plantis, quàm in homine; ſed in his convertit alimentum in ſubſtantiam aliti: igitur idem præſtare debet in homine. *Major conſtat.* Tùm, quia homo nobiliſſimus eſt inter viventia: igitur nobiliores etiam & efficaciores habet potentias & facultates; ac ſubinde ſi in cæteris viventibus vegetativa habeat vim convertendi ſubſtantiam alimenti in ſubſtantiam aliti; multò magis iſtud in homine concedendum eſt. *Deinde* homo dum generatur, non minùs eſt imperfectæ magnitudinis, quàm planta & brutum; igitur non minùs quàm hæc viventia habere debet vim & media, quibus debitam & conſentaneam ſibi magnitudinem & extenſionem obtineat: ſed illa debitam ſibi extenſionem obtinent, per aſſiduam converſionem alimenti in ſuam propriam ſubſtantiam, ut experientiâ conſtat: igitur idem admittendum eſt in homine. *Sequela majoris patet*, Etenim ſi hæc vis & efficacia acquirendi proportionatam magnitudinem admittatur in aliis viventibus: multò magis concedenda eſt in homine omnium viventium præſtantiſſimo; ſi enim hæc virtus deeſſet, natura maximè deficeret in neceſſariis. *Inſuper* experientia teſtatur in homine convaleſcente ex infirmitate, aliquid ſui corporis per morbum deperditum, aſſiduè reparari per nutritionem & alimentum: ſed id fieri non poteſt, niſi fiat converſio ſubſtantiæ alimenti in ſubſtantiam carnis: igitur hæc eſt admittenda.

Denique, certum eſt hominem creſcere in ſubſtantia: ſed explicari non poteſt qualiter hoc fiat, niſi acquirendo aliquas partes ſubſtantiales. Ergo datur talis acquiſitio, & conſequenter nutritio. *Probatur exiſtentia veræ nutritionis.*

Repones id fieri per novæ quantitatis acquiſitionem, aut per rarefactionem.

Contra. Non fit novæ quantitatis acquiſitio, abſque novis partibus ſubſtantialibus; alioquin duæ quantitates eſſent in eodem ſubjecto, quod implicat naturæ viribus. Nec fit pariter talis augmentatio per rarefactionem; quia ſic dum homo pervenit ad maximam molem, ejus ſubſtantia eſſet valdè tenuis, & multò minùs ſolida, quàm ſubſtantia pueri, quod eſt contra omnem experientiam.

Repones iterùm fieri quidem per nutritionem augmentum ſubſtantiæ, non per acquiſitionem novæ, ſed per extenſionem primigeniæ, ſicut Chriſtus Dominus panes multiplicavit non adjiciendo novam ſubſtantiam panibus, ſed priorem ſubſtantiam augendo.

Contra. Ex hac reſponſione ſequeretur, inquit Doctor, loco laudato, *n. 4.* quòd nulla fieret in homine augmentatio, niſi per miraculum; ſicuti panes illi evangelici, non niſi per miraculum fuerunt multiplicati; adeòque natura deficeret in homine, magis quàm in plantis & brutis, in quibus ineſt vis naturalis ad acquirendam ſibi debitam proportionem. *Deinde* ſequeretur quòd in homine eſſet aliqua

caro ſimpliciter incorruptibilis per totam vitam, vel ſi corromperetur, numquam poſſet reparari, virtute naturali; quippè cùm reſtaurari non poſſit per nutritionem: ſed hoc eſt abſurdum; nihil enim eſt in homine præter animam rationalem quòd perpetuæ mutationi non ſit obnoxium; quippè corporeum omne & materiale mutationi ſubjacet. De his amplior erit ſermo in ſequente quæſt. 3. *quæſito 2. Denique* per nutritionem fit converſio alimenti in aliquam ſubſtantiam non in aliam quàm viventis, ut probatum eſt; igitur alimentum hominis convertitur in ipſius carnem, ac proinde in ſubſtantiam illam primigeneam.

Repones alimentum hominis converti quidem in carnem de novo genitam, non verò in eam, quæ per generationem fuit accepta.

Contra. Ex hoc ſequeretur duplicem in homine admittendam eſſe carnem ſpecie diſtinctam corruptibilem unam, & incorruptibilem alteram: hoc autem eſt abſurdum, quia multiplicarentur entia ſine ulla ratione & neceſſitate. *Deinde* caro illa de novo genita verè animatur animâ intellectivâ: igitur eſt verè de ſubſtantia hominis, ſicut & ea quæ per generationem producta eſt. *Antecedens patet*: Quælibet enim pars carnis eſt ſenſitiva & vegetativa, quia quælibet nutritur, creſcit, ſentit, & exercet aliquos actus vitæ ſenſitivæ & vegetativæ: at in homine operationes vitæ vegetativæ ſenſitivæ proveniunt ab anima rationali.

Dices fortè non vigere ſenſum in carne nutritiva, ſed tantùm in primigenea, quamvis ob vicinitatem non diſcernatur ſubjectum tactûs.

Contra. Caro per nutritionem comparata, vel ita primigeneæ intermiſcetur, ut loco non diſtent, & ſic datur penetratio corporum naturaliter; vel tantùm ipſi ineſt per juxtapoſitionem; & ſic poſſet in una ſenſus percipi, & non in alia. *Porrò* non diſcernitur illa ſenſus diſcontinuitas in carne, quippè cùm per omnes illius partes diffundatur: igitur omnes carnis partes æquè animantur animâ rationali; ac ſubinde ex æquo ſpectant ad veritatem & integritatem humanæ naturæ. Accedit quod caro per nutritionem comparata, fatente Magiſtro Sententiarum, inſervit primigeneæ, ut ipſam foveat & conſervet, ſicut oleum lucem lampadis, & lignum ignem: ſed oleum non aliter fovet lucem, & lignum ignem; niſi quia in eorum ſubſtantiam convertuntur; igitur caro nutrimentalis etiam debet in genitam ſubſtantialiter converti.

Objicies. Illud dictum Chriſti, Matth. 15. *Quod intrat in os, non coinquinat animam, ſed vadit per ſeceſſum*, &c. Ergo non convertitur in ſubſtantiam.

Reſp. diſtinguendo conſeq. Secundùm partes impuriores, *Concedo*; ſecundùm partes puriores, *Nego.* Alimenti enim portio magis terreſtris emittitur, quæ verò purior eſt in ſubſtantiam mutatur.

CONCLUSIO II.

NUtritio *eſt actio, quâ vivens per innatam ſuam virtutem vitalem, materiam alimenti convertit in propriam ſuam ſubſtantiam per novæ formæ & materiæ productionem.* Hæc eſt communis, ſi non ſecundùm terminos, ſaltem ſecundùm ſenſum, & explicatur.

Primò dicitur *actio quâ vivens*:

Traditur & explicatur nutritionis definitio.

nutritio enim eſt *actio vitalis*: quibus verbis converſio ligni in ſubſtantiam ignis, non dicitur propriè nutritio: tùm quia non fit per intùs ſuſceptionem & unionem realem ſubſtantiæ nutritivæ cum ſubſtantia nutriti, ſed tantùm per juxta-poſitionem ſubſtantiæ pabuli ad ſubſtantiam ignis. Ignis enim de novo genitus per ligni combuſtionem, non conſervatur in priori materia; ſed fit novus ignis priori adjunctus, & juxta eum poſitus. Sicque ex multis converſionibus pabuli fit aggregatum ex pluribus ignibus juxta ſe poſitis. Unde per converſionem pabuli in ignem, aliqua ignis ſubſtantia deperdita non reparatur, nec conſervatur in priori parte: ſecùs verò eſt de vivente: Tum, quia Ariſtoteles expreſsè aſſerit non viventia propriè non nutriri his verbis: *Quoniam autem nihil aliter non participans vitam: animatum utique erit corpus quod alitur, quatenus animatum.*

Secundò. Per innatam virtutem vitalem, ut nutritio diſtinguatur ab illis mirandis mutationibus, per quas virtute divinâ ægroti priores vires & ſubſtantiam recuperant.

Tertiò. Convertit alimentum in ſubſtantiam ſuam, quibus perfecta traditur nutritionis ratio; quæ idcirco conceditur, ut inviduum ſeipſum in ſuo eſſe conſervet; per hanc etiam particulam, nutritio diſtinguitur à generatione, quia generatio tantùm intenditur ad ſpeciei conſervationem; nutritio verò ad individui ſuſtentationem.

Quartò. Tandem additur *per novæ materiæ & formæ productionem*, ut excludatur ſententia eorum qui dicunt per nutritionem produci quidem novam materiam, non verò novam formam, ita quòd hæc nova producta materia informari debeat à præexiſtente forma carnis ſeu corporis. Quod utique quàm ſit abſurdum, probat Doctor loco ſuprà laudato *num. 6.* Primò quidem, quia ſi materia alimenti, deſtructâ ſuâ formâ, deberet informari à præexiſtente forma corporis aliti, quemadmodùm in homine vivificatur à præexiſtente anima rationali; ſequeretur ipſam formam corporis aut carnis informare duas materias indiviſibiliter, ſeu abſque aliqua ſui extenſione, ſicut eas vivificat anima rationalis: at hoc eſt abſurdum, igitur, *&c. Minor conſtat.* Alioqui hæc forma eſſet ſimplex & indiviſibilis, ſicut anima rationalis, quod ipſius entitati repugnat; cùm enim ſit corporea, neceſſariò debet eſſe quanta & diviſibilis. *Major probatur ſic à Doctore.* Forma quæ nullo modo eſt extenſa ex parte ſui; nec aliter quàm priùs perficit materiam alio & alio modo extenſam, reſpicit eam indiviſibiliter: at ſi forma præexiſtens informaret materiam alimenti, ſic illam perficeret & reſpiceret: ſi enim hæc nova materia informaretur à præexiſtente forma, aut hæc informaret illam ſecundùm ſe totam, ità quòd tota forma eſſet in præexiſtente materia ſimul & in nova; & ſic utramque informaret indiviſibiliter, ſicut anima rationalis utramque vivificat, & eſt tota in utraque materia, & tota in qualibet illius parte; ac ſubinde eſſet in utraque indiviſibiliter, quod abſurdum eſſe jam demonſtratum eſt: vel informaret tantùm novam materiam ſecundùm aliquam ſui partem, quod etiam repugnat; vel enim illa pars formæ deſineret informare partem materiæ, in qua priùs erat; & ſic migraret de materia in materiam, & relinqueret illam priorem partem materiæ ſine forma; au-

certè ſimul perficeret præexiſtentis materiæ partem, & novæ ſuccedentis, ſicque una & eadem formæ pars ſimul informaret duas materiæ partes, quarum alterutra eſſet ipſi ſubjectum proportionatum & adæquatum, proindeque eadem forma informaret naturaliter duas adæquatas ſibi materias, quod nullus Philoſophus admittet: igitur nova ſuccedens materia per nutritionem, vel remanebit ſine forma, vel neceſſum eſt quòd per formam carnis & corporis de novo productam informetur.

Deinde forma materialis non poteſt uniri ſubjecto virtute agentis naturalis, niſi illi, ex cujus potentia educitur: ſed forma præexiſtens nequit educi virtute agentis naturalis de illa nova materia, quæ priùs informabatur formâ alimenti; quia eductio formæ de ſubjecto eſt actio, quâ ipſa forma producitur in ſubjecto; ad formam autem præexiſtentem non datur actio productiva, quia productio eſt rei non exiſtentis: igitur forma præexiſtens non poteſt informare novam illam materiam.

Denique idcircò per nutritionem producitur nova ſubſtantia, ut reſtauretur & reparetur ea, quæ per calorem naturalem fuit conſumpta, vel ut præexiſtens illa augeatur: ſed ſubſtantia quæ conſumitur & deperditur non ſolùm includit materiam quæ præexſtitit, ſed etiam formam; quia pereunte materiâ corporeâ, neceſſum eſt quòd etiam pereat forma quæ ab ea dependet; ſicut pereunte ſubjecto neceſſum eſt quòd pereat accidens ab eo dependens; neque enim minùs forma dependet à materia ut ſubſiſtat, cùm non poſſit exiſtere naturaliter extra materiam, quàm dependeat accidens à ſubjecto, extra quod non poteſt exiſtere; imò ipſa materia per ſe non corrumpitur; quia eſt incorruptibilis & ingenerabilis: ſed dicitur perire ab aliquo corpore vivente ratione formæ, quâ conſtituebatur in eſſe partis illius corporis cum forma illa corrumpitur: ac proinde abſumi non poteſt pars aliqua corporis à calore naturali aut aliter perire, quin forma qua conſtituitur in ratione partis pereat: igitur à pari ſubſtantia quæ ſuccedit tali parti, non debet eſſe pura materia; ſed debet habere formam ſimilem huic, quæ interiit.

CONCLUSIO III.

NUtritio ſumpta ſecundùm omnes converſiones quas complectitur, fit diviſibiliter; ſumpta verò pro aggeneratione unius partis ſubſtantialis ad priorem, fit in inſtanti.

Probatur 1. pars. Antequam enim alimentum in aliti ſubſtantiam convertatur, hæ requiruntur mutationes. 1. Alimentum dum ſubigitur & aſſumitur, à dentibus conteritur; quæ contritio à nonnullis vocatur prima digeſtio, & ab aliis prima concoctio, à cæteris verò prima ſubſtantiæ nutritivæ præparatio: idcirco autem fit talis alimenti contritio, quia alimentum debet eſſe liquidum, ut in ventriculum tranſmittatur. *Quomodo præparetur & formetur alimentum & in aliti ſubſtantiam convertatur.*

2. Cibus delatus ad ſtomachum, calore naturali ejuſdem, adjuvantibus etiam vicinis partibus, præſertim hepate, concoquitur & in quandam maſſam, quam Medici *Chilum* vocant, tranſmutatur.

3. Poſtquam chilus per ſtomachi orificium ad ima detruſus & per inteſtina flexuosâ circuitione deductus eſt; partes illius magis terreſtres in ſeceſſum emittuntur; ſubtilior verò & purior per venas meſenterij ſugitur,

tur, & ad jecur deffertur.

4. Illæ partes puriores chili virtute jecoris convertuntur in ſanguinem, quia à jecore ad cor effluens, & per venas cordis ad totum corpus exſugitur à carne & oſſibus.

5. Virtute innatâ oſſibus & carni, ab oſſibus convertitur in os, & à carne in carnem; quo fit, ut perpetua nutritionis materia ſit ipſe ſanguis; & idcirco continuum vocatur alimentum. Hæ autem omnes converſiones fieri nequeunt in inſtanti; Ergo nutritio ſumpta quatenus involvit omnes mutationes eſt ſucceſſiva.

Probatur 2. *pars.* Illa aggeneratio fit in inſtanti, quæ ab aliquo non retardatur, ſed talis aggeneratio partis ſubſtantialis ad priores à nullo retardatur. *Probatur.* Retardaretur enim vel à contrario vel ab agente, vel à diſpoſitione inducenda: ſed à nullo retardari poteſt; non à contrario, quia ſubſtantia contrariam ſubſtantiam non habet: non ab agente, quia agens quod unit aliquid, retardatur tantùm propter diſproportionem quæ eſt inter partes uniendas, *v. g.* inter formam ignis, & materiam informatam formâ ligni; ſed pars unienda non eſt diſproportionata alteri; ergo, *&c.* Non denique à tertio, quia jam præviæ ſupponuntur diſpoſitiones ad utriuſque ſubſtantiæ unionem.

Quomodo generatio ſubſtantialis ſit ſucceſſiva & inſtantanea.

CONCLUSIO III.

D*Um vivens ſenſitivum tantùm aut tantùm vegetans nutritur; nedum acquirit novam partem ſui corporis, ſed & ſuæ animæ.* Hæc eſt Doctoris *in* 4. *d.* 44. *quæſt.* 1.

Probatur. Tum, quia illæ animæ diviſibiles non minùs ſunt capaces augmenti ſubſtantialis, quàm corpus; ergo ſi unum augeatur, augebitur & aliud: *Tum*, quia ad diminutionem corporis ipſæ minuuntur; ergo ad illius augmentationem augeri debent; *Tùm* denique, quia faciliùs percipitur, quomodò anima augeatur per augmentum corporis, ſuſcipiendo novam partem ſibi additam, quàm ſi novam tantùm quantitatem ſuſciperet.

Viventia ſenſitiva & vegetativa acquirunt per nutritionem novam partem corporis & animæ.

Quæres 1. *Quis ſit terminus nutritionis.*

Reſpondeo eſſe ſubſtantiam viventem, quatenùs habet rationem partis aggeneratæ, ut patet. Ille enim eſt terminus nutritionis quô poſitô ponitur ipſa nutritio, & quô ſublatô perit; ſed ipſâ parte vivente aggeneratâ ponitur nutritio; ergo eſt illius terminus. Cætera quæ ad nutritionem ſpectant, infrà patebunt ampliùs, cùm agemus de augmentatione & de anima vegetativa ac ſenſitivâ.

Quis ſit terminus nutritionis.

Hic tandem advertendum eſt ex Doctore ſubſtantiam per nutritionem comparatam & viventi adjunctam eſſe præexiſtenti, partim ſimilem, partim diſſimilem. Similis eſt in ſpecie ſeu forma ſpecifica; non ſolùm ratione animæ rationalis, quæ utramque ſubſtantiam genitam & aggeneratam vivificat; ſed etiam ratione formæ corporeitatis, quæ in utraque ſubſtantia comparatâ per generationem & nutritionem, eſt ejuſdem omninò ſpeciei. Diſſimilis verò eſt quantùm ad puritatem & vigorem, eò quòd, inquit Doctor loco laudatô, *num.* 8. ſubſtantia, quæ comparatur per nutritionem non eſt tantæ puritatis & virtutis, quantæ fuit ea, quæ per generationem eſt producta; quia ſubſtantia genita exerendo ſuam

vim & activitatem in ſubſtantiam alimenti, ut ipſius formam deſtruat, repatitur, & ipſius virtus retunditur ab ipſo alimento, cujus forma ægrè fert ſe deſtrui, & à materia divelli: Unde quò plus agit, plus debilitatur, quantùm ad qualitates naturales, & virtutem activam ad convertendum alimentum in ſubſtantiam aliti: igitur, inquit Doctor, caro primò habitâ ex generatione, quantò magis agit in nutrimentum, ut contrarium, tantò magis debilitatur virtus ejus: unde fit ut caro comparata per converſionem alimenti, tametſi ſit ejuſdem ſpeciei cum præexiſtente; nihilominùs eſt impurior, tùm propter minorem virtutem & activitatem, tum propter adjunctionem humorum corporeorum, qui licèt non tranſeant in ſubſtantiam viventis; tamen admiſcentur carni, quæ tranſit in eandem ſubſtantiam, & eam diſponunt ad interitum & corruptionem; & per conſequens, inquit Doctor, cùm genitum non poſſit eſſe perfectius generale, ſequitur quòd caro genita ab illa carne poſteriori, quantò poſteriùs generatur, tantò regulariter erit impurior, quia ab impuriori genita, ſicut vinum quò magis cum ſuam exerit in aquam adjunctam, eò magis virtus ejus debilitatur, & in tantum deperit, ut tandem in aquam evaneſcat.

QUÆSTIO TERTIA.

Quid & qualis ſit corruptio.

JAM expreſſimus motus, quibus ſubſtantia producitur & conſervatur, hic verò reſolvendum eſt, qualis ſit motus per quem ipſa deperit. Unde hic tria ſunt diſcutienda: 1. Quid ſit corruptio. 2. An generatio unius ſit corruptio alterius. 3. An per corruptionem fiat reſolutio uſque ad materiam primam. *Status quæſtionis.*

Notandum 1. ex Ariſtotele, *lib.* 1. *Phyſ. cap* 3. & alibi ſæpè *generationem unius corporis eſſe corruptionem alterius*; & viciſſim *corruptionem unius eſſe generationem alterius*: quæ axiomata eô ſenſu accipienda ſunt, ut ſit nexus & concomitantia ac conſecutio inter generationem unius & corruptionem alterius; ita quod nunquam contingat corruptio unius compoſiti ſubſtantialis, quin alterius compoſiti generatio, vel aggeneratio ſequatur: neque generatio unius compoſiti ſubſtantialis ſine interitu alterius totali vel partiali; cujus utique ratio eſt, quòd materia non poſſit exiſtere naturaliter ſine forma; nec duæ formæ ſubſtantiales completæ in eadem materia perſeverare; ſubindeque neceſſum eſt, ut ad deſtructionem unius formæ, alia ſuccedat; ſic ad corruptionem formæ ligni in materia ſuccedit forma ignis.

Notandum 2. Difficultatem verſari inter Philoſophos, utrum quando res aliqua naturalis corrumpitur, pereant omnia accidentia, quæ priùs ipſi inerant, ita ut ad deſtructionem formæ ſubſtantialis etiam deſtruantur omnes formæ accidentales; nullumque accidens remaneat in genito, quod priùs fuerit in corrupto, ſed ſola in utroque reperiatur materia prima, quæ priores formas ſubſtantiales & accidentales abjiciens, novas induat & ſuſcipiat. Qua de re duplex capitalis eſt ſententia; una quidem eorum qui affirmant omnia accidentia perire, propterea quòd exiſtiment illa recipi immediatè in toto compoſito ex materia, ex forma, ac proin-

de ipſò pereunte neceſſum eſt quod illa intereant. Altera vero eorum qui negant hujuſmodi accidentia corrumpi cum forma ſubſtantiali, ſed cenſent ea ſubſiſtere in materia prima, in qua putant ea immediatè recipi: ut vero inter utramque hanc oppoſitam ſententiam medium teneamus, diſtinguendum cenſemus inter corruptionem viventium & vitæ expertium, ita quòd in his ad interitum formæ ſubſtantialis fiat reſolutio uſque ad materiam primam: in illis vero non ita.

Notandum 3. In generatione unico temporis inſtanti contingere expulſionem formæ priores, acceſſum formæ poſterioris & adventum novorum accidentium ipſi formæ de novo productæ connaturalium: ideòque ſolùm hic requirendum eſſe ordinem & prioritatem naturæ, qualis reperitur inter cauſam & effectum; ſeu prioritatem *à quo* & independentiæ; neque enim, ut diximus agendo de principiis phyſicis, materia poteſt eſſe in aliquo reali inſtanti temporis omni formâ ſive ſubſtantiali, ſive accidentali deſtitutâ, proindéque neceſſum eſt ut ad unius formæ interitum alia ſuccedat.

CONCLUSIO I.

Corruptio ſubſtantialis eſt mutatio quâ aliquid tranſit ab eſſe totius ſubſtantialis in non eſſe ejuſdem manente ſubjecto ſeu parte materiali ipſius.

Definitur corruptio ſubſtantialis. 1. Dicitur *Mutatio*, per quod convenit cum aliis motibus, nullus enim eſt qui non ſit mutatio illius quod movetur. 2. Dicitur *quâ aliquid tranſit à toto eſſe ſubſtantiali in non eſſe ejuſdem.* Per quod corruptio diſtinguitur à generatione, quæ eſt tranſitus à non eſſe ſubſtantiali ad eſſe ejuſdem; perinde enim eſt ad generationem, an fuerit aliqua forma præexiſtens in materia, dummodò alia producatur & ex ipſius ſinu educatur, & cum eâ ſubſtantiale compoſitum conſtituat, corruptio vero neceſſario ſupponit exiſtentiam illius, quod corrumpi dicitur. 3. *Remanente eòdem ſubjectô*, id eſt, eâdem materiâ, ſi enim (inquit Doctor *in 4. d.* 11. *q.* 4. *n.* 7.) omnes totius partes corrumperentur, hæc mutatio non eſſet corruptio, ſed annihilatio; ac proinde agens naturale totum aliquod corrumpens illud annihilaret.

CONCLUSIO II.

Generatio unius compoſiti ſubſtantialis eſt corruptio prioris compoſiti; non quidem per ſe, ſed per accidens: Hæc eſt Doctoris *in* 2. *d.* 1. *q.* 3. *n.* 21.

Probatur 1. *pars.* Omne generans ideo generat, ut ſibi ſimile producat: ſed producere nequit ſibi ſimile, niſi per corruptionem prioris compoſiti ſubſtantialis. Ergo generans intendit corrumpere priùs compoſitum. *Probatur minor.* Generatio non fit ex nihilo, ergo ex aliquo præſuppoſito ſubjecto: ſed fieri nequit ex ſubjecto affecto formâ ſubſtantiali; quippè cùm duæ formæ ſubſtantiales eidem materiæ ſimul ineſſe naturæ viribus non valeant: Ergo ut unam formam inducat in materiam, priorem cum forma inducenda incompoſſibilem deſtruere debet. *Generationem unius eſſe corruptionem alterius probatur.*

Dices. Dùm nutritur animal, fit corruptio alimenti; ſed hanc corruptionem nulla comitatur generatio:

Ergo corruptio unius non eſt generatio alterius.

Diſting. Nulla ſequitur generatio perfecta & totalis, quæ terminetur ad totum compoſitum ſubſtantiale, *Concedo*: nulla ſequitur generatio incompleta, quæ terminetur ad partem ſubſtantialem aggeneratam cæteris partibus, *Nego.* Nutritio enim non incongruè dici poteſt incompleta & partialis generatio.

Quod autem id non intendat per ſe, ſed tantùm per accidens, exinde patet, quia generans idcircò generat, ut ſuam ſpeciem ſervet, ac tueatur incolumem, quàm ſi ſimul cum alio ſuppoſito ſervare poſſet, illud non deſtrueret; vel ſi poſſet formam ſuam inducere in materiam omni formâ ſubſtantiali denudatam, nulla fieret corruptio, cùm nihil obeſſet generanti nec generationi.

Quæres 1. *Qualiter accipienda ſit vulgaris illa maxima, generatio unius eſt corruptio alterius.*

Reſpondeo ipſam non eſſe veram in ſenſu formali & identico, quaſi unica eademque eſſet actio, quia certum eſt generationem & corruptionem ſecundùm proprias rationes formales, eſſe oppoſitas privativè: ſed intelligenda eſt in ſenſu cauſali & concomitanti, ut indicat Doctor *locò citatô*, quia nempè una mutatio aliam concomitatur, & generatio corruptionem cauſat: corruptio pariter generationem præcedit ratione incompoſſibilitatis extremorum.

Quæres 2. *An generatio & corruptio ſint duæ mutationes realiter diſtinctæ.*

Generatio & corruptio ſunt duæ mutationes.

Reſpond affirmativè; *tùm* quia diſtinctos realiter habent terminos; generatio enim terminatur ad eſſe compoſiti, corruptio verò ad non eſſe: ſed eſſe & non eſſe ſunt termini realiter diſtincti, ergo, &c. *Tùm,* quia generatio poteſt eſſe ſine corruptione, ſi nempè Deus utramque formam, *v. g.* ignis & ligni in eadem materia conſervaret, aut ſi agens ſuam induceret formam in materiam omnibus formis ſpoliatam, ut contigit in productione Cœli & Terræ: Deus enim Cœli & Terræ formam induxit in materiam, quæ priori formâ prorſùs carebat. Et vice verſâ corruptio poteſt eſſe ſine generatione, ſi nempè dum deſtruitur una forma, Deus ſuum denegaret concurſum, ne alia produceretur.

Quæres 3. *An entia ſui corruptionem appetant.*

Nullum ens ſui corruptionem appetit.

Reſp. cum Doctore in 1. *Phyſic. q.* 22. nulla entia appetere ſui corruptionem appetitu naturali. *Tùm*, quia quodlibet ens bonum appetit, ut patebit in moralibus; permanentia autem entis, ejus bonum eſt. *Tùm*, quia quodlibet ens tendit ad locum, in quo maximè poteſt conſervari: ſed ad eum aliter non tendit, niſi quia ſuam conſervationem appetit; locus enim naturalis cujuſlibet rei, virtutem conſervativam habet reſpectu locati: *Tùm* denique, quia omnia entia, quoad poſſunt, entium enti, ſcilicet Deo, aſſimilari appetunt; Deus autem eſt ens perfectiſſimum & maximè permanens; idcircò omnia entia appetunt ipſi in permanentia aſſimilari.

Dices. Aliquod ens naturale appetit diſpoſitionem ſuæ corruptionis, igitur & ſuam corruptionem. *Conſeq. patet.* Qui enim vult antecedens, quodam modo vult conſeq. *Probatur anteced.* Ignis appetit rarefieri: ſed rarefactio eſt diſpoſitio prævia ad ejus corruptionem, quia faciliùs poteſt rarum corrumpi, quàm denſum.

Reſpondet Doctor negando conſeq.

Quia licèt appetant illas diſpoſitiones, non tamen appetunt, quatenùs diſponunt ad ſuam corruptionem; ſic homo qui appetit cibos nocivos, non eos appetit ut nocivos, ſed ut ſuaves & nutritivos: ignis ſimiliter non appetit rarefactionem quatenùs eſt facilitas ad ejus deſtructionem; ſed prout eſt ſurſum tendentia, & major ejuſdem elevatio ad ſuum centrum.

Nec etiam diſpoſitiones ad corruptionem.

Dices 2. Ens appetit illud quod eſt ſibi naturale; ſed corruptio eſt naturalis alicui enti, ergo eam appetit. *Major patet per inductionem.* Grave enim idcircò *deorſum*, & leve *ſurſum* appetit; quia locus deorſum eſt naturalis gravi, & ſurſum levi. *Minor conſtat*: *Tùm*, quia aliqua dicuntur corrumpi naturaliter, ut defectus propter ſenectutem: *Tùm*, quia aliqua corruptio fit ab intrinſeco, ut corruptio mixtorum ex elementis. Ergo corruptio eſt naturalis.

Negat minorem Doctor ibidem. Corruptio enim non eſt naturalis materiæ, nec formæ, nec compoſito. Non quidem *materiæ*, cùm illa ſit indifferens ad omnes formas; nec per ſe intendat cujuſlibet formæ deſtructionem, ſed tantùm per accidens, ſeu quatenus forma ſuſcipienda eſt incompoſſibilis cum habita. Non etiam ratione *formæ*, nec *compoſiti*, cùm neutrum ſui non eſſe appetat. Corruptio itaque dicitur tantùm naturalis, eò quòd fiat ſecundùm communem curſum naturæ, ut probant allata exempla, licèt talis corruptio violenta ſit rei quæ corrumpitur, quia fit contra naturalem illius inclinationem. Unde ſic minor diſtingui poſſet: corruptio naturalis eſt, prout naturale opponitur ſupernaturali, aut libero, *Concedo*: prout opponitur violento & diſconvenienti naturæ, *Nego*: *vel aliter*, naturalis eſt prout naturale ſignificat id, ad quod res inclinatur tanquàm ad ſui perfectionem, *Nego*: prout ſumitur pro eô, quod naturam rei ſequitur, & ex principiis ejus ortum habet, *Concedo*.

Hinc corruptio non ſit naturalis rebus.

Dices 3. Damnati appetunt non eſſe: Ergo aliquod ens appetit ſuam corruptionem.

Diſtinguo conſeq. Appetitu naturali, *Nego*: animali, *Concedo*. Duplex enim eſt appetitus, quidam ſequens cognitionem, ut ille quô aliquis nititur in proſequutionem vel fugam alicujus objecti delectabilis aut triſtabilis; & hic vocatur *animalis*; qui iterum duplex diſtinguitur, ſcilicet *ſenſitivus*, qui cognitionem ſenſitivam; & *intellectivus*, qui intellectivam ſequitur. Alius verò appetitus dicitur *naturalis*, qui nullam ſupponit cognitionem: ſed provenit ab intrinſecis rei principiis, qualiter dicitur quod grave deorſum, materia formam, entia naturalia ſui permanentiam appetant. Damnati ergo appetunt non eſſe, quia in *non eſſe* imaginantur nihil eſſe mali, & idcircò propter fugiendam miſeriam, quâ premuntur, non eſſe cupiunt, ut inquit Doctor *in* 4. *d.* 50. *num.* 16.

Damnati appetunt non eſſe, non appetitu naturali, ſed animali.

CONCLUSIO III.

IN corruptione viventium non datur reſolutio uſque ad materiam primam: ſecùs verò de corruptione non viventium.

In corruptione viventium non datur reſolutio uſque ad materiam primam.

Probatur 1. *pars*. Illa reſolutio non eſt uſque ad materiam primam, quando aliqua remanent in genito quæ fuerant in corrupto: ſed hæc contingunt in corruptione viventium. *Probatur*. Separatâ enim animâ,

nedum remanet forma corporeitatis afficiens materiam, ut probabimus in libris de anima: ſed & plura videntur accidentia eadem in homine vivo & mortuo, ut ſenſus ipſemet indicat; nam quandò homo interit frigore, & media in nive perit, remanet in ejus viſceribus idem calor; idem etiam nigror in vultu Æthiopis: in Cygno mortuo etiam idem candor qui fuerat in vivente. Vulnus quoque & cicatrix eadem in corpore occiſo, quorum omnium nulla poteſt cauſa aſſignari, ſi de novo producantur diverſa numero. Quando enim homo interit frigore, frigus exiſtens in aëre, vel nive, non poteſt eſſe cauſa remanentis caloris in viſceribus mortui: forma quoque cadaveris non efficit illum candorem aut nigrorem, ſimileſve diſpoſitiones, quia eas non exigit, ut patet ex eo quòd ſenſim evaneſcant. Nullus item apparet finis nullaque efficiens cauſa novi vulneris & cicatricis. Denique agens qui mortem intulit, non producit illa accidentia, quia potiùs produceret diſpoſitiones, quas forma cadaveris exigit, nec produceret nigrorem in Æthiope potiùs quàm candorem. Adde quòd tunc fieret mutatio ex albedine in albedinem, ex nigredine in nigredinem, contra Philoſophum, 1. *phyſ. cap.* 5. *textu* 43. Igitur fatendum eſt quòd eadem accidentia quæ fuerant in vivente genito, remaneant in corrupto.

Datur verò in corruptione non viventium.

Dices. Corruptò ſubjectô non remanent accidentia: ergo in homine mortuo non remanent eadem accidentia, quæ erant in vivo.

Diſtin. antec. Corruptò ſubjectô inhæſionis pereunt accidentia, *Concedo*: corruptò ſubjectô denominationis, pereunt accidentia, *Nego*. Homo autem eſt tantùm ſubjectum denominationis accidentium materialium; corpus verò illius, id eſt, materia formâ corporeitatis inſtructa, eſt eorum ſubjectum inhæſionis: unde accidentia illa penitùs non pereunt, niſi corruptâ formâ organicâ corporis, *&c.*

Probatur 2. *Pars.* 1. ex Ariſtotele, qui *lib.* 1. *de gener. c.* 4. *textu* 23. Illud ponit diſcrimen inter generationem & alterationem; quòd generatio fiat immediatè in materia omni formâ denudata: alteratio verò fiat in ſubjecto ſenſibili, videlicet toto compoſito. *Alteratio ſanè eſt*, inquit, *quando ſenſibile ſubjectum permanens in ſuis mutatur affectibus* (id eſt qualitatibus) *at cùm totum mutatur, nihil ſenſibile, ut ſubjectum, permanet; ut cùm ex tota aqua* (id eſt, ex tota aliqua aquæ portione) *aër, aut ex toto aëre aqua fit.* Hinc generationem ſic definit, *generatio eſt mutatio totius, nullô ſubjectô ſenſibili remanente eodem*, ſed niſi fieret reſolutio uſque ad materiam primam; ſed in ipſa materia aliqua accidentia permanerent; generatio non fieret ex nullo præſuppoſito ſubjecto ſenſibili; materia enim per accidentia foret ſubjectum ſenſibile: ergo, *&c.* Adde illud quod habet Philoſophus *in categoriis cap. de ſubſtantia paulò poſt principium*: ſubſtantiis primis, id eſt, ſingularibus ſublatis neque ſubſtantiæ univerſales quæ de eis prædicantur, neque accidentia, quæ inſunt, iis ſubſiſtere poſſe. *Reliqua omnia*, inquit, *aut de ſubjectis primis ſubſtantiis dicuntur, aut in eis ſubjectis inſunt: quo circa ſublatis primis ſubſtantiis, impoſſibile eſt aliorum aliquid remanere.* In corruptione autem deſtruitur prima ſubſtantia: unde ſi non fiat reſolutio uſque ad materiam primam,

remanebunt accidentia, quod Ariſtoteles negat. *Probatur idipſum ratione.* Illa reſolutio eſt uſque ad materiam primam in qua nihil remanet in genito eorum quæ fuerunt in corrupto: ſed talis eſt vitæ expertium corruptio. *Probatur*: ſi quid ſupereſſet, maximè vel forma ſubſtantialis vel accidentalis: ſed neutra remanet, non quidem ſubſtantialis, quippè cùm ipſa deſtruatur; ut altera ſuccedat; & fiat alterum compoſitum. Non etiam accidentalis; ſublató enim accidentium ſubjectô, neceſſe eſt, ut illa pereant; niſi divinitùs conſerventur; ſubjectum autem accidentium non eſt materia prima, ſed totum compoſitum, ut probavimus agendo de toto compoſito; igitur nulla forma remanet; ac proinde in ea corruptione fit reſolutio uſque ad materiam primam.

Deinde materia prima non habet majorem & firmiorem connexionem cum forma accidentali, quàm cum ſubſtantiali: ſed in corruptione vitæ expertium hanc omninò deperdit; igitur & illas. *Major conſtat*. Nam quæ ſunt ejuſdem ordinis, atque ſeſe reſpiciunt, ut actus & potentia, & ad compoſitum per ſe conſtituendum ordinantur, aptiora ſunt ad unionem ineundam & conſervandam, quàm quæ ſunt diverſi ordinis, & ordinantur tantùm ad faciendum ens per accidens; ſed materia & forma ſunt ejuſdem ordinis ſubſtantialis, quæ ordinantur ad faciendum compoſitum per ſe, igitur majorem habent habitudinem ad unionem invicem ineundam & conſervandam, quàm habere poſſint accidentia: ergo, ſi non obſtante hâc aptitudine, forma ſubſtantialis tota pereat, in corruptione vitæ expertium; multò magis perire debent formæ accidentales.

Denique patet veritas hujus concluſionis, & firmatur omnibus momentis, quibus probavimus ſupra quantitatem, & omnia alia accidentia inhærere toti compoſito: inde enim evidenter colligitur quòd corruptô compoſitô, etiam omnia accidentia, quæ ipſi inerant, neceſſariò pereant.

Dices 1. Ariſtoteles *lib.* 1. *de gener. cap.* 4. dicit quòd cùm aliqua qualitas eſt communis corrupto & genito, non eſt neceſſe quòd illa pereat in generatione: ſic quia perſpicuitas communis eſt aëri & aquæ, remanet eadem in aqua, quæ fuerat in aëre, quando hic in illam convertitur: igitur cenſet eadem accidentia, quæ fuerant in corrupto, perſeverare in genito.

Diſtinguo. Cenſet eadem remanere ſecundùm ſpeciem, *Concedo*, ſecundùm numerum, *Nego*: unde perſpicuitas aëris quæ remanet in aqua eſt duntaxat eadem ſecundùm ſpeciem, non autem ſecundùm numerum.

Dices 2. Si non remanerent in genito eædem virtutes & qualitates corrupti, ſequeretur non eſſe ſalubriùs comedere delicatos & exquiſitos cibos; quàm viles & craſſioris temperamenti; quia dum in ſubſtantiam comedentis verterentur, nihil eorum remaneret præter materiam primam, nec alii aliis aptiores eſſent ad nutritionem & ſanitatem; ſed hoc eſt contra communem experientiam; igitur, *&c.*

Reſpondeo quòd corruptâ formâ ſubſtantiali ciborum virtute ſtomachi, in eô producantur qualitates benignæ, atque prioribus ſimiles in compoſito recenter genito, nimirum chylo; ut inde in omnes corporis partes effundantur cum ipſo, & ad

ſalubriorem nutritionem conferant. Quamobrem neganda eſt ſequela majoris. Cætera quæ poſſent objici, jam ſoluta ſunt, ubi actum eſt de receptione & inhæſione, immediata omnium accidentium, non in materia prima, ſed in toto compoſito.

ARTICULUS II.

De motu ad quantitatem.

SUBSTANTIAM categoricam immediatè ſequitur quantitas. Idcirco declaratis motibus quibus fit, conſervatur & perit ſubſtantia; nunc de motibus quibus augetur & minuitur quantitas diſſerendum eſt. Hi autem motus præcipui ſunt: *Augmentatio* ſeu accretio, *Rarefactio* & *Condenſatio*: idcircò tres hic proponimus quæſtiones. 1. De *augmentatione*. 2. De *rarefactione & condenſatione*. 3. De *terminis augmentationis*.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid, & qualis, ſit Augmentatio.

TRIA hîc inquirimus 1. Quæ ſit augmentationis definitio. 2. Quomodò fiat. 3. An id quod augetur, idem ſemper toto tempore vitæ ſuæ maneat.

Augmentatio ſumitur tribus modis. *Notan.* 1. Augmentationis nomen poſſe accipi tribus modis. 1. *Latiſſimè*, prout ſignificat quemcumque motum, quô res quovis modô creſcit & augetur; & ſic homo dicitur creſcere in virtute & ſapientia. 2. *Strictiùs*, prout indicat mutationem, per quam nova ſubſtantia alteri ſuperadditur, ſic aqua augeri dicitur per alterius aquæ admixtionem. 3. *Strictiſſimè*, prout ſignificat acquiſitionem majorem quantitatis, propter ſuperadditam viventi ſubſtantiam per alimenti converſionem: & de hac ſolùm hic loquimur.

Ad augmentationem tres deſiderantur conditiones. *Notand.* 2. Ad augmentationem tres ab Ariſt. 1. *de Generat. textu* 32. deſiderari conditiones. 1. Ut res aucta eadem maneat poſt augmentationem, quæ fuerat antea. 2. Ut augeatur propter adjunctam & ei ſuperadditam extrinſecùs materiam. 3. Ut res augeatur ſecundùm omnes ſuas partes: ſi enim vivens creſceret tantùm, penes unam aut alteram partem; non diceretur propriè augeri; quia cùm alimentum concoctum & defecatum diffundi debeat, & diſtribui per ſingulas corporis partes, neceſſum eſt, ut omnes augeantur; donec determinatum & ſibi proportionatum ſuæ magnitudinis terminum fuerint aſſecutæ.

CONCLUSIO I.

Definitio augmentationis. AUgmentatio eſt mutatio à minori ſubſtantia & quantitate, ad majorem vitaliter facta. Dicitur 1. *Mutatio*, per quod tanquam in genere convenit cum generatione, alteratione, & latione. 2. *A minori ſubſtantia*, quia in augmentatione novæ ſubſtantiæ partes præexiſtentibus adjiciuntur, ut dictum eſt de nutritione. 3. *A quantitate*, per quod diſcrepat ab omnibus illis motibus qui fiunt ad alia accidentia. *Ad majorem*; ut diſtinguatur à mutatione, quâ vivens acquireret quantitatem, ſed minorem, vel æqualem cum quantitate

quantitate deperditâ, ut fit in diminutione. 4. *Vitaliter facta*, ut augmentatio propriè dicta ab augmentationibus. 1. & 2. modô, ſeu impropriè ſumptis ſecernatur.

Quid ſit diminutio. Ex his patet *Diminutionem* augmentationi oppoſitam, taliter eſſe definiendam: *Diminutio eſt mutatio à majori ſubſtantia & quantitate ad minorem.*

CONCLUSIO II.

Augmentatio *activè ſumpta eſt indiſtincta realiter à nutritione: Secùs verò ſi paſſivè & formaliter ſumatur.*

Eadem eſt cauſa augmentationis & nutritionis. *Probatur.* Eâdem actione, quâ vivens ſeipſum nutrit & priorem ſuam auget ſubſtantiam, eâdem pariter ſuam auget quantitatem & creſcit. Ergo augmentatio & nutritio non ſunt duæ actiones diſtinctæ. *Probatur anteced.* Quantitas nova produci nequit, niſi in ſubjecto de novo producto, aliàs vel eſſet ſine ſubjecto; vel eſſet in ſubjecto ſimul cum alia quantitate: utrumque autem implicat: Ergo ubi producitur nova quantitas, producitur & novum ſubjectum, & vice verſâ: Ergo per illam actionem, quâ producitur ſubjectum, producitur & quantitas.

Dices. Actio nutritiva poteſt eſſe abſque augmentatione, ergo ſunt duæ actiones. *Deinde*, una actio terminari nequit ad duos terminos realiter diſtinctos: ſed terminus nutritionis eſt ſubſtantia, augmentationis verò eſt quantitas, quæ à ſubſtantia realiter diſtinguitur.

Licèt dici poſſint duæ actiones. *Reſpond. ad* 1. *Permiſſô anteced. diſtinguendo conſeq.* Sunt duæ actiones quando fiunt ſimul, *Nego*: quando fiunt ſeorſim, *Concedo*. Non renuo quidem nutritionem fieri poſſe ſeorſim ab augmentatione; & ſic conſideratas, fateor diſtingui realiter ab invicem: ſed quando vivens nutriendo ſe, ſuam pariter auget ſubſtantiam; nego iſtud nutriri & augeri per duas actiones, ſed unicam prorſus ſufficere.

Duoſque terminos habeant. *Ad* 2. *diſtinguo maj.* Terminari nequit ad duos terminos immediatè, *Concedo*; ad unum immediatè, & ad alterum mediatè. *Nego*. Actio ergo illa immediatè terminatur ad ſubſtantiam, & mediatè ad quantitatem.

Augmentatio & nutritio paſſivè differunt. *Probatur* 2. *pars.* Non minùs differunt & diſtinguntur nutritio & augmentatio paſſivè ſumptæ, quàm ſubſtantia & quantitas, ſed illa diſtinguuntur realiter, ergo & alia. *Probat. maj.* Nutritio paſſivè ſumpta eſt unio ſubſtantiæ ſuperadditæ cum præexiſtente, & augmentatio paſſivè ſumpta eſt unio quantitatis novæ ad priorem: ſed duplex illa unio non majorem habet connexionem, quàm ſubſtantia & quantitas: ideò enim unionem ſubſtantiæ novæ ad priorem ſubſtantiam comitatur ſemper unio novæ quantitatis ad quantitatem præexiſtentem, quia quantitas ſubſtantiam ſequitur, & unaquæque ſubſtantia ſuam habet annexam quantitatem; non poteſt igitur unio ſubſtantiæ novæ cum præexiſtente & magis inferre unionem quantitatis novæ cum priori, quàm ſubſtantia corporea inferat quantitatem; ſed eam non infert ita neceſſariò, quin ab ea divinitùs ſeperari poſſit: unde ſubſtantia diſtingui realiter à quantitate cognoſcitur, ergo neque nutritio paſſiva neceſſariò inferet augmentationem paſſivam, quaſi diſtinctam ab ea realiter.

Ex his collige augmentationem & nutritionem invicem convenire, &

Quomodo augmentatio & nutritio conveniunt.

diſcrepare. Conveniunt in hoc, quòd utraque verſetur circa idem ſubjectum, nempe vivens; & circa eandem materiam, ſcilicet nutrimentum. *Differunt* autem, quia nutritio ex nutrimento reſtaurat partes ſubſtantiales deperditas; augmentatio verò reſpicit nutrimentum ut quantùm, ſeu ut eſt capax augendæ quantitatis nutriti, & ſic differunt penes finem. Conveniunt etiam ratione ſubjecti, quia utraque (inquit Doctor *in 4.d.11.q.3.n.51.* eſt in vivente tanquam in ſubjecto: ſed diſtinguntur penes terminum, quia ex Ariſtotele *5. Phyſic. textu 18.* augmentatio eſt motus ad quantitatem, proindéque habet quantitatem pro termino, nutritio verò eſt mutatio ad ſubſtantiam.

Accretio eſt ſucceſſiva & inſtantanea.

Collige 2. Accretionem eodem modo eſſe ſucceſſivam & inſtantaneam, quomodò diximus nutritionem fieri ſucceſſivè & inſtantaneè. Augmentatio ſiquidem hoc modo fit. 1. Alimentum per nutritionem vertitur in ſubſtantiam nutriti. 2. Cùm illa ſubſtantia ſit extenſa & quanta dum adjungitur viventi, & fit eadem cum præexiſtente ſubſtantia, illam auget & extendit; ita quòd unio ſubſtantiæ ad ſubſtantiam per nutritionem, ſit inſtantanea, ut diximus; unio verò quantitatis ad quantitatem, videtur eſſe ſucceſſiva, ſi formaliter conſideretur, non autem ſi realiter, & quatenus eſt una & realis actio cum nutritione.

CONCLUSIO III.

Vivens per nutritionē non mutatur.

Vivens ſecundùm ſe totum remanet idem ante & poſt augmentationem, licet non ſemper eadem remaneant illius partes ſpermaticæ & ſolidiores. Hæc colligitur ex Doctore *in 4. d. 44. q. 1.*

Probatur. Tandiu remanet effectus totalis, quandiu non eſt actio corruptiva illius & productiva alterius: ſed quandiu vivens perſeverat, nulla eſt actio totalis corruptiva illius, nec productiva alterius ſecundùm ſuum eſſe totale, ergo remanet ſemper idem numerò. *Major conſtat:* Quia ſicut actio productiva partialis non producit totum aliquod, ita pariter nec totum aliud deſtruit; eôdem modô enim novum aliquod totum producitur, quomodò priùs totum corrumpitur. *Minor etiam patet:* Quia nec per nutritionem, nec per augmentationem totum producitur; nutritio ſiquidem terminatur ad ſubſtantiam partialem præexiſtenti ſuperadditam, augmentatio verò ad quantitatem partialem priori uniendam terminatur; ergo nec illa totam ſubſtantiam, nec hæc totam quantitatem, ſed tãtùm partem ejus producit: ergo totum ſemper idem manet, ſicut ſemper remanet idem fluvius, licèt continò fluat, & eadem flamma in lucerna; licet continuò abſumatur.

Sed ſemper remanet idem.

Licet aliquæ ejus partes mutentur.

Probatur 2. & 3. pars. Partes ſpermaticæ, ſeu fluidæ, ut caro, & ſolidiores ut oſſa, nutriuntur per totam vitam, nec tamen per totam vitam augentur: Ergo contingit quòd quandò non fit ampliùs augmentatio dum nova pars priori ſuperadditur, aliqua etiam præexiſtens perit & conſumitur: *Deinde* partes fluidæ ſunt ejuſdem rationis cum nutritivis: Ergo ſicut illæ fluunt & conſumuntur per calorem naturalem, quidni & aliæ pariter fluerent & abſumerentur: *Denique* illæ partes ſive ſolidæ, ſive fluidæ, non

ſunt incorruptibiles : Ergo corrumpi poſſunt ; ergo ſi ipſis applicetur cauſa corruptiva, quidni deſinent ; ergo partes illæ non ſemper eædem remanent, quandiu vivens augetur & creſcit.

Etiam ſolidiores. *Dices* 1. Dum infirmatur aliquis, licèt aliquid ejus carnis depereat, non tamen depereunt partes ſolidiores ut oſſa, aliàs poſt diuturnam infirmitatem, minoris eſſet ſtaturæ & extenſionis quàm antea, quòd falſum eſt ; ergo partes ſolidiores non minuuntur. *Diſting.* Non minuuntur tam facilè quàm partes molliores, *Concedo* : non minuuntur abſolutè ; *Nego*. *Deinde* hîc non eſt quæſtio, an illæ partes minuantur per infirmitatem, ſed tantùm an ſemper fiat augmentatio ſine ulla priorum partium diminutione, quod nequaquàm veriſimile eſt.

Quæ nō continuò augentur. *Dices* 2. Si in progreſſu nutritionis aliæ & aliæ ſemper novæ partes producerentur, nuſquam animal ſeneſceret, corruptâ enim antiquâ parte, nova iterùm produceretur, & ſic in dies renovaretur animal.

Propter deffectum caloris naturalis unde fit canities. *Nego eam ſequelam* : Quia calor naturalis propter continuam operationem, tandem debilitatur ; nec poteſt ita facilè ſua obire munia in fine ac principio. Unde nec tam facilè poteſt alimenta digerere, & in aliti ſubſtantiam convertere. Hinc fit ut in ſenibus langueſcat ille calor ; unde pariter langueſcũt eorum membra propter deffectum nutritionis.

Inſtabis. Sicut ille calor non poteſt ita facilè convertere ſubſtantiam alimenti in alitum, ita pariter non poteſt tanta cum facilitate abſumere priores partes ſubſtantiæ : Ergo non obſtante hac caloris diminutione, vivens non ſeneſcet nec langueſcet.

Nego conſeq. Quia licèt minuatur & debilitetur reſpectu utriuſque, faciliùs tamen partes viventis abſumet, quàm convertet alimentum in ejus ſubſtantiam : tùm, quia plures ſunt mutationes faciendæ in tranſmutatione alimenti, quàm in conſumptione ſubſtantiæ viventis : tum quia partes ſubſtantiales viventis ſunt ipſi viciniores, quàm ſint partes alimenti : agens autem faciliùs agit in ſubjectum ſibi magis proximum, quàm agat in id quod remotum eſt.

Quæres 1. *An qualibet pars viventis augeatur.*

Respondet Doctor *in 4. d. 44. q. 1. n. 13. & 14.* in nutritione aliquas partes augeri per veram augmentationem, aliquas verò per ſolam juxta-poſitionem. Duplicis enim generis ſunt partes in vivente : Aliquæ ſenſibiles majores & extenſæ : aliæ inſenſibiles & minimæ. Priores ſunt quæ extenduntur, & in quibus pori oriuntur ex fluxu partium confluentium in illam partem ſenſibilem. Poſteriores verò ſunt illæ minimæ carnis vel oſſis partes, quæ idcircò minimæ & inſenſibiles dicuntur, non quòd ſint indiviſibiles & inextenſæ ; nulla enim eſt in continuo diviſibili pars indiviſibilis : Sed quia ſunt imperceptibiles, & parvæ quantitatis, in quibus ſcilicet non fiunt pori, ſed illæ ſunt partes partium, per quarum additionem ad præexiſtentes, pori oriuntur. *Non omnes partes eodem modo augentur.*

Hàc factâ ſuppoſitione, affirmat Doctor partes minimas augeri tantùm per juxta-poſitionem ; & ſic probat : Supponatur quòd pars ſenſibilis & major ſit A, quæ habeat partes minimas decem, nominatas B, C, *&c.* tunc nutrimentum *Aliquæ enim ſolùm augentur, per juxta-poſitionem.*

cùm per deputationes & ſequeſtrationes prævias jam eſt ſub proxima forma nutriendi, putà ſub forma ſanguinis in animalibus, vel glutinis aut roris in plantis, nutrimentum hoc (inquam) exiſtens in poris, convertitur in ipſum nutriendum; tunc ergo major illa pars A recipit in poro ſuas partes nutrimenti, & ibi exiſtentes aggenerantur partibus minimis, B, C, & aliis præexiſtentibus in majori parte juxta-ponuntur. Non tamen dicuntur juxta-poni toti, quia ſunt aliquid intra ipſum totum; licet nulla pars de novo genita ſit intra illam partem, quæ nutriri dicitur: ſed eſt pars nova, quæ ſuperadditur priori parti, ſuppoſitô quòd vivens creſcat; vel quæ ponitur in loco illius partis quæ fluxit, ſuppoſitô quòd vivens dum nutritur, non creſcat. Et ratio prædictorum eſt hæc; quia ſi quælibet pars, etiam minima augeretur propriè, neceſſe eſſet, quòd vivens, dum nutritur, ſemper augeretur in duplo, vel ſaltem in notabili quantitate majori quàm priùs, quia omnes illius partes augerentur, quò autem plures totius partes augentur, eò totum majus eſt.

Quæres 2. An ſit aliqua pars in vivente, quæ ſemper eadem ſervetur immutata, quandiu vivens perſeverat.

Nulla eſt in vivente pars quæ non mutatur.

Reſpondet Doctor *locô citatô*, à *n. 5.* quòd non; & probat ſic. 1. Si aliqua pars immutata perſeveraret, eſſet incorruptibilis: ſed nulla eſt pars viventis quæ ſit incorruptibilis: ergo nec eſt quæ ſit immutata: *Major conſtat.* Quod enim non corrumpitur ad corruptionem alterius, reſpectu illius incorruptibile cenſetur. *Minor etiam patet.* Quia illa pars eſſet alterius ſpeciei, imo & generis cum reliquis partibus corruptibilibus.

2. Si talis pars corrumperetur aliquando, nuſquam poſſet reparari; quia pars adepta per nutritionem non eſſet eadem cum parte illa corrupta; quippè cum illa ſit naturalis & à parentibus accepta, (ut volunt contra ſentientes) hæc verò per nutritionem de novo oritur. 3. Si aliqua pars à parentibus accepta, integra perſeveret, maximè humidum radicale: ſed illud non perſeverat: Ergo, *&c. Major eſt adverſariorum. Minor patet: Tum*, quia (inquit Doctor) omne humidum pati & corrumpi poteſt à calore: ſed humidum radicale eſt verè humidum; alioquin abuſivè, & ſolùm æquivocè humidum eſſet: Ergo poteſt corrumpi à calore. *Tùm*, quia illud humidum radicale à parentibus acceptum ſi perſeveraret in vivente, multiplicari & diffundi deberet per totum vivens quandiù vivit: ſed hoc fieri nequit. Quis enim diceret humidum in viventis ortu parvum & exiguum, diffundi poſſe per omnem illam molem viventis perfecti, *v. g.* per altiſſimam & ampliſſimam arborem, quæ ſuo in initio exigua virgulta fuerat.

Nec etiam humidum radicale.

Replicant aliqui hanc extenſionem fieri miraculosè, eô modô quô facta fuit quinque panum, & duo piſcium multiplicatio. *Verùm* egregia Philoſophorum replica, qui dùm ratione carent, ad miracula confugiunt. *Deinde* hîc loquimur de virtute naturali, non de extraordinaria & miraculoſa: Ergo fruſtraneè recurrunt ad miracula, ubi ratio & cauſa naturalis eſt aſſignanda. *Denique* miracula mira ſunt; ergo non ordinaria, nec ſecundùm naturalem curſum; quæ enim naturalia & ſolita ſunt, miranda non ſunt: Ergo nulla

eſt in vivente pars quæ non fluat, ſeu quæ integra & incorrupta perſeveret.

Dices 1. Si omnes partes fluerent & reficerentur, ſequeretur poſſe formam materialem ſeparari à tota ſimul materia: ſed hoc eſt falſum, ergo & illud unde ſequitur. *Probatur anteced.* Si enim eadem forma poteſt à materia ſeparari per unam partem, poterit & ſeparari per aliam; & ſic ſeparabitur per omnes partes & conſequenter per ſe totam.

Negat anteced. Doctor locô citatô, dum enim corrumpitur pars materialis, corrumpitur & pars formæ ipſi inexiſtens; materia enim nec eſt ſine forma, nec forma ſine materia naturaliter.

Inſtabis ex Ariſtot. 1. de generat. textu 35. *Caro ſecundùm ſpeciem augetur, non ſecundùm materiam; & caro ſecundùm ſpeciem manet, caro autem ſecundùm materiam fluit & refluit.* Ergo ex Ariſtotele per augmentationem materia ſola, non verò forma producitur & perit; ergo forma ſecundùm ſe totam eſſe poterit abſque materia.

Reſpondet Doctor loco cit. *num.* 11. Philoſophum non eſſe intelligendum, quaſi vellet ſolam materiam fluere & refluere & formam ſecundùm omnes ſuas partes remanere incorruptam: ſed vocat carnem ſecundùm materiam, & carnem ſecundùm ſpeciem, quæ eſt purior vel impurior; ita quòd (inquit Doctor *num. 9.*) ſi pars carnis genita fuerit ex tali nutrimento, quod poſſit converti in carnem æquè puram ac eſt caro genita, illa pars diutiùs permanebit in vivente, & ipſi viventi ſimilior erit: & idcircò vocatur caro ſecundùm ſpeciem. Si verò ſit craſſior, & minùs ſimilis ſubſtantiæ genitæ, faciliùs abſumetur, & à vivente per calorem naturalem rejicietur, ut purior pars per nutritionem comparetur. Senſus igitur contextûs ſuprà allati eſt, quòd caro augeatur per quamcumque materiam, putà per humores, aliaque hujuſmodi, quæ vel nullatenùs vel ſaltem imperfectè habent rationem carnis, ſed per illam materiam, quæ veram induit carnis ſpeciem: hanc autem carnis purioris ſpeciem diutiùs ſubſiſtere, fluentibus continuò impurioribus partibus ſuſtinet.

Vel dico ipſum aſſerere, quòd caro maneat ſecundùm ſpeciem, non verò ſecundùm materiam, id eſt, quòd omnes partes ſive præcedentes ſive ſubſequentes ſunt ejuſdem ſpeciei, habentque omnes veram rationem carnis, licèt eædem non ſint in individuo, & materialiter ſumptæ, utpotè quę continuò fluunt, aliis in aliarum locum per nutritionem ſuffectis.

Dices 2. Si omnes viventis partes perirent, non remaneret idem individuum à principio uſque ad finem; nec idem eſſet qui generaretur & creſceret: illud enim non eſt idem, quòd ſecundum omnes ſuas partes mutatur. *Nego anteced.* Quia ut jam diximus, tandiu individuum cenſetur remanere ſecundùm ſe totum, quandiu nulla eſt actio totalis deſtructiva illius & productiva alterius totius; per augmentationem autem nec producuntur, nec ſimul corrumpuntur omnes viventis partes, ſed tantùm aliquæ: Ergo nec corrumpitur totum individuum: Ergo remanet ſemper idem.

Nec tamen propterea individuum mutatur.

Quæres 3. An res naturales habeant terminatum ſuæ augmentationis terminum.

Adverte duplicem eſſe magnitudinis terminum; alium *intrinſecum*, & dici ſolet *maximum quod ſic*;

Duplex eſt rerũ naturalium magnitudinis terminus; unus intrinſecus, alius extrinſecus.

quantitas videlicet maxima ſub qua forma naturalis eſſe poteſt: Alium *extrinſecum* qui dici ſolet *minimum quod non*; & eſt illa quantitas ſub qua res nequit eſſe, licèt poſſit eſſe ſub minori, ſive omnium majorum quantitatum, quas res nequit habere, minima quantitas. Exemplum primi eſto: ſi homo non poſſet eſſe major quatuor cubitis, quantitas quatuor cubitorum diceretur *maximum quòd ſic* hominis, id eſt, major altitudo, quàm poteſt habere. Secundi verò: ſi homo non poſſet ſubſiſtere ſub quantitate quinque cubitorum benè verò ſub minori, ut quatuor vel trium cubitorum (modò non eſſet minima ut ſemicubiti, qualis homo non eſt capax) tunc quantitas quinque cubitorum diceretur reſpectu hominis *minimum quòd non*, id eſt, quantitatum omnium majorum, quas homo habere nequit, ut ſex, ſeptem aut octo cubitorum, minima quantitas. Exemplum primi eſto, homo poteſt eſſe ſub quantitate quatuor cubitorum & non ſub ulla majori: Secundi verò, ut ſi dicamus hominem non poſſe ſubſiſtere ſub magnitudine ſex cubitorum, & poſſe eſſe ſub minori, modò illa non ſit minima. Terminus autem parvitatis eſt pariter duplex, intrinſecus ſcilicet, & dicitur *minimum quòd ſic*, id eſt, quantitas ſub qua forma naturalis eſſe poteſt, & non ſub minori: *Extrinſecus* eſt *maximum quòd non*, ſeu quantitas ſub qua forma naturalis eſſe non poteſt, & ſub quacumque majori poteſt eſſe, dummodò illa non ſit major maxima. Exemplum primi, *v. g.* homo poteſt eſſe ſub quantitate unius cubiti, & ſub minori eſſe non poteſt: ſecundi verò, homo non poteſt eſſe ſub quantitate unius palmi; poteſt verò eſſe ſub majori, modò illa non ſit major maxima. His prænotatis

Corpora viventia habent certum magnitudinis ſuæ terminum.

Reſpondeo 1. cum Doctore 1. *Phyſic. q. 12.* corpora viventia habere certam magnitudinem, ultra quam non poſſint naturaliter augeri, nec minui. Idem ibidem *textu 36. & 2. de anima, textu. 41. Probatur.* Si corpus eſſet ſummæ magnitudinis, aliquæ partes illius nimis diſtarent à principio ipſis vitam & alimentum influente, ſcilicet à corde & ſtomacho, in animalibus, in plantis verò à radicibus: Ergo illæ partes debent habere determinatam magnitudinem.

Deinde, experientiâ conſtat quælibet viventia in quodam magnitudinis termino ſubſiſtere: nos enim creſcimus ſolùm uſque ad vigeſimum-quintum annum, quamvis poſtea diu vivamus, & nutriamur. Et ratio eſt, quia ut animal creſcat, requiritur oſſa & nervos eſſe mollia; nam ut primùm indurantur ampliùs non creſcunt: in homine autem cùm paulatim acquirantur majores vires, & calor intentior idcircò etiam paulatim indurantur oſſa & nervi, ac proinde ampliùs non creſcunt, hic autem calor perfectus eſt circa annum vigeſimum-quintum. Unde fit ut eò tempore partes ſolidiores indurentur, nec conſequenter creſcere poſſunt. Eſto partes fluidæ, ut caro, aliquando creſcant ſecundùm craſſitiem, in qua tamen etiam datur terminus; ſumma enim craſſities & pinguedo, noſciva eſt vitæ animalis; unde fit ut pinguiores & craſſiores ſuffocentur.

Denique, experientiâ patet, hominem non creſcere ad inſtar cedri, nec dilatari ad inſtar montis, non

minui pariter ad inſtar formicæ aut muſcæ: Ergo rectè colligitur eum habere determinatum ſuæ magnitudinis & parvitatis terminum. Si enim creſceret in infinitum, non poſſet ſatiari, nec ſe movere; & è contra, ſi decreſceret in infinitum, manu vix poſſet quidquam apprehendere, & aliquod alimentum ab ore ad ſtomachum trajicere, ſicque nec nutriri nec vivere poſſet.

Unde concludit Doctor, in qualibet ſpecie viventium, duos admittendos eſſe terminos, unum magnitudinis, alterum parvitatis, ſub quorum neutro aliquod illius ſpeciei individuum ſubſiſtere nequit.

Dices. Vitis & quædam aliæ plantæ poſſunt creſcere in maximam ſilvam, ſi nempè illarum rami terræ mandentur, & in ea radices figant. Ergo aliqua viventia nullum habent terminum.

Diſting. conſeq. Iſta viventia eadem numerô nullum habent terminum, *Nego*: Eàdem ſpecie non habent terminum, *tranſeat.* Rami enim qui novas in arbores creſcunt, ſeparantur à priori arbore, nec amplius per illius alimentum & nutritionem creſcunt; ac proindè illa arbor non poteſt dici augeri per augmentum & incrementum illorum ramuſculorum.

Non ita ſentiendum de inanimatis. *Reſpondeo 2. cum Doctore* ibidem, & *in 2. d. 2. q. 9.* corpora vitæ expertia non habere determinatum ſuæ magnitudinis & parvitatis terminum; ita quòd forma eorum naturalis poſſit ſub quacumque maxima aut minima quantitate ſubſiſtere. Id expreſsè docet Ariſt. 2. *De anima, textu* 41. *& probatur* 1. Si enim aquæ apponeretur alia aqua, & tota moles aquæ creſceret in infinitum, non propterea deſineret eſſe aqua: quia aqua quæ ſuperadditur: priorem non deſtruit; imò quò major eſt aquæ moles, eò fortior & potentior eſt ad agendum, & ad ſeipſam conſervandam. Similiter ſi ignis haberet locum, in quo poſſet nutriri & extendi in infinitum per ſubjectata in infinitum corpora combuſtibilia, creſceret in infinitum, & ſemper eſſet verus ignis. *Deinde* forma ſubſtantialis cujuſlibet corporis non impedit, quominùs totum ſemper ſit diviſibile: ergo ſub quacumque illius diviſione talis forma ſubſiſtere poterit: Ergo quemadmodùm non datur pars in quantitate ita minima, quin minor adhuc aſſignari poſſit; ita pariter nulla eſt pars aquæ videlicet extenſæ, ita parva, ut minor eſſe non poſſit. Si enim aqua vas aliquod implens, in mille vaſibus minoribus divideretur, & quodlibet rurſus in millionibus adhuc minoribus diſtribueretur, & iterum quælibet in majorem numerum diſtribueretur: quælibet earum partium aquæ diviſæ, eſſet minima; quæ tamen adhuc eſſet diviſibilis in alias partes aquæ adhuc minimas, ut ampliùs conſtabit dum agemus de continuo: Ergo aqua etiam minima vera eſſet aqua: ergo corpora vitæ expertia non habent determinatum ſuæ quantitatis terminum; quippè cùm ſub quacumque majori & minori, verè poſſint integra perſeverare.

Hæc omnia intelligenda ſunt de ſtatu & virtute naturali. Certum enim eſt per divinam potentiam quælibet corpora tùm viventia, tùm vitæ expertia ſub maxima & minima, imò etiam ſub nulla quantitate poſſe conſervari. Deus enim quamlibet ſubſtantiam independenter à quibuſlibet accidentibus, imò &

quodlibet accidens abſolutum independenter à ſubſtantia ſervare poteſt.

QUÆSTIO SECUNDA.

Quid, & qualis ſit condenſatio & rarefactio.

NOTAND. I. *Rarefactionem & condenſationem* tribus modis uſurpari poſſe. 1. *Latiſſimè*, pro quacumque extenſione, vel reſtrictione quantitatis; ſive fiat per additionem vel deperditionem aliquarum ſubſtantiæ partium ejuſdem ſpeciei, ut fit in augmentatione & diminutione corporis cujuſlibet viventis, ſive aliter fiat, ut jam explicabimus. 2. *Strictius*, pro dilatatione & compreſſione facta ſine acquiſitione novæ ſubſtantiæ ejuſdem ſpeciei cum præexiſtente, aut prioris deperditione, ſive fiat prævià alteratione, ſive non, ut cùm lana expanditur, & collecta comprimitur. 3. *Strictiſſimè*, pro motu à minùs extenſo ad magis extenſum, & à magis extenſo ad minùs extenſum, ſine ulla partium corporis rarefacti aut condenſati multiplicatione aut diminutione, ſed mediante aliquâ alteratione. Sic lac calefactione intumeſcit & frigefactione comprimitur. Ubi diligenter attende diſcrimen quod rarefactionem inter & augmentationem intercedit: utraque enim eſt motus à minori ad majorem quantitatem; at augmentatio fit, ut diximus per additionem novarum ſubſtantiæ partium ex alimento in naturam aliti converſarum, ad partes præexiſtentes in corpore quod augetur: rarefactio verò propriè dicta, de qua hìc loquimur, fit tantùm per dilatationem pororum, novorum meatuum apertionem, & partium continui remotionem ab invicem quâ non quidem totaliter, ſed ex aliquâ parte aliæ ab aliis ſeparantur.

Quodnam ſit diſcrimen inter rarefactionem & augmentationem.

Notand. 2. Ad rarefactionem quinque deſiderari. 1. Eſt alteratio corporis rarefaciendi, putà calefactio. 2. Mutatio localis partium, quæ novum locum ſitumque obtinent. 3. Diſtantia & elongatio mutua illarum partium, qua fit ut priores pori dilatentur & novi aperiantur. 4. Eſt medium fluidum ad ſubeundos illos poros diſpoſitum. 5. Denique eſt ipſemet medii circumadjacentis motus localis, quò poros illos ſubit.

Quinque requiruntur ad rarefactionem.

Notand. 3. Plures eſſe ſententias circa præſentis quæſtionis reſolutionem. *Prima* eſt Democriti & veterum quorumdam, quos ſequuntur ex recentioribus Gaſſendus, aliique vacui diſſeminatores, dicentes rarefactionem fieri per dilatationem vacuorum diſſeminatorum: condenſationem verò per eorumdem reſtrictionem; ita quòd corpus rarum illud ſit quòd plus denſum quod minùs vacui intercipit. *Secunda* eſt inflantium, dicentium rarefactionem fieri per inflationem punctorum; condenſationem verò per eorumdem compreſſionem. *Tertia* eſt quorumdam recentiorum fingentium in condenſatione partes quaſdam ſeſe penetrare, quæ in rarefactione ſe explicent, & extra ſe invicem ponantur. *Quarta* eſt Marſilii, volentis in rarefactione & condenſatione antiquam omninò corrumpi quantitatem, novamque majorem aut minorem generari. *Quinta* eſt Conimbricenſium, Complutenſium

& aliquorum Thomiſtarum, docentium rarefactionem fieri per comparationem novæ qualitatis; nimirum raritatis, & condenſationem per acquiſitionem denſitatis. *Sexta* eſt plurium affirmantium rarefactionem & condenſationem fieri per extenſionem externam & localem, & per reſtrictionem prioris quantitatis abſque ulla nova quantitate ſuperadditâ, aut veteri deperditâ. *Septima* eſt aliquorum contendentium raritatem fieri per additionem novæ quantitatis abſque novo ſubjecto cui inhæreat: condenſationem verò per expeditionem alicujus partis prioris quantitatis alterâ parte cum toto ſubjecto integrâ perſeverante. *Ultima* denique & receptiſſima eſt raritatem fieri per additionem novæ quantitatis ſubſiſtentis, non in corpore raro, ſed in novo ſubjecto, quod per apertas poros prioris corporis ſubit: denſitatem pariter fieri per amiſſionem aliquarum quantitatis partium, quæ corpuſculis in condenſatione ejectis inerant. Vacui diſſeminatores, & punctorum inflatores alibi commodiùs aggrediemur: cum cæteris hîc nobis erit agendum.

CONCLUSIO I.

Quid ſit Rarefactio

R*Arefactio eſt motus à minori quantitate ad majorem per intromiſſa corpuſcula in poros corporis rarefacti.* Hæc patet, dicitur enim, 1. *Motus*, in quo convenit cum aliis motibus tum ſubſtantialibus, quales ſunt generatio & corruptio, cum accidentalibus, quales ſunt ii de quibus infrà dicemus. 2. *A minori quantitate*, &c. Per quot diſcrepat à motibus qui ſunt ad alia prædicamenta, nec non & à diminutione ac condenſatione. 3. *Per intromiſſa*, &c. Per quod rarefactio diſtinguitur ab augmentatione, quæ etiam eſt motus à minori quantitate ad majorem: ſed non per intromiſſa in corpus augmentatum corpuſcula.

Hinc facilis eſt condenſationis deſcriptio ſic formanda: *Condenſatio eſt motus à majori quantitate ad minorem, per emiſſa à corporis condenſati partibus corpuſcula.*

Dices, Rarefactio eſt motus ad raritatem, & condenſatio ad denſitatem: ſed raritas & denſitas ſunt qualitates, non autem quantitates. Ergo utraque eſt motus ad qualitatem, non verò ad quantitatem.

Diſting. maj. Sunt motus per ſe ad raritatem & denſitatem, ſi raritas ſumatur pro majori extenſione corporis rarefacti, & denſitas pro minori ejuſdem quantitate, *Concedo*: ſi per raritatem & denſitatem intelligantur qualitates per motum rarefactionis & condenſationis immediatè ac per ſe productas, *Nego*: Nec aliud ſentit Ariſtoteles quippè cùm aſſerat *rarum eſſe quod habet multùm quantitatis & parum materiæ: Denſum verò quod multùm habet materiæ & parum quantitatis.* Quo poſitô ſic argumentor: ab eo corpus eſt rarum, à quo habet multum quantitatis: ſed eam non habet à qualitate. Ergo raritas (de qua hìc loquimur) non eſt qualitas: ſed quantitas.

Quid ſit rarum quid denſum.

Hinc rarum definitur à Philoſopho, *cap. de qualitate. Id cujus partes à ſe invicem diſtant*: vel ut habet hîc; & 3. *de cœlo cap. 1. Id quod ſub magnis dimenſionibus parùm habet materiæ*. Denſum verò locis citatis, *id cujus partes ſibi invicem ſunt propinquæ*: vel, *Id quod ſub parvis dimenſionibus habet multùm materiæ.*

CONCLUSIO II.

R*Arefactio non fit per explicationem partium ſeſe penetrantium*

tium neque per nova quantitatis productionem neque per ejuſdem immutatæ extenſionem localem, neque per qualitatis acquiſitionem, neque per additionem aliquarum quantitatis partium ſine novo ſubjecto. Hæc concluſio partes habet quinque, quarum . *Probat. 1. pars* nempè *rarefactionem non fieri per explicationem partium ſe penetrantium.* Penetratio enim dimenſionum non eſt naturaliter poſſibilis; nec poſſunt plures partes ejuſdem corporis eſſe ſine miraculo in eodem loco ut infrà demonſtrabimus. *Inſuper* ſi aliquæ partes corporis poſſent ſe invicem penetrare, omnes id pariter poſſent; non eſt enim major ratio de aliquibus, quàm de aliis: ſed omnes partes alicujus corporis penetrare ſe invicem naturaliter nequeunt; aliàs reduceretur ad punctum, quod eſt naturaliter impoſſibile; omne enim corpus eſſe extenſum naturaliter neceſſe eſt: ergo nec aliquæ partes ſeſe penetrare poſſunt. *Denique* non minori ratione poſſet quis affirmare quòd rarefactio fiat per poſitionem earumdem partium in pluribus locis, quàm dicere condenſationem fieri per poſitionem plurium partium in eodem loco; ſanè cùm tota ſchola deſudet in explicanda rarefactione & condenſatione ſalvâ impenetrabilitate & unilocatione partium; non acutam multùm invenit ſententiam, qui penetrationem & bilocationem partium ultrò ſupponit.

Probatur 2. pars videlicet *novam non produci quantitatem priori deſtructâ.* Per rarefactionem non pereunt priora accidentia corporis, quod rarefit; ergo nec quantitas. *Conſeq. patet.* Pereunte enim ſubjectô, pereunt & accidentia abſoluta: ſed quantitas eſt ſubjectum aliorum accidentium; ergo ipsâ pereunte, perirent omnia accidentia; non enim migrant de ſubjecto in ſubjectum naturaliter. *Probat. anteced.* Exemplo ſpecierum euchariſticarum; ſi enim ſpecies vini conſecrati rarefierent, eadem poſt rarefactionem ac ante haberent accidentia, putà dulcedinem, ſaporem, *&c.* ut ipſemet ſenſus judicat.

Nec valet reſpondere, ruſticum eſſe argumentum à ſenſibus petitum, philoſophicum autem à ratione quippè ſecundùm Ariſtotelem 8. *Phyſic. textu* 29. fatuum eſt ibi quærere rationem, ubi habemus aliquid certius ipsâ ratione, putà diſcurſum experientiâ comprobatum. *Deinde* ſi alia numerò eſſent accidentia, produci deberent, vel à cauſa rarefaciente, vel ab alia: Sed à neutra, non à rarefaciente, quia ignis rarefaciens, *v. g.* non continet in ſe virtutem corporis mixti, nec poſſidet virtutem producendi tot accidentia ſpecie & genere diverſa, ergo fatendum eſt eadem ante & poſt rarefactionem, integra perſeverare accidentia unà cum quantitate, cui priùs inerant.

Non fit per majoris quantitatis additionem ad priorem deperditam.

Confirmatur eâdem ratione, quâ materia poteſt accipere novam quantitatem majorem, eâdem ratione accipere poteſt novam quantitatem priori ſuperadditam: Ergo ut per rarefactionem materia fiat major, neceſſe non eſt ut priorem quantitatem amittat: ſed ſufficit ut aliquam partem quantitatis priori ſuperadditam obtineat.

Objicies. Termini motus ſunt incompoſſibiles, *ex Ariſt.* 5. *Phyſic. textu* 26. ſed rarefactio eſt motus à quantitate ad quantitatem: Ergo nihil prioris quantitatis, à qua incipit motus rarefactionis, manet cum poſteriori quantitate, quæ de novo per motum acquiritur.

Termini privativi motus ſunt incompoſſibiles, non verò poſitivi.

Diſting. maj. Termini privativi motûs ſunt incompoſſibiles cum abſolutis, *Concedo*; non enim poteſt eſſe forma & privatio ejus ſimul in eodem ſubjecto: termini poſitivi ſunt incompoſſibiles, *Nego*: aliàs dum fit nutritio, perire deberet tota præexiſtens ſubſtantia; dum qualitas intenditur, priores gradus corrumpi deberent, quod ſolus inſenſatus admittet.

Inſt. Motus quo producitur ignis ex ligno, habet duos terminos poſitivos, formam ſcilicet ligni & formam ignis: ſed hæc per iſtam expellitur; ergo termini poſitivi motûs ſeſe excludunt.

Diſt. ſeſe excludunt ab eodem ſubjecto, in quo ſunt incompoſſibiles, *Concedo*: ſecus, *Nego*. Ea autem rarefactionem inter & generationem pro præſenti notari debet diſparitas, quòd termini poſitivi generationis ſucceſſivè ſint in eodem ſubjecto, à quo propter ſubjecti limitationem, & propriam incompoſſibilitatem ſeſe excludunt: at verò nova quantitas, quæ acquiritur in rarefactione, in eodem ſubjecto non recipitur, in quo prior ineſt quantitas: ſed inhæret corpuſculis, in corpus rarefactum intromiſſis. Adde quòd in generatione ignis ex ligno fiat ſimpliciter tranſitus ab una forma ad aliam: hic verò motus non fit ſimpliciter ab una quantitate ad aliam, ſed à minori quantitate ad majorem.

Objicies 2. Quælibet pars corporis rarefacti eſt major: Ergo majorem, & conſequenter aliam habet quantitatem, quàm antea.

Diſting. maj. Eſt major ratione totius quantitatis, quàm de novo recipit, *Nego*: ratione novæ partis quantitatis priori ſuperadditæ, *Concedo*.

Nec etiam fit per ſolam extenſionem localem.

Prob. 3. *pars*, videlicet *rarefactionem non fieri per ſolam extenſionem localem & externam eàdem manente quantitate, ſine ullo augmento.* Nullum accidens, manens idem realiter, poteſt aliter ſe habere quàm antea: Ergo eadem quantitas nequit eſſe modò major, modò minor abſque aliqua ſui mutatione: ſed quantitas per rarefactionem eſt major, per condenſationem verò eſt minor quàm antea: Ergo per rarefactionem aliquid recipit, & per condenſationem aliquid admittit, quod anteà habuerat.

Reponunt quantitatem non eſſe majorem nec minorem ſecundùm ſe: ſed tantùm ſecundùm majorem & ampliorem locum, quem occupat; ita quòd rarefactio fiat per novam extenſionem ad locum, non verò per novam quantitatem.

Contra. Nova extenſio localis naturaliter facta ſupponit novam extenſionem internam: ſed extenſio interna eſt ipſamet formaliter quantitas; ergo extenſio externa nova, & major, novam & majorem ſupponit quantitatem: nec enim fieri nec concipi poteſt quomodò eædem partes quantitatis eamdem extenſionem internam retinentes, poſſint modò ampliorem modò arctiorem locum occupare, niſi ubi comprimuntur, fiat penetratio, pluresque partes in eodem loco ponantur: & ubi dilatantur, eædem partes plura loca ſimul per multiplicatam ſui præſentiam occupare dicantur, quod abſurdum eſt.

Nova enim extenſio non eſt quantitas.

Probatur minor. Illud formaliter eſt quantitas, quò aliquid formaliter eſt magis quantum & diviſibile: ſed per extenſionem vel longitudinis, vel profunditatis, vel latitudinis aliquid eſt magis quantum & diviſibile: alioquin ſequeretur quòd magis extenſum majorem non haberet

quantitatem, quàm id quod minus extenſum eſt, & ſic, *v. g.* lignum ſexpedale ampliorem non haberet quantitatem, quàm lignum bipedale, licèt majorem habeat extenſionem; quod eſt ridendum.

Reponunt iterùm, ante rarefactionem eandem eſſe quantitatem, quæ eſt in rarefactione; ſed non eôdem modò, eò quòd ante rarefactionem partes quantitatis intra ſe replicentur; per rarefactionem verò extra ſe explicentur.

Contra. Partes vel habent eamdem extenſionem priuſquam, ac poſtquam rareſiunt, vel non: Si habeant, ergo non ſunt minores nec minorem locum occupant; quàm occupabant dum rarefiebant, quod apparet eſſe falſum, aliàs nulla eſſet rarefactio: Si non habeant: Ergo ſunt majores in rarefactione, quàm priùs erant: Ergo majorem habent extenſionem: Ergo & majorem quantitatem. *Probantur hæ conſequentiæ.* Non poteſt dari effectus formalis novus abſque nova cauſa formali: ſed (ut probavimus agendo de toto compoſito) effectus formalis quantitatis eſt extenſio: Ergo ſicut ubi eſt extenſio, ibi eſt quantitas; ita pariter legitimè infertur, quòd ubi eſt major extenſio, ibi etiam eſt major quantitas: Ergo ſicut in rarefactione major eſt extenſio, ita pariter major eſt quantitas.

Prob. 4. pars, nempè *rarefactionem non fieri per qualitatis acquiſitionem.* 1. Quidem auctoritate Ariſtotelis, qui *l. categoriarum, cap. de qualitate* ait, *rarum & denſum, aſperum & leve videntur quidem quale quid ſignificare: ſed alia ſunt à diviſione qualitatis: nam quamdam potiùs partium poſitionem ſignificare.* Raritas ergo & denſitas ad quantitatem verè & realiter pertinent, ad qualitatem verò tantùm nomine tenus. 2. Non poteſt aſſerri cauſa illius qualitatis productiva; & etiam datâ aliquâ causâ illius, non poteſt explicari per aliquam qualitatem, quomodò eadem quantitas poſſit modò majùs, modo minus, ſpatium occupare ſine ulla partium replicatione & penetratione, in quo tamen explicando tota eſt difficultas, quia hoc non eſt effectus qualitatis, ſed quantitatis. 3. Inutilis eſt illa qualitas cum ſine ipſa clariùs rarefactio explicari poſſit.

Prob. 5. & ultima pars; ſcilicet *non fieri novæ quantitatis additionem ſine novo ſubjecto*: Illa quantitas quæ de novo per rarefactionem produceretur, vel exiſteret abſque omni ſubjecto, vel in aliquo. Non primum; quia nullum accidens naturæ viribus extra ſubjectum ſubſiſtere poteſt; aliàs eſſet per ſe ſubſiſtens, non verò alteri inhærens. *Non etiam ſecundùm*; quia vel illa nova quantitas inhæreret ſubjecto, quod de novo producitur, vel ineſſet ſubjecto prioris quantitatis: Non primum, quia ipſimet fatentur nullum de novo ſubjectum produci, & ſi negarent, idipſum ratio comprobaret: corpus enim quod rarefit, eſt idem realiter quando rarefit, ac antea; eadem enim eſt entitas aquæ ebullientis ac tepidæ; non autem eſſet eadem entitas, ſi per rarefactionem aliquid produceretur ipſi entitati ſuperadditum. Ergo non producitur aliquod ſubjectum cui inſit illa de novo producta quantitas. *Nec etiam fit per productionem novæ quantitatis abſque novo ſubjecto.*

Non etiam ineſt ſubjecto prioris quantitatis, *Tum*, quia duo accidentia abſoluta ejuſdem generis nequeunt eidem ineſſe ſubjecto, unum enim eſſet ſuperfluum; natura au-

tem nihil fruſtrà molitur, nec patitur: *Tum*, quia ſequeretur duas quantitates eſſe in eodem loco naturaliter, quod eſt contra rationem impenetrabilitatis; utraque enim quantitas, ſi eſſet in eodem ſubjecto, eſſet pariter in eodem in quo eſt earum ſubjectum.

CONCLUSIO III.

R*arefactio fit per intromiſſa corpuſcula intra poros corporis rareſcentis.*

Probatur 1. Auctoritate Ariſtotelis in locis ſuprà citatis, ubi rarum & denſum definit, necnon 4. *phyſic.* 7. ubi ſcribit: *Contingit aliquid condenſari ex eo quòd corpora inexiſtentia exprimantur*, v. g. *aquam condenſari, eò quòd aër incluſus expellatur.* Ergo à contrario rarefactio contingit ex Ariſtotele, quandò aliud corpus intra poros alterius ſubit, partes ejus ab invicem divellendo & majorem in locum ampliando.

Accedit auctoritas D. Auguſt. *l. de* 10. *categoriis c.* 12. ubi ait: *Lenitudo quòque & aſperitas & raritas & denſitas qualitatum quidem numero ſociantur: ſed habent alteram interpretationem ſui: ſiquidem denſum coarctationem quamdam nimiam conjunctarum partium videtur oſtendere: rarum contra, in quo intervallis frequentibus laxior videtur partium eſſe conjunctio.* Quibus innuit Auguſtinus, quòd licèt raritas & denſitas vulgò reducantur ad quartam qualitatis ſpeciem, formam ſcilicet & figuram, quæ quidem non ſunt veræ & germanæ qualitatis ſpecies; hæ tamen potiùs fiunt ex ſuſceptione & omiſſione corpuſculorũ.

Probatur 2. Rarefactio oritur vulgò ex calore; condenſatio verò ex frigore, teſte Ariſt. 2. *de gener.* 2. ſed proprium eſt caloris ſegregare: unde etiam dicimus calore æſtivo poros aperiri, ex qua apertione ſequitur exhalatio ſpirituum internorum in corpore vivente, & intromiſſio corpuſculorum circumadjacentium ne detur vacuum: proprium verò frigoris eſt congregare & conſtipare; unde dicimus hyëmali tempore poros conſtringi, ex qua conſtrictione ſequitur expreſſio & expulſio corpuſculorum.

Probatur 3. Apertis experientiis conſtat enim lac habere bullas dum rarefit, unde etiam dicitur ebullire; & eò majores habere, quò magis incaleſcit: atqui bullæ illæ quibuſdam corpuſculis nimirùm vaporibus aëre aut aliis ſimilibus plenæ ſunt, ut perſpicuum eſt. *Deinde* Medici dum medicamento aliquo topico opus eſt, partem cui eſt applicandum medicamentum, calore fovent; ut pori corporis aperiantur, & ſubtiliores medicamenti partes in intimos poros ſeſe inſinuent; quod maximum argumentum eſt poros ineſſe cuilibet corpori, cui per externa corpuſcula repleri poſſunt. Sic lutum condenſatur per evaporationem aquæ; lignum eò rarius eſt quò plures habet poros, ut patet in ſubere quibuſvis aquis ſupernatante. In Thermometro aquæ partes calore expanſæ majorem locum exigunt: & liquoris oleoſi & viſcidi in majus ſpatium vi caloris explicantur, quod eorum partes ſibi cohærentes ignis ægrè divellat. Eadem verò eſt ratio rarefactionis, quæ fit ſubeunte corpore inſenſibili, & ejus quæ per manifeſtam inſtructionem corporis ſenſibilis efficitur, ubi meatuum compreſſio & dilatatio ſenſu percipitur.

Probatur 4.: *Tùm*, quia hìc eſt facilior dicendi modus: minori *Sed fit per in-*

tremiſſa corpuſcula in poros corporis rarefacti. enim cum difficultate concipitur rarefactio, dicendo partes corporis per cauſam rarefacientem dilatari, quam dilatationem ſequitur pororum corporis rarefientis apertio, in quos natura vacuum abhorrens quædam immittit corpuſcula, quibus undique aër abundat, quæ quidem corpuſcula emittuntur, dum corpus rarefieri deſinit aut condenſatur. *Tum*, quia nulla eſt ratio evincens eam aliter fieri, ut patet ex refutatis dicendi modis. *Tum* denique, quia eodem modò ſe habet extenſio ad quantitatem, ſicut ſe habet intentio ad qualitatem: ſed qualitas non intenditur ſine acquiſitione aliquorum graduum: Ergo quantitas non extenditur abſque acquiſitione alicujus partis quantitativæ: ſed hæc pars quantitativa non poteſt eſſe alia, quàm illa quæ eſt in ipſis corpuſculis introductis: Ergo, *&c.*

Dices 1. Vas plenum aquâ, ſi obturetur & congeletur, frangitur ad vitandum vacuum; ſed hoc non fieret ſi aqua congelata condenſaretur per excluſionem corpuſculorum; quia ipſa corpuſcula ab aqua egredientia eundem locum implerent, quem ante condenſationem aqua implebat.

Neg. maj. Vas enim illud non frangitur ad vitandum vacuum: ſed quia partes ipſius vaſis imbuuntur aquâ, ratione cujus imbutionis, gelu fortiùs in eas agit ipſas conſtringendo; quæ conſtrictio ubi fit major, tunc opus eſt ut partes illæ ſeipſas deſerant, & ſic vas frangitur. Quod ex eo facilè conſtat, quia vas plenum aquâ, etiam apertum, ſæpius tamen propter congelationem diſrumpitur; tùm autem non poteſt dici quòd frangatur, ut vacuum impediatur. *Quare vas plenum aquâ congelata frangitur.*

Deinde vas æneum non frangeretur ut vitreum: at natura non magis patitur vacuum in vaſe fortiori, quàm in fragili: ergo ſi frangeretur vas vitreum vitandi vacui causâ frangeretur & æneum. Vaſa inſuper figulina ſæpè etiam vacua præ nimio frigore denſante franguntur; ſicuti eamdem ob cauſam lapidis lapides ſcinduntur & muri dehiſcunt. Ideò ergo frangitur vas vitreum, quia præ nimio frigore partes ita condenſantur, ut rimas faciant; ſicut vitrum & teſtæ franguntur in igne per expreſſionem humoris & ſaxa rumpuntur hyëme per nimiam partium conſtipationem, ut enim aliquæ ſibi arctiùs invicem uniantur à cæteris ſeparantur.

Vel dicendum fractionem vaſis provenire, ex eo quòd aqua in vaſe ſecundum ſuperficiem congelata, in fundo & in medio vaſis rareſcat, tùm per aërem, tùm per exhalationes fuliginoſas & halitus, qui ex ſuperioribus aquæ partibus eò deducti ſeſe diſtendunt. Unde etiam aquam congelatam ſupra vas elevant & gibboſam glaciem faciunt, ut ſufficientem ſuæ rarefactionis locum obtineant. Hinc partes vaſis impetunt, quæ cum jam ſint aquâ delibutæ, facilè ſolvuntur, & ſic vas frangitur: uti etiam patet exemplò ferri congelati, quod hâc ipsâ ratione faciliùs frangitur.

Dices 2. Illa corpuſcula poſſunt etiam rarefieri: Ergo indigent aliis corpuſculis, quæ iterum rarefieri poterunt, & ſic aliis opus erit corpuſculis, indeque ſequetur proceſſus in infinitum. *Probatur antec.* Si rarefieri non poſſent, maximè propter eorum tenuitatem; ſed hæc tenuitas non obeſt rarefactioni; nihil enim magis tenue eſt aëre aut igne, quæ tamen rarefiunt.

Reſpondeo, quidquid ſit de anteced. *negando* exinde ſequi proceſ-

ſum in infinitum: *Tùm*, quia rarefactio non fit in immenſum ſpatium; ſed intra locum à natura limitatum: *Tùm*, quia illa corpuſcula poſſent ſibi ſucceſſivè invicem deſervire ad ſui rarefactionem, ita quòd corpuſculum non rarefactum ingrederetur intra poros illius quod rarefit; omnia enim ſimul non rarefiunt. *Tùm*, quia rarefactio ſine intromiſſione corpuſculorum fieri nequit: non ſunt autem infinita corpuſcula, quibus infinita rarefactio fieri poſſit: *Tùm* denique, quia inter corpora quæ exiſtunt, quædam ſunt omnium minima, ita ut de facto minora nulla dentur; quæ proinde rarefieri non poſſunt; cùm non dentur minora corpora, per quorum greſſum rareſcant: quod non poteſt dici de aëre & igne, quorum partes facilè aliorum corporum intercapedinem patiuntur.

Qualiter in cucurbitis medici ſint rarefactio.

Dices 3. Si condenſatio fieret per expreſſionem corpuſculorum: vitrea cucurbita quæ vulgò ventoſa dicitur non attraheret carnem aut ſanguinem hominis ad ſe, quando flamma intra ipſam accenſa extinguitur & aër condenſatur: corpuſcula enim ab aëre illo condenſato expreſſa poſſent occupare ſpatium ab aëre relictum, vaſque plenum ſemper remaneret, quia eadem ſemper corpora contineret, cum ea ſola differentia, quòd corpuſcula priùs intermixta aëri rarefacto, poſt ſeparatim ab ipſo condenſato exiſterent; ſed his repugnat experientia; ergo, *&c.*

Reſpondeo carnem aut ſanguinem elevari, quia calore ignis, pori carnis aperiuntur, & per illos ſubtiles aliquæ partes aëris vel aliorum corpuſculorum ingrediuntur: ad quorum ſpatium replendum intumeſcit caro: ſed hinc maximè talis oritur tumor, quòd extinctâ flammâ quæ continuum ex candela nutrimentum ſumebat, diſſipentur partes ignis aërem rarefacientes, quarum egreſſu, condenſatò aëre, carnem aut ſanguinem aſcendere neceſſum eſt ad ſpatium relictum replendum.

Dices 4. Si rarefactio fieret per diviſionem partium, ſolveretur continuitas corporis; & lac ebulliens, *v.g.* deberet dividi in omnes omninò partes: omnes enim afficiuntur temperamentò raritatis & caloris: proindéque omnes ebulliunt & rareſcunt: ſed falſum conſequens, ergo & antecedens.

Diſting. ſequelam maj. Solveretur continuitas aliquarum partium inter ſe, *Concedo*: continuitas omnium partium, vel ipſiuſmet corporis continui, *Nego*: Licèt enim aliquæ partes à ſe invicem divellantur, tamen per alias partes intermedias quibus adhereſcunt mutuò ſibi ſociantur: & ſanè ad continuitatem corporis non eſt neceſſe; ut quælibet pars cuilibet uniatur, ſed ut aliæ aliis adhæreſcant; ſic ſuberem & ſpongiam dicimus eſſe continua, licèt magnos ſenſibileſque poros partes eorum admittant. Non etiam omnes omninò partes lactis rareſcunt, quia nulla pars poteſt ſeparari à parte quouſque habeat aliquod corpuſculum applicatum; quod occupet intercapedinem relictam, aliàs daretur vacuum inter utramque; non ſunt autem infinita corpuſcula quæ infinitis partibus diviſibilibus continui applicari poſſint.

Dices 5. Non poteſt aſſignari locus unde proveniant iſta corpuſcula, ergo non ſunt admittenda.

Nego anteced. Vel enim producuntur à corpore rarefaciente, quòd cùm ſit principium rarefactionis, principium eſt pariter eorum, quæ

rarefactionem conſequuntur: *Vel* dicendum eſt illa corpuſcula provenire ab aëre, & intra poros rarefientis immitti vel à cauſa rarefaciente; vel à cauſis circumſtantibus ſimul concurrentibus ad vitandum vacuum.

Dices 6. Vinum dum rarefit, poteſt à Sacerdote conſecrari; non enim deperdit vini ſubſtantiam, nec nativa accidentia per eam rarefactionem; ac proinde vera eſt materia conſecrationis: ſed ſi rarefactio fiat per intromiſſa corpuſcula, ſanguis Chriſti non poneretur ſub qualibet particula ſpecierum, nec id omne quod in calice eſt, conſecraretur; quia illa corpuſcula non ſunt materia apta conſecrationis: Ac proinde qui totum conſecratum calicem adoraret, idololatriam aliquam committere videretur; quippè qui adoraret id, quod non eſt conſecratum: Ergo, *&c.*

Quid fieret ſi vinum rarefactum conſecraretur.

Diſting. min. Sanguis Chriſti non poneretur ſub qualibet particula ſpecierum vini, *Nego*: non poneretur ſub illis corpuſculis, *Concedo.* Nec ullum exinde ſequitur abſurdum; qui enim hoc in caſu calicem adoraret, nullam idololatriam committeret; quippè cùm adorare intenderet, non id omne quod eſt in calice, ſed ſolum Chriſti Domini ſanguinem; nulla enim alia eſt adorantis intentio, uti vulgò reſpondent Theologi, de aqua quæ nondum eſt converſa in ſubſtantiam vini, dum fit conſecratio; quæque proinde remanet ſubſtantialiter in calice, nec tranſſubſtantiatur in Sanguinem Chriſti, eò quòd illa non ſit materia conſecrationis.

Dices 7. Dùm lac ebullit, ex eo egrediuntur corpora, putà vapores propter calefactionem; ergo rarefactio non fit per ingreſſum corpuſculorum.

Diſting. anteced. Dùm lac ebullit, ex eo egrediuntur corpuſcula pauciora, quàm ingrediantur, *Concedo*: paria, *Nego.* Tùm enim in lac plus ingreditur aëris, quàm ex eo egrediatur lactei vaporis; ut patet ex ejus bullis.

Objicies 8. Si rarefactio fieret per intromiſſionem corpuſculorum, ſequeretur corpus rareſcere, quoties aërem attrahit; proindeque utrem rareſcere, dum inflatur, & folles a fabro motos rarefieri & condenſari: ſed hoc abſurdum eſt: ergo & id unde ſequitur.

Folles non dicuntur rarefieri aut condenſari.

Diſting. maj. Si rarefactio fieret per quamvis corporum ingreſſionem, *Concedo*: ſi fiat tantùm quaſi per intùs poſitionem, & per intimam corpuſculorum per poros diffuſionem, *Nego*: Quandò verò utres inflantur, & folles aperiuntur aër non per corpuſcula, ſed per magnam quantitatem ſubit, non in poros dilatatos alicujus corporis, ſed in totam capacitatem.

Eolipilæ experimentum.

Dices ultimò. Eolipilæ Vitruvii, quæ ſunt vaſa concava unicò, eòque tenuiſſimo inſtructa foramine, ne unam quidem aquæ guttulam hauriunt etiam profundè immerſæ; niſi priùs calefactæ fuerint: tunc enim aëre valdè rarefactô intùs per calorem, & poſteà aquæ frigore condenſatô, ſubit aqua in concavum Eolipilæ. Tunc autem ſi ad ignem admoveatur, aqua & aër incluſus tantùm rarefiunt; ut flatûs validiſſimi inſtar egredientes per parvum illud foramen, prunas, ſollium more, accendunt, & diſpergunt cineres. Quæ ſanè fieri non poſſent, ſi rarefactio fieret per intromiſſionem corpuſculorum, quia Eolipila aëre primùm per calorem rarefactô, non minùs plena foret, quàm ante Eolipilæ calefac-

calefactionem; & ſic non magis capax foret aquæ intùs ſuſcipiendæ, quàm anteà. Aër pariter & aqua rarefacta non poſſunt tamdiu, & tanto cum impetu exire, ſi per advenientia corpuſcula dilatarentur: unde enim tot proficiſcerentur, quæ poſſent tantùm aëris & aquæ ex Eolipila pellere.

Lampadis Cardani industria. Huc etiam referri poteſt induſtria lampadis Cardani, in qua oleó foramen inferius obturante, ingredi nequit aër; nec pariter oleum diffluere; niſi oleum anterioris vaſculi aliquatenus flammâ conſumptum aëri aliquem præbeat aditum: tunc enim tantùm olei diffluit, quantùm ſufficit ad implendum vaſculum anterius uſque ad ſuperiorem foraminis oram: verùm ſi calidâ manu lampadem apprehenderis, vel quid calidum admoveris; oleum penè in inſtanti adeò rareſit ut diffluat, cùm tamen nulla ingrediantur in vas corpuſcula magis quàm anteà: ergo rarefactio non fit per intromiſſionem corpuſculorum.

Reſp. ad 1. Æolipilæ poros per calorem aperiri, & præbere aditum ſpiritibus igneis & aëri ſubtiliori, qui aliquam aëris craſſioris incluſi expellunt: ubi verò æolipila aquæ immergitur, exhalantur illi ſpiritus, & aliquem aquæ ingrediendi locum relinquunt: æolipilâ poſteà igni admotâ ſubeunt iterùm in illam ignis particulæ, quæ aëri ſubtiliori liberum per meatus æolipilæ ingreſſum parant; hinc aër & aqua rarefacta intra vas contineri non valentes, cum impetu parvô aliquo temporis intervallô foras erumpunt.

Ad 2. ſimiliter dico poros lampadis calore aperiri, & ſpiritus è manu in ipſam lampadem emitti, quos aër ſubtilior per illos meatus tunc apertos ſequitur; hinc rareſcit oleum & diffluit.

Quæres 1. An omnia corpora poſſint rarefieri & condenſari.

Reſp. Omnia corpora quanta rarefieri poſſe & condenſari, non tamen æqualiter; faciliùs enim & magis rarefiunt corpora fluida, ut aqua & aër, eò quòd illa ſint valdè poroſa & maximè capacia ad corpuſculorum receptionem. *Omnia corpora quanta rarefieri poſſunt.*

Quæres 2. An omnis rarefactio fieri debeat à cauſa extrinſeca.

Reſp. quòd non: Plura enim per ſeipſa rarefiunt, v. g. aqua condenſata per congelationem, propriâ ſuâ activitate ad priſtinam rarefactionem convertitur, aër incluſus intra aliquam pelliculam, ſi comprimatur hæc pellicula, aër ad hanc compreſſionem condenſabitur, ſublatâ autem cauſâ comprimente, ad priorem ſuam extenſionem revertetur: idem dicendum eſt de condenſatione, aqua enim per calorem rarefacta, propriâ ſuâ virtutes priorem ſuam condenſationem reſumit. *Aliqua per ſeipſa poſſunt rarefieri.*

ARTICULUS TERTIUS.

De Motu ad qualitatem.

MOTUS ad qualitatem ſolitò vocatur *alteratio*, quæ ſecundùm nominis ethymon dicitur quaſi *rei altera ratio*, ſeu id per quod res habet quod ſit altera; hæc autem pluribus, ſed præſertim tribus modis uſurpatur. 1. Quidem *latiſſimè*, pro omni mutatione accidentali, per quam res poteſt dici altera: quô ſenſu complectitur omnium accidentium mutationem, ſive illa ſint ſpiritualia, ſive corporea, & ſic intelligens per ſuam intellectionem dici poteſt alterari. 2. *Strictiùs*, *Quid ſit alteratio, & quot modis uſurpetur.*

pro ſola mutatione ſeu tendentia ad qualitatem; tam ſpiritualem quam corpoream, ſenſibilem aut inſenſibilem; qualiter creſcens de virtute in virtutem alterari, ſeu alter fieri dicitur. 3. Denique *ſtrictiſſimè*, pro ſolo motu ſeu tendentia ad qualitatem ſenſibilem; ſicque omnes mutationes ad qualitatem ſpiritualem excludit.

Hæc tamen iterùm dividitur in *propriam* & in *propriiſſimam*: Illa eſt mutatio ad qualitates contrarium non habentes; ſic illuminatio, quatenus ad lucem (quæ vera qualitas eſt) terminatur, alteratio dicitur: hæc verò eſt tendentia ad qualitates dumtaxat materiales & ſenſibiles contrarium habentes; ita quòd vera & propriiſſima tantùm dicatur alteratio, dùm ſubſtantia qualitatem non ſibi congeneam ſuſcipit; ſic *v. g.* dum aqua igni ſuperpoſita calefit, alteratur. De hac autem alteratione 3. quærimus 1. Quid ſit & qualiter fiat alteratio in genere. 2. Quid ſit & qualiter fiat intentio aut remiſſio. 3. Quomodò invicem ſe habeant qualitates contrariæ; ſit itaque

QUÆSTIO PRIMA.

Quid, quotuplex, & qualis ſit alteratio.

CONCLUSIO I.

Alteratio eſt motus ad qualitates contrarias, aut medias, eôdem ſubjectô ſenſibili remanente*. Ita Ariſtot. 1. *de generat. cap. 4.*

Traditur & expen-

Vel clariùs, *Alteratio eſt motus quô corpus tranſit ab una qualitate ad aliam contrariam, vel ad eandem magis aut minùs intenſam.*

ditur alterationis definitio.

Utraque coincidit & patet. 1. Dicitur *motus*, per quod cum aliis motibus genericè convenit. 2. *Quô corpus tranſit ad*, &c. per quod ab omnibus aliis motûs ſpeciebus ſecernitur.

Ex his patet ſubjectum alterationis eſſe totum ſubſtantiale compoſitum, quod ab una qualitate tranſit in aliam priori oppoſitam, vel ſecundùm contrarietatem, *v. g.* dum aqua tranſit à frigore ad calorem; vel ſecundùm intentionem, aut remiſſionem, ut dum aqua à minori calore ad majorem, & à majori ad minorem tendit.

Patet 2. Terminum alterationis eſſe ipſammet qualitatem, quæ vel acquiritur vel deperditur; alteratio ſiquidem fieri poteſt præſertim quatuor modis. 1. Dum ſubjectum nullâ affectum qualitate tendit ad ipſammet qualitatem, ut contingeret ſi ſubſtantia omnibus denudata accidentibus ad eadem tenderet & moveretur. 2. Dum illamet tranſit à qualitate quam poſſidet, ad privationem ejuſdem, abſque alterius conſecutione; ut ſi ſubſtantia omnibus ſpoliata accidentibus, in ſua exiſtentia divinitùs ſervaretur. 3. Dùm à minori qualitate tranſit ad majorem, & vice verſâ. 4. Dùm ab una qualitate ad aliam contrariam movetur. Duo verò poſteriores propriæ alterationis rationem ſibi vendicant.

Alteratio fieri poteſt quatuor modis.

Hinc duplex eſt alterationis ſpecies. 1. Eſt tranſitus à minori qualitate ad majorem, & vice verſâ. 2. Verò eſt tranſitus ab una qualitate ad aliam ſibi contrariè oppoſitam.

CONCLUSIO II.

Alteratio fieri poſtulat ſucceſſivè & continuè. Hæc eſt Doctoris *in 6. Phyſic. q. 6. & in 2. d. 2. q. 9.*

Probatur. Ille motus eſt ſucceſſivus, quando id quod movetur, invenit reſiſtentiam in paſſo: ſed plerumque cauſa alterans invenit reſiſtentiam in paſſo ne ſibi congenitam qualitatem in illud inducat: Ergo illa qualitatis inductio debet eſſe ſucceſſiva.

Fit per motum ſucceſſivum. *Probatur maj.* Tum ex Ariſtot. 4. *Phyſic. textu* 71. ubi vult continuitatem & ſucceſſionem motûs oriri ex paſſi reſiſtentia; Ergo ubi talis aderit reſiſtentia, aderit pariter & motus ſucceſſio: *Tùm ex ratione*, quia motus ille eſt ſucceſſivus, quoties agens nequit totam formam inducendam ſimul in ſubjectum inducere; & toties illa forma ſucceſſivè inducitur, quoties pars poſt partem acquiritur: ſed experientiâ conſtat aquam calefientem eôdem inſtanti quô gradum aliquem caloris obtinet, non ſummum calorem aſſequi, ſed unum gradum poſt alium; ergo talis motus fit ſucceſſivè.

Et continuum non interruptum. *Probatur 2. pars.* Nempè quòd alteratio ſit motus continuus abſque ullis temporaneis morulis interjacentibus, *Tùm*, quia ex Ariſt. 5. *Phyſic.* omnis motus propriè dictus (qualem appellat alterationem) debet eſſe continuus. *Tùm*, quia morulæ illæ nec ullâ ratione congruâ, nec experientiâ probari poſſunt. *Non quidem ratione*; ſi enim illæ intercederent, ſequeretur agens debitè applicatum paſſo, pro aliquo tempore nihil in ipſo producere; quod ſi verum eſſet, nec in alio tempore producere deberet propter paritatem rationis. Quod enim contra ſentientes proferunt, ſcilicet agens quod unum gradum caloris produxit, *v. g.* priùs aliquam inducere debere diſpoſitionem, quàm ſecundum producat, hoc nullò nititur fundamentô, quippè cùm nulla ſit indigentia talis diſpoſitionis; cùm agens poſt productum primum caloris gradum ſupponatur eſſe debitè applicatum ad ſecundum & ulteriores producendos: Non etiam experientiâ; imò contrarium experientiâ conſtat, patet enim manum igni admotam, contiguè & non interruptè calefieri. *Tùm* denique, quia ſi ignis nihil caloris producat in primo inſtanti, nec in ſecundo, nec in ſequentibus aliquid producet, ut jam diximus agendo de cauſa efficiente: non ſecùs ac qui murum aliquem tormentô bellicô impetit, ſi primo ictu nihil proficiat, nec pariter in ſequentibus proficiet.

Dices 1. Ariſt. 8. *Phyſic.* negat alterationem fieri continuè; ergo nobis adverſatur manifeſtè.

Reſp. Ariſtotelem ibi ſumere particulam *continuè* pro *perenniter*; ibi enim impugnat Heraclitum, aſſerentem omnia eſſe in continuo & perenni fluxu; unde negat aquam ſemper calefieri, non verò negat quòd dùm calefit continuè, & non interruptè calorem producat.

Dices 2. Ex noſtro *Peplo.* Si quolibet inſtanti produceretur aliquod indiviſibile qualitatis, ſequeretur quòd producerentur infinita indiviſibilia; quia in una hora ſunt infinita inſtantia & conſequenter infinitæ partes extenſionis & intentionis. *Non tamen erunt infinitæ partes qualitatis.*

Diſting. ſequel. Erunt infinita indiviſibilia cathegorematica, & actu diſtincta, *Nego*: Sincathegoremati-

ca & diſtinguibilia, *Concedo*. Inſuper partes qualitatis non ſunt indiviſibiles, ut ſupponit argumentum.

Inſt. Ergo major ignis per horæ ſpatium majorem nequibit calorem ducere, quàm minor ignis, quia uterque per quodlibet inſtans unum indiviſibilem caloris gradum producet.

Diſting. Non producet majorem calorem cathegorematicè, *Nego*: ſincathegorematicè, *tranſeat*. Exceſſus autem caloris ab igne majori producti; non debet menſurari penes partes ſincathegorematicas & indeterminatas, quæ non ſunt plures in uno anno, quàm in hora; ſed penès partes determinatas.

Cave tamen ne id afferas de quibuſlibet qualitatibus; conſtat enim habitus produci per actus qui non continuè, ſed interruptè eliciuntur.

Quatuor deſiderantur conditiones ad alterationem propriè dictam. *Ex* his collige ad alterationem propriè dictam quatuor deſiderari conditiones; 1. Ut fiat ſucceſſivè, ita quòd unus gradus poſt alium acquiratur, aut deperdatur. 2. Ut ſit mutatio à forma poſitiva in formam poſitivam (id eſt) ab una qualitate in aliam vel contrariam, vel minùs aut magis intenſam. 3. Ut ſit de forma contraria activa & paſſiva in contrariam activam & paſſivam, ita quòd inter utramque fiat actio & repaſſio. 4. Ut fiat ad qualitatem non quæ ſit, ſed quæ fiat terminus iſtius mutationis, ita quòd alteratio ſit motus non ad qualitatem poſitam, ſed ponendam.

QUÆSTIO SECUNDA.

Quid & qualis ſit intentio & remiſſio qualitatis.

NOTAND. 1. Circa præſentis quæſtionis reſolutionem, plura eſſe, ſed præcipuè quatuor Philoſophorum placita. *Quidam* enim volunt qualitates intendi per ſolam contrariæ qualitatis remotionem, *v. g.* calorem augeri in aqua per frigoris expulſionem. *Nonnulli* ſentiunt eam fieri per productionem perfectioris qualitatis, deſtructâ priori. *Aliqui* cum D. Thoma ſuſtinent qualitates intendi per majorem in ſubjecto radicationem; in qua ſententia explicanda omnes non conſentiunt. Omnes tamen (ut colligere potui) ad duos explicandi modos facilè reduci poſſunt, quorum 1. eſt formam magis radicari, nihil aliud eſſe quàm ipſam perfectiorem acquirere exiſtentiam: 2. Eſt formam intendi, quandò perfectiorem habet inhærentiam cum ſuo ſubjecto. *Cæteri* verò cum Doctore ſuſtinent qualitates intendi per additionem gradûs ad gradum, quæ ut percipiantur: *Varia circa intenſionem & Remiſſionem qualitatis Philoſophorum placita.*

Notand. 2. Qualitatis augmentum poſſe conſiderari duobus modis. 1. *Extenſivè*, eò quòd ſcilicet ſit in ſubjecto extenſo; ſic albedo lactis augetur ad ejus augmentum. 2. *Intenſivè*, quandò perficitur qualitas circa eamdem ſubjecti partem per additionem novorum graduum, ſic experimur in eadem parte manûs augeri calorem, ſi *v. g.* digitus igni diù approximetur. *Qualitatis augmentum fit extenſivè, aut intenſivè.*

Notand. 3. Duplices eſſe gradus

Duo ſunt gradus ſcilicet quidditativi & individuales.

ſcilicet *quidditativos* ſeu ſpecificos, quibus rerum eſſentiæ dicuntur indiviſibiles & eſſe ſicut numeri; alios *individuales* & entitativos: ſuntque realitates quædam aptæ uniri cum aliis realitatibus, quæ ſi ſeparatim exiſtant, vera ſunt ſpeciei individua: ſi verò uniantur in eodem ſubjecto, unicum efficient, *v. g.* ſi duæ albedines in gradibus remiſſis duobus in ſubjectis diſtinctis exiſtant, duo erunt albedinis individua; ſi verò in eodem ſubjecto reponantur unicam quidem numerò albedinem, ſed intentiorem efformabunt. Conſtat autem illos gradus non eſſe de eſſentia qualitatis; quia tam benè concipitur qualitas ſine illis omnibus, *v. g.* calor cum unico gradu, quàm cum pluribus; quemadmodùm natura aquæ tam benè ſalvatur in guttula, quàm in toto mari. Ipſi pariter dicuntur *perfectionales*, quia quantò forma plures habet, tantò perfectior eſt, non quidem ſecundùm eſſentiam, ſed ſecundùm entitatem, exiſtentiam & virtutem; firmiùs enim exiſtit, diutiùs perſeverat, & efficaciùs contrario reſiſtat calor in ſexto gradu, quàm in ſecundo.

CONCLUSIO I.

INtentio qualitatis non fit per expulſionem contrarii: nec per deſtructionem prioris, & productionem perfectioris qualitatis.

Intentio qualitatis nō fit per expulſionē contrarii.

Probatur 1. pars. Multæ qualitates intenduntur abſque ulla contrarii expulſione, ergo intentio non fit per expulſionem contrarii. *Probatur anteced.* Plures ſunt qualitates quæ contrarium non admittunt, putà ſonus, lumen, ſpecies intentionales, gratia habitualis, *&c.* Vel ſi contrarias habeant, eas proferant adverſarii, & occulatiores erunt quàm ullus hactenùs fuerit Philoſophus.

Deinde, ſi qualitas intendi deberet ſolà contrarii expulſione, illæ quæ carent contrario, deberent in ſui exordio produci ſummè intenſæ; qualitas enim cùm naturaliter communicetur, neceſſariò communicatur, ac proindè tanta fit, quanta fieri poteſt, ſi nullum obſtat contrarium: ſed hoc falſum eſſe ipſamet evincit experientia; experimur enim lumen ad Auroram debile, per Solis acceſſum paulatim creſcere, donec ſuæ intentionis terminum attigerit; Ergo, *&c.*

Denique quæro à quonam pellatur illa contraria qualitas: Non à ſubjecto deſinente, cùm illud idem perſeveret; non à cauſa conſervante, quia talis cauſa conſervare non deſinit, niſi quia vincitur à valentiori oppoſita; non autem vincitur, niſi quia illa producit novam qualitatem inimicam qualitati conſervatæ & illius expulſivam. Cur autem frigus conſervatum non magis pellitur in quarto inſtanti, quàm in primo, in quo primus caloris gradus fuit introductus in aquam; niſi quia in quarto inſtanti, calor ille habet aliquid activitatis quod in primo inſtanti non habebat; unde autem provenit major illius activitas, niſi à gradibus caloris ipſi ſuperadditis: Ergo talis intentio fit per additionem novi caloris, non verò per ſolam frigoris remotionem.

Nec refert quod Ariſtoteles 5. *Phyſic. textu* 29. aſſerat, qualitates intendi & remitti per minorem aut majorem admixtionem contrarii:

loquitur enim non in ſenſu *formali*, ita quòd intentio non fiat formaliter per contrarii expulſionem: ſed in ſenſu *cauſali & concomitanti*, ita quòd una qualitas habens contrarium, intendi non poſſit in ſubjecto, quin alia remittatur.

Nec per deſtructionem prioris & productionem perfectioris.

Probatur 2. pars. Gratis aſſerunt adverſarii qualitatem illam deſtrui; *Tum*, quia non apparet à quonam præcedens qualitas corrumpatur. Quæro enim à quo corrumpatur calor ut duo: Non à pereunte ſubjecto, quia eadem eſt aqua quæ ſubjectum fuerat caloris ut ſex: Non à ſimili, quia ſimile non agit in ſimile. Ergo nullô modô corrumpitur. *Tum*, quia ſi ut producatur calor ut ſex, deſtrui debeat calor ut duo, cur ignis hunc calorem ut duo produxit in aqua. *Tum* denique, quia dum aqua frigeſit, & à calore reducit ſe paulatim ad priſtinum frigus, cum ex calida fit tepida, quæro à quonam calor ille minor producatur? non ab igne, quia non adeſt; non ab aqua, quia illa ad nativum frigus tendit. Ergo remiſſio non fit per deſtructionem majoris qualitatis & productionem minoris.

Dices. Motus eſt deſitio termini à quo, & acquiſitio termini ad quem; ergo uterque terminus eſt incompoſſibilis: ſed terminus à quo intentionis eſt qualitas remiſſa, & terminus ad quem eſt qualitas intenſa; ergo illa prius abjici debet, quàm hæc producatur.

Reſp. qualitatem remiſſam ſpectari poſſe duobus modis: 1. Materialiter, id eſt, ſecundùm ſuam entitatem. 2. Formaliter, id eſt, quatenùs eſt remiſſa, & habet annexam negationem ulterioris perfectionis; quo poſitô

Diſting. maj. In omni motu abjicitur terminus à quo formaliter ſumptus, *Concedo*: materialiter, *Nego. Ad minor.* Qualitas remiſſa eſt terminus à quo intentionis, ſecundùm ſuam entitatem; & materialiter ſumpta, *Nego*: formaliter ſumpta, *Concedo*, *& ſic eſt diſtinguenda conſeq.* Dum enim intenditur qualitas, deſinit quidem illa carentia ulterioris perfectionis, ſed non deſinit qualitatis entitas cui talis carentia inerat.

Non in omni motu abjici debet terminus à quo ſecundùm entitatem.

Inſtabis. In aliis motibus terminus à quo ſecundum entitatem abjicitur, *v. g.* cum ex calido fit frigidum: Ergo in intentione qualitatis, qualitas remiſſa ſecundùm entitatem perire debet.

Nego conſeq. Aliud enim eſt tranſire de non eſſe ad eſſe, vel ab uno contrario ad contrarium; aliud verò tranſire de imperfecto ad perfectum; prioris tranſitus termini à quo, & ad quem ſunt incompoſſibiles, non verò poſterioris; ad hoc enim ut aliquid imperfectum perfectionem ſuſcipiat, non oportet ut cum ſua imperfectione deſinat, qualitatis autem intentio fit à minùs perfecto, ad magis perfectum.

CONCLUSIO II.

INtentio qualitatis non fit per majorem radicationem in ſubjecto.

Probatur 1. Illa major radicatio non poteſt fieri abſque aliquo ſibi de novo ſupperadito, quomodò enim qualitas magis radicaretur quàm antea, ſi nihil de novo ſuſciperet. *Deinde* major illa radicatio ſeu adhæſio eſt ejuſdem rationis & eſſentiæ cum priori vel diverſæ; ſi primum, ergo non poterit unire, quia ex mente ipſorum qualitas eſt for-

Non fit etiam & intentio per ma-

ſoreat radicationem in ſubjecto.

ma indiviſibilis; ergo per primam unionem perfectè unitur; ergo unio adveniens non poterit unire, & ſic erit ſuperflua, ac proinde non eſt admittenda. Si ſecundùm, ergo illa ſuperveniens adhæſio non faciet unam numeró unionem & adhæſionem cum priori, & ſic pariter erit inutilis. *Denique*, intentio eſt verus motus; ergo per eam aliquid verè acquiritur, quod antea non erat; ergo qualitas per intentionem aliquid ſuſcipit, quod antea non habebat: quô poſitô, ſic argumentor. Illud quod per intentionem producitur, & ratione cujus qualitas magis radicatur, vel eſt incompatibile cum priori qualitate, vel non. Non primum, ut conſtat ex priori concluſione; ergo ſecundum; ergo illud quod ſuperadditur eſt compatibile cum qualitate; ergo non eſt tantùm major radicatio, ſed aliquid ipſi qualitati ſuperadditum; illud autem nihil congruentius eſſe poteſt, quàm gradus individualis, de quo ſit

---

CONCLUSIO III.

INtentio *qualitatis fit per additionem gradûs ad gradum, ſeu entitatis ad entitatem.* Eſt Doctoris in 1. *d.* 17. *q.* 5. *num.* 6.

Sed per additionē gradus ad gradum

Et patet: *Tum*, quia nullus eſt alius verior dicendi modus, ut conſtat ex refutatis aliorum ſententiis; *tùm*, quia intentio eſt verus & realis motus: Ergo per eum verè aliquid reale producitur & acquiritur: ſed non producitur prior qualitas, alioquin idem manens idem, bis produceretur, quod implicat; eſſet enim & non eſſet: Ergo alia producitur: *Tùm*, quia intentio per hoc diſtinguitur à productione, quòd illa ſupponat aliquid, hæc verò nihil: Ergo intentio non eſt prima productio, ſed aliquid ipſi ſuperaddit: *Tùm* denique, quia per intentionem caloris, aliquid dicitur magis calidum, quàm erat antea; ergo magis participat effectum caloris: atqui non poteſt magis talem effectum participare, niſi qualitas ſit magis activa; nec poteſt magis eſſe activa, niſi aliquid de novo ſuſcipiat, quod antea non habebat: Ergo ſuſcipit.

Dices 1. ex Ariſt. 4. *Phyc. textu* 84. *Ex calido fit magis calidum, nullo facto in materia calido, quod non fuerit calidum, quandò erat minùs calidum:* Ergo negat in intentione caloris aliquem de novo calorem produci.

Cur Ariſtoteles non refragatur.

Nego conſeq. Non enim dicit calidum fieri ex minùs calido non interveniente novo calore, ſed novô calidô, ita quòd nullum producatur ſubjectum, dum novus caloris gradus producitur,

Dices 2. Si qualitatis intentio fieret per additionem gradûs ad gradum, qualitas intenſa non eſſet ens per ſe, ſed per aggregationem; quia ex duobus entibus, quorum unum non eſt actus & aliud potentia, non fit ens per ſe; ſed neuter illorum graduum eſſet actus, nec potentia: Ergo qualitas illis gradibus conſtans, non eſſet ens per ſe; ſed falſum conſeq. Ergo & antecd.

Nec inde ſequitur qualitatem eſſe propriè ens per accidens

Diſting. anteced. Non eſſet ens per ſe metaphyſicum, quia quilibet eorum graduum ſuum haberet genus, & ſuam differentiam tam ſpecificam quàm individualem, *Concedo*, non eſſet ens per ſe integrale, *Nego* Sicut enim ex duabus aquæ guttulis fit una aqua unitate integritatis; ita pariter ex duobus caloribus minimis fit unus calor unitate integritatis.

Quæres 1. *An omnes qualitates intendi poſſint.*

Dices 1. Omnes illas intendi poſſe, quæ in eadem ſubjecti parte ſuſcipiunt magis & minùs, ut calor & frigus. 2. *Dico* quaſdam qualitates intentionis & remiſſionis eſſe incapaces, putà actus vitales, ſpecies intentionales, *&c.* Quia illæ natæ ſunt eôdem modô ſemper movere & eſſe, eò quòd objecta potentiæ vitalis non liberæ, agant naturaliter, ac proinde neceſſariò, & per conſequens intantùm quantùm agere poſſunt.

Non omnes qualitates intendi poſſunt.

Nec refert quòd objectum meliùs videatur in minori quàm in majori diſtantia; hoc enim non provenit ex aliquo gradu viſibilitatis ſuperaddito: ſed ſolùm quia potentia meliùs percipit illas ſpecies, dum objectò fit proxima, quàm dum ab eo longiùs ponitur. Et ratio eſt, quia objectum perfectiorem producit ſpeciem in aëre ſibi viciniore, quàm in remotiore, quod provenit ex ipſius virtutis limitatione.

Quæres 2. *An gradus quibus augetur qualitas, ſint homogenei ſeu ejuſdem rationis cum priori.*

Affirmat Doctor loco cit. *q.* 4. *n.* 5. *Tum*, quia nulla eſt ratio, quâ probetur eorum diverſitas. *Tum*, quia aliàs qualitas intenſa ſecundùm duos gradus; & alia intenſa ſecundùm tres vel quatuor eſſent diverſæ ſpeciei; quia diverſa ſpecie complecterentur & involverent, quod eſt contra communem Philoſophorum ſenſum. *Tum* denique, quia una qualitas magis & minùs intenſa, ab alia ſpecificè diſcrepare nullâ ratione probatur. Ad quid enim ſpecifica graduum diſtinctio, cùm ſola numerica ſufficiat.

Gradus quibus augetur qualitas ſunt homogenei.

Reponunt hanc ſpecificam diſtinctionem colligi ex diverſa activitate qualitatis intenſæ & remiſſæ, quia intenſa majorem habet activitatem, quàm remiſſa.

Contra. Major aut minor activitas non facit diſtinctionem ſpecificam. Quis enim diceret hominem infirmantem & languidum diſtingui ſpeciei à ſeipſo, dum ſanus erat.

Quæres 3. *An qualitates habeant terminos ſuæ intentionis.*

Reſpondeo affirmativè, 1. Quoad qualitates naturaliter productas; *Tum*, quia agens naturale eſt limitatæ virtutis & activitatis, nec effectum infinitum poteſt producere. *Tum*, quia determinatus eſt extenſionis gradus in quantitate reſpectu agentium naturalium; ergo determinari debent etiam in qualitate. *Tum*, quia tale producitur accidens, quale eſt ſubjectum illius receptivum: nullum autem eſt ſubjectum infinitum, ergo nec accidens.

Qualitates habent præfixos terminos ſuæ intentionis.

Reſp. 2. Id etiam probabile videri reſpectu agentis ſupernaturalis, ut docet Doctor *in* 3. *d.* 13. *q.* 2. dicens gratiam animæ Chriſti collatam fuiſſe quidem ſummam, ita quòd intentior produci non potuerit, nec aliquid ipſi ſuperaddi; quidquid enim perfectionis Chriſto conferri potuit, dicendum eſt fuiſſe collatum ex D. *Auguſt. lib.* 8. *de libero arbit.* Ergo gratia Chriſto collata ſuum habuit intentionis terminum; ita quòd major fieri non potuerit.

Quot autem ſint illi gradus, incertum eſt. Solent à Philoſophis octo aſſignari, ita quòd ultra octavum intentionis gradum qualitas augeri nequeat. Sed reverà multò plures diſcerni poſſunt etiam ſenſibus: poſſunt enim dari viginti aquæ quorum 2. percipiatur calidior 1. & 3. calidior

Qui tamen poſſunt eſſe plures octo.

calidior 2. & ſic uſque ad vigeſimum; hoc autem in caſu plures ſunt gradus quàm octo. Ergo, *&c.*

QUÆSTIO SECUNDA.

An & quomodò ſe habeant qualitates contrariæ.

CERTUM *eſt* 1. Qualitates omnes non habere ſibi contrarias, ut conſtat de ſpeciebus impreſſis repræſentantibus objecta, *v. g.* ſpecies nigredinis & albedinis, quæ eidem potentiæ inexiſtunt.

Status quæſtionis. *Certum* 2. Omnes qualitates non eſſe invicem contrarias; plures enim ſe compatiuntur, & eidem inſunt ſubjecto, ut frigus & humiditas in aqua, *&c.* Unde hîc tantùm eſt difficultas de qualitatibus habentibus contrarias ſibi oppoſitas, ut calor & frigus, ſiccitas & humiditas, *&c.* De quibus tria hic quærimus: 1. An ſimul poſſint eſſe in gradibus remiſſis, putà calor ut duo cum frigore ut duo. 2. An poſſint eſſe in gradibus intenſis, putà ſummus calor cum ſummo frigore. 3. Ex quo repetenda ſit talis contrarietas, an ex natura qualitatis; an verò ex limitatione ſeu incapacitate ſubjecti utramque ſimul capere non valentis.

CONCLUSIO I.

Qualitates contrariæ poſſunt eſſe ſimul in gradu remiſſo naturaliter.

Probatur. Experientiâ conſtat habitum temperantiæ & intemperantiæ in gradibus remiſſis, eidem ſimul ineſſe voluntati; quando enim aliquis plures elicuit actus intemperantiæ & temperantiæ, aliquam facilitatem experitur in eliciendo actu, ſive temperantiæ, ſive intemperantiæ, dum utriuſque objectum proponitur: Ergo ſimul habet illos habitus.

Deinde, cum producitur calor in aqua, vel totum frigus expellitur, vel totum remanet, vel aliquis frigoris gradus corrumpitur cæteris remanentibus. *Non primum*: *tùm*, quia experientiâ conſtat, ad primum caloris gradum, aquæ frigus non deſinere. *Tùm*, quia minoris eſt activitatis primus ille caloris gradus, ut totum frigus deſtruat & expellat. *Tùm* denique quia ſubjectum remaneret abſque primis qualitatibus, & eſſet tantùm earum unico gradu affectum, quod experientiâ conſtat eſſe falſum. *Non etiam remanet*, quia experimur aliquid remitti de frigore, quando agens calefactivum applicatur ad aquam, & aqua ſucceſſivè de ſummè frigida fit minùs frigida, & de minùs calida fit ſummè calida; ita quòd novum acquirendo caloris gradum, deperdat aliquem gradum frigoris: Ergo dum calor inducitur, totum frigus non remanet, nec etiam totum ſimul corrumpitur: Ergo ſimul ſtant in gradibus remiſſis. *Qualitates contrariæ poſſunt eſſe ſimul in gradu remiſſo.*

Dices 1. Calor ex natura ſua opponitur frigori: Ergo in quocumque gradu ſtare nequit cum ipſo.

Diſtinguo anteced. Opponitur eſſentialiter, ita quòd natura unius diverſa ſit à natura alterius, *Concedo*: opponitur formaliter, ita quòd unum ex natura ſua aliud expellat, nec in quocumque gradu poſſit cum altero compati, *Nego*. Qualitates enim contrariæ non habent ex natura ſua, quòd ſe expellant: ſed quod *Opponuntur enim eſſentialiter quidem, non verò formaliter.*

aptæ ſint ſeſe expellere, dum ad gradus intenſos devenerint, ita quod, quò magis una intenditur & augetur, alia quæ minoris eſt activitatis, eò magis minuitur & repellitur à ſubjecto.

Dices 2. Duæ qualitates ejuſdem ſpeciei, *v. g.* frigus & frigus, minùs invicem pugnant, quàm calor & frigus; ſed duæ qualitates ejuſdem ſpeciei, & gradus nequeunt eſſe ſimul. Ergo neque duæ contrariæ.

Duæ qualitates ejuſdem ſpeciei pugnant ratione effectûs non naturæ.

Diſtinguo maj. Minùs pugnant ratione naturæ, *Concedo:* Ratione effectûs & ſubjecti, *Nego*: Idcirco autem duæ qualitates ejuſdem gradûs & ſpeciei ſunt incompoſſibiles, quia una præſtat eundem effectum, quem altera præſtaret, & ſic alterutra eſſet ſuperflua, natura autem nihil ſuperfluum & vanum molitur nec patitur; calor autem & frigus non eundem, ſed diverſum effectum habent in illo ſubjecto, ille calefaciendo, iſtud frigefaciendo.

Ex his collige contrarias qualitates ſimul ſtare non poſſe naturæ viribus in eodem ſubjecto in gradibus intenſis; quia dum una inducitur, alia expellitur quod evidentiſſimum eſt judicium eas eſſe naturaliter incompoſſibiles.

CONCLUSIO II.

Contrariæ qualitates eidem ſubjecto virtute divinâ poſſunt ineſſe.

Duæ qualitates contrariæ in gradu intenſo poſſunt eſſe in eodem ſubjecto divinitùs.

Probatur. Quæ nullam involvunt contradictionem; divinitùs fieri poſſunt: ſed ibi nulla involvitur contradictio.

Probatur. Non plus repugnant duæ qualitates contrariæ, quàm duæ formæ ſubſtantiales: ſed duæ formæ ſubſtantiales eidem ſubjecto ſimul ineſſe poſſunt, ergo & duæ accidentales contrariæ.

Deinde, dum calor inducitur, poteſt Deus frigus conſervare in aqua tandiù, quandiu aqua erit ſummè calida: Ergo ſimul erunt frigus & calor.

Probatur antec. Ad caloris introductionem Deus denegare poteſt ipſi calori ſuum concurſum ad expulſionem frigoris; ſicut enim ſuum denegavit concurſum igni intenſiſſimo, ne tres pueros in fornace Babilonica projectos, tantillùm læderet: poteſt ſimiliter ſuum igni denegare concurſum, ne frigus deſtruat & expellat: Denique non eſt de eſſentia contrariorum ſummè intenſorum, ut ſe actu expellant ab eodem ſubjecto: Ergo non eſt neceſſe abſolutè ut id præſtent.

Dices. Ex Ariſt. 4. *Metaphyſic. c.* 7. ex contrariis ſummè intenſis in eadem parte ſubjecti, contradictoria deducuntur, ſcilicet ex ſummè calido ſequitur non frigidum: ſed contradictoria ſimul eſſe nequeunt etiam divinitùs: Ergo nec contraria intenſa.

Cui non derogat Ariſtoteles.

Reſp. Vel Ariſt. perfectam de omnipotentia divina non habuiſſe cognitionem; ita quòd neſcierit Deum plura præſtare poſſe contra vel ſuprà vires naturales rerum; & ſic parùm curanda eſt ipſius hac in re auctoritas. Vel *diſting.* Sequuntur contradictoria juxta naturalem rerum diſpoſitionem, *tranſeat*; ſecundùm virtutem ſupernaturalem, *Nego.*

Dices 2. Deus non poteſt impedire effectum formalem rei cujuſlibet; ſed expulſio contrarii eſt effectus formalis qualitatis, ergo, *&c.*

Expulſio formæ contrariæ eſt tantùm effectus ſecundarius.

Reſp. Formalem effectum eſſe duplicem, primarium ſcilicet & ſecundarium: primarius eſt ipſa forma communicata ſubjecto mediante informatione, *v. g.* effectus primarius albedinis eſt albificatio: ſecundarius eſt expulſio formæ contrariæ. Deus non poteſt impedire effectum formalem primarium, *Concedo*; ſecundarium, *Nego*.

Dices 3. Subjectum cui ineſſet calor & frigus in ſummo, nec eſſet calidum nec frigidum; quia non poſſet calefacere & frigefacere: vel enim idem ſubjectum calefaceret ſimul & frigefaceret; verùm id naturali agenti eſt impoſſibile: vel unum ſubjectum calefaceret, & aliud frigefaceret: ſed id quoque fieri nequit; cùm enim calor & frigus ſint qualitates naturaliter activæ neceſſariò vim ſuam in quodcumque exerunt ſubjectum.

Reſp. 1. ſubjectum illud fore ſimul calidum & frigidum; licèt fortè non poſſit agere per duas illas qualitates ſimul propter incompoſſibilitatem illorum effectuum: tunc autem Deus alterius qualitatis virtutem ſuſpenderet, vel utramque ad diverſos effectus in diverſis ſubjectis producendos determinaret.

Reſp. 2. ſubjectum illud calidum & frigidum tunc fortè poſſe frigefacere & calefacere ſimul: non ſecus ac, *v. g.* virtute naturali contingit aquam tepidam calefacere corpora frigidiora, & frigefacere calidiora; ſi enim aquæ tepidæ apponatur glacies, procul dubiò calefiet & liquefiet; & è contra ſi opponatur corpus calidum, aliquid ſui caloris deperdet.

CONCLUSIO III.

Unde proveniat qualitatum incompatibilitas

Qualitatum contrariarum incompatibilitas non provenit tantùm ex incapacitate ſubjecti, ſed ex earum intrinſecis principiis.

Probatur. Qualitates illæ ex natura ſua intrinſeca exigunt connaturaliter ut ad introductionem unius alia expellatur, licèt ſubjectum utriuſque ſit capax: Ergo earum contrarietas non tantùm provenit ex parte ſubjecti.

Probatur antec. Illud exigit connaturaliter expulſionem alterius ab eodem ſubjecto, quod habet effectum incompatibilem connaturaliter cum effectu alterius: ſed albedo, *v. g.* talis eſt reſpectu nigredinis; illa enim viſum diſgregat, hæc congregat; viſus autem diſgregari nequit & congregari ab eodem objecto: Ergo, *&c.*

Denique, calor in tali determinata intentione eſt diſpoſitio ad formam ignis; forma autem ignis ſtare non poteſt naturaliter cum frigore, nec cum forma aquæ. Ergo nec calor & frigus ex natura ſua ſimul ſtare poſſunt. Ergo unum alteri opponitur ex intrinſecis ſuis principiis.

ARTICULUS IV.

De motu locali.

ULTIMA & notiſſima motûs ſpecies ea eſt, quæ fit ad prædicamentum *ubi*: circa quam quatuor examinabimus. 1. An detur motus localis. 2. Quid ſit. 3. Quotuplex ſit. 4. Utrum motus localis poſſit eſſe

inſtantaneus, & quia maximè quies opponitur motui locali: alteram de ipſa quæſtionem ſubjiciemus, ſit itaque

QUÆSTIO PRIMA.

An, quid, quotuplex, & qualis ſit Motus Localis.

CONCLUSIO I.

DAtur motus localis. Hæc eſt contra Zenoniſtas, &c.

Probatur ipsâ experientiâ, quâ conſtat animalia de loco ad locum tranſire: ſed hic tranſitus eſt motus localis: Ergo admittitur.

Probatur motûs localis exiſtentia.

Objiciunt Zenoniſtæ, infinitum non poteſt finito tempore pertranſiri: ſed quodlibet ſpatium etiam minimum eſt infinitum; quia conſtat ex partibus in infinitum diviſibilibus, ut infrà patebit: Ergo, &c.

Diſting. maj. Si infinitum ſit actu, *Concedo*: Si poteſtate tantùm, *Nego*. Spatium autem infinitum eſt tantùm poteſtate, non verò actu: Adde quòd etiam tempus, quô ſpatium percurritur, eſt quoque infinitum poteſtate, quia dividi poteſt in infinita inſtantia.

Dices 2. Quidquid eſt in ſpatio ſibi æquali, quieſcit: ſed res quælibet eſt ſemper in ſpatio ſibi æquali. Ergo ſemper quieſcit.

Diſting. min. Res quælibet eſt in ſpatio ſibi æquali quando quieſcit, *Concedo*; quando movetur, *Nego*. Tum enim potiùs eſt in ſpatio ſeipſa majori, non quidem permanenter, ſed tranſeunter & ſucceſſivè.

Dices 3. Dum rota circa ſuum axem volvitur, verè non movetur, quia ſemper remanet in eodem loco.

Diſting. conſeq. Remanet in eodem loco materialiter, id eſt, eidem axi affigitur, *Concedo*: id eſt, remanet in eodem loco formaliter in quo prius erat, *Nego*. Quælibet enim pars rotæ mutat locum ſuum, & ſubit locum alterius, ita quod illa quæ fuerat deorſum fiat ſurſum, & ſic rota tota moveatur ratione ſingularum partium.

CONCLUSIO II.

MOtus localis eſt tranſitus ab uno loco ad alium. Hæc eſt communis & patet; dicitur enim 1. *Tranſitus* per quod cum aliis motibus genericè convenit. 2. *Ab uno loco*, ut ſecernatur à productione & generatione corporum, quæ tranſeunt quidem ad locum in quo non erant ante productionem: ſed ille tranſitus non fit à loco, & idcircò propter defectum termini à quo, talis tranſitus dici nequit motus localis. 3. *Ad alium locum*, ita quòd terminus hujus motûs ſit locus de novo comparatus; ex quo apparet deſitionem & corruptionem corporis non poſſe dici motum localem; quia licèt ſit tranſitus à loco, non tamen eſt ad alium locum, ſed ad non eſſe illius corporis quod deſinit.

Et ejus naturæ definitio explicatur.

Ex his collige 1. Quòd ſi corpus aliquod dereſeret unum locum & in vacuum tranſiret; aut è contra, ſi è vacuo ad locum aliquem deferretur; neuter tranſitus eſſet propriè motus localis, quia non fieret à loco ad locum.

Collige 2. Angelos & animas ſeparatas moveri poſſe localiter, ut docet Doctor *in* 2. *d*. 2. *q*. 12. Licèt enim locum divisibilem & extenſum more

Subſtantiæ ſpirituales poſſunt mo-

veri localiter. corporeorum entium non occupent, non minùs unum locum deſerunt & ad alium tranſeunt, putà dum è cœlo ad homines advolant.

CONCLUSIO III.

Quemodo motus localis dividatur.

M*Otus localis univocè dividitur in naturalem, violentum, mixtum, & neutrum.* Naturalis eſt qui fit à forma mobilis & ſecundum illius inclinationem, *v. g.* dùm lapis deorſum tendit, homo graditur, *&c.* Violentus eſt, qui fit contra naturalem rerum inclinationem: *v. g.* dùm lapis ſursùm projicitur. Mixtus ex utroque eſt, qui fit partim à forma naturali, partim ab impulſu, *v. g.* dum lapis deorsùm projicitur. Neuter eſt, qui neque fit contra, neque juxta naturalem rerum inclinationem, *v. g.* motus rotæ circa axem ſuum.

Alio modo dividi poteſt motus localis juxta varia ſubjecta mobilia. 1. In *progreſſivum*, qui competit animalibus pedes habentibus. 2. In *volativum*, qui animalibus alatis congruit. 3. In *natativum*, qui competit piſcibus. 4. In *reptativum*, qui vermibus & ſerpentibus communis eſt.

CONCLUSIO IV.

M*Otus localis naturæ viribus fieri poteſt in inſtanti ad locum immediatè proximum illi qui deſeritur: Ad remotum verò fieri poſſe ſupernaturaliter nihil vetat.*

Probatur 1. pars. Succeſſio motûs requiritur propter diſtantiam inter terminum à quo, & terminum ad quem, quæ quidem diſtantia pertranſiri nequit in inſtanti. Ergo ubi nulla eſt diſtantia, ibi pariter nulla eſt ponenda ſucceſſio. *Deinde* non plus requirit unicum indiviſibile motus localis, quàm indiviſibile temporis, ad hoc ut talis motus perficiatur: motus autem ad ſpatium immediatè proximum eſt indiviſibile ipſius motus. Ergo ut perficiatur, unicum tantùm inſtans, quod eſt indiviſibile temporis, deſiderat.

Status localis non poteſt fieri in inſtanti naturaliter.

Quæ hanc adverſus partem objici poſſunt, ſuprà ſolvimus agendo de ſucceſſione & natura motûs.

Probatur 2. pars. Motus localis eſt tranſitus à termino à quo, ad terminum ad quem, ſeu abjectio unius termini & acquiſitio alterius: ſed id divinitùs fieri poteſt in inſtanti. *Probo.* Illud divinitùs fieri poteſt quod nullam involvit repugnantiam: ſed nulla eſt repugnantia ut aliquod mobile unum locum deſerendo alterum eodem inſtanti recipiat, imò id quotidie fieri univerſa teſtatur Fides Catholica: Conſtat enim adorandum Chriſti corpus conſumptis ſpeciebus conſecratis à Sacerdote ſacram ſynaxim Pariſiis ſumente, ſuam ibi amittere præſentiam localem, & eodem inſtanti aliam Romæ recipere, ſi ipſo inſtanti quo ſpecies eucharisticæ Pariſiis conſumuntur, aliæ Romæ conſecrentur.

Sed poteſt fieri ſupernaturaliter.

Hæc tamen monitum te volo hanc loci abjectionem & acquiſitionem non fieri tranſeundo per medium; ita quod mobile deſerendo unum locum, priùs in medio eſſe debeat, quàm locum alterum acquirat; talis enim loci acquiſitio non eſſet inſtantanea, quippè cùm mobile non eſſet in aliquo inſtanti in termino, nec unum abjiciendo alium immediatè reciperet. Non inficior tamen idem mobile divinitùs exiſte-

Et quomodo.

inſtantaneus, & quia maximè quies opponitur motui locali: alteram de ipſa quæſtionem ſubjiciemus, ſit itaque

QUÆSTIO PRIMA.

An, quid, quotuplex, & qualis ſit Motus Localis.

CONCLUSIO I.

Datur motus localis. Hæc eſt contra Zenoniſtas, &c.

Probatur ipsâ experientiâ, quâ conſtat animalia de loco ad locum tranſire: ſed hic tranſitus eſt motus localis: Ergo admittitur.

Probatur motûs localis exiſtentia.

Objiciunt Zenoniſtæ, infinitum non poteſt finito tempore pertranſiri: ſed quodlibet ſpatium etiam minimum eſt infinitum; quia conſtat ex partibus in infinitum diviſibilibus, ut infrà patebit: Ergo, &c.

Diſting. maj. Si infinitum ſit actu, *Concedo*: Si poteſtate tantùm, *Nego.* Spatium autem infinitum eſt tantùm poteſtate, non verò actu: Adde quòd etiam tempus, quô ſpatium percurritur, eſt quoque infinitum poteſtate, quia dividi poteſt in infinita inſtantia.

Dices 2. Quidquid eſt in ſpatio ſibi æquali, quieſcit: ſed res quælibet eſt ſemper in ſpatio ſibi æquali. Ergo ſemper quieſcit.

Diſting. min. Res quælibet eſt in ſpatio ſibi æquali quando quieſcit, *Concedo*; quando movetur, *Nego.* Tum enim potiùs eſt in ſpatio ſeipſa majori, non quidem permanenter, ſed tranſeunter & ſucceſſivè.

Dices 3. Dum rota circa ſuum axem volvitur, verè non movetur, quia ſemper remanet in eodem loco.

Diſting. conſeq. Remanet in eodem loco materialiter, id eſt, eidem axi affigitur, *Concedo*: id eſt, remanet in eodem loco formaliter in quo prius erat, *Nego.* Quælibet enim pars rotæ mutat locum ſuum, & ſubit locum alterius, ita quòd illa quæ fuerat deorſum fiat ſurſum, & ſic rota tota moveatur ratione ſingularum partium.

CONCLUSIO II.

Et ejus naturæ definitio explicatur.

Motus localis eſt tranſitus ab uno loco ad alium. Hæc eſt communis & patet; dicitur enim 1. *Tranſitus* per quod cum aliis motibus genericè convenit. 2. *Ab uno loco*, ut ſecernatur à productione & generatione corporum, quæ tranſeunt quidem ad locum in quo non erant ante productionem: ſed ille tranſitus non fit à loco, & idcircò propter defectum termini à quo, talis tranſitus dici nequit motus localis. 3. *Ad alium locum*, ita quòd terminus hujus motus ſit locus de novo comparatus; ex quo apparet deſitionem & corruptionem corporis non poſſe dici motum localem; quia licèt ſit tranſitus à loco, non tamen eſt ad alium locum, ſed ad non eſſe illius corporis quod deſinit.

Ex his collige 1. Quòd ſi corpus aliquod dEſereret unum locum & in vacuum tranſiret; aut è contra, ſi è vacuo ad locum aliquem deferretur; neuter tranſitus eſſet propriè motus localis, quia non fieret à loco ad locum.

Subſtantiæ ſpirituales poſſunt mo-

Collige 2. Angelos & animas ſeparatas moveri poſſe localiter, ut docet Doctor *in* 2. *d.* 2. *q.* 12. Licèt enim locum diviſibilem & extenſum more

veri localiter. corporeorum entium non occupent, non minùs unum locum deſerunt & ad alium tranſeunt, putà dum è cœlo ad homines advolant.

CONCLUSIO III.

Quomodo motus localis dividatur.

M*Otus localis univocè dividitur in naturalem, violentum, mixtum, & neutrum.* Naturalis eſt qui fit à forma mobilis & ſecundum illius inclinationem, *v. g.* dùm lapis deorſum tendit, homo graditur, *&c.* Violentus eſt; qui fit contra naturalem rerum inclinationem: *v. g.* dùm lapis ſursùm projicitur. Mixtus ex utroque eſt, qui fit partim à forma naturali, partim ab impulſu, *v. g.* dum lapis deorsùm projicitur. Neuter eſt, qui neque fit contra, neque juxta naturalem rerum inclinationem, *v. g.* motus rotæ circa axem ſuum.

Alio modo dividi poteſt motus localis juxta varia ſubjecta mobilia. 1. In *progreſſivum*, qui competit animalibus pedes habentibus. 2. In *volativum*, qui animalibus alatis congruit. 3. In *natativum*, qui competit piſcibus. 4. In *reptativum*, qui vermibus & ſerpentibus communis eſt.

CONCLUSIO IV.

M*Otus localis naturæ viribus fieri poteſt in inſtanti ad locum immediatè proximum illi qui deſeritur: Ad remotum verò fieri poſſe ſupernaturaliter nihil vetat.*

Probatur 1. pars. Succeſſio motûs requiritur propter diſtantiam inter terminum à quo, & terminum ad quem, quæ quidem diſtantia pertranſiri nequit in inſtanti. Ergo ubi nulla eſt diſtantia, ibi pariter nulla eſt ponenda ſucceſſio. *Deinde* non plus requirit unicum indiviſibile motus localis, quàm indiviſibile temporis, ad hoc ut talis motus perficiatur: motus autem ad ſpatium immediatè proximum eſt indiviſibile ipſius motus. Ergo ut perficiatur, unicum tantùm inſtans, quod eſt indiviſibile temporis, deſiderat. *Statim localis non poteſt fieri in inſtanti naturaliter.*

Quæ hanc adverſus partem objici poſſunt, ſuprà ſolvimus agendo de ſucceſſione & natura motûs.

Probatur 2. pars. Motus localis eſt tranſitus à termino à quo, ad terminum ad quem, ſeu abjectio unius termini & acquiſitio alterius: ſed id divinitùs fieri poteſt in inſtanti. *Probo.* Illud divinitùs fieri poteſt quod nullam involvit repugnantiam: ſed nulla eſt repugnantia ut aliquod mobile unum locum deſerendo alterum eodem inſtanti recipiat, imò id quotidie fieri univerſa teſtatur Fides Catholica: Conſtat enim adorandum Chriſti corpus conſumptis ſpeciebus conſecratis à Sacerdote ſacram ſynaxim Pariſiis ſumente, ſuam ibi amittere præſentiam localem, & eodem inſtanti aliam Romæ recipere, ſi ipſo inſtanti quo ſpecies euchariſticæ Pariſiis conſumuntur, aliæ Romæ conſecrentur. *Sed poteſt fieri ſupernaturaliter.*

Hac tamen monitum te volo hanc loci abjectionem & acquiſitionem non fieri tranſeundo per medium; ita quòd mobile deſerendo unum locum, priùs in medio eſſe debeat, quàm locum alterum acquirat; talis enim loci acquiſitio non eſſet inſtantanea, quippè cùm mobile non eſſet in aliquo inſtanti in termino, nec unum abjiciendo alium immediatè reciperet. Non inficior tamen idem mobile divinitùs exiſte- *Et quomodo.*

re poſſe in utroque termino, & in medio; ſed talis exiſtentia non erit motus, quia non erit abjectio unius termini & alterius acquiſitio. Repete quæ diximus agendo de ſucceſſione motûs.

Quæres. An detur motus ad relationem.

Qualiter detur motus ad relationem.

Reſp. Ad relationem nullum propriè dari per ſe motum, ut docet Doctor, *in 3. d. 1. q. 1. Tum*, quia relatio propriè non producitur, ſed comproducitur; ita quòd ſi quis ſit motus, potiùs in relationis fundamentum, quàm in ipſam relationem eſt refundendus. Et hôc modô intelligendus eſt ipſemet Doctor ibidem, dum aſſerit dari motum ad relationes extrinſecùs advenientes; talis ſiquidem motus per ſe non terminatur ad relationem, ſed ſolùm ad fundamenta ex quibus approximatis, & juxta ſe poſitis oritur prædicta relatio.

Nolo tamen inficiaris (ſalvô meliori aliorum judiciô) motum alterationis, ſaltem impropriè dictum, reperiri poſſe in relationibus; illæ enim nedum ratione fundamenti, ſed etiam ratione ſui, ſuſcipiunt magis & minùs, ut evidenter ſatis demonſtravimus in noſtra Logica; agendo de proprietatibus relationis.

QUÆSTIO SECUNDA.

An, quid, quotuplex & qualis ſit quies.

NOTANDUM 1. quietem ſumi poſſe dupliciter 1. Pro actu, quo appetitus ſenſitivus aut rationalis ſibi complacet in fruitione boni adepti atque poſſeſſi; ſic voluntas beatorum quieſcere dicitur in Deo poſſeſſo per viſionem & per amorem: At hæc acceptio non eſt propria, ſed metaphorica. 2. Quies propriè ſumitur per oppoſitionem ad motum, & ideo dicitur privatio motûs; ſeu permanentia rei in ſuo ſtatu per motum acquiſito.

Notandum 2. quietem exiſtere nulli ſenſu & ratione prædito dubium eſſe. Ejus enim exiſtentia colligi poteſt ex motu naturali, qui tendit ad quietem, ut patet ex motu lapidis, cùm enim deorſum fertur, non aliâ lege movetur, quàm ut acquirat ſtatum ſibi naturalem, & in illo quieſcat, ſic & cætera agentia omnia agere propter quietem manifeſtum eſt.

Notandum 3. quatuor præcipuas quietis definitiones vulgò afferri 1. definitur à nonnulli *conſtans corporis æqualis ab æquali contactus*. 2. A recentioribus Philoſophis (Carteſianos dico) quies aſſeritur eſſe *modus corporis poſitivus, cujus ab initio certa quantitas ſicut & motus, à Deo producta fuit, quæ ſemper perſeverat, & ad quam tantùm actionis & conatûs requiritur, quantùm ad motum*. 3. Quies negativè ſumpta dicitur *privatio motûs*: hinc illud dicitur quieſcere quod non movetur. 4. tandem ſumpta poſitivè, definitur *permanentia rei in ſuo ſtatu*; ſive ſtatus ille ſit naturalis, ut cùm lapis dicitur quieſcere in centro; ſive ſtatus ille ſit violentus, ut cùm pila filo ſuſpenſa quieſcere dicitur. Quæ autem ex his definitionibus ſit accuratior & veritati magis conſona, aperiet

CONCLUSIO I.

Quies accuratè & propriè definitur privatio motûs. Hæc definitio quæ ſatis patet ex terminis confirmari poteſt ex aliarum ſuprà allatarum diſcuſſione & refutatione.

1. Quies non rectè definitur conſtans corporis æqualis ab æquali contactus: *tùm*, quia hæc definitio non eſt generalis & non convenit omni quieti, ſed tantùm quieti ſumptæ per reſpectum ad motum localem: *tùm*, quia non bene etiam explicat quietem ſic acceptam; quies enim, ut opponitur motui locali, infert eſſentialiter negationem motûs localis. Iſta verò definitio cum motu locali non pugnat, poteſt enim eſſe conſtans corporis æqualis cum æquali contactus, ſimul cum motu locali; ſic lignum quod aquæ decurrenti immerſum eſt, & eodem motu quo aqua ipſa fertur; eaſdem aquæ partes tangit, nec tamen per ſe movetur localiter ſicut aqua, quia eandem retinet ſuperficiem: *tùm*, quia corpus etiam in motu numquam, niſi à corpore æquali tangitur; *tùm* demùm, quia turris excelſa quieſcit; conſtanter tamen eumdem aërem non tangit; flante enim vento movetur aër circa ipſam.

2. Definitio à Carteſio nullatenus veritati concordat: *tùm*, qui ſupponit abſque ullo fundamento quietem eſſe modum corporis poſitivum: *Tùm*, quia ſupponit certam quantitatem quietis initiò mundi fuiſſe à Deo productam quæ eadem ſemper perſeverat, nec augetur nec minuitur: *Tùm*, quia addit tantùm actionis requiri ad quietem quantùm ad motum, quæ ſanè abſurda ſunt. Si quidem vel modus ille poſitivus eſt intrinſecus corpori, & ab eo inſeparabilis; vel eſt extrinſecus: ſi primum, ergo omnia in perpetua quiete permanebunt. Si ſecundum, ergo datur modus & accidens aliquod diſtinctum à corpore: illa enim diſtinguuntur realiter quorum unum ſine altero eſſe poteſt. *Deinde* neceſſaria eſſet aliqua cauſa extrinſeca quæ quietem in corpore, quod moveretur, produceret; at nulla hujuſmodi cauſa eſt: ex quo enim deſinit impetus impreſſus lapidi projecto, lapis quieſcet abſque ulla actione quietis productiva; unde ſi lapis in vacuo projiceretur, motus ille non eſſet perpetuus; ſed eô deſinente lapis quieſceret abſque ulla cauſa quietis illius productiva: ergo quies non eſt aliquid poſitivum, quod indigeat produci ab aliqua cauſa.

3. Intelligi non poteſt quomodò certa quietis quantitas à Deo fuerit producta initiò mundi quæ adhuc perſeverat; vel enim perſeverat in iiſdem corporibus, in quibus producta fuit, vel ab uno corpore tranſit in aliud, ſed neutrum dici poteſt: Experientiâ enim conſtat aliqua corpora modò quieſcere, modò moveri: ergo quies ſemper in iiſdem ſubjectis non perſeverat. Pariter tranſire non poteſt ab uno corpore in aliud, quia cùm quies non ſit entitas diſtincta à corpore in quo eſt ſecundùm Carteſium, ſed ſit tantùm modus ejus qui ſine ipſa nec concipi nec exiſtere poteſt, repugnat, ut ſeparetur ab illo, & tranſeat in aliud.

Ultima tandem definitio, quæ quietem explicat per aliquid poſitivum, aliis non eſt accuratior, ſi per quietem intelligatur aliquid poſitivum & realiter diſtinctum ſuper-

additum corpori quieſcenti; non enim ſunt admittenda entia poſitiva ſine neceſſitate, ſed nulla eſt neceſſitas illud poſitivum ſuperadditum admittendi, quies enim perfectè intelligitur per privationem motûs, ſi tamen nihil aliud intelligatur per permanentiam rei in ſuo ſtatu, quàm continuata rei exiſtentia ſine ulla mutatione; tunc illa definitio cùm noſtra coincidet.

CONCLUSIO II.

T*Otuplex eſt quies, quotuplex eſt motus*: concluſio patet.

Cum enim quies non ſit niſi privatio motûs in genere; tot debent eſſe ſpecies quietis, quot ſpecies motûs: privationes enim ſpecificantur & diſtinguntur per ordinem ad formas quarum ſunt privationes. Hinc quies pertinet ad eadem prædicamenta ad quæ fit motus: per generationem, *v. g.* quies ſubſtantialis acquiritur, per augmentationem quies quantitatis; per alterationem quies qualitatis, per motum localem quies in loco. Inſuper quies per oppoſitionem ad locum, dividitur in *naturalem*, quæ competit corpori in ſtatu ſibi connaturali conſtituto: in *violentam* quæ eſt corporis in ſtatu violento poſiti, & *neutram* quæ nec convenit nec diſconvenit, ſed eſt indifferens naturæ corporis: cætera colliges ex diviſione motûs.

DISPUTATIO SECUNDA.

De Continuo.

SI quæ ſit in universa Philoſophia quæſtio multis involuta latebris, hæc præſertim quæ de corporis naturalis partibus & continuitate diſſerit. Hinc Hurtadus de Mendoza *diſp. 15. Phyſ. ſect. 1. Materia de compoſitione continui talis eſt*, inquit, *ut nullus non exhorreſcat Philoſophus: quia ejus difficultates opprimunt ingenium humanum.* Arriaga *diſp. phyſ. 16. Devenimus in materiam totius Philoſophiæ difficillimam: Sed vel indè ſolatium eſt, quia communis eſt omnium difficultas, nec ullus ſeſe non fatetur tantæ difficultatis pondere oppreſſum, ut humani ingenii ſuperbia humiliaretur, tenuitatemque ſuam agnoſceret, cum nec unius paleæ valeat compoſitionem recipere.* Franciſcus Le Rees *diſp 3. in phyſ.* de continuo: *Moneo nos in eam naturæ caliginem deſcendere, in qua vix affulgeat pharus rationis; hic Scillas incurrimus, & Charybdes, eorum etiam infames naufragiis, qui multis retrò ſæculis ſapientiæ nomine claruerunt.* Oviëdo *Controverſ. 17. phyſ. Aggredimur continui compoſitionem, cujus hucuſque non ſuperata difficultas omnium Doctorum malè ingenia vexavit, neque ullus fuit, qui illam non penè inſuperabilem agnoſcat. Hanc plerique terminorum obſcuritate, illorumque replicatis & implicatis diſtinctionibus obtenebrant, ne apertè capiantur, deſperantes rem*

poſſe

poſſe alio modo tractari, neque rationis lucem ſuſtinere, ſed neceſſariò tenebris obtegendam, ne argumentorum evidentia detegatur. Nihilominùs ut hanc difficultatem pro modulo noſtro enodemus, in ſectione prima de partibus continui agemus; ut autem meliùs conſtet, utrum illæ partes ſint finitæ vel infinitæ, vel finitæ in infinitum, ſectionem alteram de infinito inſtituemus; cui tertiam de loco & vacuo adjiciemus: ſit itaque

SECTIO PRIMA.

De partibus continui.

TRIA hìc nobis reſolvenda ſunt *1.* Utrum ſint in continuo partes aliquæ realiter & actu diſtinctæ. 2. Utrum illæ partes ſint indiviſibiles. An verò diviſibiles in infinitum. 3. Num ſaltem partes illæ indiviſibilibus uniantur & terminentur. Pro primo ſit

QUÆSTIO PRIMA.

Utrum partes continui ſint realiter & actu diſtinctæ.

NOTAND. I. Circa univerſam continui materiam duas eſſe famoſiſſimas ſententias ex quibus aliæ plurimæ prodierunt.

Variæ de continui partibus Philoſophorum ſententiæ.

1. Eſt Zenonis & aliorum antiquorum, aſſerentium continuum componi ex punctis ſeu indiviſibilibus numerò finitis; quâ in explicanda ſententia non conveniunt illius Aſſertores. Quidam enim intelligunt de indiviſibilibus locum diviſibilem occupantibus; alij verò de indiviſibilibus locum diviſibilem non occupantibus.

2. Sententia eſt Ariſtotelis *in 6. Phyſic.* & ex eodem ibidem eam tuetur Doctor, *ac in 2. d. 2. q. 10.* aſſeritque continuum componi ex partibus in infinitum diviſibilibus: in cujus pariter explicatione non conſentiunt illius aſſertores. *Quidam* enim explicant de partibus inter ſe nullo puncto medio copulatis. *Aliqui* de partibus per indiviſibilia copulatis. *Nonnulli* dicunt illa indiviſibilia eſſe aliqua puncta mediantia inter partes continui. *Cæteri* denique ſuſtinent eſſe ſolùm uniones quibus invicem illæ partes nectuntur; non ſecùs ac materia & forma per ſuam unionem mutuò concurrunt ad totum eſſentiale phyſicum conſtituendum. Quid in tot ac tantis ſententiarum ambagibus veriùs & evidentiùs, & ad Doctoris mentem accommodatiùs eſt, ut pateat,

Quid ſit continuum.

Notand. 2. Continui nomine nihil aliud intelligi, quàm corpus habens quantitatem ſuarum partium extenſivam.

Illius partes ſunt vel aliquotæ vel proportionales.

Illius autem partes duplicis ſunt generis, aliquæ enim ſunt *Aliquotæ*, ſeu æquales & adæquantes, quæ aliquoties repetitæ totum adæquant compoſitum: aliæ ſunt *Proportionales* & inadæquantes, quæ licèt non ſint æquales toti, aliquam tamen inter ſe ſervant proportionem. Continuum in *partes aliquotas* & adæquantes diſtribuetur; ſi *v. g.* lignum ſexpedale, in ſex pedes ſimul & ſemel diſtribuatur: dividetur verò in *Proportionales*, ſi primò in duas partes tripedales, & poſteà unaquæque pars in alias duas medietates, & quælibet medietas rurſus in

alias. Quia licet quælibet partes unius diviſionis ſint æquales invicem, ſunt tamen inæquales reſpectu totius, & reſpectu partium prius diviſarum, quia partes primæ diviſionis fuerunt tripedales; ſecundæ verò diviſionis partes erunt tantùm pedales & ſemi, & ſic deinceps ſervatâ proportione ſemper erunt minores.

Dicuntur etiã partes communicantes, & non communicantes.

Notand. 3. Continui partes invicem collatas eſſe iterùm duplicis generis: Quædam enim dicuntur *communicantes*, aliæ verò *non communicantes* appellantur. Priores ſunt quarum una includitur in altera, *v. g.* in quantitate tripedali, pes & ſemipes ſunt partes communicantes, qui ſemipes includitur in pede, & pes in bipede. Poſteriores ſunt quæ non communicant invicem, ſic quantitas bipedalis continet duos pedes invicem non communicantes; unus enim pes in alio non includitur.

Qui dicuntur etiam copulantia & terminantia.

Notand. 4. Indiviſibilia quantitatis continuæ, rurſus bifariàm vocari, quædam enim ſunt *continuantia*, alia verò *terminantia.* Priora ſunt modi quidam entitativè indiviſibiles, unam partem continui cum alia continuantes & unientes. Poſteriora verò ſunt, quæ continuum terminant, & veluti claudunt. An autem hæc indiviſibilia tam ſecundùm quid, quàm ſimpliciter; tam terminantia, quàm copulantia, in quantitate ſint admittenda, hîc erit reſolvendum.

CONCLUSIO I.

Continuum conſtat partibus realiter & actu diſtinctis. Probatur 1. *ex illius definitione.* Quantum (ex Ariſt.) eſt diviſibile in ea quæ inſunt, *&c.* id eſt, in partes, quibus conſtat: ſed eſt actu diviſibile: Ergo in partes quæ actu ei inſunt.

Reponunt aliqui partes illas eſſe quidem diſtinctas diſtinctione extrinſecâ, non verò diſtinctione intrinſecâ. Duplicem enim hîc diſtingunt & aſſignant realem diſtinctionem, intrinſecam unam, extrinſecam alteram. *Intrinſeca* eſt dum una res per entitatem ſuam diſtinguitur ab alia intrinſeca, qualis diſtinctio reperitur inter corpus & animam hominis viventis. *Extrinſeca* verò, quæ fit per aliquid extrinſecum ſubſtantiæ rei, quæ partes habere dicitur; ſic, *v. g.* lignum bipedale diſtinguitur in duos pedes extrinſecè, cum per quamdam deſignationem unus deſignatur ut ab alio diſtinctus; quæ deſignatio fit vel conceptu, dum unus concipitur ut ab alio diſtinctus; vel beneficio formarum diverſarum ſenſibilium, ut cùm unus eſt albus & alius niger. Itaque fatentur poſſe eſſe quidem in continuo partes realiter diſtinctas diſtinctione extrinſecâ, non autem intrinſecâ.

Contra. Ex Ariſtotele *continuum diviſibile eſt in ea quæ inſunt, quorum unum quodque aptum eſt eſſe hoc aliquid*; id eſt, ens ſingulare & determinatum: igitur continuum diviſibile eſt in partes actu intrinſecè diſtinctas, dicit enim illud eſſe diviſibile *in ea quæ inſunt*, ac proinde cenſet partes reverà eſſe in continuo, quid enim aliud eſt *ineſſe*, quàm eſſe in aliquo. *Deinde* ait ea quæ ſunt in continuo, apta eſſe fieri *hoc aliquid*, ſeu ſingulare & ens determinatum, atque omninò ab alio diſtinctum, ſi nimirùm ſeparentur. Igitur exiſtimat ante ſeparationem

ejuſmodi partes eſſe intrinſecè & realiter diſtinctas: reverà enim partes continui magis ſunt partes, quandò ſunt actu in continuo, quàm quandò ſunt diviſæ, quia ut ſic ſunt quædam tota; unde etiam ait, *quorum unum quodque hoc aliquid aptum eſt eſſe*; id eſt, cujus partes aptæ ſunt fieri totum continuum, ſi ab invicem ſeparentur, & ſeorſim exiſtant.

Partes continui realiter diſtinguntur.

Probatur 2. à partium entitate. In quantitate tripalmari unius palmi entitas non eſt entitas alterius; quia unus palmus eſt extra alium, ſunt enim partes non communicantes, ſed extra ſe invicem poſitæ: Ergo entitas unius partis eſt diſtincta ab entitate alterius.

Reponunt eſſe quidem diſtinctas quoad diverſam entitatem virtualem, non autem actualem.

Non ſolùm virtute ſed & actu.

Contra. Illa entitas eſt actualiter ab alia diſtincta, quæ diſtinctam habet exiſtentiam ab exiſtentia alterius: ſed quilibet palmus diſtinctam habet exiſtentiam ab alio. *Probo.* cum unus palmus ab alio ſeparatur, & ſeorſim exiſtit; vel exiſtit per exiſtentiam quam habebat antea, vel per exiſtentiam de novo receptam: non ſecundum, quia exiſtentia entitatem ſequitur, ab eaque realiter eſt indiſtincta, ut in Metaphyſica noſtra probavimus: Ergo cum per diviſionem, nova non producatur quantitatis nec ſubſtantiæ entitas, ut probatum eſt q. 2. de toto compoſito naturali: ita pariter nec producitur nova exiſtentia: Ergo partes illæ ſeorſim exiſtentes exiſtunt illâ exiſtentiâ, quàm habebant in continuo; Ergo in continuo diſtinctam habent exiſtentiam, & conſectariè diſtinctæ ſunt.

Inſuper, Entitas aliqua dicitur corrumpi, cùm perit illius exiſtentia: Ergo pariter produci dicitur, cùm novam recipit exiſtentiam: Ergo ſi per diviſionem nova fiat exiſtentia, fiet pariter & nova entitas.

Probari 3. poteſt à compoſitione: Continuum vel eſt ens omninò ſimplex, & carens omni partium compoſitione, vel eſt actu compoſitum: Non primum, patet enim evidenter continuum habere partes extra partes in quas eſt diviſibile, & per hoc præcisè diſtinguitur à ſubſtantia ſpirituali, quæ idcircò dicitur indiviſibilis quia caret partibus: Ergo eſt compoſitum: ſed omne compoſitum habet partes: Ergo continuum habet partes.

Quia diverſam habent exiſtentiam.

Quòd autem illæ partes realiter invicem diſtinguantur, id apertè colligitur ex dictis, quæ enim diverſam habent exiſtentiam, & ſeorſim exiſtere poſſunt, diſtinguuntur realiter, ut probavimus in Metaphyſica agendo de indiciis realis diſtinctionis: ſed illæ partes diverſam habent entitatem & exiſtentiam, poſſuntque ſeorſim exiſtere ſi ſeparentur. Ergo realiter diſtinguuntur.

Dices 1. Partes illæ ſunt invicem unitæ: ergo non ſunt actu, nec realiter diſtinctæ.

Unio non opponitur diſtinctioni, ſed ſeparationi.

Nego conſeq. Quia unio non opponitur diſtinctioni, cùm illa ſit rerum invicem diſtinctarum conjunctio, ſed opponitur ſeparationi. Unde poſſunt aliqua realiter diſtincta invicem uniri, ut jam probatum eſt agendo de materia & forma: Et patet exemplo duarum aquæ guttularum, quæ licet realiter diſtinguantur, non minùs uniri poſſunt, & unam aquam conficere.

Inſtabis. Si partes ſint diſtinctæ in continuo, continuum erit ens per accidens; quia conſtabit pluribus

entibus realiter diverſis, quorum unum non erit actus, & aliud potentia.

Licet partes continui realiter inter ſe diſtinguantur; non propterea eſt ens per accidens.

Nego anteced. & ad rationem ejus dico, Non quaslibet partes totum aliquod conſtituentes debere eſſe actum & potentiam: ſed id ſolùm eſſe verum de partibus per informationem totum aliquod conſtituentibus, quales ſunt, *v. g.* materia & forma; partes autem integrantes propriè non debent eſſe actus nec potentia; ſed ſolùm ſe habere debent per modum entis incompleti ad aliud ordinabilis; ſic autem ſe habent continui partes, proindeque unum totum per integritatem efformant.

Dices 2. Ariſtoteles *8. Phyſic. textu 68.* & pluribi docet in quantitate non eſſe partes actu, ſed tantùm potentiâ. *Diſtinguo.* Non ſunt partes actu diviſæ & ſeparatæ, *Concedo*: diſtinctæ & conjunctæ, *Nego*. Diſtinctioni enim non opponitur conjunctio, ſed ſeparatio.

Dices 3. Si omnes & ſingulæ continui partes realiter & actu eſſent diſtinctæ, Deus poſſet illas realiter à ſe invicem ſeparare; quæ enim diverſam habent exiſtentiam & entitatem abſolutam, divinitùs ab invicem ſeparari poſſunt, ut probavimus agendo de diſtinctione materiæ à forma: ſed hoc implicat, quia ſi partes illæ eſſent diverſæ, vel quælibet eſſet diviſibilis vel indiviſibilis: Si primum; ergo omnes non eſſent diviſæ: quod enim eſt diviſibile, non eſt actu diviſum: Si ſecundum; ergo continui partes eſſent indiviſibiles.

Diſtinguo ſequelam majoris. Deus poſſet illas partes aliquotas ſeparare, *Concedo*: ita quod linea ſexpedalis dividi poſſet in ſex pedes, *Concedo*; ſeparare poſſet partes proportionales; *Nego*. Illæ ſiquidem ſunt in infinitum diviſibiles; ita quod ultima non ſit aſſignabilis, jam enim ſupra monuimus partes continui eſſe in duplici differentia; aliæ enim ſunt aliquotæ & actu; diſtinctæ quidem, ſed non ſeparatæ: aliæ ſunt proportionales, & potentiâ tantùm aſſignabiles. Priores ab invicem ſeparari poſſunt; quia ſunt certæ determinatæ, & extra ſe invicem poſitæ: poſteriores vero non poſſunt omnes ab invicem dividi; quia neque ſunt determinatæ, neque extra ſe invicem poſitæ, neque realiter diſtinctæ: palmus enim non diſtinguitur à duobus ſemipalmis ex quibus conſtat; neque ſemipalmus quilibet à duabus medietatibus, quas continet. Duæ autem medietates comparatæ cum ſemipalmo, & duo ſemipalmi comparati cum palmo dicuntur partes proportionales: ſi verò inter ſe comparentur, medietas ſcilicet cum medietate, unus ſemipalmus cum altero, dicuntur partes aliquotæ; linea igitur bipalmaris non poteſt dividi in partes proportionales, benè verò in partes aliquotas, quæ adhuc ſunt diviſibiles in alias partes, non à ſe diſtinctas, ſed in ſe incluſas.

Deus poſſet continui partes aliquotas ſeparare, non verò proportionales.

Vel dico cum Doctore *in 2. d. 2. q. 9. n. 26.* Deus poſſet omnes illas ſeparare determinatè, & in ſenſu particulari acceptas; ita quòd nulla in continuo pars eſſet, quàm Deus pro libito ſeparare non poſſet, *Concedo*: poſſet omnes illas ſimul & collectivè ſumptas ſeparare, ita quòd fieret diviſio uſque ad indiviſibile, *Nego*.

Plura enim, inquit ibidem, ſunt poſſibilia indeterminatè, quæ determinatè fieri non poſſunt actualia; ſeu ſunt poſſibilia ſecundùm pro-

portionem indeterminatam & univerſalem, non verò ſecundùm omnem ſingularem: Et ponit hoc exemplum, poſſibile eſt omnem colorem alicui ineſſe, & conſequenter poſſibile eſt aliquem eſſe coloratum omni colore; quæ propoſitiones ſecundùm ſenſum univerſalem, & indeterminatum veræ ſunt: & tamen hæ propoſitiones determinatè ſumptæ, ſcilicet pro aliquo determinato colore, ſunt falſæ. Quia non poteſt aliquis eſſe ſimul coloratus albedine & nigredine. Idem dicendum de partibus continui: omnes illius partes ſunt diviſibiles in ſenſu univerſali & indeterminato, *Concedo*: in ſenſu particulari & determinato, *Nego*.

Dices 4. Si partes realiter & actu diſtinguantur, infinitum poteſt pertranſiri, & foret bis, immò & pluries infinitum; quia illud eſſet indiviſibile in partes infinitas, & rurſus quælibet illius pars taliter eſſet diviſibilis: Ergo in minimo etiam continuo eſſent infinities infinitæ partes: ſed hoc eſt abſurdum: Ergo & id unde ſequitur.

Partes continui conſiderari poſſunt ſub ratione partis vel ſub ratione totius.

Nego maj. Partes enim licèt ſint actu in continuo, non tamen ſunt actu diviſibiles ſub ratione partis: ſed ſub ratione totius, quàm quælibet earum habere poteſt: etenim partes continui dupliciter ſpectari poſſe. 1. Quatenùs habent rationem partis. 2. Quatenùs induunt rationem totius, ſeu quatenùs ſunt in incontinuo diſtinctæ, vel quatenus ſunt ab eo diviſæ & ſeparatæ. Priori modo non ſunt propriè diviſibiles, ſed potiùs dividentes: poſteriori verò non ſunt dividentes, ſed diviſibiles: quod enim propriè diviſibile eſt, totum eſt, quia nihil dividitur niſi in ſuas partes: quod autem ſuas habet partes, prout ad illas comparatur, non eſt pars ſuæ partis, ſed eſt totum; partes verò quatenùs ſunt in continuo, non induunt rationem totius, proindeque ſub hoc reſpectu propriè non ſunt diviſibiles.

Deinde falſum eſt continuum actu dividi poſſe in partes infinitas: partes enim in quas dividitur adhuc continent ſub ſe alias partes, nec proinde infinitæ ſunt partes jam diviſas: imò neque etiam partium omnium continui numerus infinitus actu cenſeri poteſt, quippè ex toto & partibus non fit numerus: ſed quælibet continui pars continet alias partes, reſpectu quarum eſt quoddam totum: ergo ex omnibus partibus quantitatis non poteſt fieri numerus infinitus.

QUÆSTIO SECUNDA.

Utrum continuum conſtet ex partibus diviſibilibus, an indiviſibilibus.

NOTANDUM I. Indiviſibilia dari duplicis generis; alia ſunt indiviſibilia ſimpliciter, quæ ſcilicet nullô modô dividi poſſunt, nec ullas habent partes in quas ſecari poſſint; qualia ſunt *puncta* in quantitate continua permanente; *nunc* & *inſtantia* in continua ſucceſſiva; & *unitates* in quantitate diſcreta. Alia verò ſunt indiviſibilia ſecundùm quid, id eſt, ſecundùm aliquam dimenſionem tantùm; ſic linea eſt tantùm indiviſibilis ſecundùm latitudinem & profunditatem; diviſibi-

lis enim eſt ſecundùm longitudinem; ſic quoque ſuperficies eſt indiviſibilis ſecundùm profunditatem, licèt diviſibilis ſit ſecundùm longitudinem & latitudinem.

Rurſus indiviſibile ſimpliciter dividitur in metaphyſicum, mathematicum & phyſicum. *Metaphyſicum* indiviſibile eſt ens ſpirituale, omninò carens partibus, aptum tamen coextendi alteri; qualis eſt, *v. g.* Angelus qui in ſe indiviſibilis poteſt coexiſtere loco diviſibili. *Mathematicum* eſt illud, quod omnis prorsùs expers eſt extenſionis non actualis modò, ſed etiam virtualis. Indiviſibile verò *phyſicum* dicunt eſſe aliquod ens corporeum impenetrabile, & ſecundùm ſubſtantiam indiviſibile, quod tamen correſpondere poteſt loco diviſibili, nunc majori, nunc minori; prout inflatur & comprimitur: hinc hujuſmodi puncta *inflata* ſolent appellari.

Notand. 2. Aliud eſſe indiviſibile *quoad nos*, aliud *quoad Deum*; ſive indiviſibile aliud eſſe tantùm apparenter, & à nobis indiviſibile; aliud verò abſolutè & ſimpliciter indiviſibile eſſe: pulviſculus, *v. g.* eſt apparenter & quoad nos indiviſibilis; quia illum in partes ſecare non poſſumus; diviſibilis tamen eſt per reſpectum ad Deum, qui poteſt eum varias in partes diſtribuere: punctum autem cenſetur indiviſibile abſolutè, & quoad Deum, quia cum ſupponatur non habere partes, impoſſibile eſt ut dividatur.

Notand. 3. Certum eſſe continuum componi ex indiviſibilibus quoad nos; poteſt enim reſolvi in particulas adeò exiguas, ut nullatenùs à nobis poſſint alias in particulas reſolvi. Certum pariter eſt continuum non conſtare ex indiviſibilibus metaphyſicis; cum enim ſit corporeum, non poteſt conſtare partibus ſpiritualibus. Difficultas itaque ſolùm eſt, an conſtet ex indiviſibilibus mathematicis, an ex punctis inflatis, an ex partibus in infinitum diviſibilibus: hæc tribus in concluſionibus aperiemus.

CONCLUSIO I.

CONtinuum non componitur ex ſolis indiviſibilibus mathematicis. Hæc eſt communior apud Peripateticos cum Doctore *in 2. d. 2. q. 9. & q. 1. in 6. Phyſicorum.*

Probatur 1. Continuum eſt extenſum & diviſibile; ergo conſtare debet ex partibus extenſis & diviſibilibus. *Antecedens admittitur*, & patet experientiâ; quod enim ſecari poteſt, diviſibile eſt, continuum autem ſecatur. *Continuum nō componitur ex ſolis indiviſibilibus mathematicis.*

Probatur conſequentia Hàc tritâ maximâ, *Indiviſibile additum indiviſibili non facit majus diviſibile*; quia indiviſibile vel tangit aliud ſecundùm ſe totum, & ſic non eſt extra illud; ergo cum eo facere non poteſt extenſum, vel tangit ſecundùm partes, & ſic non eſt indiviſibile; quod enim partes habet, indiviſibile non eſt.

Confirmatur. Quæ ſeſe penetrant, ſub ea ratione quâ ſeſe penetrant, nullam faciunt extenſionem; ſi enim mille corpora tripedalia ſeſe penetrarent, non majorem ſimul facerent extenſionem, quàm unum eorum; ſed indiviſibilia mathematica ſeſe omninò penetrant. *Probo.* Ea ſeſe invicem penetrant, quæ ſe tangunt ſe totis: ſed indiviſibilia mathematica ſeſe tangunt ſe totis; cum

enim partibus careant, per partes ſeſe tangere non poſſunt. Ergo ſeſe penetrant, proindeque ſimul cuncta extenſionem facere non poſſunt.

Probatur iterùm. Si continuum conſtaret indiviſibilibus, ſequeretur mobile velociſſimum, putà aquilam, & mobile tardiſſimum, putà teſtitudinem, in ſtadio pari velocitate motum iri; ſint enim duæ lineæ parallelæ, id eſt, æqualis rectitudinis & longitudinis, quarum una vocetur *A*, & alia *B*, æquè diſtantes, *v. g.* ſeptem punctis; ſuppoſitò quòd aquila per lineam *A* moveatur, & teſtudo per lineam *B*, teſtudo æquè velociter movebitur ac aquila: quod ſic *Probo.* Illa æqualiter moventur, quæ in æquali tempore æquale ſpatium decurrunt, ſed aquila & teſtudo ſic ſe haberent: *Probo.* Dùm aquila ſuum indiviſibile decurrit, ſuum pariter decurrit teſtudo; & ſi utraque per ſex inſtantia ſequentia moveantur, ſex alia ſuæ lineæ puncta decurrent; quia aquila in percurrendo uno ſpatii puncto, minùs temporis inſumere nequit, quam unum inſtans, cum nihil detur minùs inſtanti: teſtudo verò in quolibet inſtanti minùs ſpatij percurrere nequit, quàm unum indiviſibile; cùm nihil detur minùs puncto: ergo aquila & teſtudo æqualiter movebuntur; quod eſt contra omnem prorsùs experientiam.

Reponunt id non ſequi, quia dum teſtudo unum indiviſibile conficit, aquila 4. ſuæ lineæ indiviſibilia tranſvolavit.

Contra. Ex hac replica ſequeretur quod cùm aquila primum ſuæ lineæ punctum tranſvolat, teſtudo ceſſaret à motu; vel minùs decurreret, quàm indiviſibile; vel totum indiviſibile conficiet: *Primum* eſt contra hypotheſim; ſupponimus enim utramque continuò moveri: *Secundum* eſt falſum, quia exinde ſequeretur indiviſibile non eſſe minimum. *Tertium* nihil urget contra prædictam rationem. Plures ſunt aliæ demonſtrationes & rationes, quibus hæc noſtra concluſio ſolitò ſtabilitur: ſed eas brevitatis causâ miſſas facio, ut adverſariorum fundamentis faciam ſatis.

Dices 1. Punctum eſt in linea, ſicut unitas in numero. Ergo ſicut numerus ſolis conſtat unitatibus, ita & linea ſolis punctis. *Nego paritatem*; quia unitas cum ſit rebus concreta, eòdem modo concipi poteſt diviſibilis, quomodò res ipſæ ſunt diviſibiles; punctum autem nullatenùs eſt diviſibile, proindeque facere nequit majus diviſibile. *Diſcrimen inter unitatem & punctum.*

Dices 2. Sphæra quieſcens in plano tangit ipſum in puncto, *ex lib.* 1. *de anima, textu* 14. etſi per planum continuò evolvatur, lineam deſcribet; ſed hæc linea conficietur tantùm ex tactu corporis ſphærici; tactus autem ille tantùm fuit in puncto: igitur illâ linea componetur ex punctis indiviſibilibus.

Reſpondeo mobile ſphæricum tangere planum per quoſdam interceptos ſaltus, ſicque unum punctum immediatè aliud non tanget, nec cum eo continuum efficiet; ſed diſcretam quantitatem, ſeu pluralitatem punctorum juxta ſe poſitorum.

Inſtabis. Unum punctum mathematicum poteſt poni immediatè juxta alterum, & illis alia ſimiliter adjungi: igitur ex illis punctis fieri poterit linea quæ conſtabit indiviſibilibus.

Nego anteced. Nam ſi punctum unum alterum tangat, illud tanget ſecundùm ſe totum, ac ſubinde illud

penetrabit, & conſequenter erit intra illud, non autem juxta. Ex hypoteſi enim quòd inter duo puncta mathematica alterum inſeratur, ſimul erit punctum & non erit; erit quidem ut ſupponitur; non erit autem, quia haberet partes; nam ſecundùm unam veluti faciem tangeet unum punctum, & ſecundùm alteram tanget aliud, proindéque ſimul erit punctum & non erit: igitur illa puncta juxta ſe poſita, non deſcribent lineam; ſed erunt intra ſe invicem, non quod unum ſubeat partes alterius, quia ſupponuntur nullas habere partes; ſed quia illa duo puncta eandem omninò loci partem occuparent.

Vrgebis. Unus Angelus poteſt eſſe juxta alterum Angelum immediatè, abſque eo quòd ipſum penetret, & ſit intra illum ſecundùm ſe totum & totaliter: igitur à ſimili unum punctum mathematicum poteſt eſſe juxta alterum, tametſi ipſum non penetret.

Nego conſequentiam. Ratio diſparitatis eſt, quod etſi Angelus ſecundum ſuam entitatem ſpiritualem omninò ſit indiviſibilis mathematicè; attamen propter ſuam dignitatem & virtutem poteſt habere extenſionem virtualem, & occupare locum modò majorem, modò minorem, atque adeò hac ratione poteſt tangere ſpatium occupatum ab altero Angelo, & fieri ipſi intimè præſentem, abſque eo quòd illum penetret: at non eadem dici poſſunt de puncto mathematico, quod cum nullam habeat extenſionem actualem aut virtualem, non poteſt aliud tangere, quin illud tangat ſecundùm ſe totum, ac ſubinde illud penetret.

Inſtabis iterùm. Licèt unitas non ſit numerus, nihilominùs numerum efficit: igitur licèt punctum non ſit per ſe extenſum, attamen poteſt alteri junctum extenſionem facere.

Nego conſequentiam: Et ratio diſparitatis eſt quòd numerus nihil aliud ſit, quàm magnitudo quæ naſcitur ex pluribus ſive extra ſe, ſive intra ſe poſitis: extenſio verò non ſolùm multitudinem partium requirit, ſed prætereà neceſſum eſt, ut illæ partes extra ſe ponantur: puncta verò mathematica non poſſunt jungi invicem, quin intra ſe ponantur, ut ſupra demonſtratum eſt: igitur puncta mathematica ſimul juncta nullam extenſionem poſſunt facere, licèt faciant numerum.

Dices 3. Ex communi Philoſophorum ſententia quantitas dividitur in lineam ſuperficiem, & ſolidum, tanquam in ſuas ſpecies, ità ut ex lineis ſuperficies, & ſolidum ex ſuperficiebus componatur: ſed linea & ſuperficies ſunt indiviſibilia quædam, ſaltem ſecundùm aliquem extenſionis modum: proindeque dantur indiviſibilia ex quibus continuum componatur.

Diſting. min. Sunt indiviſibilia mathematica & abſolutè, ità quòd nullam poſſint admittere ſui diviſionem, *Nego*: ſecundùm quid, & penes unam dimenſionem, non verò alteram, *Concedo*: Porrò hîc non eſt ſermo de indiviſibili qualicumque, ſed de indiviſibibili abſolutè: nec etiam linea & ſuperficies ſunt ſpecies quantitatis, prout ſunt indiviſibiles, ſed prout ſunt diviſibiles.

Dices 4. Continuum poteſt in infinitum dividi: igitur componitur ex indiviſibilibus. *Patet conſequentia*; ex hypoteſi enim quòd in infinitum ſit diviſum, tunc erit diviſum in partes non ulteriùs diviſibiles, proindeque in indiviſibiles ex quibus componebatur.

Nego

Nego ſequelam, ſicut & hypoteſim, quæ eſt omninò impoſſibilis; datò enim quòd continuum ſit in infinitum diviſibile, nunquam poteſt eſſe ità diviſum, quin adhuc ulteriùs dividi poſſit.

Inſtabis. Omnis potentia reduci poteſt ad actum: igitur ſi continuum potentiam habeat, ut in infinitum dividatur, poterit tandem in infinitum eſſe diviſum.

Diſting. anteced. Si potentia illa ſit conſummabilis, *Concedo*: ſi inconſummabilis, *Nego: & ſic neganda eſt conſequentia*: Potentia enim continui ad diviſionem per partes proportionales, eſt inconſummabilis adæquatè. *Vel aliter diſtinguo.* Omnis potentia reduci poteſt ad actum, vel ſimul vel ſucceſſivè, *Concedo*: ſimul tantùm, *Nego.* Sic potentia videndi omnes colores reſidens in oculo non reducitur ad actum ſimul, quia omnes colores ſimul non videntur; ſed poteſt reduci ad actum ſucceſſivè, inquantùm nullus eſt color in particulari qui videri non poſſit. Ut autem continuum aliquod diviſum eſſet in infinitum, neceſſum eſſet, ut ejus potentia ad diviſionem eſſet ſimul redacta ad actum perfectum & adæquatum; ad eum autem nullatenùs reduci poteſt: cùm omnes continui diviſiones fieri non poſſint ſimul, ſed tantùm ſucceſſivè, inquantùm nulla eſt diviſio in particulari & diſtributivè ſumpta, quæ fieri non poſſit.

Urgebis. Poſitô poſſibili in actu, non ſequitur abſurdum, igitur ſi continuum dividi poſſit in infinitum non eſt abſurdum admittere ipſum ita diviſum eſſe.

℟. *Diſting. antec.* Poſitô poſſibili potentiâ quæ conſummari poſſit ſimul, & ſic ad actum reduci, *Concedo*: ſecùs, *Nego.* Porrò continuum eſt diviſibile in infinitum potentiâ, quæ tantùm ſucceſſivè conſummari poteſt, non verò actu ſemel & ſimul.

Inſtabis. Deus actu dividere poteſt continuum in eas partes, quas videt: ſed videt omnes prorsùs, igitur actu poteſt continuum in ſuas omnes partes dividere.

Diſting min. Videt omnes partes diſtributivè ſumptas, id eſt, nulla eſt in particulari quam non videat, *Concedo*: videt omnes copulativè, id eſt, tot videt ut non videat plures, *Nego*: Igitur Deus dividere quidem poteſt continuum in omnes ſuas partes diſtributivè ſumptas, quia nulla eſt pars, quæ non poſſit ab alia ſeparari; non verò abſolutè & ſimul.

Urgebis denique. Deus videt ultimam continui partem proportionalem: igitur videt omnes collectivè, id eſt, tot & non plures.

Nego anteced. Neque enim poſſibilis eſt ultima pars in eo quòd eſt in infinitum diviſibile: igitur eas tantùm videt diſtributivè; ità quòd nulla ſit in continuo pars, quæ divinam ipſius cognitionem effugiat; at non videt eas collectivè, ita ut ſit determinatus earum partium cognitarum numerus. De his iterùm ſermo erit ſectione ſequenti, agendo de infinito.

CONCLUSIO II.

Continuum non conſtat ex indiviſibilibus phyſicis, quæ vocant puncta inflata.

Probatur. Repugnat aliquid corporeum ſimul eſſe in pluribus locis naturaliter, unde pro maximo mira-

culo habetur, quòd corpus Chriſti ſit totum in pluribus hoſtiis, totumque in qualibet illarum parte: ſed punctum inflatum naturaliter eſſet in pluribus locis; quod eſt enim indiviſibile, totum eſt, ubicumque eſt: ſed punctum inflatum eſt ſimul in diverſis loci partibus, quarum qualibet eſt locus ipſi adæquatus; totum enim punctum in ea locatur: ergo repugnat dari puncta inflata, quæ ſint ſimul tota in loco & tota in qualibet parte loci, ſive quorum præſentia replicetur in pluribus locis contiguis naturaliter.

Deinde illa puncta omninò fictitia ſunt, eiſque perfectionem tribuunt eorum aſſertores, quæ ſolis ſpiritibus videtur tribuenda: affirmant enim, quòd licèt illa puncta ſint omninò indiviſibilia ſecundùm entitatem, illa tamen poſſe coextendi loco diviſibili, modò majori, modò minori.

Unde ſic argumentari licet. Magnitudo non conſtat ex ijs quæ manifeſtam contradictionem involvunt: ſed puncta inflata, ſeu atomi phyſicæ juxta eorum aſſertorum explicationem manifeſtam contradictionem involvunt: quippè cenſentur habere extenſionem actualem ſimul & non habere. Primò quidem habent, ut ſupponitur: quippè cùm coexiſtant loco diviſibili, & magnitudinem menſurabilem & diviſibilem efficiant: non habent verò, nam ea non cenſentur habere extenſionem actualem, quæ non habent partes actuales; extenſio enim actualis nihil aliud eſt, quàm poſitio partium actualium extra partes: ſed atomi phyſicæ, ut explicari ſolent, nullas habent partes actuales; alioqui non eſſent indiviſibiles quoad ſe, ſed tantùm quoad nos. Igitur illæ atomi eaque puncta manifeſtam involvunt contradictionem.

Nec reponere juvat atomos illas eſſe mathematicè diviſibiles, ac proinde eſſe per ſe extenſas. Hæc, inquàm, reſponſio non juvat: Quia ſi atomus ſit extenſa, hæc extenſio ipſi competit, non ſolùm mathematicè & per rationem, ſed phyſicè & realiter; nam habet duas medietates verè & realiter diſtinctas: proindeque diſtinguitur plus quàm per rationem & mentem, ac proinde debet eſſe diviſibilis phyſicè in veras partes actuales & phyſicas, quod utique repugnat atomorum & punctorum indiviſibilium entitati. Prima illatio & conſequentia conſtat; nam atomus illa phyſica reſpondet diverſis partibus loci, & ſecundùm unam ſui medietatem jungitur uni parti loci, ſicut & alteri atomo in eadem linea & ſuperficie; ſecundùm verò alteram alteri parti, ſubindeque ſimul eſt phyſicè indiviſibilis, ut volunt illius aſſertores & phyſicè diviſibilis, ut evincit ratio manifeſta, quod enim habet duas medietates, revera phyſicè eſt diviſibile.

Inſuper ex eorum ſententia, puncta illa poſſunt fieri minora ſemper in infinitum: at non videtur difficilius admittere continuum conſtare partibus in infinitum diviſibilibus: ergo non eſt cur à communiori ſententia recedant, ut ficta illa puncta tueantur.

CONCLUSIO III.

Continui partes ſunt ſemper in-finitum diviſibiles. Ita Doctor *q. 2. in 6. Phyſic.*

Probatur. Vel continuum conſtat ex partibus ſemper diviſibilibus vel ex indiviſibilibus; ſed non conſtat ex indiviſibilibus, ut ſuprà oſtenſum

Continui partes ſunt ſemper indefinitè indiviſibiles.

eſt : Ergo conſtat ex diviſibilibus. Ita quòd ſi una pars conficeretur ex aliquo indiviſibili, cæteræ pariter ex indiviſibilibus confici poſſent propter paritatem rationis.

Dices 1. Illa diviſibilitas in ſemper diviſibilia, revocari non poteſt ad actum : Ergo fruſtrà admittitur.

Licèt collectivè omnes partes non poſſint actu dividi, ſed tantùm ſigillatim.

Diſting. Revocari non poteſt ad actum collectivè, ita quòd quælibet pars in ſuas partes actu diſtribuatur nec in ulteriores diſtribui poſſit, *Concedo* : reduci non poteſt ad actum ſigillatim, ita quòd ſit aliqua pars quæ non poſſit actu dividi, *Nego*.

Dices 2. Si continuum ſit in infinitum diviſibile, erit diviſibile in partes infinitas, & ſic dabitur infinitum actu. *Probatur*. Erit diviſibile in partes quas actu continet, ut ſuprà probavimus. Ergo ſi ſit diviſibile in infinitum, erit diviſibile in partes infinitas.

Non tamen ſequitur dari infinitum actu.

Nego anteced. Tùm, quia partes illæ proportionales non ſunt actu, ſed tantùm potentiâ in continuo : partes enim continui non ſunt diviſibiles formaliter ſub ratione partis, & ut ſunt invicem adunatæ ; ſed ſub ratione totius, & ut poſſunt ab invicem ſeparari, & ſortiri rationem totius, ut jam ſuprà monuimus : *Tum*, quia partes illæ dici nequeunt infinitæ niſi ratione numeri ; non poſſunt autem numerari, niſi ab invicem ſeparentur & ſecernantur. Numerus enim cum pertineat ad quantitatem diſcretam, non poteſt convenire rebus continuis & unitis, quales ſunt partes in continuo, ſed diſcretis & ſeparatis.

Inſt. Deus reſolvere poteſt continuum in tot partes, in quot reſolvi poſſe cognoſcit : ſed cognoſcit ipſum eſſe diviſibile in partes infinitas, ergo continuum reſolvere poteſt in omnes ſuas partes, proindeque in partes indiviſibiles.

Diſting. Deus cognoſcit omnes illas diviſiones in ſenſu diſtributivo, ita quòd nulla ſit diviſio poſſibilis particularis quam non cognoſcat, quàmque producere non poſſit, *Concedo* : in ſenſu collectivo, ita quòd primam & ultimam continui & ejus partium diviſionem aſſignare poſſit, *Nego* : Hæ enim primæ & ultimæ diviſiones ſunt impoſſibiles, & contra continui naturam ; aliàs non eſſent infinitæ ; proindeque nec à Deo cognoſci, nec fieri poſſunt : videt ergo Deus continui diviſiones poſſibiles in infinitum, ſed non videt actu infinitas.

Dices 3. Si quantitas quælibet ſit in infinitum diviſibilis, omnes quantitates eſſent æquales, & ſic muſca tot haberet partes quantitativas, quot tota terra. *Probo* ; quia muſca infinitas haberet partes, æquè ac terra.

Nec etiam ſequitur omnes qualitates eſſe æquales.

Nego, Quia æqualitas non petitur à partibus proportionalibus & indiſtinctis, ſed ab aliquotis unicertis & communicantibus : unde licèt muſca tot haberet partes proportionales, quot habet tota terra ; non tamen tot haberet partes aliquotas, & ſic dici non poſſet ei æqualis.

Carteſius, ut ſuam proderet inſcitiam aut aliquid innovandi libidinem, tametſi in rei veritate non plurimùm diſtet à communiter recepta hâc noſtra apud Philoſophos ſententia ; nihilominus aliis verbis eam explicat dicendo magnitudinem (quam cum materia & corpore confundit) eſſe diviſibilem indefinitè. Quid verò hac voce (*indefinitè*) ſignificare voluerit, diſtinctè non explicat, niſi fortè velit magnitudinem eſſe diviſibilem in tot partes ut earum numerus nos lateat, quia multa definire non poſſumus, tametſi reverà ex ſe & in ſe definita ſint : ſic definire non poſ-

ſumus, an arenulæ quæ ſunt in littore maris, & per camporum & montium ſpatia diſperguntur, ſint numero pares vel impares, licèt hoc ex ſe definitum ſit, atque à Deo diſtinctè cognitum. Quo ſenſu ſi dixerit continui partes eſſe diviſibiles, non video quid novi proferat; ultrò namque & libenter fatemur continuum in tot partes eſſe diviſibile, ut illæ captum noſtrum effugiant. Si verò per vocem *indefinitè* ſignificet magnitudinem eſſe diviſibilem finitè vel infinitè; nihil ingerit quòd alienum ſit ab aliorum Philoſophorum ſententiâ.

Addit magnitudinem ità dividi, ut quælibet illius pars per occurſum aliarum partium ulteriùs dividi poſſit; in quibus vix etiam ſecum & cùm aliis Philoſophis concordat; nam ſecundùm Carteſium & rei veritatem, dùm lac rareſit in ipſius poros ſubeunt corpuſcula quædam; tùm enim ignis vi caloris poros lactis dilatat & partes lactis calefactæ dividuntur, ut præbeant locum corporibus in eas ingreſſuris: at non omnes lactis partes rareſiunt, & ſic non omnes dividuntur, licèt omnes caleſiant, alioquin longè majus ſpatium occuparent, quàm illud quod occupant, ſi reverà rareſierent omnes; ac ſubinde ſunt aliquæ partes ita tenues & compactæ, ut naturaliter non poſſint dividi per occurſum aliarum partium; proindèque minùs rectè ait Carteſius magnitudinem eſſe ita diviſibilem, ut quælibet illius pars per occurſum aliarum partium ulteriùs poſſit dividi.

Deinde nullatenùs concipi poteſt, quomodò partes *materiæ ſubtilis Carteſii*, cum ſint tenuiſſimæ atque duriſſimæ, cumque nullos intercipiant poros, poſſint adhuc per alia corpora, vel per ſe mutuò comminui, & quomodò hâc comminutione ab initio mundi perſeverante, partes illæ ſubtiliſſimæ ad talem exilitatem & parvitatem redactæ non ſint, ut ampliùs frangi nequeant.

QUÆSTIO TERTIA.

Utrum in continuo præter partes admittenda ſint indiviſibilia realia.

NOTANDUM I. Hanc eſſe communem Peripateticorum opinionem, negantium indiviſibilia partes eſſe conſtitutivas continui, quòd præter partes diviſibiles, dentur adhuc in continuo puncta realia, quibus illæ partes uniantur, & quibus totum continuum terminetur; ita partes lineæ uniuntur & terminantur punctis, partes ſuperficiei lineis, & partes corporis ſuperficiebus. Hinc indiviſibilia quantitatis continuæ alia ſunt *continuantia*, alia verò *terminantia*. Priora ſunt modi quidam entitativè indiviſibiles, unam partem continui cum alia unientes: poſteriora verò ſunt quæ continuum realiter & poſitivè terminant, ac veluti claudunt.

Notand. 2. Eam differentiam ab Ariſtotele 5. *Phyſic.* 3. & 11. *metaph. ult.* poni inter continua contigua & & deinceps; quòd *continua* ſint *ea, quorum extrema ſunt unum*, ſeu quorum partes phyſicè ad unum per ſe faciendum uniuntur. *Contigua* ſeu ſeſe tangentia ſunt ea, *quorum extrema ſunt ſimul*, ſeu quorum extremitates ſunt in eodem loco, & ſeſe penetrant. *Deinceps* ſunt ea inter quæ, licèt intercipiatur aliquid diverſæ rationis, nihil tamen intercipitur ejuſdem rationis; ſic duæ ſtellæ vicinæ ſunt deinceps, quia inter illas non eſt aliqua tertia ſtella ejuſdem rationis cum ipſis.

CONCLUSIO UNICA.

Admittenda ſunt in continuo indiviſibilia, tam terminantia, quàm copulantia: hæc eſt Doctoris *in 2. d. 2. q. 9.*

Dantur indiviſibilia in continuo.

Probatur 1. Continuum reale eſt actu terminatum & finitum: ſed non poteſt terminari per aliquid diviſibile; ergo per aliquid indiviſibile terminatur. *Probatur minor.* Si linea terminaretur per aliquid diviſibile, illud haberet partes, eſſetque continuum, & non continui terminus; Ergo debet eſſe indiviſibile.

Tum terminantia; quàm continuantia

2. Dari poteſt divinitùs corpus perfectè ſphæricum, & corpus perfectè planum; quæ ſi ſe invicem mutuò tangant, contactus ille fiet in indiviſibili: *Probo.* Omnis contactus diviſibilis fieri debet ſecundùm uniformem figuram; ſed ſuperficies corporis ſphærici non habet uniformitatem cum ſuperficie corporis plani: Ergo ſe tangere nequeunt in aliqua parte diviſibili.

Confirmatur. Si globus tangit planum parte quadam diviſibili, ipſi ſecundùm eam partem adæquatur & commenſuratur: ſed illud dici non debet; cùm enim in globo perfecto nulla ſit pars plana, etiam nulla eſt ſecundùm quam poſſit adæquari plano perfectè æquali; proindeque globus tangit planum punctò, & parte quâdam indiviſibili. *Major conſtat*: Nam quæ ſe tangunt, quatenùs ſe tangunt, eatenùs adæquantur, ut fatentur Mathematici. Igitur ſi globus, ſeu corpus perfectè ſphæricum parte quâdam diviſibili tangit planum, ipſi ſecundum eam partem adæquabitur, ac ſubinde non erit ampliùs corpus perfectè ſphæricum, ſed planum; igitur neceſſum eſt quòd illa duo ſeſe tangant in aliquo indiviſibili, ac proinde indiviſibilia ſunt admittenda in continuo.

Probatur pariter quoad puncta continuantia; Sit, *v. g.* quantitas tripalmaris; primus palmus jungitur cum ſecundo, per unionem ab eis diſtinctam: ſed hæc conjunctio fieri nequit niſi per indiviſibile; ergo datur. *Major conſtat*; quia illi palmi juxta ſe poſiti non habent ex ſe ut fiant continui, ſed ſolùm contigui.

Probatur minor. Quæcumque uniuntur, per unionem fiunt unum; ergo vel invicem ſe penetrant, ut patet in materia & forma, vel per aliquod indiviſibile ſimul junguntur: ſed partes quantitatis ſeipſas non penetrant, ergo per indiviſibile necti debent.

Deinde, quandò corpus perfectè ſphæricum tangit corpus perfectè planum, contactus ille realis eſt, ergo fieri debet in aliquo reali: ſed fit tantùm in indiviſibili continuante partes corporis plani: Ergo dantur indiviſibilia continuantia. *Denique*, ſi nulla dentur indiviſibilia realia, ruit tota Geometria, tollendæ enim erunt è medio *centrum*, *puncta*, *ſuperficies*, *linea*. &c. quæ præcipua ſunt Geometriæ fundamenta.

Quæ ſunt diverſæ naturæ à partibus.

Dices. Punctum additum puncto facit majus vel non: ſi non, ergo non eſt extra partem, & ſic non poteſt mediare inter illam & alteram uniendam: ſi fiat; ergo punctum additum puncto facit majus, quod eſt contra præcipuum argumentum adversùs Zenonem ſuperiùs allatum.

Reſp. punctum illud nec facere majus, nec eſſe formaliter extra partem: ſed eam immediatè ſecundùm ſe totum ſequitur, & velut intercedit inter ipſam & aliam partem, ut cum

illius indiviſibilis terminum, & per per mutuum utriuſque contactum.

Dices 2. Punctum illud vel eſt ejuſdem rationis cum partibus, vel non; ſi primum, ergo pars non differt à puncto; ſi ſecundùm; ergo in aqua & igne erunt partes heterogeneæ.

Reſp. Eſſe diverſæ rationis, néc incongruum videri debet aliquid in igne diverſum à toto, modo partes ſint homogeneæ & ejuſdem rationis; puncta autem non ſunt partes, ſed nexus, & termini partium.

Dices 3. Si darentur in continuo actu indiviſibilia, daretur actu infinita multitudo; ſed hoc repugnat: Ergo, *&c.*

Non tamen propterea datur actu infinita multitudo categorica.

Nego majorem: Tot enim & non plura ſunt indiviſibilia, quot ſunt partes in continuo; ergo cum illæ partes non ſint infinitæ ſimpliciter ſeu cathegorematicè; ſed tantùm ſecundum quid & ſyncathegorematicè, puncta quoque erunt tantùm infinita ſecundùm quid; quod admittere non eſt abſurdum, ut infrà patebit.

Dices 4. Si omnia puncta à linea, omnes lineæ à ſuperficie, & omnes ſuperficies à corpore removerentur, vel corpus remaneret terminatum & continuum, vel non: ſi primum ergo terminabitur ſeipſo: ſi ſecundùm, ergo in hoc caſu corpus erit infinitum.

Si omnia puncta removerentur à partibus, illæ terminarentur negativè; non verò poſitivè.

Reſp. 1. Hunc caſum eſſe impoſſibilem, quia continui partes ita pendent ab indiviſibilibus, ut nequidem divinitùs abſque eis exiſtere poſſint: non ſecùs ac relatio conſervari nequit ſine termino & fundamento. *Vel* conceſſâ gratis hac hypotheſi, *Dico* tunc partes corporis terminari negativè, hoc eſt, per negationem ulterioris extenſionis, non verò poſitivè, ſeu per aliquid reale poſitivum; qualiter nunc corpus per ſuperficiem, ſuperficies per lineam; & linea per puncta terminatur.

Indiviſibilia non diſtinguntur realiter à continuo.

Ex his collige 1. Illa indiviſibilia non diſtingui realiter à continuo, ſed tantùm formaliter: *Tum*, quia nec illud ſine his; nec hæc ſine illo exiſtere poſſunt: *Tum*, quia ſunt tantùm diverſæ formalitates aut modi habentes vim uniendi partes continui.

Sunt enim modi.

2. Indiviſibilia ut ſic, nec eſſe aliquid ſimpliciter poſitivum, nec ſimpliciter negativum; ſunt enim modi poſitivi includentes, & connotantes negationem alicujus extenſionis.

3. Sequitur unum & idem indiviſibile poſſe terminare duas ſuperficies ſe invicem tangentes, *v. g.* baculus in aqua poſitus per idem punctum quo terminat ſuperficiem aquæ, terminat pariter ſuperficiem aëris aquæ aſſidentis.

SECTIO SECUNDA.

De Infinito.

Status quæſtionis.

INFINITÆ ſunt propemodùm de infinito Philoſophorum contentiones, & ſententiæ, quas nec referre placet nec impugnare, ſed brevitati conſulentes, hîc inquirimus. 1. An admitti poſſit infinitum in creatis. 2. Qualis infinitas. 3. Quibus competere poſſit: quæ omnia unicâ quæſtione complectemur, inutile judicantes diutiùs in difficultatibus vires finitas intellectûs noſtri ſuperantibus immorari.

QUÆSTIO UNICA.

An & quale admitti poſſit infinitum in creatis.

NOTANDUM 1. Infinitum ſecundùm nominis ethymologiam eſſe id quod non eſt terminatum nec limitatum; quô ſenſu punctum mathematicum infinitum dici poteſt, quia cum extenſione prorsùs careat, caret pariter fine & termino; ſecundùm autem naturam & definitionem ab Ariſtotele traditam, *eſt id cujus aliquid ſemper eſt extra.* Hoc eſt, infinitum eſt id ex quo licet finitum ſemper deſumatur, ſupereſt aliquid quod ſumi poteſt, nec ultima pars ſumenda poteſt accipi.

Quid ſit infinitum & quotuplex.

Hoc autem modo ſumptum infinitum duplex diſtinguitur, ſcilicet infinitum *extra genus*, & infinitum *in genere*, ſeu infinitum ſimpliciter, & infinitum ſecundum quid: Priori modô ſumptum, nomen infiniti ſoli Deo congruit, quem cum exiſtere nullus niſi ſolus Athæus deneget, illiuſque exiſtentiam in noſtra Metaphyſica demonſtraverimus, præſens quæſtio de ipſo non inſtituitur. Infinitum in genere ſeu ſecundùm quid, eſt id quod in certo quodam entium genere infinitum eſſet; ſic, *v. g.* ſi calor ignis eſſet infinitus, ignis diceretur infinitus ſecundùm quid, id eſt, ſecundùm calorem.

Quid ſit infinitum extra genus *&* in genere.

Notand. 2. Infinitum in genere duplex iterùm diſtingui, ſcilicet *cathegorematicum* ſeu actuale, & *ſyncathegorematicum* ſeu potentiale. Primum eſt id quod reverà infinitum exiſtit, aut ſaltem exiſtere poteſt; & idcircò *cathegorematicum* vocatur, quia ſicut termini *cathegorematici*, ſeu res in cathegoriis repoſitas exprimentes, diſtinctè ſignificant aliquid abſque alterius termini conſortio; ita pariter hoc infinitum tale eſſe abſque alterius adjunctione. Secundum eſt id quod reverà finitum eſt: ſed tamen aliquid ipſi addi, aut detrahi poteſt in infinitum; ita quòd ad ultimam partem detrahendam, aut addendam nuſquam deveniatur. Dicitur autem *ſyncathegorematicum*, quia ſicut termini *ſyncathegorematici*, v. g. *omnis*, *aliquis*, &c. perfectum ſenſum non referunt, niſi aliis adjungantur, ita pariter hoc non evadet infinitum, niſi per conſortium alterius in potentia exiſtentis.

Infinitum in genere eſt vel cathegorematicum; vel ſyncathegorematicum.

Notandum 3. Infinitum ſyncathegorematicum fieri poſſe tripliciter, ſcilicet vel *in additione*, aut detractione, ut in numero: vel in *ſucceſſione*, ut in tempore & motu; vel in *diviſione*, ut in continuo. Cathegorematicum fieri poteſt etiam tripliciter ſcilicet vel ſecundùm *intentionem qualitatis*, vel ſecundùm *extenſionem quantitatis*, vel ſecundùm *numerum in quantitate diſcreta.* Hoc iterùm dividi poteſt in infinitum *adæquatum*, quod continet omnes gradus poſſibiles illius generis vel ſpeciei in qua eſt; ſic infinitum adæquatum diceretur in genere quantitatis, quod in ſe complecteretur omnem prorſus extenſionem; linea verò diceretur infinita in ſpecie quantitatis, quæ contineret omnem extenſionem ſecundùm longitudinem: Et in *inadæquatum*, quod non includeret omnes gradus poſſibiles; & ita eſſent infiniti gradus, ut plures tamen alii poſſent dari, *v. g.* ſi Deus faceret infinitos homines albos, poſſet adhuc facere infinitos ni-

Infinitum ſyncathegorematicum fieri poteſt tripliciter.

illius indiviſibili continuum eſſe per per mutuum utriuſque contactum.

Dices 2. Punctum illud vel eſt ejuſdem rationis cum partibus, vel non; ſi primum, ergo pars non differt à puncto; ſi ſecundùm, ergo in aqua & igne erunt partes heterogeneæ.

Reſp. Eſſe diverſæ rationis, néc incongruum videri debet aliquid in igne diverſum à toto, modò partes ſint homogeneæ & ejuſdem rationis; puncta autem non ſunt partes, ſed nexus, & termini partium.

Non tamen propterea datur actu infinita multitudo categorica.

Dices 3. Si darentur in continuo actu indiviſibilia, daretur actu infinita multitudo, ſed hoc repugnat: Ergo, *&c.*

Nego majorem: Tot enim & non plura ſunt indiviſibilia, quot ſunt partes in continuo; ergo cum illæ partes non ſint infinitæ ſimpliciter ſeu cathegorematicè; ſed tantùm ſecundum quid & ſyncathegorematicè, puncta quoque erunt tantùm infinita ſecundùm quid; quod admittere non eſt abſurdum, ut infrà patebit.

Dices 4. Si omnia puncta à linea, omnes lineæ à ſuperficie, & omnes ſuperficies à corpore removerentur, vel corpus remaneret terminatum & continuum, vel non: ſi primum ergo terminabitur ſeipſo: ſi ſecundùm, ergo in hoc caſu corpus erit infinitum.

Si omnia puncta removerentur à partibus, illæ terminarentur negativè, non verò poſitivè

Reſp. 1. Hunc caſum eſſe impoſſibilem, quia continui partes ita pendent ab indiviſibilibus, ut nequidem divinitùs abſque eis exiſtere poſſint: non ſecùs ac relatio conſervari nequit ſine termino & fundamento. *Vel* conceſſâ gratis hac hypotheſi, *Dico* tunc partes corporis terminari negativè, hoc eſt, per negationem ulterioris extenſionis, non verò poſitivè, ſeu per aliquid reale poſitivum; qualiter nunc corpus per ſuperficiem, ſuperficies per lineam, & linea per puncta terminatur.

Indiviſibilia non diſtinguntur realiter à continuo.

Ex his collige 1. Illa indiviſibilia non diſtingui realiter à continuo, ſed tantùm formaliter: *Tum*, quia nec illud ſine his; nec hæc ſine illo exiſtere poſſunt: *Tum*, quia ſunt tantùm diverſæ formalitates aut modi habentes vim uniendi partes continui.

Sunt enim modi.

2. Indiviſibilia ut ſic, nec eſſe aliquid ſimpliciter poſitivum, nec ſimpliciter negativum; ſunt enim modi poſitivi includentes, & connotantes negationem alicujus extenſionis.

3. Sequitur unum & idem indiviſibile poſſe terminare duas ſuperficies ſe invicem tangentes, *v. g.* baculus in aqua poſitus per idem punctum quo terminat ſuperficiem aquæ, terminat pariter ſuperficiem aëris aquæ aſſidentis.

SECTIO SECUNDA.

De Infinito.

Status quæſtionis.

INFINITÆ ſunt propemodùm de infinito Philoſophorum contentiones, & ſententiæ, quas nec referre placet nec impugnare, ſed brevitati conſulentes, hîc inquirimus. 1. An admitti poſſit infinitum in creatis. 2. Qualis infinitas. 3. Quibus competere poſſit: quæ omnia unicâ quæſtione complectemur, inutile judicantes diutiùs in difficultatibus vires finitas intellectûs noſtri ſuperantibus immorari.

QUÆSTIO UNICA.

An & quale admitti poſſit infinitum in creatis.

NOTANDUM 1. Infinitum ſecundùm nominis ethymologiam eſſe id quod non eſt terminatum nec limitatum; quô ſenſu punctum mathematicum infinitum dici poteſt, quia cum extenſione prorsùs careat, caret pariter fine & termino; ſecundùm autem naturam & definitionem ab Ariſtotele traditam, *eſt id cujus aliquid ſemper eſt extra.* Hoc eſt, infinitum eſt id ex quo licet finitum ſemper deſumatur, ſupereſt aliquid quod ſumi poteſt, nec ultima pars ſumenda poteſt accipi.

Quid ſit infinitum & quotuplex.

Hoc autem modo ſumptum infinitum duplex diſtinguitur, ſcilicet infinitum *extra genus*, & infinitum *in genere*, ſeu infinitum ſimpliciter, & infinitum ſecundum quid: Priori modô ſumptum, nomen infiniti ſoli Deo congruit, quem cum exiſtere nullus niſi ſolus Athæus deneget, illiuſque exiſtentiam in noſtra Metaphyſica demonſtraverimus, præſens quæſtio de ipſo non inſtituitur. Infinitum in genere ſeu ſecundùm quid, eſt id quod in certo quodam entium genere infinitum eſſet; ſic, *v. g.* ſi calor ignis eſſet infinitus, ignis diceretur infinitus ſecundùm quid, id eſt, ſecundùm calorem.

Quid ſit infinitum extra genus & in genere.

Notand. 2. Infinitum in genere duplex iterùm diſtingui, ſcilicet *cathegorematicum* ſeu actuale, & *ſyncathegorematicum* ſeu potentiale. Primum eſt id quod reverà infinitum exiſtit, aut ſaltem exiſtere poteſt; & idcircò *cathegorematicum* vocatur, quia ſicut termini *cathegorematici*, ſeu res in cathegoriis repoſitas exprimentes, diſtinctè ſignificant aliquid abſque alterius termini conſortio; ita pariter hoc infinitum tale eſſet abſque alterius adjunctione. Secundum eſt id quod reverà finitum eſt: ſed tamen aliquid ipſi addi, aut detrahi poteſt in infinitum; ita quòd ad ultimam partem detrahendam, aut addendam nuſquam deveniatur. Dicitur autem *ſyncathegorematicum*, quia ſicut termini *ſyncathegorematici*, v. g. *omnis*, *aliquis*, &c. perfectum ſenſum non referunt, niſi aliis adjungantur, ita pariter hoc non evadet infinitum, niſi per conſortium alterius in potentia exiſtentis.

Infinitum in genere eſt vel cathegorematicum; vel ſyncathegorematicum.

Notandum 3. Infinitum ſyncathegorematicum fieri poſſe tripliciter, ſcilicet vel *in additione*, aut detractione, ut in numero: vel in *ſucceſſione*, ut in tempore & motu; vel in *diviſione*, ut in continuo. Cathegorematicum fieri poteſt etiam tripliciter ſcilicet vel ſecundùm *intentionem qualitatis*, vel ſecundùm *extenſionem quantitatis*, vel ſecundùm *numerum in quantitate diſcreta.* Hoc iterùm dividi poteſt in infinitum *adæquatum*, quod continet omnes gradus poſſibiles illius generis vel ſpeciei in qua eſt; ſic infinitum adæquatum diceretur in genere quantitatis, quod in ſe complecteretur omnem prorſus extenſionem; linea verò diceretur infinita in ſpecie quantitatis, quæ contineret omnem extenſionem ſecundùm longitudinem: Et in *inadæquatum*, quod non includeret omnes gradus poſſibiles; & ita eſſent infiniti gradus, ut plures tamen alii poſſent dari, *v. g.* ſi Deus faceret infinitos homines albos, poſſet adhuc facere infinitos ni-

Infinitum ſyncathegorematicum fieri poteſt tripliciter.

gros : Priori nihil poteſt addi nec detrahi, poſteriori vero aliquid addi & detrahi poteſt ; his poſitis ſit

---

CONCLUSIO I.

NUllum datur nec dari poteſt infinitum actuale ſeu cathegoricum.

Nullum dari poteſt infinitum cathegorum actuale.

Probatur. Illud infinitum vel eſſet in eſſentia, vel in intentione, vel in numero, vel in extenſione : atqui neutrum dari poteſt.

Non in *eſſentia*, quia ſi quod dari poſſet infinitum in eſſentia illud eſſet creatura ; ſed hæc non poteſt eſſe taliter infinita. *Probo.* Implicat contradictionem perfectiones infinitas Dei communicari alicui creaturæ; ergo implicat aliquam creaturam eſſe infinitam eſſentialiter. *Antecedens patet* ; quia illa creatura eſſet creatura, & non eſſet creatura ; eſſet quidem ex hypotheſi ; non eſſet autem, quia infinitas Dei perfectiones involveret, quod enim infinitas Dei perfectiones involvit, Deus eſt, & non creatura : Ergo, *&c.* *Conſequentia patet.* Illud non eſt infinitum in eſſentia, quod omnes eſſentiales perfectiones non involvit : Ergo ſi illa omnes perfectiones divinas non involveret, infinita eſſentialiter non eſſet.

Nec in Eſſentia.

Dices. Homo ſecundùm ſuam eſſentiam, perfectione ſuperat infinitas ſpecies, alias aliis perfectiores, ergo eſt actu infinitus eſſentialiter. *Probo anteced.* Homo ſecundùm eſſentiam, perfectione ſuperat omnes brutorum ſpecies, quas Deus poteſt producere : ſed Deus poteſt brutorum ſpecies producere in infinitum alias aliis perfectiores, quarum nulla humanæ naturæ perfectionem uſquam attingere poterit : Ergo, *&c.*

Nego anteced. & minorem probationem illius, quia in generibus datur aliqua ſpecies ita determinatæ perfectionis, ut perfectiorem Deus producere non poſſit.

Vel diſtinguo majorem probationis. Homo ſuperat brutorum ſpecies, ita ut eas ſuperando ipſarum perfectiones actu, ſeu formaliter ; vel eminenter contineat, *Nego* ; eas ita ſuperat ut diverſas illarum perfectiones numero infinitas non comprehendat, *Concedo* : Sit enim, *v. g.* aliquis poſitus in montis cacumine, cujus altitudo ſupponatur eſſe infinita, ille ſuperabit, ſeu erit ſupra magnitudinem actu infinitam, nec tamen erit infinitæ altitudinis, quia non ſupponitur habere illam altitudinem ſupra quam ponitur. Sic homo ſecundùm ſuam eſſentiam ſupereminet quidem brutis omnibus poſſibilibus : ſed dato quòd bruta eſſent infinita poſſibilia, ea tamen homo non ſuperaret infinitâ perfectione eſſentiali, quia illorum brutorum perfectionem non involveret.

Inſtabis. Illud eſt infinitum in aliquo genere, in quo nihil dari poteſt perfectius ; ſed in genere animalis nihil dari poteſt perfectius homine : proindeque homo eſt infinitus in genere animalis.

Nego maj. Quia præterea requiritur, ut omnes illius generis perfectiones requirat. Homo quidem per unam tantùm perfectionem ſuperioris ordinis, ſcilicèt ratiocinandi virtutem ſuperat omnes animalium ſpecies diſtributivè ſumptas, non verò tot habet perfectiones collectivè, quot ſunt in ſpeciebus quas ſuperat.

Urgebis. Illud eſt infinitum ſimpliciter, quô ſimpliciter nihil dari poteſt perfectius ; ergo illud erit infinitum

finitum in aliquo genere in quo non poterit dari aliquid perfectius.

Conced. ant. Nego conſequent. Diſparitas autem eſt, quia id quo ſimpliciter perfectius nihil dari poteſt, verè continet omnes perfectiones, proindeque ſimpliciter infinitum eſt, ut patet ex Deo: at verò id quô tantùm in aliquo genere, nihil dari poteſt perfectius, non tantùm non continet omnes perfectiones ſimpliciter, ſed nequidem eas omnes, quæ ſunt illius generis, proindeque infinitum non eſt.

Nec in quantitate continua.

Non etiam dari poteſt infinitum in quantitate continua. Probo, fieri nequit ut totum non ſit majus ſuâ parte: ſed ſi daretur linea infinita, *v. g.* totum non foret majus ſuâ parte. *Probo.* Quælibet pars illius lineæ foret infinita, quia infinitum non conſtat nec componitur ex finitis; ergo quælibet pars eſſet æquè infinita ac totum; ergo totum non eſſet majus ſuâ parte.

Confirm. Si linea infinita protraheretur ab Oriente in Occidentem, & per medium ſcinderetur, quælibet pars vel erit infinita, vel erit finita: ſi finita, ergo linea ex illis coaleſcens non erat infinita: ſi infinita, ergo quælibet pars eſt æqualis ſuo toti; & ſic totum non eſt majus ſuâ parte.

Inſuper ſi ab una illarum ſcindatur & detrahatur longitudo bipedalis, vel remanebunt illæ duæ æquales, vel non: ſi non, ergo una eſt longior alterâ, proindéque una non eſt infinita; quia infinitum in longitudine non poteſt habere aliquid longius & majus. Si dicas remanere æquales, tua reſponſio pugnabit adversùs hoc mathematicum principium, ſi ab æqualibus inæqualia demas, remanebunt inæqualia.

Nec in multitudine.

Dari nequit pariter infinitum in multitudine. Prob. Numerus ille non eſt infinitus, quô major dari poteſt: ſed quolibet numero major dari poteſt: Ergo ille non eſt infinitus. *Major patet* ex definitione infiniti. *Minor eſt* pariter evidens: *Tùm*, quia ſi infinitos homines Deus produxiſſet, non proptereà omnes produxiſſet neceſſariò, nec evacuata ipſius eſſet divina potentia; ergo poſſet adhuc aliquos producere, & ſic numerus ille poſſet fieri major: *Tùm*, quia huic omnium hominum collectioni poteſt adjungere Deus collectionem omnium creaturarum; ergo poteſt prior numerus fieri major: *Tùm* denique, quia infinita illa hominum multitudo ſuperabitur à multitudine dentium, hæc rurſus à multitudine capillorum; quilibet enim homo duos habet oculos & plures dentes & capillos: Ergo dentium & capillorum numerus, major erit numero hominum; ergo ille non erit infinitus.

Reponunt unum infinitum eſſe quidem majus alio, non formaliter & ratione infinitudinis; ſed materialiter, & ratione ſubjectorum; ita quòd plures erunt quidem capilli aut oculi quàm homines; non tamen plus habebunt rationem infinitatis, quia uterque numerus erit infinitus.

Contra. Numerus non augetur niſi ratione rerum numeratarum; & quô res illæ ſunt plures, eò major eſt numerus. Ergo cum plures ſint capilli quàm homines, major pariter erit capillorum, quàm hominum numerus.

Idem concludendum eſt de *intentione*, quia cum qualitatis intentio fiat per additionem gradûs ad gradum, ut ſuprà probavimus; hinc

ſequitur quòd ſi repugnet numerus infinitus, repugnabunt pariter in qualitate gradûs infiniti.

Dices 1. Ex ſacra Scriptura, *Job.* 21. non eſt numerus militum Dei, item Apocal. teſtatur D. Joannes ſe vidiſſe turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat: Ergo erat infinita.

Nego conſeq. Quia non dicit Scriptura ſacra hunc numerum eſſe infinitum; ſed quia ab hominibus hoc in mortali ſtatu de gentibus percipi non poſſet; eòdem penè modò, quo Deus Abrahamum alloquens & copioſam poſterorum multitudinem repromittens, ait: *Numera ſtellas ſi potes, multiplicabo enim ſemen tuum ſicut ſtellas cœli*; non tamen exinde ſequitur, ſtellas eſſe innumerabiles; à Deo enim numerantur juxta illud. *Qui numerat multitudinem ſtellarum & omnibus eis nomina vocat.*

Dices 2. Non minùs Dei potentia eſt infinita, quàm ejus cognitio: ſed cognitio divina comprehendit omnes creaturas poſſibiles, quæ ſunt numero infinitæ, ergo ejus potentia poteſt pariter ſeſe extendere ad infinitas creaturas producendas.

Concedo maj. & *min. diſting.* Deus cognoſcit infinitas creaturas actu, *Nego*: cognoſcit non tot quin plures, id eſt, nulla eſt ultra quàm aliam non cognoſcat, *Concedo.* Deus itaque videt creaturas finitas in infinitum.

Deus videt creaturas finitas in infinitum.

Rogabis. Cognoſcit-ne illas ſimul vel ſucceſſivè. Dico eas cognoſcere ſimul.

Urgebis. Ergo eas ſimul in mente ſua colligit, proindeque in ejus mente ſunt diſtinctæ.

Diſting. Eas colligit diviſim, ita quòd nulla ſit poſſibilis, quæ ab eo non cognoſcatur, *Concedo*: colligit adunatim, ita quòd objectivè ſumptæ ſint actu infinitæ, *Nego.* Dico ergo creaturas poſſibiles ſecundùm eſſe objectivum, quod habent in mente divina, nec eſſe finitas nec infinitas actu, ſed finitas in infinitum. *Diſting. ſimil. conſeq.* Potentia Dei ſeſe extendit ad infinitas creaturas actu, *Nego*: Potentià, *Concedo*: Id eſt, tot non producit quin plures adhuc poſſit producere.

Subſumes. Si Deus cognoſceret creaturas poſſibiles diviſim, ſequeretur ipſius ſcientiam & cognitionem eſſe ſucceſſivam: ſed cognitio Dei non eſt ſucceſſiva, cognoſcit enim omnia ſimul, & uno indiviſibili ac ſimpliciſſimo actu, ſimul proindeque cognoſcit omnes creaturas in infinitam poſſibiles.

Diſtinguo ſequelam maj. Inde ſequeretur ſcientiam Dei fore ſucceſſivam quoad objectum vel repræſentandi modum, *tranſeat*: quoad actum, *Nego*, & *ſimiliter diſtinctâ min. nego conſequent.* Siquidem cognitio Dei, utpotè perfectiſſima repræſentat res poſſibiles eô modô quo poſſibiles ſunt: ac proinde cùm non ſint ita poſſibiles, ut ſimul omnes poſſint actu produci & exiſtere, idcircò ſcientiam Dei res iſtas non repræſentat ſimul & collectivè, ſed diſtributivè tantùm & ſucceſſivè, inquantùm nulla eſt quam non repræſentet.

Dices 3. Omne quod eſt in potentia, poteſt ad actum reduci; ſed ex dictis dantur infinitæ partes potentiales in continuo, ergo illæ omnes poſſunt ad actum reduci.

Diſting. maj. Omne quod eſt in potentia in ordine ad actum, poteſt ad actum reduci, *Concedo*; ſic alter Sol nunc poſſibilis poteſt fieri ali-

quandò actualis: quod eſt in potentia in ordine ad infinitum, poteſt ad actum reduci, *nego*, & *ſic minor eſt diſtinguenda:* Partes autem continui non dicuntur potentia in ordine ad actum, ita quòd omnes poſſibiles poſſint aliquandò eſſe actuales: ſed tantùm in ordine ad infinitum; ita ut quantumcúmque agens producat nova & nova in actum, innumera tamen adhuc erunt reducenda.

Inſtabis. Deus poteſt actu facere quidquid poteſt facere: ex hypoteſi autem quod faciat quidquid poteſt, illud non erit finitum, alioqui Dei potentia eſſet limitata & finita; igitur erit infinitum, proindeque dari poteſt infinitum in actu.

Diſting. primam propoſitionem. Deus poteſt facere diſtributivè quidquid poteſt, inquantùm nullum eſt ens creabile quod producere non poſſit, *Concedo*: poteſt facere ſimul & collectivè; *Nego*; unde ex hypoteſi quod faciat quidquid poteſt, faciet tantum actu aliquid finitum.

Urgebis. Deus facere poteſt ſimul & collectivè quidquid poteſt, id eſt, collectionem rerum quam maximam: ſed collectio rerum quàm maxima non eſt finita, ſed infinita: igitur, *&c.*

Reſpondeo ad majorem illam collectionem nullam fore, quia collectio maxima quam poteſt Deus facere, eſt omninò fictitia & chimærica: ſiquidem tantam facere non poteſt, quin poſſit adhuc majorem. Hinc iſtud argumentum rejici poteſt in hunc modum; chimæra videre poteſt quidquid poteſt; videat ergo quidquid poteſt, quæro quidnam videbit. Reſpondeo nihil, quia nihil videre poteſt, ita etiam ſi Deus ſupponatur feciſſe collectionem rerum maximam quam facere poteſt, ita ut abſolutè non poſſit facere majorem, certè illa collectio nulla erit, quia tantam non poteſt facere, quin poſſit adhuc majorem.

Inſt. Deus poteſt omne producibile producere: ſed creaturæ producibiles ſunt numerò infinitæ, quippè cùm non ſit ultima aſſignanda.

Diſtinguo anteced. Omne producibile diſtributivè ſumptum poteſt Deus producere, ita quòd nulla res ſit producibilis, quam Deus producere non poſſit, *Concedo*: Poteſt producere omne producibile collectivè ſumptum, ita quòd omnes res producibiles poſſint eſſe ſimul productæ, *Nego*: Plura enim Deus producere poteſt diſtributivè, quæ collectivè producere non poſſet: poteſt ſiquidem producere Petrum videntem vel cæcum; non poteſt autem Petrum videntem & cæcum ſimul producere.

Et poteſt eas omnes producere diſtributivè, non verò collectivè.

Urgebis. Poteſt Deus hoc inſtanti producere, quidquid eſt hoc inſtanti poſſibile: ſed nulla eſt creatura quæ non ſit poſſibilis hoc inſtanti, alioquin creaturam poſſibilem non poſſet Deus quando vellet pro ſuæ libertatis arbitrio producere.

Diſting. min. Nulla eſt creatura diſtributivè ſumpta quæ non ſit poſſibilis pro hoc & quolibet inſtanti, *Concedo*; collectivè ſumpta, ita quòd omnes creaturæ collectivè ſumptæ produci poſſint ſimul in quolibet inſtanti, *Nego*.

Urgebis iterùm. Poteſt Deus facere in uno inſtanti quidquid facere poteſt ſucceſſivè: ſed per æternitatem producere poſſet ſucceſſivè infinita, ergo poteſt in hoc inſtanti infinita producere.

Reſp. majorem eſſe falſam univerſaliter loquendo. Poteſt enim Deus Petrum cæcum & videntem facere ſucceſſivè, non verò ſimul; poteſt ſimiliter ſucceſſivè facere ut res ſit, & non ſit, hoc tamen ſimul præſtare nequit: Sed eâ gratis conceſsâ, *diſting. min.* Poteſt per æternitatem infinita actu producere, *Nego*: infinita potentiâ, *Concedo*; Ita quòd ſicut verum eſt dicere, quòd nuſquam deveniet ad ultimum æternitatis; ſic nec pariter deveniet ad ultimum effectum, & ſic omnes effectus producendi nuſquam poterunt eſſe ſimul; ac proinde nuſquam erunt actu infiniti.

Dices 4. Quò perfectior eſt potentia, eò perfectiorem effectum producit: ſed divina potentia eſt infinita, ergo effectum infinitum producere poteſt.

Diſting. maj. Effectum perfectiorem producit, ſi ſit poſſibilis, *Concedo*: ſi ſit impoſſibilis, *Nego*. Infinitum autem actu eſt quid impoſſibile. *Deinde* dico virtutem activam non ſolùm eſſe æſtimandam ex effectu producto, ſed etiam ex modo producendi. Si autem penſetur modus producendi ex nihilo, ſoli divinæ potentiæ congruet; ac proinde potentia illa ſtatim infinita apparebit, cùm nulla finita, & creata virtus id præſtare queat.

Inſtabis. Deus non minùs eſt potens, quàm eſſent infiniti ignes, ſi darentur: ſed illi infiniti ignes alios infinitos ignes poſſent producere: Ergo, *&c.*

Reſpondeo hoc argumentum non minùs abſurdum videri, quàm hoc, Deus non minùs eſt potens quàm chimæra: ſed ſi daretur chimæra poſſet aliam producere: Ergo Deus poteſt nunc chimæram producere.

Qui modus argumentandi omninò ridiculus eſt, quippè ſupponit ablatam repugnantiam, quæ non tollitur. Unde ſublatâ repugnantiâ exiſtentiæ infinitorum ignium, non mirum eſt ſi tollatur repugnantia productionis aliorum ignium infinitorum.

CONCLUSIO II.

D*Atur infinitum ſyncathegorematicum actu.* Hæc ſequitur ex dictis de continuo; quia quodlibet continuum conſtat partibus in infinitum diviſibilibus, & tot involvit ut in quaſlibet diviſum, adhuc in plures dividi poſſit: Ergo, *&c.* Quæ hanc adverſus quæſtionem objici poſſent, ſuprà diſſolvimus.

SECTIO TERTIA.

De loco & vacuo.

HIc non eſt quæſtio de *loco* ſumpto metaphoricè, quatenùs nempè dicit rei cujuſlibet continentiam; qualiter accidentia dicuntur eſſe in ſubjecto, proprietates in eſſentiis, & creaturæ in mente divina ſecundùm earum eſſe ideale: ſed ſolùm quatenùs locus accipitur pro termino qui per motum localem acquiritur, de quo tria hîc præſertim habemus diſcutienda. 1. Naturam, ſpecies, & proprietates illius. 2. Utrum duo corpora in uno loco, & unum corpus in duobus locis eſſe poſſit. 3. Denique an & qualiter vacuum detur. *Status ſectionis*

QUÆSTIO PRIMA.

Quid, quotuplex & qualis ſit locus.

Variæ de loci natura Auctorum ſententiæ.

NON conveniunt omnes Auctores in aperienda *loci* natura: Quidam enim arbitrantur locum eſſe ſpatium aliquod reale intra quod corpora locata continentur per ipſius penetrationem. 2. Eſt aliorum aſſerentium locum eſſe ſpatium aliquod imaginarium in quo corpora reconduntur. 3. Eſt Ariſtotelis & omnium ejus ſequacium, definientium locum ſuperficiem immobilem alicujus corporis corpus locatum ambientis. A quo autem repetenda ſit loci immobilitas omnes non conſentiunt: Thomiſtæ ipſam deſumunt ex mundi punctis, verticalibus, ſeu polis mundi: alii à corporibus circumpoſitis, quæ ſpectantur ut immobilia: alii à parte virtuali divinæ immenſitatis mundum univerſum ambientis, & quæ in eo ſunt pervadentis & continentis, cui res correſpondent, cum enim divina ſubſtantia & immenſitas per omnia prorsùs ſit transfuſa, & omnibus rebus coexiſtat, licèt ipſa ſit indiviſibilis; correſpondet tamen rebus diviſibilibus, ac ſi diviſibilis foret, & propterea tribuuntur ipſi partes virtuales per quarum unam correſpondet uni ſpatio, & per alteram alteri: eô ferè modô quo Angelus licèt indiviſibilis; quia tamen locum diviſibilem occupat, dicitur habere partes virtuales quibus reſpondet diverſis partibus loci. Aliqui confugiunt ad ſpatium imaginarium undequaque diffuſum: alii aliter; quid verò Doctor noſter certiùs edoceat, infrà patebit.

CONCLUSIO I.

Locus non eſt ſpatium imaginarium reale.

Nec non eſt ſpatium imaginarium.

Patet 1. pars. Spatium imaginarium nec exiſtit, nec capax eſt realis exiſtentiæ: ſed locus de quo loquimur realis eſt; tùm, quia verè corpora realia complectitur; tùm quia veræ & reales ipſi proprietates competunt: Ergo non eſt ſpatium imaginarium.

Nec reale.

Secunda pars ſimiliter conſtat: Locus enim ſi eſſet reale ſpatium, vel eſſet ſubſtantia vel accidens: ſed neutrum eſſe poteſt. Non quidem *ſubſtantia*, quia illa vel eſſet ſpiritualis vel corporea: nequit eſſe ſpiritualis, quia locus proportionari debet locato, illudque circumſcribere & continere, ſed ſpiritualis ſubſtantia corpoream nec circumſcribere, nec continere poteſt, quia nec eſt quanta nec extenſa. Non etiam eſt ſubſtantia corporea, quia duæ ſubſtantiæ corporeæ ſe invicem penetrarent, quod nullus rectè philoſophantium admittet. Non enim eſt *accidens*: quia nullum poteſt aſſignari ſubjectum talis accidentis: Ergo nec pariter admitti debet eſſe accidens.

Repones eſſe capacitatem ad recipienda corporea.

Nec eſt ſimplex capacitas.

Contra. Illa capacitas vel eſt aliquid poſitivum vel negativum: Si poſitivum, ergo eſt vel ſubſtantia, vel accidens; ergo redit prior difficultas: Si negativum; ergo corpus eſſe in loco, idem eſt ac eſſe in negatione. *Deinde* locus verè debet eſſe quid poſitivum, ab eo ſiquidem dimanant proprietates reales & poſitivæ: locatum enim continet, conſervat, circumdat & involvit. *De-*

nique corpora naturali impetu ſua ad loca deferuntur, quis autem niſi ſtolidus diceret naturam appetere ſolam negationem, ut in ea quieſceret.

Dices. Corpora dum moventur, tendunt ad ſpatium; ergo ſpatium eſt locus. *Deinde* ſi cœlum non eſſet, adhuc tamen ignis aſcenderet, etſi terra annihilaretur, non minùs lapis deſcenderet, & aqua laberetur: ſed ignis non aſcenderet, nec lapis & aqua deſcenderent ad ſpatium imaginarium: Ergo illa ad reale ſpatium naturaliter propendiunt.

Nego utramque partem majoris: illa enim non ad ſpatium, ſed ad ſuperficiem in qua quieſcere poſſint, tendunt.

Ad 2. partem illius dico, quòd ſi omnia prorsùs elementa unà cum cœlo & terra annihilarentur, nec ignis aſcenderet, nec lapis, nec aqua deſcenderent; ſat enim eſſet corpori levi eſſe poſitum ſuprà corpus grave, & corpori gravi infrà corpus leve reconditum.

CONCLUSIO II.

Expenditur loci definitio.

L*Ocus eſt ſuperficies ultima & immobilis corporis aliud ambientis.* Hæc eſt omnium Peripateticorum.

Et patet: Locus enim eſt illud quod immediatè locatum continet; ſed talis ſuperficies immediatè locatum continet, ergo, *&c.* *Major conſtat*: Nomine ſiquidem loci nihil aliud intelligitur, quàm illud in quo res locatur. *Minor etiam eſt evidens*: Nihil ſiquidem mediat inter ultimam ſuperficiem concavam corporis ambientis, & primam ſuperficiem convexam corporis illius quod continetur: Detractis enim à corpore continente aliis ſuperficiebus, & remanente eâ ſolâ, quæ immediatè corpus locatum tangit, verè res erit in loco, Ergo, *&c.*

Ex hac definitione tres colliguntur evolvendæ particulæ. 1. Quomodò locus dicatur ſuperficies. 2. Quomodò ſuperficies illa corpus contineat. 3. Qualiter talis ſuperficies dicatur immobilis; quæ ſingula ut pateant:

1. Quare locus dicitur ſuperficies.

Dico 1. Superficiem idcircò in loci definitione fuiſſe poſitam, ut continentia localis diſtinguatur ab aliis modis, quibus res aliqua dici poteſt in alia contineri, quos enumeravimus in noſtra Logica, *q.* 2. *de genere.* Hæc autem *ſuperficies* poteſt conſiderari vel quatenus terminat extremitatem corporis illius cujus eſt ſuperficies; qualiter, *v. g.* ultima aëris pars dicitur eſſe terminus ejuſdem, vel quatenùs ambit corpus aliquod. Priori modò nequaquam ad loci eſſentiam & definitionem pertinet, locus enim non eſt formaliter, niſi ſit in eo res locata: poteſt tamen eſſe terminus corporis illius cujus eſt ſuperficies, etſi nullum corpus in ea locaretur, & ab illa involveretur.

Inſuper hæc ſuperficies tenet locum generis in definitione loci, per eam ſiquidem locus cum quantitate continua convenit; licèt enim eſſentialiter locus non ſit vera ſpecies ſuperficiei, ſicut nec albedo eſt verum genus reſpectu ſimilitudinis, etiamſi connotet aliud, habet tamen ſe loco generis, ſicut contingit in omnibus entibus connotativis.

Dices 1. Nulla datur realis ſuperficies: igitur locus non eſt ſuperficies aliqua.

Diſting. anteced. Non datur ſu-

perficies realis à longitudine & profunditate diſtincta, realiter & actu, *Tranſeat*: nulla datur virtualiter ab utraque diſtincta, *Nego*: Siquidem locus vini in dolio recluſi, *v.g.* eſt pars intima dolii longè & latè, & non profundè vinum ambientis: proindeque dicitur ſuperficies virtualis, eò quòd contineat vinum per modum alicujus ſuperficiei.

Inſtabis. Si ſuperficies unius corporis aliud proximè ambientis eſſet locus, ſequeretur rem moveri & tamen non mutare locum; nam vinum in dolio incluſum ſimul cum dolio alium locum deportatum, tunc movetur, nec tamen mutat locum, quia ſemper continetur & clauditur eâdem ſuperficie dolii.

Reſpondeo in eo caſu vinum reverà moveri, non per ſe immediatè, ſed mediante altero, nimirum dolio, quia licèt vinum non mutet locum phyſicè, quippè cùm ſemper ambiatur, eâdem dolii ſuperficie eum tamen mutat formaliter, quia ſuperficies dolii mota diverſum connotat *ubi*; per motum enim primum locum deperdit & novum acquirit.

Dico 2. Hanc ſuperficiem ut propriè loci nomen obtineat, ita locatum continere debere, ut nulla locati pars extra illam inveniatur, alioquin totum corpus non ambiret. An autem localis continentia debeat eſſe conſervativa rei locatæ, ita quod aliquem in eum influxum habeat, affirmat D. Thomas, *tum* auctoritate Ariſt. 4. *Phyſic. textu* 49. dicentis locum eſſe formam rei locatæ; *tum*, quia aliàs ſequeretur quòd animalia in quolibet loco poſſent conſervari, quod apertè falſum eſt.

2. *Quare corporis ambientis aliud.*

Verùm hæc ratio conſervativa prorſus extrinſeca eſt ad loci naturam; *Tùm*; quia locus propriè dicitur continentia, ſeu ambitus corporis locati; & ut res propriè ſit in loco, ſufficit ut ambiatur ab ultima ſuperficie corporis ambientis: *Tùm*, quia ſecunda ſphæra cœleſtis eſt propriè in loco, nullatenus tamen ab eo conſervari dicitur: *Tùm* denique, quia aſſignari nequit qualis ſit ille influxus producendus à loco in corpus locatum, quippè cùm locus penitùs ſit rei locatæ extrinſecus. Nec urgent allatæ rationes in oppoſitum, fateor enim aliqua loca aptiora eſſe ad rerum conſervationem & perfectionem, non quatenus loca ſunt; ſed propter vicinitatem & congruam diſtantiam vel à Sole, vel ab aliis cauſis rei locatæ conſervativis, & perfectivis.

Dico 3. Locum eſſe immobilem localiter: ita Doctor *in* 2. *d.* 2. *q.* 6. quia ſi locus per ſe moveri poſſet, eſſet in loco: ſed hoc dici nequit: nam daretur progreſſus in infinitum; locus enim eſſet in alio loco, & rurſus in alio, quod abſurdum eſt: Ergo, *&c.* 3. *Quare immobilis.*

Si autem materialiter, id eſt, pro ſuperficie ambiente ſumatur, moveri poterit per accidens: & patet, quia vento ſtante movetur & mutatur ſuperficies aëris turrim ambientis, movetur pariter aqua fluminis circa lignum in eo defixum: Ergo locus materialiter ſumptus eſt mobilis, & ſuccedit alia ſuperficies, quæ præcedenti æquivalet: & per hoc locus à vaſe, aut veſte diſtinguitur, quæ ſemper moventur ad motum corporis quod ambiunt.

Dices 2. Immobilitas ex Ariſtotele eſt differentia eſſentialis loci; ergo repugnat locum eſſe immobilem per accidens: non ſecùs ac repugnat hominem eſſe irrationalem per ac-

cidens, quia eſſentialiter rationalis eſt.

Nego anteced. Immobilitas enim non eſt de eſſentia loci; ſed tantùm requiritur veluti conditio ſine qua non fieret motus localis, ſeu ut locus non moveatur ad motum corporis locati, quemadmodùm veſtis & vas moventur ad motum eorum quæ ambiunt.

Vnde repetenda ſit loci immobilitas.

Dicendum itaque cum Doctore, locum ideo eſſe immobilem, vel quia neceſſariò non movetur ad motum locati; nam Ariſtoteles non negavit locum eſſe omninò mobilem. Sed tantùm quod neceſſario non moveretur ad motum corporis, quemadmodùm partes intrinſecæ moventur ad motum totius veſtis ad motum rei veſtitæ, & liquor ad motum vaſis in quo continetur. Vel dicendum cum eodem doctore in 2. *d.* 2. *q.* 6. *n.* 8. *&* 4. *Phyſic. q.* 4. Motum eſſe immobilem per æquivalentiam; quia videlicet dum flante vento removetur à turri illa pars aëris quæ ipſam ambiebat; alia priori æqualis, & eôdem modô turrim ambiens ſuccedit.

Dices. Ergo illa turris movetur localiter, quippè cùm novum locum acquirat.

Nego maj. Quia ut fiat motus localis, non requiritur tantùm acquiſitio novæ ſuperficiei ambientis eôdem modô: ſed requiritur ut hæc acquiſitio fiat per motum non in ſuperficie, ſed in mobili receptum. Unde cum turris novam ſuperficiem non obtineat per motum in ea receptum, movetur quidem ſuperficies, non verò turris. Hinc turris mutat quidem locum phyſicè & materialiter, non verò moraliter & formaliter; quia mutatur quidem ſuperficies aëris continentis, quæ eſt materiale loci; ſed ſuperficies quæ ſuccedunt, connotant ſemper ſimile *ubi*, quæ connotatio & immobilitas eſt ratio formalis loci. Accedit quòd illæ ſuperficies advenientes æquivalent præcedentibus; proindeque nec formaliter, nec moraliter turris mutat locum ſuum; ſicque non movetur: ut enim aliquid moveatur localiter, ſatis non eſt quod mutet locum materialiter & phyſicè, ſed præterea requiritur ut etiam ipſum mutet moraliter & formaliter.

CONCLUSIO III.

Variæ loci diviſiones proferuntur.

LOcus diverſimodè dividitur.

1. *In communem & proprium*: Prior eſt in quo plura ſimul exiſtunt; *v.g.* plures Scolaſtici in eadem claſſe: poſterior eſt, quem una quæque res ſola occupat.

2. *In naturalem & violentum*: Prior eſt ad quem res quælibet naturali impetu fertur, ut lapis deorſum, ignis ſurſum: poſterior eſt quem res habet contra ſuam naturalem inclinationem, *v. g.* ſi lapis medio in aëre ſuſpenſus detineatur.

3. *In internum & externum*: Hic eſt externa ſuperficies per quam corpus in loco conſtitutum extrinſecè continetur ac ambitur, qualis eſt, *v. g.* ſuperficies aëris meum corpus ambientis: ille eſt reſpectus extrinſecus rei locatæ ad locum, & idcircò internus dicitur, quia talis reſpectus eſt in locato, proprièque dicitur *ubi*, de quo egimus in Logica.

4. *Locus externus dividitur, in realem, ſeu phyſicum*, quem ſuprà

prà definivimus; *& in imaginarium, ſeu fictitium*, quem 1. concluſione refutavimus.

5. *Dividitur in ſurſum, deorſum, dextrorſum, ſiniſtrorſum, antrorſum & retrorſum.* Quæ omnia patent ex terminis: in animali enim *v. g.* dicitur *ſurſum* & *deorſum*, vel ratione capitis & pedum; vel ratione partis alimentum capientis, & excrementa dejicientis: *ante* & *retro* ratione motûs proceſſivi: *dextrum* & *ſiniſtrum*, ratione principii talis motûs; quod cum dicatur eſſe hepar, inde fit ut ea pars animalis quæ hepati eſt vicinior dicatur dextra, & oppoſita ſiniſtra: cætera eaſdem habent denominationes, ſecundùm variam habitudinem quam habent ad præfatas partes. Secùs eſt de toto univerſo: nam dicitur *ſurſum*, quò tendunt levia: *deorſum*, quò gravia: *dextrum* oriens, quia inde eſt principium motûs cœli: *ſiniſtrum* occidens: *antrorſum* hemiſphærium ſuperius, & *dextrorſum* hemiſphærium inferius.

6. *In permanentem & ſucceſſivum. Permanens* dicitur quem res habet dum quieſcit: *ſucceſſivus* verò quem res habet dum movetur, & per quem fluenter, & ſucceſſivè reſpondet ſpatio per quod movetur, illudque *ubi* eſt terminus primarius & immediatus motûs localis: cum enim mobile movetur motu locali, acquirit per eum motum *ubi fluens*, quo ſucceſſivè reſpondet alicui ſpatio.

7. Locus ſeu ubi permanens & fluens, rurſus triplex diſtinguitur, nimirùm ubi circumſcriptivum, definitivum & ſacramentale. Ubi *circumſcriptivum* eſt quô unum corpus ſecundum ſe totum toti ſpatio & ſecundùm varias ſui partes diverſis loci partibus correſpondet, *Definitivum* eſt, quô ſpiritus ſecundùm ſe totum eſt in toto loco & in qualibet parte loci. *Sacramentale* eſt, per quod corpus ad modum ſpiritûs in loco conſtituitur; per ipſum enim corpus ſecundùm ſe totum correſpondet toti loco, & ſingulis ejus partibus. Cætera reperi ex dictis in Logica de prædicamento *ubi*.

QUÆSTIO SECUNDA.

An duo corpora poſſint eſſe in eodem loco, & idem corpus in duobus locis, & quomodò.

NOTAND. 1. penetrationem corporum ſecundùm vim nominis eſſe quaſi *penitùs intrationem* unius corporis in aliud: ſic autem ſumpta hæc vox duobus modis uſurpatur, ſcilicet populariter pro intratione unius in aliud cum ipſius diviſione; quo ſenſu inſtrumenta acuta, ut clavus & gladius dicuntur eſſe penetrativa. *Secundò*, phyſicè & propriè, pro intratione in aliud ſine ulla diviſione; quomodò Chriſtus Dominus dicitur ſinum Virginis in ſua nativitate, ſaxum ſepulchri in ſua reſurrectione, & Cœlos in aſcenſione penetraſſe. Hîc autem non agitur de penetratione populariter ſumpta, ſed de ea quæ propriè ac phyſicè conſideratur.

Notand. 2. locum diſtingui duplicem adæquatum ſcilicet & inadæquatum. *Prior* eſt in quo totum corpus continetur, ita quòd nulla ipſius pars extra hunc ſit conſtituta. *Poſterior* eſt in quo ſolùm eſt aliqua pars corporis, cæteræ verò in aliis

loci partibus: ſic locus totius corporis dicitur adæquatus, locus verò capitis inadæquatus. *Inſuper* res aliqua poteſt eſſe in loco vel definitivè, vel circumſcriptivè vel ſacramentaliter, ut dictum eſt in præcedenti quæſtione.

Notand. 3. capacitatem exiſtendi in loco conſiderari poſſe vel naturaliter vel ſupernaturaliter, hoc eſt citra miraculum, & ſecundùm ordinariam naturæ vim & diſpoſitionem; vel cum miraculo, & per ſolam virtutem divinam, ac præter ordinarias naturæ leges. Certum eſt autem idem corpus poſſe eſſe in pluribus locis adæquatis ſucceſſivè, per motum enim corpora diverſum locum acquirunt & occupant. Certum pariter idem corpus poſſe eſſe in duobus locis inadæquatis ſecundùm varias ſui partes. Certum denique idem corpus poſſe eſſe ſacramentaliter & veluti definitivè in uno loco, & circumſcriptivè in altero: nam adorandum Chriſti Domini corpus eſt circumſcriptivè in cœlo, & ſacramentaliter in adoranda Euchariſtia. Reſtat igitur determinandum utrum idem corpus poſſit eſſe naturaliter aut ſaltem divinitùs in duobus locis adæquatis, & an in utroque loco poſſit conſiſtere circumſcriptivè, aut tantùm in uno circumſcriptivè, in altero autem definitivè.

CONCLUSIO I.

Duo corpora non poſſunt eſſe naturaliter in eodem loco, poſſunt verò ſupernaturaliter. Hæc duas involvit partes; quarum

Probatur 1. ipſàmet quotidianâ experientiâ: Videmus enim locum ab uno corpore occupatum, aliud non capere, imò ſi quod prius eſſet, expellitur, ut aliud inducatur: ſed hujus expulſionis nulla proferri poteſt alia ratio; niſi quia unicus locus duo corpora capere nequit. Ergo, *&c.*

Deinde, contraria ſi ſtaret ſententia, nulla fieret diviſio continui per phyſicum alterius corporis contractum & impetum; nec proinde gladius lignum aut carnem ſcindere poſſet; nec enſis inter corporis latera vibratus ſciſſionem cauſaret, nec vulnus procrearet; quod tamen nullus niſi à mente alienus admittet. Proprium enim eſt quantitati continuæ, ut corpus quodlibet ipſa affectum, alteri ſit impervium & impenetrabile; quia cum quantitas ex natura ſua partes exigat extra partes repoſitas; ac proinde neceſſario requirat earum poſitionem, id eſt, ſitum & ordinem in loco, itaut una non ſit in loco alterius; ſed in diſtincto quem tota occupat, idcircò aliam ſecum pati nequit.

Objiciuntur plura hanc adverſus conclusionem. 1. Ferrum candens ab igne pervaditur. 2. Vas aliquod cineribus repletum, recipere poteſt adhuc aquam ſuperinfuſam. 3. Aqua ipſa vas ſuum licet impleat, intra ſe tamen plures nummos, vel quid ſimile ſutiliter immiſſum capere poteſt. 4. Panis recenter coctus & calidus aquam & quemlibet liquorem ebibit; ſed hæc fiunt naturaliter: Ergo datur corporum penetratio naturalis. *Duo corpora non poſſunt eſſe in eodem loco naturaliter*

Reſpondeo hæc omnia non fieri per corporum penetrationem: & ut ſingulis faciam ſatis; *Dico ad* 1. Formam ignis ferri poros ſubingredi, poſtquam aërem in ipſis poris delitescentem vel ejecit vel in ſe con- *Fit ſatis omnibus*

Experientiis contrarium probantibus.

vertit. *Ad 2. dico* aquam ſuâ ſubtilitate cinerum adire meatus, à quibus aërem expellit, ſicut & ſubtiliorem cinerum portionem, quæ tunc in fumum & vaporem evaneſcit; quod patet ex fumo & bullis circa vaſis ſummum exſurgentibus. Inſuper ad infuſionem aquæ cineres comprimuntur & condenſantur, proindeque locum cedunt aquæ ſuperinfuſæ. *Ad 3. dico*, aquam ad injectos nummos cedere & condenſari, figuramque quodam modo ſphæricam tanquam ſibi maximè propriam ſuſcipere; ad quam figuram ſuſcipiendam non parùm juvat vaſis extremitatum ſiccitas, quæ adverſus aquæ humiditatem reluctans, eam effluere non patitur, donec evictâ per humiditatem hac labiorum ſiccitate, aqua effunditur & effluit. *Ad 4.* idem dicendum quòd diximus de cineribus & ferro, in pane enim calido plures ſunt meatus aëre pleni, dum autem madeſit panis, aqua propter ſuam gravitatem aërem expellit, & ipſius locum occupat. *Inſuper* dum panis madeſit, dilatatur & intumeſcit, ampliorémque locum quàm priùs occupat.

Vel uno verbo, *Diſtinguo*: Illa ſunt in eodem loco juxta vulgi ſenſum, *tranſeat*: juxta philoſophicum, *Nego*.

Poſſunt duo corpora virtutei ſupernaturali eſſe in eodem loco.

Probatur 2. pars. Tum Scripturæ, tùm Fidei Chriſtianæ decretis & oraculis: conſtat enim Chriſtum Dominum ex illibato Virginis utero naſcentem prodiiſſe; ex obſerato ſepulchro reſurgentem ſurrexiſſe; ad Diſcipulos januis clauſis intraſſe, cœlum ipſum non reſolutis ejus partibus triumphantem adiiſſe, juxta illud D. Pauli, *Habemus Pontificem qui penetravit cælos.* *Inſuper* in adorando Euchariſtiæ Sacramento, Chriſti Domini corpus totum adeſt præſens toti hoſtiæ, & totum cuilibet parti: Ergo omnes partes in eodem etiam minimo, & ſub minima hoſtiæ conſecratæ particula habet reconditas.

Denique hæc concluſio iiſdem rationibus fulciri poteſt, quibus probavimus duas formas ſubſtantiales eidem ineſſe poſſe materiæ.

Dices 1. Deus non poteſt impedire effectum formalem alicujus: ſed expulſio corporis eſt effectus formalis quantitatis: Ergo, *&c.*

Effectus primarius quantitatis non eſt expulſio.

Diſting. maj. Deus non poteſt impedire effectum primarium, *Concedo*: Secundarium, *Nego*, & *ſimiliter eſt neganda minor.* Effectus ſiquidem primarius quantitatis non eſt alicujus corporis expulſio; ſed tantùm corporis extenſio, ad quam talis expulſio tanquam effectus ſecundarius ſequitur.

Dices 2. Sequeretur eumdem locum bis repleri, vel repleri ſimul & eſſe vacuum: repleri quidem, quia contineret unum corpus; eſſe verò vacuum, quia non contineret omne quod continere poſſet.

Inſuper illa duo corpora vel ſimul locum eumdem occupabunt, & ſic agent in invicem; vel unum tantùm locum occupabit, & ſic unum tantùm erit in loco.

Reſp. Si per bis repleri, intelligatur locum repleri à duobus corporibus, quorum quodlibet ſufficienter repleret, ſi aliud non adeſſet, *Concedo*: Si autem intelligatur locum habere duo locata extra ſe invicem exiſtentia, & ſe non penetrantia, *Nego*. Utrumque ergo corpus verè eſt in loco, & locum occupat, quia cujuſlibet corporis partes correſpondent partibus loci.

Dices 3. Duæ partes continui

ſucceſſivi, *v. g.* motûs non poſſunt eſſe ſimul & in eodem tempore: ergo neque duæ partes continui permanentis poterunt eſſe ſimul & in eodem loco. *Patet conſequentia*; ſicut enim partes continui permanentis ratione ſuæ quantitatis permanentis, expellunt ſe ab eodem loco, ità partes continui ſucceſſivi ratione ſuæ ſucceſſionis & quantitatis fluentis expellunt ſe ab eodem tempore.

Reſpond. negand. paritat. Idcircò enim partes motus, ſi ſit ſucceſſivus, non poſſunt ſimul conſiſtere, quia de ratione eſſentiali entis ſucceſſivi eſt, quòd ejus partes ſibi invicem ſuccedant, nec ſimul conſtant. Secùs autem eſt de continuo permanente, quamvis enim illius partes ſeſe naturaliter expellant ab eodem loco, hoc tamen ipſis non contingit tanquam ratio formalis, ſed ſolùm ut quædam proprietas quâ Deus poteſt corpora privare, aut ejus effectum ſuſpendere.

Dices 4. Plures unitates ſimul ſumptę majorem numerum efficiunt, quàm ſi eſſent pauciores: igitur plura corpora ſimul poſita majus ſpatium neceſſariò debent occupare, quàm ſi eſſet duntaxat unicum corpus.

Diſtin conſeq. Si corpora illa juxta ſe ponantur, *Concedo*: ſi intra ſe ponantur, *Nego*, *unde neganda eſt paritas*; idcircò enim repugnat plures unitates ſimul ſumptas non facere majorem numerum, quia pluralitas numeri petitur ex majori unitatum collectione, unde ubi ſunt plures unitates diſtinctæ, neceſſariò numerus debet eſſe major: at ut corpora majus ſpatium occupent, non ſufficit quòd ſimul conſiſtant in eodem loco, ſed præterea requiritur ut unum juxta aliud conſiſtat: ubi verò intra aliud divinitùs ponitur, neceſſe non eſt quòd majus ſpatium occupet.

Rogabis. An ſi ignis penetrativè ſe haberet cum ligno, lignum conſumeret.

Ignis in ligno penetrativè poſitus poſſet illud abſumere.

Affirmo. Penetratio enim non tollit activitatem alicujus corporis.

Rogabis iterum, an duo corpora eodem in loco poſita perciperentur ut unum.

Reſp quòd ſi ſint ejuſdem quantitatis figuræ & coloris, ut unicum corpus apparebunt: ſecus verò ſi ſint aliter.

CONCLUSIO II.

I*Dem corpus poteſt eſſe ſimul in diverſis locis indiviſibiliter: & poteſt eſſe in uno diviſibiliter, & in alio indiviſibiliter.* Utraque pars eſt de Fide, patetque in adorando Euchariſtiæ Sacramento; venerandum enim Chriſti corpus exiſtit modo indiviſibili in omnibus cujuſlibet hoſtiæ conſecratæ partibus, & in omnibus locis in quibus hoſtiæ conſecratæ reponuntur. Eſt in cœlo circumſcriptivè & modo extenſivo, eſt autem in altaris Sacramento definitivè & modo inextenſo. Rurſus dum ſuis Apoſtolis ſacroſanctum ſuum corpus tradidit, ſub qualibet panis conſecrati particula erat definitivè: quatenùs verò porrigebat ipſis has conſecratas particulas, erat circumſcriptivè; & ſic erat ſimul circumſcriptivè & definitivè in duobus locis.

Idem corpus poteſt eſſe diviſibiliter in uno loco & indiviſibiliter in alio.

Dices. Idem nequit eſſe extenſum ſimul & inextenſum; ergo idem corpus nequit eſſe ſimul in loco circumſcriptivè & definitivè.

Diſtinguo anteced. Idem nequit eſſe ſimul extenſum & inextenſum,

reſpectu ejuſdem loci, *Concedo*; non poteſt habere quantitatem extenſam in ordine ad locum alicubi, & non habere alibi, *Nego:* Nec id magis repugnat quàm duo corpora penetrativè eundem locum occupare.

Inſtabis. Corpus non magis poteſt fieri inextenſum, quàm ſpiritus poſſit fieri extenſus: ſed ſpiritus nequidem divinitùs fieri poteſt extenſus: ergo nec corpus fieri poteſt inextenſum.

Nego paritatem: Et ratio diſparitatis eſt quòd cum ſpiritus nullas habeat partes entitativas, ſic nec quantitativas & extenſas habere poteſt, proindéque repugnat ut habeat partes extra partes. At ut corpus fieri poſſit inextenſum, non eſt neceſſe quòd ſuas partes amittat, poteſt enim ſuas partes conſervare cum exigentia & aptitudine naturali ad replendas diverſas loci partes, quamvis illæ partes actu diverſis loci partibus non reſpondeant.

CONCLUSIO III.

UNum corpus poteſt eſſe duobus in locis extenſivè & circumſcriptivè. Hæc eſt Doctoris *in 4. d. 10. q. 2. præſertim numero 11.*

Et patet 1. Ex Auctoribus fide dignis, aſſerentibus Chriſtum Dominum ſæpiùs in terris modò extenſò apparuiſſe: ſed eòdem inſtanti taliter erat in cœlo. *Probatur anteced. ex 9. cap. Actuum Apoſtolorum*, cùm Divus Paulus Damaſcum proficiſceretur ad Chriſtianorum internecionem, apparuit illi Chriſtus Dominus in via, & conſequenter fuit in terra, non tantùm ſacramentaliter, ſed etiam extensè ac diviſibiliter: apparuit etiam eidem dum detineretur in cuſtodia juſſu Liſiæ Tribuni, ut habemus cap. 13. eorumdem actuum. Hoc poſitô ſic argumentor.

Idem corpus poteſt eſſe circumſcriptivè in duobus locis.

Chriſtus Dominus, ex quo aſcendit in cœlum, nunquam vel momentô abfuit ab eo corporaliter, nec deſinet eſſe uſque in diem judicii; & tamen ex quo aſcendit in cœlum fuit in terra, non tantùm ſacramentaliter, ſed extensè & diviſibiliter: Cœlum autem & terra ſunt duo loca: Ergo fuit de facto extensè & diviſibiliter in duobus locis: Ergo poteſt eſſe in duobus locis. Quòd Chriſtus nunquam vel momento abfuerit à cœlo ex quo in illud aſcendit, patet ex *Pſalmo* 109. ubi Pſalmiſta Regius in perſona Dei Patris ſic filium alloquitur: *Sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*, quod non penitùs complebitur, niſi in generali omnium reſurrectione.

Apertiùs idem docet D. Lucas *c. 3. Actuum Apoſtolorum. Quem*, inquit, nempè Chriſtum, *oportet cœlum ſuſcipere, uſque ad tempus reſtitutionis omnium, Chriſtum in cœlo permanere.* Ergo Chriſtus ſemper futurus eſt in cœlo: ſed etiam verè erat in aëre & in terra diviſibiliter. Probatur ex Apoſtolo, 1. *ad Corinth. 15.* ubi ſic loquitur: *Tradidi vobis quod accepi; quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertiâ die ſecundùm Scripturas; Et quia viſus eſt Cepha, & poſt hoc undecim; deinde viſus eſt pluſquàm quingentis fratribus ſimul: deinde viſus eſt Jacobo, deinde Apoſtolis omnibus; noviſſimè autem omnium tanquàm abortivo, viſus eſt & mihi*, &c. Ergo idem Chriſtus qui reſurrexit & in cœlo conſiſtit, fuit ſimul in terra aut aëre:

quandoquidem viſus fuit Apoſtolis, viſus pariter fuit à Paulo, imò & loquens auditus.

Probatur ratione; de facto Chriſti corpus eſt extenſivo modo in cœlo, & inextenſò in Sacramento; ergo in utroque extenſivo modo poteſt eſſe. *Probo conſeq.* Faciliùs eſt idem corpus poni duobus in locis circumſcriptivè, quàm in uno circumſcriptivè & in alio definitivè: ſed ſecundum fit, ergo & primum fieri poteſt.

Probatur major. Quia ad hoc ut fiat primum, requiruntur duo miracula, unum quò fiat præſens unum numero corpus diverſis ſpatiis à ſe diſtantibus; alterum quo fiat, ut careat naturali ſuo modo. Ad hoc autem ut fiat ſecundum, requiritur tantùm unum miraculum, nempè ut ſit præſens diverſis in locis: Ergo, *&c.* Et ſanè multò difficilius eſt primam partem, quàm ſecundam concipere: Nam corpus in duobus locis extenſivè poſitum, in eis eſſet modo ſibi connaturali: ſi verò in uno definitivè locaretur, hæc locatio foret præter naturalem illius exiſtendi modum.

Non tamen ſequitur illud eſſe poſſe in locis infinitis.

Dices 1. Si unum corpus per divinam potentiam eſſe poſſet pluribus in locis circumſcriptivè, poſſet & in infinitis, non enim potiùs eſſet in duobus quàm in tribus, & ſic uſque in infinitum: ſed id abſurdum eſt, ſequeretur enim illud eſſe immenſum, quod ſoli Deo proprium eſt.

Nego maj. Quamvis enim replicari poſſet corpus pluribus in locis, non tamen in infinitis, quia infinitum actu repugnat, ut ſuprà probavimus. Vel *minorem diſting.* Corpus illud eſſet immenſum immenſitate divinâ, quâ ſcilicet Deus ubique eſt neceſſariò: ſecundùm eſſentiam, præſentiam & potentiam, ita quòd nullus poſſit omninò eſſe locus, cui taliter Deus non ſit præſens virtute, & ratione ſuæ immenſitatis, *Nego*: immenſum erit immenſitate impropriè dicta, id eſt, eſſet pluribi non quidem virtute ſuâ, ſed divinâ; non naturaliter, ſed ſupernaturaliter; non per ſe, ſed dependenter à Deo, *Concedo*; & ſic neganda eſt conſequentia.

Dices 2. Corpus in diverſis locis poſitum eſſet unum & non unum; unum quidem, ut ſupponitur; non unum autem, quia pluribus eſſet in locis.

Reſp. Duplicem unitatem in corpore locato eſſe diſtinguendam, unam entitatis, aliam locationis: Prior eſt intrinſeca corpori, deſumiturque ab ipſius intrinſecis principiis: poſterior autem eſt extrinſeca & repetitur ab unitate loci quem occupat, unde in forma: *Diſting. maj.* Corpus eſſet unum unitate intrinſecâ & entitatis, *Concedo*: unitate extrinſecâ & locationis, *Nego.*

Duplex unitas corporis locati, una entitatis, alia locationis.

Dices 3. Idem corpus non poteſt eſſe ſimul in pluribus temporibus: ergo nec poterit eſſe in pluribus locis.

Nego conſequent. Ratio diſparitatis eſt, quia diverſa tempora eſſentialiter ſucceſſionem involvunt, proindeque repugnat idem corpus ſimul eſſe in diverſis temporibus: at idem dici non poteſt de locis diverſis, ut per ſe patet; ergo non repugnat idem corpus ſimul eſſe in diverſis locis, maximè cùm diviſio locorum non arguat intrinſecam, ſed ſolùm extrinſecam rei diviſionem.

Dices 4. Si idem corpus eſſe poſſet in pluribus locis circumſcriptivè, quilibet locus circumſcriptivus eſſet & non eſſet: eſſet quidem ut ſupponitur; non eſſet verò, quia locus cir-

cumſcriptivus totalis & adæquatus ita rem locatam terminat & claudit, ut extra illum res locata non exiſtat: at ex hypoteſi quòd idem corpus ſimul eſſet in pluribus locis, res locata extra unum ex his locis exiſteret, proindéque locus ille non eſſet circumſcriptivus.

Nego maj. & ad illius probationem: Dico utrumque locum ambientem idem corpus, in eis divinitù, poſitum eſſe reverà circumſcriptivum, quia totum corpus ambit & claudit, nec obſtat quòd corpus exiſtens in uno loco, ſit etiam in altero, quia eſt in utroque ſecundùm omnes ſuas partes, ita quòd ſecundum ſe totum ambiatur & claudatur ab utroque loco; ac ſubinde uterque locus reverà circumſcriptivus eſt.

Inſtabis. Locus circumſcriptivus eſt terminus extrinſecus locati: ſed eſt de ratione termini ut quod ab alio continetur extra ipſum non ſit: proindéque eſt de ratione loci circumſcriptivi ita continere locatum, ut locatum extra ipſum non ſit.

Reſpondeo conceſsâ maj. nego min. Sufficit enim ad rationem termini circumſcriptivi, quòd rem locatam totam comprehendat, quamvis tota etiam contineatur ab alio.

Urgebis. Terminus extrinſecus rei eſt ipſius extremum, quod ipſum omninò complecti debet & claudere: igitur de ratione termini eſt, ut quod ab ipſo continetur, extra ipſum non ſit: alioquin ipſius eſſet terminus & non terminus.

Reſpondeo iſta eſſe vera de termino omninò adæquato & per excluſionem præſentiæ rei locatæ extra ipſum terminum: non verò de termino inadæquato, qualis eſt locus uterque idem ambiens corpus: quamvis enim idem locus & terminus reſpectu unius præſentiæ corporis & tantùm reſpectivè ad idem corpus quod claudit reverà ſit adæquatus, quia complectitur totum corpus, & ſingulas illius partes: attamen unus locus inadæquatus cenſetur reſpectu corporis divinitùs poſiti in pluribus locis: unde diſtingui poteſt: Extra locum circumſcriptivum nihil eſt corporis locati, ſecundùm naturalem ipſius extenſionem, *Concedo*: nihil eſt per multiplicationem præſentiæ divinitùs factam, *Nego*,

Objiciuntur. Plures implicantiæ hanc adverſus concluſionem. 1. Sequeretur corpus Romæ & Pariſiis poſitum circumſcriptivè Romæ poſſet mori & Pariſiis vivere; ibi infirmari, hic convaleſcere, *&c.* ſed hæc ſunt factu impoſſibilia. Ergo, *&c.* His ut faciamus ſatis, ſit

---

CONCLUSIO IV.

Corpus exiſtens in duobus locis habet utrobique eaſdem formas abſolutas, quæ ipſi competunt independenter à loco poſſet tamen eas non habere,

Probatur 1. *pars.* Idem corpus naturaliter exiſtens ſucceſſivè in duobus locis, habet in utroque eaſdem formas abſolutas: Ergo exiſtens ſimul duobus in locis ſupernaturaliter, eaſdem habet formas abſolutas: *Antecedens conſtat.* Petrus enim albus in cubiculo, eſt etiam albus extra cubiculum. *Conſeq. probatur à paritate rationis*: idcircò enim eaſdem habet formas, dum exiſtit duobus in locis ſucceſſivè, quia illas poſſidet independenter à loco: Ergo dum ponitur ſimul duobus in locis, quidni & eas aſſervaret.

Corpus in duobus locis haberet eadem accidentia abſoluta.

Deinde, corpus duobus in locis poſitum idem remanet: Ergo eadem debet habere accidentia ſui perfectiva & conſervativa, qualia ſunt, *v. g.* calor & ſiccitas in igne. *Denique*, nullum reſpectivum deſtruit accidens abſolutum: ſed præſentia localis eſt relatio extrinſecùs adveniens, & accidentia ſunt abſoluta: Ergo adveniente novâ præſentiâ non pereunt accidentia abſoluta.

Dices 1. Operationes ſenſuum, *v. g.* viſio, *&c.* ſunt formæ accidentales abſolutæ, ſed idem homo exiſtens in duobus locis, *v. g.* Romæ, & Pariſiis non poteſt eandem utrobique habere viſionem, alioquin Petrus exiſtens Romæ videre poſſet ea quæ fiunt Pariſiis, ergo, *&c.*

Et poſſet in uno caleſieri & non in alio.

Diſting. min. Petrus exiſtens Romæ quatenùs Romæ exiſtens, videre poteſt ea quæ fiunt Pariſiis, *Nego*: quatenus exiſtens Pariſiis, *Concedo*. Idem dicendum de cæteris operationibus cujuſlibet potentiæ, ſive viventis, ſive ſolùm activæ; ita quòd ſi agentia oppoſita applicarentur homini duobus in locis exiſtenti, *v. g.* ſi Petrus approximaretur ad ignem Pariſiis: & in glacie aut nive Romæ volutaretur, Pariſiis calefieret, & Romæ frigefieret, ſicque ſimul eſſet frigidus & calidus.

Inſtabis. Calor & frigus eidem ſubjecto ineſſe non poſſunt naturaliter: ergo unum & idem corpus non poſſet Pariſiis calefieri, & Romæ frigefieri.

Saltem ſecundum gradus remiſſos caloris & frigoris.

Diſting. anteced. Nequeunt eſſe ſimul perſeveranter in gradibus remiſſis, *Nego*: In gradibus intenſis: *Concedo*: Ad minorem dicit Doctor in 4. *d.* 10. *q.* 2. *n.* 15. quòd hoc in caſu ignis calefactivus Pariſiis, & aqua aut nix frigefactiva Romæ, vel eandem corporis partem attingent, vel diverſam: ſi eandem, vel aqua & ignis habebunt æqualem activitatem & virtutem, & ſic illa pars corporis non erit calida, nec frigida in gradu intenſo, ſed tantùm in remiſſo propter refractionem & reſiſtentiam utriuſque virtutis; vel ignis majorem habebit activitatem, & aqua minorem, & ſic calor non autem frigus in partem illam inducetur: Si ſecundùm diverſam, nihil vetat in illis diverſis partibus diverſas indui poſſe qualitates, putà calorem in manibus, & frigus in pedibus.

Poſſet tamen in uno loco habere unam formam & non in alio.

Probatur 2. pars. Nempè quòd poſſit habere unam formam abſolutam in uno loco, & non in alio. *Tum*, quia non plus repugnat corpus eſſe album Pariſiis & non Romæ, quàm repugnet cum Pariſiis ſedere & Romæ moveri: ſed ſecundùm non repugnat, ergo nec primum. *Tum*, quia nullo ex capite colligi poteſt tam neceſſaria concomitantia formarum abſolutarum reſpectu ejuſdem corporis duobus in locis exiſtentis, ut divinitùs talis concomitantia tolli nequeat.

Probatur. Illa neceſſaria concomitantia peteretur vel ex parte loci, vel ex unione quam habent illæ formæ cum corpore: ſed neutrum dici poteſt. *Non primum*, quia natura humana Chriſti eſt independens à loco, nec tamen Verbum Divinum concomitatur omnibus in locis in quibus eſt ratione ſuæ immenſitatis: Inſuper pes hominis eſt pariter à loco independens, nec tamen concomitatur animam rationalem illis in partibus quibus ineſt, id eſt, in capite, corde, *&c. Non etiam ſecundum*, quia relationes præſentiæ uniuntur corpori exiſtenti in duobus locis, nec tamen corpus concomitantur duobus in illis locis; Petrus enim quatenùs

quatenùs exiſtit Romæ, non habet eandem præſentiam quam habet Pariſiis. Adde quòd natura humana neceſſariò unitur Verbo Divino, & manus animæ rationali; nec tamen talis unio neceſſariam importat concomitantiam in pluribus locis.

Dices. Implicat contradictionem eandem formam abſolutam denominare idem ſubjectum & non denominare: aliàs idem homo poſſet dici albus & non albus: ſed id ſequitur ex hac concluſionis parte. Ergo, *&c.*

Hoc enim nullam contradictionem involvit.

Diſting. maj. Implicat contradictionem formam abſolutam denominare & non denominare ſubjectum ſimpliciter, *Concedo*: denominare & non denominare ſecundùm quid, *Nego.* Implicat enim hominem eſſe album, & non eſſe album ſimpliciter, non verò ſecundùm quid, id eſt, eſſe album Pariſiis, & non eſſe album Romæ. Unde præcedens argumentum eſt ſophiſticum, fit enim à dicto ſecundùm quid ad dictum ſimpliciter: idem enim eſt ac ſi diceretur, Petrus eſt albus Pariſiis, & non eſt albus Romæ: Ergo eſt albus ſimul, & non eſt albus.

Quæres 1. An idem corpus poſſit moveri in uno loco & non in alio, eſſe ſurſum & deorſum.

Poſſet etiam moveri aut quieſcere in uno loco.

Affirmat Doctor in 4. *d.* 10. *q.* 2. *n.* 26. *Quia moveri & quieſcere ſecundùm locum nihil aliud eſt quàm habere aliud & aliud ubi: ſicut ergo poſſibile eſt idem corpus habere permanenter unum ubi, & aliud ibi; ſic poſſibile eſt ut habeat permanenter hic unum ubi, & alibi plura ubi ſucceſſivè. Idem dicendum eſt de partibus totius, quia poſſibile eſt, ut hic omnes partes totius quieſcant & aliquæ moveantur alibi.* Nullâque exinde orietur contradictio; quippè cùm illa non contingant ratione ejuſdem ubi & loci, ſed ratione diverſi. Non ſecus ac eadem ſubſtantia per unam qualitatem poteſt eſſe ſimilis alteri, & per alteram diſſimilis; ita unum corpus poteſt eſſe alicui rei præſens & diſtans, ſurſum & deorſum, motum & quieſcens ratione diverſorum ubi.

Dices. Si Petrus Romæ conſtitutus moveretur verſus Pariſios, & Petrus Pariſiis conſtitutus moveretur verſus Romam, per idem ſpatium, ſibique occurreret in via anguſtiſſima; quid hoc in caſu contingeret? An ſibi loco cedet, an verò ſeipſum penetrabit? Primum dici nequit, quia non eſt potior ratio cur Româ profectus, cedat locum Petro profecto Pariſiis, quàm vice versâ: nec dici poteſt etiam ſecundùm, alioquin penetratio fieri poſſet naturaliter. *Item*, ſi corpus eſſet animatum, poſſet ſeipſum movere pellendo & trahendo: poſſet ſimiliter idem homo habens plura ubi, choreas inſtituere; integrum exercitum conſtituere, ſibi loqui & audire, cum ſeipſo diſputare, & vices arguentis ac reſpondentis ſimul agere.

Solvuntur implicantia.

Reſpondet Doctor ibidem, hæc eſſe puerilia, dicitque fieri penetrationem hoc in caſu; non quidem per vires naturales, ſed per novum miraculum, vel Deus auferret ab ipſo unum ubi & ſic tantùm unico in loco erit. Dicit pariter eundem hominem poſſe ſuum corpus movere ut eſt locatum alibi, quia propter identitatem corporis non aufertur ratio mobilis, nec motivi ab ipſo: & ſic poſſet inſtituere choreas, & exercitum conſtituere, ſi nempè illius præſentia millies aut pluries multiplicaretur: poſſet ſimiliter integram muſicarum vocum harmoniam re-

ſonare, ita quòd in uno ubi, unam partem, & in alio alteram ageret, quia aër moveri poteſt aliter ab ipſo in uno loco exiſtenti, quàm in alio, & ſic poteſt vocem altiorem hîc emittere, & depreſſiorem alibi.

Quares 2. An ſi idem alimentum Petro exiſtenti Pariſiis, & Paulo Romæ apponeretur, utrumque ſatiare poſſet.

Quid fieret ſi idem alimentum ſumeretur à duobus ſtomachis.

Reſp. Doctor ibidem, n. 22. idem fieri de ipſo alimento ſumpto à duobus ſtomachis in diverſis locis poſitis, quod fieret ab eis eodem in loco repoſitis, vel enim utriuſque ſtomachi virtus eſt æqualis, vel inæqualis: Si primum, unus ſtomachus majorem ſibi portionem in ſui ſubſtantiam converteret, & ſic magis nutriretur & ſatiaretur, alius verè non ita: Si ſecundum, eundem cibum æqualiter dividerent, & æqualiter ab eo nutrirentur. Idem dicendum de eodem ligno duobus ignibus diverſis in locis exiſtentibus applicato; ſi enim illi ignes ſint æquales, quilibet eorum mediam partem ligni in ſe reſolvet, & ſic duas ignis formas in duas illas partes inducent; ſi inæquales, pars approximata igni minoris virtutis, præparabitur ab ipſo ad formam ignis ſuſcipiendam, quam alter ignis majoris activitatis inducet.

Quares 3. An idem corpus duobus in locis poſitum, poſſet in uno vulnerari, occidi & mori, & non in alio.

Corpus in duobus locis poſſet in uno vulnerari, & non in alio.

Reſpondet Doctor ibidem num. 17. poſſe quidem in uno loco vulnerari & occidi, & non in alio; *Quia*, inquit, *vulneratio dicit diviſionem continui ut hic eſt, aliquo hic dividente: ſed tamen verum eſt quòd hic vulnus habet & alibi, quia eſt diſcontinuatio partium, quæ ſi eſt hîc in corpore, erit & alibi in eodem.* Quibus patet Doctorem velle hominem poſſe in uno loco vulnerari, id eſt, eſſe terminum actionis vulnerativæ, quæ cauſatur ab agente hîc, & non alibi vulnerante; non tamen, inquit, poteſt hîc eſſe vulneratus, & pati abſciſionem capitis, *v. g.* & eundem alibi non pati, propterea quòd abſciſſum caput, partes diſcontinuatæ, & anima à corpore ſeparata ſint independenter à loco. Unde ſi alicui Pariſiis exiſtenti & Romæ, caput Pariſiis abſcinderetur, Romæ etiam interiret; non per vulnus Romæ, ſed Pariſiis inflictum; verè enim illius anima à corpore ſepararetur utrobique: licèt accidentia quæ hanc ſeparationem præcedunt & concomitantur, *v. g.* cicatrix, ſanguinis effuſio, ictus mucronis, *&c.* Romæ non apparerent.

Non poſſet tamen in uno loco mori & non in alio.

Dices. Anima poteſt à corpore ſeparari Pariſiis & non ſeparari Romæ: mori poteſt in uno loco, & non mori in alio.

Diſting. anteced. Poteſt ſolvi Romæ, id eſt, eſſe terminus illius actionis ſeparativæ, quæ fit Romæ, & non fit Pariſiis, *Concedo:* poteſt anima eſſe ſeparata à corpore Romæ exiſtente, & non eſſe ſeparata ab eodem exiſtente Pariſiis, *Nego.* Animam enim ſeparatam eſſe à corpore, idem eſt ac hominem non eſſe, ſeu exiſtentiam & ſuum eſſe ſubſtantiale deperdere. Cùm autem eſſe exiſtens ſit eſſe ſimpliciter, ſequitur quòd ſi hoc eſſe exiſtens alicubi deperdatur, deperdetur & alibi; alioquin idem poſſet eſſe ſimpliciter & non eſſe ſimpliciter, quod eſt manifeſta contradictio.

Quares 4. Per quam actionem corpus duobus in locis conſtitui poſſit.

Corpus fit præſens pluribi per actionem adductivam.

Reſp. Cùm Doctore, id fieri per productionem novi *Vbi*, quam productionem Doctor nominat *actionem adductivam*; eôdem enim modò ratiocinandum eſt de actione, quâ corpus inciperet eſſe in pluribus locis, quô ratiocinamur adorandum Christi corpus incipere eſſe in Sacramento: ſed Chriſtus Dominus in Sacramento non producitur novâ aliquâ ſubſtantiali actione, ſed tantùm per acquiſitionem novæ præſentiæ localis; alioquin diebus ſingulis renovaretur incarnatio; illius enim corpus & anima denuò producerentur, & Verbo Divino unirentur. Item Sacerdotes omnes dici poſſent Patres Chriſti Domini, cùm ipſi conferrent eſſe ſubſtantiale: Item, corruptis ſpeciebus euchariſticis, ſubſtantialiter retineret Chriſtus; amitteret enim illud eſſe ſubſtantiale, quod per conſecrationem receperat: quæ conſequentiæ ſenſum catholicum & orthodoxum refugiunt.

Dices 1. Actio conſecrativa dicitur tranſſubſtantiatio: ergo verè eſt actio ſubſtantialis.

Non verò per productivam.

Diſting. conſeq. Eſt ſubſtantialis ratione terminorum ſubſtantialium circa quos verſatur, id eſt, ratione ſubſtantiæ panis quæ tollitur, & corporis Chriſti quod ponitur, *Concedo*: eſt ſubſtantialis ratione ſubſtantiæ per eam de novo productæ, *Nego*. Chriſtus enim Dominus nihil per conſecrationem ſubſtantiale recipit; ſed ſolùm novum *Vbi*, ſeu novam localem præſentiam.

Dices 2. Multiplicatâ re fundatâ, multiplicari debet etiam fundamentum: ſed multiplicatur relatio præſentiæ, ergo multiplicari debet etiam corpus, quod eſt iſtius relationis fundamentum.

Negat maj. Doctor in 4. *d.* 10. *q.* 3. *n.* 5. quia (inquit) idem poteſt eſſe principium agendi reſpectu multarum actionum; & idem fundamentum proximum reſpectu plurium relationum; eadem enim albedo poteſt eſſe fundamentum ſimilitudinis ad aliud habens etiam albedinem, & diſſimilitudinis ad aliud habens nigredinem.

QUÆSTIO TERTIA.

An dari poſſit vacuum, & qualiter.

Cum vacuum opponatur loco, quia nihil aliud eſt, quàm ſpatium carens omni corpore, quod continere poteſt; idcircò non incongruè poſt loci delineationem atque explicata circa ipſum occurrentia dubia, quæ de vacuo ingeri ſolent difficultates proponuntur diſſolvendæ; quod ut faciliori negotio expediatur:

Notand. 1. Vacui nomen uſurpari vel *populariter*, vel *philoſophicè*: priori modò ſumptum ſignificat ſpatium nullo ſolido corpore plenum, aut ſaltem eo quo repleri deberet, ſic dolium vino deſtitutum, vacuum dicitur, quamvis aëre ſit repletum. Poſteriori autem modò ſumitur pro ſpatio omni prorsùs corpore deſtituto, apto tamen repleri: quô ſenſu duplex diſtinguitur, ſcilicet *interminatum* ſeu carens terminis quibus claudatur; aliud verò *terminatum* quod habet terminos ſeu ſuperficiem intra quam reperitur. Primum eſt illud ſpatium in immenſum diffuſum, quod extra cœlos nunc eſſe, & ante mundi creationem extitiſſe concipimus. Quod iterùm dupliciter poteſt accipi, nimi-

rium vel *fictitiè*, putà ſi quis apprehenderet immenſam illam ſpatii diffuſionem ad modum alicujus loci realis & ſuperficiei, quæ ex ſe capax eſſet alios mundos claudere & ſuo ſinu complecti, quò ſenſu ſpatium illud reverà purè fictitium eſſet, & propriè dictum imaginarium. Vel apprehenditur *verè*, ut ſi quis concipiat hujuſmodi ſpatia extra mundi ambitum, & quæ fuerunt ante ipſius creationem ad modum alicujus intervalli, quod à parte rei & ex ſe eſt quidem purum nihil: poteſt tamen fieri ſuperficies realis & corpora complecti, ſi Deus alterum mundum extra hunc condere vellet: qualiter acceptum ſpatium illud, non eſt purè fictitium; reverà enim extra hunc mundum eſt quædam capacitas negativa & negativè æterna, neceſſaria, improducibilis & incorruptibilis, qualia diximus eſſe univerſalia in Logica ad excipienda illa corpora, quæ Deus extra hunc mundum vellet producere: quamobrèm hoc modo apprehenſum ſpatium illud non eſt fictitium & imaginarium, quia concipitur ut eſt, poteſtque aliquatenùs reale cenſeri eo modo quo tenebræ, quatenus ſunt privationes lucis, & aliæ rerum poſitivarum negationes & privationes dicuntur reales; non quidem abſolutè & ratione ſui, ſed reſpectivè & ratione earum rerum, quarum ſunt carentia. Spatium autem verò reale & terminatum illud eſt quod terminis realibus & exiſtentibus clauditur, putà ſi Deus annihilaret totum aërem, cubiculum implentem, licèt enim hæc aëris annihilatio & abſentia eſſet mera negatio, ac ſubinde nihil ex ſe & in ſe, nihilominùs verè & realiter connotat realem ſuperficiem corporis realis quæ priùs complectebatur, & iterùm poteſt complecti aliquod corpus.

Notandum 2. Vacuum verè reale, & propriè ſumptum iterùm duplex diſtingui, aliud quidem notabile & magnum, aliud autem minus ſpectabile ſeu parvum. *Notabile* dicitur illud, quod fieret in loco ſpatioſo, ſi nimirùm ab eo Deus omnem aërem & corpora, quibus impletur, removeret, impediretque ne alia corpora ſuccederent: quod vacuum etiam appellant coacervatum, quia videlicet fit ex abſentia plurium corporum, quæ loci amplitudinem replebant. Aliud verò dicitur minùs ſpectabile, quia minima eſt carentia alicujus corporis; tale eſt vacuum quod ex mente Epicuri ejuſque ſectatorum reperitur inter atomos, ex quibus corpora conſtare putant: cùm enim illæ atomi non ſint ejuſdem figuræ, ſed aduncæ, aliæ hamatæ, *&c.* nec idcircò poſſint ſeſe tangere ſecundùm omnes ſuas partes; neceſſum eſt, quòd quandò invicem cohærent, intercedat aliquod vacuolum inter earum latera, quod vacuum diſſeminatum appellant. Quæritur ergo, an utrumque hoc vacuum admittendum ſit in rerum natura.

Notand. 3. Circa præſentis quæſtionis reſolutionem tres præcipuas eſſe auctorum ſententias. *Prima* eſt *Gaſſendi* agnoſcentis in rerum natura aliquod vacuum diſſeminatum, ſeu interceptum inter atomos diverſæ figuræ, ex quibus cum Epicuro putat corpora omnia conſtare. *Secunda* eſt *Carteſii* ejuſque ſequacium, contendentium non ſolùm nullum vacuum exiſtere, ſive intra ſivè extra mundum, ſed nec etiam divinitùs eſſe poſſibile. Docet enim 2. *parte art.* 11. ſpatium & locum idem eſſe cum ſubſtantia rerum corporearum

quas claudit; putat enim materiam & ſubſtantiam rerum nihil aliud eſſe, quàm earum extenſionem: quamobrem cum ſpatium non poſſit concipi, niſi ad modum alicujus extenſionis, hinc diſtinctè affirmat, *art. 16.* extenſionem cujuſlibet ſpatii eſſe realem, & quodlibet ſpatium eſſe ſubſtantiam. Hinc *art. 21. & 22.* concludit mundum eſſe infinitum, & ſpatia quæ extra cœlos in infinitum imaginamur, eſſe reverà realia, idcircò plures mundos eſſe omninò impoſſibiles. At audacis magiſtri audacior diſcipulus *Rohault* cùm dixiſſet, *cap. 5. art. 3.* impoſſibile eſſe ut aliquid fiat ex nihilo, aut quod nihil eveniat aliquid, alioqui nihil haberet aliquas proprietates, quod eſt impoſſibile: adjeciſſetque *art. 5.* nullam rem poſſe annihilari, quia concipi non poteſt, quomodò tranſire poſſe ab eſſe ad non eſſe. Et præterea, *cap. 7. art.* 10. addidiſſet extenſionem ità rebus eſſe eſſentialem, & independentem ab omni ente creato, ut nulla res, imò illud nihil quod ante mundi creationem fingimus, non poſſit ſine ea apprehendi, unde ſequitur illam non eſſe accidens aut proprietatem entis, ſed veram ſubſtantiam. Concludit *cap.* 8. *art.* 1. vacuum à plurimis Philoſophis aſſertum eſſe omninò impoſſibile, quia per vacuum intelligunt ſpatium ſine ullo corpore & materia; cum tamen ſpatium, extenſio & materia idem ſint omninò, nec unum ſine altero exiſtere poſſit, imò nec concipi juxta noſtra principia. Quæ temeraria doctrina quàm erronea ſit & periculoſa, infrà demonſtrabimus. *Tertia* tandem ſententia eſt communis Peripateticorum, docentium nullum ſive intra ſive extra mundum eſſe vacuum reale, nec illud naturæ viribus, ſed ſolâ virtute divinâ poſſe induci, quod ut appareat, ſit

---

CONCLUSIO I.

R*Everà dantur ſpatia extra hujus mundi ambitum, non poſitiva ſed negativa.*

Probatur. Illa ſpatia reverà ſunt admittenda in quibus novæ creaturæ poſſunt à Deo produci: ſed extra hujus mundi ambitum creaturæ produci poſſunt à Deo: igitur, *&c. Major conſtat:* nec eam inficiantur Carteſiani, *minor* verò quam ipſi obfirmatâ fronte & erroneo ſenſu pernegant, probatur. Non minùs poteſt Deus creaturas aliquas extra hujus mundi ambitum producere in illo ſpatio quod mente concipimus, quàm potuerit hunc mundum condere in illis ſpatiis quæ ante rerum omnium creationem fuiſſe apprehendimus: ſed Deus reverà hunc mundum condidit in illis ſpatiis, quæ non poſitivè quidem ſed negativè erant capacia, ſeu importabant non repugnantiam ad excipiendam hanc mundi ſtructuram & molem; igitur, *&c. Minor eſt evidens.* Conſtat enim univerſum hunc mundum fuiſſe à Deo conditum & occupare ſpatium quod antea nullo repletum erat corpore; alioqui corpora illa debuiſſent alio ejici & propulſari, ut mundo de novo creato locum cederent, vel omninò annihilari; vel neceſſum fuiſſet fieri dimenſionum penetrationem, ut corpora de novo producta cum ipſis conſiſterent. Porrò nullam ex his conſequentiis admittere poſſunt Carteſiani, neque ullus Philoſophus ſanæ mentis eas illationes probabit; igitur, *&c.* qui nec ſpatium extra mundum nec corporum pene-

trationem, nec rerum annihilationem poſſibilem admittunt. Majorem inficiari non poteſt ullus fidelis & Catholicus, neque enim eſt abbreviata manus Domini, nec divina ejus potentia exhauſta in hujus mundi productione; quippè cùm ſit finitæ entitatis & perfectionis, nec adæquare poſſit divinam fœcunditatem quæ omninò infinita eſt, nulloſque habere poteſt præfixos terminos in creaturis producendis: igitur quâ facilitate & pronutu ſuæ voluntatis hunc mundum condidit, poteſt & alterum effingere.

Reponunt Carteſiani 1. hunc mundum illimitatum eſſe & infinitum, ac proinde omnia quæ mente apprehendi poſſunt ſpatia jam ab illo occupari, ac ſubinde nulla eſſe ſpatia ab altero mundo occupanda.

Contrà. Talis eſt hujus mundi complexio, qualia ſunt ea quæ ſuo ambitu complectuntur: at omnia quæ mundus ſuo ſinu complectitur finita ſunt & limitata; igitur ipſe finitus eſt & limitatus.

Major eſt evidens, à diviſis enim ad conjuncta valet conſequentia in prædicatis intrinſecis, & quæ rebus neceſſariò conveniunt; ſicut enim optimè colligitur mundum eſſe creatum à Deo, quia nihil eſt in tota mundi machina quod non fuit ab ipſo productum, ita inferri licet univerſam mundi ſtructuram eſſe finitam, quia omnes quas involvit creaturas ſunt finitæ & limitatæ: igitur falſum eſt hunc mundum diffundi per omne ſpatium quod mente cogitari poteſt.

Reponunt 2. ſpatium omne non poſſe concipi ſine extenſione nec extenſionem ſine materia, quæ nihil aliud eſt quàm ipſa extenſio, nec materiam ſine corpore, quod neceſſariò conſtat triplici dimenſione: igitur quandò concipimus ſpatium neceſſum eſt quòd concipiamus corpus; ac ſubinde nullum poſſumus apprehendere ſpatium extra mundum, & quod jam non ſit aliquo corpore occupatum.

Contra. Primò falſum eſt materiam nihil aliud eſſe quàm extenſionem, nec corpus aliquid aliud præter trinam dimenſionem, ut jam pluries à nobis demonſtratum eſt. *Deinde* etiam apertè falſum eſt ſpatium idem eſſe cum re in ipſo collocata, ut gratis ſupponunt, nullo verò argumento probant Carteſiani; enim verò ſpatium eſt omninò immobile, res verò locata mobilis eſt; ſiquidem eſt de ratione corporis mobilis ut ab uno ſpatio immobili tranſeat ad aliud; igitur ſpatium non eſt idem cum re quam claudit. *Præterea* reverà concipimus mundum hunc conditum eſſe in aliquo ſpatio, à nullo anteà corpore occupato: igitur concipi poteſt ſpatium, & eſſe abſque extenſione reali & corpore.

Reponent fortaſſis, ut jam in tertio notabili præmonuimus, equidem concipi poſſe aliquod fuiſſe ſpatium ante mundi creationem, ſed inquiunt, cùm illud apprehendi non poſſit, niſi per modum extenſionis alicujus, etiam nec concipi poteſt ſine materia, quia extenſio, materia & ſpatium idem omninò ſunt.

Contra. Si hæc ità eſſent, ſequeretur ante mundi creationem rem aliquam realem à Deo eſſentialiter diſtinctam, nimirùm materiam illam Carteſianam extitiſſe; ac ſubinde illam eſſe æternam, & omninò à Deo independentem: vel enim illa eſſet producta vel non. Primum non admittent Carteſiani, alioqui ſpatium illud quod concipimus ante

mundum conditum extitiſſe, quodque illi aſſerunt idem eſſe cum materia & ſubſtantia debuiſſet in alio ſpatio formari, & ſic recurret eadem difficultas, & fiet proceſſus in infinitum: ſi ſecundum admiſerint, ſequitur illam materiam eſſe independentem à Deo; ſequitur inſuper, mundum hunc ex nihilo non proceſſiſſe; quippè cùm jam illius formationem præceſſiſſet ſpatium illud & ipſa materia Carteſiana, quæ omnes & aliæ ſimiles conſequentiæ omninò ſunt erroneæ & hæreticæ: igitur neceſſe eſt aut falſam & erroneam ſuam doctrinam aut Fidem Catholicam Carteſiani ejurent.

Ex his itaque inferre licet admittenda eſſe ſpatia aliqua extra mundum, non quidem realia poſitivè ſed negativè, quæ videlicet nihil aliud ſunt, quàm capacitas quædam poſſibilis; ſeu non repugnantia ad excipienda corpora quæ Deus extra hunc mundi ambitum producere poteſt, ſi vellet, ac ſubinde admittere licet vacuum illud negativum interminatum & indefinitum, de quo nulla debet eſſe controverſia apud Philoſophos; quippè cùm de ſolo vacuo terminato ſit, aut ſolùm divina apud illos contenſio, utrum virtute naturæ illud induci poſſit: quamobrem ſit

CONCLUSIO II.

N*Ullum datur, nec dari poteſt vacuum reale terminatum naturæ viribus.*

Probatur. Illud naturaliter fieri nequit, quod repugnat naturæ agentium naturalium: ſed vacuum repugnat naturæ agentium naturalium.

Probatur, primò quidem *à priori*, idque ex fine tum univerſali, tum particulari, propter quem cauſæ naturales moventur ad vacuum impediendum. *Univerſalis* eſt omnium corporum connexio; mundus enim cùm ſit aliquod totum ſuis ex partibus compactum; cùmque totum quodlibet ex ſuarum partium diſſidio intereat, mirum non eſt ſi vacuum agentibus naturalibus repugnet. *Finis verò particularis*, in eo ſitus eſt, quòd corpora ſublunaria egeant cœleſtium influxu, vel ut ſimpliciter, vel ut meliùs conſerventur & operentur: is autem influxus non diffunditur in corpora, niſi ex earum mutua cohæſione, ut ab uno corpore in aliud migret. Hæc autem cohæſio & adunatio per vacuum impeditur, cum enim deſit medium deferens cœleſtes influxus, quæ cum ſint accidentia, nec poſſint ſine ſubjecto exiſtere, neceſſariò requirunt medium reale per quod à corporibus cœleſtibus ad ſublunaria deferantur.

Non dari vacuum probatur. 1. ex connexione mundi partium

Sine qua nullus foret cœlorum influxus.

Nec obſtat quòd lux non deſinat propagari, tametſi corpore luminoſo opponatur corpus opacum unius pedis: inde enim non eſt conſequens quod etiam illa lux non obſtante vacuo & inane ſpatio poſſet propagari; licèt enim quædam ſint qualitates, quæ cùm ſint productivæ ſimilium, obliquè propagari poſſunt; quædam tamen ſunt, quæ cùm propagentur duntaxat à cauſa principe, non niſi per lineam rectam poſſunt diffundi, ſic ſpecies viſibiles ità directè propagari exigunt; ut ſi minimum opacum corpus ipſis objiciatur ad facultatem viſivam non poſſint deferri. Multò minùs deferrentur tam hæ quàm aliæ qualitates per vacuum, cum ſubſiſtere nequeant abſque ſubjecto reali, quale nullum in vacuo

eſſet, ac ſubinde nec per illud poſſent propagari nec in eo conſervari.

Nullum vacuum dari poteſt naturæ viribus

Probatur 2. à poſteriori, idque innumeris propemodùm experientiis, quibus conſtat agentia naturalia omnes ſuas vires exerere, & plerumque moveri contra eorum inclinationem naturalem, ut vacuum impediant: Sic aqua per tubum aſcendit; dum aliquis aërem in tubo reſidentem aſpirat. Sic cucurbitulæ medicæ (ſolitò ventoſæ nominatæ) carnem ſurſum attrahunt, dum aër qui ignis virtute fuerat rarefactus, extinctâ flammâ condenſatur & minorem in locum contrahitur; efficeretque vacuum, niſi caro intumeſceret; & ſi præceſſerit ſcarificatio, ſanguis aſcendit ad cucurbitulæ ſummitatem propter vacuum evitandum. Nec refert quòd cucurbitulæ terræ appoſitæ, terram non attrahant; ſic enim non poſſunt applicari, quin ſemper aëri pervius aliquis aditus remaneat, ac proinde nullum eſt ibi vacui periculum.

Ut ratione & pluribus exemplis probatur.

Sic dolium vino plenum nihil aut parùm liquoris poterit effundere, etiamſi in inferiori parte ſit effuſioni aditus, niſi apertò ſuperiori orificiò. Ejuſdem vacui metu, lagena epiſtomium habens anguſtius, liquoris effuſionem non patitur dum ejus orificium ſubitò invertitur. Item follium latera deduci non poſſunt, quandiu orificio clauſo ingreſſus aëris prohibetur. Sic tandem Bombardæ etiam fortiſſimæ non raró diſrumpuntur, dum ſcilicet ignis tanto impetu erumpit, ut æquali celeritate non poſſit aër in ejus locum ſuccedere. Ex his & ſimilibus experientiis ſatis ſuperque patet, naturam vacuum abhorrere, nec proinde illius opificem uſquam fieri poſſe.

Probatur 3. ex defectu cauſæ naturalis vacuum inducentis. Illud enim fieri nequit naturaliter, cujus nullum agens naturale efficiendi eſt capax, ſed nullum eſt agens, quod mundi partium continuitatem ſolvere poſſit ad vacuum inducendum: vel enim illud agens eſſet inanimatum, vel animatum, vel omninò ſpirituale: ſed nec cauſæ naturaliter agentis virtus, nec hominum induſtria, nec Angelorum eminens potentia illud præſtare poſſunt.

Probatur 1. pars minoris de cauſis naturaliter agentibus. Nullum corpus ſuperare poteſt vim reſiſtitivam, quâ corpora naturalia unionem ſuam tuentur contra vacuum: ergo nec poteſt procreare vacuum. *Probatur anteced.* Virtus particularis non poteſt ſuperare virtutem univerſalem, nec virtus partis virtutem totius: atqui virtus cujuſlibet corporis eſt tantùm virtus particularis, & virtus alicujus partis univerſi: virtus autem quâ corpora obſiſtunt vacuo eſt virtus univerſalis & virtus totius in univerſi, ut patet ex ſtupendis eorum affectibus, quibus nihil unquam ſimile producunt, dum agunt auctoritate privatâ: ergo corpus aliquod ſuperare nequit vim reſiſtitivam, quâ corpora naturalia obſiſtunt vacuo.

Confirmatur. Si aliquod foret corpus inducendi vacui capax maximè ignis, cùm vel ex locis ſubterraneis, vel ex tormentis bellicis & catapultis ſummo impetu erumpit: ſed tunc aër vel alia corpora eadem celeritate in locum ejus ſubeunt, & niſi ſtatim eum replere poſſint, diſrumpuntur tormenta bellica ad parandum aditum alicui corpori quod vacuum impediat: ergo, *&c.*

Probatur 2. pars minoris, ſcilicet quòd

quòd vacuum hominum induſtriâ fieri non poſſit. Siquidem ut hominum induſtria vacuum efficeretur, neceſſe foret ut recedente uno corpore homines ſuâ induſtriâ impedirent, ne quodlibet aliud corpus in ſuum locum ſuccederet; ſed id homines ſuâ induſtriâ efficere nequeunt: uno enim corpore recedente non poſſunt cuicumque alteri aditum præcludere; datur enim corpus ſubtile, qualis eſt aër purus & materia quædam ætherea per aërem diffuſa, quam admittendam eſſe non abſimile vero aliàs probabitur, quæ corpora etiam duriora & magis conſtipata facilè pervadunt: igitur hominum induſtriâ vacuum induci nequit. *Deinde* ſi illud poſſent homines exſequi, haud dubiè id perfeciſſent poſt tot tentamina, tot adhibitas obſervationes, tot fabricatas machinas & exantlatos conatus: ſed tota illorum opera infauſtè ceſſit ipſis: ergo non debent confidere ſe id exſequi poſſe, ut continuitatem partium mundi diſſolvant ad vacuum inducendum.

Probatur 3. pars minoris; ſcilicet Angelum non poſſe naturaliter vacuum inducere. Cùm enim omnia ſpatia plena ſint corporibus (ut ſupponi debet hîc, aliàs non opus eſſet ut Angelus vim ſuam exereret ad vacuum faciendum) non poteſt fieri vacuum, niſi detur quædam annihilatio, aut penetratio materiæ: atqui utraque ſuperat vires naturales Angeli: ergo, &c. *Maj. prob.* Materia quam totus mundus complectitur, determinatam habet quantitatem & extenſionem, & quælibet pars illius materiæ eſt in loco ſoli adæquato & proportinato, quò majorem vel minorem occupare nequit ſine penetratione aut replicatione, ut patet ex ſuprà dictis de rarefactione: Ergo ut foret vacuum, annihilari deberet aliqua pars materiæ, aut hæc deberet aliam penetrare, utrumque autem virtutem Angelicam tranſcendit.

Confirmatur exemplo. Angelus non poteſt efficere vacuum in cubiculo; ergo nec alibi. *Prob. antec.* Ut vacuum efficeret in cubiculo, deberet expellere aërem in ipſo contentum, & ſimul præpedire ne alius ſuccederet; ſed ſuppoſito quòd poſſet aditum alteri aëri aut corpori præcludere, nullatenùs expellere poſſet cum qui jam repleret cubiculum: ut enim ex aliquo loco expellatur, debet eſſe aliquis locus in quem illud impellere poſſit: ſed nullus extra cubiculum locus eſſet in quo poſſet aër expulſus excipi: omnia enim ſupponuntur plena; ergo non poſſet aër expelli è cubiculo: Nec dicas aërem tunc condenſatum fore, cùm enim condenſatio fiat tantùm per emiſſionem corpuſculorum, aſſignari deberet aliquis locus in quem illa corpuſcula ſeſe recipere poſſent: ſed nullus alius eſſet locus in quem ſe poſſent recipere præter cubiculum ex quo aër per Angelum expelleretur: Ergo præcluſo tali aditu, ut ſupponitur, corpuſcula aliò divertere non poſſent, ſed immixta aëri manerent, & ſic nulla fieret condenſatio.

Probatur 4. Illud non eſt admittendum, cujus nulla eſt neceſſitas, nulla utilitas, nulla experientia; ſed vacui admittendi nulla eſt neceſſitas, nulla utilitas, nulla experientia. 1. Quidem nulla eſt vacui neceſſitas ſi quæ foret enim, maximè vel ad unionem partium, vel ad diverſas partium figuras, vel ad motum localem explicandum admitteretur: ſed ad hæc omnia inutile eſt va-

cuum. *Primò* quidem, quantùm *ad unionem partium*; partes enim univerſi uniri immediatè & ſeſe tangere facilè concipiuntur: imò in ipſa vacui diſſeminatorum ſententia aliquæ partes in quolibet corpore ſunt continuæ, & ſibi invicem immediatè adhæreſcunt, cur ergo omnes aliæ partes ſic unitæ concipi nequeunt. Vacuum non eſt pariter neceſſarium *ad diverſas partium unitarum figuras explicandas*, quæ aliquas inanitates relinquere debent: hæ ſiquidem inanitates ſunt pori quos ſubſtantia fluida cujuſlibet figuræ capax ſubintrat & penetrat: Non denique *ad motum* neceſſarium eſt vacuum, facile enim ſubintelligitur quod dum aliquod corpus ſuo loco movetur, ſuccedit aliud corpus in ipſius locum, quodque medium fluidum ut aqua & aër ad motum localem aptiſſimum eſt, quia facilè cedit locum corpori duriori & in ipſius locum ſufficitur: ergo vacuum nullatenus eſt neceſſarium. *Secundò*, non eſt alicujus utilitatis, cui enim deſervire poſſet id quod nec eſt poſitivum, nec ullam proprietatem aut virtutem habet; ſed eſt purum nihil: fortè ſuâ oppoſitione poſſet ad decorem univerſi aliquid conferre; ſed ne hunc in finem expedire videretur: Deus enim miram conſtantiſſimamque contrarietatem inter partes univerſi poſuit, ut altera alterius pulchritudinem ſuâ oppoſitione manifeſtaret. Adde quod vacua extra mundum relicta ad id planè ſufficiunt. *Tertiò*, tandem vacuum dari nulla probavit unquam ratio & experientia, & ex millenis quæ Gaſſendus aliique congeſſerunt, nulla rem evincit, ut conſtabit ex ſtatim dicendis, præcipuas infrà adducemus.

Dices 1. Plures etiam ſunt experientiæ quibus videtur neceſſariò vacuum eſſe admittendum. Sint enim duæ tabulæ perfectè planæ, quæ ſi jungantur invicem & ſeparentur in inſtanti, inter eas dabitur vacuum; quia ſpatium illud inter tabulas tam facilè repleri nequit in momento.

Reſp. tabulas illas non poſſe moveri in inſtanti, nec ſecundùm omnes partes in momento ab invicem disjungi. Quod in re ſimili docet experientia, dum ſcilicet tabulam aquis innatantem ſurſùm tollere nitimur quoad omnes partes ſimul, id enim non fit, niſi maxima aquæ copia ſimul elevetur. *Solvuntur contraria exempla*

Inſtabis. Tabulæ illæ ſint perfectè planæ & ſolidæ, taliſque denſitatis, quæ nullum per aliquos poros alteri corpori præbeat aditum; ponantur, *v. g.* duæ tabulæ marmoreæ trium pedum longitudinis, totidemque latitudinis, una ſuper alteram, & ita earum ſuperficies jungantur, ut nullum aërem intercipiant, mox per unam extremitatem elevetur tantillùm, *v. g.* ad unius digiti altitudinem, tabula alteri ſuperincumbens: ſtatim atque disjunguntur illæ extremitates tabularum, divelluntur ab invicem totæ tabulæ uſque ad alias extremitates per quas adhuc tangent ſe: quia tabulæ illæ ſupponuntur eſſe continuæ, perfectè planæ, inflexibiles & ſolidiſſimæ; ac proinde ſi aliqua pars ſuppoſita attollatur, cæteras partes moveri & attolli neceſſe eſt, ſicut quandò duæ lineæ parallelæ juxta ſe poſitæ per unam extremitatem ſejunguntur, ſecundùm ſe totas quoque disjunguntur, & tangentes ſe tantùm per alteram extremitatem formant angulum: Atqui poſito quòd eodem tem-

pore quo extremitates tabularum ex una parte disjunguntur, totæ tabulæ pariter divellantur, fiet vacuum. *Probatur.* Ne fieret vacuum, eôdem inſtanti, quô tabulæ divelluntur, aër inter ipſas irrepere deberet: ſed impoſſibile eſt ut eodem inſtanti quô divelluntur, aër irrepat: impoſſibile enim eſt, ut aër in eodem inſtanti per extremitates tabularum ingrediatur, & ſub medium tabularum penetret, ut enim ab extremitatibus ad medium tabularum perveniat, requiritur motus localis, qui non poteſt naturaliter fieri in inſtanti indiviſibili: atque in illo inſtanti indiviſibili, in quo aër ſub extremitatibus tabularum eſt, priuſquam ſub medium ſubeat, in illo, inquam, inſtanti partes mediæ tabularum ſejunctæ ſunt, nec adhuc aër ad ipſas pervenit: ergo datur inter eas vacuum: quod autem pro illo inſtanti, in quo incipit aër per extremitates ſubire mediæ partes tabularum ſeparatæ ſint. *Probatur.* Quando ingreditur aër per extremitates, jam extremitates ſunt ſeparatæ; ſed eodem momento & inſtanti quo extremitates divelluntur, mediæ tabularum partes ſejunguntur, ut probatum eſt; ergo cum aër incipit per extremitates ſubire mediæ partes receſſerunt, & inter eas datur vacuum.

Reſpondeo 1. negari poſſe aliqua corpora adeò eſſe plana, ut invicem nullô prorſus medio aëre cohærere poſſint; ſicut etiam eſſe corpora adeò dura, ut nullos habeant poros: unde tametſi marmora duriora ſint, nihilominùs habent poros in quibus aër ſubtilior aut materia ætherea delitеſcit, quæ dùm tabulæ divelluntur è poris in ſpatium inter tabulas relictum erumpunt, quia aër exterior ſubitâ tabularum divulſione compreſſus, novas ſubtilioris aëris particulas in tabularum poros & per poros in ſpatium inter tabulas contentum emittit, donec aër craſſior inter tabulas ſubeat, & ceſſante aëris compreſſione materia illa ſubtilis in priorem locum redeat. *Præterea* cùm motus quò tabulæ divelluntur, ſit ſucceſſivus, neque illa divulſio fiat in inſtanti, ſat temporis & libertatis conceditur aëri, ut medium inter illas tabulas occupet, nec priùs illæ diſſocientur, niſi fortè tantillùm quàm medium ſpatium aër occupabit.

Objic. 1. experientiam hac in noſtra Academia ſæpiùs evulgatam, & hoc modo fieri ſolitam. Sit tubus vitreus tripedalis longitudinis, cujus una extremitas apprimè ſit obturata, per aliam verò extremitatem impleatur mercurio: detur inſuper alveolus ejuſdem longitudinis, in quo ſit etiam mercurius; tuncque ponatur tubus repletus mercurio in ipſo alveolo; eleveturque perpendiculariter, itaut extemitas obturata ſit ſurſum extra mercurium, alia verò non obturata ſit in mercurio alveoli: Tunc ex tubo perpendiculariter elevato partim effluet mercurius, & ſolùm ad duos pedes & duos pollices in inferiori tubi parte remanebit aliquid mercurii in illo tubo. Hoc poſito ſic argumentor. *Experientia ſingularis vacuum dari indicans.*

In pede ſuperiori illius tubi, nullum eſt corpus hoc ſpatium replens. *Probo*; ſi aliquod eſſet, maximè aër: ſed ille non eſt. *Probo*; vel enim tranſiret aër per orificium illius tubi in mercurii alveolo poſitum, vel per poros illius tubi. Non per orificium, quippè cùm mercurius hoc orificium undequáque circumdet, nec aër mercurium pervadat: Non etiam

per poros, quia tubus ille vitreus maximè ſi ſit cryſtallinus, nimis addenſatur, & minores poros habet, quàm ut in momento tanta diffundi poſſit per eos aëris copia, ut ſuperiorem tubi partem priùs à mercurio occupatum repleant.

Confirmatur. Si pars tubi quæ eſt in alveolo obturetur, & obturata transferatur in vas plenum aquâ, perpendiculariterque elevetur tubus, auferaturque obturatio illius extremitatis quæ eſt in aqua; tunc aqua factâ ſibi viâ per medium mercurii, ſtillatim aſcendit ad ſuperiorem tubi partem in qua non eſt mercurius; ex quo ſic argumentor. Corpora gravia non moventur ſurſum ſeipſis, niſi ad vitandum vacuum. Ergo aqua non aſcendit niſi ad replendum ſpatium illud quod priùs vacuum fuerat.

Solvitur prædicta experientia.

Reſp. His experientiis nullatenus probari poſſe vacuum; dico enim ſuperiorem illam tubi partem ex qua effluxit mercurius, repleri partim ab aëre qui per poros illius tubi penetravit, partim per evaporata corpuſcula, & emiſſas tenuiſſimas illius mercurii partes ad iſtud ſpatium replendum. Spatium enim mercuriô deſtitutum corpore aliquo ſubtiliſſimo plenum eſſe facilè demonſtratur: *Tùm*, quia lumine perfunditur; lumen enim vel eſt corpus tenuiſſimum vel accidens neceſſariò corpori inhærens: *Tùm*, quia per illam tubi partem objecta quælibet intra & extra eam poſita videri poſſunt; vacuum autem non eſt medium aptum ad ſpecies ſenſibiles excipiendas & deferendas: *Tùm*, quia ſi digito occludatur orificium tubi mercurio immerſum & poſtmodùm tubus invertatur, tunc cernetur deſcendere mercurius; corpus verò qui partem anteà mercurio vacuam replebat, bullarum inſtar ad aliam partem extremam, factô ſibi per mercurium aditu tranſire eô penè modô quô aër craſſior faceret ſi intromiſſus fuiſſet: *Tùm*, quia veſicula aëre penè vacua in parte mercurio deſtitutâ collo alligato poſita multùm intumeſcit, quod non contingeret niſi foret intùs aliqua ſubſtantia ſubtilior quâ impleretur. Ut autem faciliùs intelligas quænam ſit illa ſubſtantia, quæ vacuum illud imaginarium replet, utque omnia quæ ſimiliter obtrudi ſolent vacui experimenta explicare poſſis.

Obſerva ſubſtantiam fluidam quæ nos undequáque circumambit triplici potiſſimùm conſtare materiâ. 1. Ex craſſiore aëre, qui ultra Atmoſphæram, ſeu vaporum regionem non attollitur, quique fortè ex terræ, aquæ & aliorum corporum particulis mixtus, nec vitrum nec ſolida corpora penetrat. 2. Alius eſt aër longè ſubtilior & penetrativus, qui cum craſſiori ferè, ut calx cum arena miſcetur, & ille per poros corporum faciliùs labit. 3. Uterque ille aër intimiùs penetratur à materia quadam ſubtiliſſima, ac ferè ad ignis naturam accedente. Hæc tenuiſſimos corporum omnium meatus pervadit, viventia vegetat, cœlorum influxus ad hæc inferiora defert; hinc æthererea dici poteſt. Nullum autem corpus eſt adeò durum & ſolidum, quòd materia illa penetrare non poſſit, præſertim quando aër comprimitur, & illa ex aëris poris egredi cogitur: hôc poſito dico intra tubi partem mercurio vacuam, aërem ſubtiliorem irrepſiſſe & leviores mercurii partes remanſiſſe, gravioribus decidentibus; & quia illa non ſufficiunt ad totum ſpatium im-

plendum ; rareſiunt per ingreſſum ſubtilis materiæ ; & ita nullus vacuo locus eſt, cùm autem tubus in vas aquâ plenum transfertur & immergitur ; mercurius utpotè aquâ gravior continuò diffluit, & majori ſuo pondere aquam ſursùm impellit ; & tunc aër ſubtilior, qui ſuperiorem tubi partem occupabat, per poros diffunditur, aëremque condenſatum ſubiens cum in priorem ſtatum reſtituit.

Dices 2. Non poteſt moveri corpus quin vel detur vacuum, vel omnes prorſus aëris partes commoveantur: ſed ridiculum eſt ad motum unius corporis moveri omnes aëris partes, *v. g.* ad motum unius muſcæ, ergo datur vacuum.

Ad motum unius corporis non eſt neceſſe omnes aëris partes agitari.

Probatur maj. Dum movetur corpus, vel aliquid in illius locum ſuccedit, vel non: ſi nihil, ergo locus quem deſerit vacuus manet: ſi aliquid, illud quod replet locum derelictum habet aliquid quod pariter repleat ſuum locum, ita ut pars vicinior locum à mobili derelictum repleat, & illius partis altera pars locum impleat, & ſic deinceps omnes partes aëris movebuntur.

Reſpondeo non omnes aëris partes commoveri ad motum localem alicujus corporis, ſed viciniores tantùm; etenim quandò homo, *v. g.* ambulat, partes [illegible]nte ipſum poſitæ coguntur ei cedere locum, & per ipſum impulſæ moventur ad faciendum aliò ſibi locum, non quidem in recta linea, ſive motu recto, hoc enim motu non poſſent acquirere alium locum, cùm omnia ex hac parte plena ſint, nec relictum ſit illis aliquod ſpatium liberum; ſed partes illæ ſuo loco pulſæ, motum ſibi impreſſum in partes collaterales exerunt, & partes collaterales cedentes ipſis locum à tergo hominis ſeſe recipiunt, ut ſpatium ab ipſo relictum repleant; ita ut in partibus aëris hominem circumambientibus fiat motus, quaſi circularis vel ovatus; quippè partes anteriores non cedunt locum homini, niſi quantùm partes collaterales faciunt ipſis locum: partes autem collaterales non relinquunt locum partibus anterioribus, niſi quantùm ſpatii relinquit ipſis à tergo homo ambulans; & cùm omnes illæ aëris partes hominem circumambientes ſint continuæ, non priùs moventur anteriores, quàm collaterales & poſteriores; & ſic eodem inſtanti quo ſpatium aliquod relinquitur ab homine, repletur ab aëre. Hoc ſenſu percipitur in aqua: ibi enim videntur partes anteriores, non alias quæ ulteriores ſunt commovere, ſed recurrere poſt corpus in aqua motum, vicinioribus tantùm aquæ partibus commotis.

Dices 3. Tam impoſſibile eſt, ut particulæ cujuſlibet corporis, quæ diverſas habent figuras, applicentur invicem ſine ullis interceptis inanitatibus atque vacuolis, quàm ut cumulus lapidum ità diſponatur, ut nullum inter lapides ſpatium remaneat: ſed impoſſibile eſt ut lapides diverſæ figuræ nulla in cumulo ſpatiola intercipiant: ergo, *&c.*

Nego maj. Recta enim non fit comparatio cumuli lapidum, & partium materiæ; æqua autem foret comparatio lapidum in muro congeſtorum, & per calcem cum arena mixtam conjunctorum; ſicut enim calx cum arena occludit omnes meatus, qui eſſent inter lapides illos, ita etiam in poros corporum ortos ex diverſis partium figuris ſubit materia fluida, quæ ſpatiola illa replet, & particulas corporis ſic inter ſe applicat, ut nullum remaneat vacuum.

Angelus non poteſt vacuum inducere.

Dices 4. ex capite 41. Job. *Tanta eſt Angeli poteſtas, quòd nulla ſit ſuper terram quæ comparetur ei*: Ergo nulla virtus eſt in rebus materialibus, quæ poſſit reſiſtere Angelo volenti vacuum inducere.

Reſpond. diſting. anteced. Nulla eſt poteſtas agentis particularis, quæ comparetur virtuti Angeli, *Concedo*: potentia totius univerſi, *Nego*. Natura autem totam univerſi potentiam in impediendo vacuo exerit, quam Angelus qui eſt tantùm pars univerſi ſuperare non poteſt: *Tum*, quia neceſſaria foret penetratio vel annihilatio ad inducendum vacuum: *Tum*, quia agens particulare, qualis eſt Angelus, id præſtare non poteſt, quod ordinem univerſi interturbaret, qualis foret vacui inductio, ut ſupra diximus.

Deinde ſi Angelus poſſet univerſi interturbare ordinem, ejuſque uniformem adhæſionem ſolvere, ſequeretur mundum aliquatenùs ſubjacere Angelorum dominio & arbitrio: At id repugnat S. Paulo qui Epiſtolâ ad Hebræ. cap. 2. ait; *Non ſubjecit Angelis Deus orbem terræ*. Et Job. *cap.* 14. indicatur diſpoſitionem orbis terræ ſolum Deum ſpectare, his verbis. *Quem conſtituit alium ſuper terram; aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt.*

Inſtabis. Virtus quâ unum corpus reſiſtit vacuo, finita eſt: Ergo à pluribus ſaltem Angelis ſubſtrahi poteſt & præpediri.

Nego conſeq. Nam ſimiliter virtus quâ unum corpus reſiſtit alterius penetrationi, finita eſt; nec tamen omnes Angeli ſimul poſſunt eam evincere, nec facere ut unum corpus penetret aliud.

Urgebis. Confuſio partium alicujus corporis magis ei officit, quàm earum partium ſeparatio: ſed Angelus poteſt turbare partes univerſi, eas confundendo, & alium in ſitum etiam contra earum inclinationem deferendo, puta gravia ſurſum & levia deorſum. Ergo à fortiori poterit eas partes à ſe invicem ſeparare, & vacuum inducere.

Nego maj. Revincit enim experientia naturam vacuum abhorrere; non ſic autem aliquarum ſuarum partium confuſionem, quæ à quolibet agente fieri poteſt; homo enim qui minorem habet activitatem quàm Angelus, poteſt gravia ſurſum, & levia deorſum adigere, qui tamen ne minimum quidem vacuum inducere poteſt.

Quæres 1. *Utrum natura vacuum adhorreat & fugiat.*

Affirmo. Illud enim natura abhorret & metuit, quod ipſi inimicum eſt, & omninò adverſarium: ſed vacuum naturæ adverſatur: igitur, *&c. Major conſtat.* Sicut enim duplex in rebus diſtinguitur appetitus, nimirùm naturalis & animalis, ità etiam duplex eſt odium & averſio; una quidem elicita, quæ ex prævia animalis cognitione oritur; altera vero innata quâ res quælibet refugit id quod ſibi diſconveniens eſt & noxium, ſicut autem appetitus innatus quo unum quod [illegible]ertur in id quod ſui perfectivum eſt, nihil aliud eſt, ut aliàs diximus agendo de materiæ appetitu, quàm potentia & capacitas recipiendi id quod ſibi conveniens eſt; ita odium & averſio naturæ nihil aliud eſt, quàm repugnantia rei cujuſlibet circa id quod ſibi eſt diſconveniens: ſic aqua refugit calorem ſibi noxium, & ubi ab igne calefaciente ſemota eſt, totis viribus enititur, ut calorem ſibi inimicum excutiat, & priſtinum frigus

recuperet : eſt igitur in rebus averſio quædam naturalis circa ea quæ ipſi ſunt noxia. *Porrò* quod vacuum naturæ ſit infenſum & noxium probatur. Illud naturæ noxium eſt, quod ejus partium continuitatem & fœderationem ſolvit ac deſtruit : quodque fieri nequit ſine aliqua naturæ partium annihilatione aut penetratione, utrumque enim naturæ ſtatui & conſtitutioni opponitur : ſed ita eſt, quod vacuum non poſſit induci ſine aliqua univerſi partium annihilatione vel penetratione ; cum enim in univerſo omnia ſint plena, & quælibet illius pars alteri perfectè cohæreat, fieri non poteſt, ut aliquod vacuum etiam minimum inferatur, quin partes illæ, quæ ſpatium illud occupabant in quod vacuum inducitur, vel annihilentur, vel viciniores partes ſubeant, eaſque penetrent : igitur certiſſimum eſt quòd natura vacuum refugiat, illudque ſummoperè adverſetur.

Dices 1. Illud malum natura non adverſatur & metuit quod naturaliter eſt impoſſibile : ſed vacuum eſt naturaliter impoſſibile, ergo illud natura non metuit.

Nego maj. Illud enim abſolutè natura metuit, quod ſibi noxium, ſive illud poſſibile ſit naturaliter, ſive tantùm virtute divinâ. Sicut enim habet inſitam inclinationem & capacitatem ad id omne quod ſui perfectivum eſt, ſive interim illud naturæ viribus aut à ſolo Deo produci poſſit ; quo ſenſu natura habet inclinationem & capacitatem ad gratiam & alias qualitates, quæ non niſi ſupernaturaliter poſſunt produci ; neque enim anima fit capax excipiendi gratiæ per alteram gratiam, alioqui fieri deberet proceſſus in infinitum : ſic & ipſa natura quodcùmque malum & ſibi noxium refugit, ſive interim illud virtute naturali, ſive duntaxat virtute divinâ poſſit inferri : quemadmodùm cœli & Angeli naturaliter ſui deſtructionem refugiunt, tametſi illa dumtaxat fieri poſſit virtute divinâ.

Dices 2. Quod ex ſe & in ſe parum eſt nihil, naturam & entia realia metu non poteſt percellere : ſed vacuum in ſe & ex ſe nihil eſt : igitur, *&c.*

Diſtinguo maj. Quod nihil eſt ſimpliciter & abſolutè ſui metum non poteſt ingerere. *Tranſeat* : quod nihil eſt determinatè, & in aliquo genere, *Nego* : Itaque nihil poteſt conſiderari vel univerſim & abſolutè, & ſine ullo reſpectu ad ens poſitivum, vel determinatè, prout dicit negationem alterius entis quod deberet exiſtere & eſſe præſens. *Minorem ſimiliter diſting.* Vacuum eſt nihil ſimpliciter & abſolutè, *Nego* : ſecundum quid, & per reſpectum ad corpus abſens, *Concedo* ; *& ſic neganda eſt conſequentia.*

Dices 3. Metus eſt affectus & paſſio animalis malum cognitum refugientis & averſantis : ſed hic affectus in naturam cadere non poteſt : igitur illa non poteſt habere metum vacui.

Diſtingo maj. Metus propriè dictus eſt paſſio animalis, *Concedo* : metus metaphoricè ſumptus, *Nego*. Porrò metus naturæ tribuitur tantùm metaphoricè, & per quamdam ſimilitudinem ad animantia, quæ refugiunt & metuunt ſibi noxium, neque eſt quòd Carteſiani hunc loquendi modum rideant, cùm inſolutum non ſit non ſolùm Philoſophis, ſed etiam divinæ Scripturæ paſſiones & affectus animalium rebus inanimatis interdum affingere, propter occurrentem inter illa ſimili-

ſtudinem & analogiam.

Dices 4. Exiguum vacuum nullum aut ſaltem minimum detrimentum inferret naturæ: igitur ſaltem illud natura non refugit.

Nego anteced. Vacuum enim tametſi exiguum ſolveret unionem partium univerſi, & præpediret ſublunarium corporum in inferiora influxus; quippè cùm hic influxus neceſſariò fieri deberet & tranſire & effluere per iſta vacuola quod fieri repugnat; cum enim influxus ille nihil ſit aliud quàm qualitas corporum cœleſtium per medium conveniens ad inferiora transfuſa; cumque qualitas illa ſit accidens, quod naturaliter exiſtere non poteſt ſine ſubjecto, conſequens eſt quòd ſi vacuum aliquod inter univerſi partes accederet; non poſſet illa qualitas effluere & diffundi in viciniora corpora, quia in illo vacuo nullum haberet reale ſubjectum cui poſſet ineſſe.

Quæres 2. *Quomodò & quibus mediis natura vacuum præpediat.*

Reſpondeo 1. vacuum impediri per corpora viciniora illi ſpatio, in quo imminet vacui periculum.

Per quid & quomodo vacuum naturaliter impediatur.

Reſp. 2. Vacuum impediri ſemper mediis facilioribus, 1. *Per obſiſtentiam negativam*, non ſinendo corpus à proprio loco dimoveri; ſic faciliùs diſrumperentur latera follis communis orificium eſt obſtructum, quàm attollerentur. 2. *Per elevationem*, aut *depreſſionem* corporum; ſic aqua aſcendit per fiſtulam, dum aër in ea reconditus aſpiratur: & aër deſcendit in aquam, dum illius ſuperficies & profunditas aperitur & ſcinditur per injectum aliquod corpus. Sic poſt projectum lapidem in aquam, apparent bullæ ſurſum ſeſe moventes, quæ nihil ſunt aliud quàm aër locum ſibi naturalem repetens. 3. Per *condenſationem*, aut *evaporationem*, aut *rarefactionem*, & per *fractionem*, diſrumpendo ſcilicet latera continentis.

Porrò cùm natura facilioribus ſemper mediis utatur, vel ad comparanda ea, quæ ſuæ perfectioni deſerviunt; vel ad ea fugienda, quæ ipſi ſunt noxia, dum inſtat periculum vacui, natura uſurpat modum localem faciliorem, aut elevando gravia ſurſùm, aut levia deorsùm deprimendo. Si verò hoc medio uti non valeat, recurret ad rarefactionem & condenſationem corporum fluidorum & ſubtiliorum, quorum partes dilatat, ut majorem quam anteà locum occupent; & ſic ſpatium, quod aliàs vacuum eſſet, repleant: ſi verò neutro mediorum illorum poſſit intentum aſſequi, confugit ad vim fractivam, quâ partes ſpatii diſſolvuntur, ut corpora viciniora illud ſubire poſſint, ne ullum adſit vacuum.

Solvuntur autem illæ partes per vim motricem; fractio namque eſt violenta partium divulſio, quæ non fit ſine magno impetu & impulſu partium diſſilientium. Quænam autem ſit illa virtus motiva, quæ illæ partes univerſi moventur aut franguntur ad vitandum vacuum, varia reſpondent Philoſophi. Sunt enim qui aſſerunt ipſam vim eſſe qualitates motrices elementorum, quæ licèt habeant naturaliter determinatam lineam, per quam moveantur, nihilominùs poſſunt in quamcumque partem oppoſitam ferri, quotieſcùmque bonum univerſi id exigit. Dicunt alii vim illam eſſe qualitatem corporibus inſitam à natura, quâ illa poteſt corpora in quamcùmque partem ferre imò & divellere, quotieſcumque id requirit univer-

ſum.

ſarum partium ſocietas & confœderatio. Exiſtimant cæteri ejuſmodi motum & impulſum fieri ab Auctore naturæ, qui cùm rerum omnium conſervationi, atque legibus, quas univerſo præfixit ſervandis, idque modô rebus connaturaliori invigilet; inde fit ut quoties adeſt vacui periculum, vim ſuam exerat circa præſentia & viciniora corpora ut illud fugiant. Verùm certius & facilius videtur ad mundi plenitudinem & mirandam diſpoſitionem quâ corpora fluida omnis motûs & figuræ capacia, duris corporibus intermixta ſunt, ut omne ſpatium vel minimum replerent, recurrere; ut fuſiùs demonſtrabimus in examine ſequentis quæſiti.

Quæres 3. Utrum omnia experimenta, quæ circa inquirendum vacuum fieri ſolent, congruè refundantur in ipſam vim naturæ vacuum metuentis & refugientis, an verò in aëris gravitatem.

Reſpondeo omnia illa experimenta quibus copora moveri vel conſiſtere, aut frangi & divelli ad vacuum vitandum demonſtratur, congruè refundi in naturæ leges, quibus omnes univerſi partes ita ſociantur, ut vacuum ipſis repugnet, ita quòd hæc repugnãtia non tàm oriatur ex continuitate & plenitudine univerſi, quàm ſit ipſamet univerſi continuitas & plenitudo. Vacuum enim ex ſe eſt negatio plenitudinis, ac proinde id quod ipſi opponitur eſt ipſa plenitudo, & rerum omnium ſocietas & confœderatio: igitur motus omnis qui fit in natura & à natura ad vacuum vitandum, congruè refunditur in ipſam univerſi plenitudinem, & illius partium continuïtatem quibus vacuum repugnat. Quod ut pateat evidentiùs exponenda ſunt & declaranda præcipua experimenta, quibus motus aut conſiſtentia & divulſio corporum præter naturæ leges demonſtrantur ad vacuum vitandum.

Primum ſit experimentum deductum ex follibus fortioribus aërem aſpirantibus & vehementiùs expirantibus, qui occluſis omnibus foraminibus, quibus aërem inter ſua latera excipiebant, & quô ſubeunte intumeſcebant, non niſi vi maximâ diduci poſſunt, imò ſolitò franguntur, ſi nimio cum impetu divellantur, cujus utique eventûs alia non ſubeſt ratio, quàm quia aër in ſubitanea follium dilatatione non poteſt illicò earum omnes ſubire laterum partes: ſed id fieri exigit cum quadam ſucceſſione, quamobrem latera repugnant ſubitaneæ divulſioni; hinc ea diducens reſiſtentiam patitur. Quandò autem maximam vim exerit in illius lateribus diducendis, tunc per motum quem in aëre excitat, craſſiores illius aëris partes comprimuntur, & ex ipſis ſubtilior materia expreſſa per follium poros penetrat, impletque capacitatem earum laterum, quæ per dilatationem fieret vacua; niſi hæc ſubtilior materia occurreret, & ſpatium illud ſubiret. Fruſtrà igitur illa in diducendis follibus difficultas à recentioribus Philoſophis in aëris gravitatem & pondus refunditur; enim verò cum aër non minùs gravitet ſuper follium latera cùm aperta ſunt foramina, quàm ubi illa ſunt clauſa, ſequeretur eam difficultatem occurrere in diducendis lateribus follium, quandò earum patent latera, ac quando clauduntur; quia æqualiter ipſa latera premeret aëris pondus, ſicut à ſimili folles altè in aquam immerſi & tubum prælongum atque extra aquam

prominentem habentes, licèt tubus ille apertus ſit, adeo ut per ipſum aër ſubire poſſit intra latera ipſorum follium, nihilominùs illa difficillimè diducuntur, quia earum dilatationi reſiſtit maxima aquæ moles follium lateribus incumbens: igitur ſi eodem modo aër ipſis follibus incumbens premeret ipſorum latera, & eorum diductioni reſiſteret, ſimilis eſſet reſiſtentia quandò aperta ſunt follium foramina, ac quandò ſunt clauſa; cujus contrarium ipſa devincit experientia.

Secundum experimentum eſt tubus, cujus ſuperior pars ſit clauſa, qui ſi aqua plenus intra vas aquæ repletum per inferiorem partem apertam dimittatur, aqua quam claudit, non diffluit, ſed manet ſuſpenſa, quia orificium ejus aquâ vaſis immenſum non præbet aditum aëri in tubum; unde fit ut aqua diffluere non poſſit, cùm enim aër non poſſit in tubum ingredi, non poteſt aquæ gravitanti in tubo & cadere nitenti locum ſuum cedere quò enim ſeſe reciperet. Extractus autem tubus ab aqua illa quam claudebat, ſucceſſivè effluit, non aliâ certè ratione, quàm quia aër per ipſius tubi orificium & latera ſursùm aſcendens ſucceſſivè partes tubi ab aqua derelictas replet; neque enim convenientior hujuſce rei videtur proferenda ratio.

Tertium experimentum petitur ex ſyringe & antlia, *une pompe*, idcircò enim dùm ſyringis extremitate aquæ immerſâ, embolus attrahitur, aqua in ſyringem aſcendit; quia aër per emboli elevationem compreſſus, cùm non poſſit per ſyringis orificium ingredi, quia illud aquâ immerſum eſt, premit aquam, & eam cogit ſurſum aſcendere ad faciendum ſibi locum; quod non præſtat aër gravitate innatâ, ut aliqui volunt: ſed per impulſum receptum violenter per elevationem emboli. Quamobrem attrahens ſentit ab aëre comprimi manum ſuam, quia aqua ſequitur ægrè emboli tractum: hujus autem aquæ aſcensûs genuina ratio eſt, mundi plenitudo & continuitas quæ ſolveretur, niſi aqua ſpatium ab aëre relictum occuparet: idem dicendum de aqua per antliam ſursùm educta.

At inquies: Si aqua aſcendit in antliam ad vitandum vacuum; cur non aſcendit ultra triginta duos pedes altitudinis; cùm enim embolus ad quadraginta pedes altitudinis attollitur, ſi aqua ad tantam altitudinem non aſcendat, tantùm erit vacui periculum, quàm ſi ſublatô ad unius tantum pedis altitudinem embolô aqua non aſcenderet. Idem contingit in argento vivo incluſo in tubo, quod ſuſpenſum non manet, niſi ad viginti octo digitorum altitudinem; quia viginti octo digiti hydrargyri æquiponderant triginta duobus pedibus aquæ; cujus quidem experimenti quod circa omnia gravia fieri poteſt, (hæc enim non niſi ad certum terminum aſcendunt) Alia ratio proferri non poteſt, quàm aëris pondus, quô aqua hydrargyrus & alia hujuſmodi premuntur & attolluntur uſquequò gravitas illorum ponderi aëris æquivaleat, tunc enim quaſi eſſent in æquilibrio cum aëre, neque aſcendere neque deſcendere poſſunt.

Reſpondeo duplici viâ naturam ſpatium in antlia ab embolo ſublatò relictum replere. Per aſcenſum aquæ. 2. Per expreſſionem aëris ſubtilioris. Faciliorem illarum viarum ſemper natura amplectitur; priuſque attollit aquam ad triginta

duos pedes altitudinis; quia facilius eſt aquam ad illam altitudinem attolli per aërem ab embolo pulſum, & aquam prementem ad faciendum ſibi locum, quàm aërem illum comprimi: ſed cùm ad triginta duos pedes aqua aſcendit, tunc gravitas aquæ major eſt quàm reſiſtentia aëris, quâ comprimi huc uſque eſt paſſus; hinc fit, quòd tunc condenſetur aër, & ex ejus poris corpuſcula ſubtiliora exprimantur, & immittantur in antliam: hoc autem aëris ponderi nullatenùs tribui poteſt, ſi enim gravitas aëris aquam ſursùm impellere poſſet, neque embolo in antlia opus eſſet, nec aërem tubi alicujus aſpirando attrahere ad aquam ſursùm trahendam: ſed ſufficeret tubum apertum in aquam ex una parte immergere, & continuò aqua pondere aëris preſſa aſcenderet. *Deinde* ſi pondus aëris incumbentis ſuper aquam, eam in altum pelleret, quò majus eſſet aëris pondus, eò altiùs aqua aſcenderet; & ſic quò ampliùs eſſet vas aquâ plenum in quod tubus pariter plenus aquâ inverſus eſſet, eò altiùs aqua in tubum aſcenderet, quia ſcilicèt majore aëris pondere premeretur; eò enim magis ponderat columna aëris, quò major eſt; eò autem major eſt, quò vas eſt amplius: plus ergo premitur aqua in majori vaſe; veruntamen ad majorem altitudinem non aſcendit, ut experientia conſtat: igitur aſcenſus aquæ in antliam non eſt tribuendus gravitati naturali aëris, ſed impulſui quem ab embolo excepit; cùm enim attollitur embolus, aliquam partem aëris ſuo loco pellit, & hæc viciniorem, illa aliam; cum autem nulla pars aëris poſſit in locum ab embolo relictum ſe ſubſtituere; quia aditus ipſi per aquam intercluditur, aër premit aquam, eamque cogit ſibi locum relinquere & in ſpatium antliæ recedere.

Inſtabis. Experimentum Toricelli ſeu à Toricello triginta circiter annis inventum, in quo ut jam ſuprà propoſitum eſt, tubus ex una parte hermeticè, id eſt, diligentiſſimè occluſus, per alteram hydrargyro impletur, & in vas ſtagnante hydrargyro plenum invertitur; illud inquam experimentum, niſi per aëris pondus explicari nequit: etenim ſi fiat in locis altioribus, hydrargyrus minùs aſcendit, quia minor eſt aëris columna hydrargyro ſtagnanti in vaſi ſuperincumbens, minorque proinde eſt aëris gravitas: ſi fiat verò in locis inferioribus, altiùs aſcendit hydrargyrus, quia altiori, ac proinde graviori columna aëris premitur: Cùm enim ſit major aëris intercapedo à radice motis ad cœlum uſque, quàm à vertice montis ad cœlum; inde fit quòd longior & altior columna aëris hydrargyrum premat in radice montis, quàm in vertice: ſic hôc experimentô factô in monte Arverniæ quingentas exapedas alto, hydrargyrus in montis vertice tribus digitis & decem lineis depreſſior viſus eſt, quàm in radice ipſius montis: & Pariſiis hydrargyrus altior tribus lineis comperitur in infima, quàm in ſummâ parte turrium Majoris Eccleſiæ: altior itidem eſt duabus lineis in ſpecu ſubterranea Regii Obſervatorii, quàm in illius faſtigio, ut teſtatur auctor Philoſophiæ; in Collegio Burgundiæ dictitatæ.

Reſpondeo idcircò hydrargyrum in locis ſublimioribus magis deprimi, quàm in inferioribus; quia cùm aër in ſublimiori parte ſit ſublimior & purior, gravitati hydrar-

gyri minùs reſiſtit: quam obrem ut cedat locum hydrargyro decidenti, & ſuâ gravitate deorſum tendere nitenti, facilius comprimitur, tenuioreſque partes ejus per tubi vitrei, vel per ipſiuſmet hydrargyri poros ſubeunt, ut locum ab hydrargyro ſucceſſivè relictum, etiam ſucceſſivè repleant. Cujus utique ratio eſt, quia ex tubo decidens hydrargyrus alio pellit aërem; qui non habens alium locum, in quem ſe recipiat, quàm ſpatium priùs ab hydrargyro in tubo occupatum; nec inſuper habeat apertum aditum, quô talem locum ſubeat, quia orificium tubi ab hydrargyro remanente clauditur; idcircò condenſatur, ſubtilioreſque ſui partes per occultos vel tubi vel hydrargyri meatus in derelictam illam partem emittit. At verò cùm in locis inferioribus aër ſit craſſior: tùm facilè comprimi, & in poros tubi penetrare nequit: hinc fit ut hydrargyrus nec tantoperè deſcendat, nec tantum ſpatium relinquat.

Urgebis. Cùm aër gravior eſt, ut flante Boreâ & ſereno cœlo hydrargyrus in Barometro (ſic vocant tubum vitreum cum hydrargyro, qui hoc inſtrumento gravitatem aëris metiri ſe putant) altiùs aſcendit, quàm cum aër levior eſt, ut flante Auſtro, aut pluvioſo cœlo.

Reſpondeo quòd ſi quæ ſit aëris gravitas, hæc repeti tantùm debet ex vaporibus, exhalationibus, corpuſculiſque terrenis, ac veluti pulvere ſursùm in aëre ſublato; proindeque abſurdum eſt dicere tempore pluvioſo & humido aërem leviorem eſſe, quàm cùm purior eſt. Ad experimentum autem dico hydrargyrum ideò magis deprimi tempore pluvioſô, quia vel decidens pluvia vel craſſiores humores & vapores huc illuc vento impulſi, aut in cœlum ſublati, aut ad terram depreſſi, multùm juvant hydrargyri gravitatem ad vincendam aëris condenſationi obſiſtentis reſiſtentiam: aër enim tunc ex una parte à pondere hydrargyri, ex altera à craſſioribus terræ & aquæ effluxibus, vel etiam nubibus compreſſus ſubtiliores ſui partes è poris ſuis effluere, & in tubum tranſire patitur: tempore verò ſerenô vim illam extremam atque preſſionem tantam non ſuſtinet, ideòque non comprimitur, faciliùſque hydrargyri ponderi, obnitenti ipſum condenſare ad faciendum ſibi locum reſiſtit.

Quartum & præcipuum experimentum fit in machina pneumatica per nobilem anglum D. Boyle ante viginti annos excogitata: cujus hæc eſt conſtructio. Ita aptetur menſa; ut ex una parte vas vitreum vulgò *accipiens* dictum menſæ agglutinetur, orificiô ejus cum cera & terebentina ad menſam applicatô: ut nullus aëri pateat aditus; ex altera parte menſæ magnum ſit foramen, in quo antlia ſic diſponatur, ut embolus planæ menſæ penè commenſuretur. Vas vitreum inter & antliam ſit tubus cupreus, paululùm curvatus, per quem aër, qui eſt in *recipiente*, traduci poſſit in antliam; & in tubi ejuſdem extremâ parte, quæ in antliam deſinit, ſit verticillus, quo aëri aditus aut aperiri aut intercludi poſſit, quando libuerit. Super embolum lamella ferrea atque dentata affigatur, quæ attolli poſſit ope rotæ dentatæ inſtructæ manubrio, quo rota verti poſſit. Sit denique in infima antliæ parte foramen, quod digito aut alio ſimili occludi poſſit, atque recludi.

Hàc machinâ ſic conſtructâ, vel ſaltem ſic animo conceptâ, verticillus aperitur, & parvum antliæ foramen digito occluditur, mox ope lamellæ ferreæ & rotæ dentatæ attollitur embolus, & cùm aliunde aër in emboli locum ſubire nequeat, quàm per tubum cupreum, antlia repletur aëre contento in vaſe vitreo. Quô ſemel factô verticillus clauditur, ne redeat aër in vas vitreum; antliæ foramen aperitur, & dimiſsô embolô aër ex antlia repellitur. Talis aëris exſuctio ter aut quater repetitur donec in vaſe vitreo nihil ſit quod poſſit attrahi in antliam.

Vas vitreum hoc in ſtatu à pleriſque omni corpore vacuum exiſtimatur: verùm craſſior tantùm aër ex ipſo exprimitur; remanetque ſubtilior aër, qui per materiam ſubtiliſſimam quæ ex condenſato exteriùs aëre in vas diffluit, multùm rareſit: craſſior enim aër eductus ex vaſe vitreó, & extra antliam pulſus alium aërem comprimit & condenſat, & ex tali compreſſione aëris craſſioris, aër tenuior in vas vitreum ubi liberum eſt ſpatium immittitur. Hæc illuſtrabuntur in exponendis miris & portentoſis quæ in machina illa contingunt.

1. Si vas vitreum planis ſuperficiebus conſtet, confringitur cum impetu; compreſſæ enim aëris craſſioris partes tantâ vi ſeſe explicare nituntur, ut vi ſuâ elaſticâ latera vaſis confringant: ſi verò rotundum fuerit, illæſum manet; quia partes aëris in modum circuli aut inſtar arcûs vel fornicis compreſſæ, vas æquabiliter premunt, nec illud poſſunt arctiùs conſtringere, niſi magis etiam comprimantur; unde potiùs vitrum tueri videntur, & ſi quæ ſit in vitro illo fiſſura, vix aër externus ſubit, nec ſuo impetu fiſſuræ labra diducit, ſed potiùs adducit, ſicque aditum ſibi ipſi intercludit.

2. Si veſicula penè vacua collô illigatô in recipiente ponatur; exhauſtô aëre adeò intumeſcit, ut plerùmque diſrumpatur: & interdùm dum inflatur, pondus quinquaginta & ampliùs librarum attollat, quod provenit ex ſubtili materia aërem in veſica incluſum cum ſumma vi rarefaciente & dilatante.

3. Aquâ in *recipiente* exhauſtô poſitâ, multas ex ſe bullas emittit, quæ eò majores ſunt, quò plus aëris exhauritur, ita ut in magnas etiam ampullas dilatentur; & ſi aqua calida fierit, tunc penitùs effervеſcere videtur, ſic ſpiritus vini aqua fortis metallo, aut acetum corrallio inprægnatum extracto aëre mirum in modum intumeſcunt & ebulliunt, eò quòd aër in poris liquorum illorum incluſus ſubtilioris aëris ingreſſu in amplius ſpatium extendatur, ipſique liquores rareſiant. Pomum inſuper rugis contractum & penè flaccidum exhauſto è recipiente aëre, complanatis rugis quaſi recens ex arbore decerptum apparet, etſi nimia fiat aëris exſuctio, pelle diſruptâ quaſi igni admoveretur, ſpumeſcit.

4. Fructus, flores, carnes, & corpora ferè omnia, quæ aëri patenter expoſita, citò putreſcunt; ſub illo vaſe vitreo expurgatô aëre, diutiùs conſervantur, eò quòd aër craſſior eſt velut univerſale quoddam diſſolvens, quod corruptionem ut vegetationem corporum promovet: aër verò ſubtilior nec corruptioni nec vegetationi multùm confert.

5. Pulvis pyrius in recipiente, evacuatô craſſiori aëre, ægrè incenditur ſpeculi uſtorii ope, nec conta-

gio quodam ignis ab uno ad aliud pulveris granum diffunditur, quia citiùs nimirùm rareſcit; imò ſulphur tantùm incenditur, ſaliſpetræ aciculis vaſi ipſi adhæreſcentibus. Plura alia ſunt quæ animum curioſum delectare poſſunt, quæ brevitatis causâ reticeo.

CONCLUSIO III.

Vacuum fieri poteſt divinitùs.

V*Acuum fieri poteſt virtute divinâ.* Hæc eſt Doctoris, *in 4. d. 43. q. 5. n. 6.* Et patet, illud fieri poteſt divinitùs, quod nullam involvit contradictionem; atqui vacuum nullam involvit contradictionem. *Probatur*; Tùm, quia nulla congrua profertur ab adverſariis implicantia; Tum, quia Deus poteſt annihilare aquam, dum aſcendit per fiſtulam ad replendum vacuum aëris qui aſpiratur; imò poteſt & totam aëris molem annihilare, cœlô & terrâ ſuo in ſitu remanentibus: Ergo & poteſt vacuum inducere.

Dic. 1. Implicat aliquid eſſe locum & non eſſe locum ſimul: ſed id fieret ſi daretur vacuum, quia daretur ſuperficies quæ eſt locus; & non daretur locus, quia locus dicit ordinem ad corpus locatum, nullum autem foret corpus locatum in noſtra hypotheſi.

Quid ſit locus materialis & formalis.

Diſting. maj. Implicat aliquid eſſe locum, & non eſſe locum ſecundùm eundem ſenſum, & eandem loci acceptionem, *Concedo*: ſecundùm diverſam, *Nego*, *eôdem modô eſt diſtinguenda minor.* Locus enim dupliciter accipitur, *materialiter* ſcilicet pro ſuperficie vel aliquod corpus ambiente, vel ambire capaci; & *formaliter*, pro illo reſpectu ubificationis, quem corpus locatum habet ad illam ſuperficiem à qua ambitur. Unde ad argumentum, ſuppoſitò vacuò inter cœlum & terram, daretur locus materialiter, id eſt, ſuperficies cœlorum, & non daretur formaliter, *Concedo*: daretur materialiter, *Nego*, *unde neganda eſt conſeq.* Contradictio enim non eſt, ubi idem de eodem non affirmatur aut negatur.

Dices 2. Illud divinitùs fieri nequit quod apertam involvit contradictionem: ſed dari ſpatium vacuum apertam involvit contradictionem: extenſionem eſſe & non eſſe eſt aperta contradictio; ſed ſpatium dicit eſſentialiter extenſionem, vacuum dicit negationem extenſionis: ſpatium enim ſine extenſione concipi nequit; vacuum verò infert extenſionis negationem; quia extenſio non eſt ſine corpore: ſed vacuum dicit abſentiam corporis, ergo infert negationem extenſionis: igitur ſpatium vacuum aſſerere, eſt duo contradictoria admittere.

Reſp. ſpatium dicit aſſentialiter extenſionem actualem, ortam ex partibus actualibus alicujus corporis, extra ſe invicem poſitis, *Nego*: dicit eſſentialiter extenſionem virtualem, aut poſſibilem, fundatam in capacitate negativa, id eſt, in non repugnantia, quam habet ad corpus actualiter extenſum excipiendum, *Concedo*: vacuum autem prioris extenſionis, non poſterioris negationem infert.

Dices 3. Si aliquod poſſet induci vacuum in rerum natura, eſſet haud dubiè in aula, cujus totum aërem Deus annihilaret; ſuppoſito quòd ſimul impediret, ne alia corpora in aëris annihilati locum ſuccederent: atqui tunc in aula non foret vacuum: ibi enim non eſt vacuum ubi extre-

ma mutuò ſe tangunt; ſed extrema, aulæ parietes ſcilicet ſeſe tangerent: etenim illa ſe mutuò tangunt, quæ inter ſe non diſtant: ſed parietes non diſtarent inter ſe; illa enim extrema non diſtant, inter quæ nullum intercipitur medium corpus: ſed inter illos parietes nullum corpus intercipitur: ergo non diſtant: ergo non datur vacuum.

Reſpondeo cum diſtinctione: Illa extrema tangunt ſe, quæ nec diſtant diſtantiâ poſitivâ, nec diſtantiâ negativâ, *Concedo*: quæ non diſtant diſtantiâ poſitivâ, habent verò diſtantiam negativam, *Nego*. Diſtantia poſitiva autem ea eſt, quæ oritur ex interpoſitione poſitiva & actuali alicujus corporis; negativa verò ea eſt, quæ meram dicit unionis negationem; quæ enim ab invicem ſepoſita ſunt, diſtare dicuntur; licèt inter ipſa nihil reale poſitivum & extenſum mediet: unde aliam majorem *Diſtingue*: Illa non diſtant quæ nihil medium intercipiunt actu vel potentiâ, *Concedo*: actu tantùm, *Nego*: Non enim ea actu diſtare dicuntur quæ aliquod corpus medium intercipiunt, ſed quæ immota & in eodem ſtatu remanentia aliquid extenſum intercipere poſſunt.

Quæres. An in vacuo fieri poſſit motus & qualis.

Affirmat Doctor in 2. d. 2. q. 9. n. 41. & probat ſic: Eâdem ratione fieri poteſt motus in vacuo, quâ fit in ſpatio: ſed fit in ſpatio, ergo, *&c.*

In vacuo poteſt fieri motus.

Probatur anteced. Idcircò fit motus in ſpatio, quia deſeritur terminus à quo & acquiritur terminus ad quem per medium aliquod: atqui talis fieri poteſt motus in vacuo; ſi enim aër cœlum inter & terram annihilaretur, & mola aſinaria, aut maximum aliquod pondus ab orbe Lunæ ad terram per angelicam virtutem mitteretur, procul dubiò in terram caderet, quippè cùm gravia naturaliter terræ centrum appetant in qua quieſcant.

Et quidem ſucceſſivus.

Affirmat 2. motum illum fore ſucceſſivum: *Tùm*, quia ſucceſſio motûs non ſolùm fit propter reſiſtentiam medii; ſed etiam propter diſtantiam inter terminum à quo & terminum ad quem: atqui ſi tota aëris moles annihilaretur, cœlum eodem modo diſtare poſſet à terra, quo nunc, & lapis eodem modo deſcenderet, ac deſcendit per ſpatium; Ergo ſucceſſivè moveretur. *Tùm*, quia ſi Angelus projiceret in vacuo, *v.g.* hac in ſcola, ſi aëre vacua eſſet, pilam ab uno pariete ad alterum; & pila reflecteretur ac reſiliret ad parietem à quo eſſet projecta. Quæro an illa pila eodem inſtanti à pariete projiceretur in alium, & ad ipſum reſiliret, vel non: ſi ſic; ergo erit naturaliter eodem inſtanti in duobus locis non contiguis, quod fieri non poſſe manifeſta experientia evincit: Si non, ergo inter inſtans projectionis & reflectionis, alia mediabunt inſtantia; cùm autem inſtans alteri ſuccedat, procul dubiò talis motus foret ſucceſſivus.

Cui Ariſtoteles non contradicit.

Nec Ariſtoteles contrarium edocet, id enim non profert ex propria ſententia; ſed ſolùm refutans aliorum opiniones, qui arbitrabantur ſucceſſionem motûs fieri tantùm propter reſiſtentiam medij, infert ex tali ſententia dicendum eſſe motum localem fore inſtantaneum in vacuo, cùm in eo nulla ſit ſpatij reſiſtentia.

etiam perfectionis eſt, illius duratio comprehendit.

In ea nulla eſt ſucceſſio. *Ex hac definitione collige* 1. In æternitate nullam dari ſucceſſionem, id eſt, nec partem præteritam nec futuram nec prius nec poſterius nec vetus nec novum; ſed illa eſt omninò indiviſibilis, unde vocatur à Boëtio, *nunc ſtans*, tempus autem *nunc fluens* appellatur. quod à nonnullis veteribus indigitatur exempló circuli majoris minorem includentis, quatenùs minor moveri nequit, quin ſemper majori ſit præſens. Dicerem ego ſatiùs æternitatem eſſe veluti axem immotam, circa quam durationes ſucceſſivæ volvuntur & moventur; ita tamen ut quælibet illius ſucceſſivæ durationis pars æternitati ſemper correſpondeat, non ſecùs ac rotæ pars quælibet axi correſpondet.

Soli Deo propria eſt. *Collige* 2. æternitatem ſic acceptam ſoli Deo eſſe propriam; quippè cùm ſolus habeat interminabilis vitæ totam ſimul & perfectam poſſeſſionem.

Aliis tamen tribuitur per accommodationem. *Æterni* nihilominùs vocabulum variè poteſt uſurpari. 1. Pro *ſæculo* ſeu periodo cujuſlibet rei, quo ſenſu, *Exodi* 3. dicitur, *Dominus regnabit in æternum & ultrà*: ubi alia verſio habet, *Regnabit in ſeculum & ultra*, ut obſervat D. Thomas. 2. Pro *diuturno*, quo ſenſu ſacris in apicibus montes æterni dicuntur. 3. Pro *æternitate participata*, quatenùs quædam à Deo obtinent immutabilitatem aliquam, quâ ratione, *Eccl.* 1. dicitur, *Terra autem in æternum ſtat*; hoc verò modo ſumptum nomen æternitatis coincidit cum æviternitate.

Collige 3. æternitatem dici non poſſe menſuram durationis Dei, niſi impropriè loquendo, menſura enim alicujus habet rationem perfectionis & independentis reſpectu illius quod ab ea menſuratur: De his fuſius in Theologia noſtra Tom. 1. de attributis tractatur.

CONCLUSIO II.

Æviternitas eſt duratio permanens & incorruptibilis ab intrinſeco.

Æviternitas deſcribitur. *Explicatur* 1. Dicitur *duratio permanens*; illa enim eſt duratio rerum non ſucceſſivarum, ſed permanentium, quarum ſcilicet eſſe eſt totum ſimul, nec partem poſt partem obtinent, quales ſunt Angeli, animæ rationales, &c.

2. *Incorruptibilis ab intrinſeco*, ut æviterna diſtinguantur à compoſitis phyſicis, quæ corruptibilia ſunt ab intrinſeco, quia conſtant materiâ & formâ, quæ ſunt principia corruptionis.

Non eſt ſucceſſiva. *Ex* qua definitione colligitur æviternitatem, partim cum æternitate, partim cum tempore convenire & ab eis diſcrepare. *Convenit* quidem cum æternitate, eò quòd tota ſit ſimul & indiviſibilis duratio, carens fine & ſucceſſione prioris & poſterioris, per quod à tempore diſtinguitur: convenit verò cum tempore, quatenùs habuit exordium & poſſet habere finem ſaltem per extraordinariam Dei potentiam; Deus enim omnes ſpiritus, quos ex nihilo condidit, eâdem facilitate ad nihilum poteſt redigere, & per hoc etiam ab æternitate diſcrepat.

Dices. Æternitas eſt duratio Angelorum: ſed duratio Angelorum eſt ſucceſſiva, ergo æviternitas eſt ſucceſſiva.

Eſt propria *Minor patet*: *Tum*, quia conſervatio eſt continua productio, Ange-

Angelorum duratio.

lus autem continuò à Deo conſervatur, & conſequenter continuò producitur. *Tum*, quia Deus poteſt creare Angelum pro *nunc*, & eum deſtruere pro altero *nunc* ſequente; ita quòd verum ſit dicere de priori *nunc*, antea non erat Angelus, ſed nunc eſt; & de poſteriori, antea erat Angelus, & nunc non eſt: Ergo in æviternitate dari poteſt *nunc* prius & poſterius, & conſequenter ſucceſſio. *Tùm*, quia ſi Angelus habeat totam ſuam durationem ſimul, cùm duraturus ſit in infinitum, habebit ſimul durationem infinitam.

Nego minorem, & ad primam probationem illius dico cum Doctore *in* 2. *d.* 2. *q.* 2. *n.* 19. conſervationem eſſe continuam productionem, ita quòd continuò res conſervata producatur, vel ſecundùm ſe totam ſicut calor in aqua ſecundùm ſe totum producitur; vel ſecundum aliquam ſui partem, ſicut producitur ſubſtantia per augmentationem, *Nego*: ita quòd continua res illa continuò in ſuo eſſe totali permanenti per eundem & permanentem influxùm conſervetur, *Concedo*.

Qui non mutantur in ſua duratione entitativa.

Ad ſecundam probationem dico, illa duo *nunc* non dici priora aut poſteriora, nec ratione durationis Angeli, nec ratione æviternitatis, ſed ſolùm ratione temporis quibus coëxiſtunt. *Deinde* illa probatio non eſt ad rem, quia illa duo *nunc* non eſſent reſpectu ejuſdem rei durantis, ſed ſolùm reſpectu rei quæ incipit aut deſinit.

Non tamen eorum duratio eſt infinita ſimpliciter.

Ad tertiam diſting. ſequel. Doctor ibidem *n.* 23. Illa duratio Angeli erit infinita virtualiter, id eſt, poſſet coëxiſtere infinitis partibus durationis ſucceſſivæ, ſi illæ ſimul darentur, *Concedit*: erit infinita actualiter, id eſt, coëxiſtit infinitis partibus actu, *Negat*; ſicut enim infinitæ illæ partes ſucceſſivæ durationis nuſquam erunt ſimul, ſic pariter nuſquam illis ſimul coëxiſtet æviternitas.

Inſt. Angelus creari poteſt innocens & poſtea peccare; ergo priùs erit innocens quàm peccator; ergo admittet prius & poſterius, & conſequenter ſucceſſionem.

Mutantur tamen in ſuis actibus.

Concedit antec. Doctor ibidem, *n.* 24. ſed diſtinguit conſeq. admittit prius & poſterius in ſua duratione, & exiſtentiâ, *Negat*, in ſuis actibus aut in ſtatu exiſtentiæ, *Concedit*: verum enim eſſet, inquit, quòd exiſtentia eadem manens in ratione exiſtentiæ, quæ fuerat ſub innocentia, poſtea eſſet ſub oppoſito innocentiæ; non tamen exiſtentia Angeli haberet aliquam ſucceſſionem, nec quatenùs ſub culpa aut ſub innocentia eſt; ſed tantùm eſſet ſucceſſio in actibus; ità quòd exiſtentia unius actus eſſet poſt exiſtentiam alterius, non tamen eſſet etiam aliqua ſucceſſio in ipſomet actu.

QUÆSTIO SECUNDA.

Quid & quale ſit tempus.

Temporis natura difficilè explicatur.

CONTROVERSIA hîc non movetur temporis exiſtentiâ; cum enim ſenſibus illud ſit manifeſtum, ipſò quoque omnium gentium conſenſu confirmatum, fruſtra in dubium vocaretur. Quid verò ſit tempus, accuratiùs à nobis ideo quærendum eſt, quod ipſius naturam merito jure rerum omnium difficillimam eſſe cenſuerint illuſtriores Philoſophi: quamobrem ſanctus

Auguſtinus toto lib. 11. conf. & præſertim c. 14. fateri non erubeſcit, ſibi naturam temporis eſſe penitùs abditam, his verbis; *Quid eſt tempus, ſi nemo ex me quærat, ſcio; ſi quærenti explicare velim, neſcio*: huic tamen propoſitæ quæſtioni pro modulo noſtro ut faciamus ſatis:

Notand. 1. varias Philoſophis proferri temporis definitiones, inter quas omnes convenientiſſimam cenſemus illam, quam Ariſtoteles, *lib. 4. Phyſ.* his verbis propoſuit: *Tempus eſt numerus motûs ſecundùm prius & poſterius*; quam alii ſic reddiderunt: *Tempus eſt menſura motûs ſecundum prius & poſterius*, quæ deſcriptio ut innoteſcat, diſtinguendum eſt quadruplex genus menſuræ. 1. Eſt *perfectionis*, juxta illud Ariſtotelis 1. *Metaph. cap.* 3. in unoquoque genere eſt unum quod eſt menſura cæterorum ſub eodem genere. 2. Eſt menſura *cauſationis*, ſic 9. *Metaph.* ſcibile dicitur menſura ſcientiæ, quia ſcientiam cauſat. 3. Eſt menſura *cognitionis*, ſeu innoteſcentiæ, ſic ulna notificat quantitatem panni, & hôc modô menſura nihil aliud eſt quàm quantitas magis nota alteram notificans: Secundùm quod *menſurari* triplicem involvit reſpectum, unum ad intellectum, alium ad rem menſuratam, & alium ad menſuram. 4. Eſt menſura *durationis*, ſic tempus dicitur menſura motûs, & æviternitas menſura Angelorum, & æternitas menſura Dei.

Quadruplex eſt genus menſuræ.

Inſuper obſervandum ex eodem Ariſtotele locô laudatô numerus in temporis definitione duplex eſt diſtinguendus: alius enim eſt numerans, & alius numeratus: ſic pedes ſexcenti Herculis, qui ſtadium Olympicum metiebantur ac numerabant, diverſi erant à longitudine ſtadii pedum ſexies centenorum. *Eſt* verò *tempus* ex mente Philoſophi *illud quod numeramur, & non quo numeramus*. Motus igitur reverà eſt temporis menſura.

Notand. 2. ex eodem Philoſopho, *lib.* 1. *de cœlo*, *tex.* 99. motum qui temporis menſurâ dicitur, conſiderari debere ut eſt motus corporis naturalis: *Tempus quidem*, ait, *numerus motûs, motus verò ſine corpore naturali non eſt*; nec tamen omne corpus naturale motu ſuô tempus metitur, neque enim terreſtria hæc, & ſublunaria corpora hac in re debent attendi; menſura namque omnis ſemper ſibi conſtans eſſe debet; corpora autem terreſtria, quæ ſexcentis viciſſitudinibus obnoxia ſunt, nihil in ſe ſtabile habent aut firmum. Quamobrem idem Ariſtoteles, *lib.* 11. *de cœlo*, cenſet tempus eſſe metiendum juxta motum corporum cœleſtium: *Motuum*, inquit, *menſura, cœli latio eſt*; eò *quòd ſola continua ſit & regularis, ſive æqualis & perpetua.* Menſura igitur temporis eſt motus univerſi aut ſaltem corporum univerſalium, unde Plato *tempus differentiam motûs mundi* definivit. Eſt verò motus mundi duplex; alter primi mobilis ſive ſphæræ ſupremùm, alius orbium inferiorum: uterque verò motus eſt in definitione temporis attendendus.

Notand. 3. motum menſurari poſſe tempore tripliciter, ſecundùm triplicem modum menſurandi, aliquid enim menſurari poteſt vel *replicativè* vel *explicativè*, vel *explicativè* & *replicativè* ſimul: cum enim interdùm menſuratum excedat menſuram, ut pannus ulnam, tunc menſurari debet

Motus menſurari poteſt tempore tripliciter.

per replicationem : aliquando excedit & exceditur, aliquando adæquatur menſura menſurato ; ſic etiam ea quæ ſunt in tempore, vel vincuntur à tempore, id eſt, minùs habent durationis quam ipſum tempus ; vel per replicationem adæquatur tempus, ita quod tandiù durent, quandiu ipſum tempus ; ſic hora replicata diem adæquat ; dies replicatus menſem, menſis annum ; & annus ſæculum, quod eſt duratio propriè temporalis, quia eſt duratio primi mobilis.

Itaque quatuor potiſſimùm occurrunt in præſenti quæſtione determinanda ; *Primum*, quid ſit tempus : *Secundum*, quomodo res menſurentur tempore : *Tertium*, qualiter duratio creata à re durante & ab actione conſervativa diſtinguatur : *Quartum* denique, qualiter tempus ipſum ſit diſtinctum à motu cujus eſt menſura.

CONCLUSIO I.

Tempus eſt menſura motûs ſecundum prius & poſterius. Hæc eſt Ariſt. 4. *Phyſic. cap. 11.*

Traditur & explicatur temporis definitio. *Explicatur* 1. Dicitur *numerus*, id eſt, menſura, ut annotat Doctor noſter, *q. 23. prædicament.* Dum ergo tempus dicitur numerus motûs ſenſus eſt tempus eſſe id quo motus formaliter eſt numerabilis ſeu menſurabilis ; hic enim numerus ſumitur paſſivè pro re numerata ; id eſt, habente prius & poſterius in duratione, ita quòd prius & poſterius directè cadat in durationem.

2. *Motûs*, quia tempus eſt dumtaxat menſura rerum ſucceſſivarum, ſicut enim per numerum judicamus plùs vel minùs in re qualibet ; ſic per tempus majorem vel minorem motum agnoſcimus.

3. *Secundùm prius & poſterius :* Quæ verba refundenda ſunt, non in ſubſtantiam, nec ſolùm in quantitatem, nec pariter ſoli motui : ſed durationi tribuenda, quæ per motum habet prius & poſterius ; ſicut enim ſubſtantia per quantitatem ſibi advenientem fit continua aut diſcreta, ratione diviſionis vel indiviſionis partium : & ſicut motus adveniens quantitati, ab ea recipit continuitatem ſuam, fitque in ea prius & poſterius ; ſic temporaria duratio motui adveniens, fit etiam continua, & habet prius & poſterius ratione motus : ſed illud prius ac poſterius menſurat per quantitatem ſibi additam.

Dices 1. Tempus nedum eſt menſura motûs, ſed etiam quietis ; ergo nulla eſt prædicta illius definitio. Anteced. eſt D. Auguſtini, *lib. 11. confeſſ. cap. 24.* dicentis : *Et ſi variè corpus aliquando movetur, aliquando ſtat ; non ſolum motum ejus, ſed etiam ſtatum tempore metimur, & dicimus tantùm ſtetit quantùm motum eſt, aut duplo vel triplo ſtetit ad id quod motum eſt.*

Reſp. tempus eſſe menſuram quietis per accidens, quatenùs dicimus rem aliquam quieviſſe tandiù, quia durante illâ quiete tantùm temporis efflu︎it. *Eſt menſura quietis per accidens.*

Dices 2. Menſura debet eſſe notior re menſuratâ ; ſed tempus non eſt notius motu : ergo non eſt menſura ejus.

Diſtinguo min. Tempus non eſt notius motu ſecundùm entitatem, *tranſeat* ; ſecundùm rationem menſuræ, *Nego.* Faciliùs enim ex brevitate aut diuturnitate temporis cognoſcimus, celeritatem aut *Eſt notius motu ſecundùm rationem menſuræ.*

tarditatem motûs, quàm è contra.

Dices 3. Nihil datur de tempore niſi præſens *nunc*: ſed præſens nunc non eſt diviſibile & ſucceſſivum, ergo tempus non eſt ſucceſſivum. *Major conſtat*: Præteritum enim non eſt, futurum etiam nondùm exiſtit, nec ut futurum unquam erit: Ergo, *&c.*

Unum & idem inſtans reale conſideratur variè.

Reſp. Diſtinguen. maj. Nihil datur de tempore realiter exiſtens, niſi præſens *nunc*, *Concedo*, realiter fluens & ſucceſſivum, *Nego.* Verum enim eſt, inquit Doctor *lib. 5. Metaph. q. 10. n. 5. nunc* temporis, & *nunc* ævi non diſtingui in genere entis, ſeu ſecundùm entitatem, ſed in genere menſuræ, & ratione eorum quæ ab ipſis menſurantur. Unde idem inſtans, quod in ſe prorſus eſt indiviſibile, poteſt conſiderari dupliciter, ſcilicet vel quatenùs eſt menſura rerum permanentium vel ſucceſſivarum: Priori modo dicitur *ævum*, ſeu inſtans permanens & non fluibile, eo quod non ſit menſura rei fluentis & ſucceſſivæ: Poſteriori verò dicitur *inſtans fluens* & tranſmutabile, eò quòd ſit menſura rerum ſucceſſivarum & mobilium. Hoc exemplo puncti declarari poteſt; punctus enim, licèt ſecundùm entitatem non ſit diviſibilis, tamen ſi fingitur moveri ſuper planum, deſcribet lineam diviſibilem, & ſic erit diviſibilis, non quidem in entitate, ſed ratione lineæ ab ipſo deſcriptæ.

Et diverſas habet appellationes.

Ex iis collige, idem inſtans ſecundum diverſum reſpectum quem habet ad motum cujus eſt menſura, diverſas etiam ſortiri appellationes; reſpectu enim partis motûs, quæ eſt præſens, dicitur *nunc*. Dicitur quoque vinculum præteriti & futuri, quatenùs ſcilicet menſurat partem motûs quæ fluxit, & eam quæ fluere incipit. 2. Significat tempus ſeu motum præſenti vicinum, ſic dicitur *nunc* faciet, id eſt, ſtatim, ſeu impræſentiarùm: vel ſignificat motum qui fuit, & exprimitur vocabulo *tunc*, ita quòd verum ſit dicere *tunc* erat, & *nunc* non eſt. Si autem illud quod fuit diù, diſtet à præſenti, exprimetur vocabulo *olim*, ſeu *aliquando*.

Varia ſunt nomina quibus tempus exprimitur.

Hæc autem vocabula, *olim*, *aliquando*, indiſcriminatim uſurpantur ad ſignificandum aliquid diù præteritum, aut longè poſt hinc futurum; vocabula autem *modò*, *jam*, *repentè*, uſurpantur ad ſignificandum illud quod multum non diſtat à præſenti, ſive ſit præteritum, ſive futurum, dicitur enim *mox fecit*, vel *mox faciet*.

CONCLUSIO II.

Res menſurantur tempore diverſimodè, maximè verò tripliciter. Patet concluſio ex ipſius declaratione, ſiquidem entia creata per reſpectum ad tempus ſunt in triplici differentia.

Entia per reſpectum ad tempus ſunt in triplici differentia.

Aliqua enim menſurantur tempore, nedùm quantùm ad ſuam exiſtentiam & durationem; ſed etiam quantùm ad id quod ſunt ſecundùm ſuam eſſentiam & quidditatem, qualis eſt motus: Sicut enim ulna, quæ eſt quantitas permanens, menſurat quantitatem permanentem panni vel ſtadii per repetitionem; ita quòd eadem ulna pluriès repetita, totam panni vel ſtadij quantitatem adæquet: ſic & tempus eſt menſura rerum ſucceſſivarum qualis eſt & motus.

Aliqua menſurantur, non quoad

quidditatem, ſed quoad durationem; ſic homo, *v. g.* menſuratur tempore; non quoad ſuam quidditatem, quæ non eſt ſucceſſiva, ſed quoad durationem, quæ ſucceſſiva eſt. Licèt enim homo idem ſemper ſecundùm eſſentiam remaneat; non tamen ſemper remanet idem ſecundùm partes entitativas & accidentia; quippè cùm novam partem ſucceſſivè acquirat per nutritionem & augmentationem; nec tamen propterea dici debet ens ſucceſſivum, quia non acquirit partem deperdendo aliam; ens autem propriè ſucceſſivum habet partes neceſſariò ſibi ſuccedentes, itaut duæ ſimul eſſe nequeant, præteritum enim & futurum nuſquam ſunt cum præſenti.

Alia denique extrinſecè tantùm & per coëxiſtentiam tempore menſurantur: quales ſunt, *v. g.* Deus, Angeli, animæ, *&c.* eorum ſiquidem eſſe totum eſt ſimul: ſicut tamen quandò ſunt in loco, dicuntur habere partes virtuales ad locum replendum: ita ratione ſuæ cum tempore coëxiſtentiæ, habent partes quaſdam durationis virtualiter ſucceſſivas, quibus commenſurantur tempori, ac ſi de facto hujuſmodi partes actuales haberent.

CONCLUSIO III.

Duratio rerum creatarum realiter ab eis & earum conſervatione non diſtinguitur.

D*Uratio creata non diſtinguitur realiter à re durante, & ab actione conſervativa*: Ita Doctor, *in 2. diſt.* 2. *q.* 2. ubi ait: *Non eſt neceſſe ponere aliquid reale ſive abſolutum ſive reſpectivum in Angelo, quod ſit menſura ejus*; unde ſic argumentari licet.

Idem debet eſſe judicium de cæteris rebus durantibus, quale fertur de duratione angelica: ſed hæc non diſtinguitur realiter ab Angelo conſiſtente in ſua exiſtentia: igitur, *&c.* *Major patet.* Tametſi enim diverſa ſit rerum eſſentia, ac ſubinde earum pariter diverſa ſit exiſtentia entitativè ſpectata: nihilominus motus, quò res exiſtunt, eſt omninò uniformis, quatenùs attenditur præſens earum duratio & exiſtentia, ſiquidem de ſingulis rebus exiſtentibus verum eſt dicere quòd ſint realiter. *Minor etiam conſtat. Tum*, quia hòc ipſò quò res aliquâ producitur & conſervatur, vel quod terminat actionem productivam & conſervativam, durat vel inſtanti, vel tempore: Ergo nihil aliud requiritur ut duret: *Tum*, quia ſi eſſet duratio aliquid diſtinctum à re durante, & actione ejus productiva ac conſervativa; eſſet aliquid abſolutum vel reſpectivum, ſed neutrum dici poteſt, ergo non eſt diſtinctum aliquid ab illis.

Minor patet. Non enim eſt reſpectivum, quia reſpectus realis debet habere terminum realem; poteſt autem res durare abſque eo quòd ſit aliquid reale ad quod diceret reſpectum, ut ſi Deus unicum Angelum produceret: Non etiam abſolutum, quia eſſet poſterius re durante, & conſequenter res durans produci poſſet abſque illo, quod eſt abſurdum: quia ſic duraret & non duraret; duraret quidem, quia produceretur; non duraret autem, quia non haberet durationem, quæ eſſet aliud abſolutum poſteriùs non productum.

Objicitur 1. Actio ipſa debet durare tanto tempore, ab aliquo à ſe realiter diſtincto; Ergo & res producta per actionem.

Nego anteced. Habet enim for-

maliter à ſe ipſa durare & efficienter à cauſa efficiente per ipſam, quatenùs ipſa cauſa vel naturaliter determinatur ad talem actionem habendam, vel liberè ſe ad eam determinat.

Objic. 2. Actio quâ conſervatur Angelus per unam horam, eſt actio quâ producitur pro qualibet parte iſtius horæ; ergo Angelus non habet durare à ſeipſo per horam, nec ab illa actione. *Probatur conſeq.* Si haberet à ſe & ab illa actione durare per horam, non poſſet eſſe cum ipſa actione, quin duraret per horam; ſed poteſt eſſe, quia actio eſt cum ipſo pro prima parte horæ, pro qua tamen parte Angelus non durat per horam.

Eadem actione res producuntur & conſervantur.

Diſtinguo ant. Eſt actio illa præcisè, & ſecundùm ſe, ut continuatur pro hora, *Concedo anteced.* ut diſcontinuatæ. *Nego anteced. & ſimiliter diſting. conſeq.* Angelus non habet à ſeipſo, nec ab illa actione durare per horam, quomodocùmque, *Concedo*: à ſeipſo & illâ actione continuatâ, *Nego conſeq.*

Objic. 3. Si res durare poſſet à ſeipſa, & actione ſine alio ſuperaddito, poſſet etiam eſſe in loco à ſeipsâ & actione ſine novo ubi ſuperaddito contra noſtram ſententiam.

Reſpond. negand. paritatem. Quia res non habet neceſſariò eſſe in loco ex eo quòd producatur; poſſet enim independenter habere, habet autem durare hoc ipſo quo producitur & conſervatur: Unde ut ſit in loco, debet aliquid advenire præter conſervationem & actionem; ut verò duret, non debet aliquid aliud ab actione & conſervatione advenire.

Objic. 4. Angelus, *v. g.* eſt tam indifferens, ut ſit in hoc vel in illo tempore, ac ut ſit in hoc vel in illo loco: ergo quemadmodùm propter illam indifferentiam ponitur ubi diſtinctum quo determinatur ad hunc locum, potiùs quàm ad alium; ita ut ponatur in hoc tempore potiùs quàm in alio, poni debet aliquid additum; illud autem non eſt aliud quàm duratio: Ergo, &c.

Reſp. 1. neg. ſubſumptum. Quia duratio non eſt illud à quo res habet eſſe hoc vel illo tempore; ſed quod poſſit tantò vel tantò tempore exiſtere comprehendendo ſub nomine temporis, vel partem ejus diviſibilem vel inſtans indiviſibile.

Reſp. 2. Res creatæ ſunt indifferentes, ut ſint hôc vel illô tempore extrinſeco, taliſque indifferentia debet per aliquid ſuperadditum determinari, *Concedo*: illud autem ſuperadditum eſt reſpectus coëxiſtentiæ & menſurabilitatis ad durationem motûs primi mobilis, quô reſpectu res determinatur ad tale tempus, ad talem annum; ſicut per reſpectum *ubi* determinatur formaliter ad talem locum: verùm ſi argumentum intelligatur de tempore intrinſeco ſive de duratione propria rei, *Nego ant. conſeq. & paritatem* Tempus enim ſic ſumptum eſt ipſamet rei exiſtentia actionem Dei conſervativam connotans, quæ cùm ſit à re indiſtincta non poteſt eſſe rei indifferens, ut locus qui realiter à locato diſtinguitur. Non ergo dicitur tempus extrinſecum non eſſe diſtinctum à re durante & actione ac conſervatione ejus: Unde reſolvitur & rem quæ durat & actionem quâ producitur & conſervatur eſſe indifferentes ex ſe ut hoc vel illo tempore exiſtant: Sed determinari ad hoc ut ſint hoc tempore, vel tandiu durent hâc ſuppoſitione, quòd cauſa po-

Sicque earum duratio & conſervatio non deſcripta realiter,

natur cum omnibus conditionibus requiſitis ad agendum in hoc tempore vel tandiu; quæ determinatio à Deo provenit volente producere creaturas tali tempore reſpectu primæ productionis rerum; aliæ verò determinationes proveniunt à cauſis ſecundis Deo concurrente.

Inſtabis. Volitio divina, quâ Deus vellet rem conſervare pro una hora, diſtingui non poteſt à voluntate, quâ vellet rem conſervare pro media hora, niſi objectum illius habeat aliquam differentiam ab objecto alterius: ſed niſi à quo res haberet durare per horam ſit quid diſtinctum à re & volitione divinâ non eſſet aliqua differentia ex parte objecti: Ergo neceſſario aliquid admittendum eſt diſtinctum à quo res, quæ eſt indifferens, quæ duret tandiù vel tandiù, habeat durare nec plùs nec minùs.

Deus invariato actu varia objecta attingit.

Nego maj. Ex infinitate enim volitionis divinæ oriri poteſt; ut poſſit circa idem objectum invariabile alio & alio modo ſe habere; & idem objectum poteſt ab alia diverſas habere denominationes. Sic Deus poteſt per eundem actum voluntatis ſuæ velle producere Petrum, & nolle producere Petrum pro eodem inſtanti in ſenſu diviſo; ita ut productio Petri poſſet habere conſequenter denominationem voliti & noliti ab illa eadem volitione divinâ.

Dices 5. Sequeretur illud quô aliquid ponitur in prædicamento *Quandò*, non eſſe reſpectum extrinſecùs advenientem. *Probatur*, quia reſpectus intrinſecus diſtinguitur realiter à re cujus eſt: Ergo vel talis duratio non erit reſpectus: vel diſtinguetur realiter à re quæ durat.

Nego conſeq. Quia quamvis illud à quo res haberet durare tandiu, non ſit quid diſtinctum à re conſervata; tamen illud à quo res haberet eſſe coëxiſtens alteri, eſſet quid reſpectivum, quia denominatio illa coëxiſtentiæ ad aliam rem, eſt relativa & ſeparabilis à productione, & conſervatione rei tantâ vel tantâ.

Cùm autem tempus univerſim duplex a Philoſophis ſolitò diſtinguatur, nimirùm intrinſecum & extrinſecum. *Intrinſecum*, ſcilicèt duratio ſucceſſiva rerum, quæ tempore menſuratur. *Extrinſecum* verò, eadem rerum duratio per ordinem, & reſpectum ad motum alicujus externi corporis, per quem duratio ſucceſſiva rei menſuratur. Reſtat determinandum qualiter tempus diſtinguatur à motu, cujus eſt menſura; quod utique aperiet.

CONCLUSIO IV.

Temp. intrinſecum non diſtinguitur realiter à motu.

T*Empus intrinſecum non diſtinguitur realiter à motu, cujus eſt menſura.* Hæc eſt Doctoris in 4. *d.* 48. *q.* 2. *n.* 12. ubi hæc habet: *Tempus non eſt in motu cœli, ſicut una quantitas in alia quantitate; quia non oportet ponere duas tales quantitates in eodem ſubjecto permanente, quarum una ſit quaſi ſubjectum & alia quaſi paſſio: Ergo tempus ultra motum, ut motus includit propriam ſucceſſionem, non addit niſi rationem menſuræ formaliter, & fundamentaliter rationes illas, quæ requiruntur ad menſurandum.*

Probatur. Quæ diſtinguntur realiter aut poſſunt realiter ſeparari; aut ſubjectantur in diverſis ſubjectis, aut ex illis unum producitur ab altero: ſed idem numerô motus nequit ſeparari realiter à duratione ſua intrinſeca, vel hæc ab illo; nec alterum

rum ab alio cauſatur realiter; nec ſubjectantur in diverſis ſubjectis; ergo non diſtinguuntur realiter.

Præterea nulla eſt neceſſitas ponendi durationem diſtinctam realiter à motu: ergo de facto non ponitur, quia non multiplicantur entia ſine neceſſitate. *Denique* duratio rerum permanentium non eſt quid extrinſecum ipſis & realiter diſtinctum, ut patet ex dictis: Ergo nec duratio rerum ſucceſſivarum propter paritatem rationis.

Objic. 2. Idem motus poteſt eſſe duplo velocior, *v. g.* ſi Sol ſpatio duodecim horarum percurreret orbem, quem de facto non conficit, vel non percurrit niſi 24. horis: poteſt etiam eſſe duplo tardior, ut ſi 44. horis eundem conficeret circuitum: ſed idem tempus non poteſt eſſe velocius, quàm ſemel eſt: aliàs ex coëxiſtentia aliquorum ad idem tempus colligi non poſſet, quod æquè diu durarent: Ergo tempus diſtinguitur realiter à motu.

Reſp. neg. maj. Quamvis enim idem ſpatium poſſit velociùs vel tardiùs percurri; tamen non eodem numero motu, ut motus dicit talem vel talem ſucceſſionem. Itaque conſiderari poſſunt in motu acquiſitiones particulares termini ad quem fit, ut in motu locali particularia intrinſeca *ubi*, quibus corpus ſucceſſivè fit præſens ſpatio per quod tranſit, & conſiderari poteſt illa mora quam faciunt iſtæ acquiſitiones, vel iſta ubi particularia in ſuccedendo ſibi invicem; ſi verò per motum intelligeretur aggregatum ex ipſis acquiſitionibus ſine ſucceſſione, procul dubiò tempus diſtingueretur realiter à motu, quia motus ſic acceptus eſſe poſſet in inſtanti, cum id, quod acquiritur per motum unius tantùm horæ, acquiri poſſet in inſtanti, ſaltem ſupernaturaliter: ſed ſi per motum intelligeretur iſtud aggregatum ex illis acquiſitionibus & ex ſucceſſionibus particularibus, quaſi illæ acquiſitiones habeant inter ſe tempus, non diſtinguitur realiter à motu. Quod ſi quæras unde habeant iſtæ acquiſitiones quod poſſint non eſſe ſimul, ſed ſuccedere ſibi invicem; aliquandò quidem cum minori mora, aliquandò cum majori.

Reſp. quòd efficienter habeant à cauſa efficiente motum & impedimentis aliiſque conditionibus concurrentibus: formaliter autem habent à ſeipſis, ſuppoſitâ tali actione, quali producuntur.

Objicies 3. Contingere poteſt, ut motus ſint inæquales in partibus ſuis & æqualis durationis: Ergo duratio diſtinguitur à motibus illis, & conſequenter tempus intrinſecum.

Probatur antec. Motus Solis per orbem poſſet eſſe æqualis durationis cum motu lapidis ab hoc loco ad S. Germanum, *v. g.* ſi lapis tam tardè moveretur, ut non perficeretur motus ejus niſi 24. horis: ſed non poſſet habere tot partes, quot haberet motus Solis cum non percurreret tantum ſpatium: igitur, *&c.*

Reſp. diſting. antec. Contingere poteſt ut duo motus quorum partes ſunt inæquales, quantùm ad acquiſitiones, quas motus importat, ſint æqualis durationis. *Concedo antec.* Ut duo motus inæqualium partium quantùm ad ſucceſſionem, quam ultra has acquiſitiones motûs importat, ſint æqualis durationis. *Nego antec. & ſimiliter diſting. conſeq.* Ergo diſtinguitur duratio à motu inquantùm dicit illas acquiſitiones, *Concedo*: inquantùm dicit ſucceſſionem; *Nego conſequent.*

Objicies 3. Aliæ ſunt proprietates motûs, & aliæ temporis, quia proprietas motûs eſt, quòd ſit tardus vel velox, hoc autem non eſt proprietas temporis: Ergo diſtinguuntur realiter.

Reſp. 1. Nego conſeq. Quia poſſunt habere diverſas proprietates formaliter & eſſentialiter, quamvis non diſtinguerentur realiter, ut patet de intellectu & voluntate.

Reſp. 2. diſting. antec. Quatenùs motus includit tot partes quæ ſuccedunt ſibi invicem, *Concedo antec.* quatenus includit tot partes ipſiuſmet ſucceſſionis, *Nego antec.* & ſimiliter *diſting. probationem antec.* Itaque motus dicitur velox aut tardus præcisè, quatenùs partes formæ quæ per motum acquiruntur, citiùs aut lentiùs quàm aliæ poſſent acquiri, aut quàm tot partes acquiſitæ per alium motum acquiruntur, ſub hac autem ratione non habet formalitatem temporis aut durationis.

Objic. ultimo. Auguſtinus ait *11. Confeſſ. c.* 24. motum non eſſe tempus: ſed fieri in tempore.

Reſp. ipſum loqui de tempore extrinſeco quo menſuratur motus, & in quo dicitur motus fieri, non verò de tempore intrinſeco.

Reſp. 2. Hunc intelligi poſſe in ſenſu formali, nempè tempus non eſſe formaliter idem quod motus, & hoc verum eſt: ſed non ſequitur motum non eſſe realiter idem. Quod autem motus & tempus diſtinguantur formaliter, patet; quia motus conſideratur in ordine ad formam quæ acquiritur; tempus verò in ordine ad quantitatem durationis quam motus habet.

QUÆSTIO TERTIA.

Quotuplex & qualis ſit temporis diviſio.

NOTANDUM I. Variam ac multiplicem fuiſſe cùm à veteribus, cùm à recentioribus editam temporis diſtributionem. Alia enim Poëtis fuit, alia Hiſtoricis, alia cæteris ſcriptoribus tam ſacris, quàm prophanis. Poëtæ penes quos antiquiſſimis temporibus philoſophica & omnis doctrina litteralis conſiſtebat, tempus omne diſtribuerunt in quatuor ætates, quas appellabant *auream*, *argenteam*, *æneam & ferream.* Auream duraſſe âiunt à rerum exordio, donec regno ſuo pelleretur Saturnus: omnia verò quæ Virgilius, Ovidius & alii Poëtæ inſignes aureæ tribuunt ætati conveniunt illi tempori, quô Adamus innocens in Paradiſo Terreſtri vixit; cujus ætatis & temporis felicitatem, ſic deſcribit Ovidius.

Poëtæ tempus in quatuor ætates diviſerunt.

1. Aurea innocentiæ tempus adumbrans.

Ver erat æternum; placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos ſine ſemine flores.
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat:
Nec renovatus ager gravidis carebat ariſtis.
Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant;
Flavaque de viridi ſtillabant ilice mella.
Poſtquam Saturnô tenebroſa in tartara miſsô,
Sub Jove mundus erat;

Hanc ætatem auream ſecuta eſt

2. *Argentea priorum Patriarcharum vitæ reſpondet.*

alia minùs felix & fortunata, quam idcircò *argenteam* dixerunt Poëtæ, ea nimirùm, quam luſtravit Adamus ipſe unà cum ſanctiſſimis poſteris, nimirùm Abel, Seth, Enoch, aliiſque viris probis, qui filij Dei in Scripturis vocantur, de qua ætate idem Ovidius canit:

Subiitque argentea proles
Auro deterior, fulvô pretioſior ære. &c.
Tùm primùm ſiccis aër ferroribus uſtus
Canduit, & ventis glacies aſtricta pependit.
Tum primùm ſubiere domos, domus antra fuerunt,
Et denſi fructices & junctæ cortice virgæ.
Semina tum primum longis Cerealia ſulſis
Obruta ſunt, &c.

Quæ omnia conveniunt Adamo & Caino agricolis, nec tamen ſola tunc vigebat agricultura, ſed etiam aliæ artes repertæ ſunt, ut tradit Moyſes; nam Caïnus condere cœpit oppida, Enoch civitates extruxit, Jubal prius reperit muſicam: Jabal in agris ac nemoribus tentoria extruxit; Jubalcain autem invenit Opificium Ærarium & ferrareum, ſic & alias artes excogitare docuit urgens neceſſitas, aït Virgilius.

Tùm variæ venere artes; labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.

3. *Ænea belli fragorem ſub Nemrod invenit.*

His ætatibus alia ſucceſſit deterior, quam ob hominum diſſidia & bellorum calamitates *æneam* appellarunt, de qua ſic Ovidius,

Tertia poſt illam ſucceſſit ænea proles,
Sævior ingeniis, & ad horrida promptior arma.

Nimirùm poſtquam Nemrod nepos Chami cœpit eſſe potens in terra, ac civitatem Babilonicam condidit, jecitque Imperii Caldaïci fundamenta; Aſſur autem ſemi-filius Niniven extruxit, & initia poſuit Imperij Aſſiriorum: ab eorum enim Imperiorum conſtitutione exardeſcere cœperunt bella.

Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum,
Prodierat, prodit bellum, quod pugnat utroque,
Sanguineâque manu, crepitantia concutit arma.

4. *Ferrea nunc quàm maximè ſævit.*

Quarta tandèm ætas dicta eſt *ferrea*, quod jam deteriores hominum mentes in duriora & nefaria quæque ruërent, in ea namque, ait Ovidius:

Vivitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero, fratrum quoque gratia rara eſt.
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti:
Lurida terribiles miſcent aconita novercæ,
Filius ante diem patrios inquirit in annos.
Victa jacet pietas, &c.

Hanc autem ferream ætatem exordium habuiſſe à bello Trojano credibile faciunt Homerus, Æchylus, Sophocles, qui heroüm iſtius temporis ſuis carminibus celebrare cœperunt.

Sunt tamen qui has quatuor ætates, quibus à metallis nomen impoſitum eſt, quatuor mundi ſummis Imperiis attribuant, nimirùm aurum imperio *Aſſiriorum*, cujus initium à Nino: argentum *Perſico*, quod à Cyro cœpit; æs *Græco*, cujus primordia ab Alexandro; & ferrum *Romano*; quod à Julio Cæ-

ſare vel Auguſto habuit exordium.

Hiſtoricis tempora diſtinguenda.

Notand. 2. Hiſtoricos maximè Varronem, tempora omnia diſtribuiſſe triplicem in ordinem, nimirùm in *incertum*, *fabuloſum* & *hiſtoricum*, quam diſtributionem ſic expoſuit Cenſorinus in *libello de die natali.* Varro, *inquit*, tria diſcrimina temporum eſſe tradit: *Primum* ab hominum principio ad cataclyſmum priorem, quod propter ignorantiam vocatur ἄδηλον. *Secundum* à cataclyſmo priore ad Olympiadem primam, quod quia in eo multa fabuloſa referuntur μυθικὸν nominatur. *Tertium* à prima Olympiade ad nos, quod dicitur ἱστορικὸν, quia res in eo geſtæ veris hiſtoriis continentur. Primum tempus ſive habuit initium, ſive ſemper fuit, certè quot annorum ſit, non poteſt comprehendi. Secundum non ſanè quidem ſcitur; ſed tamen ad mille circiter & I Ↄ C. annos eſſe creditur. A priore ſcilicet cataclyſmo, quem Ogygium dicunt ad Inachi regnum anni circiter CCCC. Hinc ad Olympiadem primam paulò plùs CCCC. Mox addit, de tertio autem tempore fuit quidem aliqua inter auctores diſſentio in ſex ſeptemve tantummodò annis verſata: ſed hoc quodcumque caliginis Varro diſcuſſit. *Hac ille.* Quod verò ait tempus à diluvio Ogygio fabuloſum appellari, non ſic eſt accipiendum, quaſi ea quæ de illo traduntur ſint meræ fabulæ; ſed quia ejus temporis hiſtoria multis ſit fabulis involuta; adeò ut difficile ſit ex iis veram hiſtoriam elicere, nimirùm ex hiſtoricis prophanis; quibus libri ſacri veram mundi chronologiam continentes non erant in uſu. Aliàs apud prophanos ſcriptores paſſim invenies temporis diſtributiones, non certiores & magis conſtantes.

1. Incertum. *2. Fabuloſum.* *3. Hiſtoricum.*

Judæi tempus in tres partes.

Notand. 3. Judæos domûs Eliæ diſcipulos, ut legimus *in Talmud. cap. 1.* omnem ævi rationem diſtribuiſſe in tres partes, quarum quælibet duo annorum millia complectitur verba, ſic latinè ſonant: *Qui ex familia Elia tradiderunt mundum duraturum annos ſex mille, videlicèt duo millia inanitatis: duo millia legis, & duo millia Meſſiæ.* Porrò duos primos millenarios vocant inane, quia ante conditam turrim Babylonicam maxima mundi pars erat inanis & habitatoribus vacua, proptereà quòd nundùm diſperſæ erant gentes in terras varias, longèque diſſitas. Sequentia duo annorum millia numerari debent à lege Circumciſionis Habræ data; nam à mundo condito ad legem conditam, ſunt anni bis mille quingenti: inde verò poſt Chriſtum natum nundum mille quingenti. Quare ut omnia clariùs cohæreant, malim eandem ſententiam ſic efferre, bis mille annos ante promiſſionem Habræ factam: bis mille ſub promiſſione, & bis mille poſt completam promiſſionem, tametſi hæc ultima diſtributionis pars minùs rectè poſita videatur, cum nemo ſciat judicij diem.

Chriſtiani communius in 6. ætates partiuntur.

Ad Chriſtianos verò ſcriptores quod ſpectat, varii varia ſenſeri; nam ſanctus Auguſtinus, *lib.* 12. *contra Fauſtum, cap.* 8. & *lib. ultimo de civitate Dei, cap. poſtremo*, quibus conſentiunt Iſidorus, *lib.* 5. *originum*, *cap.* 38. & Beda *de ratione temporum*, *cap.* 64. omne ævum diſtribuunt in ſex ætates: Sex diebus, *inquit ſanctus Auguſtinus*, in Geneſi conſummavit Deus omnia opera ſua, & ſeptimo requievit. Sex ætatibus humanum ge-

„ nus hôc ſæculò per ſucceſſiones „ temporum Dei opera inſigniunt, „ quarum prima eſt ab Adam uſque „ ad Noë. Secunda à Noë uſque „ ad Abraham. Tertia ab Abra- „ ham uſque ad David. Quarta à „ David uſque ad tranſmigrationem „ in Babyloniam. Quinta inde uſque „ ad humilem adventum Domini „ noſtri Jesu-Christi. Sexta quæ „ nunc agitur, donec Excelſus veniat „ ad judicium. Septima verò in- „ telligitur in requie Sanctorum, „ non in hac vita, ſed in alia. Nec multùm ab hac diviſione abit ſanctus Gregorius Magnus, *homil. 19. in Evangelia*, ſolùmque ab ea differt, quòd hi ab Abrahamo numerent ad Moyſem, & inde ad captivitatem Babylonicam: Auguſtinus verò ab Abrahamo ad Davidem, & inde ad captivitatem.

Sanctus Joannes Chriſoſtomus paulò aliter omne tempus diſtribuit in ſeptem partes, quarum prima à mundo condito ad Davidem. Secunda à diluvio ad Circumciſionis legem Abrahamo conſignatam. Tertia ab hac lege ad Moſaïcam in monte Sinai latam. Quarta à promulgatione legis Moſaïcæ ad Davidem primum Regum, è quibus Chriſtus aſſumpturus erat humanam carnem. Quinta à Davide uſque ad tranſmigrationem Babylonicam. Sexta ab hac tranſmigratione uſque ad adventum Christi. Septima verò ab hoc primo adventu ad ſecundum futurum in fine mundi. Quæ omnes à Chriſtianis prolatæ temporis diviſiones, tametſi paululùm invicem diſſident, nihilominùs in ſumma conveniunt, nimirùm ut univerſa temporis diſtributio rectè fiat in ſeptem partes. At verò cùm omnes aliæ rurſus in minutiores diſpeſcantur, nimirùm in horas, dies, hebdomadas, menſes, annos, ciclum, indictiones, periodum, olympiades, luſtrum, decades, ſæculum; ut eorum omnium aliqua habeatur notitia, placet de ſingulis nonnulla ſtatuere.

HORA.

Hora Romanis diu ignorata.

Hora *eſt duratio temporis conſtans 60. momentis*; hæc autem pluries repetita diem deſpeſcit & conſtituit. Exiſtimat Cenſorinus cap. 23. *horarum nomen non minùs annos 300. Romæ ignoratum eſſe; nam in duodecim tabulis nuſquam nominatas horas invenies, ut in aliis poſteà legimus, ſed ante meridiem vel poſt meridiem.* Idem teſtatur Plinius, *lib. 7. cap. 9. Tabulis tantùm ortus & occaſus nominatur: poſt aliquot annos adductus eſt meridies, accensò Conſulum id pronunciante.* Huic etiam argumento eſſe videntur priſcæ locutiones, inquit Joſephus Scaliger, *lib. 1. de emendatione temporum*, quibus dies non in partes ſecatur, ſed actionibus quotidianis diſtinguitur, ſic ante meridianum tempus, dicebant πλήθουσ ἀγορᾶς, *repleto foro*, quia matutino tantùm tempore forum frequentabant, reliquum autem diei genio indulgebant. Verùm exiſtimo ejuſmodi locutiones fuiſſe à veteribus uſurpatas, quòd nondum eſſent in uſu & praxi determinatæ horæ: notat enim Varro, *lib. 5.* de Lingua Latina, *Prætorem accenſum ſolitum eſſe jubere, ubi ei videbatur horam eſſe tertiam, inclamare horam eſſe tertiam itemque meridiem & horam nonam.* Unde liquet eo tempore horarum diſtinctionem & determinationem à Prætoris arbitrio dependiſſe.

Nihilominùs etiam Varronis ætate diem in horas fuiſſe diſtinctum conſtat: refert enim Aulus Gellius, *lib. 3. cap. 2.* ex eodem, Varrone, jam illâ ætate determinatas eſſe apud Romanos horas: *Homines*, inquit ex Varrone, *qui ex media nocte ad proximam mediam noctem in his horis viginti quatuor nati ſunt, unâ die nati dicuntur: Quibus verbis ita videtur dierum obſervationem diviſiſſe, ut qui poſt Solis occaſum ante mediam noctem natus ſit, is ei dies natalis ſit, à quo die ea nox cœperit: contra verò qui in ſex horis poſterioribus naſcatur, eo die videri tantùm, qui poſt eam noctem diluxerit.* Et paulò poſt: *Præterea Tribuni plebis, quos nullum diem abeſſe Româ licet; cùm poſt mediam noctem proficiſcuntur, & poſt primam facem ante mediam ſequentem revertuntur, non dicuntur abfuiſſe unum diem: quandò ante horam noctis ſextam regreſſi, parte aliquâ illius in urbe ſunt.* Ex his verbis conſtat Varronis tempore diem noctemve in viginti quatuor horas fuiſſe diſtinctas. Sic pariter diem partitur Martialis in horas diverſas, referens quid in eis à Romanis ſui ævi eſſet fieri ſolitum; ſcribit enim libro 4. *Epigram. 8.*

Nota tamen Varronis tempore.

Prima ſalutantes atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores,
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palæſtris;
Imperat extructos frangere nona thoros.
Hora libellorum decima eſt, Eupheme, meorum,
Temperat ambroſias cùm tua cura dapes.
Et bonus æthereô laxatur nectare Cæſar,
Ingentique tenet pocula parca manu.
Tunc admitte jocos, greſſu timet ire licenti
Ad matutinum noſtra Thalia Jovem.

Optimè diem partitur Martialis, qui antemeridianis horis graviora ac magis publica munera: pomeridianis res privatas tractari dicit: quod Romanos feciſſe Plutarchus auctor eſt, ſcribens *Romanum Principem neque fœdera, neque pacta poſt meridiem facere.* Idem etiam apud Græcos obtinuiſſe liquet ex hoc diſtico incerti auctoris.

Optima diei diſtributio.

Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται, αἱ δὲ μετ' αὐτὰς
Γράμμασι δεικνύμεναι ΖΗΘΙ λέγουσι βροτοῖς.

Sex horas juſto conſtat ſatis eſſe labori
Vivere, ſed reliqua grammate ..... docent.

Per has autem quatuor litteras deſignantur horæ ſeptima, octava, nona, decima, quibus feriandum erat & vacandum labori; mos enim erat antiquitùs in horologiis ſolaribus lineas horas per umbram deſignantes per diſtinctas græcas litteras connotare; unde prodiit locutio ἑνδεκάπους σκιὰ *undecim pedum umbra*, id eſt hora cœnæ: & ἑνδεκάπους στοιχεῖον, id eſt, ſtilus undecim pedum, quia notis litterarum ſingularium, horæ diſtinguebantur. Unde Perſius in ſatyris,

Stertimus, indomitum quod deſpumare falernum
Sufficiat quintâ dum linea tangitur umbrâ.

Quis horarum inventor extitit. Quis verò fuerit primus diei in horas diſtinctas partitionis auctor definire non adeò facile eſt. Cenſent plerique Orientales primùm diem in partes viginti quatuor, & noctem in totidem diviſiſſe. Macrobius *ſaturnal.* 1. *cap.* 21. hoc inventum tribuit Apollini. *Apollo*, ait, *qui eſt Sol, horus vocatur, ex quo & horæ viginti quatuor, quibus dies noxque conficitur, nomen acceperunt.* Unde ab Ovidio Solis miniſtræ finguntur. Alii ſic vocari putant ἀπὸ τοῦ ὅρου quod terminum ſignificat, ſive ab ὁρίζειν quod eſt terminare, definire & dividere; quippè nihil aliud ſunt horæ, quàm ſpatia quædam æqualia in quæ dies dividuntur, ſeſque fixæ definiri, & terminari intelligantur. Alii malunt horas dictas ἀπὸ τοῦ οὔρου, quo vocabulo *urina* ſignificatur. Ferunt enim Hermetem Triſmegiſtum horas primùm obſervaſſe ex urina Cynocephali ſacri cujuſdam animalis, quod Serapi erat dicatum; cùm autem animadverteret ab eo animali, diei & noctis unius ſpatio, æqualibus interpoſitis intervallis urinam duodecies emitti, placuit in totidem horas diem civilem dividere; qui tamen, duplicato numero, in horas 24. eſt diſtinctus & diſtributus.

Putat Herodotus, *lib.* 11. id primùm excogitaſſe Babylonios, *Polum*, inquit, *& gnomonem & duodecim partes diei à Babyloniis didicerunt Græci.* Verùm exiſtimo Babylonios & Chaldæos hanc notitiam accepiſſe ab Abrahamo, qui à majoribus acceptam ſyderalem ſcientiam eos docuit, ut indicat Beroſus apud Flavium Joſephum, *lib. orig. cap* 8. his verbis: *Poſt diluvium verò decimâ generatione quidam apud Chaldæos erat juſtus vir magnus & ſyderalis ſcientiæ peritus*, quod de Abrahamo explicat Joſephus. Cum igitur antiquiſſima fuerit ſcientia Aſtronomiæ, neceſſum fuit ut etiam ab Aſtronomis fieret diei in diverſas partes diſtinctio; ut novilunia, ecclypſes, & alia hujuſmodi certò tempore futura ſignificarent: neque enim ſatis prænunciare earum rerum eventus tali die, niſi & quâ diei parte deberet contingere, deſignarent.

Hora quælibet diſtribuitur in duas partes, quas ſeſqui-horas appellamus. *Hor. diviſio.* Seſqui-hora in duos quadrantes, quorum quilibet in quindecim momenta: momentum autem quod eſt ſexageſima pars horæ, quæ etiam *ſcrupulum horarium* nuncupatur, diſtribuitur rursùs in ſcrupula prima, ſecunda, tertia, quarta, uſque ad decima & ampliùs, ſi neceſſe fuerit. Scrupulum primarium ſexaginta continet ſecunda: ſcrupulum ſecundum, ſexaginta tertia, & ſic de cæteris. Sunt & aliæ horarum diviſiones, tum artificibus, tum mathematicis notæ, quas tædioſum eſſet & importunum proferre.

Hæc autem horarum conſtitutio & diſtinctio primùm facta eſt per ſolaria ſive horologia. Quoniam verò Sol non ſemper lumen ſubminiſtrabat nebulis nubibuſque tectus: ne homines ignari temporis, quaſi ſine die vagarentur, Clepſydras antiqui adinvenerunt, in quibus aqua diſtillans tempus metiebatur: *Clepſydra* autem vas eſt, minimum habens foramen in fundo, per quod aqua effluit, hinc orta fabula iſta *aqua hæret, & aquam perdere.* Nomen verò Clepſydræ ortum fuiſſe putat Athenæus, *lib.* 13. à Clepſydra meretrice, quæ

dum, aqua in vaſculo poſita evacuaretur, ſui copiam faciebat. Inventa ſunt demum alia horologiorum genera, de quibus videndi ſunt Vitruvius, *lib. 9. cap. 9.* Plinius, *lib. 11. cap. 76.* Gyraldus, *lib. de annis & menſibus.* Joſephus Scaliger, & alii benè multi.

DIES.

Diei ethymologia.

COmmunis Latinorum uſus obtinuit, ut tempus, quò Sol ſupra horizontem eſt, dies diceretur, Græcis autem ἡμέρα à μείρω, *divido*, eò quòd lucem à tenebris diſtinguat, ratione petitâ ab his verbis Geneſis, *cap. 1. Diviſit lucem à tenebris, appellavitque lucem, diem & tenebras noctem.* Communis igitur & primarius vocis uſus ſignificabat duntaxat tempus, quô Sol ſupra horizontem decurrit; inde tamen ſimul noctem complexus eſt: hinc duplex diſtinguitur dies, nimirùm naturalis & civilis, in quo ita differunt ſcriptores, ut quem naturalem vocat hic, alteri ſit artificialis & civilis. Communior tamen uſus obtinuit, ut *naturalis* dies diceretur integra Solis revolutio ab uno ortu ad alterum; ſicque complectitur lucem & tenebras, diem & noctem. *Civilis* autem aut artificialis, quatenùs tantùm deſignat præſentiam Solis ſupra noſtrum horizontem. Civilis dicitur, quia in ipſius ſpatio rebus privatis & publicis vacare ſolemus; tametſi reclamet Cenſorinus, *cap. 23.* ita ſcribens: *Naturalis dies eſt tempus ab oriente Sole ad Solis occaſum: cujus contrarium tempus eſt nox, ab occaſu Solis uſque ad exortum. Civilis autem dies vocatur tempus, quod fit uno cæli circumactu: quo dies verus & nox continetur: ut cum dicimus aliquem dies triginta tantùm vixiſſe: relinquitur enim etiam noctes intelligere.* Diem verò naturalem variè diſtinxerunt antiqui: Græci quidem in tres partes, ita Achilles apud Homerum, Iliade 21.

In naturalem & civilem diviſio.

Sed poſt te & mihi mors & fatum violentum
Erit vel aurora, vel crepuſculum veſpertinum, vel meridies.

Similiter Æſchines, *oratione contra Cteſiphontem. In tres partes*, inquit, *diſtribuitur dies; cum violatarum legum actio proponitur. Nam prima aqua accuſatori, & legibus infunditur, ac libertati: Secunda aqua reo, & iis qui in reum dicturi ſunt. Quod ſi primô ſuffragiô non ſoluta fuerit legum violatio: jam tertia aqua infunditur, æſtimationi mulctæ & magnitudini veſtræ iracundiæ.*

Judæi noctem in 4. vigilias.

Judæi diem naturalem in octo partes diſtribuebant; quarum quatuor aſſignabant diei & nocti totidem. Noctis quidem partes dicebantur *vigiliæ* tribus horis jam nobis communibus conſtantes; quòd milites vigiles tantô tempore excubias agerent: prima autem vigilia incipiebat cum Solis occubitu: ſecunda deſinebat cum nocte media, & ab eadem deinde incipiebat tertia: quarta verò cùm Solis ſeu diei ortu deſinebat. Horarum diurnarum prima incipiebat ab ortu Solis, complectebaturque tres horas jam nobis communes: ſecunda tot horis conſtabat, principiumque ducebat à fine tertiæ, unde vocabatur *tertia hora*: Apud eos namque vigebat conſuetudo, quam videmus etiam apud nos obtinuiſſe, ut horæ ſequentes ex præcedentibus

Diem in 1. 3. 6. & 9. diſtribuebant

cedentibus nomen acciperent: ſicut nos poſtquam meridianæ horæ ſignum datum eſt; uſque ad horam primam, aut certè uſque ad majorem horæ partem, *meridianam horam* appellamus, cùm propriè non meridiana, ſed prima pomeridiana ſit: nam meridiana ea eſt, quæ ab undecima inchoatur, & duodecimâ finitur. Itaque aliquandò (de ſpatio loquentes quod inter undecimam eſt) dicimus eſſe horam undecimam, aliquando eſſe duodecimam, nunc à principio, nunc à fine horæ nomen uſurpantes.

Quæ deinde hora ſequebatur, etiam tres horas nobis communes continebat; quia verò incipiebat à meridie in qua ſexta numeratur, & etiam ipſa dicebatur *ſexta*. Ultima denique quod inciperet à communi nonâ finiente, etiam appellabatur hora nona, durabatque ad finem duodecimæ communis ſeu ad occaſum Solis. Ita ex parte Cenſorinus, *lib. de die natali*, *cap.* 23. & ex eo Janſenius, Baronius, Tirinus, & alii.

Muhamedani diem in 4. ſpatia dividunt.

Muhamedani diem in quatuor ſpatia diſtribuunt, ut disertè narrat Augerius Busbequius, qui in Legatione ſua Turcica, *Epiſt.* 1. *pag.* 26. ſcribit: *Taliſmanes habent hominum genus templorum miniſterio dicatum; hi menſuris utuntur ex aqua: quibus poſtquam adventare auroram cognoverunt, clamorem tollunt è celsâ turri in eum uſum conſtructa, quò homines ad venerandum Deum hortantur & arceſſunt. Idem faciunt mediô tempore inter exortum Solis & meridiem: & item inter meridiem & occaſum. Poſtremò Sole occidente, voce utuntur acutiſſimâ, eam non injucundâ modulatione vibrantes. Quæ longiùs quàm credi poſſit exauditur. Sic totus dies Turcis in quatuor ſpatia dividitur, majora aut contractiora, ut anni fert tempus: noctis omne tempus incertum eſt.*

Romani in 6. partes.

Romani veteres diem diſtribuebant in ſex partes, quarum prima erat *diluculum* ſeu *crepuſculum* matutinum. Secunda *manè*, ſive *Aurora*. Tertia *ad meridiem*: Quarta *meridies*, ſic dicta quòd media eſſet diei civilis pars. Quinta *de meridie*. Sexta *ſupremus dies* ſeu *veſpera*. Similiter noctem diſtribuebant in *crepuſculum*, ſic dictum à *crepero*, quod ſignificat *dubium*, quia tunc lux eſt dubia, incertumque eſt an dies ſit aut nox. *Veſpertinum concubium* à cubando dictum, quia nempè cubilia hac horâ petere ſolebant, *Noctem intempeſtam*, ſive ſilentem, quò tempore ſomno vacabant. *Media nox* gallicinium & conticinium, dum galli canere incipiebant & ſilebant. Paulò aliter Cenſorinus, cap. 24. iſta refert.

Jam in æqualem & in inæqualem dividitur.

Jam verò dies naturalis dividitur in diem æqualem nocti & inæqualem. *Dies æqualis* nocti ſemper eſt in ſphæra recta, ſive in qua circulus æquinoctialis format angulum rectum: unde ſi ſphæram habent rectam, ſive æquatorem pomeridianum perpetuum habent æquinoctium. *Dies inæqualis* nocti eſt major aut minor pro magis, & minùs diuturna præſentia Solis ſuper horizontem. Dies autem civilis apud Romanos referente Macrobiô *lib.* 1. *Saturnal. cap.* 16. ex inſtitutione Numæ dividebatur in dies feſtos, profeſtos & interciſos. *Feſtivi dies* erant illi, quos in honorem in[illegible]ium ſuorum Deorum, aut venerationem Imperatorum, vel propter præclarum aliquod facinus aut beneficium Ethnici illi celebrabant, quorum ſeriem

Dies civilis apud Romanos in feſtos.

per ſingulos menſes diſtributam habes ad calcem libri faſtorum Ovidii apud Joannem Blaeu editorum. *Profeſti* dies ſubdividebantur in faſtos, comitiales, comperendinos, ſtatos, & præliores. *Dies faſti* erant illi quibus Prætoribus licitum erat jus dicere populo; unde etiam *Forenſes* appellabantur. *Comitiales* erant, quibus populus, aut ſaltem capita civitatis & Reipublicæ ad comitia vocabantur, ut de negotiis ad Reipublicæ fortunam ſpectantibus tractarent. *Comperendini dies* dicebantur illi, quibus vadimonium urgeri licebat. *Stati dies* erant, quibus ex condicto dirimenda erat controverſia cum adverſario litigante, præſertim cum peregrino. *Dies præliares* nominabantur illi, quibus licitum erat adverſarium laceſſere vel repetere, & ab eo extorquere ablata. Tandem *Interciſi Dies* dicti ſunt illi, qui divinis & humanis negotiis tractandis erant liberi.

Profeſtos.

Et interciſos.

Diverſa fuit apud diverſas nationes diei exordium ſumendi ratio: nam teſte Georgeo Chryſococces, Arabes, qui menſes ſuos à nova Luna apparente incipiunt, initium dierum ſumunt ab occaſu Solis, Luna enim poſt occaſum Solis nova apparet. Muhamedani autem initium diei ponunt ante Solis ortum, finem verò occaſum: unde jejunium ipſorum ità terminatur. Aſtronomi à principio medii diei diem inchoant. Propterea & calculi aſtrorum ad medium diem ſupputantur: ſi enim ab initio diei inciperent, calculus ſibiipſi minimè conſtaret; eò quòd dies augeantur & minuantur. *Hæc ille.*

Diem incipiunt Arabes ab occaſu Solis.

Aſtronomi à meridie.

Alij verò aliter diem auſpicabantur, nam referente Plinio, *lib. 11. cap. 77. Babylonii diem computabant inter duos Solis ortus. Athenienſes inter duos occaſus. Umbri a meridie ad meridiem. Vulgus omne à luce ad tenebras; Sacerdotes Romani, & qui diem definiere civilem, item Ægyptii & Hypparchus à media nocte ad mediam.* Galli veteres, ut ſcribit Cæſar, *lib. 6. Comment. belli Gallici: Spatia omnis temporis non numerò dierum, ſed noctium finiunt; & dies natales & menſium & annorum initia ſic obſervant, ut noctem dies ſubſequatur.* Quam conſuetudinem haud dubiè hauſerant ab Hebræis Judæis; namque mos erat, dies etiam feſtivos ordiendi à veſpera diei currentis ad veſperam ſubſequentis, lege ductâ ab exemplo Dei, qui ſcribente Moſe *Geneſ. 1.* rationem computandi diem duxit à veſpera: legimus enim ibi pluries *factum eſt veſperè & manè dies*, &c. Inde factum eſt ut etiam ſabbati & aliorum feſtorum celebratio à veſpere præcedentis diei incipienda fuerit, ſicuti præcipitur, *Levit.* 23.

Ægyptii à media nocte.

Galli veteres cum Hebræis à primis veſperis.

HEBDOMADA.

Spatium temporis, quod Latini *Septimanam* dicunt, quia ſeptem dies includit: à Græcis dicitur Ἑβδομὰς quæ utique temporis diſtinctio omnium antiquiſſima eſt, & cum ipſo quaſi mundo nata; hanc enim rerum omnium Opifex primus inſtituit, cùm univerſum ſeptem diſtinctis diebus condidit, ſeptimò autem die requievit ab omni opere, quod patrarat. Quamobrem Judæis licitum erat operari ſex diebus; ſeptimò autem die ex divino mandato vocare debebant ab omni opere ſervili, ut hanc diem Domino ſacram & ſolemnem celebrarent, & creationis mundi beneficium recolerent, quem deinde ritum imitantur

Hebdomada à Deo ipſo deſignata.

Chriſtiani, ſed alterô ſuffragante & movente motivô; ſicut enim illi in memoriam creationis, ità hi in recordationem reparationis humanæ naturæ per Chriſtum, atque ipſius Reſurrectionis diem ſeptimam ſacram eſſe voluerunt. Nec certè hic ſacer ritus Ethnicos latuit, plurimi enim eorum meminerunt diei ſeptimæ veluti ſacræ: ſic Homerus;

Septima dies ubique feſtiva.

Septima lux rursùm ſacra & præfulgida venit.

Item.

Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt.

Et Heſiodus:

Luna extrema dies, tùm quarta & ſeptima ſacra eſt.

Linus quoque:

Omine læta dies eſt ſeptima, ſeptima rerum
Ortus, & eximias inter perfecta coruſcat

Idem diſertè probant apud Euſebium, *lib.*13. *præpar. Evang.* Ariſtobulus & Clemens Alexandrinus ex Solone & Callimaco. Unde Philo Judæus pronunciat de die ſeptima, *Eſt feſtus dies non uni urbi, aut regioni, ſed univerſo.* Cui concinit Theophilus Antiochenus, *lib.* 2. ad Autolycum: *de ſeptima die*, inquit, *quam omnes homines concelebrant.* Hinc Tibullus loquens de iis feriis quæ Romanæ mulieres obſervabant, ſcribit:

Cultaque Judæo ſeptima ſacra viro.

Hunc morem habendi ſeptimum diem pro ſacro ab Hebræis dubio procul hauſerant Ethnici; vel ab ea quam à majoribus ſuis Noë poſteris, traditione acceperant. Hæc tamen conſuetudo non ab omnibus ex æquo ſervabatur; Romani namque non ſeptimum, ſed tantùm nonum diem ſacrum habebant: ſeptem aut octo diebus continuò vacabant labori, octavò autem die eis licitum erat ad urbem accedere, atque venalia quæque permutare; nonus autem dies omnibus erat ſacer ex inſtitutione Romuli, ita referentibus Dyoniſio Halicarnaceo, *lib.* 7. & Machobio *lib.* 1. *Saturnal. cap.* 16. quamobrem hoſce dies *Nundinas* appellabant. *Harum Nundinarum originem quidam Romulo aſſignant*, ait Macrobius, *quem communicato regno cum T. Tatio ſacrificiis & ſodalitatibus inſtitutis Nundinas quoque adjeciſſe commemorant, ſic Tulitanus affirmat: ſed Caſſius Servilius Tullium feciſſe Nundinas dicit, ut in urbem ex agris convenirent urbanas ruſticaſque res ordinaturi gemini: unde ait diem Nundinarum, exactis jam Regibus, cœpiſſe celebrari, quia plerique de plebe repetitâ Serv. Tullii memoriâ perentarent ei Nundinis; cui etiam rei Varro conſentit; Rutilius ſcribit Romanos inſtituiſſe Nundinas, ut octo quidem diebus in agris ruſtici opus facerent: nonô autem die intermiſſô, ad mercatum legeſque accipiendas Romam venirent.* Iſta confirmat Columella, *lib.* 1. *in præfat. Nundinarum etiam conventus*, inquit, *manifeſtum eſt propterea uſurpatos, ut nonis tantummodò diebus urbanæ res agerentur; reliquis adminiſtrarentur ruſticæ.* Quamobrem falluntur ii qui novem illos dies feſtivos exiſtimant.

Nundinarum ortus.

Dies hebdomadæ non eôdem nomine appellabant Judæi & Ethnici. Ab illis enim ſeptem illi dies *Sabbata* dicebantur. Hinc Marci 16. *una Sabbatorum*, & apud alios ſacros Evangeliſtas frequenter invenies *una Sabbati, prima Sabbati*; unde Pna-

Hebræi à die Sabbathi reliquos denominarunt.

riſeus ille aïebat: *jejuno bis in ſabbato*, id eſt, in ſeptimana. Ab Ethnicis verò ſinguli dies nominabantur ab aliquo ex planetis; nimirùm eum quem dicimus *Dominicum* adſcribebant Soli, & vocabatur dies Solis, ſequens dies Lunæ, deinde dies Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, Saturni, quem poſtremum ſi excipias etiam apud nos, eadem viget conſuetudo. Hæc autem ordinatio & Planetarum diſtinctio auctorem habuit Ptolemæum, qui claruit circa annum Domini 140. nam ante ipſum Aſtrologi veteres Solem immediatè ſupra Lunam ſtatuebant, ſic ut illis Saturnus eſſet primus, ſecundus Jupiter, tertius Mars, deinde Venus, poſt eam Mercurius, inde Sol, ultima Luna. Ptolemæus autem poſuit Solem in medio planetarum, quorum ordo ab eo ſic eſt conſcriptus, Saturnus, Jupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Unde juxta hunc ordinem Ethnici dies hebdomadæ ordinabant ut primus illis eſſet dies Saturni, deinde dies Solis, quem dies Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris ſequebantur.

Æthnici à planetis.

Quorum ordinem, Ptolomæus mutavit.

Huic ordinationi & appellationi occaſionem dederunt Chaldæi, qui cuilibet horæ diei planetam gubernatorem attribuerunt. Inde enim poſteriores diem totum à primæ diei horæ gubernatore & præſide nominarunt: quô obſervatô proveniet ordo à Ptolomæo conſtitutus, & aſſignatum ſingulis diebus ab aliqua planeta nomen eâ ſerie, quæ apud nos etiam invaluit; nam ut obſervat Hoſpinianus, *lib. de orig. feſt. pag.* 53. *Sit diei noctiſque horas à prima ſtatim cœperis numerare, ſic ut primam Saturno, ſequentem Iovi, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, ſextam Mercurio, ſeptimam Lunæ tribuas, per eam ſcilicet orbium ſeriem quæ à Ptolemæo tradita fuit, atque idem denuò facias, donec horas viginti quatuor pertranſeas, invenies primam ſequentis diei horam Soli aſſignatam: tùm hoc idem in 24. horis illis eadem quâ priùs ratione ſi facias, Lunam primam tertii diei horam conciliabis; quod ſi ſubinde hoc ipſum in cæteris obſervabis, congruentem planè Deum ſibi dies quilibet aſciverit.*

Mos ille à Chaldæis diei horas ſingulas à planetis gubernari credentibus manavit.

Triplex apud Judæos erat hebdomadæ diſtinctio: una quidem dierum, quæ etiam hodiè in uſu eſt, *Altera* ſeptimanarum quæ quadraginta novem dies complectebatur, ſic Levit. 23. præcipitur; ut numerentur ſeptem hebdomadæ à Paſchate ad Pentecoſtem. *Tertia* tandem erat hebdomada annorum, quæ annos 49. comprehendebat. Hinc *Levit. 25. numerabis quoque tibi ſeptem hebdomadas annorum*, id eſt, ſepties ſeptem, quæ ſimul faciunt annos quadraginta novem. De his hebdomadibus etiam ſermo eſt apud Daniëlem, *cap. 9.* Unde annus quinquageſimus Judæis erat *Jubilæus.*

Triplex hebdom dierum, ſeptimanarum, annorum.

MENSIS.

SIcut Sol anni ſpatium per ſuam converſionem efformat, ſic Luna ſuo circuitu menſem deſcribit: quamobrem menſis ab Hebræis dicitur *Jareach*, hoc eſt, *Luna*: à Græcis autem Μήνη à Luna nominatur, quod ejus curriculo determinatum temporis ſpatium conficiatur. Latini verò menſem deducunt à verbo *metior*, quod ſit res numero dierum. Unde Cicero, *lib. 2. de natura Deorum*, inquit, *Qui quia menſa ſpatia con-*

Etimologia nominis.

ficiunt, menſes nominantur. Poteſt tamen hæc ethymologia etiam ad Lunam referri, quòd ejus curſus menſa ſpatia conficiat. Hæc autem menſium nomina, menſes olim lunares, & ad Lunæ curſum accommodatos eſſe indicant. Quocircà & Beda, *cap. 11. de rerum nat. Antiqui*, inquit, *menſes ſuos non à Solis, ſed ad Lunæ curſum computare ſolebant, unde quoties in Scriptura ſancta, ſive in lege, ſive ante legem quotâ die menſis aliquid factum dictumve ſit indicatur, non aliud quàm lunæ ætas ſignificatur; à qua ſemper Hebræi antiquò Patrum more menſes obſervare non ceſſant.*

Menſis eſt Aſtronomicus, aut civilis.

Menſis ſolitò duplex diſtinguitur, nimirùm Aſtronomicus & civilis. *Aſtronomicus* ſeu naturalis, ut eum appellat Joſephus Scaliger, ſubdividitur in ſolarem & lunarem.

Prior dividitur in ſolarem.

Menſis ſolaris eſt naturalis Solis tranſitus ab uno Zodiaci ſigno ad aliud ſignum, qui eſt æqualis aut inæqualis: Æqualis eſt duodecima pars anni, videlicet ſpatium triginta dierum, horarum decem & minutorum 30. hoc ſiquidem ſpatium Sol percurrit ſignum in quo eſt motu medio. Inæqualis autem eſt ſpatium temporis, quo Sol æquali quidem motu reſpectu ſui decurrit per ſignum, ſed inæquali reſpectu noſtri; quâ ratione nobis videtur diutiùs in Ariete, Geminis & cæteris ſignis Septentrionalibus morari, quàm in Sagittario, Capricorno, & aliis auſtralibus.

Et lunarem.

Menſis lunaris ſimiliter ſubdividitur in periodicum, ſynodicum & apparitionis. *Menſis Periodicus* eſt ſpatium temporis, quo Luna percurrit ab eodem Zodiaci puncto, donec ad eundem redeat; quapropter dicitur ambulatio & circulus Lunæ, qui fit intervallô dierum 27. horarum 7. minutorum primariorum 43. & ſecundorum 7. *Synodicus* eſt ejuſdem Lunæ diſcurſus quô recedens à Sole ad ipſum revertitur; unde appellatur *congreſſus Lunæ.* Hic autem diſcurſus fit ſpatio dierum 29. horarum 12. minutorum primorum 44. ſecund. 3. Tertius eſt intervallum à primo Lunæ conſpectu ad ultimum ipſius aſpectum, quod fit ſpatio dierum 28.

Menſis civilis.

Civilis menſis eſt ille dierum numerus, quem natio aut civitas quælibet ſibi præſcribebat ad res civiles conſignandas: ſic Romani à Calendis ad calendas menſis computabant, Græci à Neomeniis, ſeu noviluniis ad Neomenias, neque enim Calendarum uſus erat apud Græcos, quamobrem cùm Auguſtus animadverteret aliquos debita non ſoluturos, creditores remittebat *ad Calendas Græcas.* Romani enim debita ſolvere tenebantur calendarum initiô, ut plurimis teſtimoniis confirmat Hoſpinianus, unde Horatius, *ſaty. 1. lib. 1.*

Qui, niſi cum triſtes animo venére Calendæ,
Mercedem aut nummos unde unde extricat amaras
Porrectô jugulô, hiſtorias, captivus ut audit.

à Romanis diſtribuebatur.

Menſem civilem diſtribuebant Romani in Calendas, Nonas, & Idus. *Calendæ*, ut mox dictum eſt, nominabantur primi dies cujuſque menſis; ſic dictæ à verbo Καλέω, id eſt, voco, ſeu appello, eò quòd, inquit Macrobius, antequam faſti à Cn. Flavio ſcribâ inventis patribus, in omnium notitiam proderentur, Pontifici minori hæc provincia delegebatur, ut novæ lunæ primum obſervaret aſpectum, viſamque Regi

In Calendas.

ſacrificulo nunciaret, eique ſacrificandum eſſe hoc ipſo indicaret. Itaque ſacrificiò à Rege & minore Pontifice celebratò idem Pontifex calatâ, id eſt, vocatâ in Capitolium plebe juxta curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima fuit quot numero dies à Calendis ad Nonas ſupereſſent, pronunciabat: & quintanas quidem quinquies dicto verbo, *Calo Juno novella*, ut Varro indicat, ſeptimanas repetito ſepties prædicabat: & hunc diem qui ex his diebus, qui calarentur, primus eſſet; placuit *Calendas* vocari. Hinc & ipſi curiæ ad quam vocabantur, *Caladra* nomen datum eſt: & *Claſſis*, quod omnis in eam populus vocaretur. Ideò autem minor Pontifex numerum dierum qui ad Nonas ſupereſſent calendo prodebant, quod poſt Lunam novam oporteret Nonarum die populares qui in agris eſſent, confluere in urbem accepturos cauſas feriarum à Rege ſacrorum, ſciturosque quid eſſet eò menſe faciendum.

Nonas. *Nonæ* dicebantur ſex vel quatuor dies immediatè calendas ſequentes; ſic verò dicti ſunt illi dies, non quòd in nonum diem inciderent, ſed quòd ante diem nonum eſſent: aut à nova luna, eò quòd Pontifex ipſis diebus novam lunam obſervaſſet, unde *Nonæ*, quaſi *novæ lunæ* initium, ait Hoſpinianus, *cap. 5. de orig. feſt. Ethn*: aut tandem quòd à nonis ad Idus ſeptem dies intercederent.

Idus. *Idus* ex Plutarquo in problematis Romanis derivatur à voce græca Εἶδος, id eſt, à ſpecie & pulchritudine propter lunæ tunc collucentis ſpeciem & pulchritudinem: quia nimirùm dies illi ſunt, qui medium menſem efficiunt, quò tempore luna pleniùs collucet. Alii putant Idus dictas quaſi *Vidus*, detractâ litterâ V; ſicut contrà, quod Græci ἰδεῖν dicunt Latini V. litterâ additâ videre dicunt. Sunt qui exiſtiment Idus ab *ove Iduli* vocatas, quæ omnibus Idibus apud Hetruſcos à flamine immolabatur. Macrobio tamen magis arridet ea ethymologia, quâ Idus ab *Iduando* verbo derivantur: *Iduare* autem Hetruſcâ linguâ dividere eſt; Iduum enim dies menſem dividere videtur, unde & vidua, quaſi Idua, hoc eſt à viro diviſa. Idus autem Jovi erant ſacræ; quia ipſum lucis auctorem veteres exiſtimabant, quapropter eum Romani appellare conſueverãt *dieſpiterem*, quaſi diei patrem.

Menſium nomina pro nationum diverſitate varia fuerunt, de quibus videndi ſunt Joſephus Scaliger, *lib. de emend. temp.* Petavius, *lib. de doctr. Tempo.* Hoſpinianus, *lib. 3. de Orig. faſt.* Languis *de annis Chriſti*, & alii benè multi.

ANNUS.

ANnus ab annulo dictus, inquit Varro, eò quòd ſit temporis ad idem punctum revolutio, conſtans duodecim menſibus, hebdomadis duabus & quinquaginta, diebus verò trecentis ſexaginta quinque, & ferè ſex horis, tanto enim temporis intervallo ſol Zodiacum perluſtrat. *Annus unde dictus.*

Varias autem habuit diviſiones, à quibuſdam enim diviſus eſt in annum *planetarium*, eratque tempus quo quilibet planeta ſuum cœlum decurrit; ita quòd annus Saturnius erat omnium minimus, quia Saturnus ampliori duratione; Luna verò minori ſuum cœlum erat & decurrit. Ex illis tamen duo erant frequentiores *Solaris*, & *Lunaris*: Prior eſt tempus quo Sol ſuum cœlum decurrit, ſcilicet duodecim prædictis menſibus: *Annus Solaris.*

Poſterior Lunaris verò ſumitur pro una Lunæ gyratione per totum ſuum cœlum, ſeu per zodiacum integrum. *Annus lunaris* fit ex duodecim lunationibus. Lunatio autem eſt illa Lunæ gyratio quâ ab uno puncto Soli contiguo redit ad idem punctum, emenſò totò ſui cœli ſpatiò; ita quòd lunatio ſit lunæ à Sole diſceſſus, & ad eundem Solem in eodem puncto regreſſus: qui regreſſus fit intra 29. dies ſolares, & aliquot fragmenta, quæ fragmenta ne ampliùs excreſcentia poſſent vulgus fallere, præſcriptaſque lunationes invertere, Aſtrologi ſtatuerunt 30. dies pro ſingulis alternatim lunationibus: adeo ut una lunatio conſtet 29. diebus: ſequens 30 tertia 29. & ſic deinceps alternis vicibus, quo fit ut annus lunaris conſtet diebus 354. breviorque ſit diebus 11. & aliquot fragmentis anno ſolari.

Annus lunaris quomodo fiat.

Varia erant apud veteres annorum initia, quæ omnia ad duo potiſſimùm genera perſtringo, 1. eſt *Hebræorum*, 2. *Romanorum*.

Varia apud veteres annorum initia.

Hebræi duplex habebant anni exordium, 1. à novilunio Septembris, propterea quòd putarent mundum tunc fuiſſe conditum. 2. à Martio, juxta illud Exodi 12. *Menſis iſte vobis principium menſium, primus erit in menſibus anni.* Unde duplex Judæis annus aſſignatur, ſcilicet Sacer & Civilis, ille incipiebat à menſe *Niſan* qui noſtro ferè Martio reſpondet. Civilis à *Birſri*, id eſt, Septembri, ex eoque colligitur, quia feſtum tubarum prima die Septembris celebrari ſolitum, dicebatur principium anni.

Annus Hebraicus duplex.

Romani ſecundùm antiquiorem & Paganicum ritum, variè ordiebantur annum: Romulus enim à Martio ipſum incipit, & in decem partes, ſeu menſes diſtribuit. 1. Nominavit *Marium*, à Marte ſuo parente; vel quia ipſo tempore ſolent milites ad bella producere. 2. *Aprilem*, ab ἀφρὸς, id eſt, ſpuma maris, eò quòd Venus ejuſdem Romuli mater, ex maris ſpuma orta crederetur: vel Aprilis dicebatur ab *aperio*, eò quòd terra germinans tunc ſinum aperiat. 3. *Maium* à majoribus, ſeu in gratiam majorum conſecratus. 4. *Junium* à Junioribus, ſeu in gratiam juventutis dicatus. Cæteros dixit à numeris, ſcilicet Quintilem, id eſt, quintum; Sextilem, id eſt, ſextum; Septembrem, id eſt, ſeptimum, &c.

Annus Romanus varius.

Temporibus verò Tiberij Cæſaris, ut ſuo Imperatori blandirentur, quintilem vocârunt *Julium*; quod etiam de Sextili in gratiam Auguſti Cæſaris fecerunt, illum nominando *Auguſtum*. Quibus Numa-Pompilius duos adjecit, ſcilicet Januarium à *Jano* dictum, eò quòd Januarius ſicut alter *Janus* biceps videretur, reſpiciendo finem prioris anni, & exordium ſequentis: vel quia eſt aliorum menſium Januar. Secundum *Februarium*, à *Februo*, id eſt, Plutone, cui & cæteris Diis inferni eo tempore ſacrificabant per dies 12. ut quietem animabus vitâ mortali functis, & ad Campos Eliſeos tranſmiſſionem obtinerent, quorum ſacrificiorum meminit Joſephus, *lib. 19. antiquit. cap. 3.* Vel *Februarius* dictum eſt à *februo*, id eſt, purgo; nam, inquit Hoſpinianus, quæcumque purgamenti cauſa in ſacrificii adhibebantur Romani, *Februa* appellârunt; & quod purgatum fuerat, *februatum*, deductò à Sabinis vocabulò, qui Varrone teſte, purgamentum *Februum* dicunt: ſed & de februis & ethymolo-

gia Februarii menſis, Ovidius, *lib.* 2. *faſt.* ita canit.

Februa Romani dixere piamina patres;
Nunc quoque dant verbo plurima ſigna fidem.
Pontifices ab Rege petunt & flamina lanas
Quis veteri in lingua februa nomen erat.
Quæque capit lictor domibus purgamina certis
Torida cum mica farra, vocantur idem.
Nomen idem ramo, qui cæſus ab arbore pura
Caſta Sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipſe ego flaminicam poſcentem februa vidi,
Februa poſcenti pinea virga data eſt.
Denique quodcumque eſt quo corpora noſtra piantur
Hoc apud intonſos nomen habebat avos.
Menſis ab his dictus, ſancta quia pelle luperci
Omne ſolum luſtrant, idque piamen habent.
Aut quia placatis ſunt tempora pura ſepulchris
Tunc cùm ferales præteriere dies.

Annus Chriſtianus. Romani verò Summi Pontifices, ſecundùm Chriſtianum & ſacrum ritum, annum variè incœperunt; aliqui enim incipiebant, ſuaque conſignabant diplomata computantes annum ab exordio ſuæ promotionis, & conſecrationis. Alij ab incarnatione Domini, quæ putatur contigiſſe die 25. Martij. Alij ab ejus nativitate, quæ facta creditur 25. Decembris, ut videre eſt in majori Bullario.

CYCLUS.

Cyclus univerſim eſt certus annorum numerus, qui in orbem redit, excogitatus per antiquos; ut certiùs de tempore rerum geſtarum poſteris conſtaret. Triplex autem eſt, nempè cyclus Solis, cyclus Lunæ & cyclus Indictionis.

Cyclus Luna eſt intervallum temporis, quod aſſumitur ad motus Solis & Lunæ conciliandos, & ad idem caput unde deducti ſunt, reducendos. *Cyclus lunaris.* Ad id præſtandum veteres varias diverſaſque vias tentârunt, & pluribus annorum orbibus ad hunc finem uſi ſunt: Veteres enim in Græcia civitates cùm viderent Lunam in anno interdùm ter decies oriri, idque perſæpè alternis annis fieri; ex duobus annis, unam periodum inſtituere, in qua unus annus duodecim erat lunationum; alter tredecim: ipſam verò periodum Διετηρίδων, *Dieteridem* vocaverunt. *A veteribus diu ſed infauſtè quæſitus.* Poſteà deprehendentes illam cùm motu Solis & Lunæ non convenire τετρα.τηρίδων, *Tetraëtindem* ſubſtituerunt, quæ quatuor erat annorum; poſteà Ὀκταετηρίδων, *octaëtiridem*, quæ erat ſpatium octo annorum; poſteà Ἑξδεκαετηρίδων, *Heccedecaëtiridem*, quæ ſexdecim annos complectebatur: ſed cùm in his omnibus cyclis, intentum non fuiſſent aſſecuti; Meto Athenienſis Ἐννεαδεκαετηρίδων, *Enneadecaëtiridem* adinvenit, cui omnes adhæſerunt, utpotè cum infra novemdecim annorum intervallum, quos continet ille cyclus, compertum fuerit utrumque ſidus Solem & Lunam ab eodem puncto ad idem ferè reverti, concordiamque inter ſe fermè ſe ſervare. *A Metone inventus eſt.*

Hujus

Hujus cycli utilitatem maximam advertentes Chriſtiani annum primum à Chriſto nato fecerunt cycli lunaris ſecundum: ſicque ſi quis quolibet annò Æræ Chriſtianæ indagare velit, quotus ſit cycli lunaris decennovalis, unitatem addat anno propoſito, deinde totam ſummam dividat per 19. ſi nihil ſuperſit, annus ille erit cycli lunaris ultimus; ſi verò aliquid ſuperſit, numerus ille quotus ſit, annus cycli indicabit, *v. g.* annus, quò hæc ſcribimus, eſt Æræ Chriſtianæ 1683. ut ſciam, quotus ſit annus cycli lunaris, addo unum anno propoſito 1683. ſicque numerus 1684. Hunc numerum partior per 19. quotiens dabit 88. quot videlicèt cycli lunares effluxerunt à Chriſto nato; & ſupererunt duodecim qui demonſtrant annum Æræ Chriſtianæ 1683. eſſe 12. cycli lunaris, qui vocatur etiam *aureus numerus*, vel propter magnam ejus utilitatem, vel quia ſolebant eum Athenienſes aureis numeris in foro præfigere.

Aureus numerus.

Cyclus ſolaris.

Cyclus ſolaris eſt revolutio 28. annorum, quà abſolutâ ad eumdem deinceps litterarum dominicalium ordinem regredimur: etenim non dicitur ſolaris, quòd motum Solis aliquem ſpecialem indicet; ſed quòd ejus beneficio litterarum dominicalium ſeriem cognoſcamus. Quod ut perſpicuum fiat, advertendum eſt annum menſibus & menſes hebdomadibus evolvi: quapropter ſicut in Calendario ſingulorum menſium dies à primo ad ultimum ſuis numeris 1. 2. 3. 4. *&c.* deſignantur; ſic quoque hebdomadarum dies his ſeptem litteris A, B, C, D, E, F, G, exprimuntur; quarum una primo anni die aſſignatur, ac aliæ deinceps aliis perpetuò circulò ſuccedunt uſque ad finem anni: Annus autem eadem litterá nunquam incipit, niſi poſt viginti octo annos; quia dies anni ſunt ſaltem 365. qui per ſeptem diſtributi, hebdomadas conficiunt 52. & diem unum ſuperfluum: inde fit ut à quacumque feria aut littera annus incipit, in eadem terminetur: atque adeò ut non ab eadem feria & littera, ſed à ſequenti annus ſequens ſumat initium, *v. g.* hôc annò 1683. annus incœpit à feria ſexta, & per litteram A; deſinet quoque eadem feriâ & litterâ; & annus ſequens 1684. incipiet per Sabbatum & per litteram B.

Ad ordinandam litterarum dominicalium ſeriem inſtitutus eſt.

Si nullus eſſet annus biſſextilis conſtans 366. cyclus ille hebdomadarum ſeptem annis abſolveretur, & ſeries feriarum & litterarum dominicalium annô quôlibet octavo recurreret, ſed quia quartò quôlibet annô dies biſſextilis additur, eumdem nequit ſervare ordinem; nam biſſextilis annus non in eandem, à qua incœperat, feriam deſinit; quod ſcilicet ſupra 52. hebdomadas, duos habeat dies, duaſque litteras dominicales occupet, primam nempè ab initio anni ad feſtum ſancti Matthiæ, & alteram à feſto S. Matthiæ ad finem ejuſdem anni; & ratio hujuſce rei eſt quòd cùm bis *ſexto calendas Martij* uſurpetur, littera, quæ huic dici aſſignatur, bis etiam aſſumitur, atque adeò littera, quæ ab initio anni in Diem Dominicam incidebat, deinceps in feriam ſecundam cadit, & Dies Dominica præcedenti litterâ deſignatur; ex quo orbis iſte litterarum dominicalium non ſeptem annis, ſed quaterſeptem, id eſt, 28. annis exploratur.

In anno biſſextili mutatur littera dominicalis.

Jam verò ſi de aliquo anno ſcire cupias, quotus ſit in cyclo ſolari; anno propoſito Æræ Chriſtianæ, pu-

Methodus invenien-

di quemlibet annum cycli.

tà 1683. adde 9, quia 9 annis ante Chriſtum natum præfixa eſt Epocha illius cycli; mox numerum inde conflatum, ſcilicet 1692 partire per 28. quotiens, nempè 60, oſtendet quot à Chriſti Domini nativitate effluxerint cycli ſolares; numerus verò ſuperſtes, nempè 12 deſignabit annum 1683, eſſe 12. cycli ſolaris; ſi verò nihil ſupereſſet, ſignum eſſet annum propoſitum cycli ſolaris eſſe ultimum.

Et litteram Dominicalem cujuslibet anni.

Ad inveniendam verò Litteram Dominicalem diſtribuendæ ſunt litteræ ſupradictæ per quatuor claſſes, quarum quælibet ſeptem illas litteras habebit; & in prima claſſi debent eſſe duæ pro annis biſſextilibus. Poſt correctionem calendarii à Gregorio XIII. factam incipere debent à C,B, pro primo anno cycli; poſteà collocandum A pro ſecundo, G pro tertio, F pro quarto, deinde E, D pro quinto, & ſic deinceps; mox inventô annô cycli ſolaris littera, quæ ei convenit erit illius anni Littera Dominicalis; pro cæteris conſule tabulas Litterarum Dominicalium, quæ ſatis communiter occurrunt.

Indictionis auctorem alii Auguſtum.

Cyclus indictionis eſt quindecim annorum ſolarium revolutio; cujus origo nondùm planè conſtat apud viros peritos. Arbitrantur nonnulli auctorem illius fuiſſe Auguſtum Cæſarem annô 3. ante Chriſtum natum; ut indicium eſſet ſubditis, quando tributa eſſent ſolvenda. Nam ſub finem primi quinquennii, aurum afferendum erat Romam ad obſequium dominationis. In fine ſecundi quinquennii indictum erat argentum ad militum ſtipendia, in fine tertii æs & ferrum ad annorum reparationem conducebantur. Unde inſtituerunt Romani, ut nulla conventio ſcriptis exarata, eſſet ſtabilis, niſi haberet annum indictionis notatum: quod eô fine cautum eſt; ne tributorum ſolvendorum memoria laberetur.

Alii Concilium Nicenum 1. faciunt.

Alii cenſent indictiones incœpiſſe annô Chriſti 312. die 23. Septembris, quâ die fertur Conſtantinum Magnum proſtraſſe Maxentium, plenamque Chriſtianis libertatem conciliaſſe; in cujus victoriæ memoriam ſtatuerunt Patres in Concilio Niceno, ut ampliùs nulla fieret computatio per Olympiades, ſed per indictiones ab ipſa die, quæ tam ſolemnem victoriam pepererat, incipiendas.

Porrò ut inveniatur annô quôlibet propoſitô à Chriſto nato, quotus ſit annus indictionis; addendus eſt numerus ternarius numero aſſignato annorum, & ſumma dividenda eſt per 15. *quotiens*, tunc aperiet quot effluxerint indictiones à Chriſto; etſi nihil ſuperſit, annus ille erit 15. id eſt, ultimus indictionis: ſin verò ſit aliquid reliqui, illud quotus ſit annus indictionis indicabit: *v. g.* hic annus 1683. ſi 3. ipſi addidero, & per 15. diviſero; invenietur 6. indictionis 112. à Chriſto nato, quotiens enim præferet 112. & ſupererunt 6.

PERIODUS.

Periodus duplex.

EST certum temporis intervallum, in quo omnes & anni, ita diſtinctis characteribus notantur; ut duo ejuſdem rationis nuſquam poſſint occurrere. Hinc periodus aliô nomine dicitur *Characteriſmus*.

Plures à veteribus excogitatæ ſunt annorum periodi, duæ verò præſertim celebrantur, ſcilicet Victoriana & Juliana. *Victoriana* dicitur ea,

quam invitante Hilario Summo Pontifice circa annum Chriſti 461. excogitavit victorinus ſeu victorius Aquitanicus inſtituens cyclum annorum 532. ortus à calendis Januarii anni ejus in quem Baptiſmum Chriſti contulit; nimirum anno 15. Tiberii. Hanc deinde periodum emendavit Victor Capuanus Epiſcopus, anno Chriſti 500. eam pariter recenſuit *Dionyſius* dictus *Exiguus*, anno 526. ut indicat in Epiſtola quàm laudat Beda, *lib. de rat. temp. cap.* 40. quamobrem hæc periodus dicta eſt Victoriana ſimul & Dionyſiana, tametsi à recenſitore potiùs *Dionyſiana* quàm ab auctore *Victoriana* dici meruerit. Altera verò celebris periodus ea eſt quam ab antiquis Græcis acceptam, latinam fecit Joſephus Scaliger juxta annum conſtitutum à Julio Cæſare, unde etiam dicta eſt Juliana.

Victoriana periodus excogitata eſt ad ſtatuendum certò cyclum Paſchalem & emendandum cyclum à ſancto Cyrillo eundem in finem excogitatum, maximè verò in eo quod ſanctus Cyrillus Epocam ſuam duxiſſet ab annis Diocletiani, ut obſervat Dionyſius Exiguus. Erat enim apud ſanctos veteres Eccleſiæ Doctores magno in uſu æra Diocletiani, ut videre eſt apud ſanctum Ambroſium, epiſt. 93. ubi ſcribit *Octuageſimo autem anno & nono ex die Imperii Diocletiani*, &c. Quamobrem ſanctus Cyrillus ſuum cyclum Paſchalem incœperat ab anno 153. Diocletiani, cum autem Victorio & Dionyſio hæc impii Imperatoris & perſecutoris Eccleſiæ à Chriſtianis uſurpata Epoca non placeret, aliam ſtatuendam eſſe duxerunt, ille quidem annum Baptiſmi Chriſti, hic verò annum ejuſdem incarnationis, ut ipſe Dionyſius Exiguus declarat, epiſt. 2. ad Petronium: *Quia verò ſanctus Cyrillus primum cyclum ab anno Diocletiani* CLIII. *cœpit; & ultimum in* CCXLVII. *terminavit, nos à* CCXLVIII. *anno ejuſdem Tyranni potiùs quàm Principis inchoantes noluimus circulis noſtris memoriam impii & perſecutoris innectere, ſed magis elegimus ab incarnatione Domini noſtri Jeſu-Chriſti annorum tempora prænotare; quatenus exordium ſpei noſtræ notiùs nobis exiſteret, & cauſa ſeparationis humanæ, id eſt, paſſio Redemptoris noſtri evidentiùs eluceret.*

Hac autem Periodus Victoriana eſt ſpatium annorum conflatum ex cyclis ſolari & lunari inter ſe multiplicatis, ſive eſt ſpatium 532. annorum: cujus quidem ea conditio eſt, ut duo numeri cyclorum in uno anno concurrentes, non iterùm conveniant, niſi poſt annos 532. *v. g.* poſtquàm annus aliquis inventus eſt, primus cycli ſolaris & primus cycli lunaris, nullius alius hâc duplici primitate notari poteſt, niſi poſt 532. annos. Similiter annus præſens eſt utriuſque cycli duodecimus, cui ſimilis non occurret, niſi poſt 532. terminatos. *Victoriana conſtat 532. annis.*

Periodus Juliana tres cyclos inter ſe multiplicatos lunæ ſcilicet, Solis & indictionis complectitur vel eſt ipſamet periodus Victoriana per 15. multiplicata, cujus ſumma eſt, 7980. annorum. Quod ergo de prima periodo dictum eſt, hoc ſecundæ applicari debet; duos ſcilicet annos in toto 7980. annorum ſpatio non eſſe inveniendos, qui eoſdem characteres in triplici cyclo habeant: *v. g.* annus qui primus eſſet triplicis illius cycli, non niſi evoluta tota periodo recurreret. Annus præſens *Juliana verò 7980.*

pariter qui duodecimus eſt in cyclis Lunæ & Solis, & ſextus in indictione non alium ſimilem habebit, niſi poſt 7980.

Poſterioris quanta ſit utilitas.

Maxima autem eſt illius periodi utilitas apud Chronologos, ut fatetur etiam Petavius, *lib. 7. de doctrina temp. cap. 8.* Per illam quippè omnes ætates, æræ, periodi, cycli, hiſtoriæ, faciliùs diſcutiuntur: nam modò præfixa ſit aliqua Epocha, huic periodo facilè omnia tempora ad ipſam reducuntur, & per ipſam deteguntur; ſic ſtante communi Occidentalium opinione Chriſtum natum anno cycli ſolaris 10. lunaris 2. & inductionis 3. conſtat annum illum fuiſſe periodi Julianæ 4714. quia alter in tota illa periodo diviſus per 28. 19. & 15. non reſiduos faciet annos 10. 2. & 3. hâc poſitâ inquam, epochâ, facilè noſcitur cum quo anno periodi Julianæ concurrat, quilibet annus ante vel poſt Chriſtum natum; detrahendo ſcilicet vel addendo tot annos Epochæ illi, quot annus propoſitus præfert, ut ſciam, *v.g.* quo anno periodi Julianæ mundus conditus ſit à præfixâ Epochâ 4714 annorum in Chriſti nativitate. Detraho tot annos, quot à mundo condito numerantur communiùs uſque ad Chriſtum, ſcilicet 4022. ſupererunt 691. anni quibus ſi unum adjecerim; habebo mundum fuiſſe conditum anno per Jul. 692. ſi pariter anno per Jul. 4714. quo Chriſtum natum ſupponimus, addantur 1683 anni Æræ Chriſtianæ invenietur annus præſens concurrere cum 6397. per Jul. Cùm autem ſciatur annus periodi Julianæ, ut habeatur annus triplicis cycli; reſolvendus eſt numerus propoſitus periodi Julianæ per 28. 19. & 15. & numeri ſuperſtites annum cujuſlibet cycli indicabunt: numerus, *v. g.* in periodo Jul. 6397. dividatur per 28. ſupererunt 12. ſignantia annum præſentem eſſe 12. cycli ſolaris. Dividatur pariter per 19. ſupererunt 12. annum duodecimum eſſe cycli lunaris deſignantia. Dividatur tandem per 15. ſupererunt 6. indicantia gnos ſextum indictionis annumaere.

4. Aliæ minores ſunt periodi, Olympiades Græcis, luſtra Romanis, decades & ſæcula.

Quid ſit Olympias.

Olympias erat fluxus 4. annorum completorum quæ initium quôlibet anno 5. reſumebat: Olympiades autem ortæ ſunt à ludis, quos Hercules inſtituerat in honorem Jovis circa Olypiam Eleæ regionis urbem; in illis autem Græciæ juventus πεντάθλῳ, Pentathlo, hoc eſt, quinque gimnaſticis certaminibus ſeſe exercere tenebatur *cœleſtibus* ſcilicet, *curſu, ſaltu, diſco, & palæſtra.* Huic certamini quintâ die finis imponebatur, & victor qui Ολυμπιονίκης, Olympionices dicebatur oleâ, quæ Philoſtephanos vocatur, coronatus ſublimis in curru in patriam revehebatur.

Luſtrum.

Luſtrum eſt pariter ſpatium quinque annorum; ſic dictum vel ut explicat Varro, *à luendo, id eſt, ſolvendo, quod quinto quoque annô vectigalia per Cenſores locata perſolvebantur, & à civibus tributa conferebantur.* Vel à verbo *luſtro* eò quòd de quinquennio in quinquennium Cenſores luſtrare univerſum populum tenebantur: vel iterùm à *luo*, eò quòd ſingulis quinquenniis certum ſacrificii genus ex ſue, ove & tauro offerebatur, urbis eluendæ & purgandæ causâ.

Decades & ſæculum.

Decades eſt ſpatium 10. annorum. *Sæculum* verò ſpatium centum annorum.

TERTIA PARS PHYSICÆ.

De Speciebus Corporis Naturalis.

EMensis difficilioribus Philoſophiæ ſtadiis, ventum eſt ad eam Phyſicæ partem, quæ cæteris & utilitate optabilior, & cognitione jucundior, & dignitate præſtantior eſt. Quid enim utilius quàm abditos naturæ ſinus ac ſenſus aperire? Quid liberalius, quàm in metallorum, ſtirpium animantium intimis viſceribus antipathiam & contagionem, inimicitias & amores, vim & facultatem uniuſcujuſque cum inſatiabili varietate contineri? Quid ſuavius, quàm rudimenta rerum omnium, ſatus, ortus, incrementa, converſiones, occaſus, viciſſitudines aſpicere? Quid admirabilius, quàm in hoc ſpirabili cœlo imbrium, nivium, grandinis fulminum, ab inſenſibili expiratione ac vapore generationem videre? At quantùm delectant tam multæ ignium faces, ac figuræ inter meteora! Quàm admirabilis ſyderum natura! quàm varii curſus, occaſus, trajectiones, ſitûs, ortus, abitus, magnitudines, intervalla, ac decentiſſimus orbium ſeſe quaſi manuum complexu continentium chorus! Quàm ſtupenda in tam mobili ac verſatili natura motûs conſtantia! Hæc non modò voluptatem nobis ſuaviſſimam afferunt; ſed etiam tantùm Conditoris deſiderium, ut obſtupefacti atque attoniti in illius amorem inviti rapiantur. Quæ cùm ità ſint; nullus eſt, arbitror, qui liberioribus ſtudiis & animô gratulante in hanc partem non effundatur.

Cùm autem à ſapientiſſimo & potentiſſimo rerum omnium Opifice univerſa mundi machina ſuas in partes debito ordine diſtributa ſit & conſtituta; cùmque in hoc noſtræ Phyſicæ exordio jam præmonuërimus corpus naturale diſtribui in *ſimplex* & *mixtum*: Simplex in *cæleſte* & *elementare*: Mixtum verò in *imperfectum* & *perfectum*, ſeu animatum & inanimatum: de his omnibus ſigillatim agendum eſt hac in tertia Phyſicæ parte, tribus abſolvendæ diſputationibus; Quarum 1. erit de

corpore ſimplici. 2. De *mixto imperfecto.* 3. verò *de mixto perfecto.*

Quoniam autem hæ omnes naturalis corporis ſpecies mundi partes ſtatuuntur; idcircò ad faciliorem eorum intelligentiam præmittenda eſt ſequens

SECTIO PROOEMIALIS.

De Mundo.

PRÆCLARÈ dixit hominum ſapientiſſimus *Eccleſ. 3.* Deum tradidiſſe mundum diſputationi hominum, *ut non inveniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio uſque ad finem.* Sicut enim nihil eſt, quòd innatam hominibus ſciendi cupidinem ſuaviùs alliciat & urgeat efficaciùs, quàm comparanda de hac rerum, quæ noſtris ſenſibus obverſantur, univerſitate notitia; ſic etiam nulla eſt, quæ ingenia torqueat magis, & acriores contentionum moveat æſtus, quàm proponitur de mundi principiis, conſiſtentiâ, diſpoſitione, & ejuſdem partium mutua cohærentia, diſceptatio. Quoniam autem varia de mundi exordio & rerum principiis veterum Philoſophorum placita jam à nobis expoſita ſunt, & ex parte rejecta; idcircò hac in ſectione tria tantùm preſſo contractoque ſtylo proponimus diſcutienda. 1. An ſit mundi definitio, ſeu deſcriptio, & an plures mundi ſint actuales aut ſaltem poſſibiles. 2. An fuerit formatus aut formari potuerit ab æterno. 3. Quonam tempore inceperit, ſi ab æterno productus non fuerit. Quæ omnia ſequentibus in quæſtionibus ſunt reſolvenda.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid & à quo ſit mundus.

NOTANDUM I. mundum triplicem diſtinctum eſſe & aſſignatum à Philoſophis Platonicis, nimirùm archetypum, intellectualem & corporeum. *Mundus Archetypus* Deus eſt, quatenùs rerum omnium quæ ſunt in mundo ideas in ſua divina mente complectitur, ad quarum ſimilitudinem cuncta molitur & efformat, unde Boëtius, *lib. 3. de conſol. metr. 9.*

Tu cuncta ſupremo
Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipſe
Mundum mente gerens, ſimilique ab imagine formans.

Mundus Intellectualis dicuntur ipſæ cœleſtes intelligentiæ ab omni materia & corpore defecatæ; ſunt enim ſubſtantiæ ſpirituales ſtatu incorruptibiles, duratione æviternæ, intelligendi virtute ſagaciſſima, rerum omnium creatarum verticem & coronidem eximiis ſuis præcellentiis & dotibus complectentes. *Mundum corporeum* inſtituunt & efformant res omnes ſenſibus noſtris perviæ triplici potiſſimum ordine & gradu diſtinctæ; nam earum aliquæ ſolam exiſtentiam & naturam: nonnullæ vitam vegetantem, cæteræ etiam ſenſum obtinent, quorum omnium perfectiones cum homo ſuo ſinu complectatur, idcircò ab Ariſtotele 8. *Phyſ. cap.* 2. dicitur μικρόκοσμος, id eſt, *mundus compen*

Multiplex mundi acceptio.

diatus: habet enim homo, inquit ſanctus Gregorius Magnus, *eſſe cum lapidibus, vivere cum plantis, ſentire cum animalibus, intelligere cum Angelis.* Porro hic non eſt ſermo de mundo archetypo, neque de mundo intellectuali, aut compendiato, ſed duntaxàt de univerſa rerum omnium ſenſibilium complectione & diſtributione.

Et denominatio. *Notand.* 2. mundum ſic acceptum variis illuſtrari titulis: dicitur, 1. *Machina*, propter mirandam ſuam ſtructuram. 2. *Orbis*, propter figuræ rotunditatem. 3. *Univerſum*, vel ex eo quod omnia entia complectatur & involvat; vel eò quòd mundus ab uno Deo formatus, *univerſum* dicitur, quaſi verſus unum, ſeu ad unum Deum ordinatus. 4. *Mundus* à Latinis; à Græcis autem κοσμος, id eſt, ornatus dicitur, propter miram ſuam elegantiam & pulchritudinem.

Aliquid dici poteſt perfectum vel ſimpliciter, vel in genere. *Notand.* 3. Aliquid dici perfectum; vel *ſimpliciter*, eſtque id quod continet omnes perfectiones excogitandas: vel in *genere*, & eſt illud cui aliquid addi vel detrahi poteſt perfectionis; non tamen eget tali addito, ut perfectum ſecundùm ſe cenſeatur. Prior perfectio ſoli Deo competit, poſterior verò creaturis tribuitur. *Rurſus* perfectum in genere eſt duplex, ſcilicet *eſſentiale*, ſeu ſubſtantiale, quod provenit ex intrinſecis rerum principiis; qualiter homo dicitur perfectior brutis, quia perfectiorem ipſis habet eſſentiam: *Perfectio generica, eſt vel eſſentialis, vel accidentalis.* Aliud *accidentale*, quod perfectiora cæteris habet accidentia, qualiter Sol dicitur perfectior lapide, quia claritatem & lucem habet, omnibus accidentibus lapidi convenientibus perfectiorem.

CONCLUSIO I.

Mundus non incongruè deſcribi poteſt *perfecta rerum omnium creatarum ſub uno ſupremo prædominante & moderatore invicem ſubordinatarum ordinatio.* Hæc per ſe patet, 1. Enim dicitur *rerum omnium creatarum*, quibus verbis mundus archetipus, ſeu prototipus, à mundo hîc definito ſecernitur. 2. *Perfecta ordinatio*, mundus ſiquidem conſtat creaturis perfectis, & debito ordine tùm ſibi invicem, tùm Deo præpotenti ſubditis. Quod autem mundus ordinatus ſit, ſatis ſuperque colligitur ex Opifice ſapientiſſimo, à quo fuit conditus; ſapiens enim nihil niſi rectum, ordinatum, & juſtà lance ponderatum ſapit ac molitur. Quia verò *ordo* eſt relatio, quæ multiplicatur ad multiplicationem terminorum; cumque triplex in mundo diverſus diſtingui poſſit terminus, triplex pariter in mundo reperiendus eſt ordo. *Mundi definitio traditur.*

1. Eſt ordo totius univerſi ad ſuum principium, ſcilicet Deum, qui rerum omnium eſt Auctor, Conſervator & Rector. 2. Eſt ordo creaturarum corporearum ad hominem, tamquam ad ſuum *Caput*, ad ſuum *Superiorem*, & ad ſuum *Rectorem*: Cum enim unum quod eſt præſtantiſſimum, ſit menſura cæterorum; cumque homo omnium creaturarum corporearum ſit præſtantiſſima, nemini dubium eſſe poteſt, quin ſit earum caput. Sed earum pariter eſt Monarcha, quippè cùm Deus hominem totius mundi principem viſibilem conſtituerit, his verbis, Geneſ. 1. *Dominamini piſcibus maris*; &c. & *Mundus triplicem ordinem habet 1. ad Deum.*

2. *Ad hominem tanquam ad cæterarum creaturarum Caput Rectorem, ac Monarcham.*

Pſal. 8 *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus.* Earum tandem Rector eſt, cum enim omnia propter ſemetipſum operatus fuerit; & cum res purè corporeæ non poſſint ſuis viribus ad Deum, qui Spiritus eſt aſſurgere; oportuit ut aliqua creatura ratione prædita his uteretur propter gloriam & juxta Dei ordinationem: id autem præſtare non potuerunt Angeli, quippè cùm ſint omnimodè ſpirituales, nec conſectariè ullis rebus corporeis egeant: ergo neceſſum fuit, ut homines res corporeas dirigerent, eis juxta Dei ordinationem utendo.

Tertius verò eſt partium mundi ad ſeipſas.

Denique eſt ordinatio partium mundi ad ſeipſas.

Per primum ordinem, omnes prorſus creaturæ referuntur ad Deum tanquam ad cauſam efficientem, exemplarem & finalem; idcircò enim Deus dicitur, *Feciſſe omnia in menſura, numero & pondere*, Sap. 11. *Numerus* ſignificat ſpeciem creaturæ cujuſlibet, ſecundùm quam ad Deum ordinantur tanquam ad cauſam exemplarem. *Menſura* exprimit modum certum & determinatum, quem Deus cuilibet creaturæ ad exiſtendum præſcripſit, ſecundùm quem ad Deum tanquam ad cauſam efficientem ordinantur. *Pondus* verò earum omnium ad Deum tanquam ad cauſam finalem ordinationem indigitat, juxta illud proverb. 16. *Omnia propter ſemetipſum operatus eſt Dominus.*

Per ſecundum ordinem, omnes mundi partes ordinantur ad hominem tanquam ad ſuum finem; non quidem ultimum, ſed intermedium; ſuperiores enim univerſi partes, quales ſunt cœli & Angeli, hominem ſervant, tuentur & inſtruunt; inferiores verò, quales ſunt brutæ, animantes, plantæ, lapides, &c. ipſi ſubſerviunt, eum fovent, ſuſtentant, nutriunt, exornant, &c.

Ad invicem enim referuntur, vel per ſubordinationem vel per ſubſidium vel per mutuam perfectionem.

Per tertium ordinem, univerſi partes ad ſe invicem referuntur tribus modis, 1. Per ſubordinationem, ſecundùm quam inferiora ſubjacent ſuperioribus, id eſt, ſublunaria cœlo, cœlum intelligentiæ motrici, & intelligentia Deo. 2. Per mutuum ſubſidium, quô fit ut creaturæ ſe invicem tueantur & foveant. 3. Per mutuo conceſſam perfectionem; materia enim recipit formas, formæ materiam perficiunt; ſubſtantia ſuſtentat accidentia, illa autem ipſam exornant.

Mundus perfectus eſt.

Quod pariter mundus ſit perfectus ſecundum genus, tum ſubſtantialiter, cùm accidentaliter, exinde patet; quia omnia quæ in mundo ſunt, habent requiſita ad ſuam perfectionem. Deus enim cùm ſit omnium enſium perfectiſſimum, quæ ſolitariè producit, ea perfectiſſima ſunt. Quid enim imperfectum moliretur; an propter deffectum ſcientiæ, ille in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ reconditi. An quia noluit? Sed quiſnam Opifex imperfectum molitur, dum omnibus numeris abſolutum opus efformare poteſt? An quia non potuit? Ille qui eſt omnipotens, & cujus voluntati nemo reſiſtere poteſt. Hinc ubi Deus univerſum condidit, omnes à ſe formatas creaturas perluſtrans perfectas invenit, juxta illud, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona*, id eſt, perfectiſſima.

Neque certè plurimis verbis opus eſt ad hanc veritatem confirmandam; id enim ſatis ſuperque demonſtrant, hæc pulcherrima univerſitatis ornamenta quæ videmus: tot, in-

quam

quam, fulgentia ſydera in altiſſimis ac cœruleis orbibus deſcripta, terra & aqua mutuis amplexibus, & undique in ſeſe nutibus ſuis conglobatæ, & in media ſede mundi ſuſpenſæ; altera veſtita floribus, herbis, nemoribus, frugum omnium copiâ, & animalium cicurum ac ferarum inſatiabili varietate; altera liquidæ naturæ, piſcium incredibilia examina, ac belluarum ingentium admirabili magnitudine fovens: deinde fontium gelidæ perennitates, varietates inſularum, littorum amœnitates, liquores perlucidi amnium: idem commendant riparum veſtitus viridiſſimi, ſpeluncarum concavæ altitudinis, camporum æquabiles planities, impendentium montium immenſitates, lapſus volucrum atque cantus, metallorum ingentes divitiæ, ſtupenda metheororum portenta, ſpectabilis denique totius machinæ admiranda conformitas & conſtitutio.

Dices. Pleræque mundi partes ſunt *imperfecta*, ut monſtra: Aliæ *noxia*, ut feræ, venena, *&c*. Aliæ *inutiles*, ut loca deſerta hominibus impervia: Aliæ ſeſe mutuò jugulantes, ut ignis & aqua, calor & frigus, *&c*.

Omnes creaturæ bonæ ſunt.

Reſp. Unô verbô hæc omnia multùm conferre ad mundi pulchritudinem, varietatem, harmoniam ac temperiem; pugnæ ſiquidem elementorum & mixtorum, maximè commendant Creatoris ſapientiam, qui eruens lucem è tenebris, & harmoniam ex diſcordi vocum concordia, omnium corporum temperiem adunat ex commixtione elementorum; quæ ſeparata licet pugnent, unita ſocientur & arma deponunt. Quantùm ad cætera, illa hominibus utilia eſſe fatetur D. Auguſtinus *lib. 3. de Geneſi ad lit. Cap.* 17. dicendo illa hominibus prodeſſe, *Vel quia ipſos pœnaliter lædunt, aut utiliter probant, aut ignorantes edocent.* Hinc omnem creaturam audimus tacito ſermone inclamantem: *accipe, redde, fuge.* Accipe beneficium, redde debitum, fuge ſupplicium. Prima vox eſt famulantis, ſecunda admonentis, tertia minitantis.

Nihil in eo inutile eſt.

Omnia enim hominum, vel edocent, vel juvant, vel puniunt.

CONCLUSIO II.

Mundus de facto eſt unicus: plures tamen ſunt poſſibiles.

Mundus eſt unicus.

Prima pars colligi poteſt ex Scriptura ſacra, quæ quoties de mundo loquitur, unius tantùm meminit; ſic Joan. 1. *Mundus per ipſum factus eſt*, & alibi paſſim.

Inſuper, ne unum quidem verbum profert de rebus, perſonis, *&c*. alterius mundi, cum tamen plura referat de Angelis, licet extra hunc mundum ſenſibilem ſint.

Item ex Marci ultimo, præſcriptum fuit Apoſtolis à Chriſto Domino ut prædicarent Evangelium omni creaturæ: ſed id præſtare non potuiſſent Apoſtoli, ſi aliquæ extra hunc mundum fuiſſent creaturæ, qualis enim ad eas fuiſſet aditus: An per aërem tranſvolando, ultra an orbes omnes cœleſtes currendo.

Fateor equidem nullâ ratione demonſtrativâ probari poſſe numericam mundi unitatem: ſed nec illius pluralitas poteſt evinci.

Plures tamen eſſe poſſunt.

Probatur 2. *pars*. Nulla eſt repugnantia, ut plures ſint mundi, ergo plures fieri poſſunt. *Probatur antecedens*. Non repugnat *ex parte efficientis*, cùm Deus ſit infinitè potens, nec exhauriatur ipſius poteſtas ex productione hujus mundi; quippè

Pſal. 8 *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus.* Earum tandem Rector eſt, cum enim omnia propter ſemetipſum operatus fuerit; & cum res purè corporeæ non poſſint ſuis viribus ad Deum, qui Spiritus eſt aſſurgere; oportuit ut aliqua creatura ratione prædita his uteretur propter gloriam & juxta Dei ordinationem: id autem præſtare non potuerunt Angeli, quippè cùm ſint omnimodè ſpirituales, nec conſectariè ullis rebus corporeis egeant: ergo neceſſum fuit, ut homines res corporeas dirigerent, eis juxta Dei ordinationem utendo.

2. Ad hominum tanquam ad cæterarum creaturarum Caput Rectorem, ac Monarcham.

Denique eſt ordinatio partium mundi ad ſeipſas.

Tertius verò eſt partium mundi ad ſeipſas.

Per primum ordinem, omnes prorſus creaturæ referuntur ad Deum tanquam ad cauſam efficientem, exemplarem & finalem; idcircò enim Deus dicitur, *Feciſſe omnia in menſura, numero & pondere*, Sap. 11. *Numerus* ſignificat ſpeciem creaturæ cujuſlibet, ſecundùm quam ad Deum ordinantur tanquam ad cauſam exemplarem. *Menſura* exprimit modum certum & determinatum, quem Deus cuilibet creaturæ ad exiſtendum præſcripſit, ſecundum quem ad Deum tanquam ad cauſam efficientem ordinantur. *Pondus* verò earum omnium ad Deum tanquam ad cauſam finalem ordinationem indigitat, juxta illud proverb. 16. *Omnia propter ſemetipſum operatus eſt Dominus.*

Per ſecundum ordinem, omnes mundi partes ordinantur ad hominem tanquam ad ſuum finem; non quidem ultimum, ſed intermedium; ſuperiores enim univerſi partes, quales ſunt cœli & Angeli, hominem ſervant, tuentur & inſtruunt; inferiores verò, quales ſunt brutæ animantes, plantæ, lapides, &c. ipſi ſubſerviunt, cum fovent, ſuſtentant, nutriunt, exornant, &c.

Per tertium ordinem, univerſi partes ad ſe invicem referuntur tribus modis, 1. Per ſubordinationem, ſecundùm quam inferiora ſubjacent ſuperioribus, id eſt, ſublunaria cœlo, cœlum intelligentiæ motrici, & intelligentia Deo. 2. Per mutuum ſubſidium, quò fit ut creaturæ ſe invicem tueantur & foveant. 3. Per mutuo conceſſam perfectionem; materia enim recipit formas, formæ materiam perficiunt; ſubſtantia ſuſtentat accidentia, illa autem ipſam exornant.

Ad invicem enim referuntur, vel per ſubordinationem vel per ſubſidium vel per mutuam perfectionem.

Quod pariter mundus ſit perfectus ſecundùm genus, tùm ſubſtantialiter, cùm accidentaliter, exinde patet; quia omnia quæ in mundo ſunt, habent requiſita ad ſuam perfectionem. Deus enim cùm ſit omnium entium perfectiſſimum, quæ ſolitariè producit, ea perfectiſſima ſunt. Quid enim imperfectum moliretur; an propter defectum ſcientiæ, ille in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ reconditi. An quia noluit? Sed quiſnam Opifex imperfectum molitur, dum omnibus numeris abſolutum opus efformare poteſt? An quia non potuit? Ille qui eſt omnipotens, & cujus voluntati nemo reſiſtere poteſt. Hinc ubi Deus univerſum condidit, omnes à ſe formatas creaturas perluſtrans perfectas invenit, juxta illud, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona*, id eſt, perfectiſſima.

Mundus perfectus eſt.

Neque certè plurimis verbis opus eſt ad hanc veritatem confirmandam; id enim ſatis ſuperque demonſtrant, hæc pulcherrima univerſitatis ornamenta quæ videmus: tot, in-

quam

quam, fulgentia ſydera in altiſſimis ac cœruleis orbibus deſcripta, terra & aqua mutuis amplexibus, & undique in ſeſe nutibus ſuis conglobatæ, & in media ſede mundi ſuſpenſæ; altera veſtita floribus, herbis, nemoribus, frugum omnium copiâ, & animalium cicurum ac ferarum inſatiabili varietate; altera liquidæ naturæ, piſcium incredibilia examina, ac belluarum ingentium admirabili magnitudine fovens: deinde fontium gelidæ perennitates, varietates inſularum, littorum amœnitates, liquores perlucidi amnium: idem commendant riparum veſtitus viridiſſimi, ſpeluncarum concavæ altitudinis, camporum æquabiles planities, impendentium montium immenſitates, lapſus volucrum atque cantus, metallorum ingentes divitiæ, ſtupenda metheororum portenta, ſpectabilis denique totius machinæ admiranda conformitas & conſtitutio.

Dices. Pleræque mundi partes ſunt *imperfectæ*, ut monſtra: Aliæ *noxiæ*, ut feræ, venena, *&c.* Aliæ *inutiles*, ut loca deſerta hominibus impervia: Aliæ ſeſe mutuò jugulantes, ut ignis & aqua, calor & frigus, *&c.*

Omnes creaturæ bonæ ſunt.

Reſp. Unô verbô hæc omnia multum conferre ad mundi pulchritudinem, varietatem, harmoniam ac temperiem; pugnæ ſiquidem elementorum & mixtorum, maximè commendant Creatoris ſapientiam, qui eruens lucem è tenebris, & harmoniam ex diſcordi vocum concordia, omnium corporum temperiem adunat ex commixtione elementorum; quæ ſeparata licet pugnent, unita ſociantur & arma deponunt. Quantùm ad cætera, illa hominibus utilia eſſe fatetur D. Auguſtinus *lib. 3. de Geneſi ad lit. Cap. 17.* dicendo illa hominibus prodeſſe, *Vel quia ipſos pœnaliter lædunt, aut utiliter probant, aut ignorantes edocent.* Hinc omnem creaturam audimus tacito ſermone inclamantem: *accipe, redde, fuge.* Accipe beneficium, redde debitum, fuge ſupplicium. Prima vox eſt famulantis, ſecunda admonentis, tertia minitantis.

Nihil in eo inutile eſt.

Omnia enim hominem, vel edocent, vel juvant, vel puniunt.

CONCLUSIO II.

Mundus de facto eſt unicus: plures tamen ſunt poſſibiles.

Mundus eſt unicus.

Prima pars colligi poteſt ex Scriptura ſacra, quæ quoties de mundo loquitur, unius tantùm meminit; ſic Joan. 1. *Mundus per ipſum factus eſt*, & alibi paſſim.

Inſuper, ne unum quidem verbum profert de rebus, perſonis, *&c.* alterius mundi, cum tamen plura referat de Angelis, licet extra hunc mundum ſenſibilem ſint.

Item ex Marci ultimo, præſcriptum fuit Apoſtolis à Chriſto Domino ut prædicarent Evangelium omni creaturæ: ſed id præſtare non potuiſſent Apoſtoli, ſi aliquæ extra hunc mundum fuiſſent creaturæ, qualis enim ad eas fuiſſet aditus: An per aërem tranſvolando, ultra an orbes omnes cœleſtes currendo.

Fateor equidem nullâ ratione demonſtrativâ probari poſſe numericam mundi unitatem: ſed nec illius pluralitas poteſt evinci.

Plures mundi eſſe poſſunt.

Probatur 2. pars. Nulla eſt repugnantia, ut plures ſint mundi, ergo plures fieri poſſunt. *Probatur anteced.* Non repugnat *ex parte efficientis*, cùm Deus ſit infinitè potens, nec exhauriatur ipſius poteſtas ex productione hujus mundi; quippè

cum finitus ſit. *Non ex parte materiæ*, quia nul à materiâ Deus indiget ad creandum. *Nec ex parte formæ*, eâdem enim ſpecie forma pluribus numero diverſis communis eſt.

Deinde, ſicut Deus hunc mundum tot ſpecierum varietate diſtinctum produxit, quidni poſſet & alterum aliis rerum ſpeciebus ornatum producere. Anne omnes ſuas ideas evacuavit, dum hunc mundum formaret, ut nullas reſiduas habeat, ad quarum ſimilitudinem novas & hactenus inviſas creaturas efformet?

Etiam ab unico Artifice.

Dices 1. Unicus tantùm eſſe poteſt mundi Artifex & motor: ergo non poteſt eſſe niſi unicus mundus, & unicum mobile.

Nego conſeq. Perperàm enim Ariſt. colligit unitatem operis & mobilis, ex unitate Opificis & motoris; quaſi verò unus Pictor unicam tantùm poſſet effingere tabellam, Architectus unicam domum conſtruere, & equus unicum currum trahere.

Dices 2. Si dari poſſent plures mundi, vel producerentur ſupra, vel infra hunc mundum: Si ſupra, terra alterius mundi eſſet ſupra cœlum hujus, vel hæc ſupra cœlum alterius: Ergo alterutra deſcenderet ad aliam tanquam ad ſuum centrum, vel detineretur violenter; corpus enim grave (qualis eſt terra) ſupra cœlum poſitum, eſſet in ſtatu violento.

Neuter tamen illorum eſſet infra aut ſupra alium.

Reſp. ad antec. Neutram terram dici propriè poſitam ſupra cœlum alterius mundi, quia ſuperius & inferius tantùm competunt iis quæ ejuſdem mundi ambitu continentur. *Nego pariter conſeq.* Quia ſi mundus de novo crearetur, haberet ſuum centrum omninò diſtinctum à centro hujus mundi; & ſicut terra hujuſce mundi ad ſuum proprium centrum defertur; ſic & terra alterius mundi naturali ſuo pondere ferretur ad centrum ſuum; ac proinde iſti mundi non eſſent concentrici, id eſt, habentes eadem centra.

Dices 3. cum Carteſianis. Deus efficere non poteſt, quod manifeſtam contradictionem involvit: ſed plures eſſe mundos apertè contradictorium eſt. Probatur *primò*; quia mundus eſt τὸ πᾶν, ſeu rerum creatarum univerſitas: at duas eſſe rerum univerſitates contradictoriè pugnat: una enim involveret quidquid alia complectitur, & ſic non eſſent diſtinctæ: aut non involveret, & ſic neutra eſſet rerum omnium univerſitas. *Secundò*, ſi duo aut plures eſſent mundi, aut eſſent contigui & intimè conjuncti, aut ab invicem diſſiti; ſicque inter ipſos ſpatium intercederet vel non: at neutrum poteſt affirmari, ſi enim eſſent conjuncti abſque ullo medio interjacente ſpatio, non erunt duo, ſed unicus mundus, nam inter quæ nihil intercedit, illa non ſunt diſtincta. Si verò aliquod medium interſit, illud neceſſariò erit aliquod ſpatium reale, ac ſubinde corpus extenſum quod utrumque mundum reali fœdere conjunget, ac ſubinde etiam non erunt duo, ſed unicus mundus. Sicut cœlum & terra tametſi maximo intervallo invicem diſtent, duos tamen mundos non efficiunt, quoniam medio aëre, atque etiam ut nonnulli volunt, ignis elemento fœderantur; igitur fieri non poteſt ut plures ſint mundi.

Reſpondeo 1. Carteſianos perperàm majorem propoſitionem, velut certum, uti reverà eſt, effatum nobis obtrudere, quippè cùm audacter & abſque ulla ratione eorum nonnulli pronunciant Deum poſſe etiam ea quæ nobis videntur contra-

dictoria efficere : plura enim, inquiunt, poteſt Deus, quàm quæ intelligire valeamus, neque noſtrûm ſit figere limites divinæ potentiæ, unde Carteſius ipſe, *med. pag.* 542. ait *Deum efficere poſſe, ut bis quatuor non faciant octo, quia nihil eſt ipſi impoſſibile.*

Verùm admiſsâ maj. Nego min. & ad primam ejus probat. Dico mundum quidem dici univerſalitatem rerum creatarum, non autem creandarum aut creabilium ; adeo ut mundus denotet, non quidem omne univerſum ſimpliciter, tam actuale quàm poſſibile ; ſed duntaxat hoc univerſum jam conditum : eo tamen ſenſu, ut non excludatur aliud univerſum creabile aut creandum.

Ad ſecundum dico mundos ipſos, etſi nullum inter eos intercederet ſpatium, fore ſufficienter diſtinctos per propriam ſuam unitatem & entitatem : etſi enim illi mundi eſſent figuræ rotundæ, & ſe invicem contingerent in puncto, ſuis tamen ſatis determinarentur limitibus & & circumferentiis ; quemadmodùm duo lapides arctiſſimè contigui ſuis propriis circumferentiis diſtincti ſunt, atque revera duo lapides cenſentur.

Urgent Carteſiani alias mundus non eſt poſſibilis, ſi nullum poſſibile ſit ſpatium in quo recipiatur : at ita eſt : igitur, *&c. Major conſtat* : Quia mundus exiſtere non poteſt quin ſit aliquid, ac ſubinde quin ſpatium aliquod occupet : neque enim poteſt eſſe, & eſſe nullibi. *Min. probat Carteſius 2. princip. art.* 21. 22. Præter ſpatium ab hoc mundo occupatum nullum aliud eſt poſſibile, quia mundus jam exiſtens nullos habet ſuæ extenſionis fines, nec aliquod fingi poteſt ſpatium ad quod mundi hujus partes non protendantur. *Cognoſcimus*, inquit Carteſius, *hunc mundum ſive ſubſtantiæ corporeæ univerſitatem, nullos extenſionis ſuæ fines habere. Ubicumque enim limites illos fingamus, ſemper ultra ipſos aliqua ſpatia indefinitè extenſa, non modò imaginamur, ſed etiam verè imaginabilia, hoc eſt realia eſſe percipimus ; ac proinde etiam ſubſtantiam corpoream indefinitè extenſam in iis contineri, quia, ut jam fusè oſtenſum eſt, idea ejus extenſionis, quam in ſpatio qualicumque concipimus, eadem planè eſt cum idea ſubſtantiæ.*

Reſpondeo 1. *negan. eſſe maj.* maximè eo ſenſu quo ſpatium intelligunt Carteſiani, aſſerentes illud eſſe veram extenſionem, adeòque verum eſſe corpus & conſequenter cohærere cum hoc mundo ; exinde enim, ut aliàs notavimus, ſequeretur mundum fuiſſe ab æterno, adeoque ex nihilo creari non potuiſſe ; nam illud ſpatium, ſive capacitas in qua mundus jam actu continetur, non potuit non fuiſſe ante mundi creationem ab æterno ; illud enim quod jam actu capit mundum, capax erat illud recipiendi, ſi ab æterno creari potuiſſet, adeoque ſi illud ſpatium ſit corpus & reale, ante mundum conditum jam erat corpus, igitur illud non fuit formatum ex nihilo & in nihilo. Sequeretur pariter mundum non poſſe annihilari ; non poſſent enim ad nihilum reduci omnia corpora, quæ jam exiſtunt in mundo, quin ſuperſit illud ſpatium in quo illa jam exiſtunt ; illud enim quòd jam mundum actu capit, poſſet etiam eundem annihilatum capere, ſi reproduceretur, iſta autem potentia capiendi & complectendi corpus, conſtituit naturam ſpatii ; ſi igitur

mundo annihilato iſtud ſpatium remanens, ſit reverà extenſum, adeoque corpus, tùm utique neceſſum eſt mundum non poſſe annihilari: plures ejuſmodi abſurdæ & erroneæ conſequentiæ ex illa Carteſiana propoſitione emergunt. Itaque Carteſiani ſtolidè & erroneè confundunt ſpatium cum eo quod ſpatio continetur, locum cum locato, continens cum contento, unde quæ locato & contento propriè competit, extenſionem, ſpatio continenti tribuunt, aſſerendo omne ſpatium quod extenſum corpus continet, neceſſariò etiam debere eſſe corpus extenſum: quæ tametſi vera ſint de ſpatio reali mundi partes complectente, attamen falſa ſunt de illo ſpatio, quod extra cœlum nobis imaginamur, & in quo tota hujus mundi machina conſiſtit.

Nego pariter min. Quia ſi mundus nullos haberet ſuæ extenſionis fines, ſequeretur illum eſſe reverà infinitum. *Primò*, quia quodcumque ita eſt *ubique*, ut nullum *ubi*, nullum ſpatium ne imaginari quidem poſſit cui non coëxiſtat, id eſt, *actu infinitum*. Infinitas enim præſentiæ divinæ, quæ ubiquitas, immenſitas & omnipræſentia aliàs appellatur, nihil eſt aliud quàm attributum ejus tale, per quod omni ubi vel imaginabili coëxiſtat: atqui mundus ex mente Carteſianorum ità eſt ubique, ut nullum ſpatium fingi poſſit cui non exiſtat; ergo ex mente Carteſianorum mundus *actu eſt infinitus*.

Deinde quodcumque adæquatè ſtatuitur coëxiſtere infinito, id etiam ſtatuitur eſſe *actu infinitum*: ſed mundus ex mente Carteſianorum ſtatuitur *adæquatè* coëxiſtere eſſentiæ divinæ *actu infinitæ*; ergo à Carteſianis ſtatuitur actu infinitus. *Inſuper* quod nullam habet figuram, illud reverà debet eſſe infinitum; ex terminis enim quantumcùmque protenſis, dummodò finitis, non poteſt non reſultare certa aliqua figura: ſed in eo quòd non habet extenſionis ſuæ terminos, non poteſt agnoſci aliqua figura cum illa reſultet ex diverſa terminatione quantitatis: igitur, *&c.*

Denique finitum & infinitum ità contradictoriè pugnant, ut de entibus ſimul verè nequeant affirmari aut negari: igitur cum Carteſiani negent mundum eſſe finitum, eò ipſò neceſſum eſt ut illud infinitum pronuncient: quod enim *infiniti* loco ſubſtituant vocem *indefiniti*, eâ ratione faciunt ut aliquod errori ſuo effugium parent.

Porrò contradictorium eſt mundum eſſe infinitum; *tùm*, quia mundus eſt corpus: ſed nullum corpus poteſt eſſe infinitum, nam hujus corporis partes eſſent finitæ vel infinitæ: at nequeunt eſſe infinitæ, ſic enim totum non eſſet majus ſuâ parte, quia infinitum infinito majus eſſe non poteſt: neque etiam finitæ, quia ſic non poſſent conſtituere totum actu infinitum, finitis enim omnibus iſtis partibus, ipſum quoque totum neceſſariò finietur. *Tùm*, quia ſi mundus eſſet infinitus, nihil perfectionis ipſi à Deo poſſet adjici; infinito enim nihil poteſt accedere: at abſurdum conſequens, ergo & antecedens.

CONCLUSIO III.

M*Undus fuit à Deo creatus. Probatur 1. pars.* auctoritate Scripturæ ſacræ, *Geneſ.* 1. Deus dicitur feciſſe cœlum & terram, & alibi paſſim rerum omnium Condi-

tor, & opiſex aſſeveratur. Idem habetur in primo noſtræ Fidei articulo. *Credo in Deum, Creatorem cæli & terræ.*

Mundus non eſt à ſe: ſed eſt à Deo formatus.

Ratione pariter ſuadetur: *Tùm*, quia conſtat entia ſingulis diebus oriri ab aliis, quæ ſuam originem ab aliis pariter acceperant: Ergo vel procedendum erit in infinitum; vel deveniendum erit ad aliquod ens improductum, à quo cætera producta fuerunt: ſed proceſſus in infinitum implicat, ut demonſtravimus in Metaphyſica agendo de exiſtentia Dei: Ergo, *&c.*

Tùm, quia quod eſt à ſe, perfectiſſimum eſt, quis enim illius perfectionem limitaret. *Dices* forſan res habere limitationem ex natura ſua. *Verùm* à quonam proveniret hæc naturæ limitatio, niſi à ſupremo rerum Conditore! Res enim cum ſemper quod perfectius eſt, appetant, cur muſca non excrevit ad magnitudinem elephantis, cur elephas non ſibi vindicavit volatum hirundinis! Ergo cum creaturæ limitatæ ſint, omnimodè perfectæ eſſe nequeunt, nec conſequenter à ſeipſis exiſtere.

Tum denique, quia id apertè teſtatur ipſamet creaturarum varietas, diſtinctio, ordinatio & compages. Unde veteres Philoſophi & Sancti Patres mundum ab aliquo ſupremo Opifice conditum colligunt ex ipſa eleganti rerum omnium varietate & diſcordi concordiâ.

Unde Seneca, *lib.* 1. quæſtionum naturalium in præfat. *Quis adeò rationis expers, ut hoc quò neque formoſius quicquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantiùs, exiſtimet fortuitum, & caſu volubile, & non à ſuprema aliqua ratione ordinatum; ei pravierat.* Cicero, lib. 2. de nat. Deor. *Quid*, inquit, *poteſt eſſe tàm apertum, tamque perſpicuum, cum cælum ſuſpeximus, cœleſtiaque contemplati ſumus, quam aliquod eſſe Numen præſtantiſſimæ mentis, quò hæc regantur.* Iterum; *Eſſe præſtantem aliquam æternamque naturam, & eam ſuſpiciendam adorandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum cœleſtium cogit confiteri.* Quamobrem, *lib.* 1. dixerat: *Nulla unquam gens fuit adeò fera & barbara, quæ non fateatur aliquem Deum; adeò quidem ut homines falſum Deum habere malint, quàm nullum omninò; tam altè ſenſus divinitatis inſedit cordibus noſtris.* Quæ omnia eleganter expendit & urget Minutius Fœlix in Octavio. *Quid poteſt*, inquit, *eſſe tàm apertum, tàm confeſſum, tàmque perſpicuum, cùm oculos in cœlum ſuſtuleris, & quæ ſunt infrà circàque luſtraveris, quàm eſſe aliquod Numen præſtantiſſimæ mentis; quò omnis natura inſpiretur, moveatur, alatur, gubernetur. Cœlum ipſum vide, quàm altè tenditur, quàm rapidè volvitur; & quod in noctem aſtris diſtinguitur, vel quod in diem Sole luſtratur; jam ſcies quod ſit in eo ſummi Moderatoris mira & divina libratio.... Quid cùm ordo temporum & frugum ſtabili varietate diſtinguitur, nonne Auctorem ſuum parentemque teſtatur? Ver aquè cum ſuis floribus & æſtas cum ſuis meſſibus, & autumni maturitas grata, & hiberna olivitas neceſſaria, qui ordo facilè turbaretur, niſi maximâ ratione conſiſteret.... Jam providentia quanta eſt; ne hyems ſolà glacie ureret, aut ſola æſtas ardore terreret, autumni & veris inſerere medium temperamentum*, &c.

Idem teſtatur D. Aug. *lib.* 11. *de civit. cap.* 4. *Mundus ipſe ordinatiſſimâ ſui mutabilitate & mobilitate, & viſibilium omnium pulcherrimâ ſpecie, quodammodo tacitus & factum ſe eſſe, & nonniſi à Deo ineffabiliter atque indiviſibiliter pulchro fieri ſe potuiſſe proclamat.*

Quòd autem Deus mundum produxerit per creationem.

Non per generationem; nec per emanationem, ſed per creationem.

Prob. Mundus fuit productus vel per generationem, vel per emanationem, vel per creationem: ſed non fuit formatus per *emanationem*, quâ aliquid accipit eſſe ab alio quadam naturali conſequutione, ut rivus à fonte, radius à Sole & proprietates ab eſſentia; quæ enim taliter prodeunt, naturaliter & neceſſariò fiunt, ſed mundus non fluxit à Deo naturaliter & neceſſariò; alioquin Deus mundum liberè non condidiſſet, nec ejus productionem impedire potuiſſet, quod ipſiſmet terminis abſurdum eſſe ſatis ſuperque conſtat.

Non etiam illum formavit per generationem juxta vulgarem ſenſum acceptam, quatenùs ſignificat productionem alicujus rei ex ſubjecto præexiſtente, non ſolùm prioritate naturæ, ſed etiam prioritate temporis: quippè cùm nullum habuit præſuppoſitum ſubjectum ex quo efformaret. Iſtud enim ſubjectum vel fuiſſet prius à Deo productum, vel non: Si primum, vel fuiſſet productum, & ſic ex nihilo formatum: Ergo Deus aliquid producere poteſt ex nihilo: Ergo liquet mundum ex nihilo fuiſſe formatum: non quidem quoad omnes partes; cum plures ex prioribus condiderit, ut plantas & animalia greſſiva & repentia ex terra, aves ex aëre, piſces ex aqua, &c. Sed veriſimilius eſt eum condidiſſe cœlum & terram ex nihilo, cùm id expreſsè ſacra teſtentur eloquia. Sola tamen materia propriè & ſtrictè creata dici poteſt, cùm facta fuerit ex nihilo ſimpliciter: cœlum verò & terra eatenùs creata dicuntur, quatenus ex nihilo ſecundùm quid, id eſt, ex nullo corpore præexiſtente in aliqua temporis differentia condita fuere, licèt eorum forma educta ſit à materia.

QUÆSTIO SECUNDA.

An mundus fuerit formatus, aut potuerit formari ab æterno.

CIRCA præſentem quæſtionem triplex eſt Philoſophorum ſententia. *Prima* quidem quorumdam Veterum, qui mundum ab æterno productum fuiſſe aſſeruërunt. *Secunda* verò plurium modernorum, qui mundum nec eſſe productum ab æterno, nec produci potuiſſe contendunt. *Tertia* tandem eſt eorum qui mundum quidem non fuiſſe ab æterno productum affirmant; produci tamen potuiſſe, ſaltem ſecundùm res permanentes, non denegant: quibus ut ſubſcribamus, ſit

CONCLUSIO I.

Nec ab æterno ſed in temporum exordio.

M*Undus non fuit creatus ab æterno;* Concluſio eſt de Fide, ſacris enim ſæpè fertur in apicibus, mundum fuiſſe à Deo productum; non quidem in tempore, cùm ante mundi productionem nullum eſſet mobile, nec ullus proinde motus, ac conſectariè nullum tempus, quod eſt duratio motûs; ſed

productum in principio & exordio temporum, ut conſtat ex primis totius ſacræ Scripturæ ſillabis. Inſuper Joann. 17. Chriſtus Dominus ſic Patrem alloquitur: *Clarifica me, Pater, claritate quam habui, priuſquam mundus fieret:* Ergo mundus habet ſuæ durationis exordium, ac conſectariè æternus non eſt.

Quòd autem Deus mundum fecerit, ait Auguſt. l. 11. de civit. Dei, cap. 4. *nulli tutiùs credimus, quàm ipſi Deo, ubi eum audivimus. Nuſquam interim nos quàm in Scripturis ſanctis, ubi dixit Propheta ejus, in principio Deus creavit cœlum & terram: qui tàm idoneus eſt teſtis per quem Deo credendum ſit; ut eôdem ſpiritu Dei, quô hæc ſibi revelata cognovit, etiam ipſam fidem noſtram tanto ante prædixerit.* Et in eodem lib. cap. 21. *Si ergo quæritis quis fecerit, Deus eſt; ſi per quid fecerit, dixit, fiat & facta eſt; ſi quare fecerit, quia bona eſt: nec Auctor eſt excellentior Deo, nec ars efficacior Dei verbo nec cauſa melior, quàm ut bonum crearetur à bono Deo.*

Idem etiam ratione ſuadetur: *Primò*, quia rerum univerſitas conſeneſcit, & in dies à primo ſuo vigore mundi partes degenerant; ſi igitur ab æterno mundus extitiſſet, jam dudùm deterrimæ factæ eſſent rerum ſpecies, & ad tantam materiæ puſillitatem eſſent redactæ; ut in illis anguſtiis formæ ſubſtantiales viventium non potuiſſent ampliùs conſervari: quam rationem ſic urget Lactantius, *lib. 7. cap. 1.* adverſùs Ariſtotelem, *Qui*, inquit, *cum non videret quemadmodùm poſſet tanta rerum magnitudo interire, & hanc præſcriptionem vellet effugere, ſemper ait fuiſſe mundum, ac ſemper futurum. Prorſus nihil vidit: quia quidquid eſt, neceſſe eſt aliquandò habuerit principium: nec omninò quidquam poteſt eſſe, niſi cœperit: nam cum terram & aquam & ignem diſperire, conſumi extinguique videamus, quæ ſunt utique mundi partes: intelligitur id totum eſſe mortale, cujus membra ſunt mortalia. Ita fit, ut natum ſit quidquid poteſt interire. Sed & omne quod ſub viſum oculorum venit, & corporale, ut ait Plato, & ſolubile ſit neceſſe eſt. Unus igitur Epicurus, auctore Democritô, veredicus in hac re fuit, qui aït & ortum aliquandò, & aliquandò eſſe periturum.*

Deinde artes omnes & plurima hominum utilitati inſervientia, non niſi ab aliquot annorum ſæculis excogitata ſunt; quæ credibile non eſt per totam æternitatem fuiſſe ab omnibus ignorata: hoc enim ſtupendam in mundi incolis hebetudinem & inſcitiam argueret. *Præterea* nec ullâ ratione, nec ullâ auctoritate, nec ullis hiſtoriæ monumentis mundi æternitas ſuaderi poteſt. Enim verò, ſi mundus fuerit æternus qui fieri poſſet, ut nullius rei quæ ante ſex annorum millia in orbe fuerit, ulla apud gentem aliquam ſit memoria? quam rationem ut omnium urgentiſſimam protulit Lucretius in libro 5. his verſibus.

Præterea ſi nulla fuit genitalis origo,
Terrarum & cœli ſemperque æterna fuère;
Cur ſupra bellum Thebanum & funera Troiæ,
Non alias alii quoque cecinère Poetæ:

Qui tot facta virûm toties ceci-
nêre? nec uſquam.
Verùm ut opinor, habet novita-
tem; ſumma recenſque
Natura eſt mundi, neque pridem
exordia cœpit.

De quo anceps & dubia ſunt Ariſtotelis ſententia.

Dices 1. Ariſtoteles docuit contrarium: unde dicitur à ſuis accuſatus duplici de cauſa. 1. Quòd unicum eſſe Deum aſſereret, contra patrios ritus, & communem ſententiam, Deorum pluralitatem affirmantem. 2. Quòd doceret mundum eſſe ab æterno, contra communem totius Græciæ opinionem, quâ Græci ſeſe populorum omnium vetuſtiſſimos & primævos jactitabant.

Reſpondent communiter illius Interpretes, cum nuſquam hanc ſententiam de mundi æternitate ut certam & indubitatam aſſeruiſſe; ſed tantùm ſuis argumentis voluiſſe illorum explodere opinionem, qui propugnabant mundum non fuiſſe productum ab æterno; cum tamen incœpiſſe motu phyſicò & ſucceſſivò. Et reverà, ſi æquâ lance illius rationes ponderentur & penſitentur, id unicum adſtruunt, quod ſi mundus incœpit motu phyſico, neceſſariò debuit eſſe ab æterno. Sed quidquid ſit de Ariſtotelis ſententia, Deo & divinis ipſius oraculis magis eſt adhibenda fides, quàm futilibus hac in parte Ariſtotelis rationibus.

Dices 2. Deus voluit creare mundum ab æterno, vel non: ſi voluit, ergo fuit creatus; alioquin divina voluntas fuiſſet inefficax: Si noluit ab æterno, ergo voluit ſolùm in tempore. Ergo eſt mutatus; mutatur enim qui nunc vult aliquid quod priùs noluërat.

Deus tamen idcircò non eſt mutatus

Reſp. Deum voluiſſe mundum creare ab æterno, non pro æterno; ita quòd ab æterno voluërit mundum produci, ſed pro tempore; ſeu habuit volitionem æternam producendi mundum in temporum exordio. Vide quæ diximus *concl.* 2. Sect. de cauſa efficiente prima.

Inſtabis. Antiqua Dei voluntas non magis potuit mundum de novo producere, quàm nova voluntas poſſit id quod vetus eſt efficere; ſed Dei voluntas nova non poteſt id quod vetus eſt novum efficere: igitur, &c.

Reſpondeo hoc ridiculum eſſe ſophiſma, quippè cùm in Deo non ſit aliquid antiquum & novum, eſt enim immutabilis & invariabilis, tam in eſſe quàm in operari, unde nova producit æternâ voluntate, quâ decrevit res fieri in tali vel tali temporis circumſtantia.

Dices 3. Omnis motus ſupponit movens & mobile: Ergo mobile non potuit produci in tempore, ac proinde debuit eſſe æternum. *Conſequent. prob.* Nihil enim producitur niſi per motum: Ergo ſi mobile incœpit, per aliquem motum incipere debuit; ſicque fuiſſet motus aliquis prior omni mobili; terminus enim motûs poſterior eſt ipſo motu, quia per motum acquiritur.

Nec motus, quia mundum produxit, non per motum, ſed per creationem.

Nego conſeq. Mundus enim productus fuit, non per aliquem motum propriè dictum, ſed per creationem; quæ dici poteſt quidem mutatio, cum ſit tranſitus à non eſſe ſimpliciter ad eſſe; ſed dici nequit motus, cum nullum mobile præſupponat.

Inſtabis. Si mobile non ſit æternum, igitur incœpit in tempore, & cum tempore: ſed non potuit incipere

pere cum tempore, alioqui tempus etiam incœpiſſet; at tempus non potuit habere exordium: ſi enim habuiſſet ſequeretur quòd aliquandò aut priùs non erat tempus; cum tamen hæ voces *aliquandò aut priùs* ſine tempore concipi nequeant, quippè cum tempus ſit duratio motûs ſecundùm prius & poſterius.

Reſp. ante tempus verum & reale, quod incœpit cum ipſo rerum exordio, fuiſſe tantùm tempus fictitium; in ipſa enim æternitate nulla eſt ſucceſſio, nihilque quod dici poſſit prius & poſterius, ſiquidem ex Boëtio, lib. 5. de conſol. *Æternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio*, quam definitionem ſic expendit Doctor, *quodlibeto 6.* Dicitur *interminabilis*, quia excludit deſitionem, *tota ſimul*, quia ſucceſſionem non habet; & perfecta poſſeſſio, quia nullam involvit dependentiam & participationem entis ab alio.

Dices 3. Si mundus non eſſet ab æterno, ſequeretur Deum per æternitatem fuiſſe otioſum & nihil operantem: ſed id ſummam ejus majeſtatem & virtutem dedecet: igitur, *&c.*

Reſpond. quòd etſi Deus mundum ab æterno non produxerit, propterea non ſequitur ipſum fuiſſe otioſum: ſiquidem Divinus Pater per æternitatem exerit fœcunditatem ſuam in productione Divini Verbi, & Pater & Filius divini ſui amoris incendio producunt Spiritum-Sanctum, qui viciſſim amore & cognitione circa Patrem & Filium occupatur. Deinde neque etiam reſpectivè ad creaturas Deus cenſendus eſt otioſus ab æterno, quippè cùm perpetuam & ſemper vigentem earum notitiam habuerit, ac voluntatem eas condendi quandò decrevit, atque iis parandi & ſubminiſtrandi media neceſſaria ad conſequendum finem convenientem. *Accedit* quòd blaſphemiæ genus ſit de Dei voluntate & majeſtate minùs religioſè decernere; nam ait ſanctus Paulus ad Romanos 9. *O homo! tu qui es, qui reſpondeas Deo: Nunquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit. Quid me feciſti ſic*, &c.

Præterea, qui imaginantur mundum eſſe quidem à Deo conditum, ſed eſſe ipſi coæternum, ac illum continuò conſequi, ut umbra corpus, aut fulgor lampadem, oportet admittant mundum potiùs neceſſitate, quàm voluntariè à Divina Majeſtate profectum, etenim umbra corpus, fulgor lampadem & veſtigium pedem ſequuntur neceſſariò. Deum autem abſtinere non potuiſſe à creatione mundi, impiè ſentit quiſquis iſta cogitat, quippè Deo libertatem adimit. Si autem de ejus voluntate & libertate mundum prodiiſſe putant, quænam eſt neceſſitas inducendæ æternitatis; ſi enim mundus neceſſariò à Deo non procedat, quod officit quominùs per æternitatem Deus abſque mundo extitiſſe credamus. Audiendus eſt igitur Plato, monens *de divinis rebus ſolis filiis Dei eſſe credendum.* Porrò Moſes ex miniſtris & filiis Dei inter præcipuos magnus diſtinctè pronunciat; *In principio Deus creavit cœlum & terram.* Quod eſt contra eos, ait ſanctus Baſilius, qui ſine principio & ab æterno mundum fuiſſe crediderunt, alioqui dicendum potiùs fuiſſet, *in principio erat cœlum & terra*, ut ſanctus Joannes Evangeliſta de Filio Divino dixit, *In principio erat Verbum.*

Dices 4. Cœlum eſt ſedes Dei; ſed Deus eſt ab æterno, ergo & cœlum.

2. Omne bonum eſt ſui communicativum; ſed Deus eſt ſummum bonum, ergo ſummè ſe communicat; & conſequenter ab æterno; quia bonum quò citiùs communicatur, eò melius eſt.

Reſp. Ad primum cœlum eſt ſedes Dei per continentiam & ſitum, *Nego*, Deum enim capere non poteſt: per communicationem firmam & perpetuam ſuiipſius beatis, *Concedo. Ad ſecundum* dico Deum ſe communicare creaturis liberrimè; ac proinde pro arbitrio & quandò vult, atque judicat opportunum.

Dices 5. Si quod ſit momentum firmiſſimum, quò probetur mundum non fuiſſe ab æterno, ſed ſolùm in tempore creatum; maximè quia referente Scripturâ ſacrâ, Adamus, qui formatus dicitur in temporum exordio, fuit primus hominum: At ex eadem Scriptura colligitur Adamum non fuiſſe primum hominum; ſed longè plures infinitis propè ſæculis ante ipſum vixiſſe, & terram inhabitaſſe. Ergo, *&c.*

Prob. antec. Idque ex verſibus 12. 13. & 14. capitis quinti illius Epiſtolæ, quam S. Paulus ſcripſit ad Romanos, ubi hæc verſu 12. *Sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit in quo omnes peccaverunt.* v. 13. *Uſque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cùm lex non eſſet.* verſ. 14. *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſem; etiam in eos qui non peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.* Ex quibus ſic licet argumentari, uſque ad legem peccatum erat in mundo; illa autem lex eſt, quæ poſita eſt Adamo, ne ederet de fructu vetito: Ergo uſque ad eam legem Adamiticam peccatum erat in mundo, ac proinde peccatores, & conſequenter homines.

Explo-ditur Præ-Adami-tarum figmen-tum.

Nego min. Siquidem illa lex de qua ibidem loquitur Apoſtolus, eſt Moſaïca. 1. Quia lex abſolutè & ſine addito poſita, ſignificat in ſacris litteris ſolam legem Moſaïcam: ſic Joſuë 6. *Poſt hæc legit quæ ſcripta erant in legis volumine*, &c. non quidem Adamicæ, quam ipſæ non ſcriptam fatetur; ergo Moſaicæ. item, *lib. 4. Reg.*

1. Fundamentum Præ-Adamitarum ex Epiſtola D. Pauli.

Ultra non faciam commoveri pedem Iſraël de terra, quam dedi patribus eorum, ſi tamen cuſtodierint opera quæ feci, & univerſam legem. Quænam illa? *quam mandavit illis ſervus meus Moïſes?* Et ut alia plura hujuſcè modi omittam ex Veteri Teſtamento; habemus apertiſſimè in Novo, putà Lucæ 2. *Cum inducerent puerum parentes ejus, ut facerent ſecundùm conſuetudinem legis.* Matthæi 5. *Non veni legem ſolvere, ſed adimplere*, ſic alia paſſim.

Imò ipſemet Apoſtolus quoties legis mentionem facit, toties Moſaïcam intelligit, ut videre eſt 1. *ad Corinth. cap. 9. v. 8. & 21. ad Gal. cap. 2. v. 16.* Adde quòd ipsâ Epiſtolâ ad Romanos, cap. 2. v. 17. *Si autem tu Judæus cognominaris, & requieſcis in lege & gloriaris in Deo.* Paucis interpoſitis: *Sacrilegium facis, qui in lege gloriaris; per prævaricationem legis Deum inhonoras.* Cuivis inſpicienti patet ibi perſtringi Judæos Moſaïcâ lege gloriantes, quæ ibi & ubique paſſim lex abſolutè dicitur: Imò & 3. & 4. dicitur ex operibus legis non juſtificari: legem non deſtrui per fidem, ſed ſtatui: legem iram operari; quæ om-

nia de Moſaïca intelligenda eſſe nemo eſt qui non videat. Quomodò autem fieri pòteſt, ut poſt paucas interpoſitas lineolas (non enim capita diſtinxit Apoſtolus) nomine legis, Adamicam, & non ampliùs Moſaicam ſignificaſſet; ne verbulò quidem additò, quò ab iſta ad illam ſe divertere oſtenderet. Adde quòd Paulus ſcribat ad Judæos Romæ commorantes, qui ut cæteri, nihil aliud, quàm Moiſem habebant in ore, nil in æſtimatione, & veneratione majus. Quis autem hanc Apoſtolo imprudentiæ labem inurat?

Urgebis nullam exinde Apoſtolo imprudentiæ labem inurendam, quippè cùm apertè ſatis denotet ſe nomine *legis*, Adamicam, non Moſaïcam deſignare. *Probatur*. Ibi loquitur Apoſtolus de lege, cujus tranſgreſſio cauſa fuit, cur mors in omnes homines pervaderet, curque peccatum priùs non imputatum deputaretur: at Moſaïcæ legis tranſgreſſiò nec imputata fuit cunctis hominibus, nec anſa cur mors in omnes homines pervaderet; quippè cùm ſolis Iſraëlitis præſcripta fuerit, juxta illud: *Annuntiavit verbum ſuum Jacob, & judicia ſua Iſraël; Non fecit taliter omni nationi, & judicia ſua non manifeſtavit eis*, &c. Pſal. 148. Ergo reſtat ut intelligendus veniat de lege Adamo poſita. *Nego maj.* Nec enim id ibidem intendit Apoſtolus, ut infrà luce clariùs aperiam.

Probabis illam majorem, nil aliud totò illo 5. c. agit Apoſtolus, quàm ut evincat peccatum originale, quod ab Adamo in omnes homines imputatione pertranſit: nec aliud aſſignari poteſt in tota Scripturarum ſerie, quò ita conſtanter apertèque deſignetur peccatum illud Adamiticum in omnes homines propagatum. Id libens concedo. *Subſumes*. Peccatum illud originale non aliam habuit originem, quàm ex tranſgreſſione legis Adamo poſitæ; quæ quidem tranſgreſſio nequidem ipſi Adamo, ſed & omnibus hominibus ad utramque mortem, temporis videlicet & æternitatis fuit imputata. *Diſtinguo*. Habuit originem ex tranſgreſſione legis, de qua laudato loco Apoſtolus loquitur, *nego*; ſecùs *concedo*.

Quomodo ſit intelligendus S. Paulus loquens de lege & de peccato Adami.

Itaque libenter admitto Apoſtolum totò illò capite & ſequentibus, aperire qualiter Adamiticum peccatum propagatum fuerit ad omnes homines: *Verſu* namque 12. diſertis verbis affirmat peccatum ab Adamo ſuam duxiſſe originem, & in ejus pœnam, mortem conſtitutam fuiſſe cunctis hominibus, qui peccatum contraxerunt. Verùm quia dubitare quis poterat, num in ſtatu naturæ & ante promulgatam ſtatutamque legem Moſaicam, homines illius temporis peccati iſtius labe fuiſſent inquinati; cujus dubitationis anſa poterat eſſe ex eo quòd ad illud expiandum peccatum, nullum memorabatur ordinatum remedium; nec, ullus è veteribus illud ſcriptis vel dictis aſſeruiſſe legebatur: hunc dubitationis ſcrupulum, ut ſubduceret Apoſtolus, ſubdit verſ. 13. *Uſque ad legem peccatum erat in mundo, ſed ſed non imputabatur.* Ut autem probaret Apoſtolus peccatum illud ante Moïſem jam viguiſſe apud omnes homines, ſubjungit, v. 14. *Mors regnabit ab Adam uſque ad Moïſem, etiam in eos qui non peccaverunt ad ſimilitudinem prævaricationis Adæ.* Hòc eſt, mors, quæ eſt effectus peccati, regnavit ab Adam uſque ab Moïſem, etiam in parvulis,

qui non peccaverunt actualiter ut Adamus; ergo & peccatum in eo extitit. Cauſæ namque præſentia ab effectu deprehenditur. Itaque longè à vero exorbitat, qui hanc genuinam Apoſtoli mentem alium in ſenſum detorquet.

Inſtabis. Apoſtolus ibi diſcrimen ſtatuit inter *peccatum imputatum*, & non *imputatum*; atque illud imputatum dici, quod fuit tranſgreſſio legis poſitæ; non imputatum verò, quod admiſſum eſt ante illud uſque ad legem poſitivè latam ac ſtatutam: non enim alia poteſt eſſe illius ſententia. Ex quo ſic licet argumentari: Prius ex Apoſtolo fuit peccatum non imputatum, quàm fuerit imputatum: ſed peccatum Adami ſemper imputatum fuit, ergo ante peccatum Adami fuit aliud, quod non imputabatur.

Reſpondeo, non eam eſſe hujus vocabuli (*imputabatur*) explicationem. Duplex namque impræſentiarum diſtingui poteſt imputatio; Una

Quid ſignificetur per peccatum imputatum

quâ ſcienter, alia quâ quis inſcius admiſſæ culpæ ordinatur ad pœnam luendam; vel ab ea ſolvitur. De priori loquitur Regius Vates inquiens; *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*; hoc eſt, qui ſe liberum credidit ab omni reatu culpæ & pœnæ. De poſteriori verò Apoſtolus ſuprà laudatus. Quid enim eſt, inquit Auguſt. lib. de peccatorum meritis, cap. 10. *Non deputabatur, niſi ignorabatur, & non eſſe putabatur; neque enim ab ipſo Domino Deo tanquam non eſſet, ignorabatur*; cum ſcriptum ſit, *qui ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt.*

Itaque cum aſſuetudine peccandi obcæcati homines nil de primigenio illo peccato quidpiam cogitarent; meritò dicit Apoſtolus totô illô temerata nativæ legis tempore, & uſque ad Moſaicam legem peccatum Adami non fuiſſe imputatum; quia vix quidpiam de illo homines cogitabant, cum nullum pro eo expiando haberent Circumciſionis remedium; nec ulla eſſet lex, quæ illud peccatum deſignaret. Unde Apoſtolus, cap. 3. *Peccatum non cognovi niſi per legem*, &c. quæ omnia hoc ſyllogiſmo confirmantur. Quod per unum hominem intravit in mundum, illud ante ipſum hominem non erat in mundo: at peccatum & mors intraverunt in mundum per unum illum hominem, ut conſtat ex Apoſtolo; ergo, &c.

Secundum fundamentum Præ-Adamitarum, ex verbis Moïſis.

Dices 5. Idem deduci poteſt, ex 1. & 2. *cap. Geneſ.* cùm enim 1. cap. legatur: *Creavit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creavit illum, maſculum & fœminam creavit illos.* His verbis contendit homines in univerſis terræ partibus poſt animantia 6. die creationis: Adamum verò non creatione, ſed formatione ex luto figuratum poſt annos innumeros à primis hominibus conditis, de quibus fit mentio in 1 *capite*; Ita quòd Adamus ſit, non quidem omnium, ſed Judæorum tantùm Protoparens à Moïſe. 2. c. *Geneſis* delineatus.

Confirmatur his omnibus Scripturæ textibus, quibus Judæi *filij Adam*, Gentiles verò *filij hominum*, *terrigenæ*; hoc eſt, primi terrarum incolæ nominantur. Sic Moïſes, *Deuteron. 32. Quandò dividebat Altiſſimus gentes, quandò ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum juxta numerum filiorum Iſraël.* Separat ibi Moïſes Judæos quos vocat *filios Adam* ab aliis gentibus; juxta illud Salomonis, pro ſalute Judæorum depre-

cantis: *Separaſti illos tibi in hæreditatem de univerſis populis terræ*: Et Pſal. 47. *Elegit nos hæreditatem, ſpeciem Jacob quam dilexit.* Pſalm. 49. *Audite hæc omnes gentes*, &c.

Confirmatur. Inſuper ex prudentiſſima Dei providentia, quâ mundum omnibus numeris abſolutum, tot tantaque terrarum ſpatia herbis, oleribus, animalibuſque referta condidit. Ad quid enim regiones Meſopotamiæ, Antipodes, Americanæ, Europeanæ germinaſſent à principio, ſi tantùm per immenſum tempus ad eas incolendas profecturi eſſent ab unico oriundi homines? Cuinam tam diuturno tempore ſuos pendiſſent fructus arbores, inſervîſſent ac paruiſſent animalia propter ſolos homines condita? Adde quòd cùm Deus noluerit unô annô Iſraëlitas bellò dejicere, extirpareque Chananæos, *ne terra in ſolitudinem redigeretur, & ne creſcerent contra eos beſtiæ agri*, &c. Exod. 23. & Deuteron. 7. Quid non caviſſe putabimus Deum in creatione mundi, ne tot tantaque terrarum ſpatia in ſolitudinem redigerentur, unius tantùm aut paucorum orbis incolarum præſentiâ: Et ſi voluit Deus exponere multa centena millium Judæorum beſtiis regionis unius, an veriſimile exiſtimabimus Deum expoſuiſſe hominem & fœminam ſolos beſtiis terrarum omnium.

Nego prædictam hypotheſim; Moïſes enim 2. *cap.* per quandam recapitulationem reſumit, quæ præcedenti dixerat, ut conſtat his primis illius verbis: *Iſtæ generationes cœli & terræ quandò creata ſunt in die quò fecit Deus cœlum & terram*, &c. Alioqui fatendum eſſet ſtante prædictâ hypotheſi, quòd poſtquam effluxiſſent quamplura annorum millia ab orbe condito, cœlum novum ac terram novam, aliaque iterùm cum Adamo producta fuiſſe. 2. *Non pluerat* Dominus ſuper terram, quid itaque agebant miſeri illi ſiti fameque preſſi Præ Adamitæ ſi qui erant. 3. Non erat homo, qui operaretur terram. Ubi ergo locorum nobiles illi Adami prædeceſſores: an torpore & ignaviâ perpetuâ diffluebant. 4. Adæ non inveniebatur adjutor ſimilis, &c. quæ eſſet adjutrix thalamique ſocia. Si autem multis jam ſæculis florebat numeroſiſſima gens Præ Adamitarum; quid vetuit ex lectiſſimis eorum puellis aliquam ingeniò pari ac formâ præſtantem, Adamo in conjugem accerſiri. 5. Si jam erant homines per orbem longè latéque diffuſi; quid cauſæ fuit cur ex illis Adamus non duxerit originem; Cùm Chriſtus ipſe Servator & caput humanæ gentis, in utero Virginis eductus, & ubi per 9. menſes conditus fuerit, &c.

Ad 1. confirmationem, dico eam penitùs inſulſam & fictam eſſe. Quis enim ita ſtolidus, ut non intelligat prædictis Scripturæ textibus ſolùm inſinuari Judæos ex Patriarcharum ſanguine oriundos, ſpeciali quidem amoris beneficio à Deo in peculiarem populum aſcriptos. Cæteros verò Gentiles pari beneficio non præventos, vocari extraneos, quidem à populo Dei, non autem ab Adamica genealogia.

Ad 2. dico, quòd quamquàm homo cultor & orbis incola, maximum ei ſuâ præſentiâ conferat ornamentum: non tamen informis eſt illa tanta rerum varietas, neque illa ſpectabilis univerſi forma, ſi non illuſtretur hominum frequentia, perdito ſplendore continuò defloreſcit. An ſuperba palatij ſtructura deperit, niſi

illicò habitet Princeps? An non ſollucent marmora? non fulget auri, argenti & cujuſvis alterius metalli muris & pavimento inſita copia, *&c.*

Ad 3. dico, primis mundi inquilinis nequaquam timendum à beſtiis, quas Deus produxerat eò dumtaxat numero, quo ſufficerent ad multiplicationem cujuſque ſpeciei. Inſuper, non omninò exciderat ſupremum imperium, quó in univerſa animantia donati fuerant Adamus & Eva. Nec pariter cavenda erat terræ ſolitudo, quæ nec erat infœcunda, nec ſuis pariter arboribus & herbis exonerata.

Urgebis. Si nulli tunc fuerint homines præter Adami filios, cur Caïn poſt patratam Abelis cædem, timidè ita Deum alloquitur Geneſ. 4. *Ecce ejicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui invenerit me, occidet me.* Quis verò occideret? Non certè Adamus, aut Eva ipſius fratricidæ genitores? aliàs tot votis exoptatam poſteritatem extinguerent. Quem ergo horret ſicarium? niſi aliquem ex illis hominibus, qui dudum terram incolebant ante Adami ortum, apud quos immanis ille fratricida à conſpectu Domini, & ſuorum parentum exulare cogebatur.

Reſpondent aliqui, ipſum potuiſſe vereri, ne Angelorum aliquis supernè in ipſum irrueret, ne feræ laniarent, morderent ſerpentes, in eum denique totus mundus ad perpetrati tam horrendi facinoris ultionem armaretur; quippè ut meritò quidam dixit, furiatæ menti:

Metus undique, & undique mortes.

Cur Caïn timuit ne occideretur. Verùm ſatiùs dicendum arbitror, ipſum meritò timuiſſe, ne à libertis, tum natis Adamo, tum poſteà naſcituris perimeretur. Cum enim pleriique doceant, Caïn & ſororem ejus Calmanam, quæ poſteà ipſius conjux fuit, anno mundi primò; Abelem verò cum altera ſorore anno mundi ſecundo editos eſſe; ac deinceps quotannis Evam geminos partus edidiſſe: Aliunde verò conſtet Abelem circa annum mundi 130. occiſum; fieri potuit, ut eo tempore jam nati fuiſſent Adamo liberi pluſquam ducenti. Etenim ſi per ſpatium ducentorum & quinquaginta annorum, ex Ruben primogenito Jacob, natu numerentur viri bellatores ad quadraginta ſex millia & quingentos. Ex Juda verò; *Omnes qui poterant ad bella procedere recenſiti ſunt ſeptuaginta quatuor millia ſexcenti*, ut legitur in libro Numer. cap. 1. cum longè major fuerit Adami ejuſque filiorum ac nepotum fœcunditas, majorque prolis his initiis multiplicandæ neceſſitas; non erit à ratione alienum aſſerere, tunc ingentem in numerum Adami familiam excreviſſe, proindeque Caïnum meritò timuiſſe, ne aliquis ex nepotibus eum trucidaret.

Dices 6. Numerus annorum ab Adami productione ad noſtram ætatem compertus eſt: at nobis non comperti ſunt anni durationis mundi à ſua creatione: Ergo multò plures annos ante Adamum effluxiſſe credendum eſt. *Probatur minor*, ex illo Eccl. 1. *Arenam maris, & pluviæ guttas, & dies ſæculi quis dinumeravit?* Quibus verbis dupliciter colligitur annos mundi mortalibus eſſe incomprehenſibiles. 1. Quia interrogatio illa *quis*, in ſacris litteris vim habet negationis; ſic Exod. 15. *Quis ſimilis tui in fortibus, Domine.* Pſal. 88. *Quis eſt homo qui*

vivet & non videbit mortem? & ſimilia paſſim. 2. Quia eadem eſt ratio de annis ac de guttis pluviæ, & de arena maris: at certum eſt poſterioras à nullo hominum hac in vita poſſe numerari. Ergo nec prius.

Nego maj. Et ad textum Scripturæ dico, ibi non *annos* ſæculi, ſed *dies* ſolùm dici innumerabiles; quæ maximè diſtant. Fateor enim ſummam eſſe difficultatem in referendis, & computandis omnibus diebus, qui effluxerunt à conſtitutione mundi, tum propter ingentem eorum numerum, tum quod Chronologiſtæ & Scriptores tam ſacri quàm profani, ſolùm laboraverint in recenſendis annis; minutias autem dierum, quæ vel explendo anno deſunt, vel expleto ſuperſunt, non retulerunt. *Deinde* dico quòd ſi per *dies ſæculi*, annos intellexeris, reverà eos nobis eſſe innumeratos; quippè qui licet ſciamus, quot anni effluxerint ab ejus ortu, neſcimus tamen quot ſint futuri ad ejus occaſum, dicente Chriſto-Salvatore, Matth. 24. *De die autem illa & hora nemo ſcit*

Tertium Præ Adamitarum fundamentum ex variis Gentilium monumentis.

Proferes 7. Momenta, quibus tuam hypotheſim deduces ex variis Gentilium monumentis, quibus longè pluribus annis, quàm qui ab Adamo numerantur, mundum fuiſſe conditum affirmas. 1. Quidem ex *Chaldæis*, de quibus Diodorus ſiculus, qui nedùm legendo & percunctando ſummam apud omnes litteratos eſt conſecutus doctrinæ famam: ſed & per 40. annos Europam, Aſiam & Africam peragrando Bibliothecam ſuam ex vetuſtiſſimis & exequiſitioribus inſtruxit: is inquam Diodorus, ubi retulit Chaldæorum de mundi æternitate ſententiam, ait. *Numerum annorum quibus Chaldæorum collegium aſſeverabat ſe vacaviſſe conſiderationi mundi, haud facilè crediderìs. Nam uſque ad expeditionem Alexandri in Aſiam, quadraginta & ſeptuaginta annorum millia numerabant ex quo ſydera obſervare cœpiſſent,* &c.

1. Ex Chaldæis.

Verùm hæc omnia quæ referunt Chaldæi omninò commentitia & fabuloſa eſſe, ut ſcientiam ſyderum vendibiliorem facerent, demonſtratur in primis ex ipſius Laertii ſcriptis ab aliis accepta referens, ſcilicet ſpatio annorum 48863. extitiſſe deliquia lunaria 832. cum tamen totidem accidere neceſſe ſit anni 650. nam ſi annus delabitur ſine deliquio Lunæ vel Solis, duæ treſve anno ſequenti interdùm quatuor eodem anno recurrunt. In tanto verò annorum numero, ſcilicet 48863. Eclypſes Lunares extitiſſent 38380, quamobrem Cicero Scripturæ Sacræ licet adjumento deſtitutus, id credendum cenſuit, dicens lib. 2. de Divinatione, *Babilonios in eis referendis annis falſa proferre.*

Adde quòd Simplicius & Porphyrius, ut notat Joannes Picus Mirandulanus in *libro* 11. *adverſus Aſtrologos*, referant Caliſtenem diſcipulum & nepotem Ariſtotelis, comitemque bellorum Alexandri Magni, cùm Babilonios ſapientes de ſuæ gentis antiquitate percunctatus eſſet, curioſéque omnia eorum arcana, & vetuſtatis monumenta fuiſſet ſcrutatus; non ampliùs quàm nongentorum & mille annorum obſervationes rerum cœleſtium, quæ omnium rerum apud eas erant vetuſtiſſimæ, reperiſſe. Hypparchus quoque & Ptolomeus, primi apud Chaldæos ſyderalis ſcientiæ Antiſtites, Aſtronomicarum obſervationum antiquitatem, non altiùs repetunt, quàm à temporibus Nabu-

chodonoſoris Chaldæorum Regis, & Judæorum expoliatoris & expugnatoris, qui circa primam & trigeſimam Olympiadem regnare cœpit.

Nec obſtat, quòd Plinius *lib.* 30. Eudoxi & Ariſtotelis teſtimoniò confirmet, Zoroaſtem (ut ferunt) aſtronomiæ parentem, ſex annorum millibus fuiſſe ante Platonis obitum. Hoc enim ut falſum, refellunt Diodorus ſiculus, Juſtinus, & alii graves Auctores, qui Zoroaſtem æqualem faciunt temporibus Nini Regis, à quo & bello victus & regno ſpoliatus eſt. A Nino autem ad obitum Platonis, non multo plures ſeptingenti & mille anni numerantur. Idem ferendum judicium de eo quod narrat Plinius libro 6. eſſe in monumentis Indorum à Libero patre, qui primus in Indiam arma tulit ad Alexandrum Magnum, fuiſſe Reges Indorum centum quinquaginta tres per annos ſex mille quadragintos. Nam à peritiſſimis Chronologiſtis obſervatur, Liberum Indiam expugnaſſe temporibus Joſuë: at ab eo tempore ad Alexandrum Magnum, anni dumtaxat mille centum & circiter 70. effluxerunt.

2. Ex Ægyptiis.

2. Monumentum Præ-Adamitarum deducitur *ex Ægyptiis*, Plato enim refert in Timæo quod Critias puer ab Avo audierit, Solonem ad Ægyptios profectum, & cum Ægyptio ſacerdote collocutum, ab eo ſannis ideò exceptum, quòd ille Græcorum unus è Sapientibus cum eſſet, antiquiſſimas tamen Athenarum hiſtorias, illuſtriumque priſcorum Heroûm ante Deucalioneam eluvionem egregia facinora non teneret. Rogatus autem Sacerdos à Solone, ut diligenter priſcorum civium arcana revelaret; ſubdit Sacerdos. *Dicam libenter tui & civitatis veſtræ gratiâ; maximè verò gratiâ bonæ Deæ, quæ & veſtram illam & noſtram hanc civitatem condidit, educavit, inſtituit; Priorem noſtram, annis mille ex terra & Vulcano accipiens ſemina: poſterioris autem veſtræ res octo annorum millibus geſtæ in ſacris litteris noſtris continentur.*

Verùm totam illam narrationem inter aniles, & jejunas fabulas reponendam eſſe, quis non judicet his potiſſimùm conjecturis. 1. Critias tunc puer id accepit à Parente, hic ab Avo; quæ hic fides? ſolent enim parentes jejuna & avida infantium ingeniola his nugis paſcere. 2. Quis ſuſpicari poſſet Solonem omnium Græcorum ſapientiſſimum, patriæ ſuæ primas hiſtorias non modò neſciſſe, ſi veræ erant; ſed ne ſubodoratum quidem fuiſſe.

Nec refert, quòd Herodotus referat ſe in Euterpe introductum à Sacerdotibus Ægyptiis in grande cœnaculum: & in eo vidiſſe hinc 341. Coloſſos ligneos, totidem figurantes homines, Reges, unumquemque *Pyromim* à *Pyromi*, hoc eſt bonum & honeſtum filium à bono & honeſto patre natum. Parem & inde Coloſſorum ligneorum numerum, qui totidem repræſentarent Sacerdotes Ægyptios, quorum quiſque filius erat defuncti Sacerdotis. Tempus autem quô dicti Reges regnaverant, fuiſſe decem millia trecentis & quadraginta annis; intra quod tempus negabant ullum Deorum ſub humana forma in Ægypto imperaſſe. Hæc enim non majorem quàm cætera fidem faciunt. 1. Quia nulla fides Herodoto, quem Cicero lib. 1. de Legibus vocat *patrem mendaciorum*.

2. Deos ante prædictos Reges lig-

neis coloſſis expreſſos, formâ humana in Ægypto imperaviſſe quid ſtultius. 3. Homines illos Reges fuiſſe *Pyromes*, omnes quis credat; cum præſertim ſciamus ex Scriptura ſacra pleroſque impietate in Deum, ſævitiâ in homines & morum obſcœnitate notiſſimos: nec ſit credibile inter 341. nullum ab avita modeſtia inter regni delicias non deceſſiſſe. 4. Tot homines Pontifices quot Reges, quis niſi infans crederet. 5. Ante illos decem millia 340. annos quibus imperaverant homines, plures Deos humanâ formâ aliis annorum Myriadibus regnaſſe; putà Vulcanum per infinita annorum ſpatia: Solem qui patri Vulcano ſucceſſit per ſex millia ſexcentos ſeptuaginta ſex. Ex quo ſequitur ridendæ illæ tot annorum Myriades, quibus Ægyptiacum Imperium ſtetiſſet inconcuſſum.

Vnde orta ſit tot millia annorum computatio.

Cur autem illi Sacerdotes Æpypti tam longè exorbitaverint à vero, in enumerandis ſui regni temporibus, plures cauſas in promptu habeo. 1. Quòd lunares annos & menſtruos habuerint initiò. Deinde pertæſi tantæ brevitatis trimeſtrem ſtatuerint annum; poſtea 6. ac tandem 12. menſium ſpatio definierint, uti tradunt in primis Plinius, *lib. 7. cap.* 18. Annum (inquit) alij æſtate unum determinabant, alterum hyême: alij quadripartitis temporibus; ut Arcades, quorum anni trimeſtres extiterunt. Quidam lunæ ſenio, ut Ægyptij. Idem habet Diodorus ſiculus, *lib. 1. cap. 2.*

Secunda cauſa fuit, ut inquit Joſephus Scaliger lib. de emendatione temporis, partim inſcitia temporum, partim verò celebritatis & antiquitatis cupiditas, quâ per ſcientiam ſuam abſtruſam, & ſolis animalium figuris delineatam, apud exteros volebant ſapientes haberi. Adde incredibilem Ægyptiacæ Gentis ſuperſtitionem in fingendis non tam Diis, quàm Deorum portentis; ad quorum origines & genealogias texendas; ne quid vanitati deficeret, intervalla temporum immoderatè mentiebantur.

CONCLUSIO II.

PRobabilius eſt mundum ſecundùm res permanentes potuiſſe à Deo formari ab æterno.* Hæc eſt conformior Doctori, qui licèt hac in deciſione ſit problematicus in 2. *d.* 1. *q.* 3. *n.* 6. in affirmantem tamen magis propendet.

Mundus ſecundùm res permanentes potuit eſſe æternus

Probatur. Deus poteſt efficere quidquid non implicat contradictionem: ſed æternitas mundi ſecundùm res permanentes non implicat contradictionem: Ergo Deus potuit mundum taliter condere. *Minor prob.* Implicantia hæc proveniret vel ex parte Dei, vel ex parte modi productionis, vel ex parte rei producendæ: ſed ex neutra colligi poteſt talis repugnantia: Ergo, *&c.* *Major patet*, ex quo enim alio capite deſumeretur. *Minor probatur* quoad ſingula membra.

Non enim id repugnat ex parte Dei producentis.

1. Non implicat ex parte Dei producentis; Illa enim idcircò aſſignaretur repugnantia ex parte Dei, *Vel quia* non poſſet; ſed quis id aſſereret? cum Deus ab æterno ſit infinitæ virtutis, habeatque ab æterno eandem efficacitatem erga mundum condendum, quam habuit dum illum formavit. *Vel*, quia non deberet, ne creatura ſuo Creatori aſſimilaretur & adæquaretur: Verùm etſi creatura eſſet coæterna Deo, ipſi

tamen non eſſet æqualis in duratione. Divina quippè æternitas eſt independens; creata verò eſſet dependens: illa eſt ſummè neceſſaria cum Deus nequeat non eſſe æternus; hæc verò libera & contingens, creatura enim potuiſſet non eſſe æterna, ſicut modò talis non eſt: illa eſt à ſe per eſſentiam, hæc ab alio per participationem: illa non indiget principio conſervante, hæc verò ſic: illa tandem eſt Deo intrinſeca & ab eo prorſus inſeparabilis, hæc eſt extrinſeca & ſeparabilis. Non minùs itaque duratio creaturarum à duratione divina diſcreparet, etiamſi utraque foret æterna. *Vel tandem* repugnat ex parte Dei, eò quòd Deus agat liberè ad extra; agens autem liberum cùm agat ex electione, cenſetur præcedere neceſſariò ſuum effectum. Ex hoc, inquàm, nulla ſequitur implicantia, cùm id tantùm ſit verum, dùm electio non eſt actus voluntatis ſimplex & totus ſimul, ſed prærequirit deliberationem, quæ propter diſcurſum ſibi adjutum, fieri nequit in inſtanti, ſed ſucceſſivè; talis autem deliberatio in Deo non eſt invenienda, cùm electio, quæ eſt actus voluntatis divinæ, ſit tota ſimul & ſimpliciſſima; non ſecùs ac eſt ejus divina cognitio. Ergo ex parte Dei non repugnat.

Neque ex parte actionis productivæ.

2. *Nec etiam repugnat ex parte modi productionis, qui eſſet creatio*: Vel enim repugnaret creatio ab æterno, quia productio eſt, vel quia eſt productio ex nihilo: non primum, quia Divini Verbi generatio eſt vera productio, quæ tamen verè eſt æterna: non etiam ſecundum; quia *produci ex nihilo*, non dicit neceſſariò habere eſſe poſt non eſſe, vel tranſitum à non eſſe ad eſſe: ſed tantùm formaliter dicit negationem materiæ & ſubjecti ex quo fiat res quæ creari dicitur; creatura autem hôc modô dici poſſet ab æterno creari, quia haberet eſſe ex nullo præſuppoſito ſubjecto. Dum autem vulgò dicitur, quòd creatio ſit *productio rei ex nihilo, tùm ſui, tùm ſubjecti*, id intelligitur de creatione temporanea, quâ mundus reverà fuit conditus; & quâ, tùm animæ rationales, tùm accidentia ſupernaturalia puta gratia, Virtutes Theologicæ, *&c.* creari dicuntur: non autem de creatione illa extraordinaria, cujus terminus *à quo* non poteſt eſſe nihil ſimpliciter; cum ſupponatur terminus *ad quem* illius ſeu res creanda eſſe æterna; nec proinde poſſit non eſſe pro aliquo inſtanti quod priùs eſſet ipſius exiſtentiâ; in æternis enim nihil eſt prius & poſterius.

Neque ex parte rei creandæ.

3. *Denique non repugnat ex parte creaturæ.* Tum, quia eſſe creatum & eſſe æternum non pugnant contradictoriè: ergo utrumque ſimul eſſe poteſt: *Tum*, quia productum poteſt eſſe coævum principio producenti, nedum in divinis, ſed etiam in creatis. Divus enim Auguſtinus oſtendere volens hæc duo non pugnare inter ſe; Filium eſſe productum à Patre, & tamen ei eſſe coæternum, id in *6. l. de Trinitate. c.* 1. declarat hoc exemplô; ſplendor, inquit, qui gignitur ab igne atque diffunditur, coævus eſt igni, & eſſet ei coæternus, ſi ignis eſſet æternus. *Inſuper* Ariſtoteles, qui exiſtimavit mundum eſſe ab æterno, non minùs cenſuit illum eſſe productum, ergo cenſuit effectum poſſe fieri coævum principio. *Tum denique*, quia quod eſt & nunquam incœpit eſſe, eſt ab æterno: ſed poſſibilitas mundi nunc eſt, & numquam incœpit eſſe, ergo illa fuit ab æterno. *Major*

conſtat: Idcircò enim rectè concluditur Deum eſſe æternum, quia eſt & nuſquam incœpit eſſe. *Minor etiam patet*; Quia nullum eſt aſſignabile inſtans nec ſignum, in quo verum ſit dicere, quòd mundus in eo incœperit eſſe poſſibilis, & ante quod poſſibilis non erat: Ergo poſſibilis eſt ab æterno; ergo ex parte ejus non repugnat fieri ab æterno. Plura congeruntur ab adverſariis, ut repugnantias aſtruant.

Objic. 1. Si creaturæ producerentur ab æterno, vel haberent durationem indiviſibilem vel diviſibilem: ſed utrumque æqualiter repugnat. *Primum* quidem, illa enim duratio repugnat creaturæ, quæ ſubtrahit illam à ſupremo Dei dominio: ſed duratio æterna indiviſibilis ſubtraheret creaturam à ſupremo Dei dominio: illud enim ſubtrahit creaturam ſupremo Dei dominio, quô poſitô Deus eam annihilare nequit in quocumque inſtanti, quô voluerit: ſed duratio æterna indiviſibilis deſtrui nequit per totam æternitatem: non enim habet plura inſtantia, quorum in uno creatura produci, in altero conſervari, in tertio deſtrui poſſit; ſed creaturæ conferret ſimul & ſemel, indiviſibiliter & neceſſariò exiſtere, & conſervari per æternitatem: cùm enim in æternitate non ſit prius aut poſterius, nimirùm priùs in quo res produci; poſterius, in quo deſtrui queat; conſequens eſt quòd res ab æterno producta neceſſariò exiſteret per totam æternitatem, ac proinde non ſubjaceret ſupremo Dei dominio.

Deinde duratio infinita actu creaturæ repugnat: infinitum enim actu in creatis eſſe impoſſibile ſuprà probatum eſt: ſed duratio æterna & indiviſibilis eſt actu infinita: illud enim eſt infinitum actu, quod æquivalet infinitis actu partibus: ſed duratio indiviſibilis & æterna æquivalet infinitis actu partibus temporis, quæ ab æterno effluxiſſent. *Inſuper* duratio illa foret infinita, quæ commenſuraretur durationi divinæ: ſed talis foret duratio creaturæ ab æterno productæ, ſi indiviſibilis eſſet; ergo duratio æterna indiviſibilis creaturæ repugnat.

Repugnat pariter, eâdemque ratione, duratio diviſibilis & ſucceſſiva; poſitâ enim creaturâ ab æterno exiſtente, jam infinitæ partes durationis iſtius diviſibilis elapſæ forent: æternitas enim nonniſi infinitô tempore pertranſiri & adæquari poteſt: Adde quòd res creata ab æterno, non poteſt ab æterno deſtrui: alioqui ſimul & ab æterno crearetur & deſtrueretur, quod apertè repugnat: ergo res ab æterno creata neceſſariò & independenter à Deo per totam æternitatem exiſteret.

Reſpon. equidem creaturam quæ ab æterno formaretur, habere durationem permanentem, & indiviſibilem in partes ſibi mutuò ſuccedentes; nam durationem diviſibilem & ſucceſſivam repugnare ab æterno infrà demonſtrabitur. Ad id autem quòd objicitur, creaturam exiſtentem ab æterno, neceſſariò durare debere per æternitatem, nec poſſe à Deo deſtrui, *Diſtinguo*: neceſſariò exiſteret neceſſitate abſolutâ & intrinſecâ ortâ ex ipſiſmet rei principiis internis, *Nego*: neceſſitate hypotheticâ atque extrinſecâ, ortâ ex ipſamet Dei voluntate, *Concedo*. Creatura enim ſecundùm ſe non poſtulat neceſſariò exiſtere ab æterno, ſed liberè à Deo produceretur; ità quòd poſſet non produci, & ità ſubjaceret Dei dominio. Quod autem ſe-

mel producta, non poſſet per totam æternitatem deſtrui ; id non provenit ex ipſa creatura, ſed ex Dei voluntate, quâ liberè ſeſe determinans ad creaturam ab æterno producendam, velut eam in æternum conſervare : quia in æternitate eadem actio eſt & creatio & conſervatio; quæ enim Deus creat ab æterno, per totam æternitatem creat : tunc enim creatio non tranſit, ſed permanet cum re creata. Unde ſicut repugnat rem creari & non exiſtere; ita repugnat rem creari ab æterno, & per totam æternitatem non exiſtere.

Hæc autem exiſtendi in æternum neceſſitas, nihil magis detrahit ſupremo Dei dominio, quàm neceſſitas exiſtendi per unam horam, in aliqua re, quam Deus conſervare decreviſſet per illam horam : utraque enim ex ipſa Dei voluntate oritur : & ſicut non poteſt Deus velle rem in illa hora deſtruere, in qua decrevit eam conſervare; alioqui vellet ſimul contradictoria, ita non poteſt velle annihilare per æternitatem, quod creat permanenter in æternitate. Hæc continuata creatio explicari poteſt per generationem Verbi ſervatâ proportione; ſicut enim continuò Pater generat Filium, ita continuò creaturam produceret ; & ſicut ſemper generat Filium neceſſariò, quia ab æterno ſit, cum genuit; ità Deus liberè per totam æternitatem creaturam crearet, quia liberè eam ab æterno creaviſſet : & ſic Dei dominio perfectè ſubjecta foret.

Ad ſecundum nego durationem æternam indiviſibilem infinitam fore : Duratio enim creaturæ nihil eſt aliud quàm ejus exiſtentia, connotans actionem Dei conſervativam : ſed exiſtentia creaturæ eſſentialiter finita eſt, ergo & duratio. Ad utramque probationem *Diſtinguo* : Quod æquivalet infinito, per ſimplicem meramque connotationem & terminationem infinitum eſt, *Concedo*; quod æquivalet infinito per veram & realem partium aut perfectionum æqualium continentiam, *Concedo*: Duratio autem æterna eatenùs tantùm æquiparatur tempori infinito & æternitati Dei, quatenùs eis coëxiſtere, ea connotare, & connotationem eorum coëxiſtentiæ terminare poteſt : Sed punctum infinitum quis dicet, quòd infinitas lineas ad circumferentiam ductas terminare queat; duratio autem æterna creata nec eſt capax infinitudinis æterno tempori ſi foret poſſibile competentis, nec infinitatis æternitati divinæ convenientis : prior enim infinitas eſt partium ſucceſſivarum multitudo infinita : at duratio æterna indiviſibilis eſt, ergo ratione partium nequit eſſe infinita ut tempus : poſterior eſt ipſamet eſſentiæ divinæ infinitas, nec aliam infinitudinem Deo affert ejus æternitas : ſed talis infinitas repugnat pariter creaturæ : duratio igitur rei æternæ permanentis commenſuratur infinitæ durationi ut infinita eſt, *Nego* : ut duratio eſt, cui coëxiſtit, *Concedo*.

Objic. 2. Deus debet habere modum exiſtendi ita ſibi proprium, ut nulli alteri poſſit communicari, *Concedo*. Subſumes, ſed ille modus eſt æternitas, *Diſtinguo* : Eſt æternitas independens à ſe, ſummè neceſſaria, quæ ſoli Deo ita competit, ut alteri communicari nequeat, *Concedo* : Eſt æternitas participata, dependens & limitata, quæ creaturis tribueretur, *Nego*, & ſic erit diſtinguenda conſequentia.

Objic. 3. Sancti Patres, qui diſ-

putabant contra Arianos, negantes Chriſtum D. eſſe Dei Filium, ſic argumentabantur. Nulla creatura eſt coæterna Creatori: ſed Chriſtus D. (cum ſit Dei Filius) eſt coæternus Patri, ut pluribus conſtat Scripturæ ſacræ textibus: Ergo cenſent SS. Patres nullam creaturam potuiſſe fieri ab æterno.

Reſp. Sancti Patres eò modò conſideraſſe creationem, quô modô facta fuit, non verò quatenùs fieri potuit abſolutè: loquuntur inſuper de æternitate neceſſaria & independente, non verò de contingenti & dependente. *Nec* minus rectè concludebant adverſus Arianos; illi enim cùm aſſererent creaturam eſſe id quod priùs non erat, & quod per divinam voluntatem de non exiſtente fit exiſtens; rectè urgebant SS. Patres Chriſtum D. non eſſe creaturam, quia nuſquam fuerat non exiſtens, quippè cùm eſſet Patri Divino coæternus & conſubſtantialis, ut ſacra teſtantur eloquia.

Objic. 4. Quod creatur, ex nihilo producitur; ſed quod producitur ex nihilo, non producitur ab æterno: illud enim non producitur ab æterno, quod priùs non eſt, ſive quòd ſui nihilum ſupponit, antequàm eſſe accipiat: ſed quod de nihilo producitur, præſupponit ſuum non eſſe: ſicut enim quod reſolvitur in nihilum, priùs fuit quàm annihiletur; ita quòd extrahitur è nihilo, priùs non fuit, quàm creetur: ſed quod ſupponit aliquid prius, non eſt ab æterno: ergo repugnat creationem, quæ neceſſariò nihilum præſupponit ab æterno fieri.

Reſpon. cum diſtinctione: Illud non eſt ab æterno, quod præſupponit aliquid prius, prioritate durationis realis, & realiter ac poſitivè exiſtens, *Concedo*: quod præſupponit aliquid naturâ, & negativè tantùm priùs, *Nego*: Nihilum autem non præceſſiſſet eſſe creaturæ ab æterno productæ realiter & poſitivè, id eſt, aliquâ prioritate durationis reali, in qua verum fuiſſet dicere creatura jam non eſt, ſed poſteà erit. Verùm nihilum præceſſiſſet tantùm naturâ & negativè, quatenùs fuiſſet in poteſtate cauſæ creantis liberæ creaturam in illo inſtanti æternitatis non producere, & ſic quandò dicitur quòd ab æterno creatura produci nequit ex nihilo, *diſtinguendum eſt*; ex nihilo in quo fuerit per aliquod inſtans *conc.* ex nihilo in quo fuiſſet, niſi Deus eam ab æterno produxiſſet, *Nego*.

Inſtabis. Non minùs potens eſt Deus in annihilando, quàm in creando: ſed annihilare nequit ab æterno, ergo nec creare.

Conc. maj. cæteris paribus: At magna eſt hic diſparitas: ut enim res annihiletur, neceſſariò debet eſſe priùs in aliquo inſtanti reali: quod enim non eſt, annihilari nequit; neque etiam quod eſt, in eodem inſtanti in quo exiſtit, annihilari poteſt, aliàs ſimul eſſet & non eſſet. Ad creationem verò requiritur tantùm ut res pro eo inſtanti, quô producitur, potuerit non produci: non verò requiritur, ut priùs in aliquo inſtanti non fuerit.

Quomodò creatio licet, ſit actio tranſiens, potuerit eſſe æterna.

Objic 5. Creatio eſt actio tranſiens: ſed actio tranſiens nequit eſſe ab æterno, ergo nec creatio.

Nego min. Actio enim tranſiens ſimul cum ſuo termino poteſt conſervari per æternitatem: viſio enim beatifica, quæ eſt vera actio, nuſquam eſt habitura finem ſuæ durationis; ſic etiam dicendum creationem (ſi ab æterno eſſet) nuſquam

habituram principium durationis. Illa tamen creatio non eſſet aliquid medians inter principium producens & effectum productum: ſed tantùm eſſet relatio entis, non à ſe, ſed ab alio exiſtentis ad id à quo habet eſſe exiſtens.

Objic. 6. Infinitum actu repugnat, (ut in 2. parte probavimus:) ſed ſi mundus eſſe poſſet ab æterno, dari poſſet infinitum actu. *Probo*: In quolibet die, imò & in qualibet hora, Deus formare poſſet animam rationalem, quæ cùm ſit immortalis, ſemper duraret: Ergo cum ex hypotheſi quòd hic mundus fuerit ab æterno, cum jam elapſi fuiſſent infiniti dies & infinitæ horæ, etiam productæ fuiſſent infinitæ animæ rationales, & infinitæ actu exiſterent.

Diſting. min. Si mundus conditus fuiſſet ab æterno tam ſecundùm res ſucceſſivas, quàm permanentes, elapſi eſſent jam infiniti dies, *Concedo*: ſi tantùm ſecundum res permanentes, quarum duratio diebus & annis non conſtat, *Nego*.

Negat abſolutè minorem Doctor in *2. d. 1. q. 3. n.* 20. Et ratio ejus eſt: *Quia quidquid non poteſt fieri à Deo in uno die, eò quòd illud fieri implicat contradictionem; hoc non poſſet etiam fieri in infinito præterito* (ſi daretur) *propter eandem rationem; in iſta enim die ſunt infinita inſtantia, imò in una hora diei.* Paucis interpoſitis concludit. *Ergo ſi in infinitis inſtantibus hujus diei, non poteſt creare infinitas animas, quia hoc non eſt factibile; ita nec in infinitis diebus totius præteriti poſſet infinitas animas creâſſe.*

Si homines eſſent ab æterno non præterea modò eſſent infinitæ animæ.

Urgeb. Infinita inſtantia hujus diei non ſunt infinita in actu, ſicut eſſent infiniti dies præteriti, ſi mundus præſens fuiſſet ab æterno conditus: Ergo non valet paritas.

Negat ibidem conſeq. *Quia*, inquit, *ſicut inſtantia infinita infinitorum dierum in quibus creaſſet, fuiſſent in potentia, & non in actu, quia nullum illorum fuiſſet in actu terminus temporis; ita eſt etiam de infinitis inſtantibus hujus diei. Igitur æqualem videntur habere infinitatem inſtantia unius horæ cum infinitis inſtantibus infinitorum dierum; & ita videtur ſequi propoſitum.* Hæc Doctor.

CONCLUSIO III.

MUndus ab æterno creatus non fuit ſecundùm res ſucceſſivas. Hæc eſt Doctoris locò ſuprà citatò.

Prob. Illud enim ab æterno fieri non potuit, quod in rebus creatis infinitatem actualem induxiſſet. Sed ſi motus & tempus ab æterno fuiſſent, jam haberetur infinitum actu in creatis: infiniti enim dies & anni jam actu præteriiſſent: Ergo, *&c.*

Inſuper proceſſus in infinitum in cauſis ſubordinatis eſt impoſſibilis, ut demonſtratum eſt in Metaphyſica: ſed in tempore æterno & infinito potuiſſent homines ſeſe in infinitum propagare: ergo, *&c.*

Mundus non potuit eſſe æternus ſecundum res ſucceſſivas.

Præterea exinde ſequeretur partem eſſe æqualem ſuo toti: ſi enim præſens mundus fuiſſet ab æterno procreatus, jam infinitæ fuiſſent exhauſtæ & menſæ cœlorum circulationes, & conſequenter jam exhauſta infinita ſæcula, dies & horæ; & ſic tot effluxiſſent horæ, quot dies, tot dies quot ſæcula, quia horæ, dies & ſæcula fuiſſent infinita. Nec conſequenter plures horæ quàm dies, nec plures dies quàm ſæcula; ſicque hora eſſet

æqualis diei, & dies æqualis ſæculo cujus eſt pars: implicat autem partem eſſe æqualem ſuo toti.

Deinde ſi res ſucceſſivè potuiſſent eſſe ab æterno, maximè vel ſecundùm ſe totas, vel duntaxat ſecundùm aliquam ſui partem: ad neutrum dici poteſt, non quidem primum, quia res illæ eſſentialiter poſitæ ſunt in fluxu partium priorum & poſteriorum: ergo totæ ſimul produci nequeunt. In æternis autem nihil eſt prius aut poſterius, non etiam ſecundùm aliquam ſui partem, nam ſola illa pars eſſet æterna, non ſequentes.

Confirmatur hæc ratio & illuſtratur exemplo. Si Sol extitiſſet ab æterno, atque gyraſſet ab Oriente in Occidentem; quæro an meridiem attigiſſet ab æterno, nec ne. Prius dici non poteſt, quia ortus Solis meridiem præcedit, in æternitate etiam nihil eſt prius; non poſterius, quia cum meridies ortum ſubſequatur interjectâ ſolùm ſex horarum duratione, ſex horæ diſtinguerent tempus, in quo Sol ſupponitur meridiem attigiſſe ab æternitate in qua ſupponitur ortus.

Objicies. Motus poteſt durare à parte poſt per æternitatem: ergo & à parte ante.

Nego conſeq. Quia æternitas à parte poſt habet principium & non finem; è contra æternitas à parte ante finem agnoſcit, ſed nullum principium. Repugnantia autem quam aſſerimus, petitur, tùm ab eo quòd motus agnoſcat neceſſariò principium, quod conſiſtere non poteſt cum æternitate fluxûs & motûs ipſius mobilis, tùm ex eo quòd æternitas à parte ante in motu infinitatem actualem, altera tantùm potentialem inducit.

Hujus rei probationem ſubticeo: ſat ſit pro modulo noſtro, probabiliter ſuſtinuiſſe æternitatem rebus permanentibus non repugnare.

QUÆSTIO TERTIA.

Quandò & quomodò formatus fuerit mundus.

CONSTAT ex dictis mundum non ab æterno, ſed in temporum exordio fuiſſe ex nihilo divinâ virtute conditum: Hîc ſupereſt examinandum. 1. Quânam anni tempeſtate, hanc univerſam mundi machinam Deus formaverit. 2. An unico inſtanti, anve ſex realium dierum ſpatio eam mirificam ſtructuram abſolverit. 3. Quânam in terrarum plaga primi Parentes fuerint à Deo creati.

Notand. 1. Quoad ad primam difficultatem attinet tres potiſſimùm eſſe auctorum ſententias, quarum prima contendit mundum fuiſſe conditum initio autumni, quam primùm propugnaſſe videntur Thameliſtæ, nam in *Gemara aboda zara*, *cap.* 1. legimus Adamum & Evam mox ubi orti eſſent, vidiſſe dies decreſcentes, quod non verno ſed autumnali convenit tempori. Eandem ſententiam propugnavit Nicolaüs de Lyra, *in cap. 7. Geneſ* quem deinde conſectati ſunt Picus Mirandulanus, & doctiſſimus Alphonſus Toſtatus de quo vulgare illud.

Hic ſtupor eſt mundi, qui ſcibile diſcutit omne.

Secunda ſententia eorum eſt, qui affirmant mundum fuiſſe creatum

æſtate, quam referente Porphyrio *de Nympharum antro*, primi propugnarunt Ægyptii, quibus ſuſcripſerunt Julius Solinus *in Polihiſtore cap. 32.* & Firmicus Maternus, tametſi ex Theophraſto ſcribat Ptolomæi interpres Ægyptios plures ſtatuiſſe mundi natales, ita ut prima initia fuerint, dùm Sol conditus eſt in Cancro, aſtra dum in Leone, terra autem condita dum eſſet in Libra. Quæ ſententiæ de diverſis mundi natalitiis videntur eſſe reliquiæ quædam traditionis veteris, quâ Moſes docet Deum ſex dierum ſpatiò mundi opificium abſolviſſe: hanc autem Ægyptiorum de mundo condito æſtivo tempore opinionem amplexus eſt Gerardus Mercator *de methodo demonſtrationis temporum*, *cap.* 1. ubi arbitratur Ægyptios *ita à Moſe, & interpretibus aliquot Hebræis, edoctos fuiſſe; nam & Moſi ſcripta habuerunt, & frequens cum Hebræis ipſis converſatio fuit, aut ſanè ut ſunt antiquiſſimi à Noë ac filiis ejus ità domeſticâ traditione per manus accepiſſe.*

Tertia tandem ſententia cenſet mundum cœpiſſe ab æquinoxio verno, non quaſi Sol primo die, quô nondùm erat, poſitus ſit æquinoxii puncto; ſed quia quarto die mundi quô productus eſt, conſtitutus ſit in quarta parte Arietis, quæ dies fuerit vigeſima prima Martii, quæ autem harum ſententiarum ſit potior, determinandum eſt.

Notand. 2. Quod ſpectat ſecundam difficultatem eam fuiſſe ſancti Auguſtini ſententiam, *lib.* 11. *de civit. Dei*, *cap.* 7. illos ſex dies quibus decurrentibus mundus à Moiſe 1. *cap. Geneſ.* refertur conditus, non fuiſſe veros, reales & ſucceſſivos, ſed tantùm metaphoricos & reſpective ad diverſam Angelorum cognitionem, ideoque veſpere & manè, de quibus loquitur Moïſes, nihil aliud ſignificare quàm duos modos differentes, quibus Angeli creaturas cognoſcunt, veſpertinum ſcilicet atque matutinum. *Veſpertinam* cognitionem appellat cognitionem in proprio eſſe propriaque natura: *Matutinam* verò cognitionem in Verbo, ſeu in eſſentia divina, in qua continentur & relucent rerum omnium formæ & ideæ, eâdem ratione quâ exemplar domûs eſt in mente Architecti.

Inſuper cognitio veſpertina duplex diſtinguitur, una quam habent Angeli per ſpecies ſibi infuſas à momento creationis; altera quæ fit per ſpecies acquiſitas, quas Angeli cudunt ex profitis objectis. Hinc cognitiones illæ non differunt ratione objectorum, ſed ratione modi cognoſcendi. Apparet etiam hunc duplicem cognoſcendi modum non in quibuſvis Angelis, ſed ſolùm in beatis reperiri, neque enim dæmones habuerunt cognitionem matutinam quæ beatitudinis æternæ pars eſt. Sequitur ſecundò, cognitionem veſpertinam in ſanctis Angelis priorem eſſe matutinâ, priùs enim cognoverunt in ſeipſis res eas, quæ habebant ſpecies ingenitas, quam eaſdem in Verbo Divino cognoſcerent, ſtatus quippè naturæ præceſſit in Angelis ſtatum fœlicitatis æternæ. Tertiò tandem colligitur ex mente ſancti Auguſtini cognitionem rerum in propria forma: ideo dici veſpertinam, non quòd prorsùs obſcura ſit, aut ambagibus quibuſdam intermixta, ſed quia, ut ipſe loquitur, decoloratior eſt, minúſque lucida ac ſplendida quàm altera.

In hanc verò ſententiam idcircò conſeſſit

conſeſſit ſanctus Auguſtinus, quod intelligere non poſſet qualiter veri & reales dies cenſendi eſſent, qui Solis & Lunæ creationem præceſſerant. Sic enim loquitur in opere imperfecto de Geneſ. ad litter. cap. 3. *Quomodò potuerunt eſſe dies, antequam tempus eſſet, ſi à curſu luminarium tempus exorſum eſt, quæ quartâ die dicuntur eſſe facta.* Itaque non aliam ob cauſam exiſtimat ſanctus Doctor tempus creationis in ſeptem dies à Moïſe diſtributum, quàm ut conſuleret infirmitati & impentiæ Judæorum, qui cùm hebetioris eſſent mentis & craſſioris intelligentiæ, vix potuiſſent percipere, qualiter Deus unicò momentò univerſam mundi machinam condidiſſet & ordinaſſet.

Notand. 3. Certum quidem eſſe quòd primus homo fuerit ex terra formatus, ſcribit enim Moïſes, *cap. 2. Geneſ. Formavit igitur Deus hominem de limo terræ*, &c. Sed quânam in parte terrarum fuerit conditus & primùm conſtitutus, cùm Scriptura ſacra apertè non definiat, vix poteſt ſtatui. Solis itaque probabilius momentis hac in ſtatuenda aſſertione producendum eſt, & quæ veriora aut probabiliora videntur, erunt ſtatuenda.

CONCLUSIO I.

P*Robabilius eſt mundum fuiſſe conditum verno tempore.* Hæc eſt omnium ferè Sanctorum Patrum ac ſacrorum Interpretum ſententia; videturque determinata in Synodo Paleſtina, in qua expreſsè declaratur mundum fuiſſe conditum vernô tempore: imo & Adamum fuiſſe creatum 10. Kalendas Aprilis hoc eſt, 21. Martii. Ipſam confirmat ſanctus Ambroſius, capite quarto, librô primò Hexaëmeron his verbis quæ arbitror legere non pigebit.

Mundus conditus eſt verno tempore.

In hoc principio, inquit, *quo Paſcha juſſu Dei celebrant Judæi, cœlum & terram fecit Deus, quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat opportuna omnibus verna temperies. Unde & annus mundi imaginem naſcentis expreſſit, ut poſt hybernas glacies, atque hyëmales caligines, ſerenior ſolitò verni temporis ſplendor eluceat. Dedit ergo formam fructûs annorum curriculis mundi primus exortus, ut eâ lege annorum vices ſurgerent, atque initio cujuſque anni produceret terra nova ſeminum germina, quò primum Dominus Deus dixerat*, germinet terra herbam feni, ſeminans ſemen ſecundùm genus & ſecundùm ſimilitudinem, & lignum fructiferum faciens fructum, *&c. In quo nobis & moderationis perpetuæ divina providentia, & celeritas terræ germinantis, ad æſtimationem vernæ ſuffragatur ætatis. Nam etſi quôcumque tempore & jubere promptum fuit, & terræ obedire naturæ, ut inter hybernas glacies & hyëmalis pruïnas, cœleſtis imperii fœtu, germinans terra fœtum produceret; non erat tamen diſpoſitionis æternæ, rigido ſtricta gelu, ut virides ſubitò fructus laxari arva, atque horrentibus pruïnis florulenta miſceri. Ergo ut oſtenderet Scriptura veris tempora in conſtitutione mundi, ait, menſis hic vobis initium menſium; primus eſt vobis in menſibus anni, primum menſem, vernum tempus appellans. Decebat enim principium anni, principium eſſe generationis, & ipſam generationem mollioribus auris foveri. Neque*

enim poſſent tenera rerum exordia; aut aſperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æſtûs injuriam ſuſtinere. Hæc Ambroſius.

Eandem ſententiam non minore elegantiâ tuetur Theodoretus in quæſtione 72. ſuper Exodum: Cùm enim hanc propoſuiſſet dubitationem; *Cur primâ die menſis Deus juſſit erigi tabernaculum?* eam ſolvit his verbis. *Propterea quòd eôdem ferè tempore Deus creaturas condidit, cujus rei fidem facit arborum germinatio.* Germinet, *inquit*, terra herbam virentem, *&c. Incipiente enim vere, prata florere ſolent, ſegetes ſemina concipiunt, arbores fructum emittunt. Ea de cauſa Deus etiam ſub idem tempus liberavit populum Iſrael à ſerviente Ægyptiorum; & Gabriel Archangelus ſanctæ Mariæ Virgini lætum nuntium admirandi partûs attulit, eôdem quoque tempore ſalutarem pertulit paſſionem. Non immeritò ergo Dominus omnium, primâ die primi menſis tabernaculum erigere juſſit, tùm quod totius mundi figuram primum referebat, tùm ut populus ſe præpararet ad feſtum Paſchæ, quod primum celebrare lex præcipiebat Judæis.* Sic ille.

Item Magiſter Hiſtoriæ Scholaſticæ in hiſtoria libri Geneſeos, affirmat *dogma eſſe Eccleſiæ, mundum eſſe creatum in Martio.*

Confirmari poſſet his rationibus: Vernum tempus eſſe totius anni pulcherrimum, amœniſſimum, rerumque omnium, præſertimque viventium generationi, accretioni & conſervationi aptiſſimum: Eſt enim temperatè calidum & humidum, quæ ſunt duæ qualitates generationi ac vitæ tam ſtirpium quàm animantium valdè congruentes. Tunc viget ſignum Arietis, quod appellant Aſtrologi maſculinum, fœcundum, propitium atque beneficium, maximéque rerum primordiis opportunum: Tunc generante terrâ, vireſcentibus herbis, floreſcentibus arboribus, & quaſi reviviſcentibus animantibus, mundus quodam modo renaſcens, eôdem ſe tempore primùm à Deo eſſe conditum non obſcurè declarat. Contra verò Autumnus cùm ſit frigidus & ſiccus, magis corruptioni, quàm generationi rerum eſt conveniens: ideóque tunc decidunt folia, virore vigoreque ſuo privata omnia, paulatim flacceſcunt & ad interitum feruntur.

Illud quoque fidem huic opinioni addit, quod ſit admodùm credibile, primum Adam, & ſecundum qui eſt CHRISTUS DOMINUS, eôdem tempore eſſe formatos, eôdemque & conditum mundum & à Chriſto reparatum: Conſtat autem ſecundùm Adam, hoc eſt, Chriſtum, vernô tempore conceptum, eôdemque per mortem ſuam mundum reſtauraſſe. Plura his ſimilia legere poteris apud Pererium, *lib. 1. cap. 1.*

Adde quòd hæc ſententia ita apud Veteres invaluerit, ut ei ſubſcribere etiam Poëtæ juſtum eſſe duxerint; nam Virgilius, *lib 2. Georgic.* hæc habet.

Non alios primâ naſcentis origine mundi

Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem

Crediderim: Ver, illud erat, Ver magnus agebat

Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri.

Dices 1. Eô tempore Deus mundum condidit, quo fructus maturi ſunt, ut colligitur ex Geneſi: at non tempore veris, ſed Autumni fructus matureſcunt: Ergo, *&c.*

Nego min. Siquidem ea in regione, in quò primi Parentes producti dicuntur, cum temperatiſſimum ſit cœlum citius quàm in noſtris plagis fructus matureſcunt. Imo fit ut tempore Autumni rari fructus iis in regionibus in arboribus legendi appareant. Vel dico Deum ineffabili ſuâ largitate arbores fructibus divites condidiſſe, quos fructus ad Autumnum uſque ſervavit: ut cùm illæ arbores ſecundum naturalem ſuam vim, demùm matureſcerent.

In Oriente fructus verno tempore matureſcunt.

Accedit quod ſicut Deus primum hominem produxit virum perfectum, non vero infantem & puerum; ita produxit arbores maturis fructibus ornatas, tum ad hominis nutritionem & voluptatem, cùm ad ſuorum operum perfectionem & complementum.

Dices 2. Plures graviores Auctores cum S. Hieronimo affirmant omnes Orientales ex avita traditione primum anni menſem, Octobrem computaſſe. Quod confirmari poteſt ex Scriptura ſacra, *Exod. cap.* 23. ubi legimus. *Solemnitatem quoque ages in exitu anni, quando congregaveris omnes fructus tuos.* Et cap. 34. jubet Deus eandem ſolemnitatem agi, quandò redeunte anni tempore cuncta conduntur: at fructus non conduntur nec congregantur niſi tempore Autumni: Ergo, *&c.*

Audiamus ſanctum Hieronymum in Ezechiëlis cap. 1. *Apud Orientales populos, poſt collectionem frugum & formularia, quando decimæ ferebantur in Templum, Octobri erat primus menſis, & Januarius quartus.* Ubi Octobrem potius quam Septembrem nominat, quia menſis *Tiſri* maxima ex parte Octobri reſpondet. Hunc morem etiam Ægyptii habuerunt, ut ex Joſepho ante vidimus, *lib.* 1. *antiq. cap.* 4. atque idem ſcripſerat Tullius in 2. *de nat. Deorum: Nunc*, inquit, *Ægyptii Thoth appellant, eòdemque nomine anni primus menſis apud eos vocatur.* Lactantius, lib. 1. cap. 6. *Hunc Ægyptii Thoth appellant à quo apud eos primus anni ſui menſis, id eſt, September nomen accepit:* At unde, *inquiunt*, illa populorum conſpiratio, niſi inde quod à majoribus accepiſſent, qui mundum tunc conditum perſuaſum haberent.

Reſpondeo Orientales hanc anni computationem non obſervaſſe ex aliqua traditione à majoribus accepta, quâ ſcirent mundi initium in Autumnum incidiſſe; ſed ſolùm ut eo tempore, quô ſegetes fuerant congregatæ, & ſemina terræ mandata, ſuos inirent contractus tamquam ab incipiente anno; eô pene modò quò etiam nunc plures ruſtici & in villis agentes, nuptias ſuas contractuſque ſuos ineunt poſt collectas ſegetes, & ſeminatos agros; tunc enim illis tantillùm quieſcere fas eſt. Adde quod ſuprà diximus, Deo ita ordinante, Judæos duplex habuiſſe anni initium, unum à menſe Martio, aliud ab Octobri numerandum.

Accedit quòd Orientales populi, ſi Judæos excipias, non ſervaverint traditionem acceptam à filiis Noë, tùm de unius tantùm veri Dei cultu, quàm de cæteris præceptis, quibus à ſanctiſſimo Patriarcha fuerant

informati, unde non multùm laborarunt de ſervando primo natali mundi, qui fortaſſe ne cognitus quidem erat, ſed omnia potiùs ſuis metiebantur commodis. Nulla verò erat anni tempeſtas, quæ magis idonea eſſet anno inchoando, quàm æquinoctium autumnale, propter agriculturam & contractus in agris locandis: nimirùm ut annum ordirentur à tempore ſationis, ac definirent in tempore meſſis, quandò facultas jam adeſt pretii ſolvendi.

Adde quòd apud plurimas gentes exteras mos anni computandi poſt collectas ſegetes idcirco videatur invaluiſſe, quia ipſi ſpectabant aliqualem naturæ ordinem & generationis rerum naturalium. In Autumno enim velut in fine generationum, decerpuntur fructus ex arboribus, decidunt folia, metuntur ſegetes, fruges conduntur, colliguntur uvæ, vinum exprimitur. Finitò autem Autumnò, veluti renovatur mundi facies, & nova rerum ſuccedit generatio; nam eò tempore terra mandata ſibi ſemina concipiens, hiſque veluti gravidata procreat radices, herbas germinat, virgulta è ſinu emittit. Unde cùm Autumnus prioris rerum partus finis & ſuccedentis initium ſit; non mirum ſi gentes ſolo naturæ ducta ab eo anni finem & exordium ſumpſerint.

Quare nonnulla gentes annum ordinantur ab Autumno.

Quod autem dixi mundum fuiſſe conditum verno tempore, id intelligi debet reſpectu loci in quo primi homines habitaverunt; illud enim tempus reſpectu habito ad alias terræ plagas, potuit eſſe vel autumnus, vel æſtas, imò & media hyems. Cum enim orbis figura & corporum cœleſtium poſitio exigant, ut in eodem toto orbe vigeant quatuor anni tempeſtates ſaltem pro diverſis plagis, haud dubiè factum eſt, ut quò tempore vigebat ver in hemiſpherio ſub quo conditus eſt Adamus; vigebant cæteræ anni tempeſtates in aliis hemiſpheriis ab ipſo diſtinctis.

CONCLUSIO II.

Mundus non fuit creatus in inſtanti: ſed reverà ſex dierum naturalium ſpatiò. Hæc eſt omnium penè Sanctorum Patrum, quotquot fuerunt ante S. Auguſtinum, qui in mundum in unico temporis inſtanti conditum eſſe voluit.

Probatur 1. Verba Scripturæ non ſunt alium in ſenſum detorquenda, quandò nihil continent abſurdi: at abſurdum non eſt Deum inſumpſiſſe ſex dies in condendo mundo, ut Geneſis refert: Ergo reverà eos inſumpſit.

Confirmatur. Cum Moſes ex parte Dei daret præceptum ſtrictè obſervandi diem Sabbati, hanc unicam cauſam reddit; quòd ſicut Deus mundum & omnia quæ in eo ſunt, ſex diebus creavit, ſeptimò autem die requievit ab omni opere quod patrârat; Ita quoque licere Judæis per ſex hebdomadæ dies privatis publicíſque laboribus incumbere: Die autem ſeptimò eos ab omni opere ſervili, exemplò Dei, debere feriari: At hæc Moiſis ratio futilis omninò eſſet & infirma, ſi Deus non per ſex dies, ſed unicò temporis momentò res omnes condidiſſet.

Confirmatur ex Pererio. Enumeratio & diſtinctio ſex dierum à Moïſe tradita, vel denotat *ordinem temporis*, quò res aliæ priùs, aliæ poſteriùs ſunt conditæ: vel *ordinem naturæ*, quò ſecundùm naturam,

aliæ ſunt priores aliis; quoniam aliæ ſunt cauſæ aliarum, aliæque dependent ab aliis: vel denique denotat *ordinem rerum*, prout ipſæ res cognoſcuntur ab Angelo; ita ut numerus illorum dierum indicet multitudinem aut ſucceſſionem cognitionum Angeli circa ejuſmodi res: Atqui nihil eorum probabiliter dici poteſt, præter primum; ergo fatendum eſt univerſum mundi opificium, non ſimul, ſed per intervalla temporis eſſe conditum. Primò enim non denotat ordinem dignitatis rerum conditarum; aliàs ante omnia homo mundi hujus princeps, creari debuiſſet, quem tamen in ſexto die ultimum Dei operum eſſe factum narrat Moïſes. Non etiam hæc enumeratio dierum demonſtrat ordinem naturæ, quem res creatæ habent inter ſe, alioquin Solis & Aſtrorum creatio, priùs fuerat commemoranda quàm ſtirpium, quibus illa ſunt ordine naturæ priora; illa namque incorruptibilem habent naturam, & plantarum ſunt cauſæ.

Dices 1. Cum S. Auguſtino, per numerum dierum illorum, inſinuatur ordo illarum rerum, prout cognoſcuntur ab Angelis.

Reſpondeo pace tanti Doctoris hanc interpretationem dierum mundi notalis non poſſe cum alterutra Angelorum cognitione conciliari. *Primò*, quia illa cognitio nec tempus eſt, nec aliquam habet cum tempore analogiam. Tempus enim ſucceſſionem importat, ſed matutina cognitio, quæ eſt ipſa viſio beatifica nullam habet in ſe cognitionum multitudinem aut ſucceſſionem; ſed eſt unica mentis actio perpetua & omninò invariabilis: Veſpertina autem cognitio, quâ res cognoſcuntur in ſeipſis, non multiplicatur ſecundùm multitudinem & varietatem rerum: poſſunt enim Angeli præſertim qui ſuperiores ac nobiliores ſunt, unicâ mentis applicatione, & quaſi proſperè multa rerum genera ſimul comprehendere.

Secundò, cognitio veſpertina non fit ex matutina, nec viciſſim matutina fluit ex veſpertina: igitur inter illas nullus eſt ordo, nullaque ſucceſſio. *Patet anteced.* Angeli enim beati non cognoſcunt creaturas in Verbo, quia eas priùs cognoverint in ſeipſis, nec vice versâ. *Tertio*, ordo ille quem Moïſes inter ſex dies creationis mundi conſtituit, nullatenùs explicari poteſt reſpectivè ad cognitionem angelicam, niſi admittatur Angelos eundem ſervare ordinem & modum in rebus cognoſcendis, quem ſervavit Moïſes in earum creationis recenſione, nimirùm ut Angeli primò cognoverint lucem, quæ primâ die facta dicitur: deinde firmamentum, poſteà plantas & fructus, & ſic de cæteris: at iſte ordo gratis & abſque fundamento fingitur in cognitionibus angelicis: Si quis enim naturalis & legitimus ordo ſit inter cognitiones angelicas, is maximè pendet à connexione, quæ eſt inter objecta, ità ut unum priùs cognoſci poſtulet, quàm aliud ab ipſo derivatum, ut cauſa prior effectu, eſſentia prior proprietatibus: at inter ea opera in quæ dies creationis dividuntur, nulla eſt connexio aut vera affinitas: quæ enim poteſt eſſe neceſſitudo inter firmamentum ſecundâ die creatum, & plantas die tertiô productas: igitur firmamentum cognitum non inducit intellectum angelicum ad cognitionem plantarum. *Denique* ſequeretur falſum eſſe quòd Scriptura conſtantiſſimè aſſerit, Deum *die ſeptimo re-*

quieviſſe ab omni opere quod patrarat, ſi enim Dei quietem & ceſſationem nulli veri dies præceſſerint, ſed omnia unicò momentò ſint condita; non magis Deus dicendus eſt quiëviſſe die ſeptimò, quàm primò vel ſecundò.

Adde quòd Eccleſia videtur, poſthabitâ opinione S. Auguſtini, hanc noſtram ſequi; ſiquidem in hymnis, quos canit in veſpertinis precibus ſingulorum dierum hebdomadis, laudat Deum de ſingulis operibus, quæ particulatim ipſe per ſingulos dies perfecit.

Dices 2. Cum S. Auguſtino ex Eccl. 18. *Qui vivit in æternum, creavit omnia ſimul.*

Respond. 1. cum S. Bonaventura ad hunc locum, triplicem diſtinguendam eſſe Dei operationem in opificio mundi. Prima fuit creatio, hoc eſt, productio illius maſſæ corporeæ, quam Moïſes cœli, terræ, & aquæ nomine comprehendit: & quia ex his vel in his tribus corporibus, cætera per ſex dies formata fuerant; idcircò dici poſſunt creata ſimul ſecundùm materiam. Altera operatio fuit prædictorum corporum diſtinctio & informatio. Tertia denique Dei operatio fuit eorumdem corporum ornatus & conſummatio. Sicque dici poteſt omnia ſimul facta fuiſſe ſecundùm materiam, etſi non fuerint ſimul facta ſecundùm formam.

Reſpondeo 2. Particulam illam *ſimul*, idem ac pariter ſeu univerſaliter ſignificare, ita quòd nihil omninò ſit quod à Deo non creatum fuerit; ita quòd illa particula *ſimul*, non denotet ſimultatem temporis, ſed ſimultatem univerſalitatis vel collectionis. Quod confirmari poteſt aliis Scripturæ textibus, in quibus hæc particula ſimul collectionem ſignificat; ſic Pſalmo 48. *Simul inſipiens & ſtultus peribunt.*

Inſtabis. Moïſes ipſemet teſtatur Deum omnia produxiſſe ſimul ſimultate temporis: Ergo, *&c.* Probatur ex illo Geneſ. 2. *Hæ ſunt generationes cœli & terræ, quandò creatæ ſunt in die quô fecit Deus cœlum & terram & omne virgultum agri.* Ergo non plures dies Deus inſumpſit in mundo condendo.

Reſpondeo 1. Particulam *in die* ſumi non determinatè pro unico die, ſed indeterminatè pro quocumque illorum ſex dierum quibus res aliquæ ſeorſim fuerunt creatæ: ſicque *in die* ſumi poteſt diviſim pro quolibet die quo aliquid formatum eſt. *Vel dico* ut ſuprà, omnia fuiſſe in die unico, quoad materiam, non quoad formam producta, ſicut interpretatur S. Gregorius, *l.* 32. *Moral. cap.* 10. ubi hanc agitans quæſtionem, poſt plura concludit. *Qui diverſis diebus creatum cœlum & terram, virgultum herbamque narraverat; nunc uno die facta manifeſtat; ut liquidò oſtenderet, quod creatura omnis ſimul per ſubſtantiam extitit, quamvis non ſimul per ſpeciem proceſſit.*

Dices 3. Modus operandi ſucceſſivus arguit infirmitatem opificis, qui cùm unâ & eâdem manu opus ſuum complere non poſſit, illud ſæpius cogitur tractare: at modus iſte imperfectus operandi Deum dedecet: igitur, *&c.*

Diſtinguo maj. Si illa ſucceſſiva & repetita operatio oriatur ex imperitia aut imbecillitate artificis, *Concedo:* ſi fiat aliis de cauſis & propter commendandam ipſius divinam ſapientiam ac benevolentiam, *Nego.* Porrò Deus in mundi formatione ſucceſſivè procedere voluit, ut na-

turæ operandi ordinem exemplô ſuô præſcriberet, quatenùs ipſa à rudioribus ad nobiliora atque luculentiora progrederetur. *Deinde* ita ſe geſſit, ut demonſtraret nullam mundi partem æternam fuiſſe. *Denique* ut commendaret ſuum erga hominis affectum, dum in illorum commodum atque voluptatem non unicô temporis momentô, ſed per ſex continuos dies operatus eſt. *Accedit* quòd hâc operandi ratione, ſignificare voluit creaturæ cujuſlibet præſtantiam ex parte opificis, utpotè cùm nulla ſit quæ Deum ſpecialem non habeat auctoritatem. Hinc Tertullianus, *lib. de reſurr. carnis*, humani corporis dignitatem commendat, ex eo quòd Deus ſucceſſivè propriis manibus illud formaverit: *Toties*, inquit, *honoratur, quoties manus Dei patitur, dùm tangitur, dùm decerpitur, dùm deducitur, dùm fingitur.*

CONCLUSIO III.

Tameſi incertum ſit in qua mundi parte conditi ſint primi hominum parentes, certum eſt illos à Parodiſo Terreſtri ejectos, eam regionem quæ nunc Paleſtina dicitur, incoluiſſe. Et ut alias conjecturas omittam, concluſionem probo hoc ſyllogiſmo. Ibi pœnitentiæ agendæ cauſâ habitarunt Protoparentes, ubi & pœnitentes mortui ſunt ac ſepulti: At in Paleſtina mortui ſunt ac ſepulti. *Probatur*, tùm ex veteri Hebræorum traditione, tum ex ſanctis Patribus, qui affirmant Adamum in monte Golgotha ab ejus Cranio *Calvaria* nominato tumulatum fuiſſe. Ita præ cæteris ſentit Tertullianus in carmine contra Marcionem, ubi hæc habet.

Golgotha locus eſt, capitis Calvaria quondam,
Lingua paterna prior, ſic illum nomine dixit.
Hic hominum primum ſuſcepimus eſſe ſepultum: — Adam ſepultus eſt in Monte Golgotha.
Hic patitur Chriſtus, pio ſanguine terra madeſcit:
Pulvis Adæ, ut veteris poſſit cum ſanguine Chriſti
Commiſtus, ſtillantis aquæ virtute lunari.

Cyprianus *ſermone de Reſurrectione Chriſti. Nos ad Chriſtum pertinentes, cujus ſanguine conſperſa creditur Adami Calvaria, qui ſub loco, quo Crux Domini fixa eſt, humatus traditur ab antiquis.* Origenes, tractatu 35. in Matthæum. *Venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ſepultum eſt, ubi crucifixus eſt Chriſtus; ut ſicut in Adam omnes moriuntur, ſic in Chriſto omnes vivificentur, ut in loco illo qui dicitur Calvariæ locus, id eſt, locus capitis, caput humani generis reſurrectionem inveniat cum populo univerſo per reſurrectionem Domini Salvatoris, qui ibi paſſus eſt*, &c. Chryſoſtomus, *homil. 81. in 18. caput Joannis. Exivit in eum qui dicitur Calvariæ locus, ubi quidam dicunt Adam & mortuum & ſepultum eſſe, & Jeſum: ubi mortis dominatio eſt, ibidem trophæum erexiſſe per crucem quam tulit contra mortis tyrannidem.* Auguſtinus *ſerm. 71. de tempore. Etiam hoc antiquorum relatione refertur, quòd & Adam primus homo, in ipſo loco ubi crux fixa eſt, fuerit aliquandò ſepultus: & ideo Calvariæ locum dictum eſſe, quia caput humani generis, ibi dicitur eſſe ſepultum. Et verè, Fratres, non incongruè creditur,*

quia ibi erectus eſt medicus, ubi jacebat ægrotus; & dignum erat, ut ubi occiderat humana ſuperbia, ibi ſe inclinaret divina miſericordia: & Sanguis ille pretioſus etiam corporaliter dum dignatur pulverem antiqui peccatoris ſtillando contingere, redemiſſe credatur. Imo & Hieronimus, ipſe qui aliter ſentire videtur, in Epitaphio Sanctæ Paulæ ſcribens nomine Paulæ & Euſtachii ad ſanctam Marcellam, *Epiſtol. 17.* ait. *In hac urbe, imo in hoc tunc loco & habitaſſe dicitur & mortuus Adam: unde & locus in quo crucifixus eſt Dominus noſter, Calvaria appellatur; ſcilicet quod ibi ſit antiqui hominis Calvaria condita; ut ſecundi Adam, id eſt, Chriſti ſanguis de cruce ſtillans, primi Adam, & jacentis protoplaſti peccata dilueret.*

Objicies 1. Joſuë 14. *Nomen Hebron ante vocabatur Cariat-Arbe, Adam maximus inter Ænacim ibi ſitus eſt.* Hinc D. Hieronimus in Epitaphio S. Paulæ, *Cariat-Arbe*, inquit, *idem eſt ac Civitas virorum quatuor & Abraham, Iſaac, Jacob, & Adam magni; quem ibi conditum juxta librum Jeſu Nave, Hebræi autumant: licèt plerique quartum putent Caleb, cujus ex latere memoria monſtratur.* Ergo Adamus in Hebron fuit tumulatus. 2. Cum diluvio plures deportati fuerint terrarum aggeres, monteſque plurimi hinc inde diſtracti; veriſimile eſt pariter diruta fuiſſe mortuorum ſepulchra omnia, ac proinde ipſorum oſſa disjecta ac diſſipata; quônam itaque modô factum eſt ut Adami oſſa in Golgotha perſeveraverint ita integra, ut poſt modum ibidem ejus Cranium inveniretur.

Reſpondeo ad 1. Nomen Adam non ſemper eſſe proprium primo Parenti; ſed cuilibet homini conceſſum, ut conſtat ex his verbis Geneſ. cap. 5. *Maſculum & feminam creavit eos, & benedixit illis, & vocavit nomen eorum Adam*: Ac proinde ibi tribuitur cuidam homini cui peculiare erat nomen Arbe, qui ſicut legitur ibidem, *cap.* 15. *v.* 13. erat Pater Enac gigantis: cum autem Arbe fuerit major ſuis filiis, qui *cap. 13.* Numerorum, dicuntur *monſtra quædam de genere giganteo*, is Arbe meritò dicitur maximus inter Enacim. Ad 2. dico falſum eſſe diluviô omnes deportatos montes in eiſque locata ſepulchra fuiſſe diſſipata; plures enim ſteterunt inconcuſſi montes, putà montes Armeniæ, in quibus Arca Noë requievit. Addere poſſem ex Moïſe Barcepha in lib. de Parad. 1. p. cap. 14. *Quòd cum Noël impendens diluvium cerneret, ſecum intuliſſe oſſa Adami in arcam, eaque poſt diluvium arcâ egreſſus ſuis filiis diſtribuiſſe, prout orbem terrarum inter illos habitandum partiebatur. Putà Calvariam Adami dediſſe primogenito ſuo Sem, & terram ei aſſignaſſe Judæam; atque ita poſteritas Semi cum in Judæam hereditatem ſuam veniſſet, illam Adæ Calvariam, quæ ſibi de illis oſſibus ex paterna diſtributione obvenerat: in Adæ ſepulchro, quod alioqui jam tum illic extabat repoſuiſſe.* Qui plura de hominum Protoparentum ſtatu vel innocentiæ, vel pœnitentiæ, atque divinis præcellentiis, quibus in ſua formatione à Deo donati ſunt; atque etiam de Paradiſo Terreſtri, in quo fuerant conſtituti noſſe peroptat, conſulat ſecundam partem *tom.* 2. noſtri Scoti Academici ſeu Theologici curſus, ubi iſta abundantiſſimè tractantur.

DISPUT.

DISPUTATIO PRIMA.

De Corpore ſimplici.

CORPUS *ſimplex* non ita dicitur, quaſi omnem prorſùs compoſitionem ſive ex partibus, ſive ex materia & forma reſpuat; cœlum enim partes habet, cum ſit expanſum, & elementa materiam & formam involvunt, ut colligitur ex eorum transmutatione: ſed dicitur ſimplex ratione motûs ſimplicis ipſi convenientis. *Motus* autem *ſimplex* eſt, qui fit per lineam ſimplicem, quæ vulgò duplex diſtinguitur: *Circularis* ſcilicet, cujus omnes partes æqualiter diſtant à centro mundi: & *Recta*, quâ à centro mundi receditur, aut acceditur recto tramite. Hinc duplex eſt motus ſimplex. 1. *Circularis*, cujus omnes partes æqualiter diſtant à centro mundi, qualis ſolus eſt motus cœlorum; quâ ratione, motus rotæ fabri, & ſimiles, qui fierent per lineam rectam, dici nequeunt ſimplices, ſed mixti; eò quòd omnes rotæ partes non æqualiter à centro mundi diſtantes moveantur. 2. *Rectus*, qui fit per lineam rectam, recedendo vel accedendo ad centrum mundi recto tramite; unde licèt animantia per lineam rectam gradientur, attamen eorum motus non eſt ſimplex, quippè cùm non moveantur vel accedendo, vel recedendo à centro mundi.

Corpus ſimplex eſt quintuplex ſecundùm rationem motûs.

Ex his colligitur, 1. Corpus ſimplex eſſe quintuplex, juxta quintuplicem motum ſimplicem; tot enim ſunt ſimplicia corpora, quot aptá ſunt moveri per ſe motu ſimplici: atqui hæc ſunt quinque. *Prob.* Motus ſimplex, vel fit per lineam circularem circa medium, & eſt *cœlorum motus*: *Vel* fit per lineam rectam, idque dupliciter 1. Recedendo à centro mundi, quod fit vel ſimpliciter, & ſic eſt *motus ignis*: Vel ſecundùm quid, ita ut corpus ſeſe attollat ſupra centrum, nec tamen ejus ſuperficiem deſerat, & ſic eſt *motus aëris*. Accedendo ad centrum mundi: idque vel ſimpliciter, & hic motus convenit *terræ*, quæ ſimpliciter apta eſt moveri deorsùm: vel ſecundùm quid, & hic competit *aquæ*. Licèt autem corpora mixta poſſint moveri deorsùm ut ſaxa; non tamen dicuntur moveri motu ſimplici per ſe, ſed tantùm per virtutem elementi virtualiter in eis incluſi.

Colligitur 2. Duplex eſſe corpus ſimplex, *cœleſte* ſcilicet & *elementare*; de quibus hac in Diſputatione tribus in Sectionibus diſſerendum eſt. Quarum prima erit de *corpore cœleſti*, ſecunda de *corpore elementari*, tertia de *tribus Globis*. Cum autem nihil penè de his certò concludant Philoſophi, ſolùmque probabiliter de his diſputent; idcircò brevitati & perſpicuitati conſulentes, quæ de Cœlis & Elementis agitari ſolent, ſub præfigendis titulis enodabimus.

SECTIO PRIMA.

De Corpore Cœleſti.

§. I.

Quid indicat Cæli nomen.

Nomen Cæli ſumitur ſex modis.

VARIA 1. Siquidem denotat ampliſſimum illud ſpatium, quod terram inter & concavum lunæ intercipitur, qualiter aves, ſacris in apicibus, dicuntur *volucres cœli*, id eſt, aëris. 2. Deſignat mirandum illud ſanctuarium, in quo fœlices illos ſpiritus Deus *inebriat ab ubertate domûs ſuæ, & de torrente voluptatis ſuæ potat eos.* 3. Indicat illammet æternam dulcedinem & ſœlicitatem, quo ſenſu *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* 4. Exprimit beatas illas mentes perpetuis modulationibus divinum illud triſogion, *Sanctus*, *Sanctus*, *Sanctus* intonantes, unde *cœli cœlorum* Deum laudantes à Scriptura ſacra dicuntur. 5. Denotat ſtatum Eccleſiæ militantis; ſicque in Evangelio regnum cœlorum pluries accipitur, dum *Sagenæ miſſæ in mare*, *homini regi*; *Patrifamilias*, &c. aſſimilatur. 6. Denique, ſignificat orbes cœleſtes mirâ aſtrorum varietate, & pulchritudine diſtinctos, ſicque *cœlum* quaſi *aſtris cœlatum*, & ornatum dicitur; hæc ultima acceptio propria eſt, cæteræ verò metaphoricæ.

Cœlum verò hôc ultimô modô ſumptum dari affirmant innumera divinorum apicum oracula, Philoſophorum placita, hominum omnium conſenſus, nec ullus niſi mentis & corporis lumine deſtitutus & orbatus denegabit. Non enim alia de causâ Deus erectam faciem homini conceſſit, quàm ut oculos in cœlum perpetuò defixos habeat: unde Ovidius, *lib.* 1. *metamorph.*

> *Os homini ſublime dedit cœlumque tueri,*
> *Juſſit & erectos ad ſydera tollere vultus.*

---

§. II.

Quid eſt Cœlum.

Et eorum natura detegitur.

EST *corpus ſimplex per ſe incorruptibile, elementa involvens ſuâ magnitudine, ſyderaque intra ſe, ut locus ipſorum naturalis complectens.* 1. Dicitur *corpus*, per quod genericè cum cæteris naturalis corporis ſpeciebus convenit. 2. *Simplex*, per quod à mixtis corporibus ſecernitur. 3. *Per ſe incorruptibile*, per quod ab elementis, omnibuſque mixtis diſcernitur, quæ perpetuæ ſubjacent corruptioni; cùm cœli iidem ſemper incorrupti maneant, utpotè qui nullam contrarietatem admittant. Cætera adduntur ad ampliorem cœlorum notitiam & diſtinctionem eorum à ſyderibus.

---

§. III.

An Cœlum conſtet materia.

RESpondeo in hac ſolvenda quæſtione Philoſophos plurimùm variare. Quidam enim exiſtimant corpus cœleſte eſſe omninò ſimplex, expers materiæ & formæ, & aliquid medium inter puram potentiam qualis eſt materia, & purum actum qualis eſt forma; ac ſub-

inde illud eſſe veluti formam quandam per ſe ſubſiſtentem, quantitate præditam & capacem motûs localis, lucis, cæterorumque ejuſmodi accidentium. Oppoſita verò ſententia ſtatuens corpus cœleſte componi ex materia forma videtur probabilior: *Tùm*, quia omne corpus naturale conſtare debet materiâ & formâ: ſed cœlum eſt corpus naturale, ergo, *&c. Minorem* admittunt omnes, & meritò quidem, aliàs inter corporis naturalis ſpecies fruſtrà recenſeretur, & Phyſicus de cœlis diſputans, ultra ſui objecti limites laberetur. *Major patet*: Corpus enim idcircò naturale dicitur, quia eſt principium motûs & quietis, hoc autem principium aliud eſſe nequit præter materiam & formam, ut conſtat ex dictis de natura: Ergo, *&c. Tum*, quia plura ſunt in cœlis accidentia quæ materiam ſemper comitantur, putà motus, raritas, quantitas, *&c.* Ergo temerè negaretur in eis materia.

Conſtant materiâ & formâ.

Objiciunt Ariſtotelem *lib.* 3. *&* 12. *Metaph.* negantem cœlum conſtare materiâ & formâ: idem edocet pluribi.

Reſp. ipſum intelligendum eſſe de materia non ſimpliciter, ſed transmutabili: non enim cœlis denegat materiam & formam, ſed aſſerit cœlorum materiam non eſſe ſubditam ſolitis tranſmutationibus, quibus ſubjacent omnia mixta corporea: Cœlum enim, ut diximus agendo de diſtinctione ſpecifica materiæ, non habet diverſam ſpecie materiam à corporibus ſublunaribus; nec idcircò incorruptibile dicitur, quod ipſius materia ſecundùm ſe non ſit corruptionis principium, nec alias formas naturaliter appetat; ſed quia nullum eſt agens naturale tantæ virtutis & efficacitatis, ut cœlorum formam à materia ſegregare poſſit, aliamque introducere. Hæc noſtrâ reſponſione habes, quibus abundè replices iis, quæ ex ipſa hanc adversùs noſtram ſententiam objici ſolent.

Dices 1. Philoſophi non agnoverunt materiam, niſi ex generationibus & corruptionibus corporum: in Cœlis verò mutationes illæ non fiunt, proindeque nec materia ipſis eſt tribuenda.

Reſp. Philoſophos quidem prædictis mutationibus in cogitationem materiæ deveniſſe; ſed ex eo quòd viderint materiam adeò conſtantem in omnibus corporibus reperiri, intulerunt eam non tantùm eſſe neceſſariam ad prædictas mutationes; ſed maximè ad eſſentiam & compoſitionem corporis: quare cùm Cœli ſint corpora, materiâ conſtare debent.

Dices 2. nullam eſſe neceſſitatem attribuendi materiam cœlo, cùm omnia accidentia quæ illi conveniunt, poſſint ipſi competere ex eo quòd ſit ſubſtantia completa entitativè diviſibilis & impenetrabilis.

Reſpond. duplicem videri neceſſitatem admittendi materiam in Cœlis, primam quidem; quia neceſſaria eſt ad eſſentiam corporis naturalis & compoſitionem; ſecundam verò, quia in cœlo ſunt accidentia quæ perpetuò materiam comitari videntur, *v. g.* quantitas; ita ut nulla ſit neceſſitas, vel fundamentum ipſa à materia ſeparandi.

Dices 3. Perfectionem mundi poſtulare, ut ſicut in eo datur corpus ſimplex oppoſitum mutationi ex elementis; ita datur aliquod corpus ſimplex oppoſitum compoſitioni ex materia & forma: ſed iſtud corpus aliud non eſt à cœlo; proindeque

cœlum non componitur ex materia & forma.

Nego maj. Argumentum enim rejici poteſt hunc in modum; perfectio mundi poſtulat ut quemadmodùm in ipſo reperiantur corpora corruptibilia; ita & in ipſo reperiantur incorruptibilia quædam ex materia & forma conſtituta: ſed ejuſmodi corpora incorruptibilia alia non ſunt à cœleſtibus; proindeque cœli ex materia componuntur.

---

§. IV.

Utrum materia cœlorum ſit ejuſdem ſpeciei cum materiâ corporum ſublunarium.

A*Ffirmo*, tùm, quia vereſimile eſt Deum ex eadem materia cœleſtia ſimul & ſublunaria corpora effinxiſſe; *Tùm*, quia nulla apparet ratio quæ evincat ſpecificam rationem inter utraſque materias; omnis enim diſtinctio ſpecifica fit per formam ſpecie diverſam; nulla autem videtur forma, quæ materiam quatenùs materia eſt ſpecie diverſam ab alia conſtituat, illa enim forma vel eſſet phyſica vel metaphyſica. At neutra eſſe poteſt, non quidem phyſica, quia materia eſt pura potentia phyſica, adeòque nullam formam phyſicam quatenùs materia eſt involvit; ſic enim non eſſet ampliùs pars apta ad conſtituendum compoſitum phyſicum, ſed ipſamet phyſicum compoſitum efficeret. Neque etiam ea forma quæ materiam ſpecie diſtingueret, poteſt eſſe metaphyſica, quia forma metaphyſica alia non eſt quàm exiſtentia & differentia. At exiſtentia & differentia materiæ in omnibus prorſùs ſubjectis videntur uniformes, quippè cùm in eis materia eaſdem habeat proprietates.

Dices. Ex Ariſtotele, corruptibile & incorruptibile ſpecie differunt; at cœli ſunt incorruptibiles, corpora verò ſublunaria corruptibilia ſunt; igitur, *&c.*

Diſting. maj. Quæ abſolutè incorruptibilia ſunt, nec ullum in ſe corruptionis principium involvunt ut Angeli, *Concedo*; quæ tantùm per accidens, & defectu virtutis agentis naturalis quod poſſet rem illam deſtruere, *Nego, ad min.* Dicò cœlos eſſe incorruptibiles, non abſolutè ſed per accidens, non potentiâ remotâ ſed proximâ, itaque cœli poſſent corruptioni ſubjacere, ſi daretur agens naturale quod diſpoſitiones contrarias in cœlum inducere valeret, cum autem nullum occurrat tantæ virtutis, idcircò cœli dicuntur incorruptibiles proximè, licèt habeant materiam quæ eſt principium ſaltem remotum corruptionis.

Inſtabis. Si materia cœlorum eſſet ejuſdem ſpeciei cum materia rerum ſublunarium, deberet eaſdem habere proprietates; ac proinde deberet eſſe capax ſuſcipiendæ cujuſcumque formæ: at ità non eſt.

Probatur. Ut materia cœlorum ſit capax ſuſcipiendæ alterius formæ, habeatque potentiam ad illam, neceſſum eſt quòd admittatur aliquod agens creatum ſufficientis virtutis, ut poſſit illam formam in materiam cœlorum inducere; fruſtrà enim eſt potentia, quæ non reduci poteſt ad actum: at ut dictum eſt, nullum eſt agens creatum tantæ virtutis quod poſſit formas ſublunares inducere in materiam cœleſtem: igitur illa materia non eſt ejuſdem naturæ cum materia ſublunari.

Diſting. maj. Debet eſſe capax ſuſcipiendæ cujuſcumque formæ, quatenùs materia eſt, & ſecundùm ſe conſiderata, *Concedo*: quatenùs contracta eſt & determinata per formam cœleſtem, *Nego*. Ad probationem dico fuſtraneam quidem eſſe potentiam quæ nunquam reducitur ad actum, ſive in ſpecie ſive in individuo; ſecùs autem ſi in aliquibus ſaltem individuis ad actum reducatur. Porrò materia quatenùs eſt una ſpecie in omnibus corporibus, habet inclinationem ad formas ſublunares & cœleſtes, & ſub ſe habet individua quædam, *v. g.* materiam cœleſtem & ſublunarem, ipſius inclinatio ad formas cœleſtes impletur in materia cœleſti, & ad ſublunares in materia ſublunari: quod ſatis eſt, ut ejus appetitus ad quaſlibet formas non ſit fruſtraneus, ſicut ut appetitus hominis ad Philoſophiam non ſit fruſtraneus, ſatis eſt quod in aliquibus hominibus impleatur.

§. V.

An Cœli ſint animati.

Eos eſſe animantes varii etiam ſacri Auctores cenſuerunt.

MIrum quanta fuerit apud veteres Philoſophos hac in ſolvenda quæſtione controverſia: Stoïci enim dixerunt cœlos eſſe animatos animâ vegetante, eoſque nutriri vaporibus ex terra & oceano in altum ſublatis. *Quidam* cum Avicenna cœlis tribuerunt animam ſenſitivam, eoſque omnibus ſenſibus prædito aſſeruĕrunt. *Simplicius*, & alij eò uſque progreſſi ſunt, ut etiam animam rationalem cœlis concederent; ita Philo Judæus, *lib. de Noë Patriarcha.* Origines, *lib. 7. periarchos. 1. tom. comment. in Joannem,* ubi addit ſtellas virtutis & vitij capaces eſſe, ac poſſe ſtudioſis in actionibus deficere & proficere. Tanta hæc de cœlorum animatione apud veteres, tùm Philoſophos, tùm SS. Patres invaluĕrat ſententia, ut D. Auguſtinus *in Enchiridio* 18. neutram partem audeat aſſeverare: & Anaxagoras (referente Laërtio in ejus vita) ab Athenienſibus damnatus fuit impietatis & blaſphemiæ, eò quòd Solem ardentem lampadem, non verò genium aliquod nominaſſet: fundamento hoc nitebantur, quòd viderent cœlos, & aſtra perpetuis regulatiſque motibus ſuas agere circulationes, nec uſquam deviare.

Verùm divinâ nobis irradiante gratiâ jam factum eſt, ut nedùm Philoſophi poſt Ariſtotelem, ſed & omnes penè Catholici, nullam cœlis ineſſe animam aſſeverent. Quod id docuerit Ariſtoteles, apertè colligitur ex 8. *Metap.* eamque ſententiam amplectitur, & tuetur Doctor noſter in 2. *d.* 4. *q.* 1. Idque ſtatutum eſt in articulis Pariſienſibus, in quibus damnatur ſententia de cœlorum animatione, cui conſentiunt SS. Patres Damaſcenus, *lib. de Cœlo cap.* 5. D. Hieronimus ſuper illud Iſaïæ: *Audite cœli, & auribus percipe terra*, ubi dicit Prophetam non alloqui corpora animata, ſcilicet cœlum & terram, ſed utriuſque incolas.

Probatur ratione: Si cœlum eſſet animatum, vel animaretur animâ vegetativâ vel ſenſitivâ vel rationali: ſed neutra animatur: *Non vegetativâ*: animatum enim vegetans operationes habere debet animæ vegetativæ, quæ ſunt nutritio, augmentatio, generatio, *&c.* ſed cœlum nec nutritur, quonam enim pabu- *Sed perperàm, non enim habent animam vegetativam.*

lo aleretur? non vaporibus (ut ſomniant Stoici) nam inquit Ariſtoteles *2. Metaph. c. 7.* vapores non tranſcendunt mediam aëris regionem, nec cœlum uſque pertingunt: Non etiam augetur nec generat; alioquin non eſſe ingenerabile & incorruptibile. *Non ſenſitivâ*, quia anima ſenſitiva eſt actus corporis organici ac ſenſibus præditi; cœlum autem nec organicum eſt, nec ſenſibus præditum, alioquin non corpus ſimplex; ſed mixtum, & à corporibus ſublunaribus indiſtinctum eſſet; organa ſiquidem & ſenſus conſtare debent primis qualitatibus elementorum; tùm, ut ad animæ operationes prompta ſiant & expedita; tum, ut ordinentur & conſerventur.

Nec Senſitivam.

Non denique animâ rationali; quia ſequeretur cœlum eſſe hominem & à nobis prorsus indiſtinctum; capax eſſet pariter virtutis & vitii, præmii & damnationis: ponamus autem peccaſſe, quibuſnam in ergaſtulis cruciabitur? Quonam in inferno torquendum deprimetur & coarctabitur? Ridenda ſunt hæc veterum Philoſophorum deliria, & Deo præpotenti grates ſunt à nobis refundendæ, quod iis erroribus non implicemus.

Nec rationalem.

Dices. Scriptura ſacra teſtatur cœlos eſſe animatos; ſic Pſal. 135. *Qui fecit cœlos in intellectu.* 2. Pluribi cœli tum à ſanctis Patriarchis, tùm à Prophetis invitantur ad laudes Deo perpetuò modulandas, *Cœli cœlorum laudate Dominum*, &c. 3. Ariſtoteles *2. de cœlo & alibi*, aſſerit cœlum eſſe animatum: Ergo ta'e eſt.

Reſp. ad 1. Deum feciſſe cœlum in intellectu, non quòd illud intellectu præditum formaverit, ſed quia omnia in ſapientia condidit ſapientiſſimus rerum omnium Opifex. *Ad* 2. Dico cœlum his in locis accipi metaphoricè, pro beatis ſcilicet ſpiritibus cœlum incolentibus, ut monuimus in Reſp. ad 1. quæſtiunculam. *Ad* 3. dico Ariſtotelem ſumere cœlum pro illius incolis, vel pro intelligentia ipſius motrice.

---

§. VI.

An Cœlum diſtinguatur ab Elementis.

AFfirmo; tùm quia cœlum eſt corpus ſimplex circulariter mobile, qualia non ſunt quatuor Elementa: Tum, quia elementa generantur & corrumpuntur, & in ſeipſa invicem tranſmutantur, cœlum autem non ſic: Tùm quia ex elementis fiunt corpora mixta, ex cœlo nequaquam: Tùm, quia elementa habent ſibi affinem aliquam ex quatuor qualitatibus quæ cœlis non competunt: Tùm denique, quia cœlum tranſcendit omnia elementa.

Diſtinguntur ab Elementis.

Dices 1. Cœlorum partes aliquæ ſunt frigidæ, aliæ calidæ. Ergo cœlum habet qualitates elementorum. *Antecedens* patet ex diverſis influentiis calidis, aut frigidis à diverſa cœlorum parte promanantibus.

Reſp. hanc diverſitatem influentiarum, non in cœli partes, ſed in aſtra his in partibus exiſtentia, eſſe refundendas: an autem aſtra actualem habeant calorem aut frigiditatem infrà patebit.

Dices 2. Ariſtoteles hìc, *lib.* 3. cœlum vocat primum elementum: *Inſuper* cœlum in pluribus accidentibus convenit cum elementis, putà in raritate, denſitate, *&c.*

Reſp. ad 1. Ariſtotelem nomen *Elementi* ibi accipere, non prout ſig-

nificat aliquam ſubſtantiam elementarem: ſed prout deſignat primam aut præcipuam alicujus rei partem, qualiter cœlum rectè elementum, ſeu primam partem mundi dicitur, *Ad* 2. Dico accidentia hæc non eſſe propria ſolùm elementis: ſed etiam omnibus corporibus, ſive mixtis, ſive ſimplicibus; unde ſi ex ipſis accidentibus liceret inferre cœlum eſſe elementum; eodem jure concludere, liceret illud eſſe corpus mixtum.

Dices 3. Si pars cœli in terra dejiceretur aliquem haberet motum, vel ſursùm, vel deorsùm: ſed talis motus proprius eſt elementis, ergo cœlum eſt elementum. *Inſuper* plures è ſanctis Patribus, & divinorum apicum Interpretibus, aſſerunt cœlum fuiſſe formatum ex aquæ ſubſtantiâ; ergo cœli conſtant ſubſtantiâ elementari.

Nec habeant qualitates nec proprietates Elementorum.

Reſp. ad 1. Illam cœlorum partem ſic dejectam ſursùm quidem eſſe petituram & ad cœlum uſque aſcenſuram, nec tamen propterea elementum eſſet; omnia enim elementa tranſcenderet, nec in eorum aliquo quieſceret ac moraretur.

Ad 2. Dico quòd etſi cœli formati ſint ex alicujus elementi ſubſtantia, exinde tamen non ſequeretur illos eſſe ab elementis indiſtinctos, alioquin omnia corpora mixta, quæ ex elementorum adunatione coaleſcunt, elementa cenſerentur.

Nec refert quoſdam è ſanctis Patribus aſſerere cœlos non diſtingui ab ignis aut aëris ſubſtantia, de his enim (inquit D. Thomas in 2. *d.* 14. *q.* 2.) Sancti Patres more philoſophicô diſputaverunt, potiuſque veterum Philoſophorum ſententiis adhæſerunt, quàm ſuo proprio judicio.

§. VII.

An Cœli ſint fluidi.

Fluidi ſunt, non autem ſolidi.

Affirmativa communior eſt & probabilior; *Tum*, quia nullâ ratione nec auctoritate ſuaderi poteſt cœlorum ſoliditas, ut infrà patebit: *Tùm*, quia idcircò cœli dicerentur eſſe ſolidi, quia ad eorum motum aſtra ipſis affixa moveri deberent: ſed veriſimilius eſt aſtra ipſamet non autem cœlum moveri, ut patet plurimis ſacræ Scripturæ textibus, quibus motus non cœlis, ſed aſtris tribuitur, ſic Joſuë 10. *Sol ne movearis contra Gabaon & luna contra vallem Aialon*: & infrà; *Stetit itaque Sol in medio cœli, & non feſtinavit occumbere*: Et Sanctorum Patrum auctoritatibus Chriſoſt. hom. 13. in Geneſim; *Abſit*, inquit, *ut cogitemus Deum affixiſſe cœlo aſtra, cernimus namque ea moveri & de uno loco ad alterum transferri.* Origenis *lib.* 5. *contra Celſum*, ubi ait ſydera propriis motibus agi, nec eſſe patres cœli, ſed eôdem modô ineſſe ſicut in terris animantes, in aqua piſces, & in aëre volucres.

Tùm, quia cometæ quidam apparent ſupra Lunam, ut obſervârunt Aſtrologi ex paralaxi illius qui viſus eſt anno 1618. ſed iſtorum cometarum productio non poteſt explicari admiſſâ cœli planetici ſoliditate; facilè autem infertur ex illius fluiditate, nimirùm dicendo eos cometas nihil aliud eſſe, quàm multas ſtellulas, quæ ſeorſim conſiſtentes viſum fugiebant; invicem verò conjunctæ corpus lucidum juſtæ

magnitudinis efficiunt.

Tùm, quia ſi cœli planetici eſſent ſolidi, aſtra non viderentur in propriis locis, ſicque Mathematici eclipſes accuratè prædicere non poſſent, dùm enim objectum per duo media diverſæ denſitatis aut raritatis videtur, non cernitur in proprio loco: ſed aſtra viderentur per duo media diverſæ denſitatis aut raritatis, ſcilicet per aërem tenüem & fluidum & cœlos ſolidos: ergo non viderentur in propriis locis ſaltem accuratè.

Accedit quòd ſi cœli planetici eſſent ſolidi, ſtellæ fixæ non cernerentur; nam per corpus ſolidum tantæ ſpiſſitudinis nihil videri poteſt: hinc licèt criſtallus ſit tranſparens, quia tamen eſt ſolida, ſi daretur criſtallus ſpiſſitudinem ferens unius leucæ, trans eam nihil appareret: Ergò à fortiori per tam vaſtos cœlos non poſſent aſtra apparere, ſi ejuſmodi cœli planetici eſſent ſolidi. Confirmatur ex eo quòd ideò non apparent, quandò habent alia ſub ſe poſita, quia ſolida ſunt, ut patet in Luna quæ propter ſuam ſoliditatem eripit nobis aſpectum Solis in eclypſi ſolari: Ergo à pari ſi cœli planetici eſſent ſolidi, ſtellas fixas nobis occultarent.

Tùm denique, quia ſi cœli eſſent ſolidi, deberent aſſignari canales, ſeu arcus triumphales, vel meatus, in quibus aſtra ſuas circulationes agerent; ſed tales meatus ſunt fictitii, innumeri ſiquidem eſſent aſſignandi, quippè cùm aſtra nunc ſursùm eleventur, nunc deorsùm vergant; luna ſiquidem habet motus diverſos circa lineam eclipticam, à qua modò in partem boreâlem, modò in Auſtralem declinat ad 6. gradus intra Zodiacum; aut 8. ſecundùm aliquos extra Zodiacum. *Inſuper* planetæ omnes (excepto Sole) ſunt aliquandò retrogradi, aliquandò ſtationarii, aliquandò accelerantes; nec ſemper eundem ſitum retinent. *Denique* ſtellæ ipſæ, (quas *Joviales* nominant, ſuntque 4. Jovem veluti Satellites ambientes) nunc eum juxta, nunc ab eo longè remotæ & hinc inde diſcurrentes inſpiciuntur; quônam autem pactô id fieri poſſet ſi cœlum eſſet ſolidum? innumeri ſiquidem eſſent aſſignandi amfractus & meatus ſeu canales, aliqui in linea recta in quibus aſtra recto gradu aſcenderent aut deſcenderent; alii in obliquo ut hinc inde diſcurrerent, alii in circulari ut ſuæ circulationes agerent, ſicque cœlum totum eſſet undique perforatum.

Objiciunt Adverſarii illud Job c. 36. *Numquid tu fabricatus es cum eo cœlos qui ſoliſſimi ſunt & quaſi ære fuſi*; ergo cœli ſunt ſolidi & non fluidi.

Reſp. 1. Locum illum abſolutè poſſe negari, quippè cùm verba hæc non fuerint prolata ab ipſo ſanctiſſimo Patriarcha Job; ſed ab Eliu, qui ſtatim verſu 2. *cap.* ſequentis à Deo arguitur imperitiæ his verbis; *Quis eſt iſte involvens ſententias ſermonibus imperitis*? Quod ſi verum eſt, caveant ipſi adverſarii ne ipſius imperitiæ ſubſcribentes, à Deo pariter erroris arguantur. 2. *Dico* cœlos poſſe dici ſolidos, non quòd non ſint fluidi, ſed quòd conſtantiſſimi ſint & perpetui; in quo ſanè mirum in modum elucet divina poteſtas & ſapientia, quæ cœlos, etſi fluidos, ita perpetuò ſervat, quaſi eſſent velut æs expanſi. 3. *Dici poteſt*, ipſum fuiſſe locutum de cœlo empireo, quod ſolidum eſſe non inficior. Nec obſtat quòd nominet cœlos in plurali,

Nec Scriptura huic ſententiæ refragatur.

plurali, quia vocabulum Hebraïcum quod cœlum ſignificat, ſingulari numero caret.

Inſtabis. Stellæ fixæ ſervant ſemper eamdem diſtantiam inter ſe. Ergo ſignum eſt eas affigi corpori cœleſti ſolido, ſicut (cæteris paribus) clavi rotæ affixi, æquè diſtant dùm rota movetur.

Nego conſeq. Ideo enim ſtellæ fixæ eandem inter ſe ſervant diſtantiam, quia ab intelligentiis retinentur, regulaturque earum motus, ne ultra quàm par ſit à ſe invicem recedant.

Nec ulla ratio. *Objicies 2.* Cœlum cui ſtellæ inexiſtunt, vocatur firmamentum, eò quòd ſit firmum & ſolidum. 2. Si aſtra moverentur in cœlo fluido, ingentem ederent ſtrepitum; quæ enim maximâ velocitate ſubſtantiam liquidam permeant, ſtrepitum edunt, ut conſtat de globulis ferreis à tormentis bellicis exploſis: ſed aſtra nullum edunt ſtrepitum; ergo per ſubſtantiam fluidam non moventur.

Reſp. 1. Firmamentum non idcircò taliter vocari, quod ſolidum ſit; ſed quia firmum permanet ac idem ſemper perſeverat. *Vel concedi poteſt,* firmamentum eſſe ſolidum, quippè cùm ipſius munus ſit inſtar fornicis ſuſtentare aquas quæ ſunt ſupra cœlos, juxta illud Geneſ. 1. *Fiat firmamentum in medio aquarum & dividat aquas ab aquis*; ſed id negabitur de aliis cœlis ſeu ſpatiis, in quibus aſtra ſuas agunt circulationes.

Ad 2. Nego ſequelam maj. Ideo enim corpora mixta quæ per aërem, aut aquam feruntur, ſtrepitum edunt; quia qualitates habent ſonantes, quæ cœlis & aſtris non competunt, ut teſtatur D. Dionyſius, *lib. de divinis nominibus*, c. 7. Illæ enim qualitates ſonantes in cœlis eſſent inutiles, quippè cùm nullus ſit qui ipſas audiat.

---

§. VIII.

Quot ſunt Cœli.

Si *Mathematicis fidem adhibeas*, duodecim numerabis: Illi enim cùm arbitrentur cœlos eſſe ſolidos, & eos unà cum aſtris affixis moveri, ex diverſis aſtrorum motibus: diverſos pariter cœlos eſſe conjecerunt. Hos autem orbes omnes & eorum à terra diſtantiam, in ſequenti Schemate juxta peritiſſimorum Mathematicorum doctrinam elaborato, habebis intuendos. *Veriſimilius eſt eſſe tantum tres cœlos.*

Si autem nedùm nobis, ſed & plurimis Philoſophis aſſentiaris, tres tantùm cœlos eſſe fateberis. 1. *Empireum*, fœlix illa beatorum ſedes & æternæ voluptatis domicilium. 2. Eſt *Firmamentum*, quod ego non renuerem eſſe ſolidum & per ſe mobile. 3. *Sydereum*, quod fluidum eſt neç per ſe movetur: ſed tantùm per accidens, & quatenùs aſtrorum motibus agitatur, ſicut aër ab avibus.

Hæc autem cœlorum diviſio conformior videtur Scripturæ ſacræ. Nam D. Paulus 2. *ad Corinth.* c. 12, fatetur ſe raptum fuiſſe uſque ad tertium cœlum, id eſt, uſque ad cœlum Empireum, ut ipſemet ibidem indicat, *n.* 4. dicens: *Scio hujuſmodi hominem (ſive in corpore, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit) quoniam raptus eſt in Paradiſum*, &c.

Quares; *Vtrum cœli, planetæ & ſtellæ differant ſpecie.*

Reſpondeo Cœlos inter ſe ſpecie differre; *Tùm*, quia natura dedit cuilibet corpori locum ſuæ naturæ convenientem: dedit verò Cœlis diverſa

loca; *Tùm*, quia cœlorum quidam ſunt fluidi, & alii ſolidi.

Reſpondeo 2. Planetas etiam ſpecie differre; *Tùm*, quia diverſa obtinent loca; *Tùm*, quia diverſos habent influxus.

Reſpondeo 3. Denique probabiliùs eſſe quaſdam ſtellas fixas in Firmamento ſpecie differre, cùm plurimæ dicantur habere diverſos influxus, prout diversò modò, vel inter ſe, vel cum planetis conjungitur. Probabilius etiam eſt quaſdam inter ſe non differre ſpecie, ſed numerò ſolùm, ſiquidem verisimile eſt non eſſe tantùm ſtellarum numerum, quin in ipſo reperiantur quædam ejuſdem naturæ.

---

§. IX.

Quid ſit Aſtrum.

Definitio Aſtri.

EST *corpus ſimplex ſolidum, ac lucidum, per ſe circulariter mobile.* Quatenùs eſt *corpus ſimplex*, cùm cœlis convenit, & à corporibus mixtis ſecernitur: quatenùs *ſolidum* à cœlo ſydereo diſtinguitur: quatenùs *lucidum*, diſtinguitur à Firmamento, quod non ex ſe, ſed

BIBL. ... VITT...

Syſtema copernicanum.

ɔdcs
ɔn-
ɔre

ſte-
nu-
nus

ıni-
ıena
ſatis
ɔm-
hoc
r ſti-
ien-
dere
cir
rio-
ɔſtæ
ein-
an-
irca
llo,
cır-
qui
cir-
an-
ellæ
ſant

nul-
ıue
epli
gu-
gy-
erra
ho-
imò
s eſt
ıue-
qui-
ıug-

do intra Solem. Con[...] plures ...nentes
teſt ex quatuor ſtellis quas *Jovis Satellites* appellant & tribus Saturni latronibus, qui cum circa illos pla-

vortices & turbines in univerſos, ita ut tot ſint magni vortices quot ſunt ſtellæ & planetæ, & eò majorem

q
lo
ſi

ci
n
b

li
m
m
x
ſe
P
ſe
ſo
eſ

BIBL
VIT

ratione ſtellarum ipſi affixarum micat & illuceſcit : tandem quatenùs *circulariter mobile*, ſecernitur à cœlo Empireo , quod immobile creditur.

---

§. X.

An Aſtra moveantur.

RESpondeo tres in ſolvenda quæſtione eſſe celebres ſententias; Primam *Ptolomei*; Secundam *Copernici*, & tertiam *Tychonis*.

Secundùm Ptolomeum, Saturnus eſt ſupremum planetarum, à firmamento tamen longiſſimè diſtans; cæteri ſequuntur hoc ordine Jupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, & terra immobilis centrum mundi occupat, uti videre eſt in aſſignato, ſupra Schemate Cœleſti.

In hoc autem à Ptolomeo excogitato mundi ſyſtemate, id imprimìs repugnare videtur, quod juxta ipſum ſyſtema tota regio planetica debet eſſe ſolida, ita ut planetæ ſuis orbibus ſint affixi, & non niſi cum eis moveantur, quod utique minùs probabile jam demonſtratum eſt, imò falſum eſſe experientia ipſa convincit, nam ſi regio planetica non eſſet fluida, etſi ipſi planetæ affixi eſſent cœlis ſolidis, non poſſent ex uno cœlo in aliud deſcendere, abſque penetratione quæ naturaliter eſt impoſſibilis. Porrò certum eſt planetas nunc aſcendere, nunc deſcendere, nam Mercurius, Venus, & Mars aliquandò ſunt ſuprà, aliquandò infra Solem. Confirmari etiam poteſt ex quatuor ſtellis quas *Jovis Satellites* appellant & tribus Saturni latronibus, qui cum circa illos planetas principes velut eorum cuſtodes & excubias agentes erraticè volvantur, dici non poſſunt eſſe in corpore ſolido.

Inſuper ex hoc Ptolomei ſyſtemate infertur ſuperfluus cœlorum numerus, quippe cùm ſufficientiſſimus ſit ternarius, ut ſuprà dictum eſt.

Quamobrem Nicolaüs Copernicus cum animadverteret phænomena cum Ptolomei ſyſtemate non ſatis concordare, aliud ipſe ſyſtema commentus eſt, quo planetas omnes hoc ordine diſtribuit Mercurium conſtituit in orbe Solem proximè ambiente: hinc fit ut parum ab eo recedere videatur, & ſpatio penè trimeſtri circa Solem vertitur, & ſuam periodum excurrit; tùm Venus intra octo menſes ſuum conficit orbem: Deinde terra magnum orbem peragrat annuô motu; poſtmodùm Luna circa terræ globum, tanquam in epyculo, ſeu parvo circulo intra menſem circumagitur. Sequitur Mars, qui intra biennium; deinde Jupiter circiter annos 12. Saturnus ferè 30. annos periodos ſuas abſolvunt. Stellæ verò omnes in hoc ſyſtemate ſtant fixæ & immobiles.

Cùm autem hoc ſyſtema nonnullis recentioribus Aſtronomis placuerit; ad illius illuſtrationem & explicationem adjecerunt, primò ſingulos planetas circa centrum ſuum gyrare, ita ut Sol intrà 27. dies, terra intra 24. horas, Jupiter ferè 10. horarum ſpatio, circa ſe volvitur: imò unicuique planetæ principi ſuus eſt proprius vortex, qui circa ſe torquetur, ſic Luna terræ verticem ſequitur. Hanc explicationem propugnant Carteſiani, plures ſtatuentes vortices & turbines in univerſos, ita ut tot ſint magni vortices quot ſunt ſtellæ & planetæ, & eò majorem

agitationem habeant vortices illi, quò propiùs accedunt ad Solem, adeò ut terra 365. vicibus circa ſe volvatur, dùm ſemel circa Solem communi vertigine circumagitur. Quapropter terram Planetam fecit, in qua triplicem motum finxit, nimirùm, diurnum, annuum & inclinationis.

Diurnus eſt ipſa telluris revolutio circa proprium axem, tendendo verſus ortum, & circuitum ſuum peragendo intra viginti quatuor horas, qui motus proinde diem facit; unde diurnus appellatur, cum enim terra ad Solem ſeſe convertendo, eam partem in qua habitamus, Soli exponit, tunc die fruimur; cum verò è contra eam à Sole eripit, & aliam oppoſitam, ſuum abſolvendo circulum, exhibet, tùm nocte detinemur; illeque motus facit, ut Sol, aliaque corpora cœleſtia oriri & occidere nobis videantur. Cum enim ex ordine nobis ad Orientem procedentibus occurrunt & videntur; tunc (inquit) oriri dicuntur; cum verò è contra occultantur nobis ab eorum præſentia recedentibus, dicuntur occidere.

Motus annuus eſt, quô in proprio cœlo & circulo circa mundum volvitur, quem motum peragit intra annum; dum enim ipſius ſuperficies circa ſuum centrum quotidie volvitur, ipſum cèntrum ad Orientem procedit & totam terræ molem ſecum defert.

Motus denique *Inclinationis*, quò terra modò in unam ſui partem axi proximam, & modò in alteram oppoſitam parùm deflectit. Hic triplex motus, inquit, animadvertitur in folle, qui dum vehementer impellitur, volvitur circa ſuum centrum; & ab uno loco defertur ad alterum longè diſtantem; atque etiam trepidat; & modò in unum latus, modò in alterum inclinare videtur.

---

§. XI.

An ſyſtematis Copernicani falſitas rationibus demonſtrari queat.

DIco 1. (Idque exercitationis gratiâ), hanc Copernici ſententiam, nec ſenſu, nec ullâ omninò efficaci ratione poſſe expugnari.

Non quidem ſenſu; quia ut res ipſa moveri appareat, nihil refert utrum ipſa moveatur, an oculus ipſe; ut patet ex navigantibus, qui littora moveri putant: Quapropter licet Sol moveatur, & oculus noſter quieſcat: licèt etiam Sol quieſcat, & oculus cum terra moveatur, ſemper Sol ut motus videbitur. Cumque ſenſu deprehendere non poſſimus, utrum oculus noſter, vel quieſcat vel moveatur; inde fit etiam quòd de motu vel quiete Solis nobis conſtare ſenſu non poſſit.

Neque pariter ratione. Siquidem Aſtronomi hoc unum curant, ut quôdam ſuppoſitô, motus omnes cœleſtes explicent: adeo ut illud ſuppoſitum verum eſſe velint, ex quo illa omnia rectè conſequuntur & exponuntur; falſum verò ſi ſecùs accidat: At ſive ponatur terra quieſcere, ſive moveri, motus cœleſtis rationes ſemper ſequuntur & explicantur.

Neque etiam ullâ ratione phyſicâ; nulla namque eſt, quam Copernicani facilè non ſolvant: quód ut appareat, ſolitas adverſariorum rationes, & Copernicorum ſolutiones ac reſponſa ſubjicio: ſit itaque

Prima ratio. Terra uti eſt graviſſima, debet eſſe centrum mundi: Ergo Sol non eſt centrum.

Reſpondent Copernicani terram ſecundum ſe totam neque gravem eſſe neque levem; partes autem ipſius dici graves inquantùm inclinatione naturali feruntur, & ſuo toti conjunguntur: quô etiam motu moveb untur, licet terra non ſit in medio mundi; eo modô quô Luna, *v. g.* ſecundùm ſe totam neque gravis, neque levis exiſtens, tamen partes habet, quæ ſi ab ipſa divellerentur, ſummô impetu in ipſam ferrentur, & mutuâ unione & ſui totius compoſitione ſeſe ipſas conſervarent.

Secunda ratio eſt, quòd cum terra ſit corpus ſimplex, ipſi quoque debeatur motus unicus & ſimplex, non verò multiplex, qualem tamen ipſi tribuunt.

Reſpondent 1. Negando terram eſſe corpus omninò ſimplex, cum viſus ipſe doceat ejus partes eſſe diverſas. Reſpondent præterea multos motus non oppoſitos, eidem corpori convenire poſſe.

Tertia ratio. Quòd ſi adeò rapidè cum terra veheremus, aërem à nobis velociſſimè diviſum tanquàm ventum aliquem ſentiremus.

Reſpondent, quòd cum aër ſit naturæ terrenæ, terramque ipſam inſtar pellis circumambiat, cum terra fertur, & proinde cùm inter ipſum & terram exiſtamus, inde fit, ut cum eo delati eum non dividamus; ſicque tanquam ventum flantem non ſentimus. Quamquam cùm ſit rarior & fluidior, & proinde tam velociter abripi non poſſit ſub Æquatore, ubi motus terræ velociſſimus eſt: Hinc fit quòd illis in locis ſemper ſentiatur ventus aliquis ab Oriente in occaſum perflans.

Quarta ratio eſt quòd lapis ſursùm è recto projectus nunquam perpendiculariter recideret in locum, unde projectus eſt; quia eô aſcendente, locus ille per motum terræ ſubduceretur.

Reſpondent motum illum terræ non obſtare, quin lapis perpendiculariter in eum locum cadat, quia locus ille verſus Orientem motu terræ abriperetur, ita & lapis projectus; quia terra ſuum motum imprimit omnibus in ea contentis; quare facit ut homo projiciens tendat in Orientem, atque etiam mediô juvante lapis illuc procedat: quod probant exemplo navis vehementiſſimo motu agitatæ, quia ſi quis in ea navi exiſtens projiciat ſurſum lapidem, lapis ille non obſtante motu navis, perpendiculariter decidet in eam navis partem è qua fuit projectus: quia aër eodem cum terræ motu abripitur; quare delato terræ loco, è quo ſagitta emittitur, etiam ipſa ſagitta emiſſa in aëre motu communi iſtius vorticis circumfertur, unde fit ut perpendiculariter decidat. Si verò ſagitta tranſmitti poſſet ultra lunam, quia illa communi iſtius vorticis delatione non deferretur, ſi recideret in terram ad perpendiculum utique non eſſet delapſura. Porrò ſagitta è puppi emiſſa in eam recidit, quod navis ſuum motum toti circumſtanti aëri imprimit, qui ſagittam ſimul defert, ut ità delapſa in eundem recidat locum. *Accedit* quòd etiamſi ſagitta non recideret perpendiculariter, inde non eſſet argumentum, quòd terra non moveatur, quippè cùm in hac hypoteſi navis reverà moveatur; terra autem in ſuo vortice delata ſupponatur quieſcere.

Quinta ratio. Si terra ferretur verſus ortum ab occaſu aves, nu-

bes, aliaque in aëre ſuſpenſa ſemper viderentur rapidiſſimè ferri in occaſum, tanquam relicta à nimio terræ raptu: ſed hoc falſum eſſe experientia teſtatur: igitur, &c.

Negant ſequelam maj. Hæc enim omnia, *inquiunt*, una cum terra feruntur ab occaſu verſus ortum, neque à corporibus proximis & immediatè ſibi contiguis recedunt: quamobrem ſimul moventur cum vortice aëris delati, & circumacti ab ipſo terræ motu. Quemadmodùm enim piſces in ſchapha piſcatoris aquæ plena, & navi connexa, licèt huc & illuc natando diſcurſitent, ſemper tamen cum navi transferuntur; ita etiam, tametſi volucres & nubes in aëre in hanc vel illam partem agitentur, ſemper tamen cum iſto vortice transferuntur.

Sexta ratio eſt, globus è tormento bellico exploſus in occaſum longiùs à tormento procederet, quàm exploſus in ortum; quia cum exploderetur in occaſum, eô ad occaſum properante, tormentum motu terræ procederet ad ortum; at verò è contra cum exploderetur in ortum, præter quàm quòd aërem reſiſtentem non inveniret, tormentum bellicum ipſum cum terræ motu ſequeretur.

Reſpondent illud nullatenùs ſequi, quia cum exploditur in occaſum, ſegniùs fertur, eò quòd tormentum ictui cedat; è contra verò cum exploditur in ortum, vehementiùs fertur, eò quòd à motu tormenti in eandem partem adjuvetur; ſicque eô in occaſum exploſô, receſſus tormenti compenſat vim per ſtabilitatem ejuſdem tormenti illi ſuperadditam, cum in ortum exploditur.

Septima denique ratio, quam ſolitò proferunt Anticopernicani, eſt quòd cum globus ille ferretur verſus Septentrionem, nuſquam ſcopum propoſitum attingeret; quia dum per aërem verſus ſcopum moveretur, ſcopus circa Orientem motu terræ deferretur.

Reſpondent quòd cum terra ſuum motum imprimat omnibus quæ mediatè vel immediatè continet, etiam ipſi globo per aërem delato ſuum motum in Orientem imprimit; ſicque terrâ, globô & ſcopô in eadem linea recta remanentibus, globus rectè motus ad ſcopum tandem pervenit.

Octava ratio. Si intra ſpatium viginti quatuor horarum, terra circa ſuum centrum moveretur motu velociſſimô, inde foret, ut omnia ædificia brevi corruerent; atque etiam ipſa terra tantô motu agitata diſſolveretur ſicut interdum contingit in terræ motu quod etiam exemplo firmatur: nam rota citiſſimè mota omnia ei impoſita, putà globulos procul expellit, ſic igitur terra tantà incitatione mota, turres & ædificia excuteret.

Reſpondent iſta fortè eſſe futura, ſi terrâ unà cum aëre, diurno motu non abriperetur; cum autem telluris & aëris globi eâdem vertigine agantur, inde fit, ut nec terra ſui præjudicium patiatur, nec ſuper impoſita ædificia diſſolvat; cùm enim hæc ædificia unà cum terra & aëre æquabili motu deferantur; nec utriuſque motui reſiſtant, inde nihil metuendum, ne illa corruant. Exemplum rotæ nihil contrarium evincit, res enim eſt omninò diſſimilis, quippè cùm ipſa rota aër non volvitur, unde fit ut globuli ipſi appoſiti ad ejus motum citiſſimum facilè excutiantur.

Ultima ratio: Si terræ competeret motus circularis, ſive diurni cir-

ca proprium axem, ſive annui circa Solem, hujuſmodi motus deberet ei eſſe naturalis, & ab interno aliquo ejus principio procedere, aut ab externa cauſa cieri: ſed neutrum poteſt admitti; non quidem primum, quia corpori ſimplici unus tantùm motus convenire poteſt; cùm autem terræ motus rectus ſit conveniens, non poteſt alius quiſpiam ei attribui: non etiam ſecundum; quia nulla videtur urgens ratio, quæ hunc recurſum ad Deum aut intelligentias, ut ad principium ejus motûs adſtruere ſuadeat.

Reſpond. negan min. Tametſi enim, *inquiunt*, omnes terræ partes motu rectò deorſùm tendant ad ipſius terræ centrum; nihilominùs orbis ipſius terræ dum in ſuo centro conſiſtit, nec habet quò rectô motu tendat, ſuſcipere poteſt motum circularem ſive annuum, ſive diurnum, iſque catenùs ipſi eſt naturalis, quatenùs ſecundùm leges naturæ ei contingit.

Ex his inferre licet ſyſtema Copernicum de univerſi diſpoſitione & agitatione nullis rationibus ſive philoſophicis ſive mathematicis verè demonſtrativis poſſe expugnari: at hoc ſyſtema nullam apud cordatos & verè Chriſtianos viros fidem inveniet, quippè cùm proſcribatur apertis Scripturæ ſacrę textibus, quibus terrę immobilitas, cœlorum autem & planetarum motus clarè & diſtinctè ſtatuitur.

---

§. XII.

Copernicum ſyſtema auctoritate Scripturæ ſacræ proſcribitur.

ADverſùs Copernicanos agmen ducit vir divinus Moïſes, qui, *cap.* I. *Geneſ.* enarrans mundi opificium, & quem ob finem diebus diſtinctis res diverſas Deus condiderit, quartò mundi die Solis & Lunæ productionem recenſet his verbis: *Fiant luminaria in firmamento cœli, & dividant diem ac noctem, & ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos:* Quibus verbis ſignificat dies, noctes, & anni tempora horum magnorum luminarium, nimirùm Solis & Lunæ decurſu conſtitui, maximè verò Solis, qui *diem* efficit dùm noſtrum horizontem perluſtrat & illuminat: *noctem* verò, dùm infrà nos horizontem noſtrorum verſipedum ſeu antipodum decurrit. Similiter ſuo ad nos acceſſu aut receſſu conſtituit *ſigna* quatuor anni temporum, veris, æſtatis, autumni, hyemis; atque aſſiduâ & regulari ſuâ gyratione horas, dies, noctes, menſes, & annos ordinat. Ex quibus hoc allicio argumentum: Sol à Deo conditus eſt, ut eſſet in ſignum & diſtinctionem temporum, ſeu ut temporum diverſitatis ſignum eſſet, & certum indicium: ſed cum in finem non deſerviret, ſi omninò eſſet immobilis; igitur talis non eſt cenſendus. *Major patet* ex luculentis Scripturæ verbis. *Minor probatur.* Tempus, ut dictum eſt, eſt duratio motûs ſecundùm prius & poſterius: igitur quod eſt temporis ſignum, debet non ſolùm eſſe mobile; ſed reverà moveri, at ut dictum eſt, Sol ex Scriptura ſacra eſt ſimul cum Luna in ſignum temporis: igitur debet eſſe mobilis & regulariter moveri: vel ſi mavis, ſic argumentum conficies, cujus eſt menſurare & diſtinguere tempora, illius eſt etiam moveri: at Solis cum Luna eſt menſurare & diſtinguere tempora, igitur Solis cum Luna eſt etiam moveri.

Reponunt 1. Copernicani quòd ſi Sol ſtet immobilis, nihilominùs tamen poteſt eſſe ſignum decurſûs temporis: nam, inquiunt, ſtylus horologii ſolariis, licèt fixus ſit in pariete, & omninò immotus, nihilominùs ſignum eſt umbræ decurrentis, & diverſas temporis partes notantis; igitur à ſimili licèt Sol ſtet immotus, poteſt eſſe ſignum diverſi temporis, quatenùs connotaret diverſas terræ gyrationes & revolutiones.

Contra. Sol & Luna dicuntur eſſe diſtincta temporis ſigna; at nihil cenſeri poteſt determinatum temporis ſignum, niſi quod eſt per ſe mobile, & quod de facto movetur; ſiquidem tempus eſt duratio motûs, ſeu duratio rei ſucceſſivæ commenſurata ad diſtinctum mobilis motum: igitur Sol & Luna debent per ſe moveri. Exemplum autem adductum non eſt ad propoſitum; nam ut ſtaret paritas, non Soli ſed terræ adſcribenda fuiſſet ratio diſtinctiva temporis; ſicut in horologio ſolari adſcribitur ſtylo; cujus contrarium cùm ex Scripturæ verbis luculenter appareat, evanida eſt omninò Copernicanorum reſponſio.

Reponunt 2. cum Calvino, in *cap*. 1. *Geneſ*. Moiſem iſta ſcribendo non acutè philoſophari de occultis myſteriis, ſed referre populariter quæ paſſim etiam rudibus nota ſunt, & poſita in vulgari ſenſu.

Contra. Si divinæ Scripturæ verba ſic liceat detorquere, & omnia ad vulgi & rudium ingeniorum captum accommodare, nullus jam conſtabit litteralis ſenſus, peſſundabitur veneranda ſacræ Scripturæ auctoritas, nec ullus error his divinis oraculis poterit revinci & profligari; cujuſlibet enim quantumvis erroneæ propoſitionis aſſertores in ejus tutelam proferre poterunt ea, quæ adverſus ipſos torquebuntur oracula eſſe ſcripta ſecundùm vulgi exiſtimationem & ſenſum. *Deinde* falſum eſt Moſem hîc non philoſophari. *Primò*, namque duo luminaria primum in genere, & ſine reſpectu ad aliud eſſe *magna* pronunciat: Mox formaliter quaſi illa ab invicem diſtinguit, quod enim antea luminaria magna appellaverat; eorum jamjam alterum *majus* Solem ſcilicet, alterum *minus*, nimirùm lunam dicit. *Tertio*, rationem profert, quare unum dicatur majus aliud minus, videlicet ratione differentis officii: majus enim luminare dicitur quod præeſt diei, minus verò quod nocti præeſſe debeat, quæ certè Philoſophorum nullus acutiùs & diſtinctiùs potuiſſet enarrare. Quoniam autem ſtatim occurret ejuſdem inſtantiæ amplior & urgentior expoſitio, præfatus ſacræ Scripturæ textus aliis eſt confirmandus.

Moſi adſtipulatur Iſraëlitici populi præfectus ab eo conſtitutus *Joſuë*, qui ut refertur, *cap*. 10. cùm expugnaret Reges Amorrhæorum, nec ſatis diei ſupereſſe conſpiceret ad plenam victoriam & hoſtium exterminium, divinò incitatus ſpiritu, dixit: *Sol contra Gabaon ne movearis; & Luna contra vallem Aialon. Steteruntque Sol & Luna donec ulciſceretur ſe gens de inimicis ſuis .... ſtetit itaque Sol in medio cœli & non feſtinavit occumbere in medio diei: non fuit anteà nec poſtea tam longua dies*, &c. Ex quibus ſic argumentor id quod naturaliter ſtat immobile, per miraculum conſiſtere nequit: at Sol ad imperium ſeu potiùs preces Joſuë per miraculum ſtetit: Igitur falſum eſt ex hypoteſi Copernicana, quòd Sol naturaliter & perpetuò conſiſtat.

Reponunt

Reponunt Copernicei Scripturam ſacram hîc factum enarrare ex mentis & opinionis humanæ ac vulgi hypoteſi, quâ Judei rudes Solem currere, & terram quieſcere putabant: quâ etiam opinione ineſcatus erat Joſuë, cùm Solem ſiſtere gradum juſſit.

Contra. Primò Joſuë cum iſta protulit, divino agitatus erat ſpiritu, cum enim animadverteret Deum adverſùs hoſtes Iſraëlitarum dimicare, & in eos miſiſſe è cœlo lapides magnos, qui depluëbant inſtar ingentis grandinis, videretque hoſtium agmina diſſipata ſive illuc effugere, fugientes inſequitur ipſe cum bellatorum fortiſſimis; ut autem adverſarios funditus delere poſſet, fide & ſpe animatus; *locutus eſt Domino*, hoc eſt, Deum rogavit ut Solem & Lunam conſiſtere juberet, quatenùs ſat lucis & temporis ſupereſſet ad exterminandos Amorrheos: igitur qui illa verba protulit non erat errore populi deluſus, & virùm potiùs propheticum atque cœleſti doctrinâ & lumine imbutum, quàm rudem & idiotam agebat. Unde Copernicecos hoc argumento urgere licet: qui repletus eſt ſpiritu ſapientiæ Domini, quique loquitur ex ſingulari Dei motu, & cujus preces Deus audit & exaudit, ille cenſendus non eſt ad fallacem vulgi captum ſermones promere: ſed Joſuë plenus erat ſpiritu Domini, ut habetur, *Num. cap.* 27. *verſ.* 18. atque preces illius Deus exaudivit: igitur non ſecundùm falſam vulgi exiſtimationem locutùs eſt, dum rogavit Deum, ut Solis & Lunæ motum tardaret & cohiberet.

Neque eſt quod reponant Copernicei Joſuam ad captum & opinionem vulgi locutum apparere, quod rogaverit, ut Sol non moveretur contra Gabaon, & Luna contra vallem Aialon, quaſi Sol & Luna ſuper iſtas civitates perpendiculariter conſiſterent, quod tamen erat manifeſtus vulgi error, quia Sol ad tropicum uſque Cancri duntaxat, & non ultrà verſus aut ſupra Palæſtinam excurrit. *Reſpondeo* namque, quòd etſi hæc ſecundùm apparentiam, & vulgi opinionem à nonnullis rudioribus ita potuerint accipi, non tamen ea fuit mens Joſuë, ſed cùm totus eſſet prelio intentus, ita Solem & Lunam collocavit, non quaſi perpendiculariter, hæc aſtra ſuper ejus mundi loca conſiſtere putaret; ſed rogabat Deum, ut utriuſque ſyderis lumen cum ea irradiatione perſiſteret, quâ Gabaon & Aialon illuminabat; ne hoſtes in vicinas Gabaoni civitates & caſtella tenebrarum beneficio dilaberentur, maximè cum quinque Reges & Duces agminum nondùm eſſent capti, & plures adhuc reſtarent impugnandi adverſarii.

Confirmant iſta: voces quibus Scriptura hoc miraculum enarravit; *Steteruntque Sol & Luna:* & rursùm; *Stetit itaque Sol in medio cœli*, id eſt, à curſu quievit, *expectavit*, ſcilicet ultionem hoſtium *& non feſtinavit occumbere*, ſpatio unius diei, hoc eſt, verè quievit, nec properavit ad occaſum, *circiter die* unâ integrâ; *Non fuit antea, nec poſteà tam longa dies obediente Dominô voci hominis, & pugnante pro Iſraël:* quæ verba emphatica miraculum adſtruunt, & mutuò ſeſe explicant, ac Coperniceorum illuſionem, nimirùm hæc duntaxat apparenter eſſe dicta proſcribunt. Si enim omnia iſta ſecundùm objecti apparentiam, & hominum idiotarum allucinatio-

nem intelligenda eſſe dixeris, hæ omninò repugnantes Scripturæ Sacræ cavendæ erunt conſequentiæ; ergo falſum erit Solem exſpectaſſe, & non feſtinaſſe occumbere; falſum pariter lunam ſteriſſe, quia ex hypoteſi apparenter tantùm Luna movebitur, falſum etiam diem illam fuiſſe prolonguatam; ſi enim reverà Sol occidit, dies ampliùs non eſt, falſum inſuper Dominum obedivisse voci hominis, ſeu preces illius exaudiſſe; tandem falſa erunt omnia quæ de ipſa miraculoſa victoria enarrantur, nimirùm lapides pluiſſe ſuper adverſarios Iſraëlitarum: non minùs enim repugnat naturæ lapides pluiſſe, quàm Solem motum ſuum cohibuiſſe, repugnat obſervationibus & rationibus; lapides quidem fulminei in aëre naturaliter generantur; ſed non in tanta copia, ut tot millium exercitum obruëre poſſint; non generantur jam, ſed producti olim mirabiliter ſunt. Nihil eſt quod ex Romana hiſtoria aliquoties pluiſſe lapides, afferri contra poſſet: lapides enim illos S (lapillos figurarum conicæ & pyramidalis) unà cum pluvia intermixtim decidiſſe conſtat: in pugna autem Iſraëlis cœlò ſereniſſimò, Sole in umbilico hærente, lapides pluiſſe dicitur.

Reponent fortaſſe Copernicei textus omnes illos ſacros ſecundùm vulgi exiſtimationem intelligendos ſatis apertè conjici ex illis verbis; *& ſtetit Sol in medio cœli*; nam, inquient, Sol non erat tunc in Æquatore: etiſi fuiſſet, non tamen Æquator per Syriam aut Gabaon ducitur, ut ita medium cœli ſit ſuper Gabaon. Verùm quàm levis ſit & inanis hæc illuſio ſatis conſtat ex dictis, non enim ibi accuratum & exactum cœli medium ſumitur; ſed vel indefinitè pro axe ipſorum Meridiani; vel pro medietate cœli, quæ eſt Orientem inter & occaſum; diſtinctiùs loquor pro ipſo meridiano tempore, id eſt, hora nobis duodecima.

Tertiò adverſus Coperniceos proferri poteſt illud, *Job cap. 9.* ubi patientiſſimus ille vir ſimul ac doctiſſimus Dei ſummam potentiam commendans ait; *Qui commovet terram de loco ſuo, & columnæ ejus concutiuntur. Qui præcipit Soli & non oritur:* Quibus verbis ſignificat ſtupendam Dei potentiam tantæ eſſe virtutis, ut terram tametſi propriô pondere firmatam, & in mundi centro conſtitutam poſſit commovere, atque aliò ſi voluërit transferre: quin etiam Solem aſtrorum principem, & continuò per orbem ſuum cœleſtem motu concitatiſſimo ſe volventem inhibere ne progrediatur, quod utique argumentum eſt infinitæ Dei virtutis, quamobrem ſubdit v. 10. *Qui facit magna, & incomprehenſibilia, & magna quorum non eſt numerus.* Ratum igitur habebat vir ille ſapientiſſimus terram naturaliter non moveri nec Solem continuò conſiſtere: quorsùm enim Solis quiëtem, & terræ motum extraordinariæ Dei virtutis indicium eſſe aſſereret?

Quarto variè profligatur Copernicanum ſyſtema plurimis Regii Pſalmiſtæ oraculis, quibus terræ ſtabilitatem, ac firmatam quiëtem declarat; ſic Pſalmo 92. *Dominus firmavit orbem terræ qui non commovebitur.* Pſal. 103. *Fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam non inclinabitur in ſeculum ſæculi.* Et alia plura his ſimilia, quibus Pſalmiſta Regius ſignificat terræ non ſolùm in integritate ſua conſtantiam, ut

interpretatur Gaſſendus, *inſtit. aſtron. lib. 3. cap. 10.* ſed in loco ſuo conſiſtentiam hoc enim ſignificant voces, *Fundavit ſuper ſtabilitatem firmavit, non commovebitur.* Hæc enim verba apertò ſenſu demonſtrant terram ſolidiſſimam & ponderoſam eſſe, atque eundem ſibi à mundi principio locum deſignatum conſtantiſſimè occupaſſe & firmiter in eo quièviſſe.

Luculentiùs iſta declarat & confirmat Regius Vates, Pſal. 18. ubi de Sole ait: *Ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Exultavit ut gygas ad currendam viam: à ſummo cœlo egreſſio ejus. Et occurſus ejus uſque ad ſummum ejus: nec eſt qui ſe abſcondat à calore ejus;* Quibus verbis eleganter Propheta Regius Solis majeſtatem & gyrationes deſcribit, dum cum ſponſo è thalamo procedenti & gyganti viam ſuam decurrenti aſſimilat; ex quibus ſic argumentari licet, ut ſponſus ſe habet ad oſtentationem ſuæ gloriæ, & gygas ad curſum ſuum, ita & Sol ſe habet ad manifeſtationem ſui ſplendoris, ſuaſque gyrationes: at ſponſus non ſolùm apparenter, ſed reverà gloriam ſuam & gygas ſuum curſum demonſtrat; igitur Sol non ex opinione hominum & apparenter tantùm ſe habet ad motum ſuum & gyrationem cœli. *Deinde* ità Solis motus hic eſt accipiendus, ſicut illius luminis & caloris diffuſio; utrumque enim ſimilibus verbis enarrat Pſalmiſta. At non tantùm ſecundùm apparentiam vel hominum opinionem, ſed reverà Sol ſplendorem & calorem diffundit: igitur etiam reverà motum & circulationes agit.

Reponunt Carteſiani hunc textum prorsùs eſſe metaphoricum, quippè cùm Soli propriè loquendo nec ortus nec occaſus poſſit attribui, nam juxta Ptolomaicum ſyſtema Sol movetur in circulo in quo nulla pars alterâ humilior eſt altiorve, æquè enim omnes à centro ſunt remotæ: *oriri* autem eſt è planitie in altum tolli vel aſſurgere; igitur iſta ſecundùm apparentiam & metaphoricè dicta ſunt.

Reſpondeo equidem hic eſſe metaphoram & comparationem, quæ eſſet omninò ridicula & abſurda, ſi nullus Soli motus conveniret, ut diſertè textûs verba indigitant. Neque remotam facit Carteſiana reſponſio: *Oriri* enim & *occidere* tribuitur Soli reſpectu locorum & horizontis, dicitur enim oriri, cùm ſe conſpicuum exhibet ſupra horizontem; occidere verò, cum ſe occultat ſub horizonte: igitur utrumque propriè Soli tribuitur.

His accedit oraculum Eccleſiaſtis, dicentis cap. 1. *Oritur Sol & occidit, & ad locum ſuum revertitur; ibique renaſcens, gyrat per meridiem luſtrans univerſa: in circuitu pergit ſpiritus, & in circulo ſuo revertitur.* Ubi ſapientiſſimus Rex Salomon diſtinctè pronunciat Solem moveri continuò, & circuitum agere, ut mundum univerſum ſuô lumine perfundat, & benefico influxu recreet.

Reponunt Copernicei Salomon iſta dixiſſe, non ſecundùm rei veritatem, quam ipſe noverat, ſed juxta apparentiam & vulgi exiſtimationem.

Contra. In toto hoc capite, non tam Prophetam, quàm phyſicum & Philoſophum agit Salomon: ait enim v. 12. *Ego Eccleſiaſtes fueram in Jeruſalem, & propoſui in animo quærere, & inveſtigare ſapienter de*

omnibus, quæ fiunt ſub Sole. Quamobrem rerum generationem & corruptionem naturalem ventos, flumina, & mare eorumque fluxum & refluxum, atque etiam hominum labores & occupationes, ibidem diſſentit, & concludit *cunctæ res difficiles: non poteſt eas homo explicare ſermone.* Ex quibus ſic argumentari licet, qualiter Salomon agit de rerum naturalium generatione & corruptione de ventis, mare, fluminibus, *&c.* taliter etiam agit de Solis motu: At de illis naturaliter & phyſicè diſputat: igitur ſimiliter phyſicè & naturaliter Solis motum & circuitum enarrat; tametſi eam demùm notitiam phyſicam moralibus applicet; cùm ex contemplatione corporum naturalium mentem ſuam reflectit ad hominis eruditionem; dicens v. 14. *Vidi cuncta quæ fiunt ſub Sole, & ecce univerſa vanitas & afflictio ſpiritûs.* Quin etiam adjicit ſapientiam ipſam, prudentiam & ſcientiam per accidens vanitati ſubjacrere: *Quid*, inquit, *in his quoque ſit labor & afflictio ſpiritûs, eo quod in multa ſapientia, multa ſit indignatio, & qui addit ſcientiam, addit & laborem.* Vides igitur qualiter hîc Salomon Philoſophum ſe exhibeat, phyſicam rerum naturalium notitiam ad moralem hominum informationem & eruditionem traducendo.

Ex his omnibus & plurimis aliis eundem in finem conſpirantibus Scripturæ textibus inferre licet merito jure Copernicanum ſyſtema auctoritate Summi Pontificis Urbani VIII. fuiſſe proſcriptum, tanquam Scripturæ ſacræ contrarium & repugnans: non habent igitur Copernicei, unde plurimùm ſibi de ſuo dogmate glorientur, ſi catholicè ſapiant: At neque etiam ſi philoſophicè, enim verò omnes quas ipſi proferunt rationes in confirmationem ſui dogmatis nullo negotiô diſſolvuntur.

---

§. XIII.

Referuntur & ſolvuntur rationes & fundamenta Copernicanorum.

PRoferunt primò varios Scripturæ textus quibus terræ motus videtur aſtrui; ſic Pſalmo 76. *Commota eſt & contremuit terra*; Pſalmo 81. *Movebuntur omnia fundamenta terræ.* Pſalmo 93. *Commoveatur à facie ejus univerſa terra*; Pſalmo 97. *Moveatur mare & plenitudo ejus orbis terrarum, & qui habitant in eo.* Job cap. 9. *Qui commovet terram de loco ſuo, & columnæ ejus concutiuntur.*

Reſpondetur præfatos Scripturæ textus, & alios ſimiles intelligendos eſſe, vel de motu violento & extraordinario, quò Deô volente interdùm terra concutitur, ut fit in terræ jactatione, quâ non ſolùm urbes, ſed & interdùm Provinciæ ſubſiliunt & evertuntur: vel de motu terræ metaphorico, nimirùm ſumendo terram pro hominibus illius incolis, qui vel timore vel ſtupore aut lætitiâ ad occurrentia divinitùs prodigia commoventur.

Dicunt 2. Solem eſſe Regem ſyderum, & fontem totius luminis; proindeque ipſe debere eſſe in centro mundi, ut faciliùs ab eo cætera aſtra lumen excipiant, & ipſi tanquam aulici ſuo Regi famulentur, & circa ipſum volitent.

Reſpondetur Solem equidem

ſplendidiſſimum eſſe omnium aſtrorum, ac cætera aſtra ab eo ſuum lumen non mutuari, nec propter ipſum fuiſſe condita, ſed in hominis gratiam. Deinde Sol etiam à Ptolomeo & à Thycone conſtituitur medius inter planetas, quibus tamen Solis dignitas & neceſſitas pervia erat.

Dicunt 3. Quòd cum Sol terrâ multò ſit major, facilius & convenientius eſt ipſam circa Solem moveri, quàm ipſum Solem circa terram; ſicut enim ineptus foret coquus, qui corpus, qui carnem veru fixam vertere dedignatus, ignem circa carnem volveret; ità minùs conſentaneum eſt, ut Sol circa terram vertatur, quàm terra circa Solem, ut influxibus ejus ditetur metallorum formatione, & viventium procreatione vegetetur.

Reſpondetur quòd cum Deus univerſum mundum in hominum gratiam condiderit, divinæ ipſius ſapientiæ fuiſſe conſentaneum, ut omnes mundi partes ipſis famularentur; ac proinde ut etiam aſtra omnia circa ipſum volverentur, ut ipſos ſuô ſplendore recrearent & illuſtrarent, ac benefico influxu foverent. Exemplum autem coqui prorsùs eſt abſurdum: quia nulla foret utilitas, & aliundè major difficultas occurret volvendi ignem circa carnem fixam quàm ipſam carnem circa ignem agitare.

Proferunt 3. terram magnam habere ſimilitudinem cum reliquis planetis à Sole diverſis, proindeque debere moveri circa Solem.

Reſpondetur terram eſſe naturâ ſuâ gravem & idem minùs aptam ad motum. *Deinde* nulla eſt terræ cum planetis ſimilitudo, utpotè cum ipſa non ſit ex ſe lucida, atque fœcundiſſima ſit in plantarum & animalium procreatione, quod utique planetis non convenit; utpotè cum planetæ & ſtellæ ſibi & orbi lucent, idque noctu maximè: terra autem niſi luce cœleſtium corporum detegatur, tenebris demerſa latet; nec unquam navigando terra è longinquo videri poteſt, & abſconſis cœli ſyderibus illa nautis non apparet, quin ſemper tremuli ſunt ne incautè in eam noctu impingant. Terra hominum & belluarum habitationi data eſt, planetæ nullis incolis frequentatur: & exploſa jamdiu veterum quorumdam opinio eſt, ad Luciani veram hiſtoriam ablegandа, lunam arboribus, aquis ſtagnantibus & profluentibus montibus, & hominum cultu eſſe habitalem.

Reponent haud dubiè Carteſiani cum Burmanno in Sinopſ. Theol. lib. 1. cap. 41. in orbibus planetariis, præſertim verò luna probabile eſſe dari montes, valles, fluvios, plantas, arbores, atque etiam homines, ut adjicit Vvittichius in appendice ad Theol. pacif. q. 29.

Verùm præter quàm quòd ludicrum hoc commentum ab omnibus tantillùm cordatis rejicitur, propterèa quòd nulla etiam leviſſimâ ratione illius probabilitas ab aſſertoribus firmetur. Apertè proſcribitur à Scriptura ſacra plurimis in locis, præſertim verò ex illo Actorum 17. v. 26. *Fecitque* Deus *ex uno omne genus hominum inhabitare ſuper univerſam faciem terræ.* Quibus verbis diſtinctè pronunciat Apoſtolus non alios eſſe homines quàm qui ab Adamo ſunt propagati, quique terram incolunt.

Deinde Pſal. 115. ait Regius Vates; *Cœlum Cœli Domino & terram*

autem dedit filiis hominum. Præterea Scriptura ſacra locis innumeris declarat Deum in noſtrum uſum & utilitatem condidiſſe, non ſolùm terram, ſed etiam cætera elementa, imò cœlos ipſos, atque etiam ſydera. His accedit quòd ſi homines eſſent in luna aut alibi, vel per Chriſtum ſalvarentur, aut abſque Chriſto Domino: præſupponimus enim ex immortalitate animæ & naturæ humanæ nobiſcum conſortio, eos etiam homines fore ſicut, & nos æternæ beatitudinis capaces. Porrò ſalvari non poſſent per Chriſtum: quippè cùm eorum naturam non aſſumpſiſſet, quod ad ſalutem neceſſarium eſſe ſignificat Apoſtolus Hebræorum 2. v. 14. & ſequentibus: neque etiam abſque Chriſto ſalvari poſſent iſti homines lunares, quippè cùm ipſemet adorandus Salvator, Joan. 14. diſtinctè pronunciat, *Nemo venit ad Patrem niſi per me.* Et Actorum 14. *Non eſt alıud nomen ſub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos ſalvos fieri.*

Proferunt 4. Per motum terræ facilius explicari fluxus & refluxus maris, cum enim terra movetur mare incluſum in ejus antris & receptaculis propriâ gravitate infrà renitente, & impetu ſursùm attollente has patitur agitationes & reciprocationes.

Reſpondeo falſum eſſe quòd terræ motus ſit aptior ad explicandos æſtus maris: *Tùm*, quia inde ſequeretur quòd flumina incurrentia in maria, quæ æſtum illum patiuntur, deberent etiam æſtuare, quod utique falſum eſſe experientia docet. *Tùm*, quia hac ratione mare Mediterraneum deberet ſicut Oceanus pati fluxum & refluxum. *Tum* denique, quia ex ipſo terræ motu proferri non poſſet ratio, cur in æquinoctiis ſit major æſtus maris, quàm in ſolſtitiis. Plurima alia his ſimilia obtrudunt Copernicani, quæ nullo negotio diſſolvi poſſunt.

Tycho Braheüs nobilis Danus, cum animadverteret ſyſtema tam Ptolomei, quàm Copernici non poſſe cum phenomenis & obſervationibus conſentire, & aliunde ex Scriptura ſacra conſtantiſſimum haberet terram non moveri; circa finem ſuperioris ſæculi novum ſyſtema medium inter Ptolemaïcum & Copernicum compoſuit; ſiquidem Terram Lunam, & Solem poſuit ut Ptolemeus; at Solem fecit centrum orbium Saturni, Jovis, Martis, Veneris & Mercurii, ut Copernicus; quare apud ipſum firmamentum ſtellarum fixarum locus eſt extima mundi pars, in cujus centro reperitur terra immobilis, circà quam moventur Luna & Sol; circa Solem verò cæteri Planetæ, ut videre eſt in infrà poſito Schemate. De hac autem ſententia plura non placet ediſſere, utpotè quæ ex dictis ſufficienter intelligatur & refellatur.

---

§. XIV.

A quo moveantur Aſtra

NOn à principio intrinſeco; ſeu à propria eorum forma: ita docet Ariſt. 8. *Phyſic.* aſſerens ea moveri ab intelligentia motrice: Et ratio eſt; quia ſi moverentur à ſeipſis, vel moverentur motu vitali & ſenſitivo, qualis eſt motus animalium; vel motu naturali, qualis eſt motus gravium & levium; ſed neutro modo moventur. Non primò, quippè cùm cœli non ſint animati,

Syſtema Tychonicum.

ut ſupra diximus : non etiam ſecundô ; quia nihil movetur localiter motu naturali , niſi ad obtinendum locum in quo quieſcat : vel ad aliquam ſibi naturaliter perfectionem aſſequendam : ſed cœlum neutrô modô moveri dicitur ; non primô, aliàs cùm ſemper moveatur, ſemper eſſet in ſtatu violento ; quidquid enim ad locum naturalem movetur, extra locum naturalem eſt , quandiu movetur ; quidquid autem taliter eſt , violenter detinetur ; quis autem aſſeret cœlos ſemper fuiſſe violenter irretitos ab ipſomet eorum productionis exordio ? Non etiam ſecundô modô , aliàs Deus cœlos imperfectos condidiſſet contra tot divinorum apicum oracula , quibus cœli perfectiſſimi referuntur.

Aſtra non moventur à ſeipſis.

Veriſimilius eſt igitur eos ab intelligentiis moveri : tum ut major ſit inter omnes mundi partes ſubordinatio , nempè ut corpora ſublunaria cœleſtibus , & hæc ſubſtantiis ſpiritualibus ſubjiciantur : Tùm , ut regulatus ſit ille motus nec à recto tramite deviet & aberret.

Sed ab intelligentiis.

Dices 1. Cœli ſunt corpora naturalia ; ergo debent moveri à principio intrinſeco.

vens Aſtrum non eſt præſens omnibus ejus partibus, ſed tantùm alicui.

parte illius, non autem in omnibus partibus; non ſecùs ac, *v. g.* Imperator eſt in præcipua ſui imperij civitate, Dux in aliqua phalange, Nauta in navis gubernaculo, & projiciens lapidem in aliquo loco in quo lapidi motum imprimit.

Movetur per accidens ad motum Aſtri.

Adverte 4. Angelum moveri per accidens ad motum illius quod movet, nec tamen exinde minùs eſt beatus, cùm huic miniſterio incumbens, divinâ ſemper fruatur præſentiâ: non minùs ac quando Angeli Cuſtodes è cœlo ad nos emittuntur, nobiſque adſunt: nec pariter defatigatur per aſſiduam hanc motionem, quippè cùm naturæ ſit ſpiritualis, ac proinde impaſſibilis & perfectiſſimè agilis.

Si requiras ex qua Hierarchia deputentur ad hunc motum: Reſpondebo veriſimilius eſſe eos deputari ex 2. Hierarchia & ex ordine *Virtutum*; taliter enim illi beatiſſimi Spiritus vocantur à Scriptura, *virtutes Cœlorum*, proptereà quòd cœlis ipſis ſuam virtutem impendant ipſos movendo.

---

§. XV.

An Aſtra influant in ſublunaria.

Aſtra in ſublunaria corpora influere pluribus experientiis probatur.

A*Ffirmant* omnes Philoſophi, idque perpetuæ experientiæ argumenta convincunt; nam ut inde ordiar, quod vel indoctis notiſſimum eſt Solis circuitu acceſſu, receſſuque diurno & annüo gratiſſimas & naturæ neceſſarias temporum vices, hyëmis, veris, æſtatis & autumni dierum & noctium effici, variarique pro ipſius ad terram habitudine, atque à punctis verticalibus diſtantia, nemo eſt qui non intelligat: quis enim non in Solem propiùs ad nos accedentem & poſitum referat, quòd elementa quæ fuerant frigore hyberno addenſata atque conſtricta, calore tepidiore ſolvuntur rursùs, ac ſcinduntur; aër rareſcit & fit ſubtilior; glacies gelatarum aquarum liqueſcit ac diffluit: terra aperitur ac dehiſcit, concluſoſque exundat, digerit ac diffundit humores, quos frigore compreſſa cohibebat. Mox & plantæ eôdem calore vegetatæ ac fotæ, tùm in germina erumpunt, gemmaſque protrudunt, tum abundantius ex emollita atque affluente terrâ ſuccis hauſtis luxuriant. Animantium corpora, quorum meatus & poros frigus conſtiparat, laxantur, & veluti panduntur, ſolutôque & liberò motu agitatos ventilant, ac perpurgant humores, ſeparatis atque vel in habitus reſolutis, vel alioquin expulſis excrementis. Lunâ augeſcente, liquores in plantis & animantibus exuberant, plenô orbe fulgente vigent, deficiente minuuntur, interluniô cùm ipſa lumen omne à terris averſum cœlo regerit, arent. Hæc cùm uſu didiciſſent agricolæ, aptiſſimè tempora ſationum, admiſſionis pecudum ad coïtum, incubationis avium domeſticarum, ſectionis lignorum vel urendorum, vel ad ſtructuras adhibendorum diſtribuërunt.

Quanquàm verò præcipui ſyderum effectus à Sole & Luna oriantur, quod ille (*inquit Pucerus tractatu de aſtrologicis prædictionibus*) & mole corporis antecellens cæteris, & nativæ lucis copiâ atque efficaciâ reliquas ſtellas aut moderatur, aut extimulat aut obtundit: hæc verò & Solis luce imbuitur, atque terris proxima, quidquid à cæteris aſtris derivatur exceptum colligit, & ad

inferiora demittit; cætera tamen ſydera ſuas pariter in ſublunaria habere effectiones, ſuoſque influxus non ſolùm ab Aſtrologis, ſed etiam à Nautis & Agricolis deprehenſum eſt; conſtat pariter experientia frigidam eſſe cœli & terræ conſtitutionem, quandò Sol limitem ſui à nobis receſſûs occupat remotiſſimum in *Capricorno*: quæ conſtitutio durat, dum & hoc ſignum & Aquatorii priora perluſtrat. Inde versùs Septentrionem curſu inverſo procedens circa mediam regionem *Sagittarii*, & *Piſcium*, quæ ſigna humidiora ſunt, & ex natura ſua flatuoſa ex ipſius & ſtellarum in his ſignis conſiſtentium influxu & radiorum alliſu, tùm aër blandior & terra fœcundior & vegetior apparent. Ubi verò transiit in *Arietem* ſuperatâ Zodiaci & Æquatoris ſectione, propriùs ſubjectæ terræ incumbens, coöperantibus his calidioribus ſignis, redundantes, noxioſque terræ liquores abſorbet, & eam fovendis ac ſervandis ei mandatis ſeminibus aptiorem efficit.

Rursùs: Ne terra caloribus continuis & flatibus arefacta, ſemina deſtituat & plantas, *Pleiadum Hyadumque* in *Tauro*, & à Septentrione *Hœdorum*, à meridie vicini *Orionis*, atque ex adverſo decumbentis *Arcturi* extimulat vires, quæ ſydera turbulentâ ſuâ naturâ, tum auſtrinos, ac humidos flatus exſuſcitant, tùm aliquot dierum continuis pluviis & condita ſemina, & enatam ſegetem plantaſque univerſim omnes rigant. Quia verò non ex ſolo humore, ſed humido calidoque mixtorum eſt origo; abſque calore enim fovente, digerente, ac ſuſtentante humor putreſceret, è veſtigio à *Tauro* digredientem Solem excipiunt *Geminorum* ſtellæ, quæ cum eo calorem non urentem, ſed temperatum, fœcundum & convenientem, naſcentibus atque augeſcentibus rebus procreant.

Poſtquàm creverunt in feſtucam herbæ, jamque ariſtas exerunt, & granorum formant initia; cùmque arborum flores in fructum abiërunt paulatim grandeſcentem; humore rursùs opus eſt, qui ſi deficeret, juſtam nunquam adipiſcerentur magnitudinem. Eum *Cancri* pluvioſæ ſtellæ, quaſi evocati Solis acceſſu promunt ac ſuppeditant. Ne autem his omnibus abſolutis maturatio deeſſet, quæ ſi non accederet, perirent naturæ opera, quantumvis exquiſitè elaborata; ideò Cancro *Leonis* æſtuans atque urens ſuccedit ſydus, cui ſeu ſatellites præſto ſunt, *Canis* utriuſque flammeæ ſtellæ, quæ vibratu radiorum propinqui Solis ictæ incenſæque exardeſcunt, & augent atque intendunt Solis ex propinquo verticibus imminentis ardores. His quidquid eſt reliquum ſuperflui humidis in terra ipſa, & è terra natis, exſugitur atque diſcutitur, reliquum maturatur. Hi ipſi ardores luxuriem minuunt vitium, & uvas excoquunt, etſi nimij ſint, exuſtis quodam velut uredinis carbone vitibus malum infligunt, quod *Carbunculum* vocant, unde *Caniculam* ut decretorium uvis *ſydus carbunculare* vocatum eſt. Ne verò animantium corpora nimium urant, prolicit Sol *Eteſias* vocatos ventos, qui cum ipſo naſcentes atque aſpirantes, leniunt interdiu æſtus moderato flatu & frigidiuſculo, Soleque rursùs abeunte deſinunt.

Poſt demeſſas, perceptas, & reconditas fruges advenit tempus ſationis leguminum, milii, panici, item

raparum & aliorum hujuſmodi, ac vindemiæ in regionibus calidioribus. Verum quia præcedentibus æſtibus terra torrefacta, ſi araretur, non cohæreret, ſed comminueretur ac frangeretur in pulverem, injectaque ſemina aut non admitteret, aut admiſſa contectaque non vegetaret, exſucca enim eſſet & retorrida: idcircò extremo à Leone digreſſu mox commovet Sol; tùm *Virginis* ſignum naturâ humidum, aquoſum & ventoſum; tùm *arcturi* vicinum ſydus tempeſtuoſis effectibus inſigne ac celebre; & de congregatis horum vi nubibus fundit aquas pluvias, quibus pulverulenta terra permadeſcens glutinatur, & arentes ac corrugatæ uvæ reficiuntur atque augentur.

Conſitis leguminibus calore temperato opus eſt, ut germinent & matureſcant; in frigidioribus Regionibus eodem vina indigent & fructus, celeriorem enim ἀκμὴν calidiora loca habent, fructuumque alii aliis citiùs, & propemodum ſub ipſam meſſem ad maturitatem perveniunt. Talem præſtat Sol evocatis flatibus fœcundis, & temperatis *Libræ* ſtellis in auxilium accitis; mox ubi alteram utriuſque circuli ſectionem conſcenderit, & ad medium ejus acceſſerit.

Excipit leguminum meſſem, ac tardiorem vindemiam hyberna ſatio, cui terram & fatigatam atque exhauſtam æſtivis laboribus, & deſiccatam multo æſtu, emolliunt, ſubigunt ac præparant cum Sole *Scorpii* ſtellæ, & contrarii atque orientis Solis adverſis radiis depreſſæ ſub occaſum, irritatæque *Hyades*, *Pleiades*, & *Orionis Hœdorumque* ἀστερισμοί. Ne verò ſubrutâ, occultatáque ſemina repentinum frigus occupet & perimat, auxiliô calidi *Sagittarii*, Sol id arcet ac ſuſpendit, donec actis firmatiſque radicibus contra cœli & frigoris injuriam ſeſe muniant. Adeo evidens eſt ac certum ab his ſtellis Sole extimulatis hanc quam annuatim experimur viciſſitudinem effici, ut colonis etiam & nautis obſervationes temporum *Pleiadis*, *Hyadum*, *Orionis*, & *Arcturi* in ore ſint & uſu.

Nec è terra provenientibus ſolùm, ſed & animantibus ea neceſſaria fuit viciſſitudo. Non enim aut continuos ardores, aut urgentia acriùs & inſtantiùs frigora, aut ſine intermiſſione vel delabentes aquas pluvias, vel exundantia flumina, vel univerſim madentem uberiùs aërem, arentemve perferre poſſent ac perpeti. Conſumerentur æſtu, frigore enecarentur, uberiore humore perfuſa & obruta putreſcerent, deficerent ariditate, quod experientia docet. Quare variatis vicibus, ſi quid illatum nocumenti eſt animantibus antegreſſô exceſſu qualitatum, id corrigitur ac reſtituitur contrariâ vi ſequentium.

Eaſdem vices menſtruô ambitu Luna parit iiſdem excitis, atque in auxilium aſſumptis ſtellis. Potiſſima ejus vis in Tauro Cancroque, quæ ſydera permeans, niſi fortes admodùm validæque renitantur atque obſiſtant cauſæ, efficaciſſimè educit, cogit, ac denſat nubes, indeque aquas & pluvias extillat. *Hæc Pucerus*, quæ quoniam appoſitè ſcripta ſunt, exſcribere, & in gratiam eruditi lectoris hic attexere non piguit.

§. XVI.

Per quid influant?

Influxus aſtrorum non fit per motum.

NOn *influunt dumtaxat per motum*; Tum quia (inquit Doctor *loco cit.*) etſi corpora cœleſtia ſtarent, ſuam activam virtutem non deperderent, quippè cùm virtus illa ſit independes à motu. *Tùm*, quia non magis aſtra dependent à ſuo motu ut influant, quàm dependeat ignis ut calorem producat: ſed ignis ſive ſtet, ſive moveatur, ſemper calorem producit: Ergo & aſtra etiam ſtantia poſſent ſuos influxus emittere: Ergo non influunt dumtaxat per motum.

Fateor motum non nihil conferre ad hos influxus, non quod effectivè ab ipſo proveniant: ſed tantum quia per motum aſtra diverſimodè nobis applicantur, ratione cujus applicationis variantur influxus.

Neque per lumen.

Non etiam ſolùm influunt per lumen; *Tùm*, quia fatentur omnes aſtrorum influxum pervadere abdita terræ penetralia, in quibus metalla formantur, ad hæc autem aſtrorum lumen non pertingit; ergo influxus & lumen diverſa ſunt: *Tùm*, quia vis influendi & vis lucendi in aſtris non minùs diſtinguntur, quàm in igne; ſed virtus calefactiva ignis diſtinguitur à virtute illuminativa; ignis enim obtenebratus, abditus & cineribus aſperſus, etſi non luceat nec illuminet præſentes, non minùs calefacit: Ergo idem de aſtris ferendum eſt judicium.

Sed per congenitam virtutem nobis ignotam quoad quid ad quid ſit licet noto ſit quoad ſit.

Agunt itaque per virtutes occultas, & influxus nobis incognitos quoad eſſentiam, cognitos verò quoad exiſtentiam per varios ſcilicet effectus, quos producunt. Quis enim mortalium indicabit, quæ ſit illa miranda virtus à qua profluit tam varios marium fluxus & refluxus: Quædam enim (inquit *Monaco*) ſex horis fluunt: Quædam ſeptenis fluunt & octonis refluunt; quæ jam refluunt octonis, & quaternis fluunt. Id autem tribui nequit Solis aut Lunæ lumini: *Tùm*, quia illa ſæpè eſt in altero hemiſpherio, dum hæc in noſtro cernuntur: *Tùm*, quia ingentiores marini motus, ſæpè contingunt dum luna exiguo lumine noſtrum hemyſpherium luſtrat. Quis aperiet quæ ſit virtus, quâ ligna quæ præſcinduntur, Lunâ decreſcente diu conſervantur, quæ verò creſcente, citiùs putreſcunt: quâ arbores, quæ plantantur eâdem creſcente, creſcunt citiùs, & fructus nullos aut paucos producunt, quæ verò decreſcente, uberiores fructus afferunt, *&c.* Novimus ergo exiſtentiam illorum influxuum, ſed eſſentiam & qualitatem eorum vix aliquis mortalium agnovit.

§. XVII.

In quæ influant.

Aſtra directè influunt in elementa.

RESpondet Doctor in 2. *d.* 14. *q.* 3. *n.* 2. Aſtra influere. *Primò* in elementa, idque dupliciter, ſcilicet per alterationem & per generationem; accedente enim, inquit, Sole ad *Zenit* alicujus regionis, elementa ſuperiora, ſcilicet ignis & aër augentur; & inferiora ſcilicet terra & aqua minuuntur, & in ſuperiora convertuntur; & è converſo, recedente Sole, & accedentibus ſtellis effectivè frigidis, ut eſt Saturnus & Mercurius, accidit generatio ele-

mentorum aquæ & terræ.

Et in corpora mixta imperfecta. *Reſp. 2. n. 5.* Illa influere in corpora mixta imperfecta, ſcilicet meteora; materia enim illorum corporum (quæ eſt vapor, aut exhalatio) non elevatur ad locum generationis illorum, niſi per calorem ipſis ab aſtris impreſſum, vel per virtutem aliquam attractivam alicujus aſtri; quod maximè patet in cometis, qui non tantùm moventur ab Oriente in Occidentem, ſequendo motum cœli; ſed etiam ab Occidente in Orientem, ſequendo motum alicujus planetæ à quo generantur.

Et in metalla. *Reſp. 3. n. 5.* Aſtra influere in corpora mixta, perfecta, inanimata, ut ſunt metalla, quæ in quibuſdam regionibus generantur ex conſtellatione habente reſpectum ad illam regionem, & non ad aliam; id enim ſoli terræ non eſt tribuendum, cùm ſola terra dare nequeat perſpicuitatem, colorem, & lucem lapillis, quæ illius in viſceribus efformantur.

Reſp. 4. n. 6. Aſtra influere directè *Et in corpora viva.* in corpora animata. 1. Vita vegetativa, illa ſcilicet alterando ad qualitatem convenientem vel diſconvenientem animæ perficienti & informanti tale corpus: ſicque concurrere poſſunt ad eorum generationem aut corruptionem; non quidem producendo animam aut formam ſubſtantialem, quia eorum influxus eſt accidens, quod ſubſtantiæ productionem non pertingit; ſed ſolùm materiam præparando per accidentia impreſſa & ad formam ſuſcipiendam præparantia.

2. Agunt in animata ſenſitiva, quia organa ſenſuum, quæ ſunt corpora mixta, poſſunt immutari & alterari ad aliquem gradum ipſis convenientem, ut inſerviant ad ſenſationem, vel diſconvenientem, & ſic ſenſus lædi poſſet & corrumpi, hinc animal plurimas patitur in ſenſibus ægritudines juxta diverſos aſtrorum influxus.

Hinc etiam variæ contingunt totius corporis viventis habitudines juxta diverſos planetarum influxus; quæ etſi cætera deficerent, ſatis ſuperque probaret ratio dierum Criticorum. Quamquàm enim (inquit [a]Pucerus loco ſuprà laudato) quæſita ſemper ratio eſt, quî fiat, quòd in ipſis penè articulis dierum ſeptimorum accidant in ægris ſubitæ morborum converſiones, quæ aut oppreſſos eos perimunt, aut ſolutos morbos profligant? Cur qui præcedunt quarti ſequuturam ſeptimo conditionem declararent; tamen in Lunæ motum cauſam plerique referunt. Etenim ſeptimo quovis die ad ſignum defertur illi adverſum, quo morbus cœpit. Si eô poſito morbo quoque adverſatur, & cæterorum planetarum conſentientia, ſeque roborantia adipiſcitur ſuffragia, naturam ægri contra morbum incitat atque inſtruit validiſſime eumque diſcuſſum evictumque extetit, adeo ut ne veſtigia quidem morbi relinquantur. Si cum morbo conſentiens, ſeu in naturæ conſpirat pernitiem, acuit eum, ut fractam contuſamque extinguat. Si conanti naturæ, tentantique morbi abactum opitulatur languidiùs, ſola natura morbo impar partem ejus excutit, reliquâ aut infeſtatur denuò ſine intermiſſione, aut ex intervallo ricidivas facit.

Quartus ſeptimi prænunciat conditionem eò quòd de illo ſigno aliqua ex parte contrario priori, Luna tranſit in aliud cognatius ac ſimilius; ſi verò illud ut ſigno primo, ſic & morbo contrarium fuit, nec in

eo tranſitu infeſtum ipſa Luna aliquid aut hoſtile experta vel perpeſſa ſit: auxit naturæ robur, morbi viribus attenuatis & accíſis; idque ſe promit quartò, quò ſedem mutat. Si autem morbum armavit in naturam, aut debiliori præſidio naturæ ſubvertit, contrarium evenit. Quamobrem ſubtilis Doctor, *in 2. diſt 14. q.3.n.7.* ait: *Bonum Medicum habere debere ſcientiam aſtronomicæ; poſſet enim aliquo tempore medicinam propinare, qua interficeret, vel infirmanti non proficeret, profeciſſet tamen ſi alio tempore infirmus eam hauſiſſet.*

Quod vero ſpectat ad animam rationalem & liberos ac voluntarios hominum actus & motus, certiſſimum eſt aſtra indirectè duntaxat in hominem influere, quatenùs videlicet dum concipitur, formatur, & naſcitur hominis corpus, aſtra diverſos in illud influxus ingerunt: ex quibus variæ oriuntur illius affectiones & propenſiones quæ deinde animam ipſi alligatam & ejus organorum ac ſenſuum beneficio operantem diverſimodè inclinant & pelliciunt; nam ut obſervat Pucerus ſuprà laudatus, ſi aliquò naſcentem Luna Solem pervagantem Arietem aut Scorpium adeat, cerebrum ei ita affligit, ut poſtmodùm juxta diverſas Lunæ conſtitutiones melancholica patiatur. Si verò cuipiam naſcenti concurrant Mars & Venus, aptus erit ille ad artis opera dexterè feliciterque tractanda, præſertim ſi in Arietem congreſſus incidat. Si autem in Capricorno conveniant, & adſit Mercurius laborabit ille fomite immoderatarum atque inordinatarum appetitionum. Jupiter cum Saturno concurrens, aptos ad ſapientiam format; ſed cum hoc incurrente defectu, ut dum omnia in omnem partem accuratè deliberant & penſitant; raro certi quid concludant, rariùs verò quod concluſum eſt exſequantur. Homines facundos & eloquentes, ſed mendaces inſtabiles ac leves cum Venere concurrens Mercurius efficit, maximè ſi ſub aliquo conſiſtent ſydere cui Mercurius præſideat. Jupiter cum Venere conveniens venuſtatem & gratiam in omnibus actionibus confert; Saturnus autem Veneri copulatus moleſtum & ingratum efficit hominem, atque in omnibus cæteris oneroſum. Si Saturnus & Mars homine naſcente coëant, cum mira calliditate & ſimulandi diſſimulandique artificio in omnes caſus expeditum conſtituunt. Saturnus, Mars, Venus, Mercurius & Luna, ſi vel corpore cohæreant, vel ex diverſis ſyderibus radiis aut amicis, aut contrariis, hoſtilibuſque conſocientur: quàm venenatas, ex omni parte depravatas, ac diſtortas naturas pariunt.

Quam arguta, excitata, & acria, ſed ſubdola & fraudulenta, atque ad nocendum fallendumque exquiſitiſſimis modis parata & vagabunda, ventove quovis leviora gignant ingenia, Martis, Mercurii & Lunæ coitus connexuſque inter ſe, ſi nihil intercedat quod ea vitia corrigat, turbant viciantque ratiocinationes, & intricata, perplexa, errorum fœcunda, pugnacia, ſophiſtica ingenia Martis & Mercurii conjunctæ in Scorpio vires, aut ſi ibi hærentem Mercurium, Mars intueatur, producunt. Argutam vim, dextram, explicatam, rectè ratiocinantem, & methodica via in abſtruſiſſimarum & implicatiſſimarum rerum indagatione declarationeque incedentem, Mercurii Lunæque poſitus conferunt; ſi in Geminis, Libra, Aquario & Capricorno, ſed permutatis collocentur

ſedibus, ut ſi Aquarium Mercurius habeat vel Capricornum Luna Geminos aut Libram poſſidente; vel contra. Si in Aquario conſtituto Mercurio, aut Soli aut cum aſtante Luna, Jupiter & Mars ex Geminorum ſydere, Libræve: vel eidem Geminos obtinenti, iidem ex Libra Aquariove: vel Libræ inhærenti ex reliquis duobus triquetro occurrant, ac devinciantur radio, vel ſexagono etiam ex prioribus ſignis. Planè obſolvunt hoc poſitu ingenia, ut ad ſummum, ſagaciſſimum & dexterrimum acumen nihil requiri poſſe videatur, ea quacumque intendantur valent. Non minorem multò aut imbecilliorem vim prſtat Mercurius in Capricorno, aut Ariete ſolus, vel cum ſocia Luna triquetros ſexagonoſve Jovis & Martis excipiens radios faciles, agiles, expeditas & elegantes manus Jovis, Veneris, & Mercurii ſub Geminorum ἀστερισμῷ congreſſus præbet; aut ſi collocatum ibi Jovem vel Venerem ex vicinis & cognatis ſignis uterque reliquorum trigonis ſexanguliſve radiis circumdet & roboret. *Ita Pucerus.*

Idem inſuper adjicit modum quo ſydera vim ſuam & effectionem in tenerrima infantium corpora ingerunt. Primo quidem virtutem ſeminis utriuſque parentis quodam cœleſti influxu informando, deinde aliquid ſuæ virtutis ingerendo in maternum uterum dum formantur corporis membra & fœtus ſuas in partes coâleſcit ac ſenſus & organa ſuſcipit. Denique, dùm ex utero prodit in lucem: editus enim infans mox ubi aërem perſenſit anhelitu arteriiſque dilatatis ipſum haurit, & cum eo cœleſtes qualitates per eum diffuſas excipit: ſiquidem continuò & foriuſecùs in ea incumbit, & per hiantes poros ad interiora fertur ac penetrat; ſibique à ſtellarum radiis impreſſas qualitates viciſſim tenellæ ac molliuſculæ maſſæ agglutinat.

Etſi igitur cœli circumfuſio in partu non videtur condere naturam, aut priori corporaturâ abolitâ, novam gignere: hoc tamen efficit, ut convenienti configuratione circumfuſi cœli maturetur. Natura enim ubi conſummatus eſt fœtus, movet eum, ut exeat ex utero, tali conſtitutione cœli, quæ & naturæ fœtus congruat, & principali reſpondeat informationi. Editum verò puerum natura complectitur & afficit, iiſdem qualitatibus quibus aër refertus eſt; cùm enim velut in novum orbem prodeat in quo experitur inſolita, inſuetaque omnia, & afferat molle corpuſculum aptiſſimum excipiendiſque iis qualitatibus quæ foriniecùs obverſantior, fit, ut illæ ſtatim validè affigantur & inhæreſcant. Etenim ſi adulta & durata ætate corpora, aſſuetaque cœlo ex ſyderibus in aëre affectiones ſentiunt, quartò illis magis molliſſima, tenerrima, & recens hunc circumfluum aërem aſſumentia corpuſcula immutabuntur?

Inde tamen non fit conſequens aſtrorum effectiones vim aliquam aut neceſſitatem hominibus ad inclinationes & actiones pravas ingerere; quippè cùm eas pro nutu & libertate cum divinæ gratiæ auxilio cohibere valeant, & moderari. Non enim illud Poëtæ probamus,

> *Fata regunt homines, certâ ſtant omnia lege.*

Neque enim Nero aut quicumque alius nefarius homo à ſtellis ad ſcelera coactus eſt; ſed acceſſivit ipſe ſibi hos furores volens.

> *Fata movere Deus, tollere fata poteſt:*

poteſt & voluntas humana pro ſua libertate retundere, ac compeſcere à recto deviantis naturæ motu, & ingeſtos à ſyderibus influxus evitare, regere, & optimum in finem ordinare, maximè adjuta divinitùs,

Sapiens dominabitur aſtris.

His accedit quòd rationalis anima naturæ ſit omninò ſpiritualis, nec proinde corporeis cœlorum & ſyderum influxibus per ſe & directè poteſt eſſe obnoxia, ſed tantùm indirectè & ratione appetitûs ſenſitivi illam interdùm ad prava ſollicitantis. Verùm ipſius appetitûs illecebras voluntas cum auxilio gratiæ reſpuêre poteſt, Deò dicente, Geneſ. 4. *Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius*; de his iterùm erit ſermo agendo de libertate.

Dices cœlos agere phyſicè & directè in Dæmones, licèt ſpirituales: proindeque etiam agere poſſe directè & phyſicè in hominum voluntates. *Anteced. prob.* experientiis quibuſdam; *Prima* quidem, quâ conſtat Dæmones ſecundùm lunæ incrementa invadere quoſdam homines, qui propterea *Lunatici* dicuntur. *Secundâ*, quâ conſtat à Maleficis certo ſyderum aſpectu Dæmones evocatos promptius accurrere. *Tertia* denique, quâ patet Dæmones allici & arceri quibuſdam plantis, vel figuris ſub recto quodam ſydere fabricatis.

Reſpondeo, hæc non probare Cœlos vel alia corpora in Dæmones agere phyſicè & directè, ſiquidem ad ſingula reſpondere facilè eſt. *Ad primum* quidem: Duæ ſunt cauſæ cur Dæmones ſecundùm ſtellarum aſpectum ſolent homines divexare. Prima eſt, ut opera Dei & creaturas tanquam maleficii participes dedecore afficiant: Secunda eſt, quia in corporibus hominum nihil producere poſſunt, niſi applicando activa paſſivis; quare obſervant tempus, in quo activa & paſſiva ſunt magis diſpoſita ad eos effectûs producendos, quos intendunt; cumque illa activa & paſſiva mutentur, pro diverſis aſpectibus ſyderum; inde fit quòd Dæmones ſub quibuſdam aſpectibus aſtrorum, magis homines divexent, quàm ſub aliis. Et inde fit quod creſcente lunâ, magis afficiantur Lunatici, ſiquidem dum Luna creſcit ex inſita ſibi proprietate humores movet & inflat, præcipuèque cerebrum agitat; quòd cùm Dæmones inveniant ſuis effectibus diſpoſitum, eò utuntur ad homines cruciandos motibus non naturalibus, & ſenſationibus extraordinariis.

Ad ſecundum dico, quòd paratiores occurrunt ſub certis conſtellationibus, quia ſciunt tunc materiam eſſe magis diſpoſitam ad effectus producendos ad quos evocantur: vel quia ejuſmodi artificiò conantur homines decipere, ipſis ſuadendo aliquod Numen ſtellis ineſſe.

Ad tertium denique dico Dæmones non allici herbis, lapidibus, aut cæteris ejuſmodi ſublunaribus, quaſi phyſicè in Dæmones agant; ſed quia ſunt ſigna ad quorum præſentiam accurrere debent ex inito cum maleficis fœdere; aut à locis & corporibus quæ divexabant recedere. Talis erat illius Magi nomine Eleazari qui, referente Flavio Joſepho, *lib. 8. antiq. jud. cap. 2.* Dæmones abigebat ab hominum corporibus admotô naribus dæmoniaci annulô, ſub cujus ſigillo incluſa erat radicis ſpecies à Salomone indicatæ, ad cujus olfactum extrahebatur Dæmonium: & collapſo mox homine, adjurabat id ne ampliùs rediret, Salomonis

monis interim mentionem faciens & incantationes ab illo inventas recitans. Verùm narratio iſta niſi ſit inter Judaïcas nænias & fabulas computanda, ſolùm ingerit hunc Magum ſub obtentu ſapientiæ Salomonis nefariam ſuam artem & incantationem ob velaſſe.

---

§. XVIII.

An Divinatio Aſtrologica ſit licita.

Aſtrologia Iudiciaria damnatur in Scriptura.

RESpondeo eam, ut illicitam & pravam damnari. Primò quidem à Scriptura ſacra quæ pluribus in locis; hominibus nedùm, ſed etiam dæmonibus ullam rerum futurarum cognitionem naturalem denegat, & omnem prorſus ex aſtris conjecturalem ſcientiam proſcribit: Sic Iſayæ c. 41. ita ſcriptum eſt; *Annunciate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia Dii eſtis vos:* Et c. 44. *Ego ſum Dominus irrita faciens ſigna Divinorum, & Ariolos in furorem vertens, convertens ſapientes retrorsùm & ſcientiam eorum ſtultam faciens*: Cap. autem 47. deridens Deus Babilonios & Chaldæos ſyderalibus ſuis obſervationibus præfidentes; *Ito*, inquit, *cum Incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorum in quibus laboraſti ab adoleſcentia tua; ſi fortè quid proſit tibi, aut ſi poſſis fieri fortior. Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum, jurent & ſalvent te Augures cœli, qui contemplabantur ſydera, & ſupputabant menſes; ut ex eis annunciarent ventura tibi*: Et paulò ante dixerat, *Sapientia tua & ſcientia tua hæc decepit te.* Hieremiæ quoque c. 10. monet Judæos, ut aſtrologicas obſervationes pro nihilo ducant; nihil enim ſibi à ſtellis vel ſperandum vel timendum eſſe. Sic autem ait, *Juxta vias gentium nolite diſcere: Et à ſignis cœli nolite metuère, quæ timent gentes; quia leges populorum vanæ.* Salomon autem Eccleſiaſt. c. 10. ſcientiam futurarum rerum denegat homini; *Ignorat homo*, ait ipſe, *quid ante ſe fuerit: & quid poſt ſe futurum ſit, quis poterit judicare?* Idem c. 8. *Ejuſdem libri homo*, inquit, *ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio.* Liquet igitur divinationem aſtrologicam in ſacris Litteris continuò derideri ac reprobari.

Similiter legimus in Actibus Apoſtolorum, c. 19. ex iis quos ſanctus Paulus Epheſi convertit ad Chriſtum, plures ſuos ad eum libros detuliſſe, ut igni comburendos traderet. Eos autem libros de rebus ad judiciariam aſtrologiam pertinentibus fuiſſe conſcriptos, indicat Sanctus Auguſtinus in Pſalmum 100. ubi poſt plura concludit: *Noſtis in Actibus Apoſtolorum eſſe ſcriptum*, c. 19. *Quia multi perditi, id eſt, talium artium homines & doctrinarum nefariarum Sectatores, omnes codices ſuos ad Apoſtolos attulerunt, & incenſi ſunt libri tam multi, ut pertineret ad ſcriptorem æſtimationem eorum facere, & ſummam pretii conſcribere. Hoc utique propter gloriam Dei, ne tales etiam perditi deſperarentur, ab illo qui novit quærere quod periërat. Periërat ergo iſte, nunc quæſitus, inventus, adductus eſt; portat ſecum codices incendendos, per quos fuerat incendendus, ut illis in ignem miſſis, ipſe in refrigerium tranſierit. Ante Paſcha enim cœpit petere de Eccleſia Chriſti medicinam; ſed quia talis eſt ars*,

in qua exercitatus erat, quæ ſuſpecta eſſet de mendacio atque fallacia, dilatus eſt ne tentaret, & aliquandò tamen admiſſus eſt, ne periculoſiùs tentaretur. Hactenùs Auguſtinus.

Et ab Eccleſia. Hinc in primitiva Eccleſia iſtius modi aſtrologia non ſecùs ac ars magica, reprobata, vetita & damnata erat. Narrat S.Epiphan. *in lib. de menſuris & ponderibus*, Aquilam Ponticum ob eam maximè cauſam fuiſſe, à Patribus ex Eccleſia pulſum, quod nativitatum obſervationibus cæteriſque divinationibus aſtrologicis ſtudioſè vacaret. Idipſum ſemper ſervavit Eccleſia quæ Conciliorum anathemate, Sanctorum Patrum ſententiis, Summorum Pontificum jaculis, nec non & piorum Doctorum ratiociniis Aſtrologos judiciarios impugnavit, cenſuitque eos triplici peccato innodari, uti apprimè & luculenter aperit Caietanus in Summula, iis verbis: Aſtrorum obſervatio circa nativitates hominum, & occurrentia humana, tripliciter peccato ſubjici poteſt. *Primò*, ſi ea quæ Fidei Chriſtianæ myſteria ſunt, tanquam ſubſint cœleſtibus cauſis, habeantur. *Secundò*, ſi futura contingentia quærantur, vel habeantur ut certa ex cœleſtibus cauſis. *Tertiò*, ſi electiones ſuas quis ſubjiciat cœleſtibus cauſis tanquam legi illarum, itaut vitam & actiones ſuas regulet ſecundùm cœlos. Et quodlibet horum trium eſt ex ſuo genere peccatum mortale: quia primum eſt contra *ſpiritualitatem Chriſtianæ Religionis*, quæ ſuper cœlos eſt, immutare poteſt etiam ipſos cœlorum curſus, juxta id quod ſcriptum eſt in Pſal. 148. *Confeſſio ejus ſuper Cœlum & Terram*: Et hoc experientia teſtata eſt. Secundùm verò eſt *contra veritatem & Doctrinam Chriſtianam & liberi arbitrii*, quò Domini ſumus noſtrorum operum. Tertia eſt *contra dignitatem gratiæ, & leges divinas, ac humanæ mentis quâ ſuper omnia coporalia ſumus conſtituti.* Et ſicut erraremus ſubjiciendo nos paſſionibus iræ, odii, ſpei, timoris: ita quod haberemus impetus paſſionum pro lege; ita vilificamus nos, ſi inclinationes cœlorum pro lege habeamus: corpora enim ſunt, & per modum paſſionum inclinant nos. Hæc Caietanus.

Triplici peccato innodat.

---

§. XIX.

An Divinatio Aſtrologica ſit certa.

Aſtrologiam judiciariam incertam eſſe probant Doctor

HAnc eſſe prorſùs incertam futilem, & nullô nixam fundamento pluribus argumentis licet demonſtrare.

1. Enim, inquit Doctor in 2. *d.* 14. *q.* 3. Aſtrologi non certò ſciunt aſtrorum vires, influxus & effectus: nam ut legimus, Sap. 9. *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt, invenimus cum labore: quæ autem in cœlis ſunt, quis inveſtigabit.*

Deinde etiamſi cujuſlibet Aſtri ſpecialem vim liceret ſeparatim agnoſcere; tamen quam virtutem habeant, dum aſtrorum influxus unà coëunt & permiſcentur, vel in cœlo vel in aëre, vel in terra, quis noſſe poterit. Quam rationem Origenes eleganter expendit, uti ex ejus Commentario ſuper Geneſim refert Euſebius, *lib. 6. de Præparatione Evangelica*, his verbis. *Quis autem*,

inquit, *commiſtionem, compoſitionem, ac temperiem diverſorum aſpectuum fieri aſſerunt, profectò concedent nullò modò ſciri poſſe: quomodò enim quantùm diminuatur de læſione maligni aſpectûs propter aſpectum benigni ſyderis percipies: & utrum auferat malignus, quod à benigno conceditur, quoniam locum ejus aſpexerit; aut mutet, aut miſtura quædam inde fiat, quis percipiet? Quæ omnia ſi quis altiùs inſpiciat; facilè credet non poſſe iſta humano ingenio penitùs percipi. Unde ſi quis harum rerum periculum fecerit, videbit in pluribus errare, quàm veritatem conſequi Genethliacos. Quamobrem Eſayas etiam quaſi hæc omnibus impoſſibilia ſint, ad filiam Chaldæorum qui maximè iſta profitentur, ait*; Adſint & ſalvam te faciant Aſtrologi, cœli Augures annuntient tibi quid eventurum ſit. *His enim verbis docemur, vel diligentiſſimos in hac re Chaldæos, non poſſe prædicere, quæ velit unicuique genti Deus attribuere.* Cui conſentit Seneca, ut in libro 2. *Naturalium quæſt.* c. 32. eleganter expoſuit; *Quid eſt aliud*, inquit, *quòd errorem incutiat peritis naturalium, quàm quòd paucis nos ſyderibus aſſignant: Cùm omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Sub miſſiora forſitan in nos propriùs vim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentiùs mota, aliter nos, aliter cætera animalia proſpiciunt: Cæterùm & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem univerſo mundo parem, immotis ſimilia, non extra jus dominiumque noſtri ſunt.*

Seneca.

Inſuper Aſtrologi nullatenùs poſſunt alicujus eventa prænunciare, niſi iſtius nativitatis certum inſtans temporis noverint. At illud nullatenùs, ut opus eſt, cognoſci poteſt; cum nec obſtetrix, nec parentes præciſum momentum, quô infans ortus eſt notare potuerint: quod tamen noſſe deberet Aſtrologus, ut quæ nativitati aſtra præfuerint, quiſque fuerit eorum in puerum influxus, poſſet præſentire. Quam rationem elegantiſſimè expendit ſanctus Baſilius, *homiliâ 6. in Geneſim*, ubi poſt plura tandem concludit. *Poſito igitur enixu eorum, qui in lucem eduntur, videamus, obſecro, ſi hanc exactiſſimam temporis diviſionem Auctores hi ſibi valeant conſervare: Nam ſimul atque editus puſio eſt mas, an femella ſit, obſtetrix explorat: Tùm vagitum exſpectat infantis, nimirùm judicium vitæ ejus qui natus recens eſt: Quot hoc tempore vis ſexageſima præteriiſſe minuta? Dicit obſtetrix deinde Chaldæo partum qui editus eſt: Quot minutiſſima momenta vis intereà dum obſtetrix loquitur prætercurriſſe. Præſertim ſi fortè fuerit non in conclavi mulierum Chaldæus ille præſens, ſed in ædium atrio, aut veſtibulo, tempus horamque reponens. Et cum eum qui definiturus eſt diligenter tempus ac horam exploratoria nimirùm horarum percipere oporteat inſtrumenta, ſive diurna ſint, ſive nocturna: Quot minutorum, hoc quoque tempore quæſo, prætervolat, præteritque examen? Compertam enim eam eſſe ſtellam quâ tempus horaque ſit exploranda, non ſolùm quanta in parte ſit duodecima; ſed etiam quàm juxta duodecimæ portionem partis, in quotoque minuto ſexageſimæ eorum, in qua ſubdiviſa ſunt ſingula ſexageſima illa prima, neceſſe eſt. Atque hanc tamen adeo tenuèm ſubtilemque temporis inventionem, quamquam attingere ne-*

Baſilius.

queunt, ſingulis in ſtellis errantibus faciendam eſſe neceſſariò dicunt; ut qualem à cœlo ad fixas ſtellas ipſæ diſpoſitionem habitudinemve haberent, qualiſque ipſarum eſſet inter ſeſe figura, cum in lucem ederetur fœtus, compertum ſit tandem ac exploratum.

Quæ cum ita ſint, ſi fieri non poteſt, ut tempus illud exactiſſimè quiſquam attingat, variationeque vel breviſſimi temporis, ut totâ viâ penitùs aberretur, deridendi perfectò non mediocriter eſſe videntur, tam ii, qui ſtudiis hujus indulſerunt artis, quam in ratione rerum nuſquam eſſe conſtat; quàm illi qui biantes ab illorum ore pendent intenti: Perinde quaſi omnia illi ſcire poſſint, quæ ipſis ſunt eventura.

Addo inſuper quòd ipſi Aſtrologi perfectam rerum cœleſtium cognitionem eſſent eſſecuti non propterea ullatenùs poſſent certò rerum eventus prænoſcere. *Primò*, quia effectus ſublunares non ſolùm ab aſtris, ſed & a cauſis particularibus pendent, quarum ſi aliqua deſit, nullus effectus futurus eſt. Hinc S. Auguſtinus, *l.2. Geneſ. c. 17.* ita ſcribit: *Auguſtinus.* *Cum multa corpora diverſorum generum, vel animantium, vel herbarum & arbuſtorum, uno ſimul puncto temporis ſeminentur, unoque puncto temporis innumerabiliter multa naſcantur, non tantùm diverſis, ſed etiam iiſdem terrarum locis, tantæ ſunt varietates in progreſſibus, in actibus, & paſſionibus eorum, ut verè iſti, ſicut dicitur, perdant ſydera, ſi iſta conſiderent; quid autem inſulſius, & hebetius, quàm cum iſtis rebus convincuntur, dicere ad ſolos homines ſibi ſubjiciendos fatalem ſtellarum pertinere rationem.* Cui apud Gellium, *lib. 14. c. 1.* conſentit Favorinus: *Si vitæ,* inquit, *mortiſque hominem rerumque humanarum omnium tempus, & ratio & cauſa in cœlo, & apud ſtellas foret; quid de muſcis aut vermiculis, aut echinis, multiſque aliis minutiſſimis terræ mariſque animantibus dicerent. An iſta quoque iiſdem, quibus homines legibus naſcerentur: iiſdemque itidem extinguerentur, ut aut ranunculis quoque & culicibus naſcendi Fata ſint de cœleſtium ſyderum motibus attributa: Aut ſi id non putarent, nulla ratio videretur, cur ea ſiderum vis in hominibus valeret, ſi deficeret cæteris.* *Favorinus.*

Secundò, ſi vera foret Aſtrologorum ſcientia, ſequeretur geminos qui uno tempore conceptique nati ſunt, ſimillimos omninò fore: at hoc falſum eſſe ipſamet teſtatur experientia; nam præter quàm quòd aliquandò evenit, ut geminorum alter ſit mas, alter femina; idipſum compertum habemus in Jacob & Eſaü, qui licet ex eodem concubitu ſati, ut loquitur divus Paulus Romanorum 9. eodemque tempore nati, diſſimillimis tamen ingeniis, moribus, & eventis fuerunt. Nec valet dicere cum quibuſdam Aſtrologis, breviſſimam illam temporis anguſtiam ſufficere ad earum ſortis variationem: etenim ut optimè arguit divus Gregorius, homiliâ 10. ſuper Evangelia: *Si propterea Jacob & Eſaü non cenſentur nati ſub eadem conſtellatione, quod non ſimul emiſſi fuerint; ſed unus poſt alterum, ob eandem profectò cauſam judicandum erit nullum hominum ſub eadem conſtellatione naſci; non enim totus ſimul ex utero procedit; ſed particulatim & unum membrum poſt alterum emittit. Jacob autem proximè* *Gregorius.*

natus eſt poſt Eſaü, plantam enim pedis fratris ſui manu tenebat.

Tertiò, plures ſub eodem ſyderum aſpectu homines in dies naſcuntur, quorum tamen ſors omninò diverſa eſt: etenim ut loquitur Favorinus locò citatò; *Quàm multi homines utriuſque ſexus omnium ætatum diverſis ſtellarum motibus, in vitam editi regionibus ſub quibus geniti ſunt longè diſtantibus; omnes tamen iſti, aut hiantibus terris, aut labentibus tectis, aut oppidorum expugnationibus, aut eadem in navi fluctu obruti; eòdemque genere mortis ictu temporis interiërunt? Quod ſcilicet nunquam eveniret, ſi momenta naſcendi ſingulis attributa, ſuas unumquodque leges haberent. Quod ſi quædam in hominum morte atque vita, etiam diverſis temporibus editorum, per ſtellarum partes quoſdam poſtea conventus, paria nonnulla & conformia poſſe dicuntur obtingere; cur non aliquandò poſſint omnia quoque paria uſu venire, ut exiſtant per hujuſmodi ſtellarum concurſiones & ſimilitudines, Socrates ſimul & Antiſthenes, & Platones multi genere, formâ, ingenio, moribus, vitâ omni & morte pari? Quod nequaquàm*, inquit, *prorſus fieri poteſt, non igitur hac cauſâ Chaldæi probè uti queunt adverſus hominum impares ortus, interitus pares.*

Verùm Favorinus.

Unde meritò concludit idem nullam fidem habendam ipſis Aſtrologis. *Aut enim*, inquit, *adverſa ventura dicunt, aut proſpera. Si dicunt proſpera, & fallunt, miſer fies fruſtrà exſpectando. Si adverſa dicunt, & mentiuntur, miſer fies fruſtrà timendo. Si vera reſpondent, eaque non ſunt proſpera, jam inde ex animo miſer, antequam è fato fiat. Si fœlicia promittunt, eaque eventura ſunt: Tùm planè duo erunt incommoda, & expectatio te ſpe ſuſpenſum fatigabit; & futurum gaudij fructum ſpes jam tibi defloraverit. Nullo igitur pacto utendum eſt iſtius modi hominibus, vel futura præſagientibus.*

---

§. XX.

Unde ſit ut nonnunquam Aſtrologi vera prænuntient.

Reſpondeo id evenire 1: Aliquandò ex pacto, quod Aſtrologus inivit cum Dæmone; etenim ut loquitur S. Auguſtinus, *lib. 2. de Geneſi ad litteram, cap.* 17. *Aliquando nefandi ſpiritus, etiam quæ ipſi facturi ſunt, velut divinando prædicant: quapropter bono Chriſtiano ſive Mathematici, ſive quilibet impiè divinantium, maximè dicentes vera, cavendi ſunt, ne conſortio Dæmoniorum animam deceptam, pacto quodam ſocietatis irretiant.*

Aſtrologi vera aliquandò prænuntiant vel ex inſtinctu Dæmonum.

2. Id provenit aliquandò ex occulta divinæ providentiæ diſpoſitione, quæ efficit ut nonnumquam illi proferant ignoto quædam inſtinctu, quæ hominibus ventura ſunt, ſicut & fit, dum quis librum aliquem apperit, ut quæ ſi ventura ſunt, primo aſpectu inveniat. Sic contigit Alexandro Severo, qui dum puer eſſet, nec quidquam de Imperio cogitaret, dum Virgilij librum in ſortem aperiret, incidit in hos verſus 6. Æneidos, qui ipſi Imperium donandum prænuntiarunt.

Vel ex Dei diſpoſitione.

Tu regere imperio populos, Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, paciſque imponere nomen,
Parcere ſubjectis & debellare ſuperbos.

3. Id haud rarò evenit ex divinæ juſtitiæ motu, quò ſinit Deus ut Dæmones & Aſtrologi multa vera annuntient, in vindictam impiæ curioſitatis conſulentium. Unde S. Auguſtinus, *lib. 2. de Doctrina Chriſt. 23. Hinc fit ut occultò quòdam judiciò divinò cupidi malarum rerum homines, tradantur illudendi & decipiendi, pro meritis voluptatum ſuarum, illudentibus eos atque decipientibus Angelis... Quibus illuſionibus & deceptionibus evenit, ut iſtis ſuperſtitioſis, & pernicioſis divinationum generibus, multa præterita & futura dicantur, nec aliter accidant, quàm dicunt; multaque obſervationibus ſecundum obſervationes ſuas eveniant, quibus implicati curioſiores fiant, & ſeſe magis, magiſque inſerant, multiplicibus laqueis pernicioſi erroris.*

Accedit quòd tam multa ab Aſtrologis prænunciantur, ut fieri non poſſit, qui eorum aliqua interdùm contingant; ſicuti tam multæ ab imperito ſagittario conjici poſſunt ſagittæ, ut aliqua propoſitum ſcopum attingat. Plures alias egregias rationes legere poterit apud Sanctos Patres, quas brevitatis causâ non placuit hîc exſcribere.

---

§. XXI.

Utrùm ex variis ſtellarum aſteriſmis, ſeu combinationibus formentur litteræ & verba, quibus rerum ſublunarium ſtatus & eventus explicentur.

EA eſt hominum ſapere volentium plus quàm oportet, curioſa temeritas, & effrons audacia; ut non contenti inane ſuum & inſulſum plerumque de rebus terrenis ferre judicium, etiam *ponant in cœlum os ſuum*; & audaciæ gyganteæ inſtar, cœleſtes orbes, ſi non ſuo dominio, ſaltem arbitrariæ notitiæ ſuæ, & ſententiæ ſubjicere aggrediantur. Neque enim ſolùm auſi ſunt effingere in cœlo animalium & monſtrorum imagines & lineamenta; quaſi cœleſtes orbes beatarum mentium deliciis & domiciliis Deo deſtinati, draconum, ſerpentum, leonum, canum, aliorumque animantium terrenorum ſint receptacula: ſed etiam eò temeritatis progreſſi ſunt, ut quas Deus reconditas in ſe habet hominum ſortes, & in divina ſua mente de diverſis eventibus abſcondita decreta & judicia audeant. Nebulones quidam & phanatici homines jactitare ſe poſſe iſta deprehendere ex variis ſtellarum aſteriſmis, ſeu combinationibus diverſos hebraicos characteres efformantibus.

Cenſent igitur nugatores iſti cœlum à Deo conditum & expanſum eſſe veluti librum; atque ſydera hoc ordine eſſe collocata, & ad invicem interdùm concurrere, ut varias efforment figuras, quæ ſimilitudinem referant litterarum & characterum illorum, quos Deus primis hominibus in uſum conceſſit; quoſque à majoribus acceptos, ad poſteros Hebræi tranſmiſerunt. Ex iiſque characteribus putant hebraïca vocabula confici, quibus deſignentur & declarentur ea, quæ Deus de hominum & Regnorum ſorte ac fortunâ decrevit.

Hujus autem commenti primos auctores faciunt Hebræos, à quibus Chaldæi, deinde Ægyptij, & demùm Arabes, poſtmodùm nonnulli, nomine & charactere ſaltem, Chriſtiani illud ebiberunt & aliis propinârunt.

Ex recentioribus verò qui hac perniciosâ altiùs & curioſiùs ſapiendi cupidine fuerunt ineſcati, proferuntur imprimis *Cornelius Agrippa*, in occulta ſua philoſophia. *Paracelſus*, in ſuis Archydox. *Robertus Fludius*, in defenſione Fratrum Roſeæ Crucis. *Poſtellus*, comment. in Jetſira. *Gaffarellus*, lib. inſcripto *curioſitates inauditæ*, ubi inter cæteras ineptias hanc præcipuè commendat & propugnat: qui omnes eas indeviantes ſemitas declinaverunt, quòd Rabbinorum deliriis & commentis nimirùm eſſent addicti; eorum præſertim qui inanem hanc de ſcriptura cœleſti doctrinam pro ſolida venditarunt, quales fuerunt præſertim R. *Simeon* Oben *Jochaos* in Zorar Rabbi Abraham in Jetſira ſeu libro de creatione, *Rambam*, *Abenezram*, *Chomer*, *Abardanel*, &c.

Ut autem iſti nugi-venduli fidem aliquam ab incautis & imperitis hominibus ſtolidæ & evanidæ ſuæ aſſeverationi extorqueant: atque faciliorem ad iſtud dogma lectoribus viam ſternant, nonnulla proponunt obſervanda & prælibanda. *Primò*, ſciendum eſt, *inquiunt*, ſtellas, è quibus hi characteres conſtant, certò ordine à Deo, qui omnia ſummô conſiliô & ſapientiâ ſtatuit, eſſe diſpoſitas; tametſi mira in eis confuſio appareat. Accidit enim hominibus cœlum intuentibus, quòd ludi latrunculorum ignaris, quibus ea facies objicitur. Ut enim hi, diſpoſitas acies, vel caſu exiſtimant, vel quo conſilio tanta in eis diverſitas appareat, mirantur. Ad eundem prorſùs modum, quamvis in cœlo ſtellarum ordo nullus, vel ridiculus videatur, ſummâ tamen admiratione dignus eſt.

Secundò, Adjiciunt, quòd quamvis ſtellæ octavæ ſphæræ fixæ ſint, non tamen eaſdem litteras ſemper conficiunt, ſed pleræque illarum pro diverſo ſcilicet planetarum aſpectu, litteras variant: ita quæ ante hos decem annos litteram *Ihet*, hodie fortè *Mem*, ſive *Lamed* conſtituent. Quæ enim cauſa eſt ſecundùm Rabbinos, quòd hæc ſcriptura ſemper in futura reflectatur.

Tertiò, docent iidem Rabbini reſpiciendum eſſe ante omnia ad ſtellas ſeu aſtra nova quod maximas ea mutationes portendant. Utitur enim illis Deus, ut ex eorum aſpectibus, vel conjunctionibus novæ conficiantur litteræ, quibus de gratia ipſius & ira præmoneamur.

Quartò, adjiciunt ad hanc cœleſtem ſcripturam noſcendam, habendam eſſe inprimis rationem ſtellarum verticalium, quæ enim alicui regno impendent, eventus eidem futuros prænunciant, quô, *inquiunt*, obſervatô facilè intellectu erit, quod *Cardanus* de extrema cauda Urſæ majoris ſcribit, indicem ſcilicet hactenùs fuiſſe mutationis maximorum Imperiorum. Non enim ea ſola mutationes præſignificavit, ſed cum aliis juncta & lecta, verbis ſcilicet ex omnibus confectis, quibus Imperiorum occaſus vel ortus apertè, vel ſenſu obſcurô & myſticô præmonſtratus eſt. Sicut autem in omni ſcripturæ genere, littera quædam velut cardinalis extat, quæ in declinatione & conjugatione verborum & nominum locum non mutat: ita in mutatione Imperiorum hæc ſtella velut radicalis, & caput cæterarum hactenùs obſervata eſt, uti in voce *Petrus* littera P, major & caput eſt cæterarum quæ ſequuntur.

Quintò, obſervandum cenſent,

ad exactam illius ſcripturæ cognitionem requiri, ut diſtinguantur ſtellæ pro diverſa ratione partium Orientalium Occidentalium, Meridionalium, vel Septentrionalium; illæ enim pro vario ſitu diverſa prænunciant. Unde ſi quis bona, vel mala alicujus regni ex ſtellis illis verticalibus, aut non longè remotis præſcire velit, bona ab Occidente in Orientem, mala à Septentrione in Occidentem, ei legenda erunt; nam motus ſtellarum ab Occidente in Orientem naturalis eſt, alter autem ab Oriente in occaſum quaſi violentus. Quamobrem prior potiùs motus eſt attendendus, ut bona denunciet, mala verò ab Oriente in Occidentem legenda eſſent, niſi Jeremiæ primò dictum eſſet *à Septentrione pandetur omne malum*, fortè ideò quod loca illa utì procul à Sole remota, ac tenebroſò aëre horrentia, Cacodæmonum qui tenebras amant, videantur receptaculum.

Sextò tandem admonent hanc ſcripturam cœleſtem non ſemper explicitè, quæ futura ſint declarare, ſed interdùm compendioſè, & velut per epiſthomen, qualiter Balthazari Imperij everſio, & vitæ jactura pauciſſimis vocibus præſignificata eſt, Daniël 5. *Mene*, *Thecel*, *Phares*, ut verò, inquiunt, ſolus Daniël hæc verba interpretari valuit, ita neque omnibus hæc ſcripturæ cœleſtis myſteria patent, ſed iis duntaxat, quorum animus vitæ integritate mortalia hæc tranſcendit, & qui cabalæ ſecreta noverit. His præmiſſis nituntur figmenta iſta nonnullis Scripturæ textibus confirmare & ſolidare.

Proferunt inprimis illud Geneſ. 1. *Fiat firmamentum... vocavitque Deus firmamentum cœlum*, &c: ubi hebraicè locò *firmamenti* legimus vocem *Rakia*, quæ *expanſum* ſignificat, nimirùm inquiunt, ut ſignificaret Moſes cœlum expanſum eſſe veluti pellem quandam pergamenam, in qua litteras ſtellarum aſteriſmi, ſeu combinationes verba futurorum eventuum exhibeant; juxta illud Pſalmi 103. *Extendens cœlum, ſicut pellem*; quod confirmat Iſaias, *cap34.v.4. Complicabuntur ſicut liber cœli*, hoc eſt, inquiunt, cœli in quibus ſicut in libro omnium præſentium, præteritorum & futurorum eventuum rationes deſcribuntur, à Deo hominum ſceleribus irato in criminum vindictam complicabuntur, ut inverſo conſtellationum ordine, nihil ampliùs ex eis homines reſcire & intelligere valeant. Ludicra ſanè interpretatio & ipſorum nugatorum ſententiæ planè contraria. Enim verò ſi hanc cœleſtem ſcripturam ſolis piis, & integerrimæ vitæ hominibus legendam & intelligendam paravit Deus, quorsùm propter pravorum hominum nequitiam juſtos hoc beneficiò fraudaret.

Pergunt inſanire dicentes omnes, quæ hactenùs contigerunt ſpectabiles, & tremendæ Imperiorum & Regnorum everſiones, hac cœleſti ſcripturâ priùs fuiſſe deſignatas. Sic enim, *inquit Gaffarellus*, antequàm Judæi captivi ducerentur Babylonem, undecim apparuerunt ſtellæ Regno Judaïco verticales, tres exhibebant litteras hebraïcas, ex quibus vox *Nataq* conficitur, quæ *exſcindere*, *delere*, *& internecioni dare* ſignificat, & ex illis inſuper tribus litteris reſultabat numerus 505. quô ſignificabatur duratio Regni Judaïci à Saüle incœpti in Sedecia eſſe finienda. Sic etiam Regno Perſico aut Aſſyriaco finis & everſio contigit

contigit, poſtquam quatuor ſtellæ ei verticales vocem *Rob* efformantes longo ſatis tempore viſæ ſunt, quibus conficiebatur numerus 208. quot annos Monarchia à Cyro conſtituta duravit. Finis Græcæ Monarchiæ patuit quoque ex ſtellis quarumquatuor vocem *Parad*, quæ *dividere* ſignificat, conſtituebant exhibitô etiam numerô annorum, quo à primo ejus conditore Alexandro duravit. Athenienſium Regnum duravit annos 490. quem numerum ſtellæ quatuor ei verticales confecerunt in voce *Thaſar*, quæ ſignificat *anguſtiis affici*. Plura his ſimilia profert Gaffarellus.

At hujus ſcripturæ cœleſtis figmentum & vanitatem facilè non eſt demonſtrare; *Primò*, quia nullis legitimis fundamentis nititur, nam quæ ex divina ſcriptura proferunt oracula, alienum prorsùs ab eorum mente, juxta ſacrorum Interpretum ſententiam, ſenſum obtinent; nec eam ſignificationem ſacris illis verbis ullus Interpretum adjecit unquam, præter Rabbinos quoſdam in evolvendis Cabalæ ludicris myſteriis ineptientes.

Secundò: Si quæ eſſet hujus cœleſtis litteraturæ & ſcripturæ veritas & notitia, aliquod ejus veſtigium appareret in veterum Auctorum tàm ſacrorum quàm prophanorum ſcriptis: at altum apud eos omnes eſt de ea ſilentium; ac proinde ludicrum eſt & novum recentiorum Rabbinorum commentum, præſertim verò Babbi *Chomer* qui in his excogitandis & confirmandis næniis, plurimum temporis & operæ perdidit.

Tertiò: Tametſi gratis admittantur illæ cœleſtes litteræ, nulla tamen ex eis vocabula certò poſſunt confici, quippè cùm nullum ſit indicium ex qua parte debeat earum fieri compaginatio & lectionis exordium: nam præter quàm quòd aſteriſmi characteriſtici ſemper, & ubique locorum iidem ſint & immutabiles; ſingulis etiam è quibus illi ſpectari poterunt, locis & horizontibus communes exiſtunt, ac proinde in hoc bonum, in hoc malum æquo intuitu in iis cognoſcere licet. Quis igitur æquum ſe judicem, ac definitorem in hoc negotio adeo ludicro interponet; cum definiri nulla ratione poſſet, cui huic potiùs bonum aut malum, quàm illi regioni, aut civitati aut homini portendatur; aut quo tempore Scriptura minas intentans complenda ſit. *Accedit* quòd certò cognoſci non poſſit, cui potiſſimùm Regioni aut Regno ejuſmodi bona aut mala portenderentur; cùm ſub eadem cœli facie plures contineantur terrarum plagæ & variæ Regiones. Cùm enim hujus doctrinæ aſſertores commiſcuntur, iſtud eſſe colligendum & judicandum ex voce illius Regionis quæ eundem numerum continet, quem exhibent illi characteres cœleſtes; prorsùs inane eſt, plures enim Regiones ſunt quæ eundem in ſuis nominibus arithmeticum numerum efficient, ſi hebraicè efferantur; proindeque ex hac parte etiam apparet ſtolida hæc & inſana doctrina.

Confirmatur inſuper ex eo quòd abſurda ſit & falſa ea quam ingerunt ex illis cœleſtibus litteris ad hebraïcas arithmeticæ numerationis & ſupputationis comparatio; nam idem eſto judicium de cæteris ac de voce *Nataq*, quam Gaffarellus, & R. Chomer dicit efficere numerum 505. tot videlicet annos, quot duraſſe exiſtimat Regnum Iſraëliticum à Saüle, uſque ad Sedechiam; nam juxta Hebræos tres litteræ ex quibus

vox illa coaleſceit, majorem & ampliorem numerum efficiunt; ſiquidem littera *Num* 50. *Tau* 400. *Coph* 100. unde fit numerus 550. Eadem pariter hariolatio occurrit apud eundem Rabbi Chomer, qui jactitabat ſe per ſtellarum lectionem detexiſſe terminum Ottomanici Imperij, quòd ſeptem ſtellæ eſſent ipſi verticales quæ hanc vocem hebraïcè conficiunt *Caah*, quæ ſignificat *infirmari & interitui proximum eſſe*: Ex quibus litteris efficitur, inquiunt, numerus annorum 1025. quem complendum fore anno 1655. augurabatur, quippè cùm iſtud Imperium cœpiſſet anno Chriſti 630. At inanitatem hujus ſupputationis demonſtrat ipſamet vox *Caah*, quæ non continet numerum 1025. quem tam anxiè ad ſuum commentum detorquet Chomer, ſed tantùm efficit numerum 26. nam hebraïcè *Cahp* 20. *Aleph*, 1. *He*, 5. unde fit 26. Toto itaque cœlo aberrant, & nugas pro ſolida doctrina nobis venditant ineptientes iſti homines, dum abſurda iſta commenta obtrudunt.

Vltimò tandem inanitas hujus affirmationis apparet ex eo quòd illæ ſi quæ eſſent cœleſtes litteræ ex variis ſuis combinationibus, varium poſſint efficere ſenſum, immò & vocabulum; ſicut ex iiſdem quatuor litteris formantur hæc verba *Roma*, *amor*, *mora*, *Maro*, &c. Cum itaque una & eadem interpretatio tot & tam variis modis confici poſſit; ſenſum nunc bonum, nunc malum involventibus, quis unquam de vera & genuina characterum iſtorum cœleſtium ſignificatione poterit eſſe ſecurus.

Tædet plurimùm temporis ponere & perdere in confutandis fuſiùs mac-ſeriatorum hominum ſtolidis illis & inſanis documentis; quamobrem ab amplioribus calamum cohibeo.

---

§. XXII.

An Cœlum & Aſtra ſint colorata.

RESpondeo *quòd non*, aliàs nuſquam purum lumen emitterent, ſed ſemper ab eis emiſſum lumen referret colorem illius aſtri à quo profluerer: ut conſtat in conſpicillis vitreis, quæ ſi ſint viridis coloris, omnia quaſi virida exhibent

Nec refert quòd cœlum nobis appareat cœruleum, & aſtra ut fulva & aurea; talis ſiquidem color licet ſit realis, utpotè qui à ſenſibus percipitur, non tamen verus eſt & perſeverans color, ſed falſus ementitus, & citò tranſiens. *Duplex* enim eſt realis color: alius verus & permanens, qui diù permanet in corpore colorato, nec dependet ab agente extrinſeco, ut in ſubjecto ſuo perſeveret, qualis eſt, *v. g.* albedo in pariete, nigredo in corvo, *&c.* Alius ementitus & citò tranſiens, & qui dependet ab extrinſeco ut ſubſiſtat & perſeveret: talis eſt color cœruleus in aëre, viridis in mare, & illi colores qui in iride & vitro trigono cernuntur; quorum colorum apparentium diverſitas petitur, *tùm* ex diverſa modificatione lucis & radiorum refractione, *tùm* ex varia corporum diſpoſitione. Vnde fit ut color ille ſit cœruleus qui nobis apparet in aëre, in quo ſemper aliqui ſunt intermixti vapores, radios ſolis refrangentes, eumque colorem cœruleum exhibentes.

Nec Cœli nec Aſtra ſunt colorata.

§. XXIII.

Quaſnam Aſtra habeant qualitates.

Duplex eſt genusqualitatum, aliæ ſimplices, aliæ mixtæ.

R*Eſpondeo* 1. Qualitates eſſe duplicis generis; quarum aliquæ ſunt primæ & *ſimplices*, ex quibus ſcilicet aliæ fiunt & componuntur, quales ſunt *calor*, *frigus*, *ſiccitas*, & *humiditas*: Aliæ ſunt *mixtæ*, fiuntque ex priorum admixtione, quarum veluti ſunt appendices, quales ſunt *calor*, *ſapor*, *ſonus*, *&c.* Mixtæ ſunt iterùm duplicis generis: quædam enim ita neceſſariò primis attidenc, ut nuſquam inveniantur abſque primis, tales ſunt mox enumeratæ: Aliæ verò primas quidem conſequuntur, ſed non ita neceſſariò ut abſque illis facilè inveniri non poſſent; tales ſunt qualitates illæ quæ quantitatem modificant, putà *raritas*, *denſitas*, *levitas*, *figura*, *ſoliditas*, &c.

Aſtra non habent primas qualitates formaliter.

Dico 1. primas qualitates, & primas neceſſariò conſequentes in aſtris non reperiri formaliter: ſed ſolùm virtualiter. *Prima pars* clara eſt, alioquin cœlum & aſtra eſſent tranſmutabilia & corruptibilia: tranſmutationes enim & corruptiones, ex primis qualitatibus oriuntur, ut infrà probabimus: ſed cœlum & aſtra nec generabilia, nec corruptibilia ſunt: Ergo, *&c.* *Secunda pars* ipſâmet conſtat experientiâ, experimur enim quædam aſtra calefacere, alia frigefacere; *&c.*

Dices 2. *ex cap.* 38. *Job*, conſtat cœlos concentum & harmoniam edere his verbis; *concentum cœli quis dormire faciet.*

Reſp. per illa verba non intelligi verum ſonum, qui ſit qualitas: ſed ſolùm indicant concinnam cœleſtium motuum proportionem; ita quòd quemadmodùm ex diverſis vocibus ſecundùm regulas modulantibus, fit ſonora vocum concordia; ſic ex diverſis cœlorum motibus, mira fit orbium cœleſtium circulatio. *Non* autem vult Scriptura cœlos ſonum edere, ut quondam imperitè Pytagoras aſſeruit, dicens illum concentum à nobis percipi non poſſe, eò quòd haberemus aures oppletas ſonis, qui fiunt his in inferioribus partibus. *Verùm* egregia fictio! ſi enim talis concentus hic audiri nequeat, quonam pactô eum audire potuit Pytagoras? & ſi non audierit, cur ergo admittendum eſſe contendit?

Hinc ex eorum motu, nullus ſonus nec calor producitur.

Dices 3. qualitates neceſſariò primas non conſequentes, poſſe cœlis & aſtris ineſſe; aſtra ſiquidem *rara* ſunt & *denſa*; aliàs commodè explicari non poſſet qualiter Solis lumen excipere, & reflectere queant: nec ullus ſuppeteret modus ad detegendas & explicandas illas maculas, quas in Luna conſpicimus. Ipſi pariter ineſt *perſpicuitas* & *opacitas*: Illud enim perſpicuum eſt & diaphanum, quod viſum non terminat, nec lucis diviſionem & trajectionem impedit: ſed cœlum tale eſt, quippè cùm ab aſtris emiſſum lumen ad hæc inferiora non retineat; ipſaque aſtra ſecundùm mediam ſui orbis partem perſpicua ſint, quippè quæ à Sole emiſſum lumen in ſe recipiant, & in hæc inferiora diffundunt. *Opacitas* eſt etiam in ipſis reperienda; enim verò ſi nulla in cœlis & ſyderibus eſſet opacitas, quânam ratione Luna media inter Solem & terram poſita præpediet diffuſum Solis lumen ne ad hæc inferiora pertingat, unde ſequitur Solis eclypſis? Quâ-

Habent autem qualitates ſecundas.

nam pariter ratione cerni poſſent illæ maculæ; quæ in plenilunio in Luna conſpiciuntur: *Duritiem* & *mollitiem* cœlis & ſyderibus tribui poſſe nullus inficiabitur; quippè cùm jam diximus cœlum eſſe fluidum; fluiditati autem ſumma competit mollities *Dura* ſunt aſtra, aliàs quânam ratione moveri poſſent ſi nullam prorſus haberent duritiem? Non poſſent concitatiſſimo & rapidiſſimo motu circumvolvi, quin ſæpiùs in ſe invicem permiſcerentur, quod tamen nuſquam contigiſſe omnes fatentur Mathematici.

---

§. XXIV.

Quomodò Cœlum & Aſtra luceant.

Cœlum non lucet à ſe.

R*Eſp.* 1. Cœlum nullam habere lucem à ſeipſo; fluidum enim eſt, nec conſequenter capax eſt emittendæ lucis, etſi non ſit incapax illius recipiendæ. *Inſuper*, ſi quam lucem cœlum haberet à ſeipſo & independenter ab aſtris, poſſet pariter ſine aſtris deprehendi, & conſpici: ſed nullus uſquam Mathematicorum cœlum deprehendere potuit, diverſoſque cœlos conjecerunt omnes & deprehenderunt ex variis diverſiſque motibus aſtrorum: Ergo cœlum à ſeipſo nullam lucem poſſidet, ſolùm que ab aſtris illuminatur, non ſecùs ac aër fulgente Sole aut Lunâ, rutilat & lucet.

Aſtra omnia lucem aliquam habent.

Reſp. 2. Aſtra omnia lucem aliquam à ſeipſis poſſidere; etenim ſi Luna, *v. g.* nullam à ſe lucem haberet, dum radiis ſolaribus deſtituitur propter interpoſitionem terræ mediæ inter ipſam & Solem, nullatenùs à nobis poſſet videri; ſed dum luna eclypſim patitur, non minus à nobis conſpicitur: Ergo lucem aliquam à ſeipſa poſſidet. Quin etiam in ea parte quà à Sole non irradiatur, aliquo licet ſubobſcuro, perfunditur lumine, quod ab alio quàm ab ipſius diſco & entitate non poteſt profundi: nam quòd comminiſcuntur aliqui hanc ſubobſcuram lucem repetendam eſſe a reflexione luminis ſolaris à terra ad ipſam uſque directa, aut à refractione lucis aëris vicinioris evanidum prorſus commentum apparet. Quî enim fieri poteſt, ut tanta ſit ſolaris luminis reflectio aut refractio; ut ad ipſum Lunæ orbem tantoperè diſſitum poſſit pertingere cùm ipſa luminis repercutio ea in parte terræ, quam radius ſolaris attingit ad cæteras partes pari modo non illuminatas ob condenſatas & oppoſitas nubes non effundatur. *Accedit* quòd initio mundi, & conſtat ex 1. *cap. Geneſ.* Deus fecit duo luminaria magna, unum quidem minùs, nimirùm lunam ut præeſſet nocti; igitur Luna adeò producta eſt ſplendida, non luce à Sole tunc mutuatâ, utpotè cùm eôdem inſtanti unà cum ipſo producta fuerit: Habet ergo illa à ſeipſa ingenitam aliquam lucem. Idem dicendum de cæteris planetis, quæ etiam ſi phaſes ſeu mutationes, atque eclypſes patiantur, nihilominùs tamen in eo deliquio ſervant ſemper aliquam lucem, cujus beneficio poſſunt percipi ope Teleſcopii, ut aſſidua experientia teſtatur.

Nihilominùs tamen certum eſt Solem eſſe ex ſe maximè lucidum, atque præcipuum luminis fontem à quo cætera ſydera majorem ſui ſplendoris partem emendicant, quod utique ſatis ſuperque conſtat ex eorum ſyderum eclypſi, & Lunæ diurnis mu-

Maiorem ta-

men ſui luminis partem à Sole mutuantur.

tationibus, idcircò enim Luna eclypſim patitur, quia propter interpoſitam terram, emiſſum à Sole lumen non poteſt excipere; idcircò pariter nunc rotunda, nunc arcuata, nunc cornuta nobis apparet: quia diverſimodè à Sole conſpicitur, Lunæ ſiquidem ſphæra cum partim ſit diaphana, partim opaca, hinc fit ut modò magis, modò minùs luminis ſecundùm diverſum ejus ſitum & Solis aſpectum recipiat.

Idem cònſtat dè *Venere*, quia Teleſcopii ope in ea ſimiles phaſes deprehenduntur, quæ in Luna. In *Mercurio* ſimiliter aliquæ mutationes eximiô Teleſcopiô deprehenduntur: Utrùm verò idem ſit ſtatuendum de planetis ſuperioribus, nempe *Marte*, *Jove* & *Saturno*, ſimili argumento non probatur; quippè cùm planetæ illi eaſdem phaſes & mutationem non videantur pati. Nihilominùs tamen eoſdem pariter ex ſe non eſſe plenè lucidos, ſed à Sole ſuam lucem cum cæteris excipere indicium eſt, quod ipſi habeant debilius lumen, ſicut & luna. Si autem ex ſeipſis eſſent lucidi, vivaciorem & ſplendidiorem lucem ex ſe profunderent. Unde colligere licet quod ex diverſa ſua ad Solem applicatione, illius lucem diverſimodè excipiant & refundant.

Ad ſtellas autem fixas quod attinet, videntur illæ per ſe plenè lucidæ, nec lumen ſuum à Sole mutuari; *tùm*, quia fatentibus omnibus tanta eſt diſtantia Solem inter & ſtellas fixas, ut ſi quis exiſteret in una ex ſtellis fixis, Sol appariturus ſit ei velùt altera ex illis ſtellis: Ergo non magis poſſunt illud ſuum lumen, quod ad nos uſque reflectunt, à Sole mutuari, quàm terra poteſt lumen quod à ſtellis fixis recipit, ad eaſdem reflectere. *Tùm*, quia ſcintillatio, præſertim ſi juncta ſit cùm magna diſtantia, ſignum eſt corporis per ſe lucidi: at ſtellæ fixæ apparent ut ſcintillantes, & à nobis maximè diſtant; igitur indicium eſt illas eſſe per ſe lucidas.

---

§. XXV.

De aſtrorum luce ac lumine.

TAmetſi ea ſit lucis prærogativa ſingularis, ut non in numero, non in menſura, non in pondere, ut alia (inquit ſanctus Ambroſius, *lib. 1. Hexaëmeron*, *cap. 9.*) Sed omnis ejus in aſpectu gratia ſit...... quoniam ipſa facit, ut etiam cætera mundi membra digna ſint laudibus: nihilominùs tamen adeò recondita eſt ipſius natura & eſſentia, ut eam cùm ex veteribus, tùm ex recentioribus Philoſophis, etiamſi oculatiſſimis, nullus hactenùs deprehendere valuërit; quamobrem in ea ut cumque declaranda, tres potiſſimùm abiërunt in ſententias: quarum *primam* tradunt & tuentur Peripatetici, docentes lumen eſſe accidens reale & abſolutum, productum in corpore lucido in contiguis medij partibus, & propagatum per omnes illius remotiores partes, quantùm illuminantis corporis virtus ſeſe poteſt exerere.

Secundam ſententiam aperuit Carteſius, dicens lumen nil aliud eſſe, quàm ſubtilis materiæ ſuppreſſionem factam à corpore lucido, & ad oculos directam, ac in ipſis receptam. Quoniam verò refragari non poteſt lucem omnem potiſſimùm à Sole, veluti inexhauſto luminis fonte promanare, ut ipſius diffuſionem & vir-

axem motûs & revolutionis agitationem, ut ad longiſſimè diſtantia ſpatia poſſit particulas ſubtilioris illius materiæ impellere & comprimere: tametſi enim ignis è tormento bellico erumpens, aëris partes ſibi vicinas moveat, & agitet vehementiſſimè; nihilominùs impetus ille protendi non poteſt ad duas leucas: quis igitur induci poterit ut credat Solis motum circa proprium centrum tantâ violentiâ impellere ſubtilem materiam, ut ipſa ad innumera milliaria recta linea protendatur. *Accedit* quòd motus Solis circa ſuum axem ſit circularis: porrò motus circularis etiam circulariter impellit, & movet partes ſibi viciniores; nam rota velociſſimè agitata non rectum, ſed circularem motum partibus aëris circumambientibus communicat: Quî igitur fieri poterit, ut Sol circulariter motus, moveat aliquas particulas ſubtilioris materiæ in linea recta ad oculum uſque, aliis partibus circumjacentibus immotis? Quis perſuaſum haberi poterit ignem candelæ accenſæ partes iſtius materiæ tantâ virtute & vehementiâ poſſe comprimere, ut illas ad ſex leucas, ad quas lumen iſtius candelæ protendi poteſt, agitari poſſit & impellere? Maximè cùm partes illæ materiæ ſint liquidæ ex ſententia Carteſii; liquida autem facilè cedant impulſioni, nec longiùs, ut ſolida corpora impelli valeant.

Inſuper, ſi lumen nil ſit aliud, quàm materiæ ſubtilis per lineam rectam compreſſio, quâ ratione fieri poteſt reflexio luminis in corporibus opacis & ejuſdem in diaphanis penetratio. Quod enim in aliud corpus impingit, per alterius compreſſionem reſilire non poteſt, ut videre eſt in pila, quæ dum impellitur in ſolidum, nullô aliô ipſam premente corpore, continuò reſilit: ſi verò adſit aliud comprimens eamque retinens, non poteſt ullatenùs reſilire. Itaque ſi lumen fiat per continuam partium materiæ ſibi invicem ſuccedentium, & ſe continuò prementium impulſum nunquàm poterunt reflecti; ſicque nulla erit luminis refractio, cujus contrarium aſſidua experientia teſtatur: neque etiam apparet qualiter fieret luminis penetratio per corpus diaphanum; nam ut corpus illud per lumen magis radiatum fieret, neceſſum eſſet ut innumeris poris iiſque rectis foret præditum, quatenùs per illos ſubtilis hujus materiæ particulæ ad oculos noſtros permearent: ſed infinita illa pororum rectorum in corporibus diaphanis multitudo gratis & ſine ullo fundamento fingitur: pori enim corporum ex una parte recti ex alia ſunt obliqui. *Accedit* quòd nulla hujuſmodi tot pororum in vitro cauſa appareat: nam quod Cartheſius affirmat ſubtilem materiam eorum fuiſſe artificem, dum vitrum adhuc igne liqueſceret, inane commentum eſt. Cur enim ſubtilis materia in liqueſcentibus, & reſolutis per ignem metallis ſimiles poros rectos non ſibi paravit? Cur tales in mercurio & cera liquida in lacte & aliis hujuſmodi, quæ pari facilitate pervadit & penetrat, ac ipſum vitrum liqueſcens non efformavit.

Tandem, ſi objecta videantur per materiæ ſubtilis compreſſionem in oculos noſtros reflexam; cum objecta ſimul ex oppoſitis partibus videantur, ad dexteram ſcilicet & ad ſiniſtram, alia ſursùm alia deorsùm; conſequens erit materiam ſubtilem in medio interceptam mille impulſus contrarios excipere poſſe: ab objec-

vaporibus vel minimùm retardari? Si motus localis inſtantaneus eſſe nequeat, ſed neceſſariò ſit ſucceſſivus; quomodò in eodem inſtanti, quo Sol eſt in puncto Orientis, totum hemiſpherium noſtrum corpuſculis ab ipſo manantibus uſque ad Orientis punctum illuminatur. Sententia Peripateticorum hanc de motu locali inſtantaneo difficultatem non patitur: quia ſicut Sol eôdem inſtanti, quô fuit creatus lumen ſuum emiſit; ita lumen eôdem inſtanti quô producitur in una parte medii, aliud ſibi ſimile producit in aliis partibus vicinioribus, & hæ in aliis; ita ut non mirum ſit, quòd luminis propagatio ſic explicata penè fiat in inſtanti.

Inſuper: Si lumen eſſet flamma ſubtiliſſima, nonne propter ſuam raritatem ab hyber-no frigore extingueretur: Poſſet-ne ſalva atque integra aquam fluminis aut vas vitreum aquâ plenum undique penetrare? Scintilla ne minimùm in aqua conſervari poteſt; & milleſima ſcintilla pars diù multùmque abſque ullo ſui diſpendio in aqua, glacie nive ſubſiſtet.

Denique, ſi lumen in motu atomorum conſiſteret, cùm talis motus æquè in linea curva, quàm in linea recta fiat per tubum curvum & obliquè Solem aſpicere poſſemus; evidens enim eſt, quòd flamma illa ſubtilis per totum aërem agitata per tubum curvum tranſeundo oculum movere deberet ad videndùm Solem. *Adde* quòd cum accenſæ candelæ opponitur aliquod corpus opacum, explicari non poteſt juxta Gaſſendi ſententiam, cum illicò totum cubiculum obſcuretur; cùm enim totum ſit atomis igneis refertum, quæ interpoſitione iſtius corporis opaci nec interire nec expelli poſſunt, cur idem lumen quod prius erat in cubiculo non permanet?

---

§. XXVIII.

Propugnatur ſententia Peripateticorum

DE LUMINE.

CUm in ſuperioribus paragraphis lumen eſſe ſubſtantiam corpoream demonſtravimus; ſupereſt ut cum Peripateticis illud eſſe qualitatem phyſicam concludamus: ſic enim faciliùs explicantur omnes, quæ circa luminis propagationem, intentionem, reflexionem, refractionem oriuntur difficultates, ut patebit ex ſequentibus paragraphis; neque ullum ex ea deduci poteſt inconveniens, ut conſtabit ex ſolutione argumentorum quæ vel in ipſam vel pro ſua ſententia adducere poſſunt adverſarii.

Objiciunt itaque 1. quod ſuâ conſiſtit mole; quod cum diſpendio & immunitione corporis lucidi fluit, ut patet in igne, qui illuminando diſſipatur; quod omnes corporis affectiones habet, putà raritatem, aut denſitatem, figuram rectam, aut curvam, aut acuminatam; quodque iiſdem ac alia corpora legibus movetur, incidens per hos & illos angulos in objecta, reflexionis atque refractionis capax, illud non poteſt eſſe niſi ſubſtantia corporea: ſed hâc deſcriptione lumen ipſum adumbratur: ergo non eſt accidens, ſed corpus.

Nego min. Lumen enim neque ſubſiſtit formaliter & ſecundùm ſe cum aliqua extenſione aut figura;

hæc enim habet tantum à ſubjecto, cui inhæret, ſicut cætera accidentia, quæ in ſubjecto diverſas figuras obtinent, non formaliter & ratione ſui, ſed materialiter & ratione ſubjecti, ut ſi in tabula diverſæ figuræ variis coloribus deſcribantur: neque denſitas & raritas, ſed intentio & remiſſio lumini conveniunt: neque corpus lucidum ex emiſſione luminis imminuitur; aliàs Sol tantâ totieſque repetitâ luminis diffuſione totus eſſet abſumptus: unde ignis per illuminationem aëris non diſſipatur: partes enim ſuas ad circumferentiæ partes non diffundit, ſed innatô ſibi ſursùm tendendi impetu, partes ſuas in pyramidem colligit, & ad centrum ſuum rectà, & acuminatim contendit. Denique incidentia, reflexio & refractio non propriè & corporum inſtar, ſed analogicè lumini tribuuntur, modò infrà explicando.

Objiciunt 1. Luminis natura ex ejus origine & effectibus conjici debet; ſed lumen in ſua origine, ſcilicet Sole ignis eſt, & radii ejus in ſpeculi uſtorii focum collecti ignem in ſubjectam materiam accendunt, metalla & lateres ipſos fundunt, ut videre eſt Pariſiis in ſpeculo uſtorio Academiæ Regiæ, ergo lumen non eſt niſi flamma puriſſima.

Reſpondeo falsò gratiſque ſupponi Solem eſſe magnum ignem; ſi enim eſſet corpus fluidum, & inſenſibilium ſuarum partium motu continuo concitatum, quomodò figuram tam conſtanter ſervaret, motumque circularem adeò regularem teneret. Verùm ut id præteream, quod non eſt hujus loci diſcutere; dico lumen per ſe effectivè ignem non producere, ſed diſponere tantùm materiam combuſtibilem, idque non ſua virtute ſolâ, ſed præſertim mediante calore ſibi conjunctô: ſpeculum autem uſtorium lumen & calorem in medio diffuſum in ſuo foco colligendo intendit, adeò ut metalla reſolvant, & ſubjectam materiam ultimatè diſponant ad concipiendum ignem, ab ipſo Sole producendum.

Objiciunt 3. Nullum corpus lucet, niſi idem moveatur, ut in igne notiſſimum eſt: ſic lapis Bononienſis cùm calcinatus fuerit, Soliſque radiis expoſitus, noctu lucet: ſic mare tempeſtate agitatum, ſaccharum dum nocte celeri motu comminuitur: felium pili vehementiùs moti, ligna putrida, & quidam piſces putreſcere incipientes radios, ſcintillas, aut lucem emittunt; quia tunc partes habent celeri motu agitatas. Idem videtur in adamante rudi & non terſo, qui nunc eſt penes Magnæ Britanniæ Regem; affrictus enim duriori præſertim corpori radios inſtar lampadis evibrat. Id quoque patet in hydrargyro incluſo in illo Barometro Obſervatorii Regii, qui ſucceſſus in tenebris ſcintillas emittit; quæ omnia evidenter probant lumen nihil aliud eſſe quàm motum celerem atque ſubtilem.

Reſpondeo 1. nos non negare lucem aliquando cum motu eſſe conjunctam, ut patet in igne; ſed negamus lumen eſſe motum ipſum, aut ſine motu locali eſſe non poſſe; aliàs ubicumque motus eſſet, ibi lumen videretur, & nullum corpus ſolidum (qualia eſſe aſtra ſufficienter ex earum conſtanti figura atque motu conſtat) lucidum eſſe poſſet. Principii autem adverſariorum falſitatem evincunt ipſa, quæ nobis objiciuntur, experimenta: lapis enim Bononienſis, & adamas ille rudis noctu

dum lucent, non percipiuntur eſſe in motu, & dum calcinatur ille, iſte verò atteritur, nullam lucem habere videntur, cùm tamen tunc maximus motus cieatur: lux ergo illorum non ex motu, ſed ex natura eorum proficiſcitur; nativam enim lucem habere plures lapilli pretioſi, & aliqua alia quæ ſuapte naturâ videntur lucida vix negari poteſt.

Quoad ligna, piſces, & ſimilia putreſcentia, ſi dùm corrumpuntur celeri agitata ſunt motu, cur cætera quæ putreſcunt etiam citiùs, magiſque in auras diſſipantur, ſimili vel celeriori motu non agitantur? Et cur motus in his ut in aliis lumen non producit? citiùs ſanè cadaver corrumpitur, quàm lignum; parteſque ejus dum diſſolvuntur, ſunt in majori motu; fœtorem tamen tantùm, & non ſplendorem ſpargit. Si ubi motus eſſet, hinc lumen emitteretur; metalla liqueſcentia haud dubiè rutilarent. Quod ſi pili felium manu rudiùs perfricati igneſcere videantur, id non ex motu, ſed ab exhalatione ſicca & calida, quæ in aërem frigidum humidumque concitata intenditur & accenditur per antiperiſtaſim, eô penè modô quo fulmen frigore mediæ aëris regionis cuditur. In comminutione verò ſacchari, & colliſione ſaxorum ignei quidam ſpiritus excluduntur, qui lucem illam exhibent, non quòd ſpiritus illi cum tanta copia & vi emittantur, ut poſſint totum aërem circumambientem ſuâ ipſi præſentiâ replere & illuminare: ſed quia ſpiritus illi per ſe lucidi lumen in medio circumfuſo producunt.

Ex mari verò tempeſtate concitato vapores in aërem emittuntur, quæ maximô motu exſiccatæ, atque calefactæ, & permixtæ exhalationibus è ſublimiori aëre demiſſis incenduntur, & fulgurare videntur; talis tamen fulgor eſt qualitas ab ipſis producta, non verò pars aliqua exhalationis per aërem diffuſa.

Falſum eſt denique vermes illos lucidos, qui in dumetis noctu deteguntur, non lucere niſi dùm vivunt, maximumque in ſe motum excitant; teſtatur enim *R.P. Agrangia* ſe unum ex his vermiculis in duas ſecaſſe partes, & partem lucidam ab opaca ſeparaſſe, ſeque in ea reperiſſe albuminis quoddam genus, quod in aliquot adhuc partes diſtributum, ſtellularum inſtar ad unius horæ quadrantem ſplenduit, nimirùm donec albumen exſiccatum eſt: ſed poſt iſtius vermis ſectionem non poterat perſeverare motus, qui in parte lucida iſtius vermis eô vivente fingitur; dicendum eſt igitur hanc ineſſe iſti albumini luceſcendi virtutem ingenitam.

Objiciunt 4. Quandò caſu aliquò gravem ictum in oculo ſuſtinemus, aut oculos ſponte certô quôdam modô perfricamus, aliquot percipimus lumina, quæ certè oriri nequeunt niſi ex motu tunc facto.

Nego motum illum eſſe cauſam iſtius oculorum corruſcationis, cum enim à loco illuminato in obſcurum tranſimus, multum adhuc lumen nobis videre videmur. Sed in iſta converſione oculorum ad locum tenebroſum, oculi nullum motum violentum & extraordinarium non patiuntur; ergo ſicut hac in occaſione, ità nec in alia, motus eſt cauſa iſtius illuminationis: meliùs ergo dicetur lumen eſſe qualitatem quæ fortiter oculis impreſſa aliquandiù in eis remanet, amotâ etiam cauſâ ſui productivâ; quæque per ictum vel per frictionem excitatur vehementiùs. *Adde* quòd

ſicut in oculis felium & luporum noctu ſcintillantium multùm eſt innati luminis ità ſaltem modicum eſt lucis ingenitæ in humore criſtallino oculorum noſtrorum quæ preſſione & confuſione oculi, ſenſibilis nobis efficitur.

Objiciunt ultimò aliqui recentiores Ariſtotelem dicentem libro de ſenſu & ſenſibili: *Ineſt aliquid igneum in perſpicuo, cujus præſentia lumen eſt & privatio tenebræ.* Et lib. 5. Topic. cap. 5. tex. 12. *Non eſt una ſpecies ignis, quandò quidem ſpecie differunt pruna & flamma, & lux quorum unumquodque eſt ignis.* Et in probl. q. 33. quærens cur nox ad audiendum aptior eſt, quàm dies, reſpondet: *Eſt aër interdiù denſus, ut qui luce radiiſque refertus ſit; noctu autem rarior, quod ex eo ignis & radii receſſerunt, quæ corpora eſſe dixeris.* Accedit auctoritas divi Auguſtini, qui libro 7. de Gen. ad litt. cap. 15. dicit: *Quoniam anima eſt incorporea, corpus quod incorporeo vicinum eſt, ſicuti eſt ignis, vel potiùs lux & aër primitùs agit.* Quibus Scriptura ſacra favere videtur, ubi dicit lucem fuiſſe creatam à Deo; quæ omnia convincunt lucem, atque lumen verum eſſe corpus.

Reſpondeo de Ariſtotelis mente nullatenùs dubitari poſſe: ſuam enim opinionem diſertè aperit, atque probat 2. de anima 7. contra Empedoclem. Unde in 1. loco citato per aliquid igneum, non eſt intelligenda pars aliqua ſubſtantialis ignis, ſed aliqua proprietas accidentalis; cùm enim lumen ſit accidens igni connaturale, rectè denominatur igneum; quia vel ab igne aliquandò procedit, vel ab aliquo alio cum ſimilitudine ad lumen ipſius ignis. *Ad 2. locum* dico Ariſtotelem per lucem, ignem ſubtiliorem qui eſt in ſuo centro intelligere; dividit enim ignem in prunas, flammam & lucem. Prunas vocat ignem in materia craſſiori, flammam in materia aërea, lucem vero in concavo Lunæ. *In 3. loco* aliiſque ſimilibus ex problematis, & logicis deſumendis, Ariſtoteles non ex ſua, ſed ex Democriti, Empedocli, & aliorum ſententia diſputat, & cum ibi ex profeſſo talem quęſtionem non examinet, ſed exempla tantùm proferat, quæ modò ex ſua, modò ex aliorum auctoritate deſumit, non multùm de iis curandum eſt.

Ad ſanctum Auguſtinum dico per lucem eum intelligere ignem ſubtiliorem, ut facilè legenti patet. Similiter ad auctoritatem Scripturæ ſacræ adductam, dico lucem creatam fuiſſe materialiter, id eſt, cum corpore lucido, quod ibi lux vocatur.

---

§. XXIX.

Quid ſit lux & lumen juxta Peripateticorum ſententiam.

LUx *eſt qualitas patibilis ſeu viſibilis abſque colore, naturaliter conſequens ſubjecti lucidi naturam.* Deducitur ex Doctore *in 2. d. 13. q. 13. n. 11. Primò* dicitur *qualitas*, quia eſt accidens, ut omnes cum Doctore fatentur: & meritò quidem; non enim eſt ſubſtantia; *tùm* quia ſubſtantia non eſt per ſe ſenſibilis, lux autem à ſenſibus, viſu nempè percipitur: *tùm*, quia lux eſt accidens in igne, quippè cùm poſſit adeſſe, & abeſſe ab illo ſine illius interitu; ergo pariter eſt accidens in omnibus

aliis ſubjectis; quod enim eſt accidens in aliquo, eſt pariter accidens in omnibus, inquit Ariſt. 1. *Phyſ.* 4. 27. ergo lux non eſt ſubſtantia, ac proinde eſt accidens: ſed non eſt quantitas, quippè cùm quantitas ex ſe non ſit lucida: ſed ſolùm extenſiva, nec pariter eſt ulla ex relationibus cathegoricis, quia illæ non ſunt ſenſibiles; ergo eſt qualitas.

Et ad patibilem qualitatem. redescendam. 2. *Patibilis*: apprehenditur enim à ſenſu, & cum oculo facit viſionem. 3. Eſt *viſibilis*, per quod diſtinguitur à cæteris qualitatibus, quæ à cæteris ſenſibus percipiuntur, ut ſunt odor, ſapor, *&c.* 4. *Abſque colore*, ut ab omnibus coloribus diſtinguatur, qui licèt percipiantur ab oculo, non tamen ut medium viſionis, ſed ut objectum illius apprehenduntur. 5. Cætera adduntur, ad denotandum lucem ita neceſſariò corpori lucido eſſe conjunctam, ut ſolùm divinitùs ab eo ſeparari poſſit, per quod diſtinguitur à lumine, radio, *&c.*

Definitio luminis expenditur. *Lumen eſt ſpecies intentionalis à luce in medium illuminatum emiſſa*; ita Doctor in 2. *d.* 13. *q.* 1. *n.* 3. & patet; *Tùm*, quia ſi lumen non eſſet intentionalis ſpecies, ſenſationem impediret; quælibet enim qualitas non intentionalis, (putà color) ſupra ſenſum viſûs poſita, ſenſationem præpedit, ut conſtat: ſed ipſamet quotidiana docet experientia, lumen nequaquàm impedire viſionem ſive lucis, ſive coloris, ſive alterius luminoſi; quinimò potiùs conducit ad iſta conſpicienda, & ſine lumine nullatenùs hæc percipi poſſent: Ergo *&c.* *Tùm*, quia quidquid affirmatur de ſpecie intentionali viſibili, lumini competit; ſicut enim ſpecies intentionalis viſibilis producitur à corpore viſibili, & immittitur per

Et probatur illud eſſe ſpeciem viſibilem lucis.

totum ſpatium, per quod ſit viſio ita ut nullò modò conſpici queat niſi quando terminatur ad opacum ſic lumen non permeat ad oculum videntem, niſi per medium viſionis putà aërem diffundatur, *&c.*

Dices 1. Species viſibilis eſt id mediante quò aliquid videtur, non verò objectum, quod cernitur: ſed lumen cernitur. Ergo, *&c.*

Reſp. ſpeciem conſiderari poſſe duobus modis, ſcilicet quatenùs per aërem aut perſpicuum corpus diffunditur, vel quatenùs ad aliquod opacum corpus terminatur. Unde ad arg. diſtinguit maj. Doctor in 2. *d.* 13. *n.* 6. Species viſibilis per aërem diffuſa & non terminata, eſt medium viſionis, nec videtur, *concedit*: terminata ad corpus opacum, *Negat*: ſicut enim, inquit, ſpecies coloris percipitur, dum ad corpus aliquod opacum terminatur, ut patet de radio ſubeunte per vitrum coloratum; apparet enim color in pariete, ubi terminatur radius ille, nec tamen in medio percipitur; neque propter illius viſibilitatem definit eſſe ſpecies coloris; quia ſi, ubi terminatur ille color, aliquis eſſet oculus, tunc videretur vitrum coloratum, non tamen videretur illa ſpecies: idem dicendum eſt de lumine, quod non percipitur niſi ratione terminationis.

Inſt. Species viſibilis non denominat ſubjectum in quo eſt: aër enim qui eſt in horto viridi, non denominatur viridis, licèt impleatur ſpeciebus ab objectis viridibus emiſſis; ſed lumen denominat aërem lucidum: Ergo non eſt ſpecies intentionalis viſibilis.

Negari poteſt major (inquit Doctor ſuprà laudatus *n.* 8.) Quippè cùm omne accidens natum ſit de-

nominare ſubjectum in quo eſt; tamque ſpecies intentionales ab objectis viridibus in aërem transfuſæ, poſſunt eum denominare viridem, ac ſpecies lucis eum denominant lucidum.

Vel diſting. Species purè intentionalis, quæ nullum niſi in potentia vitali producit effectum; *Concedo*: ſpecies ſimul realis & intentionalis, quæ non ſolùm effectum ſuum producit in oculo repræſentando objectum, cujus eſt ſpecies; ſed ſuam etiam virtutem exerit in medio; *Nego*: Lumen autem eſt qualitas, quæ non ſolùm eſt ſpecies repræſentativa lucis in oculo; ſed quæ eſt etiam diſpoſitiva medii ad viſionem lucis, vel objectorum à luce illuſtratorum: diſponit autem medium reddendo illud actu diaphanum; aër enim, *v. g.* quod ſecundùm ſe eſt tantùm potentia tranſparens, actu diaphanum efficitur per lumen; unde lumen definitur ab Ariſtotele *actus perſpicui ut perſpicuum eſt*; id eſt, forma, quâ corpus fit formaliter perſpicuum: lumen igitur determinat objecta opaca; quia ea perſpicua ſecundùm ſuperficiem & viſibilia efficit: denominat aërem lucidum, quia illum diaphanum efficit, denominat oculum perſpicientem objecta, quia ea ipſi repræſentat. Tria igitur ſunt luminis munera præcipua; 1. reſpectu colorum quos reddit ſecum viſibiles, & ſic habet rationem objecti materialis quod videtur, & objecti formalis quod eſt ratio aliud videndi. 2. Eſt reſpectu medii quod præparat ad viſionem. 3. Eſt reſpectu potentiæ quam movet & determinat ad ſuiipſius, nec non lucis aut aliorum perceptionem.

Dices 2. Species intentionalis non poteſt lædere ſenſum nec habere aliquem effectum realem: ſed lumen lædit ſenſum, ergo, *&c.*

Nego maj. Cum enim ſpecies intentionalis ſit realis & phyſica, cur non poſſet ſenſum realiter afficere! nonne ſpecies ſoni gravis aurem lædunt? *Vel Nego min.* Hæ enim pravæ affectiones proveniunt non quidem à lumine; ſed à qualitate vitioſa ab aſtro unà cum lumine diffuſa, tales enim qualitates profluere ab aſtris, nullus negabit, qui influxus agnoſcet & experietur.

Dices 3. Quotieſcumque percipitur ſpecies intentionalis, percipitur & objectum; ſed percipi poteſt lumen non perceptâ luce, à qua emittitur, poteſt enim percipi lumen diffuſum per cubiculum, in quo non poteſt videri lux Solis à qua tale lumen diffunditur.

Diſtin. maj. Quandò objectum emittit ſpeciem tantum rectè aut reflexè, *Conc. maj.* Quandò illam emittit etiam refractè, *Nego maj.* Lux autem poteſt emittere ſui ſpeciem per lineam nedùm rectam & reflexam, qualiter cætera objecta ſuas emittunt ſpecies, ſed etiam per refractam: hæc autem ut evidentiùs percipias, quæro:

---

§. XXX.

Quid, & quotuplex ſit radius.

RESpondet Doctor in 2. *d.* 13. *n.* 4. Radium eſſe triplicem, ſcilicet *rectum*, *refractum & reflexum.* Primus eſt qui diffunditur per corpus diaphanum nullò ſubeunte obſtaculò, quod luminis transfuſionem impediat. Secundus eſt qui propter occurſum corporis diaphani aliquatenùs opaci multiplicatur in medio omninò diaphano, non quidem ſe- *Triplex eſt radius, rectus, refractus, & reflexus.*

cundùm lineam rectam, ſed ſecundùm obliquam. Tertius eſt, qui propter occurſum corporis opaci, & aliquatenùs tantùm diaphani veluti reflectitur in ſuum medium. Hæc autem ut evidenter pateant.

Advertendum eſt 1. Corpus lucidum ſicut & cætera agentia phyſica ſuum lumen propagare per lineam rectam; natura ſiquidem (inquit Doctor laudatus, *n.* 7.) ſtudet compendio; recta autem via omnium eſt breviſſima: Sed huic luminis diffuſioni duplex occurrere poteſt impedimentum, ex quo fit refractio & reflectio. Omnis ſi quidem actio directa, cum fiat per ſphæram, ſicut, *v.g.* ignis calefacit infrà & ſuprà, ante & poſt, à dextris & à ſiniſtris; ſic pariter candela, *v. g.* ſuum lumen ſphæricè diffundit per medium capax luminis, & eo uſque propagatur talis luminis ſphæra donec pervenerit ad terminum ſuæ virtutis, ultra quem lumen effundere nequeat. Si autem antequam hæc diffuſio attigerit terminum ad quem ſeſe extendere poteſt illius virtus activa, occurrat corpus aliquod opacum impediens ulteriorem luminis diffuſionem, tunc lumen refrangitur aut reflectitur, unde reflectio & refractio petenda eſt ex diverſitate corporis præpedientis ulteriorem luminis diffuſionem, hinc

Et quomodò fiant.

Advertendum eſt 2. Omne corpus terminativum luminis eſſe diaphanum: *Diaphanum* autem à Græcis dicitur, à Latinis perſpicuum ſeu tranſparens. Hoc autem eſt duplex *terminatum* ſcilicet & *interminatum*: Primum eſt quod lumen ſuſcipit dumtaxat in ſuperficie, *v. g.* terra & quæ cum ipſa conveniunt in opacitate, ut lignum, ſaxa, *&c.* Secundum eſt, quod lumen ſuſcipit in ſua profunditate, & ſecundùm ſe totum à lumine pervaditur.

Quid ſit corpus diaphanum & quotuplex.

Hoc iterùm duplex, ſcilicet *ſolidum* & *fluidum* 1. Eſt cujus partes non ſunt ſolidæ, qualis eſt, *v.g.* aqua & aër. 2. Eſt cujus partes ſolidæ ſunt, qualia ſunt, *v. g.* carta, vitrum, *&c.*

Quando autem lumen occurrit corpori diaphano terminato, tunc reflectitur & quaſi reſilit verſus principium ſui, ſicque fit reflectio: dum verò occurrit corpori interminato ſive fluido ſive ſolido, tunc propagatur per illud corpus, non quidem directè, ſed obliquè, ita ut curvus & fractus appareat, ut videre eſt in radio ſolari per feneſtram vitream in cubiculum ſubeunte. Præſertim verò refrangitur radius, dum occurrit corpori figuræ ſphæricæ vel curvæ; tùm enim multi radii refranguntur, & coëunt in piramidis aut coni modum, ſicque radii illi per refractionem deſinunt in acumen in quo majus lumen conſpicitur, ut patet in phiala vitrea aquâ plena corpori lucido expoſita.

Quomodò formetur radius refractus.

Idcircò autem radii magis refranguntur in corpore ſphærico; quia cum ibi majorem pati debeant ſui diviſionem, ſicque proximo ſubjaceant ſuæ deſitionis periculo, idcircò ſeſe colligunt, ut faciliùs ſe invicem tueantur & foveant. Non ſecùs ac aqua decidens ſuſcipit figuram ſphæricam, ut partes illius ſit collectæ faciliùs ſeſe foveant & reſiſtant corporibus corruptivis: idcircò autem magis refranguntur, dum terminantur ad corpus curvum; quia nempè in ipſius corporis curvitate faciliùs colliguntur, invicemque uniuntur; virtus autem unita major eſt ſeipſâ diviſâ.

Et quare.

Hinc apparet diſcrimen aſſig-

Diſcri-

men inter radium rectum reflexum, & refractum.

nanlum inter radium rectum, reflexum & refractum. Primus eſt, qui per corpus perſpicuum uniformiter diffunditur, nec ab aliquo terminatur: Secundus eſt, qui terminatur ad corpus opacum, & quaſi ſecundùm ſuperficiem diaphanum; non enim arbitror corpus aliquod eſſe omninò opacum, quia nullum eſt cujus profunditatem ne leviter ſaltem lumen ſubeat: Tertius eſt, qui terminatur ad corpus perſpicuum ſive fluidum ſive ſolidum; tale ſiquidem corpus ſecundùm ſe facile pervaditur à lumine ſecundùm omnem ſui profunditatem. Dixi *ſecundùm ſe*, per accidens enim eſt quòd corpori perſpicuo apponatur aliquod corpus opacum: *v.g.* ſtannum aut hydrargirum in vitro ſpeculari.

Diſcrimen inter opacum.

Hinc patet 2. diſcrimen inter corpus *opacum* & *perſpicuum*. Primum non eſt medium viſionis: ſecundum verò ſic, niſi per accidens aliquid ipſi apponatur, ut ſtannum vitro ſpeculari. Primum ſuſcipit tantùm lumen in ſui ſuperficie; ſecundum autem ſuſcipit in tota ſua profunditate. Primum terminat lumen ſimpliciter, unde eſt cauſa reflectionis: ſecundùm verò terminat tantùm ſecundùm quid, & ſic eſt cauſa refractionis.

---

§. XXXI.

Quomodo, & à quo fiant refractio & reflectio.

REflectio luminis non fit eòdem modo, quò diximus in 2. parte, aliqua corpora projecta reflecti verſus projicientem; lumen enim ſivè ad terram, ſivè ad aquam terminatum, non reſilit in aërem; alioquin migraret de ſubjecto in ſubjectum, quod nullus Philoſophorum admittit.

Quid ſit luminis reflexio.

Reflectio itaque luminis, nihil aliud eſt, quàm productio intentioris luminis propter occurſum corporis reflectentis, in compenſationem ejus quod ultrà produceretur, ſi corpus opacum diffuſionem non præpediret. Hinc fit ut ubi reflectio eſt per rectam lineam, tunc radius directus & reflexus ſunt unus actu: ſed virtualiter duplex, ratione ſcilicet novorum luminis graduum beneficiò reflectionis productorum. Quæ autem ſit cauſa hujuſce novi luminis quod ratione reflectionis aut refractionis producitur, non conſentiunt Philoſophi: quidam enim ſuſtinent id provenire à corpore terminante, quidam ab ipſo lumine terminato, alii ſoli agenti principali ſeu cauſæ productivæ luminis, & ita ſentit Doctor noſter loco citato, dicens hanc luminis multiplicationem provenire effectivè ab eadem cauſa, à qua provenit prima luminis productio, concurrente paſſivè corpore opaco terminante, & aëre recipiente: ita quòd cùm lux non poſſit longiùs ſuum diffundere lumen, tantùm illud intendit, quantùm illud extendiſſet, niſi occurriſſet corpus refrangens aut reflectens.

Et à quo fiat.

Rogabis. Quare lux Solis per totum aërem diffuſa, non videatur nocte, quippè cùm licet Sol nobis non appareat, ſuum tamen diffundit lumen per aërem, ut tùm Lunam tùm alia ſydera ſupra horizontem decurrentia ſuò lumine perfundat & illuſtret.

Quare lux Solis per totum aërem diffuſa, nocte non appareat.

Reſp. Doctor *locò citatò num. 6.* rationem eſſe petendam ex eo quòd lumen

lumen, ſicut & quælibet alia ſpecies intentionalis viſibilis non percipiatur, niſi quatenùs ad aliquod corpus opacum terminatur, ut ſuprà diximus: dum autem Sol eſt in noſtro *Nadir*, & immittit lumen ad lunam quæ eſt in noſtro hæmiſphærio, nullum eſt corpus opacum in aëre, quod emiſſum à Sole lumen terminet, proindeque à nobis videri nequit, niſi quatenùs eſt ad Lunam, & ſydera terminatum ac refractum.

Cenſerem tamen his addendum eſſe, quòd ut aliquid percipiatur, nedùm lumen debet eſſe terminatum, ſed inſuper debet pervenire ad oculum; ut patet exemplo ſpeculi, quod ſi in umbroſa & obſcura cubiculi parte conſtituatur, in eo non recipientur ſpecies immiſſæ à rebus exiſtentibus in alia parte illuminata: & ſimiliter ſi ponatur in parte illuminata, non recipiet ſpecies rerum exiſtentium in parte umbroſa; cujus ratio alia aſſignari nequit, niſi quia, ut aliquid percipi queat, ſpecies nedum terminari debent: ſed etiam pertingere ad potentiam videntem vel ad ſpeculum quod eas repræſentare debet. Unde cum nocturno tempore ſimus in umbra, nec lumen à Sole directè emiſſum ad nos pertingere poſſit, niſi refrangatur à ſyderibus; hinc fit ut illud intuëri non valeamus, niſi refrangatur: ſic pariter dum nubes denſiſſimæ præpediunt, ne refractio ad nos uſque pertingat; tunc in obſcurioribus umbris verſamur, & eò nox eſt obſcurior, quò magis præpeditur hæc refractio; eò verò lucidior, quò nullâ præpediente nubeculâ, ſolaris luminis refractio ad nos diffunditur.

Ex his collige 1. *Lucem* eſſe qualitatem viſibilem in corpore ex ſe lucido reſidentem. *Lumen* eſſe quali-

Diſcrimen in-

tatem ſeu ſpeciem intentionalem lucis in corpore non ex ſe luminoſo diffuſam. *Radium* eſſe ipſum lumen quatenùs recta linea diffunditur. *Splendorem* eſſe lumen reflexum à corpore polito opaco, putà à ſpeculo, marmore, *&c.* *Claritatem* eſſe ipſammet luminis manifeſtationem, ſi enim lumen includatur in aliquo vaſe opaco, lumen quidem erit, ſed non claritas. *Tenebræ* ſunt abſentia luminis à diaphano: *umbræ* tandem abſentia radii à loco.

ter lucem, lumen, radium, ſplendorem, & claritatem.

SECTIO SECUNDA.

De Corpore Elementari.

ELEMENTI nomen dupliciter uſurpatur, propriè ſcilicet & impropriè. 1. Significat id omne ex quo primò aliquid fit aut componitur; ſic litteræ ſunt elementa ſillabarum, ſillabæ elementa dictionis, materia & forma elementa corporis naturalis. 2. Indicat corpora ſimplicia ex quibus omnia mixta corpora coâleſcunt. Certum eſt autem elementum hoc ſenſu acceptum exiſtere, ſiquidem exiſtit principium internum corporis mixti quatenùs eſt mixtum; nam mixtum prout mixtum eſt, cùm opponatur corpori ſimplici, neceſſariò conſtat ex plurium corporum adunatione & permixtione: ſed illa principia interna corpus mixtum conſtituentia dicuntur elementa; igitur elementum exiſtit: quomodò autem exiſtat an in mixtis vel extra ea virtualiter, aut actu & formaliter; quid & quotuplex ſit elementum, quæve ſint elemento cuique propriæ virtutes & qualitates, jam determinandum eſt.

Elementi duplex ſignificatio.

§. I.

Quid ſit Elementum.

SI Ariſtoteli credas, 3. de cœlo text. 31. *Elementum eſt corpus in quod cætera dividuntur, in quibus ineſt potentiâ, aut actu: illud verò eſt indiviſibile in diverſa ſpecie.* Dicitur, 1. *Corpus*, ut ſecernatur à materia & forma quæ non ſunt corpora, ſed partes corporis. 2. *In quod catera corpora dividuntur*, ad excludendum cœlum in quod nullum corpus reſolvitur. 3. *In quibus ineſt potentiâ aut actu.* Niſi enim ineſſent & compoſitum conſtituërent, elementa non eſſent: *Elementum* enim nomen eſt officii, non naturæ; quomodò autem inſit mixtis, an potentiâ, an actu, infrà patebit. 4. *Indiviſibile in diverſa ſpecie*; ut diſtinguatur à corporibus mixtis, quæ in elementa ſpecie diſtincta reſolvuntur. Licèt enim elementa dividi poſſint in partes, non tamen reſolvuntur in diſtincta ſpecie, quia partes illæ ſunt homogeneæ: licet pariter in materiam & formam reſolvantur; hæc tamen reſolutio non eſt in corpora, ſed in partes conſtitutivas corporis.

Definitio elementi expenditur.

Clarius verò & compendioſiùs elementum definiri poteſt *corpus ſimplex ex quo inexiſtente mixtum componitur.* Dicitur *corpus*, nam ex materia & forma ſubſtantiali conſtat: *Simplex* non per excluſionem partium phyſicarum, quippè cùm componatur ex materia & forma, quæ ſunt partes eſſentiales phyſicæ, ſed per excluſionem aliorum corporum, nam elementum non conſtat ex variis corporibus ſicut mixtum: *Ex quo inexiſtente*, ſaltem potentiâ; nam elementa remanent in mixto ſaltem ſecundùm ſuas nativas qualitates attemperatas & permixtas, aut ſecundùm qualitates eis ſimiles. *Ex quo mixtum componitur*, quia elementum eſt principium internum corporis mixti, quatenùs mixtum eſt.

§. II.

Quot ſunt Elementa.

CUm elementa rerum naturalium principiis maximè ſint affinia, utpotè quæ ad corporum omnium mixtorum conſtitutionem concurrant; inde fit, ut plurimis veterum nullam inter ea diſtinctionem admittentes, tot cenſuerint eſſe elementa, quot principia rerum corporearum ſtatuebant. Verùm inter diverſas hac de re Philoſophorum ſententias, nulla æquè probabilis atque illa, quam ab Hipocrate acceptam Stoïci, Academici & Peripatetici propugnarunt, quatuor videlicet eſſe rerum omnium corporearum elementa, *Terram, aquam, aërem & ignem*: quia horum præcipuè corporum eſſe videmus qualitates quarum mutuâ amicitiâ, & pugnâ fiunt ortus & interitus. Quædam enim fiunt ex quibuſdam creſcente calore, quò aliquandò extinctô abeunt in alia: ita etiam ſiccata quædam intereunt, & alia humectata nimis; nihil autem interit quin aliud ex eo fiat: itaque fiunt omnia dictarum qualitatum terræ, aëri, aquæ & igni à natura inſitarum actione, mixtione aut diſſolutione.

Quòd autem quatuor illa corpora exiſtant, ſolus pertinax aut mente captus negabit: terram enim aquam & ignem cernimus. Et licèt aër pu-

rus noſtris non pateat obtutibus, illum tamen quibuſdam halitibus fuliginoſis admixtum videre licet, dum nempè in hyeme aſpiramus & expiramus; ipſius pariter exiſtentia ratione convincitur: *Tùm*, quia dum folles dilatantur, aliquo implentur, (vacuum enim natura refugit): ſed nullo alio impleri poſſunt, quàm aëre: *Tùm*, quia cum folliculus luſorius inflatur, etſi pedibus aut pugnis impetatur, ejus tamen latera vix poſſunt comprimi; cujus rei ratio nulla proferri poteſt alia, niſi quia aëris intus deliteſcentis virtus condenſationi reſiſtit.

Quatuor eſſe Elementa ſuadetur. Utrum verò quatuor illa corpora quæ noſtris ſenſibus obſervantur, ſint propriè dicta elementa, tametſi nonnulli Philoſophi affirment; ipſa tamen ratio manifeſta reclamat: *Tùm* quia elementis ſingulis tribuitur una ex quatuor primis qualitatibus in ſupremo gradu: at nullum ex quatuor præfatis corporibus has qualitates ita complectitur; ut conſtat experientiâ & ratione, ſiquidem ſumma humiditas nullam conſiſtentiam & partium unionem, & ſumma ſiccitas nullam continuationem & compactionem patitur, qualem tamen in aëre, aquâ, igne & terrâ noſtro uſui inſervientibus experimur. *Tùm*, quia elementa debent eſſe corpora ſimplicia & omnis mixtionis expertia: at nulla hujuſmodi in rerum natura ſeorſim ab aliis exiſtere videntur. Quæ enim terra? an hæc quæ nitro, ſulphure, mercurio & omnibus metallicis concretionibus eſt interſita; & alicubi eſt gypſus, alibi calx, creta alibi? Quæ aqua? an marina, quæ hic intolerabiliter eſt ſalſa, alibi amara, ubique vaporibus & aliis permixtionibus impura? Quis aër? an hic turbidus qui vapor aut nebula, aut ignea exhalatio, aut horum omnium permixtio videtur? Quis ignis? an carbo qui terræ multis generibus eſt craſſior? An flamma quæ nihil eſt quàm fumus ardens? Ex his igitur liquet elementa non aliter in rerum natura inveniri, quàm materia prima; nimirùm ſecundùm conceptum & coëxiſtentiam in corporibus mixtis, nullibi verò ſecundùm ſe & ſeorſim à mixtis, in quibus non tam exiſtunt actu quàm virtute & potentiâ, ratione qualitatum quæ eis attribuuntur.

An autem hujuſmodi corpora ſimplicia, ex quibus mixta coaleſcunt, ſint quatuor, nec plura, nec pauciora, vulgus Philoſophorum pluribus ſuadet; ſed (ut mihi videtur) efficaciter non perſuadet. *Probant enim* 1. ſic: Tot eſſe debent elementa, quot ſunt primæ qualitates omnibus mixtis communes: ſed illæ ſunt quatuor, putà calor, frigus, ſiccitas & humiditas: Ergo, *&c.* *Non urget argumentum*, nam duæ qualitates non contrariæ, quales ſunt ſiccitas & calor, convenire poſſunt uni & aliæ duæ alteri, & ſic tantùm duo erunt elementa; ac proinde ex quaternario primarum qualitatum numero non rectè inferuntur quatuor elementa. *Sed nullâ ratione perſuadetur.*

Probant 2. Tot ſunt elementa, quot fieri poſſunt combinationes quatuor primarum qualitatum in gradu præcellenti: ſed quatuor ſunt poſſibiles; prima eſt caloris cum ſiccitate, quæ igni competit; ſecunda eſt caloris cum humiditate, & aëri congruit: tertia eſt frigoris cum humiditate, & hæc aquæ tribuenda eſt; quarta denique eſt frigoris cum ſiccitate, & hæc terræ convenit: Nec ulla alia per naturam fieri po-

teſt combinatio : Ergo ſunt quatuor elementa.

Nihil evincit. *Tum* , quia elementa miſceri poſſent , etſi unicam tantùm haberent qualitatem : Ergo ut miſceantur , non eſt neceſſaria talis combinatio : *Tum* , quia ad mixtionem non eſt neceſſe ut quodlibet debeat attemperari à quolibet,ſed tantùm à ſuo contrario , *v. g.* calor à frigore ; ergo ad mixtionem non eſt neceſſaria talis combinatio. *Tum* , quia ſupponit , & non probat tantùm eſſe quatuor primas qualitates ex aliarum admixtione non ortas , colores enim, ſapores, & odores non eſſe pariter primas qualitates quis demonſtrabit ? *Tum* denique quia id probaret forſan eſſe quatuor corpora ſimplicia, quibus ex natura competunt tales combinationes ; ſed non probabit illa eſſe inter mixtorum principia ; ſi enim dixero mixtum habere calorem ab igne tanquam ab externo tantùm principio , vel ab aſtris , vel à ſua forma ſubſtantiali , quis contrarium evincet.

Unde in forma negari poteſt major. Nam ſequitur , dantur quatuor combinationes qualitatum primarum. Ergo dantur quatuor elementa, ſed hoc tantùm , ergo dantur quatuor corpora , & corporum naturalium genera , quibus hæ combinationes tribui poſſunt. Agnovit hujus conſequentiæ infirmitatem celebris inter Peripateticos Picolomineus , *lib.* 2. *de gener. & corrup. p.* 261. *n.* 3. ubi dicit : *Conſidero tertiò quòd hæc conſecutio videtur carere neceſſitate : complicationes non pugnantes ſunt quatuor ; ergo quatuor ſunt elementa , quia ex poſſe non poteſt inferri eſſe. Pro ſolutione dico, quod reverà Ariſtoteles non format hanc conſequentiam , ſed ſolùm dicit , rectâ ratione reſpondere apparentibus ſimplicibus corporibus.*

Probatur 3. Experientiâ quâ conſtat lignum , dum comburitur , in quatuor elementa reſolvi : lignum enim partim deficit in cineres , quæ terram referunt ; partim in fumum , qui aërem exprimit ; partim in humorem , qui aquam indicat ; partim denique in ignem.

Contra 1. Quodlibet mixtum ſolvitur pariter in ſalem & ſulphur chymicum , ut conſtat innumeris chymicis operationibus : Ergo hæc pariter inter principia debent recenſeri. 2. Falſum eſt lignum in ignem reſolvi , ignis enim ex ligni aduſtione de novo generatur , non autem ſolùm ſecernitur , & ab aliis ſegregatur. Falſum pariter fumum exhalatum eſſe aërem ; ſunt enim principiorum mixti tenuiſſimæ partes , quæ ignis virtute ſursùm elevantur ; idque patet experientiâ , nam ex accenſo communi ſulphure ſub campana , poſt aduſtionem , flores ſulphuris , & non aër in campanæ lateribus colliguntur ; ſic in ollæ ebullientis coôperculo , craſſiores ſpiritus , oleum , non verò aërem referentes , exprimuntur : Ergo , *&c.*

Probant 4. ex quatuor locorum diverſitate : Sunt enim quatuor loci , ſcilicet ſummus , ſummo proximus , infimus & infimo proximus : primus igni , ſecundus aëri , tertius terræ , quartus aquæ convenit.

Verùm. Hæc evincerent quidem quatuor illa corpora eis in locis exiſtere ; non tamen idcircò eſſe elementa comprobarent.

Deinde ſi quis ſit locus ſummus alicui elemento deputandus , maximè is qui ſupra aërem , & ut loquuntur , in concavo lunæ aſſignatur ææri;

at fieri non poteſt ut ignis, ibi conſtitutus ſit elementum, & concurrat ad conſtitutionem mixtorum: quæro enim quô motu id ageret, rectô an circulari? *Non circulari*, quia ſic nec ad centrum nec à centro movetur, ideoque ſic non poteſt pervenire ad locum mixtionis faciendæ, *Non etiam rectô*; nam is vel eſſet ſursùm vel deorsùm; non ſursùm, nam ſic multò magis à miſſione recederet; non deorſum, nam iſte motus eſt contra ignis naturam, ideòque violentiùs; at nullum violentum eſt perpetuum: hic tamen motus ignis elementaris deorsùm ad mixtionem perpetuus eſſe deberet, quia perpetuò mixta generantur.

Reponunt 1. quidam nullum violentum eſſe perpetuum, niſi adſit cauſa hujus perpetuitatis, qualem, inquiunt habet ignis elementaris, nimirùm divinam ordinationem.

Contra: Dicere quòd violentum ſit perpetuum, cùm habet cauſam ſuæ perpetuitatis, idem eſt ac dicere quod violentum eſt perpetuum, quia Deus dedit ipſi naturalem inclinationem ad efficiendum perpetuò aliquid ſibi contrarium, quod aperta eſt contradictio.

Reponunt 2. Duplex eſſe violentum; unum quod eſt contra naturalem inclinationem rerum, alterum verò quod ipſi non contrariatur, ſed eſt veluti quid medium inter id quod fit contra aut juxta naturalem rerum propenſionem. Porrò, inquiunt, hôc tantùm poſteriori modô ignis motus ad conſtitutionem corporum mixtorum, poteſt dici violentus.

Contra. Reponere poſſent alii Philoſophi diverſæ à nobis circa ſpecies motûs ſententiæ, quòd omnis motus fit vel ab interno principio, & eſt naturalis; vel ab externo & contra rerum propenſionem, & eſt violentus ſimpliciter, nullumque alterum motum violentum medium dari. *Deindè* quorsùm ignis elementaris ſuperiorem illum locum obtineret, in quo nec corporum mixtioni & conſtitutioni, nec perficiendo univerſo inſerviret.

Repones fortè ignem eſſe corpus omnium leviſſimum, ac ſubinde ſupremum locum, qui eſt ſub concavo lunæ occupare debere. *Verùm* reſpondeo non ſatis conſtare an ignis ſit omnium corporum leviſſimus; nam Ariſtoteles, 5. *Topic.* tres ignis conſtituit ſpecies, anthracen, flammam & lucem. Quis verò dixerit anthracen ſeu ignem corporibus mixtis adhærentem omnium eſſe leviſſimum. *Deinde* elementorum ſitus non tam à gravitate & levitate, quàm ex uſu, cujus gratia in naturam ſunt introducta judicium ferri debet.

Repones iterùm ignem ſupra aërem ferri, igitur locus ejus naturalis in quem tendit eſt ſupra aërem.

Reſpondeo 1. non omnem ignem ſupra aërem ferri, ut conſtat de anthrace: *Deinde* nulla eſt conſequentia, fertur ſupra aërem, igitur locus ejus naturalis eſt ſupra ignem; nam pariter liceret argumentari aves ſuo volatu ſuant & tranſcendunt aërem, fumus, & aquei vapores feruntur ſursùm in aërem; igitur eorum locus naturalis eſt ſupra aërem ſub concavo lunæ.

Repones denique flammam ignis in pyramidis figuram acuminatùm conari aërem tranſcendere, nimirùm quia ignis ad Lunæ concavum nativam ſedem habet.

Reſpondeo flammam aſcendere non quâ ignis eſt, alioquin omnis ignis aſcenderet, ſed quia exhalatio, quâ fovetur aſcendit, eamque ſequi-

tur ad omnem ipſius motum, ſive ſursùm ſive deorsùm, ſive obliquum, ut conſtat ex igneo miſſili, gallicè *une fuſée*. Sicut igitur non ſequitur, flamma deſcendit, ergo ignis ſphæra deorſum eſt; flamma obliquè fertur, ergo ignis ſphæra obliquè ſita eſt, ità non licet inferre, ignis aſcendit, ergo ignis ſphæra ſursùm eſt.

Probant 5. ex quatuor ſimplicibus motibus rectis, de quibus egimus in præludio præced. quæſtionis.

Verùm motus illi in duo principia refundi poſſunt, ſcilicet in gravitatem & levitatem. Nec magis apparet cur gravitas & levitas ſint elementorum qualitates, potius quàm mixtorum, quippè cùm utriſque conveniant, *Inſuper*, ſi gravitas & levitas conveniant elementis ſeorſim ſumptis & à mixto ſeparatis; ergo eſſent pluſquàm quatuor primæ qualitates. *Denique* fatentur omnes terram, aërem, ignem & aquam, quæ noſtris uſibus inſerviunt & ſenſibus patent, pura non eſſe elementa; quippè cùm plurimis admiſceantur mixtis corporibus & qualitatibus, viſu ſiquidem, guſtu & olfactu percipi poſſunt: ubinam ergo otioſa hæc deliteſcent pura elementa?

Fortè dicent, terram in centro ſuis eſſe ſordibus depuratam; Aërem in media regione nullis admiſceri halitibus; Aquam in profundioribus Oceani penetralibus, nullâ colluvie inquinari; Ignem in Lunæ concavo nullis agitationibus concuti, nullô indigere pabulo, & omnibus carere mixti paſſionibus.

Verùm hæc gratis proferuntur, non autem probantur ratione, cùm nullam proferant efficacem; nec experientiâ, cum nullus eórum terræ centrum, Lunæ concavum, Oceani receſſus, & illam aëris regionem adierit, ut qualia ſint in eis elementa experiretur: plura de his infrà.

Probant 7. ex iiſque conſtamus, ex quibus nutrimur: at nutrimur ex quatuor potiſſimùm elementis: ergo ex iiſdem conſtamus: conſequenter dantur quatuor elementa. Minor falſa eſt & experientiæ & rationi contraria: nam primò mixtis corporibus nutrimur, non puris elementis. Secundò demus hoc, nos remotè ali ex elementis; at inde non ſequetur dari quatuor elementa, poteſt hoc experientiâ comprobari; *v. g.* nos alimur carne bubula, quæ cum ſit corpus mixtum, videndum eſt unde bos nutriatur. Bos alitur ex herbis tanquam cibo, putà gramine & aquâ tanquam potu: quare tantùm duo reſtabunt elementa, aqua & terra; nam ipſæ herbæ ut gramina ex aqua & terra nutriuntur, quod ruſticis ſatis eſt notum. Ignis elementaris qui ſub convavo lunæ conſtituitur vulgò, ne hauritur quidem à nobis aut ab ullo animati, tantùm abeſt ut nutriat: aër hauritur à nobis aliiſque ad cordis refrigerium, non ut in alimentum cordis cedat. Quare retorquemus argumentum, ex quibus non nutrimur ex iiſdem non conſtamus: atqui non nutrimur quatuor elementis, ergo non iiſdem conſtamus; conſequenter quatuor elementa non ſunt, vi hujus argumenti.

Hæc tamen dicta ſint, non ut Peripateticorum partes abjiciam; ſed ut pateat quàm incertum ſit ferendum de elementis judicium.

§. III.

Quid ſentiant Chymici de elementis, & rerum principiis.

Que ſit Chimicorum de elementis ſententia.

OMnia penè Doctrinæ Peripateticæ principia convellere nituntur Chymici: Tùm alia ſtatuendo rerum elementa: Tùm novis appellationibus & barbaris neſcio quibus vocabulis indigitando ea in quibus cum Peripateticis quantùm ad rei veritatem concordant. Præcipua autem eorum quantùm ad præſens inſtitutum dogmata ſunt, ut ex eorum libris conjicere liquit.

1. Duplicis generis elementa ſtatuunt, quædam, *inquiunt*, viſibilia ſunt, noſtriſque ſolitò patent obtutibus; alia verò ſunt inviſibilia, quæ dicunt eſſe ſubſtantias quaſdam ſubtiles, vitales, fructiferas & animæ ſimiles; quas dicunt eſſe formas ſubſtantiales, per quas mixtum quodlibet in ſuo eſſe conſtituitur.

Viſibilia ſunt *terra* & *aqua*, quas tamen non admittunt eſſe interna mixti principia; ſed potiùs matrices & receptacula principiorum: dicuntque terram à principiis per artem chymicam ſegregatam, eſſe tenuiſſimum pulverem veluti in atomos redactum, nullius activitatis participem, ad hoc ſolùm aptum, quod principia excipiat: Terramque ſic conſideratam vocant aliqui *caput mortuum*, alij *terram damnatam*, alij *maledictam*, &c.

Cenſent pariter aquam à ſuis principiis ſegregatam, eſſe liquorem ſimplicem cujuſlibet ſalis diſſolutivum, ejus acrimoniam retundentem, & ipſum cæteris principiis immiſcentem.

His duobus duplicem addunt artificem; particularem ſcilicet, qui eſt quælibet forma ſubſtantialis mixti; & univerſalem, ignem intelligunt, cujus proprium eſt mixta diſſolvere & ejus principia ſegregare; idcircò autem illum nominant artificem, quia in cujuſlibet mixti reſolutione non apparet, ſicut nec forma ipſius mixti.

Tria itaque ſtatuunt elementa interna, ſcilicet *Salem*, *Mercurium* & *Sulphur*: contenduntque illa eſſe corpora omninò ſimplicia, & cujuſvis phyſicæ compoſitionis expertia, habentia tamen propenſionem ad mixti compoſitionem, & ad obſequium exhibendum formæ ſubſtantiali per ſuas virtutes inſitas.

Sal Chymicus (de uſuali enim quo cibi condiuntur, hîc non eſt ſermo, quippè cùm ille ſit corpus mixtum) *Sal*, inquam, *Chymicus eſt corpus ſimplex, per ſe primò ſapidum, ſolidum, aquâ liquabile.* 1. Dicitur *corpus*, ut diſtinguatur à materia & forma. 2. *Simplex*, ut ſecernatur à mixto. 3. *Per ſe ſapidum*, ſapor enim eſt primaria illius virtus & qualitas: nihil enim ſapidum agnoſcunt Chymici, niſi ſalis admixtione & participatione, quæ cum diverſa ſit, diverſus pariter eſt mixtorum ſapor. 3. *Solidum* ſeu potiùs ſolidans, quia mixta coâgulat, & facit concreſcere. Cætera indicant ejus liquabilitatem, ſal enim aquâ diſſolvitur. Pollet inprimis virtute conſervativâ; hinc à quibuſdam mixtorum balſamum appellatur; ipſius enim virtute mixta veluti condiuntur: unde fit ut melle & ſaccharo fructus diu ſerventur, eò quòd illa ſale nitroſo abundent.

Duplex diſtinguitur. *Primus* ſcilicet quatenùs eſt ab aliis principiis

ſecretus : & *mixtus* qui ab alijs principiis omninò non ſecernitur. Mixtus triplex admittitur : 1. eſt *fixus*, qualis eſt ſal marinus. 2. *Nitroſus*, qualis eſt ſal petræ. 3. *Armoniacus*, ſeu volatilis, ſuntque puriores ſalis partes & halitus, qui ex quolibet corpore mixto ab igne furſum elevantur.

Hinc inferunt Chimici ſal eſſe ſemen quoddam naturæ, omnibus rebus corporeis geneſim, conſiſtentiam & alimentum præbens, quamobrem Deus *res omnes divino ſale conſperſit*, inquit Homerus, non utique alia de cauſa, niſi ob virtutem ei inſitam, quâ non ſolùm ab omni corruptione immunia ſervat corpora; ſed & eadem mirâ fœcunditate propagat: cujus ſignum apertiſſimum eſt, quod nullum corpus ſive ex ſenſitivorum, ſive vegetabilium, ſive inanimatorum regno ſit, quod non hoc ſubſiſtat alaturque; aut quod deſtructum in illud non reſolvatur. Inde eſt quòd Deus maximè ſalis munere in omnibus ſacrificiis ſe delectari innuit, Levit. 2. *Quidquid obtuleris ſacrificij, ſale condies: nec auferes ſal fœderis Dei tui: de ſacrificio tuo; in omni oblatione offeres ſal.* Et Marci 9. *Omnis victima ſale ſalietur*; quem etiam ritum ab Ethnicis uſurpatum innumeri auctores teſtantur. Unde Ovidius 1. Faſtorum.

Ante Deos homini quod conciliare valeret
Far erat, & puri lucida mica ſalis.

Et Plinius, *lib. 31. cap. 7. Nulla ſacra conficiuntur ſine mica ſalis.* Quin etiam tantam hujus elementi virtutem, dignitatem & utilitatem cenſuit Deus, ut ejus quamdam energiam etiam ad animi ſanctitatem & morum informationem traduci voluerit: nam Fideles hortatur Apoſtolus, Coloſſ. 5. *Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, ut ſciatis quomodo oporteat vos unicuique reſpondere.* Plura his ſimilia ad ſalis commendationem tam ex ſacris, quàm prophanis Auctoribus poſſunt proferri.

Sulphur Chimicis eſt *Balſamum dulce, oleaginoſum & viſcoſum principium caloris naturalis, corporum coâgulum, & fons omnium odorum.* Eſt, inquàm, veluti balſamum, quippè cùm naturâ ſuâ viſcoſum ſit & odoriferum: cùm autem ſit oleaginoſum, confert ad unionem elementorum in mixto; nam ſicut ex aqua & arena non fit unum corpus, niſi calx aut aliud glutinoſum admiſceatur; ita elementa ſimul in mixto non cohærerent, niſi ſulpharis beneficiô agglutinarentur; ſuâ enim viſcoſitate ſalis ſiccitatem, & mercurij fluiditatem temperat; ipſum aſſimilant igni, quia accenditur, & in flammam ſolvitur. Quamobrem nonnulli dicunt illud nil aliud eſſe quàm ignem concretum; ſicut glacies nil eſt aliud quàm aqua congelata.

Unde nonnulli Chimici ſulphur, *ignem naturæ inviſibilem* eſſe pronunciant: alij verò *vivificum mundi ſemen* appellant, eò quod ejus virtute omnia animentur & vivificentur, utpotè ſine quo in rerum natura ſubſiſtere nihil queat: hinc priſcis Græciæ Sapientibus, ipſo referente Plutarchô, ſulphur *divinum quid* nominatur, propterea quòd ejus virtutes adeò ſint mirabiles, ut licèt tot ſæculis omnium Spagyricorum ſtudiô & ſcrutiniô inquiſitæ fuerint, in hunc tamen uſque diem à nomine adhuc ſatis fuerint expoſitæ.

Duplex

Duplex vulgò diſtinguitur, *minerale* ſcilicet & *philoſophicum*. Prius eſt, inquit Agricola, *lib. 3. de ortu & cauſis ſubterraneorum*. *Pinguedo terræ quam vis caloris expreſſit, quæ de cauſa plerumque ad loca ardentia reperitur.* Hinc Cæſalpinus illud *adipem terræ* vel *oleum*, Theophraſtus verò *reſinam terræ* vocat. Quatuor ſubſtantiis diverſis illud conſtare ex effectibus comprobatur: *calore* enim ſolvitur & liqueſcit; *frigore* iterùm condenſatur: unde humidum continere in ſe neceſſum eſt: quoniam verò in inpalpabilem pulverem redigi poteſt, ſicciorem terreſtrem ſubſtantiam pariter involvit. Cùm autem facilè poſſit inflammari & glutinis inſtar adhærere, unctuoſam ſubſtantiam, quæ eſt ignis alimentum, complectitur; ac ſubinde quatuor vulgaria elementa ſuo ſinu claudit, quâ ratione cenſeri non poteſt elementum, ſed reverà inter corpora mixta reputari debet.

Aliud igitur ſub ſulphuris nomine latet in Chimicorum ſententia, rerum omnium corporearum univerſale principium; nimirùm quoddam calidum ſummè unctuoſum, ſubtile, penetrativum, miris virtutibus præditum, quod nonnulli *ignem*, alii *calorem naturalem*, cæteri *ſuphur elementare* appellant; propterea quòd ad omnium corporum mixtorum conſtitutionem concurrat, atque eorum conſervationi & ſegetationi plurimùm conferat.

Ex minerali ſulphure flores, lac & oleum educuntur. *Flores* qui & *ros ſulphuris* appellantur, mirum in modum conducunt ad eliminandas febres, peſtem, ac pluriticas infirmitates. *Lac ſulphuris*, quod meritò humidi radicalis balſamum appellatur, ſanguinem purificat, auget naturales vires, & adjumento eſt contra apoplexiam, lepras, *&c.* *Oleum ſulphuris* viva & mortua corpora à putredine liberat, nec non à paſſione colica, & dentium dolore.

Hydrargyrum ſive argentum vivum, Chymicis ob mobilitatem ſuam dictus *Mercurius*, eſt liquor aſſiduus, permeabilis, purus & æthereus, à quo animæ vegetantis & ſentientis, ac inanimatorum corporum motus ac vires, omneſque colores procedunt: ita ſolitò ipſum definiunt Chymici, undè inferunt ipſum habere quandam ſimilitudinem cum aqua & aëre. Cum illa quidem quia pariter difficillimè ſuis terminis & propria figura continetur: cum hoc verò, quia minimô calore alteratur & evolatur; dicitur argentum vivum, quia argentum colore refert, & cæteris metallis veluti ſpretis neglectiſque, ſolius auri & argenti gratiam, conſortiumque ambire videtur; alia verò metalla ſi ipſi conjuncta fuerint, quaſi adverſaria penetrat, perforat, conficit, & exedendo penitùs deſtruit. At auro & argento ſuas ſuppeditat vires ut cætera metalla ornare valeant; auro enim commixtus mercurius inſtar ceræ maſſam facit mollem, quâ illitæ priùs laminæ inaurandæ ignis ope ita iis aurum unit, ut vix ullâ arte ampliùs ſeparari poſſit; ipſe verò mercurius, mox ubi ignem ſentit, vel uti propè ſuo munere functus tenues evaneſcit in auras.

Cur verò mercurius potiùs auri & argenti, quàm aliorum metallorum conſortium ambiat, alia non ſuppetit ratio quàm quòd hydrargyrus ſeu mercurius, cùm ex naturâ ſua ſit imperfectus in ea fertur metalla, quæ perfectiora ſunt ut imper-

fectum ad perfectum, ſicut materia, inquit Ariſtoteles, tendit ad formam, ut ab ea perficiatur & decoretur; ac tandem pro variis diſpoſitionibus in unum compoſitum aurum, inquam, vel argentum coaleſcat; quæ adhæſio perficitur viſcoſitate, quâ mercurius abundat, & ſubtili quâdam vi penetrantiſſimâ, quâ intimam ſubſtantiam alterius metalli ſubitò permeat, quæ per fluxibilitatem mobilitatemque promovetur.

Porrò mercurius, de quo hactenùs fit ſermo, non eſt ille, quem Chimici inter principia corporum naturalium numerant. Sed ille duntaxat cenſendus eſt, qui inſtar glutinis naturalis ſulphur & ſal duo alia corporum comprincipia colligat. Plura his ſimilia de ſuis principiis commentantur Chymici, ſed utrum appoſitè, jam determinandum eſt.

---

§. IV.

Refellitur prædicta Chymicorum ſententia.

F*Alſum* eſt formam ſubſtantialem rei cujuſlibet, inter elementa rectè numerari; *Tum*, quia illa non eſt principium corporis mixti ut mixtum eſt; ſed corporis naturalis, ut naturale eſt, ſed quatenùs conſtat materiâ & formâ: *Tum*, quia elementum debet in omnibus mixtis corporibus reperiri; forma autem ſubſtantialis pro corporum diverſitate diverſa eſt, nec eadem numerò aut ſpecie eſt in omnibus mixtis: *Tum* denique, quia ex ipſorum principiis, elementum eſt id in quod reſolvitur mixtum dum diſſolvitur, ita ut poſt mixti reſolutionem perſeveret. Forma autem poſt mixti diſſolutionem non ſubſiſtit.

Reponunt aliqui formam integram perſeverare, & ſuam in matricem reverti.

Contra. Dùm formæ ſuas in matrices reconduntur, vel alicui materiæ inſunt, vel nulli: Si nulli; Ergo animæ plantarum & brutorum, *v. g.* tam erunt immortales, quàm animæ hominum, quod ſolus divinæ veritatis oſor ſomniabit: *Deinde* ſicut forma materialis operari nequit ſine materia, ſic nec extra materiam ſubſiſtere poterit. Si inſit alicui materiæ; quæro cuinam materiæ? An alicui principiorum? An verò materiæ ab his diverſæ? Non alicui, quia non eſt potior ratio cur uni inſit, quàm alteri: Non omnibus, quia illa ſejuncta ſunt ab invicem; aliquid autem eſſe nequit duobus in ſubjectis ſejunctis naturæ viribus: Non etiam inſunt materiæ à principiis diverſæ; nullam enim in mixto materiam agnoſcunt præter ſua tria principia, quæ dicunt invicem combinari & adunari, ut formam ſubſtantialem recipiant; ita ut tria hæc principia idem munus obeant, quod apud Peripateticos obit materia prima, quam ipſi omninò à ſuis libris & ſcholis veluti vetulam edentulam ſenio recurvatam, & aliis improperiis cumulatam procul abigunt.

Rurſus. Dato quòd alicui materiæ illæ animæ inexiſtant, quæro quidnam in ea molientur? An ipſam informabunt? minimè, quippè cùm anima ſit actus corporis organici, corpus autem organicum mixtum eſt; factâ ergo mixti diſſolutione, non remanet ampliùs corpus organicum, nec proinde poteſt informari. An ibi dormiteſcent donec àb agente univerſali, igne ſcilicet excitentur, &

àd alterius mixti animationem inducantur; verùm nihil iners nec otioſum natura patitur, & grande ſanè piâculum admitteret, qui tam ſuave & diuturnum ſomnum abigeret: fortè illæ animæ cantilenas modulabuntur, ut fumo & vaporibus attenuatum Chymicorum cerebrum reficiant.

3. Falſum eſt terram & aquam non eſſe interna mixti principia, ſed ſolùm principiorum matrices: *Tùm*, quia ex eorum doctrina, illa ſunt mixti principia, quæ in mixti diſſolutione apparent: ſed terra & aqua taliter apparent, dum enim lignum viride comburitur, humor ille qui effluit verè aqua; & cineres terra non ineptè à quibuſdam dicuntur, quippè cùm in terram aſperſi, ejus fœcunditatem foveant, & illius proprietates omnes induant.

3. Falſum eſt tria Chymicorum principia eſſe corpora Phyſicæ compoſitionis expertia, illud enim compoſitum eſt, quod conſtat materiâ & formâ: ſed illa talia ſunt. *Probo*. Quod eſt corruptibile, conſtat materiâ: ſed illa ſunt corruptibilia. *Probo*. Dum lignum corrumpitur, ligni oleum ſeu ſulphur, utpotè inflammabile in ignem tranſmutatur; ergo ſulphur corrumpitur: idem ferendum de duobus aliis judicium. Conſequentia patet; quia tranſmutatio unius corporis in aliud eſt generatio unius & corruptio alterius.

Reponunt ſulphur tantùm per accidens in ignem converti, quippè cùm ſulphur & ignis accidentariò ſolùm diſcrepent; ſulphur autem apud Chymicos eſt ignis clauſus, ſopitus, atque concretus; ignis autem eſt ſulphur apertum atque ſolutum.

Contra. Cui non competunt rei proprietates, non etiam competit pariter ipſius entitas: ſed ſulphuri non competunt proprietates ignis; quippè cùm ſulphur nec perſpicuum ſit, nec lucidum, nec calefactivum, nec ſummum in ſe calorem recludens: Ergo ſulphur & ignis entitates ſunt diverſæ. Replicabunt forſan ipſas proprietates ineſſe ſulphuri non quidem patenter, ſed abſconditè; non ſecus ac, *v. g.* ſi lucerna ſub modio recluderetur. *Contra*. Qualitates illæ & proprietates ſic reconderentur ratione admixtionis aliorum principiorum, ita quòd per ſegregationem eorum appareant: ſed falſum eſt ipſas qualitates ineſſe ſulphuri dum à duobus aliis principiis ſecernuntur; Ergo illæ qualitates igni communes, ſulphuri permixto vel ſeparato non competunt.

4. Falſum eſt pariter Chymicorum principia eſſe rerum omnium elementa: *Tùm*, quia ut mox probabimus, ſulphur in ignem reſolvitur & ſic non eſt elementum: *Tùm*, quia ſulphur, ſal & mercurium ex omnibus mixtis extrahi non poſſunt, ſive per ſegregationem, ut volunt Chymici, ſive per generationem, ut Peripatetici profitentur: proferant enim ipſi tria hæc principia ex talco, auro, adamante, gemmâ, *&c.* deducta? velint, nolint fateri coguntur hæc in Chymicorum principia nondùm reſolvi potuiſſe, ac proinde incongruè inter elementa recenſentur; elementum enim cujuſlibet mixti compoſitionem ingredi debet, & mixtum dum diſſolvitur in elementa debet reſolvi. *Deinde* elementum debet ita componere mixtum, ut ſolâ ſegregatione ſeparari poſſit ab aliis, nec reſolvi debeat in corpora ſpecie diſtincta: ſed illa principia talia non ſunt, ſal enim

& ſulphur in terram & aquam reſolvi poſſunt, igitur non ſunt elementa. *Probatur min.* Quæ participant qualitates terræ & aquæ, in terram & aquam reſolvi poſſunt, ſed ſal & ſulphur participant qualitates utriuſque, ſcilicet gravitatem, humiditatem & frigiditatem; ergo in terram & aquam reſolvi poſſunt; ergo non ſunt propriè dicta elementa; ſed (ut opinor) congruentius dicerentur prima mixta ex terra & aqua coaleſcentia.

---

§. V.

De Elementis Carteſianis.

PRæter principia machanica, ex quibus omnia conſtare exiſtimat Carteſius cum Democrito & Epicuro, materiam ſcilicet, motum, figuram & alia è cerebello ſui eruit & adjecit elementa, ex quibus cuncta corpora componi affirmat: hæc autem tria eſſe fingit.

Primum docet eſſe materiam quamdam ſubtiliſſimam, inſtar pulveris, partibus minutiſſimis conſtantem, perniciſſimè agitatam, fluidam, nullius figuræ tenacem, ſed ſolidiorum corporum figuras facilè inducentem, & per poros eorum permeantem, quod elementum in Sole, ſtellis, igne, & lucidis corporibus confertìm inveniri putat.

Secundum conſtituit in minutiſſimis globulis, qui nedum inſtar primi elementi liberos corporum meatus implent; ſed etiam ætheris & cœli puriſſimam ſubſtantiam efformant.

Tertium, ex materia craſſiori, & particulis rudibus atque ramoſis compingitur; & illò terram, aquam, & aërem conſtare arbitratur. Qualiter autem ex una eademque materiæ maſſa, diverſa illa elementa prodierint, ut explicet Carteſius, novum univerſi ſyſtema excogitavit, quod licèt falſum eſſe, & contrarium ſacræ Scripturæ fateatur; ad explicanda tamen præcipua mundi phœnomena, & ad intelligendam mundi creationem neceſſarium eſſe, imò reverà poſſibile contendit.

Fingit itaque communem rerum omnium materiam homogeneam, & unius modi à Deo creatam fuiſſe, moxque diviſam in partes æquales & quadratas, abſque ulla tamen interceptione vacui. Deinde partes illas motu validiſſimo fuiſſe agitatas, ſive circa mundi, ſive circa proprium centrum; verùm cum ratione figuræ quadratæ & contiguitatis, integræ moveri non poſſent; exciſi ſunt in medio cujuſlibet particulæ globuli, qui duplici illâ gyratione, ſcilicet circa centrum ſuum, & circa centrum mundi, atterentes angulos, è quibus abciſſi ſunt, ex ſuo cum illis colliſu minutiſſimum pulverem fecerunt; qui vacua ex illo motu occurrentia, continuò implevit. Cùm autem motus ille partium materiæ plures obices & impedimenta plurima offenderet, irregularis & penè indeterminatus fuit, donec in plures vortices declinavit: globuli verò cujuſlibet vorticis motû ſuô circulari circa centrum illius, recedere ab eo enitentes, pulverem ex attritis partibus deciſum ad medium impellunt; ut ipſis utpotè ſolidioribus circumferentiam cedat. Hic autem cùm ſit per ſe lucidus, Solem aut ſtellam conſtituit, hoc eſt, primum elementum Carteſii, globuli ſecundum, anguli penitùs non comminuti tertium efficiunt.

Verùm ſyſtema illud ludicrum, non ſolùm ſine fundamento aut ratione ullâ proponitur, ſed etiam manifeſtè injurioſum Deo, Philoſophis inutile, & in hypotheſibus ſuis impoſſibile illud deprehenditur. *Primò* namque divinæ Sapientiæ in conſtituenda, & ordinanda mundi fabrica quantùm detrahat, nemo tantillùm cordatus eſt, qui non videat: ſi enim ex materia in partes æquales diviſâ, & certâ quâdam motûs quantitate inſtructâ potuerit mundus prodire, qualis conſpicitur; ſi tanta ſpecierum diverſitas, tam ſtupendus concordiæ atque diſcordiæ in bonum univerſi concentus & conſpiratio, pulchritudo, ſubordinatio, conſervatio abſque alicujus intelligentiæ ſagaciſſimæ conſilio, atque oculatiſſimæ providentiæ præſidio extare potuerunt; non eſt ſanè cur Dei ſapientiam in mundi opificio tantoperè demiremur: cujus ſtructuram nuſquam ſatis ſtupendam tantoperè deprimit novus illæ Philoſophus, ut formam mundi ſimilem vel potuiſſe homuncionem excogitare non dubitet. Imò ſi quæ ſit illi fides, potuiſſet ipſe, potuiſſet & quilibet alius abſque multa ſollertia, ex data ſibi materia cum certa quantitate motûs, alterum mundum huic ſimilem condere; prout Archimedes gloriabatur ſe eversurum ſuô locô totam hanc orbis machinam, ſi punctum conſequeretur, in quo figeret pedem: ſic induxit ſibi in mentem Carthefius ſe Solem & ſtellas producere, lumenque ac motum quæ in eis obſervamus, dare poſſe, componendo varios pulveris turbines; & omnia alia corpora à ſeipſis qualia modò ſunt, produci potuiſſe.

Hinc patet quàm apertam athæïſmo viam ſternat illa nova doctrina; ordinatiſſimam enim rerum omnium compagem, & ſpectabilem omnium mundi partium conſtitutionem in motum temerarium materiæ, atque emergentes varios inde vortices refundendo, validiſſimum exiſtentiæ Dei argumentum, quod ex providentia atque ſapientia hujuſce mundi Artificis deſumitur, elevat & evertit: probat quidem alibi Dei exiſtentiam Carteſius, ſed argumenta metaphyſico inefficaci, ac inſciorum genio parùm accommodato. Hic pariter ſupponit Dei exiſtentiam, & altè de potentia ejus ſentire profitetur; ſed reverà eis plurimùm detrahit, dum innumeras creaturarum ſpecies, cœlos, aſtra, elementa, animalia ſine ulla ipſius divinæ ſapientiæ & omnipotentię opera prodire potuiſſe docet; utpotè quæ è chaô excludi ſeipſis potuērunt. Imò ſi benè perpendantur, quæ ex hoc & aliis principiis neceſſariò conſequuntur deteſtanda dogmata, videre erit præcipuam iſtius Philoſophiæ Pſeudo-reformatoris doctrinæ partem in id unum conſpirare, ut Dei ſapientiam, potentiam, ac proinde exiſtentiam evertat; dum enim aſſerit materiam ab idea ſpatii nullatenùs eſſe diſtinctam; ibi ſemper fuiſſe materiam exiſtentem, ubi concipitur ſpatium; Deum annihilare non poſſe aliquod corpus aliô non productô, quia eſſet vacuum, & non eſſet, cùm ſupereſſet ſpatium, quod habet veram rationem corporis; ſpatia extra cœlos eò ipſô realia eſſe, quô ſunt imaginaria, & per modum extenſionis concipiuntur; mundum ita immenſum eſſe, ut nequidem limitibus à Deo claudi potuērit, quia extra quoſcumque limites poſſibiles, ſpatia adhuc interminata concipit intellectus; quò tendunt hæc nefaria dog-

mata, niſi ad evertendam Dei potentiam, quam in hocce mundi ſyſtemate illæſam ſervare proponit? Quid inquam, niſi materiæ neceſſitatem, æternitatem, independentiam adſtruit. Hinc patet quantùm Carteſius ſin minus ex animo, quòd ſcrutator cordium Deus adjudicavit, ſaltem ex doctrina ſua Athæïs faveat.

Iſta de creatione & conſtitutione mundi hypotheſis eò magis nunc temporis debet eſſe ſuſpecta, quod plerique Carteſii diſcipuli ex intempeſtivo furore longiùs adhuc promovendi Carteſianiſmi, nitantur illam veram demonſtrare, eamque cum libris Moïſis conciliare, novaque in caput 1. Geneſeos moliri commentaria; ſive ut expreſſius loquar, Moïſem ipſum obtorto collo trahere in ſcholam Carteſii, ut ab ipſo diſcat, quomodò primam rerum originem ſecundùm veritatem deſcribere debuërat. Caveant itaque Fideles ne tam odioſis & periculoſis novitatibus irretiantur in Fidei & ſalutis æternæ jacturam.

Deinde quid accedere poteſt utilitatis Philoſopho ex ſyſtemate falſo, apertiſque repugnantiis, maximiſque difficultatibus implicato? Numquid ex errore veritas, lux ex tenebris, ex confuſione conſtantiſſimus ordo, ex chaô tandem mundus per ſe erui poteſt? ſed hôc etiam prætermiſſò, quomodò materia cum eſſet uniformis, & continua dividi potuit citra ullum inane, cùm nondum præſto eſſet materia ſubtilis, quæ tales fiſſuras impleret? 2. Quomodò globi ex angulis præciſi intra ipſos circa proprium centrum gyrantes, angulique ipſi quandò primùm contuſi ſunt, non reliquerunt vacuum, cùm nondum eſſent decisa ex attritu angulorū & globulorum ramenta quæ vacua ſpatia occuparent? 3. Si globuli angulique per motum continuum à primo rerum exordio ad noſtra uſque tempora in pulverem primi elementi comminuti fuiſſent, jam ex aliis duobus elementis nihil ſupereſſet; cœlumque, aër & terra in Solem & ſtellas jam dudùm eſſent converſa.

Rectiùs ſaperent Carteſiani, ſi materiam ſubtilem adſtruerent, non quomodò eam in ſupra allato ſyſtemate explicat Carteſius; ſed prout Plato, Ariſtoteles & veteres ferè omnes admiſère; nimirùm ſubſtantiam quamdam aëre ſubtiliorem, quàm ignis rarioris, & per aërem præſertim diffuſi nomine donârunt. Cujus virtute & agitatione omnis generatio atque corruptio juxta naturæ leges perfici putant. Illud autem purum & igneum corpus cenſent à Sole aliiſque ſyderibus jugiter produci & reparari; dum ſucci, quos terra hyēme fovit, à calore Solis & ſubtili iſta materia exagitati, in ſeminibus aut plantis meatus ſibi aptatos offendunt; hos quidem ſubeunt poros, ubi verò aut nimius calor patentiores meatus, aut nimium frigus anguſtiores efficit; tum ſucci exhalantur, vel ſubire nequeunt, ſicque plantas emori aut vegetari contingit, præſertim ex motu à ſubtilis corporis profecto, & certis legibus progrediente: plerique naturæ effectus, experimenta quàm plurima, quorum aliqua ſupra attulimus, per hanc ſubtilem ſubſtantiam commodè ſatis poſſent explicari; & ſanè veriſimilius eſt ignem per æthera diſperſum eſſe, quàm in concavo Lunæ recluſum.

§. VI.

Quomodò elementa in mixto remaneant.

RE*ſpondet* Doctor in 2. *d.* 15. *n.* 5. non remanere formaliter, & ſecundùm ſuam ſubſtantiam; *Tùm*, quia, inquit, ſi elementa ſubſtantialiter in mixto perſeverarent, veri ſimul eſſent in qualibet parte mixti; vel unum eſſet in una, & aliud in altera: ſed neutrum dici poteſt; non primum, alioquin duæ ſubſtantiæ ſe invicem naturaliter penetrarent: non etiam ſecundùm, quælibet enim pars mixti eſt mixta, ac proinde coaleſcere deberet ex quatuor elementis. *Tùm*, quia ſi elementa cum ſuis formis ſubſtantialibus manerent in mixto formaliter, vel ſimul cum illis in mixto reperiretur alia forma ſubſtantialis mixti, vel non: ſi primum, ergo mixtum eſſet ens per aggregationem; conſtaret enim ſua forma mixti, quæ cum materia apta eſt facere compoſitum; conſtaret pariter elementis, quæ ſunt ſubſtantiæ completæ, quippè cùm materiâ phyſicâ conſtent: ſi ſecundum; ergo omnia mixta eſſent ejuſdem ſpeciei; haberent enim eaſdem formas elementares.

Elementa non remanent in mixto formaliter.

Tum denique, quia ſi ignis & aqua ſint in mixto ſubſtantialiter, cur ignis ab aqua non extinguitur, & aqua ab igne non abſorbetur: Ita enim ſunt inimica, ut nequidem ſeſe contingua pacificè ſuſtineant, qualiter ergo ſeſe paterentur promiſcuè poſita? Quoniam pabulo ignis ille nutritur? Quibus minis vinculis aut habenis retinetur, ne alia elementa & mixtum abſumat? Ineptè & fruſtrà ad ſitim reſtinguendam fons exoptatur, & ad hibernum frigus propulſandum focus inquiritur, ſi ignis & aqua ſubſtantialiter in mixto recondantur.

Dices 1. Ibi ſunt elementa ſecundùm ſubſtantiam, ubi ſunt qualitates elementares: ſed illæ ſunt formaliter in mixto; ergo & illa. *Antec. patet*: Quia illæ qualitates profluunt à principiis intrinſecis elementorum; ergo ſine ipſis inveniri nequeunt.

Negat antec. Doctor, *num.* 8. Dicitque in mixto eſſe qualitates ſimiles qualitatibus elementi, non autem eſſe eaſdem: In mixto enim animato, inquit, eſt calor diſtinctus à calore ignis; licet ſint in aliquo ſimiles; quemadmodùm enim calor ignis præparat materiam ad introductionem formæ ignis, ita calor in carne reſidens diſponit, & parat alimentum ad formam carnis ſuſcipiendam: unde cum illi calores diverſos ad fines ordinentur, diverſaque obeant munia, iidem dici nequeunt, ſed tantùm ſimiles.

Dices 2. Mixtum ex iis componitur ſubſtantialiter in quæ reſolvitur, ſed reſolvitur in elementa: Ergo ſubſtantialiter illa complectitur. *Confirm.* Elementa ex mixto (dum diſſolvitur) ſubſtantialiter prodeunt; ex attrito ſiquidem ſilice, ignis oritur; ex ligno dum comburitur, aqua profluit: Ergo, *&c.*

Diſtin. maj. Si in ea reſolvatur tamquam in partes componentes, ſeu tamquam in ea, quæ actualiter ipſi inerant, *Concedo.* Si reſolvatur in ea quæ priùs non inerant; ſed quæ in mixti corruptione de novo producuntur. *Nego. Ad min.* Mixtum reſolvitur in elementa, quæ priùs ipſi inerant, *Nego.* Quæ ad ejus cor-

ruptionem de novo producuntur, ita ut generatio unius ſit corruptio alterius, *Concedo. & neganda eſt conſeq.* Similiter eſt diſtinguenda confirmatio.

Vel dicendum eſt humorem illum effluentem, non eſſe veram aquam, ſed liquorem mixtum; vel ſi ſit vera aqua, mixto non inerat ſubſtantialiter, ſed in ligni poris deliteſcebat. Idcircò autem ex colliſione ſilicis cum calibe generatur ignis, quia aëris particula ſub ictu intercepta, ſic teritur, ut rareſcat ſuprà quam ferre poſſit aëris natura, attritionem & raritatem conſequitur ſumma caliditas, utramque verò forma ignis producta vel à Sole, vel ab alia cauſa univerſali. *Vel* dicendum in poris ſilicis & quorumdam aliorum lapidum, quoſdam ſpiritus igneos deliteſcere, qui ubi per calorem ex attritione genitum, pori reſerantur, ſtatim erumpunt & ſecundùm diverſam aëris agitationem huc illucque feruntur. Quod autem hic ignis erumpens non ſit elementum ignis in mixto recluſum: Exinde patet, quia ex aliorum mixtorum attritione, ignis taliter non erumpit; præſertim ex mixtis maximè combuſtibilibus, qualia ſunt palea, lignum aridum, pulvis tormentarius, *&c.* Ergo ſignum eſt ignem ſubſtantialiter in eis non recludi.

Inſtabis ex Ariſtotele 1. de Generatione, textu 90. *Mixtio eſt miſcibilium alteratorum unio:* Ex quo dupliciter ſic arguitur, ſi eſt alteratorum, ergo non eſt corruptorum: Ergo dum elementa mixti conſtitutionem ingrediuntur, non corrumpuntur, ac proinde in eo perſeverant. Similiter, ſi mixtio eſt unio miſcibilium; ergo miſcibilia remanent, & conſectariè non pereunt, ſed in mixto ſubſtantialiter aſſervantur.

Reſpondet Doctor *n. 8.* ly *alteratorum* eſſe præteritum paſſivum, ita quod ſit ſenſus: mixtio eſt eorum, quæ priùs alterata ſunt, quàm ex eis mixtum fieret non autem ſenſus eſt, illa perſeverare alterata in mixto. *Ad 2. Dico* in mixto elementa uniri; non quidem ſecundùm ſubſtantiam, ſed ſecundùm virtutem, eò quòd ſcilicet ex ipſis corruptis producatur forma mixti, quæ virtualiter continet elementorum qualitates, vel alias ſimiles qualitatibus elementorum, ut ſupra dictum eſt. Elementa itaque in mixto non remanent actualiter.

Urgebis 1. Mixtio in hoc à generatione diſtinguitur, quod ſubjectum ex quo fit generatio, corrumpatur: ſubjectum verò ex quo fit mixtio non corrumpatur, ſed ſolùm alteretur: atqui elementa ſunt ſubjecta ex quibus fit mixtio: Ergo in mixtione non corrumpuntur.

Diſting. maj. Ita ut ſubjectum ex quo fit generatio pereat tam ſecundùm entitatem, quàm ſecundùm virtutem, nec quidpiam illius remaneat in genito; ſubjectum verò ex quo fit mixtio, pereat ſecundùm entitatem, & non ſecundùm virtutem, quia remanet in mixto forma ſubſtantialis, quæ virtutem habet producendi qualitates ſimiles iis, quas elementa continent, *Concedo majorem*; ſecus, *Nego. Ad min.* Elementa ſunt ſubjectum ex quo fit mixtio, ita quòd in mixto remaneant ſecundùm entitatem & veluti partes illud componentes, *Nego*: ita quòd remaneant ſecundùm virtutem, quia nempè ex eorum corruptione oritur forma mixti, quę ipſorum qualitatibus qualitates ſimiles parturiat, *Concedo min.* & *Nego conſeq.*

Urgebis

Urgebis iterùm. Ex hoc ſequitur mixtum non eſſe magis compoſitum, quàm ſint elementa; quippè cum unicam habeat ſimplicem formam ſubſtantialem: ſed falſum conſequens, Ergo, *&c.*

Diſting. maj. Quantùm ad compoſitionem ſubſtantialem, *Concedo*: quantùm ad accidentalem, *Nego.* Mixti ſiquidem forma plures exigit qualitates, quàm elementaris: quippè cùm omnium elementorum qualitates, aut alias eis ſimiles complecti debeat,

Sed ſolùm virtualiter.

Ex his apertè conſtat elementa ſolùm in mixto conſervari virtualiter, quatenùs ex eorum corruptione producitur forma mixti, quæ obit munia; & vices gerit formarum elementarium, quatenùs producit qualitatibus ſimiles. Non ſecùs ac (inquit Doctor ſuprà laudatus) vegetativa & ſenſitiva remanent virtualiter in anima rationali, quæ earum vices obit. Nec refert quòd forma mixti omnes formæ elementariæ vices non obeat: ſat enim eſt, dummodò illa habeat, quæ mixti perfectionem, integritatem, aut operationem concernunt. Hæc tamen continentia virtualis, non ita eſt intelligenda, quaſi mixtum producere poſſet aliquod elementum; mixti ſiquidem forma non continet virtualiter elementi formam ſubſtantialem: ſed tantùm accidentalem, quatenùs producere poteſt qualitates elementariis qualitatibus ſimiles.

§. VII.

Quot & quæ ſint motivæ qualitates elementares.

Qualitates elementares ſunt vel motivæ, vel activæ.

D*Uplicis* generis qualitates in elementis agnoſcunt Philoſophi, quarum aliquæ ſunt *motivæ*, aliæ *activæ*: Illæ ſunt virtutes ſingulis elementis congenitæ quibus moveri poſſunt, & à natura ſibi aſſignata loca repetere dum ab eis evelluntur; hæ vero ſunt virtutes quibus elementa certas in operationes poſſunt erumpere: per illas elementa ſibi & ſuæ quieti conſulunt; per has totius orbis ſublunaris utilitati vacant.

Motivæ ſunt *gravitas* & *levitas.* Utraque iterùm duplex, ſimpliciter & ſecundùm quid. *Gravitas ſimpliciter* eſt qualitas à qua corpus habet quod cæteris omnibus ſubjaceat, infimumque locum inter elementa appetat; hæc autem terræ competit, illa ſiquidem ima petit, & ibi quieſcit. *Gravitas ſecundùm quid* eſt à qua elementum habet quod terræ ſupernatet, cæteris verò ſubjaceat; qualem aqua gravitatem ſibi vendicat. *Levitas ſimpliciter* eſt à qua elementum habet quod ſuperiorem locum obtineat. *Secundùm quid* verò, à qua habet quod ſupremo inferiorem, ſed cæteris ſuperiorem locum aſſequatur: prior tribuitur igni (ex hypotheſi quòd ignis ſit in concavo Lunæ) poſterior aëri naturalis eſt.

Quæ ſint qualitates elementares motivæ.

Quòd autem gravitas ſecundùm quid habeat aliquid levitatis admixtum, & levitas ſecundùm quid aliquid gravitatis, mihi non videtur improbabile. Tùm, quia id ſentire

videtur Ariſt. 4. *de cœlo* indicans elementa intermedia habere aliquid de extremis, adeò ut omnia elementa dici poſſint gravia præter ignem, & levia præter terram: *Tùm*, quia aër igni ſubjacet & aquam ſuperat, ergo hinc levis cenſetur, quidni inde gravis erit? Aqua pariter aëri ſubditur: ſed terram tranſcendit, cum ergo ſit gravis reſpectu aëris, cur non levis reſpectu terræ? *Tùm*, quia teſte Ariſtotele uter aëre condenſato plenus, plùs gravitat, & celeriùs deſcendit quàm vacuus. Ergo aër gravitat.

Dices. Ergo aqua & aër non erunt elementa: ſed mixta ex duobus aliis, *Nego conſeq.* Licet enim cum illis conveniant, non tamen conveniunt per qualitates ab eis emendicatas & mutuatas; ſed ſibi congenitas, ita ut gravitas ſecundùm quid, ita ſit naturalis aëri, ac gravitas ſimpliciter eſt naturalis aquæ. Inſuper omnes fatentur elementa habere qualitates activas ſymbolas; quidni motivas pariter ſimbolas haberent.

Nulla mixta graviora ſunt terrâ.

Plura adverſus hanc elementorum gravitatem objiciuntur. Primò quidem, plura mixta graviora ſunt terrâ, putà plumbum, ferrum, aurum, *&c.* Plura pariter leviora ſunt igne, carta ſiquidem non accenſa levior eſt carbone: Ergo nec terra eſt graviſſima, nec ignis leviſſimus.

Diſting. Graviora ſunt terrâ impura, & peregrinis qualitatibus admixta, *Concedo.* Graviora ſunt terrâ pura, & in ſuo naturali ſtatu ſpectata, *Nego.* Fateor equidem plura mixta eſſe graviora hac terrâ in qua degimus, terræ namque ſuperficies propter cœleſtes influxus, & vicinum aërem & aquam impura eſt, ſpongioſa, & referta poris in quibus aër [illegible]. Idem dicendum eſt de igne noſtris uſibus inſerviente, cum enim materiæ craſſæ & terreſtri adhæreat, aliquid exinde gravitatis contrahit, huic ſecundùm gravitatem materiæ cui adjacet, aliquandò deſcendit & ima petit. Hic autem deſcenſus tribuendus eſt non igni; ſed materiæ combuſtibili cui tenaciter adjacet, donec ſubtiliores & ſulphureas illius partes devoraverit.

Objic. Plura mixta terreſtria ſupernatant aquis: Ergo aqua gravior eſt terrâ. *Antec. patet pluribus exemplis.* 1. Cadavera dum per aliquot dies in aquæ fundo jacuerunt, exinde ſublevantur, & ſupernatant. 2. Lignum aquis penitùs non mergitur, licet maximè mixtum ſit ex partibus terreſtribus. 3. Plures viſæ ſunt inſulæ per mare fluitantes: Ergo terra non eſt aquâ gravior, quippè cùm ipſa ſupernatet.

Nego conſeq. & ad 1. *Dico* cadavera priùs in aquæ fundo jacere, quàm ſurſum eleventur, fundum petunt propter gravitatem terreſtribus partibus annexam; ubi autem terreſtriores illæ partes à cadavere excuſſæ ſunt, tunc cadaver fit levius tum propter illarum partium ſeparationem, cum propter humorum putrefactionem, qui in flatus vertuntur, & ſic ad inſtar follium aëre refertorum cadaver ipſorum flatuum adminiculo ſurſùm elevatur. *Ad* 2. *dico* lignum idcircò non mergi, quia refertum eſt poris aërem continentibus, cujus aëris levitas vel ſuperat aquæ gravitatem; vel lignum in aqua projectum in æquilibrio detinet. *Ad* 3. *Dico* inſulas idcircò fluitare, quod in ima ſui parte nihil contineant, niſi radices arundinum & arborum aëre refertas, quibus veluti ſuſtinentur & fulciuntur.

Cur cadavera mortuorum aliquandiu ſubaqua jaceant, ac demùm ſupernatent.

§. VIII.

Quot & quæ ſint qualitates activæ Elementorum.

QUatuor ſolitò numerantur, ſcilicet calor & frigus, ſiccitas & humiditas, quas omnes in concreto expreſſit Ariſtoteles, nos autem eas in abſtracto ſic proponimus.

Quid ſit calor. *Calor eſt qualitas congregans homogenea, & heterogenea diſgregans*; ubi per homogenea non intelliguntur ſolùm quæ ſunt ejuſdem ſpeciei; ſed quæ eandem habent motivam virtutem, ſive interim ſint ejuſdem, ſive diverſæ naturæ. Hujus autem deſcriptionis veritas probari ſolet experientiâ, quâ conſtat ignis calore metalli liquefieri, ut nempè graviores partes ima petentes, & leviores ſursùm tendentes; auri partes omnes invicem coaleſcant & adunentur.

Quòd ſi aliquandò calor congreget heterogenea; *v. g.* dum in eadem ſartagine ſimul liquefiunt cera, pix, *&c.* dico illa heterogenea ſecundùm entitatem eſſe homogenea ſecundùm rationem liquefactionis, habent enim eodem modo virtutem liquefactibilem; quippè cùm ſint ſubſtantiæ liquefactibiles, tenaces, unctuoſæ, *&c.*

Quid frigus. *Frigus eſt qualitas per ſe congregativa homogeneorum & heterogeneorum*: Quod ſimiliter patet experientiâ, frigore ſiquidem conſtringente, res diverſæ naturæ & virtutis motivæ, *v. g.* cera, aqua, lapis, *&c.* ſimul coagulantur & conſtringuntur. Dixi *per ſe.* Contingit enim per accidens, ut propter nimiam aliquarum partium compreſſionem, aliquandò homogeneæ partes ab aliis ſejungantur: ſic aqua dum frigore nimirùm conſtringitur, ſubtiliores illius partes abſumuntur aut abeunt; unde fit ut aqua per repetitam congelationem minuatur: ſic frigore comprimente glandulas oculi, lachrimæ effluunt: ſic denique lapides nimio frigore diſrumpuntur propter nimiam quarumdam partium compreſſionem, quæ dum aliàs ad ſe trahere nituntur, ab eis divelluntur.

Qui humiditas. *Humiditas eſt qualitas quâ corpus proprio termino difficilè clauditur, facilè autem alieno*: Sic liquores omnes continentis vaſis figuram induunt, nullamque aut vix aliquam à ſe obtinent, cùm nata ſint undequaque effluere & effundi.

Quid ſiccitas. *Siccitas eſt qualitas quâ per ſe corpus proprio termino facilè clauditur, ſed difficilè alieno*: Siccitas enim cum induret, condenſet & partes conſtringat inter ſe, idcircò efficit ut illæ facilè non cedant alteri, nec alterius figuram ſuſcipiant. Dixi *per ſe*: Licet enim ignis maximè ſiccus vix proprio termino claudatur, & nonnunquam fornacis aut materiæ combuſtibilis figuram induat; licèt pariter cineres & pulvis vaſis, in quo recluduntur, figuram ſuſcipiant; id tamen non contingit per ſe, & quatenùs illa ſicca ſunt, ſed per accidens, & quatenùs ſunt tenüia; tenuïtas enim illorum efficit, ut partes conſiſtere nequeant. Inſuper experientiâ conſtat ignem violenter detineri dum in fornace retinetur, quod exinde patet, quia eſt in continuo motu & agitatione, donec aditum invenerit, quo ſursùm petat, & evolet.

Adverte 1. Prædictas definitiones eſſe traditas per ſecundarios tantùm

Quatuor illæ qualitates definiuntur ſolùm per effectus ſecundarios.

illarum qualitatum effectus; primò ſiquidem calor calefacit, frigus frigefacit, humiditas humectat, & ſiccitas exſiccat, quàm aſſignatos præſtent effectus: ſed Ariſtoteles omiſſis primariis illis effectibus, per ſecundarios effectus illas qualitates indigitavit, & meritò quidem: *Tùm*, quia ſi per primarios effectus expreſſiſſet, idem per idem definiſſe viſus eſſet, quid enim eſt calefacere niſi calorem producere? *Tùm*, quia agebat de qualitatibus in ordine ad mixtionem; ergo debuit eas exprimere per effectus, quos habent in mixtione, illi autem ſunt prædicti; calor ſiquidem attenuando congregat homogeneas partes mixti, puras cum puris nectit, & eas ab impuris ſegregat, ut apertè patet in alimenti digeſtione: frigus addenſat & agglutinat partes puras ſecus impuras, ut omnes ad mixti perfectionem & integritatem concurrant: humiditas efficit ut illud ſit facilè terminabile alterius termino: & ſiccitas, ut tale ſit ſumma cum difficultate.

Quomodo activæ ſunt & paſſivæ.

Adverte 2. Quatuor illas qualitates eſſe activas & paſſivas diverſo reſpectu; quælibet enim agit in ſuam æmulam, eam attemperat, & medium ad ſtatum reducit, ut ex ipſis mixtum confici queat & perſeverare; aliàs enim ſi illæ in ſummo gradu cuilibet mixto ineſſent, nec mixtum diu perſeverare, nec illæ ſimul compati poſſent propter mutuam illarum pugnam. *Aliter* Ariſt. 2. *de gener.* dicit caliditatem & frigiditatem eſſe activas; ſiccitatem verò & humiditatem eſſe paſſivas, eò quòd calor & frigus ſuas in humidum & ſiccum exerant operationes; unde calor & frigus definiuntur per actionem, ſcilicet per *diſgregare* & *congregare*; humidum autem & ſiccum per verbum paſſivum, ſcilicet *terminari*. Vel humidum & ſiccum ſunt paſſiva: quia ex humido non fit ſiccum, & vice versâ, niſi actione caloris aut frigoris; at ex calido non fit frigidum & è contra, per actionem ſiccitatis aut humiditatis.

Quare dicantur omnium primæ.

Adverte 3. Illas quatuor qualitates dici omnium primas. *Primæ* enim qualitates ſunt, *quæ neque ex ſe invicem, neque ex aliis prioribus: ſed ex iis omnes aliæ oriuntur.* Non oriuntur 1. *ex ſe invicem*; quia nec calor ex frigore, nec humiditas ex ſiccitate ſuam ducit originem, imò potiùs ſe impetunt & deſtruunt, cum ſint contrariæ. 2. Non ſunt *ex aliis*, quia nullæ occurrunt priores in elementis, quæ activæ ſint & tangibiles. Dico in elementis, ne lucem & alias cœlorum virtutes & qualitates opponeres, reſpectu quarum hæ non ſunt primæ.

Dixi *tangibiles*, ne objiceres aliquas qualitates ab aliquo mixto profluentes; qualis eſt, *v. g.* virtus magnetica, *&c.* Ne ſimiliter proponeres qualitates motivas levitatem ſcilicet & gravitatem, quæ ex harum quatuor temperie & mixtione non profluunt, alioquin elementa non eſſent ſimplicia corpora; ſed mixta, utpotè quæ mixtas qualitates involverent; levitas enim & gravitas per ſe non ſunt tangibiles, aliàs ſolo tactu judicare liceret quantùm mons aliquis ponderaret; ſunt autem tangibiles per accidens, quia dum ſublevantur & à loco naturali removentur, producunt impulſum in id quod impedit, ne ad ſua naturalia loca pertingant, ſicque ſunt ſenſibiles tantùm ratione impulſûs, non verò ratione ſui.

3. *Ex iis cæteræ oriuntur*, ſupple tangibiles; plures enim ſunt in mix-

to qualitates, quas ex quatuor prædictis non profluere non immeritò autumant plures Philoſophi, quânam enim temperie coaleſcunt primi colores, albedo ſcilicet & nigredo? Quânam mixtione profluit miranda illa virtus magnetica, pluresque aliæ qualitates? Cenſerem itaque prædictam definitionem intelligendam ſolùm de primis qualitatibus tangibilibus, ex quibus aliæ mixtæ tangibiles prodeunt: inter quas Ariſt. 2. *de gener.* enumerat ſubtile & groſſum, lubricum & aridum, durum & molle. *Subtile* oritur præſertim ex humido, quia humidum proprio caret termino, alienum recipit: unde maximè replet, & ad omnes tangentis partes confluit, & quibuſcunque parvis ſeſe adjungit, quod pariter præſtat ſubtile. *Groſſum* fit potiſſimùm ex ſicco, hoc enim ſuis terminis clauditur; nec facilè repletivùm eſt, quod etiam groſſo convenit. *Lubricum* humidum concernit, humidum enim dum commiſcetur terreno ſubtili & unctuoſo, tunc lubricum eſt. *Aridum* ad ſiccum pertinet; eſt enim perfectè ſiccum, quatenùs nec ſubtile terreum, nec humidum unctuoſum admittit; ſed exhauſtâ per calorem illius humiditate, tunc frigus accedit partes coagulans, & faciens eas ſibi conſtare, ut ex D. Thoma refert Ireneus.

---

§. IX.

Quomodò ſingulæ qualitates, ſingulis elementis competant.

C*Enſent* communiter Peripatetici ſingulis elementis duas ineſſe qualitates. *Igni* quidem calorem & ſiccitatem; *Aquæ* frigus & humiditatem; *Aëri* calorem & humiditatem; *Terræ* denique ſiccitatem & frigus. Duæ autem idcircò ſingulis competunt, ut quodlibet aptum ſit agere in aliud: enim verò ſi ignis ſolùm calorem, aqua ſolùm frigus, terra ſolùm ſiccitatem, & aër ſolùm humiditatem haberet: ignis pateretur duntaxat ab aqua, & vice verſâ, aër à terra & è contra, nec conſectariè omnia elementa poſſent ſe mutuò refrangere ac ſibi invicem commiſceri. Si autem cuilibet gemina tribuatur qualitas, æqualiter invicem repugnabunt. Qualiter autem illæ qualitates ſingulis elementis competant, omnes non conſentiunt. *Singulis Elementis duplex convenit qualitas prima.*

Certum eſt 1. Ignem per ſe eſſe calidum, ſenſus etenim ipſe teſtatur calorem eſſe perpetuum igni comitem. An autem per ſe ſit ſiccus, quidam dubitare poſſet, eò quòd nonnullis humoribus unctuoſis putà oleo, delectetur, & materiæ, cui adhæret, figuram facilè induat. Verius tamen eſt illum eſſe per ſe ſiccum, quippè cùm nonniſi violenter detentus, terminari poſſit alieno termino, piramidalemque figuram ex natura ſua tenaciter appetat. *Ignis eſt calidus & ſiccus.*

Certum eſt 2. Aquam ſibi pro nativis qualitatibus vendicare frigus & humiditatem: frigus quidem, cum ſponte ſuâ ad frigus redeat, dum ab aliquo agente extrinſeco fuit calefacta: Ergo ex ſe, & per ſe humida eſt: humiditatem pariter; difficilè ſiquidem proprio termino clauditur & facilè alieno, ac proinde per ſe eſt humida. *Aqua eſt frigida & humida.*

Certum eſt 3. Terram eſſe quoque per ſe frigidam & ſiccam: frigidam quidem, quò enim remotior eſt à cauſis calefactivis, eò ſentitur frigidior, ut patet in antris & locis ſubterraneis: ſiccam autem, nam ſi *Terra eſt frigida & ſicca.*

ab ea vapores & aqua exhauriantur, tunc ſentietur perfectè ſicca.

Certum eſt 4. Aërem eſſe per ſe humidum, alieno ſiquidem termino facilè clauditur: utrum autem per ſe ſit calidus aut frigidus, adhuc ſub judice lis eſt. Ariſtoteles vult illum eſſe calidum, ut ſervetur primarum qualitatum combinatio. Verùntamen nullo fundamento nititur nec aliquâ ratione aut experientiâ ſufficienter comprobatur: Imò contrarium ſuadent ratio & experientia: Ratio quidem, nam illud non eſt per ſe calidum, quod remotis agentibus calefactivis, frigidum remanet: ſed aër talis eſt: remotis ſiquidem nocte radiis ſolaribus à quibus aër per diem incalüerat, tunc frigidus percipitur.

Aër eſt per ſe humidus.

Replicabis fortè ipſum frigeſieri ab aquæ terræque vicinitate. *Contra.* Aër ab iis non magis impugnatur, quàm aqua calefacta impugnetur à Sole dum illius radiis exponitur, quæ nihilominùs priſtinum frigus recuperat: Ergo hæc replica nullius eſt momenti.

Nulla pariter id ſuadet experientia; Aër ſiquidem nuſquam calidus percipitur, niſi dum adeſt aliquod agens calefactivum. *Dicent* forſan aërem talem eſſe per ſe, qualis eſt in ſuprema aëris regione: ſed in illa regione calidus eſt. *Negari poteſt major.* Quidni enim talis erit, qualis in ſecunda regione, in qua omnes fatentur eum eſſe frigidum, quippè cùm ibi vapores congelentur, & in nivem, nubes, grandinem, *&c.* concreſcant. *Minor ſimiliter facilè poteſt improbari*: Rogarem enim quanam experientiâ cognoverint ſupremam illam aëris regionem eſſe calidam? Fortè quia in ea formantur cometæ, & cæteræ exhalationes ignitæ accenduntur: *Verùm* numquid in loco frigido aptata ad combuſtionem materia poteſt ab agente ignifero inflammari.

Sed an ſit frigidus aut calidus adhuc incertum.

Inſuper. Etiam ſi gratis annuërem ſupremam illam aëris regionem eſſe calidam, exinde tamen non ſequeretur calorem ipſi eſſe nativum; quis enim non æquè evidenti principio non reſponderet ipſam incaleſcere propter vicinitatem ſphæræ ignitæ (quam ipſi admittunt in concavo Lunæ) ſicut ipſimet aſſerunt infimam hanc aëris regionem infrigidari propter aquæ vicinitatem.

Denique innumeræ ſunt experientiæ quibus evincitur aëris frigiditas; ablatis enim omnibus extrinſecis calefactivis agentibus, aër frigidus remanet, ut patet in montium cacuminibus, in nocte, in regionibus aquilonaribus, in hyëme, in locis ſubterraneis & à radiis ſolaribus remotis; in his enim aër frigidiſſimus percipitur, quidni ergo ex ſe frigidus erit? Quid animantibus prodeſſet aëris reſpiratio, ſi ad temperandum nativum calorem per ſuam frigiditatem non deſerviret? Quid tandem? fidem non dabimus omnibus hiſtoriis referentibus corpora, Dæmonum ope ex aëre formata, percepta fuiſſe frigidiſſima ab iis qui ipſa tetigerunt. Conſtat ergo (ſi rationi & experientiæ credamus) aërem ſibi frigiditatem vendicare.

Petes. Quî fieri poſſit ut elementa tantâ contrarietate invicem diſſidentia, tot ſæculis mundi concordiam tueantur?

Reſpondeo id fieri ex apta eorum ad invicem colligatione: ſcilicet ignis calidiſſimi cum aëre frigidiſſimo, utrumque utrique tenuitate ac ſiccitate congruens: Similiter Aëris frigidiſſimi cum aqua humidiſſima, &

utrique congruens frigiditas: Aquæ humidiſſimæ cum terra ſicciſſima, & utrique congruens gravitas; ſine quâ humiditate terræ partes in atomos ac pulveres diſſiparentur, ac ſterilitate penitùs exareſcerent: Ab humore verò colligantur, & fecunditas ingeneratur. Igitur tantùm abeſt ut hæc elementorum contrarietas mundi everſionem moliatur, ut eâ ſublatâ mundus ruiturus ſit: aut enim voraciſſimus ignis omnia conſumeret; aut aquis omnia obruërentur & inundarent; aut gelidiſſimis frigoribus omnia rigerent; aut terrarum aviditate ſtirpes & animantia interirent.

---

§. X.

Quonam in gradu prædictæ qualitates ſingulis elementis conveniant.

HOc in reſolvendo dubio, non conſentiunt omnes Peripatetici, probabiliùs tamen exiſtimo dicendum: *Primò*, ſingulas illas qualitates elementis ſuis non competere in gradu ſupremo, ſed aliquas tantùm in gradu remiſſo; enim verò ſi omnibus eſſent ſummæ, ſumma pariter ex omni parte eſſet reſiſtentia, nec conſectariè in mixtionem elementa coaleſcerent. 2. Arbitror eſſe dicendum, *ignem* eſſe ſummè calidum & remiſsè ſiccum; calidum quidem in ſummo, nullum enim phyſicum corpus ſive mixtum, ſive ſimplex calidum eſſe percipitur: ſiccum autem in gradu remiſſo, quia non æquè difficilè alieno termino clauditur quàm terrâ.

Ignis eſt ſummè calidus & ſiccus remiſsè.

Aër ſummè humidus eſt, ſubit enim facillimè cujuſlibet corporis includentis figuram & omnium corporum poros ſimili facilitate pervadit; frigidus autem eſt in remiſſo, ut conſtat ex prædictis.

Aër eſt humidus in ſupremo gradu & frigidus in remiſſo.

Dices 1. Aqua magis humectat, quàm aër: Ergo eſt magis humida. *Inſuper* aër exſiccat: Ergo eſt ſiccus. *Nego utramque conſeq.* Aqua enim idcircò humectat, quia denſa eſt, nec facilè tenuiores partes pervadit, quas aër penetrat: inſuper aër exſiccat, non per ſe, ſed ratione calidarum exhalationum ſibi admixtarum; vel ob frigus conſtringens partes ratione cujus conſtrictionis, aquæ humores ſolvuntur.

Aqua ex ſe frigida eſt in ſummo; quò enim remotior eſt ab agentibus calefactivis, eò frigidior percipitur: humida eſt in remiſſo, cuilibet enim corpori includenti, ſeſe facilè accommodat; ſed non tantâ facilitate, quantâ aër alienam figuram ſuſcipit.

Aqua frigida in ſummo, & humida in remiſſo.

Dices 2. Si aqua in ſummo gradu foret frigida, ſemper foret congelata: ſed hoc falſum eſt: Ergo, *&c.* 2. Si eſſet frigida magis, quàm humida, faciliùs exſiccaretur, quàm calefieret: ſed hoc falſum eſt: Ergo, *&c.* 3. Glacies & grando frigidiores ſunt aquâ: Ergo aqua non eſt frigidiſſima.

Reſpondeo aquæ congelationem non eſſe deſumendam ab exceſſu frigoris, ſed ab admixtis vel impuris & terrenis humoribus, vel ab admixtione nitroſi ſpiritûs in ipſam detruſi; patet enim eò minus aquam congelari, quò purior eſt, & eò faciliùs concreſcere, quò eſt craſſior & impurior. *Ad* 2. *dico* humiditatem eſſe frigiditate tenaciorem, etſi non æquè activam; unde fit ut difficiliùs à contraria qualitate abſumatur. *Ad* 3. *dico* omnem frigiditatem quam habent grando, glacies, *&c.* ab

aqua eſſe deſumenda ; idque fateri debent adverſarij , qui contendunt aërem ex ſe eſſe calidum : ſed mediam regionem infrigidari ab aqueis humoribus illuc ſublatis.

Terra eſt ſicca in ſummo & frigido in remiſſo.

Terra eſt ex ſe ſicca in ſummo, & frigida in remiſſo : ſicca quidem , quia dum omnibus eſt deſtituta aqueis humoribus , tunc difficilè alieno termino clauditur , & extraneam figuram induit : frigida autem quia remotis agentibus calefactivis , frigida percipitur.

Dices 1. Si terrá eſſet ſummè ſicca , non haberet partes continuas , humiditas enim ad continuitatem deſideratur : Ergo , *&c.*

Nego antec. Siccitas enim non obeſt continuitati , quippè cùm flamma ſicca ſit , non minùs tamen continua : verum quidem eſt hanc terræ ſuperficiem , quam calcamus omni aqueo humore exhauſto , ſolvi in pulverem : ſed hæc reſolutio non fit ratione ſiccitatis , ſed attritionis ; terra enim ſecundùm ſe continua eſt, licet ſit ſicca.

Dices 2. Ignis magis exſiccat , quàm terra : ergo illa non eſt ſicca in ſummo. *Diſting antec.* Magis exſiccat ratione ſiccitatis , *Nego* : ratione caloris exhaurientis partes aqueas , *Concedo.*

Rogabis : an qualitates ſymbolicæ *v. g.* frigus aëris & aquæ ſint ejuſdem ſpeciei.

Qualitates ſymbolicæ ſunt ejuſdem ſpeciei.

Affirmo : *Tum* , quia non multiplicanda eſt entium ſpecifica diverſitas abſque neceſſitate & fundamento : ſed nullum eſt fundamentum evincens hanc ſpecificam diverſitatem , ut patebit in reponſ. ad object. *Tùm* , quia frigus aquæ intenditur per frigus aëris : Ergo ſunt ejuſdem ſpeciei.

Dices 3. Illa differunt ſpecie, quæ diverſos habent effectus : ſed humiditas aquæ & aëris , *v. g.* diverſos habent effectus : Illa enim ignem extinguit , hæc non ita. *Tranſeat major. Diſting. min.* Aqua extinguit ignem ratione humiditatis tantùm , *Nego* : ratione humiditatis innatæ cum denſitate , *Concedo.* Aqua enim cum ſit craſſior & denſior , igniti pabuli poros claudit , per quos ignis pinguiores , & fulginoſos ſpiritus (quibus paſcitur) exhauriebat , ſicque ignis pabulo deſtitutus interit : aër autem ſic poros non includit , ſtatim enim ab igne incaleſcens , rareſcit , & vi ſuæ levitatis aufugit.

---

§. XI.

Confirmatur propoſita Peripateticorum ſententia de calore contra modernos Philoſophos.

TAnta eſt nonnullorum recentiorum Philoſophorum aliquid præter mentem & doctrinam veterum ſapiendi prurigo , ut nefas duxerint in aliquibus cum eis conſentire , plerumque ea de cauſa ab omni prorſùs ratione & ſenſu extorres , quod utique potiſſimùm apparet in ea , quam habent de qualitatibus ſenſibilibus exiſtimationem ; eas enim cum ſenſationibus ipſis , ſenſationes verò cum dolore & gaudio confundunt. Hinc nulla ſubjecta per ſe & ex ſe calida aut lucida admittunt , contendentes calorem & lumen nihil eſſe præter ſenſuum actus & operationes aut paſſiones , quibus eas qualitates percipere & ſentire dicimur. Has autem paſſiones aſſerunt nihil aliud eſſe , quàm gaudium aut dolorem , quos affectus ex diverſis objectis anima percipit. Unde ex

eorum

eorum mente ſequitur earum qualitatum ideam haberi non poſſe abſque affectu doloris aut gaudij. Nec ignem, *v. g.* ex ſe calidum eſſe, ſed duntaxat talem cenſeri cum activitatem ſuam in ſubjecta doloris aut gaudii capacia exerit. Ex quo ſequitur ferrum aut aquam aliaque inſenſibilia nullumunquam calorem ab igne etiam vehementiſſimo excipere poſſe, utpotè cum ſint omnis gaudij ac doloris incapacia. Quæ utique Carteſianorum ſententia, quam ab ipſo omnium hominum communi ſenſu atque ratione nemo eſt tantillùm cordatus qui non videat.

Quod verò ſpeciatim calorem attinet, putat Carteſius eam nihil aliud eſſe in corporibus, quæ abuſivè dicuntur calida, quàm motum celerem atque perturbatum partium inſenſibilium. *Verùm* quàm abſurda ſit hæc exiſtimatio, atque ipſis etiam Carteſij principiis contraria, *Probatur* 1. Dura ex mente Carteſij ſunt ea corpora, quorum partes in inperturbata quiete conſiſtunt, liquida verò quorum partes ſunt in continuo motu: quæ ſi vera ſint, ſequeretur ex ipſius de calore ſententia, dura corpora nuſquam poſſe calefieri, liquida verò ſemper ferveſcere, cujus contrarium manifeſta experientia docet: dura namque corpora faciliùs & intenſiùs calorem excipiunt, liquidiora verò minùs aduruntur, magiſque calori recipiendo obſiſtunt: Quin etiam lutum ac lateres calore ipſo magis ac magis indureſcunt. Igitùr calor non conſiſtit in motu partium inſenſibilium; quippè cùm durities, quam in quiete partium reponit Carteſius, non ſit contraria calori, opponatur autem motui ex ipſius Carteſij principiis.

Deinde corpora quorum partes ſunt in motu celeri & circulari, intumeſcunt & dilatantur ex ejuſdem Carteſij ſententia: cum enim ex illius mente corpora habeant partes diverſæ figuræ, alias angulares, ramoſas alias, alias acutas, *&c.* fieri non poteſt, ut omnes illæ partes perturbato præſertim motu circulari agitentur, niſi recedant ab invicem, & ſeſe modò per unum angulum, modò per alium offendentes ampliùs, quàm antea ſpatium occupent; ac ſubinde ſi calor conſiſtat in illo celeri partium motu, neceſſum erit, ut corpora quæ calefiunt, majorem quam anteà locum occupent; quod utique falſiſſimum eſſe in lapidibus & metallis calefactis ipſa experientia teſtatur; quin etiam plura ſunt corpora, quæ per calorem conſtringuuntur, & minùs ſpatium occupant, ut conſtat de glacie ipſò etiam fatente Carteſiô, *art. 2. cap. 6. Meteor.*

Denique in hoc ipſum Carteſianum figmentum plurimæ pugnant experientiæ, quæ cum hoc eorum principio nullatenùs poſſunt cohærere; nam ſi calor ex motu proveniat, quomodò id quod caret motu ac frigidum eſt, excitare poteſt calorem; nihilominùs aqua frigida in calcem injecta in eo calorem excitat, ſimiliter vinum, piper, aliaque ſimilia, quæ frigida ſunt, nihilominùs calorem procreant. Quod autem reponunt idcircò calcem ab aqua ferveſcere, quòd aqua injecta penetret poros ipſius calcis, quo fit ut ex materia ſubtili circumfuſa motus excitetur, & inde calor. Prorsùs abſurdum eſt: quæro namque cur idem in gypſo aut figulina terra non contingeret, cum pariter poros habeant ſatis amplos ad excipiendam aquam & ſubtilem illam circumfuſam materiam. *Deinde* aliqui liquores, ut

oleum vitrioli & tartari ſeparati, frigidi ſunt, conjuncti verò ferveſcunt non certè à circumfuſæ ſubtilis materiæ motu, ut quid enim ſeparati eum itidem motum non ſuſcipiunt.

Ad frigus quod attinet, volunt Carteſiani illud eſſe meram caloris privationem. Verùm ſi ita eſſet, nulla foret frigoris cum calore pugna, ſicut nulla eſt luminis cum tenebris.

Porrò contrarium apparet ex quotidiana experientia. *Deinde*, ſi corpora frigida haberent ſolam privationem caloris, non appareret cur loca ſubſterranea, putei, *&c.* tantum frigus ſervarent æſtate, dum aër efferveſcit, nec cur calor qui eiſdem in partibus dominatur hiëme viciniores aëris partes non occuparet: mitto cætera inania Carteſianorum ea de re figmenta.

---

§. XII.

An quodlibet elementum tranſmutari poſſit in quodlibet.

AFfirmant communiter Peripatetici, ſed ſufficienter non probant; nec id videtur aliquâ ratione aut experientiâ poſſe fulciri. Volunt enim 1. Elementa ſymbola, ſeu quæ conveniunt in aliqua qualitate, *v. g.* ignis & terra in ſiccitate, poſſe in invicem converti; ita ut unius interitus ſit ortus alterius; ſi enim terræ frigiditas ab igne propulſetur ejuſque locum ſubeat ſummus calor; terra tunc duas habebit ignis qualitates, putà calorem & ſiccitatem; ac proinde terræ naturam abjiciens, ignis evadet: ſic de cæteris.

Verùm mihi probabilius eſt nullum elementum poſſe aliud in ſe convertere. *Probatur.* Si quod elementum poſſit aliud in ſe convertere, maximè ignis, nullum enim eſt aliud quod ſit majoris activitatis & virtutis: ſed ignis id præſtare nequit: Ergo, *&c.*

Nullum elementum aliud in ſe convertere poteſt.

Probatur minor: Si poſſet ignis aliquod elementum in ſe convertere, nutriri poſſet per cujuſlibet elementi applicationem: ignis enim iiſdem nutritur, quæ ſuam in ſubſtantiam transformat: ſed ignis taliter nutriri nequit, aliàs nec aquâ extingueretur, nec defectu pabuli uſquam interiret, quippè cùm vicinum ſemper & undequaque appoſitum habeat aërem terràque circumvolvatur: Ergo, *&c.*

Dices 1. Ignis poteſt aquam in ſe convertere, aut in aërem reſolvere; etenim ſi in accenſum fornacem aquæ gutta injiceretur, illa procul dubiò verteretur in ignem. *Deinde* aër in aquam condenſatione concreſcit, obtutibus enim propriis cernere licet in hyëme, dum gelu remittitur, humeſcere interiores domûs parietes, marmora madefieri, quod refundi non poteſt niſi in aërem humidum in aquam converſum: Ergo aqua in ignem aut aërem vi caloris; & aër in aquam vi frigoris reſolvi poſſunt.

Nego utramque propoſitionem: Guttula ſiquidem aquæ mediam in flammas projecta non ſolvetur in ignem, ſed tenuem in fumum, qui per aërem diſpergetur. Idem dicendum de cæteris experientiis quæ proferri ſolent; nimirùm, dum æſtate decreſcunt aquæ, eas ſolvi in vapores, quæ poſt hæc in aërem vertuntur: dicendum enim arbitror ſubtiliores aquæ partes evaporari; ſed negandum eſt eas in aërem converti:

Aquæ guttula in ignem non vertitur, dum in fornace projicitur.

ipſæ quidem per aërem diffunduntur, ut ejus ardorem attemperent: hinc fit ut circa fluvios, fontes, puteos, aër ſemper frigidior ſentiatur, propter ſcilicet admixtos frigidos aquæ vapores.

Ad 2. dico liquorem hunc in parietibus & marmoribus dum gelu remittitur, non oriri ex converſione aëris in aquam: ſed à perflante auſtrali vento gelu ſolvente proficiſci; hic enim ventus cùm ſit humidus & plurimis refertus vaporibus, idcircò dum in ſolidum corpus aliquod impingit, tenaciter ipſi adhæret, & concreſcente paululùm aëris calore ſolvitur & effluit.

Inſtabis. Vapor ille ab igne effluens, ſepſim ſine ſenſu videtur per aërem diſpergi, & quò magis aſcendit eò minùs conſpicitur; ac proinde rarior & levior evadit; ſicque aëris qualitates ſucceſſivè obtinet & in illum reſolvitur.

Fateor quidem ſublatum hunc vaporem ſucceſſivè fieri minùs conſpicuum; *Nego* tamen hanc minorem conſpicuitatem procedere à majori levitate & raritate: imò provenit à majori ſui diviſione; quò enim altiùs aſcendit, eò magis occurrit aëri reſiſtenti, ſicque facilè plures in partes ſcinditur & idcircò fit minùs conſpicuus: ſic plures invicem congeſtæ arenæ facilè patent obtutibus; diſperſæ autem vix poſſunt conſpici.

Nec flamma ignis in aërem ſolvitur

Dices 2. Elementa habent qualitates, ſecundùm quas poſſunt in ſe invicem agere: Ergo poſſunt immediatè ſe invicem convertere.

Diſting. anteced. Secundùm quas poſſunt agere ſufficienter in ſe invicem ad mutuam refractionem virtutis aut alterationem, *Concedo*: Certum enim eſt ignem ſolvere poſſe aquæ frigus & humiditatem, non tamen ita, ut aqua omni frigore & humiditate careat, ac in ignem convertatur.

Dices 3. Flamma ignis dum deſtruitur, in aërem convertitur: ſed converti nequit niſi per actionem ipſius aëris: Ergo aër poteſt convertere ignem in ſe.

Nego anteced. Licet enim flamma deſinat, in aërem tamen non convertitur: ſed in ignitas aliquas exhalationes per aërem diffundendas, & ad ſupremam aëris regionem evolandas, in quam omnes fatentur pertingere & vergere calidas exhalationes. Hæc dicta ſint ſecundùm rationem, non autem juxta auctoritatem: aliud enim ſentit Ariſtoteles, *de gener.* verum nobis placet Ariſtotelis eloquium, dum efficaci ratione ſolidatur: non arridet autem, dum ſolâ ipſius auctoritate contra rationem fulcitur.

SECTIO TERTIA.

De Elementis in particulari.

QUAMQUAM ſupra dixerim quatuor vulgata germanam elementi rationem & appellationem non promereri; quoniam tamen *cum multis loquendum, cum paucis verò ſapiendum*; ideo quæſtiones de nomine miſſas faciens, rem ipſam penitiùs inſpiciendam ſigillatim paucis aggredior quatuor in ſequentibus articulis.

ARTICULUS PRIMUS.

De Elemento terræ.

Terra eſt mundi matrix.

TERRAM mundi centrum & veluti matricem omnium, conſtituunt omnes Peripatetici. In ea enim cætera elementa ſua refundunt ſpermata & ſemina, ut ea ſuo ſinu foveat, concipiat, & in actum perfectum deducat ſecundùm naturæ intentionem, & juxta admirandam divinæ ſapientiæ diſpoſitionem & providentiam. Plura itaque de ea in ſequentibus Paragraphis, paucis ſunt aperienda.

---

§. I.

An Terra ſit Elementum ſimplex.

Nulla ejus pars ſimplicis elementi rationem habet.

R*Eſpondeo* probabilius eſſe nullam terræ partem ſimplicis elementi nomen, & rationem ſibi poſſe vendicare. *Probatur.* Si aliqua terræ pars verè foret elementum ſimplex, eſſet corpus omnis compoſitionis & mixtionis expers: At talis nulla eſt. *Probatur.* Si aliqua terræ pars eſſet expers mixtionis & compoſitionis, illa eſſet vel pulvis, vel arena minuta, vel gleba terreſtris, vel lapis, vel metallum, aut denique ſuccus metallicus: at nullum ex his poteſt eſſe elementum ſimplex. Non quidem *pulvis* aut *arena*; cum hæc nihil aliud ſint, quàm minutiſſima quædam corpuſcula ex toto aliquo lapide aut ſaxo abraſa: quæ cùm ſui totius naturam participant, ita ſimplicia eſſe non poſſunt. Nec etiam *lapis* aut *metallum*, cùm hæc præter alias virtutes ipſis inditas, pluribus quiſquiliis mineralibus, ut notum eſt Spagiricæ artis peritis, miſceantur: Idem dicendum de cæteris mineralibus. Quis itaque tot ſales, ſulphura, vitriola, alumina, arſenica, tot vitra, criſtalla, tot concretos fluores, tot inconcretos ſuccos, ſimplicia corpora affirmabit?

Dices 1. Elementum terræ non reponendum quidem in aſſignatis; ſed in terra virgine, quæ nonniſi in centro reperitur.

Contra: Incertum eſt in centro terræ hujuſmodi corpus reperiri, quippè cùm centrum illud mortalibus cunctis ſit impervium. Quis ergo in loco penitùs incognito terræ elementum reponendum eſſe affirmabit?

Dices 2. Aut cinerem, aut terram candidam, aut marnem quæ in ſola Gallia fodi aſſolet, verum eſſe terræ elementum.

Contra 1. Non poteſt eſſe *cinis*, qui eſt pulvis incendiô reſiduus in quem res uſta redigitur; quia ex pluribus componitur, conſtat enim ſale & pulvere. Non etiam *Terra candida*, ut creta, ceruſſa, *&c.* cum ipſe color compoſitionis indicium ſit. Non denique Marna, quæ per agros ſpargitur, ut eos fœcundet. Cum enim hæc ſit fœcundativa terræ, neceſſum eſt eam variis affici qualitatibus, quæ mixtum, non verò ſimplex corpus redolent. Inſuper cùm hæc in ſola Gallia fodiatur, ſequeretur alibi nec elementum terræ, nec mixtionem reperiri.

Dices 3. Elementum terræ eſſe corpus aliquod ſicciſſimum, & omnis humoris expers.

Fateor tale eſſe debere, ſed tale

corpus non datur: Illud enim eſſet vel arena, vel vitrum, vel ſabulum, vel later: at non arena, quippè quæ vitriariorum fornacibus injecta, fluore adepto, mox in vitrum convertatur. Non etiam vitrum, utpotè cum fluore formetur & in fluorem rurſus abire poſſit. Verbo dicam, ea omnia quæ maximè ſicca videntur, cùm ignis vehementiâ funduntur fluuntque, ſignum manifeſtum eſt, humorem iis non deeſſe.

Conſtat ergò aut nullum eſſe purum terræ elementum, aut nobis mortalibus prorſùs ignotum.

---

§. II.

Unde miranda proveniat terræ fœcunditas.

Reſpondeo ut plurimùm eam oriri à ſale, quem non immeritò quidam *Naturæ condimentum* appellant; alii *Geocoſmi animam*, de ipſoque prolatos hos Virgilianos verſus volunt.

Spiritus intus alit; totoſque infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Mira ſalis dignitas Hinc Homerus ſalem *divinam quoddam* dixit; Eſt enim ſali veluti neſcio quia divinitatis character impreſſus: Unde Deus ſalem in ſacrificiis maximè requirebat; nam Levitici 2. *Quidquid obtuleris ſacrificii ſale condies: nec auferes ſal fœderis Dei tui, de ſacrificio tuo, in omni oblatione offeres ſal.* Et Marci 9. *Omnis victima ſale ſalietur.* Quaſi non foret Deo grata, niſi ſale reſperſa, ut ſuprà diximus.

Salem autem globo terrarum ab initio Deus indidit, tùm ad totius conſervationem, tùm ad innumerarum ſubſtantiarum formationem. Hujus enim virtute, & mineralia metallaque ſuam acquirunt corpulentiam. Hujus effluxu plantæ & vegetabilia in radices, ſcaphos, cortices, ramos, folia, flores fructuſque excreſcunt: quod ipſamet revincit experientia. Si enim herbam aliquam in ſuum ſalem reduxeris, ſalemque illum extractum terræ mandaveris; is eam ſpecie herbam è qua ſal eductus fuit, producit. *Terræ fœcunditati-vus.*

Triplex eſt ſal marinus, foſſilis & artificialis. Triplex autem ſal uſualis diſtinguitur, putà marinus, foſſilis & artificialis. *Marinus* fit ex ſalſa maris aqua extracta & exſiccata. Fitque duplici ratione, nimirùm vel ſpontaneâ maris efflorescentiâ, putà dum mare ferventis æſtu in ſpumas actum & ad littora ſcopuloſque depulſum, ibidemque calore Solis condenſatum, tandem in ſalem convertitur. Vel fit arte dum aqua maris in artefactas foſſas littori proximas per canales derivata, calore Solis quod in ea terrenum & ſalſum eſt exſiccatur, aqua dulci quæ inerat, in vapores abeunte.

Foſſilis eſt, quem vel è montibus quibuſdam, vel aliis è ſali-fodinis eruunt. Differt à marino, quod marinus utpotè plus humidi participans, mollioris & flaccidioris ſubſtantiæ: Foſſilis verò tantæ fit duritiei, ut in prædurós lapides condenſetur, ædificiorum ſtructuræ nedùm, ſed & ſtatuis exculpendis inſerviat.

Salem quoque uſualem ex lignis combuſtis, præſertim quercu vel corylo educi poſſe tradit Agricola *lib. 12. de re Metallica*, ubi modum illius eductionis & confectionis edocet.

Quæres. Hâc occaſione cur uxor Loth in ſalis ſtatuam ſit converſa.

Reſpondeo cauſam phyſicam hujus converſionis eam poſſe aſſignari, quòd campus Sodomæus lapidibus ſalis refertus ſit; ac proinde cùm illa in lapidem ibi vulgarem converſa ſit; ideò & in lapidem ſalis converti debuit. Cauſa verò moralis fortè fuit, ut quæ fatua mulier Deo admonente ſapere noluit: cæteros moneret ſuô exitiô non ſtultè contemnendum eſſe divinum mandatum.

Cur uxor Loth verſa ſit in ſtatuam ſalis.

Mira ſunt quæ de illa ſtatua in diem hanc etiam perſeverante referunt Auctores; nam præ cæteris Tertulianus carmine de Sodoma hæc de illa ſtatua cecinit.]

Ipſaque imago ſibi formam ſine corpore ſervans,
Durat adhuc nunquam pluviis, nec diruta ventis;
Quin etiam ſi quis mutilaverit advena formam,
Protinùs ex ſeſe ſuggeſta vulnera complet;
Dicitur & vivens alio jam corpore ſexus,
Mirificos ſolitò diſpergere ſanguine menſes.

De qua & hujuſmodi Ænigma profertur.

Cadaver nec habet ſuum ſepulchrum,
Sepulchrum nec habet ſuum cadaver,
Sepulchrum tamen & cadaver intus.

§. III.

Unde tanta terrarum diverſitas.

UT huic quæſtiunculæ clariùs faciam ſatis. Priùs *ſuppono* 1. cum *Kircherio, lib. 7. cap. 3.* Ignem ſubterraneum per univerſæ terræ viſcera diffuſum omnia vi ſuâ animare & agitare. *Suppono 2.* eſſe in intimis terræ viſceribus diverſas ſive terreas, ſive lapidoſas, mineraleſque ſubſtantias, in quas ignis continuò agat. *Suppono 3.* materias haſce, ab igne agitatas, copioſos à ſe halitus fumoſque ſive vapores emittere. *Suppono 4.* totam terram fiſtuloſam, venoſam, innumeriſque fibris per univerſum ſuum ſinum deductis inſtructam eſſe. His ſuppoſitis:

Dico diverſitatem terræ oriri. Primò ab igne ſubterraneo, qui ex terra centrali emittit aliqua corpuſcula ſicciſſima, in quæ terra vi caloris reſolvitur, & ea tranſmittit per rimoſas terræ mollis fiſſuras. Quæ corpuſcula cùm per arctas anguſtaſque ſemitas canalium ſubterreſtrium tranſeunt, ſemper aliquid à maſſis ſive ſaxeis, ſive mineralibus contrahunt; quô fit ut evecta in ſuperficiem terræ, generent terram, hîc arenoſam, ibi ſulphuream, alibi ferrugineam, alicubi ſalinam, ſive alicujus alterius metalli virtute ac proprietate refertam; idque pro diverſitate canalium mineralium per quos emiſſa prædicta corpuſcula tranſeunt à centro ad ſuperficiem terræ.

Unde proveniat terrarum diverſitas?

§. IV.

Unde & quotuplex terrarum medicinalium virtus.

Terrarum medicinalium nomina & virtus.

TErra in uſum Medicinæ cedens eſt potiſſimùm triplex; alia enim *Venena arcet*, ut terra Armeniaca, Lemnia, Melitenſis; *Alia aſtringit*, ut Ochra, Rubrica, Siropica, Erectria, Samia, *&c.* *Alia diſcutit*, ut Cimælia, Ampelitis, Fornacea. *Alia abſtergit*; ut Mælia terra.

Terra Armeniaca quæ.

Terra Armeniaca, ſive *Bolus Armeniacus*, quia validiſſimè ſiccat, ideò juxta Medicorum ſententiam tormina, colicam, dyſſenteriam, rheumata, ptiſin, *&c.* curat; peſtilentibus morbis, ulceribuſque pulmonis, aſthmatique mirum in modum confert: Inſuper venenis corrodentibus, uti cantharidum; putrefacientibuſque, putà leporis marini, ſpecificâ quâdam virtute medetur.

Terræ Lemniæ virtus?

Terra Lemnia, à Lemno inſula Archipelagi, in qua effoditur nominata; vulgo dicta *Terra ſigillata*, ob figuram vel Capreæ vel Dianæ, quâ olim figurabatur; nunc autem ob ſigillum Imperatoris Turcarum, quæ ejus terræ bolis emptitiis imprimitur, maximè contra lethalia venena egregii antidoti vires habet; etenim cum vino potata, venena introſumpta, vomitione pellit; lethalibuſque ſerpentum ictibus morſibuſque medetur.

Terræ Melitenſis virtus mira, unde.

Terra Melitenſis iiſdem prorſus facultatibus pollet, quibus præcedentes, & effoditur ex certis plagis Inſulæ Melitenſis ad mare, non remotis à civitate veteri. Præſertim juxta Cryptam S. Pauli, cujus benedictione (ut piè credere licet) hanc virtutem medendi morſibus ſerpentum nacta eſt; propterea quòd Sanctus Paulus ibi à vipera impetitus illæſus fuit, ut legitur *Actorum* 28. *Addo* inſuper ejuſdem Doctoris Gentium privilegio Melitam Inſulam hoc adeptum eſſe beneficium, ut in ea ſerpentes, ſive ibi oriundi, ſive aliunde traducti nullatenùs hominibus noceant: non quòd reverà veneno lethifero careant; cum experientia docuerit, ſerpentes in Melita Inſula ortos & in Siciliam traductos ad primum morſum homines in Sicilia venenô occidiſſe. Habet etiam Melitenſis Inſula, præſertim circa Cryptam Sancti Pauli, plurimos lapillos ad ſerpentum linguam configuratos, qui itidem à veneno eximunt, ut diuturna experientia comprobat: cætera brevitatis cauſâ omitto.

§. V.

An terra & aqua unicum globum efficiant.

Terra & aqua unicum efficiunt globum.

REſpondeo reverà unicum efficere, cum enim aqua non ſit propriæ figuræ tenax, peculiarem globum ſeorſim à terra nullatenùs conſtituere poteſt. Adde quòd terra ſit quaſi ſpongia quædam, cujus plurimæ cavitates aquâ replentur; eam enim tanto artificio condidit Deus, ut eodem penè modo luſiſſe videatur ejus Æterna Sapientia in terræ, ac in hominis formatione. Quemadmodùm enim in humani corporis fabrica, ramoſa venarum ſubſtantia in omnia Microcoſmicæ œconomiæ penetralia ita diffunditur, ut

Convenientia terræ cum humano corpore.

non ſit vel minima particula, quæ non per capillares venas ſanguinem, velati debitum ſibi nutrimentum attrahat; ita quoque nulla tam exigua terræ portio dari poteſt, quæ non humore ſibi debito abundet. Si quis in humano corpore aciculâ cutem perforet, ſtatim ſanguinem exire deprehendet; ita ſi quis vel minimam terræ portionem altiùs effodiat, ſtatim humorem ſibi adeſſe comperiet: Si quis intimam harum aquarum conſtitutionem oculis intueri poſſet, is haud dubiè illas videret; eâ prorsùs ratione, quâ in anatomia cognoſcimus miram venarum texturam per totius corporis amplitudinem ramatim diſpoſitam.

Quomodò terra ſit rotunda.

Ille autem globus terraqueus eſt rotundus, non quidem exactè & mathematicè, cum plurimos habeat montes; ſed moraliter, inquantùm illi montes ad totum globum comparati adeò exigui ſunt, ut non impediant, quin terra videatur rotunda. Quod autem ille globus ſit rotundus, patet; quia incolæ Orientis ſurgentia ſydera priùs vident, quàm qui ad occaſum habitant, illiſque priùs quàm his dies eluceſcit: ſed illa varietas aliunde provenire non poteſt, quàm ex rotunditate, dorſo, & eminentia terræ alia aliis detegente vel occultante; ſi enim terra eſſet plana, idem ſydus in puncto Orientis conſtitutum, omnibus ſimul hoc hemiſpherium incolentibus appareret & oriretur, ſuamque lucem toti hemiſpherio ſimul communicaret.

Mare non eſt altius terrâ.

Hinc collige Mare non altius terrâ ſeſe erigere; *tùm*, quia inde ſequeretur in alto mari nullas inſulas poſſe reperiri, quod tamen experientiæ repugnat: *Tum*, quia aqua deberet tenaciſſimè retinere figuram rotundam & fornicatam, quod tamen naturæ aquæ contrarium videtur; cùm enim ſit facilè mobilis & fluida, non poteſt figuram eandem diu & tenaciter retinere: *Tùm*, quia omnia flumina præcipiti curſu in mare rapiuntur; ac proinde in locum humiliorem & decliviorem; ſi enim mare eſſet altius terrâ, flumina magis in terram quàm in mare effluerent. *Adde* quod ſi mare eſſet altius terrâ, neceſſarium eſſet perpetuum miraculum, ut coërceretur, ne in terram effluens illam obrueret. *Tùm* denique, quia ſi mare altius eſſet terrâ, pari ventorum, aut remigum vi & impulſu eadem navis multò velociùs ferretur ad terram tendens, quàm ex portu aut littore diſcedens; diſcedens enim ex littore aſcenderet, & in arduum altiùs enitens, difficiliorem haberet progreſſum; contra verò accedens ad littus tamquam per lubricam declivitatem deſcendens, magnâ velocitate atque impetu deferretur. His etiam ſacra Scriptura videtur adſtipulari, nam Pſalmo 106. legimus; *Qui deſcendunt mare in navibus*, &c.

Terra eſt altior mari, id eſt, altior terræ ſuperficies altitudine ſuperat altiorem maris ſuperficiem, quia flumina defluunt altiori loco in depreſſiorem: ſed nulla eſt pars terræ notabilis à quo fluvius aliquis in mare non defluat.

Dices. Qui ab alto mari progrediuntur ad littora, vident terram quaſi ſub mari poſitam & multò inferiorem; qui verò ſunt in littore, reſpiciuntque mare, ipſum vident quaſi aſſurgere; proindeque mare eſt altius terrâ.

Concedo anteced. Nego conſeq.

Ratio

Ratio enim illius duplicis apparentiæ eſt; Primò, quia terra eſt quaſi nigra; quæ autem nigra ſunt, depreſſiora videntur, ut patet in arte pingendi, quâ atro colore pinguntur, quæ profundiora videri debent. Secunda cauſa eſt, quia quæ à nobis remotiora videmus, licèt inferiora ſint, ſuperiora tamen apparent.

---

§. VI.

Quot & quæ ſint animalia in terra degentia.

RESpondeo illa eſſe quadruplicis generis; primò enim aliqua ſemper in viſceribus terræ vitam agunt, ut talpæ, bufones, *&c.* Aliqua in terra quidem degunt; ſed ad neceſſarium ſubſidium alimenti foras erumpunt interdùm, ut mures terreſtres, *&c.* & iterùm eam repetunt. Aliqua pariter hyberno tempore in terra abduntur, æſtivo verò tempore erumpentia è terra, vagantur in montibus & ſylvis, ut crinacei, hiſtrices, & alia plura. Alia denique aliquandiu inter abditos terræ meatus deliteſcunt, à quibus dum exeunt, illa amplius non repetunt, ut plurimæ volucres, putà Hirundines, Ciconii, *&c.* de quibus ſigillatim ſupervacaneum arbitror eſſe dicendum, utpotè quæ omnibus comperta ſint & nota.

An ſint homines ſubterranei. Sed longè gravior nobis eſt aperienda & ſolvenda quæſtio, quam à pluribus etiam majoris notæ Auctoribus ſcriptis mandatam reperio, *Num ſint homines aliqui ſubterranei?* non quidem ſolùm in cryptis montium & rupium degentes; id enim conſtat pluribus exemplis & hiſtoriis quas colligit *Gafarellus* in ſuo libro de Cryptis toto orbe celebribus. Illi enim propriè *homines ſubterranei* dici non debent, cum perpetuò liberum habeant è cryptis ſuis diu noctuque exitum: Sed quæſtio vertitur, num ſint aliqui homines in his ſubterraneis locis perpetuò degentes, ubi nuſquam Solis aut Lunæ lumen licet conſpicere.

Affirmant plurimi graves Auctores, inprimis quidem Guilielmus Neübriſſenſis *in ſuo libro de revolutionibus Anglicarum rerum, l.1.c.27.* ubi refert quòd anno 1140. ſub Rege Stephano, ex antiquiſſima ſpelunca prope Monaſterium Sancti Edmundi Regis in Anglia Occidentali, tempore æſtivô, quô ruſtici ſegetibus metendis operam dant, duos pueros, marem & fœminam, toto corpore viridi colore tinctos erupiſſe: Cùm autem hinc & inde ex novi cœli intuitu, veluti cæcutientes errarent tandem à meſſoribus capti & in pagum adducti, & aliquandiu ſolis fabis crudis paſti ſunt, utpotè qui alium omnem cibum reſpuerent. Cum autem mas brevi mortuus fuiſſet, fœmina ad longevam ætatem ſupervixit. *Verè dantur homines ſubterranei.* Quæ cum Linguam Anglicam didiciſſet, & fuiſſet publicè interrogata quænam & undenam eſſet? Reſpondit ſe eſſe ex hominibus è regione Sancti Martini, ubi ejus & Chriſtianæ Religionis cultus maximè vigebat. Addiditque Solem nec Orientem, nec Occidentem unquam ab his Incolis videri, neque ullis radiis ſolaribus illuminari; ſed ſolùm quâdam luce dubia ſe frui, eô ferè modô quô fit in crepuſculo. Interrogata autem quomodò ex ea regione in hanc erupiſſet, reſpondit quod cum interpaſ-

cenda Patris pecora cryptam inveniſſent, eam curioſitatis causâ ingreſſi, nec regreſſus viam invenientes, eò uſque proceſſerunt, donec tandem ea parte egreſſi ſunt in qua fuerunt capti. Quam hiſtoriam tot teſtimoniis confirmat Auctor, ut ſi quæ ſit hiſtoriæ fides ei non debeat denegari.

Rogabis. Quomodò homines eis in plagis fuerint traducti & poſſint vivere.

Quomodo ibi ſint primò traditi. *Reſpondeo* rem hoc modo potuiſſe contingere, ut aliqui dudùm homines ingruentis belli pericula, aut alterius publicæ calamitatis vitandæ causâ ſeſe in Cryparum labyrintho unà cum ſuis pecoribus & re familiari abdiderint, à quo meandro cum regredi non potuiſſent, per eandem viam quâ intraverant; tandem exitum quærentes, invenerunt illas ampliſſimas ſubterraneas regiones, ubi durâ neceſſitatis lege remanere coacti ſunt; eô ferè modò quô Judæi aliqui intra inacceſſos montium Caſpiorum receſſus conclusi ſunt, uti narrant Geographi.

Confirmatur ex eo quòd refert Cranzius in Tranſſylvania *anno* 900. ignotum & inviſum genus hominum è montium cryptis erupiſſe, qui proximam regionem adhuc incultam coluërunt. Narrat & *Kircherus* regnante Philippo III. intra Hiſpaniæ montes, novam hominum inventam fuiſſe coloniam, qui lingua ab Hiſpania prorſus diſſimili utebantur. Quidni ergo fieri poteſt pariter, ut intra altiſſimos Angliæ montes, ingens numerus hominum ex paucis ibi pridem transfugis geniti inveniantur?

Rogabis. Unde nam cibum ſumere poſſent illi ſubterranei homines, & quâ luce irradiari.

Reſpondeo eos cibum ſumere poſſe, tùm ex leguminibus, tum ex caſeo, lacte, *&c.* Cum enim per montium hiatus & terræ ſciſſuras Solis repercuſſa lux in illas inferiores ſubterraneas plagas erumpat, fieri poteſt facilè, ut in eis, herbæ, plantæ, olera, *&c.* quibus veſcuntur homines oriri poſſint: Etenim ſi montium Caſpiorum Caucaſeorum valles profundiſſimæ nullo licet Solis radio uſquam illuſtrentur, nihilominùs plantis & arboribus abundet, ut Geographis conſtat: quidnî pariter illæ ſubterraneæ plagæ, modicâ licet luce recreatæ, olera fructuſque edere poſſint, partim juvante aſtrorum influxu, partim fovente per ſuos halitus igne ſubterraneo, partim etiam ex nativa terræ fœcunditate, quæ cum ibi nec Solis æſtu torreatur; nec ventis urentibus exſiccetur, nec exundantibus torrentibus efflatur, primævam ſuam fœcunditatem aſſervat.

Confirmatur ex iis quæ refert P. Martinius in ſuo *Athlante Chimico*; ubi affirmat in medio Regno Sinarum eſſe vaſtiſſimum montem fimbriis ſuis in vaſtiſſimas regiones exporrectum, qui cum ob ſalebras vix permeari poſſit, natura huic incommodo providens, totum montem vaſtiſſimis ſpecubus ita pertudit, ut ab una parte ad alteram, via ſubterranea eaque facilis detur; ſed tantâ longitudine, ut nonniſi ſemeſtri ſpatiô illam metiri liceat. Affirmat inſuper ſe non paucos vidiſſe qui hoc longiſſimum iter confecerant; referebantque in vaſtiſſimis illis ſpecubus eſſe lacus ingentes, arboribus conſitis, piſcibus divites, & plantis frugiferis planities veſtitas magnoque inviſæ ſpeciei animalium numerò refertas. Lumen tametſi obſ-

curum, nihilominus per montium hiatus & ſcopulorum ſciſſuras immitti, quod ſufficit ad gradus regendos, & intuendam univerſam hanc ſubterraneam ſupellectilem. Quidnî ergo in his ſpecubus homines degere poſſent & magnum in numerum excreſcere? Similia penè refert Americana Hiſtoria de mirandis ſpecubus montium *Andium*, in quorum viſceribus receptacula tantæ capacitatis inveniuntur, ut integris in terrena ſuperficie regionibus non cedant. Vide quæ *Olaus Magnus*, in ſua Septentrionali hiſtoria de ſimilibus ſubterraneis ſpecubus refert.

Dices ſubterraneas ſpecus non eſſe aptam & congruam hominum habitationem: Ergo, *&c.*

Diſtinguo; Non eſt apta abſolutè, *Nego*; per comparationem ad habitationem ſuperficialem, *Concedo*: Quod autem ſubterranea habitatio homines non dedeceat, evincitur nedùm ex primariis hominibus quibus inquit Poëta.

Domus antra fuerunt;

Sed etiam ex plurimis civitatibus ſubterraneis, quas *Gaffarellus* recenſet libro de Cryptis celebribus: inter quas inſignis eſt illa quam in Melitenſi Inſula conſpicere licet, nomine *Ghaat Kebir*, id eſt, ſpelunca magna, in qua innumeri prope homines utriuſque ſexus inhabitant.

DE AQUA.

CUM in tota rerum naturalium contemplatione nuſquam mirabilior appareat Dei rerum Conditoris & Opificis ſapientia, quàm in mira aquarum naturâ & virtute, certè non ingratum nec irreligioſum erit, in perſcrutandis & detegendis aquarum miraculis modicùm detineri.

§. I.

An purum detur & ſimplex aqua elementum.

RESpondeo mihi probabilius videri talem aquam non reperiri. Nulla ſiquidem eſt in orbe terrarum, quæ ex terrenæ miſcellæ quiſquiliis, & variis heterogeneorum mixtorum corpuſculis aliqua ex parte non polluatur. Si enim quædam aqua omninò pura & ſimplex extitit, maximè aut fontalis aut pluvialis, aut fluvialis: Marina enim aqua; cùm ſit omninò ſale & aliis mixtis infecta, certè conſpicuum eſt eam non poſſe eſſe puram. At neutra ex eis talis eſt. Non quidem limpidiſſima *Fontalis*, cum enim nulla ſit, quæ è ſubterraneis cuniculis per quos longô tractu fluit, terrenorum ſuccorum lapidumque diverſâ proprietate pollentium tinctura, aut corpuſculorum raſura non inquinetur; hinc experimentô fit ut nulla omninò defæcata appareat.

Nec refert, quòd aqua fontalis ſolitò ſimplex & pura dicatur; id enim non de ſimplicitate abſoluta, ſed reſpectiva dicta ſunt; in quantùm videlicet aqua fontalis cum aliis comparata, minùs polluta apparet. Hanc tamen omninò ſimplicem non eſſe, præter diurnam experientiam ſatis evincit, fontium diverſitas.

Non etiam pluvialis. Hæc enim cùm vario vaporum effluxu, variiſque mineralium ſpirituum copiis exhala-

tis & reſolutione formetur; cumque in terram decidens, ejus inquinamentum contrahat, non video qualiter ſimplex corpus eſſet dicenda.

Idem dicendum de fluviali, utpotè quæ diverſorum mineralium rivorum, pluriumque injectorum corporum mixtura ſordeſcat. Nulla itaque eſt aqua, quæ aliquam puritatis ſuæ jacturam non patiatur, ut patet ex ejus tranſcolatione, defecatione & concretione, in quibus aliquid ſordium ſemper emittit. Ac proinde nulla aqua eſt, quæ veri & puri elementi rationem ſibi vendicet.

---

§. II.

Quot & quænam aquæ potu magis ſalubres.

RESpondeo eas eſſe in ſextuplici differentia, nimirum 1. *Fontana*, quæ ex imis terræ viſceribus viva venâ ſcaturit. 2. *Stagnans*, quæ immota licet conſpiciatur, nihilominùs effluvium aliquod habet aut ſubterraneum & inviſibile, aut ſuperterraneum & patens. 3. *Pluvialis*, quæ ex vaporibus ſolutis formatur. 4. *Ciſternalis*; quæ nihil aliud eſt quàm aqua pluvialis in artefacta crypta recondita. 5. *Fluvialis*, quæ ex multis fontium adunatis rivulis formatur, aut aliunde formata intumeſcit. 6. *Putealis*, quæ intra intima terræ viſcera effoditur & exhauritur.

Sex ſunt aquæ potui uſuali inſervientes.

Quænam earum ſalubrior dici poteſt.

Quænam autem earum omnium ſit potu ſalubrior, adhuc ſub judice lis eſt. Quidam enim Medici, fontanam ob ſuam ſimplicitatem limpiditatem, frigiditatem & levitatem præferunt. Aliqui, Plutarcho teſte, pluvialem ob levitatem & naturam magis aëream in votis habent. Nonnulli ciſternalem anteponunt, eò quòd ſit aqua pluvialis à ſuis mixturis (ut aiunt) defecata. Non deſunt qui fluvialem in potum ſalubrem infirmis præcipiant, uti faciunt plurimi etiam celebres Pariſienſes Medici, qui Sequanam aquam ab ægrotis epotandam curant, quaſi hæc ejuſdem ſit virtutis quâ pollebat Choaſpis fluvius Perſæ, ex cujus aqua ſolùm Rex potabat. Sunt qui ſtagnantem præferant; eò quòd minori agitatâ, commotione, minores mixturas contrahat, & faciliùs contractas deponat: Adde quòd cum patenter Soli ſit expoſita, ejus lucis & influxûs beneficiô, faciliùs craſſiores & ſalnitroſas ſuas feces expiret. Alii tandem ſolam putealem in potum aſſumunt, eò quòd ſit frigidior, ac externarum corporum mixturæ minùs expoſita, & etiam vivacior appareat, maximè dùm è ſubterraneo vivo fonte ſcaturit, & ex frequenti haurientium commotione agitatur, & emendatur. Quam volueris elige. Ut autem generatim ſalubritatis aquarum, quas ſolitò homines epotant aliqua habeas indicia. Hæc ex Kircherio exſcribere placuit.

Primum itaque *ſignum* atque univerſale bonitatis aquarum eſt; nempè ſi claræ ſint, pellucidæ, tenues, puræ, leves, ſui coloris, ſaporum quidem expertes, & guſtui jucundæ, ſi denique ne minimo quidem tempore in præcordiis morentur; ſed facili ferantur tramite, citra omnem ventriculi moleſtiam: Aquas ſub hoc qualitatum ſignorumque complexu ad potandum laudatiſſimas, ac tuendæ valetudinis commo-

diſſimas habeto, teſtibus *Galeno*, *Dioſcoridi*, *Cardano*, *Mathiolo*, aliiſque.

Secundum ſignum: Si homines communi alicujus loci aquâ utentes inveneris viribus robuſtos, colore nitentes, nullum crurum vitio, nulla oculorum lippitudine obnoxios, longam vitam ſanamque trahentes, illas aquas ſcito eſſe probatiſſimas.

Tertium ſignum: Si in ſubjectis ageno flammis aqua mox ferveat, ſimilique velocitate ſubſtractis ignibus deferveat, illas probæ & melioris notæ aquas conſceto, præſertim ſi nihil, vel ſaltem parùm arenæ, aut limi in fundo ageni reſederit.

Quartum ſignum: Si legumina in ea cocta, & celeriter percocta fuerint, nullâ duritie relictâ, certum tibi aquæ ſaluberrimæ indicium ſit.

Quintum ſignum: Si fontem intueäris, circa quem nec muſcus, nec juncus creſcat, neque ullis ſordibus inquinatus fuerit locus ille, aqua verò pellucida, clara, per latices & arenulas nullo muco obductas tranſeat, certa habebis tenuitatis ſalubritatiſque iſtius aquæ ſigna.

---

§. III.

Quot ſint aquarum genera.

Reſpondeo eas potiſſimùm in quinque partes eſſe dividendas, nimirùm 1. in *metalliferas*. 2. in *medicinales*. 3. in *mirificas*. 4. in *lethiferas*. 5. denique in *lapidificas*.

Aquæ Metalliferæ. *Metalliferæ* hæ ſunt quæ ſuis in profluviis & canalibus aliqua metallorum ſegmenta ſecum deferunt. Hinc variæ dicuntur juxta differentiam metallorum, quorum impreſſionem & ramenta quædam ab eis abraſa in ſuo decurſu excipiunt. Inde fit ut plures appareant auriferi fontes & argentifera flumina; propter ſcilicet eorum auream & argenteam arenam, qualia ſunt, *v. g.* *Phiſon*, de quo Geneſis 2. *Tagus* in Hiſpania, in Italia *Padus*, nec non in America præſertim juxta *Potoſium* omnes penè fluvij aureis ſcatent arenis.

Medicinales aquæ variæ ſunt, juxta diverſitatem ſubterraneorum meatuum & metallorum, per quæ ad terræ ſuperficiem effluunt. Ita Deô ſapienter ordinante ad ſtabiliendam ſervandamque hominis vitam. Quoniam enim humani corporis conſtitutio plurimis ſulphureis, nitroſis, ſalinis, vitriolatis, & oleaginibus partibus conſtat, iiſdem videlicet quibus unumquodque mixtum: Hinc fit ut ad evacuandas temperandaſque nocivas eorum prurigines, Deus optimus, maximus diverſis fontibus balneiſque virtutem indidit mirificam, eaſque diverſas pro regionum & morborum diverſitate fluere fecit. Fontes enim medicinales & thermas ubique locorum ad hominum ſanitatem perenni decurſu fluentes qui recenſere vellet, feciſſet numquam: præcipuæ tamen thermæ, noſtra in Gallia ſaluberrimæ, ſunt *Borbonidæ*, *Forgerienſes*, *Vichiachenſes*; in quibus id mirum, quod intra jactum lapidis aquam diverſis gradibus ferventem in plurimis fontibus experiri licet. *Aquæ Medicinales.*

Aquæ mirificæ ſunt variæ juxta diverſitatem earum effectuum & proprietatum. In nullo ſiquidem naturalium entium magis miranda elucеſcit divina poteſtas & ſapien- *Aquæ mirificæ.*

tia, quàm in aquis; tanta enim in eis prodigia operatur, ut meritò dixerit Plinius in *Nulla parte majora eſſe miracula.* Licet autem omnia quæ de mirandis aquis referunt *Plinius*, *Ælianus*, *Solinus*, & plures alii, tùm è veteribus, tùm è modernis, omnem ſanè fidem non mereantur; nihilominus fatendum eſt nonnullas aquas tantâ virtute eſſe præditas, ut humanam non immeritò admirationem promoveant.

Vinoſi fontes. *Sunt enim* 1. aliqui *vinoſi fontes*, perfectè vini ſaporem & odorem referentes, ut conſtat non ſolùm de illo tantùm à Poëtis decantato vinoſo fonte, in Naxo inſula de quo Properſius.

En tibi per medium benè Olentia Naxum;
Unde tuum potat naxia turba merum;

Nec non & de fluvio *Linceſti* in Macedonia, cujus aquæ epotæ ad inſtar vini inebriant, de quo cecinit Ovidius quinto Metamor.

Hic fluit effectu diſpar Linceſtius amnis,
Quem quicumque parùm moderato guttura traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi vina mera bibiſſet.

Sed & in oppido Sancti Baldomani in agro Lugdunenſi, eſt unus fons nomine *Fons Fortis*, vini penuriam ſupplens; cujus quarta pars ſi vino miſceatur, nihil vini ſaporis deperit; ſi farinæ affundatur, ſtatim illa fermentatur; ita ſalubris eſt, ut oppidani raro egeant Medico.

Alii mirandi fontium effectus. *Referunt* Varo & Theophraſtus in Cilicia & Cœata inſula eſſe fontes, quorum unus potatores facit hebetes, alius verò ſubtiliores reddit vegetioreſque. Narrant & de fontibus *Cleone* & *Gelone* in Sicilia, quorum ille à fletu, quem & bibentibus procreat; Hic à riſu nominatur, eò quòd potantes in riſum diſſolvat: Sed fides in his & ſimilibus ſit penes Auctorem.

Aquæ lethiferæ. *Aquæ lethiferæ* hæ ſunt, quæ nedum hominibus & cæteris animantibus, ſed & plantis ipſis & arboribus lethales ſunt. Quales ubique terrarum nonnullæ inveniuntur; præſertim in Hetruria & in agro Cataneo, in quibus aquæ nonnullæ adeo lethiferæ ſunt, ut aves ſuper eas volantes concidant mortuæ.

Aquæ lapidificæ. *Aquæ lapidificæ* hæ ſunt quæ methamorphoſicâ tantâ virtute pollent, ut quodlibet corpus in eas proficias, ſtatim in lapidem induretur.

Quæres 2. Unde proveniat iſta lapidifica virtus.

Reſpondeo ipſam oriri ex lapidifico ſucco, quem aqua per petreos ſubterraneos meatus effluens, ſecum deportat; idque multiplici ratione, pro alia aliave ſuccorum ſubterraneorum naturâ & proprietate conficitur. *Primò*, videmus aquam in cryptis ſubterraneis ſtillantem, ut plurimùm in ſaxeas ſtirias converti, cujus rei ratio hæc eſt, quòd aqua pluvialis intimos montium meatus ſciſſuraſque penetrans, ſecum ingentem ramentorum nitro ſaleque refertorum, & à montis ſaxea ſtructura abraſorum copiam devehat; hæ verò aquæ commixtæ vel perfectè, vel confusè intra cryptam ſtillantes, ſubito à corporis ambientis ſiccitate, humiditate conſumptâ in ſaxum convertuntur ejus generis, cujus ramenta extiterunt: Atque ex hujuſmodi ſuccis fiunt omnes illi lapides, qui à fornicibus ſpeluncarum rupiumque originem trahunt. *Unde Aquæ Lapidifica virtus.*

Quidquid autem intra hujuſmodi ſtillantium aquarum orificia impoſueris, ſive ligna ſive frondes, aut

glebæ, aut aliquid ſimile fuerit, & intra ramenta lapidis probè unita & commixta fuerint in lapidem vertentur; vel ſi confusè & non probè mixta fuerint, ſaltem ſaxeo cortice quæcumque tetigerint, illæ aquæ veſtient.

Hujuſmodi innumera habes ubique locorum exempla. In Sicilia Panormi, memorabilis eſt S. Virginis Roſaliæ Crypta in monte Peregrino, cujus ſtillicidia cuncta in ſaxum mutant, uti & ipſum Sanctæ Roſaliæ corpus in lapidem converſum repererunt. Cadurci in Gallia, ingens crypta reperitur, ubi diſtillans lapidificus humor, & in pavimentum uſque cryptæ defluens, paulatim in altum excreſcens, duodecim veluti ſtatuas Monachorum in choro cantantium efficit. Mirandæ ſunt etiam cryptæ lapidificæ Urbis Claromontanæ, nec non & Arciacæ, gallicè *Grottes Darſy*; in agro Antiſſiodorenſi; in dies enim eis in cryptis, quaſi ludens natura cernitur, dum tam varia tantoque artificio formata diverſa corpora efformat.

Albertus Magnus, *l. 1. miner. tract.* 1. *c.* 7. narrat ſuo tempore, juxta Lubecenſem Civitatem inventum ramum magnum arboris, in quo erat nidus avium, & in nido pulli, omnia in lapidem converſa: hoc autem aliter fieri non potuit, niſi quòd poſtquam ventorum vi arbor unà cum nido & pullis in aquam petrificam incidit, ea cum tempore, ut de omnibus fieri aſſolet, ſucco lapidifico reſperſa in ſaxum converſa ſit. Eſſe & in Gothia fontem idem Albertus narrat, qui quicquid in ea immergitur, in ſaxum convertit; cujus rei veritatem ut probaret Fridericus Imperator, miſit in eum fontem chirothecam ſigillatam, verùm cum per aliquot dies medietas pellis & ſigilla merſa eſſent in fontem, tota illa verſa eſt in lapidem, reliquâ medietate pelle remanente. Refert & Theophraſtus, *l. de Stirp.* ad montem umbroſum in Sim Heroô, paſſim lauros, oleas aliaſque ſtirpes, unà cum foliis & floribus in ſaxum converſa. Quomodò verò nonnulla Idola Gentilium, nec non & ſacræ imagines in ſaxum converſæ reperiantur, cauſa non eſt difficilis indaginis; illa enim ſuperaffuſa ſucco petrifico, & veluti cortice veſtita, ejus formam, quam veſtierant, exhibuerunt. Huc ſpectat, quod *Euſebius Norimbergius* narrat de Deiparæ imagine à natura in ſaxum converſa, & in Hiſpania apud Moniales Divi Auguſtini obſervata oſtenditur; idem de Crucifixo quodam lapideo à natura facto, Madriti oſtendi ſolitò. Similiter anno 1659. in Helvetia intra montem, vulgò *Gottevald* dictum, inventus fuit lapis in ſpiras convolutus, in cujus centro figura Deiparæ non ſine ſtupore aſpectantium apparuit.

Addam inſuper formidabilem hiſtoriam, quæ circa annum 1628. accidit in pago quodam Africæ Mediterraneæ, nomine *Biedoblo*, qui erat non longè ab urbe *Cecu*; nam ut refert Abelus Vicecancellarius Equitum Hieroſolimitanorum in Epiſtola ad P. Kircherium; *Æſtivo tempore nocte intempeſtâ incolæ cum animalibus, arboribus & frumentis omnibus, adſtrepentibus horrendum in modum ab æthere fragoribus, non ſine frequenti ſoli concuſſione, & irruente imbre, momento in ſaxa duriſſima obrigerunt.* Hæc autem divinæ juſtitiæ ſeſe vindicantis in ſceleratos homines, ſuppliciò, potiùs

quà n ullius lapidifici liquoris virtute contigiſſe veriùs arbitror.

Quæres 2. Quanam & unde ſit illa lapidifica virtus.

Reſpondeo cum Kirchério eam eſſe ſal aut ſaxum nitroſum aqua eliquatum. Dixi ſaxum nitroſum; quia ſaxa hujuſmodi plerumque nitro referta ſunt, uti & nitri efflorescentiis in dictis cryptis patet. Quod verò in aliis montium ſpeluncis id non accidat, ſignum apertum eſt, illos nitroſo ſale carere: Quod & experientia docet; ſi enim ſaxum quodcumque in pulverem tenuiſſimum reſolveris, & aquâ perfectè commixtum per manicam Hypocratis colaveris, illa nil prorſus ſaxeum; ſed præter arenaceum ſolummodò ſedimentum nihil relinquet: Si verò nitrum aut tartarum aquæ perfectè commixtum addideris, illa quæcumque tetigerint intra ſubjectam concham poſita, ſive frondes, ſimiliaque poſt exiguum temporis curriculum aëri expoſita, vel in ſaxum ejuſdem generis converſum, ſi non totum, ſaltem cortice ſaxeo veſtient.

DE MARI.

§. I.

Maris ethimon, & diviſio. MARE ſecundùm nominis ethimon, ita dicitur quaſi *Amarum*, propter ſcilicet ſuam ſalſedinem, & amaritudinem.

Dividitur in Oceanum & Mediterraneum: *Oceanus* eſt ampliſſimum mare quod terram ſuo ambitu cingit. *Mediterraneum* verò eſt illud mare, quod medias in terras influit, & mediâ ſui parte cum Oceano conjungitur, quale eſt quod Africam, Europam & Aſiam interjacet.

Oceanus varias ſortitur appellationes, ſecundùm varia terræ ſpatia, quæ circuit & aluit: alius enim eſt *Æthiopicus*, alius *Gallicus*, alius *Germanicus*, alius *Indicus*, alius *Atlanticus*, &c. Solitò diſtribuitur in *Septentrionalem*, qui versùs Septentrionem, in *Orientalem*, qui versùs Orientem; in *Auſtralem*, qui versùs Meridiem; & in *Occidentalem*, qui versùs Occidentem confluit. *Oceanus.*

In mari ſunt ſinus, freta, abyſſus, vortices, Scilla, & Charibdis & Boſphori. *Sinus* eſt receſſus maris in terræ ſpatia, quæ curvatis littoribus, quaſi brachiis aquas excipit. Hi præcipuè ſunt quatuor, Indicus ſivè Gangeticus, Perſicus, Mexicanus, & Arabicus, ſolitò dictus Mare Rubrum, eò quòd propter arenam rubro colore tinctam, quaſi rubeæ illius aquæ videantur. *Sinus.*

Fretum eſt mare inter terrarum anguſtias erumpens cum fremitu; unde fretum ab aquarum fremitu dicitur. In Oceano varia ſunt freta, in Mediterraneo verò duo ſunt, ſcilicet Siculum, quod eſt inter Italiam & Siciliam, & Gaditanum, Gallicè, *le détroit de Gibraltar*, Africam & Hiſpaniam dividens. *Fretum.*

Abyſſus eſt profundiſſima terrarum crypta in quam mare magno cum impetu labitur. Tales enim intra terræ viſcera reperiri abyſſos aquarum, ſatis apertè indicat Pſalmiſta *Pſalm. 41. Abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuorum.* In has enim horridas & inaceſſas voragines per internorum ſcopulorum præcipua mare effluens, tam ingentes fremitus fragoreſque formidabiles *Abyſſus.*

ſes excitat, ut meritò *cataracta Dei* nominentur.

Hinc fit ut in nonnullis maris plagis, tam profunda ſit vaſtitas, ut nulla bolidis quamtumvis immenſæ longitudo ejus ſinum poſſit contingere.

Vortices. *Vortices* ſeu gurgites ſunt illi abyſſus, intra quos mare tanto cum impetu labitur, ut omnia ſive ingentes balenas & onerarias naves ſecum abſorbeat. Talis eſt in Oceano Septentrionali, ad eam Notvergiæ partem, quâ à Lappia dividitur, vortex ad tredecim milliaria in circuitu extenſus, cujus ea voracis naturæ vis eſt, ut ſex horarum ſpatiô, omnia abſorbeat, totidem verò horis magno cum impetu revomat ac eructet. Alius ſimilis eſt vortex in ſinu Bodnico, qui itidem omnia abſorbet & eructat. Cujus quidem mirandæ abſorptionis & vomitûs rationem hanc aſſignat *Levinus Algotius*, in deſcriptione Regionum Septentrionalium, & cum eo Kircherius; quod inter vorticem Notvergicum & Bodnicum ſit ampliſſimus ſubterraneus meatus, & occulta ac mutua correſpondentia, & communicatio, quô fit ut decreſcentibus aquis Maris Bodnici, vortex Bodnicus aquas à vortice Notvergico abſorptas excipiat: creſcente verò eôdem mari, has aquas magno cum impetu remittat ad vorticem Notvergicum, qui abſorptas aquas eructat una cum navibus vel ingentibus piſcibus, qui fortè in vorticis gurgite propter meatuum anguſtias & rupium amfractus adhæſerant. Idem viciſſim dicendum de vortice Bodnico: Aliæ ſunt plures ſuppolares voragines de quibus infrà agendo de motu maris.

Charibdis. Charibdis eſt etiam immanis vorago, habens penè è regione Scillam adjacentem Promontorio Scillæo, de quibus hæc Virgilius cecinit.

Dextrum Scilla latus, lævum implicata Charibdis
Obſidet, atque imo baratri cum gurgite vaſtos,
Sorbet in abruptum fluctus; rurſumque ſub auras;
Erigit alternos, & ſydera verberat unda.

Charibdis itaque eſt abſorptio maris ex ea parte convexi littoris quâ Rhegium petitur. Hæc autem abſorptio fit per aliquem ſubterraneum meatum, qui in aliqua Orientalis Oceani parte exitum habet.

Scilla. *Scilla* verò eſt altera pars eiuſdem Freti Mammertini, quæ ultrò citròque commeantium aquarum perturbatione agitatur; cujus tanta eſt violentia, ut navis in ea poſita montium illuſioni & inevitabili naufragio exponatur. Is autem fluxus & refluxus continuus & perpetua agitatio, provenit ex impetu Oceani, qui per Lunæ vim aſſurgens, per fauces Gaditanas in Mediterraneum erumpit; aquæ autem Mediterranei Maris huic eruptioni reſiſtentes; ex hac magna aquarum mole, & violento impulſu fit, ut Scilla hac mole preſſâ partim aquas intra vicini montis ſubterraneas cryptas premat; partim verò fluxum ſuum verſus Charibdem dirigat. Oceano verò influente, aquæ quæ intra rupis Scilleam voraginem ſeſe preſſerant & abdiderant, ad Oceani refluxum liberum eruptionis iter habentes, inde erumpunt, unde perpetuus fit Scillæ fluxus & refluxus, ſed & perpetuum pariter nautis periculum: nam

Antra Charibdis adit, qui vult evadere Scillam.

Et

Incidit in Scillam qui vult vitare Charibdim.

Exploratam fuiſſe Charibdis voraginem affirmat *Kircherius*, *lib.* 2. *cap.* 15. Idque per *Nicolaum* quendam à ſumma natandi peritia, & frequenti cum piſcibus commercio *Peſcecolam* nominatum, quem Fredericus Siciliæ Rex cùm eſſet Meſſanæ, juſſit accerſiri, & ſummo pretiò allicere, ut intra Charibdim ſeſe dimittens ejus ſtatum & conſtitutionem exploraret; ut autem ad aggrediendum animoſiorem redderet; juſſit pateram auream in gurgitem projici, affirmans ſuam fore ſi projectam referret. *Peſcecola* autem auro allectus, mox ſe præcipitem dedit intra Charibdis gurgites, Rege cum plurimis ejus reditum in arena præſtolantibus; tranſacto autem aliquo tempore, ex abyſſo erupit, pateram manu referens; qui cùm aliquandiu quiëviſſet, & optimò cibò fuiſſet refocillatus, coram Rege evocatus, ait; *Quòd ſi quæ vidit priùs noviſſet, etiam ſi dimidiam regni partem fuiſſet accepturus, nuſquam tale periculum feciſſet.* Quatuor enim (inquit) ſunt, quæ hunc locum non hominibus ſolùm, ſed etiam ipſis piſcibus reddunt impenetrabilem. *Primò*, fluminis ex imis pelagi ebullientis impetus, cui nullus homo reſiſtere poteſt. *Secundò*, ſcopulorum paſſim obviorum multitudo. *Tertiò*, aquarum ſubterranearum ex his ſcopulis erumpentium æſtus & horribiles vortices. *Quartò*, canes immanes marini, triplici dentium ordine armati, qui his in ſcopulis ſtabulantur unà cum grege Polyporum etiam hominum magnitudinem excedentium. Rogatus autem quomodò pateram inveniſſet, dixit ſe eam intra exiguam unius ſcopuli cavitatem inveniſſe; ubi haud dubio deportata fuerat per aquarum vorticem ſicut & ipſe primò fuit abſorptus. Cùm autem denuò intra eandem Charibdim, ut projectam burſam nummis aureis plenam ſeſe aliô tempore dimiſiſſet, non ampliùs comparuit.

Charibdis exploratio & deſcriptio.

Boſphorus eſt breve illud ſpatium maris inter duas terras ita arctè diffluentis, ut ex alterutra parte loquens homo poſſit audiri: duo ſunt Boſphori ſcilicet Thracius & Simmerius. *Boſphorus.*

---

§. II.

De ſalſedine Maris.

Vix dici poteſt quanta ſit opinionum diverſitas de maris ſalſedine. Dico itaque probabilius mihi videri, non unicam, ſed multiplicem eſſe maris ſalſedinis cauſam. Primò, namque dico ſalſedinem à primordio aquis inditam ſicut & cæteris omnibus corporibus naturalibus, non quidem æquali gradu: ſed nunc plus nunc minùs, uſque ad inviſibilem quantitatem, itaque ſalſedo mari nativa eſt & congenita. 2. Salſedo maris provenit ex eo quòd cùm terrea moles undique ſale ſit reſperſa, ut ſuprà annotavimus, cùmque mare per ſuas fibras ſuoſque abyſſos, & vortices terram pervadat & ſuo ambitu cingat, ejus ſalſugineum humorem exſugit. 3. Salſedo hæc oritur ab exhalationibus terreſtribus, cùm enim illæ ad ſummam aquam pervenerint, propter

Unde ſalſedo Maris.

ſuam craſſitiem & gravitatem altiùs evehi nequeunt, & ibi à Sole aduruntur. 4. Provenit ex influxu Solis deducentis exhalationem ſalſam ex venis per terram ſub mari diffuſis; commixtio ſiquidem exhalationem terreſtrium aduſtarum parit ſalſedinem, ut patet experientiâ, tum lexivij, quod ſalſum fit ex commixtione cinerum & aquæ, tum ſudoris, ſputi & aliorum.

Mare Orientale omnium ſalſiſſimum eſt propter ſundum ex quô ſicciores exhalationes educuntur; ea de causa mare ſalſius eſt æſtate, quàm hyême: Flumina autem non ſunt ſalſa, quia præcipiti lapſu fluunt, nec ſtagna nec lacus; quia occultas habent ſcaturigines, quibus aqua dulcis perpetuò ſufficitur; tùm etiam propter vaporum exiguitatem. Vomunt, qui primò mare conſcendunt; tùm quia perpetuâ jactatione, redundantes ex corpore humores excitantur; tum quia odor maris gravis eſt ſtomacho.

---

§. III.

De motu Maris.

CUm aqua immota protinùs putreſcat, vermes generet, aërem vitiet & in ranas, bufones, ſerpentes, atque omnis generis inſecta magno cum naturæ diſpendio generet: Hinc ſapientiſſimus naturæ Architectus ſummam aquarum congeriem, quam *Maria* appellari voluit; voluit etiam eſſe in perpetuo quodam motu.

Motus autem Oceani omnium aquarum ſublunarium receptaculi, eſt generatim quintuplex. 1. Eſt *directus*, iſque vel conſtans & perpetuus, ut motus ab Oriente in Occidentem: vel compoſitus ex motibus contrariis, & dicitur fluxus & refluxus. 2. *Reflexus*, quô mare ad oppoſitarum regionum littora appellitur, vel vi ventorum impellitur. 3. *Specialis*; iſque vel perpetuus, ut motus circularis qui fit in vorticibus; vel annuus qui certis anni temporibus deprehenditur, quales ſunt motus Oceani ex Auſtro in Boream, vel ex Borea in Auſtrum. 4. *Contingentes*, qui naſcuntur fiuntque vel ex ventorum agitatione, vel ex ſubterraneis ſpiritibus. 5. denique *Circularis* quô mare ex Polo Arctico per Antarticum perpetuò ſe circulat.

Æſtas, ſeu *fluxus* & *refluxus* Maris, licet omnibus appareat; nulli tamen ejus cauſam hactenùs vix potuerunt detegere tùm ex veteribus tùm ex modernis Philoſophis. Alij ſiquidem hunc æſtum in reſpirationem terreni neſcio cujuſdam maximi animalis refundendum eſſe fabulati ſunt: verùm fabulam eſſe ſatis liquidò conſtat, nec ulteriori expugnatione indiget. Aliqui in motum terræ diurnum, uti ſentiunt qui terram moveri circa Solem immobilem dixerunt. At eorum ſententia apertis Scripturæ textibus exploſa fuit ſupra. *Variæ de fluxu & refluxu Maris ſententiæ.*

Recurrunt aliqui ad loci declivitatem. Verùm fruſtrà, tùm quia etſi ſint in mari loca decliviora, aquis tamen jam ſunt referta. *Deinde* aqua deberet decurrere ab uno littore ad aliud; ita quòd, quandò refluit mare ab uno littore, fluere deberet ad aliud ſibi oppoſitum, quod tamen falſum eſt: nam in littore Hiſpanico fit fluxus, & tamen in Mexicano ipſi oppoſito, non fit refluxus.

Volunt aliqui hunc maris æſtum provenire ab Angelo; hæc ſententia

eſt quidem facillima; ſed minùs philoſophica, quippè cum nec ullâ experientiâ, nec ratione, nec auctoritate comprobetur.

Non deſunt qui hunc æſtum tribuant quibuſdam ventis provincialibus. Sed non rectè venti ſiquidem, nec regulariter, nec ſtatutis horis & temporibus perſlant & reſlant. *Deinde* ſæpè contingit, ut ventus contrariam in partem perſlet, dum mare fluit. *Denique* ſæpè mare fluit & refluit dum tranquillum eſt, nec ab ullo vento introrsùm impellente commovetur.

Contendunt quidam id oriri ex continuo fluminum in mare delabentium appulſu. *Contra.* Flumina continuò in mare influunt, nec tamen illud continuò fluit aut refluit, quia tantùm aquæ è mari decidit, ſive per vaporum emiſſionem, ſive per abditos terræ meatus, per quos aqua fluens, fontibus, & fluviis præbet originem, juxta illud Eccleſ. 1. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat*: Subdit rationem, quia *ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterùm fluant.*

Alij denique aliter, ſed non magis ſcientificè de maris æſtu ſentiunt. Verum ego arbitror homines fruſtrà laborare in adinvenienda illius æſtùs causâ, quam Deus voluit illius eſſe abditam: *Tùm*, ut nimiæ noſtræ & ſemper anhelanti ſciendæ veritatis cupidini, ſicut & furentibus maris fluctibus terminos conſtitueret, dicens, *huc uſque venies. Tùm*, ut ſuperbiam & fallacem hominum ſcientiam deprimeret, juxta illud: *Novit Dominus cognitiones hominum quoniam vanæ ſunt. Tum* deniquè, ut ſuam divinam potentiam in abditis illis operibus mirandam exponeret.

Si tamen liceat quid de hoc mirando eventu ſentio aperire, dicam mihi videri probabilius Lunam eſſe proximam & efficientem cauſam hujus marini æſtûs. Quod ut evincatur, ſufficit ipſamet experientia, quâ conſtat tempore novilunij mare fervere uſque ad quartum ætatis lunaris diem. Nam à quarto die lunari uſque ad ſeptimum, aquæ notabiliter decreſcunt, & ab octavo uſque ad undecimum ſunt depreſſiores & humillimæ. Ab undecimo uſque ad decimum ſeptimum incrementum reſumunt: ab hoc uſque ad vigeſimum ſecundum rursùs decreſcunt. Hinc iterùm incrementa ſuſcipiunt uſque ad conjunctionis tempus; ſicque juxta diverſam Lunæ mutationem, diverſa eſt maris incrementi decrementique viciſſitudo.

Probabilior fluxus & refluxus cauſa.

Hic pariter Lunæ in mare influxus detegi poteſt ex eo quòd vim ſuam in terraquei globi humoribus exercet; ut colligere eſt, non ſolùm ex plantis, ſed & ex ipſis humoribus in corpore humano exiſtentibus, qui ad Lunæ incrementum mirificè alterantur. Etenim Lunatici furiunt, Podagrici plus ſolitò torquentur, omnes denique infirmitates augentur & duriùs diriùſque vexant; quod ſignum eſt eos humores per lunarem influxum multùm alterari.

Quæ ſit autem illa qualitas, quâ lunare corpus in humida corpora dominetur, vix dici poteſt. Cenſerem tamen eam eſſe aliquam qualitatem flatuoſam, analogiam quandam & ſympathiam habentem cum nitro, ſulphure & ſale, quibus globus terraqueus abundat; ita quòd ubi dominante Lunâ hæc qualitas terraqueum globum percutit & penetrat, tunc veluti excitantur nitroſi ſpiritus, qui ubi tempore lunari reſolvuntur,

amplioremque locum quærunt, & exitum per ſinum maris, neceſſum eſt ut mare attollant & intumeſcere faciant, ſicque ad decliviora loca effluere, donec illi nitroſi ſpiritus exhalaverint; quod ubi factum eſt, tum aqua refluit in ſuum locum, utpotè decliviorem. Sicque fit fluxus & refluxus.

Rogabis: Quare mare non ubique terrarum fluat & refluat eodem tempore iiſdemque horis; uti compertum eſt Nautis & Geographis?

Vnde fluxus & refluxus maris inæqualitas.

Reſpondeo hujus inæqualitatis varias rationes aſſignari. *Prima* eſt, diverſus & varius Lunæ in mare influxus ſecundùm varium ejus ſitum & aſpectum. *Secunda* eſt, diverſus Oceani ad littora Americæ apulſus & repulſus, ex quo maxima naſcitur, tum quoad incrementum, tum quoad tempus diverſitas. *Tertia* eſt, varietas ventorum, qui ſuperficiei maris maximè dominantur; quibus motus currentes maris aut retardantur, aut velociùs concitantur. His adde ingentium fluminum in mare evolutionem; ex continua enim undarum repercuſſione, æſtus maris non modicum retardatur; atque adeo affluxus tardiùs, & effluxus velociùs contingit, ut videre eſt in Garumnæ fluminis oſtio.

Rogabis 2. Cur Mare Mediterraneum in Galliæ, Italiæ, nec non & in quibuſdam Africæ littoribus fluxum & refluxum vix ſenſibilem efficiat? In Adriatico verò ſinu, freto Siculo, & portu Goletæ, maximum exhibeat.

Reſpondeo id maximè fieri proptereà quòd Mare Mediterraneum valdè ſtrictum & anguſtum cum ſit & inſulis plurimis refertum; ex ortu in occaſum ſecundùm longitudinem porrigitur; quò fit ut curſum ſuum violenter verſus Corſicam, Sardiniam & Siciliam dirigat: unde Hiſpaniæ & Galliæ intercurvata littora incrementum æſtus ſentire vix poſſunt; intra fauces verò freti Siculi illapſum ingentes æſtus volvit cauſatque. Si plura deſideres, conſule Hydrographicos & Geographos.

Cur Mare Mediterraneum alicubi vix ſenſibiliter refluat.

Motus generalis Oceani eſt ex Oriente in Occidentem, ut conſtat ex eorum relatione, qui per immenſa Oceani ſpatia in novum orbem transfretârunt; cujus cauſâ Sol eſſe videtur. Cùm enim maxima Oceani pars Zonæ Torridæ ſubdatur, Solque perpetuò ferè hanc plagam maris ſuis radiis feriat; atque adeò ingentem aquarum copiam vel in aërem, vaporemque ac nubes convertat, ut conſtat ex frequentibus pluviis quæ in dies ſub Zona Torrida contingunt; neceſſe eſt ut Septentrionalis Oceanus, qui nihil detrimenti à Sole patitur, utpotè qui ſit extra normales ejus radios conſtitutus, quique ſuâ frigiditate plerumque circumvicinum aërem in ſe immutando magnum ſui ſuſcipiat incrementum; neceſſe, inquam, eſt, ut Oceano ſub Zona Torrida aquarum penuria laboranti, Septentrionalis incremento ſuo, ut dives egeno ſubveniat; idem dicendum de motu Boreali & Auſtrali oppoſito. Cæteros motus maris ſilentiò prætereo, eò quòd ex dictis ſufficienter poſſint colligi & intelligi.

Movetur continuò Oceanus ab Oriente in Occidentem.

---

§. IV.

De Fontium & Fluviorum origine.

CErtum eſt omnia flumina fonteſque à mari effluere, dicente Scripturâ; *Omnia flumina intrant*

in mare, & mare non redundat, ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterùm fluant. Suadetur pariter his rationibus.

1. Si tantùm aquæ mare non eructaret per fluvios fonteſque, quantùm recipit, ſequeretur per continuum ingentium fluminum affluxum illud intumeſcere, & maximam in molem aſſurgere debere: Sic nunc longè altius eſſet quàm fuerit ab initio: at hoc eſſe falſum experientia ſatis ſuperque comprobat: Ergo, *&c.*

Origo flumi-num à mari.

2. Si flumina aliunde quàm à mari effluant & oriantur, maximè vel à decidente pluvia, vel ab aëre intra montium ampliſſimos meatus infrigidato; ut aſſerere videtur Ariſtoteles, *lib.* 4. *Meteor. tex.* 52. at ex neutro capite formàntur flumina: Non quidem ex pluvia, cum illa continuò ingenti aquarum mole in mare influant, nec tamen continuò pluat. Non etiam ex aëre in aquas ſoluto, quis enim tot flumina, tot amnes ingentes qui à perenni fluxu, etiam ab ipſo rerum exordio non ceſſarunt in hanc uſque diem, nec dum mundus ſtabit ceſſabunt: Quis, inquam, dicet Danubium, Rhenum, Moſellam, Rhodanum, Padum, Nilum, Gangem, Euphratem, *&c.* ex aquis pluvialibus aut ex aëris in aquam reſolutione ſcaturire?

Quare eorum aqua non ſit ſalſa.

Nec refert, quòd aqua marina ſalſa ſit; fluviorum verò aqua dulceſcat: Salſedo namque maris per ſubterraneos meatus per quos flumina effluunt, deperditur, & aliam non rarò qualitatem aquæ contrahunt, juxta meatuum ſuorum affectiones, ut ſupra diximus agendo de aquarum diverſitate.

Nec refert pariter quòd in altiſſimis montium apicibus fontes lacuſque inveniantur. Id enim fit vel ex maris nimiùm ſua mole preſſi intra montium cryptas violenta ingurgitatione, quâ fit ut aquæ intra montis latera incluſæ, & ſpatioſiorem ſibi locum quærentes, ſursùm aſſurgat, & ſciſſuram in montis vertice invenientes, per eas vel in fontes, vel in lacus, vel in catadupas, ubertim effluant. Hæc pariter aquarum evectio fieri poteſt per vim ſubterraneorum ventorum & ignitorum halituum, qui cum foras erumpere nitantur per montium meatus aquis refertos, & aqua eorum eruptioni obſiſtat; inde fit ut eam ſursùm attollant & eructent per montium rimas.

Quomodò fiant fontes & lacus ſuper montes.

Unde in altis montibus fontes & lacus.

Hunc de miranda aquarum natura tractatulum, ut miraculò, quod in dies, omnes in ſui admirationem homines rapit, abſolvam, ſubjicio quæ Kircherius, aliique graves Auctores referunt de mirabili Campo in *Corniola*, non procul Laubaco, ubi ingens locus æſtivo tempore & autumnali, pratum omni feturâ gravidum refert; hyëme verò ſtagnum aquis & piſcibus refertum exhibet. Sicque recedentibus aquis & piſcibus ineunte verno tempore, tandem locus qui ſtagnum fuerat, nunc fit campus copioſam meſſem frumenti, brevi ſuis cultoribus procreans; nunc autem pratum feno, floribus, fruticibus, & venatoriis animalibus refertum videatur.

Hiſtoria de Campo & Prato Corniola.

Hujus autem mirandi effectûs cauſa alia non ſubeſt, præter ingentem nivium copiam quâ Apennini Alpes cooperiuntur; quæque intra eorum meatus æſtivo tempore liquefit & eorum Hydrophilacium ita implet, ut illud circa finem Octo-

bris affluentibus, etiam à mari per ſubterraneos meatus aquis exuberans, ſeſe in viciniorem planiciem exonerare cogatur; ſecumque undarum vi piſces deferat, quos in ſuo ſinu perenniter alit. Verno autem tempore cum Hydrophilacii aquæ minuantur, hinc eſt quòd ex lacu unà cum ſuis piſcibus intra montis latibulum aqua ex lacu refluat, & exſiccatô ſtagnô, ac cœno fœcundatô campum herbis & oleribus excipiendis & procreandis aptum deſerat.

Idipſum probatur ex mirando fonte qui inter Carpentoractum & Cavallionem in Valle Clauſa, vulgari nomine *Vaucluſe*, per ſex menſes ex reſolutis nivibus Alpinorum montium tanto impetu effluit ac volvitur, ut ſex molas molendinarias tantùm per quinquaginta paſſus à ſuo oſtio vertat, ingentemque trutarum & aliorum piſcium copiam ſecum deferat. Accedente autem hyberno tempore, piſces aquarum latibulum intra montem repetunt, & aqua intantùm evaneſcit, ut per ſex penè menſes ſequentes ne guttula quidem in rivis appareat.

DE IGNE.

IGNEM uti contingere vix licet; ita & naturam ejus inveſtigare non conceditur. Eſt quidem omnium elementorum lucidius nobis, ignotius tamen, imò nec de ejus ſitu & loco Philoſophi conveniunt. Quidam ſupra ërem attollunt, alii ipſum in terræ ſuperficiem; imò & aliqui intra terræ viſcera eum deprimunt. Quid in tanta opinionum diverſitate verius nobis appareat, aperiemus in ſequentibus Paragraphulis.

§. I.

An ſit ignea Sphara ſub Cœlo Luna.

DIco non eſſe. *Primò*, ex Ariſtot. *lib. 1. Meteor. cap. 14.* tres tantùm ſunt ignis ſpecies, nimirùm *carbo*, *flamma* & *lux*: at neutrum ex his ibi eſt. Non quidem *Carbo*, is enim eſſet accenſus, extinctus enim carbo ignis dici nequit; omnis enim ignis ſuâ naturâ lucet: Si lucens carbo, ergo lumen diffundet, ac proinde hæc inferiora illuminabit, ſicut aſtrum: Quis autem adeo oculatus, ut hujus igneæ ſphæræ diffuſum lumen fuerit intuitus? nemo certè; ac proinde ibi nullus ignis. Inſuper ſi carbo ille eſſet accenſus, arderet; ac proinde vicinum aërem ſummè calefaceret & eò mediante terram; cùmque perpetua foret hæc calefactio, nullum umquam frigus in terra ſentiremus; quod experientia teſtatur eſſe falſiſſimum. Idem dicendum de flamma quæ etiam lucere & ardere deberet, ac proinde omne frigus à ſublunaribus expellere, & tenebras ciëre deberet; ſicque eâ ſphærâ lucente, nulla umquam nox, nullumque frigus exiſteret. *Secundò*, ſi ſphæricus ille ignis ſit; vel erit elementum, vel non: Si non ſit elementum, ad quid utilis? Cujus erit naturæ? Si elementum, ergo inferiorum compoſitionem debet ingredi, ut cum aliis elementis mixtus etiam mixta corpora conſtituat, ut pars principalis & cæteris activior: Ergo à ſua ſphæ-

Non eſt ignis ſphæra ſub concavo Lunæ.

ra deſcendat, oportet ad ſingulorum compoſitionem: at ignem deſcendere præterquam quòd nemo hactenùs fuit expertus, ita nec aſſerere debet; vel enim deſcendet præter naturam, vel ſecundùm ſuam naturam. Non præter naturam; quis enim eum arripiet, ut in hæc inferiora trudat & præcipitet? Non etiam juxta naturam, ignis enim utpotè levis naturæ ſursùm, non verò deorsùm erumpit. Nullus ergo ignis inter Lunam & aërem: ſed omnis eſt vel ſuperterraneus vel ſubterraneus. De ſuperterraneo ſatis experientia ipſa comprobat contra Cardanum, qui ignem noſtris uſibus inſervientem voluit ſolum eſſe aërem accenſum. Itaque de ſubterraneo, utpotè mirabiliori, quædam paucis ſunt aperienda.

---

§. II.

An & quid ſit ignis ſubterraneus.

Ignis ſubterranei exiſtentia. IGnem *ſubterraneum* exiſtere ita certum eſt, ut nullus niſi ſtolidus poſſit ire inficias: Eum enim comprobant nedùm montes ignivomi, non ſolùm è terra, at etiam è mari erumpentes; ſed & thermarum multitudo, & varietas igneum ſpirantium mineralium, uti naphtæ, bituminis, ſulphuris copia; cætera denique omnia tam vegetabilia quàm inanimata demonſtrant, utpotè quæ nonniſi ignis ſpiritibus è terræ ſinu erumpentibus formantur & adoleſcunt. Unde fit ut quemadmodùm in animalis corpore calor per omnes partes diffunditur, ut ſuis ſpiritibus eas animet, inſtauret & agitet, unà cum humorum maſſa conjunctus; ita & Deus ignibus copioſiſſimis terræ ſinum ditavit, ut ad omnes ejus formationes & progerminationes inſervirent. Hinc Maro cecinit:

Sunt autem cunctis permiſti partibus ignes,
Qui gravidas habitant fabricantes fulmina nubes:
Et penetrant terras, Ætnaque minantur Olympo.
Et calidas reddunt ipſis in fontibus undas.

Hic autem ſubterraneus ignis habet pro cauſa efficiente flatus in abditis terræ circumactos; ſulphur, ſalem, nitrum, bitumen, ſimileſque ignibus fovendis aptas materias. Pro inſtrumentali verò carvernoſam terræ & montium molem, per quam foras erumpit. Sunt enim ubique terrarum montes ignivomi, nedum in plagis calidioribus uti Orientalibus & Auſtralibus; ſed & in frigidioribus etiam in Septentrionali perenni frigoris glacieique inclementia damnata. Etenim in Groëlandia, quæ paulò proxima eſt, videtur ingens mons ignivomus, ad cujus radices fons igneus erumpit, cujus aquæ calidæ per tubos derivatæ, ad cellas & officinas Monaſterii Patrum Dominicanorum ibidem extructi, deferuntur; & inſtar hypocauſtorum eis inſerviunt, ut refert, qui vidit *Nicolaüs Zenetus*. *Illius cauſa.* *Vbique terrarum expirat.*

Italia præ cæteris regionibus, ignibus ſubterraneis omninò referta videtur, uti luculenter demonſtrant Geographi; colligeturque ex numeroſa, tùm montium, tùm corporum ignivomorum multitudine. Namque eſt inſignis Campus *Phlegræus* in agro Puteolano, cujus planities ac colles circumjacentes maxima copia ignes flammaſque

perpetuò

perpetuò evomunt, & velut è fornacibus fumos ſpiſſos & ignitas aquas ad 8. vel 10. pedes in altum eructant. In Sicilia eſt inſignis mons Ætna, qui diu fumum ingentem, noctu verò ignem ſpirat, cujus horrendum incendium Virgilius luculenter aperit, libro 3. Æneidos.

Horrendi ejus effectus.

Ipſe ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdùm etiam prærumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo & candente favillâ,
Attollitur globos flammarum & ſydera lambit.
Interdum ſcopulos avulſaque ſydera montis,
Erigit eructans liquefactaque ſaxa ſub auras,
Cum gemitu glomerat, fundôque exæſtuat imô.

Idem dicendum de Veſuvio in Calabria, & de cæteris montibus ignivomis, etiam in medio maris exſtantibus, qui tamen non ſemper æqualiter ſpirant; aliquandò enim videntur extingui, & nonniſi exilem fumum emittunt interdiu, donec veluti reparatâ combuſtibili materiâ, vehementiori incendiò flagrant. Nam ut canit Virgilius:

Cætera materies quæcumque eſt fertilis igni,
Ut ſemel accenſa eſt, moritur nec reſtat in illa,
Quod repetat: tantùm cinis, & ſine ſemine terra eſt,
Hic ſemel atque iterùm patiens, ac mille per hauſtis.
Ignibus inſtaurat vires, &c.

Quare interdùm extingui videatur in montibus flammivomis.

Cum enim in terræ ſinu non deficiat ignis, ſemperque per ignivomos montes aliquod ſui veſtigium mittat, & vel fumum vel flammulam, vel ſcintillas interdùm exſpiret; ubi recrudeſcente combuſtibili materiâ novum pabulum invenerit, ſtatim exſufflantibus & accentibus ſubterraneis halitibus, ingentem in flammam erumpit: Et inde formantur horrendæ flammarum vaſtitates, & tremenda incendia, quæ longè latèque inſtar ignis rivuli effluunt, & omnia circumadjacentia depopulantur, & in cineres ſolvunt. Qui plura de igne ſubterraneo ſcire voluerit, conſulat *Carerum*, *Plinium*, &c.

Naturam ignis, ejuſque fetus & productiones cuique illius Regioni proprias, cùm exploraturi ſimus in ſequenti diſputatione, hinc ſpecialem de eo tractatulum non inſtituimus: hícque ſolùm cenſuimus jungendam aliquarum quæſtiuncularum reſolutionem de quatuor Elementis, quæ per modum problematum ſolito proponi ſolent.

---

§. III.

Problemata Ignis.

Quæritur 1. Cur ignis, non ſolùm ab aqua, ſed etiam à ſeipſo: itemque minor à majore extinguatur?

Reſp. quòd duo ad extinguendum ignem concurrunt; Unum ut efficiens, cujuſmodi eſt illud corpus quod ignem ambit, eúmque contrariâ qualitate impugnat; Alterum habens ſe ex parte materiæ, veluti cauſa materialis, quomodò defectus alimenti concurrit ad corruptionem ignis, ut cum lucerna abſumptô oleô extinguitur; aut quia ipſi pabulum idoneum non applicatur, veluti

cum ignis lucerna multò ſuperpoſitò oleô ſuffocatur. Cùm igitur à corpore ambiente per contrarias qualitates corrumpitur, dicitur à contrario corrumpi; cum verò defectu pabuli extinguitur, dicitur marceſcere, & à ſeipſo corrumpi, quia ſponte veluti abſumitur. Tandem minor ignis à majori corrumpi cenſetur, non per ſe: ſed per accidens, qui videlicet major ignis attrahit fomentum minoris.

Quæres 2. Cur prohibitò aëris ingreſſu, ignis extinguatur, uti cernere eſt in cucurbiculis medicis & in vaſis occluſis.

Reſpondeo duplicem hujus rei cauſam eſſe: una eſt, qui ignis dum nutritur, fumoſam excrementitiamque fuliginem edit, quæ nutritioni ipſius nocet, propterea quòd ignis non niſi puriori aëre commodè fovetur; unde opus illi eſt continuò aëris circumfluentis acceſſu, qui talem fuliginem recipiat. Altera, quia aër frigidus volatilem & errabundam ignei caloris vim intro adigit; à diſſipatione cohibet, cohibitamque conſervat, & cum ea pariter ignem. Quoniam ergo aër anguſtò locô detentus facilè incaleſcit, neque hoc refrigerationis beneficium recuperare poſſit, ideò tantoperè illud deſiderat ad ſui conſervationem, ſine illó enim conſervari nequit.

Quæres 3. Cur ignis diutiùs in umbra, quàm ad Solem conſervetur.

Reſpondeo cauſam eſſe, quia in umbrâ frigus circumſtans calorem reprimit, nec ſinit effluere, quod non accidit quandò ignis Soli exponitur.

Quæres 4. Cur ignis minùs ab aqua marina, quàm ab alia extinguatur.

Reſpondeo hoc accidere, quia aqua maris pinguior eſt & exhalationes ſiccas in ſe multas complectitur, pinguedo autem & ſiccitas, ut in aliis rebus ignem fovent.

Quæres 5. Quare ij qui valdè frigent, ſi ad ignem copioſum propiùs accedant, dolorem ſentiunt.

Reſpondeo, quia calor ſubitâ vi ſeſe inſinuat, & repentinus ille tranſitus ab uno contrario ad alterum ſubitam efficit in ſenſoriò tactûs mutationem, quæ doloris cauſa eſt.

Quæres 6. Cur ignis cum aſcendit in figuram pyramidalem acuminetur.

Reſp. Quia cùm tenuiores partes ignis celeriùs aſcendunt, minùs tenues ab imo fuſæ reſiſtunt, mediocres has antecedunt & illas ſequuntur: ideo autem aſcendit in figuram pyramidalem, ut citiùs aërem dividendo ſurſùm petat, & circumquaque effundatur ejus virtus.

Quæres 7. Quare adhibeatur ignis ad corpora dura frangenda.

Reſpondeo 1. Quia ignis eſt naturâ ſuâ maximè activus, & calefaciendo rarefacit, & conſequenter disjungit partes. 2. Quia conſumit humidum, quô antea partes fuerant conjunctæ: metalla autem liquefiunt igne, non aquâ calidâ, quia ſunt complectionis humidæ: unde ab aqua, quæ etiam humida eſt, liquefieri nequeunt; & præterea quia aqua non poteſt rarefacere, neque ob ſuam craſſitiem ad infimas eorum partes pervenire.

Quæres 8. Utrum aliquid mixtum inanimatum in igne incolume ſervari poſſit ſic, ut neque corrumpatur, neque liqueſcat neque frangatur.

Reſpondeo nullum eſſe mixtum inanimatum quod ab igne non poſſit calefieri, & ſaltem quoad qualitatum compoſitionem diſſolvi, quia calor ignis in ſummo gradu vincit frigoris repugnantiam etiam ſummè intenſam; corporis verò ſoliditas quantacumque ſit, licet agentis actionem retardet; non tamen ex toto; quod addo propter quoſdam lapides, aliaque nonnulla corpora, quæ adeo compactæ naturæ exiſtunt, ut igni magnoperè reluctentur, ut adamas & Abeſtos lapis.

Quod verò narrat Plinius de adamante, illum neque ignis ardore liquefieri, neque incaleſcere umquam; imò etiam ita pertinaciter incudibus ipſum reſiſtere, ut ferrum utrimque diſſultet, & incudes ipſæ deſiliant, hoc inquam, non eſt undequaque verum; certâ enim experientiâ compertum eſt, adamantem in igne calefieri; non etiam igneſcere & mallcorum ictu, ac minore etiam vi frangi: etſi hoc etiam experientiâ conſtet, adamantem facilè alia cavare corpora; nullo tamen quantumvis duro cavari, aut in eis ſulcari poſſe, neque expoliri aut ſcalpi, niſi ſuis ramentis & alterius adamantis affrictu.

Quæres 9. Cur fumus caliginoſus ac pinguis cum ſit aëre denſior ſuper aërem tamen puriſſimum ac tenuiſſimum efferatur.

Reſpondeo fumum terreſtris non eſſe naturæ, ſed ad igneam accedere cum celerrimè altiora quæque loca petat, eandemque habeat rationem ad aëra, quàm oleum ad aquam cui ſuperfluitat: eſt igitur pinguis naturæ, plus igneæ quàm terræ ſubſtantiæ deferens. Hinc facilè accenditur flammamque efficit quæ rectè definitur fumus pinguis accenſus.

Quæres 10. Cur mettalla liquefacta urant ardentiùs, quàm flamma ignis.

Reſpondeo nihil urere ardentius igne, ſed ignis ipſe ardentiùs urit in ligno quàm in culmo, & in metallo quàm in ligno, & quo corpus combuſtibile denſius eſt, eò ardentius inflammatur. Hæc enim eſt lex naturæ perpetua; in cauſa efficiente majorem vim ineſſe quàm in effectis, unde vulgò dicitur: *Propter unum quodque tale & illud magis.* Si ergo metallum ab igne calefiat, ignis metallo calidior eſſe debet, materiæ proportione ſervatâ.

Quæres ultimò: Cur moderato flatu augeatur ignis, immoderato verò extinguatur.

Reſpondeo hoc fieri, quia moderato flatu ſpiritus ignei verſus pabulum repercutiuntur; quò etiam fit ut candela nuper extincta ſine ullo alio igne, iterùm accendatur: præſertim ſi ſurſum attollatur verſus ſpiritus igneos evolantes, at verò flatu immoderato omnes ignei ſpiritus ex materia combuſtibili diſcutiuntur.

---

§. IV.

Problemata Aëris.

Multa hìc de aëre quæri poſſunt.

Primum eſt, cur aër qualitatem contrariam, *v. g.* frigus & calorem admittat, & tamen ignis non admittit.

Reſpondeo hoc eſſe, quia calor intenſiſſimus omnes alias qualitates ſuperat & vincit; in aëre autem non

aqua raptim demiſſa perfluit, ſenſim verò imbibitur.

Quæres 3. Cur in aquâ marinâ ſit facilior natatio.

Reſpondeo id eſſe, quia marina craſſior eſt, & ad ſuſtentandum aptior.

Quæres 4. Cur aqua & oleum frigore dureſcant, non ita vinum & acetum.

Reſpondeo id eſſe, quia aqua naturâ ſuâ frigidâ facilè contrahitur, oleum verò etſi aliquandò reſiſtat, partes tamen aëreas exhalando refrigeratur, & ſic condenſatur; at vinum per calorem naturalem expellit frigus: & quia acetum tenuiſſimas habet partes, non congelatur.

Quæres 5. Cur aqua ſit noxia bibentibus cum æſtu, ita ut ſtatim illos interficiat.

Reſpondeo: Quia poris apertis calore, labitur in hiantia præcordia, & ſic nativum calorem nimio & ſubito frigore ſuffocat & ſpirationem prohibet.

Quæres 6. Cur aquæ ſtagnantes citius putreſcant.

Reſpondeo id eſſe, quia putrefactio fit in humido ab externo calore, cujus actio impeditur in aquis motis.

Quæres 7. Cur aqua ſubeat corpora ſpongioſa.

Reſpondeo: Quia eorum corporum partes per aquam humectatæ & graviores factæ ſubſidunt, aliaſque partes ſibi cohærentes deprimunt, & paulatim imbibunt.

Quæres 8. Cur aqua calida ampulletur, ut dum fervet.

Reſpondeo: Quia frigus fugit contrarium calorem, qui aquam rarefactam in aërem vertit, qui ideo in aqua incluſus bullas facit: ampullatur etiam aqua ob admixtum aërem & flatum.

---

§. VI.

Problemata Terræ.

DE terrâ hic quæri poterit: *Primò*, cur totus orbis terræ huc illucque ventis non moveatur, cum magnus globus in aëre ſuſpenſus facillimè poſſit moveri: cum ergo terra ſit aëre circumdata, venti terram impellere poterunt & proinde movere.

Reſpondeo 1. Contrarios ventos ordinariè flare, ideoque terram in æquilibrio tenere, quaſi ſuſpenſam.

Reſpondeo 2. Res in ſuo loco exiſtentes, non ita facilè ab illo dimoveri, prout conſtat ex aqua è puteis extrahendâ; ideoque venti terram à ſuo loco dimovere non poterunt.

Reſpondeo 3. Cœlum tenere terram undique ſuſpenſam variis virtutibus in eam defluentibus, quæ (tanquam magnes ferrum ſuſpenſum) terram retinent ſuſpenſam.

Reſpondeo 4. Omnes terræ partes cùm ſint graves, tendunt omnes ad centrum mundi, in quo omnes ſeſe comprimunt; hinc fit ut terra ſuis conglobata motibus ſuiſque librata ponderibus juncta jaceat in medio mundi.

Quæritur 2. Cur terra reſpectu firmamenti dicatur punctum.

Reſpondeo id dici moraliter; tanta eſt enim cœli magnitudo, ut collata cum terræ magnitudine efficiat terram tanquam unicum punctum: nobis ipſis qui ſumus in terra, ſtellæ firmamenti, licèt terrâ majores, apparent veluti puncta.

Quæritur 3. Cur terra non ita exſiccat ac ignis, cùm ipſa ſit igne ſiccior.

Reſpondeo id fieri ab igne, non ratione ſiccitatis; ſed ratione caloris, virtute cujus partes humidæ attenuantur, & in halitus reſolvuntur.

Ubi nota, quòd quamvis terra ſit ſicca, imbibit tamen multos humores per ſubterraneos canales deductos; quod per divinam providentiam factum eſt, ut terra fieret fœcundior.

Quæritur 4. Cur non omnis fert omnia tellus.

Reſpondeo: Quia non omnibus terræ partibus eadem generandi potentia ab Auctore naturæ tributa eſt; neque aſtra juvant omnes eòdem aſpectu, æqualique confluxu; neque omnia quæ è terra proveniunt eumdem cœli influxum obtinent: voluit autem Deus ut quibus una regio ob cœli fœcunditatem abundet, eiſdem & alia ob ſterilitatem indigeret, ut iſtiuſmodi auxiliorum neceſſitate ſocietas mutuaque amicitia inter homines conſervarentur.

Quæritur 5. Utrum terra initiò mundi fuerit cum ſuis montibus producta; vel ſi cum eis non fuerit producta, quô tempore cœperint in terra montes apparere.

Reſp. plures cenſere non extitiſſe montes in primaria mundi origine, ſed terram fuiſſe omninò globoſam, ut ejus poſcebat natura, & aquis circumfuſam, itaque montes ortos fuiſſe tertiâ die creationis verum videtur; quandò ſcilicet Deus unum in loco aquas ſecrevit, & in terræ cavernis incluſit; cùm enim Deus ejuſmodi cavernas conſtituit, terræ molem ſuſtulit in altum, ſicque montibus ortum dedit; tùm ad pulchritudinem univerſi, tùm etiam ad rerum quæ ex terrâ naſcuntur fertilitatem & copiam; cùm res plurimæ in montibus, aliæ in vallibus oriantur; tùm etiam ad arcendos maris & fluviorum incurſus, impetuſque ventorum cohibendos.

DISPUTATIO SECUNDA

De Corpore mixto inanimato.

DUPLEX corpus mixtum inanimatum jam diſtinximus in ſchemate diſputat. de ſubſtantia præfixo, *perfectum* ſcilicet & *imperfectum*, quorum ſubdiviſiones ibidem intueri licet. Duo autem hæc paucis quidem, ſed ad evidentem eorum notitiam ſufficientibus, diſcutere aggredimur, duabus in ſequentibus ſectionibus.

SECTIO PRIMA.

§. I.

De mixto imperfecto.

Quid ſit Meteorum. MIxtum *imperfectum*, ab idiomatè græco, μέτεωρον ſeu *ſublime* dicitur, eò quòd hæc corpora ſoleant in ſublime formari & apparere. Meteorũm autem diſtinguitur juxta diſtinctionem loci, in quo formatur. Certum autem eſt id non formari in cœlis ſeu ex materia cœleſti, quippè cùm cœli ſint incorruptibiles: nec in ſphæra ignis, quippè cùm nulla detur; etſi daretur, cùm nimius ſit ignis calor, exhalationem abſumet, antequam ex ea quidpiam formari poſſit; nec pariter in aqua & terra, quia nulla hactenùs meteora in eis fuêre deprehenſa: reſtat itaque ut in aëre formentur: ut autem evidentiùs appareat quiſnam ſit proprius eorum locus.

Triplex Aëris regio. Adverte quòd aër tres in regiones ſolet diſtribui. *Infima* eſt, quæ proximè terram & aquam ambit, protenditurque ad terminum repercuſſionis radiorum Solis. *Media* incipit ab ipſo radiorum reflexionis termino, & ad altiſſimos montium vertices ferè pertingit; non enim omnes prorsùs montes tranſcendit, quippè cùm plures montes, nubes & ventos exſuperent, ut conſtat de Olympo, in cujus vertice cum ſingulis annis veteres ſacra facerent, anno ſequenti inveniebant exceptos à ſacrificio cineres omninò immotos & invariatos, quod indicium erat, illuc nec ventum nec pluviam pertigiſſe. Hinc D. Auguſt. *l.* 3. *de Geneſi ad litteram cap.* 2. ſcribit aërem in Olympi vertice adeò eſſe tenuẽm & ſubtilem, ut hominum reſpirationi non ſufficiat; ideóque nullæ ibi conſpiciuntur aves, nullaque bruta animantia; & qui illuc tendunt, neceſſarium eſt ut ſecum habeant ſpongias aquâ plenas, unde exſugant humorem refrigerationi cordis neceſſarium. *Suprema* occupat cæterum ſpatium, uſque ad lunæ concavum pertingens.

Et quæ earum virtus & ſtatus. *Infima* caleſcit; tùm propter radiorum Solis repercuſſionem, tùm propter igneos vapores, & exhalationes ex terra & aqua deductos. *Suprema* pariter maximè calet, tùm propter aſtrorum calefactivorum vicinitatem, tùm propter vehementiſſimum aſtrorum decurſum & motum, tùm denique propter abundantiorem radiorum Solis receptionem. *Media* neutro modo incaleſcit; ad eam enim non pertingit radii ſolaris reflexio, nec per eam diffunditur tam copioſa radiorum emiſſio, unde propter diverſas inditas qualitates & virtutes, diverſa pariter in illis partibus formantur Meteora: ſed priuſquam ſingula expendamus, hic breviter aperiendum eſt.

---

§. II.

Quæ ſint cauſæ Meteorum.

Cauſa materialis Meteorum duplex remota, & proxima. MAterialis eſt duplex, remota & proxima: illa eſt terra aut aqua, ex iis enim duabus proveniunt omnia quæ ſursùm elevantur. Hæc eſt halitus ex terra aut aqua aſtrorum virtute deductus, & ſursùm elevatus.

Hic dividitur in *vaporem*, & ex-

halationem. *Vapor* eſt halitus calidus & humidus, aſtrorum caloris beneficio ex aqua aut aqueis corporibus deductus. *Exhalatio* autem eſt halitus calidus & ſiccus, ex terra aut rebus terrenis deductus.

Quæ ſit eorum cauſa formalis. *Cauſa formalis* eſt eorum forma. *Vaporis* forma eſt eadem cum aqua; & exhalationis, eadem cum terra, ex quibus deducta ſint. De vapore quidem eſt clara; *Tùm*, quia ubi vapores ad mediam aëris regionem pervenerunt, priſtinum frigus recuperant: *Tùm*, quia ſolâ condenſatione in aquam facilè concreſcunt, ut patet ex vaporibus ab olla ebulliente ad operculum delatis: unde cùm vapor in aquam ſolvitur, hæc reſolutio non eſt ſubſtantialis converſio, ſed tantùm extraneorum accidentium depoſitio. Hinc vapor & exhalatio eandem formam retinent illius, à quo deducuntur, ita quòd ſi deducantur ex mixtis, *v. g.* ex floribus, mixtæ etiam erunt meteori formæ.

Et quæ cauſa efficiens. *Cauſa efficiens* eſt duplex. 1. *Principalis* eſt Sol & aſtra, imò & ignis, denſiora corpora attenuantes, & tenuiores eorum partes ſurſùm elevantes. 2. *Inſtrumentaria*, ſuntque virtutes aſtrorum, præſertim calor, quibus has partes tenuiores evehunt, præparant, addenſant aut rarefaciunt.

Ac Finalis. *Finalis* eſt tempeſtatum præſignatio, ſed præſertim divinæ juſtitiæ aut miſericordiæ manifeſtatio.

---

§. III.

De Meteoris in prima Regione contingentibus.

HÆc potiſſimùm ſequentia meteora in ſuprema aëris regione contingunt.

1. *Via lactea* ab Ariſtotele numeratur inter meteora, ſed veriſimilius eſt, eam nihil aliud eſſe præter quendam minimarum ſtellarum multitudinem aggregatam in parte cœli, quæ denſior eſt. Licèt autem ſtellæ minimæ noſtris communiter non deprehendantur obtutibus, deprehenſæ ſunt tamen à Mathematicis ope theloſcopiorum, ſicque immeritò inter meteora numerantur. *Quid via lactea.*

2. *Trabs* ſeu *Titio*, eſt exhalatio perpendiculariter accenſa, quæ fit inſtar piramidis; fit anguſtior ex ſuperiori parte, quæ ſemper ſubtilior evadit, *Ignis Piramidalis* nominabitur. Si in longum protrahatur, erit *Lancea* vel *Jaculum*: Si undequaque compacta & denſa ad modum clipei magis accendatur circa extrema quàm in medio, *Clypeus* erit: Si denſa, craſſa & ſplendens velut corpus ſolare, *Lampas*: Si verò aliquid humidi involvat, ita ut ſuprema pars ignem concipiat qui inde paulatim ad inferiores deſcendentes prout ipſæ ſucceſſivè exſiccantur; erit *Candela*. *Trabs ſeu Titio.* *Ignis Piramidalis.* *Jaculum.* *Clypeus.* *Lampas.*

3. *Capræa ſaltans* eſt exhalatio accenſa magis ad longitudinem, quàm ad latitudinem, habens quaſi fila accenſa, capreæ ſimilitudinem proferens, & veluti ſaliens & diſcurrens, eò quòd ignem tota ſimul non concipiat, ſed per partes aliquas. *Capræa ſaltans.*

4. *Stella*,

Stella cadens. 4. *Stella cadens* eſt exhalatio à ſuprema aëris regione verſus terram producta, cujus pars ſuperior utpotè ſubtilior & ad inflammationem aptior, primò accenditur; ad alias autem partes ſucceſſivè producta inflammatio, alicujus ſyderis veluti deſcenſum exhibet: quòd ſi exhalatio huc illucque diffuſa ignem ſucceſſivè concipiat, *Stella diſcurrens & volans* nominabitur.

Verago quomodò fiat. 5. *Vorago* eſt illa ſciſſura, quæ nonnumquam patet in aëre, ita ut cœlum quaſi ſciſſum & apertum videatur. Illius cauſa eſt varia luminis admixtio cum corpore magis aut minùs addenſato; ex hac enim diverſa admixtione varii apparent colores, non ſecùs ac ex varia fumi & flammæ compoſitione, cernimus varios oriri colores. Cum vapor eſt adeo denſus, ut nullatenùs penetrari poſſit à lumine, nullus tunc color apparet: Si ſit adeò tenuis, ut totaliter penetretur, ſola lux videtur, & nullus formatur color. Si autem vapor ſit mediocriter denſus, & lumen ita attemperatum, ut vaporem totaliter non penetret, tunc varii ſecundùm varium illuſtrationis & terminationis gradum, colores apparent: Quandò autem plures vapores ita conglobantur, ut in medio ſint denſiſſimi, in extremitatibus autem rariores, tunc extremitates lumine profunduntur, non illuminatò, ſed potiùs obtenebratô mediò; quoties autem lucidum & obſcurum, album & nigrum eadem ex ſuperficie apparent, nigrum & obſcurum remotiùs eſſe ab aſpectu judicantur, eò quòd tantâ efficaciâ non moveant, quantâ album & lucidum. Hinc fit, ut vorago, ſeu veluti ſciſſura in nube appareat, quam ſciſſuram ſolitò *voraginem* appellant: Si autem ignita quædam exhalatio, per hanc obtenebratam partem quaſdam fulgetras deorſum emittat, tunc dicitur *hiatus*. Videturque cœlum quaſi patens, & hæc ignita jacula veluti ad nos contorquens. Hoc autem meteorum ad ſecundam aëris regionem reducendum magis, quàm in ſuprà collocandum, niſi obeſſet Ariſtotelis auctoritas, qui *Voraginem* inter ſuprema meteora numerat. *Hiatus.*

Cometa. *Cometa* dicitur à *Coma*, quaſi comatus, eò quòd comâ ſeu ignitô crine videatur inſtructus. Variæ ſunt de ipſius apparitione & formatione Philoſophorum ſententiæ: cometas exoriri ex radiis ſtellarum coadunatis, opinatur Suëllius; eas ex aëre per frigus addenſato, conſtare *Fromondo* placuit; aërem craſſiorem & perlucidum, haud tamen inſlammatum eſſe ſcribit *Puteanus*; materiam eſſe aqueam comprobat Keplerus; ex partibus viæ lacteæ condenſatis reſultare Tychonis Bracchæi opinio eſt. Sed nobis præ cæteris arridet Ariſtotelica, aſſerens Cometam eſſe exhalationem copioſam, pinguem & tenacem, quæ in ſupremam aëris regionem evecta inſlammatur, & radios ſpargit inſtar cometæ & ignitorum crinium: idque patet, quia cometis apparentibus, turbulenti ventorum flatus; nimiaque ſequitur ſiccitas, eò quòd maxima tunc copia terreſtris exhalationis, aërem penetravit.

Cùm tamen aliquandò cometæ ad planetarum altitudinem conſpecti fuerint, nec exhalationes eòuſque evehi poſſint; abſumerentur enim in via nimiô Solis calore, nec aptum ſibi locum invenirent in regione cœleſti; ideò cometas duplicis

generis diſtinguere neceſſe eſt, alios ſcilicet inſolitos, qui in cœlis apparent; alios magis vulgares, qui fiunt in ſuprema aëris regione. *Priores* in cœlo planetico, quod fluidum eſt, formantur ex conjunctione plurium ſtellularum contingente, vel ſecundùm naturæ ordinem, & Aſtrorum motus revolutionem & viciſſitudinem, vel extraordinariè ex voluntate Dei, aut miniſterio Angeli, hôc prodigiô futura aliqua hominibus portendenti. *Poſteriores* ſunt impreſſiones ignitæ, genitæ in aëre ex unctuoſis & copioſis exhalationibus à terra influxu cujuſdam ſyderis prædominantis evectis & incenſis.

Hac diſtinctione adhibitâ, facilè ſolvuntur quæ objicit Seneca, *lib. 7. q. Nat. c.* 22. *&* 23. ipſaque ejus ſententia, quæ ex parte videtur æquiſſima ſalvatur; ait enim, lib. cit. *Non exiſtimo cometem ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primùm quæcumque aër creat, brevia ſunt; naſcuntur enim in re fugaci, & mutabili..... fieri non poteſt, ut ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertinaciter inhæreat.*

Plura ibidem proſequitur, aliaque ab aliis congeruntur, putà exhalationes non ad ſupremam aëris Regionem quæ puriſſima eſt evehi, nec in unum coïre globum; nec tantis ignibus ſufficiens alimentum præbere poſſe. Prætereà cùm una ſit exhalationis materies, unde tanta oritur cometarum diverſitas; cur *Jovialis* puriſſima eſt claritate conſpicuus, *Saturninus* verò pallore cœruleo ſubniger: *Mercurialis* cornutus; *Martius* igneus atque terribilis; *Venereus* inſtar nubis, longiſſimis capillis totum Zodiacum percurrentis. *Deinde* cur cometes non potiùs in infima aëris Regione, quæ denſiorum exhalationum eſt vehiculum, quàm in ſuprema, quæ ſordibus defecata eſt? cur non potiùs æſtivô tempore, quo exhalationes abundant, quàm hiberno, quô terrâ frigore conſtrictâ cohibentur. *Denique* unde motus ille regularis aſtrorum æmulus, quo aliqui ab Oriente ad occaſum, alii ab Auſtro ad Septentrionalem feruntur.

Ad iſta omnia repono conſtantiſſimum eſſe ex variis obſervationibus quaſdam exhalationes ignitas, tùm propriâ ſuâ levitate, tùm ſyderum attractu & influxu ad ſuperiorem aëris regionem evehi, præſertim æſtate & autumnô, quibus maxima ciëtur exhalationum copia, quæ ſive per antiperiſtaſim, ſive per emiſſos ab aſtris igneos influxus hyëme potiſſimùm accenduntur, & tandiù vigent, quandiù evecta exhalatio flammæ eam depaſcenti fomitem & alimentum præbet.

Triplex diſtinguitur juxta triplicem ejus figuram: ſcilicet crinitus, barbatus & caudatus: *Crinitus* eſt, dùm ſuos radios ſursùm diffundit, tenuïoreſque inflammandæ partes, ſursùm attolluntur & accenduntur. *Barbatus* fit, dùm tenuïores aliquæ exhalationes partes infrà denſiores accenduntur & micant. *Caudatus* eſt, dùm exhalatio ita compaginatur, ut latitudinem quandam habeat, unà cum parte longiori pariter accenſa. Pluribus aliis titulis illuſtrantur juxta diverſas figuras quas exprimunt; ſicque dicuntur aliquandò ignei globi, clipei, faſces, manipuli, tridentes, ſtipulæ, columnæ, *&c.* qui omnes Cometæ ſolâ tantùm figurâ ſecernuntur. *Triplex.* *Crinitus.* *Barbatus.* *Caudatus.*

Eorum cauſa efficiens eadem eſt cum cæteris in principio aſſignatis:

materia pariter eadem : diverſa eſt eorum durationis periodus juxta materiæ amplitudinem & elevationem. Hinc fit ut aliquandò per hebdomadam, aliquandò per menſem integrum, interdùm per ſex menſes, imò & nonnumquam per integrum annum protrahantur : Joſephus, *lib. 6. de bello Judaico, cap.* 31. ſcribit per annum apparuiſſe Cometam ſupra Jeroſolimitanam urbem ante ipſius excidium. Quolibet tempore & qualibet in Solis parte videri poſſunt, & viſi ſunt aliquandò quatuor in anni tempeſtatibus & in qualibet cœli parte : frequentiùs tamen contingunt circa tropicum, eò quòd nedum ibi ſit major exhalationum copia ; ſed etiam intra tropicos Solis & aliorum aſtrorum, æſtuante calore, faciliùs ſolvuntur & excitent exhalationes, priuſquam condenſentur & ad inflammationem aptentur. Frequentiores pariter ſunt in autumno, eò quòd aër tunc ſit calidior, quàm in hyëme aut vere, etſi remiſſior ſit quàm in æſtate ; unde fit ut exhalationes non diſſipentur à calore, ut contingit in æſtate ; nec à nimio frigore & humore extinguantur ſicut fit in hyëme : ſed ritè aptantur ad ſuſcipiendam & conſervandam inflammationem.

Cauſæ Cometarum.

Color Cometarum.

Diverſus eſt Cometarum color, juxta diverſitatem illius planetæ, à quo exhalationes evehuntur, & ad inflammationem aptantur ; plumbeus enim eſt cui Saturnus præeſt ; argenteus & candidus cui Jupiter ; rutilus cui Mars ; aureus cui Sol : flavus cui Venus ; varius cui Mercurius ; & albus cui Luna. Hæc autem colorum diverſitas repetenda eſt, nedùm ex vario illarum planetarum influxu, ſeu ex ſola materiæ diverſâ proportione, ſed præſertim ex diverſa luminis terminatione & refractione.

Et eorum effectus Naturales, Morales, Divini.

Varij ſunt effectus, quos ipſi Cometæ portentant : eos tamen tres in claſſes arbitror eſſe diſtribuendos, ſcilicet in naturales, morales & divinos : *Naturales* ſunt ſumma futura ſiccitas, aquarum diminutio, ventorum flatus turbidi, terræ motus, *&c.* quæ ſcilicet contingunt propter abundantiam exhalationis à terra deductæ. *Morales* ſunt ſævientes hominum diſcordiæ, Regnorum mutationes, Principum interitus, & alia ſimilia quæ ſolitò jactantur à Philoſophis judiciariis, quibus cautè credendum eſt. *Divini* ſunt incutiendus hominibus terror, imminens divinæ vindictæ flagellum ; hæc enim omnia ab Auctore naturæ potiùs, quàm ab ipſa natura efformantur, ut ipſis prodigiis inſoleſcentes homines terreantur, & ad meliorem frugem ſeſe recipiant. Hinc Claudianus :

Numquam cœlo ſpectatum impunè Cometem.
crinemque timendi.

Cui concinit Ludovicus Fromundus:

Scilicet in magnis ſemper fuit iſta ruinis,
Hominum monuiſſe genus. Nec publica mundo
Pœna venit, cui non facies prænuncia cœli
Efficiat diverſa fidem.

Inde fit quòd ſicut plurimis probat Gaffarellus, juxta diverſam Cometarum figuram etiam diverſa prænunciari. 1. Si *Columnæ* figuram referant, præſignificari virtutem Monarchæ Religioſi, Reipublicæ. 2. Si *Globoſum* aut rotundum denotare bonitatem Principis. 3. Si *Pyramidalis*, ſiti, incendii periculum eſſe pertimeſcendum. 4. Si *undoſus*

videatur : ſeditiones prænunciare & motus animorum, multoſque populos. 5. Si cum *cornu* fulgeat Principis poteſtatem prædici. 6. Si *gladiatus* appareat, ſtrages portendi. 7. Si *tubæ* inſtar ſeſe efferat, bella; ſi *teli* ſpeciem præ ſe ferat, *peſtem* præſagiri. Nullatenùs tamen ad haſce figuras adſtricta eſt ſumma illa *Providentia* : Docuit enim rerum magiſtra experientia & Cometarum hiſtoria, cometam tam gladiatum, quàm pyramidalem incendia futura oſtendiſſe. De reliquis idem eſto judicium.

Nihilominùs tamen cometæ inſolitum ſæpiùs eventum portendunt, præſertim verò eminentia bella, ſic ante bellum Peloponeſiacum viſus eſt cometes 75. dierum ſpatio, alius priuſquàm quæ in Cicilia Athenienſes obtinebant, amitterent. Alius ante bellum Achaïcum quod Corinthi & Thebarum excidium ſecutum eſt : alius ante irruptionem Gothorum in Italiam, alius ante factionem Guelphicam & Gybellinam in Italia : alius denique ante civilia bella Cæſaris & Pompei, de quo Lucanus.

Ignota obſcuræ viderunt ſydera noctes,
Ardentemque polum, flammis, cæloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque tremendi
Syderis, & terris minitantem bella cometem.

Verùm de rebus tam arduis, & à communi ſenſu remotis, nec temerè quicquam affirmare, nec leviter cuiquam aſſentiri velim, ſed ſpem omnem ac fiduciam in ſolum Deum mundi rectorem eſſe reponendam, quippè qui dat metuentibus ſignificationem, ut fugiant à facie arcûs.

DE METEORIS II. REGIONIS.

§. IV.

Duplicis generis ſunt meteora, quæ in ſecunda aëris regione formantur; quædam enim ignita ſunt, ignemque concipiunt: alia verò aquea, quæ ſolitò in aquam reſolvuntur: illa potiſſimùm ab exhalatione, hæc præcipuè ex ſuperaffluente vapore compaginantur. Ignita ſunt plura, ſed præcipua ſunt : *Meteora ignea.*

Draco volans, qui fit ex halitu remiſsè calido & tenui, qui ſursùm tendendo in nubem frigidam impingit ab eaque repercutitur, & ſic repercuſſus, ignem concipit, ſive per motum & agitationem; ſive per antiperiſtaſim, & ratione repercutientis frigoris : ſive tandem ab aliquo influxu calido à ſole vel alio aſtro proximante. Sic autem accenſus ille halitus & à nube frigida repercuſſus deſcendere cogitur; ſed cum incidat in aërem conſtrictum ac proinde deſcenſui adverſantem, huc illucque abigitur, & quaſi volare judicatur. Cum autem ſuperior & inferior pars illius ſint tenuiores, illa quidem eò quòd ſit rarior & magis ſicca : hæc verò quia nondùm cum cæteris eſt compaginata & addenſata, idcircò ſuperior pars aliquandò conſpicitur admodùm caput draconis flammas evomentis; inferior verò, admodùm caudæ draconis in accenſum cuſpidem deſinentis. *Draco volans.*

Fulgur, fulmen & tonitru præcipua ſunt & frequentiora ignita *Fulgur.*

meteora, quæ in ſecunda aëris regione formantur. Fiunt autem dùm exhalatio viſcoſa & arida, ſyderum beneficiô ſursùm elevatur, cujus exhalationis partes tenuiores & ſubtiliores, ad ſupremam regionem evehuntur, ut formandis illius regionis meteoris ſint materies: craſſiores verò partes, tum propter gravitatem, tum propter viſcoſitatem in ſecunda regione retardantur; ubi ab aëre frigido evectum; vaporem in nubem coagulante, hanc exhalationem nube veluti carcere claudit: ſic autem incarcerata & inimico frigore & vapore clauſa exhalatio, ſtatim ſuas partes colligit, quæ ſimul collectæ, vires exerunt, mutuô calore foventur, & per antiperiſtaſim creſcente calore iterùm partes illæ rareſcunt, & ſeſe explicant; unde fit, ut cum intra nubis limites vix contineri queant, vehementer ejus latera percutiunt, unde oritur

Tonitruum, quod eſt ſonus oriens ex percuſſa nube. *Liceret* tamen alias tonitrui cauſas inveſtigare, eò quòd tonitrua audita ſint aliquandò in aëre nullis nubibus obducto: *Tùm*, quia omnis exhalatio, maximè terreſtris, non cenſetur tantæ virtutis, ut ſola ſui ad nubis latera colliſione tantum fragorem excitet, quantus eſt tonitrui; *Tùm*, quia quotidianâ patet experientiâ, plures eſſe exhalationes quæ naturâ ſuâ apta ſunt vel colore, vel motu etiam mediocri, ingentem ſtrepitum edere; ſic contingit in pulvere tormentario, ſale, caſtaneis, lauri foliis; ſtrepitus autem ab ipſis halitibus editus, anſam præbet conjiciendi hunc fragorem provenire, nedùm ab exhalatione terrena, ſed præſertim ſulphurea ac metallica, ex quarum commixtione & ex contrarietate ille ſonus editur.

Fulgur eſt lumen ipſius exhalationis accenſæ cum impetu & fragore erumpentis: quandò autem fulgor ille eſt abſque fragore, tunc eſt ſimplex *Coruſcatio*.

Fulmen eſt ignis intra nubis latera coactus erumpens cum fragore. Triplex fulmen diſtinguit Doctor. 1. *Penetrans*, quod rei, in quam incidit, poros pervadit, eam non urendo; & hic maximè ſubtile eſt. 2. Eſt *diſſipans*, quod obfirmata quæque corpora dura ſibi obverſantia proſternit, abſque eorum conflagratione, ſed ſolùm nigro colore ea profundendo. 3. Eſt *adurens*, quod ſcilicet corpora comburit quæ tangit, & hic eſt exhalatio magis ignea quàm flammea. *Fulmen*

Fulmen per inferiorem nubis partem ſemper erumpit, eò quod ſuperior ſit denſior & ſolidior; *Tùm*, quia exhalationes, quæ continuò elevantur ſemper ad ſuperiorem partem vergunt, ſicque cum ſuperiori concreſcunt; *Tùm*, quia ex ſuperiori parte tenuiores ſpiritus exhauriuntur à ſyderibus, unde craſſiores tantùm remanent, quo fit ut per illam extractionem, illæ magis addenſentur, & veluti cruſtam contrahant eô penè modô, quô glutinis ad Solem expoſiti ſuperior pars addenſatur. Hinc fit, ut fulmen obliquè ſemper rapiatur, cum enim fulmen ſit leve, recto deſcenſui repugnat; unde quandò per inferiorem nubis partem deorſùm violenter erumpit, emiſſionis impetu paulò eſt moderatus, tunc per ſuam levitatem ſursùm tendere nititur; ſed cum ab aëre infrigidante repercutiatur, & à materia terrena exhalationis nondùm accenſæ deorſùm removetur, hinc fit ut obliqua linea *Quomodò erumpat.*

huc illucque rapiatur: unde ſæpiſſimè in montes, arbores, turres, & in altiſſima loca irruit.

Fulmini nonnumquam lapis jungitur, qui modò pyramidis, modò quadrati, modò cordis, aliàs globi, *&c.* ſpeciem induit: formatur autem ex magis terrena & denſiori exhalationis parte, quæ in igne concoquitur & concreſcit.

Plures ſunt fulminis effectus, quorum præcipuos Doctor noſter congerit; iique ſunt:

Qui effectus. 1. Intactô marſupiô aurum aliquandò liquefacit, illæſâ vaginâ gladium ſolvit, eò quòd marſupium & pora rara ſint & poroſa, ac proinde exhalationi facilem ingreſſum tribuant; aurum autem & gladius cum ſint ſolidiora & denſiora, reſiſtunt exhalationi; unde fit ut illa circa ipſa diutiùs impreſſa remaneat, ac proinde faciliùs eis ſuam virtutem & calorem imprimat, quo ſolvuntur. Sic contingit aliquandò dolium abſumi, vino integro remanente, eò quòd exhalatio dolium abſumens tenuiores vini ſpiritus hauriat, cruſtamque inducat: è contra verò aliquandò contingit, ut illæſo dolio vinum abſumat, dum ſcilicet dolium eſt maximè poroſum, & facilem præbet ingreſſum exhalationi, quæ dum pertingit ad vinum omnes illius ſulphureos ſpiritus ſursùm rapit, & ſecum extra dolium per illius poros evehit.

2. Res veneno infectas ſæpiùs emundat, ſanas verò & innocuas lethales efficit. Vinum enim quod in conſumpto à fulmine dolio remanet, ita peſtiferum eſt, ut ne quidem guttula poſſit ebibi abſque evidenti vitæ diſpendio. Cujus rationem profert Doctor, afferens fulmen venenum habere cæteris venenis contrarium, & præſtans in activitate.

3. Aliquandò pilos exurit intacto corpore, quia illa exhalatio non rectâ ſemper lineâ deſcendit, ſed obliquâ tantùm rapitur, ideòque ſolam corporis partem ſuperiorem attingit: aliquandò intactis chirotecis, manum, & intactâ carne & pelle oſſa abſumit & incinerat; quia chiroteca, pellis & caro, poroſæ ſunt, unde facilem ipſi exhalationi præbent ingreſſum: aliquandò pariter ſolas veſtes exurit, quia ita tenuis eſt & debilis, ut ſolas partes ſicciores, & ad inflammationem aptiores poſſit abſumere.

4. Dormiens, fulgure enecatus, oculos habet apertos: vigilans autem occluſos, quia dum dormientem percutit, eum excitat; vigilantem verò ſopit & ſtupefacit.

5. Cætera animantia quâcumque parte feriat, ea prorsùs enecat hominem, dum in parte tantùm ferit, ſolùm inutilum facit: ratio eſt, quia minùs homo, quàm animantia ad ejus contactum timore percellitur.

6. Illæſâ matre, fetum ſæpiùs in utero abſumit; ut teſtatur Plinius, *cap.* 15. contigiſſe Martiæ Romanorum illuſtriſſimæ; id ita fit, quia fetus tenerior eſt matris viſceribus. Plures ſunt alii effectus quorum rationem facilè proferes ex prædictis.

---

§. V.

Meteora aquea ſecundæ Regionis.

EA *ſunt*, quæ naſcuntur ex humida & calida exhalatione, prædominante humidô, quô fit ut in humorem & aquam facilè diſſolvantur: hæc potiſſimùm ſunt:

Nubes. *Nubes*, ita dicta à verbo *nubo*; eò quòd Solem & diem obumbret: eſt vapor à terra & aqua deductus vi caloris cœleſtis in ſecundam regionem evectus, ubi propter frigus cogitur & concreſcit. Nulla fit in ſuprema aëris regione, quia vapor omnis ardore diſſipatur; nec propriè in infima, quia ſuper eam attollitur.

Nebula *Nebula* eſt halitus quidam vaporoſus, ex quo pluvia non gignitur, aëre craſſior eſt, & nube rarior; idcircò à quibuſdam dicitur nubis excrementum, non ſecùs ac cineres ligni excrementa dicuntur, cui concinit Vates Regius, Pſal. 147. *Nebulam ſicut cinerem ſpargit.* Hæc ſerenitatis eſt pronoſticum, eò quòd ſiccior ſit, quàm ut in aquam reſolvantur, & inſuper denotet nubis diſſipationem, à qua fuiſſet emananda pluvia.

Caligo. *Caligo* differt à nebula, quia nebula minùs eſt denſa, quàm caligo, ac proinde tantùm lucis non repercutit.

Pluvia. *Pluvia* eſt nubes vi frigoris in aquam ſoluta, & guttatim ſine congelatione decidens, unde materia pluviæ remota eſt vapor: proxima nubes. Guttatim verò pluvia decidit, quia frigus mediæ regionis non agit ſimul & æqualiter in totam nubem, ſed primò in partes exteriores vehementiùs; deinde his reſolutis in alias interiores calore præſertim ſeſe interiùs recipiente, ut illuc quantùm poteſt ſe tueatur. Dici etiam poteſt eam ab aëre obſiſtente ſic in globulos dividi, quod probat experientia, quâ conſtat aquam ex alto decidentem in guttulas dividi.

Pluviæ guttulæ ideo globoſæ ſunt: *Tùm*, quia res omnes ſuæ ſtudent conſervationi; meliùs autem ſervantur in globoſa figura; eò quòd magis invicem uniantur, & una pars vicinior ſit alteri; virtus autem unita fortior eſt ſeipsâ diviſa: *Tùm*, quia res omnes graves propriò impetu decidentes per rectam lineam ſuum centrum repetunt; cùm autem illuc pertingere nequeant propter quandam partium pinguedinem, inter ſe coarctantur & in globum girantur. *Deſcendunt* aliquandò majores, aliquandò minores illæ guttulæ: majores ſunt, quandò vel nubes reſoluta terræ eſt vicinior; tunc enim cùm non habeat tantum aërem ſibi obſiſtentem, in tot partes non ſolvitur: vel quandò æſtus aëris nubem comprimit, quò fit ut tantâ facilitate in minimas partes nubes dividi nequeat: unde fit, ut in æſtate majores decidant guttæ, quàm in hyëme, eò quòd in æſtate magis aër calefiat, quam in hyëme. *Salſæ* ſunt, cum ex marinis vaporibus nubes concreſcit. *Amaræ ſunt aut dulces*, ſecundùm diverſitatem terræ, aut aquæ ex quibus pluvialis humor educitur.

Nimbus eſt præceps repentina pluvia quæ cum impetu decidit. *Imber*, ſunt denſiores illæ guttulæ decidentes, quæ terram aſpergentes & eam veluti inebriantes *imber* dicuntur. Nimbus

Quamquàm autem pluvia ex vaporibus à terra & aquis variâ fœcunditate inprægnatis, naturaliter genita variô nonnunquam tingatur colore, atque etiam in diverſos fetus profluat; inſervit tamen interdùm diſpenſationi divinæ, ut ipſius arcana prænunciet. Ut autem ex variis ſtupendis ac prodigioſis modis, quibus interdùm pluere contingit, Pluvia varia.

aliquos delibemus.

1. *Pluit* aliquandò ſanguine, ſeu imbre punicei coloris, & ſanguinem referente; cujus exempla plurima proferunt Neuſius, *lib. 2. Fatid. ſacr. cap. 8.* Kircherus *in mundo ſubterr.* Fulgoſus, *lib. 1. cap.* 4. Cardanus & Gaffarellus, qui adjicit anno 1534. in Helvetiis pluviam ſanguineam cruces efformaſſe, non ſolùm in veſtibus, ſed & lapidibus & lignis.

Referunt etiam Auctores Hiſtoriæ Eccleſiaſt. Juliani Apoſtatæ ſævitiam in Chriſtianos ſignificatam fuiſſe pluviâ ſanguineâ cruces in hominum veſtibus efformante. Adjicit Sozomenus, *lib. 5. cap. 1.* ipſius Juliani & comitum veſtibus ex pluvia delapſa ſignum crucis fuiſſe impreſſum; eumque introſpicientem animalium exta, vidiſſe crucem coronatam, quæ nullâ arte, nec vi quidem potuit elui. Annô 1245. in Regno Caſtellæ cum Judæi convenirent ad Sinagogam, pluit ſuper eos imber ſanguineus, qui prodigioſô ſpectaculô cruces in eorum veſtes efformàvit; quò factum eſt, ut plurimi ad Chriſti fidem fuerint converſi, ut habet Alphonſius Spina, Medicus Judæus, *in lib. de bell. Dom.* contra Judæos, qui hôc miraculô, cui præſens interfuerat, ad Chriſtianam Fidem etiam ipſe fuit converſus

2. Ab Hiſtoricis etiam proditum eſt interdùm pluiſſe *lanâ*, ut contigit in agro Atrebatenſi, *lacte* in agro Tuſculano, ut refert Fulgoſus, *lib. 1. de prodigiis cap. 5. Auro* in inſula Pelugni affirmantibus Gazæô & Stingelio *lib. de Jud. divi. tom. 2. cap. 27. nummis argenteis*, antiquis Romanorum figuris inſculptis, niſi quòd undique præacutis radiis inſtar ſtellarum cingerentur, teſtibus Tielmanna, *in ſpeculo monetar. lib. 1. cap. 22.* & Thurneiſero *in Onomaſt.* qui propterea nummos illos *guttas Apollinis*, *Solis* & *Iridis ſpermata* appellant: tametſi doctiſſimis viſum ſit, hæc inter aniles & ridiculas fabulas eſſe reponenda. Carinthiæ anno 1550. abundantiſſimè pluit *frumentô*, quod etiam alibi pluries contingit: in Auſtria 1586. *annatûm anſerûmque* multis millibus. Anno 1549. Colmariæ in Alſatia denſus ranarum & bufonum imber cœlo decidit. Quòd utique mirum videri non debet, cùm exhalationes ex locis fœtidis & horum animalculorum ſemine imprægnatis ſurſum evectæ, aſtrorum influxu in iſta viventia poſſint excreſcere.

3. *Pluit* etiam interdùm *lapidibus* non ſolùm Deô fideles ſuos protegente, atque impios eorum adverſarios dejiciente, quemadmodùm contigit Joſuê 10. ubi legimus Chananæorum agmina imbre lapidum profligata: quamobrèm Vates Regius Dei vindictam in ſuos ſuorumque hoſtes prænuncians, ait Pſal. 11. *Pluet ſuper peccatores laqueos, ignes & ſulphur, ſpiritus procellarum.* Hinc Alexander ab Alexandro, *lib. 5. cap. 23.* ſcribit quòd cùm Romæ devictis Sabinis Tullii regnum ſurgeret, lapidibus pluit in monte Albano. Idem etiam contingit anno 1510. referente Fulgoſô circa fluvium Abduæ, ubi numerati ſunt bis mille & ducenti lapides coloris ferruginei, & ſulphurei odoris, quorum unus centum & viginti, alius ſexaginta lebris ponderabant. Quin etiam Anaxagoras Clazomenius prædixit lapidem ad fluvium Ægos in Thracia caſurum,

rum, qui & ibidem poſteà repertus eſt. Mitto cætera mixta tàm animata, quàm vitæ expertia, quæ è nubibus in terram depluunt, non tàm ipſius naturæ opificiô, quàm divini illius Opificis ordinatione ſingulari & nutu.

Nix. *Nix* eſt vapor rarus, qui ſubvectus ad mediam aëris regionem, antequàm in nubem denſetur, diſcerpitur in particulas, quæ frigore concreſcentes lanæ molliſſimæ inſtar in terram decidunt, juxta illud, Pſalm. 147. *Qui dat nivem ſicut lanam.* Alba eſt nix propter vaporem tenuem, qui perſpicuitatem nativam obtinet, & ſplendorem aëreum intra ſe admittit: frigus etiam ad albedinem diſponit, ut conſtat ex hominibus frigidas regiones incolentibus. Lata eſt, non globoſa, propterea quòd antequàm vapor in aquam convertatur; concreſcit frigore, & illius rotunditas impeditur. Antequàm nix decidat, idcircò paululùm frigus remittitur, quia exhalationes calidæ, quæ perpetuò evehuntur, à nubibus in nivem concreſcentibus, lentè repercutiuntur. Nix terrenum ſemper ſecum detinet admixtum halitum; idcircò manus, quæ nive diluuntur, ſemper ſordent.

Grando *Grando* eſt duriſſima glacies, media in aëris regione validô frigore concreta: fit ex vapore ad mediam aëris regionem evecto, ubi in nubem formatur, tùm nativô ſuô frigore, tùm frigore aëris circumſtantis: ubi autem calor vehemens aëri accidens nubem obſidet, frigusque illius comprimit, tunc colligitur frigus, quâ collectione ipſius augetur virtus, ideòque nubis aquam congelat, quæ poſtmodùm calore decidens, in globulos illos diſcerpitur. Eundem in locum grandineus vapor non evehitur, ad quem materia nivis defertur, quippè cùm nives ſuprema montium cacumina pertingant, & in ea decidant: grando autem in ipſis nuſquam reperiatur.

Quaproptet arbitror vaporem grandineum ſolùm evehi ad initium ſecundæ regionis, imò & in infimâ regione nonnumquam fieri: viſum eſt enim aliquandò grandinem non in globulos, ſed in integra fragmenta decidere; quod ſignum eſt apertum ipſam à ſuperiori aëre non delabi, alioqui in tanto caſûs ſpatio plures in partes & ſegmenta illa ſoluta fuiſſent, & ab obſidente & reſiſtente aëre ſegmentorum anguli corroſi, ſicque rotunda fierent. *Inſuper* ante grandinis lapſum, ſæpiùs auditur propè terram nubes volitans, quæ ſuo ſtrepitu aërem concutit. *Quomodò formetur.*

Grando potiùs fit in autumno & vere, quàm in hyëme, quia hyëmis tempore deſunt vapores & exhalationes; in æſtate autem propter nimium calorem vel ad ſupremam aëris regionem evehuntur, vel antequam in media concreſcant à calore diſſolvuntur. Vere autem & Autumno abundant exhalationes & vapores, & cùm tunc nimius non urgeat calor, nec frigus multùm rigeat, idcircò in infima regione non condenſantur à frigore, nec ultrà mediam à calore evehuntur. Etſi grando durior ſit nive, faciliùs tamen illâ liqueſcit, quia grando plus habet aquæ materiæ, nix verò plus terrenæ. *Quomodò frequentior.*

Contingit autem interdùm quòd grando tantâ magnitudine terram obruat, ut non ſolis plantis & animalibus, ſed etiam hominibus ipſis

mortem inferat, atque etiam futura exitia & mala portendat. Sic anno 1502. grando quæ gallinaceorum ovorum magnitudinem excedebat, generalem Agro Bernatium calamitatem intulit; qualis ſeptimo poſt die Tigurinos perculit multis in agro ruſticis, & pecude avibuſque oppreſſis. Similis etiam hocce anno 1683. grando Rotomagenſes invaſit, cùm videlicet ſubitaneâ obortâ tempeſtate, quâ velut diſruptis nubibus atque effuſis cœli cataractis, & aëre vehementiſſimè concitato extrema terris pernities incubitura videbatur: grando cecidit ovis gallinaceis major cum tanto impetu, ut non ſolùm vitreos cancellos omnes, ſed & tectorum tegumenta comminuerit in pulverem; eaque tempeſtas non ſolùm arbores, ſed etiam domos plurimas ſolo æquaverit. Anno 1552. cum Jerovana & Heſdinum ab hoſtium exercitu vaſtarentur, grando cecidit in Holandia ad minimum unius libræ, ſolis ſpiceæque coronæ & clavorum inſcripta effigie, quæ à Sole liquefacta aërem peſtilenti exhalatione fœdavit. Jonſtonus in Thomat. *pag.* 127. refert ſuâ ætate grandinem dilapſam ovorum gallinaceorum magnitudine, in qua hominum vultus & diademata ſunt viſa. Addit Gaffarellus viſam à ſe grandinem in qua figura crucis, clypei, ſcutorum, galearum atque etiam mortis imago eſſet impreſſa. Refert etiam Gregorius Michaëlis in notis ad eundem Gaffarellum Flensburgiæ cecidiſſe grandinem copioſam, anno 1676. cum figura oculorum, & hominis uſque ad umbilicum brachiiſque carentis ac in pectore guttulis ſanguineis notati. Plura ſunt cùm Turca Strigonium & albam expugnaret à Sileſia decidit grando, in qua Turcici pilei apex & femoralia videbantur. Alia ejuſmodi ſtupenda, præter naturæ curſum, quibus Deus futuras calamitates hominibus denunciat, ut ejus indignationem & iram dignâ pœnitentiâ prævertant.

Iris eſt arcus tricolor, genitus ex nube rorida, Solis aut alterius ſyderis radios refrangente. Dicitur 1. *Arcus cœleſtis*, quia media ſolùm aëris, & cœli pars à nobis cernitur, quæ cùm ſint ſphæricæ figuræ, media eorum pars arcum exprimit. 2. *Tricolor*, tres enim ſolùm præcipui colores in Iride cernuntur: ſcilicet purpureus in parte nobis viciniori; viridis in media, & puniceus in ſuprema: qui colores reales quidem ſunt, cum externo ſenſu pateant, non tamen veri & ſolidi, ſed ex ſola radii reflexione provenientes. Radius autem lucis cum exiguâ opacitate efficit puniceum colorem, cum mediocri viridem, cum majori purpureum: opacitas autem nubis major eſt in infima parte (graviora enim deorſum petunt) minor in media, & minima in ſuprema. Dicuntur autem tantùm eſſe tres, quia citrinus aut flavus color, qui pingitur in Iride, non cauſatur per reflexionem radiorum, ut tres priores, ſed ex ſola juxtapoſitione punicei & viridis; flavus enim color eſt veluti medius inter puniceum & viridem, unde per utriuſque juxtapoſitionem facilè gignitur. 3. *Ex nube rorida*, ut volunt aliqui: vel (ut arbitror meliùs cum cæteris) *ex aëre rorido*; nubes ſiquidem magis opaca eſt, quàm ut lumen Solis inſufficienter admittat ad Iridis generationem: inſuper in infima hac aëris regione

Iris quid ſit, & qualis.

ubi cœlum nubibus non obtegitur, nonnumquam irides cernimus, quarum extremitas, ex flumine, palude, aut fonte naſci videtur, & retrò conſtitutas arbores Iridis colore pictas inſpicimus; quod ſignum eſt eam aliquandò & ſæpiùs in aëre rorido formari. *Denique* per irrorationes hic Irides gignuntur, dum adverſo ad Solem vultu aër irroratur, vel per inſperſionem, vel per aquæ fontalis ſurſum erumpentis, & à vento leniter flante in guttulas decidentis irrorationem: Ergo ad Iridem formandam ſufficit aëris irroratio. 4. *Solis radios refragente.* Illi etenim in Iride picti colores proveniunt, non ex ſola quidem radiorum refractione, ſed ex refractione à nube rorida proveniente. 5. *Aut alterius ſyderis:* Non enim inficior Lunam & alia ſydera majoris luminis Iridem poſſe formare, ſi ſparſum ab eis lumen in aërem, aut nubem roridam inciderit. Verùm non eiſdem coloribus picta iris ab eis formatur; radii ſiquidem lunares, cum ſint minoris activitatis, aër roridum profundè non penetrant, ſed ad ejus ſuperficiem refranguntur; unde fit ut ſolum candorem in aëre rorido depingant.

Quandoque autem contingit, duas ſimul aut tres Irides apparere, quod provenit vel ex ſimili plurium nubium ad formandam Iridem diſpoſitione, vel potiùs ex primæ Iridis in oppoſitas nubes reflexione, vix autem plures apparere poſſunt quàm tres, quia plures nubes non poſſunt eſſe in convenienti ad reflexionem loco conſtitutæ.

§. VI.

Meteora infimæ Regionis.

DUplicis ſunt generis, quædam ignea, alia aquea. Ignea ſunt.

1. *Ignis fatuus* eſt exhalatio viſcoſa & ritè compaginata in inferiori parte aëris accenſa, ſive per antiperiſtaſim ob reſiſtentiam frigidorum corporum, ſive per exhalationis partium colliſionem, quæ facilè agitatur ad motum aëris, ita ut modò nos incedentes ſequatur, modò præcedat: hinc compertum eſt, ut qui excutere cupiunt, & à ſe removere talem ignem, vel immoti ſtent, in terram procumbant neceſſe eſt, ut ſcilicet aëre non concitatô, flamma hæc, vel ſurſum evolet, vel materiam combuſtibilem citò abſumat. Ignis hic ſecus ſtagnantia, & agnea loca gignitur, propterea quòd ex ipſis ſuſcoſæ & ſulphureæ exhalationes emittantur: hinc fit ut ignis etiam ille non longè ab ipſis locis recedat, ut continuò emiſſô pabulò reficiatur. *Ignis fatuus.*

2. *Ignis lambens* eſt exhalatio rara & ſubtilis, quæ rebus ſuccioribus, *v. g.* animalium capillis ſolet adhærere; ſic referente *Tito Livio*, *lib. 1. primæ decadis. Contigit Servio Tullo dormienti, ut caput ejus illæſum arderet, quod indicium fuit futuræ dignitatis.* Formatur autem, ut volunt aliqui ab halitu pinguiſſimo excitato motu corporum calefactorum; & accenditur, vel colligione, vel mutuâ partium attritione; ſic enim obſervatur vix cervices æquorum, qui nigri fuerint coloris, manu poſſe fricari, quin *Ignis lambens*

ſcintillæ erumpant. Crederem ſatiùs dicendum eſſe hunc ignem ab Auctore naturæ excitari ad aliquod præſagium & portentum deſignandum; ſic Sancto Martino & pluribus aliis contigit, ut dum ſacra facerent, igneâ coronâ cingerentur.

Caſtor & Pollux. 3. *Caſtor & Pollux* ſunt exhalationes viſcoſæ & pingues, quæ ſolent navigantibus æſtate aut autumno apparere, & navium extremitatibus adhærere. Dum illæ exhalationes duas in partes ſcinduntur & diviſim accenduntur, Caſtor & Pollux nominantur, & à Nautis pro fauſtæ navigationis præſagio habentur: dum verò unica eſt, Helena dicitur, & infelicem navigationis eventum portentat.

Glacies. Aquea ſunt 1. *Glacies*, quæ nihil aliud eſt, quàm aqua congelata, non quidem propter ſolum frigus, ſed propter admixtos halitus terreſtres, qui unà cum vapore concurrunt ad congelationem: unde fit, ut aqua eò minùs congeletur, quò rapidiùs movetur, quia congelatio ac conſtrictio eſt quædam partium unio, quæ fieri nequit commodè, niſi partes aliqualiter quieſcant; hinc profundiores aquæ difficiliùs congelantur, quia ſunt rapidiores. Idem dicendum de aquis, quæ abundant exhalationibus calidis, quale eſt mare, & quædam flumina, fontes, *&c.* Non denegarem tamen fidem Geographis, & Nautis quibuſdam referentibus mare ſecundùm aliquam ſui partem congelari, quippè cùm ipſi videamus aliquando fluvios etiam rapidos glacie paulatim ita conſtringi, ut ſiccô veſtigiô trajici poſſint. Hæc autem congelatio fit ob maximum circumſtans frigus, quô priùs addenſantur partes littus lambentes, & ſic paulatim, uſquequò totus fluvius concreſcat.

Ros eſt aqua ex vapore ſubtili ſuprà terram evecto, in infima aëris regione concreſcens, quæ inſenſibiliter congregatur in guttulas & decidit. Ut formetur, debet aër eſſe ſerenus & tranquillus; ſi enim non ſit ſerenus, non poterit calor vaporem evehere; ſi non ſit tranquillus, vapores evecti non poterunt congregari; ſed à ventis diſſipabuntur & aliam in aëris partem transferentur. In altiſſimorum montium cacumine nullus ros videtur; *Tùm*, quia ventorum impetu, aut ſaltem aëris agitatione, antequam illuc perveniat, vapor diſſolvitur; *Tùm*, quia vapor ille tenuior eſt, quàm ut illuc poſſit aſcendere. *Ros.*

Generatur potiſſimùm vere & autumnô, nam æſtate à nimio calore conſumitur; hyëme autem non excitatur matutinô tempore, quia à frigore denſatur vapor; nec ſerotinô, quia vaporum reliquiæ à Sole occidente ad ima trahuntur. Duæ ſunt illius ſpecies, prima eſt ſalubris, alia noxia. Prima terram fœcundat: ſecunda frugibus inhærens eas vitiat & corrumpit, idcircò appellatur rubigo.

Tres ſunt ipſius utilitates; nam fruges recreat, apibus materiam mellis ſuppeditat, margaritas & uniones in conchis marinis generat. Serenitatis eſt indicium, deſignat enim vaporem in ſublime non erupiſſe, nec conſequenter ex eo aut nubes, aut pluviam, aut grandinem eſſe formandas. Mane dulceſcit, quia materies probè cocta eſt, & temperata; & ita pinguedinem quandam ac dulcedinem contrahit; ſerotinis autem horis triſtior eſt & amarior, propterea quòd magis hæ-

rens eſt ; ſimpliciores enim partes illius calore ſursùm evehuntur.

Manna *Manna* eſt ros temperatiſſimi cœli & Soli, natus ex puriſſimo terræ vapore. Æſtate potiſſimùm generatur, dierum enim ſerenitate & calore Solis in altum excitatus & tractus in aërem, ibi convenienter coquitur ; tùm frigore temperatæ noctis in rorem pinguem convertitur, ac diluculô decidit in arborum folia, quibus adhęret, uſquequò colligatur. Duæ ſunt illius ſpecies, quarum prima petitur à conſiſtentia, altera à figura & magnitudine. Conſiſtentia mannæ colligitur à denſitate, quæ in regionibus calidioribus major eſt ; unde fit, ut in Syria manna ſit ſolidum, candidum & ſiccabile ; in Germania liquabile & magis flavum ; in Calabria eſt veluti medium inter utrumque, ſiccius ſcilicet Germanicis, & humidius Syriaco. Ipſius utilitas eſt multiplex, ipſis Pharmacopolis & Medicis nota.

Mel. *Mel* nihil aliud eſt, quàm ſuccus quidam, in quo prædominatur exhalatio viſcoſitatis aëreæ ; generatur ex partibus terræ ſubtilioribus ſimul cum vapore evectis, & cum eo commixtis ; ex qua commixtione oritur illa dulcedo, & viſcoſitas in melle invenienda. Unde apes non mel efformant, ſed ex floribus hinc inde collectum ſua in alvearia deportant.

Saccarum. *Saccarum* ſimili ferè modô formatur, quô mel, cujus ſpeciem & dulcedinem refert : ſed majorem habet denſitatem, & faciliùs quàm mel addenſatur.

Pruïna. *Pruïna* eſt vapor tenuis è terra in proximam aëris regionem à Sole evectus, & à frigore congelatus, qui decidens graminibus & foliis arborum adhæret. *Pruïna* dicitur, quaſi perurens, eò quòd arborum flores perurat. Illius effectus raro bonus, quia frugum calorem extinguit : prodeſt tamen nonnihil circa Autumnum, quia tùm ſuô frigore nativum calorem arborum intùs agit. Præcipuum malum à pruïna cauſatum, eſt carbunculatio, tunc enim pruïna incidens frugibus adhuc mollibus, earum grana adurit, quia tenaciter ipſis adhærens intra earum poros facilè labitur, & vitioſam ſuam qualitatem per illas diffundit. Caneſcit ob nimium frigus, uti jam de nive diximus, ex impuris locis paluſtribus potiſſimùm educitur, eò quòd impuri vapores exinde ſursùm evomantur.

SECTIO SECUNDA.

De Mixtis perfectis.

DUPLICIS ſunt generis mixta perfecta, ſecundùm duplicem locum in quibus formantur : Quædam enim circa terram, quædam in aquâ contingunt ; ſed antequam utriuſque diſcutionem aggrediamur, prius pauca de ventis ſunt delibanda.

§. UNICUS.

De Ventis.

VENTI naturam ſolus ipſe novit apprimè, qui ventos è theſauris ſuis educere ſacris in apicibus dicitur : *Quid ſit ventus.* hinc adorandus hominum Salvator, quàm abſtruſa ſint, & cæcutienti

humanæ menti divinæ prædeſtinationis arcana indigitare volens, ventorum comparatione utitur, dicens *ſpiritus*, id eſt, ventus, qui idcircò ſpiritus dicitur in Scriptura, non quòd ſit ſubſtantia ſpiritualis, ſed quia valdè tenuis eſt, & admodùm ſubſtantiarum immaterialium omnia pervadat) *Ubi vult, ſpirat*; *& vocem ejus audis, & neſcis unde naſcitur, nec quo vadit*: unde Pſalmiſta, *Pſ.* 134. aſſerit Deum *educere ventos è theſauris ſuis*, id eſt, de abditiſſimis naturæ cauſis. Et D. Auguſt. ibidem, ait, *Quia flat ventus, ſentis; quâ causâ flat, vel de quo theſauro rationis eductus ſit, neſcis.* Hæc dicta ſint, ut pateat, non eſſe cur mirari debeant homines, ſi in aſſignanda venti natura tot tamque dubiæ ſint Philoſophorum ſententiæ.

Non eſt tantùm aër agitatus. *Cardanus* cum pluribus aliis, credidit ventum nihil aliud eſſe præter aërem agitatum, eò quòd aër violenter impulſus ſive in flabello, ſive aliter, eoſdem effectus habere videatur, quos ventus ſibi vendicat.

Verùm id immeritò & gratis fingitur; *Tum*, quia aër nativas ſuas qualitates ubique retinet, ventus autem diverſis qualitatibus afficitur; ventorum enim alij ſunt calidi, alij frigidi, aliqui ſalubres, alii peſtilentes: *Tum*, quia nulla proferri poteſt ratio, cur aër ſecundùm ſe ſpectatus ſtatim ſursùm ſtatim deorsùm, nunc huc, nunc illuc agitetur. Nec valet recurrere ad diverſos aſtrorum influxus aërem taliter commoventes, quippè cùm aſtrorum influxus invariati diù non ſubſiſtant, tùm propter rapidiſſimum aſtrorum motum, tùm propter diverſam eorum ad alia ſydera conjunctionem, unde fit, ut varientur eorum influxus; cùm tamen ventus eodem modo perflans etiam per ſex menſes à Nautis haud rarò ſentiatur.

Cenſent alii, & quidem meliùs, ventum eſſe exhalationem calidam & ſiccam, nonnumquàm vaporibus admixtam, quæ ſursùm elata, & per antiperiſtaſim ob nimium ſecundæ regionis frigus, à nativo calore rareſcens, & in ampliorem locum ſeſe diffundere cupiens, ab obſidente ſecundæ regionis frigore, & nubibus obſiſtentibus, repercutitur, & violenter deorsùm impellitur; unde fit, ut cum nec terram pervadere, nec ſursùm rectâ lineâ poſſit tendere, idcircò circa eam partem ſeſe diffundit, quæ minùs reſiſtit diviſioni: aër autem minùs reſiſtit, quàm quæ ſunt ſursùm & deorsùm; quia ſursùm obſtant nubes, & deorsùm terra ratione denſitatis; aër autem inter utrumque medius facilè dividi poteſt; unde dùm exhalatio rareſcit, ſive per nativum calorem, ſive per ingeſtum à ſyderibus aër facilè dividitur, ac proindè per eum facilè obliquè movetur. *Sed eſt exhalatio calida & ſicca vaporibus ſubinde admixta.*

Adverte autem cum Kircherio venti naturam & effectus à duobus pendere, putà ex ipſomet ſpiritu, quô ventus conſiſtit, & ex eo loco, per quem tranſit. Hinc diverſi ſunt venti pro diverſitate Regionum ubi formantur; nam ſpiritus, qui ex terra nobis Orientali exſpirant, & ventum cauſant Orientalem, is idem ex plaga Occidentali habitantibus cauſabit Occidentalem, niſi aliud obſtiterit, ex Borea Boralem, & ex Auſto Auſtralem; cum tamen ventus unus idem iiſdemque qualitatibus imbutus ſit. Cùm itaque Auſtrales venti non ubique locorum & terrarum ex locis calidis, humidis reſflent, neque ſemper à Septen- *Diverſa eſt ventorum natura pro diverſitate regionum.*

trione frigida & ſicca loca comperiuntur, quæ hujuſmodi frigidoſiccos ventos producant, evidenter conſtat, non eandem ſemper eſſe ventorum naturam.

Ut itaque aliquid certi de ventorum natura conſtitui poſſet; tùm, maximè uniuſcujuſque regionis natura & conſtitutio obſervanda foret; *v. g.* halitus ex qua parte ſpiret, & per quod medium tranſeat; hæc enim duo maximè ventorum naturam conſtituunt variantque. Quemadmodùm enim uniuſcujuſque regionis & terræ qualitas multùm ab aliis differt: ita exhalationes inde exeuntes diverſos quoque ventos conſtituunt. Hinc diverſitas ventorum ſumenda eſt juxta Horizontium conſtitutionem; ſunt quippè nonnulla loca, quæ rarò ventos admittunt, uti Ægyptus; ſi tamen invaluerint, ſunt impetuoſi, & violenti. Sunt alia loca, quæ perpetuò ſine pluvia vento agitantur, uti in territorio Avenionenſi, in quo vix pluviam comperias, cœlô ſemper ſerenô; ventos verò perennes, totâ humiditate in eos converſa; cujus quidem rei ratio, alia eſſe non videtur, niſi mons ventoſus vulgò *Mont.venton*, qui Carpentoracto adjacet: Incolæ enim referunt, per occultos interiorum viſcerum meatus perpetuos efflare ventos, quibus vapores ex agro Avenionenſi vi Solis extracti protinùs in flatus omni humiditate exutos convertantur. Quatuor præcipuas & generales invenio ventorum differentias, quibus univerſa telluris moles continuò agitatur. Et ſunt primò venti quidem communes & perennes, qui omni tempore & omni loco ſpirant, niſi ab aliis ventis aut obſtaculis variis impediantur, qualis eſt ventus *Venti communes.* ille Orientalis, quem generalem dicimus, & Zonæ torridæ potiſſimùm dominatur ex Ortu in Occaſum ruens.

2. Sunt venti nonnullis locis proprii & periodici; qui certô anni tempore, ita & in certo loco tantùm aut tractu terræ ſpirant; uti ſunt Etheſiæ, qui Græciæ & Ægypto tantùm æſtivò tempore dominantur, non ita reliquis terræ partibus. *Venti Periodici.*

3. Venti Anniverſarii, ſuntque vel menſtrui, vel diurni, vel horarii, qui pro diverſitate temporum in Oceano ſpirant ex variis mundi plagis, & in nonnullis locis ſemeſtri quadrimeſtri, trimeſtri, bimeſtri: in quibuſdam menſtruo, hebdomadario, diurno, aut horario temporis ſpatio durant, de quibus poſteà. *Venti Anniverſarii.*

4. Sunt venti extemporanei, ex vehementi aëris colliſione nati, uti ſunt venti ante, aut poſt pluviam, tonitru, *&c.* *Venti Extemporanei.*

Particulares verò ratione impetûs in *Auram* & *Tempeſtatem* dividuntur.

Aura eſt levis ventilatio, orta ex tenui & levi exhalatione, quæ per exiguum ſpatium repercuſſa ſuô flatu temperat æſtum.

Tempeſtas eſt ventus turbulentus, cujus tres aſſignantur ſpecies, nempè *Ecnephias*, *Tipho.* & *Preſter.*

Ecnephias ſeu *procella*, eſt ventus turbulentus magno cum impetu è nube in qua recondebatur, erumpens deorſùm, & proſternens quidquid ante ſe reperit; talis eſt, qui communiter cum violentia ingreditur in caminos. Et ratio illius deſcenſus directi per lineam perpendicularem eſt, quod pellatur à nube frigida, cui aſcendendo occurrit, vel à qua erumpit per tenuiorem partem, qualis ſemper eſt inferior.

Typhon. *Typhon*, ſeu *Turbo*, eſt capioſa exhalatio, quę violenter à nubibus excuſſa, globatimque involuta, & in girum rotata facit turbinem, atque non tam citò deſcendit deorsùm ac rursùs aſcendit ſursùm, ut ſæpè experientia manifeſtat. Iſte autem ventus elevat à terra ſordes & paleas quas ducit ſursùm, ut experientiâ notum eſt.

Præſter. *Præſter* eſt exhalatio à nube prorumpens,& per agitationem accenſa, ac propterea comburens, differtque à fulmine; *Tùm*, quia excutitur ſine impetu, nec odorem ſulphureum reddit, ut fulmen: *Tùm* quia minùs flammæ facit, & magis durat, quàm fulmen. Et in iſtum ventum craſſiori & tenuiori flammâ accenſum, refundendum eſt, quod circa navium latera contingit.

Quandò & ubinam hæ tempeſtates magis ſæviant. *Refert* Kircherius, *libro 4. Sect.* 2. in Oceano Japoniam inter & Chinam autumnali potiſſimùm tempore hujuſmodi tempeſtates ex turbinibus frequentibus exoriri, magno cum impetu & rabie; adeòque periculoſa hujus maris navigatio eſt, ut beatum felixque cenſeatur iter, ſi ex tribus navibus unà curſum tenuerit. Ratio hujus rei eſt, primò ventus generalis ex ortu ruens, quo mare verſus continentis Chinæ littora protruditur, cujus fluxus eôdem tempore ab Auſtrali vento ſuperveniente interciſus juxta littora in Boream diſpellitur: ſed & hujus fluxus eôdem tempore à Boreali vento interciſus, & propter obvium Orientalem ventum interpellatus, dum effugere neſcit, in ſe retortus eos, quos diximus turbines, efficit.

Fretum Magellanicum præ cæteris turbinibus, typhonibuſque infeſtiſſimum eſſe, ut relatione multorum conſtat; neque mirum id alicui videri debet, cùm oppoſitis ventis & loci diſpoſitione turbinem excitari neceſſe ſit. Flante itaque vento Orientali, ſive generali in Oceano Africam inter & Americam interjecto: flante quoque eodem tempore vento Occidentali ex mari pacifico, fit ut hi duo anguſtiſſimum fretum ingreſſi, id mirè exagitent; & dum oppoſiti venti oppoſitos fluxus movent, cùm alter alteri cedere neſciat, aquam in circulos & cumulos montium inſtar exaltari neceſſe eſt; quod & ex contrario fluxu & refluxu in hoc mari contingere ſuprà docuimus. Cur verò Nautæ ante typhonem mare tranquilliſſimum, & veluti dolabrâ levigatum, paulò tamen poſt fluctibus horrendis exaſperatum comperiant; cauſa eſt, quòd ex oppoſitione ventorum mare, paulatim in circulares agitationes diſponatur, & conſequenter aqua undequaque æqualiter preſſa in intermedio ſpatio neceſſariò planum redditur, uti experientia docet in quolibet ſtagno, aut quolibet vivario, cujus aquas ſi baculo in circulum agitaveris, ſemper invenies in medio illas ſine ulla undarum aſperitate leves: ſed ſi continuaveris motum, aquæ mox in helicem contortæ ingentem perturbationem ſubibunt

Mirum tamen eſt quòd Geographi de *Ardabil* Perſiæ civitate recitant: ſiquidem juxta eam menſe Junio & Julio, quotidie in meridie turbo naſcitur, qui durat unâ circiter horâ, quô ingens continuò pulvis hominibus animantibuſque inviſus excitatur: Ratio haud dubiè in ventum anniverſarium dictis menſibus ſpirantem, diſpoſitione loci concurrente, conjicienda eſt; hic enim

enim ex plaga circa meridiem erumpens, verſus aliam in hac dum obſtaculum reperit, in ſeipſum contorquetur, & rapto ſecum pulvere circumagitur: Ventus enim muris circulariter diſpoſitis illiſus, ſeſe juxta illos dum continuat, tandem in vertiginem actûs, concitato omnia complet pulvere.

Dividuntur aliter venti, ratione diverſarum partium horizontis, in Cardinales & Laterales.

Cardinales quatuor adducuntur, juxta quatuor mundi cardines à quibus procedunt.

Venti Cardinales.

Primus, qui flat ab ortu, vocatur à Nautis *Oëſt*, à Latinis *Subſolanus*, Gallicè, *le Vent d'Amon*, communiter autem *Ventus Orientalis*. Oëſt valdè calidus & ſiccus, ſympatiſatque cum humore colerico; cum æſtate, cum juventute & cum igne.

Secundus, qui flat ab occaſu, vocatur à Nautis *Ouëſt*, à Latinis *Favonius*, à Græcis *Zephirus*, Gallicè, *le Vent d'Avalle*.

Tertius, qui flat à Septentrione, vocatur à Nautis *Nort*, à Græcis *Boreas*, Gallicè, *le Vent de Biſe*, eſtque frigidior & ſiccior, infenſus frugibus, *&c.*

Quartus, qui flat à meridie, vocatur à Nautis *Su*, à Latinis *Auſtralis*, Gallicè, *le Vent de Pleau*.

Inter hos quatuor cardinales miſcentur alii venti, qui illorum latera cingunt & numerantur triginta duo.

Rursùs, ratione diverſarum regionum venti dividuntur in univerſales & provinciales. *Univerſales* ſunt omnes venti tàm cardinales, quàm laterales, qui ubique diſcurrunt; non quòd unus numerô ventus per totum orbem diſcurrat, ſed quia in toto orbe inveniuntur ſimiles venti. *Provinciales* ii ſunt, qui ſolent generari in aliqua Provincia, ita ut nullibi alii ſimiles reperiantur.

Quæres 1. Unde fiat quòd aliquandò eodem tempore & in eadem hora, diverſi flent venti; putà unus à Septentrione, alter à meridie.

Quare aliquandò diverſi venti ſimul.

Reſpondeo rationem eſſe, quòd ſtatim ob maximam exhalationum copiam deturbantur exhalationes contrariis motibus, ita ut exhalationes, quæ proveniunt à meridie, occurrant aliis, quæ proveniunt à Septentrione: ex quo fit, ut vel duæ illæ exhalationes ſint æqualis virtutis, & ſe mutuò remorentur, quod nonnumquam fit; vel una ſuum motum accipiat ſursùm, altera deorsùm; vel quod una eſt potentior, altera debilior, & unde vincitur debilior à fortiori, fitque ut in inſtanti mutetur ventus.

Quæres 2. Quare nubes nonnumquam contrariis motibus impellantur, ita ut aliquæ tendant ad Orientem, *v. g.* aliæ ad Occidentem.

Reſpondeo rationem eſſe, quòd venti ſic ſeipſos ſuperent, dùm non poſſunt ſibi æquali conflictu reſiſtere, unus regionem ſuperiorem occupat, alter inferiorem.

Quæres 3. Quæ ſit ventorum utilitas.

Reſpondeo cum Kircherio, eos maximum emolumentum orbi terrarum adferre. Hi enim humiditate nubes coactas in pluvias reſolvunt, ſine quibus natura rerum omninò ſterileſceret; ne tamen immodicâ humiditate telluri officerent, ſtatim ſiccioris naturæ venti ſe ſiſtunt, qui tellurem nimiâ madentem humiditate exſiccent; ab hiſce omnis agrorum felicitas, arborumque fœcunditas pendet, cùm ſeminales vires

omnibus abundè affluant ; horum ope, lacus mariaque ne putreſcant, continuò motu exagitantur ; itinera quovis vento circa terraqueum globum peraguntur, ut proindè nullibi deſit, quod naturale rerum conſervandæ tantoperè neceſſarium eſt. Quid enim mirabilius eſt, quàm ventorum miniſterio, tam exiguo temporè adeò immenſa Oceani mariumque ſpatia peragrare, novos orbes detegere? Ingentibus divitiarum theſauris humanum genus beare? & quod caput eſt omnium, ſacro ſancti Evangelii lucem per univerſalia mundi ſpatia, atque in incognitos terrarum remotiſſimarum tractus, cum incredibili animarum lucro tranſportare.

Dices. Tantùm abeſt ut emolumentum, imò maximum plerùmque detrimentum ventos mundo afferre; nam venti præter innumeras calamitates, quas hominibus inferunt, halitus quoque exitiales quandoque ex terræ viſceribus putridarumque rerum cadaveroſis quiſquiliis exſpirantes, deferunt in ultimam hominum animaliumque ruinam, dum peſtem flatibus ſuis contagioſis diſſeminant: Ergo, &c.

Reſpondeo hæc ita eſſe; verumtamen hiſce naturæ malis idem agi, quod in corporibus humore pernicioſo prægravatis agitur, quibus corpora quadamtenùs purgantur, ut humoribus exuti virulentis, priſtinam ſanitatem majori fœnore conſequantur. Pari pactô, etiamſi venti quandoque exitioſi exſurgant, aërem inficiant, virulentis qualitatibus & plantas & animalia imbuant; habent tamen hoc ipſis adjunctum bonum, ut exitiali halitu evomitô, morboſam terram priſtinæ ſalubritati reſtituant, ne verò diuturniori moleſtiâ terram infeſtent, magnô ſanè naturæ conſilio factum eſt, ut mox alii exſurgentes ſalubrioris naturæ venti, veluti ſcopis quibuſdam, malignas in aëre factas impreſſiones expurgent, & quidquid halitus pernicioſi periculoſi attulerant, hi benignitate ſuâ abſtergant; adeòque nil in natura rerum adeò pernicioſum ſit, è quo natura non inſigne quoddam bonum educere laboret. Accidit quoque ſubindè, ut benignus Deus ad perverſitatem humani generis caſtigandam talia naturæ mala juſtô ſuô judiciô ad bonum animarum permittat, dum hiſce calamitatum turbinibus preſſi, ad bonorum omnium Deum, à quo exciderant, per pœnitentiam vitæque emendationem revertantur.

DE MIXTIS.

§. I.

MIXTA *terrena*, ſeu quæ in terra, aut circa terram formantur, duas in partes diſtinguit Ariſtoteles, ſcilicet in *metalla* & *foſſilia*, quæ vocabula, etſi eumdem penè ſenſum referant, diverſam tamen ſecundùm Ariſtotelem habent ſignificationem. Nam per *foſſilia*, intelligit mixta, terreſtria & magis ſicca, ut ſunt lapides. Per *metalla* verò intelligit mixta magis humida, ut aurum.

Quid ſit Lapis & quotuplex.

Lapis eſt foſſibile durum, & ſiccum difficile liquabile, & malleo non ductile. Lapides alii ſunt *naturales*, alii *artefacti*, ut lateres. *Naturales*, alii ſunt vulgares, ut ſaxum, petra: Alii *rariores*, ut gemmæ, alii *medii*, ut marmor, quod ratione nitoris accedit ad gemmas, rá-

tione verò mollis ad ſaxa revocatur.

Quid ſit gemma. *Gemma* eſt lapillus nitens & rarior: varias in ſpecies diſtinguitur, quarum præcipuè ſunt

Jaſpis. *Jaſpis* multos involvens colores, ſed præcipuè viridem, rubeas habens venas. Ipſius proprietates ſunt ſiſtere fluxum ſanguinis, & plures aliæ de quibus conſule Plinium, *lib.* 37. *cap.* 9.

Saphyrus. *Saphyrus* habet colorem cœleſtem ſeu cœruleum: optimus tamen ille judicatur qui nubeculis quibuſdam ad ruborem tendentibus aſpergitur, illius proprietates ſunt ictibus ſcorpionum mederi, venenis reſiſtere dum potatur, oculorum vires reficere, *&c.*

Calcedonius. *Calcedonius* eſt pallidus & fuſcus, aliquatenùs obſcurus; collo appenſus timorem & triſtitiam ex melancholicò humore, vel ex præſtigiis ortam reprimit.

Smaragdus. *Smaragdus* eſt perfectè viridis, tranſlucens, ita ut vicinum aërem ſuâ viriditate veluti perfundat: à venenis liberat, viſum maximè fovet & recreat.

Sardonix. *Sardonix* fit partim ex ſardio & onyche, unde utriuſque colorem refert.

Sardius. *Sardius* eſt lapis rubeus ſubobſcurus: comprimit ſanguinem ex naribus profluentem, veneficia impedit, *&c.*

Chryſolitus. *Chryſolitus* tenuem habet viriditatem lucidam, puſillanimitates & terrores nocturnos mitigat, animales ſpiritus defatigatos reparat, *&c.*

Berillus. *Berillus* eſt lapis coloris lucidi tranſparentis, qui dum volvitur, apparet in eo aqua circumfluens: Medetur oculis nimis humentibus, ſuſpiriis, & dolori hepatis.

Topaſius. *Topaſius* colorem habet aureum: valet contra freneſim, & omnes lunaticas affectiones.

Chryſophraſus. *Chryſophraſus* eſt gemma à viriditate non nihil in aurum declinans: cordis vires reficit.

Hyacinthus. *Hyacinthus* alius eſt aquaticus, iſque flavus & albeſcens; alius magis perlucidus, & optimus ipſe judicatur: ſomnum conciliat, cerebrum reficit, à peſte & venenis ſervat.

Amaſtiſtus. *Amaſtiſtus* eſt quaſi coloris purpurei, internos corporis vapores extrahit: unde valet contra ebrietatem, hominemque aliquatenùs acutiorem efficit.

Carbunculus. *Carbunculus* rubet, & fulget etiam in tenebris, ſi ſit optimus: dicitur involvere proprietates aliarum gemmarum.

Achates. *Achates* eſt gemma nigra, venas habens albas, vel croceas, vel etiam quaſi ſanguine tinctas: valet contra venena peſtifera ſcorpiorum ictus, *&c.*

Alcetonius. *Alcetonius* cryſtalli obſcuri ſpeciem refert.

Chryſtallus. *Chryſtallus* eſt lapis formatus ex ſucco à rupe aliqua frigidiore mediante aëris concurſu coagulatò; unde frigus habet pro parente, & ſuccum effluentem pro materia.

Succinum. *Succinum* ſeu Electrum, vulgò Ambra, eſt bitumen terrenum fluviorum decurſu mari concreditum, & innatâ Solis virtute in lapidem diaphanum excreſcens. Plura nonnumquam in eo cumulata animalcula videntur, eò quòd cum hoc bitumen liquidum adhuc, & mobile ad maris littora volvitur, fit ut ibidem viperæ, lacertæ, formicæ, & alia id genus inter arenas & ſaxa ab hoc bitumine quaſi viſcô irretiantur, à quo cùm ſeſe extricare non valeant: hinc fit ut viſcoſam hanc materiam volventibus & revolventibus maris fluctibus, ani-

malia hæc in meditullio ſuccini inviſcata rigeſcant & involvantur. Unde Martialis libro 6. Epigr. 12. de formica in ſuccino recluſa, hæc cecinit.

Quare in eo animalcula.

Dum Phaëtonteâ formica vagatur in umbra,
Implicuit tenerem ſuccina gutta feram.
Sic modo quæ fuerat vitâ contempta manente,
Funeribus facta eſt nunc pretioſa ſuis.

Ejus mira virtus attractiva.

Miram habet attractivam virtutem; & magneticâ eò præſtantiorem, quòd magnetica ſolum ferrum, ſuccinea verò omnia leviuſcula corpora ad ſe rapiat. Magnes ferro attracto ſuam virtutem communicat: ſuccinum verò ſuam vim rebus à ſe tractis non tribuit. Magnes vim ſuam per polos determinatos exerit, ſuccinum ubique ſuam diffundit.

Virtus illa attractiva fit per effluvium ſpirituum ſuccineorum, qui ubi per calorem excitatum à frictione erumpunt è poris, & iterùm ad illud corpus refluunt, arripiunt paleas, & alia ejuſmodi ſecum aſportant ad ſuperficiem electri, ubi tenui pinguedine coagulata adhærent.

Et Medicinalis.

Plurimùm inſervit medicamentis, vimque medicinalem in pluribus obtinet: Nam Medicorum judiciô, collo alligatum medetur febribus; tritum cum melle, oculorum obſcuritatibus, ſanguinem profluentem ſiſtit, comprimit alvi fluores, & capitis diſtillationes. Cum vino potum tuetur ab Epilepſia, à nervorum reſolutione & diſtenſione, *&c.*

Lapis Abeſtus ſeu Ambianthus.

Abeſtus ſive *Ambianthus.* Lapis omnium Scriptorum monumentis celeberrimus; tùm propter lanuginem quam involvit, tùm propter indomabilem ſuam ab igne virtutem. Diverſa à diverſis Auctoribus nomina ſortitur juxta locorum diverſitatem in quibus naſcitur. Invenitur ſolitò formatus ſub figura capillari; colore quandoque albo, ſub inde cinereo, interdum rufo, aliàs ferreo. Siccus eſt quoad externam ſuperficiem, & in flumenta lanuginea totus ſolubilis. Ejus lanuginem filare & in telam texere nondùm licet; ſed etiam eam mortario tundere, & ex contuſa lanugine chartam, eô modô quô eam ſolitò operari ſolent chartarii opifices, efficere licet.

Ex quo charta & tela igne inconſumptibilis conficitur.

Ea autem eſt vis abeſtinæ chartæ aut telæ, ut ab igne omninò ſit indomabilis & inconſumptibilis; immò telæ ſordes, & chartæ abeſtinæ ſcriptura, non aquâ ſed igne mundantur. Si enim chartam abeſtinam in ignem injeceris, mox conſumptis omnibus litteris abſterſiſque maculis, hæc veluti lota candidior & nitidior apparet, noviſque litteris inſcribendis ſemper aptior. Unde veteres aliqui ſolebant ſuorum Regum cadavera abeſtino linteo involvere & igni comburenda imponere; ut corpore omninò combuſto, illius cineres intra abeſtinum incombuſtum linteum impermixti ſervarentur. Solent etiam & nonnulli modò ex abeſtino filo ellychnium conficere, quod lucerna inditum & oleo perpetuò affluente infuſum, ignem perpetuò nutrit ſine ulla ſui conſumptione & immutatione.

Hujus autem mirandi lapidis incombuſtibilitas provenire videtur: 1. ex ipſa materia, quæ uti lenta, craſſa & viſcidâ humiditate refer-

ta eſt, ab igne non poteſt impeti. 2. Quia materia illa non ſolvitur in inexhalationes; tantò enim magis materia aliqua igni reſiſtit, quantò minùs in vapores abit. 3. Ex eo quòd heterogenea corpora non involvat, ſed purâ ſimplici & impermixtâ materiâ conſtet; quò enim aliquid magis eſt homogeneum, eò magis ignis vim ſuſtinet.

An, & quomodò fieri poſſit lucerna perpetuò ardens. *Hinc* qui lucernas perpetuò igne ardentes reipsà à veteribus factas & in plurium ſepulchris inventas ſagaciùs affirmant, non aliò artificiò eas lucernas confectas putant, quàm ex abeſtino oleo & ellychnio; ſi enim ex abeſto oleum erueretur, ſicut & à quovis alio mixto, haud dubiè perpetuò arderet. Verùm oleum abeſtinum extrahere vix cuiquam etiam peritiſſimo Chymico conceditur; eſt enim hoc oleum lapidis ſubſtantiæ ita concentratum, ut experientia doceat potiùs totam ſubſtantiam perire, quàm illud ab ea ſegregari. *Unde* reor vel lucernas perpetuò ardentes arte humanâ nuſquam confectas, quippè cùm nihil ſit, quod ab igne temporum ſucceſſu non abſumatur præter abeſtum: vel ſi quæ fuerint, uti fuiſſe paſſim referunt apud Ægyptios, cenſeo dicendum cum *Sciangia* Arabe, plures in Ægypto fuiſſe fontes piceos, ex quibus Ægyptii per canales ſubterraneos picem perpetuò fluentem deducebant uſque ad orificium lucernarum abeſtino ellychnio ardentium, quô pactô lucerna perpetuò ardebat, ob perpetuum humoris affluxum, & ob ellychnium abeſtinum incombuſtibile.

Magnes. *Magnes* eſt lapis cui virtus ineſt ferrum attrahendi. Idcircò autem hanc virtutem continet, fortè quia in ferri venis & fodinis naſcitur: *Tùm*, quia præſtantiores magnetes præſtantioribus in fodinis ferreis inveniuntur: *Tùm*, quia ferrum magnete tactum virtutem habet aliud ferrum ad ſe trahendi: *Tùm*, quia eôdem morbô laborant, & eadem adverſùs animalium morbos præbent remedia; utrumque enim ab aqua fervente & nimiô calore læditur, quod ſignum eſt hanc virtutem ſympaticam ex origine in ferri fodinis habuiſſe.

Corallus. *Corallus*. Medium quid videtùr inter lapidem & plantam; non enim plantis vegetantibus annumerari debet, cum per nutrimenti introſuſceptionem non creſcat; ſed per additorum corpuſculorum ſalinorum ſulphurea tinctura imbutorum appoſitionem, non ſecùs ac lapides, & metalla incrementum ſuſcipiat.

Quomodo formetur. *Formari* videtur ex ſalinis exhalationibus per ſubterraneum ignem ſulphureis halitibus reſperſis, & è terra & ad maris fundum exſpiratis; quod ubi ſemel attigerant, prominùs tùm frigore aquarum, tùm ſalſugine maris concurrente, mediante ſpiritu & habitu lapidificô coagulatur & condenſatur; & per novum ſalinorum ſpirituum affluxum, in truncum, & in ramos firmatur & extenditur. Cum autem ſulphurei halitus quandam viſcoſitatem habeant; hinc fit ut corallus intra maris viſcera liquorem quendam veluti ſperma effundat; *Quomodo generet.* qui liquor in quamcumque rem inciderit ſive marinam plantam, ſive chonchilia, ſive mortuorum piſcium, aut hominum cadavera, ſive navium naufragantium tabulas & ferramenta, novum corallum producit. Unde non mirum ſi aliquan-

dò corallus inſertus hominum aut piſcium oſſibus expiſcatur, uti videre eſt Piſis in Gazophilacio Magni Ducis Hetruriæ, ubi cranium humanum, cui planta corallina hæret, viſitur; ibi enim per corallinum fluorem à vicino corallo emiſſum potuit naſci.

Diverſi eſt coloris, ſed præſertim triplicis. Nimirùm rubri, albi & nigri: *Rubrus* eſt dum ex halitu ſulphureo perfectè concoctò formatur. *Albus* fit ex eodem ſpiritu minùs decocto. *Niger* verò ex ſpiritibus aduſti, & corrupti ſulphuris. Imo contingit nonnumquam, ut eadem planta triplicem hunc colorem habeat. Eſt enim in Gazophilacio Eminentiſſimi Franciſci Cardinalis Barberini noſtri Seraphici Ordinis Protectoris, planta corallina, quæ circa rupem cui adhæret, nigrò colore in medio albo, & in ramis rubro tingitur, quod fit propter diverſam ſpirituum ſulphureorum concoctionem.

Quæ ſint metallorum & lapidum cauſa.

Lapides & metalla formantur ex aqueo vapore & terreſtri exhalatione, beneficiò frigoris, aut caloris concreſcente, aut ex arena vel terra vel ex liquida ſubſtantiæ coagulata; arenoſa ſiquidem terra concoquitur, & in lapidem aut metallum concreſcit. *Cauſa ipſorum efficiens* eſt partim aſtrorum, præſertim Solis influxus, partim metallum aliud ſimile producens per virtutem mineralem: quod ſuadetur, *tùm*, quia omnia mixta perfecta, etiam vitæ expertia, virtutem habent producendi ſibi ſimile: *tùm*, quia metalla in his terræ partibus creſcunt in quibus generantur; *tùm* denique quia videmus varias aquas, per metallorum fodinas decurrentes, poſſe tranſmutare alia mixta in metallorum & foſſillium naturam, quorum vel particulas ſecum deferunt, vel quorum virtutibus imbuuntur. Unde veriſimile eſt foſſilium & metallorum materiam idoneam invadi à ſpiritu lapidifico, aut metallifico congenità virtute ſeminali præditò, à quo illa inſtar fermenti coagulatur & concreſcit: hinc ligna, oſſa, &c. in mineriis nonnunquam in lapides concreſcunt.

Metalla ſunt vel ſimplicia vel composita.

Metalla ſunt vel ſimplicia vel ex aliis compoſita: ſimplicia ſunt quæ ex aliorum metallorum admixtione non producuntur, qualia ſunt aurum, argentum, æs, plumbum & ferrum, quibus nonnulli aurichalcum, quaſi ab eis diſtinctum adjiciunt: ſed videtur eſſe genus quoddam æris rubicundioris. Aliqui ſimiliter ſtannum adjiciunt: ſed non videtur ſpecie à plumbo diſcrepare, quia cum plumbo eaſdem habeat affectiones.

Compoſita ſunt, quæ ex pluribus metallis ſimul liquatis coaleſcunt, quale eſt æs corintiacum. *Plura* ſunt alia mixta perfecta vitæ expertia, quorum aliqua mediam velùti ſedem obtinent inter lapides & metalla, ut ſunt *ſulphur*, *bitumen*, *ſal*, *alumen*, &c. Alia verò etſi inanimata, ſuam tamen ab animatis corporibus mediatè vel immediatè ducunt originem: quales ſunt ſucci & liquores ex herbis, plantis, graniſque expreſſæ; putà, vinum, zythum, oleum, ſicera, &c. quorum exacta cognitio Medicos potiùs, quàm Phyſicos decet.

DISPUTATIO TERTIA.

De Corpore animato.

POSTREMAM tandem & omnium nobiliſſimam, ac jucundiſſimam Phyſicæ diſputationem aggredimur, in qua animati corporis ſpecies & affectiones quatuor in ſectionibus ſumus explanaturi: quarum prima erit de anima in genere. 2. de vegetante. 3. de ſenſitiva. 4. verò de rationali.

SECTIO PRIMA.

De Anima in genere.

Quid ſignificet animæ nomen.

ANIMÆ vocabulum plures ſortitur ſignificationes; ventum enim & concitatum aërem aliquandò exprimit: nonnumquàm deſignat formam aſſiſtentem, & ad motum impellentem, qualiter Angeli cœlum & ſydera moventes, eorum animæ dicuntur à quibuſdam veteribus Philoſophis: ſed uſus jam invaluit, ut anima solùm exprimeret internum illud principium, à quo omnes prodeunt vitales operationes: de hac autem plura ſequentibus in quæſtionibus proponimus diſcutienda.

QUÆSTIO PRIMA.

An quid, & quotuplex ſit anima.

MIRUM ſanè quanta ſit in detegenda veritate humanæ mentis cæcitas, quæ nedùm in cæteris rebus diſcutiendis ſæpè labitur in errorem: ſed nec in propria ſua cognitione rectô pergit tramite, imò ſæpiùs à ſeipſa velut effugiens, & ſibimetipſi ignota, quid ſit non aperit. Hinc de animæ natura & affectionibus, quot fuerunt veterum Philoſophorum capita, tot penè ſenſus & ſententiæ.

Varia placita Philoſophorum de anima.

Aliqui cum *Epicuro* animam eſſe ignem adjunctum aëri: cum *Hipparco* ignis vigorem: cum *Heraclito* igneam exhalationem: cum *Democrito* in ignem elementarem in viventium penetralibus reſidentem aſſeverabant.

Quidam cum *Diogene* & *Anaximene*, animam eſſe aërem contendebant.

Nonnulli cum *Parmenide*, animam eſſe terram, & ignem promiſcuè mixta: cum *Xenophane* terram & aquam; cum *Empedocle* quatuor ſimul adunata elementa: cum *Critia* ſolum ſanguinem: cum *Zenone* concordiam ſpirituum: cum *Galeno* craſim ſeu temperiem quatuor primarum qualitatum: cum *Dicearcho* eſſe ſymphoniam: cum

Heraclito Poëtâ ſcintillam ſtellaris eſſentiæ: cum *Pithagora* eſſe numerum, qui ſeipſum moveret; cum *Alcmeone* divinum quid ſeipſum movens: cum *Platone* id quod movet ſeipſum, & eſt cauſa motûs vitalis animantium; tandem cum *Ariſtotele* omnium optimè de animæ natura philoſophanti: ſit

CONCLUSIO I.

Anima exiſtentia.

ADmittenda eſt anima: Probatur, *tùm*, ex operationibus vitalibus; *tùm* ex omnium prorsùs hominum conſenſu: & qui animæ exiſtentiam denegaret, non rationibus, ſed verberibus urgendus eſſet tamdiu, quandiù fateretur ſe non habere ſaxeos humeros; nec ferreum corpus doloris & ſenſûs incapax.

CONCLUSIO II.

Duplex ejuſdem Ariſtotelica definitio.

D*Vplicem* animæ definitionem protulit Ariſtoteles: primam quidem, *lib. 2.* de anima, text. 6. ſic: *Anima eſt actus ſubſtantialis primus corporis organici poteſtate proximâ vitam habentis.* Dicitur 1. *actus* græcè ἐντελέχειαν, cujus vocis primus Auctor à Themiſtio putatur Ariſtoteles; illam ſignificare motionem cum Cicerone dicunt aliqui: ſed non rectè; cùm anima non ſit motio, ſed ſubſtantia incompleta permanens. Alii cum Simplicio intelligunt formam ſubſtantialem; ſed non meliùs, quia dum Ariſtoteles definit formam ſubſtantialem eſſe ἐντελέχειαν, ſenſus eſſet formam ſubſtantialem, quod eſt prorsùs nugatorium. Alii interpretantur, ſed miſſis his grammaticis quæſtionibus. *Dico* per hanc vocem intelligi perfectionem, ſeu actum in communi, prout complectitur ſubſtantialem & accidentarium, completum & incompletum, permanentem & ſucceſſivum: ut ex eodem Ariſtotele colligitur; per hanc itaque particulam anima ab altera viventis parte, nempè à corpore diſtinguitur.

Prima definitio expenditur.

2. *Subſtantialis*, ut anima ſecernatur ab omnibus formis accidentalibus, quæ vel priùs inſunt corpori, quàm inſit anima vel poſteriùs.

3. *Primus dicitur*, ut diſtinguatur ab actu ſecundo; id eſt, à functionibus, & vitalibus potentiis, quarum omnium anima radix eſt & principium.

4. *Corporis*, id eſt, compoſiti, ex materia & forma: anima ſiquidem non advenit materiæ primæ, ſed compoſito ex materia & forma corporeïtatis, quam in quolibet vivente admittendam eſſe infrà demonſtrabimus: & per hanc particulam, anima diſtinguitur ab omnibus formis ſubſtantialibus, quæ non ſunt actus corporis, ſed materiæ primæ.

5. *Organici*: ut anima diſtinguatur ab aliis formis, quæ corpus organis præditum ad ſuas obeundas operationes non exigunt. Actus autem duplex eſt, ſcilicet partialis, qui competit ſingulis partibus, & totalis qui toti ſubjecto congruit. Priori modô, anima eſt actus oſſium, & aliarum partium, quæ non ſunt organicæ nec organa; poſteriori verò eſt actûs totius organici corporis...

6. *Cætera* adduntur, ut notificetur corpus animæ ſuſcipiendæ non eſſe capax, niſi dum omnibus ſuis numeris

numeris abſolvitur; id eſt, dum varias habet partes præditas certâ quâdam temperie, figurâ, & aliis diſpoſitionibus ad vitales obeundas operationes neceſſariis; & licèt anima rationalis à corpore ſeparata, corpus organicum non informet actu, informat tamen potentiâ; ſicque dici poteſt actus potentialis organici corporis.

Secunda animæ definitio explicatur.

Secunda definitio exprimitur ibidem, textu 24. ſic: *Anima eſt principium quo vivimus* (ſeu ut habet, textu 18.) *quo vegetamus, loco movemur & intelligimus*: Seu accuratiùs; *Anima eſt principium vivendi, ſentiendi & intelligendi.*

Hæc definitio differt à priori: Primò, quia prior datur per reſpectum ad corpus, cujus anima eſt forma: poſterior verò per reſpectum ad operationes vitales, quarum illa eſt principium. 2. Prior ſecundùm omnes ſuas particulas omnibus prorsùs animabus competit: poſterior verò non ita, ſed disjunctivè omnes illius ſunt intelligendæ particulæ, ita ut ſit ſenſus. Anima eſt principium, quo vegetat planta: quo vegetat & ſentit zoophita & concha: quo vegetat, ſentit & locô movetur animal perfectum; quô tandem vegetat, ſentit, progreditur & intelligit homo. 3. Tandem poſterior per priorem demonſtratur, tanquam effectus per cauſam hôc modô: id quo vivimus, ſentimus & intelligimus, eſt actus primus ſubſtantialis corporis organici, *&c.* Sed anima eſt id, quô vivimus, ſentimus & intelligimus: Ergo, *&c.*

Dices 1. Deus eſt principium, quò vivimus, ſentimus & intelligimus: ut patet. *Act. cap.* 16. *num.* 26. ergo hæc deſcriptio non competit animæ: vel Deus eſt anima, *Diſting. antec.* Deus eſt principium phyſicum, effectivum & extrinſecum, *Concedo*: eſt principium intrinſecum, formale & eſſentiale, qualis eſt anima, *Nego.*

Dices 2. Forma corporeïtatis eſt principium formale intrinſecum iſtarum operationum ad quas concurrit, non minùs, quàm anima: ergo illa definitio alteri competit.

Diſting. anteced. Eſt principium inſufficiens, *Concedo*: per ſe ſufficiens, *Nego.* Forma ſiquidem illa nullas obire poteſt vitales functiones: niſi animæ beneficio fulciatur; unde fit, ut tota operationum vitalitas in ſolam animam refundatur.

Dices 3. Forma gravium & levium eſt principium motûs localis, quo aſcendunt vel deſcendunt: ergo huic competit animæ definitio.

Diſtin. antec. Eſt principium talis motûs vitalis in corpore organico, diverſas ad motum partes exigente, *Nego*: in corpore non organico, nullas partes ad motum exigente, *Concedo*: Anima autem eſt principium motûs organici corporis.

CONCLUSIO III.

Animæ tres ſunt ſpecies, ſcilicet vegetativa, ſenſitiva & rationalis.

Probatur. Tot ſunt animæ ſpecie diverſæ, quot ſunt operationes vitales diverſæ ſpecie: ſed illæ ſunt tres. Ergo, *&c.* *Major conſtat.* Anima ſiquidem per ſuas operationes indigitatur: ergo ubi diverſæ ſunt vitales operationes, diverſa pariter aſſignari debet anima. *Minor prob.* 1. Aliquæ ſunt vitales

Anima eſt triplex, ſcilicet vegetans, ſentiens & rationalis.

operationes, quæ fiunt per organa corporea mediante aliquâ qualitate corporeâ corruptivâ, ſcilicet frigore, calore, ſiccitate, aut humiditate; qualiter fiunt *nutritio*, *augmentatio*, & cæteræ operationes animæ vegetantis, ut vegetans eſt. 2. Sunt aliquæ operationes, quæ fiunt quidem ab organo corporeo, & dependenter à materia; ſed independenter à qualitate materiali corruptiva; ſed ſolùm dependenter à quibuſdam ſpeciebus intentionalibus (de quibus infrà) quæ quidem non corrumpunt, ſed potiùs perficiunt. Quales operationes ſunt *viſio*, *auditio*, &c. 3. Sunt quædam operationes, quæ nedùm fiunt dependenter ab organo coägente, nec mediantibus ullis qualitatibus materialibus corruptivis; ſed per facultates purè ſpirituales, quales ſunt *volitio* & *intellectio*: Ergo tres ſunt ſpecie diverſæ operationes, ac ac proinde tres animæ.

Deinde anima tribuit viventi motum vitalem cum cognitione, vel abſque ulla prorſus cognitione: ſi abſque cognitione; illa eſt vegetativa; qualis in plantis reperitur: ſi cum cognitione, illa cognitio dependet ab aliquo materiali vel coagente & terminante: & ſic eſt anima ſenſitiva, quæ nonniſi dependenter ab organis corporeis, & ab objectis materialibus movetur. Vel non dependet ab aliquo, corporeo, ut coagente, ſed ad ſummum ut terminante, & hæc eſt anima rationalis.

Denique tot ſunt animæ, quot ſunt modi, quibus animata præſtant inanimatis in ſuis operationibus: ſed illi ſunt tres; nam 1. Res inanimatæ non vivunt per intus ſuſceptum alimentum, nec augeſcunt per converſionem ſubſtantiæ in ſuam propriam ſubſtantiam: nec ſobolem medio ſemine ſibi ſimilem procreant, ut patet de lapidibus: res autem animâ vegetativâ præditæ, hæc omnia complectuntur. 2. Res materiales omni prorſus ſenſu deſtituuntur: animantia autem ſenſibus ſunt prædita. *Denique* inanimata ſolùm habent materiales operationes & corporeas; homo autem beneficiò animæ rationalis habet operationes, omninò ſpirituales: Ergò cum triplici operationum præcellentia res inanimatæ vincantur ab animatis; triplex meritò diſtinguitur principium talium operationum.

Dices 1. Anima vegetativa in ſenſitiva, & ſenſitiva involvitur in rationali, quæ in homine tres illas operationes elicit: Ergo ex operationum vitalium diverſitate, non rectè colligitur animarum diverſitas.

Diſting. conſeq. Quandò illæ operationes ab eodem ſuppoſito ſimul proveniunt, *Concedo*: quandò proveniunt è diverſis, *Nego*. Prædictæ autem rationes currunt de operationibus à diverſis, & diſtinctis ſuppoſitis provenientibus; putà operationes vegetativæ à plantis: ſenſitivæ à brutis, & rationales ab hominibus.

Dices 2. Sunt quatuor ſpecies animatorum, ergo & animarum. *Prob. antec.* Viventia ſunt, vel ſolùm vegetantia, ut plantæ: vel ſenſitiva & non loco motiva, ut zoophyta; vel ſenſitiva & loco motiva, ut bruta: vel vegetantia ſenſitiva, loco motiva & rationalia; ut homines: Ergo, *&c.*

Reſp. facultatem ſentiendi & loco movendi non eſſe ſpecie diverſam in animalibus; nullum enim eſt animal, quod aliquem motum loca-

lem non habeat: & licèt conchilia & oſtreæ de loco in locum progredi non valeant, habent tamen virtutem ſecundùm quam moveri poſſunt localiter, majorem ſcilicet aut ſtrictiorem locum occupando, per ſuam contractionem aut dilatationem.

Dices 3. Sunt quinque animæ facultates, ſcilicet vegetativa, ſenſitiva, loco motivâ, appetitiva & rationalis: Ergo ſunt pariter quinque ſpecies animarum.

Nego conſeq. Senſitiva enim, appetitiva, & loco motiva ſunt individuæ comites, ac proinde diverſam ſpecie animam non efficiunt.

CONCLUSIO IV.

Anima vegetativa plantis competit; ſenſitiva animalibus, & rationalis ſingulis hominibus. Hæc eſt pariter omnium Peripateticorum, cui refragantur omnes Stoïci, ſuſtinentes animam vegetantem abſque ſentiente, nuſquam reperiri, ac proinde vel plantas non vivere, vel etiam ſentire; quibus conſentit Anaxagoras, aſſerens quamlibet animam eſſe ſenſitivam: ſed circa hanc peſſimè erraverunt Manichæi, contendentes plantas nedùm animâ vegetativâ & ſenſitivâ, ſed etiam rationali eſſe præditas, proindeque ipſos omnes eſſe homicidas, qui vel fructum ex arboribus, vel ramuſculum decerperent.

Quibuſnam ſingula competant.

Probatur concl. ipsâmet experientiâ, quâ conſtat plantis ineſſe animam vegetativam; quippè cùm omnia vegetativæ munia in eis deprehendamus: nutriuntur enim, creſcunt per intus-ſuſceptum alimentum, quod præparant, & præparatum per omnes ſuas partes diſtribuunt. Nullum autem animæ ſenſitivæ indicium in eis deprehendimus, ubi nam earum oculi? ubi aures? ubi tactus? olfactus ubi reſidet? Quodnam lætitiæ præbent argumentum? quodnam doloris ſignum exhibent? dum punguntur, eradicantur, fruſtratim cæduntur? Emiſſum fortè ex arboris inciſione & plaga ſuccum, lachrimam exiſtimabis: ſed cur tam dirus, ut gementi non compatiaris? Ingemiſcas itaque; & pro tot à te guſtatis fructibus, pro tot lignis reſecatis, & igni traditis, duram & æternam pœnitentiam agas.

Dices 1. Quod vivit, dum interit, moritur: ſed plantæ non moriuntur, teſte Philoſopho, *lib. de vita*: ergo nec vivunt.

Diſting. min. Non moriuntur, morte tam propriè dictâ, quàm dicitur mors animalium, quæ populari ſenſu ſola mors dicitur, *Concedo*: non moriuntur morte, quæ ſit privatio alicujus vitæ, *Nego.*

Dices 2. Ignis in ſuo ſtatu naturali poſitus virtutem habet nutritivam & accreſſivam: ſubſtantiam enim combuſtibilem depaſcit, ut exinde ſuas flammas augeat.

Nego anteced. Ignis enim non propriè nutritur ex materia combuſtibili (ut infrà notabimus agendo de nutritione) ſed ex illa materia novum ignem generat à ſe numerò diſtinctum: Ideòque non creſcit per intus-ſuſceptionem alimenti, qualiter ſola creſcunt viventia, ſed per juxta-poſitionem alterius ignis de novo producti.

Quæres 1. An in quolibet vivente plures ſint animæ.

Priuſquàm tibi faciam ſatis, paucis te monitum cupio, circa hanc reſolutionem varia fuiſſe Philoſo-

Variæ ſententiæ de unitate animæ. phorum placita; præcipua ſunt. 1. *Averroïs*, qui unicam tantùm univerſalem animam rationalem omnes prorſus homines, non quidem informantem, ſed moventem, dirigentem & eis aſſiſtentem, contendebat. 2. Ab Ariſtotele *Platoni* tribuitur, qui autumabat ſingulis in hominibus eſſe reconditas animas, ſede, & loco diſſitas, ita ut vegetativa in jecore, ſenſitiva in corde, & rationalis in capite ſedem haberet. Ita cum ipſo cenſuit *Galenus 7. de placitis Hypocr.* 3. Eſt eorum qui duas in brutis, & tres in hominibus animas realiter diſtinctas, ſed non loco ſeparatas admiſerunt. Ita *Ochamus in 4. q. 7. Zabarella* & plures alii.

4. Tandem eſt *Manichæorum*, qui peſſimè interpretantes hoc D. Pauli 6. ad Galatas oraculum: *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem.* Duas in homine rationales animas conſtituebant; unam quidem bonam ad cœleſtia ſuſpirantem, virtuti ſtudentem, & vitia devitantem; aliam verò peſſimam terrena ſapientem, vitiis inhærentem, & ad quod pejus eſt properantem: priorem à Deo optimo, poſteriorem à Numine peſſimo (quod fingebant) inſitam eſſe, fabulabantur: horum omnium errorem ſequentibus in reſponſis refello.

Dico 1. *unicam non eſſe animam ſingulis hominibus aſſiſtentem.* Hæc eſt de fide, innumeris nedùm momentis & oraculis ſacris in apicibus comprobata; ſed & ab univerſali Concilio Lateranenſi, *ſeſſ. 8.* contraria ſententia anathemate his verbis: *Damnamus & reprobamus omnes aſſerentes animam intellectivam mortalem eſſe, & unicam in cunctis hominibus.* Ratione pariter refellitur impia illa ſententia: Enim verò illa anima (ſi unica daretur) vel eſſet ubique, vel in certo quodam loco ſubſiſteret: Si primum erit immenſa, ac proinde Deus, immenſitas enim ſoli Deo tribuitur: ſi ſecundùm; ergo aliis in locis conſtitutis hominibus adeſſe non poſſet. *Non eſt unica anima in ſingulis hominibus.*

Deinde ſi unica foret omnibus in hominibus anima, non forent plures nec numero diſtincti homines, unicam enim formam conſtitutivam haberent. *Denique* illi animæ, ſi foret unica, ſimul competere deberet error & ſcientia, virtus & vitium, pœna & gloria; conſcia enim eſſet omnium operum bonorum & malorum, ſicque beatificanda ſimul & damnanda; quod impium eſt, & ore philoſophicô & calamô prorsùs indignum.

Nititur Averroës Ariſtotelem ſuam in ſententiam deducere, proptereà quòd Ariſtoteles aſſerat, intellectum eſſe ſicut lumen omnia ſuô ſplendore colluſtrans: ſed fruſtrà; nam Ariſtoteles ſolùm intendit, quòd ſicut intellectus ſuâ activitate ex rebus omnibus corporeis ſpeciem excipit, ita pariter lumen per ſuum ſplendorem, rerum omnium ſpeciem & imaginem cernendam exhibet.

Dico 2. *In homine non eſſe tres animas loco & ſede ſejunctas.* Tùm, quia ſingulis in corporis partibus exercentur operationes illarum animarum, ut conſtat in inſectis, quorum partes diviſæ locô moventur & ſentiunt, anima autem ibi operatur, ubi eſt: *Tum*, quia non ſolùm jecur nutritur & accreſcit, ſed etiam ſentit; nec ſolùm cor ſentit, ſed etiam nutritur; nec ſolùm in capite anima rationalis ſua obit *In homine non ſunt tres animæ diſſitæ.*

munia, ſed etiam anima ſenſitiva & vegetativa ſuas operationes ibidem exerunt: caput enim nutritur & ſentit, imò in eo præſertim fiunt ſenſuum omnium operationes ſolò tactu per cætera corporis membra diffuſo: *Tùm denique*, quia ſi animæ illæ diverſis in locis ſubſiſterent, cur dum una deperditur, perit & alia? Cur abſciſsô capite, cor non remanet ſentiens, & jecur vegetans? Cur corde tranſverberatô, anima rationalis caput illæſum deſereret? Quidni poſt animæ rationalis ab humano corpore diſſolutionem, remanere poſſent aliæ duæ animæ ſuis in locis operantes, ſicut remanet forma corporeitatis, ut infrà patebit: vanum eſt itaque, & à ratione procul alienum, illud Platonis figmentum.

Nec iiſdem partibus inſidentes. *Dico* 3. *Non eſſe pariter tres animas realiter diſtinctas, eiſdem in partibus inſidentes.* *Tùm*, quia tres hominibus ineſſe animas idcircò autumant, quia diverſas in eis cernimus operationes: ſed ex diverſis operationibus in eodem ſuppoſito, non rectè colligitur animarum diverſitas; enim verò anima rationalis vult, intelligit & reminiſcitur; ergone proinde tres in homine ſpirituales animas concedent? Quidni, & quartam addunt, ſcilicet loco motivam? Cum pariter homines ſeſe movendi localiter virtutem habeant? *Tùm*, quia naturam ſemper ſtudet unitati, nec pluralitatem cauſarum admittit, ubi diverſi effectus ab eadem cauſa poſſunt oriri; fruſtra ſiquidem fiunt per plura, quæ per pauciora præſtari poſſunt: omnes autem animæ vegetantis & ſentientis effectus ab eadem anima rationali poſſunt formari, ut patebit ſolvendo object. *Tùm denique*, quia dum Chriſtus Dominus diem ultimum pro nobis clauſit, vel deſeruit & deperdidit animam ſenſitivam, vel non: ſi ſic, ergo quod ſemel aſſumpſit ad naturæ humanæ integritatem pertinens, aliquandò dimiſit, quod eſt contra theologicum ex D. Damaſceno oraculum: Si non, ergo vitam ſenſitivam & vegetativam non amiſit, nec proinde verè mortuus eſt, quod eſt hæreticum. Unde auctores contrariæ ſententiæ hæreſis inſimulantur hac in parte à gravioribus Theologis: ſed abſit à verbo fel & convicium.

Non ſunt etiam duæ animæ oppoſitæ. *Dico* 4. *Impiiſſimum, hæreticum & abſurdiſſimum eſſe Manichæorum de duabus rationalibus animabus figmentum: Impiiſſimum* quidem, quippè cùm duos Deos, unum optimum, alterum peſſimum blaſphematoriè pronuncient: *Hæreticum*, quia damnatum fuit ab univerſali octava Synodo, *actione* 10. his verbis; *Apparet quoſdam ad id veniſſe impietatis, ut duas in homine animas dogmatizent, quos homines, & ſimilia ſentientes, cùm Vetus & Novum Teſtamentum unicam in homine eſſe animam rationalem aſſeverent, ſancta & univerſalis Synodus anathematizat.* Eſt pariter abſurdum, ut pluribus momentis aperit D. Auguſt. *lib. de duabus animabus*, quem adversùs hanc nefariam hæreſim conſcripſit.

Dices 1. In eodem compoſito plures eſſe poſſunt formæ ſubſtantiales; in eodem enim animali eſt forma mixti, quæ dat eſſe corporeum, & anima qui ipſi vitam tribuit. Ergo nec repugnabunt in eodem compoſito tres animæ, quæ ſunt formæ ſubſtantiales eôdem modô ſibi invicem ſubordinatæ.

Nego conſeq. Inter utrumque enim nulla eſt paritas, quippè cùm forma mixti compoſitum in eſſe ſingulari & determinato conſtituat, quod ab alia forma præſtari nequit: anima autem ſenſitiva in brutis obire poteſt vices vegetativæ, & rationalis utriuſque munera facilè expendere poterit.

Dices 2. Ab eadem anima oriri nequeunt appetitus contrarii ſimul & ſemel: ſed in eodem homine ſimul ſunt appetitus contrarii; illud enim ſæpè ratio reſpuit, quod ſenſus expetit: Ergo in eodem homine plures ſunt animæ, à quibus illæ diverſæ appetitiones oriuntur.

Nego maj. Illa ſiquidem continua in homine altercatio diſtinctas realiter in eo animas non arguit; quippè cùm appetitiones etiam contrariæ ab eadem realiter anima ſæpiùs oriantur; nam intellectus & voluntas invicem realiter & indiſtincta perſæpè diſſentiunt; dum hæc illius præcepto non eſt audiens nec obediens; imò ipſamet etiam voluntas inteſtinis diſſidiis non raro agitatur, dum odiô, amore, placentiâ, diſplicentiâ circa idem objectum, quaſi ſecum pugnat.

Licet in eo ſit maxima pugna inter partem rationalem & ſenſitivam.

Ad minorem dico, pugnam illam inter rationem & ſenſum ab eadem rationali anima provenire; cùm enim illa ſit actus corporis organici, affectiones habet corporeas; & cùm ſit ſpiritualis in entitate ſuâ, ſpirituales habet appetitus; unde fit ut diverſimodè affecta, diverſa pariter appetat & fugiat, ſibique adverſetur, ratione ſcilicet objecti diverſimodè propoſiti; contingit enim aliquandò objectum aliquod proponi, quod ratione boni delectabilis ſenſûs alliciat, & anima rationalis ſenſitivæ obiens munera ad illud pendet. Si autem id objectum ſit volitum, quatenùs anima bono honeſto conſulit, iſtud reſpuit objectum; nec id mirum videri debet cùm eadem etiam anima ſenſitiva ſibi plerumque adverſetur ratione ejuſdem objecti; illa enim appetere poteſt mel propter ejus dulcedinem guſtui jucundam, & illud reſpuere proptereà quòd ſtomacho & tactui noceat & adverſetur: Ergo ex diverſis appetitionibus non rectè concluditur animarum realis diverſitas.

Dices 3. Forma ſimplex dat ſolùm unicum eſſe; ſed anima rationalis eſt forma ſimplex: Ergo dat ipſi unicum eſſe, ſcilicet eſſe rationale, ac proinde non tribuit ipſi, & eſſe animal & eſſe vegetans; ergo ponendæ ſunt aliæ duæ animæ, à quibus id accipiat.

Diſting. Forma ſimplex dat unicum eſſe formaliter, *Concedo*, realiter, *Nego*, *& conceſ. min. ſic eſt diſtinguenda conſeq.* Anima enim rationalis ex præciſa ſua formali ratione tribuit eſſe rationale, comparata autem ad munia ſenſitivæ & vegetativæ quibus fungitur, tribuit eſſe ſenſitivum & vegetativum; ita ut ſecundùm ſuam entitatem realiter unicam tres illas varias formalitates ratione ſuorum munerum obtineat; non ſecùs ac eadem realiter albedo parieti incidens efficit, ut paries ſit albus, ut ſit coloratus, & ut ſit qualificatus, & tamen unica eſt realis forma.

Dico 5. *animam rationalem, nedùm eminenter aut virtualiter, ſed etiam formaliter dici poſſe ſenſitivam & vegetativam*; hæc eſt communior & verior. *Probatur* eſſe formaliter vegetativum & ſenſitivum nihil aliud eſt, quàm eſſe formam

Anima rationalis in homine obit vices animæ ſenſientis

ſubſtantialem, à qua compoſitum habeat virtutem eliciendi vegetativas operationes; ſed id habent homines ab anima rationali; ergo, *&c.* *Major conſtat, min. pariter patet ex dictis.* Cùm enim eidem homini plures ineſſe non poſſint animæ, ſed unica ipſis inſit anima rationalis, ſequitur ab ipſa mutuari ſenſitivitatem & vegetativitatem. *Deinde* homo quatenùs homo, formaliter eſt vivens & formaliter ſentiens: eſſentialiter enim includit animal tamquàm partem eſſentialem ſuæ definitionis: ſed non eſt talis per animam vegetativam, aut ſenſitivam à rationali diſtinctam, ut patet ex dictis, ergo per rationalem. *Denique* ideò homo formaliter dicitur animal, quia convenit cum brutis animantibus in principio ſenſivitatis, quod quidem principium intrinſecè reperitur in homine ſecundùm ſuam rationem formalem: Ergo eſt formaliter ſenſitivus; non per animam ſenſitivam à rationali realiter diſcrepantem: Ergo per ſolam animam rationalem.

& vegetantis.

Dices 1. Implicat idem eſſe ſpirituale & corporeum: ſed anima, quatenùs rationalis, ſpiritualis eſt, quatenùs verò ſenſitiva & vegetativa materialis: ergo eidem animæ hæc competere non poſſunt.

Diſting. ſecundùm entitatem, *Concedo*, ſecundùm operationes, *Nego.* Anima enim rationalis licèt ſecundùm ſuam entitatem ſpiritualis ſit, ſecundùm tamen ſuam operationem dici poteſt corporea; quippè cùm corpus humanum informet & actuet: Ergo licet anima rationalis ſecundùm ſuam entitatem ſpiritualis ſit, ſecundùm tamen operationes ſenſitivas & vegetativas, nihil vetat, quominùs materialis proferatur.

Dices 2. Vegetativum, ſenſitivum & rationale ſunt verè gradus diſtincti ſpecificè; ergo in eadem anima formaliter reperiri non poſſunt.

Diſting. maj. Sunt diſtincti ſpecificè, prout diverſis in viventibus & animalibus continentur; ita ut gradus viventis in planta & in bruto ſit diverſus ſpecie à gradu viventis in homine, *Concedo*, quatenùs ſunt in eodem vivente, *Nego.* Prædicata enim quidditativa, generica & ſuperiora eſſentialiter prædicantur de ſuis inferioribus, ac proinde in eis formaliter involvuntur. Duplex itaque eſt gradus vegetativus, unus genericus, qui convenit omnibus viventibus; alter ſpecificus, qui ſolis plantis tribuitur. Vegetativum genericè ſumptum nihil aliud dicit, quàm principium operationum vegetabilium; abſtrahendo à differentiis & modis peculiaribus, ſub quibus ineſt plantis, brutis & hominibus. Vegetativum verò ſpecificè & ſtrictiùs ſumptum, ſignificat principium operationum vegetativarum, prout plantis conveniunt, & quatenùs negationem ſenſitivi atque rationalis involvunt. Eadem circa ſenſitivum eſt adhibenda diſtinctio; quâ poſitâ dico gradus vegetativi & ſenſitivi includi formaliter in anima rationali, non ſecundùm illas rationes ſpecificas, & modos illos peculiares, ſub quibus plantis & brutis conveniunt, ſed ſecundùm rationes ſuas communes & genericas, quæ plantis, brutis & hominibus inſunt.

Inſtabis. Differentia ſuperior inferiorem formaliter non continet, nec in ea continetur, ut probatum

eſt in Logica, *ſect. de differentia*; ergo anima rationalis ſenſitivam, & vegetativam formaliter non includit.

Nego conſeq. Anima rationalis enim non eſt differentia ſuperior, aut inferior metaphyſicè, reſpectu vegetativæ & ſenſitivæ: ſed eſt ſpecies, rationes genericas vegetativi & ſenſitivi formaliter involvens, ſimul cum ratione ſpecifica, ſibique propria ſpiritualitatis & rationalitatis: licèt autem eadem anima formaliter involvat conceptus vegetativæ, ſenſitivæ & rationalis; ſicut ſpecies formaliter includit omnes differentias ſive ſuperiores, ſive proprias, & ſecum convertibiles, attamen non minùs.

Urgebis. Si anima formaliter eſſet ſentiens, vegetans & rationalis, homo non conveniret univocè cum plantis & brutis animantibus; conceptus enim vegetantis in plantis non eſt rationalis, nec rationalis eſt conceptus ſenſitivæ in brutis.

Nego antecedens: Ad eorum enim univocationem ſufficit, ut conveniant in gradu vegetantis, aut ſentientis ab ipſis per intellectum præciſo; ſufficitque ut ſimiles eliciant operationes.

Quæres 2. An eadem anima pluribus corporibus, aut plures animæ eidem corpori ſucceſſivè, ineſſe poſſint.

Affirmabant Pitagorici certum quendam animarum numerum à mundi primordio ab Auctore naturæ fuiſſe procreatum, & aliquas ex eis corporibus fuiſſe immerſas, in quibus ſi rectè egiſſent poſt earum à tali corpore diſſolutionem, in præſtantiora corpora rurſùs infundebantur; ſi autem turpiter egiſſent & injuſtè, in brutorum animantium corpora deprimebantur. D. Thomas, 1. *q. p.* 118. *art.* 2. cum omni penè medicorum caterva, affirmavit fetum humanum in utero materno priùs animari vitâ vegetativâ, deinde ſenſitivâ, tum demùm rationali, ita ut per adventum ſenſitivæ vegetativa deſineret, & accedente rationali, fugeret ſenſitiva.

Dico itaque 1. *fictitiam eſſe Pitagoricorum ſententiam*, omnium nedum ſanctorum Patrum ſcriptis & verbis laſceſcitam, ſed & Conciliorum oraculis anathemate damnatam: nec juvat eam rationibus refellere, quippè cùm illa, nullâ ratione, ſed ſolâ vacui cerebri figmentô fulciatur. *Metempſicoſis reprobatur.*

Objici tamen poteſt in eorum favorem 1. Nabuchodonoſor verſus fuit in bovem, & cum brutis animantibus ſeptem annis fenô & plantis vixit; ergo ipſius anima migravit in corpus bovis. 2. Belluæ animantes nonnumquam in alias diverſæ ſpeciei mutantur, ſcilicet reptilia in volatilia, *v. g.* vermiculus in papilionem. 3. Fratres gemini mediô corpore juncti naſcuntur aliquandò; ergo utriuſque anima poteſt in alterius corpus ſeſe diffundere: Ergò fieri poteſt animarum tranſmigratio.

Nego conſeq. & ad 1. *Dico* hanc Nabuchodonoſoris mutationem non fuiſſe realem ipſius converſionem in bovem, ſed ſolius phantaſiæ & imaginativæ facultatis perturbationem, ita ut ſe veram belluam arbitraretur, & belluinô more progrederetur; ac veſceretur hominum conſortia fugiens, & brutorum contubernia in abditæ ſolitudinis receſſu quæritans; nec id mirum videri debet, cùm

tanta

tanta ſit aliquandò hujuſce facultatis inverſio, ut nedum aliqui infimæ plebis ſe Reges, Imperatores & Summos Pontifices arbitrentur, ſed & nonnumquam aliqui ſeſe mortuos putent, nec quidquam ad vitam alimenti percipere velint.

Ad 2. *dico* has animantium transformationes non fieri per tranſmigrationem unius animæ in alterius corpus, ita ut anima vermis tranſeat in papillionem; ſed hanc mutationem fieri tantùm accidentariò, ita ut idem vermis remanens penniculas obtineat propter excrementi majorem copiam emiſſam, quod vel ab aëris frigore condenſatur, vel à nativo calore coagulatur.

Ad 3. *dico* unam animam non tranſmigrare in corpus alterius, ſed unamquamque corpus informare ad medietatem illius partis, per quam illa duo corpora nectuntur; ſicque illæ animæ erunt contiguæ, ſicut & corpora.

Dico 2. *Falſum eſſe plures viventibus ſucceſſivè animas ineſſe.*

Plures animæ fetum ſucceſſivè non informant.

Probatur 1. Si humanus fetus priùs informaretur animâ vegetante, deinde ſenſitivâ, & poſtremò rationali; homo priùs foret planta, deinde brutum & demùm homo: Anima ſiquidem vegetans ſola corpus informans, plantam efficit; ſenſitiva ſola, brutum, & rationalis hominèm conſtituit; unde fieret, ut mulier priùs pareret plantam, deinde belluam, poſtremò hominem, quò ſanè ſi quid abſurdius, neſcio.

Reponent forſan ejuſmodi fetum oriri ab homine, proindèque ſub ejus ſpecie conſtitui.

Contra. Mulus ab æquâ & aſino oritur, nec tamen ſub eorum ſpecie conſtituitur: inſuper totum ex anima ſolùm vegetativa conſtitutum, non minùs cum arbore convenit, quàm una arbor cum altera.

Reponent iterùm fetum vegetativum ordinari ad ſenſitivum, & hunc ad rationalem, ac proinde priores duos ad poſteriorem revocari. *Contra.* Id incongruè revocatur ad hominem, quod propriè ſub hominis genere aut ſpecie non conſtituitur. *Inſuper* unaquæque forma ſubſtantialis ſuum ſubjectum afficit, non in ordine ad aliam, ſed tantùm ut ſua obeat munia; licèt plerumque conſtitutum ad ulteriorem formam iterùm ordinetur.

Probatur 2. Si præcedat vegetativa, vel remanebit cum ſentiente, vel ad ejus adventum peribit: non primum, alioquin tres realiter diſtinctæ animæ forent in homine: non ſecundùm, à quo enim corrumpente ipſo deſineret; non à ſentiente, invicem enim ſibi non adverſantur; non à contrariis diſpoſitionibus, quia tales contrarias diſpoſitiones ipſæ animæ non admittunt; nec à ſeipſa, nihil enim ſeipſum deſtruit; nec denique ab agente extrinſeco quodnam enim eſſet.

Reponent idcircò deſinere, quia una eſt diſpoſitio ad priorem, poſitâ autem formâ perit diſpoſitio ad ipſam tamquam inutilis.

Contra 1. Gratis dicitur vegetativam eſſe diſpoſitionem ad ſenſitivam, & utramque ad rationalem: *Tùm*, quia in nutritione nova producitur ſubſtantia vegetans & ſentiens ab anima rationali informata; nec tamen hanc informationem præcedit vegetativa & ſenſitiva. *Tùm*, quia ſi priores animæ ſint diſpoſitiones ad rationalem, quônam pactô remanere poteſt anima

rationalis in corpore abſque ipſis diſpoſitionibus: Etenim ſi ſubſiſtere poſſit abſque illarum juvamine, quidni & primo informare nullô mutuatô ab eis auxiliô.

Objic. 1. Nonnullos Ariſtotelis contextus, quibus favere videtur contrariæ ſententiæ, ſic 2. de Gen. anim. *cap.* 3. ait *animam in iis* (de animalibus loquitur) *vegetantem eſſe palam eſt, ſenſitivam etiam quâ animal eſt, tempore procedente recipi; tum rationalem, quâ homo eſt; non enim ſimul animal fit, & homo, nec animal & equus.*

Diſting. Prius eſt quoad ſubſtantiam, *Nego*, quoad operationem, *Conced.* Nimirùm ut anima rationalis priùs vegetativæ, deinde ſenſitivæ, & poſtremò rationalis munus obeat, propter ſcilicet variam & ſucceſſivam organorum diſpoſitionem; cùm enim ſtatim ac vivere incipit animalis fetus, nondùm parata habeat organa ad animæ ſenſitivæ & rationalis operationem, idcircò priùs vegetat, deinde ſentit, poſtremò intelligit. Quod autem aliter non ſit intelligendus Ariſtoteles exinde patet; ſi anima rationalis fetui non adveniret, niſi ubi parata ſunt ad ratiocinandum organa illa, non ineſſet, donec rationis uſum obtineret; anima ſiquidem vegetativa non ineſt, niſi dum vegetare poteſt, nec ſenſitiva, niſi dum poteſt ſentire: Ergo pariter non adeſt rationalis, niſi dum poteſt ratiocinari & intelligere; ſed hæc in utero materno non præſtat fetus humanus, ergo ex hac Ariſtotelis doctrina aliter interpretata, ſequeretur animam rationalem non infundi puero, antequam naſcatur; quod ſi admittánt adverſarii, ipſi viderint.

Urgebis. Animæ præſtantia ſolùm per ſuas operationes indigitatur: Ergo ubi anima rationalis nullas obire poteſt rationales operationes, ibi gratis admittitur. *Diſting. min.* Ubi nullas obire poteſt operationes tam genericas, quàm ſpecificas, *Concedo*: ubi aliquas obire poteſt, *Nego.* Anima autem rationalis in fetu quaſdam exercet operationes genericas, ſeu quæ animæ conveniunt, genericâ ſuâ ratione; hoc eſt, quatenùs eſt anima, ſeu quatenùs vegetativæ, ac ſenſitivæ obit munia, ſubjectumque ſuum diſponit ad nobiliores operationes, quales ſunt rationales, poſteà obeundas.

Objic. 2. Fetus maſculinus ex communi Medicorum conſenſu non ſuſcipit animam rationalem niſi poſt diem 40. ab infuſo humore prolifico: fœmineus verò poſt 80. ut omnes penè teſtantur Medici: ſed ante illud tempus fetum ſe nutrire vitaliter, & ſentire compertum habent Medici: nutrire quidem; quia per venam umbilicalem matris ſanguinem ſugit, & ſuas in partes diffundit, ex eoque nutritur: ſentire autem, quia ante diem 40. ſi fetus per abortum emiſſus pungatur, ſeſe contrahit: hæc autem contractio doloris eſt argumentum, ac proinde fetus ille puncturam ſentit.

Reſp. Vel falſum eſſe ante prædictos dies animam rationalem non infundi, vel fetum non nutriri, nec ſentire; illamque accreſſionem non fieri per veram attractionem, converſionem, & diſtributionem cibi in ſubſtantiam fetûs: ſed ſolùm per juxta-poſitionem materni ſanguinis per venam umbilicalem fetui communicati, & coaleſcentis

per virtutem formatricem, cui tota incumbit formandi corporis œconomia. Illa ſimiliter carnis contractio fortè non fit propter dolorem perceptum; ſed propter humores & halitus intra carnem reſeratos, per punctarum effugientes, aut accedentes, quæ illam carnis inæqualitatem efficiunt.

QUÆSTIO SECUNDA.

An & quomodò animæ ſint indiviſibiles.

Diviſibilitas rebus tripliciter congruit.

NOTAND. 1. Diviſibilitatem competere poſſe rebus tripliciter. 1. Per ſe primò, qualiter convenit quantitati, à qua cætera habent, quod ſint diviſibilia: Illa autem per nihil aliud. 2. Per ſe ſecundariò, non ratione ſui, ſed quantitatis: ſic corpora extenſa dicuntur diviſibilia. 3. Per accidens, cum aliquid eſt in eo, vel cum eo, quod eſt diviſibile ſive à ſe, ſive ab alio; ſic albedo eſt diviſibilis, quia eſt in ſubjecto quanto, ad cujus diviſionem dividitur; ita ut una pars albedinis ſit in una parte ſubjecti, & alia in altera; certum autem eſt animas non eſſe diviſibiles primô modô: quippè cùm ſint ſubſtantiæ, non autem quantitates; certum pariter non eſſe diviſibiles ſecundô modô: quippè cùm non ſint corpora affecta quantitate; idcircò de ſolo tertio modo diviſibilitatis remanet evolvenda difficultas.

Notand. 2. Hîc non eſſe quæſtionem de diviſibilitate animæ in partes metaphyſicas, genus ſcilicet & differentiam, nec in phyſicas quæ ſunt materia & forma: talibus enim phyſicis partibus animæ non conſtat, ſed ſolùm de diviſibilitate in partes integrantes, ita ut una pars animæ uni corporis parti, & alia alteri correſpondeat.

CONCLUSIO I.

Anima rationalis eſt omninò indiviſibilis. Hæc eſt communis apud Philoſophos Catholicos, eamque docuerunt omnes penè Sancti Patres, qui animæ præſentiam in corpore expreſſerunt per modum, quo Deus præſens eſt cunctis creaturis, ita ut ſicut Deus totus eſt in toto mundo, & totus in qualibet ipſius parte, ſic anima rationalis eſt tota in humano corpore, & tota in qualibet ipſius corporis parte animata: ita præſertim D. Aug. *6. de Trin. c. 6. ſub finem, & l. contra Epiſtolam fundamenti, cap. 16. & 19.*

Ratione pariter ſuadetur. Anima rationalis eſt ſpiritualis, ergo eſt indiviſibilis. *Antec. patebit infrà: conſeq. eſt evidens.* Nihil enim diviſibile eſt, niſi per quantitatem; quantitas autem, cùm ſit accidens corporeum, non poteſt ineſſe ſubſtantiæ ſpirituali. *Deinde*, ſi anima foret diviſibilis, eſſet mortalis; abſcindatur enim brachium Petri, illa pars animæ, quæ eſſet in brachio, regredi deberet in reliquum corpus, & ſimul cum aliis partibus idem corpus informare, vel recederet cum brachio: Si primum, ergo duæ animæ partes informarent eandem corporis partem, quod fieri nequit, cùm unica ſufficiat: Si ſecundum, vel

Anima rationalis eſt omninò indiviſibilis.

deſineret illa pars animæ, vel non; ſi non, ergo brachium abſciſſum eſſet verus homo; conſtaret enim animâ rationali: ſi ſic, ergo illa pars eſt mortalis, proindeque tota anima mortalis eſſet: cæteræ ſiquidem animæ partes taliter ſunt diviſibiles & corruptibiles. Adde quòd nullum ſit indicium, nec ulla experientia comprobans partes abſciſſas à corpore humano eſſe animatas.

Repones id quidem verum eſſe ſecundùm fidem & revelationem: non autem ſecundùm Philoſophiam & rationem, ut plures è Catholicis Philoſophis edocuerunt cum Janduno, Poëlberto, *&c.*

Reſpondeo hanc reſponſionem fuiſſe damnatam in Concilio Lateranenſi ſub Leone X. ubi determinatum fuit, ea quæ fidei repugnant, rationi pariter eſſe contraria: quia veritas veritati non opponitur; etſi Fides aliquid edoceat ſupra, nihil tamen edocet contra rationem naturalem.

Dices 1. Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur: Ergo cùm anima recipiatur in corpore diviſibili, debet eſſe diviſibilis.

Licet ſit in corpore diviſibili.

Diſting. antec. Ad omnem modum, *Nego*: ad aliquem modum, *Concedo.* Recipiens enim & receptum in omnibus non debent quadrare; alioquin aqua in vaſe aureo recepta, fieri deberet aurea; & anima rationalis in corpus humanum infuſa, foret corporea: ſufficit itaque ut aliqua ſit inter recipiens & receptum convenientia & proportio habitudinis, non autem æqualitatis; eſt autem proportio habitudinis inter animam indiviſibilem & corpus diviſibile: quia corpus ſemper dicit habitudinem & ordinem ad animam, tamquàm potentia ad ſuum actum.

Dices 2. Si tota ſit anima in toto digito, *v. g.* tota diſtabit à ſeipſa, prout eſt in capite. *Deinde* ſequeretur eam moveri ſimul & non moveri, moveri quidem; ſi brachium, *v. g.* moveatur, non moveri autem ſi caput immotum hæreat: repugnat autem aliquid ſecundùm ſe totum moveri, & quieſcere ſimul. *Denique* ſi tota anima ſit in digito, eo amputato tota deſtruetur, quod eſt falſum.

Reſpondeo 1. Animam rationalem in una corporis parte exiſtentem à ſeipſa non diſtare, quatenùs alteram informat, quippè cùm ſit in illis indiviſibilis & indiviſibili præſentiâ: non ſecùs ac Deus, qui ratione immenſitatis omnibus mundi partibus præſentiſſimus eſt; ita tamen ut in una ex eis exiſtens non cenſeatur à ſeipſa diſtans, quatenùs aliis eſt præſens. *Vel dico* animam quatenùs diverſas corporis partes informat, dici poſſe à ſeipſa diſtare, non quidem intrinſecè & ratione ſui; ſed extrinſecè, per accidens, & ratione diverſarum partium corporis, quas vivificat.

Ad ſecundum dico motum & quietem materialem corporis animæ rationali attribui quidem, principiativè & denominativè, non verò intrinſecè & formaliter; cùm enim anima diverſas corporis partes vivificet, non repugnat, ut in eis diverſos motus exerat; ſicut enim per diverſas potentias & facultates, diverſos elicit actus, ſic unam partem movet alterâ immotâ, ac proinde ratione diverſarum illarum partium dici poteſt ſimul moveri & quieſcere.

Igitur diſtinguo anteced. Anima

moveretur & quieſceret ſecundùm eandem corporis partem, *Nego:* ſecundùm diverſas, *Concedo & Nego conſeqentiam.* Contradictio enim eſt affirmatio & negatio de eodem reſpectu ejuſdem. *Ad* 3. *Nego ſequelam*: Amputatò enim digitò, deſinit in eo eſſe anima rationalis, non deperdendo aliquid ſui eſſe, ſed tantùm ceſſando ab informatione: proprium enim eſt ſubſtantiæ ſpiritualis creatæ poſſe non eſſe ampliùs in aliquo loco ſine ulla ſui retractione ad alium locum, ſed tantùm per ſolam deſitionem ſuæ præſentiæ localis in tali loco.

Non tamen à ſeipſa diſtat, prout eſt in partibus diſtantibus.

Dices 3. Quandò præcipuæ corporis partes abſcinduntur, *v. g.* caput, experientiâ conſtat animam in utraque parte perſeverare, ut patet ex motibus, ſaltibus, *&c. Deinde* pluribus in ſacris hiſtoriis legitur capita præciſa verba feciſſe. Teſtantur enim Scriptores Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Sancti Pauli Apoſtoli abſciſſum caput, ſanctiſſimum JESU nomen ter pronunciaſſe: referunt pariter Sanctum Dionyſium, vulgò dictum *Areopagitam*, abſciſſum ſuum caput ſuſtuliſſe, & progreſſum ad duo millia paſſuum in manibus geſtaſſe. Quod etiam nonnullis aliis viris ſanctiſſimis contigiſſe tradunt Annales Eccleſiaſtici. *Denique* auricula, naſus, & aliæ partes cartilaneoſæ abſciſſæ à corpore humano, ſi ſtatim eidem conjungantur arte medicâ, inveniuntur animatæ, atque dolorem ſi pungantur ſicut anteà patiuntur: igitur indicium eſt, eas etiam abſciſſas, conſervaſſe animam & vitam; à privatione namque ad habitum naturaliter non fit regreſſus.

Quare abſciſſum caput humanum moveatur.

Nego anteced. & ad probationem dico, illos ſaltus & motus non eſſe tribuendos animæ rationali, quæ reverà non eſt in ipſis partibus, ſed naturali calori, aut vitalibus ſpiritibus nondum penitùs extinctis; cùm enim ſpiritus illi ſint ſubtiliſſimi & calidiſſimi, ac penè ignei, ex venis, & arteriis tumultuariâ agitatione confertim proſiliunt; & magnô impetu huc illucque diſcurſantes ſanguinem, & alios humores, fibras, muſculoſque commovent & concutiunt: ex hac autem ſpirituum turbulenta eruptione oriri motus illos & ſaltus, indicium eſt modica eorum perſeveratio.

Ad 2. *dico* hæc non eſſe naturæ opera, ſed divinæ potentiæ miracula, edita vel miniſteriô ipſiuſmet animæ, vices tunc gerentis formæ aſſiſtentis, potiùs quàm formæ informantis, vel immediatâ ipſius Dei operâ.

Ad 3. *dico* axioma iſtud *à privatione ad habitum non datur regreſſus*, non eſſe univerſaliter verum, ut notavimus in Logica, & in propoſito illud tantùm verificari de partibus nobilioribus & majoribus, quæ ſemel detruncatæ corpori ampliùs uniri & animari nequeunt, non verò de minoribus & cartilaginoſis partibus.

CONCLUSIO II.

C*Æterorum viventium animæ ſunt diviſibiles.*

Probatur 1. de plantis: Præciſus ab arbore ſurculus ſeorſim vivit; & ſi arbori inſeritur, aut terræ inplantatus excolatur, radices agit. Ergo animæ partem abſtulit aliis relictis in trunco, à quo deciſus fuit.

Anima plantarum sunt diviſibiles.

Replicabunt forſan aliqui, ſurculum iſtum nihil ſecum deferre de anima totius arboris; ſed vim quandam ſeminalem, quâ non ſecùs ac reliqua ſemina novam animam excitet, & ſuis è matricibus evocet.

Contra. Surculus ille, nedùm virtute, ſed etiam formaliter animam continet: *Tum*, quia etiam priuſquàm terræ vel arbori inſeratur, aliquandò folia ex ſe educit, ut conſtat de ramuſculis ſalicum, populorum, *&c. Tum*, quia ſi non aliter haberet animam, quàm ſemina tantùm, imò & plus temporis exigeret ad eandem producendam, quàm ſemina exigant. Quod tamen falſum eſſe docet experientia: interdùm enim fit, ut illi ſurculi eô ipsô die, aut paucis interpoſitis, aliquod vitæ præbeant indicium.

Probatur 2. etiam de animalibus 1. Quidem de inſectis, ſeu imperfectis, nullus reſtat dubitandi locus: conſtat enim diviſas lacertarum, vermium oblongorum, *&c.* partes, nedum moveri motu progreſſivô, ſed etiam ſi pungantur ſtatim ſeſe retrahere in ſignum doloris: Ergo conſtat quamlibet partem vivere, ac proinde animas eorum eſſe diviſibiles. Id pariter propugnat Ariſtoteles, *lib.* 1. *de anima, text.* 20. ubi notanter advertit, in utraque parte abſciſſa remanere phantaſiam & appetitum, quia in utraque eſt ſenſus & dolor & voluptas ac proinde cupiditas.

Etiam & brutorum.

Nec valet reſpondere partes illas non moveri ab anima, ſed à ſpiritibus vitalibus, eô modô quô movetur corpus humanum præciſum. Dico enim id eſſe falſum: *Tùm*, quia motus ex ſpiritibus vitalibus proveniens modicum durat: ut videre eſt in humano capite abſciſſo, quod licet plenum ſit ſpiritibus, nihilominùs per breve tempus movetur: *Tùm*, quia motus à ſpiritibus vitalibus proveniens, eſt abſque ullo doloris ſenſu; partes autem illæ abſciſſæ non ſunt taliter.

Probatur 3. quantùm ad perfecta animantia: Quod totaliter pendet à materia eſt diviſibile; ſed animæ perfectorum brutorum totaliter à materia dependent, *ergo*, &c. *Major conſtat* ex Ariſt. 8. *Phyſic. text.* 78. ubi non aliter demonſtrat primi motoris indiviſibilitatem, quàm quia eſt independens à materia. *Minor probatur.* Quia iſtæ animæ ſunt mortales: ſed non ob aliam cauſam, quàm quia ita ſunt addictæ materiæ, ut ab ea in eſſe & in conſervari dependeant, nullôque modô extra ipſam naturaliter queant exiſtere.

Deinde quod educitur de ſubjecto diviſibili, eſt diviſibile: ſed anima materialis educitur de ſubjecto diviſibili, ſcilicet de corpore, alioquin non dependeret à materia tanquam à ſubjecto, per ſe ſubſiſteret; & inſuper ſicut anima rationalis, non per eductionem fieret, ſed per creationem: ergo anima materialis eſt diviſibilis. *Major probatur*, tùm inductione omnium qualitatum materialium, quæ ideò ſunt extenſæ & diviſibiles, quia educuntur de ſubjectis extenſis & diviſibilibus; tùm, quia ſi animæ brutorum eſſent indiviſibiles, vel educerentur tantùm ex aliqua corporis parte, putà corde, moxque ad alias partes extenderentur, vel educerentur totæ ex qualibet corporis parte; vel una pars earum educeretur ex una parte corporis, & altera ex altera.

Primum dici nequit : Si enim anima ſemel ab una parte corporis educta, ad alias extenderetur, migraret de ſubjecto in ſubjectum ; quod utique repugnat formæ materiali in ſuo eſſe, fieri & conſervari à ſubjecto dependenti. Sequeretur inſuper eam inſtar animæ rationalis ſubſiſtere in illis partibus, ad quas extenderetur, utpotè quæ ab eis eſſet independens in fieri & conſervari : abſciſſô enim animalis pede adhuc integra perſeveraret.

Secundum etiam eſt abſurdum: Quod enim ſemel totum eductum eſt ab una parte, non poteſt reproduci in altera : ergo anima brutorum non poteſt indiviſibiliter educi ex qualibet parte corporis : ſupereſt igitùr ut una pars animæ educatur ex una parte corporis, & altera ex altera : & ſic admittentur plures partes in anima ſeorſim in diverſis partibus corporis exiſtentes ac proinde diviſibiles.

Inſuper modus operandi ſequitur modum eſſendi ; nec ulla datur via melior ad colligendam naturam & conditionem potentiæ, quàm ex operationibus ejus : ſed animæ brutorum nullam habent operationem, quæ non ſit materialis, extenſa & diviſibilis;ſicut enim rectè colligitur animam rationalem indiviſibilem eſſe, quia habet operationes indiviſibiles, intellectionem ſcilicet & volitionem : ita rectè à contrario infertur, animam irrationalem diviſibilem eſſe, quia omnes ejus operationes ſunt diviſibiles.

Præterea cùm anima equi ſit in ſingulis ejus partibus, vel in eis eſt circumſcriptivè vel definitivè ; ſecundum dici nequit, hic enim modus eſſendi proprius eſt rerum ſpiritualium ; & cùm vix concipi poſſit, quomodò anima ipſa rationalis poſſit eſſe tota in toto corpore ; & tota in qualibet ejus parte, abſurdum videtur eandem animæ materiali tribuere perfectionem.

Denique anima equi ubi educitur, vel ſupponit materiam extenſam, vel conſtituit cum materia corpus quod eſt ſubjectum extenſionis : ſed anima equi non poteſt extendi & commenſurari ſubjecto quanto ſine poſitione partium extra partes, neque recipere quantitatem ſine ſui extenſione : ergo in omni ſententia anima equi eſt extenſa & diviſibilis.

Objicies 1. Si animæ perfectorum animalium diviſibiles eſſent, canis in duas partes ſecatus,aliquandiù viveret ſecundùm utramque, ut contingit in inſectis : *falſum conſeq. ergo & anteced.*

Nego ſequelam maj. Operationes enim perfectorum animalium ſunt aliis multò nobiliores, ideòque plures, eaſque majores diſpoſitiones & difficiliores apparatus in corpore exiguunt, quæ in partibus à toto præciſis remanere non poſſunt. *Accedit* quòd vita iſtorum animalium à tribus potiſſimùm pendet, nimirùm à corde, cerebro, & hepate ; proindeque ſi ita dividatur animal, ut tres illæ partes nobiliores ſint in una parte diſſectionis, illa pars aliquandiù vivet, non autem aliæ : ſi verò illæ partes nobiles divellantur, totum interibit cum partibus : Inſecta verò non habent ferè aliam partem nobilem, quàm canalem quemdam à capite fluentem, correſpondentem ſpinæ dorſali animalis perfecti; unde ſi in longum ſecundùm illum canalem dividantur, pereunt ſtatim : ſi verò in tranſverſum dividantur, quia notabilis

canalis illius pars remanet in utraque ſectionis parte, aliquandiù vivunt.

Objicies 2. Si pars aliqua animalis perfecti pungatur, aliæ partes dolorem ſentiunt, & impediuntur à ſuis operationibus, quod evidens ſignum eſt eandem eſſe animam in omnibus.

Nego illationem illam: Probaret enim animas inſectorum indiviſibiles eſſe; nam dùm pungitur cauda ſerpentis, ſentit ipſe dolorem in capite: hoc igitur aliunde provenit, nimirùm quòd à parte læſa mittuntur ſpecies doloris ad phantaſiam, quæ talem percipit dolorem, quia verò natura attentiùs ſuccurrit parti læſæ, & imaginatio eidem fortiùs adhærens majorem ſpirituum copiam illuc divertit, ideo ſtupefiunt aliæ partes.

Objicies 3. Ariſtoteles 1. *de gener. cap.* 5. ait animalia perfecta creſcere quoad partes materiales, non quoad formales; & *3. de partibus*, ait animalia magis ſanguinea habere animam actu & potentiâ unam, quia tales animæ ſunt indiviſibiles.

Nego conſeq. Nam ad 1. locum diximus anteà per partes formales intelligi partes eſſentiales, & per materiales intelligi integrales. *Ad* 2. dico animalia magis ſanguinea habere animam actu & potentiâ unam, quod hæc nequeat in ſubjectis ſeparatis exiſtere, ut animæ inſectorum, quod ex ſpeciali eorum natura & exigentia organorum repetendum eſt. Reverà igitur ſunt inſeparabiles in partes, quæ ab invicem avulſæ conſervari poſſint, ſunt tamen diviſibiles in partes, quæ aliæ ſine aliis corrumpi aut produci poſſint, ut contingit in nutritione; continuò enim partes animæ ſimul & corporis à calore naturali abſumuntur & diſſipantur, quarum in locum partes animæ item & corporis aggeneratæ ſuccedunt.

Quæres. An partes integrantes animarum diviſibilium, quæ informant partes corporis, diverſimodè diſpoſitas, ſint eſſentialiter heterogeneæ.

Reſp. negativè. 1. Quia cum temperamentum carnis agat in temperamentum oſſis, ſi animæ utriuſque ſint diverſæ, ipſæ quoque agent in ſe invicem, quæ contrarietas actionum non videtur pati unionem illarum formarum, & mutuam ad idem compoſitum conſpirationem. 2. Unumquodque ex perfectis animalibus eſſet ex forma bruti & plantæ conſtitutum, quarum illa reſideret in partibus ſenſu præditis; hæc autem in oſſibus ſola nutritione vitam foventibus. Denique animal eſſet totum per accidens, una quidem materiâ, ſed multis formis non unitis conſtans.

Non tamen ſunt diverſæ rationis in diverſis partibus.

Dices 1. Diverſitas temperamenti diverſitatem indicat formæ.

Nego: Si enim anima hominis licèt una, quia tamen vivens, poſtulat in ſuo ſubjecto varietatem organorum, cur animæ cæteræ non idem exigent.

Dices 2. Ex noſtra ſententia ſequitur quamlibet partem animalis: putà pedem eſſe animal, quod eſt falſum.

Reſp. eſſe animal incompletum: non autem completum & ſeorſim ab omni alio exiſtens, imò licet pes vivens ſeorſim poneretur: quia tamen adhuc exigeret unionem cum aliis partibus, non diceretur animal.

Dices 3. Si partes animæ eſſent ejuſdem rationis cum ipſa tota, pars & totum idem eſſet.

Diſting. Si materialiter ſumatur & ſecundùm entitatem. *Concedo*: ſi formaliter ſumantur in ratione partis

partis ac totius, *Nego*: Alioquin probaretur pedem, quia eſt ejuſdem rationis cum ulna, debere eſſe æqualis cum ulna longitudinis.

QUÆSTIO TERTIA.

Quid, quot, & qualiter diſtinctæ ſint animæ potentiæ.

Status quæſtionis.

ANIMÆ potentiarum exiſtentiam fruſtraneum eſſet rationibus comprobare, quippè cùm id propriâ noſtra ſingulis fermè momentis teſtetur experientiâ: idcirco tria hîc ſolùm proponimus evolvenda, 1. Quænam generalis earum diviſio. 2. Qualiter, tùm ab anima, tùm à ſeipſis diſcrepent. 3. A quonam deſumenda ſit earum ſpecifica diverſitas; num ab objectis, circa quæ verſantur, aut ab actibus quos eliciunt: quod ultimum, ut percipiatur,

Potentia quævis extrinſecè diſtinguitur per actum & objectum ſuum.

Notand. 1. certum eſſe quamlibet facultatem ab alia diſtingui ex intrinſecis ſuis principiis; ſed cùm talia principia nos plerumque lateant, idcircò nobis incumbit earum diverſitatem per quid externum & intrinſecum colligere: hoc autem externum eſt vel actus à potentiis elicitus, vel objectum in quod tendunt. Actus autem vel eſt adæquatus potentiæ; ita ut illa nullum alium elicere poſſit, nec ille ab altera elici queat; vel eſt inadæquatus, ita ut potentia queat alterum producere, & ille ab altera produci.

Objectum potentiæ varium.

Objectum pariter eſt, vel adæquatum, quod ita convenit potentiæ, ut nec illa aliud reſpiciat, nec illud ab alia reſpiciatur: inadæquatum è contra. *Adæquatum* rurſus eſt triplex; unum per ſe primum, ut color in communi reſpectu viſûs: Aliud per ſe ſecundum, ut hic color, hæc albedo: aliud per accidens, ut coloratum dulce; per accidens enim eſt quod oculus feratur in objectum dulce.

Potentiæ aliquæ ſunt ſubordinatæ, aliquæ non.

Notand. 2. potentias aliquas eſſe aliis ſubordinatas, alias verò non ſubordinatas: priores ſunt, quarum una alteri tamquam ſuperiori deſervit, ſic ſenſus externi deſerviunt internis, & interni intellectui famulantur. Poſteriores ſunt quæ nullum inter ſe ſervant ordinem, nec una juvat aliam in ſuis operationibus eliciendis, tales ſunt ſenſus externi ad invicem comparati.

Quid ſit animæ potentia.

Notand. 3. Potentiam eſſe facultatem ab anima promanantem, ſecundùm quam anima fit potens prorumpere in operationes, ad quas ex natura ſua ordinatur. His prælibatis, ſit

CONCLUSIO I.

Animæ facultates ſunt vel vegetantes vel animales, vel ſpirituales.

ANimæ facultates generaliter diſtribuuntur in vegetantes, animales & ſpirituales, quæ varias ſubdiviſiones involvunt.

Quid & quotuplex ſit potentia vegetans.

Vegetans dividitur in generatricem, auctricem & nutricem: *Generatrix eſt quâ generans producit ſibi ſimile*; & hæc rurſus duplex, *una eſt ſeminatrix*, cujus proprium munus eſt *ſemen procreare*; *altera formatrix*, quæ poſteà ex illo ſemine format effectum generanti ſimilem, cujus organiſationi præeſt. *Auctrix* eſt, quâ vivens acquirit quantitatem ſuæ naturæ debitam, quæ tandem vetuſtate debilitatâ appellatur diminutrix. *Facultas* denique nutrix eſt quæ ſubſtantiam

viventis conſervat & inſtaurat. *Nutrici* ſubſerviunt quatuor aliæ potentiæ, nimirùm digeſtiva ſeu concoctrix, quâ cibus concoquitur atque digeritur, ut in ſubſtantiam aliti convertatur. *Secunda* eſt attractiva, quâ partes viventis ad ſe trahunt alimentum ſuæ temperiei accommodatum. *Tertia* eſt retentiva, quâ eædem partes illud alimentum attractum retinent. *Quarta* eſt expultrix, quâ inutiles alimenti partes, & feces à partibus utilibus ſecernuntur, ac ſeparantur.

Tres priores potentiæ vocantur principales; quatuor verò poſteriores dicuntur famulæ, quia inſerviunt nutritioni. Iſtæ autem omnes potentiæ vegetantis animæ dicuntur naturales, 1. quia ſunt omnes neceſſariæ, nec ſubſunt animalis arbitrio; nam ſuſceptô alimentô fit neceſſariò nutritio. *Deinde*, quia iſtæ potentiæ utuntur qualitatibus elementaribus ad ſuos effectus producendos, ut & inanimata, quæ omninò neceſſaria ſunt.

Quid ſit potentia animalis. *Potentia animalis* dividitur in tria potentiarum genera: quædam enim ſunt cognoſcitivæ, quædam appetitivæ, & aliæ locô motrices.

Cognoſcitivæ ſunt vel externæ: ut ſenſus externi ſcilicet viſus, auditus, guſtus, olfactus & tactus; vel ſunt internæ, ut ſenſus interni, ſcilicet ſenſus communis, phantaſia ſeu imaginatio, æſtimativa & memoria.

Appetitiva etiam ſunt duplices, iraſcibilis ſcilicet & concupiſcibilis: prior circa bonum arduum ſenſibile, poſterior circa bonum delectabile; uterque appetitus eſt in creatura rationali.

Locô denique *motrix* eſt, quâ animal ab uno loco in alium ſeſe movere poteſt, eſtque multiplex, ut natatio quæ piſcibus, volatus qui avibus, deambulatio quæ hominibus: hæ potentiæ animales vincunt potentias naturales; non tantùm in modo agendi, ſed etiam ratione effectûs, qui fit beneficiô ſpecierum intentionalium.

Quid ſit potentia ſpiritualis. *Potentia* denique *ſpiritualis*, ſeu intelligens diſtribuitur, in cognoſcitivam, qualis eſt intellectus, & appetitivam, qualis eſt voluntas, & in loco motricem, qualis eſt facultas animæ rationalis, quâ ſeſe movere poteſt ſeparata à corpore; hæ potentiæ ſpirituales producunt actiones nobiliſſimas, & maximè elevatas ſupra actiones naturales & animales; tùm ratione modi agendi, tùm ratione effectûs, quia poſſunt illæ actiones eſſe ſeparatæ ab omni materia, & organo corporeo.

Idipſum colligitur ex triplici animatorum ordine. *Quòd ſi* ſpectentur animatorum genera, quia tantùm tria ſunt, tria etiam vulgò aſſignantur potentiarum genera: putà vegetare, ſentire & ratiocinari; ſi verò ſpectetur in ordine ad præcipuas & generales animæ operationes, quinque numerantur ſcilicet vegetans, ſentiens, appetens, intelligens & loco movens. *Vegetans* non poteſt agere, niſi in objectum conjunctum, ſeu exiſtens in corpore vegetante, ut, *v. g.* in alimentum. *Sentiens* agit in objectum ſeparatum, quod tantùm eſt corporeum & ſenſibile. *Appetens* agit in objectum ſub ratione boni, tamquàm in finem ſuum. *Intelligens* agit in objectum ſeparatum univerſale & intelligibile.

Objic. 1. ex tertio de anima, *cap.* 9. potentia motrix non differt à ſentiente & appetente in brutis, nec ab intellectu & voluntate in homine; ergo potentia motrix non debet inter potentias numerari.

Reſp. vim motricem eſſe duplicem alteram imperantem ſive dirigentem, de qua Ariſtoteles; & alteram exſequentem, quæ differt à ſentiente & appetente, & hæc tamquam potentia diſtincta inter alias numeratur.

Objic. 2. Naturæ perfectiores ſuum finem conſequuntur paucioribus actionibus, quàm imperfectiores, ut docet Ariſtoles 2. *de Cælo*; id ſuadet exemplò primi Motoris, qui ex eo quòd ſit perfectiſſimus, unicâ & ſimplici motione finem ſuum aſſequitur: cùm ergo animæ ſint perfectiores formis, inanimatorum finem ſuum aſſequentur paucioribus operationibus, & idcircò tot varias facultates non exigunt.

Reſp. eſſe tria entium genera, quædam perfectiſſima, ut Deus; quædam imperfectiſſima, ut materia: quædam media, ut ſunt res animatæ. Perfectiſſima paucioribus utuntur mediis & facultatibus; imperfectiſſima paucis etiam operationibus finem ſuum aſſequuntur propter agendi & exiſtendi imperfectionem: media verò, qualia ſunt animata ſuam perfectionem conſequi nequeunt, niſi per plures operationes, quæ à pluribus facultatibus proficiſcuntur; Ariſtoteles autem loquitur de ente perfectiſſimo.

Quæres, an potentia vitalis ſit ab aſſignatis diverſa, priuſquàm tibi faciam ſatis mecum.

Quid ſit potentia vitalis.

Adverte 1. potentiam vitalem ſumi dupliciter; ſcilicet communiter, quatenùs omnes facultates animæ comprehendit, quæ licèt à quibuſdam dicantur potentiæ animales eò quòd ab anima procedant; uſus tamen invaluit, ut operationes animales ſumerentur tantùm pro iis, quæ ab anima ſenſitiva oriuntur, ac proinde cæterarum animarum facultates dici poſſunt potentiæ vitales: ſecundò ſtrictè prout ſignificat ſpecialem animæ potentiam ab aliis diſtinctam, quæ propter verborum penuriam vitalis appellatur.

Triplex eſt ipſius munus.

Adverte 2. hujus potentiæ triplex eſſe munus. 1. conſervare animæ unionem cum corpore, ac proinde vitam tueri. 2. Spiritus vitales ad ſenſum & motum neceſſarios producere. 3. Adeſſe omnibus aliis facultatibus & corporis partibus, eaſque ſuis in obeundis functionibus adjuvare, diffundendo ſpiritus vitales per omnia membra, partes calefaciendo, ne frigore torpeſcat: unde fit, ut ſi arteriæ, per quas veluti per canales tranſeunt iſti ſpiritus vitales arctiſſimè ligentur: potentia in membro ſic ligato reſidens ita torpeſcet, ut facilè non poſſit operari, eò quòd ſpiritus ad eam non deferantur: hâc autem potentiâ vitali indigent potiſſimùm animalia illa, quæ plura habent organa: his prænotatis,

Eſt à tribus aliis diſtincta.

Dico potentiam iſtam exiſtere, & ab aliis eſſe diſtinctam; quod ſuadetur: *Tum*, quia hæc incolumis remanet, àliis periclitantibus & læſis; & vice versâ, hæc plerumque graviter læditur, dum cæteræ ſunt incolumes, ut apparet in lethargia & paralyſi, quæ omnem motum & ſenſum comprimunt, ſalvâ tamen remanente potentiâ vitali, quæ vitam tuetur. *Tum*, quia plerumque vegetans & nutriens læditur, & Medici diverſa adhibent remedia ad has facultates ſanandas. *Tum* denique, quia potentia vitalis habet organa diſtincta à cæteris, ſcilicet ſiniſtrum ſinum cordis in quò gene-

rantur ſpiritus vitales, qui per arterias tamquam per canales ad cætera membra deferuntur.

CONCLUSIO II.

Animarum facultates ab eis non distinguntur realiter.

A*Nimarum facultates non ſunt realiter ab eis diſtinctæ.* Hæc eſt Doctoris in 2. *d.* 15. cum ſuis omnibus contra Thomiſtas, probari poteſt hac Ariſtotelis ſententia, *l. 1. de anima, text.* 65. ubi intendens probare animam eſſe impaſſibilem, & motûs expertem, ait, *Quòd ſi ſenex haberet oculum talem, qualem juvenis, videret ut juvenis: quia anima nihil paſſa eſt, ſed organum.* Ergo viſus non eſt potentia corporea realiter ab anima diſtincta, alioquin ſimul cum organo minueretur, & conſequenter anima pateretur aliquid, non in organis ſolùm, ſed in ſuis quoque facultatibus.

Probatur auctoritate Sanctorum Patrum.

Probari ſimiliter poſſet Sanctorum Patrum calculo; nam D. Auguſt. *l. 1. de Trinit. c.* 11. hæc habet: *Hæc tria igitur, memoria, intelligentia & voluntas, quoniam non ſunt tres vitæ, ſed una vita; nec tres mentes, ſed una mens; conſequenter utique nec tres ſubſtantiæ, ſed una ſubſtantia.* Ergo illæ facultates non ſunt accidentia, ſeu qualitates realiter ab anima diverſæ, ut volunt Thomiſtæ. Audiant iterùm D. Bernardum, *ſerm.* 11. ſuper Cantica: *Quædam* (inquit) *in anima intueor, memoriam, intelligentiam & voluntatem, & hæc tria ipſam animam eſſe.* Sed quod eſt diſtinctum realiter ad anima, non eſt ipſa anima: Idem diſertis verbis indicat Sanctus Iſidorus, *l.* 11. *Ethimol. c.* 1. & ex eo, aut ſaltem iiſdem penè verbis Huguo Victorinus, *lib. de ſpiritu & anima*, ubi hæc habet. *Anima ſecundùm ſua opera variis nominibus nuncupatur; dicitur namque anima dum vegetat, ſenſus dum ſentit, animus dum ſapit, mens dum intelligit, &c. Iſta verò non differunt in ſubſtantia, quemadmodùm & in nominibus, quoniam omnia una eſſentia, proprietates quidem diverſæ.* Hæc ne ſonant realem diſtinctionem.

Et ratione philoſophica.

Probat Doctor ratione philoſophicâ. 1. Natura ſemper tendit ad unitatem, nec pluralitatem patitur, niſi dum id aliqua neceſſitas poſtulat: ſed nulla eſt neceſſitas, quæ poſtulet realem diſtinctionem inter animam, & ejus facultates: Ergo, *&c.*

Secundò. Nullum eſt inter ipſas realis diſtinctionis indicium, cùm nec ſint ſeparabiles, nec ſeorſim exiſtentes, nec una phyſicè producatur ab anima. Dico *phyſicè*, annuò ſiquidem eas facultates ab anima profluere per emanationem, ſicut proprietates ab eſſentia: ſed hæc emanatio non efficit rem profluentem realiter diverſam ab ea, à qua oritur. Quod autem phyſicè non producantur, apertè conſtat: ta n ſi anima per realem actionem ſuas ederet facultates: Ergo independenter ab eis eſſet verè productiva & operativa; ergo fruſtra tales facultates ederet. Quidni enim ſuos vitales actus, ſicut & ſuas facultates immediatè poſſet edere.

Tertiò. Eadem ſunt principia eſſendi & operandi, & ea forma quæ dat eſſe, dat etiam operari; ſed anima eſt principium eſſendi, ea enim eſt quæ vivens in tali ſpecie conſtituit: Ergo eſt pariter principium operandi. *Subſumo:* Sed non eſt prin-

cipium operandi, niſi in ratione potentiæ; ergo potentiæ ſunt idem realiter cum anima.

Reponent forſan animam eſſe principium operandi mediatum, non autem immediatum, quia non operatur, niſi per facultates. *Contra.* Vel anima operatur per facultates tamquam per inſtrumenta, vel tamquam per concauſas, vel per proprietates ſibi identificatas. Si primum, ergo anima eſt principalis cauſa talium operationum; inſtrumentalis enim cauſa nullam habet virtutem, niſi quatenùs movetur à principali; ſicque actio vitalis immediatè & principaliter erit ab anima, non autem mediatè, ut loquuntur: ſi ſecundùm, ergo anima & facultates erunt cauſæ partiales talis actûs vitalis, nec immediatiùs ab una, quàm ab alia dependebit. Si tertium, habemus intentum.

Confirmatur. Si potentiæ animæ rationalis intellectus, ſcilicet & voluntas ab ea realiter ſecernantur, ſequitur animas beatas eſſe ſolùm beatas per accidens. *Probo.* Non ſunt beatæ niſi per cognitionem & amorem: ſed recipiunt illos actus tantùm per accidens; ſicut color per accidens in ſubſtantia recipitur, quia non recipitur, niſi mediante ſuperficie: ſed amor & cognitio intuitiva non reciperentur in anima, niſi mediis potentiis realiter diſtinctis: Ergo, &c.

Dices 1. Actus & potentia ſpectant ad unicum prædicamentum: ſed actus vitales ſunt qualitates & accidentia, ergo pariter tales ſunt potentiæ vitales: omne autem accidens realiter diſtinguitur à ſubſtantia: Ergo & potentiæ ab anima.

Diſting. maj. Actus qui producitur, & potentia quæ producit, *Nego maj.* Actus entitativus, & potentia objectiva, ſeu res poſſibilis & exiſtentia, ſunt ejuſdem prædicamenti, *Concedo*; aliàs quælibet actio & quilibet effectus quamtumvis æquivocus, ejuſdem eſſet prædicamenti cum ſua cauſa.

Dices 2. Idem nequit eſſe ſuſceptivum, & productivum diverſarum formarum, quales ſunt intellectio & volitio: ſed ſi anima ſit realiter indiſtincta à ſuis facultatibus, erit ſuſceptiva utriuſque: Ergo, &c.

Nego maj. Sicut enim eadem anima ſuſcipere poteſt voluntatem & intellectum immediatè (ut etiam annuunt adverſarii) licèt utraque illa facultas ſit diverſæ rationis, quidnì pariter recipere poſſet intellectionem & volitionem. An duæ ſunt diſtinguendæ voluntates ad recipiendam volitionem & nolitionem quæ magis invicem opponuntur, quàm intellectio & volitio; cùm illi ſint actus contrarii, hi verò ſolùm diſparati.

Dices 3. Si potentiæ ſolùm formaliter ab anima, & ab invicem diſtinguantur, dici poterit intellectum poſſe velle, & voluntatem poſſe intelligere. *Diſtinguo*, realiter, *Concedo*; formaliter, *Nego*; id eſt, intellectus ſecundùm realem ſuam entitatem, cùm non diſcrepet ab anima, nec à voluntate, ratione hujuſce identificationis particeps dici poteſt cæterarum operationum, quæ ab aliis facultatibus oriuntur.

Ex his collige 1. Potentias illas diſtingui ab anima, nec eſſe de illius eſſentia: *Tùm*, quia anima perfectè concipi poteſt; non conceptis ejus facultatibus; quidnì enim conciperem animam tamquam actum *Non tamen illæ facultates*

ſunt de eſſentia animæ. corporis organici, nullatenùs attendendo ad ejus ſpeciales facultates. *Tum*, quia ſi potentia eſſet de eſſentia animæ, quidni pariter potentia quælibet formarum elementariarum, & aliarum vitæ expertium, *v. g.* potentia ignis ad calefaciendum, pariter eſſet de illius eſſentia: Atqui hoc falſum eſſe teſtatur Ariſtoteles, *lib. de ſenſu & ſenſibili*, *cap. 4.* ubi habet *ignem, nec terram quatenùs terram, ſed quatenùs ineſt eis, contrarietas agere*: Quaſi diceret non agunt niſi prout habent qualitates contrarias; ſed qualitates illæ non ſunt de eſſentia ſubſtantiæ: Ergo, *&c.*

Collige 2. Illas diſtingui pluſquàm ratione ab anima: *Tum*, quia potentiæ dicunt relationem ad animam tanquam ad principium, à quo emanant; anima enim eſt principium ſuarum paſſionum: ſed nihil dicit relationem ad ſeipſum: Ergo, *&c.* *Tum*, quia omnis forma ſubſtantialis eſt ex ſe indeterminata ad tales & tales operationes; ergo debet determinari per potentias ſupervenientes; quidquid enim indeterminatum eſt, debet ab alio determinari: anima autem ex ſe non magis eſt determinata ad intellectionem, quàm ad volitionem; ergo per potentias debet ad has operationes determinari. *Non ſolùm ratione.*

Collige 3. Potentias illas formaliter ab anima diſtingui; *Tum*, quia Ariſtoteles 2. *de anima*, docet animam eſſe actum corporis organici, *&c.* 2. Aſſerit intellectum non eſſe actum corporis: ergo cenſet animam & potentias eſſe formalitates diverſas: *Tum*, quia nemine cogitante, anima per intellectum eſt principium intellectionis, & non volitionis: Ergo nemine cogitante, intellectus & voluntas ſunt in ea principia formaliter diſtincta, ac proinde ſimiliter ab anima diverſa. *Sed formaliter ab ea diſtinguntur.*

CONCLUSIO III.

D*Iſtinctio ſpecifica potentiarum animæ vario ex capite deduci poteſt.*

1. Immediatè ex actibus adæquatis, & mediatè ex adæquatis objectis. *Ratio prioris eſt*, quia potentiæ per id primariò colliguntur eſſe diverſæ, ad quod primò & ex natura ſua ordinantur: ſed ordinantur ex natura ſua ad actus, ergo per eos verè diſtinctæ colliguntur. *Ratio poſterioris eſt*, quia per id ſecundariò potentiæ colliguntur eſſe diverſæ, ad quod ex natura ſua tendunt, & cum quo neceſſariam habent connexionem: ſed tales ſunt potentiæ reſpectu ſuorum objectorum: Ergo, *&c.* Nolo tamen hîc impingas arbitrando quodlibet objectum ſufficere ad diſtinguendam potentiam; nam, ut loquitur Doctor in 2. *d.* 24. *n.* 6. *Non omnis diſtinctio formalis objectorum facit diſtinctionem potentiarum; non enim oportet tot eſſe viſus, quot ſunt colores, nec tot auditus, quot ſunt ſoni: Imò Philoſophus*, 2. de anima, text. 130. *ex ratione talis mixtionis in tali organo, concludit illam potentiam, putà viſum, eſſe iſtius objecti & non alterius, & pro tanto ſequitur, quòd diſtinctio objectorum facit diſtinctionem potentiarum, quia tale objectum limitatum non percipitur niſi à tali potentia, & numquam ab alia.* Quibus apertè docet potentiarum diverſitatem deſumendam *Vnde ſit colligenda ſpecifica potentiarum animæ diſtinctio.*

eſſe ab objecto, non quolibet, ſed adæquato; ita quòd illa potentia ſit ab alia ſpecie diverſa, quæ verſatur circa aliquod objectum, & aliquem actum elicit, quòd alia facultas nullatenùs præſtare poteſt. Ex quibus patet ſenſus externos eſſe ſpecie diverſos: objectum enim quod ab uno ſenſu percipitur, ab altero eàdem ratione percipi nequit; oculus enim non videt roſam quatenùs odorabilem, ſed quatenùs coloratam, & ſic de cæteris.

2. In potentiis ſubordinatis colligenda eſt potentiarum diverſitas, non ſolùm ab objecto adæquato; ſed etiam à diverſo modo, quô tale objectum ex ſe poſtulat ab illis facultatibus percipi. Quòd non ſufficiat objectum adæquatum, docet Doctor, in 1. *d.* 3. *q. n.* 23. *&* 24. quia potentia ſuperior poteſt habere actum circa objectum etiam formale, potentiæ inferioris; ſenſus enim communis omnia particularium ſenſuum objecta percipit, & intellectus verſari poteſt circa omne imaginabile, quia imaginabile nedum eſt intelligibile quatenùs ens eſt, ſed etiam quatenùs imaginabile; ſicque intellectus & phantaſia circa idem objectum formale verſari poſſunt: Ergo ex illo objecto non rectè arguitur eorum diverſitas: Ergo colligenda eſt à modo tendendi in iſtud objectum, ita ut ſenſus externi percipiant objecta, vel ſibi immediatè conjuncta (ut aliqui ſentiunt de guſtu & tactu) vel ſaltem per ſpeciem immediatè ab objecto ad ſenſus externos directam, & mediante ſenſu externô ad ſenſum communem, & hôc mediante ad intellectum.

Dices 1. Objecta ſpecie diverſa reſpici poſſunt ab eadem facultate: Ergo objecti diverſitas potentiæ diverſitatem non arguit. *Prob. antec.* Odor & ſapor ſunt objecta ſpecie diverſa, quæ percipi poſſunt ab eadem imaginatione. *Diſtinguo antec.* objecta inadæquata, *Concedo*; adæquata, *Nego*. *Ad prob.* Odor & ſapor ſeorſim ſunt objecta adæquata, reſpectu ſenſuum externorum, relatorum ad invicem, *Concedo*: reſpectu imaginationis aut intellectûs, *Nego*.

Inſt. Bonum & malum ſunt objecta adæquata; enim verò convenire nequeunt in aliqua ratione objectiva, quia negativè opponuntur; ſed bonum & malum ab eadem voluntate conſiderantur; illud enim voluntas proſequitur, hoc fugit. *Inſuper* eadem potentia intellectiva modò dividit, modò componit; nunc ſcit, poſteà opinatur: Ergo objecta adæquatè diverſa poſſunt ab eadem potentia percipi, & actus adæquati ſpecie diverſi ab eadem facultate elici: Ergo eorum diverſitas potentiæ diverſitatem non arguit.

Nego utramque conſeq. & ad primum antec. *Dico*, quòd etſi bonum ſit per ſe adæquatum objectum voluntatis, malum tamen eſt illius objectum per accidens, quatenùs circa illud voluntas elicere nequit actum volitionis, ſed ſolùm fugæ & averſionis (ut dicetur in moralibus.) *Ad* 2. dico illos actus ab intellectu prodeuntes, eſſe inadæquatos, quippè cùm omnes intra ſphæram & naturalem activitatem potentiæ intellectivæ involvantur.

Quæres 1. *Quid & qualis ſit actus vitalis.*

Dico 1. Actum dici vitalem, vel *extrinſecè*, & quatenùs procedit à potentia vivente: vel *intrinſecè*, & quatenùs in ſua entitate vitalis eſt: *Quid ſit actus vitalis.*

hòc autem modò duplex diſtingui poteſt, ſcilicet *modalis* & *realis*. Ille eſt modus quò fit aliquid; hic verò eſt id quod fit: prior vocatur actio, poſterior verò actus: in intellectu enim, *v. g.* actio dicitur, cognitio, intellectio, *&c.* actus verò dicitur verbum mentis, ſpecies expreſſa, *&c.* In voluntate actio dicitur volitio, terminus verò actionis, ſeu actus in amore eſt pondus, in aliis verò ſæpè vocabula quibus exprimantur, deficiunt, idcircò fit, ut propter verborum penuriam actus & actio indiſcriminatim uſurpentur.

Dico 2. Actum vitalem deſcribi poſſe ſic; *actus vitalis eſt ultimus actus viventis, ut vivens eſt.* Dicitur 1. *Actus*, in quo convenit cùm omnibus omninò actibus ſive informantibus, ſive aſſiſtentibus. 2. *Ultimus*, ut diſtinguatur tùm ab anima, quæ eſt primus actus, cùm ab actione quæ propriè non eſt actus, vel ſaltem non eſt ultimus, quia eſt tendentia ad ulteriorem actum. Cætera adduntur ut vitalis actus ſecernatur ab aliis actibus qui à vivente quidem oriuntur, non tamen quatenùs vivens eſt, qualis eſt, *v. g.* caſus hominis, non à vita, ſed ab ipſius gravitate proveniens.

Dico 3. Vitalitatem actûs non eſſe meram denominationem extrinſecam, ſed gradum extrinſecum ipſum actum conſtituentem: qui quidem gradus inde eſt repetendus, quòd talis actus ex natura ſua oriri poſtulet à principio vitæ conjuncto; ſeu ex dependentia ipſius à vivente, quatenùs vivens eſt.

Dices 1. Viſio Dei eſt à vivente, ut vivens eſt, & ut per intellectum operatur: ſed illa non eſt actus vitalis; quia vivens naturalem habet potentiam ad ſuos actus; qualem non habet ad prædictam viſionem, *Nego min.* & ad ipſius *confir.* Dico extraneum eſſe activi viventis, quod fiat naturaliter à vivente: ſed ſolùm requiritur, ut vel actu fiat, vel fieri exigat ab ipſo, ſive interim ſit ipſe naturalis, vel ſupernaturalis: viſio autem Dei ita neceſſariò fieri poſtulat à potentia vivente, ſcilicet intellectu, ut ab altera potentia nullatenùs fieri poſſit.

Dices 2. Potentiæ vitales procedunt à vivente ut vivens eſt: ſed illæ non ſunt actus vitales, ergo nulla prædicta definitio. *Diſting. min.* Non ſunt actus vitales & ſecundarii, *Concedo*: primarii, *Nego.* Duplex enim actus vitalis eſt diſtinguendus, unus primarius, eſtque illa facultas animæ ſuperaddita quâ actualiter eſt potens elicere tales actus: alter ſecundarius, eſtque ipſemet actus à potentia elicitus: nos de poſteriori hîc loquimur, non de priori.

Duplex datur actus vitalis, primarius unus, alter ſecundarius.

Quæres 2. *An tales actus ita à ſua cauſa pendeant, ut divinitùs ab alia produci non poſſint abſque potentiæ vitalis concurſu.*

Reſp. Fieri poſſe; *tùm*, quia non eſt denegandum divinæ potentiæ, quòd nullam involvit contradictionem: ſed actum vitalem creatum produci à ſolo Deo nullam contradictionem involvit; non enim deſtruit eſſentiam actûs vitalis, qui remanet ſemper ultimus actus viventis, ut vivens eſt, æquè ac ſi à propria ſua potentia produceretur; eſſentia ſiquidem actus vitalis poſita eſt in aptitudinali dependentia à vivente; quàm in prædicta hypotheſi non minùs retineret, quàm accidentia euchariſtica ſuam retineant dependentiam aptitudinalem

Poteſt à Deo produci.

lem à ſubjecto, cui ſemper apta ſunt inhærere: unde cùm non repugnet ens inhæſivum eſſe ſine actuali inhæſione, ita nec repugnat actum vitalem eſſe ſine vitali actione.

Tùm, quia in actu vitali creato hæc tantùm reperiuntur. 1. Quod ſit accidens. 2. Qualitas. 3. Actus. 4. Vitalis: ſed ex nullo illorum repugnat hunc actum produci independenter à potentia: Non ex primo, nec ex ſecundo, quia plura ſunt accidentia quæ à Deo immediatè producuntur, ut ſunt habitus infuſi: Non etiam ex tertio, quia habitus ſunt actus potentiarum, quas informant; & tamen ſæpiùs à Deo producuntur: Non denique ex 4. quia nutritio, accretio & generatio, quæ ſunt actus vitales, fieri poſſunt à Deo, nullâ concurrente potentiâ, ut nullus fidelium dubitabit.

Objicies 1. Actus voluntatis creatæ ita eſſentialiter ab ipſa effectivè dependet, ut ab alio principio oriri non poſſit, alioquin non eſſet liber: ſed ille actus eſt vitalis: Ergo, *&c.* *Nego maj. & ad probationem ejus dico* actum voluntatis creatæ eſſe liberum ſufficienter ex eo quòd recipiatur in ipſa voluntate, eamque reſpiciat, ſicut actus reſpicit potentiam.

Deinde non eſt neceſſarium ut talis actus eſſentialiter dicatur liber, quod proveniat actualiter à voluntate: ſed ſufficit, ut ex natura ſua ab ea poſtulet oriri, non ſecùs ac anima eſt eſſentialiter actus corporis organici, qui ordinatur ad illud actuandum, licèt actualiter ipſum non informet.

Quæres 3. *An actus vitalis ſic à Deo productus, recipi poſſit in extraneo ſubjecto à potentia, à qua naturaliter fieri poſtulat.*

Affirmat Doctor, contendens Deum poſſe producere viſionem in lapide & amorem in intellectu, *&c.* Nihil enim repugnare videtur, nec ex parte potentiæ recipientis, nec ex parte cauſæ producentis, nec ex parte effectûs producti. Non ex primo, quippè cùm ſubjectum indifferens ſit ad quamlibet formam ipſi tribuendam, quâcumque virtute ſic producatur: non ex ſecundo, quia cauſa omnipotens eſt: non denique ex tertio, quia ſalva ſemper remanet illius actus potentia. *Et recipi etiam in ſubjecto non vivente.*

Hic tamen adverte intellectionem aut viſionem in lapide, *v. g.* poſitam, non denominare lapidem intelligentem; quia ipſi non ineſſet per informationem, ſed ſolùm per præſentiæ aſſiſtentiam: non ſecùs ac ſi Angelus in humano corpore poneretur, denominare non poſſet hominem Angelum, quia non ineſſet ipſi, ut actuans, ſed tantùm ut aſſiſtens: Secùs ſi talis actus à Deo productus ineſſet facultati, à qua naturaliter oriri poſſet, *v. g.* amor productus à Deo in voluntate; ipſam enim verè denominaret amantem & viventem, quia actus ad aliquod ſubjectum informandum natus, ipſum denominat, dum ei unitur: ſed amor natus eſt denominare voluntatem amantem, dum ipſi unitur: Ergo quocumque modò fiat talis amoris cum voluntate unio, verè ipſam amantem denominabit; non ſecùs ac forma equi per creationem producta in corpore equino, verè ipſum informaret, & equum denominaret; licèt ab eo non educeretur, ſicut naturaliter educi poſtulat. Hinc fit quòd etſi Angeli & animæ beatæ effectivè non concurrerent ad viſionem & amo- *Non tamen illud ſubjectum vivens denominaret.*

rem beatificum, non minùs propterea dicerentur Deum videre aut amare, quia amor & viſio nata ſunt denominare facultates illas ex quibus naturaliter oriri debent.

Dices 1. Si humano intellectui divina cognitio uniretur, non redderet ipſum intelligentem, ut determinatum fuit *in* 1. *Epiſt.* D. Leonis recitatâ in 6. Synodo generali cap. 17. & ut communiter ſtatuunt Theologi contra Monothelitas: Ergo actus vitalis ſuæ potentiæ unitus, ab extrinſeco non redderet ipſum formaliter viventem.

Nego conſeq. Quia talis cognitio divina non eſſet proportionata humano intellectui, qui ex natura ſua non eſt aptus ad cognoſcendum infinitô & divinô modô, nec minorem cum ea cognitione habet diſproportionem, quàm lapis habeat cum intellectione aut viſione: unde cùm lapis non poſſet dici intelligens & videns propter infuſam ſibi cognitionem; ita nec intellectus diceretur cognoſcens, ſi ex hypotheſi talis cognitio infinita ipſi infunderetur.

Dices 2. Intelligere, amare, *&c.* eſt agere: Ergo intellectus intelligere nequit, niſi agat.

Diſting. antec. Eſt agere, prout intellectio & amor fiunt modô connaturali, & ab activitate facultatum, *Concedo*: prout fiunt modô ſupernaturali, & à ſolo Deo producuntur in facultatibus merè ſeſe paſſivè habentibus, eſt ſic agere, *Nego.* Imò intelligere eſt quoddam pati, inquit Ariſtoteles.

QUÆSTIO QUARTA.

Utrum præter animam, detur in viventibus alia forma ſubſtantialis.

NOTAND. 1. Duas eſſe præcipuas circa hujus quæſtionis reſolutionem ſententias. *Prima* eſt ſancti Thomæ, 1. *p. q.* 76. *art.* 3. *&* 4. atque Diſcipulorum illius abſolutè negantium, ullam dari formam ſubſtantialem in viventibus præter animam, quæ dat ſimul ipſis eſſe corporeum, eſſe organicum, & eſſe vivens. *Secunda* eſt Doctoris ſubtilis in 4. *diſt.* 11. *q.* 3. *art.* 2. admittentis in ſingulis viventibus præter animam, formam quandam ſubſtantialem, quæ vocatur item *forma mixti*, quia ex mixtione elementorum conſurgit; *forma corporeitatis*, quia conſtituit corpus vivens in eſſe corporis, antequàm conſtituatur per animam in eſſe viventis; *forma* tandem *organica*, quia materiam diſponit, & ordinat ad animam excipiendam, inſtrumenta animæ parat, & format organa. Hanc ſententiam amplectitur Henricus Gandavenſis, *quodl.* 1. *q.* 2. *&* 3. aliique plures extra Doctoris ſubtilis ſcholam Philoſophi, atque Theologi nobiliſſimi. Ad majorem autem illius intelligentiam,

Notand. 2. Formam corporeitatis ſubordinari animæ, tanquam formæ principi, ideòque cum illa non eſſe incompoſſibilem. Recipitur immediatè in materia prima, eamque determinat ad corpus phyſicum conſtituendum, non quale-

cumque, ſed aptum animâ informari. Ab ipſa emanant diſpoſitiones ad vitam ſuſcipiendam neceſſariæ; & ſicut præceſſit in materia animam, ita poſt mortem eadem remanet; non quidem diù, quia cùm ordinetur ad animam, eâ extinctâ vel ſeparatâ, citò continuâ elementorum pugnâ corrumpitur. Thomiſtæ verò locô formæ corporeitatis, *formam cadavereitatis* admittunt, quam volunt ſuccedere in materia, dùm ab ea anima ſeparatur.

Notand. 3. Formam corporeitatis, licèt unicam conſtare tamen pluribus partibus heterogeneis, quæ reſpectu ipſius dicuntur formæ partiales, quales ſunt, *v. g.* formæ ſubſtantialis carnis, forma ſubſtantialis nervi, oſſis, muſculi, *&c.* Ex quibus omnibus integratur forma totalis corporis organici. Formas autem illas partiales, ſicut & totalem ex eis reſultantem Thomiſtæ rejiciunt, at utrùm rectè in ſequentibus ſtatuetur.

CONCLUSIO UNICA.

ADmittenda eſt in viventibus præter animam, forma ſubſtantialis corporeitatis.

Probatur 1. auctoritate Ariſtotelis, qui multis in locis, ſed præſertim, *l.* 1. *de anima*, *c.* 5. *tex.* 72. probat animam non eſſe corpus, quia in quolibet ſentiente duo eſſent corpora: ſed hæc ratio nullius eſſet momenti, ſi ſubjectum in quo recipitur anima, non eſſet conſtitutum in eſſe corporis per formam ſubſtantialem ab anima diſtinctam: cùm enim materia ex ſe & ſolitariè accepta non poſſit dici corpus, ſi anima reciperetur immediatè in materia, quamvis ipſa corpus eſſet, non tamen eſſent duo corpora: ut infert Philoſophus.

Deinde l. 2. de anima, c. 1. Anima definitur ab Ariſtotele, *actus corporis organici potentiâ vitam habentis*: Ergo corpus in quo recipitur anima tanquàm actus ejus, debet priùs eſſe conſtitutum in eſſe corporis; quia omnis forma ſuum ſubjectum præſupponit: ſed illud corpus, cujus actus anima dicitur, non eſt materia ſola, nec materia cum accidentibus: Materia enim ſola non poteſt dici corpus; alioquin diceremus ignem conſtare corpore & formâ ignis, ſicut dicimus vivens conſtare corpore & formâ ignis, ſicut dicimus vivens conſtare corpore & animâ, quod nullus unquam dixerit. Neque etiam materia cum accidentibus poteſt vocari corpus; *tùm*, quia accidentia non recipiuntur in materia, ſed in toto compoſito, ut alibi probatum eſt, & ut ipſimet admittunt adverſarii: Ergo accidentia non determinant materiam ad eſſe corporis, ſed eam jam conſtitutam in tali eſſe per formam ſubſtantialem ſupponunt. *Tùm*, quia accidens eſt extra viventis eſſentiam, corpus autem & anima ſunt de ejus eſſentia.

Tùm denique, quia corpus viventis non conſtituitur in eſſe corporis ab ipſa anima: cùm enim dicitur vivens conſtare corpore & animâ, corpus diſtinguitur ab anima; ſicut cùm dicitur ignis conſtare materiâ & formâ, forma ſignificatur diſtincta à materia: inſuper ſicut cum dicitur forma, *actus primus materiæ*, materia præſupponitur in eſſe materiæ conſtituta; ita à pari cùm anima dicitur actus corporis, corpus

ſupponitur per aliam formam in eſſe corporis conſtitutum.

Admittenda eſt forma corporeitatis præter animam.

Probatur 2. argumento theologicô. In adorando Chriſti corpore, erat forma ſubſtantialis corporeitatis ab anima diſtincta; Ergo admitti debet in aliis. *Conſeq. patet*; nam Chriſti Domini corpus erat ejuſdem ſpeciei cum noſtris, aliàs veram naturam non aſſumpſiſſet. *Prob. antec.* Si in triduo mortis Chriſti, Apoſtolorum aliquis panem conſecraſſet, verè Chriſti Domini corpus poſitum fuiſſet ſub ſpeciebus euchariſticis: ſed hoc falſum eſſet, ſi corpus non haberet formam ab anima diverſam. *Concedunt maj.* Adverſarii, *Probat min.* Doctor.

Probatur argumento theologico.

Non poneretur corpus Chriſti animæ conjunctum, à qua reverà tunc ſeparatum erat: Ergo poni debuiſſet corpus Chriſti conſtitutum per aliam formam ab anima diverſam; nullum enim eſt verum corpus quod non conſtet materiâ & formâ ſubſtantiali.

Reponent corpus Chriſti fuiſſe hoc in caſu conſtitutum per aliam formam ſuccedentem; ſicque nullam eſſe neceſſitatem admittendi formam corporeitatis cum anima ſubſiſtentem.

Contra. Hæc forma ſuccedens vel fuiſſet eadem, vel ejuſdem rationis cum priori forma, ſcilicet anima, quæ (ut volunt) corpus conſtituebat, vel diverſæ rationis: non primum, alioquin Chriſtus in triduo mortis fuiſſet vivus & mortuus ſimul; vivus quidem in Euchariſtia, mortuus autem in ſepulchro, quod implicat. Non ſecundùm, alioquin non fuiſſet idem Chriſti corpus; habuiſſet enim aliam numerô formam. Variantur autem compoſita propter formarum varietatem; licèt enim ignis forma formæ ligni eadem in materia ſuccedat, num idcircò idem lignum efficit.

Reponunt alii verè tunc Chriſti Domini corpus fuiſſe poſitum ſub ſpeciebus euchariſticis; non quidem ſecundum eandem rationem corporis, quam habet anima, ſed quatenùs corpus dicit materiam affectam accidentibus & diſpoſitionibus ad animam ſuſcipiendam idoneis.

Contra. Si corpus nihil aliud exprimat quàm materiam primam talibus diſpoſitionibus affectam; ergo in conſecratione tam dici poſſet, *hæc eſt materia mea*, ac dicitur, *hoc eſt Corpus meum*, quod eſt à Fide alienum. *Deinde* terminus conſecrationis eſt ſubſtantia, quippè cùm conſecratio ſit tranſubſtantiatio: ſed materia prima his affecta diſpoſitionibus dici nequit ſubſtantia, quæ verè ſit corpus Chriſti Domini; nam vel eſſet tale corpus, quatenùs eſt materia, vel quatenùs eſt materia talibus affecta diſpoſitionibus: non primum, quia materia ſecundùm ſe non plus pertinet ad Chriſti Domini corpus, quàm ad alia compoſita. Non etiam ſecundum, quia materia non determinatur ad eſſe corpus Chriſti, niſi (ut inquiunt) per accidentales diſpoſitiones: Ergo accidentia & non ſubſtantia eſſent formaliter terminus conſecrationis; illud enim eſt terminus conſecrationis, quod formaliter eſt, ſeu conſtituit corpus Chriſti.

Denique idem Chriſti Domini corpus, quod fuit natum de Virgine, fuit pariter cruci affixum, & in ſepulchro reconditum: ſed non fuit Chriſtus ſepultus, neque quoad animam, neque quoad corpus animæ

conjunctum: Ergo tantùm fuit ſepultus quoad corpus; ſed non fuiſſet ſepultus quoad corpus, ſi idem non fuiſſet corpus ſepultum, quod prius habuerat, dum viveret: Ergo verè idem erat corpus; non ab anima, quæ ab ipſo diſſoluta fuerat: Ergo à forma corporeitatis.

Reponit Caietanus idem fuiſſe corpus ſuppoſitaliter, materialiter, & ſecundùm exiſtentiam, quia eidem ſuppoſito divino conjunctum erat, eandem habebat materiam & exiſtentiam; non autem, inquit, erat idem formaliter, quia eandem formam ſubſtantialem non involvebat. *Contra.* Illud non eſt idem ſuppoſitaliter, quod non fuit aſſumptum à Verbo Divino, tanquàm aliquid pertinens ad humanitatem, vel tanquàm pars, vel ut proprietas, vel ut accidens: ſed illud corpus ſepultum ac conſtitutum per formam cadaveris, nullô ex his modis ad ſacroſanctam Chriſti Domini humanitatem ſpectabat: Ergo dici nequit fuiſſe divino, ſuppoſito hoc in ſtatu conjunctum.

Reponent materiam primam taliter affectam ſuis diſpoſitionibus pertinere ad Chriſti Domini humanitatem. *Contra.* Eſſentia corporis Chriſti non conſtituitur ex ſola materia, ſed etiam ex forma: Ergo ſi ſit diverſa forma corporis ſepulti à corpore vivente, non erit idem corpus; variatâ ſiquidem rerum formâ etſi eadem remaneat materia, variantur pariter compoſita

Probatur 3. rationibus philoſophicis 1. Corpus humanum conſtituitur in eſſe corporis organici ab aliqua forma, ſed hæc non poteſt eſſe anima: nulla quippè forma poteſt dare oppoſitum ſui eſſe; at *eſſe corporeum & extenſum*, quod habet corpus humanum à ſua forma, eſt oppoſitum *eſſe ſpirituali & indiviſibili* animæ rationalis: ergo corpus humanum non conſtituitur per animam in eſſe corporis, ſed in eſſe viventis vitâ ſpirituali: Omnis enim forma dans eſſe per informationem alicui compoſito, dat illi ſuum *eſſe* proprium, & non alienum: nec dicant animam rationalem continere virtualiter *eſſe* corporeum & capax extenſionis. Cauſa ſiquidem formalis, ut formalis eſt, non continet neque communicat, niſi ſuum eſſe formale & actuale: ſed eſſe actuale animæ non eſt formaliter corporeum, & extenſionis capax, ergo anima non eſt cauſa formalis, quâ corpus in ſuo eſſe conſtituitur.

2. *Materia* ſecundùm Thomiſtas nullum eſſe habet à ſeipſa, ſed totum mutuatur à forma: igitur ſi forma ſpiritualis infundatur immediatè in materiam, communicabit illi eſſe purè ſpirituale, & extenſionis atque accidentium corporeorum haud indiguum; ſed corpus humanum non habet hujuſmodi eſſe, ſed aliud verè corporeum, & ſimile aliis, quæ per formas corporeas conſtituuntur: ergo talis forma in eo præter animam admittenda eſt.

3. *Sunt* quædam operationes in vivente, quæ non poſſunt ab anima procedere: ergo admittenda eſt alia forma ſubſtantialis, quæ ſit principium talium operationum. *Probatur anteced.* Dum vivens cadit à turri, motus ille non eſt ab anima, ſed à gravitate, quæ repugnat motui animæ; quapropter animal fatigatur per motum localem: Ergo debet eſſe ab alia forma, cui competat gravitas ob elementa terræ

& aquæ in ipſo prædominantia. *Deinde* ſi homo cadens è turri, in medio motu & aëre intereat, motus corporis cadentis non erit minùs velox; atque continuus, àc erat anteà, proindeque motus ille idem omninò eſt, qui fuerat: ſed in ſententia adverſariorum mortuô homine, alius deberet eſſe ſpecie motus, numerôque diverſus; quia unitas ſpecifica atque numerica motûs petitur ab unitate mobilis, ut docet Ariſtoteles 5.*Phyſ.c.4. t.*35. In hoc autem caſu mobile mutaretur ſpecie & numerò; novam namque formam cadavereitatis acquireret priori formâ deperditâ: ergo motus ille mutaretur ſpecificè ſimul & numerô; nec proinde unus eſſet atque continuus.

4. *Ubi* ſunt diverſæ actiones ſubſtantiales, ibi debent eſſe diverſæ formæ, ſive diverſi talium actionum termini formales: ſed ad productionem hominis diverſa concurrunt agentia per diverſas actiones ſubſtantiales, Deus ſcilicet ſolus creando animam, homo verò cum divino concurſu generando hominem: Ergo ſicut anima eſt terminus creationis, ita debet dari terminus aliquis formalis productus de novo generationis: ſed anima rationalis & materia nequeunt eſſe termini generationis, quia ſunt ingenerabiles; neque etiam unio materiæ cum anima poteſt dici terminus generationis, quia illa non eſt quid abſolutum diſtinctum ab illis, ſed eſt quid reſpectivum; neque etiam totus homo, quia ſecundùm Thomiſtas, totum non diſtinguitur à partibus: ergo non datur alius generationis iſtius terminus formalis de novo productus quàm forma corporeitatis. Homo verò conſtans animâ & corpore, eſt terminus totalis.

Forma ſubſtantialis, & diſpoſitiones præcedentes animationem fetûs, remanent in materia poſt infuſionem animæ: ergo in homine ſunt ſimul duæ formæ ſubſtantiales; ſpiritualis una, altera corporea. *Anteced.probatur.* Illæ diſpoſitiones remanent, quæ neceſſariæ ſunt ad excipiendam animam: ſed organizatio, membrorum efformatio, calor, plureſque aliæ qualitates requiruntur; tùm ad diſponendam materiam ad animationem, tùm ad animam jam exceptam conſervandam; ergo illæ diſpoſitiones remanent in generatione hominis: ſed illæ non poſſunt exiſtere niſi in toto aliquo formâ ſubſtantiali conſtanti, nec illa forma alia eſt, quàm forma corporeïtatis, à qua omnes illæ diſpoſitiones procedunt: Ergo ſi illæ diſpoſitiones remanent in homine genito, remanebit & earum ſubjectum formale atque principium; nequeunt enim migrare à ſubjecto in ſubjectum, nec proinde à forma corporeïtatis in aliud totum per animam efformatum.

Quòd autem illæ diſpoſitiones poſt animationem fetûs remaneant, conſtat, alioquin nullatenùs eſſent neceſſariæ; nam ſi quæ foret earum neceſſitas, vel eſſet ad corruptionem formæ præexiſtentis in fetu, vel ad generationem ipſiuſmet hominis: primum dici nequit, etenim forma per qualitates amicas & proprias conſervatur, per extraneas & infenſas deſtruitur; ſed omnes diſpoſitiones immediatè præcedentes animationem fetûs, emanant ab ipſamet forma organica, ſuntque veluti proprietates ejus; nec forma organica ullam patitur alterationem

ab aliqua qualitate animæ congenea, ſibi verò inimica, ut conſtat: Ergo diſpoſitiones præviæ ad animationem fetùs non ſunt neceſſariæ ad deſtructionem formæ mixti in fetu præexiſtentis. Neque etiam ad novam generationem; *tùm* quia in generatione hominis cum materia ſit omni formâ, ut ipſi volunt, deſtituta, ex ſe ſufficienter eſt diſpoſita ad quamcumque formam; *tùm*, quia in inſtanti generationis nullæ exiſterent diſpoſitiones, ſi præceſſiſſet corruptio, atque reſolutio ad materiam primam, ut docent: Quid autem poſſunt conferre ad generationem qualitates non exiſtentes, & diſpoſitiones jam deſtructæ? Hinc in generationibus, quas aliqua corruptio præcedit, requiruntur equidem diſpoſitiones ad deſtruendam formam præexiſtentem: at novam inducere formam, hoc opus eſt ſolius cauſæ efficientis, cùm jam omnes qualitates præviæ perierint cum forma corrupta; igitur ſi generationem viventium præcedat immediatè corruptio, omnes diſpoſitiones præviæ ad utramque ſunt penitùs inutiles.

5. *Denique* anima non dat eſſe corpori, ſed ſolùm ipſi tribuit operationes, ut conſtat ex ſecunda Ariſtotelis definitione: Anima enim, inquit, eſt quâ primò ſentimus, nutrimur & intelligimus. *Confirmatur iterùm*: Si anima non preſupponat corpus ineſſe corporis conſ[illegible]tutum, reciperetur in materia prima, eamque immediatè informaret; & ſic potiùs eſſet dicenda actus materiæ, quàm actus corporis. Inſuper dum corpus animatum moritur, eandem in mortuo remanent accidentia, quæ vivo priùs inerant, putà figura, longitudo, externa, lineamenta, cicatrices, *&c.* Ergo remanet idem corpus, alioquin accidentia naturaliter de ſubjecto in aliud ſubjectum migrarent.

Reponent non eſſe eadem accidentia, ſed alia ipſis ſimilia: *Contra.* Illa accidentia producerentur, vel à forma cadaveris, vel ab alia cauſa: non ab illa forma, quia cùm ſit ſpecie diverſa ab anima, diverſa pariter haberet accidentia; non etiam ab alia cauſa, quia talis non eſt aſſignabilis, vel enim eſſet aliqua particularis, & hoc non; quia cauſa hominem interficiens virtutem non habet producendi omnia illa accidentia: neque enim aqua ſuffocans, aut gladius perfodiens, aut laqueus ſuſpendens, aut gravis infirmitas hos effectus poteſt producere. Non etiam univerſalis, quia cauſa univerſalis non magis determinatur ad illa accidentia producenda, quàm ad alia; per quid enim ad talem productionem determinaretur? Num per præcedentia, neutiquàm; alioquin ſemper in compoſito genito ex alio compoſito eadem aut ſimilia eſſent accidentia, quæ in corrupto fuerant, quod tamen apertè falſum eſt.

Dices 1. Ariſtoteles, *l. 1. de gener. c. 4. t.* 23. generationem definit *mutationem totius in totum nullo ſenſibili & manente ſubjecto*: Ergo dùm vivens generatur, forma mixti in fetu præexiſtens deſtruitur; & quandò vivens interit, nulla forma ex ipſa remanet, ſed forma cadaveris producitur; quia generatio unius eſt corruptio alterius, ut fert commune axioma; & eodem libro, *t.* 24. expreſsè habetur materiam eſſe proprium ſubjectum generationis. [illegible]

Reſpondeo definitionem illam, ut monuimus eam explicando, non pertinere ad generationem viventium, & prædictum axioma habere tantùm locum cum ultima forma ſpecifica corrupta, alia completa producitur, ut fit in rebus vitæ expertibus. Materia equidem eſt ſubjectum generationis, ſed proximum vel remotum, immediatum reſpectu formarum, quæ alias ſibi ſubordinatas non ſupponunt; mediatum verò reſpectu formarum illarum perfectiorum, quæ requirunt in ſubjecto alias formas, & in eis immediatè recipiuntur: eô penè modô quô qualitates phyſicæ habent quantitatem pro ſubjecto ſuo proximo.

Dices 2. Forma quæ dat eſſe ſpecificum, dat etiam eſſe genericum: ſed anima dat eſſe vivens, quod eſt ſpecificum reſpectu corporis: ergo dat etiam eſſe corpus.

Diſting. min. Vivens eſt ſpecies reſpectu corporis, quod eſt genus ejus, corporis ſcilicet completi atque perfecti conſtantis materiâ & formâ, ultimò ſpecificativâ, *concedo*: reſpectu corporis incompleti & ordinati per modum partis ſubjectivæ, & perfectibilis ad ulteriorem formam videlicet animam, *Nego.* Longè autem aliud eſt corpus, quod in prædicamento ſubſtantiæ tenet locum ſecundi generis, & ſub ſe comprehendit animata & inanimata; à corpore quod ingreditur compoſitionem viventis, tanquam pars incompleta ab anima perfectibilis, quodque in categoria ſubſtantiæ completæ, nonniſi reductivè & indirectè, ſicut materia & forma ponitur. Quodlibet vivens eſt reverà corpus primo modo ſumptum: at non dicitur eſſe, ſed habere corpus ſecundô modô ſumptum, quia pars non prædicatur de toto. Hâc æquivocatione vitatâ adverſariorum argumenta ferè omnia corruünt: neque enim dicimus gradus corporis à forma corporeïtatis & gradum viventis ab anima repetendum eſſe; ſed gradus metaphyſicos ſimul & indiviſim ab eſſentia phyſica conſtante materiâ & formâ unicâ vel pluribus ſubordinatis, deſumendos eſſe: Licèt ergo forma corporeïtatis determinet materiam ad faciendum unum corpus incompletum, quod ſit ſubjectum ab anima informabile, non tamen dat materiæ eſſe corporis completi, quod à corpore ſimul & animâ repeti debet.

Dices 3. Caro viva & mortua *eſt tantùm æquivocè caro*, inquit Ariſtoteles, 4. met. 12. *& vivere viventibus eſt eſſe*; ſed vita eſt ab anima, ergo eâ ſeparatâ à corpore mutatur illud ſpecificè, novumque eſſe per novam formam acquirit.

Diſting. Caro viva ſpecificè diſtinguitur à mortua reduplicativè ut viva eſt, idque negativè tantùm ex parte carnis mortuæ, quia caret formâ vivificante, *concedo*; ſecùs, *Nego.* Similiter vivere eſt eſſe vivens. *concedo*; aliud eſſe, *Nego.*

Dices 4. Unius entis eſt unum eſſe: ſed unum eſſe eſt ab unica forma, ergo unius entis ſubſtantialis eſt unica forma. *Diſtinguit min.* Doctor. Eſt una forma totalis & adæquata, ita ut non ſint plures formæ totales & adæquatæ, ac ſibi invicem non ſubordinatæ, *concedit*: Ita ut ſint plures formæ ſubordinatæ concedit; licèt autem in compoſito animato plures ſint formæ partiales mixti, ſcilicet forma carnis, oſſis, &c. Illæ tamen omnes ordinantur ad unicam totalem formam mixti conſtituendam.

conſtituendam, & hæc mixti forma ad animam ordinatur.

Inſtabis. Forma mixti totum conſtituit, ergo non eſt ampliùs in potentia ad ulteriorem formam: Ergo anima adveniens corpori nequit facere unum per ſe cum ipſo corpore.

Diſting. Totum conſtituit in eſſe corporis, *concedo*, in eſſe viventis, *Nego*, *conſequentiam pariter nego*. Licèt enim corpus ſit conſtitutum in eſſe corporis, ordinatur tamen ad animam tamquam ad formam, à qua debet recipere eſſe vivens; & ſic tam materia, quàm forma corporis ſe habent veluti materia ad animam.

Urgebis. Quod advenit enti, in actu eſt accidens; ſed omnia ſic adveniret, ergo eſſet accidens. *Diſting. maj.* Quod advenit enti in actu ultimatè ſubſtantialiter completo, eſt accidens, *Concedo*: ſecùs, *Nego*: Anima autem advenit corpori per formam mixti conſtituto, ſed eſſentialiter ordinato ad ulteriorem formam à qua fiat vivens.

Non tamen propterea anima eſt accidens.

Rogabis quânam ratione conſtet animam corpori, ſic conſtituto advenientem non eſſe æquè accidens, ac ſunt omnes illæ formæ quas accidentia ſolitò nominamus.

Reſpondet Doctor id conjici à poſteriori, ſcilicet formas illas dici ſubſtantiales, quæ quò plus proceditur in earum productione, eò ſunt nobiliores, accidentales autem, quæ fiunt imperfectiores: quandò ergo in compoſito forma adveniens eſt perfectior priori, ſignum eſt eam eſſe ſubſtantialem; dum verò eſt imperfectior, ſignum eſt eam eſſe accidentalem; hæc autem major vel minor perfectio dignoſcitur ex earum affectibus & effectibus.

Dices 2. Formæ partiales mixti educuntur vel ex eadem, vel ex diverſa potentia materiæ; non ex eadem, quia eandem partem informarent & eſſent ejuſdem ſpeciei; non ex diverſa, quia potentia materiæ eſt indifferens ad plures formas.

Reſpondeo eas educi de eadem potentia univerſali non particulari: duplex enim eſt potentia materiæ, una univerſalis quâ materia eſt indifferens ad omnes prorſus formas: alia particularis, quæ eſt ipſa materiæ pars ex qua hæc vel illa forma educitur: forma itaque carnis educitur de potentia particulari carnis & ſic de cæteris. Si plura deſideres conſule Doctorem laudatum: Faventinum theoremate 73. & P. Poncium, *diſp.* 38. qui hanc quæſtionem fuſiſſimè reſolvunt.

SECTIO SECUNDA.

De Anima vegetativa.

ANIMAM vegetativam idcircò præmiſit Ariſtoteles, quia hæc eſt omnium univerſaliſſima; cum nullum omninò ſit vivens, quod ipſam non involvat & complectatur. Præcipuas illius animæ operationes generationem ſcilicet nutritionem, & accreſſionem evolvimus, agendo de ſpeciebus motûs; quæ verò ſuperſunt expendenda, hic breviter ſub diverſis titulis proponemus. *Status Sectionis.*

§. I.

Quid ſit anima vegetativa, quæve ejus facultates.

Quid ſit anima vegetans. ANima vegetativa conſiderari poteſt vel genericè vel ſpecificè. Priori modò omnibus omninò viventibus competit; poſteriori verò ſolis plantis tribuitur; definiturque *actus corporis organici, potentiâ vitam vegetativam habentis.* Cujus definitionis particulæ, ex dictis de generali animæ definitione ſufficienter innoteſcunt.

Tres habet facultates. *Animæ* vegetativæ tres ex naturæ debitò competunt principes facultates, ſcilicet *nutritiva, accreſſiva & generativa.*

1. Eſt nutritiva. *Probatur* ex neceſſaria earum facultatum exigentia in omnibus viventibus. Omne ens naturali ſtimulante deſideriò ſui perpetuitatem & indeſinentiam appetit; unde cum ſubſtantia viventis, tùm ab externis cauſis, cùm ab interno calore continuò abſumatur; idcircò neceſſaria fuit in eo virtus & facultas, quæ illata damna reſarciret, & loco deperditæ ſubſtantiæ, novam reproduceret: hæc autem virtus eſt facultas nutrix, ergo eſt admittenda.

2. Accreſſiva. *Inſuper* cùm natura ſemper ab imperfectioribus ad perfectiora tendat, nec debitam ſuis operibus perfectionem & extenſionem ab ipſomet eorum formationis exordio concedit; idcircò neceſſaria fuit pariter in vivente virtus aliqua, per quam ad ſtatum naturæ ſuæ debitum deduceretur, & juſtam ſuis functionibus obeundis magnitudinem aſſequeretur.

3 Generativa. *Cum* autem viventia optatam ſui indeſinentiam non aſſequantur; imò continuæ corruptioni ſubjaceant; idcircò neceſſaria fuit generativa facultas, cujus ope optatam, quam in individuo obtinere immortalitatem non poterant, ſaltem in ſpecie vi ſuæ propagationis obtinerent.

Tribus his, præſertim nutritivæ, quatuor aliæ velut famulæ ſubſerviunt; ſcilicet *attractiva, retentiva, concoctiva & expulſiva.* Prima alimentum in varias corporis partes attrahit & deportat; ſecunda alimentum ſic deportatum retinet, ne aliò dilabatur: tertia idem alimentum alterat, immutat, & ſubtiliores ac puriores ejus partes ad animationum præparat: quarta tandem, craſſiores alimenti partes ad animationem ineptas, foràs ejicit, ne intùs ſubſiſtentes per ſui corruptionem viventi noceant. Aliis vocabulis eas aliqui indigitant; voluntque appellandas apponentem, aſſimilantem, agglutinantem & ſecernentem: verùm tota hæc diſceptatio grammaticalis eſt.

§. II.

Quomodò facultates illæ diſtinguantur.

OMnes facultates non realiter, ſed ſolùm formaliter ſunt diverſæ. *Tum*, quia non diſtinguntur realiter ab anima, ut ſupra probatum eſt: Ergo nec à ſeipſis; quæ enim ſunt eadem uni tertio, eadem pariter ſunt inter ſe. *Tum*, quia nullum apparet earum diſtinctionis indicium, ut patebit in argumentorum ſolutione. *Tum*, quia una eademque realis facultas nutritiva alimentum attrahit, coquit, ani- *Quæ non ſunt realiter, ſed formaliter diverſæ.*

mat, excrementa dejicit: quid enim neceſſum eſt variare potentias propter varia hæc munera ad ſolam nutritionem ſpectantia.

Eadem pariter eſt facultas nutriens & augmentans; non poteſt enim nutriri vivens, niſi per unionem ſubſtantiæ alimenti ad ſubſtantiam viventis; nec fieri poteſt talis unio, niſi pariter quantitas alimenti viventis quantitati nectatur; nec fieri poteſt hæc quantitatis conjunctio, abſque eo quòd vivens augeatur & creſcat: & conſectariè non eſt neceſſaria nutritivæ & augmentativæ facultatis diſtinctio, cùm utriuſque munus unica facilè obeat.

Eadem denique eſt nutritiva & generativa: nedùm quia expreſſis verbis id aſſerit Ariſtoteles 2. *de anima*, c. 4. *Cum eadem ſit vis animæ nutriendi & generandi*, &c. Sed præſertim, quia eadem facultas, quæ nutritioni inſervit, incumbit etiam generationi; nam vix aliter generat facultas, quàm ſemen conficiendo; (ut infrà dicetur) ſed nutritiva ſemen conficit, ſecernendo ſcilicet partes nutritivas ab excrementitiis, inter quas ſemen locum obtinet, ut paragrapho de nutritione probabimus.

Nec obſtat quòd ſemen diverſum ſit à termino nutritionis; quia varios & æquè diverſos effectus facultas nutritiva producit, nam animat alimentum vitâ expers; major autem eſt inter rem viventem & non viventem, quàm inter hanc & ſemen convenientia. *Inſuper* hæc eſt quæ ſanguinem, melancholiam, ſpiritus vitales, lac, adipem, *&c.* procreat, ex his autem aliqua ſubſtantialem inter ſe habent diverſitatem, æquè ac cum ſemine: ſi ergo hæc conficiat, cur non & illud.

Dices 1. Potentia generativa & accreſſiva, nec ſolis, nec omnibus, nec ſemper viventibus competunt; non ſolis, quia inanimata gignunt & creſcunt, ut patet de igne; non omnibus, plura ſiquidem ſunt viventia ſterilia, ut muli, Eunuchi & frigidi, *&c.* Non ſemper, quia pueris non ineſt virtus generativa, nec ſenibus: accreſſiva pariter deſinit, ubi vivens ad certum extenſionis terminum pervenit: Ergo illæ nec ſunt facultates vitæ vegetantis, nec à nutritiva realiter indiſtinctæ.

Diſtinguo primam partem. Generatio communiſſimè ſumpta, & quatenùs eſt productio ſubſtantiæ aliquô remanente ſubjectô; non convenit ſolis viventibus, *Concedo.* Generatio propriè dicta, prout eſt origo viventis à vivente in ſimilitudinem naturæ, non competit ſolis viventibus *Nego.* Quadruplex enim eſt diſcrimen inter generationem viventium, & vitæ expertium. 1. Vitæ expertia generant ſecundùm quamlibet ſui partem, ut patet de igne; viventia verò tantùm ſecundùm aliquas. 2. Vivens non generat, niſi ex præparato ſemine, quod ex ſubſtantia ſua decidit, ſecùs eſt de inanimatis. 3. Vivens nedùm generationis, ſed etiam nutritionis materiam ſuppeditat, ut conſtat ex ramuſculis, foliis & fructibus, quandiù arbori junguntur; id inanimata non tribuunt. 4. Denique generatio viventium fit à principio vitæ conjuncto, ſecùs de inanimatis.

Quadruplex diſcrimen inter generationem viventium & vitæ expertium.

Diſtinguo etiam ſecundam partem. Generativa facultas non competit omnibus perfectis viventibus, tam in actu ſecundo, quàm in actu primo, & imperfectis ſaltem in actu primo, *Nego*: Non competit omnibus imperfectis: in actu ſecundo, *Concedo.* Omnibus

enim viventibus ineſt generativa facultas, licèt in pleriſque ad actum non reducatur. Unde Ariſtoteles tres requirit conditiones, ut vivens ſortiri poſſit actum facultatis generativæ. 1. Debet eſſe perfectum, cujus defectu pueri generare non poſſunt, eò quòd natura priùs individui perfectioni, quàm ſpeciei conſervationi conſulens, totum alimentum impendit in nutritionem & accretionem illius. 2. Ut ſit integrum, cujus defectu Eunuchi & frigidi generare nequeunt; eò quòd illi careant vaſibus ad aſſervandum rorem prolificum neceſſariis; hi verò propter nativi caloris defectum, nec illum rorem prolificum formare, nec ex ſe decidere valeant. 3. Ut vivens non oriatur ex putri materia: verùm hæc ultima ſale indiget, plura enim ex putri materia genita viventia non ſunt infœcunda.

Diſtinguo pariter tertiam partem. Quandiù vivens nutritur, non creſcit, id eſt, non acquirit per nutritionem novas partes ſubſtantiæ, quibus annexæ ſunt novæ quantitatis partes, *Nego.*

Dices 2. Potentiæ, quæ diverſum habent objectum, diverſamque ſedem, realiter invicem ſecernuntur: ſed potentia generativa & nutritiva ſunt hujuſmodi; nam nutritiva per omnes viventis partes diffunditur, generativa autem incertis tantùm partibus ſedem obtinet: illa habet alimentum pro objecto, hæc autem rorem prolificum: Ergo, *&c.*

Diſting. antec. Potentiæ quæ diverſum habent objectum ſibi non ſubordinatum, *Concedo*, ſubordinatum, *Nego.* Objectum enim utriuſque facultatis eſt ſubordinatum: ſemen enim non conficitur niſi ex reſiduo alimenti. *Deinde* falſum eſt illas diverſis in corporis partibus reſidere; nutritiva enim ubique nutrit, etiam in illis partibus ad ſemen conficiendum deſtinatis: cum enim nulla ſit in vivente pars, quæ non vivat; nulla pariter eſt, quæ non nutriatur.

Dices 3. Facultas generativa vim habet efformandi membra, nutritiva verò non ita; neque enim corporis partem abſciſſam per alimentum uſquam reparari poteſt: Ergo hæ facultates ſunt realiter diverſæ.

Nego conſeq. Eadem enim virtus nata eſt efformare membra integra, non ubique nec ſemper; ſed alicubi, putà in matrice materna, & aliquandò, ut dentes in infantia.

Ex his collige 1. Facultates illas in diverſis ſpecie viventibus, ſpecie pariter eſſe diverſas, quippè cùm ad diverſos ſpecie effectus protendant; potentia ſiquidem nutritiva bovis, *v. g.* determinatur ad producendam animam bovinam in alimento; & generativa ad producendum ſemen bovinum, non autem equinum aut leoninum.

Quomodò animæ vegetantis facultates invicem ordinentur.

Collige 2. Tres illas facultates duobus modis poſſe invicem ordinari 1. Secundùm generationem. 2. Secundùm dignitatem & ſecundùm naturalem exigentiam: Ordine generationis, nutritio agmentationem, & hæc generationem præcedit, quia vivens priùs debet eſſe perfectum in individuo, quàm ſpeciei ſuæ conſervandæ ſtudeat; ſicque fit ut generare non poſſit, niſi naturalem ſtatum exceperit; nec creſcere niſi novam ſuſcipiendo quantitatem ſubſtantiæ alimenti conjunctam. Per primam operationem vivens ſibi conſulit; per ſecundam ſuo

naturali ſtatui, & per tertiam ſuæ ſpeciei. Ordine dignitatis generativa præcedit nutritivam, & hoc augmentativam: ea enim facultas cæteris eſt præſtantior, cujus objectum perfectius eſt; generativæ autem perfectius eſt cæteris: illa enim intendit bonum commune totius ſpeciei, ſcilicet illius propagationem: aliæ verò duæ bonum privatum alicujus individui intendunt, nutritiva quidem ſubſtantiam individualem conſervandam, accreſſiva verò ejuſmet quantitatem augendam.

§. III.

Quibuſnam inſtrumentis facultates illæ utantur in ſuis muneribus obeundis.

Quibus inſtrumentis illæ facultates utantur.

INſtrumenta illa ſunt quatuor: Primum, qualitates quas diximus priùs cuilibet ineſſe mixto; anima enim vegetans humore utitur ad conglutinationem, ſiccitate ad conſiſtentiam, frigore ad conſolidationem, & calore ad generationem; cùm enim viventia ſint mixta, habere debent qualitates elementares attemperatas, quibus utantur: in nutritiva, virtus attractiva operatur per calidum & ſiccum, cô ferè modô quô calx viva aquam attrahit: retentiva operatur per ſiccum & frigidum, ſic enim alimentum facilè continetur, ne diffluat: concoctiva per calidum & humidum, unde fit alimenti elixatio, quæ eſt alimenti concoctio optima: expulſiva denique operatur per frigidum & humidum; ſic enim alimentum excrementitium facilè fluit, cùm frigidum & humidum ſit grave, & aptum ad fluendum. Inter has tamen quatuor qualitates anima vegetativa potiſſimùm utitur calidô & humidô, ut aſſerit Ariſtoteles 2. *de anima, text. 41. lib. de diuturnitate vitæ, cap. 2.* ubi aſſerit calorem humoris participem eſſe vitæ inſtrumentum. Hinc vita ſolitò dicitur animæ permanſio in calido & humido; & mors caloris extinctio. Hinc pariter mortua animalia ſtatim frigeſcunt: unde Galenus aſſerit calorem innatum formare animal, formatum adaugere, & uſque ad obitum conſervare.

§. UNICUS.

Quid ſit calor naturalis.

Quid ſit calor naturalis.

DIco, quantùm ad nomen, calorem iſtum dici 1. *Vitalem*, quia ad vitam conducit. 2. *Primigenium*, quia viventibus unà cum anima tribuitur. 3. *Inſitum* vel innatum; quia nobiſcum naſcitur. 4. *Radicalem*, quia vitæ radix eſt, quâ avulsâ neceſſarium eſt animal interire. A Chimicis verò dicitur *balſamum naturale*, *ſulphur vitale*.

Triplex eſt.

Quantùm ad diviſionem. Triplex in animalibus calor reperitur, nimirùm *cæleſtis*, *elementaris & nativus*. *Cæleſtis* eſt, qui ab aliquo aſtrorum influxu, præſertim Solis, manat in viventia, quæ incaleſcunt. *Elementaris* eſt, qui ex elementorum congreſſione in viventibus aſſervantur. *Nativus* eſt, qui virtute ſeminis, unà cum anima in vivens transfunditur. An autem illi calores ſpecie differant, nec ne: affirmativam ſuſtinet Fernelius cum

pluribus Medicis, & nonnullis Philoſophis. Refragatur omnis Peripateticorum ſchola nec quidem immeritò: *Tùm*, quia ſi ſenſibus hac in re credimus, ejuſdem rationis percipiuntur; quis enim per tactum judicabit aquæ calorem ingeſtum fuiſſe ab igne aut à Sole: *Tùm*, quia idem ſuadet ratio; uterque enim calefacit, congregat homogenea, & heterogenea diſgregat: uterque eſt idonea diſpoſitio ad ignem concitandum, ut patet de reflexione radiorum ſolarium in ſpeculis concavis: unus ab altero augetur; aqua enim à Sole calefacta, ampliorem calorem ſuſcipiet, ſi igni ſuperponatur. Idem arbitror dicendum de vitali: *Tùm*, quia calor vitalis non ſecùs ac cœleſtis & elementaris, frigori contrarius eſt, & ipſum ſæpiùs extinguit, aut ab ipſo extinguitur: *Tùm*, quia elementaris vitalem auget, & viciſſim ab eo augetur; manus enim à Sole calefacta ampliorem calorem ſuſcipit, ſi igni approximetur: *Tùm*, quia calor elementaris eſt diſpoſitio ad vivens, ut conſtat ex Alexandrinis fornacibus, in quorum planitie ex ovis ſuperpoſitis, vi caloris pulli generantur, ut alibi notavimus: ſic animalia præ frigore moribunda reficiuntur, & penè effugiens anima reparatis igneô calore viribus, reducitur; ſic denique calidum innatum à ſanguine, & ſpiritu influente reſtauratur ac favetur.

Objic. plura 1. Calor elementaris vitalem pellit, animal enim nimiô ignis calore, vitam unà cum nativo calore deperdit. 2. Quædam viventia vitalem calorem habent, nullum tamen elementarem; ſic inter animalia ſunt piſces, ſerpentes, ſalamandra; *&c.* Inter plantas papaver, mandragoræ, *&c.* E contra plura calorem inſignem habent elementarem, nullum tamen vitalem, putà ſulphur, arſenicum, *&c.* 3. Calor animatus nutrit, auget, *&c.* quæ elementari non competunt.

Ad 1. Nego antec. Licèt enim *calor vitalis* ab igne pellatur, non idcircò ſunt contrarii: ſed calor ignis inimicus eſt vitæ, quâ ablatâ neceſſe eſt temperamentum, atque adeo calorem vitalem abſumi.

Ad 2. Nego antec. Quamvis enim illa animantia exiguum habeant elementarem calorem, aliquem tamen complectuntur, ut apertè colligitur ex eorum corruptione; intereunt enim ſi nimio frigore corripiantur; cum autem arſenicum, *&c.* ſuum calorem participet à cœlis, procul dubiò eandem ſpecie cum cœleſti calore in animantibus influente ſuſcipit; unde enim eſſet tanta cœlorum diſcretio, ut calorem ejuſdem ſpeciei omnibus viventibus, & alterius ſpeciei vitæ expertibus tribueret.

Ad 3. Dico calorem vitalem hos effectus non edere per nativam ſuam virtutem, ſed per virtutem animæ vegetalis, cui conjungitur; unde mirum non eſt, ſi ab anima calor ille ſejunctus eàdem præſtare nequeat, quæ præſtat cum ipſi conjungitur.

Calor nativus duplex diſtinguitur; unus *vitalis*, qui per totum corpus diffunditur, ineſtque viventi virtute ſeminis ab ipſomet formationis exordio: alter eſt *influxus*, qui à ſanguine & ſpiritu influente generatur ad reſtaurationem innati per corruptionem ſenſim abeuntis; quam ob cauſam (etſi minùs propriè) innatus quoque dicitur. Hic rurſùs triplex diſtinguitur: alius dicitur *natu-*

valis profluens, qui à jecore cæteris corporis partibus per venas communicatur, inſervitque cum ſanguine ad nutritionem : alius eſt *vitalis*, qui à corde per arterias reliquis partibus diſtribuitur, inſervitque ad vitales operationes : tertius denique *animalis*, qui à cerebro per nervos ad reliquas corporis partes tranſfunditur, & juvat ad motum & ſenſationem. Hi tres calores profluentes inſident ſpiritibus, primus ſpiritui ſubtili, ſecundus ſubtiliori, tertius ſubtiliſſimo.

---

§. UNICUS.

Quid, qualis & quotuplex ſit ſpiritus vitalis.

Quid ſit ſpiritus vitalis. NOmen *ſpiritûs*, ultra vulgarem acceptionem, quâ denotat ſubſtantiam materiæ & partium expertem; ſignificare prætereà corpora ſubtilia & imperceptibilia, quô ſenſu aër, ventus, exhalationes, vapores in Scriptura ſacra dicuntur *ſpiritus procellarum* : unde Philoſophi corpus tenuiſſimum, calidum, & purum ex tenui maximéque ſubtili ſanguinis portione genitum, quod eſt animæ cum corpore vinculum, *ſpiritum* nominaverunt.

Hujus exiſtentia probatur : *Tùm*, ex mutatione inſtantanea caloris, qui modò quaſdam corporis partes maximâ copiâ ſubit; modò eas deſerit, ut videre eſt in paſſionibus animæ; id autem fieri nequit, niſi ſubjectum ejuſmodi caloris ſit aliquod tenue, facilè mobile, ac proinde ſpirituoſum : patet etiam ex vaſis ſpiritui producendo & conſervando dicatis; hinc ligatæ arteriæ non pulſant ampliùs, eò quod actiones, quæ fiunt præſente ſpiritu, ipſo abſente deſinant.

Et quotuplex. *Illius ſpecies* varias diſtingunt Medici : aliqui enim quàmplurimos ſtatuunt ſpiritus, ſcilicet naturalem, vitalem, animalem, ſeminalem, viſorium, auditorium, olfactorium, guſtatorium, ſtomachicum, intellectivum. Alii tres tantùm diſtinguunt, nempè naturalem, vitalem & animalem : aliqui ſolùm animalem & vitalem; alii denique unicum ſtatuunt in cordis officina formatum, quem nutritivam nominant; quique pro diverſis operationibus quibus fungitur, illa varia nomina ſortitur. Quænam earum ſententiarum ſit verior, viderint Medici.

Eſſentia ſpiritûs ab Ariſtotele ſic aperitur; *Spiritus eſt qui in ſemine & ſpumoſo corpore continetur, cujus natura proportione reſpondet naturæ ſtellarum.* Per *ſpiritum* intelligit calidum innatum : Per *corpus ſpumoſum* intelligit humidum primigenium. Per *cætera*, aperit miram ejus ſubtilitatem, quæ aëream, imò & quaſi cœleſtem naturam obtinet; unde etiam eos ſpiritus eſſe quandam cœleſtem portionem in animalia diffuſam aſſerunt; quibus tamen non arbitror eſſe ſubſcribendum, cùm aliunde ſpiritus illi ſuam originem trahere apertè conſtet.

Quænam illius cauſæ. *Quantùm* ad cauſas : *Efficiens* eſt ipſum generans, quod dum materiam diſponit, vel animam ex ejus potentia educit, aut ſaltem unit per efficacitatem ſeminis calidi & ſpirituoſi, parteſque ſingulas viventis inter ſe connectit, calorem illum vivificum cum humido primigenio commiſcet. *Materia in qua* reſidet, ſunt omnes & ſingulæ viventis par-

tes : *Materia* autem *ex qua* nutritur, eſt humidum primigenium. *Forma* eſt ipſius tradita definitio. *Finis* eſt operatio vitæ, & animæ in corpore conſervatio.

Modus quô formantur illi calores, hic eſt, purior & magis aërea portio alimenti in ipſa concoctione perfecta, tranſit in tenuiorem ſanguinis ſubſtantiam, & à jecore adjuta ſuô calore innatô & permanente, ex illa tenuiori ſubſtantia ſanguinis producitur ſpiritus, ſeu calor naturalis influxus, ſanguini adhærens, cum quo per totum corpus diffunditur: hujus caloris maxima copia per venam cavam unà cum ſanguine in corde fertur, ubi denuò vi caloris cordialis accuratiùs concoquitur, & à ſuis fontibus deputatus, velut in aërem mutatur. A dextro cordis ſinu ad ſiniſtrum per tenuiſſimos meatus iterùm diffluit; ubi temperatur, & virtute caloris vitalis innati, & ipſi cordi inditi, fiunt ſpiritus vitales influxi, quorum maxima copia per arterias & anfractus ſinuoſos vehitur ad cerebrum, ubi iterùm magis attenuatur, hauſtôque ex naribus aëre temperatur, & virtute naturali cerebri, ac beneficio caloris innati permanentis in cerebro convertitur in ſpiritum, ſeu calorem animalem.

---

§. UNICUS.

Quid, & quale ſit humidum.

Quid ſi humidum radicale. QUantùm ad nomen: Nunc dicitur *radicale*, quia radicitùs ineſt membris & partibus, vel quia conſervat vitam, ſicut radix arborem: nunc *vitale*, nunc *primigenium*, nunc *naturale balſamum*; aliaque ſimilia ſortitur vocabula à Chymicis.

Quantùm ad exiſtentiam: Calor in viventibus ſolus eſſe nequit, nec cum ſola ſiccitate, eò quòd vivens ſit mixtum perfectum, nec cum nimio frigore, quia ab eo abſumeretur: Ergo debet eſſe cum aliquo humore.

Quantùm ad diviſionem: Triplex in animali diſtinguitur humor: unus *alimentitius*, qui de alimentis profectus in abditos receſſus corporum viventium recipitur, ubi nondùm in viventis ſubſtantiam mutatur, ſed illud inſtar roris aſperſi perfundit. 2. Eſt *elementaris*, quô tamquam viſco terrenæ corporis partes junctæ cohærent; & ſic humor, non tantùm viventibus, ſed omnibus mixtis etiam inanimatis competit. 3. Eſt *Oleoſus* & pinguis, ſingulis viventibus inſidens, & innati caloris alimentum præbens: id cernitur in ligno viridi recenter præciſo, ex quo ſi igni apponatur, humor quidam elementaris & aqueus effluit; & humor qui alimentitius eſt, prohibet quantùm poteſt, ne facilè comburatur: ſed humor viſcoſior & pinguior, qui primigenius & radicalis dicitur, ab igne depaſcitur; & quod ſupereſt de humore elementari, ligni combuſti partes adhuc conjungit, dum ſcilicet partes illæ continuè manent in carbone, qui licèt ampliùs inflammari non poſſit defectu humoris primigenei; adhuc tamen conſumi poteſt, & abire in cineres, ſi humor elementaris prorſus abſumatur. *Eſt triplex humor in animali.*

Quantùm ad definitionem: Si ſumatur humor cum ſuo ſubjecto rorido & viſcoſo, *Humidum radicale* *Definitio humidi radicalis.*

cale eſt illa ſubſtantia pinguis & oleoſa, quæ per viventis partes ſimilares diffunditur, ut innato calori pabulum præbeat.

Quantùm ad cauſas: Efficiens eſt generans. *Materialis* eſt ſubſtantia viſcoſa & pinguis, cui humor iſte adjacet, & quæ eadem eſt cum ſubjecto cui ineſt calor nativus, ut nimirùm calor & humor faciant mixtionem vitalem in omnibus viventis partibus. *Finalis* eſt operatio vitæ, & animæ in corpore conſervatio. *Materia ex qua* eſt ſemen & ſanguis menſtruus magis pinguis & humidus; unde fit ut quò minùs ob ortu ſuo diſtant animalia, eò molliora & humidiora eſſe ſentiantur, ut patet in pueris.

Cauſæ humidi radicalis.

Ratio eſt, quia quò minùs ab ortu ſuo diſtant, plus retinent de illo humido primigenio, quod ex ſemine & ſanguine ducitur: ætatis autem decùrſu evaporatur primigenium illud humidum; ſucceditque aliud per nutritionem comparatum, quod per nativum calorem continuò abſumitur, & per alimentum reparatur, quò fit ut animal in dies ſiccеſcat.

---

§. UNICUS.

Quid ſit alimentum.

Duplex eſt alimentum

NUtritivæ facultatis materia eſt alimentum quod duplex eſt; *indigeſtum* ſcilicet & *digeſtum*, ſeu remotum & proximum: *primum* eſt quod antequàm viventi aſſimiletur, plures patitur converſiones, & meliùs dicitur cibus, quàm alimentum. *Poſterius* eſt, quod proximè verti poteſt in aliti ſubſtantiam, qualis ſolitò ſanguis dicitur.

Alimenti remoti definitio.

Alimentum remotum ab Ariſtotele definitur *mixtum ſubſtantiale poteſtate vivens, partim ſimile, & partim diſſimile*, quâ in definitione quatuor involvuntur conditiones.

1. *Alimentum* debet eſſe *ſubſtantia*; accidentia enim non ſubſunt generationi ſubſtantiali quæ fit per nutritionem: unde fit ut nullum accidens poſſit eſſe nutritionis ſubjectum, eò quòd non ſit aptum ſuccedere in locum ſubſtantiæ deperditæ.

Dices 1. Species Sacramentales nutriunt, ut fatentur Theologi; non enim nutrit Chriſti corpus, nec tranſit in ſubſtantiam aliti; quippè cùm ſit impaſſibile & inalterabile: Ergo accidens nutrire poteſt. 2. Odores ſufficiunt ad nutritionem; nam, teſte Plinio, *lib.* 7. *cap.* 2. circa fluvium Gangem aliqui ſunt homines *Aſthomi*, id eſt, ore carentes, qui ſolis pomorum & florum odoribus ſuſtentantur. *Confirm.* Nam adverſus animi deliquium, res odoriferæ valent: *Inſuper* coqui parciori cibò indigent propter aſpiratum carnium odorem: Ergo ſolis accidentibus homines vivere poſſunt.

Species Eucharistiæ non ſunt per ſe nutritivæ.

Nego conſeq. Species enim Eucharisticæ per ſe non nutriunt: ſed ubi per nativum calorem eò uſque ſunt alteratæ; ut ſi adeſſet panis aut vini ſubſtantia, mutaretur in ſubſtantiam aliti, tunc primò deſinit adorandum Chriſti Domini corpus ſub illis ſpeciebus, & in ejus locum à Deo ſufficitur vel antiqua, vel nova ſubſtantia panis & vini, quæ in aliti ſubſtantiam convertatur.

Nullus odor nutrire poteſt.

Nego pariter ſolos odores nutrire poſſe ratione ſui, cum ſint accidentia, nec ratione ſui vehiculi; quia

alimentum trahi debet ad ventriculum, odor autem cerebrum petit; idcircò vel nugæ ſunt ea, quæ refert Plinius, vel ſi vera ſint ſatiùs arbitror eſſe dicendum, ſubtiliores corporum odoriferorum partes, unà cum odoribus aſpirari, & in ventriculum ad nutritionem defferri: ſic coqui parciori cibô indigent; quia virtute ignis ſuſtentantur ex cibis quos ſenſim ſine ſenſu aſpirando digluriunt. Odor idcircò valet adverſus animi deliquium, quia ex rebus odoriferis tenues halitus emittuntur, qui torpeſcentes ſpiritus excitare, & ad ſua munia promovere poſſunt.

2. *Conditio* eſt, ut alimentum ſit *mixtum*; elementum enim purum, ut vult Ariſtoteles 2. *de generat. cap.* 8. *lib. de ſenſu & ſenſibili, cap.* 5. non poteſt eſſe alimentum: cujus rei rationem communiter repetunt, ex eo quòd elementum habeat qualitates nimiùm intenſas, quæ viventi nocerent, potiuſquàm prodeſſent; nihil tamen vetat ex pluribus elementis extra ſtatum naturalem poſitis, & invicem confuſis, alimentum viventi confici, ut in herbis radicibuſque conſtat, quæ aquâ & terrâ invicem conjunctis nutriuntur.

3. *Conditio*, ut alimentum ſit *potentiâ vivens*, id eſt, idoneum, ut per alterationem in ſubſtantiam viventis mutetur in ea quantitate & mole, quæ neceſſaria eſt. Talia non exiſtimantur eſſe metalla: nam nec Strutio quidem ferrum convertit in ſe, ſed tantùm aliquantùm alteratum egerit, idem dicendum de auro, quod beneficium homini eſt, non enim in ejus ſubſtantiam tranſit; ſed cùm per ſuas qualitates profluerit, deinde cum excrementis purgatur.

Si verò objicias aurum cæteraque metalla in fragmenta adeò tenuia reſolvi poſſe, & lapides in ſubtilem adeò pulverem conteri, ut ſumptâ eorum exiguâ parte, convertatur in vivens. *Reſpondebo* 1. Ejuſmodi pulverem vel fragmenta potiùs in excrementum quoddam convertenda, quàm in ſubſtantiam viventis; atque etiamſi in vivens converterentur, non fore tamen alimentum, quod tale nomen non obtinet, niſi in ea quantitate quæ viventis refectioni ſufficiat, facilè convertatur.

De venenis, vix quidquam certi poſſum ſtatuere; nam quæ nocent hominibus, ſunt aliis animalibus pergrata alimenta; veſcuntur gallinæ araneis, ſturnus cicutâ, *&c.* Non refero plures homines, qui alimentis venenoſis fuere delectati.

4. *Conditio*, ut alimentum ſit viventi *partim ſimile*, *partim diſſimile*; quod ut pateat ſciendum eſt, alimentum aliud eſſe remotum & indigeſtum, quod ore excipitur; aliud proximum & digeſtum, quod ſanguis eſt potiſſimùm: debet ergo utrumque eſſe diſſimile ſubſtantiâ cum eo, in quod proximè convertitur; ait enim Philoſophus 2. *de generat. textu* 76. & 3. *de anima textu* 45. nutritivum eſſe debere diverſæ ſubſtantiæ ab eo quod nutritur. Sed debet eſſe ſimile in temperamento, id eſt, prædirum qualitatibus non omninò diſcrepantibus à natura viventis, ſed ab ea ſeparabilibus.

Differt autem alimentum à medicamento, in eo quòd vel viventi augendo, vel partibus reparandis adhibeatur; medicamentum verò

reparandô corporis temperamentô à propria conditione dejectô : aut certè in eo quòd vivens probè affectum plus agat in alimentum, quàm ab eo patiatur; medicamentum è contra plus agat in vivens, quàm ab eo patiatur.

Alimenti neceſſitas ex triplici capite.

Illa alimenti neceſſitas triplici potiſſimùm capite oritur: 1. Quòd vivens creſcere debet, & ad juſtam molem augeri. 2. Ex eo quòd impedienda ſit corruptio, quàm calor nativus inferret in partes viventes, niſi haberet ſubjectum alimentum in quod ageret. 3. Denique neceſſarium eſt alimentum reparandis partibus continuâ corruptione effluentibus. Hæc autem alimenti neceſſitas non eſt æqualis in omnibus viventibus; plura ſunt quidem animalia, quæ omni cibô abſtinent diuturnô tempore, puta, *urſa*, *ſtelliones*, *glires*, *crocodili*, *camelion*, *ſalamandra*, quæ idcircò diù cibô abſtinent, quia in ipſis exiguus eſt nativus calor, & maximè abundans viſcoſa & oleoſa matrices, quæ ſcilicet nativo calori pabulum ſuppeditat. Plures ſunt alii homines qui diù nullô aſſumptô cibô, vixerunt; ſic adorandus Chriſtus, Moyſes & Elias, aliique non pauci viri ſanctiſſimi, integros quadraginta dies jejunos duxerunt; ſed hæc abſtinentia, non virtuti naturali, ſed divinæ tribuenda eſt.

---

§. UNICUS.

Quid ſit fames & ſitis.

Fames ab Ariſtotele 2. *de an. textu* 28. definitur *appetitus calidi & ſicci*: Sitis verò *appetitus frigidi & humidi*: Ex Galeno autem *fames eſt dolor ventriculi, movens ad appetitum calidi & ſicci.* Pariter *ſitis eſt dolor ventriculi movens ad appetitum frigidi & humidi.* Quæ definitiones, ut pateant,

Quid ſit fames & ſitis.

Adverte 1. Naturam indidiſſe ventriculo exigentiam duplicis humidi, unius quidem ſolidioris, & magis conſiſtentis, quem nonnulli chiloſum vocant; alterius raridi, tenuis, & magis frigidi, quod cum altero collatum frigidum & humidum dici poteſt, aliud autem calidum & ſiccum: Hæc autem exigentia ſi adſit cibus & potus, quieſcit; ſi deſit, tum ventriculi partes circa ſtomachum, ſeu ſuperius orificium ſeſe contrahunt, & mutuò ſibi plicatæ, altera alterius humorem agit, inde naſcitur alteratio & dolor; qui beneficio imaginationis repræſentatus appetitui, duplicem in eo paſſionem excitat, unum fugæ talis doloris, alium proſequutionis, quâ cibus & potus appetuntur.

Quomodo fiant

Et invicem diſcrepent.

Adverte 2. Hoc eſſe diſcrimen inter ſitim & famem; quòd qui ſitit, duo deſiderat, ſcilicet refrigerationem & alimentum; qui verò eſurit unum tantùm. Hinc magis urget ſitis, quàm fames; & vinum magis ſitim extinguit, quàm aqua, quia aqua cùm ſit elementum, non alit; vinum verò & alit & refrigerat. Hinc facilè colliges rationem cur homines frigore correpti, ſitiant; quia nempè calor ad cor ſeſe colligens viciniores partes, & præcipuè ventriculi orificium exſiccat: hàc etiam ratione hydropici, licèt abundent humidô, ſemper tamen ſitiunt, quia licèt multum ſit humoris in inferiori parte ventriculi, illius tamen orificium eſt aridum, inflam-

matum, ac ſalſo humore perfuſum.

---

§. I.

Quid ſit ſemen.

POtentiæ generativæ materia eſt *ſemen*, quod (ſi Philoſopho credimus, 10. *de generat. animal. cap.* 18.) *eſt excrementum quoddam, ſive ſuperflua quædam pars alimenti, poſt tertiam concoctionem ad opus generationis deſtinata.*

Quid ſemen animalis. *Quam* definitionem ut colligat, ſic ratiocinatur, *cap.* 18. Quidquid eſt in vivente, vel eſt pars ſimilaris aut diſſimilaris, vel alimentum vel excrementum: Excrementum vel eſt naturale, quô omnibus ejuſdem ſpeciei individuis ineſt, & certas habet vias, per quas ejiciatur, ut ſunt *flavabilis*, *urina*, *feces*, &c. vel eſt præter naturale, cui ſcilicet ipſa non competunt, ut ſunt apoſthemata. *Inſuper* naturale; vel eſt inutile, quod ſcilicet in prima concoctione ſecernitur, ut craſſiores alimenti partes; vel eſt utile, quod in tertia coctione ab alimento puriſſimo, nimirùm ſanguine ſegregatur, quodque nonnumquam in *Quomodò formetur.* pabulum viventis cedit, dum alimentum commodius non ſuppetit. Semen non eſt pars ſimilaris, cùm ex eo permanente, & incorrupto nulla pars diſſimilaris coaleſcat; neque etiam diſſimilaris, quia eſt corpus homogenæum; neque alimentum, quia ad nutritionem non ordinatur; neque excrementum præter naturale, cùm in omnibus individuis benè affectis locum habeat, certaque vaſa, in quibus contineatur, & vias per quas egrediatur, habeat; non denique excrementum naturale inutile: *Tùm*, quia finem habet à natura propoſitum, nimirùm generationem fetùs. *Tùm*, quia in ægris, ubi excrementa inutilia abundant, nullum ferè ſemen eſt: ergo reſtat ut ſit excrementum inutile.

His refragantur Medici, contendentes ſemen non eſſe excrementum: *Tùm*, quia eſt aliquid in animali præſtantiſſimum: *Tùm*, quia à natura maximè intenditur, & peculiari virtute ad ſpeciei conſervationem ordinatur, non ſecùs ac ſanguis ad nutritionem individui: ſed his immeritò obganniant, quippè cùm hôc tantùm ſenſu ab Ariſtotele dictum fuerit excrementum, quod ex parte ſanguinis ad nutritionem ſuperflui conficiatur. Aliam ſeminis definitionem habebis traditam à Doctore, & à nobis expreſſam in quæſt. de generat.

Cauſæ ſeminis ſunt quidem *diſpoſitiva* temperamentum, quod cùm ſit heterogeneum, inde etiam fit (ſi Medicis credere liceat) ut ſemen ſit pariter heterogeneum, & habeat aliquas partes calidiores, alias frigidiores, aliquas leviores & aëreas, alias graviores & magis terreſtres. *Quæ ſint illius cauſæ.*

Efficiens eſt anima per potentiam generativam, concurrente temperamentô vaſorum ſpermaticorum, nec non & nativô calore.

Materia eſt ſanguis & alimentum nutritioni ſuperfluum; unde fit ut in pueris, ſenibus & jejunis hominibus: vix ſemen reperiatur; eò quòd alimentum in nutritionem totam inſumatur. *Finalis* eſt ſpeciei conſervatio.

Formalem ſeminis cauſam Medici quidem dicunt eſſe animam,

contendentes ſemen, prout etiam animali deciſum, & ſejunctum eſſe animatum: ſed refragantur omnes ferè Peripatetici, & meritò quidem: *Tùm*, quia anima eſt actus corporis organici, *&c.* Semen autem non eſt corpus organicum: *Tùm*, quia nulla vitalis apparet actio in ſemine; non enim nutritur, nec creſcit vitaliter, ſed tantùm per juxta-poſitionem; quia nec poros habet, cùm ſit humor; nec alimentum recipit, cùm ſit nutritionis reſiduum. *Tùm*, quia ſi viveret ſemen, quatenùs ab animali deciditur, procul dubiò viveret vitâ ipſius animalis, ſed hoc eſt abſurdum; nam ex inde ſequitur ſemen eſſe ſenſitivum, imò & rationale, dum ab hominibus deciditur, quod ſi quid ſit abſurdius, certè neſcio.

---

§. II.

Vndenam ſit natorum cum parentibus ſimilitudo.

Vnde filiorum cum parentibus ſimilitudo.

DIco 1. Similitudinem quoad ſpeciem provenire ex ipſiuſmet agentis natura, & operationis fine: etenim generans idcircò generat, ut ſuæ ſpeciei conſervationi conſulat, eamque perpetuitatem, quam in individuo non obtinet, mediante ſemine propagativo, in ſpecie ſaltem obtineat.

Dico 2. Similitudinem quoad individuum plures habere cauſas & principia. 1. Petitur ab ipſiuſmet ſeminis temperie; nam ut habet Ariſtoteles, 4. *de gener. animar. l. c.* 3. Nonnumquam partus eſt ſimilis patri, aliàs matri, aliàs majoribus, aliàs verò nulli ex iis. Cujus ſimilitudinis aut diſſimilitudinis ratio petenda eſt ex varia ſeminis natura & virtute; unde fit, ut cùm maſculus præcipuum ſit generationis principium, ſimilem ſibi partum ſæpè procreet, nedùm in ſpecie, ſed & in ſexu & figura, ſi ſemen ab eo decidens debitè ſit attemperatum; ſi verò emittat debile, ita tamen ut prævaleat ejus virtus ſupra ſemen à fœmina decidens, maſculus quidem naſcetur, ſed matri ſimilis: vel ſi matris nequidem ſimilitudinem poſſit aſſequi, ſimilis erit partus vel avo vel proavo; eò quòd dum ſemen ab immediatis parentibus deciſum minùs eſt efficax, tunc prævalet avorum virtus in ipſis parentibus inſidens: ſi autem hæc virtus pariter ſit infirmior, tunc nulli ex parentibus fetus erit ſimilis, ſed aliam referet effigiem, ſecundùm accidentium concurſum, & ſeminis temperiem, copiam aut defectum.

Si verò maſculi ſemen ita ſit debile, ut à fœmineo evincatur, tunc naſcetur fœmina: ſed patris effigiem referens; naturâ majorem imitante perfectionem, quantùm fieri poteſt, ita ut ſi ſexum non habeat, effigiem aſſequatur, quam ſi obtinere nequeat, matrem referet, à qua ſi deficiat, alicui ex progenitoribus fiet ſimilis, aut ſpecialem formam obtinebit.

Quomodo oriantur morbi hereditarii.

Dico 3. Morbos hæreditarios oriri ex generantium intemperie: ſicut enim plantæ Soli, in quo naſcuntur ſuccum, & qualitatem, ac virtutem retinent; ita pariter ſemen, & vis formatrix multùm accipiunt de corporum indole, affectionibus, & qualitatibus, unde excipiuntur.

Et maculæ nativæ in fetu.

Dico 4. Maculas & notas quas fetus ſecum naſcentes deferunt, & viventes retinent, oriri potiſſimùm

ab imaginatione ; cùm enim imaginatio plurimùm valeat in appetitum ſenſitivum, ut conſtat experientiâ eorum qui ex imaginatione, & averſione rei fetidæ, nauſeam è ſtomacho patiuntur; inde fit ut imaginatio matris appetitum commoveat, hic in corpore ſpiritus, humores, & conſequenter potentiam uteri; ac proinde vim formatricem excitat, quæ excitata hos effectus fetui adhuc tenello imprimit. Ea ſiquidem eſt imaginariæ facultatis vis & potentia, ubi mulier fixiùs quid intuetur, ut ſimile quiddam conſpectis rebus emoliatur; adeò ut infanti varias rerum formas induci contingat, ac nævos, lentigines, lituras, verrucaſque imprimi, quæ non facilè eluuntur; ſic enixæ fetum maximè formationis tempore ex leporis obtutu: infantes interdùm edunt labello ſupremo bifido ac bifurcatim diſſecto; ſimili ratione nonnulli ſinus exiſtunt repandiſque naribus, ore diſtorto, labris indecorè prominentibus, totoque corporis habitu deformi, quod mulier conceptûs ac geſtationis tempore, oculis totâque mente ac cogitatione in monſtroſas quaſdam ſpecies fuerit defixa. Tale quiddam in reliquis animantibus elaborare ſolent naturæ artifices, objectis ſub ipſo conceptûs momento variarum rerum coloribus: quo ſtratagemate aſtuque uſus Jacob, *Geneſ.* 30. cui poſtmodum *Iſraël* nomen inditum, paſſim ſtratis objectiſque virgultis, quibus cortices ademerat maximam gregis partem cum ſe inirent, maculoſo tegmine, varioque ac verſicolore vellere præſtitit. Sic picturatas alites, ſic canes equoſque ſcutulatos ac maculatos p[illegible]ficimus; quod naturæ artificium, omneſque ſimilitudinis rationes ac cauſas exactiſſimè expreſſit his propemodùm verbis *Plinius*, *l.* 7. *c.* 12. Similitudo in animo menteque eſt reputatio in qua multa creduntur fortuita pollere, viſus, auditus, memoria, comprehenſæ hauſtæque ſub ipſo conceptu imagines, tam ſubitò oborta cujuſque rei cogitatio effingere ſimilitudinem, formaſque miſcere creditur; hinc alios avorum, alios patrûm, pleroſque autem cognatorum effigiem oſtentare. Ideoque plures in homine, quàm in reliquis animantibus differentiæ ac diſcrimina, quoniam cogitationum velocitas animique celeritas, atque ingenii varietas multiformes notas exprimit, cùm cæteris animantibus animi ferè ſint immobiles ſtabileſque atque in ſuo cuique genere ſimiles. Quo fit ut mulieris imaginatio alienam formam, atque aſtitiam effigiem infanti inducat, nullaque in parte gignenti ſimilem. Inde pariter eveniunt monſtruoſi illi partus quot interdùm mulieres ex conſpectis objectis edunt: de quibus videndus eſt Licetus, lib. integro de monſtris, ubi eorum formationem, non ſolùm in vim ſeminalem, ſed præſertim in imaginariam & exorbitantem mulierum facultatem refundit.

---

§. UNICUS.

Quid ſit vita.

TAmetſi nihil in rerum natura nobis debeat eſſe *vita* pretioſius; utpotè quæ bonorum omnium præſtantiſſimum eſt, & ſine quo cæteris bonis frui non licet; nihilominùs tamen eò abſtruſior eſt, & *Vita definitio.*

explicatu difficilior vitæ natura, quòd de hoc argumento pauca duntaxat hactenùs tractaverint Phyſiologi, eaque varia, & non admodùm forma. Inde factum eſt, ut tot penè exſtiterint de vitæ natura & definitione diverſæ ſententiæ, quot Auctores, qui hac in re operam & ſtudia poſuerunt. Singulorum opinionem integro volumine refert & refellit doctiſſimus *Fortunius Licetus Genuenſis*, celeberrimus Philoſophus & Medicus, ex quo ea quæ ſequuntur, aliqua ex parte delibanda cenſuimus.

Profert in primis eorum opinionem, qui vitam cum *Simplicio*, *comment. in lib. Ariſt. de an.* vitam dicunt *eſſe ipſam animæ vim*, *& eſſentiam abſolutè ſumptam*; vel cum Theophilo Zimara, *comment.* 3. *animam in actu primo*. Verùm aberrant à ſcopo: ſiquidem vita non minùs corpus, quàm animam ſpectat, anima ſiquidem vivificat corpus illud informando; corpus autem vivificatur, & dicitur vivum animam excipiendo: unde vita animam ſimul & corpus connotat, ſicut extrema relationis ab ipſa connotantur. Porrò quemadmodùm relationis extrema non ſunt ipſius eſſentia, ita nec anima nec corpus ad vitæ naturam formaliter & præcisè ſpectant, ſed ſunt tantùm illius connotata. *Accedit* quòd ſi vita foret eſſentia, vel actus primus animæ, immortalis & incorruptibilis eſſet, ſicut & ipſa anima.

Quamobrem idem *Simplicius* aliter animam definit *principium internum motûs*. Verùm hæc etiam definitio minùs eſt conſentanea: enim verò vita eſſet principium motûs paſſivum vel activum; ſi dicatur principium paſſivum, nullum erit diſcrimen vitam inter & naturam, quam etiam principium eſſe motus in prima parte Phyſicæ demonſtravimus. Si verò dicatur principium activum; jam vita non erit viventibus propria, ſed etiam communis vitæ expertibus, putà elementis & mixtis; quippè cùm uniuſcujuſque forma, atque innata gravitas & levitas ſint principium internum & effectivum motûs. *Accedit* quòd inter vitæ operationes connumerentur intellectio & volitio, quam nullò pactò motum aſſeverare poſſes, dicente Ariſtotele, 7. *Phyſ. t.* 20. *contemplari & addiſcere non eſſe alterationem neque generationem.* Et 2. *de an. t.* 48. *Intelligere aſſimilari cuidam quieti, & ſtatui magis quàm motui.* Si tamen intellectio motûs interdùm appelletur, id non niſi metaphyſicè, ſeu per tranſlationem, & admodùm impropriè.

Nec officit quòd Ariſtoteles 2. *de an. t.* 2. dicat in vivente tres tantùm eſſe ſubſtantias, *animam* ſcilicet, *corpus* & *compoſitum* ex iis: nam Ariſtoteles ibi loquitur de ſubſtantiis, quæ realiter inter ſe differunt; ſunt enim tantummodò tres ſubſtantiæ in vivente realiter ad invicem diverſæ, anima nempè, corpus & compoſitum ex his; atque iſta diſtinctio ſubſtantiæ ſat erat Ariſtoteli tunc venaturo definitionem animæ. Cæterùm abſolutè quatuor ſunt ſubſtantiæ in vivente; nam ultra prædictas, quæ ſunt ſubſtantiæ tres ad invicem diverſæ, quaſi tres res, quarta eſt illa ſubſtantia, quæ nuncupatur eſſentia viventium ſeu eſſe viventibus. Ita enim Ariſtoteles, 3. *de an. t.* 9. aliquandò in aqua & carne præter materiam, formam & compoſitum ex his, po-

nit aquæ eſſe, & carni eſſe, veluti quartam quandam ſubſtantiam, quam alio nomine *quidditatem* appellare conſuevimus; eſt autem *quidditas*, non materia, non forma, non compoſitum ex his, ut caro vel aqua, ſed rei eſſentia pura, quam pleriſque formam totius appellare placuit.

Vita à nonnullis aliis dicitur *anima in actu ſecundo*, ſive *operatio animæ*. At quis credet vitam eſſe adeò incertam, variam, atque mutabilem, ac ſunt operationes animæ. *Deinde* vita eſt quid ſubſtantiale, non verò merum accidens, ut operatio animæ. *Inſuper* priùs eſt animal vivere, quàm operari.

Albertus Magnus, *lib.* 2. *de an. t.* 1. *c.* 6. dicit animam *eſſe actum internum*, ſive *perfectionem eſſentialem immediatè productam ab anima in corpus*: ſed minùs appoſitè. Non aliam enim perfectionem anima primariò communicat corpori, quàm ſeipſam per modum formæ informantis; quælibet autem alia communicatio ſecundaria ad rationem formalem vitæ inferri non poteſt: ſed quælibet fuerit emanatio illa animæ in corpus, cùm ſit in perpetuo fluxu, & ſemper in fieri, non pertinere poteſt ad eſſentiam vitæ, cujus eſſe eſt permanens, & actu extra ſuas cauſas ſubſiſtens.

Plerique vitam per operationes & facultates animæ deſcripſerunt, ut Galenus, *lib.* 2. *de an. c.* 3. *Facultatem quandam animæ*, *aut facultatis operationem*: Medicorum ſchola frequentior actionem facultatis vitalis à corde in corpus univerſum influentis. Pernumia in ſua Phyſ. *lib.* 4. *cap.* 2. *Cumulum omnium operationum animæ.* Albertus Bottonus de vitæ conſervatione, *cap.* 25. *Totius animæ genericam & indefinitam operationem & communionem quandam omnium operationum vitæ*: Avincennas Arabum Princeps, *lib. de an. cap.* 1. in fine: *Perfectam quandam corporis habitudinem ad operandum.* At omnes iſtæ definitiones in hoc peccant, quòd non fiant per id quod primò & per ſe concipitur in natura vitæ, ſed per effectus & operationes aut proprietates vitam præſupponentes.

Intentum in ſcopum rectiùs collimare ſe putant Fernelius, *lib.* 5. *cap.* 16. *ſuæ Phyſ.* ubi deſcribit animam *conſervationem omnium facultatum & operationum animæ in corpore*; Ludovicus Vivez vitam definit *conſervationem inſtrumentorum animæ*: Sed cùm facultates animæ & ejuſdem inſtrumenta peculiare ſuum eſſe habeant, habent & ſui conſervationem diſtinctam, prærequiſitam quidem ad vitam, ſed naturam ejus non conſtituentem. *Argenterius in* 2. *ar. Medic. Gal.* exiſtimat vitam nihil aliud eſſe quàm *modum eſſendi rerum animatarum*, *cauſatum ab animæ præſentia*, ſive *ſubſiſtentiam & permanentiam rerum viventium*, cui conſentit Joſephus Licetus *in* 1. *dialog.* quos de nobilitate præcipuorum hominis membrorum conſcripſit, ubi dicit vitam eſſe *ipſam rerum animam habentium eſſentiam & exiſtentiam*: At omnes illæ vitæ notiones non ſatis accuratè naturam illius explicant, ut apparet legenti.

Rectiùs ſapere videntur, à quibus definitur vita, *conſiſtentia & permanſio naturalis animæ in corpore organico ab ea informato*, *mediante & juvante calore naturali.* Dicitur *conſiſtentia animæ in corpore*, ut

vita diſtinguatur ab ortu & generatione, quæ eſt prima animæ cum corpore conjunctio. Additur *naturalis*, ut corpus naturaliter vivum diſtinguatur ab illis corporibus quæ ab animabus beatis aliquandò, & ad tempus iterùm informantur, & viva rursùs apparent: hæc enim vita ipſis non eſt naturalis, ſed præter naturæ ordinem & vires. Sequitur *animæ cum corpore*, ut vita corporea, de qua ſolùm hîc agitur, à ſpirituali ſecernatur. Adjicitur *cum corpore organico ab ea informato*, ut corpora verè viventia diſtinguantur ab apparenter viventibus, qualia ſunt ea quæ dæmones interdùm fabricant aut aſſumunt, & quæ movent, non ut formæ informantes, ſed duntaxat ut cauſæ aſſiſtentes & moventes. Concluditur tandem *mediante calore naturali*, quô anima conſervatur in corpore, quia ejus beneficio organa vegetantur. *Hinc* corpora artificialia & machinæ mechanicæ animalia referentes, quamvis moveantur, non propterea dicuntur vivere. *Hinc* mors dici poteſt *diſſolutio animæ à corpore defectu nativi caloris.*

---

§. UNICUS.

Quid & quotuplex ſit ætas.

ÆTas vulgò definitur *intervallum vitæ, quo vivens ſecundùm naturæ legem inſignitur, mutatur.*

Pluribus modis tùm à Medicis, tùm ab Aſtrologis, tùm à Philoſophis diſtinguitur. Aſtrologi enim in ſeptem partes eam dividunt juxta ſeptem planetas animalium nativitati & vitæ præſentes. Medici cum Galeno & Hypocrate hominis vitam quatuor ætatibus circumſcribunt; ætates autem dicunt eſſe ſpatia vitæ diverſa, in quibus notabiliter immutatur viventis conſtitutio. *Ejus varia diviſio.*

Sed meo judicio eam optimè partiuntur Philoſophi, juxta triplicem viventis mutationem calidi & humidi: tres enim præcipuè occurrunt iſtius temperamenti variationes, quarum occaſione tria humanæ vitæ ſtatuuntur tempora, nimirùm *Pueritia*, *Juventus*, *Senectus*. Pueritia eſt quandiu humidum & calidum copiosè abundant in vivente: Juventus cùm utrumque moderato in ſtatu ſiſtitur: Senectus verò cum utrumque deficit & marceſcit. *Quid ſit pueritia, Juventus, & Senectus.*

Pueritia priores annos viginti quinque amplectitur, eaque quatuor in partes ſubdividitur, ſcilicet in infantiam, quæ ad 3. 4. in nonnullis ad 7. annum protenditur: Pueritiam, quæ ad 10. aut ad 14. extenditur: Pubertatem ad 18. Adoleſcentiam verò ad 25.

Juventus dividi poteſt in juvenilem, & virilem ætatem: Prior perſeverat à 25. anno ad quadrageſimum. Poſterior ab eo tempore ad 55.

Senectus item duplex ſcilicet media inter virilem & ſenectutem, quæ ad 55. uſque ad 65. durat. Ultima, quæ ſolitò decrepita dicitur; incipit ab anno 65. vel in aliquibus à 70. Imò etiam ut mihi videtur probabilius, in nonnullis ab 80. incipit, & reliquos vitæ dies complectitur; non enim determinata eſt ſingulis hominibus eadem ingenita virtus, in quibuſdam enim virilis diu, in aliis autem minùs perſeverat. Sed ubi omnes etiam optimi temperamenti 80. annum tetigerunt, *Senectus duplex.*

nihil ampliùs ſupereſt, niſi labor & dolor, ex Pſalm. 39.

Petes: Utrum unicuique mortalium ita præfixus ac determinatus ſit vitæ terminus, ut nullâ arte, nulliòve humanô mediò & auxiliô, poſſit ulteriùs prorogari.

Reſpondeo cuique hominum fixa & determinata eſſe à Deo ſubſiſtendi ſpatia, quæ nullus mortalium tranſcendere, & ulteriùs proferre poſſit, ita teſtante hominum patientiſſimo, *c.* 14. *Breves dies hominis ſunt, numerus menſium ejus apud te eſt; conſtituiſti terminos ejus, qui præteriri non poterunt:* Cui concinens Regius Vates, *Pſal.* 36. ait: *Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos*; hoc eſt, habes numeratos & præfixos vitæ meæ dies, quibus nec adjicere quidquam nec detrahere licet. *Hinc* ſanctus Paulus, *Act.* 17. ait: *Deus fecit ex uno homine omne genus humanum inhabitare ſuper univerſam faciem terræ; definiens ſtatuta tempora, & terminos habitationis eorum.* Unde quidquid agat homo, quidquid moliatur, etſi peritiſſimorum Medicorum omnium artem adhibeat, exhauriat Pharmacopolia, aurum & uniones deglutiat, ut vitam ſuam proroget: tamen ne horulam, ne momentum quidem iis adjiciet, quos Deus ei præfixit.

Nihilominùs tamen, quoniam ait Eccleſiaſtes, *c.* 9. *Neſcis homo finem ſuum*, pro viribus debet eniti, ut ſe morbi, & imminentis mortis periculis ſubducere tentet: niſi enim ita eſſet naturâ comparatum, inquit Levinus Lemnius, *in lib. de vitæ termino*, ut quiſque captata quaquâ occaſione ſeſe periculo ſubducat: Fruſtrà Chriſtus pro tempore, & quia ſic expediret negotio Evangelico, ceſſiſſet furori Judæorum, qui ſemel atque iterùm ſaxis ejaculandis in illum erant armati: Fruſtrà ac ridiculè Paulus Sportâ per Damaſcimœnia elapſus, conjuratorum manus effugiſſet: Fruſtrà David Palabundus Saülis, atque aliorum inſidias declinaſſet, ac diverſis itinerum ambagibus inſequentes eluſiſſet: Fruſtrà Magi oraculi inſtincti, diverſâ viâ remigraſſent in Patriam: Fruſtrà Joſephus ſuæ ſuorumque incolumitati conſulturus, clanculùm cum Matre Virgine Puerum in Ægyptum ſubduxiſſet: Fruſtrà Elias furentem atque omnibus Vatibus infeſtam Jeſabelam devitaſſet, nec centum Prophetas in ſubterraneis pecubus abdidiſſet, quos ad mortem furibunda mulier crudeliter venabatur. Cùm igitur nobis ſit naturâ inſitum, ut noxia & quæ in perniciem noſtrique interitum vergant, declinemus; conſequens eſt, ut ſalutaria quoque, & quæ tuendæ valetudini, fovendoque ac conſervando corpori ſunt accommoda amplectamur; eo enim & naturæ ductu impellimur, & de inſtituto provocamur. Sic ſapiens Medicum acceſciri vult ingruentibus morbis, eoſque medicamentis concinniter confectis expugnari. Sic Paulus Thimotheo, quo functionem ſuam expeditiùs obiret, moderatum vini uſum præſcripſit interdictô aquæ potu, ob ſtomachum cruditate affectum. Sic Tobias avidè Raphaëlis conſilium admiſit in diſpellenda cæcitate collyriô confectô ex pelle piſſis: quod ipſum non tam ex miraculo, quàm ex artis ratione factum credi par eſt; cùm fel aliud alio efficacius oculorum caligines, ſuffuſiones, glaucomata,

atque albugines diſcutiat, ſi dextrè adhibeatur.

Huic quiddam ſimile, ſed magis illuſtri, admirandoque ac ſtupendo miraculo, in Ezechia Rege contigit, qui cùm deploraret ſe immaturè, atque in dimidio dierum ex hujus vitæ ſuavitate ſublatum iri, mortem inſtanter eſt deprecatus, vitamque longiùs proferri poſtulavit; quòd ubi effuſis lacrymis, atque intimis precibus eſſet conſequutus, in quindecim annos, non ſine certâ poſteritatis ſpe illius vita eſt propagata, exhibito in ejus rei teſtificationem ſolis retrogradi mirifico ſigno; nec hoc contentus adhiberi voluit Deus per eundem Prophetam, à quo paulò ante mors Regi erat denunciata, medicamentorum adminicula: ſiquidem Ezaïas confectô cataplaſmate ex ficubus, quæ attrahendi, maturandique facultate præditæ ſunt, apoſtema ad ſuppurationem perduxit, & Regem ſanitati reſtituit. Quô argumentô evidenter demonſtratur, tametſi certus ſit cuique conſtitutus vitæ terminus, præſcriptaque vivendi ſpatia, non tamen refugienda, quibus vita proferri ac remotiùs produci poſſit. Nec ea reſpuenda quæ nobis adjumento ſunt, ut præfixum terminum aſſequamur. David quoque Rex eôdem ductus ſpiritu, eâdem quâ Ezechias imbutus Religione, nec ſemel nec frigidè orabat, ut finem exoptatum conſequeretur, nec intercipi vitam vitæque terminos anticipari contingeret. Cùm enim tot malis exagitatus, tot morbis & calamitatibus fractus, ſentiret corporis vires adeò attritas ac labefactatas, ut ægrè ſubſiſteret, vitæque interitum pertimeſceret; *Ne*, inquit, *Pſal.* 101. *revoces me in dimidio dierum meorum*, ſed patiaris me vitæ curſum perficere, nec ſinas præſcidi dies meos, morborum vel calamitatum magnitudine, atque inimicorum crudelitate. Cùm autem morbi nihilò ſint hoſtibus mitiores, imò aliquanto quàm illi ſæviores, magiſque infeſti, ut qui internis partibus penitùs infixi, propiùs vitæ noſtræ inſidientur: ob id acriùs, ac paulò majore curâ his obſiſtendum, quod hujuſmodi inimicis, ut domeſticis te ſubducere nequeas, aliòque te proripere. Atqui ut quod res eſt, fatear, omnium incommodorum ac calamitatum genera, quæ humanæ vitæ incidunt minima ſunt malorum pars, ſi ad morborum differentias conferas. Quamobrem omnium maximè iis obluctandum quod ſanitatem quæ auro eſt potior, & pro qua conſequenda omnium facultatum jacturam, nemo ſubire recuſet, nobis eripiant, finemque extremum quem omnes expetunt, intercipiant: quem ut quiſque obtineat ac feliciter decurſo vitæ ſpatio ad metam perveniat, Medicorum opera cum primis eſt neceſſaria. Illi enim tuendæ valetudinis morbique profligandi rationes præſcribunt, quibus ſanitatem conſequimur, atque ad extremum terminum tanquàm ad portum optatum horâ placidâ provehimur.

Tametſi enim cuique à Deo conſtitus ſit vitæ terminus, quem nemo tranſcendere poteſt; multi tamen conſiſtere poſſunt citra eum terminum, quem ex conſtitutione ſua & naturali diſpoſitione debuiſſent attingere: enim verò certum eſt plurimos ad deſtinatum finem, decretumque à naturæ vi terminum non pervenire: Alii quòd luxu, vitæque

intemperantiâ ſibi mortem accelerent; alii quòd temerè caſibus, ac periculis ſe objiciant: nonnulli quòd ex vitiati aëris, aut morborum contagiò computreſcant: plurimi quòd magnæ inediæ labore, curis, ærumnis, vigiliis, mœrore contabeſcant; unde fit, ut ſicut funalia cereæ, & lucernæ, ſi vento, atque auræ flatibus exponantur, citiùs defluunt & extinguuntur: ita corpus humanum multis incommodis exagitatum, innumeris laboribus fractum, & voluptatibus enervatum, minùs ſubſiſtit, quàm par eſſet. Hinc David, *Pſal.* 54. *Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuòs*, nec explebunt vitæ ſuæ terminum; hoc enim conſequentur peſſimo vitæ ſuæ inſtituto, ut præter naturæ ſuæ ordinem dignum factis exitum obtineant; cui præiverat Jobus, *cap.* 8. hominem facinoroſum aſſimilans ſcirpo, qui *cùm adhuc ſit in flore, nec carpatur manu ante omnes herbas, areſcit: ſic vita omnium qui obliviſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit.*

Nec pravos tantùm, ſed etiam innoxios, & pios viros properè ex hujus vitæ ergaſtulo ſubducit Deus, ne malorum contagiô affici, aut illorum conſuetudine inquinari contingat: quod his verbis Sapiens teſtatum facit, *cap.* 4. *Placens Deo factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores tranſlatus eſt. Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius*... *Conſummatus in brevi explevit tempora multa; placita enim erat Deo anima illius, propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum.* Quin etiam interdum vitam ſuorum abreviat Deus, ut eorum calamitatibus finem faciat, ne videlicet afflictionum magnitudine, atque intoleranda perſecutione ſuccumbant, ut ſignificat Chriſtus Dominus, *Matth.* 24. *Niſi breviati fuiſſent dies illi, non fieret ſalva omnis caro, ſed propter electos breviabuntur dies illi.*

Petes iterùm quid ſentiendum ſit annis *climactericis*.

Reſpondeo duos eſſe annorum numeros *ſeptimum* & *nonum*, qui plerumque vitæ immutationem ac finem invehunt: quamobrem vocantur *ſcalares* & *gradarii*, quoniam ab eorum multiplicatione fit velut aſcenſus ad vitæ terminum; quò fit ut ſexagenarius tertius, qui utriuſque numerum multiplicatum atque invicem ſibi connexam ſummam continet, novies enim ſeptem, & ſexies novem ſexaginta tres conſtituunt, non ſine periculorum occurſu ſolitò tranſigitur; atque ob id *climactericus* annus appellatur à voce græca Κλίμαξ, id eſt, *ſcala*, quia à ſeptimo orſus, vitam hominis velut per gradus quoſdam peragit: itaque omnes qui per ſeptem, aut novem annos conſurgunt, decretorii dicuntur: quoniam in iis homines magnam ſubeunt mutationem.

Quâ autem ratione per illos annorum circuitus, morbi plerumque incrudeſcunt: id evenire conjicio, quòd certis annorum periodis, corpus humanum magnam humorum collectionem, ac redundantiam congeſſerit, quorum motu atque agitatione morbi excitantur. Cùm enim natura ad immodicam repletionem devenerit, ac humorum receptacula plenitudinem perferre nequeant, in morbum erumpere neceſſe eſt. Quamobrem om-

ac ſtudium operamque conferre expedit, ad materiæ exuberantis evacuationem, quod ſemper vere, & autumno, vel ſectione venæ, vel purgantibus medicamentis moliendum eſt.

Hæc autem humorum malignitas & exuberantia provenit maximè ex aſtrorum influxu, præſertim verò ſeptem planetarum, qui cum diverſis horis, diebus ac menſibus præſideant; inde fit ut Luna quæ diei ſeptimo præſt ex Saturni vicinio, qui præſidet octavo diei humores quos ipſa agitat, ſuo influxu etiam malignâ qualitate imbuit: quô fit ut ſeptimo die, menſe & annô, major fiat humorum conflictus & morborum ſeminarium. Idem evenit nonô die, menſe & annô, propter ipſius Lunæ ad alia aſtra malignum influxum habentia acceſſum. Sunt qui eventus illos annorum climactericorum refundant in vim numeri ſeptenarii & noni, quibus ait Hypocrates vis ineſt vitæ hominum tuendæ & immutandæ: nam hora ſeptima ſemen exceptum vim generandi ſuſcipit, ſeptimo die coagulatur, hebdomada ſeptima corpus articulatur, & organa ſuſcipit; ſeptimô tantùm & nonô menſe erumpens ex utero vivere diù poteſt: Dentes ei ſuccreſcunt ſeptimô menſe, annô ſeptimo decidunt & innovantur; bis ſeptimo, id eſt, 14. pubertate induit, tertio ſeptenario; id eſt, 21. barbâ decoratur: quarto ſeptenario, id eſt, 28. aſſequitur augmenti & accreſſionis terminum, & ſic tandem multiplicatis ſeptenariis pertingit ad annum 73. qui cùm ſeptem ſeptenariis conſtet, dicitur annus magnus climactericus. Minores autem ſunt 7. 14. 21. 28. 35. 42. 49. 56. Maximus verò eſt 126. quoniam bis complectitur magnum climactericum, utpotè cum conſtet decem & octo ſeptenariis.

Porrò ſicut anni illi climacterici dicuntur *Hebdomatici*, quòd conſtent ſeptenario numero: Appellantur etiam *Enneatici*, quòd ex nono numero conficiantur; inter quos minores ſunt 9. 18. 27. 36. 45. & 54. magnus autem eſt etiam ſeggenarius tertius: quoniam conſtat novenario numero ſepties multiplicato. Alii verò majores ſunt 72. 41. 99. uſque ad maximum climactericum nimirùm 126. qui involvit bis novem ſeptenarios annos. Inter hos autem annos qui magis timendi ſunt, majorique ſubjacent periculo ex hebdomadicis ſunt 21. 42. 63. quoniam aſcendunt per tres ſeptenariæ aut novenariæ annorum: in Enneaticis verò ſunt 27. 54. 41.

SECTIO TERTIA.

De Anima ſenſitiva.

ANIMA ſenſitiva talis dicitur à ſentiendo; ſentiens autem vel eſt nomen, vel participium, ut notum eſt Grammaticis: quatenùs *Nomen* ſignificat formam aliquam eſſentialem animalis, à qua velut à fonte profluunt omnes ſenſus; & idcircò animal definitur *vivens ſenſitivum* ſeu *ſentiens*: quatenus verò *participium*, ſignificat ſenſationem, ſeu actionem à ſenſibus promanantem; hòc utròque modò anima dicitur *ſenſitiva*, quatenùs nempè ab ea ſcaturiunt facultates illæ ſenſoriæ, quibus mediantibus *Quid ſit anima ſenſitiva ſecundùm nomen.*

actus ſenſuales elicit.

Senſus in genere eſt duplex; externus qui eſt quintuplex; & externus, qui eſt quadruplex.

Senſus autem ſolitò duplex diſtinguitur, externus ſcilicet & internus: *Externus* eſt quintuplex, putà *viſus*, qui in oculo circa colores; *auditus*, qui in auribus circa ſonos; *olfactus* qui in naribus circa odores; *guſtus* qui in linguæ cuſpidæ palato circa ſapores; & *tactus*, qui in toto corpore circa tactiles qualitates occupatur. *Internus* eſt quadruplex, nempè *ſenſus communis*, qui in prima parte cerebri, *phantaſia* quæ in ſecunda parte; *æſtimativa*, quæ in tertia parte; & *memoria ſenſitiva*, quæ in quarta parte ſedem obtinet, de quibus omnibus ſigillatim erit agendum in ſequentibus articulis.

ARTICULUS PRIMUS.

De ſenſu in communi.

PLura hic eſſent fuſiſſimè reſolvenda: ſed quoniam brevitate veritatem inſequimur; idcircò omnia, quæ hic diſputari poſſent, ad aliquas potiſſimùm infra ſcribendas quæſtiunculas revocabimus.

---

§. I.

Utrùm detur anima ſenſitiva atque cognoſcitiva in brutis.

NEgant Carteſiani, qui cùm exiſtiment corpus nihil aliud eſſe, quàm *ſubſtantiam formaliter extenſam*, ſive ipſammet quam percipimus, extenſionem; animam verò *ſubſtantiam cogitantem*, ſive cogitationem ipſam. Indè colligunt, nec cogitationem cum extenſione, nec extenſionem cum cogitatione in eodem principio poſſe cohærere. Hinc inferunt in brutis rationis ac proinde cogitationis expertibus, nullam eſſe animam; ſubindeque nec ullum ſenſum, ac veram ſenſationem in eis vigere; ſed eas eſſe meras machinas, quæ ex ſola organorum diſpoſitione, & artificioſa partium ſtructura, inſtar horologii moventur. Quàm verò chymerica & inanis ſit hæc ſententia, jam ex parte demonſtravimus, probando corpus naturale veram eſſe ſubſtantiam, atque materiâ & formâ ſubſtantiali, non autem ſolâ extenſione, aut accidentum congerie conſtare. Alterum iſtius opinionis ludicrum & imbelle fundamentum convellemus in ſectione ſequenti, agendo de eſſentia animæ rationalis. Jam verò demonſtrandum eſt brutas animantes reverà donari animâ ſenſitivâ, ab eorum corpore omninò diſtinctâ.

Dico igitur in brutis ænimantibus exiſtere animam ſenſibus, cognitione, & affectibus corporeis pollentem.

Probatur 1. ex Scriptura ſacra, quæ variis in locis vitam, ſenſum, & cognitionem belluis tribuit: *Vitam*, quidem, nam *Geneſ.* 1. *v.* 24. *Dixit quoque Deus, producat terra animam viventem in genere ſuo, jumenta & reptilia & beſtias terræ.* Et verſ. 29. ſub eadem voce, *animæ viventis*, homines & belluas ſimul exprimit. *Et univerſis quæ moventur in terris, & in quibus eſt anima vivens.* Et, cap. 7. verſ. 22. deſcribendo univerſalem aquarum illuvionem, quâ homines octo demptis, unà cum belluis perierunt. His verbis explicat *univerſi homines, & cuncta in quibus ſpiraculum vitæ eſt*

in terra, mortua ſunt, quibus vita & mors de hominibus & brutis ex æquo enunciantur: igitur ex verbo Dei tam bruta quàm homines vitâ donantur.

Senſum quoque Scriptura eis attribuit, cùm pronunciat belluas eſurire, *Pſal.*34. v. 11. Sitire; *Pſal.*42. v. 2. *Coïtum expetere*; Jeremiæ 5. v. 8. & alios plures paſſiones & affectiones ſenſuum eis tribuit.

Reponit Wittichius, *lib. de conſenſu veritatis*, in Scriptura divina cum veritate philoſophica, *cap.* 37. Carteſianos vitam & ſenſum non negare in beſtiis, ſed cognitionem.

Verùm Carteſius ipſe hoc effugium præcludit, affirmando præter ſanguinem, certamque partium diſpoſitionem, nullam animam ſenſitivam, nullam vitam, nullos ſenſus, nullamque perceptionem in belluis reperiri. Sic enim ſcribit, *Reſp.* 4. *p.* 126. *Unde concludere cogemur, nullum planè in ipſis* (brutis) *principium motûs à nobis agnoſci, præter ſolam diſpoſitionem organorum, & continuum affluxum ſpirituum, qui à calore cordis ſanguinem attenuantis producuntur.* Quamobrem etiam receptam ſententiam de ſenſu brutorum, velut præjudicium infantiæ rejicit. Item de Meth. p. 43. *Monitos*, inquit, *eos volo, motum hunc, quem modò explicavi* (ſcilicet animalem, homini cum brutis communem) *adeo neceſſariò ſequi ex ſola organorum diſpoſitione, quam ſuis in corde oculis intueri poſſunt, & ex calore, qui digitis percipitur, naturaque ſanguinis, quæ experientiâ cognoſcitur; atque horologii motus, ex vi, ſitu & figurâ ponderum, & rotarum quibus conſtat.* Quæ verba ſic ponderat & exagerat *Antonius le Grand* in peculiari diſſertatione, quam de *Carentia ſensûs & cognitionis in brutis* inſcripſit, §. 11. *Illuſtriſſimus*, inquit, *Carteſius*... *exiſtimat bellvarum animam aliud non eſſe, quàm ſanguinem; nec opus eſſe ſenſitivam animam in auxilium advocare, quâ illarum operationes perficiantur, & ex qua movendi, ſenſiendique facultas proveniat. Nam cùm videret vir ſolertiſſimus ſanguinem corpus eſſe fluidum, ſubtilioremque ejus portionem ab arteriis in cerebrum, & per illud in nervos & muſculos continuâ circuitu deferri; aſſerere haud dubitavit per ſanguinem in corde calefactum, & in ſpiritum attenuatum, & à ſolo ejus motu, varios illorum motus proficiſci.* Ex quibus conſtat reverà Carteſianos ſenſum & vitam belluis adimere contra maniſeſtos Scripturæ textus, utrumque eis attribuentes.

Quod verò earum cognitionem & notitiam ſpectat, idem pariter ex Scriptura colligitur: Hæc enim in eis affirmat eam operationem, quæ abſque perceptione & notitia conſiſtere nequeat; putà, cùm ait Geneſ. 3. *Serpentem fuiſſe callidiorem cunctis animantibus*; quod profectò parùm verè fieret, ſi nullum brutorum ullâ polleret perceptione: gradus enim comparativus *callidior* poſitivum præſupponit. Similiter talem ipſis Scriptura vim percipiendi tribuit, qua tempora, locos & alia poſſunt diſcriminare, ſic Iſaïæ primò, *Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Sic Jeremiæ, 8. *verſ.* 7. *Milvus in cœlo cognovit tempus ſuum, turtur & hirundo & cyconia cuſtodierunt tempus adventûs ſui.* Hinc Sanctus Judas in Epiſt. *verſ.* 10. de impiis hominibus, & cor-

poreis voluptatibus deditis ſermonem faciens, ait; *Hi autem quæcumque ignorant, blaſphemant; quæcumque autem naturaliter, ut muta animalia norunt, in his corrumpuntur.* Itaque ex Scriptura ſacra liquet vitam, ſenſum & perceptionem ſeu cognitionem ſenſitivam belluis æquè ac hominibus tribui.

Reſpondet Vvittichius iſta per metaphoram brutis à Scriptura tribui haud aliter, quàm vita aquis, quandò *aqua viva* nominantur; & notitia Soli, qui dicitur ortum ſuum noviſſe, unde concludit: *Hæc omnia nos docent, quòd Deus in verbo ſuo iſta omnia de brutis & creaturis loquatur per ſimilitudinem, quoniam in ipſis ea videmus, quæ homo per ſapientiam & intellectum, & ex proprio motu operatur.*

Verùm tametſi Scriptura ſacra multa belluis aliiſque tribuat per ſimilitudinem; non tamen conſequens eſt vitam, ſenſum & perceptionem eis tantùm per metaphoram tribuere; eâdem enim conſequentiâ liceret inferre, homines tantùm metaphoricè vivere, ſentire & percipere; eò quòd multa eis hoc modo in Scriptura tribuantur; ſi enim ex iis quæ à brutis conſpicimus fieri, non liceat concludere ea vivere, ſentire & percipere; neque ex iiſdem motibus, quos in hominibus conſpicimus, licebit conficere eos reverà vitâ, ſenſu & perceptione eſſe donatos. Enim verò idcircò in hominibus vitæ ſenſus, cognitionis principium, nimirùm animam cogimur admittere, quoniam operationes, motus & affectus in eis deprehendimus; quidni igitur cum eadem perſpiciamus in belluis etiam idem principium, nimirùm animam in eis fateamur.

Confirmatur. Ubi ſunt organa ſenſuum, & omnes actiones atque indicia, quibus cognoſci poteſt anima, ibi aliquam ineſſe animam neceſſe eſt; ſed in belluis eadem fermè, quæ in corpore noſtro cernuntur organa ſenſuum, eadem ferè ſtructura in domicilium alicujus animæ præparata, actiones iis penitùs ſimiles, quæ cognitione diriguntur: Ergo aliqua ineſt belluis anima, unde omnes illi motus ſpontanei atque voluntarii procedant. *Deinde* natura rei cujuſdam medio in gradu conſtitutæ feliciùs inveſtigari non poteſt, quàm conferendo eam cum rebus ſuperioris & inferioris gradûs, quibuſcum ipſa convenit: ſed comparando beſtias cum hominibus & plantis dignoſcemus eas eſſe cum plantis *machinamenta*, ut verbis ſancti Auguſtini loquar, *configuratione quâdam corporis coaptata*, in quibus multa fiunt citra cognitionem ullam, ut creſcere, nutriri, pluresque motus interni & naturales. Eas quoque cum hominibus convenire in pluribus actionibus, quas non niſi cognitione præviâ producunt, ut cùm ſponte ſuâ ambulant, quærunt commoda, noxia fugiunt, vitam tuentur, inſidias aliis ſtruunt, &c.

Confirmatur eadem aut homogenea in brutis agnoſcimus organa ſenſitiva, quæ in hominibus & eâdem configuratione ad operationes ſenſorias exerendas diſpoſita, putà aures, nares, oculos, &c. Igitur quâ ratione in organis iſtis humanis, non tantùm vim ſenſitivam, ſed & perceptivam agnoſcimus, eadem debemus admittere in brutorum organis analogis vim ſimilem ſentiendi & percipiendi; maximè cum experientia ipſa nos doceat canem venaticum

cognoſcere

cognoſcere feram quam inſectatur, aves & belluas prædatrices inſidiari, & inſequi prædam quam ambiunt; animalia domeſtica præſertim canes, cognoſcere & diſtinguere herum ſuum ab aliis viſu, odoratu & auditu, ſentire ictum lapidis aut baculi quò vapulant, ad dolorem ex ictu perceptum inclamare, fugere & obſtrepere, ac in percutientem inſilire, quemadmodùm fit ab hominibus: Oportet igitur rationem & ſenſum omnem exuerit, qui tam manifeſtæ veritati & experientiæ audeat repugnare.

His accedit, quòd ſi in brutis perinde ac hominibus omnes illæ operationes non reſultent ab aliqua anima ſenſitiva, ſed à ſola partium certâ diſpoſitione, quæro quibus argumentis poterimus ſuadere in his qui nullas, niſi tales produnt operationes ſenſitivas, quemadmodùm fit ab infantibus nuper natis, à phreneticis, apoplecticis, dormientibus, *&c.* aliquam eſſe animam: Imò addit *Petrus Vam Maſtricht* in Cangrena Carteſiana, *cap.* 3. cum ſola *cogitatione* homines à brutis diſcernantur; & *cogitatio* Carteſianis nihil aliud ſit, quàm ſibi ejus eſſe *conſcium*, quod *intra ſe* agitur; quomodò de quovis homine comprimis tali quem jam exhibuimus, certò ſcire poſſis eum ſibi ſuarum actionum eſſe verè *conſcium*; proinde certò *cogitare*, & hinc certò à brutis *differre*: Si hoc ſcire non poſſis ex iis operationibus, quæ ſenſibus aliorum ſunt expoſitæ, quales *ſenſitiva* illæ? Si regeras ſaltem ex ejus *ratiocinatione*, tùm occurram, 1. quid ſi non *ratiocinetur?* 2. Qui ſcies eum ſibi ſuæ iſtius *ratiocinationis* magis *conſcium* eſſe, quàm *bruta*; cùm non minùs bruti operationes à *ſenſibus* ſuis percipiantur, quàm *hominis* illæ? E quibus porrò, non tantùm diſcrimen hominis & bruti in diſcrimen adduceretur, ſed inſuper *animæ ullius neceſſitas* ſugillabitur ad minimum. Hæc ille.

Objiciunt Carteſiani omnes belluarum operationes elici & explicari poſſe per ſolam mechanicam, & artificioſam organorum diſpoſitionem, & motus planè corporeos, abſque ullo eorum motuum interno vivente principio; potuit enim Deus machinam fabricare tantô artificiô, ut eos omnes motus exereret: igitur id ità factum eſſe colligendum eſt. *Antecedens*, ut indubitatum principium, ſupponunt: Enim vero inquiunt, tanta eſt quorumdam artificum dexteritas, ut machinas quaſdam conficere poſſint, quæ nullô externô impellente & dirigente, inſtar animalium ambulare, diſcurrere, imò etiam voces humanis ſimiles edere valeant, ex mechanica partium diſpoſitione. Talis fuit celebris illa *Muſca ferrea*, per Carolum à Monte Regio fabricata, & oblata Carolo V. Imperatori, quæ è manibus ſui opificis evolans, cùm per aulam volatu gyraſſet, in ipſius Imperatoris manus deſcendit & quievit. Talis illa tantoperè decantata artificialis *Aquila*, quæ ſupra caput Imperatoris, qui ad inaugurationem ſuam pergebat, ad duas leucas Germanicas volavit. Talis illa famoſa *humana Statua*, quæ Regi Barbarico libellum ſupplicem obtulit, pro conſequenda libertate ſui artificis in captivitate gementis: Talis pariter *Statua Ægyptiaca*, quæ orientem Solem ſalutabat, & humanis ac melodicis cantibus adſtantes demulcebat. Ta-

les denique ſunt illæ machinæ aquilam, teſtudinem, aliaque animalia repræſentantes in muſæo clariſſimi Domini de *Servieres* Lugdunenſis, quæ nullo impellente, varias in partes moventur. Itaque multò magis ea machinæ confectio, quæ varios edat motus corporeos, divinæ potentiæ & ſapientiæ non eſt deneganda.

Conſequentiam probant. Primò, quia Deus non agit fruſtrà, nec uſurpat plura ubi pauciora ſufficiunt, cum igitur ſolum corpus cum organica partium diſpoſitione poſſit eos omnes edere motus, & operationes exerere, quas in belluis percipimus, fruſtrà ad id requiritur anima ſenſitiva & perceptiva. *Inſuper*, dùm agitur de operibus Dei, pietas & religio poſtulat, ut in eis cogitemus & aſſeramus ea, quæ in divinam ejus gloriam magis redundant, ejuſque ſapientiam & potentiam illuſtriùs & nobiliùs commendant: At magis elucet Divina Sapientia in configuratione & ordinatione, ac proportione tot partium corporis in automate, quæ ſufficiant ad tam varios motus ordinatè eliciendos, quàm ſi id unico principio ſentienti & cognoſcenti tribueretur: Igitur Deum ità feciſſe judicandum eſt.

Reſpondeo 1. retorqueri poſſe argumentum, quærendo ab adverſariis, num Deus potuerit tantô artificiô machinam conſtruere, quæ hominum inſtar loqueretur, graderetur, & alia quæ ab humanis corporibus fieri ſolent, ederet: hoc ſi concesſerint, ſicut ex ſuis principiis urgentur; quâ ratione colligunt ex poſſibili artefacto, quòd omnes brutorum motus eliceret, fruſtraneam eſſe animam ſenſitivam in belluis, pari conſequentiâ inutilitatem animæ in humanis corporibus colligere licebit. *Deinde* quæri poteſt, num Deus, qui animam rationalem ſpiritualem in entitate tam arcto fœdere cum humano corpore conjunxit, potuerit etiam aliquam animam corpoream, ſeu materialem brutorum corpori alligare, ut omnium eorum motuum principium eſſet unicum. Id eſſe poſſibile negare nequeunt, quò enim argumentô impoſſibilitatem ſuaderent: igitur ſimili conſequentiâ colligere licet id eſſe factum; quippè Deus compendio ſtudet, nec plura uſurpat, ubi pauciora ſufficiunt: Igitur divinæ ſapientiæ & potentiæ convenientius fuit animam ſenſitivam producere in brutorum corporibus, quæ unicum eſſet omnium iſtorum motuum principium, quàm illas refundere in varias ac penè innumeras partium configurationes & ordinationes, quot ad motus illos inſervire neceſſum eſt.

Reſpondeo 2. id maximè Divinæ Sapientiæ & Omnipotentiæ tribuendum eſſe, quòd majorem de eis exiſtimationem & venerationem nobis conciliat. *Porrò* longè mirabilior nobis apparet Divina Potentia in productione animæ ſenſitivæ, quæ ſit principium operationum in belluis, quibus ex parte cum hominibus conveniunt, quemadmodùm animam admittimus in ipſis hominibus, quàm ſi id dumtaxat in varias partium corporis diſpoſitiones refunderetur. *Accedit* quòd etiamſi Deus potuerit condere machinas, quæ ſimiles elicerent operationes iis, quas animæ ſenſitivæ tribuimus, vix tamen poſſemus concipere, quâ ratione machinæ illæ

ſine ulla directione & motione interna, tam ordinatè & animæ rationalis inſtar motus & operationes poſſent edere.

Enim verò ſi res ex æquo, & ſine ullo præjudicio perpendatur, quis potiùs non ſuſpicabitur aliquam in belluis ineſſe rationis participationem & umbram; qui felium in capiendis muribus calliditatem, vulpium artes, ſimiarum genium, apum rempublicam, formicarum in parandis & conſervandis alimentis induſtriam, caſtorum in exſtruendis & ordinandis ſuis receptaculis ſolertiam perſpexerit tantam, ut vix majorem in hominibus liceat advertere. Convenientius itaque iſta omnia in animam ſenſitivam, quæ media conſiſtens inter vegetantem, & rationalem aliquid ex utraque participat, quam in ſolam mechanicam ordinationem partium refundere licet. Cætera quæ objiciunt Carteſiani jam ex parte exploſa ſunt, & ampliùs refutabuntur in ſequentibus.

§. II.

Quid & qualis ſit anima ſenſitiva.

Anima ſenſitiva definitio.

E*St actus corporis organici potentiâ vitam vegetativam, & ſenſitivam habentis.* Hujus definitionis particulæ evidenter patent ex definitione animæ in communi. Inde pariter colligitur animam ſenſitivam eſſe formam ſubſtantialem, quippè cùm ſit actus corporis, & cum eo unum per ſe vivens conſtituat.

Patet inſuper animam ſenſitivam in brutis eſſe materialem & corpoream; quippè cùm nullas ſpirituales operationes elicere conjiciatur; ac proinde mortalis eſt & corruptibilis, nullius rationis particeps, nec diſcursûs perfecti capax; quidquid in contrarium reclament quidam nuperi, conjicientes ex quibuſdam brutorum operationibus ea ratiocinari: verùm nullus rationem brutis inſidere fatebitur, etſi fortè inſit aliquod rationis crepuſculum; cùm enim bruta media ſiſtentur inter plantas & homines, medium autem omne cùm participet aliquid de extremis, non diffiterer ipſis ineſſe rationis aliquem radiolum, quem nonnulli naturalem inſtinctum nominant, quò objecta ſibi convenientia proſequantur, & nociva fugiant: Sed de his fuſiùs in Moralibus.

Anima ſenſitiva brutorum eſt pura corporea.

§. III.

Quid ſit ſenſibile.

S*Ensûs* objectum *ſenſibile* dicitur, quod his verbis à Philoſophis ſolitò definitur; *Senſibile eſt ens materiale, extenſum, ac ſingulare, motivum externi ſenſûs per intimam cum eo conjunctionem.*

Quid ſit ſenſibile.

1. Dicitur *ens*, quia potentia fertur per ſe primò in ens aliquod; & non niſi directè circa non ens verſatur, ſcilicet quatenùs induit rationem entis; ſic viſus percipit tenebras, quaſi nigrum colorem per aërem diffuſum.

2. *Materiale*; ſenſus enim extra materiam non occupantur; & licèt ſpirituales potentiæ circa res corporeas extendantur, eò quòd ſint facultates omnium ſuperiores; potentiæ tamen corporeæ verſari nequeunt circa ſpiritualia, quia nulla

potentia inferior attingit objectum potentiæ ſuperioris.

3. *Extenſum*: Quò enim objectum minùs eſt extenſum, eò eſt minùs ſenſibile, etſi omni prorsùs extenſione locali careat, à nullo ſenſu percipi poterit: ſicut adorandum Chriſti corpus, etſi realiter exiſtens in tremendo Euchariſtiæ Sacramento, conſpici tamen non poteſt ab ullo oculo corporeo, eò quòd extenſione locali careat; cùm enim ſenſus, ſpecies, organum extenſionem habeant, objectum pariter, ut percipiatur, debet eſſe extenſum.

4. *Singulare*: In hoc enim ſenſus ab intellectu diſcrepant, quòd ille circa univerſalia, hi circa ſingularia verſentur: cujus diſcriminis ratio exinde petenda eſt, quòd ſenſus ſit virtus organica, & non niſi dependenter ab organo operans: intellectus autem eſt virtus inorganica. *Inſuper* intellectus in ſe retinet objectum ſuum, ſcilicet univerſale: ſenſum autem ſuum objectum in ſe non complectitur, ſed extra ſe poſitum conſpicit. *Cætera* adduntur, ut innoteſcat ea percipi non poſſe à ſenſu, quæ vel cum ſenſu nullam habent proportionem, *v. g.* odor cum viſu: vel quæ nec per ſe, nec per ſui ſpeciem, ob nimiam facultatis & objecti diſtantiam, cum facultate conjungi poſſunt.

---

§. IV.

Quotuplex ſit ſenſibile.

Senſibile aliud eſt per ſe & aliud per accidens.

SEnſibile dividitur communiter in ſenſibile *per ſe* & ſenſibile *per accidens.* Primum eſt quod per ſe vim habet immutandi ſenſum aliquem, & ſecundùm ſuam entitatem ab eo percipi poteſt: ab hac conditione tamen non deficiunt ea, quæ non percipiuntur ſeorſim ab alio; color enim ſine lumine non percipitur, nec ſenſibus communia ſine propriis; hæc tamen ſunt per ſe ſenſibilia, ſed non per ſe ſunt, quia indigent alterius conſortio. Secundum eſt, quod non per ſe, ſed ratione accidentium ſibi inexiſtentium percipitur: ut autem aliquid per accidens ſenſibile dicatur, his potiſſimùm indiget conditionibus.

Senſibile per accidens tres requirit conditiones.

1. Ut poſſit illi ineſſe ratio immutativa ſensûs. 2. Ut hæc ratio actualiter ipſi inſit. 3. Ut ipſum ſenſibile per accidens percipi poſſit per ſe ab intellectu, ſi nempè cognoſcatur, aut ab alio ſenſu, quàm ab eo à quo nunc percipitur: ſic ſubſtantia eſt ſenſibilis per accidens, ex ſe enim habere petit & de facto habet accidentia, quæ ſenſum immutant, & illa per ſe ab intellectu poteſt attingi. *Coloratum* autem eſt ſenſibile per accidens reſpectu tactûs, quia tactus per ſe non verſatur circa colorem.

Senſibile per ſe duplex.

Senſibile *per ſe* ſubdividitur in *proprium* & *commune.* Proprium eſt quod ab uno tantùm ſenſu attingitur, qualis eſt color reſpectu viſûs commune eſt, quod à pluribus poteſt percipi. Utrumque eſt quintuplex; proprium quidem eſt aut *viſibile*, ſub quo lumen & color; aut *audibile*, ſub quo omnes ſoni; vel *olfactibile*, ſub quo omnes odores; vel *guſtibile* ſub quo omnes ſapores; vel denique *tactile* ſub quo omnes tactiles qualitates involvuntur. Commune autem diſtribuitur pariter in *motum*, *quietem*, *numerum*, *figuram & magnitudinem*, nullumque aliud commune ſenſibile proferri poteſt, quod ad unum ex illis

facilè non revocetur: *Unitas* enim, quam Ariſtoteles inter ſenſibilia communia numerat, ad numerum revocatur, quippè cùm numerus conficiatur ex unitatibus: *aſperum*, *acutum*, *obtuſum*; involvuntur ſub figura, *ſitus*, *diſtantia*, *propinquitas*, *diviſio*, *æqualitas*, & ſimilia ad magnitudinem reducuntur; quòd autem hæc ſint ſenſibilia, patet, quia apprehenduntur à ſenſibus: quòd ſint communia, conſtat; quia à pluribus ſenſibus attinguntur, motus & quies poſitiva, figura & magnitudo, à viſu tactuque deprehenduntur; numerus autem materialiter ſumptus, percipi poteſt ab omnibus ſenſibus.

---

§. V.

An ſenſus errare poſſit circa ſenſibile.

Senſus trifariàm errare poteſt circa ſuum objectum.

PRiuſquàm huic quæſito faciam ſatis, adverte ſenſum tripliciter errare poſſe circa ſuum objectum. 1. In ratione generica objecti, ut ſi viſus odores, loco coloris perciperet. 2. In ratione ſpecifica, ut ſi viſus colorem album pro nigro conſpiceret. 3. In applicatione loci & ſubjecti, ut ſi idem viſus colores in alio loco & ſubjecto, quàm ſint, conſpiceret, his præmiſſis;

Reſpondeo 1. ſenſus errare poſſe circa ſenſibile commune; id aſſerit Ariſtoteles, 2. *de anima*, *textu* 63. ubi diſtinguens commune ſenſibile à proprio, ait: *Nos errare poſſe circa commune, non circa proprium.* Patet reſponſi veritas per inductionem factam in omnibus ſenſibus & circa omnes ſpecies objecti communis ſenſibilis. 1. Siquidem contingit error circa *magnitudinem* in viſu, quando vel propter nimiam diſtantiam, vel propter reflectionem, res maximæ apparent exiguæ & vice verſa. 2. Circa *figuram*, hinc turris quadrata apparet rotunda oculo diſtanti, eò quòd ipſius anguli ſuas ſpecies in tantam diſtantiam emittere non poſſint.

Senſus errare poteſt circa ſenſibile commune quatuor modis.

3. Circa *motum* & *quietem*; ſic in fluvio, dum quis navigat, moveri arbitratur littora, quæ tamen jacent immota; & è contra licèt planetæ motu velociſſimè rapiantur, res tamen veluti ſtantes deprehendimus, quia ſenſus non percipit motum, niſi dum cernit res ſenſibiliter ab una ſpatii parte ad aliam ſeſe conferre. Denique errat viſus circa *numerum*, quoties per ſpecierum reflectionem in ſpeculo fracto aut polygono, idem numero objectum quaſi multiplex cernitur.

Et circa proprium duobus modis.

Reſpondeo 2. ſenſum decipi poſſe circa ſenſibile proprium duobus modis. 1. Quidem in applicatione illius ad locum & ſubjectum; ſic viſus radium ſolarem per cœruleum vitrum influentem, & ad parietem terminatum percipit per modum veri coloris cœrulei parieti inhærentis, cùm tamen ſola ſit talis radii terminatio. 2. Quatenùs objectum proprium eſt conjunctum cum aliquo communi quod patet his exemplis; baculus enim aliter in aqua repræſentatur, quàm ſit; objecta in ſpeculis alio & alio ſitu aliàque magnitudine apparent, quàm ſint.

Et quomodo id fiat.

Reſpondeo 3. ſenſum non errare circa objectum proprium ſolitariè, & ſeorſim ab aliis conſideratum; ſicut enim intellectus non eſt falſitatis & erroris capax in apprehenſionibus incomplexis, ſed in complexis; ita neque ſenſus umquam fallitur, niſi

dum unum ſenſibile perperàm componit cum alio, proprium ſcilicèt cum communi.

Dices. In Iride cernitur color non exiſtens, locô luminis exiſtentis: Ergo ſenſus fallitur circa ſenſibile proprium.

Diſting. conſeq. Fallitur circa ſenſibile proprium ſolùm, *Nego*, cum alio conjunctum, *Concedo.* Viſus enim in prædicto caſu non fallitur, eò quòd colorem repræſentet, ſed quod repræſentet colorem ubi nullus eſt: *Vel negatur antecedens*: In iride ſiquidem nullus cernitur color, ſed ſolum lumen; tùm, quia quod non eſt, ſui ſpeciem nequit emittere nec proinde videri.

Repones forſan lumen emittere ſpeciem coloris.

Contra. Falſum eſt unum objectum potentiæ alienam ſpeciem poſſe exhibere; quodlibet enim objectum ſui tantum manifeſtativum eſt: *Tum*, quia vel ſolus color videretur, vel lumen cum ipſo; non primum, quia color nunquam ſine lumine aliquo eſt perceptus: non etiam ſecundum, quia ſi lumen videretur, cerni deberet cum ea temperatione, quam habet; ſicque videretur lumen ſecundùm diverſam ſui reflectionem: ac proinde non color aliquis, ſed lumen diverſimodè refractum appareret: *Tum* denique, quia lumen diverſô modô eſt repræſentabile; quis enim exiſtimet nigredinem in umbra videri, non autem lumen minus: Unde fit ut tota diverſitas luminis referenda ſit ad diverſos modos terminationis, intentionis, propinquitatis, & cætera quæ ſunt ſenſibilia communia.

Unum objectum non poteſt emittere ſpeciem alterius.

Nec refert quòd variorum colorum in nube apparentium diverſa non appareat à viſione verorum colorum; licèt enim ea diverſitas à ſenſu interno non percipiatur; percipitur tamen ab intellectu, cujus eſt ſenſus errantes emendare, & inquirere an objecta alia ſint, qualia à ſenſibus exhibentur.

---

§. VI.

An vehementer ſenſibile lædat ſenſum.

AFfirmat Ariſtoteles idque manifeſtâ experientiâ comprobatur: Nullus enim in Solem meridianum fixos diu tenere poteſt oculos, quin illi caligine ſuffundantur & obtenebrentur: compertum eſt pariter eos, qui graviores ſonos percipere obſolent, ut bombardiſtæ, paulatim ſurdeſcere.

Ratio autem hujuſcè læſionis non eſt petenda ab ipſomet ſenſibili; ſed à qualitate phyſica, unà cum ſenſibili intentionali ſpecie ad potentiam directa. Objectum enim ſenſibile conſiderari poteſt dupliciter; ſcilicet quatenùs intentionaliter agit imprimendo ſui ſpeciem, vel quatenùs unà cum ſpecie qualitatem aliquam phyſicè producit, & ad potentiam emittit: Priori modô objectum ſenſibile, quantumvis excellens & vehemens, nuſquam directè, & per ſe ſenſum lædit, ſed tantùm poſteriori modô; ſic dum oculus à meridiano Sole diffuſum lumen recipit, non læditur ad ipſo ſplendore, ſed à calore, unà cum lumine in eum recepto, nec auditus à ſono vehementi: ſed à nimia aëris agitatione, qui cùm in aures magnô cum impetu irruat, auditus organum offendit: odores graviſſimi lædunt olfactum, quia ſecum vehementem calorem

Quare vehemens ſenſibile lædat ſenſum.

Et quomodò.

deferunt, guſtus & tactus læduntur ſimiliter à nimia primarum qualitatum perceptione.

Vel dicendum arbitror ſenſus lædi à vehementi ſenſibili per accidens; quatenùs ſcilicet ad tanti ſenſibilis præſentiam, ſpiritus animales ad potentiam confluunt, ut eam in formanda ſenſatione adjuvent, cùm autem calidioris ſint naturæ, potentiam inflammant, & eam calore perfundunt: exinde fit pariter ut lædatur potentia, tùm propter nimiam diſtantiam, cum propter nimiam tenuitatem objecti; potentiâ enim ſuas omnes vires explicante in conſpiciendo objecto diſtanti aut tenui, maxima tunc ad eam confluit vitalium ſpirituum copia, qui ſuo calore potentiam pungunt, & acrimoniam ingerunt; vel propter eorundem inopiam, cùm enim à potentia effluunt, potentia minùs habet activitatis, ac proinde majori cum difficultate, ſi ob nimii candoris, *v.g.* nivis intuitum, acrimoniam patitur viſorium organum, eò quòd albedinis ſpecies cùm ſint diſgregativæ, faciliorem illis ſpiritibus præbent exitum.

§. VII.

De ſpeciebus intentionalibus.

Quid ſit ſpecies intentionalis.

S*Pecies* intentionales ſunt minimæ quædam entitates objecta repræſentantes, quorum dicuntur *ſpecies*, *formæ*, *imagines*, *ſimilitudines*, *ſimulachra*, &c. eò quòd objecta repræſentent perinde ac ſi per ſeipſa immediatè manifeſtarentur. Dicuntur autem *intentionales*; vel quia ita tenuis eſt earum entitas, ut, licèt ſit corporea, ad res tamen ſpirituales propè accedat, & rei ſpiritualis inſtar à ſenſibus non percipiatur, ſed tantùm ſit ratio cùr alia percipiantur; vel quia omnes illæ præſertim in hominibus ordinantur ad cognitionem & intellectum, cujus operatio nonnumquam intellectio nominatur.

§. VIII.

Quot ſint.

Duplex eſt, impreſſa, & expreſſa.

D*Uæ*, *impreſſa* ſcilicet & *expreſſa*. Hæc eſt terminus internus cognitionis, objectum enim terminus externus eſt: In intellectu dicitur *verbum mentis*, in imaginatione *phantaſma*; in cæteris verò ſenſibus peculiare nomen nondùm invenit. *Impreſſa* eſt quæ ab objecto emittitur, & potentiæ imprimitur ad expreſſam ſpeciem producendam, ita ut impreſſa ſit veluti penicillus Cæſaris imaginem adumbrans; expreſſa verò ſit ipſamet imago, Cæſarem formaliter repræſentans.

Impreſſa rurſus eſt, duplex.

Impreſſa dicitur *intellectualis* in intellectu; in ſenſibus verò, tùm internis, cum externis, *intentionalis* ſolùm vocatur. Hæc iterùm duplex, *inſenſata* ſcilicet & *ſenſata*: Hæc ita dicitur, non quaſi per ſenſationem cognoſcatur; ſed quia repræſentat objectum ſenſui interno, ſub ea ratione, quâ ab externis ſenſibus perceptum eſt, talis eſt ſpecies quæ parietem ut album, imaginationi repræſentat. *Inſenſata* eſt illa, quæ objectum quidem repræſentat, ſed non ſub ea ratione, ſub qua perceptum eſt ab externo ſenſu; talis eſt ſpecies, per quam ovis apprehendit lupum ut inimicum, cujus tamen ſolam figuram & colorem percepit.

§. IX.

An ſint admittendæ.

Admittendas eſſe ſpecies intentionales Probatur 1. Ratione.

AFfirmo cum veriori & communiori ſententia. Probari poſſet auctoritatibus Ariſtotelis, ſed iis omiſſis:

Probatur 1. *ratione*: Nihil agit in diſtans, medio neque agente, neque patiente: ſed objectum ſæpè diſtat à ſenſu, imo objecti diſtantia neceſſariò requiritur ad viſum formandum; medium autem non coagit, cum ſæpiùs nec percipiatur, neque aptum videatur ad faciendam ſemper ejuſdem generis cognitionem: Ergo neceſſum eſt aliquid ab objecto emiſſum recipere, & ad ſenſus uſque propagare; agens enim & patiens, alterans & alteratum debent eſſe ſimul: ſed objectum ſe habet ut alterans reſpectu ſensûs & intellectûs, ſentire enim & intelligere eſt quoddam pati: Ergo ſenſus & facultas debent eſſe ſimul: ſed potentia non exit ad ipſum objectum, nec objectum ſeſe per ſuam entitatem præſens exhibet potentiæ: Lapis enim nequit eſſe ſecundùm ſuam entitatem in intellectu aut oculo; ergo neceſſe eſt, ut fiat præſens per ſui ſpeciem aut imaginem.

Reponit Durandus ſenſus ſuas elicere ſenſationes ex ſola objecti præſentia; ita quòd objectum effectivè non concurrat ad ſenſationes; ſed potentia inſtar pictoris pingat in ſe ſui objecti imaginem ex ſolò ipſius intuitu.

Contra. Ut taliter ſuum objectum in ſe adumbret, deberet priùs ipſum cognoviſſe; ſicque cognoſceret objectum, antequam cognoſceret; ſi enim non cognoſcat objectum, quônam pactô depinget? ſi cognoſcat, cur in hac formanda pictura laboraret? *Inſuper* ſi ab objecto præſente nihil recipiat facultas, nec quidpiam ab objecto ad eam emittatur, cur manu ad oculos admotâ aut demiſſis palpebris objectum non cernitur; potentiæ enim præſens eſt, & æquè diſtans ac anteà, ergo, &c.

Confirmatur innumeris propemodùm experientiis, quibus ſatis ſuperque evincitur talium ſpecierum exiſtentia: Conſtat enim 1. ſenſus internos, putà phantaſiam percipere objecta in ſomnis jampridem à ſenſibus externis cognita; ergo iſtius objecti ſpeciem retinet. 2. Quônam pacto fieret, ut objectum à tergo poſitum in appenſo ſpeculo cerneretur, niſi iſtud objectum ad ſpeculum ſui ſpeciem dirigeret. 3. Si objectum per ſe & independenter à ſpecie percipiatur, cur non ſemper eôdem modo cernitur? Cùm ſemper ſit idem, cur baculus aquæ partim immerſus, partim curvus apparet? Cur Sol mane major, meridie minor cernitur? cur in appoſitis concavis ſpeculis inverſa objecta cernuntur?

Dices 1. Illæ ſpecies ſi darentur, ſuis eſſent objectis ſimiles: ſed tales eſſe nequeunt; alioquin ſpecies rei nigræ eſſent nigræ, ſicque aër illis ſpeciebus reſperſus niger eſſet. *Deinde* ſequeretur duo contraria eſſe in eodem ſubjecto, putà nigrum & album in eodem aëre, & in eodem oculo. *Denique* ſequeretur duas albedines ejuſdem ſpeciei eſſe in eodem oculo: ſed hoc eſt prorsùs inutile & ridiculum: Ergo; &c.

Sunt objectis ſi.

Reſpondeo ad primam diſting. maj. Eſſent ſimiles objectis quoad entitatem,

miles quoad repræſentationem, non verò quoad entitatem.

entitatem, *Nego*; quoad repræſentationem & ſimilitudinem, *Concedo*: Non enim neceſſum eſt ut ſpecies illæ ſint ejuſdem naturæ cum ſuis objectis, ſed ſufficit ut ea repræſentari poſſint.

Ad ſecundum dico non exinde ſequi contraria eſſe ſimul; ſpecies enim illæ contrariæ non ſunt, eò quòd non repræſentent duas qualitates, ut contrarias, nec in eodem ſubjecto poſitas, ſed in diverſis ſubjectis exiſtentes; albedo autem non eſt nigredini contraria, niſi reſpectu ejuſdem ſubjecti.

Ad tertium dico, duorum alborum ejuſdem rationis non eſſe duas ſpecies in viſione, ſed unicam utriuſque repræſentativam: vel ſi duæ ſint, non propterea ſunt incompoſſibiles & inutiles, quia non unicum, ſed diverſa objecta repræſentant.

Dices 2. Illæ ſpecies ſunt inutiles ad cognitionem, ergo fruſtraneæ. *Patet anteced. Tùm*, quia privationes ſenſu externo percipi poſſunt ſine ſpeciebus; avis enim ſuorum pullorum abſentiam videt in nido: *Tùm*, quia nihil ducit in cognitionem alterius, niſi ſit cognitum: ſed ſpecies illæ non ſunt cognitæ, ergo non dantur.

Quomodo non ſint inutiles.

Nego antec. & ad 1. *ejus probationem*, Dico autem non percipere pullorum abſentiam per ſe, ſed per accidens ratione ſcilicet ſpecierum, tùm nidi, tùm pullorum in ſua phantaſia reconditarum, quibus mediantibus apparet pullos ibi non eſſe, ubi priùs.

Secundam partem diſting. Nihil ducit in cognitionem alterius, niſi ſit cognitum; ſi conducat, ut objectum quod, *Concedo*; ut objectum quo, *Nego*. Species autem non eſt objectum, quod cognoſcitur, ſed tantùm objectum, quò aliud apprehenditur; nec neceſſe eſt ut omne quod in alterius cognitionem inducit, priùs cognoſci debeat; anima ſiquidem per intellectum, oculum & ſimiles potentias cognoſcit alia, nec tamen illas ſæpè cognoſcit.

---

§. X.

Quid ſint.

Species intentionalis eſt qualitas objectum à quo producitur, repræſentans potentiæ, cum qua concurrit ad ſenſationem eliciendam.

Dicitur 1. *qualitas*: Ut explodatur eorum ſententia, qui ſpecies intentionales arbitrabantur eſſe tenuia quædam corpuſcula atomis ſimilia huc illucque volitantia, quæ ſententia ſic rejicitur; tùm quia ex hac ſequeretur fieri penetrationem dimenſionum naturaliter; nam innumeræ ſunt ſpecies, tùm in aëre, tùm in vitro: tùm in oculorum tunicis, quæ fieri non poſſint ſine penetratione ſi ſpecies illæ eſſent corpora; tùm, quia per continuam hujuſmodi corpuſculorum ejaculationem objecta paulatim exhaurirentur, & tandem deficerent.

Expenditur ſpeciei intentionalis definitio.

2. *Intentionalis*; Tùm ut oſtendatur diſcrimen inter manifeſtationem objecti per ſpeciem à manifeſtatione ejuſdem per ſeipſum: *Tùm*, ut illa qualitas à reali qualitate, cujus eſt imago, ſecernatur, *v. g.* ſpecies albedinis ab albedine: *Tum* denique, ut quandam cum rebus ſpiritualibus proportionem & ſimilitudinem referant; illæ enim ſicut res ſpirituales medium ſubtile exigunt, nec ſenſibus materialibus ſunt perviæ.

3. *Ab objectis producta*; Species enim non fiunt ab anima, ut quidam autumant: alioquin anima pro libito ſentiret quælibet objecta etiam diſtantia: nec à lumine, cùm enim lumen eòdem modò ſemper diffundatur, ejuſdem rationis ſpecies efformaret, quod tamen refellit experientia; eodem enim invariato lumine diverſæ rerum ſpecies à diverſis objectis formantur: Dicendum itaque ipſas formari ab ipſiſmet objectis; nam pro objectorum diverſitate, diverſæ cuduntur ſpecies, modò remiſſiores, modò fiunt intenſiores, modò nullæ: Ergo quemadmodùm Sol agnoſcitur cauſa luminis, & ignis principium caloris; quia nec lumen ſine Sole, nec calor ſine igne ſubſiſtit; quidni idem dicendum eſſet de ſpeciebus reſpectu objectorum? Si illæ ab objectis non formentur, quânam ratione fieri poteſt, ut potiùs hoc objectum, quàm aliud ſimile in ſpecie repræſentent?

Ut ſpecies ab objectis producantur, tres requiruntur conditiones.

Ut autem ſpecies ab objectis producuntur, quædam requiruntur conditiones ex parte medii, objecti & ſubjecti. *Ex parte quidem medii*; requiritur, ut ſit extenſum in ordine ad locum; cujus defectu nec punctum, nec res materiales quantitate ſpoliatæ, nec adorandum Chriſti Domini corpus videri poteſt in venerando Euchariſtiæ Sacramento: *Ex parte medii*: requiritur, ut ſit illuminatum, cujus conditionis defectu objecta noctu percipi non poſſunt præſertim ab oculo. *Ex parte potentiæ* ſeu ſenſûs; requiritur capacitas recipiendæ ſpeciei, cujus defectu oculus noctuæ Solem videre non poteſt, eò quòd Solis ſpeciem ipſius nimiùm imbecillis videndi facultas ferre non poteſt.

4. *Repræſentativa objecti*; idcircò enim hæc ſpecies enaſcitur, ut objectum in potentia ſenſitiva depingat & repræſentet; ideòque illius imago & ſimilitudo, non entitativa quidem, ſed repræſentativa dicitur, ut ſuprà annotavimus.

5. *Cætera* adduntur ad deſignandum munùs & efficacitatem illarum ſpecierum: cùm enim à ſentiente & ſenſato effectivè proveniat omnis ſenſatio, objectum per ſe, aut ſaltem per ſui ſpeciem impreſſam ad ſenſationem effectivè concurrit. Unde fit ut ſpecies effectivè cum potentia in ſenſationem influat; *Tùm*, quia objectum facultati applicat: *Tùm*, quia potentiam ex ſe indifferentem determinat; hæc autem præſtare non poſſet aliter quàm effectivè concurrendo cum ſenſu ad objecti cognitionem: Ergo virtutem habet ſpecies, per quam ſenſum compleat, & ad ſenſationem proximè diſponat ac adjuvet.

Dices eam concurrere ſolùm formaliter.

Verè concurrit effectivè cum potentia ad ſenſationem.

Contra. Concurre formaliter, eſt concurrere per inhæſionem; ſed ſpecies impreſſa, ſenſoriô inhærere poteſt, licèt nulla eliciatur ſenſatio; qui enim apertis oculis ſub meridiem dormiret impreſſas haberet ſpecies objectorum, nec tamen ullam ſenſationem eliceret; ergo ſpecies non concurrit ſolùm formaliter, ſed etiam effectivè ad ſenſationem: Unde ſicut principium calefactionis eſt duplex, ſcilicet ignis & calor; ita & duplex eſt ſenſationis principium, ſcilicet facultas & ſpecies, & utraque ita ad ſenſationem eſt neceſſaria, ut alterutrâ ſublatâ non fit ſenſatio: Species ergo ut eſt determinativa potentiæ illiuſque perfectiva, ſe habet in genere cauſæ

formalis ; ut verò eſt comproductiva ſenſationis, ſe habet in genere cauſæ efficientis.

---

§. XI.

Quænam ſit cauſa materialis ſpecierum, ſeu ſubjectum ex quo educantur.

Ex quo-quo educantur. RESP. Ipſas non educi ab objecto, ſed à medio, nimirum aëre & organo. Ratio eſt, quia omnes formæ materiales ex eo ſubjecto educuntur in quo recipiuntur : ſed ſpecies illæ ſunt materiales & in aëre ac ſenſibus reperiuntur, ergo ex ipſis eruuntur.

Dices. Nec aër nec oculus tranſmutatur.

Diſting. Non tranſmutantur ſenſibiliter, *Concedo*, inſenſibiliter & intentionaliter, *Nego* : Aër enim & organum eôdem modô tranſmutantur, quomodò diximus ſubjecta mutari per adventum relationum.

Sublato objecto remanent in ſenſibus internis non in externis. *Inſt.* Subjectô ſublatô non remanent ampliùs ſpecies : Ergo ſunt in ſubjecto.

Diſting. Non remanent ampliùs in ſenſibus externis, aut in medio, *Concedo*; in ſenſibus internis, *Nego*; Debent enim illæ in ſuis propriis ſubjectis remanere ; propria autem earum ſubjecta ſunt ſenſus interni, non autem externi nec aër.

Qualiter per medium ad organum diffundantur. *Species* autem illæ non tranſmittuntur ab objectis in ſenſus, ſicut fumus ab igne ſurſum emittitur, nec ſicut ſagitta à ſagittario in ſcopum dirigitur : ſed ſicut lux à Sole in hæc inferiora diffunditur. Nam ſagitta non emittitur à ſagittario per continuam ipſius ſagittæ productionem, ſed per ſolum motum localem : lux autem à Sole transfunditur per continuam ſui productionem, non verò per motum localem, ita ut lumen poſſit intelligi primò productum in parte viciniori, deinde in parte remotiori, demùm in parte magis diſtante, poſtremò in parte remotiſſima.

Sic etiam ſpecies, quæ ab objecto colorato in oculum emittitur, non tranſit à colorato in aërem vicinum, quia accidens migraret de ſubjecto in ſubjectum naturaliter, quod falſum eſt : ſed producitur in parte aëris viciniori ipſi objectô, deinde in parte remotiſſima, & ſic continuè uſque ad partem vicinam oculi & tandem in ipſo oculo, ubi non quieſcit, ſed per continuam productionem ſui ad ſenſus internos dirigitur : unde objecta ſunt cauſæ efficientes ſpecierum, quæ ſunt in aëre & in ſenſibus, tam internis, quàm externis.

An autem prima producta ſpecies objecto cooperetur ad ulteriorem ſpeciem propagandum, id videtur probabile ex refractione à ſpeculo facta, quæ præbet occaſionem exiſtimandi ſpeculum ipſum per ſpecies in ſe receptas concurrere ad productionem ſpecierum reflexarum.

Ut diffundantur, medium debet eſſe diaphanum. *Ut autem* ex medio tales illæ facilè educi poſſint ſpecies, medium debet eſſe diaphanum maximè reſpectu ſpecierum viſûs : videmus enim per aërem, aquam, vitrum, & alia quæ ſunt diaphana, non autem per lapidem, lignum, *&c.* Id enim quod narratur de linceis oculis trans parietes objecta cernentibus, id valdè dubium eſt.

§. XII.

An ſpecies intentionales ſint extenſæ & diviſibiles.

Sunt diviſibiles ſubjectivè & objectivè.

R*Eſpondeo* eſſe diviſibiles ſubjectivè & objectivè, ſeu in entitate, & repræſentatione: *Tum*, quia ſunt accidentia materialia in medio & organo materiali ac diviſibili ſubjectata; tùm, quia ſi ſpecies illæ eſſent indiviſibiles in repræſentando, eſſent talis naturæ: ut quæcumque pars earum, quæ repræſentant objectum tale, repræſentaret etiam objectum totale: atqui hoc eſt falſum; quia illa ſpecies totalis ita repræſentat totum objectum, ut quælibet ejus pars totum objectum non repræſentet; & ita producitur à toto, ut quælibet objecti pars ſui ſpeciem producat; non autem ſpeciem totius objecti repræſentativam, quia quandò in oppoſito ſpeculo totam noſtram faciem inſpicimus, ſi mediam vultûs partem cooperiamus, ſolùm faciei medietatem intuebimur: Ergo ſignum eſt hanc partem faciei eſſe productivam ſpeciei ſui tantùm, non autem alterius partis repræſentativæ.

§. XIII.

An ſenſibilia communia habeant ſibi propriam ſpeciem.

Senſibilia communia non habent ſpeciem propriam.

S*Enſibilia communia*, putà magnitudo, numerus, motus, *&c.* non percipiuntur per ſpeciem diverſam à ſpecie ſenſibilis proprii; magnitudo carthæ, *v. g.* non percipitur ab oculo per ſpeciem diſtinctam à colore: *Tum*, quia ſi diverſæ eſſent utriuſque ſenſibilis ſpecies, illa ſenſibilia ſeorſim poſſent videri; ſed hoc eſt falſum, alioquin ſola magnitudo objecti percipi poſſet ab oculo independenter à colore, ſicque objectum viſûs non eſſet neceſſariò coloratum: color pariter percipi poſſet abſque omni prorsùs extenſione, quòd redarguitur experientiâ. *Tum*, quia ſenſibilia communia nuſquam perveniunt ad ſenſum, niſi cum ſenſibili proprio: Ergo ſignum eſt illa non emittere ſpeciem diverſam. *Tum*, quia figura, *v. g.* quadrangularis, quæ eſt ſenſibile commune, quod à viſu & tactu percipi poteſt, nihil dicit ſupra ſenſibile proprium, præter talem ordinationem partium inter ſe, & in ordine ad locum; hæc autem diverſa ordinatio eſt relatio, relatio autem per ſe non percipitur à ſenſu: Ergo nec ſenſibile commune.

Adde non eſſe multiplicanda entia ſine neceſſitate: nulla autem eſt neceſſitas diverſificandi tales ſpecies; cùm id nec ratio evincat, nec facultatum operatio exigat, nec objectum taliter cognoſci poſtulet.

Dices 1. Cœlum nullam habet qualitatem ſenſibilem, & tamen tactu percipi poteſt: ſi quis enim ad id elevaretur, ſentiret in eo reſiſtentiam: Ergo ſenſibile commune percipi poteſt independenter à proprio.

Quomodo cœlum ſit tangibile.

Reſp. 1. Quòd etſi cœlum non habeat qualitates primas, quæ ſolis elementis competunt, habet tamen alias qualitates tangibiles, putà duritiem aut mollitiem. 2. Dico cœlum, & quodlibet objectum omni qualitate ſenſibili propria denudatum, tangi poſſe non contactu ſenſitivò, ſed mathematicò; ita quòd ob reſiſ-

tentiam illius colligere poſſet intellectus illud corpus eſſe ſolidum & impenetrabile; non tamen hanc impenetrabilitatem tangeret & perciperet: Non ſecùs ac aperto ſub meridiem oculo & nihil vidente, colligit intellectus interpoſitum inter Solem & oculum, corpus aliquod opacum lucis uſuram eripiens,

Dices 2. Experientiâ teſte percipitur montium, & aliarum rerum altitudo & figura, nullô percepto eorum colore.

Diſting. Non perceptô colore diſtinctè, *Concedo*; confusè, *Nego*: Talis enim magnitudo & figura defertur ad oculum beneficiô ſpeciei coloris, quæ tamen ob nimiam diſtantiam imperfectè & obſcurè tantùm percipitur, ita ut intellectus colorem quidem percipiat, ſed diſcernere non poteſt, quis ſit ille color.

§. XIV.

An ſpecies intentionales à ſenſu percipi queant.

Species intentionalis non debet percipi, nec in organo, nec in medio.

RESpondeo 1. ſpecies nec in organo, nec in aëre percipi: non quidem in organo, quia objectum videretur præſens; non ut extra ſenſum poſitum, ſed ut in ipſo ſenſu exiſtens, cui tamen refragatur experientia. *Deinde* ſequeretur oculum videndo ſemper decipi, quia videns exiſtimaret ſe videre objectum; cum ſolùm illius ſpeciem perciperet.

Percipi poteſt in ſpeculo.

Reſp. 2. Non eſſe improbabile ſpecies in ſpeculo reflexas, aut in cryſtallo trigono refractas, videri potiùs, quàm objectum cujus ſunt ſpecies; *tùm*, quia objectum aliter percipitur in ſpeculo, quàm in ſeipſo, immoto ſcilicet objecto, & moto ſpeculo objectum moveri videtur. *Item*, in majoribus ſpeculis objectum apparet majus, in minoribus minùs: ſed hæc diverſitas manifeſtationis non oritur à medio; quippè cùm aër eodem modo ſeſe habeat; neque à ſpeculo, quia ſpeculum non immutat, nec variat objecti virtutem manifeſtativam: ergo provenit à ſpecie, quæ pro ſpeculi diverſitate diverſificatur. *Deinde* radius ſolaris, dum per vitrum cœruleum in parietem trajicitur, pingit in pariete cœruleum colorem; ſed ille color cœruleus non eſt alius, quàm coloris cœrulei ſpecies, quæ per hanc radii reflectionem percipitur: Ergo, *&c.*

§. XV.

A quonam conſerventur & deſtruantur.

Quomodo conſervetur.

RESpon. 1. Species ſenſuum externorum præſertim viſus conſervari ab objecto viſibili eô modô, quô lumen à corpore illuminante ſervatur; poſitô enim objecto viſibili ponuntur & ſpecies, eô autem ſublatô, illæ deſinunt: Ergo ſignum eſt eas conſervari ab ipſo objecto.

Secùs eſt de ſpeciebus auditûs, olfactûs, & ſenſuum internorum; ſublatâ enim colliſione, non illicò ſoni ſpecies deſinunt: imò ſæpè diu per aërem referuntur, & longè poſt colliſionem audiuntur. Ablatô pariter objectô odoriferô, non minùs odor percipitur; & ſubſtractis objectis, eorum ſpecies imaginativa in ſe reconditas aſſervat; quarum bene-

ficiò res abſentes veluti præſentes videre nobis videmur. Species itaque ſoni & odoris ſervantur in aëre; ſpecies verò ſenſibus internis inſidentes in eis quieſcunt & aſſervantur.

Reſp. 2. Nihil penè certum à Philoſopnis quantùm ad ſpecierum definitionem aut excitationem definiri. *Quidam* enim volunt eas corrumpi & minui ob continuum ſubſtantiæ cerebri effluxum, cùm enim continuò aliqua cerebri pars effluat per nutritionem, cum ea pariter effluit ipſi impreſſa ſpecies. *Alii* contendunt eas obrui acceſſu novarum ſpecierum.

Vix concipi poteſt quomodò deſinat.

Aliqui volunt eas deperdi per acceſſum cujuſdam contrariæ qualitatis: ſed nulla earum ſententiarum mihi videtur probabilis.

Non prima: Tùm, quia ſi ſpecies perirent propter immutatam cerebri ſubſtantiam, æquè deſineret ſpecies illius objecti, quod attentè diuque conſpexi, ac petit ſpecies illius, quod ſolùm in tranſcurſu & obiter inſpexi, eò quòd ſpecies illæ ſint in eadem cerebri parte: ſed hoc falſum eſt, nam vix poſt quindecim dies imò & poſt horam recordar hominis, quem conſpexam; & ſi mihi iterùm occurrat, vix memorabor meipſum aliquandò vidiſſe, ſecùs eſt de eo quem attentè & aſſiduè ſum intuitus: Ergo una ſpecies perit non pereunte alià, ergo non pereunt propter ſolam immutatam cerebri ſubſtantiam. *Tum*, quia etſi per nutritionem immutetur aliqua pars cerebri, ſpecies in reliquis cerebri partibus remanens, vim habebit ſeſe explicandi ad novam partem cerebri genitam, eò modô quô dum aquæ ferventi aliquæ aquæ frigidæ inſtillantur, his calor imprimitur à prioribus aquæ partibus quæ fervebant; & ſicut dum aliquà vulneris cicatrice pars aliqua corporis ſignatur, partes de novo per nutritionem in illam corporis partem ſubeuntes, idem ſignum referunt.

Non etiam ſecunda; cum enim omnes illæ ſpecies non ſibi invicem ſuperponantur, ſed omnes in eadem cerebri parte penetrativè reſideant, quânam ratione una aliam obrueret & abſconderet.

Non denique tertia: Species enim contrarium non habent, nec una ſpecies alteri contrariè opponitur; alioquin ad adventum ſpecierum objecti candidi, pellerentur omnes ſpecies, quas de objectis nigris fueram aſſecutus, quod eſt contra experientiam.

Dicendum itaque veriùs arbitror, eas ſpecies eſſe talis naturæ, ut ex ſe petant effluere & deſinere, licèt enim omnia entia ſui conſervationem appetant; aliqua tamen ſunt, quæ ita fluida ſunt, & exiguæ entitatis, ut citò deſinant; nec diu conſerventur, qualis rationis dico eſſe prædictas ſpecies; inde fit ut quò plures aut tenaciùs nobis inſitas ſpecies habemus, eò diutiùs eas retineamus; quô verò ſunt debiliores & minùs radicatæ, eò citiùs effluunt; hinc eſt quòd faciliùs poſt annum recordemur hominis, cum quo diu viximus, quàm poſt horam recordemur illius, quem in tranſcurſu videramus.

Quid verius ſentiendum de definitione ſpecierum.

ARTICULUS SECUNDUS.

De ſenſibus externis in particulari.

SENSUUM externorum exiſtentiam & numerum fruſtraneum eſſet rationibus comprobare, cùm utrumque

luce meridianâ clarior experientia teſtetur & evincat. Quis enim viſum, niſi cæcus? quis auditum, niſi ſurdus? olfactum, niſi putridus? guſtum, niſi inſipidus? tactum denique quis, niſi ſtolidus in dubium revocabit? Omiſsâ itaque horum ſenſuum exiſtentiæ comprobatione, tria de ſingulis potiſſimùm hic ſubjicio reſolvenda. 1. Quodnam & quale ſit eorum organum. 2. Quodnam & quale ſit cujuſlibet objectum. 3. Qualiter fiat cujuſlibet ſenſatio. Cætera minoribus quæſitis inveſtigabimus.

DE VISU.

§. I.

Viſûs dignitas & utilitas.

INTER omnes ſenſus externos, non immeritò viſiva potentia primas obtinet; *tum* ratione *organi*, ſcilicet oculi, cujus fabrica ita miranda eſt, ut vix aliquid majori admiratione dignius in natura reperiatur: *Tùm* ratione *utilitatis*; ipſius enim beneficio univerſam mundi machinam, & quæquæ in ea ſunt percipimus, lucis pulchritudine fruimur, colorum varietate, corporum magnitudine, proportione, figurâ, ſitu, & præcellentiis delectamur, omnemque ſcientiam & artem viſui debemus, teſtibus Platone in Tymæo, & Ariſtotele 1. *Metaph.*

Viſûs nomen dupliciter accipitur, 1. Communiſſimè pro qualibet cognoſcitiva potentia, ſive ſenſitiva ſit ſive intellectualis, qualiter intellectus dicitur animæ oculus, & intellectio nonnumquam viſio nuncupatur. 2. Strictè & propriè pro una ex facultatibus externis animæ ſenſitivæ circa objecta viſibilia, quatenùs viſibilia ſunt, occupata.

---

§. II.

Quid & qualis ſit oculus.

OCulum viſus organum eſſe nullus diffitebitur, cujus temperies, conſtitutio, figura, & ſitus hic breviter aperitur.

Quid ſit oculus.

Quantùm ad temperiem: Oculus eſt naturæ aqueæ, aëreæ & igneæ, ſed diversô reſpectu. Eſt aqueæ temperiei, ex parte complexionis innatæ & naturalis, quatenùs ſcilicet conſtat humoribus, qui ſunt aqueæ naturæ: ex parte complexionis influxæ, aëream naturam refert, quam accipit à ſanguine, & ſpiritu vitali per venas & arterias ad oculum delato: igneæ tàndem eſt naturæ ex parte alterius complexionis influxæ, quam mutuatur à ſpiritibus animalibus per nervos delatis. Magis tamen aqueæ naturæ retinet; unde fit ut frigidum & humidum ſit illius temperamentum, ſicut & humores illi quibus conſtat; illius tamen frigiditas non obeſt ipſius mobilitati, quæ à ſpiritibus animalibus agitatur. Hinc quo plures ſunt animales illi ſpiritus in oculo, eò oculus mobilior eſt: quò minores; eò etiam minor eſt mobilitas. Unde piſces propter defectum & penuriam illorum ſpirituum, oculos non movent.

Quibus conſtet.

Quantùm ad conſtitutionem: Oculus conſtat tribus humoribus, ſcilicet criſtallino, aqueo & vitreo. Primus dicitur criſtallinus, quia

ſuâ perluciditate criſtallum & glaciem imitatur, iſque in centro oculi orbicularem figuram obtinet.

Secundus eſt *aqueus*, quia aquæ ſimilis eſt. Tertius eſt *vitreus*, quia vitri cujuſdam recocti, atque fuſi ſimilitudinem exprimit. *Ab aliis* dicitur albugineus, eò quòd ovi albumini ſit ſimilis.

Conſtat pariter quinque *tunicis*. Prima eſt *aranea*, quæ ſuâ ſubtilitate, araneæ talem imitatur, & humorem criſtallinum undequâque cingit. 2. Eſt *reticularis*, quæ præ ſe fert ſpeciem cujuſdam retis, propter intexturam plurium venicularum. 3. *Uvea*, quæ uvæ folliculo ſimilis eſt. 4. *Cornea*, ſic dicta eò quòd ſit diaphana, dura & ſplendida. Poſtrema dicitur *alba*, ab albo colore, vel *adnata*, ſive adhæreſcens, quia ejus beneficiò tòtus oculus conſiſtit, & ſibi cohæret, ut videre eſt in hoc ſchemate.

Conſtat

Conſtat pariter ſeptem *muſculis*, qui omnes ad motum ipſi tribuuntur, ſi unum exceperis inſervientem ad ſuſtinendum & alligandum oculum: unus muſculus oculum ad dexteram, alter ad levam trahit: unus ſurſum, alter deorſum movet: duo verò reliqui eum circumferunt.

Conſtat denique duobus *nervis* qui optici dicuntur, ſeu viſivi, qui ab anteriori parte cerebri prodeunt versùs oculos tendentes; vel ſi quibuſdam *Anathomaticis* credimus, unus tantùm nervus è cerebro egreditur, & circa oculos duas in partes ſcinditur ad utrumque oculum directus. Nonnulli aliter ſentiunt, contendentes duos nervos ab ipſo cerebro egredi, ſed media via invicem adunari; & poſt eorum conjunctionem, iterùm duos in nervulos dividi, ut unus ad dexterum, alter ad ſiniſtrum oculum dirigatur. Uterque propè oculos amplior eſt, ut faciliùs ſpecies viſibiles excipiat: propè verò cerebrum valdè ſunt anguſti, ut ſpecies viſibiles magis collectas tribuant ſenſui communi, & habent ſe admodùm fiſtulæ organici muſici.

Quomodò vitales ſpiritus ad oculum deferuntur.

Hi autem nervi ſpiritus vitales & animales à cerebro ad oculum deferunt; inde fit ut malè affectò cerebrô, aut inordinatâ horum ſpirituum agitatione, etſi oculi nihil patiantur incommodi, hebeſcit tamen & turbatur viſus. Hinc Aphrodiſeus, *quæſt.* 52. notat eos qui aquam ebibere aſſolent, acutiùs videre, quàm qui vino ſolitò utuntur; quia vini copia fumoſos halitus excitans, ſpiritum viſorium turbat, ex qua ſpirituum perturbatione miræ fiunt viſiones: hac de cauſa phreneticus, vel qui maximâ febri urgetur, videtur ſibi videre varia phantaſmata, propter ſcilicet conturbatos viſuales ſpiritus à maximo calore. Ebrius ſimiliter aut qui gravi alapâ percutitur, ſibi videntur videre plures candelas, & omnia circulariter moveri; quia à ſtomacho homini vinô capti, fumoſi halitus in cerebrum deferuntur, qui ad oculos per nervos opticos effluunt, ac viſivos ſpiritus conturbant: Idem dicendum de homine, cui gravis alapa impingitur, propter enim hanc percuſſionem, cerebrum & ejus ſpiritus conturbantur, & tunc unô ſpiritu aſcendente, & alterô deſcendente, fit ut una res quaſi gemina conſpiciatur.

Oculi figura.

Quantùm ad figuram, oculi ſunt in globum conformati duplici de cauſa. 1. Quia globoſa figura velociori motu in hanc vel illam partem volvitur, & aſpectum agiliùs circumfert. 2. Ut rerum omnium quantitatem percipere & agnoſcere poſſimus: viſio enim fit per lineas rectas ſuper oculum perpendiculariter incidentes, quarum linearum concurſus fit in centro oculorum; ideoque oculus rotundus eſſe debet, ut per circumferentiam illius lineæ tranſeuntes in ſuo centro concurrant. Unde fit, ut qui emiſſitios eminentes habent oculos, difficiliùs & obtuſiùs videant; qui verò cavos & profundos acutiùs & faciliùs; quia in illis virtus viſiva eſt magis diſperſa, in his verò magis unita. In illis ſpecies deperduntur ad latera oculorum, in his verò in medio recipiuntur. In illis denique ſpiritus à cerebro emiſſi per nervum opticum magis diffluunt: In his verò ſpiritus conglobati & coacti diutiùs conſervantur, ac viſionem intentiùs exerunt: ſic etiam contingit iis, qui

ut aërem intendant, aliquantulùm claudunt oculos.

---

§. III.

In qua oculi parte ſiat viſus?

In qua oculi parte fiat viſio.

RESpondeo 1. non fieri in toto oculo ſecundùm omnes ſuas partes conſiderato, aliàs oculos fruſtrà volveremus circa illam partem, quam intueri volumus, ſi tota videndi facultas in toto oculo reſideret.

Reſp. 2. non fieri etiam in nervis opticis invicem congredientibus; *tùm*, quia ab objecto ad organum viſûs debet duci linea recta; quoties enim duci non poteſt, toties objectum latet: atqui non ducitur ad concurſum nervorum opticorum, qui latent in capite, & poſt oſſa ambientia: *Tum*, quia ſpecies viſibiles propagantur ſolùm per medium diaphanum; quam ob cauſam Ariſtoteles, *lib. de ſenſu & ſenſibili*, *cap.* 20. ait oculum debere eſſe perſpicuum, medium autem non eſt diaphanum uſque ad concurſum nervorum opticorum; nam quod inter oculum & eum concurſum interjicitur, eſt opacum; conſequenter ejuſmodi concurſus non erit organum viſus.

Objicies. Si viſus eſſet, & viſio fieret in oculo, & non in concurſu nervorum opticorum, foret duplex viſio ſaltem partialis, quia duplex videretur objectum.

Nego conſeq. Quamvis enim plures homines idem objectum per plures viſiones intueantur, non idem tamen vident multiplex; & ratio eſt, quia idem objectum toties videtur ut unum, quoties eſt in eodem loco; toties multiplex, quoties in diverſo loco exiſtit: quia verò ſpecies quæ ab eodem objecto in utrumque oculum communiter incurrunt, illud repræſentant, ut in illo loco exiſtens, ideo etiam exprimunt ut unum. Hanc eandem rationem proponunt Optici, dum aiunt objectum toties videri ut unum, quoties axes optici (qui ſunt lineæ mediæ in pyramide) terminantur ad idem in objecto propoſitum; quoties verò prævaricantur, vel oculorum compreſſione, vel aliâ reflectione, apparere multiplex.

Dico itaque viſum fieri in humore cryſtallino, quod antequàm probetur.

Viſio fit per radium pyramidalem.

Adverte viſionem fieri per pyramidem; radius enim viſualis, ſeu ſpecies rei viſibilis, eſt extenſa ad modum pyramidis, cujus baſis eſt in re viſa, & angulus in oculo: quapropter in quacumque parte medii exiſtat oculus, videt objectum; cùm autem objectum eſt propiùs, pyramis eſt brevior, & angulus major; & ſic agit fortiùs, & rem ſecundùm quantitatem repræſentat: Si verò res ſit procul, pyramis eſt longior, & res minor repræſentatur; unde fit, ut licet ſtellæ & aſtra terram magnitudine ſuperent, apparent tamen minores propter inſignem diſtantiam: his ſuppoſitis, *probo reſolutionem*: Ibi fit viſio, & ineſt viſus, ubi terminatur vertex pyramidis; ſed terminatur in humore cryſtallino, ut omnes fatentur; ergo, *&c.*

§. IV.

Quomodò fiat viſio.

PErſpectivi omnes, unà cum Empedocle Stoïcis & Platonicis, contendunt viſiones fieri per *extramiſſionem* radiorum viſualium ab oculo, quibus res efficiuntur viſibiles: Peripatetici verò è contra contendunt viſionem fieri per *intus-ſuceptionem*, & receptionem ſpecierum ab objectis in oculum transfuſarum, quorum ſententia ſic

Non fit per extramiſſionem. *Probatur* 1. Extramiſſio illa, vel eſſet ejaculatio potentiæ viſivæ in objectum, vel ſpirituum animalium, vel certè alicujus luminis; ſed nullum horum dici poteſt: *Non primum*; *tùm*, quia potentia viſiva non diſtinguitur realiter ab anima, ac proinde extra ipſam nequit ejaculari: *Tum*, quia potentia illa vitalis eſt, ac proinde ſubjectum vivens exigit, qualis non eſt aër, aliudve medium: *Tum* denique, quia *Sed per intus-ſuſceptionem.* idcircò fieret hæc viſûs emiſſio, ut oculus metiretur magnitudinem ſpatii, & objecti diſtantiam: ſed potentia ſuum medium (qualis eſt aër) non repræſentat; nec metitur aëris magnitudinem per viſionem aëri coextenſam; viſio enim fit in oculo, ergo, *&c.*

Non etiam ſecundum; quia flante vento, per aëris agitationem diſſiparentur illi ſpiritus, ac proinde viſio non perficeretur. *Deinde* nimio aëris frigore aliorumque agentium abſumerentur, & deſinerent, cùm ſint ſubſtantiæ tenues. *Deinde* non ſufficeret oculus, neque tot, neque cum tanta celeritate illis ſpiritibus ejaculandis: *Adde* quòd illa ſpirituum emiſſio nihil ad viſionem proficeret: quid enim illi facerent, dum objectum contigiſſent? An potentiæ renunciabunt, quid circa objectum agatur? an è cœlo ad oculum reſilient, ut qualia ſint aſtra aperiant? Num per eandem viam remeabunt? nugæ ſunt ſanè Philoſophis prorſùs indignæ.

Non denique tertium; *Tùm*, quia lux illa eſt ab oculo ad objectum effluens, reflecti non poſſet ad oculum: præcipuè dum objectum maximè diſtat; radii enim ſolares non poſſunt reflecti uſque ad mediam aëris regionem, cùm tamen ſint longè fortiores: *Tùm*, quia minùs eſſet hoc ab oculis emiſſum lumen, ut ad tantùm ſpatium, quantùm inter nos & ſtellas, *v. g.* interjicitur, colluſtrandum ſufficiat.

Dices 1. Si per intus-ſuſceptionem fieret viſio, cùm aër ſit plenum ſpeciebus, & imaginibus rerum viſibilium, etiam ea quæ ſunt à tergo videri poſſent, quod eſt abſurdum. *Nego ſequel.* Etenim objecta viſibilia non agunt in facultatem viſionis, nec ſuas emittunt ſpecies, niſi vel per lineam rectam, vel per reflexam, ſi in ſpeculum ad oculum reſiliant.

Dices 2. Docet Ariſtoteles, *ſect. 3. problematum*, contractis palpebris idcircò nos promptiùs & meliùs videre, quia radius exiliens ab oculo per anguſtum ſpatium collectior eſt & vegetior: Ergo cenſet Ariſtoteles viſionem fieri per extramiſſionem. *Deinde 2. de cœlo*, *text.* 48. reddens rationem ſcintillationis ſtellarum, dicit hanc ſcintillationem fieri, propterea quòd viſus tremulè accedat ad ſtellas fixas. Et 3. *Metheoror. cap.* 4. docet *Antifontem* ideo ſe in aëre anteriori tanquam

in ſpeculo videre ſolitum, quod viſu eſſet debiliori, quàm par erat ad propellendum aërem anteriorem: Ergo judicat viſionem fieri per extramiſſionem.

Reſp. Ariſtotelem his in locis nec veras talium effectuum cauſas protuliſſe, nec ex ſuo ſenſu, ſed ex aliorum ſententia: unde ait 5. *de gener. animal. cap. 1. Nihil intereſſe an ſecundùm veteres viſio fiat per extramiſſionem aut intramiſſionem.*

Quomodò quis ſe videre poſſit in aëre anteriori. *Ad exempla 1.* dico 1. Antifonti proprium oblatum fuiſſe in aëre ſimulacrum, eò quòd defluens ab ejus oculis humor vicinum aërem ſpiſſaret, & remittendis ſpeciebus per modum aquæ, aut ſpeculi redderet accommodatum. Non diffiterer etiam id fortè ſibi viſum fuiſſe propter imaginationis vitium, ſicut contingit his qui melancholiâ, vel phreneſi laborant.

Stellarum ſcintillatio unde. *Stellarum* ſcintillatio è duabus cauſis oritur: 1. quidem à ſpeciebus, quæ ob diſtantiam ſtellarum debiles, atque adeò ad medii agitationem, quaſi mobiles per quandam veluti refractionem ſtellas exhibent quaſi tremulas. 2. A ſpiritibus, qui non quidem ab oculo emiſſi, ſed intra ipſum agitari ob contentionem potentiæ in objectum remotiſſimum, exprimunt in ipſo ſimilem agitationem. Inde fit pariter ut ex contenſiore & longiore viſione, ſpiritus minuantur, propter ſcilicet majorem activitatem.

---

§. V.

Quodnam ſit objectum viſûs.

Duplex viſus objectum lux & color. DUplex eſt viſûs objectum, *lux* videlicet & *color*: de luce ejuſque ſpeciebus intentionalibus ſatis ſuperque egimus, agendo de aſtrorum luce, idcircò hìc ſolùm reſtat aperiendum quid & qualis ſit color; quæ ut pateant,

Sciendum eſt colorem diſtingui poſſe duplicem, *apparentem* ſcilicet & *verum*. Primus eſt qualitas ſecunda proveniens ex diverſa luminis attemperatione, facilè mobilis à ſubjecto cui ineſt; de quo fusè egimus agendo de *Iride*.

Quid ſit color. *Verus* dupliciter deſcribitur ab Ariſtotele. Primo quidem, *cap. 7. lib. 2. de anima*, ſic. *Color eſt id quod movet perſpicuum actu*: id eſt, quod in perſpicuum jam à lumine illuſtratum, & poſitum in actu agit emittendo ſui ſpeciem. Secundo verò, *lib. de ſenſu & ſenſibili, cap. 3.* ſic: *Color eſt terminus perſpicui in corpore terminato*, id eſt, aliquid in corporibus terminatis exiſtens, ibique terminans perſpicui interminati progreſſionem, impediendo ne ultra procedat: ex quibus deſcriptionibus hæc deduci poteſt: *Color eſt qualitas ſecunda intentionalis viſibilis beneficio luminis percepta.*

Dicitur 1. *qualitas ſecunda*, per quod cum aliis qualitatibus mixtis convenit. 2. *Intentionalis viſibilis*, per quod differt ab omnibus aliis qualitatibus ſecundis, quæ vel non ſunt intentionales, vel ſi ſint, non ſunt viſibiles.

Colores, alii ſunt ſimplices, alii mixti, quidam extremi, quidam medii. *Simplices* ſunt quorum intentio maxima eſt homogenea, ut albedo & nigredo, quæ intenduntur per gradus ejuſdem rationis. *Mixti* ſunt qui fiunt ex gradibus diverſæ rationis, ut fuſcus & pallidus ex commixtione albedinis & nigredinis: *Extremi* dicuntur illi qui ma- *Et quotuplex.*

ximam habent ſub eodem genere convenientiam, quales putantur eſſe albedo & nigredo: reliqui verò mediorum nomen obtinuerunt, nec quidem immeritò, ſi enim expendantur, quæ albedinem inter & nigredinem reperitur diverſitas, comperiemus albedinem maximè ad lucem accedere, nigredinem verò ad tenebras, unde quidam aſſeruerunt (etſi non rectè) nigredinem eſſe albedinis privationem, ſicut tenebræ ſunt lucis carentia.

Simplices ſunt quinque, *album*, *nigrum*, *flavum*, *rubeum & cœruleum*. De albo & nigro ſatis conſtat, & tribus aliis probatur. Si illi non eſſent ſimplices, componerentur vel ex albo & nigro, vel ex ſe invicem, vel ex quibuſdam aliis: non primum, alioquin nuſquam fieri poſſet mutatio ab albo ad nigrum, niſi per tres illos colores, quod eſt falſum: non etiam ſecundum, ſi enim unus ex aliis duobus eſſet compoſitus, jam alii duo eſſent ſimplices, nulla temen eſt potior ratio, cur illi forent ſimplices quàm hi: non denique tertium, nullus enim color apparet, ex cujus mixtione prædicti prodeant; imo ex iſtorum temperatorum mixtione, alii videntur exſurgere.

Et quomodò mixti generentur. *Exiſtimant* autem ex admixtione flavi & rubei fieri aureum; rubei & cœrulei purpureum; flavi & cœrulei viridem exſurgere. Non diffiterer attamen hos pariter inter ſimplices eſſe connumerandos, quam enim communitatem habent viridis vel purpureus, cum his à quibus dicuntur oriri.

§. VI.

An color ſit qualitas à lumine diſtincta.

NEgant plures: tùm è veteribus, tum è modernis Philoſophis; & ducuntur primò ſacrâ auctoritate; nam Epheſ. 5. *Omne quod manifeſtatur, lumen eſt:* ſed color manifeſtatur, ergo color lumen eſt. In Hymno ad Laudes feriæ 4. hæc habentur; *Lux intrat, albeſcit polus*; & infra: *Rebuſque jam color redit vultu nitenti ſyderis.* Proferuntur etiam nonnullæ Ariſtotelis auctoritates: ſic 3. *de ani. cap. 5.* ait: *Lumen efficere colores actu, qui anteà erant poteſtate*; & lib. de ſenſu & ſenſibili; *lumen eſſe colorem perſpicui.*

Color verè diſtinguitur à lumine. *Verùm* his nonobſtantibus, probabilius eſſe cenſeo colores eſſe qualitates à lumine diſtinctas: *Tùm*, quia dum lumen decreſcit; color non minuitur, nec augetur, dum Sol ad meridiem accedit; dum enim Sol occidit, aut ad occaſum pergit, lux ſenſim ſine ſenſu minuitur, aliquis tamen legens non experitur cartham minùs albeſcere, & caracteres magis nigreſcere. *Deinde* quis crederet obſerato volumine, interdictoque lucis aditu ad illius penetralia, omnem prorſus deleri ſcripturam, eodemque aperto reſtitui? Quis arbitrabitur modicum candelæ lumen, etſi lumini ſolari longè impar eundem tamen cubiculi colorem reſtituere, quem Solis receſſus abſtulerat? Quid occidente Sole & extinctis luminibus Gallus & Æthiops, Corvus & Cignus colore erunt pares? Omnia per noctem

abſumentur pictorum ſupellectilia? Deus bone! quanta foret illa jactura? quamque exoptanda Pictoribus ſolis præſentia; ut immenſa pecunia comparatos colores, & per extinctum lumen deperditos reviviſcente lumine recuperarent. Fateor attamen non poſſe colorem percipi, niſi priùs lumine perfundatur, ſicque intelligendæ ſunt illæ, *tùm* Scripturarum, *tùm* Eccleſiæ, *tùm* Philoſophi auctoritates, ut lumen ſit conditio, ſine qua color nuſquam videretur, non autem quod illæ non ſint qualitates diverſæ.

DE AUDITU.

§. I.

Quodnam ſit ejus organum.

Auris duas in partes diſtribuitur. AUREM auditûs eſſe organum, ſoli ſurdi ibunt inficias: auris autem duas amplectitur partes, *anteriorem* ſcilicet & *interiorem*. Prior dicitur auricula, quæ ſecundùm ſubſtantiam cartilaginoſa eſt, media ſcilicet inter carnem & oſſa, ne fortè frangeretur, ſi oſſium haberet ſoliditatem, & ne ad ſoni acceſſum ſtupeſceret, ſi carnis mollitiem haberet. Secundùm figuram, ſemicircularis eſt & cava, ut meliùs ſonum excipiat & ad interiorem auris partem trajiciat: hinc animalia patulas aures habentia faciliùs & acutiùs audiunt, quibus autem præciſæ ſunt aures ſonos articulatos non percipiunt.

Quibus conſtet. *Auris interior* magis eſt carnoſa, quatuor meatus amplectitur; primus eſt fortis, ſemper *patens*, ut qualibet datâ occaſione ſonos excipiat. *Flexuoſus* eſt, ne aër irrumpens cum impetu interiores auris partes lædat. *Rotundus* eſt, ut faciliùs ſonos excipiat & trajiciat: furſùm tendit, ut ſordes è cerebro effluentes foris egerat. Hæ ſordes viſcoſæ ſunt, ad auris introïtum ſtantes, ut ſi quæ beſtiolæ introrsùm ſubeant, his ſordibus quaſi viſco irretiantur.

Circa hujus meatus finem conſpici licet *os penetroſum*, quod ſecundùm exteriorem ſui partem tenui patet foramine, quod prout ad interiora tendit, dilatatur.

Hujus extremo membrana nectitur, quæ tympani membrana dicitur, tenuis eſt, ut ſoni ſpeciem faciliùs excipiat; ſicca eſt, ut meliùs reſonet: obliqua, ut aëris aliquandò cùm impetu irrumpentis motum frangat. Poſt hanc membrana quædam tenuiſſima obtenditur, eò penè modò, quô tympano militari nervus ſolet ſubjici, cujus nervi beneficio tria oſſicula implicantur. 1. Dicitur *malleus*, ob ſimilitudinem. 2. *Intus*. 3. Dicitur *triangulus*, ſonus per ſui ſpeciem movet tympanum, hoc movet malleum, hic incudem, incus triangulum, triangulus defert ſoni ſpeciem ad auditorium. In hoc ſecundo meatu eſt quædam ſubtilis ſubſtantia per modum aëris, quæ idcircò aër naturalis & innatus dicitur, unum habet minimum canalem per quem aër ille purgatur: Canalis autem ille ad palatum ſeu aſperam arteriam extenditur, fortè ut is qui loquitur, ſeipſum faciliùs audiat.

Tertius tandem meatus dicitur *labyrinthus*, qui plures habet anfractus variaſque cellulas, & plura foramina, ex una cellula in alias ducentia. Hic labyrinthus inſervit ad efficiendum ſonum validiorem, ſicut

contingit in tuba militari, quæ propter varios ſuos flexus validiori ſono reſonat.

Quartus meatus eſt *Cocles*, ſic dictus quòd in cocleæ modum ſinuatus convolvatur; hic exitum non habet, unde dicitur foramen cæcum, qui deſinit in nervum auditorium.

Si credimus Ariſtoteli, *lib. de partibus animal. cap.* 1. *&* 2. *de anima, cap.* 2. auditio fit in illo aëre ingenito, qui ſecundo commeatu & auris tympano comprehenditur; ſuadet Galenus quia facultas auditiva in ea parte exiſtere debet, quæ aptior eſt ad recipiendas ſoni imagines: ſed ille aër ingenitus eſt ejuſmodi; nam ſicut ſonus recipitur in aëre intercepto inter aures, & corpora ſonantia, ita probabilius eſt ſpecies ſeu imagines ſoni in illo ingenito aëre recipi.

---

§. II.

Quodnam ſit objectum auditûs.

Conſentiunt omnes ſonum eſſe auditûs objectum, qui ſic non incongruè deſcribitur. *Sonus eſt qualitas ſecunda ſolo auditu perceptibilis, proveniens ex colliſione corporum.*

Producitur tripliciter, ſcilicet, *ictu*, *impulſu* & *ruptura*. *Ictu* quidem; dum ſcilicet dura corpora inter ſe colliduntur, ſive illa dura ſint ſimpliciter, ut æs, ferrum, *&c.* Sive ex parte quidem mollia, duriora tamen ex renixu & extenſione, ut cordæ extenſæ, ut pelles expanſæ in tympanis.

Sonus producitur triplici modo. *Impulſu.* Quandò corpus flabile ad durum corpus, vel duritiei rationem aliquam obtinens impellitur, quomodò aër vel adactus, vel attractus per foraminum anguſtias, aut è pulmone in aſperam arteriam expreſſus, vel in fiſtulas ſpiratus ſonum edit.

Ruptura denique, dùm ſcilicet durum corpus frangitur, cùm enim lignum diſrumpitur, aut pannus laceratur, ſonus excitatur in aëre, non colliſione corporis duri ad durum, ſed rupturâ.

Quodnam ſit ejus ſubjectum. *Subjectum* in quo recipitur ſonus, non eſt ipſum corpus ſonans, ſed corpus interjectum. Etenim verò ſi ſonus reciperetur in corporibus ſonantibus & non in corpore intercepto; non eſſet neceſſarium aliquod medium corpus interceptum ad ſonum edendum, quandò duo ſolida corpora ſeſe colliderent: ſed hoc falſum eſt, alioquin ipſa corpora cœleſtia ſonum ederent, & in vacuo poſſet audiri ſonus excitatus; nullaque neceſſaria eſſet objecti ſonantis præſentia, ſi medio non indigeret ſonus, ut à re ſonante ad aures differretur.

Medium itaque in quo recipitur eſt omne corpus fluidum, nedum aër, ſed & aqua. Experientiâ enim conſtat ſonum per aquam poſſe deſferri: nam piſces ſub aquis natantes ſonos percipiunt, & auditâ piſcatorum voce, aut ſono ſub injectis retibus excitato ſtatim aufugiunt. Hinc eſt etiam quòd piſcatores circa maris littora retia expendentes quaſdam ſoleant proferre cantilenas, ut piſces voce ſonorâ allecti, aquæ ſuperficiem petentes laqueis irretiantur.

Diffunditur per aërem duo *Diffunditur* per aërem duobus modis, vel ſecundùm eſſe reale, vel ſecundùm eſſe intentionale; hoc eſt, vel per ſe, vel per ſui

ſpeciem. Priori modo uſque ad certam diſtantiam, poſteriori verò ulteriùs propagatur. 1. *Pars* ſuadetur, nam ibi eſt ſonus ſecundùm ſuum eſſe reale, ubi eſt aëris colliſio: atqui non eſt probabile unius tantùm particulæ aëris colliſionem fieri, ſed veriſimilius eſt unâ parte colliſâ vicinam frangi, & in ea ſonum produci ad certam quandam diſtantiam. 2. *Pars* etiam conſtat: *Tùm*, quia objectum viſibile non pervens ad oculum, niſi per ſui ſpeciem; quidni & objectum audibile per ſui ſpeciem ad aurem proveniat? *Tùm*, quia vix concipere poteſt intellectus, quomodò aër qui primò percutitur, tantam habet virtutem, ut poſſint realiter alium aërem percutere, uſque ad tantam diſtantiam ad quam auditur ſonus.

(margin: *bis modis.*)

§. III.

Quot ſint ſpecies ſoni.

PLures ab Ariſtotele numerantur, ſcilicet gravis, acutus, ſubobſcurus, directus, reflexus, *&c.* *Directus* dividitur in ſonum ſimplicem, in vocem & ſermonem, quæ ſolùm penès magis & minùs superius, & inferius diſcrepant; *ſonus* enim competit quibuſcumque corporibus ſive animatis, ſive vitæ expertibus ſeſe mutuò collidentibus: *Vox* ſolis animalibus pulmonem & arterias habentibus tribuitur. *Sermo* verò ſolis hominibus, diciturque vox articulata ab appetitu per imaginationem, atque in ſyllabas diſtincta ad animi ſenſa exprimenda; unde fit ut omnis ſermo ſit vox, & omnis vox ſit ſonus, non tamen vice verſâ.

(margin: *Plures ſunt illius ſpecies.*)

§. IV.

Quot ſint inſtrumenta ad vocem formandam neceſſaria.

REſpondeo eſſe duplicis ordinis, quædam interna, quædam externa: *Interna* ſunt ex præcipuis pulmones, muſculi, thoracis, aſpera arteria, larinx, epiglotis, ſive pulmonum linguacula & gurgulio. 1. Pulmones inſerviunt ad aërem attrahendum, unde ſpumoſæ cujuſdam & mollis naturæ ſunt, ut iſtius naturæ beneficio nunc dilatentur, nunc contrahentur. 2. *Muſculi thoracis* ſeu intercoſtales, virtute motrice, quâ pollent, comprimunt aërem & impellunt ad aſperam arteriam ſive vocalem, ad cujus laringem (ſive magnam illam cavitatem quam habet circa os arteria illa) poſtquam pervenit aër, retinetur ab epiglotide, ibique & in gurgulio, ne alliſus ſonat, & vocem affingit, quæ non fuiſſet efformata, niſi oppoſitione epiglotidis, aër è pulmonibus erumpens, repercuſſus fuiſſet & colliſus.

(margin: *Quomodò vox formetur.*)

(margin: *Et quibus inſtrumentis internis.*)

Unde ad vocis modulationem, præ cæteris partibus conferunt gurgulio & epiglotis, quia in illis partibus aër frangitur & temperatur, varièque percutitur: ex qua percuſſione varii ſoni, & vocum inflectiones formantur.

Externa inſtrumenta ad vocis formationem neceſſaria, ſunt lingua, palatum, dentes & labia: *Lingua* quidem, quatenùs aërem à cavitate arteriæ pulſum variè frangit, ac pro verborum varietate diſpergit ac diſtribuit. *Palatum*, quatenùs cavum eſt, proindeque ad ejus latera vocis ictus

(margin: *Et externis.*)

ictus congeminatur: *Dentes*, quatenùs concentu quodam ictum linguæ recipiunt: & tandem *labia*, quia ex eorum compreſſione & diductione, verborum, ſillabarumque omnis oritur diſtinctio.

---

§. V.

Quid & qualiter fiat Echo.

Quid ſit & quomodò fiat Echo. ECho *ſonus eſt ſeu retroceſſio vocis propter occurſum corporis obſiſtentis.* An autem ſonus reflectatur ſecundùm ſuam entitatem, vel ſui ſpeciem, adhuc ſub judice lis eſt, utrumque tamen mihi videtur probabile; nam veriſimile eſt ſolas ſpecies intentionales ſoni reflecti, dum echo fit ad maximam diſtantiam: at cum fit ad minimam diſtantiam, non eſt improbabile ſonum ipſum repercuti; ſiquidem eô modô poteſt reflecti ſonus, & echo facere, quô poteſt propagari ad locum, in quo formatur echo: ſed dum formatur ad multam diſtantiam ſonus, propagatur tantùm intentionaliter; dum verò ad minimam, realiter & ſecundùm ſuam entitatem diffunditur; ergo utrôque modô formari poteſt.

Ut autem fiat vocis reflexio corpora reflectentia debent eſſe, 1. Concava, ut ſcilicet ſonum faciliùs excipientes reverberent. 2. Solida, ne propter humiditatem, & mollitiem ictui ſoni cedant, eumque non replicent; unde fit ut echo ſæpiùs audiatur in antris, cavernis, puteis ſiccis, ædibus everſis, *&c.* quia ſonus ad ea loca concava, & foraminoſa delatus non diffunditur, ſed colligitur faciliùſque remittitur.

Vocem in echo aliquandò ſexies audiri expertum eſt apud Carunticinianos, ubi nunc R. Patres Carmelitæ demorantur: aliquandò decies ſicuti Patavii quodam in loco fieri narratur, cujus multiplicatæ vocis ratio petitur ex pluribus corporibus loco disjunctis, quæ ſoni ſpeciem diverſimodè colligentes variè etiam referunt; ſicut à pari idem vultus à pluribus ſpeculis inter ſe diſtantibus multiplex repræſentatur.

Plures aut pauciores ſillabæ idcircò audiuntur, quia corpus reflectens magis vel minùs diſtat; nam dum corpus reflectens longiùs diſtat, tardiùs ad auditum ſonus reflectitur; ſicque nonnunquam contingit, ut integra ſententia poſſit formari, antequam ſonus ad aures redeat, ac propterea tota diſtinctè percipitur. Inde fit pariter, ut dum reflexiones ipſæ ſucceſſivè formantur, diverſæ etiam fiant ejuſdem vocis repetitiones; dum enim profertur ſententia quatuor dictionibus conſtans, à vicinori reflectitur, primò poſtrema vox, à ſecundo duæ poſteriores, à tertio tres ſequentes & à remotiſſimo integra ſententia; quia dum proximum reflectens duas primas voces reflectit, nondum eſt abſoluta tertia vox, quô fit ut ſola diſtinctè audiatur. Dum verò corpus ſecundò reflectens longiùs diſtat, tardior fit ejus reflectio: ſicque dum adhuc loquitur homo, prima tantùm vox reflectitur, unde fit ut aliæ duæ poſteriores diſtinctè audiantur, & ſic in ſequentibus.

DE OLFACTU.

§. I.

Quodnam ſit ejus organum.

NUllus in dubium revocabit olfactus organum eſſe naſum, ſolis hominibus eminentiorem in facie, quô quaſi tegumentô, nares occultantur.

Nares ad tria munia deſerviunt. *Nares* autem ad tria præſertim munia deſerviunt. 1. Ad attrahendum, & emittendum aërem, cujus una pars tracta irrepit in cerebrum; altera in cor per certos quoſdam meatus diffunditur. 2. Ad excrementa è cerebro fluentia ejicienda, ideòque naſus declivi meatu patet. 3. Ad hauriendos odores, unde animalia, quæ longiores habent nares, ſagaciorem olfactum obtinent.

Attamen licèt omnia animalia, quæ non reſpirant, careant naribus, non tamen proinde omninò expertia ſunt olfactûs: alia enim brachiis, alia fiſtulis ſentiunt odores, inquantùm ſcilicet ipſi odores abſque anhelitu & ſpiritûs reciprocatione eorum ſenſus feriunt.

Quibus inſtrumentis fiat odoratus. *A cerebro* ad narium foramina duo canales derivant, è quarum narium extremitatibus duæ ſunt carunculæ mamillis ſimiles, quæ idcircò *proceſſus* & *carunculæ mamillares* dicuntur; ſub quibus os quoddam bifidum, multa habens foramina, duoſque inſignes commeatus, quod quidem propter ſimilitudinem cum ſpongia & cribro, à nonnullis dicitur *os cribroſum & ſpongioſum*. Ipſius oſſis partibus annectitur tunica compacta cum ea, quæ ad linguam, aſperam arteriam & palatum extenditur: in quonam autem horum conſiſtat organum olfactûs non conſentiunt Auctores.

Galenus arbitratur conſiſtere in anterioribus cerebri ſinibus, unde duo canales uſque ad foraminarium erumpunt: ſed fallitur, nam ad odorem percipiendum calor neceſſarius eſt, cerebrum autem eſt frigidiſſimum. Averroës arbitratur conſiſtere in membrana, ſeu ramis nervorum naribus adhærentium: ſed non rectè, quia ut opponit Galenus, iſta membrana ad extimas uſque naſi auras deſcendit, nec tamen vis odorandi per totum naſum extenditur.

Dicendum itaque Ariſtotele cum & Medicis odoratûs organum reſidere in carunculis mamillaribus; ratio eſt, quia cætera, quæ in naſo reperiuntur, ſcilicet membranæ, oſſa, nervi, venæ, *&c.* ejuſdem ſunt rationis cum aliis, per totum corpus diffuſis; ergo illa non ſunt peculiare alicujus ſenſûs domicilium, ac proinde olfactûs organum eſſe nequeunt. *In quo præcisè conſiſtat odoratûs organum.* *Deinde* licèt in animalibus reſpirativis odores fortè ad cæteras partes deferantur, non ſentiunt tamen niſi aſpiratione; quia ante aſpirationem non perveniunt ad proceſſus in quibus eſt olfactus. *Denique* eô tantùm fine natura videtur illas mamillares carunculas ſpiritibus repleviſſe, & vaporoſas formaſſe, ut faciliùs odoribus alterari poſſent: ergo probabilius eſt olfactûs organum in ipſis carunculis reſidere.

---

§. II.

Quid ſit odor.

QUalitas eſt ſecunda ex primarum temperie orta, in qua præ-

Quid ſit Odor. dominantur, ut plurimùm calor, & ſiccitas. Dicitur *qualitas*, non ſubſtantia; *Tum*, quia ſubſtantia non eſt per ſe ſenſibilis; *tùm*, quia remanente ſubjectò, putà pomò, mutatur odor, fitque modò intentior, modò remitior, modò nullus. Quod autem opponunt aliqui odorem relinqui à corpore odorato, ideoque eſſe ſubſtantiam: dico non relinqui ſolùm, ſed ſimul cum ſubjecto, exhalatione nimirùm odoriferâ. Dicitur *ſecunda* & quidem patibilis, quod ſatis per ſe patet. Additur ultimò, *orta ex temperie calida & ſicca*: hinc regiones odorum feraciſſimæ ſicciores ſunt, & odoratus nimiâ humiditate retunditur: debet tamen aliqua ineſſe humiditas; unde flores exſiccati, minùs flagrant: & plerique liquores, & cibi ſapidi, atque adeò humidi, ſunt ſimul odorati. *Nec* ille ſatisfacit qui partes in illis ait eſſe humidiores, & ſapidas alias ſicciores & odoratas: hoc enim divinare eſt. Ex iis conſtat cauſa odoris tum efficiens, nimirùm temperies; tum ſubjectiva, mixtum videlicet, tali temperie præditum.

§. III.

Quotuplex ſit odor.

Et quotuplex. D*Ividitur* odor in *extremum* & *medium*: extremus odor vel eſt *gratus* vel *ingratus*. Odor gratus eſt fragrantia orta ex reſolutione ſicci congruè temperati in humido, ſuaviter odoratum afficiens: hinc odor ad delectationem, ad ſanitatis conſervationem, ad reſtaurandos & reficiendos ſpiritus, ad cerebri frigidam & humidam intemperiem corrigendam, memoriamque ſtabiliendam multùm refert.

Odor ingratus eſt graveolentia & fœtor quidam ex reſolutione ſicci temperati in humido craſſo, & plerumque putrefacto; hic odor cerebrum, & ſpiritus inſuaviter afficiendo nonnunquam infert inſignem noxam. Utrique odori ſui ſunt gradus; unde odorata quædam corpora odorem magis ſuavem, vel magis inſuavem, aut minùs ſuavem, vel minùs inſuavem ſpirant: hinc Plinio quidam odores ſunt acuti, quidam ignavi; illi ſunt qui ex longinquo promptè & acriter feriunt odoratum, hi verò qui etiam in propinquo tardè & languidè ſenſum afficiunt.

Medii odores ſunt, qui pro diverſa ſicci cum humido affectione oriuntur, diverſaque ſortiuntur nomina.

Cæterùm odorum alij ſunt *alimentitii*, alii *medicinales*: illi dicuntur qui in alimentis reſident, quatenùs alimenta ſunt, ut ex iis animal eminùs diſtinguat alimenta ſibi convenientia, hoc genus odorum commune eſt omnibus animalibus: Hi verò dicuntur, qui medicum uſum præſtant, & inſunt medicamentis unguentis, *&c.* hoc genus odorum eſt proprium hominibus; varietatem quoque afferre ſolent proprietates ſingulares naturarum, quæ odorandi facultate ſunt præditæ; nam quòd Petro ſuave, Joanni forſan non erit ſuave; ſic odor ſtercoris nemo delectatur; at in hoc ſcarabei & ſues delicias quærunt.

§. IV.

Quomodo propagatur odor ad olfactum, realiter, an intentionaliter.

Reſpondeo 1. Pervenire aliquandò realiter; aſpirando enim attrahimus ſuffitum, qui maximo interdùm commodo, interdùm incommodo noſtro ad cerebrum uſque interiùs advehitur. Hæc autem propagatio fit per ſpiritus, & exhalationes à corpore odorato evolantes ad naſum; non autem per productionem novi odoris in aëre factâ à corpore odoriſero. Quod autem opponunt aliqui odorem manui impreſſum, aut teſtæ diu effuſum vix frequenti ablutione poſſe deradi. *Nego*, genitum eſſe, ſed per ſpiritus tenues quibus pori manus & teſtæ imbuuntur tenaciſſimè adhæſiſſe,

Quomodo ad olfactum perveniat.

Reſp. 2. odorem aliquandò pervenire ſolùm intentionaliter & per ſpecies ad olfactum: ſuadetur his conjecturis: piſces eſcam ſine ſtrepitu, & in tenebris impoſitam aquæ percipiunt ad eamque advolant: crocodili odore carnium invitati emergunt ex aquis, quo in caſu exhalationes carneæ non ſubeunt aquam: vultures à pluribus milliaribus dicuntur excitari odore cadaverum, ad quod ſpatium implendum non eſt probabile odorum copiam ſufficere.

Dices. Animalia reſpirativa non ſentiunt, niſi aſpirando, & attrahendo exhalationes odoriferas: Ergo hæ debent ipſi organo proximè applicari, ut ſentiantur; alioqui ſine aſpiratione quoque mitterent ſpeciem.

Nego antec. Fateor tamen aſpirationem deberet fieri, quâ (dilatatis & deductis membranis, quarum altera oſſi cribroſo, altera proceſſibus mamillaribus pertenditur) fiat acceſſio ſpecierum, quæ per hujuſmodi membranas, utpotè per medium ineptum nequibant propagari, ita providente naturâ, & opponente acceſſui ſpecierum obicem, ne in aëre veſcens tetris odoribus pleno ingratâ horum perceptione infeſtaretur.

DE GUSTU.

§. I.

ORganum guſtûs eſt lingua, quod ut pateat:

Notabis linguam eſſe ſpongioſæ ſubſtantiæ, & eam indui craſſiſſimâ cute, quæ manifeſtis poris ſeu potiùs foraminibus plena eſt, per quæ foramina ſubit ſapida ſubſtantia; pungitque duos nervulos, qui à cerebro uſque ad linguam propagantur, & ramuſculos quoſdam ſpargunt ad linguam ipſam, imo & ad palatum, nec non ad fauces; unde colligitur guſtandi facultatem eſſe per totam linguam aliquatenùs diffuſam; ſed primaria ſedes hujuſce facultatis eſt in linguæ acumine, quo cibos deguſtamus; nam in ipſo linguæ acumine ſapores diſcernimus, & cum quidpiam ingrati ſaporis deglutiendum eſt, caveamus nȩ id linguæ cuſpidem attingat, quod ſignum eſt guſtativæ facultatis organum, potiſſimùm in linguæ cuſpide reſidere: cujus ratio eſt; tum, quia mollior eſt linguæ cuſpis, quàm ſint aliæ partes, ac proinde ſapor eam faciliùs pervadit; tùm, quia ad eam

Quid & qualis ſit lingua.

deſinunt illi duo nervi guſtatorii, ac proinde ſaporem faciliùs percipiunt; cùm denique, quia in linguæ acumine minor eſt ſalivæ copia, ac proinde minùs ſapores obtundit.

Quid ſit ſapor.

Objectum guſtûs eſt ſapor, qui ab Ariſtotele, de ſenſu & ſenſibili, *c.* 4. definitur ſic: *Sapor eſt paſſio ſeu qualitas, ſecunda immutativa guſtûs reſultans ex permixtione primarum qualitatum, quæ humidum aqueum, & ſiccum terreſtre conſequitur, ita tamen ut humidum ſiccum ſuperet.* Dicitur 1. *Paſſio*, quia paſſionem ſeu ſenſationem infert guſtui. 2. *Qualitas ſecunda*, quia emanat ex primis qualitatibus, ſoliſque mixtis, non autem elementis ineſt. 3. *Conſequitur humidum*, &c. quia ſiccitas terræ, & humiditas aquæ denſiorem materiam comitantur, quod requiritur ad cibum, & proinde ad guſtabile; humiditas enim aërea, & ſiccitas ignea materiam valdè raram, & proinde ad cibum inſufficientem habent.

Dices. In eadem cibi parte eſt odor & ſapor: Ergo in eadem parte ſiccum prædominatur humido, & humidum ſicco.

Quomodò ſapor & odor ſimul coëant.

Nego antec. Etenim dum idem cibus ſapidus eſt & odoratus, ſecundùm partes ſicciores efflabit odorem, ſecundùm verò humidiores ſaporem ſpirabit. Hinc quæ ſunt odorata cæteris paribus; quò ſicciora ſunt, eò plus habent odoris, ut patet in Cinamomo; ſecùs eſt de ſapido, vel ſi odor & ſapor eidem parti inſint, uterque attemperatur, fitque ut major ſit odor, ſi prædominet ſiccitas, minor verò ſi humiditas.

Dices 2. Cineres, piper, *&c.* ſapida ſunt & tamen ſicciſſima: Ergo nulla prædicta ſaporis definitio. *Nego conſeq.* Prædicta enim definitio data fuit per præcipuos, non autem per neceſſarios effectus; itaut ſapor, ut plurimùm humiditatem magis, quàm ſiccitatem prædominantem ſequatur.

Quomodò ſapor dividatur.

Sapor dividitur in ſapores extremos & medios; extremi ſunt dulcedo & amaritudo, inter quas mediant ſex alii, ſcilicet acrimonia, ſalſedo, amaritudo, aciditas, auſteritas & acerbitas.

Et quos ſint illius ſpecies.

Acrimonia eſt ſapor vehementis caloris linguam mordicans & diſſolvens per excitationem, qualis eſt in pipere, alliis; *&c.*

Salſedo eſt ſapor abundantis caloris, congregativus & deſiccitativus linguam abluens, & gratiam guſtui præbens, qualis eſt in ſale & ſalſis quibuſdam plantis: hinc ſalſa exſiccant abſumendo humidiores partes ſuper effluentes, & duriores emolliunt ſiccitatem earum per ſuam humiditatem relaxando.

Amaritudo abundantem calorem involvit, vehementer exſiccat, & intimas partes penetrat, talis eſt in felle, allio, abſinthio, *&c.*

Aciditas eſt ſapor deficientis caloris in ſubſtantia ſapida, mordicus, urens, conſtringens, vellicans, & dividens qualis eſt in aceto: hinc acida dicuntur laceſſere & provocare apetitum ſuperfluos humores abſumendo, & torpeſcentes ſpiritus animales excitando, ac ventriculum ad alimoniam capeſcendam irritando. Hinc ſinapi cibis non injucundè nec ingratè permiſcetur.

Auſteritas eſt ſapor valdè deficientis, & debilis caloris in ſubſtantia craſſiore linguam fortiter contrahens, & animales ſpiritus conturbans, talis eſt in piris ſilveſtribus & pomis immaturis.

Percipitur ſecundùm ſuum eſſe reale.

Sapor percipitur ſecundùm ſuum eſſe reale, non ſecundùm eſſe intentionale; *tùm*, quia nullum habet medium per quod ſui ſpeciem poſſit emittere, ſicut contingit in objectis prædictorum ſenſuum; *tùm*, quia experientia conſtat ſaporem realiter afficere facultatem guſtativam ipſamque phyſicè immutare, gravem nonnunquam dolorem imprimendo; ut fit potiſſimùm in perceptione ſaporum ingratorum: ſed nulla ſpecies intentionalis phyſicè poteſt ſenſum immutare per ſe: Ergo, *&c.*

DE TACTU.

§. I.

Quare tactus diffundatur per univerſum animalis corpus.

TACTUS cæteris ſenſibus univerſalior eſt, utpote qui per omnes omninò corporis partes diffunditur; ſapienter ita diſponente naturâ, ne ſi aliqua animalis pars tactu careret, lædi poſſet ſine ſenſu, & ſic conſervationi ſuæ non provideret. Licet enim *Simplicius* & *Themiſtius* tactum in corde, & *Philopponus* in carne, ſolùm conſtituant: experientiâ tamen conſtat omnes ſolidas animalis corporis partes (ſi oſſa excipias) tactivâ virtute eſſe præditas, non quidem per ſe & immediatè, ſed ratione nervorum per totum corpus diffuſorum.

Quodnam ejus organum.

Organum enim tactûs in nervis immediatè reſidere cum *Galeno* probabilius arbitror; *tùm*, quia partes pluribus nervis intextæ acutiori tactu donantur, & dum afficiuntur dolore, vehementiùs premuntur; *Tùm*, quia cæteræ corporis partes alio à tactu funguntur officio, præter nervos, qui animalibus ideò tantùm à natura conceſſi creduntur, ut tactui deſerviant: *Tum* denique, quia (ſi credimus Medicis) caro glandularum & viſcerum, putà pulmonis & cerebris, vel carent omninò tactu, vel obtuſiorem tantùm obtinent, eò quòd rari ſint in eis nervi, & ab eis loco diſſidentes, non diffiterer tamen vim tactivam ineſſe etiam carni & membranulis; nam dum gladio ſecatur pars vivens, frigus gladii carni applicati percipitur, & liquoris in vulnus infuſi qualitates percipiuntur.

Tactûs objectum, ſunt omnes tactiles qualitates, ſive primæ, ſive ſecundæ, dico *tactiles*.

Et objectum.

Mihi tamen probabilius eſt duas è primis qualitatibus, putà *humiditatem* & *ſiccitatem*, non eſſe per ſe tactûs objecta; non quidem *humiditas*; *Tùm*, quia aër, licèt maximè ſit humidus, tactu tamen non percipitur; nam dum manus per aërem circumfertur, non plus ſentitur aliquid, quàm ſi per vacuum & inane moveretur: *Tùm*, quia dum in aqua tepida digitus detinetur, niſi oculos admoveas, aquam tangere non arbitraberis; experientia clara eſt & nota, templa ſacra petentibus, & digitos in luſtralem aquam mergentibus.

Quot ſin qualitates tactiles

Idem conſtat de ſiccitate: corpora enim ſicca ideo tantùm percipiuntur, quia quandam compreſſionem animalis partibus procreant; enim verò ſi corpus ſiccum manum attingens, nullam in eo faceret compreſſionem, dubio procul tactus ſiccitatem non perciperet, reſtat itaque ſolùm calorem, & frigus eſſe propria ſenſibilia tactûs, de quo ſi quis dubitat, experiatur.

Plures ſecundæ aſſignantur qualitates ab Ariſtotele in tactûs objec-

tum, putà gravitas & levitas, durities & mollities, aſperitas & lenitas, craſſities & tenuitas, viſcoſitas & ariditas. Verùm arbitror Philoſophum hæc ex aliorum potiùs quàm ex proprio ſenſu protuliſſe; quippè cùm hæ non per ſe, ſed ratione alterius per tactum percipiantur: *Gravitas* enim & *levitas* non ſunt per ſe objecta tactûs, alioquin ex ſolo montis aut alterius maximi corporis contactu, judicare quis poſſet quantùm gravitaret aut levitaret: durities eſt quædam ſiccitas, & mollities quædam humiditas: Ergo cum ſiccitas & humiditas non ſint per ſe objectum tactûs; multo minùs illæ qualitates quæ ex ipſarum temperie oriuntur.

Gravitas & levitas non ſunt per ſe obiectum tactûs.

Deinde, non aliter clauſis oculis percipitur corporis mollities, quàm ex eo quòd dum pedem vel manum in corpus molle demittimus, advertimus illas partes facilè in interiora corporis mollis: idem dici poteſt de cæteris aſſignatis.

Objectum itaque materiale tactûs, ſunt propriè calor & frigus; formale verò eſt earum qualitatum aptitudo & capacitas ad immutandam temperiem qualitatum in tangente.

Obiectum materiale tactûs quod ſit.

---

§. II.

Utrum tactu percipiantur qualitates organo, an retactili inexiſtentes.

Quomodo tactûs qualitas percipiat.

R*Eſpond.* tactum percipere qualitates objecto ſuo inexiſtentes; *tùm* quia nulla apparet ratio, cur tactus eximatur à lege cæterorum ſenſuum qui percipiunt qualitates, non prout ſibi, ſed quatenùs ſuis ſubjectis inexiſtunt; oculus enim non percipit colorem ſibi, ſed objecto colorato inexiſtentem, *&c. Tùm*, quia id patet experientiâ, & apprehenſione communi, quâ omnes ſe ſentire exiſtimant calorem ignis, frigus glaciei, etiamſi nullus inſignis calor aut frigus in manu producatur; ſic fit cum hyeme manus calidior in aërem apertum, & gelidum curſim tantùm exponitur; ſentit enim frigus inſigne, licet ipſa rigidiſſimum frigus in ſe non reportet. *Tùm* denique, quia ſi organum tactûs ſentiret calorem ſibiipſi inexiſtentem, eſſet in perpetua ſenſatione, quippè cùm ſemper calorem, aut frigus habeat.

Reponent id non ſequi, eò quòd tactus percipiat tantùm intemperiem qualitatum, ſeu qualitatem aliis prædominantem. *Contra.* Dum manus frigida ad ignem admovetur, ſtatim percipit calorem; calor autem ille manui non imprimitur ultra gradum frigoris, quia ex illo præcipiti contactu manus non amittit priſtinum frigus: Ergo exceſſus qualitatis non eſt ſemper neceſſarius, ut à tactu percipiatur. *Deinde* primæ qualitates ſunt ferè ſemper ſuprà vel infra gradum debitum: Ergo ſi in eo ſtatu ſentirentur, tactus eſſet in perpetua ſenſatione.

Dices. Dùm quis ad Solem meridianum exponitur, ardorem ſentit, non quidem ſoli inexiſtentem, cum Sol non ſit calidus: Ergo ſuo ſenſorio impreſſum. Inſuper, dùm quis ex ignis aut rei ſummè calidæ contactu aduſtus eſt, remoto igne, aut re calidâ ſemper ſentit calorem, non eum qui ignem afficit: Ergo eum qui eſt in organo tactûs.

Nego utramque conſeq. Quia uterque percipit calorem ſpirituum aut partium actione Solis aut ignis in-

ſlammatarum ; calor enim qui remanet poſt aduſtionem, ineſt, non quidem ſenſorio tactûs ; ſed pluribus particulis & humoribus inflammatis ; nam ſi linimento temperentur, aut aliò diffluant, dolor mitigatur ; ſi verò ad partem aduſtam confluant, creſcit & augetur.

ARTICULUS TERTIUS.

§. I.

De ſenſibus internis.

Senſum internorum exiſtentia. SENSUS internos animalibus ineſſe nullus ambigit, idque aſſidua comprobat experientia, quâ conſtat ligatis & ſomno deditis ſenſibus externis, plures nedum ab hominibus,ſed & à belluis elici operationes, ſic canis dormiendo nonnumquam latrat ob expreſſum à phantaſia objectum aliquod inimicum ; ſic homines ſomniantes plura percipiunt, quæ nullis umquam ſenſibus externis taliter apprehenderant.

Numerus eorum dubius. *Quantùm* ad eorum numerum, adhuc ſub judice lis eſt ; quidam enim tantùm tres cum Galeno, nimirum ſenſum communem, æſtimativam & memoriam ſtatuunt ; nonnulli cum Avicenna duos his addunt, nempè imaginativam & phantaſiam ; quibus nonnulli adjiciunt cogitativam & reminiſcentiam. Quid autem per unumquemque eorum intelligant, paucis aperio.

Quid ſit ſenſus communis, & quod ejus munus. *Senſus communis* eſt, per quem animal externorum ſenſuum objecta, ſenſationes, & operationes apprehendit, & eas ab invicem diſtinguit. Illius munus eſt triplex, 1. Percipit objecta, & actiones omnium externorum ſenſuum ; unde etiam communis, ſeu officina ſenſuum dicitur ; dum enim animalia ſe audire, ſentire, &c. percipiunt ; hæc cognitio non pertinet ad ullum ſenſum externum, cùm illi non reflectant ſe ſupra ſuas actiones. 2. Judicat de objectis aliorum ſenſuum, & unum ab alio diſcernit. 3. Impertitur ſenſibus externis ſpiritus ſenſorios ; unde cùm obſtruuntur meatus, per quos illi ſpiritus effluunt, neceſſe eſt ſenſus externos feriari.

Quid ſit phantaſia. *Phantaſia* eſt quæ ex perceptis ſpeciebus varia format ſimulacra, uniendo, aut dividendo ſpecies rei per ſenſus externos apprehenſæ, ſic fabricatur homotaurus, uniendo ſpecies hominis cum ſpeciebus tauri.

Imaginativa. *Imaginativa* objecta abſentia percipit, & quaſi præſentia repræſentat, ſic res priùs apprehenſas iterùm videre videmur.

Æſtimativa. *Æſtimativa* eſt, quæ ex ſpeciebus ſenſatis ; cognoſcit alia ab externis ſenſibus taliter non apprehenſa ; ſic bruta apprehendunt objecta, ut proficua aut nociva, utilia aut inutilia, jucunda aut moleſta, conſanguinea aut aliena, &c. hæc enim à ſenſibus externis non ſecernunt.

Memoria. *Memoria* eſt, quæ repræſentat res ſenſatas præteritas ut præteritas ; ſic canis eandem domum non ingreditur, in qua ſe baculo percuſſum fuiſſe recordatur : ſic aviculæ recordantur nidorum, vulpeculæ fovearum, &c.

Cogitativa. *Cogitativa* dicitur ab Averroë, quæ circa ſenſibilia & particularia, & præſentia diſcurrit, eodem modo & ordine, quo intellectus circa univerſalia, cujus etiam diſcurſum intellectus comitatur.

Reminiſcentia

Reminiſcentia. *Reminiſcentia* eſt recordatio rei præteritæ cum inquiſitione quadam & diſcurſu imperfecto: in duobus à memoria diſcrepat. 1. Enim memoria operatur circa res præteritas, quarum ſpecies aſſervat & retinet; reminiſcentia verò circa eaſdem, vel omninò oblitas, vel parùm conſiſtentes, & ob id dicimur meminiſſe præteriti, reminiſci verò obliti. 2. Memoria verſatur circa præterita actu ſimplici, reminiſcentia verò cum inquiſitione: ſic dum aliquid noſtris è manibus elapſum eſt, & locum neſcimus, in quo id exciderit; tunc revolvimus omnia loca in quibus degimus à tempore, quo id nos habuiſſe conſtat. Unde reminiſcentia & cogitativa facultas ſolùm hominibus, cæteræ verò etiam brutis competunt.

---

§. II.

Qualiter facultates illæ abinvicem diſtinguantur.

Et qualiter omnes illæ facultates invicem diſtinguantur. R*Eſpondeo* non diſtingui realiter: tum, quia non ſunt entia abſque neceſſitate multiplicanda: ſed nulla eſt neceſſitas multiplicandi realiter tales facultates; unde enim talis oriretur? num ex variis & diverſis operationibus? ſed magiſne diſcrepant prædictæ operationes, quâ diſcrepent intellectio & volitio, quæ tamen proveniunt ab eadem reali facultate, quæ vocatur intellectus, quatenùs producere poteſt intellectionem; & voluntas, prout volitionem poteſt elicere.

Reſp. 2. ex Doctore in 1. *d.* 3. *q.* 2. & noſtro Faventino, *theorem.* 100. probabile eſſe tres ſolùm ex aſſignatis formaliter ab invicem diſcrepare, nimirùm ſenſum *communem*, *phantaſiam* & *memoriam*. Quod diſtinguantur, patet; *Tùm*, quia Ariſtoteles, 2. *de anima*, ſtatuit tantùm pro ſenſibus internis, ſenſum communem & phantaſiam; in libro verò de memoria, ſtatuit memoriam pro altero ſenſu interno: *tùm*, quia facultates ſaltem formaliter diſtinguntur, dum una producit aliquas operationes, quas alia nequit edere: ſed quælibet earum ſpeciales edit operationes, quas edere nequit alia; nam nulla potentia ſenſitiva eſt ſui ipſius reflexiva; ſed phantaſia reflectit ſupra actus ſenſûs communis; ergo ſunt potentiæ diſtinctæ. *Inſuper* ſenſus communis non operatur in ſomniis, phantaſia verò ſic: *Item* diverſa ſunt, aut ſaltem diverſimodè apprehenſa eorum objecta; ſenſus enim communis operatur tantùm circa objecta præſentia, & actualiter ab externis ſenſibus apprehenſa; unde dum præpediuntur externi ſenſus, communis feriatur: Phantaſia autem non agit dependenter ab actuali ſenſuum externorum ſenſatione, ſed tantùm dependenter à ſpeciebus exceptis: Memoria verò verſatur circa ſpecies rerum præteritarum, ut præteritæ ſunt, qualiter eas non apprehendunt nec phantaſia, nec ſenſus communis. Fateor has rationes facilem pati poſſe replicam, ideo hæc reſponſio problema ſit.

---

§. III.

Quodnam ſit ſenſuum internorum organum.

O*Rganum* ſenſûs interni eſt ipſum cerebrum: *Tum*, quia

Quodnam organum ſenſuum internorum. in ea parte conſtituendus eſt ſenſus internus, in qua excipere poteſt omnes ſpecies ab externis ſenſibus, ſed illas tantùm excipit in cerebro; ſenſus enim externi ad internum tamquam lineæ circuli ad circumferentiam, per nervos deferentes ſpecies exceptas tendunt; *tùm*, quia defatigatur caput nimiâ ſenſûs interni contentione; ergo ſignum eſt ſenſum internum in capite reſidere: *Tùm*, quia malè affectô capite, ut ebriis & his in quibus vulneratur internorum ſenſuum uſus præpeditur vel confunditur. Hæc patent diuturnâ experientiâ, quia pro reſtituenda internorum ſenſuum ſolitâ operandi facultate, remedia capiti, non autem alteri corporis parti applicantur.

Dices. Ariſtoteles edocet ſenſum communem & ſenſorium eſſe in corde.

Reſp. Ipſum ita eſſe intelligendum, ut in corde ſit ſenſus communis, quia ex corde prodeunt ſpiritus vitales ad cerebrum uſque aſcendentes; ubi per innatum cerebri frigus temperantur, & ad ſenſationem apti fiunt, diſtribuunturque à cerebro in facultates organicas & ſenſitivas: unde cum ſenſatio fieri nequeat ſine his ſpiritibus, nec hi ſpiritus aliunde, quàm à corde prodeant, non mirum ſi Ariſtoteles ſenſuum internum principium in corde reſidere aſſeruërit.

Rogabis: An ſenſus internus propriè judicet, & diſcurrat ſaltem circa ſingularia.

Sen'ſus internum proprie non judicat. *Reſp.* quòd non: duo quippè genera ſunt cognitionum & apprehenſionum, brutis communia: aliæ ſunt omninò ſimplices, aliæ quodam modo complexæ, quibus repræſentatur objectum ſub aliqua ex illis rationibus, quæ per æſtimativam apprehendi ſuprà diximus; in hac tamen apprehenſione nihil affirmat vel negat. Enim verò, ſi ſemel brutorum ſenſum ad hanc perfectionem evehamur, non eſt quòd eis propriè diſcurſum, prudentiamque denegemus, quàm tamen ipſis propriè concedendam non eſſe, ſuprà probavimus. Dum ergo phantaſia apprehenſione non eſt vera compoſitio, ita quòd phantaſia enunciet unum de alio: ſed cum habeat ſpecies auri ſimul & ſpecies montis, accidit ut illæ duæ ſpecies quaſi complicatæ ei ſimul objiciantur; unde eas apprehendit, non ut duas, ſed ut unicum compoſitum exprimens.

ARTICULUS QUARTUS.

De cæteris animæ ſenſitivæ facultatibus.

DUæ ſunt aliæ animæ ſenſitivæ facultates breviter hic aperiendæ, nimirum appetitiva & motiva.

§. I.

De Appetitu Senſitivo.

SIngulis entibus appetitum ineſſe ad id quod ſibi conveniens eſt, quotidiana ſatis ſuperque probat experientia; omnia ſiquidem ſui conſervationem & perfectionem appetunt.

Duplex autem in genere diſtinguitur appetitus, unus ſcilicet qui nullâ cognitione dirigitur, qualis eſt appetitus gravium ad terræ centrum *Duplex eſt Appetitus.*

in quo quieſcant: Alius, qui aliquâ cognitione regitur. Cùm autem duplex ſit cognitio, nimirùm intellectiva & ſenſitiva, duplex pariter iterùm ſtatuitur appetitus, nimirùm *rationalis*, qui in voluntate, & *ſenſitivus*, qui in animalibus ſedem obtinet. De rationali agemus in moralibus, de ſenſitivo quædam hic ſunt breviter reſolvenda.

Appetitus ſenſitivus duas in partes diſtribuitur.

Appetitus ſenſitivus duas in partes ſcinditur, nimirùm in concupiſcibilem & iraſcibilem: uterque eſt facultas animæ ſenſitivæ, uterque potiſſimùm in corde viget; ſuas enim circa cor obeunt vices, & motus excitant; ſiquidem ex boni poſſeſſione vel carentia, cor lætitiâ dilatatur, aut triſtitiâ conſtringitur.

Duplex utriuſque objectum.

Objectum utriuſque eſt duplex, unum proſecutionis, nempè *bonum ſenſibile*; & aliud fugæ, ſcilicet *malum ſenſibile*: iraſcentis objectum eſt bonum arduum & concupiſcentis bonum delectabile.

Vndecim Paſſiones.

Finis utriuſque ſunt paſſiones, ſeu actiones illæ, quæ paſſionem & ſenſibilem, ac citò labilem qualitatem producunt, quæ 11. numerantur: A concupiſcibili ſex oriuntur, tres circa bonum, nimirùm amor, deſiderium & gaudium: *Deſiderium* eſt boni abſentis; *Gaudium* eſt boni præſentis, & *amor* utriuſque: Tres pariter circa malum, ſcilicet odium, fuga & triſtitia: *Fuga* eſt mali abſentis, *triſtitia* mali præſentis, & *odium* utriuſque. Ab iraſcente quinque pullulant, duæ circa bonum arduum, nempè ſpes & deſperatio, & tres circa malum, videlicet audacia, timor & ira, de quibus omnibus agemus in Moralibus.

Appetitus illi formaliter ſo-tùm invicem diſtinguntur.

Probabilius eſt utrumque appetitum eſſe ſolùm formaliter, aut & conſideratione diverſum, non autem realiter: *Tùm*, quia non eſt duplex voluntas in homine, ſed unica quæ bonum & malum; tum abſolutè cum ut arduum ſpectet: ergo neque duplex eſt in animali appetitus, cur enim hic potiùs quàm illa divideretur: *Tùm*, quia bonum ſecundùm ſe, ut futurum & ut præſens, malum ſimiliter & malum non minùs differunt, quàm bonum abſolutè, & bonum arduum: Ergo ſi unus appetitus illa poſſit proſequi, quidni & hæc? *Tùm*, quia nihil vetat eodem appetitu, quo ſequor bonum obtentu difficile, poſſe idem amplecti ſine difficultate oblatum.

Dices 1. Ariſtoteles, 2. *de anima, textu 22. & moralium, cap. 13.* iraſcibilem appetitum diſtinguit à concupiſcibili. *Diſting.* Formaliter, & penes diverſas operationes, *Concedo*: realiter & penes diverſas facultates, *Nego*.

Dices 2. Appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis, contrarias ſimul eliciunt operationes; hic enim excitat animal in difficultates boni concupiti acquiſitionem impedientes, ſeſe rebus triſtibus immiſcet, quas tamen ille refugit: Ergo diverſæ ſunt facultates.

Nego conſeq. Alioquin propter eandem rationem duæ eſſent ſtatuendæ voluntates; duplex pariter ſtatuendus eſſet iraſcibilis, & duplex concupiſcibilis, cùm uterque eorum idem proſequatur aut refugiat, amat bonum cum in objecto ſuo deprehendit; & deteſtatur malum, quod in eodem detegit.

Nec refert quòd dum concupiſcibilis triſtatur de difficultate, iraſcibilis inſurgat; & quò magis hic inardeſcit, eò minor ſit illius triſtitia. Dico enim minorem eſſe triſtitiam ob minorem apprehenſionem

objecti contriſtativi; ſic eò minor eſt timor militis, quò major eſt in hoſtes furor, ob minorem periculi conſiderationem.

§. II.

De Potentia Motrice.

Facultas motrix eſt triplex.

Triplex in animalibus agnoſcitur facultas motrix. 1. Eſt *naturalis* ſeu vitalis, quæ ſolô naturæ impetu & neceſſitate, nullâque ducente cognitione operatur, qualis eſt perennis in corde, & arteriis motus dilatationis, & compreſſionis ſolitò dicti *Syſtoles*, & *Dyaſtoles*. 2. Eſt *animalis*, quæ præcedentem notitiam ſequitur, cujuſque motus ſpontaneus eſt; fitque multis modis, vel deambulando, ut homines, equi, *&c.* vel reptando, ut vermes & ſerpentes; vel natando, ut piſces: vel volando, ut aves, *&c.* 3. *Mixta*, quæ quamvis nec cognitione ſimpliciter ducatur, nec appetitu, tamen aliquatenùs ſpontanea eſt, talis eſt facultas reſpirativa, quàm ad arbitrium ſaltem aliquô tempore temperare licet.

Quomodò fiat motus animalis.

Motus animalis ſic fit. 1. Objectum movet potentiam, eamque ad ſui apprehenſionem, aut fugam impellit. 2. Sequitur appetitus proſecutionis, aut fugæ talis objecti. 3. Appetitus movet ſpiritus animales. 4. Illi ſpiritus tranſeunt per nervos ad muſculum partis movendæ. 5. Muſculus ille ictus, & percuſſus à ſpiritu animali, contrahit, & movet ſeſe verſus caput, ſeu originem ſuam. 6. Muſculus contractus attrahit ad ſe cordas ſeu fibras illius partis, quæ moveri debet. 7. Fibræ illæ ſic contractæ movent membrum cui inſunt.

§. III.

De Somno & Vigilia.

Expreſſis omnium, tùm internorum, tùm externorum ſenſuum naturis & operationibus, quædam ſunt de eorum impedimentis, & ſolutionibus aperienda.

Quid ſit ſomnus.

Somnus itaque eſt *ligamen omnium ſenſuum externorum.* Vigilia verò eſt *omnium eorumdem ſolutio.*

Eſt triplex.

Somnus triplex diſtingui poteſt; ſcilicet *naturalis*, *præternaturalis*, & *mixtus*: Primus eſt utilis, & mediocris à natura proveniens poſt vigilias, exercitia, cibumque conſuetum: Secundus eſt morbus proveniens ex intemperie, qualis eſt lethargus: Tertius eſt, qui nec purè naturalis eſt, nec ſimpliciter morboſus, ſed veluti medius ſtat inter utrumque, qualis eſt qui poſt nimias vigilias, aut diuturniorem excitationem, ac ſpirituum conſumptionem evenit.

Quomodò fit.

Somnus non fit defectu potentiæ ſenſitivæ, quia hæc in ſomno perſeverat: nec ex organo malè affecto, quia idem remanet, ſed provenit vel ex nervorum ſenſationibus externis deſervientium obſtructione per vapores à ſtomacho ad cerebrum transfuſos, ubi infrigidantur & condenſantur; viamque & meatum obſtruunt per quem à cerebro ad ſenſus externos ſpiritus animales transfunduntur, ſine quibus nihil operari nec agere poſſunt ſenſus externi; hinc infantes & phlegmatici, ſomniculoſi ſunt; ſenes verò & melancholici pervigiles, quia hi ſiccitate, illi verò humiditate abundant.

Hinc pariter pluvioſo & ventoſo

tempore faciliùs dormimus, propter ſcilicet abundantem in aëre, ac proinde in corpore noſtro vaporem & exhalationem. Ita ſentit Philoſophorum vulgus, quibus licèt fidem hac in parte omninò non denegem; ſatiùs tamen dicendum arbitror, ſomnum oriri ex defectu calidi innati, & ſpirituum ſenſoriis inſervientium. Quod exinde patet, quia in dormientibus fit melior diuturniorque alimenti concoctio, ob calidi ſcilicet innati & ſpirituum à ſenſoriis receſſum, & acceſſum ad partes interiores nutritioni deſervientes: Quod conſtat exemplo eorum, qui timore perculſi tremunt, vix aliquid vident, vel audiunt, ob ſcilicet ſpirituum receſſum à ſenſoriis, & acceſſum ad nobiliores partes fovendas: *Tùm*, quia dormientes, ut plurimùm, ſunt pallidiores, quàm ſunt, dum vigilant, cujus palloris ratio deſumenda eſt ex receſſu majoris partis ſpirituum & innati caloris.

Unde proveniat defectus ſpirituum vitalium. *Receſſus* autem & defectus talium ſpirituum in ſenſibus externis, provenit 1. ex eo quòd illi ſpiritus fiant inepti ad motum, vel propter ſuam paucitatem, ut contingit poſt nimiam exercitationem, vigiliam, venæ ſectionem, inediam, fletum, *&c.* vel propter nimiam infrigidationem & ſtupefactionem, qualis oritur à cicuta, papavere, lotionibus pedum, aliiſque refrigerantibus. 2. Defectus ille ſpirituum in facultatibus ſenſoriis evenit, vel dum alio evocantur, ſcilicet in ventriculum ad cibos coquendos & dirigendos, aut ad aliam partem percuſſam & malè affectam; vel dum torpeſcunt ex remiſſiori ſenſuum operatione: ut contingit in remiſſa lectione, cogitatione, aquarum ſtrepitu, vocis modulatione, ſtillatione leniori, *&c.* vel dum præcluditur meatus quo à cerebro ad ſenſuum externorum organa ſpiritus illi transfundi debent, ut ſuprà diximus.

Ex his patet 1. Cur non ſit perennis vigilia, ſicut eſt perpetua reſpiratio, cùm enim ſpiritus non poſſint in tanta copia adeſſe ſenſibus, quanta neceſſum eſt, ut fiat continua eorum operatio, idcircò aliquantulùm ceſſare debent ab operatione, ut copioſior formetur ſpirituum numerus: perennis eſt nutritio, quia ſemper ſubeſt materia coquenda; & reſpiratio eſt continua, quia ſemper adeſt illius inſtrumentum. *Cur non ſit perennis vigilia.*

Patet 2. Cur non ſit perpetuus ſomnus, tùm ex natura cupienti animales, & ſenſitivas operationes elicere, dum ad id ei ſuppetunt inſtrumenta neceſſaria; tùm ex cauſis ſomnum inducentibus, quæ cum leves ſint, tandem evaneſcunt; unde ſomnus magis aut minùs durat ſecundùm leviorem, aut tenaciorem vaporum copiam, & ſpirituum defectum. *Et ſomnus perpetuus.*

---

§. III.

De Noctambulis.

NOctambulos appellamus eos, qui ſubducto lecto, ſomnoque gravi oppreſſi, ambulant, ac perreptant culmina, domorumque tabulata, huc illucque diſcurrunt, perficiuntque dormitantes, quæ vigiles non auderent aggredi, & præſtare nequirent: qui ſi non interpellentur, nec revocentur ab incœpto, ſenſim ac ſine ſenſu ſe denuò in lectum referunt, nec quid ege-

rint evigilati cognoſcunt, ſed tantùm ſe iſta ſomniaſſe putant; cujus rei & eventus innumera & ſtupenda ab Hiſtoricis & Medicis proferuntur exempla, quorum ſequentia ex *Edone Neuhuſio*, *l. 2. fatid. ſac. c. 2.* exſcribere licet: Ex illis, *inquit*, aliquis ſomnians, quod faciendo itineri equus ſibi adduceretur, de lecto ſurgit, veſtes corpori applicat, ocreas induit, magno ſtudio induſtriaque ad viam accingitur. Tùm conſcensâ feneſtrâ, quaſi equum admotâ calce in curſum ageret, variè multùmque ſe jactat, ſummâ vocis corporiſque contentione urgens ſonipedem ſuum; donec diſcuſſo ſomno, magis equitando delaſſatum ſe ſentiret, quàm ſi pedes iter feciſſet. Alius turbulento ferox ingenio ſuſceptam ſibi cum adverſario dimicationem imaginatus, arripiebat iracundus arma, eductoque enſe, quaſi congreſſus cum hoſte, magno conatu in parietes depugnabat. Tutiùs iſte inſaniebat, quàm juvenis ille; qui cum pridie cum colluſore in contentionem veniſſet, de nocte per ſomnum conſurgebat, ſumptâque de pariete ſicâ, adverſarium in proximo cubiculo confodiebat: quo facto reverſus ad lectum, ſomnum porrò in multam lucem extrahebat, donec à lictoribus excitatus fateretur, viſum ſibi in quiete, quòd ſocio manum intuliſſet: Quàm ille in adverſarium; tam penè hoſtiliter in ſeipſum ſomniavit *Tapia* Hiſpanus, qui in ſomnio ſumptâ in humeros togâ, rectà ad fluentum properabat, ut gravem corporis æſtum frigida temperaret. In via homo occurrere videbatur, qui cognito animi ipſius propoſito, ſibi quoque eandem eſſe mentem diceret: iret, ſe comite, faceretque quod deſtinarat. Ut ventum ad aquam, iſte ſtatim de ponte in medium gurgitem proſilit, hortans *Tapiam*, ſi vir eſſet, ſequeretur. Et ſequitur comitem *Tapia*, rejectâque togâ, præceps in aquam devolvitur: quam cum nudo ſentiret corpore, à ſomno excitatus, ſocii opem auxiliumque invocabat, utque in periculo manum præberet, obteſtatur. Qui cùm diſparuiſſet, ille ratus id quod erat, à Satana ſibi illuſum, invocato Dei nomine, in ripam enatat; reſumptâque togâ, demum rediit, lætus exultanſque, quòd tantum diſcrimen evaſiſſet. Non minùs periculoſo ſtimulatus ſomnio nobilis quædam juvenis, à fratribus, quibuſcum cubabat, conſurgit; ductorio rotæ fune in editum domûs faſtigium enititur, picæ nidum lacerat, pullos ablatos induſio involvit. Quo facto per eadem veſtigia deſcendit, conclave ingreditur, picas cum induſio ſecretò abdit; repetito lecto, quietem ſecurus perſequitur. Manè fratribus mirum ſomnii ſui viſum enarrat: qui ridentes nocturna ludibria, cum implicitos induſio pullos, & convulſum picæ nidum viderent, non immeritò tanti diſcriminis cogitatione obſtupuerunt.

Hos autem motus, haſque agitationes ſolitò refundunt Medici in ſanguinem turgidum ac ſpumantem, æſtuoſum fervidumque ſpiritum, quæ ad facultatem imaginariam delata, & animæ vim quâ functiones animales perficit, parteſque inſtrumentarias actionibus deſervientes impellit, agitant, atque ad hujuſmodi motus effectuſque concitant. Quo fit ut corpus ſpiritus animalis impulſu, qui nervorum ac muſculorum robur, hoc eſt, ſentiendi

movendique munus in cerebro continet ac tuetur, in ſublime feratur, ejuſque vi etiam per ſomnum ad tales actiones incitetur. Cùm enim animales ſpiritus potentiæ motrici, & vocis formandæ inſtrumentis deſervientes, à cerebro proveniant; ſomni autem tempore aliis facultatibus feriantibus ſola phantaſia operetur; hinc fit ut ad objectorum vel fugiendorum, vel proſequendorum, vel exprimendorum repræſentationem phantaſia transfundat ſpiritus animales; vel ad facultatem motricem, ut eam moveant, vel ad linguam, & ad alia formandæ vocis inſtrumenta, ut res imaginatas exprimat.

Quod verò inoffensè nulloque corporis incommodo iſta peragant, nec labi contingat, aut in præceps agi, eo fit, inquit Lemnia, l. 2. c. 5. quod ſenſim ac nullo metu nullâque trepidatione aut diſcriminis reſpectu iſta aggrediantur, quæ plerumque vigiles à rebus anxiis ac periculoſis vel avocare ſolent vel deterrere. Siquidem non aliâ ratione hæc attentare ſolent, quàm ebrii ac mente capti, qui inconſultè magnâque temeritate atque audaciâ, pericula quæque aggredi non metuunt, quibus ſi poſtridie, aut ubi mente conſtare cœperint, in memoriam revoces, quid egerint quantaque diſcrimina ſubierint, omnia prorsùs excidiſſe ſibi ingenuè fatentur, totoque corpore horreſcunt, cùm ab aliis quibus ſe periculis objecerint, quaſve tragœdias atque intemperies excitarint, referri audiunt. Quod ſi hujuſmodi corporibus humores minùs exæſtuant, minorque ſit ſpirituum ardor atque agitatio vociferari tantùm illos ac ſubſilire contingit, ſed lecto ſpondæque inhærere: neque enim tam validi ſunt, tamque violenti ſpiritus, ut ſubtollere corpus poſſint. Cuicumque enim Hippocrate teſte, *l. de comit. morb.* cerebrum incaleſcit, quod bilioſis fit, non pituitoſis, hi noctu clamitant ac tumultuantur, præſertim ſi tumultuosè ac fervidè ſua negotia actioneſque diuturnas efficiant, rerumque ſuarum ſatagant, ut ſunt Ardeliones quidam, hoc eſt, homines inquieti ac jactabundi, qui omnibus ſe negotiis ingerunt, atque ultrò citròque diſcurſant, miriſque utuntur geſtibus. Quo fit, ut in ſomno exſiliant ac plauſum ſtrepitumque excitent ob ſimulacra quæ ſenſui occurrunt, quæque voluntati atque actionibus diurnis correſpondent. Sic ſinguli noſtrûm, cum interdiu intentè aliquid agimus, ſeriòque tractamus, earum rerum ſpecies ac ſpectra noctu animo obverſantur, voceſque clamoſas ac turbulentas extorquent: quod Lucretius hoc carmine expreſſit.

In ſomnis eadem pleroſque videmus obire:
Cauſidicos cauſas agere & componere leges,
Induperatores pugnare & prælia obire,
Nautas contractum cum ventis degere bellum
Et quo quiſque ferè ſtudio defunctus adhæret,
Aut quibus in rebus multùm ſumus antè morati,
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens.

Quæ enim toto die nos fatigare urgereque ſolent, inclinato jam die in cerebrum aſſiliunt, nocturnaſque intemperies excitant, aut ſaltem mentem iis occupatam detinent, ut ſomnus non ſit placidus, ſed objec-

tis imaginibus identidem interrumpatur.

---

§. V.

De Somnio.

Quid ſit ſomnium. SOmnium ex Ariſtotele eſt *Apparitio exhibita per ſenſum internum in his qui dormiunt.*

Dico I. Per ſenſum internum, ut operationes intellectûs, quæ fiunt tempore ſomni, à ratione ſomnii excludantur. 2. In his qui dormiunt, ut appareat ea impropriè ſomnia nominari, quæ à phreneticis aut amentibus in vigilia finguntur.

Somnia ſunt vel divina. *Somnia* ratione cauſæ à qua oriuntur, dividuntur in divina, diabolica, naturalia & animalia. *Divina* ſunt, quæ vel à Deo immediatè, vel mediante Angelorum operâ immittuntur, vel per productionem novæ ſpeciei in phantâſia, vel per formatam imaginem ex ſpeciebus in memoria excitatis, ut res futuras & latentes indicet, aut pium aliquem, ac honeſtum in nobis effectum excitet.

Vel diabolica. *Diabolica* ſunt, quæ à Dæmonibus immittuntur, ut homines torqueant obſcenis cogitationibus, & voluptatum illecebris contaminent; Deô ita permittente in vindictam priorum criminum.

Vel naturalia. *Naturalia* ea ſunt, quæ ex diverſa corporum temperie & affectione proveniunt; ſic melancholici triſtia, bilioſi rixas & jurgia, ſanguinolenti ignis incendia, phlegmatici ſeu pituitoſi, natationes, ſubverſiones, *&c.* ſomniant.

Vel animalia. *Animalia* ſunt ea, quæ verſantur circa aliquid priùs tenaciter cognitum; ſic in ſomniis ſæpè revolvimus ea, quæ interdiu agitavimus, aut rerum quibus aſſuevimus. Diverſificatur autem hoc ſomnium juxta diverſas ſpecierum intentionalium conjunctiones, quę phantaſia varia exhibent ſimulacra

Somnia à Deo immiſſa res præſentes aut futuras certò denunciant, in eiſque Deus ſuam hominibus voluntatem & ordinationem aperit, teſte Jobo, *c.* 33. *v.* 15. *Per ſomnium*, inquit, *in viſione nocturna quandò irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplinâ; ut avertat hominem ab his quæ facit; & liberet eum de ſuperbia*, &c.

Quàm verò ſomnia illa certam & veram habeant divinationem, locuplex rerum teſtis eventus confirmat; cujus certitudinem, inquit *Edo Neuhuſius*, *l. gen.* 28. *v.* 12. *Jacobus* Iſaaci filius cognovit, cùm viſâ ſecundùm quietem miræ altitudinis ſcalâ, commeantibus ſurſùm deorſùm Angelis, ſtans in ſummo graduum faſtigio Deus terræ Chananææ poſſeſſionem ipſi promitteret. Cognovit avunculus illius, *Gen.* 31. *v.* 24. *Laban* Syrus à Deo in ſomnis monitus, ne proficiſcentem in patriam nepotem duriùs acciperet. Cognovit *Joſephus* ſegetum manipulos, & cœli ſidera ſeſe ſubmittere, & honorem ipſi, inclinatis humiliter faſtigiis, offerre videns. Non fruſtrà, 2. *Reg.* 7. *v.* 4. *Nathan* dormiens de Templi ædificatione, & Regio Davidicæ poſteritatis Imperio, monitus fuit. Non, 1. *Reg.* 3. *v.* 5. irritò eventu *Salomon* per quietem vidit Deum optionem ſibi dare conditionis eligendæ, quam vellet. Non dubiâ fide *Daniël* 7. *v.* 1. quatuor beſtiarum ſimulacra nocturnô oſtento conſpexit.

Atquę ut in Vetere, ita in Novo

etiam

etiam Teſtamento pios ſæpè Deus de futuris rerum eventibus, per nocturna ſomniorum viſa edocuit: Ita Matth. 1. *v.* 20. *Joſephum* de conſiſtendo cum Maria ſua conjuge, ſalute mundi gravida, & Matth. 2. *v.* 13. de ſtructis Chriſto Infanti ab Herode inſidiis, & ſuſcipienda in Ægyptum fuga Angelus in ſomnis præmonuit: Ita Matth. 1. *v.* 12. *Magos*, de cavendo Herodis colloquio, & inſtituendo in patriam, alio quàm priùs itinere, certiores fecit: Ita *Paulum* aliquandò, *Act.* 16. *v.* 9. viri Macedonis oblatâ ſpecie de adeunda Macedonia; aliquandò, *Act.* 23. *v.* 11. de proficiendo in Romana Urbe Evangelio; aliquandò, *Act.* 27. *v.* 23. de ſua ſociorumque in naufragio ſalute, & compellendo coram Cæſare docuit.

Ita in ſacris conſignata litteris ſomniorum divinorum fidem & auctoritatem certiſſimo rerum factarum eventu comprobârunt. Quibus proximam tenent dignitatem piis aliis, poſt ſcriptos ſanctorum librorum Codices, obſervata ſomniorum viſa: quibus aut de Fidei Chriſtianæ myſteriis, aut rerum dubiarum cognitione, aut cavendo vitæ periculo, aut aliis futurarum rerum caſibus divinitùs inſtruebantur. Contigit hoc, teſte ſancto Hieronimo in Chron. *Arnobio* Rhetori; qui ut, abdicatis Ethnicorum Idolis, Chriſtianam ſuſciperet Religionem, in ſomniis monebatur. Et Fulgoſ. l. 1. *c.* 5. *Policarpo* Joannis Evangeliſtæ diſcipulo; qui pulvinar, cui incumbebat, conflagrare videns in quiete, ex eo rogum ſibi ſtrui colligebat, quo ad confirmandam Chriſtianæ Fidei veritatem exureretur. Et Aug. *l.* 3. *confeſſ. c.* 11. *Monica* ipſius Auguſtini matri; quæ filium in Manichæorum hæreſi delapſum dolens, juvenem ſibi videre viſa eſt, de filio ſollicitudinem deponere hortantem; quòd brevi à Schiſmaticorum ſocietate, ad orthodoxæ Eccleſiæ communionem reverſurus eſſet: Et ibidem *Gennardio* Medico, qui de animorum dubitans immortalitate; à ſpectro per quietem nocturno docebatur, ſpiritum, deſerto corporis ſui contubernio, vivere poſſe.

Dignum eſt memoratu viſum; quòd Theodoretus, *l.* 5. *c.* 6. *Theodoſio* quieſcenti eſt oblatum, antequàm ad Imperii ſolium conſcenderet: Dux ille conſtitutus erat à *Gratiano* Imperatore Romani adverſus Barbaros exercitûs, cum oblatam in ſomnis *Meletii* Epiſcopi imaginem contueretur paludamentum ſibi injicere, & Cæſaream capiti coronam imponere. Non caruit eventu nocturni ſimulacri viſum; nam paulò poſt confecto feliciter bello, fuſiſque Barbaris, Gratianus ipſum Imperatorem deſignavit. Ipſe poſteà Meletiam Conſtantinopoli in frequenti Epiſcoporum conſeſſu, ex idea per ſomnium concepta cognovit, complexumque oſculatus eſt.

Memorant etiam de Imperatoribus Hiſtoriæ quòd ipſius parentes ſomnio moniti fuerint, ut nato puero, *Theodoſii* nomen imponerent, quòd à Deo ille, ad componendum terrarum orbis ſtratum coërcendoſque Tyrannos mundo daretur. Ex Cuſpiniano *Baſilii* etiam Macedonis prodita ſunt ſomnio incrementa: Ille cum matre paupercula Megalopolim ingreſſus, ut vitam mercenariâ operâ ſuſtentaret, cùm præ inopia recipere ſe in diverſorium non poſſet, ad Templi fores divertit, & fatigatus labore, quietem ſumpſit.

Eâ nocte ſomno monebatur Diaconus, ut cubantem in veſtigio Ædis Imperatorem intromitteret: paruit ad tertiam monitionem Diaconus, excitatumque à ſomno Baſilium in Templum introduxit, & poſteà in gratiam & favorem Michaëlis Imperatoris inſinuavit: ubi ita ſe geſſit, ut dignus haberetur cui ſummum terrarum orbis Imperium committeretur. Refert etiam Procopius, quòd *Juſtinianus* Imperator ſomnio monitus ſit, ut vindicandis in libertatem Chriſtianis in Vandalos bellum ſumeret; quapropter *Beliſarium* ſtatim in Africam ablegavit, hoſtiumque in illis terris dominationem evertit. Et Sabell. *l. 9. c. 6. Martiano* Imperatori apparens, in quiete Deus arcum *Attilæ* fractum oſtendit. Neque id vanum; eâdem quippè nocte Tyrannus in nuptiis ſuis, abundantiore vino ſe ingurgitans, cum ſanguine naribus profluente animam exſpiravit. Simili ſomnio, teſte Sozom. *l. 6. c. 20. Didymus* Alexandrinus *Juliani Apoſtatæ* cædem intellexit. Cùm enim ille de coërcendo Tyranni furore, ſupplices Deo preces obtuliſſet, in ſomnum delapſus, viſus eſt ſibi videre curſitantes per aërem equos, qui clamarent; *Nunciate Didymo, hoc die, hâc horâ, occiſum eſſe Julianum.*

Ut illa læta; ſic iſta mali ominis, certi tamen eventûs fuêre ſomnia, quæ nunc dicam: Ex Cuſpiniano Mauricius Imperator oppreſſus ſomno, magnam hominum multitudinem conſpexit, vehementer ſe coram Chriſto accuſantem. Vocatur deinde ad judicium Imperator, quæſitumque *ubi pœnam pendere vellet commiſſi in captivos ſceleris, in præſentine, an futura vita.* Cùm reſponſum eſſet, *hîc; clemens Domine*, auditum, *tradite igitur ſummi generis Imperatorem in poteſtatem militis phoca.* Hic poſteà militum ſeditione factus Imperator, Mauricium cum omni ſtirpe interemit. Similiter *Sigiſmundus* Imperator à Turcis in Maſia victus, Poſonii, quò ſe ex fuga receperat, in ſomnis auguſtam Epiſcopi faciem vidit; qui Eccleſiam ob Paſtorum & Principum vitia affligi, Hungariam ab ipſius obitu inteſtinis bellis flagraturam, Germaniam Turcicis armis arſuram affirmabat. Neque minùs ratum fuit ſanguinarii cum Anglis belli portentum Rob. Gaguin, *lib. 16. rerum Fr. Ludovico Juniori* Francorum Regi per quietem oblatum; quo ante *Philippi Auguſti* filii primum natalem, videre ſibi videbatur, filium calicem manu tenere humano cruore plenum, eumque proceribus ſuis propinare, ex quo ipſi biberent imperterriti.

Atque ut Ludovicus ſuæ Gentis, ità referente P Æmil. *lib. 5.* Latinorum in Palæſtina cladem Hieroſolymitani Regis cubicularius in ſomnis præcognovit; videbatur ille ſibi grandem videre aquilam, quæ ſeptem unguibus tenens jacula, Latinorum copias circumvolitabat, humanâ voce clamans: *Væ Hieroſolymis.* Neque diu poſt Saladinus Ægypti Sultanus Latinorum Hieroſolymæ Regnum delevit, urbem expugnavit, multa Chriſtianorum millia trucidavit, feliciùs ſomniavit *Ranimirus* Aſturum R. cùm à D. Jacobo moneri ſe viſus, ut in Saracenos aciem converteret, poſtridiè conſertò præliô ſeptuaginta Barbarorum millia cæcidit. Et Hiſt. Ganberg. *Hericus* Bavariæ Dux,

cui proſperi hominis ſomnium, Imperii dignitatem portendit. Cubabat ille Ratisbonæ in Æde *S. Vvollfango* ſacra, cum ille tutelaris Templi ſanctus hortari ipſum videbatur, ut ad litteras parieti adſcriptas; quæ erant, *poſt ſex*, attenderet. Dux poſt ſex dies, aut poſt ſex menſes indici ſibi mortem ratus; at *poſt ſextum annum*, ſummi honoris ſolium obtinens, quid nocturnum demonſtraſſet viſum intellexit. Igitur ſomnia, quæ vel à Deo, vel à ſanctis Angelis immittuntur, verum ad certum habent exitum.

Ex quibus liceat aliquid conjicere.

Ex Diabolicis aliquid conjici quidem poteſt, ſed non certò, quia Dæmones neque per ſe, neque per revelationem certò norunt res contingenter futuras. Aliquid etiam ex naturalibus venturum conjicere licet; illa enim ſæpè proveniunt ex humoribus benè vel malè corpus afficientibus; ſic referente Galeno contigit alicui, qui cum ſomniaſſet crus ſuum in lapidem fuiſſe converſum, paulopoſt ejuſdem cruris paraliſi laboravit; hinc monet Hypocrates notanda eſſe ægrotantium ſomnia, ut eorum morbi faciliùs curentur.

SECTIO QUARTA.

De Anima Humana.

Animæ humanæ exiſtentia & dignitas comperta.

ANIMÆ humanæ exiſtentiam propugnaret & aſſereret, qui eam impugnaret & negaret. Dignitate præcellit omnes belluarum animas, ut colligitur evidenter ex omnibus ejus operationibus: ratiocinatur enim homo, libertate utitur, res ſublimes intelligit, pluraque alia miranda operatur, quæ bruta præſtare non poſſunt.

Varia illius nomen ſignificat.

Anima autem humanæ nomen ambiguum eſt ſacra præſertim in Scriptura, & ideò priùs diſtinguendum eſt, quàm definiendum. 1. Itaque ſumitur pro toto homine, ſic *Geneſ.* 12. dicitur de Abraham: *Tulit animas, quas fecerat in Aram*, id eſt, homines quos ibi generat. Sic D. Paulus, *Rom.* 12. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* 2. Non rarò accipitur per ſynecdochen pro carne & corpore; ſic, *Geneſ.* 37. *Non interficiamus animam ejus*, & Job. 6. *Animæ eſurienti etiam amara dulcia ſunt.* 3. Aliquandò ſignificat vitam, ſic apud Matth. 2. *Mortui ſunt, qui quærebant animam pueri.* 4. Propriè accipitur pro forma ſubſtantiali ſpirituali corpus humanum informante, quæ *anima* dicitur, quia animat & vitam, motum, ac ſenſum homini tribuit: *Rationalis* verò, quia eſt ratiocinandi principium: De qua hic diſſerendum eſt tribus in articulis, in quorum, 1. illius originem, naturam, & præcellentias indagamus: In 2. verò ejuſdem facultates, & earum operationes & affectiones aperiemus: In 3. ejuſdem à corpore ſeparatæ ſtatum inveſtigabimus.

Status Sectionis.

Quid ſit Anima.

§. I.

Nihil animæ ſeipsâ ignotius.

QVanta ſit animæ noſtræ in detegendis rerum naturis imbecillitas & hebetudo, manifeſtum argumentum eſt, quòd ipſa in propria explicanda eſſentia & virtute omninò penè cæcutiat ac balbutiat. *Habere nos animum*, inquit Seneca, *lib. 7. quæſt. natural. cap.* 24.

Cujus imperiô & impellimur & revocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille Rector, Dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quàm ubi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum: alius concentum quemdam: alius vim divinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aërem, alius incorporalem potentiam: non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem: adeò animo non poteſt liquere de cæteris rebus, ut adhuc ipſe ſe quærat. Cui concinens S. Auguſtinus ſcribit; *Plangendæ ſunt iſtæ tenebræ in quibus me latet facultas mea, quæ in me eſt; ut animus meus de viribus ſuis ſe interrogans, non facilè ſibi credendum exiſtimet; quia & quod ineſt, plerumque occultum eſt; & dolendum ſanè quòd anima, quæ extra ſe omnia noſcit & inveſtigat, ſuiipſius naturam ignoret.*

Sententia Græcorum de anima.

Inde factum eſt, ut non ſolùm rudis Philoſophorum vulgus, ſed etiam eorum Principes variam ac oppoſitam habuerint de animæ humanæ natura & virtutibus opinionem. *Primò* namque Græci Sapientes, qui ab Ariſtotele ſcriptos *de anima* libros, ſuis commentariis illuſtrarunt, plurimùm ab ejus mente deſciverunt. Nam intellectum agentem, quem Ariſtoteles, *lib.* 2. *de anima*, cap. 10. *& alibi immortalem, immixtum, ſegregabilem, extrinſecùs advenientem cum nulla corporis actione communicantem* appellat. *Alexander Aphrodienſis* Deum ipſum eſſe interpretatur. *Simplicius* longè aliter ſentiens plures intellectus homini intùs & extrà attribuit, quos omnes dicit eſſe immortales: *Themiſtius* verò ab utroque diſſentiens unam omnium hominum mentem eamque immortalem affirmat, qui error ſuſceptus & propugnatus ab *Averroë*, & longè diſſeminatus, omnes penè Arabum ſcolas occupavit. *Avicennas* autem, & qui majori ſtudiô & ſubtiliori indagine hanc quæſtionem tractârunt, cuilibet homini ſingularem eſſe animam, eamque immortalem docuerunt,

Arabum.

Ægyptiorum.

Proximiùs ad rei veritatem collimaſſe videntur Ægyptii; nam Ammonius Saccas Ariſtarchi ſucceſſor apud Alexandrinos, & qui hunc ſecuti ſunt ejuſdem ſcolæ principes, ſcilicet Ammonius Hermeas, Olympiodorus, Aſclepius, Joannes Grammaticus cognomentô Philopponus, mentes humanas ab interitu liberas eſſe ſummâ conſenſione ſcripſerunt: Apertiùs tamen Philopponus, & ad catholicum dogma viciniùs ſcribit humanas à Deo creari, ac formatis corporibus infundi: aberrat tamen in eo quòd adjicit tres in homine eſſe animas totâ ſubſtantiâ diſtinctas, vegetalem nimirùm, ſenſualem & intellectualem; quorum duæ priores cum hominis vita in morte pereunt, ſuperſtite intellectuali, quæ vel meritorum pœnas datura ſit corpore ſubtiliſſimo veſtita; vel præmia rectè factorum in cœlo ſtellato ſit latura.

Latinorum.

Ex Latinis rectiùs de animæ humanæ natura ſenſit Seneca, eam definiens *ſpiritualem intellectum ad beatitudinem in ſe & in corpore ordinatum*: Caſſiodorus verò *ſubſtantiam ſpiritualem à Deo creatam, proprii corporis vivificatricem*, quæ ſententiæ apertiùs ex dicendis conſtabunt. Quoniam verò hac in re potiſſimùm inſaniunt *Carteſiani*, aſſerentes totam animæ rationalis eſſentiam in ſola cogitatione, ſicut

Et Carteſianorum.

& corporis naturam in ſola extenſione actuali conſiſtere, operæ pretium eſt eorum erroneum & abſurdum dogma expendere & refellere.

Quamobrem dico *animæ rationalis eſſentiam in ſola cogitatione, non eſſe reponendam.*

Anima non conſiſtit in cogitatione.

Probatur 1. Eſſentia penitùs eſt inſeparabilis à re, cujus eſt eſſentia, & ita intimè identificantur invicem, ut una abſque altera nec eſſe nec concipi poſſit: at cogitatio non ſemper adeſt animæ, neque enim ullô argumentô ſuaderi poteſt in profundo ſomno, in gravi animi deliquio, aut embryone recens animat o, aut homine apoplexiâ laborante eſſe cogitationem; maximè ex Carteſianorum principiis, quippè cùm doceant, quòd cogitare non ſit, niſi *conſcium ſibi eſſe ejus quod intra ſe agitur*; dicente Carteſio, principio primo, paragrapho nono; *Cogitationis nomine intelligo illa omnia, quæ nobis conſciis nobis fiunt, quatenùs eorum in nobis eſt conſcientia.* Item reſponſione ad ſecundam objectionem definitionis primæ: *Cogitationis nomine*, inquit, *complector id omne, quod ſic in nobis eſt, ut ejus immediatè conſcii ſimus*: Sed apertè falſum eſt Embryonem, apopleticum, & gravi ſomno deditum alicujus cogitationis conſcios eſſe. Qui enim fieri poſſet, ut hujus cogitationis non recordarentur, dum ſuæ libertatis & rationis ſunt compotes; conſtat igitur animam plærumque remanere in corpore ſine ulla prorſus cogitatione; ac ſubinde animæ rationalis eſſentia in ſola cogitatione non eſt conſtituenda.

Quid ſit cogitatio.

Deinde ſi animæ natura non eſſet, niſi cogitatio inde fieret conſequens, quòd quoties nova ſuboritur nobis cogitatio, priori evaneſcente, toties periret anima, & alia ſuccederet: atque adeò fruſtra Salvator adorandus, *Matth.* 16. tantoperè exageravit animæ jacturam, ſi ſingulis momentis novæ nobis oboriantur animæ. *Inſuper* cum Jobus, *cap.* 16. ait; *Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt*; & Proverbiorum, 6. *Cor machinans cogitationes peſſimas*, &c. ſenſus erit animas eſſe diſſipatas, & cor peſſimas animas machinari.

Reſpondent Carteſiani totum iſtud argumentum procedere ex ambiguitate vocis cogitationum ac ludere in æquivoco; ſiquidem Carteſius principio primo paragrapho 63. & 64. *Cogitatio & extenſio*, inquit, *ſpectari poſſunt, ut conſtituentes naturas ſubſtantiæ intelligentis, & corporeæ: tuncque aliter non concipi debet, quàm ipſa ſubſtantia cogitans, & extenſa, hoc eſt, quàm mens & corpus*: unde infert cogitationem & extenſionem etiam ſumi poſſe pro modis ſubſtantiæ, quatenùs una eademque mens varias habere poteſt cogitationes, & idem corpus varias extenſiones. Hinc concludit, *Epiſt.* 5. *Sic igitur quamvis cogitatio hæc illa & iſta evaneſcat, manet tamen cogitatio*, &c.

Contra per ſubſiſtentem illam cogitationem Carteſiani intelligunt vel ipſam animæ ſubſtantiam, ejuſque vim intellectivam, quæ poſſit varias profundere cogitationes, dum eſt ſui compos; tametſi nullas actu cogitationes eliciat, vel ipſam actualem animæ operationem & cogitationem: Si primum, nil ingerunt novi, niſi quòd peſſimè abutantur voce cogitationis uſurpantes facultatem, & entitatem animæ pro ipſius opera-

tione & actu: Conveniunt enim omnes Philoſophi animæ ſubſtantiam & facultates invariatas ſubſiſtere ſub variis & diverſis operationibus: Si ſecundum recurrit eadem argumenti vis, nimirùm variari animas humanas dum variæ fiunt cogitationes. Deinde ſi hâc, & illâ cogitatione evaneſcente, ſubſiſteret ſemper in anima cogitatio, ſequeretur unam eandemque cogitationem, plures & diverſas cogitationes quod utique ridiculum eſt. Sequetur pariter unam eandemque animam plures formare poſſe animas; ſequeretur pariter in nobis eſſe cogitationem aliquam indefinitam, quæ eſſentiam animæ conſtitueret. Cum verò genera & ſpecies non exiſtant, niſi in individuis, neceſſum eſſet quòd illa indefinita cogitatio tantùm exiſteret in ſingularibus cogitationibus, & ad illarum mutationem etiam ipſa mutaretur, quemadmodùm ad mortem alicujus hominis perit in eo exiſtens natura humana. *Inſuper* illa cogitatio indefinita cùm non tenderet ad aliquod objectum determinatum, eſſet cogitatio nihil cogitans, & intellectio nihil intelligens. *Præterea* ſi animæ natura conſiſtat in indefinita cogitatione, ipſa pariter erit indefinita, quæ continuò determinabitur, dum determinatur cogitatio per objectum, ac ſubinde quandò cogitatio determinatur ad aſinum, *v. g.* tunc etiam neceſſum erit, ut animæ eſſentia tota ſit ad aſinum determinata; quam conſequentiam ſi admiſerint Carteſiani, ut admittere urgentur ex ipſis principiis valeant ipſi, per me licet cum aſinino ſuo dogmate.

Objiciunt 1. Anima perſpectam & claram debet habere ſui ideam: at nihil clariùs in ſeipſa percipit quàm quod cogitet: ergo tota illius eſſentia in ſola cogitatione eſt conſtituenda.

Reſpondeo 1. negari poſſe majorem; Nam, ut diximus initio, anima non minùs cæcutit immò magis in propria ſua, quàm in aliarum rerum eſſentia detegenda.

Reſpondeo 2. *negando min.* Licèt enim per actum reflexum diſtinctè cognoſcam me cogitare, non tamen diſtinctè deprehendo quid ſit, & quomodò formetur mea cogitatio. *Accedit* quòd non minùs clarè cognoſcam animam eſſe principium omnium motuum, qui à me & in me fiunt, quàm cognoſco me cogitare, ac ſubinde non minùs animæ eſſentia in principio motûs, quàm in cogitatione eſſet conſtituenda. *Deinde* falſum eſt quòd quidquid aliquis diſtinctè & clarè percipere ſe putat, re verà tale ſit, quale percipitur; cùm enim unuſquiſque abundet in ſuo ſenſu, fit ſæpè ut res aliter quàm ſint, aliquis tamen diſtinctè percipere ſe putet.

Objiciunt 2. In eo conſtituenda eſt animæ eſſentia per quod primo à corpore diſtinguitur: at per cogitationem primò, & maximè anima diſtinguitur à corpore & ab extenſione, quæ corpori propria eſt, igitur, *&c.*

Reſpondeo: Nego min. *Tùm*, quia inde ſequeretur animam rationalem non diſtingui ab Angelis, qui etiam à corpore diſcrepant, & omnis extenſionis corporeæ ſunt expertes, atque cogitationis ſicut anima ſunt capaces; *tùm*, quia cogitatio actualis eſt accidentalis, & abeſſe poteſt ab anima; *tùm*, quia cogitatio, cùm ſit operatio, ſupponit facultatem, à qua eliciatur: ac

ſubinde illa non poteſt eſſe animæ eſſentia; nam eſſentia nihil præſupponit in re cujus eſt.

Debet igitur definiri anima priùs per ordinem ad corpus & ad hominem, quem nata apta eſt conſtituere, quàm per ordinem ad operationes ſuas. Sic autem definitur communiùs: *Actus corporis organici phyſici potentiâ vitam rationalem habentis*. Vel, *Subſtantia ſpiritualis incompleta corpus organicum apta informare ad efficiendum animal rationale.*

ARTICULUS PRIMUS.

§. I.

Quæ ſit animæ rationalis origo.

De animæ rationalis origine varii varia ſenſerunt.

CIRCA animæ rationalis originem variæ fuerunt veterum ſententiæ. 1. Fuit Platonis *in Phædone*, *librisque de legibus*, aſſerentis omnes animas rationales longè ante corpora fuiſſe à Deo productas, quæ in ſcelerum pœnam in corpora, tamquam in carceres, detruduntur. Quam ſententiam à ſuo præceptore Ammonio Alexandrino Platonico mutuatus & amplexus eſt Origenes primò περὶ ἀρχῶν, *cap.* 7. ut referunt SS. Epiphanius, Hieronimus & plures alii. Hæc autem ſententia damnata fuit in Concilio Bracharenſi, *cap. 6.* his verbis: *Si quis animas humanas priùs in cœleſti habitatione peccaſſe, & propter hoc in corpora humana in terram dejectas, ſicut Priſcillianus* (Platonicus) *dixit*, *anathema ſit.* Idem ſentiunt omnes Sancti Patres, & omnium calculo & voce D. Auguſt. *de Eccleſ. Dogm. cap. 17.* *Animas hominum*, inquit, *dicimus non eſſe ab æterno inter cæteras intellectuales naturas, ut Academici quidam finxère: nec ſimul à conſtitutione mundi creatas, ut Origines; ſed ſimul creando infunduntur, & infundendo creantur.*

Non ſunt omnes ab æterno creatæ.

Refelli poſſunt hâc ratione: Deus, cum ſit ſapientiſſimus, nihil fruſtrà molitur, ſed animæ fruſtrà ante corpora producerentur. *Probo.* Animæ illæ, vel potuiſſent operari intelligendo & volendo, aut non potuiſſent: ſi non, futilis procul dubiò fuiſſet earum productio: ſi ſic, vel potuiſſent per ſuas actiones mereri vel demereri; ſi mereantur, cur ſtatim cum Angelis ad æternam fœlicitatem non evehuntur. Si demereantur, cur cum Dæmonibus ad ima barathri non detruduntur: fortè quia Deus mitiùs agit cum animabus, quàm cum Angelis prævaricantibus: verùm unde id novit Origenes, ut aſſereret, à quonam oraculo didicit animas priùs ſic fuiſſe productas.

Reponet ex Scriptura ſacra, *Geneſ.* 1. ubi ſic habetur: *Deus requievit die ſeptimo ab omni opere, quod patrarat*: igitur poſt hæc nihil, ac proinde nec animas produxit. 2. Eccleſiaſt. 18. ſic fertur. *Qui vivit in æternum, creavit omnia ſimul.* Ergo nihil, nec conſequenter animas de novo creat. Hæc ſunt præcipua fulcra quibus ſuam ſtabilit ſententiam Origenes. *Verùm* arenoſum eſt & labile fundamentum.

Reſp. enim ad 1. Deum quieviſſe ab omni opere, ſeu opificio totius mundi machinæ, quia novam poſtea quoad cœlos, elementa, & quoad ſpecies perfectas, non condidit: non autem quieviſſe à ſingularium, & aliquarum ſpecierum minùs perfectarum productione, quæ ſingulis

diebus Deo concurrente oriuntur, juxta illud Chriſti Domini oraculum, *Joann. 5. Pater meus uſque modò operatur, & ego operor*: Ergo ab omni prorſùs opere tunc non ceſſavit. Idem dicendum ad ſecundum.

Secundus error fuit Apollinaris, Tertulliani & aliorum, qui ut refert S. Auguſtinus, de *Hæreſ. cap.* 86. dixerunt animam rationalem formari per virtutem ſeminalem, quàm ipſi traducem nominabant.

Non formantur per virtutem ſeminalem.

Contra. Si anima fieret per virtutem generativam, aut eſſet ex carne aut ex anima: non ex anima, quia vel eſſet ex tota, vel ex parte: ſi ex tota, jam patet totam ſuam animam in filium transfunderet, & ſic vel ipſe caret animâ & moreretur; vel eadem numero anima eſſet virtute naturali in duobus corporibus, & locis; ſi ex parte, jam anima eſſet diviſibilis, ac proinde non immortalis, nec ſpiritualis, quod falſum eſſe infrà patebit: non etiam ex carne, tum quia tunc anima foret corporea, ex corpore enim non poteſt fieri ſubſtantia ſpiritualis: *Tum*, quia ſi virtus generatrix influeret in animæ productionem, illa utique ad corporis corruptionem corrumpi debet, quidquid enim gignitur corruptioni eſt obnoxium, quod eſt falſum.

Sed à ſolo Deo creantur.

Dicendum itaque animas rationales à ſolo Deo creari; quod innumeris Scripturæ textibus, & Sanctorum Patrum teſtimoniis ſolitò comprobatur. Sic Eccleſ. 12. *Revertatur pulvis in terram unde exiit, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*: Quem in locum D. Hieronimus: *Satis ridendi ſunt*, inquit, *qui putant animas cum corporibus fieri, & non à Deo, ſed à corporum parentibus generari*. Cum enim caro revertatur in terram, ſeu in elementa quibus conſtabat, & ſpiritus ad Deum eſſe patrem animarum, non autem hominum.

Idem haud obſcurè exprimunt hæc verba Geneſ. 2. *Formavit Deus hominem de limo terræ, & inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*, id eſt, animam rationalem, quaſi ex divino pectore intimiſque præcordiis afflatam in effigiatum è limo terræ hominis corpus infundendo creavit, & creando infundit: non eodem modo ſeſe habuit plantarum & brutorum animas producendo; tunc enim ſolùm dixit: *Germinet terra herbam virentem*, &c. *Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile ſuper terram*: Quibus indicat plantarum & brutorum animas, non à ſolo Deo ex nihilo, ſicut anima rationalis, ſed è materiæ ſinu fuiſſe deductas.

Ut probatur ſacrâ auctoritate.

Hinc Divus Paulus, *actuum* 17. nominat homines *Genus Dei*; & Chriſtus Dominus, *Math.* 23. vetat ne quem ex hominibus Patrem nominemus, id eſt, nec cui tamquàm præcipuo noſtro parenti venerationem & amorem impendamus: *Unus enim eſt*, inquit, *Pater veſter, qui in cœlis eſt.* Hæc apprimè noverat mulierum fortiſſima, octies martyr, mater ſcilicet ſeptem Martyrum Machabæorum, quæ filios adhortans fidem avitam conſtanter tuendam, his verbis eos alloquebatur: *Neſcio qualiter in utero meo apparuiſtis; neque enim ergo ſpiritum & animam donavi vobis & vitam, & ſingulorum membra non ego ipſa compegi: ſed mundi Creator*, &c. Quibus nihil evidentiùs aperit animam rationalem à Deo ſolo formari.

Et ratione

Hæc eadem veritas ratione ſuaderi poteſt ſic: Anima vel à Deo, vel

philoſophicâ. vel à cauſis materialibus virtute ſeminali, vel ab Angelis producitur; ſed non producitur per virtutem ſeminalem, ut jam diximus.

Nec ab Angelis formatur, ut quondam ſomniavit Avicenna: Enim verò, inquit Doctor in 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 19. Si anima formaretur ab Angelis, vel fieret per eductionem ex materia vel per creationem; Non primum, alioquin ipſa materialis eſſet, ut ſuprà diximus: Non etiam ſecundum, quia Angelorum virtus productiva finita eſt, ſicut & eorum natura, & ita dependet à ſubjecto in ſuis productionibus, ut nihil niſi ex præſuppoſito aliquo objecto formari poſſit, ut diximus in ſectione de cauſa efficiente, agendo de virtute creativa: Ergo cum anima nec per virtutem ſeminalem, nec per virtutem angelicam produci poſſit, reſtat ut ſuam à ſolo Deo ducat originem. Plures aliæ præferuntur rationes à Theologis, quarum aliquæ petuntur à dignitate ipſius animæ, cum viventem Dei præ ſe ferat imaginem, ſolâ ipſius fruitione ſatiari poſſit, ad eumque ſolum tamquàm ad ſuum finem ultimum, in cujus adeptione quieſcat, toto anhelante pectore ſuſpiret, ſummum eſt indicium ipſam pariter Deum ſolum habere ſui principium.

---

§. III.

An ſit ſpiritualis.

PRiuſquàm tibi faciam ſatis, mecum advertes nomen *ſpiritûs* omnium penè æquivocorum eſſe maximum: Primò enim accipitur pro re tenuiſſima, ſive illa ſit accidens, ſive ſubſtantia; qualiter purior ſanguinis pars, *ſpiritus vitalis* nominatur, & ſpecies intentionales ſpirituales rerum imagines vocantur. Sic autem acceptum nomen *ſpiritûs* non opponitur corporeo, ſed craſſo maximèque ſolido. 2. Accipitur pro vento, aëre, exhalatione, *&c.* Hinc ſpirare, reſpirare, *&c.* idem eſt quòd aërem trahere, & ventus nimio impetu irruens *ſpiritus procellarum* vocatur. 3. Pro anima ſive rationali ſive ſenſitiva; ſic Eccleſ. 3. *Quis novit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus jumentorum deſcendat deorſum.* 4. Pro ſubſtantia incorporea, qualiter opponitur corpori; ſic Chriſtus Dominus, *Luc.* 24. veritatem ſuæ reſurrectionis coram Diſcipulis aſtruens, dixit: *Palpate & videte, quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet.* De hac acceptione nominis *ſpiritûs* quærimus, an anima rationalis ſit ſpiritualis, id eſt, immaterialis & incorporea. *Nomen ſpiritûs unde æquivocum eſt.*

Affirmo, idque innumeris propemodùm conſtat Scripturæ ſacræ textibus, ſic Eccleſ. 12. *Revertatur pulvis in terram ſuam, & ſpiritus ad Deum.* 1. Chorint. cap. 2. *Quis hominum ſcit, quæ ſint hominis; niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt.* Idque ſub anathemate ſancitum eſt in Concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. ubi definitur animam, ex qua homo conſtituitur eſſe ſpiritualem. Item in ſexta Synodo Conſtantinop. *actione* 2. Verbum Divinum aſſumpſiſſe carnem, & animam rationalem incorpoream. *Anima rationalis eſt ſpiritualis*

Hæc itaque propoſitio de Fide eſt, quam omnes penè Sancti Patres, præſertim divus Auguſtinus, *lib.* 1. *de Civit. cap.* 9. & *lib. de Geneſi*, *cap.* 24. & *ſequentibus*, refellit *Ut Fides edocet.*

errorem Tertuliani, expreſsè probantis, *cap.* 7. & 8. *lib.* quem ſcripſit de anima, eam eſſe corpoream.

Spiritualitas autem animæ pluribus rationibus ſuadetur, 1. operari ſequitur eſſe, ſed anima operationes ſpirituales elicit, ergo ſpiritualis eſt. *Major conſtat*: Operatio enim dependet à ſubſtantia & entitate rei operantis; ergo ſi entitas materialis ſit, materiales pariter erunt operationes; ac proinde ubi ſpirituales operationes ſunt, ibi eſt pariter ſubſtantia ſpiritualis.

Et ratio evincet. *Prob. min.* Quod fertur in objectum ab omni materiæ concretione præciſum & liberum, eſt quoque immateriale ac ſpirituale: ſed operationes animæ noſtræ ſunt ejuſmodi. *Prob. min.* Doctor in 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 10. Intellectus noſter res abſtractiſſimas à materia in Metaphyſ. contemplatur, ſingularia & univerſalia, negativa & poſitiva, poſſibilia & impoſſibilia, exiſtentia & non exiſtentia, ſenſibilia & inſenſibilia, materialia & ſpiritualia attingit; ergo per operationem & facultatem ſpiritualem, nulla enim facultas corporea objecta ſpiritualia percipit. *Deinde*, nedùm objecta inſenſibilia percipit, ut ſunt rerum naturæ, proprietates, relationes, entia rationis, *&c.* quæ nullis ſunt pervia ſenſibus; ſed & cognoſcit eum actum per quem cætera comprehendit nedùm ignotum ex noto deducit, ſed & novit diſcurſum per quem deducit; ſcit ſe conclusioni deductæ abſque ullo erroris formidine aſſentiri, quæ omnia ſenſus corporei præſtare nequeunt.

Patet eadem minor de voluntate; cujus nutu, homo facultates ſuas corporeas moderatur, ſenſitivum appetitum in objecta ſenſibilia vehementiùs irrumpentem compeſcit, ob motivum quoddam non corporeum & ſenſibile; ſed omninò immateriale, videlicet honeſtatem: at quo pacto id præſtaret, ſi materialis eſſet. His adde; ſi anima rationalis eſſet corporea, eandem cum corpore ſortem haberet, ita ut hoc flaceſcente, minùs ſemper vigerent ejus operationes: ſed contrarium ſæpè evenit; nam debilitato penitùs corpore judicium ſæpè manet integrum, juxta illud effatum: *Tunc oculus mentis incipit acutum cernere, cum corporis oculus defloreſcit.* Hoc argumento ad idem probandum utitur Ariſtoteles 3. *de anima*, *text.* 6. *Planum eſt*, inquit, *intellectum eſſe incorporeum; quia ſi corporeus eſſet, qualitatibus corporeis afficeretur, ſimulque cum corpore caleſieret & refrigeraretur, quod eſt abſurdum.*

---

§. IV.

An ſit vera forma informans.

SI *credere* liceat Ariſtoteli, 2. *de anima*, *text.* 11. Plato exiſtimavit rationales animas non eſſe formas informantes corpora; ſed tantùm eis aſſiſtentes, quæ corpora dirigant, ut Nauta navim, & Seſſor equum. *Et verò forma informans.* Averroës ex Judæo Chriſtianus, & ex Chriſtiano Mahumetanus, duas in homine animas poſuit, unam cogitativam informantem, corruptibilem, & multiplicem pro multiplicitate ſingulorum hominum; aliam intelligentem, per quam homo res univerſales & materiæ expertes intelligeret, hanc volebat eſſe unicam omnibus hominibus aſſiſtentem.

Platonis errorem inſtaurarunt

noſtris temporibus Carteſiani, qui ex hoc Magiſtri ſui dogmate, quò aſtruit totam animæ eſſentiam in ſola cogitatione conſiſtere, inferùnt animam non eſſe diffuſam in corpore, nec eſſe totam in toto & totam in qualibet parte, nec ullatenùs informare corpus, nec ejuſdem operationes animales & vegetativas elicere, ſed merè cogitare, & ut cogitatio ab omni loco abſtrahere. Sic Vittichius Theol. pacif. §. 166. ait: *Anima eſt quidem pars hominis, ſed forma hominis eſt eſſentia hominis, id eſt, humanitas. Cùm enim formæ informantes vulgò concipiantur, tanquàm permeantes & intimè penetrantes materiam; idque de anima non poſſit ſtatui, quia inextenſa & indiviſibilis eſt; idcircò formam hominis dico humanitatem*, &c. Carteſius tamen id apertè aſſerere non eſt auſus: imò, *tom. 1. ep. 94. Quæ*, inquit, (anima) *agnoſcitur ſola eſſe forma ſubſtantialis.*

Sententia illa Chriſtianæ Fidei adverſantur, & prima damnata fuit in Concilio Viennenſi ſub Clemente V. his verbis: *Quiſquis deinceps aſſerere, defendere, ſeu tenere pertinaciter præſumpſerit, animam rationalem ſeu intellectivam non eſſe formam corporis humani per ſe & eſſentialiter, tamquàm Hæreticus ſit cenſendus.* Quam ſanctionem Concilium Lateranenſe tertium ſub Leone X. ſuo decreto de anima rationali inſtruit; ubi utramque prædictam ſententiam reprobat, & reprobatam aſſerentes anathemate ferit, his verbis: *Sacro approbante Concilio damnamus, & reprobamus omnes aſſerentes animam intellectualem mortalem eſſe, aut unicam in cunctis hominibus; & hæc in dubium vertentes, cum illa non ſolùm verè, & per ſe, & eſſentialiter humani corporis forma exiſtat*, &c.

Ratione ſuadetur à Doctore in in 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 2. Homo intelligit formaliter & propriè: Ergo anima intellectiva eſt propria hominis forma. *Antec. patet*, tùm ex Ariſtotele 10. *Ethic.* ubi fœlicitatem hominis in intelligere conſtituit: ſed fœlicitas hominis ineſt ei formaliter; tùm ratione, quia homo plura cognoſcit, non ſolùm per ſenſus, ſed independenter à ſenſibus, ut ſuprà diximus: Ergo, &c.

Deinde omne diſtinctivum eſt conſtitutivum, & vice verſâ, nihil enim conſtituit niſi diſtinguendo, nec diſtinguit niſi conſtituendo, & conſequenter quod eſt eſſentiale: Diſtinctivum eſt eſſentiale conſtitutivum: ſed anima rationalis eſt eſſentialiter diſtinctiva hominis; nam homo differt eſſentialiter à belluis, non per corpus, nec per gradus vegetativos aut ſenſitivos, qui ſunt ipſis communes: Ergo per animam rationalem.

Denique, ſi anima rationalis reſpectu hominis eſſet tantùm forma aſſiſtens, ſe haberet ad eum, ut Nauta ad navim, & Seſſor ad equum: Ergo ſicut Nautæ actio non tribuitur navi, nec Seſſoris operatio equuo propria eſt; ita pariter ſi anima eſſet tantùm forma aſſiſtens, ejus operationes homini non eſſent propriæ; ac proinde homo nihil ex ſe haberet, per quod à belluis ſecerneretur. *Inſuper* ſicut Seſſor ab equuo & Nauta à navi poteſt recedere utroque incolumi perſeverante, ita pariter anima rationalis, ſi tantùm eſſet forma aſſiſtens, ab homine poſſet diſcedere, eò ſalvò & incolumi ſubſiſtente.

Dices. Aliqua debet eſſe proportio inter formam & ſubjectum informatum : ſed nulla eſt proportio inter animam & corpus ; illa namque ſpiritualis eſt, hoc materiale ; illa immortalis, hoc corruptibile, *&c.*

Diſting. maj. Nulla eſt proportio entitatis ad entitatem, *tranſeat*: actus ad potentiam & informantis ad informabile, *Nego.* Anima enim & corpus conveniunt in gradu ſubſtantiæ, licèt genere phyſico differant, eò quòd illa ſpiritualis ſit, hoc materiale ; unde fit ut ex anima cum corporis conjunctione corpus quodam modo ſuperiorem ad ordinem elevetur, & ratione formæ ſpiritualis aliquatenùs ſpirituales affectiones, & præcellentias obtineant.

Rogabis quanam ratione & quo ſuadente motiva animam immortalem corpori mortali Deus conjunxerit.

Quare Deus animam ſpiritualem humano corpori alligaverit.

Reſp. noſter ſapientiſſimus *Le Petit, tract. de anim. cap.* 1. *ſect.* 4. id pluribus de cauſis & propter varias rationes Deum præſtitiſſe. 1. Ne anima ſuperbiæ vento tumeſceret, & ob id facillimè in errorem impingeret, eandemque cum Lucifero & ejus perduellibus Angelis jacturam incurreret. 2. Deus id inſtituit, ut ſupremam ſuam ſapientiam notam faceret omnium naturalium unionum maximam inſtituendo : unio enim maxima debet eſſe inter infimum ſupremi, & ſupremum infimi : Ergo cum anima infima ſit inter ſubſtantias ſpirituales, ſupremum inter entia locum obtinentes, & cum humanum corpus mirandâ ſuâ fabricâ inter corpora primas habeat, idcircò congrua fuit utriuſque unio. 3. Ut anima proficere poſſet ad majorem gloriam promerendam per bona opera, ſcilicet caſtitatis, temperantiæ, potentiæ, *&c.* Aliàs pro libito, & pro genio facilè ſubjicies.

Rogabis 2. Qualiter anima in corpore exiſtat.

Exiſtit in corpore modò indiviſibili.

Reſp. ipſam exiſtere modo indiviſibili, cum enim ſpiritualis ſit, nullam habet quantitatem ; ac proinde non eſt diviſibilis, & per conſequens dicendum eſt cum Diadoco de ſtatu animæ, *cap.* 5. Sicut Deus eſt totus in toto mundo, & totus in qualibet illius parte ; ſic & anima tota eſt in toto, & tota in omnibus & ſingulis corporis partibus abſque ulla ſui diviſione, ita ut creſcente corpore non creſcat ; ſed ſolùm incipiat eſſe, ubi anteà non erat, nec decreſcente decreſcat ; ſed deſinat eſſe, ubi anteà erat abſque omni læſione & diviſione.

---

§. V.

An Anima ſit immortalis.

ANimæ rationalis immortalitatem ſatis apertè teſtatur ipſamet ingenita nobis ratio, quæ apud omnes nullis etiam penè diſciplinis excultas nationes, perverſos poſt obitum miſeros prædicat, bonos verò fœlices : Sed quoniam eò uſque cæcitatis evecta eſt quorumdam nebulonum veſana protervia ; ut animarum immortalitatem, quidam in dubium revocent, aliqui temerè & impudenter denegent ; idcircò ſtatuo hîc eam comprobare omnibus momentis, quibus aliqua veritas evinci poteſt.

Primò quidem ipſius veritatis, nempè Scripturæ ſacræ oraculis, tùm ex Veteri, tùm ex Novo Teſtamento deductis. Primùm profero ex ip-

ſiuſmet ſapientiæ effatis, c. 3. *Juſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis, viſi ſunt oculis inſipientium mori, illi autem ſunt in pace*, quid evidentiùs? Validum eſt, inquiunt, ab hoſte teſtimonium: audiant ergo animarum immortalitatis oſores, ſui quondam erroris & amentiæ ſocios, qui nunc duram, & nimiùm ſeram in Inferis pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritûs gementes, ad intuitum fœlicis animarum ſortis in hæc verba erumpunt; ut habetur, Sapient. 5. *Hi ſunt quos aliquandò habuimus in deriſum & ſimilitudinem improperii: nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore; ecce quomodò computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt*. Ex quibus miram & certiſſimam hanc inferunt conſequentiam: *Ergo erravimus à via veritatis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis*. Quid ad animarum immortalitatem aſtruendam apertius? quid ad nebulonum cæcitatem & impudentiam redarguendam efficacius? Attendere deberent ad hæc Chriſti Domini verba, *Matth.* 10. *v.* 28. *Nolite timere eos qui occidunt corpus; animam autem non poſſunt occidere*: Et, *Luc.* 12. *v.* 5. *Timete eum, qui poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittere in gehennam*. Et, *cap.* 20. *v.* 37. *Quia verò reſurgant mortui, Moïſes oſtendit, cùm dicit Dominum, Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Jacob: Deus autem non eſt Deus mortuorum, ſed vivorum*. Vivunt ergo beati illi Patriarchæ ſecundùm animam cùm eorum corpora à tot ſæculis defecerint. Quod apertè ſignificatur Geneſ. 15. v. 15. & 25. v. 8. & 49. v. 22. ubi Abraham, Iſaac & Jacob morientes dicuntur *abire, congregari, proficiſci ad patres ſuos*: quod nequit intelligi de eorum corporibus, utpotè quæ ſepulta fuerunt in terra Chanaam, procul à regione patrum ſuorum. Inter innumera, quæ hujus veritatis in Veteri Teſtamento ſuppetunt teſtimonia, inſignis eſt ſpiritûs Samuëlis advocatio operâ Pythoniſſæ ad inſtigationem Saülis, ejuſque conſultatio atque vaticinatio: *Quare*, inquit Samuël 1. *Reg.* 28. *v.* 15. *inquietaſti me, ut ſuſcitarer*: Quiete igitur ſpiritus Samuëlis vivens, ſeparatus à corpore, potiebatur: ſed à Chriſti in cœlum aſcenſu, quies illa in perfectam tranſiit beatitudinem, ad quam anhelanti animò Paulus ſuſpirabat dicens; *Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto*: & de qua Chriſtus ipſemet; *Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternum cuſtodit eam*. Facerem nuſquam ſi hîc exſcribere contenderem omnes auctoritates & ſententias, quæ in Novo Teſtamento noſtrarum animarum immortalitatem aſtruunt; nulla enim in eo occurrit legenda pagina, quæ de præmiis, vel de ſupplicijs æternæ, de mercede vel de pœna nuſquam finienda; de corona probis, vel de pœna improbis poſt obitum repromiſſa ſermonem non faciat.

Probatur anima rationalis immortalitas.

1. Auctoritate divinâ.

Miſſas facio omnium Sanctorum Patrum hac de re ſententias, qui omnes unà cum ſancto Clemente, *lib. 6. conſt. Apoſt. cap.* 11. in has voces erumpunt, *Nos animam incorpoream & immortalem affirmamus, nec interire eam ſicut corpora, ſed perpetuò manere ut rationis participem & libertate præditam*. Hîc non refero veterum Philoſopho-

rum hac de re placita; conſtat enim ſapientiores ex eis animarum immortalitatem fuiſſe profeſſos; ut colligitur apud Ciceronem, *lib. de Amicitia*: *Plus*, inquit, *ad me antiquorum valet auctoritas, vel majorum noſtrorum, qui mortuis tam religioſa jura tribuerunt, quod non feciſſent, ſi judicaſſent animam ſimul cum corpore interire.* Doctor in 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 16. aſſerit Ariſtotelem hac in materia fuiſſe dubium; enim verò pro indubitato principio amplectitur, omne quod producitur non eſſe perpetuum & incorruptibile, ſic 1. de cœlo, *text.* 102. & 3. Phyſ. *cap. de infin. text.* 60. *Cujus eſt principium, ejus eſt finis.* 1. item 3. *Ethic. cap.* 1. *Poſt mortem nihil videtur ſupereſſe neque bonum neque malum, & mors eſt extremum omnium.*

2. *Auctoritate philoſophica.*

Hæc & ſimilia habet paſſim, quæ licèt in bonum ſenſum reduci poſſint, exinde tamen referre licet eum hac in re vel fuiſſe dubium, vel ſaltem obſcurum: licet alibi plura habeat, ex quibus animam immortalem aſſeruiſſe colligi poteſt. Nam 1. *de anima*, dicit intellectum noſtrum incorruptibilem eſſe: item, 2. *de gener. animal. cap.* 3. dum probaſſet animam vegetantem & ſentientem à materia dependere, de rationali ſic concludit: *Mens ſola forinſecùs advenit, eaque ſola divina eſt, nihil enim cum ejus actione commune habet actio corporis*; plura his ſimilia leges apud alios Auctores. Quantùm ad Platonem, haud dubiè unà cum ſuis diſcipulis immortalitatem animæ propugnavit, cujus verba miſſa facio, ut rationes quibus hæc veritas ſuaderi poteſt, expendam.

Prima deducitur ex animæ ſpiritualitate; Sic omne ens ſpirituale & immateriale eſt immortale; ſed anima rationalis talis eſt: Ergo, *&c. Minor conſtat ex dictis, major prob. Tùm*, quia materia dicitur principium corruptionis; ſed quod eſt ſpirituale, non involvit materiam; ergo nec corruptionis principium: *Tùm*, quia ens ſpirituale ſe corrumpi poſſet, maximè vel à ſe, vel à nullo, vel ab alio: non à nullo, quia ens reale non corrumpitur, niſi per id quod reale eſt, à nihilo enim nihil fit; non etiam à ſe, quia nihil appetit ſui deſinentiam; imò perennem ſui conſervationem naturali ſtimulante deſiderio omnia cupiunt; ſi ab alio, vel corrumpitur ab alio inferioris virtutis, vel æqualis, vel ſuperioris; non primum, quia inferius in virtute non poteſt præſtantius in virtute corrumpere, alioquin aquæ guttula fornacem ardentem exſtinguere, & ſcintilla totum Oceanum calefacere & adurere poſſet: Non etiam ſecundum, quod enim aliud corrumpit, virtutem reſiſtitivam illius ſuperat, & in illud habet activitatis dominium, non enim par in parem, nec ſimile agit in ſimile: Non denique tertium, quia ſolus Deus ſuperiorem animabus virtutem obtinet, Deus autem etſi poſſit, ex æquuo tamen non debet animas rationales, unà cum corpore in nihilum amandare, quod ut evincam, ſit

3. *Ratione phyſica.*

Secunda ratio, quæ deducitur ex providentia Dei ſic: Nota eſt naturali lumine divina providentia, ſinguliſque hominum præcordiis illius eſt exarata cognitio, unde apud omnes etiam barbaras nationes extitit ſemper alicujus Numinis cultus, obſervantia ac religio; & velint nolint Athæi, Deum eſſe, & res humanas curare fateantur neceſſe eſt, dum re-

4. *Ratione morali.*

pentino in periculo urgente naturali inſtinctu Deum ſibi propitium inclamant: ſed nulla eſſet Dei providentia, ſi animæ forent mortales. *Prob.* Ut digna & æqua ſit providentiæ divinæ diſpenſatio, debet probis præmium, & improbis pœnam decernere: Sed ita non fit hac in mortali vita; nam, ut D. Chryſoſt. *Homil.* 4. *de provid.* verbis eloquar; *In hac*, inquit, *mortali vita impii proſperam ſæpiùs agunt vitam, divitiis affluunt; ſanitate gaudent; boni verò & ſtudioſi adverſa patiuntur*: Ergo *non videretur æqua diſtributio, nec digna Dei providentia, niſi alia eſſet vita, in qua improbi meritas pœnas luërent, juſti verò digna præmia reciperent; at ſi alia ſit vita, in qua Deus bonis & malis juſta retribuit, anima erit poſt corpus ſuperſtes, & immortalis.* Hæc ille. *Reponent* probos hac in vita præmiari, & improbos cruciari. *Virtus enim*, inquit Seneca, *ſibiipſi præmium eſt, peccatum verò ſibi ſupplicium*, juxta illud D. Aug. *lib.* 1. *confeſſ. cap.* 12. *Juſſiſti, Domine, & ita eſt, ut ſibi ſit pœna omnis peccator.* Ita quod ipſum peccatum ſit pœna peccati, ut ſubdit Doctor in 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 27.

Contra. Hoc poſitô permittendi eſſent omnes homines, ut pro libito quilibet viveret, dimittendique ſcelerati ſuô ſcelere futuri miſeriores, quàm cruciatibus & ſuppliciis, quod nullus etiam exiguæ rationis admiſerit. 2. Damnandi eſſent tanquam inſani, qui vel patriæ, vel parentum, vel virtutis, vel ipſiuſmet etiam Dei causâ præclaram mortem oppetierunt, ſi ultra præſentem vitam nullum ſuperſit ipſius præmium. Quid præconiis extollimus, & laudibus celebramus eos, qui ad mortem uſque hujuſce vitæ commodis, & voluptatibus fuere minùs adducti, ſi nulla poſt mortem eis ſuperſit ſperanda fœlicitas. Deus ne juſtus cenſeri poterit, ſi eos, qui pro tuenda Religione, cultu & gloriâ ipſius ſe tormentis, & ignominioſæ morti obtulerint, poſt vitam nullus donet præmiis & ipſorum occiſores, bonorum uſurpatores, rerum publicarum everſores, blaſphemos, adulteros, homicidas, impunes, & de ſuis ſceleribus gloriantes abire permittat. Hôc argumentô utebatur divus Petrus, qui, ut refert S. Clemens ejus diſcipulus 3. recognitionum, teſtatur ſe ab eo hæc verba ſæpiùs audiſſe; *Si Deus juſtus eſt, anima rationalis eſt immortalis.*

Hoc argumentum egregiè torquet Lactantius, *l.* 7. *inſt. c.* 10. „Quoniam, *inquit*, contraria ſunt „vitia virtuti, omnis ratio diverſa & „contraria ſit, neceſſe eſt: quia „vitia, commotiones & perturbatio„nes animi ſunt virtus, è contrariò „lenitudo & tranquillitas animi eſt: „quia vitia temporalia & brevia „ſunt virtus perpetua & conſtans, „& par ſibi ſemper, quia vitiorum „fructus, id eſt, voluptates æquè, „ut ipſa breves, temporaleſque „ſunt. Virtutis ergo fructus ac „præmium ſempiternum eſt, quia „vitiorum commodum in præſenti „eſt; virtutis igitur in futuro. Ita „fit ut in hac vita virtutis præmium „nullum ſit, quia virtus adhuc ipſa „eſt: nam ſicut vitia cùm in actu „ſuo finiuntur, voluptas & præmia „eorum ſequuntur; ita virtus cùm „finita eſt, merces ejus inſequi„tur. Virtus autem nunquam niſi „morte finitur, quoniam & in mor„te ſuſcipienda ſummum ejus offi„cium eſt: Ergo præmium virtutis

,, poſt mortem eſt. Denique Cicero
,, in Tuſcul. *lib.* 1. quamvis dubi-
,, tanter, tamen ſentit ſummum ho-
,, mini bonum, non niſi poſt mor-
,, tem contingere: *Fidenti animo*,
,, inquit, *ſi ita res foret, gradietur*
,, *ad mortem, in qua aut ſummum*
,, *bonum aut nullum malum eſſe*
,, *cognovimus.* Mors igitur non ex-
,, tinguit hominem, ſed ad præ-
,, mium virtutis admittit. *Qui au-*
,, *tem ſe*, ut idem ait, *vitiis ac ſce-*
,, *leribus contaminaverit, volupta-*
,, *tique ſervierit, is verò damnatus*
,, *æternam licèt pœnam*; quam di-
,, vinæ litteræ *ſecundam mortem* no-
,, minant, quæ eſt & perpetua &
,, graviſſimis cruciatibus plena. Nam
,, ſicuti duæ vitæ propoſitæ ſunt ho-
,, mini, quarum altera eſt animæ,
,, altera corporis; ità & mortes duæ
,, propoſitæ ſunt: una pertinens ad
,, ad corpus, quâ cunctos ſecun-
,, dùm naturam fungi neceſſe eſt;
,, altera pertinens ad animam, quæ
,, ſcelere acquiritur, virtute vitatur,
,, & ut hæc vita temporalis eſt, ſic
,, & mors æquè temporalis eſt, cer-
,, tumque habet finem, quia cor-
,, pus attingit.

,, *Addit*, c. 11. Quid opera cor-
,, poris atque animi? nonne indicant
,, eſſe animam mortis expertem? Nam
,, corpus quia ipſum fragile eſt at-
,, que mortale, quæcumque opera
,, molitur, æquè caduca ſunt. Ni-
,, hil enim Tullius ait eſſe quòd ſit
,, humanis manibus laboratum quod
,, non aliquandò ad interitum redi-
,, gatur vel injuriâ hominum, vel
,, ipſa confectrice rerum omnium
,, vetuſtate. At verò animi opera vi-
,, dimus æterna: nam quicumque
,, contemptui præſentium ſtudentes,
,, in memoriam monimenta inge-
,, niorum factorumque Magnorum
,, reliquerunt, ii planè mentis ac
,, virtutis ſuæ nomen incredibile
,, quæſierunt: Ergo ſi opera corpo-
,, ris ideò mortalia ſunt, quia ip-
,, ſum mortale eſt; ſequitur ut ani-
,, ma ex eo immortalis appareat,
,, quia videmus opera ejus non eſſe
,, mortalia. Eodem modô deſide-
,, ria quoque corporis animique de-
,, clarant; alterum eſſe mortale, al-
,, terum ſempiternum. Corpus enim
,, non niſi temporalia deſiderat, id
,, eſt, cibum, potum, indumentum,
,, quietem, voluptatem, & tamen
,, hæc ipſa ſine vi, nutu & admini-
,, culo animi, nec cupere nec aſſe-
,, qui poteſt. Animus autem per ſe
,, multa deſiderat, quæ ad officium
,, fructumve corporis non redun-
,, dent, eaque non fragilia, ſed
,, æterna ſunt, ut fama virtutis, ut
,, memoria nominis. Nam cultum
,, Dei, qui conſtat abſtinentiâ
,, cupiditatum ac libidinum, patien-
,, tiâ doloris, contemptu mortis,
,, etiam contra corpus anima con-
,, cupiſcit: Unde credibile eſt non
,, interire animam, ſed diſſociari
,, à corpore, quia corpus ſine ani-
,, ma nihil poteſt, animus autem
,, multa & magna ſine corpore.
,, Quid quod ea quæ viſibilia ſunt
,, & tangibilia manus, quia ex-
,, ternam vim pati poſſunt, æter-
,, na eſſe non poſſunt. Ea verò
,, quæ neque ſub tactum neque ſub
,, viſum veniunt, ſed tantummodò
,, vis eorum, & ratio & effectus
,, apparet; æterna ſunt, quia nul-
,, lam vim patiuntur extrinſecùs.
,, Corpus autem ſi ideò mortale
,, eſt, quia viſui pariter & tactui
,, ſubjacet; ergo & anima idcircò
,, immortalis eſt, quia nec tangi
,, poteſt nec videri. *Hæc Lactan-*
,, *tius.*

5. Ex hominum dignitate. *Tertia ratio* demonſtrativa immortalitatis *animæ deducitur ex hominis ſupra belluas dignitate.* Homo naturæ ſuæ dignitate præſtat omnibus brutis animantibus; ergo potior ejus eſſe debet conditio, quàm brutorum. *Subſumo*; ſed ſi anima illius mortalis eſſet, deterior eſſet hominis conditio, quàm brutorum. *Probo.* Illius conditio potior eſt, qui finem ſuum etſi inferiorem obtinet, quàm ſit conditio illius, qui nobiliorem finem intendit, quem nuſquam poſſet aſſequi: Sed belluæ ſuos fines aſſequuntur, quatenùs potiuntur bonis ſenſibilibus: in hac autem vita nullus homo poteſt eſſe beatus; imò nec bonum ſenſibile cum ea perfectione & quiete, quâ belluæ ſuô bonô fruuntur poſſidere, ut apertè teſtantur maxima, quæ vitam undique perturbant, incommoda, continuæ viciſſitudines, & irrequiëtæ appetitiones, quibus bonum omne ſenſibile faſtidimus, cùm eo primum fruimur.

Hinc D. Auguſt. *lib. ſoliloquiorum, cap. 3. Anima*, inquit, *quam creaſti, ita facta eſt capax majeſtatis tuæ, quòd à te ſolo & à nullo poſſit impleri; quandò autem te habet, plenum eſt deſiderium ejus, & tam nihil aliud, quod deſideretur experiens reſtat, cum enim ſis ſummum bonum & omne bonum, non habet quòd deſideret ampliùs, ſi poſſidet te omne bonum*: Quid homo ne ſuo fine fruſtrabitur? an idcirco à noverca natura cunctis præſtantior fuit genitus, ut jactaretur appetitionibus nuſquam ſatiandis. Fabulæ ſunt quæ de Tantalo à Poëtis excogitata, ſed à Philoſophis admittendum eſſet, homines omnes verè Tantalo miſeriores, quod agnoſcit Sanctus Paulus 1. Cor. 1. *Si in hac vita tantùm in Chriſto ſperantes ſumus; miſerabiliores ſumus ominibus hominibus.*

Verùm cùm Deus hominem *ad imaginem & ſimilitudinem ſuam*, ut habetur Geneſ. 1. condiderit; neceſſe eſt eandem cum prototypo ſuo naturam conſequi, atque æternitatis fore conſortem. Hujus muneris dignitatem atque præſtantiam non ſunt ſortitæ reliquæ animantes; cùm nulla in his ſe proferant Divinitatis veſtigia, nulla mens vigeat, deſit ratio, memoria, intellectus, judicium, artes, diſciplinæ, rerumque peritia deſideretur, quæ hominibus Dei munere affatim ſunt attributa. Quapropter piaculum eſt id ſtatuere mortale eſſe ac caducum, quod ad Dei ſubſtantiam accedit, quodque à divina mente homini eſt inſpiratum: ut igitur Deus æternus, omniſque interitûs expers, ita anima quoque humana tanquam divinæ eſſentiæ particeps, æterna, atque ab omni corruptione immunis eſſe debet.

Cæterùm cùm Deus hominis gratiâ omnia condiderit, ſolus homo Dei cauſâ, atque illi conformis eſt creatus: eòque effectum eſt, ut Deus à mundi exordiis mirificè erga illum affici cœperit, illôque ſe oblectare, atque ejus familiaritate & conſuetudine perfrui exoptaverit; adeò ut hujus cauſâ humanitati uniri ſuſtinuerit.

Quis igitur adeò ſibi iniquus; & in Auctorem ſuum tantoperè ingratus exiſtet, ut homines cum quibus eſſe, delicias ſuas Deus duxit, ut habetur Proverbiorum 8, quibus æternæ beatitudinis deſiderium tam altè indidit, atque promiſſis ſuis auxit & fovit, ex omni parte interire exiſtimet; animamque ex

ipſo Dei pectore in ſpiraculum vitæ inſufflatam, putet eſſe mortalem. Nemo igitur aliquandò interiturum ſuſpicetur, quod ab eſſentia divinitatis dimanavit, tantiſque dotibus eſt excultum.

Non enim tanta ineſſet hominum animis vis; & acumen ingenii, præſtantia doctrinæ, inventionis ſubtilitas, cognitio rerum, Dei vel amor vel notitia, niſi anima à terreno concretu aliena divinitatis eſſet particeps, atque æternitati deſtinata. Quæ perſuaſio priſcorum etiam animos occupavit, quibus inſitum erat, teſte Cicerone, *Tuſc.* 1. non ſic per mortem deleri hominem ut funditùs interiret. Nec ſanè quiſquam poteſt eſſe tam rudis, tamque ferinis moribus, qui in cœlum attollens oculos, Deique providentiam ex ipſa rerum magnitudine, motu, diſpoſitione, ordine, utilitate, conſtantia intelligens, abſurdum non judicet, ut is ad nihilum ſit redigendus, totuſque ſpectet ad interitum, cui tantarum rerum Deus optimus, maximus, qui nihil temerè ac fortuitò molitus eſt; tribuit principatum. Longè profectò meliùs conſuluit generi humano naturæ parens, quàm ut id gigneret, atque educaret, quòd cum perpeſſurus eſſet extremos labores, tùm in ſempiternum mortis malum incideret; portum potiùs commonſtravit, ac fidam, tutamque ſtationem, in qua poſt exactos hujus ævi labores liceat conquieſcere.

Quod ſi hujus tantùm ſæculi finibus vita noſtra terminatur, totaque ſpes morte finitur, quid ſibi vult anxius ille mentis cruciatus, atque animi carnificina. Quid ſcelerum ultrix conſcientia? quid ingruente tempeſtate aliquâ pavor & trepidatio. Ruſùs quid juſtorum ſecuritas, animique tranquillitas, & conſtantia; nonne illa pœnam ſunt metuentis poſt hanc vitam; iſta præmia ſpectantis, ac malorum lenimen, vitæque ex Dei præſcripto exactæ non ſine certa ſpe remunerationem? Quamobrem non eſt quod quiſquam ab hac ſpe decidat; mentemque ſinat à tanta fœlicitatis expectatione dimoveri: Hujus enim rei veritatem ſua cuique mens dictat, intellectus percipit, ratio confirmat, natura rerum loquitur: Adde quòd omnibus inſita ſit immortalitatis honeſta ambitio, & quod quiſque memoriam ſui quàm maximè longam efficere cupiat, eamque apud poſteros durare perenniter, ac nullâ vetuſtate aboleri; quæ una ratio validiſſima Auguſtino de *cogn. veræ vitæ*, ac Ciceroni, *Tuſc.* 1. creditur, quâ convinci poſſit animam eſſe immortalem nec unquam interituram.

Ex his apparet quàm ſtolidè obganniant ipſi nebulones, dum has in inſanas voces erumpunt: *Summè decipientur omnes Religioſi, & quicumque virtuti & mortificationi ſtudentes, ſi anima ſit mortalis*; *qui* taliter ſunt redarguendi, graviùs vos ipſi decipiemini: Enim verò datô quòd ſit mortalis, potior adhuc eſt noſtra ſors quàm veſtra; hoc ſiquidem viventes linimur ſolatio, quòd poſteri noſtra celebrabunt nomina, veſtra turpiter execrabuntur: & poſt vitam nihil noſtri, ſicut nec veſtri perſeverabit: Ergo nec mortui ullo noſtræ deceptionis dolore torquebimur. Sed ſi ſit immortalis (ut fateri neceſſum eſt) omnia vobis ſunt timenda ſuplicia, nobis verò omnia præmia ſperanda: Quis ergo noſtrûm graviori

Retunditur impiorum inſcientia.

in errore verſatur ? num ego qui ſolius boni temporalis ? an tu qui æterni jacturam taliter vivendo facis ?

Objic. 1. Ex Eccleſiaſte, *cap.* 3. *Hominum & jumentorum ſimilis eſt interitus (& aqua utriuſque conditio :)* Sed dum intereunt jumenta eorum animæ pereunt : Ergo, *&c.* *Inſuper*, Job 14. v. 7. *Lignum habet ſpem ; ſi præciſum fuerit rurſum vireſcit..... Homo verò cùm mortuus fuerit, atque conſumptus ; ubi, quæſo, eſt ?* Præterea Eccleſ. 4. v. 3. *Et magis laudavi mortuos quàm viventes, & fæliciorem utroque judicavi, qui nec dum natus eſt, nec vidit mala, quæ ſub Sole fiunt* : Ubi Sapiens in hoc mortuos cum iis, qui nondum nati ſunt, comparat ; quod non ſint, ampliùs nec malis ullis premantur ; licèt iſtos beatiores putet, quia nulla unquam mala viderunt. *Ibidem* c. 9. v. 5. *Viventes ſciunt ſe eſſe morituros, mortui verò nihil noverunt ampliùs, nec habent ultra mercedem, quia oblivioni tradita eſt memoria eorum.*

Denique 1. ad Timoth. 6. ſolus Deus dicitur immortalis ; his verbis *Ipſe eſt Rex Regum, & Dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitem.*

Reſp. ad 1. Hæc verba prolata fuiſſe in perſona impiorum, qui ut pecudum inſtar omnibus corporeis voluptatibus ſeſe libentiùs ingurgitent, animam ſuam pronunciant eſſe mortalem, unde Sap. 2. ſic habetur : *Dixerunt impii, quòd ſe non rectè cogitantes, exiguum eſt & cum tædio tempus vitæ noſtræ, & non eſt refrigerium in fine hominis, & non eſt qui agnitus ſit reverſus ab inferis, quia ex nihilo nati ſumus ; & poſt hoc erimus quaſi non fuerimus*, & paulò poſt ſubinferunt ; *Venite ergo, fruemur bonis quæ ſunt*, &c.

Et fit ſatis omnibus coram fatuis ratiunculis.

Ad ſecundum dico ſanctum Patriarcham Jobum ibi ſermonem inſtituère de homine totali, atque anima & corpore ſimul conſtante, qui in morte quidem reſolvitur, quoniam fit in eo diſſolutio & ſeparatio animæ à corpore : cæterùm ibidem docet immortalitatem animæ & corporum reſurrectionem, dicens: *Hommo cum dormierit, non reſurget, donec atteratur cælum, non evigilabit, nec conſurget de ſomno ſuo. Quis mihi hoc tribuat ut in inferno protegas me.*

Ad tertium dico his verbis Eccleſiaſtis tantùm comparationem inſtitui viventes inter & mortuos penes calamitates, quibus vivi homines obruuntur ; ab eis verò mortui ſunt jam expertes, tametſi eas aliquandò fuerint perpeſſi : quare his feliciores cenſentur, qui nondum nati ſunt, nec vitæ præſentis incommoda ſenſerunt.

Ad quartum dico Eccleſiaſtem agere in toto illo libro de finibus bonorum & malorum, quorum duarium exitum diverſamque, tùm in vita, tùm poſt mortem illorum ſortem repræſentat ; quamobrem varias hominum de hoc utroque bonorum & malorum ſtatu refert opiniones : ac tandem concludit in ea ſententia quæ docet homines potiſſimùm ſtudium in obſervandis Dei mandatis toto hujus vitæ decurſu eſſe collocandum : utpotè cum factorum hominum præmia aut pœnæ debeant à Deo reponi : *Scito*, inquit, *c.* 11. *quòd pro omnibus his adducet te Dominus in judicium.*

Quod utique egregiè explicat ſanctus Gregorius Magnus, 5. *Dialog. l.4. c.4. Hic liber*, inquit, *ideò concionator dicitur, quia Salomon in eo quaſi tumultuantis turbæ ſuſcepit ſenſum, ut ea per inquiſitionem dicat, quæ fortaſsè per tentationem imperita mens ſentiat: nam quot ſententias quaſi per inquiſitionem movet, tot in ſe perſonam diverſorum ſuſcipit: ſed concionator verax velut extenſâ manu omnium tumultus ſedat, eoſque ad unam ſententiam revocat, cùm in fine dicit, Deum time & mandata ejus obſerva, hoc eſt enim omnis homo. Cavendum igitur ne moremur nos quæ in perſona impiorum locutus eſt.*

Immortalitas duplex.

Ad quintum dico duplicem diſtingui poſſe immortalitatem, quarum, 1. Negat omnem virtutem corruptivam, tùm ab extrinſeco, cùm ab intrinſeco, & hæc ſoli Deo competit, quia cum ſit à ſe neceſſariò exiſtens, implicat, ut ab aliquo poſſit annihilari. 2. Negat principium corruptionis ab intrinſeco, putà materiam; ſed corrumpi poteſt ab extrinſeco, nimirùm per divinam potentiam, quæ cum omnia ex nihilo formaverit, eadem poteſt iterùm in nihilum reducere: de priori immortalitate loquitur Apoſtolus, nos verò de poſteriori.

Objicies 2. Si anima eſſet immortalis, maximè, vel quia ſpiritalis eſt, vel quia ſubſtantia: at ex neutro capite illius immortalitas & incorruptibilitas poteſt repeti: Non ex primo, nam actus & habitus tam naturales, quàm ſupernaturales ipſius animæ, ſpirituales ſunt; & tamen pereunt: Non etiam ex ſecundo: nam character ſubſtantiæ non habet annexam incorruptibilitatem; ſiquidem corpora, tametſi ſubſtantialia, interitui ſunt obnoxia: igitur, *&c.*

Reſpondeo incorruptibilitatem & immortalitatem animæ ab utroque illo principio eſſe repetendam, non quidem ſeorſim & diviſim, ſed conjunctim, nimirùm quia ſimul eſt ſubſtantia & ſpiritualis. Hoc autem ineſt ſubſtantiam inter & accidens ſpirituale diſcrimen, quòd accidens quodcumque ſubjectum exigat, à quo dependet in fieri & conſervari, ſitque adeò debilis entitatis ut facilè pereat, niſi peculiari Dei concurſu & influxu conſervetur. Hinc character ſpiritualitatis in eo non adjicit, nec infert indefectibilitatem: ſecùs autem eſt de ſubſtantia ſpirituali, quæ cùm per ſe ſubſiſtat, ſoloque Dei concurſu egeat, ut conſervetur, nullum intra vel extra ſe contrarium admittat, deficere non poteſt, niſi per ſubſtractum illum Dei concurſum.

Objicies 3. Ex Lucretio, anima cum corpore procreatur, creſcit in pueris, viget in juvenibus, deficit in ſenibus corporeis morbis inficitur; nam in ebrietate turbatur, aberrat in phræneſi, in deliquio penè exſtinguitur, labore fatigatur, torpet ſomno, apoplexiâ ſopitur, *&c.* Lucretii verba ſunt, *l.* 3.

Præterea gigni pariter cum corpore, & unà
Creſcere ſentimus, pariterque ſeneſcere mentem;
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore, ſic animi ſequitur ſententia tempus.
Inde ubi robuſtis adolevit viribus ætas,
Conſilium quoque majus & auctior eſt animi vis,

Poſt ubi jam validis quaſſatum eſt viribus ævi
Corpus, & obtuſis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguaque menſque.
Omnia deficiunt, atque uno tempore deſunt,
Ergo diſſolvi quoque convenit omnem animai
Naturam, ſeu fumus in altas aëris auras.

Reſpondeo defectibilitatem animæ non rectè inferri ex illius cum corpore commercio, tàm in ſui procreatione, quàm in operationibus. Reverà quidem corpus à cauſis ſecundis per generationem formatum, atque ex variis & pugnantibus in ſe rebus compactum, ut naturaliter produci, ita deficere poteſt: at cùm anima à ſolo Deo habeat originem, nulliſque cauſis contrariis ſubjaceat, etiam ab eo ſolo poteſt annihilari: quod tamen ſe nuſquam facturum Deus ipſe in divinis eloquiis teſtatur, dum juſtorum animas dicit æternùm eſſe beandas, impiorum verò perpetuò cruciandas. *Similiter* anima ex ſe & ſecundùm propriam entitatem, nec incremento, nec decremento, neque ullo corporis morbo inficitur: ſed cùm ipſi intimè ſit conjuncta, ab ejuſque organis in exercendis ſuis actionibus pendeat; mirum non eſt ſi virtualiter coextendatur corpori, dum augetur; ſi vires ſuas magis explicet, dum ſoluta ſunt atque ſana illius organa, ſi phantaſmatibus, morbo, aut vino turbatis, cerebrô malè affectô; ſpiritibus vitalibus in deliquio cordis torpentibus, ſuas non poſſit perfectè exercere operationes quippè cum peritus Scriba aut Pictor, ſine calamo ritè apparato aut penicillo idoneo pingere eleganter non poſſit. Iſti igitur defectus omnes non animæ, ſed inſtrumentis ejus imputandi ſunt.

Solvit hoc idem argumentum paulò aliter Lactantius, *l. 7. inſtit. cod.* 12. ubi cum ex Lucretio propoſuiſſet quòd anima naſcens cum corpore, cum ipſo interire debeat: Non eſt par utriuſque ratio, *inquit*, „ ſolidum enim & comprehenſibile „ corpus eſt, & oculis, & manu „ videtur & tangitur; anima verò „ tenuis & tactum fugiens, corpus „ ex terra fictum atque ſolidatum „ eſt; anima in ſe nihil concreti, „ nihil terreni ponderis habet, ut „ Plato diſſerebat. Nec enim tantam „ poſſet habere ſolertiam, tantam „ vim, tantam celeritatem, niſi „ originem traheret è cœlo. Cor„ pus igitur quoniam fictum ex pon„ deroſo & corruptibili elemento, „ & tangibile eſt & viſibile, cor„ rumpitur atque occidit; nec vim „ repellere poteſt, quia ſub aſpec„ tum & ſub tactum venit. Anima „ autem quia tenuitate ſuâ omnem „ tactum fugit, nullo ictu diſſolvi „ poteſt: Ergo quamvis inter ſe „ conjuncta & ſociata naſcuntur, „ & alterum quod eſt de terrena „ concretione formatum, quaſi „ vaſculum ſit alterius, quod eſt à „ cœleſti ſubtilitate deductum; „ cum vis aliqua utrumque diſ„ creverit, quæ diſcretio *mors* „ vocatur, tùm utrumque in natu„ ram ſuam redit: quod ex terra „ fuit, id in terram reſolvitur; „ quod ex cœleſti ſpiritu fuit, id „ conſtat ac viget ſemper, quoniam „ Divinus Spiritus ſempiternus eſt. „ Denique Lucretius oblitus quid

„ aſſereret, & quod dogma defen-
„ deret, hos verſus poſuit:

„ *Cedit idem retrò, de terra quod*
„ *fuit ante,*
„ *In terram: ſed quod miſſum eſt*
„ *ex ætheris auris,*
„ *Id rursùs cœli fulgentia templa*
„ *receptant.*

„ *Quod* ejus non erat dicere qui pe-
„ tire animas cum corporibus diſſe-
„ rebat, ſed virtus eſt veritate, &
„ imprudenti ratio vera ſubrepſit.

At inquit Lucretius anima corporis morbum ſentit, & ſicut ægreſcit, ità etiam ſæpè ſanatur:

Huc accedit, uti videamus, corpus ut ipſum
Suſcipere immanes morbos; durumque laborem
Sic animum curas acres, luctumque metumque
Quare participem lethi quoque convenit eſſe;
Quin etiam morbis in corporis avius errat
Sæpè animus, dementit enim, deliraque fatur,
Interdùm gravi lethargo fertur in altum,
Æternumque ſaporem, oculis nutuque cadenti.
Unde neque exaudit voces, neque noſcere vultus
Illorum potis eſt, ad vitam qui revocantes
Circumſtant lacrymis rorantes ora genaſque,
Quare animum quoque diſſolvi fateare neceſſe eſt.
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.
Nam dolor, ac morbus lethi fabricator uterque eſt:
Multorum exitio perdocti, quod ſumus ante.
Denique cur hominem cum vini vis penetravit
Acris, & in venas diſceſſit diditus ardor,
Conſequitur gravitas membrorum, præpediuntur
Crura vacillanti? tardeſcit lingua, madet mens.
Nant oculi? clamor ſingultus, jurgia gliſcunt?
Et jam cætera de genere hoc quæcumque ſequuntur,
Cur ea ſunt, niſi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam conſuevit in corpore ipſo.

„ *Reſpondet* Lactantius, quia junc-
„ ta eſt anima cum corpore, ſi vir-
„ tute careat, contagio ejus ægreſ-
„ cit, & imbecillitas de ſocietate
„ fragilitatis redundat ad mentem:
„ cùm autem diſſociata fuerit à cor-
„ pore, vigebit ipſa per ſe, nec ullâ
„ fragilitatis conditione tentabitur,
„ quia indumentum fragile pro-
„ jecit.

Inſtat Lucretius, ſicut oculus avulſus à corpore ac ſeparatus nihil poteſt videre, ità & anima ſeparata nihil ſentire, quia & ipſa eſt pars corporis:

Et quoniam mens eſt hominis pars una: locoque
Fixa manet certò, vel aures atque oculi ſunt
Atque alii ſenſus, qui vitam cumque gubernant,
Et manus, aures, atque oculus, nareſque ſeorſum
Secreta à nobis nequeant ſentire nec eſſe,
Sic animus per ſe non quit ſine corpore & ipſo
Eſſe homine, illius quod vas eſſe videtur.

Reſpondet Lactantius hoc eſſe fal-

ſiſſimum, anima, inquit, non eſt pars corporis, ſed in corpore eſt: ſicut id quod vaſe continetur, vaſis pars non eſt, nec ea quæquæ in domo ſunt, partes domûs eſſe dicuntur, ita nec anima pars eſt corporis, quia corpus vel vas animæ eſt, vel receptaculum.

Urget Lucretius. Anima paulatim corpore moriente ſe ab eo ſubducit: igitur ſignum eſt illius partes cum corporis membris interire.

Denique ſæpè hominem paulatim cernimus ire,
Et membratim vitalem diſperdere ſenſum:
In pedibus primum, digitos liveſcere & unges.
Inde pedes & crura mori, poſt inde per artus
Ire alios tractim gelidi veſtigia lethi.

Reſpondet Lactantius non ſequi quod quia corporis ſenſus deficit, animæ ſenſum extingui & occidere; non enim anima corpore deficiente, corpus anima decedente putreſcit, quia ſenſum omnem trahit ſecum: cum autem præſens anima ſenſum tribuat corpori, & vivere id efficiat, fieri non poteſt, ut non ipſa per ſe vivat, & non ſentiat, quoniam ipſa eſt & ſenſus & vita.

Inſtat iterùm Lucretius, *quòd ſi immortalis noſtra foret mens, non tam ſe moriens diſſolvi conquereretur, ſed magis ire foras veſtemque relinquere, ut anguis gauderet.*

Reſpondet Lactantius ſe numquam vidiſſe qui quereretur ſe in morte diſſolvi... Quomodò enim ſciri poteſt, utrum diſſolvi ſe ſentiat, an corpore liberari, cùm in exitu lingua muteſcat? Nam dùm ſentit, & loqui poteſt, nondùm diſſolutus eſt: ubi autem diſſolutus eſt; jam nec ſentire, nec loqui poteſt: ita queri de diſſolutione, aut nondùm poteſt, aut jam non poteſt: At enim priùſquàm diſſolvatur, intelligit ſe diſſolutum iri. Quid quod videmus pleroſque morienti um non diſſolvi conquerentes, ut ait, ſed exire ſe, & proficiſci, & ambulare teſtantes, idque aut geſtu ſignificare; aut ſi adhuc loqui poſſunt, voce pronuntiant. Unde apparet non diſſolutionem fieri, ſed ſeparationem, quæ declarat animam permanere.

Rogabis. An immortalitas animæ competat ex natura ſua.

Affirmo. Tùm, quia purè ſpiritualis eſt in ſua entitate, ac proinde nullum ex ſe involvit corruptionis principium ac conſectariè eſt immortalis: tùm, quia id expreſsè fuit declaratum in Concilio Lateranenſi, ſub Leone X *ſeſſ.* 8.

Dices in Concilio VI. Conſtantinop. *actione* 11. approbatæ ſunt Epiſtolæ Sophronii in quibus habetur animas noſtras eſſe quidem immortales; ſed gratiâ Dei non ex naturâ ſuâ: Ergo, *&c.*

Diſting. antec. Sunt immortales gratiâ Dei, ita ut neceſſariò ex natura ſua non habeant immortalitatem independenter à quocumque Dei auxilio conſervativo, *Concedo*: Ita ut ex natura ſua non exigant tale auxilium, qui in ſuo eſſe perſeverent, ſecundùm ſuæ ſubſtantiæ naturalem exigentiam, *Nego.*

ARTICULUS SECUNDUS.

De facultatibus Animæ rationalis.

EXPRESSÂ animæ rationalis immortalitate & naturâ, nunc illius facultates paucis ſunt aperiendæ. Hæ autem quatuor potiſſimùm enumerantur, ſcilicet intellectus, voluntas, memoria, & potentia motrix: quarum notitiam paucis, ſed ſufficientibus verbis, ut aperiamus, quæ de ſingulis ſcitu digna ſunt, ſub brevioribus quæſtiunculis reſolvemus.

DE INTELLECTU.

§. I.

Quomodo fiat Intellectio.

RESPONDEO ipſam fieri pro hoc ſtatu, ita dependenter à ſenſibus, ut anima rationalis nihil intelligere queat, niſi quæ à ſenſibus excipiuntur & apprehenduntur: *Tùm*, quia id aſſerunt omnes Philoſophi, apud quos vulgare eſt hoc axioma; *Nihil eſt in intellectu, quin priùs fuerit in ſenſu*, ut declaravimus in prœmialibus noſtræ Philoſophiæ: *Tùm*, quia qui caret uno ſenſu, nuſquam ea cognoſcit, quæ ſub illum cadunt; cæcus enim, *v. g.* nec colores agnoſcit, nec certum de eis ferre poteſt judicium: *Tùm* denique, quia intellectus noſter nihil intelligit, cujus ſpeciem impreſſam priùs non excepit, nullas autem ſpecies excipit, niſi ab intellectu agente; intellectus autem agens ſpecies non cudit, niſi ad præſentiam phantaſmatum, phantaſma verò fit à ſenſu interno moto per operationem ſenſûs externi: Ergo intellectio fieri debet dependenter à ſenſibus.

Quomodo fiat intellectio.

Pluribus autem modis aliquid eſt in intellectu dependenter à ſenſibus, 1. *Per ſe*, *v. g.* colores qui immediatè per propriam ſpeciem ab oculo percipiuntur. 2. Per partes ſeorſim ſumptas, ſic homo taurus eſt in intellectu ratione ſpecierum hominis & tauri per ſenſum externum apprehenſarum. 3. Per effectum, ſic Deus, Angeli & virtutes naturales occultæ, qualis eſt vis attractiva ferri in magnete, percipiuntur ab intellectu mediantibus eorum effectibus per ſenſus externos apprehenſis. 4. Per oppoſita, ſic ex apprehenſione caloris frigus agnoſcitur, tenebræ per lumen & privationes per formas cognoſcuntur. 5. Per ſimilia, ſic res abſentes per earum imagines cognoſcimus. 6. Per fundamenta, ſic ex perceptis parietibus albis intercedentem inter eos relationem deprehendimus. Unô verbô, quidquid eſt in intellectu per repræſentationem, priùs eſſe debuit in ſenſu per apprehenſionem & expreſſionem.

Aliquid eſt in intellectu ſex modis dependenter à ſenſibus.

Hæc autem expreſſio fieri poteſt vel per propriam, vel per alienam ſpeciem: illud dicitur cognoſci per propriam ſpeciem, quod apprehenditur per ſpeciem productam à proprio phantaſmate formato ſecundùm apprehenſionem ſenſûs exterioris: illud verò dicitur cognoſci per ſpeciem alienam, quod cognoſcitur per ſpeciem non productam à proprio phantaſmate, ſeu non repræſentan-

Aliquid cognoſcitur per impropriam, vel per alienam ſpeciem.

tem immediatè entitatem illius rei quæ cognoſcitur : His poſitis ,

Res materiales cognoſci poſſunt per proprias ſpecies.

Dico , res omnes materiales cognoſci per proprias ſuas ſpecies , quippè cùm illæ à ſenſibus externis percipiantur : res autem ſpirituales & ſenſibus externis imperviæ cognoſci tantùm per alienas ſpecies ; quia cùm à nullo ſenſu interiori & exteriori propriè , & per ſe apprehendantur , neceſſum eſt ut percipiantur per ſpecies alienas ; dum enim intellectus verſatur circa res inſenſibiles, imaginatio ſibi fingit aliquod novum idolum corporeum ; ut ipſa docet experientia , quâ conſtat nos , dum Angelum concipimus , rem corpoream in juvenis , aut in alterius rei modum effingere , quod imaginationis artificium eſt. Vel certè ſibi , ut plurimùm , rem illam repræſentat , ex qua primò intellectus occaſionem ſumpſit ſpecies alienas formandi , & ſpiritualis ejuſmodi concipiendi. Quod confirmatur etiam experientiâ, quâ conſtat nos ea quæ didicimus non poſſe memoriter repetere;quin apprehendamus voces ſeu gallicas ſeu latinas , quibus ea primò ad ſenſum & intellectum delata ſunt.

Quare amentes & dormientes non poſſint verè diſcurrere.

Hinc habes cur amentes , ebrii , dormientes & pueri, nec diſcurrere , nec aliquid perfectè cognoſcere poſſint ; tanta ſiquidem eſt ſenſuum internorum ab externis , & intellectûs ab utriſque dependentia , ut ſi unius eorum aberret , aut præpediatur operatio , cæteræ facultates ſuperiores pariter aberrant , & in operatione præpediuntur ; unde cùm in ebriis & amentibus propter vitiatum aut extraneis qualitatibus affectum cerebrum , ſpecies ſenſibiles diſturbentur , & phantaſia nonniſi confuſè ac promiſcuè eas percipiat , & intellectui repræſentet : idcircò de objectis ſic expreſſis nihil certò judicare poteſt intellectus. Dormientes autem cùm habeant alligatos ſenſus internos , ac proinde interni debitò ordine ſuas non obeant vices , hinc nihil poſſunt perfectè intelligere. Pueri denique , propter cerebri teneritudinem , & infirmata organa , imperfectè tantùm rerum ſenſibiles ſpecies excipiunt , ac proinde eas perfectè cognoſcere nequeunt.

---

§. II.

In quonam formaliter conſiſtat intellectio.

Intellectio non conſiſtit in receptione ſpeciei intelligibilis.

RESpondeo 1. Eam non conſiſtere formaliter in receptione ſpeciei intelligibils , quia de facto intellectui inſunt ſpecies plurium rerum , quas tamen actu non intelligit ; alioquin cùm eas ſpecies ſemper habeat apud ſe reconditas , ſemper etiam intelligeret ; implicat enim eum habere intellectionem formalem , & non intelligere.

Dices. Intellectio eſt aſſimilatio intellectûs cum objecto ; ſed per ſpeciei receptionem intellectus fit objecto ſimilis : Ergo , *&c.*

Diſting. maj. Eſt aſſimilatio per ſpeciem expreſſam , ſeu per actualem intellectionem , *Concedo* : per ſpeciem impreſſam , quæ recipitur ; *Nego.* Species enim impreſſa non ſufficit ad intellectionem , alioquin quandiu eam habet intellectus , tandiu intelligeret formaliter , & cum eam ſemper habeat , ſemper intelligeret.

Reſp. 2. Ipſam inchoativè conſiſtere in illa intellectûs actione , quâ producit tam qualitatem , quæ ver-

Sed in receptione verbi mentis. *bum mentis* dicitur; conſummativè autem in ejuſdem qualitatis receptione. Patet utraque pars, in eo ſiquidem formaliter conſiſtit intellectio, quod intellectum aſſimilat rei intellectæ, eumque formaliter intelligentem efficit; ſed id præſtatur inchoativè per actionem illam verbi mentis productivam, completè verò per ejuſdem verbi receptionem; illa ſiquidem qualitas cum ſit rei intellectæ expreſſa ſimilitudo, procul dubiò intellectum informando, & ei adhærendo cum objecto cognito aſſimilabit, ac proinde completè intelligentem efficiet.

Quid ſit verbum mentis. Ex his collige 1. *Verbum mentis eſſe actum intelligentiæ, productum à memoria fœcunda, non habens eſſe, niſi dependenter ab actuali cognitione*; ita Doctor *in 1. d.* 27. *q.* 3. dicitur 1. *Actus intelligentiæ*, quia conſtituit animam formaliter intelligentem, ſicut calor, conſtituit calidum. 2. *A memoria fœcunda*, id eſt, ab intellectu informato, & quaſi gravido ſpecie intelligibili objecti. 3. *Non habens eſſe, niſi dependenter ab actuali cogitatione*, quia eſt ipſamet completa intellectio.

In quibus verbum mentis differat ab habitu. *Collige* 2. Verbum differre ab habitu, quia verbum immediatè producitur per actum intelligendi, tamquam terminus illius, & intelligenti repræſentat totum, quod debet intelligere: Habitus verò producitur per intellectum, & ipſum terminum. Verbum neceſſariò requiritur, ut fiat intellectio; habitus verò ut faciliùs & rectiùs formetur. Habitus diſtinguitur ab actu intelligendi, & eô effluente adhuc remanet in facultate; verbum autem eſt ipſemet actus intelligendi, ſeu completa intellectio. Idem patet de objecto, quia objectum eſt extrinſecum intellectui; verbum verò intrinſecum: objectum id quòd repræſentatur, verbum autem id quô repræſentatur.

---

§. III.

Quodnam ſit objectum intellectûs.

RESpondeo objectum intellectûs duplex diſtingui poſſe, ſcilicet *motivum* & *terminativum*; primum movet eum ad intelligendum, ſecundum eſt id ad quod terminatur intellectio. *Dico* itaque 1. Objectum motivum intellectûs dependenter à ſenſibus operantis, eſſe *ens ſenſibile*, non autem quidditatem rei materialis, ut quidam contendunt: *Tum*, quia ipſamet teſtatur experientia, nos ad cognitionem non moveri ab ullis rebus, niſi à ſenſibilibus: quidditas autem materialis ſenſibus eſt impervia, ac proinde intellectum movere nequit: *Tum*, quia non cognoſcimus rerum materialium quidditatem, niſi per diſcurſum, eô ſcilicet modô, quo res ſpirituales apprehendimus: Ergo ſicut res ſpirituales non ſunt objecta motiva noſtri intellectûs, nec erit quidditas rei materialis. *Tum* denique, quia illud eſt objectum motivum intellectûs, ſine quo intellectus moveri nequit; ſed intellectus moveri nequit ad cognoſcendum, niſi moveat priùs objectum ſenſibile; nam ita intellectus agit dependenter à phantaſmatibus, ut niſi ab eis moveatur, non excitaretur ad intelligendum: Ergo, *&c.* *Duplex eſt objectum intellectûs.* *Objectum motivum eſt omne ens ſenſibile.*

Dico 2. Objectum terminativum intellectûs eſſe omne *ens*, *quatenùs eſt intelligibile*, non autem ſolùm,

Objectum terminativum eſt omne ens intelligibile.

quatenùs eſt verum; *tùm* quia illud eſt objectum attingentiæ intellectûs, quod percipere poteſt, & per quod à qualibet alia facultate ſecernitur: ſed ita eſt de ente intelligibili; ratio enim formalis, cur intellectus circa aliquod objectum verſetur, eſt quia illud eſt intelligibile, ſicut ratio formalis objecti viſûs eſt quod ſit viſibile: *Tùm*, quia intellectus cognoſcit ens, ut ſic, quatenus ſcilicet præſcindit à ſuis inferioribus & proprietatibus, ac proinde non quatenùs eſt verum, ut diximus in 2. *diſp. Metaph. Tùm* denique, quia intellectus aliqua conſiderat in objectis, quæ tamen non percipit ſub ratione veri; nam conſiderat in objecto rationem boni, eamque à ratione veri diſtinguit; ergo ens verum, quatenùs verum, non eſt objectum attingentiæ intellectûs, ſed tantùm quatenùs eſt intelligibile. Hæc autem intelligibilitas eſt ipſamet rerum entitas, quæ ex ſe natæ aptæ ſunt percipi ab intellectu, & ejus cognitionem terminare.

Rogabis 1. Quid ſit primò cognitum.

Quænam dici poſſint primò cognita.

Reſp. id eſſe 1. cognitum quod notius eſt; diximus autem in Logica agendo de conditionibus ad demonſtrationem, aliud eſſe notius nobis, aliud naturâ & ſecundùm ſe: Notius nobis eſt quod propinquius eſt ſenſibus; unde totum potius eſt nobis quàm partes, quia faciliùs cadit ſub ſenſus: Accidens ſenſibile notius eſt ſubſtantiâ; ſingulare notius quàm univerſale, modò omnia adſint ad utriuſque claram cognitionem ex parte organi, medii & diſtantiæ; alioqui univerſale priùs aliquandò cognoſcitur, quàm ſingulare, ut cum hominem à longè conſpicimus; primò enim propter extenſionem cognoſcimus eſſe ſubſtantiam corpoream, deinde propter motum judicamus eſſe animal; inſuper ob figuram, cognoſcimus eſſe hominem, tandem ob corporis lineamenta videmus eſſe Petrum.

Rogabis 2. An ſingularia per ſe cognoſci poſſint.

Singularia per ſe cognoſci poſſunt.

Affirmat Doctor in 4. *d.* 45. *q.* 3. *tùm*, quia ſingularia, ut ſingularia, ſunt per ſe cognoſcibilia, & de facto cognoſcuntur à Deo & ab Angelis, per propriam ſuam ſpeciem, quidni & à nobis: *Tùm*, quia intellectus corrigit ſenſum verſantem ſcilicet circa ſingularia; ergo ejus operationem & objectum cognoſcit: *Tùm*, quia intellectus plura affirmat, tùm de univerſali cùm de ſingulari, novit pariter in quo differant, ergo oportet, ut utrumque cognoſcat.

Reponunt Thomiſtæ, univerſalia cognoſci per intellectum, ſingularia verò per ſenſum.

Contra 1. Inductio eſt operatio intellectûs, ſed illa fit ex ſingularibus; ergo intellectus verſatur circa ſingularia, ac proinde ea cognoſcit, aliàs nihil ex eis inferre poſſet. 2. Sæpè diſputamus & ratiocinamur de ſingularibus, putà de Deo, Sole, *&c.* Ergo ea per ſe cognoſcimus. 3. Dum cognoſco Petrum & Joannem, illos certè cognoſco per propriam ſpeciem, & non per univerſalem: Ergo, *&c.* 4. Species univerſalis non eſt apta nos inducere in cognitionem unius potiùs, quàm alterius.

DE VOLUNTATE.

CUM duplex ſit in hominibus cognoſcitiva facultas, ſenſitiva ſcilicet & intellectualis, duplex pariter eis ineſt appetitiva potentia; una quidem corporea, quæ ſenſitiva dicitur & animalis, alia verò ſpiritualis, quæ rationalis & voluntas nominatur; de qua ſolùm hîc inquirimus.

§. I.

Qualiter ab intellectu diſtinguatur.

Voluntas ab intellectu formaliter diſtinguitur.

R*Eſp.* 1. Eam non eſſe formaliter eandem cum intellectu; *tùm*, quia diverſum eſt utriuſque objectum; intellectus enim verſatur circa ens intelligibile ſolùm, ut intelligibile eſt: Voluntas verò circa appetibile, ut appetibile eſt, occupatur; *tùm*, quia diverſos habent habitus, diverſas pariter affectiones: *tùm* denique, quia ſæpiùs objectum ab intellectu propoſitum voluntas reſpuit.

Reſp. 2. Eam ab intellectu ſolùm diſtingui formaliter; *tùm*, quia quæ ſunt eadem realiter uni tertio, ſunt etiam eadem realiter inter ſe: ſed intellectus & voluntas ſunt realiter eadem in anima (ut probavimus agendo de anima in genere) ergo eadem pariter ſunt inter ſe: *tùm*, quia fruſtrà multiplicaretur entium neceſſitas, quippè cùm eadem realiter facultas, quæ bonum cognoſcit appetibile, poſſit & illud appetere.

§. II.

An voluntas intellectu ſit præſtantior.

Eſt intellectu præſtantior.

A*Ffirmo* cum Doctore in 4. *d.* 49. *q.* 4. & probo, 1. Omnis facultas ex ſe ordinata ad ulteriorem, eſt imperfectior eâ, ad quam ordinatur: ſed intellectus ex ſe ordinatur ad voluntatem, ergo eſt ea imperfectior. *Major patet*: Quia natura tendit ſemper ad id quod perfectior eſt; hinc ſenſus interni perfectiores ſunt externis, qui ad internos ordinantur. *Minor prob.* Omnes cognitiones practicæ neceſſariò ad voluntatem ordinantur: Ergo, *&c.* 2. Omnis facultas alteri ita ſubdita, ut ad ejus nutum teneatur ad operandum, eſt imperfectior eâ, cui taliter ſubditur: ſed intellectus ita ſubditur voluntati; ut eâ imperante cognitionem, ille ſtatim ſeſe ad cognoſcendum applicet, & eâ prohibente, ſtatim à cognitione ceſſet, ut fuſiùs dicemus in moralibus: Ergo, *&c.*

Probatur 2. Illa potentia eſt perfectior, cui competit perfectior actus, & ille actus eſt nobilior ad quem eliciendum datur præſtantior habitus; ſed aliquis habitus voluntatis, nempè charitas, perfectior eſt quocumque habitu intellectui ineXiſtens: Ergo ille eſt intellectu præſtantior. *Major conſtat*: Actus enim ſequitur ad potentiam, & habitus conceditur potentiæ ad actum eliciendum: Ergo ubi præſtantior ineſt habitus, præſtantior actus elicitur. *Minor patet* ex 1. Corinth. 3. *Major horum eſt charitas.* Unde D. Auguſt. 3. *de Trinit. cap.* 19. ait: *In donis Dei nullum eſt majus do-*

num charitate, nec æquale.

Reponit D. Thomas charitatem eſſe quidem perfectius donum quocumque dono in ſtatu viæ conceſſo: ſecùs in patria, ubi lumen gloriæ præſtantius eſt charitate, ac proinde in patria intellectus voluntatem præcellit, licet fortè hîc ab ea dignitate ſuperetur.

Contra. Facultates in patria perficiuntur juxta dignitatem ſuam naturalem: Ergo ſi major ſit capacitas voluntatis quantùm ad perfectionem habitûs in ſtatu viæ, talis erit in ſtatu patriæ. *Inſuper nego* lumen gloriæ eſſe præſtantius charitate, quæ eſt in patria: ille enim habitus præſtantior eſt, qui concurrit ad eliciendum actum præſtantiorem; ſed charitas concurrit ad eliciendum amorem beatificum, qui dignitate viſionem beatificam præcellit.

Probo hanc partem. Actus ille eſt præſtantior, per quem facultas unitur intimiùs objecto præſtantiſſimo; ſed per amorem beatificum voluntas intimiùs unitur Deo: *Tùm,* quia intellectus attrahit ad ſe objectum, & quaſi ſibi ſimile efficit, ut illud cognoſcat; voluntas verò allicitur ab objecto, & ei aſſimilatur, ac in eum transformatur; juxta illud tritum D. Auguſt. effatum: *Si terram diligis, terra es; ſi cœlum diligis, cœlum es: Si Deum diligis, quid vis ut dicam, niſi quia Deus es. Tùm,* quia nullus eſt qui non cupiat magis amicum amare, quàm ſolummodò videre; & nullus eſt amicus qui non magis optet amari, quàm ſolùm ab amico videri: Hinc Seraphim ob amoris divini flagrantiores æſtus dicuntur cæteris Angelis præſtantiores, & inter eos primas obtinent; ergo amor præſtat ſolâ cognitione etiam in patria; ac proinde voluntas intellectum dignitate præcellit. Alias rationes leges apud Doctorem locô citato.

Dices. Illud eſt pefectius, quod minùs dependet: ſed intellectus minùs dependet à voluntate, quàm voluntas ab intellectu; intellectus enim aliquid cognoſcere poteſt independenter ab imperio voluntatis; voluntas autem nihil poteſt amare abſque prævia intellectûs cognitione; nihil enim amatum, niſi priùs cognitum.

Negat abſolutè maj. Doctor ibidem, *n.* 18. nam *poſteriora generatione* (inquit) *dependent à prioribus, & tamen ſunt perfectiora.* Ex Ariſtotele *9. Metaph. text. 15. Similiter finis in eſſe dependet ab eo quod eſt ad finem, & non è converſo*; imò intellectus ipſemet pendet neceſſariò à ſenſibus internis & externis, ita ut percipere queat niſi eorum adminiculo, quis autem aſſereret illum eis eſſe imperfectionem? Cætera quæ voluntatem ſpectant, diſcutiemus in moralibus, quæ propriè voluntatis ſcientia dicitur.

DE MEMORIA.

SICUT duplex diſtinguitur cognoſcitiva, & appetitiva potentia: una quidem ſenſitiva, alia autem rationalis; duplex pariter occurrit diſtinguenda memorativa facultas; una tantùm ſenſitiva, quæ brutis, alia rationalis, quæ hominibus ſolitò tribuitur. An autem utraque ſit admittenda, problematicè diſputat Doctor in 4. *d.* 45. *q.* 3. cujus doctrina hîc breviter & luculenter, ut expendatur, quædam ſunt inquirenda.

§. I.

Quid & qualis ſit Recordatio.

Octo conditiones ad perfectam recordationem deſiderantur.

RESpondet Doctor ibidem, *n.* 5. eam eſſe *cognitionem actûs alicujus præteriti.* Ex qua deſcriptione colligit octo conditiones ad perfectam recordationem deſiderari; quatuor quidem ex parte præteriti, & totidem ex parte actûs.

Quatuor ex parte præteriti.

Ex parte præteriti. 1. Ut potentia recordativa habeat actum poſt actum, alioquin recordatio non eſſet præteriti, ut præteriti: 2. Ut percipiat fluxum temporis inter illud inſtans, in quo prius actum elicuit, & illud in quo ejuſdem recordatur. 3. Ut objectum cùm recordationi objicitur, non ſit in ſe præſens, quia tunc non eſſet recordatio ejus, ut præteriti, ſed ejuſdem apprehenſio, ut præſentis; cùm tamen nulla fiat facultatis operatio, niſi objectum ſit præſens vel in ſe, vel in ſui ſpeciei. 4. Requiritur, ut objectum ſit præſens in ſpecie, ac proinde neceſſum, ut objecti ſpecies aſſervetur.

Et totidem ex parte actûs.

Quatuor pariter requirit ex parte actûs. 1. Recordatio verſari debet circa duplex objectum, remotum ſcilicet & proximum: remoti, inquam, recordatio, id eſt, illius rei circa quam facultas aliquandò actum habuit; proximi verò, id eſt, illius actûs præteriti, quem circa talem rem priùs habuit. 2. Ut facultas retineat ſpeciem impreſſam ab illo actu, dum fiebat. 3. Ut recordatio fiat de actu proprio immediatè, ita quòd quandò recordamur actuum aliorum, hæc recordatio immediatè verſetur circa actuum cognitionis, quò priùs cognovimus illos actus alienos. 4. Ut ſpecies impreſſa ſit ab objecto proximo proprio, ſpecies enim actûs præteriti imprimi nequit alteri facultati ab ea, quæ talem actum elicuit. His expreſſis quæritur;

§. II.

An ſit admittenda memoria ſenſitiva.

PRobabiliter ſuſtinet Doctor, *n.* 7. quòd non 1. Ad recordationem requiritur perceptio temporis, ut dictum eſt in ſecunda conditione; ſed ſenſus non poſſunt percipere tempus. *Probat.* ex Ariſtotele 4. *Phyſ. tex.* 101. *Tempus eſt numerus motûs ſecundùm prius & poſterius*; hoc autem percipi nequit ſine collatione poſterioris ad prius; collationem autem ſensûs non habere poteſt, hoc enim ſoli intellectivæ facultati congruit: Ergo nec poſſunt recordari.

Nulla eſt neceſſitas admittendi memoriam ſenſitivam.

Deinde ſi admittenda eſſet memoria ſenſitiva, illa maximè in brutis reperiretur: omnes enim operationes ſenſitivæ, quas nobis ineſſe percipis, in gradu eminentiori, brutis ineſſe fatendum eſt; ſed ex nullo fundamento colligi poteſt evidenter memoriam ineſſe brutis. *Probat.* Potiora fundamenta ex quibus colligi poſſet brutis ineſſe memoriam, ſunt eorum operationes; quibus vel ſibi provident, ut formica, quæ eundem locum repetens eodem anni tempore grana colligit, quibus hyĕme veſcatur; vel obſequuntur iis à quibus beneficia ſuſceperunt, & impetum faciunt in eos à quibus aliquid paſſi ſunt doloris & detrimenti; vel referunt eas

cantilenas, ſaltus, geſtus, *&c.* Quæ diſciplinâ exceperunt; vel tandem quibus ſibi & ſuæ ſpeciei ſervandæ conſulunt, quales ſunt nidificatio, pullorum nutritio, *&c.* quæ omnia non videntur eis poſſe competere naturaliter abſque cognitione præteriti ut præteriti: Et his, inquit Doctor, certò colligi nequit brutis ineſſe memoriam.

Hæc enim omnia ſalvari poſſunt per ſolam apprehenſionem, & conſervationem ſpeciei ab objectis priùs impreſſæ, ita quòd bruta tales eliciant operationes, non per recordationem præteriti, ut præteriti; ſed per ſolam receptionem ejuſdem ſpeciei perſeveranter eorum ſenſui communi inexiſtentis, & ea ad taliter operandum moventis.

1. Enim formica non idcircò potiùs æſtate quàm aliò tempore grana colligit, quia recordando prioris anni, novit æſtivum tempus eſſe ad colligenda grana; nam formica hôc annô genita, & quæ nullum æſtatis aut hyëmis tempus eſt experta, æquè grana colliget, ac illa quæ à duobus, aut tribus annis grana colligit. Idcircò itaque grana colligit, quia grani ſpecies delectabilis phantaſiæ illius impreſſa movet appetitum ſenſitivum ad quærendum illud tanquàm delectabile: cur autem potiùs hôc, quàm alio tempore, id refundi debet in inſtinctum inditum à divina providentia, *quæ dat eſcam omni carni, & pullis corvorum invocantibus eum*; Idem dicendem de avibus nidificantibus.

2. Idcircò bruta quædam moventur ad obſequium aut vindictam, quia phantaſma delectans aut triſtativum imprimitur phantaſiæ, & ſemper impellit appetitum ſenſitivum ad motum & operationem conformem illi objecto vindicandi; præſertim quandò non eſt aliud phantaſma ad aliud fortiùs movens ac impellens. Si autem aliud phantaſma adſit, hôc deſinente, ſi occurret ille qui læſit, aut benè fecit, ſtatim priùs phantaſma excitabitur, & ſic impellet, non per recordationem prioris actûs, ſed per novam apprehenſionem ejus phantaſmatis.

3. Ideo canis, *v. g.* ſaltat, nec à ſaltibus propter projectum cibum divertitur, eò quòd dum ſaltare incipiebat & deflectebat, virgâ percuſſus fuit; unde factum eſt, ut impreſſum ſit ejus phantaſiæ virgæ percutientis phantaſma, quaſi triſtativum, ac proinde fugiendum exhibens id quod repræſentat; unde quoties movet phantaſma cibi projecti, ut accipiatur, movet pariter & quidem fortiùs phantaſma virgæ percutientis, nec à ſaltatione deſiſtat. Idem à pari dicendum eſt de cæteris, quæ dicta ſint animi relaxandi gratiâ. Nam (ut inquit Doctor laudatus, *n.* 12.) *Licet probabiliter poſſent actus brutorum ſalvari, non ponendo propriè memorationem in eis, ſed ſolùm imaginativam cognitivam objecti præteriti, licèt non ut præteriti; tamen ea quæ videmus in actibus eorum, faciliùs ſalvantur ponendo in eis memoriam.* Unde dicendum eſt ad priùs aſſignatas conditiones, non requiri ad omnem penitùs recordationem, ſed ſolùm ad intellectivam.

Bruta propriè non memorantur.

§. III.

Ad detur memoria intellectiva.

AFfirmat Doctor laudatus, *n.* 7. *Tum*, quia in intellectu reperiri poſſunt omnes illæ octo conditiones, priùs aſſignatæ ad perfectam recordationem, ut facilè conſtat per inductionem; *tùm*, quia experientiâ conſtat nos plurium imò omnium penè recordari, quæ priùs per facultates ſive corporeas, ſive ſpirituales percepimus.

Dices id fieri per memoriam ſenſitivam.

Admittenda eſt memoria intellectiva. *Contra.* Intellectus memoratur plurium actuum, quorum non poteſt ſenſitiva meminiſſe, putà intellectionis & volitionis præteritæ; eorum enim ſi non recordaremur, nuſquam pœnitere poſſemus de malis volitionibus, nec intellectionem præteritam conferre ad futuram, nec conſequenter ex unius cognitione ordinari poſſemus ad alia cognoſcenda; ac proinde ruëret omnis ſcientiarum nexus & ordo.

His adde animam ſeparatam recordari eorum, quæ hîc noverat, ut patet, *Lucæ* 16. exemplô Divitis Epulonis, qui cum dixiſſet: *Pater Abraham, miſerere mei*; reſpondit Abraham, *Fili, recordare, quia recepiſti bona in vita tua*, ipſeque Dives Epulo ſuorum fratrum adhuc in præſenti vita exiſtentium recordabatur, ut in eadem patet hiſtoria: ſed talis recordatio non erat ſenſitiva, cùm ejus anima à corpore eſſet ſeparata; ergo erat intellectualis.

Hinc D. Gregorius 4. Moral. circa finem exponens illud Pſal. 88. *Miſericordias Domini in æternum cantabo*; ait, *Quomodò in æternum miſericordiam cantet, qui miſeriæ non meminerit.* Recordantur ergo animæ ſeparatæ, recordantur bonorum & malorum operum, quæ hic admiſerunt, ut probabile ſuſtinet Doctor laudatus, *n.* 23. ubi probat peccatorum recordationem ullam beatis animabus pro creaturam triſtitiam, vel quia Deus ſuſpendet cauſalitatem illam quam recordatio nata eſſet habere reſpectu triſtitiæ, ut ſuſpendit naturalem actionem ignis reſpectu puerorum in fornace Babilonica. Vel quia triſtitia impeditur per contrarium excellens; nam contrarium excellens, dum replet totam capacitatem paſſi, abſolutè excludit ſibi oppoſitum: unde Ariſtoteles 7. Ethic. *Delectatio vehemens excludit quamcumque triſtitiam, non ſolùm contrariam, ſed etiam contingentem*: Ergo cum gaudium de objecto beatifico totaliter beati capacitatem repleat, omnem prorſus triſtitiam à peccatorum recordatione oriundam excludit. Ex his hæc infert Doctor laudatus, *n.* 21. *Quòd ſi Deus poſſet habere actum poſt tempus; nec haberet unum actum ſtantem in æternitate, poſſet recordari, & ſic Scriptura concedit eum recordari in Threnis*, recordare, Domine, quid acciderit nobis; *inquantùm ſcilicet ille actus, qui in ſe non eſt poſt tempus, conſideratur ut coëxiſtens priori tempori*, & nunc *iſti*; *& ſic quaſi poſt tempus.*

2. Eſt Angelos, cùm non habeant omnes ſuas cognitiones ſimul poſſe abſolutè recordari: *Fatuum eſt enim dicere*, inquit, *quòd Lucifer non recordatur ſe peccaſſe, nec boni Angeli recordantur ſe tales actus intelligibiles habuiſſe.*

ARTICULUS

ARTICULUS ULTIMUS.

De ſtatu animæ ſeparatæ.

CUm ex ſupradictis conſtet animam non interire cum corpore, ſed per mortem ab eo diſſolvi atque avelli: jam quis ſit illius ſtatus, ubi ab hocce ergaſtulo educta eſt, ſupereſt inquirendum; quæ de ea, ut ſeparata, quæſtiones agitari ſolent. 3. paragraphis perſtringemus, cætera remittendo ad Theologiam.

§. I.

Quæ & an ſit potentia motrix in anima ſeparata.

CErtum eſt animam, dum unitur corpori, habere potentiam organicam loco motivam; ea enim eſt, quæ corpus movet motu progreſſivô: Sed quæritur an ei pariter inſit virtus inorganica, quâ à corpore ſejuncta poſſit ſe de loco ad locum movere.

Anima ſeparata à corpore habet potentiam loco motivam.

Affirmo. Natura enim non deeſt in neceſſariis: ſed neceſſarium eſt, ut anima à corpore ſejuncta potentiam loco motivam habeat; quis enim crederet animam à corpore ſejunctam immotam fore ut ſtipitem, quæ niſi loco pellatur, nuſquam movebitur. Quis crederet animam dum corpus exüit, deterioris eſſe ſtatûs, quàm erat dum ei nectabatur? tunc corpus movendo, ſeipſam movebat, nunc ſe ſolam movere non poterit? Num faciliùs erit aliud ſecum, quàm ſe ſolam movere? Unde nam ei hæc eſſet deneganda virtus motiva? non ob ejus dignitatem, quippè cùm animâ rationali Angeli ſint perfectiores, qui tamen hanc motivam facultatem obtinent: non etiam ob imperfectionem; hæc enim virtus tribuitur corpori, quod animâ longè inferius eſt, non eſt itaque, cur animæ virtus hæc denegetur.

Dices 1. ex 6. Phyſ. Nullum indiviſibile moveri poteſt: ſed anima rationalis eſt indiviſibilis; Ergo, *&c.*

Diſting. major. Indiviſibile quantitativum, *Concedo*; ſubſtantiale ac ſpirituale, qualis eſt anima, *Nego.*

Dices 2. ex Luc. 26. Anima Lazari deportata fuit ab Angelis in ſinum Abrahæ, ergo non movebat ſeipſam.

Nego conſeq. Deportata enim dicitur; non quaſi ſeipſa fuiſſet immobilis, ſed quia eorum præſentia honorabatur, & ſtipatu gaudebat.

§. II.

Qualis ſit ſtatus animæ ſeparatæ.

REſpondeo 1. Si ſpectetur illius appetitus naturalis, ſtatus ſeparationis; nec ſimpliciter violentus eſt, nec connaturalis, ſed neuter. *Declaratur* anima conſiderari poteſt, vel ut forma, vel ut efficiens: priori modô, ſtatus ſeparationis eſt ei violentus; omnis enim forma ſubjectum appetit, quod informet, cùm ad id ordinetur tamquam perfectivum ad perfectibile. Poſteriori verò ſtatus ſeparationis connaturalior eſt ſtatu unionis; quamvis enim anima corpori conjuncta plures elicere poſſit operationes, quas elicere

Ejus ſtatus nec eſt violentus nec naturalis.

nequit, dum ab eo ſejungitur, ut ſunt operationes vegetativæ & ſenſitivæ; non tamen adeo excellentes, ſicut in ſtatu ſeparationis elicit; ac proinde anima, ut cauſa efficiens, meliori & vehementiori appetitu fertur in ſtatum ſeparationis, quàm fieri poſſit in ſtatum conjunctionis, ut eſt forma. Unde omnibus æquâ lance ponderatis, ſtatus ille nec ſimpliciter violentus, nec ſimpliciter naturalis, ſed neuter eſt dicendus.

Reſp. 2. Quòd ſi ſpectetur appetitus elicitus animæ, ſtatus ſeparationis ſimpliciter dicendus eſt ei connaturalis; in eo enim expers eſt infinitarum miſeriarum, quibus ſubjacet in hac vita, & capax eſt plurimum præſtantiſſimarum operationum, quibus hic orbatur.

---

§. III.

Quæ facultates in anima ſeparata remaneant.

R*Eſpondet* Doctor in 4. *d.* 45. *q.* 3. *n.* 20. Omnes facultates eidem ſemper ineſſe, putà intellectum, voluntatem, & memoriam intellectivam, quia realiter ei inſunt independenter à corpore: potentiæ autem ſenſitivæ totaliter ſumptæ, id eſt, quarum actus non tribuuntur, nec animæ, nec corpori ſeorſim, ſed toti compoſito, cum anima ſeparata non formaliter, ſed ſolùm radicaliter perſeverant; *Quia*, inquit Doctor, *etſi anima ſit illud quod eſt formale in potentia ſenſitiva; tamen potentia ſenſitiva formaliter includit formam quandam totius compoſiti ex corpore ſic mixto, & anima perficiente proportionaliter ad actum correſpondentem tali toti, & per conſequens cum recordatio ſenſitiva ſit totius, hæc non poteſt competere animæ ſeparatæ.* Idem dicendum eſt de cæteris facultatibus quorum actus toti compoſito congruunt. Concludit tamen Doctor animam ſeparatam recordari poſſe omnium quæ noverat dum conjungebatur; *Quia*, inquit, *quorumcunque fuit memoria ſenſitiva, eorum etiam fuit intellectiva propter cognitionem intuitivam concomitantem omnem ſenſitivam perfectam.*

Quænam facultates in ea remaneant.

Dices. Anima conjuncta per ſolam ſpeciem memoriæ intellectivæ inditam, non poterat recordari: ſed ad id requirebatur etiam phantaſma in ſenſitiva; ergo cum anima ſeparata phantaſmata non habeat, recordari non poterit.

Negat conſeq. Doctor ibidem: *Quia*, inquit, *modò non poſſumus uti ſpecie intelligibili ſine phantaſmate, tunc autem poterimus, non propter novam perfectionem; ſed quia non eſt ibi ille ordo potentiarum in agendo, qui nunc eſt.* Ex quibus,

Collige 1. Habitus omnes ſpirituales & ſpecies intelligibiles, quas corpori unita anima comparaverat, cum ea ſejuncta perſeverare, niſi ratione ſtatûs beatifici ob ſuam imperfectionem tollantur: Ratio eſt, quia nec ad deſtructionem ſubjecti, nec à contrario, nec per oblivionem delentur: Non *cum ſubjecto*, quia intellectus, voluntas & memoria eædem perſeverant: Non *à contrario*, quia nullum in beatitudinis regno, in quo pax ſumma eſt, contrarium illis invenietur: Non denique *per oblivionem*. Oblviſci enim eſt memoriæ ſenſitivæ, non autem intellectivæ, quæ ſibi impreſſas ſpecies

Aſſervat omnes habitus ſpirituales, quos in corpore comparaverat.

ſemper aſſervat. Dixi *niſi tollantur ratione ſtatûs beatifici.* Certum enim eſt plures habitus tunc evacuandos à perfectioribus, ſic Fides per viſionem intuïtivam, ſpes per fruitionem, *&c.* juxta illud D. Pauli, 1. *ad Corinth. cap.* 13. *Cum venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt.*

Collige 2. Cum Doctore in 4. *d.* 45. *q.* 2. *n.* 12. animam ſeparatam acquirere poſſe cognitionem plurium objectorum ſibi priùs ignotorum; *Quia*, inquit, *intellectus agens cum objecto eſt ſufficiens cauſa activa ſpecies intelligibilis; & minùs cum objecto extra quàm cum phantaſmate... Nihil eſt enim in phantaſmate, propter quod ſufficiat ad cauſandum intellectionem, quin eminentius ſit, in re cujus eſt phantaſma: intellectus paſſibilis eſt etiam ſufficientem receptivus ejuſdem ſpeciei.* Ergo de novo poſſunt aliquam excipere cognitionem, quam priùs non habuerant. Ampliora ſi deſideres, conſule ſacros Doctores.

Acquirere poteſt cognitionem plurium objectorum ſibi priùs ignotorum.

Hæc de tertia parte Phyſicæ.

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM,
quæ in Phyſica continentur.

A.

ABESTUS.

ABESTUS lapis quid, *paginâ* 588
Ex eo charta & tela igne inconſumptibilis conficitur. 588
Unde proveniat ejus incombuſtibilitas, *ibidem*

ACCIDENS.

Accidens nequit ſubſtantiam producere, neque ut cauſa princeps, neque ut cauſa inſtrumentalis. 137. & 138.
Accidentia ſunt inſtrumenta ad ſubſtantiam producendam, non productivè, ſed diſpoſitivè. 139
Accidentia non deſtruunt ſubſtantiam efficienter, ſed ſolùm diſpoſitivè. 140
Accidens poteſt producere aliud accidens ſibi ſimile in alieno ſubjecto, actione reali & intentionali. 142
Idem accidens in duobus ſubjectis ab eis penderet partialiter. 153

ACHATES.

Achates quid. 587

ACTIO.

Quæ diverſis actionibus producuntur, diverſas habent exiſtentias. 38
Quomodò actio in agente. 92
Actio eſt effectus quô, non effectus qui cauſæ efficientis. 92
Duplex genus actionum Dei; aliæ ſunt immanentes, aliæ tranſeuntes. 94
Tranſeuntes, vel fiunt in ordine naturæ, vel gratiæ, vel gloriæ, *ibid.*
Non poteſt dari actio tranſmutativa ſine ſubjecto, poteſt verò dari actio productiva. 96
Actio connotans terminum actualem, requirit terminum actu exiſtentem, non autem illa quæ connotat tantùm terminum, ut futurum. 98
Varia proponitur actionis diſtinctio. 173
Aliqua actio non fit propter finem tribus modis. 223
Non omnia realiter diſtincta debent diverſis actionibus produci. 236

ACTUS.

Diſcrimen inter actum & eſſe actu. 36
Omnes actus ſive eliciti, ſive imperati à voluntate, fiunt propter finem. 189
In qualibet re triplex eſt actus. 231
Duplex eſt actus ſubjectum determinans, *ibid.*
Quid & qualis ſit actus vitalis. 615
Duplex datur actus vitalis, primarius unus, alter ſecundarius, *ibid.*
Actus vitalis poteſt à Deo produci, *ibid.*
Actus vitalis à Deo productus, poteſt recipi in ſubjecto non vivente, ſed illud ſubjectum vivens non denominaret. 617

ADAMUS.

Adam ſepultus eſt in monte Golgotha. 455

AER.

In congelatione aër non infrigidat aquam, 168
Aër calidus eſt, ſimpliciter levis. 275
Aër eſt per ſe humidus; ſed an ſit frigidus aut calidus, adhuc incertum. 534
Aër eſt humidus in ſupremo gradu, & frigidus in remiſſo. 535
Problemata aëris. 563
Triplex aëris regio. 567
Quæ ſit virtus & ſtatus regionum aëris, *ibid.*

ÆTAS.

Quid & quotuplex ſit ætas. 641
Ætas aurea innocentiæ tempus adumbrans. 402
Ætas argentea priorum Patriarcharum vitæ reſpondens. 403
Ætas ænea belli fragorem ſub Nemrod invenit. *ibid.*
Ætas ferrea nunc, quàm maximè ſævit. 413

ÆTERNITAS.

Quid ſit æternitas. 392
In ea nulla eſt ſucceſſio. 393
Soli Deo eſt propria, aliis tamen tribuitur per accommodationem, *ibid.*

ÆVITERNITAS.

Quid ſit æviternitas. 393
Non eſt ſucceſſiva, *ibid.*
Eſt propria Angelorum duratio. 394

AGENS & AGERE.

Quare agens non habeat rationem principii in generatione, *paginâ* 13
Agens creatum nequit creare. 39
Quomodò idem manens idem ſemper agat idem. 98
Agens poteſt agere in ſeipſum actione æquivocâ. 141
Agendi modus uniformis eſt duplex, ſcilicet perfectus & imperfectus. 154
Quomodò agens creatum agere poſſit in diſtans, & quâ actione. 154
Quomodò agens debeat eſſe præſens. 155
Agens operari non poteſt in diſtans, niſi beneficio medii. 155
Solvuntur exempla, quibus ſolitò probatur agens agere in diſtans, non agendo in medium. 156
Agens creatum ſupernaturaliter agere poteſt in diſtans, non agendo in medium. 164
Agens non poteſt agere in diſtans per ſpatium infinitum. *ibidem.*
Quandò medium & diſtans ſunt ſuſceptiva ejuſdem effectûs; agens priùs agit in medium proximum, quàm in diſtans, *ibid.*
Agens agit majori virtute in proximum, quàm in diſtans; niſi ſit major diſpoſitio in diſtante, quàm in proximo. 165
Agens & paſſum bifariàm invicem poſſunt comparari. 165
Simile non agit in omninò ſimile. 167
Nullum agens majorem formam in paſſo producit, quàm in ſe habeat. 168
Quomodò agens agendo repatiatur. 169 & 171
Satisfit exemplis, quibus probari ſolet agens minoris activitatis agere in paſſum majoris reſiſtentiæ. 170
Quandò agens primò ſuô impetu in paſſum nihil producit, nihil producet poſteà, *ibid.*
Non omne agens invenit reſiſtentiam in paſſo. 171
Idem agens nequit agere in ſeipſum actione univocâ, neque actione æquivocâ corruptivâ. 174
Agens poteſt agere in ſeipſum actione æquivocâ perfectivâ. 175
Quomodò obtento fine, agens quieſcat. 189
Quid ſit agere propter finem. 190
Agitur propter finem vel materialiter vel formaliter. *ibid.*
Ut agens agat propter finem formaliter, duo requiruntur ex parte intellectûs, & duo ex parte voluntatis, *ibid.*
Agentia creata ſunt in triplici differentia. *ibid.*
Agentia inſenſibilia agunt propter finem, non formaliter ex ſe, ſed tantùm quatenùs à Deo diriguntur. 190. & 191

ALCETONIUS.

Alcetonius quid. 587

ALCHIMIA.

Quid de Alchimia & Alchimiſtis ſentiendum. 208

ALIMENTUM.

Quomodò præparetur, & formetur alimentum, & in aliti ſubſtantiam convertatur. 296
Quid fieret ſi idem alimentum ſumeretur à duobus ſtomachis. 372
Duplex eſt alimentum. 633
Alimenti remoti definitio, *ibid.*
Alimenti neceſſitas ex triplici capite. 635

ALTERATIO.

Quid ſit alteratio, & quot modis uſurpetur. 321
Traditur & expenditur alterationis definitio. 322
Alteratio fieri poteſt quatuor modis, *ibid.*
Fit per motum ſucceſſivum, & continuum non interruptum; nec tamen erunt infinitæ partes qualitatis. 323
Quatuor deſiderantur conditiones ad alterationem propriè dictam. 324

AMASTISTUS.

Amaſtiſtus quid. 587

ANGELUS.

Angelus non poteſt alterum Angelum producere. 101
Angeli agunt formaliter propter finem. 192
Angelus non poteſt vacuum inducere. 382
Angeli non mutantur in ſua duratione entitativa. 394
Eorum duratio non eſt infinita ſimpliciter, *ibid.*
Angeli mutantur in ſuis actibus, *ibid.*
Angelus movens aſtrum non eſt præſens omnibus ejus partibus, ſed tantùm alicui. 481
Angelus movetur per accidens ad motum aſtri, *ibid.*

ANIMAL.

Quot, & quæ ſint animalia in terra degentia. 545

ANIMA.

Unica anima rationalis duo corpora informans efficeret unicum compoſitum & duplex. 82
Non eſt probabile animam rationalem poſſe informare diverſa ſpecie corpora, v. g.

humanum & equinum, *ibidem.*
Quid ſignificet animæ nomen, *paginâ* 591
Varia placita Phyloſophorum de anima, *ibid.*
Animæ exiſtentia. 592
Duplex animæ ab Ariſtotele definitio, & prima expenditur. 592
Secunda animæ definitio explicatur. 593
Anima eſt triplex, ſcilicet vegetans, ſentiens & rationalis. 594
Quibuſnam ſingulæ animæ competant. 595
Variæ ſententiæ de unitate animæ. 596
Non eſt unica anima in ſingulis hominibus, *ibid.*
In homine non ſunt tres animæ diſſitæ, nec iiſdem partibus inſidentes. 596. & 597
Non ſunt etiam duę animę oppoſitę, in homine, licèt in eo ſit maxima pugna inter partem rationalem & ſenſitivam. 597. & 598
Anima rationalis in homine obit vices animæ ſentientis & vegetantis. 598. & 599
Plures animæ ſucceſſivè fœtum non informant. 601
Anima rationalis eſt omninò indiviſibilis, licèt ſit in corpore diviſibili. 603. & 604
Anima rationalis non diſtat à ſeipſa, prout eſt in partibus diſtantibus. 605
Animæ plantarum ſunt diviſibiles, ſicut & brutorum. 606
Animæ diviſibiles non ſunt diverſæ rationis in diverſis partibus. 608
Animæ potentia quid. 609
Animæ facultates ſunt vel vegetantes, vel animales, vel ſpirituales, *ibid.*
Quod & quotuplex ſit potentia vegetans animæ. *ibid.*
Quid & quotuplex ſit potentia animalis. 610
Quid & quotuplex ſit animæ potentia ſpiritualis, *ibid.*
Quid ſit potentia vitalis animæ, & an ſit à tribus aliis diſtincta. 611
Triplex eſt potentiæ vitalis animæ munus, *ibid.*
Animarum facultates ab eis non diſtinguntur realiter; nec ſolùm ratione, ſed formaliter. 612. 613. & 614
Unde ſit colligenda ſpecifica potentiarum animæ diſtinctio. 614
Admittenda eſt in viventibus præter animam, forma ſubſtantialis corporeitatis, quod probatur argumentô theologicô. 620
Anima non eſt accidens. 625
Quid ſit anima vegetans. 626
Anima vegetans tres habet facultates, nutritivam, acceſſivam & generativam, quæ non ſunt realiter, ſed formaliter diverſæ. 626
Quomodò facultates animæ vegetantis invicem ordinentur. 628
Quibus inſtrumentis illæ facultates utantur in ſuis muneribus obeundis. 629
Quid ſit anima ſenſitiva ſecundùm nomen. 645
Datur in brutis anima ſenſibus, cognitione, & affectibus corporeis pollens. 646
Animæ ſenſitivæ definitio ſecundùm ſe. 651
Anima ſenſitiva brutorum eſt purè corporea, *ibid.*
Animæ humanæ exiſtentia, & dignitas comperta. 691
Varia illius nomen ſignificat, *ibid.*
Nihil animæ ſeipsâ ignotius, *ibid.*
Variæ ſententiæ de anima. 692
Anima non conſiſtit in cogitatione. 693
De animæ rationalis origine varii varia ſenſerunt. 695
Omnes animæ non ſunt ab æterno creatæ, *ibid.*
Non formantur per virtutem ſeminalem, ſed à ſolo Deo creantur; ut probatur Scripturâ ſacrâ, & ratione phyloſophicâ. 696
Anima rationalis eſt ſpiritualis, ut Fides docet, & ratio evincit; eſt verè forma informans. 697. & 698
Quare Deus animam ſpiritualem humano corpori alligaverit. 700
Anima exiſtit in corpore modo indiviſibili, *ibid.*
Probatur animæ rationalis immortalitas auctoritate divinâ, ratione phyloſophicâ, phyſicâ, morali, & in hominum dignitate. 701. 702. 703. 704. & 705

ANIMA.

Immortalitas animæ duplex. 709
An immortalitas competat animæ ex natura ſua. 711
Anima ſeparata à corpore habet potentiam loco motivam. 711
Status animæ ſeparatæ, nec eſt violentus, nec naturalis. 712
Quænam facultates in anima ſeparata remaneant. 712
Anima ſeparata aſſervat omnes habitus ſpirituales quos in corpore comparaverat, 712
Acquirere poteſt cognitionem plurium objectorum ſibi priùs ignotorum. 713

ANNIHILARE.

Nulla creatura poteſt phyſicè annihilare. 101

ANNUS.

In anno biſſextili mutatur Littera Dominicalis. 42

Annus unde dictus, *paginâ* 404.
Annus alius ſolaris, alius lunaris, *ibidem.*
Annus lunaris quomodò fiat. 415.
Varia apud veteres annorum initia, *ibid.*
Annus Hæbraïcus duplex, *ibid.*
Annus Romanus varius, *ibid.*
Annus Chriſtianus. 416.
Unde orta ſit tot millia annorum computatio. 441.
Quare nonnullæ gentes annum ordinantur ab Autumno. 452.
Quid ſentiendum de annis climactericis. 644.

ANTIPERISTASIS.

Quid ſignificat antiperiſtaſis. 173.
Cur ſit admittenda antiperiſtaſis, & quomodò fiat. 176.
In antiperiſtaſi idem non agit in ſeipſum. 178

APPETITUS.

Duplex eſt appetitus, elicitus & innatus. 44.
Appetitus fertur amore in bonum ut bonum, deſideriò in bonum abſens, gaudiò in bonum præſens, *ibid.*
Appetitus duplex, ſenſitivus & rationalis. 682
Senſitivus in duas partes diſtribuitur. 683.
Duplex utriuſque objectum, *ibid.*
Finis utriuſque ſunt paſſiones, *ibid.*
Appetitus illi formaliter ſolùm invicem diſtinguntur, *ibid.*

AQUA.

Quare aqua ſit calidior hyeme, quàm æſtate. 177.
Aqua calida ſuum nativum frigus ab igne ſemoto recuperat. 243.
Aqua eſt frigida & humida. 533.
Aqua frigida in ſummo, & humida in remiſſo. 535.
Aquæ guttula in ignem non vertitur, dum in fornacem projicitur. 538.
An detur purum & ſimplex aquæ elementum. 547.
Sex ſunt aquæ inſervientes potui uſuali. 548.
Quænam earum omnium aquarum ſit potu ſalubrior, vix dici poteſt. 548.
Quot ſint aquarum genera. 349.
Aquæ metalliferæ quid. 549.
Quid aquæ medicinales, *ibid.*
Quid aquæ mirificæ, *ibid.*
Quid aquæ lethiferæ. 550.
Quid atquæ lapidificæ, *ibid.*
Unde aquæ lapidificæ virtus, *ibid.*
Quænam & undenam ſit illa lapidifica virtus. 552.
Problemata aquæ. 564.

ARS.

Qualiter ars ſe habeat ad naturam. 203.
Ars naturam imitatur & perficit. 203. & 204.
Ars non eſt perfectior naturâ ſecundùm entitatem, ſed ſecundùm pulchritudinem. 204.
Ars directè opera naturæ non molitur, nec contrarium plura exempla demonſtrant. 205
Ars directivè opera naturalia efficere poteſt, ut pluribus exemplis ſuadetur. 105. & 106.
Verum aurum fieri poteſt per artem chymicam 206.
Plura viventia fiunt operâ artis. 207.

ARTIFEX.

Artifex quatuor in mente complectitur. 145.

ASTROLOGIA & ASTROLOGUS.

Aſtrologia judiciaria damnatur in Scriptura, & ab Eccleſia. 489.
Aſtrologiam judiciariam incertam eſſe probatur. 409. & 491.
Aſtrologi vera aliquandò prænuntiant, vel ex inſtinctu dæmonum vel ex Dei diſpoſitione. 493.

ASTRUM.

Definitio aſtri. 466.
An aſtra moveantur. 497.
Tres celebres ſententiæ de motu aſtrorum. 467
Aſtra non moventur à ſeipſis, ſed ab intelligentiis; non per earum intellectum aut voluntatem, ſed per potentiam loco motivam 479. & 480.
Aſtra influunt in ſublunaria. 481.
Per quid influant. 484.
Aſtra directè influunt in elementa, & in corpora mixta imperfecta, & in metalla, & in corpora animata. 484. & 485
Influunt indirectè in animam rationalem. 486.
Aſtra non ſunt colorata. 498.
Quaſnam aſtra habent qualitates. 499.
Ex motu aſtrorum nullus ſonus, nec calor producitur, *ibid.*
Aſtra omnia lucem aliquam habent. 500.
Majorem partem ſuæ lucis à Sole, *ibid.*
Tres præcipuæ ſententiæ de aſtrorum luce ac lumine. 501.

AUDITUS & AURIS.

Auris duas in partes diſtribuitur. 670.
Quibus conſtet, *ibid.*
Quodnam ſit auditûs organum, *ibid.*
Quodnam ſit objectum auditûs. 671.

AUGMENTATIO & AUGERI.

Augmentatio ſumitur tribus modis. 304.
Ad augmentationem tres deſiderantur conditiones, *ibid.*
Definitio augmentationis, *ibid.*
Eadem eſt cauſa augmentationis & nutritionis, licèt dici poſſint duæ actiones, & duos terminos habeant 305
Augmentatio & nutritio paſſivè differunt, *ibid.*

Quomodò augmentatio & nutritio conveniant, paginâ 306.
Vivens ſecundùm ſe totum remanet idem ante & poſt augmentationem; licèt non ſemper eædem remaneant illius partes ſpermaticæ & ſolidiores. 306.
Augmentatio eſt ſucceſiva & inſtantanea. 306
Non omnes partes eódem modô augentur. 307

AVRVM.

Quomodò verum aurum à falſo diſcernatur. 209.

B

BERILLVS.

Berillus quid. 587.

BRVTA.

Bruta agunt formaliter propter finem. 191.
Bruta tendunt in finem per media debita, & non ex ſolo naturæ inſtinctu. 191. & 192.
Bruta propriè non memorantur. 719.

C

CADAVER.

Cur cadavera mortuorum aliquandiù ſub aqua jaceant, ac demùm ſupernatent. 530

CAIN.

Cur Caïn timuit, ne occideretur. 438.

CALCEDONIVS.

Calcedonius quid. 587.

CALOR.

Quid ſit calor. 531.
Confirmatur Peripateticorum ſententia de calore contra modernos Phyloſophos. 536.
Calor non eſt motus celer atque perturbatus partium inſenſibilium. 537.
Quid ſit calor naturalis. 629.
Eſt triplex, *ibidem.*

CALX.

Cur calx viva ad aquæ ſuperinfuſionem ferveſcat 178.

CAPVT.

Quare caput humanum abſciſſum moveatur. 605.

CARBVNCVLVS.

Carbunculus quid. 587

CARTESIVS.

Quid ſentiat Carteſius de rerum principiis. 23.
Quid ſentiat Carteſius de materiæ & corporis idea & definitione. 30.
Rejicitur ſententia Carteſii de materia & corporis definitione, *ibid.*
Sententia Carteſii de forma naturali. 58.
Sententia Carteſii de cauſa continuationis motûs projectorum. 257.
Opinio Carteſii de motu gravium & levium. 263.
Rejicitur ſententia prædicta de motu gravium & levium. 267.
Rejicitur ſententia Carteſii de motu elaſtico. 276.
Rejicitur definitio quiëtis à Carteſio tradita. 335.
Carteſius contendit, non ſolùm nullum vacuum exiſtere; ſed nec etiam divinitùs eſſe poſſibile. 372.
Carteſius docet lumen nihil aliud eſſe, quàm ſubtilis materiæ ſuppreſſionem, factam à corpore lucido, & ad oculos directam, ac in ipſis receptam. 601.
Refellitur prædicta de lumine ſententia. 502.
Quæ ſit ſententia Carteſii de elementis. 524.
Carteſius docet calorem nihil aliud eſſe in corporibus, quàm motum celerem, atque perturbatum partium inſenſibilium. 537.
Impugnatur prædicta ſententia de calore, *ibid.*
Carteſius tenet frigus eſſe meram caloris privationem, ſed rejicitur. 538.
Negat Carteſius dari animam ſenſitivam atque cognoſcitivam in brutis; & aſſerit eſſe meras machinas, quæ ex ſola organorum diſpoſitione, & artificioſa partium ſtructurâ inſtar horologii moventur. 646.
Aſſerunt Carteſiani totam animæ rationalis eſſentiam in ſola cogitatione conſiſtere. 693

CASVS.

Quid ſit caſus. 226.

CAVSA & CAVSALITAS.

Cauſæ nomen trifariàm uſurpatur. 82.
Cauſa & principium in quibus differant. 83.
Tria requiruntur ad rationem cauſæ, *ibid.*
Quatuor in cauſa diſtingui poſſunt, entitas, activitas, influxus & relatio, *ibid.*
Definitio cauſæ phyſicæ traditur & expenditur, *ibid.*
Cauſa finalis non eſt propriè cauſa phyſica. 84.
Pater Æternus potiùs dicitur principium, quàm cauſa ſui Filii, *ibid.*
Probatur quadruplex cauſarum exiſtentia, ad quas cæteræ omnes revocantur. 48 & 85.
Conditiones non ſunt cauſæ. 85
Alia cauſæ diviſio in primam & ſecundam. 85.
Secunda, alia eſt æquiveca, & alia univoca, *ibid.*
Univoca, alia immediata, alia mediata, *ibid.*
Immediata, alia immediatione virtutis, alia ſuppoſiti; & utraque eſt totalis, vel partialis, *ibid.*
Totalis, alia totalitate effectûs, alia cauſæ, *ibid.*
Totalis, alia univerſalis, alia particularis; alia ſubordinans, & alia ſubordinata. 86.
Subordinata, alia per ſe, alia per accidens

dens , ibidem.
Cauſa, alia moralis, alia phyſica, ibid.
Phyſica, alia intrinſeca, alia extrinſeca, ibid.
Cauſalitas conſiſtit in influxu, ibid.
Quis ordo ſtatuendus inter cauſas. 87.
Quæ ſit cauſarum connexio ; & earum ab invicem diſtinctio, & earum dignitas, paginâ 87. & 88.
Cauſa ſemper nobilior eſt ſuo effectu in ratione cauſæ, & eò prior ſaltem prioritate naturæ. 88.
Tres ſunt præcipuæ cauſarum proprietates. 89. & 90.
Cauſæ efficientis etymon & diviſio. 90.
Probatur cauſæ efficientis exiſtentia, ibid.
Expenditur illius definitio Ariſtotelica. 91.
Alia cauſæ efficientis definitio, ibid.
Cauſalitas cauſæ efficientis eſt actio, ibid.
Tot ſunt numero cauſalitates, quot actiones. 92.
Cauſa ſecunda dum elevatur divinitùs, plus poteſt in eodem ordine operandi, non verò in alio. 102.
Cauſa dicitur conſervativa tripliciter 104.
Triplex eſt modus, quò cauſa immediatè producere poteſt. 109.
Cauſæ particulares aliquandò ſuos effectus attingunt immediatione virtutis & ſuppoſiti, aliquandò ſolùm immediatione virtutis, ibid.
Cauſa ſecunda non eſt ſufficiens ad operandum ſine concurſu primæ. 113.
Cauſæ ſecundæ ſunt inſtrumenta naturalia. 128.
Subordinatio cauſæ ſecundæ ad primam conſiſtit in eſſentiali dependentia illius ab ea. 129.
Cauſa partialis dependet contingenter ab alia, non verò eſſentialiter, ibid.
Cauſa ſecunda ſeu creaturæ veram habent operandi virtutem & actionem. 134.
Cauſa ſecunda verè dicenda eſt cauſa principalis, licèt dicatur inſtrumentum Dei. 136
Cauſa producens accidentia ea habet vel formaliter, vel eminenter. 137.
Quid ſit cauſam producere immediatè & mediatè. 137.
An & quomodò cauſa ſecunda ſubſtantiam & accidens producat. 136.
Duplex eſt ordo cauſarum efficientium. 149.
Cauſa totalis ita totaliter effectum producit, ut nihil producendum alteri cauſæ relinquat. 151.
Si duo ignes penetrativè ponerentur, eamdem ſtupam comburerent, ut cauſæ partiales, ibid.
Omnis cauſa efficiens majorem debet habere activitatem, quàm ſit reſiſtentia paſſi. 169.

CAUSA FINALIS.

Cauſæ finalis etymon. 182.
Ejus definitio traditur & expenditur. 183
Multiplex ejus diviſio ſtatuitur, ibid.
Duplex cauſalitas finis per ordinem ad agens & ad media, ibid.
Cauſa finalis & efficiens verè movent, ſed diverſimodè. 185.

CAUSA PER ACCIDENS.

Quid & quotuplex ſit cauſa per accidens. 223.

CHARIBDIS.

Quid Charibdis. 553.
Charibdis exploratio & deſcriptio. 554.

CHRISTUS.

Chriſtus in Euchariſtia non producitur, ſed adducitur. 84.
Conſecratio corpus Chriſti eſt nobilior creatione in genere moris, non autem in genere actionis. 101.

CHYMICI.

Quid ſentiant Chymici de elementis, & rerum principiis. 519.
Refellitur Chymicorum ſententia de elementis. 521.
Tria Chymicorum principia non ſunt corpora phyſicæ compoſitionis expertia. 523.
Chymicorum principia non ſunt rerum omnium elementa. 525.

CHRYSOPHRASUS.

Chryſophraſus quid. 587.

CHRYSOLITUS.

Chryſolitus quid. 587.

CHRYSTALLUS.

Chryſtallus quid.

COELUM.

Nomen cœli ſumitur ſex modis. 458.
Probatur cœlorum exiſtentia, ibid.
Eorum natura detegitur, ibid.
Conſtant materiâ & formâ. 459
An ſint animati. 461
Utrum materia cœlorum ſit ejuſdem ſpeciei cum materia corporum ſublunarium. 460
Cœli diſtinguntur ab elementis ; nec habent qualitates, nec proprietates elementorum. 462 & 463
Fluidi ſunt, non autem ſolidi. 463.
Veriſimilius eſt eſſe tantùm tres cœlos 465
An cœlis planetæ & ſtellæ differant ſpecie, ibid.
Cœli non ſunt colorati. 398.
Cœlum non lucet à ſe. 500.
Quomodò cœlum ſit tangibile. 660

COGITATIO.

Quid ſit cogitatio. 693

COGNOSCERE.

Singularia per ſe cognoſci poſſunt, *paginâ* 715

Quænam dici poſſint primò cognita. *ibidem.*

COLOR.

Quid & quotuplex ſit color. 668

Quomodò colores mixti generentur. 669

Color verè diſtinguitur à lumine. 669

COMETA.

Cometa quid. 569

Triplex diſtinguitur, crinitus, barbatus, caudatus. 570

Cauſæ cometarum. 571

Color cometarum, *ibid.*

Effectus cometarum, naturales, morales, divini, *ibid.*

COMPOSITUM. Vide *Totum.*

CONCURSUS.

Quare concurſus Dei dicatur immediatus. 112

Concurſus divinus eſt ipſamet actio creaturæ, quatenùs à Deo volita. 115

CONDENSATIO.

Quid, & qualis ſit condenſatio. 312

Condenſatio tribus modis uſurpari poteſt, *ibid.*

CONTACTUS.

Duplex eſt rerum contactus, unus quantitativus, alius activus. 153

CONTINUUM & CONTINUITAS.

Continuum conſtat partibus in infinitum diviſibilibus. 246

Variæ de continui partibus Philoſophorum ſententiæ. 337

Quid ſit continuum, *ibid.*

Illius partes ſunt vel aliquotæ vel proportionales, *ibid.*

Dicuntur etiam partes communicantes, & non communicantes. 338

Continuum conſtat partibus realiter & actu diſtinctis. 338

Licèt partes continui realiter inter ſe diſtinguantur, non tamen eſt ens per accidens. 340

Deus poſſet continui partes aliquotas ſeparare, non verò proportionales, *ibid.*

Partes continui conſiderari poſſunt ſub ratione partis, vel ſub ratione totius. 341

Continuum non componitur ex ſolis indiviſibilibus mathematicis. 342

Continuum non conſtat ex indiviſibilibus phyſicis, quæ vocantur puncta inflata. 345

Continui partes ſunt in infinitum diviſibiles, licèt collectivè omnes non poſſint actu dividi, ſed tantùm ſigillatim. 346

Inde non ſequitur dari infinitum actu, nec omnes æqualitates eſſe æquales. 347

Dantùr in continuo indiviſibilia tam terminantia, quàm continuantia, quæ ſunt diverſæ naturæ à partibus. 349

Si omnia puncta removerentur à partibus in continuo, illæ terminarentur negativè, non verò poſitivè. 350

Indiviſibilia non diſtinguntur realiter à continuo, ſunt enim modi. 350

CONVERSIO.

Triplex converſionis genus. 187

CORALLUS.

Corallus quid, quomodò formetur, & quomodò generet. 589

CORNIOLA.

Hiſtoria de campo & prato Corniolæ. 558

CORPUS.

Corpus eſt triplex, mathematicum, vivens & phyſicum. 5

Corpora viventia habent certum magnitudinis ſuæ terminum; non ita ſentiendum de inanimatis. 310. & 311

Duo corpora non poſſunt eſſe in eodem loco naturaliter. 362

Reſpondetur omnibus experientiis contrarium probantibus, *ibid.*

Duo corpora poſſunt virtute ſupernaturali eſſe in eodem loco. 363

An duo corpora eodem in loco poſita perciperentur, ut unum. 364

Idem corpus poteſt eſſe diviſibiliter in uno loco, & indiviſibiliter in alio, *ibid.*

Idem corpus poteſt eſſe circumſcriptivè in duobus locis. 365

Non poteſt eſſe in locis infinitis. 366

Duplex unitas corporis locati, *ibid.*

Corpus in duobus locis exiſtens, haberet eadem accidentia abſoluta. 367

Poſſet in uno calefieri, & in alio non. 368

Poſſet in uno loco habere unam formam, & non in alio, *ibid.*

Poſſet etiam moveri aut quieſcere in uno loco, & non in alio. 369

Solvuntur objectiones contra hoc, *ibid.*

Corpus in duobus locis poſitum poſſet in uno vulnerari, & non in alio. 370

Non poſſet tamen in uno loco mori, & non in alio, *ibid.*

Corpus fit præſens pluribi, per actionem adductivam, non verò per productivam. 371

Ad motum unius corporis non eſt neceſſe omnes partes aëris moveri. 381

Corpus ſimplex eſt quintuplex ſecundùm rationem motûs. 457

Quid ſit corpus diaphanum & quotuplex. 511

Diſcrimen inter corpus opacum & perſpicuum, *paginâ* 512

CORRUPTIO.

Definitio corruptionis ſubſtantialis. 299
Generationem unius eſſe corruptionem alterius probatur, *ibidem.*
Generatio & corruptio ſunt duæ mutationes realiter diſtinctæ. 300
Nullum ens ſui corruptionem appetit, nec etiam diſpoſitiones ad corruptionem. 300. & 301
In corruptione viventium non datur reſolutio uſque ad materiam primam, datur verò in corruptione non viventium. 301. & 302

CREARE & CREATIO.

Creatio ſex modis à generatione phyſica diſcrepat. 94
Creationis definitio. 95
Creatio ſumi poteſt activè aut paſſivè, *ibid.*
Duplex diſtingui poteſt cauſa creans, *ibid.*
Quod creatur priùs, eſt ſecundùm ſolum eſſe intelligibile, non verò ſecundùm eſſe eſſentiæ aut exiſtentiæ. 97
Quænam ratio entis per creationem producatur, *ibid.*
Quid ſit creatio activa, & in quo formaliter reponenda, *ibid.*
Quid ſit creatio activa, & in quo formaliter reponenda, *ibid.*
Volitio divina eſt cauſa rei creatæ, non verò creationis, *ibid.*
Creatio paſſiva conſiſtit in entitate ipſius creaturæ. 98
Nulla creatura ullo modo poteſt creare. 98. & 99
Virtus creativa creaturæ unde repugnet. 102
Quomodò creatio, licèt ſit actio tranſiens, potuerit eſſe æterna. 445

CREATURA.

Omnes creaturæ ſunt bonæ. 425

CYCLUS.

Cyclus in communi quid & quotuplex. 416
Cyclus lunaris quid. *ibid.*
A veteribus diu, ſed infauſtè quæſitus, à Metone inventus, *ibid.*
Cyclus ſolaris quid. 417
Ad ordinandam Litterarum Dominicalium ſeriem inſtitutus eſt, *ibid.*
Methodus inveniendi quemlibet annum cycli, & Litteram Dominicalem cujuslibet anni. 417. & 418
Cyclus indictionis quid: illius auctorem alii Auguſtum, alii Concilium Nicænum primum faciunt. 418

D

DAMNATI.

Damnati appetunt non eſſe, non appetitu naturali, ſed animali. 301

DECADES.

Quid ſit decades. 420

DEPENDENTIA.

Dependentia eſt formaliter relatio, indiſtincta realiter à ſuo fundamento. 108

DETERMINATIO.

Triplex eſt determinatio. 118
Determinatio proxima quoad ſpeciem, & exercitium ſit ab utraque cauſa; neque tamen Deus dici debet cauſa moralis peccati. 130
Determinatio remota oritur à cauſa ſecunda, *ibid.*
Determinatio effectûs quoad individuum provenit à cauſa prima. 132

DEUS.

Deus triplici modo erga creaturas in ordine naturæ operatur. 94
Quomodò volitio Dei ſit æterna; res autem volita tantùm exiſtat in tempore. 97
Deus verè habet virtutem creandi. 96
Probatur creaturas à Deo conſervari. 105
Deus conſervat creaturas per eundem influxum quo creavit. 107
Deus attingit ſuos effectus immediatione virtutis & ſuppoſiti. 109
Deus concurrit immediatè ad omnes effectus cauſarum ſecundarum. 110
Licèt Deus coagat creaturæ liberæ, illa non minùs liberè agit. 113
Deus poteſt dici cauſa partialis effectûs, *ibid.*
Deus non poteſt dici cauſa peccati, licèt illud poſſit impedire. 114. & 115
Quomodò Deus eſt cauſa prima. 127
Deus utitur creaturis in modo operandi, non tamen abſolutè ab eis dependet in operando. 129
Deus præmovet moraliter, non verò phyſicè. 130
Deus ſolus producere poteſt quidquid cum creatura efficit, ſed non modò æquè connaturali. 135
Deus agit propter finem formaliter, nec tamen aliquo indiget. 192
Deus non accipit aliquam gloriam à creaturis, niſi extrinſecam. 193
Deus videt creaturas finitas in infinitum; & poteſt eas omnes producere diſtributivè, non verò collectivè. 354. & 355
Deus invariatô actu varia objecta attingit. 400

DIES.

Diei etymologia, *paginâ* 408

In naturalem & civilem diviſio, *ibidem.*

Judæi noctem in quatuor vigilias; diem in 1. 3. 6. & 9. diſtribuebant, *ibid.*

Muhamedani diem in quatuor ſpatia dividunt; Romani in ſex partes; jam in & æqualem in inæqualem dividitur. 419

Dies civilis apud Romanos in feſtos, profeſtos & intercilos. 409. & 410

Diem incipiunt Arabes ab occaſu Solis, Aſtronomi à meridie, Ægyptii à media nocte, Galli veteres cum Hebræis à primis veſperis. 410

Septima dies ubique feſtiva. 411

Hebræi à die Sabbati reliquos denominarunt; Æthnici à planetis, quorum ordinem Ptolomæus mutavit. 411

Mos ille à Chaldæis diei horas ſingulas à planetis gubernari credentibus manavit. 412

DIMINUTIO.

Quid ſit diminutio. 305

DIVINATIO.

An divinatio aſtrologica ſit licita. 489

An ſit certa. 490

DIVISIBILITAS.

Diviſibilitas rebus tripliciter congruit. 603

DORMIENS & DISCURRENS.

Quare amentes & dormientes non poſſint verè diſcurrere. 713

DURATIO.

Quid & quotuplex duratio, 392

Duratio rerum creatarum ab eis & earum conſervatione non diſtinguitur realiter. 398

E

ECHO.

Quid ſit & quomodò fiat echo. 673

EDUCTIO

Quomodò eductio & creatio differant. 65

Tria ſunt in eductione diſtinguenda, *ibid.*

Ad eductionem duæ cauſæ concurrunt, efficiens & materialis. 68

Tres ad eductionem requiruntur conditiones, *ibid.*

Eductio fit quinque modis, & quintuplicem habet appellationem, *ibid.*

Ad eductionem non requiritur ut materia præcedat formam tempore. 72

Tria inſtantia naturæ in eodem temporis inſtanti ad eductionem diſtinguenda. 72

EFFECTUS.

Unus effectus produci poteſt à pluribus cauſis totalibus diverſi ordinis. 149

Duplici modo duæ cauſæ totales comparari poſſunt cum eodem effectu producendo, *ibid.*

Unus numero effectus produci nequit, etiam divinitùs à duabus cauſis totalibus ejuſdem ordinis. 150

Unus effectus ſubſiſtens non poteſt reproduci. 153

Effectus per accidens tribus modis nectitur cum effectu per ſe. 223

Quid ſit effectus fortuitus. *ibid.*

Ad effectum fortuitum duo requiruntur. 225

Nullus eſt effectus fortuitus reſpectu Dei, ut exemplo manifeſtatur, *ibid.*

ELEMENTUM.

Elementorum alia ſunt poſitivè gravia, alia poſitivè levia. 274

Definitio elementi expenditur. 514

Quatuor eſſe elementa ſuadetur, ſed nullâ ratione perſuadetur. 515

De elementis Carteſianis. 524

Elementa non remanent in mixto formaliter, ſed ſolùm virtualiter. 527. & 528

Qualitates elementares ſunt vel motivæ vel activæ. 529

Quæ ſint qualitates elementares motivæ, *ibid.*

Qualitates activæ elementorum ſunt quatuor, calor & frigus, ſiccitas & humiditas. 531

Quatuor illæ qualitates definiuntur ſolùm per effectus ſecundarios. 532

Quomodò activæ ſunt & paſſivæ, *ibid.*

Quare dicantur omnium primæ, *ibid.*

Singulis elementis duplex convenit qualitas prima. 533

Quomodo fieri poſſit ut elementa tantâ contrarietate invicem diſſidentia, tot ſæculis mundi concordiam tueantur. 534

An quodlibet elementum transmutari poſſit in quodlibet. 538

Nullum elementum aliud in ſe convertere poteſt, *ibid.*

ENS.

Aliquid mediat inter ens completum, & non ens completum. 28

Entia per reſpectum ad tempus ſunt in triplici differentia. 397

ESSE.

Quid ſit primum eſſe, & non eſſe rerum: & itidem ultimum eſſe, & non eſſe earum. 246

F

FACULTAS.

Facultas imaginativa quid, *paginâ* 680
Quid æſtimativa, *ibidem.*
Quid cogitativa, *ibid.*
Facultas motrix eſt triplex. 684

FAMES.

Quid ſit fames. 635
Quomodò fiat, *ibid.*
Quomodò à ſiti diſcrepet, *ibid.*

FATUM.

Quid ſit fatum ſecundùm veterum errorem, & ſecundùm mentem & veritatem Chriſtianorum. 226. & 227

FERRUM.

In ferro ignito, nedum eſt forma ignis, ſed etiam tota ignis ſubſtantia. 76

FINIS

Finis habet duo munia reſpectu agentis. 183
Finis eſt vera cauſa, non ut terminat, ſed ut movet, non phyſicè, ſed metaphyſicè. 184
Eſt cauſa per ſe, *ibid.*
Quare dicatur cauſa phyſica. 186
Quomodò influat in effectum, *ibid.*
Quare dicatur prima cauſarum, *ibid.*
quare cauſalitas finis non conſiſtat in influxu reali. 186
Finis movet per ſuam bonitatem, non per ſuum eſſe intentionale objectivum. 187
Actio voluntatis in fieri poteſt dici cauſalitas efficientis & finis, ſed in facto eſſe eſt illius effectus. 186
quinam effectus finis. 189
Expenditur ordo & modus quem ſervant agentia agendo propter finem. 189
Amor finis dicitur ex amore innato, non ex elicito. 289

FONS.

Dantur vinoſi fontes. 550
Mirandi fontium effectus, *ibid.*
Origo fontium & fluminum à mari, & quare eorum aqua non ſit ſalſa. 548
Quomodò fiant fontes, & lacus ſuper montes. 558
Unde in altis montibus fontes & lacus, *ibid.*

FORMA.

Sicut duplex eſt forma, ita duplici modo dat eſſe rei ſcilicet, vel phyſicè, vel metaphyſicè. 37. & 38
Formæ accidentales deſtrui poſſunt abſque introductione alterius, non verò ſubſtantiales. 41
Varii tituli formæ ſubſtantialis. 57
Multiplex formæ diviſio, *ibid.*
Variæ de formæ definitione, & eſſentia ſententiæ. 58
Probatur formæ ſubſtantialis exiſtentia. 59. & 60
Temperamentum non poteſt dici forma ſubſtantialis. 61
Quare forma dicatur ſubſtantialis. 63
Traditur & expenditur formæ ſubſtantialis definitio. 64
Forma ſubſtantialis ſuam habet entitatem independenter à materia. 65
Qualiter forma dependeat à materia in fieri & conſervari, *ibid.*
Forma educenda eſt in potentia agentis & materiæ. 66
Omnis forma corporum ſublunarium educitur de potentia materiæ, *ibid.*
Materia neceſſariò requiritur ad ejus productionem & conſervationem; non tantùm ut conditio ſine qua non, ſed ut cauſa verè in formam influens. 67
Unde formæ à materia ſeparatæ pereunt, niſi divinitùs conſerventur. *ibid.*
Formæ cœleſtes etiam educuntur è ſinu materiæ, nec tamen rectè dici poſſunt cœli geniti. 68. & 69
Formæ quæ educuntur, non fuerunt actu in materia, nec ſecundùm ſe totas, nec ſecundùm ſui partem, nec ſecundùm eſſentiam, ſed fuerunt in ea tantùm virtualiter. 70. & 71
Formæ non educuntur ex materia tanquam ex loco, ſed tanquam ex cauſa. 71
Formæ fiunt ex nihilo ſui, non verò ex nihilo ſubjecti, *ibid.*
Forma divinitùs conſervari poteſt ſine materia, non eodem, ſed uberiori concurſu Dei. 73. & 74
Omnes formæ accidentales & artificiales educuntur de potentia ſubjecti. 72
Quid ſit ille uberior concurſus Dei. 75
Formæ ſubſtantiales, aliæ ſunt ſubordinatæ, aliæ non. *ibid.*
Duæ formæ ſubſtantiales non poſſunt naturaliter eamdem materiam informare. 76
Quare duæ formæ accidentales poſſint eidem ineſſe ſubjecto, non verò duæ formæ ſubſtantiales eidem materiæ. 76
Duæ formæ ſubſtantiales non ſubordinatæ poſſunt eamdem materiam divinitùs informare, *ibid.* & 77
Una forma poteſt divinitùs plures materias

informare, *paginâ* 80
Tam formæ accidentales quàm ſubſtantiales poſſunt eſſe in pluribus ſubjectis, nec in hoc refragatur Doctor Subtilis. 81
Una forma inanimata duas materias informans unicum efficeret compoſitum. 82
Unica forma rationalis duo corpora informans efficeret unum compoſitum & duplex, *ibidem.*
Triplex eſt forma, ex qua, à qua & ad quam. 140
Cauſalitas formæ conſiderari poteſt vel per reſpectum ad materiam, vel ad compoſitum. 194
Forma eſt cauſa phyſica tantùm reſpectu compoſiti. 194
Forma expellens eſt negativè cum forma expellenda in eodem ſubjecto. 248
Quid ſit eſſe præſens negativè, *ibid.*
Expulſio formæ contrariæ eſt tantùm effectus ſecundarius. 331
Quomodò forma ſubſtantialis corporea eſt materialis. 62

FORTVNA.

Diſcrimen inter fortunam & caſum. 223
Quid ſit fortuna. 224
Paganorum de fortuna errores, *ibid.*
Quid ſit fortuna proſpera & adverſa. 225
Varii fortunæ tituli & ſtatus & figura. 225. & 226.

FRIGVS.

Quid frigus. 531

FVLGVR.

Fulgur quid. 572

FVLMEN.

Fulmen quid. 573
quomodò erumpat. *ibid.*
quinam ejus effectus. 574

G

GASSENDVS.

Quid ſentiat Gaſſendus de rerum principiis. 22.
Rejicitur ſententia Gaſſendi de motu gravium & levium. 265
Rejicitur opinio Gaſſendi de motu elaſtico. 277
Gaſſendus agnoſcit in rerum natura aliquod vacuum diſſeminatum. 372.
Gaſſendus prætendit lucem nihil aliud eſſe quàm effluvium corpuſculorum igneorum, jugiter de corpore lucido manantium. 502
Excutitur prædicta opinio Gaſſendi de luce. 504

GEMMA.

Gemma quid. 581

GENERATIO.

Generatio ſumitur trifariàm. 10
Creatio & productio divina, nec non & productio formæ cum materia non habent rationem generationis. 13
Generatio conſideratur, vel quatenùs per eam forma educitur, vel quatenùs eductâ formâ fit compoſitum. 15
Tria ſunt inſtantia in generatione diſtinguenda. 57
quis ordo ſervetur in generatione. 218
Generatio ſumitur vel pro introductione formæ, vel pro diſpoſitione prævia. 233
Generatio ſumitur bifariàm. 285
Generatio eſt motus, non ſucceſſivus, ſed inſtantaneus. 285
In generatione viventium triplex diſtinguitur ſucceſſio. 286
Expenditur generationis definitio Ariſtotelica quæ non convenit primæ rerum productioni. 286 & 287
quomodò generatio conveniat cum converſione, & quomodò differat. 287
Varia diviſio generationis. 288
Generatio viventium triplex ſtatuitur. *ibid.*
Explicatur generationis ſtrictior definitio. 289
Ad hanc duplex conditio requiritur, *ibid.*
Adami & Evæ productio non fuit vera generatio. *ibid.*
Nec dæmonum ſuccuborum aut incuborum fœtus verè ſunt ab eis geniti, *ibid.*
Generationis viventium ſtrictiſſima definitio traditur. 290
quid ſit terminus à quo generationis, & quid terminus qui, *ibid.*
quomodò generatio ſubſtantialis ſit ſucceſſiva & inſtantanea. 297
quadruplex diſcrimen inter generationem viventium, & vitæ expertium. 627

GLACIES.

Glacies quid. 580

GLOBVS.

Terra & aqua unicum efficiunt globum. 543.

GRANDO.

Grando quid. 577
quomodò formetur, & quomodò frequentior. *ibid.*

GRAVIA & GRAVITAS.

Gravia ſeipſis deorſum tendunt. 243
Gravitas poteſt eſſe ſine motu; & in hoc differt ab impetu. 272
Gravitas & levitas diſtinguntur realiter à ſuo ſubjecto, *ibid.*
Gravitas & levitas reducuntur ad ſecundas

qualitates elementorum. 273

H

HEBDOMADA.

Hebdomada à Deo ipſo deſignata. 410.
Triplex hebdomada, dierum, ſeptimanarum, annorum. 412

HOMO.

Homines agunt formaliter propter finem. 192
Homo eſt quid præter animam & corpus. 211
Si homines eſſent ab æterno, non propterea modo eſſent infinitæ animæ. 446
An ſint homines ſubterranei. 545
Verè dantur homines ſubterranei. 546
quomodò ibi ſint primò traditi. 546

HORA.

Hora eſt duratio temporis conſtans ſex momentis. 405
Horæ Romanis diu ignoratæ, notæ tamen Varronis tempore. 405
quis horarum inventor exſtitit. 407
Horæ diviſio. ibid.

HUMIDUM & HUMIDITAS.

quid humiditas. 531.
quid ſit humidum radicale. 632
Definitio humidi radicalis, ibid.
Cauſa humidi radicalis, 633
Triplex humor in animali. 632

HYACINTHUS.

Hyacinthus quid. 587

I

JASPIS.

Jaſpis quid. 587

IDEA.

Idea non eſt ars, nec ſpecies intelligibilis. 145
Probatur admittendam eſſe ideam ſeu cauſam exemplarem. 146
Definitio ideæ ſeu cauſæ exemplaris, ibid.
Alia definitio ideæ. 147
Idea ſeu cauſa exemplaris non conſiſtit in conceptu formali, ſed in objectivo. 147
Conceptus objectivus in quo conſiſtit idea, non elicitur ab anima, ſed in ea repræſentatur. 147
Cauſalitas ideæ ſeu cauſæ exemplaris conſiſtit in directione; non in imitabilitate, nec in actione reali. 148
Reducitur ad cauſam efficientem, ibid.

IGNIS.

Ignis pluribus modis excitari poteſt. 207
Ignis eſt abſolutè levis. 274
Ignis in ligno penetrativè poſitus poſſet illud abſumere. 364
Ignis eſt calidus & ſiccus. 533
Ignis eſt ſummè calidus, & ſiccus remiſſè. 535
Flamma ignis in aërem non ſolvitur. 539
Non eſt ignis ſphæra ſub concavo lunæ. 559
Ignis ſubterranei exiſtentia. 560
Illius cauſa, ibid.
Ubique terrarum ſpirat, ibid.
Horrendi ejus effectus. 561
quare interdùm exſtingui videatur in montibus flammivomis. 561
Problemata ignis, ibid.
Ignis fatuus quid. 579
Ignis lambens quid, ibid.

INÆQUALITAS.

quid ſit proportio majoris inæqualitatis, & unde repetenda. 169

INCORRUPTIBILITAS.

Incorruptibilitas non dicit formaliter perfectionem majorem. 51

INDIFFERENTIA & INDIFFERENS.

Triplex indifferentia. 118
quod eſt indifferens paſſivè, ab alio debet determinari, non verò quoad activè eſt indifferens. 128.

INDIVISIBILE.

Alia ſunt indiviſibilia ſimpliciter, alia ſecundùm quid. 341
Indiviſibile ſimpliciter dividitur in metaphyſicum, mathematicum & phyſicum. 342
Aliud eſt indiviſibile quoad nos, aliud quoad Deum, ibid.
Indiviſibila quantitatis continuæ, quædam ſunt copulantia, alia verò terminantia. 338

INFINITUM.

quid ſit infinitum & quotuplex. 351
quid ſit infinitum extra genus & in genere, ibid.
Infinitum in genere eſt vel categorematicum, vel ſincathegorematicum, ibid.
Infinitum ſyncathegorematicum fieri poteſt tripliciter. 351
Nullum dari poteſt infinitum categorematicum actuale, nec in eſſentia, nec in quantitate continua, nec in multitudine. 352 & 353

INSTANS.

Quomodò in inſtanti detur priùs & poſteriùs. 351
Unum & idem inſtans reale variè conſideratur, & diverſas habet appellationes. 397

INSTRUMENTUM.

Inſtrumentum ſumitur variis modis. 143
Inſtrumentum quid ſit. 144
Inſtrumentum non eſt propriè activum, ibid.

Cauſa inſtrumentalis revocatur ad efficientem. 145

INTELLECTUS & INTELLECTIO.

Triplex eſt intellectus. 223

Quomodò fiat intellectio. 712

Aliquid eſt in intellectu ſex modis dependenter à ſenſibus. 712

Intellectio non conſiſtit in receptione ſpeciei intelligibilis. 713

Intellectio conſiſtit in receptione verbi mentis. 714

Duplex eſt objectum intellectûs. 714

Objectum intellectûs motivum eſt omne ens ſenſibile. 714

Objectum terminativum eſt omne ens intelligibile. 715

INTENTIO. Vide *Qualitas.*

IRIS.

Iris, quid ſit & qualis. 578

JUVENTUS.

Quid ſit juventus. 641

LUMEN.

Lumen non eſt effluvium corpuſculorum igneorum, jugiter de corpore lucido manantium. 504

Propugnatur ſententia Peripateticorum de lumine. 505

Definitio luminis expenditur & probatur illud eſſe ſpeciem viſibilem lucis. 509

quid luminis reflexio, & à quo fiat. 512

LUSTRUM.

quid ſit luſtrum. 410

LUX.

Lux fieri nequit per compreſſionem materiæ ſubtilis à corpore lucido ad oculum directæ. 502

Definitio lucis. 508

Lux ad patibilem qualitatem reducitur. 509

quare lux Solis totum aërem diffuſa, nocte non appareat. 512

Diſcrimen inter lucem, lumen, radium, ſplendorem & claritatem. 513

L

LAPIS.

QUid ſit lapis, & quotuplex. 586

Quæ ſint lapidum cauſæ. 590

LEBES.

Quare fundus lebetis frigidus remaneat, dum in eo aqua caleſcit, 154

LIBERTAS.

Non ſufficit ad libertatem potentia faciendi contrarium in ſenſu diviſo, 121

LINGUA.

Quid & qualis ſit lingua. 676

LOCUS.

Variæ de loco Auctorum ſententiæ. 357

Locus non eſt ſpatium imaginarium, nec reale, nec eſt ſimplex capacitas, *ibid.*

Expenditur loci definitio. 358

Quare locus dicitur ſuperficies, corporis ambientis aliud, 358. & 359

Quare locus dicitur ſuperficies immobilis. 359

Unde repetenda ſit loci immobilitas. 360

Variæ loci diviſiones proferuntur, *ibid.*

quid ſit locus materialis & formalis. 390

LUCERNA.

Duæ lucernæ in eodem cubiculo non augent invicem ſuum lumen intenſivè, ſed ſolùm extenſivè, neque duæ manus æqualiter calidæ ſuum calorem. 167. & 168

An & quomodò fieri poſſit lucerna perpetuò ardens. 586

M

MACULA.

MAculæ nativæ in fœtu, unde. 637

MAGNES.

Magnes quid. 589

MANNA.

Manna quid. 580

MARE.

Mare non eſt altius terrâ. 544

Maris etymon & diviſio. 552

Quid ſinus maris, fretum, abyſſus, vortices. 552

Maris Boſphorus quid. 554

Unde ſalſedo maris. 554

Variæ de fluxu & refluxu maris ſententiæ. 555

Probabilior fluxûs & refluxûs cauſa. 556

Unde fluxûs & refluxûs maris inæqualitas. 557

Cur mare Mediterraneum alicubi vix ſenſibiliter refluat. 557

MATERIA.

Quid intelligatur nomine materiæ primæ. 15

Duplex eſt materia; alia dicitur prima, alia ſecunda, *ibid.*

Materia prima triplicem habet appellationem. 26

Variæ materiæ primæ nomina, *ibid.*

Duplex de materia prima formari poteſt conceptus, negativus & affirmativus, *ibid.*

Triplex materia, ex qua, in qua, & circa quam, *ibid.*

Materia

Materia ex qua, alia eſt compoſitionis, alia alterationis, *ibidem.*
Probatur materiæ primæ exiſtentia. 27
Quomodò materia prima dicatur non ens. 28
Materia prima non habet formam phyſicam, ſed metaphyſicam, *ibid.*
Quomodò materia prima ſit cognoſcibilis, *paginâ* 28
Materia prima eſt realiter diſtincta ab elementis. 29
Expenditur prima & ſecunda definitio Ariſtotelica materiæ primæ, *ibid.*
Carteſii de materiæ & corporis idea & definitione ſententia. 30
Materia corporum cœleſtium & ſublunarium non eſt ſpecies diſtincta. 35
Diſtinguitur tamen numero in ſingulis corporibus, *ibid.*
Si omnes formæ deſinerent materiæ primæ, quæ numero diſtinguuntur, in unam confluerent, *ibid.*
Qualiter materia dependeat à forma. 36
Materia prima non involvit in ſe ullam formam phyſicam, ſui conſtitutivam, *ibid.*
Materia prima habet ſuam eſſentiam independenter à forma. 37
Qualiter materia dicatur ens phyſicum. 38
Materia prima habet exiſtentiam diſtinctam ab exiſtentia formæ, *ibid.*
Materia eſt pura potentia phyſica, non verò objectiva. 40
Exiſtentia materiæ eſt paſſiva & determinabilis per formæ exiſtentiam ad conſtituendam compoſiti exiſtentiam, *ibid.*
Exiſtentia materiæ non dat eſſe actuale compoſito, benè verò formæ, *ibid.*
Materia poteſt virtute divinâ non naturali, exiſtere abſque omni forma. 41
Materiæ ſemper adjacet aliqua forma. 42
Materia non fuit creata ſine ulla forma, nec ſine ea poteſt naturaliter conſervari, *ibid.*
Materia non dependet à forma, ſed forma à materia, *ibid.*
Materia eſt perfectior formâ, quantùm ad independentiam, non quantùm ad activitatem. 43
Materia habet exiſtentiam corpoream, *ibid.*
Quid ſit potentia materiæ, *ibid.*
Duplex eſt potentia materiæ, remota & proxima: remota duplex, formalis & radicalis. 43 & 44
Materia triplici inclinatione fertur in formas. 44
Potentia remota materiæ ad formas, non eſt eſſentialis, licèt ſine ea concipi nequeat conceptu adæquatò. 45
Neque etiam illa potentia eſt accidentalis materiæ, ſed proprietas intrinſeca ab illius appetitu indiſtincta. 46
Materia appetit omnes omninò formas; non tamen eas ſimul habere poteſt, ſed tantùm ſucceſſivè. 47. & 48
Materia non eſt in ſtatu violento ſub ea forma quam habet, dùm aliam appetit. 48
Nec ita una ſatiatur, ut ad alias non poſſit tendere, etiam in eam quæ corrupta eſt, quatenùs ab agente ſupernaturali poteſt reproduci. 48
Materia magis appetit formas perfectiores. 49
Materia omnes formas appetit eòdem appetitu ſecundùm entitatem, ſed diversô ſecundùm tendentiam, *ibid.*
Quomodò materia dicatur ingenerabilis & incorruptibilis. 50
Generatio & corruptio formæ denominant materiam mutatam, non verè genitam aut corruptam. 51
Qualiter materia dicenda ſit principium generationis & corruptionis, *ibid.*
Quomodò & in quibus materia & forma conveniant ac diſcrepent, *ibid.*
Materia non præcedit formam educendam tempore. 72
Quare materia ſine forma conſervari poſſit eòdem concurſu, non verò forma ſine materia. 74
Eadem materia poteſt ſimul eſſe de eſſentia plurium rerum, quæ eſſent verè compoſita diverſa. 78
Quare materia poſſit habere plures formas, non verò plures ſubſiſtentias. 79
Quid fieret, ſi infinitæ numero materiæ eſſent poſſibiles. 81
Quatuor ſunt in materia diſtinguenda. 193
Materia eſt verè cauſa phyſica, tam reſpectu formæ, quàm compoſiti. 194
Materia & forma ſunt veræ cauſæ phyſicæ reſpectu compoſiti ad quod conſtituendum verè influunt; non per unionem, ſed per influxum, ad quem neceſſaria eſt unio ſolùm tanquam conditio; licet eâ poſitâ, talis influxus non poſſit impediri. 194. 195. & 196
Materia & forma uniuntur nullo abſoluto medio. 216

MEL.

Mel quid. 581

MEMORIA.

Quid ſit memoria. 680
Nulla eſt neceſſitas admittendi memoriam ſenſitivam. 718

Admittenda eſt memoria intellectiva. 720

MENS.

Quid ſit verbum mentis, *paginâ* 714

In quibus verbum mentis differat ab habitu, *ibidem.*

MENSIS.

Etymologia nominis menſis. 412

Menſis eſt aſtronomicus aut civilis. 413

Menſis aſtronomicus dividitur in ſolarem & lunarem, *ibid.*

Menſis civilis à Romanis diſtribuebatur, in Calendas, Nonas & Idus. 413. & 414

MENSURA.

Quadruplex eſt genus menſuræ. 395

MERCURIUS.

Mercurius ſeu hydrargyrum quid. 521

Cur mercurius potiùs auri & argenti, quàm aliorum metallorum conſortium ambiat. 521

METALLUM.

Tria genera metallorum, quæ tranſmutari poſſunt per calorem ignis. 206

Quæ ſint metallorum cauſæ. 520

Metalla ſunt vel ſimplicia, vel compoſiti, *ibid.*

METEORUM.

quid ſit meteorum. 567

quæ ſit cauſa materialis meteori. 567

quæ cauſa formalis, quæ efficiens, & quæ finalis. 568

quid via lactea. 568

Meteora in prima regione contingentia, quæ. 568

Materia ignea ſecundæ regionis, quæ. 572

Meteora aquëa ſecundæ regionis, quæ. 574

Meteora infimæ regionis, quæ. 579

METEMPSICOSIS.

Metempſicoſis reprobatur. 600

MIXTUM.

Nulla mixta graviora ſunt terrâ. 530

MOBILE.

Mobile non eſt in potentia ad motum, ſed ad terminum. 233

MODUS.

Duo ſunt modi incipiendi & definiendi. 246

MONSTRUM.

quid ſit monſtrum. 227

Variæ monſtrorum ſpecies, *ibid.*

Unde oriatur monſtrorum diverſitas. 228

MORBUS.

quomodò oriantur morbi hereditarii. 637

MOTOR.

Admittendus eſt primus motor. 244

Primus motor eſt unicus, immobilis, & infinitæ virtutis. 245

MOTUS.

Statuitur motûs exiſtentia. 230

Triplex eſt motus definitio Ariſtotelica, *ibid.*

Motus dividitur in realem & intentionalem, *ibid.*

Realis in materialem & corporeum, qui variè ſubdividitur, *ibid.*

Expenditur Germana motûs definitio. 231

Diſcrimen inter motum & formam, quæ ordinatur ad ampliores gradus. 232

Motus non eſt terminus potentiæ, ſed id quo terminus, *ibid.*

Motûs definitio convenit etiam motui corruptivo & mutationi. 233

Motus ordinat ſubjectum ad ulteriorem formam ſive inſtantaneè, ſive ſucceſſivè diſtinctam, *ibid.*

Ariſtoteles uſurpat motum tripliciter. 234

Prodicta motûs definitio competit etiam motui violento, artificiali & intentionali. 234

Tranſitus eſt de eſſentia motûs, *ibid.*

Definitio motûs à Carteſio tradita non eſt legitima, *ibid.*

Sex ſunt in motu diſtinguenda. 235

Motus ſumitur vel materialiter, vel formaliter, *ibid.*

Motus diſtinguitur à ſubjecto, agente & termino. 235

Motus diſtinguitur ab actione & paſſione, ut ſunt relationes, unde deſumitur unitas & diſtinctio motûs. 236

In motu duo requiruntur termini, *à quo*, & *ad quem*, qui ſunt vel poſitivi vel negativi. 237

Omnes illi termini aliquandò ſimul in motu reperiuntur, aliquandò non, *ibid.*

Terminus *ad quem* motûs duobus modis conſideratur, *ibid.*

Quid ſit terminus ultimatus motûs, *ibid.*

Unde repetenda ſit unitas & diverſitas motûs, an ex termino *ad quem*, an ex termino *à quo*, an ex parte ſpatii. 238

Unitas numerica motûs ex quibus colligatur. 239

An & qualiter motus invicem opponantur. 240

Quale debeat eſſe ſubjectum motûs phyſici. 241

Quomodò motus & tempus incipiant & definant. 247

Unde oriatur diviſibilitas motûs. 248

Unde oriatur continuitas motûs, 249

Diſcrimen inter continuitatem & ſucceſſio-

nem motûs, *ibidem.*
Continuitas & ſucceſſio non ſunt de eſſentia, neque proprietâtes intrinſecæ motûs. 249
Motus localis poteſt fieri in inſtanti. 250
Non omnis motus diſtinguitur à mutatione, *ibid.*
Motus præſcindit à ſucceſſione, & inſtantaneâ duratione, *ibid.*
Quomodò continuitas & ſucceſſio conveniant motui, *ibid.*
Velocitas motûs ex duplici capite repetenda, *paginâ* 252
Triplex cauſa tarditatis, aut velocitatis motûs, *ibid.*
Quis motus dicatur major aut velocior, *ibid.*
Velocitas motûs faciliùs colligitur ex tempore, vel ex ſpatio, quàm ex paſſo aut movente. 252
Quibus motibus tribui poſſit ſpatii nomen. 253
Velocitas motûs localis colligitur; non ſolùm ex ſpatio, nec ſolùm ex tempore, ſed ab utroque ſimul. 253
Gravis circa motûs velocitatem proponitur difficultas, & ſolvitur. 253. *&* 254
Quomodò in motu globi bellici detur quies. 264
Unde colligenda ſit velocitas motûs augmentationis & intentionis. 255
Qualis ſit velocitas motûs gravium & levium, *ibid.*
Motus projectorum velocior eſt in medio, quàm in principio & fine 256
Qualis ſit velocitas motûs violenti, & animalis in principio, medio & fine, *ibid.*
Qualis ſit motus progreſſivorum, *ibid.*
Duplex eſt motûs ſpecies, intrinſeca & extrinſeca: intrinſeca dividitur in violentam & neutram, quæ variè ſubdivitur, *ibid.*
Continuatio motûs projectorum non provenit ab aëre concitato, nec à vi elaſtica ipſius aeris, nec à ſolo projiciente, nec à recurrentibus inter ſe & agitatis athomis, ſed à qualitate impreſſa mobili ab ipſo projiciente. 258. *&* 259
Duplex cauſa motûs projectorum, principalis & inſtrumentalis. 257
Variæ opiniones de cauſa motus projectorum. 257
Impetus motûs projectorum eſt qualitas projecto impreſſa ab externo. 261
A quo deſumatur, conſervetur, & quomodò deſinat impreſſa illa qualitas. 262
An totuplex ſit ſpecie diverſa illa qualitas, quotuplex eſt ſpecie diſtinctus motûs, *ibid.*
Ad quam qualitatis ſpeciem revocari debeat prædicta qualitas, *ibid.*
Variæ de motu gravium ac levium ſententiæ. 263
Motus gravium & levium non eſt tribuendus generanti; neque cœlorum vi expulſivæ, neque vi terræ attractivæ. 264 *&* 265
Motus gravium & levium non eſt tribuendus athomorum è terra effluxibus, ſive ſecundùm ſenſum Gaſſendi, ſive juxta explicationem Patris Magnani. 265. 266 *&* 267
Non eſt etiam tribuendus ſubtili materiæ contra Carteſium. 267 *&* 268
Motus gravium & levium à forma ſubſtantiali principaliter procedunt; & ab innata gravitate, aut levitate inſtrumentaliter. 269
Preſſio aëris incumbentis non eſt cauſa totalis motûs. 270
In quo differant motus gravium & levium ab animalium motibus. 271
Motus elaſticus procedit à forma ſubſtantiali; non verò à ſubtili materia, ut placuit Carteſio; neque ex reflexione, ut viſum eſt Gaſſendo; neque ex ipſa corporum omnium eſſentia, ut voluit Pater Magnanus; neque ex aëris pondere, ut ſuſtinet D. Duperault. 276. 277. *&* 278
Motus directus quatuor modis comparatur cum reſiliente. 280
Motus reſiliens unde & à quo fiat, *ibid.*
Non datur quies inter duos motus naturales contrarios. 282
Termini privativi motûs ſunt incompoſſibiles, non verò poſitivi. 315
Non in omni motu abjici debet terminus à quo ſecundùm entitatem, 326
Motus menſurari poteſt tempore tripliciter. 395
Quomodò fiat motus animalis. 684

MOTUS LOCALIS.

Probatur motûs localis exiſtentia. 332
Ejus definitio explicatur, *ibid.*
Motus localis non poteſt fieri in inſtanti naturaliter, ſed ſupernaturaliter. 333

MOVENS & MOVERI.

Tria in ſubjecto quod movetur diſtingui poſſunt. 232
Aliquid moveri & movere poteſt tripliciter. 242
Nulla creatura ſeſe movere poteſt ſine Creatore, *ibid.*
Aliquid ſe movere poteſt partialiter, ſed

cum dependentia ab extrinſeco. 242
Aliquid poteſt ſe movere effectivè, primò, motu emanativô: 2. motu intentionali: 3. motu phyſico. *paginâ* 243
Quomodò intelligendus ſit Ariſtoteles contrarium indicans, *ibidem.*
Quomodò quod movetur inſtantaneè, partim ſit in termino *à quo*, & *ad quem.* 251
Aliquid movere ſe quatuor modis intelligi poteſt, 270

MULIERES.

Quare interdùm mulieres bufones pariant. 228

MUNDUS.

Multiplex mundi acceptio & denominatio. 422 & 423
Mundi definitio traditur. 423
Mundus triplicem ordinem habet. 423 & 424
Mundus eſt perfectus. 424
Nihil in mundo eſt inutile; omnia enim hominem vel edocent, vel juvant, vel puniunt. 425
Mundus eſt unicus, *ibid.*
Plures mundi ſunt poſſibiles, *ibid.*
Neuter illorum eſſet infra aut ſupra alium. 426
Mundus non eſt à ſe, ſed à Deo formatus, non per generationem, nec per emanationem, ſed per creationem. 429 & 430
Mundus non eſt ab æterno, ſed creatus in tempore. 430
Mundus potuit eſſe ab æterno ſecundùm res permanentes. 441
Mundus non potuit eſſe æternus ſecundùm res ſucceſſivas. 446
Mundus conditus eſt verno tempore. 499
Mundus non fuit creatus in inſtanti, ſed ſpatio ſex dierum naturalium. 452

N

NARES.

Nares ad tria munia deſerviunt. 674

NATURALE & NATURA.

Quid ſignificet nomen naturæ. 5
Nomen, natura quatuor modis uſurpatur. 196
Naturale ſumitur quinque modis, *ibid.*
Variè ab artificiali diſcrepat. 197
Traditur & expenditur naturæ definitio. 197
Privatio non poteſt dici natura; nec forma accidentalis, nec Angeli, nec animæ ſeparatæ. 199
Natura eſt principium purè paſſivum motûs & quietis, *ibid.*
Ratio naturæ convenit materiæ & formæ. 202
Opera naturæ poſſunt fieri duobus modis. 203

NOCTAMBULI.

Noctambuli qui. 685
Varia exempla noctambulorum. 686
Cauſæ noctambulorum, *ibid.*

NUNDINÆ.

Nundinarum ortus. 411

NUTRITIO.

Admittenda eſt vera nutritio. 292
Traditur & explicatur nutritionis definitio. 295
Viventia ſenſitiva & vegetativa acquirunt per nutritionem novam partem corporis & animæ. 297
Quis ſit terminus nutritionis, *ibid.*
Nutritio ſumpta ſecundùm omnes converſiones quas complectitur, ſit diviſibiliter; ſumpta pro aggregatione unius partis ſubſtantialis ad priorem, ſit in inſtanti. 296
Species Euchariſticæ non ſunt per ſe nutritivæ. 633

O

OCEANUS.

Quid Oceanus. 552
Movetur continuò Oceanus ab Oriente in Occidentem. 557

OCULUS.

Quid ſit oculus, & quibus conſtet. 663
Oculi figura. 664
Quomodò vitales ſpiritus ad oculum deferuntur. 665

ODOR & ODORATUS.

Nullus odor nutrire poteſt. 633
Quodnam ſit olfactûs organum. 674.
Quibus inſtrumentis fiat odoratus, *ibid*
In quo præcisè conſiſtat odoratûs organum, *ibid.*
Quid ſit odor. 674
Quotuplex ſit. 675
Quomodò ad olfactum perveniat. 676

OLYMPIAS.

Quid ſit Olympias. 410

ORIENS.

In Oriente fructus verno tempore matureſcunt. 451

P

PARADISUS.

Incertum eſt, ubi conditus fuerit Paradiſus Terreſter. 455

PRIMI-PARENTES.

Incertum in qua mundi parte conditi ſint primi-parentes; ſed certum illos à Paradiſo Terreſtri ejectos, Paleſtinam incoluiſſe, *paginâ* 455

PASSUM.

Paſſum ſubjicitur agenti bifariàm, proximè & remotè. 153

Paſſum diſtans & medium interjectum ſunt diverſæ, vel ejuſdem rationis. 154

DIVUS PAULUS.

Quomodò ſit intelligendus Sanctus Paulus, loquens de lege & de peccato Adami. 435

PECCATUM.

quid ſignificetur per peccatum imputatum. 436

PERFECTIO & PERFECTUM

Aliquid dici poteſt perfectum vel ſimpliciter, vel in genere. 423

Perfectio generica eſt verè eſſentialis, vel accidentalis, *ibidem.*

PERIODUS.

Quid & quotuplex periodus. 418

Periodus Victoriana conſtat 532 annis. 419

Periodus Juliana conſtat 7980. *ibid.*

Hujus eſt maxima utilitas apud Chronologos. 420

PHANTASIA.

Phantaſia non movet appetitum phyſicè, ſed moraliter. 158

Quid ſit phantaſia. 680

PHYSICA.

Phyſicæ diviſio. 4

Varia Philoſophorum placita de objecto Phyſicæ. 5

Corpus naturale, ut naturale, eſt objectum Phyſicæ. 5

Naturalitas eſt ratio formalis ſub qua conſideratur corpus à Phyſica, *ibid.*

Phyſica conſiderat mobile, ut objectum partiale, non verò ut adæquatum. 6

Accidentia phyſica ſunt objecta ſcientiarum, & artium Phyſicæ ſubalternatarum, *ibid.*

Quare Deus, Angeli, & anima rationalis à Phyſica conſiderentur, *ibid.*

Ens mobile non poteſt eſſe objectum Phyſicæ, nec etiam corpus mobile. 6 & 7

Phyſica eſt ſcientia non quoad omnes partes. 8

Phyſica eſt ſpeculativa, licèt per accidens aliquæ ejus partes ſint factivæ, *ibid.*

Deſcriptio Phyſicæ, *ibid.*

PLUVIA.

Pluvia quid. 575

Pluvia varia, *ibid.*

POTENTIA.

Duplex eſt potentia, activa ſcilicet & paſſiva. 36

Paſſiva, alia accidentalis, alia ſubſtantialis, *ibid.*

Subſtantialis, alia phyſica, alia metaphyſica, *ibid.*

Metaphyſica, alia eſſentialis, alia objectiva, *ibid.*

Diſcrimen inter eſſe potentiam, & eſſe in potentia, *ibid.*

Potentia receptiva formarum non diſtinguitur à ſuſtentativa. 46

Potentia receptiva formæ ſubſtantialis & accidentalis diſtinguntur. 47

Quare potentia paſſiva non poſſit eſſe actu abſque activa, activa verò poſſit abſque paſſiva. 96

Potentia quævis diſtinguitur extrinſecè per actum & objectum ſuum. 609

Objectum potentiæ varium, *ibid.*

Potentiæ aliquæ ſunt ſubordinatæ, aliquæ non, *ibid.*

POTENTIA OBEDIENTIALIS.

Quid ſit potentia obedientialis & quotuplex. 178

Variæ de ipſa Auctorum ſententiæ. 179

Probatur illius exiſtentia, *ibid.*

Non admittitur in rebus poſſibilibus. 180

Non infert in aliquo virtutem infinitam, *ibid.*

Non datur potentia obedientialis paſſiva in rebus ad omnem formam, nec activa ad omnem effectum. 181. & 182

Quid ſit potentia obedientialis creaturæ. 182

PRÆADAMITÆ.

Exploditur Præadamitarum figmentum. 434

Primum fundamentum Præadamitarum ex epiſtola divi Pauli. 434

Secundum fundamentum Præadamitarum ex verbis Moyſis. 436

Tertium illorum fundamentum ex variis Gentilium monumentis, ex Chaldæis & ex Ægyptiis. 439 & 440

PRÆMOTIO.

Duplex eſt præmotio, moralis & phyſica. 118

Tres ſententiæ circa quidditatem præmotionis, *ibid.*

Rejicienda eſt præmotio phyſica, quâ cauſa prima ſecundas ad agendum impellat & applicet. 119

Præmotio phyſica eſt inutilis & nociva libertati. 119 & 120

Præmotio phyſica divinæ ſanctitati repugnat, facit enim Deum auctorem peccati. 122

Præmotio phyſica totum Religionis, & vitæ civilis ordinem evertit. 124

Non habet ullum fundamentum in Scriptura ſacra nec in Concilio Tridentino, nec in Doctore Angelico, nec in Doctore

Subtili, neque in Ariſtotele, neque in ratione, *paginâ* 124. 125. 126. & 127

PRINCIPIUM.

Principium tribus modis uſurpatur. 9
Tria ſunt principiorum genera, *ibidem.*
Admittenda ſunt aliqua rerum naturalium principia. 10
Quare aliqua dicantur principia generationis, alia verò principia compoſitionis, *ibid.*
Definiuntur principia generationis. 10
Ad rationem principii tres conditiones requiruntur, *ibid.*
Quænam excludantur à ratione principii. 11
Quomodò principia dicantur prima, *ibid.*
Principia phyſica ſunt ſimplicia phyſicè, non verò metaphyſicè, *ibid.*
Principia generationis ſunt oppoſita, non contrariè, ſed privativè. 12
Quare dicantur prima oppoſita, *ibid.*
Tria ſunt principia generationis in fieri. 13
Quomodò materia, forma & privatio dicantur principia motûs. 15
Materia & forma ſunt principia corporis geniti. 15
Unio non habet rationem principii, nec partes integrantes, nec etiam elementa. 16
Tria principia non conveniunt univocè. 16
Varia fuerunt veterum Philoſophorum placita de rerum principiis, *ibid.*
Sententia Gaſſendi & opinio Carteſii de rerum principiis. 22 & 23

PRIVATIO.

Privatio eſt principium terminans, non verò componens. 14
Privatio conſiderari poteſt bifariàm. 52
Omnis privatio eſt negatio, ſed non omnis negatio eſt privatio. *ibid.*
Duplex eſt privatio, generalis una, ſpecialis altera, *ibid.*
Privatio verè datur à parte rei. 53
Quænam privatio ſit principium generationis. 54
Sola privatio formæ accidentis dici debet principium generationis. 55
Privatio formaliter ſumpta diſtinguitur realiter à materia. 56
Privatio principiat per ſui deſitionem, *ibid.*
Tot ſunt privationes quot formæ. 57
Deſcriptio privationis quatenùs eſt generationis principium, *ibid.*

PRODUCERE.

Quid ſit producere immediatè, & mediatè. 137

PUERITIA.

Quid ſit pueritia. 641

PULVIS SYMPATICUS.

Duplex pulvis ſympaticus. 158
Qualiter uterque cenſeatur confici, *ibid.*
Cur ita vocetur. 159
Ridentur & improbantur omnia quæ de eo pulvere feruntur, *ibid.*

Q

QUALITAS.

Aliquæ qualitates ſunt minùs reſiſtitivæ, aliquæ magis activæ & minùs reſiſtitivæ, aliæ minùs activæ & magis reſiſtitivæ. 170
Quare partes qualitatis dicantur gradus. 285
Varia placita Philoſophorum circa intentionem & remiſſionem qualitatis. 324
Qualitatis augmentum fit extenſivè aut intenſivè. 324
Duo ſunt gradus qualitatis, quidditativi & individuales. 325
Intentio qualitatis non fit per expulſionem contrarii; nec per deſtructionem prioris, & productionem perfectioris. 325 & 326
Intentio qualitatis non fit per majorem radicationem in ſubjecto. 326
Intentio qualitatis fit per additionem gradûs ad gradum. 327
Qualitas non eſt propriè ens per accidens, *ibid.*
Non omnes qualitates intendi poſſunt. 328
Gradus quibus augetur qualitas ſunt homogenei, *ibid.*
Qualitates habent præfixos terminos ſuæ intentionis, qui poſſunt eſſe plures octo, *ibid.*
Qualitates contrariæ poſſunt eſſe ſimul in gradu remiſſo. 329
Duæ qualitates contrariæ apponuntur quidem eſſentialiter, non verò formaliter, *ibid.*
Duæ qualitates ejuſdem ſpeciei pugnant ratione effectûs, non naturæ. 330
Duæ qualitates contrariæ in gradu intenſo poſſunt eſſe in eodem ſubjecto divinitùs, *ibid.*
Unde proveniat qualitatum incompatibilitas. 331
Duplex eſt genus qualitatum, aliæ ſimplices, aliæ mixtæ. 499
Qualitates ſymbolicæ ſunt ejuſdem ſpeciei 536.

QUANTITAS.

Duplex eſt quantitatis ſubjectum. 216
quantitas recipitur immediatè in compoſito, non autem in materia prima. 217
Accidentia corporea abſoluta immediatè recipiuntur in quantitate. 218
Compoſitum ſuas habet partes entitativas ſeu integrantes independenter à quantitate. 219
Conſequentiæ abſurdæ ex oppoſita ſententia

ſequentes, pagina 220
Subſtantia denudatâ quantitate non habet partes quantitativas ſeu extenſas, ibid.
Si Deus ab humano corpore quantitatem auferret, poſſet illud conſervare in eodem ſpatio modo indiviſibili. 221
Sublatâ quantitate, ſubſtantia non haberet partes extra partes. 222
Effectus primarius quantitatis non eſt expulſio. 363

QUIES.

Quomodò detur quies in motu globi bellici. 254
Non datur quies inter duos motus naturales contrarios. 282
Aliquandò datur quies inter duos motus violentos, aliquandò non. 283
Quandò uterque motus eſt naturalis, quietem admittit. 284
Definitio quietis. 335
Rejicitur definitio à Carteſio tradita, ibid.
Totuplex eſt quies, quotuplex eſt motus. 336

R

RADIUS.

Quid radius. 510
Triplex eſt radius, rectus, refractus & reflexus, ibid.
Quomodò formetur radius refractus & quare. 151
Diſcrimen inter radium rectum, reflexum & refractum. 511

RAREFACTIO & RAREFIERI.

Quodnam ſit diſcrimen inter rarefactionem & augmentationem. 312
quinque requiruntur ad rarefactionem, ibid.
Rarefactio quid ſit. 313
Quid rarum, quid denſum, ibid.
Rarefactio non fit per majoris quantitatis additionem ad priorem deperditam. 314
Non fit etiam per ſolam extenſionem localem; neque etiam per productionem novæ quantitatis abſque novo ſubjecto. 315 & 316
Rarefactio fit per intromiſſa corpuſcula in poros corporis rarefacti. 317
Qualiter in cucurbitis medici fit rarefactio. 319
Folles non dicuntur rarefieri aut condenſari. 320
Solvitur eolipilæ experimentum & lampadis Cardani induſtria contra noſtram ſententiam de rarefactione. 320
Omnia corpora quanta rarefieri poſſunt. 321
Aliqua per ſeipſa poſſunt rarefieri. 321

REACTIO.

Tres ſunt conditiones ad reactionem. 171
Statisfit objectionibus, quibus impugnatur reactio. 172

RECORDATIO.

Quid & qualis recordatio. 718
Octo conditiones ad perfectam recordationem deſiderantur; quatuor ex parte præteriti, & totidem ex parte actûs. 718

RELATIO.

Duplex eſt relatio inter partes unitas. 216
qualiter detur motus ad relationem. 334

REMINISCENTIA.

Reminiſcentia quid. 681

RES.

Quomodò res ſucceſſivæ incipiant & deſinant. 247.
quomodò res permanentes incipiant & deſinant, ibid.
quintuplex poteſt eſſe rerum comparatio. 285
Duplex eſt rerum naturalium magnitudinis terminus; unus intrinſecus, alius extrinſecus. 310
Eâdem actione res producuntur & conſervantur. 399

RESISTENTIA.

Reſiſtentia rerum animatarum & inanimatarum, quæ ſit & quotuplex. 166

ROS.

Ros quid. 580

S

SACCARUM.

Saccarum quid. 585

SACRAMENTUM.

Sacramenta non ſunt cauſæ phyſicæ gratiæ, ſed morales. 101

SÆCULUM.

Quid ſit ſæculum. 420

SAL.

Mira ſalis dignitas. 541
Sal terræ fœcunditativus, ibid.
Triplex eſt ſal, marinus, foſſilis & artificialis, ibid.
Cur uxor Loth verſa ſit in ſtatuam ſalis. 542
Sal chymicus, quid. 519

SANITAS.

Sanitas movet ad ſui conſecutionem per ſuum eſſe reale, ut cognitum; nec inde ſequitur idem eſſe cauſam ſuiipſius ſimpliciter. 188

SAPHYRUS.

Saphyrus quid.

SAPOR.

Quid ſit ſapor. 677
Quomodò ſapor & odor ſimul coëant, ibid.
Quomodò ſapor dividatur, & quæ ſint illius

ſpecies, *paginâ* 677
Percipitur ſapor ſecundùm ſuum eſſe reale. 678

SARDIUS.

Sardius quid. 587

SARDONIX.

Sardonix quid. 587

SCILLA.

quid Scilla. 553

SEMEN.

quid ſit ſemen animalis 250
quomodò ex ſemine formetur fœtus. 291
quid ſemen animalis. 636
quomodò formetur, *ibidem.*
quæ ſint illius cauſæ, *ibid.*

SENECTUS.

quid ſit ſenectus. 641
Duplex eſt, *ibid.*

SENSUS.

Senſus in genere eſt duplex, externus qui eſt quintuplex; & internus, qui eſt quadruplex. 646
Senſus errare poteſt trifariàm circa ſuum objectum. 653
Senſus errare poteſt circa ſenſibile commune quatuor modis, & circa proprium duobus modis. 653
Quomodò circa proprium ſenſibile erret, *ibid.*
Senſuum internorum exiſtentia. 680
Numerus ſenſuum eſt dubius, *ibid.*
Quid ſit ſenſus communis, & quodnam ejus munus, *ibid.*
Qualiter ſenſus interni ab invicem diſtinguantur. 681
Quodnam organum ſenſuum internorum. 682
Senſus internus propriè non judicat, *ibid.*

SENSIBILE.

Quid ſit ſenſibile. 651
Senſibile aliud eſt per ſe, & aliud per accidens. 652
Senſibile per accidens tres requirit conditiones, *ibid.*
Senſibile per ſe eſt duplex, proprium & commune, *ibid.*
Quare & quomodò vehemens ſenſibile lædat ſenſum. 654
Senſibilia communia non habent ſpeciem propriam. 660

SICCITAS.

Quid ſiccitas. 531

SIMILITUDO.

Similitudo agentis & patientis eſt vel ſecundùm formas ſubſtantiales, vel ſecundùm accidentales. 166
Similitudo ſecundùm formas accidentales eſt triplex, *ibid.*
Unde filiorum cum parentibus ſimilitudo. 637

SITIS.

Quid ſit ſitis. 635
Quomodò fiat, & differat à fame, *ibid.*

SMARAGDUS.

Smaragdus quid. 587

SOL.

Sol concurrit ad productionem mixtorum per ſuam virtutem ſubſtantialem. 154
Sol priùs illuminat viciniores aëris partes, quàm remotas. 165

SOMNIUS & SOMNIUM.

quid ſit ſomnus, quotuplex & quomodò fit. 684
Cur non ſit ſomnus perpetuus. 685
quid ſit ſomnium. 688
Somnia ſunt vel divina, vel diabolica naturalia, vel animalia, *ibid.*
Somnia divina res certò denuntiant, *ibid.*
Ex quibus ſomniis licet aliquid conjicere. 691

SONUS.

Sonus producitur triplici modô. 671
Quodnam ſit ejus ſubjectum, *ibid.*
Diffunditur per aërum duobus modis, *ibid.*
Plures ſunt ſpecies ſoni. 672

SPATIUM.

Dantur ſpatia extra hujus mundi ambitum, non poſitiva ſed negativa, 373

SPECIES.

Unum objectum non poteſt emittere ſpeciem alterius. 654
Quid ſit ſpecies intentionalis. 655
Duplex eſt, impreſſa & expreſſa; impreſſa rurſus eſt duplex. 655
Admittendæ ſunt ſpecies intentionales. 656
Species intentionales ſunt objectis ſimiles quoad repræſentationem, non verò quoad entitatem. 656
Quomodò ſpecies intentionales non ſint inutiles. 657
Expenditur ſpeciei intentionalis definitio, *ibid.*
Ut ſpecies ab objectis producantur, tres requiruntur conditiones. 658
Species verè concurrit effectivè cum potentia ad ſenſationem. 658
Ex quo educantur ſpecies. 659
Sublato objecto remanent in ſenſibus internis ſpecies impreſſæ, non in externis. 659
Qualiter per medium ad organum diffundantur, *ibid.*
Ut diffundantur, medium debet eſſe diaphanum, *ibid.*
Sunt diviſibiles ſubjectivè & objectivè. 660
Species intentionalis non debet percipi, nec in organo, nec in medio, ſed in ſpeculo. 661

quomodò conſervetur ſpecies intentionalis, *pagina* 661
Vix concipi poteſt quomodò deſinat. 662
quid veriùs ſentiendum de definitione ſpecierum, *ibidem.*
Aliquid cognoſcitur per propriam vel per alienam ſpeciem. 712
Res materiales cognoſci poſſunt per proprias ſpecies. 713

SPIRITUS.

quid ſit ſpiritus vitalis, & quotuplex. 631
quænam illius cauſæ, *ibid.*
Unde proveniat defectus ſpirituum vitalium. 685
Nomen ſpiritûs unde æquivocum. 697

STELLA.

Utrum ex variis ſtellarum aſteriſmis, ſeu combinationibus formentur litteræ & verba, quibus rerum ſublunarium ſtatus, & eventus explicentur. 494
Stella cadens quid. 569
Stellarum ſcintillatio unde. 668

SUBIECTUM.

Triplex eſt ſubjectum. 29

SUBSTANTIA.

Sola ſubſtantia ſubſtantiam immediatè producit. 137
Subſtantia poteſt immediatè producere accidentia, tam in ſe, quàm in alio. 141
Subſtantiæ ſpirituales poſſunt moveri localiter. 332

SULPHUR.

Sulphur quid. 520

SUCCINUM.

Succinum quid. 587
quare in eo animalcula videantur. 588
Ejus mira virtus attractiva & medicinalis, *ibid.*

SYSTEMA.

Syſtema Copernicanum. 466
An ſyſtematis Copernicani falſitas rationibus demonſtrari queat. 468
Syſtema Copernicum auctoritate Scripturæ ſacræ proſcribitur. 471
Referuntur & ſolvuntur rationes & fundamenta pro ſyſtemate Copernicano. 476
Syſtema tychonicum. 479

T

TACTUS.

Quare tactus diffundatur per univerſum animalis corpus. 678
Quodnam ejus organum, & objectum, *ibid.*
Quot ſint qualitates tactiles; *ibid.*
Gravitas & levitas non ſunt per ſe objectum tactûs. 679
Objectum materiale tactûs quod ſit. 679
Quomodò tactus qualitates percipiat, *ibid.*

TALISMANICÆ FIGURÆ.

Quid ſint, quinam primi earum artifices, quæ jactitetur earum virtus; explodun-tur omnia iſta. 160 161. 162. & 163

TEMPERAMENTUM.

Temperamentum non poteſt dici forma ſubſtantialis. 61

TEMPUS.

Temporis natura difficile explicatur. 394
Traditur & explicatur temporis definitio. 396
Eſt menſura quietis per accidens, *ibid.*
Eſt notius motu ſecundùm rationem menſuræ. *ibid.*
Varia nomina quibus tempus exprimitur. 397
Tempus intrinſecum non diſtinguitur realiter à motu. 400
Poëtæ tempus in quatuor ætates diviſerunt. 402. & 403
Hiſtorici tempus diſtribuërunt in triplicem ordinem. 404
Judæi in tres partes, *ibid.*
Chriſtiani tempus in ſex ætates partiuntur, *ibid.*
Sanctus Joannes Chryſoſtomus omne tempus diſtribuit in ſeptem partes. 405

TENEBRÆ.

Tenebræ non ſunt nihil ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm quid. 53

TERRA.

Terra eſt frigida & ſicca. 533
Terra eſt ſicca in ſummo, & frigida in remiſſo. 536
Terra eſt mundi matrix. 540
Nulla ejus pars ſimplicis elementi rationem habet. 540
Unde proveniat miranda terræ fœcunditas. 541
Unde proveniat terrarum diverſitas. 542
Terrarum medicinalium nomina & virtus. 543
Terra Armeniaca quæ ſit. 543
Terræ Lemniæ virtus, *ibid.*
Terræ Melitenſis virtus miranda, *ibid.*
Terra & aqua unicum efficiunt globum, *ibid.*
Convenientiæ terræ cum humano corpore. 544
Quomodò terra ſit rotunda. 544
Terra eſt altior mari, *ibid.*
quot & quæ ſint animalia in terra degentia. 545

Problemata terræ. 565

TOPASIUS.

Topaſius quid. 587

TOTUM.

Non omne quod convenit parti, convenit & toti compoſito. 51

Multiplex totum. 209

Totum per accidens non diſtinguitur realiter à ſuis partibus, *ibid.*

Totum phyſicum confertur cum ſuis partibus bifariàm. 210

Totum phyſicum eſt tertia entitas realiter à partibus unitis diſtincta, *ibid.*

Totum diſtingui realiter à partibus non eſt contra Sanctos Patres. 211

Non poteſt totum ſeparari à partibus, nec partes unitæ à toto, *ibid.*

Partes non faciunt compoſitionem cum toto, nec eſſentiam, nec ullam unionem, nec aliquod ens per accidens, nec veram inclusionem. 212. & 213

quid ſit illa tertia entitas. 213

Diſtinctio realis inter totum & partes eſt mutua, licèt ſeorſim exiſtere nequeant, *ibid.*

Materia & forma ſunt partes eſſentiales Phyſicæ totius. 214

Totum eſt nobilius ſolâ formâ, *ibid.*

Subſtantia quæ per nutritionem comparatur, eſt eſſentialis compoſito, *ibid.*

Unio non eſt eſſentialis toti compoſito, quia eſt relatio extrinſecùs adveniens. 215

Compoſitio fundamentalis eſt de eſſentia totius compoſiti, non verò formalis. 216

Quadruplex genus partium in toto compoſito. 217

Duplex eſt totum phyſicum, *ibid.*

V

VACUUM.

Vacui nomen uſurpatur vel populariter, vel phyloſophicè. 371

Vacuum phyloſophicè ſumptum, aliud interminatum, aliud terminatum: interminatum dupliciter poteſt accipi, nimirùm vel fictitiè, vel verè, *ibid.*

Vacuum verè & propriè ſumptum, duplex eſt, aliud notabile & magnum; aliud minùs ſpectabile ſeu parvum. 372

Tres præcipuæ Auctorum ſententiæ circa vacui exiſtentiam, *ibid.*

Nullum datur vacuum nec dari poteſt naturæ viribus. 375. 376. & 377

Solvuntur experientiæ quibus, videtur vacuum eſſe admittendum. 378. 379. & 380

Natura vacuum abhorret & fugit. 382

Per quid & quomodò vacuum naturaliter impediatur. 384

An omnia experimenta quæ circa inquirendum vacuum fieri ſolent, congruè refundantur in ipſam vim naturæ vacuum metuentis & refugientis, *a pagina* 385 *uſque ad* 389

Vacuum fieri poteſt divinitùs. 390

In vacuo poteſt fieri motus, & quidem ſucceſſivus, nec contradicit Ariſtoteles. 391

VAS.

Quare vas plenum aquâ congelatâ frangitur. 318

VELOCITAS. Vide MOTUS.

VENTUS.

Quid ſit ventus. 581

Non eſt tantùm aër agitatus, ſed exhalatio calida & ſicca, vaporibus admixta. 582

Diverſa ventorum natura pro diverſitate regionum, *ibid.*

Venti communes quid. 583

Venti periodici, quid, *ibid.*

Venti anniverſarii quid, *ibid.*

Venti extemporanei quid, *ibid.*

Venti particulares in auram & tempeſtatem dividuntur. 583

Venti particulares quid. 583

Quandonam, & ubinam venti particulares magis ſæviant. 584

Venti cardinales quatuor numerantur, inter quos miſcentur alii, qui illorum latera cingunt, & numerantur triginta duo. 585

Venti univerſales, & provinciales quid, *ibid.*

quare aliquandò diverſi venti ſimul flant, *ibid.*

Quæ ſit ventorum utilitas, *ibid.*

VIGILIA.

Cur non ſit perennis vigilia. 685

VINUM.

Cur vinum Soli expoſitum, aliquandiu frigidius evadat. 177

quid fieret ſi vinum rarefactum conſecraretur. 320

VISUS.

Viſûs dignitas & utilitas. 663

In qua oculi parte fiat viſio. 666

Viſio fit per radium pyramidalem, *ibid.*

Viſio non fit per extramiſſionem, ſed per intus-ſuſceptionem. 667

quomodò quis poteſt ſe videre in aëre anteriori. 668

Duplex viſûs objectum lux & color. 668

VITA & VIVENS.

Nulla eſt in vivente pars, quæ ſemper eadem ſervetur immutata, quandiu vivens perſeverat, nec tamen individuum mutatur. 308 *&* 309

Vitæ definitio. 638

Utrum unicuique mortalium ita præfixus ſit vitæ terminus, ut nullâ arte, nullove humano auxilio poſſit ulteriùs prorogari. 642

UNIO.

Unio non opponitur diſtinctioni, ſed ſeparationi. 339

UNITAS.

Unitas metaphyſica ſtrictior eſt unitate phyſicâ. 43

Unde repetenda ſit rerum unitas. 236

Diſcrimen inter unitatem & punctum. 343

VOLUNTAS.

Voluntas ab intellectu formaliter diſtinguitur. 716

Eſt intellectu præſtantior, *ibid.*

VOX.

Quomodò vox formetur, & quibus inſtrumentis internis, & externis. 674

FINIS.

QUARTA PHILOSOPHIÆ PARS: DE SCIENTIA MORALI

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX

DISPUTATIONUM, SECTIONUM & QUÆSTIONUM, quæ in Morali Scientia continentur.

QUÆSTIO PROOEMIALIS. *De exiſtentia, natura, objecto, partibus, & proprietatibus Philoſophiæ Moralis.* p. 7

AN admittenda ſit acquiſita Philoſophia Moralis. pag. 8
An ſit ſcientia. 9
An ſit practica. 10
Utrùm ſit habitus à prudentia diſtinctus. 11
Quodnam ſit ejus objectum. Ibid.
In quot & quæ membra diſtribuatur Moralis Philoſophia. 13
Quemnam monaſtica, œconomica & politica inter ſe ſervent ordinem. p. 15
Quænam prior ſit Monarchia, an Democratia aut Ariſtocratia. p. 16
An magis exoptandus ſit Rex hereditarius, quàm electivus. p. 18
Quibus neceſſaria ſit Moralis Philoſophia. 19
Qualiter Theologica, & Philoſophica Moralis conveniant, ac diſcrepent. 22
Utrum Moralis Philoſophia aliis Philoſophiæ partibus homini ſit utilior. 23

PRIMA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS. *De natura humanarum actionum.* 24
DISPUTATIO I. *De principiis allicientibus.* ibid.
SECTIO I. *De bono in univerſum.* 25
QUÆSTIO I. *Quid & quotuplex ſit bonum.* ibid.
QUÆSTIO II. *An ſolum bonum voluntatem noſtram alliciat.* 28
SECTIO II. *De Fine.* 34
QUÆSTIO I. *An quis, & quotuplex ſit finis actionum humanarum.* ibid.
SECTIO III. *De beatitudine.* 38
QUÆSTIO I. *An homines in hac mortali vita beari poſſint.* 39
QUÆSTIO II. *In quo ſita ſit naturalis hominum objectiva beatitudo.* 42
QUÆSTIO III. *In quo conſiſtat formalis beatitudo.* 57

DISPUTATIO II. *De principiis elicitivis actionum humanarum.* 62
SECTIO I. *De intellectu.* 63
QUÆSTIO I. *An & quomodo intellectus dicatur principium actionum humanarum.* 63
QUÆSTIO II. *An & quomodò appetitus ſenſitivus voluntatem moveat.* 68
QUÆSTIO III. *An, quomodo & à quibus extrinſecis voluntas moveatur.* 70
SECTIO II. *De voluntate quatenus libera.* 73
QUÆSTIO I. *Quodnam imperium in alias animæ facultates voluntas exerceat.*
QUÆSTIO II. *Utrum & quid ſit libertas.* 77
QUÆSTIO III. *Utrùm & quomodo libertas conſiſtat in indifferentia arbitrii.* 86
QUÆSTIO IV. *Quodnam ſit ſubjectum libertatis.* 106
QUÆSTIO V. *Quid & quotuplex ſit voluntarium.* 111
QUÆSTIO VI. *Utrum, & quomodò voluntas impediri, mutari, allici & retrahi, facilitari & difficultari, cogi & neceſſitari poſſit.* 114
QUÆSTIO VII. *An & quomodò metus & concupiſcentia voluntati officiant.* 121
QUÆSTIO VIII. *Utrum & quæ ignorantia voluntariò obſit.* 126
SECTIO III. *De actibus humanis.* 132
QUÆSTIO I. *Quid ſit voluntas & intentio.* 133
QUÆSTIO II. *Quid ſit conſilium, deliberatio & conſenſus.* 134
QUÆSTIO III. *Quid ſit electio, imperium & uſus.* 136
QUÆSTIO IV. *Quid ſit fruitio & quodnam ejus objectum.* 139
DISPUTATIO III. *De principiis directivis actionum humanarum.* 142
SECTIO I. *De Conſcientia.* 153
QUÆSTIO I. *Quid ſit conſcientia.* 143

QUÆSTIO II. *Quotuplex ſit conſcientia.* 147
QUÆSTIO III. *Quot & qui ſint actus conſcientiæ.* 152
SECTIO II. *De legibus.* 155
QUÆSTIO I. *Quid & quotuplex ſit Lex.* 155
QUÆSTIO II. *An & quomodò leges mutari poſſint.* 158
SECTIO III. *De habitibus directivis actionum humanarum.* 163
QUÆSTIO I. *An, & cui potentiæ ineſſe poſſit habitus.* 163
QUÆSTIO II. *A quo, & quando producatur habitus.* 170
QUÆSTIO III. *Quomodò augeri & minui, ac deſinere poſſit habitus.* 172
SECUNDA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.
De ſpeciebus actionum humanarum.
DISPUTATIO I. *De Virtutibus.* 176
SECTIO I. *De Virtutibus in genere.* 177
QUÆSTIO I. *Quid, quotuplex, & à quo ſit virtus.* 177
QUÆSTIO II. *An & quomodò Virtutes Morales in medietate conſiſtant.* 185
QUÆSTIO III. *Quales ſint virtutes.* 189
SECTIO II. *De Virtutibus in ſpecie.* 193
ARTICULUS I. *De Prudentia.* 193
Quid ſit Prudentia. 193
Quid ſint ſpecies prudentiæ. 194
Quot & quaſnam partes integrantes habeat prudentia. 195
ARTICULUS II. *De Juſtitia.* 198
Quid ſit Juſtitia. 199
Quid & quotuplex ſit Jus. 199
Quotuplex ſit Juſtitia. 200
Utrum Judex contra propriam ſcientiam & conſcientiam judicare debeat ſecundum allegata & probata. 203
ARTICULUS III. *De Fortitudine.* 206
Quid ſit fortitudo. 206
Quodnam ſit fortitudinis objectum. 207
Quotuplex ſit fortitudo. 207
A quibus integretur fortitudo. 208
An præſtantius ſit ſuſtinere, quàm aggredi. 211
An ſit actus fortitudinis ſeipſum directè occidere ad vitandam aliquam miſeriam. ibid.
ARTICULUS IV. *De Temperantia.* 214
Quid ſit temperantia. 214
Quid ſint temperantiæ ſpecies. 215
SECTIO III. *De virtutum prærogativis.* 218
Quanta ſit virtutis utilitas. 218
Quanta ſit virtutis honeſtas. 219
Quantæ ſint virtutis deliciæ. 221
APPENDIX.
De donis Spiritus-Sancti. 222
De Beatitudinibus Chriſtianis. 224
DISPUTATIO II. *De Vitiis & Peccatis.* 226
De peccato originali. 226
Quomodò naturam vitiat. ibid.
Quomodò tranſfundatur. 227
Quomodò curetur. 229
De origine & diſtinctione capitalium peccatorum. 230
De origine peccatorum finalium quæ ſunt in Spiritum-Sanctum. 231
DISPUTATIO III. *Quæ eſt de Paſſionibus.* 233
Quid ſit paſſio. 233
Quot ſint paſſiones. 235
De paſſionibus appetitûs concupiſcibilis, quot & quæ ſint. 236
De paſſionibus appetitûs iraſcibilis. 240
De paſſionibus mixtis. 241
An paſſiones ex ſe ſint indifferentes. 241
TERTIA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.
De bonitate, malitia, & indifferentia actionum humanarum. 246
SECTIO UNICA. *De objecto actionum humanarum.* ibid.
QUÆSTIO I. *An, & quomodo bonitas & malitia actuum humanorum ab objecto ſit repetenda.* ibid.
QUÆSTIO II. *An & quomodo bonitas & malitia actuum humanorum à fine deſumenda ſit.* 248
QUÆSTIO III. *An, & bonitas, actionum humanarum deſumatur à circumſtantiis.* 250

FINIS.

QUARTA PHILOSOPHIÆ PARS.

DE SCIENTIA MORALI.

SCIENTIAS *ſpeculativas practicis anteponendas eſſe, nemo (arbitror) Philoſophorum ibit inficias. Cùm enim duæ ſint in homine principes facultates & potentiæ,* Cognoſcens *videlicet &* Appetens, *quarum poſterior ſuis in eliciendis operationibus à priori regulari debet & illuſtrari : Idcircò intellectus noſter ſcientiis ſpeculativis prius fuit exornandus, quàm ad voluntatem dirigendam per practicas cognitiones informaretur.*

Hac de cauſa, enodatis omnibus ſcientiarum ſpeculativarum difficultatibus, ad reſeranda practicæ penetralia jam devolvimur : cujus ſupra cæteras dignitatem ac præſtantiam ſatis ſuperque indicant periphraſtica illa nomina, quibus ſolitò celebratur ; dum dicitur humanæ vitæ Directrix, animæ Pharmacum, morum Regula, totius boni virtutiſque Sacrarium, *&c. Hinc eſt quòd Stoici Philoſophiam ſub agri feraciſſimi epigraphe delineantes, cujus vallum & ſepimentum eſſet Dialectica ; ſolùm flores & plantæ Phyſica, arbores Metaphyſica: Ethicam dicebant illius fructus, qui ad omnium hominum vitæ genus copioſiſſimè exundebant.*

Hæc enim edocet quot ſint virtutum, quotque vitiorum genera ; quibus modis illas aſſequi, & ab his declinare poſſimus, ut finem ultimum, totque votis expetitam beatitudinem obtineamus. Illa eſt, quæ morbis animi curandis à Deo conceſſa eſt hominibus : etenim ait Cicero, 3. Tuſculan. Quidam eſt cauſæ putemus, cur cùm conſtemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendique causâ, quæſita ſit ars ejus, atque utilitas Deorum immortalium inventioni conſecrata ; animi autem medicina, nec tam deſiderata ſit, antequam inventa ; nec tam culta, poſteaquàm cognita eſt ; nec tam

multis gravis & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inviſa. *Illa eſt, quæ homines belluarum more anteà viventes. & prorsùs efferatos ac ſilveſtres, in ſocietatem conciliavit. Hinc Horatius in arte poëtica:*

Moribus & fœdô victu deterruit Orpheus,
Dictus ob id lenire tigreis rabidoſque leones.
Dictus & Amphion, *&c.*

Nimirùm ut idem Poëta, qui hoc interpretatur, ſubjungit:

Fuit hæc ſapientia quondam
Publica privatis ſecernere, ſacra profanis;
Concubitu prohibere vaguo, dare jura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.

Quamobrem Tullius iſta ſeriò meditatus, libro 5. Tuſcul. *appoſitè exclamat de hac potiſſimùm Philoſophiæ parte*: O vitæ Philoſophia Duc! ô virtutis indagatrix! ô expultrix vitiorum! Quid non modò nos, ſed omninò vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? Tu urbes peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ convocaſti; tu eos inter ſe primò domiciliis, deinde conjugiis, tùm literarum & vocum communione conjunxiſti: Tu inventrix legum? tu Magiſtra morum & diſciplinæ fuiſti? Ad te confugimus, à te opem petimus; tibi nos ut anteà magna ex parte, ſic nunc penitùs totoſque tradimus. *Hinc libro* de Univerſo *circa finem adjicit:* Philoſophia bonum eſt quo nullum optabilius, nullum præſtantius, neque datum hominum generi, Deorum conceſſu atque munere, neque dabitur.

Cum autem hæc diſciplina Moralis, *à moribus probè inſtituendis nomen acceperit*: Mores *autem, cùm ſint actiones humanæ ex electione prodeuntes à voluntate vel imperante vel eliciente ſecundùm rectam rationem: Idcircò hanc poſtremam noſtræ Philoſophiæ partem, tres in alias partes, ſicut & præcedentes diſtribuemus: quarum prima, tria actionum humanarum principia, nimirum* allicientia, elicientia, *&* dirigentia *reſerabit. Secunda earum triplicem ſpeciem, ſcilicet* bonam, malam *&* indifferentem *aperiet. Tertia denique illarum* proprietates, *ſeu regulas; tùm à natura inditas, tùm à præſcriptis legibus, tùm ab actionum circumſtantiis depromendas indagabit. Quoniam verò ingenui ac grati animi eſt eos laudare à quibus beneficium acceperis, prætermittere non poſſum in hoc ad incudem revocando morali opere mihi ſuppetias ſuis ſcriptis veniſſe celebriores Academiæ Pariſienſis Profeſſores; imprimi autem clariſſimum* D. de Chantelou, *in famoſo Harcuriano Collegio Philoſophiæ Profeſſorem, qui à recentioribus excogitatas & trutinatas de rebus moralibus quæſtiones, omnium optimè libravit & explanavit. Vt autem doctrinæ morum incumbentes, à trito ab auctoribus more recedamus, ſit*

Operis diſtributio & ordo.

QUÆSTIO PROOEMIALIS.

De exiſtentia , natura , objecto , partibus & proprietatibus Philoſophiæ Moralis.

Moralis varia nomina ſortitur.

NOTAND. 1. Hanc ultimam Philoſophiæ partem, quam evolvendam auſpicamur pluribus titulis & nominibus illuſtrari : à Græcis namque dicitur ἠθικὰ *Ethica*, quod vocabulum *conſuetudinem* ſignificat : fortè quia hæc diſciplina non in ſpeculandâ ſolùm veritate,ſed in comparandis per aſſuetudinem optimis habitibus tota verſatur. A Latinis quibuſdam vocatur *Civilis*, ab urbanitate & civili ſocietate componenda ; tota ſiquidem eſt in moderandis internis & externis actionibus hominis, qui ad ſocietatem natus, mundi civis nominatur. Ab aliis verò *Moralis* dicitur à moribus, ad quos ritè componendos & inſtituendos ordinatur.

Diſcrimen inter actiones hominis & actiones humanas.

Notand. 2. Id eſſe diſcriminis inter *actiones hominis*, & *actiones humanas*; quòd *actiones hominis* dicantur illæ, quæ proveniunt quidem ab homine, quatenus à brutis animantibus diſtinguitur : ſed non prout eſt ſuarum actionum dominus, cujus modi ſunt intellectiones ac volitiones amentium & infantium ante liberum uſum rationis. *Actio* autem *humana*, nedum eſt ſoli homini propria; ſed & ab eo liberè provenit, & quatenus habet dominium in omnes ſuas actiones ; qualiter à brutorum actionibus diſcrepat, tam ſecundùm principium, quia bruta per intellectum & voluntatem non operantur ; quàm ſecundùm modum operationis : bruta enim nec agunt liberè, nec ex perfecto in ſuas actiones dominio ; ſed interiùs impellente naturali appetitu & objectô exteriùs alliciente, ſuas in operationes neceſſariò erumpunt.

In quibus differant hominum & brutorum operationes

Notand. 3. In actione humana duo pariter eſſe diſtinguenda, *Entitatem* videlicet & *Honeſtatem* : illa diverſa eſt pro diverſitate facultatum à quibus elicitur ; hæc autem pro diverſitate finis in quem tendit. *Honeſta* ſiquidem *actio* ea eſt, quæ conformis eſt creaturæ rationali ; illa autem ei eſt conformis, quæ ordinatur ad eum finem, ad quem condita eſt rationalis creatura ; cùm autem hæc condita ſit ad beatitudinis adeptionem per actiones proprias, & ſuæ naturæ conſentaneas ; ſequitur eas ſolas actiones eſſe honeſtas, quæ ad beatitudinem ordinantur. Honeſtas itaque humanarum actionum eſt ipſamet earum ordinatio, & unanimis quædam tendentia ad ultimum hominis finem, ſcilicet beatitudinem.

In actione humana duo ſunt diſtinguenda ; Honeſtas & entitas.

Quid ſit honeſtas actionis.

Notand. 4. Duplicem diſtingui poſſe Moralem Philoſophiam, *ingenitam* ſcilicet & *acquiſitam*. Hæc eſt habitus, quô inclinamur ad moralia præcepta noſcenda, ut ad praxim redigantur. Illa eſt ſynderesis, ſeu ingenita rationis lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quâ generalia morum principia, putà *Nemini facien-*

Philoſophia Moralis duplex, ingenita, & acquiſita.

dum quod tibi fieri non vis, ſingulis hominibus nullò docente innoteſcunt. Reſtat itaque hic reſolvendum.

---

§. I.

An admittenda ſit acquiſita Philoſophia Moralis.

Probatur admittendam eſſe Philoſophiam Moralem.

SVadetur. Quoties aliqua facultas ex ſe indifferens eſt ad varios agendi modos, ſuiſque in eliciendis actionibus aliquam difficultatem patitur, quæ exercitatione poſſit amoveri, & alicui ſubjacet errori, qui poſſit emendari; toties habitu indiget, ut determinetur, allevietur, & reguletur: ſed ita eſt de principiis eliciti-vis actionum humanarum: Ergo eis moderandis neceſſarius eſt aliquis habitus: is autem eſt Moralis Philoſophia. Ergo eſt admittenda.

Major patet ex iis, quæ à ſimili diximus de exiſtentia Logicæ. *Minor* etiam conſtat; ſummus namque labor nobis incumbit, errorque obrepit in detegenda, & attingenda rerum bonitate;

Fallit enim vitium ſpecie virtutis & umbrâ,

Vitia plerumque virtutes ſimulant & mentiuntur.

Ut canit Juvenalis, Satyrâ decimâ quartâ. Vitia ſiquidem ementitò fuſcô virtutem ſimulant; ſic avaritia providentiam, prodigalitas liberalitatem, calliditas prudentiam, adulatio amicitiam, crudelitas zelum, temeritas fortitudinem adumbrat, & mentitur. Quibus præclarè concinit D. Baſilius, libro de vera virginitate, circa medium. *Proxima* (inquit) *& veluti contiguis januis, Gentiles quoque aiunt vitia eſſe virtutibus. Quælibet denique virtutis janua ſimillimam in vitia ferentem utrinque ſpeciem aperit, ut qui ad virtutem ingredi nititur, ejus primum januæ aſſiſtens, dum hanc ſe pulſare arbitratur: apertâ ſibi hinc aut inde alterâ ex vitiorum januis, deceptus maximâ ſimilitudine ingrediatur vitii domum.* Ergo ut hos inter fallentes ſcopulos medium teneamus; neve incidamus in Scillam, cupientes vitare Caribdin, neceſſaria eſt aliqua diſciplina, quæ facem præferat, & fatuos vitiorum ignes à vero virtutum ſplendore ſecernat; hæc autem eſt Moralis. Ergo eſt admittenda.

Dices 1. Virtus doceri nequit: Ergo Moralis eſt fruſtranea. *Conſequentia eſt evidens*: Moralis namque tota penè eſt in tradendis regulis & præceptis, quibus virtus comparari poſſit, & comparata ad mortem uſque conſervari.

Prob. antec. Illud doceri nequit, quod per ſtudium non obtinetur: ſed virtus Moralis per ſtudium non obtinetur. *Probo*: In iis quæ per ſtudium acquiruntur, quò quis eſt doctior, eò eſt melior; doctior enim Logicus eſt, melior Logicus: At qui meliùs nórunt virtutis naturam, proprietates & præcellentias, non propterea meliores ſunt, nec majori virtute prædìti; imò *Doctiores ſæpè ſunt, in moribus pejores*; Ergo virtus per ſtudium nequit obtineri, ac proinde fruſtrà docetur; ſicque omnimodè fruſtranea eſt Moralis Philoſophia, circa virtutes edocendas occupata.

Quomodo virtus per ſtudium poſſit obtineri.

Diſtinguo antec. & ejus prob. Virtus doceri nequit, ita ut per ſolam doctrinam & ſtudium obtineatur, *Concedo*: doceri nequit, ita ut per cognitionem præceptorum ad eam obtinendam conducentium non juvemur, nec dirigamur in ea faciliùs & promptiùs per exercitium aſſequenda, *Nego*. Hoc enim diſcrimen eſt inter

inter cognitones ſpeculativas & practicas, quòd illæ in ſola ſui objecti contemplatione quieſcant; unde qui perſpicaciùs objectum percipit, eò perfectior eſt, & in ea diſciplina præſtantior. Practicæ verò cùm in ſola objecti ſui otiosâ contemplatione non delicientur, ſed ejus poſſeſſionem intendant: idcircò in practicis diſciplinis ille melior dici nequit, qui ſolùm meliùs novit, ſed qui cognitione meliùs utitur in objecto cognito comparando.

---

§. II.

An ſit ſcientia.

Moralis eſt verè ſcientia.

A*Fſirmant* omnes prorsùs Philoſophi, qui unà cum Ariſtotele univerſaliter ſcientiam dividunt in ſpeculativam & practicam. Ergo cenſet aliquam eſſe ſcientiam practicam; hæc autem alia non eſt præter Moralem, ergo eorum calculò Moralis eſt ſcientia practica.

Patet etiam ratione. Ille enim eſt habitus ſcientificus, qui dirigit & inclinat ad concluſiones demonſtrativè inferendas: ſed talis eſt Moralis Philoſophia, ergo eſt ſcientia: *Maj.* patet èx Ariſt. qui 7. *top.* apertè probat omnem habitum demonſtrativum eſſe ſcientificum. *Min.* eſt pariter evidens: plures namque in Morali Philoſophia legitimæ formantur demonſtrationes, & ex principiis generalibus lumine naturali cognitis, qualia ſunt *Numen aliquod eſt colendum: Parentes ſunt honorandi: Nemini faciendum quod tibi fieri non vis: Unicuique tribuendum quod ſuum eſt*, &c. Concluſiones evidentiſſimè eruuntur, ut patebit in toto hujus operis decurſu.

Objic. 1. Scientia debet eſſe cognitio certa: ſed talis eſſe nequit Moralis Philoſophia, ergo, *&c.* *Maj.* conſtat ex Logicis. *Min. probat* auctoritate Ariſtotelis, qui 1. *Eth. c.* 1. aſſerit non eſſe tantam certitudinem Ethicæ, ac aliarum ſcientiarum, & ſufficere ſi rudem rerum moralium cognitionem habeamus.

Reſp. hanc Ariſtotelis ſententiam omnibus prorsùs Philoſophis eſſe ſolvendam; omnes namque contendunt Moralem eſſe virtutem intellectus, quippè cùm ipſum certo & recto tramite ad verum dirigat, unde non debet eſſe incerta, ut patet ex eodem Ariſt. 6. *Eth. c.* 2. ubi virtutes intellectuales opponit opinioni & fidei humanæ, idcircò

Quomodo Moralis dicenda ſit cognitio certa.

Diſting. Moralis eſt incerta quatenùs verſatur circa ſingulares operationes, quæ ex libero hominum arbitrio pendent, *Concedo*: eſt incerta quatenùs circa generales illas maximas lumine naturali cognitas occupatur, ut ex eis demonſtrativè concluſiones eliciat; *Nego.* Moralia enim principia ſunt in duplici differentia, quædam prorsùs dependent ex libero hominum arbitrio, quales ſunt leges & conſtitutiones privatæ, quæ apud varias nationes variantur: Alia ſunt naturalia, quæ ut apprimè refert Cicero, oratione pro Milone: *Non ſcripta ſunt, ſed nata leges, quas non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus; ad quas non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus.*

Præcepta moralia ſunt in duplici differentia; alia ſunt innata, alia edocta.

Moralis itaque circa principia occupata, mutationi poteſt eſſe obnoxia: ſed quatenùs circa poſteriora occupatur, immutabilis eſt, & eadem ſemper perſeverans; quippè cùm fulciatur ipſis legibus, noſtris in

præcordiis illius digito exaratis : *Qui ſignavit ſuper nos lumen vultus ſui : & apud quem non eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio.*

Inſtabis. Scientia ut ſit certa, debet habere objectum neceſſarium : ſed modus honeſtè probèque vivendi, non eſt objectum neceſſarium, quippè cùm conſtet præceptis, quæ ſunt contingentia : Ergo, &c.

Quomodo actiones humanæ dici poſſint neceſſariæ & immutabiles.

Diſtinguo min. Præcepta illa neceſſaria ſunt quantùm ad earum exiſtentiam & entitatem, quia ita liberè eliciuntur & applicantur, ut poſſent non elici aut non applicari, *Concedo:* Non ſunt neceſſaria quantùm ad eſſentiam & quoad propoſitiones & maximas generales, quæ de ipſis fieri poſſunt, *Nego.*

Vrgebis. Maximæ illæ non ſunt univerſaliter veræ, nec proinde ſemper neceſſariæ; ergo nequeunt eſſe principium concluſionis ſcientificæ. *Patet antec.* Non enim univerſaliter verum eſt unicuique tribuendum eſſe quod ſuum eſt : gladius namque proprius non eſt tribuendus furioſo : hæreditaria poſſeſſio filiis prodigis eſt abſolutè committenda. *Inſuper*; Parentes non ſemper ſunt honorandi : imò Chriſtus Dominus odium parentum ſuadet, his verbis, Lucæ 14. *Si quis venit ad me & non odit patrem & matrem*, &c. *non poteſt meus eſſe Diſcipulus.* Ergo &c.

Quando gladius proprius furioſo ſit reddendus.

Nego antec. & primam ejus confirmationem diſtinguo. Unicuique non eſt tribuendū quod ſuum eſt, quâlibet datâ occaſione, & certis occurrentibus circumſtantiis, qualis eſt prędicta, *Concedo :* non remanet ſemper debitum illud reddendi, ubi talis circumſtantia aberit, *Nego.*

Parentes deſerendi cauſâ ſalutis.

Secundam confirmationem pariter *diſtinguo* : Parentes non ſemper ſunt honorandi, quandiu parentes ſeſe exhibent, nec filiorum commodo & ſaluti non adverſantur : *Nego :* ſecùs, *Concedo.* Ad Chriſti Domini oraculum, dico, *odit*, idem ſignificare, ac minùs *diligit*, ut ſatis apertè teſtatur adorandus ille Salvator, Matth. 10. dicens, *Qui amat patrem ſuum & matrem ſuam pluſquam me, non eſt me dignus.* Hinc D. Aug. ſermone 7. dè verbis Dom. *Amandus eſt genitor, ſed præponendus eſt Creator.*

Cui eleganter concinit D. Hieron. Epiſt. ad Heliodorum, ubi eum ad ſolitariam vitam ſectandam adhortans, ſic affatur. *Licet pavulus ex collo pendeat nepos : licet ſparsô crine, ſciſſis veſtibus, ubera quibus te nutrierat mater oſtendat : licet in limine, Pater jaceat : per calcatum perge Patrem, ſiccis oculis ad vexillum crucis evola : ſolum pietatis genus eſt, in hac re eſſe crudelem.*

---

§. III.

An ſit practica.

AFfirmo, & ſic probo. Illa ſcientia eſt practica, quæ tota eſt in dirigendis actionibus voluntatis, quas ſolas eſſe propriè praxes in Logica demonſtravimus : ſed ita eſt de Morali Philoſophia; ergo eſt practica.

Moralis eſt ſcientia practica.

Confirmatur. Scientia illa practica eſt, quæ in ſola ſui objecti contemplatione non quieſcens, ad ejus conſecutionem voluntatem inclinat, & moderatur : ſed ita eſt de Morali, nam, inquit Ariſt. cap. 2. *Non ut ſciamus quid ſit virtus quærimus, ſed ut boni fiamus : quia nullum eſſet utique proficuum ejus.* Et ibidem reprehendit eos qui ſcientiæ moralis ſta-

tum in ſola virtutis contemplatione conſtituunt, his verbis. *Quod multi quidem non operantur, ſed ad rationem fugientes exiſtimant philoſophari; & ſic fore ut ſtudioſi ſimile aliquid faciant laborantibus, qui Medicos quidè audiunt ſtudioſè, faciunt autem nihil horum, quæ præcepta ſunt. Quemadmodùm igitur illi non habebut corpus curatum, neque iſti animam.*

Dices. Philoſophia Moralis ſolùm aperit, non autem applicat præcepta, & media quibus regulari poſſint humanæ actiones: ergo non eſt practica. *Diſtinguo:* Non applicat actu, quia prius illa præcepta tradi debent à Profeſſoribus, & à diſcipulis accipi, quàm ad praxim redigantur, *Concedo*: non applicat ex intentione, id eſt, non tradit illa præcepta ut applicent, *Nego.*

---

§. IV.

Vtrum ſit habitus à prudentia diſtinctus.

Affirmo: Tùm quia utriuſque diverſum eſt munus; nam ut docet Ariſt. *6. Ethic. c.* 12. prudentiæ propriũ eſt eligere media, non autem finem ipſum determinare: at Moralis non tantùm media, ſed & finem ipſum contemplatur.

Tùm, quia *prudentia*, ut habet Ariſt. *6. Ethic. cap. 8. in rebus humanis de quibus conſultari poteſt, verſatur. De iis autem conſultat nemo, quæ aliter ſe habere non poſſunt*: at Moralis eſt eorum, quorum certa & explorata eſt veritas: unde *patet prudentiam non eſſe ſcientiam, eſt enim ipſius extremi*, id eſt, contingentis & ſingularis, ut ait Ariſt. *l. 6. Ethic. c. 9.* cùm tamen moralis habeat veram ſcientiæ rationem, ut ſupra demonſtratum eſt.

Tùm denique, quia prudentia verſatur circa actiones humanas in particulari, & ut ſunt affectæ his & illis circũſtantiis: at verò ethica eaſdem actiones in genere, & ut à particularibus abſtrahunt circumſtantiis, conſiderat.

Dices 1. Prudentia verſatur etiam circa univerſalia, ut docet Ariſtoteles 6. Ethic. c. 8. *Neque verò univerſalium tantùm eſt prudentia: ſed oportet, ut ſingula etiam cognoſcat.*

Diſtinguo. Prudentia verſatur circa univerſalia præſuppoſitivè, & tanquam circa principia non ſibi propria, ſed ab altero habitu, cui ſubalternatur, morali ſcilicet, deprompta, *Concedo*: verſatur circa univerſalia tanquam circa objecta propria, & concluſiones per ſe elicitas, *Nego*: licet enim prudentia Ethicam præſupponat, nec poſſet judicari quid agendum ſit in particulari, niſi per judicium univerſale innoteſcat quid in communi bonum & honeſtum fuerit; non inde tamen ſequitur Ethicam & prudentiam eundem eſſe habitum: aliàs Philoſophi Morales prudẽtiſſimi forent, & eodem ſtudio prudentia & Ethica compararentur: quòd tamen apertè falſũ eſt cùm ſępè Philoſophi in univerſalibus oculatiſſimi, in particularibus cæcutiant: & moralis ſcientia per breve ſtudium, prudentia verò nonniſi per longam experientiam acquiratur.

---

§. V.

Quodnam ſit ejus objectum.

Est *honeſtè probèque vivendi & agendi.* Probatur. Illud cẽſeri debet Philoſophiæ Moralis objectum, *Objectum Moralis eſt.*

modus benè rectèque vivendi.

circa quod illa tota detinetur & occupatur: atqui circa modum honeſtè probèque vivendi tota occupatur ac detinetur Moralis Philoſophia. Ergo, *&c. Major conſtat* ex dictis in ſtabiliendo Logicæ objecto.

Minor probatur. Tres principes ſunt Moralis Philoſophiæ partes, videlicet *Monaſtica*, *Oeconomica* & *Politica:* At in illis tribus partibus id ſolùm Moralis intendit, ut tradat modum rectè probèque vivendi. Quid enim aliud ſuis præceptis] intendit Monaſtica, quàm hominis privati actiones juxta rectæ rationis regulas efformare? Quidaliud ſuis præceptionibus ſapit Oeconomica, quàm patrem matremve juſtè probéque in componenda ac ordinanda familia dirigere? Quid tandem contendit aliud Politica, quàm hominem moderandæ Reipublicæ præpoſitum inſtruere, ut eam juxta æqui bonique maximas & dictamina informet & moderetur.

Hoc unum ſingulis hominibus Moralis Philoſophiæ aſſeclis debet eſſe deſiderium& votum,ut tandem aliquando diſcant benè probéque agere & vivere. Nam ut rectè monet Seneca libro de brevitate vitæ, cap. 7. *Vivere totâ vitâ diſcendum eſt; & quod magis miraberis, totâ vitâ diſcendum eſt mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cùm divitiis, officiis, voluptatibus renuntiaſſent, hoc unum in extremam uſque ætatem egerunt, ut vivere ſcirent. Plures tamen ex his nondùm ſe ſcire confeſſi, è vita abierunt.* Si tantum ritè vivendi Philoſophis paganico etiam errore adhuc obcæcatis fuit ſtudium, quantum ineſſe debet viris Chriſtianis, Evangelicâ luce irradiatis, & ad vitam æternam evocandis?

Dices 1. Quidquid tractatur in Morali, refertur ad ultimum finem. *Diſtinguo*: Remotè & tanquam ad finem, *Concedo*: proximè & tanquam ad objectum, *Nego*; Licet enim quidquid edocet & efficit ars quælibet, ad hominis commodum & utilitatem aut jucunditatem referatur; homo tamen non cenſetur objectum artis ædificatoriæ, *v. g.* ſed tantùm finis.

Moralia præcepta ordinantur ad ultimum finem remotè, non verò proximè.

Inſtabis. In diſciplina practica finis & objectum non differunt: ſed Moralis eſt ſcientia practica; ergo id quod eſt ejus finis, eſt pariter objectum.

Diſtinguo maj. In ſcientia practica finis internus & proprius ab objecto non diſcrepat, *Concedo*: finis externus & remotus, *Nego*; finis autem ultimus habet tantùm rationem finis externi & remoti, reſpectu Moralis.

Dices 2. Homo quatenùs beandus, rectiùs ſtatueretur Moralis objectum, quàm modus benè vivendi; omnia ſiquidem, quæ hac in ſcientia reſolvuntur & revolvuntur, ad hominem beandum ſpectant.

Diſtinguo: Immediatè & ut ad objectum, *Nego*: mediatè & ut ad ſubjectum virtutis & felicitatis, *Concedo.* Tria ſiquidem Moralis conſiderat, *bonum* acquirendum, *ſubjectum* cui acquiritur, & *medium* quò poteſt obtineri: primum eſt hominis felicitas, ſecundum eſt homo ipſe beatitudinis capax; tertium ſunt actiones humanæ, quibus illa beatitudo poteſt comparari. Primum intuetur, ut finem; ſecundum, ut ſubjectum; tertium, ut objectum, circa quod ritè formandum tota detinetur & incumbit. Sicut enim equus frenô domandus, non dicitur objectum artis frenifactoriæ, ſed frenum ipſum ritè conficiendum; ita nec homo beandus dici debet objectum Moralis, ſed ejus vita ritè formanda.

Moralis doctrina tria ſpectat bonum acquirendum, ſubjectum cui acquiritur, & medium quò obtinetur.

Inſtabis. Moralis proportione reſ-

pondet arti medendi, hæc enim corpori, illa animis medetur. Ergo ſicut artis medendi objectum non eſt vita recta Medici, ſed corpus humanum arte ſanabile: ita Moralis objectum, non humana vita ritè ordinanda, ſed homo ipſe natus beari.

Nego conſeq. Licet enim Moralis & medendi ars in hoc conveniant, quòd utraque regulas & præcepta ſtatuat, quibus morbi & vitia corporis & animi caveantur & curentur: diſcrepant tamen; quia cum artes omnes ſint alicujus externi & ſenſibilis operis factivæ, non fectionem, ſed factibile pro objecto intendunt. Moralis autem cum tantùm ſit activa, idcircò actiones tantùm regulandas & moderandas tanquam objectum intuetur.

Diſcrimen inter Moralem & Medicinam.

Quæres: *Quid ſit probè honeſtèque vivere.*

Quid ſit vivere honeſtè.

Reſpondeo illum cenſeri probè honeſtèque vivere moraliter, qui omnes ſuos actus juxta rectæ rationis dictamen & regulas componit & efformat. Ita cenſet S. Auguſtinus l. 1. contra Academicos his verbis. *Quid aliud cenſes eſſe beatè vivere, niſi ſecundùm id quod eſt in homine optimum vivere? Quis verò dubitaverit nihil aliud eſſe hominis optimum, quàm eam partem animi, cui dominanti obtemperare convenit cætera quæque, quæ in homine ſunt. Hæc autem, ne aliam poſtules definitionem, mens aut ratio dici poteſt.*

Cui concinit Seneca, Epiſt. 66. *Una*, inquit, *inducitur humanis virtutibus regula; una enim eſt ratio recta ſimplexque.* Poſt pauca. *Ratio autem nihil aliud eſt, quàm in corpus humanum pars divini ſpiritus merſa.* Et Epiſt. 76. ait. *In homine optimum quid eſt? Ratio: hâc antecedit animalia, Deos ſequitur. Ratio ergo perfecta proprium hominis bonum eſt; cætera illi cum animalibus, ſatiſque communia ſunt*, &c.

---

§. VI.

In quot, & quæ membra diſtribuatur Moralis Philoſophia.

Reſpondeo 1. Moralem Philoſophiam diſtingui poſſe duplicem, divinam unam & ſupernaturalem, alteram humanam & purè naturalem. *Divina* eſt ipſa Legis Evangelicæ doctrina, quæ edocet Deum eſſe ſummum bonum, hominum conditorem, moderatorem & finem ultimum, ſubindèque perpetuam eorum felicitatem in ejus fruitione per cognitionem, & amorem eſſe conſtituendam; eamque comparandam auxiliorum & mediorum beneficiô, quæ Chriſtus Dominus Redemptor & mediator promeritus eſt, & miſericorditer elargitur & diſpenſat, eodem dicente, Joan. 17 *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum, verum Deum, & quem miſiſti Jeſum-Chriſtum.* Hæc autem moralis doctrina dicitur *divina*, quia Deum habet auctorem, doctorem, objectum & finem. *Supernaturalis* verò, quia nullis naturæ viribus, ſed infuſo divinitùs fidei lumine cognoſci poteſt & obtineri: *Nemo enim*, inquit idem Salvator noſter, *novit Patrem, niſi Filius, & cui Filius voluit revelare.*

Humana dicitur, quæ ingenii humani viribus comparatur & obtinetur, conſtatque præceptis ab hominibus editis ad perfectam morum inſtitutionem & regulam, atque civilem ſocietatem ſtatuendam & pacificè conſervandam; de qua Ciceró, lib. 1. de legib. *Hæc*, inquit, *una*

nos id, quod difficillimum eſt docuit, ut noſmetipſos noſceremus; ex qua notitia homo videbit honeſtatem, & virtutem ſuæ naturæ & præſtantiæ maximè convenire; deprehendet etiam quantùm ipſi adhuc deſit ad ſuam dignitatem & præſtantiam tuendam; atque inde magis accendetur ad amorem & ſtudium virtutis, magiſque abhorrebit à turpitudine vitiorum, cùm intelligit vitia eſſe contra ejus dignitatem.

Moralis dividitur in ingenitam & acquiſitam.

Hæc autem humana Moralis Philoſophia rursùs dividitur in *ingenitam* & *acquiſitam*. Ingenita eſt ſignatum ſuper nos lumen vultûs Dei, quô (inquit D. Paulus ad Rom. cap. 2.) *Gentes quæ legem non habent*, (ſuple Moſaïcam, aut Evangelicam) *naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt. Ejuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientiâ ipſorum, & inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam deffendentibus.* Quibus ſcilicet cogitationibus & diſceptationibus conſcientia utitur, ut hominem benè aut malè egiſſe convincat, eumque apud Deum accuſet.

Quid ſit ingenita Philoſophia Moralis.

Hinc monebat D. Apoſtol. 1. ad Corinth. 11. *Si nos ipſos judicaremus, non utique judicaremur*, quem Textum ſic expendit Beda venerabilis, *Aſcendat homo adverſum ſe tribunal mentis ſuæ, conſtituat ſe ante faciem ſuam:* (Paucis interpoſitis) *atque ita conſtitutô in corde judiciô, adſit accuſatrix cogitatio, teſtis conſcientia, ratio judex, carnifex timor, & ſanguis animæ pœnitentis per lacrymas effluat: quantùmque ſe glorificavit in deliciis, tantùm ſibi tormentum, & luctum imponat.*

Conſtat itaque admittendam eſſe ingenitam illam Moralem, ſeu notitiam generalium præceptorum, quibus mores probè inſtituantur, ſupremo alicui numini honor & amor impendatur, alteri ne faciamus quod nobis fieri renuïmus; & cuilibet præſtemus, quod ab aliis nobis præſtari contendimus, quibus ſi fidem integram non facitis.

Ite ipſi in veſtræ penetralia mentis
& intus,
Inciſos apices, ac ſcripta volumina
cordis
Inſpicite, & genitam vobiſcum
agnoſcite legem.
Nam quis erit, modò non pecus
agri, aut bellua ponti,
Qui vitiis adeò ſtolidè oblectetur
apertis;
Aut quod agit, velit ipſe pati.
Mendacia fallax,
Furta rapax, furioſum atrox, homicida cruentum
Damnat, & in mœchum gladios
diſtringit adulter.

Ut canit elegantiſſimè S. Proſper carmine de Providentia Dei versùs medium: unde concludit ibidem;

Ergo omnes una in vita cum lege
creati
Venimus, & fibris gerimus quæ
condita libris.

Moralis acquiſita *eſt collectio plurium habituum ſcientificorum dirigentium actiones humanas ad honeſtatem.* Quæ definitio ſatis apertè conſtat ex definitione aliarum Philoſophiæ partium. *Quid ſit Moralis acquiſita.*

Hæc ſubdividitur in *generalem*, quæ hominem dirigit ad honeſtatem in genere, abſtrahendo à quolibet vitæ ſtatu, & cujuſlibet conditionis *Dividitur in generalem & particularem.*

profeſſione : & in *particularem* ſeu ſpecificam, quæ hominem peculiari conditioni devotum, & alicui ſpeciali vitæ ſtatui deditum, ad ea omnia quæ illius ſtatus perfectionem decent, inclinat.

Particularis dividitur in Monaſticam, Oeconomicam & Politicam. *Prima*, circa privati hominis mores inſtituendos; *ſecunda*, circa regendam familiam; *tertia*, circa Rempublicam adminiſtrandam occupatur.

Particularis in monaſticam, œconomicam & politicam.

Monaſtica edocet, qualiter homo quilibet ſuos actus privatos moderetur, reluctantes paſſionum motus coërcendo, ſuas omnes actiones ad ultimum finem ordinando, *&c.* *Oeconomica* aperit, qualiter in familia ſit probè vivendum, quid genitores, quid liberos, quid ſervos deceat; quis interna domus, quiſve externa curare debeat. *Politica* civitatem & provinciam moderatur, aperiendo quæ ſint Principis munera, quæ Subditorum obſequia, quæ leges condendæ, quæ artes excolendæ, quæ præmia probis, quæve improbis ſint inferenda ſupplicia, *&c.*

Tres hujus diviſionis rationes.

Ratio hujuſce diviſionis multiplici ex capite deducitur à Philoſophis. Primò quidem ex triplici officio quod nobis, proximo & Reipublicæ exhibere tenemur. 2. Ex triplici imperio, quô nobis, familiæ & Reipublicæ poſſumus imperare. 3. Ex triplici bono, privato, communi & generaliſſimo. Primum enim intenditur à Monaſtica, ſecundum ab Oeconomica, & tertium à Politica.

Dices 1. Tres illæ partes in unam confluunt; bonum ſiquidem privatum in bono familiæ, & hoc in bono Reipublicæ involvitur: Ergo nulla eſt talis diviſionis ratio proferenda.

Diſtinguo antec. Involvitur materialiter, quatenùs familia eſt collectio plurium particularium, & civitas multarum familiarum adunatio, *Concedo*: involvitur formaliter, quatenùs formam & præcepta tradunt, quibus vel homo privatus, vel familia, vel Reſpublica regulari debeat, & ad intentum ab eis finem ordinari, *Nego*; earum enim quælibet ſua habet præcepta ſpecialia, ita ſibi propria, ut altera ſimilia non cudat, nec aperiat.

Bonum privatum & bonum familiæ involvuntur in bono publico materialiter, non verò formaliter.

Hic advertendum eſt in triplici hoc diverſo moderamine, aliquem præfici in Rectorem. In Monaſtica, homo privatus ſibiipſi Princeps eſt, ſuis affectibus & appetitionibus imperans, rebellantem portionem inferiorem ſuperiori ſubjiciens, reluctantes motus coërcens, & omnes ſuas actiones ad rectum rationis dictamen componens. In Oeconomica, paterfamilias uxori, & uterque liberis, imperat. In Politica, aut unus tantùm præeſt cæteris, & hoc regimen dicitur *Monarchia*: vel pauci, iique Optimates, ac divites, & eſt *Ariſtocratia*, qualis eſt apud Venetos: vel denique plures divites & plebei promiſcuè imperant, & *Democratia* nominatur.

Cuilibet moderando præficitur Rector aliquis.

Quid ſit Monarchia, Ariſtocratia, & Democratia.

---

§. VII.

Quænam Monaſtica, Oeconomica & Politica inter ſe ſervent ordinem.

RESpondeo 1. Monaſticam ordine durationis & temporis omnium eſſe primam, deinde Oeconomicam, & poſtremò Politicam. Ratio eſt evidens; primò, namque homo de-

Ordine temporis & durationis Monaſtica.

eſt prior cæteris.

buit, & potuit erudiri in ſe, ſeipſumque regere, quàm familiam; & priùs familiam, quàm Rempublicam adminiſtrare: *Qui* enim (inquit Apoſtolus 1. *ad Thi. cap.* 3.) *domui ſuæ praeſſe neſcit; quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Et ſi cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadent* (inquit adorandus Salvator, *Matth.* 15.

Ordine dignitatis Politica præcellit.

Reſp. 2. Ordine dignitatis politicam eſſe omnium primam: *Tùm*, quia diſciplinæ ſuam dignitatem à fine mutuantur; politicæ autem finis præſtantior eſt, quò enim bonum univerſalius eſt, eò præſtantius: quia bonum ex ſua ratione eſt ſui ipſius diffuſivum; quò autem univerſalius eſt, eò magis diffunditur, ac proinde ampliorem boni rationem obtinet: bonum autem politicæ omnium eſt univerſaliſſimum, & conſectariè cæteris præponendum. *Tùm*, quia Monaſtica œconomicæ & œconomica politicæ jura cedunt; licet enim perſonam privatam, imò & integram familiam carceri demandare, nec non & morti tradere, ut incolumis Reſpublica ſervetur ac perſeveret; ut conſtat ex iis omnibus, qui à ſupremis juſtitiæ Præſidibus buſto ac furcæ devoventur.

Dices. Monaſticæ finis præſtantior eſt fine politicæ; illa enim honeſtatem internam, quæ à recta intentione, hæc verò ſolam externam attendit; ſiquidem dùm aliquis præclara & Reipublicæ ſummè proficua facinora patravit, à Republica præmio donatur, etſi id ex perverſo fortè motivo & animo præſtiterit. Ergo Monaſtica eſt politicâ præſtantior.

Nego antec. Politica ſiquidem æquè dirigit actiones hominis publici ad honeſtatem internam, quàm Monaſtica hominis privati actiones ad eandem honeſtatem ordinet. Nec idcircò præclarè aliquid in Reipub. bonum gerentem præmio cives afficiunt, quòd id ex recta intentione non præſtiterit: ſed quia ipſis non innoteſcit talis perverſa intentio, hanc enim ſi cognoſcerent, nullò certè præmiô eum donarent.

Hominis publici vitam internam æquè ac externam moderatur.

Dices 2. Homo quilibet (teſte experientiâ & Ariſt. 2. *Polit cap.* 3. ſibi ſuiſque privatis magis ſtudet, quàm Reipublicæ, ſuamque felicitatem felicitati publicæ anteponit. Unde tritum illud apud Juriſperitos, Cod. *Vix bonum publicum curamus, niſi in quantum privatum ei bonum admixtum eſt*: Ergo politica non æſtimatur præſtantior monaſticâ.

Diſtinguo: Non æſtimatur ab homine privato, & æquâ lance publicum ac privatum bonum non ponderante, *Concedo*: non æſtimatur ab hominum ſocietate, & communi omnium Sapientium calculo, *Nego*; his enim publica utilitas privatæ utilitati præponenda ſemper viſa eſt: hinc encomiis, laudibus, & honoribus celebrati ſunt & affecti, qui vitam aut opes pro tuendo Reipub. bono generosè profuderunt.

Bonum publicum privato ſæpiùs quiſque prefert.

---

§. VIII.

Quænam prior ſit Monarchia, an Democratia, aut Ariſtocratia.

RESpondeo 1. Ordine temporis Monarchiam eſſe poſteriorem, Democratiam verò omnium priorem. Homines ſiquidem ab auctore naturæ libertate donati, ſibiipſis primò imperabant, & pauci admodùm aliis ſubjiciebantur: ſed cùm propter æſtuantes hominum cupiditates, res

Quis ordo temporis inter Monarchiam & Democratiam.

ſuas

ſuas minùs benè dirigi; pluresque diebus ſingulis rixas & contentiones oriri cernerent; ſelegerunt aliquos qui cæteris præeſſent, ut oriundas contentiones compeſcerent, & ortas æquâ ſententiâ dirimirent ac ſedarent. Sed cùm ea ſit humanæ mentis perverſitas, ut proprio ſuo genio ſuiſque privatis, magis quàm publicis ſæpè ſtudeat; hinc inter ipſosmet ſelectos judices plures exortæ ſunt diſceptationes, pluraque jurgia Reipublicæ utilitati infeſta prodierunt; quòd advertentes populi, plurium regimen ablegaverunt, ſeque uni ſupremo Monarchæ regendos ſubmiſerunt, ut apertè conſtat ex antiquioribus hiſtoriis ſacris ac profanis.

Reſp. 2. Ordine dignitatis Monarchiam eſſe aliis priorem. *Tùm*, quia hæc Dei regimen perfectiùs imitatur & adumbrat: Sicut enim omnia unius Dei imperio ſubjacent, eique ad nutum obſequuntur; ſic in Monarchia omnes ſubditi populi unius moderatoris legibus ac præceptis obtemperant. *Tùm*, quia hoc regimen cenſeri debet præſtantius, quod à Deo præ cæteris ſelectum fuit, & ſuo populo præſcriptum: ſed Deus ſuo populo monarchicum regimen præſcripſit, ubi enim Judæos ex Ægypto liberos eduxit, eis Moyſem perfecit in ducem: Eô mortuô, Joſuë populo imperavit; deinde Duces, demùm Reges, aut Summi Sacerdotes, uſque ad Chriſtum Deum, qui regnat à mari uſque ad mare; & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum. *Tùm*, quia hoc regimen eſt præponendum, in quo adminiſtrando pauciora ac leviora occurrunt incommoda, ſed ita eſt de regimine monarchico; in eo ſiquidem inteſtina bella ac jurgia rariùs naſcuntur, & ſi quæ oriantur, ſedantur faciliùs quàm in aliis regiminibus. *Tùm* denique, quia Monarcha bonum ſui regni, ut proprium ſuum ſuſcipit procurandum ac ſervandum; nullum enim aliud bonum obtinet, quàm bonum regni, ac proinde totus eſt, omneſque ſuas vires & curas impendit in eo comparando & aſſervando. Senatus autem vel plures ſimul Rectores, ultra bonum publicum, habent etiam proprium ac privatum curandum: Unde fit ut bonô publicô ſæpiùs amandatô & periclitante, privatis tantùm commodis inſudent ac invigilent.

Monarchica dignitas cæteris regiminibus anteponenda.

Quia 1. divinum regimen imitatur.

2. à Deo hominibus præponitur.

3. Ex hoc regimine pauciora incommoda ſuboriuntur.

Dices. 1. Populo Iſraëlitico Regem petenti Propheta Samuël ex parte Dei reſpondit; *Neſcitis quid petatis:* Ergo cenſet regimen monarchicum eſſe damnandum.

4. Rex erga ſubditos majori curâ & amore, quàm alii præfecti, afficitur.

Nego conſeq. Non enim idcircò taliter reſponſum fuit ipſis Judæis, quaſi Regis moderamen eſſet culpandum; quippè cùm ipſemet Deus Regis Regum nomen ſibi vendicet: ſed idcircò arguendi fuerunt Judæi, quia ablegato Dei regimine, hominem in Regem & Moderatorem exoptabant.

Dices. 2. Illud regimen deterius eſt, quod faciliùs vergit in tyrannidem, quodque depravatum difficiliùs refrenari poteſt ac emendari, ſed ita eſt de regimine monarchico. Enim verò qui nihil in imperando timendum habet, faciliùs imperandi dominio abutitur; cum enim nullum habeat ſuperiorem, nullum timet emendatorem; qui verò ſceleris vindicem non timet, libentiùs peccat, maximè ſi ſit depravatis moribus; nam,

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Monarcha autem cum omnium ſit ſupremus, nulliuſque ſubdatur emendationi, faciliùs deviabit, & cum defecerit difficiliùs emendabitur. Secùs eſt de cæteris; in quibus ſi unus rector deviet & inſoleſcat, ab aliis revocabitur & corripietur. Ergo Monarchia cæteris regiminibus eſt deterior.

Publi. cum enim bonum ut ſuum privatū curat.

Nego minorem. Licet enim faciliùs Rex vergere poſſit in tyrannidem, quatenùs ſupremam auctoritatem obtinet; deviabit tamen difficilius, quatenùs nullū aliud bonum habet, quàm publicum: Senatûs autem Rectores cùm ultra publicum, etiam privatum bonum habeant, faciliùs ruent in tyrannidem, ut ex aliorum devaſtatione, augeant facultates.

Inſuper. Longè præſtat Regi tyranno ſubjici, quàm inteſtinis ſemper bellis vexari, ut contingit in cæteris regiminibus, in quibus Rectores cum diverſas habeant familias, diverſaque bona excolenda; plures inter eos lites ſæpè contingunt, quæ armatis hinc & inde familiis, fautoribus, ac clientibus in bella publica haut ratò proruunt & accendentur.

---

§. IX.

An magis exoptandus ſit Rex hæreditarius quàm electivus.

Quare magis exoptandus ſit Rex hæreditarius, quàm electivus.

AFfirmò. Ille enim magis exoptandus eſt in Monarchiam, ex cujus regimine majora ſequuntur ſubditorum commoda: ſed ex Rege hæreditario mojora in populum effluunt cōmoda, quàm ex electivo. Ergo, &c.

Probatur minor. Ille ſubditis magis prodeſt, qui ſubditos magis diligit: ſed Rex hæreditarius ſubditos magis diligit, quàm electivus; quò enim aliquid nobis magis proprium eſt, eo nobis eſt charius; innatô namque ſingulis appetitu, nos magis quàm alios ac proinde noſtra magis quàm aliena & communia diligimus: Sed Regnum magis proprium eſt Regi hæreditario, quàm electivo; hic enim cum ſciat Regnum brevi forſan temporis intervallo, vel per ſuam mortem, vel per alterius Principis electionem, ſua è familia in aliam tranſmittendum, parum ipſi curæ eſt de ſtabiliendo Reipublicæ commodo; ſed neglectô publicô, ſuis tantùm liberis, parentibus, ac clientibus, jure aut injuriâ pro novendis invigilat. Rex autem hæreditarius cum videat Regnum, nedùm à ſe, ſed & à liberis poſſidendum: eô amore, eâque ſollicitudine in illo propugnando & exornando invigilabit: quô parentes continuò invigilant in comparandis & aſſervandis bonis ad poſteros tranſmittendis.

Id confirmatur omnibus penè ſæculorum hiſtoriis, præſertim in Scriptura ſacra, *libro Paraliponenon, cap.* 19. & 20. in quibus perſpectam habemus curam Davidis, ut regnum Iſraël in manu filii Salomonis firmaret: &, *lib.* 2. *cap.* 8. legere eſt quanta fecerit Salomon, quas civitates extruxerit, quæ Regna tributaria fecerit, quantumque laboraverit, ut firmum, pacificum ac opulentum regnum filio ſuo Roboam relinqueret.

Adde, quòd, ut jam diximus, illius regimen magis eſt exoptandum, quod præ cæteris à Deo ſeligitur ac ordinatur, conſtat autem Deum ordinaſſe ut Principatus & Regnum apud Judæos eſſent hæreditaria: in 4. enim lib. Reg. legimus filios regnaſſe poſt patres, & ubi nulli erant filii, propinquiores regnū aſſumebant: ſic 4. Reg.

cap. 1. poſt Ochoziam filium Achab regnavit Joram ſuper Iſraël; eò quòd Ochoziæ non erant filii, Joram autem frater erat Ochoziæ: Ergo ſignum eſt dominium hæreditarium à Deo fuiſſe ordinatum.

Confirmatur: ex eo quòd Deus tranſtulerit Regnum ab una familia ad aliam propter prævaricationem Regum. Sic tranſtulit regnum Iſraël à domo Saül ad David & ſucceſſores ejus; & à domo Roboam filii Salomonis imperium decem Tribuum regni Iſraël tranſtulit ad domum Hieroboam, Roboam impietatem & ſævitiam. Hinc meritò monet Spiritus-Sanctus, *Eccl.* 10. *Regnum de gente in gentem transfertur propter injuſtitias & injurias & contumelias & diverſos dolos.*

Dices. Præſtat habere Regem fortem, benignum & optimum, quàm imbecillem, ſævum & malum: ſed dùm Rex eligitur talis eſt, electio enim ſemper tendit ad id quod eſt melius, hæreditarius autem aliquando imbecillis, juvenis ac depravati eſt animi: ergo electivus hæreditario præſtat. *Inſuper*, Rex electivus parum curat ſubditis placere, eorumque commóda præſtolari, ſubditos enim velut ſervos ſuo obſequio mancipatos, arbitratur; ergo, *&c.*

Reſp. In omni quidem humano regimine ſua eſſe propria incommoda: cum enim *Cogitationes mortalium ſint timidæ, & incertæ providentiæ noſtræ*, ut habetur Sapiens, *cap.* 9. vix quidquàm infallibile; & nulli ſubditum perturbationi providere poſſumus. Unde ſat eſt, ſi regimen provideatur, in quo rarior eveniat perturbatio, id autem cernere eſt in regimine hæreditario. Licet enim nonnunquam contingat Principem ſtolidum ac imperitum jure hæreditario ſceptra ſuſcipere, huic tamen incommodo facilè remedium ſubjicitur; poteſt enim ſapientes & fortiſſimos habere ſecum regni proceres ac adminiſtratores, qui publicæ utilitatis apprimè ſtudeant ac conſulant.

Dum autem Rex eſt electivus, graviora exinde ſequuntur incommoda; experientiâ namque conſtat multoties Electores invicem non concordare, & qui potentiores ſunt opibus, amicis & viribus, ſæpè ambiunt principatum: unde ſchyſmata, ſeditiones, ac bella civilia oriuntur, quæ omnia timenda non ſunt in regnis hæreditariis. Omnibus itaque penſatis, longè præſtat Reipublicæ Regem hæreditarium præfici, quàm electivum.

---

§. X.

Quibus neceſſaria ſit Moralis Philoſophia.

OMnibus prorsùs hominibus cujuſcumque ſtatus & profeſſionis: etiam juvenibus ſecundùm præſcriptam honeſtatem vivere cupientibus.

Ratio eſt aperta. Illa enim diſciplina omnibus ad benè vivendum eſt neceſſaria, quæ probæ honeſtæque vitæ regulas aperit; quæque edocet qualiter noſtra voluntas ſuis in eliciendis actionibus conformari debeat recto rationis dictamini: quo modo refrenandi ſint reluctantes adverſus partem ſuperiorem inferioris partis impetus: Quid ex naturæ, religionis, profeſſionis, & ſtatus debito, debeamus rependere Deo, parentibus, amicis, ſuperioribus, cæteriſque hominibus quibus cum agimus & vivimus: ſed hæc diſciplina dicitur *Moralis omnibus eſt neceſſaria ad vitam probè inſtituendã.*

Moralis, ergo hæc omnibus eſt neceſſaria.

Unde Seneca, *Epiſt.* 76. hæc præfert: *Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit, in hac ſeneſcamus ut juveneſcamus: in theatrum ſenex ibo & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit. Ad Philoſophum ire erubeſcam, tandiu diſcendum eſt, quandiu neſcias: & ſi proverbio credimus, quandiu vivas, nec ulli hoc rei magis convenit, quàm huic; tandiu diſcendum eſt quemadmodum vivas, quandiu vivis, huc etiam ſpectat*: quod præclarè cecinit Horatius Epiſt. 2.

Quæ lædunt oculos, feſtinas demere: ſi quid
Eſt animum, differs curandi tempus in annum.

Quamobrem ſic conqueritur de temporis jacturâ, Epiſt. 1.

Ingrataque tempora, quæ ſpem,
Conſiliumque movantur agendi graviter id, quod
Æquè pauperibus prodeſt, locupletibus æquè;
Æquè neglectum pueris, ſenibuſque nocebit.

Hinc Epicurus epiſtolâ ad Menœceum appoſitè ſcribit: *Neque juvenis quis dùm eſt, philoſophandi moram trahat: neque ſenex dum fuerit philoſophando defatigetur: quippè ad habendum ſanam mentem, nemo immaturus aut vetus eſt: & qui prætexit philoſophandi tempus, aut non dùm adeſſe aut jam præteriiſſe, non ſecùs facit ac is qui dicit benè beatèque vivendi tempus, aut non adveniſſe aut eſſe elapſum. Philoſophandum itaque & juveni & ſeni eſt: illi quidem ut dùm ſeneſcet, perſeveret bonis efflorèſcere ob perſeverantem eorum quæ decore eatenùs peregerit gratiam; iſti verò ut annis ſenex, animis tamen juvenis ſit, quatenùs erit à futuris, impendentibuſque ſecurus.*

Quod autem juvenes non ſint arcendi à morali diſciplina audienda, imò pro cæteris admittendi. *Probatur*. Illis potiſſimum morum præcepta debent inculcari, qui paſſionum vitiorumque motibus & inſultibus acriùs agitantur: at tales ſunt juvenes propter dominantē & ebullientem in eis nativum calorem, ergo, *&c.*

Confirmatur. Medicina eis maximè miniſtranda eſt, qui duriùs, periculoſiùſque morbo laborant, quandiu aliqua eis ineſt ſpes ſalutis: At juvenes ut plurimùm, gravioribus animi morbis urgentur, ſpem tamen ſalutis non exuunt: ergo eis ſalutaris potio doctrinæ moralis non eſt deneganda.

Inſuper. Ad idoneum Phyloſophiæ Moralis Auditorem tres requiruntur conditiones; ſcilicet, 1. Intentio benè viuendi. 2. Mens capax addiſcendi præcepta Moralia. 3. Facultas exequens & ad actionum bonarum exercitium apta & parata: at tria hæc in juvenibus facilè reperies, ut conſtat: ergo, *&c.*

Dices 1. ex Ariſt. 1. *cap. 3. Ethic.* Juvenis non eſt idoneus auditor Philoſophiæ Moralis: Ergo ipſi non eſt neceſſaria.

Diſtinguo antec. Non eſt idoneus auditor abſolutè, quaſi omninò excludi debeat ab hac diſciplina capeſcenda, *Nego*; non eſt idoneus auditor comparativè, hoc eſt, non tam aptus eſſe videtur, quàm vir, *Concedo*. Enim verò cum hæc diſciplina, non in ſola ſpeculatione, ſed præſertim in actione conſiſtat: illius auditor aptior erit, qui tradita præcepta facilius ad praxim rediget: hæc autem, nullo reclamante, faciliùs vir exequetur, quam juvenis; quæ evidentiùs, ut percipias. *Etiam juvenibus.*

Triplex hominum & virtutum ſtatus. Triplex hominũ ſtatus eſt diſtinguẽdus. Primi, virtuti iam aſſueverunt; Secundi, vitiis & depravatis affectibus ita ſunt dediti, ut vix ab eis revocari poſſint, & in meliorem frugem recipi: tertii denique medium veluti ſtatum obtinent, & ſecundùm partem ſuperiorem ad virtutis tramites propendunt; ſecundùm verò inferioris partis motus & affectus, ad vitiorum declivia rapiuntur. Primi & tertii ſtatus, Morali Philoſophiâ procùl dubio indigent; illi ne devient à rectâ virtutis calle, quàm ingreſſi ſunt; hi verò ne partem ſuperiorem inferiori turpiter ſubjiciant, nevè præcipites ruant in vitiorum ſentes & gurgites.

His verò qui ſecundi ſunt ſtatûs, Moralis diſciplina prorsùs eſt inutilis; cum enim Ethica ſit quædam animi medicina, quid efficere poterit, vbi affectus rectum rationis dictamen penè extinxerunt, reſque iam deſperatæ videntur. Scut enim Medicus fruſtrà medicinam præſcriberet & porrigeret, ubi nullus reſtat morbi & naturæ conflictus, ſed iam morbus naturam vicit ac ſuperavit: ſic Ethicæ præcepta fruſtrà adhibentur, ubi jam deſiit pugna rationis & voluntatis, cum ſenſitivæ partis affectibus: jamque paſſiones animam omninò infecerunt, ejuſque ad bonum propenſiones corruperunt ac labefactarunt.

His præmiſſis, meritò dixit Ariſt. juvenes non quidem ætate & bonæ indolis, ſed moribus depravatis ab Ethicæ ſcholis eſſe arcendos. Ejus enim verba ſunt: *Civilis ſcientia non eſt juvenis idoneus auditor.... cùm enim libidines animi ſequatur, fruſtrà & inutiliter audiet; quandoquidem finis hujus non in cognitione, ſed in actione conſiſtit. Qui juvenis ſit ætate, anve moribus juvenilibus, nihil intereſt: non enim eſt vitium in tempore, ſed quod ex animi libidine vivat & ſingula perſequatur: talibus enim quemadmodùm impotentibus inutilis eſt hæc cognitio: at verò qui cum ratione appetunt aguntque, ij magnum fructum ex iſtorum cognitione conſequentur.* Quibus verbis apertè diſtinguit juvenes duplicis ordinis, quorum tametſi ætate ſenes, nihilòminùs moribus ſunt juvenibus ſimiles, pravis nimirùm ſuis affectibus, nimium indulgentes: alii verò juvenes ſunt ætate quidem, non autem ingenio, intellectu & moribus, illi videlicet qui ſtudium ponunt in ſuis cupiditatibus frenandis & moderandis. Illos à Philoſophiæ Moralis auditoribus arcet Ariſtoteles, hos autem in eorum conſortium ultrò admittit.

Dices 2. Naturalis Ethica ſufficienter aperit, quomodò ſit rectè honeſtéque vivendum: Ergo ad id neceſſaria non eſt acquiſita.

Diſtinguo anteced. Sufficienter aperit in vniverſum, quatenùs indicat omne bonum eſſe amplexandum, & malum fugiendum, cuilibet tribuendum quod ſuum eſt, *&c. Concedo*: Sufficienter aperit in particulari, hoc vel illud eſſe bonum aut malum, *&c. Nego.* Ea enim eſt naturæ per peccatum vitiatæ proclivitas, ut in pleriſque obtenebratum rationis lumen, claudicantemque in duas partes voluntatem rectum in ſtatum reducere nequeat: ſed niſi fulciatur alicujus habitûs adminiculò, pluribus vitijs implicati hærebunt homines, & in inſequenda virtute turpiter hallucinabuntur. Qua de re audiendus eſt Cicero, initiò lib. 3. Tuſcul. *Si tales*, inquit, *nos natura genuiſſet, ut eam ipſam intueri & perſpicere*,

eâdemque optimâ duce curſum vitæ conficere poſſemus, haud erat ſanè quod quiſquam rationem ac doctrinam requireret. Nunc autem parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatos ſic reſtinguimus, ut nuſquam naturæ lumen appareat: ſunt enim ingeniis noſtris ſemina innata virtutum, quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem ſimul atque editi in lucem & ſuſcepti ſumus, in omni continuò pravitate, & in ſumma opinionum perverſitate verſamur, ut penè cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe videamur, &c.

Haud quaquam tamen periit omninò ingenita ad bonum & honeſtatem propenſio: vulneratus quidem eſt homo per peccatum, extinctus non eſt: *Non uſque adeo*, inquit S. Auguſtinus lib. de ſpiritu & littera cap. 27. *in anima humana imago Dei terrenorũ affectuum labe detrita eſt, ut nulla in ea velut extrema lineamenta remanſerint: unde meritò dici poſſit, etiam in ipſa impietate vitæ ſuæ, facere aliqua legis, vel ſapere.* Igitur & ſuperſtes vis judicandi, & probandi quod rectum eſt, & libertas illud conſectandi; eſto utraque ſine gratia Chriſti, infirma ſit & languida.

---

§. XII.

Qualiter Theologica, & Philoſophica Moralis conveniant ac diſcrepent.

In quibus Philoſophia & Theologia

RESP. 1. Ipſas ſibi mutuò non adverſari. 1. *Quia* utraque eſt donum Dei: dona autem Dei inter ſe non pugnant; Deus enim non eſt cauſa diſſidiorum & pugnæ, ſed pacis, unitatis ac concordiæ Auctor eſt & vinculum. 2. *Quia* bonum bono non repugnat, ſed perpetuò concordat, ſic boni mores pietati non adverſantur; aliàs ſequeretur malos mores pietati convenire, quod enim negatur de uno oppoſito, affirmari bebet de altero: hoc autem aſſerere abſurdum eſſet & impium. 3. *Quia* religio & pietas civilem amicitiam ac ſocietatem non adimunt; poteſt enim aliquis cum aliquo conſpirare in exercitiis honeſtatis, cum quo in exercitiis religionis conſpirare nefas eſſet & piaculum. Conſtat itaque Ethicam Theologicæ nullatenùs adverſari: Imò illæ in hoc invicem concordant, quòd utraque tradat regulas & præcepta, quibus homo ad honeſtatem ordinetur, vitamque ſuam probè inſtituat. *Moralis conveniant.*

Resp. 2. Eas invicem in his diſcrepare 1. ratione *finis*, quia finis Ethicæ eſt temporalis ac naturalis beatitudo: Theologiæ verò finis eſt beatitudo ſupernaturalis & æterna. Quamvis enim homo mortalem hanc vitam agens, aliquid de beatitudine Theologica extremis labiis ebibat, putà conſcientiæ tranquillitatem, Dei cognitionem & amorem: hæc tamen adeo ſunt exigua, ut vix aliquid præter æternæ felicitatis umbram referant. *Et diſcrepent ratione.* *1. Finis.*

2. Ratione *objecti*: Moralis enim Philoſophica tantùm circa mores in civili hominum ſocietate verſatur: Theologica verò circa interioris hominis affectum ad imaginem Dei per virtutes tùm ſupernaturales, tùm naturales reſtituendam occupatur. *2. Objecti.*

3. Ratione *ſubjecti*: quia Moralis Philoſophica omnes prorsùs homines ſive unius veri Dei, ſive plurium falſorum numinum cultores; ſive Catholicos, ſive Hereticos non dedecet: plures enim tùm Idololatræ, tùm *3. Subjecti.*

hæretici de morali philoſophica optimè ſcripſerunt, ejuſque præcepta exactè ſervaverunt, & in omnibus penè de eâ egregiè meriti ſunt: Theologica verò ſolis baptizatis & fidelibus propria eſt; cum enim tota ſit in tradendis regulis & viis quibus æterna felicitas poſſit comparari: eis tantùm poteſt eſſe proficua, quibus animus eſt & modus beatitudinem conſequendi.

---

§ XIII.

Vtrum Moralis Philoſophia aliis Philoſophiæ partibus homini ſit utilior.

Affirmo cum gravioribus Moraliſtis, quorum rationes colligit & expendit Picolomineus gradu 5. *cap.* 44. Quas etſi *cap.* 49. oſtendat non inferre illius majorem ſupra cæteras præſtantiam, non tamen denegat hanc aliis eſſe utiliorem. illarum autem rationum hæ mihi potiſſimæ videntur.

1. Illud cujus oppoſitum eſt deterius, judicari debet præſtantius: ſed vitium, quod opponitur præceptis moralibus, deterius eſt ignorantiâ, quæ adverſus alias ſpeculativas Philoſophiæ partes militat: per vitium homo abſolutè malus, perverſus & pœnâ dignus dicitur, non ſic per ignorantiam. Hinc Doctor Subt. in 4. *d.* 49. *q.* 4. *Deterius eſt odiſſe Deum, ſi voluntati competere poſſet odium Dei, quàm illum non cognoſcere, etiam ignorantiâ pravâ & infidelitatis: ita quoque deterius eſt non amare Deum, quàm non cognoſcere.* Ergo practica ſpeculativis eſt præponenda.

Moralis ſcientia cæteris ſcientijs eſt utilior.

2. Illud homini cenſeri debet utilius, quod eum abſolutè bonum efficit: ſed quicùmque Morali virtute eſt præditus, abſolutè bonus dicitur; qui verò ſpeculativas cognitiones eſt aſſecutus, non abſolutè, ſed ſolùm cum additamento bonus dicitur, *v. g.* bonus Logicus, bonus Phyſicus: Ergo, *&c.*

3. Illud nobis eſſe debet utilius, quod non magis decet & concernit: ſed Moralis nos magis decet, quàm deceant omnes ſpeculativæ; per eam enim quid intra nos, & nobiſcum agatur, novimus; per has autem quid extra & ſupra nos ſunt inquirimus, contra tritum illud à veteribus oraculum apud Minucium Felicem, *Quæ ſupra nos nihil ad nos.*

Hinc egregiè Plato lib. de Philoſ. aiebat; *Philoſophari non eſſe plurima ſcire; ſed ſeipſum cognoſcere, quod ſapere eſt. Seipſum autem cognoſcere, eſt prudentiam & juſtitiam colere; adeò ut Philoſophi munus ſit dirigere & corrigere humanas actiones: & quicumque hoc non facit, tanquam inutilis planta ex humano viridario, rejici debet.* His addere lubet verè illa aurea verba. 1. de imit. Chriſti cap. 3. n. 1. inſcripta. *Quid prodeſt magna cavillatio de occultis & obſcuris rebus, nec de quibus arguemur in judicio quia ignoravimus.* Et num. 5. *Certè* (inquit) *adveniente die judicii, non quæretur à nobis quid legimus, ſed quid fecimus: nec quàm benè diximus, ſed quàm religiosè viximus.* Longè itaque præſtat Ethicæ, quàm ſpeculativis incumbere; quippè cùm illa probos & nobis ſapientes, hæ verò curioſos, & in alijs rebus perſpicaces efficiat; ſatiùs autem eſt ſeipſum, quàm alia noſce & ſibi, quàm aliis conſulere magis expedit.

Vera ſcientia eſt ſeipſum noſſe.

PRIMA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.

De natura humanarum actionum.

REI cujuſlibet natura nullatenùs innoteſcit, niſi priùs ejus principia deprehendantur, teſte Ariſt. initiò ſuæ Phyſicæ. Humanarum ergo actionum naturam faciliùs ut percipiamus, earum principia priùs ſunt inveſtiganda. Hæc autem conſtituenda ſunt in triplici differentia. Quædam enim tantùm movent & alliciunt: aliqua producunt & eliciunt: alia dirigunt & ad elicitionem concurrunt: Unde principia Moralia ſunt vel *allicientia*, vel *elicientia*, vel *dirigentia*. Quæ omnia ut nota fiant, hanc primam Philoſophiæ Moralis partem juxta tritam hactenùs methodum tres in diſputationes diſtribuemus, quarum ſit *Diviſio hujus partis.*

DISPUTATIO PRIMA.

De Principiis allicientibus.

TANTA eſt hominis ad operandum inertia, ut vix in aliquas actiones erumperet, niſi metu ſupliciorum ſtimularetur; vel aliqua ſuaviter titillante oblectatione alliceretur ad agendum. Tria ſunt autem humanarum actionum incentiva, ſcilicet *bonum*, *finis*, *beatitudo*: quæ licet indiſcriminatim pro uno eodemque ſæpiùs uſurpentur; in hoc tamen (ut mihi videtur) invicem diſcrepant, quod *bonum* latiùs pateat fine, & *finis* univerſaliùs beatitudine extendatur. Omnis ſiquidem beatitudo eſt finis humanarum actionum, & omnis earumdem finis bonus eſt: ſed non vice versâ, omne bonum eſt finis illarum operationum, nec omnis finis eſt beatitudo. Verùm quia felicitas ſtatuſvè ſeu fruïtio ſummi boni, ipſum bonum complectitur: hinc factum eſt, ut ipſa quoque appellata ſit *ſummum bonum*; vel ut Platoni

Platoni viſum eſt, *Compoſitum bonum ex omnibus bonis:* Ciceroni *bonorum omnium complexio:* Boëtio, *ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus.* Nihilominùs tamen quoniam ut mox dictum eſt, tria iſta bonum, finis & beatitudo non nihil invicem diſcrepant: de ſingulis ſeorſim agendum eſt in tribus ſequentibus ſectionibus.

SECTIO PRIMA.

De bono in univerſum.

BONUM exiſtere, nemo rationis compos ibit inficias; id ſiquidem nedùm ſacra pluribi teſtantur oracula, præſertim Geneſ. 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona*: Sed & unanimis rerum atteſtatur in bonum propenſio; nulla ſiquidem res eſt tam vilis & exigua, quæ in id quod ſibi conveniens & bonum eſt, non propendat. Hic ergo ſolùm erit inveſtigandum, quæ ſit boni natura, diviſio & affectio.

Boni exiſtentia ſuadetur.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid & quotuplex ſit bonum.

NOTAND. I. vocem *boni* variè à Philoſophis uſurpari. 1. *Tranſcendentaliter*, ſicque eſt proprietas entis, omnibus prorsùs entibus, quatenùs entia ſunt, conveniens; accipiturque pro eo omni, cui nihil deeſt in ſuo genere; qualiter res nedùm rectæ rationi conſentaneæ, ſed & diſſonæ, bonæ dicuntur: Sic vulgare eſt, ut inſignis mendax, & latro ſubtilis, bonus mendax & bonus latro, Gallicè *un bon menteur*, *un bon voleur*, nominentur. 2. *Naturaliter*, pro eo omni quod alicui conveniens eſt, & ab eo appetibile. 3. *Supernaturaliter*, pro abſoluto omniumque bonorum maximo, qualiter felicitas ſummum hominis bonum dicitur. 4. *Moraliter*, pro eo omni quod noſtram voluntatem ad proſecutionem allicit, de quo ſolùm hîc agimus.

Ejus acceptio præſertim quadruplex.

Notand. 2. Varias à Philoſophis proferri boni deſcriptiones. *Primò*, namque Diogenes Stoïcus dixit, *Bonum eſſe id quod eſt naturâ abſolutum*, quam definitionem approbavit Cicero 3. *de finibus*: ſed immeritò; hæc ſiquidem non convenit bono utili & delectabili, quæ tamen vera eſſe bona infra patebit.

Illius philoſophicæ deſcriptiones variæ.

Secundò, Plotinus Enne. 9. lib. 7. cap. 19. ait, *Bonum eſſe participationem primi boni, quod ex ſe bonum eſt.* Verùm hæc deficit, quia nec ſufficienter explicat rationem quâ omnia bona ſunt, nec increato, ſed ſolùm creato bono competit.

Tertiò, Plato in Lyſide, dixit *Bonum eſſe id quod ſibi eſt ſatis*, ſed non convenit omni bono; utilia ſiquidem ſibi ipſis non ſunt ſatis.

Quartò: A D. Dionyſio, 4. de divinis nominibus, dicitur *Bonum eſt, quod ſui ipſius diffuſivum & communicativum eſt.* Non ſatis videtur accurata, plura ſiquidem bona ſunt aliis incommunicabilia, quales ſunt divinæ præcellentiæ, juxta illud, *gloriam meam alteri non dabo.* Inſuper, malum ſæpè faciliùs, quàm bonum diffunditur; multò ſiquidem plures inficit unius hominis pravi converſatio, quàm multorum proborum ſocietas ad virtutem alliciat. Ut itaque exacta formetur boni deſcriptio, ſit

CONCLUSIO I.

Vera boni Moralis definitio traditur & explicatur.

BOnum (quatenùs eſt principium actionum humanarum, non incongruè deſcribitur) *Id quod perfectionem involvit, ratione cujus natum aptum eſt appeti, appetitu elicito*: ita ſentit *Franciſcus Picolomineus* in ſua Morali gradu 8. c. 1. noſter P. *Poncius*, & plures alii. Concordatque cum illa boni deſcriptione, quam à veteribus traditam laudat Ariſt. initiò, 1. Moral. Nicom. dicens, *Idcircò pulchrè bonum eſſe dixerunt, quod omnia appetunt*: & patet per declarationem, 1. namque dicitur *id quod habet in ſe perfectionem*; bonum enim illud ſolùm eſſe dicitur, quod aliquâ fulget præcellentiâ, aut ſaltem fulgere putatur: cum enim duplex ſit bonum, aliud verum, aliud ementitum & ſolùm apparens: ſic aliqua eſt perfectio, quæ realiter & verè ineſt rei quæ bona dicitur, alia verò ſolùm per ſimilitudinem aut æſtimationem.

2. *Quod natum aptum eſt appeti*: Hîc enim ſermo non eſt de bonitate ſolùm entitativa, quæ conſideratur penes rei cujuſlibet naturam; conſiſtitque in perfecta rerum omnium ad illius conſtitutionem deſiderandarum poſſeſſione: Sed loquimur de bonitate alliciente, ſeu de perfectione illâ quâ fulgent entia, & quâ rationalem appetitum ad ſui proſecutionem ſuaviter alliciunt.

3. *Appetitu elicito*. Ut enim bonum obtineat locum inter principia allicientia, non ſufficeret illud appeti appetitu innatô, quô natura etiam cognitionis expers, propendet in id quod ſibi conveniens eſt; ſed ultra requiritur, ut appetitiva potentia in id feratur prævia illius cognitione & appetitione verè elicitâ. Hujus autem deſcriptionis bonitas exinde patet, quod omni prorsùs ſive Phyſico, ſive Metaphyſico, ſive abſoluto, ſive reſpectivo competat; nullum ſiquidem horum eſt, quod voluntatem ad ſui proſecutionem & appetitionem non alliciat.

Dices. Malum etiam movet voluntatem ad ſui appetitionem. Deinde *pulchrum* eadem deſcriptione exprimitur: Ergo hæc ſoli bono non competit.

Malum non appetitur, niſi ratione boni.

Nego hanc conſeq. & ad 1. dico malum non movere voluntatem ad ſui proſecutionem quatenùs malum eſt, ſed prout boni ſimilitudinem ementitur, ut infra patebit. Ad 2. dico *pulchrum* taliter deſcribi, quatenùs bonum eſt, *Concedo*: quatenùs tantùm pulchrum eſt, *Nego*; pulchritudo ſiquidem à bonitate nuſquam ſecernitur, ac proinde eaſdem cum bono affectiones obtinet.

Pulchrum & bonũ ſæpè concordant.

CONCLUSIO II.

VAria ſunt boni diviſiones.

Boni diviſiones variæ.

Primò, *ratione manifeſtationis*, dividitur in bonum *verum*, quod tale eſt, quale manifeſtatur, *v. g.* virtus, ſcientia, *&c.* & in bonum *falſum*, quod ſolam boni ſpeciem præ ſe fert, illudque ementitis coloribus adumbrat; qualia ſunt furta, crapulæ, *&c.* quæ propter ſuam turpitudinem à Morali merito jure exulant.

1. Ratione manifeſtationis in verum & falſum.

Ratione entis. Bonum verum dividitur in bonum *per eſſentiam*, ſeu increatum, qualis eſt ſolus Deus; qui idcircò ſacris in apicibus ſolus bonus dicitur, juxta illud Marci 18. *Nemo bonus*, ſcilicet bonitate per

2. Ratione entis in bonum per eſſentiam

& per participationem. eſſentiam, *niſi ſolus Deus.* Deindè in bonum *per participationem*, ſeu creatum, quale in omnibus creaturis eſt inveniendum; quidquid enim illæ bonitatis & perfectionis obtinent, illud totum ab eo apud quem omne bonum eſt reconditum, mutuantur & emendicant, juxta illud Jacobi 1. *Omne datum optimum & omne donum perfectum deſursùm eſt, deſcendens à Patre luminum.*

Bonum creatum *ratione ſtatûs*, dividitur in *ſupernaturale* & *naturale*. *3. Ratione ſtatûs in naturale & ſupernaturale.* Primum eſt, quòd naturæ vires longè ſuperat, nobiſque tantùm à Deo, quatenùs eſt auctor gratiæ & gloriæ tribuitur, quales ſunt virtutes Theologicæ, gratia, beatitudo æterna, *&c.* Secundum eſt, quod naturæ viribus poteſt obtineri, quales ſunt ſcientiæ, artes, *&c.*

4. Ratione conſiderationis in Metaphyſicum, Phyſicum & Morale. *Ratione conſiderationis*, dividitur in bonum, *Metaphyſicum*, *Phiſicum* & *Morale*. Primum eſt, quod convertitur cum ente, omnique prorſùs enti competit, de quo egimus in ſecunda parte noſtræ Metaphyſicæ. Secundum eſt, quod unicuique rei congruit juxta exigentiam & conditionem ſuæ naturæ; ſic calor igni, frigus aquæ, facultas viſiva homini conveniunt. Tertium eſt, quod ſequitur dictamen rectæ rationis, quæ eſt regula morum, tales ſunt actus & habitus virtutum.

5. Ratione finis in utile, iucundum & honeſtum. *Ratione finis*, bonum morale dividitur in bonum *honeſtum*, *utile*, & *jucundum.* Primum eſt, quod per ſe decet hominem ratione præditum, quales ſunt omnes virtutes & earum actus. Secundum eſt, quod aliquid confert ad eliciendum opus rectæ rationi conſentaneum; ſic divitiæ proſunt hominibus ad ſublevandas proximi calamitates & miſerias, & eleemoſinas erogandas. Tertium denique eſt, cujus poſſeſſio legitima & licita, ſuaviter afficit poſſidentem, qualia ſunt cibus, potus, *&c.*

Ratione & ſubjecti & cauſæ dividitur bona animi, corporis & fortunæ. *6. Ratione ſubjecti & cauſæ in bonum animi, corporis & fortunæ.* *Boni animi* ſunt, quæ ad illius ornatum & perfectionem conferunt, putà ſcientiæ, virtutes, *&c.* *Bona corporis* ea ſunt, quæ corpus nedùm perfectum, ſed etiam ad ſuas eliciendas operationes promptum & expeditum efficiunt, putà robur, agilitas, ſanitas. *Bona fortunæ* ea ſunt, quæ aut caſu, aut induſtriâ comparantur, putà divitiæ, honor, dignitas, *&c.*

Quæres: An bona corporis & fortunæ veri boni rationem obtineant.

Affirmant omnes Peripatetici contra Stoïcos, qui ſolas virtutes boni nomine gloriari contendebant. *Bona corporis & fortunæ habent veram rationem boni.* Patet affirmatio, bonum enim eſt quod alteri convenit, & proinde ab eo eſt appetibile: ſed pulchritudo, ſanitas, honores, divitiæ, *&c.* intimam cum humana natura habent connexionem, eique apprimè conveniunt; unde ſolô naturæ ductu, ad ea bona exoptanda & proſequenda impellimur. Fateor equidem cum Stoïcis prædicta boni appellationem non æquè conſtanter, ſincerè & purè, ſicut virtutes, promereri; ſed nihilò minùs rationem formalem boni, non quidem honeſti propriè, ſed jucundi aut utilis obtinent.

Objiciunt Stoïci. *Omne bonum facit bonum habentem*, id eſt, bonum efficit illum à quo poſſidetur: ſed bona fortunæ non ita ſunt. Nemo ſiquidem à divitiis, ſanitate, *&c.* bonus dicitur, ſed dives aut ſanus nominatur: Ergo, *&c.*

Diſting. maj. Bonum honeſtum efficit illum cui convenit bonum, *Concedo*: bonum utile & jucundum talem

Non quidem honeſti, ſed utilis aut jucundi.

debent efficere, *Nego*: Illa enim dicuntur bona, quatenus noſtram alliciunt voluntatem ad ſui proſecutionem, & prout inſerviunt ad boni honeſti conſecutionem, non autem quatenùs ipſammet honeſtatem involvunt.

Inſt. Illa quæ ex ſe indifferentia ſunt, ut fiant bona vel mala, ex ſe nec bona, nec mala ſunt: ſed corporis & fortunæ bona ſunt ejuſmodi: ergo, *&c.*

Vnde poſſunt fieri bona aut mala honeſta propter uſum aut abuſum.

Diſtin. maj. Quæ indifferentia ſunt ut fiant bona aut mala honeſta, ſeu rei honeſtæ aut inhoneſtæ acquirendæ deſerviant, non ſunt bona honeſta, *Concedo*: non ſunt bona utilia aut jucunda, ſeu non alliciunt noſtram voluntatem ad ſui comparationem, *Nego*.

Stoïci & Peripatetici circa veri boni ſtatum conciliantur.

Invicem tamen (arbitror) taliter conciliari poſſunt Stoïci & Peripatetici, quòd *Stoïci* ſolum intendentes hominem privatum, & ſibi ſoli ſtudentem inſtruere, ſola ea bona proſequenda eſſe dixerunt, quæ ad hominis privati quietem & beatitudinem conferebant, qualia ſunt virtus, ſcientia, & alia ejuſmodi. *Peripatetici* verò, cùm intenderent hominem ne dùm privatum, ſed & publico bono deditum ordinare; ea omnia eſſe bona dixerunt, quæ ad familiæ, aut Reipublicæ pacem & felicitatem conferebant, qualia ſunt divitiæ, dignitates, *&c.*

QUÆSTIO SECUNDA.

An ſolum bonum voluntatem noſtram alliciat.

CIRCA præſentem quæſtionem duplex eſt Theologorum & Philoſophorum ſententia: Prima eſt Nominalium, nec non & quorumdam Scotiſtarum contendentium, voluntatem noſtram poſſe odio proſequi ac reſpuere bonum, ut bonum eſt, & amore ferri in malum, illudque appetere quatenùs malum eſt cognitum, & ipſi ab intellectu repræſentatum: alii verò aliter ſentiunt. Quid verius ſit, vel percipias;

Duplex voluntatis actus.

Notand. duplicem eſſe noſtræ voluntatis actum, volitionem ſcilcet & nolitionem. Per priorem, voluntas fertur in ſuum objectum illud proſequendo, amando & quaſi complectendo: per poſteriorem verò, illud reſpuit, fugit, & ei adverſatur,

Duplex pariter illius objectum.

Inſuper. Utriuſque actûs objectum eſt duplex, materiale ſcilcet & formale. 1. Eſt res ipſa quam voluntas proſequitur aut reſpuit. 2. Eſt ratio ſeu formalitas movens voluntatem ad illam rem proſequendam aut fugiendam. Quærimus ergo qualem actum voluntas circa bonum & malum poſſit elicere.

CONCLUSIO I.

VOluntas non poteſt odiſſe poſitivè bonum, quatenùs tale cognitum.

Voluntas non poteſt odiſſe bonum ſub ratione boni.

Hæc eſt communis, & patet. 1. Nulla cauſa phyſica per ſe intendit deſtructionem illius, quod ſibi conveniens & bonum eſt: Ergo nec cauſa moralis intendet per ſe averſionem illius quod eſt ei conveniens: ſed bonum quatenùs bonum, eſt conveniens voluntati, ergo illud reſpuere nequit. *Antec. patet* ex Phyſica, ubi probavimus omne ens appetere ſui conſervationem; ac proinde id omne quod ejus conſervationi deſervit: *Conſeq. patet* à paritate rationis.

2. Voluntas non poteſt illud odiſſe, quod eam movere non poteſt ad odium: ſed bonum movere nequit voluntatem ad odium, ergo, *&c.*

Patet maj. Quia voluntas ſicut & aliæ facultates, in tantùm agit, in quantùm ab objectò movetur; ergo eo modo aget, quomodo movebitur. *Minor etiam conſtat*: Quia nihil movet ad odium, niſi quod eſt odibile, nihil autem eſt odibile, niſi quod eſt diſconveniens; nullum autem bonum diſconveniens eſt, alioquin bonum eſſet. Ergo bonum quatenùs bonum, movere nequit ad odium.

Dices 1. Voluntas libera eſt dùm fertur in bonum: Ergo poteſt illud odiſſe aut amare.

Diſtinguo. Libera eſt circa bonum libertate contrarietatis, quà poteſt actus contrarios, putà amorem & odium, volitionem & nolitionem poſitivam, circa idem objectum elicere, *Nego*: libera eſt libertate contradictionis, quà poteſt idem objectum velle aut non velle, amare aut ab illius amore ceſſare, *Concedo, & nego conſeq.* Voluntas itaque propoſitò objectò bonò poteſt circa illud aliquos actus elicere: ſed ex hypotheſi quod aliquos actus eliciat, neceſſum eſt ut eliciat amorem & volitionem.

Non enim circa illud libera eſt libertate contrarietatis, ſed contradictionis.

Inſt. Voluntas peccare poteſt circa objectum bonum: ſed circa id peccare nequit, niſi per odium; non enim peccat illud amando, ergo poteſt bonum odiſſe.

Qualiter voluntas circa bonum peccare poteſt.

Nego min. In bonum enim peccare poteſt voluntas, aut illud perversè & inordinatè amando, aut præceptum amorem circa illud non eliciendo.

Urgebis. Si voluntas non poſſet odium habere circa bonum, ſequeretur ipſam bonum neceſſariò & non liberè amare: at falſum conſequens, ergo & antecedens. *Probatur antecedens.* Inter actum amoris & actum odii, non datur medium: Ergo ſi voluntas non poſſit elicere actum odii circa bonum, neceſſariò elicit actum amoris.

Nego antecedens, & ad ejus probationem dico cum Doctore *in* 1. *d.* 1. *q.* 4. *n.* 18. Inter actum amoris & odii non mediare quidem alium actum voluntatis, ſed mediare non actum, ſeu ſuſpenſionem actûs; voluntas enim nedùm poteſt velle & nolle, amare & odiſſe: ſed etiam poteſt non velle, id eſt, nullam volitionem elicere circa objectum propoſitum. *Etenim* (inquit Doctor) *in poteſtate voluntatis eſt non tantùm ſic, vel non ſic velle, ſed etiam velle vel non velle, quia libertas ejus eſt ad agendum vel non agendum. Si enim poteſt alias potentias imperando movere ad agendum, non tantùm ſic & ſic; ſed etiam ad determinatè agendum vel non agendum, non videtur quòd minor ſit libertas ſui reſpectu ſui quantùm ad actûs determinationem.* Quod confirmat per hoc S. Auguſtini effatum 1. Retract. *Nihil eſt tam in poteſtate voluntatis, quàm ipſa voluntas.*

Inſtabis iterùm. Voluntas poteſt non velle bonum, ut concedimus, ergo poteſt illud nolle. *Probatur conſequentia.* Si non poſſit illud nolle, maximè quia in ſe habet aliquid, cui ille actus nolitionis repugnat, ſed nihil tale habet. *Probo*: Si aliquid eſſet in voluntate, cui repugnaret actus nolitionis erga bonum, illud eſſet vel actus amoris boni, vel poteſtas ſuſpendendi ſuum actum: at neutrum ex his officit; non quidem amor boni, quia voluntas non neceſſariò amat bonum; ac proinde non eſt neceſſe, ut in ea ſit amor boni, quoties illud ei proponitur: Non etiam ſecundum, quia *non velle* eſt

negatio volitionis tantùm ; nolitio autem non eſt volitio ſimpliciter, ac proinde *non velle* ei non opponitur.

Reſpondeo cum Doctore ibidem in additione *n.* 19. Illud quod repugnat odio boni, eſſe partim ipſam voluntatem : quæ non poteſt elicere actum nolitionis & volitionis, niſi poſſibilis, partim ex parte objecti boni, quod non poteſt eſſe objectum actûs nolitionis & odii. Sicut enim viſus *ſoni*, *v. g.* repugnat tam ex parte actus videndi, qui non poteſt elici circa audibile, quàm ex parte ſoni, qui non eſt objectum viſibile; ita *odium boni* repugnat tam ex parte actûs, qui verſatur tantùm circa objectum odibile, quale non eſt bonum ſub ratione boni, quàm ex parte objecti, quod non eſt objectum odibile.

Dices 2. Perverſi & Demones oderunt Deum, juxta illud Pſal. 73. *Superbia eorum qui te oderunt, aſcendit ſemper* : ſed in Deo nullum invenire poſſunt mali veſtigium : ergo oderunt eum quatenùs bonum, ac proinde voluntas poteſt bonum odiſſe.

Demones non oderunt Deum in ſe, ſed in vindicta & pœna.

Reſp. Doctor in 2. *d.* 6. *q.* 2. *n.* 13. *diſting. maj.* Oderunt Deum in ſe & in ſua juſtitia, *Negat* : oderunt eum in effectu juſtitiæ vindicantis, ſeu in pœnis ab ejus vindicante juſtitia ipſis inflictis, *Concedit* : *Quia*, inquit, *nihil poteſt eſſe objectum volitionis, niſi ſub ratione boni; ſicut nec nolitionis, niſi ſub ratione mali : in Deo autem nulla apprehenditur ratio mali. Nec poteſt dici quod propter juſtitiam poſſit odiri, quia in ſua juſtitia non apprehenditur aliqua ratio mali, ſicut nec in ſeipſo: licet in effectu ejus appareat ratio aliqua mali.*

CONCLUSIO II.

Non poteſt voluntas amare malum, quatenùs malum ipſi repræſentatur. Hæc eſt communior & verior.

Voluntatem non poſſe amare malum, quatenùs malum, probatur.

Probatur 1. *auctoritatibus.* Ex D. Dyonifio, cap. 4. de Divinis Nomin. *Nemo intendens ad malum operatur.* Ex D. Auguſt. qui lib. 10. Confeſſ. cap. 8. noſtram concluſionem fusè probat, ſignanterque adjicit, *Nec ipſum Catilinam amaviſſe ſua facinora : ſed utique aliud cujus gratiâ illa perpetrabat.* Et in Enchiridio ait ; *Miſeri non ſolùm eſſe nolumus, ſed nequaquam velle poſſumus.* Idem ſentit Ariſt. 1. Ethic. cap. 1. dicens. *Omnis ars, omnis doctrina, actio, atque electio bonum appetere videtur; quapropter benè id eſſe bonum aſſerunt, quod omnia appetunt.*

1. Auctoritate SS. Patrũ & Ariſtotelis.

Idem apertè tuetur Doctor noſter, quidquid recl. ment quidam Pſeudoſcoſticæ : noſtram enim ſententiam diſertè aperit, tùm locô in præcedenti concluſ. laudatô, tùm in 4. d. 49. q. 10. n. 9. *Reſpondeo*, inquit, *quod à voluntate excluditur actus volitionis reſpectu miſeriæ, & actus nolitionis reſpectu beatitudinis ; quia miſeria non eſt nata eſſe objectum volitionis, nec beatitudo objectum actus nolitionis. Sicut actus viſum diſgregandi, excluditur à viſu reſpectu nigredinis, quia non eſt nata eſſe objectum talis actus ; ſic in propoſito voluntas non eſt capax talis actûs reſpectu talis objecti.*

Et Doctoris ſubtilis.

Deinde ſubjicit : *Dico ergo quòd voluntas ſic determinatur ad volendum beatitudinem, & ad nolendum miſeriam, quod ſi eliciat aliquem actum circa iſta objecta, neceſſariò elicit*

actum volendi reſpectu beatitudinis, & nolendi reſpectu miſeriæ: non tamen abſolutè determinatur ad unum actum eliciendum vel alium. Quibus patet, Doctorem abſolutè cenſere voluntatem non poſſe actum volitionis aut amoris elicere circa malum, quatenùs tale cognitum.

2. Ratione. *Probatur 2.* Nullus actus appetitionis verſari poteſt circa objectum non appetibile: ſed malum quatenùs tale, non eſt appetibile: Ergo, *&c.* *Major eſt evidens.* Potentiæ namque reſpondere debet objectum proportionatum: ſicut enim nihil poteſt eſſe objectum viſûs, niſi viſibile, nec auditus niſi audibile; ita nec aliquid eſſe poteſt objectum appetitûs, niſi ſit appetibile. *Minor prob.* Quod eſt appetibile, eſt conveniens; & quod eſt conveniens, bonum eſt; quid enim aliud nomine *boni* ſignificatur, niſi quod eſt conveniens? Quid nomine *mali* exprimitur, niſi quod eſt diſconveniens: Ergo, *&c.*

Dices 1. Eadem potentia eſt oppoſitorum, nam viſus circa nigrum & album, intellectus circa verum & falſum verſatur: ſed bonum & malum ſunt oppoſita, ergo eadem voluntas circa utrumque poterit occupari.

Unde voluntas non poteſt verſari circa oppoſita iiſdem actibus, ſed diverſis. *Diſtinguo maj.* Eadem potentia verſatur circa oppoſita eodem actu: *Nego:* diverſo, *Concedo:* Non enim eodem actu oculus verſatur circa album & nigrum, quia album viſum diſgregat & nigrum congregat; & intellectus verſatur circa verum per actum aſſensûs, circa falſum verò per actum diſſensûs. *Et conceſſâ min. diſt. conſeq.* Voluntas verſatur circa malum per actum nolitionis, & circa bonum per actum volitionis, *Concedo*; per eundem actum, *Nego.*

Inſt. Si voluntas ferri non poſſit per actum volitionis in malum, ut malum eſt, nihil merebitur dùm illud reſpuet; meritum enim in gratia & libertate fundatur, voluntas autem non foret libera circa mali averſionem, ſi non poſſet ullatenùs illud proſequi: ſed id falſum apparet ex Eccl. 31. ubi encomiis celebratur vir juſtus; *Qui potuit tranſgredi & non eſt trangreſſus, facere mala & non fecit.* Ergo, *&c.*

Nonminus tamen capax eſt & præmii. *Nego.* Non enim in eo meretur voluntas, quod malum, ut malum eſt repudiet, aliter enim ſeſe gerere nequit; ſed in eo præcisè meretur, quòd malum ſibi ſub ſpecie boni propoſitum reſpuat. Nec etiam idcircò laudatur vir juſtus, quod malum ut malum deteſtatus fuerit; ſed quod malum fallaci ſpecie boni obvelatum detegerit, & detectum reſpuerit.

Dices 2. Qui fertur in peccatum, ut peccatum eſt, fertur in malum, ut malum eſt: ſed Demones, & qui peccant ex determinata malitia, feruntur in peccata, ut peccata ſunt, ergo, *&c.*

Demones peccatum appetunt ſpecie boni. *Concedo. maj.* ſed *nego min.* Demones enim non feruntur in peccata, niſi ut Deo ſuorum criminum vindici & ultori diſpliceant: ex hac autem diſplicentia aliquam ſe percepturos voluptatem arbitrantur; furenti ſiquidem animo deliciæ ſunt, dùm quidpiam ingratum adverſario, molitur.

Dico ſimiliter, aliquos dici peccare ex certa malitia; non quod irruant in malum, quatenùs malum eſt, ſed quia ſine ulla vel ignorantia, vel paſſione, aut vehementi perturbatione, in id feruntur, propter illam delectationem peſſimam, quam in infandis actionibus perpetrandis ebibunt, juxta illud Proverb. 2. *Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis.*

Dices 3. Qui laqueo ſe ſuffocant & præcipitio ſeſe dedunt, irruunt in malum, quatenùs malum eſt.

Necnon & qui deſperatione acti ſibi mortem inferunt.

Nego: Qui enim eò devenit feritatis & amentiæ, ut vitam ſuam taliter finiat, non tam exoptat jucundam lucis uſuram ſibi eripere, quàm finem imponere malis & anxietatibus quibus cruciatur; ſuſpendium itaque non appetitur quatenùs malum eſt; ſed prout ementitur ſpeciem boni in quantum ſcilicet miſerias, & internos cruciatus cum vita finiendos autumat, qui in hoc criminum omnium maximum irruit.

Dices 4. Voluntas illud amare poteſt, quod intellectus judicat eſſe amabile: ſed intellectus nominalium judicat malum quâ malum eſſe amabile, ergo eorum voluntas poteſt illud amare.

Intellectus judicare poteſt ſpeculativè malum eſſe amabile, non verò practicè.

Diſt. min. Intellectus nominalium judicat ſpeculativè malum eſſe amabile, hoc eſt, judicat hanc propoſitionem ſpeculativam eſſe veram, *malum quâ malum eſt amabile*, *Concedo*: hoc eſt, judicat eam practicè conſideratam, & in particulari hoc aut illud malum eſſe amandum hîc & nunc, *Nego*. Si enim taliter judicent nominales, cur eorum appetitus in res nocivas & adverſarias non irrumpit, cùm malum ſit amabile. Quod enim amabile eſt, quid reſpuitur?

Urgebis. Atqui intellectus judicare poteſt judicio etiam practico malum quà malum eſſe amabile: igitur, *&c. Probatur anteced.* Ut id præſtet intellectum ſatis eſt ut conjungere poſſit duo contradictoria ſimul, nempè *amabile* cum objecto non amabili: atqui id facere poteſt intellectus cudendo ens rationis, *Nego antecedens*, *& ejus probationem diſtinguo.* Si poſſit conjungere duo contradictoria manifeſta, & quatenùs ſunt contradictoria, *Concedo*: ſecùs, *Nego*: At intellectus reverà conjungere non poteſt duo verè contradictoria, & illud conjunctum oſtēdere voluntati tanquam proſequendum, putà malum, quia malum eſſe amabile & amari debere: igitur, *&c.*

Inſt. Ut id præſtare poſſit intellectus, ſufficit quod inducere poſſit voluntatem ad amandum objectum non amabile: atqui id poteſt. *Prob.* Judicare poteſt intellectus non magis requiri amabilitatem in objecto ut ametur, quàm præamabilitatem, ut ametur præ alio: at intellectus inducere poteſt voluntatem ut amet unum objectum præ alio, in quo non eſt præamabilitas, nimirùm ſi objectum illud ſit minùs bonum. Igitur, *&c.* *Nego minorem & majorem illius probationis*; Et ratio diſparitatis eſt, quòd objectum etiam minùs amabile ſit intra limites objecti ſpecificativi voluntatis amantis & proſequentis: ſecùs autem eſt de objecto, apertè malo, & nullatenùs amabili, quia intellectus nullum in eo deprehendit motivum amoris, ſubindeque non poteſt inducere voluntatem ad illud amandum.

Urgebis iterùm: Intellectus verſatur circa malum illud intelligendo, ergo voluntas verſari poteſt circa id amando.

Nego paritatem: quia omnis actio intellectûs eſt intellectio; omnis autem actio voluntatis non eſt volitio, voluntas enim æquè eſt principium nolendi ac volendi: ac proinde intellectio verſatur circa quodcumque objectum intellectûs, ſicut ſenſus communis circa omne ſenſibile; at verò amor & volitio verſantur tantùm circa objectum amabile, ſicut viſus fertur tantùm in viſibile, non verò in quodcumque ſenſibilis.

Quæres 2.

Quæres 1. *An & quomodo omne bonum ſit ab omnibus appetibile.*

Omne bonum eſt appetibile.

Reſp. 1. Omne bonum eſſe appetibile, quia omne quod eſt conveniens, eſt appetibile: ſed omne bonum conveniens eſt, ac proinde omne bonum eſt appetibile.

Dices. Plura peccata ſecundùm entitatem bona ſunt, putà homicidium, adulterium, ebrietas, &c. cùm enim hæc ſint actus, ſunt entia ac proinde bona, omne enim ens bonum eſt: ſed nulla peccata ſunt appetibilia.

Diſtinguo: Secundùm deformitatem ſuam, & quatenùs mala ſunt, *Tranſeat*, ſecundùm entitatem ſuam, & prout bona ſunt, *Nego.* Peccata enim eô modô appeti poſſunt, quomodò eſſe bona apprehenduntur: bona autem ſunt in genere entis, etſi mala ſint in genere moris.

Reſp. 2. nullum eſſe ens à maximo ad minimum, quod toto anhelante conatu in id quod ſibi conveniens eſt non feratur: omnia ſiquidem ſui perfectionem & quietem appetunt; ac proinde in id quod eis congruum eſt, rapiuntur. Unde veritas eſt indubitata, & ſæculorum omnium experientiâ comprobata, *bonum* tantis eſſe præditum illiciis, ut omnia prorſus entia ad ſe rapiat & alliciat: *omnia ſiquidem bonum appetunt.*

Nullum enim eſt ens quod rem ſibi bonum non appetat.

Appetitu elicito aut naturali.

Reſp. 3. Duplicem in entibus appetitum detegi, videlicet *naturalem*, & *elicitum*. Primus eſt nativa rerum propenſio, in id quod eis eſt conveniens; ſic lapis à terra avulſus, rapido motu in eam relabitur, ut in ejus centro velut in nativa ſede quieſcens, quaſi delicietur & ſuum eſſe faciliùs tueatur. Secundus eſt ipſamet rerum appetitio. Hic iterum duplex, *ſenſitivus* ſcilicet & *rationalis*. Primus eſt quo animal quodlibet id quod ſibi congruum eſt appetit, emendicata priùs à ſenſibus illius cognitione: ſic belluæ feruntur in paſcua, & homines quæ ſenſibus arrident, exoptant.

Unde triplex appetentium ſtatus, naturalis, ſenſitivus & rationalis.

Rationalis eſt, quô entia ratione prædita, appetunt ea quæ ſibi conveniunt. His poſitis, facilis eſt propoſitæ quæſtionis enucleatio. *Primò* ſiquidem res omni cognitione deſtitutæ, ſolo naturæ impulſu in bonum ſuum rapiuntur. *Secundò*, belluæ animantes duce præviâ ſenſuum cognitione, tendunt in ea, quæ earum vitæ conſervandæ & voluptati percipiendæ inſerviunt. *Tertiò* denique, entia omnia ratione prædita, putà Angeli & homines illa cupiunt, quæ eorum naturam & felicitatem decent. Ex his apertè conſtat, entibus ratione deſtitutis, ſolùm ineſſe appetitum naturalem; veriùs dicam ſolam in ſuum bonum propenſionem, brutis animantibus naturalem & ſenſitivum, Angelis ſolùm rationalem, hominibus autem triplicem illum appetitum.

Primus in inanimitis. Primus & ſecundus in brutis. Tertius ſolùm in Angelis. Tres ſimul in hominibus reperiuntur.

Quæres 2. *An Demonibus, & damnatis inſit aliquis ad beatitudinem appetitus.*

Affirmat Doctor in 4. *diſt.* 49. *q.* 10. *n.* 11. Primò quidem eos ad beatitudinem habere naturalem appetitum declarat, his verbis: *Reſpondeo, quòd in eis eſt appetitus naturalis reſpectu beatitudinis; quia appetitus naturalis non addit aliquam perfectionem ſuper naturam abſolutam, ſed ſolùm inclinationem ipſius naturæ ad ſuam perfectionem; & ideò manente naturâ, manet ille appetitus.*

Demones & damnati appetunt beatitudinem appetitu naturali.

Dices. Deus & natura nihil fruſtrà moliuntur: ſed appetitus ille in damnatis eſſet prorsùs fruſtraneus, ergo non datur.

Reſpondet Doctor ibidem, *Quòd licèt illud ſit fruſtrà, quod caret*

perfectione ſuâ, & fruſtratur eâ ſecundùm totam ſpeciem: non tamen eſt fruſtrà, ſi caret illâ in aliquo individuo, ut patet in orbatis & monſtruoſis. Sic autem non eſt in propoſito, quia aliqui homines ſunt beati; ac proinde perficiuntur ſecundùm appetitum eorum naturalem, & ideo hic appetitus non eſt fruſtraneus ſecundùm totam ſpeciem. Unô verbô, neganda eſt minor: licet enim appetitus naturalis in aliquibus individuis non expleatur, non propterea cenſeri debet fruſtraneus, quia in aliis ejuſdem ſpeciei individuis ſatiari poteſt.

Et elicito. *Affirmat* pariter eos appetere beatitudinem per appetitionem elicitam: *Eò quòd*, inquit, *damnati, cùm habeant cognitionem de beatitudine & eam conſiderent; habere poſſunt volitionem ſequentem appetitum naturalem ei conformem, & poſſunt actu elicito appetere beatitudinem, ſicut & mali in via*, &c.

Dices. Ubi non eſt ſpes de aliquo conſequendo, ipſum non appetitur; ſed damnatis nulla eſt ſpes conſequendæ beatitudinis, quia eis oſtenditur ut impoſſibilis, ab ipſis non appetitur.

Diſtinguit maj. Doctor: Ipſum non appetitur appetitu ſeu volitione efficaci, *Concedit*: appetitu inefficaci, *Negat*: *Duplex enim*, inquit, *eſt volitio: una efficax, quæ eſt reſpectu finis per media ordinata ad illum finem conſequendum: alia eſt ſimplex ſeu conditionalis, quæ eſt reſpectu alicujus finis, non applicando media ad iſtum finem conſequendum, ſed ita finem appetendo, ut vellet tendere in ipſum, ſi poſſet; & ſi objectum eſſet ſecundùm ſe præſens.* *Non efficaci, ſed inefficaci.*

SECTIO SECUNDA.

De Fine.

TRITUM eſt apud Philoſophos Deum & naturam nihil fruſtrà moliri, ac proinde omnes cujuſlibet agentis operationes, aliquem finem dirigi ne temerè, imprudenter, & inſulsè eliciantur. Hac de cauſa *finem* inter allicientia humanarum actionum principia merito jure conſtituunt Morales Philoſophi. Quoniam autem præcipuas agitari ſolitas de *fine* quæſtiones, in diſputatione de cauſis phyſicis jam enodavimus; ne trita veſtigia remetiamur, actumque iterùm agamus, hic ſolùm duas ſequentes quæſtiones proponimus evolvendas.

QUÆSTIO PRIMA.

An, quis & quotuplex ſit finis actionum humanarum.

LICET plerique finem cum cauſa finali confundant, id tamen diſcriminis inter utrumque ſtatui poteſt; quòd finis dicitur reſpectu agentis, cauſa verò finalis reſpectu effectûs: hæc eſt *finis operis*, de quo in phyſicis; ille *finis operantis*, de quo modò agendum eſt.

Notand. 1. finem eſſe duplicis generis, *medium* ſcilicet, qui ad alium ordinatur: & *ultimum*, ad quem cæteri diriguntur. *Inſuper*, ultimus eſt vel *ſecundùm quid*, & in certo quodam genere: ſic ſcientia capeſcenda *Finis moralis duplex medius & ultimus.*

eſt finis ultimus vigiliarum, ſtudiorum, & laborum ſtudentis. Vel eſt *ultimus abſolutè*, & omni prorsùs genere, ad quem ſcilicet omnia prorsùs entia, quotquot ſunt, ordinantur. Hic iterùm eſt *apparens* aut *verus*. Primus eſt, qui finis ultimi ſpeciem ementitur, & quem plerique ex libito ſibi inſtituunt; quales ſunt honores & divitiæ, quas avari ſibi pro fine ultimo ſtatuentes, in eis accumulandis omnes ſuos affectus & curas reponunt. Secundus eſt ille, propter quem omnia fuêre formata, iſque Deus eſt.

Ultimus, alius ſecundum quid, *alius* abſolutus.

Abſolutus vel apparens, *vel* verus.

Notand. 2. finem ultimum verum eſſe vel *naturalem*, vel *ſupernaturalem*. Prior eſt quem homo naturæ viribus poteſt aſſequi: poſterior eſt qui ſolâ ingenitâ virtute non poteſt comparari, ſed ad eum conſequendum neceſſarium eſt ſpeciale Dei auxilium. Uterque inſuper eſt vel *objectivus*: qui ſcilicet agenti objicitur, ac ab eo intenditur: vel *formalis*, qui eſt ipſamet animæ operatio, quâ finem ultimum conſequitur.

Verus eſt vel naturalis, *vel* ſupernaturalis.

Notand. 3. finem alium eſſe totalem, alium partialem. Primus eſt, qui ſe ſolo totaliter movet agens ad operandum; ſic, *v. g.* ſanitas acquirenda movet ægrotum ad volitionem & electionem mediorum ad eam obtinendam neceſſariorum. Secundus eſt, qui tantùm partialiter movet appetitum; ita ut illa motio non ſit adeo efficax & intenſa, quàm eſſet ſi alter finis partialis etiam moveret: *v. g.* ſi quis pietatis & curioſitatis explendæ gratiâ, Romam peteret; pietas & curioſitas eſſent duo fines partiales, ex quibus unus totalis & adæquatus integraretur.

Uterque eſt vel objectivus *aut* formalis; *vel* totalis *aut* partialis.

Certum eſt, duos fines partiales ſimul intendi poſſe ab eodem appetitu, ut conſtat ex prædicto exemplo. *Certum* pariter duos fines totales ſucceſſivè ab eodem poſſe intendi: ſi quis enim graviſſimo morbo urgeatur, ſanitatem velut ſummum hominis bonum exoptabit; ubi verò convaluit, ſanitatemque, quam tot votis expetiverat, perfectam obtinuit; ſi extremâ egeſtate prematur, mutato de felicitate judicio, eam in divitiarum poſſeſſione & uſu reponendam eſſe judicabit. Unde ſolùm remanet ſolvenda difficultas: utrum duo fines totales ab eodem ſimul poſſint appeti.

Duo fines partiales ſimul intendi poſſunt, ſicut & duo totales ſucceſſivè.

CONCLUSIO I.

D*Atur finis ſimpliciter ultimus tam naturalis, quàm ſupernaturalis actionum humanarum.* Patet ex conſenſu omnium penè Philoſophorum, qui unà cum Ariſt. 2. *Metaph. tex.* 8. expreſsè aſſerunt dari aliquid neceſſarium in agentibus præſertim intellectualibus, quod ultimi finis rationem obtineat.

Probatur ſimul utraque pars: Si nullus eſſet admittendus actionum humanarum finis ultimus, agentia nuſquam quieſcerent, ſed ſemper moverentur; ſolus enim finis ultimus quietare poteſt appetitum naturalem: ſed hoc eſt contra omnem experientiam & rationem; conſtat enim homines, ubi Deum ſuum finem ultimum per contemplationem & amorem ſunt aſſequuti, ad alios fines inquirendos non prorumpere.

Admittendus eſt finis ſimpliciter ultimus.

Inſuper. Datur unum primum principium effectivum, à quo pendent omnia efficientia: Ergo dari debet etiam aliquis finis ultimus, ad quem omnes alii fines ordinentur. *Patet conſeq.* Tanta ſiquidem eſt ſubordinatio inter fines, quanta eſt inter agentia: ergo ſicut hæc ad ali-

quod primum ordinantur, ſic & illi ad aliquem ultimum debent ordinari.

Denique. Ille finis eſt ſimpliciter ultimus, ultra quem actiones humanæ progredi non poſſunt, nec debent: ſed talis finis eſt admittendus: Ergo, *&c.* *Major conſtat* ex definitione finis ultimi. *Minor oſtenditur:* Tam repugnat proceſſus in infinitum in cauſis finalibus, imò magis, quàm in cauſis efficientibus: ſed in cauſis efficientibus talis proceſſus repugnat, ut in Metaph. agendo de Dei exiſtentia demonſtravimus. Ergo multò magis repugnat in cauſis finalibus. *Major conſtat*; Quia, ut aliquid ſit cauſa finalis actionis humanæ, debet movere facultatem ad eam eliciendam, ſed movere nequit talis finis, niſi cognoſcatur: fines autem, numerò infiniti ab arctata & tenuiſſima creatorum agentium mente, nequeunt cognoſci. Ergo, *&c.*

CONCLUSIO II.

Verus finis ſimpliciter ultimus actionum humanarum, eſt ſolus Deus.

Prob. Ille eſt noſtrarum actionum finis ſimpliciter ultimus, ad quem omnes noſtræ actiones explicitè vel implicitè referri debent: ſed omnes noſtræ actiones ad Deum taliter debent ordinari: ergo, *&c.* *Major conſtat* ex finis ultimi deſcriptione. *Minor prob.* Omnes noſtræ actiones ad eum tanquam ad finem ultimum debent ordinari, qui verè omnium finis eſt ſimpliciter ultimus: ſed Deus eſt omnium finis ſimpliciter ultimus; quippè cùm contradictionem implicet, eum ad ulteriorem finem ordinari; nihil enim ad aliud niſi ad melius & univerſalius ordinatur: quid autem melius eo, qui per eſſentiam omne bonum eſt? Quid univerſalius eo, qui omnium eſt α & ω, principium & finis?

Ad quem omnes actiones noſtræ debent ordinari.

Inſuper. Ille eſt noſtrarum actionum finis ſimpliciter ultimus, qui ſolus noſtrum appetitum explere poteſt: ſed ſolus Deus omnes noſtros appetitus ſatiare poteſt: ut in ſectione ſequenti probabimus, ergo, *&c.*

Dices. Omnes noſtræ actiones nequeunt ad Deum ordinari: Ergo ille non eſt noſtrarum actionum finis ſimpliciter ultimus.

Prob. antec. Quod nos à Deo avertit, ad Deum nequit ordinari: ſed plures è noſtris actionibus, putà peccaminoſæ, nos à Deo avertunt; ergo, *&c.*

Diſting. antec. Nequeunt ad Deum ordinari directè, *Concedo:* indirectè, *Nego*: id eſt, actiones peccaminoſæ ad Deum non tendunt, ut eum directè venerentur; ſed nihilo minùs ipſius gloriæ propalandæ deſerviunt; quippè cùm motiva ſint manifeſtandæ illius juſtitiæ eas puniendo, aut exhibendæ miſericordiæ, reatum ipſarum liberaliter condonando.

Etiam peccaminoſæ, ſaltem indirectè.

Ex his collige 1. verùm finem ſimpliciter ultimum objectivum, eſſe quid increatum, Deum nempè: finem verò formalem ultimum, eſſe creatum; quippè cùm ſit actio, quâ agens creatum obtinet finem ultimum objectivum increatum.

Finis ultimus, objectivus, eſt quid increatum; formalis verò eſt quid creatum.

Collige 2. Quòd etſi rerum omnium unicus ſit verus finis ultimus, plures tamen poſſunt eſſe apparentes & ementiti; quales ſunt, *v. g.* honores, voluptates, divitiæ quæ à ſuperbientibus, avaris & corpori deditis hominibus appetuntur tanquam

Plures poſſunt eſſe appa-

ventes fines ultimi. finis eorum ultimus, in quem omnibus curis, ſtudiis, & animi contentionibus feruntur.

CONCLUSIO III.

NOn poteſt aliquis plures fines totales & adæquatos intendere: hæc eſt communior & verior.

Probatur 1. auctoritate Scripturæ ſacræ Iſaiæ 20. *Anguſtum eſt ſtratum ita ut alter decidat, & pallium breve utrumque operire nequit.* Quem contextum omnes penè ſacri Interpretes intelligunt de amore voluntatis, qui duos fines totales & adæquatos, nec ſibi ſubordinatos intendere non poteſt; unde dicebat Chriſtus Dominus Matth. 6. *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*, rationemque ſubdit, *aut enim*, inquit, *unum odio habebit, & alterum diliget; aut unum ſuſtinebit, & alterum contemnet.*

Non poteſt quis Deus fines totales ſimul intendere.

Probatur 2. *ratione.* Illud fieri nequit, quod manifeſtam involvit contradictionem: ſed contradictio eſt actionem aliquam ferri in duos fines totales & adæquatos. *Probo.* Finis ille totalis eſt, qui totaliter actionem terminat: ſed dum actio ab uno fine totaliter terminatur, non poteſt ab alio terminari; alioquin totaliter terminaretur & non totaliter: Ergo, &c.

Confirmatur. Si qui poſſint proponi duo fines totales & adæquati, maximè gloria & voluptas: at hæ tales eſſe nequeunt. *Probo.* Si quis ſibi proponat voluptatem eſſe finem totalem & ſimpliciter ultimum, illicò judicat omnia expetibilia eſſe propter voluptatem; finis enim ſimpliciter ultimus & totalis is dicitur, ad quem omnia appetibilia referuntur, is autem non refertur ad aliud: Si verò ſimul ſibi proponere poſſet gloriam tanquam alium finem ultimum, eò ipſo non judicaret omnia appetibilia ad voluptatem referri; cenſeret enim gloriam non eſſe amabilem propter voluptatem, ſed propter ſeipſam: ſicque neceſſum eſſet, ut ſimul formaret duo judicia contradictoria circa idem; nimirùm, quòd omnia eſſent expetibilia propter voluptatem; & quod ita non eſſent, quæ judicia omninò ſunt impoſſibilia: Ergo & duo fines totales ſimpliciter ultimi.

Dices 1. Deus eſt finis ſimpliciter ultimus: ſed quis proponere ſibi poteſt plures Deos, ergo & plures fines ultimos.

Diſtinguo. min. Quis proponere ſibi poteſt plures Deos abſolutè ſupremos omnium dominatores, *Nego*: quorum unus ſit inferior, & alter ſuperior; vel qui diverſa in creaturas habeant dominia, *Concedo*: nam veteres Idololatræ, qui Deorum pluralitatem fingebant, cuilibet æqualem & univerſalem in res creatas auctoritatem non concedebant: ſed mari Neptunum, ventis Æolum, terræ ac frugibus Cererem, Bacchum, Liberum, &c. Igni Vulcanum, & eis omnibus in ſupremum Monarcham Jovem præficiebant, cui cæteri Dii tanquam Principes Regi obtemperare tenebantur.

Nec plures Deos omnipotentes fingere.

Inſtabis. Aliquis poteſt fingere duo ſuprema Numina, quorum unum alteri non ſit ſubditum: Ergo poterit utrique ſuum amorem, & obſequia impendere, ac conſectariè duos fines totales ſimul intendere. *Patet antec.* Enim verò, ſi talis fictio repugnet, maximè quia pluralitas Deorum eſt impoſſibilis: ſed id non obeſt; plura namque impoſſibilia per modum

poſſibilium finguntur. *Conſeq. eſt evidens*; voluntas enim amare poteſt id omne, quod intellectus amandum ei exhibet.

Reſp. vel talem fictionem eſſe impoſſibilem, quia implicat aliquid fingi tanquam omnium ſupremum, & tanquam non ſupremum: talia autem eſſent illa duo ficta Numina; ſuprema enim eſſent ut ſupponitur; non eſſent autem, quia neuter poſſet aliquid præſtare, alio renüente; qui enim id præſtaret, ſuperior eſſet, cùm aliô invitô ageret. Vel dato quòd talis fictio ſit poſſibilis: *Dico* voluntatem vel in neutrum, vel tantùm partialiter in utrumque tendere, ſicque eos non ut totales, ſed ut partiales fines intendere.

Eſſent enim omnipotentes, & non eſſent, quod implicat.

Dices 2. Niſi quis poſſet opererari propter duos fines totales & adæquatos, actio hominis peccantis venialiter non eſſet ſimul propter Deum & creaturam; at falſum conſequens, ergo & antecedens. *Probatur minor.* In hoc peccatum veniale differt à mortali, quòd mortale ſit actio propter creaturam tantùm; eſt enim averſio à Deo; & converſio ad creaturas: veniale verò ſit actio propter Deum quidem, ſed non purè ac ſimpliciter, ſed etiam aliquem ad creaturam reſpectum admixtum habens: Ergo, *&c.*

Diſcrimen inter peccata, mortale & veniale.

Nego minorem, nam ut inquit Doctor in 4. d. 21. q. 1. n. 3. *Peccatum mortale non diſtinguitur à veniali, in hoc quod unum eſt reſpectu finis, ut mortale; & aliud reſpectu eorum quæ ſunt ad finem ut veniale: ſed utrumque poteſt eſſe, & circa ea quæ ſunt ad finem, & circa finem. Sed in hoc diſtinguuntur, quia peccatum mortale eſt deordinatio oppoſita ordinationi, ſine qua finis non poteſt ſequi aliquo modo: quæ quidem ordinatio habet præceptum circa quod ſit deordinatio. Et ideò omnis deordinatio cadens ſub præcepto, avertit à fine neceſſariò.*

Sed alia eſt ordinatio reſpectu finis ſequendi, quæ non eſt neceſſaria, ſed utilis; quæ non eſt de præcepto, ſed de conſilio: & deordinatio expoſita huic, eſt peccatum veniale; nec facit cadere à fine neceſſariò, ſed facit quòd actus non procedat meliori modo quô poteſt.

Quibus tria præſertim affirmat, 1. Utrumque peccatum tam veniale, quàm mortale verſari circa Deum & creaturam. 2. Peccatum mortale eſſe deordinationem, ſeu inverſionem ordinis & mediorum, à quibus neceſſariò pendet ultimi finis (Dei nempè) conſequutio & poſſeſſio; in peccato enim mortali, *fruimur utendis, & utimur fruendis.* 3. Peccatum veniale eſſe quidem aliquam deordinationem, ſed non eorum à quibus neceſſariò pendet ultimi finis conſequutio. Ideò per peccatum mortale finis ultimus amittitur, quia eſt deordinatio eorum, quæ præcepta erant tanquam neceſſaria ad eum conſequendum: per veniale verò non amittitur, quia eſt deordinatio eorum quæ non præcepta fuerant, ſed ſolùm ſub conſilio data ad finem ultimum faciliori modò conſequendum.

SECTIO TERTIA.

De Beatitudine.

BEATITUDINIS alicujus exiſtentiam ſatis apertè comprobat ſingulis hominibus ingenitum illius deſiderium; nam (inquit D. Aug. 6.

tract. de Epic.) *Vitam beatam appetere, vitam beatam concupiſcere, deſiderare, ſectari, omnium hominum eſſe arbitror* (Paucis interpoſitis) *nam & qui bonus eſt, ideo bonus eſt, ut beatus ſit ; & qui malus, malus non eſſet, niſi inde ſe beatum eſſe poſſe, ſperaret*, &c.

Beatitudinem omnes omninò appetunt.

Unde Plato in Euthyd. ridiculum ſtultumque eſſe putat quærere, an ſit aliquis qui *benè rem gerere felixve eſſe non appetat.* Porrò felicitatis nomine, intelligimus eum ſtatum in quo nullus poſſit melior, ſuavior & deſideratior excogitari : in quo nihil ſit mali quod timeas, nihil boni quod non habeas, nihil quod agere libeat ac non liceat ; qui denique conſtantior ſit, quàm ut amitti unquàm poſſit.

Duplex Beatitudo naturalis & ſupernaturalis.

Duplex autem diſtingui poteſt hæc beatitudo, *naturalis* videlicet, quæ naturæ viribus cum aſſueto Dei auxilio, hac in mortali vitâ poteſt obtineri : & *ſupernaturalis*, ad quam aſſequendam & perfectè cognoſcendam ſolæ non ſufficiunt naturæ vires, juxta illud 1. ad Corinth. 2. *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum.*

Supernaturalem hanc beatitudinem, utpotè omnibus à Deo propoſitam, omnium eſt adipiſci : ſed Theologorum tantùm eſt illius abditiſſimas quæſtiones irradiante fidei lumine, & affulgentibus Scripturarum oraculis enodare. Ne ergo Philoſophus rerum naturalium indagator, ultra naturam ſapiendo deſipiat ; hîc ſolam naturalem hominis beatitudinem proponimus inveſtigandam.

QUÆSTIO PRIMA.

An homines hac in mortali vita beari poſſint.

NOTAND. 1. tantam eſſe vocabulorum penuriam, ut latentes animi conceptus, etſi plerumque diſſonos, iiſdem verbis aperire teneamur. Hinc naſcuntur æquivoca, & nominum diverſæ uſurpationes oriuntur. Id ipſum compertum habemus, in ipſomet *beatitudinis* nomine. Varia ſiquidem indigitat : Primò, namque idem ſignificat ac innocentia, juxta illud Pſal. 1. *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum*, &c. 2. Bonorum fortunæ copiam aliquando deſignat ; ſic qui divitiis & deliciis abundant, ſolitò beati dicuntur ; unde Pſaltes Regius poſtquam enumeraſſet peccatorum opes, ſubjungit Pſal 143. *Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt.* 3. Expenſum Deo debitum obſequium nonnunquam indicat, ſic Pſal 127. *Beati omnes qui timent Dominum*, &c. Sed omiſſis variis hujuſce nominis uſurpationibus, *Beatitudo* propriè ſignificat ſtatum in quo hominis nativa complentur deſideria ; & ita omnes ejus cupiditates explentur, ut verè poſſit eſſe contentus.

Beatitudo variè accipitur.

Notand. 2. Beatitudinem hanc diſtingui poſſe duplicem, *perfectam* ſcilicet & *imperfectam.* Prima eſt, quæ omnia hominis ſatiat deſideria, omnemque prorsùs ab eo miſeriam excludit ; nec ullo mali, aut incommodi eventu & occurſu turbatur. Secunda eſt, quæ hominis aliquatenùs explet deſideria, eumque quantu-

Propriè accepta duplex diſtinguitur

ſumcùmque contentum, ſed non ab omni prorsùs incommodo liberum efficit. De utrâque hîc inquirimus, utrum hac in mortali vita poſſit obtineri.

CONCLUSIO I.

Nullus hac in vita beari poteſt.

N*Ullus hominum hac in mortali vitâ perfectè beari poteſt.* Huic ſubſcripſerunt omnes quotquot hac in valle miſeriarum degerunt, & unâ voce cum *Salone* Athenienſium Legiſlatore unoque è ſeptem Græciæ Sapientibus dixerunt, *Neminem ante obitum felicem eſſe prædicandum.* Quam ſententiam cum ſæpè divitiis & deliciis luxurians Crœſus irriſiſſet; captus tandem, & omnibus bonis ſpoliatus, rogôque, ut vivus combureretur, impoſitus, ter Solonis nomen exclamans, eam vera dixiſſe verbis & factis comprobavit.

Probatur concluſio. Ibi nulla poteſt eſſe perfecta hominis felicitas, ubi homo nec perfectè ſatiari, nec miſeriis vacare poteſt: ſed ita eſt, dùm mortalem vitam agimus; homo enim nihil aliud eſt, dùm hanc miſeriarum & lachrimarum vallem incolit, quàm *ſperma fœtidum, ſaccus ſtercorum, cibus vermium, imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ imago, invidiæ & calamitatis trutina*, ut D. Bernardus *in medit. ſuis cap.* 3. & Ariſtot. *apud Strobæum*, hominem depingit. Quæ ergo homini poterit hac in mortalitate contingere felicitas? An non vita noſtra peregrinatio, curſus & pugna? at non in peregrinatione, ſed in patria; non in curſu, ſed in termino; non in pugna, ſed in victoria præmium & corona conceditur? Quæ proſpiciens hominum & Regum ſapientiſſimus in hæc verba, Eccleſ. 4. erupit: *Laudavi magis mortuos, quàm viventes, & feliciorem utroque judicavi, qui necdùm natus eſt, nec vidit mala quæ fiunt ſub Sole.*

Quia nec miſeriis vacare,

Secundò. Nulla hîc pariter eſſe poteſt noſtræ cupidinis ſatietas; omnes enim, quotquot hîc ebibuntur voluptates & deliciæ, cùm ſint ut plurimùm corporeæ, noſtris tantùm hærent ſenſibus, nec ad animam (in qua jacet deſideriorum noſtrorum igniculus) uſque pertingunt: hinc fit ut noſtra cupido ſemper æſtuet; & *Sicut cervus deſiderat ad fontes aquarum, ſic anima noſtra* (inquit Regius Pſaltes) *ſitit ad Deum fontem vivum*, qui innocente mortali vitâ functos, *Inebriat ab ubertate domus ſuæ: & de torrente voluptatis ſuæ potat eos.*

nec plenè ſatiari.

Tertio. Cùm anima noſtra ſit viva divinitatis effigies, ſolumque Deum habeat auctorem & principium; ſolum pariter finem & beatificatorem agnoſcit: omnia ſiquidem naturali pondere ad principia, unde deducta ſunt, propendunt. Et ſicut lapis prætioſus, etiam ſi Regnum diadematibus, & ſacris Pontificum infulis innectatur, ibi tamen violenter detinebitur, & caderet niſi irretiretur: Dicam à ſimili, quòd etſi anima noſtra, divitiis, dignitatibus, ac deliciis omnibus mundanis affluat, in his tamen nuſquam quieſcet; *Quoniam* (inquit D. Auguſt. 1. Confeſſ. c. 1.) *feciſti nos, Domine, ad te, & irrequietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te.* Et D. Bernardus ſerm. de dedicatione animæ: *Avida mens hominis creatis rebus occupari poteſt, ſatiari non poteſt; & Deo capacem, quidquid Deo minus eſt, non implebis.*

Nec perfectè quieſcere poteſt.

Hinc,

Hinc omnes viri ſanctiſſimi mortalem hanc vitam exuere tot votis expetebant, ut in Deo deliciarum fonte, ſuæ cupidinis ſitim reſtinguerent. Sic omnium nomine inclamabat Regius Pſaltes, Pſal. 41. *Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei!* Fruſtrà hîc inquiebat Pſ. 16. deſideriorum meorum ſatietatem inquiro; non enim *ſatiabor*, niſi *dùm apparuerit gloria tua.* Sic D. Paulus, Rom. 7. ad veras delicias anhelans præſentis vitæ ſortem ingemiſcebat his verbis: *Infelix homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?*

Denique. Perfecta hominis hîc degentis beatitudo, ſi quæ eſſet, maximè Dei cognitio, & ejus amor: ſed per neutram hîc poteſt perfectè beari. *Probo.* Vera hominis felicitas debet omne illius explere deſiderium; ſed nec per amorem, nec per cognitionem Dei noſtra hîc perfectè explentur deſideria. *Probo*; Omnis cognitio, quam hîc habemus de Deo, vel eſt naturalis, & per diſcurſum genita; vel ſupernaturalis, & per revelationem accepta: ſed neutra perfectè ſatiat intellectivam facultatem. *Probo.* Omne perfectibile appetit ſemper id quod eſt maximè ſui perfectivum; ſed clara Dei viſio, quæ poſt obitum juſtis conceditur, cùm ſit intuitiva, magis eſt perfectiva potentiæ cognitivæ, quàm ſint illæ omnes quas hîc de Deo cognitiones accipimus; quia *Nunc per ſpeculum* creaturarum, *& in ænigmate* fidei ac revelationis *: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte: tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum*, ut loquitur D. Paulus 1. *de Corinth.* 13. Cùm itaque hîc perfectiſſima de Deo non habeatur cognitio, nec omnimodè perfectus amor efformabitur; ac proinde nec appetitivæ noſtræ facultates hîc ad ſatietatem poſſunt expleri, & conſectariè nulla hîc perfecta beatitudo conceditur.

Imò nec Deum perfectè cognoſcere & amare.

CONCLUSIO II.

Imperfecta ſaltem beatitudo poteſt hac in mortali vita comparari; ita ſentit D. Auguſt. lib. 11. de Civit. Dei, cap. 12. *Quis enim* (inquit) *primos illos homines in Paradiſo negare audeat beatos fuiſſe ante peccatum, quamvis de ſua beatitudine quàm diuturna & vel utrum æterna eſſet, incertos: eſſet autem æterna niſi peccaſſent; cum hodie non imprudenter beatos vocemus, quos videmus juſte ac piè cum ſpe futuræ immortalitatis, hanc vitam ducere ſine crimine vaſtante conſcientiam*, &c.

Poteſt tamen aliquis ſaltem imperfectè beari in hac vita.

Probatur ratione. Ille poteſt ſaltem imperfectè dici beatus, qui ſorte ſuâ contentus, nullis turbatur anxietatibus, nec ab interna quiete per exundantes foris calamitatum preſſuras dejicitur: ſed plures ſunt hoc in ſtatu reperiendi, dùm adhuc mortalem vitam agunt. Quis enim beatos non prædicaret homines illos divinis ita referti muneribus, ut omnia etiam pretioſiſſima hujus mundi ſupellectilia tanquam ſtercora arbitrantes, per affectum & contemplationem; ita Deo, bonorum omnium fonti, tenaciter adhærent, ut nullatenùs poſſint ab ipſo deliciarum rivulo ſeparare: Quique velut inter verticoſos maris æſtus, veluti rupes immotæ, omnes hujus vitæ miſerias, & viciſſitudines rident, & ita firmiter mente ſiſtuntur, ut cum Poëta illo cane-

Digitized by

re poſſint; *Etſi totus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.*

QUÆSTIO SECUNDA.

In quo ſita ſit naturalis hominum objectiva beatitudo.

Quid ſit Beatitudo objectiva & formalis.

NOTANDUM 1. duplicem generatim diſtingui hominum beatitudinem, objectivam ſcilicet & formalem. *Beatitudo objectiva* eſt ſummum illud bonum, quod ſui poſſeſſione reddit aliquem beatum: beatitudo verò *formalis* eſt ipſa poſſeſſio ſeu conſecutio ſummi boni: prior dicitur *objectiva*, quia eſt objectum quod poſſidetur; poſterior verò dicitur *formalis*, qui eſt forma per quam ſummum bonum poſſidetur, ſeu quâ aliquis verè & formaliter denominatur beatus. Prior eſt finis ultimus *qui*, id eſt, finis ultimus qui poſſidetur: poſterior verò eſt finis ultimus *quô*, id eſt, quô poſſidetur beatitudo objectiva. Ut autem perfectè intelligatur natura beatitudinis, determinandum eſt in quô potiſſimùm bono, beatitudo objectiva hominis in præſenti vitâ conſtituenda ſit.

Variæ Philoſophorum de Beatitudine ſententiæ.

Notandum 2. tam varias tamque diverſas fuiſſe Veterum de beatitudine ſententias, ut octo ſupra ducentas numeravit Marcus Varro: nam alii felicitatem conſtituunt in iis quæ cum ſibi deſint, in aliis admirantur; ſic ignaris ſcientiam, pauperes divitias, ægrotis ſummam ſanitatem reputant, de quibus Horatius primo Satyricorum.

O fortunati mercatores: gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore.
Contra mercator, navim jactantibus auſtris,
Militia eſt potior, &c.
Agricolam laudat juris legumque peritus,
Sub galli cantum, conſultor ubi oſtia pulſat.
Ille datis vadibus qui rure extractus in urbem eſt,
Solos felices viventes clamat in urbe.

Alii ſummam felicitatem in rerum naturalium perfectâ cognitione conſtituunt: unde illud Virgilii 2. Georgicorum.

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas! &c.

Nonnulli in animi tranquillitate & vacatione à tumultuantibus negotiis, unde idem Virgilius mox laudatus,

O fortunatos nimiùm ſua ſi bona norint
Agricolas, quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.

Cui concordat illud Horatii, Epod. 2.

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis
Solutus omni fœnore.

Idem dicendum de cæteris hominum affectibus, quiſque enim in eo felicitatem collocat quod magis ſuæ arridet cupiditati. Cùm verò beatitudinis objectum ſit illud quod ſummum bonum exiſtimatur. Bonum verò cum ſit generatim duplex, *increatum* videlicet, nimirùm Deus; vel *creatum*: hocque cum ſubdividatur in *bona fortunæ*, *hominis* & *corporis*, hinc potiſſimùm quintuplex ſuborta eſt hominum de

beatitudine ſententia: Nam 1. Philoſophi eam in bonis animi collocabant. 2. Voluptuarii in bonis corporis. 3. Avari in divitiis. 4. Ambitioſi ac Politici in dignitatibus & honoribus. 5. Chriſtiani & fideles Philoſophi, in Dei contemplatione & amore, quam ſententiam ut omnium optimam, ut tueamur, & cæteras faciliùs explodamus:

Præſertim quintuplex.

Notand. 3. Ad veram naturalis beatitudinis objectivæ rationem, 4. præſertim requiri conditiones. *Prima*, ut hæc beatitudo poſſit ab omnibus obtineri: beatitudo enim eſt bonum maximè commune; alioquin ad eam fruſtrà ſuſpirarent omnes, ſi ab omnibus haberi non poſſet, ut notat Ariſt. 1. Ethic. cap. 6. *Secunda*, ut ejus poſſeſſio ſit jucundiſſima, quid enim eſt beatum eſſe, quàm in objecto beatifico deliciari. *Tertia*, ut poſſidentis appetitum & deſiderium expleat; ita ut nihil ſit intra naturæ limites, quod ultrà appetat. *Quarta* denique, ut ejus poſſeſſio ſit firma & ſtabilis, nec facilè eripi poſſit invitò poſſidente.

Ad veram beatitudinem objectivam 4. conditiones requiruntur.

CONCLUSIO I.

Beatitudo objectiva naturalis in nullis animæ bonis conſiſtit: Eſt contra Philoſophos.

Probatur. Quatuor potiſſimùm numerari poſſunt animi bona, ſcilicet ejus ſubſtantia, facultates, habitus & operationes: ſed in horum poſſeſſione nemo verè dici poteſt beatus. *Non quidem in ſubſtātia & facultatum uſu*; alioquin unuſquiſque naturaliter eſſet beatus; ſicque nemo conſequendæ beatitudinis deſiderio æſtuaret, & ad id obtinendum, quod jam poſſideret, fruſtrà contenderet: imò ipſi damnati & demones beati dicerentur.

Non conſiſtit in bonis animi.

Quippè cum nec in animæ ſubſtantia,

Non etiam ſtat in habitibus: Tùm quia beatitudo cùm ſit finis ultimus propter ſe debet expeti; omnes autem habitus non propter ſe, ſed propter faciliùs & rectiùs eliciendos actus, comparantur. *Inſuper*, inquit Ariſt. ſi beatitudo in habitibus ſubſiſteret, ſequeretur hominem etiam dormientem dici poſſe beatum; quippè cùm dormiens beatitudinis objectum poſſet aſſervare: hoc autem nihil eſt abſurdius; beatus enim quandiu dormit, vix à miſero diſcrepat, niſi fortè ſuavioribus ſomniis demulceatur.

Nec in illius habitibus.

Confirmatur. Si quid habitus animi hominem efficere poſſint beatum maximè virtutes: at illę ſolę ad id non ſufficiunt. *Probatur.* Illud non ſufficit ad aſſerendam & ſtabiliendam hominis beatitudinem, cum quo reperiri poteſt miſeria; at miſeria reperiri poteſt cum virtute, eaque plerumque tanta, ut animus ſapientis etiam fortiſſimi prematur & ſuccumbat; ut dùm ſuppliciis graviſſimis & injuſtiſſimis urgetur & laſſatur.

Exponitur Stoïcorum de beatitudine ſententia.

Apage ergo ſuperbam illam Stoïcorum jactantiam, qui eum beatum eſſe prædicabant? *Non*, inquit Seneca, Epiſt. 45. *quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum cui bonum omne in animo eſt, erectum & exceſſum & mirabilia calcantem; cui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit; qui hominem de ſola parte æſtimat, quâ homo eſt; qui natura loco magiſtri utitur, ad illius legi componitur, ſic vivit, quomodo illa praſcipſit: cui bona ſua nulla vis excutit, qui mala in bonum vertit; actus judicii, inconcuſſus, intrepidus; quem aliqua vis movet, nulla perturbat; quem fortuna, cùm in eum quod habet telum nocentiſſimum*

vi maximâ intorſit, pungit, non vulnerat.

In quos ſic invehit S. Auguſtinus, Epiſtolâ 52. *O nimiùm ſuperba jactantia, ſi beata vita eſt in cruciatibus corporis, cur non in ea manet ſapiens ut fruatur.* Ipſe namque Seneca mortem ſibi inferendam, ut dolor aut infamia vitetur, plerumque monet; ſed præſertim, Epiſtolâ 70. *Nihil,* inquit, *melius æterna lex fecit, quàm quòd unum introïtum nobis ad vitam dedit exitus multos. Ego expectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cùm poſſim per media exire tormenta, & ad verſa diſcutere.* Cur mors advocatur in ſolatium & finem doloris, ſi ſapiens ita virtute firmetur, ut nullis tormentis dejici poſſit. Vide ergo quàm parum ſibi conſtiterint Stoïci, in ſua ſtabilienda beatitudine.

Nec in illis operationibus conſiſtit.

Non etiam beatitudo ſita eſt in operationibus animæ rationalis, ut quidam Platonici docuerunt: *Tum*, quia beatitudo objectiva eſt ultimus finis ad nullum alterum ordinatus, ſed operationes animæ tales eſſe nequeunt; ſunt enim media, quibus ſummum bonum conſequimur, ac proinde tale ſummum bonum dici non poſſunt. *Tum*, quia ſi in aliqua animæ operatione ſtatuenda eſſet hominis beatitudo objectiva, maximè in contemplatione: atqui in ea non conſiſtit. 1. Quia in practico, non autem in ſpeculativo homo beatitudinem ſuam invenit; per ſpeculationem enim non datur frui bono, ſed per poſſeſſionem. 2. Quia beatitudo eſt ſummum bonum; ac proinde homines ſummè bonos efficit, & conſectariè ſolis ſummè bonis competit: ſed ſpeculatio convenit etiam bonis & improbis; perditiſſimi namque & nefarii homines, nonnumquam acutiſſimâ mentis acie donantur, reſque abditiſſimas oculatiùs; quàm probi ſpeculantur & inveſtigant. 3. Denique, quia ſi beatitudo in ſpeculatione conſiſteret, maximè vel in contemplatione ſubcœleſtium vel cœleſtium vel ſupercœleſtium: ſed ex nulla horum contemplatione homo dici poteſt beatus.

Quippè cùm non conſiſtat in contemplatione ſublunarium.

Non quidem in contemplatione ſubcœleſtium, ut aliquando cenſuerunt Democritus & Simonides; qui cùm hominem terræ incolam, terreniſque mancipatum ac morti deditum inſpicerent, eum in ſola rerum terreſtrium indagandâ veritate verſari debere dixerunt: *Cùm enim ſimus mortales* (inquiebat Simonides) *quæramus mortalia, divina autem divinis relinquamus.* Verùm horum ſententiam meritò reprobat ac rejicit Ariſt. 1. Metaph. eò quòd humanæ naturæ dignitatem nimis deprimat; licet enim homo, quâ corporeus eſt, ad terrena tendat, ut ea ſapiat eiſque fruatur; quà tamen ſpiritualis eſt & rationalis, omnia prorsùs corporea tranſcendit, ut ſpirituale quid ac divinum, in quo delicietur, inveſtiget.

Non etiam in ſpeculatione cœleſtium, homo beandus eſt, ut finxerat Anaxagoras, qui ſæpè rogatus ad quid natus eſſet, toties reſpondit, *Ut cœlum ejuſque ſydera inſpiciam & meam ibi deſignatam patriam, à qua nunc mortalis exulo, contemplatione ac meditatione pertingam.* Verùm turpiter allucinabatur; beatitudo enim eſt unio hominis cum aliquo perfectiori; hæc autem corporea ſunt, ac proinde in eorum contemplatione homo felix dici non poteſt.

Nec in conſideratione ſupercœleſ-

Non denique in contemplatione ſupercœleſtium; quia ſupercœleſtia hæc vel intelligentiæ, ac ſubſtantiarum ſeparatarum quidditates, in qua-

tiumre- rum cognitione Avicenna & Algazel *peritur.* ſtatuerunt hominis felicitatem; vel ideæ ipſæ omnium bonorum ſingularium, quas aliqui Platonici ab æterno conditas affirmabant, & à quibus reliqua bona ſuam habent originem, & in quarum contemplatione ſummum bonum eſſe collocandum (ſi ſide dignus ſit Ariſt.) Platonici contendebant. Verùm utraque illarum ſententiarum eſt à ratione beatitudinis alieniſſima. *Primò*; quia beatitudo miſeriam omnem ſibi oppoſitam excludit: ſed ſubſtantiarum ſeparatarum, ac idearum contemplatio, non excludit omnem ignorantiam & errorem, quæ miſeriæ ſunt contemplationi oppoſitæ. Quis enim neſciat nos ſæpiùs in errorem impingere, dùm ſenſuum adminiculò res à materia ſejunctas deprehendere tentamus? *Secundò*; Beatitudo certa, firma & ſtabilis eſſe debet: ſed ſpeculatio hæc rerum à materia ſejunctarum omninò incerta eſt ac labilis; quippè cùm nullus niſi mendax, perfectam ac evidentem earum cognitionem ſe conſecutum fuiſſe affirmabit. Quid tenebris undique perfundimur, dum res materiales, & noſtris ſenſibus pervias detegere nitimur; ſpirituales autem & à ſenſibus remotas nullâ obviante caligine, nulloque infeſtante erroris periculo deprehendemus?

Omnes noſtræ cognitiones naturales errori ſubjacent.

Itaque non immeritò ſapientiores, qui hactenùs extiterunt, ſe plura ignoraſſe, quàm ſciviſſe profeſſi ſunt, apud quos tritum eſt hoc proverbium, *Maxima pars eorum quæ novimus, minima eſt eorum quæ ignoramus.* Hinc vulgatum illud Socratis, in Apologia contra Judices Athenienſes; *Hoc unum ſcio, quod nihil ſcio.* Quibus mirum in modum quadrat illud Ariſt. qui animam brevi emiſſurus in hæc (ut fertur) verba erupit: *Gemens natus, dubius vixi, ignorans morior, quo vadam neſcio, Ens entium miſerere mei.*

Delirium itaque ac figmentum eſt, in tam incerta tantæque ignorantiæ admixtâ rerum ſupercœleſtium ſpeculatione, humanam felicitatem reponere.

CONCLUSIO II.

BEatitudo objectiva in bonis corporis non conſiſtit. *Probatur.* Bona corporis ad quatuor præſertim capita revocari poſſunt, putà ſanitatem, pulchritudinem, robur & ſenſuum voluptates. Sicut enim in anima quatuor ſunt principes morales virtutes, ſcilicet prudentia, temperantia, fortitudo & juſtitia: ſic ex parte corporis quatuor ſunt his proportionata. *Prudentiæ* namque aſſimilatur ſenſuum vivacitas, quâ ſuorum objectorum delicias & oblectamenta percipiunt. *Temperantiæ* correſpondet pulchritudo; ſicut enim illa paſſiones moderatur, & omnes hominis affectus concinnè & æquâ lance ponderat & librat, ex quo reſulget animæ decor & claritas; ſic pulchritudo in debita membrorum diſpoſitione conſiſtit. Robur *fortitudini* non eſt abſimile; ſicut enim fortitudo circa pericula hominem conſtantem efficit; ſic ad ferenda onera, laboreſque exhauriendos, corpus conſtans & validum, robur inſtituit. *Juſtitiam* tandem ſanitas adumbrat: ſicut enim illa medium ſervat inter dantem & recipientem, ſic ſanitas æqualitatem requirit in humorum complexione. In nullo autem horum conſiſtere poteſt hominum beatitu-

Beatitudo objectiva non conſiſtit in bonis corporis.

Quæ quatuor potiſſimum recenſentur quatuor animi virtutibus accommodata.

do. Ergo in bonis corporis non conſiſtit.

Probatur 1. de omnibus conglobatim. 1. Felicitas non eſt communis homini & brutis; quia cùm homo præſtantiorem brutis naturam habeat, præſtantiori bono ſatiari debet: nihil enim quieſcit in imperfectiori, ſed omnia quod præſtantius eſt, appetunt. 2. Non eſt communis bonis & malis, eſt enim bonum maximum, ac proinde ſuos poſſeſſores maximè bonos debet efficere. 3. Non præbet occaſionē ad peccatum, quod eſt omnium malorum maximum, alioquin beatitudo bonum optimum non eſſet, ſi ad malum vergeret. 4. Non eſt ordinabilis ad aliud bonum, cùm ipſa ſit maximum bonum. Bonis autem corporis tales conditiones non competunt: corpus enim ordinatur ad animam tanquam ad finem, quia *ſēper deterius eſt gratiâ melioris*, inquit Ariſt. 7. Polit. Ergo bona corporis ad animæ bonum pariter ordinantur: deinde ſæpiùs ſunt vitiorum irritamenta, ut infra dicemus. Denique perfectiùs belluis, quàm hominibus ſæpè competunt, nam inquit Seneca ad Lucillum. *Valet homo, valent & leones, formoſus eſt & pavones, velox eſt & equi, vocem habet; ſed quantò clariorem canes, acutiorem aquila, graviorem tauri: dulciorem melioremque luſcinæ.* Ergo, *&c.* Probatur 2. de omnibus ſigillatim.

1. *Non conſiſtit in ſanitate, nec in robore.*

1. Non conſiſtit in ſanitate, nec in robore.

B*Eatitudo* enim debet eſſe ſtabilis & firma; quid autem pulchritudine & corporis robore fugacius & labilius? Omnibus namque momentis utrumque perire poteſt, quippè cùm innumeris circumdemur adverſitatibus & anguſtiis, quæ noſtram ſanitatem & corporis conſtitutionem interturbant. Hinc optima noſtri corporis valetudo aſſimilatur in Scriptura ſacra, *nebulæ, fumo* & *umbræ*, quæ citò labuntur & effluunt; ſic Sapientiæ 2. *Tranſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis: & ſicut nebula diſſolvetur, quæ fugata eſt à radiis Solis*, &c.

Et quamquam morti non ineſſent mille nocendi artes, nec omnia prorſus elementa & mixta ad communem omnium noſtrorum necem conſpirarent; nihilòminùs verum eſſet affirmare vitam noſtram, ac proinde ſanitatem perpetuò ſubjacere interitui, *Quæ eſt vita noſtra* (inquit D. Jacobus cap. 4. *vapor eſt ad modicum parens, & deinceps exterminabitur.* Quatuor namque conſtamus primigeniis qualitatibus, quæ perpetuò invicem bellantes ſeſe enecant, & nobis mortem inferunt. Hinc merito jure monet D. Paulus 2. ad Corinht. cap. 1. mortem non ſolùm eſſe timendam ab extrinſeco: *Sed ipſi in nobiſmetipſis reſponſum mortis habemus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo.* Apparet itaque quàm ſtulta ſit eorum opinio, qui Herculem, Achillem, *&c.* beatos prædicaverunt, propter eorum fortitudinem, & corporis ſanitatem: nam ſimili ratione tauri, leones, & robuſtiſſima quæque bruta animantia, beata quoque forent prædicanda.

Quæ bona ſunt fugaria.

2. *Non etiam conſiſtit in pulchritudine.*

T*Um*, quia beatitudo debet eſſe beato propria & jucunda poſſeſſio: ſed pulchritudo corporis aliis jucundior eſt & ſuavior, quàm ipſi pulchro; qui enim ejus præſentia fruun-

tur, ſuavioribus liniuntur oblectamentis, quàm efficiatur ipſemet, qui pulchritudinem obtinet. *Tùm*, quia beatitudo (ut jam diximus) diuturna & in libertate poſſidentis eſſe debet: ſed talis eſſe nequit pulchritudo; nec enim omnes, nec quantùm, nec quandiu, nec quomodo, pulchri eſſe cupiunt, fiunt. Hinc Proverb. 31. *Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo*: vel ut Hebræi volunt, *Mendacium gratia, & vanitas pulchritudo*: Talis autem dicitur 1. quia decipit & dejicit ipſos gratioſos & pulchros, eos enim ſuperbos, ac intemperantes efficit: unde illud,

2. Non conſiſtit in pulchritudine.

Quæ fallax meritò dicitur.

> *Factus ineſt pulchris, ſequitur ſuperbia formam*
> *Lis eſt cum forma magna pudicitiæ.*

1. Quia plures fallit & decipit.

Nam, inquit D. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *Pulchra citò adamatur: difficilè autem cuſtoditur, quod plures amant: nihil tutum eſt, in quod totius populi vota ſuſpirant: alius formâ, alius artificiô, alius facetiis, alius liberalitate ſollicitat. Aliquo modo, vel aliquando expugnatur, quod undique inceſſitur.* Hinc plures Virgines ut in Actis Sanctorum legimus, à Deo precibus obtinuerunt, ut hanc pulchritudinis illecebram ab eis averteret, quò tutiùs ſuam virginitatem aſſervarent; Sic ſancta *Ebba* Abbatiſſa Colinghammenſis cœnobii in Anglia, ut Danorum Angliam invadentium laſciviam effugeret, cum ſuis Monialibus, ſeſe naſo & labio ſuperiore truncavit, quô visô, Dani furentes eas cum Monaſterio concremarunt; ſicque ad duplicem Virginitatis & Martyrii palmam evolarunt.

2. Quia citò labitur & evaneſcit.

2. Pulchritudo dicitur *fallax*, quia citò per morbum, laborem & ætatem, evaneſcit, unde Poëta:

> *Forma bonum fragile eſt, quantumque accedit ad annos*
> *Fit minor, & ſpatio carpitur illa ſuo.*

Et Seneca in Hippol.

> *Ut fulgor teneris radiat genis*
> *Memento, rapitur, nullaque non dies.*
> *Formoſi ſpolium corporis abſtulit.*
> *Res eſt forma fugax, quis ſapiens bono*
> *Confidat fragili?*

Hinc Philo lib. de Provid. *Ob formoſitatem corporis ſe jactare, & laudes aucupari, mentis compos non poterit, quæ brevi adeo extinguitur tempore, ut antequam floreſcat, defloruiſſe videatur.* Et S. Greg. Nazianz. orat. 21. *Pulchritudo* (inquit) *eſt temporis & morbi ludibrium.* Nam ut Boëtius lib. 3. de Conſol. proſâ 3. *Triduanæ febris igniculo poteſt diſſolvi.* Quis ergo niſi ſtolidus, in tam fugaci boni poſſeſſione, hominem beatum affirmaret!

Non denique ſita eſt in voluptatibus corporeis.

PRimò, quia *Harum* (inquit Boëtius, lib. 3. de Conſol. proſâ 7.) *appetentia plena eſt anxietatis, ſatietas verò pœnitentiæ. Quantos enim illa morbos, quàm intolerabiles dolores, quaſi quemdam nequitiæ fructum ſolent referre corporibus.* 2. beatitudo eſt ſummum bonum: ergo homini tantùm proprium, & non cum belluis commune: ſed ſi voluptates corporeæ homines beatos efficiũt, *Nihil cauſæ eſt*, inquit Boëtius, *quin pecudes quoque beatæ eſſe dicantur, quarum omnis ad explendam corporalem lacunam feſtinat intentio.* 3. Quia talis voluptas ſtare poteſt cum maximis vitiis, ac proinde non eſt ſummum bonum, alioquin

Non etiam conſiſtit beatitudo in voluptatibus corporeis.

omne malum excluderet. 4. Beatitudo hominem perficit, voluptas autem inquinat à ratione dejicit; propè belluam efficit, virtutem enervat, & citò evaneſcens, triſtitiam, morbos, & accutiſſimos dolores parit: Nam, inquit Boëtius ibidem:

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit furentes,
Apicumque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
Fugit & nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Hinc meritò Architas Tarentinus apud Ciceronem in Catone aït: *Nullam capitaliorem peſtem, quàm corporis voluptatem hominibus à natura datam. Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum converſiones, hinc cum omnibus colloquia naſcuntur. Nullum denique ſcelus, nullum facinus eſſe ad quod ſuſcipiendum libido voluptatis non impellat. Stupra verò, injuſtitias & omne tale flagitium, nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptatis. Cumque mente nihil ſit præſtabilius homini à Deo datum, huic divino muneri nihil eſſe tam inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantiæ locum eſſe; nec omninò in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere.* Concludit. *Quocircà nihil eſſe tam deteſtabile, tamque peſtiferum, quàm voluptatem; ſiquidem cùm ea major eſſet atque longinquior, omne animi lumen extingueret.*

Videant ergo Turcæ ad Muhamedani ſpurciſſimi, qui ſummum hominis bonum in corporis voluptatibus ſitum eſſe fabulantur, an non eis quadret illud Poëtæ:

——*Epicuri de grege porcus.*

quippè cùm tota eorum felicitas ſicut porcorum, in ventre ſita ſit, juxta illud Apoſtoli, *Inimici crucis Chriſti, quorum Deus venter eſt.*

Dices 1. Quod eſt ſummè appetibile, eſt beatitudo, ſed voluptas eſt ſummè appetibilis. *Probo.* Illud eſt ſummè appetibile, cujus contrarium eſt ſummè odibile: contrariorum enim contrariæ ſunt conſequentiæ; ſed triſtitia voluptati contraria eſt ſummè odibilis, ad eam enim vitandam homines nonnunquam mortem ſibi inferunt: ergo voluptas eſt ſummè appetibilis.

Nego utramque min. Voluptas enim non eſt appetibilis, niſi quia eſt vitæ neceſſaria; ſed ut ſic intensè non debet appeti, quia ſtatim eſſet cauſa & principium vitæ beſtialis. Nam (inquit Ariſt. 1. Ethic.) *Frequentantes voluptates ſunt omninò beſtiales, vitam pecudum eligentes, non enim ſuperelevant vitam ſuam ſuper conditionem vitæ beſtiæ.*

Animi triſtitia non eſt ſummum malum hominis.

Triſtitia ſimiliter, quatenùs voluptati opponitur, non eſt ſummè abhorrēda, imò plus horrenda ſunt vitia animā deturpantia: unde Seneca ad Lucillum; *Vir bonus quod honeſtè ſe facturum putaverit, faciet, etiamſi laborioſum erit, etiamſi damnoſum, etiamſi periculoſū; ab honeſto nullâ re deterrebitur, ad turpia nullâ ſpe invitabitur.*

Inſtabis. Summum malum conſiſtit in doloribus, ergo ſummum bonum conſiſtit in voluptate.

Nec corporis dolores.

Diſt. antec. In doloribus corporis, *Nego*: in doloribus animi, *Concedo*: Illud enim non eſt ſummum malum, quô majus datur: anima autem cum ſit corpore longè præſtantior, ipſius malum eſt etiam omnium maximum. *Diſting. ſimiliter conſeq.* Summum bonum eſt voluptas corporis, *Nego*: eſt illud animi bonum, ex quo voluptas, tanquam radius à ſole, rivulus à fonte, & proprietas ab eſſentia effluit, *Concedo*: Voluptas itaque

Nec proinde voluptates corporeæ dicendæ ſunt ſummum illius bonum.

itaque ſpiritualis eſt quidem felicitatis proprietas, non verò ejuſdem ratio formalis & eſſentia.

Urgebis. Beatitudo exprimitur & depingitur nomine voluptatis, ergo voluptas eſt beatitudinis eſſentia. *Patet antec.* Pluribus ſacræ Scripturæ textibus, præſertim Pſal. 35. ubi David ſermonē faciens de felicitate, juſtis ac innocentibus à Deo poſt hanc vitam concedenda, ait, *Replebuntur ab ubertate domus tuæ, & de torrente voluptatis tuæ potabis eos.*

Nego conſeq. Eſſentiam enim per proprietates indigitari, & exprimi, haud rarum eſt apud Philoſophos. Beatitudo itaque formaliter conſiſtit in boni poſſeſſione, & conſequenter in voluptate quę ex ejuſmodi poſſeſſione emergit. Nec legitima eſſet hæc conſequentia, ſummum bonum ſine jucunditate nuſquam invenitur, ergo jucunditas eſt ſummum bonum; perinde enim eſſet, ac ſi argumentarer hoc modo: exercitus nuſquam eſt ſine duce, ergo milites ſunt ipſe dux.

Quæres: An reverà Epicurus docuerit beatitudinem in corporeis voluptatibus eſſe reponendam.

Quæ vera fuerit Epicuri de felicitate ſententia.

Reſpondeo ita viſum eſſe plurimis cum veteribus tùm modernis; in primis verò Ciceroni 3. Tuſcul. ubi plurimis Epicuri ſententiam exagitans, inter cætera ſcribit: *Quamvis voluptates ſpernat eas quas modò laudavit; ego tamen meminero quòd videatur ei ſummum bonum. Non enim verbo ſolùm poſuit voluptatem, ſed explanavit quid diceret. Saporem inquit & corporum complexum & ludos atque cantus & formas eas, quibus oculi jucundè moveantur? Num fingo? Nam mentior* &c. Quamobrem oratione poſt reditum ſuum in Senatum Piſonem deſcribens, *ut nihil libidinoſius, nihil impurius, nihil intemperantius, nihil denique ſceleſtius eo cogitari poſſet;* Tum Epicuri ſectator es diſciplinamque ſubnotat, quâ ille imbutus hos induerit mores; *His,* inquit, *utitur quaſi præfectis libidinum ſuarum. Hi voluptates omnes veſtigant atque odorantur: Hi ſunt conditores inſtructoresque convivii, iidemque expendunt atque æſtimant voluptatibus; ſententiamque dicunt & judicant quantùm cuique libidini tribuendum eſſe videatur. Horum ille artibus eruditus,* &c.

Athenæus quoque libro 12. ſcribit Epicuro hoc fuiſſe dogma, *Omnis boni principium, radixque eſt voluptas ventris; & quæ eximia ſunt ſapientiæ præcepta ad hanc referuntur.* Plurima in hujus rei confirmationem ex veteribus adjicit. His accedit Plutarchus adverſus Col. ubi *Epicureis exprobrat non cedere eos porcis ovibuſque felicitatem, dùm nimirùm ſtatuūt ad felicitatem id ſufficere, ut & carni & animæ circa carnem occupatæ benè ſit: hæc verò ſuum hircorumque pruritibus ſunt perſimilia.* Et libro 2. ait Epicurum illiusque ſectatores aſſerere *Summum bonum eſſe circa ventrem, omneſque alios carnis meatus, per quos ſe voluptas, non dolor inſinuat; ac omnia præclara, ſapienterque inventa ad voluptatem, quæ circa ventrem, bonamque de ea non defutura ſpem, pertinere.*

His aſſentiuntur plurimi Eccleſiæ Patres, in primis Origenes, libro. 3. contra Celſum Epicureum, *Niſi fortè,* inquit, *Celſus cum ſuis Epicureis vanam negabit ſpem, quæ bonorum ſummam in perpetuâ corporis voluptate ponit.* Similiter Lactantius, *lib. 3. cap. 17.* eam ob rem dicit *Epicurum fuiſſe turpiſſimæ voluptatis aſſertorem.* Sanctus Ambroſius, lib. 3. epiſt. 25. dicit Epicureos *delicias ſuadere, & aſſerere caſtimoniam nulli*

uſſui eſſe. Sanctus Hyeronimus in cap. 9. Eccl. Epicureos appellat pecudes Philoſophorum : S. Auguſt. cap. 7. dicit Epicureorum de ſummo bono ſententiam non hominum eſſe, ſed porcorum. Taceo cæteros Eccleſiæ Patres eamdem de fœda felicitate ſententiam Epicuro adſcribentes : ſic ſanctus Gregorius Nazienzenus, *oratione* 34. *adverſus hæreſes.* Iſidorus Peluſiſti, *Epiſt.* 460.

Verùm quidquid alii de Epicuri mente ſenſerint vel ſcripſerint, habemus ipſummet Epicurum diſertis verbis in Epiſt. ad Menoëceum, docentem ſe non corporis, ſed animi voluptatem intellexiſſe, cum in ea rationem ſummi boni ac felicitatis conſtituit. *Quando*, inquit, *voluptatem beatæ vitæ dicimus finem, non intelligimus eas voluptates, quæ ſunt virorum luxu diffluentium, aut aliorum etiam, quatenùs ſpectantur in ipſa actione fruendi, quâ nimirùm ſenſus jucundè dulciterque afficitur: veluti quidam ignorantes, aut à nobis diſſentientes, aut altoquin adverſùm nos malè affecti interpretantur: ſed illud dumtaxat intelligimus, non dolere corpore ac animo non perturbari. Si quidem non compotationes comeſſationeſque perpetuæ: non ipſa puerorum mulierumque conſuetudo: non piſcium deliciæ, aut quæcumque aliæ menſæ lautioris cupediæ, jucundam vitam pariunt: ſed quæ cum ſobrietate ſerenoque adeo animo, eſt ratio: cauſas, cur quidque eligendum, fugiendumvè ſit, inveſtigans, ac opiniones abigens, ob quas plurima mentes occupat perturbatio.*

Unde Seneca tametſi fuerit propugnatorum & aſſertor doctrinæ Stoïcorum, qui maximè Epicureis adverſabantur; nihilominùs hæc in Epicuri gratiam & apologiam ſcribit: *In ea ipſe ſententia ſum, (invitis hoc noſtris popularibus dicam) ſancta Epicurum & recta præcipere; etſi propiùs acceſſeris, etiam triſtia: voluptas enim ad parvum & exile revocatur; & quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati.... Itaque non dico quòd plerique noſtrorum ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe: ſed illud dico, malè audit, infamis eſt, & immeritò.* Hinc idem Seneca plerumque egregia Epicuri dicta colligit, & ſuis ſcriptis inſerit. Sic *Epiſt.* 21. refert illam nobilem Epicuri ſententiam : *Si vis Pitoclea divitem facere, non pecuniæ adjiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt.* Quam ſententiam omnibus bonis applicandam eſſe ibidem expendit Seneca, ſubditque; *Eò lubentiùs Epicuri egregia dicta commemoro, ut iſtis qui ad illa confugiunt, ſpe malâ inducti, qui velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem quocumque ïerint, honeſtè eſſe vivendum.*

Huic ſuffragatur Lactantius, *lib.* 3. *cap.* 7. his verbis: *Epicurus ſummum bonum in voluptate animi eſſe cenſet, Ariſtippus in voluptate corporis.* Conſentit pariter Gerſon ſermone in ſolemnitate Omnium Sanctorum, ubi referens eorum opinionem qui dixerunt beatitudinem hominis conſiſtere in animi voluptate, ſubdit; *Cujus ſententiæ videtur fuiſſe Epicurus ille, cujus Seneca crebro cum ſumma veneratione meminit epiſtolis.*

Unde colligo Epicureos & Stoïcos circa beatitudinis objectum, ſolam quæſtionem moviſſe de nomine; quod enim illi voluptati, hi virtuti tribuebant: & inter utramque ſectam magnum non eſſe diſcrimen, aperit ipſemet Seneca, Epiſtolâ 9. *Hoc inter nos & illos intereſt. Noſter Sapiens vincit quidem incommodum omne,*

ſed ſentit: illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, Sapientem ſeipſo eſſe contentum; ſed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamvis ſibi ipſe ſufficiat. Epiſtolâ autem *66.* affirmans bona aut mala corporis eſſe Sapienti indifferentia, ſolvenſque objectionem quâ inferre quis poſſet ex ejus doctrina, nihil intereſſe an aliquis in gaudio ſit, an in mœrore jaceat, & tortorem ſuum laſſet, ait: *Poteram reſpondere quod Epicurus ait, Sapientem ſi in Phalaridis tauro perruatur, exclamaturum.* Dulce eſt, & ad me nihil pertinet. *Quid miraris, ſi ego paria bona dico, unius in convivio jacentis, alterius in tormenta fortiſſimè ſtantis, cùm quod incredibilius eſt, dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri.* Utriuſque etiam Sectæ conſentionem pluribi aperit, præſertim Epiſt. 92. ubi probans Sapientem, Stoïcum virtutis robore omnes reddere & excutere calamitates, aït: *Quid porrò non æquè credibile videtur aliquem in ſummis cruciatibus poſitum dicere,* Beatus ſum! *Atqui hæc vox in ipſa officina voluptatis audita eſt. Beatiſſimum* (inquit Epicurus) *hunc & ultimum diem ago; cùm illum hinc urinæ difficultas torqueret, hinc exulcerati dolor ventris.* Alia plerumque ſimilia de Epicuro legere licet apud Senecam.

In quibus Epicuri cum Stoïcis conſentiant.

Quæ cùm ita ſint, reſponderi poteſt ad eos qui oppoſitam Epicuro ſententiam adſcribunt, ipſos fuiſſe deluſos calumniis Stoïcorum, qui cum erga Epicureos eſſent malè affecti, Epicuri doctrinam de ſummo bono in voluptate conſiſtente, animo perverſo interpretâtes, ad corporis voluptates & illecebras traduxerunt. Unde factum eſt, ut cùm in vulgus fuiſſet propalatum Epicurum voluptatis impuræ aſſertorem eſſe, ſancti Patres & Eccleſiæ Doctores, quorum inſtitutum erat homines ad pietatem & mortificationem evangelicam erudire, acriter inſectati ſunt Epicuri doctrinam & ſectatores.

CONCLUSIO III.

In nullis fortunæ bonis invenienda eſt naturalis hominum felicitas.

PRobatur. Fortunæ bona ſunt, vel *Honores* vel *Dignitates*, vel *Principatus* vel *Divitiæ*; ſed ex nulla horum fruitione, homo verè dici poteſt beatus.

Beatitudo non conſiſtit in Honore.

QUidquid reclament Superbi. Quia felicitas eſt in felice: perficit enim felicem: at honor non eſt in honorato, ſed in honorante; *Honor* namquè *eſt exhibitio reverentiæ alicui in teſtimonium excellentis boni,* ſicque in poteſtate eſt honorantis, honorare, vel non honorare bonum virum. Nec in viri boni poteſtate eſt ut honoretur; quia licet ſit honore dignus, honorans tamen ab actu honoris ipſi exhibendo ceſſare poterit: cernimus enim quoſdam homines interdùm honorari, interdùm ludibriis affici; hunc plures encomiis celebrabunt, quem alii deſpicient, & vituperiis cumulabunt.

Beatitudo naturalis non conſiſtit in bonis. Fortunæ.

Non quidem in Honoribus.

2. Felicitas propter ſe expetitur; eſt enim finis ultimus in quo omne hominis deſiderium quieſcere debet: ſed honor propter ſe non appetitur; nam qui honores ſectantur, ſæpè id faciunt, ut virtute præditi videantur: hinc quærunt honorari maximè à prudentibus, & ab his qui recti ſunt ju-

dicii, quoniam meliùs judicant eos eſſe honore dignos.

3. Honor ſæpiùs improbis, ſtolidis ac belluinis hominibus propter eorum divitias, principatus, aut dignitates deffertur. Ergo nequit eſſe ſummum bonum, quandoquidem homines ſummè bonos non efficiat.

Dices. Summum hominis bonum eſt, quod ab omnibus hominibus appetitur: ſed honorem omnes homines appetunt, ergo, *&c.*

Diſt. majorem. Quod appetitur appetitu ordinato & regulato, *Concedo*: appetitu pravo & inordinato, *Nego*: *& ſimiliter diſtinctâ, min. neg. conſeq.* Honor enim rectè nequit appeti: nam qui ſolus honoris gratiâ aliquid ageret, ut ambitioſus eſſet exprobrandus, non autem ut probus honorandus.

Qui appetitur quidem ab omnibus, ſed non appetitu regulato.

Dices. 2. Beatitudo objectiva eſt præmium virtutis; ſed teſte Ariſt. 1. *Ethic. cap.* 5. Honor eſt præmium virtutis: Ergo, *&c.*

Diſtinguo min. Honor eſt præmium virtutis perfectum & præſtantiſſimum, *Nego*: eſt præſtantius iis omnibus, quæ homini virtute prædito hoc in mundo deferri ſolent, *Concedo*: cùm enim homines inter omnia hujuſce mundi ſupellectilia nihil præſtantius obtineant; idcircò præſtantiſſimè operationi (quales ſunt virtutis actus) eum deferunt; honor enim in rebus corporeis primum dignitatis locum obtinet, juxta illud Proverb. 22. *Melius eſt nomen bonum, quàm divitiæ multæ.*

Nec eſt præſtantiſſimũ virtutis præmiũ.

Non conſiſtit etiam in Dignitatibus.

Quidquid ſentiant Ambitioſi. 1. Quia ſummum bonum omnibus debet eſſe pervium: ſed poteſtas & dignitas paucis admodùm ſunt perviæ; non enim omnes regnare, judicare, & aliis præeſſe poſſunt. 2. Summò bonò hominis appetitus expletur; cùm enim nihil deſiderari queat, niſi bonum: qui ſummo bono fruitur, nihil habet quod ultra deſideret: ſed non ita eſt de dignitate & poteſtate; quis enim Monarcharum intra ſui Imperii limites ita corde & affectu ſtetit, ut vicinas Provincias ſuô ſubjicere Imperiô noluiſſet, ſi potuiſſet? Nam (inquit Boëtius, lib. 3. proſâ 5. *Quamvis latè humana tendantur Imperia, plures neceſſe eſt gentes relinqui, quibus Regum quiſque non imperet. Quâ verò parte beatos faciens definit poteſtas, hâc impotentia ſubintrat quâ miſeros facit: hoc igitur modo majorem Regibus ineſſe neceſſe eſt miſeriæ portionem.*

Nec etiam in dignitatibus.

3. Summum bonum, miſeriam, triſtitiam ac mœrorem fugat & expellit; ſed id præſtare nequeunt dignitas & poteſtas, nam (inquit idem Boëtius) *Expertus ſortis ſuæ periculorum Tyrannus, Regni metus pendentis ſupra verticem gladii terrore ſimulavit. Quæ eſt igitur hæc poteſtas, quæ ſollicitudinum morſus expellere, quæ formidinum aculeos vitare nequit? Atqui vellem ipſi vixiſſe ſecuri, ſed nequeunt: de hinc de poteſtate gloriantur. An tu potentem cenſes, quem vides velle quod non poſſit efficere? Potentem cenſes, qui ſatellite latus ambit: qui quos terret, ipſe plus metuit; qui ut potens eſſe videatur, in ſervientium manu ſitum eſt.*

4. Summum bonum nemini malum eſt & noxium: ſed dignitas & principatus, plures ad extremas miſeriæ ac paupertatis anguſtias impellunt; *Quid enim omnium aliud dignitas ſublimium* (inquit D. Salvianus lib. 4. de Guber. Dei:) *quàm proſcriptio civitatum? Aut quid aliud quorumdam (quos taceo) præfecturas*

quàm præda! Nulla ſiquidem major pauperculorum depopulatio, quàm poteſtas? ad hoc enim honor à paucis emitur, ut cunctorum vaſtatione ſolvatur: quò quid eſſe iniquius, quid miſerius eſſe poteſt? Reddunt miſeri dignitatum pretia quas non emunt: commercium neſciunt, & ſolutionem ſciunt. Vt pauci illuſtrentur, mundus evertitur, unius honor, orbis excidium eſt. Neque ſolùm aliis graves, ſed & ſibimet ipſis noxii plerumque fiunt: nam ait Claudianus,

Tolluntur in altum,
Ut lapſu graviore ruant.

5. Nullum onus gravius eſt onere dignitatum. Nam, ut inquit Seneca ad Polib. *Magna ſervitus eſt ex magna fortuna. Omnium ſomnos vigilia Principis deffendit: omnium otium, illius labor, omnium delicias, illius induſtria omnium vacationem, illius occupatio.* Unde non immeritò cùm Carolus V. Imperatorias Infulas lubens exueret, ut ſeſe ab hoc gravi onere ſubduceret, Imperiumque ac Regna coram Principibus filio ſuo cederet, illachrymans in hæc verba erupit: *Miſeret me, Proceres filii chariſſimi, cujus humeris tam grave onus imponitur; quod dum geſturus eſt, vita ei in ſummis laboribus eſt tranſigenda.*

Conſtat itaque ſummum hominis bonum, nec in honoribus, nec in dignitate & principatu eſſe collocandum.

Non conſiſtit denique naturalis hominum beatitudo in Divitiis.

QUidquid contendant Avari. 1. Quia non ſolis bonis tribuuntur: Nam, inquit Boëtius, *lib. 2. de Conſol. Proſâ 5. & 6.* De ratione boni eſt, ut eum cui competit, bonum reddat; apud bonos cumulatiùs reperiatur, & poſſidenti non noceat: ſed divitiæ homines bonos non efficiunt, & cumulatiùs apud improbos, quàm apud juſtos reperiuntur: Nam inquit Pſaltes Regius, Pſ. 143. *Promptuaria eorum plena* (de peccatoribus loquitur, quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera eſt iniquitatis.) *eructantia ex hoc in illud. Oves eorum fœtoſæ*, &c. quibus ſubdit, *Beatum populum dixerunt* (mundani) *cui hæc ſunt*: ſed allucinantur, nam *beatus populus cujus Dominus Deus ejus.*

Nec igitur in divitiis eſt conſtituenda.

Hac de cauſa tot fuerunt impiorum, nedùm ſed & piorum de peccatorum proſperitate querimoniæ: Sic David ipſemet Pſal. 72. *Ecce ipſi peccatores abundantes in ſæculo, obtinuerunt divitias. Et dixi ergo ſine cauſa juſtificavi cor meum.* Sic Hierem. 12. *Quare via impiorum proſperatur; benè eſt omnibus qui prævaricantur, & iniquè agunt*, &c. Sic Job 21. *Quare ergo impii vivunt, ſublevati ſunt, confortatique divitiis*, &c. Quibus querimoniis ipſemet ibidem faciens ſatis, David concludit: *Dejeciſti eos dum allevarentur: quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubitò defecerunt*, &c. Job autem proſperitatem peccatorum ſic concludit, *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.* Plura ſi deſideres, conſule S. Salvianum, qui has & ſimiles querelas retundit in libris, quos ſcripſit de providentia & gubernatione Dei.

1. Quia juſtis & injuſtis tribuuntur.

2. Beatitudo beatum afficere debet, ac proinde ipſi debet uniri: *Atqui* (ut loquitur Boëtius, 2. lib. de conſol. proſâ 5. *divitiæ effundendo magis, quàm coacervando melius nitent; ſiquidem avaritia ſemper odioſos, claros largitas facit.* Ergo, &c.

2. Sunt homini extrinſecæ.

3. Beatitudo naturæ non adverſa-

tur, nec in ejus leges militat, bonum enim bono non eſt contrarium: ſed qui divitias coacervant & magnifaciunt, pluribus rationibus contra leges operantur. 1. Quia natura divitias in omnium prorſùs hominum uſum & commodum efformat, qui verò eas inhiant ſibi proprias & privatas efficiunt, aliiſque earum uſum adimunt. 2. Idcirco eas naturæ Auctor condidit, ut hominibus per ſui diffuſionem & communicationem eſſent proficuæ; qui autem eas coacervat & aſſervat, contra earum inſtitutionem, veluti carceri mancipatas ſui in arculis reconditas retinet. 3. Naturæ leges intendunt; ut quæ terrena ſunt, & ex terra prodeunt, noſtris pedibus terenda ſubjiciantur: proinde cum juxta tritum D. Bernard. effatum: *Solus error hominum fecit, ut aurum & argentum judicentur pretioſa, cùm reverà nihil ſint præter terram rubeam vel albam:* conculcari debent & infra nos deprimi: ſecùs autem faciunt avari; divitias enim veluti Idola venerantur, omneſque curas ac ſollicitudines in eis aſſervandis impendunt.

3. Naturæ legibus adverſantur.

4. Nullas ex beatitudinis conditionibus habent.

4. Deniquè probatur rationibus conglobatis. 1. Beatitudo debet eſſe ſtabilis. 2. Solis probis competere. 3. Omnes prorſùs miſerias excutere. 4. Eſſe ſummum amabile. 5. Hominis appetitum ſatiare. 6. Non debet eſſe cauſa & origo malorum: ſed hæc omnia divitiis non competunt. 1. Nunque maximè ſunt labiles; qui enim ditiores fuerant, ad ſummas paupertatis anguſtias ſæpiùs rediguntur: Unde Regius Pſaltes divitias ſimiles facit ſomno fugaci, Pſal. 75. *Dormierunt* (inquit) *ſomnum ſuum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis*: cui concinit Poëta,

Irus & eſt ſubitò, qui modò Creſus erat.

2. Potius improbis, quàm probis tribuuntur, ut ſupra diximus. 3. Omnem miſeriam non excludunt, imò multiplicem dolorem inferunt; magno ſiquidem labore comparantur, majore timore conſervantur, & maximo dolore amittuntur: Unde meritò exclamat Boëtius, lib. 2. Proſâ 5. *O præclara opum mortalium beatitudo! quam cum adeptus fueris, ſecurus eſſe deſiſtis.* Hinc non abſ re adorandus Salvator, *Lucæ cap.* 8. divitias ſpinis aſſimilat, quia (inquit in hunc textum D. Gregorius) *Cogitationum ſuarum punctionibus mentem lacerant: & cum uſque ad peccatum pertrahunt, quaſi inflicto vulnere cruentant.* 4. Non ſunt ſummum amabile; etenim *nihil eſt iniquiùs, quàm amare pecuniam.* Eccl. 10. *Quintò*: Non ſatiant hominem; nam *Avarus non implebitur pecuniâ, & qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* Eccl. 5. Enim verò cum omnes ſimul & ab eodem poſſideri nequeant, ſemper aliquid ſupereſt deſiderandum, hinc

Creſcit amor nummi, quantùm ipſa pecunia creſcit,
Quò plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ.

6. Omnium penè malorum ſunt incentiva; nam, ut inquit Seneca in lib. de Pauper. *Nemo dignus Deo eſt, niſi qui opes contemnit: Hoc enim efficiunt divitiæ, inflant animos, ſuperbiam & arrogantiam pariunt, invidiam contrahunt, & eouſque mentem alienant, ut fames pecuniæ, nos etiam nocitura delectet.* Unde optimo jure Ovidius, 1. *Metamorph.* hæc cecinit.

Itum eſt in viſcera terræ.
Quaſque recondiderat, ſtygiiſque
admoverat umbris.
Effodiuntur opes, irritamenta ma-
lorum.

Dices 1. Divitiæ propter ſe ab avaris expetuntur, ergo in eis ſuam illi conſtituunt beatitudinem. *Inſuper* in eo eſt reponenda beatitudo, quod ab omnibus appetitur: ſed divitiæ ab omnibus appetuntur, juxta illud Hierem. 6. *A minore uſque ad majorem omnes avaritiæ ſtudent. Deniquè* beatitudo eſt præſtantiſſimum omnium bonorum, cui omnia alia cedunt; ſed divitiis alia cedunt, juxta illud Eccleſ. 9. *Pecuniæ obediunt omnia.* Ergo in divitiis reponenda eſt hominum beatitudo.

5. Sunt hominibus nocivæ.

Nego conſeq. & ad 1. & 2. diſtinguo maj. Divitiæ propter ſe ab illis appetuntur appetitu ordinato, *Nego*: appetitu inordinato, *Concedo*: divitiæ ſiquidem rationem boni tantùm utilis ſortiuntur; ac proinde ex ſe ad alia bona conſequenda debent ordinari. Hinc Propheta Judæorum depravatos mores increpans, eos omnes divitias ſectari pronunciat.

Et nonniſi depravatò ac inordinatò appetitu deſiderantur.

Ad 3. diſtinguo minorem. Omnia venalia pecuniæ obediunt, *Concedo*: alia, *Nego*: niſi fortè apud amentes ac perverſos, qui virtuti & ſapientiæ divitias præferunt; licet *Omne aurum in comparatione* virtutis & ſapientiæ *arena ſit exigua, & tanquam lutum æſtimetur argentum* à ſapientibus *in conſpectu earum*, ut loquitur hominum ſapientiſſ. Sapient. 7.

CONCLUSIO IV.

Solus Deus eſt objectiva beatitudo hominis. Hæc apertè ſequitur ex dictis hactenùs, tùm in præſenti, tùm in præcedenti quæſt. & patet evidenter. In eo ſiquidem ſiſtenda eſt hominis beatitudo, quod natum aptum eſt, omnia illius naturalia explere deſideria: ſed talis eſt Deus. *Probo.* Illud ſolùm aptum eſt omnia hominis ſatiare deſideria, quod omnem boni deſiderabilis rationem in ſe complectitur: ſed talis eſt ſolus Deus, qui nedùm totius boni fons eſt & origo: ſed & omne bonum celebratur ſacris in apicibus.

Solus Deus eſt hominis objectiva beatitudo.

Cum enim Moyſes, Exod. 33. Deum exoraſſet his verbis: *Oſtende mihi gloriam tuam*: Reſpondit Deus: *Ego oſtendam omne bonum tibi.*

Nec id mirum videri debet, ſiquidem cùm Deus ſit ſupremum omnium entium, à quo cætera ſuas exceperunt naturas & præcellentias; neceſſum eſt, ut eas ipſe dotes in ſe contineat, aut formaliter, aut virtualiter, aut eminenter, quas cæteris entibus elargitur: nemo enim dat quod non habet, aut formaliter, aut virtualiter, ut in Phyſica fuſiùs expreſſimus.

Eſt enim omne bonum.

Inſuper. Deus bonus eſt omnibus omninò modis, quibus aliquid *boni* nomen ſibi poſſet vendicare. 1. namque bonus eſt *bonitate*, illâ *eſſentiali*; quia ejus eſſentia infinities infinitè perfectis dotibus ac præcellentiis emicat, eique ita propria eſt hæc eſſentialis & imparticipata bonitas, ut nulli alteri tribuatur: juxta illud Chriſti Domini oraculum, *Nemo bonus, niſi ſolus Deus.* 2. Bonus eſt *bonitate principii*: omnia ſi quidem

ejus opera bona ſunt juxta, illud Geneſis, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.* 3. Bonus eſt *bonitate communicationis:* quia inquit D. Jacobus 1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a Patre luminum.* 4. Bonus eſt *bonitate exemplaris:* divina ſiquidem ejus voluntas noſtrarum omnium operationum regula eſt perfectiſſima, juxta illud Matth. 5. *Eſtote ergo & vos perfecti ſicut Pater veſter Cæleſtis perfectus eſt.* Quis ergo in hoc totius boni fonte ſuam ſitim non exſtingueret, & omnia ſua deſideria perfectè non ſatiaret.

Et bonus omnibus modis.

Dices 1. Objectum beatificum ſatiare debet appetitum beati: ſed Deus ſecundùm ſe præcisè & ſeorſim à bonis creatis, noſtros non ſatiat appetitus; tùm quia animæ beatæ non ſolùm naturali, ſed etiam elicito appetitu cupiunt ſuis iterùm corporibus uniri, imò & ipſimet Angeli, etſi in Deo delicientur, nihilominùs aliquid deſiderant juxta illud 1. Petri 1. *in quem deſiderant Angeli proſpicere.* Ergo Deus eſſe nequit objectum beatificum.

Diſtinguo maj. Objectum beatificum ſatiare debet appetitum, ita ut præter hoc objectum nihil appeti poſſit, *Nego:* ità, ut nihil appeti poſſit cum anxietate, *Concedo:* Deus autem ita ſatiat animas hominum in hac vita, ut etſi ultra ipſum cupiant, nullà tamen anxietate turbantur.

Quantùm ad Angelos, *Reſpondet* S. Greg. *lib.* 5. *Moral. cap.* 25. his verbis: *Deum Angeli vident, & videre deſiderant; cupiunt intueri, & intuentur. Ne autem ſit in deſiderio anxietas, deſiderantes ſatiantur: & ne ſit in ſatietate faſtidium, ſatiati deſiderant, & deſiderant ſine labore; quia deſiderium ſatietas comitatur, & ſatiantur ſine faſtidio, quia ſatietas ex deſiderio accenditur:* juxta illud Eccl. 24. *Qui edunt me, adhuc eſurient, & qui bibunt me, adhuc ſitient.*

Et omne hominis deſiderium explens.

Ex his collige 1. Beatitudinem in genere, & quatenus objectivam & formalem ſimul complectitur, rectè à Boëtio 4. de conſolatione deſcribi, his verbis: *Beatitudo eſt ſtatus omnium bonorum adunatione perfectus.* Hæc enim apprimè beatitudinis naturam aperit, quæ in eo ſita eſt, ut quietet appetitum, ejuſque deſiderium expleat, ita ut nihil præter eam ſuperſit ampliùs optandum: ſed habitâ bonorum omnium poſſeſſione, nihil eſt amplius deſiderandum; id enim quod deſideraretur, haberet rationem boni. Ergo in hoc bonorum cumulo contineretur, ac proinde non poſſet deſiderari; deſiderium enim eſt rei abſentis. Hæc pariter competit omni prorsùs beatitudini, ſive naturali, ſive ſupernaturali: ille enim verè dici poteſt hac in mortali vita beatus, qui Deum amore & contemplatione complexus, omni bono fruitur.

Definitio beatitudinis in genere.

Collige 2. Beatitudinem objectivam non incongruè his verbis exprimi. *Beatitudo objectiva eſt bonum perfectum creaturæ intellectualis, ſatians & complens illius appetitum naturalem.* 1. Dicitur *bonum perfectum*, tùm ut ab ea omnis ratio mali arceatur, tum ut omne deſiderandum involvat, *creaturæ intellectualis*; licet enim (inquit Doctor in 4. *d.* 49. *q.* 8. *n.* 8.) brutæ animantes aliquatenùs beatæ dici poſſint, prout uniuntur ſuo optimo immediatè, id eſt, ſenſuum objectis, delectationem eis procreantibus. Non tamen ſimpliciter

Definitio beatitudinis objectivæ.

ter beari dicuntur; quia, inquit, quod non conjungitur meliori ſe, beari nequit: ſed brutæ animantes, dum ſenſuum objectis per voluptatem uniuntur, non conjunguntur bono meliori, quàm ſint ipſæmet belluæ; nam quæcumque potentia operativa eſt animati, ut animatum eſt: ſed objecta ſenſuum, & voluptas ex eis percipienda, non ſunt perfectiora animato, ut animatum eſt; ac proinde cum belluæ meliori ſe uniri nequeant, nequeunt pariter perfectè beari; & conſectariè beatitudo ſolas naturas ratione & intellectu prædi:as poteſt afficere. Cæteræ deſcriptionis particulæ per ſe patent.

QUÆSTIO TERTIA.

In quo conſiſtat formalis beatitudo.

CERTUM eſteam non eſſe ſtatuendam in animæ ſubſtantia, facultatibus aut habitibus; alioquin dormientes, amentes, imò & miſerrimi illi æternis addicti cruciatibus, dici poſſent beati; quippè cùm in hoc omnis miſeriæ barathro eandem animæ ſubſtantiam, facultates, & nonnullos habitus, quos viventes obtinuerant, aſſervent. Non conſiſtit pariter in aliqua operatione ſenſitiva; quia ut jam diximus, nullum ſenſuum objectum ſummi boni rationem obtinet; ac proinde nulla ſenſitivæ animæ operatio, beatitudinis nomen & ſortem promeretur.

In quibus conſtituendi ſit beatitudo formalis naturalis.

CONCLUSIO I.

B*Eatitudo formalis conſiſtit in operatione animæ rationalis.* Hæc duas habet partes, quarum:

Probatur 1. In eo ſtatuenda eſt formalis hominum beatitudo, quod eſt in homine præſtantiſſimum: ſed tales ſunt operationes, ergo illa in operatione conſiſtit. *Major conſtat:* Cùm enim beatitudo ſit bonum ſupremum beati, in eo ſtatuenda eſt, quod in beato optimum eſſe conſpicitur. *Prob. min.* Id in homine perfectiſſimum eſt, quod eſt maximè actu: actus enim perfectior eſt potentiâ; ac proinde quod eſt maximè actu, eſt perfectiſſimum: ſed operatio eſt maximè actu; quippè cùm à ſua actualitate nomen *actûs* ſibi vendicet: Ergo, *&c.*

Conſiſtit enim ſolùm in operatione animæ.

Deinde ex Doctore in 4. *d.* 49. *q.* 2. *n.* 27. In eo conſiſtit formalis beatitudo, quô conjungitur objectiva cum beato: ſed ſola operatio id præſtat, ergo, *&c. Major patet:* Quia beatum eſſe, eſt ſummè ſibi benè eſſe: nullus autem ſibi benè eſſe poteſt, niſi habendo in ſe quod ſibi bonum eſt; nec poteſt habere, niſi ipſi conjungatur. Ergo, *&c. Minor etiam conſtat.* Quia nec eſſentia, nec potentia conjungitur bono extrinſeco, niſi per operationem. Ergo. *&c.*

Probatur 2. *pars.* Beatitudo eſt ſolius naturæ intellectualis: ſed operationes animæ, prout vegetans aut ſentiens eſt, non ſunt ſolius naturæ intellectualis; quippè cùm brutis etiam & plantis competant.

Non quidem ſenſitivæ aut vegetantis, ſed rationalis.

Inſuper: Vegetantis & ſentientis animæ operationes corporeæ ſunt, ac proinde homines objecto beatifi-

eo ſummè ſpirituali conjungere nequeunt :

Denique, ſicut objectiva beatitudo reponenda eſt in re omnium optima, ita & formalis in operatione omnium perfectiſſima eſt collocanda: ſed operationes animæ intellectualis præſtantiores ſunt operationibus animæ vegetantis aut ſentientis, operari enim ſequitur eſſe : eſſe autem ſpirituale, cum ſit incorruptibile, & omnium entium maximo, Deo nempè, magis uniforme, præſtantius eſt eſſe corporeo ; ac proinde operationes ſpirituales corporeis longè præſtent, & conſectariè in eis ſtatuenda eſt formalis beatitudo.

CONCLUSIO II.

B*Eatitudo formalis hominum pro hoc ſtatu, conſiſtit in contemplatione naturali Dei, quatenùs rerum humanarum Proviſoris, ac in ejuſdem amore ſuper omnia.*

Probatur : Beatitudo formalis eſt refertiſſima & integra ſummi boni poſſeſſio : ſed ſummum hominis bonum non poteſt hîc à Deo poſſideri, niſi per contemplationem & amorem, ergo, *&c. Major conſtat* ex dictis *: Minor etiam patet* 1. *ex parte animæ operantis.* Duæ ſiquidem ſunt in ea facultates operativæ, contemplativa ſcilicet & operativa, intellectus nempè & voluntas ; ac proinde duplex eſt illius operatio, nimirùm contemplatio & amor. 2. *Ex parte objecti beatifici.* In Deo ſiquidem qui ſummum bonum eſt, duo ſunt præſertim diſtinguenda, ſumma videlicet ejus *veritas*, & ſuprema ejuſdem *bonitas* : omnes enim ſuperadorandæ illius præcellentiæ, hoc duplici radio perfunduntur, ut veræ ſint ſimul & bonæ : ſed ſupremæ veritatis contemplatio intellectum beatum efficit, & divinæ bonitatis amor omninò felicem reddit voluntatem : Ergo Beatitudo formalis in utraque prædicta operatione rectè ſtatuitur.

Quatenus Deus rerum humanarum proviſorem, & mundi auctorem ac moderatorem cognoſcit & diligit.

Confirmatur. Beatitudo naturalis hominis ſtatuenda eſt in eo, quod hominem contentum efficit : ſed talis eſt Dei contemplatio & amor ſuper omnia : Ergo, *&c. Major conſtat* ex allatis conditionibus ad beatitudinem requiſitis.

Minor prob. Illud hominem contentum efficit (quantùm hoc in mortali vita contentus eſſe poteſt) quod eum ad omnes prorsùs eventus ſive proſperos, ſive adverſos paratum ita exhibet, ut nullâ renitente fortunâ, poſſit dejici, nec ridente nimiùm extolli : ſed id homo aſſequitur per Dei contemplationem & amorem ſuper omnia. 1. Contemplatione ſiquidem eum agnoſcit ſupremum & ſapientiſſimum rerum omnium Conditorem & Moderatorem ; proindeque novit ipſum omnia in pondere, numero & menſurâ diſponere ; & conſectariè omnia regere & ordinare ad finem optimum : Et ſic facilè divino ſeſe ſubjiciet regimini, nec ullis rerum eventibus ab interna mentis quiete dejicietur : imò ridebit omnia fortunæ incommoda, & bonorum omnium jacturam, amicorumque mortem quieto animo accipiet : Ergo, *&c.*

Dices 1. Cognitio Dei, & ejuſdem amor ſuper omnia, naturaliter eſt impoſſibilis : Ergo in neutro ſtatuenda eſt naturalis hominum beatitudo.

Nego antec. Homines enim ex rebus naturalibus, divinas inveſtigare poſſunt præcellentias, Deumque om-

Quomodo cognitio & amor Dei ſuper omnia naturaliter fieri poſſit.

nium entium præſtantiſſimum agnoſcere; ac proinde toto amoris impetu poſſunt in illud bonum omnium maximum propendere; & ſi ad hæc neceſſarium ſit ſpeciale aliquod divinitùs inditum auxilum, iſtud omnibus omninò hominibus liberaliter conceditur ab eo, *Qui aperit manum ſuam, & implet omne animal benedictione*, Pſal. 44. *Hinc* omnes veteres Philoſophi naturalem hominum beatitudinem in ſupremæ veritatis contemplatione & præſtantiſſimæ bonitatis dilectione ſtatuerunt. Sic præ cæteris rerum divinarum indagator oculatiſſimus Mercurius Triſmegiſtus, cap. 19. ſui *Pœmander* hæc habet; *Deum qui cognoſcit, bonis refertus omnibus, notiones divinas aſſequitur: qua de cauſa, ſi qui huic cognitioni ſe dedicant, nec ipſi vulgò placent, nec vulgus illis; inſanire demùm putantur, riſumque reportant. Interdùm etiam odio habentur, contumeliis afficiuntur, vitâque privantur. Veruntamen homo Deo devotus quam primùm divinam prægustaverit notionem, oblivioni reliqua omnia tradet: atque etiam quæ reliquis hominibus mala ſunt, huic ut bona contingunt; conſulenti prudenter, & ad ſcientiam ſingula referenti, quodque mirandum eſt, mala ſemper in bona convertenti.*

Verè chriſtiana Triſmegiſti ſententia.

Dices 2. Beatitudo hominis debet eſſe ſtabilis: ſed tales non ſunt Dei cognitio & amor, ergo in eis non eſt ſtatuenda naturalis hominum beatitudo.

Qualiter cognitio & amor Dei ſit bonum ſtabile.

Nego min. Illud enim hoc in propoſito ſtabile dicitur, quod nullis fortunæ caſibus ab homine ratione utenti poteſt eripi: ſed Dei contemplatio, & ejuſdem amor nullis prorſus incommodis invito poſſidente eripi poſſunt, ita ut de amore Dei naturali idem proferre penè liceat, quod de ſupernaturali protulit Apoſtol. Rom. 8. *Certus ſum*, inquit, *quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei.*

Urgebis. Illud ſtabile dici nequit, quod diu non perſeverat: ſed cognitio & amor Dei naturalis diu perſeverare nequeunt: Ergo, *&c.*

Et perſeverans.

Diſt. min. Diu perſeverare nequeunt per continuitatem, *Conc.* tales enim operationes ſæpius neceſſum eſt interrumpere, vel propter ſomnum, vel propter converſationem, vel propter alias operationes eliciendas: diu perſeverare nequeunt per frequentem repetitionem, *Nego*: tales enim cognitionis & amoris actus identidem repetere licet; nam, ut ait, Ariſt. ſicut una hirundo non facit ver, ſic nec unus actus cognitionis & amoris Dei, hominem beatum efficit: ſed illi actus frequenter ſunt repetendi.

Etiam dum actus non continuat.

Vel aliter diſtinguo min. Cognitio & amor Dei actualis diu durare nequeunt quoad exiſtentiam, *Tranſeat*: quoad effectum, *Nego*: interruptis enim talibus actibus, remanet ſemper interna animi quies & lætitia, ſive in proſperis, ſive in adverſis, ratione cujus ſemper beatus dici poteſt.

CONCLUSIO III.

Beatitudo formalis magis principaliter in amore, quàm in viſione conſiſtit. Hæc eſt Doct. in 4. *ſent. diſt.* 49. *q.* 4. *&* 5.

Probatur 1. Sicut beatitudo objectiva in bono præſtantiſſimo poſita

eſt, ita etiam beatitudo formalis in operatione nobiliſſima conſtituenda eſt: ſed operatio voluntatis nobilior eſt operatione intellectûs: *Tùm*; quia, ut pobavimus in Phyſicis, voluntas eſt potentia nobilior intellectu: *Tùm*, quia cognitio ad amorem ordinatur: etenim *perverſus eſt ordo* (inquit D. Anſelmus, *l.* 2. *cur Deus homo. c.* 1.) *Amare ut intelligas*, *rectiſſimus verò intelligere, ut ames*: ſed quod nobilius eſt, non ordinatur ad inferius; nec beatitudo, quæ ut docet Ariſt. 1. *Ethic. c.* 7. eſt operatio ultima & optima ad aliam referri poteſt: Ergo, *&c.* *Tùm*, quia ille actus eſt nobilior, qui à præſtantiori habitu procedit: ſed amor Dei procedit à charitate, quę eſt habitus præſtantiſſimus, dicente Apoſtolô, 1. Cor. 13. *Major autem horum eſt charitas*: & D. Auguſtino 15. de Trin. c. 19. *In donis Dei nihil charitate majus eſt. Tùm denique*, quia ſicut pejus eſt odiſſe Deum, quàm eum neſcire; ita melius eſt amare Deum, quàm cognoſcere, & nullus eſt beatorum, qui non eligeret potiùs à viſione Dei, quàm ab ejus amore deſiſtere, ſi ab invicem amor & viſio ſeparari poſſent.

Probatur 2. In illo actu conſiſtit principaliter beatitudo formalis, qui attingit per ſe ultimum finem ſub ratione ſummi boni: ſed ſolus amor attingit per ſe ultimum finem ſub ratione ſummi boni, intellectus verò tendit in illud ſub ratione ſummi veri: ergo, *&c.* Hinc D. Anſelmus, *l.* 2. *cur Deus homo*, *c.* 1. ait *Rationalem naturam à Deo factam eſſe juſtam, ut ſummum bonum ſuper omnia amaret, & ſic illo fruendo beata eſſet*: & D. Bernardus ſerm. 5. *Summum bonum diligere ſumma beatitudo.*

Probatur 3. In illa operatione conſiſtit principaliter beatitudo formalis, quæ nos intimiùs Deo conjungit: ſed amor perfectiùs Deo conjungit, quàm cognitio: voluntas enim immediatè unitur Deo ut in ſe eſt; intellectus verò unitur tantùm Deo, ut in mente per ſpeciem expreſſam, vel intellectionem repræſentatur.

Adde, quòd unio, per quam Deo aſſimilamur, præſtantior eſt eâ, per quam nobis Deus aſſimilatur: ſed per contemplationem Deus aſſimilatur animæ, per amorem autem anima Deo fit ſimilis. Intellectus enim res contemplando, eas ad ſe veluti attrahit; & conceptum ex eis formando, eas ſibi aſſimilat & proportionatas efficit; ſecùs eſt de voluntate, quæ amoris æſtu in objectum erumpens, in illud veluti transfunditur. Hinc manavit vulgare illud: *Anima magis eſt ubi amat, quàm ubi animat*: ut fuſiùs explanabimus agendo de amoris effectibus & virtute.

Objicies 1. ex Joan. 17. *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum verum*: & cap. 14. *Domine, oſtende nobis patrem, & ſufficit nobis*: ex Aug. l. 1. de Trin. cap. ult. *Viſio ſola ſummum eſt bonum noſtrum*: & cap. 36. Solil. *Viſio Dei tota merces eſt, totum præmium*, &c.

Reſpondeo Sanctum Cyrillum, *l.* 11. *in Joan. c.* 16. alioſque Patres contextus illos paſſim de fide divina interprætari. Quæ dicitur *vita æterna* non quidem formaliter, ſed principiativè, quia eſt principium ſalutis: quæ pariter ſufficere dicitur, per comparationem ad bona temporalia & alia Dei dona: quæ non ſunt neceſſaria ad ſalutem. *Vel* ſi de gloria æterna velis intelligere, diſtinguam, hæc eſt vita æterna, *&c.* partialiter &

minùs principaliter, *Concedo*: totaliter, aut magis principaliter, *Nego*: ad dictum S. Aug. viſionem ſolam eſſe ſummum bonum *diſtinguo*: per excluſionem aliorum actuum verſantium circa alia objecta, *Concedo*: per excluſionem amoris beatifici, *Nego*. Idem enim pluribi affirmat, Deum diligere ſummam eſſe beatitudinem: hinc quoties ſancti Patres beatitudinem in Dei viſione reponunt, non debent intelligi de viſione Dei nuda, quæ inchoatam tantùm felicitatem homini præbet; ſed de viſione, ut amor eam conſequitur, qui conſummatam efficit beatitudinem.

Objicies 2. Beatitudo formalis eſt conſecutio, & poſſeſſio beatitudinis objectivæ: ſed beatitudo objectiva non comparatur aut poſſidetur per amorem: amor enim abſtrahit à bono præſenti vel abſenti; & amantem potiùs amato ſubjicit, quàm amantem efficiat amati poſſeſſorem: Ergo, *&c.*

Diſtinguo probationem minoris. Amor in genere abſtrahit à bono poſſeſſo vel non poſſeſſo, *Concedo*: amor beatificus in ſpecie, *Nego*. Supponit enim bonum præſens, cui intimè adhæret: hinc amore beatifico Deo fruimur: *frui enim eſt amore alicui rei inhærere propter ſeipſam*, inquit Aug. *l. 1. de Doctr. Chriſt. c. 4.* & ſic amore beatifico Deum poſſidemus; & quod præſtantius eſt, poſſidemur ab ipſo.

Quæres: *An ille cenſendus ſit beatior, qui cum Dei cognitione & amore, fruitur etiam bonis fortunæ, corporis & animi.*

Duæ ſunt in homine diſtinguendæ portiones inferior nempè & ſuperior.

Reſp. 1. Hominem poſſe conſiderari ſecundùm duplicem ſui portionem: inferiorem ſcilicet & ſuperiorem. *Portio inferior* diſtribui poteſt in vegetativam & ſenſitivam: Prima conſtat omnibus illis facultatibus ad animæ vegetantis operationes obeundas neceſſariis; hujus autem partis felicitas eſt ordinata earum felicitatum virtus & operatio. Secunda diſtribui poteſt in ſenſus & appetitum ſenſitivum: priores ſunt omnes illæ facultates, quibus objecta ſenſibilia percipimus: Poſterior autem eſt illa cunctis animantibus ingenita propenſio ad ſenſibiles voluptates percipiendas. Senſuum felicitas ſtatui poteſt in naturali eorum perfectâ temperie & expeditâ virtute ad ſuas ſenſationes eliciendas: Appetitûs verò felicitas, ultra hanc virtutem, exigit adhuc perfectam ſubordinationem parti ſuperiori, quâ rationis imperio facilè obtemperet & objiciatur.

Et quomodo qualibet earum diſtribuatur.

Portio ſuperior dividitur in contemplativam & appetitivam: prioris felicitas eſt ſupremæ veritatis perfecta contemplatio: Poſterioris verò eſt omnium præſtantiſſimæ bonitatis per amorem poſſeſſio: his ſuppoſitis:

Reſp. 2. Abſolutè loquendo eum eſſe beatiorem, qui ſecundùm omnes portiones beatus eſt, quàm qui ſolius portionis ſuperioris beatitudinem obtinet. *Tùm*, quia ille beatior eſt, cujus omnia ſatiantur deſideria, quàm foret ille qui alicujus tantùm deſiderii complementum & ſatietatem obtineret: ſed talis eſſet prædictus. *Tùm denique*, quia portionis inferioris defectus ſuperiorem turbat, eamque à ſuis operationibus & quiete retardat ac dejicit: ſiquidem conſtat infirmitates, ſenſuum alterationes, inopiam, *&c.* homines à veritatis contemplatione, & ſupremæ bonitatis amore divertere: anima enim ſublevandæ miſeriæ, & dolori mitigando incumbens, vix quidquam aliud ſapit.

Abſolutè & generaliter beatior eſt, qui ſecundùm utriuſq; portionem beatus cenſetur.

Dixit *abſolutè*. Si enim portio inferior ſuis abſoluta perfectionibus ad-

verſus ſuperiorem rebellaret, eique ad nutum non obtemperaret, ſatiùs optandum eſſet inferiorem aliquibus carere, ut ſuperior prævaleret, inferiorique perfectè dominaretur: Idem enim, ſervatâ proportione, de beatitudine naturali proferre licet, quod de ſupernaturali protulit adorandus Salvator, Matth. 18. *Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & projice abs te; bonum tibi eſt cum uno oculo ad vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.*

DISPUTATIO SECUNDA.

De Principiis elicitivis actionum humanarum.

PRINCIPIA elicitiva humanarum actionum, ſunt in duplici differentia. Alia namque ſunt *acquiſita*, putà habitus, de quibus in 3. diſp. ſermonem faciemus: Alia *ingenita*, nimirùm omnes illæ facultates, à quibus operationes noſtræ eliciuntur: Animæ autem facultates vel ſunt *vegetativa*, & nobis cum ſtirpibus communes; vel *ſenſitiva*, quibus belluis animantibus non ſumus abſimiles: vel *rationales*, quæ nos Angelis & Deo ſimiles exhibent. Vegetativæ operationes, cùm nec intellectûs regimini, nec voluntatis imperio ſubjaceant, ſed ſolius naturæ ductu regantur; non immeritò ab actionum humanarum principiis arceantur & exulant. Unde hic ſolùm ſupereſt examinandum, qualiter ſenſitivæ & rationalis animæ facultates ad humanas actiones eliciendas concurrant; quod evidentiùs ut reſolvantur,

Utriuſque portionis hominis duplex ineſt facultas

Duplex in homine, ut ſupra diximus, portio eſt diſtinguenda: Superior ſcilicet, quam Apoſt. 7. ad Rom. *Mentis legem* nominat; & inferior, quam ibidem *Membrorum & peccati legem* vocat. Utrique portioni duplex ineſt facultas, *cognoſcitiva* nimirùm, quæ in ſuperiori dicitur intellectus ſeu mens; in inferiori verò Phantaſia: & *appetitiva*, quæ in ſuperiori voluntas, in inferiori autem appetitus ſenſitivus nominatur. *Cognoſcitiva & appetitiva.*

Quoniam autem ſuperior inferiorem dignitate ſuperat, & voluntas intellectu cùm ſit præſtantior (ut in Phyſica probavimus) idcircò omnes illæ facultates ad voluntatem tanquam ad principium ordinantur, vel ut ei obſequantur, vel ut eam moveant, & ad agendum excitent. Hinc ut appareat exacta horum principiorum diſcuſſio, præſentem diſputationem tres in Sectiones diſtribuemus, quarum *prima* erit de principiis voluntatem moventibus, tam internis, ut ſunt intellectus & appetitus ſenſitivus, quàm externis; ut ſunt Deus, Angeli, Aſtra, &c. *Secunda* erit de voluntate, ejuſque libertate & dominio. *Tertia* de actionibus humanis elicitis à voluntate & intellectu. *Diſtributio huius diſputationis*

SECTIO PRIMA.

De Intellectu.

Intellectus omnium moralium principiorum primas habet.

INTER omnia tam moventia, quàm elicitiva humanarum actionum principia, intellectus primas obtinet: non quidem ratione dignitatis, quippè cùm voluntatem eo præſtantiorem eſſe in Phyſica demonſtraverimus ſed ratione operationis. Voluntas enim ſolitò potentia cæca nominatur; non quod ipſa quidem ſibi debito lumine careat & orbetur, ſed quia pondere ſui amoris tendit in bonum quatenùs à potentia cognoſcitiva (intellectu nempè) ipſi proponitur diligendum & proſequendum. Hinc nata ſunt trita illa apud Philoſophos axiomata: *Voluntas eſt facultas cæca: Non fertur in incognitum: Nihil volitum niſi præcognitum: Ignoti nulla cupido*, &c.

Quare voluntas dicatur libera.

Ut itaque voluntas aliquod in objectum feratur & propendat, priùs illuſtrari ac perfundi debet intellectûs lumine, quô quid proſequendum aut fugiendum, proficuum aut nocivum ſit, apprehendat. Meritò igitur priùs de Intellectu, quàm de cæteris humanarum actionum principiis diſſerendum fuit ſequentibus in quæſtionibus.

QUÆSTIO PRIMA.

An & quomodo Intellectus dicatur principium actionum humanarum.

NOTAND. I. Intellectum non poſſe dici principium actionum humanarum, niſi vel quatenùs eas elicit, vel quatenùs ad eas eliciendas, alias facultates movet, dirigit & illuſtrat.

Duplex eſt intellectus judicium ſpeculativum nempè & Practicum.

Id autem efficit, vel per *judicium ſpeculativum*, quô rem apprehendens judicat eam eſſe vel odio vel amore dignam, honeſtati conſonam, aut diſſonam; non tamen dictat voluntati eam eſſe fugiendam aut proſequendam. Cui judicio correſpondet amor in voluntate, qui dicitur amor ſimplicis complacentiæ, vel odium ſimplicis diſplicentiæ, quô voluntas rem amat aut odit; ipſam tamen fugere aut proſequi non decernit. Vel hanc directionem efficit per *judicium practicum*, quô determinat voluntatem ad proſequendum aut fugiendum aliquid, quod judicat ſibi conveniens aut contrarium,

Judicium practicum eſt vel univerſale, vel particulare.

Judicium autem illud practicum duplex eſt, *univerſale* ſcilicet & *particulare*. Prius eſt, quô intellectus judicat de honeſtate, utilitate, aut delectione rei proſequendæ, aut de turpitudine, incommodo & dolore rei fugiendæ. Poſterius eſt, quô intellectus circumſtantias rei faciendæ, aut fugiendæ examinat, nimirùm, eam hîc & nunc, tali vel tali modo eſſe proſequendam aut fugiendam.

Particulare eſt vel abſolutum, vel conditionatum.

Particulare iterùm eſt duplex, unum *abſolutum*, quô intellectus abſolutè judicat aliquid eſſe faciendum aut abjiciendum, putà Deus eſt colendus, furtum eſt deteſtandum: alterum *conditionatum*, quô intellectus judicat rem ſub conditione eſſe amplectendam, v. g. potio medicinalis, quamvis amara, ſumenda eſt, ſi infirmus curari deſideret; ſtudio, quamvis laborioſo & difficili, eſt incumbendum, ſi litteratus & doctus fieri cupias.

Potentia movetur ad agen-

Notand. 2. Potentiam moveri ad agendum, nihil aliud eſſe, quàm de non agente, ad actionem promen-

dum phyſicè, vel moraliter.

dam determinari & excitari. Id autem fieri poteſt dupliciter : *phyſicè*, ſcilicet influendo aut in potentiam, aut in ejus actionem ; & *moraliter*, proponendo tantum ipſi objectum : ita ut propoſitò objectò ſtatim potentia ſeſe determinet ad agendum, licet facultas movens nihil influat ; nec in potentiam quam movere dicitur, nec in ejus actionem.

Idq; vel quoad Exercitium, *vel quoad* Specificationem.

Hæc iterum motio fieri poteſt duobus modis : 1. quoad *exercitium*, ita ut hunc actum producat quem poterat non producere : 2. quoad *ſpecificationem actûs* ; ita ut unum actum hujus ſpeciei, potiùs quàm alterius eliciat.

Actiones humanæ ſunt elicitæ, *aliæ* imperatæ.

Notand. 3. Actiones humanas, alias eſſe elicitas, alias imperatas. *Elicitæ* dicuntur quæ à voluntate prodeunt: cùm enim actio non ſit humana, niſi quatenus eſt libera; libertas autem cùm in voluntate ſedem habeat, idcircò ejus actiones propriè, ac præcipuè humanæ dicuntur : Cæteræ verò tam intellectûs, quàm ſenſuum actiones, dicuntur humanæ tantùm per participationem ; ſeu quatenus eâ imperante aut conſentiente à ſuis facultatibus, eliciuntur ; quæque ideo *imperatæ* dicuntur, ut ſunt ambulatio, ſtudium, *&c.*

CONCLUSIO I.

INtellectus eſt principium actionum humanarum.

Intellectus eſt principiũ humanarũ actionum.

Probatur. Illud cenſetur actionum humanarum principium, quod eſt ratio, cur illæ actiones humanæ dicantur : ſed intellectus eſt ratio, cur actiones dicantur humanæ : in tantùm enim humanæ ſunt, in quantùm voluntariæ, & propter determinatum finem elicitæ : at tales eſſe nequeunt, niſi voluntas priùs ab intellectu illuſtretur : non enim fertur in incognitum.

Deinde intellectus eſt, qui eas actiones dirigit, ac proinde qui humanas efficit. non enim aliter hominis actiones à belluarum actionibus diſcrepant, quàm quia hæ ſolis appetitûs & inſtinctûs motibus ad objecta rapiuntur ; hæ vero non niſi prævia intellectûs illuſtratione, & liberâ voluntatis determinatione prodeunt.

Denique actiones intellectûs vel præcedunt, vel ſubſequuntur voluntatis imperium : Si præcedant, humanæ ſunt ſecundum *directionem* ; quippè cùm ordinentur ad regendam voluntatem : Si ſubſequantur, dici poſſunt humanæ ſecundùm *imperium*, quatenùs juxta voluntatis præceptum, & rationis dictamen eliciuntur ; ac proinde intellectus eſt actionum humanarum principium : quod clariùs declarabit

---

CONCLUSIO II.

INtellectus movet voluntatem, tùm quoad ſpeciem, tùm quoad exercitium ; non phyſicè, ſed moraliter. Hæc quatuor partes involvit, quarum :

Probatur 1. Illa facultas aliam ad operandum movet & allicit ad agendum, quæ ei objectum proponit vel proſequendum vel fugiendum, & ſine cujus propoſitione illa non ageret : ſed intellectus id præſtat voluntati, ut compertum eſt : hæc enim non tendit in incognitum ; ac proinde objecta ab intellectu ei debent, vel ut amplexenda, vel ut deteſtanda exhiberi. *Deinde* actio humana propriè fieri debet ex deliberatione : ſed nulla poteſt eſſe deliberatio, niſi præcedat cognitio rei faciendæ aut fugiendæ, nec talis cognitio aliundè provenire poteſt

Movet enim voluntatẽ ad agẽdum.

poteſt, quàm ab intellectu, Ergo, *&c.*

Dices 1. Intellectus movetur à voluntate, ut infrà determinabimus: Ergo eam non movet ad agendum, aliàs idem eſſet movens & motum reſpectu ejuſdem: nam intellectus non ageret, niſi motus à voluntate; nec voluntas, niſi ab intellectu, ad agendum excitaretur.

Nego conſeq. & ejus ſequelam diſtinguo. Idem eſſet movens & motum reſpectu ejuſdem actûs, *Nego*: reſpectu diverſorum, *Concedo.* Dum enim intellectus Deum voluntati proponit, eam movet, ut circa illum feratur: tum voluntas intellectui imperat, ut de ejus ſuprema bonitate, infinitiſque præcellentiis cogitet: quibus perſpectis, & attentè conſideratis, intellectus eas perfectiones voluntati proponit, ut bonum ſummè amandum. Iterùm voluntas intellectui imperat, ut inquirat media, quibus hoc infinitum bonum poſſit comparari, quod ubi præſtitit intellectus; ea media voluntati exhibet, eamque ut quædam ex eis eligat, ſuadet & movet, ſicque diverſimodè intellectus voluntatem, & voluntas intellectum movet.

Quomodo intellectus & voluntas ſe ſe mutuò moveant ad operandum.

Dices 2. Voluntas ex dictis cæca eſt: Ergo percipere nequit res ab intellectu propoſitas, ac proinde non poteſt ab eo moveri. *Conſeq. patet* à paritate rationis; homo namque oculis & lumine orbatus, moveri non poteſt ad præſentiam objecti viſibilis, quod non percipit.

Diſting. conſeq. Percipere nequit per intellectionem & operationem cognoſcitivam ſibi propriam, *Concedo*: percipere nequit per identificationem cum potentia cognoſcente, & per ſubordinationem quæ eſt inter potentiam appetitivam & cognoſcitivam, *Nego*: Hæ enim ſunt à divina manu omnium formatrice conditæ leges, ut potentiâ ſubordinatâ agente ſub ratione ſubordinationis, potentia ſuperior & ſubordinans ad agendum etiam moveretur.

Quomodo voluntas, cùm ſit cæca, percipere poſſit objectū ab intellectu propoſitum.

Dices 3. Poſitâ quâcumque motione intellectûs, voluntas poterit ſuas actiones non elicere; ergo intellectus voluntatem non movet ad agendum. *Patet conſeq.* Quod enim aliquid movet, illud determinat: ſed voluntas non determinatur, quippè cùm ſemper remaneat indifferens: Ergo, *&c.*

Diſting. conſeq. Non movet phyſicè influendo realiter, & eam ad agendum neceſſitando, *Concedo*: non movet moraliter, eam excitando ad objecti fugam aut proſecutionem, proponendo illlius convenientiam, aut diſconvenientiam, *Nego.*

Probatur 2. *pars.* Moveri quoad ſpecificationem, eſt moveri ad exercendum actum diverſæ ſpeciei ab alio: ſed intellectus movet voluntatem ad diverſos actus ſpecie diſtinctos, putà fortitudinis aut juſtitiæ, amoris circa bonum, & odii circa malum. Ergo, *&c.*

Et quoad ſpecificationem.

Probatur 3. *pars*: Illud determinat voluntatem quoad exercitium actûs, quod eam ab omni opere ſuſpenſam ad agendum hîc & nunc movet & inducit: ſed intellectus proponendo objectum voluntati inducit eam ad illud proſequendum, aut averſandum, eamque movet ad agendum, vel non agendum, non quidem motione proximâ & immediatâ ex qua ſequatur actio; ſic enim ſola voluntas ſemetipſam determinat; ſed motione remotâ, quâ exiſtente voluntas ſemper remanet libera.

Probatur 4. *pars.* Intellectus nullò modò eſt cauſa efficiens & phyſica actionum voluntatis: Ergo non poteſt ipſam movere, realiter in illam,

Non phyſicè, ſed tantùm moraliter.

aut in ejus operationes influendo. *Patet anteced.* Tùm, quia voluntas eſt cauſa efficiens ſuarum actionum, maximè dùm ſuis inveſtitur habitibus: Ergo non eſt admittenda alia cauſa. *Tùm*, quia poſitô cauſæ partialis phyſicè operantis influxu, ponitur effectus: ſed poſitâ intellectûs motione, non ponitur neceſſariò voluntatis operatio; quia poſitis quibuſcumque ad agendum requiſitis, voluntas adhuc remanet indifferens ad agendum vel non agendum. Ergo concludendum eſt intellectum voluntatem ſolùm movere moraliter, quatenùs eam illuſtrat, edocet & inſtruit, ei proponendo objectum proſequendum aut fugiendum ſub ratione convenientis, vel diſconvenientis.

CONCLUSIO III.

V*Oluntas moveri poteſt per quodlibet judicium, ſive ſpeculativum, ſive practicum, univerſale & particulare.*

Probatur 1. Si aliquod judicium ad hanc motionem non eſſet ſufficiens, maximè ſpeculativum: ſed hoc ad eam ſufficit, ergo nullum deficit.

Idquè tam per judiciū ſpeculativum, quàm practicum.

Major patet. Per judicium enim ſpeculativum, minùs voluntas movetur, quàm per quodlibet aliud; quippè cùm hoc judicio minùs expreſſè intellectus voluntati indicet quid agendum & proſequendum ſit, aut fugiendum, & deſerendum.

Minor (in qua tota jacet difficultas) *ſic probatur.* 1. Faciliùs voluntas movebitur ad aliquem actum per ſolum judicium ſpeculativum, quàm moveatur per judicium oppoſitum, quod eam à tali actu eliciendo avertit: ſed voluntas moveri poteſt ad aliquem actum, etiam præmiſsô judicio oppoſitô: Ergo voluntas moveri poteſt per judicium ſpeculativum. *Major conſtat.* Quia per judicium ſpeculativum, etſi voluntas expreſsè non moveatur ad actum, non tamen ab eodem eliciendo avertitur, & diſſuadetur; per judicium autem oppoſitum ab eodem actu ponendo divertitur.

Minor probatur. Noſtrâ ipsâmet experientiâ, quâ propoſitis duobus objectis bonis, quorum unum honeſtum eſt, ſed parti inferiori non arridens; aliud turpe, ſed eidem parti conveniens, conſtat voluntatem ſæpiùs eligere turpe, honeſtô relictô, juxta illud,

Video meliora proboque;
Deteriora ſequor.

Hinc homines ſuam adverſus conſcientiam peccare ſolitò dicuntur, dùm aliud ſuadet rectum rationis dictamen, aliud libera voluntas eligit & amplectitur.

Probatur 2. Appetitus ſenſitivus ſufficienter movetur per ſolius phantaſiæ apprehenſionem; phantaſia namque ſolùm eſt apprehenſiva, nequaquam judicativa. Ergo à ſimili ſufficiet apprehenſio alicujus boni aut mali, ad hoc ut intellectus voluntatem moveat.

Probatur 3. Voluntas non eſt minùs completa ad operandum, neque minùs propendet in objectum proprium rectè propoſitum, quàm aliæ facultates atque potentiæ: ſed illæ feruntur in ſua objecta, ubi ſunt ſufficienter præſentia; ſic oculus objecta ſua percipit, ſtatim atque luce perfuſa ſunt, abſque eo quod indigeat ulteriori motione, quâ applicetur objectis ſuis: ergo ſufficiet pariter voluntati, ut ipſi proponatur ab intellectu objectum ſub ratione

boni vel mali : ut ipſa determinetur ad illud amandum, vel odio habendum abſque ulteriori judicio, quo dictetur illud hîc & nunc proſequendum aut fugiendum.

Dices 1. Voluntas non poteſt ferri in aliquod objectum, niſi ſub ratione convenientis; nec ab eo averti, niſi ſub ratione diſconvenientis : ſed voluntas non poteſt tendere in objectum aliquod ſub ratione convenientis aut diſconvenientis, niſi intellectus dictitet ipſi per judicium practicum illud debere averſari ratione diſconvenientiæ, vel proſequi ratione bonitatis. Ergo moveri non poteſt niſi per judicium practicum.

Diſting. min. Voluntas taliter moveri nequit ſecundùm rectam rationem, & juxta prudentiæ regulas, cujus eſt dirigere actiones humanas, *Concedo* : non poteſt movere ſimpliciter ſine tali judicio practico, *Nego*. Cùm enim voluntas intellectui realiter identificetur, toties illa moveri poterit ad agendum, quoties intellectus aliquod objectum amabile aut odibile percipiet.

Dices 2. Ferri in objectum conveniens vel diſconveniens, eſt agere modô rationali : ſed agere modô rationali, eſt agere ex judicio practico : Ergo ad id non ſufficit judicium ſpeculativum.

Diſtinguo min. Eſt agere judicio formaliter practico, *Nego* : virtualiter practico, *Concedo*. Evidens namque & clara objecti apprehenſio, ut convenientis vel diſconvenientis eſt judicium virtualiter practicum; quia æquè evidenter objectum voluntati exhibet, ac exhiberet judicium ipſum, quippè cùm ab ea objecti apprehenſione judicium omnem ſuam evidentiam & claritatem mutuetur & accipiat.

Dices 3. Ex Ariſt. 3. de anima : intellectus ſpeculativus non movet voluntatem : Ergo ille ad illam motionem non ſufficit. *Diſting. anteced.* Non movet æquè, directè & efficaciter ad judicium practicum, *Concedo* : non movet ſaltem indirectè, hoc eſt, non quatenùs tantùm ſpeculatur : ſed prout ſpeculatur aliquod objectum conveniens, aut diſconveniens, *Nego*.

Ex iis ſufficienter conſtat voluntatem per quodlibet intellectûs judicium poſſe moveri. Enim verò faciliùs & efficaciùs movebitur circa aliquod objectum poſito fortiori & efficaciori motivô, quàm moveatur per minus efficax : ſed judicium ſpeculativum eſt motivum minus efficax, ergo ſi per hoc voluntas moveatur (ut probatum eſt) faciliùs per alia judicia movebitur. *Efficacius tamen & rectiùs per judicium practicum.*

Ex quibus inferendum eſt, voluntatem efficaciùs moveri per quodlibet judicium practicum, quàm per ſpeculativum : efficaciùs pariter per practicum ſingulare, quàm per commune, quia per hoc objectum nedum evidentiùs apparet (particularia nempè faciliùs percipiuntur, quàm generalia : quò enim plura ſunt cognoſcenda, minori cum evidentia cognoſcuntur ;) ſed & magis determinatur, ac proinde magis determinatè voluntatem movet & allicit. Hinc non tam efficaciter movemur ad virtutes ſectandas, aut vitia deteſtanda, dùm virtutis honeſtas, dignitas, & præcellentia vitiique turpitudo in univerſum exprimitur, quàm moveremur; ſi tantùm in particulari vitium aut virtus depingeretur, & illud fugiendum, aut iſta proſequenda exhiberetur. *Quàm per ſpeculativum.*

QUÆSTIO SECUNDA.

An, & quomodo Appetitus ſenſitivus voluntatem moveat.

Homo medius inter Angelos & brutas.

HOMO, cum medius jaceat brutas inter animantes & Angelos, duplici pariter parte conſtat, ſeu portione; *ſuperiori* videlicet, omnimodè ſpirituali & *inferiori*, rebus tantùm corpore & animalibus percipiendis & apprehendendis dedita. Idcircò ejus voluntas duplex ad objectum trahitur, ſpirituale videlicet & corporeum: ad primum per ſolius intellectûs illuſtrationem; ad ſecundum verò per appetitûs ſenſitivi, & phantaſiæ excitationem movetur. Qualiter autem hîc appetitus voluntatem moveat, nunc eſt determinandum: ſed priùs

Inde duplex in eo appetitus.

Voluntas bifariàm ab appetitu ſenſitivo movetur.

Notandum eſt voluntatem concipi poſſe moveri duobus modis ab appetitu ſenſitivo: 1. quidem indirectè & mediatè, quatenùs phantaſia exhibet intellectui phantaſmata rerum ſenſibilium; intellectus autem eorum ſpeciem & imaginem cudit, quam voluntati repræſentat, ad cujus imaginis præſentiam voluntas circa talia objecta fertur motu proſecutionis aut fugæ. 2. Directè & immediatè, itaut voluntas ad phantaſmatum præſentiam moveatur circa talia objecta independenter à qualibet intellectûs illuſtratione & operatione.

CONCLUSIO I.

PHantaſia & appetitus ſenſitivus movere poſſunt voluntatem ad fugam vel proſecutionem ſuorum objectorum. Hæc eſt communis, &c.

Voluntas movetur ab appetitu ſenſitivo & phantaſia.

Probatur ipsâmet experientâ, quâ diebus ſingulis conſtat appetitum ſenſitivum, portionemque inferiorem nedùm adverſus ſuperiorem reluctari: ſed & voluntatem motibus iræ, intemperantiæ & libidinis ita allici, ut miſerè ſuccumbat: qua de cauſâ D. Jacobus, cap. 1. ait *Unuſquiſque tentatur à concupiſcentia abſtractus & illectus.* Et D. Paulus eamdem in ſe ſuperioris & inferioris portionis diſcordiam expertus, aïebat, Rom. 7. *Servio legi Dei ſecundùm interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, qua eſt in membris meis.*

CONCLUSIO II.

APpetitus ſenſitivus movet voluntatem, tùm directè, tùm indirectè.

Prob. 1. *pars.* Illa potentia movet aliam directè, quæ immediatè ad aliquem actum eam inducit: ſed appetitus ſenſitivus immediatè voluntatem ad actum inducit, ergo appetitus ſenſitivus immediatè movet voluntatem. *Prob. min.* Nulla potentia poteſt mediare inter appetitum ſenſitivum & voluntatem præter intellectum: ſed appetitus ſenſitivus inducit frequenter voluntatem ad aliquem actum ſine interventu intellectûs: Ergo appetitus ſenſitivus immediatè voluntatem ad aliquem actum inducit. *Major conſtat.*

Non ſolùm indirectè, ſed etiã directè.

Minor probatur. 1. Quia voluntas plures elicit actus ſecundùm inclinationem appetitûs ſenſitivi, nullâ me-

diâ intellectûs illuſtratione, ut conſtat de primis motibus iræ. 2. Sæpè voluntas cupit & inclinatur ad aliquid ab appetitu ſenſitivo propoſitum, reluctante etiam rectæ rationis dictamine, ſed ad id non movetur per intellectum, quippè cùm ille huic appetitioni obſtet, & ab his objectis voluntatem deterreat: Ergo moveri debet per appetitum ſenſitivum. 3. Voluntas averti poteſt à dictamine intellectûs, & ei imperare, ut aliud efformet judicium de objecto propoſito, illudque, etiamſi malum, & rectæ rationi adverſarium propoſuerit, oſtendat ut bonum & appetibile, eò quòd iſtud ſit ſenſibus conveniens: ergo ut ſic non ab intellectu, ſed ab appetitu movetur. 4. Quia ſequeretur nunquam moveri poſſe voluntatem à paſſione appetitûs ſenſitivi, ſine judicio erroris in intellectu à ſenſu & paſſione oriundo, quod tamen apertè falſum eſt: ſæpius enim voluntas à paſſione tangitur & movetur repugnante rectæ rationis judiciò. Sequeretur inſuper habitum continentiæ potius fore in intellectu, ut impediret judicium illud erroneum, quàm in voluntate, ut delectationem cohiberet; continentia enim ad hoc conſtituitur, ut regulet ac moderetur affectus ex paſſione oriundos.

Dices. Potentiæ inferiores diverſi ordinis non poſſunt per ſe & directè movere ſuperiores: ſed appetitus ſenſitivus eſt diverſi ordinis & inferioris à voluntate; quia eſt de genere materialium, voluntas verò de genere immaterialium; ergo non poteſt appetitus ſenſitivus per ſe & directè movere voluntatem.

Nego majorem. Quia etiam potentia imaginativa eſt diverſi & inferioris ordinis ab intellectiva & in genere materialium, intellectus verò in genere immaterialium; & tamen determinat intellectum agentem ad producendum ſpecies intelligibiles: quidni ergo appetitus ſenſitivus poterit immediatè movere voluntatem.

Nec obſtat quod illæ facultates ſint corporeæ; voluntas autem ſpiritualis.

Repones. Non eſſe paritatem, eò quòd ſupremum ſenſitivum, qualis eſt potentia imaginativa, debeat movere infimum intellectivum, qualis eſt intellectus agens, quia non datur ulla potentia media: ſed, inquiunt, inter appetitum ſenſitivum & voluntatem, datur potentia media, nempè intellectus; unde inferunt ab intellectu tantùm immediatè voluntatem movere.

Si enim intellectus immediatè moveri poſſit à phantaſia, quidnì & voluntas.

Contra. Quemadmodùm non eſt potentia media, quæ ſit cognoſcitiva inter potentiam imaginativam & intellectivam, non eſt etiam media appetitiva inter appetitum ſenſitivum & voluntatem: Ergo ſicut cognoſcitiva materialis, nimirùm phantaſia, immediatè movet cognoſcitivam ſpiritualem, putà intellectum; quidnì appetitiva materialis ſpiritualem appetitivam immediatè movere poſſit.

Dices 2. Appetitus ſenſitivus voluntatem nequit pertrahere ſuum in objectum, niſi priùs illud fuerit debitè voluntati propoſitum; hæc enim non fertur in incognitum. Sed nullum objectum ſufficienter voluntati proponitur, niſi per intellectum, cujus eſt eſt quælibet objecta repræſentare, & præſertim res materiales ſpeciebus ſpiritualibus induere, ut poſſint movere voluntatem, quæ facultas eſt ſpiritualis: nequit igitur appetitus ſenſitivus voluntatem movere, niſi mediante intellectu, qui objecta eadem exhibeat voluntati, quæ phantaſia ipſimet appetitui ſenſitivo repræſentavit. Etenim ſi appetitus ſenſitivus tendere non poſſit in objectum, niſi à phantaſia fuerit ſibi exhi-

bitum, quia facultas appetitiva materialis facultati cognoſcitivæ ejuſdem ordinis ſubjacet: eâdem ratione voluntatis affectus ab intellectûs cognitione dependebit: etſi phantaſmata utpotè materialia, non poſſint ad cognitionem ſpiritualem efficienter & movendo concurrere, ſed terminativè tantùm, quatenùs intellectus agens ad eorum præſentiam, cudit ſpecies immateriales quæ ad cognitionem immediatè concurrant: multò minùs voluntas moveri poterit ab objectis appetitûs ſenſitivi cùm ſolis phantaſiæ ſpeciebus exprimentur & repræſentabuntur. Requiritur ergo intellectûs illuſtratio, ut voluntas ſequatur motum appetitûs ſenſitivi.

Reſpondeo appetitum ſenſitivum non movere voluntatem immediatè per objectum, erga quod afficitur; ſed per affectum, quò in illud fertur: voluntas enim non cognoſcit objectum appetitûs ſenſitivi, niſi per intellectum, ſed per ſeipſam ſentit & ſequitur illius affectum: quod enim tantâ vi à voluptate trahatur, & cùm tanto impetu atque pondere in objecta ſenſibilia feratur, hoc non provenit ſolùm ab intellectûs judicio, quod ſæpè tali propenſioni reluctatur, proponitque ſub ſpecie mali, quod phantaſia boni ſpecie circumveſtivit: ſed à connexione facultatum illarum cum anima rationali, quæ cùm ſit materiæ immerſa, & agat vices animæ vegetantis & ſentientis, fortiùs movetur circa objecta ſenſibilia; atque ſemel inclinata per affectum appetitûs ſenſitivi, voluntatem ſæpè contra ipſummet rectæ rationis dictamen trahit & movet in objecta ſenſibilia.

2. *Pars eſt etiam evidens*. Sæpiùs namque experimur ex attentiori intellectûs circa res corporeas conſideratione, voluntatem fortiùs moveri ad eas vel ſectandas, vel reſpuendas: ſed hæc motio eſt immediatè ab intellectu, mediatè verò ab appetitu ſenſitivo & phantaſia: Ergo, *&c.*

QUÆSTIO TERTIA.

An, quomodo, & à quibus extrinſecis voluntas moveatur.

QUINQUE præſertim ſunt extrinſeca, à quibus noſtra voluntas dici poteſt moveri ad agendum; nimirùm, *Deus*, *Angeli*, *Aſtra objectum* & *finis*. De objecto & fine ſatis ſuperque hactenùs egimus; idcirco hìc ſolùm ſupereſt examinandum, an, quomodo Deus, Angeli, & Aſtra noſtram voluntatem ad agendum excitent ac moveant: quæ ut percipiantur, *Quinque ſunt à quibus voluntas movetur extrinſecè.*

Notand. 1. Deum conſiderari poſſe, vel ut Auctor gratiæ & gloriæ, qualiter à Theologis attenditur & inſpicitur: Vel ut eſt omnium entium præſtantiſſimum ac primum, quâ ratione de eo diſſerunt Metaphyſici: Vel ut eſt omnium primus motor & auctor, ſicque Phyſici eſt de ipſo diſcurrere: Vel denique quatenùs eſt externum principium actionum humanarum, & ita impræſentiarùm de ipſo agendum eſt. *Deus eſt cauſa efficiens quatuor modis.*

Notand. 2. Deum dici poſſe cauſam actionum humanarum duobus modis. 1. In genere cauſæ finalis, quatenùs ſcilicet eſt earumdem actionum finis ultimus, noſtram voluntatem alliciens ad ſui conſecutionem per amorem & fruitionem. 2. In genere cauſæ efficientis, idque vel concurrendo phyſicè ad omnes voluntatis, *Dici poteſt cauſa actionum humanarum duobus modis; vel ut earum*

finis, vel ut efficiens. ſicut & ad cæterorum agentium, actiones, ut in Phyſica diximus agendo de prima cauſa efficiente: vel concurrendo tantùm moraliter eam voluntatem, ad operandum ſuaviter alliciendo, ſuaſionibus, inſpirationibus, & de eo ſolùm morali concurſu hìc eſt agendum.

CONCLUSIO I.

Effectivè movet voluntatem ad actus ſupernaturales. **D**Eus *effectivè movet noſtram voluntatem, ad actus ſupernaturales & meritorios eliciendos.* Concluſio eſt de fide determinata, tùm in Concilio Tridentino, tùm in aliis, in quibus determinatum eſt gratiam à Deo nobis infundi ſine nobis, quâ capaces fiamus ad actus meritorios eliciendos, ad quos naturæ viribus eramus impares. Id pariter conſtat pluribus ſacræ Scripturæ textibus, ſic Joan. 6. *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum.* Sic Joan. 15. *Sine me nihil poteſtis facere.* Sic Philipp. 2. *Deus qui operatur in vobis velle & perficere*: quod maximè intelligitur de operationibus meritoriis & ſupernaturalibus.

Probatur ratione. Ille movet effectivè qui movet per auxilium & influxum in potentia receptum, & eam moraliter alliciens, ac cum ea phyſicè concurrens ad actus eliciendos: Sed Deus ita movet noſtram voluntatem ad actus ſupernaturales, Ergo, *&c. Probatur minor.* Debet eſſe proportio inter potentiam & actus eliciendos: ſed nulla eſſe poteſt proportio inter vires naturales voluntatis, & actus ſupernaturales: Ergo, ut voluntas capax fiat eliciendi tales actus, neceſſum eſt ut aliquo juvetur & roboretur ſupernaturali auxilio; hoc autem à nullo alio, quàm à Deo concedi poteſt. Eſt Deus noſtram voluntatem mediante hôc auxilio movet, excitat, & juvat ad operandum.

Dices ex Doctore, in 2. *d.* 25. Voluntas eſt cauſa totalis ſui actûs, ergo Deus cum ea ad talem actum eliciendum efficienter non concurrit.

Diſtinguo antecedens. Eſt cauſa totalis totalitate effectûs, *Concedo*: totalitate cauſæ, *Nego.* Aliter eſt cauſa totalis reſpectu intellectûs, objecti & phantaſmatis, quæ cùm ſint cauſæ naturales & neceſſariæ, concurrere nequeunt efficienter cum voluntate, quæ libera eſt; ac proinde quæ ſemper remanet indifferens ad agendum vel non agendum; ſicque alicujus cauſæ efficientis neceſſariò determinatæ conſortium non admittit, *Concedo*: eſt cauſa totalis reſpectus Dei, ita ut omnem ejus efficientem concurſum excludat, *Nego*: certò namque certius eſt, Deum effectivè concurrere cum noſtra voluntate, tùm in actibus ſupernaturalibus, tùm in naturalibus, ut diximus in 1. parte noſtræ Phyſicæ. *Unde voluntas eſt cauſa totalis actus totalitate effectûs; non verò totalitate cauſæ.*

Hìc tamen advertendum eſt hanc motionem nullam libertati injuriam inferre; hoc nempè à Deo infuſum auxilium voluntas pro libito acceptare potuerit aut reſpuere, ut decernit Concil. Trident. Seſſ. 6. Can. 4. his verbis: *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil coöperari aſſentiendo Deo excitanti atque vocanti quòad obtinendam juſtificationis gratiam ſe diſponat atque præparet, neque poſſe diſſentire ſi velit; ſed veluti inanime quoddam nihil omninò agere merèque paſſivè ſe habere, anathema ſit.* Unde ſemper remanet libera quibuſcumque extrinſecis poſitis ad agendum, aliàs nec mereri, nec demereri *Remanet tamen ſemper libera.*

poſſet: actio enim ut ſit meritoria, debet eſſe libera. Unde quando Deus nos per gratias præmovet aut excitat, hæc excitatio & præmotio tantùm moralis eſt, non autem phyſica, quia voluntas adhuc poteſt agere, vel non agere: ſed de his Theologorum eſt, non autem Philoſophorum fuſiùs agere.

CONCLUSIO II.

ANgeli tam boni, quàm mali, noſtram voluntatem movere poſſunt indirectè.

Probatur. Movere indirectè, eſt movere mediante aliquo: ſed Angeli movere poſſunt noſtram voluntatem per intellectûs illuſtrationem, & phantaſiæ immutationem, Ergo, &c.

Angeli movere poſſunt voluntatem indirectè.

Probatur minor quoad primum membrum. Movetur & allicitur voluntas per majorem objecti amabilis manifeſtationem: ſed Angelus manifeſtare poteſt evidentiùs objectum amabile, vel roborando lumen naturale intellectûs per aliquam qualitatem impreſſam; vel ſpecies rei manifeſtandæ ad captum magis accommodatas intellectui imprimendo: qualiter Angeli noſtri Cuſtodes pios motus, ſanctaſque ac ſalubres cogitationes nobis ingerunt.

Probatur eadem minor quoad ſecundum membrum: Nam poſſunt Angeli phantaſiam immutare, commovendo & commiſcendo phantaſmata in ea recondita, humores & ſpiritus animales excitando, ex qua commotione varia & multiplex rerum ſenſibilium repræſentatio & exiſtimatio ſequitur; unde variæ oriuntur inclinationes, variique in appetitu ſenſitivo excitantur affectus, quibus haud dubiè voluntas excitabitur & allicietur.

Inſuper. Toties immutatur phantaſia, quoties ſenſus externi immutationem patiuntur: ſed Angeli, tam boni, quàm mali, ſenſus externos immutare poſſunt, vel per impreſſionem alicujus noxiæ aut convenientis qualitatis, ut ſi Demon oculis aliquam qualitatem inderet, quâ viſus præpediretur, aut ſi linguæ cuſpidi aliquem ſuaviſſimum ſaporem imprimeret, quô ad cibum vetitum alliceretur, vel immutando medium, quibus ſpecies ſenſibiles ad organum deferuntur, vel ludendo ſenſus per alicujus falſi & ementiti objecti propoſitionem, aut per veri objecti amotionem; hæc enim omnia Demones præſtare poſſe, ſatis ſuperque evincunt omnia Magorum, & Incantatorum maleficia, præſtigia, & miranda illa omnia, quæ ope Demonum propter initum cum eis fœdus fiunt.

CONCLUSIO III.

COrpora cœleſtia indirectè tantùm noſtram voluntatem movere poſſunt, nullatenùs autem eam neceſſitare.

Probatur. Nullum corporeum directè poteſt influere phyſicè in ſpirituale: ſed omnia prorsùs cœleſtia corporea ſunt, ac proinde eorum influxus ſunt corporei; voluntas autem ſpiritualis eſt & immaterialis, eſt enim animæ rationalis facultas realiter ipſi identificata: Ergo nec corpora cœleſtia poſſunt in eam ſuos dirigere influxus: nec tales influxus in ea poſſunt recipi; quidquid enim recipitur, admodùm recipientis recipitur.

Idipſum pariter poſſunt corpora cœleſtia.

Influunt itaque ſolùm indirectè; quatenùs ſcilicet influunt in corpus humanum,

humanum, humorum ejus luxuriem excitando, augendo, permiſcendo; ex quibus omnibus ſequitur eorum humanorum intemperies, & appetitûs ſenſitivi commotio, qui taliter motus voluntatem ad ſua objecta allicit.

Dices. Aſtronomi plura futura ex hominum libertate pendentia prævident & prænuntiant: ſed id præſtare non poſſent, ſi aſtra directè in voluntatem humanam non influerent: Ergo taliter influunt.

Diſtinguo. Illa prævident neceſſariò & infallibiliter, *Nego*: ex conjecturis & quibuſdam indiciis, *Concedo.* Cùm enim aſtra hæc in inferiora corpora phyſicè influant; eaque ſuis qualitatibus afficiant, poſſunt periti Aſtronomi aliquas detegere, ex iiſque oriundam voluntatis propenſionem (quæ ſæpè ſenſuum affectiones ſequitur) conjicere; non tamen infallibiliter detegere poſſunt, quia voluntas ab ipſis aſtrorum influxibus ad agendum neceſſariò non impellitur, ut fuſiùs in Phyſica demonſtravimus.

Probatur ſecunda pars. Voluntas eſt ſimpliciter & abſolutè libera, ergo ad agendum ab aſtris non neceſſitatur. *Patebit antec.* in ſequenti Sectione *Conſeq. eſt evidens*: Quod enim liberum eſt, poſitis quibuſcumque extrinſecis, ſemper indifferens eſt ad agendum vel non agendum, ac proinde ab ipſis nullatenùs neceſſitari poteſt. *Deinde* ſequeretur omnem inſtitutionem, educationem, diſciplinas & leges, admonitiones & adhortationes eſſe prorsùs inutiles, ſi aſtra noſtram voluntatem neceſſariò ad hîc & nunc, hoc & illud agendum impellerent.

Denique neceſſitare non poſſunt, niſi per influxum, ſed eorum influxus nequaquam neceſſitat; quia non aliter neceſſitare poteſt, niſi commovendo temperamentum; ſed talis temperamenti commotio allicere quidem poteſt, non autem neceſſariò voluntatem ad actum impellere: Ergo, *&c.*

SECTIO TERTIA.

De Voluntate quatenùs liberâ.

QUID ſit voluntas, quævè ſint illius ſupra cæteras animæ facultates præcellentię, jam in Phyſica determinavimus: idcirco hîc ſolùm reſtat aperiendum. 1. An, & qualiter aliis animæ facultatibus imperet. 2. An & quomodo ei competat libertas. 3. An & quomòdo hæc libertas præpediri, cogi, & neceſſitari poſſit.

QUÆSTIO PRIMA.

Quodnam imperium in alias animæ facultates, voluntas exerceat.

NOTAND. 1. Hominem tripliciter conſiderari poſſe, ſcilicet vel ut eſt *vegetans*, quomodo tres habet præcipuas facultates, videlicet generatricem, auctricem & nutricem: & alias quatuor nutrici ſervientes; ſcilicet digeſtricem, attractricem, retentricem & expultricem: vel ut eſt *ſentiens*, ſicque tria etiam habet facultatum genera, nempè loco motrices appetitivas & cognoſcitivas: vel denique ut *rationalis*; qualiter duplici præcipuè gaudet facul-

Homo trifariàm ſpectari poteſt.

tate, ſcilicet intellectu & voluntate.

Notandum 2. Ex primo Politic. cap. 3. duplex eſſe imperium, deſpoticum ſive herile, & politicum ſive civile. *Deſpoticum* eſt, quando inferior nequit ſuperioris præceptis repugnare; quale eſt imperium domini in ſervos, qui cùm non ſint ſui juris, coguntur domini mandata exſequi. *Politicum* eſt, quando inferior ſuperiori repugnare poteſt, cujuſmodi eſt imperium Principis in cives, qui ſunt ſui juris: unde cùm voluntas reginæ & dominæ titulis illuſtretur, hic inquirimus in quas facultates hoc utrumque dominium exerceat.

Quid ſit imperium deſpoticum & Politicum.

Notand. 3. Potentias dici poſſe moveri à voluntate duobus modis. 1. quoad exercitium, itaut de non agentibus fiant actu agentes. 2. quoad ſpecificationem entitativam, nimirùm ad eliciendos actus in entitate ſpecie diverſos, quales ſunt, *v. g.* aſſenſus & diſſenſus in intellectu; vel quoad ſpecificationem moralem, movendo ſcilicet ad eliciendos actus ejuſdem ſpeciei in entitate: ſed diverſæ in honeſtate, putà an homini necem publicâ auctoritate, vel privatâ inferre liceat: homicidium enim priori modo eſſet actus moraliter bonus, aut ſaltem indifferens: poſteriori verò eſſet malus & pœnâ, cruciatibuſque dignus. An autem voluntas alias animæ facultates movere poſſit quoad exercitium; & utramque ſpecificationem, ut reſolvatur, ſit

Potentia moventur à voluntate bifariàm.

CONCLUSIO I.

V*Oluntas directè & per ſe non imperat facultatibus animæ vegetantis, neque ſenſibus externis, ſed tantùm indirectè.* Hæc eſt communis, *&c.*

Probatur prima pars. Illis ſolùm facultatibus voluntas imperare poteſt, quibus ineſt aliqua cognitio, vel intellectiva vel ſenſitiva: fruſtrà enim fertur imperium niſi cognoſcatur; ſed animæ vegetantis facultatibus neutra ineſt cognitio; quippè cùm ipſa anima cum ſuis facultatibus in ſtirpibus reperiatur, quæ nullâ cognitione donantur. *Deinde* experientiâ conſtat, quòd cibô in ſtomachum emiſsô, non ſit in noſtra poteſtate, ut ipsô nutriamur & augeamur; vel è contra, imò niſi cibus excipiatur, neceſſum eſt ſtomachum nutriri pravis & vitiatis illis humoribus, quibus ſcatet.

Voluntas non imperat directè facultatibus animæ, ut vegetantis.

Idem patet de ſenſibus externis, non enim voluntas ſuô imperiô cohibere poteſt ſenſuum externorum operationem, ubi objecta proponuntur, & organa probè afficiuntur; quantumvis enim voluntas auribus præcipiat, ne tumultuantem aliquem ſtrepitum percipiant, quantùmque naribus imperet, ne fœtidum odorem excipiant: illæ tamen facultates nullatenùs obtemperant, nec à ſuis operationibus deficient: ac proinde conſtat evidenter has facultates voluntatis imperio deſpotico directè non ſubjici.

Nec ſenſibus externis.

Ipſis tamen indirectè & per accidens ſubjiciuntur: enim verò voluntas poteſt animæ vegetativæ facultatibus materiam & cibum ſubſtrahere, ſicque eas ab operatione cohibere: poteſt etiam eas juvare aut præpedire à faciliori operatione per nimiam quiêtem, vel mediocrem aut nimiam corporis exercitationem: Ergo per accidens & indirectè in has facultates aliquod exercere poteſt imperium.

Sed ſolùm indirectè.

Idem dicendum de ſenſibus externis : licet enim voluntas per ſolum ſuum imperium tales ſenſus ab operatione cohibere non poſſit ; poterit tamen indirectè & per accidens id efficere imperando videlicet, vel manibus, ut aures obturent, & nares comprimant ; vel pedibus, ut aliò corpus deferant.

CONCLUSIO II.

Voluntas deſpoticè imperat potentiæ motrici ; Intellectui verò, Phantaſiæ, & Appetitui imperat aliquando imperiô deſpoticô, aliquando verò civili. Hæc concluſio tres involvit partes, quarum,

Deſpoticè imperat loco motrici. *Probatur* 1. Illud imperium eſt deſpoticum, cui inferior obſiſtere non poteſt : ſed voluntatis imperio potentia motrix obſiſtere nequit ; experientiâ namque conſtat manus aut pedes nuſquam moveri, niſi juxta voluntatis imperium, nec uſquam voluntas motum imperat, quin tales facultates ei obſequantur, ergo deſpoticè voluntas imperat potentiæ motrici.

Nec dicas hunc motum fieri per impulſum appetitûs ſenſitivi : id enim falſum eſſe liquidò conſtat, quippè cùm ſæpè manus & pedes moveantur, repugnante & renitente appetitu ſenſitivô, ut conſtat in his qui cruciatibus, pœnis & mortificationibus ſeipſos afficiunt.

Hæc tamen ut evidentiùs pateant, advertendum eſt, tria in homine eſſe motuum genera : Quidam ſunt naturales, putà motus cordis & arteriarum, qui dicuntur diaſtoles & ſiſtoles, & hi nullatenùs voluntatis imperio ſubjacent. Quidam voluntarii, quales ſunt motus membrorum, & hi voluntati ſubduntur. Quidam mixti, ſeu qui partim à naturæ impetu eliciuntur, partim voluntatis imperiô reprimuntur, & ad tempus retardantur ; quales ſunt motus pulmonis, ſcilicet aſpiratio & reſpiratio, qui abſque cognitione & voluntatis imperio fieri poſſunt, ut patet in dormientibus ; poſſunt tamen per voluntatis imperium immutari, ſi nempè fiant velociùs aut tardiùs.

Diſtinguenda ſunt in homine tria motuum genera.

Rogabis quomodò, & quo ordine voluntas mediante ſuô imperiô, motum localem & alios membrorum motûs efficiat, & à quo tali ceſſante volitione, illi motus continuentur.

Reſpondeo voluntatem, mediante ſuô imperiô, imprimere quemdam impetum toti corpori, qui (volitione ceſſante) remanet, & corpus movet. Hic autem impetus imprimitur, primò appetitui ſenſitivo ; *deinde* cordi & ſpiritibus animalibus ; *deinde*, cerebro ; demùm nervis, muſculis & lacertis, per quorum motum fit quædam aliarum partium contractio atque laxatio, per quam fit membrorum motus. *Quomodo fiat motus localis ad voluntatis imperium.*

Probatur 2. *pars*. Ipsâmet experientiâ, quâ conſtat phantaſiam, intellectum, & appetitum ſenſitivum aliquando voluntati obtemperare, putà dùm propendunt in ea objecta, tantùmque & tandiu ipſis incumbunt, quandiu voluntas præcipit. Conſtat pariter has facultates nonnunquam voluntati reluctari : *Phantaſia* namque pluribus ſæpè hæret phantaſmatibus ; & *Appetitus* ſenſitivus in objectis contra voluntatis inclinationem deliciatur : unde venit continua pugna inter partem ſuperiorem & inferiorem : imò ipſemet *intellectus* voluntati licet maximè affinis, ipſi tamen non rarò rebellat *Quomodo imperet intellectui, phantaſiæ, & appetitui.*

& obſidit, ut conſtat ex ipſis diſtrahentibus cogitationibus, quæ nobis inter orandum, etiam contra voluntatis imperium & renitentiam, accidunt; quantumvis enim intellectui voluntas imperet, ne à tali cogitatione & attentione dimoveatur, nihilominus continuò huc illucque volitat.

Conſtat inſuper ex ipſis perditiſſimis hominibus, qui contra ſuam conſcientiam peccantes, experiuntur ſe velle ab ipſa redarguente conſcientiâ liberari; nec tamen ab ejus continuò lacerantibus & pungentibus aculeis poſſe quieſcere; Ergo fatendum eſt voluntatem aliquando intellectui deſpoticè imperare, dum ſcilicet eum pro libito ad intelligendum hoc aut illud objectum applicat, remque ſibi aliter repræſentari, quàm ſit, imperat: aliquando verò ſolùm imperio civili ei præcipit, ut patet ex allatis exemplis.

Intellectûs notitia multiplex.

Hæc faciliùs ut percipiantur, duplex eſt diſtinguenda intellectûs notitia, ſcilicet *apprehenſiva* & *judicativa*. Prima eſt duplex, *intuitiva*, & *abſtractiva*. Judicativa etiam duplex, nimirùm *evidens* & *inevidens*. *Intuitiva* ab objecto præſente & potentiâ cauſatur: *Abſtractiva*, à ſpecie rei abſentis & potentiâ formatur. *Aſſenſus evidens* à notitiis apprehenſivis terminorum; *inevidens* autem ab alicujus motivi aſſenſu: his præſuppoſitis,

Intellectus voluntati non obedit, deſpoticè quantùm ad omnem cognitionem intuitivam & abſtractivam.

Dico 1. Intellectum deſpoticè voluntati non obtemperare, quantùm ad omnem cogitionem intuitivam & abſtractivam: patet enim experientiâ, per ſolum voluntatis imperium intellectum non poſſe impediri, ne objectum præſens intueatur, neve abſentis recordetur: plures enim rerum præteritarum cogitationes nobis etiam nolentibus & renuentibus intellectus efformat: quoties enim rerum recordationem etiam inviti patimur, & ad ejus recordationis præſentiam interiùs cruciamur. Quot & quanta ſunt quæ & apprehendere, & apprehenſorum recordari volumus, nec poſſumus? Quod certè non contingeret, ſi his in actionibus eliciendis, intellectus voluntati deſpoticè ſubderetur.

Nec valet objicere, 1. nos aliquando unius rei recordari, potius quàm alterius, quia volumus. 2. Intellectum per voluntatis imperium, unum potius objectum apprehendere, quàm aliud.

Reſp. enim hæc concludere ſolùm voluntatem aliquando intellectui imperare *indirectè*, vel objectum dimovendo; vel imperando ſenſibus, ut aliud objectum phantaſiæ, & eâ mediante intellectui repræſentent; vel imperando phantaſiæ, ut hanc ſpeciem potiùs quàm aliam præſentem exhibeat. Adde quòd non negamus intellectum voluntati omnimodè non obtemperare, ſed quòd in omnibus & deſpoticè ei non obſequatur.

Aliquando intellec-

Dico 2. Intellectum voluntati nonnunquam obſequi deſpoticè, ut aſſenſum præbeat rei inevidenti. Aliquando enim ad propoſitionem inevidentem credendam, motivum eſt ſufficiens, ut intellectum ad aſſentiendum moveat: Aliquando verò motivum eſt adeo debile, ut ex ſe ſolo non ſufficiat movere ad talem aſſenſum, ſed mediô voluntatis imperiô ſufficiet. In priori caſu non eſt neceſſarium voluntatis imperium: ſed requiritur in poſteriori, pluribus namque aſſentimur ſupra & ultra rationem, per ſolum voluntatis imperium, ut patet in articulis Fidei.

tus rebus aſſenſum præbet ex ſolo voluntatis imperio. Quinimò in aliis rebus affectata voluntas plus credere facit, quàm ratio probet: facit pariter cum aliquo motivo ei diſſentire, quod ſufficienter verum eſſe ratio probaverat: hinc faciliùs credimus eis quos diligimus, quàm credamus eis quos odio habemus; hinc pariter uni aliquando Auctori minori cum difficultate aſſenſum præbemus, etſi fortè debiles proferat rationes, quàm alteri qui rationum pondere ſuam ſententiam ſtabiliret, & hoc quia illum diligimus, hunc parvi facimus & aſpernamur.

Dico 3. Propoſitionem evidentem eſſe duplicem, unam quidem evidentem ex ſe, aliam evidentem ex alio, qualis eſt concluſio quæ evidens eſt propter præmiſſas. Evidens ex ſe iterùm eſt duplex; una quidem ita evidens, ut ejus oppoſiti falſitas evidenter etiam appareat; alia, cujus falſitas ita evidenter non apparet.

Quando intellectus objecto non poſſit diſſentire; etiamſi diſſenſum voluntas imperet. Propoſitioni evidenti per aliud non poteſt diſſentire intellectus ubi eſt demonſtrativè elicita, quodcumque interveniat voluntatis imperium: antequam verè eliciatur, poteſt intellectus ex ſe aliò diverti, & ad alterius objecti conſiderationem ſeſe explicare; ac proinde id faciliùs exſequetur, ſi interveniat voluntatis imperium. Poteſt etiam non aſſentire propoſitioni ex ſe evidenti, cujus oppoſiti falſitas non eſt evidentiſſima, maximè ſi voluntatis adveniat imperium: propoſitioni verò cujus oppoſiti falſitas eſt evidentiſſima, nullatenùs intellectus diſſentire poteſt.

QUÆSTIO SECUNDA.

Utrum & quid ſit Libertas.

NOTANDUM I. Libertatis nomen quamdam immunitatem ſignificare: unde totuplex diſtingui poteſt libertas, quot modis immunitatis nomen accipitur. Hinc I. liberum illud dicitur, quod eſt moleſtiâ vacuum, & ab aliis ſeparatum; ſic 4. Regum cap. 15. de Rege leprâ infecto dicitur, *habitabat in domo libera ſeorſum.* II. *Idem ac ſpontaneum*: ſic lapis à terra ſeparatus, in eam liberè decidere affirmatur. III. Idem ac *voluntarium*; ſic bruta liberè moveri & in objecta ſua tendere proferuntur. IV. Idem ac timore & formidine vacuum; ſic Eſdræ 7. *imperitos docere liberè*, id eſt, abſque ulla formidine. V. Accipitur prout opponitur violento; ſic Jeremiæ 33. legimus *Jeremias liberè ambulabat in medio populi, non enim miſerant eum in cuſtodiam carceris.* VI. Pro immunitate à lege dura & ſervili: ſic S. Jacobus Legem Chriſtianam comparativè ad Moſaicam, cap. 1. appellat *legem perfectam libertatis*: Lex enim Moſaica præſcribebat *jugum, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus*, aiebat S. Petrus, *Act.* 15. At Chriſtus D. *jugum ſuum ſuave* dixit *& onus leve*, quamobrem S. Paulus ad Galatas 4. de ſe & fidelibus Chriſtianis dicebat, *Non ſumus ancillæ filii ſed liberæ, quâ libertate Chriſtus nos liberavit.* VII. S. Bernardus tractatu *de libero arbitrio*, cap. 3. diſtribuit liber-

tatem generatim in libertatem naturæ, gratiæ & gloriæ. *Primò namque*, ait, *in liberam voluntatem, ac voluntariam libertatem conditi ſumus nobilis in Deo creatura: Secundò, reformamur in innocentiam nova in Chriſto creatura. Tertiò, ſublimamur in gloriam perfecta in ſpiritu creatura.* Primam appellat libertatem *à neceſſitate*, ſecundam *à peccato*, tertiam *à miſeria*. Libertate à miſeriâ donantur beati in cœlo cum Chriſto triumphantes: quotquot enim mortalem vitam agunt ſub calamitatis pondere, gemunt in hac miſeriarum valle: nam inquit Apoſtolus ad Romanos 8. *Vanitati creatura ſubjecta eſt non volens, ſed propter eum qui ſubjecit eam in ſpe, quia & ipſa creatura liberabitur à ſervitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Secundam nominat libertatem *à peccato*, quam declarat Chriſtus Dñs Judæos alloquens, Joannis 8 *Amen dico vobis: quia omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.... Si ergo vos filius liberaverit, verè liberi eritis.* Hinc S. Auguſtinus, libro 14. de civitate Dei, cap. 11. *Arbitrium voluntatis*, inquit, *tunc eſt verè liberum, cum vitiis peccatiſque non ſervit, tale datum eſt à Deo, quod amiſſum propriò vitiô, niſi à quo dari potuit, reddi non poteſt: unde veritas dicit, ſi vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Dùm autem quis liber eſt à peccato, dicitur *juſtitiæ ſervus*: ſic Apoſtolus ad Romanos 6. *Liberati autem à peccato ſervi facti eſtis juſtitiæ.* Tertiam libertatem appellat à neceſſitate ſeu à natura, de qua potiſſimùm hìc agitur, & ea eſt quâ voluntas pro libito poteſt alterutrum objectum propoſitum eligere, & agere vel non agere.

Notandum 2. ex Ariſtotele 5. *metaph. cap.* 5. Neceſſarium quatenùs ad propoſitum ſpectat, illud omne dici quod non poteſt non eſſe, aut aliter ſe habere; unde cauſa illa neceſſaria cenſetur, quæ ita determinata eſt ad agendum, ut non poſſit non agere nec actum ſuum ſuſpendere, poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis, aut ita determinata eſt ad unum ſpecie objectum, ut in aliud tendere non valeat. Hæc autem determinatio fit ex duplici capite, ſcilicet vel ab extrinſeco, vel ab intrinſeco; unde duplex diſtinguitur neceſſitas, *interna* una, *externa* altera; prior eſt quâ cauſa vel facultas ex vi ſuæ naturæ, & à principiis ſuis intrinſecis ac propriâ & innatâ inclinatione ita propendet, ac determinatur ad operationem, ut poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis, nequeat actum ſuum ſuſpendere; ſic ignis debitè applicatus ſtupæ, illam neceſſariò comburit. Poſterior verò ea eſt, quæ provenit à principio extrinſeco, putà quando cauſa per vim externam & ab agente extrinſeco potentiore neceſſitatur ad actum, ut cùm quis cogitur ad carcerem aut patibulum. *Rursùm* neceſſitas naturalis inclinationis, duplex diſtinguitur, nimirùm antecedens & conſequens. *Neceſſitas antecedens* ea dicitur, quæ prævenit agentis aut facultatis determinationem: *conſequens* verò quam agens ſeu facultas ex propria determinatione ſibi præſcripſit & impoſuit; ſic dùm quis loquitur, neceſſariò dicitur loqui, tametſi libertimè ſeſe ad loquendum determinaverit. *Iterùm* utraque illa neceſſitas ſubdiſtinguitur duplex; alia enim dicitur *quoad exercitium*, quâ facultas ſeu cauſa ita determinata eſt ad

agendum, ut non ſit in ejus poteſtate actionem ſuſpendere, ſed ad eam eliciendam neceſſariò feratur, ut ignis ad comburendam appoſitam paleam. Altera *quoad ſpecificationem*, quando nimirùm cauſa ita determinatur ad unam ſpecie actionem, ut ipſi oppoſitam non poſſit exercere, ut ignis ad producendum calorem, non verò frigus. Aliæ ſunt neceſſitatis diviſiones & acceptiones quas dabimus infrà.

Notandum 3. Quod cùm libertas ſit immunitas à determinatione & neceſſitate, totuplex diſtinguenda eſt libertas, quotuplex neceſſitas in operatione diſtinguitur. Hinc alia eſt *libertas à coactione* ſeu *violentia* agentis extrinſeci; ſic quis dùm elicit actionem ex determinatione intrinſeca propriæ voluntatis, quamvis eam neceſſariò eliciat, dicitur habere libertatem à coactione, quæ etiam interdùm vocatur libertas ſpontaneitatis, complacentiæ ſeu lubentiæ, quam libertatem voluntati inſeparabiliter ineſſe omnes ultrò fatentur, ut apparebit in ſequenti quæſtione. Neceſſitati verò naturali opponitur *libertas indifferentiæ*, quæ conſiſtit in facultate ſeu virtute quâ agens indifferens ad agendum vel non agendum, hoc vel illud objectum proſequendum aut non proſequendum ad alterutrum ſeſe liberè determinat.

Hæc autem libertas indifferentiæ rursùs duplex diſtinguitur: altera enim dicitur libertas contradictionis, quæ eſt facultas ad duo contradictoriè oppſita, putà ad operari & non operari, ad amorem & negationem amoris. Altera dicitur libertas contrarietatis, quæ inquit Doctor ſubtilis in 1. *diſt.* 39. *q. unicâ*, *numero*. 15. eſt vel ad *oppoſitos actus*, quos voluntas poteſt exercere, putà amorem & odium; vel ad *oppoſita objecta*, in quæ poteſt tendere; vel ad *oppoſitos effectus*, quos poteſt producere. Prior libertas arguit imperfectionem, quia provenit ex limitatione facultatis quæ non poteſt per eumdem actum tendere in diverſa objecta & diverſos producere effectus. Hinc numero 21. concludit eam libertatem in Deo non reperiri, utpotè cùm per eumdem indiviſibilem & infinitum actum ſuæ voluntatis Deus tendere poſſit in diverſa objecta & oppoſitos effectus producere. Alias libertatis acceptiones dabimus in ſequenti quæſtione, unde ſit

---

CONCLUSIO I.

Libertas non eſt actus, nec habitus, ſed eadem realiter facultas cum voluntate, à qua formaliter diſtinguitur. Hæc quatuor partes involvit, quarum

Prima & ſecunda probantur. Liberum arbitrium nobis ineſt à natura: ſed nullus actus, nec habitus à natura adjacet. Ergo, &c. *Major conſtat.* Vix enim perfectum rationis uſum obtinuimus, dùm nos libertate donatos deprehendimus: nullò namque docente, nullô ſuadente, conſulente nullô; ſed ſolâ judicante & indicante experientiâ, comperimus nos eſſe indifferentes ad agendum, vel non agendum, hoc aut illud objectum pro libito amplexandum, aut reſpuendum. *Libertas non eſt actus nec aliquis habitus.*

Probatur tertia pars. Idem propter diverſam ſui conſiderationem realiter à ſeipſo non diſtinguitur: ſed liberum arbitrium nihil aliud eſt, quàm ipſamet voluntas diverſimodè ſpectata; ergo liberum arbitrium realiter à voluntate non diſtinguitur. *Major conſtat:* Alioquin nulla res eſſet una *Sed eſt realiter eadem facultas cum voluntate.*

eademque: ſed multiplex & à ſeipſa realiter diverſa, quod implicat. *Minor probatur.* Liberum arbitrium nihil aliud eſt, quàm indifferentia ad actus oppoſitos, vel ad agendum, aut non agendum: ſed hæc indifferentia per ſe competit voluntati, quippè cùm ab ea ſit inſeparabilis, nec ullatenùs voluntas ſine tali indifferentia reperiatur, ut fuſiùs in ultima concluſione patebit.

Ab ea tamen formaliter diſtincta.

Quarta pars eſt evidens. Illa enim formaliter diſtinguuntur, quorum unum concipi poteſt ſine altero: ſed voluntas concipi poteſt ſine libero arbitrio, & vice verſâ: liberum enim arbitrium eſt ipſamet realiter voluntas ſecundùm ſuam indifferentiam, ſeu modum & proprietatem agendi conſiderata: ſed res quælibet concipi poteſt ſine ſua proprietate & modo agendi, ergo voluntas concipi poteſt ſine libero arbitrio, ac proinde formaliter ab eo diſtinguitur.

Definitio libertatis.

Ex his collige *libertatem eſſe potentiam, quæ poſitis omnibus ad agendum requiſitis, agere poteſt aut non agere.* Poſteriora verba eam ab agentibus naturalibus ſecernunt; potentiæ namque naturales ſuos actus ex ſe cohibere nequeunt, ubi omnia ad agendum requiſita proponuntur: Voluntas autem propoſitis omnibus ad ejus operationem deſiderandis, nempè objecto per intellectus illuſtrationem repræſentato, divino etiam paratò concurſu, actum ſuum aut ſuſpendere, aut aliò divertere poteſt.

CONCLUSIO II.

ADmittēda *eſt in homine libertas.* Hæc eſt de fide definita in Concil. Trid. Seſſ. 6. Can. 4. & 6. Et Conſtantienſi adverſus Wiclephum & Huſſium, omnia abſolutè & neceſſariò evenire ſentientes: patetque innumeris propemodùm ſacræ Scripturæ textibus & oraculis, quorum præcipua, ut retundatur Hæreticorum pervicacitas, ſubjicio.

1. Deuter. cap. 30. *Teſtes invoco hodie cælum & terram quod propoſuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem; elige ergo vitam, ut & tu vivas, & ſemen tuum.*

Admittendam eſſe in homine libertatem probatur.

2. Joſuë 14. *Optio vobis datur, eligite hodie quod placet, cui ſervire potiſſimùm debeatis:* quibus verbis Joſuë allicit filios Iſraël, ut liberè Deo vero obſequantur: cui omnes reſponderunt; *Deo noſtro ſerviemus, & obedientes erimus præceptis ejus.*

1. Ex Veteri Teſtamento.

3. Pſal. 94. *Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra:* Hoc eſt, ſi internam Spiritûs Sancti vocem & inſpirationem perceperitis, ei acquieſcite, & nolite reſiſtere. Supponit ergo eſſe in eorum poteſtate vel monitioni divinæ obtemperare, vel ei refragari.

4. Eccleſiaſtici 15. verſ. 14. *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilii ſui.* Et verſ. 17. *Appoſui tibi aquam & ignem: ad quod volueris porrige manum. Ante hominem vita & mors, bonum & malū quod placuerit ei dabitur illi*, &c. Et laudatur vir juſtus, *qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus, facere mala, & non fecit.*

5. *Hæc eadem veritas*, evidentiùs pluſquam conſtat illis omnibus Novi Teſtamenti textibus. 1. quibus Chriſtus D. de rebellibus conqueritur, quòd eos ad ſe vocaverit, ipſi autem accedere, & ad Deum properare renuērint. Sic Matth. 23. *Jeruſalem, Jeruſalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat*

2. Ex Novo Teſtamento.

gregat

gregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? 2. Quibus innuitur Deum eſſe juſtorum remuneratorem, malorum vindicem, & omnium judicem æquiſſimum: Nam, ut loquitur D. Auguſt. Epiſt. 46. *Si non eſt Dei gratia, quomodo ſalvat mundum: Si non eſt liberum arbitrium, quomodo Deus judicat mundum?* quaſi diceret, Deus æquum judicem non ageret, ſi homines propter crimina à quibus ſeſe cohibere non potuerunt, æternis ſuppliciis adjiceret, aut ſi nuſquam finiendâ eos coronaret beatitudine propter illa opera, quæ ſolo impellente naturali appetitu ediderunt. Uti luculenter explicat, lib. de Fide contra Manichæos cap. 10. *Quis*, inquit, *non exclamet ſtultum eſſe, præcepta dare ei, cui liberum non eſt quod præcipitur facere; & iniquum eſſe eum damnare, cui non fuit poteſtas juſta complere.* Ei ſubſcribit S. Hyeronimus, lib. 2. contra Jovinianum: *Liberi arbitrii nos condidit Deus*, inquit; *nec ad virtutes nec ad vitia neceſſitate trahimur; alioquin ubi neceſſitas eſt, nec damnatio, nec corona eſt.*

Plura ſi deſideres, conſule Theologos: hæc tamen ſufficiunt ad revincendam Hæreticorum perfidiam. Sed adverſus Politicos ſeu nefarios illos homines (quibus nunc ſcatet mundus) qui ut libentiùs corporeis voluptatibus ſeſe ingurgitent, ad eas ſe fatò, aſtrorum influxu, aut temperamento rapi, nec liberè ab eis ſe cohibere poſſe, impudenti ore pronunciant, hæc eadem veritas.

3. *Ratione.* *Ratione probatur.* Libertas eſt indifferentia ad agendum, vel non agendum, & ad hos aut alios actus eliciendos; ſed talis indifferentia eſt admittenda. Ergo & libertas. *Major* conſtat ex libertatis definitione, *Minor* ipsâmet innoteſcit experientiâ, quâ conſtat nos pro arbitratu poſſe ſedere aut ſurgere, ambulare aut quieſcere, tacere aut loqui. quam experientiam ſi quis negaret, non verbis, ſed verberibus, (inquit ſubtilis Doctor) eſſet arguendus; tandiu namque cruciatibus urgendus eſſet, donec ut ab ejs deſiſteremus, ſuplex exoraret; cui facilis proferretur reſponſio, in noſtra poteſtate non eſſe ab eis torquentibus cruciatibus deſiſtere; quippè cùm ipſemet nos non eſſe liberos profiteatur.

Confirmatur illis omnibus abſurdiſſimis conſequentiis contraria ex ſententia inferendis. 1. Omnes leges tam divinæ, quàm humanæ, eſſent prorſus vanæ & inutiles: fruſtrà enim præcipitur, quod neceſſariò faciendum eſt; & inſulsè prohibetur, à quo nullus liberè avocari poteſt. Summa pariter ſupremo omnium Legiſlatori exinde irrogaretur injuria: quis enim ipſum nobis neceſſariò & non liberè operantibus leges præſcribendo à ratione æquè devium non arbitraretur, ac foret ille Princeps, qui ſuis ſubditis præciperet, vel ut volatu aëra tranſcenderent, aut manu lunam ſuum in palatium aſportarent, ut nuſquam ægrotarent nec morerentur? Hæc enim præcepta idcircò forent abſurdiſſima, quia impoſſibile eſſet ea adimplere: ſed à ſimili, ſi homo careret libero arbitrio, in illius poteſtate non eſſet eas leges executioni mandare. Ergo legiſlator foret à ratione devius. *4. Ex Abſurdis quæ aliàs ſequerentur.*

2. *Homo* peccat, ergo eſt liber. *Anteced.* nimis verum eſt: *Conſeq.* eſt etiam evidens; peccatum enim eſt tranſgreſſio præſcripti mandati, quod in poteſtate noſtra erat, ut ſervaretur aut ſperneretur: *Quis enim peccat*, inquit D. Auguſtinus lib. 3. de libero arbitrio cap. 18, *in eo quod nullo modo*

caveri poteſt; *peccatur autem*, *caveri igitur poteſt*. Ex libro de vera religione cap. 14. *Uſque adeò peccatum voluntarium eſt, ut nullo modo ſit peccatum, ſi non ſit voluntarium*. Unde lib. de duabus animabus, cap. 11. peccatum ſic deffinit: *Voluntas retinendi, vel conſequendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere.*

3. Sequeretur (inquit idem ibidem) *Neminem vituperatione, ſupplicioque dignum eſſe, qui id non faciat, quod facere non poteſt.*

Quis enim perditiſſimorum hominum ad ſupplicia damnatus propter furta, homicidia, *&c.* iis ſe injuſtè affici cruciatibus proferre non poſſet, quandoquidem ſi in illis ſceleribus perpetrandis libero caruit arbitrio non plus peccavit, quàm peccent ii, qui rationis uſu deſtituti, dementiâque & rabie furentes, aliquem occidunt: imò non plus peccaret, quàm lupus aut leo qui hominem interficeret.

Si hominibus quoad ſupernaturalia, nulla inſit libertas; cur ergo Deus homini toties præciperet, ut ad eum convertatur? Cur ut ejus mandata ſervemus, & ut æternam felicitatem adipiſcamur, toties conſuleret? Cur tot admonitionibus & exhortationibus homines ad virtutem, & rectam vivendi rationem invitant ipſorum Hæreſiarcharum Sectatores? Cur tot concionibus errantium fratrum aures obtundunt Calviniſtici Miniſtruli? Si gratiæ reſiſtere non poſſint, procul dubiò non minùs ineptè ad populum, quàm ad ovium gregem, bovumque & aſinorum armentum vocem dirigunt, ſi nulla hominibus ad benè rectéque vivendum inſit libertas.

In quos ſic meritò invehit S. Prudentius: *Neſcis, ſtulte, tua vim libertatis ab ipſo Fundatore datam; neſciſque ab origine, quanta ſit conceſſa tibi famulo ſuper orbe poteſtas, & ſuper ingenio proprio, latéque ſoluto jure poteſtatis: liceat aut velle ſe cuique quod placitum, nullique animum ſubjungere vincto.*

Objiciunt 1. Hæretici plures Scripturæ ſacræ contextus, quibus humanam libertatem funditùs explodi & eradicari arbitrantur. Sic Iſaïæ 14. *Benè aut malè, ſi poteſtis facite.* Sic Proverb. 20. *A Domino diriguntur greſſus viri, quis autem hominum poteſt intelligere viam ſuam?* Sic pariter Proverb. 21. *Cor Regis in manu Domini, quocumque ille volet, inclinabit illud.* Verùm quid exinde, niſi craſſiſſimum errorem & mendacium ab innocente Scriptura ſacra ſuis impoſturis & cavillationibus extortum colligere poſſunt Hæretici?

Reſp. Namque ad 1. Iſaïam, ibi non loqui de hominibus, ſed de Idolis Gentium; quibus imbecillitatem exprobrat, quod cum Dii à ſtultis & cæcis hominibus habeantur, benè tamen aut malè facere nequeant; id eſt, ſuis cultoribus prodeſſe & contemporibus nocere non poſſint.

Ad alios contextus dico, cor & voluntatem hominum in manu Dei eſſe quidem poſita, ut quocumque voluerit per gratias illas (quas ſolitò vectrices & heroïcas nominant Theologi) flectat & moveat; non quidem vim aliquam & coactionem inferendo; ſed ſuaviter, & ſumma cum delectatione ad hoc vel illud objectum conſiderandum, & ad hunc vel alterum actum eliciendum attrahat & alliciat.

Deus voluntatem allicit, non cogit.

Inſtabis. Qui liber eſt, agit pro libito, & facit quod vult: at non ità eſt de homine, nam S. Paulus ad Rom. 11. ait; *Non quod volo bonum hoc ago,*

ſed quod odi malum hoc facio. Igitur homo non eſt liber.

Diſtinguo majorem. Facit quod vult, ſi velit, efficaciter, *Concedo*; ſi inefficaciter tantùm, *Nego.* Dùm enim volumus rem in noſtra poteſtate conſiſtentem, ſi eam non aſſequimur, reverà non volumus, ſed vellemus tantùm. *Ad minorem* dico appetitum ſenſitivum plerumque rationi obluctari concupiſcendo aliquid quod ratio dictat non eſſe bonum. Quamobrem contingit interdùm, ut voluntas ſenſuum illuſioni & illecebris nimiùm adhæreſcens, velit quod recta ratio dictitat non eſſe volendum; & illud ſectetur, quod ipſa fugiendum demonſtrat. Unde Poëta:

Video meliora proboque,
Deteriora ſequor.

Objicies. 2. Si homo liberè operandi poteſtatem habeat, maximè vel dum operatur, vel antequam in actum prorumpat; ſed neutrum dici poteſt, ergo, *&c.*

Probatur min. Non eſt liber antequam agat, quia ut ſic non poteſt agere: non eſt etiam liber dùm agit, quia dum agit, neceſſariò agit, quippè cùm agendo non poſſit non agere.

Nego min. Voluntas enim noſtra ſive antequam agat, ſive dum agit, ſemper dicitur libera, non quidem in ſenſu compoſito: ſed in ſenſu diviſo, ut loquitur Doctor in 1. *d.* 39. *q.* 1. *n.* 20. Libera quidem antequam agat, quia in ejus poteſtate eſt ut determinetur ad agendum vel non agendum: libera pariter dum agit; quia licet in ſenſu compoſito non poſſit agendo non agere, poteſt tamen in ſenſu diviſo; quia pro eo inſtanti quo ſe determinavit ad agendum taliter, potuit alteram determinationem efformare, imò & omnem actum ſuſpendere.

Inſtabis. Quod eſt liberum debet eſſe in noſtra poteſtate: ſed actio præſens & præterita non eſt amplius in noſtra poteſtate; quia quidquid eſt, quandiu eſt, neceſſe eſt eſſe. Igitur, *&c.*

Diſtinguo majorem. Debet eſſe in noſtra poteſtate, id eſt, voluntariè à nobis poſitum & editum, *concedo*: id eſt, dùm actu poſitum eſt, dicitur poſſe non eſſe poſitum, *nego*, & *ſimiliter diſtinctâ min. neganda eſt conſeq.* Ad dictum Ariſt. dico quidquid eſt, quandiu eſt, neceſſe eſt eſſe, voluntate conſequente & hypotheticâ, *Concedo*; antecedente & abſolutâ, *Nego.*

Ojicies 3. Potentia libera eſt indifferens ad agendum: Ergo ut agat debet determinari: ſed voluntas à nullo determinari poteſt; nam vel determinabitur à ſe, vel ab alio; non à ſe, quia nullum indifferens eſt ſui determinativum, ut conſtat de materia prima in Phyſicis, de natura communi in Metaphyſicis, & de univerſali in Logicis. Non etiam determinari poteſt ab alio, quia illud à quo determinaretur, vel eſſet liberum; & ſic iſtud etiam indigeret determinatione, ut aliud determinaret, ſicque fieri deberet proceſſus in infinitum: vel eſſet neceſſarium, & ſic neceſſariò moveret & determinaret; ac proinde talis determinatio eſſet neceſſaria & non libera.

Reſp. 2. voluntatem ſeipſam determinare: & ad rationem objectam, *Dico*: Nihil paſſivè indifferens ut ab aliquo contrahatur, aut aliquid in ſe recipiat, poteſt ſeipſum determinare, *Concedo*: nihil activè indifferens, ut agat vel non agat; huncque actum, vel alterum eliciat, poteſt ſeipſum determinare, *Nego.* Voluntas autem non paſſivè, ſed activè & in- *Voluntas licet indifferens ſeipſam determinare poteſt.*

differens, vel ad diverſa objecta, vel ad alios actus, ac proinde ſeipſam determinare poteſt.

Objicies 4. Quidquid creata voluntas efficere poteſt, à Deo eſt præſcitum, & prædeterminatum ab æterno: ſed quod eſt taliter à Deo præſcitum, non poteſt non evenire, alioquin Dei falleretur præſcientia: Ergo, *&c.*

Diſting. min. Quod eſt à Deo præſcitum, non poteſt non evenire in ſenſu compoſito, *Concedo*: in ſenſu diviſo, *Nego.* Nec exinde ſequitur divinam præſcientiam aliquam neceſſitatem rebus inferre; tum quia res non ſunt futuræ, quia Deus eas eſſe futuras prævidit: ſed ideo prævidit eſſe futuras, quia futuræ ſunt, ut communiter loquuntur SS. Patres & Theologi. Tùm, quia ſi divina præſcientia rebus aliquam neceſſitatem inferret, maximè vel quia eſt præſcientia, vel quia eſt præſcientia divina: ſed neutrum dici poteſt.

Præſcientia divina nullam voluntati neceſſitatem imponit.

Non quidem primum; alioquin omnis pariter præſcientia rebus præſcitis talem neceſſitatem inferret; ſicque neceſſariò & non contingenter plueret, eò quòd Aſtrologus tali die pluviam futuram propter Aſtrorum influxum & occurſum previderet: ſequeretur pariter hominem febribus urgeri tali die, quia id Medicus prævidiſſet, quod admittere ſtolidum eſt, & à ratione prorſus alienum.

Non etiam ſecundum: quia cùm Deus ab æterno prævideat ea omnia quæ in ſingulis temporum differentiis operaturus eſt, ſequeretur eum non poſſe ad extra liberè operari, quandoquidem ſe ea facturum prævidiſſet,

Reſp. 2. *diſtinguendo aliter eandem minorem*: Quod eſt à Deo præſcitum, eſt neceſſariò futurum, neceſſitate ſimplici & abſolutâ, *Nego*: neceſſitate, ſeu hypotethicâ, ſeu conditionatâ & ex ſuppoſitione, quòd cauſa prima & ſecunda ſeſe determinaverint ad ponendum talem effectum, *Concedo.* Neceſſitas autem illa conditionata libertati non officit, quippè cùm liberam voluntatis determinationem præſupponat.

Neceſſitas conditionata cum libertate concordat.

Inſtabis: Quod eſt liberum, debet eſſe contingens, ſed quod eſt neceſſarium, nequit eſſe contingens: neceſſarium enim illud eſt, quod non poteſt non fieri; & quod aliter fieri non poteſt, nequit eſſe liberum.

Diſtinguo min. Quod eſt neceſſarium neceſſitate abſolutâ, non eſt contingens, *Concedo*: neceſſitate hypotethicâ, *Nego.* Unde talis effectus licet infallibiliter eveniat, non minus dicitur contingens & liber, quia producetur à cauſa, quæ potuit ſe determinare ad eum producendum vel non producendum. Et poſitâ hâc diſtinctione de duplici neceſſitate abſoluta & hypotethica, ſolvi poſſunt innumeræ & graves difficultates contra præſentem veritatem objiciendæ.

Quomodo effectus neceſſariò futurus ſit liber.

Inſtabis iterùm: Cauſa libera nondùm exiſtit, ergo non poteſt ſe determinare ad ponendum talem effectum futurum.

Diſtinguo. Non exiſtit exiſtentiâ reali & in ſe, *Concedo*: non exiſtit exiſtentiâ ideali & in mente divinâ, cui ab æterno omnia ſunt præſentia, *Nego.* Deus enim qui habet omnia nuda & aperta coram oculis infinitæ ſuæ ſcientiæ, videt hanc creaturam, quam producturus eſt, ſeſe determinaturam in tali temporis differentia ad talem effectum producendum, vel non producendum. Unde cùm apud Deum non ſit temporum viciſſitudinis obumbratio, nec præteritum, nec futurum, ſed ſolùm præſens ha-

beat; omnia futura æquè ipſi præſentia ſunt, ac ſi jam exiſterent; & proinde tales effectus non dicuntur futuri reſpectu cognitionis divinæ, ſed ſolùm reſpectu cauſarum à quibus producentur.

Urgebis. Ergo cùm effectus ſit determinatus antequam de facto illius cauſa exiſtat, quando cauſa exiſtet, non erit amplius libera ad illum producendum, vel non producendum.

Diſtinguo: Non erit libera abſolutè, *Nego*: Sicut enim quando actu loquor, *v. g.* licet non poſſim de facto non loqui, quia impoſſibile eſt idem eſſe & non eſſe ſimul; attamen dicor liberè loqui, quia me determinavi ad loquendum: ita à ſimili, licet cauſa ſupponatur determinata ſecundùm præviſionem Dei ad talem effectum producendum, non minùs liberè producet, quia non producet niſi conſequenter ad ſuppoſitam determinationem liberè faciendam. Cætera repete ex iis quæ diximus de futuro contingenti in Logica.

Objic. 5. Ubi eſt præceptum, ibi eſt neceſſitas vel coactio, & non libertas: præceptum enim obligat; ſed plures noſtræ actiones imò ferè omnes præcipiuntur à Deo, ergo illæ non ſunt liberæ.

Diſting. maj. Ubi eſt præceptum, ibi eſt neceſſitas, moralis, *Concedo*: phyſica, *Nego.* Phyſica autem neceſſitas eſt, quâ poſitâ, res omninò impeditur ab actu, vel ad eum impellitur; ſic lapis, amotis omnibus impedimentis, quæ eum ſursùm detinebant, non poteſt immotus ſubſiſtere; ſed neceſſariò neceſſitate phyſicâ deorſum labitur: Moralis verò neceſſitas eſt, quâ vir probus dicitur aliquid non poſſe fieri, quod rectæ rationi, boniſque moribus videt eſſe diſſonum, ſic Joſeph caſtiſſimus dicebat Geneſ. 39. ſe adulterium non

Præceptum ſolam neceſſitatem moralem improbat.

poſſe committere, his verbis: *Ecce Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo ſua: nec quidquam eſt quod non in mea ſit poteſtate, vel non tradiderit mihi præter te, quæ uxor ejus es: quomodo ergo poſſum hoc malum facere, & peccare in Deum meum?* Sic pariter Joan. 5. dicitur: *Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt.* Sic denique beatiſſimæ illæ mentes, quæ Deo per amorem & viſionem fruuntur, dicuntur à Theologis ab illius amore non poſſe deſiſtere, quia divinum hoc objectum beatificum, tam ſuaviter eas ad ſui amorem allicit, ut nec aliò diverti, nec ab hoc amore deficere poſſint. Prior neceſſitas libertatem adimit, non autem poſterior.

Ex his omnibus collige voluntatem noſtram eſſe liberam tam libertate contradictionis, quæ conſiſtit in potentia indifferenti ad agendum vel non agendum, quàm contrarietatis, quæ eſt indifferentia vel ad oppoſitos actus, vel ad oppoſita objecta, vel ad oppoſitos effectus; ut latè proponit, ſubtiliter probat, & evidenter explicat Doctor noſter, in 1. *d.* 39. *q.* 1. *n.* 11. & ſequentibus. Libertas ad oppoſitos actus, ut ibidem annotat Doctor imperfectionem involvit, deſignat enim mutabilitatem & viciſſitudinem; ac proinde nullatenùs reperienda eſt in Deo, *apud quem non eſt transſmutatio, nec viciſſitudinis obrumbratio.* Libertas autem ad oppoſitos effectus, & ad oppoſita objecta, nullam imperfectionem involvit, ideóque reperitur in Deo, qui operatur omnia ſecundùm conſilium voluntatis ſuæ, & quæcumque voluit, fecit in cœlo & in terra.

Voluntas libera eſt, tam contradictoriè, quàm contrariè

QUÆSTIO TERTIA.

Utrum & quomodo libertas conſiſtat in indifferentia Arbitrii.

NOTANDUM *primo*, indifferentiam in operatione cogitari poſſe duplicem, unam quidem ex parte intellectûs, proponentis objectum ſub diverſa ratione amabili & odibili, ſeu proſequendi aut fugiendi; quamobrem hæc indifferentia dicitur *objectiva*, quia conſiſtit in diverſa objecti repræſentatione, & ſub variis motivis & circumſtantiis. Alteram verò ex parte voluntatis; quæ ex ſe non ſolùm eſt indifferens ad exerendos actus amoris vel odii, proſecutionis aut fugæ; ſed etiam ad exercitium vel non exercitium hujuſmodi activum. Poteſt enim pro libito actus illos exerere, vel non exerere, etiam poſitis ad agendum omnibus circumſtantiis, & hæc dicitur *indifferentia formalis*; quia videlicet ſpectat ad voluntatem, cujus vis & privilegium eſt, ut tam ſeipſam, quàm alias facultates ad agendum determinet. *Rursùs* indifferentia eſt duplex; nimirùm *activa* & *paſſiva*. Hæc eſt indeterminatio rei, quæ ab aliquo extrinſeco determinari poteſt; talis eſt indifferentia ceræ ad recipiendas varias figuras: illa verò, id eſt, activa, eſt vis quædam; quâ agens ex ſe indeterminatum ad multa, ad unum potiùs quàm ad aliud ſeſe determinare poteſt propter dominium in ſuos actus.

Certum eſt autem libertatem non conſiſtere in indifferentia *objectiva* ſeu judicii, quia hæc potiùs ſpectat ad intellectum, quàm ad voluntatem quam ſolam genuinam ſedem & ſacrarium libertatis inferiùs demonſtrabimus. Neque etiam conſiſtit in indifferentia *paſſiva*; nam ex Concil. Trident. ſeſſ. 6. Canone 4. *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil coöperari aſſentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam juſtificationis gratiam ſe diſponat ac præparet; neque poſſe diſſentire ſi velit, ſed veluti inanime quoddam nihil omninò agere, merèque paſſivè ſe habere, Anathema ſit.* Igitur reſtat determinandum, utrum eſſentia libertatis conſiſtat in indifferentia activa, quâ voluntas poteſt ſeſe determinare ad utrumlibet objectum propoſitum, & actum ſuum exerere vel ſuſpendere, aut exerere.

Not. 2. Et ex dictis revocandum duplicem generatim eſſe determinationem, nimirùm vel ab extrinſeco vel ab intrinſeco. unde duplex diſtinguitur neceſſitas, & ſubinde totidem libertas ipſis oppoſita, nimirùm *neceſſitas coactionis*; quando agens per vim externam cogitur, & à cauſa extrinſeca validiori neceſſitatur ad agendum contra propriam inclinationem; ſic lapis à projiciente movetur ſursùm renitente pondere & gravitate naturali, & latro contra voluntatem rapitur in carcerem & ad patibulum. Hinc libertas his neceſſitatibus oppoſita, duplex diſtinguitur, nimirùm *libertas à coactione* & *libertas à neceſſitate.*

Rursùm neceſſitas naturalis inclinationis eſt iterùm duplex, una *quoad exercitium*, quâ facultas ſeu cauſa ex principiis extrinſecis ita determinata eſt ad agendum, ut non ſit in ejus poteſtate actionem ſuſpendere; ſic ignis neceſſariò comburit approximatam & appoſitam ſibi paleam.

Altera verò *neceſſitas quoad ſpecificationem*: quando cauſa neceſſitatur ad hanc ſpecie actionem vel effectum; ſic ignis determinatur ad comburendum & producendum calorem, non autem frigus. *Inſuper* alia eſt neceſſitas *ſimplex* vel *abſoluta* vel *antecedens*: alia *hypothetica* ſeu *conſequens*. Illa eſt dum nullâ factâ ſuppoſitione, cauſa aliqua ex ſuis principiis extrinſecis ita eſt determinata ad producendum effectum, ut nequeat non producere; ut Sol ad illuminandum. Iſta verò eſt, quando cauſa eſt ex ſe indifferens ad producendum effectum: factâ tamen ſuppoſitione quòd effectus ſit producendus, dicitur ipſe neceſſariò futurus, alioquin ſimul eſſet & non eſſet futurus: ut factâ ſuppoſitione, quòd Petrus ſit ſe determinaturus ad peccandum, peccatum neceſſariò erit.

Notandum 3. eam fuiſſe quorumdam veterum Philoſophorum ſententiam, præſertim verò *Stoïcorum*, aſſerentium omnia fato regi, atque fatalem à ſtellis & ſideribus neceſſitatem humanæ voluntati imprimi. Unde Seneca;

Fatis agimur, cedite fatis
Non ſollicitæ poſſunt curæ
Mutare Vati ſtamina fuſi.
Quidquid patitur mortale genus
Quidquid facimus, venit ex alto,
Servatque ſua decreta colus
Lacheſis; dura revoluta manu
Omnia certo tramite vadunt
Primusque dies dedit extremum.

Cui ſimile, & illud Manilii, qui hocce præmiſſo,

Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege,
Longaque per certos ſignantur tempora curſus.

Protritum illud ſubjicit.

Naſcentes morimur finiſque ab origine pendet.

His acceſſerunt Mathematici judiciarii, quos alii *Chaldæos*, alii *Planetarios*, alii *Benethliacos* aut *Aſtrologos* appellant, quibus accenſendi *Priſcillianiſtæ* Hæretici, quorum error proſcriptus eſt, *capite 3. ſecundi Concilii Bracarenſis*; ubi legimus, *Si quis animas & corpora fatalibus ſtellis credit aſtringi, ſicut Pagani & Priſcillianus dixerunt, anathema ſit*: Quo errore libertatem arbitrii evertebant, ut appoſitè obſervat Origenes apud Euſebium, lib. 6. de præparatione evangelica, cap. 9. *Non ſolùm*, inquit, *Gentiles ſtellarum ex conjunctione & aſpectu, quæ in terris ſunt, neceſſariò accidere credunt; quam vim fatum appellant; verùm multi ex fidelibus conturbantur, impoſſibile aliter fieri credentes, quam ſtellarum curſus effecerit: Unde ſequitur nullam in nobis eſſe libertatem, nullam operationem noſtram laudari aut vituperari poſſe.*

Eodem errore, ſed ex alio non minùs perverſo principio, ineſcati ſunt Manichæi; de quibus placet audire ſanctum Auguſtinum, *libro 1. retractationum, cap. 5.* eorum deliria ſic explicantem: *Poſt hunc librum*, inquit, *ſcripſi adhuc Presbiter contra Manichæos de duabus animabus, qui dicunt unam partem Dei eſſe, alteram de gente tenebrarum, quam non condiderit Deus, & quæ ſit Deo coæterna: & has ambas animas, unam bonam, alteram malam in uno homine eſſe delirant, iſtam ſcilicet malam, propriam carnis eſſe dicentes, quam carnem etiam dicunt gentis eſſe tenebrarum: illam verò bonam ex adventitia Dei parte, qui cum tenebrarum gente confluxerit atque utramque miſcuerit: & omnia quidem bo-*

na hominis, illi bonæ animæ: omnia verò mala, illi malæ animæ tribuebant. His verbis apertè ſignificat S. Auguſtinus, Manichæos induxiſſe non quidem coactionem, ſed ſimplicem tantùm neceſſitatem in actibus hominum: id enim unum pugnabant Manichæi, bonam animam eâdem neceſſitate virtutem amplecti, quâ Deus ipſe, cujus illam fragmentum eſſe delirabant, bonum amat: item malam animam eâdem neceſſitate in vitium ruëre, quâ malum principium, à quo deciſam eſſe fingebant, in malum fertur: at neceſſitas illa quâ Deus neceſſariò bonum amplectitur; & quâ malum principium, ſi daretur, neceſſariò malum amaret, non eſt interna coactio, ſed neceſſitas ſimplex & ad unam partem determinatio; igitur cùm Manichæis ſentiunt qui homines liberos quidem eſſe à coactione, non verò à ſimplici neceſſitate affirmant.

Hujus nefariæ & peſtilentis doctrinæ reſtauratores hiſce poſtremis ſæculis, fuerunt *Lutherani*, *Calviniſtæ*, & alii *Recentiores Hæretici*. Lutherus namque *in colloqu. pag.* 42. cùm liberum hominis arbitrium per primi parentis prævaricationem extinctum fuiſſe dixiſſet, adjicit nomen liberi arbitrii *odioſiſſimum fuiſſe omnibus Patribus*; *&* hominem dicendum *non arbitrio liberum*, ſed *peccati ſervum*. Eamdem in inſaniam ruit Calvinus, *libro 2. inſtitutionum cap. 2. & ſequentibus*; ubi plura in hujus erroris confirmationem profert; in *antidoto* autem *Concilii Tridentini ad ſeſſionem ſextam*: admittit quidem nomen liberi arbitrii, ſed rem excludit. *De verbo*, inquit, *non moveamus rixam; ſed quia per liberum arbitrium eligendi facultatem intelligunt, quo ſit in utramque partem libera & ſoluta, titulum ſine re eſſe qui affirmat, Chriſtum habet Auctorem.* Et libro 2. de libero arbitrio: *Ego verò*, inquit, *quantùm ad vocem pertinet adhuc profiteor, quod in mea inſtitutione teſtatus ſum, non adeò me ſuperſtitioſum eſſe in verbis, ut ejus cauſa velim contentionem aliquam movere, modò intelligentia ſana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum eſſe arbitrium & fateor, & conſtanter aſſevero, & pro Hæretico habeo, quiſquis ſecùs ſentiat.* Rursùs, libro 3. *Semper teſtatus ſum me de nomine nolle pugnare, ſi hoc ſemel conſtitueretur libertatem non ad facultatem boni atque ac mali eligendi, ſed ad ſpontaneum motum & conſenſum referri debere*, Item *ſemper me dixiſſe, teſtis eſt mea inſtitutio, per me non ſtare, quin liberum hominis arbitrium vocetur modò ſana verbi definitio nobis conſtet*, Et inſtitutionis libro 2. *Liberi arbitrii hoc modo dicetur homo, quòd voluntate agat, non coactione.* Iſta paulò fuſiùs ſcribenda duxi, ut inde appareat eos Calviniſtico errori ſubſcribere, qui hominibus poſt lapſum nullam ineſſe libertatem, niſi à *coactione* contendunt: quorum erroneum dogma, ut refellamus, duo ſtatuenda ſunt. *Primum*, utrum eſſentia liberi arbitrii conſiſtat in indifferentia activa: *alterum* an hæc indifferentia in hominibus poſt lapſum perſeveret.

CONCLUSIO I.

E*ſſentia liberi arbitrii conſiſtit in indifferentia activa, & excludit non ſolùm coactionem, ſed etiam neceſſitatem ſimplicem.* Probatur: Eſſentia liberi arbitrii in eo conſiſtit, quod eſt in eo primum conceptibile, & fons

& ſons & origo omnium illius proprietatum & effectuum: ſed indifferentia activa eſt quid primum conceptibile in libero arbitrio, ſiquidem nihil apparet in eo, à quo illa indifferentia cogitetur derivari tanquam à priori: illa verò fons eſt & origo omnium liberi arbitrii proprietatum; ſiquidem ipſæ proprietates & effectus ſunt potiſſimùm meritum & demeritum, præmium & ſupplicium; quærenti enim cur actio meritoria ſit & demeritoria, laude aut vituperio, præmio aut ſupplicio digna, appoſitè reſpondetur; quia illa procedit à principio, habente vim ſeſe determinandi ad hanc vel illam actionem & ad agendum vel non agendum: igitur hæc indifferentia eſt quid primum conceptibile in libero arbitrio, & principium & origo, unde omnes illius effectus & proprietates derivantur.

Deinde: in eo conſiſtit eſſentia liberi arbitrii, per quod agens liberum primò & per ſe diſtinguitur ab agente neceſſario, coacto & naturali; ſed ab illis diſtinguitur formaliter per indifferentiam activam. *Probatur*: Agens liberum idcircò ab agente naturali coacto, & neceſſario diſtinguitur; quia iſtud eſt ex ſe indeterminatum & habet dominium in ſuos actus; ſed id habet ratione indifferentiæ activæ, hæc enim nihil aliud eſt quàm vis quâ agens agere poteſt, vel non agere, poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis, atque hanc vel illam actionem exerere: igitur in indifferentia activa reponenda eſt liberi arbitrii eſſentia.

Objicies 1. Libertas arbitrii eſt perfectio quædam poſitiva: ſed indifferentia non eſt perfectio poſitiva; quia indifferentia eſt tantùm negatio determinationis: ergo libertas arbitrii non conſiſtit in indifferentia.

Reſpondeo conceſſâ maj. diſting. min. Indifferentia quoad vocem, eſt aliquid negativum, *Concedo*: quoad rem ipſam per vocem ſignificatam, *Nego.* Sic enim eſt vis quâ agens liberum poteſt agere vel non agere, & hunc actum vel alterum ipſi oppoſitum elicere, ſubindeque eſt aliquid poſitivum.

Inſtabis. Potentia non agendi eſt quid purè negativum, ſiquidem eſt negatio tendentiæ in actum: ſed ex conceſſis illa indifferentia includit potentiam non agendi, ergo ex hac parte ſaltem eſt quid negativum.

Diſtinguo maj. Potentia non agendi, quæ non eſt conjuncta cum potentia agendi, eſt quid purè negativum, *Concedo*: quæ cum ipſa conjuncta eſt, *Nego*; *& ſimiliter diſtinctâ min. nego conſequent.* Siquidem agens liberum idcircò habet potentiam non agendi, quia ſimiliter habet vim agendi, & ſeſe determinandi ad eliciendum actum vel non eliciendum.

Urgebis. Non requiritur potentia ad non agendum, ſicut nec deſideratur vis aliqua ad non curandum; ergo liberum arbitrium non requirit vim & indifferentiã ad non agendum.

Diſtinguo anteced. Non requiritur virtus ad non agendum abſque prævia determinatione activa & dominio in actum, *Concedo*; cum illa determinatione & ipſo dominio, *Nego.* Porrò indifferentia liberi arbitrii ad non agendum, connotat vim præviam in agente, quâ ſeſe liberè determinare poteſt ad non exerendum actum, ideòque non eſt quid purè negativum.

Objicies 2. Dùm agens agit, remanet liber; actus enim potentiam non adimit, ſed eam perficit: ſed dùm

agit, non remanet amplius indifferens ad agendum; indifferentia namque ad actum ſignificat indeterminationem ad illius exercitium. Dùm verò agens actum elicit, jam eſt abſolutè determinatus ad actum; ergo libertatis eſſentia non eſt conſtituenda in indifferentia.

Reſpondeo, conceſsâ maj. diſting. min. Dùm agens operatur, non eſt ampliùs indifferens ad actum: ſi indifferentia ſumatur pro indeterminatione ad operationem, *Concedo*: ſi ſumatur pro vi & facultate ſeſe determinandi, *Nego, & ſic neganda eſt conſequent.* Qui autem agit liberè, tametſi non remaneat indeterminatus ad actum, ſervat tamen ſemper vim quâ ſeſe determinavit ad agendum, & quâ poterat ſeſe determinare ad illum actum non eliciendum; ſicut enim viſus actualis non adimit, ſed perficit potentiam videntem: ſic actualis determinatio non perimit, ſed perficit vim ſeſe determinandi.

Inſtabis Qui actu agit, neceſſariò agit: nam ex hypotheſi quod agat, non poteſt non agere, quia impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe; igitur dùm agens liberum operatur, non remanet amplius indifferens ad agendum: ac proinde libertas remanet ſine indifferentia.

Diſting. antec. Qui agit, neceſſariò agit neceſſitate hypotheticâ, quam ſibi liberè impoſuit; *Concedo*: neceſſariò agit, neceſſitate abſolutâ & contra liberam ſuam determinationem, *Nego.* Porrò neceſſitas hypothetica non adverſatur indifferentiæ activæ; *tùm*, quia cùm agens liberum ſeſe determinavit ad eliciendum illum actum, poterat ita ſeſe non determinare; *tùm*, quia quando actum elicit poteſt illum diutiùs prorogare, vel ab illo deſiſtere, quod utique ſignum eſt indifferentiæ: igitur actio agentis liberi indifferentiam non excludit.

Objic. 3. Homo liber eſt circa finem ultimum ſeu beatitudinem in communi; ſed non eſt indifferens circa beatitudinem, ut docet D. Auguſtinus in Enchiridio, cap. 105. *Sic oportebat prius hominem fieri, ut & benè velle poſſet & malè: poſteà verò ſic erit, ut malè velle non poſſit, nec ideò carebit libero arbitrio. Multò quippè liberius erit arbitrium, quod omninò non poterit ſervire peccato: neque enim culpanda eſt voluntas, aut voluntas non eſt aut libera dicenda eſt, quâ beati eſſe ſic volumus, ut eſſe miſeri non ſolùm nolimus, ſed nequaquam prorſus velle poſſimus.* Igitur libertas conſiſtere poteſt abſque indifferentia.

Diſting. min. Homo non habet indifferentiam circa beatitudinem in communi vi, cujus poſſet illam amare, vel odiſſe, *Concedo*: non habet indifferentiam vi, cujus poſſet illam amare, vel non amare, *Nego.* Reverà quidem homo non poteſt exercere actum amoris & odii circa beatitudinem in communi, quia in ea nihil deprehendit intellectus quod poſſit eſſe motivum odii: poteſt tamen actum amoris circa beatitudinem elicere vel eum ſuſpendere, ac proinde indifferens eſt, & omninò liber circa beatitudinem; non quidem libertate ſpecificationis & contrarietatis, ſed contradictionis & exercitii. Accedit, quòd etſi voluntas liberè feratur in beatitudinem conſequendam, nihilominùs dici poteſt illam non liberè, ſed naturaliter appetere in communi, ita quod in eo appetitu nullum ſit meritum vel demeritum; ut præclarè docet noſter Richardus de Media-Villa, *in 4. diſt. 49. art. 1. q. 5.* ubi quærit, *utrùm*

voluntas in appetendo beatitudinem, mereatur. ſicque concludit. *Hominem appetere beatitudinem contingit dupliciter: Unô modô in generali, inquantùm appetit aliquod bonum ſufficientiſſimum: aliô modô in ſpeciali, inquantùm determinatè appetit illud bonum in ſpeciali, in quo eſt verè omnis ſufficientiæ plenitudo; ſicut in clara Dei viſione & perfectâ ejus fruitione. In appetendo beatitudinem primô modô non eſt meritum: quia ſic naturaliter ab intellectu cognoſcitur, & à voluntate appetitur: itaq; circa hoc nec intellectus poteſt errare in cognoſcendo, nec voluntas in appetendo. In appetendo beatitudinem modô ſecundô, eſt meritum, quia ſic nec naturaliter cognoſcitur, nec nataraliter appetitur, ſed reſpectu ejus contingit eſſe errorem in intellectu, & obliquitatem in affectu; quia & intellectus poteſt opinari non eſſe beatitudinem in illo bono, ubi verè eſt, & eam eſſe in illo bono, ubi verè non eſt; & ex conſequenti voluntas poteſt appetere beatitudinem, ubi verè non eſt, & eam non appetere ubi verè eſt.*

Obji. 4. Chriſtus D. fuit liberrimus in acceptanda & ſubeunda morte Crucis; ſiquidem Iſaiæ 53. *Oblatus eſt, quia ipſe voluit*: ſed non fuit indifferens in acceptanda & ſubeunda illa morte; ergo libertas conſiſtere poteſt abſque indifferentia. *Probatur min.* Ille non fuit indifferens, ut moreretur morte crucis, qui recepit à Patre præceptum moriendi, quod non potuit violare: ſed Chriſtus recepit à Patre præceptum moriendi, quod non potuit violare propter ſuam impeccabilitatem, ergo Chriſtus non fuit indifferens, ut moreretur morte crucis.

Nego min. Ille enim fuit indifferens ut moreretur morte crucis, qui ipſam elegit. Chriſtus autem ad hominum redemptionem & ſalutem, elegit crucem mortis; nam ait Apoſtolus ad Hebræos 12. *Propoſitô ſibi gaudiô ſuſtinuit crucem, confuſione contemptâ*: quæ verba ſic explicat ſanctus Chriſoſtomus, homiliâ 28. *Id eſt, licebat illi nihil pati, ſi voluiſſet: erat ergo arbitrii ejus non venire ad crucem ſi voluiſſet. Probationis majorem diſting.* Ille non fuit indifferens, ut moreretur morte crucis; qui accepit præceptum moriendi abſolutum, quod tranſgredi non potuit, *Concedo*: præceptum tantùm conditionatum, *Nego*: *Diſtinguo pariter min.* Chriſtus habuit à Patre præceptum moriendi conditionatum, *Concedo*: abſolutum, *Nego*, & *ſic neganda eſt conſeq.* Duplex enim eſt præceptum, unum abſolutum, quod nullo modo pendet à voluntate illius perſonæ cui præſcribitur: conditionatum alterum, quod ſubordinatur arbitrio illius cui imponitur. Porrò Chriſtus D. recepit à Patre præceptum moriendi conditionatun tantùm; ſiquidem ille non recepit præceptum abſolutum, qui divina conſilia in negotio mortis mandatorum loco dicitur exſecutus: at Chriſtus ex ſancto Cyrillo Alexandrino, libro 12. in Joannem, *In negotio mortis paterna conſilia dicitur exſecutus*: ergo non recepit à Patre præceptum moriendi abſolutum. Hinc Theophilactus ſuper illa verba Joannis 15. *Si præcepta mea ſervaveritis, manebitis in dilectione mea; Sicut & ego præcepta Patris mei ſervavi, & maneo in ejus dilectione.* Putat nomen mandati ibi non ſumi in propria ſignificatione: *Hoc*, inquit, *temperans ſe audientium infirmitati, dicit non enim qui omnium eſt legiſlator, mandatis obnoxius, & ſine paternis man-*

datis vivere non poteſt ; hoc enim cogitare fuit abſurdiſſimum.

Tametſi verò mandatum hîc accipiatur in propria ſignificatione, nihilominùs conditionatum fuit, & Chriſto D. libertimè illud acceptanti & impleturo præſcriptum : ut ipſemet ſignificat verbis Joannis 10. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterùm ſumam eam. Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à meipſo, & poteſtatem habeo iterùm ſumendi eam, hoc mandatum accepi à Patre meo.* Quæ verba ſingula indicant Chriſtum nullâ impellente neceſſitate, ſed ſummè voluntariè & liberè mortem ſubiiſſe. Ne verò quis putaret illa eſſe dicta de Chriſto ratione ſolius voluntatis divinæ, ſignanter adjecit, *hòc mandatum accepi à Patre meo.* Hinc ſanctus Gregorius Magnus in caput ſecundum Job. *Mortem noſtram*, inquit, *omni neceſſitate calcatâ, cùm voluit Chriſtus, ſponte ſuſcepit* : Neque enim addit ſanctus Auguſtinus, libro 4. de Trinitate, capite 13. *Jure cujus quam poteſtatis exutus eſt carne, ſed ipſe ſe exuit : nam qui poſſet non mori ſi nollet, procul dubio quia voluit mortuus eſt.* Et tractatu 119. in Evangelium Joannis circa finem: *Quis*, inquit, *ita dormit quando voluerit, ſicut Jeſus mortuus eſt quando voluit ; quis ita veſtem deponit quando voluerit, ſicut ſe carne exuit quando voluit ; quis ita cum voluerit, abit, quomodo cùm voluit, abiit.*

Urgebis. Ille recepit à Patre præceptum moriendi abſolutum, qui dicitur in Scripturis, *factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis* ; ſed Chriſtus ita dicitur in Scripturis, *&c.* Ergo Chriſtus recepit à Patre præceptum moriendi abſolutum. *Diſtin. maj.* Ille recepit à Patre præceptum moriendi abſolutum, qui dicitur factus obediens obedientiâ ſeverâ, ſupponente legem præſcriptam & abſolutè definitam, *Concedo* : qui dicitur factus obediens, obedientiâ nimis rigorosâ, quæ non eſt aliud, quàm paterni beneplatiti voluntaria executio, *Nego* : *ſic diſtinctâ minore, neganda eſt conſequentia.*

Subſumes. Atqui Chriſtus fuit obediens, obedientiâ ſtrictâ & ſeverâ, ergo nulla ſolutio. *Probatur ſubſump.* Ille fuit obediens obedientiâ ſtrictâ, qui petit diſpenſationem ab obligatione moriendi, quam obtinere non potuit : ſed Chriſtus petiit diſpenſationem ab obligatione moriendi, quam obtinere non potuit, juxta Matthæum 26. *Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte* : Ergo Chriſtus fuit obediens obedientiâ ſtrictâ & ſeverâ.

Diſting. maj. Ille fuit obediens obedientiâ ſtrictâ & ſeverâ, qui petiit petitione abſolutâ, efficaci & ortâ ab appetitu rationali, diſpenſationem ab obligatione moriendi, quam obtinere non potuit, *Concedo* : qui petiit ratione conditionatâ, inefficaci, & ortâ ab appetitu naturali ultrò refugiente mortem, *Nego, diſtinguo ſimiliter min.* Sed Chriſtus petiit diſpenſationem ab obligatione moriendi conditionatâ petitione, inefficaci & ortâ ab appetitu naturali, *Concedo* : petitione abſolutâ, efficaci & ortâ ab appetitu rationali, ſupplicante pro tranſitu calicis & mortis, *Nego.* Duplex itaque fuit petitio Chriſti, una abſoluta, altera conditionata, una efficax, altera inefficax, una naturalis, altera rationalis : quando Chriſtus petiit tranſi-

tum calicis, non petiit petitione abſolutâ, quia *Chriſtus exauditus eſt pro ſua reverentia*, inquit Apoſtolus; & ſi Chriſtus voluiſſet abſolutè declinare jugum mortis, procul dubio declinaviſſet, juxta illud Matth. 26. *An putas, quia non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit pluſquam duodecim legiones Angelorum*, quibus tamen non egebat, ut periculum mortis declinaret, ſi voluiſſet. Quare Chriſtus petiit tranſitum calicis petitione tantùm conditionatâ, ut teſtantur iſta verba: (*Si poſſibile eſt*) petitione inefficaci, ut ſignant verba ſequentia (*veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.*) Denique petitione ortâ ab appetitu naturali, *quem in fugam mortis trahebat natura*, ut loquitur ſanctus Chriſoſtomus.

Subſumes iterùe. Chriſtus D. petiit tranſitum calicis petitione abſolutâ, ortâ ab appetitu rationali: ergo nulla ſolutio. *Nego ſubſumptum.* Probabis: niſi Chriſtus petiiſſet tranſitum calicis petitione ortâ ab appetitu rationali, fuiſſet in Chriſto contrarietas voluntatum, quia voluntate rationali voluiſſet bibere calicem, voluntate vero naturali & ſenſitivâ, noluiſſet bibere calicem; ſed in Chriſto non fuit contrarietas voluntatum, ut docent Theologi: ergo Chriſtus petiit tranſitum calicis petitione ortâ ab appetitu rationali.

Diſting. min. Sed in Chriſto non fuit contrarietas ſicut in nobis, *Concedo*: non fuit contrarietas voluntatum ſimpliciter, *Nego*. Non fuit in Chriſto contrarietas voluntatum ſicut in nobis, quia nulla fuit in Chriſto pugna inter appetitum ſuperiorem & inferiorem cujuſmodi eſt in nobis ex viciata origine, quâ fit, *ut caro concupiſcat adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem, ut non quæcumque volumus, faciamus*, Galatarum 5. Quâ item fit, ut homo ſit ſibi & Deo contrarius, juxta illud Job, *Quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimet ipſi gravis.* Fuit tamen in Chriſto contrarietas voluntatum ſimpliciter, quia appetitus inferior non fuit ſemper conformis voluntati rationali: Ille enim movebatur ſuo proprio naturali motu, proſequens ea quæ ſibi commoda, & refugiens ea quæ ſibi moleſta eſſent; cùm rationalis voluntas ſæpè numero tenderet in alia & oppoſita.

Objicies 5. Chriſtus D. fuit liber in obſervandis præceptis legis naturæ, ſiqûidem per hanc obſervationem meritus eſt: ſed non fuit indifferens in hac obſervantia. *Probatur.* Ille non fuit indifferens in obſervatione præcepti temperantiæ, *v. g.* qui non potuit implere illud & non implere, quando præceptum illud urgebat: at Chriſtus non potuit implere aut non implere præceptum temperantiæ quando urgebat: ergo non fuit liber libertate indifferentiæ, ſubindeque hæc ad perfectam libertatem non requiritur.

Diſting. min. Non fuit indifferens in obſervatione præcepti temperantiæ, quoad ſubſtantiam, *Concedo*: quoad motum & motivum, *Nego*. Tametſi enim Chriſtus non potuerit non obſervare præceptum temperantiæ ſimpliciter quando urgebat: potuit tamen illud non obſervare ex hoc determinatè motivo; quia liberum fuit Chriſto abſtinere ab omni voluptate corporea, vel ex motivô charitatis vel temperantiæ vel alterius virtutis: indifferentia enim motivi ſufficit ad meritum; quia mitivum informat intrinſecè actum

eumque ſpecificat & diſtinguit, eſtque de ſubſtantia actûs non phyſicè, ſed moraliter ſpectati. Cùm ergo motivum Chriſti in obſervatione præcepti, temperantiæ fuerit liberum, debuit conſequenter actus temperantiæ eſſe liber intrinſecè. Accedit quòd Chriſtus fuit liber circa actum temperantiæ ratione modi, ſiquidem potuit elicere actum inferiorem & remiſſiorem, diuturniorem, & minùs diuturnum.

Inſtabis : Chriſtus non potuit elicere actum temperantiæ minùs perfectum omiſſô perfectiore, minùs diuturnum & minùs efficax, relictô diuturniore & efficatiore : ergo non fuit liber in implendo temperantiæ præcepto quantùm ad modum. *Probatur antec.* Chriſtus D. eliciebat actus virtutis, qui Æterno Patri ſuo erant acceptiores & gratiores ; ait enim Joannis 8. *quæ placita ſunt ei, facio ſemper* : ſed elicere actum perfectiorem relicto minùs perfecto, placebat Patri : ergo, *&c.*

Diſtin. antec. Non potuit elicere actum minùs perfectum omiſsô perfectiore, phyſicè & abſolutè loquendo, *Nego*: ſic enim potuit exercere actus inæqualis perfectionis & valoris, quia nihil Chriſtum phyſicè impediebat ab elicitione iſtorum actuum : non potuit moraliter, *Concedo* : Quia minùs decorum fuiſſet, ſi Chriſtus elicuiſſet actum minùs perfectum omiſsô actu perfectiore; tum propter ſanctitatem ſuam eſſentialem & perſonalem, cùm propter intenſiſſimum ſuum erga divinum ſuum Patrem amorem, quô movebatur ad eos eliciendos actus, qui magis ei erant accepti magiſque in ejus gloriam redundabant.

Objicies 6. Deus eſt liberrimus in operationibus tam ad intra ſinum divinitatis, quam ad extra & in ordine ad creaturas, ſed non habet indifferentiam : igitur eſſentialiter libertas non conſiſtit in indifferentia. *Probatur major* : Primò quidem auctoritate ſancti Auguſtini, *libro 1. operis imperfecti*, cùm enim Julianus deffenderet, *liberum eſſe quòd duo poteſt velle, id eſt, bonum & malum* : ſic eum Auguſtinus refellit : *Liber ergo Deus non eſt qui malum non poteſt velle, de quo ipſe dixiſti : Deus eſſe niſi juſtus non poteſt. Siccine Deum laudas, tu ei auferas libertatem?* Et libro de natura & gratia, cap. 46. cum Pelagius dixiſſet, *voluntatis arbitriô ac deliberatione privari, quidquid naturali neceſſitate conſtringitur.* Hæc verba ſic ſanctus Auguſtinus caſtigat ; *Hìc non nulla quæſtio eſt : per quam enim abſurdum eſt, ut Deo dicamus non pertinere ad voluntatem noſtram quòd beati eſſe volumus, quia id omninò nolle poſſumus ; neſcio quâ & bonâ conſtrictione naturæ ; nec dicere debemus, ideo Deum non voluntatem, ſed neceſſitatem habere juſtitiæ, quia non poteſt velle peccare.* Quæ verba recentiores Hæretici ita interpretantur ; duobus, *inquiunt*, exemplis hìc docet ſanctus Auguſtinus, libertatem cum ſimplici neceſſitate conſiſtere. *Primò* quidem ex voluntate beatitudinis, quæ in hac vita caret indifferentiâ *contrarietatis*, in futura etiam *contradictionis*. Secundò, ex voluntate Juſtitiæ quam habet Deus; certiſſimum enim eſt hanc voluntatem divinam eſſe ad juſtitiam omninò determinatam, & indifferentiâ carere contradictionis : igitur, *&c.*

Secundo. Idem probant auctoritate Angelici & Subtilis Doctoris ; nam S. Thomas, *quæſt.* 10. *lib. de potentia, arti.* 2. *ad* 5. ait, *Deus*

ſuâ voluntate liberè amat ſeipſum, licet de neceſſitate amet ſeipſum. Scotus verò *quodlibeto* 16. ait, *Voluntas divina neceſſariò vult bonitatem ſuam, & tamen in volendo eam eſt libera.* Inſuper idem ſubtilis Doctor & ejus diſcipuli docent *Patrem & Filium divinum producere & ſpirare liberè Spiritum-Sanctum.* At illa ſpiratio & productio nullam habet indifferentiam adjunctam, eſt enim ſummè neceſſaria; igitur cenſent veram libertatem conſiſtere abſque indifferentia. His accedit Doctor Seraphicus *in* 2. *diſt.* 25. *ad textum & art.* 2. *quæſt.* 1. ubi docet libertatem eſſentialem liberi arbitrii eſſe libertatem *à coactione.* Inſuper, *eâdem diſtinct. artic.* 2. *quæſt.* 1. *Si*, inquit, *loquamur de libero arbitrio ſecundùm quod liberum eſt, ſic concedo quòd poteſt eſſe non ſolùm reſpectu contingentis, ſed etiam neceſſarii, ſicut patet in Deo & in Chriſto & in Angelis & hominibus beatis. Cùm enim duplex ſit neceſſitas, videlicet coactionis & immutabilitatis, neceſſitas coactionis repugnat libertati arbitrii, non autem neceſſitas immutabilitatis*, &c. Et infrà: *Actus liberi arbitrii ut liberum eſt, non ſolùm poteſt eſſe circa neceſſarium, ſed etiam neceſſarius in ſe eſt.* Hæc ibi & alia quædam in eamdem ſententiam.

Reſp. diſtinguendo maj. Deus eſt liberrimus in omnibus operationibus & actibus voluntatis, tam ad intrà, quàm ad extra ſinum divinitatis libertate eſſentiali, voluntatis, & complacentiæ, quâ videlicet voluntariè ſeſe determinat ad eos actus eliciendos, & in eis liberrimè complacet, *Concedo:* libertate arbitrii & indifferentiæ, *ſubdiſtinguo*: in actibus ad intra, *Nego.* Si quidem illos neceſſariò exerit, putà amorem ſui & ſpirationem Spiritûs-Sancti. In actibus ad extra, iterùm *ſubdiſtinguo*: quoad ſpecificationem actûs ſemper eſt liberrimus, *nego*; quia, *v. g.* non poteſt velle iniquitatem & & juſtitiam odiſſe: quoad exercitium, *concedo*; poteſt enim juſta quædam facere & non facere, imo etiam interdum ſic eſt liber quoad ſpecificationem, quia ex multis rebus juſtis unam alteri præferre poteſt, & illam eligere. Neque aliud certè voluerunt S. Auguſtinus & Theologiæ Scholaſticæ Principes.

Non quidem ſanctus Auguſtinus. Nam in priori laudata ſententia nihil aliud intendit quàm refellere Pelagianos, qui docebant ad libertatem neceſſariò requiri indifferentiam contrarietatis; illudque omne libertate ſpoliabant, quod perinde bonum & malum velle non poſſet: cùm verò liberum arbitrium non conſtituamus in ſola indifferentia contrarietatis, quam unicam ſtatuebant Pelagiani, quod S. Auguſtinus impugnat: ſed potiſſimùm in altera parte indifferentiæ, quæ contradictionis appellatur; apparet hâc ratione Deum dici liberrimum in operationibus ad extra, quantùm verò ad operationes ad intra eum non eſſe ſic liberum ut dictum eſt, ſed tantùm libertate eſſentiali & complacentiæ.

Ad ſecundam ſancti Auguſtini auctoritatem dico, quòd cùm Pelagius non diſtingueret inter *voluntatem & liberum arbitrium*, contenderetque voluntatis arbitrio ac deliberatione privari, *quidquid naturali neceſſitate conſtringitur*: ipſi occurrit S. Auguſtinus demonſtrans interdùm voluntatem eſſe etiam in eo quod neceſſariò habetur aut appetitur,

qualis eſt juſtitia reſpectu Dei & beatitudo reſpectu noſtri. Unde ſancti Auguſtini ſenſus eſt, non eſſe omnimodè verum quòd generatim à Pelagio affirmatum fuerat, ſed non nullam diſcuſſionem mereri; quamobrem ſignanter dicit Auguſtinus, *hîc non nulla quæſtio eſt:* quatenùs enim Pelagius dicebat ad voluntatem non pertinere quidquid naturali neceſſitate conſtringitur, falſum non dicebat: quatenus verò negabat illud ipſum eſſe liberi arbitrii rectè negabat: hinc S. Auguſtinus ait illa verba Pelagii, non nullam mereri quæſtionem ſive diſtinctionem, quâ voluntas à libertate ſecernatur.

Quod ſpectat ad Principes Theologiæ Scholaſticæ: Eorum dicta nullatenùs etiam ſuffragantur Hæreticorum ſententiæ: ipſi enim illis in locis non accipiunt nomen *liberi* vel *libertatis* ſecundùm eam acceptionem, quâ utimur modò iſtis nominibus; ſed quatenus idem eſt liberum, quòd voluntariè & complacenter ſeſe determinans; ſive illud ſit voluntariè cum omnimoda indifferentia, ſive non: utebantur verò iſtis loquendi modis, quia tunc nondùm cavendum erat à fermento novellorum Phariſæorum pravæ ſuæ de libertate arbitrii ſententiæ patrocinium, undequaque quæritantium.

Portò quod illi Doctores diſtinguerent liberum à libero arbitrio, luculenter apparet ex innumeris eorum locis, quibus docent electionem neceſſariam eſſe in libero arbitrio: ſic S. Thomas, *primâ parte, quæſt. 83. art. 3. Proprium liberi arbitrii*, inquit, *eſt electio: ex hoc enim liberi arbitrii eſſe dicimur, quod poſſumus unum recipere alterô recuſatô; quod eſt eligere.* Et *primâ parte quæſt. 19.* cum de libero arbitrio Dei, Angelorum & hominum diſputat, & quærit *utrum Deus habeat liberum arbitrium.* Reſpondet in corpore articuli, *Dicendum, quòd liberum arbitrium habemus reſpectu eorum, quæ non neceſſariò volumus, vel naturali inſtinctu. Non enim ad liberum arbitrium pertinet quod volumus eſſe felices, ſed ad naturalem inſtinctum; unde & alia animalia quæ naturali inſtinctu moventur ad aliquid, non dicuntur liberô arbitriô moveri. Cùm igitur Deus ex neceſſitate ſuam bonitatem velit, alia verò non ex neceſſitate, ut ſupra oſtenſum eſt, reſpectu illorum quæ non neceſſitate vult, liberum habet arbitrium.* Igitur ex mente ſancti Thomæ Deus non habet liberum arbitrium reſpectu illorum quæ neceſſitate vult, ac ſubinde cenſet indifferentiam eſſe neceſſariam ad liberi arbitrii eſſentiam.

Opponunt frequenter Hæretici id quod S. Doctor ait, *q. 10. de potentia, art. 2. ad 5. Naturalis neceſſitas, ſecundùm quam voluntas aliquid ex neceſſitate velle dicitur, ut felicitatem libertati voluntatis non repugnat, (ut Auguſtinus docet, in 5. de civitate Dei capit. 10.) Libertas enim voluntatis violentiæ, vel coactioni opponitur. Non eſt autem violentia, aut coactio in hoc, quod aliquid in ordinem ſuæ naturæ movetur. Unde voluntas liberè appetit felicitatem, licet neceſſariò appetat illam. Sic autem & Deus ſuâ voluntate liberè amat ſeipſum: liberè ergo Spiritus-Sanctus procedit à Patre, non tamen poſſibiliter, ſed ex neceſſitate.* Verùm.

Reſpondeo ſanctum Thomam hîc & alibi ſæpè libertatem diſtinguere à libero arbitrio: & *libertatis* nomine, *libentiam*, ut ita dicam, intelligere, ſeu id, quodlibet, id eſt, quod ſponte fit,

fit, non coactè: atque ita libertati ſolam coactionem apponit, quia ſola coactio voluntarium ſeu libentiam tollit; hoc modo etiam quæ neceſſariò fiunt, poſſunt liberè fieri, id eſt, libenter. Sic Deus liberè amat ſeipſum, id eſt, libenter, non coactè. At *liberi arbitrii* nomine, eam ſolam potentiam comprehendit quæ ſe habet ad oppoſita, & quæ poteſt velle & non velle. Hinc eſt quod negat liberô arbitriô fieri, quod neceſſariò fit. *Dicendum*, inquit, *quòd liberum arbitrium habemus reſpectu eorum quæ non neceſſariò volumus, vel naturali inſtinctu.* Vide cætera paulò ſupra quæ alibi millies inculcat, præſertim verò *q. 6. de malo, art. unico*, ubi ſcribit, quidam poſuerunt quòd *Voluntas hominis ex neceſſitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quòd voluntas cogeretur*, &c. *Hæc opinio eſt hæretica, tollit enim rationem meriti & demeriti in actibus humanis*, &c. *non ſolùm contrariatur fidei, ſed ſubvertit omnia principia Philoſophiæ Moralis.*

Ad ſanctum Bonaventuram dico, *ipſum dupliciter liberum arbitrium conſiderare, nimirùm velut* liberum eſt, *vel ut* deliberans: *& quidem quatenus* liberum eſt, *dicit eſſe poſſe reſpectu voluntarii; ſicut patet in Deo & Beatis, quia licet in illis habeat neceſſitatem immutabilitatis, non tamen coactionis. Quatenùs autem* deliberans *non eſt*, inquit, *niſi de contingenti; quia nemo deliberat de neceſſario & impoſſibili.* Ex qua diſtinctione ſatis apparet, quo ſenſu dixerit liberum arbitrium, quatenus liberum eſt, reſpicere etiam neceſſaria & habere poſſe actum neceſſarium. Nam illud, quatenùs liberum, non aliud eſt, quàm quatenus voluntarium & non coactum. Itaque perinde eſt atque ſi dicatur, voluntatem quatenus libera eſt à coactione, verſari circa actiones etiam neceſſarias. Illud verò quatenus deliberans, id eſt, ut ipſe exponit, quatenùs conſilians, utrum eligat hoc an illud, intelligitur de libertate, quæ propria eſt libero arbitrio ut tali. Hæc reſponſio, quam ex ipſius S. Bonaventuræ verbis Guillelmus Eſtius contexuit, manifeſtè oſtendit quàm perperàm & immeritò in tanti Doctoris auctoritate novum dogma latebram quærat, ait appoſitè Stephanus Deſchamps, *libro de Hæreſi Janſeniana.*

Porrò quòd Seraphicus Doctor ad libertatem arbitrii, indifferentiam neceſſariam eſſe dixerit, apparet ex variis ipſius textibus: docet enim in primum, *diſt.* 38. *q.* 1. opinionem illam quæ ſimplicem ex Dei præſentiâ in voluntates noſtras neceſſitatem derivat, liberum arbitrium interimere; ergo exiſtimat libertatem illam, quæ liberi arbitrii propria eſt, ſimplici neceſſitate deleri quam ex Dei præſcientiâ in humanas voluntates non refundi, quod ſic probat: *Divina præſcientia eſt, & tamen non imponit rebus neceſſitatem. Omnia enim ſic præcognoſcit eventura, ſicut eventura ſunt: & ideo cum multa ſint eventura contingenter; ut illa quæ ſunt à libero arbitrio, & à caſu & fortuna; ſicut præſcit hæc eſſe futura ab iſtis, ſic præſcit modum contingentiæ, ſecundum quem ſunt ab iſtis.* Unde hoc argumentum petit Stephanus Deſchamps. Neceſſitas illa quam Seraphicus Doctor his verbis ex Dei præſcientia fluere negat, libero arbitrio ex ejus opinione capitaliter eſt infenſa: atqui illa neceſſitas quam Seraphicus Doctor his verbis ex Dei præſcientia fluere negat, eſt neceſſitas ſimplex: ea nimi-

rùm, quæ non minùs fortuitarum rerum contingentiæ, quàm libertati repugnat; ergo neceſſitas ſimplex ex Seraphici Doctoris opinione libero arbitrio capitaliter eſt infenſa. Simillima ſunt quæ de prædeſtinatione tradit, *diſt. 40. ejuſdem libri, quæſt.* 1. ubi probat prædeſtinationem idcircò liberum arbitrium non lædere, quia nullam illi neceſſitatem imponit.

Docet inſuper peccatum idcircò eſſe liberum, quia vitari poteſt, nec illud peccatum fore, ſi vitari non poſſet. *Nemo*, inquit, *etiam venialiter peccat in eo, quod nullo modo poteſt prohibere, nec etiam potuit præcavere.* Unde ad illud S. Auguſtini, *quædam neceſſitate facta, ſunt improbanda*; reſpondit, *dicendum quòd Auguſtinus loquitur de neceſſitate venialium, non quantùm ad hoc veniale, vel illud determinati, ſed generaliter, quantùm ad peccata venialia. Quia nihil impedit quòd ſit venialitas quædam in univerſali, & voluntas quodammodo in particulari: ideo auctoritas illa non obviat his quæ dicta ſunt.* Vides Seraphicum Doctorem, vel ad peccatum veniale requirere libertatem exercitii, quâ remotâ ullum fore peccatum negat: *In hoc patet*, inquit, *quòd ſi venialia rationem culpæ habeant: hoc eſt, quia à voluntate in particulari & diviſim vitari & præcaveri poſſunt.*

Ad Subtilem Doctorem ejuſque diſcipulorum ſententiam quod attinet, certum eſt quòd cum proceſſionem Sancti-Spiritûs liberam appellant, liberum non ſumunt in propria ſignificatione, & quatenùs libertas neceſſaria eſt ad principium meriti vel demeriti, pœnæ aut præmii, nimirùm libertas contradictionis ſeu exercitii, vel ſpecificationis ſeu contrarietatis, ſed quatenùs liberum idem ſignificat ac facultatem voluntariam ſe determinantem, delectabiliter, eligibiliter & complacenter ad amandum vel eliciendum actum & producendum terminum amoris, eſto non contingenter; dividunt enim potentiam activam adæquatè in potentiam naturalem & liberam, tamquam in duos ſpecies; docentque potentiam naturalem eam dici, quæ poſitis omnibus ad agendum requiſitis, ex ſe naturaliter determinatur ad operationem, ut ignis ad comburendam paleam ſibi appoſitam. Potentiam verò liberam generatim dici, quæ ad præſentiam objecti ſeſe voluntariè determinat ad exercendum actum & tendendum in objectum ſibi ab intellectu propoſitum.

Cùm autem hæc determinatio fieri poſſit duobus modis, nimirùm vel neceſſariò vel contingenter; hinc duplicem diſtingunt libertatem, alteram quam appellant *eſſentialem*, quia provenit ex ratione formali voluntatis, cui proprium eſt ſeipſam determinare eligibiliter & complacenter, tametſi neceſſariò ad actum & objectum, unde hæc libertas neceſſitatem non excludit, ſed cum ea ſubſiſtit: aliam verò quam nominant *libertatem contingentiæ* & arbitrii, quâ voluntas poteſt exercere oppoſitos actus, & tendere in diverſa objecta, aut actum elicere vel ſuſpendere, quam libertatem neceſſariam eſſe ad actiones moraliter bonas aut malas, quamque ineſſe voluntati humanæ luculentiſſimè docet Subtilis Doctor pluribi, ſed præſertim in primum *diſt.* 39. *n.* 15. ubi docet triplicem in voluntate noſtra eſſe libertatem, ſcilicet ad oppoſitos actus, objecta & effectus. *Voluntas*, inquit, *in quantùm eſt actus primus libera eſt ad oppoſita.* Item: *Actus primus* (nempè voluntas) *conſideratus in illo inſtanti,*

in quo eſt prior naturaliter actu ſecundo (nempè volitione) ita ponit illum in eſſe tamquam effectum ſuum contingenter, quod ut prior naturaliter poſſet æquè ponere aliud oppoſitum in eſſe. Deinde *libertatē igitur voluntatis noſtræ inquantùm eſt ad oppoſito actus, concomitatur potentia tam ad oppoſita ſucceſſivè, quàm ad oppoſita pro eodem inſtanti: hoc eſt, quod alterutrum poſſit ponere in eſſe ſine altero.* Quæ ante ex eo probaverat, quòd *Voluntas in uno inſtanti, cauſat velle & non neceſſariò, ideo contingenter.* Et, *in 2. diſt. 25. q. unicâ*, plurimis validiſque rationibus probat, voluntatem noſtram ex ſe eſſe indifferentem ad oppoſita, ita ut ipſa ad unum oppoſitorum contingenter ſe determinet; adeoque eô ipsô inſtanti, quô unum aſciſcit, repudiare illud poſſit, aliudque eligere. Vides igitur ex doctrina Subtilis Doctoris nihil patrocinii accedere Novatorum erroribus.

Objicies 7. Beatorum voluntas liberior eſt in patria & ſtatu felicitatis, quàm dum eſſet à via & ſtatu miſeriæ: ut conſtat ex ſancto Auguſtino in Enchiridio *cap.* 15. ubi ait: *multò liberius erit arbitrium quod omninò non poterit ſervire peccato*: & ex ſancto Anſelmo, *cap.* 1. *de libero arbitrio*, ubi diſcipulo dicenti, cur non ſit liberior illa voluntas, quæ ad utrumque ſe habet non video. Reſpondet Sanctus: *An non vides quoniam qui ſic habet quod decet & expedit, ut hoc amittere nequeat, liberior eſt quàm ille qui ſic habet hoc ipſum, ut poſſit perdere*: & paulò infra; *Liberior itaque voluntas eſt quæ à rectitudine peccandi declinare nequit, quàm quæ illam poteſt deſerere*: ſed Beati neceſſariò determinantur ad amandum Deum, ergo ſumma libertas conſiſtere poteſt abſque indifferentia.

Diſtinguo maj. Liberior eſt à peccato, *Concedo*: à neceſſitate, *ſubdiſtinguo*: circa objectum primarium, id eſt circa Deum amandum amore fruitivo, *Nego*: circa objecta ſecundaria, id eſt, circa creaturas, *Concedo.* Beati enim liberi ſunt, ut intercedant pro nobis vel non intercedant, ut moveantur ab uno loco ad alterum locum, vel non moveantur: *Et conceſſâ min. diſtinguenda eſt conſeq.* Libertas complacentiæ & determinationis voluntariæ ac delectabilis, poteſt ſubſiſtere ſine indifferentia, *Concedo*: libertas arbitrii, *Nego.* Hanc diſtinctionem ſubminiſtrat & confirmat noſter Guillelmus de Rubione, *in 2. diſtin.* 25. *q.* 1. *art.* 2. ubi ait, *In Beatis*, inquit, *eſt uſus liberi arbitrii, non reſpectu actûs beatifici, qui non eſt in poteſtate ipſorum, ſed reſpectu omnium aliorum in eorum poteſtate exiſtentium, ut videlicet poſſint ab eis in eſſe poni vel non poni.*

CONCLUSIO II.

ADmittenda eſt libertas indifferentiæ & arbitrii, etiam in ſtatu naturæ lapſæ, non ſolùm in ordine ad actiones civiles & morales, ſed etiam quoad actiones ſupernaturales & meritorias. Hæc concluſio duas habet partes, quorum prima eſt contra Philoſophos illos, qui fatali neceſſitati homines addictos eſſe cenſebant. Secunda verò contra Lutheranos, Calviniſtas & alios cùm veteres tùm novellos Hæreticos, negantes in hominibus poſt Adami prævaricationem, remanere liberum arbitrium, quô poſſit mereri vel demereri.

Probatur 1. *pars*: Libertas arbi-

trii & indifferentiæ eſt facultas, quæ poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis, poteſt agere vel non agere ex propria ſua determinatione, ſed in nobis perſeverat hujuſmodi facultas; igitur, *&c. Major eſt evidens* ex dictis; *minor probatur* ipsâmet experientiâ, quâ conſtat homines habere facultatem ſeſe movendi, vel non movendi propter honeſtum finem, ſuſcipiendi oblatam præfecturam & dignitatem, vel illam reſpuendi, nubendi vel non nubendi, *&c.* igitur experientiâ conſtat remanere in hominibus honeſtatem quantùm ad actiones civiles & morales. Inſuper præcepta & conſilia, hortationes & dehortationes, laudes & vituperia, præmia & ſupplicia non ſunt inutilia: quia illis utuntur privati in familiis, legumlatores in civitatibus, & Deus in gubernatione hominis: atqui ſi homo careret libertate in ordine ad actiones civiles & morales, hæc omnia eſſent inutilia, quia in neceſſariis homo non utitur conſultatione, deliberatione & hortatione. Quis enim hortatur hominem ne eſuriat in ſumma inedia, quis punit hominem quòd natus ſit debilis? ergo homo non caret libertate in ordine ad actiones civiles & morales.

Hanc veritatem non inficiantur Hæretici: quin etiam ultrò admittunt libertatem à coactione in ordine ad res ſupernaturales. Lutherus enim in libro de ſervo arbitrio, apertè ſcribit: *Sequitur nos neceſſariò operari: neceſſariò verò dico, non coactè: hoc eſt, homo non vacat ſpiritu Dei, non quidem violentâtia, velut raptus obtorto collo, nolens facit malum, ſed ſpontè & libenti voluntate facit. Hoc vocamus modò neceſſitatem immutabilitatis, quod voluntas ſeſe mutare, & vertere aliò non poſſit. Rursùs ex altera parte, ſi Deus in nobis operatur mutata, & blandè aſſibilita per ſpiritum Dei voluntas, iterùm merâ lubentiâ & pronitate ac ſponte ſuâ vult, & facit non coactè pro natura voluntatis*, quæ ſi cogeretur, *voluntas non eſſet, nam coactio potius eſt, ut ſic dicam, noluntas.*

Eidem errori ſubſcribit Calvinus pluribi, præſertim *libro 2. de libero arbitrio*: *Si coactioni opponitur libertas*, inquit, *liberum eſſe arbitrium & fateor & conſtanter aſſevero: ac pro Hæretico habeo, quiſquis ſecùs ſentiat. Si hoc, inquam, ſenſu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, ſed spontè agatur ſuâ, nihil moror.* Præceptoris errantis veſtigia conſectantur exorbitantes diſcipuli, præſertim Hyeronimus Zanchius; *libro 1. cap. 6.* qui hanc Calviniſticam erroneam doctrinam ſic explicat. Libertas, *inquit*, à coactione quæ ſit, „ eſt notum: qui enim cogi ad ullam „ rem non poteſt, is verè dicitur liber ab omni coactione: eſt autem „ certum voluntatem ſive bonam ſive „ malam, hujus eſſe naturæ, ut cogi non poſſit ad ſuas proprias actiones, hoc eſt, ad volendum & nolendum: quoniam ſequeretur contradictionis implicatio, nempè quod „ aliquid vellet nolens vel non volens. Eſt itaque hæc nativa, propria, & inſeparabilis humanæ voluntatis libertas, ut quidquid vult „ aut non vult ſive bonum ſive malum, illud liberè ſine ullius externi „ principii coactione, velit & nolit. „ Proinde non immeritò Bernardus „ libertatem hanc libertatē vocat naturæ. Eſt enim hoc voluntati rationalis „ creaturæ à natura inſitum, ut omnia velit liberè, ſine ulla coactione; ac proinde eſt etiam illi æter-

„ na hæc naturæ libertas. Proinde „ turpiter falluntur, qui ideo putant hominem poſt lapſum non „ eſſe amplius liberum, quia ad peccandum neceſſitate corruptæ naturæ conſtringitur, & qui ideo „ nos liberum arbitrium homini adimere contendunt, quia dicimus „ homines impios neceſſariò peccare. Non enim voluntatis noſtræ „ libertas in hoc conſiſtit, quòd „ nullâ neceſſitate ad peccandum „ adigatur, ſed in hoc quod ab „ omni coactione libera eſt. Liber „ enim bifariàm dicitur, vel ut opponitur ſervo, vel ut opponitur „ coacto: Priori modo voluntas „ poſt lapſum non eſt libertas, eſt „ enim ſerva peccati, ut Chriſtus „ docet, *Joann.* 8. Eſt igitur libera modo poſteriori; quia ad peccatum cogi non poteſt, ſed quidquid agit, ſponte agit, neque liberum opponitur neceſſario, ſed „ violento. Tum paucis interpoſitis: „ hâc explicatione & his exemplis „ perſpicua fit noſtra theſis: nempè, „ licet homo poſt lapsũ factus ſit ſervus peccati, eòque neceſſariò peccet, „ nec poſſit non peccare; non ideo, „ tamen omnem libertatem amiſiſſe, „ cùm ejus voluntas non amiſerit eam „ libertatem quæ à coactione dicitur: atque hanc libertatem eſſe „ noſtræ voluntati ita naturalem, ut „ eam in ſempiternum retineamus, „ tam poſt lapſum ſub peccato, „ quàm poſt regenerationem ſub „ gratia, non minùs quàm eam „ habuit Adamus ante lapſum, ac „ proinde liberum arbitrium in homine ſemper habere liberum, „ nempè à coactione, quamvis non „ à neceſſitate in quovis ſtatu.

Ex his apparet Hæreticos recentiores admittere quidem libertatem à coactione etiam poſt lapſum in ordine ad actus ſupernaturales: verùm excludunt libertatem à neceſſitate; aiuntque libertatem indifferentiæ & arbitrii prioribus Eccleſiæ Patribus eſſe ignotam, & recens Theologorum Scholaſticorum commentum; quod quàm erroneè & mendaciter proferant, apparet ex omnibus Scripturæ ſacræ textibus in ſecunda concluſione præcedentis quæſtionis laudatis: quibus ædjicere licet veterum Eccleſiæ Doctorum unanimem ea de re conſenſum, nimirùm libertatem indifferentiæ ad actus ſupernaturales in hominibus etiam poſt lapſum ſubſiſtere. Prodit in primis S. Irenæus libro 4. adverſus Hæredes, capite 9. *Homo verò rationalis*, inquit, *& ſecundùm hoc ſimilis Deo, liber in arbitrio factus & ſua poteſtatis, ipſe ſibi cauſa eſt, ut aliquando quidem frumentum, aliquando palea fit; quapropter & juſtè condemnabitur, quoniam riſibilis factus amiſit veram rationem, & irrationabiliter vivens adverſatus eſt juſtitia Dei, tradens ſe omni terreno ſpiritui & omnibus ſerviens voluptatibus.* Porrò quod ea non ſolùm de homine in ſtatu innocentiæ, ſed etiam de ipſius poſteris poſt lapſum dixerit, apparet ex *cap. 29. ejusdem libri*, ubi demonſtrat perperàm excuſari Judæos qui Deo non obtemperaverint, quod infirmum habuerint legiſlatorem; quia, inquit, *Id quod erat ſemper liberum & ſua poteſtatis, in homine ſemper ſervavit Deus & ſuam exhortationem, ut juſtè damnentur qui non obediunt ei.*

Succedit *Tertullianus*, qui *libro de exhortatione ad caſtitatem, cap. 20.* ſcribit aliquid eſſe in nobisipſis, nobiſque eſſe voluntatem eligendi, ſicut ſcriptum eſt: *ecce poſui ante te*

bonum & malum; & quod in noſtro poſitum eſt arbitrio, nos referre non debere in Dei voluntatem: Et *libro 20. contra Marcionem, cap. 6. Ut ergo bonum jam ſuum haberet homo emancipatum ſibi à Deo, & fieret proprietas jam boni in homine, & quadammodo natura de inſtitutione aſcripta eſt illi, quaſi libripens emancipati à Deo boni, libertas & poteſtas arbitrii: quæ efficeret bonum & proprium jam ſpontè præſtari ab homine, quoniam & hoc ratio bonitatis exigeret voluntariè exercendæ, ex libertate ſcilicet abritrii non favente, inſtitutionis non ſerviente, ut ita demùm bonus conſiſteret homo, ſi ſecundùm inſtitutionem quidem, ſed ex voluntate jam bonus inveniretur, quaſi de proprietate naturæ: proinde ut & contra malum, nam & illud utique Deus providebat, fortior homo prætenderet, liber ſcilicet & ſuæ poteſtatis.* Unde concludit: *Tota ergo libertas arbitrii in utramque partem conceſſa eſt illi, ut ſui Dominus conſtanter occurreret, & bono ſpontè ſervando & malo ſpontè vitando*, &c.

Illum præceſſit *Juſtinus martyr*, ſcribens *in Dialogo* Deum, Angeles & homines quos obſequentes habere volebat, liberæ poteſtatis ad benè agendum condidiſſe, ut juxta ipſius leges judicarentur, ſi quid à recto deflecterent. Idem in priore Apologia. *Nullâ laude*, ſcribit, *quidquid eſſet dignum, niſi eſſet ad utrumlibet flexibile.* In poſteriore verò, *Niſi homines poſſent ſuo arbitratu turpia fugere & honeſta ſectari extra culpam fore quidquid agerent*, rectè colligit.

His accedit *Clemens Alexandrinus*, *libro* I. *Stromatum*: *Nec laudes* (ait) *nec vituperationes, nec honores, nec ſupplicia juſta ſunt, ſi anima non habeat liberam poteſtatem & appetendi & aggrediendi.* Et iterùm dicit Propheta. *Si velitis & me audieritis, bona terræ comedetis: in nobis ſitum eſſe arguens & eligere & declinare: voluntaria enim eſt electio & delectus voluntatis.* Et libro 2. *Incredulus fundamentum ſalutis non habet, fidem voluntariam: nos autem qui liberâ & abſolutâ poteſtate & eligere & agere à Domino datum eſſe hominibus à Scripturis accepimus, judicio quod tranſmoveri non poteſt, Fidei acquieſcamus.* Eadem habet, *lib* 3. & 4.

Clementi accedit diſcipulus *Origenes*; qui, *homiliâ* 9. *in numeros*, ait, *Senſus noſter poteſt bona eligere, ut fiat vas in honorem: aut mala aut terrena, ut fiat vas in contumeliam.* Et, homiliâ 12. in eoſdem. *Iſraël quid Dominus Deus poſcit à te, quàm ut timeas eum. Erubeſcant illi hæc verba, qui negant in homine liberum arbitrium. Quomodo poſceret Deus, niſi haberet homo in ſua poteſtate quod Deo poſcenti deberet offerre?* Idem homiliâ 20. *Sui namque arbitrii eſſe animum, & in quam voluerit partem eſt ei liberum declinare, & ideò juſtum Dei judicium eſt, quia ſponte ſuâ ſive bonis ſive peſſimis monitoribus paret.*

Longum & tædioſum eſſet ire per ſingulos Eccleſiæ Patres & Doctores eamdem veritatem atteſtantes, nobis pro cæteris adſint S. Hyerominus & Auguſtinus; ille namque pluribi præſertim in 30. dialogo contra Pelagianos docet: *In noſtra poſitum eſſe poteſtate, vel peccare vel non peccare, & vel ad bonum, vel ad malum extendere manum ut liberum ſervetur arbitrium.* Hic verò idipſum frequentiſſimè inculcat, præſertim libro de gratia & libero arbi-

trio, & libro 20. de actis cum Fœlice Manichæo *habet unusquiſque in voluntate, aut eligere quæ bona ſunt, & eſſe arbor bona; aut eligere quæ mala ſunt, & eſſe arbor mala.* Plura non attexerũt quæ paſſim apud eum occurrunt. Nobis enim ad hujus veritatis confirmationem ſufficit Concilii Tridentini definitio, *ſeſſione 6. Canone 4.* ubi ſic legimus: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum nihil cooperari aſſentiendo Deo excitanti, at vocanti quoad obtinendam juſtificationis gratiam ſe diſponat ac præparet; neque poſſe diſſentire, ſi velit, ſed veluti inanime quoddam nihil omninò agere, mereque paſſivè ſe habere, Anathema ſit*: Et Canone quinto: *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium poſt Adæ peccatum amiſſum & extinctum eſſe dixerit, aut rem eſſe de ſolo titulo, imò titulum ſine re, figmentum denique à Satana invectum in Eccleſiam; anathema ſit.*

Objiciunt 1. Hæretici ſanctum Auguſtinum, qui variis in locis ait primum hominem habuiſſe quidem arbitrium, ſed illud per peccatum amiſiſſe, ſic in Enchiridio: *Libero arbitrio*, inquit, *malè utens, homo, & ſe perdidit & ipſum. Sicut enim qui ſe occidit, utique vivendo ſe occidit ſed ſe occidendo non vivit, nec ſeipſum poteſt reſuſcitare cùm occiderit, ita cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amiſſum eſt & liberum arbitrium: à quo enim quis devictus eſt, huic & ſervus addictus eſt.* Similiter ſermone 2. de verbis Apoſtoli, *Magnas*, inquit, *liberi arbitrii vires homo cum conderetur accepit, ſed peccando amiſit*: & epiſtolâ 107. *ad Vitalem, liberum arbitrium*, inquit, *ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.*

Reſpondeo 1. ſanctum Auguſtinum his & ſimilibus locis non uſurpare liberum arbitrium pro libertate naturali, quæ opponitur coactioni & neceſſitati, ſed loquitur de libertate gratiæ ſeu de libertate à peccato & miſeriâ, quam homines per primi parentis peccatum prediderunt, nec niſi per gratiam Salvatoris poſſunt recuperare. Quamobrem in Enchiridio ſubjicit: *Unde ad juſtè faciendum liber non erit, niſi à peccato liberatus, eſſe juſtitiæ ſervus cœperit: ipſa eſt vera libertas propter recti faciendi licentiam; ſimul & pia ſervitus propter præceptis obedientiam. Sed ad benè faciendum iſta libertas unde erit homini addicto & vendito, niſi redimat ille cujus vox illa eſt; ſi vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis; quod antequam fieri incipiat in homine, quomodo quiſquam de libero arbitrio in bono opere gloriatur; qui nondum eſt liber ad operandum benè: niſi ſe vanâ ſuperbiâ inflatus extollat, quare omnibus Apoſtolus dixit, gratiâ ſalvi facti eſtis per Fidem.* Et libro de natura & gratia, cap. 23. *Nemo dicit, ſic hominem factum, ut de juſtitia quidem poſſet in peccatum ire, & de peccato ad juſtitiam redire non poſſet; ſed ut in peccatum iret, ſufficit ei liberum arbitrium, quo ſeipſe vitiavit: ut autem redeat ad juſtitiam eſt opus medico, quoniam ſanus non eſt, opus habet vivificatore, quia mortuus eſt.* Longior ſim & infinitus, ſi aliæ ſic ſimilia ſeriberem.

Si verò libertatem à neceſſitate à ſancto Auguſtino intellectam eſſe contenderis, *Reſpondebo diſtinguendo illius verba*: Homo peccando perdidit liberum arbitrium ſecundum quid, *Concedo*: ſimpli-

citer, *nego* : Fateor quidem hominem peccando perdidiſſe liberum arbitrium ſecundùm quid, quia hoc aliquâ ratione per peccatum depravatum eſt. Homo namque in ſtatu innocentiæ, quod honeſtum erat, ſummâ facilitate proſequebatur, jam verò in proſequendo bona reluctantes habet paſſiones; ideoque meritò S. Auguſtinus, dicit per primi parentis lapſum deperditum fuiſſe liberum arbitrium, non ſecundùm naturam, ſed ſecundùm facilitatem & pronitatem ad bonum, quæ jam omninò in nobis infirma eſt, imò & invalida & inutilis ad ſalutem, niſi gratia Redemptoris vegetetur & roboretur: ſcribit enim, libro 20. contra duas epiſtolas Pelagianorum, cap. 5. *Per peccatum Adæ liberum arbitrium de hominum natura periiſſe non dicimus, ſed ad peccandum valere in hominibus ſubditis Diabolo. Ad benè autem pièque vivendum non valere, niſi ipſa voluntas hominis, Dei gratiâ, fuerit liberata, & ad omne opus actionis, ſermonis & cogitationis adjuta.*

Objiciunt 2. Gratia efficax non tollit libertatem hominis, ſed ipſa voluntatis indifferentiam perimit; illam enim ad actum bonum neceſſariò determinat; igitur, *&c. Diſtinguo minorem*: Determinat neceſſariò, neceſſitate phyſicâ & abſolutâ, *nego*: Hypoteticâ & morali, *Concedo.* Jam verò fateor gratiam efficacem voluntati creatæ neceſſitatem aliquam inferre, nam gratia efficax adeo ſuavis eſt, ut ſemper certò voluntatem hominis inducat in bonum: ſed contendo gratiam efficacem neceſſitatem phyſicam voluntati non imponere, licet enim habitâ ratione ſuavitatis moraliter fieri non poſſit, ut voluntas ſuum conſenſum non præbeat; nihilominùs voluntas poteſt illum abſolutè negare, juxta illud Concilii Tridentini, *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium, gratiâ Dei motum & excitatum non poſſe diſſentire ſi velit, anathema ſit.* Unde S. Auguſtinus ait, tomo 3. libro de ſpiritu & littera, cap. 30. *Liberum ergo arbitrium evacuamus per gratiam? abſit, ſed magis liberum arbitrium ſtatuimus. Sicut enim lex per fidem, ſic liberum arbitrium per gratiam non evacuatur, ſed ſtatuitur: Neque enim lex impletur niſi libero arbitrio, ſed per legem cognitio peccati, per animæ ſanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium juſtitiæ dilectio, per juſtitiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc ſicut lex non evacuatur, ſed ſtatuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam, quâ lex impleatur: ita liberum arbitrium non evacuatur per gratiam, ſed ſtatuitur; quia gratia ſanat voluntatem, quâ juſtitia liberè diligatur.*

Inſtabis: Si poſſet homo gratiæ efficaci reſiſtere, & illa neceſſariò & abſolutè illum non determinaret, ſequeretur quòd illa gratia ſimul eſſet efficax & non efficax: eſſet inquam efficax ut ſupponitur: non eſſet verò, quia poſſet ſuo effectu carere: ſed repugnat gratiam eſſe ſimul efficacem & non efficacem; igitur pariter repugnat, quòd iſti gratus homo poſſit reſiſtere.

Diſtinguo ſequelam majoris. Eſſet efficax ſimul & non efficax reſpectu ejuſdem effectûs, *Nego*: reſpectu diverſi effectûs, *Concedo.* Illa, inquam, gratia eſſet efficax ratione effectûs primarii nimirùm motionis, quâ voluntatem ad agendum allicit, ſuaviter & effective; non eſſet verò efficax reſpectu effectûs ſecundarii,

nimirùm

nimirùm per ordinem ad conſenſum voluntatis creatæ, quem non obtinet, dum voluntas ei reluctatur; quantumvis enim voluntas moveatur & excitatur per gratiam, illa tamen poteſt ſemper ſuum conſenſum præbere vel non præbere. Hinc eſt quòd Deus toties hominum protervíam & perfidiam in Scripturis objurgat, èo quòd ab ipſo vocati, ad eum properare renuerint. Sic Proverbiorum I. *Convertimini ad correptionem meam; en proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea*; hoc eſt, gratiam conceſſam, & internas monitiones, *quia vocavi & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis*, &c. Idem Iſaïæ *65. v. 11. & 66. v. 4.* Et *Jeremiæ 7. v. 23.* ſic *Actuum Apoſtolorum. c. 7.* Sanctus Stephanus Judæos gratiæ rebellantes his verbis objurgat: *Durâ cervice & incircumciſis cordibus, & auribus vos ſemper Spiritui-Sancto reſiſtitis, ſicut Patres veſtri, ita & vos.* Sic denique Chriſtus ipſemet, *Matth. 23.* ipſoſmet Judæos, & in eorum perſona quoſlibet peccatores redarguit his verbis: *Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodùm gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti.*

Nec quidquam in contrarium evincit illa potentiſſima eximiarum gratiarum motio, quibus (ut loquitur D. Auguſtinus) *Deus ſenſum ita afficit, ut efficiat aſſenſum*: Nam quantumvis eximia ſit gratia, noſtram voluntatem moraliter tantùm allicit & non phyſicè neceſſitat: voluntas enim quæcumque poſitâ morali motione, phyſicè ſemper eſt ex ſe indifferens ad aſſentiendum vel diſſentiendum.

Quæſtionem hanc dilucidè planèque dirimit S. Auguſtinus: cùm, *libro de ſpiritu & littera, cap. 33.* catholicam de gratia & libero arbitrio ſententiam explicans, ait: *Attendat & videat non ideo tantùm iſtam voluntatem divino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio eſt, quod nobis naturaliter concreatum eſt: verùm etiam quod viſorum ſuaſionibus agit Deus, ut velimus & ut credamus: ſive extrinſecùs per evangelicas exhortationes, ubi & mandata legis aliquid agunt; ſi ad hoc admonent hominem infirmitatis ſuæ, ut ad gratiam juſtificantem credendo confugiat: ſive intrinſecùs, ubi nemo habet in poteſtate quid ei veniat in mentem; ſed conſentire vel diſſentire propriæ voluntatis eſt. His ergo modis quando Deus agit cum anima rationali, ut ei credat; neque enim credere poteſt quolibet libero arbitrio, ſi nulla ſit ſuaſio vel vocatio, cui credat; profectò & ipſum bonum velle Deus operatur in homine, & in omnibus miſericordia ejus prævenit nos. Conſentire autem vocationi Dei, vel ab ea diſſentire, ſicut dixi, propriæ voluntatis eſt.* Quam auream planè ac verè divinam ſententiam ſic egregiè ac luculenter expendit doctiſſimus Stephanus Deſchamps, *libro 3. de hæreſi Janſenii, diſp. 3. cap.* I. Hoc, *inquit*, librorum omnium, quos S. Auguſtinus contra hoſtes gratiæ aut liberi arbitrii ſcripſit, compendium; hæc catholicæ veritatis de utraque quæſtione ſumma: hîc adverſus Pelagianos, Manichæos, Lutheranos, Calvinianos, aliaſque hujuſmodi peſtes murus aheneus; nam Pelagianam quidem

Hæreſim hæc verba perimunt. In omnibus miſericordia ejus nos prævenit: Manichæam verò, Lutheranam atque Calvinianam ſequentia elidunt: conſentire autem vocationi Dei, vel ab ea diſſentire propriæ voluntatis eſt. Et ſanè ex hoc ſancti Doctoris loco, quaſi ex catholicæ veritatis armamentario, poſteriores Synodi tela illa deprompſerunt, quibus Lutheri Calvinique errores confixere: nam & Tridentinus Canon, qui ſtatuit hominem prævenienti gratiæ *poſſe diſſentiri*: & Senonenſe Decretum, cujus eadem eſt ſententia, inde ſumpta videntur & expreſſa.

QUÆSTIO QUARTA.

Quodnam ſit ſubjectum libertatis.

NOTANDUM I. Quòd cum libertas ſit voluntaria determinatio agẽtis ad operationem & objectum; certum eſt quòd agentia quibus nulla ineſt voluntas, nullumque prævium intellectûs judicium, nullâ etiam libertate donentur; ac ſubinde conveniunt omnes prorſus Philoſophi nec plantis ac ſtirpibus, nec brutis animantibus aliquam ineſſe libertatem: brutæ ſiquidem animantes non donantur ipſâ libertate & indifferentiâ in ſuis eliciendis operationibus; ſed naturæ impetu, & ſenſuum impellentibus effectibus ad objecta ſibi convenientia rapiuntur, & diſconvenientia effugiunt; objecto namque per ſenſus externos & phantaſiam appetitui ſenſitivo repræſentato, tamquam delectabili aut triſtabili nativo ſuæ inclinationis pondere, ad id complectendum vel fugiendum bruta rapiuntur.

Quòd ſi bruta duobus propoſitis objectis, unum potiùs eligant, quàm aliud; id non fit per liberam electionem, ſed per melioris & potentioris objecti illectum & attractum: ſic canis panem dimittit, ut carnem deglutiat; imò ſæpè abſtinet à cibo capiendo propter minitata verbera, non quod liberè eligat ſatiùs eſſe cavendum voluptate, quàm affici dolore: ſed quia verberum timor, ejus appetitum efficaciùs movet, quàm movere poſſit cibi capiendi delectatio; igitur concludendum eſt libertatem ſolis agentibus rationalibus ineſſe ac ſubinde nobis hominibus. Cum autem duæ ſint in anima rationali facultates, potiſſimùm operativæ, nimirùm intellectus & voluntas, quæritur in quanam earum facultatum libertas conſtituenda ſit.

Notandum 2. omnes Philoſophos conſentire ad libertatem perfectam & completam neceſſariam eſſe præviam intellectûs operationem, *nihil enim volitum quin ſit præcognitum*. Hinc libertas communiter dicitur liberum arbitrium, quæ duæ voces tametſi communem loquendi modum Philoſophorum pro uno eodemque uſurpari ſoleant, ſi conjunctim ſumantur; aliquid tamen videntur habere diſcriminis, ſi accipiantur diviſim. Libertas enim præcisè ſignificat propenſionem & tendentiam voluntatis ſeſe determinantis ad actum exerendum aut non exerendum, & ad objectum proſequendum aut non proſequendũ: arbitrium verò præcisè connotat actum intellectûs; nam arbitrari propriè ad mentem pertinet, ſiquidem intellectus eſt judicare & proponere voluntati objectum aliquod proſequendum

aut fugiendum. Hinc natura liberi arbitrii ex electione conſideranda eſt: nam ſicut ad electionem concurrit aliquid ex parte intellectûs & aliquid ex parte voluntatis; ex parte quidem cognoſcitivæ facultatis requiritur conſilium per quod judicatur quid ſit alteri præferendum: ex parte autem appetitivæ quòd propendeat in id quod per conſilium dijudicatum eſt eſſe proferendum: ita in libertate concurrunt & ſimul intellectus & voluntas, ille demonſtrando id quod judicat eſſe ſectandum & declinandum; hæc amplectendo aut reſpuendo quod ab intellectu bonum aut malum propoſitum eſt. Licet autem liberum arbitrium complectatur ſimul operationem intellectûs & voluntatis: nihilominùs magis ſpectat ad voluntatem, prout ſignificat dominium & propenſionem voluntariam facultatis in actum ſuum.

Notandum 3. Judicium intellectûs eſſe duplex, ſpeculativum ſcilicet & practicum: *Judicium ſpeculativum* eſt illud, quô intellectus cognoſcit tantùm veritatem objecti, ut in illa conquieſcat & ab ea illuſtretur & perficiatur. *Practicum* verò eſt illud, quò intellectus cognoſcit aliquid ut ſuggerat voluntati illud eſſe proſequendum aut fugiendum; quod utique judicium eſt duplex, generale nimirùm & particulare. Judicium *practicum generale* eſt illud, quo dictat intellectus aliquid amandum eſſe vel fugiendum, non attendendo ad has circumſtantias. Judicium *particulare* illud eſt, quo judicat intellectus agendum eſſe in iis & iſtis circumſtantiis ac in particulari. *Inſuper* hoc judicium duplex à quibuſdam diſtinguitur, nempè *conditionatum & abſolutum.* Judicium particulare & abſolutum illud eſt, quô intellectus judicat abſque conditione aliquid eſſe agendum aut fugiendum in particulari, putà Deum nunc eſſe amandum aut colendum, hocque appellant *practicè practicum.* Judicium verò practicum & conditionatum eſt illud, quo intellectus cum aliqua conditione judicat aliquid in particulari eſſe agendum vel fugiendum, quale eſt illud Chriſti D. *Si vis ad vitam ingredi, ſerva Dei mandata.* Præterea judicium abſolutum quod vocant practicè practicum, iterùm diſtinguunt in iſtud quod, voluntatis conſenſum antecedit, & in iſtud quod hunc conſenſum ſequitur. Verùm probabilior apparet ſententia eorum Philoſophorum, qui docent judicium practicè practicum illud eſſe quod ante voluntatis conſenſum, eſt tantùm cōditionatum implicitè & virtualiter; hoc enim judicium, *v. g.* mihi craſtinâ die ex præcepto regulæ & Eccleſiæ eſt jejunandum, eſt tantùm conditionatum, quatenùs præcedit omnem voluntatis conſenſum; ſupponit enim hanc conditionem, ſi velit eſſe liber à peccato & ſalvus fieri: accedente autem voluntatis conſenſu, intellectus judicat abſolutè & practicè jejunium eſſe ſervandum. Hinc apparet judicium practicè practicum ſupponere conſenſum voluntatis, ac ſubinde ipſam nullatenùs neceſſitari, quibus præmiſſis determinandum eſt, in quâ animæ libertas reſideat, utrum in intellectu aut in voluntate.

CONCLUSIO I.

L*ibertas propriè & formaliter non reſidet in intellectu. Probatur*: Libertas formaliter non in ea facultate quæ non à ſeipſa; ſed ab alio determinatur ad agendum: ſed intellectus

determinatur ab alio non vero à ſeipſo. *Probatur.* Illa facultas determinatur ab alio quæ neceſſariò allicitur ab objecto ad exerendum actum quo tendat in illud ; ſed intellectus ita determinatur ab objecto ſive evidenti ſive inevidenti. Ab evidenti quidem, utpotè cum non poſſit evidenti objecto non aſſentiri, ut probatum eſt in 3. parte Logicæ. Determinatur etiam ab objecto inevidenti: objectum enim inevidens, vel eſt obſcurum vel probabile ab utroque autem determinatur ; ab obſcuro quidem per voluntatem & lumen Fidei circa miſteria propoſita, quibus aſſentitur ex pia ratione & imperio voluntatis. Determinatur quoque ab objecto probabili, illud enim eſt probabilius & ſic ab eo determinatur intellectus, quia objectum probabilius propinquius eſt voluntati ; ſi verò ſit minus vel æqualiter probabile dubius & anceps hæret intellectus quouſque novâ ratione affulgente ad unum potius determinatur, quàm ad alterum. Igitur cum intellectus ab alio determinetur, nec vim habeat ſeipſum determinandi, conſequens eſt libertatem in ipſo formaliter non reſidere.

Confirmatur. Intellectus vel verſatur circa res ſupernaturales & objecta Fidei, vel circa naturales ; ſi primum determinatur ad aſſenſum præter inclinationem ſuam naturalem, quâ movetur ad aſſentiendum tantùm objectis evidentibus : nam inquit Apoſtolus ad Hebræos 11. *Fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium*: quem textum expendens S. Chriſoſtomus, homiliâ 22. *Si Fides*, inquit, *eſt argumentum earum quæ non videntur, quid eſt quod vultis ea videre ut excidatis à Fide*: Et S. Gregorius homil. 26. in Evangelia, *Fides*, inquit, *earum rerum argumentum eſt, quæ apparere non poſſunt ; quæ enim apparent, jam fidem non habent, ſed agnitionem*: unde colligit, *Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.*

Si verſetur intellectus circa res naturales, determinatur à voluntate & objecto ſuo ; à voluntate quidem quatenùs hæc intellectum ad rerum naturalium conſiderationem applicat : ab objecto verò, quia ut mox dictum eſt, ab ipſo naturaliter & neceſſariò allicitur & determinatur ad actum.

Objicies 1. Ea facultas eſt formaliter libera, quæ eſt virtutis ſedes & ſacrarium : ſed intellectus eſt ſacrarium plurium virtutum : igitur, *&c.* *Diſtinguo majorem.* Quæ eſt ſedes virtutis moralis, *Concedo* : intellectualis, *Nego.* Fateor equidem in intellectu reſidere virtutes intellectuales, quales ſunt intelligentia & ſapientia ad virtutes morales in ipſo non reſidentes.

Inſtabis. Prudentia eſt virtus moralis : ſed illa reſidet in intellectu, igitur virtus moralis reſidet in intellectu.

Diſtinguo maj. Prudentia ſecundum entitatem phyſicam eſt virtus moralis, *Nego* ; ſecundùm perfectionem ſuam moralem, *Concedo, minorem ſimiliter diſtinguo.* Prudentia quatenùs phyſicè completa, ſeu prout inclinat intellectum ad rectè judicandum de agendis fugiendiſque, reſidet in intellectu, *Concedo* : quatenùs verò eſt moraliter completa, ſeu prout inclinat intellectum, ut voluntati repræſentet quod honeſtum eſt, dici poteſt ſpectare ad voluntatem : non quidem proximè, ſed remotè ; quatenùs mediante intellectûs dictamine, movet voluntatem ut eligat id quod honeſtum eſt : qua-

propter dici debet virtus moralis tantùm mediatè & remotè, non verò proximè & formaliter; quamobrem mirum non eſt, ſi in voluntate immediatè non reſideat.

Objicies 2. Libertas eſt quoddam arbitrium: ſed arbitrium pertinet ad intellectum, ergo libertas potius in intellectu quàm in voluntate eſt conſtituenda.

Diſtinguo maj. Libertas eſt arbibitrium *electionis*, id eſt, eſt vis eligendi unum præ alio, *Concedo*: eſt arbitrium *judicii*, ſeu judicium ſtatuens unum eſſe alteri præferendum, *Nego*. Fateor equidem judicium ad actum libertatis prærequiri, quia cognitio & repræſentatio objecti proſequendi aut averſandi neceſſaria eſt ad operationem voluntatis, quæ ferri non poteſt in incognitis; quamobrem ut voluntas ferre poſſit actu amoris, circa aliquod objectum, ei exhibere debet intellectus motiva illius amoris, quæ in ipſo objecto deprehendit; debet etiam repræſentare motiva averſionis & odii, quæ in objecto fugiendo & averſando cognoſcit. Quapropter libertas dici poteſt conſiſtere in intellectu radicaliter & principiativè, non verò formaliter & perfectè.

Inſtabis. Potentia verè rationalis eſt formaliter libera; ſed intellectus eſt potentia perfectè rationalis, imò principium rationis & judicii; igitur eſt formaliter dicendus liber.

Diſtinguo majorem. Potentia rationalis appetitiva eſt formaliter libera, *Concedo*: cognoſcitiva, *Nego*. Duplex enim eſt potentia rationalis, una quidem cognoſcitiva, nimirùm intellectus; altera appetitiva, ſcilicet voluntas. Fateor autem potentiam rationalem appetitivam eſſe formaliter liberam, quia eſt domina ſui actûs, & eſt ſui ipſius determinativa; poteſtque ſuum ſuſpendere actum, etiam poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis: ſecùs autem eſt de intellectu qui determinatur ab objecto; & poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis, non poteſt agere vel non agere; intellectus enim ſuum aſſenſum cohibere non poteſt circa hæc principia evidenter & clarè propoſita. *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe*; *omne totum eſt majus ſuâ parte*, &c.

Urgebis. Intellectus ſe habet ad veritatem objecti, ſicut voluntas ad illius bonitatem; ſed voluntas non determinatur neceſſariò à bonitate objecti: ergo nec intellectus ab illius veritate.

Reſpondeo 1. *negand. maj.* Quantumvis enim voluntas afficiatur ab objecto, tamen poteſt circa illud ſuſpendere ſuum actum: ſecùs autem eſt de intellectu unde:

Reſpondeo 2. *diſtinguend. minorem.* Voluntas non determinatur neceſſariò à bonitate objecti, quantùm ad elicitionem actûs amoris & proſecutionis, *Concedo*: quia repræſentato objectô amabili, poteſt elicere actum amoris circa illud, vel non elicere: non determinatur quantùm ad ſpecificationem actûs, ita quod poſſet objectum amabile amare vel odiſſe, *Nego*: Intellectus verò determinatur quoad exercitium & ſpecificationem, ut præbeat aſſenſum ſuum veritati objecti clarè & evidenter cogniti: nec poteſt illum ſuſpendere & cohibere.

Inſtabis iterùm: Tam intellectus poteſt ex duabus propoſitionibus apparentibus æqualiter veris propriâ virtute uni aſſentiri & alteri diſſentiri, quàm voluntas è duabus bonis æqualibus propriâ virtute unum eligere & alterum reſpuere; ſed voluntas poteſtè duobus bonis æqualibus propriâ

virtute unum eligere & alterum reſ. puere: igitur intellectus tam liber eſt in ſuis operationibus ac voluntas.

Neg maj. Et ratio diſparitatis, petitur, *primò* ab experientia ipſa, quâ conſtat intellectum cui offeruntur propoſitiones æquè probabiles indeterminatum & ſuſpenſum hærere, quouſque affulgeat nova ratio quâ potiùs in unam propoſitionem, quàm in alteram propendeat: ſecùs autem eſt de voluntate, quæ cum ſit domina ſuorum actuum & affectuum, propoſitis duobus bonis æqualibus, poteſt pro libito unum præ altero amplecti. Imò poteſt utrumque rejicere & cohibere ſuum affectum& amorem circa illa bona; igitur multò magis poteſt minus bonum præferre meliori, cùm melius ſit minus bonum eligere, quàm nullum amplecti. *Deinde*: Idcircò voluntas poteſt eligere alterum è duobus objectis habentibus æqualem bonitatem, quia illa objecta ſe habent ad invicem tantùm diſparatè; & licet unum objectum ſit bonum, propterea non repugnat alterum objectum ſimiliter eſſe bonum: at verò propoſitiones probabiles ſunt invicem oppoſitæ,& probabilitas unius pugnat cum alterius probabilitate; proindeque intellectus de neutra probabilitate poteſt opinari, quia quantùm urgetur à motivo unius partis, tantùm retrahitur à motivo alterius, ſicque dubius hæret.

Objicies 3. Ea facultas eſt libera & libertatis potiſſima ſedes, quæ alias ad operandum determinat, & ipſa à nulla determinatur: ſed intellectus voluntatem, & per eam alias facultates determinat, ipſe verò nullam aliam priorem habet per quam determinatur; igitur ipſe potius dicendus eſt liber & libertatis ſacrarium.

Diſting. maj. Quæ alias determinat ad agendum admodùm ſervi aut ancillæ facem præferentis, & quô eundum eſt, demonſtrantis, *Nego*: per modum dominæ imperantis & actionem præcipientis, *Concedo.* Ad minorem dico intellectum quidem determinare voluntatem ad operationem, quatenùs objectum ſectandum aut fugiendum demonſtrat; voluntas autem determinat per modum principis, & aliarum facultatum reginæ, quę eas veluti famulas ſibi ſubſervientes applicat,& eorum miniſterium pro libito recipit aut reſpuit; atque etiam ipſius intellectûs judicio plerumque refragatur; unde Ovidius,

Aliudque libido
Mens aliud, video meliora proboque
Deteriora ſequor.

Inſtabis. Voluntas ferri non poteſt in incognitum: igitur quando intellectus ipſi demonſtrat aliquid eſſe faciendum, putà jejunandam eſſe hodie, nullum judicium aliud oppoſitum exercens, neceſſum eſt quòd voluntas determinetur ad amplectandum jejunium; alioqui tenderet in objectum ignotum & non præcognitum;ſubindeque in ea hypotheſi voluntas ab intellectu neceſſariò determinatur. *Neg. conſeq.* In ea enim hypotheſi voluntas poterit huic judicio ſuum conſenſum præbere vel non præbere.

Urgebis. Ut voluntas liberè agat, requiritur cognitio in intellectu, quæ repræſentet agendum eſſe: igitur ut voluntas liberè non agat, neceſſaria eſt quoque cognitio, quæ repræſentet non eſſe agendum.

Concedo antec. & neg. conſeq. Plura enim requiruntur ad agendum, quàm ad non agendum: proindeque quamvis intellectus voluntati dictet eſſe agendum, ut liberè agat; non propterea dictare debet non eſſe agen-

dum, ut liberè non agat, & præſertim cùm illa cognitio, quæ repræſentat eſſe agendum, ſufficiat ut voluntas poſſit non agere.

Objicies 4. Ita facultas eſt libertatis potiſſima ſedes, cujus actus ſunt liberi, ſed actus intellectûs ſunt liberi. Ergo, *&c. Diſting. maj.* Cujus actus ſunt liberi tam intrinſecè, quàm extrinſecè, *Concedo*: ſunt liberi dumtaxat extrinſecè, *Nego.* Porrò actus intellectûs ſunt tantùm liberi extrinſecè, quatenùs videlicet imperantur à voluntate; non verò intrinſecè, prout eliciuntur ab intellectu.

Inſtabis. Electio eſt actus intrinſecè liber; ſed hæc reperitur in intellectu: *electio* enim, inquit Ariſtoteles, *eſt concluſio ſyllogiſmi deliberativi*; concluſio verò ad intellectum ſpectat; igitur actus intellectûs ſunt intrinſecè liberi.

Diſtinguo majorem: Electio formaliter ſumpta eſt actus intrinſecè liber, *Concedo*; radicaliter ſumpta, *Nego.* Porrò electio formaliter ſumpta & quatenùs eſt acceptio unius præ alio, eſt actus voluntatis appetentis & volentis unum præ alio: electio verò radicaliter ſumpta, quatenùs eſt cognitio & demonſtratio illius rei, quæ eligenda eſt præ alio ſpectat ad intellectum, cujus eſt cognoſcere præcellentiam objecti.

CONCLUSIO II.

Libertas formaliter & immediatè *reſidet in voluntate.* Probatur 1. In ea facultate libertas formaliter & proximè reſidet, quam uſurpat Scriptura ſacra ad declarandam hominis libertatem: ſed quoties Scriptura ſacra libertatem hominum commemorat, toties ad eam declarandam uſurpat voluntatem, & illius actus, ut conſtat ex plurimis textibus ſuprà laudatis: igitur, *&c. Præterea* in ea facultate reſidet formaliter humana libertas, quæ indifferens eſt, vel contrariè: ſed talis eſt voluntas, ergo in ea libertas formaliter reſidet: *Major conſtat ex dictis*; *Minor probatur.* Illa facultas eſt formaliter indifferens, ex cujus actu talis indifferentia colligitur: ſed ex actu voluntatis indifferentia hominis ad agendum colligitur: ratio enim cur ſedeam cùm poſſim deambulare, cur ſtudeam cùm poſſim feriari, *&c.* nulla alia congruentior aſſignari poteſt, quàm quia

Sic volo, ſic jubeo, ſit pro ratione voluntas.

Deinde libertas eam facultatem formaliter afficit, quæ maximè aliarum eſt domina: ſed voluntas omnium prorſus animæ facultatum eſt domina; ipſis enim imperat vel deſpoticè, vel politicè: ergo, *&c. Denique* illa facultas eſt formaliter libera, ex qua omnis ratio virtutis & vitii repetenda eſt; ſed utriuſque ratio deſumitur à voluntate: nullus enim virtute aut vitio præditus eſſe dicitur propter intellectûs ſapientiam aut ignorantiam; alioquin ſapientiores ſemper eſſent meliores, quod aſſidua redarguit experientia, & cùm Demones maximâ polleant intelligendi acie, ultimuſque eorum doctior ſit & ſagacior omnibus illis præſtantiſſimis geniis, qui in omnium ſcientiarum genere ſunt verſatiſſimi; inferendum eſſet Demones eſſe liberrimos, quod nullus niſi Demone inſpiratus, affirmabit.

QUÆSTIO QUINTA.

Quid & quotuplex ſit voluntarium.

NOTANDUM I. citra controverſiam eſſe *voluntarii* nomen à voluntate derivari, ac ſubinde eum dumtaxat actum voluntarium cenſeri, qui à voluntate aut elicitur aut imperatur; nihilominùs tamen per metaphoram voluntarii nomen interdum rebus aliis tribuitur: hinc variis uſurpatur modis, nimirùm *latiſſimè* pro eo omni quod fit ex propenſione naturali, & citra omnem violentiam, quô ſenſu lapis dicitur voluntariè moveri deorſum & ignis tendere ſurſùm ſumitur: *Secundo* ſumitur *latè*, pro motu & actu procedente à principio interno ex prævia cognitione ſenſitiva; ſic bruta dicuntur agere voluntariè, & tendere in objecta ſibi convenientia, putà in cibum & potum. *Tertio*, magis *propriè*; pro eo omni quod ad voluntatem ſpectat, ſive illud ſit voluntatis objectum, ſive illius effectus. *Quartò* tandem *propriiſſimè* uſurpatur pro eo omni actu & motu elicito aut imperato à voluntate, qualiter acceptum voluntarium in præſentem controverſiam venit.

Notandum 2. Quod etſi voluntarium primô modô conſideratum propriè loquendo dicatur *naturale*; ſecundò autem modô ſpectatum præcisè, ſit idem ac *ſpontaneum*; quarto autem modô propriè *voluntarium* nuncupetur: nihilominùs tamen, id quod dicitur voluntarium propriè, dici poteſt etiam naturale, & ſpontaneum. Actus enim juſtitiæ, *v. g.* dici poteſt voluntarius, ſpontaneus & naturalis; naturale enim includitur in ſpontaneo & ſpontaneum in voluntario: quia quod voluntarium eſt, non poteſt eſſe coactum & contra naturalem inclinationem, ſub ea ratione præcisè quâ voluntarium eſt. Poteſt enim contingere, ut eadem actio ſecundùm diverſas circumſtantias ſimul ſit voluntaria & involuntaria; ſic qui occidit amicum, putans interficere feram; emiſſio jaculi dicitur voluntaria, ſpontanea, & ſecundùm voluntatis inclinationem: ſed occiſio amici non dicitur voluntaria, quia ſub hoc reſpectu non eſt cognita, nec ſecundum voluntatis propenſionem.

Notandum 3. Ad rationem voluntarii tres eſſe deſiderandas conditiones. 1. quidem, ut fiat à principio intrinſeco. 2. ut procedat ex cognitione finis. 3. ut habeat aliquam vel annexam, vel ſubſequentem delectationem.

Primò quidem à principio intrinſeco, nomine *principii*, intelligitur nedùm principium activum: ſed & paſſivum, nam cùm animal pati poſſit aliquid contra ſuum appetitum & inclinationem elicitam, id quod patitur, erit ei violentum & involuntarium. Ergo iſtius violenti remotio, eô ipsô voluntaria erit, quô fiet conformiter ejus inclinationi: Sic incarceratio & detentio eſt animalibus violenta, ergo illius ſolutio erit voluntaria. Similiter per principium *intrinſecum*, intelligitur appetitiva facultas ſive rationalis, ſive ſenſitiva, illuſtratâ cognitione mutuatâ à potentia cognoſcente ſibi adjuncta. Unde ad voluntarium duplex intrinſecum principium requiritur, cognoſcitivum ſcilicet ac appetitivum.

Sciendum enim eſt quamlibet appetitivam facultatem habere ſibi cognoſcitivam *Quelibet appetitiva*

facultas habet ſibi adjunc. tam cognoſcitivam noſcitivam adjunctam quâ dirigitur, ut ſenſitiva à phantaſia, & naturalis ab extrinſeca, nimirùm ab infallibili primæ cauſæ intellectu & ſapientiâ, ſuum ad finem dirigitur, & ordinatur.

Hinc agens naturale magis uniformiter agit, minúſque ſuis in effectibus eſt variabile, nam ſemper Sol illuminat, ignis calefacit. Agens ſenſitivum plus variat ſuas operationes: agens autem liberum creatum omnium agentium creatorum eſt ſummè mutabile. Quæ enim Deus ſolitariè producit, perfectiora ſunt iis quæ cum creaturarum conſortio edit; earum enim activitati ejus concurſus proportionatur, attemperatur, & quaſi remittitur; ac proinde cùm Deus in operationibus ſit immutabilis, quæ minùs à ſe, & magis à Deo reguntur, ea minùs in agendo varia ſunt & diverſa: ſed quæ ducuntur appetitu naturali, nullatenùs à ſe, ſed à ſolo Deo reguntur: quæ à ſenſitivo, aliquatenùs à ſua phantaſia. Quæ verò ab appetitu rationali, ab intellectu reguntur, penes quem Deus hominis regimen repoſuit: quemque ſuis irradiationibus & gratiis illuſtrat, ne in vero & falſo detegendo hallucinetur. His prælibatis, ſit

---

CONCLUSIO I.

VOluntarium propriè ſumptum definitur *id quod fit à principio intrinſeco cum cognitione finis & circumſtantiarum propter aliquam delectationem.* Primò quidem dicitur *quod fit à principio intrinſeco*, ut excludatur omnis motus, qui ab agente extrinſeco poſſet imprimi, etiam ſecundùm inclinationem & voluntatem agentis naturalis: ſecundò, ut fiat *ex cognitione finis.* Voluntariè enim aliquid appetere, eſt tendere in illud ratione convenientiæ & commoditatis, aut voluptatis, quam in eo deprehendit potentia cognoſcens. Hinc agentia naturalia ab agentibus cognoſcitivis in hoc ſecernuntur, quia illa nullâ prævia in ſe cognitione: ſed ſolo naturæ impetu, & exteriùs dirigente divinâ providentiâ, ſuos in fines rapiuntur; agentia autem cognoſcitiva, non niſi præcognitâ finis bonitate in eum tendunt. *Secunda conditio Voluntarii.*

3. *Conditio eſt, ut habeat annexam aut conſequentem delectationem.* Res enim quælibet tunc maximâ delectatione potitur, cùm propriæ ſuæ inclinationi deſervit: ſed operando voluntariè, ſuæ inclinationi maximè anima indulget. *Major conſtat.* Nuſquam enim magis delectamur, quàm dùm noſter appetitus expletur & ſatiatur: at nuſquam uberiùs noſter appetitus ſatiatur, quàm dùm agit, & aliquid conſequitur ſibi conveniens, & ejus inclinationi congruens: ergo, *&c.* *Tertia conditio ejuſdem.*

Hinc patet, quòd etſi damnati cruciëntur per triſtitiam à principio intrinſeco elicitam; hæc tamen triſtitia dici nequit voluntaria, quippè cùm annexam aut ſubſequentem delectationem non involvat.

Nec dicas hanc tertiam conditionem ab Ariſtotele non fuiſſe aſſignatam: id ſiquidem falſum eſt; nam *lib.* 3. *Ethic.* pluribi habet, eos qui nolentes & involuntariè agunt, cùm triſtitia operari; eos verò qui voluntariè in bonum propendunt, cum delectatione in illud tendere,

Nec pariter objicias motus cordis & arteriarum: Item cibi digeſtionem, & ſimiles alias actiones, eſſe quidem à principio intrinſeco cum cognitione finis, & ſubſequente aliquâ delectatione, nec tamen eſſe voluntarias.

Dico, namque eas non eſſe quidem voluntarias, quatenùs proveniunt à principio impulſivo corporis; ſed quatenùs exercentur cum conſenſu voluntatis amantis tales actiones fieri. *Nec refert* quòd voluntas eas non poſſit cohibere, quia Verbi Divini generatio, & beatarum mentium amor & viſio dicuntur actiones voluntariæ, nec tamen ab eis deficere poſſunt.

CONCLUSIO II.

Voluntarium eſt duplex.

V*oluntarium generatim eſt duplex*, directum nempè & indirectum. *Directum* eſt quod efficienter pendet à voluntate poſitivè volente, vel nolente. *Indirectum*, quod non pendet à voluntate concurrente poſitivè, benè verò permittente, aut ſaltem non impediente cùm deberet impedire: hoc modo navis jactura quæ nautæ negligentiâ contingit, eſt voluntaria. Ad hoc voluntarium referuntur omiſſiones eorum quæ debemus agere.

Aliô modô dividitur voluntarium in elicitum & imperatum. *Elicitum*, ut ſunt omnes actiones quæ à voluntate imperantur. Poteſt etiam dividi in verum & contingens: Ex diviſione voluntarii in directum & indirectum, colligitur voluntarium poſſe eſſe ſine actu voluntatis, quia ceſſatio actûs voluntatis eſt libera, ſicut & ejus actio; & ideò peccata omiſſionis, quæ contra præcepta affirmativa committuntur, ſunt voluntaria, & à Deo puniuntur,

Quæres 3. Quid ſit involuntarium & quotuplex.

Quid ſit involuntarium, & quotuplex.

Reſpondeo id eſſe *quod fit nobis nolentibus*: Eſt autem duplex; aliud per ignorantiam, aliud per violentiam. *Per violentiam* illud eſt, cujus principium eſt extra, ita ut quod agit vel patitur, nullam vim conferat: involuntarium *per ignorantiam* eſt id, quod moleſtum eſt, & affert cauſas pœnitentiæ, ubi peractum eſt & cognoſcitur ab agente.

Obſervandum autem, quòd ut aliquid ſit *involuntarium* propriè ſumptum, requirit cognitionem intellectûs;ut verò ſit *coactum* ſufficere cognitionem etiam imperfectam, qualis eſt cognitio ſenſitiva: ut autem ſit *violentum*, non requiri ullam cognitionem. Quamobrem motus lapidis ſursùm dicitur violentus reſpectu ipſius lapidis: percuſſio paſſivè ſumpta, dicitur coacta reſpectu canis: deductio autem hominis in carcerem aut ad patibulum, dicitur propriè involuntaria reſpectu ipſius hominis, de quibus amplior fiet ſermo in quæſtione ſequenti.

QUÆSTIO SEXTA.

Utrum, & quomodò voluntas impediri, mutari, allici & retrahi, facilitari & difficultari, cogi & neceſſitari poſſit.

Plurium vocabulorum explicatio.

HÆC faciliùs, ut percipias: *Adverte* 1. voluntatem *impediri*, dum prohibetur ne in actum prorumpat. *Mutari*, dùm de nolente fit volens & è contra. *Allici*, dùm aliquô motivô ad actum eliciendum, aut objectum proſequendum ſuadetur. *Retrahi*, dùm ab eiſdem aliquô motivô avertitur. *Facilitari*, dùm cauſam aliquam habet coadjuvantem. *Difficultari*, dùm abeſt cauſa adjuvans, & impediens adeſt.

Cogi, dum aliquid nolens impellitur. *Neceſſitari*, dum vel aliquid efficit vel recipit, à quo pro tunc deficere nequit. *Violentari*, dùm contra naturalem ſuam inclinationem aliquid aut recipit, aut eo privatur.

Duplex violentia. *Adverte* 2. violentiam diſtingui poſſe duplicem, unam *poſitivam*, quando res contra naturalem inclinationem impellitur, *v. g.* dùm lapis ſursùm projicitur: aliam *negativam*, dùm præpeditur aliquid ne ad ea tendat, quæ naturaliter appetit, etſi contra inclinationem non moveatur, putà dùm lapis ſursùm detinetur. Hinc involuntarium ſumi poteſt duobus modis, ſcilicet negativè & poſitivè: involuntarium *negativè* ſumptum dicitur illud, quod non eſt voluntarium; quales ſunt actus hominis dormientis, ſi ſecundùm ſe conſiderentur. Involuntarium *poſitivè* ſumptum & propriè dicitur illud, quod repugnat appetitui noſtro. Cùm autem ſit triplex appetitus, nimirùm rationalis, ſenſitivus & naturalis. Si repugnet appetitui naturali dicitur *violentum*; ſic Caſſandra filia Priami violentiam patiebatur, quandò per vim crinibus fuit rapta è Templo. Si repugnet appetitui ſenſitivo dicitur *coactum*; ſic remigium eorum qui ſunt ad triremes, dicitur coactum, quia fit cum repugnantia partis ſuæ, & metu pœnæ impendentis. Si repugnet appetitui rationali, dicitur *involuntarium*, de quo Philoſophus agit, *cap.* 1. *lib.* 3. *moralium*, ubi ſtatuit illud eſſe duplex; *unum* quod ex ignorantia proficiſcitur, ut occiſio quâ Oëdipus inſcius & ignorans ſuum patrem interfecit, de qua occiſione poſteà doluit vehementer. *Alterùm* quod eſt invitum, quod fit contra conſenſum voluntatis & per vim illatam; quæ vis illata, vel eſt omninò contra inclinationem voluntatis, & facit involuntarium ſimpliciter, *v. g.* ſi quis manibus pedibusque ligatis ageretur in carcerem; ille carceris ingreſſus eſſet ſimpliciter involuntarius, quia fieret contra inclinationem voluntatis propter vim illatam ab extrinſeco, vel eſt partim contra partim juxta inclinationem voluntatis; & facit involuntarium mixtum ſive ſecundùm quid, *v. g.* exoneratio navis, & projectio mercium in mare, ortâ gravi tempeſtate, eſt ſecundùm quid involuntaria, quia habet aliquid voluntarii & involuntarii: habet aliquid voluntarii, quia merces projiciuntur ad impediendum naufragium & cuſtodiam vitæ: habet etiam aliquid involuntarii, quia merces cum dolore projiciuntur, & Mercator nollet eas projicere.

Notandum 3. Actus voluntatis eſſe duplicis generis, ſcilicet elicitos & imperatos. Actus eliciti ſunt ii qui immediatè eliciuntur ab ipſa voluntate, quales ſunt nolitio & volitio: actus verò imperati ſunt illi, qui ab aliis facultatibus eliciuntur ex imperio & applicatione voluntatis; qui quidem actus bifariàm poſſunt conſiderari, nimirùm vel quatenùs de facto imperantur à voluntate, vel quatenùs ab illa ſolent imperari. His ita præmiſſis, jam determinandum eſt quot modis voluntas in ſuis operationibus moveri poſſit, limitari, ac urgeri.

CONCLUSIO I.

VOluntas impediri poteſt, ne exerceat actus elicitos, quos exercere decrevit.

Patet. Poteſt enim Deus non concurrere cum voluntate ad actum ſuum: ſed voluntas nihil agere poteſt ſine divino concurſu, ergo tunc eò ſub-

latô agere non poterit. Adde, quòd nihil agere poteſt ſine prævia notitia intellectûs, aut ſaltem ſensûs interni: at horum operatio poteſt impediri per diſtractiones; ſicque deficiente actu intellectûs, aut ſensûs interni circa objectum ſuum, non poterit operari voluntas.

CONCLUSIO II.

Voluntas à Deo mutari poteſt ſine ulla tamen coactione.

Probatur 1. pars. Voluntas poteſt mutare ſeipſam, & ab una volitione ad aliam ſeſe transferre: ergo multò magis id poteſt præſtare Deus. Unde Scriptura & SS. Patres noſtram converſionem quandam mutationem vocant, quâ voluntas avertitur à creaturis, & ad Deum convertitur, juxta illud Prophetæ Regis, *Hæc mutatio dexteræ Excelſi*: & Trenor. 5. *Converte nos, Domine, ad te, & convertemur*: ſive interdùm converſio illa fiat per lumen, quod indicat intellectus voluntati: ſive per minas & terrores, quibus Deus afficit pravos, ut in viam poſſint redire juſtitiæ, ſicque Deus poteſt mutare voluntatem noſtram.

Poteſt etiam mutari. Voluntas impediri poteſt.

Probatur 2. pars. Tunc nulla eſt coactio, quando habemus inclinationem ad id ad quod trahimur: ſed tunc habemus inclinationem ad id ad quod Deus mutat noſtram voluntatem; ergo tunc nulla eſt coactio. *Declaratur minor*: *Tùm*, quia Deus non mutat noſtram voluntatem, niſi ad bonum ad quod naturaliter inclinamur: *Tùm* quia volitio omnis voluntatis] eſt inclinatio actualis ad id quod eſt illi conveniens: Ergo quando voluntas mutatur ex una volitione ad aliam, nullam prorſus patitur coactionem aut violentiam.

Idque ſine ulla coactione.

CONCLUSIO III.

Voluntas allici & retrahi poteſt in ſuis actibus eliciendis.

Patet utraque pars. Allicitur enim, dùm per judicium intellectûs, objecti bonitas & convenientia voluntati exprimitur & proponitur. Retrahitur autem, dùm ejus odibilitas & malitia manifeſtatur & detegitur: nullus enim appetitus fertur in id quod apprehendit ſibi eſſe diſconveniens: nec illud reſpuit & abjicit, quod conveniens & delectabile percipit; bonum enim ſub ratione boni nullus appetitus odire poteſt: nec malum ſub ratione mali proſequi, ut ſuprà declaravimus: ac proinde ubi bonum repræſentatur, voluntas ad illud conſequendum allicitur, ubi verò malum apparet, ad illud fugiendum excitatur.

Allici pariter & retrahi poteſt.

CONCLUSIO IV.

Voluntas facilitatem & difficultatem pati poteſt in ſuis actibus eliciendis,

Probatur. Voluntatem in actibus eliciendis facilitari, eſt habere cauſam adjuvantem, aut cauſam remorantem & retardantem removeri; ſed voluntati utrumque contingere poteſt. *Probatur.* Quatuor ſunt cauſæ creatæ quæ voluntati coagere poſſunt, videlicet judicium, habitus, prævius actus voluntatis, & appetitus ſenſitivus: ſed ab iſtis quatuor voluntas facilitatem aut difficultatem patitur.

Difficultatem aut facilitatem pati poteſt.

Quidem à Judicio: Nam dùm

1. *quidem à judicio.* intellectus objectum exhibet ſub ratione boni utilis, jucundi, aut honeſti, tunc voluntati facilitatem aliquam confert ad illud amandum, & difficultatem ad illud odiendum: & vice versâ; dùm objectum ſub ratione mali apparet, voluntas facilitatem habet ad illud reſpuendum, & ſummam difficultatem ad illud diligendum; hinc tantus labor incumbit in exſequendo illo Chriſti Domini mandato, quô inimicorum dilectio præcipitur.

2. *Ab habitibus.* 2. Habitus voluntati facilitatem aut difficultatem inferunt: facilitatem quidem, dum illa ad eliciendos actus ipſis habitibus correſpondentes, ſeſe determinat: habitus enim coâgit cum facultate, cui ineſt, ad faciliùs ſuos actus eliciendos, ut evidenter conſtabit in ſequenti Diſputatione; unde voluntas affecta habitu juſtitiæ, *v. g.* duplici ex capite ad actum juſtitiæ eliciendum facilitatem obtinebit. 1. ex habitu juſtitiæ coagente. 2. ex judicio intellectûs, quô talis actûs elicitio bona & honeſta exhibetur. Difficultas ſimiliter haberi poteſt ex hoc duplici capite ad actum injuſtitiæ formandum; habitus enim nedùm inclinat ad eliciendos actus ſimiles eis à quibus genitus eſt: ſed etiam removet ab actibus ſibi contrariis, eò quòd res quælibet ſuæ conſervationi ſtudeat; ac proinde ſibi nocivum contrarium, quantùm poteſt, effugit.

3. *Ab actibus.* 3. Unus actus voluntatis facilitatem aliquam tribuit ad alterum actum eliciendum: amor enim, *v. g.* ſuaviter impellit voluntatem ad operandum, & conferendum aliquod bonum rei amatæ, & ipſam removet ab incommodo ipſi exoptando & procreando: idem vice versâ de odio dicendum eſt.

4. Appetitus ſenſitivus nonnunquam difficultatem & facilitatem ingerit voluntati; non tamen coâgendo cum ipſa, nec aliquid in eam influendo; cùm enim materialis ſit, nec voluntati tanquam cauſa partialis coagere, nec aliquid in eam influere poteſt immediatè; ſed mediante tantùm judicio intellectivo proportionato & conformi apprehenſioni phantaſiæ ac judicio ſensûs. Cùm enim tanta ſit inter utraſque facultates connexio, ut inferioris potentiæ bonum, aliquatenùs bonum eſſe ſuperioris facultatis videatur; idcircò, inquit Apoſtolus 5. Epheſ. *Nemo unquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fovet eam.* Unde fit ut voluntas facilitatem habeat ad proſequenda illa objecta, quæ ſenſibus arrident, & difficultatem in ea amplexanda, quæ ſenſualitati ingrata & amara ſunt: hinc tot tantaſque difficultates patimur in ſubeundis, grato & lubenti animo, pœnis & mortificationibus præceptis aut inflictis. 4. *Ab appetitu ſenſitivo.*

CONCLUSIO V.

V*Oluntas cogi & violentari poteſt* negativè, *quoad actus elicitos & imperatos*: Poſitivè *autem cogi non poteſt quoad actus elicitos, benè verò quoad imperatos & habitus.* Hæc quatuor partes involvit, quarum

Probatur 1. Cogi negativè, eſt non poſſe aliquid vel per ſe, vel per aliud elicere, dum voluntas intendit illud elicere: ſed voluntas ita cogi poteſt; ubi enim ipſa decernit aliquem actum elicere, Deus (abſolutè loquendo) ſuum ipſi po- *Voluntas cogi poteſt negativè.*

teſt concurſum denegare, ſine quo talem actum non eliciet; ac proinde nolens non operatur, & conſectariè negativè cogetur quoad actus elicitos. Cogi ſimiliter poteſt quoad imperatos; illa enim imperare poteſt deambulationem, *v. g.* & eam efficaciter velle: nec tamen poſſe exſequi, ſi nempè ab extrinſeco potentia mottix detineatur & retardetur.

Advertendum tamen eſt, Deum ita ſuô æternô immutabilique decretô ſtatuiſſe concurrere liberè cum cauſis ſecundis liberis, & neceſſariò cum neceſſariis, ut raro contingat eum ſuum denegare concurſum voluntati ad imperandum vel eliciendum actum ſeſe accingenti Unde ſi maximum aliquando miraculum fuerit ignis ſuſpenſa virtus, ne vel rubum quem Moyſes flammis circumdatum inſpexit, vel tres Innocentes Pueros in fornace Babilonica tyrannicè projectos aliquantulùm læderet: ſtupendum magis eſſet prodigium, ſi Deus noſtræ voluntati ad agendum paratæ ſuum concurſum denegaret.

Hinc habes quibus abundè replices, & os impium ac ſacrilegum obſeres iis omnibus politicis & perditiſſimis hominibus, qui Deum, ſuorum criminum coôperatorem & inſtigatorem pronunciant, eò quòd nedùm illa non impediat cùm poſſit: ſed & ad eorùm elicitionem cum eis efficienter concurrat. Poſſet enim Deus tales actiones (ſi vellet) impedire; ſed non vult, nec velle debet, ne voluntati noſtræ (quam liberam condidit) violentiam inferat.

CONCLUSIO VI.

VOluntas non poteſt cogi poſitivè quoad actus elicitos: benè verò quoad actus imperatos & habitus. Hæc concluſio tres habet partes, quarum.

Probatur prima. Idem eſto judicium de cæteris actibus voluntatis ac de amore: ſed actus amoris renitente voluntate produci non poteſt; ſiquidem quod producitur renitente voluntate, fit contra voluntatis inclinationem: ſed actus amoris contra voluntatis inclinationem actualem & efficacem de qua hîc agitur fieri non poteſt; quod enim eſt ipſa inclinatio voluntatis actualis & efficax contra voluntatis inclinationem actualem & efficacem fieri non poteſt: ſed actus amoris eſt ipſa voluntatis inclinatio actualis & efficax, quâ ſcilicet voluntas fertur in id quod bonum eſt aut bonum videtur; igitur actus amoris non poteſt fieri renitente voluntate actualiter & efficaciter, ac proinde actus amoris coactus ſimpliciter eſſe nequit.

Non tamen cogi poteſt poſitivè quoad actus elicitos.

Præterea cogi poſitivè, eſt ad aliquid nolens impelli: ſed voluntas taliter impelli nequit ad eliciendos ſuos actus, alioquin ſimul vellet & nollet: vellet quidem, quia volitio eſt quædam actualis inclinatio ad objectum: nollet verò, quia cogeretur ad iſtud nolendum: ſed impoſſibile eſt ut voluntas idem velit & nolit: hoc enim contradictorium eſt, ac proinde ſimul ſtare non poſſunt. *Deinde* cogi poſitivè, eſt aliquid invitè agere; ergo ſi voluntas poſitivè cogeretur, vellet nolens, & nollet volens, quæ impoſſibilia ſunt. Hanc rationem urget Subtilis Doctor, *in 4. diſt. 29. q. unicâ, num. 6. Contradictio eſt*, inquit, *voluntatem ſimpliciter cogi ad actum volendi; quia violentum eſt, quod eſt totaliter à principio extrinſeco & quod eſt contra inclinationem paſſi: &*

velle non poteſt ſic ineſſe voluntati, quia tunc nolens vellet, vel volens nollet.

Dices : Violentum & voluntarium ſunt contraria : ſed contraria poſſunt divinitùs exiſtere in eodem ſubjecto : igitur etiam voluntarium & violentum poſſunt in eodem reperiri.

Nego min. Voluntarium enim & violentum ſunt potiùs contradictoria, quàm contraria ; ſiquidem violentum eſt negatio voluntarii ; & viciſſim voluntarium eſt negatio violenti : nam ſicut aliquid dicitur *naturale*, quia eſt ſecundùm inclinationem naturæ : ita *voluntarium* dicitur, quia eſt ſecundùm voluntatis inclinationem ; ergo ſicut impoſſibile eſt aliquid eſſe ſimul violentum & naturale, ita impoſſibile eſt aliquid eſſe ſimpliciter violentum & voluntarium. Omnis autem actus à voluntate elicitus, eſt voluntarius, quia eſt ſecundùm inclinationem voluntatis ſeu actualis ejus inclinatio ut dictum eſt : igitur ille actus non eſt coactus ſeu violentus.

Inſtabis : Plerùmque evenit, ut voluntas aliquid agat etiam contra propriam inclinationem : igitur ſaltem hâc ratione poterit cogi. *Patet antecedens* in eo qui pecuniam ſuam, tametſi repugnans vult tradere latroni, ne ab illo interficiatur.

Diſting. antec. Ut velit contra inclinationem inefficacem & conditionatam, *Concedo* ; contra efficacem & abſolutam inclinationem, *Nego* : Tametſi enim qui tradit pecuniam ſuam latroni, agat contra inclinationem, quam habet ad conſervandam pecuniam ; non tamen agit contra inclinationem quam habet ad vitam tuendam, & præferendam ombus aliis bonis.

Subſumes : Sed voluntas poteſt etiam velle aliquid contra propriam inclinationem efficacem & abſolutam : igitur, *&c. Probatur antec.* Aliquis habens habitum odii erga alterum, poteſt elicere actum amoris circa ipſum, ut obediat Chriſto præcipienti : *diligite inimicos veſtros* ; ſed hoc in caſu actus ille amoris erit contra inclinationem voluntatis ; quæ cùm ſit affecta habitu odii, per ipſum propendet ad eliciendum actum odii: igitur, *&c.*

Diſtinguo minorem probationis : Ille actus amoris erit contra inclinationem voluntatis habitualem, *Concedo* : actualem, *Nego.* Non autem repugnat inclinationem voluntatis, ut eliciat actum amoris ſimul cum habitu odii erga alterum ; quia habitus ille non efficit, ut voluntas exerceat actum odii circa illud objectum, in quod per actum amoris tendit.

Urgebis. Ut voluntas cogi dicatur, ſatis eſt quòd aliquid fiat contra ejus inclinationem habitualem; igitur nulla ſolutio : *Probatur antec.* Ut motus lapidis ſurſùm ſit violentus, ſufficit ut renitatur lapis huic motui per gravitatem ſuam naturalem velut habitualem : igitur ut ille actus ſit violentus, ſufficit quòd ſit contra inclinationem habitualem voluntatis, tendentis per habitum in actum odii.

Nego ſubſumptum ; & ad probationem, *nego paritatem* : Ratio diſparitatis eſt, quia motus lapidis ſurſùm non oritur à principio intrinſeco, ſed ſolùm à principio extrinſeco, ſcilicet projiciente : nec eſt actus vitalis, ſed actus amoris ; utpotè vitalis principio interno proficiſci debet, ſcilicet voluntate ; ac proinde ſimpliciter coactus eſſe non poteſt;

licet fiat repugnante voluntate habitualiter, in qua ſupponitur eſſe habitus odii.

Inſtabis. Actus amoris poterit etiam produci à principio extrinſeco, nimirum à Deo in voluntate ad odium inclinatæ per habitum odii: igitur in hac ſaltem hypotheſi poterit cogi voluntas.

Diſtinguo conſequen. antecedente permiſſo. Poterit cogi impropriè & reſpectivè ad formam, quam reciperet divinitùs & à principio extrinſeco, *tranſeat*: poterit cogi activè & in ordine ad actum quem eliceret, *nego*: ſic enim eſſet repugnantia quòd voluntas velit nolens.

Vrgebis. Quæ ratio probat lapidem ſursùm projectum cogi ad aſcenſum, eadem probat cogi voluntatem ad illum amorem: atqui lapis ſurſum projectus agit contra ſuam inclinationem: ergo, *&c. Probatur maj.* Ideò lapis cogitur ad illum aſcenſum, quia ille aſcenſus eſt à principio externo: atqui ille amor eſt à principio externo, ergo par utrobique ratio,

Nego paritatem: Et ratio diſparitatis eſt, quòd motus lapidis ſursùm repugnet naturali ipſius gravitati, quæ ipſum actu & de facto deorsùm traheret, niſi ab agente extrinſeco ſursùm impelleretur & retineretur: voluntas autem non ſic inclinatur neceſſariò per habitum odii ad exerendum actum, huic habitui conformem; quia poſito etiam hoc habitu, nihilominùs remanet indifferens ad agendum vel non agendum.

Licet cogi poſſit quoad imperatos.

Secunda pars eſt evidens: Sæpè enim adigimur ad aliquid præſtandum contra voluntatis imperium & inclinationem, putà dùm aliò brachium noſtrum movente, percutimus aliquem nobis ſummè charum & dilectum; reluctatur namque voluntas huic percuſſioni; & ne manus & brachium ad hanc percuſſionem moveantur, imperat, quod tamen nec obtineri, nec aſſequi poteſt: Ergo in actibus imperatis cogi poteſt.

Dices. Voluntas non imperat hanc percuſſionem: Ergo hæc percuſſio non eſt coacta quoad imperium.

Diſtinguo antec. Non imperat, ut fiat, *Concedo*: ut non fiat, *Nego Conſeq. pariter diſting.* Non eſt coacta quatenùs voluntas non cogitur ad eam imperandam ut fiat, *Concedo*: quatenùs hæc percuſſio fit contra imperium & renitentiam voluntatis, *Nego*: Cogitur namque voluntas in hac percuſſione, quatenùs aliud potentiæ motrici imperat, & aliud illa exſequi cogitur.

Etiam & quoad ſuos habitus formandos.

Tertia pars etiam conſtat: Nam velit, nolit voluntas, ex ejus elicitis actibus bonis aut malis, neceſſariò generatur habitus bonus aut malus, & genitus in ea conſervari, & contra ejus inclinationem & renitentiam permanere poteſt. Idem dicendum eſt de paſſionibus, quæ ex poſitis actibus generantur & continuantur, renuente etiam voluntate; plerique enim optarent & vellent non tantò affici gaudiô vel triſtitiâ poſitis actibus, qui tamen illis paſſionibus afficiuntur, quia volunt ab illis actibus deſinere: imò & cogi poteſt quoad aliquam actum recipiendum; nam Deus ipſi voluntati invitæ actum immittere, & immiſſum continuare poteſt, renuente etiam voluntate. Sic contingit in Demonibus & damnatis, qui ſuos actus triſtativos excutere nequeunt, alioquin ſuam miſeriam citò abjicerent.

CONCLUSIO

CONCLUSIO VI.

Voluntas neceſſitari poteſt.

Probatur: Cogi poteſt: ergo & neceſſitari. *Conſeq. patet.* Quoties enim voluntas cogitur, neceſſitatur, non autem è contra: non enim cogitur, niſi invita, neceſſitatur autem aliquando volens. *Deinde* voluntatem neceſſitari, eſt ita ad actum aliquem determinari, ut ab eo deſiſtere nequeat: ſed voluntas ita determinari poteſt innumeris propemodùm, ſed præſertim ſex modis.

Voluntas determinatur ſex modis, & totidem neceſſitatur.

1. Quidem ex neceſſaria connexione finis & medii; ſi enim voluntas efficaciter finem velit cum judicio intellectûs de medio neceſſario ad illum finem conſequendum, voluntas neceſſitatur ad volitionem hujus medii: *v. g.* ſi voluntas efficaciter beatitudinem velit aſſequi, intellectuſque judicet ad eam conſequendam, neceſſarium eſſe mortem pro Chriſti nomine tuendo obire, neceſſitatur voluntas ad volitionem talis mortis.

2. Eſt ex neceſſaria dependentia & illatione propoſitionis particularis ex univerſali propoſitione efficaciter volita: ſic Judex qui vult efficaciter omnem homicidam patibulo affigi, neceſſum eſt, ut velit etiam efficaciter filium ſuum homicidam ſuſpendi.

3. A voluntate ipſamet actum proprium efficaciter imperante; voluntas enim efficaciter volens amare Petrum, ad hunc amorem neceſſitatur.

4. Voluntas aliquatenùs neceſſitatur à maximo habitu contracto; in tantum enim aliquando excrevit habitus, ut facultatem ad actus proſtrahat nullâ factâ deliberatione, de tali actu eliciendo: nam (inquit noſter Olkot) homo raro deliberat quantùm ad ea quæ facere conſuevit, *v. g.* nulla requiritur deliberatio, ut quis veſtes aſſumat, ſimiliaque præſtet.

5. Voluntas neceſſitari dicitur ex maxima objecti propoſiti bonitate eum ad agendum allicientis; & hoc modô beatæ mentes ad Dei amorẽ & contemplationem neceſſitari dicuntur.

6. *Denique*: Voluntas neceſſitari poteſt à prima cauſa aliquos actus ipſi infundente, ſive illa ad eos actus eliciendos coägat, ſive merè paſſivè ſe habeat.

Rogabis: Qualiter liberum, voluntarium & ſpontaneum invicem differant.

Reſp. Differte ſecundùm magis & minùs; omne enim liberum eſt voluntarium, & omne voluntarium eſt ſpontaneum, ſed non vice verſâ. Spontaneum rebus etiam inanimatis competit, lapis enim deorsùm, & ignis ſursùm, ſponte tendere dicuntur: voluntarium ſolis animalibus, ſive ratione præditis, ſive orbatis congruit; brutum enim voluntariè dicitur cibum appetere, & homo ſibi convenientia inquitere; libertas autem ſolis agentibus ratione præditis, tam hominibus, quàm Angelis propria eſt.

QUÆSTIO SEPTIMA.

[illegible] & quomodo metus & concupiſcentia Voluntati officiant.

Quid & quotuplex ſit metus.

NOTANDUM 1. Metum eſſe timorem præſentis vel futuri mali, ipſumque duplicem, *gravem* ſcilicet & *levem*: Prior eſt quo timemus grave aliquod malum, ut mortem, infamiam, carcerem, &c. quorum timore viri conſtantes commo-

veri ſolent. Poſterior eſt quò timetur aliquod leve malum, & quô viri. molles & effeminati perturbantur Uterque metus procedit vel ab extrinſeco, ſcilicet ab externo agente, quô quis directè movetur ad aliquid præſtandum, ut ſi latro minetur mortem, niſi pecuniam numeres; vel ab intrinſeco, qualis eſt, quem homo apud ſe interiùs concipit, licet nullæ minæ ab intrinſeco adhibeantur, ut dum ægroti metuunt mortem.

Quid & quotuplex concupiſcentia. *Notandum* 2. Concupiſcentiæ vocem quatuor modis interdùm uſurpari: primò quidem pro appetitu ſentiente qui fertur in bonum ſenſibile: ſecundò pro ipsâ illius appetitûs rebellione habituali adverſus rationem, orta ex peccato primi parentis, quæ à Theologis appellatur *ſenſualitas*, *peccati fomes*, *lex peccati*, & *lex membrorum*; de quâ ſanctus Paulus ad Romanos 7. *Video autem aliam legem in membris meis, legi mentis meæ repugnantem & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis.* Tertiò, ſignificat quamlibet paſſionem appetitûs ſentientis in bonum ſenſibile, quæ dicitur libido & cupiditas: quartò denique ſumitur pro quolibet motu ipſius appetitûs, ſive ſit paſſio appetitûs concupiſcibilis, ſive ſit paſſio appetitûs iraſcibilis. Concupiſcentia autem his modis accepta tametſi ex peccato originali derivata, etiam poſt baptiſmum ad pugnã atque coronam in juſtificatis etiam hominibus citra culpam perſeverat; ut definit Concilium Tridentinum, *ſeſſ.* 5. *Canone* 5. his verbis. *Manere autem autem in baptiſatis concupiſcentiam vel fomitem, hæc ſancta Synodus fatetur, & ſentit quæ cum ad agonem relicta ſit, nocere non conſentientibus, ſed viriliter per Chriſti Jeſu gratiam repugnantibus non valet; quin immò qui legitimè certaverit, coronabitur: hanc concupiſcentiam quam aliquando Apoſtolus peccatum appellat ſancta Synodus declarat Eccleſiam Catholicam, numquam intellexiſſe peccatum appellari, quòd verè & propriè in renatis peccatum ſit, ſed quia ex peccato eſt, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium ſenſerit, Anathema ſit.*

Notandum 3. concupiſcentiam de quâ hîc eſt ſermo, generatim diſtingui duplicem, ſcilicet antecedẽtem & conſequentem. *Concupiſcentia antecedens* eſt motus appetitûs ſenſitivi, præcedens judicium rationis & conſenſum voluntatis. *Conſequens* verò ea dicitur, quæ rationem & libertatem ſequitur; ut cùm aliquis ſeipſum excitat voluntariè ad vindictam, revocando in memoriam conſiderationem acceptæ injuriæ; aut cum aliquis in ſeipſo liberè excitat deſiderium, & amorem voluptatis ſenſibilis illius illecebras attentiùs recogitando. *Rursùs* concupiſcentia antecedens eſt duplex, ſcilicet *vehemens*, quæ rationis uſum pervertit & adimit; & *minùs vehemens* quæ rationis & libertatis uſum non extinguit, ſed minuit. His prælibatis advertendum eſt, quomodò metus & concupiſcentia ſe habeant ad voluntarium & involuntarium.

CONCLUSIO I.

Quæ fiunt ex metu, etiam gravi, ſunt ſimpliciter voluntaria, & involuntaria tantùm ſecundùm quid.

Probatur 1. *pars*. Illud eſt ſimpliciter voluntarium, quod examinatis omnibus circumſtantiis volumus: *Quæ fiunt ex metu*

etiam gravi ſunt voluntaria. ſed qui facit aliquid ex metu gravi, ut qui metu mortis pecuniam latroni promittunt; vel qui metu naufragii projiciunt merces in mare, conſideratis rebus, atque etiam ipsô mortis periculo, volunt efficaciter pecuniam promittere, & merces in mare projicere: ergo quæ fiunt etiam ex metu gravi, ſimpliciter ſunt voluntaria.

Dices 1. Metus gravis excuſat à peccato, *v. g.* ſi quis inter Hæreticos degens, ubi graſſatur in Catholicos dira perſecutio, comederet carnes diebus Quadrageſimæ, ut Religionem ſuam diſſimularet, ut mortis periculum effugeret; inde non cenſeretur peccare, aut leviùs peccaret, quàm ſi talis metus non adeſſet: ſed metus non excuſaret à peccato, ſi quod fit ex metu eſſet ſimpliciter voluntarium; igitur quod fit ex metu non eſt ſimpliciter voluntarium.

Diſtinguo maj. Metus gravis excuſat à peccato tanto, hoc eſt, minuit gravitatem & enormitatem peccati, *Concedo:* excuſat à toto peccato, *ſubdiſtinguo:* quando illud quod fit ex metu gravi, nec eſt intrinſecè malum nec eſt contra legem naturalem, *Concedo*; quando eſt intrinſecè malum & contra legem naturalem, *Nego. Primò*, metus gravis excuſat à peccato tanto, quia peccatum factum ex metu, non eſt tantum, quantum eſſet ſine metu; eò quòd peccatum factum ex metu ſit minùs voluntarium. *Secundò*, metus gravis excuſat à peccato toto, aut ſaltem tanto, quandò illud quod fit ex metu eſt contra legem poſitivam, ſive divinam ſive humanam: *v. g.* lex divina poſitiva eſt ut in Die Dominica nullum fiat opus ſervile; ſi quis verò metu mortis aut extremæ paupertatis faceret opus ſervile, & laboraret manibus, excuſaretur à peccato toto: non enim credibile eſt legem poſitivam ſive divinam ſive humanam, obligare cum tanto periculo & vitæ detrimento. *Tertiò*, metus gravis non excuſat à peccato toto, quando illud quod fit ex metu intrinſecè malum eſt & contra legem naturalem; ut ſi quis metu mortis mentiretur, ille metus non excuſaret à toto peccato, quia mendacium eſt intrinſecè malum & repugnat legi naturali.

Dices 2. Contractus civilis matrimonii gravi metu extortus, habetur irritus ab Eccleſia; ſed non aliâ ratione, niſi quia non eſt voluntarius; ergo quòd fit ex metu gravi, non eſt voluntarium.

Nego min. Quia jure naturæ contractus ille eſt validus, ſecundùm quod ad contractum validum ſufficit interior conſenſus ſignis externis declaratus. Sic qui damnatus ad mortem, niſi matrimonium contrahat cum Meretrice publica id poſtulante, & metu gravi perculſus conſenſum præbet, talis contractus ex jure naturæ cenſetur validus: jure tamen poſitivô, tales contractus irritantur; *tùm*, ut oppreſſorum infirmitati ſuccurratur; *tùm*, ut communi bono conſulatur: cùm quæ fiunt ex metu gravi, infauſtum ſæpius habeant exitum.

Secunda pars etiam oſtenditur. Quia ubi reperitur aliqua repugnantia, vel reſiſtentia voluntatis, ibi eſt aliqualis ratio involuntarii: ſed quæ fiunt ex metu, fiunt ex aliqua reſiſtentia voluntatis; nam ea homo non ageret quæ facit, niſi talis metus adeſſet; Ergo quæ fiunt ex metu gravi, ſunt involuntaria ſecundùm quid. Quare Theologi docent metum gravem excuſare peccatum, ſi non à toto, ſaltem à tanto, id eſt, *Et illa voluntaria tantùm ſecundùm quid.*

ſi non à tota culpa, ſaltem à magnitudine ejus & gravitate.

Dices 3. Illa ſunt ſimpliciter involuntaria, quæ ſunt abſolutè invita; ſed ea quæ fiunt ex metu ſunt abſolutè invita, ex Philoſopho 3. *Eth. c.*1. ergo ea quæ fiunt ex metu ſunt ſimpliciter involuntaria.

Diſtinguo min. Sed ea quæ fiunt ex metu, ſunt abſolutè invita, ſecundùm ſe, ſeorſim à circumſtantiis & extra caſum urgentis neceſſitatis, *Concedo*; præſentibus circumſtantiis & in caſu urgentis neceſſitatis, *Nego.* Quia qui vult finem, vult quoque media neceſſaria ad finem: Sed Mercator qui in caſu urgentis neceſſitatis projicit merces in mare ne pereat, vult ſuam vitam tueri, & ſeſe ab illo periculo eripere. Ad hoc veró judicat projectionem mercium in mare eſſe medium neceſſarium, quare Mercator vult projicere; adeoque non projicit invitus.

Inſtabis: Quod eſt tale ſimpliciter & ſecundùm ſe, remanet ſemper tale etiam adjectis quibuſcumque circumſtantiis; ſed projectio mercium in mare eſt involuntaria ſecundùm ſe: ergo poſitis quibuſcumque circumſtantiis eſt involuntaria.

Diſtinguo maj. Quod eſt tale ſimpliciter & ſecundùm ſe in abſolutis, quibuſcumque circumſtantiis adjectis remanet ſemper tale, *v. g.* quod eſt calidum ſecundùm ſe quolibet adjectô remanet calidum, *Concedo*: quod eſt tale ſecundùm ſe in relativis quôlibet addito remanet tale, *Nego.* Quia relativa ſunt per comparationem ad aliud, & ſecundùm operationem ad diverſa poſſunt variari; ſiquidem quod magnum eſt reſpectu unius, comparatum alteri poteſt eſſe parvum: cùm autem voluntarium dicatur relativè ad voluntatem & circumſtantias; à quibus natura moralium actionum completè ſumpta deſumitur; ideo illud quod involuntarium eſt reſpectu ſui, poteſt eſſe voluntarium reſpectu circumſtantiarum. Sic projectio mercium in mare quæ eſt involuntaria ſecundùm ſe, fit voluntaria urgente tempeſtate.

Dices 2. Metus auget voluntarium; ergo non facit involuntarium ſecundum quid.

Probatur antec. 1. Quæ fiunt ex graviori metu, ſunt magis voluntaria, quàm quæ fiunt ex leviori. Ergo quæ fiunt ex metu ſimpliciter, ſunt voluntaria 2. Quæ fiunt cum majori cognitione & inclinatione, ſunt magis voluntaria; ſed quæ fiunt ex graviori metu, fiunt cum majori cognitione & inclinatione. Probatur exempló duorum Nautarum in mari periclitantium, quorum alter periculum magis cognoſcat, & alter minùs: qui periculum magis cognoſcit, magis timet, & cum majori inclinatione merces projicit in mare, ut naufragium evadat. Ergo ex graviori metu, illa fiunt cum majori cognitione & inclinatione.

Nego 1. *&* 2. *anteced. & diſting. maj. probationis.* Quæ fiunt cum majori cognitione, quæ non ſit cauſa gravioris metûs, & cum majori inclinatione, quæ non ſit effectus ejuſdem, *Concedo*: ſecùs, *Nego*: *& ſimiliter diſtinctâ min. Nego conſeq.* Exemplum enim adductum, nihil probat contra prædictam diſtinctionem.

CONCLUSIO II.

Nec concupiſcentia conſequens; nec antecedens voluntarium minuunt, utraque tamen libertati officit.

Hæc tres involvit partes, quæ ſatis per ſe conſtant.

Prima quidem: Quia quòd provenit à voluntatis imperio, voluntariò non officit: ſed talis concupiſcentia conſequens provenit à voluntatis imperio, Ergo, *&c.*

Secunda pars colligitur ex Ariſtotele, 3. *Ethic. cap.* 3. *& probatur.* Inclinatio augetur per concupiſcentiam antecedentem, quæ eſt prima voluntarii conditio, ut dictum eſt; fortiùs enim & vehementiùs tendit voluntas in objectum, ubi per concupiſcentiam excitatur. Quoad alteram verò partem voluntarii, quæ eſt cognitio obiecti, non etiam tollitur, licet interdùm minuatur: ſed incrementum inclinationis compenſat defſectum tantæ cognitionis. Ergo abſolutè loquendo, concupiſcentia voluntarium non minuit, imò potiùs auget; intellectus enim ſequens judicium phantaſiæ, majori quâdam vi proponit voluntati amplectendum id quod appetitus amplectitur, ut docet Ariſt. 3. Eth. cap. 4. *Qualis* inquit, *quiſque eſt, talis ei finis videtur*: Ergo voluntas intenſiùs & majori cum impetu hac inclinatione in illud fertur: & ita per concupiſcentiam augetur voluntatis inclinatio.

Concupiſcentia tam antecedens quàm conſequens minuit voluntarium.

Dices 1. Concupiſcentia minuit cognitionem intellectûs, quia conſtat experientiâ eos qui concupiſcentiâ excitantur, minùs attendere ad ſingula, quæ ad actum pertinent: ergo minuit voluntarium, ad quod pertinet obiecti cognitio.

Concedo anteced. ſed nego conſeq. Licet enim voluntarium minuatur per concupiſcentiam ex parte cognitionis; quia tamen incrementum quod ei accidit per concupiſcentiam ex parte inclinationis majus eſt, inde fit ut ſimpliciter loquendo dicendum ſit concupiſcentiam non minuere, ſed augere voluntarium.

Dices 2. Ideò metus minuit voluntarium, quia quæ fiunt ex metu, eô ſublatô non fierent: Atqui multa fiunt ex concupiſcentia quæ ſine illa non fierent: ergo concupiſcentia minuit voluntarium.

Reſp. ad maj. Non eſſe præcisè hanc rationem, cur metus minuat voluntarium: ſed quia quæ fiunt ex metu, cum aliqua reſiſtentia fiunt, ut patet ex projiciente merces in mare: at verò qui agit ex concupiſcentia, non agit cum reſiſtentia: ſed potiùs cum minori conatu & inclinatione voluntatis, concupiſcentiâ ſcilicet pertrahente ad ſe voluntatem, interventu intellectûs & phantaſiæ; quare non dicetur propterea voluntarium minui, ſed potiùs augeri.

Quare metus minuat voluntarium.

Inſtabis. Multa fiunt ex concupiſcentia, quæ voluntas facere nollet, ergo cum reſiſtentia fiunt. *Diſting. antec.* Multa fiunt ex concupiſcentia, quæ voluntas facere nollet, in ratione voluntatis ſimpliciter, *Nego*: in ratione liberi arbitrii, *Concedo.*

Tertia pars etiam conſtat: Quia libertas conſiſtit in indifferentia ad amplectendum objectum ab intellectu propoſitum: ſed indifferentia iſta minuitur per concupiſcentiam, ergo & libertas. *Probatur min.* Quia concupiſcentia trahit quodammodò voluntatem ad amorem rei propoſitæ, & ita veluti quandam vim ei affert, itaut nonniſi cum magna difficultate reſiſtere poſſit: Ergo minuit aliquo modo indifferentiam.

Concupiſcentia libertati officit.

Ex hac concluſione ſequitur, juxta doctrinam Theologorum, peccata commiſſa ex vi concupiſcentiæ, eſſe minùs gravia, quia peccatum debet eſſe liberum: Unde quoties tale liberum minuitur, ſimiliter & minuitur

Vnde peccata ex con-

cupiſcentia minus ſunt gravia. gravitas peccati. Hinc concupiſcentia quibuſdam in locis Scripturæ ſacræ, peccatum dicitur: non quod ſit peccatum formaliter; ſed quia ſæpiùs inclinat voluntatem ad aliquod bonum ſenſibile, quod cùm rationi adverſetur: ideo peccat voluntas quoties illi appititui conſentit, nec vult diſſentire.

Dices. Ex hoc ſaltem ſequi, minuï voluntarium, quia minuïtur liberum: ſed priùs eſt contra præcedentem partem: Ergo, *&c.*

Nego hanc ſequelam. Quia voluntarium dividitur in liberum & neceſſarium: non tanquam genus in ſpecies, ſed tanquam ſubjectum in accidentia; quare ſicut poteſt minuï accidens, non diminutô ſubjectô; ſic & liberum diminuï poterit, non diminutô voluntariô.

QUÆSTIO OCTAVA.

Utrum & quæ ignorantia voluntariò obſit.

NOTANDUM I. Ignorantiam conſiderari poſſe tripliciter, ſcilicet ratione ſubjecti, objecti & actûs. *Ratione objecti*: alia eſt *negativa*, quæ eſt mera neſcientia rei, ſine ullo errore, qualis eſt in pueris: alia eſt *privativa*, quæ eſt neſcientia rei, quam quis ſcire tenetur, ut eſt ignorantia juris in judice: tertia dicitur praxæ diſpoſitionis, quando quis verſatur in errore circa rem aliquam, ſive teneatur illam ſive non; talis eſt ignorantia articulorum Fidei in Hæretico, qui voluntariè negligit inquirere ea quæ ad veram fidem ſpectant: talis etiam opinio in ruſtico; quòd Sol ſit bipedalis.

Ratione objecti eſt iterùm duplex, ſcilicet juris & facti: *ignorantia juris* ea eſt, quâ quis neſcit legem aliquam prohibere actionem quam elicit, ut cùm quis ignorat latam eſſe ſententiam excommunicationis contra percuſſores Clericorum. *Ignorantia* autem *facti* eſt ea, quâ aliquod factum ſeu circumſtantia facti ignoratur legi adverſari: *v. g.* ſi quis ſciens non percutiendos eſſe Clericos, ignoraret eum, quem percutit, eſſe Clericum.

Ratione actûs: Ignorantia, alia eſt antecedens, alia concomitans, alia ſubſequens. *Ignorantia antecedens* dicitur ea, quæ præcedit omnem voluntatis conſenſum, & quâ ſublatâ actio non fieret; ut cùm quis occidit amicum putans occidere feram, inter vepres latentem. *Ignorantia concomitans* eſt ea, quæ actionem quidem comitatur, ſed tamen non eſt cauſa ipſius; talis erat ignorantia illius adoleſcentis, qui auctore Plutarchô volens canem lapide percutere, cùm novercam percuſſiſſet, *Euge*, inquit, *nec ſic malè accidit!* Talis pariter ignorantia ipſius, qui putans configere feram, occidit inimicum inter dumeta deliteſcentem, quô factô cognitô gaudet. *Ignorantia conſequens* eſt ea, quæ ſequitur conſenſum voluntatis ſive *directè*, ut cùm homo de induſtria vult aliquid ignorare; ſive *indirectè*, ut cùm homo aliquid ſcire negligit, quod ſcire tenetur; putà ſi quis non vult aut ſaltem negligit ſcire diem feſtum hebdomadæ, vel indictum jejunium: unde contingit ut die feſto opus ſervile exerceat, & jejunium non obſervet. Hæc triplex ignorantia rectè exprimitur his verbis. Antecedens,

nec ſcivi nec ſcire potui, ſi autem ſciviſſem, non egiſſem. Concomitans, *nec ſcivi nec ſcire potui, ſed ſi ſciviſſem, nihilominùs egiſſem.* Conſequens, *nec ſcivi, nec ſcire volui.*

Notandum 2. ignorantiam ratione ſui ſubjecti rursùs dividi in vincibilem & invincibilem. *Ignorantia vincibilis* dicitur ea, quæ depelli poteſt habitâ morali diligentiâ; ſeu ea per quam homo aliquid ignorat, & ſcire potuiſſet, ſi eam quam debuiſſet diligentiam adhibere voluiſſet. Hæc iterùm duplex eſt, ſcilicet affectata & craſſa; *ignoratia affectata* eſt ea, per quam aliquis de induſtria & ſuâ ſponte aliquid ignorat quod ſcire tenetur, ut liberiùs peccet; juxta illud Scripturæ ſacræ, *Noluit intelligere ut benè ageret*; qui hâc ignorantiâ laborat, eam vult directè. *Ignorantia craſſa* eſt ea, quâ aliquis ex mera negligentia ignorat id quod ſcire tenetur, licet ignorare non affectet; qui autem laborat hâc ignorantia, non eam directè, ſed indirectè vult, quia parùm curat eam deponere. *Ignorantia invincibilis* eſt ea, quæ adhibitâ morali diligentiâ, ſuperari non poteſt: qui verò hâc ignorantiâ laborat, nec eam vult directè nec indirectè.

Notandum 3. Aliud eſſe *agere ex ignorantia*, aliud *agere cum ignorantia.* Ille enim dicitur agere ex ignorantia, quando hæc ratio & cauſa eſt cur agat; ſic qui laborat ignorantiâ antecedente & invincibili, occidit amicum, putans interficere feram, agit ex ignorantia; illa enim eſt cauſa cur amicum interficiat, in quem telum non emiſiſſet, ſi amicum ibi latentem noviſſet. Ille dicitur agere cum ignorantia, quando hæc non eſt cauſa cur agat; ſic qui occidit inimicum putans occidere feram, non dicitur agere ex ignorantia, ſed cum ignorantia; quia etiamſi noviſſet ibi inimicum ſuum latere, non minùs jaculum in ipſum emiſiſſet: ac proinde non poteſt dici cauſa cur ipſum occiderit. Reſtat jam reſolvendum quænam ex illis ignorantiis.

CONCLUSIO I.

Ignorantia antecedens facit involuntarium, & excuſat à peccato. Probatur. Ut ignorantia ſit cauſa cur aliqua actio ſit involuntaria ſimpliciter, ſatis eſt quòd illa ſit contra inclinationem voluntatis: ſed quod fit ex ignorantia antecedente, eſt contra inclinationem, ut patet ex homine, qui putans occidere feram, occidit amicum: nam hæc occiſio eſt contra inclinationem voluntatis; quod ſatis conſtat, ex eo quòd qui occidit amicum, triſtetur & doleat quòd amicum occiderit: igitur ignorantia antecedens efficit, ut aliquid ſit involuntarium ſimpliciter: *Deinde*, quod fit ex tali ignorantia tanquam ex cauſa nec in ſe volitum eſt, cum ex hypotheſi non ſit cognitum; neque etiam ex ſua cauſa, cùm ipſa ignorantia præcedat omnem conſenſum voluntatis: ergo eſt abſolutè involuntarium.

Hinc communiter docent Theologi ignorantiam antecedentem & invincibilem excuſare à peccato: quam ſententiam ex ſancti Auguſtini auctoritate, quaſi certam & indubitatam ſummâ conſpiratione tradiderunt veteres Theologiæ Scholaſticæ proceres cum Magiſtro Sententiarum *in 2. diſt.* 22. nixi potiſſimùm hac auctoritate ſancti Auguſtini *libro 3. de libero arbitr. cap.* 19. Et libro de natura & gratia, cap. 67. *Non tibi*

deputatur ad culpam quod ignoras, ſed quod negligis quærere, quod ignoras.

Dices 1. Ipſemet S. Auguſtinus pluribi docet ignorantiam invincibilem & antecedentem non excuſare à toto peccato, ſed à tanto ſeu ab illius gravitate, ſic lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 3. cum dixiſſet *Graviùs peccare hominem ſcientem, quàm neſcientem:* ſubjungit, *Nec tamen ideò confugiendum eſt ad ignorantiæ tenebras, ut in eis quiſque acquirat excuſationem. Aliud eſt enim ſcire, aliud ſcire noluiſſe; voluntas quippè in eo arguitur de quo dicitur: noluit intelligere ut benè ageret. Sed & illa ignorantia, quæ non eſt eorum qui ſcire nolunt, ſed eorum qui tanquam ſimpliciter neſciunt, neminem ſic excuſat ut ſempiternò igne non ardeat: ſi propterea non credidit, quia non audivit omninò quod crederet; ſed fortaſſis ut minùs ardeat. Non enim ſine cauſa dictum eſt: Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt: Et illud quod ait Apoſtolus, Cùm venerit in flamma ignis dare vindictam in eos qui ignorant Deum.* Et *l.* 2. *de lib. Arb. c.* 10 ſcribit etiam ignorantiam facta quædam à correctione non eximere: ſimiliter S. Hyeronimus libro 1. & 2. contra Pelagianos, docet homines peccare etiam in iis, quæ ſcire non poſſunt. *Inſuper* in Synodo Paleſtina damnata eſt hæc propoſitio Celeſtii *Oblivio & ignorãtiã non ſubjacent peccato; quoniam non ſecundùm voluntatem eveniunt, ſed ſecundùm neceſſitatem.* Quæ verba potiſſimùm deſignant ignorantiam invincibilem juris naturalis: igitur cum ignorantia antecedens & invincibilis non excuſat à peccato, conſequens eſt ut etiam involuntarium non efficiat.

Nego anteced. Siquidem S. Auguſtinus eis in locis & ſimilibus non loquitur de ignorantia antecedente & invincibili, ſed de ignorantia vincibili concomitante, ut cum Magiſtro Sententiarum ſuprà laudato applicant graviores Theologiæ Principes; eſt enim, inquit Sententiarum Magiſter, *Ignorantia triplex; & eorum ſcilicet qui ſcire nolunt cum poſſint, quæ non excuſat, quia & ipſa peccatum eſt: & eorum qui volunt, ſed non poſſunt, quæ excuſat, & eſt pœna peccati, non peccatum: & eorum qui quaſi ſimpliciter neſciunt, non renuentes vel proponentes ſcire, quæ neminem plenè excuſat, ſed ſi fortaſſe ut minus puniatur.* Unde Auguſtinus ad Valentinum, hoc eſt, libro de gratia & libero arbitrio, cap. 3. *Ignorantia, quæ non eſt eorum qui ſcire nolunt, ſed qui tanquam ſimpliciter neſciunt, nullum ſic excuſat, ut æterno igne non ardeat, ſed fortaſſè ut minùs ardeat.* Ubi vides ſanctum Auguſtinum ibi non agere de ignorantia invincibili & antecedente, ſiquidem non ait illam ignorantiam eſſe eorum *qui ſimpliciter neſciunt, ſed qui tanquam ſimpliciter neſciunt.* Vox enim illa *tanquam* ſatis indicat ſermonem non eſſe de ignorantia prorsùs invincibili, ſed vincibili: quo ſenſu interpretanda eſt etiam altera ſententia; neque enim ibi agit de ignorantia invincibli & antecedente prorsùs, ſed de ignorantia comitante, quamobrem in confirmationem ibi adducit Apoſtolum dicentem, *Miſericordiam conſecutus ſum; quia ignorans feci;* nam Apoſtolus cùm Chriſtum perſequeretur, & in ejus Diſcipulos atrociter fureret, non peccabat ex ignorantia prorsùs invincibili & antecedente, ſed concomitante; veritatem enim Chriſtianæ Religionis tot prodigiis & miraculis jam confirmatam noſce potuiſſet, ſi voluiſſet.

Ad ſanctum

Ad ſanctum Hyeronimum dico, quòd cum peccata quædam ex ignorantia ſtatuerit, non loqui de ignorantia antecedente, ſed concomitante, vel conſequente: volebant enim Pelegiani quamcumque ignorantiam excuſare à peccato; quod erroneum dogma, ut revinceret S. Hyeronimus plurimis Scripturæ ſacræ textibus demonſtrat, eſſe peccata quædam ex ignorantia pro quibus eluendis, determinatæ erant victimæ & ordinata certa quædam Sacrificia. Similiter explicanda venit ſententia Patrum Synodi Paleſtinæ; ſiquidem propoſitio Celeſtii erat generalis,& ſignificabat omnem prorsùs ignorantiam à peccato excuſare, quod ut erroneum dogma, Patres damnant & proſcribunt.

Inſtabis. Ignorantia invincibilis eorum qui in Chriſtum non credunt, ex mente ſancti Auguſtini, non excuſat illos à peccato infidelitatis:igitur illa non facit involuntarium ſimpliciter.

Nego antec. Neque enim S. Auguſtinus dicit illam ignorantiam eſſe peccatum, ſed quod ſit cauſa plurium peccatorum, quæ infideles non commiſiſſent, ſi Evangelicâ Doctrinâ fuiſſent illuſtrati. Ita luculenter ſuam hâc de re ſententiam aperit, *tractatu 89. in Joannem*; nam exponens hæc Chriſti D. verba: *Si non veniſſem & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent*: ait de illo tantùm peccato hæc eſſe intelligenda, quo in Chriſtum non crediderunt. Tùm quærit utrum gentes quæ de Chriſto nihil audierunt, habeant excuſationem de peccato: Reſpondet, *habere illos excuſationem non de omni peccato ſuo, ſed de hoc peccato,quô in Chriſtum non crediderunt*. Quærit amplius: *Utrum hi qui priuſquam Chriſtus veniret in Eccleſia ad Gentes, & priuſquam Evangelium ejus audirent, vitæ hujus fine præventi ſunt ſeu præveniuntur, poſſunt habere hanc excuſationem*: quæſtionem ita ſolvit: *Poſſunt planè, ſed non ideo poſſunt effugere damnationem. Quicumque enim ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt*. Quapropter damnabuntur illi, non quòd in Chriſtum non crediderint, ſed quòd aliis peccatis legem naturæ violaverint.

Dices 2. Si ignorantia antecedens efficeret, ut aliquid eſſet involuntarium, maximè, quia hæc ignorantia eſt cauſa cur fiat actio: ſed hæc ratio nulla eſt; ſiquidem metus qui actionis alicujus eſt cauſa, non impedit quominùs actio illa ſit voluntaria; ut conſtat ex traditione pecuniæ latroni, quam viator eligit tanquam medium neceſſarium ad vitam ſuam tuendam: igitur ignorantia antecedens non efficit involuntarium ſimpliciter.

Diſtinguo maj. Quia eſt cauſa actionis ſupponens aliquid oppoſitum illi actioni, *Concedo*: non ſupponens aliquid oppoſitum illi actioni, *Nego*. Ad minorem dico non eſſe omnimodam paritatem admittendam inter metum & ignorantiam reſpectu actionis; licet enim metus & ignorantia antecedens in eo conveniant quòd ſint cauſæ actionis: differunt tamen ab invicem quòd metus non ſupponit aliquid oppoſitum actioni, quæ fieri dicitur ex metu: ſed ignorantia antecedens ſupponit aliquid oppoſitum actioni, nimirùm negationem cognitionis quæ ad actionem eſt ſummè neceſſaria; nihil enim volitum, quin prius ſit præcognitum.

Inſtabis. Metus etiam ſupponit aliquid oppoſitum actioni, quæ fieri dicitur ex metu: Mercator enim qui imminente naufragio merces ſuas

projicit in mare, ut vitæ ſuæ conſulat, habet inclinationem ad eas merces conſervandas; quæ inclinatio opponitur projectioni, & ab illa quantùm fieri poteſt revocat: igitur prædicta diſparitas & ſolutio eſt nulla.

Diſtinguo antec. Metus ſupponit etiam aliquid oppoſitum actioni; ſi hæc actio formatur abſolutè, *Concedo*: ſi relativè, *Nego*. Projectio quidem mercium in mare conſiderari poteſt, vel abſolutè & in ſe, vel relativè & per ordinem ad vitam tuendam: priori quidem modo illa opponitur actioni; non verò poſteri modo; nam ſic ſpectata illa projectio conſideratur à periclitante, tanquam medium neceſſarium ad conſervationem vitæ, quam præfert mercium conſervationi. Unde in hoc caſu voluntas patitur quidem aliquam repugnantiam, ſed levem, inefficacem & conditionatam, non verò abſolutam & efficacem; quamobrem in hac projectione nihil eſt propriè & præcisè oppoſitum actioni.

Dices 3. Idcircò aſſerimus id quod fit ex ignorantia antecedente eſſe ſimpliciter involuntarium, quia dolor & triſtitia factum iſtud ſequuntur: ſed hæc ratio nulla eſt, ſiquidem quod factum eſt ex concupiſcentia, habet etiam ſequentem triſtitiam & dolorem, nec tamen propterea factum ex concupiſcentia dicitur involuntarium ſimpliciter: igitur idem ferendum judicium de eo quod fit ex ignorantia antecedente.

Reſpond. permiſſâ maj. negand. min. Ratio diſparitatis inter actionem factam ex concupiſcentia, & ex ignorantia antecedente eſt; quia licet priorem triſtitia quædam ſequatur, hæc tamen circa actum ipſum, qui fit ex concupiſcentia non occupatur; ſed circa pœnas, quæ debitæ ſunt actui malo ex concupiſcentia facto. At vel non ita ſe habet in actione, quæ fit ex ignorantia antecedente; nam triſtitia quæ illam ſequitur, circa illam occupatur; & hæc actio, quæ fit ex ignorantia antecedente, affectui habituali voluntatis eſt oppoſita: ſed actio quæ fit ex concupiſcentia voluntatis affectui non eſt oppoſita, imò hæc actio fit ſecundùm inclinationem voluntatis; igitur maximum diſcrimen reperitur inter actionem ex concupiſcentia factam, & inter actionem ex ignorantia antecedente factam, licet dolor & triſtitia utramque ſequantur. Nam triſtitia quæ ſequitur concupiſcentiam, oritur ex neceſſitate ſubeundi pœnas peccato debitas, aut ex affectu juſtitiæ & pœnitentiæ: at triſtitia & ignorantia oritur ex affectu habituali jam exiſtente in voluntate, antequam actio fieret ex ignorantia; ſubindeque magnum eſt inter utramque triſtitiam diſcrimen.

CONCLUSIO II.

QUæ fiunt ex ignorantia concomitante, nec ſunt voluntaria poſitivè nec involuntaria, ſed non voluntaria. Hæc concluſio tres habet partes; prima eſt, quòd illa non ſit *voluntaria*, & patet; nam quæ ſunt voluntaria fieri debent à principio intrinſeco cum perfecta ſingulorum cognitione; ſed quæ fiunt ex ignorantia concomitante non ita ſunt; quia quod fit cum tali ignorantia, non habet cognitionem non ſolùm actualem, neque etiam virtualem quæ poſſit eſſe cauſa operis: igitur non procedit illa actio ex perfecta cognitione, proindeque non eſt ſimpliciter voluntaria.

Neque etiam ea ſunt *involuntaria* poſitivè; quia ut aliquid ſit involun-

tarium poſitivè, debet eſſe contra inclinationem voluntatis : at actio quæ fit ex ignorantia concomitante, non repugnat voluntati; ſiquidem ubi jam adeſt cognitio facti, gaudet & congratulatur voluntas: qui enim putans configere feram, adverſarium interimit; tantùm abeſt ut triſtetur dùm videt interfectum eſſe inimicum, quinimò afficitur gaudio & voluptate, quòd ab hoſte liberatum ſe videt. Sequitur ergo quòd illa actio ſit non voluntaria.

Dices. Quando ſubjectum aliquod aptum eſt ad formam & ejus privationem, neceſſum eſt ut alterum illi inſit, ſicut neceſſum eſt hominem eſſe vel videntem vel cæcum: ſed actio quæ fit cum ignorantia concomitante, cum ſit actus humanus, eſt apta ad rationem voluntarii, & ad ejus privationem; igitur neceſſariò dicenda eſt voluntaria vel involuntaria: *Nego minorem*: Neque enim omnis actus humanus capax eſt rationis voluntarii & involuntarii; quia ſi fiat abſque cognitione & ſcientiâ neceſſariâ, cujus modi eſt actus cum ignorantia concomitante, deeſt illi aliquid neceſſarium, ut illi conveniat ratio voluntarii aut involuntarii: ſed datur ratio quædam media inter utrumque, ſcilicet ratio *non voluntarii*; ſicut lapidi non convenit ratio videntis aut cæci, ſed *non videntis.*

Dices 2. Qui occidit adverſarium putans configere feram, lætatur dùm factum cognovit: igitur actio illa eſt voluntaria. *Probatur conſeq.* Sicut enim triſtitia quæ conſequitur actionem factam ex ignorantia antecedente, argumentum eſt illam eſſe involuntariam, ita lætitiæ quæ conſequitur actionem factam cum ignorantiâ concomitante, ſignum eſt quòd hæc actio ſit voluntaria.

Nego conſq. Lætitia enim illa quâ afficitur ille, qui hoſtem interfecit, eſt quidem voluntaria, ſed hoc non probat occiſionem ipſam quæ lætitiam antecedit eſſe pariter voluntariam. *Ad probationem, nego conſequent.* Et ratio diſparitatis eſt, quòd actio facta ex ignorantia antecedente, repugnat inclinationi voluntatis, unde dicitur ſimpliciter involuntaria: actio verò facta ex ignorantia concomitante, licèt ſit conformis affectui habituali voluntatis; quia tamen non procedit ex cognitione ſingulorum eſt eſſentialiter requiſita ad rationem voluntarii, idcircò non debet dici voluntaria.

CONCLUSIO III.

QUæ fiunt cum ignorantia conſequente, ſunt ſimpliciter voluntaria, & involuntaria tantùm ſecundùm quid: Patet prima pars, ſiquidem illud eſt ſimpliciter voluntarium, quod fit à principio interno, cognoſcente ſingula quæ ad actionem ſpectant; ſed ita eſt de agente ex ignorantia conſequente, ſiquidem ille vult & conſentit ut fiat actio; qui enim vult ignorare aliquid, conſequenter vult etiam ea quæ cum ejuſmodi ignorantia habent connexionem. Itaque ipſe vult ſimpliciter actionem, quando quidem non tollit ignorantiam quæ eſt cauſa actionis; ſi enim adfuiſſet oppoſita ſcientia, factum non ita contigiſſet, Habet etiam perfectam cognitionem ſingulorum, quæ ſpectant ad actionem, nimirùm finis & circumſtantiarum actionis, quæ fieret ſi talis ignorantia non adfuiſſet.

Dices. Quæ fiunt ex ignorantia conſequente, non ſunt perfectè cog.

nita; ubi enim eſt ignorantia, ibi non eſt cognitio: igitur quæ fiunt ex illa ignorantia non ſunt ſimpliciter voluntaria.

Diſting. antec. Non ſunt cognita actu, *Concedo*, poteſtate ſeu virtualiter, *Nego*: Illa enim potuerunt & debuerunt cognoſci: unde carentia cognitionis actualis hoc in caſu eſt culpabilis & vicioſa, ac ſubinde eſt voluntaria,

Inſtabis. Quæ fiunt ex ignorantia antecedente, idcircò ſunt ſimpliciter involuntaria; quia talis ignorantia aufert ſcientiam, quæ ſi adeſſet, talia non fierent: ergo cum ignorantia conſequens auferat quoque ſcientiam; quæ ſi adeſſet, opus non fieret, debet ſimili modo cauſare involuntarium ſimpliciter.

Nego paritatem, & ratio diſparitatis eſt quòd ignorantia antecedens non ſit voluntaria neque formaliter neque virtualiter, nec ſupponat aliquem actum voluntatis in quo tanquam in cauſa fuit volita. Secùs autem eſt de ignorantia conſequente, quæ eſt voluntaria formaliter aut virtualiter, quatenùs ſupponit actum voluntatis, in quo velut in cauſa continetur.

Ea tandem quæ procedunt ex ignorantia conſequente, dici poſſunt involuntaria ſecundùm quid, quippè cùm fiant contra internam voluntatis inclinationem ſaltem virtualem aut habitualem, neque procedant ex perfecta & integra cognitione finis & circumſtantiarum.

SECTIO TERTIA
De Actibus humanis.

ACTIONIS humanæ vocabulum, triplicem induit acceptionem & ſignificationem. 1. namque ſumitur pro qualibet hominis actione ipſi & brutis communi; qualis eſt, *v. g.* deambulatio, viſio, nutritio, *&c.* 2. Pro qualibet actione ſoli hominì competenti, ſive illa libera ſit, ſive non; qualis eſt diſcurſus in ſomniis, vel per inadvertentiam. 3. Pro ſola actione libera, ſive illa immediatè à voluntate eliciatur, ſive ab alia facultate. *Actio humana ſumitur tribus modis.*

Secundùm hanc acceptionem, tripliciter etiam conſiderari poteſt. 1. quatenùs eſt ens accidentarium. 2. quatenùs eſt actus vitalis à potentia phyſicè & realiter elicitus. 3. quatenùs eſt actus liber & à facultate libera, id eſt, voluntate, cum plena rationis advertentia elicitus, aut imperatus, qualiter rectè deſcribitur *Actio vitalis quæ ex plena libertate, & deliberatâ voluntate procedit.* Vitalitas ejus phyſicam entitatem deſignat, cætera moralem ejus formalitatem indicant. Sic autem accepta;

Dividitur 1. in *bonam* ac honeſtam, qualis eſt, *v. g.* amor proximi: & in *vitioſam* & malam, qualis eſt ejuſdem odium. Utraque iterùm eſt vel *interna*, quæ ab intrinſecis ſolùm principiis; vel *externa*, quæ à principiis intrinſecis imperata & directa, ab externa facultate procedit, qualis eſt deambulatio. *Multiplex earum diviſio.*

2. Bona & mala iterùm dividitur in *elicitam*, quæ à voluntate immediatè procedit, & in *imperatam*, quâ voluntas vel ſibi ipſi, vel aliis facultatibus imperat.

3. Hæ iterùm ſunt in duplici differentia; nam aliæ ſunt circa finem, aliæ circa media. Circa finem tres ſunt, ſcilicet *Volitio*, *Intentio*, *&* *Fruitio.* Circa media 4. nempè, *Electio*, *Conſenſus*, *Imperium*, *&* *Uſus.* Colligitur autem earum actionum numerus ex ordine quem invi-

Earum omnium ordo. cem ſervant. 1. Intellectus bonum aliquod voluntati proponit, indeque excitatur in voluntate amor & *volitio* ad illud proſequendum. 2. Intellectus dictat bonum illud poſſe mediis quibuſdam obtineri; & ſic oritur in voluntate *intentio*. 3. Subjicit intellectus media quibus poſſit comparari, quibus ſi conſentiat voluntas, tunc eſt *conſenſus*. 4. Collatis mediis inter ſe, ſi plura ſint, voluntas alia aliis præferendo eligit, & eſt *electio*. 5. Electò mediò, imperat ſibi & aliis potentiis ut eis utantur, & eſt *imperium*. 6. Dùm ipſa & aliæ potentiæ electo medio utuntur ſecundùm imperium præmiſſum, *eſt uſus*. 7. Tandem ubi in fine per tale medium comparato conquieſcit, eſt *fruitio*. His præmiſſis, ſit

QUÆSTIO PRIMA.

Quid ſit Voluntas & Intentio.

NOTANDUM Nomen voluntatis tribus modis accipi. 1. Pro potentia volendi. 2. Pro quolibet actu, quò voluntas verſatur circa bonum aliquod, ſive ſit medium, ſive finis. 3. Pro actione voluntatis circa finem abſolutè ſpectatum, id eſt, pro actu, quò voluntas aliquid, non quatenùs præſens aut abſens appetit: ſed ſimpliciter prout eſt bonum quoddam amabile, quo ſenſu hic uſurpatur, & vocatur volitio: poteſt etiam vocari primus voluntatis actus, quia nullum priorem ſupponit.

Nomen Voluntatis uſurpatur trifariàm.

CONCLUSIO UNICA.

VOluntas ſive *volitio*, *eſt actus voluntatis circa finem, ut bonum abſolutè & propter ſe amabile.* Intentio verò *eſt actus voluntatis, reſpiciens finem, ut bonum per media obtinendum.*

Prima pars declaratur, ſicut enim actus primus intellectûs circa principia, nomine potentiæ, à quo procedit, dicitur intellectus; ſic primus actus voluntatis, qui eſt circa finem ſimpliciter ſpectatum, nomine potentiæ voluntas nominatur. *Quid ſit volitio.*

Secunda pars etiam conſtat; nam intentio nihil aliud eſt, quàm tendentia in finem: ſed non fit talis tendentia, niſi per media. Ergo intentio eſt actus voluntatis reſpiciens finem, ut bonum per media obtinendum. *Et Intentio.*

Dices. Intentio eſt actus intellectûs: Ergo non voluntatis. *Anteced.* colligitur ex D. Matth. cap. 6. *Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus lucidum erit*, ubi oculus ſignificat intentionem ſecundùm S. Aug. lib. 2. de ſermone Domini in monte, cap. 21. ſed oculus, cùm ſit inſtrumentum viſûs, ſignificat apprehenſivam potentiam: Ergo intentio eſt actus apprehenſivæ potentiæ, & conſequenter non eſt actus voluntatis. *Præterea* ibidem Sanctus Auguſt. dicit intentionem vocari lumen à Domino, ubi aït: *Si lumen quod eſt in te, tenebræ ſunt; totum corpus tenebroſum erit*: ſed lumen ad cognitionem pertinet: Ergo & intentio.

Nego anteced. Et ad probationem dico, intentionem nominari oculum metaphoricè; non quia ad cognitionem pertinet; ſed quia cognitio- *Intentio eſt actus voluntatis*

nem præſupponit, per quam proponitur voluntati finis ad quem movet, ſicut occulò prævidemus, quò tendere corporaliter debemus.

Ad ſecundam probationem dico intentationem dici lumen, quia intentum manifeſtum eſt intendenti: unde & opera tenebræ dicuntur; quia homo ſcit quod intendit, ſed non ſcit quid ex opere ſequatur, ut ibidem exponit D. Auguſt.

Quares: Utrum eodem actu velimus finem, & media ad illum obtinendum.

Reſp. 1. Quando actu & explicitè appetimus finem afficaciter, appetimus etiam media, ſaltem implicitè, quia non poſſumus conſequi finem, niſi per media, *v. g.* qui vult efficaciter fieri Philoſophus, vult etiam ſtudere ut philoſophus evadat.

Reſp. 2. Quando formaliter & actu volumus media, implicitè ſaltem volumus finem; quia tota ratio cur media appetamus, eſt finis; nam in medio ut medium eſt, nulla eſt bonitas ſeu appetibilitas per ſe: ſed eſt tantùm appetibile, quia conducit ad finem, ut patet in pharmaco quod expetitur tantùm propter ſanitatem.

Quandò & quomodo ſimul velimus finem & media.

Reſp. 3. voluntatem non appetere formaliter, & eodem actu finem & media.

Probatur 1. Actus diſtinguuntur per objecta; ſed finis, & id quod eſt ad finem, ſunt diverſa objecta. Ergo ſunt diverſi actus, ſaltem formaliter circa finem, & id quod eſt ad finem. 2. Actio voluntatis circa finem, & intentio circa ea quæ ſunt ad finem eſt electio vel conſenſus, quæ diverſæ ſunt actiones. Item poteſt eſſe volitio circa finem, & nolitio circa media, in ordine ad eundem finem conſequendum; ut ſi quis velit conſervare valetudinem, & ad eam conſervandam nollet nocivos comedere cibos. 3. Volitio efficax finis eſt cauſa volitionis mediorum; ergo non eodem actu appetuntur formaliter & explicitè finis & media.

QUÆSTIO SECUNDA.

Quid ſit Conſilium, Deliberatio, & Conſenſus.

NOTANDUM I. quòd ubi voluntas ſibi propoſuit finem conſequendum, tùm opus eſt actione intellectûs, quâ varia inquirit media ad finem obtinendum, & hæc actio vocatur *Conſilium*. 2. Propoſitis mediis, quæ ſint ad finem propoſitum magis idonea judicat, qui actus dicitur concluſio, ſententia, & judicium intellectûs, ſeu *Deliberatio*: ſi voluntas deſcendat in intellectûs ſententiam, dicitur *Conſenſus*.

Quid dependant Conſilium & Deliberatio.

Notand. 2. Conſenſum vulgò ſignificare judiciorum ac voluntatum concordiam, quô ſenſu dicimus aliquam concluſionem eſſe ex communi Philoſophorum conſenſu; & inde deductum eſt à Philoſophis hoc nomen, ad denotandum voluntatis cum intellectu concordiam, quâ ſcilicet voluntas bonum ſibi ab intellectu propoſitum amplectitur, vel etiam ipſi intellectui, tùm media, tùm finem proponenti conſentit: hîc tamen ſumitur conſenſus pro ſolo voluntatis actu, quo media ſibi ab intellectu propoſita amplectitur, tanquam idonea ad finem conſequendum.

Quid ſit Conſenſus.

CONCLUSIO I.

Quid ſit Conſilium.

CONſilium eſt inquiſitio rationis ante judicium de eligendis. Declaratur. Electio conſequitur judicium rationis de rebus agendis; in rebus autem agendis multa incertitudo invenitur; quia actiones ſunt circa ſingularia contingentia, quæ propter ſui variabilitatem incerta ſunt: in rebus autem dubiis & incertis, ratio non profert judicium abſque inquiſitione præcedente, & ideò neceſſaria eſt inquiſitio rationis ante judicium de eligendis, & hæc inquiſitio conſilium vocatur; propter quod Philoſophus dicit. 3. *Ethic. cap. 8.* Electionem eſſe appetitum præconſiliati.

Dices 1. Conſilium eſt appetitus ex D. Damaſceno, *lib. 2. de Fide Orthodoxa, cap.* 22. ſed ad appetitum non pertinet inquirere; ergo conſilium non eſt inquiſitio.

Diſt. maj. Conſilium eſt appetitus denominativè & extrinſecè, *Concedo:* formaliter & intrinſecè, *Nego*: Hoc eſt, dicitur appetitus ratione materiæ de qua eſt conſilium, quia conſilium eſt de his quæ homo vult facere; & etiam appetitus eſt ſicut motivum, quia ex hoc quòd homo velit finem, movetur ad conſiliandum de his quæ ſunt ad finem; ubi verò actus duarum potentiarum ad invicem ordinantur, in utraque eſt aliquid quod eſt alterius potentiæ, & ideò uterque actus ab utraque potentia denominari poteſt.

Eſt actus intellectûs, non autem voluntatis.

Unde Philoſophus dicit. 6. Ethic. cap. 2. *Electionem eſſe intellectum appetitivum, ut intellectum*, idque ut appetitum ad electionem concurrere oſtendat: & ita D. Damaſc. dicit eodem libro, *cap. 21.* conſilium eſſe appetitum inquiſitivum, ut conſilium aliquo modo pertinere oſtendat, & ad voluntatem circa quam, ſeu ex qua fit inquiſitio, & ad rationem inquirentem.

Dices 2. Inquiſitio eſt actus diſcurrentis, qui non competit Deo; ſed conſilium tribuitur Deo, dicente Apoſtolo 1. *ad Epheſ.* quòd *omnia operatur ſecundùm conſilium voluntatis ſuæ*: ergo conſilium non eſt inquiſitio. *Præterea* ex illa auctoritate habetur conſilium eſſe actum voluntatis. Ergo non eſt inquiſitio rationis quæ eſt actio intellectûs.

Reſp. ad primum conceſsâ maj. *diſting. min.* Conſilium attribuitur Deo, quantùm ad certitudinem ſcientiæ vel judicii, quæ in ipſo non provenit ex inquiſitione, *Concedo:* quæ proveniat ex inquiſitione ſicut in nobis, *Nego:* Et ſecundùm hoc dicit D. Damaſc. locô priùs citatô, Deum non conſiliari; quia conſiliari ignorantis eſt.

Reſp. ad ſecundum. D. Paul. per conſilium voluntatis divinæ, intelligere propoſitum ejuſdem voluntatis vel inclinationem, ex qua non ſecùs quàm ex conſilio, ſequitur propoſitum.

CONCLUSIO II.

Quid ſit Deliberatio.

DEliberatio eſt conſilium de eligendis poſt inquiſitionem eorum quæ ſunt ad finem. Vel eſt judicium determinatum conſequens eligendorum inquiſitionem de medio aptiori uſurpando, ad finem obtinendum; hæ definitiones patent ſatis ex dictis, nec ulteriori probatione indigent.

CONCLUSIO III.

Conſenſus eſt actus voluntatis acceptantis & approbantis medium ab intellectu ſibi propoſitum, quatenus conveniens ad finem obtinendum. Quam definitionem ut percipias,

Quid ſit Conſenſus.

Nota duplicem eſſe conſenſum, *formalem* ſcilicet & *tacitum.* Formalis dicitur explicitus & expreſſus, & eſt actus voluntatis expreſſus, quô formaliter conſentit judicio intellectûs. Tacitus dicitur interpretativus & implicitus; & eſt quando intellectus ſufficienter advertit aliquid boni vel mali, nec tamen contradicit voluntas; unde trito fertur axiomate: *Qui tacet, conſentire videtur*: *v. g.* ſi inſurgat in nobis aliquis motus iræ vel vindictæ, quem tenemur reprimere; ſi non obſtemus, & delectemur in hujuſmodi appetitu, conſentire cenſemur.

Duplex eſt conſenſus.

QUÆSTIO TERTIA.

Quid ſit Electio, Imperium & Uſus.

Electio ſumitur bifariàm.

NOTAND. 1. Electionem ſumi dupliciter. 1. impropriè pro acceptione unius, aliô relictô. 2. propriè, ut ſupponit conſilium & deliberationem.

Notand. 2. Nomen uſûs dupliciter uſurpari. 1. pro actione, quâ voluntas bonum aliquod ſibi vel alteri applicat, ſive tale bonum ſit medium, ſive finis; unde (inquit D. Aug. *lib. 1. de Trinit. cap. 10.* qui re aliquâ fruitur, dicitur eâdem uti, quia per fruitionem eam ſibi applicat. 2. Uſurpatur propriè, pro ea tantùm actione, quâ voluntas medium à ſe electum actualitér ordinat ad finem, ideòque alias potentias ad ſuas actiones obeundas movet: *v. g.* ſi quis deambulationem eligat tanquam medium conſervandæ ſanitatis, actio quâ voluntas vim motricem applicat in pedibus, aliiſque facultatibus reſidentem ad deambulandum, vocatur uſus.

Uſus dupliciter uſurpatur.

CONCLUSIO I.

Quid ſit Electio.

Electio eſt actus voluntatis acceptantis unum medium ab intellectu propoſitum in ordine ad finem, comparatum cum aliis mediis & cum ipſo fine.

Dicitur 1. actus voluntatis; quia licet intellectus judicaverit aliquid medium eſſe conveniens, non tamen videtur elegiſſe: ſed cùm voluntas idem acceptat, eſt electio, hâc ratione dicitur actus voluntatis; nam plures rectè judicant, qui tamen peſſimè eligunt propter depravationem voluntatis per habitus malos,

Dicitur 2. circa media; quia electio eſt tantùm de mediis, ut amplius infra declaratur. *Dicitur* tandem ex multis mediis, quia niſi fuerint plura media, non eſt propriè electio, ſed conſenſus unius & ejuſdem, quia eligere, eſt unum præ altero acceptare.

Hinc collige conſenſum & electionem differre ſecundùm magis & minus; omnis enim electio eſt conſenſus, non tamen conſenſus eſt electio. Unde differunt aliquando realiter, prout conſenſus eſt ſine electione; aliquando formaliter, prout una & eadem actio diverſo modo ſpectata,

Et quomodò à conſenſu differat.

ta,

ta, ſtatim electio, ſtatim conſenſus appellatur. Conſenſus quidem, quatenùs voluntas, acceptat medium ab intellectu ſibi propoſitum. Electio verò, quatenùs unum, præ aliis amplectitur.

Dices. Ariſtoteles, *6. Ethic. cap.* 2. docet electionem eſſe intellectum appetitivum: Ergo cenſet eſſe actionem intellectûs, *&c.*

Reſpondeo eòdem modò quò quæſtione præcedenti, ad ſimile argumentum de conſilio: nam loco nunc citato, dicit eſſe appetitum intellectivum, vel intellectum appetitivum, quia nempè ſupponit actum intellectûs judicantis de medio convenientiori; unde paulò ante eodem capite dixit, electionem eſſe appetitionem conſultatricem. Deinde 3. *Ethic. cap.* 3. dicit electionem eſſe deſiderium eorum quæ ſunt in nobis; deſiderium autem eſt actus voluntatis. Ergo, *&c.*

Quæres 1. *Utrum electio ſit tantùm eorum quæ ſunt ad finem, an etiam quandoque ipſius finis.*

Electio eſt tantùm de mediis. *Reſpondeo* eſſe tantùm de his quæ ſunt ad finem: & ſi quandoque finem concernat, non concernit ut finem ultimum; ſed quatenùs ad ulteriorem finem ordinari poteſt. Probatur reſponſum ex Ariſtotele, 3. *Eth. cap.* 2. ubi dicit & probat voluntatem eſſe finis. electionem verò eorum quæ ſunt ad finem; & ampliùs ſic *Non verò de fine.*

Probatur ex Divo Thoma, 1. 2. *q. 13. art. 3.* Electio conſequitur ſententiam vel judicium; unde illud cadit ſub electione, quod ſe habet ut concluſio in ſyllogiſmo operabilium; finis autem in operabilibus ſe habet ut principium, & non ut concluſio, ſecundùm Philoſophum 2. *Phyſicorum, tex.* 89. & conſequenter *Moralis.* finis inquantùm eſt ejuſmodi, non cadit ſub electione: ſed ſicut in ſpeculativis nihil prohibet id quod eſt unius demonſtrationis, vel ſcientiæ principium eſſe concluſionem alterius demonſtrationis; ita etiam contingit id quod eſt in una operatione, ut finis, ordinari ad aliquid ut ad finem, & hoc modo ſub electione cadit.

Quæres 2. *Utrum ſuppoſitâ efficaci finis intentione, voluntas amplectatur neceſſariò medium ſibi ab intellectu propoſitum.*

Propoſita efficaci intentione voluntas amplectitur neceſſariò medium ab intellectu propoſitum. *Reſpondeo affirmativè.* Cùm enim finis non poſſit obtineri ſine mediis, voluntas intendens efficaciter finem, neceſſariò amplectitur medium ſibi ab intellectu propoſitum, ſi unicum ſit; & unum aut aliqua præ aliis eliget, ſi plura ſint; iſta tamen neceſſitas, cùm ſit hypothetica, non tollit libertatem etiam indifferentiæ.

Reſpondeo 2. Suppoſitâ intentione efficaci finis, ſi proponantur plura media inæqualia voluntati ab intellectu, ipſa pro innata libertate poteſt eligere deteriora, quia omnia illa media ſunt bona. Ergo poſſunt appeti & eligi à voluntate.

Quæres 3. *Utrum in brutis ſit electio.*

Negat Ariſt. 3. *Ethic. cap.* 2. colligiturque pariter ex D. Greg. Nyſſeno, *lib.* 5. *cap.* 4. dicente pueros & irrationalia voluntariè quidem agere, hoc eſt, ſpontaneè & non coactè, non tamen eſſe eligentia.

Electionem eſſe in brutis probabile. Probant communiter Peripatetici ſic; electionem antecedit deliberatio, Ariſt. enim 3. *Ethic. cap.* 3. dicit eligibile eſſe id quod ex deliberatione antepoſitum fuerit; & ibidem, quòd electio ſit eorum quæ in nobis ſunt conſultativa appetitio: ſed in brutis neque eſt deliberatio, neque conſul-

tatio. Ergo neque electio. Clara eſt minor ex definitionibus conſultationis & deliberationis. Item ad electionem opus eſt collatione mediorum inter ſe & cum fine, in brutis autem non reperitur hujuſmodi collatio. Ergo electio. Hæc probabilia quidem ſunt; ſed pars oppoſita probabilitate non caret, ut patet ex iis quæ diximus in Phyſica, agendo de iis quæ agunt propter finem formaliter.

CONCLUSIO II.

Imperium eſt actus voluntatis imperantis ſibiipſi, & aliis potentiis in executione mediorum ad finem. Dicitur 1. *actus voluntatis* & non intellectûs; quia ſicut imperari pertinet ad id quod eſt ſubjectum, ita imperare pertinere videtur ad id quod eſt maximè liberum: ſed radix libertatis eſt maximè in voluntate. Ergo voluntatis eſt imperare. *Deinde* voluntas eſt regina omnium potentiarum, ut aliàs dictum eſt, unde & imperium ipſi attribui debet. *Quid ſit imperium.*

Dicitur 2. *quò ſibi imperat*: Nam cùm voluntas ſit facultas libera, poteſt ſibiipſi imperare, & ſic actus voluntatis erit imperatus; hic tamen differt ab actibus imperatis aliarum potentiarum, eò quòd illi ſint imperati tantùm, iſte verò ſit imperatus & elicitus. Quod nolim intelligas de omni actu; alioquin primus actus voluntatis eſſet imperatus, ſicque ſupponeret ſemper alium antecedentem, & ſic daretur proceſſus in infinitum. Dicitur ultimò (*& aliis potentiis*) quæ ſunt intellectus, appetitus ſenſitivus, ſenſus interni, &c. quibus voluntas imperat, ut dictum eſt.

CONCLUSIO III.

Uſus eſt voluntatis actus, alias potentias moventis ad finem propoſitum efficaciter obtinendum. Quæ deſcriptio ut illuſtrior fiat: *Quid ſit uſus.*

Notand. eſt, quòd quemadmodùm duplex eſt applicatio; activa una quæ eſt à voluntate, paſſiva altera, quæ eſt in facultate; ita duplex eſt uſus, ſcilicet activus, qui nihil aliud eſt, quàm actus voluntatis moventis cæteras potentias ſibi ſubditas ad agendum: & paſſivus, qui eſt ipſa facultatis actio, prout à voluntate movetur, quô ſuppoſitô, hîc de activo ſolùm eſt ſermo; nam agitur tantùm de actibus elicitis voluntatis, qualis non eſt uſus paſſivus, cùm ex imperio voluntatis, ab alia facultate proficiſcatur. *Eſt duplex.*

Quæres 1. *Utrum ſit imperium & uſus in brutis.*

Reſpondeo negativè. Ad imperium enim requiritur voluntas, quæ habeat dominium in cæteras facultates; & ad uſum deſideratur applicatio libera aliarum facultatum ad ſuas actiones cum dominio, quæ non reperiuntur in brutis. *Deinde* imperium ſupponit electionem vel conſenſum; uſus ſimiliter eadem exigit, quia ſequitur imperium. *Nec imperium, nec propriè uſus in brutis.*

Quæres 2. *Quem ordinem ſervent imperium & uſus.*

Reſpondeo imperium eſſe priùs, quia ſecundùm D. Damaſcenum, *lib.2. Orthod. fidei cap.32.* impetus ad operationem præcedit uſum: ſed impetus ad operationem fit per imperium. Ergo imperium præcedit uſum. *Prætereà*, uſus utentis conjunctus eſt cum actu rei, quâ utitur; non enim aliquis utitur baculo, antequam per baculum operetur; imperium verò *Quomodo imperium & uſus conveniant.*

non eſt ſimul cum actu ejus cui imperatur: ſed naturaliter priùs eſt imperium, quàm imperio obediatur, & aliquando etiam prius eſt tempore. Ergo manifeſtum eſt, imperium præcedere uſum.

QUÆSTIO IV.

Quid ſit Fruïtio, & quodnam ejus objectum.

NOTAND. 1. ex D. Tho. 1. 2. *q. art. 1.* Fruitionem & fructum ad idem pertinere, & unum ex altero derivari; quod autem ex altero, nihil refert (inquit) niſi quod hoc probabile ſit, videlicet quòd id quod eſt magis manifeſtum, priùs etiam fuerit nominatum: ſunt autem in nobis plus manifeſta, quæ ſunt ſenſibilia magis; unde à ſenſibilibus fructibus, nomen fruïtionis derivatum videtur.

Tria in fruitione diſtinguenda. *Notand.* 2. In fruitione tria conſiderari, 1. aſſecutionem boni deſiderati, 2. amorem ejus, 3. quietem ſeu delectationem appetitûs in eo: de quibus dubium eſt in quonam conſiſtat formaliter fruitio.

CONCLUSIO I.

Quid ſit fruitio. FRuitio eſt actus voluntatis circa bonum poſſeſſum formaliter, conſiſtens in amore amicitiæ; non autem in aſſecutione objecti, nec in delectatione, quæ percipitur ex ipſo.

Eſt Doctoris in 1. d. 1. q. 3. Et prob. 1. ex D. Aug. 1. de doctrina Chriſti. *cap. 4. & 10.* dicente, *Frui eſt amore inhærere alicui propter ſeipſum.* Item lib. 83. quæſt. 30. *Omnis itaque humana perverſio eſt, quod etiam vitium vocatur, fruendis uti velle, atque utendis frui:* ſed perverſio vel perverſitas ſita eſt formaliter in actu à voluntate elicitô, non autem in delectatione: quia delectatio non eſt prava, niſi quia actus eſt pravus.

Probatur 2. ex Doct. Sub. in 1. *diſt.* 1. *q.* 3. qui licèt videatur ibi problematicus, an fruitio ſit amor, vel delectatio, vel utrûque ſimul; tamen, *n.* 5. reſolvit ipſam fruitionem in actu (amore nimirùm) conſiſtere; non autem in paſſione, qualis eſt delectatio. *Præciſè conſiſtit in amore.*

Amplius probari poteſt concluſio ex iis quibus ſupra oſtendimus beatitudinem conſiſtere in operatione, ſcilicet in eo amore qui propriè eſt fruitio. Ergo fruitio dicit actum amoris, non verò paſſionem delectationis.

Prob. 3. Non conſiſtit in aſſecutione objecti, nec in delectatione. Ergo in amore. *Patet conſeq.* Quia hæc tria tantùm in fruitione ſpectari poſſunt, de quibus dubium eſſe poſſit in quo conſiſtat. *Probatur antec.* 1. Non conſiſtit in aſſecutione objecti, quia ipſam ſupponit. Deinde tranſit aſſecutio objecti & ejus fruitio perſeverat. 2. Non conſiſtit etiam in delectatione; quia delectatio ipſam fruitionem conſequitur, nam delectatio oritur ex poſſeſſione boni.

Ex his itaque tota definitio præmiſſa patet, nam fruitio eſt actus voluntatis, cùm amor ad voluntatem pertineat. Eſt amor rei propter ſeipſam; quia rei propter aliud amore inhærere, eſt uti, non autem frui; nam fructus eſt ultimum quod expectatur.

Objiciuntur variæ SS. Patrum auctoritates, innuentes fruitionem eſſe delectationem.

Reſpondet Doctor, *n.* 6. id verum

tatio. Ergo neque electio. Clara eſt minor ex definitionibus conſultationis & deliberationis. Item ad electionem opus eſt collatione mediorum inter ſe & cum fine, in brutis autem non reperitur hujuſmodi collatio. Ergo electio. Hæc probabilia quidem ſunt; ſed pars oppoſita probabilitate non caret, ut patet ex iis quæ diximus in Phyſica, agendo de iis quæ agunt propter finem formaliter.

CONCLUSIO II.

IMperium eſt actus voluntatis imperantis ſibiipſi, & aliis potentiis in executione mediorum ad finem. Dicitur 1. *actus voluntatis* & non intellectûs; quia ſicut imperari pertinet ad id quod eſt ſubjectum, ita imperare pertinere videtur ad id quod eſt maximè liberum: ſed radix libertatis eſt maximè in voluntate. Ergo voluntatis eſt imperare. *Deinde* voluntas eſt regina omnium potentiarum, ut aliàs dictum eſt, unde & imperium ipſi attribui debet. *Quid ſit imperium.*

Dicitur 2. *quò ſibi imperat*: Nam cùm voluntas ſit facultas libera, poteſt ſibiipſi imperare, & ſic actus voluntatis erit imperatus; hic tamen differt ab actibus imperatis aliarum potentiarum, eò quòd illi ſint imperati tantùm, iſte verò ſit imperatus & elicitus. Quod nolim intelligas de omni actu; alioquin primus actus voluntatis eſſet imperatus, ſicque ſupponeret ſemper alium antecedentem, & ſic daretur proceſſus in infinitum. Dicitur ultimò (*& aliis potentiis*) quæ ſunt intellectus, appetitus ſenſitivus, ſenſus interni, *&c.* quibus voluntas imperat, ut dictum eſt.

CONCLUSIO III.

USus eſt voluntatis actus, alias potentias moventis ad finem propoſitum efficaciter obtinendum. Quæ deſcriptio ut illuſtrior fiat: *Quid ſit uſus.*

Notand. eſt, quòd quemadmodùm duplex eſt applicatio; activa una quæ eſt à voluntate, paſſiva altera, quæ eſt in facultate; ita duplex eſt uſus, ſcilicet activus, qui nihil aliud eſt, quàm actus voluntatis moventis cæteras potentias ſibi ſubditas ad agendum: & paſſivus, qui eſt ipſa facultatis actio, prout à voluntate movetur, quô ſuppoſitô, hîc de activo ſolùm eſt ſermo; nam agitur tantùm de actibus elicitis voluntatis, qualis non eſt uſus paſſivus, cùm ex imperio voluntatis, ab alia facultate proficiſcatur. *Eſt duplex.*

Quæres 1. *Utrum ſit imperium & uſus in brutis.*

Reſpondeo negativè. Ad imperium enim requiritur voluntas, quæ habeat dominium in cæteras facultates; & ad uſum deſideratur applicatio libera aliarum facultatum ad ſuas actiones cum dominio, quæ non reperiuntur in brutis. *Deinde* imperium ſupponit electionem vel conſenſum; uſus ſimiliter eadem exigit, quia ſequitur imperium. *Nec imperium, nec propriè uſus in brutis.*

Quæres 2. *Quem ordinem ſervent imperium & uſus.*

Reſpondeo imperium eſſe priùs, quia ſecundùm D. Damaſcenum, *lib.2. Orthod. fidei cap.32.* impetus ad operationem præcedit uſum: ſed impetus ad operationem fit per imperium. Ergo imperium præcedit uſum. *Præterea*, uſus utentis conjunctus eſt cum actu rei, quâ utitur; non enim aliquis utitur baculo, antequam per baculum operetur; imperium verò *Quomodo imperium & uſus conveniant.*

non eſt ſimul cum actu ejus cui imperatur: ſed naturaliter priùs eſt imperium, quàm imperio obediatur, & aliquando etiam prius eſt tempore. Ergo manifeſtum eſt, imperium præcedere uſum.

QUÆSTIO IV.

Quid ſit Fruïtio, & quodnam ejus objectum.

NOTAND. 1. ex D. Tho. 1. 2. *q. art. 1.* Fruitionem & fructum ad idem pertinere, & unum ex altero derivari; quod autem ex altero, nihil refert (inquit) niſi quod hoc probabile ſit, videlicet quòd id quod eſt magis manifeſtum, priùs etiam fuerit nominatum: ſunt autem in nobis plus manifeſta, quæ ſunt ſenſibilia magis; unde à ſenſibilibus fructibus, nomen fruïtionis derivatum videtur.

Tria in fruitione diſtinguenda. *Notand.* 2. In fruitione tria conſiderari, 1. aſſecutionem boni deſiderati, 2. amorem ejus, 3. quietem ſeu delectationem appetitûs in eo: de quibus dubium eſt in quonam conſiſtat formaliter fruitio.

CONCLUSIO I.

Quid ſit fruitio. F*Ruitio eſt actus voluntatis circa bonum poſſeſſum formaliter, conſiſtens in amore amicitiæ; non autem in aſſecutione objecti, nec in delectatione, quæ percipitur ex ipſo.*

Eſt Doctoris in 1. d. 1. q. 3. Et prob. 1. ex D. Aug. 1. de doctrina Chriſti. *cap. 4. & 10.* dicente, *Frui eſt amore inhærere alicui propter ſeipſum.* Item lib. 83. quæſt. 30. *Omnis itaque humana perverſio eſt, quod etiam vitium vocatur, fruendis uti velle, atque utendis frui*: ſed perverſio vel perverſitas ſita eſt formaliter in actu à voluntate elicitô, non autem in delectatione: quia delectatio non eſt prava, niſi quia actus eſt pravus.

Probatur 2. ex Doct. Sub. in 1. *diſt.* 1. *q.* 3. qui licèt videatur ibi problematicus, an fruitio ſit amor, vel delectatio, vel utrũque ſimul; tamen, *n.* 5. reſolvit ipſam fruitionem in actu (amore nimirùm) conſiſtere; non autem in paſſione, qualis eſt delectatio. *Præcisè conſiſtit in amore.*

Amplius probari poteſt concluſio ex iis quibus ſupra oſtendimus beatitudinem conſiſtere in operatione, ſcilicet in eo amore qui propriè eſt fruitio. Ergo fruitio dicit actum amoris, non verò paſſionem delectationis.

Prob. 3. Non conſiſtit in aſſecutione objecti, nec in delectatione. Ergo in amore. *Patet conſeq.* Quia hæc tria tantùm in fruitione ſpectari poſſunt, de quibus dubium eſſe poſſit in quo conſiſtat. *Probatur antec.* 1. Non conſiſtit in aſſecutione objecti, quia ipſam ſupponit. Deinde tranſit aſſecutio objecti & ejus fruitio perſeverat. 2. Non conſiſtit etiam in delectatione; quia delectatio ipſam fruïtionem conſequitur, nam delectatio oritur ex poſſeſſione boni.

Ex his itaque tota definitio præmiſſa patet, nam fruitio eſt actus voluntatis, cùm amor ad voluntatem pertineat. Eſt amor rei propter ſeipſam; quia rei propter aliud amore inhærere, eſt uti, non autem frui; nam fructus eſt ultimum quod expectatur.

Objiciuntur variæ SS. Patrum auctoritates, innuentes fruitionem eſſe delectationem.

Reſpondet Doctor, *n.* 6. id verum

eſſe communicanter & conſequenter, quia ſcilicet poſitâ fruitione, ex illa oritur delectatio.

Objicitur 2. Ultimum quod expectatur ab arbore, eſt fructus. Ergo à pari, fructus in ſpiritualibus eſt ultimum quod expectatur ab objecto: Sed tale ultimum eſt delectatio, quæ conſequitur actum ex Ariſt. 10. *Ethi.* Ergo fruitio eſt delectatio. *Præterea* D. Paulus ad Galat. 5. *Fructus ſpiritus eſt charitas, pax, gaudium, &c.* Sed quæ ibi numerantur, ſunt paſſiones, ut patet de gaudio, aut ſaltem non ſunt actus; ſed conſequentes actum, fructu autem fruimur per ſe. Ergo frui videtur eſſe aliquid per ſe conſequens actum.

Reſp. Doctor ibidem ad 1. ultimum quod ſpectatur de arbore, eſſe quidem fructum, non ut poſſidendum, ſed inquantùm expectatur ut guſtandum; & quatenùs per actum guſtûs attingendum, quam guſtationem ſequitur delectatio; ſi igitur fructus eſt id quo fruendum eſt, delectatio non eſt fructus; ſed illud ultimum, expectatum ut expectatum ſub illa ratione quâ expectatur, ut à potentia attingendum.

Ad ſecundum dicit, cætera quæ enumerantur, præter gaudium, non eſſe paſſiones; unde manifeſtè colligitur fructum non eſſe paſſionem; ſed aliud ex quo oritur illa paſſio, & conſequenter per gaudium ſignificari teſtimonium bonæ conſcientiæ, ex quo oritur proximè gaudium, quod idem exprimit ad Roman. 8. dicens: *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filii Dei.*

CONCLUSIO II.

Fruitionis objectum in communi, eſt finis ut communis eſt ad finem verum, qui eſt Deus; & ad finem apparentem, ut ſunt divitiæ & voluptates; & ad finem præfixum, ut ille quem peccator ſibi præfigit.

Prob. 1. *&* 2. *pars* ſimul, quia fruitio eſt actus dilectionis: ſed dilectio tendit in finem, quia habet rationem boni, ſive veri, ſive apparentis. Ergo finis ut eſt communis ad finem verum & apparentem, eſt objectum fruitionis in communi.

Prob. de tertio fine; quia cùm voluntas ſit libera, habet in ſua poteſtate ſuum velle & modum volendi. Ergo voluntas creata poteſt velle aliquod ens propter ſe, non referendo illud ad aliud; licet illud non ſit diligibile propter ſe.

Objectum fruitionis eſt vel finis verus aut apparens. Vel præfixus.

Confirmatur concluſio. Ex D. Aug. *lib. 83. q. 3.* ubi dicit magnam perverſitatem eſſe, cum quis fruitur utendis, & utitur fruendis: Tunc enim fruitio & uſus ſunt inordinata. Fruitio autem eſt ordinata & uſus ordinatus, cum quis utitur utendis, & fruitur fruendis.

CONCLUSIO III.

Ultimus finis eſt objectum fruitionis, tam ordinatæ, quàm inordinatæ; & hoc non ſub ratione finis, ſed ſub ratione boni.

Prob. 1. *pars* ex D. Auguſt. 10. de Trinit. *cap.* 12. dicente eum *non frui, qui id quod in facultatem voluntatis aſſumit, propter aliud appetit*: Sed ſolus finis ultimus propter aliud non expetitur; Ergo in ſolo fine

Vltimus finis ſolus eſt objectū fruitionis ordinatæ.

ultimo verò eſt fruitio ordinata ; & inordinata in ultimo fine apparente & aberrante à ratione & propoſito. Appetitus ergo ſolius ultimi finis veri eſt fruitio ordinata , & ultimi finis apparentis, ſeu qui oſtenditur à ratione errante tanquam finis ultimus, eſt fruitio inordinata.

Prob. 2. *ratione*. Ad rationem fructûs duo pertinent , nempè quòd ſit ultimum , & quod appetitum quietet quâdam dulcedine & delectatione : ſed ſolus finis ultimus hoc habet ; ergo ſolus finis ultimus eſt objectum fruitionis. *Probatur min.* ex D. Aug. 10. de Trinit. cap. 10. dicente *Nos frui cognitis , in quibus voluntas delectata conquieſcit*. Ergo id quo fruimur , debet quietare voluntatem dulcedine & delectatione.

Quod debeat idem eſſe ultimum , patet ; quia voluntas non conquieſcit delectata , niſi in ultimo fine ; quandiu enim aliquid expectatur, voluntas ſemper movetur , ut videre eſt in motu locali , cujus finis eſt tantùm ubi deſinit. *Probatur min.* Solus finis ultimus is eſt , ultra quem non tenditur , aliàs haberet rationem medii & non finis ; & in eo voluntas delectatur , ipſi amore adhærendo propter ſe, quia eſt bonum propter ſe amatum : Ergo ſolus ultimus finis habet quod ſit ultimum , & quod quietet voluntatem per dulcedinem & delectationem. Nota tamen ultimum finem eſſe duplicem , ſimpliciter nempè , & ſecundùm quid , ſeu in certo genere , quo utroque frui poſſumus fruitione completâ vel incompletâ , idque , vel ſecundùm actum , vel objectum completum.

Idque non ſub ratione finis.

Prob. 2. *pars* : Quia ratio finis eſt relatio , ideoque ſi ratio fruibilis eſſet ratio finis , objectum fruitionis noſtræ non eſſet tale ſub ratione abſoluta quod abſurdum eſt. *Deinde* ſi per impoſſibile (inquit Doctor) eſſet aliud objectum ſummum bonum ad quod non ordinarentur creaturæ , non minùs voluntas eo frui poſſet.

Sed ſub ratione boni.

Probatur 3. *pars*:Ratio fruibilis in objecto fruitionis , eſt ratio ſub qua attingitur per fruitionem , ergo bonitas eſt ratio fruibilis in objecto fruitionis. *Probatur conſeq.* Voluntas fruitur objecto ut amabili propter ſe , cùm frui ſit alicui rei propter ſeipſam amore inhærere : ſed bonitas objecti eſt id quò objectum eſt amabile propter ſe. Ergo bonitas objecti eſt ratio ſub qua attingitur per fruitionem.

Res corporeæ quatuor modis in centro quieſcunt.

Quæres : *Quænam frui dicantur.*

Huic , ut reſpondeat Doctor in 1. *d.* 1. *q.* 5. *n.* 2. Supponit 1. quatuor modos,quibus res corporeæ quieſcere dicuntur in centro. 1. (inquit) Terra adhæret centro per ſe & primò , quia non participat gravitatem & illam adhæſionem ab altero corpore. 2. Aliqua centro adhærent per ſe & immobiliter : ſed non primò, ſic lapides adhærent centro ratione gravitatis, quam à terra mutuantur. 3. Aliqua hærent centro mediante terrâ, in cujus ſuperficie locantur , ſed non immobiliter : talia ſunt corpora gravia in ſuperficie terræ exiſtentia ; talis enim (inquit Doctor) licet quieſcant aliquantulùm , non tamen immobiliter , quia deorſum iterùm laberentur, ſi pateret aditus. 4. Aliquod corpus adhærens alteri corpori reſpectu illius quieſcere dicitur , licet reſpectu univerſi non quieſcat ; ſic homo exiſtens in navi , reſpectu illius quieſcere dicitur , non verò reſpectu partium mundi , quia ad motum navis moveri dicitur.

Supponit 2. cum Herme & Empedocle , *Deum eſſe ſpheram , cujus centrum eſt ubique , circumferentia*

nuſquam. Inſuper ſupponit amorem eſſe voluntatis pondus, quô ad centrum fertur; juxta illud D. Auguſtini 11. de Civit. Dei cap. 28. *Amor meus pondus meum, illô feror, quocumque feror.* His præſuppoſitis.

Deus eſt in primo gradu centri & fruitionis.

Reſpondet Doctor quòd centrum ex natura ſua eſt ultimatè quietativum, atque finis ultimus ſecundùm veritatem; & huic centro voluntas divina primò & per ſe, quia non participatione alicujus alterius à ſe, immobiliter & neceſſariò adhæret; quia ipſa voluntas non per habitum, nec per actum indifferentem à ſe, nec in virtute alicujus cauſæ ſuperioris perfectiſſimè amat illud ſummum bonum, & neceſſariò.

Beati in ſecundo.

In ſecundo gradu eſt voluntas creata beata quæ non primò, ſed participando à Deo; per ſe tamen, quia per formam ſuam intrinſecam adhæret firmiter huic bono, & hoc quia facta eſt quaſi intrinſeca voluntati primò quieſcenti: quia in ejus beneplacito ſemper manens.

Juſti in tertio.

In tertio gradu eſt voluntas juſti viatoris, qui licet innitatur divinæ voluntati, & mediante illâ, ſummo bono, in quo quieſcit ipſa voluntas: tamen non firmiter adhæret illi bono, vel beneplacito iſtius voluntatis. Unde nunc adhæret illi, nunc avertitur ab illo. Sed hoc eſt quoddam diſſimile in corporibus tertii membri, quia ibi manente formâ, quâ corpus quieſcit, poteſt ipſum non quieſcere; hinc oportet formam quâ quieſcit, deſtrui, ſimul cum averſione voluntatis à centro ſuo.

Peccatores in quarto.

In quarto gradu eſt peccans mortaliter, qui licet quantùm eſt ex parte actûs voluntatis, ſe quietantis, vehementer inhæreat alicui alii à Deo; ita quod nec mediante illô, nec immediatè adhæret Deo; tamen ex parte objecti non poteſt ſimpliciter quiëtari: imò ſicut quieſcens reſpectu navis, & non reſpectu centri, non quieſcit ſimpliciter, quia non quieſcit reſpectu ultimi quietantis in univerſo. Ita voluntas quietans ſe quantùm poteſt in aliquo objecto alio à Deo, non ſimpliciter eſt quietans: quia non reſpectu hujus, quod ultimatè & perfectiſſimè eſt in univerſo quietativum voluntatis: quod etiam patet, quia ibi voluntas nunquam ſatiatur, quantumcũque firmiter ſe immergat in illud, propter ſe amando illud. *Hæc Doctor.*

DISPUTATIO TERTIA.

De Principiis directivis actionum humanarum.

Triplex eſt humanarum actionum Regula.

EA eſt humanæ naturæ ſupra belluas animantes dignitas & præcellentia, ut rationis compos ſuum ad finem ultimum aſſequendum, actuſque ſuos ritè promendos dirigi poſſit, & per regulam ordinari. Hæc autem regula eſt vel innata & nobiſcum genita; vel exteriùs propoſita, vel interiùs acquiſita. *Innata* eſt ipſamet noſtris in cordibus judicans, & quid agendum aut fugiendum ſit, indicans conſcientia. *Propoſita* eſt, tùm à Deo, tùm ab hominibus, lex præſcripta. *Acquiſita*: ſunt omnes illi habitus per repetitos actus in nobis

geniti, quibus nedùm dirigimur; ſed & in noſtris promptè & expeditè eliciendis actibus juvamur & ordinamur. Trium autem harum regularum, ut habeatur perfecta ac exacta cognitio præſentem diſputationem ſicut & præcedentes, tres in Sectiones diſtribuemus, quarum ſit,

SECTIO PRIMA.

ETIAMSI, juxta verè aureum, lib. *de imit. Chriſti. c. 1.* effatum, longè præſtet *Sentire conſcientiæ compunctionem, quam ſcire ejus definitionem*: quoniam tamen (mediis in ſuſpiriis inquiebat aliquando ſerap. P. noſter Franciſcus) miſerè factum eſt, ut homines, quibus à primo ſuæ formationis exordio integræ conſcientiæ ſalutare lumen affulgebat, edacium temporum ſucceſſu & naturâ, in deteriora ſemper abeunte, *conſcientiam* ita labefactarunt & obtruncârunt, ut iſtius ablatâ primâ ſillabâ, ipſis tantùm *ſcientia* remanſerit, per quam contigit, ut cum *Deus ab initio feciſſet hominem rectum* (Eccleſ. 7.) *Ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus*. Cùm verò cernerent *in ſcientia* nihil aliud eſſe, niſi *laborem & afflictionem ſpiritûs*, reſectâ tandem primâ *ſcientiæ* ſillabâ, homines remanſerunt pura *entia* (id eſt) *animales*, *ſpiritum non habentes*, *ſine affectione*, *ſeipſos amantes voluptatum amatores*, *magis quàm Dei*, ut deſcribit S. Paulus 2. ad Timot. 3. Ideò pro modulo noſtro integrum in ſtatum conſcientiam revocare tentemus, ſingulaſque ab ea demptas ſillabas ut reſtituamus, non inconcinnè nec incongruè conſcientiæ ſcientia hic eſt aperienda.

Conſcientia Ethimon.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid ſit Conſcientia.

NOTANDUM 1. Conſcientiæ vocabulum variis, ſed præſertim tribus modis uſurpari. 1. *Communiter*, quatenùs eſt complexio cauſarum concurrentium ad actum, qui ſpecialiter conſcientia dicitur; quales ſunt ſynderesis, lex naturalis rationi indita, habitus fidei infuſæ, intellectus ratiocinans, judicium approbans bonum, & malum reprobans, *&c.* ſicque acceptâ conſcientiâ, nominatur à D. Damaſceno, *Lex intellectûs noſtri*: à D. Baſilio, *Rationale judicatorium*; ab aliquibus, *Habitus mentis, boni & mali diſcretivus*, &c.

Conſcientia ſumitur trifariàm.

2. Sumitur *ſtrictiùs* pro illis ſpecialibus cauſis, quæ præciſiùs ad conſcientiæ actum formandum & eliciendum concurrunt; qualiter ſynderesis, lex naturalis, intellectus ratiocinans, *&c.* conſcientia nonnumquam vocantur, eô modô quô cauſa effectûs ſui appellationem aliquando obtinet; ſicut Sol dicitur calidus, quia calorem efficit.

3. *Strictiſſimè* accipitur, pro illo actu intellectûs, quò bonum approbat, & malum reprobat, voluntatemque movet & moraliter impellit, ad id proſequendum, hoc verò fugiendum.

Notand. 2. Quòd quemadmodùm in ſcientiis ſpeculativis aliqua ſunt prima principia per ingenitum rationis lumen ſingulis hominibus ratione utentibus naturaliter cognita,

Generalia principia in ſcientiis practicis.

qualia ſunt, *v. g. Impoſſibile eſt idem eſſe ſimul & non eſſe: Totum eſt majus ſuâ parte,* &c. Sic in ſcientiis practicis aliqua ſunt generalia principia naturaliter omnibus nota, *v. g. Deus eſt colendus, bonum faciendum, malum vitandum: Nemini faciendum quod nobis fieri nolumus,* &c. Inſuper ſicut potentia quæ verſatur circa prima principia ſpeculativa, dicitur *Intelligentia*, ſeu primorum principiorum ſpeculativorum; ita ſimiliter potentia illa, quâ generalia morum & agibilium principia apprehenduntur, dicitur habitus primorum agibilium, ſeu *Synderesis*, id eſt, *conſervatio*, eò quòd hic habitus innatus, ſuo dictamine animam à vitiorum colluvie ſervet, & ad virtutum exercitium moveat, & inſtanter impellat.

Notand. 3. Quòd quemadmodùm intelligentia ſeu habitus principiorum in ſpeculativis, non ſufficit ad inferendam & concludendam aliquam veritatem particularem: ſed ad id ultra requiritur aliquis actus & diſcurſus alterius ſcientiæ ſpeculativæ: ita ſimiliter Syndereſis, ſeu habitus primorum principiorum practicorum, non ſufficit in moralibus ad inferendum judicium de aliquo bono in particulari proſequendo, vel malo fugiendo; ſed vltra requiruntur 1. *Intellectûs ratiocinantis deliberatio*, ſeu conſultatio; an videlicet, id de quo faciendo conſultant, bonum ſit, aut malum. Ad hanc deliberationem concurrunt, *lex naturalis*, ſeu ingenitum illud rationis lumen, quod naturaliter indicat, quid ſit bonum vel malum, honeſtum vel indecorum. 3. Concurrit *habitus fidei ſupernaturalis*: plura namque ſunt, quorum bonitas & malitia cognoſci nequit, niſi ex Fidei noſtræ principiis; qualia ſunt omnia illa quæ Legis Evangelicæ executionem & adimpletionem concernunt. 4. *Lex Dei poſitiva*, quæ dictat quid faciendum, quidve fugiendum ſit. 5. *Leges humanæ*, ad peccatum obligantes. *Denique*, ſcientiæ particulares noſtris ſtudiis, experientiis vel ratiocinationibus comparatæ: hæc namque omnia concurrunt ad formandum judicium conſcientiæ per modum concluſionis, nimirùm hoc faciendum eſſe vel fugiendum.

Sex concurrunt ad Syndereſim.

CONCLUSIO I.

Conſcientia non eſt Syndereſis, neque lex naturalis. Hæc concluſio duas involvit partes; quarum,

Probatur 1. Syndereſis propriè ſumpta, eſt habitus primorum principiorum practicorum, dictans in genere bonum eſſe faciendum, & malum fugiendum: atqui conſcientia non tantùm in genere, ſed etiam in particulari, & in ſpecie dictat & incitat ad hoc bonum faciendum, & hoc malum fugiendum, huic bono congaudens, & huic malo obmurmurans (ut loquitur noſter Marchantius in *Tribunali Pœnit. tract. 5. qu. 1.*) Ergo Syndereſis à conſcientia diſtinguitur.

Diſcrimen inter Syndereſim & conſcientiã.

2. Syndereſis verſatur circa bonum faciendum, & malum fugiendum, nullô alterius habitûs adminiculô, eô modô quô intelligentia circa prima ſpeculativa principia, nullô mediante alterô habitu tendit & occupatur; conſcientiæ verò dictamen, non eruitur ex iis univerſalioribus practicis principiis, niſi mediante aliquo diſcurſu.

Unde evidentioris explicationis gratiâ, Theologi Morales proponunt aliquem practicum ſyllogiſmum, cujus *major* eſt à Syndereſi, *minor* à potentia

potentia ratiocinante & diſcurſu: *Concluſio* verò à conſcientia propriè ſumpta; quod ut faciliùs percipias, hoc exemplum ſubjicio.

Syndereſis proponit.	*Omne bonum ſemper eſt amplexandum:*
Ratio naturalis ſubdit.	*Sed Temperantia eſt bona:*
Conſcientia infert.	*Ergo Temperantia ſemper, ac proinde hîc & nunc eſt amplexanda.*

Major propoſitio eſt principium generale, naturali lumine cognitum, & à Syndereſi perceptum: *Minor* innoteſcit tam lege naturali, quàm lege fidei ac ſcriptâ. *Concluſio* tandem in qua judicium particulare de amplexanda temperantia involvitur, à conſcientia infertur & dictatur.

Hinc cum eodem Marchantio inferendum eſt conſcientiam & Syndereſim invicem diſcrepare. 1. Quia Syndereſis eſt habitus principiorum applicandorum, non autem alicui meteriæ jam applicatorum: Conſcientia verò eſt ipſa actualis dictorum principiorum ad materias ſingulares applicatio. 2. Syndereſis verſatur circa principia ſine ullo diſcurſu: Conſcientia verò non niſi præviâ rationis illatione, ſua infert judicia practica. 3. In Syndereſi nullus poteſt ſubeſſe error, nullaque dubitatio, opinio, oblivio, ignorantia & inadvertentia; nullus enim (inquit) poteſt, aut potuit unquam negare, dubitare, opinari, obliviſci vel ignorare in genere, malum eſſe fugiendum, bonum amplexandum, Deum colendum, *&c.* In conſcientia verò hæc omnia intervenire poſſunt, propterea quòd Syndereſis nullô præviò diſcurſu, conſcientia verò eôdem mediante ſua principia percipit & apprehendit. Sic, *v. g.* nullus unquam dubitavit de hoc principio à Syndereſi propoſito, *Deus eſt colendus*; multi tamen ex eodem principio oborti ſunt errores, multæque in conſcientia dubitationes; non quidem ex Syndereſi cujus judicium eſt incorruptibile, & cujus principia ſunt in agendis, primò vera, ac proinde infallibilia: ſed talis error in conſcientiæ judicia obrepſit ptopter rationem vanâ ac erroneâ ſcientiâ deluſam, ſic inde contigit formari hunc ſyllogiſmum.

Triplex diſcrimē inter Syndereſim & conſcientiam.

Syndereſis proponit.	*Deus eſt colendus:*
Ratio deluſa ſubjicit:	Sed *Jupiter*, &c. *ſunt Dii.*
Conſcientia erronea infert.	Ergo *Jupiter*, *Mars ſunt colendi.*

Ex quibus patet Syndereſim eſſe omninò eandem apud omnes etiam efferatas nationes: Conſcientiam verò diverſam eſſe pro diverſitate rationis inferentis, aliquid rectò aut pravè; firmiter, aut dubiè, ſcientificè, vel ſcrupuloſè, ex primis principiis à Syndereſi propoſitis: unde provenit tam varia tamque multiplex conſcientiæ diverſitas & partitio in rectam & erroneam, certam & dubiam, *&c.*

Syndereſis communis aupd omnes: conſcientia verò diverſa.

Probatur 2. *pars*, nempè quòd conſcientia à lumine naturali diſtinguatur. Illa diverſa ſunt, quorum unum ſemper idem eſt, aliud autem mutationi, & diverſitati eſt obnoxium: ſed lex naturalis apud omnes prorſus nationes eadem eſt, ſemperque ſibi conſtans & uniformis, niſi aliunde præpediatur, Conſcientia verò diverſa eſt pro diverſitate nedùm hominum, ſed & temporum; idem enim homo ex diverſis notitiis & habitibus, & diverſimodè potentia ratiocinante in diverſa, oppoſitaque judicia diſſolvitur; hinc ſæpè nobis diſplicet quod placuerat; ſæpè arridet,

quod diſplicuerat ; plerumque Clodoveum primum Galliarum Regem Chriſtianiſſ. imitari: *Incendimus quod adoravimus, & adoramus quod incenderamus.*

Quod optimè indigitat D. Paulus ad Rom. 1. ubi de antiquis Philoſophiæ Principibus loquens, hæc habet; *Cùm Deum cognoviſſent, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Paucis interpoſitis : *Commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & ſervierunt creaturæ potius quàm Creatori, qui eſt benedictus in ſæcula.* Quibus apertè teſtatur Apoſtolus, legem naturalem aliud indicaſſe ipſis Philoſophis, eos verò per erroneam conſcientiam aliud judicaſſe; lex namque naturalis quinque Deo exhibenda debita demonſtraverat: ſcilicet 1. illius divinitatis cognitionem ſemper habendam, 2. glorificationem ubique refundendam, 3. gratiarum actionem rependendam, 4. ſolius veræ divinitatis confeſſionem propalandam, 5. cultum & debitum ſervitium ab obſequium tribuendum ei, *qui eſt benedictus in ſæcula,* id eſt, qui eſt vltima benedictio, & creaturæ rationalis per æternitatem futura beatitudo.

Conſcientia differt à lumine rationis.

CONCLUSIO II.

Conſcientia ſtrictè ſumpta, eſt *Actus intellectùs practicè judicantis aliquid in ſingulari faciendum vel fugiendum, laude vel pœnâ dignum*; ita communiter Theologi & Philoſophi ; quam deſcriptionem, quibuſdam ſuperadditis egregiè & ſa[illegible]è expendit noſter Marchantius laudatus.

Quæ ſit conſcientiæ definitio.

Dicitur 1. actus, ut diſtinguatur à Syndereſi, lege vel lumine naturali, & aliis principiis à quibus conſcientia tanquam effectus à ſuis cauſis procedit.

2. *Intellectus* : Etſi enim conſcientia ad movendam voluntatem ordinetur, eamque urgeat ; ab intellectu tamen elicitur, & in eo ſubjectatur. *Confirmatur.* Conſcientia juxta nominis ethimon, dicitur, *cum alio ſcientia*, vel *concurſus ſcientiæ*, & *conferentia* ad judicium formandum, ſive ad practicè concludendum, ſit ne, vel fuerit ne hoc faciendum aut fugiendum. Certum eſt autem conferentiam ſcientiæ vel ſcientiarum, actumque judicii ad intellectum pertinere.

Confir. 2. etiam Eccl. cap. 7. *Conſcientia tua ſcit* (inquit) *te crebra aliis maledixiſſe* ; id eſt, te inſtruit, tibique indicat maledictiones tuas, & malum à te perpetratum. Unde Origenes lib. 2. in cap. 2. ad Rom. *Conſcientia* (ait) *ſpiritùs Corrector eſt, & Pedagogus animæ, ut de melioribus eam admoneat, de culpis caſtiget atque arguat.*

Eſt Pedagogus animæ.

Practicè judicantis aliquid faciendum vel fugiendum : quibus conſtat conſcientiam non conſiſtere in prima intellectûs operatione, quæ eſt ſimplex rei cognitio & apprehenſio ; nec in ſecunda, quæ eſt deliberatio ; ſed in tertia, quæ eſt judicium. Additur *practicè*, quia judicium illud fertur in ordine ad operationem. Unde D. Bonaventura in compendio Theolog. cap. 510. requirit, ut judicium hoc *ſit per modum definitivæ ſententiæ.*

4. *Laude vel pœnâ dignum* : quibus denotatur conſcientiam extendi nedùm ad facta & ad facienda : ſed etiam ad laudem vel vituperium rei factæ aut faciendæ debitum ; idcircò

enim ſæpè remordet conſcientia, quia opus faciendum pœnâ vel laude dignum non adverterat.

QUÆSTIO SECUNDA.

Quotuplex ſit Conſcientia.

CONSCIENTIAM ſolitò dividunt Morales Theologi in quinque diverſa membra, nimirùm in *rectam*, *erroneam*, *probabilem*, *dubiam & ſcrupuloſam*: quibus addit noſter Marchantius *hypochondriacam* ſeu *fatuam*; de quibus omnibus, earumque affectionibus, breviter quidem, ſed ſufficienter in præſenti quæſtione agendum eſt.

Conſcientia eſt varia.

CONCLUSIO I.

CONſcientia recta, ſeu infallibilis eſt, *quæ ex rectis & infallibilibus principiis rectè dictat quid ſit agendum vel fugiendum.*

Conſcientia recta tribus principiis firmatur.

Tria ſunt autem infallibilia principia, ex quibus hæc conſcientia eruitur. 1. *Synderesis*, & lex divina naturalis omnibus nota; vix enim contingere poteſt, ut quis inculpabiliter prima legis naturæ præcepta ignoret: Tum ex parte Legiſlatoris qui eſt Deus, cujus *inviſibilia à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas*, inquit S. Paulus ad Cor. 1. Tum ex parte objecti, quod infallibili veritate naturali innititur; tùm ex parte Operantis, cui vis illa à Deo naturæ Conditore inditur, quò fit, ut *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, ejuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum*, inquit D. Paulus ad Rom. 2. ubi notandæ ſunt illæ particulæ, *Naturaliter faciunt*, & *opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*; quibus & lumen naturale, & actus conſcientiæ ex illo prodeuntes ſignificantur. Unde etiam hæc Conſcientia *naturalis* dicitur, quæ ita communis eſt apud omnes prorſus nationes, ut nulla ſit tam barbara, quæ hâc conſcientiâ ad benè agendum non moveatur, ut infrà dicemus agendo de lege naturali.

Secundus gradus infallibilitatis conſcientiæ rectæ, provenit ex lege divina poſitiva, & per legitimam traditionem ac Scripturam ſacram cognitâ; vel etiam ex Lege Eccleſiaſtica, per Cathedram S. Petri, aut per Concilium Oecumenicum promulgatâ; licet enim principia illa primæ veritati innitantur, ac proinde omnimodam infallibilitatem obtineant: quia tamen ſæpè contingit illa ignorari, aut variis contentionibus ac diſputationibus involvi; unde Hæreſes, Sectæ, opiniones, & falſa dogmata oriuntur: hinc fit ut conſcientia operans his innixa principiis ſæpè labatur in errorem, dubietatem, & opinionem, propter intellectûs humani fragilitatem & inconſtantiam.

Tertius gradus infallibilitatis, quem conſcientia recta obtinet, provenit ex legibus humanis deductis vel ex principiis naturalibus, vel ex jure Gentium; licet enim principia hæc certa ſint & infallibilia, quia tamen Legiſlator omnimodè non eſt infallibilis in eis legibus deducendis, idcircò leges illæ omnimodam infallibilitatem non obtinent. Unde primus

gradus omnimodam infallibilitatem habet, ex parte objecti, ſubjecti, operantis & Legiſlatoris. Secundus & tertius ex parte quidem objecti ſeu principiorum deductorum, non tamen ſemper ex parte deducentis & operantis.

CONCLUSIO II.

Conſcientia erronea eſt, *quæ ex principiis erroneis apprehenſis ut veris, practicè judicat malum bonum, aut bonum malum; verum falſum, aut falſum verum.*

Conſcientia erronea.

Dicitur 1. *Ex principiis erroneis*, ut excludatur conſcientia malitioſa & depravata, quæ ſcienter fingit bona eſſe mala, & mala bona, juxta illud Iſaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*, &c.

2. *Apprehenſis ut veris.* Hæc enim principia ſi non apprehendantur ut vera, conſcientiam non generabunt erroneam, ſed malitioſam, vel dubiam, vel opinativam; qualia enim principia eſſe apprehenduntur, tale eſt conſcientiæ judicium quod ex eis oritur.

3. *Practicè judicat*, ad excludendos errores ſpeculativos naturales, qui ad praxim nihil conferunt, quique magis ſcientiæ, quàm conſcientiæ nocent & adverſantur. Dixi *naturales*, ſeu de rebus naturalibus; errores enim ſpeculativi, qui circa res ſupernaturales & principia Fidei contingunt, putà circa Dei unitatem, Perſonarum Trinitatem, *&c.* ad voluntatem ſpectant, quippè cùm actus fidei ut plurimùm, ab ea imperentur, ac proinde conſcientiam concernunt.

Conſcientiæ erroneæ cauſas & principia ſex enumerat noſter Marchantius ſupra laudatus, *titul.* 3. *q.* 9.

1. Eſt *ignorantia* eorum, quæ aut potuit & debuit abſque incommodo aliquis ſcire & addiſcere; ſive interim hæc oriantur ex ſola negligentia, ſive ex malitia eorum, *Qui* (Job. 21.) *dixerunt Deo recede à nobis, & ſcientiam viarum tuarum nolumus, quis eſt omnipotens ut ſerviamus ei? & quid nobis prodeſt, ſi oraverimus illum?* *Sex cauſas habet.*

2. Eſt *ſuperbia*, & propriæ ſententiæ nimis pertinax adhæſio, quâ quis ſe aliis doctiorem, & perſpicaciori mentis acie prædictum exiſtimans, aliorum ſententiam parvi pendit, ſuamque cæteris pertinaciter præponit, quò fit ut ſuperbi & elati *quæcumque ignorant, blaſphemant, quæcumque tanquam bruta animalia norunt, in his corrumpuntur*, inquit D. Judas, cui conſentit D. Paulus ad Rom. 2. *Qui ſunt ex contentione, non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati.*

3. Eſt *prava affectio*, & inveterata peccandi conſuetudo, quâ *impius cum in profundum venerit peccatorum contemnit*, Sapient. 14. *Bibit iniquitatem ſicut aquam.* Job 15. *& lætatur cum malefecerit, ac exultat in rebus peſſimis.* Proverb. 2. Nam *interveniente tempore, & convaleſcente iniquâ conſuetudine*, inquit Sap. 14. de errore Idololatrarum) *Hic error tanquam lex cuſtoditus eſt, & Tyrannorum imperiò colebantur figmenta.* Quò fit ut invidi, luxurioſi, *&c.* ſuarum paſſionum excuſatrices rationes prætexant, nec *Sanam doctrinam ſuſtineant; ſed ad ſua deſideria coâcervent ſibi Magiſtros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum avertant, ad fabulas autem convertantur.*

4. Cauſa erroneæ conſcientiæ eſt mentis *inconſtantia*, quâ (dixit Apoſtolus ad Timoth. 4.) *Fluctuan-*

tes omni vento doctrinæ, circumferuntur in nequitia hominum ad circumventionem erroris.

5. Eſt *puſillanimitas*, quâ quis firmiter non adhæret veris propoſitionibus : ſed continuâ timiditate jactatus, & proprio etiam judicio, licet rectum ſit, territus, in errorem facilè impingit : ſimilis homini, qui in nocte ſubobſcura propriâ imaginatione jactatur, ſibique videre videtur phantaſma & ſpirituum occurſus, ex quorum formidine præceps ruit. Hæc autem tentatio dicitur timor nocturnus, & negotium perambulans in tenebris.

6. Tandem eſt *perplexitas*, quâ quis ſemper ſuſpenſus hæret, cumque quid agendum ſit reſolvere neſciat, ex ſua infirmitate ſæpè labitur in errorem.

Tribus præſertim modis hæc erronea conſcientia excuti poteſt & deponi.

Tribus modis curari poteſt.

1. Diſcutiendo & seriò ponderando ea omnia quæ facienda, fugiendaque proponuntur, eaque cum lege naturali, ſcriptâ & humanâ, eccleſiaſticâ aut civili conferendo.

2. Cùm ſincero, humili, & benè affecto animo veritatem ab aliis, nobis hac in re peritioribus, ſciſcitando, juxta illud Deuteron. 32. *Interroga Patres & dicent tibi, Majores tuos & annuntiabunt tibi.* Quod egregiè David exſequebatur, quippè cùm ipſemet teſtetur, Pſal. 118. *Super omnes docentes me intellexi.*

3. *Captivando intellectum ſuum in obſequium Fidei*, ut loquitur Apoſtol. ad Corinth. 10. firmiter ſcilicet rebus nedùm revelatis, ſed & ſuperiorum monitis, & Confeſſarii præſcriptis adhærendo. Primò namque modò, obviatur ignorantiæ affectatæ, quæ eſt erroris mater. Secundò, noſtri ſenſûs pertinacia & ſingularitas abigitur. Tertiò verò noſtra vanitas & ſuperbia retunditur, inconſtantia firmatur, & puſillanimitas roboratur.

CONCLUSIO III.

CONſcientia dubia eſt; *quæ ex diverſo dictamine practico ita ſuſpenſa & fluctuans efficitur, ut in neutram partem ſeſe determinare poſſit.*

Quid ſit conſcientia dubia.

Dicitur 1. *Ex diverſo dictamine practico*, ut excludantur omnia illa dubia quæ ex ſola rei ſpeculatione, & circa res ſpeculativas oriuntur. *Cætera* adduntur, ut conſcientia dubia ab opinoſa ſecernatur; dubium enim in hoc ab opinione diſtinguitur, quòd id non ſit aſſenſus; ſed potiùs ejuſdem ſuſpenſio, ſeu ratiocinatio in utramque partem abſque ulla inclinatione in alterutram.

Conſcientia dici poteſt dubia dupliciter, primò formaliter & intrinſecè, quando dictamen & judicium ejus ita in ſe anceps eſt & fluctuans, ut in neutram partem practicè propendat. 2. Objectivè & extrinſecè; quando res circa quam conſcientia verſatur, ita eſt dubia, ut in neutram partem definiri poſſit nec determinari. Conſcientia tamen ad aliquam intrinſecè ſeſe determinat : exemplo res clara fiet, Filius hæreditate accepit poſſeſſiones aliquas, in quibus dubitat an aliquis ager ſuus ſit, an verò alienus; quoniam argumenta hinc & inde ſuum eſſe, & ſuum non eſſe probabiliter ſuadent : ejus conſcientia objectivè ſuſpenſa manet & fluctuans medias inter has propoſitiones practicas conditionatas : *Si tuus non eſt ager, non potes retinere : ſi tuus eſt, non debes reſtituere.* Si verò ſe determinet ad non

Fit duobus modis.

reſtituendum, eò quòd ſecundùm juris regulam *in dubiis melior ſit conditio poſſidentis*, ejus conſcientia objectivè quidem & extrinſecè erit dubia, formaliter autem & extrinſecè determinata.

Duplex eſt, ſpeculativa & practica. *Duplex diſtinguitur conſcientia dubia*, nimirùm ſpeculativa & practica. Tria namque ſunt dubiorum genera: quædam omnimodè ſpeculativa, quæ ad actionem nullatenùs ordinantur, putà an continuum phyſicum componatur ex diviſibilibus, & de his non loquimur. Aliqua per ſe quidem non ordinantur ad actionem, ex iis tamen practicæ concluſiones deduci poſſunt, *v. g.* an Franciſcani ſecundùm indulta ſummorum Pontificum promoveri poſſint ad Sacros Ordines ante ætatem ſolitò præſcriptam; ex hoc enim dubio ſpeculativo, oritur dubium practicum, an ego poſſim promoveri ad Subdiaconatum ante vigeſimum primum annum. *Tria dubiorum genera.* Aliud eſt dubium practicum, quod immediatè actionem reſpicit; qualia ſunt, an mihi hodie ſit jejunandum, Miſſa audienda, *&c.* ex hypotheſi quòd neſciam determinatè eſſe vigiliam, vel feſtum.

Duo ſigna conſcientiæ dubiæ. *Duo* præcipua ſunt conſcientiæ dubiæ ſigna. 1. Si utrimque rationes æquè probabiles dubitanti appareant; ſi enim illæ rationes futiles ſint & appareant, conſcientiam dubiam efformabunt. Dixi, *Dubitanti*, quædam enim poſſunt alicui eſſe dubia quæ alteri ſunt certiſſima: exempli gratiâ, ruſticus aut idiota muliercula, dubitat an peccatum ſit mortale Diebus Dominicis, Veſperis intereſſe, vel ſumptò jentaculò Miſſæ adeſſe, illa dubia eſt in iis propoſitionibus, quæ viro doctiſſ. & his in rebus peritiſſ. nullam dubitationem efformabunt. An autem qui taliter eſt dubius circa rem faciendam, mortaliter peccet eam non præſtando, affirmant Theologi Morales, quos hac in re conſule.

Alterum ſignum conſcientiæ dubiæ eſt, quando quis apud ſe maturè deliberans in neutram partem reſolutoriè propendet; ſi enim ad unam ſeſe determinet factâ hâc deliberatione, etſi non poſſit ſatisfacere argumentis contrariam partem ſuadentibus; non dicitur tamen agere ex conſcientia dubia, ſed ex probabili & opinativa.

Hinc dùm in procinctu actionis, putà dum ſumenda eſt ſacroſancta Sinaxis, vehementi dubitatione concutitur aliquis, an rectè paratus ſit, nec ne; ſeſe dirigere non debet ſecundùm præſentem anxietatem & dubitationem, à propria puſillanimitate oriundam, vel ab adverſario noſtræ ſalutis ingeſtam; ſed regere ſeſe debet ſecundùm illam deliberationem, quam dum tranquillus erat, efformavit, vel juxta ſui Confeſſarii aut Directoris præſcripta.

CONCLUSIO IV.

Conſcientia opinativa eſt; *quæ ex probabilibus judicat in re morali, hoc aut illud eſſe faciendum aut omittendum.* *Quid ſit opinativa conſcientia.*

Dicitur 1. Ex principiis tantùm probabilibus: Si enim principia certa ſint, non orietur opinio, ſed ſcientia; ſi verò improbabilia ſint, naſcetur error aut obſtinatio: dùm verò probabilia ſunt, ex eis prodit opinio, cujus proprium eſt ut ſemper annexam habeat formidinem de veritate oppoſitæ propoſitionis, cui non aſſentitur. *Cætera* adduntur, ut opinativa conſcientia à dubia ſecernatur: nam ut ſupra diximus, dubia conſcientia non

ponit aſſenſum, ſed ſuſpendit; opinativa autem uni quidem propoſitioni aſſenſum præbet, & per modum ſententiæ ac firmæ reſolutionis, etſi non infallibilis ac omninò certæ, judicat aliquid eſſe faciendum aut omittendum.

Duplex opinio & totuplex conſcientia.

Duplex eſt opinio, & totuplex conſcientia opinativa; una probabilis, alia improbabilis. *Prior* eſt, quæ ex principiis probabilibus opinanti, & ſecundùm eam operanti naſcitur: non enim ſufficit ut principia illa alteri ſint probabilia; quia cùm opinio ſit directiva operationis, operatioque debeat eſſe honeſta & prudens, principia operanti debent eſſe probabilia, alioquin temerè, & inconſultè ageret. Principia autem probabilia cùm ſint in duplici differentia, nimirùm intrinſeca & extrinſeca, duplex proinde diſtingui poteſt opinio; *probabilis* quidem *probabilitate extrinſecâ*, quæ vel auctoritate, vel probitate, vel doctrinâ dicentis nititur. Intrinſeca eſt, quæ à propria ratiocinatione, & rerum diſcuſſione provenit.

Etiam probabilis.

Improbabilis eſt, quæ nec ſufficienti auctoritate, nec probabili ratione reſpectu opinantis vel operantis originem habet. *Dico reſpectu opinantis, &c.* Una ſiquidem propoſitio poteſt eſſe Joanni probabilis, & Petro improbabilis ac falſa: unde non licebit Petro ex propoſitione operari, quandiu ipſi talis propoſitio improbabilis videbitur.

CONCLUSIO V.

Conſcientia ſcrupuloſa eſt; *quæ animam torquet & turbat per quandam dubitationem & trepidationem in agendo, propter leves & incertas conjecturas.*

Conſcientia ſcrupuloſa quid ſit.

Dicitur 1. quæ animam torquet & turbat. Per quod diſtinguitur ab opinativa & dubia; dubia enim aſſenſum ſuſpendit; opinativa ex rationabili alterius partis probabilitate formidat; ſcrupuloſa autem torquet & anxiat.

2. Cum quadam animi dubitatione & trepidatione, in quamcumque enim partem ſeſe vertant ſcrupuloſi, nullatenùs quieſcere poſſunt, ſed trepidi ſemper & anxii permanent.

3. Ex levibus & incertis conjecturis; ſcrupuloſæ enim conſcientiæ principia, conjecturæ ſunt, non autem rationes.

Cauſæ ſcrupulorum præcipuæ eſſe.

Cauſæ autem ſcrupulorum ſunt 1. Ignorantia. 2. Cerebri & imaginationis debilitas. 3. Complexio frigida & melancholica, quo fit ut ſcrupuli frequentiores ſint apud mulieres, quàm apud viros. 4. Immoderatus fervor, præſertim in exercitiis corporalibus. 5. Nimius timor ſervilis. 6. Societas & conſuetudo cum ſcrupuloſis. 7. Tentatio Demonis. 8. Dei permiſſio & ordinatio, ad noſtram patientiam & fidelitatem probandam.

Duplex eſt ſcrupuloſa conſcientia.

Duplex diſtingui poteſt ſcrupuloſa conſcientia, *recta* ſcilicet & *perverſa*. Prima dicitur *timorata*, quæ ex timore Dei provenit, quô quis res ſuas ita ritè diſponit, ut omnes prorſus animæ nævos minimaſque imperfectiones, & venialia peccata quoad poteſt, vitare conatur, veluti jurans & ſtatuens cuſtodire omnia judicia juſtitiæ Dei: non aliô motivô, quàm quia amore caſto & fideli, Dei bonitatem ac majeſtatem proſequitur.

Nimirum recta.

Et perverſa.

Perverſa autem ſcrupuloſa conſcientia, ortum habet ex aliquo ſupra aſſignato capite; ſed præcipuè ex timore proprio & vano, vel ex timore ſervili; unde ipſi ſcrupuloſi non tam ad Deum, quàm ad ſeipſos attendunt, nec in ſe divinæ bonitatis ima-

ginem efformant : ſed vindicem illius juſtitiam, terrores, pœnas, ignes, ſemper meditantur. Hinc ſcrupulus non incongruè comparatur timori nocturno : ſicut enim qui in nocte timet, ſibi varias umbras, phantaſmata, apparitiones, & pericula fingit; ſic ſcrupuloſa conſcientia variis frangitur imaginationibus, & tremula ſemper agitatur. Unde in ipſis ſcrupuloſis potiùs regnat timor atque amor proprius, quàm divinus.

Conſcientiæ rectæ effectus ſunt ſex.

Inſuper : Illæ ſcrupuloſæ conſcientiæ invicem differunt penes effectus. Conſcientiæ namque timoratæ effectus ſunt. Puritas & firmitas cordis. 2. Vigilantia & ſollicitudo ſine anxietate. 3. Apprehenſio mali ſine turbatione. 4. Pœnitentia cum ſpe & amore. 5. Auſteritas & mortificatio vitæ ex amore conſervandæ innocentiæ, & vindicandi peccati, propterea quòd Deo ſummè bono fuerit injurium. 6. Conſolatio & gloria, ut patebit in ſequenti quæſtione.

Et totidem perverſæ.

Quæ dementiam parit.

Conſcientia autem ſcrupuloſa perverſa, omninò oppoſitos habet effectus. 1. Namque plena eſt impuritate affectionis, inconſtantiâ cogitationis, & inſtabilitate operationis. 2. Anxia eſt, puſillanimis, tepida, & omnis boni tædio affecta. 3. Malum apprehendit cum tanta perturbatione & cerebri immutatione, ut nonnunquam in delirium devolvatur. Ex anxietate enim oritur turbatio; ex turbatione prodit triſtitia, quæ etiam ad corpus ſuas impreſſiones immittit; triſtitia dolorem, nec non & morbos aliquando procreat; dolor inquietudinem generat; inquietudo autem tanta interdùm naſcitur, ut ſomnus pereat; abſentia ſomni cerebrum immutat propter continuò inſumptos animales ſpiritus, & per ſomnum non reſtitutos ac renovatos; immutationem denique cerebri, ſenſuum internorum turbatio, ac proinde delirium ſequitur.

4. Pœnitentia illius quamdam ſemper habet de bonitate Dei diffidentiam, & ſibi fingit Deum nuſquam condonaturum. 5. Illius auſteritates & mortificationes fiunt potiùs propter vitanda æterna ſupplicia, quàm propter Dei honorem reſarciendum; hinc inconſideratæ ſunt imprudentes & indiſcretæ tales mortificationes.

CONCLUSIO VI.

Conſcientia hypochondriaca.

Conſcientia hypocondriaca, & fatua, *Eſt ipſa mentis dejectio ex humore aliquo pravè cerebrum afficiente, & commovente, quo fit ut ad fatuas actiones, & ratiocinationes, pietatis ſtabiliendæ gratiâ homo prorumpat.* Hæc per ſe patet & experientiâ ſatis ſuperque conſtat; qui enim hypochondriaco hoc humore afficiuntur, plures fatuas edunt operationes; videntur enim orare, lachrymari, genuflectere, peccata promulgare, & alia pietatis & devotionis ſigna exhibere, quæ ubi à prudente viro examinantur, à læſo cerebro originem habere probantur.

QUÆSTIO TERTIA

Quot & qui ſint actus Conſcientiæ.

Notan. eſt actus conſcientiæ verſari, vel circa bonum, vel circa malum, utrumque autem reſpicere vel quatenùs futurum, vel ut præſens, vel ut præteritum. Et ſecundùm diverſam hanc conſiderationem, illi actus diverſificantur : hos autem omnes ut ordine

ordine& perſpicuâ methodo expendamus, præſentem quæſtionem duas in concluſiones diſtribuemus, quarum ſit

CONCLUSIO I.

Conſcientiæ actus circa bonum in ſe, ſunt tres.

Conſcientia, quatenùs circa bonum faciendum & futurum verſatur, 1. *approbat*, *conſulit*, *ſuadet*: Ita noſter Marchantius, *tract. 5. qu.* 3. Quemadmodùm (ait) lex ſcripta eſt regula morum, approbans, conſulens, excitans, & ſuadens bona facienda; ſic *legem non habentes* (inquit Apoſtolus Rom. 2.) *ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientiâ ipſorum.*

Totidem circa bonum, ut præſens.

2. Conſcientia reſpiciens bonum ut præſens ſit, *inclinat*, *incitat*, *confortat*. Inclinat quidem per repræſentationem boni, ad quod voluntas nativâ ſuâ inclinatione, veluti pondere tendit. Incitat per expreſſionem & manifeſtationem voluptatis, laudis aut honoris, ex actu eliciendo conſequendi. Confortat, ſtimulos veluti per boni propoſitionem, voluntati inferendo.

Tres pariter circa bonum præteritum.

3. Dum reſpicit bonum præteritum & factum, *approbat*, *complacet* & *blanditur*. Approbat quidem, eò quòd hic actus conformis fuerit Legi divinæ, rectæ rationis dictamini, & regulis ad probè agendum inſtitutis ac præſcriptis. Complacet, quia illum actum taliter faciendum intenderat; omne autem agens quieſcit & complacet in poſſeſſione& aſſecutione ilius quod exoptaverat & quæſierat. Blanditur tandem & voluntati quaſi congratulatur, propter editum vel imperatum talem actum, oſtendendo ei quæ exinde ſequatur gloria, quæve in æternum remaneat excipienda felicitas.

Conſcientiæ bonæ dotes

Hinc D. Bernardus, lib. 1. de interiori domo, c. 22. conſcientiæ rectæ dotes referens, ait; *Nihil eſt jucundius, nihil tutius, nihil ditius bonâ conſcientiâ: premat corpus, trahat mundus, terreat Diabolus, illa ſemper erit ſecura. Bona conſcientia ſecura erit cum corpus morietur: ſecura cum anima coram Deo præſentabitur: ſecura cum utrumque in die judicii ante tribunal terrificum juſti judicis ſtatuetur. Futuræ beatitudinis non eſt utilius remedium, nec certius teſtimonium bonâ conſcientiâ.*

CONCLUSIO II.

Conſcientia *quatenùs malum reſpicit, diverſos etiam habet actus.*

Totidem habet actus circa malum in ſe.

1. Quatenùs reſpicit malum futurum & faciendum, *retrahit*, *terret*, *dirigit*. Retrahit (inquam) oſtendendo actus mali faciendi turpitudinem. *Terret*, exprimendo intentata & parata omnibus actibus malis ſuplicia. *Dirigit*, proferendo leges, regulas & præcepta hunc actum prohibentia; hinc à D. Bernardo ſupra laudato, *Conſcientia eſt cordis ſcientia, quæ dupliciter intelligitur; videlicet, aut illa eſt, quæ ſe novit per ſe; vel illa quæ præter ſe, etiam alia novit ex ſe. Cor enim & ſe novit ſuâ conſcientiâ, & multa alia: quando novit ſe, appellatur conſcientia: quando præter ſe alia, nominatur ſcientia.*

Et ut eſt præſens.

2. Dum reſpicit malum, ut ſit in præſenti, *obmurmurat*, *redarguit*, *reſiſtit*. Obmurmurat quidem, eò quòd voluntas ipſius recto dictamini aſſenſum non præbeat, quò fit ut dum peccamus, nonnunquam experiamur ortum in nobis aliquod diffidium; percipimus enim nos ad peccatum propendere, quia voluntas id

decernit ; & ſimul ab eo diſſuaderi, quia conſcientia hoc non rectè fieri dictitat. *Redarguit* voluntatem dementiâ, eò quòd neglectò verò bonô, ad apparens & futile ſeſe convertat, fugacemque & corpoream voluptatem inſequatur, abjiciendo æternas illas & nunquam finiendas delicias. *Reſiſtit* per propoſitionem eorum omnium, quæ talis actus elicitionem aut imperium vetant, ac prohibent.

Et ut factum. 3. Dum verſatur circa malum jam commiſſum, *remordet, judicat, & caſtigat.* Remordet quidem per repræſentationem turpitudinis actûs commiſſi, ingratitudinis in Deum, tranſgreſſionis in Legem, amiſſionis gratiæ ſanctificantis, quam adorandus Salvator tot cruciatibus totque pœnis, ac crudeliſſimâ morte promeritus fuerat: animæ inquinationis, quam proprio ſanguine Chriſtus D. mundaverat ; ſuppliciorum ac tormentorum, quæ anima propter talem admiſſum actum, in inferis per æternitatem eſt paſſura, ſi in hoc mundo non pœnituerit: nam (inquit D. Bernardus in Medit. cap. 13.) *In domo propria, & à propria familia habeo accuſatores, teſtes, judices & tortores; accuſat me conſcientia, teſtis eſt memoria; ratio judex, voluptas carcer, timor, tortor, oblectamentum tormentum. Quotquot enim fuerint oblectamenta mala, tot erunt tormenta dira in pœna; nam inde punimur, unde delectamur.* Caſtigat tandem per continuò ingeſtos aculeos, arguendo ſcilicet voluntatis imbecillitatem, ingratitudinem, *&c.*

Conſcientia ſtimuli. *Unde* conſcientia Iſaiæ 66. aſſimilatur *vermi*, his verbis, *Vermis eorum non morietur.* Sicut enim vermes continuò rodant carnes ex quibus oriuntur ; ſic conſcientia hominem pungit poſt peccatum, & dilaniat. Unde Jerem. 2. *Arguet te malitia tua, & averſio tua increpabit te; ſcito & vide, quia malum eſt reliquiſſe te Dominum Deum tuum*: Hinc *non eſt pax impiis*, Iſa. 57. Sed *tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum*, Rom. 2. Quod experti ipſimet, in inferis nimium ſeram agentes pœnitentiam, & præ anguſtia ſpiritûs gementes homines malitiæ dediti, aiunt, Sap. 5. *Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles.*

Horum omnium ratio eſt in promptu; cùm enim triplex ſit ordo. 1. Totius univerſi, cujus Deus eſt Rector. 2. Status Politici, cui præſunt Principes & Magiſtratus. 3. Hominis privati, cujus ratio & conſcientia eſt directrix & moderatrix. Hinc fit quòd quemadmodùm Deus inferos habet, & ſupplicia pro puniendis iis qui ejus legibus & præceptis non parebunt; coronas autem, voluptateſque æternas pro remunerandis illius mandata ſervantibus: ſicut Principes & Magiſtratus habent carceres, cruces, equuleos, *&c.* pro puniendis malefactoribus; coronas autem & præmia pro remunerandis præclarè quid gerentibus: ita pariter conſcientia voluntati blanditur, collætatur & congratulatur, ubi voluntas ejus recto dictamini fecit ſatis: eam autem continuò vexat, cruciat, & ſtimulis urget per continuas reprehenſiones, quas Tertull. lib. de Pœnitentia vocat *delictorum ſtigmata*, ubi videt voluntatem irritas feciſſe illius leges, monitiones, & regulas. Unde S. Bernardus ſerm. 4. in Aſſumpt. B. Virginis, *Infernus quidam & carcer animæ reæ conſcientia eſt.* Hinc Juvenalis: *Ex univerſi triplici ordine.*

Pœna autem vehemens, ac multò ſævior illis,

Quas aut cæditus gravis invenit aut Radamanthus,
Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.

Itemque illud :

Invidia Siculi non invenere Tyranni
Tormentum majus, &c.

Ac rursùs illud :

Magne Pater Divûm, ſævos punire Tyrannos
Haud aliâ ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium, ferventi tincta veneno ;
Virtutem ut videant, intabeſcantque venena.

SECTIO SECUNDA.

De Legibus.

LEGIS vocabulum, ſecundùm nominis ethimon, oritur vel à verbo *Lego*, quia leges præſertim poſitivæ, legi & promulgari debent, poſtquam inſtitutæ ſunt, ut obligent; vel à verbo *Eligo*, quia lex omnis dictat quæ ſint eligenda quæve reſpuenda: vel à verbo *Ligo*, quia lex obligat ad aliud efficiendum vel fugiendum. Quoquo modo uſurpetur legis nomen, hìc tantùm à nobis ſumitur quatenùs ſignificat regulam exteriùs aut interiùs propoſitam, cui conformari debent actiones humanæ, ut probæ fiant & honeſtæ.

Legis ethimon.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid & quotuplex ſit Lex.

SUPPONO, tanquam certiſſimum, leges eſſe regulas actionum humanarum, cui conformandæ ſunt, ut bonæ dicantur & honeſtæ ; non enim aliâ viâ cognoſcimus bonitatem vel malitiam actionum humanarum, quàm ex conformitate vel difformitate quam habent cum lege ; ita ut actiones illæ bonæ dicantur, quæ conformes ſunt Legi ; illæ verò malæ, quæ legi difformes ſunt & contrariæ.

CONCLUSIO I.

LEx in genere rectè deſcribitur, *Regula perſeverans actionum humanarum, ingenita vel præſcripta, obligans ad aliquid faciendum aut omittendum.* Declaratur.

Dicitur 1. *Regula* ; quia lex formaliter & per ſe indicat agenda & omittenda, in quo genericè veluti convenit cum ſynderesi & conſcientia, hæ namque ſunt etiam regulæ.

Ejus definitio expenditur.

2. *Perſeverans* ; ut lex diſtinguatur à ſimplici mandato & præcepto, quod pro arbitrio & voluntate præcipientis tollitur ; lex enim cum à prima rectitudine & veritate, quæ Deus eſt, originem trahat, cumque prima veritas & rectitudo ex natura ſua ſit immutabilis, lex pariter aliquam immutabilitatem & perpetuitatem involvere debet ratione ſui, licet nonnumquam mutationi ſit obnoxia, vel ratione materiæ cui applicatur ; vel ratione finis, ob quem conduntur ; ſic Leges Cæremoniales & Judiciales Veteris Legis, per advenientem novam legem, ceſsârunt, & revocatæ ſunt. Priores quidem, quia cum eſſent umbræ & figuræ futurorum, adveniente veritate deſierunt : Poſteriores verò quia cum præſcriptæ eſſent populo adhuc ſervituti mancipato ; ceſſare debuerunt ad præſentiam Legis Evangelicæ, quæ jugum ſuave eſt & onus leve, quippè cum amore præſcripta,

& promulgata fuerit, amoreque adimplenda ſit.

3. *Actionum humanarum*; etſi enim lege & præcepto, Angeli ligari poſſint & ad aliquid faciendum aut omittendum aſtringi; de Angelicis tamen actionibus ſermonem hîc non inſtituimus: ſicut nec de actionibus hominis naturalibus & neceſſariis quippè cùm illæ ad honeſtatem dirigi nequeant.

4. *Indita vel præſcripta*; ut tam lex naturalis, quàm poſitiva, divina, eccleſiaſtica, aut politica, ſub hac definitione involvantur.

5. *Obligans ad aliquid*, &c. Ut lex diſtinguatur à monitionibus, exhortationibus, conſiliis, inſtructionibus, *&c.* quæ nullam obligationem inducunt, ſed tantùm directionem. Lex autem nedum dirigit; ſed & ad aliquid faciendum, aut omittendum obligat.

CONCLUSIO II.

Varia ejus diviſio.

L*Ex variè dividitur.*

1. In legem *Divinam & Humanam*: Lex enim omnis vel eſt à Deo, per divinam poteſtatem legem præſcribente, vel ab homine poteſtate purè humanâ, leges ferente.

1. Humana & Divina.

2. Divina eſt vel æterna, vel temporalis.

Lex divina iterùm duplex: *æterna* ſcilicet & *temporalis*. Prior eſt ipſamet Dei rectitudo & prima veritas, quatenùs per eam omnia prorſus ut recta ſint dirigi, & regulari debent: hinc, *Pſal.* 118. mandata & judicia Dei dicuntur veritas & æquitas, *Omnia mandata tua veritas*; & rurſus, *Cognovi, quia æquitas judicia tua*, quia procedunt à Deo, qui via, veritas, vita & æquitas noſtra eſt. Poſterior eſt, quam Deus in tempore creaturis præſcripſit.

Hæc iterùm duplex, *naturalis* ſcilicet & *poſitiva*. Prior eſt quæ à Deo humanæ rationi eſt indita, regulans judicium & actiones ejus, eumque obligans ad bonum faciendum & malum fugiendum, in ordine ad beatitudinem æternam. A Deo quidem eſt indita, ut lumen quoddam naturæ: non enim idcircò dicitur naturalis, quaſi eſſet à natura indita: ſed quia Deus rationi naturali eam indidit, ut ipſa ratio ex natura ſuæ primæ veritati ſubordinata, ad divinum rediret principium, & ad finem ad quem homo conditus eſt: unde eam non præſcripſit alicui ſolùm individuo; ſed omnibus, ut cum natura in illis propagaretur. Hinc Deus dicitur *illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum, & ſignâſſe ſuper nos lumen vultûs ſui*; quò *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt*, &c. ut ſupra diximus ex D. Paulo.

Temporalis eſt vel naturalis vel poſitiva.

Eſt pariter ad beatitudinem æternam ordinata, non enim aliâ ratione noſtris eſt cordibus inſcripta, quàm ut homini ad beatitudinem ſupernaturalem aſpiranti regula eſſet, & velut directrix humanarum actionum ad finem divinum: nam, ut inquit Doctor in Prolog. quæſt. 1. *Certum eſt, Deum eſſe finem naturalem hominis; licèt non naturaliter adipiſcendum, ſed ſupernaturaliter.* Hinc S. Eucherius in Paræneſi ad Valerium, *Primum* (ait) *inſtituti, ac in lucem editi hominis officium eſt, proprium cognoſcere Auctorem, cognitumque inſpicere, vitamque, id eſt, divinum donum, in divinum officium cultumque conferre; ut quod Dei munere ſumpſit, Dei devotione conſummetur, atque id quod ab eodem indignus cepit, eidem ſubjectus impendat.*

Hæc autem lex naturalis iterum triplex diſtinguitur: 1. *Sacra*, ſeu cæ-

Lex naturaliſ eſt, vel ſacra vel moralis vel politica.

remonialis aut eccleſiaſtica, quam Deus homini à primordio indidit, in ordine ad cultum divinum: nam cô ipsô, quô homo ad imaginem& ſimilitudinem Dei creatus eſt, ad eumque tamquam ad finem ordinatus, indidit pariter ei Deus propenſionem illam naturalem ad cultum tam internum, quàm externum Deo præſtandum: unde factum eſt ut, nulla unquam tam barbara natio in orbe terrarum extit rit, quæ Deum aliquo ritu non coluerit.

2. *Moralis*, quæ homini morum præcepta præſcribit, prout ad æternam beatitudinem eſt ordinatus, qualia ſunt præcepta omnia moralia à principio naturæ homini indita ad peccatum vitandum, & Deum ſuper omnia diligendum.

3. *Politica*, quæ hominem in ſocietate dirigit ad ea quæ Dei & proximi amorem concernunt; qualia ſunt uxoris & viri debita, familiarum cura, *&c.* Jure namque naturali vir & uxor ſibi mutuam fidem ſervare debent; proli imperandi & regendi poteſtatem habent, proleſque eis obtemperare tenentur. Huc etiam ſpectant familiarum adunationes, jura privatarum poſſeſſionum, hoſpitium peregrinis exhibendum & ſimilia, quorum præclara habes exempla in Geneſi ante præſcriptam legem poſitivam.

Quid ſit lex poſitiva.

Poſitiva eſt, quam Deus præſcripſit hominibus ratione utentibus, idque vel per ſe immediatè, vel per homines, mediante divinâ poteſtate in ordine ad finem ſupernaturalem: quâ poteſtate Leges Eccleſiaſticæ, tùm à Summo Pontifice, tum à Conciliis Oecumenicis, in ordine ad finem ſupernaturalem conditæ ſunt: licet enim omnis Legiſlatorum & Principum poteſtas & auctoritas à Deo proveniat, ut habetur Rom. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, non enim eſt poteſtas niſi à Deo; quæ autem ſunt a Deo, ordinata ſunt: itaque qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.* Idem habetur 1. Petri 2. cap. 6. & Proverb. 8. his verbis, *Per me Reges regnant, & Legum Conditores juſta decernunt*, &c.

Omnis tamen à Deo hominibus conceſſa poteſtas, non dicitur divina, ſed ea ſola, quæ divinâ virtute, inſpiratione & directione indiget, ut præſcribatur, ad eumque immediatè refertur; hæc namque meritò divina dicitur; quippè cùm Deô adjuvante, inſpirante & dirigente præſcribatur, eumque tamquam finem intendat.

Hæc autem lex poſitiva triplex, ſicut & naturalis diſtinguitur, nimirùm *ſacra*, quæ dirigit ad ea quæ fidem & religionem concernunt. *Moralis*, quæ actus morales virtutum ad vitam æternam ordinat. Et *politica*, quæ concernit regimen ſpirituale animarum, quatenùs in unum corpus Domini myſticum, & Rempublicam Chriſtianam adunantur.

CONCLUSIO III.

LEx humana eſt vel *naturalis*, vel *politica*.

Lex humana eſt vel naturalis vel politica.

Prior eſt, quæ ex principiis juris naturalis, dirigit ad finem purè humanum, tales ſunt illæ quæ ab univerſis nationibus communi conſenſu ſervantur: putà educatio puerorum, & eorundem in bonis parentum ſucceſſio, *&c.*

Poſterior eſt, quæ ab hominibus poteſtatem habentibus in ordine ad Rempublicam conſervandam eſt inſtituta.

Politica eſt

Hæc iterum duplex, *Eccleſiaſtica* ſcilicet & *Secularis* ſeu Laïca. Prior

vel Eccleſiaſtica vel, ſecularis ſeu laica.

eſt quæ per poteſtatem à Chriſto conceſſam fideles in rebus politicis & civilibus dirigit, quatenùs ad ſupernaturale regimen aliquo modo ſpectant, illique deſerviunt ac ſubordinantur. *Laica* eſt quæ hominem dirigit in iis quæ temporale & humanum regimen ſpectant.

Aliquæ ſunt leges mixtæ.

Hic autem advertendum eſt, quòd cùm plures leges ad eumdem actum aliquando concurrant, & velut invicem formaliter adunentur, aut virtualiter commiſceantur; idcircò uſus obtinuit, ut quædam leges *mixtæ* dicerentur, *v. g.* colere Deum aliquo die, legis eſt naturalis; quod autem id fieri debeat Sabbatho, ad Legem Cæremonialem pertinet; unde in Diem Dominicam talis cultus in nova lege fuit tranſlatus. Quod verò hic cultus exhibeatur ceſſando ab operibus ſervilibus, & Miſſam audiendo, poſitivi juris eſt tum divini, tum humani; ſicque cultus taliter Deo exhibendus, à mixta lege, ſeu à pluribus legibus invicem adunatis dirigitur.

Advertendum 2. Quòd etſi plures leges eumdem actum ſæpè præcipiant, hic tamen actus ſuam præcisè honeſtatem aut turpitudinem deſumit ab ea, quæ præcisiùs talem actum præcipit aut vetat.

QUÆSTIO SECUNDA.

An & quomodo Leges mutari poſſint.

Lex aliqua duobus modis mutari poteſt per abolitionem, per detractionem.

NOTANDUM I. Legem aliquam mutari poſſe duobus modis, ſcilicet vel per *abolitionem* vel per *detractionem*. Priori modo mutatur, quando tota reſcinditur, & obligare deſinit: Poſteriori verò quando ſecundùm aliquid vel aliquem ceſſat obligare; & ſecundum aliud, vel alios obligat.

Abolitio legis fit vel per irritationem vel per abrogationem.

Notand. 2. Legem aliquam aboleri duobus modis ſcilicet per *irritationem* & per *abrogationem*: Priori modo aboletur, quando irrita fit antequam obliget, id eſt, aut antequam promulgetur; aut priuſquam approbetur, ſi approbari debeat, ut Leges Conciliorum à Summo Pontifice, aut Civiles à Principe. Poſteriori modo aboletur, dùm abrogatur poſt ſui promulgationem & approbationem; ac proinde dum perfectè obligat.

Detractio fit vel per diſpenſationem vel ceſſationem.

Notand. 3. Detractionem legis fieri poſſe duobus modis: ſcilicet vel per *diſpenſationem*, vel per *ceſſationem*. Diſpenſatio eſt juris relaxatio, facta cum certa & legitima cauſa, poteſtatem & jus diſpenſandi habente; ſi enim non adſit diſpenſationis cauſa legitima, non erit *diſpenſatio*, ſed *diſſipatio*: Si autem adſit cauſa legitima, abſit verò diſpenſandi auctoritas, nulla pariter erit diſpenſatio, ſed invalida uſurpatio: duo namque in diſpenſatione requiruntur, ſcilicet auctoritas in diſpenſante, & cauſa gravis utilitatis vel neceſſitatis in diſpenſato. *Ceſſatio* legis eſt illius totalis ſublatio, quæ fit declarando ipſam ultrò non obligare.

CONCLUSIO I.

Lex naturalis non poteſt mutari.

LEx naturalis ſtrictè ſumpta nullatenùs mutari poteſt. Probatur: Lex mutatur vel per irritationem vel per abrogationem vel derogationem, vel per diſpenſationem: ſed nullis ex his modis Lex naturalis mutari poteſt. Ergo, &c. *Major* conſtat ex prænotatis. *Minor* quoad ſingula membra probatur.

Nec per irritationem.

1. *Irritare* Legem, eſt eam abolere prius quàm obliget, ſeu ante illius promulgationem & approbationem: ſed lex naturalis taliter mutari nequit, quippè cùm ſemper homines obliget ab ipſomet eorum formationis exordio, nec promulgatione indiget, quia ſcripta eſt in cordibus noſtris; Ergo, *&c.*

Nec per abrogationem.

2. *Abrogare* legem, eſt eam abolere dùm obligat; ſed lex naturalis aboleri nequit dùm perfectè obligat, ergo nec abrogari. *Major* patet ex prænot. *Minor* oſtenditur. Abrogare legem dùm perfectè obligat, eſt reddere licitum quod tali lege prohibebatur; & illius omiſſionem permittere, quod in lege præcipiebatur: ſed nullus poteſt reddere licitum id quod lege naturali prohibetur, nec licitè permittere omiſſionem illius, quod tali lege præcipitur: nam id quod lege naturali prohibetur, eſt per ſe malum & inhoneſtum; quod autem eâ præcipitur, eſt per ſe bonum & honeſtum: ſed nullus poteſt reddere licitum id quod eſt per ſe inhoneſtum; nec permittere omiſſionem illius, quod per ſe honeſtum eſt; aliàs Idololatria, mendacium, & perjurium fieri poſſent licita: & cultus divinus, miſericordiæ opera, *&c.* licitè omitti poſſent, quod, ut arbitror, nullus affirmabit.

Nec per derogationem.

3. *Derogare* legi, eſt tollere illius obligationem quoad aliquam ſui partem, remanente obligatione quoad alias: ſed nullus poteſt tollere obligationem legis naturalis quoad ullam ſui partem; ergo nec poteſt ei derogare. *Major* conſtat ex prænot. *Minor* oſtenditur: Nullus poteſt permittere id quod per ſe inhoneſtum eſt, aut prohibere id quod eſt per ſe honeſtum: ſed qui tolleret obligationem legis naturalis, quoad aliquam ſui partem, permitteret id quod per ſe inhoneſtum eſt, aut prohiberet id quod per ſe honeſtum eſt; lex enim naturalis ſecundùm quamlibet ſui partem præcipit id quod per ſe honeſtum eſt, & prohibet id quod eſt per ſe honeſtum. Ergo, *&c.*

Nec per diſpenſationem.

4. *Diſpenſare* in lege, eſt eximere aliquem hominem particularem à communi obligatione legis, cæteris ad eam ſervandam remanentibus obligatis: ſed nullus id præſtare poteſt in lege naturali; ergo nec in ea diſpenſare. *Major* conſtat ex prænotatis. *Min.* etiam conſtat: Qui enim hominem aliquem eximeret à communi obligatione legis naturalis, illi homini permitteret id quod per ſe eſt inhoneſtum, & prohiberet id quod per ſe eſt honeſtum, quod fieri non poſſe ſupra diximus. Ergo, *&c.*

Dices 1. Lex naturalis ſæpè fuit immutata, ergo mutari poteſt. *Patet conſeq.* A facto enim ad poſſe, valet illatio. *Probatur antec.* 1. De jure naturali eſt, ut omnia ſint communia: ſed hoc mutatum eſt jure Gentium, quò introducta fuit rerum diviſio & proprietas. 2. Jus naturale eſt, ut nemo retineat alienum invitô dominô; ſed id tollitur, ubi quis proſcribitur. 3. Jus naturale eſt, ut omnes naſcantur liberi; ſed plures jure Gentium ſervituti mancipantur. Ergo plura ſunt quæ aliquando fuerunt de jure naturali, & quæ nunc deſierunt. Ergo lex naturalis mutari poteſt.

Quomodo jure naturali omnia ſint communia.

Nego conſeq. & reſp. ad 1. Omnia fuiſſe communia jure naturali, non quidem poſitivè, quaſi jus naturæ præceperit rerum omnium communitatem, & prohibuerit bonorum proprietatem: ſed negativè, quia nihil ab initio de hac re ſtatutum eſt, nec quicquam proprium alicui à natura fuit aſſignatum; omnes enim nudos natura procreat & revocat, ac proin-

denullum alio ditiorem efficit : ſed permittit omnia in communem uſum; quæ tamen poſtea rationabili ac juſta de cauſa jure gentium ſtatutum eſt, ut unuſquiſque propria poſſideret : Unde cum antea nullum eſſet præceptum legis naturalis de rerum proprietate aut communitate, factum eſt præceptum juris Gentium, ut ſublatâ communitate ſinguli propria haberent.

Ad 2. Dico proſcriptionis legem non efficere, ut invito domino retineatur alienum, dùm permanet alienum, quod eſſet juri naturali derogare : ſed ſolùm determinat id non debere cenſeri alienum, quod tempore proſcriptionis ab alio poſſidetur.

Ad 3. Dico homines ſervituti mancipari, vel per propriam ſuam voluntatem & ſeclusâ quâcumque culpâ, vel per alienam coactionem, & propter aliquam culpam admiſſam aut injuriam irrogatam : ſed neutrô modô ſervitus repugnat juri naturali ; non quidem primô modô, quia cùm homo quilibet naturaliter ſit ſui juris, ſeipſumque pro libito ad quemlibet vitæ ſtatum poſſit deſtinare ; nihil ſibi injuriæ faciet, ſi propter proprium commodum ſeſe ſubjiciat alterius dominio & ſervituti. Non etiam ſecundô modô, cùm enim jure naturali liceat hoſtem interficere in juſto bello, potiori jure licebit eum ſervituti aſtringere ; ſervitus enim morte minus malum eſt.

Objic. 2. Deus plerumque in lege naturali diſpenſavit. *Prob.* Lex naturalis vetat innocentis homicidium, rei alienæ furtivam ablationem ; fornicationem admittendam, alicui injuriam faciendam : ſed in his omnibus Deus diſpenſavit. In homicidio quidem innocentis, præcipiendo Abrahamo ut filium ſuum Iſaac mactaret; *Geneſ.* 21. In furto, cum Iſraëlitis, qui juſſi ſunt optima quæque Ægyptiorum furtim aſportare. *Exod.* 12. In fornicatione cum Oſeâ Propheta, qui juſſu Dei acceſſit ad mulierem fornicariam, & fecit filios fornicationis, ut legitur, *Oſea* 1. In injuria & dolo cum Jacob, qui fratrem ſuum Eſaü ſupplantavit, ejuſque primogenituræ jura & indulta dolô abſtulit. Ergo lex naturalis per diſpenſationem mutari poteſt.

Nego conſeq. Quia (inquit D. Auguſt. 3. Confeſſ. cap. 8.) *Cùm Deus aliquid contra pactum quorumlibet jubet fieri, etſi ibi nuſquam factum ſit, faciendum eſt ; & ſi omiſſum, reſtaurandum eſt ; & ſi inſtitutum non erat, inſtituendum eſt : Deo enim regnatori univerſa creatura ſua, ad ea quæ juſſerit, ſine dubitatione ſerviendum eſt.* Quibus præmiſſis : *Reſ.* in nullo ex aſſignatis locis contineri prævaricationem, nec diſpenſationem alicujus præcepti naturalis.

Non in 1. Quia lex naturalis prohibet quidem homicidium privatâ auctoritate faciendum, in quo Deus cum Abrahamo non diſpenſaverat ; quippè cùm Abrahamus, non propriâ voluntatis ſententiâ, ſed juſſu Dei, qui eſt Dominus mortis & vitæ hominum, ut filium mactaret, jam manum armaverat, & ut feriret, extenderat.

De... propr... non d... penſa... vit lege n... tural.

Non in 2. Quia lex naturalis prohibet non accipere rem alienam quandiu aliena eſt ; neque in illa diſpenſavit Deus cum Iſraëlitis ; non enim eis conceſſit, ut acciperent & aſportarent vaſa Ægyptiorum tanquam aliena, ſed tanquam propria, ratione donationis à Deo ; cùm enim *ejus ſit terra & plenitudo ejus, orbis terrarum, & univerſi qui habitant in eo* ; Meritô jure potuit dictis bonis Ægyptios ſpoliare propter eorum peccata & abuſum

abuſum illorum bonorum, eaque Iſraëlitis tanquam propria concedere, in mercedem impenſi & non compenſati laboris, quem Ægyptiorum gratiâ ſubiërant tempore ſuæ captivitatis.

Non in 3. Quia Lex naturalis vetat accedere ad mulierem ſine præviô contractu matrimoniali: nec in hoc Deus cum Oſeâ diſpenſavit; ſed ei conceſſit, ſeu potius juſſit ut eam quæ priùs fuerat fornicaria, duceret in uxorem, ad eamque affectu maritali & conjugali accederet, ut commentatur D. Hieron. *in cap. 1. Oſeæ*, & D. Auguſt. *lib. 22. contra Fauſtum cap.* 8. Nec refert quòd filii ex eis geniti, dicantur *filii fornicationis*; tales enim dicuntur, non quòd ex legitimo matrimonio non fuerint geniti; ſed quia vel tales habebantur apud vulgus, qui neſciebant inter Oſeam & mulierem initum fuiſſe contractum matrimonialem: vel quia oriebantur à muliere, quæ priùs fuerat publica fornicaria: filii namque parentum labe & infamiâ ſæpè notantur.

Non denique in 4. Nam prætterquàm quòd S. Auguſt. & alii SS. Patres contendant Jacob factum, non fuiſſe mendacium, ſed myſterium, & futurę veritatis indicium & figura, quâ prædicabatur primogenituram Judæorum ad gentes fore transferendam: verè Jacob primogenitus reputari debebat, quia Eſaü pro lenticulæ pulmento ſua primogenita vendiderat, & ceſſerat.

Dices 3. Pueri & amentes obligari non poſſunt ad obſervantiam legis naturalis, quippè cùm eam ſervare nequeant: ergo ſaltem cum eis diſpenſari poterit. *Tranſeat antec. Nego conſeq.* Solum enim cum eis diſpenſatur, qui ad legis obſervantiam tenentur; ac proinde cum pueri & amentes legi non adſtringantur, quia ſolùm lex præſcribitur ratione utentibus, idcircò cum eis non diſpenſatur.

CONCLUSIO II.

LEx qualibet poſitiva, ſive divina, ſive humana mutari poteſt.

Probatur 1. Leges illæ mutari poſſunt, quæ poſſunt vel irritari, vel abrogari: ſed tùm leges poſitivæ divinæ, tùm humanæ irritari poſſunt & abrogari: Ergo & mutari. *Omnis Lex humana mutari poteſt.*

Major conſtat. Min. prob. quoad 1. partem. Irritare legem, eſt eam abolere antequam obliget: ſed omnis lex poſitiva taliter poteſt aboleri: tùm quia conſtituta, poteſt non approbari aut non promulgari, ita ut qui illam tulit, vel revocet antequam promulgetur; vel non approbet, ſi debeat approbari, ut plerumque conſtat in legibus humanis, ſive Eccleſiaſticis quæ ut plurimùm pendent ab approbatione Summi Pontificis, ſive civilibus quæ Principum approbationi ſubjiciuntur.

Probatur min. quoad 2. membrum, & quoad primum confirmatur. Abrogare legem, eſt eam abolere dum jam obligat: ſed lex poſitiva, ſive divina, ſive humana, poteſt aboleri dum jam obligat; ergo poteſt abrogari. *Probatur min.* Omnis Legiſlator poteſtatem habens legem pro libito condendi, habet pariter poteſtatem ſuam legem abrogandi & deſtruendi; eſt enim dominus ſuæ legis: ſed Deus habet poteſtatem condendi leges divinas poſitivas, eaſque pro libito condidit: ergo habet etiam poteſtatem deſtruendi aut abrogandi hujuſmodi leges; qui enim poteſtatem habet obligandi, habet etiam poteſtatem eximendi ab obligatione.

Idem dicendum de Summo Pontifice reſpectu Legum Eccleſiaſticarum, & de Principe reſpectu legum civilium.

Lex divina poſitiva quinque modis mutari poteſt.

Hîc obiter adverte legem divinam poſitivam mutari poſſe quinque modis.

1. *Ratione ſtatûs*: Quando pro uno tantùm ſtatu lex fertur; ſic mutata & abrogata eſt lex Circoncisionis, & aliæ Moſaïcæ leges, quæ Chriſtum Dominum venturum præſignabant, quia illæ pro ſolo ſtatu legis Moſaïcæ erant inſtitutæ.

2. *Ratione materiæ*; Dùm id mutatur quod in ſe vel in ſuis circumſtā-tiis erat materia legis; ſic præceptum de furto non faciendo ceſſavit apud Hebræos in ſpoliatione Ægyptiorum, quia illa Ægyptiorum bona Deô decernente facta ſunt propria Hebræorum in mercedem laborum ab eis propter Ægyptios aſſumptorum.

3. *Ex mera Dei voluntate*: Quando Deus expreſsè præcipit & mandat contrarium ei, quod priùs ordinaverat.

4. *Ratione regulæ Charitatis*, ubi præſtantius aliquod præceptum ſervandum occurrit; nec ſervari poteſt, niſi prætermittendo præceptum minoris excellentiæ; ſic, *v. g.* præceptum charitatis erga nos de conſervanda vita propria, deſinit, ubi occurrit occaſio morti ſeſe tradendi propter ſalutem proximi procurandam; *Majorem enim dilectionem nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat pro amicis*, inquit adorandus Salvator, *Joan.* 15.

Cùm enim inquit D. Bonaventura in *Breviloquio*, objectum charitatis ſit vel *ſupra nos*, putà Deus; vel *intra nos*, ut anima noſtra; vel *juxta nos*, id eſt, anima proximi; vel *infra nos*. Idque quatuor modis, nimirùm, vel *infra proximè*, ſcilicet corpus noſtrum; vel *mediatè*, ſcilicet corpus proximi; vel *remotè*, qualia ſunt bona noſtra, vel *remotiſſimè*, qualia ſunt bona proximi. *Regula charitatis eſt*; ut Deum plus quàm animam, animam noſtram plus quàm animam proximi; ſalutem animæ proximi, plus quàm corpus noſtrum; corpus noſtrum, plus quàm corpus proximi; corpus proximi, plus quàm bona noſtra; & bona noſtra, plus quàm aliena diligamus.

Objectum charitatis quomodo debeat ordinari.

5. *Ratione præceptorum incompoſſibilium ſimul occurrentium.* Sic præceptum de reverentia & obedientia parentibus exhibenda, locum non habet, ubi incumbit aliquid præſtandum ad animæ ſuæ ſalutem, aut Dei cultum & obſequium, ut diximus in *q. proœmial. §.* 2. circa finem.

Quæres 1. *Quidnam requiratur, ut Lex obliget.*

Ut Lex obliget, 1 requiritur illius cognitio & promulgatio.

Reſpondeo, ut lex aliqua obliget, potiſſimùm requiri cognitionem legis talis, quæ cognitio quantùm ad legem naturalem habetur ab ipſo lumine naturali nobis indito: & quantùm ad legem poſitivam, habetur per promulgationem, id eſt, ſolemnem publicationem legis in loco publico; idcircò ignorantia invincibilis cujuſcumque legis, excuſat tranſgreſſores ejus: tunc autem ignorantia legis eſt invincibilis, quando impoſſibile eſt haberi cognitionem talis legis: Sic amentes & pueri habent ignorantiam invincibilem legis naturalis, adeòque excuſantur, quidquid agant contra legem, ſive naturalem, ſive poſitivam. Sic etiam habemus ignorantiam invincibilem legis poſitivæ, quando non eſt promulgata, aut ſaltem intimata, id eſt, nobis in particulari ſignificata; quapropter Deus ipſe voluit ſuam legem ſolemniter

promulgari in monte Synai.

Queres 2. Qualiter fieri debeat promulgatio legis humanæ.

Qualiter promulgatio fieri debeat.

Reſpondeo, ad id duo requiri ex communi uſu; 1. Ut Legiſlator externo quodam ſigno proponat & manifeſtet ſubditis ſuam voluntatem. 2. Ut ſolemni ritu id faciat. Priùs requiritur propter notitiam & directionem, poſteriùs propter obligationem: nam neque ſubditi poſſunt cognoſcere voluntatem ſui Principis, & ſecundùm eam dirigere ſuas actiones, niſi ſit illis externo ſigno propoſita & manifeſtata; neque Princeps cenſetur illam proponere & manifeſtare, ut Princeps, cum poteſtate obligandi, niſi ſolemni ritu id faciat.

Ex his infero non ſufficere ad vigorem legis, ut eam Pontifex aut Imperator in Senatu coram ſuis Conciliariis proponat: ſed ultra requiri, ut eam populo notam faciat.

Queres 3. Utrum Legiſlator teneatur ſuis legibus.

Reſp. 1. Deum non teneri; Deus enim nulli legi poſitivæ aſtringitur. 2. Dico alios Legiſlatores teneri ad ſervandas ſuas leges quoad vim directivam, & peccare ſi eas non ſervent; ut definitum fuit in Jure Canonico, Canone: *Cum omnes. De conſtitutionibus.* Et Jure Civili, lege 1. §. *Quod quiſque juris in alterum ſtatuerit.* Hinc Chriſtus Dominus objurgat Pontifices Judæos, Matth. 23. *qui Alligabant onera gravia & importabilia, & imponebant in humeros hominum, cùm digito ſuo nollent ea movere.* Dico 3. eos ad id non teneri quoad vim coactivam & punitivam, quia etſi contra ſuam legem peccent, non tamen rei & conſcii ſunt pœnæ impoſitæ per legem; quia nemo poteſt legitimè cogi aut puniri, niſi à ſuperiore: ſed Legiſlatores non habent ſuperiorem in Repub. Ergo non poſſunt cogi aut puniri; proindeque neque ſuis ſubjacere legibus quoad vim punitivam & coactivam.

Homines Legiſlatores tenentur ſuas leges ſervare quoad vim directivam.

Nòn verò quoad vim coactivam.

SECTIO TERTIA.

De Habitibus directivis actionum humanarum.

Habitûs nomen, variis quidem, ſed præſertim tribus modis uſurpatur à Philoſophis. 1. Quatenùs ſignificat poſſeſſionem alicujus rei, quo ſenſu dicimus habere domum vel agrum. 2. Quatenùs deſignat veſtem corpori circumpoſitam, qualiter uſurpatur in ultimis Logicæ cathegoriis. 3. Prout denotat qualitatem perfectivam ſubſtantiæ in operando: quò ſenſu duplex diſtinguitur, *infuſus* videlicet, & divino munere nobis ſine nobis conceſſus; & *acquiſitus* per repetitos ejuſdem ſpeciei actus, de quo ſolùm ſit

Habitus ſumitur quatuor modis.

QUÆSTIO PRIMA.

An, & cui potentiæ ineſſe poſſit habitus.

Notand. 1. Duplex eſſe ſubjectum, cui ineſſe poſſunt habitus, remotum ſcilicet & proximum; illud eſt ipſa res quæ habitum ſuſcipere dicitur; hæc autem eſt facultas ſeu potentia, cui talis habitus inhæret, quamque dirigit & juvat in ſuis actionibus eliciendis.

Ut facultas alicuius habitus ſit capax tria requirit.

Notand. 2. Tres deſiderari conditiones, ut facultas alicujus habitûs capax dicatur. 1. Ut ſit indifferens ad

rectè vel malè operandum. 2. Ut aliquam patiatur difficultatem in operando, quæ per habitum poſſit amoveri. 3. Ut nedùm faciliùs & rectiùs facultas operetur per habitus, ſed ut ipſi habitus determinativè concurrant cum poteſtate, cui inſident ad ſuas promendas actiones. Triplex eſt enim habituum in nobis beneficium. 1. Facultates noſtras rectificant. 2. Facilitatem conferunt. 3. Determinant.

Notandum 3. Apud recentiores Philoſophos variam & multiplicem eſſe de habitibus controverſiam; *primò* quidem conveniunt omnes Catholici admittendos eſſe habitus ſupernaturales, eoſque jugiter perſeverantes in ſubjectis, quibus divinitùs infunduntur; & quibus conferunt non ſolùm facilitatem, ſed præſertim virtutem & efficaciam agendi & exerendi actus ipſis conformes. Conſentiunt pariter ipſos habitus eſſe aliquid poſitivum realiter & actu diſtinctum à facultate cui inhæret: Fides enim ſpes & charitas in infantibus baptiſatis divinitùs infuſæ jugiter perſeverant, proindeque ſunt aliquid poſitivum realiter diſtinctum ab intellectu & poteſtate, quibus inſident. Verùm difficultas eſt de habitibus naturalibus ſeu de facilitate comparata per repetitionem actuum; quæritur enim utrum illa facilitas ſit quædam qualitas poſitiva, an verò quidpiam aliud. Qua de re multiplex eſt ſententia; ſunt enim qui affirmant illam facilitatem non eſſe diſtinctam realiter à terminis actionum vitalium, quæ eliciuntur à facultatibus, habitu ſeu hac facilitate præditis. Conveniunt enim potentias vitales aliquos producere terminos immediatè, ſic, *v. g.* intellectus producit ſpeciem expreſſam, quæ verbum mentis appellatur: Voluntas pariter producit terminum qui pondus appellatur, metaphora ducta à corporum gravitate; ſicut enim corpora per ſuam gravitatem feruntur ad ſuum centrum, ita voluntas per ſuum amorem tendit ad bonum verum aut apparens, quod ab intellectu ipſi repræſentatur: unde tritum illud ſancti Auguſtini; *Pondus meum, amor meus, illo feror, quocumque feror.* Illi autem termini actionum vitalium, ſunt in duplici differentia; alii enim non diu perſeverant in facultatibus à quibus producuntur, ſed actionibus peractis ſtatim evaneſcunt; ſic ſpecies viſiva peractâ viſione evaneſcit, ut conſtare videtur ex eo quòd in intellectu non ſit peractæ viſionis repræſentatio & memoria: aliæ verò ſunt ſpecies aliique termini diu perſeverantes in facultatibus à quibus ſunt producti:

Sunt etiam inter Philoſophos qui exiſtimant habitus nec eſſe terminos actionum vitalium ſeu ſpecies expreſſas; nec qualitates poſitivas inhærentes facultatibus, & eos facilitantes ad actum; ſed trita quædam veſtigia in nobiliori parte cerebri impreſſa, quibus præſertim & intellectus & phantaſia dirigantur & facilitentur in ſuis actionibus. His ita præmiſſis determinandum eſt primò, utrum admittendi ſint aliqui habitus naturales, quibus facultates juventur & facilitentur in ſuis operationibus: ſecundò, in quibus ſubjectis & facultatibus admittendi ſint illi habitus.

CONCLUSIO I.

Admittendi ſunt in nobis habitus. *Probatur* 1. Habitus eſt qualitas rectificans, facilitans & determinans potentiam in operando: ſed talis qualitas in nobis eſt admittenda, *Neceſſarii ſunt in nobis habitus.*

ergo & habitus. *Major eſt evidens*, nomine ſiquidem habitûs, nihil aliud intelligimus. *Minor probatur* ipsâmet experientiâ, quâ conſtat facultatem noſtram motricem per repetitos actus ſcribendi, ſaltandi, pulſandi citharam, aliquid obtinere, quô rectiùs, faciliùs, & magis determinatè ſimiles actus repetat: ſed illud eſt habitus. Similiter in intellectu exiſtunt ſpecies quædam, quarum beneficio intellectûs actuum præteritorum recordatur; ſed hujuſmodi ſpecies ſunt habitus naturales, ſiquidem efficiunt ut intellectus faciliùs & promptiùs res naturales jam cognitas iterum cognoſcat, igitur admittendi ſunt habitus naturales

Dices 1. Potentia ſola ſufficiens eſt ad eliciendas ſuas actiones: ergo fruſtrà potentiæ additur habitus.

Diſtinguo antec. Sufficiens eſt abſolutè & ſimpliciter, ita ut ſine ullo prorſus habitu operari poſſit, *Concedo*: ſufficiens eſt ad melius eſſe, id eſt, ad rectè, promptè & expeditè operandum, *Nego*: Habitus enim non tribuunt facultatibus primam operandi virtutem, ſed tantummodò rectitudinem, facilitatem, & determinationem.

Inſtabis: Si facultates naturales indigerent habitu ad operandum, ſequeretur quòd ex ſe & naturâ ſuâ non eſſent perfectæ: ſed hoc eſt falſum atque injurioſum Deo, cujus perfecta ſunt opera; *Vidit enim cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.*

. *Diſtinguo ſequelam majoris.* Eſſent imperfectæ ſimpliciter & ſecundùm entitatem, *Nego*: ſecundùm quid & penes modum operandi, *Concedo*: Fateor equidem facultates naturales eſſe perfectas ſecundùm entitatem & vim agendi, quoniam autem aliquæ ſunt quæ ad unicum agendi modum non ſūt determinatæ, ſed poſſunt benè & malè ſuos producere effectus, hinc eſt quòd illæ egeant habitu, ut promptiùs & rectiùs operentur.

Urgebis. Remotio impedimentorum ſufficit ad comparandam illam facilitatem & promptitudinem, igitur ad id non ſunt neceſſarii habitus.

Diſting. antec. Remotio impedimentorum ſufficit ad explicandam facilitatem negativam & extrinſecam, *Concedo*: ad explicandam facilitatem poſitivam & intrinſecam, *Nego*: Tametſi enim intellectus, *v.g.* nulla habeat impedimenta ex parte objecti, vel organorum ſenſuum, objectorum ſpecies excipientium; nihilominùs experientiâ conſtat quòd multò faciliùs & meliùs rem aliquam cognoſcit poſt repetitionem actionum ſeu cognitionum circa illam, quàm ubi eam primò cognovit: igitur illa facilitas non eſt ſimplex impedimentorum remotio.

Dices 2. Quôcumque habitu in voluntate propoſitô, ſemper remanet indifferens: ergo habitus ipſam non determinat.

Diſtinguo antec. Remanet indifferens indifferentiâ contradictionis, quâ poteſt agere vel non agere, *Concedo*; indifferens eſt indifferentiâ contrarietatis ſecundùm quid, *Nego*. Licet enim voluntas habitu juſtitiæ prędita, aliquem injuſtitiæ actum pro innata ſua libertate elicere poſſit, ſi id decernat abſolutè & ſimpliciter; nihilominùs tamen ſecundùm quid determinatur ad actus juſtitiæ eliciendos, ubi paratæ aderunt occaſiones & circumſtantiæ.

CONCLUSIO II.

H*Abitus ſecundùm entitatem non ſunt ſpecies expreſſa, ſeu termini actionum vitalium, neque trita veſtigia in nobiliori parte cerebri remanentia: ſed ſunt qualitates poſitivæ per repetitionem actuum in facultatibus producta & perſeverantes, ipſaſque dirigentes & facilitantes in ſuis actibus eliciendis.* Hæc concluſio tres habet partes, quarum

Probatur prima. Idem eſſe debet judicium de cæteris habitibus facultatem, atque de iis qui ſunt in intellectu: ſed habitus qui ſunt in intellectu non ſunt ſpecies expreſſæ, neque termini vitales; igitur in eis non eſt conſtituenda ratio formalis habitûs. *Major conſtat: minor probatur. Tum*, quia habitus eſt principium cum intellectu ſeu comprincipium ad producendos terminos intellectuales ſeu ſpecies expreſſas: igitur ipſe habitus non eſt ille ſpecies expreſſa, alioqui eſſet cauſa ſui ipſius, & ſeipſo prior. *Tum*, quia poſſunt eſſe ſpecies expreſſæ in intellectu abſque eo quod habitus in ipſo perſeveret; poteſt enim aliquis ad fidem converſus, conſervare ſpecies ſuorum errorum præteritorum; nec tamen ampliùs habere habitum erroris, non ſolùm formaliter, ſed etiam materialiter: ſi enim habitus erroris in ipſo perſeveraret materialiter ſeu ſecundùm entitatem, inclinaret ejus intellectum ad aſſentiendum prioribus erroribus, ea enim erat ratio & efficacitas iſtius habitûs erroris ante illius hominis converſionem; cujus contrarium cùm ille experiatur, concludendum eſt habitum non idem eſſe cum ſpecie expreſſa. *Tùm denique*, quia in eo non conſiſtit habitus quod perit manente habitu; ſed ſpecies expreſſa perit manente habitu: remanet enim habitus in Philoſopho dormiente, perit autem in eo ſpecies expreſſâ: ſiquidem illa ſpecies eſt verbum formale, ſeu formalis intellectio. At in dormiente non remanet formalis intellectio; alioqui dormiens eſſet formaliter intelligens quod eſt abſurdum; igitur habitus non eſt ſpecies expreſſa, neque terminus vitalis intellectionis.

Dices. Non ſunt multiplicanda entia ſine neceſſitate, ſed nulla eſt neceſſitas diſtinguendi habitus à ſpeciebus expreſſis: ſiquidem termini actionum vitalium ſuperſtites poſſunt præſtare ea, quæ habitibus naturalibus tribuuntur; poſſunt enim efficere, ut facultates faciliùs & promptiùs operentur; igitur, *&c.*

Nego min. Neque enim ſpecies expreſſæ id efficere poſſunt, quod præſtant habitus, quippè cùm illæ ſpecies pereant, habitibus remanentibus in intellectu, ut dictum eſt.

Inſtabis. Species expreſſæ non pereunt remanente habitu, ſiquidem illius ſpecies beneficiô recordatur intellectus prioris intellectionis; igitur illa perſeverat.

Nego ſupſumptum. Illud enim perit tranſactâ actione, quod ab ea pendet in fieri & conſervari; ſed ſpecies expreſſa pendet ab actione; tam in fieri quàm in conſervari, illa namque ſpecies eſt terminus vitalis actionis: hîc autem perit tranſactâ actione, ut patet in ſpecie expreſſâ viſionis: *Ad probationem* dico intellectum recordari beneficiô habitûs, ſeu qualitatis productæ per intellectionem: quam qualitatem perſeverantem, ſi ſpeciem expreſſam appellare volueris, per me licet, tunc enim erit tantùm inter-

nos quæſtio de nomine.

Probatur 2. pars: Nimirùm quòd habitus non ſint formaliter trita veſtigia in nobiliori parte cerebri impreſſa; tùm, quia eôdem modô judicandum eſt de cæteris habitibus, quô modô judicatur de habitibus intellectûs & facultatis motricis; ſed habitus intellectûs & facultatis motricis non ſunt illa trita veſtigia; non quidem habitus facultatis motricis, ſiquidem oppoſitæ ſententiæ Aſſertores dicunt facilitatem facultatis motricis conſiſtere in certa diſpoſitione nervorum & ſpirituum animalium, qui per nervos tanquam per meatus tranſcurrere poſſunt, & operationem facilitare. Ergo non conſiſtit in tritis cerebri veſtigiis.

Eadem etiam veritas conſtat *de intellectu*; ſiquidem habitus intellectûs non ſolùm denominativè, ſed etiam ſubjectivè debent eſſe in intellectu; nam habitus in ea facultate debet reſidere, quam dirigit & facilitat ad operationem: igitur cum habitus intellectûs ipſum ita dirigant & facilitent, neceſſum eſt quòd in ipſo tanquam in ſubjecto immediato reſideant; neque enim una potentia facilitatur ad actum per qualitatem in altera potentia reſidentem. *Tum*, quia habitus intellectûs ſunt ſpirituales, non ſolùm denominativè, ſed etiam entitativè & formaliter: ſed trita illla veſtigia in cerebro impreſſa, non ſunt quid ſpirituale, ſed aliquid corporeum: igitur, *&c.* *Tùm denique*, quia habitus intellectûs producuntur per actus intellectûs: at actus intellectûs cum ſint omninò ſpirituales, non poſſunt producere trita illa veſtigia in cerebro, quippè cùm illa debeant eſſe quid corporeum & materiale: igitur, *&c.*

Dices. In eo conſiſtit habitus intellectûs, quô poſitô habet facilitatem in operationibus, & quô ſublatô illam amplius non habet; atqui ita eſt de veſtigiis impreſſis in cerebro; ut conſtat in ebriis phreneticis, in quibus cum illa veſtigia præteritæ intellectionis diſſipentur, non habent amplius facilitatem intelligendi.

Nego min. & ad ejus probationem, Duo difficultatem intelligendi in ſtultis & ebriis non provenire ex diſſipatione veſtigiorum illorum, ſed ex vitio & perturbatione organorum inſervientium ad excipiendas ſpecies intentionales, & eas ad phantaſiam & intellectum tranſmittendas.

Tertia pars conſtat ex præcedentium refutatione, atque veterum omnium Philoſophorum auctoritate & ſententiâ: Conveniunt enim illi & docent habitus eſſe qualitates in nobis jugiter permanentes, quamobrem *habitum* inter ſpecies qualitatis cathegoricæ recenſent.

Idque probabilius eſſe ſuadet hæc ratio, quòd habitus debeant eſſe aliquid perſeverans in facultatibus, eas intrinſecè afficiens, illaſque inclinans & facilitans ad operandum, quod augeri poſſit ex repetitione actuum ejuſdem rationis. Porrò iſta omnia facilius in qualitatem quàm in aliquid aliud refunduntur: igitur, *&c.*

CONCLUSIO III.

N*Ulli inſunt habitus rebus inanimatis, nec facultatibus non cognoſcitivis, nec ſenſibus externis.* Prima pars eſt evidens: nam (inquit Ariſt. 2. *Ethic.*) etſi millies lapis moveatur ſurſum, ad hunc tamen motum majorem non habebit facilitatem in ultima projectione, quàm habuit in prima, eò quòd ſit poten- *Non ſunt habitus in inanimatis.*

tia naturaliter determinata ad ſuum actum eòdem modò producendum.

Secunda & tertia pars etiam conſtant: Illæ enim facultates ad unum actum eodem modo producendum per ſe ſunt determinatæ, ut ipſamet teſtatur experientia. Dixi (*per ſe*) Per accidens enim contingere poteſt, ut digeſtiva & viſiva facultas aliquam difficultatem patiantur, illa quidem vel propter alimenti cruditatem, aut redundantiam, vel propter corporis intemperiem, vel propter exceſſum aut defectum caloris naturalis, vel alia de cauſa: hæc verò propter vitiatum viſorium organum. medium vitiatum, objectum improportionatum, ſpirituum viſualium penuriam aut redundantiam, *&c.* Hæ autem difficultates, non per generandum in eis facultatibus habitum, ſed per medicamenta debent amoveri.

Nec in ſenſibus externis.

CONCLUSIO IV.

Admitti poſſunt in potentia motrice

ADmitti poſſunt habitus in potentia motrice, reſpectu actionum artificioſarum. Ita Doctor in 3. d. 33. q. unic. Tùm quia potentia motrix ſentit difficultatem & indifferentiam in ſuis operationibus, quæ poteſt amoveri, ut patet in Pictore, in tangente citharam, *&c.* Tùm, quia experimur eos faciliùs ea opera exſequi, cùm multo uſu confirmati fuerint.

Dices illam facilitatem eſſe refundendam in artem, quæ eſt in intellectu, & conſequenter nullum eſſe admittendum habitum in potentia motrice.

Nego antec. Videmus enim multos artium regulas optimè callentes, qui defectu exercitii patiuntur difficultatem.

Dices 2. Si ſit habitus in membris externis ad actiones artificioſas, debebit produci per motum localem: ſed motus localis nihil producit; ex Ariſtot. Ergo habitus non producitur illò motu, & conſequenter nullus erit.

Reſp. conceſſâ maj. diſtin. min. Nihil producitur per motum localem, quod ſit extra potentiam, *Concedo*; quòd ſit in ipſa potentia, *Nego*.

Dices 3. Habitus ille vel eſt in potentia motrice, vel in alia potentia: in potentia motrice, quia non eſt paſſiva, ſed activa; ſi in alia potentia non erit habitus potentiæ motricis. Ergo in tali potentia non eſt habitus.

Reſp. Habitum recipi in potentia motrice; ipſa enim eſt activa primariò, & receptiva ſecundariò; neque hoc eſt abſurdum, quia intellectus agit intelligendo, & patitur recipiendo ſuam intellectionem; ſic potentia motrix agit producendo actionem, & patitur recipiendo qualitatem.

CONCLUSIO V.

Et in appetitu ſenſitivo.

IN appetitu ſenſitivo & phantaſia hominis, ſunt aliqui habitus.

Probatur de utraque potentia. Omnis potentia quæ ex ſe eſt indifferens ad hoc vel illud agendum, ſentitque in ſuis operationibus obeundis difficultatem, eget habitu: Ergo ut determinetur & expedita reddatur, debet in illa eſſe habitus: ſed appetitus & phantaſia hominis ſunt hujuſmodi. Ergo indigent habitu.

Probatur min. Quia hæc utraque potentia licèt habeat naturalem inclinationem ad ſua objecta ſenſibilia, ſive appetendo, ſive de his cogitando; habet præterea aliam inclinationem ex conjunctione cùm ratione & voluntate ad obediendum rationi & voluntati: ſed cum imperio voluntatis applican-

tur

cur ad hoc, vel illud cogitandum, aut appetendum, ſenſim aſſueſcunt cognoſcere aut apprehendere ſub ratione convenientis, aut diſconvenientis rectæ rationi; quod tamen nunquam ex inſtinctu naturali feciſſent, ſi à ſeipſis determinarentur naturaliter. Ergo id habent beneficiô alicujus habitûs acquiſiti.

Confirmatur. Experientiâ enim conſtat viros aliquos in jejuniis, & aliis afflictionibus corporis, nullam ſensûs interioris pugnam ſentire, quòd aliundè oriri non poteſt, quàm quia longô uſu ſenſus interior contraxit habitum conformandi ſe judicio rationis.

CONCLUSIO ULTIMA.

INtellectui & voluntati hominis inſunt habitus.

Probatur auctoritate Ariſt. 1. *Eth. cap. ultimo, & alibi pluries*, & ex communi Philoſophorum conſenſû, qui virtutes dividunt in intellectuales & morales.

Necnon in Voluntate.

Deinde. Experientiâ, quia ex aſſidua exercitatione tam in intellectu, quàm in voluntate, unuſquiſque experitur novam in dies facilitatem ad eadem opera exercenda, ad quæ priùs ſentiebat difficultatem: ſed hæc major facilitas reffundi non poteſt, niſi in aliquam habilitatem acquiſitam, quâ potentia juvetur ad faciliùs operandum: hæc autem habilitas vocatur habitus. Ergo in intellectu & voluntate ſunt habitus.

Denique. In his potentiis ſunt habitus, quæ ſunt naturâ ſuâ indifferentes ad varios actus exercendos, & carent ex ſe perfectiſſimô modô operandi, quem acquirere poſſunt, qui eſt promptè facilèque operari: ſed intellectus & voluntas ſunt hujuſmodi. Ergo ſunt capaces habitûs. *Probatur min.* Nam voluntas, cum intrinſecè & formaliter libera ſit, ſæpè patitur magnam difficultatem, in quibuſdam virtutum actibus exercendis, quæ difficultas per repetitionem actuum paulatim minuitur, & in ejus locum ſuccedit operandi facilitas, ut conſtat experientiâ.

Idem quoque patet de intellectu, qui licet intrinſecè & formaliter non ſit liber, extrinſecè tamen liber eſt, quatenùs ſubjacet in multis actibus arbitrio & libertati voluntatis, à qua applicatur ad hoc, vel illud agendum, hoc vel illud judicium faciendum, in quo ſæpè difficultatem patitur; ut cum ex imperio voluntatis fert judicium de his rebus, quarum non habet evidentiam, quales ſunt res quæ ſub fidem & opinionem cadunt, quæ difficultas per frequentes actus circa res illas minuitur, majorque facilitas paulatim comparatur. Ergo tam in intellectu, quàm in voluntate admittendus eſt habitus.

Dices 1. Superfluus eſt habitus in ea facultate quæ eſt determinata ad unum: atqui intellectus eſt facultas quæ eſt determinata ad unum; determinatur enim ad aſſentiendum principiis primis, nec non demonſtrationi & concluſioni evidenter deductæ: igitur non eſt admittendus habitus in intellectu.

Diſtin. maj. Non eſt admittendus habitus in ea facultate quæ determinatur ad unum, tam quoad ſubſtantiam, quàm quoad modum *Concedo*: quoad ſubſtantiam tantùm, *Nego*; *ſimiliter diſtinctâ minore neganda eſt conſeq.* Fateor equidem intellectum determinatum eſſe ad aſſentiendum veritati evidenter cognitæ; ita ut ipſi non poſſit diſſentiri at non ita determinatus eſt quoad

modum; neque enim tantâ facilitate primâ vice aſſentitur veritati propoſitæ, quanta poſt pluries repetitos actus.

Dices 2. Facultas cujus actus fieri non poteſt majori aut minori cum difficultate aut facilitate unò tempore quàm alio, non eget habitu: ſed talis eſt actus voluntatis, cùm enim hic fiat in inſtanti, non poteſt fieri faciliùs aut velociùs uno tempore quàm alio.

Reſpond. ad majorem habitum, non tantùm deſiderari in facultate, ut illa promptiùs & velociùs operetur; ſed etiam ut operetur cum minori contentione: porrò voluntas agit cum minori contentione quando habet habitum, quàm dum eo privatur, ac ſubinde habitus etiam in ea deſideratur.

Inſtabis. Ubi minor eſt contentio facultatis in operatione, ibi minus eſt meritum; igitur ſi habitus efficiat minorem contentionem in facultate, in ipſa minus erit meritum: porrò quod meritum minuit, non debet admitti, igitur nec habitus.

Diſting. maj. Si minor ſit difficultas tam ex parte operis quàm operantis, *Concedo*: ſi ſit tantùm ex parte operantis. *Nego*, Porrò habitus minuit quidem difficultatem ex parte operantis, quia juvat & facilitat potentiam in exercitio ſuarum operationum: at non minuit ex parte operis, quia opus non immutat, ac proinde meritum non minuit, quin imò meritum auget. Opus enim eò magis meritorium eſt, quò promptius & majori cum affectu fit.

Urgebis: Ubi plus eſt pœnæ in eliciendo actu propter Deum, ibi majus eſt meritum; ſed facultas quæ caret habitu, magis laborat in elicienda ſua actione: igitur amplius meritum habet.

Reſpon. negari poſſe majorem: Dignitas enim alicujus actûs non attenditur præcisè ſecundùm majorem vel minorem pœnam; ſiquidem nulla major pœna, quàm in inferno, ubi nullum eſt meritum; ſed conſiderari debet per ordinem ad affectum operantis.

Reſpon. 2. *diſtinguen. min.* Facultas quæ caret habitu, majorem habet difficultatem, ex parte operantis, *Concedo*: ex parte operis, *Nego*. Porrò meritum non attenditur penes difficultatem operantis, ſed penes difficultatem operis, quid quô nobilius & laborioſius eſt ex ſe, eo meritum eſt majus; tametſi enim Martyres aliqui mortem & cruciatus ſumma cum lætitia paſſi ſint; nihilominùs, quia martyrium eſt præſtantiſſimus actus charitatis; hinc eſt quod etiam uberiorem habeat repoſitam mercedem.

QUÆSTIO SECUNDA.

A quo, & quando producatur habitus.

Circa hanc quæſtionem, triplex eſt reſolvenda difficultas. 1. An habitus producantur per actus noſtros, an per ſolam potentiam. 2. An producantur per actus internos, an per externos. 3. An per primum actum, an per omnes actus. *Status quæſtionis.*

Notand. 1. nullum habitum, ſive intellectûs, ſive voluntatis, aut alterius facultatis, eſſe nobis à natura inditum; ſed acquiri ſtudiô, labore, & induſtriâ.

Notandum 2. duplicem eſſe actum, internum ſcilicet & externum; *v.g.* velle reddere unicuique quod

ſuum eſt, eſt actus internus Juſtitiæ: redditio verò externa eſt actus externus.

Notand. 3. habitum duobus modis conſiderari, 1. Quoad naturam. 2. quoad modum: Secundùm naturam, eſt qualitas aliqualiter inclinans potentiam ad agendum; ſecundùm modum, eſt qualitas firmiter inhærens ſubjecto, & reddens potentiam expeditam & promptam ad operandum.

CONCLUSIO I.

Actus effectivè concurrunt ad productionem habitûs.

*A*Ctus concurrunt effectivè ad productionem habitûs; non verò ſolùm diſpoſitivè.

Probatur prima pars ex 2. *Eth.* ubi Philoſophus abundè probat virtutem, quæ eſt habitus, non eſſe à natura inſitam, ſed actibus comparari. *Deinde*; Habitus non eſt à natura, ut ſupponitur ex Philoſopho. Ergo à potentia, vel actu: ſed non eſt à potentia, ſaltem immediatè. Ergo ab actu. *Prob. min.* Quia potentia eſt indifferens ad multos habitus producendos: Ergo opus eſt actibus, qui eam determinent, ut ad habitum, *v. g.* temperantiæ, fortitudinis, aut ſimilem producendum, verè & effectivè concurrat. *Denique*: Habitus nihil aliud eſt, quàm facilitas, quâ potentia ſuos actus promptiùs exſequitur; ſed talis facilitas efficienter acquiritur per actus. Ergo & actus concurrunt effectivè ad productionem habitûs.

Probatur 2. *pars.* Ut diſpoſitio ſimpliciter eſt neceſſaria ad productionem formæ in ſubjecto, eſt etiam neceſſaria ad ejuſdem formæ conſervationem; *v. g.* ſiccitas reſpectu caloris, & calor reſpectu formæ ignis: ſed habitus conſervatur ſine actu in nobis dormientibus nihilque agentibus: Ergo actus non concurrunt diſpoſitivè ſolùm ad productionem habitûs.

Objicitur ex 1. *Phyſic. textu* 17. Ad habitum non datur motus: Ergo habitus nequit per actus produci.

Reſp. Philoſ. per motum intelligere mutationem ſolam ſenſibilem & rei ſenſibilis, *v. g.* caloris, qualis non reperitur in habitu, cùm ſit qualitas inſenſibilis.

CONCLUSIO II.

Quatenus ſunt immanentes & interni.

*H*Abitus producuntur per actus internos & immanentes, non autem per externos, niſi fortè per accidens.

Probatur prima pars. 1. Exemplô juſtitiæ, quæ acquiritur per multos actus volendi reddere unicuique quod ſuum eſt: ſed tales actus ſunt interni, ergo habitus producuntur per actus internos. *Probatur min.* Nam per illos actus debet comparari juſtitia, qui in eadem facultate recipiuntur, in qua eſt ipſa juſtitia: ſed ſolùm ipſi actus volendi reddere unicuique quod ſuum eſt, ſunt in voluntate reſpectu juſtitiæ comparandæ: Ergo per actus internos juſtitia comparatur. *Deinde* fieri poteſt, ut quis externas virtutum actiones exerceat, nec tamen ſtudioſus extet; ut ſi quis invitè reddat alicui quod ſuum eſt, vel pecuniam pauperibus eroget, ut videatur liberalis; & è contra fieri poteſt, ut quis habitum juſtitiæ acquirat, etiamſi nullas actiones externas exerceat, dummodò efficaciter exerceat internas.

Non verò quatenus ſunt externi.

Probatur 2. *pars.* Licet enim actus externus non producat per ſe habitum, tamen per accidens aliquid conferre poteſt ad ejus productionem,

quia efficit ut actus ſtudioſi non ſint ita difficiles ; ſi enim ob charitatem eleemoſina ſit largienda , id ab eo fiet faciliùs , qui ſæpè ob inanem gloriam eleemoſinam largitus eſt.

Objicies Ariſtotelem *9. Metaph.* docentem per actiones immanentes nihil fieri : ſed actus intellectûs & voluntatis ſunt actus immanentes : Ergo non poſſunt generare habitum.

Reſp. Ariſt. comparare actus immanentes cum tranſeuntibus , & velle tranſeuntes aliquid externum producere ; non ſic immanentes : non negat tamen hos , aliquid producere , in potentiis , à quibus exercentes.

CONCLUSIO III.

HAbitus *ſecundùm ſubſtantiam, produci poteſt per unicum actum : Secundùm verò modum, minimè.* Hujus concluſionis duæ ſunt partes , quarum prima tribuitur Doctori ſubtili in 1. *Diſt. 17. q.* 3.

Habitus per unicum actum produci poteſt quoad ſubſtantiam.

Probatur 1. Nam per primum actum temperantiæ , *v. g.* aliquid producitur, vel nihil ; non poteſt autem dici quod nihil producatur, aliàs potentia poſt ipſum actum eſſet æquè indiſpoſita ac anteà, quod eſt contra experientiam. *Deinde* , non eſſet major ratio , cur aliquid produceretur per ſecundum , vel per tertium, & alios ſequentes actus , cùm omnes iſti actus ſint ejuſdem naturæ. Dicendum eſt ergo produci aliquid ; ſed nihil aliud , quàm habitus : Ergo, ſaltem quoad naturam , habitus producitur per unicum actum.

Non verò quoad modum.

Probatur 2. pars. Nam modus habitûs eſt, quòd ſit qualitas , ita firmiter potentiæ inhærens , ut ea difficilè moveatur : ſed habitus per unicum actum comparatus , non eſt difficile mobilis , nec tantam facilitatem in agendo potentiæ tribuit : ſed eam tantummodò inclinat quomodolibet : Ergo habitus quoad modum producitur per plures actus.

QUÆSTIO TERTIA.

Quomodo augeri , & minui , ac deſinere poſſit Habitus.

Duplex eſt augmentum , unum intenſivum , extenſivum alterum.

NOTAND. 1. Duplex eſſe augmentum , extenſivum ſcilicet & intenſivum. *Intenſivum* eſt, quò potentia per ſimiles actus , magis ac magis circa ſuum objectum, & ſecundùm eamdem ejus partem perficitur. *Extenſivum* eſt , quò , habitu jam circa unam partem objecti comparatò , ad aliam fit progreſſio ; ſic qui hominis notitiam eſt aſſequutus , ſe confert ad cognoſcendas ejus proprietates : Quæſtio autem de priori augmento procedit , non de poſteriori.

Notand. 2. Actus eſſe in triplici differentia , ſi cum habitu conferantur ; ſunt enim quidam æquales , alii intenſiores , alii denique remiſſiores , *v. g.* ſupponatur habitus temperantiæ comparatus per tres actus ; ſtatus quæſtionis eſt , utrum augeri poſſit per remiſſiores , utpotè per unum aut duos ; an per æquales, ut per tres ; an denique per intenſiores , ut per quatuor , aut ſex. D. Thomas & ejus Sequaces volunt intendi ſolùm per intenſiores actus : Doctor noſter problematicè etiam ſuſtinet habitum poſſe intendi per remiſſiores & æquales.

Actus triſa- riàm compa- tur c... habit...

Notand. 3. Habitum poſſe ſpectari duobus modis ex Doctore in 2. *d.* 7. *q. unica.* Primò quatenus nondum

pervenit ad terminum ſuæ perfectionis. Secundò quatenus ſuum terminum attigit; omnis enim qualitas naturalis certum habet terminum, quò ubi pervenit, non poteſt amplius intendi, ut diximus in Phyſica.

*Notand.*4. Formam aliquam duobus modis corrumpi poſſe. 1. *Privativè*, per ſubſtractionem influxûs cauſæ talem formam conſervantis, ſic lumen in aëre deperditur per abſentiam Solis. 2. *Poſitivè*, idque duobus modis, formaliter ſcilicet vel efficienter. *Formaliter*, quando una forma deſtruitur ab alia ei formaliter incompoſſibili. *Efficienter* autem quando agens formam producit in ſubjecto, quâ mediante deſtruit aliam in eodem ſubjecto exiſtentem: ſic ignis in aqua producens calorem, dicitur efficienter deſtruere frigus, calor autem formaliter. Certum autem eſt habitus corrumpi ex corruptione ſubjecti, ſaltem concomitanter vel conſequenter; nam abſciſſis poplitibus, perit habitus in potentia motrice ad ſaltandum.

Corruptio duplex, privativa & poſitiva.

CONCLUSIO I.

H*Abitus, qui non eſt adeptus omnes ſuæ perfectionis gradus, poteſt intendi aut augeri per quoſlibet actus.*

Probatur. Habitum augeri, nihil aliud eſt, quàm ejus prioribus gradibus novum ſuperaddi: ſed per quemlibet actum novus ſemper additur gradus, cùm per eum aliquid producatur: Ergo per quemlibet actum intenditur habitus. Exemplô illuſtratur min. addatur in aliquo cubiculo minus lumen majori, illud augebit; Item minor gravitas addita majori, reddit totum pondus graviùs. Ergo à ſimili, gradus & actus remiſſiores augebunt habitum.

Habitus poteſt augeri per quoſlibet actus etiã remiſſos.

Probatur 2. experientiâ: Qui enim plures actus remiſſos virtutis exercuit, experitur poſteà majorem in agendo facilitatem: ſed illa major facilitas provenit ex intenſione habitûs ſeu virtutis. Ergo habitus intenditur per remiſſiores actus.

Dices 1. Talis gradus productus per actum remiſſum eſt jam in habitu: Ergo non poteſt in eo recipi, ſicut *v. g.* manus calida non poteſt calefacere ferrum candens, quia ferrum continet gradus caloris remiſſi, qui eſt in manu.

Reſp. ad antec. Illos gradus, qui de novo producuntur, eſſe ejuſdem ſpeciei, non autem ejuſdem numeri cum præcedentibus, proindeque in idem ſubjectum introduci poſſe: Ad exemplum dico, ſi quis induceret calorem manûs in ferrum candens, calorem ipſius ferri augeret; ideò autem non auget, quia in eo non recipitur.

Dices 2. ex 2. *de generatione cap.* 7. Actio non eſt niſi à proportione majoris inæqualitatis, id eſt, nil poteſt in aliud agere, quin ſit illo fortius. Ergo actus remiſſiores, vel æquales non poſſunt augere habitum.

Reſp. triplicem eſſe potentiam, ſcilicet activam, paſſivam & reſiſtitivam, itaut ſi inter ſe conferantur, activa & paſſiva, virtus activa non debeat eſſe fortior paſſivâ, immò quò virtus potentiæ paſſivæ major erit, eò magis recipere poterit: unde axioma prædictum non eſt de illa duplici potentia intelligendum, ſed de reſiſtitiva tantùm; itaut ſi potentia activa agentis ſit æqualis potentiæ reſiſtitivæ paſſi, vel minor, nulla prorſus inde ſequetur actio. *Confirmatur* exemplo ignis, qui cùm habeat ſummam ac-

tivitatem, minimam habet reſiſtentiam: unde agens minori activitate præditum poſſet in ipſum ignem agere, quia ſcilicet non comparatur potentia activa illius agentis cum potentia activa ignis: ſed cum reſiſtitiva, quæ longè minor eſt ob nimiam denſitatem.

Nota Doctorem ſubtilem multis in locis videri problematicum circa quæſtionem propoſitam, quoad actus remiſſos & æquales; ideoque liberum manet unicuique amplecti quam voluerit ſententiam.

CONCLUSIO II.

H*Abitus corrumpitur per actus contrarios efficienter, formaliter verò per habitum contrarium*; ſic habitus temperantiæ, *v.g.* deſtruitur *formaliter* per habitum intemperantiæ; *efficienter* verò per actum à quo intemperantiæ habitus efficitur.

Habitus efficienter corrumpitur per actus contrarios, formaliter verò per habitum contrarium.

Probatur ſimul utraque pars: Omnis forma deſtruitur à forma contraria formaliter; effectivè verò à cauſa introducente in ſubjecto formam contrariam & incompoſſibilem cum priori: ſed forma contraria formaliter habitui temperantiæ, eſt habitus intemperantiæ. Cauſa autem efficiens in ſubjecto habitum intemperantiæ, eſt actus ejuſdem intemperantiæ: Ergo habitus temperantiæ formaliter expellitur per habitum intemperantiæ advenientem, & efficienter per actus ejus. Ex quo ſequitur habitum intenſum minui poſſe per actus remiſſos contrarios; itaut ſi Petrus, *v.g.* habeat habitum temperantiæ ut octo, & exerceat actus intemperantiæ, ut 4. producetur ab eo habitus intemperantiæ, ut quatuor, & propter mutuam utriuſque repugnantiam auferentur 4. gradus ex habitu temperantiæ; Cùm enim per eos actus intemperantiæ, aliquis producatur habitus, cùmque hic habitus cum habitu intemperantiæ in eodem ſubjecto ſubſiſtere nequeat abſque pugna, neceſſum eſt ut alteruter expellatur; eô modô, quô frigus locum cedit advenienti calori.

CONCLUSIO III.

H*Abitus minui & corrumpi poſſunt per diuturnam deſitionem ab actibus.* Hæc eſt Ariſtot. 2. *Ethic. cap.* 2. & *libro de Brevitate & Longitudine vitæ*, ubi aſſerit ſcientiam deſtrui per deſuetudinem ab actibus.

Perire poteſt habitus per ſolam deſitionem.

Probatur, ipſâmet experientiâ, quâ conſtat Philoſophos & alios, aliquâ arte vel ſcientiâ præditos, poſt diuturnam ceſſationem ab actibus philoſophicis, vix meminiſſe eorum, quæ priùs apprimè noverant, etſi nullos ſcientiæ vel arti contrarios actus elicuerint.

Dices. Si habitus naturales per ceſſationem actuum deſinerent, ſequeretur eos deſinere poſſe per quamlibet ceſſationem: ſed id apertè falſum eſt; dum enim ſomno incumbimus, ab actibus ceſſamus; nec tamen priùs comparatos habitus deperdimus.

Diſting. ſequelam majoris. Sequeretur eos taliter deſinere, ſi eſſent de genere earum qualitatum quæ pendent à continuo influxu cauſæ ſuæ productivæ, *Concedo*: Si à tali influxu ita non dependeant, ut poſſint eô ceſſante aliquandiu ſubſiſtere, *Nego.*

Accidentia corrumpuntur tribus modis.

Accidentia enim quæ corrumpuntur, diſtingui poſſunt in triplici differentia: Quædam ita ſunt tenuæ entitatis, ut à continuo cauſæ ſuæ pro-

ductivæ influ xu dependeant , quale eſt lumen : Q uædam robuſtiora, quæ ceſſante influ xu activó cauſæ ſuæ , diu vigere p oſſunt, qualis eſt calor. Quædam media, quæ non quidem ſtatim pereunt ceſſante influxu : ſed diu ſubſiſtere nequeunt ; quia naturâ ſuâ ita debilia ſunt , ut paulatim minuantur & evaneſcant , qualis eſt ſonus. Secundi autem generis ſunt habitus acquiſiti , quia aliquandiu quidem integri ſubſiſtunt , ut calor in aqua inductus : ſed poſteà ſenſim ſine ſenſu minuuntur ; & niſi per repetitos actus reſtaurentur , tandem evaneſcunt.

SECUNDA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.

De Speciebus actionum humanarum.

Huius partis diviſio. Iam præmonuïmus in præludiis noſtræ Moralis, actiones humanas tres in ſpecies diſtribui, quarum, 1. Bonas. 2. Malas. 3. Indifferentes amplectitur, ut itaque ſervatam in aliis Philoſophiæ partibus methodum; hîc pariter obſervemus, præſentem partem tres in Diſputationes diſtribuemus, quarum 1. erit de Virtutibus, 2. de Vitiis. 3. autem de Paſſionibus.

DISPUTATIO PRIMA.

De Virtutibus.

VIRTUTIS nomen plures ſignificationes obtinet. 1. Namque uſurpatur pro quacumque facultate, ſeu potentia activa, quo ſenſu calor dicitur virtus ignis, ſicque virtus uſurpatur Pſal. 32. *Verbò Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Sic pariter Medici dicuntur noſſe & diſcurrere de virtutibus plantarum, ſeminum, &c. 2. *Pro actu talis potentiæ*, ſic Ioëlis 2. *Ficus & vinea dederunt virtutem ſuam*, id eſt, fructum produxerunt, quem anteà in ſua virtute & potentia continebant. 3. Sumitur pro rei cujuſlibet *perfectione*; Sic *Ariſt.* 6. Ethic. aït, *Virtus eſt quadam perfectio: unumquodque enim maximè tum eſt perfectum, cùm propriam virtutem eſt conſequutum.* 4. Sumitur pro umbra virtutis, quo ſenſu Ariſt. 8. *de Hiſtoria Animalium cap. 1.* dixit in jumentis & belluis inveniri morales virtutes, quatenus eis inſunt veſtigia motum hominis; ita Leonis dicuntur fortes, Formicæ & Serpentes prudentes nominantur, & ſic de cæteris. 5. Tandem propriè nomen virtutis accipitur, pro habitu inclinante ad actus moraliter bonos, quò ſenſu hîc ſolùm de virtute agimus; cujus, ut perfecta *Virtus ſumitur pluribus modis.*

fecta habeatur notitia, hanc diſputationem (ſolitâ noſtrâ methodo) tres in ſectiones diſtribuemus, quarum. 1. erit de virtutibus in genere. 2. de virtutibus moralibus perfectis in ſpecie. 3. denique de quibuſdam virtutibus Chriſtianis ſermo erit faciendus.

SECTIO PRIMA.

De Virtutibus in genere.

UT aſſumptam à nobis Methodum exactè ſervaremus hic tantùm agendum eſſet de virtutum actibus, quippè qui ſoli per ſe boni ſint, actionumque humanarum legitimæ ſpecies: ſed quia perfecta actuum notitia haberi nequit, niſi ex habitibus à quibus oriuntur; idcircò promiſcuè de actibus & habitibus virtutis diſſeremus in ſequentibus.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid, quotuplex, & à quo ſit Virtus.

Vrtutis exiſtentia. VIRTUTIS exiſtentiam ſolus negabit, qui apud feras educatus, belluinis tantùm paſſionibus urgetur, nullumque cum hominibus probis commercium uſquam habuit. *Nam* (inquit Seneca lib. de officiis) *maximum hoc habemus naturæ meritum, quòd virtus in omnium animos lumen ſuum permittit, etiam qui illam non inquirunt, eam vident; omnes quidem confuſè virtutem intuentur & cognoſcunt, exactè autem pauciſſimi.* Idcirco in probanda virtutis exiſtentia, ſuperfluum eſſet immorari, ſatiuſque eſt illius naturam inveſtigare.

Sciendum autem eſt virtutem variè à variis explicari, ut rectè annotavit Piccolom.

1. Ab Epicuro & Eudoxo dicitur *Conſtans diſpoſitio eliciendi ex unoquoque congruentem voluptatem*; non quidem voluptatem corporis, aliàs virtus eſſet brutale quid & belluinum, ſed voluptatem honeſtam & ſpiritualem. Falluntur tamen, quia voluptas ſpiritualis eſt quidem virtutis individua comes, ut infra patebit, non autem ipſamet virtutis natura. *Virtutis definitio. 1. Secundùm Epicurum.*

2. Stoïci (referente Ariſt. *2. l. ad Nichom cap.* 3.) aſſerebant virtutes eſſe *vacuitates quaſdam perturbationum, animique tranquillitates.* *2. Secundùm Stoïcos.*

3. Ariſtoteles 2. *Ethic. cap.6. Virtus eſt quæ facit bonum habentem,* (id eſt, cum bonum reddit cui ineſt (& *ejus opus bonum efficit.* *3. Secundùm Ariſtotelem.*

4. D. Auguſt. *l.2. de lib. Arbit. cap. 18. Virtus eſt bona qualitas mentis quâ rectè vivitur quâ nemo malè utitur, & quam Deus in nobis ſine nobis operatur.* Dicit autem quâ nemo malè operatur, ſcilicet tanquam principiô effectivô: virtute enim tanquam objectô abutuntur, qui de ea malè ſentiunt. Cætera indicant eum ſolas virtutes ſupernaturales hic definiviſſe. *4. Secundùm Auguſtinum.*

Ab aliis tandem virtus dicitur *Supplementum naturæ, ornamentum mentis, facilitas boni operis, quâ benè, ſanctéque vivimus, quâ veris malis,* id eſt peccatis, *reſiſtimus; quâ meritis cumulamur, quâ vitam æternam promeremur, quâ perfectam Dei imaginem, in nobis per peccatum vitiatam reparamus; quâ tandem veri homines, perfecti Chriſtiani, & æternæ fœlicitatis hæredes efficimur.* *5. Secundùm alios Philoſophos.*

Hæ autem omnes deſcriptiones,

periphraſticæ ſunt, non verò eſſentiales, ut itaque germana appareat virtutis definitio, ſit

CONCLUSIO I.

Propria virtutis definitio expenditur.

VIrtus Moralis ab Ariſt. 2. *Ethic. cap. 6.* rectè deſcribitur *Habitus electivus in medietate conſiſtens quoad nos, prout vir prudens definierit.*

1. Dicitur *habitus*, per quod cum aliis habitibus genericè convenit, & ſecernitur à facultatibus & animi perturbationibus. 1. Quia facultates ſingulis hominibus inſunt à natura; perturbationes autem ſeu paſſiones jumentis etiam & feris competunt: virtus autem non ineſt à natura, & ſolos homines decet; non quidem omnes, ſed eos tantùm qui iteratis bonis actibus virtutem ſibi conciliant.

2. Quia per virtutem, inquit Ariſt. boni dicimur & laudamur: ſed ſecundùm perturbationes animi aut paſſiones, nec mali ſumus moraliter, nec laudamur, nec vituperamur. 3. Quia paſſiones ſunt eæ, quibus movemur: virtutes verò ſunt, non quibus movemur, ſed quibus benè diſponimur ad hoc, ut moveamur. Idem dicendum de naturali potentia; *tum* quia per naturalem potentiam iraſcendi, amandi, timendi, *&c.* non ſemper laude, nec vituperiò digni ſumus, ſed plerumque indifferentes; per vitium autem vituperamur, & per virtutem laudamur: *tum*, quia potentiæ à natura nobis ſunt ingenitæ tanquam animæ facultates; virtutes autem à natura nobis non inſunt (ut infra probabimus) ſed per aſſuetudinem comparantur.

2. Dicitur *Electivus*: per quod virtus moralis à virtutibus intellectualibus ſecernitur, ut ſunt ſcientia, ſapientia, *&c.* Quia non inclinant intellectum ad eligendum unum objectum bonum præ alio, ſed tantùm ad cognoſcendum objectum verum.

3. *In medietate conſiſtens.* Ut à ratione virtutis arceantur omnes illi habitus, qui in vitioſum aliquod extremum, per exceſſum aut defectum deviant.

4. *Quoad nos.* Ut innoteſcat virtutis medietatem non eſſe ſpectandam penes rem ipſam, ſed penes nos; quatenùs ſcilicet vir prudens judicat rem aliquam nec peccare per defectum, nec per exceſſum: ſed veluti medium inter utrùmque tenere uſum talis rei. Unde res ipſa paſſivè ſe habet & quaſi indifferenter ad rationem virtutis aut vitii, ſoluſque illius uſus laudandus eſt, ſi præſcriptam medietatem ſervet; aut vituperandus, ſi ab ea recedat.

5. Denique, *prout vir prudens definierit*: Ut innoteſcat prudentiam omnium virtutum eſſe maximè neceſſariam; nullamque planè virtutem moralem exiſtere, quæ prudentiæ regulis non debeat eſſe conformis, ut fuſiùs infrà patebit.

CONCLUSIO II.

VIrtus in genere dividitur,

1. *In infuſam & acquiſitam:* Infuſa eſt, quam propriis viribus non aſſequimur, ſed quam Deus nobis ſive nobis largitur. Hæc iterùm duplex, ſcilicet *infuſa per ſe*, *& infuſa per accidens*. Prior eſt quæ nullis naturæ viribus comparari poteſt, ſed à ſola Dei liberalitate & miſericordia nobis inditur, quales ſunt Virtutes Theologicæ, Fides, Spes, *&c.* Poſterior eſt quæ per ſolas naturæ vires poteſt obtineri, ſed non cum tanta *Varia ejus diviſio.*

facilitate ac promptitudine, nec cum ea perfectione quâ fulget cum infunditur; tales ſunt virtutes morales, quæ unà cum gratia ſanctificante nobis tribuuntur.

Acquiſita pariter eſt duplex, *intellectualis ſcilicet & Moralis*: Illa intellectum, hæc voluntatem perficit: illa ad verum, hæc ad bonum inclinat. Intellectualis eſt quintuplex, nimirum intelligentia, ſapientia, prudentia, ſcientia & ars, quæ omnes idcircò intellectûs virtutes dicuntur, quia eum verè perficiunt; intellectûs enim perfectio eſt illius perfecta operatio; perfecta intellectûs operatio, eſt recta unius cognitio; certa autem cognitio eſt veritatis apprehenſio; unde cùm habitus illi intellectum dirigant ad verum cognoſcendum, ideò illius virtutes meritò nuncupantur.

Moralis eſt triplex, ſcilicet Juſtitia, Fortitudo & Temperantia, quibus adjungitur Prudentia: non quod ipſa voluntatem concernat & dirigat; ſed quia ad alias moderandas & regulandas ita eſt neceſſaria, ut illæ virtutes eſſe deſinerent, ſi prudentiâ regulatæ non eſſent.

Quæres 1. Quænam ſit hujuſce diviſionis ratio.

Reſp. eam potiſſimùm eſſe duplicem; quarum *prima* petitur ex ordine, quem virtus dicit ad ſuum objectum.

Ratio prædictæ diviſionis.

Omnis enim virtus moralis, vel pertinet ad rationem formandam, vel ad appetitum regulandum: ſi ad rationem, eſt Prudentia; ſi ad appetitum, vel eum inclinat ad alienum bonum, & ſic eſt Juſtitia: vel ad proprium, idque dupliciter; nam vel illi bono adverſatur appetitus concupiſcibilis, & circa illud occupatur Temperantia; vel eidem bono adverſatur appetitus iraſcibilis, & circa hoc verſatur Fortitudo, ſicque rectè colligitur quatenarius earum virtutum numerus.

Secunda colligitur ex earum virtutum munere; omnes enim virtutes ordinantur ad hominem rectificandum. Homo namque in prima ſui formatione rectus & ad ſimilitudinem Dei conditus, juſtitiâque originali dotatus & ditatus fuerat, ut pars ſuperior in Deum liberè tenderet, & inferior portio ſuperiori penitùs eſſet ſubjecta, eamque nullatenus à divinorum contemplatione removeret. Ab hac autem rectitudine per peccatum cùm ceciderit, & divinam ſimilitudinem parvi pendens, ad inferiora curvatus, comparatus fuerit jumentis inſipientibus, & ſimilis illis factus fuerit: ei neceſſaria fuêre quædam media, quibus primam dignitatem & rectitudinem recuperaret, & portio ſuperior ad Deum tenderet, inferiorque ſuperiori ſubjiceretur. Septem autem ſunt præcipuæ virtutes, quibus totus homo, tam inferior, quàm ſuperior ad priſtinam rectitudinem & dignitatem reducitur.

Per Virtutes enim Theologicas rectificatur animæ pars ſuperior, & in Deum tanquam in finem ultimum debitè dirigitur, illiuſque primæva dignitas reſtauratur, & divina imago in ea repingitur; ſicut enim imago Creatoris conſiſtit in Trinitate Perſonarum & unitate eſſentiæ, ſic imago recreationis conſiſtit in trinitate habituum cùm unitate gratiæ: & per hos tres habitus virtutum, anima fertur in ſummam Trinitatem, ſecundùm tria appropriata tribus perſonis. Fides enim dirigit in ſummè verum, credendo & aſſentiendo. Spes in ſummè arduum, expectando & innitendo: Charitas in ſummè bonum, deſiderando & amando.

Sicut autem Virtutes Theologicæ animam directè movent & ordinant in finem ipſum,qui Deus eſt,ditando & dotando ſuperiorem animæ portionem: Sic etiam quatuor prædictæ virtutes morales movent ad ea quæ ſunt ad finem, ordinando facultates & vires inferiores ipſius animæ, ut parti ſuperiori debitè ſubjiciantur. Prudentia namque rectificat vim rationalem in eligendis & præcavendis. Fortitudo iraſcibilem in tolerandis & perferendis moleſtiis: Temperantia concupiſcibilem in utendis, coërcendo à delectationibus pravis; Juſtitia verò, ſi ſumatur ut virtus communis, rectificat omnes vires in malis declinandis, & bonis faciendis; ſi verò prout eſt ſpecialis virtus uſurpetur, ordinat ad reddendum unicuique quod ſuum eſt.

Quæres 2. Quænam ſint nomina & munera his Virtutibus communia?

Reſpondeo virtutes illas poſſe conſiderari bifariàm. 1. Secundùm ſeipſas, & quatenùs ſeorſim à gratia & charitate exiſtunt; vel prout ſibi annexam habent charitatem & gratiam; ſecundùm autem hanc utramque uſurpationem, diverſa obtinent nomina *priori modô* dicuntur. 1. *Morales*, quia actus humanos hominumque mores informant. 2. *Generales*, quia cæteras virtutes naturæ viribus comparatas includunt; ad eas enim quotquot in hominibus virtutes inveniuntur, vel tanquam ſpecies, vel tanquam partes integrales, vel quatenus comites & ſociæ revocantur. 3. *Dicuntur humanæ*, Nedùm, quia ſolos homines decent: ſed etiam quia humanô ſtudiô quæruntur & comparantur. 4. Dicuntur *Cardinales*, comparatione ſumptâ à cardinibus januæ; quemadmodùm enim janua cardine vertitur, ſic univerſa vitæ noſtræ moralis converſatio his virtutibus, quaſi cardinibus ad honeſtatem volvitur. 5. Denique dicuntur *Politicæ ſeu civiles*, quia hominem ad ſocietatem natum, & mundi civem poliunt & exornant iis quæ civilis vitæ perfectionem concernunt.

Varia ſingularum virtutum nomina.

1. Morales.

2. Generales.

3. Humanæ.

4. Cardinales.

5. Politicæ.

Harum autem virtutum ſic acceptarum munera præcipua. 1. *Prudentiæ politicæ* eſt, ad rationis normam quæcumque homo cogitat, intendit & operatur, dirigere, humaniſque actibus, ac neceſſariis providere. *Fortitudinis politicæ* eſt, omnem periculi metum ab animo excutere, proſpera & adverſa firmô pectore tolerare, nihilque niſi turpia fugere & metuere. *Temperantiæ politicæ* eſt, rationis legem & modum in nullo deſerere, corporeis cupiditatibus frænum adhibere, nihilque pœnitendum admittere. *Juſtitiæ* tandem *politicæ* eſt, unicuique quod ſuum eſt ſervare & tribuere. 2. Commune earum eſt,animam ſecundùm partem inferiorem regere, & in ſuis viribus rectificare: Prudentia enim eſt in intellectu, Juſtitia in affectu, Fortitudo in effectu, & Temperantia in uſu. Per Prudentiam homo inſtituitur quoad ſeipſum; per Juſtitiam quoad proximum; per Fortitudinem quoad bonum acquirendum aut malum patiendum; & per Temperantiam quoad bonum ſenſuale amplexandum aut reſpuendum.

Munera virtutis politicæ.

Si autem quatuor prædictæ virtutes conſiderentur, quatenus ſibi annexam, habent Charitatem & gratiam. 1. Dicuntur *Chriſtianæ*, quia Chriſtianos decent & perficiunt. 2. *Animatæ*, quia Charitas eſt aliarum virtutum anima, quemadmodùm enim corpus ſine anima, omni motu, ſenſu, & pulchritudine caret: ſic omnes virtutes à charitate ſejunctæ, nihil meriti ſunt apud Deum; nec quid-

Munus virtutis Chriſtianæ.

quam proficiunt ad æternam beatitudinem conſequendam, ut apertè D. Paulus, 1. ad Corinth. 13. *Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum, ita ut ardeam. Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.* His itaque ſolis virtutibus, moraliter quidem agit animus; dum autem adeſt charitas & gratia, benè & meritoriè operamur: hinc virtutes omnes à gratia ſejunctæ, à SS. Patribus dicuntur carbones extincti, rami aridi, membra mortua, aurum obſcuratum, ſtellæ lumine orbatæ.

Cùm autem homo Chriſtianus ad Chriſtianam perfectionem anhælans, triplici in ſtatu, juxta triplicem Chriſtianæ vitæ conſiderationem poſſit attendi, quarum 1. eſt purgativa. 2. illuminativa, & 3. Unitiva. 1. Removet à vitiis. 2. Virtutes inſerit, earumque officia pandit & exſequitur. 3. Firmam mentis cum Deo adhæſionem per contemplationem & amorem indicat. *Triplex ſtatus virtutis*

Triplex pariter nomen & munus virtutes ſortiuntur, *Namque prout ſunt in homine, qui animam à vitiis revocat.* Prudentia mundum, & quæ in eo ſunt, non utilia, ſed futilia, non proficua, ſed nociva, non ut prætioſa ſupellectilia, ſed quaſi fœrentia ſtercora demonſtrat, & ab eorum amore & tenaciori inquiſitione hominem revocat, ut abjectis illius curis & corporis illecebris ad ſpiritualia dirigat & aſcendat. Temperantia coërcet prurientes corporis voluptates, & quæ ad eas conferunt reſtringit, ut inferior animæ portio ſuperiori ſubjiciatur, non autem dominetur; *Ancillā enim dominari, & dominū ancillari magna abuſio eſt,* inquit D. Bernardus. Fortitudo autem generosè fert, quæ ſenſibus gravia ſunt, ab aſſuetis oblectamentis animò conſtantis hominem retrahit, & ad arduam virtutis ſemitam reluctantem animum impellit. Juſtitia verò irrogata legi tùm divinæ, tùm humanæ, tùm rationis damna reparat per voluntarias pœnas, & firmum eas impoſterùm meliùs obſervandi propoſitum. *Et triplex munus in via purgativa.*

2. *Quatenus ſunt in homine qui virtutes ſectatur.* Prudentia edocet. 1. Quæ ſunt potiſſimùm comparandæ virtutes; licet enim virtutes omnes bonæ ſint, non tamen bonæ ſunt omnibus: aliæ enim religioſos, aliæ conjugatos decent; & ſecundùm varios hominum ſtatus, variæ ſunt & diverſæ virtutes acquirendæ. 2. Indicat quænam ſtatus noſtri præcipuæ virtutes ſint comparandæ, cùm enim ſtatum quemlibet plures virtutes deceant, quarum aliæ aliis ſunt præſtantiores, prudentia dictat præſtantioribus eſſe præſertim incumbendum. 3. Cùm virtus quælibet diverſos habeat actus & gradus, prudentia edocet nuſquam eſſe ſiſtendum in gradibus minimis: ſed ad altiorem virtutis ſtatum ſemper eſſe progrediendum, & *De virtute in virtutem eundum, donec videatur Deus Deorum in Syon.* *Illuminativa.*

Fortitudo; 1. incitat ad evincendas omnes difficultates quæ virtuti comparandæ obviant; nam inquit Seneca, *Initium eundi ad virtutes arduum eſt, quia hoc primum imbecillæ mentis & ægræ eſt, formidare inexperta.* 2. Vires acuit ad præſtantiores virtutes inſequendas. 3. Animum firmat in perferendis omnibus incommodis, quæ in virtute inveſtiganda, comparanda, & conſervanda ſeſe offerunt.

Temperantia 1. removet ab omnibus corporeis illecebris, ſolique virtutum voluptati inſiſtit. 2. Hanc virtutis voluptatem regulat & modera-

tur, ne aliquem in exceſſum aut defectum proruat, quô aut eſſet ingrata virtus, aut ſuperba; qui enim ſolùm virtuti ſtudent, ut ejus oblectamenta percipiant, ſuam potiùs voluptatem, quàm virtutis honeſtatem exoptant. 3. Modum limiteſque ponit in virtute comparanda, ne ſcilicet (ut aïunt) abſque pedibus currere, & nullis aërem captantibus alis, volare intendat virtutis Sectator. Primò namque veſtigiò ſummum virtutis faſtigium aſſequi velle, temeritas eſt, & manifeſtum periculi indicium. Virtutes enim gradatim ſunt aſſequendæ: hinc Regius Vates virtutis progreſſum indicans, non (ait) *ſtatim current aut volabunt*: ſed *ibunt de virtute in virtutem*. Et ipſemet aperiens qualiter ſupremum virtutis culmen pertingere poſſimus, tres proficiendi modos. 1. *Greſſum*. 2. *Curſum*. 3. *Volatum* deſignat. *Primum* declarat his verbis, Pſ. 142. *Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te levavi animam meam*. *Secundum* indicat, Pſ. 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum*. *Tertium* exprimit, Pſ. 54. *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, volabo, &c.* Quibus quartum, nempè volatum velociſſimum, addit ejus filius Salomon. Proverb. 23. *Facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cœlum.*

Juſtitia, 1. inclinat ad comparandas omnes illas virtutes, quibus Deo debitum obſequium impendamus, quales ſunt omnes Religionis ſpecies & actus. 2. Suadet aſſecutionem earum virtutum quæ nos decent, vel quatenus homines tantùm, ut ſunt omnes virtutes civiles, naturales & politicæ; vel quatenus homines Chriſtianos, ut ſunt omnes virtutes Evangelicæ; vel quatenùs homines Chriſtianos ad æternam felicitatem anhelantes, ut ſunt omnes illæ virtutes eximiæ, quibus præſertim æterna beatitudo repromittitur; tales ſunt eleemoſyna, conſtantiſſima perſecutionum tolerantia, & actus omnes charitatis erga Deum & proximum. 3. Edocet virtutes illas quibus proximo ſuccurrere, eique tam corporalia, quàm ſpiritualia beneficia impendere poſſumus & debemus.

Si denique 4. *illæ virtutes attendantur quatenus concernunt hominem vitiis purgatum & virtutibus inſtructum*: Prudentiæ eſt, non amplius divina pluris facere quàm terrena: ſed ipſis ſolum jugiter ſpeculatione & contemplatione inhærere. Et Valſ- Temperantiæ eſt, terrenas cupiditates non reprimere, ſed earum penitùs oblivíſci; itaut anima ſic elevata nonnunquam etiam cupiditatum nomina & ſignificationes prorſus ignoret, ut compertum habemus in vita S. Thereſiæ, quæ ſociæ tentationes aliquas referenti, reſpondit, *Neſcio quid loqueris, nec verborum quæ proferſ ſenſum novi*. Fortitudinis eſt vincendis paſſionibus ibi non incumbere, ſed eas penitùs ignorare, nihilque ultra Deum appetere. Juſtitiæ tandem eſt, cum ſupernâ & divinâ mente ſociari per amorem & contemplationem; itaut quæ Deo placent, etiam animæ placeant, quæ verò illi diſplicent, hæc execretur & reſpuat.

Et Valſ-tiva.

CONCLUSIO III.

VIrtutes nobis non inſunt à natura, nec à temperamento, ſed per voluntariam aſſuetudinem comparantur. Hæc concluſio tres involvit partes, quarum

Probatur 1. Quæ naturalia ſunt,

Virtutes non inſunt nobis à natura. nuſquam immutantur quôlibet poſitô actu contrarió : quantumvis enim lapis ſurſum projiciatur, nuſquam ad hunc motum aſſueſcet ; ſed naturâ introrſum impellente, inferiùs ſemper labetur : virtus autem per aſſuetudidinem comparatur, renitente etiam ſæpiùs naturali ſenſuum propenſione. 2. Eorum quæ per naturam nobis inſunt, facultatem priùs habemus, quàm operationem, priùs enim nobis ineſt videndi facultas, quàm viſio ; virtutum autem facultates priùs non habemus, quàm operationes : virtutes enim operando comparamus. 3. Sequeretur omnes homines ab ipſomet ipſorum formationis exordio eſſe virtute præditos, ſicque vanas eſſe inſtitutiones, educationes, leges, & præcepta, omnes enim ſecundùm virtutis præſcripta viverent.

Objicies 1. Homo à natura ſuam perfectionem habet : ſed virtus eſt ejus perfectio, ergo ipſam à natura obtinet. *Diſting. maj.* Habet perfectionem eſſentialem & entitativam, *Concedo*: Accidentalem & moralem, *Nego.* Virtus autem perfectio eſt, non eſſentialis, ſed moralis.

Objicies 2. Aliquæ virtutes intellectûs inſunt à natura, ſcilicet intelligentia & ſyndereſis : Ergo virtutes voluntatis à natura pariter ineſſe debent. *Diſting. conſeq.* Virtutes voluntatis quæ prædictis intellectûs virtutibus correſpondent, putà inclinatio ad malum fugiendum & bonum proſequendum, ipſi ineſſe debent à natura, *Concedo* : aliæ, *Nego.* Sicut enim omnes intellectûs virtutes ei non inſunt à natura, ſed tantùm illæ, quæ circa generalia principia ſpeculativa, vel practica verſantur ; ſic omnes voluntatis virtutes ipſi non ineſſe debent à natura, ſed eæ ſolùm quæ circa bonum & malum in communi occupantur : hæ autem rectiùs dicuntur voluntatis propenſiones, quàm illius virtutes.

Probatur ſecunda pars. Si virtutes & mores ex temperamento tamquam ex cauſa adæquata orirentur ; omnia bruta virtutibus etiam eſſent prædita, quippè cùm temperamentum ipſis inſit æquè ac hominibus ; imò ſæpiùs, firmiùs ac perfectiùs in eis temperamentum invenitur, quàm in hominibus. 2. Virtutes non eſſent in noſtra poteſtate & libertate, ac proinde nos laude aut præmio dignos non efficerent ; quæ enim naturalia ſunt, neceſſaria ſunt ; quæ autem neceſſaria ſunt, nec laudem, nec vituperium promerentur : nullus enim de eo laudatur, quod nec vitare, nec aliter facere potuit. 3. Quantumvis perverſum ſit & vitiatum hominis temperamentum, per aſſiduam exercitationem reprimi poterit & emendari. Teſtis hac in parte erit omnis, qui ſuis inclinationibus vim fecerit, ut ad virtutis & divinæ legis præſcripta vivat. Teſtis præſertim Socrates, qui cum à Phiſiognomo ex ſignis quibuſdam externis ſtupidus, muliebris, & ſenſuum voluptati deditus judicaretur ; audientibus hæc illius Diſcipulis, & adverſus Phiſiognomi imperitiam & deceptionem inſurgentibus, reſpondit ; *Talis futurus eram, niſi ſtudio & exercitatione naturam emendaſſem.* Minùs ergo tutum eſt ex ſolo temperamenti aſpectu hominis mores conjicere ; ſæpè enim in eburnea vagina plumbeus eſt gladius ; & non rarò in lutea & deformi domo, optimus habitat. *Nec à Temperamento.*

Fateor itaque temperamentum non eſſe cauſam adæquatam virtutum moralium, non tamen denego eſſe cauſam inadæquatam ; mores enim variantur ratione varietatis tempera-

menti & conſtitutionis naturalis : hinc quidam ad vitia , alii ad virtutes , magis vel minus ſunt proclives & faciles , unde Ariſt. 6. Moral. cap. 13. ait, *Singuli mores in omnibus hominibus quodammodo videntur ineſſe à natura : namque ad Juſtitiam , Temperantiam , Fortitudinem , cæteraſque virtutes apti atque habiles ſumus, cùm primùm naſcimur.* Hæ autem diſpoſitiones ſi ad naturales mentis facultates referantur , conſtituunt *ingenium* , ſi verò morales virtutes reſpiciant , *ſemi virtutes*, aut perfectarum virtutum ſemina nuncupantur , quô ſenſu Seneca 4. de Benef. cap. 6. aïebat , *Inſita ſunt nobis omnium virtutum , omniumque artium ſemina.* In aliquibus quidem plura , in aliis pauciora : hæc autem ſemina nihil aliud ſunt , quàm recta indoles , probaque temperamenti conſtitutio, quam cùm aſſecutus fuiſſet Salomon aïebat , Sap. 8. *Puer eram ingenioſus , & ſortitus ſum animam bonam.* Ipſius namque natura inſtar ſoli optimi , virtutis ſemina probè concipiebat , concepta fovebat , fota explicabat , & increſcentia in dies promovebat. Hinc Seneca Epiſt. 96. *Ut Dii immortales* (inquit) *nullam didicêre virtutem , cum omni editi ; & pars naturæ eorum eſt, eſſe bonos : ita quidem ex hominibus egregiam ſortiti indolem , in ea quæ tradi ſolent , perveniunt ſine longuo magiſterio , & honeſta complectuntur , cum primùm audierint.*

Sed acquiruntur per repetitos actus

Probatur 3. pars. Quod ex repetitis liberis actibus gignitur , per liberam aſſuetudinem comparatur : ſed experientiâ teſte , virtutes in nobis generantur , ex repetitis actibus liberè elicitis;ergo per aſſuetudinem liberam generantur.

Ut autem virtus per operationem generetur , quatuor ſunt neceſſaria. 1. ut operetur *ſciens* , non autem ex ignorantia aut caſu : 2. ut operetur *eligens* ; non ex paſſione , neceſſitate , coactione , &c. 3. ut operetur *honeſtus* , id eſt , propter virtutis honeſtatem , non autem propter lucrum , vanam gloriam , &c. 4. ut operetur *conformiter rectæ rationi* ; nam non quælibet operatio , ſed quæ rectæ rationi conformis eſt , virtutem parit : cùm enim virtus ſit *diſpoſitio perfecti ad optimum* , hominem diſponere debet ſecundùm id quod in homine perfectum eſt ; perfectum autem in homine , eſt ipſius forma : hominis autem forma eſt anima rationalis ; ergo virtus diſponere debet hominem ſecundùm id quod in ratione perfectiſſimum eſt : optimum autem rationis eſt illius rectitudo. Ergo virtus debet diſponere ad rectam rationem , ac proinde operatio generans virtutem , debet eſſe rectæ rationi conformis.

Quæres , An homo ex natura magis ad virtutem quàm ad vitia propendeat ?

Natur concipi poteſt i ſtatu vel in nocentiæ , v corrup tionis.

Huic ut evidenter faciam ſatis; natura humana conſiderari debet in duplici ſtatu poſita, nimirùm in ſtatu primævæ innocentiæ , & præſentis corruptionis. *In priori ſtatu* , tota hominis propenſio ad virtutem erat , nulla ad vitium ipſi inerat inclinatio , nam ut habetur Sap. 8. *Deus fecit hominem rectum* , quia in ipſo creationis momento , Adamo gratiam ſanctificantem infudit , eumque juſtitia originali veſtivit , quâ gratiâ fiebat , ut Adam tunc eſſet memoriâ tranquilliſſimus, intellectu perſpicaciſſimus , voluntate rectiſſimus , ſenſibus obedientiſſimus , & appetitu rationi ſubjectiſſimus : *Hæc enim rectitudo* (inquit D. Thomas 1. p. q. 95.) *Penes hoc erat , quòd ratio ſubdebatur Deo , rationi verò inferiores vires animæ*

Statu primi homin innocentis

animæ & corporis. Prima autem ſubjectio erat cauſa ſecundæ & tertiæ; quandiu enim ratio manebat Deo ſubjecta, inferiora ei ſubdebantur. Nullum planè hoc in ſtatu corporis aut animæ malum erat timendum: nam, inquit S. Proſper. *lib. 2. de vita contempl. Non inquietabat moleſta ſollicitudo quietum, non fatigabat labor anxius otioſum, non ſomnus opprimebat invitum, non amittẽdæ vitæ timor angebat de immortalitate ſecurum. Habebat facilem victum, corpus ex omni parte ſanum, tranquillum motum, cor mundum, ignarus pœnalis mali, habitator Paradiſi, expers peccati, capax Dei. Poſtremò quid eô felicius fuit, cui erat orbis ſubjectus, nullus infeſtus, liber animus, & viſibilis Deus.* Hoc itaque in ſtatu nulla erat ad vitium propenſio.

Status hominis lapſi.

In præſenti autem ſtatu, ita per peccatum vitiata eſt humana propago, ut *ſenſus & cogitatio humani cordis ad malum prona ſint ab adoleſcentia ſua*, ut habetur Geneſ. 8. *Ex illa enim ætate creſcit malitia: nam diligentia, & ſtudium peccandi incipit à juventute, ut puer quaſi infirmus peccet: juvenis tanquam improbus, qui ſtudioſè cupiat peccata committere, & in criminibus glorietur.* Ip ſi non incongruè concinit D. Bernard. *in Medit. cap. 2. Secundùm exteriorem hominem de parentibus illis venio, qui me ante fecerunt damnatum, quàm natum, Peccatores peccatorem in peccato ſuo genuerunt, & de peccato nutriverunt. Miſeri, miſerum, in hanc lucis miſeriam induxerunt.*

Homo ſecundum ſe magis ad virtutem quàm ad vitia propendet.

Si tamen hominis appetitus naturalis conſideretur, certum eſt eum quôvis in ſtatu poſitum, ?omnimodam habere propenſionem ad virtutem, nullam autem ad vitium; ens enim quodlibet naturalis appetitûs pondere fertur in id quod ſui perfectivum eſt; fugit autem id omne quod ejus perfectioni adverſatur; ſed luce meridianâ clarius eſt, virtutem eſſe hominis perfectivam, vitiumque ejuſdem deturpativum, ac proinde ſi naturalis attendatur propenſio, homines ad virtutem quàm ad vitia naturâ docente erunt propenſiores.

QUÆSTIO SECUNDA.

An, & quomodo Virtutes Morales in medietate conſiſtant.

SUPRA diximus in definitione virtutis, ipſam in medietate eſſe poſitam, quæ particulæ non nihil negotii faceſſunt, quâ ſcilicet ratione uſurpari & intelligi debeat ipſa virtutis medietas: quod ut percipiatur)

Virtus dupliciter dicitur in medio conſiſtere.

Notandum 1. Virtutes morales dici poſſe in medietate conſiſtere dupliciter. 1. Cauſaliter & quoad actum, ſi nimirùm talis actus nec excedat, nec deficiat. 2. Quoad habitum & formaliter, ſi nempè talis habitus ſit inter duos habitus extremos, quorum unus excedat, alter deficiat.

Mediũ eſt vel per participationem; vel per abnegationem: vel per ſimilitudinem.

Notandum 2. Medium in genere eſſe duplex. 1. *Per participationem extremorum*, quod ſcilicet mixtum eſt ex utroque extremo, ſic tepor participat aliquid de frigore & calore. 2. *Per abnegationem extremorum*, dum ſcilicet aliquid eſt omninò diſtinctum ab extremis, & in ſuo conceptu utrumque negat, ſic ens rationis medium jacet inter ens reale & nihil ſimpliciter. 3. *Per ſimilitudinem extremorum*, quando alterutri opponitur per modum extremi; ſic liberalitas reſpectu avaritiæ, videtur eſſe

prodigalitas; reſpectu verò prodigalitatis, apparet quaſi avaritia. Certum autem eſt nullam virtutem conſiſtere in medio per participationem extremorum; quia nulla virtus participat aliquid vitii quod eſt unum extremorum, aliàs deſineret eſſe virtus. Dubium itaque ſolùm eſt, an virtus conſiſtat in medio per ſimilitudinem, aut per abnegationem.

Notandum 3. Duplex iterum diſtingui medium, unum *Rei* ſeu Arithmeticum, alterum *Rationis* ſeu Geometricum; 1. Eſt quòd æquè & cum eadem omninò proportione diſtat ab utroque extremo, itaut quantò ſuperat unum extremum, quod tale eſt per defectum, tantò ſuperetur ab extremo per exceſſum, ſcilicet, *v. g.* inter numerum decenarium & binarium mediat numerus ſenarius, quia ſicut excedit binarium 4. unitatibus, totidem à decenario exceditur. 2. Eſt quod unicuique noſtrum convenit ſecundùm rationem & præſcriptum viri prudentis: ſic vir prudens judicabit libram panis eſſe neceſſariam calidiori ſtomacho, medietatem autem illius ſufficere ſtomacho minùs calido; ſicque homo calidioris ſtomachi, non peccabit contra temperantiam edendo libram panis; peccaret verò qui minùs calidi ſtomachi eandem panis quantitatem ederet. Certum autem eſt virtutem non conſiſtere in medio arithmetico; non enim æqualiter diſtat ab extremis, ſed magis ad unam extremitatem accedit quàm ad aliam; Fortitudo, *v. g.* audaciæ propinquior eſt, quàm timiditati.

Inſuper aliud eſt medium rei, & aliud medium rationis.

Notandum 4. Virtutem conſiderari poſſe, vel reſpectu agendorum, vel reſpectu utendorum, vel reſpectu ſuſtinendorum: & ſecundùm triplicem hunc reſpectum, triplex medium aſſignatur. 1. In agendis, medium eſt inter citra & ſupra modum, Apoſtolô dicente, Rom. 12. *Rationabile ſit obſequium veſtrum*: in habendis autem vel utendis, conſiſtit inter ſuperfluum & diminutum, unde Sapiens, prov. 30. *Divitias & paupertatem ne dederis mihi: ſed tantùm tribue victui meo neceſſaria.* In ſuſtinendis denique, conſiſtit inter elationem in proſperis, & dejectionem in adverſis; his prænotatis ſit

Virtus poteſt conſiderari vel reſpectu agendorum vel utendorum.

CONCLUSIO I.

*Q*Valibet virtus moralis, etiam juſtitia vindicativa, conſiſtit in medio, tam cauſaliter, quàm formaliter.* Hæc duas involvit partes, quarum

Probatur 1. Illi habitus conſiſtunt in medio cauſaliter & effectivè, qui inclinant ad actus nec excedentes, nec deficientes à recto viri prudentis dictamine: ſed omnis virtutis habitus talis eſt, alioquin virtus non eſſet, nam

Omnis virtus moralis conſiſt in medio.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citrave nequit conſiſtere rectum.

Dices. Si virtus jaceret in medio cauſaliter, importaret exceſſum & defectum: falſum conſeq. ergo & antec. *Diſting. maj.* Si conſiſteret in medio per participationem extremorum, *Concedo*: Si per excluſionem extremorum, *Nego.* Virtus autem ſolùm mediat per excluſionem, non autem per participationem extremorum.

Dices 2. Amor Dei eſt virtus: ſed amor Dei non eſt in medio, quippè cùm nullus exceſſus in amore Dei contingat; nam (inquit D. Bernardus) modus amandi Deum eſt ſine modo diligere.

Diſtinguo maj. Amor Dei eſt virtus, quæ nuſquam poteſt aſſequi ſui objecti dignitatem, nec ejus excellentiæ poteſt commenſurari, *Concedo*: eſt virtus quæ ſui objecti dignitatem adæquare poſſit, *Nego.* Virtutes autem morales idcircò dicuntur in medio poſitæ, quia homo excedere poteſt in eorum officio præſtando; poteſt enim deficere vel excedere in aggrediendo, *v. g.* non poteſt autem excedere in officio charitatis quod eſt amare Deum; cùm enim Deus infinitè ſit perfectus, infinitè pariter eſt amabilis, ac proinde nullus circa eum amandum contingere poteſt exceſſus: *Tum*, quia cum creatura in entitate ſua & operatione ſit finita, infinitum amorem elicere nequit: *tùm*, quia infinito nihil datur majus, & conſectariè circa infinitum objectum nullus contingere poteſt exceſſus.

Tam formaliter, quàm cauſaliter.

Probatur 2. pars: *tùm* auctoritate Ariſt. *2. Ethic. cap.* 30. *tùm* inductione ex ſingulis virtutibus deſumenda. Prudentia enim eſt inter duo vitia, nempè imprudentiam & calliditatem. Fortitudo inter ignaviam & temeritatem. Temperantia inter intemperantiam & inſenſibilitatem. Liberalitas inter avaritiam & prodigalitatem. Magnificentia inter luxum & ſorditiem. Affabilitas inter auſteritatem & ſcurrillitatem, *&c.* Id autem idcircò factum eſt, ut virtus veluti Sol medius inter duas nubes caliginoſas, clarior ac præſtantior appeteret: hinc Heſiodus dixit *Deum inter duo vitia collocaſſe virtutem; ita namque magis fulget, potentiorem ſe patefacit, ac homini magis ſalutarem.*

Objicies 1. Virtus opponitur vitio tanquam extremum extremo, ergo inter vitia non mediat. *Diſting. antec.* Virtus opponitur vitio tanquam extremum, ſi cum alterutro vitiorum ſeorſim conferatur, *Concedo*: ſi cum utroque ſimul non conferatur *Nego.* Tunc enim non conſideratur ut extremum: ſed ut medium inter defectum & exceſſum.

Dices 2. Omne medium æqualiter diſtare debet ab extremis: ſed virtus non diſtat æqualiter à vitiis, quia fortitudo propinquior eſt audaciæ, quàm timiditati; & liberalitas prodigalitati, quàm avaritiæ vicinior eſt. Ergo virtus in medio formaliter non eſt poſita.

Diſting. maj. Omne medium mathematicum & rei, ut centrum in circumferentia, & numerus ſenarius inter binarium & decenarium, *Concedo*: Omne medium rationis & morale, quod pendet ex præſcripto rectæ rationis, & judicio viri prudentis, *Nego.* Hinc virtutes quarum proprium munus eſt paſſiones moderari, propinquiores ſunt defectui quàm exceſſui; ſic temperantia quæ ordinatur ad refrenandas voluptates, vicinior eſt ſtupiditati, quàm intemperantiæ, illæ verò quarum munus eſt hominem impellere ad alicujus boni proſecutionem, propinquiores ſunt exceſſui, quàm defectui: ſic fortitudo cujus munus eſt hominem impellere ad aggredienda pericula, quando & quomodo oportet, vicinior eſt audaciæ quàm timiditati.

Dices 3. Quædam ſunt virtutes quæ in mediocritate non conſiſtunt; nam humilitas conſiſtit in fugiendis omnibus honoribus; magnanimitas è contra circa ſummos honores; chriſtiana paupertas in abdicatione bonorum temporalium; virginitas in abſtinentia ab omnibus puritatem labefactantibus; virtus heroïca omnem virtutem tranſcendit; magnificentia non verſatur circa mediocres, ſed circa maximos ſump-

tus ; ergo non conſiſtunt in medio.

Reſp. Virtutes prædictas & omnes alias, quæ circa maxima aut minima verſantur, poſſe conſiderari dupliciter. 1. Ratione objecti, ſeu materiæ, circa quam occupantur. 2. Ratione modi & circumſtantiarum : Priori modò verſantur quidem in extremo materialiter, quatenus ad minimum, vel ad maximum tendunt; poſteriori verò, jacent in medio formaliter, quatenus ad minimum vel maximum tendunt debitô modô, id eſt, ſecundùm rectam rationem, & obſervando omnes requiſitas circumſtantias, nec deficiendo, nec excedendo.

Dices 4. Illud non eſt in medio, quod eſt in ſummo : atqui virtutes ſunt in ſummo ex Ariſtotele; ergo virtutes non ſunt in medio.

Diſt. min. Ut mox diſtinctum eſt virtutes ſunt in ſummo, ratione objecti formalis, *Concedo* : actione objecti materialis, *Nego min. & conſeq.* Itaque objectum virtutis duplex eſt, materiale nimirùm & formale : materiale objectum eſt vel circa quas virtus verſatur : objectum verò formale eſt honeſtas. Reverà virtus eſt in ſummo ratiōe objecti formalis, ſed eſt in medio rationi objecti materialis.

Inſtabis : Atqui virtus eſt in ſummo ratione objecti materialis : idem ſit judicium de aliis ac de virginitate, paupertate evangelicâ, *&c.* atqui illæ virtutes ſunt in ſummo ratione objecti materialis. *Probatur min.* Illæ virtutes ſunt in ſummo, ratione objecti materialis, in cujus materia non poteſt peccari per exceſſum; atqui in materia virginitatis, paupertatis, *&c.* non poteſt peccari per exceſſum; nemo enim poteſt dici nimiùm virgo, vel nimiùm ſervare paupertatem: ergo virtus eſt in ſummo.

Nego ſubſumptum, & ad probationem, *Nego min.* primi ſyllogiſmi : *Diſting. min.* ſecundi : In materiâ virginitatis & paupertatis non poteſt peccari per exceſſum, quantùm ad ſubſtantiam, *Concedo* : quantùm ad modum, *Nego min. & conſeq.* Reverà non poteſt peccari per exceſſum in materia virginitatis vel paupertatis quantùm ad ſubſtantiam, ſed quantùm ad modùm : nam peccaſſet Adamus, ſi virginitatem ſervaſſet contra præceptum Dei ; & peccaret monialis virgo, ſi virginitatem ſervaret propter inanem gloriam.

CONCLUSIO II.

Juſtitia vindicativa etiam conſiſtit in medio.

Probatur : Illa virtus eſt inter duo vitia, in quam diverſis actibus peccari poteſt per exceſſum & defectum : ſed contra juſtitiam vindicativam, diverſis actibus ſic peccari poteſt ; ſi enim reus ſecundùm leges laqueô vitam finire debeat, Judexque eum verberibus plectendum aut igne vivum cremandum judicaret ; ſi primum præſcribat, peccabit per defectum ; ſi ſecundum, per exceſſum : Ergo contra juſtitiam vindicativam, aliquis peccare poteſt excedendo aut deficiendo. *Etiam & juſtitia vindicativa.*

Quod autem hæc juſtitia ſit etiam inter duo vitia patet. Crudelitas & nimia indulgentia ſunt duo vitia realiter diſtincta ; non enim ſunt in eodem homine ſaltem in gradu intenſo : ſed utrumque vitium pugnat in juſtitiam vindicativam, utrumque enim jus violat ; ergo juſtitia vindicativa eſt inter duo vitia.

Dices 1. Crudelitas non peccat contra juſtitiam vindicativam per exceſſum, ergo illa non mediat iu-

ter exceſſum & defectum.

Patet anteced. Ibi enim tantùm eſt exceſſus in juſtitia, ubi eſt aliquod maximum emolumentum ejus in quem juſtitia exercetur: ſed reus nullum habet emolumentum ex crudelitate judicis. Ergo, *&c.*

Nego antec. & probationis ejus majorem: Nemo enim per exceſſum in bonis quæ alteri tribuit, peccat contra juſtitiam, ut infrà dicetur, ſed peccare poteſt per exceſſum pœnarum inflictarum.

Dices 2. Omnis qui peccat contra juſtitiam vindicativam, injuſtus eſt: Ergo juſtitiæ vindicativæ unicum opponitur vitium.

Diſting. antec. Injuſtus eſt eòdem modò, *Nego*: diversò modò, vel per exceſſum, vel per defectum, ſeu per crudelitatem, aut per nimiam indulgentiam, *Concedo.* Sic omnis qui peccat contra libertatem, illiberalis eſt: ſed diverſimodè; unde ut perfecta præſentis partis, & cæterarum habeatur ratio, exactè diſtinguendum eſt inter materiale & formale juſtitiæ vindicativæ; ſi enim ratio formalis ipſius, nimirùm honeſtas attendatur, nullum vitium contra ipſam, ſicut nec contra cæteras virtutes per exceſſum pugnare poterit; nemo enim poteſt eſſe nimis juſtus, nimis temperans, nimis caſtus, unô verbô, nimis honeſtus: ſi verò attendatur ratio formalis juſtitiæ vindicativæ, certò certiùs eſt contra ipſam peccari poſſe per exceſſum & per defectum.

CONCLUSIO III.

ALiæ ſpecies juſtitiæ non ſunt in medio. Probatur. Illæ virtutes non ſunt inter duo vitia contra quas nemo peccare poteſt per exceſſum: ſed contra cæteras juſtitiæ ſpecies nemo peccare poteſt per exceſſum: ſi quis enim peccet plus reddendo pecuniæ, quàm par ſit, non peccat contra juſtitiam per exceſſum: nam vel plus reddit de ſuo, vel de alieno: ſi de ſuo, injuſtus non eſt, ſed prodigus; ſi de alieno, reverà injuſtus eſt; non quia plus tribuit, ſed quia aliquid eripit à proprio poſſeſſore; ac proinde peccat contra juſtitiam, non per exceſſum, ſed per defectum. *Non autem aliæ ſpecies juſtitiæ.*

Dices. Juſtitia diſtributiva & commutativa, ſunt ſpecies juſtitiæ à vindicativa diſtinctæ; ſed adverſus utramque peccari poteſt per exceſſum; ſi enim Dux aliquis prædam haberet militibus qui æquè, generosè pugnaſſent diſtribuendam, & plus æquo quibuſdam largiretur, peccaret per exceſſum: ſimiliter ſi Judex Petro adverſus Paulum litiganti adjudicaret quinquaginta nummos cùm tantùm decem deberentur, peccaret per exceſſum; Ergo contra cæteras juſtitiæ ſpecies peccari poteſt per exceſſum & defectum.

Nego antec. Non enim ideo Dux eſſet injuſtus, quia quibuſdam militibus faveret, ſed quia aliis noceret: neque ideò foret injuſtus Judex, quia adjudicaret 50. nummos Petro, ſed quia 40 Paulo eriperet: ſi enim de ſuo, Dux & Judex largirentur, neuter foret injuſtus.

QUÆSTIO TERTIA.

Quales ſint Virtutes.

TRIA ſunt hæc in quæſtione diſcutienda. 1. An virtutis habitus ſint intrinſecè & eſſentialiter boni. 2. An omnes virtutes ſint

invicem ita connexæ, ut una haberi nequeat abſque alia. 3. An quælibet ſibi annexam prudentiam habeat, quæ evidentiùs ut pateant.

Notandum 1. Vel potiùs repetendum bonitatem moralem deſumi ex proportione actûs, ſeu habitûs ad objectum, ad tempus, ad locum, ad finem, & ſpecialiter ſecundùm rectam rationem, actus debet habere proportionem ad iſta omnia: illa verò proportio eſt conformitas, ſeu reſpectus conformitatis qui ſequitur, poſitis illis omnibus, & ultimâ conditione adhibitâ.

Vnde ſit deſumenda virtus moralis.

Notandum 2. Virtutes morales ſpectari tripliciter, vel in ſtatu imperfecto, vel in ſtatu perfecto; vel in heroïco & ſuperexcellenti. *In ſtatu imperfecto*, non eſt propriè virtus, ſed diſpoſitio quædam, quam nata eſt ſequi virtus perfecta; vel eſt virtus inchoata ſeu remiſſa. *In ſtatu perfecto*, eſt virtus intenſa quidem & firma: ſed quæ verſatur tantùm circa propriam materiam, ut temperantia circa frenandas voluptates. *In ſtatu verò ſuperexcellenti* & heroïco, dùm extra proprium objectum ſeſe extendit, ut temperantia moderans voluptates, etiam propoſitô mortis periculô, videtur extendi ad fortitudinem; certem autem eſt virtutes in hoc tertio gradu eſſe invicem connexas: de duobus aliis eſt controverſia. D. Thom. concedit non eſſe quidem connexas in ſtatu imperfecto, ſed aſſerit eaſdem eſſe connexas in ſtatu perfecto. Doctor verò Subtilis negat eas etiam in ſtatu perfecto eſſe neceſſariò connexas.

Conſiderari poteſt in triplici ſtatu.

Notandum 3. quamlibet virtutem poſſe conſiderari dupliciter. 1. ſecundùm propriam & intrinſecam perfectionem, quam habet in ſua ſpecie. 2. Juxta perfectionem extrinſecam, quæ aliundè provenit, *v. g.* temperantia poteſt conſiderari ſecundùm perfectionem intrinſecam temperantiæ, poteſt etiam conſiderari quatenùs conjuncta eſt cùm fortitudine in eodem homine: Virtus itaque primò modò ſumpta, poteſt eſſe perfecta, ſine conjunctione aliarum virtutum (ex Doctore S.) quia virtus, cum omnibus quæ ſunt per ſe de ratione virtutis, generatur ex actibus conſentaneis rectæ rationi, itaut ultra entitatem actûs vel habitûs, ratio actûs, vel habitûs virtuoſi, non requirat aliud, quàm conformitatem ad rectam rationem.

Perfectio virtutis eſt vel extrinſeca, vel intrinſeca.

CONCLUSIO I.

Virtus Moralis non eſt habitus intrinſecè & in entitate ſua bonus moraliter, ſed indifferens.

Probatur. Quod ex natura ſua eſt tale, reſpectu cujuſcumque remanet tale: ſed virtus moralis reſpectu cujuſcumque, non ſemper remanet bona. Ergo illa non eſt intrinſecè bona. *Maj. eſt certa. Probatur min.* Si quis abſtineat à cibo in honorem Idolorum, & poſtea converſus ad fidem, ob veri Dei cultum abſtinere incipiat, ſemper à priori habitu inclinatur ad honeſtos temperantiæ actus: Ergo habitus ille prior qui erat malus, ex eo quòd ordinaretur ad malum finem, & non eſſet conformis prudentiæ, idem ſecundùm ſuam ſubſtantiam fit bonus, & ex non virtute fit virtus. Ergo moralis ex ſe & entitativè non habet quod ſit habitus intrinſecè bonus.

Virtus moralis ſecundùm entitatem non eſt bona moraliter nec mala, ſed indifferens.

Replicant Moderni, negando talem ab eodem habitu inclinari ad honeſtos temperantiæ actus à quo antea ad vitioſos inclinabatur.

Contra. Dentur duo homines, quorum unus Bacho ſervierit, & alius

conſueverit in honorem alicujus Idoli jejunare; & poſtmodùm convertatur uterque ad Chriſtianam Religionem: ille qui ſolebat jejunare in honorem idolorum, erit magis diſpoſitus ad jejunandam quadrageſimam, quàm alius. Ergo clarum eſt facilitatem illam oriri ex priori habitu jam contracto qui erat malus, & poſteà fit bonus, ex eo quòd debitas habeat circumſtantias. Igitur habitus ſeu virtus moralis in ſua entitate includit tantùm facilitatem illam operandi circa objectum propoſitum, *v. g.* temperantiæ; cui entitati ut ſubjecto indifferenti accidit quòd ſit bona, vel mala; ita ut virtus nihil includat præter conformitatem illam regulis prudentiæ & rectæ rationi, ſicque eſt indifferens entitativè ad bonitatem vel malitiam: ſicut ſuperficies ad nigredinem vel albedinem. Nec valet, quòd virtus moralis, ut ſic verſetur circa objectum bonum, & per conſequens ex natura ſuâ ſit bona; nam bonitas illa quam ab objecto ſortitur, eſt tantùm bonitas formalis, ad quam ex natura ſua eſt indifferens, ſicut genus ad diverſas differentias.

Adde quòd bonitas illa objecti eſt potiùs bonitas entitativa, quàm moralis, quæ redditur moralis quando habitus eſt conformis regulis prudentiæ.

Confirmatur amplius concluſio ex definitione virtutis; quâ conſtat ad virtutem moralem requiri conformitatem cum recta ratione & præſcripto viri prudentis: ſed conformitas illa ſicut & præſcriptum viri prudentis, eſt extrinſeca reſpectu habitûs moralis entitativè ſumpti, ut patet. Ergo moralitas virtutis eidem habitui eſt extrinſeca.

Hinc colligit Doctor diviſionem habitûs in virtutem & vitium, non eſſe generis in ſpecies: ſed ſubjecti in accidentia, ſicut ſi divideretur ſuperficies in albam & nigram. Nec urget ratio Modernorum, quâ dicunt virtutem moralem reddere hominem bonum ex natura ſua: nam hoc verum eſt de virtute morali, non entitativè conſideratâ, ſed prout eſt cum recta ratione & prudentiâ conjuncta.

Diviſio habitûs in virtutem & vitium, eſt generis in ſpecies.

CONCLUSIO II.

Virtutes morales non ſunt neceſſariò inter ſe connexæ etiam in ſtatu perfecto. Hæc concluſio eſt Doctoris.

Virtutes morales non ſunt neceſſariò inter ſe connexæ.

Probatur 1. Sicut homo phyſicè eſt quoddam totum perfectibile multis perfectionibus, quarum quælibet eſt tantùm partialis reſpectu totius hominis, ut patet de auditu, viſu, *&c.* Sic homo moraliter eſt perfectibilis multis perfectionibus virtutum, quarum quælibet non eſt tota perfectio ejuſdem, ſed partialis; & ſicut viſus, *v. g.* poteſt eſſe perfectus, etiam ſi deficiat alter ſenſus; ſic una virtus, temperantia, *v. g.* poterit eſſe ſine fortitudine, & talis homo erit perfectè temperans, ſed non ſimpliciter perfectus ſeu moralis, ſicut aliquis poteſt eſſe Philoſophus, etſi non ſit Theologus; ſic poteſt eſſe perfectè videns, etiamſi careat auditu, non tamen perfectè ſentiens.

Probatur 2. Virtus eſt habitus in mediocritate conſiſtens quoad nos ſecundùm rationem, & ut vir prudens præſcripſerit: ſed ſine concordia aliarum virtutum concurrentium in eodem operante, poteſt eſſe talis conformitas habitûs ad rectam rationem circa illud quod eligit. Ergo una virtus poteſt eſſe ſine alia. *Patet min.* Quia non rectè eliget circa materiam

temperantiæ dictante de tali eligibili: ſed poteſt præcedere dictamen circa materiam unius virtutis abſque dictamine actionis circa aliam virtutem. Ergo poteſt eſſe conformitas ad rectã rationem in electione circa materiam temperantiæ, ſine concordia aliarum virtutum, & conſequenter una virtus non eſt alteri connexa.

3. Si eſſent neceſſariò connexæ virtutes, qui virtutem unam acquireret, ſimul omnes eodem actu acquireret: ſed id falſum experientiâ teſtatur; nam Religioſus, *v. g.* poteſt eſſe perfectè temperans, qui nullò modò erit fortis ad aggredienda belli pericula.

Nota virtutes connexas perfectiores eſſe extrinſecè & per accidens, quia aliæ virtutes diſponunt ſubjectum unius virtutis ad firmiùs agendũ in materia propoſita; qui, *v. g.* erit fortis & temperans, meliùs ab illecebris voluptatum abſtinebit; ſi proponatur mors, quàm ſi eſſet ſolùm temperans; ſed hoc eſt perfectio habentis virtutem illam potiùs quàm perfectio virtutis; unde dicitur perfectio ejuſdem virtutis per accidens.

Dices 1. Una virtus non eſt perfecta, quæ circa finem errare poteſt; nam inquit D. Auguſt. *Charitas quæ deſeri poteſt, nunquam vera fuit:* ſed una virtus ſine aliis poterit errare circa alios fines. Ergo non eſt perfecta ſine aliis. Præterea ex D. Greg. lib. 2. Moralium cap. 3. *Una virtus ſine alia, vel non eſt omnino virtus, vel minima eſt.*

Reſp. Virtutem perfectam non errare, neque deficere circa proprium finem, licet homo habens illam virtutem poſſit errare circa fines aliarum virtutum; & ſi quæ ſit difficultas, eam patitur defectu aliarum virtutum circa propria earum objecta, non verò reſpectu perfectæ virtutis, quæ benè afficit poſſeſſorem ſuum circa propriam materiam.

Ad confirmationem ex D Auguſt. deſumptam dico quòd illa vera charitas non fuit, quia fruſtrata fuit ſuo fine, quia non conjunxerit fini ultimo, nempè Deo. *Ad Greg.* dico illum loqui de virtutibus, prout ſunt principia meriti, quó ſenſu ſunt neceſſariò inter ſe connexæ, aut ſaltem una vitium alteri oppoſitum excludit.

Dices 2. ex 6. *Eth* Virtutes ſunt ſorores. Ergo una non poteſt eſſe ſine alia.

Reſp. eſſe ſorores, quia ſe mutuò juvant ad ſalutem: non tamen inde ſequitur eas eſſe neceſſariò connexas, quinimò potius auctoritas eſt ad oppoſitum, poteſt enim una ſororum eſſe ſine altera. Ergo à pari una virtus ſine altera benè eſſe poterit.

Rogabis 1. Utrum virtutes morales ſint connexæ cum Theologicis.

Reſp. quòd non; quia Pagani & alii Infideles, benè viventes moraliter poſſunt habere virtutes morales, nec tamen habebunt Theologicas, ut patet. Ergo illæ non ſunt his connexæ. *Nec cum Theologicis.*

Rogabis 2. An virtutes Theologicæ ſunt connexæ moralibus, eaſque præſupponant.

Reſp. quòd non; nam niſi vitioſus adultus baptiſaretur, virtutes Theologicas reciperet, nec tamen haberet Morales, ſaltem acquiſitas.

Rogabis 3. Sint ne Virtutes Theologicæ ad invicem connexæ?

Reſp. quòd non, nec in facto eſſe, nec in fieri: Non quidem in facto eſſe; nam charitas perſtabit in patria, non autem fides & ſpes; non etiam in fieri ex earum natura, cùm fides & ſpes poſſint eſſe perfectæ in ratione virtutis ſine charitate, licet non in ratione ordinandi ad ultimum finem, unde ſunt tantùm connexæ in ratione *Nec Theologicæ cum Moralibus.*

meriti

meriti, vel prout ſunt meritoriæ æternæ ſalutis.

SECTIO SECUNDA.

De Virtutibus in ſpecie.

SUFFICIENTER conſtat ex dictis virtutes morales in Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem & Temperantiam, adæquatè diſtribui; ad eas namque tamquam radii ad ſuum Solem, rivuli ad ſuum fontem, & ramuſculi ad truncum, cæteræ Virtutes Morales reducuntur; vel tamquam partes ſubjectivæ, vel ut fidiſſimæ comites; vel tanquam auxiliares copiæ, ſubſidiariaque adminicula: idcircò exactam virtutum moralium diſcuſſionem, ut auſpicemur, de 4. prædictis Virtutibus. 4. in ſubjiciendis articulis diſſerendum eſt.

Ordinatio virtutum.

ARTICULUS PRIMUS.

De Prudentia.

PRUDENTIA ſecundum nominis etymon dicitur à S. Iſidoro, quaſi porrò videntia, vel procul videntia, eò quòd futuros rerum proſpiciat eventus, eſt enim perſpicax futurorum & incertorum notitia.

Prudentiæ Etymon.

Tribus autem modis uſurpatur. 1. Pro quadam naturali *verſutiâ & calliditate*, quæ etiam in quibuſdam animalibus reperitur, ut in Vulpibus, quæ mirâ pollent inventione in mediis exquirendis ad finem obtinendum: hâc ratione Chriſtus D. monet ſuos ſequaces, ut *ſint prudentes ſicut ſerpentes.* 2. Pro *dexteritate*, quam habent pravi homines in excogitandis mediis ad finem malum ſibi propoſitum acquirendum; hoc ſenſu dicitur latro prudens, qui opportunè utitur loco & tempore aliiſque occaſionibus ad furandum: quomodo etiam dicit Chriſtus D. *Filios hujus ſæculi prudentiores eſſe filiis lucis.* 3. Prudentia ſumitur pro *ſagacitate*, quam habet vir bonus ad obtinendum finem bonum per media convenientia, quô ſenſu ſolus vir bonus, dicitur prudens; & de prudentia ſic ſumptâ, agemus in ſequentibus paragraphis.

Tribus modis uſurpatur.

§. I.

Quid ſit Prudentia.

RESP. 1. Prudentiam rectè deſcribi *actum, quô intellectus conformiter legi judicat quid ſit agendum, vel omittendum in particulari.*

Dicitur 1. *Actus quô intellectus judicat*, quibus particulis prudentia diſtinguitur à cæteris virtutibus moralibus, quæ non ſunt actus intellectûs, ſed voluntatis, vel aliarum potentiarum.

Definitio Prudentiæ actualis.

2. *Legi conformiter*, & per hoc virtus prudentiæ differt; tum à naturali calliditate quorumdam animalium quæ nullis legibus tenentur, nec reguntur: tùm à dexteritate hominum perverſorum in ſuis pravis actionibus; illorum ſiquidem dexteritas, ſicut & quorumdam brutorum calliditas impropriiſſimè ac ſolùm æquivocè prudentia nuncupatur.

Et quatuor conditiones eam integrantes.

3. *Quid ſit agendum aut omittendum*; & per hæc verba indicatur objectum prudentiæ, ſcilicet omne faciendum, vel omittendum, idque

pro duplici munere prudentiæ, cujus eſt voluntatem impellere ad bonum, & à malo avertere.

4. Tandem *in particulari*, per quas particulas diſtinguitur à Morali Philoſophia; hâc enim inſtructus intellectus, judicat quid ſit agendum, vel omittendum in genere; non autem deſcendit ad particulares circumſtantias, nec ad occaſiones ſingulares: id enim præſtat prudentia; cujus eſt generalia Philoſophiæ Moralis præcepta ad praxim redigere ſtatutis occaſionibus & debitis circumſtantiis. Quô fit, ut peritiores etiam Morales Philoſophi nonnumquam ſint imprudentiſſimi, eò quòd calleant quidem generalia rerum agendarum aut omittendarum præcepta, hæc autem in particulari ad praxim redigere nequeant, ubi id exigit occaſio.

Definitio prudentiæ habitualis. *Ex his* evidenter colligi poteſt prudentiam habitualem rectè deſcribi poſſe *Habitum inclinantem intellectum ad judicandum conformiter legi, quid ſit faciendum aut omittendum in particulari.* Cujus deſcriptionis notitia ſufficienter colligitur ex prædictis; hîcque ſolùm ſupereſt advertendum nomine (*Legis*) intelligi quamlibet legem, ſcilicet naturalem vel poſitivam.

§. II.

Quot ſint ſpecies Prudentiæ.

Variæ Prudentiæ ſpecies, & diviſiones. VAriæ. Primò namque dividi poteſt in Monaſticam, Oeconomicam & Politicam. Tot enim ſtatui poſſunt prudentiæ ſpecies, quot Moralis: nam ſicut ſe habet Moralis Philoſophia, circa actiones humanas, ad honeſtatem in genere dirigendas; ita ſe habet prudentia ad eaſdem actiones ad honeſtatem in particulari ordinandas. Ergo cum tres aſſignatæ fuerint moralis ſpecies, quarum Monaſtica verſatur circa directionem hominis privati. Oeconomica circa directionem familiæ, & Politica circa directionem Reipublicæ; tot pariter admittendæ ſunt moralis prudentiæ ſpecies: quæ inſuper variè ſubdividi poſſunt juxta varia objecta particularia circa quæ verſantur.

Secundò, Prudentia diſtribuitur in Eubuliam, Syneſim & Gnome. *Eubulia* eſt actus intellectûs, quô judicat de mediis honeſto fini aſſequendo congruis; putà diligenter ei ſtudendum eſſe, qui ſcientias aſſequi contendit, ac conſectariè tandiu non eſſe dormiendum, jocandum, ludendum, ſed legendum, &c. Chriſtiano vitam æternam ingredi cupienti ſervanda eſſe omnia Dei mandata, ac proinde hîc & nunc eſſe jejunandum, orandum, &c. *Quid ſit Eubulia.*

Syneſis eſt actus intellectûs, quô quis judicat de iis quæ lege aliquâ præſcripta ſunt & decreta; putà non eſſe furandum, quia furtum lege naturali & poſitivâ vetitum eſt. Differt autem ab Eubulia, quia illa inclinat ad rectè conſultandum de mediis; hæc autem inclinat ad rectè judicandum aliquid non eſſe faciendum, vel eſſe faciendum ſecundùm regulas; bonitas autem judicii, & bonitas conſilii ad eandem cauſam non referuntur; plures namque rectè conſiliativi ſunt, qui tamen non rectè ſecundùm regulas judicant. *Quid Syneſis.*

Gnome eſt actus intellectûs, quô quis judicat aliquid eſſe faciendum, vel contra tenorem verborum legis, interpretando mentem Legiſlatoris; vel propter conſuetudinem, vel propter aliquod rationabile motivum. Sic 1. lib. Machabæorum legimus quòd *Quid Gnome.*

cum Judæi, qui perſecutionis, & idolatriæ vitandæ cauſâ in deſertum fugerant, animadverterent fratres ſuos ad idololatris miſerè interfectos, propterea quòd Sabbatho ab hoſtibus impetiti, arma capere noluiſſent, ne legem de colendo Sabbatho ceſſando ab omni opere, violarent; tandem *Cogitaverunt in die illa dicentes, omnis homo quicumque venerit ad nos in bello die Sabbathorum, pugnemus adverſus eum, & non moriemur omnes, ſicut mortui ſunt fratres noſtri.* Sic plures Chriſtianæ Virgines, ut incorruptam ſuam virginitatem ſervarent, medios in ardentes rogos proſilierunt: Sic qui peregrinatur, judicat;

Cum fueris Romæ, Romano vivito more,
Cum fueris alibi, vivito ſicut ibi.

Prædicta ſpecies non ſunt propriè dictæ. Hîc autem adverte prædictas ſpecies eſſe tantùm impropriè, & non ad Logicæ rigorem aſſignatas. Prudentia namque non poteſt eſſe totum aliquod potentiale, quippè cùm non ſit una ſimplex qualitas; qui enim benè judicat in materia fortitudinis, *v. g.* benè judicare fortè non poterit in materia temperantiæ: totum autem per aggregationem ſortiri nequit rationem perfecti generis reſpectu eorum de quibus enuntiatur, ut diximus in *1. quæſt. noſtræ Philoſ.*

---

§. III.

Quot & quaſnam partes integrantes habeat Prudentia.

VArias, juxta diverſam ſui conſiderationem; Prudentia enim, vel eſt *cognoſcitiva* eorum omnium quæ fieri aut omitti debent, cum debitis circumſtantiis; vel eſt *præceptiva*, & applicativa cognitionis ad opus: juxta autem hanc duplicem conſiderationem, ad perfectam prudentiam plura deſiderantur; nam quatenus cognoſcitiva, requiritur

1. Memoriam. 1. *Memoria* & recordatio præteritorum, ut ex præteritis conſiliari poſſit de futuris, conjiciendo ex iis quæ fuerunt, ea quæ ventura ſunt. Prudentia enim nititur experientiâ & obſervatione eventuum præteritorum, ſive proſperorum, ſive adverſorum; proſperorum quidem, ut ſimilibus ſervatis circumſtantiis, & actionibus elicitis, ſimiles effectus eveniant: adverſorum verò, ut ſimiles eventus diſſimilibus actionibus & circumſtantiis vitentur. *Prudentia ut cognoſcitiva requirit ad ſui indefectionem.*

2. Intelligentiam. 2. *Intelligentia* ſive cognitio legis ac rerum faciendarum; quia intellectus ignorans leges quibus tenetur, judicare non poteſt conformiter legi, quid ſit faciendum, aut omittendum in particulari. Quare unuſquiſque maximè ſtudere debet, ut leges quibus aſtringitur, cognoſcat; defectu cujus cognitionis patet quàm ſint imprudentes Religioſi plerique qui legum ſuarum, ſive regulæ ſuæ præceptorum penitùs ſunt ignari; nec proinde poſſunt advertere utrum vivant conformiter legibus, de quarum obſervatione vel infractione pendet æternitas beata, aut miſera.

3. Frequens recordatio. pro ſperorum & adverſorum. 3. *Frequens recordatio* caſuum præteritorum, quia prudentia nititur experientiâ & obſervatione eventuum præteritorum, ſive proſperorum, ſive adverſorum. *Proſperorum* quidem, ut ſimiles eventus ſimilibus actionibus conſequamur: *Adverſorum* autem, ut ſimiles diſſimilibus actionibus vitemus; ſic juvat plurimùm, ut qui morti juſtorum interfuerit, recordetur frequenter quanto gaudio ex hac vita diſceſſerint: & qui morti

impiorum adſuerit, recordetur quantùm illos pœnituerit de vita præterita, quàm revocare non eſt poſſibile.

4. Ratiocinationem.

4. *Ratiocinatio*, quâ ex prædictis actibus inferamus quid ſit agendum in caſu occurrente; nam prorſùs inutile eſt cognoſcere legem, atque etiam recordari præteritorum eventuum, niſi hanc deducamus conſequentiam: ergo conformiter legi vivendum eſt, ut eventum tam adverſum ſcilicet mortem peſſimam vitemus; & eventum tam proſperum ſcilicet vitam beatam conſequamur.

5. Conſultationem prudentum.

5. *Conſultatio prudentum*; quia initium prudentiæ eſt diffidere proprio ſenſui, & aliorum ſenſum inquirere; qui enim ſibi ſapiens videtur, ſtultus eſt, & ut ait Seneca, *Multi ſapientes eſſe poſſent, niſi ſe ſapientes eſſe putarent.* Unde monebat Sapiens, Proverb. 3. v. 5. *Ne innitaris prudentiæ tuæ.* Et v. 7. *Ne ſis ſapiens apud temetipſum*: idem habet D. Paulus Roman. 12. *Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos*. Dixi conſultandos eſſe prudentes, quia inſipiens inſipienti conſulere non valet; *Si enim*, inquit Chriſtus D. *cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadent*; illos autem exiſtimat prudentes, qui publico conſenſu tales putantur.

6. Excogitationem mediorum.

6. *Subita excogitatio mediorum*; quia prudens ille cenſetur qui finem intentum aſſequitur; finem autem aſſequi non poteſt ille qui de mediis non cogitat: unde Religioſus qui ſibi proponit ſalutem tanquam finem, media debet excogitare quibus in religione talis finis acquiritur, qualia ſunt ſuæ regulæ obſervatio, paſſionum ſuarum moderatio, mundi contemptus, *&c.*

Quatenus autem

Quatenus autem prudentia præceptiva eſt & applicativa cognitionis ad opus, requirit

prudentia eſt applicativa, requirit.

Diſcretionem, quâ vera à falſis; bona à malis, majora à minoribus bonis diſcernimus; & his repudiatis, illa quæ magis conferunt acceptamus. Hanc à prudentia diſtinguit Albertus Magnus, *lib. de virtutibus cap. 8. & 34.* tanquam partem à parte; prudentia enim, inquit, neceſſaria videtur ad moderandas externas virtutum moralium actiones; diſcretio veró ad intima cordis & voluntatis componenda requiritur: ſed veriùs dicendum eſſe arbitror diſcretionem verſari, tam circa externa, quàm circa interna regulanda, ſeliganda & diſcernenda, ſpecialiter rei cujuſlibet circumſtantias & modum ponderando.

1. Diſcretionem.

Cujus eſt triplex gradus.

Diſcretionis triplex gradus à N. D. Bonaventura *lib. de gradibus virtutum c. 26.* diſtinguitur. Diſcretionis altus gradus eſt, inquit, ſecundùm ordinem Dei uti donis temporalibus: altior, ſecundùm ordinem Dei uti donis naturalibus in corpore & in anima: altiſſimus, uti ſecundùm ordinem Dei donis gratuitis in anima. *Item*, altus gradus eſt, ſervare præcepta Scripturæ: altior, ſervare conſilia Scripturæ: altiſſimus, ſervare doctrinam Jeſu Chriſti. *Item*, altus gradus eſt, regere ſe ſecundùm exempla Sanctorum: altior, ſecundùm exempla Chriſti: altiſſimus, ſecundùm mores Dei. *Item*, altus gradus eſt cogitare varia beneficia Dei: altior, de beneficiis collatis gratias agere: altiſſimus, laudare divinam naturam & bonitatem, quæ coëgit dantibus. *Item*, altus gradus eſt, in omnibus cautum eſſe coram ſecularibus, ne ſcandaliſentur: altior, cautum eſſe coram religioſis, ut ædificentur: altiſſimus, coram Deo Judice cautum eſſe, ne offendatur.

Diſcretionis neceſſitas in tribus præſertim enitet ſecundùm devotiſſi-

mum ac doctiſſimum noſtrum Harphium, *li. 1. Theolog. myſt. p. 1. c. 31.*

Diſcretio ſummè neceſſaria in tribus.

1. In Virtutibus.

1. *Quidem in virtutibus exercendis*, ut idem refert ex Ricardo à S. Victore; *Tunc virtutes veraciter creduntur eſſe bonæ, quando ſunt non ſolùm ordinatæ, ſed etiam moderatæ: quia dum virtute diſcretionis moderamen excedunt, virtutis nomen amittunt.* Ex quibus patet, quòd vera bona animæ nec acquiri poſſunt, nec conſervari ſine diſcretione; quia fervens zelus amoris vertitur in arma furoris, niſi temperetur virtute diſcretionis. Tene ergo in omnibus diſcretionem, ſi non vis perdere religionem: nam ſi verè diſcretus fueris, etiam perfectè religioſus eris. Hinc meritò dicit Bernardus, quòd *Diſcretio omni virtuti ordinem ponit: modum tribuit, decorem & perpetuitatem confert.* Eſt ergo diſcretio non tàm virtus, quàm moderatrix virtutum, ordinatrix affectuum & doctrix morum. Tolle hanc, & virtus vitium erit, ipſaque affectio naturalis in perturbationem magis convertetur, exterminiaque naturæ, ut dicit Petrus Ravennenſis. Nam ſi adſit timor & non diſcretio, tranſit in deſperationem: ſi dolor, in amaritudinem; ſi amor, in adulationem; ſi ſpes, in præſumptionem; ſi lætitia, in diſſolutionem; ſi ira, in furorem. Cunctam ergo diſciplinam regularis ordinis moderet æqualitas diſcretionis, ne vel nimia remiſſio nutritiva ſit criminum, vel nimia indiſcretio parricida virtutum. Hæc noſter Harphius.

2. In bonis operibus.

2. *Diſcretio neceſſaria eſt in exercendis bonis operibus.* Hæc enim eſt quæ virtutibus modum præſcribit, ne à debita rectitudine devient; nam (inquit D.Gregor.) Plerumque virtus cùm indiſcretè tenetur, amittitur: cùm diſcretè intermittitur, plus tenetur: ſicut arcus ex ſtudio diſtenditur, ut in ſuo tempore cùm utilitate tendatur, alioqui audiat Dominum dicentem, Iſaiæ 61. *Ego Dominus odiens rapinam holocauſtorum.* Holocauſtum enim offert de rapina, qui nimiâ ciborum ægeſtate, vel ſomni pænuriâ immoderatè corpus ſuum affligit. Quando igitur hujuſmodi exercitia corporalia ex indiſcretionis vitio ſic aguntur, ut vel deficiente ſpiritu, vel langueſcente corpore, ſpiritualia impediantur: qui ſic agit, ſuo corpori auffert boni operis effectum, ſpiritui affectum, proximo bonum exemplum, Deo honorem: & ideo ſacrilegus eſt, & in Deum omnium bonorum reus.

3. In diſcernendis vitiis à virtutibus.

3. *Diſcretio neceſſaria eſt in diſcernendis etiam alienis:* nam (inquit D. Greg. 2. *parte Paſtoralium* cap. 9.) Rector ſcire debet quòd plerumque vitia virtutes ſe eſſe mentiuntur; nam ſæpè ſub parſimoniæ nomine, ſe tenacia palliat; contraque ſe prodiga effuſio ſub appellatione largitatis occultat; ſæpè inordinata remiſſio, pietas creditur; & effrenata ira, ſpiritualis zeli virtus æſtimatur: Sæpè præcipitata actio, velocitatis efficacia; atque agendi tarditas, gravitatis conſilium putatur. Unde neceſſe eſt, ut Rector animarum virtutes ac vitia vigilanti curâ diſcernat; ne aut cor tenacia occupet, & parcum ſe videri in diſpenſationibus exultet, aut cum effuſè quid impenditur, largum ſe quaſi miſerando glorietur; aut remittendo quòd ferire debuit, ad æterna ſupplicia ſubditos pertrahat, aut immaniter feriendo quòd delinquitur, ipſe graviùs delinquat: aut hoc quòd agi rectè ac graviter potuit, immaturè præveniens leviget; aut bonæ actionis meritum differendo, ad deteriora permutet. Hæc D. Gregorius.

Ad perfectam diſcretionem duo requiruntur.

Ad perfectam autem diſcretionem duo præſertim requiruntur.

1. Circumſpectio.

1. *Circumſpectio*, quæ eſt exacta & ſedula conſideratio omnium circumſtantiarum, quæ concernunt bonum opus quod aggredimur, ut rectè & ſecundùm præſcriptum virtutis fiat, de qua Spiritus-Sanctus hæc habet, Eccl. 14. n. 22. *Beatus vir qui in ſapientia morabitur, & qui in juſtitia ſua meditabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei, &c.* Ad perfectam autem diſcretionem requiritur circumſtantiarum attentio; *tùm* quia (ut patebit in 3. p.) defectus unius circumſtantiæ debitæ actum ſimpliciter malum efficit: *tùm* quia quid conſiderat eventum, finem, & circumſtantias ſuarum actionum, maximè movetur ad benè ſemper operandum. Hinc Pſaltes Regius tantò affectu Deum exorabat his verbis, Pſal. 140. *Pone, Domine, cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis*, &c.

2. Cautio.

2. *Cautio*, quæ eſt prævenientia impedimentorum removendorum, ſeu quæ mentem præmunit adverſùs inſurgentia, & imminentia mala, de qua agebat D. Paulus ad Epheſ. 5. n. 15. *Videte itaque, fratres, quomodo cautè ambuletis, non quaſi inſipientes: ſed ut ſapientes, redimentes tempus quoniam dies mali ſunt.*

Hàc autem cautione omnia ſua opera præmunire debent omnes prorſùs viri Chriſtiani, præſertim Religioſi, ne ſcilicet rectè agendo in aliquid offendant; utque omnes vitiorum tam internas, quàm externas propagines reſcindant exemplo Jobi, qui de ſeipſo loquens, aïebat, cap. 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de Virgine*: id eſt ne de minima quidem voluptate, & carnis illecebrâ ex virginis aſpectu demulceret, ſicque miſerè ad peccatum propenderem, apud me ſtatui oculos meos in nullius mulieris faciem dirigere: & rectè quidem ac prudenter id ſtatuerat, nam ut loquitur Hugo Victorinus in *lib. de Clauſtr. anim. Viſum ſequitur cogitatio, cogitationem delectatio, delectationem illectus, illectum conſenſus, conſenſum appetitio, appetitionem opus, opus habitudo, habitudinem neceſſitas, neceſſitatem deſperatio, & deſperationem damnatio.* Attendat hic pius & prudens lector, quàm infauſtum, quàmque lugendum calamitatis & miſeriæ barathrum ex leviſſima peccati occaſione prodeat & oriatur.

Monitum ſalutare.

Inferendum itaque cautionem circumſpectui, circumſpectionem diſcretioni, & diſcretionem prudentiæ ita eſſe neceſſariam; ut prudentia ſine diſcretione, diſcretio ſine circumſpectione, & circumſpectio ſine præcautione ruat & collabatur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Juſtitia.

Juſtitiæ nomen quatuor modis uſurpatur.

JUSTITIÆ nomen variis, ſed præſertim quatuor modis uſurpatur. 1. Pro qualibet rectitudine & proportione, qualiter res alteri juſta, id eſt, proportionata dicitur. 2. Pro cumulo & aggregatione omnium virtutum, qualiter homo virtutibus præditus ſolitò juſtus dicitur, juxta illud Ezechielis 18. *Si averterit ſe juſtus à juſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundùm omnes abominationes quas operari ſolet impius, nunquid vivet? Omnes juſtitiæ ejus, quas fecerat non recordabuntur.* 2. Sumitur ſpecialiùs pro gratia ſive charitate ſupernaturali, quò ſenſu ille dicitur juſtus, qui

eſt in gratia, ſive Deo gratus. 3. Juſtitiæ nomen accipitur, pro virtute cardinali inclinante voluntatem ad reddendum unicuique quod ſuum eſt, qualiter à Juriſperitis definitur, *conſtans & perpetua voluntas jus ſuum unicuique reddendi*. Et ab Ariſt. 5. Ethic. c. 1. *Habitus ſecundùm quem aliquis dicitur operativus ſecundùm electionem juſti*. Ut autem accuratior habeatur juſtitiæ definitio, ſit

Eius duplex definitio.

§ I.

Quid ſit Juſtitia.

Eſt *actio bona, ſeu virtus moralis, quâ voluntas tribuit alteri quod ſuum eſt.*

Dicitur 1. *Actio bona, ſeu virtus moralis*, per quas particulas Juſtitia diſtinguitur ab omni peccato & actione indifferenti. 2. *Quâ voluntas tribuit*, per quod juſtitia à prudentia diſtinguitur; prudentia namque intellectum, juſtitia autem voluntatem ad rectum opus inclinat. 3. *Tribuit alteri quod ſuum eſt*. Per quod differt à temperantia & fortitudine quæ alterum non reſpiciunt. Ut autem exacta præſentis definitionis habeatur notitia:

Vera & exacta iuſtitiæ definitio.

Adverte 1. Quòd quandò dicimus juſtitiam tribuere alteri *jus ſuum*, ſeu *quod ſuum eſt*, nos intelligere nomine *juris* & *ſui*, illud quod ita pertinet ad alterum, ut jus habeat illud exigendi, nec hoc poſſit ab eo auferri aut detineri abſque injuſtitia.

Aliquid autem poteſt pertinere ad alterum tribus modis 1. Ex ordine naturali, ſic vita pertinet ad unumquemque, ita ut quilibet ex ordine naturæ jus habeat vitam ſuam conſervandi, & impediendi quominùs ab alio auferatur. 2. Aliquid pertinere poteſt ad alterum ex ordinatione legum poſitivarum; ſic domus aliqua ita pertinet ad ſuum dominum, ut ille poſſit pro libito de ipſa diſponere, & impedire quominùs ab altero uſurpetur: vel ſi ab alio uſurpetur, juxta legum ordinationem, cogere poteſt uſurpatorem, ut reſtituat. 3. Aliquid pertinere poteſt ad alterum ex conſuetudine, quæ vim legis obtinet, & quæ varia eſt pro varietate Nationum & Provinciarum.

Aliquid pertinet ad alterum tribus modis.

Adverte 2. Duplicem eſſe proportionem, unam *Arithmeticam*, ſecundùm quam redditur æquale pro æquali, ut cum quis ſolvit duos nummos argenteos, pro duobus nummis argenteis acceptis: & hæc proportio maximè ſpectat ad Juſtitiam commutativam. Alia eſt proportio *Geometrica*, ſecundùm quam aliquid tribuitur alteri, juxta illius dignitatem & meritum; ut cùm alicui tribuitur officium, vel beneficium propter ſuam virtutem aut dignitatem; & hæc maximè ſpectat ad juſtitiam diſtributivam.

Duplex proportio Arithmetica, & Geometrica.

Adverte 3. Juſtitiæ objectum eſſe triplex, nimirùm, 1. Objectum *quo*, ſeu formale, & eſt *Jus*, à quo Juſtitia nomen ſuum accipit & mutuatur. 2. *Quod*, ſeu materiale, eſtque res in quam habetur jus. 3. *Cui*, quod eſt perſona habens jus: hæc autem omnia, ut evidentiùs pateant, ſit

Obiectum iuſtitiæ eſt triplex.

§ II.

Quid, & quotuplex ſit Jus.

Reſp. 1. Jus eſſe dominium alicujus in aliquid, quod dum oritur ex actione honeſta vocatur *meritum*: dum autem eſt correſpondentia

Quid ſit ius

unjus ad aliud, *debitum* nominatur.

Oritur autem jus ex lege & facto; major enim propoſitio Syllogiſmi prudentiæ juſtitiam dirigentis, eſt *Lex* : minor eſt *factum*;concluſio verò eſt *Jus*, quod patet hoc exemplo.

Quomodo formetur.

En Lex. *Patriæ libertatis aſſertor & vindex præmiô eſt donandus*:

En Factum. *Sed hic Franciæ Mareſchallus eſt patriæ libertatis aſſertor & vindex*;

En Jus. *Ergo hic Franciæ Mareſchallus eſt præmiô donandus*.

Reſp. 2. Jus 1. dividi in *naturale* & *poſitivum*. Primum eſt quod naturæ lumen immediatè dictitat : & ad iſtud pertinent ea omnia, quæ homines ſolo naturæ lumine inſtructi judicant eſſe agenda, vel fugienda, putà pueros eſſe à parentibus educandos, parentes à filiis honorandos. Secundum eſt quod naturâ docente non accipimus: ſed inſtituitur per liberam ejus voluntatem, qui poteſtatem habet ipſum condendi. Utrumque dividitur in divinum & humanum, eo modo quo ſupra diximus legem eſſe dividendam.

Multiplex Iuris diviſio.

2. Jus dividi poteſt in *jus ſimpliciter*, & *jus ſecundum quid*. Prius eſt cum æqualitate, reperiturque inter perſonas omninò diſtinctas, ut inter Principes & ſubditos, Legiſlatores & cives. Poſterius eſt inæquale, quippè cùm ſit inter perſonas non omninò diſtinctas : ſed tantùm ſecundùm quid, quale eſt inter patrem & filium, maritum & uxorem, dominum & ſervum.

Jus ſecundùm quid dividitur in *paternum*, *œconomicum* & *herile*. Primum eſt inter patrem & filium; cùm enim filius ſit pars paternæ ſubſtantiæ, non ſunt perſonæ omninò moraliter diſtinctæ; nec poteſt inter ipſos perfecta conſtitui æqualitas; ſiquidem filius patri æquivalens reddere non poteſt : quamvis tamen jus iſtud dicatur ſecundùm quid, adhuc vocatur jus, prout jus ſignificat debitum, plus enim filius patri debet, quàm aliæ perſonæ; idem eſt judicium de jure inter Deum & homines. Jus œconomicum eſt inter uxorem & virum, qui cenſentur etiam moraliter una perſona. Herile denique eſt inter dominum & ſervum, hic eſt illius poſſeſſio & inſtrumentum quoddam animatum, ut ait Ariſt. unde inter illos non eſt jus, niſi ſecundùm quid.

3. Jus dividitur in *ſcriptum* & *non ſcriptum*; prius eſt quod lege, vel Senatuſconſultô, vel propriô placitô, vel Magiſtratuum edicto ſtatutum eſt. Poſterius eſt quod ex longa & diuturna conſuetudine invaluit. Hoc iterum duplex. 1. *Conſultum*, quod ex longo & continuo uſu ortum eſt. 2. *Jus gentium*, quod communi veluti gentium omnium tacito conſenſu approbatum eſt, & apud omnes prorſus nationes conſtituitur : hoc autem jus in eo differt à naturali, quòd naturale videatur commune omnibus animantibus; Jus autem gentium ſolis hominibus congruat.

---

§. III.

Quotuplex ſit Juſtitia.

DUplex in genere; *Generalis* ſcilicet ſeu legalis, & *Privata* ſeu particularis. Prior eſt virtus perſonæ publicæ ſeu judicis decernentis unicuique quod ſuum eſt : poſterior eſt, quâ unuſquiſque tribuit alteri quod ſuum eſt. Prior dicitur *generalis*, quia bonum publicum intendit; *legalis*

Iuſtitia duplex alia generalis alia privata.

legalis verò, vel quia leges ſtatuit in Legiſlatoribus, vel quia ſecundùm leges decernit in Judicibus. Poſterior autem dicitur *privata* ſeu particularis; quia primò & per ſe, bonum publicum non reſpicit, ſed tantùm bonum particulare.

Hujus autem diviſionis ratio eſt hæc. Tot aſſignari debent juſtitiæ ſpecies, quot ſunt diverſa bonorum genera, quæ juſtitiæ virtus reſpicere poteſt: ſed duo tantùm ſunt bonorum genera, nempè publicum & privatum, circa quæ juſtitia verſari debet; ergo & tot ſunt juſtitiæ partes.

2. Dividitur in commutativam & diſtributivam. 2. Utraque prædicta juſtitiæ ſpecies ſubdividitur in *commutativam* & *diſtributivam*. Commutativa eſt virtus, quâ perſona publica, putà Judex, decernit alteri reddendum eſſe æquale pro æquali; ut quando Judex obligat debitorem ad tantùm reddendum creditori, quantùm ab eo receperat. *Commutativa* autem *particularis* eſt virtus, quâ unuſquiſque reddit æquale pro æquali debito, ſecundùm proportionem Arithmeticam.

Multiplex modus contractuum. Hæc præſertim requiritur in contractibus humanis quales ſunt: 1. *Venditio*, quæ eſt traditio pro æquivalente. 2. *Emptio*, quæ eſt acceptio alicujus pro æquivalente. 3. *Locatio*, quæ eſt acceptio rerum mobilium utendarum vel fruendarum, mediante aliquô pretiô, de quo convenitur. 4. *Conductio*, quæ eſt acceptio rerum mobilium utendarum vel fruendarum ad tempus, quô expletò reſtituere tenetur ille qui ſub pretio conduxit. 5. *Pignoratio*, quæ eſt traditio rei alicujus datæ, ſine permiſſione illâ utendi, & cum obligatione illam reſtituendi, ſolutâ re cujus gratia traditur. 6. *Fidejuſſio*, quæ eſt promiſſio ſolvendi pro altero, ſi qui accepit, debitum non ſolvat: ſed cùm hæc omnia ſecularia negotia concernant, idcircò ſat ſit ea indicaſſe.

Juſtitia diſtributiva legalis, eu generalis. *Juſtitia diſtributiva legalis* eſt, quâ perſona publica, ſive Judex decernit reddendum eſſe unicuique quod ſuum eſt, idque vel *remunerando*, & præmia ſecundùm dignitatem & merita largiendo: vel *vindicando*, dum Judex decernit alteri ſupplicia, vel pœnas ſuis meritis debitas.

Et particularis quæ eſt. *Diſtributiva particularis* eſt virtus, quâ unuſquiſque reddit alteri bonum ipſi debitum ſecundùm proportionem Geometricam.

Vel vindicativa. Vel Remunerativa. *Hæc* eſt vel vindicativa, vel remunerativa. Prior eſt quâ unuſquiſque infert alteri pœnam ſibi debitam; ut dum aliquis injuriam ſibi latam repellit adverſus inferentem inſurgendo, non intentione nocendi, ſed repellendi injuriam. Poſterior eſt, quâ unicuique debitum honorem & officium reddimus.

Diſtributiva prima ſpecies eſt Religio. *Hæc* autem vel reſpicit ſolum Deum, vel ſolos homines, vel Deum & homines ſimul.

1. Eſt *Religio*, quæ eſt virtus moralis, quâ unuſquiſque reddit Deo cultum ſupremum ei debitum. Hæc autem eſt duplex *interna* ſcilicet & *externa*. Interna eſt *animi devotio*, quæ eſt virtus moralis, quâ homo eſt paratus ad illa præſtanda, quæ Dei cultum & gloriam concernunt. *Quæ eſt vel interna,*

vel externa. *Externa*, quâ non ſolâ mente, ſed etiam externo corporis geſtu, Deo reverentiam exhibemus. Eſt multiplex, alia *Adoratio*, quâ exteriori corporis compoſitione devotionem internam & noſtram erga Deum venerationem ſignificamus: alia *Sacrificium*, quod eſt oblatio rei alicujus, quâ nos ipſos ad Deum pertinere, ejuſque imperio ſubditos eſſe profitemur. Alia *votum*, quod eſt

deliberata promiſſio Deo facta de meliori bono. Alia *adjuratio*, quæ eſt advocatio divini nominis, quâ quempiam inducere volumus ad aliquid faciendum, vel non faciendum, ut cùm pauperes petunt eleemoſinam pro amore Chriſti. Alia *juramentum*, quod eſt aſſumptio divini nominis ad confirmandum id quod aſſerimus. Alia eſt *laudatio*, ſive laus, quæ eſt uſurpatio divini nominis, ſive publicatio perfectionum ejus voce & cantu.

Particularis remunerativa quæ reſpicit homines ſuperiores, eſt triplex

Juſtitia particularis remunerativa, quæ reſpicit homines ſolùm, eſt triplex; alia quæ reſpicit ſuperiores, alia inferiores, alia æquales. Illa quæ reſpicit ſuperiores eſt potiſſimùm triplex, 1. *Pietas* ſcilicet quæ eſt virtus, quâ patriæ & parentibus, unuſquiſque debitum officium reddit; officium autem debitum patri & parentibus eſt maximè honor, amor & auxilium in neceſſitate.

1. Pietas.

2. Obſervantia.

2. *Obſervantia*, quæ eſt virtus: unuſquiſque reddit honorem debitum hominibus in dignitate conſtitutis, ſive Eccleſiaſticis, ut Epiſcopis, Presbyteris; ſive Secularibus, ut Judicibus. 3. *Obedientia humana*, quæ eſt virtus, quâ unuſquiſque ſuorum ſuperiorum mandatis obtemperat.

3. Obedientia.

Quæ reſpicit inferiores.

Virtus, quæ reſpicit inferiores nobis commiſſos, 1. eſt *Providentia*, quâ curam habemus de profectu ſpirituali & temporali eorum qui noſtræ curæ demandantur.

Quæ omnes ſimul.

Quæ autem omnes homines reſpiciunt, ſive ſuperiores, ſive æquales, ſive inferiores ſunt. 1. *Affabilitas*, quæ eſt virtus moralis, quâ aliquis facilem & gratum ſe præbet aliis in converſatione, juxta tamen uniuſcujuſque dignitatem: non enim expedit plerumque ut ſuperior ita facilem ſe præbeat inferiori atque æquali. 2. *Liberalitas*, quæ eſt virtus moralis, quâ aliquis libenter ſua bona communicat aliis, aliquam indigentiam habentibus. 3. *Gratitudo*, quæ eſt virtus moralis, quâ pro beneficiis acceptis vicem rependimus. 4. *Clementia*, quæ eſt virtus moralis, quâ pro injuriis acceptis beneficia reddimus, aut ſaltem malum inferre nolumus; & hæc eſt virtus planè regia & planè divina, de qua legatur orationem Cicer. pro Marco Marcello.

Juſtitia quæ reſpicit Deum & homines ſimul.

Juſtitia, quæ reſpicit Deum & homines ſimul, duplex eſt; alia *fidelitas*, quæ eſt virtus moralis, quâ promiſſis à nobis factis ſemper ſtamus. Alia eſt *veritas*, quæ eſt virtus moralis, quâ aliquis loquitur alteri conformiter menti ſuæ: prior eſt maximè neceſſaria ad ſervandam ſocietatem; tùm inter homines, quâ ſublatâ nulla ſtare poteſt amplius fiducia; poſterior eſt etiam multùm requiſita ad eamdem ſocietatem, quæ præſertim fundatur in communicatione ſincera conceptuum aut affectuum.

Quid Deo, quid proximo, quid nobis ex juſtitia debemus.

Aliter: Juſtitiæ debitum poteſt attendi, vel circa Deum, vel circa ſeipſum, vel circa proximum. Deo tria debemus, honorem Creatori, amorem Redemptori, & timorem Judici. Nobis ipſis tria, munditiam cordi, cuſtodiam ori, diſciplinam corpori. Proximo tria, obedientiam ſuperiori, concordiam pari, beneficium inferiori.

Aliter colligi poteſt juſtitiæ debitum ex illo Michææ 6. *Indicabo tibi, ô homo, quid ſit bonum, & quid Deus requirat à te, utique facere judicium, & diligere miſericordiam, & ſollicitè ambulare cum Deo tuo.* Quem contextum ſic expendit noſter Harphius, *lib. 1. cap. 18. Primò*, requirit judicium quantùm ad ſeipſum, juxta il-

lud Pſalmiſtæ, Pſal. 10. *Beati qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam*; id eſt, judicii executionem, *in omni tempore*. Nam ſi nos ipſos judicaverimus, non judicabimur, ſicut Sancti fecerunt in ſolitudine degentes. *Secundò*, requirit miſericordiam & veritatem quantùm ad proximum juxta illud Pſalmiſtæ, Pſal. 83. *Miſericordiam & veritatem diligit Deus*. Miſericordiam (inquam) triplicem: bona propria communicando, aliena mala participando, illata mala remittendo. Veritatem ſimiliter triplicem ſcilicet vitæ, Doctrinæ, juſtitiæ. *Tertiò*, requirit Deus, ut quis ſollicitè ſtudeat ambulare coram eo. Non enim tantùm revocat à malo timor ſupplicii, nec tantùm allicit ad bonum conſideratio præmii, quantùm provocat amor dilecti ad ambulandum ſollicitè cum Deo ſuo, corde, ore & opere.

---

§. IV.

Utrum Judex contra propriam ſcientiam & conſcientiam, judicare debeat ſeundùm allegata & probata.

CUm duplex ſit cauſa, nimirùm *civilis* & *capitalis*, in quarum priori lis movetur de bonis fortunæ; in poſteriori verò agitur de ipſa vita hominis ad judicium traducti: *Certum eſt primò*, quòd ſi Judex licitè poſſit ferre ſententiam ſecundùm allegata & probata reclamante propriâ conſcientiâ in causâ capitali, multò magis licebit ei ita judicare in cauſa civili; ſiquidem bona fortunæ minoris ſunt momenti quàm naturalia, inter quæ vita potiſſimùm eſt. Quamobrèm tota difficultas in eo vertitur, utrum Judex in cauſa capitali reclamante propriâ ſeu privavâ ſcientiâ judicare poſſit ſecundùm allegata & probata: Theſis eſt, Titius accuſatur homicidii à Socrate, proferuntur duo treſvè teſtes jurati; homicidum iſtud à Titio perpetratum eſſe aſſerentes, ita quòd nulla à Titio proferri poſſit in forma juris ſalvatio & excuſatio legitima: nihilominùs tamen Judex qui totâ die cum Titio verſatus eſt, ſed ſolus cum ſolo, certiſſimè novit ipſum immunem eſſe à crimine de quo accuſatur: quæritur itaque utrum hoc in caſu Judex ſecundùm allegata & probata licitè damnare poſſit ad mortem Titium, quem aliunde novit innocentem.

Certum eſt 2. quòd eo in caſu omnibus modis agere debet Judex, ut innocenti accuſato conſulat per ſe vel per alios, nimirùm ſuggerendo ei, vel ut imminens periculum effugiat, vel ut ad ſuperiorem judicem appellet; atque convenientia opponat media, quibus teſtium falſitatem & accuſatoris injuſtitiam demonſtret; quin etiam poterit ipſemet judex hac in cauſa judicis perſonam & officium exuere, ut verum teſtem pro aſſerenda accuſati innocentia adverſus falſos teſtes agat. At ſi omnia iſta fiant irrita, & fruſtrà tentata, ſuamque ſententiam neceſſariò proferre debeat judex; quæritur utrum reclamante conſcientiâ, poſſit judicare ſecundùm allegata & probata.

Reſp. Judicem hac in hypotheſi non poſſe accuſatum morti adjudicare. *Probatur* ex illo Exodi 23. verſu ſecundo. *Non ſequeris turbam ad faciendum malum: nec in judicio plurimorum acquieſces ſententiæ, ut à vero devies.* Et verſu 7. *Mendacium fugies, inſontem & juſtum non occides*: Sed ſi judex hac in hypotheſi accuſatum morti adjudicaret,

plurimorum injuſtæ ſententiæ acquieſceret, à recto deviaret, mendacii vocem audiret & inſontem ac juſtum damnaret: igitur ageret contra legem divinam.

Reponent forſan oppoſitæ ſententiæ aſſertores ea quidem eſſe in praxim reducenda, quando mendacium eſt manifeſtum, & innocentia accuſati conſtat teſtimoniô publicô: ſecùs autem dum utrumque privatum eſt, & uni judicis perſonæ cognitum, tenetur enim ſententiam ſuam conformare notitiæ publicæ.

Contra. Poſſet judex eo in caſu damnare innocentem vel jure naturali vel jure civili: at neutro hoc ipſi licitum eſt; non quidem jure naturali, quia præceptum eſt naturale, *non occides*: cum videlicet qui accuſatur nihil admiſit, quô morte fieret dignus: neque etiam jure civili, quia jus civile pendet à naturali: ergo quod illo prohibitum eſt, hoc non poteſt eſſe permiſſum; jus enim civile inſtitutum eſt ad procurandam executionem juris naturalis, non autem ad abrogandam aut evertendam ejus obligationem.

Reſpondent id quidem verum eſſe, quandò non mutatur materia propter nonnullas circumſtantias extrinſecas: falſum verò quandò ipſa materia ſic mutatur. Hinc licèt abſolutè loquendo, furari non liceat, poſitò tamen mortis periculô propter ſummam eſuriem vel inediam, panem ſurripere licet: unde colligunt iſtum eſſe damnandum innocentem, quandò ipſius innocentia privatim duntaxat eſt manifeſta, crimen verò ſit publicum.

Contra. Tunc res quæ eſſet illicita, fit licita, quando majus ſequeretur detrimentum ex obſervatione alicujus juris, maximè juris naturalis, quàm ex illius tranſgreſſione, ſic *v. g.* majus eſſet malum mors hominis famе pereuntis, quàm furtum unius aut alterius panis: ſed ſi judex non damnaret innocentem publicè reum, non ſequeretur majus malum, quàm ex illius damnatione; detrimentum enim quod ſequeretur, ſi ipſum innocentem publicè reum non damnaret, eſſet vel trangreſſio formulæ judiciariæ, vel timenda impunitas plurium reorum; ſed neutrum incommodum majus eſt morte innocentis: ergo ſi judex damnaret innocentem publicè reum, non ſequetur majus malum, quàm ſi ipſum damnaret. *Minor conſtat*: Nam quod aſſumitur tamquam medium ad finem obtinendum, tunc non debet obſervari, ſeu ejus obſervatio minus eſt bonum quandò ex eâ ſequitur jactura finis intenti: ſed formula judiciaria & punitio reorum inſtitutæ ſunt ad conſervationem innocentium: igitur ſatius eſt aliquandò non obſervari formulam judiciariam, & reos aliquos impunitos dimitti, quàm vel unum innocentem damnari.

Confirmatur: Quia nemo ut ſervet legem, debet facere contra finem legis; *v. g.* ſi obſeſſâ urbe ediceret Magiſtratus ſub pœnâ capitis, ne quis peregrinus ad muros noctu accederet; aliquis tamen hoſpes conſpicatus hoſtes mœnia conſcendentes accurreret ut hoſtes repelleret, non ſupplicio, ſed laude dignus eſſet, quia finis legis attenditur; ergo idem dicendum eſt in noſtro caſu.

Dices. Judex non agit perſonam privatam, ſed publicam: igitur in judicando debet uti ſcientiâ publicâ ex depoſitione teſtium, non autem privatâ ex ſenſibus ſuis acceptâ.

Diſtin. antec. Si ſententiam ferat & reverè judicet, *Concedo*; ſi abſti-

neat à judicando, *Nego*: Dicimus autem in hac hypotheſi Judicem abſtinere debere potius à ſententia ferenda, quàm damnare innocentem.

Inſtabis. Officium judicis ſolùm eſt inquirere, utrum probationes ſint ſufficientes, deinde ſententiam ferre juxtà præſcriptum legis: igitur ubi duo treſve teſtes exceptione majores factum deponunt, judex tenetur proferre ſententiam conformiter ad eorum depoſitionem.

Nego antec. Judex enim non ſolùm ſcire debet an res ſit, ſed inſuper inquirere & reſcire utrum ſit vera: cùm, quia aliud eſt officium ſcribæ recitantis, quod à ſuperiore ſtatutum eſt; aliud officium judicis non tantùm in probatione examinantis & dicentis quid leges ſtatuant, ſed etiam cum plena poteſtate decernentis, quod æquitati & rationi conſentaneum eſſe judicat: hoc autem præſtare non poteſt contra propriam ſcientiam.

Dices 2. In cauſa civili licet judicare ſecundùm allegata & probata contra propriam ſcientiam, ergo & in capitali.

Reſp. permiſsò anteced. de quò dubitari poteſt, *negando conſequent.* Ratio diſparitatis eſt, quòd communitas quæ poteſt de bonis privatorum diſponere, juſta de cauſa potuit hanc poteſtatem judici concedere; at Reſpublica non habet poteſtatem interficiendi innocentem: Inſuper bona temporalia reparari poſſunt, at vita non poteſt reparari.

Dices 3. Si ita judici eſſet licitum, magnum Reipublicæ detrimentum poſſet accidere; Judex enim muneribus corruptus, diceret ſe non poſſe ferre ſententiam in accuſatum, quantumvis ſufficientes viderentur teſtium depoſitiones; propterea quòd ſcientiâ privatâ cognoſceret illum non eſſe reum illius criminis quô diffamatur; & ſic perverſa eſſent omnia judicia, & leges nullam haberent firmitatem.

Reſpondeo 1. Satius eſſe plures nocentes impunitos relinquere, quod legi naturali non repugnat, quàm unum innocentem contra naturæ leges morti adjudicare. *Dico 2.* Poſſe hoc præjudicium declinari vel ab aliis judicibus, vel à civibus, qui judicis fraudem & animum perverſum facili negotiô detegerent, & ad Principem aut ſuperiorem judicem poſſent referre.

Inſtabis. Idcircò teneretur judex eo in caſu abſtinere à ferenda ſententia, quia nuſquam licet occidere inſontem: ſed hoc falſum eſt; alioqui non liceret iis qui urbes obſident, explodere tormenta bellica verſùs illam urbis partem in quam obſeſſi omnes urbis parvulos & infantes collocarent; ſed falſum conſequens, ergò & antecedens.

Nego min. Et ratio diſparitatis eſt quòd urbis obſeſſor directè non intendit occidere inſontes, ſed tantùm indirectè; primarius enim ejus finis eſt dejicere muros, ut fiat poſſeſſor urbis, non autem homines occidere; quamobrem ejus non eſt, ſed civium curare, ne hæc aut illa præjudicia & damna ex obſeſſione ſequantur. Secùs autem eſt de judice, cujus finis primarius lege naturali præſcriptus, eſt conſervare inſontes, ſecundarius autem reos damnare.

ARTICULUS TERTIUS.

De Fortitudine.

FORTITUDINIS vocabulum, vel Latinis à *Ferendo* nomen accepit, propter quod fortis ardua ac difficilia perferre ac ſuſtinere poteſt: Vel Græcis ἀνδρεία ἀπὸ τῦ ἀνδρὸς à viro dicitur, propter quod hæc una omnium virtutum maximè viro digna inveniatur. *Triplex fortitudinis acceptio.* Tripliciter uſurpatur: 1. *Latiſſimè*, pro quolibet robore & firmitate, ſive corporis, ſive animi, qualiter leones fortes dicuntur; & qui tenacioris ſunt mentis, nec aliorum judicio facilè acquieſcunt, apud Gallos ſolitò vocantur *des eſprits forts*. 2. Accipitur *ſtrictiùs*, pro quadam firmitate & conſtantiâ ad omnes actiones honeſtas obeundas, ſicque omnibus virtutibus fortitudinis vocabulum congruit, & hoc modo fortitudo plerumque à SS. Patribus uſurpatur. Sic D. Ambr. lib. 1. de Officiis. *Non mediocris animi eſt fortitudo, quæ ſola defendit ornamenta virtutum, & judicia cuſtodit, & quæ inexpiabili pretio adverſus omnia vitia decertat, invicta ad labores, fortis ad prælia, rigidior adverſus voluptates, & avaritiam fugit, tamquam labem quamdam quæ virtutem effeminat.* 3. Fortitudo *ſtrictiſſimè* uſurpatur pro virtute, quâ in perferendis laboribus, & juſtis periculis aggrediendis firmamur & roboramur: de fortitudine autem ſic accepta, ſit

§. I.

Quid ſit Fortitudo.

Eſt habitus electivus, præbens animis firmitatem & robur in perferendis, & juſtis periculis aggrediendis, ita communiter omnes Philoſophi.

1. Dicitur *Habitus*, in quo cum aliis virtutibus tàm intellectûs, quàm voluntatis convenit. *Eius definitio.* 2. *Electivus*, per quod à virtutibus intellectualibus diſcrepat, & ſuum ſubjectum, nempè voluntatem (cujus ſolùm eſt eligere) indicat. 3. *Præbens animis firmitatem*, ut deſignetur præcipuum fortitudinis, & cujuſlibet alterius virtutis munus repeti ex actu interno, ſcilicet velle aggredi ardua; non autem externo, qui conſiſtit in ipſamet periculorum aggreſſione, & laborum perpeſſione: nam, ut docet Ariſt. 3. *Ethic. cap. 8.* Plures aggrediuntur pericula; qui tamen fortes dicendi non ſunt, quia vel gravi triſtitiâ, vel aliquâ urgente invidiâ, vel alia de cauſa id præſtant. 4. *In perferendis, &c.* Quibus duo præcipua virtutis munera indicantur: fortitudo enim cùm media jaceat inter timiditatem & audaciam, duplicem habet actum, unum quô audaciam coërcet & reprimit; alium quô metum excutit, & trepidantem animum firmat & roborat. Prior eſt recta periculorum aggreſſio, quam audacia prætergreditur: Poſterior eſt perpeſſio laborum, quam timiditas refugit.

§. II.

Quodnam ſit fortitudinis objectum.

Obiectum fortitudinis.

R*Eſpond.* Eam verſari, 1. circa moderandos internos motus timoris & audaciæ. 2. verò circa objecta terribilia. Hæc autem ſunt diverſi generis; nam (inquit Seneca Epiſt. 13.) *Plura ſunt quæ nos terrent, quàm quæ premunt; & opinione magis, quàm re laboramus.* Paucis interpoſitis. *Quædam nos magis terrent, quàm debeant; quædam torquent, cùm omninò non debeant; quædam terrent, antequam debeant.* Vel planiùs & pleniùs. Terribilia ſunt in quadruplici differentia. 1. Quædam non ſunt terribilia, ſed terrent, ut ſunt ea omnia quæ conſcientiæ ſauciatæ aut læſæ menti objiciuntur, ut ſuprà diximus agendo de actibus conſcientiæ. 2. Quædam ſunt terribilia, ſed non terrent; cujuſmodi eſt hoſtium aggreſſio ab homine, qui unguentis & medicamentis corporis membra ita conſolidaſſet, aut armis obtegiſſet, ut vulnerari non poſſet. 3. Quædam ſunt terribilia, quæ terrent omnes ratione utentes, qualia ſunt iræ Dei, portenta, terræ motus, maris inundatio, fulmen decidens, &c. 4. Quædam ſunt terribilia, quæ non omnes, ſed aliquos terrent; ſic canis latrans terret puerum, & gladius evaginatus mulierculis pavorem ingerit: hæc tamen militi nullum terrorem incutiunt.

Terribilia ſunt quatuor præſertim.

Hic autem quartus terribilium modus multiplex eſt, ſecundùm diverſitatem ſtatuum & affectuum hominum: homo namque juſtus timet ea omnia, quæ virtutibus & rectis operationibus adverſantur, quò fit ut ad virtutem conſervandam, paratus ſit ad ea omnia ſubeunda & aggredienda, quæ ipſi poſſunt adverſari. Vitioſus tantùm timet, eique ſolùm terribilia ſunt, quæ ſuæ cupidinis ſatietati adverſantur: ſic avaro, abjectio & deperditio pecuniæ eſt terribilis & maximè contriſtativa; libidinoſo, terribilia ſunt omnia quæ voluptates impediunt, & præſentem vitam amanti, mors eſt terribiliſſima.

His præmiſſis, dico duplex eſſe externum fortitudinis objectum, commune ſcilicet & ſpeciale: prius eſt id omne quod homini terrorem honeſtum incutere poteſt; poſterius autem eſt mors, & quæ eam circumſtant.

§. III.

Quotuplex ſit Fortitudo.

D*Uplex, vera* ſcilicet & *apparens.* Vera eſt virtus moralis circa metum & fiduciam in periculis & laboribus ſolius honeſtatis, & publicæ utilitatis gratia abeundis & perferendis, mediocritatem ſervans.

Duplex fortitudo. *1. Vera.*

Apparens fortitudo eſt, quæ non tàm honeſtatis, quàm aliquo ſpecioſo nomine, aliaſve ob cauſas exercetur. Dividiturque ab Ariſt. vulgò in quinque ſpecies; in civilem, militarem, iracundam, fiduciariam, & inſciam. *Civilis* eſt, quam leges à ſingulis civibus in deffendenda patria, propoſitis præmiis & pœnis, exigunt. *Militaris* eſt, quæ milites ob rei militaris experientiam, & ſpolii capiendi cauſam ad pericula adeunda inſtigat. *Iracunda* eſt, per quam ex odio, irâ aut vindictæ cupiditate, ſine certo conſilio magna pericula adeuntur, & ad tempus ſuſtinentur. *Fidu-*

2. Apparens, quæ eſt quintuplex.

ciaria, quæ externa præſidia in periculis prævifis, propter ſpem de victoria obtinenda conceptam, excitat. *Inſcia* tandem eſt animoſitas in adeundis periculis ex periculorum ignorantia orta.

Hæc autem idcircò ementitæ ſunt fortitudinis imagines, quia fortitudo virtus eſt habitus electivus propter honeſtatem. 1. Autem ex aſſignatis, eſt propter honores adipiſcendos, & vitandum damnum, pœnam & vituperium. 2. Eſt propter ſtipendia conſequenda. 3. Nullatenus eligit; ſed tantummodò per furorem & iram impetuoſiſſimam incitat ad aggrediendа pericula; hicque modus aggrediendi homini nedum, ſed & belluis communis eſt; feræ namque ſeſe invicem haud rarò furore & irâ concitatæ aggrediuntur. 4. autem & 5. Inclinant ad pericula propter victoriæ bonum conſequendum, non autem propter honeſtatem.

---

§. IV.

A quibus integretur Fortitudo.

Duo præcipui fortitudinis actus.

VEram fortitudinem quatuor integrant; nimirùm Fiducia, Magnificentia, Patientia, & Perſeverantia. Duo namque præcipui ſunt fortitudinis actus, ſcilicet *aggredi* & *ſuſtinere*. Ad aggrediendum autem duo requiruntur, quorum primum pertinet ad animi præparationem, ad quod inſervit fiducia; ſecundum concernit operis executionem, ne ſcilicet deficiat quis in executione eorum quæ cum fiducia inchoavit, & ad hoc inſervit magnificentia.

1. Aggredi. ad quem requiruntur fiducia & magnificentia.

Ad ſuſtinendum autem, duo etiam deſiderantur, quorum primum eſt impedire ne animus difficultate imminentium periculorum frangatur, & ad hoc confert patientia: ſecundum eſt efficere ut ex continuâ mali perpeſſione, homo patiens non deficiat nec animò cadat, & ad id juvat perſeverantia. Hæ autem 4. ſi coarctentur ad propriam materiam fortitudinis, ſcilicet pericula mortis, erunt ipſius partes integrales, quia ſine his integra & perfecta fortitudo eſſe nequit: ſi verò referantur ad aliquas alias materias minoris difficultatis, erunt diverſæ virtutes ad fortitudinem reducendæ: horum autem ut ſufficiens habeatur notitia, hæc ſubjicio.

2. Eſt Suſtinere, ad quod patientia & perſeverantia deſiderantur.

Quid ſit fiducia.

Fiducia eſt virtus, quâ quis paratô promptôque animô eſt ad imminentia mortis pericula intrepidè ſubeunda, propter honeſtatem, aut bonum publicum tuendum. Tria ſunt præcipua motiva fiduciæ comparendæ, reſpectu præſertim operum meritoriorum, & ſalutem concernentium. 1. Eſt concurſus & auxilium Dei, qui omnibus creaturis in ſuis operationibus manus auxiliatrices non denegat; hâc nixus erat David, ubi dixit Pſal. 26. n. 2. *Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Subdit n. 3. *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum, ſi exſurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo.* Secundum motivum fiduciæ, rectus innocenſque vitæ & conſcientiæ ſtatus, qui enim nihil interius habet quod timeat, ſecurior eſt ad externa aggredienda & patienda; hinc Proverb. 28. *Juſtus quaſi leo confidens, abſque terrore erit*: Et D. Bernardus, lib. de Conſolatione prope finem, *Nihil in hac vita ſecurius, nihil jucundius poſſidetur bonâ conſcientiâ; premat corpus, trahat mundus, terreat Diabolus, illa tamen ſemper erit ſecura.* E contra verò

Triplex habet motivum.

verò qui criminibus refertam habent animam, ſemper (quidquid incaſſùm jactitent) formidoloſi ſunt, nec quidquam ardui audent aggredi, Deo ita diſponente, ut habetur Levit. 26. *Dabo pavorem in cordibus eorum, in regionibus hoſtium; terrebit eos ſonitus folii volantis, & ita fugient quaſi gladium: cadent nullo perſequente, & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos.* Tertium fiduciæ motivum eſt ſollicitudo & cura rectè præſtandi ea omnia, quæ nos, noſtrumque munus decent & concernunt; tunc enim felicem illius exitum (Deô nobis benè propitiô) ſperamus, cùm nihil ultra debitum aggredimur.

Quid ſit magnificentia. *Magnificentia*, ſecundùm D. Auguſtinum, *lib.* 83. *quæſt.* 31. eſt rerum magnarum & excellarum, cum ampla quadam & ſplendida propoſitione, cogitatio atque adminiſtratio. Sed breviùs & ad ſenſum philoſophicum accommodatiùs, magnificentia eſt virtus, quâ quis conſtans eſt in executione operum ſemel ſuſceptorum, cum honeſtæ mortis periculo conjunctorum.

Triplex ejus motivum. *Chriſtianæ* magnificentiæ motiva ſunt præſertim tria. 1. Ipſummet exemplum Dei in nos magnificentiſſimi; qui ut nos ſanctificaret, *proprio etiam Filio ſuo non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodò non etiam cum illo omnia nobis donavit*, inquit D. Paulus, *Rom.* 8. Et ut ſubdit D. Petrus 1. *Epiſt.* 1. *Non corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis de vana veſtra converſatione paternæ traditionis: ſed pretioſô ſanguine quaſi Agni immaculati Chriſti & incontaminati.* Tantæ magnificentiæ quis, ut regratietur, vitam ſuam pro Chriſti vita, ſanguinem pro ſanguine profundere renueret? Id mirum in modum inculcat Tertullianus, *lib. de Reſurrect. carnis*, dùm carnis præcellentias referens, & aperiens hæc habet: *Eniſa reddere Chriſto vicem, moriendo pro ipſo, & quidem per eandem crucem ſæpè, nedum per atrociora quoque ingenia pœnarum. Ne illa beatiſſima & glorioſiſſima, quæ poteſt apud Chriſtum D. parere debito tanto, ut hoc ſolùm debeat ei, quod ei debere deſierit; hoc magis vincta, quod abſoluta.*

Secundum motivum eſt præſentis vitæ imbecillitas & futuræ per mortem impræſentiarùm obeundam conſequenda felicitas & beatitudo; taliter D. Paulus fideles Romanos hortabatur: *Exiſtimo quòd non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.*

Tertium motivum magnificentiæ eſt vita ipſa quam à Deo accepimus, & quam Deo ſervante poſſidemus, haud dubiè juxta Dei voluntatem tenemur profundere; ſic Regius Pſaltes Pſal. 118. aiebat, *Anima mea in manibus meis ſemper*; ut ſcilicet dum eam requiſieris, tibi libenter offeram.

Patientia eſt virtus, quâ fit ut in ſuſtinendis mortis periculis difficultate imminentium malorum animus non frangatur. Ejus motiva tria ſunt: *Quid ſit patientia.* Primum eſt Dei noſtri exemplum, *Qui* (inquit Tertull. lib. de Patientia) *rorem lucis hujus ſuper juſtos & injuſtos æqualiter ſpargit: qui temporum officia, elementorum ſervitia, totius geniture* (id eſt naturæ) *tributa, dignis ſimul & indignis patitur occurrere, ſuſtinens ingratiſſimas Nationes, ludibria artium & opera manuum ſuarum adorantes, nomen cum familia ipſius perſequentes, luxuriam, avaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie inoleſcentem, ut ſua ſibi patientia detrahat: plurès enim Dominum idcircò non credunt, quia ſæculo iratum tandiù neſciunt.* Deus in nos *Triplex patientiæ motivum.*

patiens eſt, & homo pulvis & cinis in fratrem ſuum, imò & in Deum impatiens erit?

Secundum patientiæ motivum eſt Chriſtus D. qui (inquit S. Petrus, 1. 2. *Paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut ſequamini veſtigia ejus; qui peccatum non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus; qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem judicanti ſe injuſtè.* His mirè ſubjungit Tertull. laudatus. *Non peccatores, non Publicanos aſpernatus eſt. Non illi ſaltem civitati, quæ eum recipere noluerat, iratus eſt, cum etiam Diſcipuli tam contumelioſo oppido cœleſtes ignes repræſentari voluiſſent. Ingratos curavit, inſidiatoribus ceſſit. Parum hoc, ſi non etiam proditorem ſuum ſecum habuit nec conſtanter denotavit. Cum verò traditur, cum adducitur, ut pecus ad victimam; ſic enim non magis aperit os ſuum, quàm agnus ſub tondentis poteſtate. Ille cui legiones Angelorum, ſi voluiſſet, uno dicto de cœlis adfuiſſent, nec unius quidem diſcentis* (id eſt Diſcipuli Petri ſcilicet) *gladium ultorem probavit. Patientia Domini in Malcho vulnerata eſt: itaque & gladii opera maledixit impoſterùm; & ſanitatis reſtitutione ei, quem non vexaverat, ſatisfecit per patientiam miſericordiæ matrem. Taceo quod figitur, in hoc enim venerat! Numquid tamen ſubeundæ mortis contumeliis etiam opus fuerat? Sed ſaginari voluptate patientiæ deſceſſurus* (à mundo) *volebat*; (quàpropter) *deſpuitur, verberatur, deridetur, fœdis veſtitur, fœdioribus coronatur?* Quid ad hæc impatiens homuncios.

Tertium patientiæ motivum eſt ipſamet æternæ felicitatis conſecutio, ad quam nullus patet aditus, niſi per tribulationes, mortificationes & miſerias patienter exceptas: Unde beatitudo æterna in Scripturis ſacris nobis promittitur, vel ut *merces*, vel ut *corona*, vel ut *hæreditas*: nulla autem ſperanda eſt merces abſque labore, *qui enim non laborat, non manducet*: nulla expectanda corona abſque victoria; victoria autem pugnam conſequitur, hinc *non coronabitur niſi qui legitimè certaverit*, 2. ad Timoth. 2. c. Hæreditas ſolis debetur filiis; Dei autem filii adoptivi eſſe non poſſumus, niſi humanitati filii ejus naturalis conformes fuerimus: nam inquit D. Paulus ad Rom. 8. *Filii & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur, ut & conglorificemur.* Et numero 29. *Quos præſcivit & prædeſtinavit conformes fieri imagini Filii ſui*: Non dicit *Filio ſuo*; ſed *imagini*, id eſt, *humanitati Filii ſui.* Ergo ſicut *oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam*, Lucæ 24. ſic *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*, Actor. 14.

Perſeverantia eſt virtus, per quam in periculis honeſtis terrentibus, conſtanter perſiſtimus, & moleſtiam ex rei laborioſæ diuturnitate provenientem ſuperamus. Motiva ad perſeverantiam ſunt tria. *Perſeverantia.*

1. Sine perſeverantia omnis labor aſſumptus, omniſque virtus mercede vacuatur, unde non perſeverantes, ſtulti dicuntur; ſic Eccl. 27. *Stultus ut luna mutatur*: Et Galat. 3. *Sic ſtulti eſtis*, ait D. Paulus, *ut cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummemini.* Inde etiam Chriſtus D. *Matth.* 11. inſtabiles, & non perſeverantes nominat *arundines vento agitatas*, quia ex motu continuo, ſuorum operum nullum fructum ſolidum accipiunt.

2. Eſt ſolam perſeverantiam coro-

nam promereri; hinc Chriſtus D. *Matth.* 10. *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Et Apocal. 2. *Eſto fidelis uſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

Tertium perſeverantiæ motivum. 3. Eſt timendus ſemper lapſus, & cavenda omnium meritorum deperditio, nullibi namque, nec quovis in ſtatu eſt ſecuritas: ſed nos undique circumſtant pericula. Hæc omnia mirum in modum elucidat D. Bernardus. *Epiſt.* 229. his verbis: *Perſeverantia eſt, quæ ſolam meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Prorſus abſque perſeverantia, nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor conſequitur. Vigor virium virtutum conſummatio eſt, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Soror eſt patientiæ, conſtantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, unanimitatis vinculum, propugnaculum ſanctitatis. Tolle perſeverantiam, nec obſequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo.*

---

§. IV.

An præſtantius ſit ſuſtinere, quàm aggredi.

AFfirmo. 1. Quia ex Ariſt. 3. *Ethic. cap.* 9. facilius eſt reprimere audaciam, quod eſt munus aggreſſionis, quàm cohibere metum, & malum infractó animô ſuſtinere; eò quòd periculum, quod eſt audaciæ & timoris objectum, magis conferat ad reprimendam audaciam, quod eſt munus aggreſſionis, quàm ad cohibendum metum, quippè cùm periculum non repræſentetur timori, ut fugiendum, ſed ut patiendum; aggreſſioni verò, cujus munus eſt malum repellere, ut repellendum apparet.

2. Ille actus fortitudinis eſt nobilior, qui eſt difficilior: ſed difficilius eſt ſuſtinere, quàm aggredi; *tùm*, quia ſuſtinere eſt aliquid pati ab aliquo aggrediente; qui autem aggreditur invadit per modum fortioris, difficilius autem eſt pugnare cum fortiori, quàm cum debiliori: *tùm*, quia qui ſuſtinet, jam ſentit pericula imminentia; qui verò aggreditur ea conſpicit, ut futura; difficilius autem eſt non moveri à præſentibus, quàm à futuris. *Quare præſtantius ſit ſuſtinere, quàm aggredi*

3. Ille fortitudinis actus eſt præſtantior, quia circa difficiliora verſatur; fortitudo enim cum ſit circa difficilia, quò major erit difficultas, eò major fortitudo deſiderabitur: ea autem difficiliora ſunt, à quibus natura & ſenſus revocant, quàm ſint ea ad quæ inclinant & impellunt: ſed natura & ſenſuum appetitio revocant à tolerantia moleſti, impellunt autem ad ejus repulſam, quod eſt munus aggreſſionis; cùm enim natura ſuæ conſervationis ſit avida, cùmque ſenſus in objecta delectabilia rapiantur, conſequens eſt, ut revocent à moleſti perpeſſione, & impellant ad ejus repulſionem; ac proinde difficilius erit, & conſectariè præſtantius, moleſtum pati, quàm aggredi.

---

§. V.

An ſit actus fortitudinis ſeipſum directè occidere ad vitandam aliquam miſeriam.

AFfirmabant Stoïci, contendentes hominem ſibi potiùs debere mortem conciſcere, quàm gravè aliquod malum pati. Hinc Diogenes Cynicus homini morbo putrido laboranti, qui ei *ſalve* dixerat, reſpondit: *Tu verò non ſalve, qui talis cum ſis, vivere ſuſtines.* Et Plinius lib. 2.

cap. 63. *Natura* (inquit) *noſtri miſera nobis venena conceſſit, quo fine, niſi ut mortem in extremis malis acceſſamus!* Et certè Seneca præ reliquis Stoïcis huic efferæ & barbaræ ſententiæ claſſicum canit plurimis in locis, præſertim verò, *epiſt.* 70. ubi audaciſſimè pronunciat: *Sapiens vivit quantùm debet, non quantùm poteſt.... Si multa occurrunt moleſta & tranquillitatem turbantia, emittit ſe; nec hoc tantùm in neceſſitate ultima facit, ſed cum primùm illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit nunquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſuâ referre, faciat finem, an accipiat, tardiùs fiat aut citiùs....* Itaque effeminatiſſimam vocem illius Rhodii exiſtimo, qui cum in caveam conjectus eſſet à Tyranno, & tanquàm ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam ut abſtineret cibo; *Omnia*, inquit, *homini dum vivit ſperanda ſunt:* Et cum ibidem objeciſſet ſibi; *Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent, ipſum interemptorem ſui invenies: Nihil aliud eſt* quod reſpondeat, *hoc qui dicit non videt ſe libertatis viam claudere.* Quapropter ibidem mirum in modum laudat conſtantiam cujuſdam Germani, qui damnatus ad beſtias nihilque inveniens, quo vitam ſibi eripiens mortem præoccuparet, arripiens occurrentem baculum, ſibi in guttur intruſit, & vi præcluſis faucibus, ſpiritum eliſit; hoc factum commendans exclamat: *O virum fortem! ô dignum cui daretur fati electio! quàm fortiter ille gladio uſus eſſet! Quàm animosè in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis immiſiſſet! Undique deſtitutus invenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet & telum: ut ſciàs ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quàm velle.*

Pergit alibi ſimiliter debacchari, præſertim verò, *lib. de provid. cap.* 6. ubi cum inter cætera Deum bonos viros ſibi pares & in quibuſdam ſuperiores fatentem induxiſſet, tandèm etiam ſic perorantem facit; *Ante omnia cavi, ne quis vos teneret invitos, ſi pugnare non vultis, licet fugere: ideoque ex omnibus rebus quas eſſe neceſſarias vobis volui, nihil feci faciliùs quàm mori.... Non certum ad hos ictus deſtinavi locum; quacumque pervium eſt... ſive fauces nodus eliſit, ſive ſpiramentum aqua præcluſit, ſive in caput lapſos ſubjacenti ſoli duritia comminuit, ſive hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit, quidquid eſt properat. Ecquid erubeſcitis! quod tam citò fit, timetis tamdiu!* Iterùm iterúmque in ſolitos hos ſuos furores abit, & militem aut verius latronem inter cædes & ſanguinem exultantem, non Philoſophum de re ſeria diſputantem audire te dicas.

Hanc truculentam ſententiam, verbis nedum, ſed & factis plures è veteribus comprobârunt. Sic Lucretia violentiâ Tarquinii junioris ſtuprata, pugione in pectus defixô miſeram animam exhalavit. Sic Cato ſeipſum interfecit, ne in manus Julii Cæſaris vivus incideret; & hac de cauſa tot encomiis celebratus eſt à veteribus, præſertim Valerio Maximo, *lib.* 2. *cap.* 3. qui aſſerit *ex Catonis vulneribus, plus gloriæ, quàm ſanguinis effluxiſſe.* Et Seneca laudatus, Catonem pluresque alios fortiſſimos prædicat, eò quòd mortem ſibi intulerint.

Sed eum ſic egregiè redarguit D. Auguſt. *lib.* 1. *de Civit. Dei cap.* 13.

De hujus facto quid potiſſimùm dicam, niſi quòd amici ejus, etiam docti quidam viri qui hoc fieri prudentiùs diſſuadebant, imbecillioris, quàm fortioris animi facinus eſſe cenſuerunt? quo demonſtraretur non honeſtas turpia præcavens: ſed infirmitas, adverſa non ſuſtinens. Hoc & ipſe Cato in ſuo clariſſimo filio indicavit: Nam ſi turpe erat ſub victoria Cæſaris vivere, cur auctor hujus turpitudinis Pater filio fuit, quem de Cæſaris benignitate omnia ſperare præcepit? cur non & illum coëgit ad mortem? Et ibidem, *cap. 19.* factum Lucretiæ expendens, ſic redarguit eos qui illam encomiis celebrant: *Si adultera, cur laudata? ſi pudica, cur occiſa?*

Quam ſententiam proſcribunt Peripatetici. *Negativam* partem tuentur omnes Peripatetici cum Ariſtot 3. *Eth. cap. 7. Primò*, hujuſmodi homines puſillanimes ſunt, non autem fortes, ſiquidem in formidando modum excedunt, & in confidendo deficiunt. *Secundò*, viri fortis eſt adverſa & moleſta conſtanti & æquô animô ferre: ſed qui manus ſibi inferunt, adverſis rebus franguntur, deſperant, & ex impatientia ſuccumbunt, ergo imbelles ſunt, non autem fortes. Unde Martialis,

> *Rebus in adverſis facilè eſt contemnere vitam,*
> *Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt.*

Cui concinit Curtius lib. 50. *Fortium*, inquit, *virorum eſt magis mortem contemnere, quàm odiſſe vitam: ſæpè tædio laboris ad vilitatem ſui compelluntur ignavi. Tertiò, in Deum quidem*, qui cum alios prohibuerit necare, multò magis nos ipſos trucidare; idcircò enim proximo mala inferre prohibemur, quia ipſum ſicut nos ipſos diligere tenemur. *Deinde* Deus eſt qui habet claves vitæ & mortis, dominiumque ſupremum in noſtram vitam; in ipſo enim vivimus, movemur & ſumus: Ergo illam abſque ejus licentia profundere non poſſumus: *Non licet militi*, ait Socrates apud Platonem, *injuſſu ſui ducis è ſtatione diſcedere*: At anima noſtra in corpore velùt in ſtatione poſita eſt à Deo, ſummo duce, exploratura Dæmoni carnis & mundi inſidias, eaſque expugnatura: igitur non licet ei ſine juſſu Dei è corpore migrare, atque adeò nefas eſt ſibimetipſi violentas inferre manus.

Peccant ſimiliter contra naturam, quia naturæ lex eſt & inclinatio, ut res quælibet ſuæ conſervationi ſtudeat, & ſui corruptiva effugiat.

Peccant denique in proximum, cùm enim homo quilibet membrum ſit communitatis, in communitatem peccat, qui ſibi ipſi directè mortem acceſſit. *Si enim*, inquit D. Auguſtinus, lib. de patientia, cap. 13. *parricida eò ſceleratior eſt, quàm quilibet homocida, quia non tantùm hominem, verùm etiam propinquum necat in ipſis parricidis, quantò propinquiorem quiſque peremerit, tantò judicatur immanior: ſine dubio pejor eſt qui ſe occidit, quia nemo eſt homini ſeipſo propinquior.* Dico *propriâ auctoritate*: qui enim propter bonum publicum, evidens & certum aliquod mortis periculum tentaret, hic non temerariè, ſed fortiter ageret. Dixi *directè*, qui enim graviſſimis ſeſe ſuppliciis pro tuenda Religione vel ſervandâ patriâ exponeret, actum fortitudinis haud dubiè eliceret.

Nec dicas Raſiam. 2. *Machab. cap.* 14. laudari, qui tamen ſeipſum

interfecerat, & *lib. Judicum* 16. Samſon ſeipſum interfecit, qui tamen Hebræorum 10. inter ſanctos numeratur.

Reſp. enim Raſiam non ibi laudari, ſed tantùm factum ejus referri: vel dico eum & Samſonem aliquo Spiritûs-Sancti inſtinctu ſibi mortem intuliſſe, ne gentibus eſſent in ludibrium, & Moſaïcæ legis detrimentum.

Nec dicas 2. quòd volenti in proprio bono non fit injuria, id enim tantùm verum eſt in iis rebus, quas quis ritè poteſt velle: ſed qui ſeipſum interficit, id nec velle poteſt, nec debet: ergo, *&c.*

Nec dicas denique: licet minus periculum ſubire, ut majus vitetur; licet enim membrum putridum amputare, ne totum corpus pereat: ſed mors minùs eſt malum, quàm vita miſera; ergo ad vitam miſeram vitandam licet ſeipſum interficere. *Nego min.* Privatio enim entis ſimpliciter pejor eſt privatione entis ſecundùm quid; mors autem eſt privatio entis ſimpliciter, ſaltem quoad compoſitum, cujus eſt diſſolutio: miſeria autem eſt tantùm privatio fœlicitatis, vel ſatietatis deſideriorum: Ergo mors pejor eſt quâlibet miſeriâ.

ARTICULUS TERTIUS.

De Temperantia.

TEMPERANTIÆ vocabulum à *temperando* nomen habet, eò quòd voluptates præſertim guſtûs & tactûs reprimat, & freno quaſi coërceat ac temperet, ne in expetendis, & fugiendis voluptatibus homo modum excedat. Tribus præſertim modis ſicut aliarum virtutum vocabula, uſurpatur. 1. Pro moderatione quadam à voluptatibus aliquali repreſſione, qualiter temperantia nonnullis ex brutis animantibus competit. 2. Pro quadam in operando moderatione, non excedendo nec deficiendo, & ſic commune eſt omnibus virtutibus. 3. Stricte ſumitur pro illa virtute morali quæ circa voluptates moderandas occupatur, de qua temperantiæ acceptione quærimus.

Temperantia tribus modis uſurpatur.

---

§. I.

Quid ſit Temperantia.

EST *virtus moralis, quæ appetitum moderatur circa voluptates & dolores, præſertim guſtûs & tactûs.*

Quid ſit Temperantia.

1. Dicitur *virtus*, in quo cum omnibus virtutibus tam intellectûs, quàm voluntatis convenit. 2. *Moralis*, per quod ab intellectualibus diſcrepat; cætera verba eam à tribus aliis moralibus virtutibus ſecernunt, illiuſque munus & objectum aperiunt.

Objectum enim temperantiæ ſunt voluptates, præſertim guſtûs & tactûs. Licet enim omnes prorſus voluptates, tùm animi, tùm corporis, moderatione indigeant, ne in exceſſum, aut defectum aliquem vitioſum impingant: homo tamen animæ aut aliorum ſenſuum delectationibus inordinatè fruens, non dicitur intemperans, niſi quatenus delectationes illæ per ſe, aut per accidens mediatè ad delectationes guſtûs & tactûs aliquid conferunt: Sic, *v. g.* formoſæ alicujus mulieris aſpectus, aut ſuavis alicujus odoris olfactus, hominem intantùm intemperantem efficiunt,

Quodnam ejus objectum; ſunt præſertim voluptates guſtûs & tactûs moderanda.

inquantùm aſpectus mulieris incentivus eſt libidinis; & olfactus ac viſus ciborum aut fructuum, ad eorum eſum appetitum irritant & provocant.

Idcircò autem temperantia circa delectationem ex guſtu & tactu verſatur, quia hæ delectationes omnium ſunt moderatu & regulatu difficillimæ; has enim ideò naturæ conditor & proviſor omnium delectationum maximas conſtituit, ut earum illectu animal quodlibet, & præſertim homines ſui, ſuæque ſpeciei conſervationi ſtuderent: ſiquidem per guſtûs delectationem homo provocatur ad ſumenda alimenta, quæ ipſius individuo conſervando deſerviunt: tactûs autem voluptates ad generationem, proindeque ad ſpeciei conſervationem accendunt. Ex quibus inferendum eſt tactûs & guſtûs voluptates meritò omnium eſſe maximas, quia maximè hominibus deſerviunt; cæteræ namque delectationes præſentis vitæ ſunt in ſolatium; duæ verò prædictæ ad hominum propagationem & conſervationem conceduntur.

Licèt autem circa utriuſque ſenſûs voluptatem moderandam verſetur; occupatur tamen potiùs circa tactum, quàm circa guſtum; *tùm*, quia longè difficilius eſt reſiſtere voluptatibus tactûs, quàm guſtûs, ut quilibet ſuâ probare poteſt experientiâ; *tùm* quia rariùs contingit peccari circa guſtum, quàm circa tactum; *tùm* denique quia tactus per omnes corporis partes diffunditur, etſi in quibuſdam præcipuam ſedem obtineat; guſtus verò in exigua corporis parte, putà in lingua & potiſſimùm in linguæ cuſpide ſedem habet.

Circa alias etiam voluptates ordinatum.

§. II.

Quot ſint temperantiæ ſpecies.

RESP. 1. eas eſſe varias: ſed præſertim quatuor, nempè *abſtinentiam*, *ſobrietatem*, *caſtitatem*, & *pudicitiam*: Tot enim eſſe debent virtutis cujuſlibet ſpecies, quot modis illius virtutis objectum, & materia regulari poteſt: ſed delectatio guſtûs & tactûs, quæ eſt objectum temperantiæ, quatuor præſertim modis regulari poteſt; guſtûs enim delectatio, vel oritur ex eſculentis, & ſic per abſtinentiam regulatur; vel ex potu, & eam moderatur ſobrietas: caſtitas voluntatem moderatur, ut ordinatè appetat tactûs voluptates licitas: pudicitia autem eam moderatur circa externa, ex quibus oriri poſſunt delectationes venereæ, qualia ſunt oſcula, amplexus, &c.

Quatuor ſunt Temperantiæ ſpecies præcipuæ.

Caſtitas, juxta triplicem hominum ſtatum, triplex aſſignari poteſt. 1. *Virginalis*, quâ homo omni prorſùs rei venereæ ſeſe abdicat. 2. *Conjugalis*, quâ homo matrimonio junctus ordinatè appetit voluptates ſibi licitas, & illicitas fugit. 3. Eſt *Vidualis*, quâ homo conjuge orbatus voluptates aliàs ſibi licitas fugit, quandiu manet in ſtatu viduitatis.

Caſtitas eſt triplex.

Septem aliæ aſſignantur potentiales temperantiæ partes; nempè *continentia*, *humilitas*, *manſuetudo*, *ſtudioſitas*, *eutropelia* & *parcitas*: Hæ namque omnes virtutes licèt directè aliquid non conferant ad moderandas voluptates ex guſtu & tactu oriundas, conferunt tamen ad refrenandos, vel interiores animi motus, vel exteriores corporis geſtus, vel rerum externarum appetitus:

Septem aliæ temperantiæ ſpecies.

quatuor autem ſunt interni motus moderandi. 1. Motus voluntatis, à quadam turpi paſſione agitatæ qui ſuperantur per continentiam. 2. Eſt motus nimiæ confidentiæ in ſeipſo, & hic per humilitatem reprimitur. 3. Eſt motus iræ, qui per manſuetudinem refrenatur. 4. Motus eſt nimia appetentia cognitionis qui per ſtudioſitatem regulatur. Externi corporis geſtus diriguntur per modeſtiam; colloquia & ludi per eutrapeliam ordinantur; cultum ac corporis veſtitum moderatur parcitas.

Continentia eſt virtus, quâ quis reprimit concupiſcentiæ motus, quibus ad voluptates ſollicitatur. Hujus triplex eſt gradus: 1. Quo voluptates futuras non appetimus. 2. Quo oblatis & præſentibus generoſô animô reſiſtimus. 3. Quo firmô propoſitô abjicimus ea omnia, quæ ad voluptates pertrahere; & requirimus ea, quæ à voluptatibus coërcere poſſunt.

Continentia eſt triplex.

Humilitas eſt virtus inclinans ad noſtram vilitatem, dictis aut factis ingenuè profitendam: Hæc eſt triplex *Cognitionis*, *Exhibitionis & Affectionis*. 1. Eſt virtus, quâ quis veriſſimâ ſui cognitione ſibi ipſi viléſcit, ita quod ex propriorum defectuum cognitione nihil altè de ſe ſapiat, ſed omnibus viliorem ſeſe reputet. 2. Eſt quâ quis ſe vilem & abjectum exhibet, quoad hominem exteriorem, ſcilicet in veſtibus, geſtibus, moribus, *&c.* 3. Eſt quâ intimô mentis affectu, ima elatis, humilia magnis, vilia pretioſis & abjecta celſis præfert & anteponit.

Humilitas eſt triplex.

Rurſus duplex eſt humilitas: 1. *Philoſophica*, quâ quis ſe deprimit in ordine ad ſtatum civilem, politicum & humanam ſocietatem, & de hac humilitate ſolùm egerunt veteres Philoſophi, exceptô Platone, qui cùm animarum medicus, Dei optimi cultor eſſet eximius de humilitate in ordine ad Deum diſſeruit. 2. *Theologica*, quâ quis ſeſe Deo ex affectu ſubjicit & proximo propter Deum. Unde D. Petr. 1. *Epiſt. cap.* 5. *Humiliamini ſub potenti manu Dei*: Et quoad proximum, cap. 2. *Subjecti eſtote omni creaturæ propter Deum.*

Quod autem ſit virtus patet, quia omne moderativum motûs inordinati in appetitu eſt virtus: ſed humilitas eſt moderativa inordinati motûs ſpei, quô quis ſperat, & præſumit ad altiora, quàm ſit dignus. *Deinde*, id quod moderatur exceſſum & defectum eſt virtus: ſed humilitas moderatur exceſſum & defectum; inclinat enim voluntatem ad honorem ordinatè appetendum & contemptum fugiendum; ita ut non plus æquo voluntas honores appetat, nec contemptum fugiat. Ergo eſt virtus.

Manſuetudo eſt virtus, quâ quis iræ impetum, ſecundùm rectæ rationis dictamen moderatur. 1. *Eſt virtus*, quia eſt moderativa paſſionis appetitûs inordinati, nempè iræ. 2. *Iræ impetum moderatur*, per quod differt à lenitate, ſeu mititate. *Mitis* enim eſt, qui ex naturæ ſuæ lenitate & humanitate, etiam provocatus non iraſcitur. *Manſuetus* autem eſt, qui provocatus iraſcitur: ſed per rationis imperium, ita moderatur iram, ut in vindictam provocantis non erumpat.

Manſuetudo quid ſit.

Per hoc etiam à clementia diſcrepat, quia licet utraque verſetur circa iram, manſuetudo tamen præcisè verſatur, circa moderandam iræ paſſionem; clementia verò circa regulandam punitionem. Prior cohibet à punitione, poſterior verò punitionem

Quomodo à clementia diſcrepat.

nem moderatur & ordinat. Prior omni homini congruit, decens enim eſt omnem hominem iram moderari: poſterior autem ſoli vindicandi & pœnam infligendi poteſtatem habenti convenit. Ad eum enim ſolùm ſpectat juſtè punire, qui eſt juſtitiæ Miniſter; unde *Clementia nullum magis decet quàm Principem*, inquit Seneca, *lib. de Clem.* Et Proverb. *c. 16.* Reges propter clementiam laudantur, his verbis: *In hilaritate vultûs Regis vita, & clementia ejus imber ſerotinus.* Et cap. 2. *Miſericordia & veritas Domini cuſtodiunt Regem, & roboratur clementiâ thronûs ejus.*

Quid ſit ſtudioſitas. *Studioſitas* eſt virtus, quæ immoderatum ſciendi deſiderium comprimit, & in ſcientiis ordinatè comparandis negligentem animum ad moderatum ſtudium accendit: in ſtudio namque dupliciter peccare poſſumus, vel per exceſſum curioſè nimis inquirendo, quæ noſtræ mentis captum ſuperant, contra illud Eccl. 3. n. 22. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus ejus, ne fueris curioſus.* Et Proverb. 25. *Sicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum; ſic qui ſcrutator eſt majeſtatis, opprimetur à gloria.* Hinc fideles Romanos monebat D. Paulus, cap. 12. *Non plus ſapere, quàm oportet ſapere; ſed ſapere ad ſobrietatem.*

Quid ſit modeſtia. *Modeſtia* eſt virtus, quæ circa geſtus corporis decenter componendos occupatur. *Quid parcitas.* *Parcitas* eſt virtus, quæ veſtium cultumque corporis honeſtè moderatur.

Quid eutrapelia. *Eutrapelia* eſt virtus quæ ludis & jocis modum imponit, ne quis interludendum & jocandum excedat, nevè agreſtis & ſtolidus inter homines vivat.

Moralis.

In ludis quomodò virtus & vitium reperiantur. *Circa* ludos autem contingere poteſt virtus & vitium, quippè cùm ludus vitæ & humanæ ſocietati ſit utilis; per eum enim fit anxietatis & ſollicitudinis relaxatio & remiſſio; quæ relaxatio hominibus ſummè prodeſt in faciliùs obeundis ſuis muneribus, & corporis ac animæ operationibus eliciendis: ſicut enim corpus noſtrum continuo labori intendere nequit, ſed neceſſum eſt inſumpto per laborem animales ſpiritus reparari & refici per quietem & ſomnum; ita nec anima noſtra continuæ contemplationi vacare poteſt, ſed indiget aliquali quiete & ſuæ operationis jucundâ intermiſſione: hæc autem fit per luſum.

Unde legimus etiam viros ſanctiſſimos moderatis ludis animum relaxaſſe; ſic Caſſianus, *lib. 7. collat. Patrum*, refert S. Joannem Evangeliſtam, aviculâ manibus & digitis exceptâ luſiſſe: ſic S. Antonius Abbas audiens hominem obmurmurantem, propterea quòd Monachi ludo intenderent, reſpondit hoc eſſe rationi conſentaneum; *Licet interdùm ludere.* *Sicut enim* (inquit) *arcus ſemper extenſus rumpitur, ſic caro infirma non poteſt in eodem fervore conſiſtere.* Unde Seneca, *lib. de tranquillitate animi: Sicut agros fertiles citò exhauriret nunquam intermiſſa fœcunditas; ſic hominem exhauriret & nimis fatigaret labor aſſiduus:* hinc natum eſt illud proverbium,

Interpone tuis interdùm gaudia curis.

Conſtat ergo luſum eſſe humanæ vitæ utilem, ac proinde circa ipſum poſſe contingere defectum; ſi nempè quis in agreſtis eſſet, ut continuo labori incumberet, & animæ relaxandæ nuſquam intenderet: poteſt etiam in eo exceſſus inveniri, *tùm*

E e

ratione nimiæ in luſum propenſionis, *tùm* ratione inſumpti temporis, *tùm* ratione neglectæ rerum domeſticarum legitimæ curæ & ſollicitudinis; ergo ut rectè ordinatéque fiant luſus, neceſſum eſt ut per aliquam virtutem regulentur; hæc autem virtus dicitur eutropelia: ergo illa eſt virtus.

SECTIO TERTIA.

De Virtutum prærogativis.

VIRTUTIS prærogativas ſufficienter (arbitror) aperiemus, ſi eam omnem prorſus boni rationem complecti probaverimus; quòd evidentiùs faciliùſque ut exſequamur, revocanda ſunt ea omnia quæ de boni diviſione & membris ſuprà diximus: ſed ne æquo fuſiùs præſens ſectio diffundatur, de triplici potiſſimùm bono, utili, honeſto & jucundo, tribus in ſequentibus paragraphis paucis quidem, ſed ſufficientibus differemus; quibus nonnulla de donis Spiritûs-Sancti, & Evangelicis beatitudinibus ex S. Bonaventura deprompta, ſubjiciemus.

Satus Sectionis.

§. I.

Quanta ſit Virtutis utilitas.

OMnium prorſus utilium maxima, idque triplici ratione.

1. Bonum utile illud dicitur, quod ad finem bonum obtinendum conducit, ex quo ſequitur bonum iſtud eſſe præſtantius, quod ad finem præſtantiorem, & præſtantiori modo conſequendum inducit: ſed virtus nobis manus auxiliatrices, vireſque ſuppeditat ad finem noſtrum præſtantiſſimum (Deum nempè) conſequendum; cætera autem quæ boni utilis rationem ſortiuntur, ad hujus conſecutionem per ſe non conferunt. Deus enim nec honoribus, nec ſanitate, nec divitiis; ſed ſolâ virtute comparatur, etſi divitiarum elargitio ad Dei conſecutionem conferat quatenus per miſericordiam & eleemoſinam impenduntur; hæc tamen Dei conſecutio, non divitiis effuſis, ſed miſericordiæ aut eleemoſinæ eſt tribuenda.

Summa Virtutis utilitas cōmendatur.

Hinc Regius Pſaltes, poſtquam quæſivit, Pſal. 23. *Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto ejus*: Non reſpondet qui abundans fuerit opibus, honoribus & ſanitate; ſed qui fuerit *innocens manibus, & mundo corde.* Quibus patet Dei poſſeſſionem non divitibus, non honore fulgentibus, nec robuſtis corpore, nec nobilitate glorioſis, ſed ſolis juſtis & virtute præditis repromitti.

2. Illud bonum omnium eſt utiliſſimum, quod nos maximè decet, nobis maximè proprium eſt, & à nobis nolentibus nequaquam ſeparabile; ſed virtutes veræ divitiæ ſunt, & noſtræ propriæ divitiæ, quæ nunquam nos deſerunt, nec à nobis fugiunt, ſed in vita & poſt vitam comitantur; & ubi cætera bona nos deſerunt, nempè in hora mortis, illæ nobis fidiſſimæ comites adſunt, & animas hinc emigrantes in vitam æternam deducunt. Temporalia autem bona noſtra non ſunt, ſed eorum potiùs adminiſtratores & cuſtodes, quàm domini dicimur; dum ea retinere volumus, fugiunt; dum ea cupimus cuſtodire, perduntur, & nobis invitis eripiuntur, nec nos ex hac vita

migrantes comitantur: unde Regius Pſaltes, Pſal. 48. *Cum interierit homo, non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria ejus.* Revolve ea quæ diximus agendo de objecto beatitudinis.

3. Illud bonum eſt omnium utiliſſimum, quod eſt ratio, cur cætera bona ſint, & ſine quo nullam boni rationem obtinent: ſed virtus eſt ratio cur alia bona ſint; intantùm enim ſanitas, opes, honores, *&c.* boni nomine gloriantur, inquantùm proximè aut mediatè ad virtutem parandam & ſervandam conferunt: ſic ſanitas utilis eſt, ne à virtutibus in actione conſiſtentibus aſſequendis præpediamur: opes utiles ſunt, ut temporalia nobis neceſſaria habentes, à virtutis conſecutione non diſtrahamur, ſed juvemur: honor utilis eſt, ut munere noſtro, tum in nobis, tum in aliis virtute proficiamus. Ubi autem hæc non virtuti comparandæ aut aſſervandæ, ſed vitiis ſavent ac deſerviunt, eô ipſô inutilia cenſentur, & à nobis tanquam venena mortifera ſunt abjicienda.

Hinc prædicta bona à Scriptura ſacra inutilia prædicantur; ſic *Pſal.* 52. David aït, *Omnes declinaverunt*, id eſt, à Deo per malitiam deſciverunt; & ſtatim ſubjungit, *ſimul inutiles facti ſunt.* Et ſap. 3. *n. 11. Sapientiam & diſciplinam qui abjicit, infœlix eſt: & vacua eſt ſpes illorum, & labores ſine fructu & inutilia opera eorum.* Et quidem meritò; quis enim opes utiles cenſebit, ſi ad vitiorum barathrum nos pertrahant? quis affirmabit honores utiles, ſi nos abducant à bonorum omnium fonte, Deo nempè, qui humilia è vicino reſpicit, & alta à longè cognoſcit? An voluptates utiles prædicabis; ſi cor tuum brutorum inſtar ad terram inclinent? an ſanitas, ſi te ad peccata procliviorem faciat? an propinqui, ſi te rebus terrenis accumulandis applicent? an amici, ſi ex frequenti eorum contubernio pervertaris? an famuli, ſi tibi in fovendis iniquitatibus tuis ad nutum deſerviant? Nemo ſanè arbitror rationis compos tam apertè deſipiet, ut quæ corpori proſunt, & animæ obſunt, utilia dicat & profiteatur. Conſtat itaque ſine virtute, alia bona non eſſe utilia.

---

§. II.

Quanta ſit virtutis honeſtas.

OMnium prorsùs rerum creatarum maxima, quod patet tribus rationibus.

1. *Ratio.* Illud maximè honeſtum eſt, quod hominem maximè ſecundùm naturam & rationem perficit: ſed ſola virtus id efficit; homo namque tunc maximè rationalis eſt cenſendus, cum agit juxta leges, tùm à natura, tùm à Deo, tùm à Principibus ſibi præſcripta: ſed hæc non exſequitur, niſi virtutis beneficiô; ergo hæc maximè hominem perficit. *Inſuper* cætera bona externa ſunt, & nos non tam afficiunt, quàm circumſepiunt, à nobiſque facilè mobilia ſunt: illa enim aut aliis rapientibus amittemus, aut ipſi ſeneſcentes deſeremus, aut intereunte corpore cum eo deponemus, & carne corruptâ effluent: virtus autem in immortali domicilio, nimirùm in mente reconditur, & per aſſuetudinem quaſi in naturam converſa nullis rapientibus diripietur, nullô tempore veteraſcet, nullus carcer, nulla pœna, nullumve ſepulchrum à mente divellet, ita ut de ipſis canere poſſimus, quod de ſcientiis cecinit Boëtius initio conſolationis philoſophicæ: *Summa ejuſdem honeſtas probatur.*

Has ſaltem nullus potuit pervincere terror;
Nec noſtrum comites proſequerentur iter.

Denique virtus eſt, quæ noſtram naturam per peccatum collapſam & vitiatam, priſtinam in dignitatem reſtituit, vitiorum ſentes noſtris ex præcordiis evellit, furentes paſſionum motus reprimit, humanos affectus ordinat, inferiorem animæ portionem ſuperiori, & ſuperiorem Deo perfectè ſubjicit, in quibus tota jacet hominis honeſtas & perfectio.

2. *Ratio.* Illud omnium bonorum honeſtiſſimum eſt, quô poſitô, cæteris etiam abſentibus, honeſti dicimur; & quô ſublatô, cæteris etiam poſitis, tales non ſumus; ſed poſitâ virtute, honeſti dicimur, & eâ ſublatâ, ſumus vituperandi: nemo namque bonum & honeſtum virum eum dixerit, qui optimâ fruens ſanitate, opibus abundans, dignitate refulgens, acutiſſimâ mentis acie pollens, corpore robuſtô præſtans, *&c.* vitiis tamen ſeſe implicat, & infandâ colluvie deturpatur. Bona ſit veſtis tua, bonus cibus, & bonus potus tuus, plura dicam, bonus ſit intellectus tuus, acutum ingenium, præmaturum judicium, robuſtum corpus, expeditus ſenſus; hæc tamen omnia ſine virtute bonum te non facient: ſed ſi eis malè utaris, majori damnationi ſubjicieris: at ſi virtutem poſſideas, licèt omnibus aliis careas, reverà bonus eris, ab omnibuſque, etiam iniquis, bonus appellaberis. Videmus enim ſanctiſſimos viros, ſine honoribus, dignitatibus, opibus, ac deliciis vitam duxiſſe; imò inglorios, infamiâ notatos, mendicitate & moleſtiis oppreſſos, ulceribus ac morbis exeſos, in aliam vitam emigraſſe, quos tamen propterea nullus infœlices aut malos prædicat: imò ipſimet perditiſſimi homines, qui eos deſpectui habuerant, eorum poſt obitum gloriam intuentes, in hæc verba erumpunt, *Sap. 3. Hi ſunt quos habuimus aliquando in deriſum & in ſimilitudinem improperii, nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore: ecce quomodò computati ſunt inter filios Dei, & inter Sanctos ſors illorum eſt.*

3. *Ratio.* Bonum illud honeſtiſſimum eſt, quô Deo grati & ſimiles efficimur: ſed id præſtat unica virtus; cætera namque bona Deus parvi pendit, nec præcipit ut fiamus ei ſimiles in divitiarum copia, dignitatum ſplendore, honorum gloriâ, poteſtatis auctoritate, *&c.* Sed ſolùm præcipit Matth. 5. n. 48. *Eſtote ergo vos perfecti, ſicut Pater veſter Cœleſtis perfectus eſt*: Non quidem quoad æqualitatem, nec quantùm ad earumdem aſſecutionem, ſed quantùm ad imitationem.

Ex quibus inferendum eſt, quòd ſi tanto appetitu bonitatem quæramus in rebus omnibus quas poſſidemus, ita ut detritam veſtem, vocem inſuavem, ſermonem inconcinnum; *&c.* habere erubeſcamus; quantò magis bonam animam obtinere ſatagendum eſt. *Bona vis habere* (inquit D. Auguſtinus, *ſerm. de verbis Domini*) *& bonus non vis eſſe? Nam dic mihi, ô homo, quid eſt quòd velis tu habere malum, non uxorem, non filium, non ſervum, non domum, non equum, non tunicam, poſtremò non caligam? Rogo te, prapone animam tuam caligæ tuæ? Nam quid eſt quòd tantùm peccaſti in teipſum, ut omnia velis habere bona, & teipſum non velis habere bonum.*

§. III.

Quanta ſint Virtutis deliciæ.

Divinæ virtutis deliciæ aperiuntur.

OMnium bonorum maximæ, quod ut pateat, duplex bonorum ſtatus eſt diſtinguendus, alter quô acquirimus, alter quô adeptis & comparatis lætamur; aliud enim eſt divitias acquirere, aliud quæſitas poſſidere: aliud eſt dignitatem ambire, aliud poſt eam obtentam ſubjectis imperare, *&c.* Sive autem virtus acquirenda cum bonis acquirendis, ſive acquiſita cum acquiſitis comparetur, procul dubiò voluptate & deliciis eminebit.

1. Quantùm ad comparationem, certum eſt aliorum bonorum adeptionem eſſe amariſſimam. Quis enim labores & angores enumeret illorum, qui congerendis auro & argento, & aliis divitiis incumbunt? Quis vel mente concipiat ambitioſorum moleſtias, ſollicitudines, abjectiones, ignobilioribus exhibitas reverentias, ingeminatas preces, oblata ſæpè incaſsùm munera, *&c.* Quis tandem verbis enumeret amaritudines illorum, qui in fœdiſſimo carnalium voluptatum cœno, quaſi ſues volutantur, quos metus ſupplicij angit, dens malæ conſcientiæ rodit, & rabies zelotipiæ diſcerpit? Quas omnes moleſtias ſpes boni deſiderati non minuit, vel ſaltem ad modicum, eò quòd bonum iſtud parvum ſit & exile, breve & citò fugiendum, deſideria non ſatiat, ſed irritat; ſuâ preſentiâ non lætitiam, ſed triſtitiam procreat. Quapropter meritò dixit D. Auguſt. lib. 4. de Symbolo, cap. 1. *Ecce* (inquit) *ruinoſus eſt mundus, ecce tantis calamitatibus replevit Dominus mundum, ecce totus amarus eſt mundus, & ſic amatur! Quid faceremus, ſi dulcis eſſet? ô munde immunde, teneri vis periens? quid faceres, ſi maneres? quem non deciperes dulcis, ſi amarus blandimenta mentiris?*

Adeptio verò virtutis eſt jucundiſſima pluribus de cauſis, 1. Eſt occupationis nobilitas, quæ homini ad Dei viſionem & fruitionem creato, digna cenſetur. 2. Rationalis natura, quæ ſtudioſis operibus deliciatur, ſicut natura ſenſualis ſenſualibus delectatur. 3. Conſcientiæ ſerenitas, quam ſolùm virtutis opus lætificat. 4. Dei grata operis acceptio & approbatio, Angelorum applauſus & congratulatio, & hominum laus ac veneratio. 5. Denique incomprehenſibilis, & nuſquam finiendi præmii expectatio; quâ ratione Chriſtus D. Mat. 11. dixit *Jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve.* Virtus namque, ut in adeptione, jugum eſt & onus, ſic enim premit & onerat: ſed premit leviter, & onerat ſuaviter, imò & dulciter propter ſpem mercedis æternæ, in qua oculos mentis dirigit.

Virtus adepta omnium pariter bonorum eſt jucundiſſima: cætera namque bona præſentiâ ſuâ vix tantillùm delectant, & nullo modo ſitientem animam ſatiant, imò ſemper infelicem conſcientiæ morſibus cruentant. Voluptas enim ex aliorum bonorum fruitione oriunda, nunquam pura eſt, ſed continuis afflictionibus & doloribus permixta, cujus etiam extrema ſemper luctus occupat, ut colligere eſt ex iis quæ diximus agendo, tùm de objecto beatitudinis, cùm de actibus conſcientiæ. Virtus verò purâ & perpetuâ delectatione poſſeſſores ſuos perfundit, ut experiri faciliùs quis poterit, quàm doceri.

Hæc de virtutibus ſufficienter dic-

ta ſint quoad noſtrum inſtitutum, qui plura deſiderat ad praxim legat noſtrum opuſculum de directione ſpirituali, Linguâ Gallicâ exaratum.

Ut autem aliquam de donis Spiritûs-Sancti, & Chriſtianis beatitudinis notitiam habeat ſtudioſus Lector, quæ ſequuntur ex Seraphico noſtro Bonaventura deprompta, & mirâ fecunditate & perſpicuitate expreſſa, prædictis compaginari voluimus.

APPENDIX.

De donis Spiritûs-Sancti.

LICET plurima ſint dona gratiæ gratis datæ, & generaliter omnes habitus divinitùs dati, dona Dei non abſurdè dici poſſint: ſpecialiter tamen & appropriatè ſeptem ſunt dona Spiritûs-Sancti, quæ enumerat & nominat Iſaïas loquens de flore, qui proceſſit de radice Jeſſe, id eſt, Chriſto: de quo dicit Iſa. 11. quòd *Requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectûs; Spiritus conſilii, & fortitudinis; Spiritus ſcientiæ, & pietatis: & replebit eum Spiritus timoris Domini.* In hac autem enumeratione deſcendendo procedit à ſummo & combinando, ut ſimul oſtendatur donorum diſtinctio, connexio, origo & ordo.

Septem ſunt dona Spiritûs-Sancti.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc eſt; quia cùm principium reparativum per ſummam liberalitatem, non tantùm det gratiam ad rectificandum contra obliquitates vitiorum per habitus virtutum: verùm etiam ad expediendum contra impedimenta ſyntomatum per habitus donorum: ideò plurificari debent dona gratuita, ſecundùm quod neceſſarium eſt ad expeditionis ſufficientiam.

Eorum neceſſitas & ordo probatur.

Quoniam igitur anima noſtra indiget ſeptiformiter expediri: hinc eſt, quòd ex ſeptiformi cauſa neceſſe eſt Spiritûs-Sancti dona eſſe ſeptiformia. Indiget namque expediri contra vitiorum obliquitates, quantùm ad vires naturales, & quoad ſuperadditas virtutes, in patiendo, in agendo & contemplando, & utroque modo. Primò igitur propter vitiorum obliquitates expeditiſſimè repellendas, ſeptem ſunt dona Spiritûs-Sancti, utpotè *timor* contra ſuperbiam, *pietas* contra invidiam, *ſcientia* contra iram (quæ quaſi eſt quædam inſania) *fortitudo* contra acediam (quæ mentem reddit ad bona invalidam) *conſilium* contra avaritiam, *intellectus* contra gulam, & *ſapientia* contra luxuriam.

1. Ex ſeptemplici indigentia animæ.

Secundò, propter expediendas vires naturales debent ſeptem dona Spiritûs-Sancti eſſe. Nam iraſcibilis indiget expediri ad bona tam in proſperis, quàm in adverſis: in proſperis expeditur per *timorem*, in adverſis per *fortitudinem*. Concupiſcibilis autem indiget expediri quantùm ad affectionem reſpectu proximi, & hoc fit per *pietatem*, & quantùm ad affectum reſpectu Dei, & hoc fit per guſtum *ſapientiæ*. Rationalis verò indiget expediri in veritatis ſpeculatione, electione & executione: per donum autem *intellectûs* expeditur, ad verum ſpeculandum; per donum *conſilii*, ad verum eligendum; per donum *ſcientiæ*, ad electum exſequendum: per donum enim ſcientiæ rectè converſamur in medio nationis pravæ & perverſæ.

2. Ex ſeptemplici animæ operatione.

Tertiò, propter expedienda ſeptem virtutum officia, ſeptem debent eſſe Spiritûs-Sancti dona. Nam ti-

3. Ex ſeptēplici virtutū applicatione.

mor expedit ad temperantiam : *timor* enim carnales motus configit ; unde Pſ. 118. *Confige timore carnes meas. Pietas* ad veram juſtitiam, *ſcientia* ad prudentiam, *fortitudo* ad patientiam, *conſilium* ad ſpem, *intellectus* ad fidem, *ſapientia* ad charitatem. Unde ſicut charitas eſt mater, & conſummatio omnium virtutum, ſic ſapientia omnium donorum : ita ut verè dicat ſapiens, Sap. 7. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius.*

4. Ex ſeptemplici motivo patientiæ.

Quartò, propter expeditionem in patiendo conformiter ad Chriſtum, ſeptem ſunt habitus donorum. Chriſtum autem ad patiendum movit paterna voluntas, humana neceſſitas, & virtutis ſtrenuitas. Paterna quidem voluntas movit, ut cognita per *intellectum*, ut amata per *ſapientiam*, ut in reverentia habita per *timorem*. Movit etiam noſtra neceſſitas, ad quam cognoſcendam neceſſaria eſt *ſcientia*, ad quam miſerandam ſuperadditur *pietas*. Movit nihilominùs virtutis ſtrenuitas, ut provida in eligendo per *conſilium*, ut vigoroſa in perferendo per *fortitudinem*. Et ſic dona debent eſſe ſeptem.

5. Ex ſeptemplici facilitate ad agendum.

Quintò, propter expeditionem in agendo, ſeptem dona dantur à Spiritu-Sancto. Nam ad actionem expediendam, neceſſe habemus expediri ad declinandum à malo, quod fit per *timorem*. Neceſſe etiam habemus expediri ad proficiendum in bono duplici, vel neceſſitatis, vel ſupererogationis. Circa primum expedimur per *ſcientiam*, & *pietatem* ; ita ut unum ſit dirigens, & aliud exſequens. Circa ſecundum expedimur per *conſilium* dirigens, & per *fortitudinem* exſequentem. Neceſſe etiam habemus quieſcere in optimo, & hoc quantùm ad intellectum veri, & quantùm ad affectum boni : primum fit per donum *intellectûs* ; ſecundum per donum *ſapientiæ*, in quo eſt quies.

6. Ex ſeptemplici modo contemplationis.

Sextò, ad expeditionem in contemplando, dona Spiritus-Sancti in ſeptenario numero ſunt. Nam ad vitam hierarchicam & contemplativam, neceſſarium eſt animam purgari, illuminari & perfici. Purgari autem oportet à concupiſcentia, à malitia, ab ignorantia, ab infirmitate, ſeu impotentiâ. Primum facit *timor*, ſecundum *pietas*, tertium *ſcientia*, quartum *fortitudo*. Illuminari autem indigemus in operibus reparationis, & primariæ conditionis : primum dat *conſilium*, ſecundum *intellectus*. Perfici autem habemus per acceſſum ad ſummum, quod conſiſtit in uno, & hoc per donum *ſapientiæ* : & ſic arcanum contemplationis à lato conſummatur, quaſi in cubito.

Et ex ſeptemplici medio.

Septimò, ad expeditionem in actione & contemplatione, ſeptem debent eſſe dona Spiritûs-Sancti. Nam contemplativa propter converſionem ad Trinitatem tria debet habere dona expedientia, ſcilicet quantùm ad reverentiam majeſtatis, *timorem* ; quantùm ad intelligentiam veritatis, *intellectum*; quantùm ad guſtum bonitatis, *ſapientiam*. Activa verò, quæ verſatur in agendis & ſuſtinendis, debet habere quatuor : ſcilicet *pietatem* ad agendum, & *fortitudinem* ad ſuſtinendum: & directiva horum duorum, ſcilicet *ſcientiam* & *conſilium*. Unde qui ad expeditionem neceſſaria eſt directio, ideo fit donorum combinatio. Et plurima ſunt dona ad intellectum ſpectantia : quia lux cognitionis vehementer expedit ad dirigendos pedes in viam rectam, & pacis.

De Beatitudinibus Chriſtianis.

Septem ſunt Chriſtianæ beatitudines.

HÆc tenenda ſunt: ſcilicet quòd ſeptem ſunt beatitudines (quas Salvator enumerat *in Sermone in monte, Mat.* 5.) ſcilicet, *Paupertas ſpiritûs, mititas, luctus, eſuries juſtitiæ, miſericordia, munditia cordis & pax.* Ad has verò beatitudines propter ſui perfectionem & plenitudinem, duodecim fructus ſpiritûs, & quinque ſpirituales ſenſus conſequuntur, qui non dicunt novos habitus, ſed ſtatus delectationum, & uſus ſpiritualium ſpeculationum, quibus replentur, & conſolantur ſpiritus virorum juſtorum.

Ratio earum & ordo colligitur.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc eſt: quia cùm reparativum principium ſit perfectiſſimum, & perfectiſſimè reparativum & reformativum per donum gratuitum: ideò gratiæ donum ab ipſo manans, liberaliter & abundè ramificari debet uſque ad habituum perfectionem, qui cùm fini approximent, recto vocabulo nuncupantur ex nomine *beatitudinum*: quarum ſufficientia, numerus, & ordo colligitur ex integritate perfectionis, & ex modis perfectionum, & ex diſpoſitionibus ad perfectionem.

1 Ex integritate perfectionis.

Primò igitur ad integritatem perfectionis, requiritur neceſſariò perfectus receſſus à malo, perfectus proceſſus in bono, & perfectus ſtatus in optimo. Quoniam autem malum aut procedit ex tumore ſuperbiæ, aut ex rancore malitiæ, aut ex langogore concupiſcentiæ: ideo ad perfectè elongandum ab hoc triplici genere mali, tres ſunt neceſſariæ beatitudines; ſcilicet *paupertas ſpiritûs*, elongans à malo tumoris; *mititas*, elongans à malo rancoris; & *luctus*, elongans à malo libidinis, & languoris concupiſcentialis. Quia verò perfectus proceſſus in bono attenditur ſecundùm divinam imitationem (& Pſal. 24. *Univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas:*) hinc eſt, quòd duplex eſt beatitudo ſecundùm has duas vias, ſcilicet eſuries, ſive *zelus juſtitiæ, & affectus miſericordiæ.* Quoniam autem ſtatus in potimo eſt, vel per limpidam cognitionem, vel per tranquillam affectionem; hinc eſt, quòd ſunt duæ ultimæ beatitudines, ſcilicet *munditia cordis*, ad Deum videndum & *pax mentis*, ad perfectè fruendum.

2. Ex modo perfectionis.

Secundò, etiamſi modi perfectionum attendantur, debent eſſe ſeptem habitus beatitudinum. Nam eſt perfectio Religionis, prælationis, & internæ ſanctitudinis. Ad perfectionem autem Religionis neceſſariò requiritur abdicatio boni privati, acceptatio boni fraterni, & appetitio boni æterni. Primum fit per *paupertatem ſpiritûs*; ſecundum per *mititatem affectûs*; tertium per *amaritudinem luctûs.* Ad perfectionem verò prælationis duo neceſſariò requiruntur, ſcilicet *zelus juſtitiæ*, & *affectus miſericordiæ*: Prov. 20. *Miſericordia enim & veritas cuſtodiunt Regem.* Secundùm hæc duo diſponi debet regimen prælationis in Eccleſia militante. Ad perfectionem autem internæ ſanctitudinis, requiritur *puritas conſcientiæ*, & *tranquillitas totius animæ per pacem Dei*, omnem humanum ſenſum exuperantem.

3. Ex diſpoſitionibus ad perfectionem.

Tertiò, ſi attendantur diſpoſitiones præambulæ, ſeptem debent eſſe beatitudines. Timor enim facit recedere à malo, & à mali occaſione: & quia radix malorum omnium eſt cupiditas, ideo timor diſponit ad *ſpiritûs paupertatem*,

paupertatem, in qua ſimul jungitur *humilitas* cum paupertate: ut ſic elongetur vir perfectus à fonte omnis culpæ, ſcilicet à ſuperbia & cupiditate. Et hinc eſt, quòd paupertas ſpiritûs eſt fundamentum totius perfectionis Evangelicæ. Unde primò oportet hoc fundamentum ſternere, qui vult ad culmen perfectionis pervenire, ſecundùm illud Matth. 19. *Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes.* Ecce perfecta paupertas, quæ ſibi nihil prorſus retinet, *& ſequere me:* ecce humilitas, quæ facit quòd homo abnegando ſeipſum tollat crucem ſuam & ſequatur Chriſtum, qui eſt totius perfectionis principaliſſimum fundamentum.

Diſponit ergo timor ad ſpiritûs *paupertatem*, pietas autem ad *mititatem*: nam qui piè ad aliquem afficitur, nec illum irritat, nec ab illo irritatur. Scientia verò diſponit ad *luctum*, quoniam per ſcientiam cognoſcimus nos à ſtatu beatitudinis relegatos in hanc vallem miſeriæ & lacrymarum. Fortitudo autem diſponit ad *eſuriem juſtitiæ*, qui enim fortis eſt, tam avidè ſe tenet cum juſtitia, ut malit à vita corporali, quàm à juſtitia ſeparari. Conſilium diſponit ad *miſericordiam*, nihil enim Deus magis conſulit in Scriptura, quàm facere miſericordiam, quod ſuper omnia reputat holocauſtum. Intellectus autem diſponit ad *cordis munditiam*: nam ſpeculatio veritatis mundat cor noſtrum ab omnibus phantaſiis. Sapientia verò diſponit ad *pacem*: nam ſapientia jungit nos ſummo vero & bono, in quo eſt tranquillitas, & finis totius noſtri rationalis appetitûs.

Quâ pace adeptâ, neceſſariò ſequitur ſuperabundans *delectatio ſpiritualis*, quæ in duodenario fructuum ſpiritûs continetur, ad inſinuandam ſuperabundantiam delectationum.

Et tunc eſt homo ad contemplationem idoneus, & ad aſpectus & amplexus ſponſi & ſponſæ, qui fieri habent ſecundùm ſenſus ſpirituales, quibus videtur ſponſi Chriſti ſumma pulchritudo ſub ratione ſplendoris; auditur ſumma harmonia ſub ratione Verbi; guſtatur ſumma dulcedo ſub ratione ſapientiæ comprehendentis utrumque, Verbum ſcilicet & ſplendorem; odoratur ſumma fragantia ſub ratione Verbi inſpirati in corde; aſtringitur ſumma ſuavitas, ſub ratione Verbi incarnati inter nos habitantis corporaliter, & reddentis ſe nobis palpabile, oſculabile, amplexabile, per ardentiſſimam charitatem, quæ mentem noſtram per extaſim & raptum, tranſire facit ex hoc mundo ad Patrem.

Quomodo anima in contemplatione proficiat.

Ex dictis igitur manifeſtè colligitur, quòd habitus virtutum ad exercitium principaliter diſponunt activè; habitus verò donorum ad actum contemplativè; habitus autem beatitudinum ad perfectionem utriuſque. Fructus verò ſpiritûs, qui ſunt Gal. 5. *Charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas*: dicunt delectationes conſequentes opera perfecta. Senſus verò ſpirituales dicunt perceptiones mentales circa veritatem contemplandam, quæ quidem contemplatio fuit in Prophetis per revelationem, quantùm ad triplicem viſionem, ſcilicet corporalem, imaginativam & intellectualem; in aliis verò juſtis reperitur per ſpeculationem, quæ incipit à ſenſu, & pervenit uſque ad imaginationem, & de imaginatione ad rationem, de ratione ad intellectum, de intellectu ad in-

Gradus contemplationis.

telligentiam, de intelligentia verò ad ſapientiam, ſive notitiam exceſſivam, quæ incipit hîc in via, ſed conſummatur in gloria ſempiterna.

Ex his gradibus conſiſtit ſcala Jacob, cujus cacumen attingit cœlum, *Geneſ. 28.* Et thronus Salomonis, *3. Reg. c. 10.* in quo reſidet Rex ſapientiſſimus & verè pacificus & amoroſus, ut ſponſus ſpecioſiſſimus, & totus deſiderabilis, in quem deſiderant Angeli proſpicere, & ad quem ſuſpirat deſiderium ſanctarum animarum: *Sicut Cervus deſiderat ad fontes aquarum.* Quo quidem deſiderio ferventiſſimo ad modum ignis ſpiritus noſter non ſolùm efficitur agilis ad aſcenſum, verùm etiam quâdam ignorantiâ doctâ, ſupra ſeipſum rapitur in caliginem & exceſſum, ut non ſolùm cum Sponſa dicat, Cant. 1. *In odorem unguentorum curremus*; ſed etiam cum Propheta pſallat, *Pſal. 138. Et nox illuminatio mea in deliciis meis.* Quam nocturnam & delicioſam illuminationem nemo novit, niſi qui probat; nemo autem probat, niſi per gratiam divinitùs datam; quæ nemini datur, niſi ei, qui ſe exercet ad illam.

DISPUTATIO SECUNDA.

De Vitiis & Peccatis.

PRÆSENTEM Diſputationem Theologos potiùs, quàm Philoſophos decere nullus inficiabitur, qui in hujus materiæ caliginibus oculos mentis admoverit: Quapropter ne hoc in terendo calle impingeremus, ſequentes Paragraphos ex Seraphico noſtro Bonaventura depromptos, hîc inſcribendos rationi conſentaneum eſſe duximus.

De Peccato Originali.

Quid ſit peccatū originale.

ORiginale peccatum illud eſt quod vitiatâ propagine contrahimus, quôque inquiebat ſuprà D. Bernardus, priùs ſumus damnati, quàm nati: de hoc autem in *Suo Breviloquio*, tria præſertim inquirit, & reſolvit Seraph. Bonaventura.

§. I.

Quomodò naturam vitiat.

MOdus, quô genus humanum per originale peccatum corrumpitur, hîc eſt. Quilibet per concubitum generatus, naſcitur naturâ filius iræ, quia privatur rectitudine originalis juſtitiæ, propter cujus abſentiam incurrimus, quantùm ad animam, quadruplicem pœnam, ſcilicet *infirmitatem*, *ignorantiam*, *malitiam & concupiſcentiam*; quæ quatuor inflicta ſunt propter originale peccatum: quas ſanè pœnas ſpirituales comitatur in corpore multiplex pœnalitas, multiplex defectus, multiplex labor, multiplex morbus, & multiplex dolor. Ad has quoque pœ-

Quadruplici pœnæ nos factis obnoxios.

nas ſubſequitur pœna mortis, & incinerationis; pœna carentiæ viſionis Dei, & amiſſionis gloriæ cœleſtis: non ſolùm in adultis, verùm etiam in parvulis non baptizatis: quiquidem parvuli pœnâ mitiſſimâ inter cæteros puniuntur; quia ſolam pœnam damni habent ſine pœna ſenſûs.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc eſt: quia cùm primum principium omnia agat à ſe, & ſecundùm ſe, & propter ſe: neceſſe eſt eſſe optimum & rectiſſimum, ac per hoc piiſſimum & juſtiſſimum: & inde eſt, quòd univerſæ viæ ejus miſericordia & veritas, ſive judicium. Si enim Deus à principio hominem in tantis miſeriis condidiſſet, nec pietas eſſet, nec juſtitia, quòd tantâ opus ſuum opprimeret miſeriâ, nullâ præcedente culpâ.

Quare Deus neminem puniat ſine prævia culpa.

Similiter, ſi tantis miſeriis nos repleret, vel repleri permitteret ſine culpa; nec piè, nec juſtè gubernaret nos divina providentia: Si ergo certiſſimum eſt, primum principium, & in producendo, & in providendo rectiſſimum, & clementiſſimum eſſe; neceſſe eſt ut genus humanum taliter fecerit, ut à principio nulla eſſet in eo culpa, nec miſeria. Neceſſe eſt etiam ut taliter adminiſtret, ut non permittat in nobis eſſe miſeriam, niſi propter aliquam culpam præambulam.

Quoniam igitur certiſſimum eſt, quòd à noſtra origine multiplicem contrahimus miſeriam pœnæ, certum eſt quòd omnes naſcimur naturâ filij iræ: ac per hoc privati rectitudine originalis juſtitiæ, quam privationem vocamus originalem culpam. Et quia omnis culpa dicit receſſum à bono incommutabili, & acceſſum ad bonum commutabile; & recedere à bono incommutabili, eſt recedere à ſumma virtute, veritate & bonitate: accedere autem ad bonum commutabile, eſt plus debito in illud per amorem tendere. Hinc eſt quòd perdens originalem juſtitiam, incurrit infirmitatem, ignorantiam, malitiam & concupiſcentiam.

Quare peccatum originale quatuor prædictis malis nos inficiat.

Rurſus, quia deſerens bonum incommutabile propter bonum commutabile, efficitur indignus utroque: hinc eſt, quòd ratione carentiæ originalis juſtitiæ, perdit anima quietem temporalem in corpore, per multiplicem corruptionem & mortem, & tandem ſeparatur à viſione lucis æternæ; amittendo fœlicitatem gloriæ, tam in anima, quàm in corpore.

Poſtremò, quia carentia hujus juſtitiæ in naſcentibus non eſt per motum voluntatis propriæ, nec per actualem delectationem: hinc eſt quòd originali peccato poſt hanc vitam non debetur pœna ſenſûs in gehenna, pro eo quòd non ſupra condignum; ſed citra punit divina Juſtitia, quam ſemper comitatur ſuperabundans miſericordia. Hoc credendum eſt ſenſiſſe beatum Auguſtinum, licèt verba ipſius exteriùs propter deteſtationem erroris Pelagianorum qui aliqualem fœcilitatem eis concedebant, aliud ſentire videantur: ut enim eos reduceret ad medium, abundantiùs declinavit ad extremum.

---

§. II.

Quomodò transfundatur.

M*Odus* autem traductionis culpæ originalis videtur eſſe talis: quia licèt anima non ſit ex traduce, originalis tamen culpa ab anima Adæ tranſit ad animas poſterorum, mediante carne per concupiſcentiam

generata : ita quòd ſicut ab anima peccante infecta fuit caro Adæ, & prona effecta ad libidinem ; ſic caro per libidinem ſeminata, & ſecum trahens infectionem vitioſam, inficit, & vitiat animam, quæ quidem infectio vitioſa in anima, non tantùm eſt pœna, ſed etiam culpa : & ſic perſona corrumpit naturam, & natura corrupta corrumpit perſonam, ſalvâ in omnibus divinâ Juſtitiâ, cui nullô modô poteſt imputari infectio animæ : licèt eam creando infundat, & infundendo uniat cum carne infecta.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc eſt : quia cùm primum principium fecerit hominem ad imaginem ſuam propter ſui ipſius expreſſionem : ſic eum condidit ex parte corporis, ut omnes homines propagarentur à primo homine, tanquam ab uno radicali principio ſic ex parte animæ, ut propter expreſſam ſimilitudinem, tam in eſſendo & durando, quàm intelligendo & amando, immediatè emanarent omnes ; ſpiritus rationales ab ipſo Deo, tanquam à primo principio & immediato.

Quare & quomodo peccatum originale transfundatur.

Et quoniam ſpiritus tanquam excellentior magis accedit ad primum principium : ſic condidit Deus hominem, ut ſpiritus præeſſet corpori, & corpus ſubeſſet ſpiritui creato, quamdiu ille ſubeſſet ſpiritui increato : & è contra, ſi ſpiritus non obediret Deo, juſto Dei judicio corpus ſuum inciperet ſibi rebellare, quod & factum eſt, cùm Adam peccavit. Sicut igitur ſi Adam ſtetiſſet in obedientia Dei, corpus ſuum ſpiritui obediens eſſet, & tale ad poſteros tranſmitteret, & Deus illi animam infunderet, ita ut, unita corpori immortali, & ſibi obedienti, haberet ordinem juſtitiæ, & immunitatem omnis pœnæ : ſic ex quo Adam peccavit, & caro facta eſt rebellis ſpiritui, oportet ut talem ad poſteros tranſmittat, & ut Deus ſecundùm inſtitutionem primariam, animam infundat.

Anima verò cùm unitur carni rebelli, incurrit defectum ordinis naturalis juſtitiæ, quo debebat omnibus inferioribus imperare. Et quia anima carni unita eſt, oportet ut ipſam trahat, & trahatur ab ipſa : & quia ipſam non poteſt trahere, tanquam rebellem; neceſſe eſt ut ab ipſa trahatur, & incurrat morbum debitæ juſtitiæ, & morbum concupiſcentiæ : ex quibus duobus, tanquam ex averſione & converſione dicitur integrari (ſecundùm Auguſtinum & Anſelmum) peccatum originale.

Quoniam igitur ordinatiſſimum fuit quòd natura humana ita conderetur, & quòd condita ſic propagaretur, & quòd peccans ita puniretur (ſicut dictum eſt priùs) ita quòd in conditione ſervatur ordo ſapientiæ, in propagatione ordo naturæ, in punitione ordo juſtitiæ ; patet quòd non eſt contra divinam juſtitiam, ſi ad poſteros tranſmittitur culpa.

Rurſus, quia culpa originalis peccati in animam transfundi non poſſet, niſi pœna rebellionis in carne præcederet, & pœna non eſſet, niſi culpa præceſſiſſet ; nec culpa præceſſit à voluntate ordinatâ, ſed inordinatâ, ac per hoc à voluntate humana : patet quòd originalis culpæ transfuſio eſt à peccato primi hominis, non à Deo, non à natura condita, ſed à vitio perpetrato ; & ſic verum eſt quod dicit Auguſtinus, *lib. de fide ad Pet. cap. 2.* quòd peccatum originale non tranſmittit ad poſteros propagatio, ſed libido.

§. III.

Quomodo curetur.

POſtremò diligenter attende, quòd modus curationis culpæ originalis eſt iſte; ſcilicet, quòd ſic curatur culpa originalis, ut tamen remaneat pœna temporalis, ſicut patet in parvulis baptiſatis: ſic curatur quantùm ad reatum pœnæ æternæ, ut remaneat quantum ad actum, & motum concupiſcentiæ: ſic curatur in parente, ut nihilominùs ab eo, qui curatus eſt per Baptiſmum, tranſmittatur in prolem originale peccatum: ſic tollitur originalis peccati macula, ut remaneat ſequela, cum qua oportet pugnare, quamdiu vivimus in hac vita, quia in nullo prorſus extinguitur concupiſcentia per gratiam communem.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc eſt: quia ſicut infectio derivatur in omnes à principio creato à quo fit propagatio corporum: & hoc à parte inferiori, ſcilicet carnis; ſic curatio fieri debet à principio increato, à quo fit infuſio animarum, & hoc à parte ſuperiori, ſcilicet mentis. Quoniam igitur ex parte mentis diſtinctio eſt in hominibus, ita quòd ſecundùm illam unus non propagatur ab altero: ſed immediatè exit à Deo, gratia curativa, menti noſtræ à Deo infuſa, reſpicit unumquemque, inquantùm tenet rationem perſonæ ſingularis & individuæ; non inquantùm tenet rationem productivi ſecundùm virtutem naturæ. Quoniam igitur originale peccatum eſt morbus inficiens perſonam pariter & naturam; perſonam in voluntate, naturam in carne: ideò ſic curatur macula originalis in mente, vt remaneat infectio, & ſequela in carne.

Quare parentes in quibus extinctum eſt originale peccatum illud transfundant in poſteros.

Et quia homo generat non ſecundùm quod curatus eſt in mente, ſed ſecundùm quod corruptus eſt in carne: non ſecundùm quod ſpiritualis, ſed ſecundùm quod carnalis: hinc eſt quòd quamvis ſic baptizatus ſit ab originali mundatus in ſe, tranſmittit tamen in prolem originale.

Rurſus, quia reatus pœnæ æternæ reſpicit deformitatem mentis & perſonæ: actus autem, ſive motus reſpicit inclinationem carnis & naturæ: ideo tranſit originale per Baptiſmum quantùm ad reatum, & remanet quantùm ad actum. *Poſtremò*, quia afflictio temporalis conditionem reſpicit ex parte carnis: cùm caro remaneat ſemper ſubjecta cuidam infectioni, remanere debet ſemper ſubjecta pœnalitati. Et ideo ſicut pœnalitas & corruptio per gratiam non auferuntur à carne: ſic ſequela illa, ſive concupiſcentia & languor membrorum, ſimul ſtare poteſt cum gratia curativa. Et ideo quamvis paulatim minuatur, quia tamen radix non tollitur, nunquam omninò aufertur in viatore, niſi in B. Virgine, per gratiam ſingularem. Quia enim Virgo concepit eum, qui erat expiatio omnis culpæ: ideo data fuit ei gratia ſingularis, quâ extincta fuit in ea radicitùs omnis concupiſcentia, ad concipiendum Dei Filium abſque omnis peccati labe & corruptelâ. Nempè ut ait Anſel. de Conc. Virg. cap. 18. *Decens erat ut eâ puritate, quâ major ſub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus Pater unicum Filium (quem de corde ſuo genitum ſibi æqualem, tanquam ſeipſum diligebat) ita dare diſponebat, ut naturaliter eſſet unus, idemque communis Dei Patris, & Virginis Filius: &*

quam ipſe Filius ſubſtantialiter facere ſibi matrem eligebat: & de qua Spiritus-Sanctus volebat, & operaturus erat, ut conciperetur, & naſceretur ille, de quo ipſe procedebat.

---

§. V.

De origine, & diſtinctione capitalium peccatorum.

Peccatorum actualium unum eſt initium, duplex radix, triplex fomentum, ſeptiforme caput, ſive capitale peccatum. Unum, inquam, eſt capitale initium, ſcilicet ſuperbia, juxta quod dicit Scriptura, Eccl. 10. *Initium omnis peccati ſuperbia.* Duplex radix, ſcilicet timor malè humilians, & amor malè accendens. Triplex fomentum, ſecundùm tria quæ ſunt in mundo, ſcilicet concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Septiforme verò caput, ſcilicet ſuperbia, invidia, ira, acedia, avaritia, gula & luxuria. Inter quæ quinque præcedentia ſunt peccata ſpiritualia, duo verò ultima ſunt carnalia.

Ratio autem ad intelligentiam horum hæc eſt: quia cùm peccatum mortale ſit actualis à primo principio receſſus: receſſus autem à primo principio non poteſt eſſe, niſi per contemptum ipſius, vel in ſeipſo, vel in ſuo præcepto: contemptus autem primi principii cùm ſit ſuperbia, neceſſe eſt ut omnis mortalis culpa, ſive offenſa, initium ſumat à ſuperbia. Quia verò nullus contemnit primum & ſummum principium, vel ejus præceptum per ſe, niſi per hoc quòd aliquid aliud ab ipſo vel vult acquirere, vel timet perdere: hinc eſt, quòd neceſſe eſt omne peccatum actuale originem trahere à duplici radice: ſcilicet timore & amore, qui radices ſunt malorum, licèt non æquè primæ. Nam omnis timor ortum habet ab amore: nullus enim timet aliquid perdere, niſi quia amat illud habere: & ideo per ea habet foveri timor, per quæ fovetur & amor. Amor autem inordinatus eſt reſpectu commutabilis boni. Et quoniam illud eſt triplex, ſcilicet interiùs excellentia, exteriùs pecunia, inferiùs carnalis laſcivia: hinc eſt quòd neceſſe eſt eſſe tria peccatorum actualium radicalia fomenta, quæ ſuperiùs ſunt prætacta, ad quæ dum anima inordinatè fertur, omnia peccata actualia oriuntur.

Unde colligatur ſeptenarius peccatorum mortalium numerus.

Et quia hoc fit ſecundùm ſeptiformem modum, ideo ſeptem ſunt peccata capitalia, ex quibus generatur univerſitas vitiorum. Voluntas enim noſtra aut deordinatur, quia appetit quod non eſt appetendum; aut quia refugit, quod non eſt refugiendum. Sic quia appetit quod non eſt appetendum, utpotè bonum ut nunc, ſive commutabile, ſive apparens bonum; aut eſt interius, & ſic eſt privata excellentia quam amat ſuperbia; aut exterius, & ſic eſt ſufficientia, quam amat avaritia; aut inferius & ſic eſt delectabile, quod inſervit; vel ad conſervationem individui, & ſic eſt alimentum, quod eſt delectabile ſecundùm guſtum, & appetitur à gula; aut quia ad conſervationem ſpeciei, & ſic eſt coïtus, qui eſt delectabilis ſecundùm tactum, & appetitur à luxuria. Si autem voluntas deordinatur, quia refugit quod non eſt refugiendum, hoc poteſt eſſe tripliciter, ſecundùm triplicem modum refugiendi: aut enim refugit ſecundùm perverſum inſtinctum ipſius rationalis, & ſic eſt invidia; aut ſecundùm inſtinctum iraſcibilis, & ſic eſt ira: aut

ſecundùm inſtinctum concupiſcibilis, & ſic eſt acedia. Vnde quia quatuor ſunt principalia appetibilia, & tres vires, ſecundùm quarum inſtinctum eſt fuga; ideo tantùm ſunt ſeptem capitalia peccata.

Rurſus, quia ſenſus appetibilis eſt cum delectatione, ſenſus autem rei fugiendæ eſt cum dolore, hinc eſt, quòd quatuor habent conjunctam lætitiam: tria verò alia habent adjunctam triſtitiam & pœnam. Omnia tamen dicuntur capitalia, quia deordinationes ſunt principales, & multarum aliarum deordinationum ſunt principia, ſuo modo influentia. Unde licèt quædam ex his principaliter fugam reſpiciant, habent tamen ex ipſa delectabilia ſua. Nam invidia vult privatum bonum poſſidere ſine ſocio, & ita integraliter. Ira ſine contrario, & ita imperturbabiliter. Acedia ſine labore aliquo, & ita infatigabiliter: & quia hæc non de facili obtinentur, ideò magnum exercitum vitiorum ſecum trahunt ad hujuſmodi, quæ appetunt exſequenda; vel ad ea, quæ reſpuunt declinanda: reſpectu quorum dicuntur capitalia peccata, quaſi capita, ex quibus manant alia quàmplurima.

---

§. VI.

De origine peccatorum finalium, quæ ſunt in Spiritum-Sanctum.

DE *peccatis* autem finalibus, ſive irremiſſibilibus, cujuſmodi ſunt peccata in Spiritum-Sanctum, hoc eſt tenendum, quòd licèt omne peccatum generaliter ſit contra Deum trinum & unum: appropriatè tamen dicitur peccatum aliquod eſſe in Patrem, aliquod in Filium, aliquod in Spiritum-Sanctum. Hoc autem peccatum in Spiritum-Sanctum irremiſſibile dicitur in hoc ſæculo & in futuro: non quia in hoc ſæculo non poſſit dimitti, ſed quia raró dimittitur, aut vix in hoc ſæculo, quantùm ad culpam: modicum autem & quaſi nihil fiet remiſſio ſibi in futuro, quantùm ad pœnam. Hujus autem peccati ſex ſunt differentiæ; ſcilicet invidia fraternæ gratiæ, impugnatio veritatis agnitæ, deſperatio, præſumptio, obſtinatio mentis, & impœnitentia finalis.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc eſt: quia cùm peccatum dicat receſſum à primo principio trino & uno, omne peccatum imaginem Trinitatis deformat, & ipſam animam fœdat, quantùm ad triplicem potentiam; ſcilicet iraſcibilem, rationalem & concupiſcibilem; & à libero arbitrio procedit, quod gerit in ſe inſigne Trinitatis: ſcilicet Patris, ratione facultatis; Filij, ratione rationis; Spiritûs-Sancti, ratione voluntatis. *Peccata in Spiritum-Sanctū quæ ſint.*

Licèt autem hæc tria concurrant ſimul ad omnem culpam, quælibet tamen harum per ſuum defectum poteſt eſſe ratio deordinandi alias. Defectus autem circa facultatem eſt impotentia; circa rationem eſt ignorantia; circa voluntatem eſt malitia. *Et unde colligantur.*

Et hinc eſt, (quod cùm quædam ſint peccata ex impotentia, quædam ex ignorantia, quædam ex malitia; & cum potentia attribuatur Patri, ſapientia Filio, & voluntas Spiritui-Sancto) hinc eſt quòd quædam dicuntur eſſe in Patrem, quædam in Filium, quædam in Spiritum-Sanctum. Et quoniam nihil magis eſt in voluntate quàm ipſa voluntas: & voluntas ipſa eſt origo peccati, nullum peccatum eſt adeò voluntarium &

merè, ſicut eſt illud, quod provenit ex corruptione exiſtente in voluntate.

Cùm enim dupliciter dicatur involuntarium; ſcilicet per violentiam, & per igorantiam: primum per defectum potentiæ; ſecundum per defectum ſcientiæ, quando voluntas ſolâ corruptione ſuâ (licèt poſſit reſiſtere, & ſciat hoc malum eſſe) aliquid eligit: tunc dicitur peccare ex certa malitia; & tale peccatum merè procedit ex improbitate voluntatis liberi arbitrij: & directè impugnat gratiam Spiritûs-Sancti, per quam fit remiſſio peccati. Et quia merè procedit ex libertate arbitrij: ideò non habet colorem excuſationis; & propterea modicum & quaſi nihil debet ei, qui punitur, de pœna relaxari.

Quare dicantur peccata ex malitia.

Quia verò directè impugnat gratiam Spiritûs-Sancti, per quam fit remiſſio peccati, ideò dicitur irremiſſibile: non quia nullò modò poſſit remitti, ſed quia quantùm eſt de ſe, directè eſt impugnativum medicamenti & remedii, per quod fieri habet remiſſio peccati. Et quoniam peccati remiſſio fit à Deo per gratiam pœnitentialem intra Eccleſiaſticam unitatem; ideò differentiæ hujus peccati accipiuntur ſecundùm quod directè impugnant illa tria. Aut enim impugnant ipſam gratiam pœnitentialem in ſe; aut in comparatione ad Deum, à quo datur; aut in comparatione ad Eccleſiam, in qua ſuſcipitur.

Quare ſint irremiſſibilia.

Si in comparatione ad unitatem Eccleſiæ, quia unitas Eccleſiæ conſiſtit in fide & charitate, ſive in gratia & veritate: ſic eſt duplex peccatum; ſcilicet invidia fraternæ gratiæ, & impugnatio veritatis agnitæ.

Si in comparatione ad Deum dantem (cùm univerſæ viæ ejus, quantùm ad juſtificationem, maximè ſint miſericordia & veritas) ſic eſt duplex peccatum: unum, quod impugnat miſericordiam, & hoc eſt deſperatio: aliud quod impugnat juſtitiam, & hoc eſt impunitatis præſumptio.

Si verò impugnat ipſam gratiam pœnitentialem in ſe, vel ſecundùm ſe, ſic eſt duplex: quia gratia pœnitentialis facit reſilire à peccatis commiſſis, & præcavere à committendis. Contra primum, eſt obſtinatio mentis, contra ſecundum, eſt impœnitentia finalis, ſecundùm quod finalis impœnitentia dicitur propoſitum non pœnitendi: ſic enim eſt ſpecies peccati in Spiritum-Sanctum. Secundum autem quod finalis impœnitentia dicit continuationem peccati uſque in finem; ſic eſt ſequela omnium mortalium, quæ in hac vita non remittuntur: & maximè omnium ſpecierum peccati in Spiritum-Sanctum.

Et omne peccatum initium ſumit à ſuperbia, & conſummationem ſive finem habet in finali impœnitentia: in quam qui pervenerit, corruit in gehennam: à qua quidem impœnitentia finali nullus peccans mortaliter poteſt liberari, niſi interveniat gratia mediatoris Chriſti: & ideo incarnationem ipſius deſiderabat univerſitas ſalvandorum, cui eſt honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

DISPU-

DISPUTATIO TERTIA.

Quæ eſt de Paſſionibus.

VARIA ſunt nomina, quibus illæ appetitûs noſtri in bonum propenſiones, & à malo averſiones indigitantur: ſiquidem à Stoïcis *Morbi* appellantur. *Affectus* à Quintilliano. *Affectiones* à Lactantio. *Perturbationes & animi motus* à Tullio. *Paſſiones* autem à Peripateticis ſolitò nuncupantur: Hæ autem omnibus prorſus animalibus & præſertim humano generi, ita ſunt familiares, ut in omni ætate appareant, in omni actione ſentiantur, & in omni prorſus hominum ſtatu ac conditione inveniantur. Quoniam autem paſſionum naturam & proprietates integris voluminibus facundè & fœcundè, tum gallico cum latino idiomate expreſſerunt plures moderni Philoſophi, idcircò in his aperiendis & revolvendis diu immorandum non eſſe judicavimus. Quapropter, quidquid de paſſionibus cenſemus, compendioſè quidem, ſed ad juniorum captum ſufficienter in ſequentibus Paragraphis aperiemus.

Paſſiones variis nominibus afficiuntur.

---

§. I.

Quid ſit Paſſio.

Eſt motus appetitûs, ex bono vel malo apprehenſo productus, cum aliqua cordis & corporis mutatione non naturali.

Dicitur 1. *Motus* in paſſione; namque triplex motus eſt inveniendus, quorum 1. eſt facultatis cognoſcentis, quæ movetur ab objecto. 2. Facultatis appetentis, quæ movetur à judicio cognoſcitivæ. 3. Eſt totius animalis, quod à facultate appetente, & motivis inſtrumentis movetur circa bonum vel circa malum. Primus eſt cauſa ſecundi, & ſecundus cauſa tertii. Primus (inquit Piccolomineus) magis eſt ſpiritualis, & meliùs diceretur illectus quàm motus. Secundus corporeus eſt, ſi fiat à facultate ſenſitiva; vel ſpiritualis, ſi à ſpirituali. Tertius propriè motus eſt. Hæc tria ita ſe habent, ut objectum ſolum moveat, facultas cognoſcitiva & appetitiva moveatur ab objecto, & moveat cor & corpus; corpus autem & cor tantùm moveantur: paſſio non conſiſtit in prima motione ab objecto, neque etiam in tertia. Per quam ſequimur aut vitamus objectum, quæ objecti conſecutio vel fuga non eſt paſſio: ſed paſſionem ſequitur. Reſtat ergo ut paſſio ſit media illa commotio conſiderata in facultate appetente objectum cum quadam ſpirituum agitatione: ſicque paſſio referri poteſt, 1. Ad objectum quatenus cognitum. 2. Ad facultatem appetitivam in qua jacet. 3. Ad corpus vivens, ſeu ad aliquam illius partem, quam aliquâ qualitate ſenſibiliter afficit, & ad objecti proſecutionem aut fugam impellit; unde paſſio ex parte objecti, eſt tantùm *actio*, ex parte appetitivæ facultatis eſt primò *perpeſſio*, quia facultas pa-

titur ab objecto; deinde eſt *actio*, quia agit in corpus; ex parte autem corporis tantùm eſt *perpeſſio*, ſi ſola paſſionis ratio attendatur.

Dices.1. Tolerantia eſt paſſio: ſed hæc non eſt actio nec motus; igitur paſſio non rectè definitur motus.

Diſting. maj. Tolerantia paſſivè ſumpta eſt paſſio ſeu mali perpeſſio, *Concedo*; negativè ſumpta, *Nego*. Itaque toleramus duobus modis; poſitivè, quandò victi mali magnitudine amplius non repugnamus, ſed ipſi ſuccumbimus; & negativè, quando jam nullo urgemur motu, quo animal commoveri ſolet ad malum refugiendum & avertendum. Hæc quidem poſterior tolerantia non eſt actio, ſed actionis & motûs negatio, ut conſtat: at prior dici poteſt actio quâ homo voluntariè non repugnat malo occurrenti nec ei repugnare poteſt; quiquidem motus revocari poteſt ad triſtitiam, & verè dici poteſt paſſio. Quamquàm tolerantia dicatur interdum virtus moralis, quâ quis fert conſtanter malum, quæ virtus ad fortitudinem revocatur.

Dicitur 2. *Appetitus*, tam concupiſcibilis, quàm iraſcibilis, in utroque enim paſſiones reſidere jam indicavimus in noſtra Phyſica, agendo de appetitu ſenſitivo. Omnes igitur paſſiones ab appetitu ſenſitivo proveniunt; ſunt enim motus circa bonum aut malum ſenſibile: bonum quidem, ut proſequendum; malum verò, ut fugiendum.

Dices 2. Quod excitatur in homine etiam invito, dici nequit actus appetitûs, alioqui idem homo ſimul appeteret & non appeteret: appeteret quidem quatenùs paſſione urgeretur; & non appeteret, quatenùs ille motus ei repugnaret: at paſſio plerumque in homine invito excitatur, ut patet in ira & triſtitia, igitur paſſio non eſt motus appetitûs.

Nego maj. & illius probationem diſting. Appeteret & non appeteret ratione ejuſdem facultatis & appetitûs, *Nego*: appeteret ratione appetitûs ſentientis, tendentis in bonum ſenſibile; & non appeteret ratione appetitûs rationalis, revocantis à proſecutione illius boni, utpotè contrariâ legi Dei & rationis dictamini, *Concedo*. Fatemur enim eundem hominem ratione diverſarum facultatum idem poſſe velle & nolle, appetere & refugere. Unde Apoſtolus Roman. 7. *Condelector legi Dei ſecundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, &c.

Dices 3. Quædam paſſiones excitantur in homine ex ſola apprehenſione & notitiâ intellectûs, ut triſtitia ex peccati gravitate cognita, quâ tamen homo pœnitens ſenſibiliter afficitur: igitur paſſio non eſt motus ſolius appetitûs ſenſitivi.

Diſting. antec. Ita ut cum actione intellectûs conjuncta ſit imaginatio boni aut mali ſenſibilis, *Concedo*: ſecùs, *Nego*. Porrò triſtitia illa ob gravitatem peccati, non ſolùm provenit ex notitia intellectûs eam gravitatem apprehendentis, ſed etiam ex appetitu ſenſitivo pœnam peccato debitam refugientis; ſtatim enim atque intellectus voluntati exhibuit peccati gravitatem, illa appetitui & imaginationi repræſentans pœnas peccato debitas, ob eas ille commovetur & corpus agitat.

Dicitur 3. *Ex bono vel malo apprehenſo productus*, quibus deſignantur earum paſſionum objecta; quidquid enim appetimus, bonum eſſe debet aut verum, aut apparens; & quidquid fugimus malum eſt,

omne ſiquidem malum eſt odibile, & ſolùm bonum eſt appetibile, ut conſtat ex iis quæ de bono diximus. Unde *paſſio* à nonnullis haud imperitis Philoſophis definitur: *Motus appetitûs ſentientis, ad voluptatem conſequendam, moleſtiamque fugiendam, ortus ex imaginatione ſeu apprehenſione boni aut mali ſenſibilis, cum aliqua corporis mutatione.* Nam paſſiones excitantur in appetitu ſenſitivo, dum objecta ſenſibilia per externos ſenſus ad interiores traducunt impreſſiones boni aut mali, commodi aut incommodi; tunc enim anima quæ erat antea omnis affectûs expers, & inſtar aquæ ſtagnantis & quieſcentis, ex agitatione ſanguinis & ſpirituum temerè diſcurrentium commovetur, & corpus agitat eique pro diverſitate motuum quibus conflictatur, varias qualitates imprimit. Quapropter ex illa animæ commotione, quæ per vim imaginativam ex boni aut mali ſenſibilis apprehenſione oritur, quamque ſanguinis & ſpirituum agitatio comitatur, *paſſionis* natura potiſſimùm conſiſtit.

Dicitur 4. *Cum aliqua corporis mutatione*: Paſſionibus namque ſenſitivis proprium, eſt corpus noſtrum commovere per exitationem ſpirituum vitalium & animalium: in quo paſſiones hic deſcriptæ diſcrepant à motibus amoris odij, *&c.* facultatem ſpiritualium quæ corpus directè non immutant. Hæc autem animæ commotio aut appetitûs ſentientis motus, ubi minùs vehemens eſt, ſeu conjunctus cum minori ſanguinis & ſpirituum agitatione dicitur tantùm *affectio*: dum autem hæc commotio eſt vehementior, dicitur *paſſio*: dum verò eſt vehementiſſima, appellari poteſt *perturbatio.*

Additur denique, *Aut cordis commotione non naturali.* Hîc enim advertendum eſt cor animalis perenni dilationis & contractionis motu cieri; itaut motus ille dicatur naturalis, quando cor nec nimis reſtringitur, nec nimis dilatur, ſed ſolitâ ratione movetur. Eſt autem non naturalis, quando ab ea proportione deflectit. Paſſiones autem cor à motu ſibi naturali dejiciunt, lætitiâ nempè cor maximè dilatatur, triſtitiâ nimis conſtringitur; fit ira, cùm maxima accidit ebullitio ſanguinis circa cor; timor cùm ſanguis exiſtens in extremis corporis partibus ad cor effluit, ut illud firmet ac roboret.

---

§. II.

Quot ſint paſſiones.

RESpondeo univerſaliter eas eſſe duplicis generis, quarum aliquæ ſunt mixtæ, aliæ ſimplices. *Mixtæ* dicuntur, quæ ex utroque appetitu concupiſcibili ſcilicet & iraſcibili proveniunt. *Simplices* autem dicuntur illæ quæ ex uno tantùm appetitu oriuntur. Cùm autem duplex ſit appetitus, unus concupiſcibilis & alius iraſcibilis; paſſiones ſimplices ſunt iterùm duplicis generis, earum enim aliquæ ex appetitu concupiſcibili, aliæ ex iraſcibili ortum habent, quarum omnium, ut ſufficiens & evidens habeatur notitia, præſentem Paragraphum tres in titulos diſtribuemus, quorum primus ſit *Quomodo Paſſiones dividantur.*

TITULUS PRIMUS.

De Paſſionibus appetitûs concupiſcibilis.
Quot, & quæ ſint.

SUnt ſex, ſcilicet *amor*, *deſiderium*, & *gaudium*, quæ verſantur circa bonum: *Odium*, *fuga* & *triſtitia*, quæ circa malum occupantur.

Quot & quæ ſint paſſiones appetitûs concupiſcibilis.

Ratio eſt evidens: Tot enim ſunt paſſiones ſimplices appetitûs concupiſcibilis, quot ſunt modi quibus talis appetitus verſari poteſt circa bonum & malum, primò & ratione ſui conſideratum: ſed illi ſunt ſex, ergo & illæ. *Major conſtat* ex definitione appetitûs concupiſcibilis jam à nobis pluries expreſſâ. *Minor declaratur*: Appetitus concupiſcibilis verſatur, vel circa bonum abſolutè & ſecundùm ſe ſpectatum, id eſt, nec ut præſens, nec ut abſens conſideratum, & ex bono taliter apprehenſo naſcitur *Amor*: vel verſatur circa bonum, ut abſens apprehenſum, & ex hoc oritur *Deſiderium*: vel circa bonum, ut præſens, & ſic procedit *Gaudium*: ſimiliter hic appetitus verſatur circa malum abſolutè ſpectatum, id eſt, nec ut præſens, nec ut abſens conſideratum, & ex hoc formatur *odium*: vel circa malum abſens, & hinc producitur *fuga*: vel circa malum, ut præſens, & ſic naſcitur *triſtitia*.

De Amore.

EA fuit quorumdam veterum Philoſophorum ſententia amorem unicam eſſe paſſionem, aut ſaltem paſſionum omnium fontem & ſcaturiginem, quæ in alios animæ motus, vel ut in rivulos exundaret. Nullus enim deſiderat aliquid, niſi priùs amore in illud feratur; neque gaudet, niſi de poſſeſſione boni quod amat; neque odit quidquam, niſi quod rei amatæ opponitur; nec triſtatur de malo præſente, niſi quia officit rei quam diligit. Idem dicendum de cæteris paſſionibus: non enim eſt ſpes & deſperatio, niſi de bono prius amato & deſiderato; neque timor, audacia & ira, niſi circa malum impediens conſecutionem boni præamati. Hinc S. Dionyſius, *cap.* 4. de divinis nominibus. *Omnia quæcumque faciunt & volunt, pulchri & boni deſiderio & faciunt & volunt.*

Quid autem præciſè ſit amor, facile non eſt definire, nam ait B. Raymundus. *Amor eſt neſcio quid, proveniens neſcio unde; efficiens neſcio quod, afficiens neſcio qualiter, & abiens neſcio quò.*

Attamen, ut ejus naturam & effectus pro modulo delibemus: primò duplex eſt diſtinguendus amor; primus qui ſequitur naturæ ductum, alter qui ex notitia boni gignitur. *Amor naturalis* eſt, quô res quælibet appetit & rapitur in id quod ſibi conveniens eſt, ſic lapis dicitur amare ſuum centrum. *Amor ex notitia* iterùm duplex; alius enim eſt *ſenſitivus* erga bonum ſenſibile per ſenſuum operationem cognitum: alius *rationalis* ex appetitu rationali ſeu voluntate proveniens. De amore ſenſitivo tantùm hìc eſt ſermo.

Hic autem eſt *paſſio* appetitûs concupiſcibilis ex bono vel pulchro, abſolutè ſpectato proveniens.

Dico ex *bono vel pulchro apprehenſo*, licet enim res plerumque malæ & difformes amentur: non tamen amantur, nec ut malæ, nec ut dif-

formes; ſed ut bonæ & pulchræ apprehenduntur, vel ex læſa noſtra imaginatione, vel ex vitiatis ſenſuum organis; vel ut mihi veriùs videtur, ex ſympathia & mirando iſto interno rerum illectu, quô fit, ut ad approximationem rei amatæ, amans ſentiat in ſe aliquam commotionem, ut videre eſt in ipſis rebus inanimatis, magnete ſcilicet & ferro,

An autem hic illectus fiat per emiſſos aliquos ſpiritus vitales ex corde amantis in cor amati, mihi omninò improbabile non videtur, quidquid in contrarium reclament quidam Moderni; enim verò cum oculus pravo áliquo humore affectus, poſſit vitiare alterum oculum per vitiatos ſpiritus emiſſos, aut noxiam, ut volunt, qualitatem in oculum ſanum directam, quidni cor pluribus iiſque calidioribus, ac proinde emiſſu facilibus ſpiritibus refertum, non poſſet aliquos eorum ſpirituum per amorem accenſos & excitatos, in cor amati dirigere, qui iſtius amati cordis ſpiritus excitent, & amorem in eo generent; hôc enim modô faciliùs inſinuatur vulgare illud, & continuâ experientiâ comprobatum proverbium, *Si vis amari, ama.*

Quomodo formetur.

Amor univerſim duplex diſtinguitur, nimirùm *affectionis & effectionis.* Prior eſt affectus ille quô quis propendet in objectum bonum: poſterior eſt motus amantis & aliquid molientis in gratiam amati: tametſi verò prior propriè ſit paſſio, & ſolus à vulgo cenſeatur *amor*, nihilominùs poſterior amoris titulum potiori jure ſibi vendicat; non enim magnoperè nos intelligimus amari ab illo, quem ſcimus quidem benè erga nos affici; ſed cùm res poſtulat, non fert opem, nec opere amorem teſtatur. Unde Chriſtus D. ſuis diſcipulis aiebat, *Si diligitis me, mandata mea ſervate.* Et S. Gregorius, *probatio dilectionis exhibitio eſt operis.* Hinc amor affectionis ut verus ſit, pavere debet amorem effectionis, tametſi interdùm ab illo naſcatur; nimiùm enim agreſtis eſt, qui beneficiis devinctus, amore non afficitur erga ſuum benefactorem.

Amor effectionis rurſùm duplex eſt, nempè amor *benevolentiæ & concupiſcentiæ.* Prior eſt propoſitum firmum objecto amato benefaciendi: poſterior eſt propoſitum firmum aliquid conſequendi, qualis eſt amor hominum erga opes, honores, & voluptates quas ambiunt. Unde hic amor non eſt aliud quàm amor ſui, ſeu *philautia.*

Proprietates amoris ſunt potiſſimùm quatuor: 1. Eſt *unio* cum re amata, ſive realis, qualis eſt unio beatorum cum Deo; ſive per affectum, qualis eſt unio hominis amantis cum eo quem diligit: ad quod ſpectat etiam tranſmutatio amantis in amatum: ſic Cantic. 2. dicitur *Dilectus meus mihi & ego illi.* Et 1. Reg. 18. *Anima Jonathæ conglutinata eſt animæ David, & dilexit eum Jonathas, quaſi animam ſuam.* Unde S. Aug. *lib.* 4. *confeſſ. cap. 6.* loquens de amico ſuo morte ſublato. *Ego*, inquit, *ſenſi animam meam & animam illius fuiſſe unam animam in duobus corporibus, & ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere: & ideo fortè mori metuebam, ne totus ille moreretur quem multùm amaveram.* Hinc, *lib.* 13. *de Trinit.* amorem ſic definit. *Amor eſt quædam vita, duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem ſcilicet, & quod amatur.* Inde initiô naſcentis Eccleſiæ, *multitudinis credentium erat cor unum &*

Quæ ſint amoris proprietates.

anima una, flagrantiſsimæ videlicet charitatis igniculis. 2. Eſt *extaſis* ſive receſſus, quô amans, quaſi extra ſe tranſiens, fertur in rem amatam, in eamque ita cogitationes & affectus dirigit, ut eam ſemper ob oculos poſitam velut inſpiciat, de quo præ cæteris audiendus S. Dionyſius, lib. de divinis nominibus, cap. 4. *Extaſim*, inquit, *facit amor: amatores ſuos ſtatu dimovet, ſui juris eſſe non ſinit, ſed in ea quæ amant penitùs transfert.* Talis erat S. Pauli cordis & animæ emotio cùm ſcriberet 1. Cor. 15. *Mente excedimus Deo.* Et ad Galat. 2. *Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Chriſtus.* Quæ verba expendens Theophil. *Inſaniebat*, inquit, *Paulus amatoriâ quâdam inſaniâ; & amatoris inſtar, illi vivens extra ſeipſum raptus, ac totus in Deum tranſlatus, &c.* Hinc vulgare iſtud, *Anima magis eſt ubi amat, quàm ubi animat.* 3. Eſt *imbecillitas* ſeu languor, & infirmitas corporis, proveniens ex vehementis amoris ſenſitivi, ſpiritus animales & vitales conſumentis, nimiô calore, & cerebrum aſcendente, & partes inferiores deſerente, quô fit ut amantis vultus rubicundus primò appareat propter convocatos & coacervatos in eo ſpiritus, deinde paleſcat propter eoſdem ſpiritus inſumptos: poſtremò flaveſcat propter aſcenſum flavæ bilis ſurſum aſcendentis, & per vultum ac cæteras partes diffuſæ. Hinc pariter naſcuntur ſuſpiria & gemitus, *&c.* Habet tamen amor ſuas delicias; imò tota eſt, & una ſola mentis humanæ, quatenus humana eſt & corpori alligata ſumma ſuavitas. Etiamſi enim anima rationalis ex ſe capax ſit ſublimioris alicujus delectationis, quæ in nuda ſuarum operationum cum divina lege conſentione conſiſtit; tamen quatenus corpori juncta eſt, atque in illud agere, & viciſsim ab eo accipere & quaſi pati nata eſt, non aliam dulcedinem quam ab amore promanantem deguſtat; adeò ut lætitia, gaudium, jucunditas, & alia his ſimilia, ſint amoris fetus & germina atq; etiã diverſa hujus amoris nomina. Hinc quod in *deſiderio*, in *ſpe*, in *fiducia* cæteriſque id genus ſuave eſt, & mentem benè afficit ac delinit, amor eſt, aut ab amore derivatur. Quin etiam tanta eſt hujus paſſionis dulcedo: ut omnes laboris ob amatum aſſumpti aſperitates & rigores emolliat; nam inquit S. Auguſtinus; *Nullô modô ſunt oneroſi labores amantium, ſed etiam ipſi delectant, ſicut venantium & piſcantium. Intereſt ergo quid ametur; nam in eo quod amatur, aut non laboratur, aut labor amatur.* Cui concinit S. Bernard. ſerm. 85. in Cant. ſcribens, *Vbi amor eſt, labor non eſt, ſed ſapor:* Hinc Apoſtoli Chriſti amore ferventes, *Ibant gaudentes à conſpectu Concilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Jeſu contumeliam pati.* Hinc apparet quàm miſeri ſint illi, qui aliis invidere & illos odiſſe quoquo modo aſſueſcunt; nam eliminant à ſe quod in vita jucundiſſimum eſt, videlicet *amare.* Nec eſt quod illi prætexent antipathias ſeu repugnantias naturales, qualis erat ille qui dicebat;

Non amo te, Voluſi, nec poſſum dicere quare:
Hoc tantùm poſſum dicere non amo te.

Nam eam cordis & animæ depravationem eliminare & regere debet ratio, maximè divinæ gratiæ auxiliô & beneficiô roborata.

4. Amor gignit *zelum*, quô quis indignatur & contriſtatur, eò quòd alius potiatur bono quod ipſe con-

cupierat ; de quo pleniùs infrà.

Amoris remedia Quatuor præſertim ſunt amoris inordinati remedia. 1. Eſt principiis reſiſtere, ubi ſcilicet advertimus nos in amorem aliquem inordinatum incitari; hic amor ſtatim eſt reſecandus & revocandus juxta illud Ovidii.

Principiis obſta : ſerò medicina paratur,
Cùm mala per longuas invaluere moras.

2. Eſt exacta conſideratio malorum omnium, quæ ex amore perverſo proveniunt, qualia ſunt præſertim peccatum mortale, ſcandalum, infamia, *&c.*

3. Eſt ſuam cogitationem, & dilectionem in objectum ſummè amabile, Deum nempè, convertere & quæ Dei poſſeſſionem æternam ſpectant : nam ait præclarè Auctor lib. *de conflictu vitiorum & virtutum* apud S. Aug. tom. 9. *Si te iſta delectant quæ ſub cœlo ſunt, cur non magis ea delectant quæ ſuper cœlos ſunt? Si carcere ita pulcher eſt; patria, civitas & domus qualis eſt? Si talia ſunt, quæ hic incolunt peregrini, qualia ſunt quæ hîc poſſident filii? Si mortales & univerſaliter in hac vita ſunt remunerati; immortales & beati qualiter ſunt illâ vitâ ditati? Quapropter recedat amor præſentis ſæculi, in quo nullus ita naſcitur, ut non moriatur; & ſuccedat amor futuri ſæculi, in quo omnes ſic vivificantur, ut non deinceps moriantur; ubi nulla neceſſitas turbat, nulla moleſtia inquietat, ſed perennis lætitia regnat.* Tametſi verò Deus à creatura ex æquo amari non valeat: unde *Modus amandi Deum eſt ſine modo diligere,* ait S. Bernard. nihilominus tamen eò magis homo debet ſeſe totum in Dei amorem effundere, quod ait Auctor lib. *de ſpiritu & anima,* cap. 36. apud eumdem S. Auguſt. *Solus eſt amor ex anima affectibus atque ſenſibus, in quo poteſt anima, etſi non ex æquo reſpondere ſuo Auctori, vel de ſimili mutuam rependere vicem; & ſi minùs amat, quoniam minor eſt; tamen ſi ex ſe tota diligat, nihil deeſt ubi totum eſt.* Accedit quòd ait ipſemet S. Aug. lib. de catechiſandis rudibus, cap. 4. *Diligamus Deum quoniam ipſe prior dilexit nos, & Filio ſuo unigenito non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum: unde ſi amare pigeat, ſaltem redamare non pigeat; nulla enim major eſt ad amorem invitatio, quàm prævenire amando, & nimis durus eſt animus, qui ſi nolebat amorem impendere, nolit rependere.*

Quid ſit odium. Odium *eſt paſſio appetitûs concupiſcibilis ex malo abſolutè ſpectato proveniens.*

Moderari poteſt tribus modis. 1. Avertendo memoriam rei odio habitæ. 2. Diſtinguendo in homine quem odimus, id quod odio haberi poteſt & quod amari debet; ſic vita perſonæ quæ offendit, non eſt odioſa quippè cùm viva ſit Dei effigies: ſed illius offenſa, ac proinde curandum eſt, ut offenſa, non autem offendentis vita, aut perſona pereat. 3. Mente revolvendo mala quæ ex odiis ſolitò naſcuntur, nimirùm jurgia, calumniæ, homicidia, & ſæpiùs ipſius odio habentis ruina. *Quomodo poſſit moderari.*

Quid ſit deſiderium. Deſiderium *eſt paſſio appetitûs concupiſcibilis ex bono abſolutè ſpectato proveniens.*

Moderari debet, 1. Conſiderando quàm futile ſit & inconſtans id quod deſideramus. 2. Quot & quantæ ſint pœnæ, ut illud obtineamus. 3. Quàm citò à nobis effugiet, dum iſtud aſſecuti fuerimus.

Fuga *eſt paſſio appetitûs concupiſ-*

cibilis ex malo, ut abſente apprehenſo, abſolutè proveniens.

Quid & quomodo fuga ſit moderanda.

Moderanda eſt, 1. Conſiderando quàm brevis erit pœna, & leve malum quod fugimus. 2. Quantum ſit dedecus in levitate & inconſtantia. 3. Quanta ſit gloria in animi firmitate, & conſiſtentia.

Gaudium *ſeu lætitia, eſt paſſio appetitûs concupiſcibilis ex bono, ut præſente apprehenſo, proveniens.*

Quid ſit gaudium quomodo temperandum.

Moderandum eſt, 1. Conſiderando levitatem illius boni de quô gaudemus. 2. Attendendo magnitudinem bonorum eorum, quibus alii nobis fœliciores gaudent. 3. Quàm inſtabile & citò labile ſit gaudium noſtrum.

Triſtitia *eſt paſſio appetitûs concupiſcibilis ex malo apprehenſo, ut præſente proveniens.*

Quid ſit triſtitia & quomodo alleviandа.

Moderanda eſt, 1. Per amicorum conſolationem & compaſſionem. 2. Avocationem mentis à malo propoſito, ad aliud longè gravius, quod nobis contingere poterat in vindictam peccatorum, licèt ex Dei miſericordia non contigerit. 3. Per contemplationem pœnarum quas Chriſtus D. pro nobis paſſus eſt, & conſiderando malum hoc juſtè nobis eſſe inflictum in peccatorum vindictam & remedium.

TITULUS II.

De Paſſionibus appetitûs iraſcibilis.

QUinque ſunt appetitûs iraſcibilis ſpecies, quarum prima:

Quot ſint paſſiones appetitus iraſcibilis.

Spes *eſt paſſio appetitûs iraſcibilis ex bono apprehenſo, ut acquiſitu poſſibile proveniens.*

Moderanda eſt, 1. Cognoſcendo bona quæ ordinatè ſperare poſſumus. 2. Inquirendo media quibus bona ordinatè acquiri poſſunt.

Earum definitio & remedium.

Deſperatio *eſt paſſio appetitûs iraſcibilis, proveniens ex malo apprehenſo, ut vitatu impoſſibile.*

Moderanda eſt, 1. Cognoſcendo mala de quibus deſperare licet, quæ nimirùm nec nos decent, nec viribus noſtris conveniunt, nec Deus ſe ea nobis daturum repromiſit. 2. Conſiderando ea de quibus nuſquam licet deſperare, qualia ſunt bona ſpiritualia, quæ Deus non denegat facienti quod in ſe eſt.

Audacia *eſt paſſio appetitûs iraſcibilis ex bono apprehenſo, ut acquiſitu difficile.*

Moderanda eſt, 1. Cognoſcendo bona, propter quæ difficultates vincendas aggredimur, an ſcilicet boni aſſecutio promereatur tot pœnas aſſumendas. 2. Conſiderando quaſnam difficultates aggredi debemus.

Timor *eſt paſſio appetitûs iraſcibilis ex malo imminenti apprehenſo, ut difficulter vitabili.*

Moderandus eſt, 1. Cognoſcendo mala quæ juſtè timenda ſunt. 2. Ponderando difficultates ſubeundas; ſæpè namque tantæ non ſunt, quantæ nobis videntur.

Ira *denique eſt paſſio appetitûs iraſcibilis ex malo apprehenſo, ut vindicando.*

Moderanda eſt, 1. Avertendo cogitationem mali & perſonæ nos offendentis. 2. Perpendendo mala, quæ ex ira & vindicta proveniunt.

Omnes prædictæ paſſiones quamvis ſæpiùs nullum ſervent ordinem, hôc tamen modô ordinari debent. 1. Bonum apprehenſum abſolutè ſpectatum, amamus. 2. Cognitum, ut abſens deſideramus; tum ſi aliquæ obſint difficultates ſuperandæ, naſcitur audacia; victis illis difficultatibus videmus

démus bonum deſideratum acquiri poſſe, & illud ſperamus; demùm acquiſitò tali bono, gaudemus. Quòd ſi occurrat aliquod malum impediens quietam poſſeſſionem boni nos lætificantis, ſtatim iraſcimur, & vindictam de tali malo quærimus. Similiter de paſſionibus circa malum occurrentibus. 1. Proponitur malum abſolutè ſpectatum, & illud odimus; deinde apprehenditur, ut abſens, & fugimus: tum videmus difficultates quas inſuperabiles opinamur, & tunc timemus: poſteà videmus hoc malum nullatenus vitari poſſe, & deſperamus: adveniente tandem tali malo triſtamur.

TITULUS III.

De Paſſionibus mixtis.

Paſſiones mixtæ quæ ſint

M*Ixtæ* paſſiones eæ ſunt, ut ſuprà diximus, quæ ex ſimplicibus coaleſcunt; hæc autem præſertim ſunt

Zelotipia, quæ eſt paſſio mixta, proveniens ex vehementi amore alicujus, & odio alterius idem nobiſcum amantis, ex cujus amore timemus ne rem à nobis amatam ſolus ipſe poſſideat.

Æmulatio eſt paſſio mixta, proveniens ex dolore carendi perfectionibus alterius, unà cum ſpe eas acquirendi.

Admiratio eſt paſſio mixta ex amore alicujus operis, & deſperatione idem præſtandi.

Indignatio eſt paſſio mixta, proveniens ex dolore de bono vel malo indignis collato, & ex ira concitata adverſus inferentem.

Invidia eſt paſſio mixta, proveniens ex dolore de bono alieno, & deſperatione idem acquirendi.

Compaſſio eſt paſſio mixta, proveniens ex dolore de malo alieno & timore illud incurrendi.

Pudor eſt paſſio, mixta ex dolore alicujus mali præſentis, & timore dedecoris ab eo provenientis.

Impudentia eſt paſſio mixta, proveniens ex voluptate rerum inhoneſtarum, & audaciâ illas perpetrandi.

Pœnitentia denique eſt paſſio mixta, oriens ex dolore de malo à nobis perpetrato, & ſpe veniam impetrandi: quæ licèt ex iiſdem principiis oriatur, ex quibus procedit æmulatio, ab ea tamen penes objectum diſtinguitur; illa enim circa malum à nobis perpetratum, hæc circa alterius perfectiones verſatur.

Moderandæ ſunt paſſiones mixtæ, moderando paſſiones ſimplices ex quibus coaleſcunt; paſſionis enim mixtæ exceſſus & deliberatio tantùm provenit ex exceſſu & immoderatione paſſionum ſimplicium ex quibus componuntur ac proinde utraque eôdem modo ſunt moderandæ.

Omnium paſſionum effectus hic recenſere ſupervacaneum eſſe judicavimus; proptereà quòd hæc fuſior & amplior ſit materies, quàm quæ paucioribus his noſtris codicibus conſtringi queat; hique effectus quotidianâ ſatis experientiâ innoteſcant, & non minùs fœcundè quàm facundè à pluribus modernis Idiomate Gallicô expreſſi fuerint, quos hac in re conſulere non pœnitebit.

§. III.

An paſſiones ex ſe ſint indifferentes.

V*Etus* fuit error Stoïcorum omnes prorſus paſſiones à viro

probo & ſapiente eſſe reſcindendas; proptereà quòd arbitrarentur eas eſſe malas, & vitiorum ſcaturigines ac fomites: hinc contendebant habendam eſſe *Apathyam*, id eſt, inſenſibilitatem quamdam, ratione cujus vir ſapiens, & bonus nec de proſperis eventibus lætari, nec adversâ fortunâ triſtari deberet, nec boni abſentis cupidus, nec imminentis mali terrore perculſus exiſteret. Peripatetici è contra contendebant moderandas quidem eſſe paſſiones, ne in vitioſum aliquem exceſſum deflecterent, non autem omninò extinguendas eſſe affirmabant: quibus ut ſubſcribamus, tria hîc probanda ſunt & reſolvenda.

Paſſiones non ſunt ex ſe malæ. 1. Prima ratio. *Dico* 1. Paſſiones ex ſe non eſſe malas. 1. Quod imperatur à Scriptura ſacra non eſt malum: ſed paſſiones plerumque à Scriptura ſacra impe. rantur: habetur enim, *Iraſcimini & nolite peccare. Iniquos odio habui. Timet eum qui poteſt animam & corpus mittere in gehennam ignis*, &c.

2. Ratio. 2. Nihil malum moraliter repertum fuit in Chriſto D. Sed paſſiones in eo fuerunt; iratus enim ejecit vendentes & ementes è templo: ipſius ſacroſancta anima triſtis fuit uſque ad mortem, *&c.*

Hîc tamen te monitum cupio Chriſti D. paſſiones, à noſtris longè fuiſſe diverſas: nam (inquit D. Thomas 3. *part. q.* 15. *artic.* 4.) ſciendum eſt paſſiones aliter in Chriſto D. aliter eſſe in nobis. *Primò*, quantùm ad *objectum*, quia nempè hujuſmodi paſſiones feruntur plerumque ad illicita, quod in Chriſto non fuit. *Secundò*, quantùm ad *ſubjectum* & principium, quia hujuſmodi paſſiones frequenter in nobis præveniunt judicium rationis: ſed in Chriſto omnes motus ſenſitivi appetitûs oriebantur ſecundùm diſpoſitionem rationis. *Tertiò*, quantùm ad *affectum*, quia tales motus aliquando in nobis non quietant in appetitu ſenſitivo, ſed ad rationem uſque pertingunt, eamque perturbant, idque tribus modis; vel præter imperium rationis, ut motus ſubiti; vel contra judicium rationis deflectentis à ſua rectitudine, ut in malis, aut à ſua tranquillitate, ut in bonis; vel ſecundùm judicium rationis, ut motus amaritudinis imperatus, qualis reperitur in pœnitentibus.

Chriſti paſſionum à noſtris diſcrimen triplex.

Primò modò (inquit Landulphus *in Paſſ.* paſſiones ſunt in omnibus hominibus, etiam perfectis: Secundô modô in imperfectis ſolùm. Tertiô modo fuerunt in Chriſto, quia ſenſualitas rationi, portio inferior ſuperiori, & ſuperior Deo perfectè erat ſubdita.

3. Si paſſiones eſſent malæ & peccaminoſæ, noverca nobis foret natura, quæ iraſcendi & concupiſcendi facultates indidit, quarum affectiones eſſent peccata. *3 Ratio.*

4. Malum virtuti nuſquam inſervit: ſed experientiâ conſtat paſſiones multùm prodeſſe, dum eis benè utimur, tùm in virtute comparanda, tùm in bono conſequendo; ira namque fortitudinem adjuvat, quatenus vires auget noſque promptiores efficit in aggrediendis rebus arduis, & vincendis omnibus obſtaculis, quæ virtuti conſequendæ adverſantur. Timor utilis eſt ad vitanda pericula, eaque declinanda; dum vires noſtras excedunt & ſuperant: amor & odium civili vitæ adeò neceſſaria ſunt, adeóque naturæ hominis accommodata, ut ſine eis nec rectè vivere, nec fœliciter ſervari, nec rectè homines judicari valeamus; quis enim non eum jure ſtipitem potius, quàm hominem judicaret, qui non amaret amandos, nec ſceleratiſſi- *4. Ratio.*

mos homines odio haberet?

Hinc D. Auguſtinus *14. de Civit. cap. 12.* hæc habet: *Cùm rectam rationem ſequuntur affectiones, quando, & ubi oportet adhibentur, nullus eas tunc morbos aut vitioſas paſſiones audeat appellare; quamobrèm ipſe Dominus adhibuit eas, ubi adhibendas eſſe judicavit.* Et iterùm hæc ibidem habet: *Cives ſancta civitatis Dei in hujus vitæ peregrinatione ſub Chriſti lege viventes, metuere, cupere, dolere, gaudere noverunt, & niſi hoc facerent, adverſarentur mandatis Dei: id namque facere debent pro quibus, quando, quantùmque oportet.*

Hâc ratione in ſacris litteris paſſiones nonnunquam Deo per metaphoram tribuuntur, ſic *Exodi* 32. *n.* 10. Deus Moyſen alloquens ait, *Dimitte me, ut iraſcatur furor meus contra eos*: Sic Geneſis 6. *Videns Deus quòd multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore, pœnituit eum, quod hominem feciſſet in terra. Et tactus dolore cordis intrinſecùs, delebo (inquit) hominem, &c.* Hæc autem Deo etiam per metaphoram non tribuerentur, ſi minimum vitii indicium haberent. Conſtat itaque paſſiones illas ex ſe non eſſe malas.

Dices 2. Si paſſiones malæ non eſſent, in primis Parentibus in ſtatu innocentiæ fuiſſent: ſed non fuerunt; quia ſuam nuditatem non erubeſcebant; ergo, *&c.*

Quomodo quæ paſſiones fuerint in ſtatu innocentiæ.

Diſting. min. Primi parentes non habuerunt paſſiones, quæ oriuntur ex objecto turpi, *Concedo*; non habuerunt eas, quæ oriuntur ex objecto naturali, *Nego*. Pudor autem oritur ex objecto turpi & verecundo, nihil autem turpe inerat primis Parentibus; quia portio inferior ſuperiori non adverſabatur, ſed obtemperabat; ac proinde non habebant concupiſcentiam illam vitiorum fomitem & incentivam, ſed tantùm propenſionem naturalem ad objecta ſenſuum.

* *Dices* 3. Paſſiones ſunt morbi animi: ergo malæ ſunt.

Diſting. antec. Paſſiones immoderatæ ſunt morbi animi, *Concedo*: moderatæ, *Nego*.

Inſtabis. Morbus etiam modicus & parvus modicum & parvum malum eſt; ergo etiam paſſiones quamvis modicæ, ſemper malæ ſunt.

Quare dicuntur morbi animi.

Neg. paritatem. Paſſiones enim non dicuntur morbi quatenùs paſſiones ſunt, ſed quatenus ſunt immoderatæ. Unde ut juſta ſit comparatio, paſſiones non debent conferri cum morbis corporis, ſed cum 4. primis qualitatibus; itaut ſicut iſtæ quatuor qualitates inordinatæ ſunt morbi corporis, ita paſſiones immoderatæ ſunt morbi animi; & ſicut qualitates illæ concordes, & juſtâ lance libratæ, non ſunt morbi, ſed potiùs ſanitas corporis; ita paſſiones ad juſtam mediocritatem redactæ, non ſunt morbi animi, ſed ejuſdem ſanitas.

Dices 4. Occaſio mali mala eſt: ſed paſſio eſt occaſio mali, ergo mala eſt.

Diſting. maj. Si ſit occaſio per ſe & proxima, *Concedo*: Si ſit occaſio per accidens & remota, *Nego*; aliàs ſcientiæ, dignitates, *&c.* quibus abuti poſſumus, mala eſſent dicenda.

Sunt occaſiones mali tãtùm per accidens

Inſtabis. Paſſiones nos multis peccatorum committendorum periculis exponunt; ergo per ſe malæ ſunt. *Diſting. antec.* Exponunt nos periculis proficuis & liberis, id eſt, ex quibus poſſumus aliquid gratiæ promereri, ſi eis benè utamur, liberèque ac generosè eis frenum admoveamus, *Concedo*: exponunt nos periculis per

ſe malis, & quibus reſiſtere non poſſimus, *Nego.*

Ex his itaque patet paſſiones ſecundùm ſe prorſus eſſe indifferentes: non enim malæ ſunt, ut probavimus; nec per ſe bonæ moraliter, quia electionem, & judicium rationis præveniunt, & tam vitioſæ quàm bonæ fieri poſſunt; ſi nempè non regulentur, aut ſi ſecundùm rationis dictamen componantur. Reſtat itaque ut paſſiones ſecundùm ſe ſint indifferentes; nec malæ nec bonæ dicendæ ſunt, niſi ubi eas moderatur voluntas, aut earum immoderationem & exceſſum ſequitur.

Quomodo differant complexio, inclinatio & paſſio, &c.

Quæres. Quodnam ſit diſcrimen inter complexionem, temperamentum, humorem, inclinationem, & paſſionem.

Reſpon. hæc omnia vocabula ad unum idemque ſignificandum ſæpiùs uſurpari, nihilominus tamen in hoc (ut mihi videtur) differunt, quòd complexio ſit quatuor primarum qualitatum in quolibet corpore mixto combinatio & comprehenſio. *Complector* enim & *comprehendo* à quibus oriuntur *complexio* & *comprehenſio*, idem ſignificant. Cùm autem in quolibet elemento una reperiatur qualitas prædominans: ignis enim aliis eſt calidior, terra ſiccior, aqua frigidior, & aër humidior; ita inter combinatas in nobis qualitates, una prædominat, & ſecundùm hanc qualitatem variè prædominantem varium ſtatuitur *temperamentum*, quod nihil aliud ſignificat, quàm qualitatem in quolibet mixto prædominantem.

Humor & inclinatio, pro uno eodemque ſæpiùs uſurpantur; differunt tamen in hoc, quòd humor ſit inclinationis ſedes, & inclinatio ſit humoris velut effectùs. Quatuor enim ſunt in nobis humores, nimirum *atra bilis*, *flava bilis*, *ſeu cholera*, *phlegma ſeu pituita*, *& ſanguis*; quarum atra bilis cum terra, cholera cum igne, phlegma cum aqua, & ſanguis cum aëre, ſummam habet affinitatem & convenientiam. Unde fit, ut ſecundùm eorum humorum diverſam prædominationem, diverſæ fiant hominum inclinationes.

Unde colligatur temperamenti & humoris diverſitas.

Cholerici igni in hoc aſſimilantur; quòd ſicut ignis ſemper tendit ſurſum, ita & illi quærunt honorum & dignitatum faſtigia: ſicut ignis eſt in continuo motu, ſic & ipſi continuis curis & ſollicitudinibus agitantur: ignis facilè extinguitur, ita & cholerici facilè ſententiam revocant, nec in rebus aſſumptis generosè firmantur. Tandem hi ſunt propter ſuam ſiccitatem impetuoſi, voraces & guloſi: propter autem calorem, ſunt magnanimes, ſuperbi, ambitioſi, ſubti-les, deceptores, ad iram proni, ingenioſi, profundiori contemplation[e] & longiori negotio minùs apti.

Sanguinei aëris inſtar ſunt ſ... tuantes, læti ad riſum, cachin... cibos delicatos, carnis delectati... luſus, jocos, cantilenas, & amo... (quem aliorum erga ſe facilè c... liant) proclives: hilarem habent vultum, vivo colore perfuſum interi... lætitiâ, ut plurimùm, pe... tur, *&c.*

Phlegmatici, ob exceſſum hun... & calidi defectum, ſunt deſides, t... pidi, ſtupidô, & habete ingeni... ſomno & otio dediti eò quòd era... ſior cerebri ſubſtantiâ per meatus effluens eos obturet, & ſpiritus animales veluti ſopitos detineat.

Melancholici, ſeu in quibus atra bilis prædominium obtinet, terræ inſtar ſtolidi ſunt, pertinaces in conceptibus, triſtes, ſilentes, offenſâ vix

placabiles, vix quidquam alienum probantes, ſcrupulis dirè agitati, & ubi huic humor ſenſum externum afficit, ſibi ipſis graves ſunt, eoſque vivere tædet, ex quo fit, ut nonnumquam ſibi cruentam mortem accerſant, in hypocondriacum humorem devolvantur, & horrendas ſæpè in Deum blaſphemias evomant.

Ex quibus omnibus patet quantum ſit aſsignandum & ſtatuendum diſcrimen inter omnia prædicta vocabula: quæ ſingula idcircò hîc expendere voluimus, quia eorum notitia rara eſt, etſi ad paſsionum perfectam cognitionem maximè deſerviat.

TERTIA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.

De Bonitate, Malitiâ & Indifferentiâ actionum humanarum.

ENUCLEATIS hactenùs actionum humanarum principiis & ſpeciebus, ſolùm in nobis ſupereſt, ut earum bonitatem, malitiam & indifferentiam, hac in tertia noſtræ Moralis parte expendamus; quod ut faciliùs fœliciùſque exſequamur, præſentem partem propter materiæ exiguitatem tres tantùm in ſectiones diſtribuemus, quarum prima erit de Objecto. 2. De fine. 3. De Circumſtantiis à quibus bonitas, malitia & indifferentia deſumenda eſt.

SECTIO PRIMA.

De Objecto actionum humanarum.

TRITUM eſt apud Philoſophos, facultates ab actibus, & actus ab objectis ſpecificari; ita ut ſecundùm objecti diverſitatem, dignitatem ac præſtantiam, actus diverſam habeant entitatem & dignitatem. Hinc eſt quòd Morales Philoſophi bonitatem, malitiam, ac indifferentiam actuum humanorum indagantes, hanc inquiſitionem auſpicantur ab objecto: quale autem objectum bonitatis, malitiæ ac indifferentiæ ſit indigitativum, ut evidentiùs pateat, ſit

QUÆSTIO UNICA.

An, & quomodò bonitas & malitia actuum humanorum ab objecto ſit repetenda.

NOTAND. I. vel potiùs revocandum ex dictis, triplicem eſſe rerum bonitatem, utilem ſcilicet, jucundam & honeſtam. *Vtilis* eſt, quâ res aliqua dicitur conducere ad aliquod bonum delectabile aut honeſtum conſequendum. *Delectabilis* eſt, quâ res dicitur voluptatem afferre. *Honeſta* tandem eſt, quâ rei alicujus poſſeſſio hominem laude dignum efficit. Triplex ſimiliter eſt rerum malitia, ſcilicet noxia, moleſta & inhoneſta. *Noxia* eſt, quæ ad

Triplex eſt rerum bonitas.

aliquod malum moleſtum aut inhoneſtum conducit. *Moleſta* eſt, quæ triſtitiam parit. *Inhoneſta* tandem, quæ reddit hominem vituperiô dignum.

Quomodo objectũ & finis in moralibus debeant diſtingui.

Notand. 2. Objectum & finem ſæpiùs, pro uno eodemque uſurpari, etſi tamen hac in materia diſtingui debeant; quod ut fiat, duplex finis eſt diſtinguendus. 1. Eſt ipſius operis ſecundùm ſe; ſic, *v. g.* temperatè agere, eſt finis temperantiæ. 2. Eſt finis operantis, ut ſi quis temperans fieret propter ſanitatem, vel ex avaritia. Prior finis ſemper eſt objectum actûs: poſterior eſt actui extraneus, eique novam moralem ſpeciem adjungit; qui enim temperans eſt propter avaritiam, non temperans, ſed avarus eſt dicendus.

Quomodo objectum morale conſiderari debeat.

Notand. 3. Objectum actuum humanorum & moralium conſiderari debere non prout eſt in ſe, ſed quatenùs eſt rectæ rationi conforme eſt difforme. Hoc enim diſcrimen eſt inter virtutes morales & intellectuales, quòd intellectuales intendant objectum quatenus in ſe eſt; morales autem objectum intendant, quatenus ad rationem ordinantur. Moralitas namque actûs conſiſtit in ordine illius ad morum regulas & principia; unde *bonitas moralis* dicitur ordo conformitatis ad ſua principia: *Malitia* autem *moralis* eſt ordo difformitatis ad eadem principia.

Principia moralia ſunt in duplici differentia.

Notand. 4. Hæc principia eſſe duplicis generis: quædam enim ſunt *immediata*, circa quæ actus immediatè verſantur: & hoc ſenſu actus externi ſæpiùs ſunt objecta actuum internorum, quamvis aliquando actus interni circa res ipſas immediatè verſentur. Alia ſunt *mediata*, circa quæ actus humani mediatè tantùm verſantur, plerumque enim contingit, ut actus interni voluntatis, immediatè verſentur circa actus externos, quos imperant, & mediatè tantùm circa objecta actuum externorum: ſic, *v. g.* actus charitatis, quô voluntas ſtatuit pauperi eleemoſinam erogare, habet pro objecto determinato & immediato, largitionem eleemoſinæ quæ eſt actus externus; habet autem pro objecto mediato pecuniam, aut rem ipſam pauperi erogandam.

CONCLUSIO. I.

Bonitas cujuſcumque actûs externi non ſemper deſumenda eſt à bonitate honeſta objecti: multò minùs à bonitate ejuſdem delectabili & utili.

Bonitas actûs externi à quo ſit deſumenda.

Probatur prima pars. 1. Actus malus poteſt habere objectum bonum; omnis enim actus averſionis tendens in objectum bonum, quale eſt, *v. g.* odium Dei, proximi, *&c.* malus eſt; ergo bonitas actûs ſemper non provenit à bonitate objecti. 2. Actus bonus habet aliquando objectum malum; ergo bonitas actûs humani non eſt deſumenda à bonitate honeſta objecti. *Conſeq. eſt evidens: Antec. patet* ex omnibus actibus averſionis in objectum malum ſeu inhoneſtum tendentibus, quale eſt odium peccati; peccatum enim mortale eſt objectum peſſimum, circa quod verſantur actus optimi; tam interni, ut ſunt triſtitia, deteſtatio, *&c.* quàm externi, ut ſunt confeſſio, ſatisfactio, *&c.* 3. Actus moraliter bonus ex fine & aliis circumſtantiis, poteſt habere objectum indifferens; ergo bonitas actûs non ſemper à bonitate objecti repetenda eſt.

Patet etiam ſecunda pars. Enim verò ſi ab honeſta objecti bonitate,

quæ omnium bonitatum moralium eſt maxima, non ſemper deſumenda ſit actuum bonitas, multò minùs deſumi poterit à bonitate utili & jucundâ, quæ in bontate morali ultimum gradum obtinent.

Hinc apparet univerſaliter falſum eſſe tritum hoc apud Philoſophos effatum, *bonitas actûs ex objecti bonitate repetitur:* quapropter, ut verum appareat, ſic eſt reſtringendum.

CONCLUSIO II.

Bonitas actûs proſecutionis principaliter repetenda eſt à bonitate honeſta objecti: bonitas autem actûs averſionis deſumenda eſt à malitia objecti.

Bonitas actûs proſecutionis & averſionis à quo repetenda.

Probatur prima pars: Ab eo principaliter actus ſuam deſumit bonitatem, à quo habet quòd ſit conformis ſuis regulis & principiis: ſed id obtinet à bonitate objecti; ab eo enim actus habet ſuam bonitatem, à quo ſuam ſumit ſpecificationem moralem; ſed ſuam ſpecificationem aſſumit ab objecto, ergo & bonitatem.

Secunda pars eſt manifeſta. Actus ſiquidem averſionis idcircò bonus eſt, quia conformis eſt regulis & principiis dictantibus, quid ſit avertendum & fugiendum: ſed tales regulæ, taliaque moralia principia dictant omne malum eſſe fugiendum, & reſpuendum, ergo actus mali averſivus erit moraliter bonus.

QUÆSTIO SECUNDA.

An & quomodò bonitas & malitia actuum humanorum à fine deſumenda ſit.

OMNES humanos actus in finem aliquem tendere debere, ut humani ſint, id eſt, cum advertentia rationis & determinatione voluntatis eliciti; ſatis ſuperque conſtat ex *1. parte noſtra Phyſicæ*, ubi quælibet agentia ratione prædita, agere propter finem formaliter demonſtravimus. Patet etiam ex prima *parte noſtra Moralis*, unicum tantùm eſſe finem ultimum (Deum nempè) actionum humanarum: hîc itaque duo potiſſimùm tantùm ſunt reſolvenda; 1. An bonus aut malus finis per ſe ſufficiat ad ſtatuendam bonitatem aut malitiam actûs. 2. Utrum bonitas aut malitia objecti & finis, duplicem in actu bonitatem aut malitiam inferant. Quæ omnia, ut evidentiùs & faciliùs percipiantur;

Status quæſtionis.

Notandum 1. Finem hîc non accipi ſecundùm rei entitatem, quæ pro actionum humanarum fine ſtatuitur: ſed ſecundùm ſuam moralitatem, id eſt, quatenus rectæ rationi conformis eſt aut difformis: entitas namque phyſica aut metaphyſica, per ſe indifferens eſt ad moralem bonitatem aut malitiam, & idcircò hæc finis moralitas tantùm repeti poteſt ex conformitate, quam res habent cum regulis & principiis morum.

Finis moralis quis.

Notand. 2. Omnem finem efficaciter intendi non poſſe ſine mediis; unde fit ut ad cujuſlibet finis conſecutionem

cutionem media neceſſariò deſiderentur. Hæc autem ſunt in triplici differentia; quædam enim ſunt conducentia ad finem, quædam impertinentia, quædam repugnantia. Primum exemplum priorum ſit ſanitas recuperanda per potionem à perito Medico ritè præſcriptam. Exemplum ſecundum ſit, *v. g.* levatio vel geſtatio feſtucæ in modum crucis. Exemplum tertium ſit potio venenoſa adhibita ad recuperandam ſanitatem, quam penitùs cum vita extinguere deberet.

Media ſunt in triplici differentia.

Triplex eſt modus quo aliquid ordinari poteſt in finem.

Notand. 3. cum D. Bonaventura, *in* 2. *d.* 41. aliquid in finem ordinari poſſe tribus modis, ſcilicet actualiter, virtualiter & habitualiter. *Primô modô*, quando quis de fine cogitans illum amat. *Secundus modus* (inquit) non eſt quò quis in generali refert ad Deum omnia opera dièi, vel anni: ſed quò quis refert aliquod opus in Deum, ita quòd opus ſequens directam habeat ad opus primum ordinationem & conſequentiam: prout ſi quis intendat dare pro Deo centum nummos; & incipiat dare, & cogitat de Deo in primo nummo; & in aliis non cogitat, nihilominùs tamen omnes dationes illæ ſunt ei meritoriæ & fructuoſæ. Si autem opus alterius generis inciperet, oporteret ut intentio alia haberetur ad hoc quod opus eſſet meritorium. Per hunc, inquit, modum intelligitur eſſe in viris Religioſis, qui principiò ex charitate devoverunt portare Religionis pondus: quidquid enim faciunt, quod ad ſuæ Religionis obſervantiam ſpectat, ex prima intentione eſt eis meritorium ad ſalutem: niſi fortè (quod abſit) contraria intentio ſuperveniat. In aliis autem quæ ad religionem non ſpectant, ſecùs eſt; quia illa intentio non ſe extendit ad alia. *Tertius modus eſt*, inquit, quando non præcogitatô fine ultimô, ſive Deô, ex ſola boni operis conſideratione ipſa charitas prompta, vel aliqua alia virtus charitate informata, ad ipſum bonum opus inclinat, ſicut vir obediens meretur obediendo Prælato ſibi præcipienti, etiamſi nihil de Deo cogitet: ſed ſolùm conſideret quòd bonum eſt obedire.

CONCLUSIO I.

Quomodo bonitas & malitia actûs à fine proveniat.

B*Onitas actuum humanorum non ſemper deſumitur à bono fine: Malitia autem à malo fine ſemper eſt repetenda. Prima pars probatur.* Actus poteſt eſſe malus circa bonum finem: Ergo à bono fine deſumenda non eſt illius bonitas. *Patet antec.* Finis enim aliquis bonus ſtatui poteſt per inordinata & perverſa media acquirendus; ſic, *v. g.* ſanitas comparanda propter actus charitatis faciliùs exercendos, & gloriam Dei per conciones procurandam, habet finem bonum; nihilominus tamen hæc ſanitatis reſtitutio poteſt eſſe mala, ſi nempè fieret per media, vetita & illicita, putà per ſortilegia & Dæmonum opem. Similiter ſi quis furaretur propter dandam eleemoſinam, aut templa extruenda ac decoranda, haberet bonum finem, furtum tamen illius eſſet actus malus.

Conſtat itaque finis bonitatem ſimpliciter non ſufficere ad actus bonos conſtituendos: ſed prætereà requiritur, ut media quibus ille obtinere debet, morum regulis & præceptis etiam ſint conformia; bonum enim ex integra cauſa, malum autem ex minimo etiam defectu provenit.

Patet etiam ſecunda pars. Bonitas namque moralis nedum finis, ſed

& circumſtantiarum & mediorum bonitatem exigit; itaut ſi eorum aliquod à rectitudine deficiat, imperfectus erit actus & malus. Ergo ubi finis malus erit, nuſquam actus poterit eſſe bonus.

CONCLUSIO II.

B*Onitas finis aliam bonitatem moralem addit actui phyſico, qui ex objecto moraliter jam bonus eſt.* Ut pateat evidentiùs hujuſce concluſionis veritas, præmitto exemplum. Aliquis, *v. g.* jejunat propter honeſtatem jejunii, & propter faciliùs eleemoſinam erogandam; huic jejunio duplex inerit bonitas, quarum una deſumetur ab objecto, quod eſt jejunii honeſtas: & alia à fine, qui eſt eleemoſina eroganda.

Bonitas finis eſt diſtincta à bonitate objecti. *Probatur* 1. Bonum bono nuſquam adverſatur. Ergo bonitas quæ actui ineſt ratione objecti, non adverſatur bonitati ex fine repetendæ, ac proinde utraque ſimul eſſe poterit. 2. Circumſtantia bonitatem addit actui jam ex ſe bono; ergo & finis bonitatem addere poterit. *Conſequentia patet.* Actus enim magis à fine, quàm à circumſtantiis ſpecificatur, & intrinſecè dependet. *Probatur antec.* Si huic actui in interno moraliter bono, *volo dare eleemoſinam*, hæc addatur circumſtantia, *volo dare majorem eleemoſinam*; hic actus erit melior in eadem ſpecie virtutis, quia melius eſt magnam eleemoſinam dare, quàm modicam. 3. Actus jam ex malo objecto malus, novam à malo fine malitiam excipit; ergo actus ex bono objecto bonus, novam à bono fine bonitatem excipiet. *Conſeq. eſt evidens*; contrariorum enim contrariæ ſunt conſequentiæ. *Antec. probatur,* ex illo Ariſt. 5. Ethic. cap. 2. *Qui furatur propter adulterium, magis adulter eſt quàm fur.* Furto itaque illi duplex ineſt malitia; prima ex parte objecti ſcilicet ex rei alienæ injuſtâ uſurpatione; & alia ex parte finis, nempè ex intentione fornicationis.

QUÆSTIO TERTIA.

An & quomodò Bonitas actionum humanarum deſumatur à circumſtantiis.

NOTANDUM 1. Quòd quemadmodùm res naturales aliqua habent accidentia, quæ licèt non ſint de eorum entitate nec de eſſentia, ita tamen eas perficiunt, ut ſine ipſis deformes & imperfectæ viderentur: ſic actus humani ſuam ſpeciem & eſſentiam mutuantur quidem ab objectis, circa quæ verſantur; ſuam tamen bonitatem ab objecto non ſolùm accipiunt ſed & eam excipiunt dependenter à quibuſdam circumſtantiis, quarum ſi quæ deſit, bonitas aberit. *Circumſtantia* autem ſecundùm nominis etymon ſic dicitur, quòd actum circumſtet; definitur autem *conditio extra ſubſtantiam actûs, quem tamen attingit & neceſſariò perficit in genere moris.* *Quid ſit circumſtantia actûs.*

Notand. 2. Conditiones illas actum circumſtantes ſolitò ſeptem numerari, videlicet perſonæ, objecti, temporis, loci, modi, auxilii & finis, quæ omnes hoc verſiculo comprehenduntur; *Septem ſunt actus circumſtantiæ.*

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis,
cur, quomodòque quando.

Particula *Quis* ſignificat circumſtantiam perſonæ agentis; ſcilicet utrum qui percuſſit peregrinus ſit an civis, *Quæ explicantur.*

Clericus an Laïcus. *Quid* deſignat conditionem objecti; putà an res quæ furt oablata eſt, ſacra ſit vel prophana. *Ubi* ſignificat accidentia loci, an in loco ſacro vel prophano crimen patratum fuerit. *Quibus auxiliis*, nimirùm an qui occidit, ab alio adjutus vel ſolus fuerit, an gladiô, venenô, an ſortilegiô. *Cur*, indicat conditionem finis; ut an aliquis ſeſe periculo mortis objecerit privati aut publici commodi cauſâ. *Quomodo* ſignificat actionis modum; utrum ſcilicet tardè aut repentè, vultu hilari aut triſti, dolo aut bonâ fide, aliquid actum fuerit. *Quando* exprimit conditionem temporis; an ſcilicet aliquis omiſerit Sacrum audire die feſto, aut feriali.

Circumſtantiæ; aliæ mutant ſpeciem, aliæ augent bonitatem aut malitiam actûs.

Notan. 3. Circumſtantias actuum humanorum eſſe quoque duplicis generis; alias *mutantes ſpeciem actûs*, alias *augentes ejus bonitatem* vel malitiam intra eandem ſpeciem actûs. Priores ſunt illæ, quæ ſpectant ad ſpecialem virtutem, *v. g.* circumſtantia perſonæ ſacræ, vel loci ſacri, vel diei ſanctificatæ mutant ſpeciem actûs boni vel mali, quia ſpectant ad virtutem Religionis: ſimiliter qui occideret Sacerdotem, vel Secularem in loco ſacro, committeret peccatum ſpeciei diverſum ab illo qui occideret hominem ſecularem in loco prophano, ex eo quòd præter homicidium, perpetraret ſacrilegium, quæ ſunt peccata oppoſita diverſis virtutibus homicidium quidem charitati, ſacrilegium verò Religioni, *&c.* *Circumſtantiæ augentes bonitatem vel malitiam actûs intra eandem ſpeciem*, ſunt illæ, quæ non ſpectant ad diverſam virtutem; ſic qui furatur decem nummos, pejorem actum elicit, quàm qui tantùm quinque furatur; non tamen elicit actum ſpecie diverſum: & è contrà, qui tribuit pauperi decem nummos, meliorem elicit actum, quàm qui ſolùm quinque, non tamen ſpecie diverſum; quia tribuere quinque vel decem nummos, pertinet ad eandem virtutem charitatis ſcilicet vel liberalitatis.

Inſuper aliæ ſunt aſſiſtentes, aliæ informantes & aliæ incitantes.

Notand. 4. Circumſtantias iterùm diſtingui poſſe triplices reſpectu actûs. *Quædam enim ſunt aſſiſtentes*, quæ actum circumſtant dum elicitur: *Quædam incitantes* ſeu moventes, à quibus actus tanquàm à cauſa provenit, tales ſunt conſilium, metus, *&c.* *Quædam informantes*, quæ habent aliqualem rationem objecti reſpectu actûs.

Ex triplici autem hac circumſtantiarum acceptione, triplex formatur propoſito ex his vocabulis *cum*, *ex*, *propter*. 1. Dicit habitudinem coaſſiſtentis. 2. Ordinem efficientis. 3. Ordinem finis. Unde differunt hæ propoſitiones: Petrus hoc fecit cum ignorantia, ex ignorantia, & propter ignorantiam: fecit cum vana gloria, ex vana gloria, & propter vanam gloriam: fecit cum contemptu, ex contemptu, & propter contemptum. 1. Significat eum id feciſſe cum circumſtantia aſſiſtente. 2. Indicat eum id feciſſe ex circumſtantia ita movente, ut ſi illa non moviſſet, Petrus non feciſſet 3. Indigitat eum feciſſe propter illum finem, ſcilicet aut ut ignoraret, aut ut gloriam haberet, aut ut contemneret.

CONCLUSIO I.

Actus humanus ſuam bonitatem aut malitiam deſumit à circumſtantiis.

Probatur. Actus humanus ab eo ſuam bonitatem accipit, ſine quô nequit eſſe bonus; ſed nequit eſſe bo-

nus ſine debitis circumſtantiis ; & ubi illæ deficiunt, talis actus malus eſt ; ergo ab earum præſentia aut abſentia, ſuam bonitatem aut malitiam ſortitur. *Major conſtat, minor probatur* inductione.

Quomodo actus deſumat ſuam bonitatem & malitiam à circumſtantiis.

1. Quidem *à ſtatu & conditione perſonæ* : Aliquis enim actus habens bonum objectum, finemque optimum, poteſt tamen eſſe malus ex defectu perſonæ ; ſic, *v. g.* vovere caſtitatem propter faciliùs exhibendum Deo debitum obſequium, eſt actus bonus ex fine & objecto ; malus tamen foret & illicitus, ſi fieret ab homine matrimonio juncto abſque uxoris licentia; hinc plura licita ſunt Laïcis conjugatis, quæ ſolutos dedecent; plura ſolutis licent, quæ Clericis non conveniunt : plura Clerici abſque crimine patrant, quæ Religioſi ſine ſcelere præſtare nequeunt. Hinc D. Bernardus, lib. 2. de Conſcil. *In ore ſecularium nugæ nugæ ſunt, in ore verò Sacerdotum ſacrilegia.* Et S. Salvinius, lib. 4. de Provid. verſus medium : *Ex hoc*, inquit, *deteriores ſumus, ſi meliores non ſumus, qui meliores eſſe debemus. Criminoſior enim culpa eſt, ubi honeſtior ſtatus : ſi honoratior eſt perſona peccantis, peccati quoque major malitia. Furtum in omni quidem homine malum facinus; ſed damnabilius abſque dubio, ſi Senator furetur aliquando. Cunctis fornicatio interdicitur : ſed graviùs multò eſt, ſi de Clero aliquis, quàm ſi de populo fornicetur. Ita & nos qui Chriſtiani Catholici eſſe dicimur, ſi ſimile aliquid Barbarorum impuritatibus facimus, graviùs erramus ; atrociùs enim ſub ſancti nominis progeſſione peccamus. Ubi ſublimior eſt prærogativa, major eſt culpa. Ipſa enim errores noſtros Religio quam profitemur, accuſat. Criminoſior eſt ejus impudicitia, qui promiſerit caſtitatem. Fœdiùs inebriatur, ſobrietate fronte protendens.*

2. *Ex conditione objecti* : Graviùs enim peccaret, qui rem ſacram furaretur, quàm qui prophanam ; graviùs qui quinque nummos, quàm qui duos arriperet ; graviùs tandem qui nummum à pauperculo homine, quàm qui decem à ditiſſimo extorqueret; eò quòd hic non tantùm egeret decem nummis, quantùm ipſe unico.

3. *Ex conditione loci.* Quædam enim certò locô fieri prohibentur, quæ alibi licitè fierent ; ſic, *v. g.* licet ſacrum facere in locis Deo dicatis, non autem in prophanis ; commercium licitè fit in forô, ſacrilegè fieret in Eccleſia ; hine D. Paulus Corinthios reprehendit, 1. *Corinth.* 11. quòd in Eccleſia uſuali menſæ tanquam in privata domo accumberent, *Numquid* (ait) *non habetis domos ad manducandum aut bibendum? aut Eccleſiam Dei contemnitis, &c.* Unde Chriſtus D. tantô zelô in eos qui in templo vendebant & emebant ea quæ ad ſacrificia erant neceſſaria ejecit, & arguit his verbis, Lucæ 19. *Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.*

4. *Conditiones inſtrumenti* : Et medii quó quis utitur in opere ſuo faciendo ; putà ſi quis ſacrum faceret ſine veſtibus ſacerdotalibus ; aut conſecraret cum pane fermentato ; vel ſacro calice, aut aliis ad Dei cultum deſtinatis in prophanum uſum uteretur ; ut fecit aliquando impius Baltaſar, qui idcirco diviná inſtante juſtitiâ damnatus, & cruentô ſuppliciò ipſâmet nocte cœnam ſuam conſequente, trucidatus eſt.

5. *Ratione finis.* Circumſtantiæ

enim finis actûs bonitatem aliquandò minuunt aut aggravant : ſic qui furatur propter magnam neceſſitatem ſublevandam, minùs peccat, quàm qui furaretur minori neceſſitate compulſus.

6. *Ratione modi.* Dum ſcilicet opus fit, aut non fit debitò modò ; ut ſi quis, *v. g.* ſuum recitaret officium cum diſtractione voluntaria, intellectûs evagatione, variâ interruptione, linguæ præcipitatione, *&c.*

7. *Ratione temporis.* Plura namque licita ſunt aliquando, quæ aliàs forent illicita & vitioſa ; ſic uſus carnium interdicitur quadrageſimali tempore, opus ſervile prohibetur diebus feſtivis, *&c.* Ex quibus omnibus conſtat actuum bonitatem non à ſolo fine & objecto, ſed etiam à circumſtantiis eſſe deſumendam.

CONCLUSIO II.

Aliqua circumſtantiæ augent bonitatem aut malitiam ; aliquæ autem aliam ſpecie diſtinctam bonitatem & malitiam adjiciunt.

Probatur 1. *pars.* Actus moraliter bonus ſolùm majorem bonitatem ab illis circumſtantiis accipit, quæ non efficiunt, ut actus pertineat ad virtutem ſpecie diſtinctam : ſed aliquæ circumſtantiæ id non efficiunt ; qui enim intenſiorem amorem Dei elicit, meliorem actum elicit, quàm ſi minorem eliceret : illi autem actus non differunt ſecundùm ſpeciem : ergo ſolùm diſcrepant ſecundùm intenſiorem aut remiſſiorem bonitatem. Idem dicendum de eo qui Deum adorat & orat in templo & in domo, melior enim eſt (cæteris paribus) Deoque acceptabilior cultus exhibitus in locis ad Deum colendum deſtinatis, quàm in prophanis. Dixi *cæteris paribus*, melior namque eſſet oratio ferventiſſima in cubiculo, quàm vaga & tepida in templo.

Quomodo circumſtantiæ augeant bonitatem.

Probatur 2. *pars.* Ab eis actus moraliter bonus novam bonitatem accipit, à quibus habet quod pertineat ad virtutem ſpecie diſtinctam : ſed id obtinet à quibuſdam circumſtantiis ; certum enim eſt circumſtantias perſonæ & loci ſacri efficere, ut actus ſpectet ad virtutem religionis, qui aliàs tantùm ſpectaret ad virtutem libertatis, miſericordiæ, aut alterius : *v. g.* ſi quis vindicaret injuriam Sacerdoti irrogatam, non ſolùm ex motivo juſtitiæ, & quia homo eſt, ſed & ex motivo Religionis & quia Sacerdos eſt : hic actus duplicem bonitatem involveret, quia ad duplicem virtutem, juſtitiam ſcilicet & religionem pertineret.

Et mutent ſpeciem actûs.

Confirmatur. Aliquæ circumſtantiæ addunt actui malo malitiam diſtinctam: ergo aliquæ addere debent actui bono diverſam bonitatem. *Conſeq. patet* à paritate rationis. *Antec.* evidentiſſimum eſt ; qui enim furaretur in loco ſacro, nedum furtum, ſed & ſacrilegium admitteret.

Ex his collige, 1. Bonitatem moralem conſiſtere in integritate & aggregatione eorum omnium, quæ conveniunt actui ſecundùm rectam rationem, hoc eſt, in adunatione optimi finis cum optimo objecto, & debitis circumſtantiis, prout recta ratio judicat, & morum regulæ ac principia præſcribunt. Malitiam verò moralem eſſe defectum eorum omnium, aut aliquorum : nam (inquit D. Dioniſius de divin. nom. cap. 4. *Bonum ex integra cauſa, malum autem ex quolibet defectu.*

In quo conſiſtat moralis bonitas actûs.

Collige. 2. Bonitatem non eſſe aliquam ſimplicem qualitatem, ſed

Non eſt ſimplex

una qualitas. plurium ſimul coacervationem; nam (inquit Doctor Subt. in 1. *d. 3. q. 13.*) ſicut pulchritudo corporis non eſt qualitas aliqua ſimplex in corpore pulchro; ſed eſt aggregatio omnium convenientium tali corpori, putà magnitudinis, figuræ, coloris, proportionis, & concinnitatis; ita bonitas moralis actûs eſt velut aliquis illius decor, reſultans ex aggregatione, & debitâ proportione eorum omnium, quibus actus ille proportionari debet, qualia ſunt finis, objectum, locus, tempus, *&c.*

Quæres 1. An admittendus ſit actus indifferens in ſpecie ſeu ex parte objecti.

Priuſquam tibi faciam ſatis: advertendum eſt cum Doctore Subt. in 2. *d. 7. q. un.* Præter bonitatem naturalem & entitativam, quæ competit actui quatenus eſt ens, triplicem adhuc poſſe diſtingui: quarum *Triplex bonitas actûs.* *prima* dicitur generica vel ſpecifica, quæ repetitur ex objecto vel fine. *Secunda* virtuoſa ſeu moralis, quæ oritur ex circumſtantiis. *Tertia* meritoria ſive gratuita, quæ provenit à gratia, & hominem Deo gratum efficit. Huic triplici rurſus bonitati, triplex *Et malitia.* malitia correſpondet; quarum 1. eſt ex genere, quale eſt odium Dei. 2. Ex circumſtantiis, ut eleemoſina data ob vanam gloriam. 3. Eſt demeritoria, quæ ſcilicet gratiam à nobis removet, & nos Deo ingratos efficit. His præmiſſis;

Reſpon. 1. cum Doctore pluribi, ſed præſertim in 2. *d 7. q. un.* admittendos eſſe actus humanos indifferentes ſecundùm ſpeciem.

Dantur actus indifferentes in ſpecie. *Probatur* 1. Illi actus humani ſunt indifferentes, qui à voluntate eliciente vel imperante procedentes cum perfecta deliberatione & advertentia rationis, referuntur in objectum, neque bonum, neque malum: ſed actus ſcribendi, ambulandi, *&c.* ſunt tales, ergo ſunt indifferentes. *Major eſt evidens; minor probatur* quoad duplicem partem; nempè quòd actus illi ſint humani, & quod nec boni ſint nec mali. Sunt (inquam) *humani*, quia de ipſis deliberare poſſumus, eoſque cum plena advertentia rationis elicere. Non ſunt autem *boni*, quia actus ille non eſt bonus, qui non fit honeſtatis gratiâ: ſed tales eſſe poſſunt prædicti actus, poſſunt enim elici ex ſolo motivo commoditatis & delectationis naturalis. Non ſunt etiam *mali*, quia non ſemper illicitum eſt ea velle, quæ naturæ commoda ſunt, nec omninò prohibita eſt delectatio tanquam turpis aut mala.

Deinde; ſi omnis actus bonus aut malus eſſet ex ſuo objecto, & ſuâ ſpecie, liceret nobis judicare de quolibet proximi opere, & illud tale aſſerere, quale habet objectum; actus enim ex objecto determinatè bonos aut malos, determinatè pronunciamus eos bonos aut malos: ſed de ſingulis ita judicare non licet, ut conſtat Matth. 7. Unde D. Aug. lib. 1. de ſermone D. in monte, cap. 18. *Sunt quædam facta media, quæ poſſunt bonô vel malô animô fieri, de quibus temerarium eſt judicare.*

Denique plures actus ſunt tantùm mali ratione prohibitionis, *v. g.* noctu arma gerere in civitate: Ergo illi ſunt ex objecto & ſpecie ſuâ indifferentes.

Dices 1. Actus ſpecificatur ab objecto: ſed objectum voluntatis proſequentis bonum eſt, ergo illius actus bonus eſt. *Diſting. min.* Objectum voluntatis bonum eſt bonitate morali & honeſtâ tantùm, *Nego*: bonitate utili aut jucundâ, *Concedo*. Omne autem voluntatis objectum non de-

bet eſſe bonum bonitate honeſtâ; alioquin nullus actus voluntatis poſſet eſſe malus.

Dices 2. Quæ privatè opponuntur, non admittunt medium, ſed bonum & malum privativè opponuntur; ergo inter illa non datur medium quod ſit indifferens. *Diſting maj.* Non datur medium ratione formæ, *Concedo*; ratione ſubjecti, *Neg.* Id eſt; aliqua forma non mediat inter privationem & formam, ſicut griſeus color, *v. g.* mediat inter nigredinem & albedinem: ſed datur aliquod ſubjectum medium, quod nec privatum, nec aliquâ formâ affectum dicitur; ſic, *v. g.* inter viſum & cæcitatem non mediat aliqua forma: ſed inter eſſe videns & cæcum mediat aliquod ſubjectum, putà lapis qui nec videns, nec cæcus eſt: omnis autem actus humanus non eſt ſubjectum ſuſceptivum bonitatis & malitiæ, ac proinde aliquis medius eſſe poterit inter actus bonos & malos.

Dices 3. Vel objectum congruit actui ſecundùm rectam rationem, vel non congruit; ſi congruat, erit bonus ex objecto; ſi non congruat, erit malus: ergo nullus eſt actus indifferens ex objecto.

Concedo maj. & ad min. Dico quòd ſi objectum congruat rationi, actus erit bonus ex objecto; ſi non congruat, non propterea erit malus, niſi diſconveniat ſeu repugnet; non enim ſufficit ad malitiam actûs, quòd non congruat rectæ rationi, ſed requiritur ut repugnet; ſi enim habeat ſolùm negationem convenientiæ, ſolam habebit etiam negationem bonitatis non verò malitiam. Sicut enim bonitas moralis eſt convenientia cum ratione, ita malitia moralis eſt diſconvenientia cum ratione; non autem ſola negatio convenientiæ; unde licèt omnis actus ſit rationi conveniens aut diſconveniens *negativè*; non tamen eſt talis *poſitivè*, quia poteſt nullum habere ordinem ad rationem; nec *privativè*, quia talis convenientia poteſt ei non deberi, ſicut viſio non debetur lapidi.

Quæres 2. *Utrum admittendi ſint actus indifferentes in individuo.*

Affirmant S. Bonaventura *in 2. diſtinct.41. art.1.q.3.* Doctor Subtilis ibidem, aliique plures cùm veteres tùm recentiores nobilioris nominis Theologi. *Probatur* 1. quidem ex ſanctis Patribus præſertim ſancto Hyeronimo, epiſtolâ ſuâ 89. ad ſanctum Auguſtinum, ubi inter cætera ſcribit; *Bonum eſt continentia, malum luxuria; inter utrumque indifferens ambulare, capitis naribus purgamenta projicere, ſputis rheumata jacere, hoc nec bonum nec malum eſt: ſive enim feceris, ſive non feceris, nec juſtitiam habebis, nec injuſtitiam.* Ex quibus ſic argumentari licet: actus illi ſunt indifferentes in individuo, qui ſpectatis objecto, fine, & circumſtantiis nec boni nec mali ſunt moraliter: ſed plures actus ex mente ſancti Hyeronimi tales ſunt; ergo, *&c.*

Confirmatur: Si ille actus & ſimiles neceſſariò deberent eſſe boni vel mali moraliter, maximè quia homo teneretur eos actus aliquâ honeſtate imbuere ex præſcripto legis naturalis vel poſitivæ: ſed nullâ lege ad id conſtringitur, non quidem poſitivâ, divinâ ſeu humanâ, ut apparebit ex objectionum ſolutione: non etiam naturali, nam lex naturalis omnibus eſt comparata; at hæc de quâ agitur ignota eſt viris, ſapientiâ ſimul ac virtute conſpicuis, putà Seraphico & Subtili, Doctoribus, & aliis benè multis noſtram ſententiam propugnantibus: igitur, *&c.*

Deinde actus indifferens in individuo eſt actus humanus, neque bonus, neque malus moraliter, nec meritorius, ſed dantur ejuſmodi actus; idem enim dicendum de multis actibus humanis ac de iſto, nolo recitare ſingulis horis Orationem Dominicam, quia ad eum actum nullâ lege conſtringor; ſed actus ille neque bonus eſt, neque malus, neque meritorius, neque demeritorius: Non quidem bonus nec meritorius, nemo enim eſt laude dignus præciſè, quia non vult recitare Orationem Dominicam. Nec etiam malus eſt nec demeritorius, quia actus malus debet eſſe contra præceptum & obligationem: ſed actus de quo agimus non eſt contra præceptum & obligationem; quia ille actus non eſt contra præceptum & obligationem, cujus oppoſitum conſulitur tantùm, ſed oppoſitum illius actûs conſulitur tantùm, ſcilicet recitare aut velle recitare Orationem Dominicam; ergo ille actus non eſt contra præceptum, proindeque non eſt malus, atque adeo eſt indifferens.

Confirmabitur ampliùs hæc veritas ex objectionum ſolutione.

Objicies 1. varios Scripturæ ſacræ textus; primò quidem illud *Matthæi* 12. ubi Chriſtus D. ait: *Dico enim vobis quoniam omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*: ex quibus ſic confici poteſt argumentum. Actus otioſi non minùs damnandi ſunt, quàm verba otioſa, imò magis: ſed in Evangelio damnantur verba otioſa, ergo à fortiori damnantur actus otioſi.

Subſumo: Sed actus qui dicuntur indifferentes, ſunt otioſi, quia carent utilitate rectitudinis, & ratione juſtæ neceſſitatis: ergo damnandi ſunt actus indifferentes.

Hinc Origines homiliâ primâ in Pſalmum 38. *Otioſus eſt qui neque boni neque mali aliquid agit: ſi ergo in die judicii rationem reddemus non ſolùm pro verbis malis, ſed etiam pro otioſis, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor?* Et divus Hyeronimus in caput 12. Matthæi: *Otioſum verbum eſt, quod ſine utilitate & loquentis dicitur & audientis; ſi omiſſis ſeriis, de rebus frivolis loquamur, & fabulas narremus antiquas.* Et in fine capitis 4. Epiſtolæ ad Epheſios: *Quotiès loquimur aut non in tempore aut importuno loco, aut non ut convenit audientibus, toties ſermo malus procedit de ore noſtro ad deſtructionem eorum qui audiunt.*

Gregorius item in fine homiliæ ſextæ in Evangelia ſic ait: *Mecum vos admoneo, ut ab otioſo ſermone parcamus; inutiliter loqui declinemus: inquantùm venti lingua prævalemus in ventum verba non defluant; cùm Judex dicat, omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii. Otioſum quippè verbum eſt quod aut utilitate rectitudinis aut ratione juſtæ neceſſitatis caret.*

Reſpon. 1. Per verbum otioſum intelligi poſſe verbum pernicioſum ſeu cui deformitas & malitia aliqua ſit annexa; quamobrèm ſignanter Chriſtus D. ſtatim adjecit: *Ex verbis enim tuis juſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.* *Dico* 2. reverà quidem in judicio reddendam eſſe rationem, non ſolùm de actibus bonis & malis, ſed etiam de indifferentibus; de malis quidem ut puniantur; de bonis ut præmio donentur; de indifferentibus verò ut nec laude nec vituperio digni cenſeantur; ac proinde nec pœnâ nec mercede.

mercede. *Tertiò, diſtingui poteſt minor*: Verba otioſa privativè, quæ abeunt in ventum, in quibus proferendis conſumitur plus temporis, quàm recta ratio poſtulat, judicanda ſunt & damnanda, *Concedo*: ſicut vituperatur homo otioſus, vel quia nihil agit cum laborare debeat, vel quia aliud agit, quàm quòd agere debeat. Verba otioſa negativè damnanda ſunt, id eſt, quæ nec conducunt ad juſtitiam & honeſtatem, nec ab ea revocant, *Nego*: idem dicendum de operibus otioſis. Porrò actus indifferentes ſunt tantùm otioſi negativè, non verò privativè: ſunt otioſi negativè, quia non conferunt ad conſequendum finem ultimum, licèt non impediant à conſequendo fine ultimo: non ſunt verò otioſi privativè, quia non privantur fine ad quem debeant ex aliquo præcepto conferre, atque ideo de actibus indifferentibus in morte & generali reſurrectione non habebitur judicium condemnationis, ſed tantùm diſcutionis.

Alteram reſponſionem his affinem ſubjicit Seraphicus Doctor in reſponſione ad ſecundum. *Dicendum quòd otioſum non dicitur verbum, quia non ſit ordinatum ad finem ſolum, ſed quia omni caret utilitate, dum tamen aliquam deberet habere: & inter tale otioſum & meritorium ſive bonum cadit medium, quando aliquis facit aliquid quod non eſt omnimodâ utilitate privatum, nec tamen eſt ordinatum in Deum tamquam in finem ultimum. Unde non dicitur homo eſſe otioſus ſemper, quandò non laborat, ſed quandò non laborat & deberet laborare. Frequenter tamen illa verba quæ videntur eſſe inutilia, utilia ſunt, dum ordinantur ad recreationem aliquam ſpiritûs & excluſionem accediæ, ſecundùm quod refertur Sanctus Bernardus dixiſſe, cùm quemdam fecit ceſpitare: otioſum*, inquit, *factum fuit, ſed non otioſe factum. Fecerat enim hoc ad lætificandum illum quem viderat mæſtum.* Quibus Reverendus Pater Vincentius, *lib. 3. moralium, quæſt.* 4. *num.* 80. appoſitè adjicit: *Otioſum* ergo, de quo reddenda eſt ratio, & *indifferens* de quo hîc eſt quæſtio; non ſunt idem ex Seraphico Doctore: quia indifferens non caret omnimodâ utilitate, licèt careat fine ſtrictè honeſto, hoc eſt, habente rationem objecti, aut finis virtutis propriè dictæ, ut excutere pulverem è veſte, ire in campum recreationis gratiâ, facea proferre, viridaria amœna conſpicere, odores ſuaves odorari, concentus vocum & harmoniam muſicæ audire, aliaque ad quietem aut indigentiam naturæ pertinentia facere. Hoc enim non eſt contra rationem, neque repugnat prudentiæ: quia cum homo conſtet rationali & animali, poteſt inſervire neceſſitatibus & inclinationibus animalis abſque elevatione talium operationum ad finem virtutis, modò nihil agat ipſi contrarium.

Quia tamen ſatis difficile eſt, hæc præſtare ſine pravis circumſtantiis; valdèque periculoſum excedere in ipſis rectæ rationis limites; ideo ſancti Patres citati ſeverè nos admonent, ut cauti ſimus, & ne otioſa ſectemur. Et hic ſenſus facilè colligitur ex verbis eorum citatis ut conſideranti conſtabit, ſive otioſum & indifferens pro eodem ſumant, ſive non.

Quòd autem ita res ſe habeat, evidentiùs ex ſequentibus conſtabit. Nam S. Hyeronimus paulò ante verba citata primò locò ſic ait. *Et eſt ſenſus: ſi otioſum verbum, quod ne-*

quaquàm ædificat audientes, non eſt abſque periculo ejus qui loquitur, & in die judicii redditurus eſt unuſquiſque rationem ſermonum ſuorum, quantò magis vos, qui opera Spiritûs - Sancti calumniamini, &c.

Sanctus Ambroſius in pſalmum 38. ſatis à principio: *Si pro otioſo verbo periculum eſt, quantò magis pro criminoſo? Non omne quod otioſum & criminoſum; ſed omne quod non fructuoſum, periculoſum atque erradicabile?*

Idem habet S. Baſilius in regulis brevioribus, interrogatione 23. *Omne verbum, quod ad propoſitum in Domino non facit uſum, otioſum eſt: & adeo magnum eſt hujuſmodi verbi periculum, ut licèt genere ipſo de numero bonorum ſit quod dicatur; tamen niſi ad æſicationem fidei dirigatur, nequaquam propterea quòd bonum ſit, liber ſit à periculo qui illud locutus ſit.*)

Si autem in ea eſſent opinione illi ſancti Patres, quod omne hujuſmodi otioſum eſſet malum, illud ſimpliciter aſſererent, & non uterentur nomine *periculoſi*, ut conſtat. *Hæc ille.* Quibus apparet ſanctos Patres idcircò actus interdùm indifferentes proſcribere, quod difficillimum ſit in hac miſeriarum valle homines primordiali & originali peccato vitiatos in ſolâ actuum indifferentia diù conſiſtere, & non deflectere ad dexteram boni aut ſiniſtram mali, quia voluptates & tentationes vos plerùmque in abrupta & devia præcipitant. Hinc S. Auguſtinus, libro 10. confeſſionum, cap. 31. *Cùm* inquit, *ſalus ſit cauſa edendi & bibendi, adjungit ſe tamquàm pediſequa periculoſa jucunditas, & plerumque praire conatur ut ejus cauſa fiat, quod ſalutis cauſâ me facere vel dico vel volo: his cogitationibus quotidie conor reſiſtere.*

Objicies 2. Chriſtus Dominus Lucæ 12. diſertè pronunciat; *Qui non eſt mecum, contra me eſt, & qui non colligit mecum, diſpergit.* Sed qui elicit actus indifferentes in individuo, non colligit cum Chriſto; actus enim illi apud Deum nullius ſunt meriti; igitur qui hos elicit actus Chriſto D. adverſatur, & opera ſua diſpergit, & ad vitam æternam inutilia reddit, ac ſubinde efficit mala.

Reſpon. Chriſtum D. per ea verba ſignificare ſibi perpetuum eſſe bellum cum Demone pro hominum ſalute & libertate, proindeque nullum à ſuis partibus ſtare poſſe in negotio ſalutis quin demoni repugnet, ejuſque tentationibus & illuſionibus animosè adverſetur: agit enim ibi de infeſtatione demonum, quorum unum ejecerat ab homine arreptitio. Quamobrem diſtinguenda eſt major. *Qui non colligit mecum, diſpergit*; Quando tenetur, *Concedo*: quando non tenetur, & obligatur ex lege & ordinatione Dei colligere cum Chriſto, ſeu actus ſuos in ejus gloriam referre, *Nego*: Porrò qui elicit actus indifferentes, non tenetur ullâ lege eos ad Chriſtum referre, ſubindeque cum in eis actibus non teneatur colligere cum Chriſto: conſequens eſt quòd in illis non diſpergit, neque Chriſto D. ſit contrarius.

Inſtabis: Lege divinâ præſcribitur, ut omnia opera noſtra in Dei gloriam eliciamus, & ad eum referamus: ait enim Apoſtolus, Epiſtolâ 1. ad Corint. cap. 10. *Sive manducatis, ſive bibitis, ſive quid aliud faciatis, omnia in gloriam Dei facite.* Et ad Coloſſenſes 3. *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti facite, gratias agentes Deo, &*

Patri per ipſum. Quibus verbis Apoſtolus ait, ut omnia faciamus in Dei gloriam : igitur præcipit ut omnia opera noſtra ad Deum dirigamus. *Diſtinguit anteced.* Saraphicus Doctor. Jubet Apoſtolus ut omnia faciamus in Dei gloriam negativè, id eſt, ut nihil faciamus contra gloriam Dei, *Concedit* ; ut omnia faciamus poſitivè in gloriam Dei, id eſt, in omnibus actibus noſtris intendamus gloriam Dei, *negat* : tunc enim Apoſtolus ſuadet, non præcipit ; hortatur, non imperat. Seraphici Doctoris verba ſunt in reſponſione ad primum argumentum ab ipſo propoſitum. „ Poſſunt, *inquit*, auctoritates illæ ac„ cipi affirmativè vel negativè & „ affirmativè dupliciter ; quia hoc „ ſignum, *omnia*, poteſt ibi teneri „ collectivè vel diſtributivè : ſi ac„ cipiatur negativè, ſic eſt præcep„ tum, & tunc eſt ſenſus : ita facia„ tis opera veſtra, ut nihil faciatis „ contra gloriam Dei. Si autem in„ telligatur affirmativè, & hoc ſig„ num, *omnia*, teneatur diſtributi„ vè & diviſim, tunc eſt conſilium „ & admonitio. Admonet enim „ Apoſtolus ſecundùm hunc ſenſum „ quòd quodlibet opus noſtrum re„ feramus in Deum, & de quolibet „ diviſim poſſumus facere ; & utile „ eſt nobis & expediens ſi faciamus. „ Nullum enim eſt opus delibera„ tivum quod à nobis fiat, quòd qui„ dem non poſſimus facere propter „ Deum ; & ſi hoc faceremus, me„ liùs faceremus, quàm quando non „ referimus. Si autem prædictus ſer„ mo teneatur affirmativè : & hoc „ ſignum, *omnia*, teneatur collecti„ vè, tunc nec eſt præceptum nec „ conſilium, ſed finis præcepti & „ conſilii. Ad hoc enim debemus „ tendere & hoc deſiderare quò ad „ talem ſtatum perveniamus, quòd „ omnes cogitationes noſtras & affec„ tus in Deum referamus : hoc au„ tem tunc obtinebimus, quando „ Deum ex toto corde noſtro dilige„ mus. Et ſic patet quòd ex auctori„ tatibus illis non concluditur, quòd „ aliquis peccet cùm non refert opus „ ſuum in Deum actualiter. Ita Seraphicus Doctor.

Subſumes. Sed Apoſtolus reverà præcipit ut omnes actus noſtri in Dei gloriam referantur ; igitur ſolutio nulla. *Probatur antecedens.* Non aliâ ratione Apoſtolus dicit omnes actus noſtros in Dei gloriam eſſe faciendos, quàm quia homo omnium quæ poſſidet Deo debitor eſt, debet enim ei ſubſtantiam, facultates & operationes, titulo tam juſtitiæ quàm gratitudinis. *Titulô quidem juſtitiæ*, quia cujus eſt fundus & arbor, ejuſdem eſt fructus ; fundus enim ſeu natura hominis eſt Dei, quia Deus eſt Dominus omnium rerum, proindeque fructus ſeu operatiò creaturæ à Deo debetur, & qui actum aliquem exerit & non in gloriam Dei, ille fur eſt & latro, ſiquidem gloriam Deo debitam furtivè ſurripit. *Titulo verò gratitudinis*, quia cum creatura omnia acceperit à Deo, debet pariter omnia in Deum refundere.

Nego ant. & ad ejus prob. dico maj. eſſe diſtinguendam. Creatura debet omnia ſua Deo repetenti & præcipienti, *Concedo* : non præcipienti nec repetenti, *Nego*, *& ſic diſtinctâ minore, neganda eſt conſequentia* ; Nimirùm omnes omnino actus noſtros ex præſcripto juſtitiæ & gratitudinis in Dei gloriam eſſe referendos.

Tametſi enim Deus ſit omnium actuum noſtrorum, ſicut & facultatum noſtrarum Dominus ; nihilominùs tamen non eſt ita eorum exactor, ut

omnes noſtros motus & actus abſolutè præcipiat ad ſui gloriam eſſe referendos; ſi enim non exigat ut honorem ſibi debitum & peccatò violatum ſtatim atque homo poteſt, reſarciat per condignam ſatisfactionem, ut communiter docent Theologi, quis inducet in mentem eum poſtulare ut quoties agimus, ejus honorem & gloriam indefectibiliter intendamus: hinc enim graviſſimum efficeretur jugum Domini, quod Matthæi 11. *ſuave* dicitur *& onus leve*; ſcrupulis & ſtimulis innumeris angeretur, & urgeretur hominum conſcientia, peccata venialia multiplicarentur in immenſum, nec ulla foret hominis cujuſvis etiam juſtiſſimi animæ quies; ſi nimirùm manus urgente frigore confricando, florem ſubodorando, muſicæ & concentui aures commodando peccaverit, ſi iſta ad Dei gloriam non retuliſſe peccatum ſit.

Urgebis. Tam Deus poſtulat ut actiones humanæ pendeant ab ipſo tanquam fine ultimo, quàm poſtulat ut pendeant ab ipſo tamquam primo efficiente, quia Deus non minùs eſt finis ultimus, quàm primum efficiens cujuſcumque creaturæ, & maximè hominis, quæ eſt nobiliſſima creatura: ſed Deus poſtulat ut actiones humanæ pendeant ab ipſo tamquam primo efficiente: ergo poſtulat Deus, ut actiones humanæ pendeant ab ipſo tamquam fine ultimo, & ſic poſtulat, ut omnes actiones humanæ in ipſum referantur.

Diſting. maj. Tam Deus poſtulat ut actiones humanæ pendeant ab ipſo tamquam ultimo fine phyſico, *Concedo:* ipſe eſt enim *alpha & omega, principium & finis*: tamquam ultimo fine morali, *Nego & conceſſâ minori ſic diſtinguenda eſt conſequentia.* Deus enim habet rationem finis ultimi duplici ratione; phyſicè nimirùm & moraliter; habet, inquam, rationem finis ultimi phyſici, quando actio ex intentione operis relabitur in Deum, ut finem totius naturæ; habet verò rationem finis ultimi moralis, quando actio ex intentione operantis ordinatur in Deum ut fontem totius honeſtatis. Fateor equidem Deum poſtulare ut actiones humanæ pendeant ab ipſo tamquam ultimo fine phyſico, ſed nego eum exigere ut ab ipſo pendeant tamquam ab ultimo fine morali: unde apparet negandam eſſe paritatem majoris: quia ordinatio actionis ad Deum ut ad principium, reſpicit ipſum tamquam principium eſſendi naturaliter, ſeu quoad eſſe naturæ; ordinatio verò quantùm ad finem, reſpicit eſſe moris & benè eſſe. Hinc licèt non ſit medium inter *eſſe & non eſſe*, ſeu *ens* & *non ens naturale*; eſt tamen medium inter *benè eſſe* & *malè eſſe moris*; eò quòd bonitas moralis non ſe extendit ad omnes actiones, ſicut bonitas naturalis, ut obſervat ſanctus Bonaventura, reſpondendo ad tertium argumentum hac in quæſtione ab ipſo propoſitum.

Inſtabis iterùm. Agens rationale qualis eſt homo, tenetur intendere finem ultimum honeſtum in omnibus ſuis actionibus deliberatis, quoniam tenetur agere ſecundùm rectam rationem: igitur debet omnes ſuos actus referre in finem ultimum, non ſolùm phyſicum, ſed etiam moralem.

Diſting. antec. Tenetur agere propter finem honeſtum & ſecundùm rectam rationem negativè; id eſt, tenetur nihil agere quod ſit contrarium rectæ rationi, *Concedo*: tenetur agere ſecundùm rectam rationem poſitivè, *Nego.* Siquidem ratio da-

ta eſt homini, ut nunquam operetur difformiter, non verò ut ſemper agat conformiter dictamini rationis circa finem utilem & jucundum.

Inſtabis tandem. Tam homo tenetur agere conformiter dictamini rationis circa finem honeſtum, utpotè maximè convenientem naturæ rationali ex determinatione morali, quàm belluæ tenentur agere conformiter naturæ ſenſitivæ ex determinatione naturali: ſed belluæ tenentur ſemper agere conformiter naturæ ſenſitivæ ex determinatione naturali, igitur & homo tenetur ex determinatione morali agere conformiter dictamini rationis finem honeſtum præſcribentis.

Nego maj. Et diſparitas eſt quòd belluæ operantur unô tantùm modô, eôque neceſſariô & determinatô; habent enim duntaxat unum bonum ſibi propoſitum, ſcilicet id quod convenit naturæ ſenſitivæ: at homo cum ſit agens liberum, nec habeat duntaxat bonum honeſtum ſibi propoſitum, ſed etiam jucundum & utile, idcircò poteſt intendere bonum honeſtum, quando benè operatur moraliter; jucundum verò quandò operatur indifferenter.

Objicies 3. varias rationes petitas ex dictis ſanctorum Patrum. *Primò* quidem voluntas, quæ non poteſt in medio conſiſtere, ut neque bona ſit neque mala, ea non poteſt exercere actus in individuo indifferentes: ſed ex ſancto Auguſtino pluribi voluntas hominis non poteſt ita in medio conſiſtere, ut nec bona ſit nec mala: ergo voluntas hominis non poteſt exercere actus indifferentes in individuo. *Deinde* ex ſancto Bernardo, lib. de vita ſolitaria ad Fratres de Monte Dei: *Servo Dei,* inquit, *aut ſemper proficiendum aut deficiendum eſt, aut ſurſum nititur aut in inferiora urgetur.* Et epiſtolâ 253. ad Abbatem Guarinum in medio. *Si ſtudere perfectioni, eſſe perfectum eſt, profectò nolle proficere, deficere eſt. Sic,* inquis, *vivere volo & manere in quo perveni, nec pejor fieri patior, nec melior cupio: hoc ergo vis quod eſſe non poteſt.* Et paulò infrà. *Vidit ſcalam Jacob, & in ſcala Angelos, ubi nullus reſidens nullus ſubſiſtens apparuit, ſed vel aſcendere vel deſcendere videbantur univerſi, quatenus palàm daretur intelligi inter profectum & defectum in hoc ſtatu mortalis vitæ nihil medium inveniri.* Igitur ex mente ſancti Bernardi homo viator aut proficit in via ſalutis per actus bonos, aut deficit per malos, ac ſubindè cenſet non dari actus indifferentes.

Reſpondeo ad primum diſtinguendo maj. Voluntas quæ non poteſt in medio conſiſtere tam ratione ſtatûs, quàm ratione actûs, neceſſariò debet eſſe bona vel mala, *Concedo*; ratione tantùm ſtatûs. *Nego*; *ad minorem* Dico voluntatem hominis non poſſe in medio conſiſtere ratione ſtatûs, quia ſemper eſt vel in ſtatu peccati vel in ſtatu gratiæ: at conſiſtere poteſt in medio ratione actûs, quia omnis operatio voluntatis non debet eſſe neceſſariò bona vel mala, quippè cùm admittendi ſint actus indifferentes.

Ad ſecundum pariter *diſting. maj.* Qui in via Dei non progreditur quando progrediendum eſt, aut qui notabili tempore hæret ſine progreſſu, ille regreditur, *Concedo*; qui in via Dei non progreditur, quando nulla eſt obligatio progrediendi, aut qui parvô tempore hæret ſine progreſſu, ille regreditur, *Nego.* Porrò qui elicit actus indifferentes in individuo, cùm nullam habeat obligationem per eos progrediendi,

cenſeri non debet regredi in via ſalutis. Quam reſponſionem approbat Seraphicus Doctor reſpondendo ad tertium: Dicendum, *inquit*, quòd hoc „ verum eſt quando homo ſtat, cùm „ deberet ambulare: & quantùm ad „ illud tempus dicit Bernardus quòd „ non peribit momentum de tempo- „ re de quo rationem reddemus; & „ Anſelmus quòd exigetur à nobis „ ratio, qualiter tempus fuerit ex- „ penſum. Si autem quæratur quan- „ do, hoc eſt difficile, imo im- „ poſſibile determinare: quia diver- „ ſis perſonis diverſimodè ſe offert „ opportunitas exeundi in bonas ope- „ rationes & in bonas affectiones & „ intentiones, & ideo Sancti ut red- „ dunt nos ſollicitos, terrent nos, & „ Dominus ipſe cum dicit: *Quod uni* „ *dico, omnibus dico: vigilate*, &c.

Objicies 4. Omnis hominum actus neceſſariò referri debet ad aliquem finem, in quem tendat, in quo quieſcat: ſed ſi referatur in Deum bonus eſt moraliter: ſi in creaturam, malus eſt & perverſus; igitur nullus dari poteſt actus indifferens.

Major conſtat. Omne enim agens agit propter finem; itaque vel homo agendo tendit in Deum tanquam in finem ultimum, vel quieſcit in creatura, nimirùm in ſeipſo, propriam videlicet utilitatem aut voluptatem intendens. *Probatur minor*, maximè quoad ſecundam partẽ. Homo non poteſt creaturæ tamquam ultimo fini inhærere, nec ſibi complacere, ſalvis legibus charitatis, juſtitiæ & gratitudinis: *Primò*, namque ille violat legem charitatis, qui non amat Deum ex toto corde ſuo, ex tota anima & ex totis viribus: ſed qui Deo tamquam fini ultimo non inhæret, non amat Deum ex toto corde ſuo, ex tota anima ſua, & ex totis viribus ſuis: ille enim non amat Deum ex tote corde ſuo, ex tota anima ſua, ex totis viribus ſuis, qui ſuum actum ad Deum non refert, quem tamen ad ipſum facilè referre poteſt: ſed qui creaturæ tamquam fini ultimo inhæret, ſuum actum ad Deum non refert, quamvis ad Deum ſuum actum referre poſſit: ergo qui creaturæ tamquam fini ultimo inhæret, violat legem charitatis: proindeque ſalvâ lege charitatis homo inhærere non poteſt creaturæ tamquam fini ultimo.

Deinde verò qui creaturæ tamquam fini ultimo inhæret, violat legem juſtitiæ: ille enim violat legem, juſtitiæ, qui alteri quod ſuum eſt, non reddit; ſed qui creaturæ tamquam fini ultimo inhæret, alteri quod ſuum eſt non reddit; etenim ſuum actum qui eſt Dei, utpotè rerum omnium creatarum Domini ad Deum non refert: igitur quæ creaturæ tanquam fini ultimo inhæret, violat legem juſtitiæ; proindeque ſalvâ lege juſtitiæ, homo inhærere non poteſt creaturæ tamquam fini ultimo. *Denique* qui inhæret creaturæ tanquam fini ultimo, violat legem gratitudinis: ille enim violat legem gratitudinis, qui beneficii accepti memorem ſe non præbet, aut qui beneficium acceptum auctori non refert; ſed qui creaturæ tanquam fini ultimo inhæret, benefici recepti memorem ſe non præbet, & beneficium acceptũ auctori non refert; nam ſuum actum qui Dei beneficium eſt, acceptum Deo non refert; igitur qui creaturæ tanquam fini ultimo inhęret, violat legem gratitudinis; proindeque, ſalvâ lege, non poteſt homo non referre ſuos omnes actus in Deum.

Diſting. maj. Omnis actus humanus referri debet in Deum poſitivè vel negativè, *Concedo*: poſitivè tantùm, *Nego*: Porrò actus indifferentes referuntur ad Deum negativè, quia videlicet non adverſantur legi divinæ,

nec divino cultui & honori; quamobrem qui per eos actus creaturæ inhæret, ſeu propriæ ſuæ utilitati & jucunditati ſtudet, non derrogat legi charitatis & gratitudinis: iſta luculenter explicat Seraphicus Doctor, locò ſupra laudatô circa finem concluſionis, ubi inter cætera hæc habet. „ Non omnis actio non ordinata ad „ Deum tanquam ad finem, eſt mala; „ quia quædam non ordinatur propter „ inordinatam converſionem ad creaturam; quædam verò non ordinatur „ propter operantis negligentiam; „ quædã verò non ordinatur propter „ operantis infirmitatem & miſeriam. „ Prima differentia actionis non ordinatæ eſt malitia malæ commiſſionis. „ Secunda eſt malæ malitia omiſſionis. Tertia verò neutro modo eſt „ mala, ſed indifferens eſt. Talis autem „ actio eſt, quandò quis facit aliquam „ operationem, ita quòd circa creaturam non afficitur inordinatè: „ nec tamen illam operationem comparat ad Deum, ſed facit propter „ aliquem finem, qui reſpicit indigentiam naturæ, ut cùm aliquis „ ambulat ut recreetur, vel comedit „ ut reficiatur: talis actio indifferens „ judicatur, quia Deus nec illam remunerat, nec imputat in culpam, „ & hoc quia in tali actione non eſt „ malitia commiſſionis, quia non eſt „ inordinata dilectio: Nec etiam „ omiſſionis; non enim ſemper „ omittit homo quãdo actiones ſuas „ non refert in Deum: indulgetur „ enim naturæ fragili & infirmæ, ut „ multa poſſit talia facere. Nec „ Deus requirit ab homine in tali „ ſtatu diſtractionis & miſeriæ quòd „ omnia quæ facit, referat ad ſe, requirit tamen aliquando quandò eſt „ locus & tempus, & tunc ſi homo „ non referat, omittendo peccat. Hæc „ Seraphicus Doctor.

Inſtabis: Inter quieſcere in Deo aut in creatura non datur medium: igitur dùm quis operatur, aut agit ut quieſcat in Deo tanquam in fine ultimo, aut ut quieſcat in creatura. Si primum, illius actus bonus eſt; ſi ſecundum eſt deordinatus & malus: igitur nullus eſt actus indifferens.

Reſpondet Seraphicus Doctor ad ſextum argumentum à ſe propoſitum, „ quòd *Quieſcere in aliquo*, putà in „ creatura, poteſt accipi dupliciter; „ aut quia, *inquit*, agens ibi ſiſtit tanquam in ultimo fine, & tunc eſt actio mala malitiâ mortalis peccati, „ quandò ſcilicet voluntas ponit creaturam ſibi pro fine ultimo aut „ principali: aut quia ſic ibi ſiſtit, „ non quia ibi ponit ultimum finem, ſed quia non ulteriùs tendit, „ & hoc poteſt eſſe tripliciter, ſicut „ ſuprà dictum eſt: aut ex aliqua „ inordinata affectione, quâ illi rei „ alligatur, aut ex negligentia & „ torpore, quo negligit referre „ cum poſſit, & deberet; aut „ quia ex quadam imbecillitate & „ infirmitate aggravatur, ut difficile ſit ibi omnes actiones ſuas „ in Deum convertere: & primis „ duobus modis eſt peccatum, tertiò modò non. *Hæc ille.* Ut autem hæ & ſimilies objectiones faciliùs ſerventur, obſervandum eſt ex Seraphico Doctore actus noſtros poſſe referri ad Deum tripliciter, ſcilicet relatione actuali, aut habituali, aut virtuali: Ad hoc, inquit, *circa finem* „ *quæſtionis*, quòd aliqua actio „ ſit meritoria, non oportet quòd „ ſemper quis eam referat actualiter „ in Deum, ſed ſufficit relatio habitualis. Habitualem autem relationem voco; non quia habeat „ charitatem, per quam ſit habilis „ ad referendum, ſed quia in principio operationis illius vel alterius

„ ad quam illa conſequenter ſe habet, intentionem habet ad Deum „ directam.

„ Per hunc etiam modum intelligitur eſſe in viris Religioſis, qui in „ principio ex charitate devoverunt „ portare Religionis pondus; quidquid enim faciunt, quod ad ſuæ Religionis obſervantiam ſpectat, ex „ prima intentione eſt eis meritorium „ ad ſalutem, niſi fortè (quod abſit) „ contraria intentio ſuperveniat. In „ aliis autem quæ ad Religionem non „ ſpectant, ſecùs eſt, quia illa intentio non ſe extendit ad alia habitualiter: & ideo non eſt parvæ ſecuritatis „ & utilitatis Religionem intrare.

„ Habitualem etiam intentionem „ ſive relationem voco, quandò non „ præcogitato in actu fine ultimo, „ ſive Deo ex ſola actionis conſervatione ipſa charitas prompta, vel „ aliqua alia virtus charitate informata ad ipſum bonum opus inclinat: ſicut vir obediens obediendo „ Prælato ſibi præcipienti meretur, „ etiamſi de Deo nihil cogitet, ſed „ ſolùm conſideret quòd bonum eſt „ obedire. *Hæc Seraphicus Doctor*, qui intentionem habitualem vocat, quam alii virtualem appellant, relicto nomine *habitualis*, pro ea quæ in prima acceptione Seraphici Doctoris dicitur habitualis.

Dices. Cum per actus generetur habitus, ſi daretur actus indifferens, generari etiam poſſet habitus indifferens: ſed nullus admitti poteſt talis habitus. *Probatur*. Quia omnis habitus determinatus eſt ad certos actus, & potentiam etiam determinat ad eoſdem actus eliciendos.

Concedo maj. ſed *nego min. & ad probationem illius* dico ipſam eſſe ſophiſticam, fit enim tranſitus ab una ſignificatione ad aliam; indifferentia enim ſumi poteſt dupliciter, vel quantùm ad ſpeciem entitativam actûs eliciendi, vel quantùm ad illius bonitatem aut malitiam moralem. Priori modo fateor habitum eſſe determinatum & determinativum: ſed de hac acceptione non eſt difficultas, poſteriori autem modô nihil vetat habitum ſicut & actum eſſe indifferentem.

Hæc tamen ſolùm dicta ſint juxta philoſophicum ſenſum; ſi Chriſtianum ſtatum, & æternam gloriam promerendam, nobiſque conceſſum tempus inſpexeris, procul dubiò manus dabis D. Paulo conſilianti: *Sive manducatis, ſive bibitis, ſive quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Quem locum expendens D. Baſilius homil. in Julitam Martyrem, ſic nos adhortatur: *Accumbens menſæ, ora; Edens panem, largitori gratiam rependito: Bibis vinum, memento illius, qui illud tibi dedit ad lætitiam & infirmitatem ſolamen: Tunicam indueris, gratias agito benigno datori: Suſpicis in cœlum, & ſyderum pulchritudinem, procide coram Deo & cole eum, qui cuncta hæc in ſapientia condidit. Pari modo, oriente ſole & occidente; in ſomno & vigiliâ, Deo gratias age, qui hæc omnia ad tuum commodum creavit, & ordinavit, ut Creatorem agnoſcas, ames & laudes.* Mortalem ergo vitam agentes, amemus Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus & ex tota mente noſtra; ut depoſitis corporeis exuviis, hancque miſeriæ vallem abjicientes, illuc pertingere mereamur: *Ubi* (ut cum D. Auguſt. eloquar) *eſt certa ſecuritas & ſecura tranquillitas & tranquilla jucunditas, & jucunda fœlicitas, & fœlix æternitas. & æterna beatitudo, & beata Dei ſine fine viſio, laudatio, dilectio, & fruitio.*

AMEN.

INDEX

RERVM ET SENTENTIARVM, QVÆ continentur in hac Morali Philoſophia.

A.

Accidentia.

ACcidentia corrumpuntur tribus modis, paginâ 174

Actio.

Diſcrimen inter actiones hominis, & actiones humanas. 7
In actione humana duo ſunt diſtinguenda, honeſtas & entitas, ibidem.
Quid honeſtas actionis. 7
Quomodò actiones humanæ dici poſſint neceſſariæ & immutabiles. 10
Actiones humanæ, aliæ ſunt elicitæ, aliæ imperatæ. 64
Intellectus eſt principium humanarum actionum. ibid.
Actio humana ſumitur tribus modis. 132
Multiplex actionum humanarum diviſio. 132
Earum omnium ordo. 133
Triplex actionum humanarum regula. 142

Actus.

Actus trifariàm comparatur cum habitu. 171
Dantur actus indifferentes in ſpecie, & in individuo. 254 & 255
Actus concurrunt effectivè ad productionem habitûs. 171
Unicus actus poteſt habitum producere quoad ſubſtantiam, non verò quoad modum. 172
Omnis actus humanus referri debet in Deum poſitivè, vel negativè. 262

Amor.

Quid ſit amor, & quomodò formetur. 236 & 238
Quæ ſint amoris proprietates & remedia. 237 & 239

Angeli.

Angeli tàm boni, quàm mali, noſtram voluntatem movere poſſunt indirectè. 72

Appetitus.

Appetitus, alius naturalis, alius ſenſitivus, & alius rationalis. 33
In quibus hi tres appetitus reperiantur. ibid.

Ariſtocratia.

Ariſtocratia quid. 15

Augmentum.

Duplex eſt augmentum, unum intenſivum, extenſivum alterum. 172

B

Beatitudo.

BEatitudinem omnes omninò appetunt. 39
Duplex beatitudo, naturalis & ſupernaturalis. ibid.
Beatitudo variè accipitur. 39
Propriè accepta duplex diſtinguitur, ibid.
Nullus poteſt hac in vita perfectè beari, quia nec miſeriis vacare, nec planè ſatiari, nec perfectè quieſcere, nec Deum perfectè cognoſcere & amare poteſt. 40. & 41.
Poteſt aliquis ſaltem imperfectè beari in hac vita. 41
Quid beatitudo objectiva & formalis. 42
Variæ Phyloſophorum de beatitudine ſententiæ, ibid.
Ad veram beatitudinem objectivam quatuor conditiones requiruntur. 44

In quibus non conſiſtat beatitudo objectiva. *à pagina 43 uſque ad* 54
Solus Deus eſt hominis objectiva beatitudo. 55
Definitio beatitudinis in genere. 56
Definitio beatitudinis objectivæ, *ibidem.*
In quibus conſiſtat formalis beatitudo naturalis. 57 & 58
Beatitudo formalis magis principaliter in amore, quàm in viſione conſiſtit. 59
Septem ſunt chriſtianæ beatitudines. 224
Ratio earum & ordo colligitur, 1. ex integritate perfectionis: 2. Ex modo perfectionis; 3. Ex diſpoſitionibus ad perfectionem. 224

Bonitas.

Triplex eſt rerum bonitas; 245
Bonitas actûs externi à quo ſit deſumenda. 247
Bonitas actûs perſecutionis & averſionis à quo repetenda. 248
Quomodò bonitas & malitia actûs à fine proveniat. 249
Bonitas finis eſt diſtincta à bonitate objecti. 250
In quo conſiſtat moralis bonitas actûs. 253
Bonitas non eſt ſimplex una qualitas. 253
Triplex bonitas & malitia actûs. 254

Bonum.

Bonum privatum & bonum familiæ involvuntur in bono publico materialiter, non formaliter. 15
Bonum publicum privato ſæpiùs quiſque præfert. 16
Boni exiſtentia ſuadetur. 25
Quid & quotuplex ſit bonum, *ibid.*
Vera boni moralis definitio traditur & explicatur. 26
Bonum & pulchrum ſæpè concordant, *ibid.*
Boni diviſiones variæ. 26
Bona corporis & fortunæ habent veram rationem boni, non quidem honeſti, ſed utilis aut jucundi. 27. 28
Stoïci & Peripatetici circa veri boni ſtatum conciliantur. 28
Quomodò omne bonum ſit appetibile. 33
Unde poſſunt fieri bona honeſta propter uſum aut abuſum. 38
Nullum eſt ens quod illud, quod ſibi bonum eſt, non appetat appetitu elicito aut naturali. 33

C

Caſtitas.

Caſtitas eſt triplex, 215

Charitas.

Objectum charitatis quomodò debeat ordinari. 152

Circumſtantia.

Quid ſit circumſtantia actûs. 250
Septem ſunt actûs circumſtantiæ, quæ explicantur. 250
Circumſtantiæ, aliæ mutant ſpeciem, aliæ augent bonitatem aut malitiam actûs. 251
Aliæ ſunt aſſiſtentes, aliæ informantes & aliæ incitantes, *ibid.*
Quomodò actus humanus deſumat ſuam bonitatem & malitiam à circumſtantiis, 252
Quomodò circumſtantiæ augeant bonitatem, & mutent ſpeciem actûs. 253

Concupiſcentia.

Quid & quotuplex concupiſcentia. 122
Concupiſcentia tàm antecedens quàm ſubſequens minuit voluntarium. 125
Concupiſcentia libertati officit. *ibid.*

Conſcientia.

Conſcientiæ etymon. 145
Sumitur trifariàm, *ibid.*
Conſcientia non eſt ſynderefis. 144
Differt à lumine rationis. 146
Quæ ſit conſcientiæ definitio, *ibid.*
Eſt pedagogus animæ. *ibid.*
Conſcientia eſt varia. 147
Conſcientia recta tribus principiis formatur. *ibid.*
Conſcientia erronea quid ſit. 148
Conſcientia erronea ſex cauſas habet. 148
Tribus modis curari poteſt. 149
Quid ſit conſcientia dubia, *ibid.*
Fit duobus modis, *ibid.*
Eſt duplex, ſpeculativa & practica. 150
Duo ſigna conſcientiæ dubiæ, *ibid.*
Quid ſit opinativa conſcientia. 150
Duplex opinio, & totuplex conſcientia. 151

Conſcientia ſcrupuloſa quid ſit. 151
Duplex eſt, alia recta, alia perverſa, *ibidem.*
Conſcientiæ rectæ effectus ſunt ſex; & totidem perverſæ quæ dementiam parit. 152
Conſcientia hypochondriaca quid ſit. 152
Conſcientiæ actus circa bonum in ſe ſunt tres, totidem circa bonum, ut præſens; tres pariter circa bonum præteritum. 153
Conſcientiæ bonæ dotes, *ibid.*
Conſcientia tres habet actus circa malum in ſe, & ut eſt præſens, & ut factum. 153
Conſcientiæ ſtimuli, *paginâ* 154

Conſenſus.

Quid ſit conſenſus. 134
Eſt actus voluntatis, *&c.* 136
Duplex eſt conſenſus, *ibid.*

Conſilium.

Quid conſilium. 135
Eſt actus intellectûs, non autem voluntatis. 135
Quid deſiderant conſilium & deliberatio. 134

Contemplatio.

Quomodò anima in contemplatione proficiat. 215
Gradus contemplationis, *ibid.*

Continentia.

Continentia eſt triplex. 216

Contractus.

Multiplex modus contractuum. 201

Corpus.

Corpora cœleſtia movere poſſunt noſtram voluntatem indirectè. 72

Corruptio.

Corruptio duplex, privativa & poſitiva. 175

Culpa.

Quare Deus neminem puniat ſine prævia culpa. 217

D

Dæmones.

Dæmones peccatum appetunt ſpecie boni. 31
Dæmones non oderunt Deum in ſe, ſed in vindicta & pœna. 30
Dæmones & damnati appetunt beatitudinem appetitu naturali & elicito; non efficaci, ſed inefficaci. 33 & 34

Deliberatio.

Quid ſit deliberatio. 135

Democratia.

Democratia quid. 15

Deſiderium.

Deſiderium quid. 239

Deus.

Plures Dii omnipotentes non poſſunt fingi. 37
Quomodò cognitio & amor Dei ſuper omnia naturaliter fieri poſſit. 59
Verè chriſtiana Triſmegiſti ſententia, *ibid.*
Qualiter cognitio & amor Dei ſit bonum ſtabile & perſeverans, etiam dum actus non continuat. 59
Deus eſt cauſa efficiens, quatuor modis. 70
Dici poteſt cauſa actionum humanarum duobus modis, *ibid.*
Effectivè movet voluntatem ad actus ſupernaturales, quæ tamen ſemper remanet libera. 71
Deus voluntatem allicit, non cogit. 81

Diſcretio.

Diſcretio quid. 196
Triplex eſt gradus diſcretionis, *ibid.*
Diſcretio ſummè neceſſaria in tribus, in virtutibus, in bonis operibus, in diſcernendis vitiis à virtutibus. 197
Ad perfectam diſcretionem duo requiruntur, circumſpectio & cautio. 198

Donum.

Septem ſunt dona Spiritûs-Sancti. 212
Eorum neceſſitas & ordo probatur. 1. ex ſep-

templici indigentia animæ: 2. Ex ſeptemplici animæ operatione: 3. Ex ſeptemplici virtutum applicatione: 4. Ex ſeptemplici motivo patientiæ: 5. Ex ſeptemplici facilitate ad agendum: 6. Ex ſeptemplici modo contemplationis: 7. Ex ſeptemplici medio, 222 & 223

Dubium.

Tria dubiorum genera. 150

E

Effectus.

QUomodò effectus neceſſariò futurus ſit liber. 84

Electio.

Electio ſumitur bifariàm, 136
Quid ſit, & quomodò à conſenſu differat, *ibid.*
Electio eſt tantùm de mediis, & non de fine. 136
Propoſitâ efficaci intentione voluntas amplectitur neceſſariò medium, ab intellectu propoſitum. 137
Eſſe in brutis eſt probabile, *ibid.*

Epicurus.

Quæ vera fuerit Epicuri de fœlicitate ſententia. 49
In quibus Epicurei cum Stoïcis conſentiant. 51

Eutrapelia.

Quid ſit Eutrapelia. 217

F

Facultas.

QUælibet appetitiva facultas habet ſibi adjunctam cognoſcitivam. 112

Fiducia.

Fiducia quid. 208
Triplex habet motivum, *ibid.*

Finis.

Finis moralis, alius medius, alius ultimus. 34
Ultimus quomodò ſubdividatur. 35
Duo fines partiales poſſunt ſimul intendi, ſicut & duo totales ſucceſſivè. 35
Admittendus eſt finis ſimpliciter ultimus, *ibid.*
Verus finis ſimpliciter ultimus eſt ſolus Deus, ad quem omnes actiones noſtræ debent ordinari, etiam peccaminoſæ ſaltem indirectè. 36
Finis ultimus objectivus eſt quid increatum, formalis verò quid creatum, *ibid.*
Plures poſſunt eſſe fines apparentes ultimi. 36
Non poteſt quis plures fines totales ſimul intendere. 37
Quomodò & ſub qua ratione ultimus finis ſit objectum fruitionis. 140
Triplex eſt modus quo aliquid ordinari poteſt in finem. 142

Fortitudo.

Triplex fortitudinis acceptio. 206
Finis definitio. *ibid.*
Objectum fortitudinis. 207
Duplex fortitudo, vera & apparens, *ibid.*
Fortitudo apparens eſt quintuplex, *ibid.*
Duo præcipui fortitudinis actus. 208
An ſit actus fortitudinis ſeipſum directè occidere, ad vitandam aliquam miſeriam. 211

Fruitio.

Tria in fruitione diſtinguenda. 139
Fruitio quid ſit, *ibid.*
Præciſè conſiſtit in amore. 139
Objectum fruitionis eſt vel finis verus, aut apparens, vel præfixus. 140
Quatuor gradus fruïtionis; Deus eſt in primo, beati in ſecundo, juſti in tertio, peccatores in quarto. 142

Fuga.

Quid, & quomodò fuga ſit moderanda. 240

G

Gaudium.

QUid ſit gaudium, & quomodò temperandum. 240

Gladius.

Quandò gladius proprius ſit reddendus furioſo. 10

H

Habitus.

HAbitus ſumitur quatuor modis. 163
Ut facultas ſit capax alicujus habitus tria requiruntur, ibid.
Neceſſarii ſunt in nobis habitus. 164
Quid ſit habitus. 166
Non ſunt habitus in inanimatis, nec in ſenſibus externis. 167
Habitus admitti poſſunt in potentia motrice, & in appetitu ſenſitivo. 168
Intellectui & voluntati hominis inſunt habitus. 169
Habitus producuntur per actus internos & immanentes, non per externos, niſi per accidens, ibid.
Habitus per unicum actum produci poteſt quoad ſubſtantiam, non quoad modum. 172
Habitus poteſt augeri per quoſlibet actus etiam remiſſos. 173
Habitus efficienter corrumpitur per actus contrarios, formaliter verò per habitum contrarium. 174
Perire poteſt habitus per ſolam deſitionem, ibid.
Diviſio habitûs in virtutem & vitium eſt generis in ſpecies. 191

Homo.

Homo medius inter Angelos & bruta. 68
Duplex in eo appetitus, ibid.
Homo trifariàm ſpectari poteſt. 73
Diſtinguenda ſunt in homine tria motuum genera. 75
Status primi hominis innocentis. 184
Status hominis lapſi. 185
Homo ſecundùm ſe magis ad virtutem, quàm ad vitia propendet, ibid.

Humilitas.

Humilitas eſt triplex. 216

I

Ignorantia.

Ignorantia conſiderari poteſt multipliciter. 126
Alia eſt facti, & alia juris: alia antecedens, alia concomitans, ibid.
Alia eſt invincibilis, alia craſſa, alia affectata. 127
Aliud eſt agere ex ignorantia, aliud agere cum ignorantia, ibid.
Ignorantia antecedens facit involuntarium, & excuſat à peccato. 127
Quæ ſiunt ex ignorantia concomitante, nec ſunt voluntaria poſitivè aut involuntaria, ſed non voluntaria. 130
Quæ ſiunt cum ignorantia conſequente ſunt ſimpliciter voluntaria, & involuntaria tantùm ſecundùm quid. 131

Imperium.

Quid ſit imperium deſpoticum & politicum. 74
Quid ſit imperium. 138
Non eſt propriè in brutis, ibid.

Indifferentia.

Indifferentia duplex. 86
Quomodò indifferentia poſſit dici aliquid negativum & poſitivum. 89
Quomodò homo habeat indifferentiam circa beatitudinem. 90

Intellectus.

Intellectus judicare poteſt ſpeculativè malum eſſe amabile, non verò practicè. 32.
Intellectus omnium moralium principiorum primas habet. 63
Duplex eſt intellectûs judicium, ſpeculativum & practicum, ibid.
Intellectus movet voluntatem ad agendum. 62
Quomodò intellectus & voluntas ſeſe moveant ad operandum. 65
Intellectûs notitia multiplex. 76
Quomodò intellectus voluntati obediat. 76
Aliquandò rebus aſſenſum præbet ex ſolo voluntatis imperio. 77
Quandonam objecto non poſſit diſſentire, etiam ſi diſſenſum voluntas imperet, ibid.

Involuntarium.

Quid ſit involuntarium & quotuplex. 114

Intentio.

Quid ſit intentio. 133
Intentio eſt actus voluntatis, ibid.

Judex.

Utrum judex contra propriam ſcientiam, &

conſcientiam judicare debeat ſecundùm allegata & probata, *paginâ.* 203

Judicium.

Judicium practicum eſt vel univerſale vel particulare. 63
Particulare eſt vel abſolutum vel conditionatum, *ibidem.*

Juſtitia.

Juſtitiæ nomen quatuor modis uſurpatur. 198
Ejus duplex definitio. 199
Vera & exacta juſtitiæ definitio, *ibid.*
Objectum juſtitiæ eſt triplex, *ibid.*
Juſtitia duplex, alia generalis, alia privata. 200
Alia eſt commutativa, alia diſtributiva. 201
Juſtitia diſtributiva legalis, ſeu generalis quid. 201
Particularis, quid & quotuplex, *ibid.*
Quid Deo, quid proximo, quid nobis ex juſtitia debemus. 202

Jus.

Quid ſit jus. 199
Quomodò formetur. 200
Multiplex juris diviſio, *ibid.*

L

Lex.

Legis etymon. 155
Ejus definitio expenditur, *ibid.*
Lex, alia divina, alia humana. 156
Divina eſt æterna, vel temporalis, *ibid.*
Temporalis eſt vel naturalis, vel poſitiva. *ibid.*
Lex naturalis eſt vel ſacra, vel moralis, vel politica, 157
Quid ſit lex poſitiva, *ibid.*
Lex humana eſt vel naturalis, vel politica, *ibid.*
Politica eſt vel eccleſiaſtica, vel ſecularis ſeu laica. 158
Aliquæ ſunt leges mixtæ, *ibid.*
Lex aliqua duobus modis mutari poteſt, per abolitionem & per detractionem. 158
Abolitio legis fit, vel per irritationem, vel per abrogationem, *ibid.*
Detractio legis fit, vel per diſpenſationem, vel per ceſſationem, *ibid.*
Lex naturalis non poteſt mutari, *ibid.*
Quomodò lege naturali omnia ſint communia. 159
Deus propriè non diſpenſavit in lege naturali, 160
Omnis lex humana mutari poteſt. 161
Lex divina poſitiva quinque modis mutari poteſt. 162
Quid requiritur, ut lex obliget. 162
Qualiter promulgatio legis fieri debeat. *ibid.*
Quomodò Legiſlatores teneantur obedire ſuis legibus, *ibid.*

Libertas.

Libertatis nomen variè uſurpatur. 77
Totuplex diſtinguenda eſt libertas, quotuplex neceſſitas in operatione diſtinguitur. 79
Libertas non eſt actus, nec aliquis habitus, ſed eſt realiter eadem facultas cum voluntate, à qua tamen formaliter diſtinguitur. 79. & 80
Definitio libertatis. 81
Admittenda eſt in homine libertas. 80. & 81
Utrùm, & quomodò libertas conſiſtat in indifferentia arbitrii. 85
Quinam fuerint libertatis impugnatores. 87 & 88
Eſſentia liberi arbitrii conſiſtit in indifferentia activa, & excludit, non ſolùm coactionem, ſed etiam neceſſitatem ſimplicem. 98
Admittenda eſt libertas indifferentiæ, etiam in ſtatu naturæ lapſæ, non ſolùm in ordine ad actiones civiles & morales, ſed etiam quoad actiones ſupernaturales & meritorias. 99
Libertas non ineſt plantis, nec brutis. 106
Ad libertatem perfectam & completam neceſſaria eſt prævia intellectûs operatio, *ibid.*
Libertas propriè & formaliter non reſidet in intellectu. 107
Immediatè & formaliter in voluntate reſidet. 111

Ludere & Ludus.

In ludis quomodò virtus & vitium reperiantur. 217
Licet interdùm ludere, *ibid.*

M

Magnificentia.

Quid ſit magnificentia *pagina.* 109
Triplex ejus motivum, *ibidem.*

Malum.

Malum non appetitur niſi ratione boni. 26
Qui deſperatione acti ſibi mortem inferunt, non irruunt in malum, quatenùs malum. 31

Manſuetudo.

Quid ſit manſuetudo. 216
Quomodò à clementia diſcrepat. *ibid.*

Medium.

Medium eſt, vel per participationem, vel per abnegationem, vel per ſimilitudinem. 185
Medium aliud eſt rei, aliud rationis. 186
Media ſunt in triplici differentia. 247

Metus.

Quid & quotuplex ſit metus. 121
Quæ fiunt ex metu etiam gravi, ſunt voluntaria ſimpliciter, & involuntaria tantùm ſecundùm quid. 123
Quare metus minuat voluntarium. 12[illegible]

Modeſtia.

Quid ſit modeſtia. 217

Monarchia.

Monarchia quid. 15
Quis ordo temporis inter Monarchiam & democratiam. 16
Monarchia dignitate cæteris regiminibus anteponenda, & quare. 17

Moralis.

Moralis varia nomina ſortitur. 7
Moralis duplex, ingenita & acquiſita. 7
Probatur admittendam eſſe moralem. 8
Moralis eſt verè ſcientia. 9
Quomodò dicenda ſit cognitio certa. *ibid.*
Moralis eſt ſcientia practica. 10
Objectum moralis eſt modus benè rectèque vivendi. 11
Moralis doctrina tria ſpectat. 12
Diſcrimen inter moralem & medicinam. 13
Quid moralis ingenita. 14
Quid acquiſita, & quomodò dividatur. 14 & 25
Moralis monaſtica ordine temporis & durationis eſt prior œconomicâ & politicâ. 15
Moralis politica ordine dignitatis eſt omnium prima. 16
Moralis politica hominis publici vitam internam æque ac externam moderatur. 16
Moralis omnibus eſt neceſſaria ad vitam probè inſtituendam etiam juvenibus. 19 & 20
In quibus Moralis & Theologia conveniant & diſcrepent. 22
Moralis cæteris ſcientiis eſt utilior. 23

Motus.

Quomodò fiat motus localis ad voluntatis imperium. 75

N

Natura.

Natura concipi poteſt in ſtatu, vel innocentiæ, vel corruptionis. 184

Neceſſitas.

Neceſſitas conditionata cum libertate concordat. 84

O

Objectum.

Quomodò objectum, & finis in moralibus debeant diſtingui. 247
Quomodò objectum morale conſiderari debeat. *ibid.*

Odium.

Quid ſit odium. 239
Quomodò poſſit moderari. *ibid.*

Operatio.

In quibus differant hominum & brutorum operationes. 1

Opinio.

Opinio duplex. 151

P

Paſſio.

Paſſiones variis nominibus afficiuntur. 233
Quid ſit paſſio, & quomodò dividuntur paſſiones. 233 & 235
Quot, & quæ ſint paſſiones appetitûs concupiſcibilis. 236
Quot ſint paſſiones appetitûs iraſcibilis, earum definitio & remedium. 240
Paſſiones mixtæ quæ ſint. 241
An paſſiones ex ſe ſint indifferentes; ibid.
Paſſiones non ſunt ex ſe malæ. 242
Triplex diſcrimen paſſionum Chriſti à noſtris, ibid.
Quomodò & quæ paſſiones fuerint in ſtatu innocentiæ. 243
Quare dicuntur morbi animi, ibid.
Sunt occaſiones mali tantùm per accidẽs, ib.
Quomodò differant complexio, temperamentum, humor, inclinatio & paſſio. 244

Parcitas.

Quid parcitas. 217

Parentes.

Parentes deſerendi cauſâ ſalutis. 10

Patientia.

Quid ſit patientia. 269
Triplex patientiæ motivum, ibid.

Peccatum.

Diſcrimen inter peccatum mortale & veniale. 38
Peccata ex concupiſcentia ſunt minùs gravia. 125
Quid ſit peccatum originale. 216
Quadruplici pœnæ nos facit obnoxios, ibid.
Quare peccatum originale quatuor prædictis malis nos inficiat. 217
Quare & quomodò peccatum originale transfundatur. 218
Quare parentes in quibus extinctum eſt originale peccatum, illud transfundant in poſteros. 229
Quomodò curetur peccatum originale, ibid.
De origine & diſtinctione capitalium peccatorum. 230
Unde colligatur ſeptemnarius peccatorum mortalium numerus, ibid.
De origine peccatorum finalium quæ ſunt in Spiritum-Sanctum. 231
Peccata in Spiritum-Sanctum, quæ ſint? unde colligantur? quare dicantur peccata ex malitia? quare ſint irremiſſibilia. 231

Perſeverantia.

Perſeverantia quid & quot habeat motiva. 210

Portio.

Duæ ſunt in homine diſtinguendæ portiones, inferior & ſuperior. 61
Quomodò quælibet earum diſtribuatur, ibid.
Per quam homo cenſendus eſt beatior, ibid.
Utriuſque potionis hominis duplex ineſt facultas, cognoſcitiva & appetitiva. 62

Potentia.

Potentia movetur ad agendum phyſicè, vel moraliter; idque vel quoad exercitium, vel quoad ſpecificationem. 64
Potentiæ moventur à voluntate bifariàm. 74

Præceptum.

Præcepta moralia ſunt in duplici differentia, alia innata, alia edocta. 2
Præcepta moralia ordinantur ad ultimum finem, remotè, non proximè. 11
Præceptum ſolam neceſſitatem moralem infert. 85
Præceptum duplex, abſolutum & conditionatum. 91
Præceptum Chriſti de morte ſubeunda erat conditionatum, ibid.

Præſcientia.

Præſcientia divina nullam voluntati neceſſitatem imponit. 84

Principium.

Principia moralia ſunt in duplici differentia. 247
Quæ ſint generalia principia in ſcientiis practicis. 144

Proportio.

Proportio.

Duplex proportio, arithmetica & geometrica, paginâ 192

Prudentia.

Prudentiæ ethymon. 193

Tribus modis uſurpatur prudentia, *ibid.*

Definitio prudentiæ actualis, & quatuor conditiones eam integrantes, *ibidem.*

Definitio prudentiæ habitualis. 194

Variæ prudentiæ ſpecies & diviſiones, *ibid.*

quot & quaſnam partes integrantes habeat prudentia. 195

quid requirat prudentia quatenùs cognoſcitiva. 195

quid requirat quatenùs applicativa. 196

R

Rector.

Cuilibet moderando præficitur rector aliquis. 15

Res.

Res corporeæ quatuor modis in centro quieſcunt. 141

Rex.

Rex erga ſubditos majori curâ & amore, quàm alii præfecti afficitur. 17

Rex publicum bonum, ut ſuum privatum curat. 18

quare magis exoptandus ſit Rex hæreditarius, quàm electivus. 18

S

Scientia.

Vera ſcientia eſt ſeipſum noſſe. 23

Scrupulum.

Cauſæ ſcrupulorum præcipuæ ſunt octo. 151

Status.

Triplex hominum ſtatus. 21

Studioſitas.

quid ſit ſtudioſitas. 217

Suſtinere.

quare præſtantius ſit ſuſtinere, quàm aggredi. 221

Synderеſis.

Sex concurrunt ad ſynderеſim. 144

Diſcrimen inter ſynderеſim & conſcientiam, *ibid.*

Triplex diſcrimen inter ſynderеſim & conſcientiam. 145

Synderеſis communis apud omnes, conſcientia verò diverſa. 145

T

Temperamentum.

Unde colligatur temperamenti & humoris diverſitas. 244

Temperantia.

Temperantia tribus modis uſurpatur. 214

quid ſit temperantia, & quodnam ejus objectum, *ibid.*

Circa varias voluptates ordinatur. 214. & 215.

quatuor ſunt temperantiæ ſpecies præcipuæ, ſeptem verò minùs præcipuæ. 215

Terribilia.

Terribilia ſunt quatuor præſertim. 207

Triſtitia.

Quid triſtitia, & quomodò allevianda. 240

V

Velle.

Quandò, & quomodò velimus ſimul finem & media. 134

Violentia.

Duplex violentia. 115

Virtus.

Quomodò virtus per ſtudium poſſit obtineri. 8

Virtus ſumitur pluribus modis. 176

Virtutis exiſtentia. 177

Virtutis definitio ſecundùm Epicurum, Stoïos, Ariſtotelem, Auguſtinum, & alios Philoſophos. 176

Propria virtutis definitio expenditur. 178

Varia ejus diviſio, *ibid.*

Varia ſingularum virtutum nomina & munera, 180

Triplex ſtatus virtutis, & triplex munus in via purgativa, illuminativâ & unitivâ. 181. & 182

Virtutes non inſunt nobis à natura, nec à temperamento. 183

Acquiruntur per repetitos actus. 184

Virtus dupliciter dicitur in medio conſiſtere. 185

Virtus poteſt conſiderari, vel reſpectu agendorum vel utendorum. 186

Omnis virtus moralis conſiſtit in medio tam formaliter, quàm cauſaliter; etiam juſtitia vindicativa, non autem aliæ

ſpecies juſtitiæ, *à pagina* 186. *uſque ad* 189
Unde ſit deſumenda virtus moralis. 190
Virtus moralis conſiderari poteſt in triplici ſtatu, *ibidem.*
Perfectio virtutis eſt vel extrinſeca, vel intrinſeca, *ibid.*
Virtus moralis ſecundùm entitatem non eſt bona moraliter, nec mala, ſed indifferens. 190
Virtutes morales non ſunt neceſſariò inter ſe connexæ. 191
Nec etiam ſunt connexæ cum Theologicis Virtutibus, nec Theologicæ cum moralibus. 191
Ordinatio virtutum. 193
De virtutum prærogativis. 218
Summa virtutis utilitas commendatur. 218
Summa ejuſdem honeſtas probatur. 219
Divinæ virtutis deliciæ aperiuntur. 221

Vitium.

Vitia plerumque virtutes ſimulant & mentiuntur. 8

Vivere.

Quod ſit probè & honeſtè vivere. 13

Volitio.

Quid ſit volitio. 133

Voluntarium.

Voluntarii definitio. 113
Tres requirit conditiones, *ibid.*
Voluntarium eſt duplex. 114
Qualiter voluntarium, liberum, & ſpontaneum differant. 121

Voluntas.

Duplex voluntatis actus. 28
Duplex pariter illius objectum, *ibid.*
Voluntas non poteſt odiſſe bonum ſub ratione boni; non enim circa illud libera eſt libertate contrarietatis, ſed contradictionis. 28. & 29
qualiter voluntas circa bonum peccare poteſt. 29
Voluntatem non poſſe amare malum, quatenùs malum probatur. 30
Voluntas non poteſt verſari circa oppoſita iiſdem actibus, ſed diverſis. 31
quare voluntas dicatur libera. 63
quomodò voluntas cum ſit cæca, percipere poſſit objectum ab intellectu propoſitum. 65
Per quod judicium moveri poſſit voluntas. 66. & 67
Voluntas bifariàm ab appetitu ſenſitivo movetur. 68
Movetur etiam à phantaſia, *ibid.*
quinque ſunt, à quibus voluntas movetur extrinſecè. 70
Voluntas eſt cauſa totalis actûs, totalitate effectûs; non verò totalitate cauſæ. 71
quomodò voluntas imperet facultatibus animæ vegetantis, & ſenſibus externis. 74
quomodò imperet potentiæ motrici. 75
quomodò fiat motus localis ad voluntatis imperium, *ibid.*
quomodò voluntas imperet intellectui, phantaſiæ & appetitui, *ibid.*
Voluntas licèt indifferens ſeipſam determinare poteſt. 83
Voluntas eſt libera, tam contradictoriè, quàm contrariè. 85
In Chriſto non fuit contrarietas voluntatum, ſicut in nobis. 93
quomodò voluntas impediri, mutari, allici, retrahi, facilitari, difficultari, cogi, & neceſſitari poſſit, *à pagina* 114. *uſque ad* 140
Voluntas determinatur ſex modis, & totidem neceſſitatur. 121
Nomen voluntatis trifariàm uſurpatur. 133

Uſus.

Uſus dupliciter uſurpatur. 136
quid ſit uſus. 138
Eſt duplex, *ibid.*
Non eſt propriè in brutis, *ibid.*
quomodò uſus & imperium conveniant. 138

FINIS.

[library stamp]

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, à nos ames & féaux Conſeillers les gens tenans nos Cours de Parlemens, Grand Conſeil, Requêtes de nôtre Hôtel & de nos Palais, Baillifs, Senéchaux, Prevoſts, leurs Lieutenans, & à tous autres nos Juſticiers & Officiers qu'il appartiendra; Salut: Nôtre amé le P. Claude Fraſſen Docteur en Theologie de la Faculté de Paris, & Profeſſeur general au grand Couvent des Peres Cordeliers, nous a fait remontrer qu'il a composé un Livre intitulé *Diſquiſitiones Biblicæ*, &c. qu'il deſireroit faire imprimer & reimprimer trois autres petits Livres, qui ont cy-devant eſté imprimez en conſequence de nos Lettres de permiſſion, intitulez le premier *Philoſophia Academica*; le deuxiéme, *Conduite Spirituelle*; & le troiſiéme, *La Regle du Tiers-Ordre de la penitence*, ce qu'il ne peut faire ſans nos Lettres de permiſſion ſur ce neceſſaires, qu'il nous a tres-humblement fait ſupplier lui vouloir accorder: A CES CAUSES, deſirant favorablement traiter ledit Expoſant, Nous lui avons permis & permettons par ces preſentes de faire imprimer & reimprimer leſdits Livres par tel Libraire & Imprimeur qu'il voudra choiſir, vendre & debiter iceux par tout nôtre Royaume, Païs, Terres, & Seigneuries de nôtre obeïſſance durant le temps de ſix années, à compter du jour que leſd. Livres ſeront achevez d'imprimer & reimprimer; pendant lequel temps nous faiſons défenſes à tous Libraires, Imprimeurs, & autres perſonnes de quelque qualité & condition qu'elles ſoient, d'imprimer ou faire imprimer leſdits Livres, ſous pretexte de changement, augmentation, ou autrement, en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, vendre ni debiter iceux ſans le conſentement dud. expoſant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de trois mil livres d'amende, applicable un tiers à nous, un tiers à l'Hôpital general, & l'autre tiers à l'Expoſant, confiſcation des exemplaires contrefaits, & de tous dépens, dommages & intereſts au profit dudit Expoſant, à condition de mettre deux exemplaires de chacun deſdits Livres en nôtre Biblioteque publique, un en celle du cabinet de nos Livres en nôtre Château du Louvre, & un en celle de nôtre tres-cher & féal le Sieur le Tellier Chevalier, Chancelier de France avant que de les expoſer en vente, à peine de nullité des preſentes, du contenu deſquelles vous mandons faire joüir & uſer ledit Expoſant, & ceux qui auront droit de lui pleinement & paiſiblement, ceſſant & faiſant ceſſer tous troubles & empéchemens: au contraire voulons que mettant au commencement ou à la fin de chacun deſdits Livres extrait des preſentes, elles ſoient tenuës pour bien & duëment ſignifiées à tous ceux qu'il appartiendra; commandons au premier nôtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, faire pour l'execution des preſentes tous Exploits requis & neceſſaires, ſans pour ce demander autre permiſſion; CAR tel eſt nôtre plaiſir. DONNE' à Saint

Germain en Laye le deuxiéme jour d'Aouſt, l'an de Grace mil ſix cens ſoixante dix-neuf, & de nôtre Regne le trente-huitiéme.

Par le Roy en ſon Conſeil.

CADET.

Regiſtré ſur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le 20. Novembre 1681. ſuivant l'Arreſt du Parlement du 8. Avril 1653. & celui du Conſeil privé du Roy du 27. Fevrier 1665.

ANGOT, *Syndic.*

Ledit P. Fraſſen a cedé ſon preſent Privilege pour la nouvelle impreſſion de ſa Philoſophie, à GUILLAUME LOUIS COLOMIEZ, Imprimeur & Marchand Libraire à Toulouſe, pour en joüir ſeulement dans le temps de ſix ans, & aux conditions dont ils ſont convenus.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois, le 4. May 1686.

Les exemplaires ont été fournis.

MAG 2006738

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google